

هو
۱۲۱

شاهنامه

حکیم ابوالقاسم فردوسی

6	مقدمه
7	آغاز کتاب
8	ستایش خرد
9	گفتار اندر آفرینش عالم
11	گفتار اندر آفرینش مردم
12	گفتار اندر آفرینش آفتاب
13	در آفرینش ماه
14	گفتار اندر ستایش بیغمیر
16	گفتار اندر فراهم آوردن کتاب
17	داستان دقیقی شاعر
18	بنیاد نهادن کتاب
19	در داستان ابومنصور
20	ستایش سلطان محمود
23	ادامه داستان
29	طهمورث
32	ادامه داستان
205	بادشاهی زوطهماسب
209	ادامه داستان
520	بادشاهی کیخسرو شصت سال بود

<u>538</u>	<u>گفتار اندر داستان فرود سیاوش</u>
<u>597</u>	<u>داستان کاموس کشانی</u>
<u>665</u>	<u>داستان خاقان چین</u>
<u>730</u>	<u>داستان اکوان دیو</u>
<u>739</u>	<u>داستان سژن و منژه</u>
<u>799</u>	<u>داستان دوازده رخ</u>
<u>914</u>	<u>اندر ستایش سلطان محمود</u>
<u>1056</u>	<u>ادامه داستان</u>
<u>1098</u>	<u>به خواب دیدن فردوسی دقیقی را</u>
<u>1099</u>	<u>سخن دقیقی</u>
<u>1101</u>	<u>ادامه داستان</u>
<u>1147</u>	<u>سخن فردوسی</u>
<u>1149</u>	<u>ادامه داستان</u>
<u>1171</u>	<u>داستان هفتخوان اسفندیار</u>
<u>1173</u>	<u>ادامه داستان</u>
<u>1211</u>	<u>آغاز داستان</u>
<u>1212</u>	<u>ادامه داستان</u>
<u>1522</u>	<u>بادشاهی بهرام نوزده سال بود</u>
<u>1524</u>	<u>بادشاهی بهرام بهرامیان</u>
<u>1525</u>	<u>بادشاهی نرسی بهرام</u>

<u>1527</u>	<u>یادشاهی اورمزد نرسی</u>
<u>1529</u>	<u>ادامه داستان</u>
<u>1560</u>	<u>یادشاهی اردشیر نکوکار</u>
<u>1561</u>	<u>یادشاهی شاپور سوم</u>
<u>1563</u>	<u>یادشاهی بهرام شاپور</u>
<u>1565</u>	<u>ادامه داستان</u>
<u>1716</u>	<u>یادشاهی بزدگرد هجده سال بود</u>
<u>1718</u>	<u>یادشاهی هرمز یک سال بود</u>
<u>1719</u>	<u>یادشاهی بیروز بیست و هفت سال بود</u>
<u>1726</u>	<u>یادشاهی بلاش بیروز چهار سال بود</u>
<u>1735</u>	<u>یادشاهی قباد چهل و سه سال بود</u>
<u>1745</u>	<u>داستان مزدک یا قباد</u>
<u>1754</u>	<u>آغاز داستان</u>
<u>1788</u>	<u>داستان نوشزاد یا کسری</u>
<u>1799</u>	<u>داستان یوزرجمهر</u>
<u>1827</u>	<u>داستان مهبود یا زروان</u>
<u>1836</u>	<u>رزم خاقان چین یا هتالیان</u>
<u>1877</u>	<u>داستان درزهادن شطرنج</u>
<u>1886</u>	<u>داستان طلخند و گو</u>
<u>1911</u>	<u>داستان کلیله و دمنه</u>

1918	داستان کسری با یوزر جمهر
1934	نامه کسری به هرمزد
1937	سخن پرسیدن موبد از کسری
1947	وفات یافتن قیصر روم و رزم کسری
1965	بادشاهی هرمزد دوازده سال بود
1966	آغاز داستان
2052	ادامه داستان
2207	گفتار اندر داستان خسرو و شیرین
2209	ادامه داستان
2273	بادشاهی یوران دخت
2275	بادشاهی آرم دخت
2276	بادشاهی فرخ زاد
2277	ادامه داستان

مقدمه

شاهنامه اثر جاوداني حماسه سراي بزرگ ايران حكيم ابوالقاسم فردوسي است. فردوسي در سال سيصد و بيست و نه يا سيصد و سي هجري قمري در روستايي از روستاهاي توس به نام باژ به دنيا آمد و در همانجا به سال چهارصد و شانزده چشم از جهان فرو بست.

درباره چگونگي آغاز و انجام كار شاهنامه آگاهي اندكي در دست است اما اين اندازه مي دانيم كه در حدود سال سيصد و هفتاد به سن چهل يا چهل و يك سالگي به تشويق يكي از دوستان خود برآن شد كه كار ناتمام دقيقي شاعر معروف دوره سامانيان را به پايان رساند و داستانهاي كهن پارسي را به نظم در آورد.

اميد است اين تلاش مورد نظر واقع گردد.

آغاز کتاب

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد
خداوند نام و خداوند جای
خداوند روزی ده رهنمای
خداوند کیوان و گردان سپهر
فروزنده ماه و ناهید و مهر
ز نام و نشان و گمان برترست
نگارنده‌ی بر شیده پیکرست
به بینندگان آفریننده را
نبینی مرنجان دو بیننده را
نیابد بدو نیز اندیشه راه
که او برتر از نام و از جایگاه
سخن هر چه زین گوهران بگذرد
نیابد بدو راه جان و خرد
خرد گر سخن برگزیند همی
همان را گزیند که بیند همی
ستودن نداند کس او را چو هست
میان بندگی را بیایدت بست
خرد را و جان را همی سنجد اوی
در اندیشه‌ی سخته کی گنجد اوی
بدین آلت رای و جان و زبان
ستود آفریننده را کی توان
به هستیش باید که خستو شوی
ز گفتار بی‌کار یکسو شوی
پرستنده باشی و جوینده راه
به ژرفی به فرمانش کردن نگاه
توانا بود هر که دانا بود
ز دانش دل پیر برنا بود
از این پرده برتر سخن‌گاه نیست
ز هستی مر اندیشه را راه نیست

ستایش خرد

کنون ای خردمند وصف خرد
بدین جایگه گفتن اندر خورد
کنون تا چه داری بیار از خرد
که گوش نیوشنده زو برخورد
خرد بهتر از هر چه ایزد بداد
ستایش خرد را به از راه داد
خرد رهنمای و خرد دلگشای
خرد دست گیرد به هر دو سرای
ازو شادمانی وزویت غمیست
وزویت فزونی وزویت کمیست
خرد تیره و مرد روشن روان
نباشد همی شادمان یک زمان
چه گفت آن خردمند مرد خرد
که دانا ز گفتار از برخورد
کسی کو خرد را ندارد ز پیش
دلش گردد از کرده‌ی خویش ریش
هشیوار دیوانه خواند ورا
همان خویش بیگانه داند ورا
ازویی به هر دو سرای ارجمند
گسسته خرد پای دارد بپند
خرد چشم جانست چون بنگری
تو بی چشم شادان جهان نسپری
نخست آفرینش خرد را شناس
نگهبان جانست و آن سه پاس
سه پاس تو چشم است و گوش و زبان
کزین سه رسد نیک و بد بی گمان
خرد را و جان را که یارد ستود
و گر من ستایم که یارد شنود
حکیم چو کس نیست گفتن چه سود
ازین پس بگو کافرینش چه بود
تویی کرده‌ی کردگار جهان
بینی همی آشکار و نهان
به گفتار داندگان راه جوی
به گیتی بیوی و به هر کس بگوی
ز هر دانشی چون سخن بشنوی
از آموختن یک زمان نغوی
چو دیدار یابی به شاخ سخن
بدانی که دانش نیابد به من

گفتار اندر آفرینش عالم

از آغاز باید که دانی درست
سر مایه‌ی گوهران از نخست
که یزدان ز ناچیز چیز آفرید
بدان تا توانایی آرد پدید
سرمایه‌ی گوهران این چهار
برآورده بی‌رنج و بی‌روزگار
یکی آتشی برشده تابناک
میان آب و باد از بر تیره خاک
نخستین که آتش به جنبش دمید
ز گرمیش پس خشکی آمد پدید
وزان پس ز آرام سردی نمود
ز سردی همان باز تری فزود
چو این چار گوهر به جای آمدند
ز بهر سپنجی سرای آمدند
گهرها یک اندر دگر ساخته
ز هرگونه گردن برافراخته
پدید آمد این گنبد تیزرو
شگفتی نماینده‌ی نوبه‌نو
ابرده و دو هفت شد کدخدای
گرفتند هر یک سزاوار جای
در بخشش و دادن آمد پدید
ببخشید دانا چنان چون سزید
فلکها یک اندر دگر بسته شد
بجنبید چون کار پیوسته شد
چو دریا و چون کوه و چون دشت و راغ
زمین شد به کردار روشن چراغ
ببالید کوه آبها بر دمید
سر رستنی سوی بالا کشید
زمین را بلندی نید جایگاه
یکی مرکزی تیره بود و سیاه
ستاره برو بر شگفتی نمود
به خاک اندرون روشنائی فزود
همی بر شد آتش فرود آمد آب
همی گشت گرد زمین آفتاب
گیا رست با چند گونه درخت
به زیر اندر آمد سرانشان ز بخت
ببالد ندارد جز این نیرویی
نپوید چو پیوندگان هر سویی
وزان پس چو جنبنده آمد پدید
همه رستنی زیر خویش آورید
خور و خواب و آرام جوید همی
وزان زندگی کام جوید همی

نه گویا زبان و نه جویا خرد
ز خاک و ز خاشاک تن پرورد
نداند بد و نیک فرجام کار
نخواهد ازو بندگی کردگار
چو دانا توانا بد و دادگر
از ایرا نکرد ایچ پنهان هنر
چنینست فرجام کار جهان
نداند کسی آشکار و نهان

گفتار اندر آفرینش مردم

چو زین بگذری مردم آمد پدید
شد این بندها را سراسر کلید
سرش راست بر شد چو سرو بلند
به گفتار خوب و خرد کاربند
پذیرندهی هوش و رای و خرد
مر او را دد و دام فرمان برد
ز راه خرد بنگری اندکی
که مردم به معنی چه باشد یکی
مگر مردمی خیره خوانی همی
جز این را نشانی ندانی همی
ترا از دو گیتی برآورده‌اند
به چندین میانچی پیورده‌اند
نخستین فطرت پسین شمار
تویی خویشتن را به بازی مدار
شنیدم ز دانا دگرگونه زین
چه دانیم راز جهان آفرین
نگه کن سرانجام خود را ببین
چو کاری بیایی ازین به گزین
به رنج اندر آری تنت را رواست
که خود رنج بردن به دانش سزااست
چو خواهی که یابی ز هر بد رها
سر اندر نیاری به دام بلا
نگه کن بدین گنبد تیزگرد
که درمان ازو یست و زو یست درد
نه گشت زمانه بفرسایدش
نه آن رنج و تیمار بگزایدش
نه از جنبش آرام گیرد همی
نه چون ما تباهی پذیرد همی
ازو دان فزونی ازو هم شمار
بد و نیک نزدیک او آشکار

گفتار اندر آفرینش آفتاب

از باقوت سرخست چرخ کبود
نه از آب و گرد و نه از باد و دود
به چندین فروغ و به چندین چراغ
بیاراسته چون به نوروز باغ
روان اندرو گوهر دلفروز
کز روشنایی گرفتست روز
ز خاور برآید سوی باختر
نباشد ازین یک روش راست‌تر
ایا آنکه تو آفتابی همی
چه بودت که بر من نتابی همی

در آفرینش ماه

چراغست مر تیره شب را بسیج
به بد تا توانی تو هرگز مپیچ
چو سی روز گردش بپیمایدا
شود تیره گیتی بدو روشنا
پدید آید آنگاه باریک و زرد
چو پشت کسی کو غم عشق خورد
چو بیننده دیدارش از دور دید
هم اندر زمان او شود ناپدید
دگر شب نمایش کند بیشتر
ترا روشنایی دهد بیشتر
به دو هفته گردد تمام و درست
بدان باز گردد که بود از نخست
بود هر شبانگاه باریکتر
به خورشید تابنده نزدیکتر
بدینسان نهادش خداوند داد
بود تا بود هم بدین یک نهاد

گفتار اندر ستایش پیغمبر

ترا دانش و دین رهاند درست
در رستگاری بیایدت جست
وگر دل نخواهی که باشد نژند
نخواهی که دایم بوی مستمند
به گفتار پیغمبرت راه جوی
دل از تیرگیها بدین آب شوی
چه گفت آن خداوند تنزیل و وحی
خداوند امر و خداوند نهی
که خورشید بعد از رسولان مه
نتابید بر کس ز بویگر به
عمر کرد اسلام را آشکار
بیاراست گیتی چو باغ بهار
پس از هر دوان بود عثمان گزین
خداوند شرم و خداوند دین
چهارم علی بود جفت بتول
که او را به خوبی ستاید رسول
که من شهر علمم علیم در ست
درست این سخن قول پیغمبرست
گواهی دهم کاین سخنها ز اوست
تو گویی دو گوشم پرآواز اوست
علی را چنین گفت و دیگر همین
کزیشان قوی شد به هر گونه دین
نبی آفتاب و صحابان چو ماه
به هم بسته‌ی یکدگر راست راه
منم بنده‌ی اهل بیت نبی
ستاینده‌ی خاک و پای وصی
حکیم این جهان را چو دریا نهاد
برانگیخته موج ازو تندباد
چو هفتاد کشتی برو ساخته
همه بادبانها برافراخته
یکی پهن کشتی بسان عروس
بیاراسته همچو چشم خروس
محمد بدو اندرون با علی
همان اهل بیت نبی و ولی
خردمند کز دور دریا بدید
کرانه نه پیدا و بن ناپدید
بدانست کو موج خواهد زدن
کس از غرق بیرون نخواهد شدن
به دل گفت اگر با نبی و وصی
شوم غرقه دارم دو یار وفی
همانا که باشد مرا دستگیر
خداوند تاج و لوا و سریر

خداوند جوی می و انگین
همان چشمه‌ی شیر و ماء معین
اگر چشم داری به دیگر سرای
به نزد نبی و علی گیر جای
گرت زین بد آید گناه منست
چنین است و این دین و راه منست
برین زادم و هم برین بگذرم
چنان دان که خاک پی حیدرم
دلت گر به راه خطا مایلست
ترا دشمن اندر جهان خود دلست
نباشد جز از بی‌پدر دشمنش
که یزدان به آتش بسوزد تنش
هر آنکس که در جانش بغض علیست
ازو زارتر در جهان زار کیست
نگر تا نداری به بازی جهان
نه برگردی از نیک پی هم‌رهان
همه نیکی ات باید آغاز کرد
چو با نیک‌نامان بوی هم‌نورد
از این در سخن چند رانم همی
همانا کرانش ندانم همی

گفتار اندر فراهم آوردن کتاب

سخن هر چه گویم همه گفته‌اند
بر باغ دانش همه رفته‌اند
اگر بر درخت برومند جای
نیابم که از بر شدن نیست رای
کسی کو شود زیر نخل بلند
همان سایه زو بازدارد گزند
توانم مگر پایه‌ای ساختن
بر شاخ آن سرو سایه فکن
کزین نامور نامه‌ی شهریار
به گیتی بمانم یکی یادگار
تو این را دروغ و فسانه مدان
به رنگ فسون و بهانه مدان
ازو هر چه اندر خورد با خرد
دگر بر ره رمز و معنی برد
یکی نامه بود از گه باستان
فراوان بدو اندرون داستان
پراکنده در دست هر موبدی
ازو بهره‌ای نزد هر بخردی
یکی پهلوان بود دهقان نژاد
دلیر و بزرگ و خردمند و راد
پژوهنده‌ی روزگار نخست
گذشته سخنها همه باز جست
ز هر کشوری موبدی سالخورد
بیاورد کاین نامه را یاد کرد
بپرسیدشان از کیان جهان
وزان نامداران فرخ مهان
که گیتی به آغاز چون داشتند
که ایدون به ما خوار بگذاشتند
چه گونه سرآمد به نیک اختری
برایشان همه روز کند آوری
بگفتند پیشش یکایک مهان
سخنهای شاهان و گشت جهان
چو بنشیند ازیشان سپهد سخن
یکی نامور نافه افکند بن
چنین یادگاری شد اندر جهان
برو آفرین از کهان و مهان

داستان دقیقی شاعر

چو از دفتر این داستانها بسی
همی خواند خواننده بر هر کسی
جهان دل نهاده بدین داستان
همان بخردان نیز و هم راستان
جوانی بیامد گشاده زبان
سخن گفتن خوب و طبع روان
به شعر آرم این نامه را گفت من
ازو شادمان شد دل انجمن
جوانیش را خوی بد یار بود
ابا بد همیشه به پیکار بود
برو تاختن کرد ناگاه مرگ
نهادش به سر بر یکی تیره ترگ
بدان خوی بد جان شیرین بداد
نبد از جوانیش یک روز شاد
یکایک ازو بخت برگشته شد
به دست یکی بنده بر کشته شد
برفت او و این نامه ناگفته ماند
چنان بخت بیدار او خفته ماند
الهی عفو کن گناه ورا
بیفزای در حشر جاه ورا

بنیاد نهادن کتاب

دل روشن من چو برگشت ازوی
سوی تخت شاه جهان کرد روی
که این نامه را دست پیش آورم
ز دفتر به گفتار خویش آورم
بپرسیدم از هر کسی بیشمار
بترسیدم از گردش روزگار
مگر خود درنگم نباشد بسی
بباید سپردن به دیگر کسی
و دیگر که گنجم وفادار نیست
همین رنج را کس خریدار نیست
برین گونه یک چند بگذاشتم
سخن را نهفته همی داشتم
سراسر زمانه پر از جنگ بود
به جویندگان بر جهان تنگ بود
ز نیکو سخن به چه اندر جهان
به نزد سخن سنج فرخ مهان
اگر نامدی این سخن از خدای
نبی کی بدی نزد ما رهنمای
به شهرم یکی مهربان دوست بود
تو گفتی که با من به یک پوست بود
مرا گفت خوب آمد این رای تو
به نیکی گراید همی پای تو
نیشته من این نامه‌ی پهلوی
به پیش تو آرم مگر نغوی
گشتاده زبان و جوانیت هست
سخن گفتن پهلوانیت هست
شو این نامه‌ی خسروان بازگوی
بدین جوی نزد مهان آبروی
چو آورد این نامه نزدیک من
برافروخت این جان تاریک من

در داستان ابومنصور

بدین نامه چون دست کردم دراز
یکی مهتری بود گردنفرار
جوان بود و از گوهر پهلوان
خردمند و بیدار و روشن روان
خداوند رای و خداوند شرم
سخن گفتن خوب و آوای نرم
مرا گفت کز من چه باید همی
که جانت سخن برگراید همی
به چیزی که باشد مرا دسترس
بکوشم نیازت نیارم به کس
همی داشتم چون یکی تازه سیب
که از باد نامد به من بر نهیب
به کیوان رسیدم ز خاک نژد
از آن نیکدل نامدار ارجمند
به چشمش همان خاک و هم سیم و زر
کریمی بدو یافته زیب و فر
سراسر جهان پیش او خوار بود
جوانمرد بود و وفادار بود
چنان نامور گم شد از انجمن
چو در باغ سرو سهی از چمن
نه زو زنده بینم نه مرده نشان
به دست نهنگان مردم کشان
دریغ آن کمر بند و آن گردگاه
دریغ آن کیی برز و بالای شاه
گرفتار زو دل شده ناامید
نوان لرز لرزان به کردار بید
یکی پند آن شاه یاد آوریم
ز کژی روان سوی داد آوریم
مرا گفت کاین نامه‌ی شهریار
گرت گفته آید به شاهان سپار
بدین نامه من دست بردم فراز
به نام شهنشاه گردنفرار

ستایش سلطان محمود

جهان آفرین تا جهان آفرید
چنو مرزبانی نیامد پدید
چو خورشید بر چرخ بنمود تاج
زمین شد به کردار تابنده عاج
چه گویم که خورشید تابان که بود
کزو در جهان روشنایی فزود
ابوالقاسم آن شاه پیروزبخت
نهاد از بر تاج خورشید تخت
زخاور بیاراست تا باختر
پدید آمد از فر او کان زر
مرا اختر خفته بیدار گشت
به مغز اندر اندیشه بسیار گشت
بدانستم آمد زمان سخن
کنون نو شود روزگار کهن
بر اندیشه‌ی شهریار زمین
بخفتم شبی لب پر از آفرین
دل من چو نور اندر آن تیره شب
نخفته گشاده دل و بسته لب
چنان دید روشن روانم به خواب
که رخشنده شمعی برآمد ز آب
همه روی گیتی شب لاژورد
از آن شمع گشتی چو یاقوت زرد
در و دشت برسان دیبا شدی
یکی تخت پیروزه پیدا شدی
نشسته برو شهریاری چو ماه
یکی تاج بر سر به جای کلاه
رده بر کشیده سپاهش دو میل
به دست چپش هفتصد ژنده پیل
یکی پاک دستور پیشش به پای
بداد و بدین شاه را رهنمای
مرا خیره گشتی سر از فر شاه
وزان ژنده پیلان و چندان سپاه
چو آن چهره‌ی خسروی دیدمی
ازان نامداران بپرسیدمی
که این چرخ و ماهست یا تاج و گاه
ستارست پیش اندرش یا سپاه
یکی گفت کاین شاه روم است و هند
ز قنوج تا پیش دریای سند
به ایران و توران ورا بنده‌اند
به رای و به فرمان او زنده‌اند
بیاراست روی زمین را به داد
بپردخت ازان تاج بر سر نهاد

جهاندار محمود شاه بزرگ
 به آبشخور آرد همی میش و گرگ
 ز کشمیر تا پیش دریای چین
 برو شهریاران کنند آفرین
 چو کودک لب از شیر مادر بشست
 ز گهواره محمود گوید نخست
 نپیچد کسی سر ز فرمان اوی
 نیارد گذشتن ز پیمان اوی
 تو نیز آفرین کن که گوینده‌ای
 بدو نام جاوید جوینده‌ای
 چو بیدار گشتم بجستم ز جای
 چه مایه شب تیره بودم به پای
 بر آن شهریار آفرین خواندم
 نبودم درم جان برافشاندم
 به دل گفتم این خواب را پاسخ است
 که آواز او بر جهان فرخ است
 بر آن آفرین کو کند آفرین
 بر آن بخت بیدار و فرخ زمین
 ز فرش جهان شد چو باغ بهار
 هوا پر ز ابر و زمین پرنگار
 از ابر اندرآمد به هنگام نم
 جهان شد به کردار باغ ارم
 به ایران همه خوبی از داد اوست
 کجا هست مردم همه یاد اوست
 به بزم اندرون آسمان سخاست
 به رزم اندرون تیز چنگ ازدهاست
 به تن ژنده پیل و به جان جبرئیل
 به کف ابر بهمن به دل رود نیل
 سر بخت بدخواه با خشم اوی
 چو دینار خوارست بر چشم اوی
 نه کند آوری گیرد از باج و گنج
 نه دل تیره دارد ز رزم و ز رنج
 هر آنکس که دارد ز پروردگان
 از آزاد و از نیکدل بردگان
 شهنشاه را سربه‌سر دوستوار
 به فرمان بیسته کمر استوار
 نخستین برادرش کهتر به سال
 که در مردمی کس ندارد همال
 ز گیتی پرستنده‌ی فر و نصر
 زید شاد در سایه‌ی شاه عصر
 کسی کش پدر ناصرالدین بود
 سر تخت او تاج پروین بود
 و دیگر دلاور سپهدار طوس
 که در جنگ بر شیر دارد فسوس

ببخشد درم هر چه یابد ز دهر
همی آفرین یابد از دهر بهر
به یزدان بود خلق را رهنمای
سر شاه خواهد که باشد به جای
جهان بی سر و تاج خسرو مباد
همیشه بماناد جاوید و شاد
همیشه تن آباد با تاج و تخت
ز درد و غم آزاد و پیروز بخت
کنون بازگردم به آغاز کار
سوی نامه‌ی نامور شهریار

ادامه داستان

سخن گوی دهقان چه گوید نخست
که نامی بزرگی به گیتی که جست
که بود آنکه دیهیم بر سر نهاد
ندارد کس آن روزگاران به یاد
مگر کز پدر یاد دارد پسر
بگوید ترا یک به یک در به در
که نام بزرگی که آورد پیش
کرا بود از آن برتران پایه پیش
پژوهنده‌ی نامه‌ی باستان
که از پهلوانان زند داستان
چنین گفت کین تخت و کلاه
کیومرث آورد و او بود شاه
چو آمد به برج حمل آفتاب
جهان گشت با فر و آیین و آب
بتابید از آن سان ز برج بره
که گیتی جوان گشت از آن یکسره
کیومرث شد بر جهان کدخدای
نخستین به کوه اندرون ساخت جای
سر بخت و تختش برآمد به کوه
پلنگینه پوشید خود با گروه
ازو اندر آمد همی پرورش
که پوشیدنی نو بد و نو خورش
به گیتی درون سال سی شاه بود
به خوبی چو خورشید بر گاه بود
همی تافت زو فر شاهنشاهی
چو ماه دو هفته ز سرو سهی
دد و دام و هر جانور کش بدید
ز گیتی به نزدیک او آرمید
دوتا می‌شدندی بر تخت او
از آن بر شده فره و بخت او
به رسم نماز آمدندیش پیش
وزو برگرفتند آیین خویش
پسر بد مراورا یکی خوبروی
هنرمند و همچون پدر نامجوی
سیامک بدش نام و فرخنده بود
کیومرث را دل بدو زنده بود
به جانش بر از مهر گریان بدی
ز بیم جداییش بریان بدی
برآمد برین کار یک روزگار
فروزنده شد دولت شهریار
به گیتی نبودش کسی دشمن
مگر بدکنش ریمن آهرمنا

به رشک اندر آهرمن بدسگال
همی رای زد تا بیالید بال
یکی بچه بودش چو گرگ سترگ
دلاور شده با سپاه بزرگ
جهان شد برآن دیویچه سپاه
ز بخت سیامک وزآن پایگاه
سپه کرد و نزدیک او راه جست
همی تخت و دیهیم کی شاه جست
همی گفت با هر کسی رای خویش
جهان کرد یکسر پراوای خویش
کیومرث زین خودکی آگاه بود
که تخت مهی را جز او شاه بود
یکایک پیامد خجسته سروش
بسان پری پلنگینه پوش
بگفتش ورا زین سخن دربه در
که دشمن چه سازد همی با پدر
سخن چون به گوش سیامک رسید
ز کردار بدخواه دیو پلید
دل شاه بچه برآمد به جوش
سپاه انجمن کرد و بگشاد گوش
بیوشید تن را به چرم پلنگ
که جوشن نبود و نه آیین جنگ
پذیره شدش دیو را جنگجوی
سپه را چو روی اندر آمد به روی
سیامک پیامد برهنه تن
براویخت با پور آهرمنا
بزد چنگ وارونه دیو سپاه
دوتا اندر آورد بالای شاه
فکند آن تن شاهزاده به خاک
به چنگال کردش کمرگاه چاک
سیامک به دست خروزان دیو
تبه گشت و ماند انجمن بی خدیو
چو آگه شد از مرگ فرزند شاه
ز تیمار گیتی برو شد سپاه
فرود آمد از تخت ویله کنان
زنان بر سر و موی و رخ را کنان
دو رخساره پر خون و دل سوگوار
دو دیده پر از نم چو ابر بهار
خروشی برآمد ز لشکر به زار
کشیدند صف بر در شهریار
همه جامه ها کرده پیروزه رنگ
دو چشم ابر خونین و رخ بادرنگ
دد و مرغ و نخچیر گشته گروه
برفتند ویله کنان سوی کوه

برفتند با سوگواری و درد
ز درگاه کی شاه برخاست گرد
نشستند سالی چنین سوگوار
پیام آمد از داور کردگار
درود آوریدش خجسته سروش
کزین بیش مخروش و بازار هوش
سپه ساز و برکش به فرمان من
برآور یکی گرد از آن انجمن
از آن بد کنش دیو روی زمین
بپرداز و پردخته کن دل ز کین
کی نامور سر سوی آسمان
برآورد و بدخواست بر بدگمان
بر آن برترین نام یزدانش را
بخواند و بپالود مژگانش را
وزان پس به کین سیامک شتافت
شب و روز آرام و خفتن نیافت

خجسته سیامک یکی پور داشت
که نزد نیا جاه دستور داشت
گرانمایه را نام هوشنگ بود
تو گفתי همه هوش و فرهنگ بود
به نزد نیا یادگار پدر
نیا پروریده مراو را به بر
نیایش به جای پسر داشتی
جز او بر کسی چشم نگماشتی
چو بنهاد دل کینه و جنگ را
بخواند آن گرانمایه هوشنگ را
همه گفتنیها بدو بازگفت
همه رازها بر گشاد از نهفت
که من لشکری کرد خواهم همی
خروشی برآورد خواهم همی
ترا بود باید همی پیشرو
که من رفتنی‌ام تو سالار نو
پری و پلنگ انجمن کرد و شیر
ز درندگان گرگ و ببر دلیر
سپاهی دد و دام و مرغ و پری
سپهدار پرکین و کندآوری
پس پشت لشکر کیومرث شاه
نبیره به پیش اندرون با سپاه
بیامد سپه دیو با ترس و باک
همی به آسمان بر پراگند خاک
ز هرای درندگان چنگ دیو
شده سست از خشم کیهان دیو
به هم برشکستند هردو گروه

شدند از دد و دام دیوان ستوه
بیازید هوشنگ چون شیر چنگ
جهان کرد بر دیو نستوه تنگ
کشیدش سراپای یکسر دوال
سپهید برید آن سر بی‌همال
به پای اندر افگند و بسپرد خوار
دریده برو چرم و برگشته کار
چو آمد مر آن کینه را خواستار
سرآمد کیومرث را روزگار
برفت و جهان مردری ماند از وی
نگر تا کرا نزد او آبروی
جهان فریبده را گرد کرد
ره سود بنمود و خود مایه خورد
جهان سربه‌سر چو فسانست و بس
نماند بد و نیک بر هیچ‌کس

جهاندار هوشنگ با رای و داد
به جای نیا تاج بر سر نهاد
بگشت از برش چرخ سالی چهل
پر از هوش مغز و پر از رای دل
چو بنشست بر جایگاه مهی
چنین گفت بر تخت شاهنشاهی
که بر هفت کشور منم پادشا
جهاندار پیروز و فرمانروا
به فرمان یزدان پیروزگر
به داد و دهش تنگ بستم کمر
وزان پس جهان یکسر آباد کرد
همه روی گیتی پر از داد کرد
نخستین یکی گوهر آمد به چنگ
به آتش ز آهن جدا کرد سنگ
سر مایه کرد آهن آبگون
کزان سنگ خارا کشیدش برون

یکی روز شاه جهان سوی کوه
گذر کرد با چند کس همگروه
پدید آمد از دور چیزی دراز
سیه رنگ و تیره‌تن و تیزتاز
دوچشم از بر سر چو دو چشمه خون
ز دود دهانش جهان تیره‌گون
نگه کرد هوشنگ باهوش و سنگ
گرفتش یکی سنگ و شد تیزچنگ
به زور کیانی رهانید دست
جهانسوز مار از جهانجوی جست
برآمد به سنگ گران سنگ خرد

همان و همین سنگ بشکست گرد
فروغی پدید آمد از هر دو سنگ
دل سنگ گشت از فروغ آذرنگ
نشد مار کشته ولیکن ز راز
ازین طبع سنگ آتش آمد فراز
جهاندار پیش جهان آفرین
نیایش همی کرد و خواند آفرین
که او را فروغی چنین هدیه داد
همین آتش آنگاه قبله نهاد
بگفتا فروغیست این ایزدی
پرستید باید اگر بخردی
شب آمد برافروخت آتش چو کوه
همان شاه در گرد او با گروه
یکی جشن کرد آن شب و باده خورد
سده نام آن جشن فرخنده کرد
ز هوشنگ ماند این سده یادگار
بسی باد چون او دگر شهریار
کز آباد کردن جهان شاد کرد
جهانی به نیکی ازو یاد کرد

چو بشناخت آهنگری پیشه کرد
از آهنگری اره و تیشه کرد
چو این کرده شد چاره‌ی آب ساخت
ز دریای‌ها رودها را بتاخت
به جوی و به رود آبها راه کرد
به فرخندگی رنج کوتاه کرد
چراگاه مردم بدان برفزود
پراگند پس تخم و کشت و درود
برنجید پس هر کسی نان خویش
بورزید و بشناخت سامان خویش
بدان ایزدی جاه و فر کیان
ز نخچیر گور و گوزن ژیان
جدا کرد گاو و خر و گوسفند
به ورز آورد آنچه بد سودمند
ز پویندگان هر چه مویش نکوست
بکشت و به سرشان برآهیخت پوست
چو روباه و قاقم چو سنجاب نرم
چهارم سمورست کش موی گرم
برین گونه از چرم پویندگان
بپوشید بالای گویندگان
برنجید و گسترد و خورد و سپرد
برفت و به جز نام نیکی نبرد
بسی رنج برد اندران روزگار
به افسون و اندیشه‌ی بی‌شمار

چو پیش آمدش روزگار بهی
ازو مردری ماند تخت مهی
زمانه ندادش زمانی درنگ
شد آن هوش هوشنگ بافر و سنگ
نپیوست خواهد جهان با تو مهر
نه نیز آشکارا نمایدت چهر

طهمورث

پسر بد مراو را یکی هوشمند
گرانمایه طهمورث دیوبند
بیامد به تخت پدر بر نشست
به شاه‌ی کمر بر میان بر بیست
همه موبدان را ز لشکر بخواند
به خوبی چه مایه سخنها براند
چنین گفت کامروز تخت و کلاه
مرا زبید این تاج و گنج و سپاه
جهان از بدیها بشویم به رای
پس آنکه کنم درگهی گرد پای
ز هر جای کوتاه کنم دست دیو
که من بود خواهم جهان را خدیو
هر آن چیز کاندز جهان سودمند
کنم آشکارا گشایم ز بند
پس از پشت میش و بره پشم و موی
برید و به رشتن نهادند روی
به کوشش ازو کرد پوشش به رای
به گستردنی بد هم او رهنمای
ز پویندگان هر چه بد تیزرو
خورش کردشان سبزه و گاه و جو
رمنده ددان را همه بنگرید
سیه گوش و یوز از میان برگزید
به چاره بیاوردش از دشت و کوه
به بند آمدند آنکه بد زان گروه
ز مرغان مر آن را که بد نیک تاز
چو باز و چو شاهین گردن فراز
بیاورد و آموختن‌شان گرفت
جهانی بدو مانده اندر شگفت
چو این کرده شد ماکیان و خروس
کجا بر خرو شد گه زخم کوس
بیاورد و یکسر به مردم کشید
نهفته همه سودمندش گزید
بفرمودشان تا نوازند گرم
نخوانندشان جز به آواز نرم
چنین گفت کاین را ستایش کنید
جهان آفرین را نیایش کنید
که او دادمان بر ددان دستگاه
ستایش مراو را که بنمود راه
مر او را یکی پاک دستور بود
که رایش ز کردار بد دور بود
خنیده به هر جای شهرسپ نام
نزد جز به نیکی به هر جای گام

همه روزه بسته ز خوردن دو لب
 به پیش جهاندار برپای شب
 چنان بر دل هر کسی بود دوست
 نماز شب و روزه آیین اوست
 سر مایه بد اختر شاه را
 در بسته بد جان بدخواه را
 همه راه نیکی نمودی به شاه
 همه راستی خواستی پایگاه
 چنان شاه پالوده گشت از بدی
 که تابید ازو فرهی ایزدی
 برفت اهرمن را به افسون بیست
 چو بر تیزرو بارگی برنشست
 زمان تا زمان زینش بر ساختی
 همی گرد گیتیش بر تاختی
 چو دیوان بدیدند کردار او
 کشیدند گردن ز گفتار او
 شدند انجمن دیو بسیار مر
 که پردخته مانند ازو تاج و فر
 چو طهمورث آگه شد از کارشان
 بر آشفت و بشکست بازارشان
 به فر جهاندار بستش میان
 به گردن برآورد گرز گران
 همه نره دیوان و افسونگران
 برقتند جادو سپاهی گران
 دمنده سیه دیوشان پیشرو
 همی به آسمان برکشیدند غو
 جهاندار طهمورث بافرین
 پیامد کمر بسته ی جنگ و کین
 یکایک بیاراست با دیو جنگ
 نید جنگشان را فراوان درنگ
 ازیشان دو بهره به افسون بیست
 دگرشان به گرز گران کرد پست
 کشیدندشان خسته و بسته خوار
 به جان خواستند آن زمان زینهار
 که ما را مکش تا یکی نو هنر
 پیاموزی از ماکت آید به بر
 کی نامور دادشان زینهار
 بدان تا نهانی کنند آشکار
 چو آزاد گشتند از بند او
 بجستند ناچار پیوند او
 نبشتن به خسرو پیاموختند
 دلش را به دانش برافروختند
 نبشتن یکی نه که نزدیک سی
 چه رومی چه تازی و چه پارسی

چه سغدی چه چینی و چه پهلوی
ز هر گونه‌ای کان همی بشنوی
جهاندار سی سال ازین بیشتر
چه گونه پدید آوریدی هنر
برفت و سرآمد برو روزگار
همه رنج او ماند ازو یادگار

ادامه داستان

گرانمایه جمشید فرزند او
کمر بست یکدل پر از پند او
برآمد برآن تخت فرخ پدر
به رسم کیان بر سرش تاج زر
کمر بست با فر شاهنشاهی
جهان گشت سرتاسر او را رهی
زمانه بر آسود از داوری
به فرمان او دیو و مرغ و پری
جهان را فزوده بدو آبروی
فروزان شده تخت شاهی بدوی
منم گفت با فرهی ایزدی
همم شهریاری همم مویدی
بدان را ز بد دست کوتاه کنم
روان را سوی روشنی ره کنم
نخست آلت جنگ را دست برد
در نام جستن به گردان سپرد
به فر کیی نرم کرد آهنا
چو خود و زره کرد و چون جو شنا
چو خفتان و تیغ و چو برگستوان
همه کرد پیدا به روشن روان
بدین اندرون سال پنجاه رنج
ببرد و ازین چند بنهاد گنج
دگر پنجه اندیشهی جامه کرد
که پوشند هنگام ننگ و نبرد
ز کتان و ابریشم و موی قز
قصب کرد پرمایه دیبا و خز
بیاموختشان رشتن و تافتن
به تار اندرون پود را بافتن
چو شد بافته شستن و دوختن
گرفتند ازو یکسر آموختن
چو این کرده شد ساز دیگر نهاد
زمانه بدو شاد و او نیز شاد
ز هر انجمن پیشه‌ور گرد کرد
بدین اندرون نیز پنجاه خورد
گروهی که کاتوزیان خوانی‌اش
به رسم پرستندگان دانی‌اش
جدا کردشان از میان گروه
پرستنده را جایگه کرد کوه
بدان تا پرستش بود کارشان
نوان پیش روشن جهاندارشان
صفی بر دگر دست بنشانند
همی نام نیساریان خوانند

کجا شیر مردان جنگ آورند
فروزنده‌ی لشکر و کشورند
کزیشان بود تخت شاهی به جای
وزیشان بود نام مردی به پای
بسودی سه دیگر گره را شناس
کجا نیست از کس بریشان سپاس
بکارند و ورزند و خود بدروند
به گاه خورش سرزنش نشنوند
ز فرمان تن‌آزاده و ژنده‌پوش
ز آواز پیغاره آسوده گوش
تن آزاد و آباد گیتی بروی
بر آسوده از داور و گفتگوی
چه گفت آن سخن‌گوی آزاده مرد
که آزاده را کاهلی بنده کرد
چهارم که خوانند اهتو خوشی
همان دست‌ورزان اباسرکشی
کجا کارشان همگنان پیشه بود
روانشان همیشه پراندیشه بود
بدین اندرون سال پنجاه نیز
بخورد و بورزید و بخشید چیز
ازین هر یکی را یکی پایگاه
سزاوار بگزید و بنمود راه
که تا هر کس اندازه‌ی خویش را
بیند بداند کم و بیش را
بفرمود پس دیو ناپاک را
به آب اندر آمیختن خاک را
هرانچ از گل آمد چو بشناختند
سبک خشک را کالبد ساختند
به سنگ و به گج دیو دیوار کرد
نخست از برش هندسی کار کرد
چو گرمابه و کاخهای بلند
چو ایران که باشد پناه از گزند
ز خارا گهر جست یک روزگار
همی کرد ازو روشنی خواستار
به چنگ آمدش چندگونه گهر
چو یاقوت و بیجاده و سیم و زر
ز خارا به افسون برون آورید
شد آراسته بندها را کلید
دگر بویهای خوش آورد باز
که دارند مردم به بویش نیاز
چو بان و چو کافور و چون مشک ناب
چو عود و چو عنبر چو روشن گلاب
پزشکی و درمان هر دردمند
در تندرستی و راه گزند

همان رازها کرد نیز آشکار
 جهان را نیامد چنو خواستار
 گذر کرد ازان پس به کشتی برآب
 ز کشور به کشور گرفتی شتاب
 چنین سال پنجه برنجید نیز
 ندید از هنر بر خرد بسته چیز
 همه کردنیها چو آمد به جای
 ز جای مهی برتر آورد پای
 به فر کیانی یکی تخت ساخت
 چه مایه بدو گوهر اندر نشاخت
 که چون خواستی دیو برداشتی
 ز هامون به گردون برافراشتی
 چو خورشید تابان میان هوا
 نشسته برو شاه فرمانروا
 جهان انجمن شد بر آن تخت او
 شگفتی فرومانده از بخت او
 به جمشید بر گوهر افشاندند
 مران روز را روز نو خواندند
 سر سال نو هرمز فرودین
 برآسوده از رنج روی زمین
 بزرگان به شادی بیاراستند
 می و جام و رامشگران خواستند
 چنین جشن فرخ ازان روزگار
 به ما ماند ازان خسروان یادگار
 چنین سال سیصد همی رفت کار
 ندیدند مرگ اندران روزگار
 ز رنج و ز بدشان نید آگهی
 میان بسته دیوان بسان رهی
 به فرمان مردم نهاده دو گوش
 ز رامش جهان پر ز آوای نوش
 چنین تا بر آمد برین روزگار
 ندیدند جز خوبی از کردگار
 جهان سربه سر گشت او را رهی
 نشسته جهاندار با فرهی
 یکایک به تخت مهی بنگرید
 به گیتی جز از خویشتن را ندید
 منی کرد آن شاه یزدان شناس
 ز یزدان بپیچید و شد ناسپاس
 گرانمایگان را ز لشگر بخواند
 چه مایه سخن پیش ایشان براند
 چنین گفت با سالخورده مهان
 که جز خویشتن را ندانم جهان
 هنر در جهان از من آمد پدید
 چو من نامور تخت شاهی ندید

جهان را به خوبی من آراستم
چنانست گیتی کجا خواستم
خور و خواب و آرامتان از منست
همان کوشش و کامتان از منست
بزرگی و دیهیم شاهی مراست
که گوید که جز من کسی پادشاست
همه موبدان سرفکنده نگو
چرا کس نیارست گفتن نه چون
چو این گفته شد فر یزدان از وی
بگشت و جهان شد پر از گفت و گوی
منی چون بیبوست با کردگار
شکست اندر آورد و برگشت کار
چه گفت آن سخن گوی با فر و هوش
چو خسرو شوی بندگی را بکوش
به یزدان هر آنکس که شد ناسپاس
به دلش اندر آید ز هر سو هراس
به جمشید بر تیره گون گشت روز
همی کاست آن فر گیتی فروز

یکی مرد بود اندر آن روزگار
ز دشت سواران نیزه گذار
گرانمایه هم شاه و هم نیک مرد
ز ترس جهاندار با باد سرد
که مرداس نام گرانمایه بود
به داد و دهش برترین پایه بود
مراو را ز دوشیدنی چارپای
ز هر یک هزار آمدندی به جای
همان گاو دوشابه فرمانبری
همان تازی اسب گزیده مری
بز و میش بد شیرور همچنین
به دوشیزگان داده بد پاکدین
به شیر آن کسی را که بودی نیاز
بدان خواسته دست بردی فراز
پسر بد مراین پاکدل را یکی
کش از مهر بهره نبود اندکی
جهانجوی را نام ضحاک بود
دلیر و سبکسار و ناپاک بود
کجا بیور اسپش همی خواندند
چنین نام بر پهلوی راندند
کجا بیور از پهلوانی شمار
بود بر زیان دری ده هزار
ز اسپان تازی به زرین ستام
ورا بود بیور که بردند نام
شب و روز بودی دو بهره به زین

ز روی بزرگی نه از روی کین
چنان بد که ابلیس روزی پگاه
بیامد بسان یکی نیکخواه
دل مهتر از راه نیکی ببرد
جوان گوش گفتار او را سپرد
بدو گفت پیمانم خواهم نخست
پس آنکه سخن برگشایم درست
جوان نیکدل گشت فرمانش کرد
چنان چون بفرمود سوگند خورد
که راز تو با کس نگویم ز بن
ز تو بشنوم هر چه گویی سخن
بدو گفت جز تو کسی کدخدای
چه باید همی با تو اندر سرای
چه باید پدرکش پسر چون تو بود
یکی پندت را من بیاید شنود
زمانه برین خواجهی سالخورد
همی دیر ماند تو اندر نورد
بگیر این سر مایه‌ور جاه او
ترا زیبد اندر جهان گاه او
برین گفته‌ی من چو داری وفا
جهاندار باشی یکی پادشا
چو ضحاک بشنید اندیشه کرد
ز خون پدر شد دلش پر ز درد
به ابلیس گفت این سزاوار نیست
دگرگوی کین از در کار نیست
بدو گفت گر بگذری زین سخن
بتابی ز سوگند و پیمان من
بماند به گردنت سوگند و بند
شوی خوار و ماند پدرت ارجمند
سر مرد تازی به دام آورید
چنان شد که فرمان او برگزید
بپرسید کین چاره با من بگوی
نتابم ز رای تو من هیچ روی
بدو گفت من چاره سازم ترا
به خورشید سر بفرایم ترا
مر آن پادشا را در اندر سرای
یکی بوستان بود بس دلگشای
گرانمایه شبگیر برخاستی
ز بهر پرستش بیاراستی
سر و تن بشستی نهفته به باغ
پرستنده با او پردی چراغ
بیاورد وارونه ابلیس بند
یکی ژرف چاهی به ره بر بکند
پس ابلیس وارونه آن ژرف چاه

به خاشاک پوشید و بسترده راه
سر تازیان مهتر نامجوی
شب آمد سوی باغ بنهاد روی
به چاه اندر افتاد و بشکست پست
شد آن نیکدل مرد یزدان پرست
به هر نیک و بد شاه آزاد مرد
به فرزند بر نازده باد سرد
همی پروریدش به ناز و به رنج
بدو بود شاد و بدو داد گنج
چنان بدگهر شوخ فرزند او
بگشت از ره داد و پیوند او
به خون پدر گشت همداستان
ز دانا شنیدم من این داستان
که فرزند بد گر شود نره شیر
به خون پدر هم نباشد دلیر
مگر در نهانش سخن دیگرست
پژوهنده را راز با مادرست
فرومایه ضحاک بیدادگر
بدین چاره بگرفت جای پدر
به سر برنهاد افسر تازیان
بریشان بیخشید سود و زیان

چو ابلیس پیوسته دید آن سخن
یکی بند بد را نو افگند بن
بدو گفت گر سوی من تافتی
ز گیتی همه کام دل یافتی
اگر همچنین نیز پیمان کنی
نیچی ز گفتار و فرمان کنی
جهان سربه سر پادشاهی تراست
دد و مردم و مرغ و ماهی تراست
چو این کرده شد ساز دیگر گرفت
یکی چاره کرد از شگفتی شگفت
جوانی برآراست از خویشتن
سخنگوی و بینادل و رایزن
همیدون به ضحاک بنهاد روی
نبودش به جز آفرین گفت و گوی
بدو گفت اگر شاه را در خورم
یکی نامور پاک خوالیگرم
چو بشنید ضحاک بنواختش
ز بهر خورش جایگه ساختش
کلید خورش خانه‌ی پادشا
بدو داد دستور فرمانروا
فراوان نبود آن زمان پرورش
که کمتر بد از خوردنیها خورش

ز هر گوشت از مرغ و از چارپای
خورشگر بیاورد یک یک به جای
به خویش بپرورد برسان شیر
بدان تا کند پادشا را دلیر
سخن هر چه گویدش فرمان کند
به فرمان او دل گروگان کند
خورش زرده‌ی خایه دادش نخست
بدان داشتش یک زمان تندرست
بخورد و برو آفرین کرد سخت
مزه یافت خواندش ورا نیکبخت
چنین گفت ابلیس نیرنگساز
که شادان زی ای شاه گردنفرار
که فردات ازان گونه سازم خورش
کزو باشدت سربه‌سر پرورش
برفت و همه شب سگالش گرفت
که فردا ز خوردن چه سازد شگفت
خورشها ز کبک و تذرو سپید
بسازید و آمد دلی پرامید
شه تازیان چون به نان دست برد
سر کم خرد مهر او را سپرد
سیم روز خوان را به مرغ و بره
بیاراستش گونه گون یکسره
به روز چهارم چو بنهاد خوان
خورش ساخت از پشت گاو جوان
بدو اندرون زعفران و گلاب
همان سالخورده می و مشک ناب
چو ضحاک دست اندر آورد و خورد
شگفت آمدش زان هشیوار مرد
بدو گفت بنگر که از آرزوی
چه خواهی بگو با من ای نیکخوی
خورشگر بدو گفت کای پادشا
همیشه بزی شاد و فرمانروا
مرا دل سراسر پر از مهر تست
همه توشه‌ی جانم از چهرتست
یکی حاجتستم به نزدیک شاه
و گرچه مرا نیست این پایگاه
که فرمان دهد تا سر کتف اوی
بیوسم بدو بر نهم چشم و روی
چو ضحاک بشنید گفتار اوی
نهانی ندانست بازار اوی
بدو گفت دارم من این کام تو
بلندی بگیرد ازین نام تو
بفرمود تا دیو چون جفت او
همی بوسه داد از بر سفت او

بیوسید و شد بر زمین ناپدید
کس اندر جهان این شگفتی ندید
دو مار سیه از دو کتفش برست
عمی گشت و از هر سویی چاره جست
سرانجام بیرید هر دو ز گفت
سزد گر بمانی بدین در شگفت
چو شاخ درخت آن دو مار سیاه
برآمد دگر باره از کتف شاه
پزشکان فرزانه گرد آمدند
همه یک‌به‌یک داستانها زدند
ز هر گونه نیرنگها ساختند
مر آن درد را چاره نشناختند
بسان پزشکی پس ابلیس تفت
به فرزانی نرد ضحاک رفت
بدو گفت کین بودنی کار بود
بمان تا چه گردد نباید درود
خورش ساز و آرامشان ده به خورد
نباید جزین چاره‌ای نیز کرد
به جز مغز مردم مده‌شان خورش
مگر خود بمیرند ازین پرورش
نگر تا که ابلیس ازین گفت‌وگوی
چه کردوچه خواست اندرین جستجوی
مگر تا یکی چاره سازد نهان
که پردخته گردد ز مردم جهان

از آن پس برآمد ز ایران خروش
پدید آمد از هر سویی جنگ و جوش
سیه گشت رخشنده روز سپید
گسستند پیوند از جمشید
برو تیره شد فره‌ی ایزدی
به کژی گرایید و نابخردی
پدید آمد از هر سویی خسروی
یکی نامجویی ز هر پهلوی
سپه کرده و جنگ را ساخته
دل از مهر جمشید پرداخته
یکایک ز ایران برآمد سپاه
سوی تازیان برگفتند راه
شنودند کانجا یکی مهترست
بر از هول شاه ازدها پیکرست
سواران ایران همه شاهجوی
نهادند یکسر به ضحاک روی
به شاهی برو آفرین خواندند
ورا شاه ایران زمین خواندند
کی ازدهافش بیامد چو باد

به ایران زمین تاج بر سر نهاد
 از ایران و از تازیان لشکری
 گزین کرد گرد از همه کشوری
 سوی تخت جمشید بنهاد روی
 چو انگشتری کرد گیتی بروی
 چو جمشید را بخت شد کندرو
 به تنگ اندر آمد جهاندار نو
 برفت و بدو داد تخت و کلاه
 بزرگی و دیهیم و گنج و سپاه
 چو صدسالش اندر جهان کس ندید
 برو نام شاهی و او ناپدید
 صدم سال روزی به دریای چین
 پدید آمد آن شاه ناپاک دین
 نهان گشته بود از بد ازدها
 نیامد به فرجام هم زو رها
 چو ضحاکش آورد ناگه به چنگ
 یکایک ندادش زمانی درنگ
 به ارش سراسر به دو نیم کرد
 جهان را ازو پاک بی بیم کرد
 شد آن تخت شاهی و آن دستگاه
 زمانه ربودش چو بیجاده گاه
 ازو بیش بر تخت شاهی که بود
 بران رنج بردن چه آمدش سود
 گذشته برو سالیان هفتصد
 پدید آوریده همه نیک و بد
 چه باید همه زندگانی دراز
 چو گیتی نخواهد گشادنت راز
 همی پروراندت با شهد و نوش
 جز آواز نرمت نباید به گوش
 یکایک چو گیتی که گسترد مهر
 نخواهد نمودن به بد نیز چهر
 بدو شاد باشی و نازی بدوی
 همان راز دل را گشایی بدوی
 یکی نغز بازی برون آورد
 به دلت اندرون درد و خون آورد
 دلم سیر شد زین سرای سپنج
 خدایا مرا زود برهان ز رنج

چو ضحاک شد بر جهان شهریار
 برو سالیان انجمن شد هزار
 سراسر زمانه بدو گشت باز
 برآمد برین روزگار دراز
 نهان گشت کردار فرزندگان
 پراکنده شد کام دیوانگان

هنر خوار شد جادویی ارجمند
نهان راستی آشکارا گزند
شده بر بدی دست دیوان دراز
به نیکی نرفتی سخن جز به راز
دو پاکیزه از خانه‌ی جمشید
برون آوردند لرزان چو بید
که جمشید را هر دو دختر بدند
سر بانوان را چو افسر بدند
ز پوشیده‌رویان یکی شهرناز
دگر پاکدامن به نام ارنواز
به ایوان ضحاک بردندشان
بران اژدهافشن سپردندشان
پیروردشان از ره جادویی
بیاموختشان کژی و بدخویی
ندانست جز کژی آموختن
جز از کشتن و غارت و سوختن

چنان بد که هر شب دو مرد جوان
چه کهنتر چه از تخمه‌ی پهلوان
خورشگر ببردی به ایوان شاه
همی ساختی راه درمان شاه
بکشتی و مغزش پیرداختی
مران اژدها را خورش ساختی
دو پاکیزه از گوهر پادشا
دو مرد گرانمایه و پارسا
یکی نام ارمایل پاکدین
دگر نام گرمایل پیشین
چنان بد که بودند روزی به هم
سخن رفت هر گونه از بیش و کم
ز بیدادگر شاه و ز لشکرش
وزان رسم‌های بد اندر خورش
یکی گفت ما را به خوالیگری
بباید بر شاه رفت آوری
وزان پس یکی چاره‌ای ساختن
ز هر گونه اندیشه انداختن
مگر زین دو تن را که ریزند خون
یکی را توان آوردن برون
برفتند و خوالیگری ساختند
خورشها و اندازه بشناختند
خورش خانه‌ی پادشاه جهان
گرفت آن دو بیدار دل در نهان
چو آمد به هنگام خون ریختن
به شیرین روان اندر آویختن
ازان روز بانان مردمکشان

گرفته دو مرد جوان راکشان
زنان پیش خوالیگران تاختند
ز بالا به روی اندر انداختند
پر از درد خوالیگران را جگر
پر از خون دو دیده پر از کینه سر
همی بنگرید این بدان آن بدین
ز کردار بیداد شاه زمین
از آن دو یکی را بیرداختند
جزین چاره‌ای نیز نشناختند
برون کرد مغز سر گوسفند
بیامیخت با مغز آن ارجمند
یکی را به جان داد زنه‌ار و گفت
نگر تا بیاری سر اندر نهفت
نگر تا نباشی به آباد شهر
ترا از جهان دشت و کوهست بهر
به جای سرش زان سری بی‌رها
خورش ساختند از پی ازدها
ازین گونه هر ماهیان سی‌جوان
ازیشان همی یافتندی روان
چو گرد آمدی مرد ازیشان دویست
بران سان که نشناختندی که کیست
خورشگر بدیشان بزی چند و میش
سپردی و صحرا نهادند پیش
کنون کرد از آن تخمه داد نژاد
که ز آباد ناپد به دل برش یاد
پس آیین ضحاک وارونه خوی
چنان بد که چون می‌بدش آرزوی
ز مردان جنگی یکی خواستی
به کشتی چو با دیو برخاستی
کجا نامور دختری خویری
به پرده درون بود بی‌گفت‌گوی
پرستنده کردیش بر پیش خویش
نه بر رسم دین و نه بر رسم کیش

چو از روزگارش چهل سال ماند
نگر تا بسر برش یزدان چه راند
در ایوان شاهی شبی دیر یاز
به خواب اندرون بود با ارنواز
چنان دید کز کاخ شاهنشهان
سه جنگی پدید آمدی ناگهان
دو مهتر یکی کهتر اندر میان
به بالای سرو و به فر کیان
کمر بستن و رفتن شاهوار
بچنگ اندرون گرزهی گاوسار

دمان پیش ضحاک رفتی به جنگ
نهادی به گردن برش پالهنک
همی تاختی تا دماوند کوه
کشان و دوان از پس اندر گروه
بیچید ضحاک بیدادگر
بدریدش از هول گفتی جگر
یکی بانگ برزد بخواب اندرون
که لرزان شد آن خانه‌ی صدستون
بجستند خورشید رویان ز جای
از آن غلغل نامور کدخدای
چنین گفت ضحاک را ارنواز
که شاهها چه بودت نگویی به راز
که خفته به آرام در خان خویش
برین سان بترسیدی از جان خویش
زمین هفت کشور به فرمان تست
دد و دام و مردم به پیمان تست
به خورشید رویان جهاندار گفت
که چونین شگفتی بشاید نهفت
که گر از من این داستان بشنوید
شودتان دل از جان من ناامید
به شاه گرانمایه گفت ارنواز
که بر ما بیاید گشادنت راز
توانیم کردن مگر چاره‌ای
که بی‌چاره‌ای نیست پتیاره‌ای
سپهبد گشاد آن نهان از نهفت
همه خواب یک یک بدیشان بگفت
چنین گفت با نامور ماهروی
که مگذار این را ره چاره چوی
نگین زمانه سر تخت تست
جهان روشن از نامور بخت تست
تو داری جهان زیر انگشتی
دد و مردم و مرغ و دیو و پری
ز هر کشوری گرد کن مهتران
از اخترشناسان و افسونگران
سخن سربه سر موبدان را بگوی
پژوهش کن و راستی بازجوی
نگه کن که هوش تو بر دست کیست
ز مردم شمار از ز دیو و پریست
چو دانسته شد چاره ساز آن زمان
به خیره مترس از بد بدگمان
شه پر منش را خوش آمد سخن
که آن سرو سیمین برافگند بن
جهان از شب تیره چون پر زاغ
هم آنکه سر از کوه برزد چراغ

تو گفתי که بر گنبد لاژورد
بگسترد خورشید یاقوت زرد
سپهبد به هرجا که بد موبدی
سخن دان و بیداردل بخردی
ز کشور به نزدیک خویش آورد
بگفت آن جگر خسته خوابی که دید
نهانی سخن کردشان آشکار
ز نیک و بد و گردش روزگار
که بر من زمانه کی آید بسر
کرا باشد این تاج و تخت و کمر
گر این راز با من بپاید گشاد
و گر سر به خواری بپاید نهاد
لب موبدان خشک و رخساره تر
زیان پر ز گفتار با یکدیگر
که گر بودنی باز گویم راست
به جانست پیکار و جان بی بهاست
و گر نشنود بودنیها درست
بپاید هم اکنون ز جان دست شست
سه روز اندرین کار شد روزگار
سخن کس نیارست کرد آشکار
به روز چهارم برآشفست شاه
برآن موبدان نماینده راه
که گر زنده تان دار باید بسود
و گر بودنیها بپاید نمود
همه موبدان سرفکنده نگون
پر از هول دل دیدگان پر ز خون
از آن نامداران بسیار هوش
یکی بود بینادل و تیزگوش
خردمند و بیدار و زیرک بنام
کزان موبدان او زدی پیش گام
دلش تنگتر گشت و ناباک شد
گشاده زبان پیش ضحاک شد
بدو گفت پردخته کن سر ز باد
که جز مرگ را کس ز مادر نژاد
جهاندار پیش از تو بسیار بود
که تخت مهی را سزاوار بود
فراوان غم و شادمانی شمرد
برفت و جهان دیگری را سپرد
اگر باره‌ی آهنینی به پای
سپهرت بساید نمانی به جای
کسی را بود زین سپس تخت تو
به خاک اندر آرد سر و بخت تو
کجا نام او آفریدون بود
زمین را سپهری همایون بود

هنوز آن سپهبد ز مادر نژاد
 نیامد گه پرسش و سرد باد
 چو او زاید از مادر پرهیز
 بسان درختی شود بارور
 به مردی رسد برکشد سر به ماه
 کمر جوید و تاج و تخت و کلاه
 به بالا شود چون یکی سرو برز
 به گردن برآرد ز پولاد گرز
 زند بر سرت گرزهی گاوسار
 بگیردت زار و ببنددت خوار
 بدو گفت ضحاک ناپاک دین
 چرا بندهم از منش چیست کین
 دلاور بدو گفت گر بخردی
 کسی بی بهانه نسازد بدی
 برآید به دست تو هوش پدرش
 از آن درد گردد پر از کینه سرش
 یکی گاو برماید خواهد بدن
 جهانجوی را دایه خواهد بدن
 تبه گردد آن هم به دست تو بر
 بدین کین کشد گرزهی گاوسر
 چو بشنید ضحاک بگشاد گوش
 ز تخت اندر افتاد و زو رفت هوش
 گرانبمایه از پیش تخت بلند
 بتابید روی از نهیب گزند
 چو آمد دل نامور باز جای
 بتخت کیان اندر آورد پای
 نشان فریدون بگرد جهان
 همی باز جست آشکار و نهان
 نه آرام بودش نه خواب و نه خورد
 شده روز روشن برو لاژورد

برآمد برین روزگار دراز
 کشید ازدهافش به تنگی فراز
 خجسته فریدون ز مادر بزاد
 جهان را یکی دیگر آمد نهاد
 ببالید برسان سرو سهی
 همی تافت زو فر شاهنشهی
 جهانجوی با فر جمشید بد
 به کردار تابنده خورشید بود
 جهان را چو باران به بایستگی
 روان را چو دانش به شایستگی
 بسر بر همی گشت گردان سپهر
 شده رام با آفریدون به مهر
 همان گاو کش نام بر مایه بود

ز گاوان ورا برترین پایه بود
 ز مادر جدا شد چو طاووس نر
 بهر موی بر تازه رنگی دگر
 شده انجمن بر سرش بخردان
 ستاره‌شناسان و هم مویدان
 که کس در جهان گاو چونان ندید
 نه از پیرسر کاردانان شنید
 زمین کرده ضحاک پر گفت و گوی
 به گرد جهان هم بدین جست و جوی
 فریدون که بودش پدر آبتین
 شده تنگ بر آبتین بر زمین
 گریزان و از خویشتن گشته سیر
 برآویخت ناگاه بر کام شیر
 از آن روزبانان ناپاک مرد
 تنی چند روزی بدو باز خورد
 گرفتند و بردند بسته چو یوز
 برو بر سر آورد ضحاک روز
 خردمند مام فریدون چو دید
 که بر جفت او بر چنان بد رسید
 فرانک بدش نام و فرخنده بود
 به مهر فریدون دل آگنده بود
 پر از داغ دل خسته‌ی روزگار
 همی رفت پویان بدان مرغزار
 کجا نامور گاو برمایه بود
 که بایسته بر تنش پیرایه بود
 به پیش نگهبان آن مرغزار
 خروشید و بارید خون بر کنار
 بدو گفت کاین کودک شیرخوار
 ز من روزگاری بزنه‌ار دار
 پدروارش از مادر اندر پذیر
 وزین گاو نغزش بپرور به شیر
 و گر باره خواهی روانم تراست
 گروگان کنم جان بدان کت هواست
 پرستنده‌ی بیشه و گاو نغز
 چنین داد پاسخ بدان پاک مغز
 که چون بنده در پیش فرزند تو
 بیاشم پرستنده‌ی پند تو
 سه سالش همی داد زان گاو شیر
 هشیوار بیدار زنه‌ارگیر

نشد سیر ضحاک از آن جست جوی
 شد از گاو گیتی پر از گفت‌گویی
 دوان مادر آمد سوی مرغزار
 چنین گفت با مرد زنه‌اردار

که اندیشه‌ای در دلم ایزدی
 فراز آمدست از ره بخردی
 همی کرد باید کزین چاره نیست
 که فرزند و شیرین روانم یکیست
 بیرم پی از خاک جادوستان
 شوم تا سر مرز هندوستان
 شوم ناپدید از میان گروه
 برم خوب رخ را به البرز کوه
 بیاورد فرزند را چون نوند
 چو مرغان بران تیغ کوه بلند
 یکی مرد دینی بران کوه بود
 که از کار گیتی بی‌اندوه بود
 فرانک بدو گفت کای پاک دین
 منم سوگواری ز ایران زمین
 بدان کاین گرانمایه فرزند من
 همی بود خواهد سرانجمن
 ترا بود باید نگهبان او
 پدروار لرزنده بر جان او
 پذیرفت فرزند او نیک مرد
 بیاورد هرگز بدو باد سرد
 خبر شد به ضحاک بدروزگار
 از آن گاو برمایه و مرغزار
 بیامد ازان کینه چون پیل مست
 مران گاو برمایه را کرد پست
 همه هر چه دید اندرو چارپای
 بیفگند و زیشان بپرداخت جای
 سبک سوی خان فریدون شتافت
 فراوان پژوهید و کس را نیافت
 به ایوان او آتش اندر فگند
 ز پای اندر آورد کاخ بلند

چو بگذشت ازان بر فریدون دو هشت
 ز البرز کوه اندر آمد به دشت
 بر مادر آمد پژوهید و گفت
 که بگشای بر من نهان از نهفت
 بگو مرا تا که بودم پدر
 کیم من ز تخم کدامین گهر
 چه گویم کیم بر سر انجمن
 یکی دانشی داستانم بزن
 فرانک بدو گفت کای نامجوی
 بگویم ترا هر چه گفתי بگوی
 تو بشناس کز مرز ایران زمین
 یکی مرد بد نام او آبتین
 ز تخم کیان بود و بیدار بود

خردمند و گرد و بی‌آزار بود
 ز طهمورث گرد بودش نژاد
 پدر بر پدر بر همی داشت یاد
 پدر بد ترا و مرا نیک شوی
 نبد روز روشن مرا جز بدوی
 چنان بد که ضحاک جادوپرست
 از ایران به جان تو یازید دست
 ازو من نهانت همی داشتم
 چه مایه به بد روز بگذاشتم
 پدرت آن گرانمایه مرد جوان
 فدی کرده پیش تو روشن روان
 ابر کتف ضحاک جادو دو مار
 برست و برآورد از ایران دمار
 سر بابت از مغز پرداختند
 همان اژدها را خورش ساختند
 سرانجام رفتم سوی پیشه‌ای
 که کس را نه زان پیشه اندیشه‌ای
 یکی گاو دیدم چو خرم بهار
 سراپای نیرنگ و رنگ و نگار
 نگهبان او پای کرده بکش
 نشسته به پیشه درون شاهفش
 بدو دادم روزگاری دراز
 همی پروردیدت به بر بر به ناز
 ز پستان آن گاو طاووس رنگ
 برافراختی چون دلاور پلنگ
 سرانجام زان گاو و آن مرغزار
 یکایک خبر شد سوی شهریار
 ز پیشه ببردم ترا ناگهان
 گریزنده ز ایوان و از خان و مان
 پیامد بکشت آن گرانمایه را
 چنان بی‌زبان مهربان دایه را
 وز ایوان ما تا به خورشید خاک
 برآورد و کرد آن بلندی مغاک
 فریدون چو بشنید بگشادگوش
 ز گفتار مادر برآمد به جوش
 دلش گشت پردرد و سر پر ز کین
 به ابرو ز خشم اندر آورد چین
 چنین داد پاسخ به مادر که شیر
 نگردهد مگر ز آزمایش دلیر
 کنون کردنی کرد جادوپرست
 مرا برد باید به شمشیر دست
 بیویم به فرمان یزدان پاک
 برآرم ز ایوان ضحاک خاک
 بدو گفت مادر که این رای نیست

ترا با جهان سر به سر پای نیست
جهاندار ضحاک با تاج و گاه
میان بسته فرمان او را سپاه
چو خواهد ز هر کشوری صدهزار
کمر بسته او را کند کارزار
جز اینست آیین پیوند و کین
جهان را به چشم جوانی مبین
که هر کاو نبید جوانی چشید
به گیتی جز از خویشتن را ندید
بدان مستی اندر دهد سر بباد
ترا روز جز شاد و خرم مباد

چنان بد که ضحاک را روز و شب
به نام فریدون گشادی دو لب
بران پرز بالا ز بیم نشیب
شده ز آفریدون دلش پر نهیب
چنان بد که یک روز بر تخت عاج
نهاده به سر بر ز پیروزه تاج
ز هر کشوری مهتران را بخواست
که در پادشاهی کند پشت راست
از آن پس چنین گفت با موبدان
که ای پرهنر با گهر بخردان
مرا در نهانی یکی دشمنست
که بریخردان این سخن روشن است
به سال اندکی و به دانش بزرگ
گوی بدنژادی دلیر و سترگ
اگر چه به سال اندک ای راستان
درین کار موید زدش داستان
که دشمن اگر چه بود خوار و خرد
نیایدت او را به پی بر سپرد
ندارم همی دشمن خرد خوار
بترسم همی از بد روزگار
همی زین فزون بایدم لشکری
هم از مردم و هم ز دیو و پری
یکی لشگری خواهم انگیختن
ابا دیو مردم برآمیختن
بباید بدین بود همداستان
که من ناشکیم بدین داستان
یکی محضر اکنون بباید نوشت
که جز تخم نیکی سپهد نکشت
نگوید سخن جز همه راستی
نخواهد به داد اندرون کاستی
زیم سپهد همه راستان
برآن کار گشتند همداستان

بر آن محضر ازدها ناگزیر
 گواهی نوشتند برنا و پیر
 هم آنگه یکایک ز درگاه شاه
 برآمد خروشیدن دادخواه
 ستم دیده را پیش او خواندند
 بر نامدارانش بنشانند
 بدو گفت مهتر بروی دژم
 که بر گوی تا از که دیدی ستم
 خروشید و زد دست بر سر ز شاه
 که شاهها منم کاوهی دادخواه
 یکی بی زیان مرد آهنگرم
 ز شاه آتش آید همی بر سرم
 تو شاهی و گر ازدها پیکری
 ببايد بدین داستان داوری
 که گر هفت کشور به شاهی تراست
 چرا رنج و سختی همه بهر ماست
 شماریت با من ببايد گرفت
 بدان تا جهان ماند اندر شگفت
 مگر کز شمار تو آید پدید
 که نوبت ز گیتی به من چون رسید
 که مارانت را مغز فرزند من
 همی داد باید ز هر انجمن
 سپهبد به گفتار او بنگرید
 شگفت آمدش کان سخنها شنید
 بدو باز دادند فرزند او
 به خوبی بجستند پیوند او
 بفرمود پس کاوه را پادشا
 که باشد بران محضر اندر گوا
 چو بر خواند کاوه همه محضرش
 سبک سوی پیران آن کشورش
 خروشید کای پای مردان دیو
 بریده دل از ترس گیهان خدیو
 همه سوی دوزخ نهادید روی
 سپر دید دلها به گفتار اوی
 نباشم بدین محضر اندر گوا
 نه هرگز براندیشم از پادشا
 خروشید و برجست لرزان ز جای
 بدرید و بسپرد محضر به پای
 گرانمایه فرزند او پیش اوی
 ز ایوان برون شد خروشان به کوی
 مهان شاه را خواندند آفرین
 که ای نامور شهریار زمین
 ز چرخ فلک بر سرت باد سرد
 نیارد گذشتن به روز نبرد

چرا پیش تو کاوه‌ی خام‌گوی
بسان همالان کند سرخ روی
همه محضر ما و پیمان تو
بدرد بیچد ز فرمان تو
کی نامور پاسخ آورد زود
که از من شگفتی ببايد شنود
که چون کاوه آمد ز درگه پدید
دو گوش من آواز او را شنید
میان من و او ز ایوان درست
تو گفתי یکی کوه آهن برست
ندانم چه شاید بدن زین سپس
که راز سپهری ندانست کس
چو کاوه برون شد ز درگاه شاه
برو انجمن گشت بازارگاه
همی بر خروشید و فریاد خواند
جهان را سراسر سوی داد خواند
ازان چرم کاهنگران پشت پای
بپوشند هنگام زخم درای
همان کاوه آن بر سر نیزه کرد
همانگه ز بازار برخاست گرد
خروشان همی رفت نیزه بدست
که ای نامداران یزدان پرست
کسی کاو هوای فریدون کند
دل از بند ضحاک بیرون کند
بپوید کاین مهتر آهرمنست
جهان آفرین را به دل دشمن است
بدان بی‌بها ناسزاوار پوست
پدید آمد آوای دشمن ز دوست
همی رفت پیش اندرون مردگرد
جهانی برو انجمن شد نه خرد
بدانست خود کافریدون کجاست
سراندر کشید و همی رفت راست
بیامد بدرگاه سالار نو
بدیدندش آنجا و برخاست غو
چو آن پوست بر نیزه بر دید کی
به نیکی یکی اختر افگند پی
بیاراست آن را به دیای روم
ز گوهر بر و پیکر از زر بوم
بزد بر سر خویش چون گرد ماه
یکی فال فرخ پی افکند شاه
فرو هشت ازو سرخ و زرد و بنفش
همی خواندش کاویانی درفش
از آن پس هر آنکس که بگرفت گاه
به شاهی بسر برنهادی کلاه

بران بی‌بها چرم آهنگران
براویختی نو به نو گوهران
ز دیبای پرمایه و پرنیان
بران گونه شد اختر کاویان
که اندر شب تیره خورشید بود
جهان را ازو دل پرامید بود
بگشت اندرین نیز چندی جهان
همی بودنی داشت اندر نهان
فریدون چو گیتی بران گونه دید
جهان پیش ضحاک وارونه دید
سوی مادر آمد کمر برمیان
به سر برنهاد کلاه کیان
که من رفتنی‌ام سوی کارزار
ترا جز نیایش مباد ایچ کار
ز گیتی جهان آفرین را پرست
ازو دان بهر نیکی زور دست
فرو ریخت آب از مژه مادرش
همی خواند با خون دل داورش
به یزدان همی گفت زنهار من
سپردم ترا ای جهاندار من
بگردان ز جانم بد جاودان
بپرداز گیتی ز نابخردان
فریدون سبک ساز رفتن گرفت
سخن را ز هر کس نهفتن گرفت
برادر دو بودش دو فرخ همال
ازو هر دو آزاده مهتر به سال
یکی بود ازیشان کیانوش نام
دگر نام پرمایه‌ی شادکام
فریدون بریشان زبان برگشاد
که خرم زئید ای دلیران و شاد
که گردون نگردهد بجز بر بهی
به ما بازگردد کلاه مهی
بیایید داننده آهنگران
یکی گرز فرمود باید گران
چو بگشاد لب هر دو بشتافتند
به بازار آهنگران تاختند
هر آنکس کزان پیشه بد نام جوی
به سوی فریدون نهادند روی
جهانجوی پرگار بگرفت زود
وزان گرز پیکر بدیشان نمود
نگاری نگارید بر خاک پیش
همیدون بسان سر گاومیش
بر آن دست بردند آهنگران
چو شد ساخته کار گرز گران

به پیش جهانجوی بردند گرز
فروزان به کردار خورشید برز
پسند آمدش کار پولادگر
بیخشیدشان جامه و سیم و زر
بسی کردشان نیز فرخ امید
بسی دادشان مهتری را نوید
که گر ازدها را کنم زیر خاک
بشویم شما را سر از گرد پاک

فریدون به خورشید بر برد سر
کمر تنگ بستش به کین پدر
برون رفت خرم به خرداد روز
به نیک اختر و فال گیتی فروز
سپاه انجمن شد به درگاه او
به ابر اندر آمد سرگاه او
به پیلان گردون کش و گاومیش
سپه را همی توشه بردند پیش
کیانوش و پرمایه بر دست شاه
چو کهنتر برادر ورا نیک خواه
همی رفت منزل به منزل چو باد
سری پر ز کینه دلی پر ز درد
به اروند رود اندر آورد روی
چنان چون بود مرد دیهیم جوی
اگر پهلوانی ندانی زبان
بتازی تو اروند را دجله خوان
دگر منزل آن شاه آزادمرد
لب دجله و شهر بغداد کرد

چو آمد به نزدیک اروندرود
فرستاد زی رودبانان درود
بران رودبان گفت پیروز شاه
که کشتی برافکن هم اکنون به راه
مرا با سپاهم بدان سو رسان
از اینها کسی را بدین سو ممان
بدان تا گذر یابم از روی آب
به کشتی و زورق هم اندر شتاب
نیاورد کشتی نگهبان رود
نیامد بگفت فریدون فرود
چنین داد پاسخ که شاه جهان
چنین گفت با من سخن در نهان
که مگذار یک پشه را تا نخست
جوازی بیابی و مهری درست
فریدون چو بشنید شد خشمناک
ازان ژرف دریا نیامدش پاک

هم آنکه میان کیانی بیست
بران باره‌ی تیزتک بر نشست
سرش تیز شد کینه و جنگ را
به آب اندر افگند گلرنگ را
بیستند یارانش یکسر کمر
همیدون به دریا نهادند سر
بر آن باد پایان با آفرین
به آب اندرون غرقه کردند زین
به خشکی رسیدند سر کینه جوی
به بیت‌المقدس نهادند روی
که بر پهلوانی زبان راندند
همی کنگ دژهودجش خواندند
بتازی کنون خانه‌ی پاک دان
برآورده ایوان ضحاک دان
چو از دشت نزدیک شهر آمدند
کزان شهر جوینده بهر آمدند
ز یک میل کرد آفریدون نگاه
یکی کاخ دید اندر آن شهر شاه
فروزنده چون مشتری بر سپهر
همه جای شادی و آرام و مهر
که ایوانش برتر ز کیوان نمود
که گفتی ستاره بخواهد بسود
بدانست کان خانه‌ی اژدهاست
که جای بزرگی و جای بهاست
به یارانش گفت آنکه بر تیره خاک
برآرد چنین بر ز جای از مگاک
بترسم همی زانکه با او جهان
مگر راز دارد یکی در نهان
بیاید که ما را بدین جای تنگ
شتابیدن آید به روز درنگ
بگفت و به گرز گران دست برد
عنان باره‌ی تیزتک را سپرد
تو گفتی یکی آتشستی درست
که پیش نگهبان ایوان برست
گران گرز برداشت از پیش زین
تو گفتی همی بر نوردد زمین
کس از روزبانان بدر بر نماند
فریدون جهان آفرین را بخواند
به اسب اندر آمد به کاخ بزرگ
جهان ناسپرده جوان سترگ

طلسمی که ضحاک سازیده بود
سرش به آسمان برفرازیده بود
فریدون ز بالا فرود آورد

که آن جز به نام جهاندار دید
 وزان جادوان کاندرا ایوان بدند
 همه نامور نره دیوان بدند
 سرانشان به گرز گران کرد پست
 نشست از برگاه جادوپرست
 نهاد از بر تخت ضحاک پای
 کلاه کی جست و بگرفت جای
 برون آورد از شیستان اوی
 بتان سیه موی و خورشید روی
 بفرمود شستن سرانشان نخست
 روانشان ازان تیرگیها بشست
 ره داور پاک بنمودشان
 ز آلودگی پس بیالودشان
 که پروردهی بت پرستان بدند
 سراسیمه برسان مستان بدند
 پس آن دختران جهاندار جم
 به نرگس گل سرخ را داده نم
 گشادند بر آفریدون سخن
 که نو باش تا هست گیتی کهن
 چه اختر بد این از تو ای نیکبخت
 چه باری ز شاخ کدامین درخت
 که ایدون به بالین شیرآمدی
 ستمکاره مرد دلیر آمدی
 چه مایه جهان گشت بر ما بید
 ز کردار این جادوی بیخرد
 ندیدیم کس کاین چنین زهره داشت
 بدین پایگه از هنر بهره داشت
 کش اندیشهی گاه او آمدی
 و گرش آرزو جاه او آمدی
 چنین داد پاسخ فریدون که تخت
 نماند به کس جاودانه نه بخت
 منم پور آن نیکبخت آبتین
 که بگرفت ضحاک ز ایران زمین
 بکشتش به زاری و من کینه جوی
 نهادم سوی تخت ضحاک روی
 همان گاو بر مایه کم دایه بود
 ز پیکر تنش همچو پیرایه بود
 ز خون چنان بی زبان چارپای
 چه آمد بر آن مرد ناپاک رای
 کمر بسته ام لاجرم جنگجوی
 از ایران به کین اندر آورده روی
 سرش را بدین گرزهی گاو چهر
 بکوبم نه بخشایش آرم نه مهر
 چو بشنید ازو این سخن ارنواز

گشاده شدش بر دل پاک راز
 بدو گفت شاه آفریدون تویی
 که ویران کنی تنبل و جادویی
 کجا هوش ضحاک بر دست تست
 گشاد جهان بر کمر بست تست
 ز تخم کیان ما دو پوشیده پاک
 شده رام با او ز بیم هلاک
 همی جفت مان خواند او جفت مار
 چگونه توان بودن ای شهریار
 فریدون چنین پاسخ آورد باز
 که گر چرخ دادم دهد از فراز
 ببرم پی اژدها را ز خاک
 بشویم جهان را ز ناپاک پاک
 بیايد شما را کنون گفت راست
 که آن بی بها اژدهافش کجاست
 برو خوب رویان گشادند راز
 مگر که اژدها را سرآید به گاز
 بگفتند کاو سوی هندوستان
 بشد تا کند بند جادوستان
 ببرد سر بی گناهان هزار
 هراسان شدست از بد روزگار
 کجا گفته بودش یکی پیشین
 که پردختگی گردد از تو زمین
 که آید که گیرد سر تخت تو
 چگونه فرو پژمرد بخت تو
 دلش زان زده فال پر آتشست
 همه زندگانی برو ناخوشست
 همی خون دام و دد و مرد و زن
 بریزد کند در یکی آبدن
 مگر کاو سرو تن بشوید به خون
 شود فال اخترشناسان نگون
 همان نیز از آن مارها بر دو کفت
 به رنج درازست مانده شگفت
 ازین کشور آید به دیگر شود
 ز رنج دو مار سیه نغود
 بیامد کنون گاه بازآمدنش
 که جایی نباید فراوان بدنش
 گشاد آن نگار جگر خسته راز
 نهاده بدو گوش گردن فراز

چو کشور ز ضحاک بودی تهی
 یکی مایه ور بد بسان رهی
 که او داشتی گنج و تخت و سرای
 شگفتی به دل سوزگی کدخدای

ورا کندرو خواندندی بنام
به کندی زدی پیش بیداد گام
به کاخ اندر آمد دوان کند رو
در ایوان یکی تاجور دید نو
نشسته به آرام در پیشگاه
چو سرو بلند از برش گرد ماه
ز یک دست سرو سهی شهرناز
به دست دگر ماهروی ار نواز
همه شهر یکسر پر از لشکرش
کمر بستگان صف زده بر درش
نه آسپه گشت و نه پرسید راز
نیایش کنان رفت و بردش نماز
برو آفرین کرد کای شهریار
همیشه بزی تا بود روزگار
خجسته نشست تو با فرهی
که هستی سزاوار شاهنشهی
جهان هفت کشور ترا بنده باد
سرت برتر از ابر بارنده باد
فریدونش فرمود تا رفت پیش
بکرد آشکارا همه راز خویش
بفرمود شاه دلاور بدوی
که رو آلت تخت شاهی بجوی
نبیذ آر و رامشگران را بخوان
بپیمای جام و بیارای خوان
کسی کاو به رامش سزای منست
به دانش همان دلزدای منست
بیار انجمن کن بر تخت من
چنان چون بود در خور بخت من
چو بنشیند از او این سخن کدخدای
بکرد آنچه گفتش بدو رهنمای
می روشن آورد و رامشگران
همان در خورش باگهر مهتران
فریدون غم افکند و رامش گزید
شبی کرد جشنی چنان چون سزید
چو شد رام گیتی دوان کندرو
برون آمد از پیش سالار نو
نشست از بر بارهی راه جوی
سوی شاه ضحاک بنهاد روی
بیامد چو پیش سپهبد رسید
سراسر بگفت آنچه دید و شنید
بدو گفت کای شاه گردنکشان
به برگشتن کارت آمد نشان
سه مرد سرافراز با لشکری
فراز آمدند از دگر کشوری

ازان سه یکی کهتر اندر میان
به بالای سرو و به چهر کیان
به سالست کهتر فزونیش بیش
از آن مهتران او نهد پای پیش
یکی گرز دارد چو یک لخت کوه
همی تابد اندر میان گروه
به اسپ اندر آمد بایوان شاه
دو پرمایه با او همیدون براه
بیامد به تخت کی بر نشست
همه بند و نیرنگ تو کرد پست
هر آنکس که بود اندر ایوان تو
ز مردان مرد و ز دیوان تو
سر از پای یکسر فروریختشان
همه مغز با خون برامیختشان
بدو گفت ضحاک شاید بدن
که مهمان بود شاد باید بدن
چنین داد پاسخ ورا پیشکار
که مهمان ابا گزهی گاوسار
به مردی نشیند به آرام تو
ز تاج و کمر بسترد نام تو
به آیین خویش آورد ناسپاس
چنین گر تو مهمان شناسی شناس
بدو گفت ضحاک چندین منال
که مهمان گستاخ بهتر به فال
چنین داد پاسخ بدو کندرو
که آری شنیدم تو پاسخ شنو
گرین نامور هست مهمان تو
چه کارستش اندر شبستان تو
که با دختران جهاندار جم
نشیند زند رای بر بیش و کم
به یک دست گیرد رخ شهرناز
به دیگر عقیق لب ارنواز
شب تیره گون خود بترزین کند
به زیر سر از مشک بالین کند
چومشک آن دو گیسوی دو ماه تو
که بودند همواره دلخواه تو
بگیرد ببرشان چو شد نیم مست
بدین گونه مهمان نباید بدست
برآشفست ضحاک برسان کرگ
شنید آن سخن کارزو کرد مرگ
به دشنام زشت و به آواز سخت
شگفتی بشورید با شوربخت
بدو گفت هرگز تو در خان من
ازین پس نباشی نگهبان من

چنین داد پاسخ ورا پیشکار
که ایدون گمانم من ای شهریار
کز آن بخت هرگز نباشدت بهر
به من چون دهی کدخدایی شهر
چو بی بهره باشی ز گاه مهی
مرا کار سازندگی چون دهی
چرا تو نسازی همی کار خویش
که هرگز نیامدت ازین کار پیش
ز تاج بزرگی چو موی از خمیر
برون آمدی مهترا چاره گیر
ترا دشمن آمد به گه برنشست
یکی گزهی گاوپیکر به دست
همه بند و نیرنگت از رنگ برد
دلارام بگرفت و گاهت سپرد

جهاندار ضحاک از آن گفتگوی
به جوش آمد و زود بنهاد روی
چو شب گردش روز پرگار زد
فروزنده را مهره در قار زد
بفرمود تا برنهادند زین
بران باد پایان باریک بین
بیامد دمان با سپاهی گران
همه نره دیوان جنگ آوران
ز بی راه مر کاخ را بام و در
گرفت و به کین اندر آورد سر
سپاه فریدون چو آگه شدند
همه سوی آن راه بی ره شدند
ز اسپان جنگی فرو ریختند
در آن جای تنگی برآویختند
همه بام و در مردم شهر بود
کسی کش ز جنگ آوری بهر بود
همه در هوای فریدون بدند
که از درد ضحاک پر خون بدند
ز دیوارها خشت و ز بام سنگ
به کوی اندرون تیغ و تیر و خدنگ
بیارید چون ژاله ز ابر سپاه
پی را نبد بر زمین جایگاه
به شهر اندرون هر که برنا بدند
چه پیران که در جنگ دانا بدند
سوی لشکر آفریدون شدند
ز نیرنگ ضحاک بیرون شدند
خروشی برآمد ز آتشکده
که بر تخت اگر شاه باشد دده
همه پیر و برناش فرمان بریم

یکایک ز گفتار او نگذریم
 نخواهیم برگاه ضحاک را
 مرآن ازدهادوش ناپاک را
 سپاهی و شهری به کردار کوه
 سراسر به جنگ اندر آمد گروه
 از آن شهر روشن یکی تیره گرد
 برآمد که خورشید شد لاجورد
 پس آنگاه ضحاک شد چاره جوی
 ز لشکر سوی کاخ بنهاد روی
 به آهن سراسر بپوشید تن
 بدان تا نداند کسش ز انجمن
 به چنگ اندرون شست یازی کمند
 برآمد بر بام کاخ بلند
 بدید آن سیه نرگس شهرناز
 پر از جادویی با فریدون به راز
 دو رخساره روز و دو زلفش چو شب
 گشاده به نفرین ضحاک لب
 به مغز اندرش آتش رشک خاست
 به ایوان کمند اندر افکند راست
 نه از تخت یاد و نه جان ارجمند
 فرود آمد از بام کاخ بلند
 به دست اندرش آبیگون دشنه بود
 به خون پری چهرگان تشنه بود
 ز بالا چو پی بر زمین برنهاد
 بیامد فریدون به کردار باد
 بران گرزهی گاوسر دست برد
 بزد بر سرش ترگ بشکست خرد
 بیامد سروش خجسته دمان
 مزن گفت کاو را نیامد زمان
 همیدون شکسته بپندش چو سنگ
 ببر تا دو کوه آیدت پیش تنگ
 به کوه اندرون به بود بند او
 نیاید برش خویش و پیوند او
 فریدون چو بنشیند ناسود دیر
 کمندی بیاراست از چرم شیر
 به تندی بیستش دو دست و میان
 که نگشاید آن بند پیل ژیان
 نشست از بر تخت زرین او
 بیفگند ناخوب آیین او
 بفرمود کردن به در بر خروش
 که هر کس که دارید بیدار هوش
 نباید که باشید با ساز جنگ
 نه زین گونه جوید کسی نام و ننگ
 سپاهی نباید که به پیشه‌ور

به یک روی جویند هر دو هنر
یکی کارورز و یکی گرزدار
سزاوار هر کس پدیدست کار
چو این کار آن جوید آن کار این
پراشوب گردد سراسر زمین
به بند اندرست آنکه ناپاک بود
جهان را ز کردار او پاک بود
شما دیر مانید و خرم بوید
به رامش سوی ورزش خود شوید
شنیدند یکسر سخنهای شاه
ازان مرد پرهیز با دستگاه
وزان پس همه نامداران شهر
کسی کش بد از تاج وز گنج بهر
برفتند با رامش و خواسته
همه دل به فرمانش آراسته
فریدون فرزانه بنواختشان
براندازه بر پایگه ساختشان
همی پندشان داد و کرد آفرین
همی یاد کرد از جهان آفرین
همی گفت کاین جایگاه منست
به نیک اختر بومتان روشنست
که یزدان پاک از میان گروه
برانگیخت ما را ز البرز کوه
بدان تا جهان از بد اژدها
بفرمان گرز من آید رها
چو بخشایش آورد نیکی دهش
به نیکی ببايد سپردن رهش
منم کدخدای جهان سر به سر
نشايد نشستن به یک جای بر
وگرنه من ایدر همی بودمی
بسی با شما روز پیمودمی
مهان پیش او خاک دادند بوس
ز درگاه برخاست آوای کوس
دمادم برون رفت لشکر ز شهر
وزان شهر نایافته هیچ بهر
ببردند ضحاک را بسته خوار
به پشت هیونی برافکنده زار
همی راند ازین گونه تا شیرخوان
جهان را چو این بشنوی پیر خوان
بسا روزگارا که بر کوه و دشت
گذشتست و بسیار خواهد گذشت
بران گونه ضحاک را بسته سخت
سوی شیر خوان برد بیدار بخت
همی راند او را به کوه اندرون

همی خواست کارد سرش را نگون
بیامد هم آنکه خجسته سروش
به خوبی یکی راز گفتش به گوش
که این بسته را تا دماوند کوه
ببر همچنان تازیان بی گروه
مبر جز کسی را که نگزیردت
به هنگام سختی به بر گیردت
بیاورد ضحاک را چون نوند
به کوه دماوند کردش ببند
به کوه اندرون تنگ جایش گزید
نگه کرد غاری بنش ناپدید
بیاورد مسمارهای گران
به جایی که مغزش نبود اندران
فرو بست دستش بر آن کوه باز
بدان تا بماند به سختی دراز
بیستش بران گونه آویخته
وزو خون دل بر زمین ریخته
ازو نام ضحاک چون خاک شد
جهان از بد او همه پاک شد
گسسته شد از خویش و پیوند او
بمانده بدان گونه در بند او

فریدون چو شد بر جهان کامگار
ندانست جز خویشتن شهریار
به رسم کیان تاج و تخت مهی
بیاراست با کاخ شاهنشاهی
به روز خجسته سر مهرماه
به سر بر نهاد آن کیانی کلاه
زمانه بی اندوه گشت از بدی
گرفتند هر کس ره ایزدی
دل از داورها برداختند
به آیین یکی جشن نو ساختند
نشستند فرزندگان شادکام
گرفتند هر یک ز یاقوت جام
می روشن و چهره‌ی شاه نو
جهان نو ز داد و سر ماه نو
بفرمود تا آتش افروختند
همه عنبر و زعفران سوختند
پرستیدن مهرگان دین اوست
تن آسانی و خوردن آیین اوست
اگر یادگارست ازو ماه مهر
بکوش و به رنج ایچ منمای چهر
ورا بد جهان سالیان پانصد
نیفکند یک روز بنیاد بد

جهان چون برو بر نماند ای پسر
تو نیز از میرست و انده مخور
نماند چنین دان جهان برکسی
درو شادکامی نیابی بسی
فرانک نه آگاه بد زین نهان
که فرزند او شاه شد بر جهان
ز ضحاک شد تخت شاهی تهی
سرآمد برو روزگار مهی
پس آگاهی آمد ز فرخ پسر
به مادر که فرزند شد تاجور
نیایش کنان شد سر و تن بشست
به پیش جهانداور آمد نخست
نهاد آن سرش پست بر خاک بر
همی خواند نفرین به ضحاک بر
همی آفرین خواند بر کردگار
بر آن شادمان گردش روزگار
وزان پس کسی را که بودش نیاز
همی داشت روز بد خویش راز
نهانش نوا کرد و کس را نگفت
همان راز او داشت اندر نهفت
یکی هفته زین گونه بخشید چیز
چنان شد که درویش نشناخت نیز
دگر هفته مر بزم را کرد ساز
مهمانی که بودند گردن فراز
بیاراست چون بوستان خان خویش
مهمان را همه کرد مهمان خویش
وزان پس همه گنج آراسته
فراز آوریده نهان خواسته
همان گنجها را گشادن گرفت
نهاده همه رای دادن گرفت
گشادن در گنج را گاه دید
درم خوار شد چون پسر شاه دید
همان جامه و گوهر شاهوار
همان اسپ تازی به زرین عذار
همان جوشن و خود و زوپین و تیغ
کلاه و کمر هم نبودش دریغ
همه خواسته بر شتر بار کرد
دل پاک سوی جهاندار کرد
فرستاد نزدیک فرزند چیز
زیانی پر از آفرین داشت نیز
چو آن خواسته دید شاه زمین
بپذرفت و بر مام کرد آفرین
بزرگان لشکر چو بشناختند
بر شهریار جهان تاختند

که ای شاه پیروز یزدانشناس
 ستایش مر او را زویت سپاس
 چنین روز روزت فزون باد بخت
 بد اندیشگان را نگون باد بخت
 ترا باد پیروزی از آسمان
 مبادا بجز داد و نیکی گمان
 وزان پس جهانپدگان سوی شاه
 ز هر گوشه‌ای برگرفتند راه
 همه زر و گوهر برآمیختند
 به تاج سپهد فرو ریختند
 همان مهتران از همه کشورش
 بدان خرمی صف زده بر درش
 ز یزدان همی خواستند آفرین
 بران تاج و تخت و کلاه و نگین
 همه دست برداشته به آسمان
 همی خواندندش به نیکی گمان
 که جاوید بادا چنین شهریار
 برومند بادا چنین روزگار
 وزان پس فریدون به گرد جهان
 بگردید و دید آشکار و نهان
 هران چیز کز راه بیداد دید
 هر آن بوم و برکان نه آباد دید
 به نیکی بیست از همه دست بد
 چنانک از ره هوشیاران سزد
 بیاراست گیتی بسان بهشت
 به جای گیا سرو گلبن بکشت
 از آمل گذر سوی تمیشه کرد
 نشست اندر آن نامور بیشه کرد
 کجا کز جهان گوش خوانی همی
 جز این نیز نامش ندانی همی

ز سالش چو یک پنجه اندر کشید
 سه فرزندش آمد گرامی پدید
 به بخت جهاندار هر سه پسر
 سه خسرو نژاد از در تاج زر
 به بالا چو سرو و به رخ چون بهار
 به هر چیز مانده‌ی شهریار
 از این سه دو پاکیزه از شهرناز
 یکی کهتر از خوب چهر ارنواز
 پدر نوز ناکرده از ناز نام
 همی پیش پیلان نهادند گام
 فریدون از آن نامداران خویش
 یکی را گرانمایه‌تر خواند پیش
 کجا نام او جندل پره‌نر

بخ هر کار دلسوز بر شاه بر
 بدو گفت برگرد گرد جهان
 سه دختر گزین از نژاد مهان
 سه خواهر ز یک مادر و یک پدر
 پری چهره و پاک و خسرو گهر
 به خوبی سزای سه فرزند من
 چنان چون بشاید به پیوند من
 به بالا و دیدار هر سه یکی
 که این را ندانند ازان اندکی
 چو بشنید جندل ز خسرو سخن
 یکی رای پاکیزه افگند بن
 که بیدار دل بود و پاکیزه مغز
 زیان چرب و شایسته‌ی کار نغز
 ز پیش سپهبد برون شد به راه
 ابا چند تن مر ورا نیکخواه
 یکایک ز ایران سراندر کشید
 پژوهید و هرگونه گفت و شنید
 به هر کشوری کز جهان مهتری
 به پرده درون داشتن دختری
 نهفته بجستی همه رازشان
 شنیدی همه نام و آوازشان
 ز دهقان پر مایه کس را ندید
 که پیوسته‌ی آفریدون سزید
 خردمند و روشن دل و پاک تن
 بیامد بر سرو شاه یمن
 نشان یافت جندل مر ورا درست
 سه دختر چنان چون فریدون بجست
 خرامان بیامد به نزدیک سرو
 چنان چون به پیش گل اندر تذرو
 زمین را بیوسید و چربی نمود
 برآن کهتری آفرین بر فرود
 به جندل چنین گفت شاه یمن
 که بی آفرینت مبادا دهن
 چه پیغام داری چه فرمان دهی
 فرستاده‌ای گر گرامی رهی
 بدو گفت جندل که خرم بدی
 همیشه ز تو دور دست بدی
 از ایران یکی کهترم چون شمن
 پیام آوریده به شاه یمن
 درود فریدون فرخ دهم
 سخن هر چه پرسند پاسخ دهم
 ترا آفرین از فریدون گرد
 بزرگ آنکسی کو نداردش خرد
 مرا گفت شاه یمن را بگوی

که بر گاه تا مشک بوید بیوی
بدان ای سر مایه‌ی تازیان
کز اختر بدی جاودان بی‌زیان
مرا پادشاهی آباد هست
همان گنج و مردی و نیروی دست
سه فرزند شایسته‌ی تاج و گاه
اگر داستان را بود گاه ماه
ز هر کام و هر خواسته بی‌نیاز
به هر آرزو دست ایشان دراز
مر این سه گرانمایه را در نهفت
بباید کنون شاهزاده سه جفت
ز کار آگهان آگهی یافتم
بدین آگهی تیز بشتافتم
کجا از پس پرده پوشیده روی
سه پاکیزه داری تو ای نامجوی
مران هر سه را نوز ناکرده نام
چو بشنیدم این دل شدم شادکام
که ما نیز نام سه فرخ نژاد
چو اندر خور آید نکردیم یاد
کنون این گرامی دو گونه گهر
بباید برآمیخت با یکدگر
سه پوشیده رخ را سه دیهیم جوی
سزا را سزاوار بی‌گفت‌وگوی
فریدون پیامم بدین گونه داد
تو پاسخ گزار آنچه آیدت یاد
پیامش چو بشنید شاه یمن
بیژمرد چون زاب کنده سمن
همی گفت گر پیش بالین من
نبیند سه ماه این جهان‌بین من
مرا روز روشن بود تاره شب
بباید گشادن به پاسخ دو لب
سراینده را گفت کای نامجوی
زمان باید اندر چنین گفت‌گوی
شتابت نباید بی‌پاسخ کنون
مرا چند رازست با رهنمون
فرستاده را زود جایی گزید
پس آنگه به کار اندرون بنگرید
پیامد در بار دادن بیست
به انبوه اندیشگان در نشست
فراوان کس از دشت نیزه‌وران
بر خویش خواند آزموده سران
نهفته برون آورید از نهفت
همه رازها پیش ایشان بگفت
که ما را به گیتی ز پیوند خویش

سه شمعست روشن به دیدار پیش
 فریدون فرستاد زی من پیام
 بگسترد پیشم یکی خوب دام
 همی کرد خواهد ز چشمم جدا
 یکی رای بایدزدن با شما
 فرستاده گوید چنین گفت شاه
 که ما را سه شاهست زیبای گاه
 گراینده هر سه به پیوند من
 به سه روی پوشیده فرزند من
 اگر گویم آری و دل زان تهی
 دروغم نه اندر خورد با مهی
 وگر آرزوها سپارم بدوی
 شود دل پر آتش پر از آب روی
 وگر سر بیچم ز فرمان او
 به یک سو گرایم ز پیمان او
 کسی کو بود شهریار زمین
 نه بازیست با او سگالید کین
 شنیدستم از مردم راهجوی
 که ضحاک را زو چه آمد بروی
 ازین در سخن هر چه دارید یاد
 سراسر به من بر بیاید گشاد
 جهان آزموده دلاور سران
 گشادند یکیک به پاسخ زبان
 که ما همگنان آن نبینیم رای
 که هر باد را تو بجنبی ز جای
 اگر شد فریدون جهان شهریار
 نه ما بندگانیم با گوشوار
 سخن گفتن و کوشش آیین ماست
 عنان و سنان تافتن دین ماست
 به خنجر زمین را میستان کنیم
 به نیزه هوا را نیستان کنیم
 سه فرزند اگر بر تو هست ارجمند
 سربرده بگشای و لب را ببند
 و گر چاره‌ی کار خواهی همی
 بترسی ازین پادشاهی همی
 ازو آرزوهای پرمایه جوی
 که کردار آنرا نبینند روی
 چو بشنید از آن نامداران سخن
 نه سردید آن را به گیتی نه بن

فرستاده‌ی شاه را پیش خواند
 فراوان سخن را به خوبی براند
 که من شهریار ترا کهترم
 به هرچ او بفرمود فرمانبرم

بگویش که گرچه تو هستی بلند
سه فرزند تو بر تو بر ارجمند
پسر خود گرامی بود شاه را
بویژه که زیبا بود گاه را
سخن هر چه گفتی پذیرم همی
ز دختر من اندازه گیرم همی
اگر پادشا دیده خواهد ز من
و گر دشت گردان و تخت یمن
مرا خوارتر چون سه فرزند خویش
نبینم به هنگام بایست پیش
پس از شاه را این چنین است کام
نشاید زدن جز به فرمانش گام
به فرمان شاه این سه فرزند من
برون آنگه آید ز پیوند من
کجا من ببینم سه شاه ترا
فروزنده‌ی تاج و گاه ترا
بیایند هر سه به نزدیک من
شود روشن این شهر تاریک من
شود شادمان دل به دیدارشان
ببینم روانهای بیدارشان
ببینم کشان دل پر از داد هست
به زهارشان دست گیرم به دست
پس آنگه سه روشن جهان بین خویش
سپارم بدیشان بر آیین خویش
چو آید بیدار ایشان نیاز
فرستم سبکشان سوی شاه باز
سراینده جندل چو پاسخ شنید
ببوسید تختش چنان چون سزید
پر از آفرین لب ز ایوان اوی
سوی شهریار جهان کرد روی
بیامد چو نزد فریدون رسید
بگفت آن کجا گفت و پاسخ شنید
سه فرزند را خواند شاه جهان
نهفته برون آورید از نهان
از آن رفتن جندل و رای خویش
سخنها همه پاک بنهاد پیش
چنین گفت کاین شهریار یمن
سر انجمن سرو سایه فکن
چو ناسفته گوهر سه دخترش بود
نبودش پسر دختر افسرش بود
سروش از بیاید چو ایشان عروس
دهد پیش هر یک مگر خاک بوس
ز بهر شما از پدر خواستم
سخنهای بایسته آراستم

کنون تان بیاید بر او شدن
به هر بیش و کم رای فرخ زدن
سراینده باشید و بسیارهوش
به گفتار او بر نهاده دوگوش
به خوبی سخنهای پاسخ دهید
چو پرسد سخن رای فرخ نهید
ازیرا که پرورده‌ی پادشا
نباید که باشد بجز پارسا
سخن‌گوی و روشن دل و پاک‌دین
به کاری که پیش آیدش پیش‌بین
زبان راستی را بیاراسته
خرد خیره کرده ابر خواسته
شما هر چه گویم ز من بشنوید
اگر کار بندید خرم بوید
یکی ژرف‌بین است شاه یمن
که چون او نباشد به هرانجمن
گرانمایه و پاک هر سه پسر
همه دل‌نهاده به گفت پدر
ز پیش فریدون برون آمدند
پر از دانش و پرفسون آمدند
بجز رای و دانش چه اندر خورد
پسر را که چونان پدر پرورد

سوی خانه رفتند هر سه چوباد
شب آمد بختند پیروز و شاد
چو خورشید زد عکس بر آسمان
پراگند بر لاژورد ارغوان
رفتند و هر سه بیاراستند
ابا خویشتن موبدان خواستند
کشیدند با لشکری چون سپهر
همه نامداران خورشیدچهر
چو از آمدنشان شد آگاه سرو
بیاراست لشکر چو پر تذرو
فرستادشان لشکری گشن پیش
چه بیگانه فرزندگان و چه خویش
شدند این سه پرمایه اندر یمن
برون آمدند از یمن مرد و زن
همی گوهر و زعفران ریختند
همی مشک با می برآمیختند
همه یال اسپان پر از مشک و می
پراکنده دینار در زیر پی
نشستن گهی ساخت شاه یمن
همه نامداران شدند انجمن
در گنجهای کهن کرد باز

گشاد آنچه یک چند گه بود راز
 سه خورشید رخ را چو باغ بهشت
 که موبد چو ایشان صنوبر نکشت
 ابا تاج و با گنج نادیده رنج
 مگر زلفشان دیده رنج شکنج
 بیاورد هر سه بدیشان سپرد
 که سه ماه نو بود و سه شاه گرد
 ز کینه به دل گفت شاه یمن
 که از آفریدون بد آمد به من
 بد از من که هرگز مبادم میان
 که ماده شد از تخم نره کیان
 به اختر کس آن‌دان که دخترش نیست
 چو دختر بود روشن اخترش نیست
 به پیش همه موبدان سرو گفت
 که زیبا بود ماه را شاه جفت
 بدانید کین سه جهان بین خویش
 سپردم بدیشان بر آیین خویش
 بدان تا چو دیده بدارندشان
 چو جان پیش دل بر نگارندشان
 خورشید و بار غریبان ببست
 ابر پشت شرزه هیوان مست
 ز گوهر یمن گشت افروخته
 عماری یک اندر دگر دوخته
 چو فرزند را باشد آئین و فر
 گرامی به دل بر چه ماده چه نر
 به سوی فریدون نهادند روی
 جوانان بینادل راه جوی

نهفته چو بیرون کشید از نهان
 به سه بخش کرد آفریدون جهان
 یکی روم و خاور دگر ترک و چین
 سیم دشت گردان و ایران زمین
 نخستین به سلم اندرون بنگرید
 همه روم و خاور مراو را سزید
 به فرزند تا لشکری برگزید
 گرازان سوی خاور اندر کشید
 به تخت کیان اندر آورد پای
 همی خواندند پیش خاور خدای
 دگر تور را داد توران زمین
 ورا کرد سالار ترکان و چین
 یکی لشکری نا مزد کرد شاه
 کشید آن‌گهی تور لشکر به راه
 پیامد به تخت کی برنشست
 کمر بر میان بست و بگشاد دست

بزرگان برو گوهر افشانند
همی پاک توران شهش خوانند
از ایشان چو نوبت به ایرج رسید
مر او را پدر شاه ایران گزید
هم ایران و هم دشت نیزه‌وران
هم آن تخت شاهی و تاج سران
بدو داد کورا سزا بود تاج
همان کرسی و مهر و آن تخت عاج
نشستند هر سه به آرام و شاد
چنان مرزبانان فرخ نژاد

برآمد برین روزگار دراز
زمانه به دل در همی داشت راز
فریدون فرزانه شد سالخورد
به باغ بهار اندر آورد گرد
برین گونه گردد سراسر سخن
شود سست نیرو چو گردد کهن
چو آمد به کاراندرون تیرگی
گرفتند پرمایگان خیرگی
بجنبید مر سلم را دل ز جای
دگرگونه‌تر شد به آیین و رای
دلش گشت غرقه به آزاندرن
به اندیشه بنشست با رهنمون
نبودش پسندیده بخش پدر
که داد او به کهتر پسر تخت زر
به دل پر زکین شد به رخ پر ز چین
فرسته فرستاد زی شاه چین
فرستاد نزد برادر پیام
که جاوید زی خرم و شادکام
بدان ای شهنشاه ترکان و چین
گسسته دل روشن از به گزین
ز نیکی زیان کرده گویی پسند
منش پست و بالا چو سرو بلند
کنون بشنو ازمن یکی داستان
کزین گونه نشنیدی از باستان
سه فرزند بودیم زیبای تخت
یکی کهتر از ما برآمد به بخت
اگر مهترم من به سال و خرد
زمانه به مهر من اندر خورد
گذشته ز من تاج و تخت و کلاه
نزیبید مگر بر تو ای پادشاه
سزد گر بمانیم هر دو دژم
کزین سان پدر کرد بر ما ستم
چو ایران و دشت یلان و یمن

به ایرج دهد روم و خاور به من
سپارد ترا مرز ترکان و چین
که از تو سپهدار ایران زمین
بدین بخشش اندر مرا پای نیست
به مغز پدر اندرون رای نیست
هیون فرستاده بگزارد پای
پیامد به نزدیک توران خدای
به خویی شنیده همه یاد کرد
سر تور بی مغز پرباد کرد
چو این راز بشنید تور دلیر
برآشفت ناگاه برسان شیر
چنین داد پاسخ که با شهریار
بگو این سخن هم چنین یاد دار
که ما را به گاه جوانی پدر
بدین گونه بفریفت ای دادگر
درختیست این خود نشانده بدست
کجا آب او خون و برگش کبست
ترا با من اکنون بدین گفتگوی
بباید بروی اندر آورد روی
زدن رای هشیار و کردن نگاه
هیونی فگندن به نزدیک شاه
زبان آوری چرب گوی از میان
فرستاد باید به شاه جهان
به جای زبونی و جای فریب
نباید که باید دلاور شکیب
نشانید درنگ اندرین کار هیچ
کجا آید آسایش اندر بسیج
فرستاده چون پاسخ آورد باز
برهنه شد آن روی پوشیده راز
برفت این برادر ز روم آن ز چین
به زهر اندر آمیخته انگبین
رسیدند پس یک به دیگر فراز
سخن راندند آشکارا و راز
گزیدند پس موبدی تیزویر
سخن گوی و بینادل و یادگیر
ز بیگانه پردخته کردند جای
سگالش گرفتند هر گونه رای
سخن سلم پیوند کرد از نخست
ز شرم پدر دیدگان را بشست
فرستاده را گفت ره برنورد
نباید که باید ترا باد و گرد
چو آیی به کاخ فریدون فرود
نخستین ز هر دو پسر ده درود
پس آنکه بگویش که ترس خدای

بباید که باشد به هر دو سرای
جوان را بود روز پیری امید
نگردد سیه‌موی گشته سپید
چه سازی درنگ اندرین جای تنگ
که شد تنگ بر تو سرای درنگ
جهان مر ترا داد یزدان پاک
ز تابنده خورشید تا تیره خاک
همه برزو ساختی رسم و راه
نکردی به فرمان یزدان نگاه
نجستی به جز کژی و کاستی
نکردی به بخشش درون راستی
سه فرزند بودت خردمند و گرد
بزرگ آمدت تیره بیدار خرد
ندیدی هنر با یکی بیشتر
کجا دیگری زو فرو برد سر
یکی را دم اژدها ساختی
یکی را به ابر انداز افراختی
یکی تاج بر سر بیالین تو
برو شاد گشته جهان‌بین تو
نه ما زو به مام و پدر کمترین
نه بر تخت شاهی نه اندر خوریم
ایا دادگر شهریار زمین
برین داد هرگز مباد آفرین
اگر تاج از آن تارک بی‌بها
شود دور و یابد جهان زو رها
سپاری بدو گوشه‌ای از جهان
نشیند چو ما از تو خسته نهان
و گر نه سواران ترکان و چین
هم از روم گردان جوینده کین
فراز آورم لشگر گرزدار
از ایران و ایرج برآرم دمار
چو بشنید موبد پیام درشت
زمین را ببوسید و بنمود پشت
بر انسان به زین اندر آورد پای
که از باد آتش بجنید ز جای
به درگاه شاه آفریدون رسید
برآورده‌ای دید سر ناپدید
به ابر اندر آورده بالای او
زمین کوه تا کوه پهنای او
نشسته به در بر گرانمایگان
به پرده درون جای پرمایگان
به یک دست بر بسته شیر و پلنگ
به دست دگر ژنده پیلان جنگ
ز چندان گرانمایه گرد دلیر

خروشی برآمد چو آوای شیر
 سپهریست پنداشت ایوان به جای
 گران لشگری گرد او بر به پای
 برفتند بیدار کارآگاهان
 بگفتند با شهریار جهان
 که آمد فرستاده‌ای نزد شاه
 یکی پرمنش مرد با دستگاه
 بفرمود تا پرده برداشتند
 بر اسپش ز درگاه بگذاشتند
 چو چشمش به روی فریدون رسید
 همه دیده و دل پر از شاه دید
 به بالای سرو و چو خورشید روی
 چو کافور گرد گل سرخ موی
 دولب پر ز خنده دو رخ پر ز شرم
 کیانی زبان پر ز گفتار نرم
 نشاندش هم آنکه فریدون ز پای
 سزاوار کردش بر خویش جای
 بپرسیدش از دو گرامی نخست
 که هستند شادان دل و تن درست
 دگر گفت کز راه دور و دراز
 شدی رنجه اندر نشیب و فراز
 فرستاده گفت ای گرانمایه شاه
 ابی تو مبیناد کس پیشگاه
 ز هر کس که پرسى به کام تواند
 همه پاک زنده به نام تواند
 منم بنده‌ای شاه را ناسزا
 چنین بر تن خویش ناپارسا
 پیامی درشت آوریده به شاه
 فرستنده پر خشم و من بیگناه
 بگویم چو فرمایدم شهریار
 پیام جوانان ناهوشیار
 بفرمود پس تا زبان برگشاد
 شنیده سخن سر به سر کرد یاد
 فریدون بدو پهن بگشاد گوش
 چو بشنید مغزش برآمد به جوش
 فرستاده را گفت کای هوشیار
 بیاید ترا پوزش اکنون به کار
 که من چشم از ایشان چنین داشتم
 همی بر دل خویش بگذاشتم
 که از گوهر بد نیاید مهی
 مرا دل همی داد این آگهی
 بگوی آن دو ناپاک بیهوده را
 دو اهریمن مغز پالوده را
 انوشه که کردید گوهر پدید

دروود از شما خود بدین سان سزید
ز پند من ار مغزتان شد تهی
همی از خردتان نبود آگهی
ندارید شرم و نه بیم از خدای
شما را همانا همینست رای
مرا پیشتر قیرگون بود موی
چو سرو سهی قد و چون ماه روی
سپهری که پشت مرا کرد کوز
نشد پست و گردان بجایست نوز
خماند شما را هم این روزگار
نماند برین گونه بس پایدار
بدان برترین نام یزدان پاک
به رخشنده خورشید و بر تیره خاک
به تخت و کلاه و به ناهید و ماه
که من بد نکردم شما را نگاه
یکی انجمن کردم از بخردان
ستاره شناسان و هم موبدان
بسی روزگاران شدست اندرین
نکردیم بر باد بخشش زمین
همه راستی خواستم زین سخن
به کژی نه سر بود پیدا نه بن
همه ترس یزدان بد اندر میان
همه راستی خواستم در جهان
چو آباد دادند گیتی به من
نجستم پراگندن انجمن
مگر همچنان گفتم آباد تخت
سپارم به سه دیده‌ی نیک بخت
شما را کنون گر دل از راه من
به کژی و تاری کشید اهرمن
بینید تا کردگار بلند
چنین از شما کرد خواهد پسند
یکی داستان گویم ار بشنوید
همان بر که کارید خود بدروید
چنین گفت باما سخن رهنمای
جزین است جاوید ما را سرای
به تخت خرد بر نشست آرتان
چرا شد چنین دیو انبازتان
بترسم که در چنگ این اژدها
روان یابد از کالبدتان رها
مرا خود ز گیتی گه رفتن است
نه هنگام تندی و آشفتن است
ولیکن چنین گوید آن سالخورد
که بودش سه فرزند آزاد مرد
که چون از گردد ز دلها تهی

چه آن خاک و آن تاج شاهنشاهی
کسی کو برادر فروشد به خاک
سزد گر نخواندش از آب پاک
جهان چون شما دید و بیند بسی
نخواهد شدن رام با هر کسی
کزین هر چه دانید از کردگار
بود رستگاری به روز شمار
بجویید و آن توشه‌ی ره کنید
بکوشید تا رنج کوتاه کنید
فرستاده بشنید گفتار اوی
زمین را ببوسید و برگاشت روی
ز پیش فریدون چنان بازگشت
که گفتی که با باد انباز گشت

فرستاده‌ی سلم چون گشت باز
شهنشاه بنشست و بگشاد راز
گرامی جهانجوی را پیش خواند
همه گفتها پیش او بازراند
ورا گفت کان دو پسر جنگجوی
ز خاور سوی ما نهادند روی
از اختر چنین استنشان بهره خود
که باشند شادان به کردار بد
دگر آنکه دو کشور آبشخورست
که آن بومها را درشتی برست
برادرت چندان برادر بود
کجا مر ترا بر سر افسر بود
چو پژمرده شد روی رنگین تو
نگردد دگر گرد بالین تو
تو گر پیش شمشیر مهرآوری
سرت گردد آشفته از داوری
دو فرزند من کز دو دوش جهان
برینسان گشادند بر من زبان
گرت سر بکارست بپسیج کار
در گنج بگشای و بریند بار
تو گر چاشت را دست یازی به جام
و گر نه خورند ای پسر بر تو شام
نباید ز گیتی ترا یار کس
بی‌آزاری و راستی یار بس
نگه کرد پس ایرج نامور
بر آن مهربان پاک فرخ پدر
چنین داد پاسخ که ای شهریار
نگه کن بدین گردش روزگار
که چون باد بر ما همی بگذرد
خردمند مردم چرا غم خورد

همی پژمراند رخ ارغوان
 کند تیره دیدار روشن‌روان
 به آغاز گنج است و فرجام رنج
 پس از رنج رفتن ز جای سپنج
 چو بستر ز خاکست و بالین ز خشت
 درختی چرا باید امروز کشت
 که هر چند چرخ از برش بگذرد
 تنش خون خورد بار کین آورد
 خداوند شمشیر و گاه و نگین
 چو ما دید بسیار و بیند زمین
 از آن تاجور نامداران پیش
 ندیدند کین اندر آیین خویش
 چو دستور باشد مرا شهریار
 به بد نگذرانم بد روزگار
 نباید مرا تاج و تخت و کلاه
 شوم پیش ایشان دوان بی‌سپاه
 بگویم که ای نامداران من
 چنان چون گرامی تن و جان من
 به بیهوده از شهریار زمین
 مدارید خشم و مدارید کین
 به گیتی مدارید چندین امید
 نگر تا چه بد کرد با جمشید
 به فرجام هم شد ز گیتی بدر
 نماندش همان تاج و تخت و کمر
 مرا با شما هم به فرجام کار
 نباید چشیدن بد روزگار
 دل کینه ورشان بدین آورم
 سزاوارتر زانکه کین آورم
 بدو گفت شاه ای خردمند پور
 برادر همی رزم جوید تو سور
 مرا این سخن یاد باید گرفت
 ز مه روشنایی نیاید شگفت
 ز تو پر خرد پاسخ ایدون سزید
 دلت مهر پیوند ایشان گزید
 ولیکن چو جانی شود بی‌بها
 نهد پر خرد در دم ازدها
 چه پیش آیدش جز گزاینده زهر
 کش از آفرینش چنین است بهر
 ترا ای پسر گر چنین است رای
 بیارای کار و پرداز جای
 پرستنده چند از میان سپاه
 بفرمای کاینده با تو به راه
 ز درد دل اکنون یکی نامه من
 نویسم فرستم بدان انجمن

مگر باز بینم ترا تن درست
که روشن روانم به دیدار تست

یکی نامه بنوشت شاه زمین
به خاور خدای و به سالار چین
سر نامه کرد آفرین خدای
کجا هست و باشد همیشه به جای
چنین گفت کاین نامه‌ی پندمند
به نزد دو خورشید گشته بلند
دو سنگی دو جنگی دو شاه زمین
میان کیان چون درخشان نگین
از آنکو ز هر گونه دیده جهان
شده آشکارا برو بر نهان
گراینده‌ی تیغ و گرز گران
فروزنده‌ی نامدار افسران
نماینده‌ی شب به روز سپید
گشاینده‌ی گنج پیش امید
همه رنجه‌ها گشته آسان بدوی
برو روشنی اندر آورده روی
نخواهم همی خویشتن را کلاه
نه آگنده گنج و نه تاج و نه گاه
سه فرزند را خواهم آرام و ناز
از آن پس که دیدیم رنج دراز
برادر کزو بود دلتان به درد
وگر چند هرگز نزد یاد سرد
دوان آمد از بهر آزارتان
که بود آرزومند دیدارتان
بیفگند شاهی شما را گزید
چنان کز ره نامداران سزید
ز تخت اندر آمد به زین برنشست
برفت و میان بندگی را بیست
بدان کو به سال از شما که‌ترست
نوازیدن که‌تر اندر خورست
گرامیش دارید و نوشه خورید
چو پرورده شد تن روان پرورید
چو از بودنش بگذرد روز چند
فرستید با زی منش ارجمند
نهادند بر نامه بر مهر شاه
ز ایوان بر ایرج گزین کرد راه
بشد با تنی چند برنا و پیر
چنان چون بود راه را ناگزیر

چو تنگ اندر آمد به نزدیکشان
نبود آگه از رای تاریکشان

پذیره شدندش به آیین خویش
 سپه سربسز باز بردند پیش
 چو دیدند روی برادر به مهر
 یکی تازه تر برگشادند چهر
 دو پرخاشجوی با یکی نیک خوی
 گرفتند پرسش نه بر آرزوی
 دو دل پر ز کینه یکی دل به جای
 برفتند هر سه به پرده سرای
 به ایرج نگه کرد یکسر سپاه
 که او بد سزاوار تخت و کلاه
 بی آرامشان شد دل از مهر او
 دل از مهر و دیده پر از چهر او
 سپاه پراکنده شد جفت جفت
 همه نام ایرج بد اندر نهفت
 که هست این سزاوار شاهنشهی
 جز این را نزید کلاه مهی
 به لشکر نگه کرد سلم از کران
 سرش گشت از کار لشکر گران
 به لشکرگاه آمد دلی پر ز کین
 چگر پر ز خون ابروان پر ز چین
 سراپرده پرداخت از انجمن
 خود و تور بنشست با رای زن
 سخن شد پژوهنده از هردری
 ز شاهی و از تاج هر کشوری
 به تور از میان سخن سلم گفت
 که یک یک سپاه از چه گشتند جفت
 به هنگامه ی بازگشتن ز راه
 نکردی همانا به لشکر نگاه
 سپاه دو شاه از پذیره شدن
 دگر بود و دیگر به بازآمدن
 که چندان کجا راه بگذاشتند
 یکی چشم از ایرج نه برداشتند
 از ایران دلم خود به دو نیم بود
 به اندیشه اندیشگان برافزود
 سپاه دو کشور چو کردم نگاه
 از این پس جز او را نخواند شاه
 اگر بیخ او نگسلانی ز جای
 ز تخت بلندت کشد زیر پای
 برین گونه از جای برخاستند
 همه شب همی چاره آراستند

■

چو برداشت پرده ز پیش آفتاب
 سپیده برآمد به پالود خواب
 دو بیهوده را دل بدان کار گرم

که دیده بشویند هر دو ز شرم
برفتند هر دو گرازان ز جای
نهادند سر سوی پرده سرای
چو از خیمه ایرج به ره بنگرید
پر از مهر دل پیش ایشان دوید
برفتند با او به خیمه درون
سخن بیشتر بر چرا رفت و چون
بدو گفت تور ار تو از ماکهی
چرا برنهادی کلاه مهی
ترا باید ایران و تخت کیان
مرا بر در ترک بسته میان
برادر که مهتر به خاور به رنج
به سر بر ترا افسر و زیر گنج
چنین بخششی کان جهانجوی کرد
همه سوی کهتر پسر روی کرد
نه تاج کیان مانم اکنون نه گاه
نه نام بزرگی نه ایران سپاه
چو از تور بشنید ایرج سخن
یکی پاکتر پاسخ افگند بن
بدو گفت کای مهتر کام جوی
اگر کام دل خواهی آرام جوی
من ایران نخواهم نه خاور نه چین
نه شاهی نه گسترده روی زمین
بزرگی که فرجام او تیرگیست
بر آن مهتری بر بیاید گریست
سپهر بلند ار کشد زین تو
سرانجام خشتست بالین تو
مرا تخت ایران اگر بود زیر
کنون گشتم از تاج و از تخت سیر
سپردم شما را کلاه و نگین
بدین روی با من مدارید کین
مرا با شما نیست ننگ و نبرد
روان را نباید برین رنجه کرد
زمانه نخواهم به آزارتان
اگر دورمانم ز دیدارتان
جز از کهتری نیست آیین من
مباد از و گردنکشی دین من
چو بشنید تور از برادر چنین
به ابرو ز خشم اندر آورد چین
نیامدش گفتار ایرج پسند
نبد راستی نزد او ارجمند
به کرسی به خشم اندر آورد پای
همی گفت و برجست هزمان ز جای
یکایک برآمد ز جای نشست

گرفت آن گران کرسی زر بدست
 بزد بر سر خسرو تاجدار
 ازو خواست ایرج به جان زینهار
 نیایدت گفت ایچ بیم از خدای
 نه شرم از پدر خود همینست رای
 مکش مر مراکت سرانجام کار
 بیچاند از خون من کردگار
 مکن خویشتن را ز مردمکشان
 کزین پس نیابی ز من خودنشان
 بسنده کنم زین جهان گوشه‌ای
 بکوشش فراز آورم توشه‌ای
 به خون برادر چه بندی کمر
 چه سوزی دل پیر گشته پدر
 جهان خواستی یافتی خون مریز
 مکن با جهاندار یزدان ستیز
 سخن را چو بشنید پاسخ نداد
 همان گفتن آمد همان سرد باد
 یکی خنجر آبگون برکشید
 سراپای او چادر خون کشید
 بدان تیز زهرآبگون خنجرش
 همی کرد چاک آن کیانی برش
 فرود آمد از پای سرو سهی
 گسست آن کمرگاه شاهنشهی
 روان خون از آن چهره‌ی ارغوان
 شد آن نامور شهریار جوان
 جهاننا پیروردیش در کنار
 وز آن پس ندادی به جان زینهار
 نهانی ندانم ترا دوست کیست
 بدین آشکارت بیاید گریست
 سر تاجور ز آن تن پیلوار
 به خنجر جدا کرد و برگشت کار
 بیاگند مغزش به مشک و عبیر
 فرستاد نزد جهان‌بخش پیر
 چنین گفت کاینست سر آن نیاز
 که تاج نیاگان بدو گشت باز
 کنون خواه تاجش ده و خواه تخت
 شد آن سایه‌گستر نیازی درخت
 برفتند باز آن دو بیداد شوم
 یکی سوی ترک و یکی سوی روم

فریدون نهاده دو دیده به راه
 سپاه و کلاه آرزومند شاه
 چو هنگام برگشتن شاه بود
 پدر زان سخن خود کی آگاه بود

همی شاه را تخت پیروزه ساخت
همی تاج را گوهر اندر ساخت
پذیره شدن را بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
تبیره ببردند و پیل از درش
ببستند آذین به هر کشورش
به زین اندرون بود شاه و سپاه
یکی گرد تیره برآمد ز راه
هیونی برون آمد از تیره گرد
نشسته برو سوگواری به درد
خروشی برآورد دل سوگوار
یکی زر تابوتش اندر کنار
به تابوت زر اندرون پرنیان
نهاده سر ایرج اندر میان
ابا ناله و آه و با روی زرد
به پیش فریدون شد آن شوخ مرد
ز تابوت زر تخته برداشتند
که گفتار او خوار پنداشتند
ز تابوت چون پرنیان برکشید
سر ایرج آمد بریده پدید
بیافتاد ز اسپ آفریدون به خاک
سپه سر به سر جامه کردند چاک
سپه شد رخ و دیدگان شد سپید
که دیدن دگرگونه بودش امید
چو خسرو بران گونه آمد ز راه
چنین بازگشت از پذیره سپاه
دریده درفش و نگونسار کوس
رخ نامداران به رنگ آبنوس
تبیره سپه کرده و روی پیل
پراکنده بر تازی اسپانش نیل
پیاده سپهبد پیاده سپاه
پر از خاک سر برگرفتند راه
خروشیدن پهلوانان به درد
کنان گوشت تن را بران رادمرد
برین گونه گردد به ما بر سپهر
بخواهد ربودن چو بنمود چهر
میر خود به مهر زمانه گمان
نه نیکو بود راستی در کمان
چو دشمنش گیری نمایدت مهر
و گر دوست خوانی نبینیش چهر
یکی پند گویم ترا من درست
دل از مهر گیتی ببایدت شست
سپه داغ دل شاه با های و هوی
سوی باغ ایرج نهادند روی

به روزی کجا جشن شاهان بدی
 وزان پیشتر بزمگاهان بدی
 فریدون سر شاه پور جوان
 بیامد ببر برگرفته نوان
 بر آن تخت شاهنشهی بنگرید
 سر شاه را نزد تاج دید
 همان حوض شاهان و سرو سهی
 درخت گلغشان و بید و بهی
 تهی دید از آزادگان جشنگاه
 به کیوان برآورده گرد سپاه
 همی سوخت باغ و همی خست روی
 همی ریخت اشک و همی کند موی
 میان را بزناز خونین بیست
 فکند آتش اندر سرای نشست
 گلستانش برکند و سروان بسوخت
 به یکبارگی چشم شادی بدوخت
 نهاده سر ایرج اندر کنار
 سر خویشتن کرد زی کردگار
 همی گفت کای داور دادگر
 بدین بی‌گنه کشته اندر نگر
 به خنجر سرش کنده در پیش من
 تنش خورده شیران آن انجمن
 دل هر دو بیداد از آن سان بسوز
 که هرگز نبینند جز تیره روز
 به داغی جگرشان کنی آژده
 که بخشایش آرد بریشان دده
 همی خواهم از روشن کردگار
 که چندان زمان یابم از روزگار
 که از تخم ایرج یکی نامور
 بیاید برین کین ببندد کمر
 چو دیدم چنین زان سپس شایدم
 اگر خاک بالا بییمایدم
 برین‌گونه بگریست چندان بزار
 همی تاگیا رستش اندر کنار
 زمین بستر و خاک بالین او
 شده تیره روشن جهان‌بین او
 در بار بسته گشاده زبان
 همی گفت کای داور راستان
 کس از تاجداران بدین‌سان نمرد
 که مردست این نامبردار گرد
 سرش را بریده به زار اهرمن
 تنش را شده کام شیران کفن
 خروشی به زاری و چشمی پرآب
 ز هر دام و دد برده آرام و خواب

سراسر همه کشورش مرد و زن
به هر جای کرده یکی انجمن
همه دیده پرآب و دل پر ز خون
نشسته به تیمار و گرم اندرون
همه جامه کرده کبود و سیاه
نشسته به اندوه در سوگ شاه
چه مایه چنین روز بگذاشتند
همه زندگی مرگ پنداشتند

برآمد برین نیز یک چندگاه
شبستان ایرج نگه کرد شاه
یکی خوب و چهره پرستنده دید
کجا نام او بود ماه آفرید
که ایرج برو مهر بسیار داشت
قضا را کنیزک ازو بار داشت
پری چهره را بچه بود در نهان
از آن شاد شد شهریار جهان
از آن خوبرخ شد دلش پر امید
به کین پسر داد دل را نوید
چو هنگامه‌ی زادن آمد پدید
یکی دختر آمد ز ماه آفرید
جهانی گرفتند پروردنش
برآمد به ناز و بزرگی تنش
مر آن ماهرخ را ز سر تا به پای
تو گفתי مگر ایرجستی به جای
چو بر جست و آمدش هنگام شوی
چو پروین شدش روی و چون مشک موی
نیا نامزد کرد شویش پشنگ
بدو داد و چندی برآمد درنگ
یکی پور زاد آن هنرمند ماه
چگونه سزاوار تخت و کلاه
چو از مادر مهربان شد جدا
سبک تاختندش به نزدنیا
بدو گفت موبد که ای تاجور
یکی شادکن دل به ایرج نگر
جهان بخش را لب پر از خنده شد
تو گفתי مگر ایرجش زنده شد
نهاد آن گرانمایه را برکنار
نیایش همی کرد با کردگار
همی گفت کاین روز فرخنده باد
دل بدسگالان ما کنده باد
همان کز جهان آفرین کرد یاد
ببخشود و دیده بدو باز داد
فریدون چو روشن جهان را بدید

به چهر نوآمد سبک بنگرید
چنین گفت کز پاک مام و پدر
یکی شاخ شایسته آمد به بر
می روشن آمد ز پرمایه جام
مر آن چهر دارد منوچهر نام
چنان پروردیدش که باد هوا
برو بر گذشتی نبودی روا
پرستنده‌ای کش به بر داشتی
زمین را به پی هیچ نگذاشتی
به پای اندرش مشک سارا بدی
روان بر سرش چتر دیبا بدی
چنین تا برآمد برو سالیان
نیامدش ز اختر زمانی زیان
هنرها که آید شهان را به کار
بیاموختش نامور شهریار
چو چشم و دل پادشا باز شد
سپه نیز با او هم آواز شد
نیا تخت زرین و گرز گران
بدو داد و پیروزه تاج سران
سراپرده‌ی دیبه‌ی هفت‌رنگ
بدو اندرون خیمه‌های پلنگ
چه اسپان تازی به زرین ستام
چه شمشیر هندی به زرین نیام
چه از جوشن و ترگ و رومی زره
گشادند مر بندها را گره
کمانهای چاچی وتیر خدنگ
سپرهای چینی و ژوپین جنگ
برین گونه آراسته گنجها
که بودش به گرد آمده رنجه
سراسر سزای منوچهر دید
دل خویش را زو پر از مهر دید
کلید در گنج آراسته
به گنجور او داد با خواسته
همه پهلوانان لشکرش را
همه نامداران کشورش را
بفرمود تا پیش او آمدند
همه با دلی کینه‌جو آمدند
به شاهی برو آفرین خواندند
زیرجد به تاجش برافشانند
چو جشنی بد این روزگار بزرگ
شده در جهان میش پیدا ز گرگ
سپهدار چون قارن کاوگان
سپهکش چو شیروی و چون آوگان
چو شد ساخته کار لشکر همه

برآمد سر شهریار از رمه

به سلم و به تور آمد این آگهی
که شد روشن آن تخت شاهنشهی
دل هر دو بیدادگر پر نهیب
که اختر همی رفت سوی نشیب
نشستند هر دو به اندیشگان
شده تیره روز جفاپیشگان
یکایک بران رایشان شد درست
کزان روی شان چاره بایست جست
که سوی فریدون فرستند کس
به پوزش کجا چاره این بود بس
بجستند از آن انجمن هردوان
یکی پاک دل مرد چیره‌زبان
بدان مرد باهوش و با رای و شرم
بگفتند با لابه بسیار گرم
در گنج خاور گشادند باز
دیدند هول نشیب از فراز
ز گنج گهر تاج زر خواستند
همی پشت پیلان بیاراستند
به گردونه‌ها بر چه مشک و عبیر
چه دیبا و دینار و خز و حریر
ابا پیل گردونکش و رنگ و بوی
ز خاور به ایران نهادند روی
هر آنکس که بد بر در شهریار
یکایک فرستادشان یادگار
چو پردخته‌شان شد دل از خواسته
فرستاده آمد برآراسته
بدادند نزد فریدون پیام
نخست از جهاندار بردند نام
که جاوید باد آفریدون گرد
همه فرهی ایزد او را سپرد
سرش سبز باد و تنش ارجمند
منش برگزشته ز چرخ بلند
بدان کان دو بدخواه بیدادگر
پر از آب دیده ز شرم پدر
پشیمان شده داغ دل بر گناه
همی سوی پوزش نمایند راه
چه گفتند دانندگان خرد
که هر کس که بد کرد کیفر برد
بماند به تیمار و دل پر ز درد
چو ما مانده‌ایم ای شه رادمرد
نوشته چنین بودمان از بوش
به رسم بوش اندر آمد روش

هژبر جهانسوز و نر اژدها
 ز دام قضا هم نیاید رها
 و دیگر که فرمان ناپاک دیو
 ببرد دل از ترس کیهان خدیو
 به ما بر چنین خیره شد رای بد
 که مغز دو فرزند شد جای بد
 همی چشم داریم از آن تاجور
 که بخشایش آرد به ما بر مگر
 اگر چه بزرگست ما را گناه
 به بی‌دانشی برنهد پیشگاه
 و دیگر بهانه سپهر بلند
 که گاهی پناهست و گاهی گزند
 سوم دیو کاندلر میان چون نوند
 میان بسته دارد ز بهر گزند
 اگر پادشا را سر از کین ما
 شود پاک و روشن شود دین ما
 منوچهر را با سپاه گران
 فرستد به نزدیک خواهشگران
 بدان تا چو بنده به پیشش به پای
 بباشیم جاوید و اینست رای
 مگر کان درختی کزین کین برست
 به آب دو دیده توانیم شست
 بپویم تا آب و رنجش دهیم
 چو تازه شود تاج و گنجش دهیم
 فرستاده آمد دلی پر سخن
 سخن را نه سر بود پیدا نه بن
 اباپیل و با گنج و با خواسته
 به درگاه شاه آمد آراسته
 به شاه آفریدون رسید آگهی
 بفرمود تا تخت شاهنشاهی
 به دیبای چینی بیاراستند
 کلاه کیانی بیاراستند
 نشست از بر تخت پیروزه شاه
 چو سرو سهی بر سرش گرد ماه
 ابا تاج و با طوق و با گوشوار
 چنان چون بود در خور شهریار
 خجسته منوچهر بر دست شاه
 نشست نهاده به سر بر کلاه
 به زرین عمود و به زرین کمر
 زمین کرده خورشیدگون سر به سر
 دو رویه بزرگان کشیده رده
 سراپای یکسر به زر آژده
 به یک دست بر بسته شیر و پلنگ
 به دست دگر ژنده پیلان جنگ

برون شد ز درگاه شاپور گرد
 فرستاده‌ی سلم را پیش برد
 فرستاده چون دید درگاه شاه
 پیاده دوان اندر آمد ز راه
 چو نزدیک شاه آفریدون رسید
 سر و تخت و تاج بلندش بدید
 ز بالا فرو برد سر پیش او
 همی بر زمین بر بمالید روی
 گرانمایه شاه جهان کدخدای
 به کرسی زرین ورا کرد جای
 فرستاده بر شاه کرد آفرین
 که ای نازش تاج و تخت و نگین
 زمین گلشن از پایه‌ی تخت تست
 زمان روشن از مایه‌ی بخت تست
 همه بنده‌ی خاک پای توایم
 همه پاک زنده به رای توایم
 پیام دو خونی به گفتن گرفت
 همه راستیها نهفتن گرفت
 گشاده زبان مرد بسیار هوش
 بدو داده شاه جهاندار گوش
 ز کردار بد پوزش آراستن
 منوچهر را نزد خود خواستن
 میان بستن او را بسان رهی
 سپردن بدو تاج و تخت مهی
 خریدن ازو باز خون پدر
 بدینار و دیبا و تاج و کمر
 فرستاده گفت و سپهبد شنید
 مر آن بند را پاسخ آمد کلید
 چو بشنید شاه جهان کدخدای
 پیام دو فرزند ناپاک رای
 یکایک بمرد گرانمایه گفت
 که خورشید را چون توانی نهفت
 نهان دل آن دو مرد پلید
 ز خورشید روشن‌تر آمد پدید
 شنیدم همه هر چه گفتی سخن
 نگه کن که پاسخ چه یابی ز بن
 بگو آن دو بی‌شرم ناپاک را
 دو بیداد و بد مهر و ناپاک را
 که گفتار خیره نیرزد به چیز
 ازین در سخن خود نرانیم نیز
 اگر بر منوچهرتان مهر خاست
 تن ایرج نامورتان کجاست
 که کام دد و دام بودش نهفت
 سرش را یکی تنگ تابوت جفت

کنون چون ز ایرج بپرداختید
به کین منوچهر بر ساختید
نبینید رویش مگر با سپاه
ز پولاد بر سر نهاده کلاه
ابا گرز و با کاویانی درفش
زمین کرده از سم اسپان بنفش
سپهدار چون قارون رزم زن
چو شاپور و نستوه شمشیر زن
به یک دست شیدوش جنگی به پای
چو شیروی شیراوژن رهنمای
چو سام نریمان و سرو یمن
به پیش سپاه اندرون رای زن
درختی که از کین ایرج برست
به خون برگ و بارش بخواهیم شست
از آن تاکنون کین اوکس نخواست
که پشت زمانه ندیدیم راست
نه خوب آمدی با دو فرزند خویش
کجا جنگ را کردمی دست پیش
کنون زان درختی که دشمن بکند
برومند شاخی برآمد بلند
بیاید کنون چون هژیر زیان
به کین پدر تنگ بسته میان
فرستاده آن هول گفتار دید
نشست منوچهر سالار دید
بیژمرد و برخاست لرزان ز جای
هم آنگه به زین اندر آورد پای
همه بودنیها به روشن روان
بدید آن گرانمایه مرد جوان
که با سلم و با تور گردان سپهر
نه بس دیر چین اندر آرد بچهر
بیامد به کردار باد دمان
سری پر ز پاسخ دلی پرگمان
ز دیدار چون خاور آمد پدید
به هامون کشیده سراپرده دید
بیامد به درگاه پرده سرای
به پرده درون بود خاور خدای
یکی خیمه‌ی پرنیان ساخته
ستاره زده جای پرداخته
دو شاه دو کشور نشسته به راز
بگفتند کامد فرستاده باز
بیامد هم آنگاه سالار بار
فرستاده را برد زی شهریار
نشستنگهی نو بیاراستند
ز شاه نو آیین خبر خواستند

بجستند هر گونه‌ای آگهی
ز دیهیم و ز تخت شاهنشاهی
ز شاه آفریدون و از لشکرش
ز گردان جنگی و از کشورش
و دیگر ز کردار گردان سپهر
که دارد همی بر منوچهر مهر
بزرگان کدامند و دستور کیست
چه مایستشان گنج و گنجور کیست
فرستاده گفت آنکه روشن بهار
بدید و ببیند در شهریار
بهایست خرم در اردیبهشت
همه خاک عنبر همه زر خشت
سپهر برین کاخ و میدان اوست
بهشت برین روی خندان اوست
به بالای ایوان او راغ نیست
به پهنای میدان او باغ نیست
چو رفتم به نزدیک ایوان فراز
سرش با ستاره همی گفت راز
به یک دست پیل و به یک دست شیر
جهان را به تخت اندر آورده زیر
ابر پشت پیلانش بر تخت زر
ز گوهر همه طوق شیران نر
تبیره زنان پیش پیلان به پای
ز هر سو خروشیدن کره نای
تو گفתי که میدان بجوشد همی
زمین به آسمان بر خورشید همی
خرامان شدم پیش آن ارجمند
یکی تخت پیروزه دیدم بلند
نشسته برو شهریاری چو ماه
ز یاقوت رخشان به سر بر کلاه
چو کافور موی و چو گلبرگ روی
دل آزم جوی و زبان چرب‌گوی
جهان را ازو دل به بیم و امید
تو گفתי مگر زنده شد جمشید
منوچهر چون زاد سرو بلند
به کردار طهمورث دیوبند
نشسته بر شاه بر دست راست
تو گویی زبان و دل پادشاست
به پیش اندرون قارن رزم زن
به دست چپش سرو شاه یمن
چو شاه یمن سرو دستورشان
چو پیروز گرشاسپ گنجورشان
شمار در گنجها ناپدید
کس اندر جهان آن بزرگی ندید

همه گرد ایوان دو رویه سپاه
 به زرین عمود و به زرین کلاه
 سپهدار چون قارن کاوگان
 به پیش سپاه اندرون آوگان
 مبارز چو شیروی درنده شیر
 چو شاپور یل ژنده پیل دلیر
 چنو بست بر کوهی پیل کوس
 هوا گردد از گرد چون آبنوس
 گر آیند زی ما به جنگ آن گروه
 شود کوه هامون و هامون کوه
 همه دل پر از کین و پرچین بروی
 به جز جنگشان نیست چیز آرزوی
 بریشان همه برشمرد آنچه دید
 سخن نیز کز آفریدون شنید
 دو مرد جفا پیشه را دل ز درد
 بیچید و شد رویشان لاژورد
 نشستند و جستند هرگونه رای
 سخن را نه سر بود پیدا نه پای
 به سلم بزرگ آنکهی تور گفت
 که آرام و شادی بیاید نهفت
 نباید که آن بچهی نره شیر
 شود تیزدندان و گردد دلیر
 چنان نامور بی هنر چون بود
 کش آموزگار آفریدون بود
 نبیره چو شد رای زن بانیا
 ازان جایگه بردمد کیمیا
 بیاید بسیچید ما را بجنگ
 شتاب آوریدن به جای درنگ
 ز لشکر سواران برون تاختند
 ز چین و ز خاور سپه ساختند
 فتاد اندران بوم و بر گفتگوی
 جهانی بدیشان نهادند روی
 سپاهی که آن را کرانه نبود
 بدان بد که اختر جوانه نبود
 ز خاور دو لشکر به ایران کشید
 بختان و خود اندرون ناپدید
 ابا ژنده پیلان و با خواسته
 دو خونی به کینه دل آراسته

سپه چون به نزدیک ایران کشید
 همانکه خبر با فریدون رسید
 بفرمود پس تا منوچهر شاه
 ز پهلوی به هامون گذارد سپاه
 یکی داستان زد جهان دیده کی

که مرد جوان چون بود نیک‌پی
بدام آیدش ناسگالیده میش
پلنگ از پس پشت و صیاد پیش
شکیبایی و هوش و رای و خرد
هژیر از بیابان به دام آورد
و دیگر ز بد مردم بد کنش
به فرجام روزی بیچد تنش
بیادافره آنکه شتابیدمی
که تفسیده آهن بتابیدمی
چو لشکر منوچهر بر ساده دشت
برون برد آنجا بید روز هشت
فریدونش هنگام رفتن بدید
سخنها به دانش بدو گسترید
منوچهر گفت ای سرافراز شاه
کی آید کسی پیش تو کینه خواه
مگر بد سگالد بدو روزگار
به جان و تن خود خورد زینهار
من اینک میان را به رومی زره
بیندم که نگشایم از تن گره
به کین جستن از دشت آوردگاه
برآرم به خورشید گرد سپاه
ازان انجمن کس ندارم به مرد
کجا جست یارند با من نبرد
بفرمود تا قارن رزم جوی
ز پهلوی به دشت اندر آورد روی
سراپرده‌ی شاه بیرون کشید
درفش همایون به هامون کشید
همی رفت لشکر گروه‌ها گروه
چو دریا بجوشید هامون و کوه
چنان تیره شد روز روشن ز گرد
تو گفתי که خورشید شد لاجورد
ز کشور برآمد سراسر خروش
همی کرشده‌ی مردم تیزگوش
خروشدن تازی اسپان ز دشت
ز بانگ تبیره همی برگذشت
ز لشگر گه پهلوان تا دو میل
کشیده دو رویه رده ژنده‌پیل
ازان شصت بر پشتشان تخت زر
به زر اندرون چند گونه گهر
چو سیصد بنه برنهادند بار
چو سیصد همان از در کارزار
همه زیر برگستوان اندرون
نبدشان جز از چشم ز آهن برون
سراپرده‌ی شاه بیرون زدند

ز تمیشه لشکر بهامون زدند
سپهدار چون قارن کینه‌دار
سواران جنگی چو سیصد هزار
همه نامداران جوشن‌وران
برفتند با گرزهای گران
دلیران یکایک چو شیر ژیان
همه بسته بر کین ایرج میان
به پیش اندرون کاویانی درفش
به چنگ اندرون تیغهای بنفش
منوچهر با قارن پیلتن
برون آمد از بیشه‌ی نارون
بیامد به پیش سپه برگذشت
بیاراست لشکر بران پهن‌دشت
چپ لشکرش را بگرشاسپ داد
ابر میمنه سام یل با قباد
رده بر کشیده ز هر سو سپاه
منوچهر با سرو در قلب‌گاه
همی تافت چون مه میان گروه
نبود ایچ پیدا ز افراز کوه
سپه کش چو قارن مبارز چو سام
سپه برکشیده حسام از نیام
طلایه به پیش اندرون چون قباد
کمین ور چو گرد تلیمان نژاد
یکی لشکر آراسته چون عروس
به شیران جنگی و آوای کوس
به تور و به سلم آگهی تاختند
که ایرانیان جنگ را ساختند
ز بیشه بهامون کشیدند صف
ز خون جگر بر لب آورده کف
دو خونی همان با سپاهی گران
برفتند آگنده از کین سران
کشیدند لشکر به دشت نبرد
الانان دژ را پس پشت کرد
یکایک طلایه بیامد قباد
چو تور آگهی یافت آمد چو باد
بدو گفت نزد منوچهر شو
بگویش که ای بی‌پدر شاه نو
اگر دختر آمد ز ایرج نژاد
ترا تیغ و کویال و جوشن که داد
بدو گفت آری گزارم پیام
بدین سان که گفתי و بردی تو نام
ولیکن گر اندیشه گردد دراز
خرد با دل تو نشیند براز
بدانی که کاریت هولست پیش

بترسی ازین خام گفتار خویش
اگر بر شما دام و دد روز و شب
همی گریدی نیستی بس عجب
که از بیشه‌ی نارون تا بچین
سواران جنگند و مردان کین
درفشیدن تیغهای بنفش
چو بینید باکاوایی درفش
بدرد دل و مغزتان از نهیب
بلندی ندانید باز از نشیب
قباد آمد آنگه به نزدیک شاه
بگفت آنچه بشنید ازان رزم خواه
منوچهر خندید و گفت آنگهی
که چونین نگوید مگر ابلهی
سپاس از جهاندار هر دو جهان
شناسنده‌ی آشکار و نهان
که داند که ایرج نیای منست
فریدون فرخ گوی منست
کنون گر بجنگ اندر آریم سر
شود آشکارا نژاد و گهر
به زور خداوند خورشید و ماه
که چندان نمانم ورا دستگاه
که بر هم زند چشم زیر و زبر
بریده به لشکر نمایمش سر
بفرمود تا خوان بیاراستند
نشستنگه رود و می‌خواستند

بدان گه که روشن جهان تیره گشت
طلایه پراکنده بر گرد دشت
به پیش سپه قارن رزم زن
ابا رای زن سرو شاه یمن
خروشی برآمد ز پیش سپاه
که ای نامداران و مردان شاه
بکوشید کاین جنگ آهرمنست
همان درد و کین است و خون خستنس
میان بسته دارید و بیدار بید
همه در پناه جهاندار بید
کسی کو شود کشته زین رزمگاه
بهشتی بود شسته پاک از گناه
هر آن کس که از لشکر چین و روم
بریزند خون و بگیرند بوم
همه نیکنامند تا جاودان
بمانند با فره‌ی موبدان
هم از شاه یابند دیهیم و تخت
ز سالار زر و ز دادار بخت

چو پیدا شود پاک روز سپید
دو بهره بپیماید از چرخ شید
بندید یکسر میان یلی
ابا گرز و با خنجر کابلی
بدارید یکسر همه جای خویش
یکی از دگر پای منهد پیش
سران سپه مهتران دلیر
کشیدند صف پیش سالار شیر
به سالار گفتند ما بنده‌ایم
خود اندر جهان شاه را زنده‌ایم
چو فرمان دهد ما همیدون کنیم
زمین را ز خون رود جیحون کنیم
سوی خیمه‌ی خویش باز آمدند
همه با سری کینه ساز آمدند

سپیده چو از تیره شب بردمید
میان شب تیره اندر خمید
منوچهر برخاست از قلبگاه
ابا جوشن و تیغ و رومی کلاه
سپه یکسره نعره برداشتند
سنانها به ابر اندر افراشتند
پر از خشم سر ابروان پر ز چین
همی بر نوشتند روی زمین
چپ و راست و قلب و جناح سپاه
بیاراست لشکر چو بایست شاه
زمین شد به کردار کشتی برآب
تو گفתי سوی غرق دارد شتاب
بزد مهره بر کوهه‌ی ژنده پیل
زمین جنب جنبان چو دریای نیل
همان پیش پیلان تیره زنان
خروشان و جوشان و پیلان دمان
یکی بزمگاهست گفתי به جای
ز شیپور و نالیدن کره نای
برفتند از جای یکسر چو کوه
دهاده برآمد ز هر دو گروه
بیابان چو دریای خون شد درست
تو گفתי که روی زمین لاله رست
پی ژنده پیلان بخون اندرون
چنان چون ز بیجاده باشد ستون
همه چیزگی با منوچهر بود
کزو مغز گیتی پر از مهر بود
چنین تا شب تیره سر بر کشید
درخشنده خورشید شد ناپدید
زمانه بیک سان ندارد درنگ

گهی شهد و نوش است و گاهی شرنگ
دل تور و سلم اندر آمد بجوش
به راه شبیخون نهادند گوش
چو شب روز شد کس نیامد به جنگ
دو جنگی گرفتند ساز درنگ

چو از روز رخشنده نیمی برفت
دل هر دو جنگی ز کینه بتفت
به تدبیر یک با دگر ساختند
همه رای بیهوده انداختند
که چون شب شود ما شبیخون کنیم
همه دشت و هامون پر از خون کنیم
چو کاراگاهان آگهی یافتند
دوان زی منوچهر بشتافتند
رسیدند پیش منوچهر شاه
بگفتند تا برنشانند سپاه
منوچهر بشنید و بگشاد گوش
سوی چاره شد مرد بسیار هوش
سپه را سراسر به قارن سپرد
کمین گاه بگزید سالار گرد
ببرد از سران نامور سی هزار
دلیران و گردان خنجرگزار
کمین گاه را جای شایسته دید
سواران جنگی و بایسته دید
چو شب تیره شد تور با صدهزار
بیامد کمریسته ی کارزار
شبیخون سگالیده و ساخته
پیوسته تیر و کمان آخته
چو آمد سپه دید بر جای خویش
درفش فروزنده بر پای پیش
جز از جنگ و پیکار چاره ندید
خروش از میان سپه بر کشید
ز گرد سواران هوا بست میغ
چو برق درخشنده پولاد تیغ
هوا را تو گفתי همی بر فروخت
چو الماس روی زمین را بسوخت
به مغز اندرون بانگ پولاد خاست
به ابر اندرون آتش و باد خاست
برآورد شاه از کمین گاه سر
نبد تور را از دو رویه گذر
عنان را بیچید و برگاشت روی
برآمد ز لشکر یکی های هوی
دمان از پس ایدر منوچهر شاه
رسید اندر آن نامور کینه خواه

یکی نیزه انداخت بر پشت او
نگونسار شد خنجر از مشتش او
ز زین برگرفتش بکردار باد
بزد بر زمین داد مردی بداد
سرش را هم آنگه ز تن دور کرد
دد و دام را از تنش سور کرد
بیامد به لشکرگه خویش باز
به دیدار آن لشکر سرفراز

به شاه آفریدون یکی نامه کرد
ز مشک و ز عنبر سر خامه کرد
نخست از جهان آفرین کرد یاد
خداوند خوبی و پاکی و داد
سپاس از جهاندار فریادرس
نگیرد به سختی جز او دست کس
دگر آفرین بر فریدون برز
خداوند تاج و خداوند گرز
همش داد و هم دین و هم فرهی
همش تاج و هم تخت شاهنشهی
همه راستی راست از بخت اوست
همه فر و زیبایی از تخت اوست
رسیدم به خوبی بتوران زمین
سپه برکشیدیم و جستیم کین
سه جنگ گران کرده شد در سه روز
چه در شب چه در هور گیتی فروز
از ایشان شیخون و از ماکمین
کشیدیم و جستیم هر گونه کین
شنیدم که ساز شیخون گرفت
ز بیچارگی بند افسون گرفت
کمین ساختم از پس پشت اوی
نماندم بجز باد در مشتش اوی
یکایک چو از جنگ برگاشت روی
پی اندر گرفتم رسیدم بدوی
بخفتانش بر نیزه بگذاشتم
به نیرو ازان زینش برداشتم
بینداختم چون یکی ازدها
بریدم سرش از تن بی بها
فرستادم اینک به نزد نیا
بسازم کنون سلم را کیمیا
چنان چون سر ایرج شهریار
به تابوت زر اندر افگند خوار
به نامه درون این سخن کرد یاد
هیونی پرافگند برسان باد
فرستاده آمد رخی پر ز شرم

دو چشم از فریدون پر از آب گرم
که چون برد خواهد سر شاه چین
بریده بر شاه ایران زمین
که فرزند گر سر بیچید ز دین
پدر را بدو مهر افزون ز کین
گنه بس گران بود و پوزش نبرد
و دیگر که کین خواه او بود گرد
بیامد فرستاده‌ی شوخ روی
سر تور بنهاد در پیش اوی
فریدون همی بر منوچهر بر
یکی آفرین خواست از دادگر

به سلم آگهی رفت ازین رزمگاه
وزان تیرگی کاندر آمد به ماه
پس پشتش اندر یکی حصن بود
برآورده سر تا به چرخ کبود
چنان ساخت کاید بدان حصن باز
که دارد زمانه نشیب و فراز
هم این یک سخن قارن اندیشه کرد
که برگاشتش سلم روی از نبرد
کالانی دژش باشد آرامگاه
سزد گر برو برگیریم راه
که گر حصن دریا شود جای اوی
کسی نگسلاند ز بن پای اوی
یکی جای دارد سر اندر سحاب
به چاره برآورده از قعر آب
نهاده ز هر چیز گنجی به جای
فگنده برو سایه پر همای
مرا رفت باید بدین چاره زود
رکاب و عنان را بیاید بسود
اگر شاه بیند ز جنگ‌آوران
به کهنتر سپارد سپاهی گران
همان با درفش همایون شاه
هم انگشتر تور با من به راه
بیاید کنون چاره‌ای ساختن
سپه را بحصن اندر انداختن
من و گردگر شاسپ و این تیره شب
برین راز بر باد مگشای لب
چو روی هوا گشت چون آبنوس
نهادند بر کوهی پیل کوس
همه نامداران پرخاشجوی
ز خشکی به دریا نهادند روی
سپه را به شیروی بسپرد و گفت
که من خویشتن را بخواهم نهفت

شوم سوی دژبان به پیغمبری
نمایم بدو مهر انگشتی
چو در دژ شوم بر فرازم درفش
درفشان کنم تیغهای بنفش
شما روی یکسر سوی دژ نهید
چنانک اندر آید دمید و دهید
سپه را به نزدیک دریا بماند
به شیروی شیراوژن و خود براند
بیامد چو نزدیکی دژ رسید
سخن گفت و دژدار مهرش بدید
چنین گفت کز نزد تور آدمم
بفرمود تا یک زمان دم زدم
مرا گفت شو پیش دژبان بگوی
که روز و شب آرام و خوردن مجوی
کز ایدر درفش منوچهر شاه
سوی دژ فرستد همی با سپاه
تو با او به نیک و به بد یار باش
نگهبان دژ باش و بیدار باش
چو دژبان چنین گفتها را شنید
همان مهر انگشتی را بدید
همان گه در دژ گشادند باز
بدید آشکارا ندانست راز
نگر تا سخنگوی دهقان چه گفت
که راز دل آن دید کو دل نهفت
مرا و ترا بندگی پیشه باد
ابا پیشه‌مان نیز اندیشه باد
به نیک و به بد هر چه شاید بدن
بباید همی داسته‌انها زدن
چو دژدار و چون قارن رزمجوی
یکایک بروی اندر آورده روی
یکی بدسگال و یکی ساده دل
سپهبد بهر چاره آماده دل
همی جست آن روز تا شب زمان
نه آگاه دژدار از آن بدگمان
به بیگانه بر مهر خویشی نهاد
بداد از گزافه سر و دژ بباد
چو شب روز شد قارن رزمخواه
درفشی برافراخت چون گرد ماه
خروشید و بنمود یک یک نشان
به شیروی و گردان گردنکشان
چو شیروی دید آن درفش یلی
به کین روی بنهاد با پردلی
در حصن بگرفت و اندر نهاد
سران را ز خون بر سر افسر نهاد

به یک دست قارن به یک دست شیر
به سر گرز و تیغ آتش و آب زیر
چو خورشید بر تیغ گنبد رسید
نه آیین دژ بد نه دژبان پدید
نه دژ بود گفتی نه کشتی بر آب
یکی دود دیدی سراندر سحاب
درخشیدن آتش و باد خاست
خروش سواران و فریاد خاست
چو خورشید تابان ز بالا بگشت
چه آن دژ نمود و چه آن پهن دشت
بکشتند ازیشان فزون از شمار
همی دود از آتش برآمد چوقار
همه روی دریا شده قیرگون
همه روی صحرا شده جوی خون

تهی شد ز کینه سر کینه دار
گریزان همی رفت سوی حصار
پس اندر سپاه منوچهر شاه
دمان و دنان برگرفتند راه
چو شد سلم تا پیش دریا کنار
ندید آنچه کشتی برآن رهگذار
چنان شد ز بس کشته و خسته دشت
که پوینده را راه دشوار گشت
پر از خشم و پر کینه سالار نو
نشست از بر چرمه‌ی تیزرو
بیفگند بر گستوان و بتاخت
به گرد سپه چرمه اندر نشاخت
رسید آنکهی تنگ در شاه روم
خورشید کای مرد بیداد شوم
بکشتی برادر ز بهر کلاه
کله یافتی چند پویی براه
کنون تاجت آوردم ای شاه و تخت
به بار آمد آن خسروانی درخت
ز تاج بزرگی گریزان مشو
فریدونت گاهی بیاراست نو
درختی که پروردی آمد به بار
بیابی هم اکنون برش در کنار
اگر بار خارست خود کشته‌ای
و گر پرنیانست خود رشته‌ای
همی تاخت اسپ اندرین گفت‌گوی
یکایک به تنگی رسید اندر اوی
یکی تیغ زد زود بر گردنش
بدو نیمه شد خسروانی تنش
بفرمود تا سرش برداشتند

به نیزه به ابر اندر افراشتند
بماندند لشکر شگفت اندر اوی
ازان زور و آن بازوی جنگجوی
همه لشکر سلم همچون رمه
که بپراگند روزگار دمه
برفتند یکسر گروهها گروه
پراکنده در دشت و دریا و کوه
یکی پرخرد مرد پاکیزه مغز
که بودش زبان پر ز گفتار نغز
بگفتند تازی منوچهر شاه
شوم گرم و باشد زبان سپاه
بگویند که گفتند ما کهتریم
زمین جز به فرمان او نسپریم
گروهی خداوند بر چارپای
گروهی خداوند کشت و سرای
سپاهی بدین رزمگاه آمدیم
نه بر آرزو کینه خواه آمدیم
کنون سر به سر شاه را بنده ایم
دل و جان به مهر وی آگنده ایم
گرش رای جنگ است و خون ریختن
نداریم نیروی آویختن
سران یکسره پیش شاه آوریم
بر او سر بیگناه آوریم
براند هر آن کام کو را هواست
برین بیگنه جان ما پادشاست
بگفت این سخن مرد بسیار هوش
سپهدار خیره بدو دادگوش
چنین داد پاسخ که من کام خویش
به خاک افکنم برکشم نام خویش
هر آن چیز کان نز ره ایزدبست
از آهرمنی گر ز دست بدیست
سراسر ز دیدار من دور باد
بدی را تن دیو رنجور باد
شما گر همه کینه دار منید
وگر دوستدارید و یار منید
چو پیروزگر دادمان دستگاه
گنه کار پیدا شد از بی گناه
کنون روز دادست بیداد شد
سران را سر از کشتن آزاد شد
همه مهر جوید و افسون کنید
ز تن آلت جنگ بیرون کنید
خروشی بر آمد ز پرده سرای
که ای پهلوانان فرخنده رای
ازین پس به خیره مریزید خون

که بخت جفاپیشگان شد نگون
همه آلت لشکر و ساز جنگ
ببردند نزدیک پور پشنگ
سپهبد منوچهر بنواختشان
براندازه بر پایگه ساختشان
سوی دژ فرستاد شیروی را
جهان دیده مرد جهانجوی را
بفرمود کان خواسته برگرای
نگه کن همه هر چه یابی به جای
به پیلان گردونکش آن خواسته
به درگاه شاه‌آور آراسته
بفرمود تا کوس رویین و نای
زدند و فرو هشت پرده سرای
سپه را ز دریا به هامون کشید
ز هامون سوی آفریدون کشید
چو آمد به نزدیک تمیشه باز
نیا را بدیدار او بد نیاز
برآمد ز در ناله‌ی کر نای
سراسر بجنید لشکر ز جای
همه پشت پیلان ز پیروزه تخت
بیاراست سالار پیروز بخت
چه با مهد زرین به دیبای چین
بگوهر بیاراسته همچنین
چه با گونه گونه درفشان درفش
جهانی شده سرخ و زرد و بنفش
ز دریای گیلان چو ابر سیاه
دمادم بساری رسید آن سپاه
چو آمد بنزدیک شاه آن سپاه
فریدون پذیره بیامد براه
همه گیل مردان چو شیر یله
ابا طوق زرین و مشکین کله
پس پشت شاه اندر ایرانیان
دلیران و هر یک چو شیر ژیان
به پیش سپاه اندرون پیل و شیر
پس ژنده پیلان یلان دلیر
درفش درفشان چو آمد پدید
سپاه منوچهر صف بر کشید
پیاده شد از باره سالار نو
درخت نوآیین پر از بار نو
زمین را ببوسید و کرد آفرین
بران تاج و تخت و کلاه و نگین
فریدونش فرمود تا برنشست
ببوسید و بسترزد رویش به دست
پس آنکه سوی آسمان کرد روی

که ای دادگر داور راست‌گوی
 تو گفتی که من دادگر داورم
 به سختی ستم دیده را یاورم
 همم داد دادی و هم دآوری
 همم تاج دادی هم انگشتری
 بفرمود پس تا منوچهر شاه
 نشست از بر تخت زر با کلاه
 سپهدار شیروی با خواسته
 به درگاه شاه آمد آراسته
 بفرمود پس تا منوچهر شاه
 ببخشید یکسر همه با سپاه
 چو این کرده شد روز برگشت بخت
 بیژمرد برگ کیانی درخت
 کرانه گزید از بر تاج و گاه
 نهاده بر خود سر هر سه شاه
 پر از خون دل و پر ز گریه دو روی
 چنین تا زمانه سرآمد بروی
 فریدون شد و نام ازو ماند باز
 برآمد برین روزگار دراز
 همان نیکنامی به و راستی
 که کرد ای پسر سود برکاستی
 منوچهر بنهاد تاج کیان
 بزناز خونین ببستش میان
 برآیین شاهان یکی دخمه کرد
 چه از زر سرخ و چه از لاژورد
 نهادند زیر اندرش تخت عاج
 بیاویختند از بر عاج تاج
 بپدرود کردنش رفتند پیش
 چنان چون بود رسم آیین و کیش
 در دخمه بستند بر شهریار
 شد آن ارجمند از جهان زار و خوار
 جهانی سراسر فسوسوی و باد
 بتو نیست مرد خردمند شاد

منوچهر یک هفته با درد بود
 دو چشمش پر آب و رخس زرد بود
 بهشتم پیامد منوچهر شاه
 بسر بر نهاد آن کیانی کلاه
 همه پهلوانان روی زمین
 برو یکسره خواندند آفرین
 چو دیهیم شاهی بسر بر نهاد
 جهان را سراسر همه مزده داد
 به داد و به آیین و مردانگی
 به نیکی و پاکی و فرزاندگی

منم گفت بر تخت گردان سپهر
همم خشم و جنگست و هم داد و مهر
زمین بنده و چرخ یار منست
سر تاجداران شکار منست
همم دین و هم فرهی ایزدست
همم بخت نیکی و هم بخردست
شب تار جویندهی کین منم
همان آتش تیز برزین منم
خداوند شمشیر و زرینه کفش
فرازندهی کاویانی درفش
فروزندهی میغ و برنده تیغ
بجنگ اندرون جان ندارم دریغ
گه بزم دریا دو دست منست
دم آتش از بر نشست منست
بدان را ز بد دست کوتاه کنم
زمین را بکین رنگ دیبه کنم
گراینده گرز و نماینده تاج
فروزندهی ملک بر تخت عاج
ابا این هنرها یکی بندهام
جهان آفرین را پرستندهام
همه دست بر روی گریان زنیم
همه داستانها ز یزدان زنیم
کزو تاج و تختست ازویم سپاه
ازویم سپاس و بدویم پناه
براه فریدون فرخ رویم
نیامان کهن بود گر ما نویم
هر آنکس که در هفت کشور زمین
بگردد ز راه و بتابد ز دین
نمایندهی رنج درویش را
زبون داشتن مردم خویش را
برافراختن سر به بیشی و گنج
به رنجور مردم نماینده رنج
همه نزد من سر به سر کافرند
وز آهرمن بدکنش بدترند
هر آن کس که او جز برین دین بود
ز یزدان و از منش نفرین بود
وزان پس به شمشیر یازیم دست
کنم سر به سر کشور و مرز پست
همه پهلوانان روی زمین
منوچهر را خواندند آفرین
که فرخ نیای تو ای نیکخواه
ترا داد شاهی و تخت و کلاه
ترا باد جاوید تخت ردان
همان تاج و هم فرهی موبدان

دل ما یکایک به فرمان تست
همان جان ما زیر پیمان تست
جهان پهلوان سام بر پای خاست
چنین گفت کای خسرو داد راست
ز شاهان مرا دیده بر دیدنست
ز تو داد و ز ما پسندیدنست
پدر بر پدر شاه ایران تویی
گزین سواران و شیران تویی
ترا پاک یزدان نگه دار باد
دلت شادمان بخت بیدار باد
تو از باستان یادگار منی
به تخت کی بر بهار منی
به رزم اندرون شیر پاینده ای
به بزم اندرون شید تابنده ای
زمین و زمان خاک پای تو باد
همان تخت پیروزه جای تو باد
تو شستی به شمشیر هندی زمین
به آرام بنشین و رامش گزین
ازین پس همه نوبت ماست رزم
ترا جای تخت است و شادی و بزم
شوم گرد گیتی برآیم یکی
ز دشمن ببند آورم اندکی
مرا پهلوانی نیای تو داد
دلم را خرد مهر و رای تو داد
برو آفرین کرد بس شهریار
بسی دادش از گوهر شاهوار
چو از پیش تختش گرازد سام
پسش پهلوانان نهادند گام
خرامید و شد سوی آرامگاه
همی کرد گیتی به آیین و راه

کنون پرشگفتی یکی داستان
پیوندم از گفته ی باستان
نگه کن که مر سام را روزگار
چه بازی نمود ای پسر گوش دار
نبود ایچ فرزند مرسام را
دلش بود جوینده ی کام را
نگاری بد اندر شبستان او
ز گلبرگ رخ داشت و ز مشک موی
از آن ماهش امید فرزند بود
که خورشید چهر و برومند بود
ز سام نریمان همو بارداشت
ز بارگران تنش آزار داشت
ز مادر جدا شد بران چند روز

نگاری چو خورشید گیتی فروز
به چهره چنان بود تابنده شید
ولیکن همه موی بودش سپید
پسر چون ز مادر بران گونه زاد
نکردند یک هفته بر سام یاد
شبستان آن نامور پهلوان
همه پیش آن خرد کودک نوان
کسی سام یل را نیارست گفت
که فرزند پیر آمد از خوب جفت
یکی دایه بودش به کردار شیر
بر پهلوان اندر آمد دلیر
که بر سام یل روز فرخنده باد
دل بدسگالان او کنده باد
پس پرده‌ی تو در ای نامجوی
یکی پور پاک آمد از ماه روی
تنش نقره‌ی سیم و رخ چون بهشت
برو بر نبینی یک اندام زشت
از آهو همان کش سپیدست موی
چنین بود بخش تو ای نامجوی
فرود آمد از تخت سام سوار
به پرده درآمد سوی نوبهار
چو فرزند را دید مویش سپید
ببود از جهان سر به سر ناامید
سوی آسمان سربرآورد راست
ز دادآور آنگاه فریاد خواست
که ای برتر از کژی و کاستی
بهی زان فراید که تو خواستی
اگر من گناهی گران کرده‌ام
وگر کیش آهرمن آورده‌ام
به پوزش مگر کردگار جهان
به من بر ببخشاید اندر نهان
بپیچد همی تیره جانم ز شرم
بجوشد همی در دلم خون گرم
چو آیند و پرسند گردنکشان
چه گویم ازین بچه‌ی بدنشان
چه گویم که این بچه‌ی دیو چیست
پلنگ و دورنگست و گرنه پرست
ازین ننگ بگذارم ایران زمین
نخواهم برین بوم و بر آفرین
بفرمود پس تاش برداشتند
از آن بوم و بر دور بگذاشتند
بجایی که سیمرغ را خانه بود
بدان خانه این خرد بیگانه بود
نهادند بر کوه و گشتند باز

برآمد برین روزگاری دراز
 چنان پهلوان زاده‌ی بیگناه
 ندانست رنگ سپید از سیاه
 پدر مهر و پیوند بفگند خوار
 جفا کرد بر کودک شیرخوار
 یکی داستان زد برین نره شیر
 کجا بچه را کرده بد شیر سیر
 که گر من ترا خون دل دادمی
 سپاس ایچ بر سرت ننه‌ادمی
 که تو خود مرا دیده و هم دلی
 دلم بگسلد گر زمن بگسلی
 چو سیمرغ را بچه شد گرسنه
 به پرواز بر شد دمان از بنه
 یکی شیرخواره خروشنده دید
 زمین را چو دریای جوشنده دید
 ز خاراش گهواره و دایه خاک
 تن از جامه دور و لب از شیر پاک
 به گرد اندرش تیره خاک نژند
 به سر برش خورشید گشته بلند
 پلنگش بدی کاشکی مام و باب
 مگر سایه‌ای یافتی ز آفتاب
 فرود آمد از ابر سیمرغ و چنگ
 بزد برگرفتش از آن گرم سنگ
 ببردش دمان تا به البرز کوه
 که بودش بدانجا کنام و گروه
 سوی بچگان برد تا بشکرند
 بدان ناله‌ی زار او ننگرند
 ببخشود یزدان نیکی‌دهش
 کجا بودنی داشت اندر بوش
 نگه کرد سیمرغ با بچگان
 بران خرد خون از دو دیده چکان
 شگفتی برو بر فگندند مهر
 بماندند خیره بدان خوب چهر
 شکاری که نازکتر آن برگزید
 که بی‌شیر مهمان همی خون مزید
 بدین گونه تا روزگاری دراز
 برآورد داننده بگشاد راز
 چو آن کودک خرد پر مایه گشت
 برآن کوه بر روزگاری گذشت
 یکی مرد شد چون یکی زاد سرو
 برش کوه سیمین میانش چو غرو
 نشانش پراگنده شد در جهان
 بد و نیک هرگز نماند نهان
 به سام نریمان رسید آگهی

از آن نیک پی پور با فرهی
شبی از شبان داغ دل خفته بود
ز کار زمانه برآشفته بود
چنان دید در خواب کز هندوان
یکی مرد بر تازی اسپ دوان
ورا مژده دادی به فرزند او
بران برز شاخ برومند او
چو بیدار شد مویدان را بخواند
ازین در سخن چندگونه براند
چه گوید گفت اندرین داستان
خردتان برین هست همداستان
هر آنکس که بودند پیر و جوان
زبان برگشادند بر پهلوان
که بر سنگ و بر خاک شیر و پلنگ
چه ماهی به دریا درون با نهنگ
همه بچه را پرورانده‌اند
ستایش به یزدان رساننده‌اند
تو پیمان نیکی دهش بشکنی
چنان بی‌گنه بچه را بفگنی
بیزدان کنون سوی پوزش گرای
که اویست بر نیکویی رهنمای
چو شب تیره شد رای خواب آمدش
از اندیشه‌ی دل شتاب آمدش
چنان دید در خواب کز کوه هند
درفشی برافراشتندی بلند
جوانی پدید آمدی خوب روی
سپاهی گران از پس پشت او
بدست چپش بر یکی مویدی
سوی راستش نامور بخردی
یکی پیش سام آمدی زان دو مرد
زبان بر گشادی بگفتار سرد
که ای مرد بیباک ناپاک رای
دل و دیده شسته ز شرم خدای
ترا دایه گر مرغ شاید همی
پس این پهلوانی چه باید همی
گر آهوست بر مرد موی سپید
ترا ریش و سرگشت چون خنگ بید
پس از آفریننده بیزار شو
که در تنت هر روز رنگیست نو
پسر گر به نزدیک تو بود خوار
کنون هست پرورده‌ی کردگار
کزو مهربانتر ورا دایه نیست
ترا خود به مهر اندرون مایه نیست
به خواب اندرون بر خروشید سام

چو شیر ژیان کاندرا آید به دام
چو بیدار شد بخردانرا بخواند
سران سپه را همه برنشاند
پیامد دمان سوی آن کوهسار
که افگندگان را کند خواستار
سراندر ثریا یکی کوه دید
که گفتی ستاره بخواهد کشید
نشیمی ازو برکشیده بلند
که ناید ز کیوان برو بر گزند
فرو برده از شیز و صندل عمود
یک اندر دگر ساخته چوب عود
بدان سنگ خارا نگه کرد سام
بدان هیبت مرغ و هول کنام
یکی کاخ بد تارک اندر سماک
نه از دست رنج و نه از آب و خاک
ره بر شدن جست و کی بود راه
دد و دام را بر چنان جایگاه
ابر آفریننده کرد آفرین
بمالید رخسارگان بر زمین
همی گفت کای برتر از جایگاه
ز روشن روان و ز خورشید و ماه
گرین کودک از پاک پشت منست
نه از تخم بد گوهر آهرمنست
از این بر شدن بنده را دست گیر
مرین پر گنه را تو اندرپذیر
چنین گفت سیمرغ با پور سام
که ای دیده رنج نشیم و کنام
پدر سام یل پهلوان جهان
سرافرازتر کس میان مهان
بدین کوه فرزند جوی آمدست
ترا نزد او آب روی آمدست
روا باشد اکنون که بردارمت
بی آزار نزدیک او آرمت
به سیمرغ بنگر که دستان چه گفت
که سیر آمدستی همانا ز جفت
نشیم تو رخشنده گاه منست
دو پر تو فر کلاه منست
چنین داد پاسخ که گر تاج و گاه
ببینی و رسم کیانی کلاه
مگر کاین نشیمنت نیاید به کار
یکی آزمایش کن از روزگار
ابا خویشتن بر یکی پر من
خجسته بود سایه‌ی فر من
گرت هیچ سختی بروی آورند

ور از نیک و بد گفت و گوی آورند
برآتش برافکن یکی پر من
ببینی هم اندر زمان فر من
که در زیر پرت پیورده‌ام
ابا بچگانت برآورده‌ام
همان گه بیایم چو ابر سیاه
بی‌آزارت آرم بدین جایگاه
فرامش مکن مهر دایه ز دل
که در دل مرا مهر تو دلگسل
دلش کرد پدرام و برداشتش
گرازان به ابر اندر افراشتش
ز پروازش آورد نزد پدر
رسیده به زیر برش موی سر
تنش پیلوار و به رخ چون بهار
پدر چون بدیدش بنالید زار
فرو برد سر پیش سیمرغ زود
نیایش همی بغرین برفزود
سراپای کودک همی بنگرید
همی تاج و تخت کی را سزید
برو و بازوی شیر و خورشید روی
دل پهلوان دست شمشیر جوی
سپیدش مژه دیدگان قیرگون
چو بسد لب و رخ به مانند خون
دل سام شد چون بهشت برین
بران پاک فرزند کرد آفرین
به من ای پسر گفت دل نرم کن
گذشته مکن یاد و دل گرم کن
منم کمترین بنده یزدان پرست
ازان پس که آوردمت باز دست
پذیرفته‌ام از خدای بزرگ
که دل بر تو هرگز ندارم سترگ
بحویم هوای تو از نیک و بد
ازین پس چه خواهی تو چونان سزد
تنش را یکی پهلوانی قبا
پیوشید و از کوه بگزارد پای
فروید آمد از کوه و بالای خواست
همان جامه‌ی خسرو آرای خواست
سپه یکسره پیش سام آمدند
گشاده دل و شادکام آمدند
تیره‌زنان پیش بردند پیل
برآمد یکی گرد مانند نیل
خروشدن کوس با کرنای
همان زنگ زرین و هندی درای
سواران همه نعره برداشتند

بدان خرمی راه بگذاشتند
چو اندر هوا شب علم برگشاد
شد آن روی رومیش زنگی نژاد
بران دشت هامون فرود آمدند
بخفتند و یکبار دم بر زدند
چو بر چرخ گردان درفشنده شید
یکی خیمه زد از حریر سپید
به شادی به شهر اندرون آمدند
ابا پهلوانی فزون آمدند

یکایک به شاه آمد این آگهی
که سام آمد از کوه با فرهی
بدان آگهی شد منوچهر شاد
بسی از جهان آفرین کرد یاد
بفرمود تا نوذر نامدار
شود تازیان پیش سام سوار
کند آفرین کیانی براوی
بدان شادمانی که بگشاد روی
بفرمایدش تا سوی شهریار
شود تا سخنها کند خواستار
ببیند یکی روی دستان سام
به دیدار ایشان شود شادکام
وزین جا سوی زابلستان شود
برآیین خسروپرستان شود
چو نوذر بر سام نیرم رسید
یکی نو جهان پهلوان را بدید
فرود آمد از باره سام سوار
گرفتند مر یکدیگر را کنار
ز شاه و ز گردان پیرسید سام
ازیشان بدو داد نوذر پیام
چو بشنید پیغام شاه بزرگ
زمین را ببوسید سام سترگ
دوان سوی درگاه بنهاد روی
چنان کش بفرمود دیهیم جوی
چو آمد به نزدیکی شهریار
سپهد پذیره شدش از کنار
درفش منوچهر چون دید سام
پیاده شد از باره بگذارد گام
منوچهر فرمود تا برنشست
مر آن پاک دل گرد خسروپرست
سوی تخت و ایوان نهادند روی
چه دیهیم دار و چه دیهیم جوی
منوچهر برگاه بنشست شاد
کلاه بزرگی به سر برنهاد

به یک دست قارن به یک دست سام
نشستند روشن دل و شاد کام
پس آراسته زال را پیش شاه
برزین عمود و برزین کلاه
گرازان بیاورد سالار بار
شگفتی بماند اندرو شهریار
بران بر ز بالای آن خوب چهر
تو گفתי که آرام جانست و مهر
چنین گفت مر سام را شهریار
که از من تو این را به زنهاردار
بخیره میازارش از هیچ روی
به کس شادمانه مشو جز بدوی
که فر کیان دارد و چنگ شیر
دل هوشمندان و آهنگ شیر
پس از کار سیمرغ و کوه بلند
وزان تا چرا خوار شد ارجمند
یکایک همه سام با او بگفت
هم از آشکارا هم اندر نهفت
وز افگندن زال بگشاد راز
که چون گشت با او سپهر از فراز
سرانجام گیتی ز سیمرغ و زال
پر از داستان شد به بسیار سال
برفتم به فرمان گیهان خدای
به البرز کوه اندر آن زشت جای
یکی کوه دیدم سراندر سحاب
سپهریست گفתי ز خارا بر آب
برو بر نشیمی چو کاخ بلند
ز هر سوی برو بسته راه گزند
بدو اندرون بچهی مرغ و زال
تو گفתי که هستند هر دو همال
همی بوی مهر آمد از باد اوی
به دل راحت آمد هم از یاد اوی
ابا داور راست گفتم به راز
که ای آفرینندهی بی نیاز
رسیده بهر جای برهان تو
نگردد فلک جز به فرمان تو
یکی بندهام با تنی پرگناه
به پیش خداوند خورشید و ماه
امیدم به بخشایش تست بس
به چیزی دگر نیستم دسترس
تو این بندهی مرغ پرورده را
به خواری و زاری برآورده را
همی پر پوشد بجای حریر
مزد گوشت هنگام پستان شیر

به بد مهری من روانم مسوز
به من باز بخش و دلم برفروز
به فرمان یزدان چو این گفته شد
نیایش همان‌گه پذیرفته شد
بزد پر سیمرغ و بر شد به ابر
همی حلقه زد بر سر مرد گبر
ز کوه اندر آمد چو ابر بهار
گرفته تن زال را بر کنار
به پیش من آورد چون دایه‌ای
که در مهر باشد ورا مایه‌ای
من آوردمش نزد شاه جهان
همه آشکاراش کردم نهان
بفرمود پس شاه با موبدان
ستاره‌شناسان و هم بخردان
که جویند تا اختر زال چیست
بران اختر از بخت سالار کیست
چو گیرد بلندی چه خواهد بدن
همی داستان از چه خواهد زدن
ستاره‌شناسان هم اندر زمان
از اختر گرفتند پیدا نشان
بگفتند باشاه دیهیم دار
که شادان بزی تا بود روزگار
که او پهلوانی بود نامدار
سرافراز و هشیار و گرد و سوار
چو بنشیند شاه این سخن شاد شد
دل پهلوان از غم آزاد شد
یکی خلعتی ساخت شاه زمین
که کردند هر کس بدو آفرین
از اسپان تازی به زرین ستام
ز شمشیر هندی به زرین نیام
ز دینار و خز و ز یاقوت و زر
ز گسترده‌های بسیار مر
غلامان رومی به دیبای روم
همه گوهرش پیکر و زرش بوم
زبرجد طبقها و پیروزه جام
چه از زر سرخ و چه از سیم خام
پر از مشک و کافور و پر زعفران
همه پیش بردند فرمان بران
همان جوشن و ترگ و برگستوان
همان نیزه و تیر و گرز گران
همان تخت پیروزه و تاج زر
همام مهر یاقوت و زرین کمر
وزان پس منوچهر عهدی نوشت
سراسر ستایش بسان بهشت

همه کابل و زابل و مای و هند
 ز دریای چین تا به دریای سند
 ز زابلستان تا بدان روی بست
 به نوی نوشتند عهدی درست
 چو این عهد و خلعت بیاراستند
 پس اسپ جهان پهلوان خواستند
 چو این کرده شد سام بر پای خاست
 که ای مهربان مهتر داد و راست
 ز ماهی بر اندیشه تا چرخ ماه
 چو تو شاه نهاد بر سر کلاه
 به مهر و به داد و به خوی و خرد
 زمانه همی از تو رامش برد
 همه گنج گیتی به چشم تو خوار
 مبادا ز تو نام تو یادگار
 فرود آمد و تخت را داد بوس
 بیستند بر کوهی پیل کوس
 سوی زابلستان نهادند روی
 نظاره برو بر همه شهر و کوی
 چو آمد به نزدیکی نیمروز
 خبر شد ز سالار گیتی فروز
 بیاراسته سیستان چون بهشت
 گلش مشک سارابد و زر خشت
 بسی مشک و دینار برریختند
 بسی زعفران و درم بیختند
 یکی شادمانی بد اندر جهان
 سراسر میان کهان و مهان
 هر آنجا که بد مهتری نامجوی
 ز گیتی سوی سام بنهاد روی
 که فرخنده بادا پی این جوان
 برین پاک دل نامور پهلوان
 چو بر پهلوان آفرین خواندند
 ابر زال زر گوهر افشانند
 نشست آنکهی سام با زیب و جام
 همی داد چیز و همی راند کام
 کسی کو به خلعت سزاوار بود
 خردمند بود و جهاندار بود
 براندازه شان خلعت آراستند
 همه پایه ی برتری خواستند
 جهاندیدگان را ز کشور بخواند
 سخنها ی بایسته چندی براند
 چنین گفت با نامور بخردان
 که ای پاک و بیدار دل موبدان
 چنین است فرمان هشیار شاه
 که لشکر همی راند باید به راه

سوی گرگساران و مازندران
همی راند خواهم سپاهی گران
بماند به نزد شما این پسر
که همتای جانست و جفت جگر
دل و جانم ایدر بماند همی
مژه خون دل برفشاند همی
بگاه جوانی و کند آوری
یکی بیهده ساختم داوری
پسر داد یزدان بیانداختم
ز بی‌دانشی ارج نشناختم
گرانمایه سیمرغ برداشتش
همان آفریننده بگماشتش
پیرورد او را چو سرو بلند
مرا خوار بد مرغ را ارجمند
چو هنگام بخشایش آمد فراز
جهاندار یزدان بمن داد باز
بدانید کاین زینهار منست
به نزد شما یادگار منست
گرامیش دارید و پندش دهید
همه راه و رای بلندش دهید
سوی زال کرد آنگهی سام روی
که داد و دهش گیر و آرام جوی
چنان دان که زابلستان خان تست
جهان سر به سر زیر فرمان تست
ترا خان و مان باید آبادتر
دل دوستداران تو شادتر
کلید در گنجها پیش تست
دلم شاد و غمگین به کم بیش تست
به سام آنگهی گفت زال جوان
که چون زیست خواهم من ایدر نوان
جدا پیشتر زین کجا داشتی
مدارم که آمد گه آشتی
کسی کو ز مادر گنه کار زاد
من آنم سزد گر بنالم ز داد
گهی زیر چنگال مرغ اندرون
چمیدن به خاک و چریدن ز خون
کنون دور ماندم ز پروردگار
چنین پروراند مرا روزگار
ز گل بهره‌ی من بجز خار نیست
بدین با جهاندار پیگار نیست
بدو گفت پرداختن دل سزااست
بپرداز و بر گوی هرچت هواست
ستاره شمر مرد اخترگرای
چنین زد ترا ز اختر نیک رای

که ایدر ترا باشد آرامگاه
هم ایدر سپاه و هم ایدر کلاه
گذر نیست بر حکم گردان سپهر
هم ایدر بگسترد بایدت مهر
کنون گرد خویش اندرآور گروه
سواران و مردان دانش پژوه
بیاموز و بشنو ز هر دانشی
که یابی ز هر دانشی رامشی
ز خورد و ز بخشش میاسای هیچ
همه دانش و داد دادن بسیج
بگفت این و برخاست آوای کوس
هوا قیرگون شد زمین آبنوس
خروشیدن زنگ و هندی درای
برآمد ز دهلیز پرده سرای
سپهد سوی جنگ بنهاد روی
یکی لشکری ساخته جنگجوی
بشد زال با او دو منزل براه
بدان تا پدر چون گذارد سپاه
پدر زال را تنگ در برگرفت
شگفتی خروشیدن اندر گرفت
بفرمود تا بازگردد ز راه
شود شادمان سوی تخت و کلاه
بیامد پر اندیشه دستان سام
که تا چون زید تا بود نیک نام
نشست از بر نامور تخت عاج
به سر بر نهاد آن فروزنده تاج
ابا یاره و گزهی گاو سر
ابا طوق زرین و زرین کمر
ز هر کشوری موبدانرا بخواند
پژوهید هر کار و هر چیز راند
ستاره شناسان و دین آوران
سواران جنگی و کین آوران
شب و روز بودند با او به هم
زدندی همی رای بر بیش و کم
چنان گشت زال از بس آموختن
تو گفتی ستاره ست از افروختن
به رای و به دانش به جایی رسید
که چون خویشتن در جهان کس ندید
بدین سان همی گشت گردان سپهر
ابر سام و بر زال گسترده مهر

چنان بد که روزی چنان کرد رای
که در پادشاهی بجنبید ز جای
برون رفت با ویژه گردان خویش

که با او یکی بودشان رای و کیش
سوی کشور هندوان کرد رای
سوی کابل و دنبر و مرغ و مای
به هر جایگاهی بیاراستی
می و رود و رامشگران خواستی
گشاده در گنج و افکنده رنج
برآیین و رسم سرای سپنج
ز زایل به کابل رسید آن زمان
گرازان و خندان و دل شادمان
یکی پادشا بود مهرباب نام
زیر دست با گنج و گسترده کام
به بالا به کردار آزاده سرو
به رخ چون بهار و به رفتن تذرو
دل بخردان داشت و مغز ردان
دو کتف یلان و هش موبدان
ز ضحاک تازی گهر داشتی
به کابل همه بوم و برداشتی
همی داد هر سال مر سام ساو
که با او به رزمش نبود ایچ تاو
چو آگه شد از کار دستان سام
ز کابل پیامد بهنگام بام
ابا گنج و اسپان آراسته
غلامان و هر گونه‌ای خواسته
ز دینار و یاقوت و مشک و عبیر
ز دیبای زربفت و چینی حریر
یکی تاج با گوهر شاهوار
یکی طوق زرین زیرجد نگار
چو آمد به دستان سام آگهی
که مهرباب آمد بدین فرهی
پذیره شدش زال و بنواختش
به آیین یکی پایگه ساختش
سوی تخت پیروزه باز آمدند
گشاده دل و بزم ساز آمدند
یکی پهلوانی نهادند خوان
نشستند بر خوان با فرخان
گسارنده‌ی می می‌آورد و جام
نگه کرد مهرباب را پورسام
خوش آمد هماناش دیدار او
دلش تیز تر گشت در کار او
چو مهرباب برخاست از خوان زال
نگه کرد زال اندر آن برز و یال
چنین گفت با مهتران زال زر
که زبیده‌تر زین که بندد کمر
یکی نامدار از میان مهان

چنین گفت کای پهلوان جهان
پس پرده‌ی او یکی دخترست
که رویش ز خورشید روشن‌ترست
ز سر تا به پایش به کردار عاج
به رخ چون بهشت و به بالا چو ساج
بران سفت سیمنش مشکین کمند
سریش گشته چون حلقه‌ی پای‌بند
رخانش چو گلنار و لب ناردان
ز سیمین برش رسته دو ناروان
دو چشمش بسان دو نرگس بباغ
مژه تیرگی برده از پر زاغ
دو ابرو بسان کمان طراز
برو توز پوشیده ازمشک ناز
بهشتیست سرتاسر آراسته
پر آرایش و رامش و خواسته
برآورد مر زال را دل به جوش
چنان شد کزو رفت آرام وهوش
شب آمد پر اندیشه بنشست زال
به نادیده برگشت بی‌خورد و هال
چو زد بر سر کوه بر تیغ شید
چو یاقوت شد روی گیتی سپید
در بار بگشاد دستان سام
برفتند گردان به زرین نیام
در پهلوان را بیاراستند
چو بالای پرمایگان خواستند
برون رفت مهراب کابل خدای
سوی خیمه‌ی زال زابل خدای
چو آمد به نزدیکی بارگاه
خروش آمد از در که بگشای راه
بر پهلوان اندرون رفت گو
بسان درختی پر از بار نو
دل زال شد شاد و بنواختش
ازان انجمن سر برافراختش
بپرسید کز من چه خواهی بخواه
ز تخت و ز مهر و ز تیغ و کلاه
بدو گفت مهراب کای پادشا
سرافراز و پیروز و فرمان روا
مرا آرزو در زمانه یکیست
که آن آرزو بر تو دشوار نیست
که آپی به شادی سوی خان من
چو خورشید روشن کنی جان من
چنین داد پاسخ که این رای نیست
به خان تو اندر مرا جای نیست
نباشد بدین سام همداستان

همان شاه چون بشنود داستان
که ما می‌گساریم و مستان شویم
سوی خانه‌ی بت پرستان شویم
جزان هر چه گویی تو پاسخ دهم
به دیدار تو رای فرخ زهم
چو بشنید مهراب کرد آفرین
به دل زال را خواند ناپاک دین
خرامان برفت از بر تخت اوی
همی آفرین خواند بر بخت اوی
چو دستان سام از پشش بنگرید
ستودش فراوان چنان چون سزید
ازان کو نه هم دین و هم راه بود
زبان از ستودنش کوتاه بود
برو هیچکس چشم نگماشتند
مر او را ز دیوانگان داشتند
چو روشن دل پهلوان را بدوی
چنان گرم دیدند با گفت‌وگوی
مر او را ستودند یک یک مهان
همان کز پس پرده بودش نهان
ز بالا و دیدار و آهستگی
ز بایستگی هم ز شایستگی
دل زال یکباره دیوانه گشت
خرد دور شد عشق فرزانه گشت
سپهدار تازی سر راستان
بگوید برین بر یکی داستان
که تا زنده‌ام چرمه جفت منست
خم چرخ گردان نهفت منست
عروسم نباید که رعنا شوم
به نزد خردمند رسوا شوم
از اندیشگان زال شد خسته دل
بران کار بنهاد پیوسته دل
همی بود پیچان دل از گفت‌وگوی
مگر تیره گردد ازین آبروی
همی گشت یکچند بر سر سپهر
دل زال آکنده یکسر بمهر

چنان بد که مهراب روزی پگاه
برفت و بیامد ازان بارگاه
گذر کرد سوی شبستان خویش
همی گشت بر گرد بستان خویش
دو خورشید بود اندر ایوان او
چو سیندخت و رودابه‌ی ماه روی
بیاراسته همچو باغ بهار
سراپای پر بوی و رنگ و نگار

شگفتی برودابه اندر بماند
 همی نام یزدان بروبر بخواند
 یکی سرو دید از برش گرد ماه
 نهاده ز عنبر به سر بر کلاه
 به دیبا و گوهر بیاراسته
 بسان بهشتی پر از خواسته
 بپرسید سیندخت مهرباب را
 ز خوشاب بگشاد عناب را
 که چون رفتی امروز و چون آمدی
 که کوتاه باد از تو دست بدی
 چه مردست این پیر سر پور سام
 همی تخت یاد آیدش گر کنام
 خوی مردمی هیچ دارد همی
 پی نامداران سپارد همی
 چنین داد مهرباب پاسخ بدوی
 که ای سرو سیمین بر ماه روی
 به گیتی در از پهلوانان گرد
 پی زال زر کس نیارد سپرد
 چو دست و عنانش بر ایوان نگار
 نبینی نه بر زین چنو یک سوار
 دل شیر نر دارد و زور پیل
 دو دستش به کردار دریای نیل
 چو برگاه باشد درافشان بود
 چو در جنگ باشد سرافشان بود
 رخس پژمراندهی ارغوان
 جوان سال و بیدار و بختش جوان
 به کین اندرون چون نهنگ بلاست
 به زین اندرون تیز چنگ ازدهاست
 نشانندهی خاک در کین بخون
 فشانندهی خنجر آبگون
 از آهو همان کش سپیدست موی
 بگوید سخن مردم عیب جوی
 سپیدی مویش بزید همی
 تو گویی که دلها فریبد همی
 چو بشنید رودابه آن گفتگوی
 برافروخت و گلنارگون کرد روی
 دلش گشت پرازش از مهر زال
 ازو دور شد خورد و آرام و هال
 چو بگرفت جای خرد آرزوی
 دگر شد به رای و به آیین و خوی

ورا پنج ترک پرستنده بود
 پرستنده و مهربان بنده بود
 بدان بندگان خردمند گفت

که بگشاد خواهم نهان از نهفت
شما یک به یک رازدار منید
پرستنده و غمگسار منید
بدانید هر پنج و آگه بوید
همه ساله با بخت همره بوید
که من عاشقم همچو بحر دمان
ازو بر شده موج تا آسمان
پر از پور سامست روشن دلم
به خواب اندر اندیشه زو نگسلم
همیشه دلم در غم مهر اوست
شب و روزم اندیشه‌ی چهر اوست
کنون این سخن را چه درمان کنید
چگویند و با من چه پیمان کنید
یکی چاره باید کنون ساختن
دل و جانم از رنج پرداختن
پرستندگان را شگفت آمد آن
که بیکاری آمد ز دخت ردان
همه پاسخش را بیاراستند
چو اهرمن از جای برخاستند
که ای افسر بانوان جهان
سرافراز بر دختران مهان
ستوده ز هندوستان تا به چین
میان بتان در چو روشن نگین
به بالای تو بر چمن سرو نیست
چو رخسار تو تابش پرو نیست
نگار رخ تو ز قنوج و رای
فرستد همی سوی خاور خدای
ترا خود بدیده درون شرم نیست
پدر را به نزد تو آزم نیست
که آن را که اندازد از بر پدر
تو خواهی که گیری مر او را به بر
که پرورده‌ی مرغ باشد به کوه
نشانی شده در میان گروه
کس از مادران پیر هرگز نژاد
نه ز آنکس که زاید بپاشد نژاد
چنین سرخ دو بسد شیر بوی
شگفتی بود گر شود پیرجوی
جهانی سراسر پر از مهر تست
به ایوانها صورت چهرتست
ترا با چنین روی و بالای و موی
ز چرخ چهارم خور آیدت شوی
چو رودابه گفتار ایشان شنید
چو از باد آتش دلش بردمید
بریشان یکی بانگ برزد به خشم

بتابید روی و بخواهید چشم
 وزان پس به چشم و به روی دژم
 به ابرو ز خشم اندر آورد خم
 چنین گفت کاین خام پیکارتان
 شنیدن نیززید گفتارتان
 نه قیصر بخواهم نه فغفور چین
 نه از تاجداران ایران زمین
 به بالای من پور سامست زال
 ابا بازوی شیر و با برز و یال
 گرش پیرخوانی همی گر جوان
 مرا او بجای تنست و روان
 مرا مهر او دل ندیده گزید
 همان دوستی از شنیده گزید
 برو مهربانم به بر روی و موی
 به سوی هنر گشتمش مهرجوی
 پرستنده آگه شد از راز او
 چو بشنید دل خسته آواز او
 به آواز گفتند ما بنده ایم
 به دل مهربان و پرستنده ایم
 نگه کن کنون تا چه فرمان دهی
 نیاید ز فرمان تو جز بهی
 یکی گفت زیشان که ای سر و بن
 نگر تا نداند کسی این سخن
 اگر جادویی باید آموختن
 به بند و فسون چشمها دوختن
 بپریم با مرغ و جادو شویم
 بپویم و در چاره آهو شویم
 مگر شاه را نزد ماه آوریم
 به نزدیک او پایگاه آوریم
 لب سرخ رودابه پرخته کرد
 رخان معصفر سوی بنده کرد
 که این گفته را گر شوی کاربند
 درختی برومند کاری بلند
 که هر روز یاقوت بار آورد
 برش تازیان بر کنار آورد

پرستنده برخاست از پیش اوی
 بدان چاره بیچاره بنهاد روی
 به دیبای رومی بیاراستند
 سر زلف برگل بیاراستند
 برفتند هر پنج تا رودبار
 ز هر بوی و رنگی چو خرم بهار
 مه فرودین و سر سال بود
 لب رود لشکرکه زال بود

همی گل چدند از لب رودبار
رخان چون گلستان و گل در کنار
نگه کرد دستان ز تخت بلند
بپرسید کاین گل پرستان کیند
چنین گفت گوینده با پهلوان
که از کاخ مهرباب روشن روان
پرستندگان را سوی گلستان
فرستد همی ماه کابلستان
به نزد پری چهرگان رفت زال
کمان خواست از ترک و بفراخت یال
پیاده همی رفت جویان شکار
خشیشار دید اندر آن رودبار
کمان ترک گلرخ به زه بر نهاد
به دست جهان پهلوان در نهاد
نگه کرد تا مرغ برخاست ز آب
یکی تیره بنداخت اندر شتاب
ز پروازش آورد گردان فرود
چکان خون و وشی شده آب رود
بترک آنگهی گفت زان سو گذر
بیاور تو آن مرغ افکنده پر
به کشتی گذر کرد ترک سترگ
خرامید نزد پرستنده ترک
پرستنده پرسید کای پهلوان
سخن گوی و بگشای شیرین زبان
که این شیر بازو گو پیلتن
چه مردست و شاه کدام انجمن
که بگشاد زین گونه تیر از کمان
چه سنجد به پیش اندرش بدگمان
ندیدیم زبینه تر زین سوار
به تیر و کمان بر چنین کامگار
پری روی دندان به لب برنهاد
مکن گفت ازین گونه از شاه یاد
شه نیمروزست فرزند سام
که دستانش خوانند شاهان به نام
بگردد جهان گر بگردد سوار
ازین سان نبیند یکی نامدار
پرستنده با کودک ماه روی
بخندید و گفتش که چندین مگوی
که ماهیست مهرباب را در سرای
به یک سر ز شاه تو برتر بپای
به بالای ساج است و هم رنگ عاج
یکی ایزدی بر سر از مشک تاج
دو نرگس دژم و دو ابرو به خم
ستون دو ابرو چو سیمین قلم

دهانش به تنگی دل مستمند
سر زلف چون حلقه‌ی پای‌بند
دو جادوش پر خواب و پرآب روی
پر از لاله رخسار و پر مشک موی
نفس را مگر بر لبش راه نیست
چنو در جهان نیز یک ماه نیست
پرستندگان هر یکی آشکار
همی کرد وصف رخ آن نگار
بدین چاره تا آن لب لعل فام
کند آشنا با لب پور سام
چنین گفت با بندگان خوب چهر
که با ماه خو بست رخشنده مهر
ولیکن به گفتن مگر روی نیست
بود کاب را ره بدین جوی نیست
دلاور که پرهیز جوید ز جفت
بماند بسانی اندر نهفت
بدان تاش دختر نباشد ز بن
نباید شنیدنش ننگ سخن
چنین گفت مر جفت را باز تر
چو بر خایه بنشست و گسترده پر
کزین خایه گر مایه بیرون کنم
ز پشت پدر خایه بیرون کنم
ازیشان چو برگشت خندان غلام
بپرسید از و نامور پور سام
که با تو چه گفت آن که خندان شدی
گشاده لب و سیم دندان شدی
بگفت آنچه بشنید با پهلوان
ز شادی دل پهلوان شد جوان
چنین گفت با ریدک ماه روی
که رو مر پرستندگان را بگوی
که از گلستان یک زمان مگذرید
مگر با گل از باغ گوهر برید
درم خواست و دینار و گوهر ز گنج
گرانمایه دیبای زربفت پنج
بفرمود کاین نزد ایشان برید
کسی را مگوئید و پنهان برید
نباید شدن شان سوی کاخ باز
بدان تا پیامی فرستم براز
برفتند زی ماه رخسار پنج
ابا گرم گفتار و دینار و گنج
بدیشان سپردند زر و گهر
پیام جهان پهلوان زال زر
پرستنده با ماه دیدار گفت
که هرگز نماند سخن در نهفت

مگر آنکه باشد میان دو تن
 سه تن نانهانست و چار انجمن
 بگوی ای خردمند پاکیزه رای
 سخن گر به رازست با ما سرای
 پرستنده گفتند یک با دگر
 که آمد به دام اندرون شیر نر
 کنون کار رودابه و کام زال
 به جای آمد و این بود نیک فال
 بیامد سیه چشم گنجور شاه
 که بود اندر آن کار دستور شاه
 سخن هر چه بشنید از آن دلنواز
 همی گفت پیش سپهد به راز
 سپهد خرامید تا گلستان
 بر امید خورشید کابلستان
 پری روی گلرخ بتان طراز
 برفتند و بردند پیشش نماز
 سپهد پرسید ازیشان سخن
 ز بالا و دیدار آن سرو بن
 ز گفتار و دیدار و رای و خرد
 بدان تا به خوی وی اندر خورد
 بگویند با من یکایک سخن
 به کژی نگر نگنید ایچ بن
 اگر راستی تان بود گفت و گوی
 به نزدیک من تان بود آبروی
 وگر هیچ کژی گمانی برم
 به زیر پی پیلان بسپرم
 رخ لاله رخ گشت چون سندروس
 به پیش سپهد زمین داد بوس
 چنین گفت کز مادر اندر جهان
 نزاید کس اندر میان مهان
 به دیدار سام و به بالای او
 به پاکی دل و دانش و رای او
 دگر چون تو ای پهلوان دلیر
 بدین برز بالا و بازوی شیر
 همی می چکد گویی از روی تو
 عبیرست گویی مگر بوی تو
 سه دیگر چو رودابه ی ماه روی
 یکی سرو سیمست با رنگ و بوی
 ز سر تا به پایش گلست و سمن
 به سرو سهی بر سهیل یمن
 از آن گنبد سیم سر بر زمین
 فرو هشته بر گل کمند از کمین
 به مشک و به عنبر سرش بافته
 به یاقوت و زمرد تنش تافته

سر زلف و جعدش چو مشکین زره
فگندست گویی گره بر گره
ده انگشت برسان سیمین قلم
برو کرده از غالیه صدرقم
بت آرای چون او نبیند بچین
برو ماه و پروین کنند آفرین
سپهبد پرستنده را گفت گرم
سخنهای شیرین به آوای نرم
که اکنون چه چارست با من بگوی
یکی راه جستن به نزدیک اوی
که ما را دل و جان پر از مهر اوست
همه آرزو دیدن چهر اوست
پرستنده گفتا چو فرمان دهی
گذاریم تا کاخ سرو سهی
ز فرخنده رای جهان پهلوان
ز گفتار و دیدار روشن روان
فریبیم و گویم هر گونه‌ای
میان اندرون نیست واژونه‌ای
سرمشک بویش به دام آوریم
لبش زی لب پور سام آوریم
خرامد مگر پهلوان با کمند
به نزدیک دیوار کاخ بلند
کند حلقه در گردن کنگره
شود شیر شاد از شکار بره
برفتند خوبان و برگشت زال
دلش گشت با کام و شادی همال

رسیدند خوبان به درگاه کاخ
به دست اندرون هر یک از گل دو شاخ
نگه کرد دربان برآراست جنگ
زبان کرد گستاخ و دل کرد تنگ
که بی‌گه ز درگاه بیرون شوید
شگفت آیدم تا شما چون شوید
بتان پاسخش را بیاراستند
به تنگی دل از جای برخاستند
که امروز روزی دگر گونه نیست
به راه گلان دیو واژونه نیست
بهار آمد از گلستان گل چنیم
ز روی زمین شاخ سنبل چنیم
نگهبان در گفت کامروز کار
نیاید گرفتن بدان هم شمار
که زال سپهبد بکابل نبود
سرپرده‌ی شاه زابل نبود
نبینید کز کاخ کابل خدای

به زین اندر آرد بشبگیر پای
 اگر تان ببیند چنین گل بدست
 کند بر زمین تان هم آنگاه پست
 شدند اندر ایوان بتان طراز
 نشستند و با ماه گفتند راز
 نهادند دینار و گوهر به پیش
 بپرسید رودابه از کم و بیش
 که چون بودتان کار با پور سام
 بدیدن بهست ار بواز و نام
 پری چهره هر پنج بشتافتند
 چو با ماه جای سخن یافتند
 که مردیست برسان سرو سهی
 همش زیب و هم فر شاهنشهی
 همش رنگ و بوی و همش قد و شاخ
 سواری میان لاغر و بر فراخ
 دو چشمش چو دو نرگس قیرگون
 لبانش چو بسد رخانش چو خون
 کف و ساعدش چو کف شیر نر
 هیون ران و موید دل و شاه فر
 سراسر سپیدست مویش برنگ
 از آهو همین است و این نیست ننگ
 سر جعد آن پهلوان جهان
 چو سیمین زره بر گل ارغوان
 که گویی همی خود چنان بایدی
 وگر نیستی مهر نغزایدی
 به دیار تو داده ایمش نوید
 ز ما بازگشتست دل پر امید
 کنون چاره ی کار مهمان بساز
 بفرمای تا بر چه گردیم باز
 چنین گفت با بندگان سرو بن
 که دیگر شدستی به رای و سخن
 همان زال کو مرغ پرورده بود
 چنان پیر سر بود و پژمرده بود
 به دیدار شد چون گل ارغوان
 سهی قد و زیبا رخ و پهلوان
 رخ من به پیشش بیاراستی
 به گفتار و زان پس بهاخواستی
 همی گفت و لب را پر از خنده داشت
 رخان هم چو گلنار آکنده داشت
 پرستنده با بانوی ماهروی
 چنین گفت کاکنون ره چاره جوی
 که یزدان هر آنچت هوا بود داد
 سرانجام این کار فرخنده باد
 یکی خانه بودش چو خرم بهار

ز چهر بزرگان برو بر نگار
به دیبای چینی بیاراستند
طبق‌های زرین بیاراستند
عقیق و زبرجد برو ریختند
می و مشک و عنبر برآمیختند
همه زر و پیروزه بد جامشان
به روشن گلاب اندر آشامشان
بنفشه گل و نرگس و ارغوان
سمن شاخ و سنبل به دیگر کران
از آن خانه‌ی دخت خورشید روی
برآمد همی تا به خورشید بوی

چو خورشید تابنده شد ناپدید
در حجره بستند و گم شد کلید
پرستنده شد سوی دستان سام
که شد ساخته کار بگذار گام
سپهبد سوی کاخ بنهاد روی
چنان چون بود مردم جفت جوی
برآمد سیه چشم گلرخ به بام
چو سرو سهی بر سرش ماه تام
چو از دور دستان سام سوار
پدید آمد آن دختر نامدار
دو بیجاده بگشاد و آواز داد
که شاد آمدی ای جوانمرد شاد
درود جهان آفرین بر تو باد
خم چرخ گردان زمین تو باد
پیاده بدین سان ز پرده سرای
برنجیدت این خسروانی دو پای
سپهبد کزان گونه آوا شنید
نگه کرد و خورشید رخ را بدید
شده بام از آن گوهر تابناک
به جای گل سرخ یاقوت خاک
چنین داد پاسخ که ای ماه چهر
درودت ز من آفرین از سپهر
چه مایه شبان دیده اندر سماک
خروشان بدم پیش یزدان پاک
همی خواستم تا خدای جهان
نماید مرا رویت اندر نهان
کنون شاد گشتم بواز تو
بدین خوب گفتار با ناز تو
یکی چاره‌ی راه دیدار جوی
چه پرسی تو بر باره و من به کوی
پری روی گفت سپهبد شنود
سر شعر گلنار بگشاد زود

کمندی گشاد او ز سرو بلند
کس از مشک زان سان نیچد کمند
خم اندر خم و مار بر مار بر
بران غبغیش نار بر نار بر
بدو گفت بر تاز و برکش میان
بر شیر بگشای و چنگ کیان
بگیر این سیه گیسو از یک سوم
ز بهر تو باید همی گیسوم
نگه کرد زال اندران ماه روی
شگفتی بماند اندران روی و موی
چنین داد پاسخ که این نیست داد
چنین روز خورشید روشن مباد
که من دست را خیره بر جان زخم
برین خسته دل تیز پیکان زخم
کمند از رهی بستد و داد خم
بیفگند خوار و نزد ایچ دم
به حلقه درآمد سر کنگره
برآمد ز بن تا به سر یکسره
چو بر بام آن باره بنشست باز
برآمد پری روی و بردش نماز
گرفت آن زمان دست دستان به دست
برفتند هر دو به کردار مست
فرود آمد از بام کاخ بلند
به دست اندرون دست شاخ بلند
سوی خانه‌ی زرنگار آمدند
بران مجلس شاهوار آمدند
بهشتی بد آراسته پر ز نور
پرستنده بر پای و بر پیش حور
شگفت اندرو مانده بد زال زر
برآن روی و آن موی و بالا و فر
ابا یاره و طوق و با گوشوار
ز دینار و گوهر چو باغ بهار
دو رخساره چون لاله اندر سمن
سر جعد زلفش شکن بر شکن
همان زال با فر شاهنشهی
نشسته بر ماه بر فرهی
حمایل یکی دشنه اندر برش
ز یاقوت سرخ افسری بر سرش
همی بود بوس و کنار و نبید
مگر شیر کو گور را نشکرید
سپهد چنین گفت با ماهروی
که ای سرو سیمین بر و رنگ بوی
منوچهر اگر بشنود داستان
نباشد برین کار همداستان

همان سام نیرم برآرد خروش
 ازین کار بر من شود او بجوش
 ولیکن نه پرمایه جانست و تن
 همان خوار گیرم بیوشم کفن
 پذیرفتم از دادگر داورم
 که هرگز ز پیمان تو نگذرم
 شوم پیش یزدان ستایش کنم
 چو ایزد پرستان نیایش کنم
 مگر کو دل سام و شاه زمین
 بشوید ز خشم و ز پیکار و کین
 جهان آفرین بشنود گفت من
 مگر کاشکارا شوی جفت من
 بدو گفت رودابه من همچنین
 پذیرفتم از داور کیش و دین
 که بر من نباشد کسی پادشا
 جهان آفرین بر زبانم گوا
 جز از پهلوان جهان زال زر
 که با تخت و تاجست ویا زیب و فر
 همی مهرشان هر زمان بیش بود
 خرد دور بود آرزو پیش بود
 چنین تا سپیده برآمد ز جای
 تیره برآمد ز پرده سرای
 پس آن ماه را شید پدرود کرد
 بر خویش تار و برش پود کرد
 ز بالا کمند اندر افگند زال
 فرود آمد از کاخ فرخ همال

چو خورشید تابان برآمد ز کوه
 برفتند گردان همه همگروه
 بدیدند مر پهلوان را پگاه
 وزان جایگه برگرفتند راه
 سپهبد فرستاد خواننده را
 که خواند بزرگان داننده را
 چو دستور فرزانه با موبدان
 سرافراز گردان و فرخ ردان
 به شادی بر پهلوان آمدند
 خردمند و روشن روان آمدند
 زیان تیز بگشاد دستان سام
 لبی پر ز خنده دلی شادکام
 نخست آفرین جهاندار کرد
 دل موبد از خواب بیدار کرد
 چنین گفت کز داور راد و پاک
 دل ما پر امید و ترس است و باک
 به بخشایش امید و ترس از گناه

به فرمانها ژرف کردن نگاه
ستودن مراو را چنان چون توان
شب و روز بودن به پیشش نوان
خداوند گردنده خورشید و ماه
روان را به نیکی نماینده راه
بدویست گیهان خرم به پای
همو داد و داور به هر دو سرای
بهار آرد و تیرماه و خزان
برآرد پر از میوه دار رزان
جوان داردش گاه با رنگ و بوی
گهش پیر بینی دژم کرده روی
ز فرمان و رایش کسی نگذرد
پی مور بی او زمین نسپرد
بدانگه که لوح آفرید و قلم
بزد بر همه بودنیها رقم
جهان را فزایش ز جفت آفرید
که از یک فرونی نیاید پدید
ز چرخ بلند اندر آمد سخن
سراسر همین است گیتی ز بن
زمانه به مردم شد آراسته
وزو ارج گیرد همی خواسته
اگر نیستی جفت اندر جهان
بماندی توانای اندر نهان
و دیگر که مایه ز دین خدای
ندیدم که ماندی جوان را بجای
بویژه که باشد ز تخم بزرگ
چو بی جفت باشد بماند سترگ
چه نیکوتر از پهلوان جوان
که گردد به فرزند روشن روان
چو هنگام رفتن فراز آیدش
به فرزند نو روز بازآیدش
به گیتی بماند ز فرزند نام
که این پور زالست و آن پور سام
بدو گردد آراسته تاج و تخت
ازان رفته نام و بدین مانده بخت
کنون این همه داستان منست
گل و نرگس بوستان منست
که از من رمیدست صبر و خرد
بگویند کاین را چه اندر خورد
نگفتم من این تا نگشتم غمی
به مغز و خرد در نیامد کمی
همه کاخ مهرباب مهر منست
زمینش چو گردان سپهر منست
دلم گشت با دخت سیندخت رام

چه گوینده باشد بدین رام سام
 شود رام گویی منوچهر شاه
 جوانی گمانی برد یا گناه
 چه مهتر چه کهتر چو شد جفت جوی
 سوی دین و آیین نهادست روی
 بدین در خردمند را جنگ نیست
 که هم راه دینست و هم ننگ نیست
 چه گوید کنون موید پیش بین
 چه دانید فرزندگان اندرین
 بیستند لب مویدان و ردان
 سخن بسته شد بر لب بخردان
 که ضحاک مهرباب را بد نیا
 دل شاه ازیشان پر از کیمیا
 گشاده سخن کس نیارست گفت
 که نشنید کس نوش با نیش جفت
 چو نشنید از ایشان سپهد سخن
 بجوشید و رای نو افگند بن
 که دانم که چون این پژوهش کنید
 بدین رای بر من نکوهش کنید
 ولیکن هر آنکو بود پر منش
 باید شنیدن بسی سرزنش
 مرا اندرین گر نمایش کنید
 وزین بند راه گشایش کنید
 به جای شما آن کنم در جهان
 که با کهتران کس نکرد از مهان
 ز خوبی و از نیکی و راستی
 ز بد ناورم بر شما کاستی
 همه مویدان پاسخ آراستند
 همه کام و آرام او خواستند
 که ما مر ترا یک به یک بنده ایم
 نه از بس شگفتی سرافگنده ایم
 ابا آنکه مهرباب ازین پایه نیست
 بزرگست و گرد و سبک مایه نیست
 بدانست کز گوهر ازدهاست
 و گر چند بر تازیان پادشاست
 اگر شاه را بد نگردد گمان
 نباشد ازو ننگ بر دودمان
 یکی نامه باید سوی پهلوان
 چنان چون تو دانی به روشن روان
 ترا خود خرد زان ما بیشتر
 روان و گمانت به اندیشتر
 مگر کو یکی نامه نزدیک شاه
 فرستد کند رای او را نگاه
 منوچهر هم رای سام سوار

نپردازد از ره بدین مایه کار
سپهبد نویسنده را پیش خواند
دل آگنده بودش همه برفشانند
یکی نامه فرمود نزدیک سام
سراسر نوید و درود و خرام
ز خط نخست آفرین گسترید
بدان دادگر کو جهان آفرید
ازویست شادی ازویست زور
خداوند کیوان و ناهید و هور
خداوند هست و خداوند نیست
همه بندگانیم و ایزد یکیست
ازو باد بر سام نیرم درود
خداوند کوپال و شمشیر و خود
چماندهی دبزه هنگام گرد
چرانندهی کرگس اندر نبرد
فزایندهی باد آوردگاه
فشانندهی خون ز ابر سیاه
گرایندهی تاج و زرین کمر
نشانندهی زال بر تخت زر
به مردی هنر در هنر ساخته
خرد از هنرها برافراخته
من او را بسان یکی بندهام
به مهرش روان و دل آگندهام
ز مادر بزادم بران سان که دید
ز گردون به من بر ستمها رسید
پدر بود در ناز و خز و پرند
مرا برده سیمرغ بر کوه هند
نیازم بد آنکو شکار آورد
ابا بچهام در شمار آورد
همی پوست از باد بر من بسوخت
زمان تا زمان خاک چشمم بدوخت
همی خواندندی مرا پور سام
به اورنگ بر سام و من در کنام
چو یزدان چنین راند اندر بوش
بران بود چرخ روان را روش
کس از داد یزدان نیابد گریغ
وگر چه بپرد برآید به میغ
سنان گر بدنمان بخاید دلیر
بدرد ز آواز او چرم شیر
گرفتار فرمان یزدان بود
وگر چند دنداننش سندان بود
یکی کار پیش آمدم دل شکن
که نتوان ستودنش بر انجمن
پدر گر دلیرست و نراژدهاست

اگر بشنود راز بنده رواست
من از دخت مهرباب گریان شدم
چو بر آتش تیز بریان شدم
ستاره شب تیره یار منست
من آنم که دریا کنار منست
به رنجی رسیدستم از خویشتن
که بر من بگیرد همه انجمن
اگر چه دلم دید چندین ستم
نیارم زدن جز به فرمانت دم
چه فرماید اکنون جهان پهلوان
گشایم ازین رنج و سختی روان
ز پیمان نگردد سپهبد پدر
بدین کار دستور باشد مگر
که من دخت مهرباب را جفت خویش
کنم راستی را به آیین و کیش
به پیمان چنین رفت پیش گروه
چو باز آوریدم ز البرز کوه
که هیچ آرزو بر دلت نگسلم
کنون اندرین است بسته دلم
سواری به کردار آذر گشسپ
ز کابل سوی سام شد بر دو اسب
بفرمود و گفت ار بماند یکی
نباید ترا دم زدن اندکی
به دیگر تو پای اندر آور برو
برین سان همی تاز تا پیش گو
فرستاده در پیش او باد گشت
به زیر اندرش چرمه پولاد گشت
چو نزدیکی گرگساران رسید
یکایک ز دورش سپهبد بدید
همی گشت گرد یکی کوهسار
چماننده یوز و رمنده شکار
چنین گفت با غمگساران خویش
بدان کار دیده سواران خویش
که آمد سواری دمان کابلی
چمان چرمه‌ی زیر او زابلی
فرستاده‌ی زال باشد درست
ازو آگهی جست باید نخست
ز دستان و ایران و از شهریار
همی کرد باید سخن خواستار
هم اندر زمان پیش او شد سوار
به دست اندرون نامه‌ی نامدار
فرود آمد و خاک را بوس داد
بسی از جهان آفرین کرد یاد
بپرسید و بستد ازو نامه سام

فرستاده گفت آنچه بود از پیام
سپهدار بگشاد از نامه بند
فرود آمد از تیغ کوه بلند
سخنهای دستان سراسر بخواند
بیژمرد و بر جای خیره بماند
پسندش نیامد چنان آرزوی
دگرگونه بایستش او را به خوی
چنین داد پاسخ که آمد پدید
سخن هر چه از گوهر بد سزید
چو مرغ ژیان باشد آموزگار
چنین کام دل جوید از روزگار
ز نخچیر کامد سوی خانه باز
به دلش اندر اندیشه آمد دراز
همی گفت اگر گویم این نیست رای
مکن داوری سوی دانش گرای
سوی شهریاران سر انجمن
شوم خام گفتار و پیمان شکن
و گر گویم آری و کامت رواست
بپرداز دل را بدانچه هواست
ازین مرغ پرورده وان دیوزاد
چه گویی چگونه برآید نژاد
سرش گشت از اندیشه‌ی دل گران
بخفت و نیاسوده گشت اندران
سخن هر چه بر بنده دشوارتر
دلش خسته‌تر زان و تن زارتر
گشاده‌تر آن باشد اندر نهان
چو فرمان دهد کردگار جهان

چو برخاست از خواب با موبدان
یکی انجمن کرد با بخردان
گشاد آن سخن بر ستاره شمر
که فرجام این بر چه باشد گذر
دو گوهر چو آب و چو آتش به هم
برآمیخته باشد از بن ستم
همانا که باشد به روز شمار
فریدون و ضحاک را کارزار
از اختر بجوئید و پاسخ دهید
همه کار و کردار فرخ نهید
ستاره‌شناسان به روز دراز
همی ز آسمان بازجستند راز
بدیدند و با خنده پیش آمدند
که دو دشمن از بخت خویش آمدند
به سام نریمان ستاره شمر
چنین گفت کای گرد زرین کمر

ترا مژده از دخت مهرباب و زال
که باشند هر دو به شادی همال
ازین دو هنرمند پیلی ژیان
بیاید ببندد به مردی میان
جهان زیرپای اندر آرد به تیغ
نهد تخت شاه از بر پشت میغ
ببرد پی بدسگالان ز خاک
به روی زمین بر نماند مفاک
نه سگسار ماند نه مازندران
زمین را بشوید به گرز گران
به خواب اندرد آرد سر دردمند
ببندد در جنگ و راه گزند
بدو باشد ایرانیان را امید
ازو پهلوان را خرام و نوید
پی باره‌ای کو چماند به جنگ
بمالد برو روی جنگی پلنگ
خنک پادشاهی که هنگام او
زمانه به شاهی برد نام او
چو بشنید گفتار اخترشناس
بخندید و پذیرفت ازیشان سپاس
ببخشیدشان بی‌کران زر و سیم
چو آرامش آمد به هنگام بیم
فرستاده‌ی زال را پیش خواند
زهر گونه با او سخنها براند
بگفتش که با او به خوبی بگوی
که این آرزو را نبند هیچ روی
ولیکن چو پیمان چنین بد نخست
بهانه نشاید به بیداد جست
من اینک به شبگیر ازین رزمگاه
سوی شهر ایران گذارم سپاه
فرستاده را داد چندی درم
بدو گفت خیره مزن هیچ دم
گسی کردش و خود به راه ایستاد
سپاه و سپهبد از آن کار شاد
بیستند از آن گرگساران هزار
پیاده به زاری کشیدند خوار
دو بهره چو از تیره شب درگذشت
خروش سواران برآمد ز دشت
همان ناله‌ی کوس با کره نای
برآمد ز دهلیز پرده‌سرای
سپهبد سوی شهر ایران کشید
سپه را به نزد دلیران کشید
فرستاده آمد دوان سوی زال
ابا بخت پیروز و فرخنده فال

گرفت آفرین زال بر کردگار
بران بخشش گردش روزگار
درم داد و دینار درویش را
نوازنده شد مردم خویش را

میان سپهدار و آن سرو بن
زنی بود گوینده شیرین سخن
پیام آوردی سوی پهلوان
هم از پهلوان سوی سرو روان
سپهدار دستان مر او را بخواند
سخن هر چه بشنید با او براند
بدو گفت نزدیک رودابه رو
بگویش که ای نیک دل ماه نو
سخن چون ز تنگی به سختی رسید
فراخیش را زود بینی کلید
فرستاده باز آمد از پیش سام
ابا شادمانی و فرخ پیام
بسی گفت و بشنید و زد داستان
سرانجام او گشت همداستان
سبک پاسخ نامه زن را سپرد
زن از پیش او بازگشت و ببرد
به نزدیک رودابه آمد چو باد
بدین شادمانی و را مژده داد
پری روی بر زن درم برفشاند
به کرسی زر پیکرش برنشاند
یکی شاره سربند پیش آورد
شده تار و پود اندرو ناپدید
همه پیکرش سرخ یاقوت و زر
شده زر همه ناپدید از گهر
یکی جفت پر مایه انگشتی
فروزنده چون بر فلک مشتری
فرستاد نزدیک دستان سام
بسی داد با آن درود و پیام
زن از حجره آنکه به ایوان رسید
نگه کرد سیندخت او را بدید
زن از بیم برگشت چون سندروس
بترسید و روی زمین داد بوس
پر اندیشه شد جان سیندخت ازوی
به آواز گفت از کجایی بگوی
زمان تا زمان پیش من بگذری
به حجره درآیی به من ننگری
دل روشنم بر تو شد بدگمان
بگویی مرا تا زهی گر کمان
بدو گفت زن من یکی چارهجوی

همی نان فراز آرم از چند روی
بدین حجره رودابه پیرایه خواست
بدو دادم اکنون همینست راست
بیاوردمش افسر پرنگار
یکی حلقه پرگوهر شاهوار
بدو گفت سیندخت بنمایی ام
دل بسته ز اندیشه بگشایی ام
سپر دم به رودابه گفت این دو چیز
فزون خواست اکنون بیارمش نیز
بها گفت بگذار بر چشم من
یکی آب بر زن برین خشم من
درم گفت فردا دهد ماه روی
بها تا نیایم تو از من مجوی
همی کز دانست گفتار او
بیاراست دل را به پیکار او
بیامد بجستش بر و آستی
همی جست ازو کژی و کاستی
به خشم اندرون شد ازان زن غمی
به خواری کشیدش بروی زمی
چو آن جامه های گرانیامه دید
هم از دست رودابه پیرایه دید
در کاخ بر خویشان بر بیست
از اندیشگان شد به کردار مست
بفرمود تا دخترش رفت پیش
همی دست برزد به رخسار خویش
دو گل رابدو نرگس خوابدار
همی شست تا شد گلان آبدار
به رودابه گفت ای سرافراز ماه
گزین کردی از ناز برگاه چاه
چه ماند از نکو داشتی در جهان
که ننمودمت آشکار و نهان
ستمگر چرا گشتی ای ماه روی
همه رازها پیش مادر بگوی
که این زن ز پیش که آید همی
به پیشت ز بهر چه آید همی
سخن بر چه سانسست و آن مرد کیست
که زیبای سربند و انگشتریست
ز گنج بزرگ افسر تازیان
به ما ماند بسیار سود و زیان
بدین نام بد دادخواهی به باد
چو من زاده ام دخت هرگز مباد
زمین دید رودابه و پشت پای
فرو ماند از خشم مادر به جای
فرو ریخت از دیدگان آب مهر

به خون دو نرگس بیاراست چهر
به مادر چنین گفت کای پر خرد
همی مهر جان مرا بشکرد
مرا مام فرخ نزادی ز بن
نرفتی ز من نیک یا بد سخن
سپهدار دستان به کابل بماند
چنین مهر اویم بر آتش نشاند
چنان تنگ شد بر دلم بر جهان
که گریان شدم آشکار و نهان
نخواهم بدن زنده بی‌روی او
جهانم نیرزد به یک موی او
بدان کو مرا دید و بامن نشست
به پیمان گرفتیم دستش بدست
فرستاده شد نزد سام بزرگ
فرستاد پاسخ به زال سترگ
زمانی بیچید و دستور بود
سخنهای بایسته گفت و شنود
فرستاده را داد بسیار چیز
شنیدم همه پاسخ سام نیز
به دست همین زن که کندیش موی
زدی بر زمین و کشیدی به روی
فرستاده آرنده‌ی نامه بود
مرا پاسخ نامه این جامه بود
فروماند سیندخت زان گفت‌گوی
پسند آمدش زال را جفت اوی
چنین داد پاسخ که این خرد نیست
چو دستان ز پرمایگان گرد نیست
بزرگست پور جهان پهلوان
همش نام و هم رای روشن روان
هنرها همه هست و آهو یکی
که گردد هنر پیش او اندکی
شود شاه گیتی بدین خشمناک
ز کابل برآرد به خورشید خاک
نخواهد که از تخم ما بر زمین
کسی پای خوار اندر آرد به زین
رها کرد زن را و بنواختش
چنان کرد پیدا که نشناختش
چنان دید رودابه را در نهان
کجا نشنود پند کس در جهان
بیامد ز تیمار گریان بخت
همی پوست بر تنش گفتی بکفت

چو آمد ز درگاه مهرباب شاد
همی کرد از زال بسیار یاد

گرانمایه سیندخت را خفته دید
رخش پژمریده دل آشفته دید
بپرسید و گفتا چه بودت بگوی
چرا پژمرید آن چو گلبرگ روی
چنین داد پاسخ به مهرباب باز
که اندیشه اندر دلم شد دراز
ازین کاخ آباد و این خواسته
وزین تازی اسپان آراسته
وزین بندگان سپهبدپرست
ازین تاج و این خسروانی نشست
وزین چهره و سرو بالای ما
وزین نام و این دانش و رای ما
بدین آبداری و این راستی
زمان تا زمان آورد کاستی
به ناکام باید به دشمن سپرد
همه رنج ما باد باید شمرد
یکی تنگ تابوت ازین بهر ماست
درختی که تریاک او زهر ماست
بکشتیم و دادیم آبش به رنج
بیاویختیم از برش تاج و گنج
چو بر شد به خورشید و شد سایه‌دار
به خاک اندر آمد سر مایه‌دار
برینست فرجام و انجام ما
بدان تا کجا باشد آرام ما
به سیندخت مهرباب گفت این سخن
نوآوردی و نو نگردد کهن
سرای سپنجی بدین سان بود
خرد یافته زو هراسان بود
یکی اندر آید دگر بگذرد
گذر نی که چرخش همی بسپرد
به شادی و انده نگردد دگر
برین نیست پیکار با دادگر
بدو گفت سیندخت این داستان
بروی دگر بر نهد باستان
خرد یافته موبد نیک بخت
به فرزند زد داستان درخت
زدم داستان تا ز راه خرد
سپهد به گفتار من بنگرد
فرو برد سرو سهی داد خم
به نرگس گل سرخ را داد نم
که گردون به سر بر چنان نگذرد
که ما را همی باید ای پرخرد
چنان دان که رودابه را پور سام
نهانی نهادست هر گونه دام

بیردست روشن دلش را ز راه
یکی چاره مان کرد باید نگاه
بسی دادمش پند و سودش نکرد
دلش خیره بینم همی روی زرد
چو بشنید مهرباب بر پای جست
نهاد از بر دست شمشیر دست
تنش گشت لرزان و رخ لاجورد
پر از خون جگر دل پر از باد سرد
همی گفت رودابه را رود خون
بروی زمین بر کنم هم کنون
چو این دید سیندخت برپای جست
کمر کرد بر گردگاهش دو دست
چنین گفت کز کهتر اکنون یکی
سخن بشنو و گوش دار اندکی
ازان پس همان کن که رای آیدت
روان و خرد رهنمای آیدت
بیپچید و بنداخت او را بدست
خروشی برآورد چون پیل مست
مرا گفت چون دختر آمد پدید
ببایستش اندر زمان سر برید
نکشتم بگشتم ز راه نیا
کنون ساخت بر من چنین کیمیا
پسر کو ز راه پدر بگذرد
دلیرش ز پشت پدر نشمرد
همم بیم جانست و هم جای ننگ
چرا بازداري سرم را ز جنگ
اگر سام یل با منوچهر شاه
بیابند بر ما یکی دستگاه
ز کابل برآید به خورشید دود
نه آباد ماند نه کشت و درود
چنین گفت سیندخت با مرزبان
کزین در مگردان به خیره زبان
کزین آگهی یافت سام سوار
به دل ترس و تیمار و سختی مدار
وی از گرگساران بدین گشت باز
گشاده شدست این سخن نیست راز
چنین گفت مهرباب کای ماهروی
سخن هیچ با من به کژی مگوی
چنین خود کی اندر خورد با خرد
که مر خاک را باد فرمان برد
مرا دل بدین نیستی دردمند
اگر ایمنی یابمی از گزند
که باشد که پیوند سام سوار
نخواهد ز اهواز تا قندهار

بدو گفت سیندخت کای سرفراز
 به گفتار کژی میادم نیاز
 گزند تو پیدا گزند منست
 دل درمند تو بند منست
 چنین است و این بر دلم شد درست
 همین بدگمانی مرا از نخست
 اگر باشد این نیست کاری شگفت
 که چندین بد اندیشه باید گرفت
 فریدون به سرو یمن گشت شاه
 جهانجوی دستان همین دید راه
 هرانگه که بیگانه شد خویش تو
 شود تیره رای بداندیش تو
 به سیندخت فرمود پس نامدار
 که رودابه را خیز پیش من آر
 بترسید سیندخت ازان تیز مرد
 که او را ز درد اندر آرد به گرد
 بدو گفت پیمانست خواهم نخست
 به چاره دلش را ز کینه بشست
 زبان داد سیندخت را نامجوی
 که رودابه را بد نیارد بروی
 بدو گفت بنگر که شاه زمین
 دل از ما کند زین سخن پر ز کین
 نه ماند بر و بوم و نه مام و باب
 شود پست رودابه با رودآب
 چو بشنید سیندخت سر پیش اوی
 فرو برد و بر خاک بنهاد روی
 بر دختر آمد پر از خنده لب
 گشاده رخ روزگون زیر شب
 همی مژده دادش که جنگی پلنگ
 ز گور زیان کرد کوتاه چنگ
 کنون زود پیرایه بگشای و رو
 به پیش پدر شو به زاری بنو
 بدو گفت رودابه پیرایه چیست
 به جای سر مایه بی‌مایه چیست
 روان مرا پور سامست جفت
 چرا آشکارا نباید نهفت
 به پیش پدر شد چو خورشید شرق
 به یاقوت و زر اندرون گشته غرق
 بهشتی بد آراسته پرنگار
 چو خورشید تابان به خرم بهار
 پدر چون ورا دید خیره بماند
 جهان آفرین را نهانی بخواند
 بدو گفت ای شسته مغز از خرد
 ز پرگوه‌ران این کی اندر خورد

که با اهرمن جفت گردد پری
که مه تاج بادت مه انگشتری
چو بشنید رودابه آن گفت وگویی
دژم گشت و چون زعفران کرد روی
سیه مژه بر نرگسان دژم
فرو خوابنید و نزد هیچ دم
پدر دل پر از خشم و سر پر ز جنگ
همی رفت غران بسان پلنگ
سوی خانه شد دختر دل شده
رخان معصفر بزر آژده
به یزدان گرفتند هر دو پناه
هم این دل شده ماه و هم پیشگاه

پس آگاهی آمد به شاه بزرگ
ز مهرباب و دستان سام سترگ
ز پیوند مهرباب وز مهر زال
وزان ناهمالان گشته همال
سخن رفت هر گونه با موبدان
به پیش سرافراز شاه ردان
چنین گفت با بخردان شهریار
که بر ما شود زین دژم روزگار
چو ایران ز چنگال شیر و پلنگ
برون آوریدم به رای و به جنگ
فریدون ز ضحاک گیتی بشست
بترسم که آید ازان تخم رست
نباید که بر خیره از عشق زال
همال سرافکنده گردد همال
چو از دخت مهرباب و از پور سام
برآید یکی تیغ تیز از نیام
اگر تاب گیرد سوی مادرش
زگفت پراگنده گردد سرش
کند شهر ایران پر آشوب و رنج
بدو بازگردد مگر تاج و گنج
همه موبدان آفرین خواندند
ورا خسرو پاک دین خواندند
بگفتند کز ما تو داناتری
به بایستها بر تواناتری
همان کن کجا با خرد درخورد
دل ازدها را خرد بشکرد
بفرمود تا نوذر آمدش پیش
ابا ویزگان و بزرگان خویش
بدو گفت رو پیش سام سوار
بپرسش که چون آمد از کارزار
چو دیدی بگویش کزین سوگرای

ز نزدیک ماکن سوی خانه رای
هم آنگاه برخاست فرزند شاه
ابا ویژگان سرنهاده به راه
سوی سام نیرم نهادند روی
ابا ژنده پیلان پرخاش جوی
چو زین کار سام یل آگاه شد
پذیره سوی پورکی شاه شد
ز پیش پدر نوذر نامدار
بیامد به نزدیک سام سوار
همه نامداران پذیره شدند
ابا ژنده پیل و تبیره شدند
رسیدند پس پیش سام سوار
بزرگان و کی نوذر نامدار
پیام پدر شاه نوذر بداد
به دیدار او سام یل گشت شاد
چنین داد پاسخ که فرمان کنم
ز دیدار او رامش جان کنم
نهادند خوان و گرفتند جام
نخست از منوچهر بردند نام
پس از نوذر و سام و هر مهتری
گرفتند شادی ز هر کشوری
به شادی درآمد شب دیرپاز
چو خورشید رخشنده بگشاد راز
خروش تبیره برآمد ز در
هیون دلاور برآورد پر
سوی بارگاه منوچهر شاه
به فرمان او برگرفتند راه
منوچهر چون یافت زو آگهی
بیاراست دیهیم شاهنشهی
ز ساری و آمل برآمد خروش
چو دریای سبز اندر آمد به جوش
ببستند آئین ژوپین و ران
برفتند با خشتهای گران
سپاهی که از کوه تا کوه مرد
سپر در سپر ساخته سرخ و زرد
ابا کوس و با نای روئین و سنج
ابا تازی اسپان و پیلان و گنج
ازین گونه لشکر پذیره شدند
بسی با درفش و تبیره شدند
چو آمد به نزدیکی بارگاه
پیاده شد و راه بگشاد شاه
چو شاه جهاندار بگشاد روی
زمین را ببوسید و شد پیش اوی
منوچهر برخاست از تخت عاج

ز یاقوت رخشنده بر سرش تاج
 بر خویش بر تخت بنشاختش
 چنان چون سزا بود بنواختش
 وزان گرگساران جنگ آوران
 وزان نره دیوان مازندران
 بپرسید و بسیار تیمار خورد
 سپهید سخن یک به یک یادکرد
 که نوشه زی ای شاه تا جاودان
 ز جان تو کوتاه بد بدگمان
 برفتم بران شهر دیوان نر
 نه دیوان که شیران جنگی به بر
 که از تازی اسپان تکاورترند
 ز گردان ایران دلاورترند
 سپاهی که سگسار خوانندشان
 پلنگان جنگی نمایندشان
 ز من چون بدیشان رسید آگهی
 از آواز من مغزشان شد تهی
 به شهر اندرون نعره برداشتند
 ازان پس همه شهر بگذاشتند
 همه پیش من جنگ جوی آمدند
 چنان خیره و پوی پوی آمدند
 سپه جنب جنبان شد و روز تار
 پس اندر فراز آمد و پیش غار
 نبیره جهاندار سلم بزرگ
 به پیش سپاه اندر آمد چو گرگ
 سپاهی به کردار مور و ملخ
 نبد دشت پیدا نه کوه و نه شخ
 چو برخاست زان لشکر گشن گرد
 رخ نامداران ما گشت زرد
 من این گرز یک زخم برداشتم
 سپه را هم آنجای بگذاشتم
 خروشی خروشیدم از پشت زین
 که چون آسیا شد بریشان زمین
 دل آمد سپه را همه بازجای
 سراسر سوی رزم کردند رای
 چو بشنید کاکوی آواز من
 چنان زخم سرباز کوپال من
 پیامد به نزدیک من جنگ ساز
 چو پیل ژبان با کمند دراز
 مرا خواست کارد به خم کمند
 چو دیدم خمیدم ز راه گزند
 کمان کیانی گرفتم به چنگ
 به پیکان پولاد و تیر خدنگ
 عقاب تکاور برانگیختم

چو آتش بدو بر تیر ریختم
گمانم چنان بد که سندان سرش
که شد دوخته مغز تا مغفرش
نگه کردم از گرد چون پیل مست
برآمد یکی تیغ هندی به دست
چنان آمدم شهریارا گمان
کزو کوه زنهار خواهد بجان
وی اندر شتاب و من اندر درنگ
همی جستمش تا کی آید به چنگ
چو آمد به نزدیک من سرفراز
من از چرمه چنگال کردم دراز
گرفتم کمر بند مرد دلیر
ز زین برگسستم بکردار شیر
زدم بر زمین بر چو پیل ژیان
بدین آهنین دست و گردی میان
چو افکنده شد شاه زین گونه خوار
سپه روی برگشت از کارزار
نشیب و فراز بیابان و کوه
به هر سو شده مردمان هم گروه
سوار و پیاده ده و دو هزار
فکنده پدید آمد اندر شمار
چو بشنید گفتار سالار شاه
برافراخت تا ماه فرخ کلاه
چو روز از شب آمد بکوشش ستوه
ستوهی گرفته فرو شد به کوه
می و مجلس آراست و شد شادمان
جهان پاک دید از بد بدگمان
به بگماز کوتاه کردند شب
به یاد سپهد گشادند لب
چو شب روز شد پردهی بارگاه
گشادند و دادند زی شاه راه
بیامد سپهدار سام سترگ
به نزد منوچهر شاه بزرگ
چنی گفت با سام شاه جهان
کز ایدر برو با گزیده مهان
به هندوستان آتش اندر فروز
همه کاخ مهراب و کابل بسوز
نباید که او یابد از بد رها
که او ماند از بچهی اژدها
زمان تا زمان زو برآید خروش
شود رام گیتی پر از جنگ و جوش
هر آنکس که پیوسته‌ی او بود
بزرگان که در دسته‌ی او بود
سر از تن جدا کن زمین را بشوی

ز پیوند ضحاک و خویشان اوی
چنین داد پاسخ که ایدون کنم
که کین از دل شاه بیرون کنم
ببوسید تخت و بمالید روی
بران نامور مهر انگشت اوی
سوی خانه بنهاد سر با سپاه
بدان باد پایان جوینده راه

به مهراب و دستان رسید این سخن
که شاه و سپهبد فگندند بن
خروشان ز کابل همی رفت زال
فروهشته لفج و برآورده یال
همی گفت اگر ازدهای دژم
بیاید که گیتی بسوزد به دم
چو کابلستان را بخواهد بسود
نخستین سر من بیاید درود
به پیش پدر شد پر از خون جگر
پر اندیشه دل پر ز گفتار سر
چو آگاهی آمد به سام دلیر
که آمد ز ره بچه‌ی نره شیر
همه لشکر از جای برخاستند
درفش فریدون بیاراستند
پذیره شدن را تبیره زدند
سپاه و سپهبد پذیره شدند
همه پشت پیلان به رنگین درفش
بیاراسته سرخ و زرد و بنفش
چو روی پدر دید دستان سام
پیاده شد از اسپ و بگذار گام
بزرگان پیاده شدند از دو روی
چه سالارخواه و چه سالارجوی
زمین را ببوسید زال دلیر
سخن گفت با او پدر نیز دیر
نشست از بر تازی اسپ سمند
چو زرین درخشنده کوهی بلند
بزرگان همه پیش او آمدند
به تیمار و با گفت و گو آمدند
که آزرده گشتست بر تو پدر
یکی پوزش آور مکش هیچ سر
چنین داد پاسخ کزین باک نیست
سرانجام آخر به جز خاک نیست
پدر گر به مغز اندر آرد خرد
همانا سخن بر سخن نگذرد
و گر برگشاید زبان را به خشم
پس از شرمش آب اندر آرم به چشم

چنین تا به درگاه سام آمدند
گشاده دل و شادکام آمدند
فرود آمد از باره سام سوار
هم اندر زمان زال را داد بار
چو زال اندر آمد به پیش پدر
زمین را ببوسید و گسترده بر
یکی آفرین کرد بر سام گرد
وزاب دو نرگس همی گل سترده
که بیدار دل پهلوان شاد باد
روانش گرایندهی داد باد
ز تیغ تو الماس بریان شود
زمین روز جنگ از تو گریان شود
کجا دیزه‌ی تو چمد روز جنگ
شتاب آید اندر سپاه درنگ
سپهری کجا باد گرز تو دید
همانا ستاره نیارد کشید
زمین نسپرد شیر با داد تو
روان و خرد کشته بنیاد تو
همه مردم از داد تو شادمان
ز تو داد یابد زمین و زمان
مگر من که از داد بی بهره‌ام
و گرچه به پیوند تو شهره‌ام
یکی مرغ پرورده‌ام خاک خورد
به گیتی مرا نیست با کس نبرد
ندانم همی خویشتن را گناه
که بر من کسی را بران هست راه
مگر آنکه سام یلستم پدر
و گر هست با این نژادم هنر
ز مادر بزادم بینداختی
به کوه اندرم جایگه ساختی
فگندی به تیمار زاینده را
به آتش سپردی فزاینده را
ترا با جهان آفرین نیست جنگ
که از چه سیاه و سپیدست رنگ
کنون کم جهان آفرین پرورید
به چشم خدایی به من بنگرید
ابا گنج و با تخت و گرز گران
ابا رای و با تاج و تخت و سران
نشستم به کابل به فرمان تو
نگه داشتم رای و پیمان تو
که گر کینه جویی نیازمیت
درختی که کشتی به بار آرمت
ز مازندران هدیه این ساختی
هم از گرگساران بدین تاختی

که ویران کنی خان آباد من
 چنین داد خواهی همی داد من
 من اینک به پیش تو استاده‌ام
 تن بنده خشم ترا داده‌ام
 به اره میانم بدو نیم کن
 ز کابل میماید با من سخن
 سپهبد چو بشنید گفتار زال
 برافراخت گوش و فرو برد یال
 بدو گفت آری همینست راست
 زبان تو بر راستی بر گواست
 همه کار من با تو بیداد بود
 دل دشمنان بر تو بر شاد بود
 ز من آرزو خود همین خواستی
 به تنگی دل از جای برخاستی
 مشو تیز تا چاره‌ی کار تو
 بسازم کنون نیز بازار تو
 یکی نامه فرمایم اکنون به شاه
 فرستم به دست تو ای نیک‌خواه
 سخن هر چه باید به یاد آورم
 روان و دلش سوی داد آورم
 اگر یار باشد جهاندار ما
 به کام تو گردد همه کار ما
 نویسنده را پیش بنشانند
 ز هر در سخنها همی رانند
 سرنامه کرد آفرین خدای
 کجا هست و باشد همیشه به جای
 ازو بست نیک و بد و هست و نیست
 همه بندگانیم و ایزد یکیست
 هر آن چیز کو ساخت اندر بوش
 بران است چرخ روان را روش
 خداوند کیوان و خورشید و ماه
 وزو آفرین بر منوچهر شاه
 به رزم اندرون زهر تریاک سوز
 به بزم اندرون ماه گیتی فروز
 گراینده گرز و گشاینده شهر
 ز شادی به هر کس رساننده بهر
 کشنده درفش فریدون به جنگ
 کشنده سرافراز جنگی پلنگ
 ز باد عمود تو کوه بلند
 شود خاک نعل سرافشان سمند
 همان از دل پاک و پاکیزه کیش
 به آبشخور آری همی گرگ و میش
 یکی بنده‌ام من رسیده به جای
 به مردی بشست اندر آورده پای

همی گرد کافور گیرد سرم
 چنین کرد خورشید و ماه افسرم
 ببستم میان را یکی بنده وار
 ابا جاودان ساختم کارزار
 عنان پیچ و اسپ افکن و گرزدار
 چو من کسی ندیدی به گیتی سوار
 بشد آب گردان مازندران
 چو من دست بردم به گرز گران
 ز من گر نبودی به گیتی نشان
 برآورده گردن ز گردن کشان
 چنان ازدها کو ز رود کشف
 برون آمد و کرد گیتی چو کف
 زمین شهر تا شهر پهنای او
 همان کوه تا کوه بالای او
 جهان را ازو بود دل پر هراس
 همی داشتندی شب و روز پاس
 هوا پاک دیدم ز پرندگان
 همان روی گیتی ز درندگان
 ز تغش همی پر کرگس بسوخت
 زمین زیر زهرش همی بر فروخت
 نهنگ دژم بر کشیدی ز آب
 به دم درکشیدی ز گردون عقاب
 زمین گشت بی مردم و چارپای
 همه یکسر او را سپردند جای
 چو دیدم که اندر جهان کس نبود
 که با او همی دست یارست سود
 به زور جهاندار یزدان پاک
 بیفگندم از دل همه ترس و باک
 میان را ببستم به نام بلند
 نشستم بران پیل پیکر سمند
 به زین اندرون گرزهی گاوسر
 به بازو کمان و به گردن سپر
 برفتم بسان نهنگ دژم
 مرا تیز چنگ و ورا تیز دم
 مرا کرد پدرود هرکو شنید
 که بر ازدها گرز خواهم کشید
 ز سر تا به دمش چو کوه بلند
 کشان موی سر بر زمین چون کمند
 زبانش بسان درختی سیاه
 ز فر باز کرده فگنده به راه
 چو دو آگیرش پر از خون دو چشم
 مرا دید غرید و آمد به خشم
 گمانی چنان بردم ای شهریار
 که دارم مگر آتش اندر کنار

جهان پیش چشمم چو دریا نمود
 به ابر سیه بر شده تیره دود
 ز بانگش بلرزید روی زمین
 ز زهرش زمین شد چو دریای چین
 برو بر زدم بانگ برسان شیر
 چنان چون بود کار مرد دلیر
 یکی تیر الماس پیکان خدنگ
 به چرخ اندرون راندم بی درنگ
 چو شد دوخته یک کران از دهانش
 بماند از شگفتی به بیرون زبانش
 هم اندر زمان دیگری همچنان
 زدم بر دهانش بیچید ازان
 سدیگر زدم بر میان زفرش
 برآمد همی جوی خون از جگرش
 چو تنگ اندر آورد با من زمین
 برآختم این گاوسر گرزکین
 به نیروی یزدان گیهان خدای
 برانگیختم پیلتن را ز جای
 زدم بر سرش گزهی گاو چهر
 برو کوه بارید گفتی سپهر
 شکستم سرش چون تن ژنده پیل
 فرو ریخت زو زهر چون رود نیل
 به زخمی چنان شد که دیگر نخاست
 ز مغزش زمین گشت باکوه راست
 کشف رود پر خون و زرداب شد
 زمین جای آرامش و خواب شد
 همه کوهساران پر از مرد و زن
 همی آفرین خواندندی بمن
 جهانی بران جنگ نظاره بود
 که آن ازدها زشت پتیاره بود
 مرا سام یک زخم ازان خواندند
 جهان زر و گوهر برافشانند
 چو زو بازگشتم تن روشنم
 برهنه شد از نامور جوشنم
 فرو ریخت از باره بر گستوان
 وزین هست هر چند رانم زیان
 بران بوم تا سالیان بر نبود
 جز از سوخته خار خاور نبود
 چنین و جزین هر چه بودیم رای
 سران را سراوردمی زیر پای
 کجا من چمانیدمی بادپای
 بپرداختی شیر درنده جای
 کنون چند سالست تا پشت زین
 مرا تختگاه است و اسپم زمین

همه گرگساران و مازنداران
به تو راست کردم به گرز گران
نکردم زمانی برو بوم یاد
ترا خواستم راد و پیروز و شاد
کنون این برافراخته یال من
همان زخم کوبنده کوپال من
بدان هم که بودی نمائد همی
بر و گردگاهم خمائد همی
کمندی بینداخت از دست شست
زمانه مرا باژگونه بیست
سپردیم نوبت کنون زال را
که شاید کمربند و کوپال را
یکی آرزو دارد اندر نهان
بیايد بخواهد ز شاه جهان
یکی آرزو کان به یزدان نکوست
کجا نیکویی زیر فرمان اوست
نکردیم بی‌رای شاه بزرگ
که بنده نباید که باشد سترگ
همانا که با زال پیمان من
شنیدست شاه جهان‌بان من
که از رای او سر نیچم به هیچ
درین روزها کرد زی من بسیج
به پیش من آمد پر از خون رخان
همی چاک چاک آمدش ز استخوان
مرا گفت بردار آمل کنی
سزاتر که آهنگ کابل کنی
چو پرورده‌ی مرغ باشد به کوه
نشانی شده در میان گروه
چنان ماه بیند به کابلستان
چو سرو سهی بر سرش گلستان
چو دیوانه گردد نباشد شگفت
ازو شاه را کین نباید گرفت
کنون رنج مهرش به جایی رسید
که بخشایش آرد هر آن کش بدید
ز بس درد کو دید بر بی‌گناه
چنان رفت پیمان که بشنید شاه
گسی کردمش با دلی مستمند
چو آید به نزدیک تخت بلند
همان کن که با مهتری در خورد
ترا خود نیاموخت باید خرد
چو نامه نوشتند و شد رای راست
ستد زود دستان و بر پای خاست
چو خورشید سر سوی خاور نهاد
نخفت و نیاسود تا بامداد

چو آن جامه‌ها سوده بفگند شب
سپیده بخندید و بگشاد لب
بیامد به زین اندر آورد پای
برآمد خروشیدن کره نای
به سوی شهنشاه بنهاد روی
ابا نامه‌ی سام آزاده خوی

چو در کابل این داستان فاش گشت
سر مرزبان پر ز پرخاش گشت
برآشفست و سیندخت را پیش خواند
همه خشم رودابه بر وی براند
بدو گفت کاکنون جزین رای نیست
که با شاه گیتی مرا پای نیست
که آرمت با دخت ناپاک تن
کشم زارتان بر سر انجمن
مگر شاه ایران ازین خشم و کین
برآساید و رام گردد زمین
به کابل که با سام یارد چخید
ازان زخم گرزش که یارد چشید
چو بشنید سیندخت بنشست پست
دل چاره‌جوی اندر اندیشه بست
یکی چاره آورد از دل به جای
که بد ژرف بین و فزاینده رای
وزان پس دوان دست کرده به کش
بیامد بر شاه خورشید فش
بدو گفت بشنو ز من یک سخن
چو دیگر یکی کامت آید بکن
ترا خواسته گر ز بهر تنست
ببخش و بدان کین شب آبستنست
اگر چند باشد شب دیرپاز
برو تیرگی هم نماند دراز
شود روز چون چشمه روشن شود
جهان چون نگین بدخشان شود
بدو گفت مهراب کز باستان
مزن در میان یلان داستان
بگو آنچه دانی و جان را بکوش
وگر چادر خون به تن بر بیوش
بدو گفت سیندخت کای سرفراز
بود کت به خونم نیاید نیاز
مرا رفت باید به نزدیک سام
زبان برگشایم چو تیغ از نیام
بگویم بدو آنچه گفتن سزد
خرد خام گفتارها را پزد
ز من رنج جان و ز تو خواسته

سپردن به من گنج آراسته
 بدو گفت مهرباب بستان کلید
 غم گنج هرگز نباید کشید
 پرستنده و اسپ و تخت و کلاه
 بیارای و با خویشان بر به راه
 مگر شهر کابل نسوزد به ما
 چو پژمرده شد برفروزد به ما
 چین گفت سیندخت کای نامدار
 به جای روان خواسته خواردار
 نباید که چون من شوم چاره جوی
 تو رودابه را سختی آری به روی
 مرا در جهان انده جان اوست
 کنون با توم روز پیمان اوست
 ندارم همی انده خویشان
 ازو بست این درد و اندوه من
 یکی سخت پیمان ستد زو نخست
 پس آنگه به مردی ره چاره جست
 بیاراست تن را به دیبا و زر
 به در و به یاقوت پرمایه سر
 پس از گنج زرش ز بهر نثار
 برون کرد دینار چون سی هزار
 به زرین ستام آوردند سی
 از اسپان تازی و از پارسی
 ابا طوق زرین پرستنده شست
 یکی جام زر هر یکی را به دست
 پر از مشک و کافور و یاقوت و زر
 ز پیروزی چند چندی گهر
 چهل جامه دیبای پیکر به زر
 طرازش همه گونه گونه گهر
 به زرین و سیمین دوصد تیغ هند
 جزان سی به زهراب داده پرند
 صد اشتر همه مادهی سرخ موی
 صد استر همه بارکش راه جوی
 یکی تاج پرگوهر شاهوار
 ابا طوق و با یاره و گوشوار
 بسان سپهری یکی تخت زر
 برو ساخته چند گونه گهر
 برش خسروی بیست پهنای او
 چو سیصد فزون بود بالای او
 وزان ژنده پیلان هندی چهار
 همه جامه و فرش کردند بار

چو شد ساخته کار خود بر نشست
 چو گردی به مردی میان را بست

یکی ترگ رومی به سر بر نهاد
 یکی باره زیراندیش همچو باد
 پیامد گرازان به درگاه سام
 نه آواز داد و نه برگفت نام
 به کار آگهان گفت تا ناگهان
 بگویند با سرفراز جهان
 که آمد فرستاده‌ای کابلی
 به نزد سپهبد یل زابلی
 ز مهراب گرد آوریده پیام
 به نزد سپهبد جهانگیر سام
 پیامد بر سام یل پرده‌دار
 بگفت و بفرمود تا داد بار
 فرود آمد از اسپ سیندخت و رفت
 به پیش سپهبد خرامید تفت
 زمین را ببوسید و کرد آفرین
 ابر شاه و بر پهلوان زمین
 نثار و پرستنده و اسپ و پیل
 رده بر کشیده ز در تا دو میل
 یکایک همه پیش سام آورد
 سر پهلوان خیره شد کان بدید
 پر اندیشه بنشست برسان مست
 بکش کرده دست و سرافکنده پست
 که جایی کجا مایه چندین بود
 فرستادن زن چه آیین بود
 گراین خواسته زو پذیرم همه
 ز من گردد آزرده شاه رمه
 و گر بازگردانم از پیش زال
 برآرد به کردار سیمرغ بال
 برآورد سر گفت کاین خواسته
 غلامان و پیلان آراسته
 برید این به گنجور دستان دهید
 به نام مه کابلستان دهید
 پری روی سیندخت بر پیش سام
 زبان کرد گویا و دل شادکام
 چو آن هدیه‌ها را پذیرفته دید
 رسیده بهی و بدی رفته دید
 سه بت روی با او به یک جا بدند
 سمن پیکر و سرو بالا بدند
 گرفته یکی جام هر یک به دست
 بفرمود کامد به جای نشست
 به پیش سپهبد فرو ریختند
 همه یک به دیگر برآمیختند
 چو با پهلوان کار بر ساختند
 ز بیگانه خانه برداختند

چنین گفت سبندخت با پهلوان
که با رای تو پیر گردد جوان
بزرگان ز تو دانش آموختند
به تو تیرگیها برافروختند
به مهر تو شد بسته دست بدی
به گرزت گشاده ره ایزدی
گنهکار گر بود مهرباب بود
ز خون دلش دیده سیراب بود
سر بیگناهان کابل چه کرد
کجا اندر آورد باید بگرد
همه شهر زنده برای تواند
پرستنده و خاک پای تواند
ازان ترس کو هوش و زور آفرید
درخشنده ناهید و هور آفرید
نیاید چنین کارش از تو پسند
میان را به خون ریختن در میند
بدو سام یل گفت با من بگوی
ازان کت بپرسم بهانه مجوی
تو مهرباب را کهتری گر همال
مر آن دخت او را کجا دید زال
به روی و به موی و به خوی و خرد
به من گوی تا باکی اندر خورد
ز بالا و دیدار و فرهنگ اوی
بران سان که دیدی یکایک بگوی
بدو گفت سبندخت کای پهلوان
سر پهلوانان و پشت گوان
یکی سخت پیمانست خواهم نخست
که لرزان شود زو بر و بوم و رست
که از تو نیاید به جانم گزند
نه آنکس که بر من بود ارجمند
مرا کاخ و ایوان آباد هست
همان گنج و خویشان و بنیاد هست
چو ایمن شوم هر چه گویی بگوی
بگویم بجویم بدین آب روی
نهفته همه گنج کابلستان
بکوشم رسانم به زابلستان
جزین نیز هر چیز کاندر خورد
ببید ز من مهتر پر خرد
گرفت آن زمان سام دستش به دست
ورا نیک بنواخت و پیمان بست
چو بشنید سبندخت سوگند او
همان راست گفتار و پیوند او
زمین را ببوسید و بر پای خاست
بگفت آنچه اندر نهان بود راست

که من خویش ضحاکم ای پهلوان
زن گرد مهراب روشن روان
همان مام رودابه‌ی ماه روی
که دستان همی جان فشاند بروی
همه دودمان پیش یزدان پاک
شب تیره تا برکشد روز چاک
همی بر تو بر خواندیم آفرین
همان بر جهاندار شاه زمین
کنون آمدم تا هوای تو چیست
ز کابل ترا دشمن و دوست کیست
اگر ما گنهکار و بدگوهریم
بدین پادشاهی نه اندر خوریم
من اینک به پیش توام مستمند
بکش گر کشی ور بندی ببند
دل بیگناهان کابل مسوز
کجا تیره روز اندر آید به روز
سخنها چو بشنید ازو پهلوان
زنی دید با رای و روشن روان
به رخ چون بهار و به بالا چو سرو
میاننش چو غرو و به رفتن تذرو
چنین داد پاسخ که پیمان من
درست است اگر بگسلد جان من
تو با کابل و هر که پیوند تست
بمانید شادان دل و تن درست
بدین نیز همداستانم که زال
ز گیتی چو رودابه جوید همال
شما گرچه از گوهر دیگرید
همان تاج و اورنگ را در خورید
چنین است گیتی وزین ننگ نیست
ابا کردگار جهان جنگ نیست
چنان آفریند که آیدش رای
نمانیم و ماندیم با های های
یکی بر فراز و یکی در نشیب
یکی با فزونی یکی با نهیب
یکی از فزایش دل آراسته
ز کمی دل دیگری کاسته
یکی نامه با لابه‌ی دردمند
نیشتم به نزدیک شاه بلند
به نزد منوچهر شد زال زر
چنان شد که گفتی برآورده پر
به زین اندر آمد که زین را ندید
همان نعل اسپش زمین را ندید
بدین زال را شاه پاسخ دهد
چو خندان شود رای فرخ نهد

که پرورده‌ی مرغ بی‌دل شدست
 از آب مژه پای در گل شدست
 عروس ار به مهر اندرون همچو اوست
 سزد گر برآیند هر دو ز پوست
 یکی روی آن بچه‌ی ازدها
 مرا نیز بنمای و بستان بها
 بدو گفت سیندخت اگر پهلوان
 کند بنده را شاد و روشن روان
 چماند به کاخ من اندر سمند
 سرم بر شود به آسمان بلند
 به کابل چنو شهریار آوریم
 همه پیش او جان نثار آوریم
 لب سام سیندخت پرخنده دید
 همه بیخ کین از دلش کنده دید
 نوندی دلاور به کردار باد
 برافگند و مهراب را مژده داد
 کز اندیشه‌ی بد مکن یاد هیچ
 دلت شاد کن کار مهمان بسیج
 من اینک پس نامه اندر دمان
 بیایم نجویم به ره بر زمان
 دوم روز چون چشمه‌ی آفتاب
 بجنید و بیدار شد سر ز خواب
 گرانمایه سیندخت بنهاد روی
 به درگاه سالار دیهیم جوی
 روارو برآمد ز درگاه سام
 مه بانوان خواندندش به نام
 بیامد بر سام و بردش نماز
 سخن گفت با او زمانی دراز
 به دستوری بازگشتن به جای
 شدن شادمان سوی کابل خدای
 دگر ساختن کار مهمان نو
 نمودن به داماد پیمان نو
 ورا سام یل گفت برگرد و رو
 بگو آنچه دیدی به مهراب گو
 سزاوار او خلعت آراستند
 ز گنج آنچه پرمایه‌تر خواستند
 بکابل دگر سام را هر چه بود
 ز کاخ و زیباغ و زکشت و درود
 دگر چارپایان دوشیدنی
 ز گستردنی هم ز پوشیدنی
 به سیندخت بخشید و دستش بدست
 گرفت و یک نیز پیمان بست
 پذیرفت مر دخت او را بزال
 که باشند هر دو بشادی همال

سرافراز گردی و مردی دویست
بدو داد و گفتش که ایدر مایست
به کابل بباش و به شادی بمان
ازین پس مترس از بد بدگمان
شگفته شد آن روی پژمرده ماه
به نیک اختری برگرفتند راه

پس آگاهی آمد سوی شهریار
که آمد ز ره زال سام سوار
پذیره شدندش همه سرکشان
که بودند در پادشاهی نشان
چو آمد به نزدیکی بارگاه
سبک نزد شاهش گشادند راه
چو نزدیک شاه اندر آمد زمین
ببوسید و بر شاه کرد آفرین
زمانی همی داشت بر خاک روی
بدو داد دل شاه آزمجوی
بفرمود تا رویش از خاک خشک
ستردند و بر وی پراگند مشک
بیامد بر تخت شاه ارجمند
بپرسید ازو شهریار بلند
که چون بودی ای پهلو راد مرد
بدین راه دشوار با باد و گرد
به فر تو گفتا همه بهتریست
ابا تو همه رنج رامشگریست
ازو بستد آن نامه‌ی پهلوان
بخندید و شد شاد و روشن روان
چو بر خواند پاسخ چنین داد باز
که رنجی فزودی به دل بر دراز
ولیکن بدین نامه‌ی دلپذیر
که بنوشت با درد دل سام پیر
اگر چه مرا هست ازین دل دژم
برانم که نندیشم از بیش و کم
بسازم برآرم همه کام تو
گر اینست فرجام آرام تو
تو یک چند اندر به شادی به پای
که تا من به کارت زنم نیک رای
ببردند خوالیگران خوان زر
شهنشاه بنشست با زال زر
بفرمود تا نامداران همه
نشستند بر خوان شاه رمه
چو از خوان خسرو برداختند
به تخت دگر جای می‌ساختند
چو می خورده شد نامور پور سام

نشست از بر اسپ زرین ستام
برفت و بیمود بالای شب
پر اندیشه دل پر ز گفتار لب
بیامد به شبگیر بسته کمر
به پیش منوچهر پیروزگر
برو آفرین کرد شاه جهان
چو برگشت بستودش اندر نهان

بفرمود تا موبدان و ردان
ستاره‌شناسان و هم بخردان
کنند انجمن پیش تخت بلند
به کار سپهری پژوهش کنند
برفتند و بردند رنج دراز
که تا با ستاره چه دارند راز
سه روز اندران کارشان شد درنگ
برفتند با زیچ رومی به چنگ
زیان بر گشادند بر شهریار
که کردیم با چرخ گردان شمار
چنین آمد از داد اختر پدید
که این آب روشن بخواهد دوید
ازین دخت مهراب و از پور سام
گوی پر منش زاید و نیک نام
بود زندگانش بسیار مر
همش زور باشد هم آیین و فر
همش برز باشد همش شاخ و پال
به رزم و به بزمش نباشد همال
کجا باره‌ی او کند موی تر
شود خشک هم‌رزم او را جگر
عقاب از بر ترگ او نگذرد
سران جهان را بکس نشمرد
یکی برز بالا بود فرمند
همه شیر گیرد به خم کمند
هوا را به شمشیر گریان کند
بر آتش یکی گور بریان کند
کمر بسته‌ی شهریاران بود
به ایران پناه سواران بود

چنین گفت پس شاه گردن فراز
کزین هر چه گفتید دارید راز
بخواند آن زمان زال را شهریار
کزو خواست کردن سخن خواستار
بدان تا بپرسند ازو چند چیز
نهفته سخنهای دیرینه نیز
نشستند بیدار دل بخردان

همان زال با نامور موبدان
 پیرسید مر زال را موبدی
 ازین تیزهش راه بین بخردی
 که از ده و دو تکی سرو سهی
 که رستست شاداب با فرهی
 ازان بر زده هر یکی شاخ سی
 نگرده کم و بیش در پارسی
 دگر موبدی گفت کای سرفراز
 دو اسپ گرانمایه و تیزتاز
 یکی زان به کردار دریای قار
 یکی چون بلور سپید آبدار
 بجنید و هر دو شتابنده‌اند
 همان یکدیگر را نیابنده‌اند
 سدیگر چنین گفت کان سی سوار
 کجا بگذرانند بر شهریار
 یکی کم شود باز چون بشمری
 همان سی بود باز چون بنگری
 چهارم چنین گفت کان مرغزار
 که بینی پر از سبزه و جویبار
 یکی مرد با تیز داسی بزرگ
 سوی مرغزار اندر آید سترگ
 همی بدرد آن گیا خشک و تر
 نه بردارد او هیچ ازان کار سر
 دگر گفت کان برکشیده دو سرو
 ز دریای با موج برسان غرو
 یکی مرغ دارد پریشان کنام
 نشیمنش به شام آن بود این به بام
 ازین چون پیرد شود برگ خشک
 بران بر نشیند دهد بوی مشک
 ازان دو همیشه یکی آبدار
 یکی پژمریده شده سوگوار
 پیرسید دیگر که بر کوهسار
 یکی شارستان یافتم استوار
 خرامند مردم ازان شارستان
 گرفته به هامون یکی خارستان
 بناها کشیدند سر تا به ماه
 پرستنده گشتند و هم پیشگاه
 وزان شارستان شان به دل نگذرد
 کس از یادکردن سخن نشمرد
 یکی بومهین خیزد از ناگهان
 بر و بومشان پاک گردد زهان
 بدان شارستان‌شان نیاز آورد
 هم اندیشگان دراز آورد
 به پرده درست این سخنها بجوی

به پیش ردان آشکارا بگوی
گر این رازها آشکارا کنی
ز خاک سیه مشک سارا کنی

زمانی پر اندیشه شد زال زر
برآورد یال و بگسترد بر
وزان پس به پاسخ زبان برگشاد
همه پرسش موبدان کرد یاد
نخست از ده و دو درخت بلند
که هر یک همی شاخ سی برکشند
به سالی ده و دو بود ماه نو
چو شاه نو آیین ابر گاه نو
به سی روز مه را سرآید شمار
برین سان بود گردش روزگار
کنون آنکه گفتی ز کار دو اسپ
فروزان به کردار آذرگشسپ
سپید و سیاهست هر دو زمان
پس یکدگر تیز هر دو دوان
شب و روز باشد که می‌بگذرد
دم چرخ بر ما همی بشمرد
سدیگر که گفتی که آن سی سوار
کجا برگزشتند بر شهریار
ازان سی سواران یکی کم شود
به گاه شمردن همان سی بود
نگفتی سخن جز ز نقصان ماه
که یک شب کم آید همی گاه گاه
کنون از نیام این سخن برکشیم
دو بن سرو کان مرغ دارد نشیم
ز برج بره تا ترازو جهان
همی تیرگی دارد اندر نهان
چنین تا ز گردش به ماهی شود
پر از تیرگی و سیاهی شود
دو سرو ای دو بازوی چرخ بلند
کزو نیمه شادب و نیمی نژند
برو مرغ پران چو خورشید دان
جهان را ازو بیم و امید دان
دگر شارستان بر سر کوهسار
سرای درنگست و جای قرار
همین خارستان چون سرای سپنج
کزو ناز و گنجست و هم درد و رنج
همی دم زدن بر تو بر بشمرد
هم او برفرازد هم او بشکرد
برآید یکی باد با زلزله
ز گیتی برآید خروش و خله

همه رنج ما ماند زی خارستان
گذر کرد باید سوی شارستان
کسی دیگر از رنج ما برخورد
نپاید برو نیز و هم بگذرد
چنین رفت از آغاز یکسر سخن
همین باشد و نو نگردد کهن
اگر توشه مان نیکنامی بود
روانها بران سر گرامی بود
و گر از ورزیم و پیچان شویم
پدید آید آنکه که بیجان شویم
گر ایوان ما سر به کیوان برست
ازان بهره‌ی ما یکی چادرست
چو پوشند بر روی ما خون و خاک
همه جای بیمست و تیمار و باک
بیابان و آن مرد با تیز داس
کجا خشک و تر زو دل اندر هراس
تر و خشک یکسان همی بدرود
وگر لابه سازی سخن نشنود
دروگر زمانست و ما چون گیا
همانش نبیره همانش نیا
به پیر و جوان یک به یک ننگرد
شکاری که پیش آیدش بشکرد
جهان را چنینست ساز و نهاد
که جز مرگ را کس ز مادر نژاد
ازین در درآید بدان بگذرد
زمانه برو دم همی بشمرد
چو زال این سخنها بکرد آشکار
ازو شادمان شد دل شهریار
به شادی یکی انجمن برشگفت
شهنشاه گیتی زهازه گرفت
یکی جشنگاهی بیاراست شاه
چنان چون شب چارده چرخ ماه
کشیدند می تا جهان تیره گشت
سرمیگساران ز می خیره گشت
خروشیدن مرد بالای گاه
یکایک برآمد ز درگاه شاه
برفتند گردان همه شاد و مست
گرفته یکی دست دیگر به دست
چو برزد زبانه ز کوه آفتاب
سر نامدران برآمد ز خواب
بیامد کمریسته زال دلیر
به پیش شهنشاه چون نره شیر
به دستوری بازگشتن ز در
شدن نزد سالار فرخ پدر

به شاه جهان گفت کای نیکخوی
مرا چهر سام آمدست آرزوی
بیوسیدم ای پایه‌ی تخت عاج
دلم گشت روشن بدین برز و تاج
بدو گفت شاه ای جوانمرد گرد
یک امروز نیزت ببايد سپرد
ترا بویه‌ی دخت مهرباب خاست
دلت راهش سام زابل کجاست
بفرمود تا سنج و هندی درای
به میدان گذارند با کره نای
ابا نیزه و گرز و تیر و کمان
برفتند گردان همه شادمان
کمانها گرفتند و تیر خدنگ
نشانه نهادند چون روز جنگ
بیچید هر یک به چیزی عنان
به گرز و به تیغ و به تیر و سنان
درختی گشن بد به میدان شاه
گذشته برو سال بسیار و ماه
کمان را بمالید دستان سام
برانگیخت اسپ و برآورد نام
بزد بر میان درخت سهی
گذاره شد آن تیر شاهنشهی
هم اندر تگ اسپ یک چوبه تیر
بینداخت و بگذاشت چون نره شیر
سپر برگرفتند ژوپین‌وران
بگشتند با خشتهای گران
سپر خواست از ریدک ترک زال
برانگیخت اسپ و برآورد یال
کمان را بینداخت و ژوپین گرفت
به ژوپین شکار نوآیین گرفت
بزد خشت بر سه سپر گیل‌وار
گشاده به دیگر سو افکند خوار
به گردنکشان گفت شاه جهان
که با او که جوید نبرد از مهان
یکی برگراییدش اندر نبرد
که از تیر و ژوپین برآورد گرد
همه برکشیدند گردان سلیح
بدل خشمناک و زیان پر مزیح
به آورد رفتند پیچان عنان
ابا نیزه و آب داده سنان
چنان شد که مرد اندر آمد به مرد
برانگیخت زال اسپ و برخاست گرد
نگه کرد تا کیست زیشان سوار
عنان پیچ و گردنکش و نامدار

ز گرد اندر آمد بسان نهنگ
گرفتیش کمر بند او را به چنگ
چنان خوارش از پشت زین برگرفت
که شاه و سپه ماند اندر شگفت
به آواز گفتند گردنکشان
که مردم نبیند کسی زین نشان
هر آن کس که با او بجوید نبرد
کند جامه مادر برو لاژورد
ز شیران نزاید چنین نیز گرد
چه گرد از نهنگانش باید شمرد
خنک سام یل کش چنین یادگار
بماند به گیتی دلیر و سوار
برو آفرین کرد شاه بزرگ
همان نامور مهتران سترگ
بزرگان سوی کاخ شاه آمدند
کمر بسته و با کلاه آمدند
یکی خلعت آراست شاه جهان
که گشتند ازان خیره یکسر مهان
چه از تاج پرمایه و تخت زر
چه از یاره و طوق و زرین کمر
همان جامه‌های گرانمایه نیز
پرستنده و اسب و هر گونه چیز
به زال سپهبد سپرد آن زمان
همه چیزها از کران تا کران

پس آن نامه‌ی سام پاسخ نوشت
شگفتی سخنهای فرخ نوشت
که ای نامور پهلوان دلیر
به هر کار پیروز برسان شیر
نبیند چو تو نیز گردان سپهر
به رزم و به بزم و به رای و به چهر
همان پور فرخنده زال سوار
کزو ماند اندر جهان یادگار
رسید و بدانستم از کام او
همان خواهش و رای و آرام او
برآمد هر آنچ آن ترا کام بود
همان زال را رای و آرام بود
همه آرزوها سپردم بدوی
بسی روزه فرخ شمردم بدوی
ز شیری که باشد شکارش پلنگ
چه زاید جز از شیر شرزه به جنگ
گسی کردمش با دلی شادمان
کزو دور بادا بد بدگمان
برون رفت با فرخی زال زر

ز گردان لشکر برآورده سر
نوندی برافگند نزدیک سام
که برگشتم از شاه دل شادکام
ابا خلعت خسروانی و تاج
همان یاره و طوق و هم تخت عاج
چنان شاد شد زان سخن پهلوان
که با پیر سر شد به نوی جوان
سواری به کابل برافگند زود
به مهراب گفت آن کجا رفته بود
نوازیدن شهریار جهان
وزان شادمانی که رفت از مهان
من اینک چو دستان بر من رسد
گذاریم هر دو چنان چون سزد
چنان شاد شد شاه کابلستان
ز پیوند خورشید زابلستان
که گفתי همی جان برافشانند
ز هر جای رامشگران خوانند
چو مهراب شد شاد و روشن روان
لش گشت خندان و دل شادمان
گرانمایه سیندخت را پیش خواند
بسی خوب گفتار با او براند
بدو گفت کای جفت فرخنده رای
بیغروخت از رایت این تیره جای
به شاخی زدی دست کاندز زمین
برو شهریاران کنند آفرین
چنان هم کجا ساختی از نخست
بیاید مر این را سرانجام جست
همه گنج پیش تو آراستست
اگر تخت عاجست اگر خواستست
چو بشنید سیندخت ازو گشت باز
بر دختر آمد سراینده راز
همی مزده دادش به دیدار زال
که دیدی چنان چون بیاید همال
زن و مرد را از بلندی منش
سزد گر فرازد سر از سرزنش
سوی کام دل تیز بشتافتی
کنون هر چه جستی همه یافتی
بدو گفت رودابه ای شاه زن
سزای ستایش به هر انجمن
من از خاک پای تو بالین کنم
به فرمانت آرایش دین کنم
ز تو چشم آهرمنان دور باد
دل و جان تو خانه‌ی سور باد
چو بشنید سیندخت گفتار اوی

به آرایش کاخ بنهاد روی
بیاراست ایوانها چون بهشت
گلاب و می و مشک و عنبر سرشت
بساطی بیفگند پیکر به زر
زیر جد برو بافته سر به سر
دگر پیکرش در خوشاب بود
که هر دانه‌ای قطره‌ای آب بود
یک ایوان همه تخت زرین نهاد
به آیین و آرایش چین نهاد
همه پیکرش گوهر آگنده بود
میان گهر نقشها کنده بود
ز یاقوت مر تخت را پایه بود
که تخت کیان بود و پرمایه بود
یک ایوان همه جامه‌ی رود و می
بیاورده از پارس و اهواز و ری
بیاراست رودابه را چون نگار
پر از جامه و رنگ و بوی بهار
همه کابلستان شد آراسته
پر از رنگ و بوی و پر از خواسته
همه پشت پیلان بیاراستند
ز کابل پرستندگان خواستند
نشستند بر پیل رامشگران
نهاد به سر بر زر افسران
پذیره شدن را بیاراستند
نثارش همه مشک و زر خواستند

همی رند دستان گرفته شتاب
چو پرنده مرغ و چو کشتی برآب
کسی را نبد ز آمدنش آگهی
پذیره نرفتند با فرهی
خروشی برآمد ز پرده سرای
که آمد ز ره زال فرخنده‌رای
پذیره شدش سام یل شادمان
همی داشت اندر برش یک زمان
فرود آمد از باره بوسید خاک
بگفت آن کجا دید و بشنید پاک
نشست از بر تخت پرمایه سام
ابا زال خرم دل و شادکام
سخنهای سیندخت گفتن گرفت
لبش گشت خندان نهفتن گرفت
چنین گفت کامد ز کابل پیام
پیمبر زنی بود سیندخت نام
ز من خواست پیمان و دادم زمان
که هرگز نباشم بدو بدگمان

ز هر چیز کز من به خوبی بخواست
 سخنها بران برنهادیم راست
 نخست آنکه با ماه کابلستان
 شود جفت خورشید زابلستان
 دگر آنکه زی او به مهمان شویم
 بران دردها پاک درمان شویم
 فرستاده‌ای آمد از نزد اوی
 که پرداخته شد کار بنمای روی
 کنون چیست پاسخ فرستاده را
 چه گوئیم مهرباب آزاده را
 ز شادی چنان شد دل زال سام
 که رنگش سرپای شد لعل فام
 چنین داد پاسخ که ای پهلوان
 گر ایدون که بینی به روشن روان
 سپه رانی و ما به کابل شویم
 بگوئیم زین در سخن بشنویم
 به دستان نگه کرد فرخنده سام
 بدانست کورا ازین چیست کام
 سخن هر چه از دخت مهرباب نیست
 به نزدیک زال آن جز از خواب نیست
 بفرمود تا زنگ و هندی درای
 زدند و گشادند پرده سرای
 هیونی برافگند مرد دلیر
 بدان تا شود نزد مهرباب شیر
 بگوید که آمد سپهید ز راه
 ابا زال با پیل و چندی سپاه
 فرستاده تازان به کابل رسید
 خروشی برآمد چنان چون سزید
 چنان شاد شد شاه کابلستان
 ز پیوند خورشید زابلستان
 که گفتی همی جان برافشانند
 ز هر جای رامشگران خوانند

بزد نای مهرباب و بریست کوس
 بیاراست لشکر چو چشم خروس
 ابا ژنده‌پیلان و رامشگران
 زمین شد بهشت از کران تا کران
 ز بس گونه گون پرنیانی درفش
 چه سرخ و سپید و چه زرد و بنفش
 چه آوای نای و چه آوای چنگ
 خروشدن بوق و آوای زنگ
 تو گفتی مگر روز انجامش است
 یکی رستخیز است گر رامش است
 همی رفت ازین گونه تا پیش سام

فرود آمد از اسپ و بگذار گام
گرفتش جهان پهلوان در کنار
پرسیدش از گردش روزگار
شه کابلستان گرفت آفرین
چه بر سام و بر زال زر همچنین
نشست از بر باره‌ی تیزرو
چو از کوه سر برکشید ماه نو
یکی تاج زرین نگارش گهر
نهاد از بر تارک زال زر
به کابل رسیدند خندان و شاد
سخنهای دیرینه کردند یاد
همه شهر ز آوای هندی درای
ز نالیدن بریط و چنگ و نای
تو گفתי دد و دام رامشگرست
زمانه به آرایشی دیگرست
بش و یال اسپان کران تا کران
بر اندوده پر مشک و پر زعفران
برون رفت سیندخت با بندگان
میان بسته سیصد پرستندگان
مر آن هر یکی را یکی جام زر
به دست اندرون پر ز مشک و گهر
همه سام را آفرین خواندند
پس از جام گوهر برافشانند
بدان جشن هر کس که آمد فراز
شد از خواسته یک به یک بی‌نیاز
بخندید و سیندخت را سام گفت
که رودابه را چند خواهی نهفت
بدو گفت سیندخت هدیه کجاست
اگر دیدن آفتاب هواست
چنین داد پاسخ به سیندخت سام
که ازمن بخواه آنچه آیدت کام
برفتند تا خانه‌ی زرنegar
کجا اندرو بود خرم بهار
نگه کرد سام اندران ماه روی
یکایک شگفتی بماند اندروی
ندانست کش چون ستاید همی
برو چشم را چون گشاید همی
بفرمود تا رفت مهرباب پیش
ببستند عقدی برآیین و کیش
به یک تختشان شاد بنشانند
عقیق و زبرجد برافشانند
سر ماه با افسر نام دار
سر شاه با تاج گوهرنگار
بیاورد پس دفتر خواسته

یکی نخست گنج آراسته
 برو خواند از گنجها هر چه بود
 که گوش آن نیارست گفتی شنود
 برفتند از آنجا به جای نشست
 بیودند یک هفته با می به دست
 وز ایوان سوی باغ رفتند باز
 سه هفته به شادی گرفتند ساز
 بزرگان کشورش با دست بند
 کشیدند بر پیش کاخ بلند
 سر ماه سام نریمان برفت
 سوی سیستان روی بنهاد تفت
 ابا زال و با لشکر و پیل و کوس
 زمانه رکاب ورا داد بوس
 عماری و بالای و هودج بساخت
 یکی مهرداد تا ماه را در نشاخت
 چو سیندخت و مهرباب و پیوند خویش
 سوی سیستان روی کردند پیش
 برفتند شادان دل و خوش منش
 پر از آفرین لب ز نیکی کنش
 رسیدند پیروز تا نیمروز
 چنان شاد و خندان و گیتی فروز
 یکی بزم سام آنکهی ساز کرد
 سه روز اندران بزم یگماز کرد
 پس آنگاه سیندخت آنجا بماند
 خود و لشکرش سوی کابل براند
 سپرد آن زمان پادشاهی به زال
 برون برد لشکر به فرخنده فال
 سوی گرگساران شد و باختر
 درفش خجسته برافراخت سر
 شوم گفت کان پادشاهی مراست
 دل و دیده با ما ندارند راست
 منوچهر منشور آن شهر بر
 مرا داد و گفتا همی دار و خوار
 بترسم ز آشوب بد گوهران
 به ویژه ز گردان مازنداران
 بشد سام یکزخم و بنشست زال
 می و مجلس آراست و بفراخت یال

بسی برنیامد برین روزگار
 که آزاده سرو اندر آمد به بار
 بهار دل افروز پژمرده شد
 دلش را غم و رنج بسپرده شد
 شکم گشت فربه و تن شد گران
 شد آن ارغوانی رخس زعفران

بدو گفت مادر که ای جان مام
 چه بودت که گشتی چنین زرد فام
 چنین داد پاسخ که من روز و شب
 همی برگشایم به فریاد لب
 همانا زمان آمدستم فراز
 وزین بار بردن نیایم جواز
 تو گویی به سنگستم آگنده پوست
 و گر آهنست آنکه نیز اندروست
 چنین تا گه زادن آمد فراز
 به خواب و به آرام بودش نیاز
 چنان بد که یک روز ازو رفت هوش
 از ایوان دستان برآمد خروش
 خروشید سیندخت و بشخود روی
 بکند آن سیه گیسوی مشک بوی
 یکایک بدستان رسید آگهی
 که پژمرده شد برگ سرو سهی
 به بالین رودابه شد زال زر
 پر از آب رخسار و خسته جگر
 همان پر سیمرغش آمد به یاد
 بخندید و سیندخت را مژده داد
 یکی مجمر آورد و آتش فروخت
 وز آن پر سیمرغ لختی بسوخت
 هم اندر زمان تیره گون شد هوا
 پدید آمد آن مرغ فرمان روا
 چو ابری که بارانش مرجان بود
 چه مرجان که آرایش جان بود
 برو کرد زال آفرین دراز
 ستودش فراوان و بردش نماز
 چنین گفت با زال کین غم چراست
 به چشم هژبر اندرون نم چراست
 کزین سرو سیمین بر ماهروی
 یکی نره شیر آید و نامجوی
 که خاک پی او بیوسد هژبر
 نیارد گذشتن به سر برش ابر
 از آواز او چرم جنگی پلنگ
 شود چاک چاک و بخاید دو چنگ
 هران گرد کاواز کوپال اوی
 ببیند بر و بازوی و یال اوی
 ز آواز او اندر آید ز پای
 دل مرد جنگی برآید ز جای
 به جای خرد سام سنگی بود
 به خشم اندرون شیر جنگی بود
 به بالای سرو و به نیروی پیل
 به آورد خشت افکند بر دو میل

نیاید به گیتی ز راه زهش
به فرمان دادار نیکی دهش
بیاور یکی خنجر آبگون
یکی مرد بینادل پرفسون
نخستین به می ماه را مست کن
ز دل بیم و اندیشه را پست کن
بکافد تهیگاه سرو سهی
نباشد مر او را ز درد آگهی
وزو بچهی شیر بیرون کشد
همه پهلوی ماه در خون کشد
وز آن پس بدوز آن کجا کرد چاک
ز دل دور کن ترس و تیمار و باک
گیاهی که گویمت با شیر و مشک
بکوب و بکن هر سه در سایه خشک
بساو و برآلای بر خستگیش
بینی همان روز پیوستگیش
بدو مال ازان پس یکی پر من
خجسته بود سایه‌ی فر من
ترا زین سخن شاد باید بدن
به پیش جهاندار باید شدن
که او دادت این خسروانی درخت
که هر روز نو بشکفاندش بخت
بدین کار دل هیچ غمگین مدار
که شاخ برومندت آمد به بار
بگفت و یکی پر ز بازو بکند
فگند و به پرواز بر شد بلند
بشد زال و آن پر او برگرفت
برفت و بکرد آنچه گفت ای شگفت
بدان کار نظاره شد یک جهان
همه دیده پر خون و خسته روان
فرو ریخت از مژه سیندخت خون
که کودک ز پهلوی کی آید برون

بیامد یکی موبدی چرب دست
مر آن ماه رخ را به می کرد مست
بکافید بی‌رنج پهلوی ماه
بتابید مر بچه را سر ز راه
چنان بی‌گزندش برون آورید
که کس در جهان این شگفتی ندید
یکی بچه بد چون گوی شیرفش
به بالا بلند و به دیدار کش
شگفت اندرو مانده بد مرد و زن
که نشنید کس بچه‌ی پیل تن
همان دردگاهش فرو دوختند

به داور همه درد بسپوختند
شبانروز مادر ز می خفته بود
ز می خفته و هوش ازو رفته بود
چو از خواب بیدار شد سرو بن
به سیندخت بگشاد لب بر سخن
برو زر و گوهر برافشاندند
ابر کردگار آفرین خواندند
مر آن بچه را پیش او تاختند
بسان سپهری برافراختند
بخندید ازان بچه سرو سهی
بدید اندرو فر شاهنشهی
به رستم بگفتا غم آمد بسر
نهادند رستمش نام پسر
یکی کودکی دوختند از حریر
به بالای آن شیر ناخورده شیر
درون وی آگنده موی سمور
برخ بر نگاریده ناهید و هور
به بازوش بر ازدهای دلیر
به چنگ اندرش داده چنگال شیر
به زیر کش اندر گرفته سنان
به یک دست کوپال و دیگر عنان
نشانندش آنکه بر اسپ سمند
به گرد اندرش چاکران نیز چند
چو شد کار یکسر همه ساخته
چنان چون بیایست پرداخته
هیون تکاور برانگیختند
به فرمان بران بر درم ریختند
پس آن صورت رستم گرزدار
ببردند نزدیک سام سوار
یکی جشن کردند در گلستان
ز زاولستان تا به کابلستان
همه دشت پر باده و نای بود
به هر کنج صد مجلس آرای بود
به زاولستان از کران تا کران
نشسته به هر جای رامشگران
نبد کهنتر از مهتران بر فرود
نشسته چنان چون بود تار و پود
پس آن پیکر رستم شیرخوار
ببردند نزدیک سام سوار
ابر سام یل موی بر پای خاست
مرا ماند این پرنیان گفت راست
اگر نیم ازین پیکر آید تنش
سریش ابر ساید زمین دامنش
وزان پس فرستاده را پیش خواست

درم ریخت تا بر سرش گشت راست
 به شادی برآمد ز درگاه کوس
 بیاراست میدان چو چشم خروس
 می آورد و رامشگران را بخواند
 به خواهندگان بر درم برفشاند
 بیاراست جشنی که خورشید و ماه
 نظاره شدند اندران بزمگاه
 پس آن نامه ی زال پاسخ نوشت
 بیاراست چون مرغزار بهشت
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 بران شادمان گردش روزگار
 ستودن گرفت آنگهی زال را
 خداوند شمشیر و کوپال را
 پس آمد بدان پیکر پرنیان
 که یال یلان داشت و فر کیان
 بفرمود کین را چنین ارجمند
 بدارید کز دم نیابد گزند
 نیایش همی کردم اندر نهان
 شب و روز با کردگار جهان
 که زنده ببیند جهانبین من
 ز تخم تو گردی به آیین من
 کنون شد مرا و ترا پشت راست
 نباید جز از زندگانیست خواست
 فرستاده آمد چو باد دمان
 بر زال روشن دل و شادمان
 چو بشنید زال این سخنها ی نغز
 که روشن روان اندر آید به مغز
 به شادیش بر شادمانی فزود
 برافراخت گردن به چرخ کبود
 همی گشت چندی بروبر جهان
 برهنه شد آن روزگار نهان
 به رستم همی داد ده دایه شیر
 که نیروی مردست و سرمایه شیر
 چو از شیر آمد سوی خوردنی
 شد از نان و از گوشت افزودنی
 بدی پنج مرده مراو را خورش
 بماندند مردم ازان پرورش
 چو رستم بپیمود بالای هشت
 بسان یکی سرو آزاد گشت
 چنان شد که رخشان ستاره شود
 جهان بر ستاره نظاره شود
 تو گفتی که سام یلستی به جای
 به بالا و دیدار و فرهنگ و رای

چو آگاهی آمد به سام دلیر
 که شد پور دستان همانند شیر
 کس اندر جهان کودک نارسید
 بدین شیر مردی و گردی ندید
 بجنید مرسام را دل ز جای
 به دیدار آن کودک آمدش رای
 سپه را به سالار لشکر سپرد
 برفت و جهاندیدگان را ببرد
 چو مهرش سوی پور دستان کشید
 سپه را سوی زاوستان کشید
 چو زال آگهی یافت بر بست کوس
 ز لشکر زمین گشت چون آبنوس
 خود و گرد مهرباب کابل خدای
 پذیره شدن را نهادند رای
 بزد مهره در جام و برخاست غو
 برآمد ز هر دو سپه دار و رو
 یکی لشکر از کوه تا کوه مرد
 زمین قیرگون و هوا لاژورد
 خروشیدن تازی اسپان و پیل
 همی رفت آواز تا چند میل
 یکی ژنده پیلی بیاراستند
 برو تخت زرین بیاراستند
 نشست از بر تخت زر پور زال
 ابا بازوی شیر و با کتف و یال
 به سر برش تاج و کمر بر میان
 سپر پیش و در دست گرز گران
 چو از دور سام یل آمد پدید
 سپه بر دو رویه رده برکشید
 فرود آمد از باره مهرباب و زال
 بزرگان که بودند بسیار سال
 یکایک نهادند سر بر زمین
 ابر سام یل خواندند آفرین
 چو گل چهره‌ی سام یل بشکفید
 چو بر پیل بر بچه‌ی شیر دید
 چنان همش بر پیل پیش آورد
 نگه کرد و با تاج و تختش بدید
 یکی آفرین کرد سام دلیر
 که تهما هژبرا بزی شاد دیر
 بیوسید رستمش تخت ای شگفت
 نیا را یکی نو ستایش گرفت
 که ای پهلوان جهان شاد باش
 ز شاخ توام من تو بنیاد باش
 یکی بنده‌ام نامور سام را
 نشایم خور و خواب و آرام را

همی پشت زین خواهم و درع و خود
 همی تیر ناوک فرستم درود
 به چهر تو ماند همی چهره‌ام
 چو آن تو باشد مگر زهره‌ام
 وزان پس فرود آمد از پیل مست
 سپهدار بگرفت دستش بدست
 همی بر سر و چشم او داد بوس
 فروماند پیلان و آوای کوس
 سوی کاخ ازان پس نهادند روی
 همه راه شادان و با گفت‌وگوی
 همه کاخها تخت زرین نهاد
 نشستند و خوردند و بودند شاد
 برآمد برین بر یکی ماهیان
 به رنجی نبستند هرگز میان
 بخوردند باده به آوای رود
 همی گفت هر یک به نوبت سرود
 به یک گوشه‌ی تخت دستان نشست
 دگر گوشه رستمش گریزی به دست
 به پیش اندرون سام گیهان گشای
 فرو هشته از تاج پر همای
 ز رستم همی در شگفتی بماند
 برو هر زمان نام یزدان بخواند
 بدان بازوی و یال و آن پشت و شاخ
 میان چون قلم سینه و بر فراخ
 دو رانش چو ران هیوانان ستبر
 دل شیر نر دارد و زور ببر
 بدین خوب رویی و این فر و یال
 ندارد کس از پهلوانان همال
 بدین شادمانی کنون می خوریم
 به می جان اندوه را بشکریم
 به زال آنگهی گفت تا صد نژاد
 بپرسی کس این را ندارد بیاد
 که کودک ز پهلو برون آورند
 بدین نیکویی چاره چون آورند
 بسیمرغ بادا هزار آفرین
 که ایزد ورا ره نمود اندرین
 که گیتی سپنجست پر آک و رو
 کهن شد یکی دیگر آرند نو
 به می دست بردند و مستان شدند
 ز رستم سوی یاد دستان شدند
 همی خورد مهراب چندان نپید
 که چون خویشتن کس به گیتی ندید
 همی گفت نندیشم از زال زر
 نه از سام و نه شاه با تاج و فر

من و رستم و اسب شب‌دیز و تیغ
نیارد برو سایه گسترده میغ
کنم زنده آیین ضحاک را
به پی مشک سارا کنم خاک را
پر از خنده گشته لب زال و سام
ز گفتار مهرباب دل شادکام
سر ماه نو هرمز مهرماه
بران تخت فرخنده بگزید راه
بسازید سام و برون شد به در
یکی منزلی زال شد با پدر
همی رفت بر پیل دستم دژم
به پدرود کردن نیا را به هم
چنین گفت مر زال را کای پسر
نگر تا نباشی جز از دادگر
به فرمان شاهان دل آراسته
خرد را گزین کرده بر خواسته
همه ساله بر بسته دست از بدی
همه روز جسته ره ایزدی
چنان دان که بر کس نماند جهان
یکی بایدت آشکار و نهان
برین پند من باش و مگذر ازین
بجز بر ره راست مسیر زمین
که من در دل ایدون گمانم همی
که آمد به تنگی زمانم همی
دو فرزند را کرد پدرود و گفت
که این پندها را نباید نهفت
برآمد ز درگاه زخم درای
ز پیلان خروشیدن کرنای
سپهبد سوی باختر کرد روی
زبان گرمگوی و دل آرمجوی
برتنند با او دو فرزند او
پر از آب رخ دل پر از پند او
دو منزل برفتند و گشتند باز
کشید آن سپهبد براه دراز
وزان روی زال سپهبد به راه
سوی سیستان باز برد آن سپاه
شب و روز با رستم شیرمرد
همی کرد شادی و هم باده خورد

منوچهر را سال شد بر دو شست
ز گیتی همی بار رفتن بیست
ستاره‌شناسان بر او شدند
همی ز آسمان داستانها زدند
ندیدند روزش کشیدن دراز

ز گیتی همی گشت بایست باز
بدادند زان روز تلخ آگهی
که شد تیره آن تخت شاهنشهی
که رفتن آمد به دیگر سرای
مگر نزد یزدان به آیدت جای
نگر تا چه باید کنون ساختن
نباید که مرگ آورد تاختن
سخن چون ز داننده بشنید شاه
به رسم دگرگون بیاراست گاه
همه موبدان و ردان را بخواند
همه راز دل پیش ایشان براند
بفرمود تا نوذر آمدش پیش
ورا پنדה داد ز اندازه بیش
که این تخت شاهی فسونست و باد
برو جاودان دل نباید نهاد
مرا بر صد و بیست شد سالیان
به رنج و به سختی بیستم میان
بسی شادی و کام دل راندم
به رزم اندرون دشمنان ماندم
به فر فریدون بیستم میان
به پندش مرا سود شد هر زیان
بجستم ز سلم و ز تور سترگ
همان کین ایرج نیای بزرگ
جهان ویژه کردم ز پتیاره‌ها
بس شهر کردم بس باره‌ها
چنانم که گویی ندیدم جهان
شمار گذشته شد اندر نهان
نیرزد همی زندگانش مرگ
درختی که زهر آورد بار و برگ
ازان پس که بردم بسی درد و رنج
سپر دم ترا تخت شاهی و گنج
چنان چون فریدون مرا داده بود
ترا دادم این تاج شاه آزمود
چنان دان که خوردی و بر تو گذشت
به خوشتر زمان بازم بایدت گشت
نشانی که ماند همی از تو باز
برآید برو روزگار دراز
نباید که باشد جز از آفرین
که پاکی نژاد آورد پاک دین
نگر تا نتابی ز دین خدای
که دین خدای آورد پاک رای
کنون نو شود در جهان داوری
چو موسی بیاید به پیغمبری
پدید آید آنکه به خاور زمین

نگر تا نتابی بر او به کین
 بدو بگرو آن دین یزدان بود
 نگه کن ز سر تا چه پیمان بود
 تو مگذار هرگز ره ایزدی
 که نیکی ازو بست و هم زو بدی
 ازان پس بیاید ز ترکان سپاه
 نهند از بر تخت ایران کلاه
 ترا کارهای درشتست پیش
 گهی گرگ باید بدن گاه میش
 گزند تو آید ز پور پشنگ
 ز توران شود کارها بر تو ننگ
 بجوی ای پسر چون رسد داوری
 ز سام و ز زال آنگهی یآوری
 وزین نو درختی که از پشت زال
 برآمد کنون برکشد شاخ و یال
 ازو شهر توران شود بی هنر
 به کین تو آید همان کینه ور
 بگفت و فرود آمد آبش بروی
 همی زار بگریست نوذر بروی
 بی آنکش بدی هیچ بیماری
 نه از دردها هیچ آزاری
 دو چشم کیانی به هم بر نهاد
 بپژمرد و برزد یکی سرد باد
 شد آن نامور پرهنر شهریار
 به گیتی سخن ماند زو یادگار

چو سوگ پدر شاه نوذر بداشت
 ز کیوان کلاه کیی بر فراشت
 به تخت منوچهر بر بار داد
 بخواند انجمن را و دینار داد
 برین برنیامد بسی روزگار
 که بیدادگر شد سر شهریار
 ز گیتی برآمد به هر جای غو
 جهان را کهن شد سر از شاه نو
 چو او رسمهای پدر درنوشت
 ابا مویدان و ردان تیز گشت
 همی مردمی نزد او خوار شد
 دلش برده ی گنج و دینار شد
 کدیور یکایک سپاهی شدند
 دلیران سزاوار شاهی شدند
 چو از روی کشور برآمد خروش
 جهانی سراسر برآمد به جوش
 بترسید بیدادگر شهریار
 فرستاد کس نزد سام سوار

به سگسار مازندران بود سام
فرستاد نوذر بر او پیام
خداوند کیوان و بهرام و هور
که هست آفریننده‌ی پیل و مور
نه دشواری از چیز برترمنش
نه آسانی از اندک اندر بوش
همه با توانایی او یکیست
اگر هست بسیار و گر اندکیست
کنون از خداوند خورشید و ماه
ثنا بر روان منوچهر شاه
ابر سام یل باد چندان درود
که آید همی ز ابر باران فرود
مران پهلوان جهان دیده را
سرافراز گرد پسندیده را
همیشه دل و هوشش آباد باد
روانش ز هر درد آزاد باد
شناسد مگر پهلوان جهان
سخنها هم از آشکار و نهان
که تا شاه مژگان به هم برنهاد
ز سام نریمان بسی کرد یاد
همیدون مرا پشت گرمی بدوست
که هم پهلوانست و هم شاه دوست
نگهبان کشور به هنگام شاه
ازویست رخشنده فرخ کلاه
کنون پادشاهی پرآشوب گشت
سخنها از اندازه اندر گذشت
اگر برنگیرد وی آن گرز کین
ازین تخت پرده‌خته ماند زمین
چو نامه بر سام نیرم رسید
یکی باد سرد از جگر برکشید
به شبگیر هنگام بانگ خروس
برآمد خروشیدن بوق و کوس
یکی لشکری راند از گرگسار
که دریای سبز اندرو گشت خوار
چو نزدیک ایران رسید آن سپاه
پذیره شدندش بزرگان به راه
پیاده همه پیش سام دلیر
برفتند و گفتند هر گونه دیر
ز بیدادی نوذر تاجور
که بر خیره گم کرد راه پدر
جهان گشت ویران ز کردار اوی
غنوده شد آن بخت بیدار اوی
بگردد همی از ره بخردی
ازو دور شد فره‌ی ایزدی

چه باشد اگر سام یل پهلوان
نشیند برین تخت روشن روان
جهان گردد آباد با داد او
برویست ایران و بنیاد او
که ما بنده باشیم و فرمان کنیم
روانها به مهرش گروگان کنیم
بدیشان چنین گفت سام سوار
که این کی پسندد ز من کردگار
که چون نوذری از نژاد کیان
به تخت کیی بر کمر بر میان
به شاهی مرا تاج باید بسود
محالست و این کس نیارد شنود
خود این گفت یارد کس اندر جهان
چنین زهره دارد کس اندر نهان
اگر دختری از منوچهر شاه
بران تخت زرین شدی با کلاه
نبودی جز از خاک بالین من
بدو شاد بودی جهانبین من
دلش گر ز راه پدر گشت باز
برین برنیامد زمانی دراز
هنوز آهنی نیست زنگار خورد
که رخشنده دشوار شایدش کرد
من آن ایزدی فره باز آورم
جهان را به مهرش نیاز آورم
شما بر گذشته پشیمان شوید
به نوی ز سر باز پیمان شوید
گر آمرزش کردگار سپهر
نیابید و از نوذر شاه مهر
بدین گیتی اندر بود خشم شاه
به برگشتن آتش بود جایگاه
بزرگان ز کرده پشیمان شدند
یکایک ز سر باز پیمان شدند
چو آمد به درگاه سام سوار
پذیره شدش نوذر شهریار
به فرخ پی نامور پهلوان
جهان سر به سر شد به نوی جوان
به پوزش مهان پیش نوذر شدند
به جان و به دل ویژه کهتر شدند
برافروخت نوذر ز تخت مهی
نشست اندر آرام با فرهی
جهان پهلوان پیش نوذر به پای
پرستنده او بود و هم رهنمای
به نوذر در پندها را گشاد
سخنهای نیکو بسی کرد یاد

ز گرد فریدون و هوشنگ شاه
همان از منوچهر زیبای گاه
که گیتی بداد و دهش داشتند
به بیداد بر چشم نگماشتند
دل او ز کژی به داد آورد
چنان کرد نوذر که او رای دید
دل مهتران را بدو نرم کرد
همه داد و بنیاد آرم کرد
چو گفته شد از گفتنیها همه
به گردنکشان و به شاه رمه
برون رفت با خلعت نوذری
چه تخت و چه تاج و چه انگشتی
غلامان و اسپان زرین ستام
پر از گوهر سرخ زرین دو جام
برین نیز بگذشت چندی سپهر
نه با نوذر آرام بودش نه مهر

پس آنکه ز مرگ منوچهر شاه
بشد آگهی تا به توران سپاه
ز نارفتن کار نوذر همان
یکایک بگفتند با بدگمان
چو بشنید سالار ترکان پشنگ
چنان خواست کاید به ایران به جنگ
یکی یاد کرد از نیا زادشم
هم از تور بر زد یکی تیز دم
ز کار منوچهر و از لشکرش
ز گردان و سالار و از کشورش
همه نامداران کشورش را
بخواند و بزرگان لشکرش را
چو ارجسپ و گرسیوز و بارمان
چو کلباد جنگی هژبر دمان
سپهبدش چون ویسهی تیزچنگ
که سالار بد بر سپاه پشنگ
جهان پهلوان پورش افراسیاب
بخواندش درنگی و آمد شتاب
سخن راند از تور و از سلم گفت
که کین زیر دامن نشاید نهفت
کسی را کجا مغز جوشیده نیست
برو بر چنین کار پوشیده نیست
که با ما چه کردند ایرانیان
بدی را بیستند یک یک میان
کنون روز تندی و کین جستنس
رخ از خون دیده گه شستنس
ز گفت پدر مغز افراسیاب

برآمد ز آرام وز خورد و خواب
به پیش پدر شد گشاده زبان
دل آگنده از کین کمر بر میان
که شایسته‌ی جنگ شیران منم
هم‌آورد سالار ایران منم
اگر زادشم تیغ برداشتی
جهان را به گرشاسپ گذاشتی
میان را بیستی به کین آوری
بایران نکردی مگر سروری
کنون هرچه مانیده بود از نیا
ز کین جستن و چاره و کیمیا
گشادنش بر تیغ تیز منست
که شورش و رستخیز منست
به مغز پشنگ اندر آمد شتاب
چو دید آن سهی قد افراسیاب
بر و بازوی شیر و هم زور پیل
وزو سایه گسترده بر چند میل
زبانش به کردار برنده تیغ
چو دریا دل و کف چو بارنده میغ
بفرمود تا برکشد تیغ جنگ
به ایران شود با سپاه پشنگ
سپهبد چو شایسته بیند پسر
سزد گر برآرد به خورشید سر
پس از مرگ باشد سر او به جای
ازیرا پسر نام زد رهنمای
چو شد ساخته کار جنگ آزمای
به کاخ آمد اغریث رهنمای
به پیش پدر شد پراندیشه دل
که اندیشه دارد همی پیشه دل
چنین گفت کای کار دیده پدر
ز ترکان به مردی برآورده سر
منوچهر از ایران اگر کم شدست
سپهدار چون سام نیرم شدست
چو گرشاسپ و چون قارن رزم زن
جز این نامداران آن انجمن
تو دانی که با سلم و تور سترگ
چه آمد ازان تیغ زن پیر گرگ
نیا زادشم شاه توران سپاه
که ترکش همی سود بر چرخ و ماه
ازین در سخن هیچ گونه نراند
به آرام بر نامه‌ی کین نخواند
اگر ما نشوریم بهتر بود
کزین جنبش آشوب کشور بود
پسر را چنین داد پاسخ پشنگ

که افراسیاب آن دلاور نهنگ
 یکی نره شیرست روز شکار
 یکی پیل جنگی گه کارزار
 ترا نیز با او بیاید شدن
 به هر بیش و کم رای فرخ زدن
 نبیره که کین نیا را نجست
 سزد گر نخوانی نژادش درست
 چو از دامن ابر چین کم شود
 بیابان ز باران پر از نم شود
 چراگاه اسپان شود کوه و دشت
 گیاه ز یال یلان برگذشت
 جهان سر به سر سبز گردد ز خوید
 به هامون سراپرده باید کشید
 سپه را همه سوی آمل براند
 دلی شاد بر سبزه و گل براند
 دهستان و گرگان همه زیر نعل
 بکوبید وز خون کنید آب لعل
 منوچهر از آن جایگه جنگجوی
 به کینه سوی تور بنهاد روی
 بکوشید با قارن رزم زن
 دگر گرد گرشناسپ زان انجمن
 مگر دست یابید بر دشت کین
 برین دو سرافراز ایران زمین
 روان نیاگان ما خوش کنید
 دل بدسگالان پرآتش کنید
 چنین گفت با نامور نامجوی
 که من خون به کین اندر آرم به جوی

چو دشت از گیا گشت چون پرنیان
 بیستند گردان توران میان
 سپاهی بیامد ز ترکان و چین
 هم از گرزداران خاور زمین
 که آن را میان و کرانه نبود
 همان بخت نوذر جوانه نبود
 چو لشکر به نزدیک جیحون رسید
 خبر نزد پور فریدون رسید
 سپاه جهاندار بیرون شدند
 ز کاخ همایون به هامون شدند
 به راه دهستان نهادند روی
 سپهدارشان قارن رزمجوی
 شهنشاه نوذر پس پشت او
 جهانی سراسر پر از گفت و گوی
 چو لشکر به پیش دهستان رسید
 تو گفتی که خورشید شد ناپدید

سراپرده‌ی نوذر شهریار
کشیدند بر دشت پیش حصار
خود اندر دهستان نیاراست جنگ
برین بر نیامد زمانی درنگ
که افراسیاب اندر ایران زمین
دو سالار کرد از بزرگان گزین
شماشاس و دیگر خزروان گرد
ز لشکر سواران بدیشان سپرد
ز جنگ آوران مرد چون سی هزار
برفتند شایسته‌ی کارزار
سوی زابلستان نهادند روی
ز کینه به دستان نهادند روی
خبر شد که سام نریمان بمرد
همی دخمه سازد ورا زال گرد
ازان سخت شادان شد افراسیاب
بدید آنکه بخت اندر آمد به خواب
بیامد چو پیش دهستان رسید
برابر سراپرده‌ای برکشید
سپه را که دانست کردن شمار
برو چارصد بار بشمر هزار
بجوشید گفتی همه ریگ و شخ
بیابان سراسر چو مور و ملخ
ابا شاه نوذر صد و چل هزار
همانا که بودند جنگی سوار
به لشکر نگه کرد افراسیاب
هیونی برافگند هنگام خواب
یکی نامه بنوشت سوی پشنگ
که جستیم نیکی و آمد به چنگ
همه لشکر نوذر ار بشکریم
شکارند و در زیر پی بسپریم
دگر سام رفت از در شهریار
همانا نیاید بدین کارزار
ستودان همی سازدش زال زر
ندارد همی جنگ را پای و پر
مرا بیم ازو بد به ایران زمین
چو او شد ز ایران بجویم کین
همانا شماشاس در نیمروز
نشستست با تاج گیتی فروز
به هنگام هر کار جستن نکوست
زدن رای با مرد هشیار و دوست
چو کاهل شود مرد هنگام کار
ازان پس نیابد چنان روزگار
هیون تکاور برآورد پر
بشد نزد سالار خورشید فر

سپیده چو از کوه سر برکشید
طلایه به پیش دهستان رسید
میان دو لشکر دو فرسنگ بود
همه ساز و آرایش جنگ بود
یکی ترک بد نام او بارمان
همی خفته را گفت بیدار مان
بیامد سپه را همی بنگرید
سراپردی شاه نوذر بدید
بشد نزد سالار توران سپاه
نشان داد ازان لشکر و بارگاه
وزان پس به سالار بیدار گفت
که ما را هنر چند باید زهفت
به دستوری شاه من شیروار
بحویم ازان انجمن کارزار
بینند پیدا ز من دستبرد
جز از من کسی را نخوانند گرد
چنین گفت اغریث هوشمند
که گر بارمان را رسد زین گزند
دل مرزبانان شکسته شود
برین انجمن کار بسته شود
یکی مرد بی نام باید گزید
که انگشت ازان پس نباید گزید
پراژنگ شد روی پور پشنگ
ز گفتار اغریث آمدش ننگ
بروی دژم گفت با بارمان
که جوشن پیوش و به زه کن کمان
تو باشی بران انجمن سرفراز
به انگشت دندان نیاید به گاز
بشد بارمان تا به دشت نبرد
سوی قارن کاوه آواز کرد
کزین لشکر نوذر نامدار
که داری که با من کند کارزار
نگه کرد قارن به مردان مرد
ازان انجمن تا که جوید نبرد
کس از نامدارانش پاسخ نداد
مگر پیرگشته دلاور قباد
دژم گشت سالار بسیار هوش
ز گفت برادر برآمد به جوش
ز خشمش سرشک اندر آمد به چشم
از آن لشکر گشن بد جای خشم
ز چندان جوان مردم جنگجوی
یکی پیر جوید همی رزم اوی
دل قارن آزرده گشت از قباد

میان دلیران زبان برگشاد
که سال تو اکنون به جایی رسید
که از جنگ دستت بپاید کشید
تویی مایه‌ور کدخدای سپاه
همی بر تو گردد همه رای شاه
بخون گر شود لعل مویی سپید
شوند این دلیران همه ناامید
شکست اندرآید بدین رزم‌گاه
پر از درد گردد دل نیک‌خواه
نگه کن که با قارن رزم زن
چه گوید قباد اندران انجمن
بدان ای برادر که تن مرگ راست
سر رزم زن سودن ترگ راست
ز گاه خجسته منوچهر باز
از امروز بودم تن اندر گداز
کسی زنده بر آسمان نگذرد
شکارست و مرگش همی بشکرد
یکی را برآید به شمشیر هوش
بدانگه که آید دو لشگر به جوش
تنش کرگس و شیر درنده راست
سرش نیزه و تیغ برنده راست
یکی را به بستر برآید زمان
همی رفت باید ز بن بی‌گمان
اگر من روم زین جهان فراخ
برادر به جایست با برز و شاخ
یکی دخمه‌ی خسروانی کند
پس از رقتنم مهربانی کند
سرم را به کافور و مشک و گلاب
تنم را بدان جای جاوید خواب
سپار ای برادر تو پدرود باش
همیشه خرد تار و تو پود باش
بگفت این و بگرفت نیزه به دست
به آوردگه رفت چون پیل مست
چنین گفت با رزم زن بارمان
که آورد پیشم سرت را زمان
بیایست ماندن که خود روزگار
همی کرد با جان تو کارزار
چنین گفت مر بارمان را قباد
که یکچند گیتی مرا داد داد
به جایی توان مرد کاید زمان
بیاید زمان یک زمان بی‌گمان
بگفت و برانگیخت شب‌دیز را
بداد آرمیدن دل تیز را
ز شبگیر تا سایه گسترده هور

همی این برآن آن برین کرد زور
به فرجام پیروز شد بارمان
به میدان جنگ اندر آمد دمان
یکی خشت زد بر سرین قباد
که بند کمرگاه او برگشاد
ز اسپ اندر آمد نگوئسار سر
شد آن شیردل پیر سالار سر
بشد بارمان نزد افراسیاب
شکفته دو رخسار با جاه و آب
یکی خلعتش داد کاندز جهان
کس از کهتران نستد آن از مهان
چو او کشته شد قارن رزمجوی
سپه را بیاورد و بنهاد روی
دو لشکر به کردار دریای چین
تو گفתי که شد جنب جنبان زمین
درخشیدن تیغ الماس گون
شده لعل و آهار داده به خون
به گرد اندرون همچو دریای آب
که سنگرف بارد برو آفتاب
پر از ناله‌ی کوس شد مغز میغ
پر از آب سنگرف شد جان تیغ
به هر سو که قارن براقند اسپ
همی تافت آهن چو آذرگشسپ
تو گفתי که الماس مرجان فشاند
چه مرجان که در کین همی جان فشاند
ز قارن چو افراسیاب آن بدید
بزد اسپ و لشکر سوی او کشید
یکی رزم تا شب برآمد ز کوه
بکردند و نامد دل از کین ستوه
چو شب تیره شد قارن رزمخواه
بیاورد سوی دهستان سپاه
بر نوذر آمد به پرده سرای
ز خون برادر شده دل ز جای
ورا دید نوذر فروریخت آب
ازان مژده‌ی سیرناده‌ی خواب
چنین گفت کز مرگ سام سوار
ندیدم روان را چنین سوگووار
چو خورشید بادا روان قباد
ترا زین جهان جاودان بهر باد
کزین رزم وز مرگمان چاره نیست
زمی را جز از گور گهواره نیست
چنین گفت قارن که تا زاده‌ام
تن پره‌نر مرگ را داده‌ام
فریدون نهاد این کله بر سرم

که بر کین ایرج زمین بسپرم
هنوز آن کمر بند نگشاده‌ام
همان تیغ پولاد نهاده‌ام
برادر شد آن مرد سنگ و خرد
سرانجام من هم برین بگذرد
انوشه بدی تو که امروز جنگ
به تنگ اندر آورد پور پشنگ
چو از لشکرش گشت لختی تباه
از آسودگان خواست چندی سپاه
مرا دید با گرزهی گاوروی
بیامد به نزدیک من جنگجوی
به رویش بران گونه اندر شدم
که با دیدگانش برابر شدم
یکی جادوی ساخت با من به جنگ
که با چشم روشن نماند آب و رنگ
شب آمد جهان سر به سر تیره گشت
مرا بازو از کوفتن خیره گشت
تو گفתי زمانه سرآید همی
هوا زیر خاک اندر آید همی
بیایست برگشتن از رزمگاه
که گرد سپه بود و شب شد سپاه

برآسود پس لشکر از هر دو روی
برفتند روز دوم جنگجوی
رده برکشیدند ایرانیان
چنان چون بود ساز جنگ کیان
چو افراسیاب آن سپه را بدید
بزد کوس رویین و صف برکشید
چنان شد ز گرد سواران جهان
که خورشید گفתי شد اندر نهان
دهاده برآمد ز هر دو گروه
بیابان نبود ایچ پیدا ز کوه
برانسان سپه بر هم آویختند
چو رود روان خون همی ریختند
به هر سو که قارن شدی رزمخواه
فرو ریختی خون ز گرد سپاه
کجا خاستی گرد افراسیاب
همه خون شدی دشت چون رود آب
سرانجام نوذر ز قلب سپاه
بیامد به نزدیک او رزمخواه
چنان نیزه بر نیزه انداختند
سنان یک به دیگر برافراختند
که بر هم نیچد بران گونه مار
شهان را چنین کی بود کارزار

چنین تا شب تیره آمد به تنگ
برو خیره شد دست پور پشنگ
از ایران سپه بیشتر خسته شد
وزان روی پیکار پیوسته شد
به بیچارگی روی برگاشتند
به هامون برافکنده بگذاشتند
دل نوذر از غم پر از درد بود
که تاجش ز اختر پر از گرد بود
چو از دشت بنشست آوای کوس
بفرمود تا پیش او رفت طوس
بشد طوس و گسته‌م با او به هم
لبان پر ز باد و روان پر ز غم
بگفت آنک در دل مرا درد چیست
همی گفت چندی و چندی گریست
از اندرز فرخ پدر یاد کرد
پر از خون جگر لب پر از باد سرد
کجا گفته بودش که از ترک و چین
سپاهی بیاید به ایران زمین
ازیشان ترا دل شود دردمند
بسی بر سپاه تو آید گزند
ز گفتار شاه آمد اکنون نشان
فراز آمد آن روز گردنکشان
کس از نامه‌ی نامداران نخواند
که چندین سپه کس ز ترکان براند
شما را سوی پارس باید شدن
شبستان بیاوردن و آمدن
وزان جا کشیدن سوی زاوه کوه
بران کوه البرز بردن گروه
ازیدر کنون زی سپاهان روید
وزین لشکر خویش پنهان روید
ز کار شما دل شکسته شوند
برین خستگی نیز خسته شوند
ز تخم فریدون مگر یک دو تن
برد جان ازین بی‌شمار انجمن
ندانم که دیدار باشد جزین
یک امشب بکوشیم دست پسین
شب و روز دارید کار آگاهان
بجوید هشیار کار جهان
ازین لشکر ار بد دهند آگهی
شود تیره این فر شاهنشاهی
شما دل مدارید بس مستمند
که باید چنین بد ز چرخ بلند
یکی را به جنگ اندر آید زمان
یکی با کلاه مهی شادمان

تن کشته با مرده یکسان شود
طپد یک زمان بازش آسان شود
بدادش مران پندها چون سزید
پس آن دست شاهانه بیرون کشید
گرفت آن دو فرزند را در کنار
فرو ریخت آب از مژه شهریار

ازان پس بیاسود لشکر دو روز
سه دیگر چو بفروخت گیتی فروز
نبد شاه را روزگار نبرد
به بیچارگی جنگ بایست کرد
ابا لشکر نوذر افراسیاب
چو دریای جوشان بد و رود آب
خروشیدن آمد ز پرده سرای
ابا ناله‌ی کوس و هندی درای
تبیّره برآمد ز درگاه شاه
نهادند بر سر ز آهن کلاه
به پرده سرای رد افراسیاب
کسی را سر اندر نیامد به خواب
همه شب همی لشکر آراستند
همی تیغ و ژوپین بپیراستند
زمین کوه تا کوه جوشن‌وران
برفتند با گرزهای گران
نبد کوه پیدا ز ریگ و ز شیخ
ز دریا به دریا کشیدند نخ
بیاراست قارن به قلب اندرون
که با شاه باشد سپه را ستون
چپ شاه گرد تلیمان بخاست
چو شاپور نستوه بر دست راست
ز شبگیر تا خور ز گردون بگشت
نبد کوه پیدا نه دریا نه دشت
دل تیغ گفتی ببالد همی
زمین زیر اسپان بنالد همی
چو شد نیزه‌ها بر زمین سایه‌دار
شکست اندر آمد سوی مایه‌دار
چو آمد به بخت اندرون تیرگی
گرفتند ترکان برو چیرگی
بران سو که شاپور نستوه بود
پراگنده شد هرک انبوه بود
همی بود شاپور تا کشته شد
سر بخت ایرانیان گشته شد
از انبوه ترکان پرخاشجوی
به سوی دهستان نهادند روی
شب و روز بد بر گذرهاش جنگ

برآمد برین نیز چندی درنگ
چو نوذر فرو هشت پی در حصار
برو بسته شد راه جنگ سوار
سواران بیاراست افراسیاب
گرفتیش ز جنگ درنگی شتاب
یکی نامور ترک را کرد یاد
سپهبد کروخان ویسه نژاد
سوی پارس فرمود تا برکشید
به راه بیابان سر اندر کشید
کزان سو بد ایرانیان را بنه
بجوید بنه مردم بدتنه
چو قارن شنود آنکه افراسیاب
گسی کرد لشکر به هنگام خواب
شد از رشک جوشان و دل کرد تنگ
بر نوذر آمد بسان پلنگ
که توران شه آن ناجوانمرد مرد
نگه کن که با شاه ایران چه کرد
سوی روی پوشیدگان سپاه
سپاهی فرستاد بی مر به راه
شبستان ماگر به دست آورد
برین نامداران شکست آورد
به ننگ اندرون سر شود ناپدید
به دنب کروخان باید کشید
ترا خوردنی هست و آب روان
سپاهی به مهر تو دارد روان
همی باش و دل را مکن هیچ بد
که از شهریاران دلیری سزد
کنون من شوم بر پی این سپاه
بگیرم بریشان ز هر گونه راه
بدو گفت نوذر که این رای نیست
سپه را چو تو لشکرآرای نیست
ز بهر بنه رفت گسته و طوس
بدانگه که برخاست آوای کوس
بدین زودی اندر شبستان رسد
کند ساز ایشان چنان چون سزد
نشستند بر خوان و می خواستند
زمانی دل از غم بیپراستند
پس آنکه سوی خان قارن شدند
همه دیده چون ابر بهمن شدند
سخن را فگندند هر گونه بن
بران برنهادند یکسر سخن
که ما را سوی پارس باید کشید
نباید برین جایگاه آرمید
چو پوشیده رویان ایران سپاه

اسیران شوند از بد کینه‌خواه
 که گیرد بدین دشت نیزه به دست
 کرا باشد آرام و جای نشست
 چو شیدوش و کشواد و قارن بهم
 زدند اندرین رای بر بیش و کم
 چو نیمه گذشت از شب دیرپاز
 دلیران به رفتن گرفتند ساز
 بدین روی دژدار بد گزدهم
 دلیران بیدار با او بهم
 وزان روی دژ بارمان و سپاه
 ابا کوس و پیلان نشسته به راه
 کزو قارن رزمزن خسته بود
 به خون برادر کمر بسته بود
 برآویخت چون شیر با بارمان
 سوی چاره جستن ندادش زمان
 یکی نیزه زد بر کمر بند او
 که بگسست بنیاد و پیوند او
 سپه سر به سر دل شکسته شدند
 همه یک ز دیگر گسسته شدند
 سپهبد سوی پارس بنهاد روی
 ابا نامور لشکر جنگ‌جوی

چو بشنید نوذر که قارن برفت
 دمان از پسش روی بنهاد و تفت
 همی تاخت کز روز بد بگذرد
 سپهرش مگر زیر پی نسپرد
 چو افراسیاب آگهی یافت زوی
 که سوی بیابان نهادست روی
 سپاه انجمن کرد و پویان برفت
 چو شیر از پسش روی بنهاد و تفت
 چو تنگ اندر آمد بر شهریار
 همش تاختن دید و هم کارزار
 بدان سان که آمد همی جست راه
 که تا بر سر آرد سری بی‌کلاه
 شب تیره تا شد بلند آفتاب
 همی گشت با نوذر افراسیاب
 ز گرد سواران جهان تار شد
 سرانجام نوذر گرفتار شد
 خود و نامداران هزار و دویست
 تو گفתי کشان بر زمین جای نیست
 بسی راه جستند و بگریختند
 به دام بلا هم برآویختند
 چنان لشکری را گرفته به بند
 بیاورد با شهریار بلند

اگر با تو گردون نشیند به راز
هم از گردش او نیایی جواز
همو تاج و تخت بلندی دهد
همو تیرگی و نژندی دهد
به دشمن همی ماند و هم به دوست
گاهی مغز یابی ازو گاه پوست
سرت گر بساید به ابر سیاه
سرانجام خاک است ازو جایگاه
وزان پس بفرمود افراسیاب
که از غار و کوه و بیابان و آب
بجویید تا قارن رزم زن
رهایی نیابد ازین انجمن
چو بشنید کاو پیش ازان رفته بود
ز کار شبستان برآشفته بود
غمی گشت ازان کار افراسیاب
ازو دور شد خورد و آرام و خواب
که قارن رها یافت از وی به جان
بران درد پیچید و شد بدگمان
چنین گفت با ویسه‌ی نامور
که دل سخت گردان به مرگ پسر
که چون قارن کاوه جنگ آورد
پلنگ از شتابش درنگ آورد
ترا رفت باید بیسته کمر
یکی لشکری ساخته پره‌نر

بشد ویسه سالار توران سپاه
ابا لشکری نامور کینه‌خواه
ازان پیشتر تابه قارن رسید
گرامیش را کشته افکنده دید
دلیران و گردان توران سپاه
بسی نیز با او فگنده به راه
دریده درفش و نگونسار کوس
چو لاله کفن روی چون سندروس
ز ویسه به قارن رسید آگهی
که آمد به پیروزی و فره‌ی
ستوران تازی سوی نیمروز
فرستاد و خود رفت گیتی فروز
ز درد پسر ویسه‌ی جنگجوی
سوی پارس چون باد بنهاد روی
چو از پارس قارن به هامون کشید
ز دست چپش لشکر آمد پدید
ز گرد اندر آمد درفش سیاه
سپهدار ترکان به پیش سپاه
رده برکشیدند بر هر دو روی

برفتند گردان پرخاشجوی
ز قلب سپه ویسه آواز داد
که شد تاج و تخت بزرگی به باد
ز قنوج تا مرز کابلستان
همان تا در بست و زابلستان
همه سر به سر پاک در جنگ ماست
بر ایوانها نقش و نیرنگ ماست
کجا یافت خواهی تو آرامگاه
ازان پس کجا شد گرفتار شاه
چنین داد پاسخ که من فارنم
گلیم اندر آب روان افکنم
نه از بیم رفتن نه از گفت و گوی
به پیش پسرت آمدم کینه جوی
چو از کین او دل بپرداختم
کنون کین و جنگ ترا ساختم
برآمد چپ و راست گرد سپاه
نه روی هوا ماند روشن نه ماه
سپه یک به دیگر برآویختند
چو رود روان خون همی ریختند
بر ویسه شد قارن رزم جوی
ازو ویسه در جنگ برگاشت روی
فراوان ز جنگ آوران کشته شد
بورد چون ویسه سرگشته شد
چو بر ویسه آمد ز اختر شکن
نرفت از پیش قارن رزمزن
بشد ویسه تا پیش افراسیاب
ز درد پسر مژه کرده پرآب

و دیگر که از شهر ارمان شدند
به کینه سوی زابلستان شدند
شماساس کر پیش جیحون برفت
سوی سیستان روی بنهاد و تفت
خزروان ابا تیغزن سی هزار
ز ترکان بزرگان خنجرگزار
برفتند بیدار تا هیرمند
ابا تیغ و با گرز و بخت بلند
ز بهر پدر زال با سوگ و درد
به گوراب اندر همی دخمه کرد
به شهر اندرون گرد مهرباب بود
که روشن روان بود و بی خواب بود
فرستاده ای آمد از نزد اوی
به سوی شماساس بنهاد روی
به پیش سراپرده آمد فرود
ز مهرباب دادش فراوان درود

که بیداردل شاه توران سپاه
بماناد تا جاودان با کلاه
ز ضحاک تازیست ما را نژاد
بدین پادشاهی نیم سخت شاد
به پیوستگی جان خریدم همی
جز این نیز چاره ندیدم همی
کنون این سرای و نشست منست
همان زاولستان به دست منست
ازایدر چو دستان بشد سوگوار
ز بهر ستودان سام سوار
دلم شادمان شد به تیمار اوی
برآنم که هرگز نبینمش روی
زمان خواهم از نامور پهلوان
بدان تا فرستم هیونی دوان
یکی مرد بینادل و پرشتاب
فرستم به نزدیک افراسیاب
مگر کز نهان من آگه شود
سخنهای گوینده کوتاه شود
نثاری فرستم چنان چون سزاست
جز این نیز هرچ از در پادشاست
گر ایدونک گوید به نزد من آی
جز از پیش تختش نباشم به پای
همه پادشاهی سپارم بدوی
همیشه دلی شاد دارم بدوی
تن پهلوان را نیارم به رنج
فرستمش هرگونه آگنده گنج
ازین سو دل پهلوان را ببست
وزان در سوی چاره یازید دست
نوندی برافگند نزدیک زال
که پرنده شو باز کن پر و بال
به دستان بگو آنچ دیدی ز کار
بگویش که از آمدن سر مخار
که دو پهلوان آمد ایدر یجنگ
ز ترکان سپاهی چو دشتی پلنگ
دو لشکر کشیدند بر هیرمند
به دینارشان پای کردم به بند
گر از آمدن دم زنی یک زمان
برآید همی کامه‌ی بدگمان

فرستاده نزدیک دستان رسید
به کردار آتش دلش بردمید
سوی گرد مهراب بنهاد روی
همی تاخت با لشکری جنگجوی
چو مهراب را پای بر جای دید

به سرش اندرون دانش و رای دید
 به دل گفت کاکنون ز لشکر چه پاک
 چه پیشم خزروان چه یک مشیت خاک
 پس آنکه سوی شهر بنهاد روی
 چو آمد به شهر اندرون نامجوی
 به مهراب گفت ای هشیوار مرد
 پسندیده اندر همه کارکرد
 کنون من شوم در شب تیره گون
 یکی دست یازم بریشان به خون
 شوند آگه از من که بازآمدم
 دل آکنده و کینه ساز آمدم
 کمانی به بازو در افگند سخت
 یکی تیر برسان شاخ درخت
 نگه کرد تا جای گردان کجاست
 خدنگی به چرخ اندرون راند راست
 بینداخت سه جای سه چوبه تیر
 برآمد خروشیدن دار و گیر
 چو شب روز شد انجمن شد سپاه
 بران تیر کردند هر کس نگاه
 بگفتند کاین تیر زالست و بس
 نراند چنین در کمان تیر کس
 چو خورشید تابان ز بالا بگشت
 خروش تبیره برآمد ز دشت
 به شهر اندرون کوس با کرنای
 خروشیدن زنگ و هندی درای
 برآمد سپه را به هامون کشید
 سراپرده و پیل بیرون کشید
 سپاه اندرآورد پیش سپاه
 چو هامون شد از گرد کوه سپاه
 خزروان دمان با عمود و سپر
 یکی تاختن کرد بر زال زر
 عمودی بزد بر بر روشنش
 گسسته شد آن نامور جوشنش
 چو شد تافته شاه زابلستان
 برفتند گردان کابلستان
 یکی درع پوشید زال دلیر
 به جنگ اندر آمد به کردار شیر
 بدست اندرون داشت گرز پدر
 سرش گشته پر خشم و پر خون جگر
 بزد بر سرش گزه‌ی گاورنگ
 زمین شد ز خونش چو پشت پلنگ
 بیفگند و بسپرد و زو درگذشت
 ز پیش سپاه اندر آمد به دشت
 شماساس را خواست کاید برون

نیامد برون کش بخوشید خون
 به گرد اندرون یافت کلباد را
 به گردن برآورد پولاد را
 چو شمشیرزن گرز دستان بدید
 همی کرد ازو خویشتن ناپدید
 کمان را به زه کرد زال سوار
 خدنگی بدو اندرون راند خوار
 بزد بر کمریند کلباد بر
 بران بند زنجیر پولاد بر
 میانش ابا کوهه‌ی زین بدوخت
 سپه را به کلباد بر دل بسوخت
 چو این دو سرافکنده شد در نبرد
 شماساس شد بی‌دل و روی زرد
 شماساس و آن لشکر رزم ساز
 پراکنده از رزم گشتند باز
 پس اندر دلیران زاولستان
 برفتند با شاه کابلستان
 چنان شد ز بس کشته در رزمگاه
 که گفتی جهان تنگ شد بر سپاه
 سوی شاه ترکان نهادند سر
 گشاده سلیح و گسسته کمر
 شماساس چون در بیابان رسید
 ز ره قارن کاوه آمد پدید
 که از لشکر ویسه برگشته بود
 به خواری گرامیش را کشته بود
 به هم بازخوردند هر دو سپاه
 شماساس با قارن کینه‌خواه
 بدانست قارن که ایشان کیند
 ز زاولستان ساخته بر چیند
 بزد نای رویین و بگرفت راه
 به پیش سپاه اندر آمد سپاه
 ازان لشکر خسته و بسته مرد
 به خورشید تابان برآورد گرد
 گریزان شماساس با چند مرد
 برفتند ازان تیره گرد نبرد

سوی شاه ترکان رسید آگهی
 کزان نامداران جهان شد تهی
 دلش گشت پر آتش از درد و غم
 دو رخ را به خون جگر داد نم
 برآشفت و گفتا که نوذر کجاست
 کزو ویسه خواهد همی کینه خواست
 چه چاره است جز خون او ریختن
 یکی کینه‌ی نو برانگیختن

به دژخیم فرمود کو را کشان
بیر تا بیاموزد او سرفشان
سپهدار نوذر چو آگاه شد
بدانست کش روز کوتاه شد
سپاهی پر از غلغل و گفت و گوی
سوی شاه نوذر نهادند روی
ببستند بازویش با بند تنگ
کشیدندش از جای پیش نهنگ
به دشت آوردندش از خیمه خوار
برهنه سر و پای و برگشته کار
چو از دور دیدش زیان برگشاد
ز کین نیاگان همی کرد یاد
ز تور و ز سلم اندر آمد نخست
دل و دیده از شرم شاهان بشست
بدو گفت هر بد که آید سزاست
بگفت و برآشفست و شمشیر خواست
بزد گردن خسرو تاجدار
تنش را بخاک اندر افکند خوار
شد آن یادگار منوچهر شاه
تهی ماند ایران ز تخت و کلاه
ایا دانشی مرد بسیار هوش
همه چادر آزمندی میپوش
که تخت و کله چون تو بسیار دید
چنین داستان چند خواهی شنید
رسیدی به جایی که بشتافتی
سرامد کزو آرزو یافتی
چه جویی از این تیره خاک نژد
که هم بازگرداندت مستمند
که گر چرخ گردان کشد زین تو
سرانجام خاکست بالین تو
پس آن بستگان را کشیدند خوار
به جان خواستند آنکهی زینهار
چو اغریث پرهیز آن بدید
دل او ببر در چو آتش دمید
همی گفت چندین سر بی گناه
ز تن دور ماند به فرمان شاه
بیامد خروشان به خواهشگری
بیاراست با نامور داوری
که چندین سرافراز گرد و سوار
نه با ترگ و جوشن نه در کارزار
گرفتار کشتن نه والا بود
نشیبست جایی که بالا بود
سزد گر نیاید به جانشان گزند
سپاری همیدون به من شان ببند

بریشان یکی غار زندان کنم
نگهدارشان هوشمندان کنم
به ساری به زاری برآرند هوش
تو از خون به کش دست و چندین مکوش
بیخشید جان‌شان به گفتار اوی
چو بشنید با درد پیکار اوی
بفرمودشان تا به ساری برند
به غل و به مسمار و خواری برند
چو این کرده شد ساز رفتن گرفت
زمین زیر اسپان نهفتن گرفت
ز پیش دهستان سوی ری کشید
از اسپان به رنج و به تک خوی کشید
کلاه کیانی به سر بر نهاد
به دینار دادن در اندرگشاد

به گسته‌م و طوس آمد این آگهی
که تیره شد آن فر شاهنشاهی
به شمشیر تیز آن سر تاجدار
به زاری بریدند و برگشت کار
بکنند موی و شخوند روی
از ایران برآمد یکی های‌وهوی
سر سرکشان گشت پرگرد و خاک
همه دیده پر خون همه جامه چاک
سوی زابلستان نهادند روی
زبان شاه‌گوی و روان شاه‌جوی
بر زال رفتند با سوگ و درد
رخان پر ز خون و سران پر ز گرد
که زارا دلیرا شها نوذرا
گوا تاجدارا مها مهترا
نگهبان ایران و شاه جهان
سر تاجداران و پشت مهان
سرت افسر از خاک جوید همی
زمین خون شاهان بیوید همی
گیایی که روید بران بوم و بر
نگون دارد از شرم خورشید سر
همی داد خواهیم و زاری کنیم
به خون پدر سوگواری کنیم
نشان فریدون بدو زنده بود
زمین نعل اسپ ورا بنده بود
به زاری و خواری سرش را ز تن
بریدند با نامدار انجمن
همه تیغ زهرآبگون برکشید
به کین جستن آید و دشمن کشید
همانا برین سوگ با ما سپهر

ز دیده فرو باردی خون به مهر
 شما نیز دیده پر از خون کنید
 همه جامه‌ی ناز بیرون کنید
 که با کین شاهان نشاید که چشم
 نباشد پر از آب و دل پر ز خشم
 همه انجمن زار و گریان شدند
 چو بر آتش تیز بریان شدند
 زیان داد دستان که تا رستخیز
 نبیند نیام مرا تیغ تیز
 چمان چرمه در زیر تخت منست
 سنان‌دار نیزه درخت منست
 رکابست پای مرا جایگاه
 یکی ترگ تیره سرم را کلاه
 برین کینه آرامش و خواب نیست
 همی چون دو چشمم به جوی آب نیست
 روان چنان شهریار جهان
 درخشنده بادا میان مهان
 شما را به داد جهان آفرین
 دل ارمیده بادا به آیین و دین
 ز مادر همه مرگ را زاده‌ایم
 برینیم و گردن ورا داده‌ایم
 چو گردان سوی کینه بشتافتند
 به ساری سران آگهی یافتند
 ازیشان بشد خورد و آرام و خواب
 پر از بیم گشتند از افراسیاب
 ازان پس به اغریث آمد پیام
 که ای پرمنش مهتر نیک‌نام
 به گیتی به گفتار تو زنده‌ایم
 همه یک به یک مر ترا بنده‌ایم
 تو دانی که دستان به زابلستان
 به جایست با شاه کابلستان
 چو برزین و چون قارن رزمزن
 چو خراد و کشواد لشکرشکن
 یلانند با چنگهای دراز
 ندارند از ایران چنین دست باز
 چو تابند گردان ازین سو عنان
 به چشم اندر آرند نوک سنان
 ازان تیز گردد رد افراسیاب
 دلش گردد از بستگان پرشتاب
 پس آنکه سر یک رمه بی‌گناه
 به خاک اندر آرد ز بهر کلاه
 اگر بیند اغریث هوشمند
 مر این بستگان را گشاید ز بند
 پراکنده گردیم گرد جهان

زبان برگشاییم پیش مهان
به پیش بزرگان ستایش کنیم
همان پیش یزدان نیایش کنیم
چنین گفت اغریث پرخرد
کزین گونه گفتار کی درخورد
ز من آشکارا شود دشمنی
بجوشد سر مرد آهرمنی
یکی چاره سازم دگرگونه زین
که با من نگردد برادر به کین
گر ایدون که دستان شود تیزچنگ
یکی لشکر آرد بر ما به جنگ
چو آرد به نزدیک ساری رمه
به دستان سپارم شما را همه
بپردازم آمل نیایم به جنگ
سرم را ز نام اندرآرم به ننگ
بزرگان ایران ز گفتار اوی
بروی زمین برنهادند روی
چو از آفرینش برداختند
نوندی ز ساری برون تاختند
بپوید نزدیک دستان سام
بیاورد ازان نامداران پیام
که بخشود بر ما جهاندار ما
شد اغریث پر خرد یار ما
یکی سخت پیمان فگندیم بن
بران برنهادیم یکسر سخن
کز ایران چو دستان آزادمرد
بیایند و جویند با وی نبرد
گرانمایه اغریث نیک پی
ز آمل گذارد سپه را به ری
مگر زنده از چنگ این اژدها
تن یک جهان مردم آید رها
چو پوینده در زابلستان رسید
سراینده در پیش دستان رسید
بزرگان و جنگ‌آوران را بخواند
پیام یلان پیش ایشان براند
ازان پس چنین گفت کای سروران
پلنگان جنگی و نام‌آوران
کدامست مردی کنارنگ دل
به مردی سیه کرده در جنگ دل
خریدار این جنگ و این تاختن
به خورشید گردن برافراختن
ببر زد بران کار کشواد دست
منم گفت یازان بدین داد دست
برو آفرین کرد فرخنده زال

که خرم بدی تا بود ماه و سال
سپاهی ز گردان پرخاشجوی
ز زابل به آمل نهادند روی
چو از پیش دستان برون شد سپاه
خبر شد به اغریث نیک خواه
همه بستگان را به ساری بماند
بزد نای رویین و لشکر براند
چو گشواد فرخ به ساری رسید
پدید آمد آن بندها را کلید
یکی اسپ مر هر یکی را بساخت
ز ساری سوی زابلستان بتاخت
چو آمد به دستان سام آگهی
که برگشت گشواد با فرهی
یکی گنج ویژه به درویش داد
سراینده را جامه‌ی خویش داد
چو گشواد نزدیک زابل رسید
پذیره شدش زال زر چون سزید
بران بستگان زار بگریست دیر
کجا مانده بودند در چنگ شیر
پس از نامور نوذر شهریار
به سر خاک بر کرد و بگریست زار
به شهر اندر آوردشان ارجمند
بیاراست ایوانهای بلند
چنان هم که هنگام نوذر بدند
که با تاج و با تخت و افسر بدند
بیاراست دستان همه دستگاه
شد از خواسته بی‌نیاز آن سپاه

چو اغریث آمد ز آمل به ری
وزان کارها آگهی یافت کی
بدو گفت کاین چیست کانگیختی
که با شهد حنظل برآمیختی
بفرمودمت کای برادر به کش
که جای خرد نیست و هنگام هاش
بدانش نیاید سر جنگجوی
نباید به جنگ اندرون آبروی
سر مرد جنگی خرد نسپرد
که هرگز نیامیخت کین با خرد
چنین داد پاسخ به افراسیاب
که لختی بیاید همی شرم و آب
هر آنکه کت آید به بد دسترس
ز یزدان بترس و مکن بد بکس
که تاج و کمر چون تو بیند بسی
نخواهد شدن رام با هر کسی

یکی پر ز آتش یکی پر خرد
خرد با سر دیو کی در خورد
سپهبد برآشفت چون پیل مست
به پاسخ به شمشیر یازید دست
میان برادر بدونیم کرد
چنان سنگدل ناهشیوار مرد
چو از کار اغریث نامدار
خبر شد به نزدیک زال سوار
چنین گفت کاکنون سر بخت اوی
شود تار و ویران شود تخت اوی
بزد نای روبین و بر بست کوس
بیاراست لشکر چو چشم خروس
سپهبد سوی پارس بنهاد روی
همی رفت پرخشم و دل کینه جوی
ز دریا به دریا همی مرد بود
رخ ماه و خورشید پر گرد بود
چو بشنید افراسیاب این سخن
که داستان جنگی چه افگند بن
بیاورد لشکر سوی خوار ری
بیاراست جنگ و بیفشارد پی
طلایه شب و روز در جنگ بود
تو گفתי که گیتی برو تنگ بود
مبارز بسی کشته شد بر دو روی
همه نامداران پرخاشجوی

پادشاهی زوطهماسپ

شبی زال بنشست هنگام خواب
سخن گفت بسیار ز افراسیاب
هم از رزمزن نامداران خویش
وزان پهلوانان و یاران خویش
همی گفت هرچند کز پهلوان
بود بخت بیدار و روشن روان
بباید یکی شاه خسرو نژاد
که دارد گذشته سخنها بیاد
به کردار کشتیست کار سپاه
همش باد و هم بادبان تخت شاه
اگر داری طوس و گستم فر
سپاهست و گردان بسیار مر
نزیب بریشان همی تاج و تخت
بباید یکی شاه بیدار بخت
که باشد بدو فرهی ایزدی
بتابد ز دیهیم او بخردی
ز تخم فریدون بجستند چند
یکی شاه زیبای تخت بلند
ندیدند جز پور طهماسپ زو
که زور کیان داشت و فرهنگ گو
بشد قارن و موید و مرزبان
سپاهی ز بامین و ز گرزبان
یکی مژده بردند نزدیک زو
که تاج فریدون به تو گشت نو
سپهدار دستان و یکسر سپاه
ترا خواستند ای سزاوار گاه
چو بشنید زو گفته‌ی موبدان
همان گفته‌ی قارن و بخردان
بیامد به نزدیک ایران سپاه
به سر بر نهاده کیانی کلاه
به شاهی برو آفرین خواند زال
نشست از بر تخت زو پنج سال
کهن بود بر سال هشتاد مرد
بداد و به خوبی جهان تازه کرد
سپه را ز کار بدی باز داشت
که با پاک یزدان یکی راز داشت
گرفتن نیارست و بستن کسی
وزان پس ندیدند کشتن بسی
همان بد که تنگی بد اندر جهان
شده خشک خاک و گیا را دهان
نیامد همی ز آسمان هیچ نم
همی برکشیدند نان با درم

دو لشکر بران گونه تا هشت ماه
به روی اندر آورده روی سپاه
نکردند یکرور جنگی گران
نه روز یلان بود و رزم سران
ز تنگی چنان شد که چاره نماند
سپه را همی پود و تاره نماند
سخن رفتشان یک به یک همزبان
که از ماست بر ما بد آسمان
ز هر دو سپه خاست فریاد و غو
فرستاده آمد به نزدیک زو
که گر بهر ما زین سرای سپنج
نیامد بجز درد و اندوه و رنج
بیا تا ببخشیم روی زمین
سراییم یک با دگر آفرین
سر نامداران تهی شد ز جنگ
ز تنگی نبد روزگار درنگ
بر آن برنهادند هر دو سخن
که در دل ندارند کین کهن
ببخشند گیتی به رسم و به داد
ز کار گذشته نیارند یاد
ز دریای پیکند تا مرز تور
ازان بخش گیتی ز نزدیک و دور
روارو چنین تا به چین و ختن
سپردند شاهی بران انجمن
ز مرزی کجا مرز خرگاه بود
ازو زال را دست کوتاه بود
وزین روی ترکان نجویند راه
چنین بخش کردند تخت و کلاه
سوی پارس لشکر برون راند زو
کهن بود لیکن جهان کرد نو
سوی زابلستان بشد زال زر
جهانی گرفتند هر یک به بر
پر از غلغل و رعد شد کوهسار
زمین شد پر از رنگ و بوی و نگار
جهان چون عروسی رسیده جوان
پر از چشمه و باغ و آب روان
چو مردم بدارد نهاد پلنگ
بگردد زمانه برو تار و تنگ
مهان را همه انجمن کرد زو
به دادار بر آفرین خواند نو
فراخی که آمد ز تنگی پدید
جهان آفرین داشت آن را کلید
به هر سو یکی جشنگه ساختند
دل از کین و نفرین برداختند

چنین تا برآمد برین سال پنج
نبودند آگه کس از درد و رنج
ببد بخت ایرانیان کندرو
شد آن دادگستر جهاندار زو

ادامه داستان

پسر بود زو را یکی خویش کام
پدر کرده بودیش گرشاسپ نام
بیامد نشست از بر تخت و گاه
به سر بر نهاد آن کیانی کلاه
چو بنشست بر تخت و گاه پدر
جهان را همی داشت با زیب و فر
چنین تا برآمد برین روزگار
درخت بلا کینه آورد بار
به ترکان خبر شد که زو درگذشت
بران سان که بد تخت بی‌کار گشت
بیامد به خوار ری افراسیاب
بیخشید گیتی و بگذاشت آب
نیاورد یک تن درود پشنگ
سرش پر ز کین بود و دل پر ز جنگ
دلش خود ز تخت و کله گشته بود
به تیمار اغریث آغشته بود
بدو روی ننمود هرگز پشنگ
شد آن تیغ روشن پر از تیره زنگ
فرستاده رفتی به نزدیک اوی
بدو سال و مه هیچ ننمود روی
همی گفت اگر تخت را سر بدی
چو اغریزش یار درخور بدی
تو خون برادر بریزی همی
ز پرورده مرغی گریزی همی
مرا با تو تا جاودان کار نیست
به نزد منت راه دیدار نیست
پراواز شد گوش ازین آگهی
که بی‌کار شد تخت شاهنشهی
پیامی بیامد به کردار سنگ
به افراسیاب از دلاور پشنگ
که بگذار جیحون و برکش سپاه
ممان تا کسی برنشیند به گاه
یکی لشکری ساخت افراسیاب
ز دشت سپنجاب تا رود آب
که گفتی زمین شد سپهر روان
همی بارد از تیغ هندی روان
یکایک به ایران رسید آگهی
که آمد خریدار تخت مهی
سوی زابلستان نهادند روی
جهان شد سراسر پر از گفت‌وگوی
بگفتند با زال چندی درشت
که گیتی بس آسان گرفتی به مش

پس از سام تا تو شدی پهلوان
نبودیم یک روز روشن روان
سپاهی ز جیحون بدین سو کشید
که شد آفتاب از جهان ناپدید
اگر چاره دانی مراین را بساز
که آمد سپهبد به تنگی فراز
چنین گفت پس نامور زال زر
که تا من بیستم به مردی کمر
سواری چو من پای بر زین نگاشت
کسی تیغ و گرز مرا برنداشت
به جایی که من پای بفشاردم
عنان سواران شدی پاردم
شب و روز در جنگ یکسان بدم
ز پیری همه ساله ترسان بدم
کنون چنبری گشت یال یلی
نتابد همی خنجر کابلی
کنون گشت رستم چو سرو سهی
بزید برو بر کلاه مهی
یکی اسپ جنگیش باید همی
کزین تازی اسپان نشاید همی
بجویم یکی باره‌ی پیلتن
بخواهم ز هر سو که هست انجمن
بخوانم به رستم بر این داستان
که هستی برین کار همدانستان
که بر کینه‌ی تخمه‌ی زادشم
بیندی میان و نباشی دژم
همه شهر ایران ز گفتار او
بودند شادان دل و تازه روی
ز هر سو هیونی تکاور بتاخت
سلیح سواران جنگی بساخت
به رستم چنین گفت کای پیلتن
به بالا سرت برتر از انجمن
یکی کار پیشست و رنجی دراز
کزو بگسلد خواب و آرام و ناز
ترا نوز پورا گه رزم نیست
چه سازم که هنگامه‌ی بزم نیست
هنوز از لب شیر بوید همی
دلت ناز و شادی بجوید همی
چگونه فرستم به دشت نبرد
ترا پیش ترکان پر کین و درد
چه گویی چه سازی چه پاسخ دهی
که جفت تو بادا مهی و بهی
چنین گفت رستم به دستان سام
که من نیستم مرد آرام و جام

چنین یال و این چنگهای دراز
نه والا بود پروریدن به ناز
اگر دشت کین آید و رزم سخت
بود یار یزدان پیروزبخت
ببینی که در جنگ من چون شوم
چو اندر پی ریزش خون شوم
یکی ابر دارم به چنگ اندرون
که هم‌رنگ آبست و بارانش خون
همی آتش افروزد از گوهرش
همی مغز پیلان بساید سرش
یکی باره باید چو کوه بلند
چنان چون من آرم به خم کمند
یکی گرز خواهم چو یک لخت کوه
گرآیند پیشم ز توران گروه
سرانشان بکویم بدان گرز بر
نیاید برم هیچ پرخاشخ
که روی زمین را کنم پی‌سپاه
که خون بارد ابر اندر آوردگاه

چنان شد ز گفتار او پهلوان
که گفتی برافشانند خواهد روان
گله هرچ بودش به زابلستان
بیاورد لختی به کابلستان
همه پیش رستم همی راندند
برو داغ شاهان همی خواندند
هر اسپه که رستم کشیدیش پیش
به پشتش بیفشاردی دست خویش
ز نیروی او پشت کردی به خم
نهادی به روی زمین بر شکم
چنین تا ز کابل بیامد زرنگ
فسیله همی تاخت از رنگ‌رنگ
یکی مادیان تیز بگذشت خنگ
برش چون بر شیر و کوتاه لنگ
دو گوشش چو دو خنجر آبدار
بر و یال فربه میانش نزار
یکی کره از پس به بالای او
سریں و برش هم به پهنای او
سیه چشم و بورابرش و گاودم
سیه خایه و تند و پولادسم
تنش پرنگار از کران تا کران
چو داغ گل سرخ بر زعفران
چو رستم بران مادیان بنگرید
مر آن کره‌ی پیلتن را بدید
کمند کیانی همی داد خم

که آن کره را بازگیرد ز رم
 به رستم چنین گفت چوپان پیر
 که ای مهتر اسپ کسان را مگیر
 بپرسید رستم که این اسپ کیست
 که دو رانش از داغ آتش تهیست
 چنین داد پاسخ که داغش مجوی
 کزین هست هر گونه‌ای گفت و گوی
 همی رخس خوانیم بورا برش است
 به خو آتشی و به رنگ آتش است
 خداوند این را ندانیم کس
 همی رخس رستمش خوانیم و بس
 سه سالست تا این بزین آمدست
 به چشم بزرگان کزین آمدست
 چو مادرش ببند کمند سوار
 چو شیر اندر آید کند کارزار
 بینداخت رستم کیانی کمند
 سر ابرش آورد ناگه ببند
 بیامد چو شیر زیان مادرش
 همی خواست کندن به دندان سرش
 بغرید رستم چو شیر زیان
 از آواز او خیره شد مادیان
 یکی مشیت زد نیز بر گردنش
 کزان مشیت برگشت لرزان تنش
 بیفتاد و برخاست و برگشت از وی
 بسوی گله تیز بنهاد روی
 بیفشارد ران رستم زورمند
 برو تنگتر کرد خم کمند
 بیازید چنگال گردی بزور
 بیفشارد یک دست بر پشت بور
 نکرد ایچ پشت از فشردن تهی
 تو گفתי ندارد همی آگهی
 بدل گفت کاین برنشست منست
 کنون کار کردن به دست منست
 ز چوپان بپرسید کاین اژدها
 به چندست و این را که خواهد بها
 چنین داد پاسخ که گر رستمی
 برو راست کن روی ایران زمی
 مر این را بر و بوم ایران بهاست
 بدین بر تو خواهی جهان کرد راست
 لب رستم از خنده شد چون بسد
 همی گفت نیکی ز یزدان سزد
 به زین اندر آورد گلرنگ را
 سرش تیز شد کینه و جنگ را
 گشاده زنج دیدش و تیزتگ

بدیدش که دارد دل و تاو و رگ
کشد جوشن و خود و کوپال او
تن پیلوار و بر و یال او
چنان گشت ابرش که هر شب سپند
همی سوختندش ز بیم گزند
چپ و راست گفتی که جادو شدست
به آورد تا زنده آهو شدست
دل زال زر شد چو خرم بهار
ز رخس نوآیین و فرخ سوار
در گنج بگشاد و دینار داد
از امروز و فردا نیامدش یاد

بزد مهره در جام بر پشت پیل
ازو برشد آواز تا چند میل
خروشیدن کوس با کرنای
همان ژنده پیلان و هندی درای
برآمد ز زاولستان رستخیز
زمین خفته را بانگ برزد که خیز
به پیش اندرون رستم پهلوان
پس پشت او سالخورده گوان
چنان شد ز لشکر در و دشت و راغ
که بر سر نیارست پرید زاغ
تبیره زدندی همی شست جای
جهان را نه سر بود پیدا نه پای
به هنگام بشکوفه‌ی گلستان
بیاورد لشکر ز زابلستان
ز زال آگهی یافت افراسیاب
برآمد ز آرام و از خورد و خواب
بیاورد لشکر سوی خوار ری
بران مرغزاری که بد آب و نی
ز ایران بیامد دمامد سپاه
ز راه بیابان سوی رزمگاه
ز لشکر به لشکر دو فرسنگ ماند
سپهبد جهاندیدگان را بخواند
بدیشان چنین گفت کای بخردان
جهان دیده و کارکرده ردان
هم ایدر من این لشکر آراستم
بسی سروری و مهی خواستم
پراگنده شد رای بی تخت شاه
همه کار بی روی و بی سر سپاه
چو بر تخت بنشست فرخنده زو
ز گیتی یکی آفرین خاست نو
شهی باید اکنون ز تخم کیان
به تخت کیی بر کمر بر میان

شهی کاو باورنگ دارد ز می
که بی‌سر نباشد تن آدمی
نشان داد موید مرا در زمان
یکی شاه با فر و بخت جوان
ز تخم فریدون یل کیقباد
که با فر و برزست و با رای و داد

به رستم چنین گفت فرخنده زال
که برگیر کویال و بغراز یال
برو تازیان تا به البرز کوه
گزین کن یکی لشکر همگروه
ابر کیقباد آفرین کن یکی
مکن پیش او بر درنگ اندکی
به دو هفته باید که ایدر بوی
گه و بیگه از تاختن نغوی
بگویی که لشکر ترا خواستند
همی تخت شاهی بیاراستند
که در خورد تاج کیان جز تو کس
نبینیم شاها تو فریادرس
تہمتن زمین را به مژگان برفت
کمر بر میان بست و چون باد تفت

ز ترکان طلایه بسی بد راه
رسید اندر ایشان یل صف پناه
برآویخت با نامداران جنگ
یکی گزهی گاو پیکر به چنگ
دلیران توران برآویختند
سرانجام از رزم بگریختند
نهادند سر سوی افراسیاب
همه دل پر از خون و دیده پر آب
بگفتند وی را همه بیش و کم
سپہد شد از کار ایشان دژم
بفرمود تا نزد او شد قلون
ز ترکان دلیری گوی پرفسون
بدو گفت بگزین ز لشکر سوار
وز ایدر برو تا در کوهسار
دلیر و خردمند و هشیار باش
به پاس اندرون نیز بیدار باش
که ایرانیان مردمی ریمند
همی ناگهان بر طلایه زنند
برون آمد از نزد خسرو قلون
به پیش اندرون مردم رهنمون
سر راه بر نامداران ببست
به مردان جنگی و پیلان مست

وزان روی رستم دلیر و گزین
بییمود زی شاه ایران زمین
یکی میل ره تا به البرز کوه
یکی جایگه دید برنا شکوه
درختان بسیار و آب روان
نشستنگه مردم نوجوان
یکی تخت بنهاده نزدیک آب
برو ریخته مشک ناب و گلاب
جوانی به کردار تابنده ماه
نشسته بران تخت بر سایه‌گاه
رده برکشیده بسی پهلوان
به رسم بزرگان کمر بر میان
بیاراسته مجلسی شاهوار
بسان بهشتی به رنگ و نگار
چو دیدند مر پهلوان را به راه
پذیره شدندش ازان سایه‌گاه
که ما میزبانیم و مهمان ما
فرود آی ایدر به فرمان ما
بدان تا همه دست شادی بریم
به یاد رخ نامور می خوریم
تهمت بدیشان چنین گفت باز
که ای نامداران گردن فراز
مرا رفت باید به البرز کوه
به کاری که بسیار دارد شکوه
نباید به بالین سر و دست ناز
که پیشست بسیار رنج دراز
سر تخت ایران ابی شهریار
مرا باده خوردن نباید به کار
نشانی دهیم سوی کیقباد
کسی کز شما دارد او را به یاد
سر آن دلیران زبان برگشاد
که دارم نشانی من از کیقباد
گر آبی فرود و خوری نان ما
بیفروزی از روی خود جان ما
بگویم یکسر نشان قباد
که او را چگونست رستم و نهاد
تهمت ز رخس اندر آمد چو باد
چو بشنید از وی نشان قباد
بیامد دمان تا لب رودبار
نشستند در زیر آن سایه‌دار
جوان از بر تخت خود برنشست
گرفته یکی دست رستم به دست
به دست دگر جام پر باده کرد
وزو یاد مردان آزاده کرد

دگر جام بر دست رستم سپرد
بدو گفت کای نامبردار و گرد
پیرسیدی از من نشان قباد
تو این نام را از که داری به یاد
بدو گفت رستم که از پهلوان
پیام آوریدم به روشن روان
سر تخت ایران بیاراستند
بزرگان به شاهی ورا خواستند
پدرم آن گزین یلان سر به سر
که خوانند او را همی زال زر
مرا گفت رو تا به البرز کوه
قباد دلاور بین با گروه
به شاهی برو آفرین کن یکی
نباید که سازی درنگ اندکی
بگویش که گردان ترا خواستند
به شادی جهانی بیاراستند
نشان ار توانی و دانی مرا
دهی و به شاهی رسانی ورا
ز گفتار رستم دلیر جوان
بخندید و گفتش که ای پهلوان
ز تخم فریدون منم کیقباد
پدر بر پدر نام دارم به یاد
چو بشنید رستم فرو برد سر
به خدمت فرود آمد از تخت زر
که ای خسرو خسروان جهان
پناه بزرگان و پشت مهان
سر تخت ایران به کام تو باد
تن ژنده پیلان به دام تو باد
نشست تو بر تخت شاهنشاهی
همت سرکشی باد و هم فرهی
درودی رسانم به شاه جهان
ز زال گزین آن یل پهلوان
اگر شاه فرمان دهد بنده را
که بگشایم از بند گوینده را
قباد دلاور برآمد ز جای
ز گفتار رستم دل و هوش و رای
تهمتن همانکه زبان برگشاد
پیام سپهدار ایران بداد
سخن چون به گوش سپهبد رسید
ز شادی دل اندر برش برطپید
بیازید جامی لبالب نبید
بیاد تهمتن به دم درکشید
تهمتن همیدون یکی جام می
بخورد آفرین کرد بر جان کی

برآمد خروش از دل زیر و بم
 فراوان شده شادی اندوه کم
 شهنشه چنین گفت با پهلوان
 که خوابی بدیدم به روشن روان
 که از سوی ایران دو باز سپید
 یکی تاج رخشان به کردار شید
 خرامان و نازان شدند برم
 نهادندی آن تاج را بر سرم
 چو بیدار گشتم شدم پرامید
 ازان تاج رخشان و باز سپید
 بیاراستم مجلسی شاهوار
 برین سان که بینی بدین مرغزار
 تهمتن مرا شد چو باز سپید
 ز تاج بزرگان رسیدم نوید
 تهمتن چو بشنید از خواب شاه
 ز باز و ز تاج فروزان چو ماه
 چنین گفت با شاه کنداوران
 نشانست خوابت ز پیغمبران
 کنون خیز تا سوی ایران شویم
 به یاری به نزد دلیران شویم
 قباد اندر آمد چو آتش ز جای
 بیور نبرد اندر آورد پای
 کمر بر میان بست رستم چو باد
 بیامد گرازان پس کیقباد
 شب و روز از تاختن نغنوید
 چنین تا به نزد طلایه رسید
 قلون دلاور شد آگه ز کار
 چو آتش بیامد سوی کارزار
 شهنشاه ایران چو زان گونه دید
 برابر همی خواست صف برکشید
 تهمتن بدو گفت کای شهریار
 ترا رزم جستن نیاید بکار
 من و رخس و کوپال و برگستوان
 همانا ندارند با من توان
 بگفت این و از جای برکرد رخس
 به زخمی سواری همی کرد پخش
 قلون دید دیوی بجسته ز بند
 به دست اندرون گرز و برزین کمند
 برو حمله آورد مانند باد
 بزد نیزه و بند جوشن گشاد
 تهمتن بزد دست و نیزه گرفت
 قلون از دلیریش مانده شگفت
 ستد نیزه از دست او نامدار
 بغرید چون تندر از کوهسار

بزد نیزه و برگرفتش ز زین
نهاد آن بن نیزه را بر زمین
قلون گشت چون مرغ با بابر
بدیدند لشکر همه تن به تن
هزیمت شد از وی سپاه قلون
به یکبارگی بخت بد را زبون
تهمتن گذشت از طلایه سوار
بیامد شتابان سوی کوهسار
کجا بد علفزار و آب روان
فرود آمد آن جایگه پهلوان
چنین تا شب تیره آمد فراز
تهمتن همی کرد هرگونه ساز
از آرایش جامه‌ی پهلوی
همان تاج و هم باره‌ی خسروی
چو شب تیره شد پهلوی پیش‌بین
برآراست باشاه ایران زمین
به نزدیک زال آوریدش به شب
به آمد شدن هیچ نگشاد لب
نشستند یک هفته با رای زن
شدند اندران موبدان انجمن
بهشتم بیاراست پس تخت عاج
برآویختند از بر عاج تاج

به شاهی نشست از برش کیقباد
همان تاج گوهر به سر برنهاد
همه نامداران شدند انجمن
چو دستان و چون قارن رزمزن
چو کشواد و خراد و برزین گو
فشاندند گوهر بران تاج نو
قباد از بزرگان سخن بشنوید
پس افراسیاب و سپه را بدید
دگر روز برداشت لشکر ز جای
خروشیدن آمد ز پرده‌سرای
بپوشید رستم سلیح نبرد
چو پیل ژیان شد که برخاست گرد
رده بر کشیدند ایرانیان
ببستند خون ریختن را میان
به یک دست مهراب کابل خدای
دگر دست گزدهم جنگی به پای
به قلب اندرون قارن رزمزن
ابا گرد کشواد لشکر شکن
پس پشت‌شان زال با کیقباد
به یک دست آتش به یک دست باد
به پیش اندرون کاویانی درفش

جهان زو شده سرخ و زرد و بنفش
 ز لشکر چو کشتی سراسر زمین
 کجا موج خیزد ز دریای چین
 سپر در سپر بافته دشت و راغ
 درفشیدن تیغها چون چراغ
 جهان سر به سر گشت دریای قار
 برافروخته شمع ازو صدهزار
 ز نالیدن بوق و بانگ سپاه
 تو گفتی که خورشید گم کرد راه
 سبک قارن رزمزن کان بدید
 چو رعد از میان نعره‌ای برکشید
 میان سپاه اندر آمد دلیر
 سپهدار قارن به کردار شیر
 گهی سوی چپ و گهی سوی راست
 بران گونه از هر سویی کینه خواست
 به گرز و به تیغ و سنان دراز
 همی کشت از ایشان گو سرفراز
 ز کشته زمین کرد مانند کوه
 شدند آن دلیران ترکان ستوه
 شماساس را دید گرد دلیر
 که می‌بر خروشید چون نره شیر
 بیامد دمان تا بر او رسید
 سبک تیغ تیز از میان برکشید
 بزد بر سرش تیغ زهر آبدار
 بگفتا منم قارن نامدار
 نگون اندر آمد شماساس گرد
 چو دید او ز قارن چنان دست برد
 چنین است کردار گردون پیر
 گهی چون کمانست و گاهی چو تیر

چو رستم بدید آنک قارن چه کرد
 چه‌گونه بود ساز ننگ و نبرد
 به پیش پدر شد بپرسید از وی
 که با من جهان پهلوانا بگوی
 که افراسیاب آن بد اندیش مرد
 کجا جای گیرد به روز نبرد
 چه پوشد کجا برافرازد درفش
 که پیداست تابان درفش بنفش
 من امروز بند کمرگاه اوی
 بگیرم کشانش بیارم بروی
 بدو گفت زال ای پسر گوش‌دار
 یک امروز با خویشتن هوش‌دار
 که آن ترک در جنگ نر ازدهاست
 در آهنگ و در کینه ابر بلاست

درفشش سیاهست و خفتان سیاه
 ز آهنش ساعد ز آهن کلاه
 همه روی آهن گرفته به زر
 نشانی سیه بسته بر خود بر
 ازو خویشان را نگه‌دار سخت
 که مردی دلیرست و پیروز بخت
 بدو گفت رستم که ای پهلوان
 تو از من مدار ایچ رنجه روان
 جهان آفریننده یار منست
 دل و تیغ و بازو حصار منست
 برانگیخت آن رخس رویینه سم
 برآمد خروشیدن گاو دم
 چو افراسیابش به هامون بدید
 شگفتید ازان کودک نارسید
 ز ترکان پرسید کین ازدها
 بدین گونه از بند گشته رها
 کدامست کین را ندانم به نام
 یکی گفت کاین پور دستان سام
 نبینی که با گرز سام آمدست
 جوانست و جویای نام آمدست
 به پیش سپاه آمد افراسیاب
 چو کشتی که موجش برآرد ز آب
 چو رستم ورا دید بغشارد ران
 بگردن برآورد گرز گران
 چو تنگ اندر آورد با او زمین
 فرو کرد گرز گران را به زین
 به بند کمرش اندر آورد چنگ
 جدا کردش از پشت زین پلنگ
 همی خواست بردنش پیش قباد
 دهد روز جنگ نخستینش داد
 ز هنگ سپهدار و چنگ سوار
 نیامد دوال کمر پایدار
 گسست و به خاک اندر آمد سرش
 سواران گرفتند گرد اندرش
 سپهد چو از جنگ رستم بجست
 بخائید رستم همی پشت دست
 چرا گفت نگرتمش زیرکش
 همی بر کمر ساختم بند خوش
 چو آوای زنگ آمد از پشت پیل
 خروشیدن کوس بر چند میل
 یکی مژده بردند نزدیک شاه
 که رستم بدرید قلب سپاه
 چنان تا بر شاه ترکان رسید
 درفش سپهدار شد ناپدید

گرفتیش کمر بند و بفگند خوار
خروشی ز ترکان برآمد بزار
ز جای اندر آمد چو آتش قباد
بجنید لشگر چو دریا ز باد
برآمد خروشیدن دار و کوب
درخشیدن خنجر و زخم چوب
بران ترگ زرین و زرین سپر
غمی شد سر از چاک چاک تبر
تو گفתי که ابری برآمد ز کنج
ز شنگرف نیرنگ زد بر ترنج
ز گرد سواران در آن پهن دشت
زمین شش شد و آسمان گشت هشت
هزار و صد و شصت گرد دلیر
به یک زخم شد کشته چون نره شیر
برفتند ترکان ز پیش مغان
کشیدند لشگر سوی دامغان
وزانجا به جیحون نهادند روی
خلیده دل و با غم و گفت و گوی
شکسته سلیح و گسسته کمر
نه بوق و نه کوس و نه پای و نه سر

برفت از لب رود نزد پشنگ
زبان پر ز گفتار و کوتاه چنگ
بدو گفت کای نامبردار شاه
ترا بود ازین جنگ جستن گناه
یکی آنکه پیمان شکستن ز شاه
بزرگان پیشین ندیدند راه
نه از تخم ایرج جهان پاک شد
نه زهر گزاینده تریاک شد
یکی کم شود دیگر آید به جای
جهان را نمانند بی کدخدای
قباد آمد و تاج بر سر نهاد
به کینه یکی نو در اندر گشاد
سواری پدید آمد از تخم سام
که دستانش رستم نهادست نام
بیامد بسان نهنگ دژم
که گفתי زمین را بسوزد بدم
همی تاخت اندر فراز و نشیب
همی زد به گرز و به تیغ و رکیب
ز گرزش هوا شد پر از چاک چاک
نیرزید جانم به یک مشت خاک
همه لشکر ما به هم بر درید
کس اندر جهان این شگفتی ندید
درفش مرا دید بر یک کران

به زین اندر آورد گرز گران
چنان برگرفتم ز زین خدنگ
که گفתי ندارم به یک پشه سنگ
کمر بند بگسست و بند قبای
ز چنگش فتادم نگون زیر پای
بدان زور هرگز نباشد هژبر
دو پایش به خاک اندر و سر به ابر
سواران جنگی همه همگروه
کشیدندم از پیش آن لخت کوه
تو دانی که شاهی دل و چنگ من
به جنگ اندرون زور و آهنگ من
به دست وی اندر یکی پشه‌ام
وزان آفرینش پر اندیشه‌ام
یکی پیلتن دیدم و شیرچنگ
نه هوش و نه دانش نه رای و درنگ
عنان را سپرده بران پیل مست
یکی گرزهای گاو پیکر بدست
همانا که کوپال سیصد هزار
زدندش بران تارک ترگ‌دار
تو گفתי که از آهنش کرده‌اند
ز سنگ و ز رویش برآورده‌اند
چه دریاش پیش و چه بیر بیان
چه درنده شیر و چه پیل ژبان
همی تاخت یکسان چو روز شکار
ببازی همی آمدش کارزار
چنو گر بدی سام را دستبرد
به ترکان نمادی سرافراز گرد
جز از آشتی جستنت رای نیست
که با او سپاه ترا پای نیست
زمینی کجا آفریدون گرد
بدانگه به تور دلاور سپرد
به من داده بودند و بخشیده راست
ترا کین پیشین نیابست خواست
تو دانی که دیدن نه چون آگهیست
میان شنیدن همیشه تهیست
گلستان که امروز باشد ببار
تو فردا چنی گل نیاید بکار
از امروز کاری بفردا ممان
که داند که فردا چه گردد زمان
ترا جنگ ایران چو بازی نمود
ز بازی سپه را درازی فزود
نگر تا چه مایه ستام بزر
هم از ترگ زرین و زرین سپر
همان تازی اسپان زرین لگام

همان تیغ هندی به زرین نیام
 ازین بیشتر نامداران گرد
 قباد اندر آمد به خواری ببرد
 چو کلباد و چون بارمان دلیر
 که بودی شکارش همه نره شیر
 خزروان کجا زال بشکست خرد
 نمودش بگرز گران دستبرد
 شماساس کین توز لشکر پناه
 که قارن بکشتش به آوردگاه
 جزین نامدران کین صدهزار
 فزون کشته آمد گه کارزار
 بتر زین همه نام و ننگ شکست
 شکستی که هرگز نشایدش بست
 گر از من سر نامور گشته شد
 که اغریث پر خرد کشته شد
 جوانی بد و نیکی روزگار
 من امروز را دی گرفتم شمار
 که پیش آمدندم همان سرکشان
 پس پشت هر یک درفشی کشان
 بسی یاد دادم از روزگار
 دمان از پس و من دوان زار و خوار
 کنون از گذشته مکن هیچ یاد
 سوی آشتی یاز با کیقباد
 گرت دیگر آید یکی آرزوی
 به گرد اندر آید سپه چارسوی
 به یک دست رستم که تابنده هور
 گه رزم با او نتابد به زور
 بروی دگر قارن رزم زن
 که چشمش ندیدست هرگز شکن
 سه دیگر چو کشواد زرین کلاه
 که آمد به آمل ببرد آن سپاه
 چهارم چو مهرباب کابل خدای
 که دستور شاهست و زایل خدای

سپهدار ترکان دو دیده پرآب
 شگفتی فرو ماند ز افراسیاب
 یکی مرد با هوش را برگزید
 فرسته به ایران چنان چون سزید
 یکی نامه بنوشت ارتنگ‌وار
 برو کرده صد گونه رنگ و نگار
 به نام خداوند خورشید و ماه
 که او داد بر آفرین دستگاه
 وزو بر روان فریدون درود
 کزو دارد این تخم ما تار و پود

گر از تور بر ایرج نیک بخت
 بد آمد پدید از پی تاج و تخت
 بران بر همی راند باید سخن
 بیاید که پیوند ماند به بن
 گر این کینه از ایرج آمد پدید
 منوچهر سرتاسر آن کین کشید
 بران هم که کرد آفریدون نخست
 کجا راستی را به بخشش بجست
 سزد گر برانیم دل هم بران
 نگردیم از آیین و راه سران
 ز جیحون و تا ماورالنهر بر
 که جیحون میانچيست اندر گذر
 بر و بوم ما بود هنگام شاه
 نکردی بران مرز ایرج نگاه
 همان بخش ایرج ز ایران زمین
 بداد آفریدون و کرد آفرین
 ازان گر بگردیم و جنگ آوریم
 جهان بر دل خویش تنگ آوریم
 بود زخم شمشیر و خشم خدای
 بیابیم بهره به هر دو سرای
 و گر همچنان چون فریدون گرد
 به تور و به سلم و به ایرج سپرد
 ببخشیم و زان پس نجویم کین
 که چندین بلا خود نیرزد زمین
 سراینده از سال چون برف گشت
 ز خون کیان خاک شنگرف گشت
 سرانجام هم جز به بالای خویش
 نیابد کسی بهره از جای خویش
 بمانیم روز پسین زیر خاک
 سراپای کرباس و جای مفاک
 و گر آزمندیست و اندوه و رنج
 شدن تنگ دل در سرای سپنج
 مگر رام گردد برین کیقباد
 سر مرد بخرد نگردد ز داد
 کس از ما نبیند جیحون بخواب
 وز ایران نیابند ازین روی آب
 مگر با درود و سلام و پیام
 دو کشور شود زین سخن شادکام
 چو نامه به مهر اندر آورد شاه
 فرستاد نزدیک ایران سپاه
 بردند نامه بر کیقباد
 سخن نیز ازین گونه کردند یاد
 چنین داد پاسخ که دانی درست
 که از ما نبد پیشدستی نخست

ز تور اندر آمد نخستین ستم
که شاهی چو ایرج شد از تخت کم
بدین روزگار اندر افراسیاب
بیامد به تیزی و بگذاشت آب
شنیدی که با شاه نوذر چه کرد
دل دام و دد شد پر از داغ و درد
ز کینه به اغریثت پرورد
نه آن کرد کز مردمی در خورد
ز کردار بد گر پشیمان شوید
بنوی ز سر باز پیمان شوید
مرا نیست از کینه و آزارنج
بسیچیده‌ام در سرای سپنج
شما را سپردم ازان روی آب
مگر یابد آرامش افراسیاب
بنوی یکی باز پیمان نوشت
به باغ بزرگی درختی بکشت
فرستاده آمد بسان پلنگ
رسانید نامه به نزد پشنگ
بنه برنهاد و سپه را براند
همی گرد بر آسمان برفشانند
ز جیحون گذر کرد مانند باد
وزان آگهی شد بر کیقباد
که دشمن شد از پیش بی‌کارزار
بدان گشت شادان دل شهریار
بدو گفت رستم که ای شهریار
مجو آشتی درگه کارزار
نبد پیشتر آشتی را نشان
بدین روز گرز من آوردشان
چنین گفت با نامور کیقباد
که چیزی ندیدم نکوتر ز داد
نبیره فریدون فرخ پشنگ
به سیری همی سر بیچد ز جنگ
سزد گر هر آنکس که دارد خرد
بکژی و ناراستی ننگرد
ز زاولستان تا بدریای سند
نوشتیم عهدی ترا بر پرند
سر تخت با افسر نیمروز
بدار و همی باش گیتی فروز
وزین روی کابل به مهراب ده
سراسر سنانت به زهراب ده
کجا پادشاهیست بی‌جنگ نیست
وگر چند روی زمین تنگ نیست
سریش را بیاراست با تاج زر
همان گردگاهش به زرین کمر

ز یک روی گیتی مرو را سپرد
بیوسید روی زمین مرد گرد
ازان پس چنین گفت فرخ قباد
که بی‌زال تخت بزرگی مباد
به یک موی دستان نیرزد جهان
که او ماندمان یادگار از مهان
یکی جامه‌ی شهرباری به زر
ز یاقوت و پیروزه تاج و کمر
نهادند مهد از بر پنج پیل
ز پیروزه رخشان بکردار نیل
بگسترد زر بفت بر مهد بر
یکی گنج کش کش ندانست مر
فرستاد نزدیک دستان سام
که خلعت مرا زین فزون بود کام
اگر باشدم زندگانی دراز
ترا دارم اندر جهان بی‌نیاز
همان قارن نیو و کشواد را
چو برزین و خراد پولاد را
برافگند خلعت چنان چون سزید
کسی را که خلعت سزاوار دید
درم داد و دینار و تیغ و سپر
کرا در خور آمد کلاه و کمر

وزانجا سوی پارس اندر کشید
که در پارس بد گنجها را کلید
نشستنگه آن گه به اسطخر بود
کیان را بدان جایکه فخر بود
جهانی سوی او نهادند روی
که او بود سالار دیهیم جوی
به تخت کیان اندر آورد پای
به داد و به آیین فرخنده‌رای
چنین گفت با نامور مهتران
که گیتی مرا از کران تا کران
اگر پیل با پشه کین آورد
همه رخنه در داد و دین آورد
نخواهم به گیتی جز از راستی
که خشم خدا آورد کاستی
تن آسانی از درد و رنج منست
کجا خاک و آبست گنج منست
سپاهی و شهری همه یکسرند
همه پادشاهی مرا لشکرند
همه در پناه جهاندار بید
خردمند بید و بی‌آزار بید
هر آنکس که دارد خورید و دهید

سپاسی ز خوردن به من برنھید
 هرآنکس کجا بازماند ز خورد
 ندارد همی توشه‌ی کارکرد
 چراگاهشان بارگاه منست
 هرآنکس که اندر سپاه منست
 وزان رفته نام‌آوران یاد کرد
 به داد و دهش گیتی آباد کرد
 برین گونه صدسال شادان بزیست
 نگر تا چنین در جهان شاه کیست
 پسر بد مر او را خردمند چار
 که بودند زو در جهان یادگار
 نخستین چو کاووس باآفرین
 کی آرش دوم و دگر کی پیشین
 چهارم کجا آرشش بود نام
 سپردند گیتی به آرام و کام
 چو صد سال بگذشت با تاج و تخت
 سرانجام تاب اندر آمد به بخت
 چو دانست کامد به نزدیک مرگ
 بیژمرد خواهد همی سبز برگ
 سر ماه کاووس کی را بخواند
 ز داد و دهش چند با او براند
 بدو گفت ما بر نهادیم رخت
 تو بسپار تابوت و بردار تخت
 چنانم که گویی ز البرز کوه
 کنون آمدم شادمان با گروه
 چو بختی که بی‌آگهی بگذرد
 پرستنده‌ی او ندارد خرد
 تو گر دادگر باشی و پاک دین
 ز هر کس نیابی بجز آفرین
 و گر از گیرد سرت را به دام
 برآری یکی تیغ تیز از نیام
 بگفت این و شد زین جهان فراخ
 گزین کرد صندوق بر جای کاخ
 بسر شد کنون قصه‌ی کیقباد
 ز کاووس باید سخن کرد یاد

درخت برومند چون شد بلند
 گر آید ز گردون برو بر گزند
 شود برگ پژمرده و بیخ مست
 سرش سوی پستی گراید نخست
 چو از جایگه بگسلد پای خویش
 به شاخ نو آیین دهد جای خویش
 مراو را سپارد گل و برگ و باغ
 بهاری به کردار روشن چراغ

اگر شاخ بد خیزد از بیخ نیک
تو با شاخ تندی میاغاز ریک
پدر چون به فرزند ماند جهان
کند آشکارا برو بر نهان
گر از بفگند فر و نام پدر
تو بیگانه خوانش مخوانش پسر
کرا گم شود راه آموزگار
سزد گر جفا بیند از روزگار
چنین است رسم سرای کهن
سرش هیچ پیدا نبینی ز بن
چو رسم بدش بازدارند کسی
نخواهد که ماند به گیتی بسی
چو کاووس بگرفت گاه پدر
مرا او را جهان بنده شد سر به سر
همان تخت و هم طوق و هم گوشوار
همان تاج زرین زبرجد نگار
همان تازی اسپان آگنده یال
به گیتی ندانست کس را همال
چنان بد که در گلشن زرنegar
همی خورد روزی می خوشگوار
یکی تخت زرین بلورینش پای
نشسته برویر جهان کدخدای
ابا پهلوانان ایران به هم
همی رای زد شاه بر پیش و کم
چو رامشگری دیو زی پرده دار
بیامد که خواهد بر شاه بار
چنین گفت کز شهر مازندران
یکی خوشنوازم ز رامشگران
اگر در خورم بندگی شاه را
گشاید بر تخت او راه را
برفت از بر پرده سالار بار
خرامان بیامد بر شهریار
بگفتا که رامشگری بر درست
ابا بربط و نغز رامشگرست
بفرمود تا پیش او خواندند
بر رود سازانش بنشانند
به بربط چو بایست بر ساخت رود
برآورد مازندرانی سرود
که مازندران شهر ما یاد باد
همیشه بر و بومش آباد باد
که در بوستانش همیشه گلست
به کوه اندرون لاله و سنبلست
هوا خوشگوار و زمین پرنگار
نه گرم و نه سرد و همیشه بهار

نوازنده بلبل به باغ اندرون
 گرازنده آهو به راغ اندرون
 همیشه بیاساید از خفت و خوی
 همه ساله هرجای رنگست و بوی
 گلابست گویی به جویش روان
 همی شاد گردد ز بویش روان
 دی و بهمن و آذر و فرودین
 همیشه پر از لاله بینی زمین
 همه ساله خندان لب جویبار
 به هر جای باز شکاری به کار
 سراسر همه کشور آراسته
 ز دیبا و دینار وز خواسته
 بتان پرستنده با تاج زر
 همه نامداران به زرین کمر
 چو کاووس بشنید از او این سخن
 یکی تازه اندیشه افکند بن
 دل رزمجویش بیست اندران
 که لشکر کشد سوی مازندران
 چنین گفت با سرفرازان رزم
 که ما سر نهادیم یکسر به بزم
 اگر کاهلی پیشه گیرد دلیر
 نگرده ز آسایش و کام سیر
 من از جم و ضحاک و از کیقباد
 فزونم به بخت و به فر و به داد
 فزون بایدم زان ایشان هنر
 جهانجوی باید سر تاجور
 سخن چون به گوش بزرگان رسید
 ازیشان کس این رای فرخ ندید
 همه زرد گشتند و پرچین بروی
 کسی جنگ دیوان نکرد آرزوی
 کسی راست پاسخ نیارست کرد
 نهانی روانشان پر از باد سرد
 چو طوس و چو گودرز کشواد و گیو
 چو خراد و گرگین و رهام نیو
 به آواز گفتند ما کهتریم
 زمین جز به فرمان تو نسپریم
 ازان پس یکی انجمن ساختند
 ز گفتار او دل برداختند
 نشستند و گفتند با یکدگر
 که از بخت ما را چه آمد به سر
 اگر شهریار این سخنها که گفت
 به می خوردن اندر نخواهد نهفت
 ز ما و ز ایران برآمد هلاک
 نماند برین بوم و بر آب و خاک

که جمشید با فر و انگشتی
به فرمان او دیو و مرغ و پری
ز مازندران یاد هرگز نکرد
نجست از دلیران دیوان نبرد
فریدون پردانش و پرفسون
همین را روانش نبذ رهنمون
اگر شایدی بردن این بد بسر
به مردی و گنج و به نام و هنر
منوچهر کردی بدین پیشدست
نکردی برین بر دل خویش پست
یکی چاره باید کنون اندرین
که این بد بگردد ز ایران زمین
چنین گفت پس طوس با مهتران
که ای رزم دیده دلاور سران
مراین بند را چاره اکنون یکیست
بسازیم و این کار دشوار نیست
هیونی تکاور بر زال سام
بباید فرستاد و دادن پیام
که گر سر به گل داری اکنون مشوی
یکی تیز کن مغز و بنمای روی
مگر کاو گشاید لب پندمند
سخن بر دل شهریار بلند
بگوید که این اهرمن داد یاد
در دیو هرگز نباید گشاد
مگر زالش آرد ازین گفته باز
وگر نه سرآمد نشان فراز
سخنها ز هر گونه بر ساختند
هیونی تکاور برون تاختند
رونده همی تاخت تا نیمروز
چو آمد بر زال گیتی فروز
چنین داد از نامداران پیام
که ای نامور با گهر پور سام
یکی کار پیش آمد اکنون شگفت
که آسانش اندازه نتوان گرفت
برین کار گر تو نبندی کمر
نه تن ماند ایدر نه بوم و نه بر
یکی شاه را بر دل اندیشه خاست
بپیچیدش آهرمن از راه راست
به رنج نیاگانش از باستان
نخواهد همی بود همداستان
همی گنج بی رنج بگزایدش
چراگاه مازندران بایدش
اگر هیچ سرخاری از آمدن
سپهد همی زود خواهد شدن

همی رنج تو داد خواهد به باد
که بردی ز آغاز باکیقباد
تو با رستم شیر ناخورده سیر
میان را بیستی چو شیر دلیر
کنون آن همه باد شد پیش اوی
بیچید جان بداندیش اوی
چو بشنید دستان بیچید سخت
تنش گشت لرزان بسان درخت
همی گفت کاووس خودکامه مرد
نه گرم آزموده ز گیتی نه سرد
کسی کاو بود در جهان پیش گاه
برو بگذرد سال و خورشید و ماه
که ماند که از تیغ او در جهان
بلرزند یکسر کهان و مهان
نباشد شگفت ار بمن نگرود
شوم خسته گر پند من نشنود
ورین رنج آسان کنم بر دلم
از اندیشه‌ی شاه دل بگسلم
نه از من پسندد جهان‌آفرین
نه شاه و نه گردان ایران زمین
شوم گویمش هرچ آید ز پند
ز من گر پذیرد بود سودمند
وگر تیز گردد گشادست راه
تہمتن هم ایدر بود با سپاه
پر اندیشه بود آن شب دیرباز
چو خورشید بنمود تاج از فراز
کمر بست و بنهاد سر سوی شاه
بزرگان برفتند با او به راه
خبر شد به طوس و به گودرز و گیو
به رهام و گرگین و گردان نیو
که دستان به نزدیک ایران رسید
درفش همایونش آمد پدید
پذیره شدندش سران سپاه
سری کاو کشد پهلوانی کلاه
چو دستان سام اندر آمد به تنگ
پذیره شدندش همه بی‌درنگ
برو سرکشان آفرین خواندند
سوی شاه با او همی راندند
بدو گفت طوس ای گو سرفراز
کشیدی چنین رنج راه دراز
ز بهر بزرگان ایران زمین
برآرامش این رنج کردی گزین
همه سر به سر نیک خواه توایم
ستوده به فر کلاه توایم

ابا نامداران چنین گفت زال
که هر کس که او را نفرسود سال
همه پند پیرانش آید به یاد
ازان پس دهد چرخ گردانش داد
نشاید که گیریم ازو پند باز
کزین پند ما نیست خود بی نیاز
ز پند و خرد گر بگردد سرش
پشیمانی آید ز گیتی برش
به آواز گفتند ما با توایم
ز تو بگذرد پند کس نشنویم
همه یکسره نزد شاه آمدند
بر نامور تخت گاه آمدند

همی رفت پیش اندرون زال زر
پس او بزرگان زرین کمر
چو کاووس را دید دستان سام
نشسته بر اورنگ بر شادکام
به کش کرده دست و سرافکنده پست
همی رفت تا جایگاه نشست
چنین گفت کای کدخدای جهان
سرافراز بر مهتران و مهان
چو تخت تو نشنید و افسر ندید
نه چون بخت تو چرخ گردان شنید
همه ساله پیروز بادی و شاد
سرت پر ز دانش دلت پر ز داد
شه نامبردار بنواختش
بر خویش بر تخت بنشاختش
بپرسیدش از رنج راه دراز
ز گردان و از رستم سرفراز
چنین گفت مر شاه را زال زر
که نوشه بدی شاه و پیروزگر
همه شاد و روشن به بخت تواند
برافراخته سر به تخت تواند
ازان پس یکی داستان کرد یاد
سخنهای شایسته را در گشاد
چنین گفت کای پادشاه جهان
سزاوار تختی و تاج مهان
ز تو پیشتر پادشه بوده اند
که این راه هرگز نپیموده اند
که بر سر مرا روز چندی گذشت
سپهر از بر خاک چندی بگشت
منوچهر شد زین جهان فراخ
ازو ماند ایدر بسی گنج و کاخ
همان زو و با نوذر و کیقباد

چه مایه بزرگان که داریم یاد
ابا لشکر گشن و گرز گران
نکردند آهنگ مازندران
که آن خانه‌ی دیو افسونگرست
طلسمست و ز بند جادو درست
مران را به شمشیر نتوان شکست
به گنج و به دانش نباید به دست
هم آن را به نیرنگ نتوان گشاد
مده رنج و گنج و درم را به باد
همایون ندارد کس آنجا شدن
وزایدر کنون رای رفتن زدن
سپه را بران سو نباید کشید
ز شاهان کس این رای هرگز ندید
گرین نامداران ترا کهترند
چنین بنده‌ی دادگر داورند
تو از خون چندین سرنامدار
ز بهر فزونی درختی مکار
که بار و بلندیش نفرین بود
نه آیین شاهان پیشین بود
چنین پاسخ آورد کاووس باز
کز اندیشه‌ی تو نیم بی‌نیاز
ولیکن من از آفریدون و جم
فزونم به مردی و فر و درم
همان از منوچهر و از کیقباد
که مازندران را نکردند یاد
سپاه و دل و گنجم افزونترست
جهان زیر شمشیر تیز اندرست
چو بردانشی شد گشاده جهان
به آهن چه داریم گیتی نهان
شومشان یکایک به راه آورم
گر آیین شمشیر و گاه آورم
اگر کس نمانم به مازندران
وگر بر نهم باژ و ساو گران
چنان زار و خوارند بر چشم من
چه جادو چه دیوان آن انجمن
به گوش تو آید خود این آگهی
کزیشان شود روی گیتی تهی
تو با رستم ایدر جهاندار باش
نگهبان ایران و بیدار باش
جهان آفریننده یار منست
سر نره دیوان شکار منست
گرایدونک یارم نباشی به جنگ
مفرمای ما را بدین در درنگ
چو از شاه بنشیند زال این سخن

ندید ایچ پیدا سرش را ز بن
 بدو گفت شاه‌ی و ما بنده‌ایم
 به دلسوزگی با تو گوینده‌ایم
 اگر داد فرمان دهی گر ستم
 برای تو باید زدن گام و دم
 از اندیشه دل را بپرداختم
 سخن آنچ دانستم انداختم
 نه مرگ از تن خویش بتوان سپوخت
 نه چشم جهان کس به سوزن بدوخت
 به پرهیز هم کس نجست از نیاز
 جهانجوی ازین سه نیاید جواز
 همیشه جهان بر تو فرخنده باد
 مبادا که پند من آیدت یاد
 پشیمان مبادی ز کردار خویش
 به تو باد روشن دل و دین و کیش
 سبک شاه را زال پدرود کرد
 دل از رفتن او پر از دود کرد
 برون آمد از پیش کاووس شاه
 شده تیره بر چشم او هور و ماه
 برفتند با او بزرگان نیو
 چو طوس و چو گودرز و رهام و گیو
 به زال آنکهی گفت گیو از خدای
 همی خواهم آنک او بود رهنمای
 به جایی که کاووس را دسترس
 نباشد ندارم مر او را به کس
 ز تو دور باد از و چشم نیاز
 مبادا به تو دست دشمن دراز
 به هر سو که آییم و اندر شویم
 جز او آفرینت سخن نشنویم
 پس از کردگار جهان‌آفرین
 به تو دارد امید ایران زمین
 ز بهر گوان رنج برداشتی
 چنین راه دشوار بگذاشتی
 پس آنکه گرفتندش اندر کنار
 ره سیستان را برآراست کار

چو زال سپهبد ز پهلوی برفت
 دما دم سپه روی بنهاد و تفت
 به طوس و به گودرز فرمود شاه
 کشیدن سپه سر نهادن به راه
 چو شب روز شد شاه و جنگ‌آوران
 نهادند سر سوی مازندران
 به میلاد بسپرد ایران زمین
 کلید در گنج و تاج و نگین

بدو گفت گر دشمن آید پدید
 ترا تیغ کینه بیاید کشید
 ز هر بد به زال و به رستم پناه
 که پشت سپاهند و زیبای گاه
 دگر روز برخاست آوای کوس
 سپه را همی راند گودرز و طوس
 همی رفت کاووس لشکر فروز
 به زدگاه بر پیش کوه اسپروز
 به جایی که پنهان شود آفتاب
 بدان جایگه ساخت آرام و خواب
 کجا جای دیوان دژخیم بود
 بدان جایگه پیل را بیم بود
 بگسترد زریفت بر میش سار
 هوا پر ز بوی از می خوشگوار
 همه پهلوانان فرخنده پی
 نشستند بر تخت کاووس کی
 همه شب می و مجلس آراستند
 به شبگیر کز خواب برخاستند
 پراگنده نزدیک شاه آمدند
 کمر بسته و با کلاه آمدند
 بفرمود پس گیو را شهریار
 دوباره ز لشکر گزیدن هزار
 کسی کاو گراید به گرز گران
 گشاینده‌ی شهر مازندران
 هر آنکس که بینی ز پیر و جوان
 تنی کن که با او نباشد روان
 وزو هرچ آباد بینی بسوز
 شب آور به جایی که باشی به روز
 چنین تا به دیوان رسد آگهی
 جهان کن سراسر ز دیوان تهی
 کمر بست و رفت از بر شاه گیو
 ز لشکر گزین کرد گردان نیو
 بشد تا در شهر مازندران
 ببارید شمشیر و گرز گران
 زن و کودک و مرد با دستوار
 نیافت از سر تیغ او زینهار
 همی کرد غارت همی سوخت شهر
 بیالود بر جای تریاک زهر
 یکی چون بهشت برین شهر دید
 پر از خرمی بر درش بهر دید
 به هر برزنی بر فزون از هزار
 پرستار با طوق و با گوشوار
 پرستنده زین بیشتر با کلاه
 به چهره به کردار تابنده ماه

به هر جای گنجی پراکنده زر
 به یک جای دینار سرخ و گهر
 بی اندازه گرد اندرش چارپای
 بهشتیست گفتی همیدون به جای
 به کاووس بردند از او آگهی
 ازان خرمی جای و آن فرهی
 همی گفت خرم زیاد آنک گفت
 که مازندران را بهشتیست جفت
 همه شهر گویی مگر بتکده ست
 ز دیبای چین بر گل آذین زدست
 بتان بهشتند گویی درست
 به گلنارشان روی رضوان بشست
 چو یک هفته بگذشت ایرانیان
 ز غارت گشادند یکسر میان
 خبر شد سوی شاه مازندران
 دلش گشت پر درد و سر شد گران
 ز دیوان به پیش اندرون سنجه بود
 که جان و تنش زان سخن رنجه بود
 بدو گفت رو نزد دیو سپید
 چنان رو که بر چرخ گردنده شید
 بگویش که آمد به مازندران
 بغارت از ایران سپاهی گران
 جهانجوی کاووس شان پیش رو
 یکی لشگری جنگ سازان نو
 کنون گر نباشی تو فریادرس
 نیننی بمازندران زنده کس
 چو بشنید پیغام سنجه نهفت
 بر دیو پیغام شه بازگفت
 چنین پاسخش داد دیو سپید
 که از روزگاران مشو ناامید
 بیایم کنون با سپاهی گران
 ببرم پی او ز مازندران
 شب آمد یکی ابر شد با سپاه
 جهان کرد چون روی زنگی سیاه
 چو دریای قارست گفتی جهان
 همه روشنائیش گشته نهان
 یکی خیمه زد بر سر او دود و قیر
 سیه شد جهان چشمها خیره خیر
 چو بگذشت شب روز نزدیک شد
 جهانجوی را چشم تاریک شد
 ز لشکر دو بهره شده تیره چشم
 سر نامداران ازو پر ز خشم
 از ایشان فراوان تبه کرد نیز
 نبود از بدبخت مانده چیز

چو تاریک شد چشم کاووس شاه
بد آمد ز کردار او بر سپاه
همه گنج تاراج و لشکر اسیر
جوان دولت و بخت برگشت پیر
همه داستان یاد باید گرفت
که خیره نماید شگفت از شگفت
سپهبد چنین گفت چون دید رنج
که دستور بیدار بهتر ز گنج
به سختی چو یک هفته اندر کشید
به دیده ز ایرانیان کس ندید
بهشتم بغرید دیو سپید
که ای شاه بی‌بر به کردار بید
همی برتری را بیاراستی
چراگاه مازندران خواستی
همی نیروی خویش چون پیل مست
بدیدی و کس را ندادی تو دست
چو با تاج و با تخت نشکافتی
خرد را بدین‌گونه بغریفتی
کنون آنچ اندر خور کار تست
دلت یافت آن آرزوها که جست
ازان نره دیوان خنجرگذار
گزین کرد جنگی ده و دوهزار
بر ایرانیان بر نگهدار کرد
سر سرکشان پر ز تیمار کرد
سران را همه بندها ساختند
چو از بند و بستن پرداختند
خورش دادشان اندکی جان سپوز
بدان تا گذارند روزی به روز
ازان پس همه گنج شاه جهان
چه از تاج یاقوت و گرز گران
سپرد آنچ دید از کران تا کران
به ارژنگ سالار مازندران
بر شاه رو گفت و او را بگوی
که ز آهرمن اکنون بهانه مجوی
همه پهلوانان ایران و شاه
نه خورشید بیند روشن نه ماه
به کشتن نکردم برو بر نهیب
بدان تا بداند فراز و نشیب
به زاری و سختی برآیدش هوش
کسی نیز ننهد برین کار گوش
چو ارژنگ بشنید گفتار اوی
سوی شاه مازندران کرد روی
همی رفت با لشکر و خواسته
اسیران و اسپان آراسته

سپرد او به شاه و سبک بازگشت
بدان برز کوه آمد از پهن دشت

ازان پس جهانجوی خسته جگر
برون کرد مردی چو مرغی به پر
سوی زابلستان فرستاد زود
به نزدیک دستان و رستم درود
کنون چشم شد تیره و تیره بخت
به خاک اندر آمد سر تاج و تخت
جگر خسته در چنگ آهرمنم
همی بگسلد زار جان از تنم
چو از پندهای تو یادآورم
همی از جگر سرد باد آورم
نرفتم به گفتار تو هوشمند
ز کم دانشی بر من آمد گزند
اگر تو نبندی بدین بد میان
همه سود را مایه باشد زیان
چو پوینده نزدیک دستان رسید
بگفت آنچ دانست و دید و شنید
هم آن گنج و هم لشکر نامدار
بیاراسته چون گل اندر بهار
همه چرخ گردان به دیوان سپرد
تو گویی که باد اندر آمد ببرد
چو بشنید بر تن بدرید پوست
ز دشمن نهان داشت این هم ز دوست
به روشن دل از دور بدها بدید
که زین بر زمانه چه خواهد رسید
به رستم چنین گفت دستان سام
که شمشیر کوتاه شد اندر نیام
نشاید کزین پس چمیم و چریم
وگر تخت را خویشتن پروریم
که شاه جهان در دم ازدهاست
به ایرانیان بر چه مایه بلاست
کنون کرد باید ترا رخس زین
بخواهی به تیغ جهان بخش کین
همانا که از بهر این روزگار
ترا پرورانید پروردگار
نشاید بدین کار آهرمنی
که آسایش آری و گر دم زنی
برت را به ببر بیان سخت کن
سر از خواب و اندیشه پردخت کن
هران تن که چشمش سنان تو دید
که گوید که او را روان آرمید
اگر جنگ دریا کنی خون شود

از آوای تو کوه هامون شود
نباید که ارژنگ و دیو سپید
به جان از تو دارند هرگز امید
کنون گردن شاه مازندران
همه خرد بشکن بگزر گران
چنین پاسخش داد رستم که راه
درازست و من چون شوم کینه خواه
ازین پادشاهی بدان گفت زال
دو راهست و هر دو به رنج و وبال
یکی از دو راه آنک کاووس رفت
دگر کوه و بالا و منزل دو هفت
پر از دیو و شیرست و پر تیرگی
بماند بدو چشمت از خیرگی
تو کوتاه بگزین شگفتی بین
که یار تو باشد جهان آفرین
اگرچه به رنجست هم بگذرد
پی رخس فرخ زمین بسپرد
شب تیره تا برکشد روز چاک
نیایش کنم پیش یزدان پاک
مگر باز بینم بر و یال تو
همان پهلوی چنگ و گویال تو
و گر هوش تو نیز بر دست دیو
برآید به فرمان گیهان خدیو
تواند کسی این سخن بازداشت
چنان کاو گذارد بیاید گذاشت
نخواهد همی ماند ایدر کسی
بخوانند اگرچه بماند بسی
کسی کاو جهان را بنام بلند
گذارد به رفتن نباشد نژد
چنین گفت رستم به فرخ پدر
که من بسته دارم به فرمان کمر
ولیکن بدوزخ چمیدن به پای
بزرگان پیشین ندیدند رای
همان از تن خویش نابوده سیر
نیاید کسی پیش درنده شیر
کنون من کمر بسته و رفته گیر
نخواهم جز از دادگر دستگیر
تن و جان فدای سپهبد کنم
طلسم دل جادوان بشکنم
هرانکس که زنده است ز ایرانیان
بیارم بندم کمر بر میان
نه ارژنگ مانم نه دیو سپید
نه سنجه نه پولاد غندی نه بید
به نام جهان آفرین یک خدای

که رستم نگرداند از رخس پای
مگر دست ارژنگ بسته چو سنگ
فگنده به گردنش در پالهنه
سر و مغز پولاد را زیر پای
پی رخس برده زمین را ز جای
بپوشید ببر و برآورد یال
برو آفرین خواند بسیار زال
چو رستم بر رخس اندر آورد پای
رخس رنگ بر جای و دل هم به جای
بیامد پر از آب رودابه روی
همی زار بگریست دستان بروی
بدو گفت کای مادر نیکخوی
نه بگزیدم این راه برآرزوی
مرا در غم خود گذاری همی
به یزدان چه امیدداری همی
چنین آمدم بخشش روزگار
تو جان و تن من به زنده دار
به پدرود گردنش رفتند پیش
که دانست کش باز بیند پیش
زمانه بدین سان همی بگذرد
دمش مرد دانا همی بشمرد
هران روز بد کز تو اندر گذشت
بر آنی کزو گیتی آباد گشت

برون رفت پس پهلوی نیمروز
ز پیش پدر گرد گیتی فروز
دو روزه بیک روزه بگذاشتی
شب تیره را روز پنداشتی
بدین سان همی رخس ببرید راه
بتابنده روز و شبان سیاه
تنش چون خورشید جست و آمد به شور
یکی دشت پیش آمدش پر ز گور
یکی رخس را تیز بنمود ران
تگ گور شد از تگ او گران
کمند و پی رخس و رستم سوار
نیابد ازو دام و دد زینهار
کمند کیانی بینداخت شیر
به حلقه درآورد گور دلیر
کشید و بیفگند گور آن زمان
بیامد برش چون هژبر دمان
ز پیکان تیرآتشی برفروخت
بدو خاک و خاشاک و هیزم بسوخت
بران آتش تیز بریانش کرد
ازان پس که بی پوست و بی جانش کرد

بخورد و بینداخت زو استخوان
همین بود دیگ و همین بود خوان
لگام از سر رخس برداشت خوار
چرا دید و بگذاشت در مرغزار
بر نیستان بستر خواب ساخت
در بیم را جای ایمن شناخت
دران نیستان بیشه‌ی شیر بود
که پیلی نیارست ازو نی درود
چو یک پاس بگذشت درنده شیر
به سوی کنام خود آمد دلیر
بر نی یکی پیل را خفته دید
بر او یکی اسپ آشفته دید
نخست اسپ را گفت باید شکست
چو خواهم سوارم خود آید به دست
سوی رخس رخشان برآمد دمان
چو آتش بجوشید رخس آن زمان
دو دست اندر آورد و زد بر سرش
همان تیز دندان به پشت اندرش
همی زد بران خاک تا پاره کرد
ددی را بران چاره بیچاره کرد
چو بیدار شد رستم تیزچنگ
جهان دید بر شیر تاریک و تنگ
چنین گفت با رخس کای هوشیار
که گفت که با شیر کن کارزار
اگر تو شدی کشته در چنگ اوی
من این گرز و این مغفر جنگجوی
چگونه کشیدی به مازندران
کمند کیانی و گرز گران
چرا نامدی نزد من با خروش
خروش توام چون رسیدی به گوش
سرم گر ز خواب خوش آگه شدی
ترا جنگ با شیر کوتاه شدی
چو خورشید برزد سر از تیره کوه
تہمتن ز خواب خوش آمد ستوه
تن رخس بسترد و زین برنهاد
ز یزدان نیکی دهش کرد یاد

یکی راه پیش آمدش ناگزیر
همی رفت بایست بر خیره خیر
پی اسپ و گویا زبان سوار
ز گرما و از تشنگی شد ز کار
پیاده شد از اسپ و ژوپین به دست
همی رفت پویان به کردار مست
همی جست بر چاره جستن رهی

سوی آسمان کرد روی آنگهی
 چنین گفت کای داور دادگر
 همه رنج و سختی تو آری به سر
 گرایدونک خشنودی از رنج من
 بدان گیتی آگنده کن گنج من
 بپویم همی تا مگر کردگار
 دهد شاه کاووس را زینهار
 هم ایرانیان را ز چنگال دیو
 گشاید بی آزار گیهان خدیو
 گنهکار و افگندگان تواند
 پرستنده و بندگان تواند
 تن پیلوارش چنان تفته شد
 که از تشنگی سست و آشفته شد
 بیفتاد رستم بر آن گرم خاک
 زبان گشته از تشنگی چاک چاک
 همانکه یکی میش نیکوسرین
 بپمود پیش تهمتن زمین
 ازان رفتن میش اندیشه خاست
 بدل گفت کابشخور این کجاست
 همانا که بخشایش کردگار
 فراز آمدست اندرین روزگار
 بیفشارد شمشیر بر دست راست
 به زور جهاندار بر پای خاست
 بشد بر پی میش و تیغش به چنگ
 گرفته به دست دگر پالهنک
 بره بر یکی چشمه آمد پدید
 چو میش سراور بدانجا رسید
 تهمتن سوی آسمان کرد روی
 چنین گفت کای داور راستگوی
 هرانکس که از دادگر یک خدای
 بیچند نیارد خرد را به جای
 برین چشمه آبشخور میش نیست
 همان گرم دشتی مرا خویش نیست
 به جایی که تنگ اندر آید سخن
 پناهت بجز پاک یزدان مکن
 بران گرم بر آفرین کرد چند
 که از چرخ گردان مبادت گزند
 گیابر در و دشت تو سبز باد
 مباد از تو هرگز دل یوز شاد
 ترا هرک یازد به تیر و کمان
 شکسته کمان باد و تیره گمان
 که زنده شد از تو گو پیلتن
 وگرنه پراندیشه بود از کفن
 که در سینه‌ی ازدهای بزرگ

نگنجد بماند به چنگال گرگ
شده پاره پاره کنان و کشان
ز رستم به دشمن رسیده نشان
روانش چو پردخته شد ز آفرین
ز رخسار تگاور جدا کرد زین
همه تن بشستش بران آب پاک
به کردار خورشید شد تابناک
چو سیراب شد ساز نخچیر کرد
کمر بست و ترکش پر از تیر کرد
بیفگند گوری چو پیل ژیان
جدا کرد ازو چرم پای و میان
چو خورشید تیز آتشی بر فروخت
برآورد ز آب اندر آتش بسوخت
بپردخت ز آتش بخوردن گرفت
به خاک استخوانش سپردن گرفت
سوی چشمه‌ی روشن آمد بر آب
چو سیراب شد کرد آهنگ خواب
تهدمتن به رخسار سراینده گفت
که با کس مکوش و مشو نیز جفت
اگر دشمن آید سوی من پیوی
تو با دیو و شیران مشو جنگجوی
بخفت و بر آسود و نگشاد لب
چمان و چران رخسار تا نیم شب

ز دشت اندر آمد یکی ازدها
کزو پیل گفتی نیاید رها
بدان جایگاه بودش آرامگاه
نکردی ز بیمش برو دیو راه
بیامد جهانجوی را خفته دید
بر او یکی اسپ آشفته دید
پر اندیشه شد تا چه آمد پدید
که یارد بدین جایگاه آرمید
نیارست کردن کس آنجا گذر
ز دیوان و پیلان و شیران نر
همان نیز گامد نیاید رها
ز چنگ بداندیش نر ازدها
سوی رخسار رخشنده بنهاد روی
دوان اسپ شد سوی دیهیم جوی
همی کوفت بر خاک رویینه سم
چو تندر خروشید و افشانند دم
تهدمتن چو از خواب بیدار شد
سر پر خرد پر ز پیکار شد
به گرد بیابان یکی بنگرید
شد آن ازدهای دژم ناپدید

ابا رخس بر خیره پیکار کرد
 ازان کاو سرخفته بیدار کرد
 دگر باره چون شد به خواب اندرون
 ز تاریکی آن اژدها شد برون
 به بالین رستم تگ آورد رخس
 همی کند خاک و همی کرد پخش
 دگر باره بیدار شد خفته مرد
 برآشفست و رخسارگان کرد زرد
 بیابان همه سر به سر بنگرید
 بجز تیرگی شب به دیده ندید
 بدان مهربان رخس بیدار گفت
 که تاریکی شب بخواهی نهفت
 سرم را همی باز داری ز خواب
 به بیداری من گرفتت شتاب
 گر این بار سازی چنین رستخیز
 سرت را بیرم به شمشیر تیز
 پیاده شوم سوی مازندران
 کشم ببر و شمشمیر و گرز گران
 سیم ره به خواب اندر آمد سرش
 ز ببر بیان داشت پوشش برش
 بغرید باز اژدهای دژم
 همی آتش افروخت گفتمی بدم
 چراگاه بگذاشت رخس آنزمان
 نیارست رفتن بر پهلوان
 دلش زان شگفتی به دو نیم بود
 کش از رستم و اژدها بیم بود
 هم از بهر رستم دلش نارمید
 چو باد دمان نزد رستم دوید
 خروشید و جوشید و برکند خاک
 ز نعلش زمین شد همه چاک چاک
 چو بیدار شد رستم از خواب خوش
 برآشفست با باره‌ی دستکش
 چنان ساخت روشن جهان‌آفرین
 که پنهان نکرد اژدها را زمین
 برآن تیرگی رستم او را بدید
 سبک تیغ تیز از میان برکشید
 بغرید برسان ابر بهار
 زمین کرد پر آتش از کارزار
 بدان اژدها گفت بر گوی نام
 کزین پس تو گیتی نبینی به کام
 نباید که بی‌نام بر دست من
 روانت برآید ز تاریک تن
 چنین گفت دژخیم نر اژدها
 که از چنگ من کس نیابد رها

صداندرصد از دشت جای منست
 بلند آسمانش هوای منست
 نیارد گذشتن به سر بر عقاب
 ستاره نبیند زمینش به خواب
 بدو اژدها گفت نام تو چیست
 که زاینده را بر تو باید گریست
 چنین داد پاسخ که من رستم
 ز دستان و از سام و از نیرمم
 به تنها یکی کینه‌ور لشکرم
 به رخس دلاور زمین بسپرم
 برآویخت با او به جنگ اژدها
 نیامد به فرجام هم زو رها
 چو زور تن اژدها دید رخس
 کزان سان برآویخت با تاجبخش
 بمالید گوش اندر آمد شگفت
 بلند اژدها را به دندان گرفت
 بدرید کتفش بدنجان چو شیر
 برو خیره شد پهلوان دلیر
 بزد تیغ و بنداخت از بر سرش
 فرو ریخت چون رود خون از برش
 زمین شد به زیر تنش ناپدید
 یکی چشمه خون از برش بردمید
 چو رستم برآن اژدهای دژم
 نگه کرد برزد یکی تیز دم
 بیابان همه زیر او بود پاک
 روان خون گرم از بر تیره خاک
 تهمتن ازو در شگفتی بماند
 همی پهلوی نام یزدان بخواند
 به آب اندر آمد سر و تن بشست
 جهان جز به زور جهانیان نجست
 به یزدان چنین گفت کای دادگر
 تو دادی مرا دانش و زور و فر
 که پیشم چه شیر و چه دیو و چه پیل
 بیابان بی‌آب و دریای نیل
 بداندیش بسیار و گر اندکیست
 چو خشم آورم پیش چشمم یکیست

چو از آفرین گشت پرداخته
 بیاورد گلرنگ را ساخته
 نشست از بر زین و ره برگرفت
 خم منزل جادو اندر گرفت
 همی رفت پویان به راه دراز
 چو خورشید تابان بگشت از فراز
 درخت و گیا دید و آب روان

چنان چون بود جای مرد جوان
چو چشم تذروان یکی چشمه دید
یکی جام زرین برو پر نبید
یکی غرم بریان و نان از برش
نمکدان و ریچال گرد اندرش
خور جادوان بد چو رستم رسید
از آواز او دیو شد ناپدید
فرود آمد از باره زین برگرفت
به غرم و بنان اندر آمد شگفت
نشست از بر چشمه فرخنده پی
یکی جام زر دید پر کرده می
ابا می یکی نیز طنبور یافت
بیابان چنان خانه ی سور یافت
تهمتن مر آن را به بر در گرفت
بزد رود و گفتارها برگرفت
که آواره و بد نشان رستم است
که از روز شادیش بهره غم است
همه جای جنگست میدان اوی
بیابان و کوهست بستان اوی
همه جنگ با شیر و نر ازدهاست
کجا ازدها از کفش نا رهاست
می و جام و بویا گل و میگسار
نکردست بخشش ورا کردگار
همیشه به جنگ نهنگ اندر است
و گر با پلنگان به جنگ اندر است
به گوش زن جادو آمد سرود
همان ناله ی رستم و زخم رود
بیاراست رخ را بسان بهار
وگر چند زیبا نبودش نگار
بر رستم آمد پر از رنگ و بوی
بپرسید و بنشست نزدیک اوی
تهمتن به یزدان نیایش گرفت
ابر آفرینها فزایش گرفت
که در دشت مازندران یافت خوان
می و جام، با میگسار جوان
ندانست کاو جادوی ریمنست
نهفته به رنگ اندر اهریمنست
یکی طاس می بر کفش برنهاد
ز دادار نیکی دهش کرد یاد
چو آواز داد از خداوند مهر
دگرگونه تر گشت جادو به چهر
روانش گمان نیایش نداشت
زبانش توان ستایش نداشت
سپه گشت چون نام یزدان شنید

تہمتن سبک چون درو بنگرید
بینداخت از باد خم کمند
سر جادو آورد ناگہ ببند
بپرسید و گفتش چه چیزی بگوی
بدان گونہ کت هست بنمای روی
یکی گندہ پیری شد اندر کمند
پر آژنگ و نیرنگ و بند و گزند
میانش بہ خنجر بہ دو نیم کرد
دل جادوان زو پر از بیم کرد

وزانجا سوی راہ بنہاد روی
چنان چون بود مردم راہ جوی
ہمی رفت پویان بہ جایی رسید
کہ اندر جہان روشنایی ندید
شب تیرہ چون روی زنگی سیاہ
ستارہ نہ پیدا نہ خورشید و ماہ
تو خورشید گفتی بہ بند اندرست
ستارہ بہ خم کمند اندرست
عنان رخس را داد و بنہاد روی
نہ افراز دید از سیاہی نہ جوی
وزانجا سوی روشنایی رسید
زمین پرنیان دید و یکسر خوید
جہانی ز پیری شدہ نوجوان
ہمہ سبزہ و آبہای روان
ہمہ جامہ بر برش چون آب بود
نیازش بہ آسایش و خواب بود
برون کرد ببر بیان از برش
بہ خوی اندرون غرقہ بد مغفرش
بگسترد ہر دو بر آفتاب
بہ خواب و بہ آسایش آمد شتاب
لگام از سر رخس برداشت خوار
رہا کرد بر خوید در کشتزار
بیوشید چون خشک شد خود و ببر
گیاکرد بستر بسان ہژبر
بخفت و بیاسود از رنج تن
ہم از رخس غم بد ہم از خویشتن
چو در سبزہ دید اسپ را دشتوان
گشادہ زیان سوی او شد دوان
سوی رستم و رخس بنہاد روی
یکی چوب زد گرم بر پای او
چو از خواب بیدار شد پیلتن
بدو دشتوان گفت کای اہرمن
چرا اسپ بر خوید بگذاشتی
بر رنج نابردہ برداشتی

ز گفتار او تیز شد مرد هوش
بجست و گرفتش یکایک دو گوش
بیفشرد و برکند هر دو ز بن
نگفت از بد و نیک با او سخن
سبک دشتیان گوش را برگرفت
غریوان و مانده ز رستم شگفت
بدان مرز اولاد بد پهلوان
یکی نامجوی دلیر و جوان
بشد دشتیان پیش او با خروش
پر از خون به دستش گرفته دو گوش
بدو گفت مردی چو دیو سیاه
پلنگینه جوشن از آهن کلاه
همه دشت سرتاسر آهرمنست
وگر ازدها خفته بر جوشنست
برفتم که اسپش برانم ز کشت
مرا خود به اسپ و به کشته نهشت
مرا دید برجست و یافه نگفت
دو گوشم بکند و همانجا بخت
چو بشنید اولاد برگشت زود
برون آمد از درد دل همچو دود
که تا بنگرد کاو چه مردست خود
ابا او ز بهر چه کردست بد
همی گشت اولاد در مرغزار
ابا نامداران ز بهر شکار
چو از دشتیان این شگفتی شنید
به نخچیر گه بر پی شیر دید
عنان را بتابید با سرکشان
بدان سو که بود از تهمتن نشان
چو آمد به تنگ اندرون جنگجوی
تهمتن سوی رخس بنهاد روی
نشست از بر رخس و رخشنده تیغ
کشید و بیامد چو غرنده میغ
بدو گفت اولاد نام تو چیست
چه مردی و شاه و پناه تو کیست
نبایست کردن برین ره گذر
ره نره دیوان پرخاشخ
چنین گفت رستم که نام من ابر
اگر ابر باشد به زور هژبر
همه نیزه و تیغ بار آورد
سران را سر اندر کنار آورد
به گوش تو گر نام من بگذرد
دم و جان و خون و دلت بفسرد
نیامد به گوشت به هر انجمن
کمند و کمان گو پیلتن

هـران مام كاو چون تو زايد پسر
 كفـن دوز خوانيمش ار مويه گر
 تو با اين سپه پيش من راندهـاي
 همي گو ز برگنبد افشاندهـاي
 نهنگ بلا برکشيد از نيام
 بياويخت از پيش زين خم خام
 چو شير اندر آمد ميان بره
 همه رزمگه شد ز كشته خره
 به يك زخم دو دو سرافگند خوار
 همي يافت از تن به يك تن چهار
 سران را ز زخمش به خاك آوريد
 سر سركشان زير پي گسترديد
 در و دشت شد پر ز گرد سوار
 پراگنده گشتند بر كوه و غار
 همي گشت رستم چو پيل دژم
 كمندی به بازو درون شصت خم
 به اولاد چون رخس نزيك شد
 به كردار شب روز تاريك شد
 بيفگند رستم كمند دراز
 به خم اندر آمد سر سرفراز
 از اسپ اندر آمد دو دستش بيست
 بپيش اندر افگند و خود برنشست
 بدو گفت اگر راست گويي سخن
 ز كژي نه سر يابم از تو نه بن
 نمايي مرا جاي ديو سپيد
 همان جاي پولاد غندی و بيد
 به جايي كه بستست كاووس كي
 كسي كايـن بديها فگندست پي
 نمايي و پيدا كني راستي
 نياري به كار اندرون كاستي
 من اين تخت و اين تاج و گرز گران
 بگردانم از شاه مازندران
 تو باشي برين بوم و بر شهريار
 ار ايدونك كژي نياري بكار
 بدو گفت اولاد دل را ز خشم
 بپرداز و بگشاي يكباره چشم
 تن من مپرداز خيره ز جان
 بيايي ز من هرچ خواهي همان
 ترا خانهـي بيد و ديو سپيد
 نمايم من اين را كه دادى نويد
 به جايي كه بستست كاووس شاه
 بگويم ترا يك به يك شهر و راه
 از ايدر به نزيك كاووس كي
 صد افگنده بخشيده فرسنگ پي

وزانجا سوی دیو فرسنگ صد
بیاید یکی راه دشوار و بد
میان دو صد چاهساری شگفت
به پیمایش اندازه نتوان گرفت
میان دو کوهست این هول جای
نپرید بر آسمان بر همای
ز دیوان جنگی ده و دو هزار
به شب پاسیانند بر چاهسار
چو پولاد غندی سپهدار اوی
چو بیدست و سنجه نگهدار اوی
یکی کوه یابی مر او را به تن
بر و کتف و یالش بود ده رسن
ترا با چنین یال و دست و عنان
گذارنده‌ی گرز و تیغ و سنان
چنین برز و بالا و این کار کرد
نه خوب است با دیو جستن نبرد
کزو بگذری سنگلاخت و دشت
که آهو بران ره نیارد گذشت
چو زو بگذری رود آبست پیش
که پهنای او بر دو فرسنگ بیش
کنارنگ دیوی نگهدار اوی
همه نره دیوان به فرمان اوی
وزان روی بزگوش تا نرم پای
چو فرسنگ سیصد کشیده سرای
ز بزگوش تا شاه مازندران
رهی زشت و فرسنگهای گران
پراگنده در پادشاهی سوار
همانا که هستند سیصد هزار
ز پیلان جنگی هزار و دویست
کزیشان به شهر اندرون جای نیست
نتابی تو تنها و گرز آهنی
بسایدت سوهان آهرمنی
چنان لشکری با سلیح و درم
نبینی ازیشان یکی را دژم
بخندید رستم ز گفتار اوی
بدو گفت اگر با منی راه جوی
ببینی کزین یک تن پیلتن
چه آید بران نامدار انجمن
به نیروی یزدان پیروزگر
به بخت و به شمشیر تیز و هنر
چو بینند تاو بر و یال من
به جنگ اندرون زخم گویال من
به درد پی و پوستشان از نهیب
عنان را ندانند باز از رکیب

ازان سو کجا هست کاووس کی
 مرا راه بنمای و بردار پی
 نیاسود تیره شب و پاک روز
 همی راند تا پیش کوه اسپروز
 بدانجا که کاووس لشکر کشید
 ز دیوان جادو بدو بد رسید
 چو یک نیمه بگذشت از تیره شب
 خروش آمد از دشت و بانگ جلب
 به مازندران آتش افروختند
 به هر جای شمععی همی سوختند
 تهمتن به اولاد گفت آن کجاست
 که آتش برآمد همی چپ و راست
 در شهر مازندران است گفت
 که از شب دو بهره نیارند خفت
 بدان جایگه باشد ارژنگ دیو
 که هزمان برآید خروش و غریو
 بخفت آن زمان رستم جنگجوی
 چو خورشید تابنده بنمود روی
 بیچید اولاد را بر درخت
 به خم کمندش درآویخت سخت
 به زین اندر افکند گرز نیا
 همی رفت یکدل پر از کیمیا

یکی مغفری خسروی بر سرش
 خوی آلوده ببر بیان در برش
 به ارژنگ سالار بنهاد روی
 چو آمد بر لشکر نامجوی
 یکی نعره زد در میان گروه
 تو گفتی بدرید دریا و کوه
 برون آمد از خیمه ارژنگ دیو
 چو آمد به گوش اندرش آن غریو
 چو رستم بدیدش برانگیخت اسپ
 بیامد بر وی چو آذر گشسپ
 سر و گوش بگرفت و یالش دلیر
 سر از تن بکندش به کردار شیر
 پر از خون سر دیو کنده ز تن
 بینداخت ز آنسو که بود انجمن
 چو دیوان بدیدند گوپال اوی
 بدریدشان دل ز چنگال اوی
 نکردند یاد بر و بوم و رست
 پدر بر پسر بر همی راه جست
 برآهیخت شمشیر کین پیلتن
 پردخت یکباره زان انجمن
 چو برگشت پیروز گیتی فروز

بیامد دمان تا به کوه اسپروز
ز اولاد بگشاد خم کمند
نشستند زیر درختی بلند
تهمتن ز اولاد پرسید راه
به شهری کجا بود کاووس شاه
چو بشنید ازو تیز بنهاد روی
پیاده دوان پیش او راهجوی
چو آمد به شهر اندرون تاجبخش
خروشی برآورد چون رعد رخس
به ایرانیان گفت پس شهریار
که بر ما سرآمد بد روزگار
خروشدن رخشم آمد به گوش
روان و دلم تازه شد زان خروش
به گاه قباد این خروشمش نکرد
کجا کرد با شاه ترکان نبرد
بیامد هم اندر زمان پیش اوی
یل دانشافروز پرخاشجوی
به نزدیک کاووس شد پیلتن
همه سرفرازان شدند انجمن
غریبید بسیار و بردش نماز
بپرسیدش از رنجهای دراز
گرفتش به آغوش کاووس شاه
ز زالش بپرسید و از رنج راه
بدو گفت پنهان ازین جادوان
همی رخس را کرد باید روان
چو آید به دیو سپید آگهی
کز ارژنگ شد روی گیتی تهی
که نزدیک کاووس شد پیلتن
همه نره دیوان شوند انجمن
همه رنجهای تو بی بر شود
ز دیوان جهان پر ز لشکر شود
تو اکنون ره خانه‌ی دیو گیر
به رنج اندرآور تن و تیغ و تیر
مگر یار باشدت یزدان پاک
سر جادوان اندر آری به خاک
گذر کرد باید بر هفت کوه
ز دیوان به هر جای کرده گروه
یکی غار پیش آیدت هولناک
چنان چون شنیدم پر از بیم و باک
گذارت بران نره دیوان جنگ
همه رزم را ساخته چون پلنگ
به غار اندرون گاه دیو سپید
کزویند لشکر به بیم و امید
توانی مگر کردن او را تباه

که اویست سالار و پشت سپاه
سپه را ز غم چشمها تیره شد
مرا چشم در تیرگی خیره شد
پزشکان به درمانش کردند امید
به خون دل و مغز دیو سپید
چنین گفت فرزانه مردی پزشک
که چون خون او را بسان سرشک
چکانی سه قطره به چشم اندرون
شود تیرگی پاک با خون برون
گو پیلتن جنگ را ساز کرد
ازان جایگه رفتن آغاز کرد
به ایرانیان گفت بیدار بید
که من کردم آهنگ دیو سپید
یکی پیل جنگی و چاره گرس
فراوان به گرداندرش لشکرست
گر ایدونک پشت من آرد به خم
شما دیر مانید خوار و دژم
وگر یار باشد خداوند هور
دهد مر مرا اختر نیک زور
همان بوم و بر باز یابید و تخت
به بار آید آن خسروانی درخت

وزان جایگه تنگ بسته کمر
بیامد پر از کینه و جنگ سر
چو رخس اندر آمد بران هفت کوه
بران نره دیوان گشته گروه
به نزدیکی غار بی بن رسید
به گرد اندرون لشکر دیو دید
به اولاد گفت آنچ پرسیدمت
همه بر ره راستی دیدمت
کنون چون گه رفتن آمد فراز
مرا راه بنمای و بگشای راز
بدو گفت اولاد چون آفتاب
شود گرم و دیو اندر آید به خواب
بریشان تو پیروز باشی به جنگ
کنون یک زمان کرد باید درنگ
ز دیوان نبینی نشسته یکی
جز از جادوان پاسبان اندکی
بدانگه تو پیروز باشی مگر
اگر یار باشدت پیروزگر
نکرد ایچ رستم به رفتن شتاب
بدان تا برآمد بلند آفتاب
سراپای اولاد بر هم بیست
به خم کمند آنگهی برنشست

برآهیخت جنگی نهنگ از نیام
بغرید چون رعد و برگفت نام
میان سپاه اندر آمد چو گرد
سران را سر از تن همی دور کرد
ناستاد کس پیش او در به جنگ
نجستند با او یکی نام و ننگ
رهش باز دادند و بگریختند
به آورد با او نیاویختند
وزان جایگه سوی دیو سپید
بیامد به کردار تابنده شید
به کردار دوزخ یکی غار دید
تن دیو از تیرگی ناپدید
زمانی همی بود در چنگ تیغ
نبد جای دیدار و راه گریغ
ازان تیرگی جای دیده ندید
زمانی بران جایگه آرمید
چو مژگان بمالید و دیده بشست
دران جای تاریک لختی بجست
به تاریکی اندر یکی کوه دید
سراسر شده غار ازو ناپدید
به رنگ شبه روی و چون شیر موی
جهان پر ز پهنای و بالای اوی
سوی رستم آمد چو کوهی سیاه
از آهنش ساعد ز آهن کلاه
ازو شد دل پیلتن پرنهیب
بترسید کامد به تنگی نشیب
برآشفت برسان پیل ژبان
یکی تیغ تیزش بزد بر میان
ز نیروی رستم ز بالای اوی
بینداخت یک ران و یک پای اوی
بریده برآویخت با او به هم
چو پیل سرافراز و شیر دژم
همی پوست کند این از آن ازین
همی گل شد از خون سراسر زمین
به دل گفت رستم گر امروز جان
بماند به من زنده‌ام جاودان
همیدون به دل گفت دیو سپید
که از جان شیرین شدم ناامید
گر ایدونک از چنگ این ازدها
بریده پی و پوست یابم رها
نه کهتر نه برتر منش مهتران
نبینند نیزم به مازندران
همی گفت ازین گونه دیو سپید
همی داد دل را بدینسان نوید

تهمتن به نیروی جان‌آفرین
بکوشید بسیار با درد و کین
بزد دست و برداشتش نره شیر
به گردن برآورد و افگند زیر
فرو برد خنجر دلش بردرید
جگرش از تن تیره بیرون کشید
همه غار یکسر پر از کشته بود
جهان همچو دریای خون گشته بود
بیامد ز اولاد بگشاد بند
به فتراک بریست پیچان کمند
به اولاد داد آن کشیده جگر
سوی شاه کاووس بنهاد سر
بدو گفت اولاد کای نره شیر
جهانی به تیغ آوریدی به زیر
نشانهای بند تو دارد تنم
به زیر کمند تو بد گردنم
به چیزی که دادی دلم را امید
همی باز خواهد امیدم نوید
به پیمان شکستن نه اندر خوری
که شیر ژبانی و کی منظری
بدو گفت رستم که مازندران
سپارم ترا از کران تا کران
ترا زین سپس بی‌نیازی دهم
به مازندران سرفرازی دهم
یکی کار پیشست و رنج دراز
که هم با نشیب است و هم با فراز
همی شاه مازندران را ز گاه
بباید ربودن فگندن به چاه
سر دیو جادو هزاران هزار
بیفگند باید به خنجر به زار
ازان پس اگر خاک را بسپرم
وگر نه ز پیمان تو نگذریم
رسید آنگهی نزد کاووس کی
یل پهلوی افروز فرخنده پی
چنین گفت کای شاه دانش پذیر
به مرگ بداندیش رامش پذیر
دریدم جگرگاه دیو سپید
ندارد بدو شاه ازین پس امید
ز پهلوش بیرون کشیدم جگر
چه فرمان دهد شاه پیروزگر
برو آفرین کرد کاووس شاه
که بی‌تو مبادا نگین و کلاه
بران مام کاو چون تو فرزند زاد
نشاید جز از آفرین کرد یاد

مرا بخت ازین هر دو فرخترست
 که پیل هژیر افگنم کهترست
 به رستم چنین گفت کاووس کی
 که ای گرد و فرزانه‌ی نیک پی
 به چشم من اندر چکان خون اوی
 مگر باز بینم ترا نیز روی
 به چشمش چو اندر کشیدند خون
 شد آن دیده‌ی تیره خورشیدگون
 نهادند زیر اندرش تخت عاج
 بیاویختند از بر عاج تاج
 نشست از بر تخت مازندران
 ابا رستم و نامور مهتران
 چو طوس و فربرز و گودرز و گویو
 چو رهام و گرگین و فرهاد نیو
 برین گونه یک هفته با رود و می
 همی رامش آراست کاووس کی
 به هشتم نشستند بر زین همه
 جهانجوی و گردنکشان و رمه
 همه برکشیدند گرز گران
 پراگنده در شهر مازندران
 برفتند یکسر به فرمان کی
 چو آتش که برخیزد از خشک نی
 ز شمشیر تیز آتش افروختند
 همه شهر یکسر همی سوختند
 به لشکر چنین گفت کاووس شاه
 که اکنون مکافات کرده گناه
 چنان چون سزا بد بدیشان رسید
 ز کشتن کنون دست باید کشید
 بپاید یکی مرد با هوش و سنگ
 کجا باز داند شتاب از درنگ
 شود نزد سالار مازندران
 کند دلش بیدار و مغزش گران
 بران کار خشنود شد پور زال
 بزرگان که بودند با او همال
 فرستاد نامه به نزدیک اوی
 برافروختن جای تاریک اوی

یکی نامه‌ای بر حریر سپید
 بدو اندرون چند بیم و امید
 دبیری خرمند بنوشت خوب
 پدید آورد اندرو زشت و خوب
 نخست آفرین کرد بر دادگر
 کزو دید پیدا به گیتی هنر
 خرد داد و گردان سپهر آفرید

درشتی و تندى و مهر آفرید
به نیک و به بد دادمان دستگاه
خداوند گردنده خورشید و ماه
اگر دادگر باشی و پاک دین
ز هر کس نیابی به جز آفرین
وگر بدنشان باشی و بدکنش
ز چرخ بلند آیدت سرزنش
جهاندار اگر دادگر باشی
ز فرمان او کی گذر باشی
سزای تو دیدی که یزدان چه کرد
ز دیو و ز جادو برآورد گرد
کنون گر شوی آگه از روزگار
روان و خرد بادت آموزگار
همانجا یمان تاج مازندران
بدین بارگاه آی چون کهتران
که با چنگ رستم ندارید تاو
بده زود بر کام ما باژ و ساو
وگر گاه مازندران بایدت
مگر زین نشان راه بگشایدت
وگر نه چو ارژنگ و دیو سپید
دلت کرد باید ز جان ناامید
بخواند آن زمان شاه فرهاد را
گراینده تیغ پولاد را
گزین بزرگان آن شهر بود
ز بی‌کاری و رنج بی‌بهر بود
بدو گفت کاین نامه‌ی پندمند
ببر سوی آن دیو جسته ز بند
چو از شاه بشنید فرهاد گرد
زمین را ببوسید و نامه ببرد
به شهری کجا سست پایان بدند
سواران پولادخایان بدند
هم آنکس که بودند پا از دوال
لقبشان چنین بود بسیار سال
بدان شهر بد شاه مازندران
هم آنجا دلیران و کندآوران
چو بشنید کز نزد کاووس شاه
فرستاده‌ای باهش آمد ز راه
پذیره شدن را سپاه گران
دلیران و شیران مازندران
ز لشکر یکایک همه برگزید
ازیشان هنر خواست کاید پدید
چنین گفت کامروز فرزاندگی
جدا کرد نتوان ز دیوانگی
همه راه و رسم پلنگ آورید

سر هوشمندان به چنگ آورید
پذیره شدندش پر از چین به روی
سخنشان نرفت ایچ بر آرزوی
یکی دست بگرفت و بفشاردش
پی و استخوانها بیازاردش
نگشت ایچ فرهاد را روی زرد
نیامد برو رنج بسیار و درد
ببردند فرهاد را نزد شاه
ز کاووس پرسید و ز رنج راه
پس آن نامه بنهاد پیش دبیر
می و مشک انداخته پر حریر
چو آگه شد از رستم و کار دیو
پر از خون شدش دیده دل پرغریو
به دل گفت پنهان شود آفتاب
شب آید بود گاه آرام و خواب
ز رستم نخواهد جهان آرمید
نخواهد شدن نام او ناپدید
غمی گشت از ارژنگ و دیو سپید
که شد کشته پولاد غندی و بید
چو آن نامه‌ی شاه یکسر بخواند
دو دیده به خون دل اندر نشاند

چنین داد پاسخ به کاووس کی
که گر آب دریا بود نیز می
مرا بارگه زان تو برترست
هزاران هزارم فزون لشکرست
به هر سو که بنهند بر جنگ روی
نماند به سنگ اندرون رنگ و بوی
بیارم کنون لشکری شیرفش
برآرم شما را سر از خواب خوش
ز پیلان جنگی هزار و دویست
که در بارگاه تو یک پیل نیست
از ایران برآرم یکی تیره خاک
بلندی ندانند باز از مغاک
چو بشنید فرهاد ازو داوری
بلندی و تندی و کندآوری
بکوشید تا پاسخ نامه یافت
عنان سوی سالار ایران شتافت
بیامد بگفت آنچه دید و شنید
همه پرده‌ی رازها بردرید
چنین گفت کاو ز آسمان برترست
نه رای بلندش به زیر اندرست
ز گفتار من سر بیچید نیز
جهان پیش چشمش نیرزد به چیز

جهاندار مر پهلوان را بخواند
همه گفت فرهاد با او براند
چنین گفت کاووس با پیلتن
کزین ننگ بگذارم این انجمن
چو بشنید رستم چنین گفت باز
به پیش شهنشاه کهتر نواز
مرا برد باید بر او پیام
سخن برگشایم چو تیغ از نیام
یکی نامه باید چو برنده تیغ
پیامی به کردار غرنده میغ
شوم چون فرستاده‌ای نزد اوی
به گفتار خون اندر آرم به جوی
به پاسخ چنین گفت کاووس شاه
که از تو فروزد نگین و کلاه
پیمبر تویی هم تو پیل دلیر
به هر کینه گه بر سرافراز شیر
بفرمود تا رفت پیشش دبیر
سر خامه را کرد پیکان تیر
چنین گفت کاین گفتن نابکار
نه خوب آید از مردم هوشیار
اگر سرکنی زین فزونی تهی
به فرمان گرای بیسان رهی
وگرنه به جنگ تو لشکر کشم
ز دریا به دریا سپه برکشم
روان بدانیش دیو سپید
دهد کرگسان را به مغزت نوید

چو نامه به مهر اندر آورد شاه
جهانجوی رستم بپیموده راه
به زین اندر افکند گرز گران
چو آمد به نزدیک مازندران
به شاه آگهی شد که کاووس کی
فرستادن نامه افکند پی
فرستاده‌ای چون هژبر دژم
کمندی به فتراک بر شست خم
به زیر اندرون باره‌ای گامزن
یکی ژنده پیلست گویی به تن
چو بشنید سالار مازندران
ز گردان گزین کرد چندی سران
بفرمودشان تا خبیره شدند
هژبر زیان را پذیره شدند
چو چشم تهمتن بدیشان رسید
به ره بر درختی گشن شاخ دید
بکند و چو ژوپین به کف برگرفت

بماندند لشکر همه در شگفت
بینداخت چون نزد ایشان رسید
سواران بسی زیر شاخ آورید
یکی دست بگرفت و بفشاردش
همی آزمون را بیازاردش
بخندید ازو رستم پیلتن
شده خیره زو چشم آن انجمن
بدان خنده اندر بیفشارد چنگ
ببردش رگ از دست وز روی رنگ
بشد هوش از آن مرد رزم آزمای
ز بالای اسب اندر آمد به پای
یکی شد بر شاه مازندران
بگفت آنچ دید از کران تا کران
سواری که نامش کلاهور بود
که مازندران زو پر از شور بود
بسان پلنگ زیان بد به خوی
نکردی به جز جنگ چیز آرزوی
پذیره شدن را فرا پیش خواند
به مردیش بر چرخ گردان نشاند
بدو گفت پیش فرستاده شو
هنرها پدیدار کن نو به نو
چنان کن که گردد رخس پر ز شرم
به چشم اندر آرد ز شرم آب گرم
بیامد کلاهور چون نره شیر
به پیش جهاندار مرد دلیر
بپرسید پرسیدنی چون پلنگ
دژم روی زانپس بدو داد چنگ
بیفشارد چنگ سرافراز پیل
شد از درد دستش به کردار نیل
بیچید و اندیشه زو دورداشت
به مردی ز خورشید منشور داشت
بیفشارد چنگ کلاهور سخت
فرو ریخت ناخن چو برگ از درخت
کلاهور با دست آویخته
پی و پوست و ناخن فرو ریخته
بیاورد و بنمود و با شاه گفت
که بر خویشتن درد نتوان نهفت
ترا آشتی بهتر آید ز جنگ
فراخی مکن بر دل خویش تنگ
ترا با چنین پهلوان تاو نیست
اگر رام گردد به از ساو نیست
پذیریم از شهر مازندران
بخشیم بر کهتر و مهتران
چنین رنج دشوار آسان کنیم

به آید که جان را هراسان کنیم
تہمتن بیامد ہم اندر زمان
بر شاه برسان شیر زیان
نگہ کرد و بنشانند اندر خورش
ز کاووس پرسید و از لشکرش
سخن راند از راه و رنج دراز
کہ چون راندی اندر نشیب و فراز
ازان پس بدو گفت رستم توی
کہ داری بر و بازوی پهلوی
چنین داد پاسخ کہ من چاکرم
اگر چاکری را خود اندر خورم
کجا او بود من نیایم بہ کار
کہ او پهلوانست و گرد و سوار
بدو داد پس نامور نامہ را
پیام جہانجوی خودکامہ را
بگفت آنک شمشیر بار آورد
سر سرکشان در کنار آورد
چو پیغام بشنید و نامہ بخواند
دژم گشت و اندر شگفتی بماند
بہ رستم چنین گفت کاین جست و جوی
چہ باید ہمی خیرہ این گفت و گوئی
بگویش کہ سالار ایران تویی
اگرچہ دل و چنگ شیران تویی
منم شاه مازندران با سپاہ
بر اورنگ زرین و بر سر کلاہ
مرا بیہدہ خواندن پیش خویش
نہ رسم کیان بد نہ آیین پیش
براندیش و تخت بزرگان مجوی
کزین برتری خواری آید بروی
سوی گاہ ایران بگردان عنان
وگرنہ زمانت سرآرد سنان
اگر با سپہ من بجنبم ز جای
تو پیدا نبینی سرت را ز پای
تو افتادہ ای بی گمان در گمان
یکی راہ برگیر و بفگن کمان
چو من تنگ روی اندر آرم بروی
سرآید شما را ہمہ گفت و گوئی
نگہ کرد رستم بہ روشن روان
بہ شاه و سپاہ و رد و پهلوان
نیامدش با مغز گفتار اوی
سریش تیزتر شد بہ پیکار اوی
تہمتن چو برخاست کاید بہ راہ
بفرمود تا خلعت آرند شاه
نپذرفت ازو جامہ و اسب و زر

که ننگ آمدش زان کلاه و کمر
بیامد دژم از بر گاه اوی
همه تیره دید اختر و ماه اوی
برون آمد از شهر مازندران
سرش گشته بد زان سخنها گران
چو آمد به نزدیک شاه اندرون
دل کینه‌دارش پر از جوش خون
ز مازندران هرچ دید و شنید
همه کرد بر شاه ایران پدید
وزان پس ورا گفت مندیش هیچ
دلیری کن و رزم دیوان بسیج
دلیران و گردان آن انجمن
چنان دان که خوارند بر چشم من

چو رستم ز مازندران گشت باز
شه اندر زمان رزم را کرد ساز
سراپرده از شهر بیرون کشید
سپه را همه سوی هامون کشید
سپاهی که خورشید شد ناپدید
چو گرد سپاه از میان بردمید
نه دریا پدید و نه هامون و کوه
زمین آمد از پای اسپان ستوه
همی راند لشکر بران سان دمان
نجست ایچ هنگام رفتن زمان

چو آگاهی آمد به کاووس شاه
که تنگ اندر آمد ز دیوان سپاه
بفرمود تا رستم زال زر
نخستین بران کینه بندد کمر
به طوس و به گودرز کشوادگان
به گیو و به گرگین آزادگان
بفرمود تا لشکر آراستند
سنان و سپرها بپیراستند
سراپرده‌ی شهریار و سران
کشیدند بر دشت مازندران
ابر میمنه طوس نوذر به پای
دل کوه پر ناله‌ی کر نای
چو گودرز کشواد بر میسره
شده کوه آهن زمین یکسره
سپهدار کاووس در قلبگاه
ز هر سو رده برکشیده سپاه
به پیش سپاه اندرون پیلتن
که در جنگ هرگز ندیدی شکن
یکی نامداری ز مازندران

به گردن برآورده گرز گران
که جویان بدش نام و جوینده بود
گراینده‌ی گرز و گوینده بود
به دستوری شاه دیوان برفت
به پیش سپهدار کاووس تفت
همی جوشن اندر تنش بر فروخت
همی تف تیغش زمین را بسوخت
بیامد به ایران سپه برگذشت
بتوفید از آواز او کوه و دشت
همی گفت با من که جوید نبرد
کسی کاو برانگیزد از آب گرد
نشد هیچکس پیش جویان برون
نه رگشان بجنید در تن نه خون
به آواز گفت آن زمان شهریار
به گردان هشیار و مردان کار
که زین دیوتان سر چرا خیره شد
از آواز او رویتان تیره شد
ندادند پاسخ دلیران به شاه
ز جویان بیژمرد گفتی سپاه
یکی برگرایید رستم عنان
بر شاه شد تاب داده سنان
که دستور باشد مرا شهریار
شدن پیش این دیو ناسازگار
بدو گفت کاووس کاین کار تست
از ایران نخواهد کس این جنگ جست
چو بشنید ازو این سخن پهلوان
بیامد به کردار شیر ژیان
برانگیخت رخس دلاور ز جای
به چنگ اندرون نیزه‌ی سر گرای
به آورد گه رفت چون پیل مست
یکی پیل زیر ازدهایی به دست
عنان را پیچید و برخاست گرد
ز بانگش بلرزید دشت نبرد
به جویان چنین گفت کای بد نشان
بیفگنده نامت ز گردنکشان
کنون بر تو بر جای بخشایش است
نه هنگام آورد و آرامش است
بگرید ترا آنک زاینده بود
فراینده بود از گزاینده بود
بدو گفت جویان که ایمن مشو
ز جویان و از خنجر سرد رو
که اکنون به درد جگر مادرت
بگرید بدین جوشن و مغفرت
چو آواز جویان به رستم رسید

خروشی چو شیر ژیان برکشید
 پس پشت او اندر آمد چو گرد
 سنان بر کمر بند او راست کرد
 بزد نیزه بر بند درع و زره
 زره را نماند ایچ بند و گره
 ز زینش جدا کرد و برداشتش
 چو بر بایزن مرغ برگاشتش
 بینداخت از پشت اسپش به خاک
 دهان پر ز خون و زره چاک چاک
 دلیران و گردان مازندران
 به خیره فرو ماندند اندران
 سپه شد شکسته دل و زرد روی
 برآمد ز آورد گه گفت و گوی
 بفرمود سالار مازندران
 به یکسر سپاه از کران تا کران
 که یکسر بتازید و جنگ آورید
 همه رسم و راه پلنگ آورید
 برآمد ز هر دو سپه بوق و کوس
 هوا نیلگون شد زمین آبنوس
 چو برق درخشنده از تیره میغ
 همی آتش افروخت از گرز و تیغ
 هوا گشت سرخ و سیاه و بنفش
 ز بس نیزه و گونه گونه درفش
 زمین شد به کردار دریای قیر
 همه موجش از خنجر و گرز و تیر
 دوان باد پایان چو کشتی بر آب
 سوی غرق دارند گویی شتاب
 همی گرز بارید بر خود و ترگ
 چو باد خزان بارد از بید برگ
 به یک هفته دو لشکر نامجوی
 به روی اندر آورده بودند روی
 به هشتم جهاندار کاووس شاه
 ز سر برگرفت آن کیانی کلاه
 به پیش جهاندار گیهان خدای
 پیامد همی بود گریان به پای
 از آن پس بمالید بر خاک روی
 چنین گفت کای داور راستگوی
 برین نره دیوان بی بیم و باک
 تویی آفرینندهی آب و خاک
 مرا ده تو پیروزی و فرهی
 به من تازه کن تخت شاهنشهی
 بپوشید ازان پس به مغفر سرش
 پیامد بر نامور لشکرش
 خروش آمد و نالهی کرنای

بجنبد چون کوه لشکر ز جای
سپهد بفرمود تا گيو و طوس
به پشت سپاه اندر آرند کوس
چو گودرز با زنگه‌ی شاوران
چو رهام و گرگین جنگ‌آوران
گرازه همی شد بسان گراز
درفشی برافراخته هفت یاز
چو فرهاد و خراد و برزین و گيو
برفتند با نامداران نیو
تھمتن به قلب اندر آمد نخست
زمین را به خون دلیران بشست
چو گودرز کشواد بر میمنه
سلیح و سپه برد و کوس و بنه
ازان میمنه تا بدان میسره
بشد گيو چون گرگ پیش بره
ز شبگیر تا تیره شد آفتاب
همی خون به جوی اندر آمد چو آب
ز چهره بشد شرم و آیین مهر
همی گرز بارید گفتی سپهر
ز کشته به هر جای بر توده گشت
گیاها به مغز سر آلوده گشت
چو رعد خروشنده شد بوق و کوس
خور اندر پس پرده‌ی آبنوس
ازان سو که بد شاه مازندران
بشد پیلتن با سپاهی گران
زمانی نکرد او یله جای خویش
بیفشارد بر کینه گه پای خویش
چو دیوان و پیلان پرخاشجوی
بروی اندر آورده بودند روی
جهانجوی کرد از جهاندار یاد
سنان‌دار نیزه به دارنده داد
برآهیخت گرز و برآورد جوش
هوا گشت از آواز او پرخروش
برآورد آن گرد سالار کش
نه با دیو جان و نه با پیل هاش
فکنده همه دشت خرطوم پیل
همه کشته دیدند بر چند میل
ازان پس تھمتن یکی نیزه خواست
سوی شاه مازندران تاخت راست
چو بر نیزه‌ی رستم افگند چشم
نماند ایچ با او دلیری و خشم
یکی نیزه زد بر کمر بند اوی
ز گبر اندر آمد به پیوند اوی
شد از جادویی تنش یک لخت کوه

از ایران بروبر نظاره گروه
 تهمتن فرو ماند اندر شگفت
 سناندار نیزه به گردن گرفت
 رسید اندر آن جای کاووس شاه
 ابا پیل و کوس و درفش و سپاه
 به رستم چنین گفت کای سرفراز
 چه بودت که ایدر بماندی دراز
 بدو گفت رستم که چون رزم سخت
 نبود و بیفروخت پیروز بخت
 مرا دید چون شاه مازندران
 به گردن برآورده گرز گران
 به رخس دلاور سپردم عنان
 زدم بر کمر بند گیرش سنان
 گمانم چنان بد که او شد نگون
 کنون آید از کوهی زین برون
 بر این گونه شد سنگ در پیش من
 نبود آگه از رای کم بیش من
 برین گونه خارا یکی کوه گشت
 ز جنگ و ز مردی بی اندوه گشت
 به لشکر گهش برد باید کنون
 مگر کاید از سنگ خارا برون
 ز لشکر هر آن کس که بد زورمند
 بسودند چنگ آزمودند بند
 نه برخاست از جای سنگ گران
 میان اندرون شاه مازندران
 گو پیلتن کرد چنگال باز
 بران آزمایش نبودش نیاز
 بران گونه آن سنگ را برگرفت
 کزو ماند لشکر سراسر شگفت
 ابر کردگار آفرین خواندند
 برو زر و گوهر برافشانند
 به پیش سراپردهی شاه برد
 بیفگند و ایرانیان را سپرد
 بدو گفت ار ایدونک پیدا شوی
 به گردی ازین تنبل و جادوی
 وگرنه به گرز و به تیغ و تبر
 ببرم همه سنگ را سر به سر
 چو بشنید شد چون یکی پاره ابر
 به سر برش پولاد و بر تنش گیر
 تهمتن گرفت آن زمان دست او
 بخندید و زی شاه بنهاد روی
 چنین گفت کاوردم ان لخت کوه
 ز بیم تبر شد به چنگم ستوه
 برویش نگه کرد کاووس شاه

ندیدش سزاوار تخت و کلاه
 وزان رنجهای کهن یاد کرد
 دلش خسته شد سر پر از باد کرد
 به دژخیم فرمود تا تیغ تیز
 بگیرد کند تنش را ریز ریز
 به لشکر گهش کس فرستاد زود
 بفرمود تا خواسته هرچ بود
 ز گنج و ز تخت و ز در و گهر
 ز اسپ و سلیح و کلاه و کمر
 نهادند هرجای چون کوه کوه
 برفتند لشکر همه هم گروه
 سزاوار هرکس ببخشید گنج
 به ویژه کسی کش فزون بود رنج
 ز دیوان هرآنکس که بد ناسپاس
 وز ایشان دل انجمن پهراس
 بفرمودشان تا بریدند سر
 فگندند جایی که بد رهگذر
 وز آن پس بیامد به جای نماز
 همی گفت با داور پاک راز
 به یک هفته بر پیش یزدان پاک
 همی با نیایش بیمود خاک
 بهشتم در گنجه کرد باز
 ببخشید بر هرکه بودش نیاز
 همی گشت یک هفته زین گونه نیز
 ببخشید آن را که بایست چیز
 سیم هفته چون کارها گشت راست
 می و جام یاقوت و میخواره خواست
 به یک هفته با ویژگان می به چنگ
 به مازندران کرد زان پس درنگ
 تهمتن چنین گفت با شهریار
 که هرگونه‌ای مردم آید به کار
 مرا این هنرها ز اولاد خاست
 که بر هر سویی راه بنمود راست
 به مازندران دارد اکنون امید
 چنین دادمش راستی را نوید
 کنون خلعت شاه باید نخست
 یکی عهد و مهری بروبر درست
 که تا زنده باشد به مازندران
 پرستش کنندش همه مهتران
 چو بشنید گفتار خسرو پرست
 به بر زد جهاندار بیدار دست
 سپرد آن زمان تخت شاهی بدوی
 وزانجا سوی پارس بنهاد روی

چو کاووس در شهر ایران رسید
ز گرد سپه شد هوا ناپدید
برآمد همی تا به خورشید جوش
زن و مرد شد پیش او با خروش
همه شهر ایران بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
جهان سر به سر نو شد از شاه نو
ز ایران برآمد یکی ماه نو
چو بر تخت بنشست پیروز و شاد
در گنجهای کهن برگشاد
ز هر جای روزی دهان را بخواند
به دیوان دینار دادن نشانند
برآمد خروش از در پیلتن
بزرگان لشکر شدند انجمن
همه شادمان نزد شاه آمدند
بران نامور پیشگاه آمدند
تہمتن بیامد به سر بر کلاه
نشست از بر تخت نزدیک شاه
سزاوار او شهریار زمین
یکی خلعت آراست با آفرین
یکی تخت پیروزه و میش‌سار
یکی خسروی تاج گوهر نگار
یکی دست زربفت شاهنشاهی
ابا یاره و طوق و با فرہی
صد از ماهرویان زرین کمر
صد از مشک مویان با زیب و فر
صد از اسپ با زین و زرین ستام
صد استر سپه موی و زرین لگام
همه بارشان دیبہی خسروی
ز چینی و رومی و از پهلوی
ببردند صد بدرہ دینار نیز
ز رنگ و ز بوی و ز ہرگونہ چیز
ز یاقوت جامی پر از مشک ناب
ز پیروزہ دیگر یکی پر گلاب
نوشته یکی نامہ‌ای بر حریر
ز مشک و ز عنبر ز عود و عبیر
سپرد این بہ سالار گیتی فروز
بہ نوی ہمہ کشور نیمروز
چنان کز پس عہد کاووس شاه
نباشد بران تخت کس را کلاه
مگر نامور رستم زال را
خداوند شمشیر و گویال را
ازان پس برو آفرین کرد شاه
کہ بی‌تو میناد کس پیشگاه

دل تاجداران به تو گرم باد
روانت پر از شرم و آزرم باد
فرو برد رستم ببوسید تخت
بسیچ گذر کرد و بریست رخت
خروش تیبره برآمد ز شهر
ز شادی به هرکس رسانید بهر
بشد رستم زال و بنشست شاه
جهان کرد روشن به آیین و راه
به شادی بر تخت زرین نشست
همی جور و بیداد را در بیست
زمین را ببخشید بر مهتران
چو باز آمد از شهر مازندران
به طوس آن زمان داد اسپهبدی
بدو گفت از ایران بگردان بدی
پس آنکه سپاهان به گودرز داد
ورا کام و فرمان آن مرز داد
وزان پس به شادی و می دست برد
جهان را نموده بسی دستبرد
بزد گردن غم به شمشیر داد
نیامد همی بر دل از مرگ یاد
زمین گشت پر سبزه و آب و نم
بیاراست گیتی چو باغ ارم
توانگر شد از داد و از ایمنی
ز بد بسته شد دست اهریمنی
به گیتی خبر شد که کاووس شاه
ز مازندران بستند آن تاج و گاه
بماندند یکسر همه زین شگفت
که کاووس شاه این بزرگی گرفت
همه پاک با هدیه و با نثار
کشیدند صف بر در شهریار
جهان چون بهشتی شد آراسته
پر از داد و آگنده از خواسته
سر آمد کنون رزم مازندران
به پیش آورم جنگ هاماوران

ازان پس چنین کرد کاووس رای
که در پادشاهی بجنبد ز جای
از ایران بشد تا به توران و چین
گذر کرد ازان پس به مکران زمین
ز مکران شد آراسته تا زره
میانها ندید ایچ رنج از گره
پذیرفت هر مهتری باژ و ساو
نکرد آزمون گاو با شیر تاو
چنین هم گرازان به بریر شدند

جهانجوی با تخت و افسر شدند
شه بربرستان بیاراست جنگ
زمانه دگرگونه‌تر شد به رنگ
سپاهی پیامد ز بربر به رزم
که برخاست از لشکر شاه بزم
هوا گشتی از نیزه چون بیشه گشت
خور از گرد اسپان پراندیشه گشت
ز گرد سپه پیل شد ناپدید
کس از خاک دست و عنان را ندید
به زخم اندر آمد همی فوج فوج
بران سان که برخیزد از آب موج
چو گودرز گیتی بران گونه دید
عمود گران از میان برکشید
بزد اسپ با نامداران هزار
ابا نیزه و تیر جوشن گذار
برآویخت و بدرید قلب سپاه
دمان از پس اندر همی رفت شاه
تو گشتی ز بربر سواری نماند
به گرد اندرون نیزه‌داری نماند
به شهر اندرون هرکه بد سالخورد
چو برگشته دیدند باد نبرد
همه پیش کاووس شاه آمدند
جگرخسته و پرگناه آمدند
که ما شاه را چاکر و بنده‌ایم
همه باژ را گردن افکنده‌ایم
به جای درم زر و گوهر دهیم
سپاسی ز گنجور بر سر نهیم
ببخشود کاووس و بنواختشان
یکی راه و آیین نو ساختشان
وزان جایگه بانگ سنج و درای
برآمد ابا ناله‌ی کره‌نای
چو آمد بر شهر مکران گذر
سوی کوه قاف آمد و باختر
چو آگاهی آمد بریشان ز شاه
نیایش‌کنان برگرفتند راه
پذیره شدندش همه مهتران
به سر برنهادند باژ گران
چو فرمان گزیدند بگرفت راه
بی‌آزار رفتند شاه و سپاه
سپه ره سوی زابلستان کشید
به مهمانی پور دستان کشید
ببد شاه یک ماه در نیمروز
گهی رود و می خواست گه باز و یوز
برین برنیامد بسی روزگار

که بر گوشه‌ی گلستان رست خار
 کس از آزمایش نیابد جواز
 نشیب آیدش چون شود بر فراز
 چو شد کار گیتی بران راستی
 پدید آمد از تازیان کاستی
 یکی با گهر مرد با گنج و نام
 درفش‌ی برافراخت از مصر و شام
 ز کاووس کی روی برتافتند
 در کهتری خوار بگذاشتند
 چو آمد به شاه جهان آگهی
 که انباز دارد به شاهنشهی
 بزد کوس و برداشت از نیمروز
 سپه شاد دل شاه گیتی‌فروز
 همه بر سپرها نشستند نام
 بجوشید شمشیرها در نیام
 سپه را ز هامون به دریا کشید
 بدان سو کجا دشمن آمد پدید
 بی‌اندازه کشتی و زورق بساخت
 برآشفت و بر آب لشکر نشاخت
 همانا که فرسنگ بودی هزار
 اگر پای با راه کردی شمار
 همی راند تا در میان سه شهر
 ز گیتی برین‌گونه جویند بهر
 به دست چپش مصر و بربر براست
 زره در میانه بر آن سو که خواست
 به پیش اندرون شهر هاماوران
 به هر کشوری در سپاهی گران
 خبر شد بدیشان که کاووس شاه
 برآمد ز آب زره با سپاه
 هم‌آواز گشتند یک با دگر
 سپه را سوی بربر آمد گذر
 یکی گشت چندان یل تیغ‌زن
 به بربرستان در شدند انجمن
 سپاهی که دریا و صحرا و کوه
 شد از نعل اسپان ایشان ستوه
 نبد شیر درنده را خوابگاه
 نه گور زیان یافت بر دشت راه
 پلنگ از بر سنگ و ماهی در آب
 هم اندر هوا ابر و پران عقاب
 همی راه جستند و کی بود راه
 دد و دام را بر چنان رزمگاه
 چو کاووس لشکر به خشکی کشید
 کس اندر جهان کوه و صحرا ندید
 جهان گفتی از تیغ وز جوشن است

ستاره ز نوک سنان روشن است
ز بس خود زرین و زرین سپر
به گردن برآورده رخشان تبر
تو گفتی زمین شد سپهر روان
همی بارد از تیغ هندی روان
ز مغفر هوا گشت چون سندروس
زمین سر به سر تیره چون آبنوس
بدرید کوه از دم گاودم
زمین آمد از سم اسپان به خم
ز بانگ تبیره به بربرستان
تو گفتی زمین گشت لشکرستان
برآمد ز ایران سپه بوق و کوس
برون رفت گرگین و فرهاد و طوس
وزان سوی گودرز کشواد بود
چو گیو و چو شیدوش و میلاد بود
فگندند بر یال اسپان عنان
به زهر آب دادند نوک سنان
چو بر کوهه‌ی زین نهادند سر
خروش آمد و چاک چاک تبر
تو گفتی همی سنگ آهن کنند
وگر آسمان بر زمین برزنند
بجنید کاووس در قلب‌گاه
سپاه اندرآمد به پیش سپاه
جهان گشت تاری سراسر ز گرد
بیارید شنگرف بر لاژورد
تو گفتی هوا ژاله بارد همی
به سنگ اندرون لاله کارد همی
ز چشم سنان آتش آمد برون
زمین شد به کردار دریای خون
سه لشکر چنان شد ز ایرانیان
که سر باز نشناختند از میان
نخستین سپهدار هاماوران
بیفگند شمشیر و گرز گران
غمی گشت وز شاه زنهار خواست
بدانست کان روزگار بلاست
به پیمان که از شهر هاماوران
سپهد دهد ساو و باژ گران
ز اسپ و سلیح و ز تخت و کلاه
فرستد به نزدیک کاووس شاه
چو این داده باشد برو بگذرد
سپاهش برویوم او نسپرد
ز گوینده بشنید کاووس کی
برین گفته‌ها پاسخ افگند پی
که یکسر همه در پناه منید

پرستنده‌ی تاج و گاه منید

ازان پس به کاووس گوینده گفت
که او دختری دارد اندر نهفت
که از سرو بالاش زیباترست
ز مشک سیه بر سرش افسرست
به بالا بلند و به گیسو کمند
زبانش چو خنجر لبانش چو قند
بهشتیست آراسته پرنگار
چو خورشید تابان به خرم بهار
نشاید که باشد به جز جفت شاه
چه نیکو بود شاه را جفت ماه
بجنید کاووس را دل ز جای
چنین داد پاسخ که اینست رای
گزین کرد شاه از میان گروه
یکی مرد بیدار دانش‌پژوه
گرانمایه و گرد و مغزش گران
بفرمود تا شد به هاماوران
چنین گفت رایش به من تازه کن
بیارای مغزش به شیرین سخن
بگویش که پیوند ما در جهان
بجویند کار آزموده مهان
که خورشید روشن ز تاج منست
زمین پایه‌ی تخت عاج منست
هرآنکس که در سایه‌ی من پناه
نیابد ازو کم شود پایگاه
کنون با تو پیوند جویم همی
رخ آشتی را بشویم همی
پس پرده‌ی تو یکی دخترست
شنیدم که گاه مرا درخورست
که پاکیزه تخمست و پاکیزه تن
ستوده به هر شهر و هر انجمن
چو داماد یابی چو پور قباد
چنان دان که خورشید داد تو داد
بشد مرد بیدار روشن روان
به نزدیک سالار هاماوران
زبان کرد گویا و دل کرد گرم
بیاراست لب را به گفتار نرم
ز کاووس دادش فروان سلام
ازان پس بگفت آنچ بود از پیام
چو بشنید ازو شاه هاماوران
دلش گشت پر درد و سر شد گران
همی گفت هرچند کاو پادشاست
جهاندار و پیروز و فرمان رواست

مرا در جهان این یکی دخترست
که از جان شیرین گرامی ترست
فرستاده را گر کنم سرد و خوار
ندارم پی و مایه‌ی کارزار
همان به که این درد را نیز چشم
بپوشم و بر دل بخوابم خشم
چنین گفت با مرد شیرین سخن
که سر نیست این آرزو را نه بن
همی خواهد از من گرامی دو چیز
که آن را سه دیگر ندانیم نیز
مرا پشت گرمی بد از خواسته
به فرزند بودم دل آراسته
به من زین سپس جان نماند همی
وگر شاه ایران ستاند همی
سپارم کنون هرچ خواهد بدوی
نتابم سر از رای و فرمان اوی
غمی گشت و سودابه را پیش خواند
ز کاووس با او سخنها براند
بدو گفت کز مهتر سرفراز
که هست از مهی و بهی بی نیاز
فرستاده‌ای چرپ‌گوی آمدست
یکی نامه چون زند و استا به دست
همی خواهد از من که بی کام من
ببرد دل و خواب و آرام من
چه گویی تو اکنون هوای تو چیست
بدین کار بیدار رای تو چیست
بدو گفت سودابه زین چاره نیست
ازو بهتر امروز غمخواره نیست
کسی کاو بود شهریار جهان
بروبوم خواهد همی از مهان
ز پیوند با او چرایی دژم
کسی نشمرد شادمانی به غم
بدانست سالار هاماوران
که سودابه را آن نیامد گران
فرستاده شاه را پیش خواند
وزان نامدارانش برتر نشاند
ببستند بندی بر آیین خویش
بران سان که بود آن زمان دین خویش
به یک هفته سالار هاماوران
همی ساخت آن کار با مهتران
بیاورد پس خسرو خسته دل
پرستنده سیصد عماری چهل
هزار استر و اسپ و اشتر هزار
ز دیبا و دینار کردند بار

عماری به ماه نو آراسته
پس پشت و پیش اندرون خواسته
یکی لشکر آراسته چون بهشت
تو گفתי که روی زمین لاله کشت
چو آمد به نزدیک کاووس شاه
دل آرام با زیب و با فر و جاه
دو یاقوت خندان دو نرگس دژم
ستون دو ابرو چو سیمین قلم
نگه کرد کاووس و خیره بماند
به سودابه بر نام یزدان بخواند
یکی انجمن ساخت از بخردان
ز بیداردل پیر سر موبدان
سزا دید سودابه را جفت خویش
ببستند عهدی بر آیین و کیش

غمی بد دل شاه هاماوران
ز هرگونه‌ای چاره جست اندران
چو یک هفته بگذشت هشتم پگاه
فرستاده آمد به نزدیک شاه
که گر شاه بیند که مهمان خویش
بیاید خرامان به ایوان خویش
شود شهر هاماوران ارجمند
چو بینند رخشنده‌گاه بلند
بدین‌گونه با او همی چاره جست
نهان بند او بود رایش درست
مگر شهر و دختر بماند بدوی
نباشدش بر سر یکی باژجوی
بدانست سودابه رای پدر
که با سور پرخاش دارد به سر
به کاووس کی گفت کاین رای نیست
ترا خود به هاماوران جای نیست
ترا بی‌بهره به چنگ آورند
نباید که با سور جنگ آورند
ز بهر منست این همه گفت‌وگوی
ترا زین شدن انده آید بروی
ز سودابه گفتار باور نکرد
نیامدش زیشان کسی را بمرد
بشد با دلیران و کندآوران
بمهمانی شاه هاماوران
یکی شهر بد شاه را شاهه نام
همه از در جشن و سور و خرام
بدان شهر بودش سرای و نشست
همه شهر سرتاسر آذین ببست
چو در شاهه شد شاه گردن‌فراز

همه شهر بردند پیشش نماز
همه گوهر و زعفران ریختند
به دینار و عنبر برآمیختند
به شهر اندر آوای رود و سرود
به هم برکشیدند چون تار و پود
چو دیدش سپهدار هاماوران
پیاده شدش پیش با مهتران
ز ایوان سالار تا پیش در
همه در و یاقوت بارید و زر
به زرین طبقها فرو ریختند
به سر مشک و عنبر همی بیختند
به کاخ اندرون تخت زرین نهاد
نشست از بر تخت کاووس شاد
همی بود یک هفته با می به دست
خوش و خرم آمدش جای نشست
شب و روز بر پیش چون کهتران
میان بسته بد شاه هاماوران
بیسته همه لشکرش را میان
پرستنده بر پیش ایرانیان
بدین گونه تا یکسر ایمن شدند
ز چون و چرا و نهیب و گزند
همه گفته بودند و آراسته
سگالیده از جای برخاسته
ز بربر برین گونه آگه شدند
سگالش چنین بود همره شدند
شبی بانگ بوق آمد و تاختن
کسی را نبد آرزو ساختن
ز بربرستان چون پیامد سپاه
به هاماوران شاددل گشت شاه
گرفتند ناگاه کاووس را
چو گودرز و چون گیو و چون طوس را
چو گوید درین مردم پیشین
چه دانی تو ای کاردان اندرین
چو پیوسته ی خون نباشد کسی
نباید برو بودن ایمن بسی
بود نیز پیوسته خونی که مهر
ببرد ز تو تا بگرددت چهر
چو مهر کسی را بخواهی ستود
بیاید بسود و زیان آزمود
پسر گر به جاه از تو برتر شود
هم از رشک مهر تو لاغر شود
چنین است گیهان ناپاک رای
به هر باد خیره بجنب ز جای
چو کاووس بر خیرگی بسته شد

به هاماوران رای پیوسته شد
یکی کوه بودش سر اندر سحاب
برآوردهی ایزد از قعر آب
یکی دژ برآورده از کوهسار
تو گفתי سپهرستش اندر کنار
بدان دژ فرستاد کاووس را
همان گيو و گودرز و هم طوس را
همان مهتران دگر را به بند
ابا شاه کاووس در دژ فگند
ز گردان نگهبان دژ شد هزار
همه نامداران خنجرگذار
سراپردهی او به تاراج داد
به پرمایگان بدره و تاج داد
برفتند پوشیده رویان دو خیل
عماری یکی درمیانش جلیل
که سودابه را باز جای آورند
سراپرده را زیر پای آورند
چو سودابه پوشیدگان را بدید
ز بر جامه‌ی خسروی بردید
به مشکین کمند اندرآویخت چنگ
به فندق گلان را بخون داد رنگ
بدیشان چنین گفت کاین کارکرد
ستوده ندارند مردان مرد
چرا روز جنگش نکردند بند
که جامه‌اش زره بود و تختش سمند
سپهدار چون گيو و گودرز و طوس
بدرید دلتان ز آوای کوس
همی تخت زرین کمینگه کنید
ز پیوستگی دست کوتاه کنید
فرستادگان را سگان کرد نام
همی ریخت خونابه بر گل مدام
جدایی نخواهم ز کاووس گفت
وگر چه لحد باشد او را نهفت
چو کاووس را بند باید کشید
مرا بی‌گناه سر بیاید برید
بگفتند گفتار او با پدر
پر از کین شدش سر پر از خون جگر
به حصنش فرستاد نزدیک شوی
جگر خسته از غم به خون شسته روی
نشستن به یک خانه با شهریار
پرستنده او بود و هم غمگسار
چو بسته شد آن شاه دیهیم‌جوی
سپاهش به ایران نهادند روی
پراکنده شد در جهان آگهی

که گم شد ز پالیز سرو سهی
 چو بر تخت زرین ندیدند شاه
 بجستن گرفتند هر کس کلاه
 ز ترکان و از دشت نیزه‌وران
 ز هر سو بیامد سپاهی گران
 گران لشکری ساخت افراسیاب
 برآمد سر از خورد و آرام و خواب
 از ایران برآمد ز هر سو خروش
 شد آرام گیتی پر از جنگ و جوش
 برآشفت افراسیاب آن زمان
 برآویخت با لشکر تازیان
 به جنگ اندرون بود لشکر سه ماه
 بدادند سرها ز بهر کلاه
 چنین است رسم سرای سپنج
 گهی ناز و نوش و گهی درد و رنج
 سرانجام نیک و بدش بگذرد
 شکارست مرگش همی بشکورد
 شکست آمد از ترک بر تازیان
 ز بهر فزونی سرآمد زیان
 سپاه اندر ایران پراکنده شد
 زن و مرد و کودک همه بنده شد
 همه در گرفتند ز ایران پناه
 به ایرانیان گشت گیتی سیاه
 دو بهره سوی زاولستان شدند
 به خواهش بر پور دستان شدند
 که ما را ز بدها تو باشی پناه
 چو گم شد سر تاج کاووس شاه
 دریغست ایران که ویران شود
 کنام پلنگان و شیران شود
 همه جای جنگی سواران بدی
 نشستگه شهریاران بدی
 کنون جای سختی و رنج و بلاست
 نشستگه تیزچنگ ازدهاست
 کسی کز پلنگان بخوردست شیر
 بدین رنج ما را بود دستگیر
 کنون چاره‌ای باید انداختن
 دل خویش ازین رنج پرداختن
 ببارید رستم ز چشم آب زرد
 دلش گشت پر خون و جان پر ز درد
 چنین داد پاسخ که من با سپاه
 میان بسته‌ام جنگ را کینه خواه
 چو یابم ز کاووس شاه آگهی
 کنم شهر ایران ز ترکان تهی
 پس آگاهی آمد ز کاووس شاه

ز بند کمین‌گاه و کار سپاه
سپه را یکایک ز کابل بخواند
میان بسته بر جنگ و لشکر براند

یکی مرد بیدار جوینده راه
فرستاد نزدیک کاووس شاه
به نزدیک سالار هاماوران
بشد نامداری ز کندآوران
یکی نامه بنوشت با گیر و دار
پر از گرز و شمشیر و پرکارزار
که بر شاه ایران کمین ساختی
بپیوستن اندر بد انداختی
نه مردی بود چاره جستن به جنگ
نرفتن به رسم دلاور پلنگ
که در جنگ هرگز نسازد کمین
اگر چند باشد دلش پر ز کین
اگر شاه کاووس یابد رها
تو رستی ز چنگ و دم ازدها
وگر نه بیارای جنگ مرا
به گردن بیمای هنگ مرا
فرستاده شد نزد هاماوران
بدادش پیام یکایک سران
چو پیغام بشنید و نامه بخواند
ز کردار خود در شگفتی بماند
چو برخواند نامه سرش خیره شد
جهان پیش چشمش همه تیره شد
چنین داد پاسخ که کاووس کی
به هامون دگر نسپرد نیز پی
تو هرکه که آیی به بربرستان
نبینی مگر تیغ و گرز گران
همین بند و زندانت آراستست
اگر رایت این آرزو خواستست
بیایم بجنگ تو من با سپاه
برین گونه سازیم آیین و راه
چو بشنید پاسخ گو پیلتن
دلیران لشکر شدند انجمن
سوی راه دریا بیامد به جنگ
که بر خشک بر بود ره با درنگ
به کشتی و زورق سپاهی گران
بشد تا سر مرز هاماوران
به تاراج و کشتن نهادند روی
ز خون روی کشور شده جوی جوی
خبر شد به شاه هامور ازین
که رستم نهادست بر رخس زین

ببایست تا گاهش آمد به جنگ
نبد روزگار سکون و درنگ
چو بیرون شد از شهر خود با سپاه
به روز درخشان شب آمد سپاه
چپ و راست لشکر بیاراستند
به جنگ اندرون نامور خواستند
گو پیلتن گفت جنگی منم
بوردگه بر درنگی منم
برآورد گرز گران را به دوش
برانگیخت رخس و برآمد خروش
چو دیدند لشکر بر و پال اوی
به جنگ اندرون گرز و گویال اوی
تو گفتمی که دلشان برآمد ز تن
ز هولش پراگنده شد انجمن
همان شاه با نامور سرکشان
ز رستم چو دیدند یک یک نشان
گریزان بیامد به هاماوران
ز پیش تهمتن سپاهی گران
چو بنشست سالار با رایزن
دو مرد جوان خواست از انجمن
بدان تا فرستد هم اندر زمان
به مصر و به بربر چو باد دمان
یکی نامه هر یک به جنگ اندرون
نوشته به درد دل از آب خون
کزین پادشاهی بدان نیست دور
بهم بود نیک و بد و جنگ و سور
گرایدونک باشید با من یکی
ز رستم نترسم به جنگ اندکی
وگرنه بدان پادشاهی رسد
درازست بر هر سویی دست بد
چو نامه به نزدیک ایشان رسید
که رستم بدین دشت لشکر کشید
همه دل پر از بیم برخاستند
سپاهی ز کشور بیاراستند
نهادند سر سوی هاماوران
زمین کوه گشت از کران تا کران
سپه کوه تا کوه صف برکشید
پی مور شد بر زمین ناپدید
چو رستم چنان دید نزدیک شاه
نهانی برافگند مردی به راه
که شاه سه کشور برآراستند
بر این گونه از جای برخاستند
اگر جنگ را من بجنبم ز جای
ندانند سر را بدین کین ز پای

نباید کزین کین به تو بد رسد
که کار بد از مردم بد رسد
مرا تخت بربر نیاید به کار
اگر بد رسد بر تن شهریار
فرستاده بشنید و آمد دوان
به نزدیک کاووس کی شد نهان
پیام تهمتن همه باز راند
چو بشنید کاووس خیره بماند
چنین داد پاسخ که مندیش ازین
نه گسترده از بهر من شد زمین
چنین بود تا بود گردان سپهر
که با نوش زهرست با جنگ مهر
و دیگر که دارنده یار منست
بزرگی و مهرش حصار منست
تو رخس درخشنده را ده عنان
بیارای گوشش به نوک سنان
ازیشان یکی زنده اندر جهان
ممان آشکارا نه اندر نهان
فرستاده پاسخ بیاورد زود
بر رستم زال زر شد چو دود
تهمتن چو بشنید گفتار او
بسیچید و زی جنگ بنهاد روی

دگر روز لشکر بیاراستند
درفش از دو رویه بیاراستند
به هاماوران بود صد ژنده پیل
یکی لشکری ساخته بر دو میل
از آوای گردان بتوفید کوه
زمین آمد از نعل اسپان ستوه
تو گفستی جهان سر به سر آهنست
وگر کوه البرز در جوشنست
پس پشت پیلان درفشان درفش
بگرد اندرون سرخ و زرد و بنفش
بدرید چنگ و دل شیر نر
عقاب دلاور بیفگند پر
همی ابر بگداخت اندر هوا
برابر که دید ایستادن روا
سپهبد چو لشکر به هامون کشید
سپاه سه شاه و سه کشور بدید
چنین گفت با لشکر سرفراز
که از نیزه‌ی مژگان مدارید باز
بش و یال بینید و اسپ و عنان
دو دیده نهاده به نوک سنان
اگر صدهزارند و ما صدسوار

فزونی لشکر نیاید به کار
 برآمد درخشیدن تیر و خشت
 تو گفتی هوا بر زمین لاله کشت
 ز خون دشت گفتی میستان شدست
 ز نیزه هوا چون نیستان شدست
 بریده ز هر سو سر ترک‌دار
 پراگنده خفتان همه دشت و غار
 تهمتن مران رخس را تیز کرد
 ز خون فرومایه پرهیز کرد
 همی تاخت اندر پی شاه شام
 بینداخت از باد خمیده خام
 میانش به حلقه درآورد گرد
 تو گفتی خم اندر میانش فسرد
 ز زین برگرفتیش به کردار گوی
 چو چوگان به زخم اندر آمد بدوی
 بیفگند و فرهاد دستش بیست
 گرفتار شد نامبردار شست
 ز خون خاک دریا شد و دشت کوه
 ز بس کشته افکنده از هر گروه
 شه بربرستان بچنگ گراز
 گرفتار شد با چهل رزمساز
 ز کشته زمین گشت مانند کوه
 همان شاه هاماوران شد ستوه
 به پیمان که کاووس را با سران
 بر رستم آرد ز هاماوران
 سراپرده و گنج و تاج و گهر
 پرستنده و تخت و زرین کمر
 برین بر نهادند و برخاستند
 سه کشور سراسر بیاراستند
 چو از دژ رها کرد کاووس را
 همان گیو و گودرز و هم طوس را
 سلیح سه کشور سه گنج سه شاه
 سراپرده و لشکر و تاج و گاه
 سپهبد جزین خواسته هرچ دید
 بگنج سپهدار ایران کشید
 بیاراست کاووس خورشید فر
 بدیای رومی یکی مهد زر
 ز پیروزه پیکر ز یاقوت گاه
 گهر بافته بر جلیل سیاه
 یکی اسپ رهوار زیراندیش
 لگامی به زر آژده بر سرش
 همه چوب بالاش از عود تر
 برو بافته چندگونه گهر
 بسودابه فرمود کاندن نشین

نشست و به خورشید کرد آفرین
به لشکرگه آورد لشکر ز شهر
ز گیتی برین گونه جویند بهر
سپاهش فزون شد ز سیصد هزار
ز ره دار و برگستوانور سوار
برو انجمن شد ز بربر سوار
ز مصر و ز هاماوران صد هزار
بیامد گران لشکری بربری
سواران جنگ آور لشکری

فرستاده شد نزد قیصر ز شاه
سواری که اندر نوردید راه
بفرمود کز نامداران روم
کسی کاو بنازد بران مرز و بوم
جهان دیده باید عنان دار کس
سنان و سپر بایدهش یار بس
چنین لشکری باید از مرز روم
که آیند با من به آباد بوم
پس آگاهی آمد ز هاماوران
بدشت سواران نیزه وران
که رستم به مصر و به بربر چه کرد
بران شهریاران به روز نبرد
دلیری بجستند گرد و سوار
عنان پیچ و مردافکن و نیزه دار
نوشتند نامه یکی مردوار
سخنهای شایسته و آبدار
چو از گرگساران بیامد سپاه
که جویند گاه سرافراز شاه
دل ما شد از کار ایشان بدرد
که دلشان چنین برتری یاد کرد
همی تاج او خواست افراسیاب
ز راه خرد سرش گشته شتاب
برفتیم با نیزه های دراز
برو تلخ کردیم آرام و ناز
ازیشان و از ما بسی کشته شد
زمانه به هر نیک و بد گشته شد
کنون کمد از کار او آگهی
که تازه شد آن تخت شاهنشاهی
همه نامداران شمشیرزن
برین کینه گه بر شدند انجمن
چو شه برگراید ز بربر عنان
به گردن برآریم یکسر سنان
زمین کوه تا کوه پر خون کنیم
ز دشمن بیابان چو جیحون کنیم

فرستاده تازی برافگند و رفت
به بربرستان روی بنهاد و تفت
چو نامه بر شاه ایران رسید
بران گونه گفتار بایسته دید
ازیشان پسند آمدش کارکرد
به افراسیاب آن زمان نامه کرد
که ایران پرداز و بیشی مجوی
سر ما شد از تو پر از گفت و گوی
ترا شهر توران بسندست خود
به خیره همی دست بازی بید
فزونی مجوی از شدی بی نیاز
که درد آردت پیش رنج دراز
ترا کهتری کار بستن نکوست
نگه داشتن بر تن خویش پوست
ندانی که ایران نشست من ست
جهان سر به سر زیر دست من ست
پلنگ زیان گرچه باشد دلیر
نیارد شدن پیش چنگال شیر
چو آگاهی آمد به افراسیاب
سرش پر ز کین گشت و دل پرشتاب
فرستاد پاسخش کاین گفت و گوی
نزیب جز از مردم زشت خوی
ترا گر سزا بودی ایران بدان
نیازت نبود به مازندران
چنین گفت کایران دو رویه مراست
بباید شنیدن سخنها راست
که پور فریدون نیای من ست
همه شهر ایران سرای من ست
و دیگر به بازوی شمشیرزن
تهی کردم از تازیان انجمن
به شمشیر بستانم از کوه تیغ
عقاب اندر آرم ز تاریک میغ
کنون آمدم جنگ را ساخته
درفش درفشان برافراخته
فرستاده برگشت مانند باد
سخنها به کاووس کی کرد یاد
چو بشنید کاووس گفتار اوی
بیاراست لشکر به پیکار اوی
ز بربر بیامد سوی سوریان
یکی لشکری بی کران و میان
به جنگش بیاراست افراسیاب
به گردون همی خاک برزد ز آب
جهان کر شد از ناله ی بوق و کوس
زمین آهنین شد هوا آبنوس

ز زخم تیرزین و از بس ترنگ
 همی موج خون خاست از دشت جنگ
 سر بخت گردان افراسیاب
 بران رزمگاه اندر آمد بخواب
 دو بهره ز توران سپه کشته شد
 سرسرکشان پاک برگشته شد
 سپهدار چون کار زان گونه دید
 بی آتش بجوشید همچون نبید
 به آواز گفت ای دلیران من
 گزیده یلان نره شیران من
 شما را ز بهر چنین روزگار
 همی پروراندیم اندر کنار
 بکوشید و هم پشت جنگ آورید
 جهان را به کاووس تنگ آورید
 یلان را به ژوپین و خنجر زنید
 دلیرانشان سر به سر بفکنید
 همان سگری رستم شیردل
 که از شیر بستد به شمشیر دل
 بود کز دلیری ببند آورید
 سرش را به دام گزند آورید
 هرانکس که او را به روز نبرد
 ز زین پلنگ اندر آرد به گرد
 دهم دختر خویش و شاهی و را
 برآرم سر از برج ماهی و را
 چو ترکان شنیدند گفتار اوی
 سراسر سوی رزم کردند روی
 بشد تیز با لشکر سوریان
 بدان سود جستن سرآمد زیان
 چو روشن زمانه بران گونه دید
 ازانجا سوی شهر توران کشید
 دلش خسته و کشته لشکر دو بهر
 همی نوش جست از جهان یافت زهر

بیامد سوی پارس کاووس کی
 جهانی به شادی نوافکند پی
 بیاراست تخت و بگسترد داد
 به شادی و خوردن دل اندر نهاد
 فرستاد هر سو یکی پهلوان
 جهاندار و بیدار و روشن روان
 به مرو و نشاپور و بلخ و هری
 فرستاد بر هر سویی لشکری
 جهانی پر از داد شد یکسره
 همی روی برتافت گرگ از بره
 ز بس گنج و زیبایی و فرهی

پری و دد و دام گشتش رهی
مهان پیش کاووس کهتر شدند
همه تاجدارنش لشکر شدند
جهان پهلوانی به رستم سپرد
همه روزگار بهی زو شمرد
یکی خانه کرد اندر البرز کوه
که دیو اندران رنج‌ها شد ستوه
بفرمود کز سنگ خارا کنند
دو خانه برو هر یکی ده کمند
بیاراست آخر به سنگ اندرون
ز پولاد میخ و ز خارا ستون
ببستند اسپان جنگی بدوی
هم اشتر عماری‌کش و راه جوی
دو خانه دگر ز آبگینه بساخت
زبرجد به هر جایش اندر نشاخت
چنان ساخت جای خرام و خورش
که تن یابد از خوردنی پرورش
دو خانه ز بهر سلیح نبرد
بفرمود کز نقره‌ی خام کرد
یکی کاخ زرین ز بهر نشست
برآورد و بالاش داده دو نشست
نبودی تموز ایچ پیدا ز دی
هوا عنبرین بود و بارانش می
به ایوانش یاقوت برده بکار
ز پیروزه کرده برو بر نگار
همه ساله روشن بهاران بدی
گلان چون رخ غمگساران بدی
ز درد و غم و رنج دل دور بود
بدی را تن دیو رنجور بود
به خواب اندر آمد بد روزگار
ز خوبی و از داد آموزگار
به رنجش گرفتار دیوان بدند
ز بادافره‌ی او غریوان بدند

چنان بد که ابلیس روزی پگاه
یکی انجمن کرد پنهان ز شاه
به دیوان چنین گفت کامروز کار
به رنج و به سختیست با شهریار
یکی دیو باید کنون نغزدست
که داند ز هرگونه رای و نشست
شود جان کاووس بیره کند
به دیوان برین رنج کوتاه کند
بگرداندش سر ز یزدان پاک
فشانند بر آن فر زیباش خاک

شنیدند و بر دل گرفتند یاد
کس از بیم کاووس پاسخ نداد
یکی دیو دژخیم بر پای خاست
چنین گفت کاین چریدستی مراست
غلامی بیاراست از خویشتن
سخن‌گوی و شایسته‌ی انجمن
همی بود تا یک زمان شهریار
ز پهلوی برون شد ز بهر شکار
بیامد بر او زمین بوس داد
یکی دسته‌ی گل به کاووس داد
چنین گفت کاین فر زیبای تو
همی چرخ‌گردان سزد جای تو
به کام تو شد روی گیتی همه
شبانی و گردنکشان چون رمه
یکی کار ماندست کاندز جهان
نشان تو هرگز نگردد نهان
چه دارد همی آفتاب از تو راز
که چون گردد اندر نشیب و فراز
چگونست ماه و شب و روز چیست
برین گردش چرخ سالار کیست
دل شاه ازان دیو بی‌راه شد
روانش ز اندیشه کوتاه شد
گمانش چنان شد که گردان سپهر
به گیتی مراو را نمودست چهر
ندانست کاین چرخ را مایه نیست
ستاره فراوان و ایزد یکیست
همه زیر فرمانش بیچاره‌اند
که با سوزش و جنگ و پتیاره‌اند
جهان آفرین بی‌نیازست ازین
ز بهر تو باید سپهر و زمین
پراندیشه شد جان آن پادشا
که تا چون شود بی پر اندر هوا
ز داندگان بس بپرسید شاه
کزین خاک چندست تا چرخ ماه
ستاره شمر گفت و خسرو شنید
یکی کژ و ناخوب چاره گزید
بفرمود پس تا به هنگام خواب
برفتند سوی نشیم عقاب
ازان بچه بسیار برداشتند
به هر خانه‌ای بر دو بگذاشتند
همی پروراندشان سال و ماه
به مرغ و به گوشت بره چندگاه
چو نیرو گرفتند هر یک چو شیر
بدان سان که گرم آوریدند زیر

ز عود قماری یکی تخت کرد
 سر درزها را به زر سخت کرد
 به پهلوش بر نیزهای دراز
 بیست و بران‌گونه بر کرد ساز
 بیاویخت از نیزه ران بره
 بیست اندر اندیشه دل یکسره
 ازن پس عقاب دلاور چهار
 بیاورد و بر تخت بست استوار
 نشست از بر تخت کاووس شاه
 که اهریمنش برده بد دل ز راه
 چو شد گرسنه تیز پران عقاب
 سوی گوشت کردند هر یک شتاب
 ز روی زمین تخت برداشتند
 ز هامون به ابر اندر افراشتند
 بدان حد که شان بود نیرو به جای
 سوی گوشت کردند آهنگ و رای
 شنیدم که کاووس شد بر فلک
 همی رفت تا بر رسد بر ملک
 دگر گفت ازان رفت بر آسمان
 که تا جنگ سازد به تیر و کمان
 ز هر گونه‌ای هست آواز این
 نداند بجز پر خرد راز این
 پریدند بسیار و ماندند باز
 چنین باشد آنکس که گیردش آز
 چو با مرغ پرنده نیرو نماند
 غمی گشت پرهاب خوی درنشانند
 نگویند گشتند ز ابر سیاه
 کشان بر زمین از هوا تخت شاه
 سوی پیشه‌ی شیرچین آمدند
 به آمل بروی زمین آمدند
 نکردش تباه از شگفتی جهان
 همی بودندی داشت اندر نهان
 سپاووش زو خواست کاید پدید
 بایست لختی چمید و چرید
 به جای بزرگی و تخت نشست
 پشیمانی و درد بودش به دست
 بمانده به پیشه درون زار و خوار
 نیایش همی کرد با کردگار

همی کرد پوزش ز بهر گناه
 مر او را همی جست هر سو سپاه
 خبر یافت زو رستم و گئو و طوس
 برفتند با لشکری گشن و کوس
 به رستم چنین گفت گودرز پیر

که تا کرد مادر مرا سیر شیر
همی بینم اندر جهان تاج و تخت
کیان و بزرگان بیدار بخت
چو کاووس نشنیدم اندر جهان
ندیدم کس از کهتران و مهان
خرد نیست او را نه دانش نه رای
نه هوشش بجایست و نه دل بجای
رسیدند پس پهلوانان بدوی
نکوهش گر و تیز و پرخاشجوی
بدو گفت گودرز بیمارستان
ترا جای زیاتر از شارستان
به دشمن دهی هر زمان جای خویش
نگویی به کس بیهده رای خویش
سه بارت چنین رنج و سختی فتاد
سرت ز آزمایش نگشت اوستاد
کشیدی سپه را به مازندران
نگر تا چه سختی رسید اندران
دگر باره مهمان دشمن شدی
صنم بودی اکنون برهمن شدی
به گیتی جز از پاک یزدان نماند
که منشور تیغ ترا برنخواند
به جنگ زمین سر به سر تاختی
کنون باسمان نیز پرداختی
پس از تو بدین داستانی کنند
که شاهی برآمد به چرخ بلند
که تا ماه و خورشید را بنگرد
ستاره یکایک همی بشمرد
همان کن که بیدار شاهان کنند
ستاینده و نیک خواهان کنند
جز از بندگی پیش یزدان مجوی
مزن دست در نیک و بد جز بدوی
چنین داد پاسخ که از راستی
نیاید به کار اندرون کاستی
همی داد گفתי و بیداد نیست
ز نام تو جان من آزاد نیست
فروماند کاووس و تشویر خورد
ازان نامداران روز نبرد
بسیچید و اندر عماری نشست
پشیمانی و درد بودش بدست
چو آمد بر تخت و گاه بلند
دلش بود زان کار مانده نژند
چهل روز بر پیش یزدان به پای
بپیمود خاک و پرداخت جای
همی ریخت از دیدگان آب زرد

همی از جهان آفرین یاد کرد
ز شرم از در کاخ بیرون نرفت
همی پوست گفتی برو بر به گفت
همی ریخت از دیده پالوده خون
همی خواست آمرزش رهنمون
ز شرم دلیران منش کرد پست
خرام و در بار دادن بیست
پشیمان شد و درد بگزید و رنج
نهاده ببخشید بسیار گنج
همی رخ بمالید بر تیره خاک
نیایش کنان پیش یزدان پاک
چو بگذشت یک چند گریان چنین
ببخشود بر وی جهان آفرین
یکی داد نو ساخت اندر جهان
که تابنده شد بر کهان و مهان
جهان گفتی از داد دیبا شدست
همان شاه بر گاه زیبا شدست
ز هر کشوری نامور مهتری
که بر سر نهادی بلند افسری
به درگاه کاووس شاه آمدند
وزان سرکشیدن به راه آمدند
زمانه چنان شد که بود از نخست
به آب وفا روی خسرو بشست
همه مهتران کهتر او شدند
پرستنده و چاکر او شدند
کجا پادشا دادگر بود و بس
نیازش نیاید بفریادرس
بدین داستان گفتم آن کم شنود
کنون رزم رستم بیاید سرود

چه گفت آن سراینده مرد دلیر
که ناگه برآویخت با نره شیر
که گر نام مردی بجویی همی
رخ تیغ هندی بشویی همی
ز بدها نباید پرهیز کرد
که پیش آیدت روز ننگ و نبرد
زمانه چو آمد بتنگی فراز
هم از تو نگردد به پرهیز باز
چو همره کنی جنگ را با خرد
دلیرت ز جنگ آوران نشمرد
خرد را و دین را رهی دیگرست
سخنهای نیکو به بند اندرست
کنون از ره رستم جنگجوی
یکی داستانست با رنگ و بوی

شنیدم که روزی گو پیلتن
 یکی سور کرد از در انجمن
 به جایی کجا نام او بد نوند
 بدو اندرون کاخهای بلند
 کجا آذر تیز برزین کنون
 بدانجا فروزد همی رهنمون
 بزرگان ایران بدان بزمگاه
 شدند انجمن نامور یک سپاه
 چو طوس و چو گودرز کشوادگان
 چو بهرام و چون گیو آزادگان
 چو گرگین و چون زنگه‌ی شاوران
 چو گسته‌م و خراد جنگ‌آوران
 چو برزین گردنکش تیغ زن
 گرازه کجا بد سر انجمن
 ابا هر یک از مهتران مرد چند
 یکی لشکری نامدار ارجمند
 نیاسود لشکر زمانی ز کار
 ز چوگان و تیر و نبید و شکار
 به مستی چنین گفت یک روز گیو
 به رستم که ای نامبردار نیو
 گر ایدون که رای شکار آیدت
 چو یوز دونده به کار آیدت
 به نخچیرگاه رد افراسیاب
 بپوشیم تابان رخ آفتاب
 ز گرد سواران و از یوز و باز
 بگیریم آرام روز دراز
 به گور تگاور کمند افکنیم
 به شمشیر بر شیر بند افکنیم
 بدان دشت توران شکاری کنیم
 که اندر جهان یادگاری کنیم
 بدو گفت رستم که بی‌کام تو
 مبادا گذر تا سرانجام تو
 سحرگه بدان دشت توران شویم
 ز نخچیر و از تاختن نغنویم
 ببودند یکسر برین هم سخن
 کسی رای دیگر نیفگند بن
 سحرگه چو از خواب برخاستند
 بران آرزو رفتن آراستند
 برفتند با باز و شاهین و مهد
 گرازنده و شاد تا رود شهد
 به نخچیرگاه رد افراسیاب
 ز یک دست ریگ و ز یک دست آب
 دگر سو سرخس و بیابانش پیش
 گله گشته بر دشت آهو و میش

همه دشت پر خرگه و خیمه گشت
از انبوه آهو سراسیمه گشت
ز درنده شیران زمین شد تهی
به پرنده مرغان رسید آگهی
تلی هر سویی مرغ و نخچیر بود
اگر کشته گر خسته‌ی تیر بود
ز خنده نیاسود لب یک زمان
بیودند روشن دل و شادمان
به یک هفته زین‌گونه با می بدست
گهی تاختن گه نشاط نشست
بهشتم تهمتن بیامد پگاه
یکی رای شایسته زد با سپاه
چنین گفت رستم بدان سرکشان
بدان گرزداران مردم‌کشان
که از ما به افراسیاب این زمان
همانا رسید آگهی بی‌گمان
یکی چاره سازد بیاید بجنگ
کند دشت نخچیر بر یوز تنگ
بیاید طلایه به ره بر یکی
که چون آگهی یابد او اندکی
بیاید دهد آگهی از سپاه
نیاید که گیرد بداندیش راه
گرازه به زه بر نهاده کمان
بیامد بران کار بسته میان
سپه را که چون او نگهدار بود
همه چاره‌ی دشمنان خوار بود
به نخچیر و خوردن نهادند روی
نکردند کس یاد پرخاشجوی
پس آگاهی آمد به افراسیاب
ازیشان شب تیره هنگام خواب
ز لشکر جهان‌دیدگان را بخواند
ز رستم بسی داستانها براند
وزان هفت گرد سوار دلیر
که بودند هر یک به کردار شیر
که ما را بیاید کنون ساختن
بناگاه بردن یکی تاختن
گراین هفت یل را بجنگ آوریم
جهان پیش کاووس تنگ آوریم
بکردار نخچیر باید شدن
بناگاه لشکر برایشان زدن
گزین کرد شمشیر زن سی‌هزار
همه رزمجو از در کارزار
چنین گفت با نامداران جنگ
که ما را کنون نیست جای درنگ

به راه بیابان برون تاختند
همه جنگ را گردن افراختند
ز هر سو فرستاد بی‌مر سپاه
بدان سرکشان تا بگیرند راه
گرازه چو گرد سپه را بدید
بیامد سپه را همه بنگرید
بدید آنک شد روی گیتی سیاه
درفش سپهدار توران سپاه
ازانجا چو باد دمان گشت باز
تو گفתי به زخم اندر آمد گراز
بیامد دمان تا به نخچیرگاه
تهمت‌ن همی خورد می با سپاه
چنین گفت با رستم شیرمرد
که برخیز و از خرمی بازگرد
که چندان سپاهست کاندازه نیست
ز لشکر بلندی و پستی یکیست
درفش جفای‌پیشه افراسیاب
همی تابد از گرد چون آفتاب
چو بشنید رستم بخندید سخت
بدو گفت با ماست پیروز بخت
تو از شاه ترکان چه ترسی چنین
ز گرد سواران توران زمین
سپاهش فزون نیست از صدهزار
عنان پیچ و بر گستوان‌ور سوار
بدین دشت کین بر گر از ما یکی‌ست
همی جنگ ترکان بچشم اندکی‌ست
شده هفت گرد سوار انجمن
چنین نامبردار و شمشیرزن
یکی باشد از ما وزیشان هزار
سپه چند باید ز ترکان شمار
برین دشت اگر ویژه تنها منم
که بر پشت گلرنگ در جوشنم
چنو کینه خواهی بیاید مرا
از ایران سپاهی نباید مرا
تو ای می‌گسار از می بایلی
بپیمای تا سر یکی بلیلی
بپیمود می ساقی و داد زود
تهمت‌ن شد از دادنش شاد زود
به کف بر نهاد آن درخشنده جام
نخستین ز کاووس کی برد نام
که شاه زمانه مرا یاد باد
همیشه بروی‌مش آباد باد
ازان پس تهمت‌ن زمین داد بوس
چنین گفت کاین باده بر یاد طوس

سران جهاندار برخاستند
ابا پهلوان خواهش آراستند
که ما را بدین جام می جای نیست
به می با تو ابلیس را پای نیست
می و گرز یک زخم و میدان جنگ
جز از تو کسی را نیامد به جنگ
می بابلی سرخ در جام زرد
تهمتن بروی زواره بخورد
زواره چو بلبل به کف برنهاد
هم از شاه کاووس کی کرد یاد
بخورد و ببوسید روی زمین
تهمتن برو برگرفت آفرین
که جام برادر برادر خورد
هژیر آنک او جام می بشکرد

چنین گفت پس گيو با پهلوان
که ای نازش شهریار و گوان
شوم ره بگیرم به افراسیاب
نمانم که آید بدین روی آب
سر پل بگیرم بدان بدگمان
بدارمش ازان سوی پل یک زمان
بدان تا بیوشند گردان سلیح
که بر ما سرآمد نشاط و مزیح
بشد تازیان تا سر پل دمان
به زه بر نهاده دو زاغ کمان
چنین تا به نزدیکی پل رسید
چو آمد درفش جفا پیشه دید
که بگذشته بود او ازین روی آب
به پیش سپاه اندر افراسیاب
تهمتن بیوشید ببر بیان
نشست از بر زنده پیل زیان
چو در جوشن افراسیابش بدید
تو گفتی که هوش از دلش بر پرید
ز چنگ و بر و بازو و یال او
به گردن برآورده ی گوپال او
چو طوس و چو گودرز نیزه گذار
چو گرگین و چون گيو گرد و سوار
چو بهرام و چون زنگه ی شادروان
چو فرهاد و برزین جنگ آوران
چنین لشکری سرفرازان جنگ
همه نیزه و تیغ هندی به چنگ
همه یکسر از جای برخاستند
بسان پلنگان بیاراستند
بدان گونه شد گيو در کارزار

چو شیری که گم کرده باشد شکار
 پس و پیش هر سو همی کوفت گرز
 دو تا کرد بسیار بالای برز
 رمیدند ازو رزمسازان چین
 بشد خیره سالار توران زمین
 ز رستم بترسید افراسیاب
 نکرد ایچ بر کینه جستن شتاب
 پس لشکر اندر همی راند گرم
 گوان را ز لشکر همی خواند نرم
 ز توران فراوان سران کشته شد
 سر بخت گردنکشان گشته شد
 ز پیران بپرسید افراسیاب
 که این دشت رزمست گر جای خواب
 که در رزم جستن دلیران بدیم
 سگالش گرفتیم و شیران بدیم
 کنون دشت رویاه بینم همی
 ز رزم آز کوتاه بینم همی
 ز مردان توران خنیده تویی
 جهانجوی و هم رزمیده تویی
 سنان را به تندی یکی برگرای
 برو زود زیشان بپرداز جای
 چو پیروزگر باشی ایران تراست
 تن پیل و چنگال شیران تراست
 چو پیران ز افراسیاب این شنید
 چو از باد آتش دلش بردمید
 بسیچید با نامور ده هزار
 ز ترکان دلیران خنجرگذار
 چو آتش بیامد بر پیلتن
 کزو بود نیروی جنگ و شکن
 تهمتن به لبها برآورده کف
 تو گفتی که بستند ز خورشید تف
 برانگیخت اسپ و برآمد خروش
 بران سان که دریا برآید بجوش
 سپر بر سر و تیغ هندی به مش
 ازان نامداران دو بهره بکشت
 نگه کرد افراسیاب از کران
 چنین گفت با نامور مهتران
 که گر تا شب این جنگ هم زین نشان
 میان دلیران و گردنکشان
 بماند نمائد سواری به جای
 نبایست کردن بدین رزم رای
 بپرسید کالکوس جنگی کجاست
 که چندین همی رزم شیران بخواست
 به مستی همی گیو را خواستی

همه جنگ با رستم آراستی
همیشه از ایران بدی یاد اوی
کجا شد چنان آتش و باد اوی
به الکوس رفت آگهی زین سخن
که سالار توران چه افکند بن
برانگیخت الکوس شیرنگ را
به خون شسته بد بی گمان چنگ را
برون رفت با او ز لشکر سوار
ز مردان جنگی فزون از هزار
همه با سنان سرافشان شدند
ابا جوشن و گرز و خفتان شدند
زواره پدیدار بد جنگجوی
بدو تیز الکوس بنهاد روی
گمانی چنان برد کو رستمست
بدانست کز تخمهی نیرمست
زواره برآویخت با او به هم
چو پیل سرافراز و شیر دژم
سناندار نیزه به دو نیم کرد
دل شیر چنگی پر از بیم کرد
بزد دست و تیغ از میان برکشید
ز گرد سران شد زمین ناپدید
ز کین آوران تیغ بر هم شکست
سوی گرز بردند چون باد دست
بینداخت الکوس گریزی چو کوه
که از بیم او شد زواره ستوه
به زین اندر از زخم بی توش گشت
ز اسپ اندر افتاد و بیهوش گشت
فرود آمد الکوس تنگ از برش
همی خواست از تن بریدن سرش
چو رستم برادر بران گونه دید
به کردار آتش سوی او دوید
به الکوس بر زد یکی بانگ تند
کجا دست شد سست و شمشیر کند
چو الکوس آوای رستم شنید
دلش گفתי از پوست آمد پدید
به زین اندر آمد به کردار باد
ز مردی بدل در نیامدش یاد
بدو گفت رستم که چنگال شیر
نپیموده ای زان شدستی دلیر
زواره به درد از بر زین نشست
پر از خون تن و تیغ مانده به دست
برآویخت الکوس با پیلتن
بپوشید بر زین توزی کفن
یکی نیزه زد بر کمر بند اوی

ز دامن نشد دور پیوند اوی
تہمتن یکی نیزہ زد بر برش
به خون جگر غرقہ شد مغفرش
به نیزہ ہمیدون ز زین برگرفت
دو لشکر بمانده بدو در شگفت
زدش بر زمین همچو یک لخت کوه
پر از بیم شد جان توران گروه
برین ہمنشان ہفت گرد دلیر
کشیدند شمشیر برسان شیر
پس پشت ایشان دلاور سران
نہادند بر کتف گرز گران
چنان برگرفتند لشکر ز جای
کہ پیدا نیامد ہمی سر ز پای
بکشتند چندان ز جنگ آوران
کہ شد خاک لعل از کران تا کران
فگندہ چو پیلان بہ ہر جای بر
چہ با تن چہ بی تن جدا کردہ سر
بہ آوردگہ جای گشتن نماند
سپہ را رہ برگزشتن نماند

تہمتن برانگیخت رخس از شتاب
پس پشت جنگ آور افراسیاب
چنین گفت با رخس کای نیک یار
مکن سستی اندر گہ کارزار
کہ من شاہ را بر تو بی جان کنم
بہ خون سنگ را رنگ مرجان کنم
چنان گرم شد رخس آتش گہر
کہ گفتی برآمد ز پهلوش پر
ز فتراک بگشاد رستم کمند
ہمی خواست آورد او را ببند
بہ ترک اندر افتاد خم دوال
سپہدار ترکان بدزدید یال
و دیگر کہ زیر اندرش بادپای
بہ کردار آتش برآمد ز جای
بجست از کمند گو پیلتن
دہن خشک وز رنج پر آب تن
ز لشکر ہرانکس کہ بد جنگ ساز
دو بہرہ نیامد بہ خرگاہ باز
اگر کشتہ بودند اگر خستہ تن
گرفتار در دست آن انجمن
ز پرمایہ اسپان زرین ستام
ز ترگ و ز شمشیر زرین نیام
جزین ہرچہ پرمایہ تر بود نیز
بہ ایرانیان ماند بسیار چیز

میان بازنگشاد کس کشته را
نچستند مردان برگشته را
بدان دشت نخچیر باز آمدند
ز هر نیکویی بی نیاز آمدند
نوشتند نامه به کاووس شاه
ز ترکان وز دشت نخچیرگاه
وزان کز دلیران نشد کشته کس
زواره ز اسپ اندر افتاد و بس
بران دشت فرخنده بر پهلوان
دو هفته همی بود روشن روان
سیم را به درگاه شاه آمدند
به دیدار فرخ کلاه آمدند
چنین است رسم سرای سپنج
یکی زو تن آسان و دیگر به رنج
برین و بران روز هم بگذرد
خردمند مردم چرا غم خورد
سخنهای این داستان شد به بن
ز سهراب و رستم سرایم سخن

اگر تندبادی براید ز کنج
بخاک افگند نارسیده ترنج
ستمکاره خوانیمش ار دادگر
هنرمند دانیمش ار بی هنر
اگر مرگ دادست بیداد چیست
ز داد این همه بانگ و فریاد چیست
ازین راز جان تو آگاه نیست
بدین پرده اندر ترا راه نیست
همه تا در آرز رفته فراز
به کس بر نشد این در راز باز
برفتن مگر بهتر آیدش جای
چو آرام یابد به دیگر سرای
دم مرگ چون آتش هولناک
ندارد ز برنا و فرتوت باک
درین جای رفتن نه جای درنگ
بر اسپ فنا گر کشد مرگ تنگ
چنان دان که دادست و بیداد نیست
چو داد آمدش جای فریاد نیست
جوانی و پیری به نزدیک مرگ
یکی دان چو اندر بدن نیست برگ
دل از نور ایمان گر آگنده ای
ترا خامشی به که تو بنده ای
برین کار یزدان ترا راز نیست
اگر جانت با دیو اتباز نیست
به گیتی دران کوش چون بگذری

سرانجام نیکی بر خود بری
کنون رزم سهراب رانم نخست
ازان کین که او با پدر چون بجست

ز گفتار دهقان یکی داستان
بپیوندم از گفته‌ی باستان
ز موید برین گونه برداشت یاد
که رستم یکی روز از بامداد
غمی بد دلش ساز نخچیر کرد
کمر بست و ترکش پر از تیر کرد
سوی مرز توران چو بنهاد روی
جو شیر دژآگاه نخچیر جوی
چو نزدیکی مرز توران رسید
بیابان سراسر پر از گور دید
برافروخت چون گل رخ تاج‌بخش
بخندید وز جای برکند رخس
به تیر و کمان و به گرز و کمند
بیفگند بر دشت نخچیر چند
ز خاشاک وز خار و شاخ درخت
یکی آتشی برفرزید سخت
چو آتش پراکنده شد پیلتن
درختی بجست از در بابزن
یکی نره گوری بزد بر درخت
که در جنگ او پر مرغی نسخت
چو بریان شد از هم بکند و بخورد
ز مغز استخوانش برآورد گرد
بخفت و برآسود از روزگار
چمان و چران رخس در مرغزار
سواران ترکان تنی هفت و هشت
بران دشت نخچیر گه برگذشت
یکی اسپ دیدند در مرغزار
بگشتند گرد لب جویبار
چو بر دشت مر رخس را یافتند
سوی بند کردنش بشنافتند
گرفتند و بردند پویان به شهر
همی هر یک از رخس جستند بهر
چو بیدار شد رستم از خواب خوش
به کار آمدش باره‌ی دستکش
بدان مرغزار اندرون بنگرید
ز هر سو همی بارگی را ندید
غمی گشت چون بارگی را نیافت
سراسیمه سوی سمنگان شتاف
همی گفت کاکنون پیاده‌دوان
کجا پویم از ننگ تیره‌روان

چه گویند گردان که اسپش که برد
تہمتن بدین سان بخت و بمرد
کنون رفت باید به بیچارگی
سپردن به غم دل بیکبارگی
کنون بست باید سلیح و کمر
به جایی نشانش بیابم مگر
همی رفت زین سان پر اندوه و رنج
تن اندر عنا و دل اندر شکنج

چو نزدیک شهر سمنگان رسید
خبر زو بشاه و بزرگان رسید
که آمد پیاده گو تاج بخش
به نخچرگه زو رمیدست رخس
پذیره شدندش بزرگان و شاه
کسی کاو بسر بر نهادی کلاه
بدو گفت شاه سمنگان چه بود
که یارست با تو نبرد آزمود
درین شهر ما نیکخواه توایم
ستاده بفرمان و راه توایم
تن و خواسته زیر فرمان تست
سر ارجمندان و جان آن تست
چو رستم به گفتار او بنگرید
ز بدھا گمانیش کوتاه دید
بدو گفت رخشم بدین مرغزار
ز من دور شد بی لگام و فسار
کنون تا سمنگان نشان پی است
وز آنجا کجا جویبار و نی است
ترا باشد از بازجویی سپاس
بباشم پیاداش نیکی شناس
گر ایدونک ماند ز من ناپدید
سران را بسی سر بیاید برید
بدو گفت شاه ای سزاوار مرد
نیارد کسی با تو این کار کرد
تو مهمان من باش و تندی مکن
به کام تو گردد سراسر سخن
یک امشب به می شاد داریم دل
وز اندیشه آزاد داریم دل
نماند پی رخس فرخ نهان
چنان باره‌ی نامدار جهان
تہمتن به گفتار او شاد شد
روانش ز اندیشه آزاد شد
سزا دید رفتن سوی خان او
شد از مزده دلشاد مهمان او
سپھبد بدو داد در کاخ جای

همی بود در پیش او بر به پای
ز شهر و ز لشکر مهانرا بخواند
سزاوار با او به شادی نشاند
گسارنده‌ی باده آورد ساز
سیه چشم و گلرخ بتان طراز
نشستند با رودسازان به هم
بدان تا تهمتن نباشد دژم
چو شد مست و هنگام خواب آمدش
همی از نشستن شتاب آمدش
سزاوار او جای آرام و خواب
بیاراست و بنهاد مشک و گلاب

چو یک بهره از تیره شب در گذشت
شباهنگ بر چرخ گردان بگشت
سخن گفتن آمد نهفته به راز
در خوابگاه نرم کردند باز
یکی بنده شمعی معنبر به دست
خرامان بیامد به بالین مست
پس پرده اندر یکی ماه روی
چو خورشید تابان پر از رنگ و بوی
دو ابرو کمان و دو گیسو کمند
به بالا به کردار سرو بلند
روانش خرد بود تن جان پاک
تو گفتی که بهره ندارد ز خاک
از او رستم شیردل خیره ماند
برو بر جهان آفرین را بخواند
بپرسید زو گفت نام تو چیست
چه جویی شب تیره کام تو چیست
چنین داد پاسخ که تهمینه‌ام
تو گویی که از غم به دو نیمه‌ام
یکی دخت شاه سمنگان منم
ز پشت هژبر و پلنگان منم
به گیتی ز خوبان مرا جفت نیست
چو من زیر چرخ کبود اندکی‌ست
کس از پرده بیرون ندیدی مرا
نه هرگز کس آوا شنیدی مرا
به کردار افسانه از هر کسی
شنیدم همی داستانت بسی
که از شیر و دیو و نهنگ و پلنگ
نترسی و هستی چنین تیزچنگ
شب تیره تنها به توران شوی
بگردی بران مرز و هم نغوی
به تنها یکی گور بریان کنی
هوا را به شمشیر گریان کنی

هرآنکس که گرز تو بیند به چنگ
بدرد دل شیر و چنگ پلنگ
برهنه چو تیغ تو بیند عقاب
نیارد به نخچیر کردن شتاب
نشان کمند تو دارد هژبر
ز بیم سنان تو خون بارد ابر
چو این داستانها شنیدم ز تو
بسی لب به دندان گزیدم ز تو
بجستم همی گفت و یال و برت
بدین شهر کرد ایزد آبشخورت
تراام کنون گر بخواهی مرا
نبیند جزین مرغ و ماهی مرا
یکی آنک بر تو چنین گشته‌ام
خرد را ز بهر هوا کشته‌ام
ودیگر که از تو مگر کردگار
نشانده یکی پورم اندر کنار
مگر چون تو باشد به مردی و زور
سپهرش دهد بهره کیوان و هور
سه دیگر که اسپت به جای آورم
سمنگان همه زیر پای آورم
چو رستم برانسان پری چهره دید
ز هر دانشی نزد او بهره دید
و دیگر که از رخس داد آگهی
ندید ایچ فرجام جز فرهی
بفرمود تا موبدی پره‌نر
بیاید بخواهد ورا از پدر
چو بشنید شاه این سخن شاد شد
بسان یکی سرو آزاد شد
بدان پهلوان داد آن دخت خویش
بدان سان که بودست آیین و کیش
به خشنودی و رای و فرمان اوی
به خوبی بیاراست پیمان اوی
چو بسپرد دختر بدان پهلوان
همه شاد گشتند پیر و جوان
ز شادی بسی زر برافشانند
ابر پهلوان آفرین خوانند
که این ماه نو بر تو فرخنده باد
سر بدسگالان تو کنده باد
چو انباز او گشت با او براز
ببود آن شب تیره دیر و دراز
چو خورشید تابان ز چرخ بلند
همی خواست افگند رخشان کمند
به بازوی رستم یکی مهره بود
که آن مهره اندر جهان شهره بود

بدو داد و گفتش که این را بدار
اگر دختر آرد ترا روزگار
بگیر و بگیسوی او بر بدوز
به نیک اختر و فال گیتی فروز
ور ایدونک آید ز اختر پسر
ببندش ببازو نشان پدر
به بالای سام نریمان بود
به مردی و خوی کریمان بود
فروذ آرد از ابر پران عقاب
نتابد به تندی بر او آفتاب
همی بود آن شب بر ماه روی
همی گفت از هر سخن پیش اوی
چو خورشید رخشنده شد بر سپهر
بیاراست روی زمین را به مهر
به پدرود کردن گرفتش به بر
بسی بوسه دادش به چشم و به سر
پری چهره گریان ازو بازگشت
ابا انده و درد انباز گشت
بر رستم آمد گرانمایه شاه
پرسیدش از خواب و آرامگاه
چو این گفته شد مژده دادش به رخس
برو شادمان شد دل تاجبخش
بیامد بمالید وزین برنهاد
شد از رخس رخشان و از شاه شاد

چو نه ماه بگذشت بر دخت شاه
یکی پورش آمد چو تابنده ماه
تو گفتی گو پیلتن رستمست
وگر سام شیرست و گر نیرمست
چو خندان شد و چهره شاداب کرد
ورا نام تهمینه سهراب کرد
چو یک ماه شد همچو یک سال بود
برش چون بر رستم زال بود
چو سه ساله شد زخم چوگان گرفت
به پنجم دل تیر و پیکان گرفت
چو ده ساله شد زان زمین کس نبود
که یارست یا او نبرد آزمود
بر مادر آمد پرسید زوی
بدو گفت گستاخ بامن بگوی
که من چون ز همشیرگان برترم
همی به آسمان اندر آید سرم
ز تخم کیم وز کدامین گهر
چه گویم چو پرسد کسی از پدر
گر این پرسش از من بماند نهان

نمانم ترا زنده اندر جهان
بدو گفت مادر که بشنو سخن
بدین شادمان باش و تندی مکن
تو پور گو پیلتن رستمی
ز دستان سامی و از نیرمی
ازیرا سرت ز آسمان برترست
که تخم تو زان نامور گوهرست
جهان آفرین تا جهان آفرید
سواری چو رستم نیامد پدید
چو سام نریمان به گیتی نبود
سرش را نیارست گردون بسود
یکی نامه از رستم جنگ جوی
بیاورد و بنمود پنهان بدوی
سه یاقوت رخشان به سه مهره زر
از ایران فرستاده بودش پدر
بدو گفت افراسیاب این سخن
نبایدکه داند ز سر تا به بن
پدر گر شناسد که تو زین نشان
شدستی سرافراز گردنگشان
چو داند بخواندت نزدیک خویش
دل مادرت گردد از درد ریش
چنین گفت سهراب کاندر جهان
کسی این سخن را ندارد نهان
بزرگان جنگ آور از باستان
ز رستم زنند این زمان داستان
نبرده نژادی که چونین بود
نهان کردن از من چه آیین بود
کنون من ز ترکان جنگ آوران
فراز آورم لشکری بی کران
برانگیزم از گاه کاووس را
از ایران ببرم پی طوس را
به رستم دهم تخت و گرز و کلاه
نشانمش بر گاه کاووس شاه
از ایران به توران شوم جنگ جوی
ابا شاه روی اندر آرم بروی
بگیرم سر تخت افراسیاب
سر نیزه بگذارم از آفتاب
چو رستم پدر باشد و من پسر
نباید به گیتی کسی تاجور
چو روشن بود روی خورشید و ماه
ستاره چرا برفرازد کلاه
ز هر سو سپه شد برو انجمن
که هم باگهر بود هم تیغ زن

خبر شد به نزدیک افراسیاب
که افگند سهراب کشتی بر آب
هنوز از دهن بوی شیر آیدش
همی رای شمشیر و تیر آیدش
زمین را به خنجر بشوید همی
کنون رزم کاووس جوید همی
سپاه انجمن شد برو بر بسی
نیاید همی بادش از هر کسی
سخن زین درازی چه باید کشید
هنر برتر از گوهر آمد پدید
چو افراسیاب آن سخنها شنود
خوش آمدش خندید و شادی نمود
ز لشکر گزید از دلاور سران
کسی کاو گراید به گرز گران
ده و دو هزار از دلیران گرد
چو هومان و مر بارمان را سپرد
به گردان لشکر سپهدار گفت
که این راز باید که ماند نهفت
چو روی اندر آرند هر دو بروی
تهمتن بود بی گمان چاره جوی
پدر را نباید که داند پسر
که بندد دل و جان به مهر پدر
مگر کان دلاور گو سالخورد
شود کشته بر دست این شیرمرد
ازان پس بسازید سهراب را
ببندید یک شب برو خواب را
برفتند بیدار دو پهلوان
به نزدیک سهراب روشن روان
به پیش اندرون هدیهی شهریار
ده اسپ و ده استر به زین و به بار
ز پیروزه تخت و ز بیجاده تاج
سر تاج زر پایهی تخت عاج
یکی نامه با لابه و دلپسند
نیشته به نزدیک آن ارجمند
که گر تخت ایران به چنگ آوری
زمانه برآساید از داوری
ازین مرز تا آن بسی راه نیست
سمنگان و ایران و توران یکی ست
فرستمت هرچند باید سپاه
تو بر تخت بنشین و برنه کلاه
به توران چو هومان و چون بارمان
دلیر و سپهبد نبی گمان
فرستادم اینک به فرمان تو
که باشند یک چند مهمان تو

اگر جنگ جویی تو جنگ آورند
جهان بر بداندیش تنگ آورند
چنین نامه و خلعت شهریار
ببردند با ساز چندان سوار
به سهراب آگاهی آمد ز راه
ز هومان و از بارمان و سپاه
پذیره بشد بانیا همچو باد
سپه دید چندان دلش گشت شاد
چو هومان ورا دید با یال و کفت
فروماند هومان ازو در شگفت
بدو داد پس نامه‌ی شهریار
ابا هدیه و اسب و استر به بار
جهانجوی چون نامه‌ی شاه خواند
ازان جایگه تیز لشکر براند
کسی را نبند پای با او بجنگ
اگر شیر پیش آمدی گر پلنگ
دژی بود کش خواندندی سپید
بران دژ بد ایرانیان را امید
نگهبان دژ رزم دیده هجیر
که با زور و دل بود و با دار و گیر
هنوز آن زمان گسته‌م خرد بود
به خردی گراینده و گرد بود
یکی خواهرش بود گرد و سوار
بداندیش و گردنکش و نامدار
چو سهراب نزدیکی دژ رسید
هجیر دلارو سپه را بدید
نشست از بر بادپای چو گرد
ز دژ رفت پویان به دشت نبرد
چو سهراب جنگ‌آور او را بدید
برآشفت و شمشیر کین برکشید
ز لشکر برون تاخت برسان شیر
به پیش هجیر اندر آمد دلیر
چنین گفت با رزم‌دیده هجیر
که تنها به جنگ آمدی خیره خیر
چه مردی و نام و نژاد تو چیست
که زاینده را بر تو باید گریست
هجیرش چنین داد پاسخ که بس
به ترکی نباید مرا یار کس
هجیر دلیر و سپهبد منم
سرت را هم اکنون ز تن برکنم
فرستم به نزدیک شاه جهان
تنت را کنم زیر گل در نهان
بخندید سهراب کاین گفت‌وگوی
به گوش آمدش تیز بنهاد روی

چنان نیزه بر نیزه بر ساختند
که از یکدگر باز نشناختند
یکی نیزه زد بر میانش هجیر
نیامد سنان اندرو جایگیر
سنان باز پس کرد سهراب شیر
بن نیزه زد بر میان دلیر
ز زین برگرفتش به کردار باد
نیامد همی زو بدلش ایچ یاد
ز اسپ اندر آمد نشست از برش
همی خواست از تن بریدن سرش
بیچید و برگشت بر دست راست
غمی شد ز سهراب و زنهار خواست
رها کرد ازو چنگ و زنهار داد
چو خشنود شد پند بسیار داد
بیستش ببند آنکهی رزمجوی
به نزدیک هومان فرستاد اوی
به دژ در چو آگه شدند از هجیر
که او را گرفتند و بردند اسیر
خروش آمد و ناله‌ی مرد و زن
که کم شد هجیر اندر آن انجمن

چو آگاه شد دختر گزدهم
که سالار آن انجمن گشت کم
زنی بود برسان گردی سوار
همیشه به جنگ اندرون نامدار
کجا نام او بود گردآفرید
زمانه ز مادر چنین ناوید
چنان ننگش آمد ز کار هجیر
که شد لاله رنگش به کردار قیر
بیوشید درع سواران جنگ
نبود اندر آن کار جای درنگ
نهان کرد گیسو به زیر زره
بزد بر سر ترگ رومی گره
فرود آمد از دژ به کردار شیر
کمر بر میان بادپایی به زیر
به پیش سپاه اندر آمد چو گرد
چو رعد خروشان یکی ویله کرد
که گردان کدامند و جنگ‌آوران
دلیران و کارآزموده سران
چو سهراب شیراوژن او را بدید
بخندید و لب را به دندان گزید
چنین گفت کامد دگر باره گور
به دام خداوند شمشیر و زور
بیوشید خفتان و بر سر نهاد

یکی ترگ چینی به کردار باد
 بیامد دمان پیش گرد آفرید
 چو دخت کمندافگن او را بدید
 کمان را به زه کرد و بگشاد بر
 نبد مرغ را پیش تیرش گذر
 به سهراب بر تیر باران گرفت
 چپ و راست جنگ سواران گرفت
 نگه کرد سهراب و آمدش ننگ
 برآشفت و تیز اندر آمد به جنگ
 سپر بر سرآورد و بنهاد روی
 ز پیگار خون اندر آمد به جوی
 چو سهراب را دید گردآفرید
 که برسان آتش همی بردمید
 کمان به زه را به بازو فگند
 سمندش برآمد به ابر بلند
 سر نیزه را سوی سهراب کرد
 عنان و سنان را پر از تاب کرد
 برآشفت سهراب و شد چون پلنگ
 چو بدخواه او چاره گر بد به جنگ
 عنان برگرایید و برگاشت اسپ
 بیامد به کردار آذرگشسپ
 زدوده سنان آنگهی در ربود
 درآمد بدو هم به کردار دود
 بزد بر کمر بند گردآفرید
 ز ره بر برش یک به یک بردرید
 ز زین برگرفتند به کردار گوی
 چو چوگان به زخم اندر آید بدوی
 چو بر زین بیچید گرد آفرید
 یکی تیغ تیز از میان برگشید
 بزد نیزه‌ی او به دو نیم کرد
 نشست از بر اسپ و برخاست گرد
 به آورد با او بسنده نبود
 بیچید ازو روی و برگاشت زود
 سپهبد عنان ازدها را سپرد
 به خشم از جهان روشنایی ببرد
 چو آمد خروشان به تنگ اندرش
 بجنبید و برداشت خود از سرش
 رها شد ز بند زره موی او
 درفشان چو خورشید شد روی او
 بدانست سهراب کاو دخترست
 سر و موی او ازدر افسرست
 شگفت آمدش گفت از ایران سپاه
 چنین دختر آید به آوردگاه
 سواران جنگی به روز نبرد

همانا به ابر اندر آرند گرد
ز فتراک بگشاد پیچان کمند
بینداخت و آمد میانش ببند
بدو گفت کز من رهایی مجوی
چرا جنگ جویی تو ای ماه روی
نیامد بدامم بسان تو گور
ز چنگم رهایی نیابی مشور
بدانست کاویخت گردآفرید
مر آن را جز از چاره درمان ندید
بدو روی بنمود و گفت ای دلیر
میان دلیران به کردار شیر
دو لشکر نظاره برین جنگ ما
برین گرز و شمشیر و آهنگ ما
کنون من گشایم چنین روی و موی
سپاه تو گردد پر از گفت و گوئی
که با دختری او به دشت نبرد
بدین سان به ابر اندر آورد گرد
نهانی بسازیم بهتر بود
خرد داشتن کار مهتر بود
ز بهر من آهو ز هر سو مخواه
میان دو صف برکشیده سپاه
کنون لشکر و دژ به فرمان تست
نباید برین آشتی جنگ جست
دژ و گنج و دژبان سراسر تراست
چو آیی بدان ساز کت دل هواست
چو رخساره بنمود سهراب را
ز خوشاب بگشاد عناب را
یکی بوستان بد در اندر بهشت
به بالای او سرو دهقان نکشت
دو چشمش گوزن و دو ابرو کمان
تو گفتی همی بشکفد هر زمان
بدو گفت کاکنون ازین برمگرد
که دیدی مرا روزگار نبرد
برین بارهی دژ دل اندر مبند
که این نیست برتر ز ابر بلند
بپای آورد زخم کوپال من
نراندکسی نیزه بر یال من
عناب را بیچید گرد آفرید
سمند سرافراز بر دژ کشید
همی رفت و سهراب با او به هم
بیامد به درگاه دژ گزدهم
درباره بگشاد گرد آفرید
تن خسته و بسته بر دژ کشید
در دژ بیستند و غمگین شدند

پر از غم دل و دیده خونین شدند
ز آزار گردآفرید و هجیر
پر از درد بودند برنا و پیر
بگفتند کای نیکدل شیرزن
پر از غم بد از تو دل انجمن
که هم رزم جستی هم افسون و رنگ
نیامد ز کار تو بر دوده ننگ
بخندید بسیار گرد آفرید
به باره برآمد سپه بنگرید
چو سهراب را دید بر پشت زین
چنین گفت کای شاه ترکان چین
چرا رنجه گشتی کنون بازگرد
هم از آمدن هم ز دشت نبرد
بخندید و او را به افسوس گفت
که ترکان ز ایران نیابند جفت
چنین بود و روزی نبودت ز من
بدین درد غمگین مکن خویشتن
همانا که تو خود ز ترکان نه‌ای
که جز به آفرین بزرگان نه‌ای
بدان زور و بازوی و آن کتف و یال
نداری کسی از پهلوانان همال
ولیکن چو آگاهی آید به شاه
که آورد گردی ز توران سپاه
شهنشاه و رستم بچند ز جای
شما با تهمتن ندارید پای
نماند یکی زنده از لشکرت
ندانم چه آید ز بد بر سرت
دریغ آیدم کاین چنین یال و سفت
همی از پلنگان نباید نهفت
ترا بهتر آید که فرمان کنی
رخ نامور سوی توران کنی
نباشی بس ایمن به بازوی خویش
خورد گاو نادان ز پهلوی خویش
چو بشنید سهراب ننگ آمدش
که آسان همی دژ به چنگ آمدش
به زیر دژ اندر یکی جای بود
کجا دژ بدان جای بر پای بود
به تاراج داد آن همه بوم و رست
به یکبارگی دست بد را بشست
چنین گفت کامروز بیگاه گشت
ز پیگاران دست کوتاه گشت
برآرم به شبگیر ازین باره گرد
ببینند آسیب روز نبرد

چو برگشت سهراب گژدهم پیر
 بیاورد و بنشانند مردی دبیر
 یکی نامه بنوشت نزدیک شاه
 برافگند پوینده مردی به راه
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 نمود آنکهی گردش روزگار
 که آمد بر ما سپاهی گران
 همه رزم جویان کندآوران
 یکی پهلوانی به پیش اندرون
 که سالش ده و دو نباشد فزون
 به بالا ز سرو سهی برترست
 چو خورشید تابان به دو پیکرست
 برش چون بر پیل و بالاش برز
 ندیدم کسی را چنان دست و گرز
 چو شمشیر هندی به چنگ آیدش
 ز دریا و از کوه تنگ آیدش
 چو آواز او رعد غرنده نیست
 چو بازوی او تیغ برنده نیست
 هجیر دلاور میان را بیست
 یکی بارهی تیزتگ برنشست
 بشد پیش سهراب رزمآزمای
 بر اسپش ندیدم فزون زان به پای
 که بر هم زند مژه را جنگجوی
 گراید ز بینی سوی مغز بوی
 که سهرایش از پشت زین برگرفت
 برش ماند زان بازو اندر شگفت
 درستست و اکنون به زنهار اوست
 پراندیشه جان از پی کار اوست
 سواران ترکان بسی دیده‌ام
 عنان پیچ زین‌گونه نشنیده‌ام
 مبادا که او در میان دو صف
 یکی مرد جنگ‌آور آرد بکف
 بران کوه بخشایش آرد زمین
 که او اسپ تازد برو روز کین
 عنان‌دار چون او ندیدست کس
 تو گفתי که سام سوارست و بس
 بلندیش بر آسمان رفته گیر
 سر بخت گردان همه خفته گیر
 اگر خود شکیبیم یک چند نیز
 نکوشیم و دیگر نکوبیم چیز
 اگر دم زند شهریار زمین
 نراند سپاه و نسازد کمین
 دژ و باره گیرد که خود زور هست
 نگیرد کسی دست او را به دست

که این باره را نیست پایاب اوی
درنگی شود شیر زاشتاپ اوی
چو نامه به مهر اندر آمد به شب
فرستاده را جست و بگشاد لب
بگفتش چنان رو که فردا پگاه
نبیند ترا هیچکس زان سپاه
فرستاد نامه سوی راه راست
پس نامه آنگاه بر پای خاست
بنه برنهاد و سراندر کشید
بران راه بی‌راه شد ناپدید
سوی شهر ایران نهادند روی
سپردند آن باره‌ی دژ بدوی
چو خورشید بر زد سر از تیره‌کوه
میان را بیستند ترکان گروه
سپهدار سهراب نیزه بدست
یکی بارکش پاره‌ای برنشست
سوی باره آمد یکی بنگرید
به باره درون بس کسی را ندید
بیامد در دژ گشادند باز
ندیدند در دژ یکی رزمساز
به فرمان همه پیش او آمدند
به جان هرکسی چاره‌جو آمدند
چو نامه به نزدیک خسرو رسید
غمی شد دلش کان سخنها شنید
گرانمایگان را ز لشکر بخواند
وزین داستان چندگونه براند
نشستند با شاه ایران به هم
بزرگان لشکر همه پیش و کم
چو طوس و چو گودرز کشواد و گيو
چو گرگین و بهرام و فرهاد نیو
سپهدار نامه بر ایشان بخواند
بپرسید بسیار و خیره بماند
چنین گفت با پهلوانان برار
که این کار گردد به ما بر دراز
برین سان که گزدهم گوید همی
از اندیشه دل را بشوید همی
چه سازیم و درمان این کار چیست
از ایران هم آورد این مرد کیست
بر آن برنهادند یکسر که گيو
به زایل شود نزد سالار نیو
به رستم رساند از این آگهی
که با بیم شد تخت شاهنشهی
گو پیلتن را بدین رزمگاه
بخواند که اویست پشت سپاه

نشست آنگهی رای زد با دبیر
که کاری گزاینده بد ناگزیر

یکی نامه فرمود پس شهریار
نوشتن بر رستم نامدار
نخست آفرین کرد بر کردگار
جهاندار و پرورده‌ی روزگار
دگر آفرین کرد بر پهلوان
که بیدار دل باش و روشن روان
دل و پشت گردان ایران تویی
به چنگال و نیروی شیران تویی
گشاینده‌ی بند هاماوران
ستاننده‌ی مرز مازندران
ز گرز تو خورشید گریان شود
ز تیغ تو ناهید بریان شود
چو گرد پی رخس تو نیل نیست
هم‌آورد تو در جهان پیل نیست
کمند تو بر شیر بن‌دافگند
سنان تو کوهی ز بن برکند
تویی از همه بد به ایران پناه
ز تو برفرازند گردان کلاه
گزاینده کاری بد آمد به پیش
کز اندیشه‌ی آن دلم گشت ریش
نشستند گردان به پیشم به هم
چو خواندیم آن نامه‌ی گزدهم
چنان باد کاندز جهان جز تو کس
نباشد به هر کار فریادرس
بدان‌گونه دیدند گردان نیو
که پیش تو آید گرانمایه گيو
چو نامه بخوانی به روز و به شب
مکن داستان را گشاده دو لب
مگر با سواران بسیارهوش
ز زابل برانی برآری خروش
بر اینسان که گزدهم زو یاد کرد
نباید جز از تو ورا هم نبرد
به گيو آنگهی گفت برسان دود
عنان تگاور ببايد بسود
ببايد که نزدیک رستم شوی
به زابل نمائی و گر نغوی
اگر شب رسی روز را بازگرد
بگویش که تنگ اندرآمد نبرد
وگرنه فرازست این مرد گرد
بدانديش را خوار نتوان شمرد
ازو نامه بستد به کردار آب

برفت و نجست ایچ آرام و خواب
چو نزدیکی زابلستان رسید
خروش طلایه به دستان رسید
تھمتن پذیره شدش با سپاه
نهادند بر سر بزرگان کلاه
پیاده شدش گیو و گردان بهم
هر آنکس که بودند از بیش و کم
ز اسپ اندرآمد گو نامدار
از ایران بپرسید وز شهریار
ز ره سوی ایوان رستم شدند
بیودند یکبار و دم برزدند
بگفت آنچ بشنید و نامه بداد
ز سهراب چندی سخن کرد یاد
تھمتن چو بشنید و نامه بخواند
بخندید و زان کار خیره بماند
که مانده‌ی سام گرد از مهان
سواری پدید آمد اندر جهان
از آزادگان این نباشد شگفت
ز ترکان چنین یاد نتوان گرفت
من از دخت شاه سمنگان یکی
پسر دارم و باشد او کودکی
هنوز آن گرامی نداند که جنگ
توان کرد باید گه نام و ننگ
فرستادمش زر و گوهر بسی
بر مادر او به دست کسی
چنین پاسخ آمد که آن ارجمند
بسی برنیاید که گردد بلند
همی می خورد با لب شیربوی
شود بی‌گمان زود پرخاشجوی
بیاشیم یک روز و دم برزنیم
یکی بر لب خشک نم برزنیم
ازان پس گراییم نزدیک شاه
به گردان ایران نمایم راه
مگر بخت رخشنده بیدار نیست
وگرنه چنین کار دشوار نیست
چو دریا به موج اندرآید ز جای
ندارد دم آتش تیزیای
درفش مرا چون ببیند ز دور
دلش ماتم آرد به هنگام سور
بدین تیزی اندر نیاید به جنگ
نباید گرفتن چنین کار تنگ
به می دست بردند و مستان شدند
ز یاد سپهبد به دستان شدند
دگر روز شبگیر هم پرخمار

بیامد تهمت برآراست کار
ز مستی هم آن روز باز ایستاد
دوم روز رفتن نیامدش یاد
سه دیگر سحرگه بیاورد می
نیامد ورا یاد کاووس کی
به روز چهارم برآراست گیو
چنین گفت با گرد سالار نیو
که کاووس تندست و هشیار نیست
هم این داستان بر دلش خوار نیست
غمی بود ازین کار و دل پرشتاب
شده دور ازو خورد و آرام و خواب
به زابلستان گر درنگ آوریم
ز می باز پیگار و جنگ آوریم
شود شاه ایران به ما خشمگین
ز ناپاک رایی درآید بکین
بدو گفت رستم که مندیش ازین
که با ما نشورد کس اندر زمین
بفرمود تا رخس را زین کنند
دم اندر دم نای رویین کنند
سواران زابل شنیدند نای
برفتند با ترک و جوشن ز جای

گرازان بدرگاه شاه آمدند
گشاده دل و نیک خواه آمدند
چو رفتند و بردند پیشش نماز
برآشفت و پاسخ نداد ایچ باز
یکی بانگ بر زد به گیو از نخست
پس آنگاه شرم از دو دیده بشست
که رستم که باشد فرمان من
کند پست و پیچد ز پیمان من
بگیر و ببر زنده بردارکن
وزو نیز با من مگردان سخن
ز گفتار او گیو را دل بخت
که بردی برستم برانگونه دست
برآشفت با گیو و با پیلتن
فرو ماند خیره همه انجمن
بفرمود پس طوس را شهریار
که رو هردو را زنده برکن به دار
خود از جای برخاست کاووس کی
برافروخت برسان آتش ز نی
بشد طوس و دست تهمت گرفت
بدو مانده پرخاش جویان شگفت
که از پیش کاووس بیرون برد
مگر کاندرا آن تیزی افسون برد

تهمتن برآشفت با شهریار
که چندین مدار آتش اندر کنار
همه کارت از یکدگر بدترست
ترا شهریاری نه اندر خورست
تو سهراب را زنده بر دار کن
پر آشوب و بدخواه را خوار کن
بزد تند یک دست بر دست طوس
تو گفתי ز پیل ژیان یافت کوس
ز بالا نگویند اندر آمد به سر
برو کرد رستم به تندی گذر
به در شد به خشم اندر آمد به رخس
منم گفتم شیراوژن و تاج بخش
چو خشم آورم شاه کاووس کیست
چرا دست یازد به من طوس کیست
زمین بنده و رخس گاه منست
نگین گرز و مغفر کلاه منست
شب تیره از تیغ رخشان کنم
به آورد گه بر سرافشان کنم
سر نیزه و تیغ یار مناند
دو بازو و دل شهریار مناند
چه آزاردم او نه من بنده ام
یکی بنده ای آفریننده ام
به ایران ار ایدون که سهراب گرد
بیاید نماند بزرگ و نه خرد
شما هر کسی چاره ای جان کنید
خرد را بدین کار پیچان کنید
به ایران نبینید ازین پس مرا
شما را زمین پر کرگس مرا
غمی شد دل نامداران همه
که رستم شبان بود و ایشان رمه
به گودرز گفتند کاین کار تست
شکسته بدست تو گردد درست
سپهبد جز از تو سخن نشنود
همی بخت تو زین سخن نغنون
به نزدیک این شاه دیوانه رو
وزین در سخن یاد کن نو به نو
سخنهای چرب و دراز آوری
مگر بخت گم بوده باز آوری
سپهدار گودرز کشواد رفت
به نزدیک خسرو خرامید تفت
به کاووس کی گفتم رستم چه کرد
کز ایران بر آوردی امروز گرد
فراموش کردی ز هاماوران
وزان کار دیوان مازندران

که گویی ورا زنده بر دار کن
ز شاهان نباید گزافه سخن
چو او رفت و آمد سپاهی بزرگ
یکی پهلوانی به کردار گرگ
که داری که با او به دشت نبرد
شود برفشانند برو تیره گرد
یلان ترا سر به سر گزدهم
شنیدست و دیدست از بیش و کم
همی گوید آن روز هرگز مباد
که با او سواری کند رزم یاد
کسی را که جنگی چو رستم بود
بیازارد او را خرد کم بود
چو بشنید گفتار گودرز شاه
بدانست کاو دارد آیین و راه
پشیمان بشد زان کجا گفته بود
بیهودگی مغزش آشفته بود
به گودرز گفت این سخن درخورست
لب پیر با پند نیکوترست
خردمند باید دل پادشا
که تیزی و تندی نیارد بها
شما را نباید بر او شدن
به خوبی بسی داستانها زدن
سرش کردن از تیزی من تهی
نمودن بدو روزگار بهی
چو گودرز برخاست از پیش اوی
پس پهلوان تیز بنهاد روی
برفتند با او سران سپاه
پس رستم اندر گرفتند راه
چو دیدند گرد گو پیلتن
همه نامداران شدند انجمن
ستایش گرفتند بر پهلوان
که جاوید بادی و روشن روان
جهان سر به سر زیر پای تو باد
همیشه سر تخت جای تو باد
تو دانی که کاووس را مغز نیست
به تیزی سخن گفتنش نغز نیست
بجوشد همانکه پشیمان شود
به خوبی ز سر باز پیمان شود
تهمتن گر آورده گردد ز شاه
هم ایرانیان را نباشد گناه
هم او زان سخنها پشیمان شدست
ز تندی بخاید همی پشت دست
تهمتن چنین پاسخ آورد باز
که هستم ز کاووس کی بی نیاز

مرا تخت زین باشد و تاج ترگ
 قبا جوشن و دل نهاده به مرگ
 چرا دارم از خشم کاووس باک
 چه کاووس پیشم چه یک مشیت خاک
 سرم گشت سیر و دلم کرد بس
 جز از پاک یزدان نترسم ز کس
 ز گفتار چون سیر گشت انجمن
 چنین گفت گودرز با پیلتن
 که شهر و دلیران و لشکر گمان
 به دیگر سخنها برند این زمان
 کزین ترک ترسیده شد سرفراز
 همی رفت زین گونه چندی به راز
 که چونان که گزدهم داد آگهی
 همه بوم و بر کرد باید تهی
 چو رستم همی زو بترسد به جنگ
 مرا و ترا نیست جای درنگ
 از آشفتن شاه و پیگار اوی
 بدیدم بدرگاه بر گفت و گوی
 ز سهراب یل رفت یکسر سخن
 چنین پشت بر شاه ایران مکن
 چنین بر شده نامت اندر جهان
 بدین بازگشتن مگردان نهان
 و دیگر که تنگ اندرآمد سپاه
 مکن تیره بر خیره این تاج و گاه
 به رستم بر این داستانها بخواند
 تهمتن چو بشنید خیره بماند
 بدو گفت اگر بیم دارد دلم
 نخواهم که باشد ز تن بگسلم
 ازین ننگ برگشت و آمد به راه
 گرازان و پویان به نزدیک شاه
 چو در شد ز در شاه بر پای خاست
 بسی پوزش اندر گذشته خواست
 که تندی مرا گوهرست و سرشت
 چنان زیست باید که یزدان بکشت
 وزین ناسگالیده بدخواه نو
 دلم گشت باریک چون ماه نو
 بدین چاره جستن ترا خواستم
 چو دیر آمدی تندی آراستم
 چو آزرده گشتی تو ای پیلتن
 پشیمان شدم خاکم اندر دهن
 بدو گفت رستم که گیهان تراست
 همه کهترانیم و فرمان تراست
 کنون آمدم تا چه فرمان دهی
 روانت ز دانش مبادا تهی

بدو گفت کاووس کامروز بزم
گزینیم و فردا بسازیم رزم
بیاراست رامشگهی شاهوار
شد ایوان به کردار باغ بهار
ز آواز ابریشم و بانگ نای
سمن عارضان پیش خسرو به پای
همی باده خوردند تا نیم شب
ز خنیاگران برگشاده دولب

دگر روز فرمود تا گيو و طوس
ببستند شیگیر بر پیل کوس
در گنج بگشاد و روزی بداد
سپه برنشانند و بنه برنهاد
سپردار و جوشنوران صد هزار
شمرده به لشکر گه آمد سوار
یکی لشکر آمد ز پهلوی به دشت
که از گرد ایشان هوا تیره گشت
سراپرده و خیمه زد بر دو میل
بپوشید گیتی به نعل و به پیل
هوا نیلگون گشت و کوه آبنوس
بجوشید دریا ز آواز کوس
همی رفت منزل به منزل جهان
شده چون شب و روز گشته نهان
درخشیدن خشت و ژوپین ز گرد
چو آتش پس پرده‌ی لاجورد
ز بس گونه‌گونه سنان و درفش
سپرهای زرین و زرینه کفش
تو گفתי که ابری به رنگ آبنوس
برآمد ببارید زو سندروس
جهان را شب و روز پیدا نبود
تو گفתי سپهر و ثریا نبود
ازینسان بشد تا در دژ رسید
بشد خاک و سنگ از جهان ناپدید
خروشی بلند آمد از دیدگاه
به سهراب گفتند کامد سپاه
چو سهراب زان دیده آوا شنید
به باره بیامد سپه بنگرید
به انگشت لشکر به هومان نمود
سپاهی که آن را کرانه نبود
چو هومان ز دور آن سپه را بدید
دلش گشت پریم و دم درکشید
به هومان چنین گفت سهراب گرد
که اندیشه از دل بیاید سترد
نبینی تو زین لشکر بیکران

یکی مرد جنگی و گریزی گران
که پیش من آید به آوردگاه
گر آیدون که یاری دهد هور و ماه
سلیخست بسیار و مردم بسی
سرافراز نامی ندانم کسی
کنون من به بخت رد افراسیاب
کنم دشت را همچو دریای آب
به تنگی نداد ایچ سهراب دل
فرود آمد از باره شاداب دل
یکی جام می خواست از می گسار
نکرد ایچ رنجه دل از کارزار
وزانسو سراپردهی شهریار
کشیدند بر دشت پیش حصار
ز بس خیمه و مرد و پرده سرای
نماند ایچ بر دشت و بر کوه جای

چو خورشید گشت از جهان ناپدید
شب تیره بر دشت لشکر کشید
تهمتن بیامد به نزدیک شاه
میان بستهی جنگ و دل کینه خواه
که دستور باشد مرا تاجور
از ایدر شوم بی کلاه و کمر
ببینم که این نو جهاندار کیست
بزرگان کدامند و سالار کیست
بدو گفت کاووس کین کار تست
که بیدار دل بادی و تن درست
تهمتن یکی جامه ی ترکوار
پیوشید و آمد دوان تا حصار
بیامد چو نزدیکی دژ رسید
خروشدن نوش ترکان شنید
بران دژ درون رفت مرد دلیر
چنان چون سوی آهوان نره شیر
چو سهراب را دید بر تخت بزم
نشسته به یک دست او ژنده رزم
به دیگر چو هومان سوار دلیر
دگر بارمان نامبردار شیر
تو گفתי همه تخت سهراب بود
بسان یکی سرو شاداب بود
دو بازو به کردار ران هیون
برش چون بر پیل و چهره چو خون
ز ترکان بگرد اندرش صد دلیر
جوان و سرافراز چون نره شیر
پرستار پنجاه با دست بند
به پیش دل افروز تخت بلند

همی یک به یک خواندند آفرین
بران برز و بالا و تیغ و نگین
همی دید رستم مر او را ز دور
نشست و نگه کرد مردان سور
به شایسته کاری برون رفت ژند
گوی دید برسان سرو بلند
بدان لشکر اندر چنو کس نبود
بر رستم آمد پیرسید زود
چه مردی بدو گفت با من بگوی
سوی روشنی آی و بنمای روی
تہمتن یکی مشت بر گردنش
بزد تیز و برشد روان از تنش
بدان جایگه خشک شد ژنده رزم
نشد ژنده رزم آنگهی سوی بزم
زمانی همی بود سہراب دیر
نیامد به نزدیک او ژند شیر
پیرسید سہراب تا ژندہ رزم
کجا شد کہ جایش تہی شد ز بزم
برفتند و دیدنش افکنده خوار
برآسوده از بزم و از کارزار
خروشان ازان درد بازآمدند
شگفتی فرو مانده از کار ژند
به سہراب گفتند شد ژندہ رزم
سرآمد برو روز پیگار و بزم
چو بشنید سہراب برجست زود
بیامد بر ژندہ برسان دود
ابا چاکر و شمع و خیناگران
بیامد ورا دید مرده چنان
شگفت آمدش سخت و خیرہ بماند
دلیران و گردنکشان را بخواند
چنین گفت کامشب نباید غنود
ہمہ شب ہمی نیزہ باید بسود
کہ گرگ اندر آمد میان رمہ
سگ و مرد را آزمودش ہمہ
اگر یار باشد جہان آفرین
چو نعل سمندم بساید زمین
ز فتراک زین برگشایم کمند
بخوہم از ایرانیان کین ژند
بیامد نشست از بر گاہ خویش
گرانمایگان را ہمہ خواند پیش
کہ گر کم شد از تخت من ژندہ رزم
نیامد ہمی سیر جانم ز بزم
چو برگشت رستم بر شہریار
از ایران سپہ گیو بد پاسدار

به ره بر گو پیلتن را بدید
بزد دست و گرز از میان برکشید
یکی بر خروشید چون پیل مست
سپر بر سر آورد و بنمود دست
بدانست رستم کز ایران سپاه
به شب گویو باشد طلایه به راه
بخندید و زان پس فغان برکشید
طلایه چو آواز رستم شنید
بیامد پیاده به نزدیک اوی
چنین گفت کای مهتر جنگجوی
پیاده کجا بوده‌ای تیره شب
تہمتن به گفتار بگشاد لب
بگفتش به گویو آن کجا کرده بود
چنان شیرمردی که آزرده بود
وزان جایگه رفت نزدیک شاه
ز ترکان سخن گفت وز بزمگاه
ز سهراب و از برز و بالای اوی
ز بازوی و کتف دلارای اوی
که هرگز ز ترکان چنین کس نخاست
بکردار سروسست بالاش راست
به توران و ایران نماند به کس
تو گویی که سام سوارست و بس
وزان مشیت بر گردن ژنده‌رزم
کزان پس نیامد به رزم و به بزم
بگفتند و پس رود و می خواستند
همه شب همی لشکر آراستند

چو افگند خور سوی بالا کمند
زبانہ برآمد ز چرخ بلند
بیوشید سهراب خفتان جنگ
نشست از بر چرمہی سنگ رنگ
یکی تیغ ہندی بہ چنگ اندرش
یکی مغفر خسروی بر سرش
کمندی بہ فتراک بر شست خم
خم اندر خم و روی کردہ دژم
بیامد یکی برز بالا گزید
بہ جایی کہ ایرانیان را بدید
بفرمود تا رفت پیشش ہجیر
بدو گفت کژی نیاید ز تیر
نشانیہ نباید کہ خم آورد
چو پیچان شود زخم کم آورد
بہ ہر کار در پیشہ کن راستی
چو خواہی کہ نگزایدت کاستی
سخن ہرچہ پرسم ہمہ راست گوی

متاب از ره راستی هیچ روی
 چو خواهی که یابی رهایی ز من
 سرافراز باشی به هر انجمن
 از ایران هر آنچت بیرسم بگوی
 متاب از ره راستی هیچ روی
 سپارم به تو گنج آراسته
 بیابی بسی خلعت و خواسته
 ورا ایدون که کژی بود رای تو
 همان بند و زندان بود جای تو
 هجیرش چنین داد پاسخ که شاه
 سخن هرچه پرسد ز ایران سپاه
 بگویم همه آنچ دانم بدوی
 به کژی چرا بایدم گفت و گوی
 بدو گفت کز تو بیرسم همه
 ز گردنکشان و ز شاه و رمه
 همه نامداران آن مرز را
 چو طوس و چو کاووس و گودرز را
 ز بهرام و از رستم نامدار
 ز هر کت بیرسم به من برشمار
 بگو کان سراپرده‌ی هفت رنگ
 بدو اندرون خیمه‌های پلنگ
 به پیش اندرون بسته صد ژنده‌پیل
 یکی مهد پیروزه برسان نیل
 یکی برز خورشید پیکر درفش
 سرش ماه زرین غلافش بنفش
 به قلب سپاه اندرون جای کیست
 ز گردان ایران ورا نام چیست
 بدو گفت کان شاه ایران بود
 بدرگاه او پیل و شیران بود
 وزان پس بدو گفت بر میمنه
 سواران بسیار و پیل و بنه
 سراپرده‌ای بر کشیده سیاه
 زده گردش اندر ز هر سو سپاه
 به گرد اندرش خیمه ز اندازه بیش
 پس پشت پیلان و بالاش پیش
 زده پیش او پیل پیکر درفش
 به در بر سواران زرینه کفش
 چنین گفت کان طوس نوذر بود
 درفشش کج‌پیل پیکر بود
 دگر گفت کان سرخ پرده‌سرای
 سواران بسی گردش اندر به پای
 یکی شیر پیکر درفشی به زر
 درفشان یکی در میانیش گهر
 چنین گفت کان فر آزادگان

جهانگیر گودرز کشوادگان
 بپرسید کان سبز پرده سرای
 یکی لشکری گشن پیشش به پای
 یکی تخت پرمايه اندر میان
 زده پیش او اختر کاویان
 برو بر نشسته یکی پهلوان
 ابا فر و با سفت و یال گوان
 ز هر کس که بر پای پیشش براست
 نشسته به یک رش سرش برتر است
 یکی باره پیشش به بالای اوی
 کمندی فرو هشته تا پای اوی
 برو هر زمان برخورد همی
 تو گویی که در زین بجوشد همی
 بسی پیل برگستوان دار پیش
 همی جوشد آن مرد بر جای خویش
 نه مردست از ایران به بالای اوی
 نه بینم همی اسپ همتای اوی
 درفشی بدید اژدها پیکرست
 بران نیزه بر شیر زرین سرست
 چنین گفت کز چین یکی نامدار
 بنوی بیامد بر شهریار
 بپرسید نامش ز فرخ هجیر
 بدو گفت نامش ندارم بویر
 بدین دژ بدم من بدان روزگار
 کجا او بیامد بر شهریار
 غمی گشت سهراب را دل ازان
 که جایی ز رستم نیامد نشان
 نشان داده بود از پدر مادرش
 همی دید و دیده نبذ باورش
 همی نام جست از زبان هجیر
 مگر کان سخنها شود دلپذیر
 نبشته به سر بر دگرگونه بود
 ز فرمان نگاهد نخواهد فزود
 ازان پس بپرسید زان مهتران
 کشیده سراپرده بد برکران
 سواران بسیار و پیلان به پای
 برآید همی ناله ی کرنا ی
 یکی گرگ پیکر درفش از برش
 برآورده از پرده زرین سرش
 بدو گفت کان پور گودرز گيو
 که خوانند گردان ورا گيو نيو
 ز گودرزبان مهتر و بهترست
 به ایرانیان بر دو بهره سرست
 بدو گفت زان سوی تابنده شید

برآید یکی پرده بینم سپید
 ز دیبای رومی به پیشش سوار
 رده برکشیده فزون از هزار
 پیاده سپردار و نیزه‌وران
 شده انجمن لشکری بی‌کران
 نشسته سپهدار بر تخت عاج
 نهاده بران عاج کرسی ساج
 ز هودج فرو هشته دیبا جلیل
 غلام ایستاده رده خیل خیل
 بر خیمه نزدیک پرده‌سرای
 به دهلیز چندی پیاده به پای
 بدو گفت کاو را فریبرز خوان
 که فرزند شاهست و تاج گوان
 بپرسید کان سرخ پرده‌سرای
 به دهلیز چندی پیاده به پای
 به گرد اندرش سرخ و زرد و بنفش
 ز هرگونه‌ای برکشیده درفش
 درفشی پس پشت پیکرگراز
 سرش ماه زرین و بالا دراز
 چنین گفت کاو را گرازست نام
 که در چنگ شیران ندارد لگام
 هشیوار و ز تخمه‌ی گیوگان
 که بر دردر و سختی نگردد ژگان
 نشان پدر جست و با او نگفت
 همی داشت آن راستی در نهفت
 تو گیتی چه سازی که خود ساختست
 جهاندار ازین کار پرداختست
 زمانه نبشته دگرگونه داشت
 چنان کاو گذارد نباید گذاشت
 دگر باره پرسید ازان سرفراز
 ازان کش به دیدار او بد نیاز
 ازان پرده‌ی سبز و مرد بلند
 وزان اسپ و آن تاب داده کمند
 ازان پس هجیر سپهبدش گفت
 که از تو سخن را چه باید نهفت
 گر از نام چینی بمانم همی
 ازان است کاو را ندانم همی
 بدو گفت سهراب کاین نیست داد
 ز رستم نکردی سخن هیچ یاد
 کسی کاو بود پهلوان جهان
 میان سپه در نماند نهان
 تو گفתי که بر لشکر او مهترست
 نگهبان هر مرز و هر کشورست
 چنین داد پاسخ مر او را هجیر

که شاید بدن کان گو شیرگیر
کنون رفته باشد به زابلستان
که هنگام بزمست در گلستان
بدو گفت سهراب کاین خود مگوی
که دارد سپهید سوی جنگ روی
به رامش نشیند جهان پهلوان
برو بر بخندند پیر و جوان
مرا با تو امروز پیمان یکیست
بگویم و گفتار ما اندکیست
اگر پهلوان را نمایی به من
سرافراز باشی به هر انجمن
ترا بی نیازی دهم در جهان
گشاده کنم گنجهای نهان
ور ایدون که این راز داری ز من
گشاده پیوشی به من بر سخن
سرت را نخواهد همی تن به جای
نگر تا کدامین به آیدت رای
نبینی که موبد به خسرو چه گفت
بدانکه که بگشاد راز از نهفت
سخن گفت ناگفته چون گوهرست
کجا نابسوده به سنگ اندرست
چو از بند و پیوند یابد رها
درخشنده مهری بود بی بها
چنین داد پاسخ هجیرش که شاه
چو سیر آید از مهر وز تاج و گاه
نبرد کسی جویداندر جهان
که او ژنده پیل اندر آرد ز جان
کسی را که رستم بود هم نبرد
سرش ز آسمان اندر آید به گرد
تنش زور دارد به صد زورمند
سرش برترست از درخت بلند
چنو خشم گیرد به روز نبرد
چه هم رزم او ژنده پیل و چه مرد
هم آورد او بر زمین پیل نیست
چو گرد پی رخس او نیل نیست
بدو گفت سهراب از آزادگان
سیه بخت گودرز کشوادگان
چرا چون ترا خواند باید پسر
بدین زور و این دانش و این هنر
تو مردان جنگی کجا دیده ای
که بانگ پی اسپ نشنیده ای
که چندین ز رستم سخن بایدت
زبان بر ستودنش بگشایدت
از آتش ترا بیم چندان بود

که دریا به آرام خندان بود
چو دریای سبز اندر آید ز جای
ندارد دم آتش تیزپای
سر تیرگی اندر آید به خواب
چو تیغ از میان برکشد آفتاب
به دل گفت پس کاردیده هجیر
که گر من نشان گو شیرگیر
بگویم بدین ترک با زور دست
چنین یال و این خسروانی نشست
ز لشکر کند جنگ او ز انجمن
برانگیزد این باره‌ی پیلتن
برین زور و این کتف و این یال اوی
شود کشته رستم به چنگال اوی
از ایران نباید کسی کینه خواه
بگیرد سر تخت کاووس شاه
چنین گفت موبد که مردن به نام
به از زنده دشمن بدو شادکام
اگر من شوم کشته بر دست اوی
نگردد سیه روز چون آب جوی
چو گودرز و هفتاد پور گزین
همه پهلوانان با آفرین
نباشد به ایران تن من مباد
چنین دارم از موبد پاک یاد
که چون برکشد از چمن بیخ سرو
سزد گر گیا را نبوید تذرو
به سهراب گفت این چه آشفتنست
همه با من از رستم گفتنست
نباید ترا جست با او نبرد
برآرد به آوردگاه از تو گرد
همی پیلتن را نخواهی شکست
همانا که آسان نیاید به دست

چو بشنید این گفته‌های درشت
نهان کرد ازو روی و بنمود پشت
ز بالا زدش تند یک پشت دست
بیفگند و آمد به جای نشست
پوشید خفتان و بر سر نهاد
یکی خود چینی به کردار باد
ز تندی به جوش آمدش خون برگ
نشست از بر باره‌ی تیزتگ
خروشید و بگرفت نیزه به دست
به آوردگاه رفت چون پیل مست
کس از نامداران ایران سپاه
نیارست کردن بدو در نگاه

ز پای و رکیب و ز دست و عنان
ز بازوی وز آب داده سنان
ازان پس دلیران شدند انجمن
بگفتند کاینت گو پیلتن
نشاید نگه کردن اسان بدوی
که یارد شدن پیش او جنگجوی
ازان پس خروشید سهراب گرد
همی شاه کاووس را بر شمرد
چنین گفت با شاه آزاد مرد
که چون است کارت به دشت نبرد
چرا کرده‌ای نام کاووس کی
که در جنگ نه تاو داری نه پی
تنت را برین نیزه بریان کنم
ستاره بدین کار گریان کنم
یکی سخت سوگند خوردم به بزم
بدان شب کجا کشته شد ژنده‌رزم
کز ایران نمانم یکی نیزه‌دار
کنم زنده کاووس کی را به دار
که داری از ایرانیان تیز چنگ
که پیش من آید به هنگام جنگ
همی گفت و می بود جوشان بسی
از ایران ندادند پاسخ کسی
خروشان بیامد به پرده‌سرای
به نیزه درآورد بالا ز جای
خم آورد زان پس سنان کرد سیخ
بزد نیزه برکند هفتاد میخ
سراپرده یک بهره آمد ز پای
ز هر سو برآمد دم کرنا
رمید آن دلاور سپاه دلیر
به کردار گوران ز چنگال شیر
غمی گشت کاووس و آواز داد
کزین نامداران فرخ نژاد
یکی نزد رستم برید آگهی
کزین ترک شد مغز گردان تهی
ندارم سواری ورا هم نبرد
از ایران نیارد کس این کار کرد
بشد طوس و پیغام کاووس برد
شنیده سخن پیش او برشمرد
بدو گفت رستم که هر شهریار
که کردی مرا ناگهان خواستار
گاهی گنج بودی گهی ساز بزم
ندیدم ز کاووس جز رنج رزم
بفرمود تا رخس را زین کنند
سواران بروها پر از چین کنند

ز خیمه نگه کرد رستم بدشت
 ز ره گیو را دید کاندر گذشت
 نهاد از بر رخس رخشنده زین
 همی گفت گرگین که بشتاب هین
 همی بست بر باره رهام تنگ
 به برگستوان بر زده طوس چنگ
 همی این بدان آن بدین گفت زود
 تهمتن چو از خیمه آوا شنود
 به دل گفت کین کار آهرمنست
 نه این رستخیز از پی یک تنست
 بزد دست و پوشید ببر بیان
 بیست آن کیانی کمر بر میان
 نشست از بر رخس و بگرفت راه
 زواره نگهبان گاه و سپاه
 درفشش بردند با او بهم
 همی رفت پرخاشجوی و دژم
 چو سهراب را دید با یال و شاخ
 برش چون بر سام جنگی فراخ
 بدو گفت از ایدر به یکسو شویم
 بوردگه هر دو همرو شویم
 بمالید سهراب کف را به کف
 بوردگه رفت از پیش صف
 به رستم چنین گفت کاندر گذشت
 ز من جنگ و پیکار سوی تو گشت
 از ایران نخواهی دگر یار کس
 چو من با تو باشم بورد بس
 به آوردگه بر ترا جای نیست
 ترا خود به یک مشیت من پای نیست
 به بالا بلندی و با کتف و یال
 ستم یافت بالت ز بسیار سال
 نگه کرد رستم بدان سرافراز
 بدان چنگ و یال و رکیب دراز
 بدو گفت نرم ای جوانمرد گرم
 زمین سرد و خشک و سخن گرم و نرم
 به پیری بسی دیدم آوردگاه
 بسی بر زمین پست کردم سپاه
 تپه شد بسی دیو در جنگ من
 ندیدم بدان سو که بودم شکن
 نگه کن مرا گر ببینی به جنگ
 اگر زنده مانی مترس از نهنگ
 مرا دید در جنگ دریا و کوه
 که با نامداران توران گروه
 چه کردم ستاره گوی منست
 به مردی جهان زیر پای منست

بدو گفت کز تو بیرسم سخن
همه راستی باید افگند بن
من ایدون گمانم که تو رستمی
گر از تخمه‌ی نامور نیرمی
چنین داد پاسخ که رستم نیم
هم از تخمه‌ی سام نیرم نیم
که او پهلوانست و من کهترم
نه با تخت و گاهم نه با افسرم
از امید سهراب شد ناامید
برو تیره شد روی روز سپید

به آوردگه رفت نیزه بکفت
همی ماند از گفت مادر شگفت
یکی تنگ میدان فرو ساختند
به کوتاه نیزه همی بافتند
نماند ایچ بر نیزه بند و سنان
به چپ باز بردند هر دو عنان
به شمشیر هندی برآویختند
همی ز آهن آتش فرو ریختند
به زخم اندرون تیغ شد ریز ریز
چه زخمی که پیدا کند رستخیز
گرفتند زان پس عمود گران
غمی گشت بازوی کندآوران
ز نیرو عمود اندر آورد خم
دمان باد پایان و گردان دژم
ز اسپان فرو ریخت بر گستوان
زره پاره شد بر میان گوان
فرو ماند اسپ و دلاور ز کار
یکی را نبید چنگ و بازو به کار
تن از خوی پر آب و همه کام خاک
زبان گشته از تشنگی چاک چاک
یک از یکدگر ایستادند دور
پر از درد باب و پر از رنج پور
جهانا شگفتی ز کردار تست
هم از تو شکسته هم از تو درست
ازین دو یکی را نجنید مهر
خرد دور بد مهر ننمود چهر
همی بچه را باز داند ستور
چه ماهی به دریا چه در دشت گور
نداند همی مردم از رنج و آز
یکی دشمنی را ز فرزند باز
همی گفت رستم که هرگز نهنگ
ندیدم که آید بدین سان به جنگ
مرا خوار شد جنگ دیو سپید

ز مردی شد امروز دل ناامید
 جوانی چنین ناسپرده جهان
 نه گردی نه نامآوری از مهان
 به سیری رسانیدم از روزگار
 دو لشکر نظاره بدین کارزار
 چو آسوده شد بارهی هر دو مرد
 ز آورد و ز بند و ننگ و نبرد
 به زه بر نهادند هر دو کمان
 جوانه همان سالخورده همان
 زره بود و خفتان و ببر بیان
 ز کلک و ز پیکانش نامد زیان
 غمی شد دل هر دو از یکدگر
 گرفتند هر دو دوال کمر
 تهمتن که گر دست بردی به سنگ
 بکندی ز کوه سیه روز جنگ
 کمر بند سهراب را چاره کرد
 که بر زین بجنباند اندر نبرد
 میان جوان را نبود آگهی
 بماند از هنر دست رستم تهی
 دو شیراوژن از جنگ سیر آمدند
 همه خسته و گشته دیر آمدند
 دگر باره سهراب گرز گران
 ز زین برکشید و بیفشارد ران
 بزد گرز و آورد کتفش به درد
 بیچید و درد از دلیری بخورد
 بخندید سهراب و گفت ای سوار
 به زخم دلیران نه ای پایدار
 به رزم اندرون رخس گویی خرس
 دو دست سوار از همه بترست
 اگرچه گوی سرو بالا بود
 جوانی کند پیر کانا بود
 به سستی رسید این ازان آن ازین
 چنان تنگ شد بر دلیران زمین
 که از یکدگر روی برگاشتند
 دل و جان به اندوه بگذاشتند
 تهمتن به توران سپه شد به جنگ
 بدانسان که نخچیر بیند پلنگ
 میان سپاه اندر آمد چو گرگ
 پراگنده گشت آن سپاه بزرگ
 عنان را بیچید سهراب گرد
 به ایرانیان بر یکی حمله برد
 بزد خویشان را به ایران سپاه
 ز گرزش بسی نامور شد تباه
 دل رستم اندیشه ای کرد بد

که کاووس را بی‌گمان بد رسد
ازین پره‌نر ترک نوخاسته
بخفتان بر و بازو آراسته
به لشکرگه خویش تازید زود
که اندیشه‌ی دل بدان گونه بود
میان سپه دید سهراب را
چو می لعل کرده به خون آب را
غمی گشت رستم چو او را بدید
خروشی چو شیر ژیان برکشید
بدو گفت کای ترک خونخواره مرد
از ایران سپه جنگ با تو که کرد
چرا دست یازی به سوی همه
چو گرگ آمدی در میان رمه
بدو گفت سهراب توران سپاه
ازین رزم بودند بر بی‌گناه
تو آهنگ کردی بدیشان نخست
کسی با تو پیگار و کینه نجست
بدو گفت رستم که شد تیره‌روز
چه پیدا کند تیغ گیتی فروز
برین دشت هم دار و هم منبرست
که روشن جهان زیر تیغ‌اندرست
گر ایدون که شمشیر با بوی شیر
چنین آشنا شد تو هرگز ممیر
بگردیم شبگیر با تیغ کین
برو تا چه خواهد جهان آفرین

برفتند و روی هوا تیره گشت
ز سهراب گردون همی خیره گشت
تو گفتی ز جنگش سرشت آسمان
نیارآمد از تاختن یک زمان
وگر باره زیر اندرش آه‌نست
شگفتی روانست و رویین تنست
شب تیره آمد سوی لشکرش
میان سوده از جنگ و از خنجرش
به هومان چنین گفت کامروز هور
برآمد جهان کرد پر چنگ و شور
شما را چه کرد آن سوار دلیر
که یال یلان داشت و آهنگ شیر
بدو گفت هومان که فرمان شاه
چنان بد کز ایدر نجنبید سپاه
همه کار ماسخت ناساز بود
بورد گشتن چه آغاز بود
بیامی یکی مرد پرخاشجوی
برین لشکر گشن بنهاد روی

تو گفתי ز مستی کنون خاستست
وگر جنگ بایک تن آراستست
چنین گفت سهراب کاو زین سپاه
نکرد از دلیران کسی را تباه
از ایرانیان من بسی کشته‌ام
زمین را به خون و گل آغشته‌ام
کنون خوان همی باید آراستن
بیاید به می غم ز دل کاستن
وزان روی رستم سپه را بدید
سخن راند با گيو و گفت و شنید
که امروز سهراب رزم آزمای
چگونه به جنگ اندر آورد پای
چنین گفت با رستم گرد گيو
کزین گونه هرگز ندیدیم نیو
بیامد دمان تا به قلب سپاه
ز لشکر بر طوس شد کینه خواه
که او بود بر زین و نیزه بدست
چو گرگین فرود آمد او برنشست
بیامد چو با نیزه او را بدید
به کردار شیر ژیان بردمید
عمودی خمیده بزد بر برش
ز نیرو بیفتاد ترگ از سرش
نتابید با او بتابید روی
شدند از دلیران بسی جنگ جوی
ز گردان کسی مایه‌ی او نداشت
جز از پیلتن پایه‌ی او نداشت
هم آیین پیشین نگه داشتیم
سپاهی برو ساده بگماشتیم
سواری نشد پیش او یکنه
همی تاخت از قلب تا میمنه
غمی گشت رستم ز گفتار اوی
بر شاه کاووس بنهاد روی
چو کاووس کی پهلوان را بدید
بر خویش نزدیک جایش گزید
ز سهراب رستم زبان برگشاد
ز بالا و برزش همی کرد یاد
که کس در جهان کودک نارسید
بدین شیرمردی و گردی ندید
به بالا ستاره بساید همی
تنش را زمین برگراید همی
دو بازو و رانش ز ران هیون
همانا که دارد ستبری فزون
به گرز و به تیغ و به تیر و کمند
ز هرگونه‌ای آزمودیم بند

سرانجام گفتم که من پیش ازین
 بسی گرد را برگرفتم ز زین
 گرفتم دوال کمر بند اوی
 بیفشاردم سخت پیوند اوی
 همی خواستم کش ز زین برکنم
 چو دیگر کسانش به خاک افکنم
 گر از باد جنبان شود کوه خار
 نجنبید بر زین بر آن نامدار
 چو فردا بیاید به دشت نبرد
 به کشتی همی بایدم چاره کرد
 بکوشم ندانم که پیروز کیست
 ببینیم تا رای یزدان به چیست
 کزویست پیروزی و فر و زور
 هم او آفریننده‌ی ماه و هور
 بدو گفت کاووس یزدان پاک
 دل بدسگالت کند چاک چاک
 من امشب به پیش جهان آفرین
 بمالم فراوان دو رخ بر زمین
 کزویست پیروزی و دستگاه
 به فرمان او تابد از چرخ ماه
 کند تازه این بار کام ترا
 برآرد به خورشید نام ترا
 بدو گفت رستم که با فر شاه
 برآید همه کامه‌ی نیک خواه
 به لشکر گه خویش بنهاد روی
 پراندیشه جان و سرش کینه جوی
 زواره بیامد خلیده روان
 که چون بود امروز بر پهلوان
 ازو خوردنی خواست رستم نخست
 پس آنگه ز اندیشگان دل بشست
 چنین راند پیش برادر سخن
 که بیدار دل باش و تندی مکن
 به شبگیر چون من به آوردگاه
 روم پیش آن ترک آوردخواه
 بیاور سپاه و درفش مرا
 همان تخت و زرینه کفش مرا
 همی باش بر پیش پرده‌سرای
 چو خورشید تابان برآید ز جای
 گر ایدون که پیروز باشم به جنگ
 به آوردگه بر نسازم درنگ
 و گر خود دگرگونه گردد سخن
 تو زاری میاغاز و تندی مکن
 مباشید یک تن برین رزمگاه
 مسازید جستن سوی رزم راه

یکایک سوی زابلستان شوید
از ایدر به نزدیک دستان شوید
تو خرسند گردان دل مادرم
چنین کرد یزدان قضا بر سرم
بگویش که تو دل به من در میند
که سودی ندارد بودن نژند
کس اندر جهان جاودانه نماند
ز گردون مرا خود بهانه نماند
بسی شیر و دیو و پلنگ و نهنگ
تیه شد به چنگم به هنگام جنگ
بسی باره و دژ که کردیم پست
نیاورد کس دست من زیر دست
در مرگ را آن بگوید که پای
باسپ اندر آرد بجنبد ز جای
اگر سال گشتی فزون از هزار
همین بود خواهد سرانجام کار
چو خرسند گردد به دستان بگوی
که از شاه گیتی میرتاب روی
اگر جنگ سازد تو سستی مکن
چنان رو که او راند از بن سخن
همه مرگ راییم پیر و جوان
به گیتی نماند کسی جاودان
ز شب نیمه‌ای گفت سهراب بود
دگر نیمه آرامش و خواب بود

چو خورشید تابان برآورد پر
سیه زاغ پران فرو برد سر
تہمتن بیوشید ببر بیان
نشست از بر ژنده پیل ژیان
کمندی به فتراک بر بست شست
یکی تیغ هندی گرفته بدست
بیامد بران دشت آوردگاه
نهاد به سر بر ز آهن کلاه
همه تلخی از بهر بیشی بود
مبادا که با از خویشی بود
وزان روی سهراب با انجمن
همی می گسارید با رود زن
به هومان چنین گفت کاین شیر مرد
که با من همی گردد اندر نبرد
ز بالای من نیست بالاش کم
برزم اندرون دل ندارد دژم
بر و کتف و یالش همانند من
تو گویی که داننده بر زد رسن
نشانهای مادر بیابم همی

بدان نیز لختی بتایم همی
گمانی برم من که او رستمست
که چون او بگیتی نبرده کمست
نباید که من با پدر جنگ جوی
شوم خیره روی اندر آرم بروی
بدو گفت هومان که در کارزار
رسیدست رستم به من اند بار
شنیدم که در جنگ مازندران
چه کرد آن دلاور به گرز گران
بدین رخس ماند همی رخس اوی
ولیکن ندارد پی و پخش اوی
به شبگیر چون بردمید آفتاب
سر جنگ جویان برآمد ز خواب
بیوشید سهراب خفتان رزم
سرش پر ز رزم و دلش پر ز بزم
بیامد خروشان بران دشت جنگ
به چنگ اندرون گرزهی گاورنگ
ز رستم پرسید خندان دو لب
تو گفتی که با او به هم بود شب
که شب چون بدت روز چون خاستی
ز پیگار بر دل چه آراستی
ز کف بفگن این گرز و شمشیر کین
بزن جنگ و بیداد را بر زمین
نشنیم هر دو پیاده به هم
به می تازه داریم روی دژم
به پیش جهاندار پیمان کنیم
دل از جنگ جستن پشیمان کنیم
همان تا کسی دیگر آید به رزم
تو با من بساز و بیارای بزم
دل من همی با تو مهر آورد
همی آب شرمم به چهر آورد
همانا که داری ز گردان نژاد
کنی پیش من گوهر خویش یاد
بدو گفت رستم که ای نامجوی
نبودیم هرگز بدین گفت و گوی
ز کشتی گرفتن سخن بود دوش
نگیرم فریب تو زین در مکوش
نه من کودکم گر تو هستی جوان
به کشتی کمر بسته‌ام بر میان
بکوشیم و فرجام کار آن بود
که فرمان و رای جهانیان بود
بسی گشته‌ام در فراز و نشیب
نیم مرد گفتار و بند و فریب
بدو گفت سهراب کز مرد پیر

نباشد سخن زین نشان دلپذیر
مرا آرزو بد که در بسترست
برآید به هنگام هوش از برت
کسی کز تو ماند ستودان کند
بپرد روان تن به زندان کند
اگر هوش تو زیر دست منست
به فرمان یزدان بساییم دست
از اسپان جنگی فرود آمدند
هشیوار با گبر و خود آمدند
ببستند بر سنگ اسپ نبرد
برفتند هر دو روان پر ز گرد
بکشتی گرفتن برآویختند
ز تن خون و خوی را فرو ریختند
بزد دست سهراب چون پیل مست
برآوردش از جای و بنهاد پست
به کردار شیری که بر گور نر
زند چنگ و گور اندر آید به سر
نشست از بر سینه‌ی پیلتن
پر از خاک چنگال و روی و دهن
یکی خنجر آبگون برکشید
همی خواست از تن سرش را برید
به سهراب گفت ای یل شیرگیر
کمندا فگن و گرد و شمشیرگیر
دگرگونه‌تر باشد آیین ما
جزین باشد آرایش دین ما
کسی کاو بکشتی نبرد آورد
سر مهتری زیر گرد آورد
نخستین که پشتش نهد بر زمین
نبرد سرش گرچه باشد به کین
گرش بار دیگر به زیر آورد
ز افگندنش نام شیر آورد
بدان چاره از چنگ آن اژدها
همی خواست کاید ز کشتن رها
دلیر جوان سر به گفتار پیر
بداد و بیود این سخن دلپذیر
یکی از دلی و دوم از زمان
سوم از جوانمردیش بی‌گمان
رها کرد زو دست و آمد به دشت
چو شیری که بر پیش آهو گذشت
همی کرد نخچیر و یادش نبود
ازان کس که با او نبرد آزمود
همی دیر شد تا که هومان چو گرد
بیامد بپرسیدش از هم نبرد
به هومان بگفت آن کجا رفته بود

سخن هرچه رستم بدو گفته بود
بدو گفت هومان گرد ای جوان
به سیری رسیدی همانا ز جان
دریغ این بر و بازو و یال تو
میان یلی چنگ و گویال تو
هژبری که آورده بودی بدام
رها کردی از دام و شد کار خام
نگه کن کزین بیهده کارکرد
چه آرد به پیشت به دیگر نبرد
بگفت و دل از جان او برگرفت
پرانده همی ماند ازو در شگفت
به لشکرگه خویش بنهاد روی
به خشم و دل از غم پر از کار اوی
یکی داستان زد برین شهریار
که دشمن مدار ارچه خردست خوار
چو رستم ز دست وی آزاد شد
بسان یکی تیغ پولاد شد
خرامان بشد سوی آب روان
چنان چون شده باز یابد روان
بخورد آب و روی و سر و تن بشست
به پیش جهان آفرین شد نخست
همی خواست پیروزی و دستگاه
نبود آگه از بخشش هور و ماه
که چون رفت خواهد سپهر از برش
بخواهد ربودن کلاه از سرش
وزان آبخور شد به جای نبرد
پراندیشه بودش دل و روی زرد
همی تاخت سهراب چون پیل مست
کمندی به بازو کمانی به دست
گرازان و بر گور نعره زنان
سمندش جهان و جهان راکنان
همی ماند رستم ازو در شگفت
ز پیگارش اندازه‌ها برگرفت
چو سهراب شیروازن او را بدید
ز باد جوانی دلش بردمید
چنین گفت کای رسته از چنگ شیر
جدا مانده از زخم شیر دلیر

دگر باره اسپان ببستند سخت
به سر بر همی گشت بدخواه بخت
به کشتی گرفتن نهادند سر
گرفتند هر دو دوال کمر
هرآنکه که خشم آورد بخت شوم
کند سنگ خارا به کردار موم

سرافراز سهراب با زور دست
تو گفתי سپهر بلندش بیست
غمی بود رستم بیازید چنگ
گرفت آن بر و یال جنگی پلنگ
خم آورد پشت دلیر جوان
زمانه بیامد نبودش توان
زدش بر زمین بر به کردار شیر
بدانست کاو هم نماند به زیر
سبک تیغ تیز از میان برکشید
بر شیر بیدار دل بردرید
بیچید زانپس یکی آه کرد
ز نیک و بد اندیشه کوتاه کرد
بدو گفت کاین بر من از من رسید
زمانه به دست تو دادم کلید
تو زین بیگناهی که این کوژپشت
مرا برکشید و به زودی بکشت
به بازی بکویند همسال من
به خاک اندر آمد چنین یال من
نشان داد مادر مرا از پدر
ز مهر اندر آمد روانم بسر
هرآنکه که تشنه شدستی به خون
بیالودی آن خنجر آبگون
زمانه به خون تو تشنه شود
براندام تو موی دشنه شود
کنون گر تو در آب ماهی شوی
و گر چون شب اندر سیاهی شوی
وگر چون ستاره شوی بر سپهر
ببری ز روی زمین پاک مهر
بخواهد هم از تو پدر کین من
چو بیند که خاکست بالین من
ازین نامداران گردنکشان
کسی هم برد سوی رستم نشان
که سهراب کشتست و افکنده خوار
ترا خواست کردن همی خواستار
چو بشنید رستم سرش خیره گشت
جهان پیش چشم اندریش تیره گشت
بپرسید زان پس که آمد به هوش
بدو گفت با ناله و با خروش
که اکنون چه داری ز رستم نشان
که کم باد نامش ز گردنکشان
بدو گفت ار ایدونکه رستم تویی
بکشتی مرا خیره از بدخویی
ز هر گونه‌ای بودمت رهنمای
نجنید یک ذره مهرت ز جای

چو برخاست آواز کوس از درم
 بیامد پر از خون دو رخ مادرم
 همی جاننش از رفتن من بخت
 یکی مهره بر بازوی من بیست
 مرا گفت کاین از پدر یادگار
 بدار و بین تا کی آید به کار
 کنون کارگر شد که بیکار گشت
 پسر پیش چشم پدر خوار گشت
 همان نیز مادر به روشن روان
 فرستاد با من یکی پهلوان
 بدان تا پدر را نماید به من
 سخن برگشاید به هر انجمن
 چو آن نامور پهلوان کشته شد
 مرا نیز هم روز برگشته شد
 کنون بند بگشای از جوشنم
 برهنه نگه کن تن روشنم
 چو بگشاد خفتان و آن مهره دید
 همه جامه بر خویشتن بردید
 همی گفت کای کشته بر دست من
 دلیر و ستوده به هر انجمن
 همی ریخت خون و همی کند موی
 سرش پر ز خاک و پر از آب روی
 بدو گفت سهراب کین بدتر است
 به آب دو دیده نباید گریست
 ازین خویشتن کشتن اکنون چه سود
 چنین رفت و این بودنی کار بود
 چو خورشید تابان ز گنبد بگشت
 تهمتن نیامد به لشکر ز دشت
 ز لشکر بیامد هشیوار بیست
 که تا اندر آوردگه کار چیست
 دو اسپ اندر آن دشت برپای بود
 پر از گرد رستم دگر جای بود
 گو پیلتن را چو بر پشت زین
 ندیدند گردان بران دشت کین
 گمانشان چنان بد که او کشته شد
 سرنامداران همه گشته شد
 به کاووس کی تاختند آگهی
 که تخت مهی شد ز رستم تهی
 ز لشکر برآمد سراسر خروش
 زمانه یکایک برآمد به جوش
 بفرمود کاووس تا بوق و کوس
 دمیدند و آمد سپهدار طوس
 ازان پس بدو گفت کاووس شاه
 کز ایدر هیونی سوی رزمگاه

بتازید تا کار سهراب چیست
که بر شهر ایران بیاید گریست
اگر کشته شد رستم جنگجوی
از ایران که یارد شدن پیش اوی
به انبوه زخمی بیاید زدن
برین رزمگه بر نشاید بدن
چو آشوب برخاست از انجمن
چنین گفت سهراب با پیلتن
که اکنون که روز من اندر گذشت
همه کار ترکان دگرگونه گشت
همه مهربانی بران کن که شاه
سوی جنگ ترکان نراند سپاه
که ایشان ز بهر مرا جنگجوی
سوی مرز ایران نهادند روی
بسی روز را داده بودم نوید
بسی کرده بودم ز هر در امید
نباید که بیند رنجی به راه
مکن جز به نیکی بر ایشان نگاه
نشست از بر رخس رستم چو گرد
پر از خون رخ و لب پر از باد سرد
بیامد به پیش سپه با خروش
دل از کرده‌ی خویش با درد و جوش
چو دیدند ایرانیان روی اوی
همه برنهادند بر خاک روی
ستایش گرفتند بر کردگار
که او زنده باز آمد از کارزار
چو زان گونه دیدند بر خاک سر
دریده برو جامه و خسته بر
به پرسش گرفتند کاین کار چیست
ترادل برین گونه از بهر کیست
بگفت آن شگفتی که خود کرده بود
گرامی‌تر خود بیازرده بود
همه برگرفتند با او خروش
زمین پر خروش و هوا پر ز جوش
چنین گفت با سرفرازان که من
نه دل دارم امروز گویی نه تن
شما جنگ ترکان مجوید کس
همین بد که من کردم امروز بس
چو برگشت ازان جایگه پهلوان
بیامد بر پور خسته روان
بزرگان برفتند با او بهم
چو طوس و چو گودرز و چون گسته‌هم
همه لشکر از بهر آن ارجمند
زبان برگشادند یکسر ز بند

که درمان این کار یزدان کند
مگر کاین سخن بر تو آسان کند
یکی دشنه بگرفت رستم به دست
که از تن ببرد سر خویش پست
بزرگان بدو اندر آویختند
ز مژگان همی خون فرو ریختند
بدو گفت گودرز کاکنون چه سود
که از روی گیتی برآری تو دود
تو بر خویشتن گر کنی صدگزند
چه آسانی آید بدان ارجمند
اگر ماند او را به گیتی زمان
بماند تو بی رنج با او بمان
وگر زین جهان این جوان رفتنیست
به گیتی نگه کن که جاوید کیست
شکاریم یکسر همه پیش مرگ
سری زیر تاج و سری زیر ترگ

به گودرز گفت آن زمان پهلوان
کز ایدر برو زود روشن روان
پیامی ز من پیش کاووس بر
بگویش که مارا چه آمد به سر
به دشنه جگرگاه پور دلیر
دریدم که رستم مماناد دیر
گرت هیچ یادست کردار من
یکی رنجه کن دل به تیمار من
ازان نوشدارو که در گنج تست
کجا خستگان را کند تن درست
به نزدیک من با یکی جام می
سزد گر فرستی هم اکنون به پی
مگر کاو بیخت تو بهتر شود
چو من پیش تخت تو کهنتر شود
بیامد سپهبد بکردار باد
به کاووس یکسر پیامش بداد
بدو گفت کاووس کز انجمن
اگر زنده ماند چنان پیلتن
شود پشت رستم به نیرو ترا
هلاک آورد بی گمانی مرا
اگر یک زمان زو به من بد رسد
نسازیم پاداش او جز به بد
کجا گنجد او در جهان فراخ
بدان فر و آن برز و آن یال و شاخ
شنیدی که او گفت کاووس کیست
گر او شهریارست پس طوس کیست
کجا باشد او پیش تختم به پای

کجا راند او زیر فر همای
چو بشنید گودرز برگشت زود
بر رستم آمد به کردار دود
بدو گفت خوی بد شهریار
درختیست خنگی همیشه به بار
ترا رفت باید به نزدیک او
درفشان کنی جان تاریک او

بفرمود رستم که تا پیشکار
یکی جامه افکند بر جویبار
جوان را بران جامه آن جایگاه
بخوابد و آمد به نزدیک شاه
گو پلتن سر سوی راه کرد
کس آمد پسش زود و آگاه کرد
که سهراب شد زین جهان فراخ
همی از تو تابوت خواهد نه کاخ
پدر جست و برزد یکی سرد باد
بنالید و مژگان به هم بر نهاد
همی گفت زار ای نبرده جوان
سرافراز و از تخمه پهلوان
نبیند چو تو نیز خورشید و ماه
نه جوشن نه تخت و نه تاج و کلاه
کرا آمد این پیش کامد مرا
بکشتم جوانی به پیران سرا
نبیره جهاندار سام سوار
سوی مادر از تخمه نامدار
بریدن دو دستم سزاوار هست
جز از خاک تیره مبادم نشست
کدامین پدر هرگز این کار کرد
سزاوارم اکنون به گفتار سرد
به گیتی که کشتست فرزند را
دلیر و جوان و خردمند را
نکوهش فراوان کند زال زر
همان نیز رودابه‌ی پره‌نر
بدین کار پوزش چه پیش آورم
که دلشان به گفتار خویش آورم
چه گویند گردان و گردنکشان
چو زین سان شود نزد ایشان نشان
چه گویم چو آگه شود مادرش
چه گونه فرستم کسی را برش
چه گویم چرا کشتمش بی‌گناه
چرا روز کردم برو بر سیاه
پدرش آن گرانمایه‌ی پهلوان
چه گوید بدان پاک‌دخت جوان

برین تخمه‌ی سام نفرین کنند
 همه نام من نیز بی‌دین کنند
 که دانست کاین کودک ارجمند
 بدین سال گردد چو سرو بلند
 به جنگ آیدش رای و سازد سپاه
 به من برکند روز روشن سپاه
 بفرمود تا دیبه‌ی خسروان
 کشیدند بر روی پور جوان
 همی آرزوگاه و شهر آمدش
 یکی تنگ تابوت بهر آمدش
 ازان دشت بردند تابوت اوی
 سوی خیمه‌ی خویش بنهاد روی
 به پرده سرای آتش اندر زدند
 همه لشکرش خاک بر سر زدند
 همان خیمه و دیبه‌ی هفت رنگ
 همه تخت پرمایه زرین پلنگ
 برآتش نهادند و برخاست غو
 همی گفت زار ای جهاندار نو
 دریغ آن رخ و برز و بالای تو
 دریغ آن همه مردی و رای تو
 دریغ این غم و حسرت جان گسل
 ز مادر جدا وز پدر داغدل
 همی ریخت خون و همی کند خاک
 همه جامه‌ی خسروی کرد چاک
 همه پهلوانان کاووس شاه
 نشستند بر خاک با او به راه
 زبان بزرگان پر از پند بود
 تهمتن به درد از جگر بند بود
 چنینست کردار چرخ بلند
 به دستی کلاه و به دیگر کمند
 چو شادان نشیند کسی با کلاه
 بخم کمندش رباید ز گاه
 چرا مهر باید همی بر جهان
 چو باید خرامید با هم‌رهان
 چو اندیشه‌ی گنج گردد دراز
 همی گشت باید سوی خاک باز
 اگر چرخ را هست ازین آگهی
 همانا که گشتست مغزش تهی
 چنان دان کزین گردش آگاه نیست
 که چون و چرا سوی او راه نیست
 بدین رفتن اکنون نباید گریست
 ندانم که کارش به فرجام چیست
 به رستم چنین گفت کاووس کی
 که از کوه البرز تا برگ نی

همی برد خواهد به گردش سپهر
نیاید فگندن بدین خاک مهر
یکی زود سازد یکی دیرتر
سرانجام بر مرگ باشد گذر
تو دل را بدین رفته خرسند کن
همه گوش سوی خردمند کن
اگر آسمان بر زمین بر زنی
وگر آتش اندر جهان در زنی
نیابی همان رفته را باز جای
روانش کهن شد به دیگر سرای
من از دور دیدم بر و یال اوی
چنان برز و بالا و گوپال اوی
زمانه برانگیختش با سپاه
که ایدر به دست تو گردد تباه
چه سازی و درمان این کار چیست
برین رفته تا چند خواهی گریست
بدو گفت رستم که او خود گذشت
نشستست هومان درین پهن دشت
ز توران سرانند و چندی ز چین
ازیشان بدل در مدار ایچ کین
زواره سپه را گذارد به راه
به نیروی یزدان و فرمان شاه
بدو گفت شاه ای گو نامجوی
ازین رزم اندوهت آید به روی
گر ایشان به من چند بد کرده‌اند
و گر دود از ایران برآورده‌اند
دل من ز درد تو شد پر ز درد
نخواهم از ایشان همی یاد کرد

وزان جایگه شاه لشکر براند
به ایران خرامید و رستم بماند
بدان تا زواره بیاید ز راه
بدو آگهی آورد زان سپاه
چو آمد زواره سپیده دمان
سپه راند رستم هم اندر زمان
پس آنکه سوی زابلستان کشید
چو آگاهی از وی به دستان رسید
همه سیستان پیش باز آمدند
به رنج و به درد و گذاز آمدند
چو تابوت را دید دستان سام
فرود آمد از اسپ زرین ستام
تهمتن پیاده همی رفت پیش
دریده همه جامه دل کرده ریش
گشادند گردان سراسر کمر

همه پیش تابوت بر خاک سر
 همی گفت زال اینت کاری شگفت
 که سهراب گرز گران برگرفت
 نشانی شد اندر میان مهان
 نزاید چنو مادر اندر جهان
 همی گفت و مژگان پر از آب کرد
 زبان پر ز گفتار سهراب کرد
 چو آمد تهمتن به ایوان خویش
 خروشید و تابوت بنهاد پیش
 ازو میخ برکند و بگشاد سر
 کفن زو جدا کرد پیش پدر
 تنش را بدان نامداران نمود
 تو گفתי که از چرخ برخاست دود
 مهان جهان جامه کردند چاک
 به ابر اندر آمد سر گرد و خاک
 همه کاخ تابوت بد سر به سر
 غنوده ب صندوق در شیر نر
 تو گفתי که سام است با یال و سفت
 غمی شد ز جنگ اندر آمد بخت
 بپوشید بازش به دیبای زرد
 سر تنگ تابوت را سخت کرد
 همی گفت اگر دخمه زرین کنم
 ز مشک سیه گردش آگین کنم
 چو من رفته باشم نماند بجای
 وگرنه مرا خود جزین نیست رای
 یکی دخمه کردش ز سم ستور
 جهانی ز زاری همی گشت کور
 چنین گفت بهرام نیکو سخن
 که با مردگان آشنایی مکن
 نه ایدر همی ماند خواهی دراز
 بسیچیده باش و درنگی مساز
 به تو داد یک روز نوبت پدر
 سزد گر ترا نوبت آید بسر
 چنین است و رازش نیامد پدید
 نیابی به خیره چه جویی کلید
 در بسته را کس نداند گشاد
 بدین رنج عمر تو گردد بیاد
 یکی داستانست پر آب چشم
 دل نازک از رستم آید بخشم
 برین داستان من سخن ساختم
 به کار سیاوش پرداختم

■

کنون ای سخن گوی بیدار مغز
 یکی داستانی بیرای نغز

سخن چون برابر شود با خرد
 روان سراینده رامش برد
 کسی را که اندیشه ناخوش بود
 بدان ناخوشی رای اوگش بود
 همی خویشتن را چلیپا کند
 به پیش خردمند رسوا کند
 ولیکن نبیند کس آهوی خویش
 ترا روشن آید همه خوی خویش
 اگر داد باید که ماند بجای
 بیرای ازین پس بدانا نمای
 چو دانا پسندد پسندیده گشت
 به جوی تو در آب چون دیده گشت
 زگفتار دهقان کنون داستان
 تو برخوان و برگوی با راستان
 کهن گشته این داستانها ز من
 همی نو شود بر سر انجمن
 اگر زندگانی بود دیرباز
 برین وین خرم بمانم دراز
 یکی میوه‌داری بماند ز من
 که نازد همی بار او بر چمن
 ازان پس که بنمود پنجاه و هشت
 بسر بر فراوان شگفتی گذشت
 همی از کمتر نگردهد بسال
 همی روز جوید بتقویم و فال
 چه گفتست آن موبد پیش رو
 که هرگز نگردهد کهن گشته نو
 تو چندان که گویی سخن گوی باش
 خردمند باش و جهانجوی باش
 چو رفتی سر و کار با ایزدست
 اگر نیک باشدت جای ار بدست
 نگر تا چه کاری همان بدروی
 سخن هرچه گویی همان بشنوی
 درشتی ز کس نشنود نرم گوی
 به جز نیکویی در زمانه مجوی
 به گفتار دهقان کنون بازگرد
 نگر تا چه گوید سراینده مرد

چنین گفت موبد که یک روز طوس
 بدانگه که برخاست بانگ خروس
 خود و گیو گودرز و چندی سوار
 برفتند شاد از در شهریار
 به نخچیر گوران به دشت دغوی
 ابا باز و یوزان نخچیر جوی
 فراوان گرفتند و انداختند

علوفه چهل روزه را ساختند
 بدان جایگه ترک نزدیک بود
 زمینش ز خرگاه تاریک بود
 یکی بیشه پیش اندر آمد ز دور
 به نزدیک مرز سواران تور
 همی راند در پیش با طوس گیو
 پس اندر پرستنده‌ای چند نیو
 بران بیشه رفتند هر دو سوار
 بگشتند بر گرد آن مرغزار
 به بیشه یکی خوب رخ یافتند
 پر از خنده لب هر دو بشتافتند
 به دیدار او در زمانه نبود
 برو بر ز خویی بهانه نبود
 بدو گفت گیوای فرینده ماه
 ترا سوی این بیشه چون بود راه
 چنین داد پاسخ که ما را پدر
 بزد دوش بگذاشتم بوم و بر
 شب تیره مست آمد از دشت سور
 همان چون مرا دید جوشان ز دور
 یکی خنجری آبگون برکشید
 همان خواست از تن سرم را برید
 بپرسید زو پهلوان از نژاد
 برو سروبن یک به یک کرد یاد
 بدو گفت من خویش گرسیوزم
 به شاه آفریدون کشد پروزم
 پیاده بدو گفت چون آمدی
 که بی‌باره و رهنمون آمدی
 چنین داد پاسخ که اسپم بماند
 ز سستی مرا بر زمین برنشانند
 بی‌اندازه زر و گهر داشتم
 به سر بر یکی تاج زر داشتم
 بران روی بالا ز من بستند
 نیام یکی تیغ بر من زدند
 چو هشیار گردد پدر بی‌گمان
 سواری فرستد پس من دمان
 بیید همی تازیان مادرم
 نخواهد کزین بوم و بر بگذرم
 دل پهلوانان بدو نرم گشت
 سر طوس نوذر بی‌آزم گشت
 شه نوذری گفت من یافتم
 از ایرا چنین تیز بشتافتم
 بدو گفت گیوای سپهدار شاه
 نه با من برابر بدی بی‌سپاه
 همان طوس نوذر بدان بستمید

کجا پیش اسپ من اینجا رسید
 بدو گوی گفت این سخن خودمگوی
 که من تاختم پیش نخچیرجوی
 ز بهر پرستنده‌ای گرمگوی
 نگرده جوانمرد پرخاشجوی
 سخن‌شان به تندی بجایی رسید
 که این ماه را سر بیاید برید
 میان‌شان چو آن داوری شد دراز
 میانجی برآمد یکی سرفراز
 که این را بر شاه ایران برید
 بدان کاو دهد هر دو فرمان برید
 نگشتند هر دو ز گفتار اوی
 بر شاه ایران نهادند روی
 چو کاووس روی کنیزک بدید
 بخندید و لب را به دندان گزید
 بهر دو سپهد چنین گفت شاه
 که کوتاه شد بر شما رنج راه
 برین داستان بگذارنیم روز
 که خورشید گیرند گردان بیوز
 گوزنست اگر آهوی دلبرست
 شکاری چنین از در مهترست
 بدو گفت خسرو نژاد تو چیست
 که چهرت همانند چهر پرست
 ورا گفت از مام خاتونیم
 ز سوی پدر بر فریدونیم
 نیایم سپهدار گرسیوزست
 بران مرز خرگاه او مرکزست
 بدو گفت کاین روی و موی و نژاد
 همی خواستی داد هر سه به باد
 به مشکوی زرین کنم شایدت
 سر ماه رویان کنم بایدت
 چنین داد پاسخ که دیدم ترا
 ز گردنکشان برگزیدم ترا
 بت اندر شبستان فرستاد شاه
 بفرمود تا برنشیند به گاه
 بپرستندش به دیبای زرد
 به یاقوت و پیروزه و لاجورد
 دگر ایزدی هر چه بایست بود
 یکی سرخ یاقوت بد نابسود

بسی برنیمد برین روزگار
 که رنگ اندر آمد به خرم بهار
 جدا گشت زو کودکی چون پری
 به چهره بسان بت آزری

بگفتند با شاه کاووس کی
که برخوردی از ماه فرخنده‌پی
یکی بچه‌ی فرخ آمد پدید
کنون تخت بر ابر باید کشید
جهان گشت ازان خوب پر گفت و گوی
کزان گونه نشنید کس موی و روی
جهاندار نامش سپاوخش کرد
برو چرخ گردنده را بخش کرد
ازان کاو شمارد سپهر بلند
بدانست نیک و بد و چون و چند
ستاره بران بچه آشفته دید
غمی گشت چون بخت او خفته دید
بدید از بد و نیک آزار او
به یزدان پناهِید از کار او
چنین تا برآمد برین روزگار
تهمتن بیامد بر شهریار
چنین گفت کاین کودک شیرفش
مرا پرورانید باید به کش
چو دارندگان ترا مایه نیست
مر او را بگیتی چو من دایه نیست
بسی مهتر اندیشه کرد اندر آن
نیمد همی بر دلش برگران
به رستم سپردش دل و دیده را
جهانجوی گرد پسندیده را
تهمتن بردش به زابلستان
نشستن‌گهش ساخت در گلستان
سواری و تیر و کمان و کمند
عنان و رکیب و چه و چون و چند
نشستن‌گه مجلس و میگسار
همان باز و شاهین و کار شکار
ز داد و ز بیداد و تخت و کلاه
سخن گفتن ززم و راندن سپاه
هنرها بیاموختش سر به سر
بسی رنج برداشت و آمد به بر
سپاوش چنان شد که اندر جهان
به مانند او کس نبود از مهان
چو یک چند بگذشت و او شد بلند
سوی گردن شیر شد با کمند
چنین گفت با رستم سرفراز
که آمد به دیدار شاهم نیاز
بسی رنج بردی و دل سوختی
هنرهای شاهانم آموختی
پدر باید اکنون که بیند ز من
هنرهای آموزش پیلتن

گو شیردل کار او را بساخت
 فرستادگان را ز هر سو بتاخت
 ز اسپ و پرستنده و سیم و زر
 ز مهر و ز تخت و کلاه و کمر
 ز پوشیدنی هم ز گسترده‌ی
 ز هر سو بیورد آوردنی
 ازین هر چه در گنج رستم نبود
 ز گیتی فرستاد و آورد زود
 گسی کرد ازان گونه او را به راه
 که شد بر سیاوش نظاره سپاه
 همی رفت با او تهمتن به هم
 بدان تا نباشد سپهد دژم
 جهانی به آیین بیراستند
 چو خشنودی نامور خواستند
 همه زر به عنبر برآمیختند
 ز گنبد به سر بر همی ریختند
 جهان گشته پر شادی و خواسته
 در و بام هر برزن آراسته
 به زیر پی تازی اسپان درم
 به ایران نبودند یک تن دژم
 همه یال اسپ از کران تا کران
 برانده مشک و می و زعفران
 چو آمد به کاووس شاه آگهی
 که آمد سیاوش با فرهی
 بفرمود تا با سپه گيو و طوس
 برفتند با نای رویین و کوس
 همه نامداران شدند انجمن
 چو گرگین و خراد لشکرشکن
 پذیره برفتند یکسر ز جای
 به نزد سیاوش فرخنده رای
 چو دیدند گردان گو پور شاه
 خروش آمد و برگشادند راه
 پرستار با مجمر و بوی خوش
 نظاره برو دست کرده به کش
 بهر کنج در سیصد استاده بود
 میان در سیاوش آزاده بود
 بسی زر و گوهر برافشانند
 سراسر همه آفرین خوانند
 چو کاووس را دید بر تخت عاج
 ز یاقوت رخشنده بر سرش تاج
 نخست آفرین کرد و بردش نماز
 زمانی همی گفت با خاک راز
 وزان پس بیمد بر شهریار
 سپهد گرفتش سر اندر کنار

شگفتی ز دیدار او خیره ماند
برویر همی نام یزدان بخواند
بدان اندکی سال و چندان خرد
که گفتی روانش خرد پرورد
بسی آفرین بر جهان آفرین
بخواند و بمالید رخ بر زمین
همی گفت کای کردگار سپهر
خداوند هوش و خداوند مهر
همه نیکویها به گیتی ز تست
نیایش ز فرزند گیرم نخست
ز رستم بپرسید و بنواختش
بران تخت پیروزه بنشاختش
بزرگان ایران همه با نثار
برفتند شادان بر شهریار
ز فر سیاوش فرو ماندند
بدادار برآفرین خواندند
بفرمود تا پیشش ایرانیان
بیستند گردان لشکر میان
به کاخ و به باغ و به میدان اوی
جهانی به شادی نهادند روی
به هر جای جشنی بیراستند
می و رود و رامشگران خواستند
یکی سور فرمود کاندز جهان
کسی پیش از وی نکرد از مهان
به یک هفته زان گونه بودند شاد
به هشتم در گنجها برگشاد
ز هر چیز گنجی بفرمود شاه
ز مهر و ز تیغ و ز تخت و کلاه
از اسپان تازی به زین پلنگ
ز بر گستوان و ز خفتان جنگ
ز دینار و از بدره‌های درم
ز دیبای و از گوهر بیش و کم
جز افسر که هنگام افسر نبود
بدان کودکی تاج در خور نبود
سیاوش را داد و کردش نوید
ز خوبی بدادش فراوان امید
چنین هفت سالش همی آزمود
به هر کار جز پاک زاده نبود
به هشتم بفرمود تا تاج زر
ز گوهر درافشان کلاه و کمر
نیشند منشور بر پرنیان
به رسم بزرگان و فر کیان
زمین کهستان ورا داد شاه
که بود او سزای بزرگی و گاه

چنین خواندندش همی پیشتر
که خوانی ورا ماوراء النهر بر
برآمد برین نیز یک روزگار
چنان بد که سودابه‌ی پرنگار
ز ناگاه روی سیاوش بدید
پراندیشه گشت و دلش بردمید
چنان شد که گفتی طراز نخ است
وگر پیش آتش نهاده یخ است
کسی را فرستاد نزدیک اوی
که پنهان سیاوش را این بگوی
که اندر شبستان شاه جهان
نباشد شگفت از شوی ناگهان
فرستاده رفت و بدادش پیام
برآشفته زان کار او نیکنام
بدو گفت مرد شبستان نیم
مجویم که بایند و دستان نیم
دگر روز شبگیر سودابه رفت
بر شاه ایران خرامید تفت
بدو گفت کای شهریار سپاه
که چون تو ندیدست خورشید و ماه
نه اندر زمین کس چو فرزند تو
جهان شاد بادا به پیوند تو
فرستش به سوی شبستان خویش
بر خواهران و فغانستان خویش
همه روی پوشیدگان را ز مهر
پر ازخون دلست و پر از آب چهر
نمازش برند و نثار آورند
درخت پرستش به بار آورند
بدو گفت شاه این سخن در خورست
برو بر ترا مهر صد مادرست
سپهبد سیاوش را خواند و گفت
که خون و رگ و مهر نتوان نهفت
پس پرده‌ی من ترا خواهرست
چو سودابه خود مهربان مادرست
ترا پاک یزدان چنان آفرید
که مهر آورد بر تو هرکت بدید
به ویژه که پیوسته‌ی خون بود
چو از دور بیند ترا چون بود
پس پرده پوشیدگان را بین
زمانی بمان تا کنند آفرین
سیاوش چو بشنید گفتار شاه
همی کرد خیره بدو در نگاه
زمانی همی با دل اندیشه کرد
بکوشید تا دل بشوید ز گرد

گمانی چنان برد کاو را پدر
پژوهد همی تا چه دارد به سر
که بسیاریردان است و چیره زبان
هشیوار و بینادل و بدگمان
بیچید و بر خویشتن راز کرد
از انجام آهنگ آغاز کرد
که گر من شوم در شبستان اوی
ز سودابه یابم بسی گفت و گوی
سیاوش چنین داد پاسخ که شاه
مرا داد فرمان و تخت و کلاه
کز آنجایگه کفتاب بلند
برآید کند خاک را ارجمند
چو تو شاه ننهاد بر سر کلاه
به خوبی و دانش به آیین و راه
مرا موبدان ساز با بخردان
بزرگان و کارآزموده ردان
دگر نیزه و گرز و تیر و کمان
که چون پیچم اندر صف بدگمان
دگرگاه شاهان و آیین بار
دگر بزم و رزم و می و میگسار
چه آموزم اندر شبستان شاه
بدانش زنان کی نمایند راه
گر ایدونک فرمان شاه این بود
ورا پیش من رفتن آیین بود
بدو گفت شاه ای پسر شاد باش
همیشه خرد را تو بنیاد باش
سخن کم شنیدم بدین نیکوی
فزاید همی مغز کاین بشنوی
مدار ایچ اندیشه‌ی بد به دل
همه شادی آرای و غم برگسل
ببین پردگی کودکان را یکی
مگر شادمانه شوند اندکی
پس پرده اندر ترا خواهرست
پر از مهر و سودابه چون مادرست
سیاوش چنین گفت کز بامداد
ببیم کنم هر چه او کرد یاد
یکی مرد بد نام او هیربد
زدوده دل و مغز و رایش ز بد
که بتخانه را هیچ نگذاشتی
کلید در پرده او داشتی
سپهدار ایران به فرزانه گفت
که چون برکشد تیغ هور از نهفت
به پیش سیاوش همی رو بهوش
نگر تا چه فرماید آن دار گوش

به سودابه فرمود تا پیش اوی
 نثار آورد گوهر و مشک و بوی
 پرستندگان نیز با خواهران
 زبرجد فشاند بر زعفران
 چو خورشید برزد سر از کوهسار
 سیاوش برآمد بر شهریار
 برو آفرین کرد و بردش نماز
 سخن گفت با او سپهد به راز
 چو پردخته شد هیرید را بخواند
 سخنهای شایسته چندی براند
 سیاوش را گفت با او برو
 بیرای دل را به دیدار نو
 برفتند هر دو به یک جا به هم
 روان شادمان و تهی دل ز غم
 چو برداشت پرده ز در هیرید
 سیاوش همی بود ترسان ز بد
 شبستان همه پیشباز آمدند
 پر از شادی و بزم ساز آمدند
 همه جام بود از کران تا کران
 پر از مشک و دینار و پر زعفران
 درم زیر پایش همی ریختند
 عقیق و زبرجد برآمیختند
 زمین بود در زیر دیبای چین
 پر از در خوشاب روی زمین
 می و رود و آوای رامشگران
 همه بر سران افسران گران
 شبستان بهشتی شد آراسته
 پر از خوبرویان و پرخواسته
 سیاوش چو نزدیک ایوان رسید
 یکی تخت زرین درفشنده دید
 برو بر ز پیروزه کرده نگار
 به دیبا بیراسته شاهوار
 بران تخت سودابه ماه روی
 بسان بهشتی پر از رنگ و بوی
 نشسته چو تابان سهیل یمن
 سر جعد زلفش سراسر شکن
 یکی تاج بر سر نهاده بلند
 فرو هشته تا پای مشکین کمند
 پرستار نعلین زرین بدست
 به پای ایستاده سرافکنده پست
 سیاوش چو از پیش پرده برفت
 فرود آمد از تخت سودابه تفت
 بیمد خرامان و بردش نماز
 به بر در گرفتش زمانی دراز

همی چشم و رویش ببوسید دیر
نیمد ز دیدار آن شاه سیر
همی گفت صد ره ز یزدان سپاس
نیایش کنم روز و شب بر سه پاس
که کس را بسان تو فرزند نیست
همان شاه را نیز پیوند نیست
سیاوش بدانست کان مهر چیست
چنان دوستی نز ره ایزدبست
به نزدیک خواهر خرامید زود
که آن جایگه کار ناساز بود
برو خواهران آفرین خواندند
به کرسی زرینش بنشانند
بر خواهران بد زمانی دراز
خرامان بیمد سوی تخت باز
شبستان همه شد پر از گفت و گوی
که اینت سر و تاج فرهنگ جوی
تو گویی به مردم نماند همی
روانش خرد برفشانند همی
سیاوش به پیش پدر شد بگفت
که دیدم به پرده سرای نهفت
همه نیکویی در جهان بهر تست
ز یزدان بهانه نیایدت جست
ز جم و فریدون و هوشنگ شاه
فزونی به گنج و به شمشیر و گاه
ز گفتار او شاد شد شهریار
بیراست ایوان چو خرم بهار
می و بریط و نای بر ساختند
دل از بودنیها برداختند
چو شب گذشت پیدا و شد روز تار
شد اندر شبستان شه نامدار
پژوهنده سودابه را شاه گفت
که این رازت از من نباید نهفت
ز فرهنگ و رای سیاوش بگوی
ز بالا و دیدار و گفتار اوی
پسند تو آمد خردمند هست
از آواز به گر ز دیدن بهست
بدو گفت سودابه همتای شاه
ندیدست بر گاه خورشید و ماه
چو فرزند تو کیست اندر جهان
چرا گفت باید سخن در نهان
بدو گفت شاه ار به مردی رسد
نباید که بیند ورا چشم بد
بدو گفت سودابه گر گفت من
پذیره شود رای را جفت من

هم از تخم خویشش یکی زن دهم
نه از نامداران برزن دهم
که فرزند آرد ورا در جهان
به دیدار او در میان مهان
مرا دخترانند مانند تو
ز تخم تو و پاک پیوند تو
گر از تخم کی آرش و کی پشین
بخواهد به شادی کند آفرین
بدو گفت این خود بکام منست
بزرگی به فرجام نام منست
سیاوش به شبگیر شد نزد شاه
همی آفرین خواند بر تاج و گاه
پدر با پسر راز گفتن گرفت
ز بیگانه مردم نهفتن گرفت
همی گفت کز کردگار جهان
یکی آرزو دارم اندر نهان
که ماند ز تو نام من یادگار
ز تخم تو آید یکی شهریار
چنان کز تو من گشته‌ام تازه روی
تو دل برگشایی به دیدار اوی
چنین یافتم اخترت را نشان
ز گفت ستاره شمر موبدان
که از پشت تو شهریاری بود
که اندر جهان یادگاری بود
کنون از بزرگان یکی برگزین
نگه کن پس پرده‌ی کی پشین
به خان کی آرش همان نیز هست
ز هر سو بیرای و بپساو دست
بدو گفت من شاه را بنده‌ام
به فرمان و رایش سرافکنده‌ام
هرآن کس که او برگزیند رواست
جهاندار بر بندگان پادشاست
نباید که سودابه این بشنود
دگرگونه گوید بدین نگرود
به سودابه زین‌گونه گفتار نیست
مرا در شبستان او کار نیست
ز گفت سیاوش بخندید شاه
نه آگاه بد ز آب در زیرگاه
گزین تو باید بدو گفت زن
ازو هیچ مندیش وز انجمن
که گفتار او مهربانی بود
به جان تو بر پاسبانی بود
سیاوش ز گفتار او شاد شد
نهانش ز اندیشه آزاد شد

به شاه جهان بر ستایش گرفت
نوان پیش تختش نیایش گرفت
نهانی ز سودابه‌ی چاره‌گر
همی بود پیچان و خسته جگر
بدانست کان نیز گفتار اوست
همی زو بدرید بر تنش پوست

بدین داستان نیز شب برگذشت
سپهر از بر کوه تیره بگشت
نشست از بر تخت سودابه شاد
ز یاقوت و زر افسری برنهاد
همه دختران را بر خویش خواند
بیراست و بر تخت زرین نشاند
چنین گفت با هیرید ماه‌روی
کز ایدر برو با سیاوش بگوی
که باید که رنجه کنی پای خویش
نمایی مرا سرو بالای خویش
بشد هیرید با سیاوش گفت
برآورد پوشیده راز از نهفت
خرامان بیمد سیاوش برش
بدید آن نشست و سر و افسرش
به پیشش بتان نوآیین به پای
تو گفתי بهشت‌ست کاخ و سرای
فرود آمد از تخت و شد پیش اوی
به گوهر بیاراسته روی و موی
سیاوش بر تخت زرین نشست
ز پیشش بکش کرده سودابه دست
بتان را به شاه نوآیین نمود
که بودند چون گوهر نابسود
بدو گفت بنگر بدین تخت و گاه
پرستنده چندین بزرین کلاه
همه نارسیده بتان طراز
که بسرشتشان ایزد از شرم و ناز
کسی کت خوش آید ازیشان بگوی
نگه کن بدیدار و بالای اوی
سیاوش چو چشم اندکی برگماشت
ازیشان یکی چشم ازو برنداشت
همه یک به دیگر بگفتند ماه
نیارد بدین شاه کردن نگاه
برفتند هر یک سوی تخت خویش
ژکان و شمارنده بر بخت خویش
چو ایشان برفتند سودابه گفت
که چندین چه داری سخن در نهفت
نگویی مرا تا مراد تو چیست

که بر چهر تو فر چهر پریست
هر آن کس که از دور بیند ترا
شود بیهش و برگزیند ترا
ازین خوب رویان بچشم خرد
نگه کن که با تو که اندر خورد
سیاوش فرو ماند و پاسخ نداد
چنین آمدش بر دل پاک یاد
که من بر دل پاک شیون کنم
به آید که از دشمنان زن کنم
شنیدستم از نامور مهتران
همه داستانهای هاماوران
که از پیش با شاه ایران چه کرد
ز گردان ایران برآورد گرد
پر از بند سودابه کاو دخت اوست
نخواهد همی دوده را مغز و پوست
به پاسخ سیاوش چو بگشاد لب
پری چهره برداشت از رخ قصب
بدو گفت خورشید با ماه نو
گر ایدون که بیند بر گاه نو
نباشد شگفت ار شود ماه خوار
تو خورشید داری خود اندر کنار
کسی کاو چو من دید بر تخت عاج
ز یاقوت و پیروزه بر سرش تاج
نباشد شگفت ار به مه ننگرد
کسی را به خوبی به کس نشمرد
اگر با من اکنون تو پیمان کنی
نیچی و اندیشه آسان کنی
یکی دختری نارسیده بجای
کنم چون پرستار پیشت به پای
به سوگند پیمان کن اکنون یکی
ز گفتار من سر مپیچ اندکی
چو بیرون شود زین جهان شهریار
تو خواهی بدن زو مرا یادگار
نمانی که آید به من بر گزند
بداری مرا همچو او ارجمند
من اینک به پیش تو استاده‌ام
تن و جان شیرین ترا داده‌ام
ز من هرچ خواهی همه کام تو
برآرم نیچم سر از دام تو
سرش تنگ بگرفت و یک پوشه چاک
بداد و نبود آگه از شرم و باک
رخان سیاوش چو گل شد ز شرم
بیاراست مژگان به خوناب گرم
چنین گفت با دل که از کار دیو

مرا دور دارد گیهان خدیو
نه من با پدر بیوفایی کنم
نه با اهرمن آشنایی کنم
وگر سرد گویم بدین شوخ چشم
بجوشد دلش گرم گردد ز خشم
یکی جادوی سازد اندر نهان
بدو بگردد شهریار جهان
همان به که با او به آواز نرم
سخن گویم و دارمش چرب و گرم
سیاوش ازان پس به سودابه گفت
که اندر جهان خود تراکیست جفت
نمانی مگر نیمه‌ی ماه را
نشایی به گیتی بجز شاه را
کنون دختری بس که باشد مرا
نشاید بجز او که باشد مرا
برین باش و با شاه ایران بگوی
نگه کن که پاسخ چه یابی ازوی
بخواهم من او را و پیمان کنم
زبان را به نزدت گروگان کنم
که تا او نگردد به بالای من
نیید به دیگر کسی رای من
و دیگر که پرسیدی از چهر من
بیمیخت با جان تو مهر من
مرا آفریننده از فر خویش
چنان آفرید ای نگارین ز پیش
تو این راز مگشای و با کس مگوی
مرا جز نهفتن همان نیست روی
سر بانوانی و هم مهتری
من ایدون گمانم که تو مادری
بگفت این و غمگین برون شد به در
ز گفتار او بود آسیمه سر
چو کاووس کی در شبستان رسید
نگه کرد سودابه او را بدید
بر شاه شد زان سخن مژده داد
ز کار سیاوش بسی کرد یاد
که آمد نگه کرد ایوان همه
بتان سیه چشم کردم رمه
چنان بود ایوان ز بس خوب چهر
که گفتی همی بارد از ماه مهر
جز از دختر من پسندش نبود
ز خویان کسی ارجمندش نبود
چنان شاد شد زان سخن شهریار
که ماه آمدش گفتی اندر کنار
در گنج بگشاد و چندان گهر

ز دیبای زربفت و زرین کمر
همان یاره و تاج و انگشتری
همان طوق و هم تخت کنداوری
ز هر چیز گنجی بد آراسته
جهانی سراسر پر از خواسته
نگه کرد سودابه خیره بماند
به اندیشه افسون فراوان بخواند
که گر او نیاید به فرمان من
روا دارم ار بگسلد جان من
بد و نیک و هر چاره کاندز جهان
کنند آشکارا و اندر نهان
بسازم گر او سرپیچد ز من
کنم زو فغان بر سر انجمن
نشست از بر تخت باگوشوار
به سر بر نهاد افسری پرنگار
سیاوخش را در بر خویش خواند
ز هر گونه با او سخنها براند
بدو گفت گنجی بیاراست شاه
کزان سان ندیدست کس تاج و گاه
ز هر چیز چندان که اندازه نیست
اگر بر نهی پیل باید دویست
به تو داد خواهد همی دخترم
نگه کن بروی و سر و افسرم
بهانه چه داری تو از مهر من
بیچی ز بالا و از چهر من
که تا من ترا دیده‌ام پرده‌ام
خروشان و جوشان و آزرده‌ام
همی روز روشن نبینم ز درد
برآنم که خورشید شد لاجورد
کنون هفت سالست تا مهر من
همی خون چکاند بدین چهر من
یکی شاد کن در نهانی مرا
بیخشای روز جوانی مرا
فزون زان که دادت جهاندار شاه
بیارایمت یاره و تاج و گاه
و گر سر بیچی ز فرمان من
نیاید دلت سوی پیمان من
کنم بر تو بر پادشاهی تباه
شود تیره بر روی تو چشم شاه
سیاوش بدو گفت هرگز مباد
که از بهر دل سر دهم من به باد
چنین با پدر بی‌وفایی کنم
ز مردی و دانش جدایی کنم
تو بانوی شاهی و خورشید گاه

سزد کز تو ناید بدینسان گناه
وزان تخت برخاست با خشم و جنگ
بدو اندر آویخت سودابه چنگ
بدو گفت من راز دل پیش تو
بگفتم نهان از بداندیش تو
مرا خیره خواهی که رسوا کنی
به پیش خردمند رعنا کنی
بزد دست و جامه بدرید پاک
به ناخن دو رخ را همی کرد چاک
برآمد خروش از شبستان اوی
فغانش ز ایوان برآمد به کوی
یکی غلغل از باغ و ایوان بخاست
که گفتی شب رستخیزست راست
به گوش سپهبد رسید آگهی
فرود آمد از تخت شاهنشاهی
پراندیشه از تخت زرین برفت
به سوی شبستان خرامید تفت
بیامد چو سودابه را دید روی
خراشیده و کاخ پر گفت و گوی
ز هر کس بپرسید و شد تنگ دل
ندانست کردار آن سنگ دل
خروشید سودابه در پیش اوی
همی ریخت آب و همی کند موی
چنین گفت کامد سیاوش به تخت
برآراست چنگ و برآویخت سخت
که جز تو نخواهم کسی را ز بن
جز اینت همی راند باید سخن
که از تست جان و دلم پر ز مهر
چه پرهیزی از من تو ای خوب چهر
بینداخت افسر ز مشکین سرم
چنین چاک شد جامه اندر برم
پراندیشه شد زان سخن شهریار
سخن کرد هرگونه را خواستار
به دل گفت ار این راست گوید همی
وزین گونه زشتی نجوید همی
سیاوش را سر بیاید برید
بدینسان بودبند بد را کلید
خردمند مردم چه گوید کنون
خوی شرم ازین داستان گشت خون
کسی را که اندر شبستان بدند
هشیوار و مهترپرستان بدند
گسی کرد و بر گاه تنها بماند
سیاوش و سودابه را پیش خواند
به هوش و خرد با سیاوش گفت

که این راز بر من نشاید نهفت
نکردی تو این بد که من کرده‌ام
ز گفتار بیهوده آزرده‌ام
چرا خواندم در شبستان ترا
کنون غم مرا بود و دستان ترا
کنون راستی جوی و با من بگوی
سخن بر چه سانسست بنمای روی
سیاوش گفت آن کجا رفته بود
وزان در که سودابه آشفته بود
چنین گفت سودابه کاین نیست راست
که او از بتان جز تن من نخواست
بگفتم همه هرچ شاه جهان
بدو داد خواست آشکار و نهان
ز فرزند و ز تاج وز خواسته
ز دینار وز گنج آراسته
بگفتم که چندین برین بر زهم
همه نیکویها به دختر دهم
مرا گفت با خواسته کار نیست
به دختر مرا راه دیدار نیست
ترا بایدم زین میان گفت بس
نه گنجم به کارست بی تو نه کس
مرا خواست کارد به کاری به چنگ
دو دست اندر آویخت چون سنگ تنگ
نکردمش فرمان همی موی من
بکند و خراشیده شد روی من
یکی کودکی دارم اندر نهان
ز پشت تو ای شهریار جهان
ز بس رنج کشتنش نزدیک بود
جهان پیش من تنگ و تاریک بود
چنین گفت با خویشتن شهریار
که گفتار هر دو نیاید به کار
برین کار بر نیست جای شتاب
که تنگی دل آرد خرد را به خواب
نگه کرد باید بدین در نخست
گواهی دهد دل چو گردد درست
بینم کزین دو گنهکار کیست
بیادافره‌ی بد سزاوار کیست
بدان بازجستن همی چاره جست
بیوید دست سیاوش نخست
بر و بازو و سرو بالای او
سراسر بیوید هرجای او
ز سودابه بوی می و مشک ناب
همی یافت کاووس بوی گلاب
ندید از سیاوش بدان گونه بوی

نشان بسودن نبود اندروی
غمی گشت و سودابه را خوار کرد
دل خویشان را پرآزار کرد
به دل گفت کاین را به شمشیر تیز
بیاید کنون کردنش ریز ریز
ز هاماوران زان پس اندیشه کرد
که آشوب خیزد پرآواز و درد
و دیگر بدانگه که در بند بود
بر او نه خویش و نه پیوند بود
پرستار سودابه بد روز و شب
که پیچید ازان درد و نگشاد لب
سه دیگر که یک دل پر از مهر داشت
ببایست زو هر بد اندر گذاشت
چهارم کزو کودکان داشت خرد
غم خرد را خوار نتوان شمرد
سیاوش ازان کار بد بی‌گناه
خردمندی وی بدانست شاه
بدو گفت ازین خود میندیش هیچ
هشیواری و رای و دانش بسیج
مکن یاد این هیچ و با کس مگوی
نباید که گیرد سخن رنگ و بوی
چو دانست سودابه کاو گشت خوار
همان سرد شد بر دل شهریار
یکی چاره جست اندر آن کار زشت
ز کینه درختی بنوی بکشت
زنی بود با او سپرده درون
پر از جادوی بود و رنگ و فسون
گران بود اندر شکم بچه داشت
همی از گرانی به سختی گذاشت
بدو راز بگشاد و زو چاره جست
کز آغاز پیمانست خواهم نخست
چو پیمان ستد چیز بسیار داد
سخن گفت ازین در مکن هیچ یاد
یکی دارویی ساز کاین بفگنی
تهی مانی و راز من نشکنی
مگر کاین همه بند و چندین دروغ
بدین بچگان تو باشد فروغ
به کاووس گویم که این از منند
چنین کشته بر دست اهریمنند
مگر کین شود بر سیاوش درست
کنون چاره‌ی این ببایدت جست
گرین نشنوی آب من نزد شاه
شود تیره و دور مانم ز گاه
بدو گفت زن من ترا بنده‌ام

بفرمان و رایت سرافکنده‌ام
 چو شب تیره شد داوری خورد زن
 که بفناد زو بچه‌ی اهرمن
 دو بچه چنان چون بود دیوزاد
 چه گونه بود بچه جادو نژاد
 نهان کرد زن را و او خود بخت
 فغانش برآمد ز کاخ نهفت
 در ایوان پرستار چندانک بود
 به نزدیک سودابه رفتند زود
 یکی طشت زرین بیارید پیش
 بگفت آن سخن با پرستار خویش
 نهاد اندران بچه‌ی اهرمن
 خروشید و بفگند بر جامه تن
 دو کودک بدیدند مرده به طشت
 از ایوان به کیوان فغان برگذشت
 چو بشنید کاووس از ایوان خروش
 بلرزید در خواب و بگشاد گوش
 بپرسید و گفتند با شهریار
 که چون گشت بر ماه‌رخ روزگار
 غمی گشت آن شب نزد هیچ دم
 به شبگیر برخاست و آمد دژم
 برانگونه سودابه را خفته دید
 سراسر شبستان برآشفته دید
 دو کودک بران گونه بر طشت زر
 فکنده به خواری و خسته جگر
 بیارید سودابه از دیده آب
 بدو گفت روشن بین آفتاب
 همی گفت بنگر چه کرد از بدی
 به گفتار او خیره ایمن شدی
 دل شاه کاووس شد بدگمان
 برفت و در اندیشه شد یک زمان
 همی گفت کاین را چه درمان کنم
 نشاید که این بر دل آسان کنم
 ازان پس نگه کرد کاووس شاه
 کسی را که کردی به اختر نگاه
 بجست و ز ایشان بر خویش خواند
 بپرسید و بر تخت زرین نشاند
 ز سودابه و رزم هاماوران
 سخن گفت هرگونه با مهتران
 بدان تا شوند آگه از کار اوی
 بدانش بدانند کردار اوی
 وزان کودکان نیز بسیار گفت
 همی داشت پوشیده اندر نهفت
 همه زیج و صرلاب برداشتند

بران کار یک هفته بگذاشتند
سرانجام گفتند کاین کی بود
به جامی که زهر افگنی می بود
دو کودک ز پشت کسی دیگرند
نه از پشت شاه و نه زین مادرند
گر از گوهر شهریاران بدی
ازین زیجها جستن آسان بدی
نه پیداست رازش درین آسمان
نه اندر زمین این شگفتی بدان
نشان بداندیش ناپاک زن
بگفتند با شاه در انجمن
نهان داشت کاووس و باکس نگفت
همی داشت پوشیده اندر نهفت
برین کار بگذشت یک هفته نیز
ز جادو جهان را برآمد قفیز
بنالید سودابه و داد خواست
ز شاه جهاندار فریاد خواست
همی گفت همداستانم ز شاه
به زخم و به افگندن از تخت و گاه
ز فرزند کشته بیچد دلم
زمان تا زمان سر ز تن بگسلم
بدو گفت ای زن تو آرام گیر
چه گویی سخنهای نادلپذیر
همه روزبانان درگاه شاه
بفرمود تا برگرفتند راه
همه شهر و برزن به پای آورند
زن بدکنش را بجای آورند
به نزدیکی اندر نشان یافتند
جهان دیدگان نیز بشتافتند
کشیدند بدیخت زن را ز راه
به خواری بردند نزدیک شاه
به خوبی پیرسید و کردش امید
بسی روز را داد نیزش نوید
وزان پس به خواری و زخم و به بند
به پردخت از او شهریار بلند
نبد هیچ خستو بدان داستان
نبد شاه پرمایه همداستان
بفرمود کز پیش بیرون برند
بسی چاره جویند و افسون برند
چو خستو نیاید میانش به ار
ببرید و این دامن آیین و فر
ببردند زن را ز درگاه شاه
ز شمشیر گفتند وز دار و چاه
چنین گفت جادو که من بی گناه

چه گویم بدین نامور پیشگاه
 بگفتند باشاه کاین زن چه گفت
 جهان آفرین داند اندر نهفت
 به سودابه فرمود تا رفت پیش
 ستاره شمر گفت گفتار خویش
 که این هر دو کودک ز جادو زنند
 پدیدند کز پشت اهریمنند
 چنین پاسخ آورد سودابه باز
 که نزدیک ایشان جز اینست راز
 فزونستشان زین سخن در نهفت
 ز بهر سیاوش نیارند گفت
 ز بیم سپهبد گو پیلتن
 بلرزد همی شیر در انجمن
 کجا زور دارد به هشتاد پیل
 بیندد چو خواهد ره آب نیل
 همان لشکر نامور صد هزار
 گریزند ازو در صف کارزار
 مرا نیز پایاب او چون بود
 مگر دیده همواره پر خون بود
 جزان کاو بفرماید اخترشناس
 چه گوید سخن وز که دارد سپاس
 تراگر غم خرد فرزند نیست
 مرا هم فزون از تو پیوند نیست
 سخن گر گرفتی چنین سرسری
 بدان گیتی افکندم این داوری
 ز دیده فزون زان ببارید آب
 که بردارد از رود نیل آفتاب
 سپهبد ز گفتار او شد دژم
 همی زار بگریست با او بهم
 گسی کرد سودابه را خسته دل
 بران کار بنهاد پیوسته دل
 چنین گفت کاندز نهان این سخن
 پژوهیم تا خود چه آید به بن
 ز پهلو همه موبدان را بخواند
 ز سودابه چندی سخنها براند
 چنین گفت موبد به شاه جهان
 که درد سپهبد نماند نهان
 چو خواهی که پیدا کنی گفت و گوی
 ببايد زدن سنگ را بر سبوی
 که هر چند فرزند هست ارجمند
 دل شاه از اندیشه یابد گزند
 وزین دختر شاه هاماوران
 پر اندیشه گشتی به دیگر کران
 ز هر در سخن چون بدین گونه گشت

بر آتش یکی را نباید گذشت
چنین است سوگند چرخ بلند
که بر بیگناهان نباید گزند
جهاندار سودابه را پیش خواند
همی با سیاوش بگفتن نشاند
سرانجام گفت ایمن از هر دوان
نگردد مرا دل نه روشن روان
مگر کاتش تیز پیدا کند
گنه کرده را زود رسوا کند
چنین پاسخ آورد سودابه پیش
که من راست گویم به گفتار خویش
فکنده دو کودک نمودم بشاه
ازین بیشتر کس نبیند گناه
سیاوش را کرد باید درست
که این بد بکرد و تباهی بجست
به پور جوان گفت شاه زمین
که رایت چه بیند کنون اندرین
سیاوش چنین گفت کای شهریار
که دوزخ مرا زین سخن گشت خوار
اگر کوه آتش بود بسپرم
ازین تنگ خوارست اگر بگذرم
پراندیشه شد جان کاووس کی
ز فرزند و سودابه‌ی نیک‌پی
کزین دو یکی گر شود نابکار
ازان پس که خواند مرا شهریار
چو فرزند و زن باشدم خون و مغز
کرا بیش بیرون شود کار نغز
همان به کزین زشت کردار دل
بشویم کنم چاره‌ی دلگسل
چه گفت آن سپهدار نیکوسخن
که با بددلی شهریاری مکن
به دستور فرمود تا ساروان
هیون آرد از دشت صد کاروان
هیونان به هیزم کشیدن شدند
همه شهر ایران به دیدن شدند
به صد کاروان اشتر سرخ موی
همی هیزم آورد پرخاشجوی
نهادند هیزم دو کوه بلند
شمارش گذر کرد بر چون و چند
ز دور از دو فرسنگ هرکش بدید
چنین جست و جوی بلا را کلید
همی خواست دیدن در راستی
ز کار زن آید همه کاستی
چو این داستان سر به سر بشنوی

به آید ترا گر بدین بگروی
 نهادند بر دشت هیزم دو کوه
 جهانی نظاره شده هم گروه
 گذر بود چندان که گویی سوار
 میانه برفتی به تنگی چهار
 بدانگاه سوگند پرمایه شاه
 چنین بود آیین و این بود راه
 وزان پس به موید بفرمود شاه
 که بر چوب ریزند نطف سیاه
 بیمد دو صد مرد آتش فروز
 دمیدند گفتی شب آمد به روز
 نخستین دمیدن سیه شد ز دود
 زیانه برآمد پس از دود زود
 زمین گشت روشنتر از آسمان
 جهانی خروشان و آتش دمان
 سراسر همه دشت بریان شدند
 بران چهر خنداناش گریان شدند
 سیاوش بیامد به پیش پدر
 یکی خود زرین نهاده به سر
 هشیوار و با جامهای سپید
 لبی پر ز خنده دلی پر امید
 یکی تازی بر نشسته سیاه
 همی خاک نعلش برآمد به ماه
 پراکنده کافور بر خویشتن
 چنان چون بود رسم و ساز کفن
 بدانگاه که شد پیش کاووس باز
 فرود آمد از باره بردش نماز
 رخ شاه کاووس پر شرم دید
 سخن گفتنش با پسر نرم دید
 سیاوش بدو گفت انده مدار
 کزین سان بود گردش روزگار
 سر پر ز شرم و بهایی مراست
 اگر بیگناهم رهایی مراست
 ور ایدونک زین کار هستم گناه
 جهان آفرینم ندارد نگاه
 به نیروی یزدان نیکی دهش
 کزین کوه آتش نیابم تپش
 خروشی برآمد ز دشت و ز شهر
 غم آمد جهان را ازان کار بهر
 چو از دشت سودابه آوا شنید
 برآمد به ایوان و آتش بدید
 همی خواست کاو را بد آید بروی
 همی بود جوشان پر از گفت و گوی
 جهانی نهاده به کاووس چشم

زبان پر ز دشنام و دل پر ز خشم
سیاوش سیه را به تندی بتاخت
نشد تنگدل جنگ آتش بساخت
ز هر سو زبانه همی برکشید
کسی خود و اسپ سیاوش ندید
یکی دشت با دیدگان پر ز خون
که تا او کی آید ز آتش برون
چو او را بدیدند برخاست غو
که آمد ز آتش برون شاه نو
اگر آب بودی مگر تر شدی
ز تری همه جامه بی بر شدی
چنان آمد اسپ و قباکی سوار
که گفتی سمن داشت اندر کنار
چو بخشایش پاک یزدان بود
دم آتش و آب یکسان بود
چو از کوه آتش به هامون گذشت
خروشیدن آمد ز شهر و ز دشت
سواران لشکر برانگیختند
همه دشت پیشش درم ریختند
یکی شادمانی بد اندر جهان
میان کهان و میان مهان
همی داد مزده یکی را دگر
که بخشود بر بیگنه دادگر
همی کند سودابه از خشم موی
همی ریخت آب و همی خست روی
چو پیش پدر شد سیاوش پاک
نه دود و نه آتش نه گرد و نه خاک
فرود آمد از اسپ کاووس شاه
پیاده سپهد پیاده سپاه
سیاوش را تنگ در برگرفت
ز کردار بد پوزش اندر گرفت
سیاوش به پیش جهاندار پاک
بیامد بمالید رخ را به خاک
که از تف آن کوه آتش برست
همه کامه‌ی دشمنان گشت پست
بدو گفت شاه ای دلیر جوان
که پاکیزه تخمی و روشن روان
چنانی که از مادر پارسا
بزاید شود در جهان پادشا
به ایوان خرامید و بنشست شاد
کلاه کیانی به سر برنهاد
می آورد و رامشگران را بخواند
همه کامها با سیاوش براند
سه روز اندر آن سور می در کشید

نبد بر در گنج بند و کلید
چهارم به تخت کیی برنشست
یکی گرزهی گاو پیکر به دست
برآشفت و سودابه را پیش خواند
گذشت سخنها برو بر براند
که بی‌شرمی و بد بسی کرده‌ای
فراوان دل من بیازرده‌ای
یکی بد نمودی به فرجام کار
که بر جان فرزند من زینهار
بخوردی و در آتش انداختی
برین گونه بر جادویی ساختی
نیاید ترا پوزش اکنون به کار
بپرداز جای و برآرای کار
نشاید که باشی تو اندر زمین
جز آویختن نیست پاداش این
بدو گفت سودابه کای شهریار
تو آتش بدین تارک من ببار
مرا گر همی سر بیاید برید
مکافات این بد که بر من رسید
بفرمای و من دل نهادم برین
نبود آتش تیز با او به کین
سیاوش سخن راست گوید همی
دل شاه از غم بشوید همی
همه جادوی زال کرد اندرین
نخواهم که داری دل از من بکین
بدو گفت نیرنگ داری هنوز
نگردد همی پشت شوخیت کوز
به ایرانیان گفت شاه جهان
کزین بد که این ساخت اندر نهان
چه سازم چه باشد مکافات این
همه شاه را خواندند آفرین
که پاداش این آنکه بیجان شود
ز بد کردن خویش پیچان شود
به دژخیم فرمود کاین را به کوی
ز دار اندر آویز و برتاب روی
چو سودابه را روی برگاشتند
شبستان همه بانگ برداشتند
دل شاه کاووس پردرد شد
نهان داشت رنگ رخس زرد شد
سیاوش چنین گفت با شهریار
که دل را بدین کار رنجه مدار
به من بخش سودابه را زین گناه
پذیرد مگر پند و آید به راه
همی گفت با دل که بر دست شاه

گر ایدون که سودابه گردد تباه
 به فرجام کار او پشیمان شود
 ز من بیند او غم چو پیچان شود
 بهانه همی جست زان کار شاه
 بدان تا بیخشد گذشته گناه
 سیاوش را گفت بخشیدمش
 ازان پس که خون ریختن دیدمش
 سیاوش بیوسید تخت پدر
 وزان تخت برخاست و آمد بدر
 شبستان همه پیش سودابه باز
 دویدند و بردند او را نماز
 برین گونه بگذشت یک روزگار
 برو گرمتر شد دل شهریار
 چنان شد دلش باز از مهر اوی
 که دیده نه برداشت از چهر اوی
 دگر باره با شهریار جهان
 همی جادوی ساخت اندر نهان
 بدان تا شود با سیاوش بد
 بدانسان که از گوهر او سزد
 ز گفتار او شاه شد در گمان
 نکرد ایچ بر کس پدید از مهان
 بجایی که کاری چنین اوفتاد
 خرد باید و دانش و دین و داد
 چنان چون بود مردم ترسکار
 برآید به کام دل مرد کار
 بجایی که زهر آگند روزگار
 ازو نوش خیره مکن خواستار
 تو با آفرینش بسنده نه‌ای
 مشو تیز گر پرورنده نه‌ای
 چنین‌ست کردار گردان سپهر
 نخواهد گشادن همی بر تو چهر
 برین داستان زد یکی رهنمون
 که مهری فزون نیست از مهر خون
 چو فرزند شایسته آمد پدید
 ز مهر زنان دل بیاید برید

به مهر اندرون بود شاه جهان
 که بشنید گفتار کارآگاهان
 که افراسیاب آمد و صدهزار
 گزیده ز ترکان شمرده سوار
 سوی شهر ایران نهادست روی
 وزو گشت کشور پر از گفت و گوی
 دل شاه کاووس ازان تنگ شد
 که از بزم رایش سوی جنگ شد

یکی انجمن کرد از ایرانیان
کسی را که بد نیکخواه کیان
بدیشان چنین گفت کافراسیاب
ز باد و ز آتش ز خاک و ز آب
همانا که ایزد نکردش سرشت
مگر خود سپهرش دگرگونه کشت
که چندین به سوگند پیمان کند
زبان را به خوبی گروگان کند
چو گردآورد مردم کینه جوی
بتابد ز پیمان و سوگند روی
جز از من نشاید ورا کینه خواه
کنم روز روشن بدو بر سیاه
مگر گم کنم نام او در جهان
وگر نه چو تیر از کمان ناگهان
سپه سازد و رزم ایران کند
بسی زین بر و بوم ویران کند
بدو گفت موید چه باید سپاه
چو خود رفت باید به آوردگاه
چرا خواسته داد باید بیاد
در گنج چندین چه باید گشاد
دو بار این سر نامور گاه خویش
سپردی به تیزی به بدخواه خویش
کنون پهلوانی نگه کن گزین
سزاوار جنگ و سزاوار کین
چنین داد پاسخ بدیشان که من
نبینم کسی را بدین انجمن
که دارد پی و تاب افراسیاب
مرا رفت باید چو کشتی بر آب
شما بازگردید تا من کنون
بیچم یکی دل برین رهنمون
سیاوش ازان دل پراندیشه کرد
روان را از اندیشه چون بیشه کرد
به دل گفت من سازم این رزمگاه
به خوبی بگویم بخواهم ز شاه
مگر کم رهایی دهد دادگر
ز سودابه و گفت و گوی پدر
دگر گر ازین کار نام آورم
چنین لشکری را به دام آورم
بشد با کمر پیش کاووس شاه
بدو گفت من دارم این پایگاه
که با شاه توران بجویم نبرد
سر سروران اندر آرم به گرد
چنین بود رای جهان آفرین
که او جان سپارد به توران زمین

به رای و به اندیشه‌ی نابکار
کجا بازگردد بد روزگار
بدین کار همداستان شد پدر
که بندد برین کین سیاوش کمر
ازو شادمان گشت و بنواختش
به نوی یکی پایگه ساختش
بدو گفت گنج و گهر پیش تست
تو گویی سپه سر به سر خویش تست
ز گفتار و کردار و از آفرین
که خوانند بر تو به ایران زمین
گو پیلتن را بر خویش خواند
بسی داستانهای نیکو براند
بدو گفت همزور تو پیل نیست
چو گرد پی رخس تو نیل نیست
ز گیتی هنرمند و خامش توی
که پروردگار سیاوش توی
چو آهن ببندد به کان در گهر
گشاده شود چون تو بستی کمر
سیاوش بیامد کمر بر میان
سخن گفت با من چو شیر ژبان
همی خواهد او جنگ افراسیاب
تو با او برو روی ازو برمتاب
چو بیدار باشی تو خواب آیدم
چو آرام یابی شتاب آیدم
جهان ایمن از تیر و شمشیر تست
سر ماه با چرخ در زیر تست
تهمت بدو گفت من بنده‌ام
سخن هرچ گویی نیوشنده‌ام
سیاوش پناه و روان منست
سر تاج او آسمان منست
چو بشنید ازو آفرین کرد و گفت
که با جان پاکت خرد باد جفت
وزان پس خروشیدن نای و کوس
برآمد بیامد سپهدار طوس
به درگاه بر انجمن شد سپاه
در گنج دینار بگشاد شاه
ز شمشیر و گرز و کلاه و کمر
همان خود و درع و سنان و سپر
به گنجی که بد جامه‌ی نابرید
فرستاد نزد سیاوش کلید
که بر جان و بر خواسته کدخدای
توی ساز کن تا چه آیدت رای
گزین کرد ازان نامداران سوار
دلیران جنگی ده و دو هزار

هم از پهلوی و پارس و کوچ و بلوچ
 ز گیلان جنگی و دشت سروچ
 سپرور پیاده ده و دو هزار
 گزین کرد شاه از در کارزار
 از ایران هرآنکس که گوزاده بود
 دلیر و خردمند و آزاده بود
 به بالا و سال سیاوش بدند
 خردمند و بیدار و خامش بدند
 ز گردان جنگی و نامآوران
 چو بهرام و چون زنگه‌ی شاوران
 همان پنج موبد از ایرانیان
 برافراختند اختر کاویان
 بفرمود تا جمله بیرون شدند
 ز پهلوی سوی دشت و هامون شدند
 تو گفتی که اندر زمین جای نیست
 که بر خاک او نعل را پای نیست
 سراندر سپهر اختر کاویان
 چو ماه درخشنده اندر میان
 ز پهلوی برون رفت کاووس شاه
 یکی تیز برگشت گرد سپاه
 یکی آفرین کرد پرمایه کی
 که ای نامداران فرخنده پی
 مبادا جز از بخت همراهتان
 شده تیره دیدار بدخواستان
 به نیک اختر و تندرستی شدن
 به پیروزی و شاد باز آمدن
 وزان جایگاه کوس بر پیل بست
 به گردان بفرمود و خود برنشست
 دو دیده پر از آب کاووس شاه
 همی بود یک روز با او به راه
 سرانجام مر یکدگر را کنار
 گرفتند هر دو چو ابر بهار
 ز دیده همی خون فرو ریختند
 به زاری خروشی برانگیختند
 گواهی همی داد دل در شدن
 که دیدار ازان پس نخواهد بدن
 چنین است کردار گردنده دهر
 گهی نوش بار آورد گاه زهر
 سوی گاه بنهاد کاووس روی
 سیاوش ابا لشکر جنگ‌جوی
 سپه را سوی زابلستان کشید
 ابا پیلتن سوی دستان کشید
 همی بود یکچند با رود و می
 به نزدیک دستان فرخنده پی

گهی با تهمتن بدی می بدست
گهی با زواره گزیدی نشست
گهی شاد بر تخت دستان بدی
گهی در شکار و شبستان بدی
چو یک ماه بگذشت لشکر براند
گوپیلتن رفت و دستان بماند
سپاهی برفتند با پهلوان
ز زابل هم از کابل و هندوان
ز هر سو که بد نامور لشکری
بخواند و بیامد به شهر هری
ازیشان فراوان پیاده ببرد
بنه زنگه‌ی شاوران را سپرد
سوی طالقان آمد و مرورود
سپهرش همی داد گفتی درود
ازانپس بیامد به نزدیک بلخ
نیازد کس را به گفتار تلخ
وزان روی گرسیوز و بارمان
کشیدند لشکر چو باد دمان
سپهرم بد و بارمان پیش رو
خبر شد بدیشان ز سالار نو
که آمد سپاهی و شاه‌ی جوان
از ایران گو پیلتن پهلوان
هیونی به نزدیک افراسیاب
برافکند برسان کشتی برآب
که آمد ز ایران سپاهی گران
سپهد سیاووش و با او سران
سپه کش چو رستم گو پیلتن
به یک دست خنجر به دیگر کفن
تو لشکر بیاری و چندین مپای
که از باد کشتی بچنید ز جای
برانگیخت برسان آتش هیون
کزین سان سخن راند با رهنمون
سیاووش زین سو به پاسخ نماند
سوی بلخ چون باد لشکر براند
چو تنگ اندر آمد ز ایران سپاه
نشایست کردن به پاسخ نگاه
نگه کرد گرسیوز جنگ‌جوی
جز از جنگ جستن ندید ایچ روی
چو ز ایران سپاه اندر آمد به تنگ
به دروازه‌ی بلخ برخاست جنگ
دو جنگ گران کرده شد در سه روز
بیامد سیاووش لشکر فروز
پیاده فرستاد بر هر دری
به بلخ اندر آمد گران لشکری

گریزان سپهرم بدان روی آب
 بشدبا سپه نزد افراسیاب
 سیاوش در بلخ شد با سپاه
 یکی نامه فرمود نزدیک شاه
 نوشتن به مشک و گلاب و عبیر
 چنانچون سزاوار بد بر حریر
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 کزو گشت پیروز و به روزگار
 خداوند خورشید و گردنده ماه
 فرازنده‌ی تاج و تخت و کلاه
 کسی را که خواهد برآرد بلند
 یکی را کند سوگوار و نژند
 چرا نه به فرمانش اندر نه چون
 خرد کرد باید بدین رهنمون
 ازان دادگر کاو جهان آفرید
 ابا آشکارا نهان آفرید
 همی آفرین باد بر شهریار
 همه نیکوی باد فرجام کار
 به بلخ آمدن شاد و پیروز بخت
 به فر جهاندار باتاج و تخت
 سه روز اندرین جنگ شد روزگار
 چهارم ببخشود پروردگار
 سپهرم به ترمذ شد و بارمان
 به کردار ناوک بجست از کمان
 کنون تا به جیحون سپاه منست
 جهان زیر فر کلاه منست
 به سغد است با لشکر افراسیاب
 سپاه و سپهبد بدان روی آب
 گر ایدونک فرمان دهد شهریار
 سپه بگذرانم کنم کارزار
 چو نامه بر شاه ایران رسید
 سر تاج و تختش به کیوان رسید
 به یزدان پناهید و زو جست بخت
 بدان تا بیار آید آن نو درخت
 به شادی یکی نامه پاسخ نوشت
 چو تازه بهاری در اردیبهشت
 که از آفریننده‌ی هور و ماه
 جهاندار و بخشنده‌ی تاج و گاه
 ترا جاودان شادمان باد دل
 ز درد و بلا گشته آزاد دل
 همیشه به پیروزی و فرهی
 کلاه بزرگی و تاج مهی
 سپه بردی و جنگ را خواستی
 که بخت و هنر داری و راستی

همی از لب شیر بوید هنوز
که زد بر کمان تو از جنگ توز
همیشه هنرمند بادا تن
رسیده به کام دل روشنت
ازان پس که پیروز گشتی به جنگ
به کار اندرون کرد باید درنگ
نباید پراکنده کردن سپاه
بپیمای روز و برآرای گاه
که آن ترک بدپیشه و ریمنست
که هم بدنژادست و هم بدتنست
همان با کلاهست و با دستگاه
همی سر برآرد ز تابنده ماه
مکن هیچ بر جنگ جستن شتاب
به جنگ تو آید خود افراسیاب
گر ایدونک زین روی جیحون کشد
همی دامن خویش در خون کشد
نهاد از بر نامه بر مهر خویش
همانکه فرستاده را خواند پیش
بدو داد و فرمود تا گشت باز
همی تاخت اندر نشیب و فراز
فرستاده نزد سیاوش رسید
چو آن نامه‌ی شاه ایران بدید
زمین را ببوسید و دل شاد کرد
ز هر غم دل پاک آزاد کرد
ازان نامه‌ی شاه چون گشت شاد
بخندید و نامه بسر بر نهاد
نگه داشت بیدار فرمان اوی
نیچید دل را ز پیمان اوی
وزان سو چو گرسیوز شوخ مرد
بیامد بر شاه ترکان چو گرد
بگفت آن سخنهای ناپاک و تلخ
که آمد سپهبد سیاوش به بلخ
سپه کش چو رستم سپاهی گران
بسی نامداران و جنگ آوران
ز هر یک ز ما بود پنجاه بیش
سرافراز با گرزهای گاومیش
پیاده به کردار آتش بدند
سپردار با تیر و ترکش بدند
نبرد به کردار ایشان عقاب
یکی را سر اندر نیاید بخواب
سه روز و سه شب بود هم زین نشان
غمی شد سر و اسب گردنکشان
ازیشان کسی را که خواب آمدی
ز جنگش بدانکه شتاب آمدی

بخفتی و آسوده برخاستی
به نوی یکی جنگ آراستی
برآشفت چون آتش افراسیاب
که چندی چه گویی ز آرام و خواب
به گرسیوز اندر چنان بنگرید
که گفتی میانش بخواهد برید
یکی بانگ برزد براندش ز پیش
کجا خواست راندن برو خشم خویش
بفرمود کز نامداران هزار
بخوانید وز بزم سازید کار
سراسر همه دشت پرچین نهید
به سغد اندر آرایش چین نهید
بدین سان به شادی گذر کرد روز
چو از چشم شد دور گیتی فروز
به خواب و به آرامش آمد شتاب
بغلتید بر جامه افراسیاب

چو یک پاس بگذشت از تیره شب
چنان چون کسی راز گوید به تب
خروشی برآمد ز افراسیاب
بلرزید بر جای آرام و خواب
پرستندگان تیز برخاستند
خروشدن و غلغل آراستند
چو آمد به گرسیوز آن آگهی
که شد تیره دیهیم شاهنشهی
به تیزی پیامد به نزدیک شاه
ورا دید بر خاک خفته به راه
به بر در گرفتش پیرسید زوی
که این داستان با برادر بگوی
چنین داد پاسخ که پرسش مکن
مگو این زمان ایچ با من سخن
بمان تا خرد بازیابم یکی
به بر گیر و سختم بدار اندکی
زمانی برآمد چو آمد به هوش
جهان دیده با ناله و با خروش
نهادند شمع و برآمد به تخت
همی بود لرزان بسان درخت
پیرسید گرسیوز نامجوی
که بگشای لب زین شگفتی بگوی
چنین گفت پرمایه افراسیاب
که هرگز کسی این نبیند به خواب
کجا چون شب تیره من دیده‌ام
ز پیر و جوان نیز نشنیده‌ام
بیابان پر از مار دیدم به خواب

جهان پر ز گرد آسمان پر عقاب
زمین خشک شخی که گفتی سپهر
بدو تا جهان بود ننمود چهر
سراپردهی من زده بر کران
به گردش سپاهی ز کندآوران
یکی باد برخاستی پر ز گرد
درفش مرا سر نگوئسار کرد
برفتی ز هر سو یکی جوی خون
سراپرده و خیمه گشتی نگون
وزان لشکر من فزون از هزار
بریده سران و تن افکنده خوار
سپاهی ز ایران چو باد دمان
چه نیزه به دست و چه تیر و کمان
همه نیزه‌اشان سر آورده بار
وزان هر سواری سری در کنار
بر تخت من تاختندی سوار
سیه پوش و نیزه‌وران صد هزار
برانگیختندی ز جای نشست
مرا تاختندی همی بسته دست
نگه کردمی نیک هر سو بسی
ز پیوسته پیشم نبود کسی
مرا پیش کاووس بردی دوان
یکی بادسر نامور پهلوان
یکی تخت بودی چو تابنده ماه
نشسته برو پور کاووس شاه
دو هفته نبودی ورا سال بیش
چو دیدی مرا بسته در پیش خویش
دمیدی به کردار غرنده میغ
میانم بدو نیم کردی به تیغ
خروشیدمی من فراوان ز درد
مرا ناله و درد بیدار کرد
بدو گفت گرسیوز این خواب شاه
نباشد جز از کامه‌ی نیک خواه
همه کام دل باشد و تاج و تخت
نگون گشته بر بدسگال تو بخت
گزارنده‌ی خواب باید کسی
که از دانش اندازه دارد بسی
بخوانیم بیدار دل موبدان
از اخترشناسان و از بخردان
هر آنکس کزین دانش آگه بود
پراکنده گر بر در شه بود
شدند انجمن بر در شهریار
بدان تا چرا کردشان خواستار
بخواند و سزاوار بنشانند پیش

سخن راند با هر یک از کم و بیش
چنین گفت با نامور موبدان
که ای پاک دل نیک پی بخردان
گر این خواب و گفتار من در جهان
ز کس بشنوم آشکار و نهان
یکی را نمانم سر و تن به هم
اگر زین سخن بر لب آرند دم
ببخشیدشان بیکران زر و سیم
بدان تا نباشد کسی زو ببیم
ازان پس بگفت آنچ در خواب دید
چو موبد ز شاه آن سخنها شنید
بترسید و ز شاه زنهار خواست
که این خواب را کی توان گفت راست
مگر شاه با بنده پیمان کند
زبان را به پاسخ گروگان کند
کزین در سخن هرچ داریم یاد
گشاییم بر شاه و یابیم داد
به زنهار دادن زبان داد شاه
کزان بد ازیشان نبیند گناه
زبان آوری بود بسیار مغز
کجا برگشادی سخنهای نغز
چنین گفت کز خواب شاه جهان
به بیدرای آمد سپاهی گران
یکی شاهزاده به پیش اندرون
جهان دیده با وی بسی رهنمون
بران طالع او را گسی کرد شاه
که این بوم گردد بما بر تباه
اگر با سیاوش کند شاه جنگ
چو دیبه شود روی گیتی به رنگ
ز ترکان نماند کسی پارسا
غمی گردد از جنگ او پادشا
وگر او شود کشته بر دست شاه
به توران نماند سر و تاج و گاه
سراسر پر آشوب گردد زمین
ز بهر سیاوش بجنگ و به کین
بدانگاه یاد آیدت راستی
که ویران شود کشور از کاستی
جهاندار گر مرغ گردد پیر
برین چرخ گردان نیابد گذر
برین سان گذر کرد خواهد سپهر
گهی پر ز خشم و گهی پر ز مهر
غمی شد چو بشنید افراسیاب
نکرد ایچ بر جنگ جستن شتاب
به گرسیوز آن رازها برگشاد

نهفته سخنها بسی کرد یاد
که گر من به جنگ سیاوش سپاه
نرانم نیاید کسی کینه خواه
نه او کشته آید به جنگ و نه من
برآساید از گفت و گوی انجمن
نه کاووس خواهد ز من نیز کین
نه آشوب گیرد سراسر زمین
بجای جهان جستن و کارزار
مبادم بجز آشتی هیچ کار
فرستم به نزدیک او سیم و زر
همان تاج و تخت و فراوان گهر
مگر کاین بلاها ز من بگذرد
که ترسم روانم فرو پژمرد
چو چشم زمانه بدوزم به گنج
سزد گر سپهرم نخواهد به رنج
نخواهم زمانه جز آن کاو نوشت
چنان زیست باید که یزدان سرشت
چو بگذشت نیمی ز گردان سپهر
درخشنده خورشید بنمود چهر
بزرگان بدرگاه شاه آمدند
پرستنده و با کلاه آمدند
یکی انجمن ساخت با بخردان
هشیوار و کارآزموده ردان
بدیشان چنین گفت کز روزگار
نبینم همی بهره جز کارزار
بسا نامداران که بر دست من
تبه شد به جنگ اندرین انجمن
بسی شارستان گشت بیمارستان
بسی بوستان نیز شد خارستان
بسا باغ کان رزمگاه منست
به هر سو نشان سپاه منست
ز بیدادی شهریار جهان
همه نیکوی باشد اندر نهان
نزاید به هنگام در دشت گور
شود بچه‌ی باز را دیده کور
نبرد ز پستان نخچیر شیر
شود آب در چشمه‌ی خویش قیر
شود در جهان چشمه‌ی آب خشک
نگیرد به نافه درون بوی مشک
ز کژی گریزان شود راستی
پدید آید از هر سوی کاستی
کنون دانش و داد یاد آوریم
بجای غم و رنج داد آوریم
برآساید از ما زمانی جهان

نباید که مرگ آید از ناگهان
دو بهر از جهان زیر پای منست
به ایران و توران سرای منست
نگه کن که چندین ز کندآوران
بیارند هر سال باژ گران
گر ایدونک باشید همداستان
به رستم فرستم یکی داستان
در آشتی با سیاوش نیز
بجویم فرستم بی اندازه چیز
سران یک به یک پاسخ آراستند
همی خویی و راستی خواستند
که تو شهریاری و ما چون رهی
بران دل نهاده که فرمان دهی
همه بازگشتند سر پر ز داد
نیامد کسی را غم و رنج یاد
به گرسیوز آنگه چنین گفت شاه
که ببسیج کار و بیمای راه
به زودی بساز و سخن را مه ایست
ز لشگر گزین کن سواری دویست
به نزد سیاوش برخواسته
ز هر چیز گنجی بیارسته
از اسپان تازی به زرین ستام
ز شمشیر هندی به زرین نیام
یکی تاج پرگوهر شاهوار
ز گسترده صد شتروار بار
غلام و کنیزک به بر هم دویست
بگویش که با تو مرا جنگ نیست
پرسش فراوان و او را بگوی
که ما سوی ایران نکردیم روی
زمین تا لب رود جیحون مراست
به سغدیم و این پادشاهی جداست
همانست کز تور و سلم دلیر
زیر شد جهان آن کجا بود زیر
از ایرج که بر بیگانه کشته شد
ز مغز بزرگان خرد گشته شد
ز توران به ایران جدایی نبود
که باکین و جنگ آشنایی نبود
ز یزدان بران گونه دارم امید
که آید درود و خرام و نوید
برانگیخت از شهر ایران ترا
که بر مهر دید از دلیران ترا
به بخت تو آرام گیرد جهان
شود جنگ و ناخوبی اندر نهان
چو گرسیوز آید به نزدیک تو

به بار آید آن رای تاریک تو
چنان چون به گاه فریدون گرد
که گیتی ببخشش به گردان سپرد
ببخشیم و آن رای بازآوریم
ز جنگ و ز کین پای بازآوریم
تو شاهی و با شاه ایران بگوی
مگر نرم گردد سر جنگجوی
سخنها همی گوی با پیلتن
به چربی بسی داستانها بزن
برین هم نشان نزد رستم پیام
پرستنده و اسپ و زرین ستام
به نزدیک او هم چنین خواسته
بیر تا شود کار پیراسته
جز از تخت زرین که او شاه نیست
تن پهلوان از در گاه نیست

بیاورد گرسیوز آن خواسته
که روی زمین زو شد آراسته
دمان تا لب رود جیحون رسید
ز گردان فرستاده‌ای برگزید
بدان تا رساند به شاه آگهی
که گرسیوز آمد بدان فرهی
به کشتی به یکرور بگذاشت آب
بیامد سوی بلخ دل پر شتاب
فرستاده آمد به درگاه شاه
بگفتند گرسیوز آمد به راه
سیاوش گو پیلتن را بخواند
وزین داستان چند گونه براند
چو گوسیوز آمد به درگاه شاه
بفرمود تا برگشادند راه
سیاوش و را دید بر پای خاست
بخندید و بسیار پوزش بخواست
بیوسید گرسیوز از دور خاک
رخش پر ز شرم و دلش پر ز باک
سیاوش بنشاندش زیر تخت
از افراسیابش پرسید سخت
چو بنشست گرسیوز از گاه نو
بدید آن سر و افسر شاه نو
به رستم چنین گفت کافراسیاب
چو از تو خبر یافت اندر شتاب
یکی یادگاری به نزدیک شاه
فرستاد با من کنون در به راه
بفرمود تا پرده برداشتند
به چشم سیاوش بگذاشتند

ز دروازه‌ی شهر تا بارگاه
درم بود و اسپ و غلام و کلاه
کس اندازه نشاخت آنراکه چند
ز دینار و ز تاج و تخت بلند
غلامان همه با کلاه و کمر
پرستنده با یاره و طوق زر
پسند آمدش سخت بگشاد روی
نگه کرد و بشنید پیغام اوی
تهمتن بدو گفت یک هفته شاد
همی باش تا پاسخ آریم یاد
بدین خواهش اندیشه باید بسی
همان نیز پرسیدن از هر کسی
چو بشنید گرسیوز پیش بین
زمین را ببوسید و کرد آفرین
یکی خانه او را بیاراستند
به دیبا و خوالیگران خواستند
نشستند بیدار هر دو به هم
سگالش گرفتند بر پیش و کم
ازان کار شد پیلتن بدگمان
کزان گونه گرسیوز آمد دمان
طلایه ز هر سو برون تاختند
چنان چون بیایست بر ساختند
سیاوش ز رستم بپرسید و گفت
که این راز بیرون کنید از نهفت
که این آشتی جستن از بهر چیست
نگه کن که تریاک این زهر چیست
ز پیوسته‌ی خون به نزدیک اوی
بین تا کدامند صد نامجوی
گروگان فرستد به نزدیک ما
کند روشن این رای تاریک ما
نباید که از ما غمی شد ز بیم
همی طبل سازد به زیر گلیم
چو این کرده باشیم نزدیک شاه
فرستاده باید یکی نیک‌خواه
برد زین سخن نزد او آگهی
مگر مغز گرداند از کین تهی
چنین گفت رستم که اینست رای
جزین روی پیمان نیاید بجای
به شبگیر گرسیوز آمد بدر
چنان چون بود با کلاه و کمر
بیامد به پیش سیاوش زمین
ببوسید و بر شاه کرد آفرین
سیاوش بدو گفت کز کار تو
پراندیشه بودم ز گفتار تو

کنون رای یکسر بران شد درست
که از کینه دل را بخواهیم شست
تو پاسخ فرستی به افراسیاب
که از کین اگر شد سرت پر شتاب
کسی کاو ببیند سرانجام بد
ز کردار بد بازگشتش سزد
دلی کز خرد گردد آراسته
یکی گنج گردد پر از خواسته
اگر زیر نوش اندرون زهر نیست
دلت را ز رنج و زیان بهر نیست
چو پیمان همی کرد خواهی درست
که آزار و کینه نخواهیم جست
ز گردان که رستم بداند همی
کجا نامشان بر تو خواند همی
بر من فرستی به رسم نوا
که باشد به گفتار تو بر گوا
و دیگر ز ایران زمین هرچ هست
که آن شهرها را تو داری به دست
بپردازی و خود به توران شوی
زمانی ز جنگ و ز کین بغنوی
نباشد جز از راستی در میان
به کینه نبندم کمر بر میان
فرستم یکی نامه نزدیک شاه
مگر بشتی باز خواند سپاه
برافگند گرسیوز اندر زمان
فرستاده‌ای چون هژبر دمان
بدو گفت خیره منه سر به خواب
برو تازیان نزد افراسیاب
بگویش که من تیز بشتافتم
همی هرچ جستم همه یافتم
گروگان همی خواهد از شهریار
چو خواهی که برگردد از کارزار
فرستاده آمد بدادش پیام
ز شاه و ز گرسیوز نیک‌نام
چو گفت فرستاده بشنید شاه
فراوان بیچید و گم کرد راه
همی گفت صد تن ز خویشان من
گر ایدونک کم گردد از انجمن
شکست اندر آید بدین بارگاه
نماند بر من کسی نیک‌خواه
وگر گویم از من گروگان مجوی
دروغ آیدش سر به سر گفت و گوی
فرستاد باید بر او نوا
اگر بی گروگان ندارد روا

بران سان که رستم همی نام برد
 ز خویشان نزدیک صد بر شمرد
 بر شاه ایران فرستادشان
 بسی خلعت و نیکوی دادشان
 بفرمود تا کوس با کره‌نای
 زدند و فروهشت پرده‌سرای
 به خارا و سغد و سمرقند و چاچ
 سپیجاب و آن کشور و تخت عاج
 تهی کرد و شد با سپه سوی گنگ
 بهانه نجست و فریب و درنگ
 چو از رفتنش رستم آگاه شد
 روانش ز اندیشه کوتاه شد
 به نزد سیاوش بیامد چو گرد
 شنیده سخنها همه یاد کرد
 بدو گفت چون کارها گشت راست
 چو گرسیوز ار بازگردد رواست
 بفرمود تا خلعت آراستند
 سلیح و کلاه و کمر خواستند
 یکی اسپ تازی به زرین ستام
 یکی تیغ هندی به زرین نیام
 چو گرسیوز آن خلعت شاه دید
 تو گفתי مگر بر زمین ماه دید
 بشد با زبانی پر از آفرین
 تو گفתי مگر بر نوردد زمین
 سیاوش نشست از بر تخت عاج
 بیاویخته بر سر عاج تاج
 همی رای زد با یکی چرب‌گوی
 کسی کاو سخن را دهد رنگ و بوی
 ز لشکر همی جست گردی سوار
 که با او بسازد دم شهریار
 چنین گفت با او گو پیلتن
 کزین در که یارد گشادن سخن
 همانست کاووس کز پیش بود
 ز تندی نکاهد نخواهد فزود
 مگر من شوم نزد شاه جهان
 کنم آشکارا برو بر نهان
 ببرم زمین گر تو فرمان دهی
 ز رفتن نیبم همی جز بهی
 سیاوش ز گفتار او شاد شد
 حدیث فرستادگان باد شد
 سپهدار بنشست و رستم به هم
 سخن راند هرگونه از بیش و کم
 بفرمود تا رفت پیشش دبیر
 نوشتن یکی نامه‌ای بر حریر

نخست آفرین کرد بر دادگر
کزو دید نیروی و فر و هنر
خداوند هوش و زمان و مکان
خرد پروراند همی با روان
گذر نیست کس را ز فرمان او
کسی کاو بگردد ز پیمان او
ز گیتی نبیند مگر کاستی
بدو باشد افزونی و راستی
ازو باد بر شهریار آفرین
جهاندار وز نامداران گزین
رسیده به هر نیک و بد رای او
ستودن خرد گشته بالای او
رسیدم به بلخ و به خرم بهار
همه شادمان بودم از روزگار
ز من چون خبر یافت افراسیاب
سپه شد به چشم اندرش آفتاب
بدانست کش کار دشوار گشت
جهان تیره شد بخت او خوار گشت
بیامد برادرش با خواسته
بسی خوبرویان آراسته
که زنهار خواهد ز شاه جهان
سپارد بدو تاج و تخت مهان
بسندده کند زین جهان مرز خویش
بداند همی پایه و ارز خویش
از ایران زمین بسپرد تیره خاک
بشوید دل از کینه و جنگ پاک
ز خویشان فرستاد صد نزد من
بدین خواهش آمد گو پیلتن
گر او را ببخشد ز مهرش سزاست
که بر مهر او چهر او بر گواست
چو بنوشت نامه یل جنگجوی
سوی شاه کاووس بنهاد روی
وزان روی گرسیوز نیک‌خواه
بیامد بر شاه توران سپاه
همه داستان سیاوش بگفت
که او را ز شاهان کسی نیست جفت
ز خوبی دیدار و کردار او
ز هوش و دل و شرم و گفتار او
دلیر و سخن‌گوی و گرد و سوار
تو گویی خرد دارد اندر کنار
بخندید و با او چنین گفت شاه
که چاره به از جنگ ای نیک‌خواه
و دیگر کزان خوابم آمد نهیب
ز بالا بدیدم نشان نشیب

پر از درد گشتم سوی چاره باز
بدان تا نبینم نشیب و فراز
به گنج و درم چاره آراستم
کنون شد بران سان که من خواستم
وزان روی چون رستم شیرمرد
بیامد بر شاه ایران چو گرد
به پیش اندر آمد بکش کرده دست
برآمده سپهد ز جای نشست
بپرسید و بگرفتش اندر کنار
ز فرزند و از گردش روزگار
ز گردان و از رزم و کار سپاه
وزان تا چرا بازگشت او ز راه
نخست از سیاوش زبان برگشاد
ستودش فراوان و نامه بداد
چو نامه برو خواند فرخ دبیر
رخ شهریار جهان شد قیر
به رستم چنین گفت گیرم که اوی
جوانست و بد نارسیده بروی
چو تو نیست اندر جهان سر به سر
به جنگ از تو جویند شیران هنر
ندیدی بدیهای افراسیاب
که گم شد ز ما خورد و آرام و خواب
مرا رفت بایست کردم درنگ
مرا بود با او سری پر ز جنگ
نرفتم که گفتند ز ایدر مرو
بمان تا بسیچد جهاندار نو
چو بادافره‌ی ایزدی خواست بود
مکافات بدها بدی خواست بود
شما را بدان مردری خواسته
بدان گونه بر شد دل آراسته
کجا بستد از هر کسی بی‌گناه
بدان تا بیچیدتان دل ز راه
به صد ترک بیچاره و بدنژاد
که نام پدرشان ندارید یاد
کنون از گروگان کی اندیشد او
همان پیش چشمش همان خاک کو
شما گر خرد را بسیچید کار
نه من سیرم از جنگ و از کارزار
به نزد سیاوش فرستم کنون
یکی مرد پر دانش و پرفسون
بفرمایمش کتشی کن بلند
ببند گران پای ترکان ببند
برآتش بنه خواسته هرچ هست
نگر تا نیازی به یک چیز دست

پس آن بستگان را بر من فرست
که من سر بخواهم ز تن شان گسست
تو با لشکر خویش سر پر ز جنگ
برو تا به درگاه او بی درنگ
همه دست بگشای تا یکسره
چو گرگ اندر آید به پیش بره
چو تو سازگیری بد آموختن
سپاهت کند غارت و سوختن
بیاید بجنگ تو افراسیاب
چو گردد برو ناخوش آرام و خواب
تهمتن بدو گفت کای شهریار
دلت را بدین کار غمگین مدار
سخن بشنو از من تو ای شه نخست
پس آنکه جهان زیر فرمان تست
تو گفتی که بر جنگ افراسیاب
مران تیز لشکر بران روی آب
بمانید تا او بیاید به جنگ
که او خود شتاب آورد بی درنگ
بیودیم یک چند در جنگ سست
در آشتی او گشاد از نخست
کسی کاشتی جوید و سور و بزم
نه نیکو بود پیش رفتن برزم
و دیگر که پیمان شکستن ز شاه
نباشد پسندیده ی نیک خواه
سیاوش چو پیروز بودی بجنگ
برفتی بسان دلاور پلنگ
چه جستی جز از تخت و تاج و نگین
تن آسانی و گنج ایران زمین
همه یافتی جنگ خیره مجوی
دل روشنت به آب تیره مشوی
گر افراسیاب این سخنها که گفت
به پیمان شکستن بخواهد نهفت
هم از جنگ جستن نگشتیم سیر
بجایست شمشیر و چنگال شیر
ز فرزند پیمان شکستن مخواه
مکن آنچ نه اندر خورد با کلاه
نهانی چرا گفت باید سخن
سیاوش ز پیمان نگردد ز بن
وزین کار کاندیشه کردست شاه
بر آشوبد این نامور پیشگاه
چو کاووس بشنید شد پر ز خشم
برآشفت زان کار و بگشاد چشم
به رستم چنین گفت شاه جهان
که ایدون نماند سخن در نهان

که این در سر او تو افکنده‌ای
 چنین بیخ کین از دلش کنده‌ای
 تن آسانی خویش جستی برین
 نه افروزش تاج و تخت و نگین
 تو ایدر بمان تا سپهدار طوس
 ببندد برین کار بر پیل کوس
 من اکنون هیونی فرستم به بلخ
 یکی نامه‌ی با سخنهای تلخ
 سیاوش اگر سر ز پیمان من
 بیچد نیاید به فرمان من
 بطوس سپهد سپارد سپاه
 خود و ویژگان باز گردد به راه
 ببند ز من هرچ اندر خورست
 گر او را چنین داوری در سرست
 غمی گشت رستم به آواز گفت
 که گردون سر من بیارد نهفت
 اگر طوس جنگی‌تر از رستم است
 چنان دان که رستم ز گیتی کم است
 بگفت این و بیرون شد از پیش اوی
 پر از خشم چشم و پر آژنگ روی
 هم اندر زمان طوس را خواند شاه
 بفرمود لشکر کشیدن به راه
 چو بیرون شد از پیش کاووس طوس
 بفرمود تا لشکر و بوق و کوس
 بسازند و آرایش ره کنند
 وزان رزمگه راه کوتاه کنند

هیونی بیاراست کاووس شاه
 بفرمود تا بازگردد به راه
 نویسنده‌ی نامه را پیش خواند
 به کرسی زر پیکرش برنشاند
 یکی نامه فرمود پر خشم و جنگ
 زبان تیز و رخساره چون بادرنگ
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 خداوند آرامش و کارزار
 خداوند بهرام و کیوان و ماه
 خداوند نیک و بد و فر و جاه
 بفرمان او بست گردان سپهر
 ازو بازگسترده هرجای مهر
 ترا ای جوان تندرستی و بخت
 همیشه بماناد با تاج و تخت
 اگر بر دلت رای من تیره گشت
 ز خواب جوانی سرت خیره گشت
 شنیدی که دشمن به ایران چه کرد

چو پیروز شد روزگار نبرد
کنون خیره آرم دشمن مجوی
برین بارگه بر مبر آبروی
منه با جوانی سر اندر فریب
گر از چرخ گردان نخواهی نهیب
که من زان فریبده گفتار او
بسی بازگشتم ز پیکار او
ترا گر فریید نباشد شگفت
مرا از خود اندازه باید گرفت
نرفت ایچ با من سخن ز آشتی
ز فرمان من روی برگاشتی
همان رستم از گنج آراسته
نخواهد شدن سیر از خواسته
ازان مردری تاج شاهنشهی
ترا شد سر از جنگ جستن تهی
در بی نیازی به شمشیر جوی
به کشور بود شاه را آبروی
چو طوس سپهد رسد پیش تو
بسازد چو باید کم و بیش تو
گروگان که داری به بند گران
هم اندر زمان بارکن بر خران
پرستار وز خواسته هرچ هست
به زودی مر آن را به درگه فرست
تو شوکین و آویختن را بساز
ازین در سخن ها مگردان دراز
چو تو ساز جنگ شبیخون کنی
ز خاک سیه رود جیحون کنی
سپهد سراندر نیارد به خواب
بیاید به جنگ تو افراسیاب
و گر مهر داری بران اهرمن
نخواهی که خواندت پیمان شکن
سپه طوس رد را ده و بازگرد
نه ای مرد پرخاش روز نبرد
تو با خوبرویان برآمیختی
به بزم اندر از رزم بگریختی
نهادند بر نامه بر مهر شاه
هیون پر برآورد و ببرید راه
چو نامه به نزد سیاوش رسید
بران گونه گفتار ناخوب دید
فرستاده را خواند و پرسید چست
ازو کرد یکسر سخنها درست
بگفت آنک با پیلتن رفته بود
ز طوس و ز کاووس کاشفته بود
سیاوش چو بشنید گفتار اوی

ز رستم غمی گشت و برتافت روی
ز کار پدر دل پراندیشه کرد
ز ترکان و از روزگار نبرد
همی گفت صد مرد ترک و سوار
ز خویشان شاهی چنین نامدار
همه نیک خواه و همه بی گناه
اگرشان فرستم به نزدیک شاه
نپرسد نه اندیشد از کارشان
همانکه کند زنده بر دارشان
به نزدیک یزدان چه پوزش برم
بد آید ز کار پدر بر سرم
ور ایدونک جنگ آورم بی گناه
چنان خیره با شاه توران سپاه
جهاندار نپسندد این بد ز من
گشایند بر من زبان انجمن
وگر بازگردم به نزدیک شاه
به طوس سپهبد سپارم سپاه
ازو نیز هم بر تنم بد رسد
چپ و راست بد بینم و پیش بد
نیاید ز سودابه خود جز بدی
ندانم چه خواهد رسید ایزدی
دو تن را ز لشکر ز کندآوران
چو بهرام و چون زنگه‌ی شاوران
بران رازشان خواند نزدیک خویش
بپرداخت ایوان و بنشانند پیش
که رازش به هم بود با هر دو تن
ازان پس که رستم شد از انجمن
بدیشان چنین گفت کز بخت بد
فراوان همی بر تنم بد رسد
بدان مهربانی دل شهریار
بسان درختی پر از برگ و بار
چو سودابه او را فریبنده گشت
تو گفתי که زهر گزاینده گشت
شبستان او گشت زندان من
غمی شد دل و بخت خندان من
چنین رفت بر سر مرا روزگار
که با مهر او آتش آورد بار
گزیدم بدان شوربختیم جنگ
مگر دور مانم ز چنگ نهنگ
به بلخ اندرون بود چندان سپاه
سپهبد چو گرسیوز کینه خواه
نشسته به سغد اندرون شهریار
پر از کینه با تیغ زن صدهزار
برقتیم بر سان باد دمان

نجستیم در جنگ ایشان زمان
چو کشور سراسر پرداختند
گروگان و آن هدیه‌ها ساختند
همه موبدان آن نمودند راه
که ما بازگردیم زین رزمگاه
پسندش نیامد همی کار من
بکوشد به رنج و به آزار من
به خیره همی جنگ فرمایدم
بترسم که سوگند بگزام
وراگر ز بهر فرونیست جنگ
چو گنج آمد و کشور آمد به چنگ
چه باید همی خیره خون ریختن
چنین دل به کین اندر آویختن
همی سر ز یزدان نباید کشید
فراوان نکوهش نباید شنید
دو گیتی همی برد خواهد ز من
بمانم به کام دل اهرمن
نزادی مرا کاشکی مادرم
وگر زاد مرگ آمدی بر سرم
که چندین بلاها نباید کشید
ز گیتی همی زهر باید چشید
بدین گونه پیمان که من کرده‌ام
به یزدان و سوگندها خورده‌ام
اگر سر بگردانم از راستی
فراز آید از هر سوی کاستی
پراگنده شد در جهان این سخن
که با شاه ترکان فگندیم بن
زبان برگشایند هر کس به بد
به هرجای بر من چنان چون سزد
به کین بازگشتن بریدن ز دین
کشیدن سر از آسمان و زمین
چنین کی پسندد ز من کردگار
کجا بر دهد گردش روزگار
شوم کشوری جویم اندر جهان
که نامم ز کاووس ماند نهان
که روشن زمانه بران سان بود
که فرمان دادار گیهان بود
سری کش نباشد ز مغز آگهی
نه از بتری باز داند بهی
قباد آمد و رفت و گیتی سپرد
ورا نیز هم رفته باید شمرد
تو ای نامور زنگه شاوران
بیارای تن را به رنج گران
برو تا به درگاه افرسیاب

درنگی مباش و منه سر به خواب
گروگان و این خواسته هرچ هست
ز دینار و ز تاج و تخت نشست
ببر همچنین جمله تا پیش اوی
بگویش که ما را چه آمد به روی
بفرمود بهرام گودرز را
که این نامور لشکر و مرز را
سپر دم ترا گنج و پیلان کوس
بمان تا بیاید سپهدار طوس
بدو ده تو این لشکر و خواسته
همه کارها یکسر آراسته
یکایک برو بر شمر هرچ هست
ز گنج و ز تاج و ز تخت نشست
چو بهرام بشنید گفتار اوی
دلش گشت پیچان به تیمار اوی
بیارید خون زنگهی شاوران
بنفرید بر بوم هاماوران
پر از غم نشستند هر دو به هم
روانشان ز گفتار او شد دژم
بدو باز گفتند کاین رای نیست
ترا بی پدر در جهان جای نیست
یکی نامه بنویس نزدیک شاه
دگر باره زو پیلتن را بخواه
اگر جنگ فرمان دهد جنگ ساز
مکن خیره اندیشه‌ی دل دراز
مگردان به ما بر دژم روزگار
چو آمد درخت بزرگی به بار
نپذیرفت زان دو خردمند پند
دگرگونه بد راز چرخ بلند
چنین داد پاسخ که فرمان شاه
برانم که برتر ز خورشید و ماه
ولیکن به فرمان یزدان دلیر
نباشد ز خاشاک تا پیل و شیر
کسی کاو ز فرمان یزدان بتافت
سراسیمه شد خویشتن را نیافت
همی دست یازید باید به خون
به کین دو کشور بدن رهنمون
وزان پس که داند کزین کارزار
کرا برکشد گردش روزگار
ز بهر نوا هم بیازارد او
سخنهای گم کرده بازآرد او
همان خشم و پیگار بار آورد
سرشک غم اندر کنار آورد
اگر تیره‌تان شد دل از کار من

بیچید سرتان ز گفتار من
فرستاده خود باشم و رهنمای
بمانم برین دشت پرده‌سرای
سیاوش چو پاسخ چنین داد باز
بیژمرد جان دو گردن فراز
ز بیم جداییش گریان شدند
چو بر آتش تیز بریان شدند
همی دید چشم بد روزگار
که اندر نهان چیست با شهریار
نخواهد بدن نیز دیدار او
ازان چشم گریان شد از کار او
چنین گفت زنگه که ما بنده‌ایم
به مهر سپهد دل آگنده‌ایم
فدای تو بادا تن و جان ما
چنین باد تا مرگ پیمان ما
چو پاسخ چنین یافت از نیکخواه
چنین گفت با زنگه بیدار شاه
که رو شاه توران سپه را بگوی
که زین کار ما را چه آمد بروی
ازین آشتی جنگ بهر منست
همه نوش تو درد و زهر منست
ز پیمان تو سر نگرده تهی
وگر دور مانم ز تخت مهی
جهاندار یزدان پناه منست
زمین تخت و گردون کلاه منست
و دیگر که بر خیره ناکرده کار
نشایست رفتن بر شهریار
یکی راه بگشای تا بگذرم
بجایی که کرد ایزد آبشخورم
یکی کشوری جویم اندر جهان
که نامم ز کاووس ماند نهان
ز خوی بد او سخن نشنوم
ز پیگار او یک زمان بغنوم
بشد زنگه با نامور صد سوار
گروگان ببرد از در شهریار
چو در شهر سالار ترکان رسید
خروش آمد و دیده‌بانش بدید
پذیره شدش نامداری بزرگ
کجا نام او بود جنگی طورگ
چو زنگه بیامد به نزدیک شاه
سپهدار برخاست از پیشگاه
گرفتش به بر تنگ و بنواختش
گرامی بر خویش بنشاختش
چو بنشست با شاه پیغام داد

سراسر سخنها بدو کرد یاد
چو بشنید پیچان شد افراسیاب
دلش گشت پر درد و سر پر ز تاب
بفرمود تا جایگه ساختند
ورا چون سزا بود بنواختند
چو پیران بیامد تهی کرد جای
سخن رفت با نامور کدخدای
ز کاووس وز خام گفتار او
ز خوی بد و رای و پیگار او
همی گفت و رخساره کرده دژم
ز کار سیاووش دل پر ز غم
فرستادن زنگهی شاوران
همه یاد کرد از کران تا کران
بپرسید کاین را چه درمان کنیم
وزین چاره جستن چه پیمان کنیم
بدو گفت پیران که ای شهریار
انوشه بدی تا بود روزگار
تو از ما به هر کار داناتری
ببایسته بر تواناتری
گمان و دل و دانش و رای من
چنینست اندیشه بر جای من
که هر کس که بر نیکوی در جهان
توانا بود آشکار و نهان
ازین شاهزاده نگیرند باز
ز گنج و ز رنج آنچه آید فراز
من ایدون شنیدم که اندر جهان
کسی نیست مانند او از مهان
به بالا و دیدار و آهستگی
به فرهنگ و رای و به شایستگی
هنر با خرد نیز بیش از نژاد
ز مادر چنو شاهزاده نژاد
بدیدن کنون از شنیدن بهست
گرانمایه و شاهزاد و مهست
وگر خود جز اینش نبودی هنر
که از خون صد نامور با پدر
برآشفت و بگذاشت تخت و کلاه
همی از تو جوید بدین گونه راه
نه نیکو نماید ز راه خرد
کزین کشور آن نامور بگذرد
ترا سرزنش باشد از مهتران
سر او همان از تو گردد گران
و دیگر که کاووس شد پیرسر
ز تخت آمدش روزگار گذر
سیاوش جوانست و با فرهی

بدو ماند آیین و تخت مهی
اگر شاه بیند به رای بلند
نویسد یکی نامه‌ی سودمند
چنان چون نوازنده فرزند را
نوازد جوان خردمند را
یکی جای سازد بدین کشورش
بدارد سزاوار اندر خورش
بر آیین دهد دخترش را بدوی
بداردش با ناز و با آبروی
مگر کاو بماند به نزدیک شاه
کند کشور و بومت آرامگاه
و گر باز گردد سوی شهریار
ترا بهتری باشد از روزگار
سپاسی بود نزد شاه زمین
بزرگان گیتی کنند آفرین
برآساید از کین دو کشور مگر
اگر آردش نزد ما دادگر
ز داد جهان آفرین این سزااست
که گردد زمانه بدین جنگ راست
چو سالار گفتار پیران شنید
چنان هم همه بودنیها بدید
پس اندیشه کرد اندر آن یک زمان
همی داشت بر نیک و بد بر گمان
چنین داد پاسخ به پیران پیر
که هست اینک گفتی همه دلپذیر
ولیکن شنیدم یکی داستان
که باشد بدین رای همداستان
که چون بچه‌ی شیر نر پروری
چو دندان کند تیز کیفر بری
چو با زور و با چنگ برخیزد او
به پروردگار اندر آویزد او
بدو گفت پیران کاندر خرد
یکی شاه کنداوران بنگرد
کسی کز پدر کژی و خوی بد
نگیرد ازو بدخویی کی سزد
نبینی که کاووس دیرینه گشت
چو دیرینه گشت او نباید گذشت
سیاوش بگیرد جهان فراخ
بسی گنج بی‌رنج و ایوان و کاخ
دو کشور ترا باشد و تاج و تخت
چنین خود که یابد مگر نیک‌بخت
چو بشنید افراسیاب این سخن
یکی رای با دانش افگند بن
دبیر جهان‌دیده را پیش خواند

زبان برگشاد و سخن برفشاند
نخستین که بر خامه بنهاد دست
به عنبر سر خامه را کرد مست
جهان آفرین را ستایش گرفت
بزرگی و دانش نمایش گرفت
کجا برترست از مکان و زمان
بدو کی رسد بندگی را گمان
خداوند جانست و آن خرد
خردمند را داد او پرورد
ازو باد بر شاهزاده درود
خداوند گوپال و شمشیر و خود
خداوند شرم و خداوند باک
ز بیداد و کژی دل و دست پاک
شنیدم پیام از کران تا کران
ز بیدار دل زنگهی شاوران
غمی شد دلم زانک شاه جهان
چنین تیز شد با تو اندر نهان
ولیکن به گیتی بجز تاج و تخت
چه جوید خردمند بیدار بخت
ترا این همه ایدر آراستست
اگر شهریاری و گر خواستست
همه شهر توران برنت نماز
مرا خود به مهر تو باشد نیاز
تو فرزند باشی و من چون پدر
پدر پیش فرزند بسته کمر
چنان دان که کاووس بر تو به مهر
بران گونه یک روز نگشاد چهر
کجا من گشایم در گنج بست
سپارم به تو تاج و تخت نشست
بدارمت بی رنج فرزندوار
به گیتی تو مانی زمن یادگار
چو از کشورم بگذری در جهان
نکوهش کنندم کهان و مهان
وزین روی دشوار یابی گذر
مگر ایزدی باشد آیین و فر
بدین راه پیدا نبینی زمین
گذر کرد باید به دریای چین
ازین کرد یزدان ترا بی نیاز
هم ایدر بباش و به خوپی بناز
سپاه و در گنج و شهر آن تست
به رفتن بهانه نیایدت جست
چو رای آیدت آشتی با پدر
سپارم ترا تاج و زرین کمر
که ز ایدر به ایران شوی با سپاه

ببندم به دلسوزگی با تو راه
نماند ترا با پدر جنگ دیر
کهن شد سرش گردد از جنگ سیر
گر آتش ببیند پی شصت و پنج
رسد آتش از باد پیری به رنج
ترا باشد ایران و گنج و سپاه
ز کشور به کشور رساند کلاه
پذیرفتم از پاک یزدان که من
بکوشم به خوبی به جان و به تن
نفرمایم و خود نسازم به بد
به اندیشه دل را نیازم به بد
چو نامه به مهر اندر آورد شاه
بفرمود تا زنگه‌ی نیک‌خواه
به زودی به رفتن ببندد کمر
یکی خلعت آراست با سیم و زر
یکی اسپ بر سر ستام گران
بیامد دمان زنگه‌ی شاوران
چو نزدیک تخت سیاوش رسید
بگفت آنچ پرسید و بشنید و دید
سیاوش به یک روی زان شاد شد
به دیگر پر از درد و فریاد شد
که دشمن همی دوست بایست کرد
ز آتش کجا بردم باد سرد
یکی نامه بنوشت نزد پدر
همه یاد کرد آنچ بد در به در
که من با جوانی خرد یافتم
بهر نیک و بد نیز بشتافتم
از آن زن یکی مغز شاه جهان
دل من برافروخت اندر نهان
شبستان او درد من شد نخست
ز خون دلم رخ بیایست شست
بیایست بر کوه آتش گذشت
مرا زار بگریست آهو به دشت
ازان ننگ و خواری به جنگ آمدم
خرامان به چنگ نهنگ آمدم
دو کشور بدین آشتی شاد گشت
دل شاه چون تیغ پولاد گشت
نیاید همی هیچ کارش پسند
گشادن همان و همان بود بند
چو چشمش ز دیدار من گشت سیر
بر سیر دیده نباشند دیر
ز شادی مبادا دل او رها
شدم من ز غم در دم ازدها
ندانم کزین کار بر من سپهر

چه دارد به راز اندر از کین و مهر
ازان پس بفرمود بهرام را
که اندر جهان تازه کن کام را
سپردم ترا تاج و پرده سرای
همان گنج آگنده و تخت و جای
درفش و سواران و پیلان کوس
چو ایدر بیاید سپهدار طوس
چنین هم پذیرفته او را سپار
تو بیدار دل باش و به روزگار
ز دیده بیارید خوناب زرد
لب رادمردان پر از باد سرد
ز لشکر گزین کرد سیصد سوار
همه گرد و شایسته‌ی کارزار
صد اسپ گزیده به زرین ستام
پرستار و زرین کمر صد غلام
بفرمود تا پیش او آورند
سلیح و ستام و کمر بشمرند
درم نیز چندان که بودش به کار
ز دینار وز گوهر شاهوار
ازان پس گرانمایگان را بخواند
سخنهای بایسته چندی براند
چنین گفت کز نزد افراسیاب
گذشتست پیران بدین روی آب
یکی راز پیغام دارد به من
که ایمن به دویست از انجمن
همی سازم اکنون پذیره شدن
شما را هم ایدر بیاید بدن
همه سوی بهرام دارید روی
مپیچد دل را ز گفتار اوی
همی بوسه دادند گردان زمین
بران خوب سالار باآفرین

چو خورشید تابنده بنمود پشت
هوا شد سیاه و زمین شد درشت
سیاوش لشکر به جیحون کشید
به مژگان همی از جگر خون کشید
چو آمد به ترمذ درون بام و کوی
بسان بهاران پر از رنگ و بوی
چنان بد همه شهرها تا به چاچ
تو گفתי عروسیست باطوق و تاج
به هر منزلی ساخته خوردنی
خورشهای زیبا و گسترده‌ی
چنین تا به قفقار باشی براند
فرود آمد آنجا و چندی بماند

چو آگاهی آمد پذیره شدند
همه سرکشان با تیره شدند
ز خویشان گزین کرد پیران هزار
پذیره شدن را برآراست کار
بیاراسته چار پیل سپید
سپه را همه داد یکسر نوید
یکی برنهاد ز پیروزه تخت
درفشده مهدی بسان درخت
سرش ماه زرین و بومش بنفش
به زر بافته پرنیایی درفش
ابا تخت زرین سه پیل دگر
صد از ماهرویان زرین کمر
سپاهی بران سان که گفتی سپهر
بیاراست روی زمین را به مهر
صد اسپ گرانمایه با زین زر
به دیبا بیاراسته سر به سر
سیاووش بشنید کامد سپاه
پذیره شدن را بیاراست شاه
درفش سپهدار پیران بدید
خروشیدن پیل و اسپان شنید
بشد تیز و بگرفتش اندر کنار
بپرسیدش از نامور شهریار
بدو گفت کای پهلوان سپاه
چرا رنجه کردی روان را به راه
همه بردل اندیشه این بد نخست
که بیند دو چشمم ترا تندرست
بیوسید پیران سر و پای او
همان خوب چهر دلارای او
چنین گفت کای شهریار جوان
مراگر بخواب این نمودی روان
ستایش کنم پیش یزدان نخست
چو دیدم ترا روشن و تندرست
ترا چون پدر باشد افراسیاب
همه بنده باشیم زین روی آب
ز پیوستگان هست بیش از هزار
پرستندگانند با گوشوار
تو بی کام دل هیچ دم بر مزین
ترا بنده باشد همی مرد و زن
مراگر پذیری تو با پیر سر
ز بهر پرستش ببندم کمر
برفتند هر دو به شادی به هم
سخن یاد کردند بر پیش و کم
همه ره ز آوای چنگ و رباب
همی خفته را سر برآمد ز خواب

همی خاک مشکین شد از مشک و زر
همی اسپ تازی برآورد پر
سیاوش چو آن دید آب از دو چشم
ببارید و ز اندیشه آمد به خشم
که یاد آمدش بوم زابلستان
بیاراسته تا به کابلستان
همان شهر ایرانش آمد به یاد
همی برکشید از جگر سرد باد
ز ایران دلش یاد کرد و بسوخت
به کردار آتش رخس بر فروخت
ز پیران بیچید و پوشید روی
سپهبد بدید آن غم و درد اوی
بدانست کاو را چه آمد بیاد
غمی گشت و دندان به لب بر نهاد
به قچقار باشی فرود آمدند
نشستند و یکبار دم بر زدند
نگه کرد پیران به دیدار او
نشست و بر و یال و گفتار او
بدو در دو چشمش همی خیره ماند
همی هر زمان نام یزدان بخواند
بدو گفت کای نامور شهریار
ز شاهان گیتی توی یادگار
سه چیزست بر تو که اندر جهان
کسی را نباشد ز تخم مهان
یکی آنک از تخمه‌ی کیقباد
همی از تو گیرند گویی نژاد
و دیگر زبانی بدین راستی
به گفتار نیکو بیاراستی
سه دیگر که گویی که از چهر تو
بیارد همی بر زمین مهر تو
چنین داد پاسخ سیاوش بدوی
که ای پیر پاکیزه و راست‌گوی
خنیده به گیتی به مهر و وفا
ز آهرمنی دور و دور از جفا
گر ایدونک با من تو پیمان کنی
شناسم که بیان من مشکنی
گر از بودن ایدر مرا نیکویست
برین کرده‌ی خود نباید گریست
و گر نیست فرمای تا بگذرم
نمایی ره کشوری دیگرم
بدو گفت پیران که مندیش زین
چو اندر گذشتی ز ایران زمین
مگردان دل از مهر افراسیاب
مکن هیچ‌گونه برفتن شتاب

پراگنده نامش به گیتی بدیست
ولیکن جز اینست مرد ایزدیست
خرد دارد و رای و هوش بلند
به خیره نیاید به راه گزند
مرا نیز خویشیست با او به خون
همش پهلوانم همش رهنمون
همانا برین بوم و بر صد هزار
به فرمان من بیش باشد سوار
همم بوم و بر هست و هم گوسفند
هم اسپ و سلیح و کمان و کمند
مرا بی‌نیازیست از هر کسی
نهفته جزین نیز هستم بسی
فدای تو بادا همه هرچ هست
گر ایدونک سازی به شادی نشست
پذیرفتم از پاک یزدان ترا
به رای و دل هوشمندان ترا
که بر تو نیاید ز بدها گزند
نداند کسی راز چرخ بلند
مگر کز تو آشوب خیزد به شهر
بیامیزی از دور تریاک و زهر
سیاوش بدان گفته‌ها رام شد
برافروخت و اندر خور جام شد
بخوردن نشستند یک با دگر
سیاوش پسر گشت و پیران پدر
برفتند با خنده و شادمان
به ره بر نجستند جایی زمان
چنین تا رسیدند در شهر گنگ
کزان بود خرم سرای درنگ
پیاده به کوی آمد افراسیاب
از ایوان میان بسته و پر شتاب
سیاوش چو او را پیاده بدید
فرود آمد از اسپ و پیشش دوید
گرفتند مر یکدگر را به بر
بسی بوس دادند بر چشم و سر
ازان پس چنین گفت افراسیاب
که گردان جهان اندر آمد به خواب
ازین پس نه آشوب خیزد نه جنگ
به آبشخور آیند میش و پلنگ
برآشفت گیتی ز تور دلیر
کنون روی گیتی شد از جنگ سیر
دو کشور سراسر پر از شور بود
جهان را دل از آشتی کور بود
به تو رام گردد زمانه کنون
برآساید از جنگ وز جوش خون

کنون شهر توران ترا بنده‌اند
همه دل به مهر تو آگنده‌اند
مرا چیز با جان همی پیش تست
سپهد به جان و به تن خویش تست
سیاوش برو آفرین کرد سخت
که از گوهر تو مگر داد بخت
سپاس از خدای جهان آفرین
کزویست آرام و پرخاش و کین
سپهدار دست سیاوش به دست
بیامد به تخت مهی بر نشست
به روی سیاوش نگه کرد و گفت
که این را به گیتی کسی نیست جفت
نه زین‌گونه مردم بود در جهان
چنین روی و بالا و فر و مهان
ازان پس به پیران چنین گفت رد
که کاووس تندست و اندک خرد
که بشکبید از روی چونین پسر
چنین برز بالا و چندین هنر
مرا دیده از خوب دیدار او
بماندست دل خیره از کار او
که فرزند باشد کسی را چنین
دو دیده بگرداند اندر زمین
از ایوانها پس یکی برگزید
همه کاخ زربفتها گسترید
یکی تخت زرین نهادند پیش
همه پایها چون سر گاومیش
به دیبای چینی بیاراستند
فراوان پرستندگان خواستند
بفرمود پس تا رود سوی کاخ
بباشد به کام و نشیند فراخ
سیاوش چو در پیش ایوان رسید
سر طاق ایوان به کیوان رسید
بیامد بران تخت زر بر نشست
هشیوار جان اندر اندیشه بست
چو خوان سپهد بیاراستند
کس آمد سیاوش را خواستند
ز هر گونه‌ای رفت بر خوان سخن
همه شادمانی فگندند بن
چو از خوان سالار برخاستند
نشستگاه می بیاراستند
برفتند با رود و رامشگران
بیاده نشستند یکسر سران
بدو داد جان و دل افراسیاب
همی بی سیاوش نیامدش خواب

همی خورد می تا جهان تیره شد
سرمیگساران ز می خیره شد
سیاوش به ایوان خرامید شاد
به مستی ز ایران نیامدش یاد
بدان شب هم اندر بفرمود شاه
بدان کس که بودند بر بزمگاه
چنین گفت با شیده افراسیاب
که چون سر برآرد سیاوش ز خواب
تو با پهلوانان و خویشان من
کسی کاو بود مهتر انجمن
به شیگیر با هدیه و با غلام
گرانمایه اسپان زرین ستام
ز لشکر همی هر کسی با نثار
ز دینار وز گوهر شاهوار
ازین گونه پیش سیاوش روند
هشیوار و بیدار و خامش روند
فراوان سپهد فرستاد چیز
بدین گونه یک هفته بگذشت نیز
شبی با سیاوش چنین گفت شاه
که فردا بسازیم هر دو پگاه
که با گوی و چوگان به میدان شویم
زمانی بتازیم و خندان شویم
ز هر کس شنیدم که چوگان تو
نبیند گردان به میدان تو
تو فرزند مایی و زیبای گاه
تو تاج کیانی و پشت سپاه
بدو گفت شاهانوشه بدی
روان را به دیدار توشه بدی
همی از تو جویند شاهان هنر
که یابد به هرکار بر تو گذر
مرا روز روشن به دیدار تست
همی از تو خواهم بد و نیک جست
به شیگیر گردان به میدان شدند
گرازان و تازان و خندان شدند
چنین گفت پس شاه توران بدوی
که یاران گزینیم در زخم گوی
تو باشی بدان روی و زین روی من
بدو نیم هم زین نشان انجمن
سیاوش بدو گفت کای شهریار
کجا باشدم دست و چوگان به کار
برابر نیارم زدن با تو گوی
به میدان هم آورد دیگر بجوی
چو هستم سزاوار یار توام
برین پهن میدان سوار توام

سپهبد ز گفتار او شاد شد
 سخن گفتن هر کسی باد شد
 به جان و سر شاه کاووس گفت
 که با من تو باشی هم‌آورد و جفت
 هنر کن به پیش سواران پدید
 بدان تا نگویند کاو بد گزید
 کنند آفرین بر تو مردان من
 شگفته شود روی خندان من
 سیاوش بدو گفت فرمان تراست
 سواران و میدان و چوگان تراست
 سپهبد گزین کرد کلباد را
 چو گرسیوز و جهن و پولاد را
 چو پیران و نستیهن جنگجوی
 چو هومان که بردارد از آب گوی
 به نزد سیاوش فرستاد یار
 چو رویین و چون شیده‌ی نامدار
 دگر اندریمان سوار دلیر
 چو ارجاسپ اسپ افکن نره شیر
 سیاوش چنین گفت کای نامجوی
 ازیشان که یارد شدن پیش‌گوی
 همه یار شاهند و تنها منم
 نگهبان چوگان یکتا منم
 گر ایدونک فرمان دهد شهریار
 بیارم به میدان ز ایران سوار
 مرا یار باشند بر زخم گوی
 بران سان که آیین بود بر دو روی
 سپهبد چو بشنید زو داستان
 بران داستان گشت هم داستان
 سیاوش از ایرانیان هفت مرد
 گزین کرد شایسته‌ی کارکرد
 خروش تبیره ز میدان بخاست
 همی خاک با آسمان گشت راست
 از آوای سنج و دم کره نای
 تو گفתי بجنید میدان ز جای
 سیاوش برانگیخت اسپ نبرد
 چو گوی اندر آمد به پیشش به گرد
 بزد هم چنان چون به میدان رسید
 بران سان که از چشم شد ناپدید
 بفرمود پس شهریار بلند
 که گویی به نزد سیاوش برند
 سیاوش بران گوی بر داد بوس
 برآمد خروشیدن نای و کوس
 سیاوش به اسپ دگر برنشست
 بیانداخت آن گوی خسرو به دست

ازان پس به چوگان برو کار کرد
چنان شد که با ماه دیدار کرد
ز چوگان او گوی شد ناپدید
تو گفתי سپهرش همی برکشید
ازان گوی خندان شد افراسیاب
سر نامداران برآمد ز خواب
به آواز گفتند هرگز سوار
ندیدیم بر زین چنین نامدار
ز میدان به یکسو نهادند گاه
بیامد نشست از برگاه شاه
سیاوش بنشست با او به تخت
به دیدار او شاد شد شاه سخت
به لشکر چنین گفت پس نامجوی
که میدان شما را و چوگان و گوی
همی ساختند آن دو لشکر نبرد
برآمد همی تا به خورشید گرد
چو ترکان به تندی بیاراستند
همی بردن گوی را خواستند
ربودند ایرانیان گوی پیش
بماندند ترکان ز کردار خویش
سیاوش غمی گشت ز ایرانیان
سخن گفت بر پهلوانی زبان
که میدان بازیست گر کارزار
برین گردش و بخشش روزگار
چو میدان سرآید بتابید روی
بدیشان سپارید یکبار گوی
سواران عنانها کشیدند نرم
نکردند زان پس کسی اسپ گرم
یکی گوی ترکان بینداختند
به کردار آتش همی تاختند
سپهبد چو آواز ترکان شنود
بدانست کان پهلوانی چه بود
چنین گفت پس شاه توران سپاه
که گفتست با من یکی نیکخواه
که او را ز گیتی کسی نیست جفت
به تیر و کمان چون گشاید دو سفت
سیاوش چو گفتار مهتر شنید
ز قربان کمان کی برکشید
سپهبد کمان خواست تا بنگرد
یکی برگراید که فرمان برد
کمان را نگه کرد و خیره بماند
بسی آفرین کیانی بخواند
به گرسیوز تیغ زن داد مه
که خانه بمال و در آور به زه

بکوشید تا بر زه آرد کمان
 نیامد برو خیره شد بدگمان
 ازو شاه بستند به زانو نشست
 بمالید خانه کمان را به دست
 به زه کرد و خندان چنین گفت شاه
 که اینت کمانی چو باید به راه
 مرا نیز گاه جوانی کمان
 چنین بود و اکنون دگر شد زمان
 به توران و ایران کس این را به چنگ
 نیارد گرفتن به هنگام جنگ
 بر و یال و کتف سیاوش جزین
 نخواهد کمان نیز بر دشت کین
 نشانی نهادند بر اسپریس
 سیاوش نکرد ایچ با کس مکیس
 نشست از بر بادپایی چو دیو
 برافشارد ران و برآمد غریو
 یکی تیر زد بر میان نشان
 نهاده بدو چشم گردنکشان
 خدنگی دگر باره با چارپر
 بینداخت از باد و بگشاد پر
 نشانه دوباره به یک تاختن
 مغربل بکرد اندر انداختن
 عنان را پیچید بر دست راست
 بزد بار دیگر بران سو که خواست
 کمان را به زه بر بیاز و فگند
 پیامد بر شهریار بلند
 فرود آمد و شاه برپای خاست
 برو آفرین ز آفریننده خواست
 وزان جایگه سوی کاخ بلند
 برفتند شادان دل و ارجمند
 نشستند خوان و می آراستند
 کسی کاو سزا بود بنشاستند
 میی چند خوردند و گشتند شاد
 به نام سیاووش کردند یاد
 بخوان بر یکی خلعت آراست شاه
 از اسپ و ستام و ز تخت و کلاه
 همان دست زر جامه‌ی نابرید
 که اندر جهان پیش ازان کس ندید
 ز دینار وز بدرهای درم
 ز یاقوت و پیروزه و بیش و کم
 پرستار بسیار و چندی غلام
 یکی پر ز یاقوت رخشنده جام
 بفرمود تا خواسته بشمرند
 همه سوی کاخ سیاوش برند

ز هر کش به توران زمین خویش بود
ورا مهربانی برو بیش بود
به خویشان چنین گفت کاو را همه
شما خیل باشید هم چون رمه
بدان شاهزاده چنین گفت شاه
که یک روز با من به نخچیرگاه
گر آیی که دل شاد و خرم کنیم
روان را به نخچیر بی غم کنیم
بدو گفت هرگه که رای آیدت
بران سو که دل رهنمای آیدت
برفتند روزی به نخچیرگاه
همی رفت با یوز و با باز شاه
سپاهی ز هرگونه با او برفت
از ایران و توران بنخچیر تفت
سیاوش به دشت اندرون گور دید
چو باد از میان سپه بردمید
سبک شد عنان و گران شد رکیب
همی تاخت اندر فراز و نشیب
یکی را به شمشیر زد بدو نیم
دو دستش ترازو بد و گور سیم
به یک جو ز دیگر گرانتر نبود
نظاره شد آن لشکر شاه زود
بگفتند یکسر همه انجمن
که اینت سرافراز و شمشیرزن
به آواز گفتند یک با دگر
که ما را بد آمد ز ایران به سر
سر سروران اندر آمد به تنگ
سزد گر بسازیم با شاه جنگ
سیاوش هیمدون به نخچیر بور
همی تاخت و افگند در دشت گور
به غار و به کوه و به هامون بتاخت
بشمشیر و تیر و بنیزه بیاخت
به هر جایگه بر یکی توده کرد
سپه را ز نخچیر آسوده کرد
وزان جایگه سوی ایوان شاه
همه شاد دل برگرفتند راه
سپهبد چه شادان چه بودی دژم
بجز با سیاوش نبودی به هم
ز جهن و ز گرسیوز و هرک بود
به کس راز نگشاد و شادان نبود
مگر با سیاوش بدی روز و شب
ازو برگشادی به خنده دو لب
برین گونه یک سال بگذاشتند
غم و شادمانی بهم داشتند

سیاوش یکی روز و پیران بهم
 نشستند و گفتند هر بیش و کم
 بدو گفت پیران کزین بوم و بر
 چنانی که باشد کسی برگذر
 بدین مهربانی که بر تست شاه
 به نام تو خسپد به آرامگاه
 چنان دان که خرم بهارش توی
 نگارش تویی غمگسارش تویی
 بزرگی و فرزند کاووس شاه
 سر از بس هنرها رسیده به ماه
 پدر پیر سر شد تو برنا دلی
 نگر سر ز تاج کیی نگسلی
 به ایران و توران توی شهریار
 ز شاهان یکی پرهنر یادگار
 بنه دل برین بوم و جایی بساز
 چنان چون بود درخور کام و ناز
 نبینمت پیوسته‌ی خون کسی
 کجا داری مهر بر تو بسی
 برادر نداری نه خواهر نه زن
 چو شاخ گلی بر کنار چمن
 یکی زن نگه کن سزاوار خویش
 از ایران منه درد و تیمار پیش
 پس از مرگ کاووس ایران تراست
 همان تاج و تخت دلیران تراست
 پس پرده‌ی شهریار جهان
 سه ماهست با زیور اندر نهان
 اگر ماه را دیده بودی سپاه
 از ایشان نه برداشتی چشم ماه
 سه اندر شبستان گرسیوزاند
 که از مام وز باب با پروزاند
 نبیره فریدون و فرزند شاه
 که هم جاه دارند و هم تاج و گاه
 ولیکن ترا آن سزاوارتر
 که از دامن شاه جویی گهر
 پس پرده‌ی من چهارند خرد
 چو باید ترا بنده باید شمرد
 ازیشان جریرست مهتر بسال
 که از خوبرویان ندارد همال
 یکی دختری هستی آراسته
 چو ماه درخشنده یا خواسته
 نخواهد کسی را که آن رای نیست
 بجز چهر شاهش دلارای نیست
 ز خوبان جریرست انباز تو
 بود روز رخشنده دمساز تو

اگر رای باشد ترا بنده ایست
به پیش تو اندر پرستنده ایست
سیاوش بدو گفت دارم سپاس
مرا خود ز فرزند برتر شناس
گر او باشدم نازش جان و تن
نخواهم جزو کس ازین انجمن
سپاسی نهی زین همی بر سرم
که تا زنده ام حق آن نسپرم
پس آنگاه پیران ز نزدیک اوی
سوی خانه ی خویش بنهاد روی
چو پیران ز پیش سیاوش برفت
به نزدیک گلشهر تازید تفت
بدو گفت کار جریره بساز
به فر سیاوش خسرو به ناز
چگونه نباشیم امروز شاد
که داماد باشد نبیره قباد
بیورد گلشهر دخترش را
نهاد از بر تارک افسرش را
به دیبا و دینار و در و درم
به بوی و به رنگ و به هر بیش و کم
بیاراست او را چو خرم بهار
فرستاد در شب بر شهریار
مراو را بییوست با شاه نو
نشانند از بر گاه چون ماه نو
ندانست کس گنج او را شمار
ز یاقوت و ز تاج گوهرنگار
سیاوش چو روی جریره بدید
خوش آمدش خندید و شادی گزید
همی بود با او شب و روز شاد
نیامد ز کاووس و دستانش یاد
برین نیز چندی بگردید چرخ
سیاوش را بد ز نیکیش به رخ
ورا هر زمان پیش افراسیاب
فرونتر بدی حشمت و جاه و آب
یکی روز پیران به به روزگار
سیاوش را گفت کای نامدار
تو دانی که سالار توران سپاه
ز اوج فلک برفرازد کلاه
شب و روز روشن روانش توی
دل و هوش و توش و توانش توی
چو با او تو پیوسته ی خون شوی
ازین پایه هر دم به افزون شوی
بباشد امیدش به تو استوار
که خواهی بدن پیش او پایدار

اگر چند فرزند من خویش تست
مرا غم ز بهر کم و بیش تست
فرنگیس مهتر ز خویان اوی
نبینی به گیتی چنان موی و روی
به بالا ز سرو سهی برترست
ز مشک سیه بر سرش افسرست
هنرها و دانش ز اندازه بیش
خرد را پرستار دارد به پیش
از افراسیاب ار بخواهی رواست
چنو بت به کشمیر و کابل کجاست
شود شاه پرمایه پیوند تو
درفشان شود فر و اورند تو
چو فرمان دهی من بگویم بدوی
بجویم بدین نزد او آبروی
سیاوش به پیران نگه کرد و گفت
که فرمان یزدان نشاید نهفت
اگر آسمانی چنین است رای
مرا با سپهر روان نیست پای
اگر من به ایران نخواهم رسید
نخواهم همی روی کاووس دید
چو دستان که پروردگار منست
تہمتن که روشن بهار منست
چو بهرام و چون زنگہی شاوران
جزین نامدران کنداوران
چو از روی ایشان ببايد برید
به توران همی جای باید گزید
پدر باش و این کدخدایی بساز
مگو این سخن با زمین جز به راز
اگر بخت باشد مرا نیکخواه
همانا دهد ره به پیوند شاه
همی گفت و مژگان پر از آب کرد
همی برزد اندر میان باد سرد
بدو گفت پیران که با روزگار
نسازد خرد یافته کارزار
نیابی گذر تو ز گردان سپهر
کزویست آرام و پرخاش و مهر
به ایران اگر دوستان داشتی
به یزدان سپردی و بگذاشتی
نشست و نشانت کنون ایدرست
سر تخت ایران به دست اندرست
بگفت این و برخاست از پیش او
چو آگاه گشت از کم و بیش او
به شادی بشد تا بدرگاه شاه
فرود آمد و برگشادند راه

همی بود بر پیش او یک زمان
بدو گفت سالار نیکوگمان
که چندین چه باشی به پیشم به پای
چه خواهی به گیتی چه آیدت رای
سپاه و در گنج من پیش تست
مرا سودمندی کم و بیش تست
کسی کاو به زندان و بند منست
گشادنش درد و گزند منست
ز خشم و ز بند من آزاد گشت
ز بهر تو پیگار من باد گشت
ز بسیار و اندک چه باید بخواه
ز تیغ و ز مهر و ز تخت و کلاه
خردمند پاسخ چنین داد باز
که از تو مبادا جهان بی نیاز
مرا خواسته هست و گنج و سپاه
به بخت تو هم تیغ و هم تاج و گاه
ز بهر سیاوش پیامی دراز
رسانم به گوش سپهبد به راز
مرا گفت با شاه ترکان بگوی
که من شاد دل گشتم و نامجوی
بپروردم چون پدر در کنار
همه شادی آورد بخت تو بار
کنون همچنین کدخدایی بساز
به نیک و بد از تو نیم بی نیاز
پس پرده‌ی تو یکی دخترست
که ایوان و تخت مرا درخورست
فرنگیس خواند همی مادرش
شود شاد اگر باشم اندر خورش
پراندیشه شد جان افراسیاب
چنین گفت با دیده کرده پرآب
که من گفته‌ام پیش ازین داستان
نبودی بران گفته همداستان
چنین گفت با من یکی هوشمند
که رایش خرد بود و دانش بلند
که ای دایه‌ی بچه‌ی شیرین
چه رنجی که جان هم نیاری به بر
و دیگر که از پیش کندآوران
ز کار ستاره شمر بخردان
شمار ستاره به پیش پدر
همی راندندی همه در بدر
کزین دو نژاده یکی شهریار
بباید بگیرد جهان در کنار
به توران نماند برو بوم و رست
کلاه من اندازد از کین نخست

کنون باورم شد که او این بگفت
 که گردون گردان چه دارد نهفت
 چرا کشت باید درختی به دست
 که بارش بود زهر و برگش کبست
 ز کاووس وز تخم افراسیاب
 چو آتش بود تیز یا موج آب
 ندانم به توران گراید به مهر
 وگر سوی ایران کند پاک چهر
 چرا بر گمان زهر باید چشید
 دم مار خیره نباید گزید
 بدو گفت پیران که ای شهریار
 دلت را بدین کار غمگین مدار
 کسی کز نژاد سیاوش بود
 خردمند و بیدار و خامش بود
 بگفت ستاره‌شمر مگرو ایچ
 خردگیر و کار سیاوش بسیج
 کزین دو نژاده یکی نامور
 برآرد به خورشید تابنده سر
 بایران و توران بود شهریار
 دو کشور برآساید از کارزار
 وگر زین نشان راز دارد سپهر
 بیفزایدش هم باندیشه مهر
 بخواهد بدن بی‌گمان بودنی
 نگاهد به پرهیز افزودنی
 نگه کن که این کار فرخ بود
 ز بخت آنچ پرسند پاسخ بود
 ز تخم فریدون وز کیقباد
 فروزنده‌تر زین نباشد نژاد
 به پیران چنین گفت پس شهریار
 که رای تو بر بد نیاید به کار
 به فرمان و رای تو کردم سخن
 برو هرچ باید به خوبی بکن
 دو تا گشت پیران و بردش نماز
 بسی آفرین کرد و برگشت باز
 به نزد سیاوش خرامید زود
 برو بر شمرد آن کجا رفته بود
 نشستند شادان دل آن شب بهم
 به باده بشستند جان را ز غم
 چو خورشید از چرخ گردنده سر
 برآورد برسان زرین سپر
 سپهدار پیران میان را بیست
 یکی بارهی تیزرو برنشست
 به کاخ سیاوش بنهاد روی
 بسی آفرین خواند بر فر اوی

بدو گفت کامروز برساز کار
 به مهمانی دختر شهریار
 چو فرمان دهی من سزاوار او
 میان را بینم پی کار او
 سیاووش را دل پر آرم بود
 ز پیران رخانش پر از شرم بود
 بدو گفت رو هرچ باید بساز
 تو دانی که از تو مرا نیست راز
 چو بشنید پیران سوی خانه رفت
 دل و جان بیست اندر آن کار تفت
 در خانه‌ی جامه‌ی نابرید
 به گلشهر بسپرد پیران کلید
 کجا بود کدبانوی پهلوان
 ستوده زنی بود روشن روان
 به گنج اندرون آنچ بد نامدار
 گزیده ز زریفت چینی هزار
 زبرجد طبقها و پیروزه جام
 پر از نافه‌ی مشک و پر عود خام
 دو افسر پر از گوهر شاهوار
 دو یاره یکی طوق و دو گوشوار
 ز گستردنیها شتروار شست
 ز زریفت پوشیدینها سه دست
 همه پیکرش سرخ کرده به زر
 برو بافته چند گونه گهر
 ز سیمین و زرین شتربار سی
 طبقها و از جامه‌ی پارسی
 یکی تخت زرین و کرسی چهار
 سه نعلین زرین زبرجد نگار
 پرستنده سیصد به زرین کلاه
 ز خویشان نزدیک صد نیک‌خواه
 پرستار با جام زرین دو شست
 گرفته ازان جام هر یک به دست
 همان صد طبق مشک و صد زعفران
 سپردند یکسر به فرمانبران
 به زرین عماری و دیبا و جلیل
 برفتند با خواسته خیل خیل
 بیورد بانو ز بهر نثار
 ز دینار با خویشتن سی‌هزار
 به نزد فرنگیس بردند چیز
 روانشان پر از آفرین بود نیز
 وزان روی پیران و افراسیاب
 ز بهر سیاوش همه پرشتاب
 به یک هفته بر مرغ و ماهی نخفت
 نیمد سر یک تن اندر نهفت

زمین باغ گشت از کران تا کران
ز شادی و آوای رامشگران
به پیوستگی بر گوا ساختند
چو زین عهد و پیمان پرداختند
پیامی فرستاد پیران چو دود
به گلشهر گفتا فرنگیس زود
هم امشب به کاخ سیاوش رود
خردمند و بیدار و خامش رود
چو بانوی بشنید پیغام اوی
به سوی فرنگیس بنهاد روی
زمین را ببوسید گلشهر و گفت
که خورشید را گشت ناهید جفت
هم امشب باید شدن نزد شاه
بیاراستن گاه او را به ماه
بیامد فرنگیس چون ماه نو
به نزدیک آن تاجور شاه نو
بدین کار بگذشت یک هفته نیز
سپهد بیاراست بسیار چیز
از اسپان تازی و از گوسفند
همان جوشن و خود و تیغ و کمند
ز دینار و از بدرهای درم
ز پوشیدنیها و از بیش و کم
وزین مرز تا پیش دریای چین
همی نام بردند شهر و زمین
به فرسنگ صد بود بالای او
نشایست پیمود پهنای او
نوشتند منشور بر پرنیان
همه پادشاهی به رسم کیان
به خان سیاوش فرستاد شاه
یکی تخت زرین و زرین کلاه
ازان پس بیاراست میدان سور
هرآنکس که رفتی ز نزدیک و دور
می و خوان و خوالیگران یافتی
بخوردی و هرچند برتافتی
ببردی و رفتی سوی خان خویش
بدی شاد یک هفته مهمان خویش
در بسته زندانها برگشاد
ازو شادمان بخت و او نیز شاد
به هشتم سیاوش بیامد به گاه
اباگرد پیران به نزدیک شاه
گرفتند هر دو برو آفرین
که ای مهتر و شهریار زمین
همیشه ترا جاودان باد روز
به شادی و بدخواه را پشت کوز

وزان جایگه بازگشتند شاد
 بسی از جهاندار کردند یاد
 چنین نیز یک سال گردان سپهر
 همی گشت بیدار بر داد و مهر
 فرستاده آمد ز نزدیک شاه
 به نزد سیاوش یکی نیک‌خواه
 که پرسد همی شاه را شهریار
 همی گوید ای مهتر نامدار
 بود کت ز من دل بگیرد همی
 وزین برنشستن گزیرد همی
 از ایدر ترا داده‌ام تا به چین
 یکی گرد برگرد و بنگر زمین
 به شهری که آرام و رای آیدت
 همان آرزوها بجای آیدت
 به شادی بباش و به نیکی بمان
 ز خویی مپرداز دل یک زمان
 سیاوش ز گفتار او گشت شاد
 بزد نای و کوس و بنه برنهاد
 سلیح و سپاه و نگین و کلاه
 بردند زین‌گونه با او به راه
 فراوان عماری بیاراستند
 پس پرده خویان بیاراستند
 فرنگیس را در عماری نشاند
 بنه برنهاد و سپه را براند
 ازو بازنگسست پیران گرد
 بنه برنهاد و سپه را ببرد
 به شادی برفتند سوی ختن
 همه نامداران شدند انجمن
 که سالار پیران ازان شهر بود
 که از بدگمانیش بی‌بهر بود
 همی بود یکماه مهمان او
 بران سر چنین بود پیمان او
 ز خوردن نیاسود یک روز شاه
 گهی رود و می گاه نخچیرگاه
 سر ماه برخاست آوای کوس
 برانگه که خیزد خروش خروس
 پیامد سوی پادشاهی خویش
 سپاه از پس پشت و پیران ز پیش
 بران مرز و بوم اندر آگه شدند
 بزرگان به راه شهنشه شدند
 به شادی دل از جای برخاستند
 جهانی به آیین بیاراستند
 ازان پادشاهی خروشی بخاست
 تو گفتی زمین گشت با چرخ راست

ز بس رامش و ناله‌ی کرنا‌ی
 تو گفتی بچنید همی دل ز جای
 بجایی رسیدند کاباد بود
 یکی خوب فرخنده بنیاد بود
 به یک روی دریا و یک روی کوه
 برو بر ز نخچیر گشته گروه
 درختان بسیار و آب روان
 همی شد دل سالخورده جوان
 سیاوش به پیران سخن برگشاد
 که اینت بر و بوم فرخ نهاد
 بسازم من ایدر یکی خوب جای
 که باشد به شادی مرا رهنمای
 برآرم یکی شارستان فراخ
 فراوان کنم اندرو باغ و کاخ
 نشستن‌گهی بر فرازم به ماه
 چنان چون بود در خور تاج و گاه
 بدو گفت پیران که ای خوب رای
 بران رو که اندیشه آرد بجای
 چو فرمان دهد من بران سان که خواست
 برآرم یکی جای تا ماه راست
 نخواهم که باشد مرا بوم و گنج
 زمان و زمین از تو دارم سپنج
 یکی شارستان سازم ایدر فراخ
 فراوان بدو اندر ایوان و کاخ
 سیاوش بدو گفت کای بختیار
 درخت بزرگی تو آری به بار
 مرا گنج و خوبی همه زان تست
 به هر جای رنج تو بینم نخست
 یکی شهر سازم بدین جای من
 که خیره بماند دل انجمن
 ازان بوم خرم چو گشتند باز
 سیاوش همی بود با دل به راز
 از اخترشناسان پرسید شاه
 که گر سازم ایدر یکی جایگاه
 ازو فر و بختم به سامان بود
 وگرکار با جنگ سازان بود
 بگفتند یکسر به شاه گزین
 که بس نیست فرخنده بنیاد این
 از اخترشناسان برآورد خشم
 دلش گشت پردرد و پرآب چشم
 کجا گفته بودند با او ز پیش
 که چون بگذرد چرخ بر کار خویش
 سرانجام چون گرددت روزگار
 به زشتی شود بخت آموزگار

عنان تگاور همی داشت نرم
همی ریخت از دیدگان آب گرم
بدو گفت پیران که ای شهریار
چه بودت که گشتی چنین سوگوار
چنین داد پاسخ که چرخ بلند
دلم کرد پردرد و جانم نژند
که هر چند گرد آورم خواسته
هم از گنج و هم تاج آراسته
به فرجام یکسر به دشمن رسد
بدی بد بود مرگ بر تن رسد
کجا آن حکیمان و دانندگان
همان رنج بردار خوانندگان
کجا آن سر تاج شاهنشهان
کجا آن دلاور گرامی مهان
کجا آن بتان پر از ناز و شرم
سخن گفتن خوب و آوای نرم
کجا آنک پر کوه بودش کنام
رمیده ز آرام وز کام و نام
چو گیتی تهی ماند از راستان
تو ایدر بیودن مزین داستان
ز خاکیم و باید شدن زیر خاک
همه جای ترسست و تیمار و باک
تو رفتی و گیتی بماند دراز
کسی آشکارا نداند ز راز
جهان سر به سر عبرت و حکمتست
چرا زو همه بهر من غفلتست
چو شد سال برشست و شش چاره جوی
ز بیشی و از رنج برتاب روی
تو چنگ فزونی زدی بر جهان
گذشتند بر تو بسی همرهان
چو زان نامداران جهان شد تهی
تو تاج فزونی چرا برنهی
نباشی بدین گفته همداستان
یکی شو بخوان نامه‌ی باستان
کزیشان جهان یکسر آباد بود
بدانگه که اندر جهان داد بود
ز من بشنو از گنگ دژ داستان
بدین داستان باش همداستان
که چون گنگ دژ در جهان جای نیست
بدان سان زمینی دلارای نیست
که آن را سیاوش برآورده بود
بسی اندرو رنجهای برده بود
به یک ماه زان روی دریای چین
که بی‌نام بود آن زمان و زمین

بیابان بیاید چو دریا گذشت
بینی یکی پهن بی آب دشت
کزین بگذری بینی آباد شهر
کزان شهرها بر توان داشت بهر
ازان پس یکی کوه بینی بلند
که بالای او برتر از چون و چند
مرین کوه را گنگ دژ در میان
بدان کت ز دانش نیاید زیان
چو فرسنگ صد گرد بر گرد کوه
ز بالای او چشم گردد ستوه
ز هر سو که پویی بدو راه نیست
همه گرد بر گرد او در یکیست
بدین کوه بینی دو فرسنگ تنگ
ازین روی و زان روی دیوار سنگ
بدین چند فرسنگ اگر پنج مرد
بیاشد به راه از پی کارکرد
نیابد بریشان گذر صد هزار
زره دار و بر گستان و سوار
چو زین بگذری شهر بینی فراخ
همه گلشن و باغ و ایوان و کاخ
همه شهر گرمابه و رود و جوی
به هر برزنی آتش و رنگ و بوی
همه کوه نخچیر و آهو به دشت
چو این شهر بینی نشاید گذشت
تذروان و طاووس و کبک دری
بیابی چو از کوهها بگذری
نه گرمایش گرم و نه سرماش سرد
همه جای شادی و آرام و خورد
نبینی بدان شهر بیمار کس
یکی بوستان بهشتست و بس
همه آبها روشن و خوشگوار
همیشه بر و بوم او چون بهار
درازی و پهنایش سی بار سی
بود گر بیمایدش پارسی
یک و نیم فرسنگ بالای کوه
که از رفتنش مرد گردد ستوه
وزان روی هامونی آید پدید
کزان خوینتر جایها کس ندید
همه گلشن و باغ و ایوان بود
کش ایوانها سر به کیوان بود
بشد پور کاووس و آنجای دید
مر آن را ز ایران همی برگزید
تن خویش را نامبردار کرد
فزونی یکی نیز دیوار کرد

ز سنگ و ز گچ بود و چندی رخام
 وزان جوهری کش ندانیم نام
 دو صد رش فزونست بالای اوی
 همان سی و پنجست پهنای اوی
 که آن را کسی تا نبیند به چشم
 تو گویی ز گوینده گیرند خشم
 نیاید برو منجنیق و نه تیر
 بیاید ترا دیدن آن ناگزیر
 ز تیغش دو فرسنگ تا بوم خاک
 همه گرد بر گرد خاکش مفاک
 نبیند ز بن دیده بر تیغ کوه
 هم از بر شدن مرد گردد ستوه
 بدان آفرین کان چنان آفرید
 ابا آشکارا نهان آفرید
 نبایست یار و نه آموزگار
 برو بر همه کار دشوار خوار
 جز او را مخوان کردگار جهان
 جز او را مدان آشکار و نهان
 به پیغمبرش بر کنیم آفرین
 بیارانش بر هر یکی همچین
 مرا فر نیکی دهش یار بود
 خردمندی و بخت بیدار بود
 برین سان یکی شارستان ساختند
 سرش را به پروین پرداختند
 کنون اندرین هم به کار آوریم
 بدو در فراوان نگار آوریم
 چه بندی دل اندر سرای سپنج
 چه یازی به رنج و چه نازی به گنج
 که از رنج دیگر کسی برخوردار
 جهانجوی دشمن چرا پرورد
 چو خرم شود جای آراسته
 پدید آید از هر سوی خواسته
 نباشد مرا بودن ایدر بسی
 نشیند برین جای دیگر کسی
 نه من شاد باشم نه فرزند من
 نه پرمایه گردی ز پیوند من
 نباشد مرا زندگانی دراز
 ز کاخ و ز ایوان شوم بی نیاز
 شود تخت من گاه افراسیاب
 کند بی گنه مرگ بر من شتاب
 چنین است رای سپهر بلند
 گهی شاد دارد گهی مستمند
 بدو گفت پیران کای سرفراز
 مکن خیره اندیشه‌ی دل دراز

که افراسیاب از بلا پشت تست
 به شاهی نگین اندر انگشت تست
 مرا نیز تا جان بود در تنم
 بکوشم که پیمان تو نشکنم
 نمانم که بادی به تو بگذرد
 وگر موی بر تو هوا بشمرد
 سیاوش بدو گفت کای نیکنام
 نبینم جز از نیکنامیت کام
 تو پیمان چنین داری و رای راست
 ولیکن فلک را جز اینست خواست
 همه راز من آشکارا به تست
 که بیدار دل بادی و تندرست
 من آگاهی از فر یزدان دهم
 هم از راز چرخ بلند آگهم
 بگویم ترا بودنیها درست
 ز ایوان و کاخ اندرآیم نخست
 بدان تا نگوئی چو بینی جهان
 که این بر سیاوش چرا شد نهان
 تو ای گرد پیران بسیار هوش
 بدین گفتهها پهن بگشای گوش
 فراوان بدین نگذرد روزگار
 که بر دست بیداردل شهریار
 شوم زار من کشته بر بی گناه
 کسی دیگر آراید این تاج و گاه
 ز گفتار بدخواه و ز بخت بد
 چنین بی گنه بر سرم بد رسد
 ز کشته شود زندگانی دژم
 برآشوبد ایران و توران بهم
 پر از رنج گردد سراسر زمین
 دو کشور شود پر ز شمشیر و کین
 بسی سرخ و زرد و سیاه و بنفش
 از ایران و توران ببینی درفش
 بسی غارت و بردن خواسته
 پراگندن گنج آراسته
 بسا کشورها کان به پای ستور
 بکوبند و گردد به جوی آب شور
 از ایران و توران برآید خروش
 جهانی ز خون من آید به جوش
 جهاندار بر چرخ چونین نوشت
 به فرمان او بردهد هرچ کشت
 سپهدار ترکان ز کردار خویش
 پشیمان شود هم ز گفتار خویش
 پشیمانی آنکه نداردش سود
 که برخیزد از بوم آباد دود

بیا تا به شادی خوریم و دهیم
 چو گاه گذشتن بود بگذریم
 چو بشنید پیران و اندیشه کرد
 ز گفتار او شد دلش پر ز درد
 چنین گفت کز من بد آمد به من
 گر او راست گوید همی این سخن
 ورا من کشیده به توران زمین
 پراگندم اندر جهان تخم کین
 شمردم همه باد گفتار شاه
 چنین هم همی گفت با من پگاه
 وزان پس چنین گفت با دل به مهر
 که از جنبش و راز گردان سپهر
 چه داند بدو رازها کی گشاد
 همانا ز ایرانش آمد بیاد
 ز کاووس و ز تخت شاهنشهی
 بیاد آمدش روزگار بهی
 دل خویش زان گفته خرسند کرد
 نه آهنگ رای خردمند کرد
 همه راه زین گونه بد گفت و گوی
 دل از بودنیها پر از جست و جوی
 چو از پشت اسپان فرود آمدند
 ز گفتار یکباره دم برزدند
 یکی خوان زرین بیاراستند
 می و رود و رامشگران خواستند
 ببودند یک هفته زین گونه شاد
 ز شاهان گیتی گرفتند یاد
 به هشتم یکی نامه آمد ز شاه
 به نزدیک سالار توران سپاه
 کزانجا برو تا به دریای چین
 ازان پس گذر کن به مکران زمین
 همی رو چنین تا سر مرز هند
 وزانجا گذر کن به دریای سند
 همه باژ کشور سراسر بخواه
 بگستر به مرز خزر در سپاه
 برآمد خروش از در پهلوان
 ز بانگ تیره زمین شد نوان
 ز هر سو سپاه انجمن شد به روی
 یکی لشکری گشت پرخاش جوی
 به نزد سیاوش بسی خواسته
 ز دینار و اسپان آراسته
 به هنگام پدرود کردن بماند
 به فرمان برفت و سپه را براند
 هیونی ز نزدیک افراسیاب
 چو آتش بیامد به هنگام خواب

یکی نامه سوی سیاوش به مهر
 نوشته به کردار گردان سپهر
 که تا تو برفتی نیم شادمان
 از اندیشه بی غم نیم یک زمان
 ولیکن من اندر خور رای تو
 به توران بجستم همی جای تو
 گر آنجا که هستی خوش و خرم است
 چنان چون بیاید دلت بی غم است
 به شادی بباش و به نیکی بمان
 تو شادان بداندیش تو با غمان
 بدان پادشاهی همی بازگرد
 سر بدسگال اندرآور به گرد
 سیاوش سپه برگرفت و برفت
 بدان سو که فرمود سالار تفت
 صد اشتر ز گنج و درم بار کرد
 چهل را همه بار دینار کرد
 هزار اشتر بختی سرخ موی
 بنه بر نهادند با رنگ و بوی
 از ایران و توران گزیده سوار
 برفتند شمشیرزن ده هزار
 به پیش سپاه اندرون خواسته
 عماری و خویان آراسته
 ز یاقوت و ز گوهر شاهوار
 چه از طوق و ز تاج وز گوشوار
 چه مشک و چه کافور و عود و عبیر
 چه دیبا و چه تختهای حریر
 ز مصری و چینی و از پارسی
 همی رفت با او شتر بار سی
 چو آمد بران شارستان دست آخت
 دو فرسنگ بالا و پهنانش ساخت
 از ایوان و میدان و کاخ بلند
 ز پالیز وز گلشن ارجمند
 بیاراست شهری بسان بهشت
 به هامون گل و سنبل و لاله کشت
 بر ایوان نگارید چندی نگار
 ز شاهان وز بزم وز کارزار
 نگار سر و تاج و کاووس شاه
 نگارید با یاره و گرز و گاه
 بر تخت او رستم پیلتن
 همان زال و گودرز و آن انجمن
 ز دیگر سو افراسیاب و سپاه
 چو پیران و گرسیوز کینه خواه
 بهر گوشه ای گنبدی ساخته
 سرش را به ابراندر افراخته

نشسته سراینده رامشگران
 سر اندر ستاره سران سران
 سیاوش گردش نهادند نام
 همه شهر زان شارستان شادکام
 چو پیران بیامد ز هند و ز چین
 سخن رفت زان شهر با آفرین
 خنیده به توران سیاوش گرد
 کز اختر بنش کرده شد روز ارد
 از ایوان و کاخ و ز پالیز و باغ
 ز کوه و در و رود وز دشت راغ
 شتاب آمدش تا ببیند که شاه
 چه کرد اندران نامور جایگاه
 هرآنکس که او از در کار بود
 بدان مرز با او سزاوار بود
 هزار از هنرمند گردان گرد
 چو هنگامه‌ی رفتن آمد ببرد
 چو آمد به نزدیک آن جایگاه
 سیاوش پذیره شدش با سپاه
 چو پیران به نزد سیاوش رسید
 پیاده شد از دور کاو را بدید
 سیاوش فرود آمد از نیل رنگ
 مر او را گرفت اندر آغوش تنگ
 بگشتند هر دو بدان شارستان
 ز هر در زدند از هنر داستان
 سراسر همه باغ و میدان و کاخ
 همی دید هرسو بنای فراخ
 سپهدار پیران ز هر سو براند
 بسی آفرین بر سیاوش بخواند
 بدو گفت گر فر و برز کیان
 نبودیت با دانش اندر جهان
 کی آغاز کردی بدین گونه جای
 کجا آمدی جای زین سان به پای
 بماناد تا رستخیز این نشان
 میان دلیران و گردنکشان
 پسر بر پسر همچنین شاد باد
 جهاندار و پیروز و فرخ نژاد
 چو یک بهره از شهر خرم بدید
 به ایوان و باغ سیاوش رسید
 به کاخ فرنگیس بنهاد روی
 چنان شاد و پیروز و دیهیم جوی
 پذیره شدش دختر شهریار
 به پرسید و دینار کردش نثار
 چو بر تخت بنشست و آن جای دید
 بران سان بهشتی دلارای دید

بدان نیز چندی ستایش گرفت
 جهان آفرین را نیایش گرفت
 ازان پس بخوردن گرفتند کار
 می و خوان و رامشگر و میگسار
 بیودند یک هفته با می به دست
 گهی خرم و شاددل گاه مست
 به هشتم ره آورد پیش آورید
 همان هدیه‌ی شارستان چون سزید
 ز یاقوت و ز گوهر شاهوار
 ز دینار و ز تاج گوهرنگار
 ز دیبا و اسپان به زین پلنگ
 به زرین ستام و جناغ خدنگ
 فرنگیس را افسر و گوشوار
 همان یاره و طوق گوهرنگار
 بداد و بیامد بسوی ختن
 همی رای زد شاد با انجمن
 چو آمد به شادی به ایوان خویش
 همانگاه شد در شبستان خویش
 به گلشهر گفت آنک خرم بهشت
 ندید و نداند که رضوان چه کشت
 چو خورشید بر گاه فرخ سروش
 نشسته به آیین و با فر و هوش
 به رامش بپیمای لختی زمین
 برو شارستان سیاوش بین
 خداوند ازان شهر نیکوترست
 تو گویی فروزنده‌ی خاورست
 وزان جایگاه نزد افراسیاب
 همی رفت برسان کشتی بر آب
 بیامد بگفت آن کجا کرده بود
 همان باژ کشور که آورده بود
 بیاورد پیشش همه سربسر
 بدادش ز کشور سراسر خبر
 که از داد شه گشت آباد بوم
 ز دریای چین تا به دریای روم
 وزانجا به کار سیاوش رسید
 سراسر همه یاد کرد آنچ دید
 ز کار سیاوش پرسید شاه
 وزان شهر و آن کشور و جایگاه
 بدو گفت پیران که خرم بهشت
 کسی کاو نبیند به اردیبهشت
 سروش آوریدش همانا خبر
 که چونان نگاریدش آن بوم و بر
 همانا ندانند ازان شهر باز
 نه خورشید ازان مهتر سرافراز

یکی شهر دیدم که اندر زمین
نبیند دگر کس به توران و چین
ز پس باغ و ایوان و آب روان
برآمیخت گفتی خرد با روان
چو کاخ فرنگیس دیدم ز دور
چو گنج گهر بد به میدان سور
بدان زیب و آیین که داماد تست
ز خوبی به کام دل شاد تست
گله کرد باید به گیتی یله
ترا چون نباشد ز گیتی گله
گر ایدونک آید ز مینو سروش
نباشد بدان فر و اورنگ و هوش
و دیگر دو کشور ز جنگ و ز جوش
برآسود چون مهتر آمد به هوش
بماناد بر ما چنین جاودان
دل هوشمندان و رای ردان
ز گفتار او شاد شد شهریار
که دخت برومندش آمد به بار
به گرسیوز این داستان برگشاد
سخنهای پیران همه کرد یاد
پس آنکه به گرسیوز آهسته گفت
نهفته همه برگشاد از نهفت
بدو گفت رو تا سیاوش گرد
بین تا چه جایست بر گرد گرد
سیاوش به توران زمین دل نهاد
از ایران نگیرد دگر هیچ یاد
مگر کرد پدرود تخت و کلاه
چو گودرز و بهرام و کاووس شاه
بران خرمی بر یکی خارستان
همی بوم و بر سازد و شارستان
فرنگیس را کاخهای بلند
برآورد و دارد همی ارجمند
چو بینی به خوبی فراوان بگوی
به چشم بزرگی نگه کن به روی
چو نخچیر و می باشد و دشت و کوه
نشینند پیشت ز ایران گروه
بدانکه که یاد من آید به دست
چو خوردی به شادی بیاید نشست
یکی هدیه آرای بسیار مر
ز دینار وز اسب و زرین کمر
همان گوهر و تخت و دیبای چین
همان یاره و گرز و تیغ و نگین
ز گستردنیها و از بوی و رنگ
بین تا ز گنجت چه آید به چنگ

فرنگیس را هدیه بر همچنین
برو با زبانی پر از آفرین
اگر آب دارد ترا میزبان
بران شهر خرم دو هفته بمان

نگه کرد گرسیوز نامدار
سواران ترکان گزیده هزار
خنیده سپاه اندرآورد گرد
بشد شادمان تا سیاوش گرد
سیاوش چو بشنید بسپرد راه
پذیره شدش تازیان با سپاه
گرفتند مر یکدگر را کنار
سیاوش بیرسید از شهریار
به ایوان کشیدند زان جایگاه
سیاوش بیاراست جای سپاه
دگر روز گرسیوز آمد پگاه
بیاورد خلعت ز نزدیک شاه
سیاوش بدان خلعت شهریار
نگه کرد و شد چون گل اندر بهار
نشست از بر باره‌ی گام زن
سواران ایران شدند انجمن
همه شهر و برزن یکایک بدوی
نمود و سوی کاخ بنهاد روی
هم آنگه به نزد سیاوش چو باد
سواری بیامد ورا مژده داد
که از دختر پهلوان سپاه
یکی کودک آمد به مانند شاه
ورا نام کردند فرخ فرود
به تیره شب آمد چو پیران شنود
به زودی مرا با سواری دگر
بگفت اینک شو شاه را مژده بر
همان مادر کودک ارجمند
جریره سر بانوان بلند
بفرمود یکسر به فرمانبران
زدن دست آن خرد بر زعفران
نهادند بر پشت این نامه بر
که پیش سیاوش خودکامه بر
بگویش که هر چند من سالخورد
بدم پاک یزدان مرا شاد کرد
سیاوش بدو گفت گاه مهی
ازین تخمه هرگز مبادا تهی
فرستاده را داد چندان درم
که آرنده گشت از کشیدن دژم
به کاخ فرنگیس رفتند شاد

بدید آن بزرگی فرخ نژاد
 پرستار چندی به زرین کلاه
 فرنگیس با تاج در پیش‌گاه
 فرود آمد از تخت و بردش نثار
 بپرسیدش از شهر و ز شهریار
 دل و مغز گرسیوز آمد به جوش
 دگرگونه‌تر شد به آیین و هوش
 به دل گفت سالی چنین بگذرد
 سیاوش کسی را به کس نشمرد
 همش پادشاهیست و هم تاج و گاه
 همش گنج و هم دانش و هم سپاه
 نهان دل خویش پیدا نکرد
 همی بود پیچان و رخساره زرد
 بدو گفت برخوردی از رنج خویش
 همه سال شادان دل از گنج خویش
 نهادند در کاخ زرین دو تخت
 نشستند شادان دل و نیک‌بخت
 نوازنده‌ی رود با میگسار
 پیامد بر تخت گوهرنگار
 ز نالیدن چنگ و رود و سرود
 به شادی همی داد دل را درود
 چو خورشید تابنده بگشاد راز
 به هرجای بنمود چهر از فراز
 سیاوش ز ایوان به میدان گذشت
 به بازی همی گرد میدان بگشت
 چو گرسیوز آمد بینداخت گوی
 سپهد پس گوی بنهاد روی
 چو او گوی در زخم چوگان گرفت
 هم‌آورد او خاک میدان گرفت
 ز چوگان او گوی شد ناپدید
 تو گفتی سپهرش همی برکشید
 بفرمود تا تخت زرین نهند
 به میدان پرخاش ژوبین نهند
 دو مهتر نشستند بر تخت زر
 بدان تا کرا بفرورد هنر
 بدو گفت گرسیوز ای شهریار
 هنرمند وز خسروان یادگار
 هنر بر گهر نیز کرده گذر
 سزد گر نمایی به ترکان هنر
 به نوک سنان و به تیر و کمان
 زمین آورد تیرگی یک زمان
 به بر زد سیاوش بدان کار دست
 به زین اندر آمد ز تخت نشست
 زره را به هم بر بیستند پنج

که از یک زره تن رسیدی به رنج
نهادند بر خط آوردگاه
نظاره برو بر زهر سو سپاه
سیاوش یکی نیزه‌ی شاهوار
کجا داشتی از پدر یادگار
که در جنگ مازندران داشتی
به نخچیر بر شیر بگذاشتی
بوردگه رفت نیزه بدست
عنان را بیچید چون پیل مست
بزد نیزه و برگرفت آن زره
زره را نمائد ایچ بند و گره
از آورد نیزه برآورد راست
زره را بینداخت زان سو که خواست
سواران گرسیوز دام ساز
برفتند با نیزه‌های دراز
فراوان بگشتند گرد زره
ز میدان نه بر شد زره یک گره
سیاوش سپر خواست گیلی چهار
دو چوبین و دو ز آهن آبدار
کمان خواست با تیرهای خدنگ
شش اندر میان زد سه چوبه به تنگ
یکی در کمان راند و بغشارد ران
نظاره به گردش سپاهی گران
بران چار چوبین و ز آهن سپر
گذر کرد پیکان آن نامور
بزد هم بر آن گونه دو چوبه تیر
برو آفرین کرد برنا و پیر
ازان ده یکی بی‌گذاره نمائد
برو هر کسی نام یزدان بخواند
بدو گفت گرسیوز ای شهریار
به ایران و توران ترا نیست یار
بیا تا من و تو بوردگاه
بتازیم هر دو به پیش سپاه
بگیریم هردو دوال کمر
به کردار جنگی دو پرخاشخ
ز ترکان مرا نیست همتاکسی
چو اسپم نبینی ز اسپان بسی
بمیدان کسی نیست همتای تو
هم‌آورد تو گر بیالای تو
گر ایدونک بردارم از پشت زین
ترا ناگهان برزنم بر زمین
چنان دان که از تو دلاورترم
باسپ و بمردی ز تو برترم
و گر تو مرا برنهی بر زمین

نگردم بجایی که جویند کین
سیاوش بدو گفت کین خود مگوی
که تو مهتری شیر و پرخاشجوی
همان اسپ تو شاه اسپ منست
کلاه تو آذر گشسپ منست
جز از خود ز ترکان یکی برگزین
که با من بگردد نه بر راه کین
بدو گفت گرسیوز ای نامجوی
ز بازی نشانی نیاید بروی
سیاوش بدو گفت کین رای نیست
نبرد برادر کنی جای نیست
نبرد دو تن جنگ و میدان بود
پر از خشم دل چهره خندان بود
ز گیتی برادر توی شاه را
همی زیر نعل آوری ماه را
کنم هرچ گویی به فرمان تو
برین نشکنم رای و پیمان تو
ز یاران یکی شیر جنگی بخوان
برین تیزتگ بارگی برنشان
گر ایدونک رایت نبرد منست
سر سرکشان زیر گرد منست
بخندید گرسیوز نامجوی
همانا خوش آمدش گفتار اوی
به یاران چنین گفت کای سرکشان
که خواهد که گردد به گیتی نشان
یکی با سیاوش نبرد آورد
سر سرکشان زیر گرد آورد
نیوشنده بودند لب با گره
به پاسخ بیامد گروی زره
منم گفت شایسته‌ی کارکرد
اگر نیست او را کسی هم نبرد
سیاوش ز گفت گروی زره
برو کرد پرچین رخان پرگره
بدو گفت گرسیوز ای نامدار
ز ترکان لشکر ورا نیست یار
سیاوش بدو گفت کز تو گذشت
نبرد دلیران مرا خوار گشت
ازیشان دو یل باید آراسته
به میدان نبرد مرا خواسته
یکی نامور بود نامش دموور
که همتا نبودش به ترکان به زور
بیامد بران کار بسته میان
به نزد جهانجوی شاه کیان
سیاوش بورد بنهاد روی

برفتند پیچان دموور و گروی
 ببند میان گروی زره
 فرو برد چنگال و برزد گره
 ز زین برگرفتش به میدان فگند
 نیازش نیامد به گرز و کمند
 وزان پس بیچید سوی دموور
 گرفت آن بر و گردن او به زور
 چنان خوارش از پشت زین برگرفت
 که لشکر بدو ماند اندر شگفت
 چنان پیش گرسیوز آورد خوش
 که گفتی ندارد کسی زیرکش
 فرود آمد از باره بگشاد دست
 پر از خنده بر تخت زرین نشست
 برآشفت گرسیوز از کار اوی
 پر از غم شدش دل پر از رنگ روی
 وزان تخت زرین به ایوان شدند
 تو گفتی که بر اوج کیوان شدند
 نشستند یک هفته با نای و رود
 می و ناز و رامشگران و سرود
 به هشتم به رفتن گرفتند ساز
 بزرگان و گرسیوز سرفراز
 یکی نامه بنوشت نزدیک شاه
 پر از لابه و پرسش و نیکخواه
 ازان پس مراو را بسی هدیه داد
 برفتند زان شهر آباد شاد
 به رهشان سخن رفت یک با دگر
 ازان پرهنر شاه و آن بوم و بر
 چنین گفت گرسیوز کینه جوی
 که مارا ز ایران بد آمد بروی
 یکی مرد را شاه ز ایران بخواند
 که از ننگ ما را به خوی در نشاند
 دو شیر ژیان چون دموور و گروی
 که بودند گردان پرخاشجوی
 چنین زار و بیکار گشتند و خوار
 به چنگال ناپاک تن یک سوار
 سرانجام ازین بگذراند سخن
 نه سر بینم این کار او را نه بن
 چنین تا به درگاه افراسیاب
 نرفت اندران جوی جز تیره آب
 چو نزدیک سالار توران سپاه
 رسیدند و هرگونه پرسید شاه
 فراوان سخن گفت و نامه بداد
 بخواند و بخندید و زو گشت شاد
 نگه کرد گرسیوز کینه‌دار

بدان تازه رخساره‌ی شهریار
همی رفت یکدل پر از کین و درد
بدانگه که خورشید شد لاژورد
همه شب بیچید تا روز پاک
چو شب جامه‌ی قیرگون کرد چاک
سر مرد کین اندرآمد ز خواب
بیامد به نزدیک افراسیاب
ز بیگانه پردخته کردند جای
نشستند و جستند هرگونه رای
بدو گفت گرسیوز ای شهریار
سیاوش جزان دارد آیین و کار
فرستاده آمد ز کاووس شاه
نهانی بنزدیک او چند گاه
ز روم و ز چین نیزش آمد پیام
همی یاد کاووس گیرد به جام
برو انجمن شد فراوان سپاه
بیچید ازو یک زمان جان شاه
اگر تور را دل نگشتی دژم
ز گیتی به ایرج نکردی ستم
دو کشور یکی آتش و دیگر آب
بدل یک ز دیگر گرفته شتاب
تو خواهی کشان خیره جفت آوری
همی باد را در نهفت آوری
اگر کردمی بر تو این بد نهان
مرا زشت نامی بدی در جهان
دل شاه زان کار شد دردمند
پر از غم شد از روزگار گزند
بدو گفت بر من ترا مهر خون
بجنبد و شد مر ترا رهنمون
سه روز اندرین کار رای آوریم
سخنهای بهتر بجای آوریم
چو این رای گردد خرد را درست
بگویم که دران چه بایدت جست
چهارم چو گرسیوز آمد بدر
کله بر سر و تنگ بسته کمر
سپهدار ترکان ورا پیش خواند
ز کار سیاوش فراوان براند
بدو گفت کای یادگار پشنگ
چه دارم به گیتی جز از تو به چنگ
همه رازها بر تو باید گشاد
به ژرفی بین تا چه آیدت یاد
ازان خواب بد چون دلم شد غمی
به مغز اندر آورد لختی کمی
نیستم به جنگ سیاوش میان

ازو نیز ما را نیامد زیان
 چو او تخت پرمایه پدرود کرد
 خرد تار کرد و مرا پود کرد
 ز فرمان من یک زمان سر نتافت
 چو از من چنان نیکویها بیافت
 سپردم بدو کشور و گنج خویش
 نکردیم یاد از غم و رنج خویش
 به خون نیز پیوستگی ساختم
 دل از کین ایران بپرداختم
 بیچیدم از جنگ و فرزند روی
 گرامی دو دیده سپردم بدوی
 پس از نیکویها و هرگونه رنج
 فدی کردن کشور و تاج و گنج
 گر ایدونک من بدسگالم بدوی
 ز گیتی برآید یکی گفت و گوی
 بدو بر بهانه ندارم بید
 گر از من بدو اندکی بد رسد
 زبان برگشایند بر من مهان
 درفشی شوم در میان جهان
 نباشد پسند جهان آفرین
 نه نیز از بزرگان روی زمین
 ز دد تیزدندان تر از شیر نیست
 که اندر دلش بیم شمشیر نیست
 اگر بچه ای از پدر دردمند
 کند مرغزارش پناه از گزند
 سزد گر بد آید بدو از پناه؟
 پسندد چنین داور هور و ماه؟
 ندانم جز آنکش بخوانم به در
 وز ایدر فرستمش نزد پدر
 اگر گاه جوید گر انگشتی
 ازین بوم و بر بگسلد داوری
 بدو گفت گرسیوز ای شهریار
 مگیر اینچنین کار پرمایه خوار
 از ایدر گر او سوی ایران شود
 بر و بوم ما پاک ویران شود
 هر آنکه که بیگانه شد خویش تو
 بدانست راز کم و بیش تو
 چو جویی دگر زو تو بیگانگی
 کند رهنمونی به دیوانگی
 یکی دشمنی باشد اندوخته
 نمک را پراکنده بر سوخته
 بدین داستان زد یکی رهنمون
 که بادی که از خانه آید برون
 ندانی تو بستن برو رهگذار

و گر بگذری نگذرد روزگار
سیاوش داند همه کار تو
هم از کار تو هم ز گفتار تو
نبینی تو زو جز همه درد و رنج
پراگندن دوده و نام و گنج
ندانی که پروردگار پلنگ
نبیند ز پرورده جز درد و چنگ
چو افراسیاب این سخن باز جست
همه گفت گرسیوز آمد درست
پشیمان شد از رای و کردار خویش
همی کژ دانست بازار خویش
چنین داد پاسخ که من زین سخن
نه سر نیک بینم بلا را نه بن
بباشیم تا رای گردان سپهر
چگونه گشاید بدین کار چهر
به هر کار بهتر درنگ از شتاب
بمان تا برآید بلند آفتاب
بینم که رای جهاندار چیست
رخ شمع چرخ روان سوی کیست
وگر سوی درگاه خوانمش باز
بجویم سخن تا چه دارد به راز
نگهبان او من بسم بی گمان
همی بنگرم تا چه گردد زمان
چو زو کژی آشکارا شود
که با چاره دل بی مدارا شود
ازان پس نکوهش نباید به کس
مکافات بد جز بدی نیست بس
چنین گفت گرسیوز کینه جوی
که ای شاه بینادل و راست گوی
سیاوش بران آلت و فر و برز
بدان ایزدی شاخ و آن تیغ و گرز
بیاید به درگاه تو با سپاه
شود بر تو بر تیره خورشید و ماه
سیاوش نه آنست کش دیده شاه
همی ز آسمان برگذارد کلاه
فرنگیس را هم ندانی تو باز
تو گویی شدست از جهان بی نیاز
سپاهت بدو بازگردد همه
تو باشی رمه گر نیاری دمه
سپاهی که شاهی ببیند چنوی
بدان بخشش و رای و آن ماهروی
تو خوانی که ایدر مرا بنده باش
به خواری به مهر من آگنده باش
ندیدست کس جفت با پیل شیر

نه آتش دمان از بر و آب زیر
 اگر بچه‌ی شیر ناخورده شیر
 پیوشد کسی در میان حریر
 به گوهر شود باز چون شد سترگ
 نترسد ز آهنگ پیل بزرگ
 پس افراسیاب اندر آن بسته شد
 غمی گشت و اندیشه پیوسته شد
 همی از شتابش به آمد درنگ
 که پیروز باشد خداوند سنگ
 ستوده نباشد سر بادسار
 بدین داستان زد یکی هوشیار
 که گر باد خیره بجستی ز جای
 نماندی بر و بیشه و پر و پای
 سبکسار مردم نه والا بود
 و گرچه به تن سروبالا بود
 برفتند پیچان و لب پر سخن
 پر از کین دل از روزگار کهن
 بر شاه رفتی زمان تا زمان
 بداندیشه گرسیوز بدگمان
 ز هرگونه رنگ اندرآمیختی
 دل شاه ترکان برانگیختی
 چنین تا برآمد برین روزگار
 پر از درد و کین شد دل شهریار
 سپهد چنین دید یک روز رای
 که پردخت ماند ز بیگانه جای
 به گرسیوز این داستان برگشاد
 ز کار سیاوش بسی کرد یاد
 ترا گفت ز ایدر نباید شدن
 بر او فراوان نباید بدن
 بیرسی و گویی کزان جشن‌گاه
 نخواهی همی کرد کس را نگاه
 به مهرت همی دل بجنید ز جای
 یکی با فرنگیس خیز ایدر آی
 نیازست ما را به دیدار تو
 بدان پره‌نر جان بیدار تو
 برین کوه ما نیز نخچیر هست
 ز جام زبرجد می و شیر هست
 گذاریم یک چند و باشیم شاد
 چو آیدت از شهر آباد یاد
 به رامش بباش و به شادی خرام
 می و جام با من چرا شد حرام
 برآراست گرسیوز دام ساز
 دلی پر ز کین و سری پر ز راز
 چو نزدیک شهر سیاوش رسید

ز لشکر زبان آوری برگزید
 بدو گفت رو با سیاوش بگوی
 که ای پاک زاده کی نام جوی
 به جان و سر شاه توران سپاه
 به فر و به دیهیم کاووس شاه
 که از بهر من برنخیزی ز گاه
 نه پیش من آیی پذیره به راه
 که تو زان فزونی به فرهنگ و بخت
 به فر و نژاد و به تاج و به تخت
 که هر باد را بست باید میان
 تهی کردن آن جایگاه کیان
 فرستاده نزد سیاوش رسید
 زمین را ببوسید کاو را بدید
 چو پیغام گرسیوز او را بگفت
 سیاوش غمی گشت و اندر نهفت
 پراندیشه بنشست بیدار دیر
 همی گفت رازیست این را به زیر
 ندانم که گرسیوز نیکخواه
 چه گفتست از من بدان بارگاه
 چو گرسیوز آمد بران شهر نو
 پذیره بیامد ز ایوان به کو
 بپرسیدش از راه وز کار شاه
 ز رسم سپاه و ز تخت و کلاه
 پیام سپهدار توران بداد
 سیاوش ز پیغام او گشت شاد
 چنین داد پاسخ که با یاد اوی
 نگردانم از تیغ پولاد روی
 من اینک به رفتن کمر بسته‌ام
 عنان با عنان تو پیوسته‌ام
 سه روز اندرین گلشن زرنگار
 بباشیم و ز باده سازیم کار
 که گیتی سپنج است پر درد و رنج
 بد آن را که با غم بود در سپنج
 چو بشنید گفت خردمند شاه
 بپیچید گرسیوز کینه‌خواه
 به دل گفت ار ایدونک با من به راه
 سیاوش بیاید به نزدیک شاه
 بدین شیرمردی و چندین خرد
 کمان مرا زیر پی بسپرد
 سخن گفتن من شود بی فروغ
 شود پیش او چاره‌ی من دروغ
 یکی چاره باید کنون ساختن
 دلش را به راه بد انداختن
 زمانی همی بود و خامش بماند

دو چشمش بروی سیاوش بماند
فرو ریخت از دیدگان آب زرد
به آب دو دیده همی چاره کرد
سیاوش ورا دید پرآب چهر
بسان کسی کاو بییچد به مهر
بدو گفت نرم ای برادر چه بود
غمی هست کان را بشاید شنود
گر از شاه ترکان شدستی دژم
به دیده درآوردی از درد نم
من اینک همی با تو آیم به راه
کنم جنگ با شاه توران سپاه
بدان تا ز بهر چه آزاردت
چرا کهنتر از خویشتن دardت
و گر دشمنی آمدستت پدید
که تیمار و رنجش بیاید کشید
من اینک به هر کار یار توام
چو جنگ آوری مایه دار توام
ور ایدونک نزدیک افراسیاب
ترا تیره گشتست بر خیره آب
به گفتار مرد دروغ آزمای
کسی برتر از تو گرفتست جای
بدو گفت گرسیوز نامدار
مرا این سخن نیست با شهریار
نه از دشمنی آمدستم به رنج
نه از چاره دورم به مردی و گنج
ز گوهر مرا با دل اندیشه خاست
که یاد آمدم زان سخنهای راست
نخستین ز تور ایدر آمد بدی
که برخاست زو فرهی ایزدی
شنیدی که با ایرج کم سخن
به آغاز کینه چه افگند بن
وزان جایگه تا به افراسیاب
شدست آتش ایران و توران چو آب
به یک جای هرگز نیامیختند
ز پند و خرد هر دو بگریختند
سپهدار ترکان ازان بترست
کنون گاو پیسه به چرم اندرست
ندانی تو خوی بدش بی گمان
بمان تا بیاید بدی را زمان
نخستین ز اغریث اندازه گیر
که بر دست او کشته شد خیره خیر
برادر بد از کالبد هم ز پشت
چنان پرخرد بیگنه را بکشت
ازان پس بسی نامور بی گناه

شدستند بر دست او بر تباه
مرا زین سخن ویژه اندوه تست
که بیدار دل بادی و تن درست
تو تا آمدستی بدین بوم و بر
کسی را نیامد بد از تو به سر
همه مردمی جستی و راستی
جهانی به دانش بیاراستی
کنون خیره آهرمن دل گسل
ورا از تو کردست آزرده دل
دلی دارد از تو پر از درد و کین
ندانم چه خواهد جهان آفرین
تو دانی که من دوستدار توام
به هر نیک و بد ویژه یار توام
نباید که فردا گمانی بری
که من بودم آگاه زین داوری
سیاوش بدو گفت مندیش زین
که یارست با من جهان آفرین
سپهد جزین کرد ما را امید
که بر من شب آرد به روز سپید
گر آزار بودیش در دل ز من
سرم برنیفراختی ز انجمن
ندادی به من کشور و تاج و گاه
بر و بوم و فرزند و گنج و سپاه
کنون با تو ایم به درگاه او
درخشان کنم تیره گون ماه او
هرانجا که روشن بود راستی
فروغ دروغ آورد کاستی
نمایم دلم را بر افراسیاب
درخشان تر از بر سپهر آفتاب
تو دل را بجز شادمانه مدار
روان را به بد در گمانه مدار
کسی کاو دم ازدها بسپرد
ز رای جهان آفرین نگذرد
بدو گفت گرسیوز ای مهربان
تو او را بدان سان که دیدی مدان
و دیگر بجایی که گردان سپهر
شود تند و چین اندرآرد به چهر
خردمند دانا نداند فسون
که از چنبر او سر آرد برون
بدین دانش و این دل هوشمند
بدین سرو بالا و رای بلند
ندانی همی چاره از مهر باز
بیاید که بخت بد آید فراز
همی مر ترا بند و تنبل فروخت

به اورند چشم خرد را بدوخت
نخست آنک داماد کردت به دام
بخیره شدی زان سخن شادکام
و دیگر کت از خویشتن دور کرد
به روی بزرگان یکی سور کرد
بدان تا تو گستاخ باشی بدوی
فروماند اندر جهان گفت و گوی
ترا هم ز اغریث ارجمند
فزون نیست خویشی و پیوند و بند
میانش به خنجر بدو نیم کرد
سپه را به کردار او بیم کرد
نهانش ببین آشکارا کنون
چنین دان و ایمن مشو زو به خون
مرا هرچ اندر دل اندیشه بود
خرد بود وز هر دری پیشه بود
همان آزمایش بد از روزگار
ازین کینه ور تیزدل شهریار
همه پیش تو یک به یک راندم
چو خورشید تابنده برخواندم
به ایران پدر را بینداختی
به توران همی شارسنان ساختی
چنین دل بدادی به گفتار او
بگشتی همی گرد تیمار او
درختی بد این برنشانده به دست
کجا بار او زهر و بیخش کیست
همی گفت و مژگان پر از آب زرد
پر افسون دل و لب پر از باد سرد
سیاوش نگه کرد خیره بدوی
ز دیده نهاده به رخ بر دو جوی
چو یاد آمدش روزگار گزند
کزو بگسلد مهر چرخ بلند
نماند برو بر بسی روزگار
به روز جوانی سرآیدش کار
دلش گشت پردرد و رخساره زرد
پر از غم دل و لب پر از باد سرد
بدو گفت هرچونک می بنگرم
به بادافرهی بد نه اندرخورم
ز گفتار و کردار بر پیش و پس
ز من هیچ ناخوب نشنید کس
چو گستاخ شد دست با گنج او
بپیچید همانا تن از رنج او
اگرچه بد آید همی بر سرم
هم از رای و فرمان او نگذرم
بیابم برش هم کنون بی سپاه

ببینم که از چیست آزار شاه
 بدو گفت گرسیوز ای نامجوی
 ترا آمدن پیش او نیست روی
 به پا اندر آتش نشاید شدن
 نه بر موج دریا بر ایمن بدن
 همی خیره بر بد شتاب آوری
 سر بخت خندان به خواب آوری
 ترا من همانا بسم پایمرد
 بر آتش یکی برزنم آب سرد
 یکی پاسخ نامه باید نوشت
 پدیدار کردن همه خوب و زشت
 ز کین گر ببینم سر او تهی
 درخشان شود روزگار بهی
 سواری فرستم به نزدیک تو
 درفشان کنم رای تاریک تو
 امیدستم از کردگار جهان
 شناسندهی آشکار و نهان
 که او بازگردد سوی راستی
 شود دور ازو کژی و کاستی
 وگر بینم اندر سرش هیچ تاب
 هیونی فرستم هم اندر شتاب
 تو زان سان که باید به زودی بساز
 مکن کار بر خویشتن بر دراز
 برون ران از ایدر به هر کشوری
 بهر نامداری و هر مهتری
 صد و بیست فرسنگ ز ایدر به چین
 همان سیصد و سی به ایران زمین
 ازین سو همه دوستدار تواند
 پرستنده و غمگسار تواند
 وزان سو پدر آرزومند تست
 جهان بندهی خویش و پیوند تست
 بهر کس یکی نامه‌ای کن دراز
 بسیچیده باش و درنگی مساز
 سیاوش به گفتار او بگروید
 چنان جان بیدار او بغنوید
 بدو گفت ازان در که رانی سخن
 ز پیمان و رایت نگردم ز بن
 تو خواهشگری کن مرا زو بخواه
 همی راستی جوی و بنمای راه

دبیر پژوهنده را پیش خواند
 سخنهای آگنده را برفشاند
 نخست آفریننده را یاد کرد
 ز وام خرد جانش آزاد کرد

ازان پس خرد را ستایش گرفت
ابر شاه ترکان نیایش گرفت
که ای شاه پیروز و به روزگار
زمانه مبادا ز تو یادگار
مرا خواستی شاد گشتم بدان
که بادا نشست تو با موبدان
و دیگر فرنگیس را خواستی
به مهر و وفا دل بیاراستی
فرنگیس نالنده بود این زمان
به لب ناچران و به تن ناچمان
بخفت و مرا پیش بالین بیست
میان دو گیتیش بینم نشست
مرا دل پر از رای و دیدار تست
دو کشور پر از رنج و آزار تست
ز نالندگی چون سبکتر شود
فدای تن شاه کشور شود
بهانه مرا نیز آزار اوست
نهانم پر از درد و تیمار اوست
چو نامه به مهر اندر آمد به داد
به زودی به گرسیوز بدنژاد
دلاور سه اسپ تگاور بخواست
همی تاخت یکسر شب و روز راست
چهارم پیامد به درگاه شاه
پر از بد روان و زبان پرگناه
فراوان پیرسیدش افراسیاب
چو دیدش پر از رنج و سر پرشتاب
چرا باشتاب آمدی گفت شاه
چگونه سپردی چنین تند راه
بدو گفت چون تیره شد روی کار
نشاید شمردن به بد روزگار
سیاوش نکرد ایچ بر کس نگاه
پذیره نیامد مرا خود به راه
سخن نیز نشنید و نامه نخواند
مرا پیش تختش به زانو نشاند
ز ایران بدو نامه پیوسته شد
به مادر همی مهر او بسته شد
سپاهی ز روم و سپاهی ز چین
همی هر زمان برخروشد زمین
تو در کار او گر درنگ آوری
مگر باد زان پس به چنگ آوری
و گر دیر گیری تو جنگ آورد
دو کشور به مردی به چنگ آورد
و گر سوی ایران براند سپاه
که یارد شدن پیش او کینه‌خواه

ترا کردم آگه ز دیدار خویش
 ازین پس بیچی ز کردار خویش
 چو بشنید افراسیاب این سخن
 برو تازه شد روزگار کهن
 به گرسیوز از خشم پاسخ نداد
 دلش گشت پراتش و سر چو باد
 بفرمود تا برکشیدند نای
 همان سنج و شیپور و هندی درای
 به سوی سیاوش بنهاد روی
 ابا نامداران پرخاشجوی
 بدانگه که گرسیوز بدفریب
 گران کرد بر زین دوال رکیب
 سیاوش به پرده درآمد به درد
 به تن لرز لرزان و رخساره زرد
 فرنگیس گفت ای گو شیرچنگ
 چه بودت که دیگر شدستی به رنگ
 چنین داد پاسخ که ای خوبروی
 به توران زمین شد مرا آب روی
 بدین سان که گفتار گرسیوزست
 ز پرگار بهره مرا مرکزست
 فرنگیس بگرفت گیسو به دست
 گل ارغوان را به فندق بخت
 پر از خون شد آن بسد مشکبوی
 پر از آب چشم و پر از گرد روی
 همی اشک بارید بر کوه سیم
 دو لاله ز خوشاب شد به دو نیم
 همی کند موی و همی ریخت آب
 ز گفتار و کردار افراسیاب
 بدو گفت کای شاه گردن فراز
 چه سازی کنون زود بگشای راز
 پدر خود دلی دارد از تو به درد
 از ایران نیاری سخن یاد کرد
 سوی روم ره با درنگ آیدت
 نپویی سوی چین که تنگ آیدت
 ز گیتی کراگیری اکنون پناه
 پناهت خداوند خورشید و ماه
 ستم باد بر جان او ماه و سال
 کجا بر تن تو شود بدسگال
 همی گفت گرسیوز اکنون ز راه
 بیاید همانا ز نزدیک شاه
 چهارم شب اندر بر ماهروی
 بخوان اندرون بود با رنگ و بوی
 بلرزید وز خواب خیره بجست
 خروشی برآورد چون پیل مست

همی داشت اندر برش خوب چهر
بدو گفت شاها چبودت ز مهر
خروشید و شمعی برافروختند
برش عود و عنبر همی سوختند
پیرسید زو دخت افراسیاب
که فرزانه شاها چه دیدی به خواب
سیاوش بدو گفت کز خواب من
لبت هیچ مگشای بر انجمن
چنین دیدم ای سرو سیمین به خواب
که بودی یکی بی کران رود آب
یکی کوه آتش به دیگر کران
گرفته لب آب نیزه وران
ز یک سو شدی آتش تیزگرد
برافروختی از سیاوش گرد
ز یک دست آتش ز یک دست آب
به پیش اندرون پیل و افراسیاب
بدیدی مرا روی کرده دژم
دمیدی بران آتش تیزدم
چو گرسیوز آن آتش افروختی
از افروختن مرا سوختی
فرنگیس گفت این بجز نیکوی
نباشد نگر یک زمان یغنوی
به گرسیوز آید همی بخت شوم
شود کشته بر دست سالار روم
سیاوش سپه را سراسر بخواند
به درگاه ایوان زمانی بماند
بسیچید و بنشست خنجر به چنگ
طلایه فرستاد بر سوی گنگ
دو بهره چو از تیره شب در گذشت
طلایه هم آنگه بیامد ز دشت
که افراسیاب و فراوان سپاه
پدید آمد از دور تازان به راه
ز نزدیک گرسیوز آمد نوند
که بر چاره‌ی جان میان را ببند
نیامد ز گفتار من هیچ سود
از آتش ندیدم جز از تیره دود
نگر تا چه باید کنون ساختن
سپه را کجا باید انداختن
سیاوش ندانست زان کار او
همی راست آمدش گفتار او
فرنگیس گفت ای خردمند شاه
مکن هیچ گونه به ما در نگاه
یکی باره‌ی گامزن برنشین
مباش ایچ ایمن به توران زمین

ترا زنده خواهم که مانی بجای
سر خویش گیر و کسی را مپای
سیاوش بدو گفت کان خواب من
بجا آمد و تیره شد آب من
مرا زندگانی سرآید همی
غم و درد و انده درآید همی
چنین است کار سپهر بلند
گاهی شاد دارد گهی مستمند
گر ایوان من سر به کیوان کشید
همان زهر گیتی بیاید چشید
اگر سال گردد هزار و دویست
بجز خاک تیره مرا جای نیست
ز شب روشنایی نجوید کسی
کجا بهره دارد ز دانش بسی
ترا پنج ماهست ز آبستنی
ازین نامور گر بود رستنی
درخت تو گر نه به بار آورد
یکی نامور شهریار آورد
سرافراز کیخسروش نام کن
به غم خوردن او دل آرام کن
چنین گردد این گنبد تیزرو
سرای کهن را نخوانند نو
ازین پس به فرمان افراسیاب
مرا تیره بخت اندرآید به خواب
ببرند بر بیگنه بر سرم
ز خون جگر برنهند افسرم
نه تابوت یابم نه گور و کفن
نه بر من بگرید کسی ز انجمن
نهالی مرا خاک توران بود
سرای کهن کام شیران بود
برین گونه خواهد گذشتن سپهر
نخواهد شدن رام با من به مهر
ز خورشید تابنده تا تیره خاک
گذر نیست از داد یزدان پاک
به خواری ترا روزبانان شاه
سر و تن برهنه برندت به راه
بیاید سپهدار پیران به در
بخواهدش بخواند ترا از پدر
به جان بی گنه خواهدت زینهار
به ایوان خویشش برد زار و خوار
وز ایران بیاید یکی چاره گر
به فرمان دادار بسته کمر
از ایدر ترا با پسر ناگهان
سوی رود جیحون برد در نهان

نشانند بر تخت شاهی ورا
به فرمان بود مرغ و ماهی ورا
ز گیتی برآرد سراسر خروش
زمانه ز کیخسرو آید به جوش
ز ایران یکی لشکر آرد به کین
پراشوب گردد سراسر زمین
پی رخس فرخ زمین بسپرد
به توران کسی را به کس نشمرد
به کین من امروز تا رستخیز
نبینی جز از گرز و شمشیر تیز
برین گفتها بر تو دل سخت کن
تن از ناز و آرام پردخت کن
سیاوش چو با جفت غمها بگفت
خروشان بدو اندر آویخت جفت
رخس پر ز خون دل و دیده گشت
سوی آخر تازی اسپان گذشت
بیاورد شب‌رنگ بهزاد را
که دریافتی روز کین باد را
خروشان سرش را به بر در گرفت
لگام و فسارش ز سر برگرفت
به گوش اندرش گفت رازی دراز
که بیدار دل پاش و یا کس مساز
چو کیخسرو آید به کین خواستن
عنانش ترا باید آراستن
ورا بارگی باش و گیتی بکوب
چنان چون سر مار افعی به چوب
از آخر ببر دل به یکبارگی
که او را تو باشی به کین بارگی
دگر مرکبان را همه کرد پی
برافروخت برسان آتش ز نی
خود و سرکشان سوی ایران کشید
رخ از خون دیده شده ناپدید
چو یک نیم فرسنگ بیرید راه
رسید اندرو شاه توران سپاه
سپه دید با خود و تیغ و زره
سیاوش زده بر زره بر گره
به دل گفت گرسیوز این راست گفت
سخن زین نشانی که بود در نهفت
سیاوش بترسید از بیم جان
مگر گفت بدخواه گردد نهان
همی بنگرید این بدان آن بدین
که کینه نبندشان به دل پیش ازین
ز بیم سیاوش سواران جنگ
گرفتند آرام و هوش و درنگ

چه گفت آن خردمند بسیار هوش
که با اختر بد به مردی مکوش
چنین گفت زان پس به افراسیاب
که ای پره‌نر شاه با جاه و آب
چرا جنگ جوی آمدی با سپاه
چرا کشت خواهی مرا بی‌گناه
سپاه دو کشور پر از کین کنی
زمان و زمین پر ز نفرین کنی
چنین گفت گرسیوز کم خرد
کزین در سخن خود کی اندر خورد
گر ایدر چنین بی‌گناه آمدی
چرا با زره نزد شاه آمدی
پذیره شدن زین نشان راه نیست
سنان و سپر هدیه‌ی شاه نیست
سیاوش بدانست کان کار اوست
برآشفتن شه ز بازار اوست
چو گفتار گرسیوز افراسیاب
شنید و برآمد بلند آفتاب
به ترکان بفرمود کاندر دهید
درین دشت کشتی به خون برنهد
از ایران سپه بود مردی هزار
همه نامدار از در کارزار
رده بر کشیدند ایرانیان
ببستند خون ریختن را میان
همه با سیاوش گرفتند جنگ
ندیدند جای فسون و درنگ
کنون خیره گفتند ما را کشند
بباید که تنها به خون در کشند
بمان تا ز ایرانیان دست برد
ببینند و مشمر چنین کار خرد
سیاوش چنین گفت کین رای نیست
همان جنگ را مایه و پای نیست
مرا چرخ گردان اگر بی‌گناه
به دست بدان کرد خواهد تباه
به مردی کنون زور و آهنگ نیست
که با کردگار جهان جنگ نیست
سرآمد بریشان بر آن روزگار
همه کشته گشتند و برگشته کار
ز تیر و ز ژوپین بید خسته شاه
نگون اندر آمد ز پشت سپاه
همی گشت بر خاک و نیزه به دست
گروی زره دست او را ببست
نهادند بر گردنش پالهنک
دو دست از پس پشت بسته چو سنگ

دوان خون بران چهره‌ی ارغوان
چنان روز نادیده چشم جوان
برفتند سوی سیاوش گرد
پس پشت و پیش سپه بود گرد
چنین گفت سالار توران سپاه
که ایدر کشیدش به یکسو ز راه
کنیدش به خنجر سر از تن جدا
به شخی که هرگز نروید گیا
بریزید خونش بران گرم خاک
ممانید دیر و مدارید باک
چنین گفت با شاه یکسر سپاه
کزو شهریارا چه دیدی گناه
چرا کشت خواهی کسی را که تاج
بگرید برو زار با تخت عاج
سری را کجا تاج باشد کلاه
نشاید برید ای خردمند شاه
به هنگام شادی درختی مکار
که زهر آورد بار او روزگار
همی بود گرسیوز بدنشان
ز بیهودگی یار مردم کشان
که خون سیاوش بریزد به درد
کزو داشت درد دل اندر نبرد
ز پیران یکی بود کهتر به سال
برادر بد او را و فرخ همال
کجا پیلسم بود نام جوان
یکی پره‌نر بود و روشن روان
چنین گفت مر شاه را پیلسم
که این شاخ را بار دردست و غم
ز دانا شنیدم یکی داستان
خرد شد بران نیز همداستان
که آهسته دل کم پشیمان شود
هم آشفته را هوش درمان شود
شتاب و بدی کار آهرمنست
پشیمانی جان و رنج تنست
سری را که باشی بدو پادشا
به تیزی بریدن نبینم روا
ببندش همی دار تا روزگار
برین بد ترا باشد آموزگار
چو باد خرد بر دلت بروزد
از ان پس ورا سربریدن سزد
بفرمای بند و تو تندی مکن
که تندی پشیمانی آرد به بن
چه بری سری را همی بی‌گناه
که کاووس و رستم بود کینه خواه

پدر شاه و رستمش پروردگار
بیچی به فرجام زین روزگار
چو گودرز و چون گیو و برزین و طوس
ببندند بر کوهی پیل کوس
دمنده سپهبد گو پیلتن
که خوارند بر چشم او انجمن
فربرز کاووس درنده شیر
که هرگز ندیدش کس از جنگ سیر
برین کینه بندند یکسر کمر
در و دشت گردد پر از کینه‌ور
نه من پای دارم نه پیوند من
نه گردی ز گردان این انجمن
همانا که پیران بیاید پگاه
ازو بشنود داستان نیز شاه
مگر خود نیازت نیاید بدین
مگستر یکی تا جهانست کین
بدو گفت گرسیوز ای هوشمند
بگفت جوانان هوا را میند
از ایرانیان دشت پر کرگس است
گر از کین بترسی ترا این بس است
همین بد که کردی ترا خود نه بس
که خیره همی بشنوی پند کس
سیاوش چو بخروشد از روم و چین
پر از گرز و شمشیر بینی زمین
بریدی دم مار و خستی سرش
به دیبا پوشید خواهی برش
گر ایدونک او را به جان زینهار
دهی من نباشم بر شهریار
به بیغوله‌ای خیزم از بیم جان
مگر خود به زودی سرآید زمان
برفتند پیچان دمور و گروی
بر شاه ترکان پر از رنگ و بوی
که چندین به خون سیاوش مییچ
که آرام خوار آید اندر بسیج
به گفتار گرسیوز رهنمای
برآرای و بردار دشمن ز جای
زدی دام و دشمن گرفتی بدوی
ز ایران برآید یکی های و هوی
سزا نیست این را گرفتن به دست
دل بدسگالان نباید شکست
سپاهی بدین گونه کردی تباه
نگر تا چگونه بود رای شاه
اگر خود نیازدتی از نخست
به آب این گنه را توانست شست

کنون آن به آید که اندر جهان
نباشد پدید آشکار و نهان
بدیشان چنین پاسخ آورد شاه
کزو من ندیدم به دیده گناه
و لیکن ز گفت ستاره شمر
به فرجام زو سختی آید به سر
گر ایدونک خونش بریزم به کین
یکی گرد خیزد ز ایران زمین
رها کردنش بتر از کشتنست
همان کشتنش رنج و درد منست
به توران گزند مرا آمدست
غم و درد و بند مرا آمدست
خردمند گر مردم بدگمان
نداند کسی چاره‌ی آسمان
فرنگیس بشنید رخ را بخت
میان را به زنار خونین بیست
پیاده پیامد به نزدیک شاه
به خون رنگ داده دو رخساره ماه
به پیش پدر شد پر از درد و باک
خروشان به سر بر همی ریخت خاک
بدو گفت کای پره‌نر شهریار
چرا کرد خواهی مرا خاکسار
دلت را چرا بستی اندر فریب
همی از بلندی نبینی نشیب
سر تاجداران میر بی‌گناه
که نپسندد این داور هور و ماه
سپاوش که بگذاشت ایران زمین
همی از جهان بر تو کرد آفرین
بیازرد از بهر تو شاه را
چنان افسر و تخت و آن گاه را
پیامد ترا کرد پشت و پناه
کنون زو چه دیدی که بردت ز راه
نبرد سر تاجداران کسی
که با تاج بر تخت ماند بسی
مکن بی‌گناه بر تن من ستم
که گیتی سپنج است با باد و دم
یکی را به چاه افکند بی‌گناه
یکی با کله برشاند به گاه
سرانجام هر دو به خاک اندرند
ز اختر به چنگ مفاک اندرند
شنیدی که از آفریدون گرد
ستمگاره ضحاک تازی چه برد
همان از منوچهر شاه بزرگ
چه آمد به سلم و به تور سترگ

کنون زنده بر گاه کاووس شاه
چو دستان و چون رستم کینه خواه
جهان از تهمتن بلرزد همی
که توران به جنگش نیرزد همی
چو بهرام و چون زنگه‌ی شاوران
که ننديش از گرز کنداوران
همان گيو کز بیم او روز جنگ
همی چرم رویاه پوشد پلنگ
درختی نشانی همی بر زمین
کجا برگ خون آورد بار کین
به کین سیاوش سیه پوشد آب
کند زار نفرین به افراسیاب
ستمگاره‌ای بر تن خویشتن
بسی یادت آید ز گفتار من
نه اندر شکاری که گور افگنی
دگر آهوان را به شور افگنی
همی شهریاری ربایی ز گاه
درین کار به زین نگه کن پگاه
مده شهر توران به خیره به باد
بباید که روز بد آیدت یاد
بگفت این و روی سیاوش بدید
دو رخ را بکند و فغان برکشید
دل شاه توران برو بر بسوخت
همی خیره چشم خرد را بدوخت
بدو گفت برگرد و ایدر میای
چه دانی کزین بد مرا چیست رای
به کاخ بلندش یکی خانه بود
فرنگیس زان خانه بیگانه بود
مر او را دران خانه انداختند
در خانه را بند برساختند
بفرمود پس تا سیاوش را
مرآن شاه بی‌کین و خاموش را
که این را بجایی بریدش که کس
نباشد ورا یار و فریادرس
سرش را ببرید یکسر ز تن
تنش کرگسان را بپوشد کفن
بباید که خون سیاوش زمین
نبوید نروید گیا روز کین
همی تاختندش پیاده کشان
چنان روزبانان مردم کشان
سیاوش بنالید با کردگار
که‌ای برتر از گردش روزگار
یکی شاخ پیدا کن از تخم من
چو خورشید تابنده بر انجمن

که خواهد ازین دشمنان کین خویش
کند تازه در کشور آیین خویش
همی شد پس پشت او پیلسم
دو دیده پر از خون و دل پر ز غم
سیاوش بدو گفت پدرود باش
زمین تار و تو جاودان پود باش
درودی ز من سوی پیران رسان
بگویش که گیتی دگر شد بسان
به پیران نه زین‌گونه بودم امید
همی پند او باد بد من چو بید
مرا گفته بود او که با صد هزار
زره‌دار و بر گستوان‌ور سوار
چو برگرددت روز یار توام
بگاه چرا مرغزار توام
کنون پیش گرسیوز اندر دوان
پیاده چنین خوار و تیره‌روان
نبینم همی یار با خود کسی
که بخروشدی زار بر من بسی
چو از شهر و ز لشکر اندر گذشت
کشانش ببرند بر سوی دشت
ز گرسیوز آن خنجر آبگون
گروی زره بستد از بهر خون
بیفگند پیل زیان را به خاک
نه شرم آمدش زان سپهد نه باک
یکی تشت بنهاد زرین برش
جدا کرد زان سرو سیمین سرش
بجایی که فرموده بد تشت خون
گروی زره برد و کردش نگون
یکی باد با تیره گردی سیاه
برآمد بپوشید خورشید و ماه
همی یکدگر را ندیدند روی
گرفتند نفرین همه بر گروی

چو از سروبن دور گشت آفتاب
سر شهریار اندرآمد به خواب
چه خوابی که چندین زمان برگذشت
نجنبیند و بیدار هرگز نگشت
چو از شاه شد گاه و میدان تهی
مه خورشید بادا مه سرو سهی
چپ و راست هر سو بتابم همی
سر و پای گیتی نیابم همی
یکی بد کند نیک پیش آیدش
جهان بنده و بخت خویش آیدش
یکی جز به نیکی جهان نسپرد

همی از نژندی فرو پژمرد
مدار ایچ تیمار با او به هم
به گیتی مکن جان و دل را دژم
ز خان سیاوش برآمد خروش
جهانی ز گرسیوز آمد به جوش
ز سر ماهرویان گسسته کمند
خراشیده روی و بمانده نژند
همه بندگان موی کردند باز
فرنگیس مشکین کمند دراز
برید و میان را به گیسو ببست
به فندق گل ارغوانرا بخست
به آواز بر جان افراسیاب
همی کرد نفرین و می ریخت آب
خروشیش به گوش سپهبد رسید
چو آن ناله و زار نفرین شنید
به گرسیوز بدنشان شاه گفت
که او را به کوی آورید از نهفت
ز پرده به درگه بریدش کشان
بر روزبانان مردم کشان
بدان تا بگیرند موی سرش
بدرند بر بر همه چادرش
زنندش همی چوب تا تخم کین
بریزد برین بوم توران زمین
نخواهم ز بیخ سیاوش درخت
نه شاخ و نه برگ و نه تاج و نه تخت
همه نامداران آن انجمن
گرفتند نفرین برو تن به تن
که از شاه و دستور وز لشکری
ازین گونه نشیند کس داوری
بیامد پر از خون دو رخ پیلسم
روان پر ز داغ و رخان پر ز نم
به نزدیک لهاک و فرشیدورد
سراسر سخنها همه یاد کرد
که دوزخ به از بوم افراسیاب
نباید بدین کشور آرام و خواب
بتازیم و نزدیک پیران شویم
به تیمار و درد اسیران شویم
سه اسپ گرانمایه کردند زین
همی برنوشتند گفתי زمین
به پیران رسیدند هر سه سوار
رخان پر ز خون همچو ابر بهار
برو بر شمردند یکسر سخن
که بخت از بدیها چه افگند بن
یکی زاریی خاست کاندز جهان

نبیند کسی از کهان و مهان
سیاووش را دست بسته چو سنگ
فگندند در گردنش پالهنک
به دشتش کشیدند پر آب روی
پیاده دوان در به پیش گروی
تن پیل وارث بران گرم خاک
فگندند و از کس نکردند باک
یکی تشت بنهاد پیشش گروی
بپیچید چون گوسفندانیش روی
برید آن سر شاهوارش ز تن
فگندش چو سرو سهی بر چمن
همه شهر پر زاری و ناله گشت
به چشم اندرون آب چون ژاله گشت
چو پیران به گفتار بنهاد گوش
ز تخت اندرافتاد و زو رفت هوش
همی جامه را بر برش کرد چاک
همی کند موی و همی ریخت خاک
بدو پیلسم گفت بشتاب زود
که دردی بدین درد و سختی فزود
فرنگیس رانیز خواهند کشت
مکن هیچ گونه برین کار پشت
به درگاه بردند مویش کشان
بر روزبانان مردم کشان
جهانی بدو کرده دیده پرآب
ز کردار بدگوهر افراسیاب
که این هول کاریست بادر و بیم
که اکنون فرنگیس را بر دو نیم
زنند و شود پادشاهی تباه
مر او را نخواند کسی نیز شاه
ز آخر بیاورد پس پهلوان
ده اسپ سوار آزموده جوان
خود و گرد رویین و فرشیدورد
برآورد زان راه ناگاه گرد
بدو روز و دو شب بدرگه رسید
درنامور پرجفا پیشه دید
فرنگیس را دید چون بیهشان
گرفته ورا روزبانان کشان
به چنگال هر یک یکی تیغ تیز
ز درگاه برخواسته رستخیز
همانگاه پیران بیامد چو باد
کسی کش خرد بوی گشتند شاد
چو چشم گرامی به پیران رسید
شد از خون دیده رخس ناپدید
بدو گفت با من چه بد ساختی

چرا خیره بر آتش انداختی
ز اسپ اندر افتاد پیران به خاک
همه جامه‌ی پهلوی کرده چاک
بفرمود تا روزبانان در
زمانی ز فرمان بتابند سر
بیامد دمان پیش افراسیاب
دل از درد خسته دو دیده پر آب
بدو گفت شاهانوشه بدی
روان را به دیدار توشه بدی
چه آمد ز بد بر تو ای نیکخوی
که آوردت این روز بد آرزوی
چرا بر دلت چیره شد رای دیو
ببرد از رخت شرم گیهان خدیو
به کشتی سیاووش را بی‌گناه
به خاک اندر انداختی نام و جاه
به ایران رسد زین بدی آگهی
که شد خشک پالیز سرو سهی
بسا تاجداران ایران زمین
که با لشکر آیند پردرد و کین
جهان آرمیده ز دست بدی
شده آشکارا ره ایزدی
فریبده دیوی ز دوزخ بجست
بیامد دل شاه ترکان بجست
بران اهرمن نیز نفرین سزد
که پیچد روانت سوی راه بد
پشیمان شوک زین به روز دراز
بیچی زمانی به گرم و گداز
ندانم که این گفتن بد ز کیست
و زین آفریننده را رای چیست
چو دیوانه از جای برخاستی
چنین خیره بد را بیاراستی
کنون زو گذشتی به فرزند خویش
رسیدی به پیچاره پیوند خویش
نجوید همانا فرنگیس بخت
نه اورنگ شاهی نه تاج و نه تخت
به فرزند با کودکی در نهان
درفشی مکن خویشتن در جهان
که تا زنده‌ای بر تو نفرین بود
پس از زندگی دوزخ آیین بود
اگر شاه روشن کند جان من
فرستد ورا سوی ایوان من
گر ایدونک اندیشه زین کودک است
همانا که این درد و رنج اندک است
بمان تا جدا گردد از کالبد

بپیش تو آرم بدو ساز بد
بدو گفت زینسان که گفتی بساز
مرا کردی از خون او بی نیاز
سپهدار پیران بدان شاد شد
از اندیشه و درد آزاد شد
بیامد به درگاه و او را ببرد
بسی نیز بر روزبانان شمرد
بی آزار بردش به سوی ختن
خروشان همه درگه و انجمن
چو آمد به ایوان گلشهر گفت
که این خوب رخ را نباید نهفت
تو بر پیش این نامور زینهار
بیاش و بدارش پرستاروار
برین نیز بگذشت یک چند روز
گران شد فرنگیس گیتی فروز

شبی قیرگون ماه پنهان شده
به خواب اندرون مرغ و دام و دده
چنان دید سالار پیران به خواب
که شمعی برافروختی ز آفتاب
سیاوش بر شمع تیغی به دست
به آواز گفتی نشاید نشست
کزین خواب نوشین سر آزاد کن
ز فرجام گیتی یکی یاد کن
که روز نوآیین و جشنی نوست
شب سور آزاده کیخسروست
سپهد بلرزد در خواب خوش
بجنبید گلشهر خورشید فش
بدو گفت پیران که برخیز و رو
خرامنده پیش فرنگیس شو
سیاوش را دیدم اکنون به خواب
درخشان تر از بر سپهر آفتاب
که گفتی مرا چند خسپی مپای
به جشن جهانجوی کیخسرو آی
همی رفت گلشهر تا پیش ماه
جدا گشته بود از بر ماه شاه
بدید و به شادی سیک بازگشت
همانگاه گیتی پرآواز گشت
بیامد به شادی به پیران بگفت
که اینت به آیین خور و ماه جفت
یکی اندر آی و شگفتی بین
بزرگی و رای جهان آفرین
تو گویی نشاید مگر تاج را
و گر جوشن و ترک و تاراج را

سپهبد بیامد بر شهریار
بسی آفرین کرد و بردش نثار
بران برز و بالا و آن شاخ و یال
تو گویی برو برگذشتست سال
ز بهر سیاوش دو دیده پر آب
همی کرد نفرین بر افراسیاب
چنین گفت با نامدار انجمن
که گر بگسلد زین سخن جان من
نمانم که یازد بدین شاه چنگ
مرا گر سپارد به چنگ نهنگ
بدانگه که بنمود خورشید چهر
به خواب اندر آمد سر تیره مهر
چو بیدار شد پهلوان سپاه
دمان اندر آمد به نزدیک شاه
همی ماند تا جای پردخت شد
به نزدیک آن نامور تخت شد
بدو گفت خورشید فش مهترا
جهاندار و بیدار و افسونگرا
به در بر یکی بنده بغزود دوش
تو گفתי ورا مایه دادست هوش
نماند ز خوبی جز از تو به کس
تو گویی که برگاه شاهست و بس
اگر تور را روز باز آمدی
به دیدار چهرش نیاز آمدی
فریدون گردست گویی بجای
به فر و به چهر و به دست و به پای
بر ایوان چنو کس نبیند نگار
بدو تازه شد فرهی شهریار
از اندیشه‌ی بد پپرداز دل
برافراز تاج و برفراز دل
چنان کرد روشن جهان آفرین
کزو دور شد جنگ و بیداد و کین
روانش ز خون سیاوش به درد
برآورد بر لب یکی باد سرد
پشیمان بشد زان کجا کرده بود
به گفتار بیهوده آزرده بود
بدو گفت من زین نوآمد بسی
سخن‌ها شنیدستم از هر کسی
پر آشوب جنگست زو روزگار
همه یاد دارم ز آموزگار
که از تخمه‌ی تور وز کیقباد
یکی شاه سر برزند با نژاد
جهان را به مهر وی آید نیاز
همه شهر توران برندش نماز

کنون بودنی هرچ بایست بود
ندارد غم و رنج و اندیشه سود
مداریدش اندرمیان گروه
به نزد شبانان فرستش به کوه
بدان تا نداند که من خود کیم
بدیشان سپرده ز بهر چیم
نیاموزد از کس خرد گر نژاد
ز کار گذشته نیایدش یاد
بگفت آنچ یاد آمدش زین سخن
همه نو شمرد این سرای کهن
چه سازی که چاره بدست تو نیست
درازست در کام و شست تو نیست
گر ایدونک بد بینی از روزگار
به نیکی همو باشد آموزگار
بیامد به در پهلوان شادمان
بدل بر همه نیک بودش گمان
جهان آفرین را نیایش گرفت
به شاه جهان بر ستایش گرفت
پراندیشه بد تا به ایوان رسید
کزان رنج و مهرش چه آید پدید
شبانان کوه قلا را بخواند
وزان خرد چندی سخنها براند
که این را بدارید چون جان پاک
نباید که بیند ورا باد و خاک
نباید که تنگ آیدش روزگار
اگر دیده و دل کند خواستار
شبان را ببخشید بسیار چیز
یکی دایه با او فرستاد نیز
بریشان سپرد آن دل و دیده را
جهانجوی گرد پسندیده را
بدین نیز بگذشت گردان سپهر
به خسرو بر از مهر بخشود چهر
چو شد هفت ساله گو سرفراز
هنر با نژادش همی گفت راز
ز چوبی کمان کرد وز روده زه
ز هر سو برافگند زه را گره
ابی پر و پیکان یکی تیر کرد
به دشت اندر آهنگ نخچیر کرد
چو ده ساله شد گشت گردی سترگ
به زخم گراز آمد و خرس و گرگ
وزان جایگه شد به شیر و پلنگ
هم آن چوب خمیده بد ساز جنگ
چنین تا برآمد برین روزگار
بیامد به فرمان آموزگار

شبان اندر آمد ز کوه و ز دشت
 بنالید و نزدیک پیران گذشت
 که من زین سرافراز شیر یله
 سوی پهلوان آمدم با گله
 همی کرد نخچیر آهو نخست
 بر شیر و جنگ پلنگان نجست
 کنون نزد او جنگ شیر دمان
 همانست و نخچیر آهو همان
 نباید که آید برو برگزند
 بیاویزدم پهلوان بلند
 چو بشنید پیران بخندید و گفت
 نماند نژاد و هنر در نهفت
 نشست از بر باره دست کش
 بیامد بر خسرو شیرفش
 بفرمود تا پیش او شد به مهر
 نگه کرد پیران بران فر و چهر
 به بر در گرفتش زمانی دراز
 همی گفت با داور پاک راز
 بدو گفت کیخسرو پاک دین
 به تو باد رخشنده توران زمین
 ازیرا کسی کت نداند همی
 جز از مهربانت نخواند همی
 شبان زاده ای را چنین در کنار
 بگیری و از کس نیایدت عار
 خردمند را دل برو بر بسوخت
 به کردار آتش رخس بر فروخت
 بدو گفت کای یادگار مهان
 پسندیده و ناسپرده جهان
 که تاج سر شهریاران توی
 که گوید که پور شبانان توی
 شبان نیست از گوهر تو کسی
 و زین داستان هست با من بسی
 ز بهر جوان اسپ و بالای خواست
 همان جامه ای خسرو آرای خواست
 به ایوان خرامید با او به هم
 روانش ز بهر سپاوش دژم
 همی پروراندش اندر کنار
 بدو شادمان گردش روزگار
 بدین نیز بگذشت چندی سپهر
 به مغز اندرون داشت با شاه مهر
 شب تیره هنگام آرام و خواب
 کس آمد ز نزدیک افراسیاب
 بران تیرگی پهلوان را بخواند
 گذشته سخنها فراوان براند

کز اندیشه‌ی بد همه شب دلم
بپیچید وز غم همی بگسلم
ازین کودکی کز سیاوش رسید
تو گفתי مرا روز شد ناپدید
نبیره فریدون شبان پرورد
ز رای و خرد این کی اندر خورد
ازو گر نوشته به من بر بدیست
نشاید گذشتن که آن ایزدیست
چو کار گذشته نیارد به یاد
زید شاد و ما نیز باشیم شاد
وگر هیچ خوی بد آرد پدید
بسان پدر سر ببايد برید
بدو گفت پیران که ای شهریار
ترا خود نباید کس آموزگار
یکی کودکی خرد چون بیهشان
ز کار گذشته چه دارد نشان
تو خود این میندیش و بد را مکوش
چه گفت آن خردمند بسیارهوش
که پروردگار از پدر برترست
اگر زاده را مهر با مادرست
نخستین به پیمان مرا شاد کن
ز سوگند شاهان یکی یاد کن
فریدون به داد و به تخت و کلاه
همی داشتی راستی را نگاه
ز پیران چو بشینید افراسیاب
سر مرد جنگی درآمد ز خواب
یکی سخت سوگند شاهانه خورد
به روز سپید و شب لاژورد
به دادار کاو این جهان آفرید
سپهر و دد و دام و جان آفرید
که ناید بدین کودک از من ستم
نه هرگز برو بر زخم تیزدم
زمین را بیوسید پیران و گفت
که ای دادگر شاه بی‌یار و جفت
برین بند و سوگند تو ایمنم
کنون یافت آرام جان و تنم
وزانجا بر خسرو آمد دمان
رخی ارغوان و دلی شادمان
بدو گفت کز دل خرد دور کن
چو رزم آورد پاسخش سور کن
مرو پیش او جز به دیوانگی
مگردان زبان جز به بیگانگی
مگرد ایچ گونه به گرد خرد
یک امروز بر تو مگر بگذرد

به سر بر نهادش کلاه کیان
 بیستش کیانی کمر بر میان
 یکی باره‌ی گام زن خواست نغز
 برو بر نشست آن گو پاک مغز
 پیامد به درگاه افراسیاب
 جهانی برو دیده کرده پرآب
 روارو برآمد که بشگای راه
 که آمد نوآیین یکی پیشگاه
 همی رفت پیش اندرون شاه گرد
 سپهدار پیران ورا پیش برد
 پیامد به نزدیک افراسیاب
 نیا را رخ از شرم او شد پرآب
 بران خسروی پال و آن چنگ او
 بدان شاخ و آن فر و اورنگ او
 زمانی نگه کرد و نیکو بدید
 همی گشت رنگ رخس ناپدید
 تن پهلوان گشت لرزان چو بید
 ز جان جوان پاک بگسست امید
 زمانی چنان بود بگشاد چهر
 زمانه به دلش اندر آورد مهر
 بپرسید کای نورسیده جوان
 چه آگاه داری ز کار جهان
 بر گوسفندان چه گردی همی
 زمین را چه گونه سپردی همی
 چنین داد پاسخ که نخچیر نیست
 مرا خود کمان و پر تیر نیست
 بپرسید بازش ز آموزگار
 ز نیک و بد و گردش روزگار
 بدو گفت جایی که باشد پلنگ
 بدرد دل مردم تیزچنگ
 سه دیگر بپرسیدش از مام و باب
 ز ایوان و از شهر وز خورد و خواب
 چنین داد پاسخ که درنده شیر
 نیارد سگ کارزاری به زیر
 بخندید خسرو ز گفتار اوی
 سوی پهلوان سپه کرد روی
 بدو گفت کاین دل ندارد بجای
 ز سر پرسمش پاسخ آرد ز پای
 نیاید همانا بد و نیک ازوی
 نه زینسان بود مردم کینه جوی
 رو این را به خوبی به مادر سپار
 به دست یکی مرد پرهیزگار
 گسی کن به سوی سیاوش گرد
 مگردان بدآموز را هیچ گرد

ز اسپ و پرستنده و بیش و کم
 بده هرچ باید ز گنج و درم
 سپهبد برو کرد لختی شتاب
 برون بردش از پیش افراسیاب
 به ایوان خویش آمد افروخته
 خرامان و چشم بدی دوخته
 همی گفت کز دادگر کردگار
 درخت نو آمد جهان را به بار
 در گنجهای کهن کرد باز
 ز هر گونه‌ای شاه را کرد ساز
 ز دینار و دیبا و تیغ و گهر
 ز اسب و سلیح و کلاه و کمر
 هم از تخت وز بدرهای درم
 ز گسترده‌ها و از بیش و کم
 گسی کردشان سوی آن شارستان
 کجا جملگی گشته بد خارستان
 فرنگیس و کیخسرو آنجا رسید
 بسی مردم آمد ز هر سو پدید
 بدیده سپردند یک یک زمین
 زیان دد و دام پرافرین
 همی گفت هرکس که بودش هنر
 سپاس از جهان داور دادگر
 کزان بیخ برکنده فرخ درخت
 ازین‌گونه شاخی برآورد سخت
 ز شاه کیان چشم بد دور باد
 روان سیاوش پر از نور باد
 همه خاک آن شارستان شاد شد
 گیا بر چمن سرو آزاد شد
 ز خاکی که خون سیاوش بخورد
 به ابر اندر آمد درختی ز گرد
 نگاریده بر برگها چهر او
 همه بوی مشک آمد از مهر او
 بدی مه نشان بهاران بدی
 پرستشگه سوگواران بدی
 چنین است کردار این گنده پیر
 ستاند ز فرزند پستان شیر
 چو پیوسته شد مهر دل بر جهان
 به خاک اندر آرد سرش ناگهان
 تو از وی بجز شادمانی مجوی
 به باغ جهان برگ انده مجوی
 اگر تاج داری و گر دست تنگ
 نبینی همی روزگار درنگ
 مرنجان روان کاین سرای تو نیست
 بجز تنگ تابوت جای تو نیست

نهادن چه باید بخوردن نشین
 بر امید گنج جهان آفرین
 چو آمد به نزدیک سر تیغ شست
 مده می که از سال شد مرد مست
 بجای عنانم عصا داد سال
 پراگنده شد مال و برگشت حال
 همان دیده بان بر سر کوهسار
 نبیند همی لشکر شهریار
 کشیدن ز دشمن نداند عنان
 مگر پیش مژگانش آید سنان
 گراینده ی تیزپای نوند
 همان شست بدخواه کردش به بند
 همان گوش از آوای او گشت سیر
 همش لحن بلبل هم آوای شیر
 چو برداشتم جام پنجاه و هشت
 نگیرم بجز یاد تابوت و تشت
 دریغ آن گل و مشک و خوشاب سی
 همان تیغ برنده ی پارسی
 نگرده همی گرد نسرین تذرو
 گل نارون خواهد و شاخ سرو
 همی خواهم از روشن کردگار
 که چندان زمان یابم از روزگار
 کزین نامور نامه ی باستان
 بمانم به گیتی یکی داستان
 که هر کس که اندر سخن داد داد
 ز من جز به نیکی نگیرند یاد
 بدان گیتیم نیز خواهشگرست
 که با تیغ تیزست و با افسرست
 منم بنده ی اهل بیت نبی
 سراینده ی خاک پای وصی
 برین زادم و هم برین بگذرم
 چنان دان که خاک پی حیدرم
 ابا دیگران مرا کار نیست
 بدین اندرون هیچ گفتار نیست
 به گفتار دهقان کنون بازگرد
 نگر تا چه گوید سراینده مرد

چو آگاهی آمد به کاووس شاه
 که شد روزگار سیاوش تباه
 به کردار مرغان سرش را ز تن
 جدا کرد سالار آن انجمن
 ابر بی گناهش به خنجر به زار
 بریدند سر زان تن شاهوار
 بنالد همی بلبل از شاخ سرو

چو دراج زیر گلان با تذرو
همه شهر توران پر از داغ و درد
به بیشه درون برگ گلنار زرد
گرفتند شیون به هر کوهسار
نه فریادرس بود و نه خواستار
چو این گفته بشنید کاووس شاه
سر نامدارش نگون شد ز گاه
بر و جامه بدرید و رخ را بکند
به خاک اندر آمد ز تخت بلند
برفتند با مویه ایرانیان
بدان سوگ بسته به زاری میان
همه دیده پر خون و رخساره زرد
زبان از سیاوش پر از یادکرد
چو طوس و چو گودرز و گیو دلیر
چو شاپور و فرهاد و رهام شیر
همه جامه کرده کبود و سیاه
همه خاک بر سر بجای کلاه
پس آگاهی آمد سوی نیمروز
به نزدیک سالار گیتی فروز
که از شهر ایران برآمد خروش
همی خاک تیره برآمد به جوش
پراگند کاووس بر یال خاک
همه جامه‌ی خسروی کرد چاک
تهمتن چو بشنید زو رفت هوش
ز زابل به زاری برآمد خروش
به چنگال رخساره بشخود زال
همی ریخت خاک از بر شاخ و یال
چو یک هفته با سوگ بود و دژم
به هشتم برآمد ز شیپور دم
سپاهی فراوان بر پیلتن
ز کشمیر و کابل شدند انجمن
به درگاه کاووس بنهاد روی
دو دیده پر از آب و دل کینه جوی
چو نزدیکی شهر ایران رسید
همه جامه‌ی پهلوی بردید
به دادار دارنده سوگند خورد
که هرگز تنم بی‌سلیح نبرد
نباشد بشویم سرم را ز خاک
همه بر تن غم بود سوگناک
کله ترگ و شمشیر جام منست
به بازو خم خام دامنست
چو آمد به نزدیک کاووس کی
سرش بود پر خاک و پر خاک پی
بدو گفت خوی بد ای شهریار

پراگندی و تخمت آمد ببار
ترا مهر سودابه و بدخوی
ز سر برگرفت افسر خسروی
کنون آشکارا ببینی همی
که بر موج دریا نشینی همی
از اندیشه‌ی خرد و شاه سترگ
بیامد به ما بر زیانی بزرگ
کسی کاو بود مهتر انجمن
کفن بهتر او را ز فرمان زن
سیاوش به گفتار زن شد به باد
خجسته زنی کاو ز مادر نژاد
دریغ آن بر و برز و بالای او
رکیب و خم خسرو آرای او
دریغ آن گو نامبرده سوار
که چون او نبیند دگر روزگار
چو در بزم بودی بهاران بدی
به رزم افسر نامداران بدی
همی جنگ با چشم گریان کنم
جهان چون دل خویش بریان کنم
نگه کرد کاووس بر چهر او
بدید اشک خونین و آن مهر او
نداد ایچ پاسخ مر او را ز شرم
فرو ریخت از دیدگان آب گرم
تهمت برفت از بر تخت اوی
سوی خان سودابه بنهاد روی
ز پرده به گیسوش بیرون کشید
ز تخت بزرگیش در خون کشید
به خنجر به دو نیم کردش به راه
نجنبد بر جای کاووس شاه
بیامد به درگاه با سوگ و درد
پر از خون دل و دیده رخساره زرد
همه شهر ایران به ماتم شدند
پر از درد نزدیک رستم شدند
چو یک هفته با سوگ و با آب چشم
به درگاه بنشست پر درد و خشم
به هشتم بزد نای رویین و کوس
بیامد به درگاه گودرز و طوس
چو فرهاد و شیدوش و گرگین و گيو
چو بهرام و رهام و شاپور نيو
فریبرز کاووس درنده شیر
گرازه که بود ازدهای دلیر
فرامرز رستم که بد پیش رو
نگهبان هر مرز و سالار نو
به گردان چنین گفت رستم که من

برین کینه دادم دل و جان و تن
که اندر جهان چون سیاوش سوار
نبندد کمر نیز یک نامدار
چنین کار یکسر مدارید خرد
چنین کینه را خرد نتوان شمرد
ز دلها همه ترس بیرون کنید
زمین را ز خون رود جیحون کنید
به یزدان که تا در جهان زنده‌ام
به کین سیاوش دل آگنده‌ام
بران تشنه زرین کجا خون اوی
فرو ریخت ناکار دیده گروی
بمالید خواهم همی روی و چشم
مگر بر دلم کم شود درد و خشم
وگر همچنانم بود بسته چنگ
نهاده به گردن درون پالهنک
به خاک اندرون خوار چون گوسفند
کشندم دو بازو به خم کمند
و گر نه من و گرز و شمشیر تیز
برانگیزم اندر جهان رستخیز
نبیند دو چشمم مگر گرد رزم
حرامست بر من می و جام و بزم
به درگاه هر پهلوانی که بود
چو زان گونه آواز رستم شنود
همه برگرفتند با او خروش
تو گفתי که میدان برآمد به جوش
ز میدان یکی بانگ برشد به ابر
تو گفתי زمین شد به کام هژبر
بزد مهره بر پشت پیلان به جام
یلان بر کشیدند تیغ از نیام
برآمد خروشیدن گاودم
دم نای رویین و رویینه خم
جهان پر شد از کین افراسیاب
به دریا تو گفתי به جوش آمد آب
نبد جای پوینده را بر زمین
ز نیزه هوا ماند اندر کمین
ستاره به جنگ اندر آمد نخست
زمین و زمان دست خون را بشست
ببستند گردان ایران میان
به پیش اندرون اختر کاویان
گزين کرد پس رستم زابلی
ز گردان شمشیرزن کابلی
ز ایران و از بیشه‌ی نارون
ده و دو هزار از یلان انجمن
سپه را فرامرز بد پیش‌رو

که فرزند گو بود و سالار نو
 همی رفت تا مرز توران رسید
 ز دشمن کسی را به ره بر ندید
 دران مرز شاه سپیجاب بود
 که با لشکر و گنج و با آب بود
 ورازاد بد نام آن پهلوان
 دلیر و سپه تاز و روشن روان
 سپه بود شمشیرزن سی هزار
 همه رزم جوی از در کارزار
 ورازاد از قلب لشکر برفت
 بیامد به نزد فرامرز تفت
 بپرسید و گفتش چه مردی بگوی
 چرا کرده‌ای سوی این مرز روی
 سزد گر بگویی مرا نام خویش
 بجویی ازین کار فرجام خویش
 همانا به فرمان شاه آمدی
 گر از پهلوان سپاه آمدی
 چه داری ز افراسیاب آگهی
 ز اورنگ و ز تاج و تخت مهی
 نباید که بی‌نام بر دست من
 روانت برآید ز تاریک تن
 فرامرز گفت ای گو شوربخت
 منم بار آن خسروانی درخت
 که از نام او شیر پیچان شود
 چو خشم آورد پیل بیجان شود
 مرا با تو بدگوهر دیوزاد
 چرا کرد باید همی نام یاد
 گو پیلتن با سپاه از پس است
 که اندر جهان کینه خواه او بس است
 به کین سیاوش کمر بر میان
 ببست و بیامد چو شیر زیان
 برآرد ازین مرز بی‌ارز دود
 هوا گرد او را نیارد بسود
 ورازاد بشنید گفتار او
 همی خوار دانست پیگار او
 به لشکر بفرمود کاندز دهید
 کمان‌ها سراسر به زه بر نهید
 رده بر کشید از دو رویه سپاه
 به سر بر نهادند ز آهن کلاه
 ز هر سو برآمد ز گردان خروش
 همی کر شد از ناله‌ی کوس گوش
 چو آواز کوس آمد و کرنای
 فرامرز را دل برآمد ز جای
 به یک حمله اندر ز گردان هزار

بیفگند و برگشت از کارزار
دگر حمله کردش هزار و دویست
ورازاد را گفت لشکر مه‌ایست
که امروز بادافره‌ی ایزدییست
مکافات بد را ز یزدان بدیست
چنین لشکر گشن و چندین سوار
سراسیمه شد از یکی نامدار
همی شد فرامرز نیزه به دست
ورازاد را راه یزدان بیست
فرامرز جنگی چو او را بدید
خروشی چو شیر ژیان برکشید
برانگیخت از جای شبیرنگ را
بیفشرد بر نیزه بر چنگ را
یکی نیزه زد بر کمر بند او
که بگسست زیر زره بند او
چنان برگرفت ز زین خدنگ
که گفتی یک پشه دارد به چنگ
بیفگند بر خاک و آمد فرود
سیاوش را داد چندی درود
سر نامور دور کرد از تنش
پر از خون بیالود پیراهنش
چنین گفت کاینست سر کین نخست
پراگنده شد تخم پرخاش و رست
همه بوم و بر آتش اندر فگند
همی دود بر شد به چرخ بلند
یکی نامه بنوشت نزد پدر
ز کار ورازاد پرخاش‌خبر
که چون برگشادم در کین و جنگ
ورا برگرفتم ز زین پلنگ
به کین سیاوش بریدم سرش
برافروختم آتش از کشورش
وزان سو نوندی بیامد به راه
به نزدیک سالار توران سپاه
که آمد به کین رستم پیلتن
بزرگان ایران شدند انجمن
ورازاد را سر بریدند زار
برانگیخت از مرز توران دمار
سپه را سراسر بهم بر زدند
به بوم و به بر آتش اندر زدند
چو بشنید افراسیاب این سخن
غمی شد ز کردارهای کهن
نماند ایچ بر دشت ز اسپان یله
بیاورد چوپان به میدان گله
در گنج گوپال و برگستوان

همان نیزه و خنجر هندوان
همان گنج دینار و در و گهر
همان افسر و طوق زرین کمر
ز دستور گنجور بستد کلید
همه کاخ و میدان درم گسترید
چو لشکر سراسر شد آراسته
بریشان پراگنده شد خواسته
بزد کوس رویین و هندی درای
سواران سوی رزم کردند رای
سپهدار از گنگ بیرون کشید
سپه را ز تنگی به هامون کشید
فرستاد و مر سرخه را پیش خواند
ز رستم بسی داستانها براند
بدو گفت شمشیرزن سی هزار
ببر نامدار از در کارزار
نگه دار جان از بد پور زال
به رزم نباشد جزو کس همال
تو فرزندی و نیکخواه منی
ستون سپاهی و ماه منی
چو بیدار دل باشی و راهجوی
که یارد نهادن بروی تو روی
کنون پیش رو باش و بیدار باش
سپه را ز دشمن نگهدار باش
ز پیش پدر سرخه بیرون کشید
درفش و سپه را به هامون کشید
طلایه چو گرد سپه دید تفت
بیچید و سوی فرامرز رفت
از ایران سپه برشد آوای کوس
ز گرد سپه شد هوا آبنوس
خروش سواران و گرد سپاه
چو شب کرد گیتی نهان گشت ماه
درخشیدن تیغ الماس گون
سنانهای آهار داده به خون
تو گفתי که برشد به گیتی بخار
برافروختند آتش کارزار
ز کشته فگنده به هر سو سران
زمین کوه گشت از کران تا کران
چو سرخه بران گونه پیگار دید
درفش فرامرز سالار دید
عنان را به بور سرافراز داد
به نیزه درآمد کمان باز داد
فرامرز بگذاشت قلب سپاه
بر سرخه با نیزه شد کینه‌خواه
یکی نیزه زد همچو آذرگشسپ

ز کوهه ببردش سوی یال اسپ
ز ترکان به یاری او آمدند
پر از جنگ و پرخاشجو آمدند
از آشوب ترکان و از رزم سخت
فرامرز را نیزه شد لخت لخت
بدانست سرخه که پایاب اوی
ندارد غمی گشت و برگاشت روی
پس اندر فرامرز با تیغ تیز
همی تاخت و انگیزته رستخیز
سواران ایران به کردار دیو
دمان از پشش برکشیده غریو
فرامرز چون سرخه را یافت جنگ
بیازید زان سان که یازد پلنگ
گرفتش کمر بند و از پشت زین
برآورد و زد ناگهان بر زمین
پیاده به پیش اندر افگند خوار
به لشکرگه آوردش از کارزار
درفش تهمتن همانگه ز راه
پدید آمد و گرد پیل و سپاه
فرامرز پیش پدر شد چو گرد
به پیروزی از روزگار نبرد
به پیش اندرون سرخه را بسته دست
بکرده ورازاد را یال پست
همه غار و هامون پر از کشته بود
سر دشمن از رزم برگشته بود
سپاه آفرین خواند بر پهلوان
بران نامبردار پور جوان
تهمتن برو آفرین کرد نیز
به درویش بخشید بسیار چیز
یکی داستان زد برو پیلتن
که هر کس که سر برکشد ز انجمن
خرد باید و گوهر نامدار
هنر یار و فرهنگش آموزگار
چو این گوهران را بجا آورد
دلاور شود پر و پا آورد
از آتش نیننی جز افروختن
جهانی چو پیش آیدش سوختن
فرامرز نشگفت اگر سرکش است
که پولاد را دل پر از آتش است
چو آورد با سنگ خارا کند
ز دل راز خویش آشکارا کند
به سرخه نگه کرد پس پیلتن
یکی سرو آزاده بد بر چمن
برش چون بر شیر و رخ چون بهار

ز مشک سیه کرده بر گل نگار
 بفرمود پس تا برندش به دشت
 ابا خنجر و روزبانان و تشت
 ببندند دستش به خم کمند
 بخواهند بر خاک چون گوسفند
 بسان سیاوش سرش را ز تن
 ببرند و کرگس بپوشد کفن
 چو بشنید طوس سپهید برفت
 به خون ریختن روی بنهاد تفت
 بدو سرخه گفت ای سرافراز شاه
 چه ریزی همی خون من بی گناه
 سیاوش مرا بود هم سال و دوست
 روانم پر از درد و اندوه اوست
 مرا دیده پرآب بد روز و شب
 همیشه به نفرین گشاده دو لب
 بران کس که آن تشت و خنجر گرفت
 بران کس که آن شاه را سرگرفت
 دل طوس بخشایش آورد سخت
 بران نامیردار برگشته بخت
 بر رستم آمد بگفت این سخن
 که پور سپهدار افگند بن
 چنین گفت رستم که گر شهریار
 چنان خسته دل شاید و سوگوار
 همیشه دل و جان افراسیاب
 پر از درد باد و دو دیده پرآب
 همان تشت و خنجر زواره ببرد
 بدان روزبانان لشکر سپرد
 سرش را به خنجر ببرید زار
 زمانی خروشید و برگشت کار
 بریده سر و تنش بر دار کرد
 دو پایش زیر سر نگونسار کرد
 بران کشته از کین برافشانند خاک
 تنش را به خنجر بکردند چاک
 جهانها چه خواهی ز پروردگان
 چه پروردگان داغ دل بردگان

چو لشکر بیامد ز دشت نبرد
 تنان پر ز خون و سران پر ز گرد
 خبر شد ز ترکان په افراسیاب
 که بیدار بخت اندرآمد به خواب
 همان سرخه نامور کشته شد
 چنان دولت تیز برگشته شد
 بریده سرش را نگونسار کرد
 تنش را به خون غرقه بر دار کرد

همه شهر ایران جگر خسته‌اند
به کین سیاوش کمر بسته‌اند
نگون شد سر و تاج افراسیاب
همی کند موی و همی ریخت آب
همی گفت رادا سرا موبدا
ردا نامدارا یلا بخردا
دریغ ارغوانی رخت همچو ماه
دریغ آن کیی برز و بالای شاه
خروشان به سر بر پراگند خاک
همه جامه ها کرد بر خویش چاک
چنین گفت با لشکر افراسیاب
که مارا بر آمد سر از خورد و خواب
همه کینه را چشم روشن کنید
نهالی ز خفتان و جوشن کنید
چو برخاست آوای کوس از درش
بجنبید بر بارگه لشکرش
بزد نای رویین و بریست کوس
همی آسمان بر زمین داد بوس
به گردنکشان خسرو آواز کرد
که ای نامداران روز نبرد
چو برخیزد آوای کوس از دو روی
نجویید زمان مرد پرخاشجوی
همه رزم را دل پر از کین کنید
به ایرانیان پاک نفرین کنید
خروش آمد و ناله‌ی کرنای
دم نای رویین و هندی درای
زمین آمد از سم اسپان به جوش
به ابر اندر آمد فغان و خروش
چو برخاست از دشت گرد سپاه
کس آمد بر رستم از دیده‌گاه
که آمد سپاهی چو کوه گران
همه رزم جویان کندآوران
ز تیغ دلیران هوا شد بنفش
برفتند با کاویانی درفش
برآمد خروش سپاه از دو روی
جهان شد پر از مردم جنگجوی
خور و ماه گفتی به رنگ اندرست
ستاره به چنگ نهنگ اندرست
سپهدار ترکان برآراست جنگ
گرفتند گویال و خنجر به چنگ
بیامد سوی میمنه بارمان
سپاهی ز ترکان دنان و دمان
سوی میسره کهرم تیغ‌زن
به قلب اندرون شاه با انجمن

وزین روی رستم سپه برکشید
 هوا شد ز تیغ یلان ناپدید
 بیاراست بر میمنه گیو و طوس
 سواران بیدار با پیل و کوس
 چو گودرز کشواد بر میسره
 هجیر و گرانمایگان یکسره
 به قلب اندرون رستم زابلی
 زره دار با خنجر کابلی
 تو گفתי نه شب بود پیدا نه روز
 نهان گشت خورشید گیتی فروز
 شد از سم اسپان زمین سنگ رنگ
 ز نیزه هوا همچو پشت پلنگ
 تو گفתי هوا کوه آهن شدست
 سر کوه پر ترگ و جوشن شدست
 به ابر اندر آمد سنان و درفش
 درفشیدن تیغهای بنفش
 بیامد ز قلب سپه پیلسم
 دلش پر ز خون کرده چهره دژم
 چنین گفت با شاه توران سپاه
 که ای پرهیز خسرو نیک خواه
 گر ایدونک از من نداری دریغ
 یکی باره و جوشن و گرز و تیغ
 ابا رستم امروز جنگ آورم
 همه نام او زیر ننگ آورم
 به پیش تو آرم سر و رخس او
 همان خود و تیغ جهان بخش او
 ازو شاد شد جان افراسیاب
 سر نیزه بگذاشت از آفتاب
 بدو گفت کای نام بردار شیر
 همانا که پیلست نیارد به زیر
 اگر پیلتن را به چنگ آوری
 زمانه برآساید از داوری
 به توران چو تو کس نباشد به جاه
 به گنج و به تیغ و به تخت و کلاه
 به گردان سپهر اندرآری سرم
 سپارم ترا دختر و کشورم
 از ایران و توران دو بهر آن تست
 همان گوهر و گنج و شهر آن تست
 چو بشنید پیران غمی گشت سخت
 بیامد بر شاه خورشید بخت
 بدو گفت کاین مرد برنا و تیز
 همی بر تن خویش دارد ستیز
 همی در گمان افتد از نام خویش
 نیندیشد از کار فرجام خویش

کسی سوی دوزخ نیوید به پا
و گر خیره سوی دم اژدها
گر او با تهمتن نبرد آورد
سر خویش را زیر گرد آورد
شکسته شود دل گوان را به جنگ
بود این سخن نیز بر شاه ننگ
برادر تو دانی که کهنتر بود
فزون‌تر برو مهر مهتر بود
به پیران چنین گفت پس پیلسم
کزین پهلوان دل ندارد دژم
که گر من کنم جنگ جنگی نهنگ
نیارم به بخت تو بر شاه ننگ
به پیش تو با نامور چار گرد
چه کردم تو دیدی ز من دست برد
همانا کنون زورم افزون‌ترست
شکستن دل من نه اندر خورست
برآید به دست من این کارکرد
به گرد در اختر بد مگرد
چو بشنید زو این سخن شهریار
یکی اسپ شایسته‌ی کارزار
بدو داد با تیغ و بر گستوان
همان نیزه و درع و خود گوان
بیاراست آن جنگ را پیلسم
همی راند چون شیر با باد و دم
به ایرانیان گفت رستم کجاست
که گوید که او روز جنگ اژدهاست
چو بشنید گیو این سخن بردمید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
بدو گفت رستم به یک ترک جنگ
نسازد همانا که آیدش ننگ
برآویختند آن دو جنگی به هم
دمان گیو گودرز با پیلسم
یکی نیزه زد گیو را کز نهیب
برون آمدش هر دو پا از رکیب
فرامرز چون دید یار آمدش
همی یار جنگی به کار آمدش
یکی تیغ بر نیزه‌ی پیلسم
بزد نیزه از تیغ او شد قلم
دگر باره زد بر سر ترگ اوی
شکسته شد آن تیغ پرخاشجوی
همی گشت با آن دو یل پیلسم
به میدان به کردار شیر دژم
تهمتن ز قلب سپه بنگرید
دو گرد دلیر و گرانمایه دید

برآویخته با یکی شیرمرد
به ابر اندر آورده از باد گرد
بدانست رستم که جز پیلسم
ز ترکان ندارد کس آن زور و دم
و دیگر که از نامور بخردان
ز گفت ستاره‌شمر موبدان
ز اختر بد و نیک بشنوده بود
جهان را چپ و راست پیموده بود
که گر پیلسم از بد روزگار
خرد یابد و بند آموزگار
نبرده چنو در جهان سر به سر
به ایران و توران نبندد کمر
همانا که او را زمان آمدست
که ایدر به چنگم دمان آمدست
به لشکر بفرمود کز جای خویش
مگر ناورند اندکی پای پیش
شوم برگرایم تن پیلسم
ببینم که دارد پی و شاخ و دم
یکی نیزه‌ی بارکش برگرفت
بیفشارد ران ترگ بر سر گرفت
گران شد رکیب و سبک شد عنان
به چشم اندر آورد رخشان سنان
غمی گشت و بر لب برآورد کف
همی تاخت از قلب تا پیش صف
چنین گفت کای نامور پیلسم
مرا خواستی تا بسوزی به دم
همی گفت و می‌تاخت برسان گرد
یکی کرد با او سخن در نبرد
یکی نیزه زد بر کمرگاه اوی
ز زین برگرفتش به کردار گوی
همی تاخت تا قلب توران سپاه
بینداختش خوار در قلبگاه
چنین گفت کاین را به دیبای زرد
بپوشید کز گرد شد لاژورد
عنان را بپیچید زان جایگاه
بیامد دمان تا به قلب سپاه
ببارید پیران ز مژگان سرشک
تن پیلسم دور دید از پزشک
دل لشکر و شاه توران سپاه
شکسته شد و تیره شد رزمگاه
خروش آمد از لشکر هر دو سوی
ده و دار گردان پرخاشجوی
خروشیدن کوس بر پشت پیل
ز هر سو همی رفت تا چند میل

زمین شد ز نعل ستوران ستوه
همه کوه دریا شد و دشت کوه
ز بس نعره و ناله‌ی کره‌نای
همی آسمان اندر آمد ز جای
همی سنگ مرجان شد و خاک خون
سراسر سر سروران شد نگون
بکشتند چندان ز هردو گروه
که شد خاک دریا و هامون چو کوه
یکی باد برخاست از رزمگاه
هوا را بیوشید گرد سپاه
دو لشکر به هامون همی تاختند
یک از دیگران باز نشناختند
جهان چون شب تیره تاریک شد
تو گفתי به شب روز نزدیک شد
چنین گفت با لشکر افراسیاب
که بیدار بخت اندر آمد به خواب
اگر سستی آرید یک تن به جنگ
نماند مرا روزگار درنگ
بریشان ز هر سو کمین آورید
به نیزه خور اندر زمین آورید
پیامد خود از قلب توران سپاه
بر طوس شد داغ دل کینه‌خواه
از ایران فراوان سپه را بکشت
غمی شد دل طوس و بنمود پشت
بر رستم آمد یکی چاره‌جوی
که امروز ازین رزم شد رنگ و بوی
همه رزمگه شد چو دریای خون
درفش سپهدار ایران نگون
پیامد ز قلب سپه پیلتن
پس او فرامرز با انجمن
سپردار بسیار در پیش بود
که دلشان ز رستم بداندیش بود
همه خویش و پیوند افراسیاب
همه دل پر از کین و سر پرشتاب
تهدتن فراوان ازیشان بکشت
فرامرز و طوس اندر آمد به پشت
چو افراسیاب آن درفش بنفش
نگه کرد بر جایگاه درفش
بدانست کان پیلتن رستمست
سرافراز وز تخمه‌ی نیرمست
برآشت برسان جنگی پلنگ
بیفشارد ران پیش او شد به جنگ
چو رستم درفش سیه را بدید
به کردار شیر ژیان بردمید

به جوش آمد آن نامبردار گرد
عنان باره‌ی تیزتگ را سپرد
برآویخت با سرکش افراسیاب
به پیگار خون رفت چون رود آب
یکی نیزه سالار توران سپاه
بزد بر بر رستم کینه‌خواه
سنان اندر آمد ببند کمر
به بیر بیان بر نبذ کارگر
تهمتن به کین اندر آورد روی
یکی نیزه زد بر سر اسپ او
تگاور ز درد اندر آمد به سر
بیفتاد زو شاه پرخاشخر
همی جست رستم کمرگاه او
که از رزم کوتاه کند راه او
نگه کرد هومان بدید از کران
به گردن برآورد گرز گران
بزد بر سر شانه‌ی پیلتن
به لشکر خروش آمد از انجمن
ز پس کرد رستم همانکه نگاه
بجست از کفش نامبردار شاه
برآشفست گردافکن تاج‌بخش
بدنیال هومان برانگیخت رخس
بتازید چندی و چندی شتافت
زمانه بدش مانده او را نیافت
سپهدار ترکان نشد زیر دست
یکی باره‌ی تیزتگ برنشست
چو از جنگ رستم بیچید روی
گریزان همی رفت پرخاشجوی
برآمد ز هر سو دم کرنا
همی آسمان اندر آمد ز جای
به ابر اندر آمد خروش سران
گراییدن گرزهای گران
گوان سر به سر نعره برداشتند
سنانها به ابر اندر افراشتند
زمین سربسر کشته و خسته بود
وگر لاله بر زعفران رسته بود
سپردند اسپان همی خون به نعل
شده پای پیل از دل کشته لعل
هزیمت گرفتند ترکان چو باد
که رستم ز بازو همی داد داد
سه فرسنگ چون ازدهای دمان
تهمتن همی شد پس بدگمان
وزان جایگه پیلتن بازگشت
سپه یکسر از جنگ ناساز گشت

ز رستم بپرسید پرمایه طوس
که چون یافت شیر از یکی گور کوس
بدو گفت رستم که گرز گران
چو یاد آرد از یال جنگ آوران
دل سنگ و سندان نماند درست
بر و یال کوبنده باید نخست
عمودی که کوبنده هومان بود
تو آهن مخوانش که موم آن بود
به لشکرگه خویش گشتند باز
سپه یکسر از خواسته بی نیاز
همه دشت پر آهن و سیم و زر
سنان و ستام و کلاه و کمر

چو خورشید برزد سر از کوهسار
بگسترد یاقوت بر جویبار
تهمتن همه خواسته گرد کرد
ببخشید یکسر به مردان مرد
خروش آمد و ناله ی کرنای
تهمتن برانگیخت لشکر ز جای
نهادند سر سوی افراسیاب
همه رخ ز کین سیاوش پر آب
پس آگاهی آمد به پرخاشجوی
که رستم به توران در آورد روی
به پیران چنین گفت کایرانیان
بدی را ببستند یکسر میان
کنون بوم و بر جمله ویران شود
به کام دلیران ایران شود
کسی نزد رستم برد آگهی
ازین کودک شوم بی فرهی
هم آنگه برندش به ایران سپاه
یکی ناسزا برنهندش کلاه
نوندی برافکن هم اندر زمان
بر شوم پی زاده ی بدگمان
که با مادر آن هر دو تن را به هم
بیارد بگوید سخن بیش و کم
نوندی بیامد ببردندشان
شدند آن دو بیچاره چون بیهشان
به نزدیک افراسیاب آمدند
پر از درد و تیمار و تاب آمدند
وز آن جایگه شاه توران زمین
بیاورد لشکر به دریای چین
تهمتن نشست از بر تخت اوی
به خاک اندر آمد سر بخت اوی
یکی داستانی بگفت از نخست

که پرمایه آنکس که دشمن نجست
چو بدخواه پیش آیدت کشته به
گر آواره از پیش برگشته به
از ایوان همه گنج او بازجست
بگفتند با او یکایک درست
غلامان و اسب و پرستندگان
همان مایه‌ور خوب رخ بندگان
در گنج دینار و پرمایه تاج
همان گوهر و دیبه و تخت عاج
یکایک ز هر سو به چنگ آمدش
بسی گوهر از گنج گنگ آمدش
سپه سر به سر زان توانگر شدند
ابا یاره و تخت و افسر شدند
یکی طوس را داد زان تخت عاج
همان یاره و طوق و منشور چاچ
ورا گفت هر کس که تاب آورد
وگر نام افراسیاب آورد
همانگه سرش را ز تن دور کن
ازو کرگسان را یکی سور کن
کسی کاو خرد جوید و ایمنی
نیازد سوی کیش آهرمنی
چو فرزند باید که داری به ناز
ز رنج ایمن از خواسته بی‌نیاز
تو درویش را رنج منمای هیچ
همی داد و بر داد دادن بسیج
که گیتی سپنجست و جاوید نیست
فری برتر از فر جمشید نیست
سپهر بلندش به پا آورید
جهان را جزو کدخدا آورید
یکی تاج پرگوهر شاهوار
دو تا یاره و طوق با گوشوار
سپیچاب و سغدش به گودرز داد
بسی پند و منشور آن مرز داد
ستودش فراوان و کرد آفرین
که چون تو کسی نیست ز ایران زمین
بزرگی و فر و بلندی و داد
همان بزم و رزم از تو داریم یاد
ترا با هنر گوهرست و خرد
روانت همی از تو رامش برد
روا باشد از پند من بشنوی
که آموزگار بزرگان توی
سپیچاب تا آب گلزیون
ز فرمان تو کس نیاید برون
فریرز کاووس را تاج زر

فرستاد و دینار و تخت و کمر
بدو گفت سالار و مهتر توی
سیاوش رد را برادر توی
میان را به کین برادر بیند
ز فتراک مگشای بند کمند
به چین و ختن اندرآور سپاه
به هر جای از دشمنان کینه‌خواه
میاسای از کین افراسیاب
ز تن دور کن خورد و آرام و خواب
به ماچین و چین آمد این آگهی
که بنشست رستم به شاهنشهی
همه هدیه ها ساختند و نثار
ز دینار و ز گوهر شاهوار
تہمتن به جان داد زنهارشان
بدید آن روانهای بیدارشان
وزان پس به نخچیر به ایوز و باز
برآمد برین روزگاری دراز
چنان بد که روزی زواره برفت
به نخچیر گوران خرامید تفت
یکی ترک تا باشدش رهنمای
به پیش اندر افگند و آمد بجای
یکی بیشه دید اندران پهن دشت
که گفتی برو بر نشاید گذشت
ز بس بوی و بس رنگ و آب روان
همی نو شد از باد گفتی روان
پس آن ترک خیره زبان برگشاد
به پیش زواره همی کرد یاد
که نخچیرگاه سیاوش بد این
برین بود مهرش به توران زمین
بدین جایگه شاد و خرم بدی
جز ایدر همه جای با غم بدی
زواره چو بشنید زو این سخن
برو تازه شد روزگار کهن
چو گفتار آن ترکش آمد به گوش
ز اسپ اندر افتاد و زو رفت هوش
یکی باز بودش به چنگ اندرون
رها کرد و مژگان شدش جوی خون
رسیدند یاران لشکر بدوی
غمی یافتندش پر از آب روی
گرفتند نفرین بران رهنمای
به زخمش فگندند هر یک ز پای
زواره یکی سخت سوگند خورد
فرو ریخت از دیدگان آب زرد
کزین پس نه نخچیر جویم نه خواب

نپردازم از کین افراسیاب
 نمانم که رستم برآساید ایچ
 همی کینه را کرد باید بسیج
 همانگه چو نزد تهمتن رسید
 خروشید چون روی او را بدید
 بدو گفت کایدر به کین آمدیم
 و گر لب پر از آفرین آمدیم
 چو یزدان نیکی دهش زور داد
 از اختر ترا گردش هور داد
 چرا باید این کشور آباد ماند
 یکی را برین بوم و پر شاد ماند
 فرامش مکن کین آن شهریار
 که چون او نبیند دگر روزگار
 برانگیخت آن پیلتن را ز جای
 تهمتن هم آن کرد کاو دید رای
 همان غارت و کشتن اندر گرفت
 همه بوم و بر دست بر سر گرفت
 ز توران زمین تا به سقلاط و روم
 نمانند یک مرز آباد بوم
 همی سر بریدند برنا و پیر
 زن و کودک خرد کردند اسیر
 برین گونه فرسنگ بیش از هزار
 برآمد ز کشور سراسر دمار
 هرانکس که بد مهتری با گهر
 همه پیش رفتند بر خاک سر
 که بیزار گشتیم ز افراسیاب
 نخواهیم دیدار او را به خواب
 ازان خون که او ریخت بر بیگناه
 کسی را نبود اندر آن روی راه
 کنون انجمن گر پراکنده ایم
 همه پیش تو چاکر و بنده ایم
 چو چیره شدی بیگنه خون مرز
 مکن چنگ گردون گردنده تیز
 ندانیم ماکان جفاگر کجاست
 به ابرست گر در دم ازدهاست
 چو بشنید گفتار آن انجمن
 بیچید بینادل پیلتن
 سوی مرز قچغار باشی براند
 سران سپه را سراسر بخواند
 شدند انجمن پیش او بخردان
 بزرگان و کارآزموده ردان
 که کاووس بی دست و بی فر و پای
 نشستست بر تخت بی رهنمای
 گر افراسیاب از رهی بی درنگ

یکی لشکر آرد به ایران به جنگ
 بیابد بران پیر کاووس دست
 شود کام و آرام ما جمله پست
 یکایک همه فام کین توختیم
 همه شهر آباد او سوختیم
 کجا سالیان اندر آمد به شش
 که نگذشت بر ما یکی روز خوش
 کنون نزد آن پیر خسرو شویم
 چو رزم اندر آید همه نو شویم
 چو دل بر نهی بر سرای کهن
 کند ناز و ز تو بیوشد سخن
 تهمتن بران گشت همداستان
 که فرخنده موید زد این داستان
 چنین گفت خرم دل رهنمای
 که خوبی گزین زین سپنجی سرای
 بنوش و بناز و بیوش و بخور
 ترا بهره اینست زین رهگذر
 سوی آژ منگر که او دشمنست
 دلش برده‌ی جان آهرمنست
 نگه کن که در خاک جفت تو کیست
 برین خواسته چند خواهی گریست
 تهمتن چو بشنید شرم آمدش
 برفتن یکی رای گرم آمدش
 نگه کرد ز اسپان به هر سو گله
 که بودند بر دشت ترکان یله
 غلام و پرستندگان ده هزار
 بیاورد شایسته‌ی شهریار
 همان نافه‌ی مشک و موی سمور
 ز در سپید و ز کیمال بور
 به رنگ و به بوی و به دیبا و زر
 شد آراسته پشت پیلان نر
 ز گستردنیها و از بیش و کم
 ز پوشیدنیها و گنج و درم
 ز گنج سلیح و ز تاج و ز تخت
 به ایران کشیدند و بریست رخت
 ز توران سوی زابلستان کشید
 به نزدیک فرخنده دستان کشید
 سوی پارس شد طوس و گودرز و گئو
 سپاهی چنان نامبردار و نیو
 نهادند سر سوی شاه جهان
 همه نامداران فرخ نهان
 وزان پس چو بشنید افراسیاب
 که بگذشت رستم بران روی آب
 شد از باختر سوی دریای گنگ

دلی پر ز کینه سری پر ز جنگ
همه بوم زیر و زیر کرده دید
مهان کشته و کهتران برده دید
نه اسپ و نه گنج و نه تاج و نه تخت
نه شاداب در باغ برگ درخت
جهانی به آتش برافروخته
همه کاخها کنده و سوخته
ز دیده بیارید خونابه شاه
چنین گفت با مهتران سپاه
که هر کس که این را فرامش کند
همی جان بیدار خامش کند
همه یک به یک دل پر از کین کنید
سپر بستر و تیغ بالین کنید
به ایران سپه رزم و کین آوریم
به نیزه خور اندر زمین آوریم
به یک رزم اگر باد ایشان بجست
نباید چنین کردن اندیشه پست
برآراست بر هر سوی تاختن
ندید ایچ هنگام پرداختن
همی سوخت آباد بوم و درخت
به ایرانیان بر شد آن کار سخت
ز باران هوا خشک شد هفت سال
دگرگونه شد بخت و برگشت حال
شد از رنج و سختی جهان پر نیاز
برآمد برین روزگار دراز

چنان دید گودرز یک شب به خواب
که ابری برآمد ز ایران پرآب
بران ابر باران خجسته سروش
به گودرز گفتی که بگشای گوش
چو خواهی که یابی ز تنگی رها
وزین نامور ترک نر ازدها
به توران یکی نامداری نوشت
کجا نام آن شاه کیخسروست
ز پشت سیاوش یکی شهریار
هنرمند و از گوهر نامدار
ازین تخمه از گوهر کیقباد
ز مادر سوی تور دارد نژاد
چو آید به ایران پی فرخش
ز چرخ آنچ پرسد دهد پاسخش
میان را ببندد به کین پدر
کند کشور تور زیر و زیر
به دریای قلم به جوش آرد آب
نخارد سر از کین افراسیاب

همه ساله در جوشن کین بود
شب و روز در جنگ بر زین بود
ز گردان ایران و گردنکشان
نیاید جز از گیو ازو کس نشان
چنین است فرمان گردان سپهر
بدو دارد از داد گسترده مهر
چو از خواب گودرز بیدار شد
نیایش کنان پیش دادار شد
بمالید بر خاک ریش سپید
ز شاه جهاندار شد پرامید
چو خورشید پیدا شد از پشت زاغ
برآمد به کردار زرین چراغ
سپهد نشست از بر تخت عاج
بیاراست ایوان به کرسی ساج
پر اندیشه مر گیو را پیش خواند
وزان خواب چندی سخنها براند
بدو گفت فرخ پی و روز تو
همان اختر گیتی افروز تو
تو تا زادی از مادر به آفرین
پر از آفرین شد سراسر زمین
به فرمان یزدان خجسته سروش
مرا روی بنمود در خواب دوش
نشسته بر ابری پر از باد و نم
بشستی جهان را سراسر ز غم
مرا دید و گفت این همه غم چراست
جهانی پر از کین و بی‌نم چراست
ازیرا که بی‌فر و برزست شاه
ندارد همی راه شاهان نگاه
چو کیخسرو آید ز توران زمین
سوی دشمنان افگند رنج و کین
نبیند کس او را ز گردان نیو
مگر نامور پور گودرز گیو
چنین کرد بخشش سپهر بلند
که از تو گشاید غم و رنج بند
همی نام جستی میان دو صف
کنون نام جاویدت آمد به کف
که تا در جهان مردمست و سخن
چنین نام هرگز نگردد کهن
زمین را همان با سپهر بلند
به دست تو خواهد گشادن ز بند
به رنجست گنج و به نامست رنج
همانا که نامت به آید ز گنج
اگر جاودانه نمانی بجای
همی نام به زین سپنجی سرای

جهان را یکی شهریار آوری
درخت وفا را به بار آوری
بدو گفت گیو ای پدر بنده‌ام
بکوشم به رای تو تا زنده‌ام
خریدارم این را گر آید بجای
به فرخنده نام و پی رهنمای
به ایوان شد و ساز رفتن گرفت
ز خواب پدر مانده اندر شگفت
چو خورشید رخشنده آمد پدید
زمین شد بسان گل شنبلیله
بیامد کمر بسته گیو دلیر
یکی بارکش بادپایی به زیر
به گودرز گفت ای جهان پهلوان
دلیر و سرافراز و روشن روان
کمندی و اسپه مرا یار بس
نشاید کشیدن بدان مرز کس
چو مردم برم خواستار آیدم
ازان پس مگر کارزار آیدم
مرا دشت و کوهست یک چند جای
مگر پیشم آید یکی رهنمای
به پیرزو بخت جهان پهلوان
نیایم جز از شاد و روشن روان
تو مر بیژن خرد را در کنار
بپرور نگهدارش از روزگار
ندانم که دیدار باشد جزین
که داند چنین جز جهان آفرین
تو پدرود باش و مرا یاد دار
روان را ز درد من آزاد دار
چو شویی ز بهر پرستش رخان
به من بر جهان آفرین را بخوان
مگر باشدم دادگر رهنمای
به نزدیک آن نامور کدخدای
به فرمان بیاراست و آمد برون
پدر دل پر از درد و رخ پر ز خون
پدر پیر سر بود و برنا دلیر
دهن جنگ را باز کرده چو شیر
ندانست کاو باز بیند پسر
ز رفتن دلش بود زیر و زیر

بسا رنجه‌ا کز جهان دیده‌اند
ز بهر بزرگی پسندیده‌اند
سرانجام بستر جز از خاک نیست
ازو بهره زهرست و تریاک نیست
چو دانی که ایدر نمانی دراز

به تارک چرا بر نهی تاج آز
 همان آز را زیر خاک آوری
 سرش را سر اندر مفاک آوری
 ترا زین جهان شادمانی بس است
 کجا رنج تو بهر دیگر کس است
 تو رنجی و آسان دگر کس خورد
 سوی گور و تابوت تو ننگرد
 برو نیز شادی سرآید همی
 سرش زیر گرد اندر آید همی
 ز روز گذر کردن اندیشه کن
 پرستیدن دادگر پیشه کن
 بترس از خدا و میازار کس
 ره رستگاری همین است و بس
 کنون ای خردمند بیدار دل
 مشو در گمان پای درکش ز گل
 ترا کردگارست پروردگار
 توی بنده و کرده‌ی کردگار
 چو گردن به اندیشه زیر آوری
 ز هستی مکن پرسش و داوری
 نشاید خور و خواب با آن نشست
 که خستو نباشد بیزدان که هست
 دلش کور باشد سرش بی‌خرد
 خردمندش از مردمان نشمرد
 ز هستی نشانست بر آب و خاک
 ز دانش منش را مکن در مفاک
 توانا و دانا و دارنده اوست
 خرد را و جان را نگارنده اوست
 جهان آفرید و مکان و زمان
 پی پشه‌ی خرد و پیل گران
 چو سالار ترکان به دل گفت من
 به بیشی برآرم سر از انجمن
 چنان شاهزاده جوان را بکشت
 ندانست جز گنج و شمشیر پشت
 هم از پشت او روشن کردگار
 درختی برآورد یازان به بار
 که با او بگفت آنک جز تو کس است
 که اندر جهان کردگار او بس است
 خداوند خورشید و کیوان و ماه
 کزویست پیروزی و دستگاه
 خداوند هستی و هم راستی
 نخواهد ز تو کژی و کاستی
 جز از رای و فرمان او راه نیست
 خور و ماه ازین دانش آگاه نیست
 پسر را بفرمود گودرز پیر

به توران شدن کار را ناگریز
به فرمان او گویو بسته میان
بیامد به کردار شیر ژیان
همی تاخت تا مرز توران رسید
هر آنکس که در راه تنها بدید
زیان را به ترکی بیاراستی
ز کیخسرو از وی نشان خواستی
چو گفتم ندارم ز شاه آگهی
تنش را ز جان زود کردی تهی
به خم کمندش بیاویختی
سبک از برش خاک بریختی
بدان تا نداند کسی راز او
همان نشنود نام و آواز او
یکی را همی برد با خویشان
ورا رهنمون بود زان انجمن
همی رفت بیدار با او به راه
برو راز نگشاد تا چندگاه
بدو گفت روزی که اندر جهان
سخن پرسم از تو یکی در نهان
گر ایدونک یابم ز تو راستی
بشویی به دانش دل از کاستی
بیخشم ترا هرچ خواهی ز من
ندارم دریغ از تو پرمایه تن
چنین داد پاسخ که دانش بسست
ولیکن پراگنده با هر کسست
اگر زانک پرسیم هست آگهی
ز پاسخ زیان را نیابی تهی
بدو گفت کیخسرو اکنون کجاست
بباید به من برگشادنت راست
چنین داد پاسخ که نشنیده‌ام
چنین نام هرگز نپرسیده‌ام
چو پاسخ چنین یافت از رهنمون
بزد تیغ و انداختش سرنگون
به توران همی رفت چون بیهشان
مگر یابد از شاه جایی نشان
چنین تا برآمد برین هفت سال
میان سوده از تیغ و بند دوال
خورش گور و پوشش هم از چرم گور
گیا خوردن باره و آب شور
همی گشت گرد بیابان و کوه
به رنج و به سختی و دور از گروه
چنان بد که روزی پراندیشه بود
به پیشش یکی بارور بیشه بود
بدان مرغزار اندر آمد دژم

جهان خرم و مرد را دل به غم
 زمین سبز و چشمه پر از آب دید
 همی جای آرامش و خواب دید
 فرود آمد و اسب را برگذاشت
 بخفت و همی بر دل اندیشه داشت
 همی گفت مانا که دیو پلید
 بر پهلوان بد که آن خواب دید
 ز کیخسرو ایدر نینم نشان
 چه دارم همی خویشتن را کشان
 کنون گر به رزم اند یاران من
 به بزم اندرون غمگساران من
 یکی نامجوی و یکی شادروز
 مرا بخت بر گنبد افشانند گوز
 همی برفشانم به خیره روان
 خمیدست پشتم چو خم کمان
 همانا که خسرو ز مادر نژاد
 وگر زاد دادش زمانه به باد
 ز جستن مرا رنج و سختیست بهر
 انوشه کسی کاو بمیرد به زهر
 سرش پر ز غم گرد آن مرغزار
 همی گشت شه را کنان خواستار
 یکی چشمه‌ای دید تابان ز دور
 یکی سرو بالا دل آرام پور
 یکی جام پر می گرفته به چنگ
 به سر بر زده دسته‌ی بوی و رنگ
 ز بالای او فره‌ی ایزدی
 پدید آمد و رایت بخردی
 تو گفتی منوچهر بر تخت عاج
 نشستست بر سر ز پیروزه تاج
 همی بوی مهر آمد از روی او
 همی زیب تاج آمد از موی او
 به دل گفت گیو این بجز شاه نیست
 چنین چهره جز در خور گاه نیست
 پیاده بدو تیز بنهاد روی
 چو تنگ اندر آمد گو شاهجوی
 گره سست شد بر در رنج او
 پدید آمد آن نامور گنج او
 چو کیخسرو از چشمه او را بدید
 بخندید و شادان دلش بردمید
 به دل گفت کاین گرد جز گیو نیست
 بدین مرز خود زین نشان نیونیست
 مرا کرد خواهد همی خواستار
 به ایران برد تا کند شهریار
 چو آمد برش گیو بردش نماز

بدو گفت کای نامور سرافراز
برانم که پور سیاوش توی
ز تخم کیانی و کیخسروی
چنین داد پاسخ ورا شهریار
که تو گویو گودرزی ای نامدار
بدو گفت گویو ای سر راستان
ز گودرز با تو که زد داستان
ز کشواد و گیوت که داد آگهی
که با خرمی بادی و فرهی
بدو گفت کیخسرو ای شیر مرد
مرا مادر این از پدر یاد کرد
که از فر یزدان گشادی سخن
بدانگه که اندرزش آمد به بن
همی گفت با نامور مادرم
کز ایدر چه آید ز بد بر سرم
سرانجام کیخسرو آید پدید
بجا آورد بندها را کلید
بدانگه که گردد جهاندار نیو
ز ایران بیاید سرافراز گویو
مر او را سوی تخت ایران برد
بر نامداران و شیران برد
جهان را به مردی به پای آورد
همان کین ما را بجای آورد
بدو گفت گویو ای سر سرکشان
ز فر بزرگی چه داری نشان
نشان سیاوش پدیدار بود
چو بر گلستان نقطه‌ی قار بود
تو بگشای و بنمای بازو به من
نشان تو پیداست بر انجمن
برهنه تن خویش بنمود شاه
نگه کرد گویو آن نشان سیاه
که میراث بود از گه کیقباد
درستی بدان بد کیان را نژاد
چو گویو آن نشان دید بردش نماز
همی ریخت آب و همی گفت راز
گرفتش به بر شهریار زمین
ز شادی برو بر گرفت آفرین
از ایران بپرسید و ز تخت و گاه
ز گودرز وز رستم نیک‌خواه
بدو گفت گویو ای جهاندار کی
سرافراز و بیدار و فرخنده پی
جهاندار دارنده‌ی خوب و زشت
مراگر نمودی سراسر بهشت
همان هفت کشور به شاهنشهی

نهاد بزرگی و تاج مهی
نیودی دل من بدین خرمی
که روی تو دیدم به توران ز می
که داند به گیتی که من زنده‌ام
به خاکم و گر بتش افکنده‌ام
سپاس از جهاندار کاین رنج سخت
به شادی و خوبی سرآورد بخت
برفتند زان بیشه هر دو به راه
پرسید خسرو ز کاووس شاه
وزان هفت ساله غم و درد او
ز گسردن و خواب وز خورد او
همی گفت با شاه یکسر سخن
که دادار گیتی چه افکند بن
همان خواب گودرز و رنج دراز
خور و پوشش و درد و آرام و ناز
ز کاووس کش سال بفکند فر
ز درد پسر گشت بی پای و پر
ز ایران پراکنده شد رنگ و بوی
سراسر به ویرانی آورد روی
دل خسرو از درد و رنجش بسوخت
به کردار آتش رخس برفروخت
بدو گفت کاکنون ز رنج دراز
ترا بردهد بخت آرام و ناز
مرا چون پدر باش و با کس مگوی
بین تا زمانه چه آرد به روی
سپهد نشست از بر اسپ گوی
پیاده همی رفت بر پیش نیو
یکی تیغ هندی گرفته به چنگ
هر آنکس که پیش آمدی بی‌درنگ
زدی گوی بیدار دل گردنش
به زیر گل و خاک کردی تنش
برفتند سوی سیاوش گرد
چو آمد دو تن را دل و هوش گرد
فرنگیس را نیز کردند یار
نهانی بران بر نهادند کار
که هر سه به راه اندر آرند روی
نهان از دلیران پرخاشجوی
فرنگیس گفت از درنگ آوریم
جهان بر دل خویش تنگ آوریم
ازین آگهی یابد افراسیاب
نسازد بخورد و نیازد به خواب
بیاید به کردار دیو سپید
دل از جان شیرین شود ناامید
یکی را ز ما زنده اندر جهان

نبیند کسی آشکار و نهان
 جهان پر ز بدخواه و پردشمنست
 همه مرز ما جای آهرمنست
 تو ای بافرین شاه فرزند من
 نگر تا نیوشی یکی پند من
 که گر آگهی یابد آن مرد شوم
 برانگیزد آتش ز آباد بوم
 یکی مرغزارست ز ایدر نه دور
 به یکسو ز راه سواران تور
 همان جویبارست و آب روان
 که از دیدنش تازه گردد روان
 تو بر گیر زین و لگام سیاه
 برو سوی آن مرغزاران پگاه
 چو خورشید بر تیغ گنبد شود
 گه خواب و خورد سپهبد شود
 گله هرج هست اندر آن مرغزار
 به آبشخور آید سوی جویبار
 به بهزاد بنمای زین و لگام
 چو او رام گردد تو بگذار گام
 چو آیی برش نیک بنمای چهر
 بیارای و ببسای رویش به مهر
 سیاوش چو گشت از جهان ناامید
 برو تیره شد روی روز سپید
 چنین گفت شیرنگ بهزاد را
 که فرمان مبر زین سپس باد را
 همی باش بر کوه و در مرغزار
 چو کیخسرو آید ترا خواستار
 ورا بارگی باش و گیتی بکوب
 ز دشمن زمین را به نعلت بروب
 نشست از بر اسپ سالار نیو
 پیاده همی رفت بر پیش گیو
 بدان تند بالا نهادند روی
 چنان چون بود مردم چاره جوی
 فسیله چو آمد به تنگی فراز
 بخوردند سیراب و گشتند باز
 نگه کرد بهزاد و کی را بدید
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 بدید آن نشست سیاوش پلنگ
 رکیب دراز و جناغ خدنگ
 همی داشت در آبخور پای خویش
 از آنجا که بد دست نهاد پیش
 چو کیخسرو او را به آرام یافت
 بپوید و با زین سوی او شتافت
 بمالید بر چشم او دست و روی

بر و یال ببسود و بشخود موی
 لگامش بدو داد و زین بر نهاد
 بسی از پدر کرد با درد یاد
 چو بنشست بر باره بفشارد ران
 برآمد ز جا آن هیون گران
 به کردار باد هوا بردمید
 بپرید وز گیو شد ناپدید
 غمی شد دل گیو و خیره بماند
 بدان خیرگی نام یزدان بخواند
 همی گفت کاهرمین چاره جوی
 یکی بارگی گشت و بنمود روی
 کنون جان خسرو شد و رنج من
 همین رنج بد در جهان گنج من
 چو یک نیمه ببرید زان کوه شاه
 گران کرد باز آن عنان سیاه
 همی بود تاپیش او رفت گیو
 چنین گفت بیدار دل شاه نیو
 که شاید که اندیشه‌ی پهلوان
 کنم آشکارا به روشن روان
 بدو گفت گیو ای شه سرفراز
 سزد کاشکارا بود بر تو راز
 تو از ایزدی فر و برز کیان
 به موی اندر آیی ببینی میان
 بدو گفت زین اسپ فرخ نژاد
 یکی بر دل اندیشه آمدت یاد
 چنین بود اندیشه‌ی پهلوان
 که اهریمن آمد بر این جوان
 کنون رفت و رنج مرا باد کرد
 دل شاد من سخت ناشاد کرد
 ز اسپ اندر آمد جهان‌دیده گیو
 همی آفرین خواند بر شاه نیو
 که روز و شبان بر تو فرخنده باد
 سر بدسگالان تو کنده باد
 که با برز و اورندی و رای و فر
 ترا داد داور هنر با گهر
 ز بالا به ایوان نهادند روی
 پراندیشه مغز و روان راه جوی
 چو نزد فرنگیس رفتند باز
 سخن رفت چندی ز راه دارز
 بدان تا نهانی بود کارشان
 نباشد کسی آگه از رازشان
 فرنگیس چون روی بهزاد دید
 شد از آب دیده رخس ناپدید
 دو رخ را به یال و برش بر نهاد

ز درد سیاوش بسی کرد یاد
چو آب دو دیده پراگنده کرد
سبک سر سوی گنج آگنده کرد
به ایوان یکی گنج بودش نهان
نبد زان کسی آگه اندر جهان
یکی گنج آگنده دینار بود
زره بود و یاقوت بسیار بود
همان گنج گوپال و برگستوان
همان خنجر و تیغ و گرز گران
در گنج بگشاد پیش پسر
پر از خون رخ از درد خسته جگر
چنین گفت با گویو کای برده رنج
بین تا ز گوهر چه خواهی ز گنج
ز دینار وز گوهر شاهوار
ز یاقوت وز تاج گوهرنگار
بیوسید پیشش زمین پهلوان
بدو گفت کای مهتر بانوان
همه پاسبانیم و گنج آن تست
فدی کردن جان و رنج آن تست
زمین از تو گردد بهار بهشت
سپهر از تو زاید همی خوب و زشت
جهان پیش فرزند تو بنده باد
سر بدسگالانش افگنده باد
چو افتاد بر خواسته چشم گویو
گزین کرد درع سیاوش نیو
ز گوهر که پرمایه تر یافتند
ببردند چندانک برتافتند
همان ترگ و پرمایه برگستوان
سلیحی که بود از در پهلوان
سر گنج را شاه کرد استوار
به راه بیابان برآراست کار
چو این کرده شد برنهادند زین
بران باد پایان باآفرین
فرنگیس ترگی به سر بر نهاد
برفتند هر سه به کردار باد
سران سوی ایران نهادند گرم
نهانی چنان چون بود نرم نرم
بشد شهر یکسر پر از گفت و گوی
که خسرو به ایران نهادست روی
نماند این سخن یک زمان در نهفت
کس آمد به نزدیک پیران بگفت
که آمد ز ایران سرافراز گویو
به نزدیک بیدار دل شاه نیو
سوی شهر ایران نهادند روی

فرنگیس و شاه و گو جنگ جوی
 چو بشنید پیران غمی گشت سخت
 بلرزید برسان برگ درخت
 ز گردان گزین کرد کلباد را
 چو نستیهن و گرد پولاد را
 بفرمود تا ترک سیصد سوار
 برفتند تازان بران کارزار
 سر گیو بر نیزه سازید گفت
 فرنگیس را خاک باید نهفت
 بیندید کیخسرو شوم را
 بداختر پی او بر و بوم را
 سپاهی برین گونه گرد و جوان
 برفتند بیدار دو پهلوان
 فرنگیس با رنج دیده پسر
 به خواب اندر آورده بودند سر
 ز پیمودن راه و رنج شبان
 جهانجوی را گیو بد پاسبان
 دو تن خفته و گیو با رنج و خشم
 به راه سواران نهاده دو چشم
 به برگستوان اندرون اسپ گیو
 چنان چون بود ساز مردان نیو
 زره در بر و بر سرش بود ترگ
 دل ارغنده و تن نهاده به مرگ
 چو از دور گرد سپه را بدید
 بزد دست و تیغ از میان برکشید
 خروشی برآورد برسان ابر
 که تاریک شد مغز و چشم هژبر
 میان سواران پیامد چو گرد
 ز پرخاش او خاک شد لاژورد
 زمانی به خنجر زمانی به گرز
 همی ریخت آهن ز بالای برز
 ازان زخم گویال گیو دلیر
 سران را همی شد سر از جنگ سیر
 دل گیو خندان شد از زور خشم
 که چون چشمه بودیش دریا به چشم
 ازان پس گرفتندش اندر میان
 چنان لشکری همچو شیر زیان
 ز نیزه نیستان شد آوردگاه
 بپوشید دیدار خورشید و ماه
 غمی شد دل شیر در نیستان
 ز خون نیستان کرد چون میستان
 ازیشان بیفگند بسیار گیو
 ستوه آمدند آن سواران ز نیو
 به نستیهن گرد کلباد گفت

که این کوه خارا است نه یال و سفت
همه خسته و بسته گشتند باز
به نزدیک پیران گردن فراز
همه غار و هامون پر از کشته بود
ز خون خاک چون ارغوان گشته بود
چو نزدیک کیخسرو آمد دلیر
پر از خون بر و چنگ برسان شیر
بدو گفت کای شاه دل شاد دار
خرد را ز اندیشه آزاد دار
یکی لشکر آمد بر ما به جنگ
چو کلباد و نستیهن تیز چنگ
چنان بازگشتند آن کس که زیست
که بر یال و برشان بیاید گریست
گذشته ز رستم به ایران سوار
ندانم که با من کند کارزار
ازو شاد شد خسرو پاک‌دین
ستودش فراوان و کرد آفرین
بخوردند چیزی کجا یافتند
سوی راه بی راه بشتافتند
چو ترکان به نزدیک پیران شدند
چنان خسته و زار و گریان شدند
برآشفته پیران به کلباد گفت
که چونین شگفتی نشاید نهفت
چه کردید با گيو و خسرو کجاست
سخن بر چه سانست برگوی راست
بدو گفت کلباد کای پهلوان
به پیش تو گر برگشایم زبان
که گيو دلاور به گردان چه کرد
دلت سیر گردد به دشت نبرد
فراوان به لشکر مرا دیده‌ای
نبرد مرا هم پسندیده‌ای
همانا که گویا پیش از هزار
گرفتی ز دست من آن نامدار
سرش ویژه گفتی که سندان شدست
بر و ساعدش پیل دندان شدست
من آورد رستم بسی دیده‌ام
ز جنگ آوران نیز بشنیده‌ام
به زخمش ندیدم چنین پایدار
نه در کوشش و پیچش کارزار
همی هر زمان تیز و جوشان بدی
به نوی چو پیلی خروشان بدی
برآشفته پیران بدو گفت بس
که ننگست ازین یاد کردن به کس
نه از یک سوارست چندین سخن

تو آهنگ آورد مردان مکن
تو رفتی و نستیه نامور
سپاهی به کردار شیران نر
کنون گیو را ساختی پیل مست
میان یلان گشت نام تو پست
چو زین یابد افراسیاب آگهی
بیندازد آن تاج شاهنشاهی
که دو پهلوان دلیر و سوار
چنین لشکری از در کارزار
ز پیش سواری نمودید پشت
بسی از دلیران ترکان بکشت
گوازه بسی باشدت بافسوس
نه مرد نبردی و گویال و کوس

سواران گزین کرد پیران هزار
همه جنگجوی و همه نامدار
بدیشان چنین گفت پیران که زود
عنان تگاور بایاد بسود
شب و روز رفتن چو شیر ژیان
نباید گشادن به ره بر میان
که گر گیو و خسرو به ایران شوند
زنان اندر ایران چه شیران شوند
نماند برین بوم و بر خاک و آب
وزین داغ دل گردد افراسیاب
به گفتار او سر برافراختند
شب و روز یکسر همی تاختند
نجستند روز و شب آرام و خواب
وزین آگهی شد به افراسیاب
چنین تا بیامد یکی ژرف رود
سپه شد پراکنده چون تار و پود
بنش ژرف و پهناش کوتاه بود
بدو بر به رفتن دژآگاه بود
نشسته فرنگیس بر پاس گاه
به دیگر کران خفته بد گیو و شاه
فرنگیس زان جایگه بنگرید
درفش سپهدار توران بدید
دوان شد بر گیو و آگاه کرد
بران خفتگان خواب کوتاه کرد
بدو گفت کای مرد با رنج خیز
که آمد ترا روزگار گریز
ترا گر بیابند بیجان کنند
دل ما ز درد تو پیچان کنند
مرا با پسر دیده گردد پرآب
برد بسته تا پیش افراسیاب

وزان پس ندانم چه آید گزند
نداند کسی راز چرخ بلند
بدو گفت گیو ای مه بانوان
چرا رنجه کردی بدینسان روان
تو با شاه برشو به بالای تند
ز پیران و لشکر مشو هیچ کند
جهاندار پیروز یار منست
سر اختر اندر کنار منست
بدو گفت کیخسرو ای رزمساز
کنون بر تو بر کار من شد دراز
ز دام بلا یافتم من رها
تو چندین مشو در دم اژدها
به هامون مرارفت باید کنون
فشاندن به شمشیر بر شید خون
بدو گفت گیو ای شه سرفراز
جهان را به نام تو آمد نیاز
پدر پهلوانست و من پهلوان
به شاه‌ی نیچیم جان و روان
برادر مرا هست هفتاد و هشت
جهان شد چو نام تو اندر گذشت
بسی پهلوانست شاه اندکی
چه باشد چو پیدا نباشد یکی
اگر من شوم کشته دیگر بود
سر تاجور باشد افسر بود
اگر تو شوی دور از ایدر تباه
نبینم کسی از در تاج و گاه
شود رنج من هفت ساله به باد
دگر آنک ننگ آورم بر نژاد
تو بالا گزین و سپه را بین
مرا یاد باشد جهان آفرین
بپوشید درع و بیامد چو شیر
همان باره دستکش را به زیر
ازین سوی شه بود ز آنسو سپاه
میانچی شده رود و بر بسته راه
چو رعد بهاران بغرید گیو
ز سالار لشکر همی جست نیو
چو بشنید پیرانش دشنام داد
بدو گفت کای بد رگ دیوزاد
چو تنها بدین رزمگاه آمدی
دلاور به پیش سپاه آمدی
کنون خوردنت نوک ژوپین بود
برت را کفن چنگ شاهین بود
اگر کوه آهن بود یک سوار
چو مور اندر آید به گردش هزار

شود خیره سر گرچه خردست مور
 نه مورست پوشیده مرد و ستور
 کنند این زره بر تنش چاک چاک
 چو مردار گردد کشندش به خاک
 یکی داستان زد هژبر دمان
 که چون بر گوزنی سرآید زمان
 زمانه برو دم همی بشمرد
 بیاید دمان پیش من بگذرد
 زمان آوریدت کنون پیش من
 همان پیش این نامدار انجمن
 بدو گفت گیو ای سپهدار شیر
 سزد گر به آب اندر آیی دلیر
 ببینی کزین پرهنر یک سوار
 چه آید ترا بر سر ای نامدار
 هزارید و من نامور یک دلیر
 سر سرکشان اندر آرم به زیر
 چو من گزهی سرگرای آورم
 سران را همه زیر پای آورم
 چو بشنید پیران برآورد خشم
 دلش گشت پر خون و پرآب چشم
 برانگیخت اسپ و بیفشارد ران
 به گردن برآورد گرز گران
 چو کشتی ز دشت اندر آمد به رود
 همی داد نیکی دهش را درود
 نکرد ایچ گیو آزمون را شتاب
 بدان تا برآمد سپهید ز آب
 ز بالا به پستی بیچید گیو
 گریزان همی شد ز سالار نیو
 چو از آب وز لشکرش دور کرد
 به زین اندر افگند گرز نبرد
 گریزان ازو پهلوان بلند
 ز فتراک بگشاد پیچان کمند
 همآورد با گیو نزدیک شد
 جهان چون شب تیره تاریک شد
 بیچید گیو سرافراز یال
 کمند اندرافگند و کردش دوال
 سر پهلوان اندر آمد به بند
 ز زین برگرفتش به خم کمند
 پیاده به پیش اندر افگند خوار
 ببردش دمان تا لب رودبار
 بیفگند بر خاک و دستش بیست
 سلیحش بپوشید و خود بر نشست
 درفشش گرفته به چنگ اندرون
 بشد تا لب آب گلزیون

چو ترکان درفش سپهدار خویش
 بدیدند رفتند ناچار پیش
 خروش آمد و ناله‌ی کرنای
 دم نای رویین و هندی درای
 جهان‌دیده گیو اندر آمد به آب
 چو کشتی که از باد گیرد شتاب
 برآورد گرز گران را به کفت
 سپه ماند از کار او در شگفت
 سبک شد عنان و گران شد رکیب
 سر سرکشان خیره گشت از نهیب
 به شمشیر و با نیزه‌ی سرگرای
 همی کشت ازیشان یل رهنمای
 از افکنده شد روی هامون چون کوه
 ز یک تن شدند آن دلیران ستوه
 قفای یلان سوی او شد همه
 چو شیر اندر آمد به پیش رمه
 چو لشکر هزیمت شد از پیش گیو
 چنان لشکری گشتن و مردان نیو
 چنان خیره برگشت و بگذاشت آب
 که گفتی ندیدست لشکر به خواب
 دمان تا به نزدیک پیران رسید
 همی خواست از تن سرش را برید
 به خواری پیاده ببردش کشان
 دمان و پر از درد چون بیهشان
 چنین گفت کاین بددل و بی‌وفا
 گرفتار شد در دم ازدها
 سیاوش به گفتار او سر بداد
 گر او باد شد این شود نیز باد
 ابر شاه پیران گرفت آفرین
 خروشان بیوسید روی زمین
 همی گفت کای شاه دانش پژوه
 چو خورشید تابان میان گروه
 تو دانسته‌ای درد و تیمار من
 ز بهر تو با شاه پیگار من
 سزد گر من از چنگ این ازدها
 به بخت و به فر تو یابم رها
 به کیخسرو اندر نگه کرد گیو
 بدان تا چه فرمان دهد شاه نیو
 فرنگیس را دید دیده پرآب
 زبان پر ز نفرین افراسیاب
 به گیو آن زمان گفت کای سرافراز
 کشیدی بسی رنج راه دراز
 چنان دان که این پیرسر پهلوان
 خردمند و رادست و روشن روان

پس از داور دادگر رهنمون
 بدان کاو رهانید ما را ز خون
 ز بد مهر او پرده‌ی جان ماست
 وزین کرده‌ی خویش زنهار خواست
 بدو گفت گئو ای سر بانوان
 انوشه روان باش تا جاودان
 یکی سخت سوگند خوردم به ماه
 به تاج و به تخت شه نیک‌خواه
 که گر دست یابم برو روز کین
 کنم ارغوانی ز خونش زمین
 بدو گفت کیخسرو ای شیرفش
 زبان را ز سوگند یزدان مکش
 کنونش به سوگند گستاخ کن
 به خنجر وراگوش سوراخ کن
 چو از خنجرت خون چکد بر زمین
 هم از مهر یاد آیدت هم ز کین
 بشد گئو و گوشش به خنجر بسفت
 ز سوگند برتر درشتی نگفت
 چنین گفت پیران ازان پس به شاه
 که کلباد شد بی‌گمان با سپاه
 بفرمای کاسیم دهد باز نیز
 چنان دان که بخشیده‌ای جان و چیز
 بدو گفت گئو ای دلیر سپاه
 چرا سست گشتی به آوردگاه
 به سوگند یابی مگر باره باز
 دو دستت ببندم به بند دراز
 که نگشاید این بند تو هیچکس
 گشاینده گلشهر خواهیم و بس
 کجا مهتر بانوان تو اوست
 وزو نیست پیدا ترا مغز و پوست
 بدان گشت همداستان پهلوان
 به سوگند بخريد اسپ و روان
 که نگشاید آن بند را کس به راه
 ز گلشهر سازد وی آن دستگاه
 بدو داد اسپ و دو دستش ببست
 ازان پس بفرمود تا برنشست

چو از لشگر آگه شد افراسیاب
 برو تیره شد تابش آفتاب
 بزد کوس و نای و سپه برنشاند
 ز ایوان به کردار آتش براند
 دو منزل یکی کرد و آمد دوان
 همی تاخت برسان تیر از کمان
 بیاورد لشکر بران رزمگاه

که آورد کلباد بد با سپاه
 همه مرز لشکر پراگنده دید
 به هر جای بر مردم افگنده دید
 بپرسید کاین پهلوان با سپاه
 کی آمد ز ایران بدین رزمگاه
 نبرد آگهی کس ز جنگ آوران
 که بگذشت زین سان سپاهی گران
 که برد آگهی نزد آن دیوزاد
 که کس را دل و مغز پیران مباد
 اگر خاک بودیش پروردگار
 ندیدی دو چشم من این روزگار
 سپهرم بدو گفت کاسان بدی
 اگر دل ز لشکر هراسان بدی
 یکی گویو گودرز بودست و بس
 سوار ایچ با او ندیدند کس
 ستوه آمد از چنگ یک تن سپاه
 همی رفت گویو و فرنگیس و شاه
 سپهد چو گفت سپهرم شنید
 سپاهی ز پیش اندر آمد پدید
 سپهدار پیران به پیش اندرون
 سرو روی و یالش همه پر ز خون
 گمان برد کاو گویو رایافتست
 به پیروزی از پیش بشتافتست
 چو نزدیکتر شد نگه کرد شاه
 چنان خسته بد پهلوان سپاه
 ورا دید بر زین بسته چو سنگ
 دو دست از پس پشت با پالهنک
 بپرسید و زو ماند اندر شگفت
 غمی گشت و اندیشه اندر گرفت
 بدو گفت پیران که شیر زیان
 نه درنده گرگ و نه ببر بیان
 نباشد چنان در صف کارزار
 کجا گویو تنها بد ای شهریار
 من آن دیدم از گویو کز پیل و شیر
 نبیند جهان دیده مرد دلیر
 بر آن سان کجا بردم روز جنگ
 ز نفسش به دریا بسوزد نهنگ
 نخست اندر آمد به گرز گران
 همی کوفت چون پتک آهنگران
 به اسپ و به گرز و به پای و رکیب
 سوار از فراز اندر آمد به شیب
 همانا که باران نبارد ز میغ
 فزون زانک بارید بر سرش تیغ
 چو اندر گلستان به زین بر بخت

تو گفתי که گشتست با کوه جفت
سرانجام برگشت یکسر سپاه
بجز من نشد پیش او کینه خواه
گریزان ز من تاب داده کمند
بیفگند و آمد میانم به بند
پراگنده شد دانش و هوش من
به خاک اندر آمد سر و دوش من
از اسپ اندر آمد دو دستم بیست
برافگند بر زین و خود بر نشست
زمانی سر و پایم اندر کمند
به دیگر زمان زیر سوگند و بند
به جان و سر شاه و خورشید و ماه
به دادار هرمزد و تخت و کلاه
مرا داد زین گونه سوگند سخت
بخوردم چو دیدم که برگشت بخت
که کس را نگویی که بگشای دست
چنین رو دمان تا بجای نشست
ندانم چه رازست نزد سپهر
بخواهد بریدن ز ما پاک مهر
چو بشنید گفتارش افراسیاب
بدیده ز خشم اندر آورد آب
یکی بانگ برزد ز پیشش براند
بیچید پیران و خامش بماند
ازان پس به مغز اندر افگند باد
به دشنام و سوگند لب برگشاد
که گر گوی و کیخسرو دیوزاد
شوند ابر غرنده گر تیز باد
فرود آورمشان ز ابر بلند
بزد دست و ز گرز بگشاد بند
میانشان بیرم به شمشیر تیز
به ماهی دهم تا کند ریز ریز
چو کیخسرو ایران بجوید همی
فرنگیس باری چه پوید همی
خود و سرکشان سوی جیحون کشید
همی دامن از چشم در خون کشید
به هومان یغرمود کاندلر شتاب
عنان را بکش تا لب رود آب
که چون گوی و خسرو ز جیحون گذشت
غم و رنج ما باد گردد بدشت
نشان آمد از گفته‌ی راستان
که دانا بگفت از گه باستان
که از تخمه‌ی توروز کیقباد
یکی شاه خیزد ز هر دو نژاد
که توران زمین را کند خارستان

نماند برین بوم و بر شارستان
رسیدند پس گیو و خسرو بر آب
همی بودشان بر گذشتن شتاب
گرفتند پیگار با باژخواه
که کشتی کدامست بر باژگاه
نوندی کجا بادباننش نکوست
به خوبی سزاوار کیخسرو اوست
چنین گفت با گیو پس باج خواه
که آب روان را چه چاکر چه شاه
همی گر گذر بایدت ز آب رود
فرستاد باید به کشتی درود
بدو گفت گیو آنچ خواهی بخواه
گذر ده که تنگ اندر آمد سپاه
بخوادم ز تو باج گفت اندکی
ازین چار چیزت بخوادم یکی
زره خواهم از تو گر اسپ سپاه
پرستار و گر پور فرخنده ماه
بدو گفت گیو ای گسسته خرد
سخن زان نشان گوی کاندل خورد
به هر باژ گر شاه شهری بدی
ترا زین جهان نیز بهری بدی
که باشی که شه را کنی خواستار
چنین باد پیمایی ای بادسار
وگر مادر شاه خواهی همی
به باژ افسر ماه خواهی همی
سه دیگر چو شیرنگ بهزاد را
که کوتاه دارد به تگ باد را
چهارم چو جستی به خیره زره
که آن را ندانی گره تا گره
نگردد چنین آهن از آب تر
نه آتش برو بر بود کارگر
نه نیزه نه شمشیر هندی نه تیر
چنین باژ خواهی بدین آب گیر
کنون آب ما را و کشتی ترا
بدین گونه شاهی درشتی ترا
بدو گفت گیو ار تو کیخسروی
نبینی ازین آب جز نیکوی
فریدون که بگذاشت ارون رود
فرستاد تخت مهی را درود
جهانی شد او را سراسر رهی
که با روشنی بود و با فرهی
چه اندیشی ار شاه ایران توی
سرنامداران و شیران توی
به بد آب را کی بود بر تو راه

که با فر و برزی و زیبای گاه
اگر من شوم غرقه گر مادرت
گزندی نباید که گيرت سرت
ز مادر تو بودی مراد جهان
که بیکار بد تخت شاهنشهان
مرا نیز مادر ز بهر تو زاد
ازین کار بر دل مکن هیچ یاد
که من بیگمانم که افراسیاب
بیاید دمان تا لب رود آب
مرا برکشد زنده بر دار خوار
فرنگیس را با تو ای شهریار
به آب افگند ماهیان تان خورند
وگر زیر نعل اندرون بسپزند
بدو گفت کیخسرو اینست و بس
پناهم به یزدان فریادرس
فرود آمد از باره‌ی راه‌جوی
بمالید و بنهاد بر خاک روی
همی گفت پشت و پناهم توی
نماینده‌ی رای و راهم توی
درستی و پستی مرا فر تست
روان و خرد سایه‌ی پر تست
به آب اندرون دلفزایم توی
به خشکی همان رهنمایم توی
به آب اندر افگند خسرو سپاه
چو کشتی همی راند تا بازگاه
پس او فرنگیس و گیو دلیر
نترسد ز جیحون و زان آب شیر
بدان سو گذشتند هر سه درست
جهانجوی خسرو سر و تن بشست
بدان نیستان در نیایش گرفت
جهان آفرین را ستایش گرفت
چو از رود کردند هر سه گذر
نگهبان کشتی شد آسیمه سر
به یاران چنین گفت کاینست شگفت
کزین برتر اندیشه نتوان گرفت
بهاران و جیحون و آب روان
سه جوشنور و اسپ و برگستان
بدین ژرف دریا چنین بگذرد
خرمندش از مردمان نشمرد
پشیمان شد از کار و گفتار خویش
تبه دید ازان کار بازار خویش
بیاراست کشتی به چیزی که داشت
ز باد هوا بادبان برگذاشت
به پوزش برفت از پس شهریار

چو آمد به نزدیکی رودبار
 همه هدیه ها نزد شاه آورد
 کمان و کمند و کلاه آورد
 بدو گفت گیو ای سگ بی‌خرد
 توگفتی که این آب مردم خورد
 چنین مایه ور پره‌نر شهریار
 همی از تو کشتی کند خواستار
 ندادی کنون هدیه‌ی تو مباد
 بود روز کاین روزت آید به یاد
 چنان خوار برگشت زو رودبان
 که جان را همی گفت پدرودمان
 چو آمد به نزدیکی باژگاه
 هم‌آنکه ز توران بیامد سپاه
 چو نزدیک رود آمد افراسیاب
 ندید ایچ مردم نه کشتی برآب
 یکی بانگ زد تند بر باژخواه
 که چون یافت این دیو بر آب راه
 چنین داد پاسخ که‌ای شهریار
 پدر باژیان بود و من باژدار
 ندیدم نه هرگز شنیدم چنین
 که کردی کسی ز آب جیحون زمین
 بهاران و این آب با موج تیز
 چو اندر شوی نیست راه گریز
 چنان برگذشتند هر سه سوار
 توگفتی هوا داشت شان برکنار
 ازان پس بفرمود افراسیاب
 که بشتاب و کشتی برافکن به آب
 بدو گفت هومان که‌ای شهریار
 براندیش و آتش مکن در کنار
 تو با این سواران به ایران شوی
 همی در دم گاوشیدان شوی
 چو گودرز و چون رستم پیلتن
 چو طوس و چو گرگین و آن انجمن
 همانا که از گاه سیر آمدی
 که ایدر به چنگال شیر آمدی
 ازین روی تا چین و ماچین تراست
 خور و ماه و کیوان و پروین تراست
 تو توران نگه‌دار و تخت بلند
 ز ایران کنون نیست بیم گزند
 پر از خون دل از رود گشتند باز
 برآمد برین روزگار دراز

چو با گیو کیخسرو آمد به زم
 جهان چند ازو شاد و چندی دژم

نوندی به هر سو برافگند گیو
یکی نامه از شاه وز گیو نیو
که آمد ز توران جهاندار شاد
سر تخمه‌ی نامور کیقباد
فرستاده‌ی بختیار و سوار
خردمند و بینادل و دوستدار
گزین کرد ازان نامداران زم
بگفت آنچ بشنید از بیش و کم
بدو گفت ایدر برو به اصفهان
بر نیو گودرز کشوادگان
بگویش که کیخسرو آمد به زم
که بادی نجست از بر او دژم
یکی نامه نزدیک کاووس شاه
فرستاده‌ای چست بگرفت راه
هیونان کفک افگن بادپای
بجستند برسان آتش ز جای
فرستاده‌ی گیو روشن روان
نخستین پیامد بر پهلوان
پیامش همی گفت و نامه بداد
جهان پهلوان نامه بر سر نهاد
ز بهر سیاووش بیارید آب
همی کرد نفرین بر افراسیاب
فرستاده شد نزد کاووس کی
ز یال هیونان بیالود خوی
چو آمد به نزدیک کاووس شاه
ز شادی خروش آمد از بارگاه
خبر شد به گیتی که فرزند شاه
جهانجوی کیخسرو آمد ز راه
سپهبد فرستاده را پیش خواند
بران نامه‌ی گیو گوهر فشاند
جهانی به شادی بیاراستند
بهر جای رامشگران خواستند
ازان پس ز کشور مهان جهان
برفتند یکسر سوی اصفهان
بیاراست گودرز کاخ بلند
همه دیبه‌ی خسروانی فگند
یکی تخت بنهاد پیکر به زر
بدو اندرون چند گونه گهر
یکی تاج با یاره و گوشوار
یکی طوق پر گوهر شاهوار
به زر و به گوهر بیاراست گاه
چنان چون نباید سزاوار شاه
سراسر همه شهر آیین بیست
بیاراست میدان و جای نشست

مهان سرافراز برخاستند
پذیره شدن را بیاراستند
برفتند هشتاد فرسنگ پیش
پذیره شدندش به آیین خویش
چو چشم سپهید برآمد به شاه
همان گویو را دید با او به راه
چو آمد پدیدار با شاه گویو
پیاده شدند آن سواران نیو
فرو ریخت از دیدگان آب زرد
ز درد سیاوش بسی یاد کرد
ستودش فراوان و کرد آفرین
چنین گفت کای شهریار زمین
ز تو چشم بدخواه تو دور باد
روان سیاوش پر از نور باد
جهاندار یزدان گواهی منست
که دیدار تو رهنمای منست
سیاوش را زنده گر دیدمی
بدین گونه از دل نخندیدمی
بزرگان ایران همه پیش او
یکایک نهادند بر خاک روی
وزان جایگاه شاد گشتند باز
فروزنده شد بخت گردن فراز
ببوسید چشم و سر گویو گفت
که بیرون کشیدی سپهر از نهفت
گزارندهی خواب و جنگی توی
گه چاره مرد درنگی توی
سوی خانهی پهلوان آمدند
همه شاد و روشن روان آمدند
ببودند یک هفته با می بدست
بیاراسته بزمگاه و نشست
به هشتم سوی شهر کاووس شاه
همه شاددل برگرفتند راه
چو کیخسرو آمد بر شهریار
جهان گشت پر بوی و رنگ و نگار
بر آیین جهانی شد آراسته
در و بام و دیوار پرخواسته
نشسته به هر جای رامشگران
گلاب و می و مشک با زعفران
همه یال اسپان پر از مشک و می
درم با شکر ریخته زیر پی
چو کاووس کی روی خسرو بدید
سرشکش ز مژگان به رخ بر چکید
فرود آمد از تخت و شد پیش او
بمالید بر چشم او چشم و روی

جوان جهانجوی بردش نماز
 گرازان سوی تخت رفتند باز
 فراوان ز ترکان پیرسید شاه
 هم از تخت سالار توران سپاه
 چنین پاسخ آورد کان کم خرد
 به بد روی گیتی همی بسپرد
 مرا چند بیسود و چندی بگفت
 خرد با هنر کردم اندر نهفت
 بترسیدم از کار و کردار او
 بیچیدم از رنج و تیمار او
 اگر ویژه ابری شود در بار
 کشنده پدر چون بود دوستدار
 نخواند مرا موبد از آب پاک
 که پیرستم او را پدر زیر خاک
 کنون گئو چندی به سختی بیود
 به توران مرا جست و رنج آزمود
 اگر نیز رنجی نبودی جزین
 که با من بیامد ز توران زمین
 سرافراز دو پهلوان با سپاه
 پس ما بیامد چو آتش به راه
 من آن دیدم از گئو کز پیل مست
 نبیند به هندوستان بت پرست
 گمانی نبردم که هرگز نهنگ
 ز دریا بران سان برآید به جنگ
 ازان پس که پیران بیامد چو شیر
 میان بسته و بادپایی به زیر
 به آب اندر آمد بسان نهنگ
 که گفתי زمین را بسوزد به جنگ
 بینداخت بر یال او بر کمند
 سر پهلوان اندر آمد به بند
 بخواهشگری رفتم ای شهریار
 وگرنه به کندی سرش را ز بار
 بدان کاو ز درد پدر خسته بود
 ز بد گفتن ما زبان بسته بود
 چنین تا لب رود جیحون به جنگ
 نیاسود با گرزهی گاورنگ
 سرانجام بگذاشت جیحون به خشم
 به آب و کشتی نیفگند چشم
 کسی را که چون او بود پهلوان
 بود جاودان شاد و روشن روان
 یکی کاخ کشواد بد در صطخر
 که آزادگان را بدو بود فخر
 چو از تخت کاووس برخاستند
 به ایوان نو رفتن آراستند

همی رفت گودرز با شهریار
چو آمد بدان گلشن زرنگار
بر اورنگ زرینش بنشانند
برو بر بسی آفرین خوانند
بیستند گردان ایران کمر
بجز طوس نوذر که پیچید سر
که او بود با کوس و زرینه کفش
هم او داشتی کاویانی درفش
ازان کار گودرز شد تیز مغز
بر او پیامی فرستاد نغز
پیمبر سرافراز گویو دلیر
که چنگ یلان داشت و بازوی شیر
بدو گفت با طوس نوذر بگوی
که هنگام شادی بهانه مجوی
بزرگان و گردان ایران زمین
همه شاه را خواندند آفرین
چرا سر کشی تو به فرمان دیو
نبینی همی فر گیهان خدیو
اگر تو بیچی ز فرمان شاه
مرا با تو کین خیزد و رزمگاه
فرستاده گیوست پیغام من
به دستوری نامدار انجمن
ز پیش پدر گویو بنمود پشت
دلش پر ز گفتارهای درشت
بیامد به طوس سپهبد بگفت
که این رای را با تو دیوست جفت
چو بشنید پاسخ چنین داد طوس
که بر ما نه خوبست کردن فسوس
به ایران پس از رستم پیلتن
سرافرازتر کس منم ز انجمن
نبیره منوچهر شاه دلیر
که گیتی به تیغ اندر آورد زیر
همان شیر پرخاشجویم به جنگ
بدرم دل پیل و چنگ پلنگ
همی بی من آیین و رای آورید
جهان را به نو کدخدای آورید
نباشم بدین کار همداستان
ز خسرو مزن پیش من داستان
جهاندار کز تخم افراسیاب
نشانیم بخت اندر آید به خواب
نخواهیم شاه از نژاد پشنگ
فسیله نه نیکو بود با پلنگ
تو این رنجه را که بردی پرست
که خسرو جوانست و کنداورست

کسی کاو بود شهریار زمین
 هنر باید و گوهر و فر و دین
 فربرز کاووس فرزند شاه
 سزاوارتر کس به تخت و کلاه
 بهرسو ز دشمن ندارد نژاد
 همش فر و برزست و هم نام و داد
 دژم گیو برخاست از پیش او
 که خام آمدش دانش و کیش او
 پیامد به گودرز کشواد گفت
 که فر و خرد نیست با طوس جفت
 دو چشمش تو گویی نبیند همی
 فربرز را برگزیند همی
 برآشفت گودرز و گفت از مهان
 همی طوس کم باد اندر جهان
 نبیره پسر داشت هفتاد و هشت
 بزد کوس ز ایوان به میدان گذشت
 سواران جنگی ده و دو هزار
 برون رفت بر گستوانور سوار
 وزان رو پیامد سپهدار طوس
 بیستند بر کوهی پیل کوس
 بیستند گردان ایران میان
 به پیش سپاه اختر کاویان
 چو گودرز را دید و چندان سپاه
 کزو تیره شد روی خورشید و ماه
 یکی تخت بر کوهی ژنده پیل
 ز پیروزه تابان به کردار نیل
 جهانجوی کیسخر و تاج ور
 نشسته بران تخت و بسته کمر
 به گرد اندرش ژنده پیلان دویست
 تو گفתי به گیتی جز آن جای نیست
 همی تافت زان تخت خسرو چو ماه
 ز یاقوت رخشنده بر سر کلاه
 غمی شد دل طوس و اندیشه کرد
 که امروز اگر من بسازم نبرد
 بسی کشته آید ز هر دو سپاه
 ز ایران نه برخیزد این کینه گاه
 نباشد جز از کام افراسیاب
 سر بخت ترکان برآید ز خواب
 بدیشان رسد تخت شاهنشاهی
 سرآید به ما روزگار مهی
 خردمند مردی و جوینده راه
 فرستاد نزدیک کاووس شاه
 که از ما یکی گر برین دشت جنگ
 نهد بر کمان پر تیر خدنگ

یکی کینه خیزد که افراسیاب
هم امشب همی آن ببیند به خواب
چو بشنید زین گونه گفتار شاه
بفرمود تا بازگردد به راه
بر طوس و گودرز کشوادگان
گزیده سرافراز آزادگان
که بر درگاه آیند بی انجمن
چنان چون بیايد به نزدیک من
بشد طوس و گودرز نزدیک شاه
زبان برگشادند بر پیش گاه
بدو گفت شاه ای خردمند پیر
منه زهر برنده بر جام شیر
بنه تیغ و بگشای ز آهن میان
نباید کزین سود دارد زیان
چنین گفت طوس سپهد به شاه
که گر شاه سیر آید از تخت و گاه
به فرزند باید که ماند جهان
بزرگی و دیهیم و تخت مهان
چو فرزند باشد نبیره کلاه
چرا برنهد برنشیند به گاه
بدو گفت گودرز کای کم خرد
ترا بخرد از مردمان نشمرد
به گیتی کسی چون سیاوش نبود
چنو راد و آزاد و خامش نبود
کنون این جهانجوی فرزند اوست
همویست گویی به چهر و به پوست
گر از تور دارد ز مادر نژاد
هم از تخم شاهی نیچد ز داد
به توران و ایران چنو نیو کیست
چنین خام گفتارت از بهر چیست
دو چشمت نبیند همی چهر او
چنان برز و بالا و آن مهر او
به جیحون گذر کرد و کشتی نجست
به فر کیانی و رای درست
بسان فریدون کز ارونند رود
گذشت و به کشتی نیامد فرود
ز مردی و از فرهی ایزدی
ازو دور شد چشم و دست بدی
تو نوذر نژادی نه بیگانه ای
پدر تیز بود و تو دیوانه ای
سلیح من ار با منستی کنون
بر و یالت آغشته گشتی به خون
بدو گفت طوس ای جهان دیده پیر
سخن گوی لیکن همه دلپذیر

اگر تیغ تو هست سندان شکاف
 سنانم به درد دل کوه قاف
 وگر گرز تو هست با سنگ و تاب
 خدنگم بدوزد دل آفتاب
 و گر تو ز کشواد داری نژاد
 منم طوس نوذر مه و شاهزاد
 بدو گفت گودرز چندین مگوی
 که چندین نبینم ترا آب روی
 به کاووس گفت ای جهاندار شاه
 تو دل را مگردان ز آیین و راه
 دو فرزند پرمایه را پیش خوان
 سزاوار گاهند و هر دو جوان
 بین تا ز هر دو سزاوار کیست
 که با برز و با فرهی ایزد کیست
 بدو تاج بسپار و دل شاد دار
 چو فرزند بینی همی شهریار
 بدو گفت کاووس کاین رای نیست
 که فرزند هر دو به دل بر یکیست
 یکی را چو من کرده باشم گزین
 دل دیگر از من شود پر ز کین
 یکی کار سازم که هر دو ز من
 نگیرند کین اندرین انجمن
 دو فرزند ما را کنون بر دو خیل
 بیايد شدن تا در اردبیل
 به مرزی که آنجا دژ بهمنست
 همه ساله پرخاش آهرمنست
 برنجست ز آهرمن آتش پرست
 نباشد بران مرز کس را نشست
 ازیشان یکی کان بگیرد به تیغ
 ندارم ازو تخت شاهی دریغ
 چو بشنید گودرز و طوس این سخن
 که افگند سالار هشیار بن
 برین هر دو گشتند همداستان
 ندانست ازین به کسی داستان
 برین یک سخن دل بیاراستند
 ز پیش جهاندار برخاستند
 چو خورشید برزد سر از برج شیر
 سپهر اندر آورد شب را به زیر
 فریبرز با طوس نوذر دمان
 به نزدیک شاه آمدند آن زمان
 چنین گفت با شاه هشیار طوس
 که من با سپهبد برم پیل و کوس
 همان من کشم کاویانی درفش
 رخ لعل دشمن کنم چون بنفش

کنون همچنين من ز درگاه شاه
 بنه برنهم برنشانم سپاه
 پس اندر فريبرز و کوس و درفش
 هوا کرده از سم اسپان بنفش
 چو فرزند را فر و برز کيان
 بباشد نبیره نبندد ميان
 بدو گفت شاه ار تو رانی ز پيش
 زمانه نگرده ز آيين خویش
 برای خداوند خورشيد و ماه
 توان ساخت پیروزی و دستگاه
 فريبرز را گر چنین است رای
 تو لشکر بیارای و منشين ز پای
 بشد طوس با کاویانی درفش
 به پا اندرون کرده زرينه کفش
 فريبرز کاووس در قلبگاه
 به پيش اندرون طوس و پیل و سپاه
 چو نزدیک بهمن دژ اندر رسید
 زمین همچو آتش همی بردمید
 بشد طوس با لشکری جنگجوی
 به تندی سوی دژ نهادند روی
 سر بارهی دژ بد اندر هوا
 ندیدند جنگ هوا کس روا
 سنانها ز گرمی همی بر فروخت
 میان زره مرد جنگی بسوخت
 جهان سر به سر گفתי از آتش است
 هوا دام آهرمن سرکش است
 سپهد فريبرز را گفت مرد
 به چیزی چو آید به دشت نبرد
 به گرز گران و به تیغ و کمند
 بکوشد که آرد به چیزی گزند
 به پیرامن دژ یکی راه نیست
 ز آتش کسی را دل ای شاه نیست
 میان زیر جوشن بسوزد همی
 تن بارکش بر فروزد همی
 بگشتند یک هفته گرد اندرش
 بدیده ندیدند جای درش
 به نومیدی از جنگ گشتند باز
 نیامد بر از رنج راه دراز

چو آگاهی آمد به آزادگان
 بر پیر گودرز کشوادگان
 که طوس و فريبرز گشتند باز
 نیارست رفتن بر دژ فراز
 بیاراست پیلان و برخاست غو

پیامد سپاه جهاندار نو
 یکی تخت زرین زیرجنگار
 نهاد از بر پیل و بستند بار
 به گرد اندرش با درفش بنفش
 به پا اندرون کرده زرینه کفش
 جهانجوی بر تخت زرین نشست
 به سر برش تاجی و گریزی به دست
 دو یاره ز یاقوت و طوقی به زر
 به زر اندرون نقش کرده گهر
 همی رفت لشکر گروهها گروه
 که از سم اسپان زمین شد چو کوه
 چو نزدیک دژ شد همی برنشست
 بیوشید درع و میان را بیست
 نویسنده‌ای خواست بر پشت زین
 یکی نامه فرمود با آفرین
 ز عنبر نوشتند بر پهلوی
 چنان چون بود نامه‌ی خسروی
 که این نامه از بنده‌ی کردگار
 جهانجوی کیخسرو نامدار
 که از بند آهرمن بد بجست
 به یزدان زد از هر بدی پاک دست
 که او یست جاوید برتر خدای
 خداوند نیکی ده و رهنمای
 خداوند بهرام و کیوان و هور
 خداوند فر و خداوند زور
 مرا داد اورند و فر کیان
 تن پیل و چنگال شیر زیان
 جهانی سراسر به شاهی مراست
 در گاو تا برج ماهی مراست
 گر این دژ بر و بوم آهرمنست
 جهان آفرین را به دل دشمنست
 به فر و به فرمان یزدان پاک
 سراسر به گرز اندر آرم به خاک
 و گر جاودان راست این دستگاه
 مرا خود به جادو نباید سپاه
 چو خم دوال کمند آورم
 سر جاودان را به بند آورم
 وگر خود خجسته سروش اندرست
 به فرمان یزدان یکی لشکرست
 همان من نه از دست آهرمنم
 که از فر و برزست جان و تنم
 به فرمان یزدان کند این تهی
 که اینست پیمان شاهنشهی
 یکی نیزه بگرفت خسرو به دست

همان نامه را بر سر نیزه بست
بسان درفشى برآورد راست
به گیتی بجز فر یزدان نخواست
بفرمود تا گيو با نیزه تفت
به نزدیک آن بر شده باره رفت
بدو گفت کاین نامه‌ی پندمند
ببر سوى دیوار حصن بلند
بنه نامه و نام یزدان بخوان
بگردان عنان تیز و لختی ممان
بشد گيو نیزه گرفته به دست
پر از آفرین جان یزدان پرست
چو نامه به دیوار دژ برنهاد
به نام جهانجوی خسرو نژاد
ز دادار نیکی دهش یاد کرد
پس آن چرمه‌ی تیزرو باد کرد
شد آن نامه‌ی نامور ناپدید
خروش آمد و خاک دژ بردمید
همانگه به فرمان یزدان پاک
ازان باره‌ی دژ برآمد تراک
تو گفתי که رعدست وقت بهار
خروش آمد از دشت و ز کوهسار
جهان گشت چون روی زنگی سیاه
چه از باره دژ چه گرد سپاه
تو گفתי برآمد یکی تیره ابر
هوا شد به کردار کام هژبر
برانگیخت کیخسرو اسپ سیاه
چنین گفت با پهلوان سپاه
که بر دژ یکی تیر باران کنید
هوا را چو ابر بهاران کنید
برآمد یکی میغ بارش تگرگ
تگرگی که بردارد از ابر مرگ
ز دیوان بسی شد به پیکان هلاک
بسی زهره کفته فتاده به خاک
ازان پس یکی روشنی بردمید
شد آن تیرگی سر به سر ناپدید
جهان شد به کردار تابنده ماه
به نام جهاندار پیروز شاه
برآمد یکی باد با آفرین
هوا گشت خندان و روی زمین
برفتند دیوان به فرمان شاه
در دژ پدید آمد از جایگاه
به دژ در شد آن شاه آزادگان
ابا پیر گودرز کشوادگان
یکی شهر دید اندر آن دژ فراخ

پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ
بدانچای کان روشنی بردمید
سر باره‌ی دژ بشد ناپدید
بفرمود خسرو بدان جایگاه
یکی گنبدی تا به ابر سیاه
درازی و پهنای او ده کمند
به گرد اندرش طاقهای بلند
ز بیرون دو نیمی تگ تازی اسپ
برآورد و بنهاد آذرگشسپ
نشستند گرد اندرش موبدان
ستاره‌شناسان و هم بخردان
دران شارسنان کرد چندان درنگ
که آتشکده گشت با بوی و رنگ
چو یک سال بگذشت لشکر براند
بنه بر نهاد و سپه برنشاند
چو آگاهی آمد به ایران ز شاه
ازان ایزدی فر و آن دستگاه
جهانی فرو ماند اندر شگفت
که کیخسرو آن فر و بالا گرفت
همه مهتران یک به یک با نثار
برفتند شادان بر شهریار
فریبرز پیش آمدش با گروه
از ایران سپاهی بکردار کوه
چو دیدش فرود آمد از تخت زر
ببوسید روی برادر پدر
نشاندش بر تخت زر شهریار
که بود از در یاره و گوشوار
همان طوس با کاویانی درفش
همی رفت با کوس و زرینه کفش
بیاورد و پیش جهاندار برد
زمین را ببوسید و او را سپرد
بدو گفت کاین کوس و زرینه کفش
به نیک اختری کاویانی درفش
ز لشکر ببین تا سزاوار کیست
یکی پهلوان از در کار کیست
ز گفتارها پوزش آورد پیش
بیچید زان بیهده رای خویش
جهاندار پیروز بنواختش
بخندید و بر تخت بنشاختش
بدو گفت کین کاویانی درفش
هم آن پهلوانی و زرینه کفش
نبینم سزای کسی در سپاه
ترا زبید این کار و این دستگاه
ترا پوزش اکنون نیاید به کار

نه بیگانه‌ای خواستی شهریار
 چو پیروز برگشت شیر از نبرد
 دل و دیده‌ی دشمنان تیره کرد
 سوی پهلوی پارس بنهاد روی
 جوان بود و بیدار و دیهیم جوی
 چو زو آگهی یافت کاووس کی
 که آمد ز ره پور فرخنده پی
 پذیره شدش با رخی ارغوان
 ز شادی دل پیر گشته جوان
 چو از دود خسرو نیا را بدید
 بخندید و شادان دلش بردمید
 پیاده شد و برد پیشش نماز
 به دیدار او بد نیا را نیاز
 بخندید و او را به بر در گرفت
 نیایش سزاوار او برگرفت
 وزانجا سوی کاخ رفتند باز
 به تخت جهاندار دیهیم ساز
 چو کاووس بر تخت زرین نشست
 گرفت آن زمان دست خسرو به دست
 بیاورد و بنشانند بر جای خویش
 ز گنجور تاج کیان خواست پیش
 بیوسید و بنهاد بر سرش تاج
 به کرسی شد از نامور تخت عاج
 ز گنجش زبرجد نثار آورد
 بسی گوهر شاهوار آورد
 بسی آفرین بر سیاوش بخواند
 که خسرو به چهره جز او را نماند
 ز پهلوی برفتند آزادگان
 سپهد سران و گرانمایگان
 به شاهی برو آفرین خواندند
 همه زر و گوهر برافشانند
 جهان را چنین است ساز و نهاد
 ز یک دست بستد به دیگر بداد
 بدردیم ازین رفتن اندر فریب
 زمانی فراز و زمانی نشیب
 اگر دل توان داشتن شادمان
 به شادی چرا نگذرانی زمان
 به خوشی بناز و به خوبی ببخش
 مکن روز را بر دل خویش رخس
 ترا داد و فرزند را هم دهد
 درختی که از بیخ تو برچهد
 نبینی که گنجش پر از خواستست
 جهانی به خوبی بیاراستست
 کمی نیست در بخشش دادگر

فزونی بخوردست انده مخور

پادشاهی کیخسرو شصت سال بود

به پالیز چون برکشد سرو شاخ
سر شاخ سبزش برآید ز کاخ
به بالای او شاد باشد درخت
چو بیندش بینادل و نیک بخت
سزد گر گمانی برد بر سه چیز
کزین سه گذشتی چه چیزست نیز
هنر با نژادست و با گوهر است
سه چیزست و هر سه به بنداندرست
هنر کی بود تا نباشد گهر
نژاده بسی دیده‌ای بی هنر
گهر آنک از فر یزدان بود
نیازد به بد دست و بد نشنود
نژاد آنک باشد ز تخم پدر
سزد کاید از تخم پاکیزه بر
هنر گر بیاموزی از هر کسی
بکوشی و پیچی ز رنجش بسی
ازین هر سه گوهر بود مایه دار
که زیبا بود خلعت کردگار
چو هر سه بیابی خرد بایدت
شناسنده‌ی نیک و بد بایدت
چو این چار با یک تن آید بهم
براساید از آرزو رنج و غم
مگر مرگ کز مرگ خود چاره نیست
وزین بدتر از بخت پتیاره نیست
جهانجوی از این چار بد بی نیاز
همش بخت سازنده بود از فراز
سخن راند گویا بدین داستان
دگر گوید از گفته‌ی باستان
کنون بازگردم بغاز کار
که چون بود کردار آن شهریار
چو تاج بزرگی بسر برنهاد
ازو شاد شد تاج و او نیز شاد
به هر جای ویرانی آباد کرد
دل غمگنان از غم آزاد کرد
از ابر بهاران بیارید نم
ز روی زمین زنگ بزدود غم
جهان گشت پر سبزه و رود آب
سر غمگنان اندر آمد به خواب
زمین چون بهشتی شد آراسته
ز داد و ز بخشش پر از خواسته
چو جم و فریدون بیاراست گاه
ز داد و ز بخشش نیاسود شاه

جهان شد پر از خوبی و ایمنی
ز بد بسته شد دست اهریمنی
فرستادگان آمد از هر سوی
ز هر نامداری و هر پهلوی
پس آگاهی آمد سوی نیمروز
بنزد سپهدار گیتی فروز
که خسرو ز توران به ایران رسید
نشست از بر تخت کو را سزید
بیاراست رستم به دیدار شاه
بیند که تا هست زیبای گاه
ایا زال، سام نریمان بهم
بزرگان کابل همه بیش و کم
سپاهی که شد دشت چون آنوس
بدید هر گوش ز اوای کوس
سوی شهر ایران گرفتند راه
زواره فرامرز و پیل و سپاه
به پیش اندرون زال با انجمن
درفش بنفش از پس پیلتن
پس آگاهی آمد بر شهریار
که آمد ز ره پهلوان سوار
زواره فرامرز و دستان سام
بزرگان که هستند با جاه و نام
دل شاه شد زان سخن شادمان
سراینده را گفت کاباد مان
که اویست پروردگار پدر
وزویست پیدا به گیتی هنر
بفرمود تا گيو و گودرز و طوس
برفتند با نای رویین و کوس
تبیره برآمد ز درگاه شاه
همه برنهادند گردان کلاه
یکی لشکر از جای برخاستند
پذیره شدن را بیاراستند
ز پهلوی به پهلوی پذیره شدند
همه با درفش و تبیره شدند
برفتند پیشش به دو روزه راه
چنین پهلوانان و چندین سپاه
درفش تهمتن چو آمد پدید
به خورشید گرد سپه بردمید
خروش آمد و ناله‌ی بوق و کوس
ز قلب سپه گيو و گودرز و طوس
به پیش گو پیلتن راندند
به شادی برو آفرین خواندند
گرفتند هر سه ورا در کنار
بپرسید شیراوژن از شهریار

ز رستم سوی زال سام آمدند
 گشاده دل و شادکام آمدند
 نهادند سوی فرامرز روی
 گرفتند شادی به دیدار اوی
 وزان جایگه سوی شاه آمدند
 به دیدار فرخ کلاه آمدند
 چو خسرو گو پیلتن را بدید
 سرشکش ز مژگان به رخ بر چکید
 فرود آمد از تخت و کرد آفرین
 تهمتن ببوسید روی زمین
 به رستم چنین گفت کای پهلوان
 همیشه بدی شاد و روشن روان
 به گیتی خردمند و خامش تویی
 که پروردگار سیاوش تویی
 سر زال زان پس به بر در گرفت
 ز بهر پدر دست بر سر گرفت
 گوان را به تخت مهی برنشاند
 بریشان همی نام یزدان بخواند
 نگه کرد رستم سرو پای اوی
 نشست و سخن گفتن و رای اوی
 رخس گشت پر خون و دل پر ز درد
 زکار سیاوش بسی یاد کرد
 به شاه جهان گفت کای شهریار
 جهان را تویی از پدر یادگار
 ندیدم من اندر جهان تاجور
 بدین فر و مانندگی پدر
 وزان پس چو از تخت برخاستند
 نهادند خوان و می آراستند
 جهاندار تا نیمی از شب نخفت
 گذشته سخنها همه بازگفت

چو خورشید تیغ از میان برکشید
 شب تیره گشت از جهان ناپدید
 تبیره برآمد ز درگاه شاه
 به سر برنهادند گردان کلاه
 چو طوس و چو گودرز و گیو دلیر
 چو گرگین و گستههم و بهرام شیر
 گرانمایگان نزد شاه آمدند
 بران نامور بارگاه آمدند
 به نخچیر شد شهریار جهان
 ابا رستم نامور پهلوان
 ز لشکر برفتند آزادگان
 چو گیو و چو گودرز کشوادگان
 سپاهی که شد تیره خورشید و ماه

همی رفت با یوز و با باز شاه
همه بوم ایران سراسر بگشت
به آباد و ویرانی اندر گذشت
هران بوم و برکان نه آباد بود
تبه بود و ویران ز بیداد بود
درم داد و آباد کردش ز گنج
ز داد و ز بخشش نیامدش رنج
به هر شهر بنشست و بنهاد تخت
چنانچون بود خسرو نیک بخت
همه بدره و جام و می خواستی
به دینار گیتی بیاراستی
وز آنجا سوی شهر دیگر شدی
همی با می و تخت و افسر شدی
همی رفت تا آذربادگان
ابا او بزرگان و آزادگان
گهی باده خورد و گهی تاخت اسپ
بیامد سوی خان آذرگشسپ
جهان آفرین را ستایش گرفت
به آتشکده در نیایش گرفت
بیامد خرامان ازان جایگاه
نهادند سر سوی کاوس شاه
نشستند هر دو به هم شادمان
نبودند جز شادمان یک زمان
چو پر شد سر از جام روشن گلاب
به خواب و به آسایش آمد شتاب
چو روز درخشان برآورد چاک
بگسترد یاقوت بر تیره خاک
جهاندار بنشست و کاوس کی
دو شاه سرافراز و دو نیک‌پی
ابا رستم گرد و دستان به هم
همی گفت کاوس هر بیش و کم
از افراسیاب اندر آمد نخست
دو رخ را به خون دو دیده بشست
بگفت آنکه او با سیاوش چه کرد
از ایران سراسر برآورد گرد
بسی پهلوانان که بیجان شدند
زن و کودک خرد پیچان شدند
بسی شهر بینی ز ایران خراب
تبه گشته از رنج افراسیاب
ترا ایزدی هرچ بایدت هست
ز بالا و از دانش و زور دست
ز فر تمامی و نیک‌اختری
ز شاهان به هر گونه‌ای برتری
کنون از تو سوگند خواهم یکی

نباید که پیچی ز داد اندکی
 که پرکین کنی دل ز افراسیاب
 دمی آتش اندر نیاری به آب
 ز خویشی مادر بدو نگروی
 نپیچی و گفت کسی نشمری
 به گنج و فزونی نگیری فریب
 همان گر فراز آیدت گر نشیب
 به تاج و به تخت و نگین و کلاه
 به گفتار با او نگردي ز راه
 بگویم که بنیاد سوگند چیست
 خرد را و جان ترا پند چیست
 بگوئی به دادار خورشید و ماه
 به تیغ و به مهر و به تخت و کلاه
 به فر و به نیک اختر ایزدی
 که هرگز نپیچی به سوی بدی
 میانجی نخواهی جز از تیغ و گرز
 منش برز داری و بالای برز
 چو بشنید زو شهریار جوان
 سوی آتش آورد روی و روان
 به دادار دارنده سوگند خورد
 به روز سپید و شب لاژورد
 به خورشید و ماه و به تخت و کلاه
 به مهر و به تیغ و به دیهیم شاه
 که هرگز نپیچم سوی مهر اوی
 نبینم بخواب اندرون چهر اوی
 یکی خط بنوشت بر پهلوی
 به مشکاب بر دفتر خسروی
 گوا بود دستان و رستم برین
 بزرگان لشکر همه همچنین
 به زنهار بر دست رستم نهاد
 چنان خط و سوگند و آن رسم و داد
 ازان پس همی خوان و می خواستند
 ز هر گونه مجلس بیاراستند
 ببودند یک هفته با رود و می
 بزرگان به ایوان کاوس کی
 جهاندار هشتم سر و تن بشست
 بیاسود و جای نیایش بجست
 به پیش خداوند گردان سپهر
 برفت آفرین را بگسترد چهر
 شب تیره تا برکشید آفتاب
 خروشان همی بود دیده پرآب
 چنین گفت کای دادگر یک خدای
 جهاندار و روزی ده و رهنمای
 به روز جوانی تو کردی رها

مرا بی‌سپاه از دم اژدها
تو دانی که سالار توران سپاه
نه پرهیز داند نه شرم گناه
به ویران و آباد نفرین اوست
دل بیگناهان پر از کین اوست
به بیداد خون سیاوش بریخت
بدین مرز باران آتش بیخت
دل شهریاران پر از بیم اوست
بلا بر زمین تخت و دیهیم اوست
به کین پدر بنده را دست گیر
ببخشای بر جان کاوس پیر
تو دانی که او را بدی گوهرست
همان بدنژادست و افسونگرست
فراوان بمالید رخ بر زمین
همی خواند بر کردگار آفرین
وزان جایگه شد سوی تخت باز
بر پهلوانان گردن‌فراز
چنین گفت کای نامداران من
جهانگیر و خنجر گزاران من
بپیمودم این بوم ایران بر اسپ
ازین مرز تا خان آذرگشسپ
ندیدم کسی را که دلشاد بود
توانگر بد و بومش آباد بود
همه خستگانند از افراسیاب
همه دل پر از خون و دیده پر آب
نخستین جگرخسته از وی منم
که پر درد ازو بست جان و تنم
دگر چون نیا شاه آزادمرد
که از دل همی برکشد باد سرد
به ایران زن و مرد ازو با خروش
ز بس کشتن و غارت و جنگ و جوش
کنون گر همه ویژه‌یار منید
به دل سربسر دوستدار منید
به کین پدر بست خواهم میان
بگردانم این بد ز ایرانیان
اگر همگنان رای جنگ آورید
بکوشید و رستم پلنگ آورید
مرا این سخن پیش بیرون شود
ز جنگ یلان کوه هامون شود
هران خون که آید به کین ریخته
گنہکار او باشد آویخته
وگر کشته گردد کسی زین سپاه
بهشت بلندش بود جایگاه
چه گوید و این را چه پاسخ دهید

همه یکسره رای فرخ نهید
بدانید کو شد به بد پیشدست
مکافات بد را نشاید نشست
بزرگان به پاسخ بیاراستند
به درد دل از جای برخاستند
که ای نامدار جهان شادباش
همیشه ز رنج و غم آزاد باش
تن و جان ما سربه سر پیش تست
غم و شادمانی کم و بیش تست
ز مادر همه مرگ را زاده ایم
همه بنده ایم ارچه آزاده ایم
چو پاسخ چنین یافت از پیلتن
ز طوس و ز گودرز و از انجمن
رخ شاه شد چون گل ارغوان
که دولت جوان بود و خسرو جوان
بدیشان فراوان بکرد آفرین
که آباد بادا به گردان زمین

بگشت اندرین نیز گردان سپهر
چو از خوشه خورشید بنمود چهر
ز پهلوی همه موبدانرا بخواند
سخنهای بایسته چندی براند
دو هفته در بار دادن بیست
بنوی یکی دفتر اندر شکست
بفرمود موبد به روزی دهان
که گویند نام کهان و مهان
نخستین ز خویشان کاوس کی
صد و ده سپهبد فگندند پی
سزاوار بنوشت نام گوان
چنانچون بود درخور پهلوان
فربرز کاوسشان پیش رو
کجا بود پیوسته‌ی شاه نو
گزین کرد هشتاد تن نوذری
همه گرزدار و همه لشکری
زرسپ سپهبد نگهدارشان
که بردی به هر کار تیمارشان
که تاج کیان بود و فرزند طوس
خداوند شمشیر و گویال و کوس
سه دیگر چو گودرز کشواد بود
که لشکر به رای وی آباد بود
نبیره پسر داشت هفتاد و هشت
دلیران کوه و سواران دشت
فروزنده‌ی تاج و تخت کیان
فرازنده‌ی اختر کاویان

چو شصت و سه از تخمهی گزدهم
 بزرگان و سالارشان گسته‌م
 ز خویشان میلاد بد صد سوار
 چو گرگین پیروزگر مایه‌دار
 ز تخم لواده چو هشتادو پنج
 سواران رزم و نگهبان گنج
 کجا برته بودی نگهدارشان
 به رزم اندرون دست بردارشان
 چو سی و سه مهتر ز تخم پشنگ
 که رویین بدی شاهشان روز جنگ
 به گاه نبرد او بدی پیش کوس
 نگهبان گردان و داماد طوس
 ز خویشان شیروی هفتاد مرد
 که بودند گردان روز نبرد
 گزین گوان شهره فرهاد بود
 که رزم سندان پولاد بود
 ز تخم گرازه صد و پنج گرد
 نگهبان ایشان هم او را سپرد
 کنارنگ وز پهلوانان جزین
 ردان و بزرگان باآفرین
 چنان بد که موید ندانست مر
 ز بس نامداران با برز و فر
 نوشتند بر دفتر شهریار
 همه نامشان تا کی آید به کار
 بفرمود کز شهر بیرون شوند
 ز پهلوی سوی دشت و هامون شوند
 سر ماه باید که از کرنای
 خروش آید و زخم هندی درای
 همه سر سوی رزم توران نهند
 همه شادمانی و سوران نهند
 نهادند سر پیش او بر زمین
 همه یک به یک خواندند آفرین
 که ما بندگانیم و شاه‌ی تراست
 در گاو تا برج ماهی تراست
 به جایی که بودند ز اسپان یله
 به لشکر گه آورد یکسر گله
 بفرمود کان کو کمند افگست
 به رزم اندرون گرد و رویین تنست
 به پیش فسیله کمند افگند
 سر بادپایان به بند افگند
 در گنج دینار بگشاد و گفت
 که گنج از بزرگان نشاید نهفت
 گه بخشش و کینه‌ی شهریار
 شود گنج دینار بر چشم‌خوار

به مردان همی گنج و تخت آوریم
به خورشید بار درخت آوریم
چرا برد باید غم روزگار
که گنج از پی مردم آید به کار
بزرگان ایران از انجمن
نشسته به پیشش همه تن به تن
بیاورد صد جامه دیبای روم
همه پیکر از گوهر و زر بوم
هم از خز و منسوج و هم پرنیان
یکی جام پر گوهر اندر میان
نهادند پیش سرافراز شاه
چنین گفت شاه جهان با سپاه
که اینت بهای سر بی بها
پلاشان دژخیم نر ازدها
کجا پهلوان خواند افراسیاب
به بیداری او شود سیر خواب
سر و تیغ و اسپش بیارد چو گرد
به لشکر که ما بروز نبرد
سیک بیژن گویو بر پای جست
میان کشتن ازدها را ببست
همه جامه برداشت وان جام زر
به جام اندرون نیز چندی گهر
بسی آفرین کرد بر شهریار
که خرم بدی تا بود روزگار
وزانجا بیامد به جای نشست
گرفته چنان جام گوهر به دست
به گنجور فرمود پس شهریار
که آرد دو صد جامه‌ی زرنگار
صد از خز و دیبا و صد پرنیان
دو گلرخ به زنار بسته میان
چنین گفت کین هدیه آن را دهم
وزان پس بدو نیز دیگر دهم
که تاج تراو آورد پیش من
وگر پیش این نامدار انجمن
که افراسیابش به سر برنهاد
ورا خواند بیدار و فرخ نژاد
همان بیژن گویو برجست زود
کجا بود در جنگ برسان دود
بزد دست و آن هدیه‌ها برگرفت
ازو ماند آن انجمن در شگفت
بسی آفرین کرد و بنشست شاد
که گیتی به کیخسرو آباد باد
بفرمود تا با کمر ده غلام
ده اسپ گزیده به زرین ستام

ز پوشیده رویان ده آراسته
 بیاورد موید چنین خواسته
 چنین گفت بیدار شاه رمه
 که اسپان و این خویرویان همه
 کسی را که چون سر بیچد تراو
 سزد گر ندارد دل شیر گاو
 پرستنده‌ای دارد او روز جنگ
 کز آواز او رام گردد پلنگ
 به رخ چون بهار و به بالا چو سرو
 میانش چو غرو و به رفتن چو تذرو
 یکی ماهرو بست نام اسپنوی
 سمن پیکر و دلبر و مشک بوی
 نباید زدن چون بیادش تیغ
 که از تیغ باشد چنان رخ دریغ
 به خم کمر ار گرفته کمر
 بدان سان بیارد مر او را به بر
 بزد دست بیژن بدان هم به بر
 بیامد بر شاه پیروزگر
 به شاه جهان بر ستایش گرفت
 جهان‌آفرین را نیایش گرفت
 بدو شاد شد شهریار بزرگ
 چنین گفت کای نامدار سترگ
 چو تو پهلوان یار دشمن مباد
 درخشنده جان تو بی‌تن مباد
 جهاندار از آن پس به گنجور گفت
 که ده جام زرین بیار از نهفت
 شمامه نهاده در آن جام زر
 ده از نقره‌ی خام با شش گهر
 پر از مشک جامی ز یاقوت زرد
 ز پیروزه دیگر یکی لاژورد
 عقیق و زمرد بر او ریخته
 به مشک و گلاب اندر آمیخته
 پرستنده‌ای با کمر ده غلام
 ده اسپ گرانمایه زرین ستام
 چنین گفت کین هدیه آن را که تاو
 بود در تنش روز جنگ تراو
 سرش را بدین بارگاه آورد
 به پیش دلاور سپاه آورد
 ببر زد بدین گیو گودرز دست
 میان رزم آن پهلوان را بست
 گرانمایه خوبان و آن خواسته
 بردند پیش وی آراسته
 همی خواند بر شهریار آفرین
 که بی تو مبادا کلاه و نگین

وزان پس به گنجور فرمود شاه
که ده جام زرین بنه پیش گاه
برو ریز دینار و مشک و گهر
یکی افسری خسروی با کمر
چنین گفت کین هدیه آن را که رنج
ندارد دریغ از پی نام و گنج
از ایدر شود تا در کاسه رود
دهد بر روان سیاوش درود
ز هیزم یکی کوه ببند بلند
فزونست بالای او ده کمند
چنان خواست کان ره کسی نسپرد
از ایران به توران کسی نگذرد
دلیری از ایران بیاید شدن
همه کاسه رود آتش اندر زدن
بدان تا گر آنجا بود رزمگاه
پس هیزم اندر نماند سپاه
همان گیو گفت این شکار منست
برافروختن کوه کار منست
اگر لشکر آید نترسم ز رزم
برزم اندرون کرگس آرم بیزم
«ره لشکر از برف آسان کنم
دل ترک از آن هراسان کنم»
همه خواسته گیو را داد شاه
بدو گفت کای نامدار سپاه
که بی تیغ تو تاج روشن مباد
چنین باد و بی بت برهمن مباد
بفرمود صد دیبه‌ی رنگ رنگ
که گنجور پیش آورد بی‌درنگ
هم از گنج صد دانه خوشاب جست
که آب فسر دست گفתי درست
ز پرده پرستار پنج آورید
سر جعد از افسر شده ناپدید
چنین گفت کین هدیه آن را سزاست
که برجان پاکش خرد پادشاست
دلیرست و بینا دل و چرب‌گوی
نه برتابد از شیر در جنگ روی
پیامی برد نزد افراسیاب
ز بیمش نیارد بدیده در آب
ز گفتار او پاسخ آرد بمن
که دانید از این نامدار انجمن
بیازید گرگین میلاد دست
بدان راه رفتن میان راببست
پرستار و آن جامه‌ی زرنگار
بیاورد با گوهر شاهوار

ابر شهریار آفرین کرد و گفت
 که با جان خسرو خرد باد جفت
 چو روی زمین گشت چون پر زاغ
 ز افراز کوه اندر آمد چراغ
 سپهد بیامد بایوان خویش
 برفتند گردان سوی خان خویش
 می آورد و رامشگران را بخواند
 همه شب همی زر و گوهر فشاند
 چو از روز شد کوه چون سندروس
 بابر اندر آمد خرویش خروس
 تهمتن بیامد به درگاه شاه
 ز ترکان سخن رفت وز تاج و گاه
 زواره فرامرز با او بهم
 همی رفت هر گونه از بیش و کم
 چنین گفت رستم به شاه زمین
 که ای نامبردار با آفرین
 بزاوستان در یکی شهر بود
 کزان بوم و بر تور را بهر بود
 منوچهر کرد آن ز ترکان تهی
 یکی خوب جایست با فرهی
 چو کاوس شد بی دل و پیرسر
 بیفتاد ازو نام شاهی و فر
 همی باژ و ساوش بتوران برند
 سوی شاه ایران همی ننگرند
 فراوان بدان مرز پیلست و گنج
 تن بیگناهان از ایشان برنج
 ز بس کشتن و غارت و تاختن
 سر از باژ ترکان برافراختن
 کنون شهریاری بایران تراست
 تن پیل و چنگال شیران تراست
 یکی لشکری باید اکنون بزرگ
 فرستاد با پهلوانی سترگ
 اگر باژ نزدیک شاه آورند
 وگر سر بدین بارگاه آورند
 چو آن مرز یکسر بدست آوریم
 بتوران زمین بر شکست آوریم
 برستم چنین پاسخ آورد شاه
 که جاوید بادی که اینست راه
 بین تا سپه چند باید بکار
 تو بگزین از این لشکر نامدار
 زمینی که پیوسته‌ی مرز تست
 بهای زمین درخور ارز تست
 فرامرز را ده سپاهی گران
 چنان چون بیاید ز جنگ‌آوران

گشاده شود کار بر دست اوی
بکام نهنگان رسد شصت اوی
رخ پهلوان گشت ازان آبدار
بسی آفرین خواند بر شهریار
بفرمود خسرو بسالار بار
که خوان از خورشگر کند خواستار
می آورد و رامشگران را بخواند
وز آواز بلبل همی خیره ماند
سران با فرامرز و با پیلتن
همی باده خوردند بر یاسمن
غریبونده نای و خروشنده چنگ
بدست اندرون دسته‌ی بوی و رنگ
همه تازه‌روی و همه شاددل
ز درد و غمان گشته آزاددل
ز هرگونه گفتارها راندند
سخنهای شاهان بسی خواندند
که هر کس که در شاهی او داد داد
شود در دو گیتی ز کردار شاد
همان شاه بیدادگر در جهان
نکوهیده باشد بنزد مهان
به گیتی بماند از او نام بد
همان پیش یزدان سرانجام بد
کسی را که پیشه بجز داد نیست
چنو در دو گیتی دگر شاد نیست
چو خورشید تابان برآمد ز کوه
سراینده آمد ز گفتن ستوه
تیره برآمد ز درگاه شاه
رده برکشیدند بر بارگاه
ببستند بر پیل رویینه خم
برآمد خروشیدن گاودم
نهادند بر کوهی پیل تخت
ببار آمد آن خسروانی درخت
بیامد نشست از بر پیل شاه
نهاده بسر بر ز گوهر کلاه
یکی طوق پر گوهر شاهوار
فروشته از تاج دو گوشوار
بزد مهره بر کوهی ژنده پیل
زمین شد بکردار دریای نیل
ز تیغ و ز گرز و ز کوس و ز گرد
سیه شد زمین آسمان لاژورد
تو گفתי بدام اندرست آفتاب
وگر گشت خم سپهر اندر آب
همی چشم روشن عنانرا ندید
سپهر و ستاره سنان را ندید

ز دریای ساکن چو برخاست موج
سپاه اندر آمد همی فوج فوج
سراپرده بردند ز ایوان بدشت
سپهر از خروشیدن آسیمه گشت
همی زد میان سپه پیل گام
ابا زنگ زرین و زرین ستام
یکی مهره در جام بر دست شاه
بکیوان رسیده خروش سپاه
چو بر پشت پیل آن شه نامور
زدی مهره بر جام و بستی کمر
نبودی بهر پادشاهی روا
نشستن مگر بر در پادشا
ازان نامور خسرو سرکشان
چنین بود در پادشاهی نشان
همی بود بر پیل در پهن دشت
بدان تا سپه پیش او برگذشت
نخستین فربرز بد پیش رو
که بگذشت پیش جهاندار نو
ابا گرز و با تاج و زرینه کفش
پس پشت خورشید پیکر درفش
یکی باره‌ای برنشسته سمند
بفتراک بر حلقه کرده کمند
همی رفت با باد و با برز و فر
سپاهش همه غرقه در سیم و زر
برو آفرین کرد شاه جهان
که بیشی ترا باد و فر مهان
بهر کار بخت تو پیروز باد
بباز آمدن باد پیروز و شاد
پس شاه گودرز کشواد بود
که با جوشن و گرز پولاد بود
درفش از پس پشت او شیر بود
که جنگش بگرز و بشمشیر بود
بچپ بر همی رفت رهام نیو
سوی راستش چون سرافراز گیو
پس پشت شیدوش یل با درفش
زمین گشته از شیر پیکر بنفش
هزار از پس پشت آن سرفراز
عناندار با نیزه‌های دراز
یکی گرگ پیکر درفشی سپاه
پس پشت گیو اندرون با سپاه
درفش جهانجوی رهام ببر
که بفراخته بود سر تا بابر
پس بیژن اندر درفشی دگر
پرستارفش بر سرش تاج زر

نبیره پسر داشت هفتاد و هشت
از ایشان نبد جای بر پهن دشت
پس هر یک اندر دگرگون درفش
جهان گشته بد سرخ و زرد و بنفش
تو گفתי که گیتی همه زیر اوست
سر سروران زیر شمشیر اوست
چو آمد بنزدیکی تخت شاه
بسی آفرین خواند بر تاج و گاه
بگودرز و بر شاه کرد آفرین
چه بر گیو و بر لشکرش همچنین
پس پشت گودرز گسته بود
که فرزند بیدار گزدهم بود
یکی نیزه بودی به چنگش بچنگ
کمان یار او بود و تیر خدنگ
ز بازوش پیکان بزندان بدی
همی در دل سنگ و سندان بدی
ابا لشکری گشن و آراسته
پر از گرز و شمشیر و پر خواسته
یکی ماه پیکر درفش از برش
بابر اندر آورده تابان سرش
همی خواند بر شهریار آفرین
ازو شاد شد شاه ایران زمین
پس گسته اشکش تیزگوش
که با زور و دل بود و با مغز و هوش
یکی گرزدار از نژاد همای
براهی که جستیش بودی بپای
سپاهش ز گردان کوچ و بلوچ
سگالیده جنگ و برآورده خوچ
کسی در جهان پشت ایشان ندید
برهنه یک انگشت ایشان ندید
درفشی برآورده پیکر پلنگ
همی از درفشش ببارید جنگ
بسی آفرین کرد بر شهریار
بدان شادمان گردش روزگار
نگه کرد کیخسرو از پشت پیل
بدید آن سپه را زده بر دو میل
پسند آمدش سخت و کرد آفرین
بدان بخت بیدار و فرخ‌نگین
ازان پس درآمد سپاهی گران
همه نامداران جوشن‌وران
سپاهی کز ایشان جهاندار شاه
همی بود شادان دل و نیک‌خواه
گزیده پس اندرش فرهاد بود
کزو لشکر خسرو آباد بود

سپه را بکردار پروردگار
 بهر جای بودی به هر کار یار
 یکی پیکر آهو درفش از برش
 بدان سایه‌ی آهو اندر سرش
 سپاهش همه تیغ هندی بدست
 زره سغدی زین ترکی نشست
 چو دید آن نشست و سر گاه نو
 بسی آفرین خواند بر شاه نو
 گرازه سر تخمه‌ی گیوگان
 همی رفت پر خاشجوی و ژگان
 درفشی پس پشت پیکر گراز
 سپاهی کمندافکن و رزمساز
 سواران جنگی و مردان دشت
 بسی آفرین کرد و اندر گذشت
 ازان شادمان شد که بودش پسند
 بزین اندرون حلقه‌های کمند
 دمان از پسش زنگه‌ی شاوران
 بشد با دلیران و کنداوران
 درفشی پس پشت پیکرهای
 سپاهی چو کوه رونده ز جای
 هرانکس که از شهر بغداد بود
 که با نیزه و تیغ و پولاد بود
 همه برگزشتند زیر همای
 سپهد همی داشت بر پیل جای
 بسی زنگه بر شاه کرد آفرین
 بران برز و بالا و تیغ و نگین
 ز پشت سپهد فرامرز بود
 که با فر و با گرز و بارز بود
 ابا کوس و پیل و سپاهی گران
 همه رزم جویان و کنداوران
 ز کشمیر و ز کابل و نیمروز
 همه سرفرازان گیتی‌فروز
 درفشی کجا چون دلاور پدر
 که کس را ز رستم نبودی گذر
 سرش هفت همچون سر اژدها
 تو گفتی ز بند آمدستی رها
 بیامد بسان درختی ببار
 یکی آفرین خواند بر شهریار
 دل شاه گشت از فرامرز شاد
 همی کرد با او بسی پند یاد
 بدو گفت پرورده‌ی پیلتن
 سرافراز باشد بهر انجمن
 تو فرزند بیداردل رستمی
 ز دستان سامی و از نیرمی

کنون سربسر هندوان مر تراست
ز قنوج تا سیستان مر تراست
گر ایدونک با تو نجویند جنگ
برایشان مکن کار تاریک و تنگ
بهر جایگه یار درویش باش
همه رادبا مردم خویش باش
بین نیک تا دوستدار تو کیست
خردمند و انده گسار تو کیست
بخوبی بیارای و فردا مگوی
که کژی پشیمانی آرد بروی
ترا دادم این پادشاهی بدار
بهر جای خیره مکن کارزار
مشو در جوانی خریدار گنج
ببی رنج کس هیچ منمای رنج
مجو ایمنی در سرای فسوس
که گه سندروسست و گاه آبنوس
ز تو نام باید که ماند بلند
نگر دل نداری بگیتی نژند
مرا و ترا روز هم بگذرد
دمت چرخ گردان همی بشمرد
دلت شاد باید تن و جان درست
سه دیگر بین تا چه بایدت جست
جهان آفرین از تو خشنود باد
دل بدسگالت پر از دود باد
چو بشنید پند جهاندار نو
پیاده شد از بارهی تیزرو
زمین را ببوسید و بردش نماز
بتابید سر سوی راه دراز
بسی آفرین خواند بر شاه نو
که هر دم فزون باش چون ماه نو
تهمتن دو فرسنگ با او برفت
همی مغزش از رفتن او بتفت
بیاموختش بزم و رزم و خرد
همی خواست کش روز رامش برد
پر از درد از آن جایگه بازگشت
بسوی سراپرده آمد ز دشت
سپهبد فرود آمد از پیل مست
یکی بارهی تیزتگ برنشست
گرازان پیامد به پرده سرای
سری پر ز باد و دلی پر ز رای
چو رستم پیامد بیاورد می
بجام بزرگ اندر افگند پی
همی گفت شادی ترا مایه بس
بفردا نگوید خردمند کس

کجا سلم و تور و فریدون کجاست
همه ناپدیدند با خاک راست
پیویم و رنجیم و گنج آگنیم
بدل بر همی آرزو بشکنیم
سرانجام زو بهره خاکست و بس
رهایی نیابد ز او هیچ کس
شب تیره سازیم با جام می
چو روشن شود بشمرد روز پی
بگویم تا برکشد نای طوس
تیره برآرند با بوق و کوس
ببینیم تا دست گردان سپهر
بدین جنگ سوی که یازد بمهر
بکوشیم وز کوشش ما چه سود
کز آغاز بود آنچ بایست بود

گفتار اندر داستان فرود سیاوش

جهانجوی چون شد سرافراز و گرد
سپه را بدشمن نشاید سپرد
سرشک اندر آید بمرگان ز رشک
سرشکی که درمان نداند پزشک
کسی کز نژاد بزرگان بود
به پیشی بماند سترگ آن بود
چو بی‌کام دل بنده باید بدن
بکام کسی داستانها زدن
سپهد چو خواند ورا دوستدار
نباشد خرد با دلش سازگار
گرش زآرزو بازدارد سپهر
همان آفرینش نخواند بمهر
ورا هیچ خوبی نخواهد به دل
شود آرزوهای او دلگسل
و دیگر کش از بن نباشد خرد
خردمندش از مردمان نشمرد
چو این داستان سربسر بشنوی
بینی سر مایه‌ی بدخوی
چو خورشید بنمود بالای خویش
نشست از بر تند بالای خویش
بزیر اندر آورد برج بره
چنین تا زمین زرد شد یکسره
تیره برآمد ز درگاه طوس
همان ناله‌ی بوق و آوای کوس
ز کشور برآمد سراسر خروش
زمین پرخروش و هوا پر ز جوش
از آواز اسپان و گرد سپاه
بشد قیرگون روی خورشید و ماه
ز چاک سلیح و ز آوای پیل
تو گفתי بیاگند گیتی به نیل
هوا سرخ و زرد و کبود و بنفش
ز تابیدن کاویانی درفش
بگردش سواران گودرزیان
میان اندرون اختر کاویان
سپهدار با افسر و گرز و نای
بیامد ز بالای پرده‌سرای
بشد طوس با کاویانی درفش
پای اندرون کرده زرینه کفش
یکی پیل پیکر درفش از برش
بایر اندر آورده تابان سرش
بزرگان که با طوق و افسر بدند
جهانجوی وز تخم نوذر بدند

برفتند یکسر چو کوهی سیاه
گرازان و تازان بنزدیک شاه
بفرمود تا نامداران گرد
ز لشکر سپهبد سوی شاه برد
چو لشکر همه نزد شاه آمدند
دمان با درفش و کلاه آمدند
بدیشان چنین گفت بیدار شاه
که طوس سپهبد به پیش سپاه
بپایست با اختر کاویان
بفرمان او بست باید میان
بدو داد مهری به پیش سپاه
که سالار اویست و جوینده راه
بفرمان او بود باید همه
کجا بندها زو گشاید همه
بدو گفت مگذر ز پیمان من
نگه‌دار آیین و فرمان من
نیازرد باید کسی را براه
چنینست آیین تخت و کلاه
کشاوری گر مردم پیشه‌ور
کسی کو بلشکر نبندد کمر
نباید که بر وی وزد باد سرد
مکوش ایچ جز با کسی همنبرد
نباید نمودن بیی رنج رنج
که بر کس نماند سرای سپنج
گذر زی کلات ایچ گونه مکن
گر آن ره روی خام گردد سخن
روان سیاوش چو خورشید باد
بدان گیتیش جای امید باد
پسر بودش از دخت پیران یکی
که پیدا نبود از پدر اندکی
برادر به من نیز مانده بود
جوان بود و همسال و فرخنده بود
کنون در کلاتست و با مادرست
جهانجوی با فر و با لشکرست
نداند کسی را ز ایران بنام
ازان سو به نباید کشیدن لگام
سپه دارد و نامداران جنگ
یکی کوه بر راه دشوار و تنگ
همو مرد جنگست و گرد و سوار
بگوهر بزرگ و بتن نامدار
براه بیابان نباید شدن
نه نیکو بود راه شیران زدن
چنین گفت پس طوس با شهریار
که از رای تو نگذرد روزگار

براهی روم کم تو فرمان دهی
 نیاید ز فرمان تو جز بهی
 سپهبد بشد تیز و برگشت شاه
 سوی کاخ با رستم و با سپاه
 یکی مجلس آراست با پیلتن
 رد و موید و خسرو رای زن
 فراوان سخن گفت ز افراسیاب
 ز رنج تن خویش وز درد باب
 ز آزدن مادر پارسا
 که با ما چه کرد آن بد پرجفا
 مرا زی شبانان بی‌مایه داد
 ز من کس ندانست نام و نژاد
 فرستادم این بار طوس و سپاه
 ازین پس من و تو گذاریم راه
 جهان بر بداندیش تنگ آوریم
 سر دشمنان زیر سنگ آوریم
 ورا پیلتن گفت کین غم مدار
 به کام تو گردد همه روزگار
 وزان روی منزل بمنزل سپاه
 همی رفت و پیش‌اندر آمد دو راه
 ز یک سو بیابان بی آب و نم
 کلات از دگر سوی و راه چرم
 بماندند بر جای پیلان و کوس
 بدان تا بیاید سپهدار طوس
 کدامین پسند آیدش زین دو راه
 بفرمان رود هم بران ره سپاه
 چو آمد بر سرکشان طوس نرم
 سخن گفت ازان راه بی‌آب و گرم
 بگودرز گفت این بیابان خشک
 اگر گرد عنبر دهد باد مشک
 چو رانیم روزی به تندی دراز
 بب و بسایش آید نیاز
 همان به که سوی کلات و چرم
 برانیم و منزل کنیم از میم
 چپ و راست آباد و آب روان
 بیابان چه جوییم و رنج روان
 مرا بود روزی بدین ره گذر
 چو گزدهم پیش سپه راهبر
 ندیدیم از این راه رنجی دراز
 مگر بود لختی نشیب و فراز
 بدو گفت گودرز پرمایه شاه
 ترا پیش‌رو کرد پیش سپاه
 بران ره که گفت او سپه را بران
 نباید که آید کسی را زیان

نباید که گردد دل آزرده شاه
 بد آید ز آزار او بر سپاه
 بدو گفت طوس ای گو نامدار
 ازین گونه اندیشه در دل مدار
 کزین شاه را دل نگردد دژم
 سزد گر نداری روان جفت غم
 همان به که لشکر بدین سو بریم
 بیابان و فرسنگها نشمریم
 بدین گفته بودند همداستان
 برین بر نزد نیز کس داستان
 برانند ازان راه پیلان و کوس
 بفرمان و رای سپهدار طوس
 پس آگاهی آمد بنزد فرود
 که شد روی خورشید تابان کبود
 ز نعل ستوران وز پای پیل
 جهان شد بکردار دریای نیل
 چو بشنید ناکار دیده جوان
 دلش گشت پر درد و تیره روان
 بفرمود تا هرچ بودش یله
 هیونان وز گوسفندان گله
 فسیله ببند اندر آرند نیز
 نماند ایچ بر کوه و بر دشت چیز
 همه پاک سوی سپید کوه برد
 ببند اندرون سوی انبوه برد
 جریره زنی بود مام فرود
 ز بهر سیاوش دلش پر ز دود
 بر مادر آمد فرود جوان
 بدو گفت کای مام روشن روان
 از ایران سپاه آمد و پیل و کوس
 ببیش سپه در سرافراز طوس
 چه گویی چه باید کنون ساختن
 نباید که آرد یکی تاختن
 جریره بدو گفت کای رزمساز
 بدین روز هرگز مبادت نیاز
 بایران برادرت شاه نوست
 جهاندار و بیدار کیخسروست
 ترا نیک داند به نام و گهر
 ز هم خون وز مهره‌ی یک پدر
 برادرت گر کینه جوید همی
 روان سیاوش بشوید همی
 گر او کینه جوید همی از نیا
 ترا کینه زیاتر و کیمیا
 برت را بختان رومی بپوش
 برو دل پر از جوش و سر پر خروش

به پیش سپاه برادر برو
تو کینه‌خواه نو باش و او شاه نو
که زبید کز این غم بنالد پلنگ
ز دریا خروشان برآید نهنگ
وگر مرغ با ماهیان اندر آب
بخوانند نفرین به افراسیاب
که اندر جهان چون سیاوش سوار
نبندد کمر نیز یک نامدار
به گردی و مردی و جنگ و نژاد
باورنگ و فرهنگ و سنگ و بداد
بدو داد پیران مرا از نخست
وگر نه ز ترکان همی زن نجست
نژاد تو از مادر و از پدر
همه تاجدار و هم نامور
تو پور چنان نامور مهتری
ز تخم کیانی و کی‌منظری
کمر بست باید بکین پدر
بجای آوریدن نژاد و گهر
چنین گفت ازان پس بمادر فرود
کز ایران سخن با که باید سرود
که باید که باشد مرا پایمرد
ازین سرفرازان روز نبرد
کز ایشان ندانم کسی را بنام
نیامد بر من درود و پیام
بدو گفت ز ایدر برو با تخوار
مدار این سخن بر دل خویش خوار
کز ایران که و مه شناسد همه
بگوید نشان شبان و رمه
ز بهرام وز زنگه‌ی شاوران
نشان جو ز گردان و جنگ‌آوران
همیشه سر و نام تو زنده باد
روان سیاوش فروزنده باد
ازین هر دو هرگز نگشتی جدای
کنارنگ بودند و او پادشای
نشان خواه ازین دو گو سرفراز
کز ایشان مرا و ترا نیست راز
سران را و گردنکشان را بخوان
می و خلعت آرای و بالا و خوان
ز گیتی برادر ترا گنج بس
همان کین و آیین به بیگانه کس
سپه را تو باش این زمان پیش رو
تویی کینه‌خواه جهاندار نو
ترا پیش باید بکین ساختن
کمر بر میان بستن و تاختن

بدو گفت رای تو ای شیر زن
درفشان کند دوده و انجمن
چو برخاست آوای کوس از چرم
جهان کرد چون آبنوس از میم
یکی دیده بان آمد از دیده گاه
سخن گفت با او ز ایران سپاه
که دشت و در و کوه پر لشکرست
تو خورشید گویی بیند اندرست
ز دریند دژ تا بیابان گنگ
سپاهست و پیلان و مردان جنگ
فرود از در دژ فرو هشت بند
نگه کرد لشکر ز کوه بلند
وزان پس بیامد در دژ بیست
یکی باره‌ی تیز رو بر نشست
برفتند پویان تخور و فرود
جوان را سر بخت بر گرد بود
از افراز چون کژ گردد سپهر
نه تن‌دی بکار آید از بن نه مهر
گزیدند تیغ یکی برز کوه
که دیدار بد یکسر ایران گروه
جوان با تخور سرایند گفت
که هر چت بیرسم نباید زهفت
کنارنگ وز هرک دارد درفش
خداوند گویال و زرینه کفش
چو بینی به من نام ایشان بگوی
کسی را که دانی از ایران بروی
سواران رسیدند بر تیغ کوه
سپاه اندر آمد گروه‌ها گروه
سپردار با نیزه‌ور سی هزار
همه رزمجوی از در کارزار
سوار و پیاده بزین کمر
همه تیغ دار و همه نیزه‌ور
ز بس ترگ زرین و زرین درفش
ز گویال زرین و زرینه کفش
تو گفستی به کان اندرون زر نماند
برآمد یکی ابر و گوهر فشاند
ز بانگ تبیره میان دو کوه
دل کرگس اندر هوا شد ستوه
چنین گفت کاکنون درفش مهان
بگو و مدار ایچ گونه نهان
بدو گفت کان پیل پیکر درفش
سواران و آن تیغهای بنفش
کرا باشد اندر میان سپاه
چنین آلت ساز و این دستگاه

چو بشنید گفتار او را تخوار
 چنین داد پاسخ که ای شهریار
 پس پشت طوس سپهبد بود
 که در کینه پیکار او بد بود
 درفشی پیش پشت او دیگرست
 چو خورشید تابان بدو پیکرست
 برادر پدر تست با فر و کام
 سپهبد فریبرز کاوس نام
 پسش ماه پیکر درفشی بزرگ
 دلیران بسیار و گردی سترگ
 و رانام گسته‌م گزدهم خوان
 که لرزان بود پیل ازو ز استخوان
 پسش گرگ پیکر درفشی دراز
 بگردش بسی مردم رزمساز
 بزیر اندرش زنگه‌ی شاوران
 دلیران و گردان و کنداوران
 درفشی پرستار پیکر چو ماه
 تنش لعل و جعد از حریر سیاه
 ورا بیژن گیو راند همی
 که خون بسمان برفشانند همی
 درفشی کجا پیکرش هست ببر
 همی بشکند زو میان هژبر
 ورا گرد شیدوش دارد بیای
 چو کوهی همی اندر آید ز جای
 درفش گرازست پیکر گراز
 سپاهی کمندافگن و رزم ساز
 درفشی کجا پیکرش گاو میش
 سپاه از پس و نیزه‌داران ز پیش
 چنان دان که آن شهره فرهاد راست
 که گویی مگر با سپهرست راست
 درفشی کجا پیکرش دیزه گرگ
 نشان سپهدار گیو سترگ
 درفشی کجا شیر پیکر بزر
 که گودرز کنشواد دارد بسر
 درفشی پلنگست پیکر گراز
 پس ریونیزست با کام و ناز
 درفشی کجا آهویشت پیکرست
 که نستوه گودرز با لشکرست
 درفشی کجا غرم دارد نشان
 ز بهرام گودرز کنشوادگان
 همه شیرمردند و گرد و سوار
 یکایک بگویم درازست کار
 چو یک‌یک بگفت از نشان گوان
 پیش فرود آن شه خسروان

مهان و کهان را همه بنگرید
ز شادی رخس همچو گل بشکفید
چو ایرانیان از بر کوهسار
بدیدند جای فرود و تخوار
برآشفت ازیشان سپهدار طوس
فروداشت بر جای پیلان و کوس
چنین گفت کز لشکر نامدار
سواری بیاید کنون نیک‌پار
که جوشان شود زین میان گروه
برد اسپ تا بر سر تیغ کوه
ببیند که آن دو دلاور کیند
بران کوه سر بر ز بهر چیند
گر ایدونک از لشکر ما یکیست
زند بر سرش تازیانه دویست
وگر ترک باشند و پرخاش جوی
ببندد کشانش بیارد بروی
وگر کشته آید سپارد بخاک
سزد گر ندارد از آن بیم و باک
ورایدونک باشد ز کارآگاهان
که بشمرد خواهد سپه را نهان
همانجا بدونیم باید زدن
فروهستن از کوه و باز آمدن
بسالار بهرام گودرز گفت
که این کار بر من نشاید نهفت
روم هرچ گفتی بجای آورم
سر کوه یکسر بپای آورم
بزد اسپ و راند از میان گروه
پراندیشه بنهاد سر سوی کوه
چنین گفت پس نامور با تخوار
که این کیست کامد چنین خوارخوار
همانانیندیشد از ما همی
بتندی برآید ببالا همی
بیک باره‌ای برنشسته سمند
بفتراک بر بسته دارد کمند
چنین گفت پس رای‌زن با فرود
که این را بتندی نباید بسود
بنام و نشاننش ندانم همی
ز گودرز یانش گمانم همی
چو خسرو ز توران بایران رسید
یکی مغفر شاه شد ناپدید
گمانی همی آن برم بر سرش
زره تا میان خسروانی برش
ز گودرز دارد همانا نژاد
یکی لب پیرسش بیاید گشاد

چو بهرام بر شد ببالای تیغ
 بغرید برسان غرنده میغ
 چه مردی بدو گفت بر کوهسار
 نبینی همی لشکر بیشمار
 همی نشنوی ناله‌ی بوق و کوس
 نترسی ز سالار بیدار طوس
 فرودش چنین پاسخ آورد باز
 که تندی ندیدی تو تندی مساز
 سخن نرم گوی ای جهان‌دیده مرد
 میارای لب را بگفتار سرد
 نه تو شیر جنگی و من گور دشت
 برین گونه بر ما نشاید گذشت
 فزونی نداری تو چیزی ز من
 بگردی و مردی و نیروی تن
 سر و دست و پای و دل و مغز و هوش
 زبانی سراینده و چشم و گوش
 نگه کن بمن تا مرا نیز هست
 اگر هست بیهوده منمای دست
 سخن پرسمت گر تو پاسخ دهی
 شوم شاد اگر رای فرخ نهی
 بدو گفت بهرام بر گوی هین
 تو بر آسمانی و من بر زمین
 فرود آن زمان گفت سالار کیست
 برزم اندرون نامبردار کیست
 بدو گفت بهرام سالار طوس
 که با اختر کاویانست و کوس
 ز گردان چو گودرز و رهام و گيو
 چو گرگین و شیدوش و فرهاد نیو
 چو گسته‌م و چون زنگه‌ی شاوران
 گرازه سر مرد کنداوران
 بدو گفت کز چه ز بهرام نام
 نبردی و بگذاشتی کار خام
 ز گودرزیان ما بدویم شاد
 مرا زو نکردی بلب هیچ یاد
 بدو گفت بهرام کای شیرمرد
 چنین یاد بهرام با تو که کرد
 چنین داد پاسخ مر او را فرود
 که این داستان من ز مادر شنود
 مرا گفت چون پیشت آید سپاه
 پذیره شو و نام بهرام خواه
 دگر نامداری ز کنداوران
 کجا نام او زنگه‌ی شاوران
 همانند همشیرگان پدر
 سزد گر بر ایشان بجویی گذر

بدو گفت بهرام کای نیکبخت
 تویی بار آن خسروانی درخت
 فرودی تو ای شهریار جوان
 که جاوید بادی به روشن‌روان
 بدو گفت کری فرودم درست
 از آن سرو افکنده شاخی برست
 بدو گفت بهرام بنمای تن
 برهنه نشان سیاوش بمن
 به بهرام بنمود بازو فرود
 ز عنبر بگل بر یکی خال بود
 کزان گونه بتگر بیرگار چین
 نداند نگارید کس بر زمین
 بدانست کو از نژاد قباد
 ز تخم سیاوش دارد نژاد
 برو آفرین کرد و بردش نماز
 برآمد بیالای تند و دراز
 فرود آمد از اسپ شاه جوان
 نشست از بر سنگ روشن‌روان
 بهرام گفت ای سرافراز مرد
 جهاندار و بیدار و شیر نبرد
 دو چشم من از زنده دیدی پدر
 همانا نگشتی ازین شادتر
 که دیدم ترا شاد و روشن‌روان
 هنرمند و بینادل و پهلوان
 بدان آمدستم بدین تیغ‌کوه
 که از نامداران ایران گروه
 پرسم ز مردی که سالار کیست
 برزم اندرون نامبردار کیست
 یکی سور سازم چنانچون توان
 بینم بشادی رخ پهلوان
 ز اسپ و ز شمشیر و گرز و کمر
 ببخشم ز هر چیز بسیار مر
 وزان پس گرایم به پیش سپاه
 بتوران شوم داغ‌دل کینه‌خواه
 سزاوار این جستن کین منم
 بجنگ آتش تیز برزین منم
 سزد گر بگویی تو با پهلوان
 که آید برین سنگ روشن‌روان
 بباشیم یک هفته ایدر بهم
 سگالیم هرگونه از بیش و کم
 به هشتم چو برخیزد آوای کوس
 بزین اندر آید سپهدار طوس
 میان را ببندم بکین پدر
 یکی جنگ سازم بدرد جگر

که با شیر جنگ آشنایی دهد
ز نر پر کرگس گواهی دهد
که اندر جهان کینه را زین نشان
نیندد میان کس ز گردنکشان
بدو گفت بهرام کای شهریار
جوان و هنرمند و گرد و سوار
بگویم من این هرچ گفתי بطوس
بخواهش دهم نیز بر دست بوس
ولیکن سپهبد خردمند نیست
سر و مغز او از در پند نیست
هنر دارد و خواسته هم نژاد
نیارد همی بر دل از شاه یاد
بشورید با گيو و گودرز و شاه
ز بهر فربرز و تخت و کلاه
همی گوید از تخمهی نوذرم
جهان را بشاهی خود اندر خورم
سزد گر بیچد ز گفتار من
گراید بتندی ز کردار من
جز از من هراُنکس که آید برت
نباید که بیند سر و مغفرت
که خودکامه مردیست بی تار و پود
کسی دیگر آید نیارد درود
و دیگر که با ما دلش نیست راست
که شاهی همی با فربرز خواست
مرا گفت بنگر که بر کوه کیست
چو رفتی مپرسش که از بهر چیست
بگزر و بخنجر سخن گوی و بس
چرا باشد این روز بر کوه کس
بمژده من آیم چنو گشت رام
ترا پیش لشکر برم شادکام
وگر جز ز من دیگر آید کسی
نباید بدو بودن ایمن بسی
نیاید بر تو بجز یک سوار
چنینست آیین این نامدار
چو آید بین تا چه آیدت رای
در دژ بند و مپرداز جای
یکی گرز پیروزه دسته بزر
فرود آن زمان برکشید از کمر
بدو داد و گفت این ز من یادگار
همی دار تا خودکی آید بکار
چو طوس سپهبد پذیرد خرام
بباشیم روشن دل و شادکام
جزین هدیه ها باشد و اسپ و زین
بزر افسر و خسروانی نگین

چو بهرام برگشت با طوس گفت
 که با جان پاکت خرد باد جفت
 بدان کان فرودست فرزند شاه
 سیاوش که شد کشته بر بی گناه
 نمود آن نشانی که اندر نژاد
 ز کاوس دارند و ز کیقباد
 ترا شاه کیخسرو اندرز کرد
 که گرد فرود سیاوش مگرد
 چنین داد پاسخ ستمکاره طوس
 که من دارم این لشکر و بوق و کوس
 ترا گفتم او را بنزد من آر
 سخن هیچگونه مکن خواستار
 گر او شهریارست پس من کیم
 برین کوه گوید ز بهر چیم
 یکی ترکزاده چو زاغ سیاه
 برین گونه بگرفت راه سپاه
 نبینم ز خودکامه گودرزیان
 مگر آنک دارد سپه را زیان
 بترسیدی از بی‌هنر یک سوار
 نه شیر زیان بود بر کوهسار
 سپه دید و برگشت سوی فریب
 بخیره سپردی فراز و نشیب
 وزان پس چنین گفت با سرکشان
 که ای نامداران گردنکشان
 یکی نامور خواهم و نامجوی
 کز ایدر نهد سوی آن ترک روی
 سرش را پیرد بخنجر ز تن
 بپیش من آرد بدین انجمن
 میان را ببست اندران ریونیز
 همی زان نبردش سرآمد قفیز
 بدو گفت بهرام کای پهلوان
 مکن هیچ برخیره تیره روان
 بترس از خداوند خورشید و ماه
 دلت را بشرم آور از روی شاه
 که پیوند اویست و همزاد اوی
 سواربست نامآور و جنگجوی
 که گر یک سوار از میان سپاه
 شود نزد آن پرهنر پور شاه
 ز چنگش رهایی نیابد بجان
 غم آری همی بر دل شادمان
 سپهد شد آشفته از گفت اوی
 نبد پند بهرام یل جفت اوی
 بفرمود تا نامبردار چند
 بتازند نزدیک کوه بلند

ز گردان فراوان برون تاختند
نبرد وراگردن افراختند
بدیشان چنین گفت بهرام گرد
که این کار یکسر مدارید خرد
بدان کوه سر خویش کیخسروست
که یک موی او به ز صد پهلوست
هران کس که روی سیاوش بدید
نیارد ز دیدار او آرمید
چو بهرام داد از فرود این نشان
ز ره بازگشتند گردنکشان
بیامد دگرباره داماد طوس
همی کرد گردون برو بر فسوس
ز راه چرم بر سپدکوه شد
دلش پرجفا بود نستوه شد
چو از تیغ بالا فرودش بدید
ز قربان کمان کیان برکشید
چنین گفت با رزم دیده تخوان
که طوس آن سخنها گرفتست خوار
که آمد سواری و بهرام نیست
مرا دل درشتست و پدرام نیست
بین تا مگر پادت آید که کیست
سراپای در آهن از بهر چیست
چنین داد پاسخ مر او را تخوان
که این ریونیزست گرد و سوار
چهل خواهرستش چو خرم بهار
پسر خود جزین نیست اندر تبار
فرینده و ریمن و چاپلوس
دلیر و جوانست و داماد طوس
چنین گفت با مرد بینا فرود
که هنگام جنگ این نباید شنود
چو آید به پیکار کنداوران
بخوابمش بر دامن خواهران
بدو گر کند باد کلکم گذار
اگر زنده ماند بمردم مدار
بتیر اسپ بیجان کنم گر سوار
چه گویی تو ای کار دیده تخوان
بدو گفت بر مرد بگشای بر
مگر طوس را زو بسوزد جگر
بداند که تو دل بیاراستی
که بااو همی آشتی خواستی
چنین با تو بر خیره جنگ آورد
همی بر برادرت ننگ آورد
چو از دور نزدیک شد ریونیز
بزه برکشید آن خمانیده شیز

ز بالا خدنگی بزد بر برش
که بر دوخت با ترگ رومی سرش
بیفتاد و برگشت زو اسپ تیز
بخاک اندر آمد سر ریو نیز
بیالا چو طوس از میم بنگرید
شد آن کوه بر چشم او ناپدید
چنین داستان زد یکی پرخرد
که از خوی بد کوه کیفر برد
چنین گفت پس پهلوان با زرسپ
که بفروز دل را چو آذرگشسپ
سلیح سواران جنگی بیوش
بجان و تن خویشتن دار گوش
تو خواهی مگر کین آن نامدار
وگرنه نبینم کسی خواستار
زرسپ آمد و ترگ بر سر نهاد
دلی پر ز کین و لبی پر ز باد
خروشان باسپ اندر آورد پای
بکردار آتش درآمد ز جای
چنین گفت شیر زیان با تخوار
که آمد دگرگون یکی نامدار
بین تا شناسی که این مرد کیست
یکی شهریار است اگر لشکریست
چنین گفت با شاه جنگی تخوار
که آمد گه گردش روزگار
که این پور طوسست نامش زرسپ
که از پیل جنگی نگرداند اسپ
که جفتست با خواهر ریونیز
بکین آمدست این جهانجوی نیز
چو بیند بر و بازوی و مغفرت
خدنگی بیاید گشاد از برت
بدان تا بخاک اندر آید سرش
نگون اندر آید ز باره برش
بداند سپهدار دیوانه طوس
که ایدر نبودیم ما بر فسوس
فرود دلاور برانگیخت اسپ
یکی تیر زد بر میان زرسپ
که با کوهی زین تنش را بدوخت
روانش ز پیکان او بفروخت
بیفتاد و برگشت ازو بادپای
همی شد دمان و دنان باز جای
خروشی برآمد ز ایران سپاه
زسر برگرفتند گردان کلاه
دل طوس پر خون و دیده پر آب
بیوشید جوشن هم اندر شتاب

ز گردان جنگی بنالید سخت
بلرزید برسان برگ درخت
نشست از بر زین چو کوهی بزرگ
که بنهند بر پشت پیلی سترگ
عنان را بیچید سوی فرود
دلش پر ز کین و سرش پر ز دود
تخوار سراینده گفت آن زمان
که آمد بر کوه کوهی دمان
سپهدار طوسست کامد بجنگ
نتابی تو با کار دیده نهنگ
برو تا در دژ بندیم سخت
بینیم تا چیست فرجام بخت
چو فرزند و داماد او را برزم
تبه کردی اکنون میندیش بزم
فرود جوان تیز شد با تخوار
که چون رزم پیش آید و کارزار
چه طوس و چه شیر و چه پیل زیان
چه جنگی نهنگ و چه ببر بیان
بجنگ اندرون مرد را دل دهند
نه بر آتش تیز بر گل نهند
چنین گفت با شاهزاده تخوار
که شاهان سخن را ندارند خوار
تو هم یک سواری اگر ز آهنی
همی کوه خارا ز بن برکنی
از ایرانیان نامور سی هزار
برزم تو آیند بر کوهسار
نه دژ ماند اینجا نه سنگ و نه خاک
سراسر ز جا اندر آرند پاک
وگر طوس را زین گزندی رسد
به خسرو ز دردش نژندی رسد
بکین پدرت اندر آید شکست
شکستی که هرگز نشایدش بست
بگردان عنان و مینداز تیر
بدژ شو مبر رنج بر خیره خیر
سخن هرچ از پیش بایست گفت
نگفت و همی داشت اندر نهفت
ز بی‌مایه دستور ناکاردان
ورا جنگ سود آمد و جان زیان
فرود جوان را دژ آباد بود
بدژ درپرستنده هفتاد بود
همه ماهرویان بیاره بدند
چو دیبای چینی نظاره بدند
ازان بازگشتن فرود جوان
ازیشان همی بود تیره‌روان

چنین گفت با شاهزاده تخوار
 که گر جست خواهی همی کارزار
 نگر نامور طوس را نشکنی
 ترا آن به آید که اسپ افگنی
 و دیگر که باشد مر او را زمان
 نیاید به یک چوبه تیر از کمان
 چو آمد سپهد بر این تیغ کوه
 بیاید کنون لشکرش همگروه
 ترا نیست در جنگ پایاب اوی
 ندیدی براوهای پرتاب اوی
 فرود از تخوار این سخنها شنید
 کمان را بزه کرد و اندر کشید
 خدنگی بر اسپ سپهد بزد
 چنان کز کمان سواران سزد
 نگون شد سر تازی و جان بداد
 دل طوس پرکین و سر پر ز باد
 بلشکر گه آمد بگردن سپر
 پیاده پر از گرد و آسیمه سر
 گواژه همی زد پس او فرود
 که این نامور پهلوان را چه بود
 که ایدون ستوه آمد از یک سوار
 چگونه چمد در صف کارزار
 پرستندگان خنده برداشتند
 همی از چرم نعره برداشتند
 که پیش جوانی یکی مرد پیر
 ز افراز غلتان شد از بیم تیر
 سپهد فرود آمد از کوه سر
 برفتند گردان پر اندوه سر
 که اکنون تو بازآمدی تندرست
 بب مژه رخ نیایست شست
 بپیچید زان کار پرمايه گيو
 که آمد پیاده سپهدار نيو
 چنین گفت کین را خود اندازه نیست
 رخ نامداران برین تازه نیست
 اگر شهریارست با گوشوار
 چه گیرد چنین لشکر کشن خوار
 نباید که باشیم همداستان
 به هر گونه‌ی کو زند داستان
 اگر طوس یک بار تندی نمود
 زمانه پرآزار گشت از فرود
 همه جان فدای سیاوش کنیم
 نباید که این بد فرامش کنیم
 زرسپ گرانمایه زو شد بباد
 سواری سرافراز نوذر نژاد

بخونست غرقه تن ریونیز
ازین بیش خواری چه بینیم نیز
گرو پور جمست و مغز قباد
بنادانی این جنگ را برگشاد
همی گفت و جوشن همی بست گرم
همی بر تنش بر بدرید چرم
نشست از بر ازدهای دژم
خرامان پیامد براه چرم
فرود سیاوش چو او را بدید
یکی باد سرد از جگر برکشید
همی گفت کین لشکر رزمساز
ندانند راه نشیب و فراز
همه یک ز دیگر دلاورترند
چو خورشید تابان بدو پیکرند
ولیکن خرد نیست با پهلوان
سر بی خرد چون تن بی روان
نباشند پیروز ترسم بکین
مگر خسرو آید بتوران زمین
بکین پدر جمله پشت آوریم
مگر دشمنان را به مشیت آوریم
بگوکین سوار سرافراز کیست
که بر دست و تیغش بیاید گریست
نگه کرد ز افراز بالا تخوار
ببی دانشی بر چمن رست خار
بدو گفت کین ازدهای دژم
که مرغ از هوا اندر آرد بدم
که دست نیای تو پیران بیست
دو لشکر ز ترکان بهم برشکست
بسی بی پدر کرد فرزند خرد
بسی کوه و رود و بیابان سپرد
پدر نیز ازو شد بسی بی پسر
بپی بسپرد گردن شیر نر
بایران برادرت را او کشید
بجیحون گذر کرد و کشتی ندید
وراگیو خوانند پیلست و بس
که در رزم دریای نیلست و بس
چو بر زه بشست اندر آری گره
خدنگت نیابد گذر بر زره
سلیح سیاوش بپوشد بجنگ
نترسد ز پیکان تیر خدنگ
بکش چرخ و پیکان سوی اسپ ران
مگر خسته گردد هیون گران
پیاده شود بازگردد مگر
کشان چون سپهبد بگردن سپر

کمان را بزه کرد جنگی فرود
پس آن قبضه‌ی چرخ بر کف بسود
بزد تیر بر سینه‌ی اسپ گيو
فرود آمد از باره برگشت نيو
ز بام سپید کوه خنده بخاست
همی مغز گيو از گوازه بکاست
برفتند گردان همه پیش گيو
که یزدان سپاس ای سپهدار نيو
که اسپ است خسته تو خسته نه‌یی
توان شد دگر بار بسته نه‌یی
برگيو شد بیژن شیر مرد
فراوان سخنها بگفت از نبرد
که ای باب شیراوژن تیزچنگ
کجا پیل با تو نرفتی بجنگ
چرا دید پشت ترا یک سوار
که دست تو بودی بهر کارزار
ز ترکی چنین اسپ خسته بدست
برفتی سراسیمه برسان مست
بدو گفت چون کشته شد بارگی
بدو دادمی سر به یکبارگی
همی گفت گفتارهای درشت
چو بیژن چنان دید بنمود پشت
برآشفت گيو از گشاد برش
یکی تازیانه بزد بر سرش
بدو گفت نشنیدی از رهنمای
که با رزمت اندیشه باید بجای
نه تو مغز داری نه رای و خرد
چنین گفت را کس بکیفر برد
دل بیژن آمد ز تندی بدرد
بدادار دارنده سوگند خورد
که زین را نگردانم از پشت اسپ
مگر کشته آیم بکین زرسپ
وزانجا بیامد دلی پر ز غم
سری پر ز کینه بر گسته‌م
کز اسپان تو باره‌ای دستکش
کجا بر خرامد بافراز خوش
بده تا بپوشم سلیح نبرد
یکی تا پدید آید از مردمرد
یکی ترک رفتست بر تیغ کوه
بدین سان نظاره برو بر گروه
چنین داد پاسخ که این نیست روی
ابر خیره گرد بلاها میوی
زرسپ سپهدار چون ریونیز
سپهد که گیتی ندارد بچیز

پدرت آنکه پیل ژیان بشکرد
بگردنده گردون همی ننگرد
ازو بازگشتند دل پر ز درد
کس آورد با کوه خارا نکرد
مگر پر کرگس بود رهنمای
وگرنه بران دژ که پوید بیای
بدو گفت بیژن که مشکن دلم
کنون یال و بازو ز هم بگسلم
یکی سخت سوگند خوردم بماه
بدادار گیهان و دیهیم شاه
کزین ترک من برنگردانم اسپ
زمانم سراید مگر چون زرسپ
بدو گفت پس گستم راه نیست
خرد خود از این تیزی آگاه نیست
جهان پرفراز و نشیبست و دشت
گر ایدونک زینجا بیاید گذشت
مرا بارگیر اینک جوشن کشد
دو ماندست اگر زین یکی را کشد
نیایم دگر نیز همتای او
برنگ و تگ و زور و بالای اوی
بدو گفت بیژن بکین زرسپ
پیاده بیویم نخواهم خود اسپ
چنین داد پاسخ بدو گستم
که مویی نخواهم ز تو بیش و کم
مرا گر بود بارگی ده هزار
همه موی پر از گوهر شاهوار
ندارم بدین از تو آن را دریغ
نه گنج و نه جان و نه اسپ و نه تیغ
برو یک بیک بارگیها ببین
کدامت به آید یکی برگزین
بفرمای تا زین بر آن کت هواست
بسازند اگر کشته آید رواست
یکی رخس بودش بکردار گرگ
کشیده زهار و بلند و سترگ
ز بهر جهانجوی مرد جوان
برو برفگندند بر گستوان
دل گیو شد زان سخن پر ز دود
چو اندیشه کرد از گشاد فرود
فرستاد و مر گستم را بخواند
بسی داستانهای نیکو براند
فرستاد درع سیاوش برش
همان خسروانی یکی مغفرش
بیاورد گستم درع نبرد
بیوشید بیژن بکردار گرد

بسوی سپد کوه بنهاد روی
چنانچون بود مردم جنگجوی
چنین گفت شاه جوان با تخواار
که آمد بنوی یکی نامدار
نگه کن ببین تا ورا نام چیست
بدین مرد جنگی که خواهد گریست
بخسرو تخواار سراینده گفت
که این را ز ایران کسی نیست جفت
که فرزند گیوست مردی دلیر
بهر رزم پیروز باشد چو شیر
ندارد جز او گیو فرزند نیز
گرامیترستش ز گنج و ز چیز
تو اکنون سوی بارگی دار دست
دل شاه ایران نشاید شکست
و دیگر که دارد همی آن زره
کجا گیو زد بر میان برگره
برو تیر و ژوپین نیابد گذار
سزد گر پیاده کند کارزار
تو با او بسنده نباشی بچنگ
نگه کن که الماس دارد بچنگ
بزد تیر بر اسپ بیژن فرود
تو گفתי باسپ اندرون جان نبود
بیفتاد و بیژن جدا گشت ازوی
سوی تیغ با تیغ بنهاد روی
یکی نعره زد کای سوار دلیر
بمان تا ببینی کنون رزم شیر
ندانی که بی اسپ مردان جنگ
بیایند با تیغ هندی بچنگ
ببینی مرا گر بمانی بجای
به پیکار ازین پس نیایدت رای
چو بیژن همی برنگشت از فرود
فرود اندر آن کار تندی نمود
یکی تیر دیگر بیانداخت شیر
سپر بر سر آورد مرد دلیر
سپر بر درید و زره را نیافت
ازو روی بیژن بپستی نتافت
ازان تند بالا چو بر سر کشید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
فرود گرانمایه زو بازگشت
همه بارهی دژ پرآواز گشت
دوان بیژن آمد پس پشت اوی
یکی تیغ بد تیز در مشیت اوی
به برگستوان بر زد و کرد چاک
گرانمایه اسپ اندر آمد بخاک

به در بند حصن اندر آمد فرود
 دلیران در دژ بیستند زود
 ز باره فراوان بیارید سنگ
 بدانست کان نیست جای درنگ
 خروشید بیژن که ای نامدار
 ز مردی پیاده دلیر و سوار
 چنین بازگشتی و شرمت نبود
 دریغ آن دل و نام جنگی فرود
 بیامد بر طوس زان رزمگاه
 چنین گفت کای پهلوان سپاه
 سزد گر برزم چنین یک دلیر
 شود نامبردار یک دشت شیر
 اگر کوه خارا ز پیکان اوی
 شود آب و دریا بود کان اوی
 سپهبد نباید که دارد شگفت
 ازین برتر اندازه نتوان گرفت
 سپهبد بدارنده سوگند خورد
 کزین دژ برآرم بخورشید گرد
 بکین زرسپ گرامی سپاه
 برآرم بسازم یکی رزمگاه
 تن ترک بدخواه بیجان کنم
 ز خونش دل سنگ مرجان کنم
 چو خورشید تابنده شد ناپدید
 شب تیره بر چرخ لشکر کشید
 دلیران دژدار مردی هزار
 ز سوی کلات اندر آمد سوار
 در دژ بیستند زین روی تنگ
 خروش جرس خاست و آوای زنگ
 جریره بتخت گرامی بخت
 شب تیره با درد و غم بود جفت
 بخواب آتشی دید کز دژ بلند
 برافروختی پیش آن ارجمند
 سراسر سپد کوه بفروختی
 پرستنده و دژ همی سوختی
 دلش گشت پر درد و بیدار گشت
 روانش پر از درد و تیمار گشت
 باره برآمد جهان بنگرید
 همه کوه پرجوشن و نیزه دید
 رخس گشت پر خون و دل پر ز دود
 بیامد به بالین فرخ فرود
 بدو گفت بیدار گرد ای پسر
 که ما را بد آمد ز اختر بسر
 سراسر همه کوه پر دشمنست
 در دژ پر از نیزه و جوشنست

بمادر چنین گفت جنگی فرود
که از غم چه داری دلت پر ز دود
مرا گر زمانه شدست اسپری
زمانه ز بخشش فزون نشمری
بروز جوانی پدر کشته شد
مرا روز چون روز او گشته شد
بدست گروی آمد او را زمان
سوی جان من بیژن آمد دمان
بکوشم نمیرم مگر غرموار
نخواهم ز ایرانیان زینهار
سپه را همه ترگ و جوشن بداد
یکی ترگ رومی بسر برنهاد
میانرا بختان رومی بیست
بیامد کمان کیانی بدست
چو خورشید تابنده بنمود چهر
خرامان برآمد بخم سپهر
ز هر سو برآمد خروش سران
گراییدن گرزهای گران
غو کوس با ناله‌ی کرنا
دم نای سرغین و هندی درای
برون آمد از بارهی دژ فرود
دلبران ترکان هرآنکس که بود
ز گرد سواران و ز گرز و تیر
سر کوه شد همچو دریای قیر
نبد هیچ هامون و جای نبرد
همی کوه و سنگ اسپ را خیره کرد
ازین گونه تا گشت خورشید راست
سپاه فرود دلاور بکاست
فراز و نشیبش همه کشته شد
سریخت مرد جوان گشته شد
بدو خیره ماندند ایرانیان
که چون او ندیدند شیر ژیان
ز ترکان نماند ایچ با او سوار
ندید ایچ تنها رخ کارزار
عنان را بیچید و تنها برفت
ز بالا سوی دژ خرامید تفت
چو رهام و بیژن کمین ساختند
فراز و نشیبش همی تاختند
چو بیژن پدید آمد اندر نشیب
سبک شد عنان و گران شد رکیب
فرود جوان ترگ بیژن بدید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
چو رهام گرد اندر آمد به پشت
خروشان یکی تیغ هندی به مش

بزد بر سر کتف مرد دلیر
فرود آمد از دوش دستش به زیر
چو از وی جدا گشت بازوی و دوش
همی تاخت اسپ و همی زد خروش
بنزدیک دژ بیژن اندر رسید
بزخمی پی باره‌ی او برید
پیاده خود و چند زان چاکران
تبه گشته از چنگ کنداوران
بدژ در شد و در ببستند زود
شد آن نامور شیر جنگی فرود
بشد با پرستندگان مادرش
گرفتند پوشیدگان در برش
بزاری فگندند بر تخت عاج
نبد شاه را روز هنگام تاج
همه غالیه موی و مشکین کمند
پرستنده و مادر از بن بکند
همی کند جان آن گرامی فرود
همه تخت مویه همه حصن رود
چنین گفت چون لب ز هم برگرفت
که این موی کردن نباشد شگفت
کنون اندر آیند ایرانیان
به تاراج دژ پاک بسته میان
پرستندگان را اسیران کنند
دژ و باره کوه ویران کنند
دل هرک بر من بسوزد همی
ز جانم رخس بر فروزد همی
همه پاک بر باره باید شدن
تن خویش را بر زمین بر زدن
کجا بهر بیژن نماند یکی
نمانم من ایدر مگر اندکی
کشنده تن و جان من درد اوست
پرستار و گنجم چه در خورد اوست
بگفت این و رخسارگان کرد زرد
برآمد روانش بتیمار و درد
بیازیگری ماند این چرخ مست
که بازی برآرد به هفتاد دست
زمانی بخنجر زمانی بتیغ
زمانی بباد و زمانی بمیغ
زمانی بدست یکی ناسزا
زمانی خود از درد و سختی رها
زمانی دهد تخت و گنج و کلاه
زمانی غم و رنج و خواری و چاه
همی خورد باید کسی را که هست
منم تنگدل تا شدم تنگدست

اگر خود نژادی خردمند مرد
 ندیدی ز گیتی چنین گرم و سرد
 نباید به کوری و ناکام زیست
 برین زندگانی بیاید گریست
 سرانجام خاکست پالین اوی
 دریغ آن دل و رای و آیین اوی
 پرستندگان بر سر دژ شدند
 همه خویشتن بر زمین برزدند
 یکی آتشی خود جریره فروخت
 همه گنجها را بتش بسوخت
 یکی تیغ بگرفت زان پس بدست
 در خانه‌ی تازی اسپان ببست
 شکمشان بدرید و ببرید پی
 همی ریخت از دیده خوناب و خوی
 بیامد ببالین فرخ فرود
 یکی دشنه با او چو آب کبود
 دو رخ را بروی پسر بر نهاد
 شکم بردرید و برش جان بداد
 در دژ بکندند ایرانیان
 بغارت ببستند یکسر میان
 چو بهرام نزدیک آن باره شد
 از اندوه یکسر دلش پاره شد
 بایرانیان گفت کین از پدر
 بسی خوارتر مرد و هم زارتر
 کشنده سیاوش چاکر نبود
 ببالینش بر کشته مادر نبود
 همه دژ سراسر برافروخته
 همه خان و مان کنده و سوخته
 بایرانیان گفت کز کردگار
 بترسید وز گردش روزگار
 بید بس درازست چنگ سپهر
 به بیدادگر برنگردد بمهر
 زکیخسرو اکنون ندارید شرم
 که چندان سخن گفت با طوس نرم
 بکین سیاوش فرستادتان
 بسی پند و اندرزها دادتان
 ز خون برادر چو آگه شود
 همه شرم و آذر م کوته شود
 ز رهام وز بیژن تیز مغز
 نیاید بگیتی یکی کار نغز
 هماننگه بیامد سپهدار طوس
 براه کلات اندر آورد کوس
 چو گودرز و چون گیو کنداوران
 ز گردان ایران سپاهی گران

سپهبد بسوی سپدکوه شد
 وزانجا بنزدیکی انبوه شد
 چو آمد ببالین آن کشته زار
 بران تخت با مادر افکنده خوار
 بیک دست بهرام پر آب چشم
 نشسته ببالین او پر ز خشم
 بدست دگر زنگهی شاوران
 برو انجمن گشته کنداوران
 گوی چون درختی بران تخت عاج
 بدیدار ماه و بیالای ساج
 سیاوش بد خفته بر تخت زر
 ابا جوشن و تیغ و گرز و کمر
 برو زار بگریست گودرز و گیو
 بزرگان چو گرگین و بهرام نیو
 رخ طوس شد پر ز خون جگر
 ز درد فرود و ز درد پسر
 که تندی پشیمانی آردت بار
 تو در بوستان تخم تندی مکار
 چنین گفت گودرز با طوس و گیو
 همان نامداران و گردان نیو
 که تندی نه کار سپهبد بود
 سپهبد که تندی کند بد بود
 جوانی بدین سان ز تخم کیان
 بدین فر و این برز و یال و میان
 بدادی بتیزی و تندی بیاد
 زرسپ آن سپهدار نوذر نژاد
 ز تیزی گرفتار شد ریونیز
 نبود از بد بخت ما مانده چیز
 هنر بی خرد در دل مرد تند
 چو تیغی که گردد ز زنگار کند
 چو چندین بگفتند آب از دو چشم
 ببارید و آمد ز تندی بخشم
 چنین پاسخ آورد کز بخت بد
 بسی رنج و سختی بمردم رسد
 بفرمود تا دخمه‌ی شاهوار
 بکردند بر تیغ آن کوهسار
 نهادند زیر اندرش تخت زر
 بدیای زریفت و زرین کمر
 تن شاهوارش بیاراستند
 گل و مشک و کافور و می خواستند
 سرش را بکافور کردند خشک
 رخس را بعطر و گلاب و بمشک
 نهادند بر تخت و گشتند باز
 شد آن شیردل شاه گردن‌فراز

زراسپ سرافراز با ریونیز
نهادند در پهلوی شاه نیز
سپهبد بران ریش کافورگون
ببارید از دیدگان جوی خون
چنینست هرچند مانیم دیر
نه پیل سرافراز ماند نه شیر
دل سنگ و سندان بترسد ز مرگ
رهای نیابد ازو بار و برگ

سه روزش درنگ آمد اندر چرم
چهارم برآمد ز شیپور دم
سپه برگرفت و بزد ناک و کوس
زمین کوه تا کوه گشت آبنوس
هرآنکس که دیدی ز توران سپاه
بکشتی تنش را فگندی براه
همه مرزها کرد بی‌تار و پود
همی رفت پیروز تا کاسه‌رود
بدان مرز لشکر فرود آورد
زمین گشت زان خیمه‌ها ناپدید
خبر شد بترکان کز ایران سپاه
سوس کاسه رود اندر آمد براه
ز تران پیامد دلیری جوان
پلاشان بیداردل پهلوان
پیامد که لشکر همی بنگرد
درفش سران را همی بشمرد
بلشکرگه اندر یکی کوه بود
بلند و بیکسو ز انبوه بود
نشسته برو گیو و بیژن بهم
همی رفت هرگونه از پیش و کم
درفش پلاشان ز توران سپاه
بدیدار ایشان برآمد ز راه
چو از دور گیو دلاور بدید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
چنین گفت کامد پلاشان شیر
یکی نامداری سواری دلیر
شوم گر سریش را بیرم ز تن
گرش بسته آرم بدین انجمن
بدو گفت بیژن که گر شهریار
مرا داد خلعت بدین کارزار
بفرمان مرا بست باید کمر
برزم پلاشان پرخاشخر
به بیژن چنین گفت گیو دلیر
که مشتاب در چنگ این نره شیر
نباید که با او نتابی بچنگ

کنى روز بر من برين جنگ تنگ
 پلاشان چو شير است در مرغزار
 جز از مرد جنگى نجويد شکار
 بدو گفت بيژن مرا زين سخن
 به پيش جهاندار ننگى مکن
 سليح سياوش مرا ده بجنگ
 پس آنکه نگه کن شکار پلنگ
 بدو داد گيو دلير آن زره
 همى بست بيژن زره را گره
 يکى بارهى تيزرو برنشست
 بهامون خراميد نيزه بدست
 پلاشان يکى آهو افکنده بود
 کبابش بر آتش پراکنده بود
 همى خورد و اسپش چران و چمان
 پلاشان نشسته به بازو کمان
 چو اسپش ز دور اسپ بيژن بديد
 خروشى برآورد و اندر دميد
 پلاشان بدانست کامد سوار
 بيامد بسيچيدهى کارزار
 يکى بانگ برزد به بيژن بلند
 منم گفت شيراوژن و و ديوبند
 بگو آشکارا که نام تو چيست
 که اختر همى بر تو خواهد گريست
 دلاور بدو گفت من بيژنم
 برزم اندرون پيل و روبين تنم
 نيا شير جنگى پدر گيو گرد
 هم اکنون بينى ز من دستبرد
 بروز بلا در دم کارزار
 تو بر کوه چون گرگ مردار خواه
 همى دود و خاکستر و خون خورى
 گه آمد که لشکر بهامون برى
 پلاشان بپاسخ نکرد ايچ ياد
 برانگيخت آن پيل تن را چو باد
 سواران بنيزه برآويختند
 يکى گرد تيره برانگيختند
 سنانهاى نيزه بهم برشکست
 يلان سوي شمشير بردند دست
 بزخم اندرون تيغ شد لخت لخت
 ببودند لرزان چو شاخ درخت
 بب اندرون غرقه شد بارگى
 سرانشان غمى گشت يکبارگى
 عمود گران برکشيدند باز
 دو شير سرافراز و دو رزمساز
 چنين تا برآورد بيژن خروش

عمودگران برنهاده بدوش
 بزد بر میان پلاشان گرد
 همه مهره‌ی پشت بشکست خرد
 ز بالای اسپ اندر آمد تنش
 نگون شد بر و مغفر و جوشنش
 فرود آمد از باره بیژن چو گرد
 سر مرد جنگی ز تن دور کرد
 سلیح و سر و اسپ آن نامجوی
 بیاورد و سوی پدر کرد روی
 دل گیو بد زان سخن پر ز درد
 که چون گردد آن باد روز نبرد
 خروشان و جوشان بدان دیده‌گاه
 که تا گرد بیژن کی آید ز راه
 همی آمد از راه پور جوان
 سر و جوشن و اسپ آن پهلوان
 بیاورد و بنهاد پیش پدر
 بدو گفت پیروز باش ای پسر
 برفتند با شادمانی ز جای
 نهادند سر سوی پرده‌سرای
 بیاورد پیش سپهبد سرش
 همان اسپ با جوشن و مغفرش
 چنان شاد شد زان سخن پهلوان
 که گفתי برافشانند خواهد روان
 بدو گفت کای پور پشت سپاه
 سر نامداران و دیهیم شاه
 همیشه بزی شاد و برترمنش
 ز تو دور بادا بد بدکنش

ازان پس خبر شد بافراسیاب
 که شد مرز توران چو دریای آب
 سوی کاسه‌رود اندر آمد سپاه
 زمین شد ز کین سیاوش سپاه
 سپهبد به پیران سالار گفت
 که خسرو سخن برگشاد از نهفت
 مگر کین سخن را پذیره شویم
 همه با درفش و تبیره شویم
 وگرنه ز ایران بیاید سپاه
 نه خورشید بینیم روشن نه ماه
 برو لشکر آور ز هر سو فراز
 سخنها نباید که گردد دراز
 وزین رو برآمد یکی تندباد
 که کس را ز ایران نبد رزم یاد
 یکی ابر تند اندر آمد چو گرد
 ز سرما همی لب بدندان فسرد

سراپرده و خیمه‌ها گشت یخ
کشید از بر کوه بر برف نخ
بیک هفته کس روی هامون ندید
همه کشور از برف شد ناپدید
خور و خواب و آرامگه تنگ شد
تو گفستی که روی زمین سنگ شد
کسی را نبد یاد روز نبرد
همی اسپ جنگی بکشت و بخورد
تبه شد بسی مردم و چارپای
یکی را نبد چنگ و بازو بجای
بهشتم برآمد بلند آفتاب
جهان شد سراسر چو دریای آب
سپهد سپه را همی گرد کرد
سخن رفت چندی ز روز نبرد
که ایدر سپه شد ز تنگی تباه
سزد گر برانیم ازین رزمگاه
مبادا برین بوم و برها درود
کلات و سپدکوه گر کاسه رود
ز گردان سرافراز بهرام گفت
که این از سپهد نشاید نهفت
تو ما را بگفتار خامش کنی
همی رزم پور سپاوش کنی
مکن کژ ابر خیره بر کار راست
بیک جان نگه کن که چندین بکاست
هنوز از بدی تا چه آیدت پیش
به چرم اندر است این زمان گاومیش
سپهد چنین گفت کاذرگشسپ
نبد نامورتر ز جنگی زرسپ
بلشکر نگه کن که چون ریونیز
که بینی بمردی و دیدار نیز
نه بر بی‌گنه کشته آمد فرود
نوشته چنین بود بود آنچ بود
مرا جام ازو پر می و شیر بود
جوان را ز بالا سخن تیر بود
کنون از گذشته نیاریم یاد
به بیداد شد کشته او گر بداد
چو خلعت ستد گيو گودرز ز شاه
که آن کوه هیزم بسوزد براه
کنونست هنگام آن سوختن
به آتش سپهری برافروختن
گشاده شود راه لشکر مگر
بباشد سپه را بروبر گذر
بدو گفت گيو این سخن رنج نیست
وگر هست هم رنج بی‌گنج نیست

غمی گشت بیژن بدین داستان
نباشم بدین گفت همداستان
مرا با جوانی نباید نشست
بپیری کمر بر میان تو بست
برنج و بسختی بیوردم
بگفتار هرگز نیازردیم
مرا برد باید بدین کار دست
نشاید تو با رنج و من با نشست
بدو گفت گیو آنک من ساختم
بدین کار گردن برافراختم
کنون ای پسر گاه آرایشست
نه هنگام پیری و بخشایشست
ازین رفتن من ندار ایچ غم
که من کوه خارا بسوزم به دم
بسختی گذشت از در کاسه رود
جهان را همه رنج برف آب بود
چو آمد بران کوه هیزم فراز
ندانست بالا و پهناش باز
ز پیکان تیر آتشی بر فروخت
بکوه اندر افگند و هیزم بسوخت
ز آتش سه هفته گذرشان نبود
ز تف زبانه ز باد و ز دود
چهارم سپه برگزشتن گرفت
همان آب و آتش نشستن گرفت

سپهید چو لشکر برو گرد شد
ز آتش پراه گروگرد شد
سپاه اندر آمد چنانچون سزد
همه کوه و هامون سراپرده زد
چنانچون بیایست بر ساختند
ز هر سو طلایه برون تاختند
گروگرد بودی نشست تژاو
سواری که بودیش با شیر تاو
فسیله بدان جایگه داشتی
چنان کوه تا کوه بگذاشتی
خبر شد که آمد ز ایران سپاه
گله برد باید به یکسو ز راه
فرستاد گردی هم اندر شتاب
بنزدیک چوپان افراسیاب
کبوده بدش نام و شایسته بود
بشایستگی نیز بایسته بود
بدو گفت چون تیره گردد سپهر
تو ز ایدر برو هیچ منمای چهر
نگه کن که چندست ز ایران سپاه

ز گردان که دارد درفش و کلاه
 ازیدر بر ایشان شیخون کنیم
 همه کوه در جنگ هامون کنیم
 کبوده بیامد چو گرد سیاه
 شب تیره نزدیک ایران سپاه
 طلایه شب تیره بهرام بود
 کمندش سر پیل را دام بود
 برآورد اسپ کبوده خروش
 ز لشکر برافراخت بهرام گوش
 کمان را بزه کرد و بفشارد ران
 درآمد ز جای آن هیون گران
 یکی تیر بگشاد و نگشاد لب
 کبوده نبود ایچ پیدا ز شب
 بزد بر کمر بند چوپان شاه
 همی گشت رنگ کبوده سیاه
 ز اسپ اندر افتاد و زنهار خواست
 بدو گفت بهرام برگوی راست
 که ایدر فرستنده‌ی تو که بود
 کرا خواستی زین بزرگان بسود
 بهرام گفت ار دهی زینهار
 بگویم ترا هرچ پرسى ز کار
 تزاوست شاها فرستنده‌ام
 بنزدیک او من پرستنده‌ام
 مکش مر مرا تا نمایمت راه
 بجایی که او دارد آرامگاه
 بدو گفت بهرام با من تزاو
 چو با شیر درنده پیکار گاو
 سرش را بخنجر ببرید پست
 بفتراک زین کیانی ببست
 بلشکر که آورد و بفگند خوار
 نه نام‌آوری بد نه گردی سوار

چو خورشید بر زد ز گردون درفش
 دم شب شد از خنجر او بنفش
 غمی شد دل مرد پرخاشجوی
 بدانست کو را بد آمد بروی
 برآمد خروش خروس و چکاو
 کبوده نیامد بنزد تزاو
 سپاهی که بودند با او بخواند
 وزان جایگه تیز لشکر براند
 تزاو سپهبد پشد با سپاه
 بایران خروش آمد از دیده‌گاه
 که آمد سپاهی ز ترکان بجنگ
 سپهبد نهنگی درفشی پلنگ

ز گردنکشان پیش او رفت گیو
 تنی چند با او ز گردان نیو
 برآشفست و نامش بپرسید زوی
 چنین گفت کای مرد پرخاشجوی
 بدین مایه مردم بچنگ آمدی
 ز هامون بکام نهنگ آمدی
 بپاسخ چنین گفت کای نامدار
 ببینی کنون رزم شیر سوار
 بگیتی تژاوست نام مرا
 بهر دم برآرند کام مرا
 نژادم بگوهر از ایران بدست
 ز گردان وز پشت شیران بدست
 کنون مرزبانم بدین تخت و گاه
 نگین بزرگان و داماد شاه
 بدو گفت گیو اینکه گفتی مگوی
 که تیره شود زین سخن آبروی
 از ایران بتوران که دارد نشست
 مگر خوردنش خون بود گر کبست
 اگر مرزبانی و داماد شاه
 چرا بیشتر زین نداری سپاه
 بدین مایه لشکر تو تندی مجوی
 بتندی پیش دلیران مپوی
 که این پرهنگ نامدار دلیر
 سر مرزبان اندر آرد بزیر
 گر ابدونک فرمان کنی با سپاه
 بایران خرامی بنزدیک شاه
 کنون پیش طوس سپهبد شوی
 بگوئی و گفتار او بشنوی
 ستانمت زو خلعت و خواسته
 پرستنده و اسب آراسته
 تژاو فریبده گفت ای دلیر
 درفش مرا کس نیارد بزیر
 مرا ایدر اکنون نگینست و گاه
 پرستنده و گنج و تاج و سپاه
 همان مرز و شاهوی چو افراسیاب
 کس این را ز ایران نبیند بخواب
 پرستار وز مادیانان گله
 بدشت گروگرد کرده یله
 تو این اندکی لشکر من مبین
 مراجوی با گرز بر پشت زین
 من امروز با این سپاه آن کنم
 کزین آمدن تان پشیمان کنم
 چنین گفت بیژن بفرخ پدر
 که ای نامور گرد پرخاشخر

سرافراز و بیداردل پهلوان
به پیری نه آنی که بودی جوان
ترا با تژاو این همه پند چیست
بترکی چنین مهر و پیوند چیست
همی گرز و خنجر بیاید کشید
دل و مغز ایشان بیاید درید
برانگیخت اسپ و برآمد خروش
نهادند گوپال و خنجر بدوش
یکی تیره گرد از میان بردمید
بدان سان که خورشید شد ناپدید
جهان شد چو آبار بهمن سیاه
ستاره ندیدند روشن نه ماه
بقلب سپاه اندرون گيو گرد
همی از جهان روشنایی ببرد
بپیش اندرون بیژن تیزچنگ
همی بزمگاه آمدش جای جنگ
وزان سوی با تاج بر سر تژاو
که بودیش با شیر درنده تاو
یلانش همه نیک‌مردان و شیر
که هرگز نشدشان دل از رزم سیر
بسی برنیامد برین روزگار
که آن ترک سیر آمد از کارزار
سه بهره ز توران سپه کشته شد
سریخت آن ترک برگشته شد
همی شد گریزان تژاو دلیر
پسش بیژن گيو برسان شیر
خروشان و جوشان و نیزه بدست
تو گفתי که غرنده شیرست مست
یکی نیزه زد بر میان تژاو
نماند آن زمان با تژاو ایچ تاو
گراینده بدبند رومی زره
بیچید و بگشاد بند گره
بیفگند نیزه بیازید چنگ
چو بر کوه بر غرم تازد پلنگ
بدان سان که شاهین رباید چکاو
ربود آن گرانمایه تاج تژاو
که افراسیابش بسر برنهاد
نبودی جدا زو بخواب و بیاد
چنین تا در دژ همی تاخت اسپ
پس اندرش بیژن چو آذرگشسپ
چو نزدیکی دژ رسید اسپنوی
بیامد خروشان پر از آب روی
که از کین چنین پشت برگاشتی
بدین دژ مرا خوار بگذاشتی

سزد گر ز پس برنشانی مرا
بدین ره بدشمن نمانی مرا
تژاو سرافراز را دل بسوخت
بکردار آتش رخس برفروخت
فراز اسپنوی و تژاو از نشیب
بدو داد در تاختن یک رکیب
پس اندر نشاندش چو ماه دمان
برآمد ز جا باره زیرش دنان
همی تاخت چون گرد با اسپنوی
سوی راه توران نهادند روی
زمانی دوید اسپ جنگی تژاو
نماند ایچ با اسپ و با مرد تاو
تژاو آن زمان با پرستنده گفت
که دشوار کار آمد ای خوب جفت
فروماند این اسپ جنگی ز کار
ز پس بدسگال آمد و پیش غار
اگر دور از ایدر به بیژن رسم
بکام بدانیش دشمن رسم
ترا نیست دشمن بیکبارگی
بمان تا برانم من این بارگی
فرود آمد از اسپ او اسپنوی
تژاو از غم او پر از آب روی
سبکیار شد اسپ و تندی گرفت
پسش بیژن گیو کندی گرفت
چو دید آن رخ ماهروی اسپنوی
ز گلبرگ روی و پر از مشک موی
پس پشت خویش اندرش جای کرد
سوی لشکر پهلوان رای کرد
بشادی پیامد بدرگاه طوس
ز درگاه برخاست آوای کوس
که بیدار دل شیر جنگی سوار
دمان با شکار آمد از مرغزار
سپهدار و گردان پرخاشجوی
بویرانی دژ نهادند روی
ازان پس برفتند سوی گله
که بودند بر دشت ترکان یله
گرفتند هر یک کمندی بچنگ
چنانچون بود ساز مردان جنگ
بخم اندر آمد سر بارگی
بیاراست لشکر بیکبارگی
نشستند بر جایگاه تژاو
سواران ایران پر از خشم و تاو

تژاو غمی با دو دیده پرآب

بیامد بنزدیک افراسیاب
چنین گفت کامد سپهدار طوس
ابا لشکری گشن و پیلان کوس
پلاشان و آن نامداران مرد
بخاک اندر آمد سرانشان ز گرد
همه مرز و بوم آتش اندر زدند
فسیله سراسر بهم برزدند
چو بشنید افراسیاب این سخن
غمی گشت و بر چاره افگند بن
بپیران ویسه چنین گفت شاه
که گفتم بیاور ز هر سو سپاه
درنگ آمدت رای از کاهلی
ز پیری گران گشته و بددلی
نه دژ ماند اکنون نه اسپ و نه مرد
نشستن نشاید بدین مرز کرد
بسی خویش و پیوند ما برده گشت
بسی مرد نیک اختر آزرده گشت
کنون نیست امروز روز درنگ
جهان گشت بر مرد بیدار تنگ
جهاندار پیران هم اندر شتاب
برون آمد از پیش افراسیاب
ز هر مرز مردان جنگی بخواند
سلیح و درم داد و لشکر براند
چو آمد ز پهلوان پهلوان
همی نامزد کرد جای گوان
سوی میمنه بارمان و تژاو
سواران که دارند با شیر تاو
چو نستهبین گرد بر میسره
کجا شیر بودی بچنگش بره
جهان پر شد از ناله‌ی کرنای
ز غریدن کوس و هندی درای
هوا سربسر سرخ و زرد و بنفش
ز بس نیزه و گونه‌گونه درفش
سپاهی ز جنگ‌آوران صدهزار
نهاده همه سر سوی کارزار
ز دریا بدریا نبود ایچ راه
ز اسپ و ز پیل و هیون و سپاه
همی رفت لشکر گروه‌ها گروه
نبد دشت پیدا نه دریا نه کوه
بفرمود پیران که بیره روید
از ایدر سوی راه کوتاه روید
نباید که یابند خود آگهی
ازین نامداران با فرهی
مگر ناگهان بر سر آن گروه

فرود آرم این گشن لشکر چو کوه
برون کرد کارآگاهان ناگاهان
همی جست بیدار کار جهان
بتندی براه اندر آورد روی
بسوی گروگرد شد جنگجوی
میان سرخس است نزدیک طوس
ز باورد برخاست آوای کوس
بییوست گفتار کارآگاهان
بپیران بگفتند یک یک نهان
که ایشان همه میگسارند و مست
شب و روز با جام پر می بدست
سواری طلایه ندیدم براه
نه اندیشه‌ی رزم توران سپاه
چو بشنید پیران یلان را بخواند
ز لشکر فراوان سخنها براند
که در رزم ما را چنین دستگاه
نبودست هرگز بایران سپاه

گزین کرد زان لشکر نامدار
سواران شمشیرزن سی‌هزار
برفتند نیمی گذشته ز شب
نه بانگ تیره نه بوق و جلب
چو پیران سالار لشکر براند
میان یلان هفت فرسنگ ماند
نخستین رسیدند پیش گله
کجا بود بر دشت توران یله
گرفتند بسیار و کشتند نیز
نبود از بد بخت مانند چیز
گله‌دار و چوپان بسی کشته شد
سر بخت ایرانیان گشته شد
وزان جایگاه سوی ایران سپاه
برفتند برسان گرد سپاه
همه مست بودند ایرانیان
گروهی نشسته گشاده میان
بخیمه درون گیو بیدار بود
سپهدار گودرز هشیار بود
خروش آمد و بانگ زخم تبر
سراسیمه شد گیو پرخاشخو
ستاده ابر پیش پرده‌سرای
یکی اسپ بر گستوان ور پای
برآشفت با خویشتن چون پلنگ
ز بافیدن پای آمدش ننگ
بیامد باسپ اندر آورد پای
بکردار باد اندر آمد ز جای

بپرده‌سرای سپهبد رسید
 ز گرد سپه آسمان تیره دید
 بدو گفت برخیز کامد سپاه
 یکی گرد برخاست ز آوردگاه
 وزان جایگه رفت نزد پدر
 بچنگ اندرون گرزهی گاو سر
 همی گشت بر گرد لشکر چو دود
 برانگیخت آن را که هشیار بود
 یکی جنگ با بیژن افگند پی
 که این دشت رزم است گر باغ می
 وزان پس بیامد سوی کارزار
 بره برشتابید چندی سوار
 بدان اندکی برکشیدند نخ
 سپاهی ز ترکان چو مور و ملخ
 همی کرد گودرز هر سو نگاه
 سپاه اندر آمد بگرد سپاه
 سراسیمه شد خفته از داروگیر
 برآمد یکی ابر بارانش تیر
 بزیر سر مست بالین نرم
 زبر گرز و گوپال و شمشیر گرم
 سپیده چو برزد سر از برج شیر
 بلشکر نگه کرد گبو دلیر
 همه دشت از ایرانیان کشته دید
 سر بخت بیدار برگشته دید
 دریده درفش و نگونسار کوس
 رخ زندگان تیره چون آبنوس
 سپهبد نگه کرد و گردان ندید
 ز لشکر دلیران و مردان ندید
 همه رزمگه سربسر کشته بود
 تنانشان بخون اندر آغشته بود
 پسر بی‌پدر شد پدر بی‌پسر
 همه لشکر گشن زیر و زبر
 به بیچارگی روی برگاشتند
 سراپرده و خیمه بگذاشتند
 نه کوس و نه لشکر نه بار و بنه
 همه میسره خسته و میمنه
 ازین گونه لشکر سوی کاسه‌رود
 برفتند بی‌مایه و تار و پود
 چنین آمد این گنبد تیزگرد
 گهی شادمانی دهد گاه درد
 سواران توران پس پشت طوس
 دلان پر ز کین و سران پر فسوس
 همی گرز بارید گویی ز ابر
 پس پشت بر جوشن و خود و گیر

نبد کس برزم اندرون پایدار
 همه کوه کردند گردان حصار
 فرومانده اسپان و مردان جنگ
 یکی را نبد هوش و توش و نه هنگ
 سپاهی ازین گونه گشتند باز
 شده مانده از رزم و راه دراز
 ز هامون سپهد سوی کوه شد
 ز پیکار ترکان بی‌اندوه شد
 فراوان کم آمد ز ایرانیان
 برآمد خروشی بدرد از میان
 همه خسته و بسته بد هرک زیست
 شد آن کشته بر خسته باید گریست
 نه تاج و نه تخت و نه پرده‌سرای
 نه اسپ و نه مردان جنگی بیای
 نه آباد بوم نه مردان کار
 نه آن خستگانرا کسی خواستار
 پدر بر پسر چند گریان شده
 وزان خستگان چند بریان شده
 چنین است رسم جهان جهان
 که کردار خویش از تو دارد نهان
 همی با تو در پرده بازی کند
 ز بیرون ترا بی‌نیازی کند
 ز باد آمدی رفت خواهی به گرد
 چه دانی که با تو چه خواهند کرد
 ببند درازیم و در جنگ آز
 ندانیم باز آشکارا ز راز
 دو بهره ز ایرانیان کشته بود
 دگر خسته از رزم برگشته بود
 سپهد ز پیکار دیوانه گشت
 دلش با خرد همچو بیگانه گشت
 بلشکرگه اندر می و خوان و بزم
 سپاه آرزو کرد بر جای رزم
 جهان‌دیده گودرز با پیر سر
 نه پور و نبیره نه بوم و نه بر
 نه آن خستگان را خورش نه پزشک
 همه جای غم بود و خونین سرشک
 جهان‌دیدگان پیش اوی آمدند
 شکسته دل و راه‌جوی آمدند
 یکی دیدبان بر سر کوه کرد
 کجا دیدگان سوی انبوه کرد
 طلایه فرستاد بر هر سویی
 مگر یابد آن درد را دارویی
 یکی نامداری ز ایرانیان
 بفرمود تا تنگ بندند میان

دهد شاه را آگهی زین سخن
که سالار لشکر چهره افکند بن
چه روز بد آمد بایرانیان
سران را ز بخشش سرآمد زیان

رونده بر شاه برد آگهی
که تیره شد آن روزگار مهی
چو شاه دلیر این سخنها شنید
بجوشید وز غم دلش بردمید
ز کار برادر پر از درد بود
بران درد بر درد لشکر فزود
زیان کرد گویا بنفرین طوس
شب تیره تا گاه بانگ خروس
دبیر خردمند را پیش خواند
دل آکنده بودش ز غم برفشانند
یکی نامه بنوشت پر آب چشم
ز بهر برادر پر از درد و خشم
بسوی فربرز کاوس شاه
یکی سوی پرمایگان سپاه
سر نامه بود از نخست آفرین
چنانچون بود رسم آیین و دین
بنام خداوند خورشید و ماه
کجا داد بر نیکوی دستگاه
جهان و مکان و زمان آفرید
پی مور و پیل گران آفرید
ازویست پیروزی و زو شکیب
بنیک و بید زو رسد کام و زیب
خرد داد و جان و تن زورمند
بزرگی و دیهیم و تخت بلند
رهایبی نیابد سر از بند او
یکی را همه فر و اورند او
یکی را دگر شوربختی دهد
نیاز و غم و درد و سختی دهد
ز رخشنده خورشید تا تیره خاک
همه داد بینم ز یزدان پاک
بشد طوس با کاویانی درفش
ز لشکر چهل مرد زرینه کفش
بتوران فرستادمش با سپاه
برادر شد از کین نخستین تباه
بایران چنو هیچ مهتر مباد
وزین گونه سالار لشکر مباد
دریغا برادر فرود جوان
سر نامداران و پشت گوان
ز کین پدر زار و گریان بدم

بران درد یک چند بریان بدم
کنون بر برادر بیاید گریست
ندانم مرا دشمن و دوست کیست
مرو گفتم او را براه چرم
مزن بر کلات و سپدکوه دم
بران ره فرودست و با لشکرست
همان کی نژاد است و کنداور است
ندانند که این لشکر از بن کیند
از ایران سپاهند گر خود چیند
ازان کوه جنگ آورد پی گمان
فراوان سران را سرآرد زمان
دریغ آنچنان گرد خسرونژاد
که طوس فرومایه دادش بیاد
اگر پیش از این او سپهبد بدست
ز کاوس شاه اختر بد بدست
برزم اندرون نیز خواب آیدش
چو بی می نشیند شتاب آیدش
هنرها همه هست نزدیک اوی
مبادا چنان جان تاریک اوی
چو این نامه خوانی هماندر شتاب
ز دل دور کن خورد آرام و خواب
سبک طوس را بازگردان بجای
ز فرمان مگرد و مزن هیچ رای
سپهدار و سالار زرینه کفش
تو می باش با کاویانی درفش
سرافراز گودرز ازان انجمن
بهر کار باشد ترا رای زن
مکن هیچ در جنگ جستن شتاب
ز می دور باش و مپیمای خواب
بتندی مجو ایچ رزم از نخست
همی باش تا خسته گردد درست
ترا پیش رو گیو باشد بجنگ
که با فر و برزست و چنگ پلنگ
فرازآور از هر سوی ساز رزم
مبادا که آید ترا رای بزم
نهاد از بر نامه بر مهر شاه
فرستاده را گفت برکش براه
ز رفتن شب و روز ماسای هیچ
بهر منزلی اسپ دیگر بسیج
پیامد فرستاده هم زین نشان
بنزدیک آن نامور سرکشان
بنزد فریبرز شد نامه دار
بدو داد پس نامه‌ی شهریار
فریبرز طوس و یلان را بخواند

ز کار گذشته فراوان براند
همان نامور گیو و گودرز را
سواران و گردان آن مرز را
چو برخواند آن نامه‌ی شهریار
جهان را درختی نو آمد بیار
بزرگان و شیران ایران زمین
همه شاه را خواندند آفرین
بیاورد طوس آن گرامی درفش
ابا کوس و پیلان و زرینه کفش
بنزد فربرز بردند و گفت
که آمد سزا را سزاوار جفت
همه ساله بخت تو پیروز باد
همه روزگار تو نوروز باد
برفت و ببرد آنک بد نودری
سواران جنگ‌آور و لشکری
بنزدیک شاه آمد از دشت جنگ
بره‌بر نکرد ایچ‌گونه درنگ
زمین را بیوسید در پیش شاه
نکرد ایچ خسرو بدو در نگاه
بدشنام بگشاد لب شهریار
بران انجمن طوس را کرد خوار
ازان پس بدو گفت کای بدنشان
که کمباد نامت ز گردنکشان
نترسی همی از جهاندار پاک
ز گردان نیامد ترا شرم و باک
نگفتم مرو سوی راه چرم
برفتی و دادی دل من به غم
نخستین بکین من آراستی
نژاد سیاوش را کاستی
برادر سرافراز جنگی فرود
کجا هم چنو در زمانه نبود
بکشتی کسی را که در کارزار
چو تو لشکری خواستی روزگار
وزان پس که رفتی بران رزمگاه
نبودت بجز رامش و بزمگاه
ترا جایگه نیست در شارستان
بزید ترا بند و بیمارستان
ترا پیش آزادگان کار نیست
کجا مر ترا رای هشیار نیست
سزاوار مسماری و بند و غل
نه اندر خور تاج و دیهیم و مل
نژاد منوچهر و ریش سپید
ترا داد بر زندگانی امید
وگرنه بفرمودمی تا سرت

بداندیش کردی جدا از برت
برو جاودان خانه زندان توست
همان گوهر بد نگهبان توست
ز پیشش براند و بفرمود بند
به بند از دلش بیخ شادی بکند

فریبرز بنهاد بر سر کلاه
که هم پهلوان بود و هم پور شاه
ازان پس بفرمود رهام را
که پیدا کند با گهر نام را
بدو گفت رو پیش پیران خرام
ز من نزد آن پهلوان بر پیام
بگویش که کردار گردان سپهر
همیشه چنین بود پر درد و مهر
یکی را برآرد بچرخ بلند
یکی را کند زار و خوار و نژند
کسی کو بلاجست گرد آن بود
شببخون نه کردار مردان بود
شببخون نسازند کنداوران
کسی کو گراید بگرز گران
تو گر با درنگی درنگ آوریم
گرت رای جنگست جنگ آوریم
ز پیش فریبرز رهام گرد
برون رفت و پیغام و نامه ببرد
بیامد طلایه بدیدش براه
بپرسیدش از نام وز جایگاه
بدو گفت رهام جنگی منم
هنرمند و بیدار و سنگی منم
پیام فریبرز کاوس شاه
به پیران رسانم بدین رزمگاه
ز پیش طلایه سواری چو گرد
بیامد سخنها همه یاد کرد
که رهام گودرز زان رزمگاه
بیامد سوی پهلوان سپاه
بفرمود تا پیش اوی آورند
گشاده دل و تازه روی آورند
سراینده رهام شد پیش اوی
بترس از نهان بداندیش اوی
چو پیران ورا دید بنواختش
بپرسید و بر تخت بنشاختش
برآورد رهام راز از نهفت
پیام فریبرز با او بگفت
چنین گفت پیران برهام گرد
که این جنگ را خرد نتوان شمرد

شما را بد این پیش دستی بجنگ
ندیدیم با طوس رای و درنگ
بمرز اندر آمد چو گرگ سترگ
همی گشت بی‌باک خرد و بزرگ
چه مایه بکشت و چه مایه ببرد
بدو نیک این مرز یکسان شمرد
مکافات این بد کنون یافتند
اگر چند با کینه بشتافتند
کنون گر تویی پهلوان سپاه
چنانچون ترا باید از من بخواه
گر ابدونک یک ماه خواهی درنگ
ز لشکر نیاید سواری بجنگ
وگر جنگ جویی منم برکنار
بیارای و برکش صف کارزار
چو یک مه بدین آرزو بشمرید
که از مرز توران زمین بگذرید
برانید لشکر سوی مرز خویش
ببینید یکسر همه ارز خویش
وگر نه بجنگ اندر آرید جنگ
مخواهید زین پس زمان و درنگ
یکی خلعت آراست رهام را
چنانچون بود درخور نام را
بنزد فریبرز رهام گرد
بیاورد نامه چنانچون ببرد
فریبرز چون یافت روز درنگ
بهر سو بیازید چون شیرچنگ
سر بدره‌ها را گشادن گرفت
نهاده همه رای دادن گرفت
کشیدند و لشکر بیاراستند
ز هر چیز لختی بیاراستند

چو آمد سر ماه هنگام جنگ
ز پیمان بگشتند و از نام و ننگ
خروشی برآمد ز هر دو سپاه
برفتند یکسر سوی رزمگاه
ز بس ناله بوق و هندی درای
همی آسمان اندر آمد ز جای
هم از یال اسپان و دست و عنان
ز گویال و تیغ و کمان و سنان
تو گفתי جهان دام نر اژدهاست
وگر آسمان بر زمین گشت راست
نبد پشه را روزگار گذر
ز بس گرز و تیغ و سنان و سپر
سوی میمنه گیو گودرز بود

رد و موبد و مهتر مرز بود
 سوی میسره اشکش تیزچنگ
 که دریای خون راند هنگام جنگ
 یلان با فریبرز کاوس شاه
 درفش از پس پشت در قلبگاه
 فریبرز با لشکر خویش گفت
 که ما را هنرها شد اندر نهفت
 یک امروز چون شیر جنگ آوریم
 جهان بر بدانیش تنگ آوریم
 کزین ننگ تا جاودان بر سپاه
 بخندند همی گرز و رومی کلاه
 یکی تیرباران بکردند سخت
 چو باد خزانگی که ریزد درخت
 تو گفתי هوا پر کرگس شدست
 زمین از پی پیل پامس شدست
 نبد بر هوا مرغ را جایگاه
 ز تیر و ز گرز و ز گرد سپاه
 درفشیدن تیغ الماس گون
 بکردار آتش بگرد اندرون
 تو گفתי زمین روی زنگی شدست
 ستاره دل پیل جنگی شدست
 ز بس نیزه و گرز و شمشیر تیز
 برآمد همی از جهان رستخیز
 ز قلب سپه گویو شد پیش صف
 خروشان و بر لب برآورده کف
 ابا نامداران گودرزیان
 کزیشان بدی راه سود و زیان
 بتیغ و بنیزه برآویختند
 همی ز آهن آتش فرو ریختند
 چو شد رزم گودرز و پیران درشت
 چو نهصد تن از تخم پیران بکشت
 چو دیدند لهاک و فرشیدورد
 کزان لشکر گشن برخاست گرد
 یکی حمله بردند برسوی گویو
 بران گرزداران و شیران نیو
 بیارید تیر از کمان سران
 بران نامداران جوشنوران
 چنان شد که کس روی کشور ندید
 ز بس کشتگان شد زمین ناپدید
 یکی پشت بر دیگری برنگاشت
 نه بگذاشت آن جایگاه را که داشت
 چنین گفت هومان به فرشیدورد
 که با قلبگه جست باید نبرد
 فریبرز باید کزان قلبگاه

گریزان بیاید ز پشت سپاه
پس آسان بود جنگ با میمنه
بجنگ آید آن رزمگاه و بنه
برفتند پس تا بقلب سپاه
بجنگ فریبرز کاوس شاه
ز هومان گریزان بشد پهلوان
شکست اندر آمد برزم گوان
بدادند گردنکشان جای خویش
نبودند گستاخ با رای خویش
یکایک بدشمن سپردند جای
ز گردان ایران نبد کس بیای
بماندند بر جای کوس و درفش
ز پیکارشان دیده‌ها شد بنفش
دلیران بدشمن نمودند پشت
ازان کارزار انده آمد بمشت
نگون گشته کوس و درفش و سنان
نبود ایچ پیدا رکیب از عنان
چو دشمن ز هر سو بانبوه شد
فریبرز بر دامن کوه شد
برفتند ز ایرانیان هرک زیست
بران زندگانی بیاید گریست
همی بود بر جای گودرز و گیو
ز لشکر بسی نامبردار نیو
چو گودرز کشواد بر قلبگاه
درفش فریبرز کاوس شاه
ندید و یلان سپه را ندید
بکردار آتش دلش بردمید
عنان کرد پیچان براه گریز
برآمد ز گودرزبان رستخیز
بدو گفت گیو ای سپهدار پیر
بسی دیده‌ای گرز و گویال و تیر
اگر تو ز پیران بخواهی گریخت
بیاید بسر بر مرا خاک ریخت
نماند کسی زنده اندر جهان
دلیران و کارآزموده مهان
ز مردن مرا و ترا چاره نیست
درنگی تر از مرگ پتیاره نیست
چو پیش آمد این روزگار درشت
ترا روی بینند بهتر که پشت
بپیچیم زین جایگه سوی جنگ
نیاریم بر خاک کشواد تنگ
ز دانا تو نشنیدی آن داستان
که برگوید از گفته‌ی باستان
که گر دو برادر نهد پشت پشت

تن کوه را سنگ ماند بمشت
 تو باشی و هفتاد جنگی پسر
 ز دوده ستوده بسی نامور
 بخنجر دل دشمنان بشکنیم
 وگر کوه باشد ز بن برکنیم
 چو گودرز بشنید گفتار گيو
 بدید آن سر و ترگ بیدار نيو
 پشیمان شد از دانش و رای خویش
 بیفشارد بر جایگه پای خویش
 گرازه برون آمد و گسته‌م
 ابا برته و زنگه‌ی یل بهم
 بخوردند سوگندهای گران
 که پیمان شکستن نبود اندران
 کزین رزمگه برنتابیم روی
 گر از گرز خون اندر آید بجوی
 وزان جایگه ران بیفشاردند
 برزم اندرون گرز بگذارند
 ز هر سو سپه بیکران کشته شد
 زمانه همی بر بدی گشته شد
 به بیژن چنین گفت گودرز پیر
 کز ایدر برو زود برسان تیر
 بسوی فریبرز برکش عنان
 بییش من آر اختر کاویان
 مگر خود فریبرز با آن درفش
 بیاید کند روی دشمن بنفش
 چو بشنید بیژن پرانگیخت اسپ
 پیامد بکردار آذرگشسپ
 بنزد فریبرز و با او بگفت
 که ایدر چه داری سپه در نهفت
 عنان را چو گردان یکی برگرای
 برین کوه سر بر فزون زین میای
 اگر تو نیایی مرا ده درفش
 سواران و این تیغهای بنفش
 چو بیژن سخن با فریبرز گفت
 نکرد او خرد با دل خویش جفت
 یکی بانگ برزد به بیژن که رو
 که در کار تندی و در جنگ نو
 مرا شاه داد این درفش و سپاه
 همین پهلوانی و تخت و کلاه
 درفش از در بیژن گيو نیست
 نه اندر جهان سربسر نيو نیست
 یکی تیغ بگرفت بیژن بنفش
 بزد ناگهان بر میان درفش
 بدو نیمه کرد اختر کاویان

یکی نیمه برداشت گرد از میان
بیامد که آرد بنزد سپاه
چو ترکان بدیدند اختر براه
یکی شیردل لشکری جنگجوی
همه سوی بیژن نهادند روی
کشیدند گوپال و تیغ بنفش
به پیکار آن کاویانی درفش
چنین گفت هومان که آن اخترست
که نیروی ایران بدو اندر است
درفش بنفش ار بچنگ آوریم
جهان جمله بر شاه تنگ آوریم
کمان را بزه کرد بیژن چو گرد
بریشان یکی تیرباران بکرد
سپه یکسر از تیر او دور شد
همی گرگ درنده را سور شد
بگفتند با گيو و با گسته
سواران که بودند با او بهم
که مان رفت باید بتوران سپاه
ربودن ازیشان همی تاج و گاه
ز گردان ایران دلاور سران
برفتند بسیار نیزه‌وران
بکشتند زیشان فراوان سوار
بیامد ز ره بیژن نامدار
سپاه اندر آمد بگرد درفش
هوا شد ز گرد سواران بنفش
دگر باره از جای برخاستند
بران دشت رزمی نو آراستند
به پیش سپه کشته شد ریونیز
که کاوس را بد چو جان عزیز
یکی تاجور شاه کهتر پسر
نیاز فربرز و جان پدر
سر و تاج او اندر آمد بخاک
بسی نامور جامه کردند چاک
ازان پس خروشی برآورد گيو
که ای نامداران و گردان نیو
چنویی نبود اندرین رزمگاه
جوان و سرافراز و فرزند شاه
نبیره جهاندار کاوس پیر
سه تن کشته شد زار بر خیره خیر
فرود سیاوش چون ریونیز
بگیتی فزون زین شگفتی چه چیز
اگر تاج آن نارسیده جوان
بدشمن رسد شرم دارد روان
اگر من بجنبم ازین رزمگاه

شکست اندر آید بایران سپاه
نبايد که آن افسر شهریار
بترکان رسد در صف کارزار
فزاید بر این ننگها ننگ نیز
ازین افسر و کشتن ربو نیز
چنان بد که بشنید آواز گیو
سپهد سرافراز پیران نیو
برآمد بنوی یکی کارزار
ز لشکر بران افسر نامدار
فراوان ز هر سو سپه کشته شد
سریخت گردنکشان گشته شد
برآویخت چون شیر بهرام گرد
بنیزه بریشان یکی حمله برد
بنوک سنان تاج را برگرفت
دو لشکر بدو مانده اندر شگفت
همی بود زان گونه تا تیره گشت
همی دیده از تیرگی خیره گشت
چنین هر زمانی برآشوفتند
همی بر سر یکدگر کوفتند
ز گودرزیان هشت تن زنده بود
بران رزمگه دیگر افکنده بود
هم از تخمه‌ی گیو چون بیست و پنج
که بودند زیبای دیهیم و گنج
هم از تخم کاوس هفتاد مرد
سواران و شیران روز نبرد
جز از ریونیز آن سر تاجدار
سزد گر نیاید کسی در شمار
چو سیصد تن از تخم افراسیاب
کجا بختشان اندر آمد بخواب
ز خویشان پیران چو نهصد سوار
کم آمد برین روز در کارزار
همان دست پیران بد و روز اوی
ازان اختر گیتی افروز اوی
نبد روز پیکار ایرانیان
ازان جنگ جستن سرآمد زمان
از آوردگه روی برگاشتند
همی خستگان خوار بگذاشتند
بدانگه کجا بخت برگشته بود
دمان باره‌ی گسته‌م کشته بود
پیاده همی رفت نیزه بدست
ابا جوشن و خود برسان مست
چو بیژن بگسته‌م نزدیک شد
شب آمد همی روز تاریک شد
بدو گفت هین برنشین از پسم

گرامی‌تر از تو نباشد کسم
 نشستند هر دو بران بارگی
 چو خورشید شد تیره یکبارگی
 همه سوی آن دامن کوهسار
 گریزان برفتند برگشته کار
 سواران ترکان همه شاددل
 ز رنج و ز غم گشته آزاددل
 بلشکرگه خویش بازآمدند
 گرازنده و بزم ساز آمدند
 ز گردان ایران برآمد خروش
 همی کر شد از ناله‌ی کوس گوش
 دوان رفت بهرام پیش پدر
 که ای پهلوان یلان سربسر
 بدانگه که آن تاج برداشتم
 بنیزه بابراندر افراشتم
 یکی تازیانه ز من گم شدست
 چو گیرند بی‌مایه ترکان بدست
 بهرام بر چند باشد فسوس
 جهان پیش چشمم شود آبنوس
 نبشته بران چرم نام منست
 سپهدار پیران بگیرد بدست
 شوم تیز و تازانه بازآورم
 اگر چند رنج دراز آورم
 مرا این ز اختر بد آید همی
 که نامم بخاک اندر آید همی
 بدو گفت گودرز پیر ای پسر
 همی بخت خویش اندر آری بسر
 ز بهر یکی چوب بسته دوال
 شوی در دم اختر شوم فال
 چنین گفت بهرام جنگی که من
 نیم بهتر از دوده و انجمن
 بجایی توان مرد کاید زمان
 بکژی چرا برد باید گمان
 بدو گفت گیو ای برادر مشو
 فراوان مرا تازیانه‌ست نو
 یکی شوشه‌ی زر بسیم اندر است
 دو شیبش ز خوشاب وز گوهرست
 فرنگیس چون گنج بگشاد سر
 مرا داد چندان سلیح و کمر
 من آن درع و تازانه برداشتم
 بتوران دگر خوار بگذاشتم
 یکی نیز بخشید کاوس شاه
 ز زر وز گوهر چو تابنده ماه
 دگر پنج دارم همه زرنگار

برو بافته گوهر شاهوار
 ترا بخشم این هفت ز ایدر مرو
 یکی جنگ خیره میارای نو
 چنین گفت با گئو بهرام گرد
 که این ننگ را خرد نتوان شمرد
 شما را ز رنگ و نگارست گفت
 مرا آنک شد نام با ننگ جفت
 گر ایدونک تازانه بازآورم
 وگر سر ز گوشش بگاز آورم
 بر او رای یزدان دگرگونه بود
 همان گردش بخت وارونه بود
 هرانگه که بخت اندر آید بخواب
 ترا گفت دانا نیاید صواب
 بزد اسپ و آمد بران رزمگاه
 درخشان شده روی گیتی ز ماه
 همی زار بگریست بر کشتگان
 بران داغ دل بخت برگشتگان
 تن ریونیز اندران خون و خاک
 شده غرق و خفتان برو چاک چاک
 همی زار بگریست بهرام شیر
 که زار ای جوان سوار دلیر
 چو تو کشته اکنون چه یک مشیت خاک
 بزرگان بایوان تو اندر مفاک
 بران کشتگان بر یکایک بگشت
 که بودند افکنده بر پهن دشت
 ازان نامداران یکی خسته بود
 بشمشیر ازیشان بجان رسته بود
 همی باز دانست بهرام را
 بنالید و پرسید زو نام را
 بدو گفت کای شیر من زنده ام
 بر کشتگان خوار افکنده ام
 سه روزست تا نان و آب آرزوست
 مرا بر یکی جامه خواب آرزوست
 بشد تیز بهرام تا پیش اوی
 بدل مهربان و بتن خویش اوی
 برو گشت گریان و رخ را بخت
 بدید پیراهن او را بیست
 بدو گفت مندیش کز خستگیت
 تبه بودن این ز ناستگیت
 چو بستم کنون سوی لشکر شوی
 وزین خستگی زود بهتر شوی
 یکی تازیانه بدین رزمگاه
 ز من گم شدست از پی تاج شاه
 چو آن بازیابم بیایم برت

رسانم بزودی سوی لشکرت
 وزانجا سوی قلب لشکر شتافت
 همی جست تا تازیانه بیافت
 میان تل کشتگان اندرون
 برآمیخته خاک بسیار و خون
 فرود آمد از باره آن برگرفت
 وزانجا خروشیدن اندر گرفت
 خروش دم مادیان یافت اسپ
 بجوشید برسان آذرگشسپ
 سوی مادیان روی بنهاد تفت
 غمی گشت بهرام و از پس برفت
 همی شد دمان تا رسید اندروی
 ز ترگ و ز خفتان پر از آب روی
 چو بگرفت هم در زمان برنشست
 یکی تیغ هندی گرفته بدست
 چو بفشارد ران هیچ نگذارد پی
 سوار و تن باره پر خاک و خوی
 چنان تنگدل شد بیکبارگی
 که شمشیر زد بر پی بارگی
 وزان جایگه تا بدین رزمگاه
 پیاده بیمود چون باد راه
 سراسر همه دشت پرکشته دید
 زمین چون گل و ارغوان کشته دید
 همی گفت کاکنون چه سازیم روی
 بر این دشت بی بارگی راه جوی
 ازو سرکشان آگهی یافتند
 سواری صد از قلب بشتافتند
 که او را بگیرند زان رزمگاه
 برندش بر پهلوان سپاه
 کمان را بزه کرد بهرام شیر
 ببارید تیر از کمان دلیر
 چو تیری یکی در کمان راندی
 بیبرامنش کس کجا ماندی
 ازیشان فراوان بخت و بکشت
 پیاده نیچید و نمود پشت
 سواران همه بازگشتند ازوی
 بنزدیک پیران نهادند روی
 چو لشکر ز بهرام شد ناپدید
 ز هر سو بسی تیر گرد آوردید

چو لشکر بیامد بر پهلوان
 بگفتند با او سراسر گوان
 فراوان سخن رفت زان رزمساز
 ز پیکار او آشکارا و راز

بگفتند کاینهت هژبر دلیر
پیاده نگرده خود از جنگ سیر
بپرسید پیران که این مرد کیست
ازان نامداران و رانام چیست
یکی گفت بهرام شیراوژن است
که لشکر سراسر بدو روشن است
بروین چنین گفت پیران که خیز
که بهرام را نیست جای گریز
مگر زنده او را بچنگ آوری
زمانه براساید از داوری
ز لشکر کسی را که باید ببر
کجا نامدارست و پرخاشخ
چو بشنید روین پیامد دمان
نبودش بس اندیشه‌ی بدگمان
بر تیر بنشست بهرام شیر
نهاده سپر بر سر و چرخ زیر
یکی تیرباران بروین بکرد
که شد ماه تابنده چون لاژورد
چو روین پیران ز تیرش بخت
یلان را همه کند شد پای و دست
بسستی بر پهلوان آمدند
بر از درد و تیره‌روان آمدند
که هرگز چنین یک پیاده جنگ
ز دریا ندیدیم جنگی نهنگ
چو بشنید پیران غمی گشت سخت
بلرزید برسان برگ درخت
نشست از بر باره‌ی تند تاز
همی رفت با او بسی رزمساز
بیامد بدو گفت کای نامدار
پیاده چرا ساختی کارزار
نه تو با سیاوش بتوران بدی
همانا بیرخاش و سوران بدی
مرا با تو نان و نمک خوردن است
نشستن همان مهر پروردن است
نباید که با این نژاد و گهر
بدین شیرمردی و چندین هنر
ز بالا بخاک اندر آید سرت
بسوزد دل مهربان مادرت
بیا تا بسازیم سوگند و بند
براهی که آید دلت را پسند
ازان پس یکی با تو خویشی کنیم
چو خویشی بود رای بیشی کنیم
پیاده تو با لشکری نامدار
نتابی مخور باتنت زینهار

بدو گفت بهرام کای پهلوان
 خردمند و بینا و روشن‌روان
 مرا حاجت از تو یکی بارگیست
 وگر نه مرا جنگ یکبارگیست
 بدو گفت پیران که ای نامجوی
 ندانی که این رای را نیست روی
 ترا این به آید که گفتم سخن
 دلیری و بر خیره تندی مکن
 ببین تا سواران آن انجمن
 نهند این چنین ننگ بر خویشتن
 که چندین تن از تخمه‌ی مهتران
 ز دیهیم داران و کنداوران
 ز پیکار تو کشته و خسته شد
 چنین رزم ناگاه پیوسته شد
 که جوید گذر سوی ایران کنون
 مگر آنک جوشد ورا مغز و خون
 اگر نیستی رنج افراسیاب
 که گردد سرش زین سخن پرشتاب
 ترا بارگی دادمی ای جوان
 بدان تات بردی بر پهلوان
 برفت او و آمد ز لشکر تژاو
 سواری که بودیش با شیر تاو
 ز پیران پیرسید و پیران بگفت
 که بهرام را از یلان نیست جفت
 بمهرش بدادم بسی پند خوب
 نمودم بدو راه و پیوند خوب
 سخن را نید بر دلش هیچ راه
 همی راه جوید بایران سپاه
 بپیران چنین گفت جنگی تژاو
 که با مهر جان ترا نیست تاو
 شوم گر پیاده بچنگ آرمش
 سر اندر زمان زیر سنگ آرمش
 بیامد شتابان بدان رزمگاه
 کجا بود بهرام یل بی‌سپاه
 چو بهرام را دید نیزه بدست
 یکی برخوردید چون پیل مست
 بدو گفت ازین لشکر نامدار
 پیاده یکی مرد و چندین سوار
 بایران گرازید خواهی همی
 سرت بر فرازید خواهی همی
 سران را سپردی سر اندر زمان
 گه آمد که بر تو سرآید زمان
 پس آنکه بفرمود کاندر نهید
 بتیر و بگوز و بژوبین دهید

برو انجمن شد یکی لشکری
هرانکس که بد از دلیران سری
کمان را بزه کرد بهرام گرد
بتیر از هوا روشنایی ببرد
چو تیر اسیری شد سوی نیزه گشت
چو دریای خون شد همه کوه و دشت
چو نیزه قلم شد بگرز و بتیغ
همی خون چکانید بر تیره میغ
چو رزمش برین گونه پیوسته شد
بتیرش دلاور بسی خسته شد
چو بهرام یل گشت بی توش و تاو
پس پشت او اندر آمد تژاو
یکی تیغ زد بر سر کتف اوی
که شیر اندر آمد ز بالا بروی
جدا شد ز تن دست خنجرگزار
فروماند از رزم و برگشت کار
تژاو ستمگاره را دل بسوخت
بکردار آتش رخس بر فروخت
بیچید ازو روی پر درد و شرم
بجوش آمدش در جگر خون گرم

چو خورشید تابنده بنمود پشت
دل گویو گشت از برادر درشت
بیژن چنین گفت کای رهنمای
برادر نیامد همی باز جای
بباید شدن تا وراکار چیست
نباید که بر رفته باید گریست
دلیران برفتند هر دو چو گرد
بدان جای پر خاش و ننگ و نبرد
بدیدار بهرامشان بد نیاز
همی خسته و کشته جستند باز
همه دشت پر خسته و کشته بود
جهانی بخون اندر آغشته بود
دلیران چو بهرام را یافتند
پر از آب و خون دیده بشتافتند
بخاک و بخون اندر افکنده خوار
فناده ازو دست و برگشته کار
همی ریخت آب از بر چهرای
پر از خون دو تن دیده از مهر اوی
چو باز آمدش هوش بگشاد چشم
تنش پر ز خون بود و دل پر ز خشم
چنین گفت با گویو کای نامجوی
مرا چون بپوشی بتابوت روی
تو کین برادر بخواه از تژاو

ندارد مگر گاو با شیر تاو
 مرا دید پیران ویسه نخست
 که با من بدش روزگاری نشست
 همه نامداران و گردان چین
 بجستند با من بغاز کین
 تن من تژاو جفاپیشه خست
 نکرد ایچ یاد از نژاد و نشست
 چو بهرام گرد این سخن یاد کرد
 ببارید گیو از مژه آب زرد
 بدادار دارنده سوگند خورد
 بروز سپید و شب لاژورد
 که جز ترگ رومی نبیند سرم
 مگر کین بهرام بازآورم
 پر از درد و پر کین بزین برنشست
 یکی تیغ هندی گرفته بدست
 بدانگه که شد روی گیتی سیاه
 تژاو از طلایه برآمد براه
 چو از دور گیو دلیرش بدید
 عنان را بیچید و دم درکشید
 چو دانست کز لشکر اندر گذشت
 ز گردان و گردنکشان دور گشت
 سوی او بیفکند پیچان کمند
 میان تژاو اندر آمد به بند
 بران اندر آورد و برگشت زود
 پس آسانش از پشت زین در ربود
 بخاک اندر افگند خوار و نژند
 فرود آمد و دست کردش به بند
 نشست از بر اسپ و او را کشان
 پس اندر همی برد چون بیهشان
 چنین گفت با او بخواهش تژاو
 که با من نماند ای دلیر ایچ تاو
 چه کردم کزین بی‌شمار انجمن
 شب تیره دوزخ نمودی بمن
 بزد بر سرش تازیانه دویست
 بدو گفت کین جای گفتار نیست
 ندانی همی ای بد شور بخت
 که در باغ کین تازه کشتی درخت
 که بالاش با چرخ همبر بود
 تنش خون خورد بار او سر بود
 شکار تو بهرام باید بجنگ
 بینی کنون زخم کام زهنگ
 چنین گفت با گیو جنگی تژاو
 که تو چون عقابی و من چون چکاو
 ز بهرام بر بد نبردم گمان

نه او را بدست من آمد زمان
 که من چون رسیدم سواران چین
 ورا کشته بودند بر دشت کین
 بران بد که بهرام بیجان شدست
 ز دردش دل گیو پیچان شدست
 کشانش بیارد گیو دلیر
 بپیش جگر خسته بهرام شیر
 بدو گفت کاینک سر بی وفا
 مکافات سازم جفا را جفا
 سپاس از جهان آفرین کردگار
 که چندان زمان دیدم از روزگار
 که تیره روان بدانیش تو
 پردازم اکنون من از پیش تو
 همی کرد خواهش بریشان تزاو
 همی خواست از کشتن خویش تاو
 همی گفت ار ایدونک این کار بود
 سر من بخنجر بریدن چه سود
 یکی بنده باشم روان ترا
 پرستش کنم گوریان ترا
 چنین گفت با گیو بهرام شیر
 که ای نامور نامدار دلیر
 گر ایدونک از وی بمن بد رسید
 همان روز مرگش نباید چشید
 سر پر گناهش روان داد من
 بمان تا کند در جهان یاد من
 برادر چو بهرام را خسته دید
 تزاو جفا پیشه را بسته دید
 خروشید و بگرفت ریش تزاو
 بریدش سر از تن بسان چکاو
 دل گیو زان پس بریشان بسوخت
 روانش ز غم آتشی بر فروخت
 خروشی برآورد کاندز جهان
 که دید این شگفت آشکار و نهان
 که گر من کشم ور کشی پیش من
 برادر بود گر کسی خویش من
 بگفت این و بهرام یل جان بداد
 جهان را چنین است ساز و نهاد
 عنان بزرگی هرآنکو بجست
 نخستین نباید بخون دست شست
 اگر خود کشد گر کشندش بدرد
 بگرد جهان تا توانی مگرد
 خروشان بر اسب تزاوش بیست
 به بیژن سپرد آنکهی برنشست
 بیاوردش از جایگاه تزاو

بنزدیک ایران دلش پر ز تاو
چو شد دور زان جایگاه نبرد
بکردار ایوان یکی دخمه کرد
بیاگند مغزش بمشک و عبیر
تنش را بیوشید چینی حریر
برآیین شاهانش بر تخت عاج
بخوابید و آویخت بر سرش تاج
سر دخمه کردند سرخ و کبود
تو گفתי که بهرام هرگز نبود
شد آن لشکر نامور سوگوار
ز بهرام وز گردش روزگار

چو برزد سر از کوه تابنده شید
برآمد سر تاج روز سپید
سپاه پراگنده گردآمدند
همی هر کسی داستانها زدند
که چندین ز ایرانیان کشته شد
سربخت سالار برگشته شد
چنین چیره دست ترکان بجنگ
سپه را کنون نیست جای درنگ
بر شاه باید شدن بی گمان
ببینیم تا بر چه گردد زمان
اگر شاه را دل پر از جنگ نیست
مرا و تو را جای آهنگ نیست
پسر بی پدر شد پدر بی پسر
بشد کشته و زنده خسته جگر
اگر جنگ فرمان دهد شهریار
بسازد یکی لشکر نامدار
بیاییم و دلها پر از کین و جنگ
کنیم این جهان بر بداندیش تنگ
برین رای زان مرز گشتند باز
همه دل پر از خون و جان پر گداز
برادر ز خون برادر به درد
زیانشان ز خویشان پر از یاد کرد
برفتند یکسر سوی کاسه رود
روانشان ازان کشتگان پر درود
طلایه بیامد بپیش سپاه
کسی را ندید اندران جایگاه
بپیران فرستاد زود آگهی
کز ایرانیان گشت گیتی تهی
چو بشنید پیران هم اندر زمان
بهر سو فرستاد کارآگاهان
چو برگشتن مهتران شد درست
سپهد روان را ز انده بشست

بیامد بشبگیر خود با سپاه
 همی گشت بر گرد آن رزمگاه
 همه کوه و هم دشت و هامون و راغ
 سراپرده و خیمه بد همچو باغ
 بلشکر ببخشید خود برگرفت
 ز کار جهان مانده اندر شگفت
 که روزی فرازست و روزی نشیب
 گهی شاد دارد گهی با نهیب
 همان به که با جام مانیم روز
 همی بگذرانیم روزی بروز
 بدان آگهی نزد افراسیاب
 هیونی برافگند هنگام خواب
 سپهبد بدان آگهی شاد شد
 ز تیمار و درد دل آزاد شد
 همه لشکرش گشته روشن روان
 بیستند آیین ره پهلوان
 همه جامه‌ی زینت آویختند
 درم بر سر او همی ریختند
 چو آمد بنزدیکی شهر شاه
 سپهبد پذیره شدش با سپاه
 برو آفرین کرد و بسیار گفت
 که از پهلوانان ترا نیست جفت
 دو هفته ز ایوان افراسیاب
 همی بر شد آواز چنگ و رباب
 سیم هفته پیران چنان کرد رای
 که با شادمانی شود باز جای
 یکی خلعت آراست افراسیاب
 که گر برشماری بگیرد شتاب
 ز دینار وز گوهر شاهوار
 ز زرین کمرهای گوهرنگار
 از اسپان تازی بزرین ستام
 ز شمشیر هندی بزرین نیام
 یکی تخت پرمايه از عاج و ساج
 ز پیروزه مهد و ز بیجاده تاج
 پرستار چینی و رومی غلام
 پر از مشک و عنبر دو پیروزه جام
 بنزدیک پیران فرستاد چیز
 ازان پس بسی پندها داد نیز
 که با مویدان باش و بیدار باش
 سپه را ز دشمن نگهدار باش
 نگه کن خردمند کاراگاهان
 بهر جای بفرست گرد جهان
 که کیخسرو امروز با خواستست
 بداد و دهش گیتی آراستست

نژاد و بزرگی و تخت و کلاه
چو شد گرد ازین بیش چیزی نخواه
ز برگشتن دشمن ایمن مشو
زمان تا زمان آگهی خواه نو
بجایی که رستم بود پهلوان
تو ایمن بخسپی بیچد روان
پذیرفت پیران همه پند اوی
که سالار او بود و پیوند اوی
سپهدار پیران و آن انجمن
نهادند سر سوی راه ختن
بپای آمد این داستان فرود
کنون رزم کاموس باید سرود

داستان کاموس کشانی

بنام خداوند خورشید و ماه
که دل را بنامش خرد داد راه
خداوند هستی و هم راستی
نخواهد ز تو کژی و کاستی
خداوند بهرام و کیوان و شید
ازویم نوید و بدویم امید
ستودن مر او را ندانم همی
از اندیشه جان برفشانم همی
ازو گشت پیدا مکان و زمان
پی مور بر هستی او نشان
ز گردنده خورشید تا تیره خاک
دگر باد و آتش همان آب پاک
بهستی یزدان گواهی دهند
روان ترا آشنایی دهند
ز هرچ آفریدست او بی نیاز
تو در پادشاهیش گردن فراز
ز دستور و گنجور و از تاج و تخت
ز کمی و بیشی و از ناز و بخت
همه بی نیازست و ما بنده ایم
بفرمان و رایش سرافکنده ایم
شب و روز و گردان سپهر آفرید
خور و خواب و تندی و مهر آفرید
جز او را مدان کردگار بلند
کزو شادمانی و زو مستمند
شگفتی بگیتی ز رستم بس است
کزو داستان بر دل هرکس است
سر مایه‌ی مردی و جنگ ازوست
خردمندی و دانش و سنگ ازوست
بخشکی چو پیل و بدریا نهنگ
خردمند و بینادل و مرد سنگ
کنون رزم کاموس پیش آوریم
ز دفتر بگفتار خویش آوریم
چو لشکر بیامد براه چرم
کلات از بر و زیر آب میم
همی یاد کردند رزم فرود
پشیمانی و درد و تیمار بود
همه دل پر از درد و از بیم شاه
دو دیده پر از خون و تن پر گناه
چنان شرمگین نزد شاه آمدند
جگر خسته و پر گناه آمدند
برادرش را کشته بر بی گناه
بدشمن سپرده نگین و کلاه

همه یکسره دست کرده بکش
برفتند پیشش پرستار فش
بدیشان نگه کرد خسرو بخشم
دلش پر ز درد و پر از خون دو چشم
بیزدان چنین گفت کای دادگر
تو دادی مرا هوش و رای و هنر
همی شرم دارم من از تو کنون
تو آگه‌تری بی‌شک از چند و چون
وگرنه بفرمودمی تا هزار
زدندی بمیدان پیکار دار
تن طوس را دار بودی نشست
هرانکس که با او میان را ببست
ز کین پدر بودم اندر خروش
دلش داشتم پر غم و درد و جوش
کنون کینه نو شد ز کین فرود
سر طوس نوذر بیاید درود
بگفتم که سوی کلات و چرم
مرو گر فشاند بر سر درم
کزان ره فرودست و با مادرست
سپهبد نژادست و کنداور است
دمان طوس نامدار ناهوشیار
چرا برد لشکر بسوی حصار
کنون لاجرم کردگار سپهر
ز طوس و ز لشکر بیرید مهر
بد آمد بگودرزیان بر ز طوس
که نفرین برو باد و بر پیل و کوس
همی خلعت و پندها دادمش
بجنگ برادر فرستادمش
جهانگیر چون طوس نوذر مباد
چنو پهلوان پیش لشکر مباد
دریغ آن فرود سیاوش دریغ
که با زور و دل بود و با گرز و تیغ
بسان پدر کشته شد بی‌گناه
بدست سپهدار من با سپاه
بگیتی نباشد کم از طوس کس
که او از در بند چاهست و بس
نه در سرش مغز و نه در تنش رگ
چه طوس فرومایه پیشم چه سگ
ز خون برادر بکین پدر
همی گشت پیچان و خسته جگر
سپه را همه خوار کرد و براند
ز مزگان همی خون برخ برفشانند
در بار دادن بریشان ببست
روانش بمرگ برادر بخت

بزرگان ایران بماتم شدند
دلیران بدرگاه رستم شدند
بیپوزش که این بودنی کار بود
کرا بود آهنگ رزم فرود
بدانگه کجا کشته شد پور طوس
سر سرکشان خیره گشت از فسوس
همان نیز داماد او ریونیز
نبود از بد بخت مانند چیز
که دانست نام و نژاد فرود
کجا شاه را دل بخواهد شخود
تو خواهشگری کن که برناست شاه
مگر سر بیچد ز کین سپاه
نه فرزند کاوس کی ریونیز
بجنگ اندرون کشته شد زار نیز
که کهتر پسر بود و پرخاشجوی
دریغ آنچنان خسرو ماهروی
چنین است انجام و فرجام جنگ
یکی تاج یابد یکی گور تنگ

چو شد روی گیتی ز خورشید زرد
بخم اندر آمد شب لاژورد
تهمتن بیامد بنزدیک شاه
بیوسید خاک از در پیشگاه
چنین گفت مر شاه را پیلتن
که بادا سرت برتر از انجمن
بخواهشگری آدمم نزد شاه
همان از پی طوس و بهر سپاه
چنان دان که کس بی بهانه نمرد
ازین در سخنها بیاید شمرد
و دیگر کزان بدگمان بدسپاه
که فرخ برادر نبذ نزد شاه
همان طوس تندست و هشیار نیست
و دیگر که جان پسر خوار نیست
چو در پیش او کشته شد ریونیز
زرسپ آن جوان سرافراز نیز
گر او بفرورد نباشد شگفت
جهانجوی را کین نباید گرفت
بدو گفت خسرو که ای پهلوان
دلم پر ز تیمار شد زان جوان
کنون پند تو داروی جان بود
وگر چه دل از درد پیچان بود
بیپوزش بیامد سپهدار طوس
بیپش سپهد زمین داد بوس
همی آفرین کرد بر شهریار

که نوشه بدی تا بود روزگار
زمین بنده‌ی تاج و تخت تو باد
فلک مایه‌ی فر و بخت تو باد
منم دل پر از غم ز کردار خویش
بغم بسته جان را ز تیمار خویش
همان نیز جانم پر از شرم شاه
زبان پر ز پوزش روان پر گناه
ز پاکیزه جان و فرود و زرسپ
همی برفروزم چو آذرگشسپ
اگر من گنهکارم از انجمن
همی پیچم از کرده‌ی خویشان
بویژه ز بهرام وز ریونیز
همی جان خویشم نیاید بچیز
اگر شاه خشنود گردد ز من
وزین نامور بی‌گناه انجمن
شوم کین این ننگ بازآورم
سر شیب را برفراز آورم
همه رنج لشکر بتن برنهم
اگر جان ستانم اگر جان دهم
ازین پس بتخت و کله ننگرم
جز از ترک رومی نبیند سرم
ز گفتار او شاد شد شهریار
دلش تازه شد چون گل اندر بهار

چو تاج خور روشن آمد پدید
سپیده ز خم کمان بردمید
سپهبد بیامد بنزدیک شاه
ابا او بزرگان ایران سپاه
بدیشان چنین گفت شاه جهان
که هرگز پی کین نگردد نهان
ز تور و ز سلم اندر آمد سخن
ازان کین پیشین و رزم کهن
چنین ننگ بر شاه ایران نبود
زمین پر ز خون دلیران نبود
همه کوه پر خون گودرزیان
بزار خونین ببسته میان
همان مرغ و ماهی بریشان بزار
بگرید بدریا و بر کوهسار
از ایران همه دشت تورانیان
سر و دست و پایست و پشت و میان
شما را همه شادمانیست رای
بکینه نجنبند همی دل ز جای
دلیران همه دست کرده بکش
بپیش خداوند خورشیدفش

همه همگنان خاک دادند بوس
چو رهام و گرگین، چو گودرز و طوس
چو خراد با زنگهی شاوران
دگر بیژن و گیو و کنداوران
که ای شاه نیک اختر و شیردل
برده ز شیران بشمشیر دل
همه یک بیک پیش تو بنده ایم
ز تشویر خسرو سرافکنده ایم
اگر جنگ فرمان دهد شهریار
همه سرفشانیم در کارزار
سپهدار پس گیو را پیش خواند
بتخت گرانمایگان برنشاند
فراوانش بستود و بنواختش
بسی خلعت و نیکوی ساختش
بدو گفت کاندز جهان رنج من
تو بردی و بی بهری از گنج من
نباید که بی رای تو پیل و کوس
سوی جنگ راند سپهدار طوس
بتندی مکن سهمگین کار خرد
که روشن روان باد بهرام گرد
ز گفتار بدگوی وز نام و ننگ
جهان کرد بر خویشتن تار و تنگ
درم داد و روزی دهان را بخواند
بسی با سپهد سخنها براند
همان رای زد با تهمتن بران
چنین تا رخ روز شد در نهان
چو خورشید بر زد سنان از نشیب
شتاب آمد از رفتن با نهیب
سپهد بیامد بنزدیک شاه
ابا گیو گودرز و چندی سپاه
بدو داد شاه اختر کاویان
بران سان که بودی برسم کیان
ز اختر یکی روز فرخ بجست
که بیرون شدن را کی آید درست
همی رفت با کوس خسرو بدشت
بدان تا سپهد بدو برگذشت
یکی لشکری همچو کوه سیاه
گذشتند بر پیش بیدار شاه
پس لشکر اندر سپهدار طوس
بیامد بر شه زمین داد بوس
برو آفرین کرد و بر شد خروش
جهان آمد از بانگ اسپان بجوش
یکی ابر بست از بر گرد سم
برآمد خروشیدن گاو دم

ز بس جوشن و کاویانی درفش
شده روی گیتی سراسر بنفش
تو خورشید گفتی به آب اندر است
سپهر و ستاره بخواب اندر است
نهاد از بر پیل پیروزه مهد
همی رفت زین گونه تا رود شهد

هیونی بکردار باد دمان
بدش نزد پیران هم اندر زمان
که من جنگ را گردن افراخته
سوی رود شهد آمدم ساخته
چو بشنید پیران غمی گشت سخت
فروست بر پیل ناکام رخت
برون رفت با نامداران خویش
گزیده دلاور سواران خویش
که ایران سپه را ببیند که چیست
سرافراز چندست و با طوس کیست
رده برکشیدند زان سوی رود
فرستاد نزد سپهبد درود
وزین روی لشکر بیاورد طوس
درفش همایون و پیلان و کوس
سپهدار پیران یکی چرپ گوی
ز ترکان فرستاد نزدیک اوی
بگفت آنک من با فرنگیس و شاه
چه کردم ز خوبی بهر جایگاه
ز درد سیاوش خروشان بدم
چو بر آتش تیز جوشان بدم
کنون بار تریاک زهر آمدست
مرا زو همه رنج بهر آمدست
دل طوس غمگین شد از کار اوی
بیچید زان درد و پیکار اوی
چنین داد پاسخ که از مهر تو
فراوان نشانست بر چهر تو
سر آزاد کن دور شو زین میان
ببند این در بیم و راه زیان
بر شاه ایران شوی با سپاه
مکافات یابی به نیکی ز شاه
بایران ترا پهلوانی دهد
همان افسر خسروانی دهد
چو یاد آیدش خوب کردار تو
دلش رنجه گردد ز تیمار تو
چنین گفت گودرز و گیو و سران
بزرگان و تیمارکش مهتران
سرایندهی پاسخ آمد چو باد

بنزدیک پیران ویسه نژاد
بگفت آنچ بشنید با پهلوان
ز طوس و ز گودرز روشن روان
چنین داد پاسخ که من روز و شب
بیاد سپهبد گشایم دو لب
شوم هرچ هستند پیوند من
خردمند کو بشنود پند من
بایران گذارم بر و بوم و رخت
سر نامور بهتر از تاج و تخت
وزین گفتتها بود مغزش تهی
همی جست نو روزگار بهی

هیونی برافگند هنگام خواب
فرستاد نزدیک افراسیاب
کزایران سپاه آمد و پیل و کوس
همان گیو و گودرز و رهام و طوس
فراوان فریبش فرستاده ام
ز هر گونه ای بندها داده ام
سپاهی ز جنگاوران برگزین
که بر زین شتابش بیاید ز کین
مگر بومشان از بنه برکنیم
بتخت و بگنج آتش اندر زنیم
وگر نه ز کین سیاوش سپاه
نیاساید از جنگ هرگز نه شاه
چو بشنید افراسیاب این سخن
سران را بخواند از همه انجمن
یکی لشکری ساخت افراسیاب
که تاریک شد چشمه ی آفتاب
دهم روز لشکر پیران رسید
سپاهی کزو شد زمین ناپدید
چو لشکر بیاسود روزی بداد
سپه برگرفت و بنه برنهاد
ز پیمان بگردید وز یاد عهد
بیامد دمان تا لب رود شهد
طلایه بیامد بنزدیک طوس
که بریند بر کوهه ی پیل کوس
که پیران نداند سخن جز فریب
چو داند که تنگ اندر آمد نهیب
درفش جفا پیشه آمد پدید
سپه بر لب رود صف برکشید
بیاراست لشکر سپهدار طوس
بهامون کشیدند پیلان و کوس
دو رویه سپاه اندر آمد چو کوه
سواران ترکان و ایران گروه

چنان شد ز گرد سپاه آفتاب
 که آتش برآمد ز دریای آب
 درخشیدن تیغ و ژوپین و خشت
 تو گفتی شب اندر هوا لاله کشت
 ز بس ترگ زرین و زرین سپر
 ز جوشن سواران زرین کمر
 برآمد یکی ابر چون سندروس
 زمین گشت از گرد چون آبنوس
 سر سروران زیر گرز گران
 چو سندان شد و پتک آهنگران
 ز خون رود گفتی میستان شدست
 ز نیزه هوا چون نیستان شدست
 بسی سر گرفتار دام کمند
 بسی خوار گشته تن ارجمند
 کفن جوشن و بستر از خون و خاک
 تن نازدیده بشمشیر چاک
 زمین ارغوان و زمان سندروس
 سپهر و ستاره پرآوای کوس
 اگر تاج جوید جهانجوی مرد
 وگر خاک گردد بروز نبرد
 بناکام می‌رفت باید ز دهر
 چه زو بهر تریاک یابی چه زهر
 ندانم سرانجام و فرجام چیست
 برین رفتن اکنون بیاید گریست

یکی نامداری بد ارژنگ نام
 بابر اندر آورده از جنگ نام
 برآورد از دشت آورد گرد
 از ایرانیان جست چندی نبرد
 چو از دور طوس سپهد بدید
 بغرید و تیغ از میان برکشید
 پور زره گفت نام تو چیست
 ز ترکان جنگی ترا یار کیست
 بدو گفت ارژنگ جنگی منم
 سرافراز و شیر درنگی منم
 کنون خاک را از تو رخشان کنم
 بوردگه برسرافشان کنم
 چو گفتار پور زره شد بین
 سپهدار ایران شنید این سخن
 بپاسخ ندید ایچ رای درنگ
 همان آبداری که بودش بچنگ
 بزد بر سر و ترگ آن نامدار
 تو گفتی تنش سر نیاورد بار
 برآمد ز ایران سپه بوق و کوس

که پیروز بادا سرافراز طوس
غمی گشت پیران ز توران سپاه
ز ترکان تهی ماند آوردگاه
دلیران توران و کنداوران
کشیدند شمشیر و گرز گران
که یکسر بکوشیم و جنگ آوریم
جهان بر دل طوس تنگ آوریم
چنین گفت هومان که امروز جنگ
بسازید و دل را مدارید تنگ
گر ایدونک زیشان یکی نامور
ز لشکر برارد به پیکار سر
پذیره فرستیم گردی دمان
بینیم تا بر که گردد زمان
وزیشان بتندی نجوید جنگ
بباید یک امروز کردن درنگ
بدانکه که لشکر بجنید ز جای
تبیره برآید ز پرده سرای
همه یکسره گرزها برکشیم
یکی از لب رود برتر کشیم
بانبوه رزمی بسازیم سخت
اگر یار باشد جهاندار و بخت

باسپ عقاب اندر آورد پای
برانگیخت آن بارگی را ز جای
تو گفתי یکی باره‌ی آه‌نست
وگر کوه البرز در جوش‌نست
به پیش سپاه اندر آمد بجنگ
یکی خشت رخشان گرفته بجنگ
بجنید طوس سپهد ز جای
جهان پر شد از ناله‌ی کر نای
بهومان چنین گفت کای شوربخت
ز پالیز کین برنیامد درخت
نمودم بارژنگ یک دست برد
که بود از شما نامبردار و گرد
تو اکنون همانا بکین آمدی
که با خشت بر پشت زین آمدی
بجان و سر شاه ایران سپاه
که بی‌جوشن و گرز و رومی کلاه
بجنگ تو آیم بسان پلنگ
که از کوه یازد بنخچیر جنگ
بینی تو پیکار مردان مرد
چو آورد گیرم بدشت نبرد
چنین پاسخ آورد هومان بدوی
که بیشی نه خوبست بیشی مجوی

گر ایدونک بیچاره‌ای را زمان
بدست تو آمد مشو در گمان
بجنگ من ارژنگ روز نبرد
کجا داشتی خویشتن را بمرد
دلیران لشکر ندارند شرم
نجوشد یکی را برگ خون گرم
که پیکار ایشان سپهد کند
برزم اندرون دستشان بد کند
کجا بیژن و گیو آزادگان
جهانگیر گودرز کشوادگان
تو گر پهلوانی ز قلب سپاه
چرا آمدستی بدین رزمگاه
خردمند بیگانه خواند ترا
هشیوار دیوانه خواند ترا
تو شو اختر کاویانی بدار
سپهد نیاید سوی کارزار
نگه کن که خلعت کرا داد شاه
ز گردان که جوید نگین و کلاه
بفرمای تا جنگ شیر آورند
زبردست را دست زیر آورند
اگر تو شوی کشته بر دست من
بد آید بدان نامدار انجمن
سپاه تو بی‌یار و بیجان شوند
اگر زنده مانند پیچان شوند
و دیگر که گر بشنوی گفت راست
روان و دلم بر زبانم گواست
که پر درد باشم ز مردان مرد
که پیش من آیند روز نبرد
پس از رستم زال سام سوار
ندیدم چو تو نیز یک نامدار
پدر بر پدر نامبردار و شاه
چو تو جنگجویی نیاید سپاه
تو شو تا ز لشکر یکی نامجوی
بیاید بروی اندر آریم روی
بدو گفت طوس ای سرافراز مرد
سپهد منم هم سوار نبرد
تو هم نامداری ز توران سپاه
چرا رای کردی بوردگاه
دلت گر پذیرد یکی پند من
بجویی بدین کار پیوند من
کزین کینه تا زنده ماند یکی
نیاسود خواهد سپاه اندکی
تو با خویش و پیوند و چندین سوار
همه پهلوان و همه نامدار

بخیره مده خویشتن را بباد
بیاید که پند من آیدت یاد
سزاوار کشتن هرآنکس که هست
بمان تا بیازند بر کینه دست
کزین کینه مرد گنهکار هیچ
رهای نیابد خرد را مپیچ
مرا شاه ایران چنین داد پند
که پیران نباید که یابد گزند
که او ویژه پروردگار منست
جهانیده و دوستدار منست
به بیداد بر خیره با او مکوش
نگه کن که دارد پند تو گوش
چنین گفت هومان به بیداد و داد
چو فرمان دهد شاه فرخ نژاد
بران رفت باید بیچارگی
سپردن بدو دل بیکبارگی
همان رزم پیران نه بر آروست
که او راد و آزاده و نیک خوست
بدین گفت و گوی اندرون بود طوس
که شد گیو را روی چون سندروس
ز لشکر بیامد بکردار باد
چنین گفت کای طوس فرخ نژاد
فریبنده هومان میان دو صف
بیامد دمان بر لب آورده کف
کنون با تو چندین چه گوید براز
میان دو صف گفت و گوی دراز
سخن جز بشمشیر با او مگوی
مجوی از در آشتی هیچ روی
چو بشنید هومان برآشفت سخت
چنین گفت با گیو بیدار بخت
ایا گم شده بخت آزادگان
که گم باد گودرز کشوادگان
فراوان مرا دیده‌ای روز جنگ
بوردگه تیغ هندی بچنگ
کس از تخم کشواد جنگی نماند
که منشور تیغ مرا برنخواند
ترا بخت چون روی آهرمنست
بخان تو تا جاودان شیونست
اگر من شوم کشته بر دست طوس
نه برخیزد آیین گوپال و کوس
بجایست پیران و افراسیاب
بخواهد شدن خون من رود آب
نه گیتی شود پاک ویران ز من
سخن راند باید بدین انجمن

وگر طوس گردد بدستم تباه
یکی ره نیابند ز ایران سپاه
تو اکنون بمرگ برادر گری
چه با طوس نوذر کنی داوری
بدو گفت طوس این چه آشفتنست
بدین دشت پیکار تو با منست
بیا تا بگردیم و کین آوریم
بجنگ ابروان پر ز چین آوریم
بدو گفت هومان که دادست مرگ
سری زیر تاج و سری زیر ترگ
اگر مرگ باشد مرا بی گمان
بوردگه به که آید زمان
بدست سواری که دارد هنر
سپهدسر و گرد و پرخاشخر
گرفتند هر دو عمود گران
همی حمله برد آن برین این بران
ز می گشت گردان و شد روز تار
یکی ابر بست از بر کارزار
تو گفتی شب آمد بریشان بروز
نهان گشت خورشید گیتی فروز
ازان چاک چاک عمود گران
سرانشان چو سندان آهنگران
بابر اندرون بانگ پولاد خاست
بدریای شهد اندرون باد خاست
ز خون بر کف شیر کفشیر بود
همه دشت پر بانگ شمشیر بود
خم آورد رویین عمود گران
شد آهن به کردار چاچی کمان
تو گفتی که سنگ است سر زیر ترگ
سپه شد ز خم یلان روی مرگ
گرفتند شمشیر هندی بچنگ
فرو ریخت آتش ز پولاد و سنگ
ز نیروی گردنکشان تیغ تیز
خم آورد و در زخم شد ریز ریز
همه کام پر خاک و پر خاک سر
گرفتند هر دو دوال کمر
ز نیروی گردان گران شد رکیب
یکی را نیامد سر اندر نشیب
سپهد ترکش آورد چنگ
کمان را بزه کرد و تیغ خدنگ
بران نامور تیرباران گرفت
چپ و راست جنگ سواران گرفت
ز پولاد پیکان و پر عقاب
سپر کرد بر پیش روی آفتاب

جهان چون ز شب رفته دو پاس گشت
 همه روی کشور پر الماس گشت
 ز تیر خدنگ اسپ هومان بخت
 تن بارگی گشت با خاک پست
 سپر بر سر آورد و نمود روی
 نگه داشت هومان سر از تیر اوی
 چو او را پیاده بران رزمگاه
 بدیدند گفتند توران سپاه
 که پردخت ماند کنون جای اوی
 بردند پرمایه بالای اوی
 چو هومان بران زین تیزی نشست
 یکی تیغ بگرفت هندی بدست
 که آید دگر باره بر جنگ طوس
 شد از شب جهان تیره چون آبنوس
 همه نامداران پرخشجوی
 یکایک بدو در نهادند روی
 چو شد روز تاریک و بیگاه گشت
 ز جنگ یلان دست کوتاه گشت
 بیچید هومان جنگی عنان
 سپهبد بدو راست کرده سنان
 بنزدیک پیران شد از رزمگاه
 خروشی برآمد ز توران سپاه
 ز تو خشم گردنکشان دور باد
 درین جنگ فرجام ما سور باد
 که چون بود رزم تو ای نامجوی
 چو با طوس روی اندر آمد بروی
 همه پاک ما دل پر از خون بدیم
 جز ایزد نداند که ما چون بدیم
 بلشکر چنین گفت هومان شیر
 که ای رزم دیده سران دلیر
 چو روشن شود تیره شب روز ماست
 که این اختر گیتی افروز ماست
 شما را همه شادکامی بود
 مرا خوبی و نیکنامی بود
 ز لشکر همی برخروشید طوس
 شب تیره تا گاه بانگ خروس
 همی گفت هومان چه مرد منست
 که پیل زیان هم نبرد منست

چو چرخ بلند از شبه تاج کرد
 شمامه پراگند بر لاژورد
 طلایه ز هر سو برون تاختند
 بهر پرده‌ای پاسبان ساختند
 چو برزد سر از برج خرچنگ شید

جهان گشت چون روی رومی سپید
تیره برآمد ز هر دو سرای
جهان شد پر از ناله‌ی کر نای
هوا تیره گشت از فروغ درفش
طبر خون و شبگون و زرد و بنفش
کشیده همه تیغ و گرز و سنان
همه جنگ را گرد کرده عنان
تو گفתי سپهر و زمان و زمین
بپوشد همی چادر آهنین
پرده درون شد خور تابناک
ز جوش سواران و از گرد و خاک
ز هرای اسپان و آوای کوس
همی آسمان بر زمین داد بوس
سپهدار هومان دمان پیش صف
یکی خشت رخشان گرفته بکف
همی گفت چون من برایم بجوش
برانگیزم اسپ و برارم خروش
شما یک بیک تیغها برکشید
سپرهای چینی بسر در کشید
مبینید جز یال اسپ و عنان
نشاید کمان و نباید سنان
عنان پاک بر یال اسپان نهید
بدانسان که آید خورید و دهید
پیران چنین گفت کای پهلوان
تو بگشای بند سلیح گوان
ابا گنج دینار جفتی مکن
ز بهر سلیح ایچ زفتی مکن
که امروز گردیم پیروزگر
بیابد دل از اختر نیک بر
وزین روی لشکر سپهدار طوس
بیاراست برسان چشم خروش
بروبر یلان آفرین خواندند
ورا پهلوان زمین خواندند
که پیروزگر بود روز نبرد
ز هومان ویسه برآورد گرد
سپهد بگودرز کشواد گفت
که این راز بر کس نباید نهفت
اگر لشکر ما پذیره شوند
سواران بدخواه چیره شوند
همه دست یکسر بیزدان زنیم
منی از تن خویش بفکنیم
مگر دست گیرد جهاندار ما
وگر نه بد است اختر کار ما
کنون نامداران زرینه کفش

بباشید با کاویانی درفش
 ازین کوه پایه مجنید هیچ
 نه روز نبرد است و گاه بسیج
 همانا که از ما بهر یک دویت
 فزونست بدخواه اگر بیش نیست
 بدو گفت گودرز اگر کردگار
 بگرداند از ما بد روزگار
 به پیشی و کمی نباشد سخن
 دل و مغز ایرانیان بد مکن
 اگر بد بود بخشش آسمان
 بپرهیز و پیشی نگردد زمان
 تو لشکر بیارای و از بودنی
 روان را مکن هیچ بشخودنی
 بیاراست لشکر سپهدار طوس
 بپیلان جنگی و مردان و کوس
 پیاده سوی کوه شد با بنه
 سپهدار گودرز بر میمنه
 رده برکشیده همه یکسره
 چو رهام گودرز بر میسره
 ز نالیدن کوس با کرنای
 همی آسمان اندر آمد ز جای
 دل چرخ گردان بدو چاک شد
 همه کام خورشید پر خاک شد
 چنان شد که کس روی هامون ندید
 ز بس گرد کز رزمگه بردمید
 بیارید الماس از تیره میغ
 همی آتش افروخت از گرز و تیغ
 سنانهای رخشان و تیغ سران
 درفش از بر و زیر گرز گران
 هوا گفتی از گرز و از آهنست
 زمین یکسر از نعل در جوشنست
 چو دریای خون شد همه دشت و راغ
 جهان چون شب و تیغها چون چراغ
 ز بس ناله‌ی کوس با کرنای
 همی کس ندانست سر را ز پای
 سپهد به گودرز گفت آن زمان
 که تاریک شد گردش آسمان
 مرا گفته بود این ستاره‌شناس
 که امروز تا شب گذشته سه پاس
 ز شمشیر گردان چو ابر سیاه
 همی خون فشاند بوردگاه
 سرانجام ترسم که پیروزگر
 نباشد مگر دشمن کینه ور
 چو شیدوش و رهام و گسته‌هم و گيو

زره‌دار خراد و برزین نیو
 ز صف در میان سپاه آمدند
 جگر خسته و کینه‌خواه آمدند
 بابر اندر آمد ز هر سو غریو
 بسان شب تار و انبوه دیو
 وزان روی هومان بکردار کوه
 بیاورد لشکر همه همگروه
 وزان پس گزیدند مردان مرد
 که بردشت سازند جای نبرد
 گرازه سر گیوگان با نهل
 دو گرد گرانمایه‌ی شیردل
 چو رهام گودرز و فرشیدورد
 چو شیدوش و لهاک شد هم نبرد
 ابا بیژن گیو کلباد را
 که بر هم زدی آتش و باد را
 ابا شطرخ نامور گیو را
 دو گرد گرانمایه‌ی نیو را
 چو گودرز و پیران و هومان و طوس
 نبد هیچ پیدا درنگ و فسوس
 چنین گفت هومان که امروز کار
 نباید که چون دی بود کارزار
 همه جان شیرین بکف برنهد
 چو من برخروشم دمید و دهید
 تهی کرد باید ازیشان زمین
 نباید که آیند زین پس بکین
 بپیش اندر آمد سپهدار طوس
 پیاده بیاورد و پیلان و کوس
 صفی برکشیدند پیش سوار
 سپردار و ژوپین‌ور و نیزه‌دار
 مجنبد گفت ایچ از جای خویش
 سپر با سنان اندرارید پیش
 ببینیم تا این نبرده سران
 چگونه گزارند گرز گران

ز ترکان یکی بود بازور نام
 بافسوس بهر جای گسترده کام
 بیاموخته کزی و جادوی
 بدانسته چینی و هم پهلوی
 چنین گفت پیران بافسون پژوه
 کز ایدر برو تا سر تیغ کوه
 یکی برف و سرما و باد دمان
 بریشان بیاور هم اندر زمان
 هوا تیره‌گون بود از تیر ماه
 همی گشت بر کوه ابر سپاه

چو بازور در کوه شد در زمان
برآمد یکی برف و باد دمان
همه دست آن نیزه‌داران ز کار
فرماند از برف در کارزار
ازان رستخیز و دم زمهریر
خروش یلان بود و باران تیر
بفرمود پیران که یکسر سپاه
یکی حمله سازید زین رزمگاه
چو بر نیزه بر دستهایشان فسرده
نیاراست بنمود کس دست برد
وزان پس برآورد هومان غریو
یکی حمله آورد برسان دیو
بکشتند چندان ز ایران سپاه
که دریای خون گشت آوردگاه
در و دشت گشته پر از برف و خون
سواران ایران فتاده نگون
ز کشته نبد جای رفتن بجنگ
ز برف و ز افکنده شد جای تنگ
سیه گشت در دشت شمشیر و دست
بروی اندر افتاده برسان مست
نبد جای گردش دران رزمگاه
شده دست لشکر ز سرما تباه
سپهدار و گردنکشان آن زمان
گرفتند زاری سوی آسمان
که ای برتر از دانش و هوش و رای
نه در جای و بر جای و نه زیر جای
همه بنده‌ی پرگناه توایم
به بیچارگی دادخواه توایم
ز افسون و از جادوی برتری
جهاندار و بر داوران داوری
تو باشی به بیچارگی دستگیر
تواناتر از آتش و زمهریر
ازین برف و سرما تو فریادرس
نداریم فریادرس جز تو کس
بیامد یکی مرد دانش پژوه
برهام بنمود آن تیغ کوه
کجا جای بازور نستوه بود
بر افسون و تنبل بران کوه بود
بجنبید رهام زان رزمگاه
برون تاخت اسپ از میان سپاه
زره دامنش را بزد بر کمر
پیاده برآمد بران کوه سر
چو جادو بدیدش بیامد بجنگ
عمودی ز پولاد چینی بجنگ

چو رهام نزدیک جادو رسید
سیک تیغ تیز از میان برکشید
بیفگند دستش بشمشیر تیز
یکی باد برخاست چون رستخیز
ز روی هوا ابر تیره ببرد
فرود آمد از کوه رهام گرد
یکی دست با زور جادو بدست
بهامون شد و بارگی برنشست
هوا گشت زان سان که از پیش بود
فروزنده خورشید را رخ نمود
پدر را بگفت آنچ جادو چه کرد
چه آورد بر ما بروز نبرد
بدیدند ازان پس دلیران شاه
چو دریای خون گشته آوردگاه
همه دشت کشته ز ایرانیان
تن بی سران سر بی تنان
چنین گفت گودز آنکه بطوس
که نه پیل ماند و نه آوای کوس
همه یکسره تیغها برکشیم
براریم جوش ار کشند ار کشیم
همانا که ما را سر آمد زمان
نه روز نبردست و تیر و کمان
بدو گفت طوس ای جهان دیده مرد
هوا گشت پاک و بشد باد سرد
چرا سر همی داد باید بباد
چو فریادرس فره و زور داد
مکن پیشدستی تو در جنگ ما
کنند این دلیران خود اهنگ ما
بپیش زمانه پذیره مشو
بنزدیک بدخواه خیره مشو
تو در قلب با کاویانی درفش
همی دار در چنگ تیغ بنفش
سوی میمنه گیو و بیژن بهم
نگهبانش بر میسره گسته‌م
چو رهام و شیدوش بر پیش صف
گرازه بکین برلب آورده کف
شوم برکشم گرز کین از میان
کنم تن فدی پیش ایرانیان
ازین رزمگه برنگردانم اسپ
مگر خاک جایم بود چون زرسپ
اگر من شوم کشته زین رزمگاه
تو برکش سوی شاه ایران سپاه
مرا مرگ نامی‌تر از سرزنش
بهر جای بیغاره‌ی بدکنش

چنین است گیتی پرآزار و درد
ازو تا توان گرد بیشی مگرد
فزونیش یک روز بگزایدت
بیودن زمانی نیفزایدت
دگر باره بر شد دم کرنا
خروشیدن زنگ و هندی درای
ز بانگ سواران پرخاشخر
درخشیدن تیغ و زخم تبر
ز پیکان و از گرز و ژوپین و تیر
زمین شد بکردار دریای قیر
همه دشت بی تن سر و یال بود
همه گوش پر زخم گوپال بود
چو شد رزم ترکان برین گونه سخت
ندیدند ایرانیان روی بخت
همی تیره شد روی اختر درشت
دلیران بدشمن نمودند پشت
چو طوس و چو گودرز و گیلو دلیر
چو شیدوش و بیژن چو رهام شیر
همه برنهادند جان را بکف
همه رزم جستند بر پیش صف
هرآنکس که با طوس در جنگ بود
همه نامدار و کنارنگ بود
بپیش اندرون خون همی ریختند
یلان از پس پشت بگریختند
یکی موبدی طوس یل را بخواند
پس پشت تو گفت جنگی نماند
نباید کت اندر میان آورند
بجان سپهبد زیان آورند
به گیلو دلیر آن زمان طوس گفت
که با مغز لشکر خرد نیست جفت
که ما را بدین گونه بگذاشتند
چنین روی از جنگ برگاشتند
برو بازگردان سپه را ز راه
ز بیغاره‌ی دشمن و شرم شاه
بشد گیلو و لشکر همه بازگشت
پر از کشته دیدند هامون و دشت
سپهبد چنین گفت با مهتران
که اینست پیکار جنگ‌آوران
کنون چون رخ روز شد تیره‌گون
همه روی کشور چو دریای خون
یکی جای آرام باید گزید
اگر تیره شب خود توان آرمد
مگر کشته یابد بجای مفاک
یکی بستر از ریگ و چادر ز خاک

همه بازگشتند یکسر ز جنگ
ز خویشان روان خسته و سر ز ننگ
سر از کوه برزد همانگاه ماه
چو بر تخت پیروزه، پیروز شاه
سپهدار پیران سپه را بخواند
همی گفت زیشان فراوان نماند
بدانگه که دریای یاقوت زرد
زند موج بر کشور لاژورد
کسی را که زنده‌ست بیجان کنیم
بریشان دل شاه پیچان کنیم
برفتند با شادمانی ز جای
نشستند بر پیش پرده‌سرای
همه شب ز آوای چنگ و رباب
سپه را نیامد بران دشت خواب
وزین روی لشکر همه مستمند
پدر بر پسر سوگوار و نژد
همه دشت پر کشته و خسته بود
بخون بزرگان زمین شسته بود
چپ و راست آوردگه دست و پای
نهادن ندانست کس پا بجای
همه شب همی خسته برداشتند
چو بیگانه بد خوار بگذاشتند
بر خسته آتش همی سوختند
گسسته بیستند و بردوختند
فراوان ز گودرزیان خسته بود
بسی کشته بود و بسی بسته بود
چو بشنید گودرز برزد خروش
زمین آمد از بانگ اسپان بجوش
همه مهتران جامه کردند چاک
بسریر پراگند گودرز خاک
همی گفت کاندر جهان کس ندید
به پیران سر این بد که بر من رسید
چرا بایدم زنده با پیر سر
بخاک اندر افکنده چندین پسر
ازان روزگاری کجا زاده‌ام
ز خفتان میان هیچ نگشاده‌ام
بفرجام چندین پسر ز انجمن
بینم چنین کشته در پیش من
جدا گشته از من چو بهرام پور
چنان نامور شیر خودکام پور
ز گودرز چون آگهی شد بطوس
مژه کرد پر خون و رخ سندروس
خروشی براورد آنکه بزار

فراوان ببارید خون در کنار
همی گفت اگر نوذر پاک‌تن
نکشتی بن و بیخ من بر چمن
نبودی مرا رنج و تیمار و درد
غم کشته و گرم دشت نبرد
که تا من کمر بر میان بسته‌ام
بدل خسته‌ام گر بجان رسته‌ام
هماکنون تن کشتگان را بخاک
بپوشید جایی که باشد مفاک
سران بریده سوی تن برید
بنه سوی کوه هماون برید
برانیم لشکر همه همگروه
سراپرده و خیمه بر سوی کوه
هیونی فرستیم نزدیک شاه
دلش برفروزد فرستد سپاه
بدین من سواری فرستاده‌ام
ورا پیش ازین آگهی داده‌ام
مگر رستم زال را با سپاه
سوی ما فرستد بدین رزمگاه
وگرنه ز ما نامداری دلیر
نماند بوردگه بر چو شیر
سپه برنشانند و بنه برنهاد
وزان کشتگان کرد بسیار یاد

ازین سان همی رفت روز و شبان
پر از غم دل و ناچریده لبان
همه دیده پر خون و دل پر ز داغ
ز رنج روان گشته چون پر زاغ
چو نزدیک کوه هماون رسید
بران دامن کوه لشکر کشید
چنین گفت طوس سپهبد بگیو
که ای پر خرد نامبردار نیو
سه روزست تا زین نشان تاختی
بخواب و بخوردن نپرداختی
بیا و بیاسا و چیزی بخور
برامش و جامه بنمای سر
که من بی‌گمانم که پیران بجنگ
پس ما بیاید کنون بی‌درنگ
کسی را که آسوده‌تر زین گروه
به بیژن بمان و تو برشو بکوه
همه خستگان را سوی که کشید
ز آسودگان لشکری برگزید
چنین گفت کین کوه سر جای ماست
بیاید کنون خویشتن کرد راست

طلایه ز کوه اندر آمد بدشت
 بدان تا بریشان نشاید گذشت
 خروش نگهبان و آوای زنگ
 تو گفתי بجوش آمد از کوه سنگ
 هم‌آنکه برآمد ز چرخ آفتاب
 جهان گشت برسان دریای آب
 ز درگاه پیران برآمد خروش
 چنان شد که برخیزد از خاک جوش
 بهومان چنین گفت کاکنون بجنگ
 نباید همانا فراوان درنگ
 سواران دشمن همه کشته‌اند
 وگر خسته از جنگ برگشته‌اند
 بزد کوس و از دشت برخاست غو
 همی رفت پیش سپه پیشرو
 رسیدند ترکان بدان رزمگاه
 همه رزمگه خیمه بد بی‌سپاه
 بشد نزد پیران یکی مزده‌خواه
 که کس نیست ایدر ز ایران سپاه
 ز لشکر بشادی برآمد خروش
 بفرمان پیران نهادند گوش
 سپهبد چنین گفت با بخردان
 که ای نامور پره‌نر موبدان
 چه سازیم و این را چه دانید رای
 که اکنون ز دشمن تهی ماند جای
 سواران لشکر ز پیر و جوان
 همه تیز گفتند با پهلوان
 که لشکر گریزان شد از پیش ما
 شکست آمد اندر بدان‌دیش ما
 یکی رزمگاه‌ست پر خون و خاک
 ازیشان نه هنگام بیم است و باک
 ببايد پی دشمن اندر گرفت
 ز مولش سزد گر بمانی شگفت
 گریزان ز باد اندرآید بب
 به آید ز مولیدن ایدر شتاب
 چنین گفت پیران که هنگام جنگ
 شود سست پای شتاب از درنگ
 سپاهی بکردار دریای آب
 شدست انجمن پیش افراسیاب
 بمانیم تا آن سپاه گران
 بیایند گردان و جنگ‌آوران
 ازان پس بایران نمانیم کس
 چنین است رای خردمند و بس
 بدو گفت هومان که ای پهلوان
 مرنجان بدین کار چندین روان

سپاهی بدان زور و آن جوش و دم
شدی روی دریا ازیشان دژم
کنون خیمه و گاه و پرده سرای
همه مانده برجای و رفته ز جای
چنان دان که رفتن ز بیچارگیست
نمودن بما پشت یکبارگیست
نمانیم تا نزد خسرو شوند
بدرگاه او لشکری نو شوند
ز زابلستان رستم آید بجنگ
زیانی بود سهمگین زین درنگ
کنون ساختن باید و تاختن
فسونها و نیرنگها ساختن
چو گودرز را با سپهدار طوس
درفش همایون و پیلان و کوس
همه بی‌گمانی بجنگ آوریم
بد آید چو ایدر درنگ آوریم
چنین داد پاسخ بدو پهلوان
که بیدار دل باش و روشن روان
چنان کن که نیک اختر و رای تست
که چرخ فلک زیر بالای تست
پس لشکر اندر گرفتند راه
سپهدار پیران و توران سپاه
به لهاک فرمود کاکنون مایست
بگردان عنان با سواری دویست
بدو گفت مگشای بند از میان
بین تا کجایند ایرانیان
همی رفت لهاک برسان باد
ز خواب و ز خوردن نکرد ایچ یاد
چو نیمی ز تیره شب اندر گذشت
طلایه بدیدش بتاریک دشت
خروش آمد از کوه و آوای زنگ
ندید ایچ لهاک جای درنگ
بنزدیک پیران بیامد ز راه
بدو آگهی داد ز ایران سپاه
که ایشان بکوه هماون درند
همه بسته بر پیش راه گزند
بهومان بفرمود پیران که زود
عنان و رکیت بیاید بسود
ببر چند باید ز لشکر سوار
ز گردان گردنکش نامدار
که ایرانیان با درفش و سپاه
گرفتند کوه هماون پناه
ازین رزم رنج آید اکنون بروی
خرد تیز کن چاره‌ی کار جوی

گر آن مرد با کاویانی درفش
 بیاری، شود روی ایشان بنفش
 اگر دستیابی بشمشیر تیز
 درفش و همه نیزه کن ریز
 من اینک پس اندر چو باد دمان
 بیایم نسازم درنگ و زمان
 گزین کرد هومان ز لشکر سوار
 سپردار و شمشیرزن سی هزار
 چو خورشید تابنده بنمود تاج
 بگسترد کافور بر تخت عاج
 پدید آمد از دور گرد سپاه
 غو دیده بان آمد از دیده گاه
 که آمد ز ترکان سپاهی پدید
 بابر سیه گردشان برکشید
 چو بشنید جوشن پیوشید طوس
 برآمد دم بوق و آوای کوس
 سواران ایران همه همگروه
 رده برکشیدند بر پیش کوه
 چو هومان بدید آن سپاه گران
 گراییدن گرز و تیغ سران
 چنین گفت هومان بگودرز و طوس
 کز ایران برفتید با پیل و کوس
 سوس شهر ترکان بکین آختن
 بدان روی لشکر برون تاختن
 کنون برگزیدی چو نخچیر کوه
 شدستی ز گردان توران ستوه
 نیایدت زین کار خود شرم و ننگ
 خور و خواب و آرام بر کوه و سنگ
 چو فردا برآید ز کوه آفتاب
 کنم زین حصار تو دریای آب
 بدانی که این جای بیچارگیست
 برین کوه خارا بیاید گریست
 هیونی پیران فرستاد زود
 که اندیشه‌ی ما دگرگونه بود
 دگرگونه بود آنچ انداختیم
 بریشان همی تاختن ساختیم
 همه کوه یکسر سپاهست و کوس
 درفش از پس پشت گودرز و طوس
 چنان کن که چون بردم چاک روز
 پدید آید از چرخ گیتی فروز
 تو ایدر بوی ساخته با سپاه
 شده روی هامون ز لشکر سپاه
 فرستاده نزدیک پیران رسید
 بجوشید چون گفت هومان شنید

بیامد شب تیره هنگام خواب
همی راند لشکر بکردار آب

چو خورشید زان چادر قیرگون
غمی شد بدید و آمد برون
سپهبد بکوه هماون رسید
ز گرد سپه کوه شد ناپدید
بهومان چنین گفت کز رزمگاه
مجنب و مجنبن از ایدر سپاه
شوم تا سپهدار ایرانیان
چه دارد بپا اختر کاویان
بکوه هماون که دادش نوید
بدین بودن اکنون چه دارد امید
بیامد بنزدیک ایران سپاه
سری پر ز کینه دلی پرگناه
خروشید کای نامبردار طوس
خداوند پیلان و گوپال و کوس
کنون ماهیان اندر آمد به پنج
که تا تو همی رزم جویی برنج
ز گودرزیان آن کجا مهترند
بدان رزمگاهت همه بی سرند
تو چون غرم رفتستی اندر کمر
پر از داوری دل پر از کینه سر
گریزان و لشکر پس اندر دمان
بدام اندر آیی همی بی گمان
چنین داد پاسخ سرافراز طوس
که من بر دروغ تو دارم فسوس
پی کین تو افگندی اندر جهان
ز بهر سیاوش میان مهان
برین گونه تا چند گویی دروغ
دروغت بر ما نگیرد فروغ
علف تنگ بود اندران رزمگاه
ازان بر هماون کشیدم سپاه
کنون آگهی شد بشاه جهان
بیاید زمان تا زمان ناگهان
بزرگان لشکر شدند انجمن
چو دستان و چون رستم پیلتن
چو جنیدن شاه کردم درست
نمانم بتوران بر و بوم و رست
کنون کامدی کار مردان بین
نه گاه فریبست و روز کمین
چو بشنید پیران ز هر سو سپاه
فرستاد و بگرفت بر کوه راه
بهر سو ز توران بیامد گروه

سپاه انجمن کرد بر گرد کوه
بریشان چو راه علف تنگ شد
سپهد سوی چاره‌ی جنگ شد
چنین گفت هومان پیران گرد
که ما را پی کوه باید سپرد
یکی جنگ سازیم کایرانیان
نبنند ازین پس بکینه میان
بدو گفت پیران که بر ماست باد
نکردست با باد کس رزم یاد
ز جنگ پیاده بیچید سر
شود تیره دیدار پرخاشخ
چو راه علف تنگ شد بر سپاه
کسی کوه خارا ندارد نگاه
همه لشکر آید بزهار ما
ازین پس نجویند پیکار ما
بریشان کنون جای بخشایش است
نه هنگام پیکار و آرایش است

رسید این سگالش بگودرز و طوس
سر سرکشان خیره گشت از فسوس
چنین گفت با طوس گودرز پیر
که ما را کنون جنگ شد ناگزیر
سه روز ار بود خوردنی بیش نیست
ز یکسو گشاده رهی پیش نیست
نه خورد و نه چیز و نه بار و بنه
چنین چند باشد سپه گرسنه
کنون چون شود روی خورشید زرد
پدید آید آن چادر لاژورد
بباید گزیدن سواران مرد
ز بالا شدن سوی دشت نبرد
بسان شبیخون یکی رزم سخت
بسازیم تا چون بود یار بخت
اگر یک بیک تن بکشتن دهیم
وگر تاج گردنکشان برنهم
چنین است فرجام آوردگاه
یکی خاک یابد یکی تاج و گاه
ز گودرز بشنید طوس این سخن
سرش گشت پردرد و کین کهن
ز یک سوی لشکر به بیژن سپرد
دگر سو بشیدوش و خراد گرد
درفش خجسته بگستهم داد
بسی پند و اندرزها کرد یاد
خود و گیو و گودرز و چندی سران
نهادند بر یال گرزگران

بسوی سپهدار پیران شدند
چو آتش بقلب سپه بر زدند
چو دریای خون شد همه رزمگاه
خروشی برآمد بلند از سپاه
درفش سپهبد بدو نیم شد
دل رزمجویان پر از بیم شد
چو بشنید هومان خروش سپاه
نشست از بر تازی اسپه سیاه
بیامد ز لشکر بسی کشته دید
بسی بیهش از رزم برگشته دید
فرو ریخت از دیده خون بر برش
یکی بانگ زد تند بر لشکرش
چنین گفت کاید رطلایه نبود
شما را ز کین ایچ مایه نبود
بهر یک ازیشان ز ما سیصدست
بوردگه خواب و خفتن بدست
هلا تیغ و گویالها برکشید
سپرهای چینی بسر در کشید
ز هر سو بریشان بگیرد راه
کنون کز بره بر کشد تیغ ماه
رهایی نباید که یابند هیچ
بدین سان چه باید درنگ و بسیج
برآمد خروشدن کرنای
بهر سو برفتند گردان ز جای
گرفتندشان یکسر اندر میان
سواران ایران چو شیر ژیان
چنان آتش افروخت از ترگ و تیغ
که گفتی همی گرز بارد ز میغ
شب تار و شمشیر و گرد سپاه
ستاره نه پیدا نه تابنده ماه
ز جوشن تو گفتی ببار اندرند
ز تاری بدریای قار اندرند
بلشکر چنین گفت هومان که بس
ازین مهتران مفکنید ایچ کس
همه پیش من دستگیر آورید
نباید که خسته بتیر آورید
چنین گفت لشکر ببانگ بلند
که اکنون به بیچارگی دست بند
دهید ار بگزر و بژوپین دهید
سران را ز خون تاج بر سر نهید
چنین گفت با گیو و رهام طوس
که شد جان ما بی گمان بر فسوس
مگر کردگار سپهر بلند
رهاند تن و جان ما زین گزند

اگر نه بچنگ عقاب اندریم
 وگر زیر دریای آب اندریم
 یکی حمله بردند هر سه به هم
 چو برخیزد از جای شیر دژم
 ندیدند کس پال اسپ و عنان
 ز تنگی بچشم اندر آمد سنان
 چنین گفت هومان بواز تیز
 که نه جای جنگست و راه گریز
 برانگیخت از جایان بخت بد
 که تا بر تن بدکنش بد رسد
 سه جنگ آور و خوار مایه سپاه
 بماندند یکسر بدین رزمگاه
 فراوان ز رستم گرفتند یاد
 کجا داد در جنگ هر جای داد
 ز شیدوش، وز بیژن گسته‌م
 بسی یاد کردند بر بیش و کم
 که باری کسی را ز ایران سپاه
 بدی یارمان اندرین رزمگاه
 نه ایدر به پیکار و جنگ آمدیم
 که خیره بکام نهنگ آمدیم
 دریغ آن در و گاه شاه جهان
 که گیرند ما را کنون ناگهان
 تهمتن به زاولستانست و زال
 شود کار ایران کنون تال و مال
 همی آمد آوای گوپال و کوس
 بلشکر همی دیر شد گیو و طوس
 چنین گفت شیدوش و گسته‌م شیر
 که شد کار پیکار سالار دیر
 به بیژن گرازه همی گفت باز
 که شد کار سالار لشکر دراز
 هوا قیر گون و زمین آبنوس
 همی آمد از دشت آوای کوس
 برفتند گردان بر آوای اوی
 ز خون بود بر دشت هر جای جوی
 ز گردان نیو و ز نیروی چنگ
 تو گفתי برآمد ز دریا نهنگ
 بدانست هومان که آمد سوار
 همه گرزور بود و شمشیردار
 چو دانست کامد ورا یار طوس
 همی برخروشید برسان کوس
 سبک شد عنان و گران شد رکیب
 بلندی که دانست باز از نشیب
 یکی رزم کردند تا چاک روز
 چو پیدا شد از چرخ گیتی فروز

سپه بازگشتند یکسر ز جنگ
کشیدند لشکر سوی کوه تنگ
بگردان چنین گفت سالار طوس
که از گردش مهر تا زخم کوس
سواری چنین کز شما دیده‌ام
ز کنداوران هیچ نشنیده‌ام
یکی نامه باید که زی شه کنیم
ز کارش همه جمله آگه کنیم
چو نامه بنزدیک خسرو رسد
بدلش اندرون آتشی نو رسد
بیاری بیاید گو پیلتن
ز شیران یکی نامدار انجمن
بیروزی از رزم گردیم باز
بدیدار کیخسرو آید نیاز
سخن هرچ رفت آشکار و نهان
بگویم بیروز شاه جهان
بخوبی و خشنودی شهریار
بباشد یکام شما روزگار
چنانچون که گفتند بر ساختند
نوندی بنزدیک شه تاختند
دو لشکر بخیمه فرود آمدند
ز پیکار یکباره دم برزدند
طلایه برون آمد از هر دو روی
بدشت از دلیران پر خاشجوی
چو هومان رسید اندران رزمگاه
ز کشته ندید ایچ بر دشت راه
به پیران چنین گفت کامروز گرد
نه بر آرزو گشت گاه نبرد
چو آسوده گردند گردان ما
ستوده سواران و مردان ما
یکی رزم سازم که خورشید و ماه
ندیدست هرگز چنان رزمگاه

ازان پس چو آمد بخسرو خبر
که پیران شد از رزم پیروزگر
سپهبد بکوه هماون کشید
ز لشکر بسی گرد شد ناپدید
در کاخ گودرز کشوادگان
تهی شد ز گردان و آزادگان
ستاره بر ایشان بنالد همی
بیالینشان خون بپالد همی
ازیشان جهان پر ز خاک است و خون
بلند اختر طوس گشته نگون
بفرمود تا رستم پیلتن

خرامد بدرگاه با انجمن
برفتند ز ایران همه بخردان
جهان دیده و نامور موبدان
سر نامداران زبان برگشاد
ز پیکار لشکر بسی کرد یاد
برستم چنین گفت کای سرفراز
بترسم که این دولت دیرپاز
همی برگراید بسوی نشیب
دلم شد ز کردار او پرنهیب
توی پروارندهی تاج و تخت
فروغ از تو گیرد جهاندار بخت
دل چرخ در نوک شمشیر تست
سپهر و زمان و زمین زیر تست
تو کندی دل و مغز دیو سپید
زمانه بمهر تو دارد امید
زمین گرد رخس ترا چاکرست
زمان بر تو چون مهربان مادرست
ز تیغ تو خورشید بریان شود
ز گرز تو ناهید گریان شود
ز نیروی پیکان کلک تو شیر
بروز بلا گردد از جنگ سیر
تو تا برنهادی بمردی کلاه
نکرد ایچ دشمن بایران نگاه
کنون گیو و گودرز و طوس و سران
فراوان ازین مرز کنداوران
همه دل پر از خون و دیده پر آب
گریزان ز ترکان افراسیاب
فراوان ز گودرزبان کشته مرد
شده خاک بستر بدشت نبرد
هرانکس کزیشان بجان رسته اند
بکوه هماون همه خسته اند
همه سر نهاده سوی آسمان
سوی کردگار مکان و زمان
که ایدر ببايد گو پیلتن
بنیروی یزدان و فرمان من
شب تیره کین نامه بر خواندم
بسی از جگر خون برافشاندم
نگفتم سه روز این سخن را بکس
مگر پیش دادار فریاد رس
کنون کار ز اندازه اندر گذشت
دلم زین سخن پر ز تیمار گشت
امید سپاه و سپهبد بتست
که روشن روان بادی و تن درست
سرت سبز باد و دلت شادمان

تن زال دور از بد بدگمان
 ز من هرچ باید فزونی بخواه
 ز اسپ و سلیح و ز گنج و سپاه
 برو با دلی شاد و رای درستی
 نشاید گرفت این چنین کار سست
 بپاسخ چنین گفت رستم بشاه
 که بی تو مبادا نگین و کلاه
 که با فر و برزی و بارای و داد
 ندارد چو تو شاه گردون بیاد
 شنیدست خسرو که تا کیقباد
 کلاه بزرگی بسر بر نهاد
 بایران بکین من کمر بسته‌ام
 برام یک روز ننشسته‌ام
 بیابان و تاریکی و دیو و شیر
 چه جادو چه از اژدهای دلیر
 همان رزم توران و مازندران
 شب تیره و گرزهای گران
 هم از تشنگی هم ز راه دراز
 گزیدن در رنج بر جای ناز
 چنین درد و سختی بسی دیده‌ام
 که روزی ز شادی نپرسیده‌ام
 تو شاه نو آیین و من چون رهی
 میان بسته‌ام چون تو فرمان دهی
 شوم با سپاهی کمر بر میان
 بگردانم این بد ز ایرانیان
 ازان کشتگان شاه بی‌درد باد
 رخ بدسگالان او زرد باد
 ز گودرزیان خود جگر خسته‌ام
 کمر بر میان سوگ را بسته‌ام
 چو بشنید کیخسرو آواز او
 برخ بر نهاد از دو دیده دو جوی
 بدو گفت بی‌تو نخواهم زمان
 نه اورنگ و تاج و نه گرز و کمان
 فلک زیر خم کمند تو باد
 سر تاجداران به بند تو باد
 ز دینار و گنج و ز تاج و گهر
 کلاه و کمان و کمند و کمر
 بیاورد گنجور خسرو کلید
 سر بدره‌های درم بردید
 همه شاه ایران به رستم سپرد
 چنین گفت کای نامدار گرد
 جهان گنج و گنجور شمشیر تست
 سر سروران جهان زیر تست
 تو با گرزداران زاولستان

دلیران و شیران کابلستان
 همی رو بکردار باد دمان
 مجوی و مفرمای جستن زمان
 ز گردان شمشیر زن سی هزار
 ز لشکر گزین از در کارزار
 فربرز کاوس را ده سپاه
 که او پیش رو باشد و کینه خواه
 تهمتن زمین را ببوسید و گفت
 که با من عنان و رکیست جفت
 سران را سر اندر شتاب آوریم
 مبادا که آرام و خواب آوریم
 سپه را درم دادن آغاز کرد
 بدشت آمد و رزم را ساز کرد
 فربرز را گفت برکش پگاه
 سپاه اندرآور به پیش سپاه
 نباید که روز و شبان بغنوی
 مگر نزد طوس سپهید شوی
 بگویی که در جنگ تندی مکن
 فریب زمان جوی و کندی مکن
 من اینک بکردار باد دمان
 بیایم نجویم بره بر زمان
 چو گرگین میلاد کار آزمای
 سپه را زند بر بد و نیک رای
 چو خورشید تابنده بنمود چهر
 بسان بتی با دلی پر زمهر
 بر آمد خروشدن کرنای
 تهمتن بیاورد لشکر زجای
 پر اندیشه جان جهاندار شاه
 دو فرسنگ با او بیامد براه
 دو منزل همی کرد رستم یکی
 نیاسود روز و شبان اندکی

شبی داغ دل پر ز تیمار طوس
 بخواب اندر آمد گه زخم کوس
 چنان دید روشن روانش بخواب
 که رخشنده شمعی برآمد ز آب
 بر شمع رخشان یکی تخت عاج
 سیاوش بران تخت با فر و تاج
 لبان پر ز خنده زبان چربگوی
 سوی طوس کردی چو خورشید روی
 که ایرانیان را هم ایدر بدار
 که پیروزگر باشی از کارزار
 بگو در زیان هیچ غمگین مشو
 که ایدر یکی گلستانست نو

بزیر گل اندر همی می‌خوریم
چه دانیم کین باده تا کی خوریم
ز خواب اندر آمد شده شاد دل
ز درد و غمان گشته آزاد دل
بگودرز گفت ای جهان پهلوان
یکی خواب دیدم بروشن روان
نگه کن که رستم چو باد دمان
بیايد بر ما زمان تا زمان
بفرمود تا برکشیدند نای
بجنید بر کوه لشکر ز جای
ببستند گردان ایران میان
برافراختند اختر کاویان
بیاورد زان روی پیران سپاه
شد از گرد خورشید تابان سیاه
از آواز گردان و باران تیر
همی چشم خورشید شد خیره خیر
دو لشکر بروی اندر آورده روی
ز گردان نشد هیچ کس جنگجوی
چنین گفت هومان بییران که جنگ
همی جست باید چه جویی درنگ
نه لشکر بدشت شکار اندرند
که اسپان ما زیر بار اندرند
بدو گفت پیران که تندی مکن
نه روز شتابست و گاه سخن
سه تن دوش با خوار مایه سپاه
برفتند بیگاه زین رزمگاه
چو شیران جنگی و ما چون رمه
که از کوهسار اندر آید دمه
همه دشت پر جوی خون یافتیم
سر نامداران نگون یافتیم
یکی کوه دارند خارا و خشک
همی خار بویند اسپان چو مشک
بمان تا بران سنگ پیچان شوند
چو بیچاره گردند بیجان شوند
گشاده نباید که دارید راه
دو رویه پس و پیش این رزمگاه
چو بی‌رنج دشمن بچنگ آیدت
چو بشتابیش کار تنگ آیدت
چرا جست باید همی کارزار
طلایه برین دشت بس صد سوار
بیاشیم تا دشمن از آب و نان
شود تنگ و زنهار خواهد بجان
مگر خاک‌گر سنگ خارا خورند
چو روزی سرآید خورند و مرند

سوی خیمه رفتند زان رزمگاه
 طلایه بیامد به پیش سپاه
 گشادند گردان سراسر کمر
 بخوان و بخوردن نهادند سر
 بلشکر گه آمد سپهدار طوس
 پر از خون دل و روی چون سندروس
 بگودرز گفت این سخن تیره گشت
 سر بخت ایرانیان خیره گشت
 همه گرد بر گرد ما لشکرست
 خور بارگی خارگر خاورست
 سپه را خورش بس فراوان نماند
 جز از گرز و شمشیر درمان نماند
 بشیگیر شمشیرها برکشیم
 همه دامن کوه لشکر کشیم
 اگر اختر نیک یاری دهد
 بریشان مرا کامگاری دهد
 ور ایدون کجا داور آسمان
 بشمشیر بر ما سرآرد زمان
 ز بخش جهان آفرین بیش و کم
 نباشد میماید بر خیره دم
 مرا مرگ خوشتر بنام بلند
 ازین زیستن با هراس و گزند
 برین برنهادند یکسر سخن
 که سالار نیک اختر افکند بن
 چو خورشید برزد ز خرچنگ چنگ
 بدرید پیراهن مشک رنگ
 به پیران فرستاده آمد ز شاه
 که آمد ز هر جای بی مر سپاه
 سپاهی که دریای چین را ز گرد
 کند چون بیابان بروز نبرد
 نخستین سپهدار خاقان چین
 که تختش همی برتابد زمین
 تنش زور دارد چو صد نره شیر
 سر ژنده پیل اندر آرد بزیر
 یکی مهتر از ماورالنهر بر
 که بگذارد از چرخ گردنده سر
 ببالا چو سرو و بدیدار ماه
 جهانگیر و نازان بدو تاج و گاه
 سر سرافرازان و کاموس نام
 برآرد ز گودرز و از طوس نام
 ز مرز سپیچاب تا دشت روم
 سپاهی که بود اندر آباد بوم
 فرستادم اینک سوی کارزار
 برآرند از طوس و خسرو دمار

چو بشنید پیران بتوران سپاه
 چنین گفت کای سرفرازان شاه
 بدین مژده‌ی شاه پیر و جوان
 همه شاد باشید و روشن‌روان
 بیاید کنون دل ز تیمار شست
 بایران نمانم بر و بوم و رست
 سر از رزم و از رنج و کین خواستن
 برآسود وز لشکر آراستن
 بایران و توران و بر خشک و آب
 نبیند جز کام افراسیاب
 ز لشکر بر پهلوان پیش رو
 بمژده بیامد همی نو بنو
 بگفتند کای نامور پهلوان
 همیشه بزی شاد و روشن‌روان
 بدیدار شاهان دلت شاددار
 روانت ز اندیشه آزاد دار
 ز کشمیر تا برتر از رود شهد
 درفش و سپاهست و پیلان و مهد
 نخست اندر آیم ز خاقان چین
 که تاجش سپهرست و تختش زمین
 چو منشور جنگی که با تیغ او
 بخاک اندر آید سر جنگجوی
 دلاور چو کاموس شمشیرزن
 که چشمش ندیدست هرگز شکن
 همه کارهای شگرف آورد
 چو خشم آورد باد و برف آورد
 چو خشنود باشد بهار آردت
 گل و سنبل جویبار آردت
 ز سقلاب چون کندر شیر مرد
 چو پیروز کانی سپهر نبرد
 چو سگسار گرچه چو شنگل ز هند
 هوا پردرفش و زمین پر پرند
 چغانی چو فرطوس لشکر فروز
 گهار گهانی گو گردسوز
 شمیران شگنی و گردوی وهر
 پراگنده بر نیزه و تیغ زهر
 تو اکنون سرافراز و رامش پذیر
 کزین مژده بر نا شود مرد پیر
 ز لشکر توی پهلوی پیش رو
 همیشه بزی شاد و فرمانت نو
 دل و جان پیران پر از خنده گشت
 تو گفتی مگر مرده بد زنده گشت
 بهومان چنین گفت پیران که من
 پذیره شوم پیش این انجمن

که ایشان ز راه دراز آمدند
پراندیشه و رزمساز آمدند
ازین آمدن بی نیازند سخت
خداوند تاج‌اند و زیبای تخت
ندارند سر کم ز افراسیاب
که با تخت و گنج‌اند و با جاه و آب
شوم تا بینم که چند و چند
سپهید کدامند و گردان کیند
کنم آفرین پیش خاقان چین
وگر پیش تختش بیوسم زمین
بینم سرافراز کاموس را
برابر کنم شنگل و طوس را
چو باز آیم ایدر بیندم میان
برآرم دم و دود از ایرانیان
اگر خود ندارند پایاب جنگ
بریشان کنم روز تاریک و تنگ
هرآنکس که هستند زیشان سران
کنم پای و گردن بیندگران
فرستم بنزدیک افراسیاب
نه آرام جویم بدین بر نه خواب
ز لشکر هر آنکس که آید بدست
سرانشان بیرم بشمشیر پست
بسوزم دهم خاک ایشان بباد
نگیریم زان بوم و بر نیز یاد
سه بهره ازان پس برانم سپاه
کنم روز بر شاه ایران سپاه
یکی بهره زیشان فرستم ببلخ
بایرانیان بر کنم روز تلخ
دگر بهره بر سوی کابلستان
بکابل کشم خاک زابلستان
سوم بهره بر سوی ایران برم
ز ترکان بزرگان و شیران برم
زن و کودک خرد و پیر و جوان
نمانم که باشد تنی با روان
بر و بوم ایران نمانم بجای
که مه دست بادا ازیشان مه پای
کنون تا کنم کارها را بسیج
شما جنگ ایشان مجوید هیچ
بفگت این و دل پر ز کینه برفت
همی پوست بر تنش گفتی بکفت
بلکشر چنین گفت هومان گرد
که دلرا ز کینه نباید سترد
دو روز این یکی رنج بر تن نهید
دو دیده بکوه هماون نهید

نباید که ایشان شبی بی‌درنگ
گریزان برانند ازین جای تنگ
کنون کوه و رود و در و دشت و راه
جهانی شود پردرفش سپاه

چو پیران بنزدیک لشکر رسید
در و دشت از سم اسپان ندید
جهان پر سراپرده و خیمه بود
زده سرخ و زرد و بنفش و کبود
ز دیبای چینی و از پرنیان
درفشی ز هر پرده‌ای در میان
فروماند و زان کارش آمد شگفت
بسی با دل اندیشه اندر گرفت
که تا این بهشتست یا رزمگاه
سپهر برینست گر تاج و گاه
بیامد بنزدیک خاقان چین
پیاده ببوسید روی زمین
چو خاقان بدیدش به بر درگرفت
بماند از بر و یال پیران شگفت
بپرسید بسیار و بنواختش
بر خویش نزدیک بنشاختش
بدو گفت بخ بخ که با پهلوان
نشینم چنین شاد و روشن‌روان
بپرسید زان پس کز ایران سپاه
که دارد نگین و درفش و کلاه
کدامست جنگی و گردان کیند
نشسته برین کوه سر بر چیند
چنین داد پاسخ بدو پهلوان
که بیدار دل باش و روشن‌روان
درود جهان آفرین بر تو باد
که کردی پیرسش دل بنده شاد
بیخت تو شادانم و تن درست
روانم همی خاک پای تو جست
از ایرانیان هرچ پرسید شاه
نه گنج و سپاهست و نه تاج و گاه
بی‌اندازه پیکار جستند و جنگ
ندارند از جنگ جز خار و سنگ
چو بی‌کام و بی‌نام و بی‌تن شدند
گریزان بکوه هماون شدند
سپهدار طوس است مردی دلیر
بهامون نترسد ز پیکار شیر
بزرگان چو گودرز کشوادگان
چو گیو و چو رهام ز آزادگان
بیخت سرافراز خاقان چین

سپهبد نبیند سپه را جزین
بدو گفت خاقان که نزدیک من
بباش و بیاور یکی انجمن
یک امروز با کام دل می خوریم
غم روز ناآمده نشمریم
بیاراست خیمه چو باغ بهار
بهشتست گفتی برنگ و نگار

چو بر گنبد چرخ رفت آفتاب
دل طوس و گودرز شد پر شتاب
که امروز ترکان چرا خامشانند
برای بداند، از ز می بیهشانند
اگر مستمندند گر شادمان
شدم در گمان از بد بدگمان
اگرشان به پیکار یار آمدست
چنان دان که بد روزگار آمدست
تو ایرانیان را همه کشته گیر
وگر زنده از رزم برگشته گیر
مگر رستم آید بدین رزمگاه
وگر نه بد آید بما زین سپاه
ستودان نیایم یک تن نه گور
بکوبندمان سر بنعل ستور
بدو گفت گیو ای سپهدار شاه
چه بودت که اندیشه کردی تباه
از اندیشه‌ی ما سخن دیگرست
ترا کردگار جهان یاورست
بسی تخم نیکی پراکنده‌ایم
جهان آفرین را پرستنده‌ایم
و دیگر ببخت جهاندار شاه
خداوند شمشیر و تخت و کلاه
ندارد جهان آفرین دست یاز
که آید بدخواه ما را نیاز
چو رستم بیاید بدین رزمگاه
بدیها سرآید همه بر سپاه
نباشد ز یزدان کسی ناامید
وگر شب شود روی روز سپید
بیک روز کز ما نجستند جنگ
مکن دل ز اندیشه بر خیره تنگ
نیستند بر ما در آسمان
بپایان رسد هر بد بدگمان
اگر بخشش کردگار بلند
چنانست کاید بمابر گزند
به پرهیز و اندیشه‌ی نابکار
نه برگردد از ما بد روزگار

یکی کنده سازیم پیش سپاه
چنانچون بود رسم و آیین و راه
همه جنگ را تیغها برکشیم
دو روز دگر ار کشند ار کشیم
بینیم تا چیست آغازشان
برهنه شود بی گمان رازشان
از ایران بیاید همان آگهی
درخشان شود شاخ سرو سهی

سپهدار گودرز بر تیغ کوه
برآمد برفت از میان گروه
چو خورشید تابان ز گنبد بگشت
ز بالا همی سوی خاور گذشت
بزاری فروش آمد از دیده گاه
که شد کار گردان ایران تباه
سوی باختر گشت گیتی ز گرد
سراسر بسان شب لاژورد
شد از خاک خورشید تابان بنفش
ز بس پیل و بر پشت پیلان درفش
غو دیده بشنید گودرز و گفت
که جز خاک تیره نداریم جفت
رخش گشت ز اندوه برسان قیر
چنان شد کجا خسته گردد بتیر
چنین گفت کز اختر روزگار
مرا بهره کین آمد و کارزار
ز گیتی مرا شور بختیست بهر
پراگنده بر جای تریاک زهر
نبیره پسر داشتم لشکری
شده نامبردار هر کشوری
بکین سیاهش همه کشته شد
ز من بخت بیدار برگشته شد
ازین زندگانی شدم ناامید
سپه شد مرا بخت و روز سپید
نزادی مرا کاشکی مادرم
نگشتی سپهر بلند از برم
چنین گفت با دیده بان پهلوان
که ای مرد بینا و روشن روان
نگه کن بتوران و ایران سپاه
که آرام دارند از آوردگاه
درفش سپهدار ایران کجاست
نگه کن چپ لشکر و دست راست
بدو دیده بان گفت کز هر دو روی
نه بینم همی جنبش و گفت و گوی
ازان کار شد پهلوان پر ز درد

فرود ریخت از دیدگان آب زرد
بنالید و گفت اسپ را زین کنید
ازین پس مرا خشت بالین کنید
شوم پر کنم چشم و آغوش را
بگیرم ببر گیو و شیدوش را
همان بیژن گیو و رهام را
سواران جنگی و خودکام را
به پدرود کردن رخ هر کسی
ببوسم بیارم ز مژگان بسی
نهادند زین بر سمنند چمان
خروش آمد از دیده هم در زمان
که ای پهلوان جهان شادباش
ز تیمار و درد و غم آزاد باش
که از راه ایران یکی تیره گرد
پدید آمد و روز شد لاژورد
فراوان درفش از میان سپاه
برآمد بکردار تابنده ماه
بپیش اندرون گرگ پیکر یکی
یکی ماه پیکر ز دور اندکی
درفشی بدید ازدها پیکرش
پدید آمد و شیر زرین سرش
بدو گفت گودرز انوشه‌ی بدی
ز دیدار تو دور چشم بدی
چو گفتارهای تو آید بجای
بدین سان که گفتی بپاکیزه رای
ببخشمت چندان گرانمایه چیز
کزان پس نیازت نیاید بنیز
وزان پس چو روزی بایران شویم
بنزدیک شاه دلیران شویم
ترا پیش تختش برم ناگهان
سرت برفرازم بجاه از مهان
چو باد دمنده ازان جایگاه
برو سوی سالار ایران سپاه
همه هرچ دیدی بدیشان بگوی
سبک باش و از هر کسی مزده جوی
بدو دیده‌بان گفت کز دیده‌گاه
نشاید شدن پیش ایران سپاه
چو بینم که روی زمین تار گشت
برین دیده گه دیده بیکار گشت
بکردار سیمرغ ازین دیده‌گاه
برم آگهی سوی ایران سپاه
چنین گفت با دیده‌بان پهلوان
که اکنون نگه کن بروشن روان
دگر باره بنگر ز کوه بلند

که ایشان بنزدیک ما کی رسند
 چنین داد پاسخ که فردا پگاه
 بکوه هماون رسد آن سپاه
 چنان شاد شد زان سخن پهلوان
 چو بیجان شده باز باید روان
 وزان روی پیران بکردار گرد
 همی راند لشکر بدشت نبرد
 سواری بمژده بیامد ز پیش
 بگفت آن کجا رفته بد کم و بیش
 چو بشنید هومان بخندید و گفت
 که شد بی گمان بخت بیدار جفت
 خروشی بشادی ازان رزمگاه
 بابر اندر آمد ز توران سپاه
 بزرگان ایران پر از داغ و درد
 رخان زرد و لبها شده لاژورد
 باندرز کردن همه همگروه
 پراکنده گشتند بر گرد کوه
 بهر جای کرده یکی انجمن
 همی مویه کردند بر خویشتن
 که زار این دلیران خسرو نژاد
 کزیشان بایران نگیرند یاد
 کفنهای کنون کام شیران بود
 زمین پر ز خون دلیران بود
 سپهدار با بیژن گویو گفت
 که برخیز و بگشای راز از نهفت
 برو تا سر تیغ کوه بلند
 ببین تا کیند و چه و چون و چند
 همی بر کدامین ره آید سپاه
 که دارد سراپرده و تخت و گاه
 بشد بیژن گویو تا تیغ کوه
 برآمد بی انبوه دور از گروه
 ازان کوه سر کرد هر سو نگاه
 درفش سواران و پیل و سپاه
 بیامد بسوی سپهبد دوان
 دل از غم پر از درد و خسته روان
 بدو گفت چندان سپاهست و پیل
 که روی زمین گشت برسان نیل
 درفش و سنان را خود اندازه نیست
 خور از گرد بر آسمان تازه نیست
 اگر بشمری نیست انداز و مر
 همی از تیره شود گوش کر
 سپهبد چو بشنید گفتار اوی
 دلش گشت پر درد و پر آب روی
 سران سپه را همه گرد کرد

بسی گرم و تیمار لشکر بخورد
 چنین گفت کز گردش روزگار
 نبینم همی جز غم کارزار
 بسی گشته‌ام بر فراز و نشیب
 برویم نیامد ازینسان نهیب
 کنون چاره‌ی کار ایدر یکیست
 اگر چه سلیح و سپاه اندکیست
 بسازیم و امشب شیخون کنیم
 زمین را ازیشان چو حیون کنیم
 اگر کشته آییم در کارزار
 نکوهش نیابیم از شهریار
 نگویند بی نام گردی بمرد
 مگر زیر خاکم بیاید سپرد
 بدین رام گشتند یکسر سپاه
 هرانکس که بود اندران رزمگاه
 چو شد روی گیتی چو دریای قیر
 نه ناهید پیدا نه بهرام و تیر
 بیامد دمان دیده‌بان پیش طوس
 دوان و شده روی چون سندروس
 چنین گفت کای پهلوان سپاه
 از ایران سپاه آمد از نزد شاه
 سپهد بخندید با مهتران
 که ای نامداران و کنداوران
 چو یار آمد اکنون نسازیم جنگ
 گهی با شتابیم و گه با درنگ
 بنیروی یزدان گو پیلتن
 بیاری بیاید بدین انجمن
 ازان دیده‌بان گشت روشن‌روان
 همه مژده دادند پیر و جوان
 طلایه فرستاد بر دشت جنگ
 خروش آمد از کوه و آوای زنگ

چو خورشید بر چرخ گنبد کشید
 شب تار شد از جهان ناپدید
 یکی انجمن کرد خاقان چین
 بدیا بیاراست روی زمین
 بهیران چنین گفت کامروز جنگ
 بسازیم و روزی نباید درنگ
 یکی با سرافراز گردنکشان
 خنیده سواران دشمن کشان
 ببینیم کایرانیان برچیند
 بدین رزمگه اندرون با کیند
 چنین گفت پیران که خاقان چین
 خردمند شاه‌یست با آفرین

بران رفت باید که او را هواست
که رای تو بر ما همه پادشاست
وزان پس برآمد ز پرده سرای
خروشیدن کوس با کرنای
سنانهای رخشان و جوشان سپاه
شده روی کشور ز لشکر سپاه
ز پیلان نهادند بر پنج زین
بیاراست دیگر بدیای چین
زبرجد نشانده بزین اندرون
ز دیبای زریفت پیروزه گون
بزرین رکیب و جناغ پلنگ
بزرین و سیمین جرسها و زنگ
ز افسر سر پیلان پرنگار
همه پاک با طوق و با گوشوار
هوا شد ز بس پرنیانی درفش
چو بازار چین سرخ و زرد و بنفش
سپاهی برفت اندران دشت رزم
کزیشان همی آرزو خواست بزم
زمین شد بکردار چشم خروس
ز بس رنگ و آرایش و پیل و کوس
برفتند شاهان لشکر ز جای
هوا پر شد از ناله ی کرنای
چو از دور طوس سپهبد بدید
سپاه آنچ بودش رده برکشید
ببستند گردان ایران میان
بیاورد گیو اختر کاویان
از آوردگه تا سر تیغ کوه
سپه بود از ایران گروهها گروه
چو کاموس و منشور و خاقان چین
چو بیورد و چون شنگل بافرین
نظاره بکوه هماون شدند
نه بر آرزو پیش دشمن شدند
چو از دور خاقان چین بنگرید
خروش سواران ایران شنید
پسند آمدش گفت کاینت سپاه
سوران رزم آور و کینه خواه
سپهدار پیران دگرگونه گفت
هنرهای مردان نشاید نهفت
سپهدار کو چاه پوشد بخار
برو اسپ تازد بروز شکار
ازان به که بر خیره روز نبرد
هنرهای دشمن کند زیر گرد
ندیدم سواران و گردنکشان
بگردی و مردانگی زین نشان

بپیران چنین گفت خاقان چین
 که اکنون چه سازیم بر دشت کین
 ورا گفت پیران کز اندک سپاه
 نگیرند یاد اندرین رزمگاه
 کشیدی چنین رنج و راه دراز
 سپردی و دیدی نشیب و فراز
 بمان تا سه روز اندرین رزمگاه
 بباشیم و آسوده گردد سپاه
 سپه را کنم زان سپس به دو نیم
 سرآمد کنون روز پیکار و بیم
 بتازند شبگیر تا نیمروز
 نبرده سواران گیتی فروز
 بژوپین و خنجر بتیر و کمان
 همی رزم جویند با بدگمان
 دگر نیمه‌ی روز دیگر گروه
 بکوشند تا شب برآید ز کوه
 شب تیره آسودگان را بجنگ
 برم تا بریشان شود کار تنگ
 نمانم که آرام گیرند هیچ
 سواران من با سپاه و بسیج
 بدو گفت کاموس کین رای نیست
 بدین مولش اندر مرا جای نیست
 بدین مایه مردم بدین گونه جنگ
 چه باید بدین گونه چندین درنگ
 بسازیم یکبار و جنگ آوریم
 بریشان در و کوه تنگ آوریم
 بایران گذاریم ز ایدر سپاه
 نمانیم تخت و نه تاج و نه شاه
 بر و بومشان پاک و یران کنیم
 نه جنگ یلان جنگ شیران کنیم
 زن و کودک خرد و پیر و جوان
 نه شاه و کنارنگ و نه پهلوان
 بایران نمانم بر و بوم و جای
 نه کاخ و نه ایوان و نه چارپای
 ببد روز چندین چه باید گذاشت
 غم و درد و تیمار بیهوده داشت
 یک امشب گشاده مدارید راه
 که ایشان برانند زین رزمگاه
 چو باد سپیده دمان بردمد
 سپه حمله باید که اندر چمد
 تلی کشته بینی ببالای کوه
 تو فردا ز گردان ایران گروه
 بدانسان که ایرانیان سربسر
 ازین پی نبینند جز مویه گر

بدو گفت خاقان جزین رای نیست
بگیتی چو تو لشکر آرای نیست
همه نامدارن بدین هم سخن
که کاموس شیروژن افگند بن
برفتند وز جای برخاستند
همه شب همی لشکر آراستند

چو خورشید بر گنبد لاژورد
سراپرده‌ای زد ز دیبای زرد
خروشی بلند آمد از دیده‌گاه
بگودرز کای پهلوان سپاه
سپاه آمد و راه نزدیک شد
ز گرد سپه روز تاریک شد
بجنبید گودرز از جای خویش
بیاورد پوینده بالای خویش
سوی گرد تاریک بنهاد روی
همی شد خلیده دل و راه‌جوی
بیامد چو نزدیک ایشان رسید
درفش فربرز کاوس دید
که او بد بایران سپه پیش‌رو
پسندیده و خویش سالار نو
پیاده شد از اسپ گودرز پیر
همان لشکر افروز دانش‌پذیر
گرفتند مر یکدگر را کنار
خروشی برآمد ز هر دو بزار
فربرز گفت ای سپهدار پیر
همیشه بجنگ اندری ناگزیر
ز کین سیاوش تو داری زیان
دریغا سواران گودرزبان
ازیشان ترا مزد بسیار باد
سر بخت دشمن نگونسار باد
سپاس از خداوند خورشید و ماه
که دیدم ترا زنده بر جایگاه
ازیشان ببارید گودرز خون
که بودند کشته بخاک اندرون
بدو گفت بنگر که از بخت بد
همی بر سرم هر زمان بد رسد
درین جنگ پور و نبیره نماند
سپاه و درفش و تبیره نماند
فرامش شدم کار آن کارزار
کنونست رزم و کنونست کار
سپاهست چندان برین دشت و راغ
که روی زمین گشت چون پر زاغ
همه لشکر طوس با این سپاه

چو تیره شبانست با نور ماه
ز چین و ز سقلاب وز هند و روم
ز ویران گیتی و آباد بوم
همانا نماندست یک جانور
مگر بسته بر جنگ ما بر کمر
کنون تا نگویی که رستم کجاست
ز غمها نگرده مرا پشت راست
فربرز گفت از پس من ز جای
بیامد نبودش جز از رزم رای
شب تیره را تا سپیده دمان
بیاید بره بر نجوید زمان
کنون من کجا گیرم آرامگاه
کجا رانم این خوار مایه سپاه
بدو گفت گودرز رستم چه گفت
که گفتار او را نشاید نهفت
فربرز گفت ای جهان دیده مرد
تہمتن نفرمود ما را نبرد
بباشید گفت اندران رزمگاه
نباید شدن پیش روی سپاه
بیاید بدان رزمگاه آرמיד
یکی تا درفش من آید پدید
برفت او و گودرز با او برفت
براه هماون خرامید تفت

چو لشکر پدید آمد از دیده گاه
بشد دیده بان پیش توران سپاه
کز ایران یکی لشکر آمد بدشت
ازان روی سوی هماون گذشت
سپہبد بشد پیش خاقان چین
که آمد سپاهی ز ایران زمین
ندانیم چندست و سالار کیست
چه سازیم و درمان این کار چیست
بدو گفت کاموس رزم آزمای
بجایی که مهتر تو باشی بیای
بزرگان درگاه افراسیاب
سپاهی بکردار دریای آب
تو دانی چه کردی بدین پنج ماه
برین دشت با خوار مایه سپاه
کنون چون زمین سربسر لشکرست
چو خاقان و منشور کنداورست
بمان تا هنرها پدید آوریم
تو در بستی و ما کلید آوریم
گر از کابل و زابل و مای و هند
شود روی گیتی چو رومی پرند

همانا به تنها تن من نیند
نگویی که ایرانیان خود کیند
تو ترسانی از رستم نامدار
نخستین ازو من برآرم دمار
گرش یک زمان اندر آرم بدام
نمانم که ماند بگیتیش نام
تو از لشکر سیستان خسته‌ای
دل خویش در جنگشان بسته‌ای
یکی بار دست من اندر نبرد
نگه کن که برخیزد از دشت گرد
بدانی که اندر جهان مرد کیست
دلیران کدامند و پیکار چیست
بدو گفت پیران کانوشه بدی
همیشه ز تو دور دست بدی
بپیران چنین گفت خاقان چین
که کاموس را راه دادی بکین
بکردار پیش آورد هرچ گفت
که با کوه یارست و با پیل جفت
از ایرانیان نیست چندین سخن
دل جنگجویان چنین بد مکن
بایران نمانیم یک سرفراز
برآریم گرد از نشیب و فراز
هرآنکس که هستند با جاه و آب
فرستیم نزدیک افراسیاب
همه پای کرده به بندگان
وزیشان فگنده فراوان سران
بایران نمانیم برگ درخت
نه گاه و نه شاه و نه تاج و نه تخت
بخندید پیران و کرد آفرین
بران نامداران و خاقان چین
بلشکر گه آمد دلی شادمان
برفتند ترکان هم اندر زمان
چو هومان و لهاک و فرشیدورد
بزرگان و شیران روز نبرد
بگفتند کامد ز ایران سپاه
یکی پیش رو با درفشی سیاه
ز کارآگاهان نامداری دمان
برفت و پیامد هم اندر زمان
فربرز کاوس گفتند هست
سپاهی سرافراز و خسروپرست
چو رستم نباشد ازو باک نیست
دم او برین زهر تریاک نیست
ابا آنک کاموس روز نبرد
همی پیلتن را ندارد بمرد

مبادا که او آید ایدر بجنگ
وگر چند کاموس گردد نهنگ
نه رستم نه از سیستان لشکرست
فریرز را خاک و خون ایدرست
چنین گفت پیران که از تخت و گاه
شدم سیر و بزارم از هور و ماه
که چون من شنیدم کز ایران سپاه
خرامید و آمد بدین رزمگاه
بشد جان و مغز سرم پر ز درد
برآمد یکی از دلم باد سرد
بدو گفت کلباد کین درد چیست
چرا باید از طوس و رستم گریست
ز بس گرز و شمشیر و پیل و سپاه
میان اندرون باد را نیست راه
چه ایرانیان پیش ما در چه خاک
ز کیخسرو و طوس و رستم چه باک
پراگنده گشتند ازان جایگاه
سوی خیمه‌ی خویش کردند راه
ازان پس چو آگاهی آمد به طوس
که شد روی کشور پر آوای کوس
از ایران بیامد گو پیلتن
فریرز کاوس و آن انجمن
بفرمود تا برکشیدند کوس
ز گرد سپه کوه گشت آبنوس
ز کوه هماون برآمد خروش
زمین آمد از بانگ اسپان بجوش
سپهبد بریشان زبان برگشاد
ز مازندران کرد بسیار یاد
که با دیو در جنگ رستم چه کرد
بریشان چه آورد روز نبرد
سپاه آفرین خواند بر پهلوان
که بیدار دل باش و روشن روان
بدین مژده گر دیده‌خواهی رواست
که این مژده آرایش جان ماست
کنون چون تهمتن بیامد بجنگ
ندارند پا این سپه با نهنگ
یکایک بران گونه رزمی کنیم
که این ننگ از ایرانیان بفکنیم
درفش سرافراز خاقان و تاج
سپرهای زرین و آن تخت عاج
همان افسر پیلانان بزر
سنانهای زرین و زرین کمر
همان زنگ زرین و زرین جرس
که اندر جهان آن ندیدست کس

همان چتر کز دم طاوس نر
برو بافتستند چندان گهر
جزین نیز چندی بچنگ آوریم
چو جان را بکوشیم و جنگ آوریم
بلشکر چنین گفت بیدار طوس
که هم با هراسیم و هم با فسوس
همه دامن کوه پر لشکرست
سر نامداران ببند اندرست
چو رستم بیاید نکوهش کند
مگر کین سخن را پژوهش کند
که چون مرغ پیچیده بودم بدام
همه کار ناکام و پیکار خام
سپهد همان بود و لشکر همان
کسی را ندیدم ز گردان دمان
یکی حمله آریم چون شیر نر
شوند از بن که مگر زاستر
سپه گفت کین برتری خود مجوی
سخن زین نشان هیچ گونه مگوی
کزین کوه کس پیشتر نگذرد
مگر رستم این رزمگه بنگرد
بیاشیم بر پیش یزدان بپای
که اویست بر نیکوی رهنمای
بفرمان دارنده‌ی هور و ماه
تہمتن بیاید بدین رزمگاه
چه داری دژم اختر خویش را
درم بخش و دینار درویش را
بشادی ز گردان ایران گروه
خروشی برآمد ز بالای کوه
چو خورشید زد پنجه بر پشت گاو
ز هامون برآمد خروش چکاو
ز درگاه کاموس برخاست غو
که او بود اسپ افکن و پیش رو
سپاه انجمن کرد و جوشن بداد
دلش پر ز رزم و سرش پر ز باد
زره بود در زیر پیراهنش
کله ترگ بود و قبا جوشنش
بایران خروش آمد از دیده‌گاه
کزین روی تنگ اندر آمد سپاه
درفش سپهد گو پیلتن
پدید آمد از دور با انجمن
وزین روی دیگر ز توران سپاه
هوا گشت برسان ابر سیاه
سپهد سورای چو یک لخت کوه
زمین گشته از نعل اسپش ستوه

یکی گرز همچون سر گاومیش
 سپاه از پس و نیزه‌دارانش پیش
 همی جوشد از گرز آن یال و گفت
 سزد گر بمانی ازو در شگفت
 وزین روی ایران سپهدار طوس
 بابر اندر آورد آوای کوس
 خروشیدن دیده‌بان پهوان
 چو بشنید شد شاد و روشن‌روان
 ز نزدیک گودرز کشواد تفت
 سواری بنزد فربرز رفت
 که توران سپه سوی جنگ آمدند
 رده برکشیدند و تنگ آمدند
 تو آن کن که از گوهر تو سزاست
 که تو مهتری و پدر پادشاست
 که گرد تهمتن برآمد ز راه
 هم اکنون بیاید بدین رزمگاه
 فربرز با لشکری گرد نیو
 بیامد پیوست با طوس و گيو
 بر کوه لشکر بیاراستند
 درفش خجسته بیاراستند
 چو با میسره راست شد میمنه
 همان ساقه و قلب و جای بنه
 برآمد خروشیدن کرناي
 سپه چون سپهر اندر آمد ز جای
 چو کاموس تنگ اندر آمد بجنگ
 بهامون زمانی نبودش درنگ
 سپه را بکردار دریای آب
 که از کوه سیل اندر آید شتاب
 بیاورد و پیش هماون رسید
 هوا نیلگون شد زمین ناپدید
 چو نزدیک شد سر سوی کوه کرد
 پر از خنده رخ سوی انبوه کرد
 که این لشکری گشن و کنداورست
 نه پیران و هومان و آن لشکرست
 که دارید ز ایرانیان جنگجوی
 که با من بروی اندر آرند روی
 ببینید بالا و برز مرا
 برو بازوی و تیغ و گرز مرا
 چو بشنید گيو این سخن بردمید
 برآشفت و تیغ از میان برکشید
 چو نزدیک‌تر شد بکاموس گفت
 که این را مگر زنده پیلست جفت
 کمان برکشید و بزه بر نهاد
 ز دادار نیکی دهش کرد یاد

بکاموس بر تیرباران گرفت
 کمان را چو ایر بهاران گرفت
 چو کاموس دست و گشادش بدید
 بزیر سپر کرد سر ناپدید
 بنیزه درآمد بکردار گرگ
 چو شیری برافراز پیلی سترگ
 چو آمد بنزدیک بدخواه اوی
 یکی نیزه زد بر کمرگاه اوی
 چو شد گیو جنبان بزین اندرون
 ازو دور شد نیزه‌ی آبگون
 سبک تیغ را برکشید از نیام
 خروشید و جوشید و برگفت نام
 به پیش سوار اندر آمد دژم
 بزد تیغ و شد نیزه‌ی او قلم
 ز قلب سپه طوس چون بنگرید
 نگه کرد و جنگ دلیران بدید
 بدانست کو مرد کاموس نیست
 چنو نیزه‌ور نیز جز طوس نیست
 خروشان بیامد ز قلب سپاه
 بیاری بر گیو شد کینه‌خواه
 عنان را پیچید کاموس تنگ
 میان دو گرد اندر آمد بجنگ
 ز تگ اسپ طوس دلاور بماند
 سپهد برو نام یزدان بخواند
 به نیزه پیاده به آوردگاه
 همی گشت با او پیش سپاه
 دو گرد گرانمایه و یک سوار
 کشانی نشد سیر زان کارزار
 برین گونه تا تیره شد جای هور
 همی بود بر دشت هر گونه شور
 چو شد دشت بر گونه‌ی آبنوس
 پراکنده گشتند کاموس و طوس
 سوی خیمه رفتند هر دو گروه
 یکی سوی دشت و دگر سوی کوه

چو گردون تهی شد ز خورشید و ماه
 طلایه برون شد ز هر دو سپاه
 ازان دیده گه دیده، بگشاد لب
 که شد دشت پر خاک و تاریک شب
 پر از گفتگویست هامون و راغ
 میان یلان نیز چندین چراغ
 همانا که آمد گو پیلتن
 دمان و ز زابل یکی انجمن
 چو بشنید گودرز کشواد تفت

شب تیره از کوه خارا برفت
پدید آمد آن ازدهافش درفش
شب تیره گون کرد گیتی بنفش
چو گودرز روی تهمتن بدید
شد از آب دیده رخس ناپدید
پیاده شد از اسپ و رستم همان
پیاده بیامد چو باد دمان
گرفتند مر یکدگر را کنار
ز هر دو برآمد خروشی بزار
ازان نامدارن گودرزبان
که از کینه جستن سرآمد زمان
بدو گفت گودرز کای پهلوان
هشیوار و جنگی و روشن روان
همی تاج و گاه از تو گیرد فروغ
سخن هرچ گویی نباشد دروغ
تو ایرانیان را ز مام و پدر
بهی هم ز گنج و ز تخت و گهر
چنانیم بی تو چو ماهی بخاک
بتنگ اندرون سر تن اندر هلاک
چو دیدم کنون خوب چهر ترا
همین پرسش گرم و مهر ترا
مرا سوگ آن ارجمندان نماند
بیخت تو جز روی خندان نماند
بدو گفت رستم که دل شاد دار
ز غمهای گیتی سر آزاد دار
که گیتی سراسر فریبست و بند
گهی سودمندی و گاهی گزند
یکی را بیستر یکی را بچنگ
یکی را بنام و یکی را بننگ
همی رفت باید کزین چاره نیست
مرا نیز از مرگ پتیاره نیست
روان تو از درد بی درد باد
همه رفتن ما بورد باد
ازان پس چو آگاه شد طوس و گيو
ز ایران نبرده سواران نيو
که رستم به کوه هماون رسید
مر او را جهان دیده گودرز دید
برفتند چون باد لشکر ز جای
خروش آمد و ناله ی کرنای
چو آمد درفش تهمتن پدید
شب تیره لشکر برستم رسید
سپاه و سپهبد پیاده شدند
میان بسته و دلکشاده شدند
خروشی برآمد ز لشکر بدر

ازان کشتگان زیر خاک نبرد
 دل رستم از درد ایشان بخت
 بکینه بنوی میان را ببست
 بنالید ازان پس بدرد سپاه
 چو آگه شد از کار آوردگاه
 بسی پندها داد و گفت ای سران
 بپیش آمد امروز رزمی گران
 چنین است آغاز و فرجام جنگ
 یکی تاج یابد یکی گور تنگ
 سراپرده زد گرد گیتی فروز
 پس پشت او لشکر نیمروز
 بکوه اندرون خیمه‌ها ساختند
 درفش سپهید برافراختند
 نشست از بر تخت بر پیلتن
 بزرگان لشکر شدند انجمن
 ز یک دست بنشست گودرز و گویو
 بدست دگر طوس و گردان نیو
 فروزان یکی شمع بنهاد پیش
 سخن رفت هر گونه بر کم و بیش
 ز کار بزرگان و جنگ سپاه
 ز رخشنده خورشید و گردنده ماه
 فراوان ازان لشکر بی‌شمار
 بگفتند با مهتر نامدار
 ز کاموس و شنگل ز خاقان چین
 ز منشور جنگی و مردان کین
 ز کاموس خود جای گفتار نیست
 که ما را بدو راه دیدار نیست
 درختیست بارش همه گرز و تیغ
 نترسد اگر سنگ بارد ز میغ
 ز پیلان جنگی ندارد گریز
 سرش پر ز کینست و دل پر ستیز
 ازین کوه تا پیش دریای شهد
 درفش و سپاهست و پیلان و مهد
 اگر سوی ما پهلوان سپاه
 نکردی گذر کار گشتی تباه
 سپاس از خداوند پیروزگر
 ک او آورد رنج و سختی بسر
 تن ما بتو زنده شد بی‌گمان
 نبه هیچ کس را امید زمان
 ازان کشتگان یک زمان پهلوان
 همی بود گریان و تیره‌روان
 ازان پس چنین گفت کز چرخ ماه
 برو تا سر تیره خاک سپاه
 نبینی مگر گرم و تیمار و رنج

برینست رسم سرای سپنج
گرافست کردار گردان سپهر
گهی زهر و جنگست و گه نوش و مهر
اگر کشته گر مرده هم بگذریم
سزد گر بچون و چرا ننگریم
چنان رفت باید که آید زمان
مشو تیز با گردش آسمان
جهاندار پیروزگر یار باد
سر بخت دشمن نگوینسار باد
ازین پس همه کینه باز آوریم
جهان را بایران نیاز آوریم
بزرگان همه خواندند آفرین
که بی تو مبادا زمان و زمین
همیشه بدی نامبردار و شاد
در شاه پیروز بی تو مباد

چو از کوه بفروخت گیتی فروز
دو زلف شب تیره بگرفت روز
ازان چادر قیر بیرون کشید
بدندان لب ماه در خون کشید
تیره برآمد ز هر دو سرای
برفتند گردان لشکر ز جای
سپهدار هومان به پیش سپاه
بیامد همی کرد هر سو نگاه
که ایرانیان را که یار آمدست
که خرگاه و خیمه بکار آمدست
ز پیروزه دیبا سراپرده دید
فراوان بگرد اندرش پرده دید
درفش و سنان سپهد بیپیش
همان گردش اختر بد بیپیش
سراپرده‌ای دید دیگر سیاه
درفشی درفشان بکردار ماه
فریرز کاوس با پیل و کوس
فراوان زده خیمه نزدیک طوس
بیامد پر از غم بیپیران بگفت
که شد روز با رنج بسیار جفت
کز ایران ده و دار و بانگ خروش
فراوان ز هر شب فزون بود دوش
بتنها برفتم ز خیمه پگاه
بلشکر بهر جای کردم نگاه
از ایران فراوان سپاه آمدست
بیاری برین رزمگاه آمدست
ز دیبا یکی سبز پرده‌سرای
یکی ازدهافش درفشی بیای

سپاهی بگرد اندرش زابلی
سپردار و با خنجر کابلی
گمانم که رستم ز نزدیک شاه
بیاری پیامد بدین رزمگاه
بدو گفت پیران که بد روزگار
اگر رستم آید بدین کارزار
نه کاموس ماند نه خاقان چین
نه شنگل نه گردان توران زمین
همرانگه ز لشکر گه اندر کشید
پیامد سپهدار را بنگرید
وزانجا دمان سوی کاموس شد
بنزدیک منشور و فرطوس شد
که شبگیر ز ایدر برقتم پگاه
بگشتم همه گرد ایران سپاه
بیاری فراوان سپاه آمدست
بسی کینه‌ور رزمخواه آمدست
گمانم که آن رستم پیلتن
که گفتم همی پیش این انجمن
برفت از در شاه ایران سپاه
بیاری پیامد بدین رزمگاه
بدو گفت کاموس کای پر خرد
دلت یکسر اندیشه‌ی بد برد
چنان دان که کیخسرو آمد بجنگ
مکن خیره دل را بدین کار تنگ
ز رستم چه رانی تو چندین سخن
ز زابلستان یاد چندین مکن
درفش مرا گر ببیند به چنگ
بدریای چین بر خروشد نهنگ
برو لشکر آرای و برکش سپاه
درفش اندر آور بوردگاه
چو من با سپاه اندر آیم بجنگ
نباید که باشد شما را درنگ
بینی تو پیکار مردان کنون
شده دشت یکسر چو دریای خون
دل پهلوان زان سخن شاد گشت
ز اندیشه‌ی رستم آزاد گشت
سپه را همه ترگ و جوشن بداد
همی کرد گفتار کاموس یاد
وزان جایگه پیش خاقان چین
پیامد بیوسید روی زمین
بدو گفت شاهانوشه بدی
روانرا بدیدار توشه بدی
بریدی یکی راه دشوار و دور
خریدی چنین رنج ما را بسور

بدین سام بزرگ افراسیاب
 گذشتی به کشتی ز دریای آب
 سپاه از تو دارد همی پشت راست
 چنان کن که از گوهر تو سزاست
 بیارای پیلان بزرگ و درای
 جهان پر کن از ناله‌ی کرنای
 من امروز جنگ آورم با سپاه
 تو با پیل و با کوس در قلبگاه
 نگه دار پشت سپاه مرا
 بابر اندر آور کلاه مرا
 چنین گفت کاموس جنگی بمن
 که تو پیش‌رو باش زین انجمن
 بسی سخت سوگندهای دراز
 بخورد و بر آهیخت گرز از فراز
 که امروز من جز بدین گرز جنگ
 نسازم و گر بارد از ابر سنگ
 چو بشنید خاقان بزد کرنای
 تو گفتی که کوه اندر آمد ز جای
 ز بانگ تیره زمین و سپهر
 بپوشید کوه و بیفگند مهر
 بفرمود تا مهد بر پشت پیل
 بیستند و شد روی گیتی چو نیل
 پیامد گرازان بقلب سپاه
 شد از گرد خورشید تابان سپاه
 خروشیدن زنگ و هندی درای
 همی دل برآورد گفتی ز جای
 ز بس تخت پیروزه بر پشت پیل
 درفشان بکردار دریای نیل
 بچشم اندرون روشنایی نماند
 همی باروان آشنایی نماند
 پر از گرد شد چشم و کام سپهر
 تو گفتی بقیر اندر اندود چهر
 چو خاقان پیامد بقلب سپاه
 بچرخ اندرون ماه گم کرد راه
 ز کاموس چون کوه شد میمنه
 کشیدند بر سوی هامون بنه
 سوی میسره نیز پیران برفت
 برادرش هومان و کلباد تفت
 چو رستم بدید آنک خاقان چه کرد
 بیاراست در قلب جای نبرد
 چنین گفت رستم که گردان سپهر
 ببینیم تا بر که گردد بمهر
 چگونه بود بخشش آسمان
 کرا زین بزرگان سرآید زمان

درنگی نبودم براه اندکی
دو منزل همی کرد رخشم یکی
کنون سم این بارگی کوفتست
ز راه دراز اندر آشوفتست
نیارم برو کرد نیرو بسی
شدن جنگ جویان به پیش کسی
یک امروز در جنگ یاری کنید
برین دشمنان کامگاری کنید
که گردان سپهر جهان یار ماست
مه و مهر گردون نگهدار ماست
بفرمود تا طوس بریست کوس
بیاراست لشکر چو چشم خروس
سپهبد بزد نای و رویینه خم
خروش آمد و ناله‌ی گاودم
بیاراست گودرز بر میمنه
فرستاد بر کوه خارا بنه
فریبرز کاوس بر میسره
جهان چون نیستان شده یکسره
بقلب اندرون طوس نوذر بیای
زمین شد پر از ناله‌ی کرنا
جهان شد بگرد اندرون ناپدید
کسی از یلان خویشتن را ندید
بشد پیلتن تا سر تیغ کوه
بدیدار خاقان و توران گروه
سپه دید چندانک دریای روم
ازیشان نمودی چو یک مهره موم
کشانی و شگنی و سقلاب و هند
چغانی و رومی و وهری و سند
جهانی شده سرخ و زرد و سیاه
دگرگونه جوشن دگرگون کلاه
زبانی دگرگون بهر گوشه‌ای
درفش نوآیین و نو توشه‌ای
ز پیلان و آرایش و تخت عاج
همان یاره و افسر و طوق و تاج
جهان بود یکسر چو باغ بهشت
بدیدار ایشان شده خوب زشت
بران کوه سر ماند رستم شگفت
بیر گشتن اندیشه اندر گرفت
که تا چون نماید بما چرخ مهر
چه بازی کند پیر گشته سپهر
فرود آمد از کوه و دل بد نکرد
گذر بر سپاه و سپهبد نکرد
همی گفت تا من کمر بسته‌ام
بیک جای یک سال ننشسته‌ام

فراوان سپه دیده‌ام پیش ازین
 ندانم که لشکر بود پیش ازین
 بفرمود تا برکشیدند کوس
 بجنگ اندر آمد سپهدار طوس
 ازان کوه سر سوی هامون کشید
 همی نیزه از کینه در خون کشید
 بیک نیمه از روز لشکر گذشت
 کشیدند صف بر دو فرسنگ دشت
 ز گرد سپه روشنایی نماند
 ز خورشید شب را جدایی نماند
 ز تیر و ز پیکان هوا تیره گشت
 همی آفتاب اندران خیره گشت
 خروش سواران و اسبان ز دشت
 ز بهرام و کیوان همی برگذشت
 ز جوش سواران و زخم تبر
 همی سنگ خارا برآورد پر
 همه تیغ و ساعد ز خون بود لعل
 خروشان دل خاک در زیر نعل
 دل مرد بددل گریزان ز تن
 دلیان ز خفتان بریده کفن
 برفتند ازان جای شیران نر
 عقاب دلاور برآورد پر
 نماند ایچ با روی خورشید رنگ
 بجوش آمده خاک بر کوه و سنگ
 بلشکر چنین گفت کاموس گرد
 که گر آسمان را بیاید سپرد
 همه تیغ و گرز و کمند آورید
 بایرانیان تنگ و بند آورید
 جهانجوی را دل بجنگ اندرست
 وگر نه سرش زیر سنگ اندرست

دلیری کجا نام او اشکبوس
 همی بر خورشید بر سان کوس
 بیامد که جوید ز ایران نبرد
 سر هم نبرد اندر آرد بگرد
 بشد تیز رهام با خود و گبر
 همی گرد رزم اندر آمد بابر
 برآویخت رهام با اشکبوس
 برآمد ز هر دو سپه بوق و کوس
 بران نامور تیرباران گرفت
 کمانش کمین سواران گرفت
 جهانجوی در زیر پولاد بود
 بختانش بر تیر چون باد بود
 نبد کارگر تیر بر گبر اوی

ازان تیزتر شد دل جنگجوی
بگرز گران دست برد اشکبوس
زمین آهنین شد سپهر ابنوس
برآهیخت رهام گرز گران
غمی شد ز پیکار دست سران
چو رهام گشت از کشانی ستوه
بیچید زو روی و شد سوی کوه
ز قلب سپاه اندر آشفت طوس
بزد اسپ کاید بر اشکبوس
تهمتن برآشفت و با طوس گفت
که رهام را جام پاده ست جفت
بمی در همی تیغ بازی کند
میان یلان سرفرازی کند
چرا شد کنون روی چون سندروس
سواری بود کمتر از اشکبوس
تو قلب سپه را بین بدار
من اکنون پیاده کنم کارزار
کمان بزه را بیاز و فگند
ببند کمر بر بزد تیر چند
خروشید کای مرد رزم آزمای
هم آورد آمد مشو باز جای
کشانی بخندید و خیره بماند
عنان را گران کرد و او را بخواند
بدو گفت خندان که نام تو چیست
تن بی سرت را که خواهد گریست
تهمتن چنین داد پاسخ که نام
چه پرسی کزین پس نبینی تو کام
مرا مادرم نام مرگ تو کرد
زمانه مرا پتک ترگ تو کرد
کشانی بدو گفت بی بارگی
بکشتن دهی سر بیکبارگی
تهمتن چنین داد پاسخ بدوی
که ای بیهده مرد پرخاشجوی
پیاده ندیدی که جنگ آورد
سر سرکشان زیر سنگ آورد
بشهر تو شیر و نهنگ و پلنگ
سوار اندر آیند هر سه بجنگ
هم اکنون ترا ای نبرده سوار
پیاده بیاموزمت کارزار
پیاده مرا زان فرستاد طوس
که تا اسپ بستانم از اشکبوس
کشانی پیاده شود همچو من
ز دو روی خندان شوند انجمن
پیاده به از چون تو پانصد سوار

بدین روز و این گردش کارزار
کشانی بدو گفت با تو سلیح
نبینم همی جز فسوس و مزیح
بدو گفت رستم که تیر و کمان
بین تا هم اکنون سراری زمان
چو نازش باسپ گرانمایه دید
کمان را بزه کرد و اندر کشید
یکی تیر زد بر بر اسپ اوی
که اسپ اندر آمد ز بالا بروی
بخندید رستم بواز گفت
که بنشین به پیش گرانمایه جفت
سزدگر بداری سریش درکنار
زمانی برآسایی از کارزار
کمان را بزه کرد زود اشکبوس
تنی لرز لرزان و رخ سندروس
برستم برآنکه بیارید تیر
تہمتن بدو گفت برخیره خیر
همی رنجه داری تن خویش را
دو بازوی و جان بدانیش را
تہمتن به بند کمر برد چنگ
گزین کرد یک چوبه تیر خدنگ
یکی تیر الماس پیکان چو آب
نهاده برو چار پر عقاب
کمان را بمالید رستم بچنگ
بشست اندر آورد تیر خدنگ
برو راست خم کرد و چپ کرد راست
خروش از خم چرخ چاچی بخاست
چو سوفارش آمد بپهنای گوش
ز شاخ گوزنان برآمد خروش
چو بوسید پیکان سرانگشت اوی
گذر کرد بر مهره‌ی پشت اوی
بزد بر بر و سینه‌ی اشکبوس
سپهر آن زمان دست او داد بوس
قضا گفت گیر و قدر گفت ده
فلک گفت احسنت و مه گفت زه
کشانی هم اندر زمان جان بداد
چنان شد که گفتی ز مادر نژاد
نظاره بریشان دو رویه سپاه
که دارند پیکار گردان نگاه
نگه کرد کاموس و خاقان چین
بران برز و بالا و آن زور و کین
چو برگشت رستم هم اندر زمان
سواری فرستاد خاقان دمان
کران نامور تیر بیرون کشید

همه تیر تا پر پر از خون کشید
همه لشکر آن تیر برداشتند
سراسر همه نیزه پنداشتند
چو خاقان بدان پر و پیکان تیر
نگه کرد برنا دلش گشت پیر
بپیران چنین گفت کین مرد کیست
ز گردان ایران ورا نام چیست
تو گفتی که لختی فرومایه‌اند
ز گردنکشان کمترین پایه‌اند
کنون نیزه با تیر ایشان یکیست
دل شیر در جنگشان اندکیست
همی خوار کردی سراسر سخن
جز آن بد که گفتی ز سر تا به بن
بدو گفت پیران کز ایران سپاه
ندانم کسی را بدین پایگاه
کجا تیر او بگذرد بر درخت
ندانم چه دارد بدل شوربخت
از ایرانیان گیو و طوس‌اند مرد
که با فر و برزند روز نبرد
برادرم هومان بسی پیش طوس
جهان کرد بر گونه‌ی آبنوس
بایران ندانم که این مرد کیست
بدین لشکر او را هم آورد کیست
شوم بازپرسم ز پرده‌سرای
بیارند ناکام نامش بجای

بیامد پر اندیشه و روی زرد
پرسید زان نامداران مرد
بپیران چنین گفت هومان گرد
که دشمن ندارد خردمند خرد
بزرگان ایران گشاده‌دلند
تو گویی که آهن همی بگسلند
کنون تا بیامد از ایران سپاه
همی برخروشند زان رزمگاه
بدو گفت پیران که هر چند یار
بیاید بر طوس از ایران سوار
چو رستم نباشد مرا باک نیست
ز گرگین و بیژن دلم چاک نیست
سپه را دو رزم گرانست پیش
بجویند هر کس بدین نام خویش
وزان جایگاه پیش کاموس رفت
بنزدیک منشور و فرطوس تفت
چنین گفت کامروز رزمی بزرگ
برفت و پدید آمد از میش گرگ

بینید تا چاره‌ی کار چیست
بران خستگی‌ها بر آزار چیست
چنین گفت کاموس کامروز جنگ
چنان بد که نام اندر آمد بنگ
برزم اندرون کشته شد اشکیوس
وزو شادمان شد دل گیو و طوس
دلم زان پیاده به دو نیم شد
کزو لشکر ما پر از بیم شد
ببالای او بر زمین مرد نیست
بدین لشکر او را هم آورد نیست
کمانش تو دیدی و تیر ایدرست
بزور او ز پیل زیان برترست
همانا که آن سگری جنگجوی
که چندین همی برشمردی ازوی
پیاده بدین رزمگاه آمدست
بیاری ایران سپاه آمدست
بدو گفت پیران که او دیگرست
سواری سرافراز و کنداورست
بترسید پس مرد بیدار دل
کجا بسته بود اندران کار دل
ز پیران پرسید کان شیر مرد
چگونه خرامد بدشت نبرد
ز بازو و برزش چه داری نشان
چه گوید بورد با سرکشان
چگونست مردی و دیدار اوی
چگونه شوم من بپیکار اوی
گرا یدونک اویست کامد ز راه
مرا رفت باید بوردگاه
بدو گفت پیران که این خود مباد
که او آید ایدر کند رزم یاد
یکی مرد بینی چو سرو سهی
بدیدار با زیب و با فرهی
بسا رزمگاه‌ها که افراسیاب
ازو گشت پیچان و دیده پرآب
یکی رزمسازست و خسروپرست
نخست او برد سوی شمشیر دست
بکین سیاوش کند کارزار
کجا او بیورددش اندر کنار
ز مردان کنند آزمایش بسی
سلیح ورا برنتابد کسی
نه برگیرد از جای گرزش نهنگ
اگر بفگند بر زمین روز جنگ
زهی بر کمانش بر از چرم شیر
یکی تیر و پیکان او ده ستیر

برزم اندر آید بپوشد زره
 یکی جوشن از بر ببندد گره
 یکی جامه دارد ز چرم پلنگ
 بپوشد بر و اندر آید بجنگ
 همی نام بیرریان خواندش
 ز خفتان و جوشن فزون داندش
 نسوزد در آتش نه از آب تر
 شود چون بپوشد برآیدش پر
 یکی رخس دارد بزیر اندرون
 تو گفתי روان شد که بیستون
 همی آتش افروزد از خاک و سنگ
 نیارآمد از بانگ هنگام جنگ
 ابا این شگفتی بروز نبرد
 سزد گر نداری تو او را بمرد
 چو بشنید کاموس بسیار هوش
 بپیران سپرد آن زمان چشم و گوش
 همانا خوش آمدش گفتار اوی
 برافروخت زان کار بازار اوی
 بپیران چنین گفت کای پهلوان
 تو بیدار دل باش و روشن روان
 ببین تا چه خواهی ز سوگند سخت
 که خوردند شاهان بیدار بخت
 خورم من فزون زان کنون پیش تو
 که روشن شود زان دل و کیش تو
 که زین را نبردارم از پشت بور
 بنیروی یزدان کیوان و هور
 مگر بخت و رای تو روشن کنم
 بریشان جهان چشم سوزن کنم
 بسی آفرین خواند پیران بدوی
 که ای شاه بینادل و راست گوی
 بدین شاخ و این یال و بازوی و کفت
 هنرمند باشی ندارم شگفت
 بکام تو گردد همه کار ما
 نماندست بسیار پیکار ما
 وزان جایگاه گرد لشکر بگشت
 بهر خیمه و پرده ای برگذشت
 بگفت این سخن پیش خاقان چین
 همی گفت با هر کسی همچنین

ز خورشید چون شد جهان لعل فام
 شب تیره بر چرخ بگذاشت گام
 دلیران لشکر شدند انجمن
 که بودند دانا و شمشیرزن
 بخرگاه خاقان چین آمدند

همه دل پر از رزم و کین آمدند
 چو کاموس اسپ افکن شیر مرد
 چو منشور و فرطوس مرد نبرد
 شمیران شگنی و شنگل ز هند
 ز سقلاب چون کندر وشاه سند
 همی رای زد رزم را هر کسی
 از ایران سخن گفت هر کس بسی
 ازان پس بران رایشان شد درست
 که یکسر بخون دست بایست شست
 برفتند هر کس برام خویش
 بختند در خیمه با کام خویش
 چو باریک و خمیده شد پشت ماه
 ز تاریک زلف شبان سیاه
 بنزدیک خورشید چون شد درست
 برآمد پر از آب رخ را بشست
 سپاه دو کشور برآمد بجوش
 بچرخ بلند اندر آمد خروش
 چنین گفت خاقان که امروز جنگ
 نباید که چون دی بود با درنگ
 گمان برد باید که پیران نبود
 نه بی او نشاید نبرد آزمود
 همه همگنان رزمساز آمدیم
 بیاری ز راه دراز آمدیم
 گر امروز چون دی درنگ آوریم
 همه نام را زیر ننگ آوریم
 و دیگر که فردا ز افراسیاب
 سپاس اندر آرام جوییم و خواب
 یکی رزم باید همه همگروه
 شدن پیش لشکر بکردار کوه
 ز من هدیه و برده‌ی زابلی
 بیابید با شاره‌ی کابلی
 ز ده کشور ایدر سرافراز هست
 بخواب و به خوردن نباید نشست
 بزرگان ز هر جای برخاستند
 بخاقان چین خواهش آراستند
 که بر لشکر امروز فرمان تراست
 همه کشور چین و توران تراست
 یک امروز بنگر بدین رزمگاه
 که شمشیر بارد ز ابر سیاه
 وزین روی رستم بایرانیان
 چنین گفت کاکنون سرآمد زمان
 اگر کشته شد زین سپاه اندکی
 نشد بیش و کم از دو سیصد یکی
 چنین یکسره دل مدارید تنگ

نخواهم تن زنده بی نام و ننگ
همه لشکر ترک از اشکیوس
برفتند رخساره چون سندروس
کنون یکسره دل پر از کین کنید
بروهای جنگی پر از چین کنید
که من رخس را بستم امروز نعل
بخون کرد خواهم سر تیغ لعل
بسازید کامروز روز نوست
زمین سربسر گنج کیخسروست
میان را ببندید کز کارزار
همه تاج یابید با گوشوار
بزرگان برو خواندند آفرین
که از تو فروزد کلاه و نگین
بپوشید رستم سلیح نبرد
بوردگه رفت با داروبرد
زره زیر بد جوشن اندر میان
ازان پس بپوشید ببریان
گرانمایه مغفر بسر بر نهاد
همی کرد بدخواهش از مرگ یاد
بنیروی یزدان میان را ببست
نشست از بر رخس چون پیل مست
ز بالای او آسمان خیره گشت
زمین از پی رخس او تیره گشت

برآمد ز هر دو سپه بوق و کوس
زمین آهنین شد سپهر آبنوس
جهان لرز لرزان شد و دشت و کوه
زمین شد ز نعل ستوران ستوه
وزین روی کاموس بر میمنه
پس پشت او ژنده پیل و بنه
ابر میسره لشکر آرای هند
زره دار با تیغ و هندی پرند
بقلب اندرون جای خاقان چین
شده آسمان تار و جنبان زمین
وزین رو فریبرز بر میسره
چو خورشید تابان ز برج بره
سوی میمنه پور کشواد بود
که کتفش همه زیر پولاد بود
بقلب اندرون طوس نوذر بپای
به پیش سپه کوس با کرنای
همی دود آتش برآمد ز آب
نبیند چنین رزم جنگی بخواب
برآمد ز هر سوی لشکر خروش
همی پیل را زان بدرید گوش

نخستین که آمد میان دو صف
ز خون جگر بر لب آورده کف
سپهد سرافراز کاموس بود
که با لشکر و پیل و با کوس بود
همی برخروشید چون پیل مست
یکی گرزهی گام پیکر بدست
که آن جنگجوی پیاده کجاست
که از نامداران چنین رزم خواست
کنون گر بیاید بوردگاه
تهی ماند از تیر او جایگاه
ورا دیده بودند گردان نیو
چو طوس سرافراز و رهام و گئو
کسی را نیامد همی رزم رای
ز گردان ایران تهی ماند جای
که با او کسی را نبند تاو جنگ
دلیران چو آهو و او چون پلنگ
یکی زابلی بود الوای نام
سبک تیغ کین برکشید از نیام
کجا نیزه‌ی رستم او داشتی
پس پشت او هیچ نگذاشتی
بسی رنج برده بکار عنان
بیاموخته گرز و تیر و سنان
برنج و بسختی جگر سوخته
ز رستم هنرها بیاموخته
بدو گفت رستم که بیدار باش
بورد این ترک هشیار باش
مشو غرق ز آب هنرهای خویش
نگهدار بر جایگاه پای خویش
چو قطره بر ژرف دریا بری
بدیوانگی ماند این داوری
شد الوای آهنگ کاموس کرد
که جوید بورد با او نبرد
نهادند آوردگاهی بزرگ
کشانی بیامد بکردار گرگ
بزد نیزه و برگرفتش ز زین
بینداخت آسان بروی زمین
عنان را گران کرد و او را بنعل
همی کوفت تا خاک او کرد لعل

تهمتن ز الوای شد دردمند
ز فتراک بگشاد پیچان کمند
چو آهنگ جنگ سران داشتی
کمندی و گرژی گران داشتی
بیامد بغرید چون پیل مست

کمندی ببازو و گری بدست
بدو گفت کاموس چندین مدم
بنیروی این رشته‌ی شصت خم
چنین پاسخ آورد رستم که شیر
چو نخچیر بیند بغرد دلیر
نخستین برین کینه بستی کمر
ز ایران بکشتی یکی نامور
کنون رشته خوانی کمند مرا
ببینی همی تنگ و بند مرا
زمانه ترا از کشانی براند
چو ایدر بدت خاک جایت نماند
برانگیخت کاموس اسپ نبرد
هم آورد را دید با دارو برد
بینداخت تیغ پرند آورش
همی خواست از تن بریدن سرش
سر تیغ بر گردن رخس خورد
ببرید بر گستوان نبرد
تن رخس را زان نیامد گزند
گو پیلتن حلقه کرد آن کمند
بینداخت و افگندش اندر میان
برانگیخت از جای پیل ژیان
بزین اندر آورد و کردش دوال
عقاب‌ی شده رخس با پر و بال
سوار از دلیری بیفشارد ران
گران شد رکیب و سبک شد عنان
همی خواست کان خم خام کمند
بنیرو ز هم بگسلاند ز بند
شد از هوش کاموس و نگسست خام
گو پیلتن رخس را کرد رام
عنان را بیچید و او را ز زین
نگون اندر آورد و زد بر زمین
بیامد بیستش بخم کمند
بدو گفت کاکنون شدی بی‌گزند
ز تو تنبل و جادوی دور گشت
روانت بر دیو مزدور گشت
سرآمد بتو بر همه روز کین
نبینی زمین کشانی و چین
گمان تو آن بد که هنگام جنگ
کسی چون تو نگرفت خنجر بچنگ
مبادا که کین آورد سرفراز
که بس زود بیند نشیب و فراز
دو دست از پس پشت پستش چو سنگ
بخم کمند اندر آورد چنگ
بیامد خرامان بایران سپاه

بزیر کش اندر تن کینه‌خواه
بگردان چنین گفت کین رزمجوی
ز بس زور و کین اندر آمد بروی
چنین است رسم سرای فریب
گاهی در فراز و گاهی در نشیب
بایران همی شد که ویران کند
کنام پلنگان و شیران کند
به زابلستان و به کابلستان
نه ایوان بود نیز و نه گلستان
نپندازد از دست گوپال را
مگر گم کند رستم زال را
کفن شد کتون مغفر و جوشنش
ز خاک افسر و گرد پیراهنش
شما را بکشتن چگونست رای
که شد کار کاموس جنگی ز پای
بیفگند بر خاک پیش سران
ز لشکر برفتند کنداوران
تنش را بشمشیر کردند چاک
بخون غرقه شد زیر او سنگ و خاک
بمردی نباید شد اندر گمان
که بر تو درازست دست زمان
بپایان شد این رزم کاموس گرد
همی شد که جان آورد جان ببرد

داستان خاقان چین

کنون ای خردمند روشن‌روان
بجز نام یزدان مگردان زبان
که اویست بر نیک و بد رهنمای
وزویست گردون گردان بجای
همی بگذرد بر تو ایام تو
سرایای جزین باشد آرام تو
چو باشی بدین گفته همداستان
که دهقان همی گوید از باستان
ازان پس خبر شد بخاقان چین
که شد کشته کاموس بر دشت کین
کشانی و شگنی و گردان بلخ
ز کاموس‌شان تیره شد روز و تلخ
همه یک بدیگر نهادند روی
که این پره‌نر مرد پرخاشجوی
چه مردست و این مرد را نام چیست
همورد او در جهان مرد کیست
چنین گفت هومان به پیران شیر
که امروز شد جانم از رزم سیر
دلیران ما چون فرازند چنگ
که شد کشته کاموس جنگی بجنگ
بگیتی چنو نامداری نبود
وزو پیلتن تر سواری نبود
چو کاموس گو را بخم کمند
بوردگه بر توان کرد بند
سزد گر سر پیل را روز کین
بگیرد برآرد زند بر زمین
سپه سربسر پیش خاقان شدند
ز کاموس با درد و گریان شدند
که آغاز و فرجام این رزمگاه
شنیدی و دیدی بنزد سپاه
کنون چاره‌ی کار ما بازجوی
بتنها تن خویش و کس را مگوی
بلشکر نگه کن ز کارآگاهان
کسی کو سخن باز جوید نهان
ببیند که این شیر دل مرد کیست
وزین لشکر او را هم آورد کیست
از آن پس همه تن بکشتن دهیم
بوردگه بر سر و تن نهیم
بپیران چنین گفت خاقان چین
که خود درد ازینست و تیمار ازین
که تا کیست زان لشکر برگزند
کجا پیل گیرد بخم کمند

ابا آنک از مرگ خود چاره نیست
ره خواهش و پرسش و یاره نیست
ز مادر همه مرگ را زاده‌ایم
بناکام گردن بدو داده‌ایم
کس از گردش آسمان نگذرد
وگر بر زمین پیل را بشکرد
شما دل مدارید ازو مستمند
کجا کشته شد زیر خم کمند
مرا نرا که کاموس ازو شد هلاک
ببند کمند اندر آرم بخاک
همه شهر ایران کنم رود آب
بکام دل خسرو افراسیاب
ز لشکر بسی نامور گرد کرد
ز خنجرگزاران و مردان مرد
چنین گفت کین مرد جنگی بتیر
سوار کمندافکن و گردگیر
نگه کرد باید که جایش کجاست
بگرد چپ لشکر و دست راست
هم از شهر پرسد هم از نام او
ازانپس بسازیم فرجام او
سواری سرافراز و خسروپرست
بیامد بیر زد برین کار دست
که چنگش بدش نام و جوینده بود
دلیر و به هر کار پوینده بود
بخاقان چنین گفت کای سرفراز
جهان را بمهر تو بادا نیاز
گر او شیر جنگیست بیجان کنم
بدانگه که سر سوی ایران کنم
بتنها تن خویش جنگ‌آورم
همه نام او زیر ننگ آورم
ازو کین کاموس جویم نخست
پس از مرگ نامش بیارم درست
برو آفرین کرد خاقان چین
بپیشش ببوسید چنگش زمین
بدو گفت ار این کینه بازآوری
سوی من سر بی‌نیاز آوری
ببخشمت چندان گهرها ز گنج
کزان پس نباید کشیدنت رنج
ازان دشت چنگش برانگیخت اسپ
همی رفت برسان آذرگشسپ
چو نزدیک ایرانیان شد بچنگ
ز ترکش برآورد تیر خدنگ
چنین گفت کین جای جنگ منست
سر نامداران بچنگ منست

کجا رفت آن مرد کاموس گیر
که گاهی کمند افگند گاه تیر
کنون گر بیاید بوردگاه
نمانم که ماند بنزد سپاه
بجنبید با گرز رستم ز جای
همانگه برخش اندر آورد پای
منم گفت شیراوژن و گردگیر
که گاهی کمند افگند گاه تیر
هم اکنون ترا همچو کاموس گرد
بدیده همی خاک باید سپرد
بدو گفت چنگش که نام تو چیست
نژادت کدامست و کام تو چیست
بدان تا بدانم که روز نبرد
کرا ریختم خون چو برخاست گرد
بدو گفت رستم که ای شوربخت
که هرگز مبادا گل آن درخت
کجا چون تو در باغ بار آورد
چو تو میوه اندر شمار آورد
سر نیزه و نام من مرگ تست
سرت را بیاورد ز تن دست شست
بیامد همانگاه چنگش چو باد
دو زاغ کمان را بزه بر نهاد
کمان جفا پیشه چون ابر بود
هم آورد با جوشن و گبر بود
سپر بر سر آورد رستم چو دید
که تیرش زره را بخواهد برید
بدو گفت باش ای سوار دلیر
که اکنون سرت گردد از رزم سیر
نگه کرد چنگش بران پیلتن
بیالای سرو سهی بر چمن
بد آن اسپ در زیر یک لخت کوه
نیامد همی از کشیدن ستوه
بدل گفت چنگش که اکنون گریز
به از تن خویش کردن ستیز
برانگیخت آن بارکش را ز جای
سوی لشکر خویشتن کرد رای
بکردار آتش دلاور سوار
برانگیخت رخس از پس نامدار
همانگاه رستم رسید اندروی
همه دشت زیشان پر از گفت و گوی
دم اسپ ناپاک چنگش گرفت
دو لشکر بدو مانده اندر شگفت
زمانی همی داشت تا شد غمی
ز بالا بزد خویشتن بر زمی

بیفتاد زو ترگ و زنهار خواست
تهمتن ورا کرد با خاک راست
همانگاه کردش سر از تن جدا
همه کام و اندیشه شد بی‌نوار
همه نامداران ایران زمین
گرفتند بر پهلوان آفرین
همی بود رستم میان دو صف
گرفته یکی خشت رخشان بکف
وزان روی خاقان غمی گشت سخت
برآشفته با گردش چرخ و بخت

بهومان چنین گفت خاقان چین
که تنگست بر ما زمان و زمین
مران نامور پهلوان را تو نام
شوی بازجویی فرستی پیام
بدو گفت هومان که سندان نیم
برزم اندرون پیل دندان نیم
بگیتی چو کاموس جنگی نبود
چنو رزم‌خواه و درنگی نبود
بخم کمندش گرفت این سوار
تو این گرد را خوار مایه مدار
شوم تا چه خواهد جهان آفرین
که پیروز گردد بدین دشت کین
بخیمه درآمد بکردار باد
یکی ترگ دیگر بسر برنهاد
درفشی دگر جست و اسپه دگر
دگرگونه جوشن دگرگون سپر
بیامد چو نزدیک رستم رسید
همی بود تا یال و شاخش بدید
برستم چنین گفت کای نامدار
کمندا فگن و گرد و جنگی سوار
بیزدان که بیزارم از تاج و گاه
که چون تو ندیدم یکی رزم‌خواه
ز تو بگذرد زین سپاه بزرگ
نبینم همی نامداری سترگ
دلیری که چندین بجوید نبرد
برآرد همی از دل شیر گرد
ز شهر و نژاد و ز آرام خویش
سخن گوی و از تخمه و نام خویش
جز از تو کسی را ز ایران سپاه
ندیدم که دارد دل رزمگاه
مرا مهربانیست بر مرد جنگ
بویژه که دارد نهاد پلنگ
کنون گر بگویی مرا نام خویش

برو بوم و پیوند و آرام خویش
 سپاسی برین کار بر من نهی
 کز اندیشه گردد دل من تهی
 بدو گفت رستم که چندین سخن
 که گفتی و افگندی از مهر بن
 چرا تو نگویی مرا نام خویش
 بر و کشور و بوم و آرام خویش
 چرا آمدستی بنزدیک من
 بنرمی و چربی و چندین سخن
 اگر آشتی جست خواهی همی
 بکوشی که این کینه گاهی همی
 نگه کن که خون سیاوش که ریخت
 چنین آتش کین بما بر که بیخت
 همان خون پرمایه گودرزیان
 که بفزود چندین زیان بر زیان
 بزرگان کجا با سیاوش بدند
 نجستند پیکار و خامش بدند
 گنهکار خون سر بیگناه
 نگر تا که یابی ز توران سپاه
 ز مردان و اسپان آراسته
 کز ایران بیاورد با خواسته
 چو یکسر سوی ما فرستید باز
 من از جنگ ترکان شوم بی نیاز
 ازان پس همه نیکخواه منید
 سراسر بر آیین و راه منید
 نیازم بکین و نجویم نبرد
 نیارم سر سرکشان زیر گرد
 وزان پس بگویم بکیخسرو این
 بشویم دل و مغزش از درد و کین
 بتو بر شمارم کنون نامشان
 که مه نامشان باد و مه کامشان
 سر کین ز گرسیوز آمد نخست
 که درد دل و رنج ایران بجست
 کسی را که دانی تو از تخم کور
 که بر خیره این آب کردند شور
 گروی زره و آنک از وی بزاد
 نژادی که هرگز مباد آن نژاد
 ستم بر سیاوش ازیشان رسید
 که زو آمد این بند بد را کلید
 کسی کو دل و مغز افراسیاب
 تبه کرد و خون راند برسان آب
 و دیگر کسی را کز ایرانیان
 بند کین و بست اندرین کین میان
 بزرگان که از تخمهی ویسه اند

دو رویند و با هر کسی پیسه‌اند
چو هومان و لهاک و فرشیدورد
چو کلباد و نستیهن آن شوخ مرد
اگر این که گفتم بجای آورید
سر کینه جستن بیای آورید
ببندم در کینه بر کشورت
بجوشن نپوشید باید برت
و گر جز بدین گونه گویی سخن
کنم تازه پیکار و کین کهن
که خوکرده‌ی جنگ توران منم
یکی نامداری از ایران منم
بسی سر جدا کرده دارم ز تن
که جز کام شیران نبودش کفن
مرا آزمودی بدین رزمگاه
همینست رسم و همینست راه
ازین گونه هرگز نگفتم سخن
بجز کین نجستم ز سر تا به بن
کنون هرچ گفتم ترا گوش دار
سخنهای خوب اندر آغوش دار
چو بشنید هومان بترسید سخت
بلرزید برسان برگ درخت
کزان گونه گفتار رستم شنید
همه کینه از دوده‌ی خویش دید
چنین پاسخ آورد هومان بدوی
که ای شیر دل مرد پرخاشجوی
بدین زور و این برز و بالای تو
سر تخت ایران سزد جای تو
نباشی جز از پهلوانی بزرگ
وگر نامداری ز ایران سترگ
بپرسیدی از گوهر و نام من
بدل دیگر آمد ترا کام من
مرا کوه گوشه‌ست نام ای دلیر
پدر بوسپاسست مردی چو شیر
من از وهر با این سپاه آمدم
سپاهی بدین رزمگاه آمدم
ازان باز جویم همی نام تو
که پیدا کنم در جهان کام تو
کنون گر بگویی مرا نام خویش
شوم شاد دل سوی آرام خویش
همه هرچ گفتی بدین رزمگاه
یکایک بگویم به پیش سپاه
همان پیش منشور و خاقان چین
بزرگان و گردان توران زمین
بدو گفت رستم که نامم مجوی

ز من هرچ دیدی بدیشان بگوی
ز پیران مرا دل بسوزد همی
ز مهرش روان بر فروزد همی
ز خون سیاوش جگر خسته اوست
ز ترکان کنون راد و آهسته اوست
سوی من فرستش هم اکنون دمان
بینیم تا بر چه گردد زمان
بدو گفت هومان که ای سرفراز
بیدار پیرانت آمد نیاز
چه دانی تو پیران و کلباد را
گروی زره را و پولاد را
بدو گفت چندین چه پیچی سخن
سر آب را سوی بالا مکن
نبینی که پیکار چندین سپاه
بدویست و زو آمد این رزمگاه

بشد تیز هومان هم اندر زمان
شده گونه از روی و آمد دمان
بپیران چنین گفت کای نیک بخت
بد افتاد ما را ازین کار سخت
که این شیردل رستم زابلیست
برین لشکر اکنون بیاید گریست
که هرگز نتابند با او بجنگ
بخشکی پلنگ و بدریا نهنگ
سخن گفت و بشنید پاسخ بسی
همی یاد کرد از بد هر کسی
نخست ای برادر مرا نام برد
ز کین سیاوش بسی بر شمرد
ز کار گذشته بسی کرد یاد
ز پیران و گردان ویسه نژاد
ز بهرام وز تخم گودرزیان
ز هر کس که آمد بریشان زیان
بجز بر تو بر کس ندیدمش مهر
فراوان سخن گفت و نگشاد چهر
ازین لشکر اکنون ترا خواستست
ندانم که بر دل چه آراستست
برو تا بینیش نیزه بدست
تو گویی که بر کوه دارد نشست
ابا جوشن و ترگ و بیر بیان
بزیر اندرون ژنده پیلی ژیان
بینی که من زین نجستم دروغ
همی گیرد آتش ز تیغش فروغ
ترا تا نبیند نجنبند ز جای
ز بهر تو ماندست زان سان بپای

چو بینیش با او سخن نرم گوی
برهنه مکن تیغ و منمای روی
بدو گفت پیران که ای رزمساز
بترسم که روز بد آید فراز
گر ایدونک این تیغ زن رستمست
بدین دشت ما را گه ماتمست
بر آتش بسوزد بر و بوم ما
ندانم چه کرد اختر شوم ما
بشد پیش خاقان پر از آب چشم
جگر خسته و دل پر از درد و خشم
بدو گفت کای شاه تندی مکن
که اکنون دگرگونه گشت این سخن
چو کاموس گو را سرآمد زمان
همانگاه برد این دل من گمان
که این بارهی آهین رستمست
که خام کمندش خم اندر خمست
گر افراسیاب آید اکنون چو آب
نبینند جز سهم او را بخواب
ازو دیو سیر اید اندر نبرد
چه یک مرد با او چه یک دشت مرد
بزابلستان چند پرمایه بود
سیاوش را آن زمان دایه بود
پدروار با درد جنگ آورد
جهان بر جهاندار تنگ آورد
شوم بنگرم تا چه خواهد همی
که از غم روانم بکاهد همی
بدو گفت خاقان برو پیش اوی
چنانچون ببايد سخن نرم گوی
اگر آشتی خواهد و دستگاه
چه باید برین دشت رنج سپاه
بسی هدیه بپذیر و پس باز گرد
سزد گر نجویم چندین نبرد
وگر زیر چرم پلنگ اندرست
همانا که رایش بجنگ اندرست
همه یکسره نیز جنگ آوریم
برو دشت پیکار تنگ آوریم
همه پشت را سوی یزدان کنیم
بنیروی او رزم شیران کنیم
هم او را تن از آهن و روی نیست
جز از خون وز گوشت وز موی نیست
نه اندر هوا باشد او را نبرد
دلت را چه سوزی بتیمار و درد
چنان دان که گر سنگ و آهن خورد
همان تیر و ژوپین برو بگذرد

بهر مرد ازیشان ز ما سیصدست
درین رزمگه غم کشیدن بدست
همین زابلی نامبردار مرد
ز پیلی فزون نیست گاه نبرد
یکی پیلپازی نمایم بدوی
کزان پس نیارد سوی جنگ روی
همی رفت پیران پر از درد و بیم
شد از کار رستم دلش به دو نیم
بیامد بنزدیک ایران سپاه
خروشید کای مهتر رزم خواه
شنیدم کزین لشکر بی شمار
مرا یاد کردی بهنگام کار
خرامیدم از پیش آن انجمن
بدین انجمن تا چه خواهی ز من
بدو گفت رستم که نام تو چیست
بدین آمدن رای و کام تو چیست
چنین داد پاسخ که پیران منم
سپهدار این شیر گیران منم
ز هومان ویسه مرا خواستی
بخوبی زبان را بیاراستی
دلم تیز شد تا تو از مهتران
کدامی ز گردان جنگ آوران
بدو گفت من رستم زابلی
زره دار با خنجر کابلی
چو بشنید پیران ز پیش سپاه
بیامد بر رستم کینه خواه
بدو گفت رستم که ای پهلوان
درودت ز خورشید روشن روان
هم از مادرش دخت افراسیاب
که مهر تو بیند همیشه بخواب
بدو گفت پیران که ای پیلتن
درودت ز یزدان و از انجمن
ز نیکی دهش آفرین بر تو باد
فلک را گذر بر نگین تو باد
ز یزدان سپاس و بدویم پناه
که دیدم ترا زنده بر جایگاه
زواره فرامرز و زال سوار
که او ماند از خسروان یادگار
درستند و شادان دل و سرفراز
کزیشان مبادا جهان بی نیاز
بگویم ترا گر نداری گران
گله کردن کهتر از مهتران
بکشتم درختی بباغ اندرون
که بارش کیست آمد و برگ خون

ز دیده همی آب دادم برنج
بدو بد مرا زندگانی و گنج
مرا زو همه رنج بهر آمدست
کزو بار تریاک زهر آمدست
سیاوش مرا چون پدر داشتی
به پیش بدیها سپر داشتی
بسا درد و سختی و رنجا که من
کشیدم ازان شاه و زان انجمن
گواي من اندر جهان ایزدست
گوا خواستن دادگر را بدست
که اکنون برآمد بسی روزگار
شنیدم بسی پند آموزگار
که شیون نه برخاست از خان من
همی آتش افروزد از جان من
همی خون خروشم بجای سرشک
همیشه گرفتارم اندر پزشک
ازین کار بهر من آمد گزند
نه بر آرزو گشت چرخ بلند
ز تیره شب و دیده‌ام نیست شرم
که من چند جوشیده‌ام خون گرم
ز کار سیاوش چو آگه شدم
ز نیک و ز بد دست کوتاه شدم
میان دو کشور دو شاه بلند
چنین خوارم و زار و دل مستمند
فرنگیس را من خریدم بجان
پدر بر سر آورده بودش زمان
بخانه نهانش همی داشتم
برو پشت هرگز نه برگاشتم
بپاداش جان خواهد از من همی
سر بدگمان خواهد از من همی
پر از دردم ای پهلوان از دو روی
ز دو انجمن سر پر از گفتگوی
نه راه گریزست ز افراسیاب
نه جای دگر دارم آرام و خواب
همم گنج و بوم است و هم چارپای
نبینم همی روی رفتن بجای
پسر هست و پوشیده‌رویان بسی
چنین خسته و بسته‌ی هر کسی
اگر جنگ فرماید افراسیاب
نماند که چشم اندر آید بخواب
بناکام لشکر باید کشید
نشايد ز فرمان او آرמיד
بمن بر کنون جای بخشایشست
سپاه اندر آوردن آرایشست

اگر نیستی بر دلم درد و غم
ازین تخمه جز کشتن پیلسم
جز او نیز چندی دلیر و جوان
که در جنگ سیر آمدند از روان
ازین پس مرا بیم جانست نیز
سخن چند گویم ز فرزند و چیز
به پیروزگر بر تو ای پهلوان
که از من نباشی خلیده روان
ز خویشان من بد نداری نهان
براندیشی از کردگار جهان
بروشن روان سیاوش که مرگ
مرا خوشتر از جوشن و تیغ و ترگ
گر ایدونکه جنگی بود هم گروه
تلی کشته بینی ببالای کوه
کشانی و سقلاب و شگنی و هند
ازین مرز تا پیش دریای سند
ز خون سیاوش همه بیگناه
سپاهی کشیده بدین رزمگاه
ترا آشتی بهتر آید که جنگ
نباید گرفتن چنین کار تنگ
نگر تا چه بینی تو داناتری
برزم دلیران تواناتری
ز پیران چو بشنید رستم سخن
نه بر آرزو پاسخ افگند بن
بدو گفت تا من بدین رزمگاه
کمر بسته‌ام با دلیران شاه
ندیدستم از تو بجز راستی
ز ترکان همه راستی خواستی
پلنگ این شناسد که پیکار و جنگ
نه خو بست و داند همی کوه و سنگ
چو کین سر شهریاران بود
سر و کار با تیرباران بود
کنون آشتی را دو راه ایدرست
نگر تا شما را چه اندرخورست
یکی آنک هر کس که از خون شاه
بگسترد بر خیره این رزمگاه
ببندی فرستی بر شهریار
سزد گر نفرماید این کارزار
گنهار خون سر بیگناه
سزد گر نباشد بدین رزمگاه
و دیگر که با من ببندی کمر
بیایی بر شاه پیروزگر
ز چیزی که ایدر بمانی همی
تو آن را گرانمایه دانی همی

بجای یکی ده بیابی ز شاه
مکن یاد بنگاه توران سپاه
بدل گفت پیران که ژرفست کار
ز توران شدن پیش آن شهریار
دگر چون گنه کار جوید همی
دل از بیگناهان بشوید همی
بزرگان و خویشان افراسیاب
که با گنج و تختند و با جاه و آب
ازین در کجا گفت یارم سخن
نه سر باشد این آرزو را نه بن
چو هومان و کلباد و فرشیدورد
کجا هست گودرز زیشان بدر
همه زین شمارند و این روی نیست
مر این آب را در جهان جوی نیست
مرا چاره‌ی خویش باید گرفت
ره جست را پیش باید گرفت
بدو گفت پیران که ای پهلوان
همیشه جوان باش و روشن‌روان
شوم بازگویم بگردان همین
بمنشور و شنگل بخاقان چین
هیونی فرستم بافراسیاب
بگویم سرش را برآرم ز خواب

و زانجا بیامد بلشکر چو باد
کسی را که بودند ویسه نژاد
یکی انجمن کرد و بگشاد راز
چنین گفت کامد نشیب و فراز
بدانید کین شیر دل رستمست
جهانگیر و از تخمه‌ی نیرمست
بزرگان و شیران زابلستان
همه نامداران کابلستان
چنو کینه‌ور باشد و رهنمای
سواران گیتی ندارند پای
چو گودرز کشواد و چون گیو و طوس
بناکام رزمی بود با فسوس
ز ترکان گنهکار خواهد همی
دل از بیگناهان بکاهد همی
که دانی که ایدر گنهکار نیست
دل شاه ازو پر ز تیمار نیست
نگه کن که این بوم ویران شود
بکام دلیران ایران شود
نه پیر و جوان ماند ایدر نه شاه
نه گنج و سپاه و نه تخت و کلاه
همی گفتم این شوم بیداد را

که چندین مدار آتش و باد را
که روزی شوی ناگهان سوخته
خرد سوخته چشم دل دوخته
نکرد آن جفاپیشه فرمان من
نه فرمان این نامدار انجمن
بکند این گرانمایگان را ز جای
نزد با دلیر و خردمند رای
بینی که نه شاه ماند نه تاج
نه پیلان جنگی نه این تخت عاج
بدین شاددل شاه ایران بود
غم و درد بهر دلیران بود
دریغ آن دلیران و چندین سپاه
که با فر و برزند و با تاج و گاه
بتاراج بینی همه زین سپس
نه برگردد از رزمگه شاد کس
بکوبند ما را بنعل ستور
شود آب این بخت بیدار شور
ز هومان دل من بسوزد همی
ز رویین روان برفروزد همی
دل رستم آگنده از کین اوست
بروهایش یکسر پر از چین اوست
پر از غم شوم پیش خاقان چین
بگویم که ما را چه آمد ز کین
بیامد بنزدیک خاقان چو گرد
پر از خون رخ و دیده پر آب زرد
سراپرده‌ی او پر از ناله دید
ز خون کشته بر زعفران لاله دید
ز خویشان کاموس چندی سپاه
بنزدیک خاقان شده دادخواه
همی گفت هر کس که افراسیاب
ازین پس بزرگی نبیند بخواب
چرا کین پی افکند کش نیست مرد
که آورد سازد بروز نبرد
سپاه کشانی سوی چین شویم
همه دیده پر آب و باکین شویم
ز چین و ز بربر سپاه آوریم
که کاموس را کینه‌خواه آوریم
ز بزگوش و سگسار و مازندران
کس آریم با گرزهای گران
مگر سیستان را پر آتش کنیم
بریشان شب و روز ناخوش کنیم
سر رستم زابلی را بدار
برآریم بر سوگ آن نامدار
تنش را بسوزیم و خاکسترش

همی برفشانیم گرد درش
اگر کین همی جوید افراسیاب
نه آرام باید که یابد نه خواب
همی از پی دوده هر کس بدرد
بیارید بر ارغوان آب زرد
چو بشنید پیران دلش خیره گشت
ز آواز ایشان رخس تیره گشت
بدل گفت کای زار و بیچارگان
پر از درد و تیمار و غمخوارگان
ندارید ازین اگهی پی گمان
که ایدر شما را سرآمد زمان
ز دریا نهنگی بجنگ آمدست
که جوشنش چرم پلنگ آمدست
بیامد بخاقان چنین گفت باز
که این رزم کوتاه ما شد دراز
از این نامداران هر کشوری
ز هر سو که بد نامور مهتری
بیاورد و این رنجه شد به باد
کجا خیزد از کار بیداد داد
سر شاه کشور چنین گشته شد
سیاوش بر دست او کشته شد
بفرمان گرسیوز کم خرد
سر اژدها را کسی نسپرد
سیاوش جهاندار و پرمایه بود
ورا رستم زابلی دایه بود
هر آنکه که او جنگ و کین آورد
همی آسمان بر زمین آورد
نه جنگ پلنگ و نه خرطوم پیل
نه کوه بلند و نه دریای نیل
بسندست با او بوردگاه
چو آورد گیرد به پیش سپاه
یکی رخس دارد بزیر اندرون
که گویی روان شد که بیستون
کنون روز خیره نباید شمرد
که دیدند هر کس ازو دستبرد
یکی آتش آمد ز چرخ کبود
دل ما شد از تف او پر ز دود
کنون سر بسر تیزهش بخردان
بخوانید با موبدان و ردان
ببینید تا چاره‌ی کار چیست
بدین رزمگه مرد پیکار کیست
همی رای باید که گردد درست
از آغاز کینه نایست جست
مگر زین بلا سوی کشور شویم

اگر چند با بخت لاغر شویم
ز پیران غمی گشت خاقان چین
بسی یاد کرد از جهان آفرین
بدو گفت ما را کنون چیست روی
چو آمد سپاهی چنین جنگجوی
چنین گفت شنگل که ای سرفراز
چه باید کشیدن سخنها دراز
بیاری افراسیاب آمدم
ز دشت و ز دریای آب آمدم
بسی باره و هدیه‌ها یافتیم
ز هر کشوری تیز بشتافتیم
بیک مرد سگری که آمد بجنگ
چرا شد چنین بر شما کار تنگ
ز یک مرد ننگست گفتن سخن
دگرگونه‌تر باید افکند بن
اگر گرد کاموس را زو زمان
بیامد نباید شدن بدگمان
سپیده‌دمان گرزها برکشیم
وزین دشت یکسر سراندر کشیم
هوا را چو ابر بهاران کنیم
بریشان یکی تیرباران کنیم
ز گرد سواران و زخم تبر
نباید که داند کس از پای سر
شما یکسره چشم بر من نهید
چو من برخوشم دمید و دهید
همانا که جنگ‌آوران صد هزار
فزون باشد از ما دلیر و سوار
ز یک تن چنین زار و پیچان شدیم
همه پاک ناکشته بیجان شدیم
چنان دان که او ژنده پیلست مست
بوردگه شیر گیرد بدست
یکی پیل‌بازی نمایم بدوی
کزان پس نیارد سوی رزم روی
چو بشنید لشکر ز شنگل سخن
جوان شد دل مرد گشته کهن
بدو گفت پیران کانوشه بدی
روان را بپیگار توشه بدی
همه نامداران و خاقان چین
گرفتند بر شاه هند آفرین
چو پیران بیامد بپرده سرای
برفتند پرمایه ترکان ز جای
چو هومان و نستیهن و بارمان
که با تیغ بودند گر با سنان
بپرسید هومان ز پیران سخن

که گفتارشان بر چه آمد به بن
 همی آشتی را کند پایگاه
 و گر کینه جوید سپاه از سپاه
 بهومان بگفت آنچ شنگل بگفت
 سپه گشت با او به پیگار جفت
 غمی گشت هومان ازان کار سخت
 برآشت با شنگل شوربخت
 به پیران چنین گفت کز آسمان
 گذر نیست تا بر چه گردد زمان
 بیامد بره پیش کلباد گفت
 که شنگل مگر با خرد نیست جفت
 بیاید شدن یک زمان زین میان
 نگه کرد باید بسود و زیان
 ببینی کزین لشکر بی کران
 جهانگیر و با گرزهای گران
 دو بهره بود زیر خاک اندرون
 کفن جوشن و ترگ شسته بخون
 بدو گفت کلباد ای تیغ زن
 چنین تا توان فال بد را مزین
 تن خویش یکباره غمگین مکن
 مگر کز گمان دیگر اید سخن
 بنا آمده کار دل را بغم
 سزد گر نداری نباشی دژم
 وزین روی رستم یلان را بخواند
 سخنهای بایسته چندی براند
 چو طوس و چو گودرز و رهام و گیو
 فربرز و گستههم و خراد نیو
 چو گرگین کارآزموده سوار
 چو بیژن فروزندهی کارزار
 تهمتن چنین گفت با بخردان
 هشیوار و بیدار دل موبدان
 کسی را که یزدان کند نیکبخت
 سزاوار باشد ورا تاج و تخت
 جهانگیر و پیروز باشد بجنگ
 نباید که بیند ز خود زور چنگ
 ز یزدان بود زور ما خود کییم
 بدین تیره خاک اندرون بر چیم
 بیاید کشیدن گمان از بدی
 ره ایزدی باید و بخردی
 که گیتی نماند همی بر کسی
 نباید بدو شاد بودن بسی
 همی مردمی باید و راستی
 ز کژی بود کمی و کاستی
 چو پیران بیامد بر من دمان

سخن گفت با درد دل یک زمان
 که از نیکوی با سیاوش چه کرد
 چه آمد برویش ز تیمار و درد
 فرنگیس و کیخسرو از ازدها
 بگفتار و کردار او شد رها
 ابا آنک اندر دلم شد درست
 که پیران بکین کشته آید نخست
 برادرش و فرزند در پیش اوی
 بسی با گهر نامور خویش اوی
 ابر دست کیخسرو افراسیاب
 شود کشته این دیده‌ام من بخواب
 گنهکار یک تن نماند بجای
 مگر کشته افکنده در زیر پای
 و لیکن نخواهم که بر دست من
 شود کشته این پیر با انجمن
 که او را بجز راستی پیشه نیست
 ز بد بر دلش راه اندیشه نیست
 گر ایدونک باز آرد این را که گفت
 گناه گذشته بیاید نهفت
 گنهکار با خواسته هرچ بود
 سپارد بما کین نباید فزود
 ازین پس مرا جای پیکار نیست
 به از راستی در جهان کار نیست
 ورین نامداران ابا تخت و پیل
 سپاهی بدین سان چو دریای نیل
 فرستند نزدیک ما تاج و گنج
 ازایشان نباشیم زین پس برنج
 نداریم گیتی بکشتن نگاه
 که نیکی‌دهش را جز اینست راه
 جهان پر ز گنجست و پر تاج و تخت
 نباید همه بهر یک نیک‌بخت
 چو بشنید گودرز بر پای خاست
 بدو گفت کای مهتر راد و راست
 ستون سپاهی و زیبای گاه
 فروزان بتو شاه و تخت و کلاه
 سر مایه‌ی تست روشن خرد
 روانت همی از خرد بر خورد
 ز جنگ آشتی بی‌گمان بهترست
 نگه کن که گاوت بچرم اندرست
 بگویم یکی پیش تو داستان
 کنون بشنو از گفته‌ی باستان
 که از راستی جان بدگوهران
 گریزد چو گردون ز بار گران
 گر ایدونک بیچاره پیمان کند

بکوشد که آن راستی بشکند
چو کژ آفریدش جهان آفرین
تو مشنو سخن زو و کژی مبین
نخستین که ما رزمگه ساختیم
سخن رفت زین کار و پرداختیم
ز پیران فرستاده آمد برین
که بیزارم از دشت وز رنج و کین
که من دیده دارم همیشه پر آب
ز گفتار و کردار افراسیاب
میان بسته‌ام بندگی شاه را
نخواهم بر و بوم و خرگاه را
بسی پند و اندرز بشنید و گفت
کزین پس نباشد مرا جنگ جفت
شوم گفت پیسیچم این کار تفت
بخویشان بگویم که ما را چه رفت
مرا تخت و گنجست و هم چارپای
بدیشان نمایم سزاوار جای
چو گفت این بگفتیم کاری رواست
بتوران ترا تخت و گنج و نواست
یکی گوشه‌ای گیر تا نزد شاه
ز تو آشکارا نگردد گناه
بگفتیم و پیران برین بازگشت
شب تیره با دیو انباز گشت
هیونی فرستاد نزدیک شاه
که لشکر برآرای کامد سپاه
تو گفתי که با ما نگفت این سخن
نه سر بود ازان کار هرگز نه بن
کنون با تو ای پهلوان سپاه
یکی دیگر افکند بازی براه
جز از رنگ و چاره نداند همی
ز دانش سخن برفشانند همی
کنون از کمند تو ترسیده شد
روا بد که ترسیده از دیده شد
همه پشت ایشان بکاموس بود
سپهبد چو سگسار و فر طوس بود
سر بخت کاموس برگشته دید
بخم کمند اندرش کشته دید
در آشتی جوید اکنون همی
نیارد نشستن بهامون همی
چو داند که تنگ اندر آمد نشیب
بکار آورد بند و رنگ و فریب
گنجهکار با گنج و با خواسته
که گفتست پیش آرم آراسته
بینی که چون بردم زخم کوس

بجنگ اندر آید سپهدار طوس
سپهدار پیران بود پیش رو
که جنگ آورد هر زمان نوبنو
دروغست یکسر همه گفت اوی
نشاید جز او اهرمن جفت اوی
اگر بشنوی سر بسر پند من
نگه کن بهرام فرزند من
سپه را بدان چاره اندر نواخت
ز گودرزیان گورستانی بساخت
که تا زنده‌ام خون سرشک منست
یکی تیغ هندی پزشک منست
چو بشنید رستم بگودرز گفت
که گفتار تو با خرد باد جفت
چنین است پیران و این راز نیست
که او نیز با ما همواز نیست
ولیکن من از خوب کردار اوی
نجویم همی کین و پیکار اوی
نگه کن که با شاه ایران چه کرد
ز کار سیاوش چه تیمار خورد
گر از گفته‌ی خویش باز آید اوی
بنزدیک ما رزمساز آید اوی
بفتراک بر بسته دارم کمند
کجا ژنده پیل اندرآرم ببند
ز نیکو گمان اندر آیم نخست
نباید مگر جنگ و پیکار جست
چنو باز گردد ز گفتار خویش
ببیند ز ما درد و تیمار خویش
برو آفرین کرد گودرز و طوس
که خورشید بر تو ندارد فسوس
بنزدیک تو بند و رنگ و دروغ
سخنهای پیران نگیرد فروغ
مباد این جهان بی سرو تاج شاه
تو بادی همیشه ورا پیشگاه
چنین گفت رستم که شب تیره گشت
ز گفتارها مغزها خیره گشت
بیاشیم و تا نیم‌شب می خوریم
دگر نیمه تیمار لشکر بریم
بینیم تا کردگار جهان
برین آشکارا چه دارد نهان
بایرانیان گفت کامشب بمی
یکی اختری افکنم نیک‌پی
که فردا من این گرز سام سوار
بگردن بر آرم کنم کارزار
از ایدر بران سان شوم سوی جنگ

بدانگه کجا پای دارد نهنگ
سراپرده و افسر و گنج و تاج
همان زنده پیلان و هم تخت عاج
بیارم سپارم بایرانیان
اگر تاختن را بیندم میان
برآمد خروشی ز جای نشست
ازان نامداران خسروپرست
سوی خیمه‌ی خویش رفتند باز
ب خواب و بسایش آمد نیاز
چو خورشید بنمود رخشان کلاه
چو سیمین سپر دید رخسار ماه
بترسید ماه از پی گفت و گوی
بخم اندر آمد بپوشید روی
تبیره برآمد ز درگاه طوس
شد از گرد اسپان زمین ابنوس
زمین نیلگون شد هوا پر ز گرد
بپوشید رستم سلیح نبرد
سوی میمنه پور کشواد بود
که با جوشن و گرز پولاد بود
فربرز بر میسره جای جست
دل نامداران ز کینه بشست
بقلب اندرون طوس نوذر بیای
نماند آن زمان بر زمین نیز جای
تهدمتن بیامد پیش سپاه
که دارد یلان را ز دشمن نگاه
و زان روی خاقان بقلب اندرون
ز پیلان زمین چون که‌ی بیستون
ابر میمنه کندر شیر گیر
سواری دلاور بشمشیر و تیر
سوی میسره جنگ دیده گهار
زمین خفته در زیر نعل سوار
همی گشت پیران به پیش سپاه
بیامد بر شنگل رزمخواه
بدو گفت کای نامبردار هند
ز بربر بفرمان تو تا بسند
مرا گفته بودی که فردا پگاه
ز هر سو بجنگ اندر آرم سپاه
وزان پس ز رستم بجویم نبرد
سرش را ز ابر اندر آرم بگرد
بدو گفت شنگل من از گفت خویش
نگردم نبینی ز من کم و بیش
هم اکنون شوم پیش این گرد گیر
تنش را کنم پاره پاره بتیر
ازو کین کاموس جویم بجنگ

بایرانیان بر کنم کار تنگ
هم آنگه سپه را بسه بهر کرد
بزد کوس وز دشت برخاست گرد
برفتند یک بهره با ژنده پیل
سپه بود صف برکشیده دو میل
سر پیلان پر ز رنگ و رنگار
همه پاک با افسر و گوشوار
بیاراسته گردن از طوق زر
میان بند کرده بزرین کمر
فروهشته از پیل دیبای چین
نهاده برو تخت و مهدی زرین
برآمد دم ناله‌ی کرنا
برفتند پیلان جنگی ز جای
بیامد سوی میسره سی هزار
سواران گردنکش و نیزه‌دار
سوی میمنه سی هزار دگر
کمان برگرفتند و چینی سپر
بقلب اندرون پیل و خاقان چین
همی برنوشتند روی زمین
جهان سربسر آهنین گشته بود
بهر جایگه‌بر تلی کشته بود
ز بس ناله‌ی نای و بانگ درای
زمین و زمان اندر آمد ز جای
ز جوش سواران و از دار و گیر
هوا دام کرگس بد از پر تیر
کسی را نماند اندر آن دشت هوش
ز بانگ تبیره شده کره گوش
همی گشت شنگل میان دو صف
یکی تیغ هندی گرفته بکف
یکی چتر هندی بسر بر بیای
بسی مردم از دنبر و مرغ و مای
پس پشت و دست چپ و دست راست
بجنگ اندر آورده زان سو که خواست
چو پیران چنان دید دل شاد کرد
ز رزم تهمتن دل آزاد کرد
بهومان چنین گفت کامروز کار
بکام دل ما کند روزگار
بدین ساز و چندین سوار دلیر
سرافراز هر یک بکردار شیر
تو امروز پیش صف اندر مپای
یک امروز و فردا مکن رزم رای
پس پشت خاقان چینی بایست
که داند ترا با سواری دویست
که گر زابلی با درفش سیاه

ببیند ترا کار گردد تباه
ببینم تا چون بود کار ما
چه بازی کند بخت بیدار ما
وزان جایگاه شد بدان انجمن
بجایی که بد سایه‌ی پیلتن
فرود آمد و آفرین کرد چند
که زور از تو گیرد سپهر بلند
مبادا که روز تو گیرد نشیب
مبادا که آید برویت نهیب
دل شاه ایران بتو شاد باد
همه کار تو سربسر داد باد
برفتم ز نزد تو ای پهلوان
پیامت بدادم بپیر و جوان
بگفتم هنرهای تو هرچ بود
بگیتی ترا خود که یارد ستود
هم از آشتی راندم هم ز جنگ
سخن گفتم از هر دری بی‌درنگ
بفرجام گفتند کین چون کنیم
که از رای او کینه بیرون کنیم
توان داد گنج و زر و خواسته
ز ما هر چه او خواهد آراسته
نشاید گنه‌کار دادن بدوی
براندیش و این رازها بازجوی
گنه‌کار جز خویش افراسیاب
که دانی سخن را مزن در شتاب
ز ما هرک خواهد همه مهترند
بزرگند و با تخت و با افسرند
سپاهی بیامد بدین سان ز چین
ز سقلاب و ختلان و توران زمین
کجا آشتی خواهد افراسیاب
که چندین سپاه آمد از خشک و آب
بپاسخ نکوهش بسی یافتم
بدین سان سوی پهلوان تافتم
وزیشان سپاهی چو دریای آب
گرفتند بر جنگ جستن شتاب
نبرد تو خواهد همی شاه هند
بتیر و کمان و بهندی پرند
مرا این درستست کز پیلتن
بفرجام گریان شوند انجمن
چو بشنید رستم برآشفست سخت
بپیران چنین گفت کای شوربخت
تو با این چنین بند و چندین فریب
کجا پای داری بروز نهیب
مرا از دروغ تو شاه جهان

بسی یاد کرد آشکار و نهان
وزان پس کجا پیر گودرز گفت
همه بند و نیرنگت اندر نهفت
بدیدم کنون دانش و رای تو
دروغست یکسر سراپای تو
بغلتي همی خیره در خون خویش
بدست این و زین بتر آیدت پیش
چنین زندگانی نیارد بها
که باشد سر اندر دم اژدها
مگر گفتم آن خاک بیداد و شوم
گذاری بیایی بباد بوم
ببینی مگر شاه باداد و مهر
جوان و نوازنده و خوب‌چهر
بدارد ترا چون پدر بی‌گمان
برآرد سرت برتر از آسمان
ترا پوشش از خود و چرم پلنگ
همی خوشتر آید ز دیبای رنگ
ندارد کسی با تو این داوری
ز تخم پراکند خود بر خوری
بدو گفت پیران که ای نیکبخت
برومند و شاداب و زیبا درخت
سخنها که داند جز از تو چنین
که از مهتران بر تو باد آفرین
مرا جان و دل زیر فرمان تست
همیشه روانم گروگان تست
یک امشب زنم رای با خویشتن
بگویم سخن نیز با انجمن
وزانجا بیامد بقلب سیاه
زبان پر دروغ و روان کینه‌خواه
چو برگشت پیران ز هر دو گروه
زمین شد بکردار جوشنده کوه
چنین گفت رستم بایرانیان
که من جنگ را بسته دارم میان
شما یک بیک سر پر از کین کنید
بروهای جنگی پر از چین کنید
که امروز رزمی بزرگست پیش
پدید آید اندازه‌ی گرگ و میش
مرا گفته بود آن ستاره‌شناس
ازین روز بودم دل اندر هراس
که رزمی بود در میان دو کوه
جهانی شوند اندر آن همگروه
شوند انجمن کاردیده مهان
بدان جنگ بی‌مرد گردد جهان
پی کین نهان گردد از روی بوم

شود گرز پولاد برسان موم
هر آنکس که آید بر ما بچنگ
شما دل مدارید از آن کار تنگ
دو دستش ببندم بخم کمند
اگر یار باشد سپهر بلند
شما سربسر یک بیک همگروه
مباشید از آن نامداران ستوه
مرا گر برزم اندر آید زمان
نمیرم بیزم اندرون بی گمان
همی نام باید که ماند دراز
نمانی همی کار چندین مساز
دل اندر سرای سپنجی میند
که پر خون شوی چون بیایدت کند
اگر یار باشد روان با خرد
بنیک و بید روز را بشمرد
خداوند تاج و خداوند گنج
نبندد دل اندر سرای سپنج
چنین داد پاسخ برستم سپاه
که فرمان تو برتر از چرخ ماه
چنان رزم سازیم با تیغ تیز
که ماند ز ما نام تا رستخیز
ز دو روبه تنگ اندر آمد سپاه
یکی ابر گفتی برآمد سپاه
که باران او بود شمشیر و تیر
جهان شد بکردار دریای قیر
ز پیکان پولاد و پر عقاب
سیه گشت رخشان رخ آفتاب
سنانهای نیزه بگرد اندرون
ستاره بیالود گفتی بخون
چرنگیدن گرزهای گاوچهر
تو گفتی همی سنگ بارد سپهر
بخون و بمغز اندرون خار و خاک
شده غرق و برگستوان چاک چاک
همه دشت یکسر پر از جوی خون
بهر جای چندی فکنده نگون
چو پیلان فکنده بهم میل میل
برخ چون زریر و بلب همچو نیل
چنین گفت گودرز با پیر سر
که تا من بیستم بمردی کمر
ندیدم که رزمی بود زین نشان
نه هرگز شنیدم ز گردنکشان
که از کشته گیتی برین سان بود
یکی خوار و دیگر تن آسان بود
بغرید شنگل ز پیش سپاه

منم گفت گرداوژن رزمخواه
 بگویند کان مرد سگزی کجاست
 یکی کرد خواهم برو نیزه راست
 چو آواز شنگل برستم رسید
 ز لشکر نگه کرد و او را بدید
 بدو گفت هان آمدم رزمخواه
 نگر تا نگیری بلشکر پناه
 چنین گفت رستم که از کردگار
 نجستم جزین آرزوی آشکار
 که بیگانه‌ای زان بزرگ انجمن
 دلیری کند رزم جوید ز من
 نه سقلاب ماند ازیشان نه هند
 نه شمشیر هندی نه چینی پرند
 پی و بیخ ایشان نمانم بجای
 نمانم بترکان سر و دست و پای
 بر شنگل آمد بواز گفت
 که ای بدنژاد فرومایه جفت
 مرا نام رستم کند زال زر
 تو سگزی چرا خوانی ای بدگهر
 نگه کن که سگزی کنون مرگ تست
 کفن بی‌گمان جوشن و ترگ تست
 همی گشت با او بوردگاه
 میان دو صف برکشیده سپاه
 یکی نیزه زد برگرفتش ز زین
 نگوینسار کرد و بزد بر زمین
 برو بر گذر کرد و او را نخست
 بشمشیر برد آنگهی شیر دست
 برفتند زان روی کنداوران
 بزهر آب داده پرندآوران
 چو شنگل گریزان شد از پیلتن
 پراگنده گشتند زان انجمن
 دو بهره ازیشان بشمشیر کشت
 دلیران توران نمودند پشت
 بجان شنگل از دست رستم بجست
 زره بود و جوشن تنش را نخست
 چنین گفت شنگل که این مرد نیست
 کس او را بگیتی هم آورد نیست
 یکی ژنده پیلست بر پشت کوه
 مگر رزم سازند یکسر گروه
 بتن‌ها کسی رزم با اژدها
 نجوید چو جوید نیابد رها
 بدو گفت خاقان ترا بامداد
 دگر بود رای و دگر بود یاد
 سپه را بفرمود تا همگروه

برانند یکسر بکردار کوه
سرافراز را در میان آورند
تنومند را جان زیان آورند
بشمشیر برد آن زمان شیر دست
چپ لشکر چینیان برشکست
هر آنگه که خنجر برانداختی
همه ره تن بی سر انداختی
نه با جنگ او کوه را پای بود
نه با خشم او پیل را جای بود
بدان سان گرفتند گرد اندرش
که خورشید تاریک شد از برش
چنان نیزه و خنجر و گرز و تیر
که شد ساخته بر یل شیرگیر
گمان برد کاندلر نیستان شدست
ز خون روی کشور میستان شدست
بیک زخم ده نیزه کردی قلم
خروشان و جوشان و دشمن دژم
دلیران ایران پس پشت اوی
بکینه دل آگنده و جنگ جوی
ز بس نیزه و گرز و گویال و تیغ
تو گفتی همی ژاله بارد ز میغ
ز کشته همه دشت آوردگاه
تن و پشت و سر بود و ترگ و کلاه
ز چینی و شگنی و از هندوی
ز سقلاب و هری و از پهلوی
سپه بود چون خاک در پای کوه
ز یک مرد سگری شده همگروه
که با او بجنگ اندرون پای نیست
چنو در جهان لشکر آرای نیست
کسی کو کند زین سخن داستان
نباشد خردمند همداستان
که پرخاشخرا نامور صد هزار
بسندیده نبودند با یک سوار
ازین کین بد آمد بافراسیاب
ز رستم کجا یابد آرام و خواب
چنین گفت رستم بایرانیان
کزین جنگ دشمن کند جان زیان
هماکنون ز پیلان و از خواسته
همان تخت و آن تاج آراسته
ستانم ز چینی بایران دهم
بدان شادمان روز فرخ نهم
نباشد جز ایرانیان شاد کس
پی رخس و ایزد مرا یار بس
یکی را ز شگنان و سقلاب و چین

نمانم که پی برنهد بر زمین
 که امروز پیروزی روز ماست
 بلند آسمان لشکر افروز ماست
 گر ایدونک نیرو دهد دادگر
 پدید آورد رخس رخشان هنر
 برین دشت من گورستانی کنم
 برومند را شارستانی کنم
 یکی از شما سوی لشکر شوید
 بکوشید و با باد همبر شوید
 بگوید چون من بجنیم ز جای
 شما بفرزید سنج و درای
 زمین را سراسر کنید آبنوس
 بگرد سواران و آوای کوس
 بگوید گوپال و گرز گران
 چو پولاد را پتک آهنگران
 از انبوه ایشان مدارید پاک
 ز دریا بابر اندر آرید خاک
 همه دیده بر مغفر من نهید
 چو من بر خروشم دمید و دهید
 بدرید صفهای سقلاب و چین
 نباید که بیند هوا را زمین
 وزان جایگه رفت چون پیل مست
 یکی گرزهی گاوپیکر بدست
 خروشان سوی میمنه راه جست
 ز لشکر سوی کندر آمد نخست
 همه میمنه پاک بر هم درید
 بسی ترگ و سر بد که تن را ندید
 یکی خویش کاموس بد ساوه نام
 سرافراز و هر جای گسترده کام
 بیامد بییش تهمتن بچنگ
 یکی تیغ هندی گرفته بچنگ
 بگردید گرد چپ و دست راست
 ز رستم همی کین کاموس خواست
 برستم چنین گفت کای ژنده پیل
 ببینی کنون موج دریای نیل
 بخواهم کنون کین کاموس خوار
 اگر باشدم زین سپس کارزار
 چو گفتار ساوه برستم رسید
 بزد دست و گرز گران برکشید
 بزد بر سرش گرز را پیلتن
 که جاننش برون شد بزاری ز تن
 برآورد و زد بر سر و مغفرش
 ندیدست گفتی تنش را سرش
 بیفگند و رخس از بر او براند

ز ساوه بگیتی نشانی نماند
 درفش کشانی نگونسار کرد
 و زو جان لشکر پرآزار کرد
 نبد نیز کس پیش او پایدار
 همه خاک مغز سر آورد بار
 پس از میمنه شد سوی میسره
 غمی گشت لشکر همه یکسره
 گهار گهانی بدان جایگاه
 گوی شیرفش با درفش سیاه
 برآشفست چون ترگ رستم بدید
 خروشی چو شیر ژیان برکشید
 بدو گفت من کین ترکان چین
 بخواهم ز سگری برین دشت کین
 برانگیخت اسپ از میان سپاه
 بیامد بر پیلتن کینه‌خواه
 ز نزدیک چون ترگ رستم بدید
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 بدل گفت پیکار با ژنده پیل
 چو غوطه است خوردن بدریای نیل
 گریزی بهنگام با سر بجای
 به از رزم جستن بنام و برای
 گریزان بیامد سوی قلبگاه
 برو بر نظاره ز هر سو سپاه
 درفش تهمتن میان گروه
 بسان درخت از بر تیغ کوه
 همی تاخت رستم پس او چو گرد
 زمین لعل گشت و هوا لاژورد
 گهار گهانی بترسید سخت
 کزو بود برگشتن تاج و تخت
 برآورد یک بانگ برسان کوس
 که بشنید آواز گودرز و طوس
 همی خواست تا کارزاری کند
 ندانست کین بار زاری کند
 چه نیکو بود هر که خود را شناخت
 چرا تا ز دشمن ببایدش تاخت
 پس او گرفته گو پیلتن
 که هان چاره‌ی گور کن گر کفن
 یکی نیزه زد بر کمر بند او
 بدرید خفتان و پیوند او
 بینداختش همچو برگ درخت
 که بر شاخ او بر زند باد سخت
 نگونسار کرد آن درفش کبود
 تو گفستی گهار گهانی نبود
 بدیدند گردان که رستم چه کرد

چپ و راست برخاست گرد نبرد
درفش همایون بیردند و کوس
بیامد سرافراز گودرز و طوس
خروشی برآمد ز ایران سپاه
چو پیروز شد گرد لشکر پناه
بفرمود رستم کز ایران سوار
بر من فرستند صد نامدار
هم اکنون من آن پیل و آن تخت عاج
همان یاره و سنج و آن طوق و تاج
ستانم ز چین و بایران دهم
به پیروز شاه دلیران دهم
از ایران بیامد همی صد سوار
زره دار با گزره‌ی گاوسار
چنین گفت رستم بایرانیان
که یکسر بیندند کین را میان
بجان و سر شاه و خورشید و ماه
بخاک سیاوش بایران سپاه
بیزدان دادار جان آفرین
که پیروزی آورد بر دشت کین
که گر نامداران ز ایران سپاه
هزیمت پذیرد ز توران سپاه
سرش را ز تن برکنم در زمان
ز خونش کنم جویهای روان
بدانست لشکر که او شیرخوست
بچنگش سرین گوزن آرزوست
همه سوی خاقان نهادند روی
بنیزه شده هر یکی جنگ جوی
تهمتن بپیش اندرون حمله برد
عنان را برخش تگاور سپرد
همی خون چکانید بر چرخ ماه
ستاره نظاره بر آن رزمگاه
ز بس گرد کز رزمگه بردمید
چنان شد که کس روی هامون ندید
ز بانگ سواران و زخم سنان
نبود ایچ پیدا رکیب از عنان
هوا گشت چون روی زنگی سیاه
ز کشته ندیدند بر دشت راه
همه مرز تن بود و خفتان و خود
تنان را همی داد سرها درود
ز گرد سوار ابر بر باد شد
زمین پر ز آواز پولاد شد
بسی نامدار از پی نام و ننگ
بدادند بر خیره سرها بجنگ
برآورد رستم برانسان خروش

که گفتی برآمد زمانه بجوش
چنین گفت کان پیل و آن تخت عاج
همان یاره و افسر و طوق و تاج
سپرهای چینی و پرده سرای
همان افسر و آلت چارپای
بایران سزاوار کیخسروست
که او در جهان شهریار نوست
که چون او بگیتی سرافراز شاه
نبود و ندیدست خورشید و ماه
شما را چه کارست با تاج زر
بدین زور و این کوشش و این هنر
همه دستها سوی بند آورید
میان را بخم کمند آورید
شما را ز من زندگانی بسست
که تاج و نگین بهر دیگر کسست
فرستم بنزدیک شاه زمین
چه منشور و شنگل چه خاقان چین
و گر نه من این خاک آوردگاه
بنعل ستوران برآرم بمه
بدشنام بگشاد خاقان زبان
بدو گفت کای بدتن بدروان
مه ایران مه آن شاه و آن انجمن
همی زینهاریت باید چو من
تو سگری که از هر کسی بتری
همی شاه چین بایدت لشکری
یکی تیر باران بکردند سخت
چو باد خزان برجهد بر درخت
هوا را بپوشید پر عقاب
نبیند چنان رزم جنگی بخواب
چو گودرز باران الماس دید
ز تیمار رستم دلش بردمید
برهام گفت ای درنگی مایست
برو با کمان وز سواری دویست
کمانهای چاچی و تیر خدنگ
نگه دار پشت تهمتن بجنگ
بگیو آن زمان گفت برکش سپاه
برین دشت زین بیش دشمن خواه
نه هنگام آرام و آسایش است
نه نیز از در رای و آرایش است
برو با دلیران سوی دست راست
نگه کن که پیران و هومان کجاست
تهمتن نگر پیش خاقان چین
همی آسمان برزند بر زمین
برآشفته رهام همچون پلنگ

بیامد بیشت تهمتن بجنگ
 چنین گفت رستم برهام شیر
 که ترسم که رخشم شد از کار سیر
 چنو سست گردد پیاده شوم
 بخون و خوی آهار داده شوم
 یکی لشکرست این چو مور و ملخ
 تو با پیل و با پیلانان مچخ
 همه پاک در پیش خسرو بریم
 ز شگنان و چین هدیه‌ی نو بریم
 و زان جایگه برخشید و گفت
 که با روم و چین اهرمن باد جفت
 ایا گم شده بخت بیچارگان
 همه زار و با درد غمخوارگان
 شما را ز رستم نبود آگهی
 مگر مغزتان از خرد شد تهی
 کجا ازدها را ندارد بمرد
 همی پیل جوید بروز نبرد
 شما را سر از رزم من سیر نیست
 مرا هدیه جز گرز و شمشیر نیست
 ز فتراک بگشاد پیچان کمند
 خم خام در کوهه‌ی زین فگند
 برانگیخت رخس و برآمد خروش
 همی ازدها را بدرید گوش
 بهر سو که خام اندر انداختی
 زمین از دلیران بپرداختی
 هرانگه که او مهتری را ز زین
 ربودی بخم کمند از کمین
 بدین رزمگه بر سرافراز طوس
 بابر اندر افراختی بوق و کوس
 بیستی از ایران کسی دست اوی
 ز هامون نهادی سوی کوه روی
 نگه کرد خاقان ازان پشت پیل
 زمین دید برسان دریای نیل
 یکی پیل بر پشت کوه بلند
 ورا نام بد رستم دیو بند
 همی کرگس آورد ز ابر سیاه
 نظاره بران اختر و چرخ ماه
 یکی نامداری ز لشکر بجست
 که گفتار ایران بدانند درست
 بدو گفت رو پیش آن شیر مرد
 بگویش که تندی مکن در نبرد
 چغانی و شگنی و چینی و وهر
 کزین کینه هرگز ندارند بهر
 یکی شاه ختلان یکی شاه چین

ز بیگانه مردم ترا نیست کین
 یکی شهریارست افراسیاب
 که آتش همی بد شناسد ز آب
 جهانی بدین گونه کرد انجمن
 بد آورد ازین رزم بر خویشتن
 کسی نیست بی‌آز و بی نام و ننگ
 همان آشتی بهتر آید ز جنگ
 فرستاده آمد بر پیلتن
 زبان پر ز گفتار و دل پر شکن
 بدو گفت کای مهتر رزمجوی
 چو رزمت سرآمد کنون بزم جوی
 نداری همانا ز خاقان چین
 ز کار گذشته بدل هیچ کین
 چنو باز گردد تو زو باز گرد
 که اکنون سپه را سرآمد نبرد
 چو کاموس بر دست تو کشته شد
 سر رزمجویان همه گشته شد
 چنین داد پاسخ که پیلان و تاج
 بنزدیک من باید و تخت عاج
 بتاراج ایران نهادست روی
 چه باید کنون لابه و گفت و گوی
 چو داند که لشکر بجنگ آمدست
 شتاب سپاه از درنگ آمدست
 فرستاده گفت ای خداوند رخس
 بدشت آهوی ناگرفته مبخش
 که داند که خود چون بود روزگار
 که پیروز برگردد از کارزار
 چو بشنید رستم برانگیخت رخس
 منم گفت شیراوژن تاج‌بخش
 تنی زورمند و بیازو کمند
 چه روز فریبست و هنگام بند
 چه خاقان چینی کمند مرا
 چه شیر ژیان دست بند مرا
 بینداخت آن تابداده کمند
 سران سواران همی کرد بند
 چو آمد بنزدیک پیل سپید
 شد آن شاه چین از روان ناامید
 چو از دست رستم رها شد کمند
 سر شاه چین اندر آمد ببند
 ز پیل اندر آورد و زد بر زمین
 بیستند بازوی خاقان چین
 پیاده همی راند تا رود شهد
 نه پیل و نه تاج و نه تخت و نه مهد
 چنینست رسم سرای فریب

گهی بر فراز و گهی بر نشیب
 چنین بود تا بود گردان سپهر
 گهی جنگ و زهرست و گه نوش و مهر
 ازان پس بگرز گران دست برد
 بزرگش همان و همان بود خرد
 چنان شد در و دشت آوردگاه
 که شد تنگ بر مور و بر پشه راه
 ز بس کشته و خسته شد جوی خون
 یکی بی سر و دیگری سرنگون
 چنان بخت تابنده تاریک شد
 همانا بشب روز نزدیک شد
 برآمد یکی ابر و بادی سیاه
 بشد روشنایی ز خورشید و ماه
 سر از پای دشمن ندانست باز
 بیابان گرفتند و راه دراز
 نگه کرد پیران بدان کارزار
 چنان تیز برگشتن روزگار
 نه منشور و فرطوس و خاقان چین
 نه آن نامداران و مردان کین
 درفش بزرگان نگوئسار دید
 بخاک اندرون خستگان خوار دید
 بنستیهن گرد و کلباد گفت
 که شمشیر و نیزه بیاید نهفت
 نگوئسار کرد آن درفش سیاه
 برفتند پویان بیی راه و راه
 همه میمنه گیو تاراج کرد
 در و دشت چون پر دراج کرد
 بجست از چپ لشکر و دست راست
 بدان تا بدانند که پیران کجاست
 چو او را ندیدند گشتند باز
 دلیران سوی رستم سرفراز
 تبه گشته اسپان جنگی ز کار
 همه رنجه و خسته ی کارزار
 برفتند با کام دل سوی کوه
 تهمتن پیش اندرون با گروه
 همه ترگ و جوشن بخون و بخاک
 شده غرق و بر گستوان چاک چاک
 تن از جنگ خسته دل از رزم شاد
 جهان را چنینست ساز و نهاد
 پر از خون بر و تیغ و پای و رکیب
 ز کشته نه پیدا فراز از نشیب
 چنین تا بشستن نپرداختند
 یک از دیگری باز نشناختند
 سر و تن بشستند و دل شسته بود

که دشمن ببند گران بسته بود
چنین گفت رستم بایرانیان
که اکنون ببايد گشادن میان
بپیش جهاندار پیروزگر
نه گویال باید نه بند کمر
همه سر بخاک سیه بر نهید
کزین پس همه تاج بر سر نهید
کزین نامدارن یکی نیست کم
که اکنون شدستی دل ما دژم
چنین گفت رستم بگودرز و گيو
بدان نامداران و گردان نیو
چو آگاهی آمد بشاه جهان
بمن باز گفت این سخن در نهان
که طوس سپهبد بکوه آمدست
ز پیران و هومان ستوه آمدست
از ایران برفتیم با رای و هوش
برآمد ز پیکار مغزم بجوش
ز بهرام گودرز وز ریونیز
دلم تیر تر گشت برسان شیز
از ایران همی تاختم تیزچنگ
زمانی بجایی نکردم درنگ
چو چشمم برآمد بخاقان چین
بران نامداران و مردان کین
بویژه بکاموس و آن فر و برز
بران یال و آن شاخ و آن دست و گرز
که بودند هر یک چو کوهی بلند
بزیر اندرون زنده پیلی نژند
بدل گفتم آمد زمانم بسر
که تا من ببستم بمردی کمر
ازین بیش مردان و زین بیش ساز
ندیدم بجایی بسال دراز
رسیدم بدیوان مازندران
شب تیره و گرزهای گران
ز مردی نییچید هرگز دلم
نگفتم که از آرزو بگسلم
جز آن دم که دیدم ز کاموس جنگ
دلم گشت یکباره زین کینه تنگ
کنون گر همه پیش یزدان پاک
بغلتیم با درد یک یک بخاک
سزاوار باشد که او داد زور
بلند اختر و بخش کیوان و هور
مبادا که این کار گیرد نشیب
مبادا که آید بما بر نهیب
نگه کن که کارآگاهان ناگهان

برند آگهی نزد شاه جهان
بیاراید آن نامور بارگاه
بسر بر نهد خسروانی کلاه
بیخشد فراوان بدرویش چیز
که بر جان او آفرین باد نیز
کنون جامه‌ی رزم بیرون کنید
بسایش آرایش افزون کنید
غم و کام دل بی‌گمان بگذرد
زمانه دم ما همی بشمرد
همان به که ما جام می بشمریم
بدین چرخ نامهربان ننگریم
سپاس از جهاندار پیروزگر
کزویست مردی و بخت و هنر
کنون می گساریم تا نیم‌شب
بیاد بزرگان گشاییم لب
سزد گر دل اندر سرای سپنج
نداریم چندین بدرد و برنج
بزرگان برو خواندند آفرین
که بی‌تو مبادا کلاه و نگین
کسی را که چون پیلتن کهترست
ز گردن گردان سرش برترست
پسندیده باد این نژاد و گهر
هم آن بوم کو چون تو آرد ببر
تو دانی که با ما چه کردی بمهر
که از جان تو شاد بادا سپهر
همه مرده بودیم و برگشته روز
بتو زنده گشتیم و گیتی‌فروز
بفرمود تا پیل با تخت عاج
بیارند با طوق زرین و تاج
می خسروانی بیاورد و جام
نخستین ز شاه جهان برد نام
بزد کرنای از بر ژنده پیل
همی رفت آوازشان بر دو میل
چو خرم شد از می رخ پهلوان
برفتند شادان و روشن‌روان
چو پیراهن شب بدرید ماه
نهاد از بر چرخ پیروزه‌گاه
طلایه پراگند بر گرد دشت
چو زنگی درنگی شب اندر گذشت
پدید آمد آن خنجر تابناک
بکردار یاقوت شد روی خاک
تبیره برآمد ز پرده‌سرای
برفتند گردان لشکر ز جای
چنین گفت رستم بگردنکشان

که جایی نیامد ز پیران نشان
بباید شدن سوی آن رزمگاه
بهر سو فرستاد باید سپاه
شد از پیش او بیژن شیر مرد
بجایی کجا بود دشت نبرد
جهان دید پر کشته و خواسته
بهر سو نشست بیاراسته
پراگنده کشور پر از خسته دید
بخاک اندر افکنده پا بسته دید
ندیدند زنده کسی را بجای
زمین بود و خرگاه و پرده سرای
بنزدیک رستم رسید آگهی
که شد روی کشور ز ترکان تهی
ز ناباکی و خواب ایرانیان
برآشفته رستم چو شیر ژیان
زبان را بدشنام بگشاد و گفت
که کس را خرد نیست با مغز جفت
بدین گونه دشمن میان دو کوه
سپه چون گریزد ز ما همگروه
طلایه نگفتم که بیرون کنید
در و راغ چون دشت و هامون کنید
شما سر بسایش و خوابگاه
سپردید و دشمن بسیچید راه
تن آسان غم و رنج بار آورد
چو رنج آوری گنج بار آورد
چو گویی که روزی تن آسان شوند
ز تیمار ایران هراسان شوند
ازین پس تو پیران و کلیاد را
چو هومان و رویین و پولاد را
نگه کن بدین دشت با لشکری
تو در کشوری رستم از کشوری
اگر تاو دارید جنگ آورید
مرا زین سپس کی بچنگ آورید
که پیروز برگشتم از کارزار
تبه شد نکو گشته فرجام کار
برآشفته با طوس و شد چون پلنگ
که این جای خوابست گر دشت جنگ
طلایه نگه کن که از خیل کیست
سرآهنگ آن دوده را نام چیست
چو مرد طلایه بیابی بچوب
هم اندر زمان دست و پایش بکوب
ازو چیز بستان و پایش ببند
نگه کن یکی پشت پیلی بلند
بدین سان فرستش بنزدیک شاه

مگر پخته گردد بدان بارگاه
 ز یاقوت وز گوهر و تخت عاج
 ز دینار وز افسر و گنج و تاج
 نگر تا که دارد ز ایران سپاه
 همه یکسره خواسته پیش خواه
 ازین هدیه‌ی شاه باید نخست
 پس آنکه مرا و ترا بهر جست
 بدان دشت بسیار شاهان بدند
 همه نامداران گیهان بدند
 ز چین و ز سقلاب وز هند و وهر
 همه گنج داران گیرنده شهر
 سپهبد پیامد همه گرد کرد
 برفتند گردان بدشت نبرد
 کمرهای زرین و بیجاده تاج
 ز دیبای رومی و از تخت عاج
 ز تیر و کمان و ز بر گستوان
 ز گویال وز خنجر هندوان
 یکی کوه بد در میان دو کوه
 نظاره شده گردش اندر گروه
 کمانکش سواری گشاده‌بری
 بتن زورمندی و کنداوری
 خدنگی بینداختی چارپر
 ازین سو بدان سو نکردی گذر
 چو رستم نگه کرد خیره بماند
 جهان آفرین را فراوان بخواند
 چنین گفت کین روز ناپایدار
 گهی بزم سازد گهی کارزار
 همی گردد این خواسته زان برین
 بنفرین بود گه گهی بفرین
 زمانه نماند برام خویش
 چنینست تا بود آیین و کیش
 یکی گنج ازین سان همی پرورد
 یکی دیگر آید کزو برخورد
 بران بود کاموس و خاقان چین
 که آتش برآرد ز ایران زمین
 بدین ژنده پیلان و این خواسته
 بدین لشکر و گنج آراسته
 به گنج و بانبوه بودند شاد
 زمانی ز یزدان نکردند یاد
 که چرخ سپهر و زمان آفرید
 بسی آشکار و نهان آفرید
 ز یزدان شناس و بیزدان سپاس
 بدو بگروود مرد نیکی‌شناس
 کزو بودمان زور و فر و هنر

ازو دردمندی و هم زو گهر
سپه بود و هم گنج آباد بود
سگالش همه کار بیداد بود
کنون از بزرگان هر کشوری
گزیده ز هر کشوری مهتری
بدین ژنده پیلان فرستم بشاه
همان تخت زرین و زرین کلاه
همان خواسته بر هیونان مست
فرستم سزاوار چیزی که هست
وز ایدر شوم تازیان چون پلنگ
درنگی نه والا بود مرد سنگ
کسی کو گنهکار و خونی بود
بکشور بمانی زیونی بود
زمین را بخنجر بشویم ز کین
بدان را نمائم همی بر زمین
بدو گفت گودرز کای نیک رای
تو تا جای ماند بمانی بجای
بکام دل شاد بادی و راد
بدین رزم دادی چو بایست داد
تهمتن فرستاده‌ای را بجست
که با شاه گستاخ باشد نخست
فربرز کاوس را برگزید
که با شاه نزدیکی او را سزید
چنین گفت کای نیک پی نامدار
هم از تخم شاهی و هم شهریار
هنرمند و با دانش و بانژاد
تو شادان و کاوس شاه از تو شاد
یکی رنج برگیر و ز ایدر برو
ببر نامه‌ی من بر شاه نو
ابا خویشتن بستگان را ببر
هیونان و این خواسته سربسر
همان افسر و یاره و گرز و تاج
همان ژنده پیلان و هم تخت عاج
فربرز گفت ای هژبر زیان
منم راه را تنگ بسته میان
دبیر جهان‌دیده را پیش خواند
سخن هرچ بایست با او براند
بفرمود تا نامه‌ی خسروی
ز عنبر نوشتند بر پهلوی
سرنامه کرد آفرین خدای
کجا هست و باشد همیشه بجای
برازنده‌ی ماه و کیوان و هور
نگارنده‌ی فر و دیهیم و زور
سپهر و زمان و زمین آفرید

روان و خرد داد و دین آفرید
وزو آفرین باد بر شهریار
زمانه مبادا ازو یادگار
رسیدم بفرمان میان دو کوه
سپاه دو کشور شده همگروه
همانا که شمشیرزن صد هزار
ز دشمن فزون بود در کارزار
کشانای و شگنی و چینی و هند
سپاهی ز چین تا بدریای سند
ز کشمیر تا دامن رود شهد
سراپرده و پیل دیدیم و مهد
نترسیدم از دولت شهریار
کزین رزمگاه اندر آید نهار
چهل روز با هم همی جنگ بود
تو گفתי بریشان جهان تنگ بود
همه شهریاران کشور بدند
نه بر باد «و» با بخت لاغر بدند
میان دو کوه از بر راغ و دشت
ز خون و ز کشته نشاید گذشت
همانا که فرسنگ باشد چهل
پراگنده از خون زمین بود گل
سرانجام ازین دولت دیرباز
سخن گویم این نامه گردد دراز
همه شهریاران که دارند بند
ز پیلان گرفتم بخم کمند
سوی جنگ دارم کنون رای و روی
مگر پیش گرز من آید گروی
زبانها پر از آفرین تو باد
سر چرخ گردان زمین تو باد
چو نامه بمهر اندر آمد بداد
بمهرت فریبرز خسرو نژاد
ابا شاه و پیل و هیونی هزار
ازان رزمگه برنهادند بار
فریبرز کاوس شادان برفت
بنزدیک خسرو بسیچید و تفت
همی رفت با او گو پیلتن
بزرگان و گردان آن انجمن
به پدرود کردن گرفتش کنار
بیارید آب از غم شهریار
وزان جایگه سوی لشکر کشید
چو جعد دو زلف شب آمد پدید
نشستند با آرامش و رود و می
یکی دست رود و دگر دست نی
برفتند هر کس برام خویش

گرفته ببر هر کسی کام خویش
چو خورشید با رنگ دیبای زرد
ستم کرد بر توده‌ی لاژورد
همانگه ز دهلیز پرده‌سرای
برآمد خروشیدن کرنای
تهمتن میان تاختن را ببست
بران باره‌ی تیزتگ برنشست
بفرمود تا توشه برداشتند
همی راه دشوار بگذاشتند
بیابان گرفتند و راه دراز
بیامد چنان لشکری رزمساز
چنین گفت با طوس و گودرز و گئو
که ای نامداران و گردان نیو
من این بار چنگ اندر آرم بچنگ
بداندیشگان را شود کار تنگ
که دانست کین چاره‌گر مرد سند
سپاه آرد از چین و سقلاب و هند
من او را چنان مست و بی‌هش کنم
تنش خاک گور سیاوش کنم
که از هند و سقلاب و توران و چین
نخوانند ازین پس برو آفرین
بزد کوس وز دشت برخاست گرد
هوا پر ز گرد و زمین پر ز مرد
ازان نامداران پرخاشجوی
بابر اندر آمد یکی گفت و گوی
دو منزل برفتند زان جایگاه
که از کشته بد روی گیتی سیاه
یکی بیشه دیدند و آمد فرود
سیه شد ز لشکر همه دشت و رود
همی بود با رامش و می بدست
یکی شاد و خرم یکی خفته مست
فرستاده آمد ز هر کشوری
ز هر نامداری و هر مهتری
بسی هدیه و ساز و چندی نثار
ببردند نزدیک آن نامدار
چو بگذشت ازین داستان روز چند
ز گردش بیاسود چرخ بلند
کس آمد بر شاه ایران سپاه
که آمد فربرز کاوس شاه
پذیره شدش شاه کنداوران
ابا بوق و کوس و سپاهی گران
فربرز نزدیک خسرو رسید
زمین را ببوسید کو را بدید
نگه کرد خسرو بران بستگان

هیونان و پیلان و آن خستگان
عنان را بیچید و آمد براه
ز سر برگرفت آن کیانی کلاه
فرود آمد و پیش یزدان بخاک
بغلکید و گفت ای جهاندار پاک
ستمکاره‌ای کرد بر من ستم
مرا بی‌پدر کرد با درد و غم
تو از درد و سختی رهانیدیم
همی تاج را پرورانیدیم
زمین و زمان پیش من بنده شد
جهانی ز گنج من آگنده شد
سپاس از تو دارم نه از انجمن
یکی جان رستم تو مستان ز من
بزد اسپ و زان جایگه بازگشت
بران پیل وان بستگان برگذشت
بسی آفرین کرد بر پهلوان
که او باد شادان و روشن‌روان
بایوان شد و نامه پاسخ نوشت
بباغ بزرگی درختی بکشت
نخست آفرین کرد بر کردگار
کزو بود روشن دل و بختیار
خداوند ناهید و گردان سپهر
کزویست پرخاش و آرام و مهر
سپهری برین گونه بر پای کرد
شب و روز را گیتی آرای کرد
یکی را چنین تیره‌بخت آفرید
یکی را سزاوار تخت آفرید
غم و شادمانی ز یزدان شناس
کزویست هر گونه بر ما سپاس
رسید آنچ دادی بدین بارگاه
اسیران و پیلان و تخت و کلاه
هیونان بسیار و افگندنی
ز پوشیدنی هم ز گسترده‌نی
همه آلت ناز و سورشست و بزم
بپیش تو زین سان که آید برزم
مگر آنکسی کش سرآید بپیش
بدین گونه سیر آید از جان خویش
وزان رنج بردن ز توران سپاه
شب و روز بودن بوردگاه
ز کارت خبر بد مرا روز و شب
گشاده نکردم به بیگانه لب
شب و روز بر پیش یزدان پاک
نوان بودم و دل شده چاک چاک
کسی را که رستم بود پهلوان

سزد گر بماند همیشه جوان
پرستنده چون تو ندارد سپهر
ز تو بخت هرگز مبراد مهر
نویسنده پردخته شد ز آفرین
نهاد از بر نامه خسرو نگین
بفرمود تا خلعت آراستند
ستام و کمرها بپیراستند
صد از جعد مویان زرین کمر
صد اسپ گرانمایه با زین زر
صد اشتر همه بار دیبای چین
صد اشتر ز افگندنی هم چنین
ز یاقوت رخشان دو انگشتی
ز خوشاب و در افسری بر سری
ز پوشیدن شاه دستی بزر
همان یاره و طوق و زرین کمر
سران را همه هدیه‌ها ساختند
یکی گنج زین سان برداختند
فریبرز با تاج و گرز و درفش
یکی تخت زرین و زرینه کفش
فرستاد و فرمود تا بازگشت
از ایران بسوی سپهبد گذشت
چنین گفت کز جنگ افراسیاب
نه آرام باید نه خورد و نه خواب
مگر کان سر شهریار گزند
بخم کمند تو آید ببند
فریبرز برگشت زان بارگاه
بکام دل شاه ایران سپاه
پس آگاهی آمد بافراسیاب
که آتش برآمد ز دریای آب
ز کاموس و منشور و خاقان چین
شکستی نو آمد بتوران زمین
از ایران یکی لشکر آمد بجنگ
که شد چرخ گردنده را راه تنگ
چهل روز یکسان همی جنگ بود
شب و روز گیتی بیک رنگ بود
ز گرد سواران نبود آفتاب
چو بیدار بخت اندر آمد بخواب
سرانجام زان لشکر بشمار
سواری نماند از در کارزار
بزرگان و آن نامور مهتران
ببستند یکسر ببند گران
بخواری فگندند بر پشت پیل
سپه بود گرد آمده بر دو میل
ز کشته چنان بد که در رزمگاه

کسی را نید جای رفتن براه
وزین روی پیران براه ختن
بشد با یکی نامدار انجمن
کشانای و شگنی و وهری نماند
که منشور شمشیر رستم نخواند
وزین روی تنگ اندر آمد سپاه
بپیش اندرون رستم کینه خواه
گر آیند زی ما برزم آن گروه
شود کوه هامون و هامون چو کوه
چو افراسیاب این سخنها شنود
دلش گشت پر درد و سر پر ز دود
همه موبدان و ردان را بخواند
ز کار گذشته فراوان براند
کز ایران یکی لشکری جنگجوی
بدان نامداران نهادست روی
شکسته شدست آن سپاه گران
چنان ساز و آن لشکر بی کران
ز اندوه کاموس و خاقان چین
بیستند گفتمی مرا بر زمین
سپاهی چنان بسته و خسته شد
دو بهره ز گردنکشان بسته شد
بایران کشیدند بر پشت پیل
زمین پر ز خون بود تا چند میل
چه سازیم و این را چه درمان کنیم
نشاید که این بر دل آسان کنیم
گر ایدونک رستم بود پیش رو
نماند برین بوم و بر خار و خو
که من دستبرد ورا دیده ام
ز کار آگاهان نیز بشنیده ام
که او با بزرگان ایران زمین
چه کردست از نیکوی روز کین
چه کردست با شاه مازندران
ز گرزش چه آمد بران مهتران
گرانمایگان پاسخ آراستند
همه یکسر از جای برخاستند
که گر نامداران سقلاب و چین
بایران همی رزم جستند و کین
نه از لشکر ما کسی کم شدست
نه این کشور از خون دمامد شدست
ز رستم چرا بیم داری همی
چنین کام دشمن بخاری همی
ز مادر همه مرگ را زاده ایم
میان تا ببستیم نگشاده ایم
اگر خاک ما را بپی بسپزند

ازین کرده‌ی خویش کیفر برند
بکین گر بیندیم زین پس میان
نماند کسی زنده ز ایرانیان
ز پرمایگان شاه پاسخ شنید
ز لشکر زبان‌آوری برگزید
دلیران و گردنکشان را بخواند
ز خواب و ز آرام و خوردن بماند
در گنج بگشاد و دینار داد
روان را بخون دل آهار داد
چنان شد ز گردان جنگی زمین
که گفتی سپهر اندر آمد بکین
چو این بند بد را سر آمد کلید
فریبرز نزدیک رستم رسید
بدل شاد با خلعت شهریار
بدو اندرون تاج گوهر نگار
ازان شادمان شد گو پیلتن
بزرگان لشکر شدند انجمن
گرفتند بر پهلوان آفرین
که آباد بادا برستم زمین
بدو جان شاه جهان شاد باد
بر و بوم ایرانش آباد باد
همه مر ترا چاکر و بنده‌ایم
بفرمان و رایت سرافکنده‌ایم
وزان جایگه شاد لشکر براند
بیامد بسغد و دو هفته بماند
بنخچیر گور و بمی دست برد
ازین گونه یک چند خورد و شمرد
وزان جایگه لشکر اندر کشید
بیک منزلی بر یکی شهر دید
کجا نام آن شهر بیداد بود
دژی بود وز مردم آباد بود
همه خوردنیشان ز مردم بدی
پری چهره‌ای هر زمان گم بدی
بخوان چنان شهریار پلید
نبودی جز از کودک نارسید
پرستندگانی که نیکو بدی
به دیدار و بالا بی‌آهو بدی
از آن ساختندی بخوان بر خورش
بدین گونه بد شاه را پرورش
تهمتن بفرمود تا سه هزار
زرهدار بر گستوان ور سوار
بدان دژ فرستاد با گسته‌هم
دو گرد خردمند با او بهم
مرین مرد را نام کافور بود

که او را بران شهر منشور بود
 بیوشید کافور خفتان جنگ
 همه شهر با او بسان پلنگ
 کمندافگن و زورمندان بدند
 بزرم اندرون پیل دندان بدند
 چو گسته‌م گیتی بران گونه دید
 جهان در کف دیو وارونه دید
 بفرمود تا تیر باران کنند
 بریشان کمین سواران کنند
 چنین گفت کافور با سرکشان
 که سندان نگیرد ز پیکان نشان
 همه تیغ و گرز و کمند آورید
 سر سرکشان را ببند آورید
 زمانی بران سان برآویختند
 که آتش ز دریا برانگیختند
 فراوان ز ایرانیان کشته شد
 بسر بر سپهر بلا گشته شد
 بیژن چنین گفت گسته‌م زود
 که لختی عنانت بیاید بسود
 برستم بگویی که چندین مایست
 بجناب عنان با سواری دویست
 بشد بیژن گیو برسان باد
 سخن بر تهمتن همه کرد یاد
 گران کرد رستم زمانی رکیب
 ندانست لشکر فراز از نشیب
 بدانسان بیامد بدان رزمگاه
 که باد اندر آید ز کوه سیاه
 فراوان ز ایرانیان کشته دید
 بسی سرکش از جنگ برگشته دید
 بکافور گفت ای سگ بدگهر
 کنون رزم و رنج تو آمد بسر
 یکی حمله آورد کافور سخت
 بران بارور خسروانی درخت
 بینداخت تیغی بکردار تیر
 که آید مگر بر یل شیرگیر
 بپیش اندر آورد رستم سپر
 فرو ماند کافور پرخاشخیر
 کمندی بینداخت بر سوی طوس
 بسی کرد رستم برو بر فسوس
 عمودی بزد بر سرش پور زال
 که بر هم شکستش سر و ترگ و یال
 چنین تا در دژ یکی حمله برد
 بزرگان نبودند پیدا ز خرد
 در دژ بیستند وز باره تیز

برآمد خروشیدن رستخیز
بگفتند کای مرد بازور و هوش
برین گونه با ما بکینه مکوش
پدر نام تو چون بزادی چه کرد
کمندا فگنی گر سپهر نبرد
دریغست رنج اندرین شارسرستان
که داننده خواند ورا کارستان
چو تور فریدون ز ایران براند
ز هر گونه دانندگان را بخواند
یکی باره افگند زین گونه پی
ز سنگ و ز خشت و ز چوب و ز نی
برآورد ازینسان بافسون و رنج
بپالود رنج و تهی کرد گنج
بسی رنج بردند مردان مرد
کزین باره‌ی دژ برآرند گرد
نبدکس بدین شارسرستان پادشا
بدین رنج بردن نیارد بها
سلیحست و ایدر بسی خوردنی
بزیر اندرون راه آوردنی
اگر سالیان رنج و رزم آوری
نباشد بدستت جز از داوری
نیاید برین باره بر منجنیق
از افسون سلم و دم جاثلیق
چو بشنید رستم پر اندیشه شد
دلش از غم و درد چون بیشه شد
یکی رزم کرد آن نه بر آرزوی
سپاه اندر آورد بر چار سوی
بیک روی گودرز و یک روی طوس
پس پشت او پیل با بوق و کوس
بیک روی بر لشکر زابلی
زره‌دار با خنجر کابلی
چو آن دید دستم کمان برگرفت
همه دژ بدو ماند اندر شگفت
هر آنکس که از باره سر بر زدی
زمانه سرش را بهم در زدی
ابا مغز پیکان همی راز گفت
بیدسازگاری همی گشت جفت
بن باره زان پس بکندن گرفت
ز دیوار مردم فگندن گرفت
ستونها نهادند زیر اندرش
بیالود نطف سپاه از برش
چو نیمی ز دیوار دژکنده شد
بچوب اندر آتش پراکنده شد
فرود آمد آن باره‌ی تور گرد

ز هر سو سپاه اندر آمد بگرد
بفرمود رستم که جنگ آورید
کمانها و تیر خدنگ آورید
گوان از پی گنج و فرزند خویش
همان از پی بوم و پیوند خویش
همه سر بدادند یکسر بیاد
گرامی تر آنکو ز مادر نژاد
دلیران پیاده شدند آن زمان
سپرهای چینی و تیر و کمان
برفتند با نیزه داران بهم
بپیش اندرون بیژن و گسته
دم آتش تیز و باران تیر
هزیمت بود زان سپس ناگزیر
چو از باره‌ی دژ بیرون شدند
گریزان گریزان بهامون شدند
در دژ بیست آن زمان جنگجوی
بتاراج و کشتن نهادند روی
چه مایه بکشتند و چندی اسیر
ببردند زان شهر برنا و پیر
بسی سیم و زر و گرانمایه چیز
ستور و غلام و پرستار نیز
تهمتن بیامد سر و تن بشست
بپیش جهانداور آمد نخست
ز پیروز گشتن نیایش گرفت
جهان آفرین را ستایش گرفت
بایرانیان گفت با کردگار
بیامد نهانی هم از آشکار
بپیروزی اندر نیایش کنید
جهان آفرین را ستایش کنید
بزرگان بپیش جهان آفرین
نیایش گرفتند سر بر زمین
چو از پاک یزدان برداختند
بران نامدار آفرین ساختند
که هر کس که چون تو نباشد بجنگ
نشستن به آید بنام و بنگ
تن پیل داری و چنگال شیر
زمانی نباشی ز پیگار سیر
تهمتن چنین گفت کین زور و فر
یکی خلعتی باشد از دادگر
شما سربسر بهره دارید زین
نه جای گله‌ست از جهان آفرین
بفرمود تا گیو با ده هزار
سپردار و بر گستوان ور سوار
شود تازیان تا بمرز ختن

نماند که ترکان شوند انجمن
چو بنمود شب جعد زلف سیاه
از اندیشه خمیده شد پشت ماه
بشد گیو با آن سواران جنگ
سه روز اندر آن تاختن شد درنگ
بدانگه که خورشید بنمود تاج
برآمد نشست از بر تخت عاج
ز توران بیامد سرافراز گیو
گرفته بسی نامداران نیو
بسی خوب چهر بتان طراز
گرانمایه اسپان و هرگونه ساز
فرستاد یک نیمه نزدیک شاه
بیخشید دیگر همه بر سپاه
وزان پس چو گودرز و چون طوس و گیو
چو گسته‌م و شیدوش و فرهاد نیو
ابا بیژن گیو برخاستند
یکی آفرین نو آراستند
چنین گفت گودرز کای سرفراز
جهان را بمهر تو آمد نیاز
نشاید که بی‌آفرین تو لب
گشاییم زین پس بروز و بشب
کسی کو بپیمود روی زمین
جهان دید و آرام و پرخاش و کین
بیک جای زین بیش لشکر ندید
نه از موید سالخورده شنید
ز شاهان و پیلان وز تخت عاج
ز مردان و اسپان و از گنج و تاج
ستاره بدان دشت نظاره بود
که این لشکر از جنگ بیچاره بود
بگشتیم گرد دژ ایدر بسی
ندیدیم جز کینه درمان کسی
که خوشان بدیم از دم ازدها
کمان تو آورد ما را رها
توی پشت ایران و تاج سران
سزاوار و ما پیش تو که‌تران
مکافات این کار یزدان کند
که چهر تو همواره خندان کند
بپاداش تو نیست‌مان دسترس
زبانها پر از آفرینست و بس
بزرگیت هر روز بافزون ترست
هنرمند رخس تو صد لشکرست
تهمتن بریشان گرفت آفرین
که آباد بادا بگردان زمین
مرا پشت ز آزادگانست راست

دل روشنم بر زبانم گواست
ازان پس چنین گفت کایدر سه روز
بباشیم شادان و گیتی فروز
چهارم سوی جنگ افراسیاب
برانیم و آتش برآریم ز آب
همه نامداران بگفتار اوی
ببزم و بخوردند نهادند روی
پس آگاهی آمد بافراسیاب
که بوم و بر از دشمنان شد خراب
دلش زان سخن پر ز تیمار شد
همه پرنیان بر تنش خار شد
بدل گفت پیگار او کار کیست
سپاهست بسیار و سالار کیست
گر آنست رستم که من دیده‌ام
بسی از نبردش بیچیده‌ام
بیچید وزان پس بواز گفت
که با او که داریم در جنگ جفت
یکی کودکی بود برسان نی
که من لشکر آورده بودم بری
بیامد تن من ز زین برگرفت
فرو ماند زان لشکر اندر شگفت
چنین گفت لشکر بافراسیاب
که چندین سر از جنگ رستم متاب
تو آنی که از خاک آوردگاه
همی جوش خون اندر آری بماه
سلیحست بسیار و مردان جنگ
دل از کار رستم چه داری بتنگ
ز جنگ سواری تو غمگین مشو
نگه کن بدین نامداران نو
چنان دان که او یکسر از آهنست
اگر چه دلیرست هم یک تنست
سخنهای کوتاه زو شد دراز
تو با لشکری چاره‌ی او را بساز
سرش را ز زین اندرآور بخاک
ازان پس خود از شاه ایران چه باک
نه کیخسرو آباد ماند نه گنج
نداریم این زرم کردن برنج
نگه کن بدین لشکر نامدار
جوانان و شایسته‌ی کارزار
ز بهر بر و بوم و پیوند خویش
زن و کودک خرد و فرزند خویش
همه سربسر تن بکشتن دهیم
به آید که گیتی بدشمن دهیم
چو بشنید افراسیاب این سخن

فراموش کرد آن نبرد کهن
 بفرمود تا لشکر آراستند
 بکین نو از جای برخاستند
 ز بوم نیاکان وز شهر خویش
 یکی تازه اندیشه بنهاد پیش
 چنین داد پاسخ که من ساز جنگ
 بپیش آورم چون شود کار تنگ
 نمانم که کیخسرو از تخت خویش
 شود شاد و پدرام از بخت خویش
 سر زابلی را بروز نبرد
 بچنگ دراز اندر آرم بگرد
 برو سرکشان آفرین خواندند
 سرافراز را سوی کین خواندند
 که جاوید و شادان و پیروز باش
 بکام دلت گیتی افروز باش
 سپهبد بسی جنگها دیده بود
 ز هر کار بهری پسندیده بود
 یکی شیر دل بود فرغار نام
 قفس دیده و جسته چندی ز دام
 ز بیگانگان جای پرده کرده
 بفرغار گفت ای گرانمایه مرد
 هم اکنون برو سوی ایران سپاه
 نگه کن بدین رستم رزمخواه
 سواران نگه کن که چندانند و چون
 که دارد برین بوم و بر رهنمون
 وزان نامداران پرخاشجوی
 ببینی که چندانند و بر چند روی
 ز گردان پهلومنش چند مرد
 که آورد سازند روز نبرد
 چو فرغار برگشت و آمد براه
 بکارآگهی شد بایران سپاه
 غمی شد دل مرد پرخاشجوی
 بیگانگان ایچ ننمود روی
 فرستاد و فرزند را پیش خواند
 بسی راز بایسته با او براند
 بشیده چنین گفت کای پر خرد
 سپاه تو تیمار تو کی خورد
 چنین دان که این لشکر بی شمار
 که آمد برین مرز چندین هزار
 سپهدارشان رستم شیر دل
 که از خاک سازد بشمشیر گل
 گو پیلتن رستم زابلیست
 بین تا مر او را هم آورد کیست
 چو کاموس و منشور و خاقان چین

گهار و چو گرگوي با آفرين
 دگر کندر و شنگل آن شاه هند
 سپاهي ز کشمير تا پيش سند
 بنپروي اين رستم شير گير
 بکشتند و بردند چندي اسير
 چهل روز بالشکر آويز بود
 گهي رزم و گه بزم و پرهيز بود
 سرانجام رستم بخم کمند
 ز پيل اندر آورد و بنهاد بند
 سواران و گردان هر کشوري
 ز هر سو که بود از بزرگان سري
 بدین کشور آمد کنون زين نشان
 همان تاجداران گردنکشان
 من ايدر نماينم بسی گنج و تخت
 که گردان شدست اندرين کار سخت
 کنون هرچ گنجست و تاج و کمر
 همان طوق زرین و زرین سپر
 فرستم همه سوی الماس رود
 نه هنگام جامست و بزم و سرود
 هراسانم از رستم تيز چنگ
 تن آسان که باشد بکام نهنگ
 بمردم نمايند بروز نبرد
 نپيچد ز بيم و ننالذ ز درد
 ز نيزه نترسد نه از تيغ تيز
 برآرد ز دشمن همی رستخيز
 تو گفتي که از روی وز آهنست
 نه مردم نژادست کهرمنست
 سليحست چندان برو روز کين
 که سير آمد از بار پشت زمين
 زره دارد و جوشن و خود و گبر
 بغرد بکردار غرنده ابر
 نه برتابد آهنگ او ژنده پيل
 نه کشتي سليحش بدریای نیل
 يکی کوه زیرش بکردار باد
 تو گویی که از باد دارد نژاد
 تگ آهوان دارد و هول شير
 بناورد با شير گردد دلير
 سخن گوید ار زو کنی خواستار
 بدریا چو کشتی بود روز کار
 مرا با دلاور بسی بود جنگ
 يکی جوشنستش ز چرم پلنگ
 سليحم نيامد برو کارگر
 بسی آزمودم بگريز و تبر
 کنون آزمون را يکی کارزار

بسازیم تا چون بود روزگار
گر ایدونک یزدان بود یارمند
بگردد بیایست چرخ بلند
نه آن شهر ماند نه آن شهریار
سرآید مگر بر من این کارزار
اگر دست رستم بود روز جنگ
نسازم من ایدر فراوان درنگ
شوم تا بدان روی دریای چین
بدو مانم این مرز توران زمین
بدو شیده گفت ای خردمند شاه
انوشه بدی تا بود تاج و گاه
ترا فر و برزست و مردانگی
نژاد و دل و بخت و فرزاندگی
نباید ترا پند آموزگار
نگه کن بدین گردش روزگار
چو پیران و هومان و فرشیدورد
چو کلباد و نستیهن شیر مرد
شکسته سلیح و گسسته دلند
ز بیم وز غم هر زمان بگسلند
تو بر باد این جنگ کشتی مران
چو دانی که آمد سپاهی گران
ز شاهان گیتی گزیده توی
جهانجوی و هم کار دیده توی
بجان و سر شاه توران سپاه
بخورشید و ماه و بتخت و کلاه
که از کار کاموس و خاقان چین
دلم گشت پر خون و سر پر ز کین
شب تیره بگشاد چشم دژم
ز غم پشت ماه اندر آمد بخم
جهان گشت برسان مشک سیاه
چو فرغار برگشت ز ایران سپاه
بیامد بنزدیک افراسیاب
شب تیره هنگام آرام و خواب
چنین گفت کز بارگاه بلند
برفتم سوی رستم دیویند
سراپردهی سبز دیدم بزرگ
سپاهی بکردار درنده گرگ
یکی ازدهافش درفشی بیای
نه آرام دارد تو گفתי نه جای
فروشته بر کوهی زین لگام
بفتراک بر حلقه‌ی خم خام
بخیمه درون ژنده پیلی زیان
میان تنگ بسته به ببر بیان
یکی بور ابرش به پیشش بیای

تو گفתי همی اندر آید ز جای
 سپهدار چون طوس و گودرز و گیو
 فربرز و شیدوش و گرگین نیو
 طلایه گرازست با گسته‌م
 که با بیژن گیو باشد بهم
 غمی شد ز گفتار فرغار شاه
 کس آمد بر پهلوان سپاه
 پیامد سپهدار پیران چو گرد
 بزرگان و مردان روز نبرد
 ز گفتار فرغار چندی بگفت
 که تا کیست با او به پیکار جفت
 بدو گفت پیران که ما را ز جنگ
 چه چارست جز جستن نام و ننگ
 چو پاسخ چنین یافت افراسیاب
 گرفت اندران کینه جستن شتاب
 بییران بفرمود تا با سپاه
 بیاید بر رستم کینه‌خواه
 ز پیش سپهد به بیرون کشید
 همی رزم را سوی هامون کشید
 خروش آمد از دشت و آوای کوس
 جهان شد ز گرد سپاه آبنوس
 سپه بود چندانک گفתי جهان
 همی گردد از گرد اسپان نهان
 تیره زنان نعره برداشتند
 همی پیل بر پیل بگذاشتند
 از ایوان بدشت آمد افراسیاب
 همی کرد بر جنگ جستن شتاب
 بییران بگفت آنچه بایست گفت
 که راز بزرگان نباید نهفت
 یکی نامه نزدیک پولادوند
 بیارای وز رای بگشای بند
 بگویش که ما را چه آمد بسر
 ازین نامور گرد پرخاشخ
 اگر یارمندست چرخ بلند
 بیاید بدین دشت پولادوند
 بسی لشکر از مرز سقلا و چین
 نگونسار و حیران شدند اندرین
 سپاهست برسان کوه روان
 سپهدارشان رستم پهلوان
 سپهکش چو رستم سپهدار طوس
 بابر اندر آورده آوای کوس
 چو رستم بدست تو گردد تباه
 نیاید سپهر اندرین مرز راه
 همه مرز را رنج زویست و بس

تو باش اندرین کار فریادرس
گر او را بدست تو آید زمان
شود رام روی زمین بی گمان
من از پادشاهی آباد خویش
نه برگیرم از رنج یک رنج بیش
دگر نیمه دیهیم و گنج آن تست
که امروز پیگار و رنج آن تست
نهادند بر نامه بر مهر شاه
چو برزد سر از برج خرچنگ ماه
کمر بست شیده ز پیش پدر
فرستاده او بود و تیمار بر
بکردار آتش ز بیم گزند
بیامد بنزدیک پولادوند
برو آفرین کرد و نامه بداد
همه کار رستم برو کرد یاد
که رستم بیامد ز ایران بجنگ
ابا او سپاهی بسان پلنگ
ببند اندر آورد کاموس را
چو خاقان و منشور و فرطوس را
اسیران بسیار و پیلان رمه
فرستاد یکسر بایران همه
کنارنگ و جنگ آورانرا بخواند
ز هر گونه‌ای داستانها براند
بدیشان بگفت انچ در نامه بود
جهانگیر برنا و خودکامه بود
بفرمود تا کوس بیرون برند
سراپرده‌ی او به هامون برند
سپاه انجمن شد بکردار دیو
برآمد ز گردان لشکر غریو
درفش از پس و پیش پولادوند
سپردار با ترکش و با کمند
فرود آمد از کوه و بگذاشت آب
بیامد بنزدیک افراسیاب
پذیره شدندش یکایک سپاه
تبیهر برآمد ز درگاه شاه
ببر در گرفتش جهان دیده مرد
ز کار گذشته بسی یاد کرد
بگفت آنک تیمار ترکان ز کیست
سرانجام درمان این کار چیست
خرامان بایوان خسرو شدند
برای و باندیشه‌ی نو شدند
سخن راند هر گونه افراسیاب
ز کار درنگ و ز بهر شتاب
ز خون سیاوش که بر دست اوی

چه آمد ز پرخاش وز گفت و گوی
 ز خاقان و منشور و کاموس گرد
 گذشته سخنها همه برشمرد
 بگفت آنک این رنجم از یک تنست
 که او را پلنگینه پیراهنست
 نیامد سلیح بدو کارگر
 بران بیر و آن خود و چینی سپر
 بیابان سپردی و راه دراز
 کنون چاره‌ی کار او را بساز
 پر اندیشه شد جان پولادوند
 که آن بند را چون شود کاربند
 چنین داد پاسخ بافراسیاب
 که در جنگ چندین نباید شتاب
 گر آنست رستم که مازندران
 تبه کرد و بستد بگرز گران
 بدرید پهلوی دیو سپید
 جگرگاه پولاد غندی و بید
 مرا نیست پایاب با جنگ اوی
 نیارم بید کردن آهنگ اوی
 تن و جان من پیش رای تو باد
 همیشه خرد رهنمای تو باد
 من او را بر اندیشه دارم بجنگ
 بگردش بگردم بسان پلنگ
 تو لشکر برآغال بر لشکرش
 بانبوه تا خیره گردد سرش
 مگر چاره سازم و گر نی بدست
 بر و یال او را نشاید شکست
 ازو شاد شد جان افراسیاب
 می روشن آورد و جنگ و رباب
 بدانکه که شد مست پولادوند
 چنین گفت با او بیانگ بلند
 که من بر فریدون و ضحاک و جم
 خور و خواب و آرام کردم دژم
 برهمن بترسد ز آواز من
 وزین لشکر گردن افراز من
 من این زابلی را بشمشیر تیز
 برآوردگه بر کنم ریز ریز

چو بنمود خورشید تابان درفش
 معصفر شد آن پرنیان بنفش
 تیره برآمد ز درگاه شاه
 بابر اندر آمد خروش سپاه
 بپیش سپه بود پولادوند
 بتن زورمند و ببازو کمند

چو صف برکشیدند هر دو سپاه
 هوا شد بنفش و زمین شد سیاه
 تهمتن بیوشید ببر بیان
 نشست از بر ژنده پیل ژیان
 برآشفت و بر میمنه حمله برد
 ز ترکان بیفگند بسیار گرد
 ازان پس غمی گشت پولادوند
 ز فتراک بگشاد پیچان کمند
 برآویخت با طوس چون پیل مست
 کمندی بازوی گریزی بدست
 کمریند بگرفت و او را ز زین
 برآورد و آسان بزد بر زمین
 به پیگار او گیو چون بنگرید
 سر طوس نوذر نگوئسار دید
 برانگیخت از جای شبیدیز را
 تن و جان بیاراست آویز را
 برآویخت با دیو چون شیر نر
 زره دار با گرزهی گاوسر
 کمندی بینداخت پولادوند
 سر گیو گرد اندر آمد دببند
 نگه کرد رهام و بیژن ز راه
 بدان زور و بالا و آن دستگاه
 برفتند تا دست پولادوند
 ببندند هر دو بخم کمند
 بزد دست پولاد بسیار هوش
 برانگیخت اسپ و برآمد خروش
 دو گرد از دلیران پر مایه را
 سرافراز و گرد و گرانمایه را
 بخاک اندر افگند و بسپرد خوار
 نظاره بران دشت چندان سوار
 پیامد بر اختر کاویان
 بخنجر بدو نیم کردش میان
 خروشی برآمد ز ایران سپاه
 نماند ایچ گرد اندر آوردگاه
 فریبرز و گودرز و گردنکشان
 گرفتند از آن دیو جنگی نشان
 بگفتند با رستم کینه خواه
 که پولادوند اندرین رزمگاه
 بزین بر یکی نامداری نماند
 ز گردان لشکر سواری نماند
 که نفگند بر خاک پولادوند
 بگرز و بخنجر بتیر و کمند
 همه رزمگه سربسر ماتمست
 بدین کار فریادرس رستمست

ازان پس خروشیدن ناله خاست
ز قلب و چپ لشکر و دست راست
چو کم شد ز گودرز هر دو پسر
بنالید با داور دادگر
که چندین نبیره پسر داشتم
همی سر ز خورشید بگذاشتم
برزم اندرون پیش من کشته شد
چنین اختر و روز من گشته شد
جوانان و من زنده با پیر سر
مرا شرم باد از کلاه و کمر
کمر برگشاد و کله برگرفت
خروشیدن و ناله اندر گرفت
چو بشنید رستم دژم گشت سخت
بلرزید برسان برگ درخت
بیامد بنزدیک پولادوند
ورا دید برسان کوه بلند
سپه را همه بیشتر خسته دید
وزان روی پرخاش پیوسته دید
بدل گفت کین روز ما تیره گشت
سرنامداران ما خیره گشت
همانا که برگشت پرگار ما
غنوده شد آن بخت بیدار ما
بیفشارد ران رخس را تیز کرد
برآشفست و آهنگ آویز کرد
بدو گفت کای دیو ناسازگار
ببینی کنون گردش روزگار
چو آواز رستم بگردان رسید
تہمتن یلان را پیاده بدید
دژم گشته زو چار گرد دلیر
چو گوران و دشمن بکردار شیر
چنین گفت با کردگار جهان
که ای برتر از آشکار و نهان
مرا چشم اگر تیره گشتی بجنگ
بہستی ز دیدار این روز تنگ
کزین سان برآمد ز ایران غریو
ز پیران و هومان وز نره دیو
پیاده شده گیو و رهام و طوس
چو بیژن که بر شیر کردی فسوس
تہ گشته اسپ بزرگان بتیر
بدین سان برآویخته خیره خیر
بدو گفت پولادوند ای دلیر
جہاندیدہ و نامبردار و شیر
کہ بگریزد از پیش تو ژندہ پیل
ببینی کنون موج دریای نیل

نکه کن کنون آتش جنگ من
 کمند و دل و زور و آهنگ من
 کزین پس نیابی ز شاهت نشان
 نه از نامداران و گردنکشان
 نبینی زمین زین سپس جز بخواب
 سپارم سپاهت بافراسیاب
 چنین گفت رستم پولادوند
 که تا چند ازین بیم و نیرنگ و بند
 ز جنگ آوران تیز گویا مباد
 چو باشد دهد بی گمان سر بیاد
 چو بشنید پولادوند این سخن
 بیاد آمدش گفته های کهن
 که هر کو بیداد جوید نبرد
 جگر خسته باز آید و روی زرد
 گر از دشمنت بد رسد گر ز دوست
 بد و نیک را داد دادن نکوست
 همان رستمست این که مازندران
 شب تیره بستد بگرز گران
 بدو گفت کای مرد رزم آزمای
 چه باشیم برخیره چندین بیای
 بگشتند وز دشت برخاست گرد
 دو پیل ژبان و دو شیر نبرد
 برانگیخت آن باره پولادوند
 بینداخت پس تاب داده کمند
 بدزدید یال آن نبرده سوار
 چو زین گونه پیوسته شد کارزار
 بزد تیغ و بند کمندش برید
 بجای آمد آن بند بد را کلید
 بیچید زان پس سوی دست راست
 بدانست کان روز روز بلاست
 عمودی بزد بر سرش پیلتن
 که بشنید آواز او انجمن
 چنان تیره شد چشم پولادوند
 که دستش عنان را نبذ کار بند
 تهمتن بران بد که مغز سرش
 ببیند پر از رنگ تیره برش
 چو پولادوند از بر زین بماند
 تهمتن جهان آفرین را بخواند
 که ای برتر از گردش روزگار
 جهاندار و بینا و پروردگار
 گرین گردش جنگ من داد نیست
 روانم بدان گیتی آباد نیست
 روا دارم از دست پولادوند
 روان مرا برگشاید ز بند

ور افراسیابست بیدادگر
 تو مستان ز من دست و زور و هنر
 که گر من شوم کشته بر دست اوی
 بایران نماند یکی جنگجوی
 نه مرد کشاورز و نه پیشه‌ور
 نه خاک و نه کشور نه بوم و نه بر
 بکشتی گرفتن نهادند روی
 دو گرد سرافراز و دو جنگجوی
 پیمان که از هر دو روی سپاه
 بیاری نباید کسی کینه‌خواه
 میان سپه نیم فرسنگ بود
 ستاره نظاره بران جنگ بود
 چو پولادوند و تهمتن بهم
 برآویختند آن دو شیر دژم
 همی دست سودند یک با دگر
 گرفته دو جنگی دوال کمر
 چو شیده بر و یال رستم بدید
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 پدر را چنین گفت کین زورمند
 که خوانی ورا رستم دیوبند
 بدین برز بالا و این دست برد
 بخاک اندر آرد سر دیو گرد
 نبینی ز گردان ما جز گریز
 مکن خیره با چرخ گردان ستیز
 چنین گفت با شیده افراسیاب
 که شد مغز من زین سخن پرشتاب
 برو تا ببینی که پولادوند
 بکشتی همی چون کند دست بند
 چنین گفت شیده که پیمان شاه
 نه این بود با او پیش سپاه
 چو پیمان شکن باشی و تیره مغز
 نیایید ز دست تو پیگار نغز
 تو این آب روشن مگردان سپاه
 که عیب آورد بر تو بر عیب‌خواه
 بدشنام بگشاد خسرو زبان
 برآشفت و شد با پسر بدگمان
 بدو گفت اگر دیو پولادوند
 ازین مرد بدخواه یابد گزند
 نماند بدین رزمگه زنده کس
 ترا از هنرها زیانست و بس
 عنان برگرایید و آمد چو شیر
 بوردگاه دو مرد دلیر
 نگه کرد پیکار دو پیل مست
 درآورده بر یکدگر هر دو دست

بیولاد گفت ای سرافراز شیر
بکشتی گر آری مر او را بزیر
بخنجر جگرگاه او را بکاف
هنر باید از کار کردن نه لاف
نگه کرد گیو اندر افراسیاب
بدان خیره گفتار و چندان شتاب
برانگیخت اسپ و برآمد دمان
چو بشکست پیمان همی بدگمان
برستم چنین گفت کای جنگجوی
چه فرمان دهی کهتران را بگوی
نگه کن به پیمان افراسیاب
چو جای بلا دید و جای شتاب
بیمد همی دل بیافروزدش
بکشتی درون خنجر آموزدش
بدو گفت رستم که جنگی منم
بکشتی گرفتن درنگی منم
شما را چرا بیم آید همی
چرا دل به دو نیم آید همی
اگر نیستتان جنگ را زور و دست
دل من بخیره نباید شکست
گر ایدونک این جادوی بی‌خرد
ز پیمان یزدان همی بگذرد
شما را ز پیمان شکستن چه باک
گر او ریخت بر تارک خویش خاک
من اکنون سر دیو پولادوند
بخاک اندر آرم ز چرخ بلند
وزان پس بیازید چون شیر چنگ
گرفت آن بر و یال جنگی نهنگ
بگردن برآورد و زد بر زمین
همی خواند بر کردگار افرین
خروشی بر آمد ز ایران سپاه
تیره زنان برگرفتند راه
بابر اندر آمد دم کرنای
خروشیدن نای و صنج و درای
که پولادوندست بیجان شده
بران خاک چون مار پیچان شده
گمان برد رستم که پولادوند
ندارد بتن در درست ایچ بند
برخش دلیر اندر آورد پای
بماند آن تن اژدها را بجای
چو پیش صف آمد یل شیرگیر
نگه کرد پولاد برسان تیر
گریزان بشد پیش افراسیاب
دلش پر ز خون و رخس پر ز آب

بخفت از بر خاک تیره دراز
زمانی بشد هوش زان رزمساز
تہمتن چو پولاد را زنده دید
ہمہ دشت لشکر پراگندہ دید
دلش تنگ تر گشت و لشکر براند
جہانیدہ گودرز را پیش خواند
بفرمود تا تیرباران کنند
ہوا را چو ابر بہاران کنند
ز یک دست بیژن ز یک دست گیو
جہانجوی رہام و گرگین نیو
تو گفتی کہ آتش برافروختند
جہان را بخنجر ہمی سوختند
بلشکر چنین گفت پولادوند
کہ بی تخت و بی گنج و نام بلند
چرا سر ہمی داد باید بیاد
چرا کرد باید ہمی رزم یاد
سپہ را بپیش اندر افگند و رفت
ز رستم ہمی بند جانش بکفت
چنین گفت پیران بافراسیاب
کہ شد روی گیتی چو دریای آب
نگفتم کہ با رستم شوم دست
نشاید درین کشور ایمن نشست
ز خون جوانی کہ بد ناگریز
بخستی دل ما بپیکار تیز
چہ باشی کہ با تو کس اندر نماند
بشد دیو پولاد و لشکر براند
ہمانا ز ایرانیان صد ہزار
فزونست بر گستوان ور سوار
بپیش اندرون رستم شیر گیر
زمین پر ز خون و ہوا پر ز تیر
ز دریا و دشت و ز ہامون و کوه
سپاہ اندر آمد ہمہ ہمگروہ
چو مردم نماند آزمودیم دیو
چنین جنگ و پیکار و چندین غریو
سپہ را چنین صف کشیدہ بمان
تو با ویژگان سوی دریا بران
سپہبد چنان کرد کو راہ دید
ہمی دست ازان رزم کوتاہ دید
چو رستم بیامد مرا پای نیست
جز از رفتن از پیش او رای نیست
بباید شدن تا بدان روی چین
گر ایدونک گنجد کسی در زمین
درفشش بماندند و او خود برفت
سوی چین و ماچین خرامید تفت

سپاه اندر آمد بپیش سپاه
 زمین گشت برسان ابر سپاه
 تهمت بواز گفت آن زمان
 که نیزه مدارید و تیر و کمان
 بکوشید و شمشیر و گرز آورد
 هنرها ز بالای برز آورد
 پلنگ آن زمان پیچد از کین خویش
 که نخچیر بیند ببالین خویش
 سپه سربسر نعره برداشتند
 همه نیزه بر کوه بگذاشتند
 چنان شد در و دشت آوردگاه
 که از کشته جایی ندیدند راه
 برفتند یک بهره زنهار خواه
 گریزان برفتند بهری براه
 شد از بی‌شبانای رمه تال و مال
 همه دشت تن بود بی‌دست و یال
 چنین گفت رستم که کشتن بسست
 که زهر زمان بهر دیگر کسست
 زمانی همی بار زهر آورد
 زمانی ز تریاک بهر آورد
 همه جامه‌ی رزم بیرون کنید
 همه خویکاری بافزون کنید
 چه بندی دل اندر سرای سپنج
 که دانا نداند یکی را ز پنج
 زمانی چو آهرمن آید بجنگ
 زمانی عروسی پر از بوی و رنگ
 بی‌آزاری و جام می‌برگزین
 که گوید که نفرین به از آفرین
 بخور آنچ داری و انده مخور
 که گیتی سپنج است و ما بر گذر
 میازار کس را ز بهر درم
 مکن تا توانی بکس بر ستم
 بجست اندران دشت چیزی که بود
 ز زرین وز گوهر نابسود
 سراسر فرستاد نزدیک شاه
 غلامان و اسپان و تیغ و کلاه
 وزان بهره‌ی خویشتن برگرفت
 همه افسر و مشک و عنبر گرفت
 ببخشید دیگر همه بر سپاه
 ز چیزی که بود اندران رزمگاه
 نشان خواست از شاه توران سپاه
 ز هر سو بجستند بی راه و راه
 نشانی نیامد ز افراسیاب
 نه بر کوه و دریا نه بر خشک و آب

شتر یافت چندان و چندان گله
که از بارگی شد سپه بی‌گله
ز توران سپه برنهادند رخت
سلیح گرانمایه و تاج و تخت
خروش آمد و ناله‌ی گاودم
جرس برکشیدند و رویینه خم
سوی شهر ایران نهادند روی
سپاهی بران گونه با رنگ و بوی
چو آگاهی آمد ز رستم بشاه
خروش آمد از شهر وز بارگاه
از ایران تبیره برآمد بابر
که آمد خداوند گوپال و ببر
یکی شادمانی بد اندر جهان
خنیده میان کهان و مهان
دل شاه شد چون بهشت برین
همی خواند بر کردگار آفرین
بفرمود تا پیل بردند پیش
بجنید کیخسرو از جای خویش
جهانی بین شد آراسته
می و رود و رامشگر و خواسته
تبیره برآمد ز هر جای و نای
چو شاه جهان اندر آمد ز جای
همه روی پیل از کران تا کران
پر از مشک بود و می و زعفران
ز افسر سر پیلان پرنگار
ز گوش اندر آویخته گوشوار
بسی زعفران و درم ریختند
ز بر مشک و عنبر همی بیختند
همه شهر آوای رامشگران
نشسته ز هر سو کران تا کران
چنان بد جهان را ز شادی و داد
که گیتی روان را دوامست و شاد
تہمتن چو تاج سرافراز دید
جهانی سراسر پرآواز دید
فرود آمد و برد پیشش نماز
بپرسید خسرو ز راه دراز
گرفتش بغوش در شاه تنگ
چنین تا برآمد زمانی درنگ
همی آفرین خواند شاه جهان
بران نامور موبد و پهلوان
بفرمود تا پیلتن برنشست
گرفته همه راه دستش بدست
همی گفت چندین چرا ماندی
که بر ما همی آتش افشاندی

چو طوس و فربرز و گودرز و گيو
 چو رهام و گرگين و گردان نيو
 ز ره سوي ايوان شاه آمدند
 بدان نامور بارگاه آمدند
 نشست از بر تخت زر شهریار
 بنزدیک او رستم نامدار
 فربرز و گودرز و رهام و گيو
 نشستند با نامداران نيو
 سخن گفت کيخسرو از رزمگاه
 ازان رنج و پيگار توران سپاه
 بدو گفت گودرز کای شهریار
 سخنها درازست زين کارزار
 می و جام و آرام باید نخست
 پس آنگاه ازین کار پرسی درست
 نهادند خوان و بخندید شاه
 که ناهار بودی همانا به راه
 بخوان بر می آورد و رامشگران
 بپرسش گرفت از کران تا کران
 ز افراسیاب وز پولادوند
 ز کشتی و از تابداده کمند
 بدو گفت گودرز کای شهریار
 ز مادر نزاید چو رستم سوار
 اگر دیو پیش آید ار ازدها
 ز چنگ درازش نیاید رها
 هزار افرین باد بر شهریار
 بویژه پرین شیردل نامدار
 بگفت آنچ کرد او بیولادوند
 ز کشتی و نیرنگ وز رنگ و بند
 ز افگندن دیو وز کشتنش
 همان جنگ و پیگار و کین جستنش
 چو افتاد بر خاک زو رفت هوش
 برآمد ز گردان دیوان خروش
 چو آمد بهوش آن سرافراز دیو
 برآمد بناگاه زو یک غریو
 همانکه درآمد باسپ و برفت
 همی بند جاننش ز رستم بگفت
 چنان شاد شد زان سخن تاجور
 که گفתי ز ایوان برآورد سر
 چنین داد پاسخ که ای پهلوان
 توی پیر و بیدار و روشن روان
 کسی کش خرد باشد آموزگار
 نگه داردش گردش روزگار
 ازین پهلوان چشم بد دور باد
 همه زندگانیست در سور باد

همی بود یک هفته با می بدست
ازو شادمان تاج و تخت و نشست
سخنهای رستم بنای و برود
بگفتند بر پهلوانی سرود
تهمتن بیک ماه نزدیک شاه
همی بود با جام در پیشگاه
ازان پس چنین گفت با شهریار
که ای پرهیز نامور تاجدار
جهاندار با دانش و نیک‌خوست
ولیکن مرا چهر زال آرزوست
در گنج بگشاد شاه جهان
ز پرمایه چیزی که بودش نهان
ز یاقوت وز تاج و انگشتری
ز دینار وز جامه‌ی ششتری
پرستار با افسر و گوشوار
همان جعد مویان سیمین عذار
طبقهای زرین پر از مشک و عود
دو نعلین زرین و زرین عمود
برو بافته گوهر شاهوار
چنانچون بود در خور شهریار
بنزد تهمتن فرستاد شاه
دو منزل همی رفت با او براه
چو خسرو غمی شد ز راه دراز
فرود آمد و برد رستم نماز
ورا کرد پدرود و ز ایران برفت
سوی زابلستان خرامید تفت
سراسر جهان گشت بر شاه راست
همی گشت گیتی بران سان که خواست
سر آوردم این رزم کاموس نیز
درازست و کم نیست زو یک پیشیز
گر از داستان یک سخن کم بدی
روان مرا جای ماتم بدی
دلم شادمان شد ز پولادوند
که بغزود بر بند پولاد بند

داستان اکوان دیو

تو بر کردگار روان و خرد
ستایش گزین تا چه اندر خورد
بین ای خردمند روشن روان
که چون باید او را ستودن توان
همه دانش ما به بیچارگیست
به بیچارگان بر بیاید گریست
تو خستو شو آنرا که هست و یکیست
روان و خرد را جزین راه نیست
ابا فلسفه دان بسیار گوی
بیویم براهی که گویی میوی
ترا هرچ بر چشم سر بگذرد
نگنجد همی در دلت با خرد
سخن هرچ بایست توحید نیست
بنا گفتن و گفتن او یکیست
تو گر سخته ای شو سخن سخته گوی
نیاید به بن هرگز این گفت و گوی
بیک دم زدن رستی از جان و تن
همی بس بزرگ آیدت خویشتن
همی بگذرد بر تو ایام تو
سرای جز این باشد آرام تو
نخست از جهان آفرین یاد کن
پرستش برین یاد بنیاد کن
کزو بست گردون گردان پپای
هم او بست بر نیک و بد رهنمای
جهان پر شگفتست چون بنگری
ندارد کسی آلت داوری
که جانت شگفتست و تن هم شگفت
نخست از خود اندازه باید گرفت
دگر آنک این گرد گردان سپهر
همی نو نمایند هر روز چهر
نباشی بدین گفته همدستان
که دهقان همی گوید از باستان
خردمند کین داستان بشنود
بدانش گراید بدین نگرود
ولیکن چو معنیش یادآوری
شود رام و کوتاه کند داوری
تو بشنو ز گفتار دهقان پیر
گر ایدونک باشد سخن دلپذیر
سخنگوی دهقان چنین کرد یاد
که یک روز کیخسرو از بامداد
بیاراست گلشن بسان بهار
بزرگان نشستند با شهریار

چو گودرز و چون رستم و گسته‌م
 چو برزین گرشاسپ از تخم جم
 چو گیو و چو رهام کار آزمای
 چو گرگین و خراد فرخنده رای
 چو از روز یک ساعت اندر گذشت
 پیامد بدرگاه چوپان ز دشت
 که گوری پدید آمد اندر گله
 چو شیری که از بند گردد یله
 همان رنگ خورشید دارد درست
 سپهرش بزر آب گویی بشست
 یکی برکشیده خط از یال اوی
 ز مشک سیه تا بدنال اوی
 سمندی بزرگست گویی بجای
 ورا چار گرزست آن دست و پای
 یکی نره شیرست گویی دژم
 همی بفگند یال اسپان ز هم
 بدانست خسرو که آن نیست گور
 که برنگذرد گور ز اسپای بزور
 برستم چنین گفت کین رنج نیز
 به پیگار بر خویشتن سنج نیز
 برو خویشتن را نگه‌دار ازوی
 مگر باشد آهرمن کینه‌جوی
 چنین گفت رستم که با بخت تو
 نترسد پرستنده‌ی تخت تو
 نه دیو و نه شیر و نه نر ازدها
 ز شمشیر تیزم نیابد رها
 برون شد بنخچیر چون نره شیر
 کمندی بدست ازدهایی بزیر
 بدشتی کجا داشت چوپان گله
 وزانسو گذر داشت گور یله
 سه روزش همی جست در مرغزار
 همی کرد بر گرد اسپان شکار
 چهارم بدیدش گرازان بدشت
 چو باد شمالی برو بر گذشت
 درخشنده زرین یکی باره بود
 بچرم اندرون زشت پتیاره بود
 برانگیخت رخس دلاور ز جای
 چو تنگ اندر آمد دگر شد برای
 چنین گفت کین را نباید فگند
 بیاید گرفتن بخم کمند
 نشایدش کردن بنخچر تباه
 بدین سانش زنده برم نزد شاه
 بینداخت رستم کیانی کمند
 همی خواست کرد سرش را ببند

چو گور دلاور کمندش بدید
شد از چشم او در زمان ناپدید
بدانست رستم که آن نیست گور
ایا او کنون چاره باید نه زور
جز اکوان دیو این نشاید بدن
ببایستنش از باد تیغی زدن
بشمشیر باید کنون چاره کرد
دواندین خون بران چرم زرد
ز دانا شنیدم که این جای اوست
که گفتند بستاند از گور پوست
همانگه پدید آمد از دشت باز
سپهد برانگیخت آن تند تاز
کمان را بزه کرد و از باد اسپ
بینداخت تیری چو آذر گشسپ
همان کو کمان کیان درکشید
دگر باره شد گور ازو ناپدید
همی تاخت اسپ اندران پهن دشت
چو سه روز و سه شب برو بر گذشت
بیش گرفت آرزو هم بنان
سر از خواب بر کوهه‌ی زین زنان
چو بگرفتش از آب روشن شتاب
به پیش آمدش چشمه‌ی چون گلاب
فرود آمد و رخس را آب داد
هم از ماندگی چشم را خواب داد
کمندش ببازوی و ببر بیان
پوشیده و تنگ بسته میان
ز زین کیانیش بگشاد تنگ
به بالین نهاد آن جناغ خدنگ
چراگاه رخس آمد و جای خواب
نمدزین برافگند بر پیش آب
بدان جایگه خفت و خوابش ربود
که از رنج وز تاختن مانده بود
چو اکوانش از دور خفته بدید
یکی باد شد تا بر او رسید
زمین گرد ببرید و برداشتش
ز هامون بگردون برافراشتش
غمی شد تهمتن چو بیدار شد
سر پر خرد پر ز پیکار شد
چو رستم بجنید بر خویشتن
بدو گفت اکوان که ای پیلتن
یکی آرزو کن که تا از هوا
کجات آید افگندن اکنون هوا
سوی آبت اندازم ار سوی کوه
کجا خواهی افتاد دور از گروه

چو رستم بگفتار او بنگرید
هوا در کف دیو واژونه دید
چنین گفت با خویشتن پیلتن
که بد نامبردار هر انجمن
گر اندازدم گفت بر کوهسار
تن و استخوانم نیاید بکار
بدریا به آید که اندازدم
کفن سینه‌ی ماهیان سازدم
وگر گویم او را بدریا فگن
بکوه افکند بدگهر اهرمن
همه واژگونه بود کار دیو
که فریادرس باد گیهان خدیو
چنین داد پاسخ که دانای چین
یکی داستانی زدست اندرین
که در آب هر کو بر آیدش هوش
به مینو روانش نبیند سروش
بزاری هم ایدر بماند بجای
خرامش نیاید بدیگر سرای
بکوهم بینداز تا ببر و شیر
ببینند چنگال مرد دلیر
ز رستم چو بشنید اکوان دیو
برآورد بر سوی دریا غریو
بجایی بخواهم فگندنت گفت
که اندر دو گیتی بمانی نهفت
بدریای ژرف اندر انداختش
ز کینه خور ماهیان ساختش
همان کز هوا سوی دریا رسید
سبک تیغ تیز از میان برکشید
نهنگان که کردند آهنگ اوی
بیودند سرگشته از چنگ اوی
بدست چپ و پای کرد آشنای
بدیگر ز دشمن همی جست راه
بکارش نیامد زمانی درنگ
چنین باشد آن کو بود مرد جنگ
اگر ماندی کس بمردی پپای
پی او زمانه نبردی ز جای
ولیکن چنینست گردنده دهر
گهی نوش یابند ازو گاه زهر
ز دریا بمردی به یکسو کشید
برآمد بهامون و خشکی بدید
ستایش گرفت آفریننده را
رهانیده از بد تن بنده را
برأسود و بگشاد بند میان
بر چشمه بنهاد ببر بیان

کمند و سلیحش چو بفگند نم
 زره را بیوشید شیر دژم
 بدان چشمه آمد کجا خفته بود
 بران دیو بدگوهر آشفته بود
 نبود رخس رخشان بران مرغزار
 جهانجوی شد تند با روزگار
 برآشفته و برداشت زین و لگام
 بشد بر پی رخس تا گاه شام
 پیاده همی رفت جویان شکار
 به پیش اندر آمد یکی مرغزار
 همه بیشه و آبهای روان
 بهر جای دراج و قمری نوان
 گله‌دار اسپان افراسیاب
 به بیشه درون سر نهاده بخواب
 دمان رخس بر مادیانان چو دیو
 میان گله برکشیده غریو
 چو رستم بدیدش کیانی کمند
 بیفگند و سرش اندر آمد به بند
 بمالیدش از گرد و زین برنهاد
 ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
 لگامش بسر بر زد و برنشست
 بران تیز شمشیر بنهاد دست
 گله هر کجا دید یکسر براند
 بشمشیر بر نام یزدان بخواند
 گله‌دار چون بانگ اسپان شنید
 سراسیمه از خواب سر بر کشید
 سواران که بودند با او بخواند
 بر اسپ سرافرازشان برنشاند
 گرفتند هر کس کمند و کمان
 بدان تا که باشد چنین بدگمان
 که یارد بدین مرغزار آمدن
 بنزدیک چندین سوار آمدن
 پس اندر سواران برفتند گرم
 که بر پشت رستم بدرند چرم
 چو رستم شتابندگان را بدید
 سبک تیغ تیز از میان برکشید
 بغرید چون شیر و برگفت نام
 که من رستمم پور دستان سام
 بشمشیر ازیشان دو بهره بکشت
 چو چوپان چنان دید بنمود پشت
 چو باد از شگفتی هم اندر شتاب
 بدیدار اسپ آمد افراسیاب
 بجایی که هر سال چوپان گله

بران دشت و آن آب کردی یله
خود و دو هزار از یل نامدار
رسیدند تازان بران مرغزار
ابا باده و رود و گردان بهم
بدان تا کند بر دل اندیشه کم
چو نزدیک آن مرغزاران رسید
ز اسپان و چوپان نشانی ندید
یکایک خروشیدن آمد ز دشت
همه اسپ یک بر دگر برگذشت
ز خاک پی رخس بر سرکشان
پدید آمد از دور پیدا نشان
چو چوپان بر شاه توران رسید
بدو باز گفت آن شگفتی که دید
که تنها گله برد رستم ز دشت
ز ما کشت بسیار و اندر گذشت
ز ترکان برآمد یکی گفت و گوی
که تنها بجنگ آمد این کینه جوی
بباید کشیدن یکایک سلیح
که این کار بر ما گذشت از مزیح
چنین زار گشتیم و خوار و زیون
که یک تن سوی ما گراید بخون
همی بفگند نام مردی ز ما
بتیغ او براند ز خون آسیا
همی بگذراند بیک تن گله
ن شاید چنین کار کردن یله
سپهدار با چار پیل و سپاه
پس رستم اندر گرفتند راه
چو گشتند نزدیک رستم کمان
ز بازو برون کرد و آمد دمان
بریشان بیارید چو ژاله میغ
چه تیر از کمان و چه پولاد تیغ
چو افکنده شد شست مرد دلیر
بگزر اندر آمد ز شمشیر شیر
همی گرز بارید همچون تگرگ
همی چاک چاک آمد از خود و ترگ
ازیشان چهل مرد دیگر بکشت
غمی شد سپهدار و بنمود پشت
ازو بستد آن چار پیل سپید
شدند آن سپاه از جهان ناامید
پس پشتشان رستم گرزدار
دو فرسنگ برسان ابر بهار
چو برگشت برداشت پیل و رمه
بنه هرچ آمد بچنگش همه
بیامد گرازان بران چشمه باز

دلش جنگ جویان بچنگ دراز
 دگر باره اکوان بدو باز خورد
 نگشتی بدو گفت سیر از نبرد
 برستی ز دریا و چنگ نهنگ
 بدشت آمدی باز پیچان بچنگ
 تهمتن چو بنشید گفتار دیو
 برآورد چون شیر جنگی غریو
 ز فتراک بگشاد پیچان کمند
 بیفگند و آمد میانش به بند
 پیچید بر زین و گرز گران
 برآهیخت چون پتک آهنگران
 بزد بر سر دیو چون پیل مست
 سر و مغزش از گرز او گشت پست
 فرود آمد آن آبگون خنجرش
 برآهیخت و ببرید جنگی سرش
 همی خواند بر کردگار آفرین
 کزو بود پیروزی و زور کین
 تو مر دیو را مردم بد شناس
 کسی کو ندارد ز یزدان سپاس
 هرانکو گذشت از ره مردمی
 ز دیوان شمر مشمر از آدمی
 خرد گر برین گفته نگرود
 مگر نیک مغزش همی نشنود
 گر آن پهلوانی بود زورمند
 بازو ستبر و بیالا بلند
 گوان خوان و اکوان دیوش مخوان
 که بر پهلوانی بگردد زیان
 چه گویی تو ای خواجهی سالخورد
 چشیده ز گیتی بسی گرم و سرد
 که داند که چندین نشیب و فراز
 به پیش آرد این روزگار دراز
 تگ روزگار از درازی که هست
 همی بگذراند سخنها ز دست
 که داند کزین گنبد تیزگرد
 درو سور چند است و چندی نبرد

چو ببرید رستم سر دیو پست
 بران باره‌ی پیل پیکر نشست
 به پیش اندر آورد یکسر گله
 بنه هرچ کردند ترکان یله
 همی رفت با پیل و با خواسته
 وزو شد جهان یکسر آراسته
 ز ره چون بشاه آمد این آگهی
 که برگشت ستم بدان فرهی

از ایدر میان را بدان کرد بند
کجا گور گیرد بخم کمند
کنون دیو و پیل آمدستش بچنگ
بخشکی پلنگ و بدریا نهنگ
نیابد گذر شیر بر تیغ اوی
همان دیو و هم مردم کینه جوی
پذیره شدن را بیاراست شاه
بسر بر نهاند گردان کلاه
درفش شهنشاه با کرنای
ببردند با ژنده پیل و درای
چو رستم درفش جهاندار شاه
نگه کرد کامد پذیره براه
فرود آمد و خاک را داد بوس
خروش سپاه آمد و بوق و کوس
سر سرکشان رستم تاج بخش
بفرمود تا برنشیند پرخش
وزانجا بایوان شاه آمدند
گشاده دل و نیک خواه آمدند
به ایرانیان بر گله بخش کرد
نشست تن خویشتن رخس کرد
فرستاد پیلان بر پیل شاه
که بر شیر پیلان بگیرند راه
بیک هفته ایوان بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
بمی رستم آن داستان برگشاد
وز اکوان همی کرد بر شاه یاد
که گوری ندیدم بخویی چنوی
بدان سرافرازی و آن رنگ و بوی
چو خنجر بدرید بر تنش پوست
بروبر نبخشود دشمن نه دوست
سرش چون سر پیل و مویش دراز
دهن پر زدنادهای گراز
دو چشمش کیود و لبانش سپاه
تنش را نشایست کردن نگاه
بدان زور و آن تن نباشد هیون
همه دشت ازو شد چو دریای خون
سرش کردم از تن بخنجر جدا
چو باران ازو خون شد اندر هوا
ازو ماند کیخسرو اندر شگفت
چو بنهاد جام آفرین برگرفت
بران کو چنان پهلوان آفرید
کسی این شگفتی بگیتی ندید
که مردم بود خود بکردار اوی
بمردی و بالا و دیدار اوی

همی گفت اگر کردگار سپهر
ندادی مرا بهره از داد و مهر
نبودی بگیتی چنین کهترم
که هزمان بدو دیو و پیل اشکرم
دو هفته بران گونه بودند شاد
ز اکوان وز بزم کردند یاد
سه دیگر تهمتن چنین کرد رای
که پیروز و شادان شود باز جای
مرا بویه‌ی زال سامست گفت
چنین آرزو را نشاید نهفت
شوم زود و آیم بدرگاه باز
بباید همی کینه را کرد ساز
که کین سیاوش به پیل و گله
نشاید چنین خوار کردن یله
در گنج بگشاد شاه جهان
گرانمایه چیزی که بودش نهان
بیاورد ده جام گوهر ز گنج
بزر بافته جامه‌ی شاه پنج
غلامان روزمی بزرین کمر
پرستندگان نیز با طوق زر
ز گستردنیها و از تخت عاج
ز دیبا و دینار و پیروزه تاج
بنزدیک رستم فرستاد شاه
که این هدیه با خویشتن بر براه
یک امروز با ما بباید بدن
وزان پس ترا رای رفتن زدن
بیود و بیمود چندی نبید
بشبیگیر جز رای رفتن ندید
دو فرسنگ با او بشد شهریار
بپدرود کردن گرفتش کنار
چو با راه رستم هم آواز گشت
سپهدار ایران ازو بازگشت
جهان پاک بر مهر او گشت راست
همی داشت گیتی بر انسان که خواست
برین گونه گردد همی چرخ پیر
گاهی چون کمانست و گاهی چو تیر
چو این داستان سربسر بشنوی
از اکوان سوی کین بیژن شوی

داستان بیژن و منیژه

شبی چون شبه روی شسته بقیر
نه بهرام پیدا نه کیوان نه تیر
دگرگونه آرایشی کرد ماه
بسیج گذر کرد بر پیشگاه
شده تیره اندر سرای درنگ
میان کرده باریک و دل کرده تنگ
ز تاجش سه بهره شده لاژورد
سپرده هوا را بزنگار و گرد
سپاه شب تیره بر دشت و راغ
یکی فرش گسترده از پرزاغ
نموده ز هر سو بچشم اهرمن
چو مار سیه باز کرده دهن
چو پولاد زنگار خورده سپهر
تو گفתי بقیر اندر اندود چهر
هرآنکه که برزد یکی باد سرد
چو زنگی برانگیخت ز انگشت گرد
چنان گشت باغ و لب جویبار
کجا موج خیزد ز دریای قار
فرو ماند گردون گردان بجای
شده سست خورشید را دست و پای
سپهر اند آن چادر قیرگون
تو گفתי شدستی بخواب اندرون
جهان از دل خویشتن پر هراس
جرس برکشیده نگهبان پاس
نه آوای مرغ و نه هرای دد
زمانه زبان بسته از نیک و بد
نبد هیچ پیدا نشیب از فراز
دلم تنگ شد زان شب دیریاز
بدان تنگی اندر بجستم ز جای
یکی مهربان بودم اندر سرای
خروشیدم و خواستم زو چراغ
برفت آن بت مهربانم ز باغ
مرا گفت شمعیت چباید همی
شب تیره خوبت بیاید همی
بدو گفتم ای بت نیم مرد خواب
یکی شمع پیش آر چون آفتاب
بنه پیشم و بزم را ساز کن
بچنگ ار چنگ و می آغاز کن
بیاورد شمع و بیامد بباغ
برافروخت رخشنده شمع و چراغ
می آورد و نار و ترنج و بهی
زدوده یکی جام شاهنشهی

مرا گفت برخیز و دل شاددار
روان را ز درد و غم آزاد دار
نگر تا که دل را نداری تباه
ز اندیشه و داد فریاد خواه
جهان چون گذاری همی بگذرد
خردمند مردم چرا غم خورد
گهی می گسارید و گه چنگ ساخت
تو گفתי که هاروت نیرنگ ساخت
دلم بر همه کام پیروز کرد
که بر من شب تیره نوروز کرد
بدان سرو بن گفتم ای ماهروی
یکی داستان امشبم بازگونی
که دل گیرد از مهر او فر و مهر
بدو اندرون خیره ماند سپهر
مرا مهربان یار بشنو چگفت
ازان پس که با کام گشتیم جفت
بپیمای می تا یکی داستان
بگویمت از گفته‌ی باستان
پر از چاره و مهر و نیرنگ و جنگ
همان از در مرد فرهنگ و سنگ
بگفتم بیار ای بت خوب چهر
بخوان داستان و بیفزای مهر
ز نیک و بد چرخ ناسازگار
که آرد بمردم ز هرگونه کار
نگر تا نداری دل خویش تنگ
بتابی ازو چند جویی درنگ
نداند کسی راه و سامان اوی
نه پیدا بود درد و درمان اوی
پس آنکه بگفت ار ز من بشنوی
بشعر آری از دفتر پهلوی
همت گویم و هم پذیرم سپاس
کنون بشنو ای جفت نیکی‌شناس

چو کیخسرو آمد بکین خواستن
جهان ساز نو خواست آراستن
ز توران زمین گم شد آن تخت و گاه
برآمد بخورشید بر تاج شاه
پیوست با شاه ایران سپهر
بر آزادگان بر بگسترد مهر
زمانه چنان شد که بود از نخست
بب وفا روی خسرو بشست
بجویی که یک روز بگذشت آب
نسازد خردمند ازو جای خواب
چو بهری ز گیتی برو گشت راست

که کین سیاوش همی باز خواست
 بیگماز بنشست یک روز شاد
 ز گردان لشکر همی کرد یاد
 بدیا بیاراسته گاه شاه
 نهاده بسر بر کیانی کلاه
 نشست بگاه اندرون می بچنگ
 دل و گوش داده بوای چنگ
 برامش نشست بزرگان بهم
 فربرز کاوس با گسته
 چو گودرز کشواد و فرهاد و گیو
 چو گرگین میلاد و شاپور نیو
 شه نوذر آن طوس لشکرشکن
 چو رهام و چون بیژن رزمزن
 همه بادهی خسروانی بدست
 همه پهلوانان خسروپرست
 می اندر قدح چون عقیق یمن
 پیش اندرون لاله و نسترن
 پرچهرگان پیش خسرو پیای
 سر زلفشان بر سمن مشکسای
 همه بزمگه بوی و رنگ بهار
 کمر بسته بر پیش سالاریار
 ز پرده درآمد یکی پرده دار
 بنزدیک سالار شد هوشیار
 که بر در بپایند ارمانیان
 سر مرز توران و ایرانیان
 همی راه جویند نزدیک شاه
 ز راه دراز آمده دادخواه
 چو سالار هشیار بشنید رفت
 بنزدیک خسرو خرامید تفت
 بگفت آنچ بشنید و فرمان گزید
 پیش اندر آوردشان چون سزید
 بکش کرده دست و زمین را بروی
 ستردند زاری کنان پیش او
 که ای شاه پیروز جاوید زی
 که خود جاودان زندگی را سزی
 ز شهری بداد آمدستیم دور
 که ایران ازین سوی زان سوی تور
 کجا خان ارمانش خوانند نام
 وز ارمانیان نزد خسرو پیام
 که نوشه زی ای شاه تا جاودان
 بهر کشوری دسترس بر بدان
 بهر هفت کشور توی شهریار
 ز هر بد تو باشی بهر شهر، یار
 سر مرز توران در شهر ماست

ازیشان بما بر چه مایه بلاست
 سوی شهر ایران یکی بیشه بود
 که ما را بدان بیشه اندیشه بود
 چه مایه بدو اندرون کشتزار
 درخت برآور هم میوه‌دار
 چراگاه ما بود و فریاد ما
 ایا شاه ایران بده داد ما
 گراز آمد اکنون فزون از شمار
 گرفت آن همه بیشه و مرغزار
 به دندان چو پیلان بتن همچو کوه
 وزیشان شده شهر ارمان ستوه
 هم از چارپایان و هم کشتمند
 ازیشان بما بر چه مایه گزند
 درختان کشته نداریم یاد
 بدندان به دو نیم کردند شاد
 نیاید بدندان‌شان سنگ سخت
 مگرمان بیکباره برگشت بخت
 چو بشنید گفتار فریادخواه
 بدرد دل اندر پیچید شاه
 بریشان ببخشود خسرو بدرد
 بگردان گردنکش آواز کرد
 که ای نامداران و گردان من
 که جوید همی نام ازین انجمن
 شود سوی این بیشه‌ی خوک خورد
 بنام بزرگ و بننگ و نبرد
 ببرد سران گرازان بتیغ
 ندارم ازو گنج گوهر دریغ
 یکی خوان زرین بفرمود شاه
 ک بنهاد گنجور در پیشگاه
 ز هر گونه گوهر برو ریختند
 همه یک بدیگر برآمیختند
 ده اسب گرانمایه زرین لگام
 نهاده برو داغ کاوس نام
 بدییای رومی بیاراستند
 بسی ز انجمن نامور خواستند
 چنین گفت پس شهریار زمین
 که ای نامداران با آفرین
 که جوید بزرگ من رنج خویش
 ازان پس کند گنج من گنج خویش
 کس از انجمن هیچ پاسخ نداد
 مگر بیژن گویو فرخ‌نژاد
 نهاد از میان گوان پیش پای
 ابر شاه کرد آفرین خدای
 که جاوید بادی و پیروز و شاد

سرت سبز باد و دلت پر ز داد
گرفته بدست اندرون جام می
شب و روز بر یاد کاوس کی
که خرم بمینو بود جان تو
بگیتی پراگنده فرمان تو
من آیم بفرمان این کار پیش
ز بهر تو دارم تن و جان خویش
چو بیژن چنین گفت گیو از کران
نگه کرد و آن کارش آمد گران
نخست آفرین کرد مر شاه را
بیژن نمود آنگهی راه را
بفرزند گفت این جوانی چراست
بنیروی خویش این گمانی چراست
جوان گرچه دانا بود با گهر
ابی آزمایش نگیرد هنر
بد و نیک هر گونه باید کشید
ز هر تلخ و شوری بباید چشید
براهی که هرگز نرفتی مپوی
بر شاه خیره میر آبروی
ز گفت پدر پس برآشفست سخت
جوان بود و هشیار و پیروز بخت
چنین گفت کای شاه پیروزگر
تو بر من به سستی گمانی میر
تو این گفته‌ها از من اندر پذیر
جوانم ولیکن باندیشه پیر
منم بیژن گیو لشکرشکن
سر خوک را بگسلانم ز تن
چو بیژن چنین گفت شد شاه شاد
برو آفرین کرد و فرمانش داد
بدو گفت خسرو که ای پر هنر
همیشه ببیش بدیها سپر
کسی را کجا چون تو کهتر بود
ز دشمن بترسید سبکسر بود
بگرگین میلاد گفت آنگهی
که بیژن بتوران نداند رهی
تو با او برو تا سر آب بند
همیش راهبر باش و هم یار مند
از آنجا بسیچید بیژن براه
کمر بست و بنهاد بر سر کلاه
بیاورد گرگین میلاد را
همواز ره را و فریاد را
برفت از در شاه با یوز و باز
بنخچیر کردن براه دراز
همی رفت چون پیل کفک افغانان

سر گور و آهو ز تن برکنان
 ز چنگال یوزان همه دشت غرم
 دریده بر و دل پر از داغ و گرم
 همه گردن گور زخم کمند
 چه بیژن چه طهمورث دیوبند
 تذروان بچنگال باز اندرون
 چکان از هوا بر سمن برگ خون
 بدین سان همی راه بگذاشتند
 همه دشت را باغ پنداشتند
 چو بیژن به بیشه برفکند چشم
 بجوشید خونش بتن بر ز خشم
 گرازان گرازان نه آگاه ازین
 که بیژن نهادست بر بور زین
 بگرگین میلاد گفت اندرآی
 وگر نه ز یکسو پرداز جای
 برو تا بنزدیک آن آبگیر
 چو من با گراز اندر آیم بتیر
 بدانگه که از بیشه خیزد خروش
 تو بردار گرز و بجای آر هوش
 بیژن چنین گفت گرگین گو
 که پیمان نه این بود با شاه نو
 تو برداشتی گوهر و سیم و زر
 تو بستی مرین رزمگه را کمر
 چو بیژن شنید این سخن خیره شد
 همه چشمش از روی او تیره شد
 ببیشه درآمد بکردار شیر
 کمان را بزه کرد مرد دلیر
 چو ابر بهاران بغرید سخت
 فرو ریخت پیکان چو برگ درخت
 برفت از پس خوک چون پیل مست
 یکی خنجر آب داده بدست
 همه جنگ را پیش او تاختند
 زمین را بدندان برانداختند
 ز دندان همی آتش افروختند
 تو گفستی که گیتی همی سوختند
 گرازی پیامد چو آهرمنا
 زره را بدرید بر بیژنا
 چو سوهان پولاد بر سنگ سخت
 همی سود دندان او بر درخت
 برانگیختند آتش کارزار
 برآمد یکی دود زان مرغزار
 بزد خنجری بر میان بیژنش
 بدو نیمه شد پیل پیکر تنش
 چو روبه شدند آن ددان دلیر

تن از تیغ پر خون دل از جنگ سیر
سرانشان بخنجر بیرید پست
بفتراک شبرنگ سرکش ببست
که دندانها نزد شاه آورد
تن بی سرانشان براه آورد
بگردان ایران نماید هنر
ز پیلان جنگی جدا کرده سر
بگردون برافگند هر یک چو کوه
بشد گاومیش از کشیدن ستوه
بداندهش گرگین شوریده رفت
ز یک سوی پیشه درآمد چو تفت
همه پیشه آمد بچشمش کبود
برو آفرین کرد و شادی نمود
بدلش اندر آمد ازان کار درد
ز بدنامی خویش ترسید مرد
دلش را بیچید آهرمنا
بد انداختن کرد با بیژن
سگالش چنین بد نوشته جزین
نکرد ایچ یاد از جهان آفرین
کسی کو بره بر کند ژرف چاه
سزد گر نهد در بن چاه گاه
ز بهر فزونی وز بهر نام
براه جوان بر بگسترد دام
نگر تا چه بد ساخت آن بی وفا
مر او را چه پیش آورد از جفا
بدو آن زمان مهربانی نمود
بخوبی مر او را فراوان ستود
چو از جنگ و کشتن برداختند
نشستنگه رود و می ساختند
نبد بیژن آگه ز کردار اوی
همی راست پنداشت گفتار اوی
چو خوردن زان سرخ می اندکی
بگرگین نگه کرد بیژن یکی
بدو گفت چون دیدی این جنگ من
بدین گونه با خوک آهنگ من
چنین داد پاسخ که ای شیرخوی
بگیتی ندیدم چو تو جنگجوی
بایران و توران ترا یار نیست
چنین کار پیش تو دشوار نیست
دل بیژن از گفت او شاد شد
بسان یکی سرو آزاد شد
بیژن چنین گفت پس پهلوان
که ای نامور گرد روشن روان
برآمد ترا این چنین کار چند

بنیروی یزدان و بخت بلند
 کنون گفتنیها بگویم ترا
 که من چندگه بوده‌ام ایدرا
 چه با رستم و گئو و با گزدهم
 چه با طوس نوذر چه با گسته‌م
 چه مایه هنرها برین پهن دشت
 که کردیم و گردون بران بر گذشت
 کجا نام ما زان برآمد بلند
 بنزدیک خسرو شدیم ارجمند
 یکی جشنگاهست ز ایدر نه دور
 به دو روزه راه اندر آید بتور
 یکی دشت بینی همه سبز و زرد
 کزو شاد گردد دل رادمرد
 همه بیشه و باغ و آب روان
 یکی جایگه از در پهلوان
 زمین پرنیان و هوا مشکبوی
 گلابست گویی مگر آب جوی
 ز عنبرش خاک و ز یاقوت سنگ
 هوا مشکبوی و زمین رنگ رنگ
 خم‌آورده از بار شاخ سمن
 صنم گشته پالیز و گلین شمن
 خرامان بگرد گل اندر تذرو
 خروشیدن بلبل از شاخ سرو
 ازین پس کنون تا نه بس روزگار
 شد چون بهشت آن در و مرغزار
 پری چهره بینی همه دشت و کوه
 ز هر سو نشسته بشادی گروه
 منیژه کجا دخت افراسیاب
 درفشان کند باغ چون آفتاب
 همه دخت توران پوشیده‌روی
 همه سرو بالا همه مشک موی
 همه رخ پر از گل همه چشم خواب
 همه لب پر از می بیوی گلاب
 اگر ما بنزدیک آن جشنگاه
 شویم و بتازیم یک روزه راه
 بگیریم ازیشان پری چهره چند
 بنزدیک خسرو شویم ارجمند
 چو گرگین چنین گفت بیژن جوان
 بجوشیدش آن گوهر پهلوان
 گهی نام جست اندران گاه کام
 جوان بد جوانوار برداشت گام
 برفتند هر دو براه دراز
 یکی از نوشته دگر کینه‌ساز
 میان دو بیشه بیک روزه راه

فرود آمد آن گرد لشکر پناه
بدان مرغزاران ارمان دو روز
همی شاد بودند باباز و یوز
چو دانست گرگین که آمد عروس
همه دشت ازو شد چو چشم خروس
بیژن پس آن داستان برگشاد
وزان جشن و رامش بسی کرد یاد
بگرگین چنین گفت پس بیژنا
که من پیشتر سازم این رفتنا
شوم بزمگه را بینم ز دور
که ترکان همی چون بسیچند سور
وز آن جایگه پس بتابم عنان
بگردن برآرم ز دوده سنان
زنیم آنگهی رای هشیارتر
شود دل ز دیدار بیدارتر
بگنجور گفت آن کلاه بزر
که در بزمگه بر نهادم بسر
که روشن شدی زو همه بزمگاه
بیاور که ما را کنونست گاه
همان طوق کیخسرو و گوشوار
همان یارهی گیو گوهرنگار
بیوشید رخشنده رومی قبا
ز تاج اندر آویخت پر همای
نهادند بر پشت شیرنگ زین
کمر خواست با پهلوانی نگین
بیامد بنزدیک آن پیشه شد
دل کامجویش پر اندیشه شد
بزیر یکی سر وین شد بلند
که تا ز آفتابش نباشد گزند
بنزدیک آن خیمه‌ی خوب چهر
بیامد بدلش اندر افروخت مهر
همه دشت ز آوای رود و سرود
روان را همی داد گفתי درود
منیژه چو از خیمه کردش نگاه
بدید آن سهی قد لشکر پناه
برخسارگان چون سهیل یمن
بنفشه گرفته دو برگ سمن
کلاه تهم پهلوان بر سرش
درفشان ز دیبای رومی برش
بپرده درون دخت پوشیده روی
بجوشید مهرش دگر شد به خوی
فرستاد مر دایه را چون نوند
که رو زیر آن شاخ سرو بلند
نگه کن که آن ماه دیدار کیست

سیاوش مگر زنده شد گر پرست
 پیرسش که چون آمدی ایدرا
 نیایی بدین بزمگاه اندرا
 پریزاده‌ای گر سیاوشیا
 که دلها بمهرت همی جوشیا
 وگر خاست اندر جهان رستخیز
 که بفروختی آتش مهر تیز
 که من سالیان اندرین مرغزار
 همی جشن سازم بهر نوبهار
 بدین بزمگه بر ندیدیم کس
 ترا دیدم ای سرو آزاده بس
 چو دایه بر بیژن آمد فراز
 برو آفرین کرد و بردش نماز
 پیام منیژه به بیژن بگفت
 همه روی بیژن چو گل بر شکفت
 چنین پاسخ آورد بیژن بدوی
 که من ای فرستاده‌ی خوب روی
 سیاوش نیم نز پری زادگان
 از ایرانم از تخم آزادگان
 منم بیژن گیو ز ایران بجنگ
 بزخم گراز آمدم بی‌درنگ
 سرانشان بریدم فگندم براه
 که دندانهایشان برم نزد شاه
 چو زین جشنگاه آگهی یافتم
 سوی گیو گودرز نشتافتم
 بدین رزمگاه آمدمستم فراز
 بپیموده بسیار راه دراز
 مگر چهره‌ی دخت افراسیاب
 نماید مرا بخت فرخ بخواب
 همی بینم این دشت آراسته
 چو بتخانه‌ی چین پر از خواسته
 اگر نیک رایی کنی تاج زر
 ترا بخشم و گوشوار و کمر
 مرا سوی آن خوب چهر آوری
 دلش با دل من بمهر آوری
 چو بیژن چنین گفت شد دایه باز
 بگوش منیژه سراپید راز
 که رویش چنینست بالا چنین
 چنین آفریدش جهان آفرین
 چو بشنید از دایه او این سخن
 بفرمود رفتن سوی سرو بن
 فرستاد پاسخ هم اندر زمان
 کت آمد بدست آنچ بردی گمان
 گر آیی خرامان بنزدیک من

بیفروزی این جان تاریک من
 نماند انگهی جایگاه سخن
 خرامید زان سایه‌ی سروین
 سوی خیمه‌ی دخت آزاده خوی
 پیاده همی گام زد برزوی
 پبرده در آمد چو سرو بلند
 میانش بزین کمر کرده بند
 منیژه بیامد گرفتش ببر
 گشاد از میانش کیانی کمر
 پیرسیدش از راه و رنج دراز
 که با تو که آمد بجنگ گراز
 چرا این چنین روی و بالا و برز
 برنجانی ای خوب چهره بگرز
 بشستند پایش بمشک و گلاب
 گرفتند زان پس بخوردن شتاب
 نهادند خوان و خورش گونه گون
 همی ساختند از گمانی فزون
 نشستنگه رود و می ساختند
 ز بیگانه خیمه پرداختند
 پرستندگان ایستاده بیای
 ابا بریط و چنگ و رامش سرای
 بدیا زمین کرده طاوس رنگ
 ز دینار و دیا چو پشت پلنگ
 چه از مشک و عنبر چه یاقوت و زر
 سراپرده آراسته سربسر
 می سالخورده بجام بلور
 برآورده با بیژن گیو شور
 سه روز و سه شب شاد بوده بهم
 گرفته برو خواب مستی ستم
 چو هنگام رفتن فراز آمدش
 بدیدار بیژن نیاز آمدش
 بفرمود تا داروی هوشبر
 پرستنده آمیخت با نوشبر
 بدادند مر بیژن گیو را
 مر آن نیک دل نامور نیو را
 منیژه چو بیژن دژم روی ماند
 پرستندگان را بر خویش خواند
 عماری بسیچید رفتن براه
 مر آن خفته را اندر آن جایگاه
 ز یک سو نشستنگه کام را
 دگر ساخته جای آرام را
 بگسترد کافور بر جای خواب
 همی ریخت بر چوب صندل گلاب
 چو آمد بنزدیک شهر اندرا

بپوشید بر خفته بر چادرا
 نهفته بکاخ اندر آمد بشب
 به بیگانگان هیچ نگشاد لب
 چو بیدار شد بیژن و هوش یافت
 نگار سمن بر در آغوش یافت
 بایوان افراسیاب اندرا
 ابا ماه رخ سر ببالین برا
 بیچید بر خویشتن بیژنا
 بیزدان بنالید ز آهرمنا
 چنین گفت کای کردگار ار مرا
 رهایی نخواهد بدن ز ایدرا
 ز گرگین تو خواهی مگر کین من
 برو بشنوی درد و نفرین من
 که او بد مرا بر بدی رهنمون
 همی خواند بر من فراوان فسون
 منیژه بدو گفت دل شاددار
 همه کار نابوده را باد دار
 بمردان ز هر گونه کار آیدا
 گهی بزم و گه کارزار آیدا
 ز هر خرگهی گل رخی خواستند
 بدییای رومی بیاراستند
 پری چهرگان رود برداشتند
 بشادی همه روز بگذاشتند
 چو بگذشت یک چندگاه این چنین
 پس آگاهی آمد بدریان ازین
 نهفته همه کارشان بازجست
 بژرفی نگه کرد کار از نخست
 کسی کز گرافه سخن راندا
 درخت بلا را بجنباندا
 نگه کرد کو کیست و شهرش کجاست
 بدین آمدن سوی توران چراست
 بدانست و ترسان شد از جان خویش
 شتابید نزدیک درمان خویش
 جز آگاه کردن ندید ایچ رای
 دوان از پس پرده برداشت پای
 بیامد بر شاه ترکان بگفت
 که دخت ز ایران گزیدست جفت
 جهانجوی کرد از جهاندار یاد
 تو گفتی که بیدست هنگام باد
 بدست از مژه خون مژگان برفت
 برآشفت و این داستان باز گفت
 کرا از پس پرده دختر بود
 اگر تاج دارد بداختر بود
 کرا دختر آید بجای پسر

به از گور داماد ناید بدر
 ز کار منیژه دلش خیره ماند
 قراخان سالار را پیش خواند
 بدو گفت ازین کار ناپاک زن
 هشیوار با من یکی رای زن
 قراخان چنین داد پاسخ بشاه
 که در کار هشیارتر کن نگاه
 اگر هست خود جای گفتار نیست
 ولیکن شنیدن چو دیدار نیست
 بگرسیوز آنگاه گفتش بدرد
 پر از خون دل و دیده پر آب زرد
 زمانه چرا بندد این بند من
 غم شهر ایران و فرزند من
 برو با سواران هشیار سر
 نگه دار مر کاخ را بام و در
 نگر تا که بینی بکاخ اندرا
 ببند و کشانش بیار ایدرا
 چو گرسیوز آمد بنزدیک در
 از ایوان خروش آمد و نوش و خور
 غریویدن چنگ و بانگ رباب
 برآمد ز ایوان افراسیاب
 سواران در و بام آن کاخ شاه
 گرفتند و هر سو بیستند راه
 چو گر سیوز آن کاخ در بسته دید
 می و غلغل نوش پیوسته دید
 سواران گرفتندگرد اندرش
 چو سالار شد سوی بسته درش
 بزد دست و برکند بندش ز جای
 بجست از میان در اندر سرای
 بیامد بنزدیک آن خانه زود
 کجا پیشگه مرد بیگانه بود
 ز در چون به بیژن براهگند چشم
 بچوشید خورش برگ بر ز خشم
 در آن خانه سیصد پرستنده بود
 همه با رباب و نبید و سرود
 بیچید بر خویشتن بیژنا
 که چون رزم سازم برهنه تن
 نه شبرنگ با من نه رهوار بور
 همانا که برگشتم امروز هور
 ز گیتی نبینم همی یار کس
 بجز ایزدم نیست فریادرس
 کجا گیو و گودرز کشوادگان
 که سر داد باید همی رایگان
 همیشه بیک ساق موزه درون

یکی خنجرى داشتى آبگون
بزد دست و خنجر کشید از نیام
در خانه بگرفت و برگفت نام
که من بیژنم پور کشاورادگان
سر پهلوانان و آزادگان
ندرد کسی پوست بر من مگر
همی سیری آید تنش را ز سر
وگر خیزد اندر جهان رستخیز
نبیند کسی پشتم اندر گریز
تو دانی نیاکان و شاه مرا
میان یلان پایگاه مرا
وگر جنگ سازند مر جنگ را
همیشه بشویم بخون چنگ را
ز تورانیان من بدین خنجرا
ببرم فراوان سران را سرا
گرم نزد سالار توران بری
بخوبی برو داستان آوری
تو خواهشگری کن مرا زو بخون
سزد گر بنیکی بوی رهنمون
نکرد ایچ گرسیوز آهنگ اوی
چو دید آن چنان تیزی چنگ اوی
بدانست کو راست گوید همی
بخون ریختن دست شوید همی
وفا کرد با او بسوگندها
بخوبی بدادش بسی پندها
بپیمان جدا کرد زو خنجرا
بخوبی کشیدش ببند اندرا
بیاورد بسته بکردار یوز
چه سود از هنرها چو برگشت روز
چنینست کردار این گوژپشت
چو نرمی بسودی بیابی درشت
چو آمد بنزدیک شاه اندرا
گو دست بسته برهنه سرا
برو آفرین کردکای شهریار
گر از من کنی راستی خواستار
بگویم ترا سربسر داستان
چو گردی بگفتار همداستان
نه من بزرو جستم این جشنگاه
نبود اندرین کار کس را گناه
از ایران بجنگ گراز آمدم
بدین جشن توران فراز آمدم
ز بهر یکی باز گم بوده را
برانداختم مهربان دوده را
بزیر یکی سرو رفتم بخواب

که تا سایه دارد مرا ز آفتاب
پری دریامد بگسترد پر
مرا اندر آورد خفته ببر
از اسبم جدا کرد و شد تا براه
که آمد همی لشکر و دخت شاه
سوران پراگنده بر گرد دشت
چه مایه عماری بمن برگذشت
یکی چتر هندی برآمد ز دور
ز هر سو گرفته سواران تور
یکی کرده از عود مهدی میان
کشیده برو چادر پرنیان
بدو اندرون خفته بت پیکری
نهاده بیالین برش افسری
پری یک بیک ز اهرمن کرد یاد
میان سواران درآمد چو باد
مرا ناگهان در عماری نشاند
بران خوب چهره فسونی بخواند
که تا اندر ایوان نیامد ز خواب
نجنبید و من چشم کرده پر آب
گناهی مرا اندرین بوده نیست
منیژه بدین کار آلوده نیست
پری بی گمان بخت برگشته بود
که بر من همی جادوی آزمود
چنین بد که گفتم کم و بیش نه
مرا ایدر اکنون کس و خویش نه
چنین داد پاسخ پس افراسیاب
که بخت بدت کرد بر تو شتاب
تو آنی کز ایران بتیغ و کمند
همی رزم جستی به نام بلند
کنون چون زنان پیش من بسته دست
همی خواب گویی به کردار مست
بکار دروغ آزمودن همی
بخواهی سر از من ربودن همی
بدو گفت بیژن که ای شهریار
سخن بشنو از من یکی هوشیار
گرازان بدنجان و شیران بچنگ
توانند کردن بهر جای جنگ
یلان هم بشمشیر و تیر و کمان
توانند کوشید با بدگمان
یکی دست بسته برهنه تن
یکی را ز پولاد پیراهنا
چگونه درد شیر بی چنگ تیز
اگر چند باشد دلش پر ستیز
اگر شاه خواهد که بنید ز من

دلیری نمودن بدین انجمن
یکی اسب فرمای و گریزی گران
ز ترکان گزین کن هزار از سران
بوردگه بر یکی زین هزار
اگر زنده مانم بمردم مدار
ز بیژن چو این گفته بشنید چشم
بروبر فگند و برآورد خشم
بگرسیوز اندر یکی بنگرید
کز ایران چه دیدیم و خواهیم دید
نبینی که این بدکنش ریمن
فزونی سگالد همی بر من
بسندیده نبودش همین بد که کرد
همی رزم جوید بنگ و نبرد
ببر همچنین بند بر دست و پای
هم اندر زمان زو پرداز جای
بفرمای داری زدن پیش در
که باشد ز هر سو برو رهگذر
نگون بخت را زنده بر دار کن
وزو نیز با من مگردان سخن
بدان تا ز ایرانیان زین سپس
نیارد بتوران نگه کرد کس
کشیدندش از پیش افراسیاب
دل از درد خسته دو دیده پر آب
چو آمد بدر بیژن خسته دل
ز خون مژه پای مانده بگل
همی گفت اگر بر سرم کردگار
نوشتست مردن بید روزگار
ز دار و ز کشتن نترسم همی
ز گردان ایران بترسم همی
که نامرد خواند مرا دشمنم
ز ناخسته بردار کرده تنم
بپیش نیاکان پهلو منش
پس از مرگ بر من بود سرزنش
روانم بماند هم ایدر بجای
ز شرم پدر چون شوم باز جای
دریغا که شادان شود دشمنم
چو بینند بر دار روشن تنم
دریغا ز شاه و ز مردان نیو
دریغا که دورم ز دیدار گیو
ایا باد بگذر بایران زمین
پیامی بر از من بشاه گزین
بگویش که بیژن بسختی درست
چو آهو که در چنگ شیر نرست
بیخشود یزدان جوانیش را

بهم برشکست آن گمانیش را
کننده همی کند جای درخت
پدید آمد از دور پیران ز بخت
چو پیران ویسه بدانجا رسید
همه راه ترک کمر بسته دید
یکی دار برپای کرده بلند
کمندی برو بسته چون پای بند
ز ترکان بپرسید کین دار چیست
در شاه را از در دار کیست
بدو گفت گرسیوز این بیژنست
از ایران کجا شاه را دشمنست
بزد اسب و آمد بر بیژن
جگر خسته دیدش برهنه تن
دو دست از پس پشت بسته چو سنگ
دهن خشک و رفته ز رخساره رنگ
بپرسید و گفتش که چون آمدی
از ایران همانا بخون آمدی
همه داستان بیژن او را بگفت
چنانچون رسیدش ز بدخواه جفت
بخشود پیران ویسه بروی
ز مزگان سرشکش فرو شد بروی
بفرمود تا یک زمانش بدار
نکردند و گفتا هم ایدر بدار
بدان تا بینم یکی روی شاه
نمایم بدو اختر نیک راه
بکاخ اندر آمد پرستارفش
بر شاه با دست کرده بکش
بیامد دمان تا بنزدیک تخت
بر افراسیاب آفرین کرد سخت
همی بود در پیش تختش پای
چو دستور پاکیزه و رهنمای
سپهد بدانست کز آرزوی
بپایست پیران آزاده خوی
بخندید و گفتش چه خواهی بگوی
ترا بیشتر نزد من آبروی
اگر زر خواهی و گر گوهر
و گر پادشاهی هر کشور
ندارم دریغ از تو من گنج خویش
چرا برگزینی همی رنج خویش
چو بشنید پیران خسرو پرست
زمین را ببوسید و بر پای جست
که جاوید بادا ترا بخت و جای
میادا ز تخت تو پردخته جای
ز شاهان گیتی ستایش تراست

ز خورشید برتر نمایش تراست
مرا هرچ باید بیخت تو هست
ز مردان وز گنج و نیروی دست
مرا این نیاز از در خویش نیست
کس از کهتران تو درویش نیست
بداند شهنشاه برترمنش
ستوده بهر کار بی سرزنش
که من شاه را پیش ازین چند بار
همی دادمی پند بر چند کار
بفرمان من هیچ نامد فراز
ازو داشتم کارها دست باز
مکش گفتمت پور کاوس را
که دشمن کنی رستم و طوس را
کز ایران بیپیلان بکوبندمان
ز هم بگسلانند پیوندمان
سیاوش که بود از نژاد کیان
ز بهر تو بسته کمر بر میان
بکشتی بخیره سیاوش را
بزهر اندر آمیختی نوش را
بدیدی بدیهای ایرانیان
که کردند با شهر تورانیان
ز ترکان دو بهره بیای ستور
سپردند و شد بخت را آب شور
هنوز آن سر تیغ دستان سام
همانا نیاسود اندر نیام
که رستم همی سرفشانند ازوی
بخورشید بر خون چکاند ازوی
برام بر کینه جویی همی
گل زهر خیره ببویی همی
اگر خون بیژن بریزی برین
ز توران برآید همان گرد کین
خردمند شاهی و ما کهترا
تو چشم خرد باز کن بنگرا
نگه کن ازان کین که گسترده
ایا شاه ایران چه بر خوردیا
هم آنرا همی خواستار آوری
درخت بلا را بیار آوری
چو کینه دو گردد نداریم پای
ایا پهلوان جهان کدخدای
به از تو نداند کسی گیو را
نهنگ بلا رستم نیو را
چو گودرز کشواد پولادچنگ
که آید ز بهر نبیره بجنگ
چو برزد بران آتش تیز آب

چنین داد پاسخ پس افراسیاب
 که بیژن نبینی که با من چه کرد
 بایران و توران شدم روی زرد
 نبینی کزین بدهنر دخترم
 چه رسوایی آمد پیران سرم
 همان نام پوشیده رویان من
 ز پرده بگسترد بر انجمن
 کزین ننگ تا جاودان بر سرم
 بخندد همی کشور و لشکر
 چنو یابد از من رهایی بجان
 گشایند بر من ز هر سو زبان
 برسوایی اندر بمانم بدرد
 بیالایم از دیدگان آب زرد
 دگر آفرین کرد پیران بدوی
 که ای شاه نیک اختر راست‌گوی
 چنینست کین شاه گوید همی
 جز از نیک نامی نجوید همی
 ولیکن بدین رای هشیار من
 یکی بنگرد ژرف سالار من
 ببندد مر او را ببند گران
 کجا دار و کشتن گزیند بران
 هر آنکو بزندان تو بسته ماند
 ز دیوانها نام او کس نخواند
 ازو پند گیرند ایرانیان
 نبندند ازین پس بدی را میان
 چنان کرد سالار کو رای دید
 دلش با زبان شاه بر جای دید
 ز دستور پاکیزه‌ی راهبر
 درفشان شود شاه بر گاه بر
 بگرسپوز آنکه بفرمود شاه
 که بند گران ساز و تاریک چاه
 دو دستش بزنجیر و گردن بغل
 یکی بند رومی بکردار مل
 ببندش بمسمار آهنگران
 ز سر تا بپایش ببند اندران
 چو بستی نگون اندر افکن بچاه
 چو بی‌بهره گردد ز خورشید و ماه
 ببر پیل و آن سنگ اکوان دیو
 که از ژرف دریای گیهان خدیو
 فگندست در پیشه‌ی چین ستان
 بیاور ز بیژن بدان کین ستان
 بپیلان گردون کش آن سنگ را
 که پوشد سر چاه ارژنگ را
 بیاور سر چاه او را بیوش

بدان تا بزاری برآیدش هوش
 وز آنجا بایوان آن بی‌هنر
 منیژه کزو ننگ یابد گهر
 برو با سواران و تاراج کن
 نگویند بخت را بی سر و تاج کن
 بگو ای بنفرین شوریده بخت
 که بر تو نزید همی تاج و تخت
 بننگ از کیان پست کردی سرم
 بخاک اندر انداختی افسرم
 برهنه کشانش ببر تا بچاه
 که در چاه بین آنک دیدی بگاه
 بهارش توی غمگسارش توی
 درین تنگ زندان زوارش توی
 خرامید گرسیوز از پیش اوی
 بکردند کام بدانیش اوی
 کشان بیژن گیو از پیش دار
 ببردند بسته بران چاهسار
 ز سر تا بپایش بهن بیست
 بر و بازوی و گردن و پای و دست
 بپولاد خایسک آهنگران
 فروبرد مسمارهای گران
 نگویند بچاه اندر انداختند
 سر چاه را بند بر ساختند
 وز آنجا بایوان آن دخترش
 بیاورد گرسیوز آن لشکرش
 همه گنج و گوهر بتاراج داد
 ازین بدره بستد بدان تاج داد
 منیژه برهنه بیک چادرا
 برهنه دو پای و گشاده سرا
 کشیدش دوان تا بدان چاهسار
 دو دیده پر از خون و رخ جویبار
 بدو گفت اینک ترا خان و مان
 زواری برین بسته تا جاودان
 غریوان همی گشت بر گرد دشت
 چو یک روز و یک شب برو بر گذشت
 خروشان بیامد بنزدیک چاه
 یکی دست را اندرو کرد راه
 چو از کوه خورشید سر برزدی
 منیژه ز هر در همی نان چدی
 همی گرد کردی بروز دراز
 بسوراج چاه آوریدی فراز
 بیژن سپردی و بگریستی
 بران شوربختی همی زیستی
 چو یک هفته گرگین بره بر بیای

همی بود و بیژن نیامد بجای
 ز هر سوش پویان بجستن گرفت
 رخان را بخوناب شستن گرفت
 پشیمانی آمدش زان کار خویش
 که چون بد سگالید بر یار خویش
 بشد تازیان تا بدان جشنگاه
 کجا بیژن گئو گم کرد راه
 همه پیشه برگشت و کس را ندید
 نه نیز اندرو بانگ مرغان شنید
 همی گشت بر گرد آن مرغزار
 همی یار کرد اندرو خواستار
 یکایک ز دور اسب بیژن بدید
 که آمد ازان مرغزاران پدید
 گسسته لگام و نگون کرده زین
 فرو مانده بر جای اندوهگین
 بدانست کو را تباهست کار
 بایران نیاید بدین روزگار
 اگر دار دارد اگر چاه و بند
 از افراسیاب آمدستش گزند
 کمند اندرافگند و برگاشت روی
 ز کرده پشیمان و دل جفت جوی
 ازان مرغزار اسب بیژن براند
 بخیمه در آورد و روزی بماند
 پس آنکه سوی شهر ایران شتافت
 شب و روز آرام و خوردن نیافت
 چو آگاهی آمد ز گرگین بشاه
 که بیژن نبودست با او براه
 بگفت این سخن گئو را شهریار
 بدان تا ز گرگین کند خواستار
 پس آگاهی آمد همانکه بگئو
 ز گم بودن رزمزن پور نیو
 ز خانه بیامد دمان تا بکوی
 دل از درد خسته پر از آب روی
 همی گفت بیژن نیامد همی
 بارمان ندانم چه ماند همی
 بفرمود تا بور کشواد را
 کجا داشتی روز فریاد را
 بروبر نهادند زین خدنگ
 گرفته بدل گئو کین پلنگ
 همانکه بدو اندر آورد پای
 بکردار باد اندر آمد ز جای
 پذیره شدش تا کند خواستار
 که بیژن کجا ماند و چون بود کار
 همی گفت گرگین بدو ناگهان

همانا بدی ساخت اندر نهان
شوم گر بینمش بی بیژنم
همانگه سرش را ز تن بر کنم
بیامد چو گرگین مر او را بدید
پیاده شد و پیش او در دوید
همی گشت غلتان بخاک اندرا
شخوده رخان و برهنه سرا
بپرسید و گفت ای گزین سپاه
سپهدار سالار و خورشید گاه
پذیره بدین راه چون آمدی
که با دیدگان پر ز خون آمدی
مرا جان شیرین نباید همی
کنون خوارتر گر برآید همی
چو چشمم بروی تو آید ز شرم
بپالایم از دیدگان آب گرم
کنون هیچ مندیش کو را بجان
نیامد گزند و بگویم نشان
چو اسب پسر دید گرگین بدست
پر از خاک و آسیمه برسان مست
چو گفتار گرگینش آمد بگوش
ز اسب اندر افتاد و زو رفت هوش
بخاک اندرون شد سرش ناپدید
همه جامه‌ی پهلوی بردید
همی کند موی از سر و ریش پاک
خروشان بسر بر همی ریخت خاک
همی گفت کای کردگار سپهر
تو گستردی اندر دلم هوش و مهر
گر از من جدا ماند فرزند من
روا دارم ار بگلسد بند من
روانم بدان جای نیکان بری
ز درد دل من تو آگه‌تری
مرا خود ز گیتی هم او بود و بس
چه انده گسار و چه فریادرس
کنون بخت بد کردش از من جدا
بماندم چنین در جهان مبتلا
ز گرگین پس آنکه سخن بازجست
که چون بود خود روزگار از نخست
زمانه بجایش کسی برگزید
وگر خود ز چشم تو شد ناپدید
ز بدها چه آمد مر او را بگوی
چه افگند بند سپهرش بروی
چه دیو آمدش پیش در مرغزار
که او را تبه کرد و برگشت کار
تو این مرده‌ری اسب چون یافتی

ز بیژن کجا روی برتافتی
بدو گفت گرگین که بازار هوش
سخن بشنو و پهن بگشای گوش
که این کار چون بود و کردار چون
بدان بیشه با خوک پیکار چون
بدان پهلوانا و آگاه باش
همیشه فروزنده‌ی گاه باش
برفتیم ز ایدر بجنگ گراز
رسیدیم نزدیک ارمان فراز
یکی بیشه دیدیم کرده چو دست
درختان بریده چراگاه پست
همه جای گشته کنام گراز
همه شهر ارمان از آن در کراز
چو ما جنگ را نیزه برگاشتیم
بیشه درون بانگ برداشتیم
گراز اندر آمد بکردار کوه
نه یک یک بهر جای گشته گروه
بکردیم جنگی بکردار شیر
بشد روز و نامد دل از جنگ سیر
چو پیلان بهم بر فگندیمشان
بمسما دندان بکندیمشان
وز آنجا بایران نهادیم روی
همه راه شادان و نخچیر جوی
برآمد یکی گور زان مرغزار
کزان خوبتر کس نبیند نگار
بکردار گلگون گودرز موی
چو خنگ شباهنگ فرهاد روی
چو سیمش دو پا و چو پولاد سم
چو شیرنگ بیژن سر و گوش و دم
بگردن چو شیر و برقتن چو باد
تو گفתי که از رخس دارد نژاد
بر بیژن آمد چو پیلی نژد
برو اندر افگند بیژن کمند
فگندن همان بود و رفتن همان
دوان گور و بیژن پس اندر دمان
ز تازیدن گور و گرد سوار
برآمد یکی دود زان مرغزار
بکردار دریا زمین بردمید
کمندافگن و گور شد ناپدید
پی اندر گرفتم همه دشت و کوه
که از تاختن شد سمندم ستوه
ز بیژن ندیدم بجایی نشان
جزین اسب و زین از پس ایدر کشان
دلم شد پر آتش ز تیمار اوی

که چون بود با گور پیکار اوی
بماندم فراوان بر آن مرغزار
همی کردمش هر سوی خواستار
ازو باز گشتم چنین ناامید
که گور ژیان بود و دیو سپید
چو بشنید گیو این سخن هوشیار
بدانست کو را تبا هست کار
ز گرگین سخن سرسیر خیره دید
همی چشمش از روی او تیره دید
رخش زرد از بیم سالار شاه
سخن لرززان و دل پر گناه
چو فرزند را گیو گم بوده دید
سخن را برآنگونه آلوده دید
ببرد اهرمن گیو را دل ز جای
همی خواست کو را درآرد ز پای
بخواهد ازو کین پور گزین
وگر چند نیک آید او را ازین
پس اندیشه کرد اندران بنگرید
نیامد همی روشنایی پدید
چه آید مرا گفت از کشتنا
مگر کام بدگوهر آهرمنا
به بیژن چه سود آید از جان اوی
دگرگونه سازیم درمان اوی
بباشیم تا زین سخن نزد شاه
شود آشکارا ز گرگین گناه
ازو کین کشیدن بسی کار نیست
سنان مرا پیش دیوار نیست
بگرگین یکی بانگ برزد بلند
که ای بدکنش ریمن پرگزند
تو بردی ز من شید و ماه مرا
گزین سواران و شاه مرا
فگندی مرا در تک و پوی پوی
بگرد جهان اندرون چاره جوی
پس اکنون بدستان و بند و فریب
کجا یابی آرام و خواب و شکیب
نباشد ترا بیش ازین دستگاه
کجا من ببینم یکی روی شاه
پس آنکه بخواهم ز تو کین خویش
ز بهر گرامی جهانین خویش
وز آنجا بیامد بنزدیک شاه
دو دیده پر از خون و دل کینه خواه
برو آفرین کرد کای شهریار
همیشه جهان را بشادی گذار
انوشه جهاندار نیک اخترا

نبینی که بر سر چه آمد مرا
 ز گیتی یکی پور بودم جوان
 شب و روز بودم بدوبر نوان
 بجانش پر از بیم گریان بدم
 ز درد جداییش بریان بدم
 کنون آمد ای شاه گرگین ز راه
 زبان پر ز یافه روان پر گناه
 بدآگاهی آورد از پور من
 ازان نامور پاک دستور من
 یکی اسب دیدم نگوئسار زین
 ز بیژن نشانی ندارد جزین
 اگر داد بیند بدین کار ما
 یکی بنگرد ژرف سالار ما
 ز گرگین دهد داد من شهریار
 کزو گشتم اندر جهان خاکسار
 غمی شد ز درد دل گویو شاه
 برآشفست و بنهاد فرخ کلاه
 رخ شاه بر گاه بی‌رنگ شد
 ز تیمار بیژن دلش تنگ شد
 بگیو آنکهی گفت گرگین چه گفت
 چه گوید کجا ماند از نیک جفت
 ز گفتار گرگین پس آنگاه گویو
 سخن گفت با خسرو از پور نیو
 چو از گویو بشنید خسرو سخن
 بدو گفت مندیش و زاری مکن
 که بیژن بجانست خرسند باش
 بر امید گم بوده فرزند باش
 که ایدون شنیدستم از موبدان
 ز بیدار دل نامور بخردان
 که من با سواران ایران بجنگ
 سوی شهر توران شوم بی‌درنگ
 بکین سیاوش کشم لشکرا
 بیپیلان سرآرم از آن کشورا
 بدان کینه اندر بود بیژنا
 همی رزم جوید چو آهرمنا
 تو دل را بدین کار غمگین مدار
 من این را همانا بسم خواستار
 بشد گویو یکدل پر اندوه و درد
 دو دیده پر از آب و رخساره زرد
 چو گرگین بدرگاه خسرو رسید
 ز گردان در شاه پردخته دید
 ز تیمار بیژن همه مهتران
 ز درگاه با گویو رفته سران
 همه پر ز درد و همه پر زرنج

همه همچو گم کرده صد گونه گنج
پراکنده رای و پراکنده دل
همه خاک ره ز اشک کرده چو گل
وزین روی گرگین شوریده رفت
بنزدیک ایوان درگاه تفت
چو در پیش کیخسرو آمد زمین
بیوسید و بر شاه کرد آفرین
چو الماس دندانهای گراز
بر تخت بنهاد و بردش نماز
که خسرو بهر کار پیروز باد
همه روزگارش چو نوروز باد
سر دشمنان تو بادا بگاز
بریده چنان کار سران گراز
بدندانها چون نگه کرد شاه
بپرسید و گفتش که چون بود راه
کجا ماند از تو جدا بیژن
بروبر چه بد ساخت آهرمنا
چو خسرو چنین گفت گرگین بجای
فرو ماند خیره همیدون بیای
ندانست پاسخ چه گوید بدوی
فروماند بر جای بر زرد روی
زبان پر ز یافه روان پر گناه
رخان زرد و لرزان تن از بیم شاه
چو گفتارها یک بدیگر نماند
برآشفست وز پیش تختش براند
همش خیره سر دید هم بدگمان
بدشنام بگشاد خسرو زبان
بدو گفت نشنیدی آن داستان
که دستان زدست از گه باستان
که گر شیر با کین گودرزیان
بسیچد تنش را سر آید زمان
اگر نیستی از پی نام بد
وگر پیش یزدان سرانجام بد
بفرمودمی تا سرت را ز تن
بکنید بکردار مرغ اهرمن
بفرمود خسرو بیولادگر
که بندگان ساز و مسمارسر
هم اندر زمان پای کردش ببند
که از بند گیرد بداندیش پند
بگیو آنکهی گفت بازار هوش
بجویش بهر جای و هر سو بکوش
من اکنون ز هر سو فراوان سپاه
فرستم بجویم بهر جا نگاه
ز بیژن مگر آگاهی یابما

بدین کار هشیار بشتابما
وگر دیر یابیم زو آگهی
تو جای خرد را مگردان تهی
بمان تا بیاید مه فرودین
که بفروزد اندر جهان هور دین
بدانگه که بر گل نشاندت باد
چو بر سر همی گل فشاندت باد
زمین چادر سبز در پوشدا
هوا بر گلان زار بخروشدا
بهرسو شود پاک فرمان ما
پرستش که فرمود یزدان ما
بخوایم من آن جام گیتی نمای
شوم پیش یزدان بیاشم بیای
کجا هفت کشور بدو اندرا
بینم بر و بوم هر کشورا
کنم آفرین بر نیاکان خویش
گزیده جهاندار و پاکان خویش
بگویم ترا هر کجا بیژنست
بجام اندرون این مرا روشنست
چو بشنید گیو این سخن شاد شد
ز تیمار فرزند آزاد شد
بخندید و بر شاه کرد آفرین
که بی تو مبادا زمان و زمین
بکام تو بادا سپهر بلند
بجان تو هرگز مبادا گزند
ز نیکی دهش بر تو باد آفرین
که بر تو برآزد کلاه و نگین
چو گیو از بر گاه خسرو برفت
ز هر سو سواران فرستاد تفت
بجستن گرفتند گرد جهان
که یابد مگر زو بجایی نشان
همه شهر ارمان و تورانیان
سپردند و نامد ز بیژن نشان
چو نورو فرخ فراز آمدش
بدان جام روشن نیاز آمدش
بیامد پر امید دل پهلوان
ز بهر پسر گوژ گشته نوان
چو خسرو رخ گیو پژمرده دید
دلش را بدرد اندر آزرده دید
بیامد بپوشید رومی قبای
بدان تا بود پیش یزدان بیای
خورشید پیش جهان آفرین
بخورشید بر چند برد آفرین
ز فریادرس زور و فریاد خواست

از آهرمن بدکنش داد خواست
خرامان ازان جا بیامد بگاه
بسر بر نهاد آن خجسته کلاه
یکی جام بر کف نهاده نبید
بدو اندرون هفت کشور پدید
زمان و نشان سپهر بلند
همه کرده پیدا چه و چون و چند
ز ماهی بجام اندون تا بره
نگاریده پیکر همه یکسره
چو کیوان و بهرام و ناهید و شیر
چو خورشید و تیر از بر و ماه زیر
همه بودنیها بدو اندرا
بدیدی جهاندارا فسونگرا
نگه کرد و پس جام بنهاد پیش
بدید اندرو بودنیها ز بیش
بهر هفت کشور همی بنگرید
ز بیژن بجایی نشانی ندید
سوی کشور گرگساران رسید
بفرمان یزدان مر او را بدید
بچاهی ببسته ببند گران
ز سختی همی مرگ جست اندران
یکی دختری از نژاد کیان
ز بهر زوارش ببسته میان
سوی گیو کرد آنکهی روی شاه
بخندید و رخشنده شد پیشگاه
که زندست بیژن دلت شاد دار
ز هر بد تن مهتر آزاد دار
نگر غم نداری بزندان و بند
ازان پس که بر جاننش نامد گزند
که بیژن بتوران ببند اندرست
زوارش یکی نامور دخترست
ز بس رنج و سختی و تیمار اوی
پر از درد گشتم من از کار اوی
بدان سان گذارد همی روزگار
که هزمان بروبر بگرید زوار
ز پیوند و خویشان شده ناامید
گرازنده بر سان یک شاخ بید
دو چشمش پر از خون و دل پر ز درد
زیانش ز خویشان پر از یاد کرد
چو ابر بهاران ببارندگی
همی مرگ جوید بدان زندگی
بدین چاره اکنون که جنبد ز جای
که خیزد میان بسته این را بپای
که دارد بدین کار ما را وفا

که آرد ز سختی مر او را رها
نشاید جز از رستم تیز چنگ
که از ژرف دریا برآرد نهنگ
کمر بند و برکش سوی نیمروز
شب از رفتن راه ماسا و روز
ببر نامه‌ی من بر رستم
مزن داستان را بره بر دما
نویسنده‌ی نامه را پیش خواند
وزین داستان چند با او براند
برستم یکی نامه فرمود شاه
نوشتن ز مهتر سوی نیکخواه
که ای پهلوان زاده‌ی پر هنر
ز گردان لشکر برآورده سر
دل شهریاران و پشت کیان
بفرمان هر کس کمر بر میان
توی از نیاکان مرا یادگار
همیشه کمر بسته‌ی کارزار
ترا داد گردون بمردی پلنگ
بدریا ز بیمت خروشان نهنگ
جهان را ز دیوان مازندران
بشستی و کندی بدان را سران
چه مایه سر تاجداران ز گاه
ربودی و برکندی از پیشگاه
بسا دشمنان کز تو بیجان شدست
بسا بوم و بر کز تو ویران شدست
سر پهلوانی و لشکر پناه
بنزدیک شاهان ترا دستگاه
همه جادوان را ببستی بگرز
بیفروختی تاج شاهان ببرز
چه افراسیاب و چه شاهان چین
نوشته همه نام تو بر نگین
هران بند کز دست تو بسته شد
گشایندگان را جگر خسته شد
گشاینده‌ی بند بسته توی
کیان را سپهر خجسته توی
ترا ایزد این زور پیلان که داد
دل و هوش و فرهنگ فرخ‌نژاد
بدان داد تا دست فریاد خواه
بگیری برآری ز تاریک چاه
کنون این یکی کار بایسته پیش
فراز آمد و اینت شایسته خویش
بتو دارد امید گودرز و گيو
که هستی بهر کشور امروز نیو
شناسی بنزدیک من جاهشان

زبان و دل و رای یکتاهشان
سزدگر تو اینرا نداری برنج
بخواه آنچ باید ز مردان و گنج
که هرگز بدین دودمان غم نبود
فروزنده‌تر زین چنانکم شنود
نبد گیو را خود جز این پور کس
چه فرزند بود و چه فریادرس
فراوان بنزد منش دستگاه
مرا و نیای مرا نیکخواه
بهر سو که جویمش یابم بجای
بهر نیک و بد پیش من برپای
چو این نامه‌ی من بخوانی مپای
بزودی تو با گیو خیز اندرای
بدان تا بدین کار با ما بهم
زنی رای فرخ بهر بیش و کم
ز مردان وز گنج وز خواسته
بیارم بپیش تو آراسته
بفرخ پی و بر شده نام تو
ز توران برآید همه کام تو
چنانچون بیاید بسازی نوا
مگر بیژن از بند یابد رها
چو برنامه بنهاد خسرو نگین
بشد گیو و بر شاه کرد آفرین
سواران دوده همه برنشاند
بیزدان پناهِید و لشکر براند
چو نخجیر از آنجا که برداشتی
دو روزه بیک روزه بگذاشتی
بیابان گرفت و ره هیرمند
همی رفت پویان بساند نوند
بکوه و بصحرا نهادند روی
همی شد خلیده دل و راه‌جوی
چو از دیده‌گه دیده‌بانش بدید
سوی زابلستان فغان برکشید
که آمد سواری سوی هیرمند
سواران بگرد اندرش نیز چند
درفشی درفشان پس پشت اوی
یکی زابلی تیغ در مشیت اوی
غو دیده بشنید دستان سام
بفرمود بر چرمه کردن لگام
پراندیشه آمد پذیره براه
بدان تا نباشد یکی کینه خواه
ز ره گیو را دید پژمرده روی
همی آمد آسیمه و پوی پوی
بدل گفت کاری نو آمد بشاه

فرستاده گیوست کامد براه
چو نزدیک شد پهلوان سپاه
نیایش کنان برگفتند راه
بپرسید دستان ز ایرانیان
ز شاه و ز پیکار تورانیان
درود بزرگان بدستان بداد
ز شاه و ز گردان فرخ نژاد
همه درد دل پیش دستان بخواند
غم پور گم بوده با او براند
همی گفت رویم نبینی بزرگ
ز خون مژه پشت پایم بلنگ
ازان پس نشان تهمتن بخواست
بپرسید و گفتش که رستم کجاست
بدو گفت رستم بنخچیر گور
بیاید همانا که برگشت هور
شوم گفت تا من بینمش روی
ز خسرو یکی نامه درام بدوی
بدو گفت دستان کز ایدر مرو
که زود آید از دشت نخچیرگو
تو تا رستم آید بخانه بیای
یک امروز با ما بشادی گرای
چو گیو اندر آمد بایوان ز راه
تهمتن بیامد ز نخچیرگاه
پذیره شدش گیو کامد فراز
پیاده شد از اسب و بردش نماز
پر از آرزو دل پر از رنگ روی
برخ برنهاد از دو دیده دو جوی
چو رستم دل گیو را خسته دید
بب مژه روی او نشسته دید
بدو گفت باری تباهست کار
بایوان و بر شاه بد روزگار
ز اسب اندر آمد گرفتش ببرد
بپرسیدش از خسرو تاجور
ز گودرز وز طوس وز گستههم
ز گردان لشکر همه بیش و کم
ز شاپور و فرهاد وز بیژنا
ز رهام و گرگین وز هرتنا
چو آواز بیژن رسیدش بگوش
برآمد بناکام ازو یک خروش
برستم چنین گفت کای بغرین
گزین همه خسروان زمین
چنان شاد گشتم بدیدار تو
بدین پرسش خوب و گفتار تو
درستند ازین هرک بردی تو نام

ازیشان فراوان درود و پیام
نبینی که بر من پیران سرم
چه آمد ز بخت بد اندر خورم
چه چشم بد آمد بگودرزیان
کزان سود ما را سر آمد زیان
ز گیتی مرا خود یکی پور بود
همم پور و هم پاک دستور بود
شد از چشم من در جهان ناپدید
بدین دودمان کس چنین غم ندید
چنینم که بینی بپشت ستور
شب و روز تازان بتاریک هور
ز بیژن شب و روز چون بیهشان
بجستم بهر سو ز هر کس نشان
کنون شاه با جام گیتی نمای
بپیش جهان آفرین شد پهای
چه مایه خروشید و کرد آفرین
بجشن کیان هرمز فرودین
پس آمد ز آتشکده تا بگاه
کمر بست و بنهاد بر سر کلاه
همان جام رخشنده بنهاد پیش
بهر سو نگه کرد ز اندازه پیش
بتوران نشان داد زو شهریار
ببند گران و ببند روزگار
چو در جام کیخسرو ایدون نمود
سوی پهلوانم دوانید زود
کنون آمدم با دلی پر امید
دو رخساره زرد و دو دیده سپید
ترا دیدم اندر جهان چاره گر
تو بندی بفریاد هر کس کمر
همی گفت و مژگان پر از آب زرد
همی برکشید از جگر باد سرد
ازان پس که نامه برستم داد
همه کار گرگین بدو کرد یاد
ازو نامه بستند دو دیده پر آب
همه دل پر از کین افراسیاب
پس از بهر بیژن خروشید زار
فرو ریخت از دیده خون برکنار
بگیو آنکهی گفت مندیش ازین
که رستم نگرداند از رخس زین
مگر دست بیژن گرفته بدست
همه بند و زندان او کرده پست
بنیروی یزدان و فرمان شاه
ز توران بگردانم این تاج و گاه
وز آنجا بایوان رستم شدند

بره بر همی رای رفتن زدند
چو آن نامه‌ی شاه رستم بخواند
ز گفتار خسرو بخیره بماند
ز بس آفرید جهاندار شاه
بد آن نامه بر پهلوان سپاه
بگیو آنگهی گفت بشناختم
بفرمان او راه را ساختم
بدانستم این رنج و کردار تو
کشیدن بهر کار تیمار تو
چه مایه ترا نزد من دستگاه
بهر کینه‌گاه اندرون کینه خواه
چه کین سیاوش چه مازندران
کمر بسته بر پیش جنگاوران
برین آمدن رنج برداشتی
چنین راه دشوار بگذاشتی
بدیدار تو سخت شادان شدم
ولیکن ز بیژن غریوان شدم
نبایستمی کاین چنین سوگوار
ترا دیدمی خسته‌ی روزگار
من از بهر این نامه‌ی شاه را
بفرمان بسر بسپرم راه را
ز بهر ترا خود جگر خسته‌ام
بدین کار بیژن کمر بسته‌ام
بکوشم بدین کارگر جان من
ز تن بگسلد پاک یزدان من
من از بهر بیژن ندارم برنج
فدا کردن جان و مردان و گنج
بنیروی یزدان ببندم کمر
ببخت شهنشاه پیروزگر
بیارمش زان بند تاریک چاه
نشانمش با شاه در پیشگاه
سه روز اندرین خان من شاد باش
ز رنج و ز اندیشه آزاد باش
که این خانه زان خانه بخشیده نیست
مرا با تو گنج و تن و جان یکیست
چهارم سوی شهر ایران شویم
بنزدیک شاه دلیران شویم
چو رستم چنین گفت بر جست گیو
ببوسید دست و سر و پای نیو
برو آفرین کرد کای نامور
بمردی و نیروی و بخت و هنر
بماناد بر تو چنین جاودان
تن پیل و هوش و دل موبدان
ز هر نیکی بهره‌ور بادیا

چنین کز دلم زنگ بزدادیا
چو رستم دل گویو پدرام دید
ازان پس بنیکی سرانجام دید
بسالار خوان گفت پیش آر خوان
بزرگان و فرزندگان را بخوان
زواره فرامرز و دستان و گویو
نشستند بر خوان سالار نیو
بخوردند خوان و بپرداختند
نشستنگه رود و می ساختند
نوازندهی رود با میگسار
بیامد بایوان گوهر نگار
همه دست لعل از می لعل فام
غریونده چنگ و خروشنده جام
بروز چهارم گرفتند ساز
چو آمدش هنگام رفتن فراز
بفرمود رستم که بندید بار
سوی شاه ایران بسیچید کار
سواران گردنکش از کشورش
همه راه را ساخته بر درش
بیامد برخش اندر آورد پای
کمر بست و پوشید رومی قبا
بزین اندر افکند گرز نیا
پر از جنگ سر دل پر از کیمیا
بگردون برافراخته گوش رخس
ز خورشید برتر سر تاجبخش
خود و گویو با زابلی صد سوار
ز لشکر گزید از در کارزار
که نابردنی بود برگاشتند
بزال و فرامرز بگذاشتند
سوی شهر ایران نهادند روی
همه راه پویان و دل کینهجوی
چو رستم بنزدیک ایران رسید
بنزدیک شهر دلیران رسید
یکی باد نوشین درود سپهر
برستم رسانید شادان بمهر
بر رستم آمد همانگاه گویو
کز ایدر نباید شدن پیش نیو
شوم گفت و آگه کنم شاه را
که پیمود رخس تهم راه را
چو رفت از بر رستم پهلوان
بیامد بدرگاه شاه جوان
چو نزدیک کیخسرو آمد فراز
ستودش فراوان و بردش نماز
پس از گویو گودرز پرسید شاه

که رستم کجا ماند چون بود راه
بدو گفت گیو ای شه نامدار
برآید ببخت تو هرگونه کار
نتابید رستم ز فرمان تو
دلش بسته دید بیمان تو
چو آن نامه‌ی شاه دادم بدوی
بمالید بر نامه بر چشم و روی
عنان با عنان من اندر بیست
چنانچون بود گرد خسروپرست
برفتم من از پیش تا با تو شاه
بگویم که آمد تهمتن ز راه
بگیو آنکهی گفت رستم کجاست
که پشت بزرگی و تخم وفاست
گرامیش کردن سزاوار هست
که نیکی نمایست و خسروپرست
بفرمود خسرو بفرزانگان
بمهرتر نژادان و مردانگان
پذیره شدن پیش او با سپاه
که آمد بفرمان خسرو براه
بگفتند گودرز کشواد را
شه نوذران طوس و فرهاد را
دو بهره ز گردان گردنکشان
چه از گرزداران مردمکشان
بر آیین کاوس برخاستند
پذیره شدن را بیاراستند
جهان شد ز گرد سواران بنفش
درخشان سنان و درفشان درفش
چو نزدیک رستم فراز آمدند
پیاده برسم نماز آمدند
ز اسب اندر آمد جهان پهلوان
کجا پهلوانان پیشش نوان
بپرسید مر هریکی را ز شاه
ز گردنده خورشید و تابنده ماه
نشستند گردان و رستم بر اسب
بکردار رخشنده آذرگشسب
چو آمد بر شاه کهترنواز
نوان پیش او رفت و بردش نماز
ستایش کنان پیش خسرو دوید
که مهر و ستایش مر او را سزید
برآورد سر آفرین کرد و گفت
مبادت جز از بخت پیروز جفت
چو هرمزد بادت بدین پایگاه
چو بهمن نگهبان فرخ کلاه
همه ساله اردیبهشت هژیر

نگهبان تو با هوش و رای پیر
چو شهریورت باد پیروزگر
بنام بزرگی و فر و هنر
سفندارمذ پاسبان تو باد
خرد جان روشن روان تو باد
چو خردادت از یاوران بر دهاد
ز مرداد باش از بر و بوم شاد
دی و اورمزدت خجسته بواد
در هر بدی بر تو بسته بواد
دیت آذر افروز و فرخنده روز
تو شادان و تاج تو گیتی فروز
چو این آفرین کرد رستم بیای
پیرسید و کردش بر خویش جای
بدو گفت خسرو درست آمدی
که از جان تو دور بادا بدی
توی پهلوان کیان جهان
نهان آشکار آشکارت نهان
گزين کیانی و پشت سپاه
نگهدار ایران و لشکر پناه
مرا شاد کردی بیدار خویش
بدین پر هنر جان بیدار خویش
زواره فرامرز و دستان سام
درستند ازیشان چه داری پیام
فرو بود رستم بیوسید تخت
که ای نامور خسرو نیکبخت
بیخت تو هر سه درستند و شاد
انوشه کسی کش کند شاه یاد
بسالار نویت بفرمود شاه
که گودرز و طوس و گوان را بخواه
در باغ بگشاد سالار بار
نشستنکھی بود بس شاهوار
بفرمود تا تاج زرین و تخت
نهادند زیر گلفشان درخت
همه دیبه‌ی خسروانی بباغ
بگسترد و شد گلستان چون چراغ
درختی زدند از بر گاه شاه
کجا سایه گسترد بر تاج و گاه
تنش سیم و شاخش ز یاقوت و زر
برو گونه‌گون خوشه‌های گهر
عقیق و زمرد همه برگ و بار
فروهشته از تاج چون گوشوار
همه بار زرین ترنج و بهی
میان ترنج و بهیها تهی
بدو اندرون مشک سوده بمی

همه پیکرش سفته برسان نی
کرا شاه بر گاه بنشاندی
برو باد ازو مشک بفشاندی
همه میگساران بیپش اندرا
همه بر سران افسر از گوهرها
ز دیبای زریفت چینی قبای
همه پیش گاه سپهد بیای
همه طوق بریسته و گوشوار
بریشان همه جامه گوهرنگار
همه رخ چو دیبای رومی برنگ
فروزنده عود و خروشنده چنگ
همه دل پر از شادی و می بدست
رخان ارغوانی و نابوده مست
بفرمود تا رستم آمد بتخت
نشست از بر گاه زیر درخت
برستم چنین گفت پس شهریار
که ای نیک پیوند و به روزگار
ز هر بد توی پیش ایران سپر
همیشه چو سیمرغ گسترده پر
چه درگاه ایران چه پیش کیان
همه بر در رنج بندی میان
شناسی تو کردار گودرزیان
به آسانی و رنج و سود و زیان
میان بسته دارند پیشم بیای
همیشه بنیکی مرا رهنمای
بتنها تن گیو کز انجمن
ز هر بد سپر بود در پیش من
چنین غم بدین دوده نامد بنیز
غم و درد فرزند برتر ز چیز
بدین کار گر تو بندی میان
پذیره نیایدت شیر زیان
کنون چاره‌ی کار بیژن بجوی
که او را ز توران بد آمد بروی
ز گردان و اسبان و شمشیر و گنج
ببر هرچ باید مدار این برنج
چو رستم ز کیخسرو ایدون شنید
زمین را ببوسید و دم درکشید
برو آفرین کرد کای نیک نام
چو خورشید هر جای گسترده کام
ز تو دور بادا دو چشم نیاز
دل بدسگالت بگرم و گداز
توی بر جهان شاه و سالار و کی
کیان جهان مر ترا خاک پی
که چون تو ندیدست یک شاه گاه

نه تابنده خروشید و گردنده ماه
بدان را ز نیکان تو کردی جدا
تو داری بافسون و بند ازدها
بکندم دل دیو مازندران
بفر کیانی و گرز گران
مرامادر از بهر رنج تو زاد
تو باید که باشی برام و شاد
منم گوش داده بفرمان تو
نگردم بهرسان ز پیمان تو
دل و جان نهاده بسوی کلاه
بران ره روم کم بفرمود شاه
و نیز از پی گویو اگر بر سرم
هوا بارد آتش بدو ننگرم
رسیده بمزگانم اندر سنان
ز فرمان خسرو نتابم عنان
برآرم بیخت تو این کار کرد
سپهبد نخواهم نه مردان مرد
کلید چنین بند باشد فریب
نه هنگام گرزست و روز نهیب
چو رستم چنین گفت گودرز و گویو
فریبرز و فرهاد و شاپور نیو
بزرگان لشکر برو آفرین
همی خواندند از جهان آفرین
بمی دست بردند با شهریار
گشاده بشادی در نوبهار
چو گرگین نشان تهمتن شنید
بدانست کمد غمش را کلید
فرستاد نزدیک رستم پیام
که ای تیغ بخت و وفا را نیام
درخت بزرگی و گنج وفا
در رادمردی و بند بلا
گرت رنج ناید ز گفتار من
سخن گسترانی ز کردار من
نگه کن بدین گنبد گوژپشت
که خیره چراغ دلم را بکشت
بتاریکی اندر مرا ره نمود
نوشته چنین بود بود آنچ بود
بر آتش نهم خویشتن پیش شاه
گر آمرزش آرد مرا زین گناه
مگر باز گردد ز بد نام من
بپیران سر این بد سرانجام من
مرا گر بخواهی ز شاه جوان
چو غرم ژبان با تو آیم دوان
شوم پیش بیژن بغلتم بخاک

مگر بازیابم من آن کیش پاک
چو پیغام گرگین برستم رسید
یکی باد سرد از جگر برکشید
بپیچید ازان درد و پیغام اوی
غم آمدش ازان بیهده کام اوی
فرستاده را گفت رو باز گرد
بگویش که ای خیره ناپاک مرد
تو نشنیدی آن داستان پلنگ
بدان ژرف دریا که زد با نهنگ
که گر بر خرد چیره گردد هوا
نیابد ز چنگ هوا کس رها
خردمند کرد هوا را بزیر
بود داستانش چو شیر دلیر
نبایدش بردن بنخچیر روی
نه نیز از ددان رنجش آید بدوی
تو دستان نمودی چو روباه پیر
ندیدی همی دام نخچیرگیر
نشاید کزین بیهده کام تو
که من پیش خسرو برم نام تو
ولیکن چو اکنون بیچارگی
فرو مانده گشتی بیکبارگی
ز خسرو بخواهم گناه ترا
بیغروزم این تیره ماه ترا
اگر بیژن از بند یابد رها
بفرمان دادار گیهان خدا
رهاگشتی از بند و رستی بجان
ز تو دور شد کینه‌ی بدگمان
وگر جز برین روی گردد سپهر
ز جان و تن خویش بردار مهر
نخستین من آیم بدین کینه‌خواه
بنیروی یزدان و فرمان شاه
وگر من نیایم چو گودرز و گیو
بخواهد ز تو کینه‌ی پور نیو
برآمد برین کار یک روز و شب
و زین گفته بر شاه نگشاد لب
دوم روز چون شاه بنمود تاج
نشست از بر سیمگون تخت عاج
بیامد تهمتن بگسترد بر
بخواهش بر شاه خورشید فر
ز گرگین سخن گفت با شهریار
ازان گم شده بخت و بد روزگار
بدو گفت شاه ای سپهدار من
همی بگسلی بند و زنهار من
که سوگند خوردم بتخت و کلاه

بدارای بهرام و خورشید و ماه
 که گرگین نبیند ز من جز بلا
 مگر بیژن از بند یابد رها
 جزین آرزو هرچ باید بخواه
 ز تخت و ز مهر و ز تیغ و کلاه
 پس آنکه چنین گفت رستم بشاه
 که ای پرهیز نامور پیشگاه
 اگر بد سگالید پیچد همی
 فدا کردن جان بسیچد همی
 گر آمرزش شاه ناپیش پیش
 نبودیش نام و برآید ز کیش
 هرآن کس که گردد ز راه خرد
 سرانجام پیچد ز کردار خود
 سزد گر کنی یاد کردار اوی
 همیشه بهر کینه پیکار اوی
 پیش نیاکانت بسته کمر
 بهر کینه گه با یکی کینه ور
 اگر شاه بیند بمن بخشدش
 مگر اختر نیک بدرخشدش
 برستم ببخشید پیروز شاه
 رهانیدش از بند و تاریک چاه
 ز رستم بپرسید پس شهریار
 که چون راند خواهی برین گونه کار
 چه باید ز گنج و زلشکر بخواه
 که باید که با تو بیاید براه
 بترسم ز بد گوهر افراسیاب
 که بر جان بیژن بگیرد شتاب
 یکی باده سارست دیو نژد
 بسی خوانده افسون و نیرنگ و بند
 بچنانندش اهرمن دل ز جای
 بیندازد آن تیغ زن را زیای
 چنین گفت رستم بشاه جهان
 که این کار بسیچم اندر نهان
 کلید چنین بند باشد فریب
 نباید برین کار کردن نهیب
 نه هنگام گرزست و تیغ و سنان
 بدین کار باید کشیدن عنان
 فراوان گهر باید و زرو سیم
 برفتن پر امید و بودن به بیم
 بکردار بازارگانان شدن
 شکیا فراوان بتوران بدن
 ز گستردنی هم ز پوشیدنی
 بیاید بهایی و بخشیدنی
 چو بشنید خسرو ز رستم سخن

بفرمود تا گنجهای کهن
همه پاک بگشاد گنجور شاه
بدینار و گوهر بیاراست گاه
تهمت بیامد همه بنگرید
هر آنچش بیایست زان برگزید
ازان صد شتر بار دینار کرد
صد اشتر ز گنج درم بار کرد
بفرمود رستم بسالار بار
که بگزین ز گردان لشکر هزار
ز مردان گردنکش و نامور
بباید تنی چند بسته کمر
چو گرگین و چون زنگه‌ی شاوران
دگر گسته‌م شیر جنگ آوران
چهارم گرازه که راند سپاه
فروهل نگهبان تخت و کلاه
چو فرهاد و رهام گرد دلیر
چو اشکش که صید آورد نره شیر
چنین هفت یل باید آراسته
نگهبان این لشکر و خواسته
همه تاج و زیور بینداختند
چنانچون بیایست بر ساختند
پس آگاهی آمد بگردنکشان
بدان گرزداران دشمن کشان
پرسید زنگه که خسرو کجاست
چه آمد برویش که ما را بخواست
چو سالار نوبت بیامد بدر
بشیگیر بستند گردان کمر
همه نیزه داران جنگ آوران
همه مرزبانان ناماوران
همه نیزه و تیر بار هیون
همه جنگ را دست شسته بخون
سپیده دمان گاه بانگ خروس
ببستند بر کوهه‌ی پیل کوس
تهمت بیامد چو سرو بلند
بچنگ اندرون گرز و بر زین کمند
سپاه از پس پشت و گردان ز پیش
نهاده بکف بر همه جان خویش
برفت از در شاه با لشکرش
بسی آفرین خواند برکشورش
چو نزدیکی مرز توران رسید
سران را ز لشکر همه برگزید
بلشکر چنین گفت پس پهلوان
که ایدر بیاشید روشن روان
مجنید از ایدر مگر جان من

ز تن بگسلد پاک یزدان من
 بسیچیده باشید مر جنگ را
 همه تیز کرده بخون چنگ را
 سپه بر سر مرز ایران بماند
 خود و سرکشان سوی توران براند
 همه جامه برسان بازارگان
 بپوشید و بگشاد بند از میان
 گشادند گردان کمرهای سیم
 بپوشیدشان جامه های گلیم
 سوی شهر توران نهادند روی
 یکی کاروانی پر از رنگ و بوی
 گرانمایه هفت اسب با کاروان
 یکی رخس و دیگر نشست گوان
 صد اشتر همه بار او گوهر را
 صد اشتر همه جامه ی لشکر را
 ز بس های و هوی و درنگ درای
 بکردار تهمورثی کرنای
 همی شهر بر شهر هودج کشید
 همی رفت تا شهر توران رسید
 چو آمد بنزدیک شهر ختن
 نظاره پیامد برش مرد و زن
 همه پهلوانان توران بجای
 شده پیش پیران ویسه بیای
 چو پیران ویسه ز نخچیر گاه
 پیامد تهمتن بدیدش براه
 یکی جام زرین پر از گوهر را
 بدیا بپوشید رستم سرا
 ده اسب گرانمایه با زیورش
 بدیا بیاراست اندر خورش
 بفرمانبران داد و خود پیش رفت
 بدرگاه پیران خرامید تفت
 برو آفرین کرد کای نامور
 بایران و توران بیخت و هنر
 چنان کرد رویش جهاندار ساز
 که پیران مر او را ندانست باز
 بپرسید و گفت از کجایی بگوی
 چه مردی و چون آمدی پوی پوی
 بدو گفت رستم ترا کهترم
 بشهر تو کرد ایزد آبشخورم
 ببازارگانی ز ایران بتور
 بپیمودم این راه دشوار و دور
 فروشنده ام هم خریدار نیز
 فروشم بخرم ز هر گونه چیز
 بمهر تو دارم روان را نوید

چنین چیره شد بر دلم بر امید
اگر پهلوان گیردم زیر بر
خرم چارپای و فروشم گهر
هم از داد تو کس نیازدم
هم از ابر مهتر گهر باردم
پس آن جام پر گوهر شاهوار
میان کیان کرد پیشش نثار
گرانمایه اسبان تازی نژاد
که بر مویشان گرد نفشانند باد
بسی آفرین کرد و آن خواسته
بدو داد و شد کار آراسته
چو پیران بدان گوهران بنگرید
کزان جام رخشنده آمد پدید
برو آفرین کرد و بنواختش
بران تخت پیروزه بنشاختش
که رو شاد و ایمن بشهر اندرا
کنون نزد خویش بسازیم جا
کزین خواسته بر تو تیمار نیست
کسی را بدین با تو پیکار نیست
برو هرچ داری بهایی بیار
خریدار کن هر سوی خواستار
فرود آی در خان فرزند من
چنان باش با من که پیوند من
بدو گفت رستم که ای پهلوان
هم ایدر بباشیم با کاروان
که با ما ز هر گونه مردم بود
نباید که زان گوهری گم بود
بدو گفت رو برزو گیر جای
کنم رهنمایی ببیشت بپای
یکی خانه بگزید و بر ساخت کار
بکلبه درون رخت بنهاد و بار
خبر شد کز ایران یکی کاروان
بیامد بر نامور پهلوان
ز هر سو خریدار بنهاد گوش
چو آگاهی آمد ز گوهر فروش
خریدار دیبا و فرش و گهر
بدرگاه پیران نهادند سر
چو خورشید گیتی بیاراستی
بدان کلبه بازار برخاستی
منیژه خبر یافت از کاروان
یکایک بشهر اندر آمد دوان
برهنه نوان دخت افراسیاب
بر رستم آمد دو دیده پر آب
برو آفرین کرد و پرسید و گفت

همی بستین خون مژگان برفت
که برخوردی از جان وز گنج خویش
مبادت پشیمانی از رنج خویش
بکام تو بادا سپهر بلند
ز چشم بدانست مبادا گزند
هر امید دل را که بستی میان
ز رنجی که بردی مبادت زیان
همیشه خرد بادت آموزگار
خنک بوم ایران و خوش روزگار
چه آگاهی استت ز گردان شاه
ز گیو و ز گودرز و ایران سپاه
نیامد بایران ز بیژن خبر
نیایش نخواهد بدن چاره گر
که چون او جوانی ز گودرزبان
همی بگسلاند بسختی میان
بسودست پایش ز بند گران
دو دستش ز مسمار آهنگران
کشیده بزنجیر و بسته ببند
همه چاه پر خون آن مستمند
نیابم ز درویشی خویش خواب
ز نالیدن او دو چشمم پر آب
بترسید رستم ز گفتار اوی
یکی بانگ برزد براندش ز روی
بدو گفت کز پیش من دور شو
نه خسرو شناسم نه سالارنو
ندارم ز گودرز و گیو آگهی
که مغزم ز گفتار کردی تهی
برستم نگه کرد و بگریست زار
ز خواری بیارید خون بر کنار
بدو گفت کای مهتر پرخرد
ز تو سرد گفتن نه اندر خورد
سخن گر نگویی مرانم ز پیش
که من خود دلی دارم از درد ریش
چنین باشد آیین ایران مگر
که درویش را کس نگوید خبر
بدو گفت رستم که ای زن چبود
مگر اهرمن رستخیزت نمود
همی بر نوشتی تو بازار من
بدان روی بد با تو پیکار من
بدین تندگی از من میازار بیش
که دل بسته بودم بیازار خویش
و دیگر بجایی که کیخسروست
بدان شهر من خود ندارم نشست
ندانم همی گیو و گودرز را

نه پيموده‌ام هرگز آن مرز را
 بفرمود تا خوردنی هرج بود
 نهادند در پيش درویش زود
 يکايک سخن کرد ازو خواستار
 که با تو چرا شد دژم روزگار
 چه پرسي ز گردان و شاه و سپاه
 چه داري همی راه ايران نگاه
 منيژه بدو گفت کز کار من
 چه پرسي ز بدبخت و تيمار من
 کزان چاه سر با دلی پر ز درد
 دويدم بنزد تو ای رادمرد
 زدی بانگ بر من چو جنگاوران
 نترسیدی از داور داوران
 منيژه منم دخت افراسياب
 برهنه ندیدی رخم آفتاب
 کنون دیده پر خون و دل پر ز درد
 ازین در بدان در دوان گردگرد
 همی نان کشکين فرازاورم
 چنین راند یزدان قضا بر سرم
 ازین زارتر چون بود روزگار
 سر آرد مگر بر من این کردگار
 چو بیچاره بیژن بدان ژرف چاه
 نبیند شب و روز خورشید و ماه
 بغل و بمسمار و بند گران
 همی مرگ خواهد ز یزدان بران
 مرا درد بر درد بفزود زین
 نم دیدگانم بیالود زین
 کنون گرت باشد بایران گذر
 ز گودرز کشواد یابی خبر
 بدرگاه خسرو مگر گیو را
 ببینی و گر رستم نیو را
 بگویی که بیژن بسختی درست
 اگر دیر گیری شود کار پست
 گرش دید خواهی میاسای دیر
 که بر سرش سنگست و آهن بزیر
 بدو گفت رستم که ای خوب چهر
 که مهرت مبراد از وی سپهر
 چرا نزد باب تو خواهشگران
 نینگیزی از هر سوی مهتران
 مگر بر تو بخشایش آرد پدر
 بجوشدش خون و بسوزد جگر
 گر آزار بابت نبودی ز پیش
 ترا دادمی چیز ز اندازه بیش
 بخوالیگرش گفت کز هر خورش

که او را ببايد بياور برش
 يکي مرغ بريان بفرمود گرم
 نوشته بدو اندرون نان نرم
 سبک دست رستم بسان پری
 بدو درنهان کرد انگشتري
 بدو داد و گفتش بدان چاه بر
 که بيچارگان را توی راهبر
 منيژه بيامد بدان چاه سر
 دوان و خورشها گرفته ببر
 نوشته بدستار چیزی که برد
 چنان هم که بستد بيژن سپرد
 نگه کرد بيژن بخيره بماند
 ازان چاه خورشيد رخ را بخواند
 که ای مهربان از کجا يافتی
 خورشها کزين گونه بشتافتی
 بسا رنج و سختی کت آمد بروی
 ز بهر منی در جهان پوی پوی
 منيژه بدو گفت کز کاروان
 يکی مایه ور مرد بازارگان
 از ايران بتوران ز بهر درم
 کشيده ز هر گونه بسيار غم
 يکی مرد پاکيزه با هوش و فر
 ز هر گونه با او فراوان گهر
 گشن دستگاهی نهاده فراخ
 يکی کلبه سازيده بر پيش کاخ
 بمن داد زين گونه دستارخوان
 که بر من جهان آفرين را بخوان
 بدان چاه نزديک آن بسته بر
 دگر هرچ بايد ببر سريسر
 بگسترد بيژن پس آن نان پاک
 پراوميد يزدان دل از بیم و باک
 چو دست خورش برد زان داوری
 بدید آن نهان کرده انگشتري
 نگينش نگه کرد و نامش بخواند
 ز شادی بخندید و خيره بماند
 يکی مهر پيروزه رستم بروی
 نبشته بهن بکردار موی
 چو بار درخت وفا را بدید
 بدانست کمد غمش را کلید
 بخندید خندیدنی شاهوار
 چنان کمد آواز بر چاهسار
 منيژه چو بشنید خندیدنش
 ازان چاه تاريک بسته تنش
 زمانی فرو ماند زان کار سخت

بگفت این چه خندست ای نیکبخت
شگفت آمدش داستانی بزد
که دیوانه خندد ز کردار خود
چه گونه گشادی بخنده دو لب
که شب روز بینی همی روز شب
چه رازست پیش آر و با من بگوی
مگر بخت نیکت نمودست روی
بدو گفت بیژن کزین کارسخت
بر اومید آنم که بگشاد بخت
چو با من بسوگند پیمان کنی
همانا وفای مرا نشکنی
بگویم سراسر تورا داستان
چو باشی بسوگند همداستان
که گر لب بدوزی ز بهر گزند
زنان را زبان کم بماند ببند
منیژه خروشید و نالید زار
که بر من چه آمد بد روزگار
دریغ آن شده روزگاران من
دل خسته و چشم باران من
بدادم بیژن تن و خان و مان
کنون گشت بر من چنین بدگمان
همان گنج دینار و تاج گهر
بتاراج دادم همه سربسر
پدر گشته بزار و خویشان ز من
برهنه دوان بر سر انجمن
ز امید بیژن شدم ناامید
جهانم سیاه و دو دیده سپید
بپوشد همی راز بر من چنین
تو داناتری ای جهان آفرین
بدو گفت بیژن همه راستست
ز من کار تو جمله برکاستست
چنین گفتم اکنون نبایست گفت
ایا مهربان یار و هشیار جفت
سزد گر بهر کار پندم دهی
که مغزم برنج اندرون شد تهی
تو بشناس کاین مرد گوهر فروش
که خوالیگرش مر ترا داد توش
ز بهر من آمد بتوران فراز
وگرنه نبودش بگوهر نیاز
ببخشود بر من جهان آفرین
بینم مگر پهن روی زمین
رهاند مرا زین غمان دراز
ترا زین تکاپوی و گرم و گداز
بنزدیک او شو بگویش نهان

که ای پهلوان کیان جهان
 بدل مهربان و بتن چاره جوی
 اگر تو خداوند رخشی بگوی
 منیژه پیامد بکردار باد
 ز بیژن برستم پیامش بداد
 چو بشنید گفتار آن خوب روی
 کزان راه دور آمده پوی پوی
 بدانست رستم که بیژن سخن
 گشادست بر لاله‌ی سروین
 ببخشود و گفتش که ای خوب چهر
 که یزدان ترا زو میراد مهر
 بگویش که آری خداوند رخس
 ترا داد یزدان فریاد بخش
 ز زاول بایران ز ایران بتور
 ز بهر تو پیمودم این راه دور
 بگویش که ما را بسان پلنگ
 بسود از پی تو کمرگاه و چنگ
 چو با او بگویی سخن راز دار
 شب تیره گوشت بواز دار
 ز بیشه فراز آرز هیزم بروز
 شب آید یکی آتشی بر فروز
 منیژه ز گفتار او شاد شد
 دلش ز اندهان یکسر آزاد شد
 پیامد دوان تا بدان چاهسار
 که بودش بچاه اندرون غمگسار
 بگفتش که دادم سراسر پیام
 بدان مرد فرخ پی نیک نام
 چنین داد پاسخ که آنم درست
 که بیژن بنام و نشانم بجست
 تو با داغ دل چون پویی همی
 که رخرا بخوناب شویی همی
 کنون چون درست آمد از تو نشان
 ببینی سر تیغ مردم کشان
 زمین را بدرانم اکنون بچنگ
 بیروین براندازم آسوده سنگ
 مرا گفت چون تیره گردد هوا
 شب از چنگ خورشید یابد رها
 بکردار کوه آتشی بر فروز
 که سنگ و سر چاه گردد چو روز
 بدان تا ببینم سر چاه را
 بدان روشنی بسپرم راه را
 بفرمود بیژن که آتش فروز
 که رستم هر دو ز تاریک روز
 سوی کردگار جهان کرد سر

که ای پاک و بخشنده و دادگر
ز هر بد تو باشی مرا دستگیر
تو زن بر دل و جان بدخواه تیر
بده داد من زانک بیداد کرد
تو دانی غمان من و داغ و درد
مگر باز یابم بر و بوم را
نمانم بنگ اختر شوم را
تو ای دخت رنج آزموده ز من
فدا کرده جان و دل و چیز و تن
بدین رنج کز من تو برداشتی
زیان مرا سود پنداشتی
بدادی بمن گنج و تاج و گهر
جهاندار خویشان و مام و پدر
اگر یابم از چنگ این ازدها
بدین روزگار جوانی رها
بکردار نیکان یزدان پرست
بپویم بیای و بیازم بدست
بسان پرستار پیش کیان
بپاداش نیکیت بندم میان
منیژه بهیزم شتابید سخت
چو مرغان برآمد بشاخ درخت
بخورشید بر چشم و هیزم ببر
که تا کی برآرد شب از کوه سر
چو از چشم خورشید شد ناپدید
شب تیره بر کوه دامن کشید
بدانگه که آرام گیرد جهان
شود آشکارای گیتی نهان
که لشکر کشد تیره شب پیش روز
بگردد سر هور گیتی فروز
منیژه سبک آتشی بفروخت
که چشم شب قیرگون را بسوخت
بدلش اندرون بانگ رویینه خم
که آید ز ره رخس پولاد سم
بدانگه که رستم ببر بر گره
برافگند و زد بر گره بر زره
بشد پیش یزدان خورشید و ماه
بیامد بدو کرد پشت و پناه
همی گفت چشم بدان کور باد
بدین کار بیژن مرا زور باد
بگردان بفرمود تا همچنین
ببستند بر گردگه بند کین
بر اسبان نهادند زین خدنگ
همه جنگ را تیز کردند چنگ
تهدمتن برخشنده بنهاد روی

همی رفت پیش اندرون راه جوی
چو آمد بر سنگ اکوان فراز
بدان چاه اندوه و گرم و گداز
چنین گفت با نامور هفت گرد
که روی زمین را بیاید سترد
بیاید شما را کنون ساختن
سر چاه از سنگ پرداختن
پیاده شدند آن سران سپاه
کزان سنگ پردخت مانند چاه
بسودند بسیار بر سنگ چنگ
شده مانده گردان و آسوده سنگ
چو از نامداران پالود خوی
که سنگ از سر چاه تنهاد پی
ز رخس اندر آمد گو شیرنر
زره دامنش را بزد بر کمر
ز یزدان جان آفرین زور خواست
بزد دست و آن سنگ برداشت داست
بینداخت در بیشه‌ی شهر چین
بلرزید ازان سنگ روی زمین
ز بیژن بپرسید و نالید زار
که چون بود کارت بید روزگار
همه نوش بودی ز گیتیت بهر
ز دستش چرا بستدی جام زهر
بدو گفت بیژن ز تاریک چاه
که چون بود بر پهلوان رنج راه
مرا چون خروش تو آمد بگوش
همه زهر گیتی مرا گشت نوش
بدین سان که بینی مرا خان و مان
ز آهن زمین و ز سنگ آسمان
بکنده دلم زین سرای سپنج
ز بس درد و سختی و اندوه و رنج
بدو گفت رستم که بر جان تو
بیخشود روشن جهانیان تو
کنون ای خردمند آزاده خوی
مرا هست با تو یکی آرزوی
بمن بخش گرگین میلاد را
ز دل دور کن کین و بیداد را
بدو گفت بیژن که ای یار من
ندانی که چون بود پیکار من
ندانی تو ای مهتر شیرمرد
که گرگین میلاد با من چه کرد
گرافتد بروبر جهانیین من
برو رستخیز آید از کین من
بدو گفت رستم که گر بدخوی

بیاری و گفتار من نشنوی
بمانم ترا بسته در چاه پای
برخش اندر آرم شوم باز جای
چو گفتار رستم رسیدش بگوش
ازان تنگ زندان برآمد خروش
چنین داد پاسخ که بد بخت من
ز گردان وز دوده و انجمن
ز گرگین بدان بد که بر من رسید
چنین روز نیزم بیاید کشید
کشیدیم و گشتیم خشنود ازوی
ز کینه دل من بیاسود ازوی
فروهشت رستم بزندان کمند
برآوردش از چاه با پای بند
برهنه تن و موی و ناخن دراز
گدازیده از رنج و درد و نیاز
همه تن پر از خون و رخساره زرد
ازان بند زنجیر زنگار خورد
خروشید رستم چو او را بدید
همه تن در آهن شده ناپدید
بزد دست و بگسست زنجیر و بند
رها کرد ازو حلقه‌ی پای بند
سوی خانه رفتند زان چاهسار
بیک دست بیژن بدیگر زوار
تهدمتن بفرمود شستن سرش
یکی جامه پوشید نو بر برش
ازان پس چو گرگین بنزدیک اوی
بیامد بمالید بر خاک روی
ز کردار بد پوزش آورد پیش
بیچید زان خام کردار خویش
دل بیژن از کینش آمد براه
مکافات نآورد پیش گناه
شتر بار کردند و اسبان بزین
بیوشید رستم سلیح گزین
نشستند بر باره ناموران
کشیدند شمشیر و گرز گران
گسی کرد بار و برآراست کار
چنانچون بود در خور کارزار
بشد با بنه اشکش تیزهوش
که دارد سپه را بهرجای گوش
به بیژن بفرمود رستم که شو
تو با اشکش و با منیژه برو
که ما امشب از کین افراسیاب
نیابیم آرام و نه خورد و خواب
یکی کار سازم کنون بر درش

که فردا بخندد برو کشورش
بدو گفت بیژن منم پیشرو
که از من همی کینه سازند نو
برفتند با رستم آن هفت گرد
بنه اشکش تیزهش را سپرد
عنانه فگندند بر پیش زین
کشیدند یکسر همه تیغ کین
بشد تا بدرگاه افراسیاب
بهنگام سستی و آرام و خواب
برآمد ز ناگه ده و دار و گیر
درخشیدن تیغ و باران تیر
سران را بسی سر جدا شد ز تن
پر از خاک ریش و پر از خون دهن
ز دهلیز در رستم آواز داد
که خواب تو خوش باد و گردانت شاد
بخفتی تو بر گاه و بیژن بچاه
مگر باره دیدی ز آهن براه
منم رستم زابلی پور زال
نه هنگام خوابست و آرام و هال
شکستم در بند زندان تو
که سنگ گران بد نگهبان تو
رها شد سر و پای بیژن ز بند
بداماد بر کس نسازد گزند
ترا رزم و کین سیاوخش بس
بدین دشت گردیدن رخس بس
همیدون برآورد بیژن خروش
که ای ترک بدگوهر تیره هوش
براندیش زان تخت فرخنده جای
مرا بسته در پیش کرده بپای
همی رزم جستی بسان پلنگ
مرا دست بسته بکردار سنگ
کنونم گشاده بهامون ببین
که با من نجوید زیان شیر کین
بزد دست بر جامه افراسیاب
که جنگ آوران را ببستست خواب
بفرمود زان پس که گیرند راه
بدان نامداران جوینده گاه
ز هر سو خروش تکاپوی خاست
ز خون ریختن بر درش جوی خاست
هرآنکس که آمد ز توران سپاه
زمانه تهی ماند زو جایگاه
گرفتند بر کینه جستن شتاب
ازان خانه بگریخت افراسیاب
بکاخ اندر آمد خداوند رخس

همه فرش و دیبای او کرد بخش
پریچهرگان سپهبدپرست
گرفته همه دست گردان بدست
گرانمایه اسبان و زین پلنگ
نشانده گهر در جناغ خدنگ
ازان پس ز ایوان ببستند بار
بتوران نکردند بس روزگار
ز بهر بنه تاخت اسبان بزور
بدان تا نخیزد ازان کار شور
چنان رنجه بد رستم از رنج راه
که بر سرش بر درد بود از کلاه
سواران ز بس رنج و اسبان ز تگ
یکی را بتن بر نجنبید رگ
بلشکر فرستاد رستم پیام
که شمشیر کین بر کشید از نیام
که من بیگمانم کزین پس بکین
سیه گردد از سم اسبان زمین
گشن لشکری سازد افراسیاب
بنیزه بیوشد رخ آفتاب
برفتند یکسر سواران جنگ
همه رزم را تیز کردند جنگ
همه نیزه داران زدوده سنان
همه جنگ را گرد کرده عنان
منیژه نشسته بخیمه درون
پرستنده بر پیش او رهنمون
یکی داستان زد تهمتن بروی
که گر می بریزد نریزدش بوی
چنینست رسم سرای سپنج
گهی ناز و نوش و گهی درد و رنج
چو خورشید سر برزد از کوهسار
سواران توران ببستند بار
بتوفید شهر و برآمد خروش
تو گفתי همی کر کند نعره گوش
بدرگاه افراسیاب آمدند
کمر بستگان بر درش صف زدند
همه یکسره جنگ را ساخته
دل از بوم و آرام پرداخته
بزرگان توران گشاده کمر
به پیش سپهدار بر خاک سر
همه جنگ را پاک بسته میان
همه دل پر از کین ایرانیان
کز اندازه بگذشت ما را سخن
چه افگند باید بدین کار بن
کزین ننگ بر شاه و گردنکشان

بماند ز کردار بیژن نشان
بایران بمردان ندانندمان
زنان کمر بسته خوانندمان
برآشفت پس شه بسان پلنگ
ازان پس بفرمودشان ساز جنگ
به پیران بفرمود تا بست کوس
که بر ما ز ایران همین بد فسوس
بزد نای رویین بدرگاه شاه
بجوشید در شهر توران سپاه
یلان صف کشیدند بر در سرای
خروش آمد از بوق و هندی درای
سپاهی ز توران بدان مرز راند
که روی زمین جز بدریا نماند
چو از دیدگاه دیدبان بنگرید
زمین را چو دریای جوشان بدید
بر رستم آمد که بیسیج کار
که گیتی سیه شد ز گرد سوار
بدو گفت ما زین نداریم باک
همی جنگ را برفشانیم خاک
بنه با منیژه گسی کرد و بار
بیوشید خود جامه‌ی کارزار
بیالا برآمد سپه را بدید
خروشی چو شیر ژیان برکشید
یکی داستان زد سوار دلیر
که رویه چه سنجد پچنگال شیر
بگردان جنگاور آواز کرد
که پیش آمد امروز ننگ و نبرد
کجا تیغ و ژوپین زهرآبدار
کجا نیزه و گرزهی گاوسار
هنرها کنون کرد باید پدید
برین دشت بر کینه باید کشید
برآمد خروشدن کرنا
تهمتن برخش اندر آورد پای
ازان کوه سر سوی هامون کشید
چو لشکر بتنگ اندر آمد پدید
کشیدند لشکر بران پهن جای
بهرسو بیستند ز آهن سرای
بیاراست رستم یکی رزمگاه
که از گرد اسبان هوا شد سیاه
ابر میمنه اشکش و گسته‌هم
سواران بسیار با او بهم
چو رهام و چون زنگه بر میسره
بخون داده مر جنگ را یکسره
خود و بیژن گیو در قلبگاه

نگهدار گردان و پشت سپاه
 پس پشت لشکر که بیستون
 حصارى ز شمشیر پیش اندرون
 چو افراسیاب آن سپه را بدید
 که سالارشان رستم آمد بدید
 غمی گشت و پوشید خفتان جنگ
 سپه را بفرمود کردن درنگ
 برابر بین صفی برکشید
 هوا نیلگون شد زمین ناپدید
 چپ لشکرش را بییران سپرد
 سوی راستش را به هومان گرد
 بگرسوز و شیده قلب سپاه
 سپرد و همی کرد هر سو نگاه
 تهمتن همی گشت گرد سپاه
 ز آهن بکردار کوهی سیاه
 فغان کرد کای ترک شوریده بخت
 که ننگی تو بر لشکر و تاج و تخت
 ترا چون سواران دل جنگ نیست
 ز گردان لشکر ترا ننگ نیست
 که چندین پیش من آیی بکین
 بمردان و اسبان پوشی زمین
 چو در جنگ لشکر شود تیزچنگ
 همی پشت بینم ترا سوی جنگ
 ز دستان تو نشنیدی آن داستان
 که دارد بیاد از گه باستان
 که شیری نترسد ز یک دشت گور
 ستاره نتابد چو تابنده هور
 بدرد دل و گوش غرم سترگ
 اگر بشنود نام چنگال گرگ
 چو اندر هوا باز گسترده پر
 بترسد ز چنگال او کبک نر
 نه روبه شود ز آزمودن دلیر
 نه گوران بسایند چنگال شیر
 چو تو کس سبکسار خسرو مباد
 چو باشد دهد پادشاهی بیاد
 بدین دشت و هامون تو از دست من
 رهایی نیابی بجان و بتن
 چو این گفته بشنید ترک دژم
 بلرزید و برزد یکی تیز دم
 برآشفت کای نامداران تور
 که این دشت جنگست گر جای سور
 ببايد کشیدن درین رزم رنج
 که بخشم شما رابسی تاج و گنج
 چو گفتار سالارشان شد بگوش

زگردان لشکر برآمد خروش
 چنان تیره‌گون شد ز گرد آفتاب
 که گفتی همی غرقه ماند در آب
 ببستند بر پیل رویینه خم
 دمیدند شیپور با گاودم
 ز جوشن یکی باره‌ی آهنین
 کشیدند گردان بروی زمین
 بجوشید دشت و بتوفید کوه
 ز بانگ سواران هر دو گروه
 درفشان بگرد اندرون تیغ تیز
 تو گفتی برآمد همی رستخیز
 همی گرز بارید همچون تگرگ
 ابر جوشن و تیر و بر خود و ترگ
 و زان رستمی ازدهافش درفش
 شده روی خورشید تابان بنفش
 بپوشید روی هوا گرد پیل
 بخورشید گفتی براندود نیل
 بهر سو که رستم برافگند رخس
 سران را سر از تن همی کرد بخش
 بچنگ اندرون گرزهی گاوسار
 بسان هیونی گسسته مهار
 همی کشت و می‌بست در رزمگاه
 چو بسیار کرد از بزرگان تباه
 بقلب اندر آمد بکردار گرگ
 پراکنده کرد آن سپاه بزرگ
 برآمد چو باد آن سران را ز جای
 همان بادپایان فرخ همای
 چو گرگین و رهام و فرهاد گرد
 چپ لشکر شاه توران ببرد
 درآمد چو باد اشکش از دست راست
 ز گرسیوز تیغ‌زن کینه خواست
 بقلب اندرون بیژن تیزچنگ
 همی بزمگاه آمدش جای جنگ
 سران سواران چو برگ درخت
 فرو ریخت از بار و برگشت بخت
 همه رزمگه سربسر جوی خون
 درفش سپهدار توران نگون
 سپهدار چون بخت برگشته دید
 دلیران توران همه کشته دید
 بیفگند شمشیر هندی ز دست
 یکی اسب آسوده‌تر برنشست
 خود و ویژگان سوی توران شتافت
 کزایرانیان کام و کینه نیافت
 برفت از پسش رستم گرد گیر

بیارید بر لشکرش گرز و تیر
دو فرسنگ چون ازدهای دژم
همی مردم آهخت ازیشان بدم
سواران جنگی ز توران هزار
گرفتند زنده پس از کارزار
بلشکرگه آمد ازان رزمگاه
که بخشش کند خواسته بر سپاه
بخشید و بنهاد بر پیل بار
پیروزی آمد بر شهریار
چو آگاهی آمد بشاه دلیر
که از بیشه پیروز برگشت شیر
چو بیژن شد از بند و زندان رها
ز بند بداندیش نراژدها
سپاهی ز توران بهم بر شکست
همه لشکر دشمنان کرد پست
بشادی به پیش جهان‌آفرین
بمالید روی و کله بر زمین
چو گودرز و گیو آگهی یافتند
سوی شاه پیروز بشتافتند
برآمد خروش و بیامد سپاه
تیره‌زنان برگرفتند راه
دمنده دمان گاودم بر درش
برآمد خروشدن از لشکرش
سیه کرده میدانش اسبان بسم
همه شهر آوای رویینه‌خم
بیک دست بر بسته شیر و پلنگ
بزنجیر دیگر سواران جنگ
گرازان سواران دمان و دنان
بدندان زمین ژنده پیلان کنان
بپیش سپاه اندرون بوق و کوس
درفش از پس پشت گودرز و طوس
پذیره شدن پیش پهلو سپاه
بدین گونه فرمود بیدار شاه
برفتند لشکر گروه‌ها گروه
زمین شد ز گردان بکردار کوه
چو آمد پدیدار از انبوه نیو
پیاده شد از باره گودرز و گیو
ز اسب اندرآمد جهان‌پهلوان
پیرسیدش از رنج‌دیده گوان
برو آفرین کرد گودرز و گیو
که ای نامبردار و سالار نیو
دلیر از تو گردد بهر جای شیر
سپهر از تو هرگز مگرداد سیر
ترا جاودان باد یزدان پناه

بکام تو گرداد خورشید و ماه
همه بنده کردی تو این دوده را
زتو یافتم پور گم‌بوده را
ز درد و غمان رستگان تویم
بایران کمریستگان تویم
بر اسبان نشستند یکسر مهان
گرازان بنزدیک شاه جهان
چو نزدیک شهر جهاندار شاه
فرازآمد آن گرد لشکرپناه
پذیره شدش نامدار جهان
نگهدار ایران و شاه مهان
چو رستم بفر جهاندار شاه
نگه کرد کمد پذیره براه
پیاده شد و برد پیشش نماز
غمی گشته از رنج و راه دراز
جهاندار خسرو گرفتش ببر
که ای دست مردی و جان هنر
تهمتن سبک دست بیژن گرفت
چنانکش ز شاه و پدر بپذرفت
بیاورد و بسپرد و بر پای خاست
چنان پشت خمیده را کرد راست
ازان پس اسیران توران هزار
بیاورد بسته بر شهریار
برو آفرین کرد خسرو بمهر
که جاوید بادا بکامت سپهر
خنک زال کش بگذرد روزگار
بماند بگیتی ترا یادگار
خجسته بر و بوم زابل که شیر
همی پروراند گوان و دلیر
خنک شهر ایران و فرخ گوان
که دارند چون تو یکی پهلوان
وزین هر سه برتر سر و بخت من
که چون تو پرستد همی تخت من
به خورشید ماند همی کار تو
بگیتی پراگنده کردار تو
بگیو آنگهی گفت شاه جهان
که نیکست با کردگارت نهان
که بر دست رستم جهان‌آفرین
بتو داد پیروز پور گزین
گرفت آفرین گیو بر شهریار
که شادان بدی تا بود روزگار
سر رستم جاودان سبز باد
دل زال فرخ بدو باد شاد
بفرمود خسرو که بنهید خوان

بزرگان برترمنش را بخوان
چو از خوان سالار برخاستند
نشستنگه می بیاراستند
فروزنده‌ی مجلس و میگسار
نوازنده‌ی چنگ با پیشکار
همه بر سران افسران گران
بزر اندرون پیکر از گوهران
همه رخ چو دیبای رومی برنگ
خروشان ز چنگ و پریزاده چنگ
طبقهای سیمین پر از مشک ناب
بپیش اندرون آگیری گلاب
همی تافت ازفر شاهنشاهی
چو ماه دو هفته ز سرو سهی
همه پهلوانان خسروپرست
برفتند زایوان سالار مست
بشگیر چون رستم آمد بدر
گشاده‌دل و تنگ بسته کمر
بدستوری بازگشتن بجای
همی زد هشیوار با شاه رای
یکی دست جامه بفرمود شاه
گهر بافته با قبا و کلاه
یکی جام پر گوهر شاهوار
صد اسب و صد اشتر بزین و ببار
دو پنجه پری‌روی بسته کمر
دو پنجه پرستار با طوق زر
همه پیش شاه جهان کدخدای
بیاورد و کردند یک سر بپای
همه رستم زابلی را سپرد
زمین را ببوسید و برخاست گرد
بسریر نهاد آن کلاه کیان
ببست آن کیانی کمر بر میان
ابر شاه کرد آفرین و برفت
ره سیستان را بسیچید تفت
بزرگان که بودند با او بهم
برزم و بیزم و بشادی و غم
براندازه‌شان یک بیک هدیه داد
از ایوان خسرو برفتند شاد
چو از کار کردن پردخت شاه
برام بنشست بر پیشگاه
بفرمود تا بیژن آمدش پیش
سخن گفت زان رنج و تیمار خویش
ازان تنگ زندان و رنج زوار
فراوان سخن گفت با شهریار
وزان گردش روزگاران بد

همه داستان پیش خسرو بزد
بیچید و بخشایش آورد سخت
ز درد و غم دخت گم بوده بخت
بفرمود صد جامه دیبای روم
همه پیکرش گوهر و زر و بوم
یکی تاج و ده بدره دینار نیز
پرستنده و فرش و هرگونه چیز
به بیژن بفرمود کاین خواسته
ببر سوی ترک روان کاسته
برنجش مفرسا و سردش مگوی
نگر تا چه آوردی او را بروی
تو با او جهان را بشادی گذار
نگه کن بدین گردش روزگار
یکی را برآرد بچرخ بلند
ز تیمار و دردش کند بی گزند
وزانچاش گردان برد سوی خاک
همه جای بیمست و تیمار و باک
هم آن را که پرورده باشد بنار
بیفگند خیره بچاه نیاز
یکی را ز چاه آورد سوی گاه
نهد بر سرش بر ز گوهر کلاه
جهان را ز کردار بد شرم نیست
کسی را برش آب و آزم نیست
همیشه بهر نیک و بد دسترس
ولیکن نجوید خود آزم کس
چنینست کار سرای سپنج
گهی ناز و نوش و گهی درد و رنج
ز بهر درم تا نباشی بدرد
بی آزار بهتر دل رادمرد
بدین کار بیژن سخن ساختم
بپیران و گودرز پرداختم

داستان دوازده رخ

جهان چون بزاری برآید همی
بدو نیک روزی سرآید همی
چو بستی کمر بر در راه از
شود کار گیتیت یکسر دراز
بیک روی جستن بلندی سزاست
اگر در میان دم اژدهاست
و دیگر که گیتی ندارد درنگ
سرای سپنجی چه پهن و چه تنگ
پرستنده از و جویای کین
بگیتی ز کس نشنود آفرین
چو سرو سهی گوژ گردد بباغ
بدو بر شود تیره روشن چراغ
کند برگ پژمرده و بیخ سست
سریش سوی پستی گراید نخست
بروید ز خاک و شود باز خاک
همه جای ترسست و تیمار و باک
سر مایه‌ی مرد سنگ و خرد
ز گیتی بی‌آزاری اندر خورد
در دانش و آنکهی راستی
گرین دو نیابی روان کاستی
اگر خود بمانی بگیتی دراز
ز رنج تن آید برفتن نیاز
یکی ژرف دریاست بن ناپدید
در گنج رازش ندارد کلید
اگر چند یابی فزون بایدت
همان خورده یک روز بگزایدت
سه چیزت نباید کزان چاره نیست
وزو بر سرت نیز پیغاره نیست
خوری گر بیوشی و گر گستری
سزد گرد بدیگر سخن ننگری
چو زین سه گذشتی همه رنج و آزار
چه در آزار پیچی چه اندر نیاز
چو دانی که بر تو نماند جهان
چه پیچی تو زان جای نوشین روان
بخور آنچ داری و بیشی مجوی
که از آزار کاهد همی آبروی

دل شاه ترکان چنان کم شنود
همیشه برنج از پی آزار بود
ازان پس که برگشت زان رزمگاه
که رستم برو کرد گیتی سیاه
بشد تازیان تا بخلخ رسید

بننگ از کیان شد سرش ناپدید
 بکاخ اندر آمد پرازار دل
 ابا کاردانان هشیاردل
 چو پیران و گرسیوز رهنمون
 قراخان و چون شیده و گرسیون
 برایشان همه داستان برگشاد
 گذشته سخنها همه کرد یاد
 که تا برنهادم بشاهی کلاه
 مرا گشت خورشید و تابنده ماه
 مرا بود بر مهتران دسترس
 عنان مرا برنتابید کس
 ز هنگام رزم منوچهر باز
 نید دست ایران بتوران دراز
 شبیخون کند تا در خان من
 از ایران بیازند بر جان من
 دلاور شد آن مردم نادلیر
 گوزن اندر آمد ببالین شیر
 برین کینه گر کار سازیم زود
 وگرنه برآرند زین مرز دود
 سزد گر کنون گرد این کشورم
 سراسر فرستادگان گستم
 ز ترکان وز چین هزاران هزار
 کمریستگان از در کارزار
 بیاریم بر گرد ایران سپاه
 بسازیم هر سو یکی رزمگاه
 همه موبدان رای هشیار خویش
 نهادند با گفت سالار خویش
 که ما را ز جیحون بیاید گذشت
 زدن کوس شاهی بران پهن دشت
 بموی لشکر گهی ساختن
 شب و روز نسودن از تاختن
 که آن جای جنگست و خون ریختن
 چه با گیو و با رستم آویختن
 سرافراز گردان گیرنده شهر
 همه تیغ کین آب داده به زهر
 چو افراسیاب آن سخنها شنود
 برافروخت از بخت و شادی نمود
 ابر پهلوانان و بر موبدان
 بکرد آفرینی برسم ردان
 نویسنده‌ی نامه را پیش خواند
 سخنهای بایسته چندی براند
 فرستادگان خواست از انجمن
 بنزدیک فغفور و شاه ختن
 فرستاد نامه به هر کشوری

بهر نامداری و هر مهتری
سپه خواست کاندیشه‌ی جنگ داشت
ز بیژن بدان گونه دل تنگ داشت
دو هفته برآمد ز چین و ختن
ز هر کشوری شد سپاه انجمن
چو دریای جوشان زمین بردمید
چنان شد که کس روز روشن ندید
گله هرچ بودش ز اسبان یله
بشهر اندر آورد یکسر گله
همان گنجها کز گه تور باز
پدر بر پسر بر همی داشت راز
سر بدره‌ها را گشادن گرفت
شب و روز دینار دادن گرفت
چو لشکر سراسر شد آراسته
بدان بی‌نیازی شد از خواسته
ز گردان گزین کرد پنجه هزار
همه رزم‌جویان سازنده کار
بشیده که بودش نبرده پسر
ز گردان جنگی برآورده سر
بدو گفت کین لشکر سرفراز
سپردم ترا راه خوارزم ساز
نگهبان آن مرز خوارزم باش
همیشه کمر بسته‌ی رزم باش
دگر پنجه از نامداران چین
بفرمود تا کرد پیران گزین
بدو گفت تا شهر ایران برو
ممان رخت و مه تخت سالار نو
در آشتی هیچ گونه مجوی
سخن جز بجنگ و بکینه مگوی
کسی کو برد آب و آتش بهم
ابر هر دوان کرده باشد ستم
دو پر مایه بیدار و دو پهلوان
یکی پیر و باهوش و دیگر جوان
برفتند با پند افراسیاب
برام پیر و جوان بر شتاب
ابا ترگ زرین و کوپال و تیغ
خروشان بکردار غرنده میغ
پس آگاهی آمد به پیروز شاه
که آمد ز توران بایران سپاه
جفایبشه بدگوهر افراسیاب
ز کینه نیاید شب و روز خواب
برآورد خواهد همی سر ز ننگ
ز هر سو فرستاد لشکر بجنگ
همی زهر سایید بنوک سنان

که تابد مگر سوی ایران عنان
 سواران جنگی چو سیصد هزار
 بجیحون همی کرد خواهد گذار
 سپاهی که هنگام ننگ و نبرد
 ز جیحون بگردون برآورد گرد
 دلیران بدرگاه افراسیاب
 ز بانگ تبیره نیابند خواب
 ز آوای شیپور و زخم درای
 تو گویی برآید همی دل ز جای
 گر آید بایران بجنگ آن سپاه
 هژیر دلاور نیاید براه
 سر مرز توران به پیران سپرد
 سپاهی فرستاد با او نه خرد
 سوی مرز خوارزم پنجه هزار
 کمر بسته رفت از در کارزار
 سپهدارشان شیده‌ی شیر دل
 کز آتش ستاند بشمشیر دل
 سپاهی بکردار پیلان مست
 که با جنگ ایشان شود کوه پست
 چو بشنید گفتار کاراگاهان
 پراندیشه بنشست شاه جهان
 بکاراگاهان گفت کای بخردان
 من ایدون شنیدستم از موبدان
 که چون ماه ترکان برآید بلند
 ز خورشید ایرانش آید گزند
 سیه مارکورا سر آید بکوب
 ز سوراخ پیچان شود سوی چوب
 چو خسرو به بیداد کارد درخت
 بگردد برو پادشاهی و تخت
 همه موبدان را بر خویش خواند
 شنیده سخن پیش ایشان براند
 نشستند با شاه ایران براز
 بزرگان فرزانه و رزم ساز
 چو دستان سام و چو گودرز و گیو
 چو شیدوش و فرهاد و رهام نیو
 چو طوس و چو رستم یل پهلوان
 فربرز و شاپور شیر دمان
 دگر بیژن گیو با گسته‌م
 چو گرگین چون زنگه و گزدهم
 جزین نامداران لشکر همه
 که بودند شاه جهان را رمه
 ابا پهلوانان چنین گفت شاه
 که ترکان همی رزم جویند و گاه
 چو دشمن سپه کرد و شد تیز چنگ

باید بسیچید ما را بجنگ
 بفرمود تا بوق با گاودم
 دمیدند و بستند رویینه خم
 از ایوان به میدان خرامید شاه
 بیاراستند از بر پیل گاه
 بزد مهره در جام بر پشت پیل
 زمین را تو گفتی براندود نیل
 هوا نیلگون شد زمین رنگ رنگ
 دلیران لشکر بسان پلنگ
 بچنگ اندرون گرز و دل پر ز کین
 ز گردان چو دریای جوشان زمین
 خروشی برآمد ز درگاه شاه
 که ای پهلوانان ایران سپاه
 کسی کو بساید عنان و رکیب
 نباید که یابد بخانه شکیب
 بفرمود کز روم وز هندوان
 سواران جنگی گزیده گوان
 دلیران گردنکش از تازیان
 بسیچیده‌ی جنگ شیر زیان
 کمر بسته خواهند سیصد هزار
 ز دشت سواران نیزه گزار
 هر آنکو چهل روزه را نزد شاه
 نیاید نبیند بسر بر کلاه
 پراکنده بر گرد کشور سوار
 فرستاده پا نامه شهریار
 دو هفته برآمد بفرمان شاه
 بچنید در پادشاهی سپاه
 ز لشکر همه کشور آمد بجوش
 زگیتی بر آمد سراسر خروش
 بشیگیر گاه خروش خروس
 ز هر سوی برخاست آوای کوس
 بزرگان هر کشوری با سپاه
 نهادند سر سوی درگاه شاه
 در گنجهای کهن یاز کرد
 سپه را درم دادن آغاز کرد
 همه لشکر از گنج و دینار شاه
 بسر بر نهادند گوهر کلاه
 به بر گستوان و بجوشن چو کوه
 شدند انجمن لشکری همگروه
 چو شد کار لشکر همه ساخته
 وزیشان دل شاه پرداخته
 نخستین ازان لشکر نامدار
 سواران شمشیر زن سی هزار
 گزین کرد خسرو برستم سپرد

بدو گفت کای نامبردار گرد
 ره سیستان گیر و پرکش بگاه
 بهندوستان اندر آور سپاه
 ز غزنین برو تا براه برین
 چو گردد ترا تاج و تخت و نگین
 چو آن پادشاهی شود یکسره
 ببشخور آید پلنگ و بره
 فرامرز را ده کلاه و نگین
 کسی کو بخواهد ز لشکر گزین
 بزنی کوس رویین و شیپور و نای
 بکشمیر و کابل فرون زین مپای
 که ما را سر از جنگ افراسیاب
 نیاید همی خورد و آرام و خواب
 الانان و غزدز بلهراسب داد
 بدو گفت کای گرد خسرو نژاد
 برو با سپاهی بکردار کوه
 گزین کن ز گردان لشکر گروه
 سواران شایسته‌ی کارزار
 بیر تا برآری ز دشمن دمار
 باشکش بفرمود تا سی هزار
 دمنده هژبران نیزه گزار
 برد سوی خوارزم کوس بزرگ
 سپاهی بکردار درنده گرگ
 زند بر در شهر خوارزم گاه
 ابا شیده‌ی رزم زن کینه خواه
 سپاه چهارم بگودرز داد
 چه مایه ورا پند و اندرز داد
 که رو با بزرگان ایران بهم
 چو گرگین و چون زنگه و گسته‌هم
 زواره فریرز و فرهاد و گیو
 گرازه سپهدار و رهام نیو
 بفرمود بستن کمرشان بچنگ
 سوی رزم توران شدن بی درنگ
 سپهدار گودرز کشوادگان
 همه پهلوانان و آزادگان
 نشستند بر زین بفرمان شاه
 سپهدار گودرز پیش سپاه
 بگودرز فرمود پس شهریار
 چو رفتی کمر بسته‌ی کارزار
 نگر تا نیازی به بیداد دست
 نگردانی ایوان آباد پست
 کسی کو بچنگت نبندد میان
 چنان ساز کش از تو ناید زیان
 که نپسندد از ما بدی دادگر

سپنجست گیتی و ما برگذر
چو لشکر سوی مرز توران بری
من تیز دل را بتش سری
نگر تا نجوشی بکردار طوس
نبندی بهر کار بر پیل کوس
جهان دیده‌ای سوی پیران فرست
هشیوار وز یادگیران فرست
بپند فراوانش بگشای گوش
برو چادر مهربانی بیوش
بهر کار با هر کسی دادکن
ز یزدان نیکی دهش یاد کن
چنین گفت سالار لشکر بشاه
که فرمان تو برتر از شید و ماه
بدان سان شوم کم تو فرمان دهی
تو شاه جهانداری و من رهی
برآمد خروش از در پهلوان
ز بانگ تبیره زمین شد نوان
بلشکر گه آمد دما دم سپاه
جهان شد ز گرد سواران سپاه
به پیش سپاه اندرون پیل شست
جهان پست گشته ز پیلان مست
وزان ژنده پیلان جنگی چهار
بیاراسته از در شهریار
نهادند بر پشتشان تخت زر
نشستگاه شاه با زیب و فر
بگودرز فرمود تا بر نشست
بران تخت زر از بر پیل مست
برانگیخت پیلان و برخاست گرد
مر آن را بنیک اختری یاد کرد
که از جان پیران برآریم دود
بران سان که گرد پی پیل بود
بی آزار لشکر بفرمان شاه
همی رفت منزل بمنزل سپاه
چو گودرز نزدیک زبید رسید
سران را ز لشکر همی برگزید
هزاران دلیران خنجر گزار
ز گردان لشکر دلاور سوار
از ایرانیان نامور ده هزار
سخن گوی و اندر خور کارزار
سپهدار پس گیو را پیش خواند
همه گفته‌ی شاه با او براند
بدو گفت کای پور سالار سر
برافراخته سر ز بسیار سر
گزین کردم اندر خورت لشکری

که هستند سالار هر کشوری
 بدان تا بنزدیک پیران شوی
 بگویی و گفتار او بشنوی
 بگویی به پیران که من با سپاه
 بزیدم رسیدم بفرمان شاه
 شناسی تو گفتار و کردار خویش
 بی آزاری و رنج و تیمار خویش
 همه شهر توران بدی را میان
 بیستند با نامدار کیان
 فریدون فرخ که با داغ و درد
 ز گیتی بشد دیده پر آب زرد
 پر از درد ایران پر از داغ شاه
 که با سوک ایرج نتابید ماه
 ز ترکان تو تنها ازان انجمن
 شناسی بمهر و وفا خویشتن
 دروغست بر تو همین نام مهر
 نبینم بدلت اندر آرام مهر
 همانست کن شاه آرمجوی
 مرا گفت با او همه نرم گوی
 ازان کو بکارسیاوش رد
 بیفگند یک روز بنیاد بد
 بنزد منش دستگاهست نیز
 ز خون پدر بیگناهست نیز
 گناهی که تا این زمان کرده‌ای
 ز شاهان گیتی که آورده‌ای
 همی شاه بگذارد از تو همه
 بدی نیکی انگارد از تو همه
 نباید که بر دست ما بر تباه
 شوی بر گذشته فراوان گناه
 دگر کز پی جنگ افراسیاب
 زمانه همی بر تو گیرد شتاب
 بزرگان ایران و فرزند من
 بخوانند بر تو همه پند من
 سخن هرچ دانی بدیشان بگویی
 وزیشان همیدون سخن بازجوی
 اگر راست باشد دلت با زبان
 گذشتی ز تیمار و رستی بجان
 بر و بوم و خویشانت آباد گشت
 ز تیغ منت گردن آزاد گشت
 و از تو پدیدار آید گناه
 نماند بتو مهر و تخت و کلاه
 نجویم برین کینه آرام و خواب
 من و گرز و میدان افراسیاب
 کزو شاه ما را بکین خواستن

نباید بسی لشکر آراستن
مگر پند من سربسر بشنوی
بگفتار هشیار من بگروی
نخستین کسی کو پی افکند کین
بخون ریختن برنوشت آستین
بخون سیاوش یازید دست
جهانی به بیداد بر کرد پست
بسان سگانش ازان انجمن
ببندی فرستی بنزدیک من
بدان تا فرستم بنزدیک شاه
چه شان سر ستاند چه بخشد کلاه
تو نشنیدی آن داستان بزرگ
که شیر زیان آورد پیش گرگ
که هر کو بخون کیان دست آخت
زمانه بجز خاک جایش نساخت
دگر هرچ از گنج نزدیک تست
همه دشمن جان تاریک تست
ز اسپان پرمایه و گوهران
ز دیبا و دینار وز افسران
ز ترگ و ز شمشیر و برگستان
ز خفتان، وز خنجر هندوان
همه آلت لشکر و سیم و زر
فرستی بنزدیک ما سربسر
به بیداد کز مردمان بستدی
فراز آوریدی ز دست بدی
بدان باز خری مگر جان خویش
ازین درکنی زود درمان خویش
چه اندر خور شهریارست ازان
فرستم بنزدیک شاه جهان
بیخشیم دیگر همه بر سپاه
بجای مکافات کرده گناه
و دیگر که پور گزین ترا
نگهبان گاه و نگین ترا
برادرت هر دو سران سپاه
که همزمان برآرند گردن بماه
چو هر سه بدین نامدار انجمن
گروگان فرستی بنزدیک من
بدان تا شوم ایمن از کار تو
برآرد درخت وفا بار تو
تو نیز آنکھی برگزینی دو راه
یکی راهجویی بنزدیک شاه
ابا دودمان نزد خسرو شوی
بدان سایهی مهر او بغنوی
کنم با تو پیمان که خسرو ترا

بخورشید تابان برآرد سرا
ز مهر دل او تو آگه تری
کزو هیچ ناید چز از بهتری
بشویی دل از مهر افراسیاب
نبینی شب تیره او را بخواب
گر از شاه ترکان بترسی ز بد
نخواهی که آپی بایران سزد
بپرداز توران و بنشین بچاچ
ببر تخت ساج و بر افراز تاج
ورت سوی افراسیابست رای
برو سوی او جنگ ما را مپای
اگر تو بخواهی بسیچید جنگ
مرا زور شیرست و چنگ پلنگ
بترکان نمانم من از تخت بهر
کمان من ابرست و بارانش زهر
بسیچیدهی جنگ خیز اندرای
گرت هست با شیر درنده پای
چو صف برکشید از دو رویه سپاه
گنجهکار پیدا شد از بیگناه
گرین گفته‌های مرا نشنوی
بفرجام کارت پشیمان شوی
پشیمانی آنگه ندارد سود
که تیغ زمانه سرت را درود
بگفت این سخن پهلوان با پسر
که بر خوان پیران همه دریدر
ز پیش پدر گپو شد تا بلخ
گرفته بیاد آن سخنهای تلخ
فرود آمد و کس فرستاد زود
بران سان که گودرز فرموده بود
همان شب سپاه اندر آورد گرد
برفت از در بلخ تا ویسه گرد
که پیران بدان شهر بد با سپاه
که دیهیم ایران همی جست و گاه
فرستاده چون سوی پیران رسید
سپدار ایران سپه را بدید
بگفتند کمد سوی بلخ گپو
ابا ویژگان سپهدار نیو
چو بشنید پیران برافراخت کوس
شد از سم اسبان زمین آبنوس
ده و دو هزارش ز لشکر سوار
فراز آمد اندر خور کارزار
ازیشان دو بهره هم آنجا بماند
برفت و جهانیدگانرا بخواند
بیامد چو نزدیک جیحون رسید

بگرد لب آب لشکر کشید
 بجیحون پر از نیزه دیوار کرد
 چو با گئو گودرز دیدار کرد
 دو هفته شد اندر سخنشان درنگ
 بدان تا نباشد به بیداد جنگ
 ز هر گونه گفتند و پیران شنید
 گنهکاری آمد ز ترکان پدید
 بزرگان ایران زمان یافتند
 بریشان بگفتار بشتافتند
 برافگند پیران هم اندر شتاب
 نوندی بنزدیک افراسیاب
 که گودرز کشوادگان با سپاه
 نهاد از بر تخت گردان کلاه
 فرستاده آمد بنزدیک من
 گزین پور او مهتر انجمن
 مار گوش و دل سوی فرمان تست
 بیمان روانم گروگان تست
 سخن چون بسالار ترکان رسید
 سپاهی ز جنگ آوران برگزید
 فرستاد نزدیک پیران سوار
 ز گردان شمشیر زن سی هزار
 بدو گفت بردار شمشیر کین
 وزیشان بپرداز روی زمین
 نه گودرز باید که ماند نه گئو
 نه فرهاد و گرگین نه رهام نیو
 که بر ما سپه آمد از چار سوی
 همی گاه توران کنند آرزوی
 جفا پیشه گشتم ازین پس بجنگ
 نجویم بخون ریختن بر درنگ
 برای هشیوار و مردان مرد
 برآرم ز کیخسرو این بار گرد
 چو پیران بدید آن سپاه بزرگ
 بخون تشنه هر یک بکردار گرگ
 بر آشفت ازان پس که نیرو گرفت
 هنرها بشست از دل آهو گرفت
 جفا پیشه گشت آن دل نیکخوی
 پر اندیشه شد رزم کرد آرزوی
 بگئو آنکهی گفت برخیز و رو
 سوی پهلوان سپه باز شو
 بگویش که از من تو چیزی مجوی
 که فرزنانگان آن نبیند روی
 یکی آنکه از نامدارگوان
 گروگان همی خواهی این کی توان
 و دیگر که گفتی سلیح و سپاه

گرانمایه اسبان و تخت و کلاه
برادرکه روشن جهان منست
گزیده پسر پهلوان منست
همی گویی از خویشتن دور کن
ز بخرد چنین خام باشد سخن
مرا مرگ بهتر ازان زندگی
که سالار باشم کنم بندگی
یکی داستان زد برین بر پلنگ
چو با شیر جنگ آورش خاست جنگ
بنام ار بریزی مرا گفت خون
به از زندگانی بننگ اندرون
و دیگر که پیغام شاه آمدست
بفرمان جنگم سپاه آمدست
چو پاسخ چنین یافت برگشت گیو
ابا لشکری نامبردار و نیو
سپهدار چون گیو برگشت از وی
خروشان سوی جنگ بنهاد روی
دمان از پس گیو پیران دلیر
سپه را همی راند برسان شیر
بیامد چو پیش کنابد رسید
بران دامن کوه لشکر کشید
چو گیو اندر آمد ببیش پدر
همی گفت پاسخ همه دربر
بگودرز گفت اندرآور سپاه
بجایی که سازی همی رزمگاه
که او را همی آشتی رای نیست
بدلش اندرون داد را جای نیست
ز هر گونه با او سخن راندم
همه هرچ گفتی برو خواندم
چو آمد پدیدار ازیشان گناه
هیونی برافگند نزدیک شاه
که گودرز و گیو اندر آمد بجنگ
سپه باید ایدر مرا بی درنگ
سپاه آمد از نزدافراسیاب
چو ما بازگشتیم بگذاشت آب
کنون کینه را کوس بر پیل بست
همی جنگ ما را کند پیشدست
چنین گفت با گیو پس پهلوان
که پیران بسیری رسید از روان
همین داشتیم چشم زان بد نهان
ولیکن بفرمان شاه جهان
بایست رفتن که چاره نبود
دلش را کنون شهریار آزمود
یکی داستان گفته بودم بشاه

چو فرمود لشکر کشیدن براه
که دل را ز مهر کسی برگسل
کجا نیستش با زبان راست دل
همه مهر پیران بترکان برست
بشوید همی شاه ازو پاک دست
چو پیران سپاه از کتابد براند
بروز اندرون روشنایی نماند
سواران جوشن و ران صد هزار
ز ترکان کمریسته‌ی کارزار
برفتند بسته کمرها بجنگ
همه نیزه و تیغ هندی بجنگ
چو دانست گودرز کمد سپاه
بزد کوس و آمد ز زبید براه
ز کوه اندر آمد بهامون گذشت
کشیدند لشکر بران پهن دشت
بکردار کوه از دو رویه سپاه
ز آهن بسر بر نهاده کلاه
برآمد خروشیدن کرنای
بجنید همی کوه گفتی ز جای
ز زبید همی تاکنابد سپاه
در و دشت ازیشان کیود و سپاه
ز گرد سپه روز روشن نماند
ز نیزه هوا جز بجوشن نماند
وز آواز اسبان و گرد سپاه
بشد روشنایی ز خورشید و ماه
ستاره سنان بود و خروشید تیغ
از آهن زمین بود وز گرز میغ
بتوفید ز آواز گردان زمین
ز ترگ و سنان آسمان آهنین
چو گودرز توران سپه را بدید
که برسان دریا زمین بردمید
درفش از درفش و گروه از گروه
گسسته نشد شب برآمد ز کوه
چو شب تیره شد پیل پیش سپاه
فرازآوردند و بستند راه
برافروختند آتش از هردو روی
از آواز گردان پرخاشجوی
جهان سربسر گفتی آهرمنست
بدامن بر از آستین دشمنست
ز بانگ تبیره بسنگ اندرون
بدرد دل اندر شب قیر گون
سپیده برآمد ز کوه سپاه
سپهدار ایران به پیش سپاه
بسوده اسب اندر آورد پای

یلان را بهر سو همی ساخت جای
 سپه را سوی میمنه کوه بود
 ز جنگ دلیران بی‌اندوه بود
 سوی میسره رود آب روان
 چنان در خور آمد چو تن را روان
 پیاده که اندر خور کارزار
 بفرمود تا پیش روی سوار
 صفی بر کشیدند نیزه‌وران
 ابا گرزداران و کنداوران
 همیدون پیاده بسی نیزه‌دار
 چه با ترکش و تیر و جوشن‌گذار
 کمانها فگنده بباز و درون
 همی از جگرشان بجوشید خون
 پس پشت ایشان سواران جنگ
 کز آتش بخنجر بیردند رنگ
 پس پشت لشکر ز پیلان گروه
 زمین از پی پیل گشته ستوه
 درفش خجسته میان سپاه
 ز گوهر درفشان بکردار ماه
 ز پیلان زمین سربسر پیلگون
 ز گرد سواران هوا نیلگون
 درخشیدن تیغهای بنفش
 ازان سایه‌ی کاویانی درفش
 تو گفתי که اندر شب تیره‌چهر
 ستاره همی برفشانند سپهر
 بیاراست لشکر بسان بهشت
 باغ وفا سرو کینه بکشت
 فریبرز را داد پس میمنه
 پس پشت لشکر حصار و بنه
 گرازه سر تخمه‌ی گیوگان
 زواره نگهدار تخت کیان
 بیاری فریبرز برخاستند
 بیک روی لشکر بیاراستند
 برهام فرمود پس پهلوان
 که ای تاج و تخت و خرد را روان
 برو با سواران سوی میسره
 نگه‌دار چنگال گرگ از بره
 بیفروز لشکرگه از فر خویش
 سپه را همی دار در بر خویش
 بدان آبگون خنجر نیو سوز
 چو شیر ژیان با یلان رزم توز
 برفتند یارانش با او بهم
 ز گردان لشکر یکی گسته‌م
 دگر گزدهم رزم را ناگزیر

فروهل که بگذارد از سنگ تیر
 بفرمود با گيو تا دو هزار
 برفتند بر گستانور سوار
 سپرد آن زمان پشت لشکر بدوی
 که بد جای گردان پرخاشجوی
 برفتند با گيو جنگاوران
 چو گرگین و چون زنگهی شاوران
 درفشی فرستاد و سیصد سوار
 نگهبان لشکر سوی رودبار
 همیدون فرستاد بر سوی کوه
 درفشی و سیصد ز گردان گروه
 یکی دیده بان بر سر کوهسار
 نگهبان روز و ستاره شمار
 شب و روز گردن برافراخته
 ازان دیده گه دیده بان ساخته
 بجستی همی تا ز توران سپاه
 پی مور دیدی نهاده براه
 ز دیده خروشیدن آراستی
 بگفتی بگودرز و برخاستی
 بدان سان بیاراست آن رزمگاه
 که رزم آرزو کرد خورشید و ماه
 چو سالار شایسته باشد بجنگ
 نترسد سپاه از دلاور نهنگ
 ازان پس پیامد بسالارگاه
 که دارد سپه را ز دشمن نگاه
 درفش دلفروز بر پای کرد
 سپه را بقلب اندرون جای کرد
 سران را همه خواند نزدیک خویش
 پس پشت شیدوش و فرهاد پیش
 بدست چپش رزم دیده هجیر
 سوی راست کتمارهی شیرگیر
 بیستند ز آهن بگردش سرای
 پس پشت پیلان جنگی بیای
 سپهدار گودرزشان در میان
 درفش از برش سایهی کاویان
 همی بستند از ماه و خورشید نور
 نگه کرد پیران بلشکر ز دور
 بدان ساز و آن لشکر آراستن
 دل از ننگ و تیمار پیراستن
 در و دشت و کوه و بیابان سنان
 عنان بافته سربسر با عنان
 سپهدار پیران غمی گشت سخت
 برآشفته با تیره خورشید بخت
 ازان پس نگه کرد جای سپاه

نیامدش بر آرزو رزمگاه
نه آوردگه دید و نه جای صف
همی برزد از خشم کف را بکف
برین گونه کمد بایست ساخت
چو سوی یلان چنگ بایست آخت
پس از نامداران افراسیاب
کسی کش سر از کینه گیرد شتاب
گزین کرد شمشیرزن سی هزار
که بودند شایسته‌ی کارزار
بهومان سپرد آن زمان قلبگاه
سپاهی هژیر اوژن و رزمخواه
بخواند اندریمان و او خواست را
نهاد چپ لشکر و راست را
چپ لشکرش را بدیشان سپرد
ابا سی هزار از دلیران گرد
چو لهاک جنگی و فرشیدورد
ابا سی هزار از دلیران مرد
گرفتند بر میمنه جایگاه
جهان سربسر گشت ز آهن سیاه
چو زنگوله‌ی گرد و کلباد را
سپهرم که بد روز فریاد را
برفتند با نیزه‌ور ده هزار
پشت سواران خنجرگزار
برون رفت رویین رویینه‌تن
ابا ده هزار از یلان ختن
بدان تا دران پیشه اندر چو شیر
کمینگه کند با یلان دلیر
طلایه فرستاد بر سوی کوه
سپهدار ایران شود زو ستوه
گر از رزمگه پی نهد پیشتر
وگر جنبد از خویشتن بیشتر
سپهدار رویین بکردار شیر
پس پشت او اندر آید دلیر
همان دیده‌بان بر سر کوه کرد
که جنگ سواران بی‌اندوه کرد
ز ایرانیان گر سواری ز دور
عنان تافتی سوی پیکار تور
نگهبان دیده‌گرفتی خروش
همه رزمگاه آمدی زو بجوش
دو لشکر بروی اندر آورد روی
همه نامداران پرخاشجوی
چنین ایستاده سه روز و سه شب
یکی را بگفتن نجنبید لب
همی گفت گودرز گر پشت خویش

سپارم بدیشان نهم پای پیش
 سپاه اندر آید پس پشت من
 نماند جز از باد در مشیت من
 شب و روز بر پای پیش سپاه
 همی جست نیک اختر هور و ماه
 که روزی که آن روز نیک اخترست
 کدامست و جنبش کرا بهترست
 کجا بردمد باد روز نبرد
 که چشم سواران بپوشد بگرد
 بریشان بیابم مگر دستگاه
 بکردار باد اندر آرم سپاه
 نهاده سپهدار پیران دو چشم
 که گودرز رادل بجوشد ز چشم
 کند پشت بر دشت و راند سپاه
 سپاه اندارد بیشت سپاه
 بروز چهارم ز پیش سپاه
 بشد بیژن گیو تا قلبگاه
 بپیش پدر شد همه جامه چاک
 همی بسمان بر پراگند خاک
 بدو گفت کای باب کارآزمای
 چه داری چنین خیره ما را بیای
 بینجم فرازآمد این روزگار
 شب و روز آسایش آموزگار
 نه خورشید شمشیر گردان بدید
 نه گردی بروی هوا بردمید
 سواران بختان و خود اندرون
 یکی رابریک بر نجنبید خون
 بایران پس از رستم نامدار
 نبودی چو گودرز دیگر سوار
 چنین تا بیامد ز جنگ پشن
 ازان کشتن و رزمگاه گشن
 بلاون که چندان پسر کشته دید
 سر بخت ایرانیان گشته دید
 جگر خسته گشستست و گم کرده راه
 نخواهد که بیند همی رزمگاه
 بپیرانش بر چشم باید فگند
 نهادهست سر سوی کوه بلند
 سپهدار کو ناشمرده سپاه
 ستاره شمارد همی گرد ماه
 تو بشناس کاندن تنش نیست خون
 شد ازجنگ جنگاوران او زیون
 شگفت از جهان دیده گودرز نیست
 که او را روان خود برین مرز نیست
 شگفت از تو آید مرا ای پدر

که شیر ژیان از تو جوید هنر
 دو لشکر همی بر تو دارند چشم
 یکی تیز کن مغز و بفروز خشم
 کنون چون جهان گرم و روشن هوا
 بگیرد همی رزم لشکر نوا
 چو این روزگار خوشی بگذرد
 چو پولاد روی زمین بفسرد
 چو بر نیزه‌ها گردد افسرده چنگ
 پس پشت تیغ آید و پیش سنگ
 که آید ز گردان پیش سپاه
 که آورد گیرد بدین رزمگاه
 و ر ایدونک ترسد همی از کمین
 ز جنگ سواران و مردان کین
 بمن داد باید سواری هزار
 گزین من اندرخور کارزار
 برآریم گرد از کمینگاهشان
 سرافشان کنیم از بر ماهشان
 ز گفتار بیژن بخندید گویو
 بسی آفرین کرد بر پور نیو
 بدادار گفت از تو دارم سپاس
 تو دادی مرا پور نیکی‌شناس
 همش هوش دادی و هم زور کین
 شناسای هر کار و جویای دین
 بمن بازگشت این دلاور جوان
 چنانچون بود بچه‌ی پهلوان
 چنین گفت مر جفت را نره شیر
 که فرزند ما گر نباشد دلیر
 ببریم ازو مهر و پیوند پاک
 پدرش آب دریا بود مام خاک
 ولیکن تو ای پور چیره سخن
 زبان بر نیا بر گشاده مکن
 که او کاردیدست و داناترست
 برین لشکر نامور مهترست
 کسی کو بود سودهی کارزار
 نباید بهر کارش آموزگار
 سواران ما گرد ببار اندرند
 نه ترکان برنگ و نگار اندرند
 همه شوربختند و برگشته سر
 همه دیده پر خون و خسته جگر
 همی خواهد این باب کارآزمای
 که ترکان بجنگ اندر آرند پای
 پس پشتشان دور ماند ز کوه
 برد لشکر کینه‌ور همگروه
 ببینی تو گویال گودرز را

که چون برنوردد همی مرز را
و دیگر کجا ز اختر نیک و بد
همی گردش چرخ را بشمرد
چو پیش آید آن روزگار بهی
کند روی گیتی ز ترکان تهی
چنین گفت بیژن به پیش پدر
که ای پهلوان جهان سربسر
خجسته نیا را گر اینست رای
سزد گر نداریم رومی قباي
شوم جوشن و خود بیرون کنم
بمی روی پژمرده گلگون کنم
چو آیم جهان پهلوان را بکار
بیایم کمریسته‌ی کارزار
وزان لشکر ترک هومان دلیر
بپیش برادر بیامد چو شیر
که ای پهلوان رد افراسیاب
گرفت اندرین دشت ما را شتاب
بهفتم فراز آمد این روزگار
میان بسته در جنگ چندین سوار
از آهن میان سوده و دل ز کین
نهاده دو دیده بایران زمین
چه داری بروی اندرآورده روی
چه اندیشه داری بدل در یگوی
گرت رای جنگست جنگ آزمای
ورت رای برگشتن ایدر میای
که تنگست ازین بر تو ای پهلوان
بدین کار خندند پیر و جوان
همان لشکرست این که از ما بجنگ
برفتند و رفته ز روی آب و رنگ
کزیشان همه رزمگه کشته بود
زمین سربسر رود خون گشته بود
نه زین نامداران سواری کمست
نه آن دوده را پهلوان رستمست
گرت آرزو نیست خون ریختن
نخواهی همی لشکر انگيختن
ز جنگ‌آوران لشکری برگزین
بمن ده تو بنگر کنون رزم و کین
چو بشنید پیران ز هومان سخن
بدو گفت مشتتاب و تندی مکن
بدان ای برادر که این رزمخواه
که آمد چنین پیش ما با سپاه
گزین بزرگان کیخسروست
سر نامداران هر پهلوست
یکی آنک کیخسرو از شاه من

بدو سر فرازد بهر انجمن
و دیگر که از پهلوانان شاه
ندانم چو گودرز کس را بجاه
بگردن فرازی و مردانگی
برای هشیوار و فرزانی
سدیگر که پرداغ دارد جگر
پر از خون دل از درد چندان پسر
که از تن سرانشان جدامانده‌ایم
زمین را بخون گرد بنشانده‌ایم
کنون تا بتنش اندرون جان بود
برین کینه چون مار پیچان بود
چهارم که لشکر میان دو کوه
فرود آوریدست و کرده گروه
ز هر سو که پویی بدو راه نیست
براندیش کین رنج کوتاه نیست
بکوشید باید بدان تا مگر
ازان کوه‌پایه برآرند سر
مگر مانده گردند و سستی کنند
بجنگ اندرون پیشدستی کنند
چو از کوه بیرون کند لشکرش
یکی تیرباران کنم بر سرش
چو دیوار گرد اندر آرمشان
چو شیر ژیان در بر آرمشان
بریشان بگردد همه کام ما
برآید بخورشید بر نام ما
تو پشت سپاهی و سالار شاه
برآورده از چرخ گردان کلاه
کسی کو بنام بلندش نیاز
نباشد چه گردد همی گرد از
و دیگر که از نامداران جنگ
نیاید کسی نزد ما بی‌درنگ
ز گردان کسی را که بی‌نام‌تر
ز جنگ سواران بی‌آرام‌تر
ز لشکر فرستد بی‌بشت بکین
اگر برنوردی برو بر زمین
ترا نام ازان برنیاید بلند
بایرانیان نیز ناید گزند
وگر بر تو بر دست یابد بخون
شوند این دلیران ترکان زبون
نگه کرد هومان بگفتار اوی
همی خیره دانست پیکار اوی
چنین داد پاسخ کز ایران سوار
نباشد که با من کند کارزار
ترا خود همین مهربانیست خوی

مرا کارزار آمدست آرزوی
 وگر کت بکین جستن آهنگ نیست
 بدلت اندرون آتش جنگ نیست
 کنم آنچ باید بدین رزمگاه
 نمایم هنرها بایران سپاه
 شوم چرمه‌ی گامزن زین کنم
 سپیده دمان جستن کین کنم
 نشست از بر زین سپیده‌دمان
 چو شیر ژیان با یکی ترجمان
 بیامد بنزدیک ایران سپاه
 بر از جنگ دل سر پر از کین شاه
 چو پیران بدانست کو شد بجنگ
 بروبرجهان گشت ز اندوه تنگ
 بجوشیدش از درد هومان جگر
 یکی داستان یاد کرد از پدر
 که دانا بهر کار سازد درنگ
 سر اندر نیارد بپیکار و ننگ
 سبکسار تندی نماید نخست
 بفرجام کار آمده آرد درست
 زبانی که اندر سرش مغز نیست
 اگر در بارد همان نغز نیست
 چو هومان بدین رزم تندی نمود
 ندانم چه آرد بفرجام سود
 جهانداورش باد فریادرس
 جز اویش نبینم همی یار کس
 چو هومان ویسه بدان رزمگاه
 که گودرز کشواد بد با سپاه
 بیامد که جوید ز گردان نبرد
 نگهبان لشکر بدو بازخورد
 طلایه بیامد بر ترجمان
 سواران ایران همه بدگمان
 بپرسید کین مرد پرخاشجوی
 بخیره بدشت اندر آورده روی
 کجا رفت خواهد همی چون نوند
 بچنگ اندرون گرز و بر زین کمند
 بایرانیان گفت پس ترجمان
 که آمد گه گرز و تیر و کمان
 که این شیردل نامبردار مرد
 همی با شما کرد خواهد نبرد
 سر ویسگانست هومان بنام
 که تیغش دل شیر دارد نیام
 چو دیدند ایرانیان گرز اوی
 کمر بستن خسروی برز اوی
 همه دست نیزه گزاران ز کار

فروماند از فر آن نامدار
همه یکسره بازگشتند ازوی
سوی ترجمانش نهادند روی
که رو پیش هومان بترکی زبان
همه گفته‌ی ما بروبر بخوان
که ما رابجنگ تو آهنگ نیست
ز گودرز دستوری جنگ نیست
اگر جنگ جوید گشادست راه
سوی نامور پهلوان سپاه
ز سالار گردان و گردنکشان
بهومان بدادند یک یک نشان
که گردان کجایند و مهتر کجاست
که دارد چپ لشکر و دست راست
وزانپس هیونی تگاور دمان
طلایه برافگند زی پهلوان
که هومان ازان رزمگه چون پلنگ
سوی پهلوان آمد ایدر بجنگ
چو هومان ز نزد سواران برفت
بیامد بنزدیک رهام تفت
وزانجا خروشی برآورد سخت
که ای پور سالار بیدار بخت
چپ لشکر و چنگ شیران توی
نگهبان سالار ایران توی
بجنیان عنان اندرین رزمگاه
میان دو صف برکشیده سپاه
بورد با من ببايدت گشت
سوی رود خواهی وگر سوی دشت
وگر تو نیابی مگر گسته‌م
بیاید دمان با فروهل بهم
که جوید نبردم ز جنگاوران
بتیغ و سنان و بگزر گران
هرآنکس که پیش من آید بکین
زمانه برو بر نوردد زمین
وگر تیغ ما را ببیند بجنگ
بدرد دل شیر و چرم پلنگ
چنین داد رهام پاسخ بدوی
که ای نامور گرد پرخاشجوی
زترکان ترا بخرد انگاشتم
ازین سان که هستی نپنداشتم
که تنها بدین رزمگاه آمدی
دلاور بپیش سپاه آمدی
بر آنی که اندر جهان تیغدار
نبندد کمر چون تو دیگر سوار
یکی داستان از کیان یاد کن

زفام خرد گردن آزاد کن
که هر کو بجنگ اندر آید نخست
ره بازگشتن ببایدش جست
ازاینها که تو نام بردی بجنگ
همه جنگ را تیز دارند جنگ
ولیکن چو فرمان سالار شاه
نباشد نسازد کسی رزمگاه
اگر جنگ گردان بجویی همی
سوی پهلوان چون بیویی همی
ز گودرز دستوری جنگ خواه
پس از ما بجنگ اندر آهنگ خواه
بدو گفت هومان که خیره مگوی
بدین روی با من بهانه مجوی
تو این رزم را جای مردان گزین
نه مرد سوارانی و دشت کین
وزانجا بقلب سپه برگذشت
دمان تا بدان روی لشکرگذشت
بنزد فریبرز با ترجمان
بیامد بکردار باد دمان
یکی برخوشید کای بدنشان
فروبرده گردن ز گردنکشان
سواران و پیلان و زرینه کفش
ترا بود با کاویانی درفش
بترکان سپردی بروز نبرد
یلانت بایران نخوانند مرد
چو سالار باشی شوی زیردست
کمر بندگی را ببایدت بست
سیاوش رد را برادر توی
بگوهر ز سالار برتر توی
تو باشی سزاوار کین خواستن
بکینه ترا باید آراستن
یکی با من اکنون بوردگاه
ببایدت گشتن بپیش سپاه
بخورشید تابان برآیدت نام
که پیش من اندر گذاری تو گام
وگر تو نیایی بحنگم رواست
زواره گرازه نگر تاکجاست
کسی را ز گردان بپیش من آر
که باشد ز ایرانیان نامدار
چنین داد پاسخ فریبرز باز
که با شیر درنده کینه مساز
چنینست فرجام روز نبرد
یکی شاد و پیروز و دیگر بدرد
بیپروزی اندر بترس از گزند

که یکسان نگردد سپهر بلند
 درفش از ز من شاه بستد رواست
 بدان داد پیلان و لشکر که خواست
 بکین سیاوش پس از کیقباد
 کسی کو کلاه مهی برنهاد
 کمر بست تا گیتی آباد کرد
 سپهدار گودرز کشواد کرد
 همیشه پیش کیان کینه‌خواه
 پدر بر پدر نیو و سالار شاه
 و دیگر که از گرز او بی‌گمان
 سرآید بسالارتان بر زمان
 سپه را به ویست فرمان جنگ
 بدو بازگردد همه نام و ننگ
 اگر با توم جنگ فرمان دهد
 دلم پر ز دردست درمان دهد
 ببینی که من سر چگونه ز ننگ
 برآرم چو پای اندر آرم بجنگ
 چنین پاسخش داد هومان که بس
 بگفتار بینم ترا دسترس
 بدین تیغ کاندل میان بسته‌ای
 گیابر که از جنگ خود رسته‌ای
 بدین گرز جویی همی کارزار
 که بر ترگ و جوشن نیاید بکار
 وز آنجا بدان خیرگی بازگشت
 تو گفתי مگر شیر بدساز گشت
 کمر بسته‌ی کین آزادگان
 بنزدیک گودرز کشوادگان
 پیامد یکی بانگ برزد بلند
 که ای برمنش مهتر دیوبند
 شنیدم همه هرچ گفתי بشاه
 وزان پس کشیدی سپه را براه
 چنین بود با شاه پیمان تو
 بیپران سالار فرمان تو
 فرستاده کامد بتوران سپاه
 گزین پور تو گویو لشکرپناه
 ازان پس که سوگند خوردی بمه
 بخورشید و ماه و بتخت و کلاه
 که گر چشم من درگه کارزار
 بیپران برافتد برآرم دمار
 چو شیر ژیان لشکر آراستی
 همی برزو جنگ ما خواستی
 کنون از پس کوه چون مستمند
 نشستی بکردار غرم نژند
 بکردار نخچیر کز شرزه شیر

گریزان و شیر از پس اندر دلیر
گزیند ببیشه درون جای تنگ
نجوید ز تیمار جان نام و ننگ
یکی لشکرت را بهامون گذار
چه داری سپاه از پس کوهسار
چنین بود پیمان با شهریار
که بر کینه که کوه گیری حصار
بدو گفت گودرز کاندیشه کن
که باشد سزا با تو گفتن سخن
چو پاسخ بیابی کنون ز انجمن
به بیدانشی بر نهی این سخن
تو بشناس کز شاه فرمان من
همین بود سوگند و پیمان من
کنون آمدم با سپاهی گران
از ایران گزیده دلاور سران
شما هم بکردار روباه پیر
ببیشه در از بیم نخچیرگیر
همی چاره سازید و دستان و بند
گریزان ز گرز و سنان و کمند
دلیری مکن جنگ ما را مخواه
که روباه با شیر ناید براه
چو هومان ز گودرز پاسخ شنید
چو شیر اندران رزمگه بردمید
بگودرز گفت ار نیایی بجنگ
تو با من نه زانست کایدت ننگ
ازان پس که جنگ پشن دیده‌ای
سر از رزم ترکان بیچیده‌ای
به لاون بجنگ آزمودی مرا
بوردگه بر ستودی مرا
ار ایدونک هست اینک گویی همی
وزین کینه کردار جویی همی
یکی برگزین از میان سپاه
که با من بگردد بوردگاه
که من از فربرز و رهام جنگ
بجستم بسان دلاور پلنگ
بگشتم سراسر همه انجمن
نیاید ز گردان کسی پیش من
بگودرز بد بند پیکارشان
شنیدن نه ارزید گفتارشان
تو آنی که گویی بروز نبرد
بخنجر کنم لاله بر کوه زرد
یکی با من اکنون بدین رزمگاه
بگرد و بگزر گران کینه‌خواه
فراوان پسر داری ای نامور

همه بسته بر جنگ ما بر کمر
یکی را فرستی بر من بجنگ
اگر جنگ جویی چه جویی درنگ
پس اندیشه کرد اندران پهلوان
که پیشش که آید بجنگ از گوان
گر از نامداران هژبری دمان
فرستم بنزدیک این بدگمان
شود کشته هومان برین رزمگاه
ز ترکان نیاید کسی کینه خواه
دل پهلوانش بیچد بدرد
ازان پس بتندی نجوید نبرد
سپاهش بکوه کنابد شود
بجنگ اندرون دست ما بد شود
ور از نامداران این انجمن
یکی کم شود گم شود نام من
شکسته شود دل گوان را بجنگ
ن سازند زان پس به جایی درنگ
همان به که با او نسازیم کین
بروبر بیندیم راه کمین
مگر خیره گردند و جویند جنگ
سپاه اندر آرند زان جای تنگ
چنین داد پاسخ بهومان که رو
بگفتار تندی و در کار نو
چو در پیش من برگشادی زبان
بدانستم از آشکارت نهان
که کس را ز ترکان نباشد خرد
کز اندیشه ی خویش رامش برد
ندانی که شیر زیان روز جنگ
نیالاید از بن بروباه جنگ
و دیگر دو لشکر چنین ساخته
همه بادپایان سر افراخته
بکینه دو تن پیش سازند جنگ
همه نامداران بخابند جنگ
سپه را همه پیش باید شدن
به انبوه زخمی بیاید زدن
تو اکنون سوی لشکرت باز شو
برافراز گردن بسالار نو
کز ایرانیان چند جستم نبرد
نزد پیش من کس جز از باد سرد
بدان رزمگه بر شود نام تو
ز پیران برآید همه کام تو
بدو گفت هومان بیانگ بلند
که بی کردن کار گفتار چند
یکی داستان زد جهاندار شاه

بیاد آورم اندرین کینه‌گاه
 که تخت کیان جست خواهی مجوی
 چو جویی از آتش مبرتاب روی
 ترا آرزو جنگ و پیکار نیست
 وگر گل چنی راه بی‌خار نیست
 نداری ز ایران یکی شیرمرد
 که با من کند پیش لشکرنبرد
 بچاره همی بازگردانیم
 بگیرم فریت اگر دانیم
 همه نامدراان پرخاشجوی
 بگودرز گفتند کاینست روی
 که از ما یکی را بوردگاه
 فرستی بنزدیک او کینه‌خواه
 چنین داد پاسخ که امروز روی
 ندارد شدن جنگ را پیش اوی
 چو هومان ز گودرز برگشت چیر
 برآشفت برسان شیر دلیر
 بخندید و روی از سپهبد بتافت
 سوی روزبانان لشکر شتافت
 کمان را بزه کرد و زیشان چهار
 بیفگند ز اسب اندران مرغزار
 چو آن روزبانان لشکر ز دور
 بدیدند زخم سرافراز تور
 رهش بازدادند و بگریختند
 بورد با او نیاویختند
 ببالا برآمد بکردار مست
 خروشش همی کوه را کرد پست
 همی نیزه برگاشت بر گرد سر
 که هومان ویسه است پیروزگر
 خروشیدن نای رویین ز دشت
 برآمد چو نیزه ز بالا بگشت
 ز شادی دلیران توران سپاه
 همی ترگ سودند بر چرخ ماه
 چو هومان بیامد بدان چیرگی
 بپیچید گودرز زان خیرگی
 سپهبد پر از شرم گشته دژم
 گرفته برو خشم و تندی ستم
 بننگ از دلیران پپالود خوی
 سپهبد یکی اختر افگند پی
 کزیشان بد این پیشدستی بخون
 بدانند و هم بر بدی رهنمون
 ازان پس بگردنکشان بنگرید
 که تا جنگ او را که آید پدید
 خبر شد به بیژن که هومان چو شیر

بپیش نیای تو آمد دلیر
 چو بشنید بیژن برآشفست سخت
 بخشم آمد آن شیر پنجه ز بخت
 بفرمود تا برنهادند زین
 بران پیل تن دیزه‌ی دوربین
 بپوشید رومی زره جنگ را
 یکی تنگ بر بست شبرنگ را
 بپیش پدر شد پر از کیمیا
 سخن گفت با او ز بهر نیا
 چنین گفت مر گیو را کای پدر
 بگفتم ترا من همه دربدر
 که گودرز را هوش کمتر شدست
 بین نبینی که دیگر شدست
 دلش پر نهیست و پر خون جگر
 ز تیمار وز درد چندان پسر
 که از تن سرانشان جدا کرده دید
 بدان رزمگه جمله افکنده دید
 نشان آنک ترکی بیامد دلیر
 میان دلیران بکردار شیر
 بپیش نیا رفت نیزه بدست
 همی بر خروشید برسان مست
 چنان بد کزین لشکر رنادر
 سواری نبود از در کارزار
 که او را بنیزه برافراختی
 چو بر بابزن مرغ بر ساختی
 تو ای مهربان باب بسیار هوش
 دو کتفم بدرع سیاوش بیوش
 نشاید جز از من که سازم نبرد
 بدان تا برآرم ز مردیش گرد
 بدو گفت گیو ای پسر هوش دار
 بگفتار من سرسیر گوش دار
 تا گفته بودم که تندی مکن
 ز گودرز بر بد مگردان سخن
 که او کار دیده‌ست و داناترست
 بدین لشکر نامور مهترست
 سواران جنگی بپیش اندرند
 که بر کینه گه پیل را بشکوند
 نفرمود با او کسی را نبرد
 جوانی مگر مر ترا خیره کرد
 که گردن بدین سان برافراختی
 بدین آرزو پیش من تاختی
 نیم من بدین کار همداستان
 مزن نیز پیشم چنین داستان
 بدو گفت بیژن که گر کام من

نجویی نخواهی مگر نام من
شوم پیش سالار بسته کمر
زنم دست بر جنگ هومان ببر
وز آنجا بزد اسب و برگاشت روی
بنزدیک گودرز شد پوی پوی
ستایش کنان پیش او شد بدرد
هم این داستان سربسر یاد کرد
که ای پهلوان جهاندار شاه
شناسای هر کار و زیبای گاه
شگفتی همی بینم از تو یکی
وگر چند هستم بهوش اندکی
کزین رزمگه بوستان ساختی
دل از کین ترکان برداختی
شگفتی تر آنک از میان سپاه
یکی ترک بدبخت گم کرده راه
بیامد که یزدان نیکی کنش
همی بد سگالید با بد تنش
بیاوردش از پیش توران سپاه
بدان تا بدست تو گردد تباه
بدام آمده گرگ برگاشتی
ندانم کزین خود چه پنداشتی
تو دانی که گر خون او بی درنگ
بریزند پیران نیاید بجنگ
مپدار کو کینه پیش آورد
سپه را برین دشت پیش آورد
من اینک بخون چنگ را شسته‌ام
همان جنگ او را کمر بسته‌ام
چو دستور باشد مرا پهلوان
شوم پیش او چون هژبر دمان
بفرماید اکنون سپهبد به گيو
مگر کان سلیح سیاوش نیو
دهد مر مرا خود و رومی زره
ز بند زره برگشاید گره
چو بشنید گودرز گفتار اوی
بدید آن دل و رای هشیار اوی
ز شادی برو آفرین کرد سخت
که از تو مگرداد جاوید بخت
تو تا برنشستی بزین پلنگ
نهنگ از دم آسود و شیران ز جنگ
بهر کارزار اندر آیی دلیر
بهر جنگ پیروز باشی چو شیر
نگه کن که با او بوردگاه
توانی شدن زان پس آورد خواه
که هومان یکی بدکنش ریمنست

بورد جنگ او چو آهرمنست
جوانی و ناگشته بر سر سپهر
نداری همی بر تن خویش مهر
بمان تا یکی رزم دیده هژبر
فرستم بجنگش بکردار ابر
برو تیرباران کند چون تگرگ
بسر بر بدوزدش پولاد ترگ
بدو گفت بیژن که ای پهلوان
هنرمند باشد دلیر و جوان
مرا گر بدیدی برزم فرود
ز سر باز باید کنون آزمود
بجنگ پشن بر نوشتم زمین
نبیند کسی پشت من روز کین
مرا زندگانی نه اندر خورست
گر از دیگرانم هنر کمترست
وگر بازداری مرا زین سخن
بدان روی کهنگ هومان مکن
بنالم من از پهلوان پیش شاه
نخواهم کمر زان سپس نه کلاه
بخندید گودرز و زو شاد شد
بسان یکی سرو آزاد شد
بدو گفت نیک اختر و بخت گبو
که فرزند بیند همی چون تو نیو
تو تا چنگ را باز کردی بجنگ
فروماند از چنگ چنگ پلنگ
ترا دادم این رزم هومان کنون
مگر بخت نیک بود رهنمون
گر این اهرمن را بدست تو هوش
براید بفرمان یزدان بکوش
بنام جهاندار یزدان ما
پیروزی شاه و گردان ما
بگویم کنون گبو را کان زره
که بیژن همی خواهد او را بده
گر ایدنک پیروز باشی بروی
ترا بیشتر نزد من آبروی
ز فرهاد و گیوت برآرم بجاه
بگنج و سپاه و بتخت و کلاه
بگفت این سخن با نبیره نیا
نبیره پر از بند و پر کیمیا
پیاده شد از اسب و روی زمین
بیوسید و بر باب کرد آفرین
بخواند آن زمان گبو را پهلوان
سخن گفت با او ز بهر جوان
وزان خسروانی زره یاد کرد

کجا خواست بیژن ز بهر نبرد
چنین داد پاسخ پدر را پسر
که ای پهلوان جهان سربسر
مرا هوش و جان و جهان این یکیست
بچشمم چنین جان او خوار نیست
بدو گفت گودرز کای مهربان
جز این برد باید بوی بر گمان
که هر چند بیژن جوانست و نو
بهر کار دارد خرد پیشرو
و دیگر که این جای کین جستنتست
جهان را ز آهرمان شستنتست
بکین سیاوش بفرمان شاه
نشاید پیوند کردن نگاه
و گر بارد از ابر پولاد تیغ
نشاید که دارم ما جان دریغ
نشاید شکستن دلش را بجنگ
بگوشیدنش جامه‌ی نام و ننگ
که چون کاهلی پیشه گیرد جوان
بماند منش پست و تیره روان
چو پاسخ چنین یافت چاره نبود
یکی با پسر نیز بند آزمود
بگودرز گفت ای جهان پهلوان
بجایی که پیکار خیزد بجان
مرا خود شب و روز کارست پیش
چرا داد باید مرا جان خویش
نه فرزند باید نه گنج و سپاه
نه آزرم سالار و فرمان شاه
اگر جنگ جوید سلیحش کجاست
زره دارد از من چه بایدش خواست
چنین گفت پیش پدر رزمساز
که ما را بدرع تو ناید نیاز
برانی که اندر جهان سربسر
بدرع تو جویند مردان هنر
چو درع سیاوش نباشد بجنگ
نجویند گردنکشان نام و ننگ
برانگیخت اسب از میان سپاه
که آید ز لشکر بوردگاه
چو از پیش گودرز شد ناپدید
دل گیو ز اندوه او بردمید
پشیمان شد از درد دل خون گریست
نگر تا غم و مهر فرزند چیست
یکی بسمان برفرازید سر
پر از خون دل از درد خسته جگر
بدادار گفت ار جهان‌داوری

یکی سوی این خسته دل بنگری
نسوزی تو از جان بیژن دلم
که ز آب مژه تا دل اندر گلم
بمن بازخسش تو ای کردگار
بگردان ز جانش بد روزگار
بیامد پراندیشه دل پهلوان
پراز خون دل ازبهر رفته جوان
بدل گفت خیره بیازردمش
چرا خواسته پیش ناوردمش
گر او را ز هومان بد آید بسر
چه باید مرا درع و تیغ و کمر
بمانم پر از حسرت و درد و خشم
پر از آرزو دل پر از آب چشم
وزانجا دمان هم بکردار گرد
بپیش پسر شد بجای نبرد
بدو گفت ما را چه داری بتنگ
همی تیزی آری بجای درنگ
سیه مار چندان دمد روز جنگ
که از ژرف دریا برآید نهنگ
درفشیدن ماه چندان بود
که خورشید تابنده پنهان بود
کنون سوی هومان شتابی همی
ز فرمان من سر بتابی همی
چنین برگزینی همی رای خویش
ندانی که چون آیدت کار پیش
بدو گفت بیژن که ای نیو باب
دل من ز کین سیاوش متاب
که هومان نه از روی وز آهنگست
نه پیل ژیان و نه آهرمنست
یکی مرد جنگست و من جنگجوی
ازو برتابم ببخت تو روی
نوشته مگر بر سرم دیگرست
زمانه بدست جهانداورست
اگر بودنی بود دل را بغم
سزد گر نداری نباشی دژم
چو بنشید گفتار پور دلیر
میان بسته‌ی جنگ برسان شیر
فرودآمد از دیزه‌ی راهجوی
سپر داد و درع سیاوش بدوی
بدو گفت گر کارزارت هواست
چنین بر خرد کام تو پادشاست
برین باره‌ی گامزن برنشین
که زیر تو اندر نوردد زمین
سلیحم همیدون بکار آیدت

چو با اهرمن کارزار آیدت
 چو اسب پدر دید بر پای پیش
 چو باد اندر آمد ز بالای خویش
 بران باره‌ی خسروی برنشست
 کمریست و بگرفت گرزش بدست
 یکی ترجمان را ز لشکر بجست
 که گفتار ترکان بداند درست
 بیامد بسان هژیر ژیان
 بکین سیاوش بسته میان
 چو بیژن بنزدیک هومان رسید
 یکی آهنین کوه پوشیده دید
 ز جوشن همه دشت روشن شده
 یکی پیل در زیر جوشن شده
 ازان پس بفرمود تا ترجمان
 یکی بانگ برزد بران بدگمان
 که گر جنگ جویی یگی بازگرد
 که بیژن همی با تو جوید نبرد
 همی گوید ای رزم دیده سوار
 چه پویانی اسب اندرین مرغزار
 کز افراسیاب اندر آیدت بد
 ز توران زمین بر تو نفرین سزد
 بکینه پی‌افکنده و بدخوی
 ز ترکان گنهکارتر کس توی
 عنان بازکش زین تگاور هیون
 کت اکنون ز کینه بجوشید خون
 یکی برگزین جایگاه نبرد
 بدشت و در و کوه با من بگرد
 وگر در میان دو رویه سپاه
 بگردی بلاف از پی نام و جاه
 کجا دشمن و دوست بیند ترا
 دل اکنون کجا برگزیند ترا
 چو بشنید هومان بدو گفت زه
 زره را بکنیم تو بستی گره
 ز یزدان سپاس و بدویم پناه
 کت آورد پیشم بدین رزمگاه
 بلشکر بران سان فرستمت باز
 که گوی از تو ماند بگرم و گداز
 سرت را ز تن دور مانم نه دیر
 چنان کز تبارت فراوان دلیر
 چه سودست کمد بنزدیک شب
 رو اکنون بزهار تاریک شب
 من اکنون یکی باز لشگر شوم
 بشیگیر نزدیک مهتر شوم
 وز آنجا دمان گردن افراخته

بیایم نبرد ترا ساخته
 چنین پاسخ آورد بیژن که شو
 پست باد و آهرمنت پیشرو
 همه دشمنان سربر کشته باد
 گر آواره از جنگ برگشته باد
 چو فردا بیایی بوردگاه
 نبیند ترا نیز شاه و سپاه
 سرت را چنان دور مانم ز پای
 کزان پس بلشکر نیایدت رای
 وز آن جایگه روی برگاشتند
 بشب دشت پیکار بگذاشتند
 بلشکر گه خویش بازآمدند
 بر پهلوانان فراز آمدند
 همه شب بخواب اند آسیب شیب
 ز پیکارشان دل شده ناشکیب
 سپیده چو از کوه سربردمید
 شد آن دامن تیره شب ناپدید
 بپوشید هومان سلیح نبرد
 سخن پیش پیران همه یاد کرد
 که من بیژن گیو را خواستم
 همه شب همی جنگش آراستم
 یکی ترجمان را ز لشکر بخواند
 بگلگون بادآورش برنشاند
 که رو پیش بیژن بگویش که زود
 بیایی دمان گر من آیم چو دود
 فرستاده برگشت و با او بگفت
 که با جان پاکت خرد باد جفت
 سپهدار هومان بیامد چو گرد
 بدان تا ز بیژن بجوید نبرد
 چو بشنید بیژن بیامد دمان
 بسیچیده جنگ با ترجمان
 بپشت شباهنگ بر بسته تنگ
 چو جنگی پلنگی گرازان جنگ
 زره با گره بر بر پهلوی
 درفشان سر از مغفر خسروی
 بهومان چنین گفت کای پادسار
 بردی ز من دوش سر یاددار
 امیدستم امروز کین تیغ من
 سرت را ز بن بگسلاند ز تن
 که از خاک خیزد ز خون تو گل
 یکی داستان اندر آری بدل
 که با آهوان گفت غرم زیان
 که گر دشت گردد همه پرنیان
 ز دامی که پای من آزادگشت

نیویم بران سوی آباد دشت
چنین داد پاسخ که امروز گیو
بماند جگر خسته بر پور نیو
بچنگ منی در بسان تذرو
که بازش برد بر سر شاخ سرو
خروشان و خون از دو دیده چکان
کشانش بچنگال و خونش مکان
بدو گفت بیژن که تا کی سخن
کجا خواهی آهنگ آورد کن
بکوه کنابد کنی کارزار
اگر سوی زبید برآرای کار
که فریادرسمان نباشد ز دور
نه ایران گراید بیاری نه تور
برانگیختند اسب و برخاست گرد
بزه بر نهاده کمان نبرد
دو خونی برافراخته سر بماه
چنان کینه‌ور گشته از کین شاه
ز کوه کنابد برون تاختند
سران سوی هامون برافراختند
برفتند چندانک اندر زمی
ندیدند جایی پی آدمی
نه بر آسمان کرگسان را گذر
نه خاکش سپرده پی شیر نر
نه از لشکران یار و فریادرس
بپیرامن اندر ندیدند کس
نهادند پیمان که با ترجمان
نباشند در چیرگی بدگمان
بدان تا بد و نیک با شهریار
بگویند ازین گردش روزگار
که کردار چون بود و پیکار چون
چه زاری رسید اندرین دشت خون
بگفتند و زاسبان فرود آمدند
ببند زره بر کمر برزدند
بر اسبان جنگی سواران جنگ
یکی برکشیدند چون سنگ تنگ
چو بر بادپایان بیستند زین
پر از خشم گردان و دل پر ز کین
کمانها چوبایست برخاستند
بمیدان تنگ اندرون تاختند
چپ و راست گردان و پیچان عنان
همان نیزه و آب داده سنان
زرهشان درآورد شد لخت لخت
نگر تا کرا روز برگشت و بخت
دهنشان همی از تبش مانده باز

بب و بسایش آمد نیاز
پس آسوده گشتند و دم برزدند
بران آتش تیز نم برزدند
سپر برگرفتند و شمشیر تیز
برآمد خروشیدن رستخیز
چو بر درفشان که از تیره میغ
همی آتش افروخت از هردو تیغ
ز آهن بدان آهن آبدار
نیامد بزخم اندرون تابدار
بکردار آتش پرنداوران
فرو ریخت از دست کنداوران
نبد دسترسشان بخون ریختن
نشد سیر دلشان ز آویختن
عمود از پس تیغ برداشتند
از اندازه پیکار بگذاشتند
ازان پس بران بر نهادند کار
که زور آزمایند در کارزار
بدین گونه جستند ننگ و نبرد
که از پشت زین اندر آرند مرد
کمر بند گیرد کرا زور بیش
رباید ز اسب افگند خوار پیش
ز نیروی گردان دوال رکیب
گسست اندر آوردگاه از نهیب
همیدون نگشتند ز اسبان جدا
نبودند بر یکدگر پادشا
پس از اسب هر دو فرود آمدند
ز پیکار یکبار دم برزدند
گرفته بدست اسپشان ترجمان
دو جنگی بکردار شیر دمان
بدان ماندگی باز برخاستند
بکشتی گرفتن بیاراستند
زشبگیر تا سایه گسترده شید
دو خونی ازین سان به بیم و امید
همی رزم جستند یک با دگر
یکی را ز کینه نه برگشت سر
دهن خشک و غرقه شده تن در آب
ازان رنج و تابیدن آفتاب
وزان پس بدستوری یکدگر
برفتند پویان سوی آبخور
بخورد آب و برخاست بیژن بدر
ز دادار نیکی دهش یاد کرد
تن از درد لرزان چو از باد بید
دل از جان شیرین شده ناامید
بیزدان چنین گفت کای کردگار

تو دانی نهان من و آشکار
اگر داد بینی همی جنگ ما
برین کینه جستن بر آهنگ ما
ز من مگسل امروز توش مرا
نگه دار بیدار هوش مرا
جگر خسته هومان بیامد چو زاغ
سیه گشت از درد رخ چون چراغ
بدان خستگی باز جنگ آمدند
گرازان بسان پلنگ آمدند
همی زور کرد این بران آن برین
گه این را بسودی گه آنرا زمین
ز بیژن فزون بود هومان بزور
هنر عیب گردد چو برگشت هور
ز هر گونه زور آزمودند و بند
فراز آمد آن بند چرخ بلند
بزد دست بیژن بسان پلنگ
ز سر تا میانش بیازید چنگ
گرفتش بچپ گردن و راست ران
خم آورد پشت هیون گران
برآوردش از جای و بنهاد پست
سوی خنجر آورد چون باد دست
فرو برد و کردش سر از تن جدا
فگندش بسان یکی ازدها
بغلتید هومان بخاک اندرون
همه دشت شد سربسر جوی خون
نگه کرد بیژن بدان پیلتن
فگنده چو سرو سهی بر چمن
شگفت آمدش سخت و برگشت ازوی
سوی کردگار جهان کرد روی
که ای برتر از جایگاه و زمان
ز جان سخن گوی و روشن روان
توی تو که جز تو جهاندار نیست
خرد را بدین کار پیکار نیست
مرا زین هنر سربسر بهره نیست
که با پیل کین جستم زهره نیست
بکین سیاوش بریدمش سر
بهفتاد خون برادر پدر
روانش روان ورا بنده باد
بچنگال شیران تنش کنده باد
سرش را بفتراک شیرنگ بست
تنش را بخاک اندر افکند پست
گشاده سلیح و گسسته کمر
تنش جای دیگر دگر جای سر
زمانه سراسر فریبست و بس

بسختی نباشدت فریادرس
جهان را نمایش چو کردار نیست
سپردن بدو دل سزاوار نیست
بترسید ازو یار هومان چو دید
که بر مهتر او چنان بد رسید
چو شد کار هومان ویسه تباه
دوان ترجمانان هر دو سپاه
ستایش کنان پیش بیژن شدند
چو پیش بت چین برهمن شدند
بدو گفت بیژن مترس از گزند
که پیمان همانست و بگشاد بند
تو اکنون سوی لشکر خویش پوی
ز من هرچ دیدی بدیشان بگوی
بشد ترجمان بیژن آمد دمان
بکوه کنابد بزه بر کمان
چو بیژن نگه کرد زان رزمگاه
نبودش گذر جز بتوران سپاه
بترسید از انبوه مردم کشان
که یابند زان کار یکسر نشان
بجنگ اندر آیند برسان کوه
بسندده نباشد مگر با گروه
برآهخت درع سیاوش ز سر
بخفتان هومان بپوشید بر
بران چرمه‌ی پیل‌پیکر نشست
درفش سر نامداران بدست
برفت و بران دشت کرد آفرین
بران بخت بیدار و فرخ زمین
چو آن دیده‌بانان لشکر ز دور
درفش و نشان سپهدار تور
دیدند زان دیده برخاستند
بشادی خروشدن آراستند
طلایه هیونی برافگند زود
بنزدیک پیران بکردار دود
که هومان بپیروزی شهریار
دوان آمد از مرکز کارزار
درفش سپهدار ایران نگون
تنش غرقه مانده بخاک اندرون
همه لشکرش برگرفته خروش
بهومان نهاده سپهدار گوش
چو بیژن میان دو رویه سپاه
رسید اندران سایه‌ی تاج و گاه
بتوران رسید آن زمان ترجمان
بگفت آنچه دید از بد بدگمان
هم آنکه بپیران رسید آگهی

که شد تیره آن فر شاهنشاهی
 سیک بیژن اندر میان سپاه
 نگوئسار کرد آن درفش سپاه
 چو آن دیده بانان ایران سپاه
 نگون یافتند آن درفش سپاه
 سوی پهلوان روی برگاشتند
 وزان دیده گه نعره برداشتند
 وز آنجا هیونی بسان نوند
 طلایه سوی پهلوان برگند
 که بیژن پیروزی آمد چو شیر
 درفش سیاه را سر آورده زیر
 چو دیوانگان گیو گشته نوان
 بهرسو خروشان و هر سو دوان
 همی آگهی جست زان نیوپور
 همی ماتم آورد هنگام سور
 چو آگاهی آمد ز بیژن بدوی
 دمان پیش فرزند بنهاد روی
 چو چشمش بروی گرامی رسید
 ز اسب اندر آمد چنان چون سزید
 بغلتید و بنهاد بر خاک سر
 همی آفرین خواند بر دادگر
 گرفتش بیر باز فرزند را
 دلیر و جوان و خردمند را
 وز آنجا دمان سوی سالار شاه
 ستایش کنان برگرفتند راه
 چو دیدند مر پهلوان را ز دور
 نبیره فرود آمد از اسب تور
 پر از خون سلیح و پر از خاک سر
 سرگرد هومان بفتراک بر
 بییش نیا رفت بیژن چو دود
 همی یاد کرد آن کجا رفته بود
 سلیح و سر و اسب هومان گرد
 به پیش سپهدار گودرز برد
 ز بیژن چنان شاد شد پهلوان
 که گفتی برافشانند خواهد روان
 گرفت آفرین پس بدادار بر
 بران اختر و بخت بیدار بر
 بگنجور فرمود پس پهلوان
 که تاج آر با جامه‌ی خسروان
 گهربافته پیکر و بوم زر
 درفشان چو خورشید تاج و کمر
 ده اسب آوردند زرین لگام
 پری روی زرین کمر ده غلام
 بدو داد و گفت از گه سام شیر

کسی ناورید ازدهایی بزیر
گشادی سپه را بدین جنگ دست
دل شاه ترکان بهم بر شکست
همه لشکر شاه ایران چو شیر
دمان و دنان بادپایان بزیر
وز اندوه پیران برآورد خشم
دل از درد خسته پر از آب چشم
بنستیهن آنکه فرستاد کس
که ای نامور گرد فریادرس
سزد گر کنی جنگ را تیز جنگ
بکین برادر نسازی درنگ
بایرانیان بر شبیخون کنی
زمین را بخون رود جیحون کنی
ببر ده هزار آزموده سوار
کمر بسته بر کینه و کارزار
مگر کین هومان تو بازآوری
سر دشمنان را بگاز آوری
چو رفتی بنزدیک لشکر فراز
سپه را یکی سوی هومان بساز
بدو گفت نستیهن ایدون کنم
که از خون زمین رود جیحون کنم
دو بهره چو از تیره شب درگذشت
ز جوش سواران بجوشید دشت
گرفتند ترکان همه تاختن
بدان تاختن گردن افراختن
چو نستیهن آن لشکر کینه‌خواه
بیاورد نزدیک ایران سپاه
سپیده‌دمان تا بدانجا رسید
چو از دیده گه دیده‌باننش بدید
چو کاراگهان آگهی یافتند
سبک سوی گودرز بشتافتند
که آمد سپاهی چو کوه روان
که گویی ندارند گویا زبان
بران سان که رسم شبیخون بود
سپهدار داند که آن چون بود
بلشکر بفرمود پس پهلوان
که بیدار باشید و روشن‌روان
بخواند آن زمان بیژن گویا
ابا تیغ‌زن لشکر نیو را
بدو گفت نیک اختر و کام تو
شکسته دل دشمن از نام تو
ببر هرک باید ز گردان من
ازین نامداران و مردان من
پذیره شو این تاختن را چو شیر

سپاه اندر آورد به مردی بزیر
 گزین کرد بیژن ز لشکر سوار
 دلیران و پرخاشجویان هزار
 رسیدند پس یک بدیگر فراز
 دو لشکر پر از کینه و رزمساز
 همه گرزها بر کشیدند پاک
 یکی ابر بست از بر تیره خاک
 فرود آمد از کوه ابر سپاه
 بپوشید دیدار توران سپاه
 سپهدار چون گرد تیره بدید
 کزو لشکر ترک شد ناپدید
 کمانها بفرمود کردن بزه
 برآمد خروش از مهان و ز که
 چو بیژن به نستیهن اندر رسید
 درفش سر ویسگان را بدید
 هوا سربسر گشته زنگارگون
 زمین شد بکردار دریای خون
 ز ترکان دو بهره فتاده نگون
 بزیر پی اسب غرقه بخون
 یکی تیر بر اسب نستیهنا
 رسید از گشاد و بر بیژنا
 ز درد اندر آمد تگاور بروی
 رسید اندرو بیژن جنگجوی
 عمودی بزد بر سر ترگدار
 تهی ماند ازو مغز و برگشت کار
 چنین گفت بیژن بایرانیان
 که هر کو ببندد کمر بر میان
 بجز گرز و شمشیر گیرد بدست
 کمان بر سرش بر کنم پاک پست
 که ترکان بدیدن پری چهره‌اند
 بجنگ از هنر پاک بی‌بهره‌اند
 دلیری گرفتند کنداوران
 کشیدند لشکر پرنداوران
 چو پیلان همه دشت بر یکدگر
 فکنده ز تنها جدا مانده سر
 ازان رزمگه تا بتوران سپاه
 دمان از پس اندر گرفتند راه
 چو پیران ندید آن زمان با سپاه
 برادر بدو گشت گیتی سپاه
 بکاراگهان گفت زین رزمگاه
 هیونی بتازد بوردگاه
 که آردنشانی ز نستیهنم
 وگرنه دو دیده ز سر برکنم
 هیونی برون تاختند آن زمان

برفت و بدید و بیامد دمان
که نستیهن آنک بدان رزمگاه
ابا نامداران توران سپاه
بریده سرافکنده بر سان پیل
تن از گرز خسته پکردار نیل
چو بشنید پیران برآمد بجوش
نماند آن زمان با سپهدار هوش
همی کند موی و همی ریخت آب
ازو دور شد خورد و آرام و خواب
بزد دست و بدرید رومی قبا
برآمد خروشدن های های
همی گفت کای کردگار جهان
همانا که با تو بدستم نهان
که بگسست از بازوان زور من
چنین تیره شد اختر و هور من
دریغ آن هژیر افن گردگیر
جوان دلاور سوار هژیر
گرامی برادر جهانیان من
سر ویسگان گرد هومان من
چو نستیهن آن شیر شرزه جنگ
که روباه بودی بجنگش پلنگ
کرا یایم اکنون بدین رزمگاه
بجنگ اندر آورد باید سپاه
بزد نای رویین و بریست کوس
هوا نیلگون شد زمین آبنوس
ز کوه کنابد برون شد سپاه
بشد روشنایی ز خورشید و ماه
سپهدار ایران بزد کرنا
سپاه اندر آورد و بگرفت جای
میان سپه کاویانی درفش
بپیش اندرون تیغهای بنفش
همه نامدارن پرخاشخر
ابا نیزه و گرزهی گاوسر
سپیده دمان اندر آمد سپاه
به پیکار تا گشت گیتی سپاه
برفتند زان پی به بنگاه خویش
بخیمه شد این، آن بخرگاه خویش
سپهدار ایران به زبید رسید
از اندیشه کردن دلش بردمید
همی گفت کامروز رزمی گران
بکردیم و کشتیم ازیشان سران
گمانی برم زانک پیران کنون
دواند سوی شاه ترکان هیون
وزو یار خواهد بجنگ سپاه

رسانم کنون آگهی من بشاه
نویسنده‌ی نامه را خواند و گفت
برآورد خواهم نهان از نهفت
اگر برگشایی تو لب را ز بند
زبان آورد بر سرت برگزند
یکی نامه فرمود نزدیک شاه
بگاه کردن ز کار سپاه
بخسرو نمود آن کجا رفته بود
سخن هرچ پیران بود گفته بود
فرستادن گیو و پیوند و مهر
نمودن بدو کار گردان سپهر
ز پاسخ که دادند مر گیو را
بزرگان و فرزانه‌ی نیو را
وزان لشکری کز پشش چون پلنگ
بیاورد سوی کنابد بجنگ
ازان پس کجا رزمگه ساختند
وزان رزم دلرا برداختند
ز هومان و نستیهن جنگجوی
سراسر همه یاد کرد اندر اوی
ز کردار بیژن که روز نبرد
بدان گرزداران توران چه کرد
سخن سربسر چون همه گفته بود
ز پیکار و جنگ آن کجا رفته بود
پردخت زان پس بافراسیاب
که با لشکر آمد بنزدیک آب
گر او از لب رود جیحون سپاه
بایران گذارد سپه را براه
تو دانی که با او نداریم پای
ایا فرخجسته جهان کدخدای
مگر خسرو آید بیشت سپاه
بسر بر نهد بندگانرا کلاه
ور ایدونک پیران کند دست پیش
بخواهد سپه یاور از شاه خویش
بخسرو رسد زان سپس آگهی
ک با او چه سازد ببخت رهی
و دیگر که از رستم دیو بند
ز لهراسب وز اشکش هوشمند
ز کردار ایشان به کهر خبر
رساند مگر شاه پیروزگر
چو نامه بمهر اندر آورد و بند
بفرمود تا بر ستور نوند
تشستنگه خسروی ساختند
فراوان تگاور برون تاختند
بفرمود تا رفت پیشش هجیر

جوانی بکردار هشیار و پیر
بگفت آن سخن سرسبز پهلوان
بپیش هشیوار پور جوان
بدو گفت کای پور هشیاردل
یکی تیز گردان بدین کاردل
اگر مر تو را نزد من دستگاه
همی جست باید کنونست گاه
چو بستانی این نامه هم در زمان
برو هم بکردار باد دمان
شب و روز ماسای و سر بر مخار
ببر نامه‌ی من بر شهریار
بپدرود کردن گرفتیش ببر
برون آمد از پیش فرخ پدر
ز لشکر دو تن را بر خویش خواند
سبکشان باسب تگاور نشانند
برون شد ز پرده‌سرای پدر
بهر منزلی بر هیونی دگر
خور و خواب و آرامشان بر ستور
چه تاریکی شب چه تابنده هور
بران گونه پویان براه آمدند
بیک هفته نزدیک شاه آمدند
چو از راه ایران بیامد سوار
کس آمد بر خسرو نامدار
پذیره فرستاد شماخ را
چه مایه دلیران گستاخ را
بپرسید چون دید روی هجیر
که ای پهلوان زاده‌ی شیرگیر
دروست باری که بس ناگهان
رسیدی به نزدیک شاه جهان
بفرمود تا پرده برداشتند
باسبش ز درگاه بگذاشتند
هجیر اندر آمد چو خسرو بدوی
نگه کرد پیشش بمالید روی
بپرسید بسیار و بنشاندش
هزاران هجیر آفرین خواندش
ز گوهر یکی تاج پیروزه شاه
بسر بر نهادش چو رخشنده ماه
ز گودرز وز مهتران سپاه
ز هر یک یکایک بپرسید شاه
دروید بزرگان بخسرو بداد
همه کار لشکر برو کرد یاد
بدو داد پس نامه‌ی پهلوان
جوان خردمند روشن‌روان
نویسنده را پیش بنشانند

بفرمود تا نامه برخوانند
 چو برخواند نامه بخسرو دبیر
 ز یاقوت رخشان دهان هجیر
 بیاگند وزان پس بگنجور گفت
 که دینار و دیبا بیار از نهفت
 بیاورد بدره چو فرمان شنید
 همی ریخت تا شد سرش ناپدید
 بیاورد پس جامه زرنگار
 چنانچون بود از در شهریار
 همیدون بردند پیش هجیر
 ابا زین زرین ده اسب هژیر
 بیارانش بر خلعت افگند نیز
 درم داد و دینار و هرگونه چیز
 ازان پس جو از جای برخاستند
 نشستنگه می بیاراستند
 هجیر و بزرگان خسروپرست
 گرفتند یکسر همه می بدست
 نشستند یک روز و یک شب بهم
 همی رای زد خسرو از بیش و کم
 بشبگیر خسرو سر و تن بشست
 بپیش جهانداور آمد نخست
 بپوشید نو جامه‌ی بندگی
 دو دیده چو ابری ببارندگی
 دوتایی شده پشت و بنهاد سر
 همی آفرین خواند بر دادگر
 ازو خواست پیروزی و فرهی
 بدو جست دیهیم و تخت مهی
 بیزدان بنالید ز افراسیاب
 بدرد از دو دیده فرو ریخت آب
 وزانجا بیامد چو سرو سهی
 نشست از برگاه شاهنشهی
 دبیر خردمند را پیش خواند
 سخنهای بایسته با او براند
 چو آن نامه را زود پاسخ نوشت
 پدید آورد اندرو خوب و زشت
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 کزو دید نیک و بد روزگار
 دگر آفرین کرد بر پهلوان
 که جاوید بادی و روشن روان
 خجسته سپهدار بسیار هوش
 همه رای و دانش همه جنگ و جوش
 خداوند گویال و تیغ بنفش
 فروزنده‌ی کاویانی درفش
 سپاس از جهاندار یزدان ما

که پیروز بودند گردان ما
از اختر ترا روشنایی نمود
ز دشمن برآورد ناگاه دود
نخست آنک گفتی که مر گیو را
بزرگان فرزانه و نیو را
بنزدیک پیران فرستاده‌ام
چه مایه ورا پندها داده‌ام
نپذیرفت ازان پس خود او پند من
نجست اندرین کار پیوند من
سپهد یکی داستان زد برین
چو دستور پیشین برآورد کین
که هر مهتری کو روان کاستست
ز نیکی بیخت بد آراستست
مرا زان سخن پیش بود آگهی
که پیران دل از کین نخواهد تهی
ولیکن ازان خوب کردار او
نجستم همی ژرف پیکار او
کنون آشکارا نمود این سپهر
که پیران بتوران گراید بمهر
کنون چون نبیند جز افراسیاب
دلش را تو از مهر او برمتاب
گر او بر خرد برگزیند هوا
بکوشش نروید ز خاراگیا
تو با دشمن ار خوب گویی رواست
از آزادگان خوب گفتن سزااست
و دیگر ز پیکار جنگ‌آوران
کجا یاد کردی به گرز گران
ز نیک‌اختر و گردش هور و ماه
ز کوشش نمودن بران رزمگاه
مرا این درستست کز کار کرد
تو پیروز باشی بروز نبرد
نبیره کجا چون تو دارد نیا
بجنگ اندرون باشدش کیمیا
ز شیران چه زاید مگر نره شیر
چنانچون بود نامدار و دلیر
به بیداد برنیست این کار تو
بسندست یزدان نگهدار تو
تو زور و دلیری ز یزدان شناس
ازو دار تا زنده باشی سپاس
سدیگر که گفتی که افراسیاب
سپه را همی بگذارند ز آب
ز پیران فرستاده شد نزد او
سپاهش بایران نهادست روی
همانست یکسر که گفتی سخن

کنون باز پاسخ فگندیم بن
 بدان ای پر اندیشه سالار من
 بهر کار شایسته‌ی کار من
 که او بر لب رود جیحون درنگ
 نه ازان کرد کید بر ما بجنگ
 که خاقان برو لشکر آرد ز چین
 فراز آمدش از دو رویه کمین
 و دیگر که از لشکران گران
 پراگنده برگرد توران سران
 بدو دشمن آمد ز هر سو پدید
 ازان بر لب رود جیحون کشید
 بپنجم سخن کگهی خواستی
 بمهر گوان دل بیاراستی
 چو لهراسب و چون اشکش تیزچنگ
 چو رستم سپهبد دمنده نهنگ
 بدان ای سپهدار و آگاه باش
 بهر کار با بخت همراه باش
 کزان سو که شد رستم شیرمرد
 ز کشمیر و کابل برآورد گرد
 وزان سو که شد اشکش تیزهوش
 برآمد ز خوارزم یکسر خروش
 برزم اندرون شیده برگشت ازوی
 سوی شهر گرگان نهادست روی
 وزان سو که لهراسب شد با سپاه
 همه مهتران برگشادند راه
 الانان و غز گشت پرداخته
 شد آن پادشاهی همه ساخته
 گر افراسیاب اندر آید براه
 زجیحون بدین سو گذارد سپاه
 بگیرند گردان پس پشت او
 نماند بجز باد در مشیت او
 تو بشناس کو شهر آباد خویش
 بر و بوم و فرخنده بنیاد خویش
 بگفتار پیران نماند بجای
 بدشمن سپارد نهد پیش پای
 نجنباند او داستان را دو لب
 که ناید خبر زو بمن روز و شب
 بدان روز هرگز مبادا درود
 که او بگذراند سپه را ز رود
 بما برکند پیشدستی بجنگ
 نبیند کس این روز تاریک و تنگ
 بفرمایم اکنون که بر پیل کوس
 بیند دمنده سپهدار طوس
 دهستان و گرگان و آن بوم و بر

بگیرد برآرد بخورشید سر
 من اندر پی طوس با پیل و گاه
 بیاری بیایم بیشت سپاه
 تو از جنگ پیران مبر تاب روی
 سپه را بیارای و زو کینه جوی
 چو هومان و نستیهن از پشت اوی
 جدا ماند شد باد در مشیت اوی
 گر از نامداران ایران نبرد
 بخواهد بفرما وزان برمگرد
 چو پیران نبرد تو جوید دلیر
 کمن بددلی پیش او شو چو شیر
 به پیکار مندیش ز افراسیاب
 بجای آرد دل روی ازو برمتاب
 چو آید بجنگ اندرون جنگجوی
 نباید که برتابی از جنگ روی
 بریشان تو پیروز باشی بجنگ
 نگر دل نداری بدین کار تنگ
 چنین دارم اومید از کردگار
 که پیروز باشی تو در کارزار
 همیدون گمانم که چون من ز راه
 بیشت سپاه اندر آرم سپاه
 بریشان شما رانده باشید کام
 به خورشید تابان برآورده نام
 ز کاوس وز طوس نزد سپاه
 درود فراوان فرستاد شاه
 بران نامه بنهاد خسرو نگین
 فرستاده را داد و کرد آفرین
 چو از پیش خسرو برون شد هجیر
 سپهبد همی رای زد با وزیر
 ز بس مهربانی که بد بر سپاه
 سراسر همه رزم بد رای شاه
 همی گفت اگر لشکر افراسیاب
 بجنباند از جای و بگذارد آب
 سپاه مرا بگسلاند ز جای
 مرا رفت باید همینست رای
 همانکه شه نوذران را بخواند
 بفرمود تا تیز لشکر براند
 بسوی دهستان سپه برکشید
 همه دشت خوارزم لشکر کشید
 نگهبان لشکر بود روز جنگ
 بجنگ اندر آید بسان پلنگ
 تبیره برآمد ز درگاه طوس
 خروشدن نای رویین و کوس
 سپاه و سپهبد برفتن گرفت

زمین سم اسبان نهفتن گرفت
تو گفתי که خورشید تابان بجای
بماند از نهیب سواران بیای
دو هفته همی رفت زان سان سپاه
بشد روشنایی ز خورشید و ماه
پراگنده بر گرد کشور خبر
ز جنبیدن شاه پیروزگر
چو طوس از در شاه ایران برفت
سبک شاه رفتن بسیچید تفت
ابا ده هزار از گزیده سران
همه نامداران و کنداوران
بنزدیک گودرز بنهاد روی
ابا نامداران پرخاشجوی
ابا پیل و با کوس و با فرهی
ابا تخت و با تاج شاهنشهی
هجیر آمد از پیش خسرودمان
گرازان و خندان و دل شادمان
ابا خلعت و خوبی و خرمی
تو گفתי همی برنورد زمی
چو آمد به نزدیک پرده سرای
برآمد خروشیدن کرناي
پذیره شدندش سران سربسر
زمین پر ز آهن هوا پر ز زر
چو خیزد بچرخ اندرون داوری
ز ماه و ز ناهید وز مشتری
بیاراست لشکر چو چشم خروس
ابا زنگ زرین و پیلان و کوس
چو آمد بر نامور پهلوان
بگفت آنچ دید از شه خسروان
نوازدن شاه و پیوند اوی
همی گفت از رادی و پند اوی
که چون بر سپه گستردست مهر
چگونه ز پیغام بگشاد چهر
پس آن نامه‌ی شهریار جهان
بگودرز داد و درود مهان
نوازدن شاه بشنید ازوی
بمالید بر نامه بر چشم و روی
چو بگشاد مهرش بخواننده داد
سخنها برو کرد خواننده یاد
سپهدار بر شاه کرد آفرین
بفرمان بیوسید روی زمین
بیود آن شب و رای زد با پسر
بشبیگیر بنشست و بگشاد در
همه نامداران لشکر پگاه

برفتند بر سر نهاده کلاه
 پس آن نامه‌ی شاه، فرخ هجیر
 بیاورد و بنهاد پیش دبیر
 دبیر آن زمان پند و فرمان شاه
 ز نامه همی خواند پیش سپاه
 سپهدار رزی دهان را بخواند
 بدیوان دینار دادن نشانند
 ز اسبان گله هرچ بودش به کوه
 بلشکر گه آورد یکسر گروه
 در گنج دینار و تیغ و کمر
 همان مایه‌ور جوشن و خود زر
 بروزی دهان داد یکسر کلید
 چو آمد گه نام جستن پدید
 برافشانند بر لشکر آن خواسته
 سوار و پیاده شد آراسته
 یکی لشکری گشن برسان کوه
 زمین از پی بادپایان ستوه
 دل شیر غران ازیشان به بیم
 همه غرقه در آهن و زر و سیم
 بفرمودشان جنگ را ساختن
 دل و گوش دادن بکین آختن
 برفتند پیش سپهبد گروه
 بر انبوه لشکر بکردار کوه
 بریشان نگه کرد سالار مرد
 زمین تیره دید آسمان لاژورد
 چنین گفت کز گاه رزم پشین
 نیاراست کس رزمگاهی چنین
 باسب و سلیح و بسیم و بزر
 بپیلان جنگی و شیران نر
 اگر یار باشد جهان‌آفرین
 نیچیم از ایدر عنان تا بچین
 چو بنشست فرزندگان را بخواند
 ابا نامداران برامش نشانند
 همی خورد شادی‌کنان دل بجای
 همی با یلان جنگ را کرد رای
 بپیران رسید آگهی زین سخن
 که سالار ایران چه افگند بن
 ازان آگهی شد دلش پرنهیب
 سوی چاره برگشت و بند و فریب
 ز دستور فرخنده رای آنگهی
 بجست اندر آن کینه جستن رهی
 یکی نامه فرمود پس تا دبیر
 نویسد سوی پهلوان دلپذیر
 سر نامه کرد آفرین بزرگ

بیزدان پناهِش ز دیو سترگ
دگر گفت کز کردگار جهان
بخواهم همی آشکار و نهان
مگر کز میان تو رویه سپاه
جهاندار بردارد این کینه‌گاه
اگر تو که گودرزی آن خواستی
که گیتی بکینه بیاراستی
برآمد ازین کینه گه کام تو
چه گویی چه باشد سرانجام تو
نگه کن که چندان دلیران من
ز خویشان نزدیک و شیران من
تن بی سرانشان فگندی بخاک
ز یزدان نداری همی شرم و باک
ز مهر و خرد روی برتافتی
کنون آنچ جستی همه یافتی
گه آمد که گردی ازین کینه سیر
بخون ریختن چند باشی دلیر
نگه کن کز ایران و توران سوار
چه مایه تبه شد بدین کارزار
بکین جستن مرده‌ای ناپدید
سر زندگان چند باید برید
گه آمد که بخشایش آید ترا
ز کین جستن آسایش آید ترا
اگر بازیابی شده روزگار
بگیتی درون تخم کینه مکار
روانت مرنجان و مگذار تن
ز خون ریختن بازکش خویشتن
پس از مرگ نفرین بود بر کسی
کزو نام زشتی بماند بسی
نباید که زشتی بماند نام
وگر تو بدان سر شوی شادکام
هر آنکه که موی سیه شد سپید
بیودن نماند فراوان امید
بترسم که گر بار دیگر سپاه
بجنگ اندر آید بدین رزمگاه
نبینی ز هر دو سپه کس بیای
برفته روان تن بمانده بجای
ازان پس که داند که پیروز کیست
نگون‌بخت گر گیتی افروز کیست
ور ایدونک پیکار و خون ریختن
بدین رزمکه با من آویختن
کزین سان همی جنگ شیران کنی
همی از پی شهر ایران کنی
بگو تا من اکنون هم اندر شتاب

نوندی فرستم بافراسیاب
 بدان تا بفرماید تا زمین
 بیخشم و پس در نوردیم کین
 چنانچون بگاه منوچهر شاه
 بیخشش همی داشت گیتی نگاه
 هران شهر کز مرز ایران نهی
 بگو تا کنیم آن ز ترکان تهی
 وز آباد و ویران و هر بوم و بر
 که فرمود کیخسرو دادگر
 از ایران بکوه اندر آید نخست
 در غرچگان از بر بوم بست
 دگر طالقان شهر تا فاریاب
 همیدون در بلخ تا اندر آب
 دگر پنجهیر و در بامیان
 سر مرز ایران و جای کیان
 دگر گوزگانان فرخنده جای
 نهادهست نامش جهان کدخدای
 دگر مولیان تا در بدخشان
 همینست ازین پادشاهی نشان
 فروتر دگر دشت آموی و زم
 که با شهر ختلان براید برم
 چه شگنان وز ترمذ ویسه گرد
 بخارا و شهری که هستش بگرد
 همیدون برو تا در سغد نیز
 نجوید کس آن پادشاهی بنیز
 وزان سو که شد رستم گرد سوز
 سپارم بدو کشور نیمروز
 ز کوه و ز هامون بخوانم سپاه
 سوی باختر برگشاییم راه
 بپردازم این تا در هندوان
 نداریم تاریک ازین پس روان
 ز کشمیر وز کابل و قندهار
 شما را بود آن همه زین شمار
 وزان سو که لهراسب شد جنگجوی
 الانان و غر در سپارم بدوی
 ازین مرز پیوسته تا کوه قاف
 بخسرو سپاریم بی جنگ و لاف
 وزان سو که اشکش بشد همچنین
 بپردازم اکنون سراسر زمین
 وزان پس که این کرده باشم همه
 ز هر سو بر خویش خوانم رمه
 بسوگند پیمان کنم پیش تو
 کزین پس نباشم بداندیش تو
 بدانی که ما راستی خواستیم

بمهر و وفا دل بیاراستیم
سوی شاه ترکان فرستم خبر
که ما را ز کینه بیچید سر
همیدون تو نزدیک خسرو بمهر
یکی نامه بنویس و بنمای چهر
چنین از ره مهر و پیکار من
ز خون ریختن با تو گفتار من
چو پیمان همه کرده باشیم راست
ز من خواسته هرچ خسرو بخواست
فرستم همه سربسر نزد شاه
در کین ببندد مگر بر سپاه
ازان پس که این کرده باشیم نیز
گروگان فرستاده و داده چیز
بپیوندم این هر و آیین و دین
بدوزم بدست وفا چشم کین
که بشکست هنگام شاه بزرگ
ز بد گوهر تور و سلم سترگ
فریدون که از درد سرگشته شد
کجا ایرج نامور کشته شد
ز من هرچ باید بنیکی بخواه
ازان پس برین نامه کن نزد شاه
نباید کزین خوب گفتار من
بسستی گمانی برند انجمن
که من جز بمهر این نگویم همی
سرانجام نیکی بجویم همی
مرا گنج و مردان از آن تو بیش
بمردانگی نام از آن تو پیش
ولیکن بدین کینه انگیختن
به بیداد هر جای خون ریختن
بسوزد همی بر سپه بر دلم
بکوشم که کین از میان بگسلم
سه دیگر که از کردگار جهان
بترسم همی آشکار و نهان
که نپسندد از ما بدی دادگر
گزافه نبردard این شور و شر
اگر سر بیچی ز گفتار من
نجویی همه ژرف کردار من
گنهکار دانی مرا بی گناه
نخواهی بگفتار کردن نگاه
کجا داد و بیداد نزدت یکیست
جز از کینه گستردنت رای نیست
گزین کن ز گردان ایران سران
کسی کو گراید برگرز گران
همیدون من از لشکر خویش مرد

گزینم چو باید ز بهر نبرد
همه یک بدیگر فرازاوریم
سران را ز سر سوی گاز آوریم
همیدون من و تو بوردگاه
بگردیم یک با دگر کینه‌خواه
مگر بیگناهان ز خون ریختن
بسایش آیند ز آویختن
کسی کش گنه‌کار داری همی
وزو بر دل آزار داری همی
بپیش تو آرم بروز نبرد
بیایدت پیمان یکی نیز کرد
که بر ما تو گر دست یابی بخون
شود بخت گردان ترکان نگون
نیازاری از بن سپاه مرا
نسوزی بر و بوم و گاه مرا
گذرشان دهی تا بتوران شوند
کمین را نسازی بریشان کمند
وگر من شوم بر تو پیروزگر
دهد مر مرا اختر نیک بر
نسازم بایرانیان بر کمین
نگیریم خشم و نجویم کین
سوی شهر ایران دهم راهشان
گذارم یکایک سوی شاهشان
ازیشان نگردد یکی کاسته
شوند ایمن از جان وز خواسته
ور ایدونک زینسان نجویی نبرد
دگرگونه خواهی همی کار کرد
بانبوه جویی همی کارزار
سپه را سراسر بجنگ اند آر
هران خون که آید بکین ریخته
تو باشی بدان گیتی آویخته
ببست از بر نامه بر بند را
بخواند آن گرانمایه فرزند را
پسر بد مر او را سر انجمن
یکی نام رویین و رویینه تن
بدو گفت نزدیک گودرز شو
سخن گوی هشیار و پاسخ شنو
چو رویین برفت از در نامور
فرستاده با ده سوار دگر
پیامد خردمند روشن‌روان
دمان تا سراپرده‌ی پهلوان
چو رویین پیران بدرگه رسید
سوی پهلوان سپه کس دوید
فرستاده را خواند پس پهلوان

دمان از پس پرده آمد جوان
 بیامد چو گودرز را دید دست
 بکش کرد و سر پیش بنهاد پست
 سپهدار بر جست و او را چو دود
 بغوش تنگ اندر آورد زود
 ز پیران بپرسید وز لشکرش
 ز گردان وز شاه وز کشورش
 خردمند رویین پس آن نامه پیش
 بیاورد و بگزارد پیغام خویش
 دبیر آمد و نامه برخواند زود
 بگودرز گفت آنچ در نامه بود
 چو نامه بگودرز برخواندند
 همه نامداران فرو ماندند
 ز بس چرب گفتار و ز پند خوب
 نمودن بدو راه و پیوند خوب
 خردمند پیران که در نامه یاد
 چه آورد وز پند نیکو چه داد
 برویین چنین گفت پس پهلوان
 که ای پور سالار و فرخ جوان
 تومهمان ما بود باید نخست
 پس این پاسخ نامه بایدت جست
 سرآورده‌ی نو بپرداختند
 نشستنکه خسروی ساختند
 بدیای رومی بیاراستند
 خورشها و رامشگران خواستند
 پراندیشه گشته دل پهلوان
 نبشته ابا رای زن موبدان
 همی پاسخ نامه آراستند
 سخن هرچ نیکوتر آن خواستند
 بیک هفته گودرز با رود و می
 همی نامه را پاسخ افگند پی
 ز بالا چو خورشید گیتی فروز
 بگشتی سپهبد گه نیمروز
 می و رود و مجلس بیاراستی
 فرستاده را پیش خود خواستی
 چو یک هفته بگذشت هشتم پگاه
 نویسند را خواند سالار شاه
 بفرمود تا نامه پاسخ نوشت
 درختی بنوی بکینه بگشت
 سرنامه کرد آفرین از نخست
 دگر پاسخ آورد یکسر درست
 که بر خواندم نامه را سربسر
 شنیدیم گفتار تو در بدر
 رسانید رویین بر ما پیام

یکایک همه هرچ بردی تو نام
ولیکن شگفت آمدم کار تو
همی زین چنین چرب گفتار تو
دلت با زبان هیچ همسایه نیست
روان ترا از خرد مایه نیست
بهرجای چربی بکار آوری
چنین تو سخن پرنگار آوری
کسی را که از بن نباشد خرد
گمان بر تو بر مهربانی برد
چو شوره زمینی که از دور آب
نماید چو تابد برو آفتاب
ولیکن نه گاه فریبست و بند
که هنگام گرزست و تیغ و کمند
مرا با تو جز کین و پیکار نیست
که پاسخ و روز گفتار نیست
نگر تا چه سان گردد اکنون سپهر
نه جای فریبست و پیوند و مهر
کرا داد خواهد جهاندار زور
کرا بردهد بخت پیروز هور
ولیکن بدین گفته پاسخ شنو
خرد یاد کن بخت را پیشرو
نخست آنک گفتی که از مهر نیز
ز یزدان وز گردش رستخیز
نخواهم که آید مرا پیش جنگ
دلم گشت ازین کار بیداد تنگ
دلت با زبان آشنایی نداشت
بدان گه که این گفته بر دل گماشت
اگر داد بودی بدلت اندرون
ترا پیشدستی نبودی بخون
که ز آغاز کار اندر آمد نخست
نبودی بخون ریختن هیچ سست
نخستین که آمد بپیش تو گویو
از ایران هشیوار مردان نیو
بسازیده مر جنگ را لشکری
ز کشور دمان تا دگر کشوری
تو کردی همه جنگ را دست پیش
سپه را تو برکندی از جای خویش
خرد، ار پس آمد تو پیش آمدی
بفرجام آرام بیش آمدی
ولیکن سرشت بد و خوی بد
ترانگذراند براه خرد
بدی خود بدان تخمه در گوهرست
بید کردن آن تخمه اندر خورست
شنیدی که بر ایرج نیک بخت

چه آمد ز تور از پی تاج و تخت
چو از تور و سلم اندر آمد زمین
سراسر بگسترد بیداد و کین
فریدون که از درد دل روز و شب
گشادی بنفرین ایشان دو لب
بافراسیاب آمد آن مهر بد
ازان نامداران اندک خرد
ز سر با منوچهر نو کین نهاد
همیدون ابا نوذر و کیقباد
بکاوس کی کرد خود آنچ کرد
برآورد از ایران آباد گرد
ازان پس بکین سیاوش باز
فگند این چنین کینه‌ی نو دارز
نیامد بدانگه ترا داد یاد
که او بی‌گنه جان شیرین بداد
جه مایه بزرگان که از تخت و گاه
از ایران شدند اندرین کین تباه
و دیگر که گفتی که با پیر سر
بخون ریختن کس نبندد کمر
بدان ای جهان‌دیده‌ی پرفریب
بهر کار دیده فراز و نشیب
که یزدان مرا زندگانی دراز
بدان داد با بخت گردن‌فراز
که از شهر توران بروز نبرد
ز کینه برآرم بخورشید گرد
بترسم همی زانک یزدان من
ز تن بگسلاند مگر جان من
من این کینه را ناوریده بجای
بر و بومتان ناسپرده بپای
سدیگر که گفتی ز یزدان پاک
نبینم بدلت اندرون بیم و باک
ندانی کزین خیره خون ریختن
گرفتار کردی بفرجام تن
من اکنون بدین خوب گفتار تو
اگر باز گردم ز پیکار تو
بهنگام پرسش ز من کردگار
بپرسد ازین گردش روزگار
که سالاری و گنج و مردانگی
ترا دادم و زور و فرزاندگی
بکین سیاوش کمر بر میان
نبستی چرا پیش ایرانیان
بهفتاد خون گرامی پسر
بپرسد ز من داور دادگر
ز پاسخ ببیش جهان‌آفرین

چه گویم چرا بازگشتم ز کین
ز کار سیاوش چهارم سخن
که افگندی ای پیر سالار بن
که گفתי ز بهر تنی گشته خاک
نشاید ستد زنده را جان پاک
تو بشناس کین زشت کردارها
بدل پر ز هر گونه آزارها
که با شهر ایران شما کرده‌اید
چه مایه کیان را بیازده‌اید
چه پیمان شکستن چه کین ساختن
همیشه بسوی بدی تاختن
چو یاد آورم چون کنم آشتی
که نیکی سراسر بدی کاشتی
بپنجم که گفתי که پیمان کنم
ز توران سران را گروگان کنم
بنزدیک خسرو فرستیم گنج
بنندیم بر خویشان راه رنج
بدان ای نگهبان توران سپاه
که فرمان جز اینست ما را ز شاه
مرا جنگ فرمود و آویختن
بکین سیاوش خون ریختن
چو فرمان خسرو نیارم بجای
روان شرم دارد بدیگر سرای
ور اومید داری که خسرو بمهر
گشاید برین گفتها بر تو چهر
گروگان و آن خواسته هرچ هست
چو لهاک و رویین خسروپرست
گسی کن بزودی بنزدیک شاه
سوی شهر ایران گشادست راه
ششم شهر ایران که کردی تو یاد
برو و بوم آباد فرخ‌نژاد
سپاریم گفתי بخسرو همه
ز هر سو بر خویش خوانم رمه
تراکرد یزدان ازان بی‌نیاز
گر آگه نه‌ای تا گشاییم راز
سوی باختر تا بمرز خزر
همه گشت لهراسب را سربسر
سوی نیمروز اندرون تا بسند
جهان شد بکردار روی پرند
تهم رستم نیو با تیغ تیز
برآورد ازیشان دم رستخیز
سر هندوان با درفش سیاه
فرستاد رستم بنزدیک شاه
دهستان و خوارزم و آن بوم و بر

که ترکان برآورده بودند سر
 بیابان ازیشان پیرداختند
 سوی باختر تاختن ساختند
 بیارید بر شیده اشکش تگرگ
 فراز آوریدش بنزدیک مرگ
 اسیران وز خواسته چند چیز
 فرستاد نزدیک خسرو بنیز
 وزین سو من و تو به جنگ اندریم
 بدین مرکز نام و ننگ اندریم
 بیک جنگ دیدی همه دستبرد
 ازین نامداران و مردان گرد
 ور ایدونک روی اندر آری بروی
 رهانم ترا زین همه گفت و گوی
 بنیروی یزدان و فرمان شاه
 بخون غرقه گردانم این رزمگاه
 تو ای نامور پهلوان سپاه
 نگه کن بدین گردش هور و ماه
 که بند سپهری فراز آمدست
 سربخت ترکان بگاز آمدست
 نگر تا ز کردار بدگوهرت
 چه آرد جهان آفرین بر سرت
 زمانه ز بد دامن اندر کشید
 مکافات بد را بد آید پدید
 تو بندیش هشیار و بگشای گوش
 سخن از خردمند مردم نیوش
 بدان کین چنین لشکر نامدار
 سواران شمشیرزن صدهزار
 همه نامجوی و همه کینه خواه
 بافسون نگردند ازین رزمگاه
 زمانه برآمد به هفتم سخن
 فگندی وفا را بسوگند بن
 پیمان مرا با تو گفتار نیست
 خرد را روانت خریدار نیست
 ازیراک باهرک پیمان کنی
 وفا را بفرجام هم بشکنی
 بسوگند تو شد سیاوش بیاد
 بگفتار بر تو کس ایمن مباد
 نبودیش فریادرس روز درد
 چه مایه بسختی ترا یاد کرد
 به هشتم که گفتی مرا تاج و تخت
 از آن تو بیشست مردی و بخت
 همیدون فزونم بمردان و گنج
 ولیکن دلم را ز مهرست رنج
 من ایدون گمانم که تا این زمان

بجنگ آزمودی مرا بی‌گمان
گرم بی‌هنر یافتی روز کین
تو دانی کنون بازم از پس بین
بفرجام گفتی ز مردان مرد
تنی چند بگزین ز بهر نبرد
من از لشکر ترک هم زین نشان
بیارم سواران مردم‌کشان
که از مهربانی که بر لشکر
نخواهم که بیداد کین گسترم
تو با مهربانی نهی پای پیش
که دانی نهان دل و رای خویش
بیازارد از من جهاندار شاه
گر از یک‌دگر بگسلانم سپاه
نهم آنک گفتی مبارز گزین
که با من بگردد برین دشت کین
یکی لشکری پرگنه پیش من
پرآزار ازیشان دل انجمن
نباشد ز من شاه همداستان
کزیشان بگردم بدین داستان
نخستین بانبوه زخمی چو کوه
بیاید زدن سر بر هم‌گروه
میان دو لشکر دو صف برکشید
گر ایدونک پیروزی آید پدید
وگرنه همین نامداران مرد
بیاریم و سازیم جای نبرد
ازین گفته گر بگسلی باز دل
من از گفته‌ی خود نیم دل‌گسل
ور ایدونک با من بوردگاه
بسندۀ نخواهی بدن با سپاه
سپه خواه و یاور ز سالار خویش
بژرفی نگه‌دار پیکار خویش
پراکنده از لشکرت خستگان
ز خویشان نزدیک و پیوستگان
بمان تا کندشان پزشکان درست
زمان جستن اکنون بدین کار تست
اگر خواهی از من زمان درنگ
وگر جنگ جویی بیارای جنگ
بدان گفتم این تا بروز نبرد
بما بر بهانه نبایدت کرد
که ناگاه با ما بجنگ آمدی
کمین کردی و بی‌درنگ آمدی
من این کین اگر تا بصد سالیان
بخواهم همانست و اکنون همان
ازین کینه برگشتن امید نیست

شب و روز بی‌دیدگان را یکیست
چو آن پاسخ نامه گشت اسپری
فرستاده آمد بسان پری
کمر بر میان با ستور نوند
ز مردان به گرد اندرش نیز چند
فرود آمد از باره رویین گرد
گوان را همه پیش گودرز برد
سپهد بفرمود تا موبدان
زلشکر همه نامور بخردان
بزودی سوی پهلوان آمدند
خردمند و روشن‌روان آمدند
پس آن پاسخ نامه پیش گوان
بفرمود خواندن همی پهلوان
بزرگان که آن نامه‌ی دلپذیر
شنیدند گفتار فرخ دبیر
هش و رای پیران تنک داشتند
همه پند او را سبک داشتند
بگودرز بر آفرین خواند
ورا پهلوان گزین خواندند
پس آن نامه را مهر کرد و بداد
بروین پیران ویسه‌نژاد
چو از پیش گودرز برخاستند
بفرمود تا خلعت آراستند
از اسبان تازی بزین ستام
چه افسر چه شمشیر زرین نیام
ببخشید یارانش را سیم و زر
کرا در خور آمد کلاه و کمر
برفت از در پهلوان با سپاه
سوی لشکر خویش بگرفت راه
چو رویین بنزدیک پیران رسید
بپیش پدر شد چنانچون سزید
بنزدیک تختش فرو برد سر
جهان‌دیده پیران گرفتش ببر
چو بگزارد پیغام سالار شاه
بگفت آنچ دید اندران رزمگاه
پس آن نامه برخواند پیشش دبیر
رخ پهلوان سپه شد چو قیر
دلش گشت پردرد و جان پرنهیب
بدانست کمد بتنگی نشیب
شکیبایی و خامشی برگزید
بکرد آن سخن بر سپه ناپدید
ازان پس چنین گفت پیش سپاه
که گودرز را دل نیامد براه
ازان خون هفتاد پور گزین

نیارامدش یک زمان دل ز کین
گر ایدونک او بر گذشته سخن
بنوی همی کینه سازد ز بن
چرا من بکین برادر کمر
نبندم نخارم ازین کینه سر
هم از خون نهصد سر نامدار
که از تن جدا شد گه کارزار
که اندر بر و بوم ترکان دگر
سواری چو هومان نبندد کمر
چو نستیهن آن سرو سایه فگن
که شد ناپدید از همه انجمن
بباید کنون بست ما را کمر
نمانم بایرانیان بوم و بر
بنیروی یزدان و شمشیر تیز
برآرم ازان انجمن رستخیز
از اسبان گله هرچ شایسته بود
ز هر سو بلشکر گه آورد زود
پیاده همه کرد یکسر سوار
دو اسبه سوار از پس کارزار
سرگنجهای کهن برگشاد
بدینار دادن دل اندر نهاد
چو این کرده شد نزد افراسیاب
نوندی برافگند هنگام خواب
فرستادهای با هوش و رای پیر
سخن گوی و گرد و سوار و دبیر
که رو شاه توران سپه را بگوی
که ای دادگر خسرو نامجوی
کز آنکه که چرخ سپهر بلند
بگشت از بر تیره خاک نژند
چو تو شاه بر گاه ننشست نیز
به کس نام شاهی نییوست نیز
نه زیبا بود جز تو مر تخت را
کلاه و کمر بستن و بخت را
ازان کس برآرد جهاندار گرد
که پیش تو آید بروز نبرد
یکی بندهام من گنهکار تو
کشیده سر از جان بیدار تو
ز کیخسرو از من بیازرد شاه
جزین خویشتن را ندانم گناه
که این ایزدی بود بود آنچه بود
ندارد ز گفتار بسیار سود
اگر نیز بیند مرا زین گناه
کند گردن آزاد و آید براه
رسانم من اکنون بشاه آگهی

که گردون چه آورد پیش رهی
 کشیدم بکوه کنابد سپاه
 بایرانیان بر ببستیم راه
 وزان سو بیامد سپاهی گران
 سپهدار گودرز و با او سران
 کز ایران ز گاه منوچهر شاه
 فزون زان نیامد بتوران سپاه
 به زبید یکی جایگه ساختند
 سپه را دران کوه بنشاختند
 سپه را سه روز و سه شب چون پلنگ
 بروی اندر آورده بد روی تنگ
 نجستیم رزم اندران کینه‌گاه
 که آید مگر سوی هامون سپاه
 نیامد سپاهش ازان که برون
 سر پهلوانان ما شد نگون
 سپهدار ایران نیامد ستوه
 بهامون نیامد لشکر ز کوه
 برادر جهاندار هومان من
 بکینه بجوشید ازین انجمن
 بایران سپه شد که جوید نبرد
 ندانم چه آمد بران شیرمرد
 بیامد بکین جستنش پور گیو
 بگردید با گرد هومان نیو
 ابر دست چون بیژنی کشته شد
 سر من ز تیمار او گشته شد
 که دانست هرگز که سرو بلند
 بباغ از گیا یافت خواهد گزند
 دل نامداران همه بر شکست
 همه شادمانی شد از درد پست
 و دیگر چو نستیه نامدار
 ابا ده هزار آزموده سوار
 برفت از بر من سپیده دمان
 همان بیژنش کند سر در زمان
 من از درد دل برکشیدم سپاه
 غریوان برفتم بوردگاه
 یکی رزم تا شب برآمد ز کوه
 بکردیم یک با دگر همگروه
 چو نهصد تن از نامداران شاه
 سر از تن جدا شد برین رزمگاه
 دو بهره ز گردان این انجمن
 دل از درد خسته بشمشیر تن
 بما بر شده چیره ایرانیان
 بکینه همه پاک بسته میان
 بترسم همی زانک گردان سپهر

بخواهد بریدن ز ما پاک مهر
وزان پس شنیدم یکی بدخبر
کزان نیز برگشتم آسیمه سر
که کیخسرو آید همی با سپاه
بیشت سپهد بدین رزمگاه
گرایدونک گردد درست این خبر
که خسرو کند سوی ما برگذر
جهاندار داند که من با سپاه
نیارم شدن پیش او کینه‌خواه
مگر شاه با لشکر کینه‌جوی
نهد سوی ایران بدین کینه‌روی
بگرداند این بد ز تورانیان
بیند بکینه کمر بر میان
که گر جان ما را ز ایران سپاه
بد آید نباشد کسی کینه‌خواه
فرستاده گفت پیران شنید
بکردار باد دمان بردمید
مشنست از بر بادپای سمند
بکردار آتش هیونی بلند
بشد تا بنزدیک افراسیاب
نه دم زد بره بر نه آرام و خواب
بنزدیک شاه اندر آمد چو باد
بیوسید تخت و پیامش بداد
چو بشنید گفتار پیران بدرد
دلش گشت پر خون و رخساره زرد
شد از کار آن کشتگان خسته‌دل
بدان درد بنهاد پیوسته دل
وزان نیز کز دشمنان لشکرش
گریزان و ویران شده کشورش
ز هر سو پلنگ اندر آورده چنگ
برویر جهان گشته تاریک و تنگ
چو گفتار پیران ازان سان شنید
سپه را همه پای برجای دید
به شبگیر چون تاج بر سر نهاد
همانکه فرستاده را در گشاد
بفرمود تا بازگردد بجای
سوی نامور بنده‌ی کدخدای
چنین پاسخ آورد کو را بگوی
که ای مهربان نیکدل راستگوی
تو تا زادی از مادر پاکتن
سرافراز بودی بهر انجمن
ترا بیشتر نزد من دستگاه
توی برتر از پهلوانان بجاه
همیشه یکی جوشنی پیش من

سپر کرده جان و فدی کرده تن
همیدون بهر کار با گنج خویش
گزیده ز بهر منی رنج خویش
تو بردی ز چین تا بایران سپاه
تو کردی دل و بخت دشمن سپاه
نبیند سپه چون تو سالار نیز
نبندد کمر چون تو هشیار نیز
ز تور و پشنگ ار دراید بمهر
چو تو پهلوان نیز نارد سپهر
نخست آنک گفتی من از انجمن
گنجهکار دارم همی خویشتن
که کیخسرو آمد ز توران زمین
به ایران و با ما بگسترد کین
بدین من که شاهم نیازدهام
بدل هرگز این یاد ناوردهام
نباید که باشی بدین تنگدل
ز تیمار یابد ترا زنگ دل
که آن بودنی بود از کردگار
نیامد بدین بد کس آموزگار
که کیخسرو از من نگیرد فروغ
نبیره مخوانش که باشد دروغ
نباشم همیدون من او را نیا
نجویم همی زین سخن کیمیا
بدن کار او کس گنجهکار نیست
مرا با جهاندار پیکار نیست
چنین بود و این بودنی کار بود
مرا از تو در دل چه آزار بود
و دیگر که گفتی ز کار سپاه
ز گردیدن تیره خورشید و ماه
همیشه چنینست کار نبرد
ز هر سو همی گردد این تیره گرد
گهی برکشد تا بخورشید سر
گهی اندر آرد ز خورشید بر
بیکسان نگردد سپهر بلند
گهی شاد دارد گهی مستمند
گهی با می و رود و رامشگران
گهی با غم و گرم و با اندهان
تو دل را بدین درد خسته مدار
روان را بدین کار بسته مدار
سخن گفتن کشتگان گشت خواب
ز کین برادر تو سر برمتاب
دلی کو ز درد برادر شخود
علاج پزشکان نداردش سود
سه دیگر که گفتی که خسرو پگاه

بجنگ اندر آید همی با سپاه
مبیناد چشم کس آن روزگار
که او پیشدستی نماید بکار
که من خود برانم کز ایدر سپاه
ازان سوی جیحون گذارم براه
نه گودرز مانم نه خسرو نه طوس
نه گاه و نه تاج و نه بوق و نه کوس
بایران ازان گونه رانم سپاه
کزان پس نبیند کسی تاج و گاه
بکیخسرو این پس نمانم جهان
بسر بر فرود آیمش ناگهان
بخنجر ازان سان ببرم سرش
که گرید بدو لشکر و کشورش
مگر کاسمانی دگرگونه کار
فرازآید از گردش روزگار
ترا ای جهان دیده‌ی سرافراز
نکردست یزدان بچیزی نیاز
ز مردان وز گنج و نیروی دست
همه ایزدی هرچ بایدت هست
یکی نامور لشکری ده هزار
دلیر و خردمند و گرد و سوار
فرستادم اینک بنزدیک تو
که روشن کند جان تاریک تو
از ایرانیان ده وزینها یکی
بچشم یکی ده سوار اندکی
چو لشکر بنزد تو آید مپای
سر و تاج گودرز بگسل ز جای
همان کوه کو کرده دارد حصار
باسیان جنگی ز پا اندرآر
مکش دست ازیشان بخون ریختن
تو پیروز باشی بویختن
ممان زنده زیشان بگیتی کسی
که نزد تو آید ازیشان بسی
فرستاده بنشیند پیغام شاه
بیامد بر پهلوان سپاه
بپیش اندر آمد بسان شمن
خمیده چو از بار شاخ سمن
بپیران رسانید پیغام شاه
وزان نامداران جنگی سپاه
چو بشنید پیران سپه را بخواند
فرستاده چون این سخن باز راند
سپه را سراسر همه داد دل
که از غم نباشید آزاد دل
نهانی روانش پر از درد بود

پر از خون دل و بخت برگرد بود
 که از هر سوی لشکر شهریار
 همی کاسته دید در کارزار
 هم از شاه خسرو دلش بود تنگ
 بترسید کاید یکایک یکنگ
 بیزدان چنین گفت کای کردگار
 چه مایه شگفت اندرین روزگار
 کرا برکشیدی تو افکنده نیست
 جز از تو جهاندار دارنده نیست
 بخسرو نگر تا جز از کردگار
 که دانست کید یکی شهریار
 نگه کن بدین کار گردنده دهر
 مر آن را که از خویشتن کرد بهر
 برآرد گل تازه از خار خشک
 شود خاک بایخت بیدار مشک
 شگفتی‌تر آنک از پی از مرد
 همیشه دل خویش دارد بدرد
 میان نیا و نبیره دو شاه
 ندانم چرا باید این کینه‌گاه
 دو شاه و دو کشور چنین جنگجوی
 دو لشکر بروی اندر آورده روی
 چه گویی سرانجام این کارزار
 کرا برکشد گردش روزگار
 پس آنکه بیزدان بنالید زار
 که ای روشن دادگر کردگار
 گر افراسیاب اندرین کینه‌گاه
 ابا نامداران توران سپاه
 بدین رزمگه کشته خواهد شدن
 سربخت ما گشته خواهد شدن
 چو کیخسرو آید ز ایران بکین
 بدو بازگردد سراسر زمین
 روا باشد از خسته در جوشنم
 برآرد روان کردگار از تنم
 مبیناد هرگز جهانبین من
 گرفته کسی راه و آیین من
 کرا گردش روز با کام نیست
 ورا زندگانی و مرگش یکیست
 وزان پس ز ایران سپه کرنای
 برآمد دم بوق و هندی درای
 دو رویه ز لشکر برآمد خروش
 زمین آمد از نعل اسبان بجوش
 سپاه اندر آمد ز هر سو گروه
 بپوشید جوشن همه دشت و کوه
 دو سالار هر دو بسان پلنگ

فراز آوریدند لشکر بجنگ
بکردار باران ز ابر سیاه
ببارید تیر اندران رزمگاه
جهان چون شب تیره از تیره میغ
چو ابری که باران او تیر و تیغ
زمین آهنین کرده اسبان بنعل
برو دست گردان بخون گشته لعل
ز بس خسته ترک اندران رزمگاه
بریده سرانشان فگنده براهچ
برآورد گه جای گشتن نماند
پی اسب را برگزشتن نماند
زمین لاله گون شد هوا نیلگون
برآمد همی موج دریای خون
دو سالار گفتند اگر همچنین
بداریم گردان برین دشت کین
شب تیره را کس نماند بجای
جز از چرخ گردان و گیهان خدای
چو پیران چنان دید جای نبرد
بلهاک فرمود و فرشیدورد
که چندان کجا با شما لشکرست
کسی کاندین رزمگه درخورست
سران را ببخشید تا بر سه روی
بوند اندرین رزمگه کینه جوی
وزیشان گروهی که بیدارتر
سپه را ز دشمن نگهدارتر
بدیشان سپارید پشت سپاه
شما بر دو رویه بگیرید راه
بلهاک فرمود تا سوی کوه
برد لشکر خویش را همگروه
همیدون سوی رود فرشیدورد
شود تا برارد بخورشید گرد
چو آن نامداران توران سپاه
گسستند زان لشکر کینه خواه
نوندی برافگند بر دیده بان
ازان دیده گه تا در پهلوان
نگهبان گودرز خود با سپاه
همی داشت هر سو ز دشمن نگاه
دو رویه چو لهاک و فرشیدورد
ز راه کیمن برگشادند گرد
سواران ایران برآویختند
همی خاک با خون برآمیختند
نوندی برافگند هر سو دوان
بگاه کردن بر پهلوان
نگه کرد گودرز تا پشت اوی

که دارد ز گردان پرخاشجوی
 گرامی پسر شیر شرزه هجیر
 بپشت پدر بود با تیغ و تیر
 بفرمود تا شد بپشت سپاه
 بر گيو گودرز لشکرپناه
 بگويد که لشکر سوی رود و کوه
 بیاری فرستد گروهها گروه
 و دیگر بفرمود گفتن بگيو
 که پشت سپه را یکی مرد نيو
 گزیند سپارد بدو جای خویش
 نهد او از آن جایگه پای پیش
 هجیر خردمند بسته کمر
 چو بشنید گفتار فرخ پدر
 بیامد بسوی برادر دوان
 بگفت آن کجا گفته بد پهلوان
 چو بشنید گيو این سخن بردمید
 ز لشکر یکی نامور برگزید
 کجا نام او بود فرهاد گرد
 بخواند و سپه یکسر او را سپرد
 دو صد کار دیده دلاور سران
 بفرمود تا زنگه شاوران
 برد تاختن سوی فرشیدورد
 برانگیزد از رود وز آب گرد
 ز گردان دو صد با درفشی چو باد
 بفرخنده گرگین میلاد داد
 بدو گفت ز ایدر بگردان عنان
 اباگرز و با آبداده سنان
 کنون رفت باید بران رزمگاه
 جهان کرد باید بریشان سپاه
 که پشت سپهشان بهم بر شکست
 دل پهلوانان شد از درد پست
 بیژن چنین گفت کای شیرمرد
 توی شیر درنده روز نبرد
 کنون شیرمردی بکار آیدت
 که با دشمنان کارزار آیدت
 از ایدر برو تا بقلب سپاه
 ز پیران بدان جایگه کینه خواه
 ازیشان نپرهیز و تن پیشدار
 که آمد گه کینه در کارزار
 که پشت همه شهر توران بدوست
 چو روی تو بیند بدردش پوست
 اگر دست یابی برو کار بود
 جهاندار و نیک اخترت یار بود
 بیاساید از رنج و سختی سپاه

شود شادمانه جهاندار و شاه
شکسته شود پشت افراسیاب
پر از خون کند دل دو دیده پر آب
بگفت این سخن پهلوان با پسر
پسر جنگ را تنگ بسته کمر
سواران که بودند بر میسره
بفرمود خواندن همه یکسره
گرازه برون آمد و گسته
هجیر سپهدار و بیژن بهم
وز آنجا سوی قلب توران سپاه
گرانمایگان برگرفتند راه
بکردار گرگان بروز شکار
بران بادپایان اخته زهار
میان سپاه اندرون تاختند
ز کینه همی دل برداختند
همه دشت بر گستانور سوار
پراگنده گشته گه کارزار
چه مایه فتاده پیاپی ستور
کفن جوشن و سینه‌ی شیر گور
چو رویین پیران ز پشت سپاه
بدید آن تکاپوی و گرد سپاه
بیامد پیش سپاه بزرگ
ابا نامداران بکردار گرگ
برآویخت برسان شرزه پلنگ
بکوشید و هم بر نیامد بجنگ
بیفگند شمشیر هندی ز مشیت
بنومیدی از جنگ بنمود پشت
سپهدار پیران و مردان خویش
بجنگ اندرون پای بنهاد پیش
چو گیو آن زمان روی پیران بدید
عنان سوی او جنگ را برگشید
ازان مهتران پیش پیران چهار
بنیزه ز اسب اندر افگند خوار
بزه کرد پیران ویسه کمان
همی تیر بارید بر بدگمان
سپر بر سر آورد گیو سترگ
بنیزه درآمد بکردار گرگ
چو آهنگ پیران سالار کرد
که جوید بورد با او نبرد
فرماند اسبش همیدون بجای
از آنجا که بد پیش نهاد پای
یکی تازیانه بران تیز رو
بزد خشم را نامبردار گو
بجوشید بگشاد لب را ز بند

بنفرین دژخیم دیو نژند
 بیفگند نیزه کمان برگرفت
 یکی درقه‌ی کرگ بر سر گرفت
 کمان را بزه کرد و بگشاد بر
 که با دست پیران بدوزد سپر
 بزد بر سرش چارچوبه خدنگ
 نبد کارگر تیر بر کوه سنگ
 همیدون سه چوبه بر اسب سوار
 بزد گیو پیکان آهن گذار
 نشد اسب خسته نه پیران نیو
 بدانجا رسیدند یاران گیو
 چو پیران چنان دید برگشت زود
 برفت از پسش گیو تازان چو دود
 بنزدیک گیو آمد آنکه پسر
 که ای نامبردار فرخ پدر
 من ایدون شنیدستم از شهریار
 که پیران فراوان کند کارزار
 ز جنگ بسی تیزچنگ ازدها
 مر او را بود روز سختی رها
 سرانجام بر دست گودرز هوش
 برآید تو ای باب چندین مکوش
 پس اندر رسیدند یاران گیو
 پر از خشم و کینه سواران نیو
 چو پیران چنان دید برگشت زری
 سوی لشکر خویش بنهاد روی
 خروشان پر از درد و رخساره زرد
 بنزدیک لهاک و فرشیدورد
 بیامد که ای نامداران من
 دلیران و خنجرگزاران من
 شما را ز بهر چنین روزگار
 همی پروراندیم اندر کنار
 کنون چون بجنگ اندر آمد سپاه
 جهان شد بما بر ز دشمن سپاه
 نبینم کسی کز پی نام و ننگ
 بپیش سپاه اندر آید بجنگ
 چو آواز پیران بدیشان رسید
 دل نامداران ز کین بردمید
 برفتند و گفتند گر جان پاک
 نباشد بتن نیستیمان بیم و باک
 ببندیم دامن یک اندر دگر
 نشاید گشادن برین کین کمر
 سوی گیو لهاک و فرشیدورد
 برفتند و جستند با او نبرد
 برآمد بر گیو لهاک نیو

یکی نیزه زد بر کمرگاه گیو
 همی خواست کو را رباید ز زین
 نگونسار از اسب افگند بر زمین
 بنیزه زره بردرید از نهیب
 نیامد برون پای گیو از رکیب
 بزد نیزه پس گیو بر اسب اوی
 ز درد اندر آمد تگاور بروی
 پیاده شد از باره لهاک مرد
 فراز آمد از دور فرشید ورد
 ابر نیزه‌ی گیو تیغی چو باد
 بزد نیزه ببرید و برگشت شاد
 چو گیو اندران زخم او بنگرید
 عمود گران از میان برکشید
 بزد چون یکی تیزدم ازدها
 که از دست او خنجر آمد رها
 سبک دیگری زد بگردنش بر
 که آتش ببارید بر تنش بر
 بجوشید خون بر دهانش از جگر
 تنش سست برگشت و آسیمه سر
 چو گیو اندرین بود لهاک زود
 نشست از بر بادپای چو دود
 ابا گرز و با نیزه برسان شیر
 بر گیو رفتند هر دو دلیر
 چه مایه ز چنگ دلاور سران
 برو بر ببارید گرز گران
 بزین خدنگ اندورن بد سوار
 ستوهی نیامدش از کارزار
 چو دیدند لهاک و فرشیدورد
 چنان پایداری ازان شیرمرد
 ز بس خشم گفتند یک با دگر
 که ما را چه آمد ز اختر بسر
 برین زین همانا که کوهست و روست
 برو بر ندرد جز از شیر پوست
 ز یارانش گیو آنکهی نیزه خواست
 همی گشت هر سو چپ و دست راست
 بدیشان نهاد از دو رویه نهیب
 نیامد یکی را سر اندر نشیب
 بدل گفت کاری نو آمد بروی
 مرا زین دلیران پرخاشجوی
 نه از شهر ترکان سران آمدند
 که دیوان مازندران آمدند
 سوی راست گیو اندر آمد چو گرد
 گرازه بپر خاش فرشیدورد
 ز پولاد در چنگ سیمین ستون

بزیر اندرون باره‌ای چون هیون
 گرازه چو بگشاد از باد دست
 بزین بر شد آن ترگ پولاد بست
 بزد نیزه‌ای بر کمر بند اوی
 زره بود نگسست پیوند اوی
 یکی تیغ در چنگ بیژن چو شیر
 بپشت گرازه درآمد دلیر
 بزد بر سر و ترگ فرشیدورد
 زمین را بدرید ترک از نبرد
 همی کرد بر بارگی دست راست
 باسب اندر آمد نبود آنچ خواست
 پس بیژن اندر دمان گسته‌م
 ابا نامداران ایران بهم
 بنزدیک توران سپاه آمدند
 خلیده‌دل و کینه‌خواه آمدند
 ز توران سپاه اندریمان چو گرد
 بیامد دمان تا بجای نبرد
 عمودی فروهشت بر گسته‌م
 که تا بگسلاند میانش ز هم
 بتیغش برآمد بدو نیم گشت
 دل گسته‌م زو پر از بیم گشت
 بپشت یلان اندر آمد هجیر
 ابر اندریمان بیارید تیر
 خدنگش بدرید برگستوان
 بماند آن زمان بارگی بی روان
 پیاده شد از باره مرد سوار
 سپر بر سر آورد و بر ساخت کار
 ز ترکان بر آمد سراسر غریو
 سواران برفتند برسان دیو
 مر او را بچاره ز آوردگاه
 کشیدند از پیش روی سپاه
 سپهدار پیران ز سالارگاه
 بیامد بیاراست قلب سپاه
 ز شبگیر تا شب برآمد زکوه
 سواران ایران و توران گروه
 همی گرد کینه برانگیختند
 همی خاک با خون برآمیختند
 از اسبان و مردان همه رفته هوش
 دهن خشک و رفته ز تن زور و توش
 چو روی زمین شد برنگ آب‌نوس
 برآمد ز هر دو سپه بوق و کوس
 ابر پشت پیلان تبیره زنان
 ازان رزمگه بازگشت آن زمان
 بران بر نهادند هر دو سپاه

که شب بازگردند ز آوردگاه
گزینند شبگیر مردان مرد
که از ژرف دریا برآرند گرد
همه نامداران پرخاشجوی
یکایک بروی اندر آرند روی
ز پیکار یابد رهایی سپاه
نریزند خون سر بیگناه
بکردند پیمان و گشتند باز
گرفتند کوتاه رزم دراز
دو سالار هر دو زکینه بدرد
همی روی بر گاشتند از نبرد
یکی سوی کوه کنابد برفت
یکی سوی زبید خرامید تفت
همانکه طلایه ز لشکر براه
فرستاد گودرز سالار شاه
ز جوشنوران هرک فرسوده بود
ز خون دست و تیغش بیالوده بود
همه جوشن و خود و ترگ و زره
گشادند مربندها را گره
چو از بار آهن برآسوده شد
خورش جست و می چند پیموده شد
بتدبیر کردن سوی پهلوان
برفتند بیدار پیر و جوان
بگودرز پس گفت گیو ای پدر
چه آمد مرا از شگفتی بسر
چو من حمله بردم بتوران سپاه
دریدم صف و برگشادند راه
بپیران رسیدم نوندم بجای
فروماند و نهاد از پیش پای
چنانم شتاب آمد از کار خویش
که گفتم نباشم دگر یار خویش
پس آن گفته شاه بیژن بیاد
همی داشت وان دم مرا یادداد
که پیران بدست تو گردد تباه
از اختر همین بود گفتار شاه
بدو گفت گودرز کو را زمان
بدست منست ای پسر بی گمان
که زو کین هفتاد پور گزین
بخوایم بزور جهان آفرین
ازان پس بروی سپه بنگرید
سران را همه گونه پژمرده دید
ز رنج نبرد و ز خون ریختن
بهرجای با دشمن آویختن
دل پهلوان گشت زان پر ز درد

که رخسار آزادگان دید زرد
 بفرمودشان بازگشتن بجای
 سپهدار نیک اختر و رهنمای
 بدان تا تن رنج بردارشان
 برآساید از جنگ و پیکارشان
 برفتند و شبگیر بازآمدند
 پر از کینه و زرمساز آمدند
 بسالار برخواندند آفرین
 که ای نامور پهلوان زمین
 شبت خواب چون بود و چون خاستی
 ز پیکار ترکان چه آراستی
 بدیشان چنین گفت پس پهلوان
 که ای نیک مردان و فرخ گوان
 سزد گر شما بر جهان آفرین
 بخوانید روز و شبان آفرین
 که تا این زمان هرچ رفت از نبرد
 به کام دل ما همی گشت گرد
 فراوان شگفتی رسیدم بسر
 جهان را ندیدم مگر بر گذر
 ز بیداد و داد آنچ آمد بشاه
 بد و نیک راهم بدویست راه
 چو ما چرخ گردان فراوان سرشت
 درود آن کجا برزو خود بکشت
 نخستین که ضحاک بیدادگر
 ز گیتی بشاهی برآورد سر
 جهان را چه مایه بسختی بداشت
 جهان آفرین زو همه درگذاشت
 بداد آنک آورد پیدا ستم
 ز باد آمد آن پادشاهی بدم
 چو بیداد او دادگر برنداشت
 یکی دادگر را برو برگماشت
 برآمد بران کار او چند سال
 بد انداخت یزدان بران بدسگال
 فریدون فرخ شه دادگر
 بیست اندر آن پادشاهی کمر
 همه بند آهرمنی برگشاد
 بیاراست گیتی سراسر بداد
 چو ضحاک بدگوهر بدمنش
 که کردند شاهان بدو سرزنش
 ز افراسیاب آمد آن بد خوی
 همان غارت و کشتن و بدگوی
 که در شهر ایران بگسترد کین
 بگشت از ره داد و آیین و دین
 سیاوش را هم به فرجام کار

بکشت و برآورد از ایران دمار
وزانپس کجا گيو ز ایران براند
چه مایه بسختی بتوران بماند
نهالیش بد خاک و بالینش سنگ
خورش گوشت نخچیر و پوشش پلنگ
همی رفت گم بوده چون بیهشان
که یابد ز کیخسرو آنجا نشان
یکایک چو نزدیک خسرو رسید
برو آفرین کرد کو را بدید
وزانپس به ایران نهادند روی
خبر شد پیران پرخاشجوی
سبک با سپاه اندر آمد براه
که هر دو کندشان بره برتیه
بکرد آنچ بودش ز بد دسترس
جهاندارشان بد نگهدار و بس
ازان پس بکین سیاوش سپاه
سوی کاسه رود اندر آمد براه
بلاون که آمد سپاه گشتن
شیخون پیران و جنگ پشن
که چندان پسر پیش من کشته شد
دل نامداران همه گشته شد
کنون با سپاهی چنین کینه‌جوی
بیامد بروی اندر آورد روی
چو با ما بسنده نخواهد بدن
همی داستانها بخواهد زدن
همی چاره سازد بدان تا سپاه
ز توران بیاید بدین رزمگاه
سران را همی خواهد اکنون بجنگ
یکایک نباید شدن تیز جنگ
که گر ما بدین کار سستی کنیم
وگر نه بدین پیشدستی کنیم
بها نه کند بازگردد ز جنگ
بیچد سر از کینه و نام و ننگ
ار ایدونک باشید با من یکی
ازیشان فراوان و ما اندکی
ازان نامداران برآریم گرد
بدانگه که سازد همی او نبرد
ور ایدونک پیران ازین رای خویش
نگردد نهد رزم را پای پیش
پذیرفتم اندر شما سربسر
که من پیش بندم بدین کین کمر
ابا پیر سر من بدین رزمگاه
بکشتن دهم تن بپیش سپاه
من و گرد پیران و رویین و گيو

یکایک بسازیم مردان نیو
 که کس در جهان جاودانه نماند
 بگیتی بما جز فسانه نماند
 هم آن نام باید که ماند بلند
 چو مرگ افگند سوی ما برکمند
 زمانه بمرگ و بکشتن یکیست
 وفا با سپهر روان اندکیست
 شما نیز باید که هم زین نشان
 ابا نیزه و تیغ مردم کشان
 بکینه ببندید یکسر کمر
 هرانکس که هست از شما نامور
 که دولت گرفتست از ایشان نشیب
 کنون کرد باید بکین بر نهیب
 بتوران چو هومان سواری نبود
 که با بیژن گیو رزم آزمود
 چو برگشته بخت او شد نگون
 بریدش سر از تن بسان هیون
 نباید شکوهید زیشان بجنگ
 نشاید کشیدن ز پیکار چنگ
 ور ایدونک پیران بخواهد نبرد
 باندوه لشکر بیارد چو گرد
 همیدون بانبوه ما همچو کوه
 بیاید شدن پیش او همگروه
 که چندان دلیران همه خسته دل
 ز تیمار و اندوه پیوسته دل
 برانم که ما را بود دستگاه
 ازیشان برآریم گرد سپاه
 بگفت این سخن سربسر پهلوان
 بپیش جهاننده فرخ گوان
 چو سالارشان مهربانی نمود
 همه پاک بر پای جستند زود
 برو سربسر خواندند آفرین
 که چون تو کسی نیست پر داد و دین
 پرستنده چون تو فریدون نداشت
 که گیتی سراسر بشاهی گذاشت
 ستون سپاهی و سالار شاه
 فرازندهی تاج و گاه و کلاه
 فدی کردهی جان و فرزند و چیز
 ز سالار شاهان چه جویند نیز
 همه هرچ شاه از فریبرز جست
 ز طوس آن کنون از تو بیند درست
 همه سربسر مر ترا بنده ایم
 بفرمان و رایت سرافکنده ایم
 گر ایدونک پیران ز توران سپاه

سران آورد پیش ما کینه‌خواه
ز ما ده مبارز و زیشان هزار
نگر تا که پیچد سر از کارزار
ور ایدونک لشکر همه همگروه
یجنگ اندر آید بکردار کوه
ز کینه همه پاک دلخسته‌ایم
کمر بر میان جنگ را بسته‌ایم
فدای تو بادا تن و جان ما
سراسر برینست پیمان ما
چو گودرز پاسخ برین سان شنود
بدلش اندرون شادمانی فزود
بران نامداران گرفت آفرین
که این نره شیران ایران زمین
سپه را بفرمود تا برنشست
همیدون میان را بکینه ببست
چپ لشکرش جای رهام گرد
بفرهاد خورشید پیکر سپرد
سوی راست جای فربرز بود
بکتماری قارنان داد زود
بشیدوش فرمود کای پور من
بهر کار شایسته دستور من
تو با کاویانی درفش و سپاه
برو پشت لشکر تو باش و پناه
بفرمود پس گسته‌م را که شو
سپه را تو باش این زمان پیشرو
ترا بود باید بسالارگاه
نگه‌دار بیدار پشت سپاه
سپه را بفرمود کز جای خویش
نگر ناورید اندکی پای پیش
همه گسته‌م را کنید آفرین
شب و روز باشید بر پشت زین
برآمد خروش از میان سپاه
گرفتند زاری بران رزمگاه
همه سربسر سوی او تاختند
همی خاک بر سر برانداختند
که با پیر سر پهلوان سپاه
کمر بست و شد سوی آوردگاه
سپهدار پس گسته‌م را بخواند
بسی پند و اندرز با او براند
بدو گفت زنهار بیدار باش
سپه را ز دشمن نگهدار باش
شب و روز در جوشن کینه‌جوی
نگر تا گشاده ندارید روی
چو آغازی از جنگ پرداختن

بود خواب را بر تو برتاختن
همان چون سرآری بسوی نشیب
ز ناخفتگان بر تو آید نهیب
یکی دیده بان بر سر کوه دار
سپه را ز دشمن بی اندوه دار
ور ایدونک آید ز توران زمین
شبی ناگهان تاختن گر کمین
تو باید که پیکار مردان کنی
بجنگ اندر آهنگ گردان کنی
ور ایدونک از ما بدین رزمگاه
بداگاهی آید ز توران سپاه
که ما را بوردگه برکشند
تن بی سران مان بتوران کشند
نگر تا سپه را نیاری بجنگ
سه روز اندرین کرد باید درنگ
چهارم خود آید بپشت سپاه
شه نامبردار با پیل و گاه
چو گفتار گودرز زان سان شنید
سرشکش ز مژگان برخ برچکید
پذیرفت سر تا بسر پند او
همی جست ازان کار پیوند او
بسالار گفت آنچ فرمان دهی
میان بسته دارم بسان رهی
پس از جنگ پیشین که آمد شکست
که توران بران درد بودند پست
خروشان پدر بر پسر روی زد
برادر ز خون برادر بدرد
همه سر بسر سوگوار و نژند
دژم گشته از گشت چرخ بلند
چو پیران چنان دید لشکر همه
چو از گرگ درنده خسته رمه
سران را ز لشکر سراسر بخواند
فراوان سخن پیش ایشان براند
چنین گفت کای کار دیده گوان
همه سوده‌ی رزم پیر و جوان
شما را بنزدیک افراسیاب
چه مایه بزرگی و جاهست و آب
بیروزی و فرهی کامتان
بگیتی پراگنده شد نامتان
بیک رزم کمد شما را شکست
کشیدید یکسر ز پیکار دست
بدانید یکسر کزین رزمگاه
اگر بازگردد بسستی سپاه
پس اندر ز ایران دلاور سران

بیایند با گرزهای گران
 یکی را ز ما زنده اندر جهان
 نبیند کس از مهتران و کهان
 برون کرد باید ز دلها نهیب
 گزیدن مرین غمگنان را شکیب
 چنین داستان زد شه موبدان
 که پیروز یزدان بود جاودان
 جهان سربسر با فراز و نشیب
 چنینست تا رفتن اندر نهیب
 کنون از بر و بوم و فرزند خویش
 که اندیشد از جان و پیوند خویش
 همان لشکر است این که از جنگ ما
 بیچید و بس کرد آهنگ ما
 بدین رزمگه بست باید میان
 بکینه شدن پیش ایرانیان
 چنین کرد گودرز پیمان که من
 سران برگزینم ازین انجمن
 یکایک بروی اندر آریم روی
 دو لشکر برآساید از گفت و گوی
 گر ایدونک پیمان بجای آورید
 سران را ز لشکر پای آورید
 وگر همگروه اندر آید بجنگ
 نباید کشیدن ز پیکار جنگ
 اگر سر همه سوی خنجر بریم
 بروزی بزادیم و روزی مریم
 وگرنه سرانشان برآرم بدار
 دو رویه بود گردش روزگار
 اگر سر بیچد کس از گفت من
 بفرمایمش سر بریدن ز تن
 گرفتند گردان پاسخ شتاب
 که ای پهلوان رد افراسیاب
 تو از دیرگه باز با گنج خویش
 گزیدستی از بهر ما رنج خویش
 میان بسته بر پیش ما چون رهی
 پسر با برادر بکشتن دهی
 چرا سر بیچیم ما خود کییم
 چنین بندهی شه ز بهر چیم
 بگفتند وز پیش برخاستند
 بپیکار یکسر بیاراستند
 همه شب همی ساختند این سخن
 که افگند سالار بیدار بن
 بشبگیر آوای شیپور و نای
 ز پرده برآمد بهر دو سرای
 نشستند بر زین سپیده دمان

همه نامداران باز و کمان
که از نعل اسبان تو گفתי زمین
بپوشد همی چادر آهنین
سپهبد بلهاک و فرشیدورد
چنین گفت کای نامداران مرد
شما را نگهبان توران سپاه
همی بود باید بدین رزمگاه
یکی دیده بان بر سر کوهسار
نگهبان روز و ستاره شمار
گر ایدونک ما را ز گردان سپهر
بد آید ببرد ز ما پاک مهر
شما جنگ را کس متازید زود
بتوران شتابید برسان دود
کزین تخمه‌ی ویسگان کس نماند
همه کشته شد جز شما بس نماند
گرفتند مر یکدگر را کنار
بدرد جگر برگسستند زار
برفتند و بس روی برگاشتند
غریبیدن و بانگ برداشتند
پر از کینه سالار توران سپاه
خروشان پیامد بوردگاه
چو گودرز کشوادگان را بدید
سخن گفت بسیار و پاسخ شنید
بدو گفت کای پر خرد پهلوان
برنج اندرون چند پیچی روان
روان سیاوش را زان چه سود
که از شهر توران برآری تو دود
بدان گیتی او جای نیکان گزید
نگیری تو آرام کو آرمید
دو لشکر چنین پاک با یکدگر
فگنده چو پیلان ز تن دور سر
سپاه دو کشور همه شد تباه
که آمد که برداری این کینه‌گاه
جهان سربسر پاک بی‌مرد گشت
برین کینه پیکار ما سرد گشت
ور ایدونک هستی چنین کینه‌دار
ازان کوهپایه سپاه اندرآر
تو از لشکر خویش بیرون خرام
مگر خود برآیدت زین کینه کام
بتنها من و تو برین دشت کین
بگردیم و کین‌آوران همچنین
ز ما هرک او هست پیروزبخت
رسد خود بکام و نشیند بتخت
اگر من بدست تو گردم تباه

نجویند کینه ز توران سپاه
بپیش تو آیند و فرمان کنند
بپیمان روان را گروگان کنند
وگر تو شوی کشته بر دست من
کسی را نیازم از انجمن
مرا با سپاه تو پیکار نیست
بریشان ز من نیز تیمار نیست
چو گودرز گفتار پیران شنید
از اختر همی بخت وارونه دید
نخست آفرین کرد بر کردگار
دگر یاد کرد از شه نامدار
بپیران چنین گفت کای نامور
شنیدیم گفتار تو سربس
ز خون سیاوش بافراسیاب
چه سودست از داد سر برمتاب
که چون گوسفندش ببرید سر
پر از خون دل از درد خسته جگر
ازان پس برآورد ز ایران خروش
زیس کشتن و غارت و جنگ و جوش
سیاوش بسوگند تو سربداد
تو دادی بخیره مر او را بیاد
ازان پس که نزد تو فرزند من
بیامد کشیدی سر از پند من
شتابیدی و جنگ را ساختی
بکردار آتش همی تاختی
مرا حاجت از کردگار جهان
برین گونه بود آشکار و نهان
که روزی تو پیش من آیی بجنگ
کنون آمدی نیست جای درنگ
به پیران سر اکنون بوردگاه
بگردیم یک با دگر بی سپاه
سپهدار ترکان برآراست کار
ز لشکر گزید آن زمان ده سوار
ابا اسب و ساز و سلیح تمام
همه شیرمرد و همه نیک نام
همانگه ز ایران سپه پهلوان
بخواند آن زمان ده سوار جوان
برون تاختند از میان سپاه
برفتند یکسر بوردگاه
که دیدار دیده بریشان نبود
دو سالار زین گونه زرم آزمود
ابا هر سواری ز ایران سپاه
ز توران یکی شد ورا رزم خواه
نهادند پس گیو را با گروی

که همزور بودند و پرخاشجوی
گروی زره کز میان سپاه
سراسر برو بود نفرین شاه
که بگرفت ریش سیاوش بدست
سرش را برید از تن پاک پست
دگر با فریبرز کاوس تفت
چو کلباد وپسه خورد رفت
چو رهام گودرز با بارمان
برفتند یک با دگر بدگمان
گرازه بشد با سیامک بجنگ
چو شیر زیان با دمنده نهنگ
چو گرگین کارآزموده سوار
که با اندریمان کند کارزار
ابا بیژن گیو رویین گرد
بجنگ از جهان روشنایی ببرد
چو او خواست با زنگه شاوران
دگر برته با کهرم از یاوران
چو دیگر فروهل بد و زنگله
برون تاختند از میان گله
هجیر و سپهرم بکردار شیر
بدان رزمگاه اندر آمد دلیر
چو گودرز کشواد و پیران بهم
همه ساخته دل بدرد و ستم
میان بسته هر دو سپهبد بکین
چه از پادشاهی چه از بهر دین
بخوردند سوگند یک بادگر
که کس برنگرداند از کینه سر
بدان تا کرا گردد امروز کار
که پیروز برگردد از کارزار
دو بالا بداندر دو روی سپاه
که شایست کردن بهرسو نگاه
یکی سوی ایران دگر سوی تور
که دیدار بودی بلشکر ز دور
بپیش اندرون بود هامون و دشت
که تا زنده شایست بر وی گذشت
سپهدار گودرز کرد آن نشان
که هر کو ز گردان گردنکشان
بزیر آورد دشمنی را چو دود
درفشی ز بالا برآرند زود
سپهدار پیران نشانی نهاد
ببالای دیگر همین کرد یاد
از آن پس بهامون نهادند سر
بخون ریختن بسته گردان کمر
بتیغ و بگرز و بتیر و کمر

همی آزمودند هرگونه بند
دلیران توران و کنداوران
ابا گرز و تیغ و پرنداوران
که گر کوه پیش آمدی روز جنگ
نبودی بر آن رزم کردن درنگ
همه دستهایشان فروماند پست
در زور یزدان بریشان بیست
بدان بلا اندر آویختند
که بسیار بیداد خون ریختند
فرومانده اسبان جنگی بجای
تو گفتی که با دست بستست پای
بریشان همه راستی شد نگو
که برگشت روز و بجوشید خون
چنان خواست یزدان جان آفرین
که گفتی گرفت آن گوان را زمین
ز مردی که بودند با بخت خویش
برآویختند از پی تخت خویش
سران از پی پادشاهی بجنگ
بدادند جان از پی نام و ننگ
دمان آمدند اندر آوردگاه
ابا یکدگر ساخته کینه خواه
نخستین فریبرز نیو دلیر
ز لشکر برون تاخت برسان شیر
بنزدیک کلباد ویسه دمان
بیامد بزه برنهاده کمان
همی گشت و تیرش نیامد چو خواست
کشید آن پرنداور از دست راست
برآورد و زد تیر بر گردنش
بدو نیم شد تا کمرگه تنش
فرود آمد از اسب و بگشاد بند
ز فتراک خویش آن کیانی کمند
بیست از بر باره کلباد را
گشاد از برش بند پولاد را
ببالا برآمد به پیروز نام
خروشی برآورد و بگذارد گام
که سالار ما باد پیروزگر
همه دشمن شاه خسته جگر
و دیگر گروی زره دیو نیو
برون رفت با پور گودرز گیو
بنیزه فراوان برآویختند
همی زهر با خون برآمیختند
سناندار نیزه ز چنگ سوار
فرو ریخت از هول آن کارزار
کمان برگرفتند و تیر خدنگ

یک اندر دگر تاخته چون پلنگ
 همی زنده بایست مر گیو را
 کز اسب اندر آرد گو نیو را
 چنان بسته در پیش خسرو برد
 ز ترکان یکی هدیه ی نو برد
 چو گیو اندر آمد گروی از نهیب
 کمان شد ز دستش بسوی نشیب
 سوی تیغ برد آن زمان دست خویش
 دمان گیو نیو اندر آمد بپیش
 عمودی بزد بر سر و ترگ اوی
 که خون اندر آمد ز تارک بروی
 همیدون ز زین دست بگذارش
 گرفتش ببر سخت و بفشارش
 که بر پشت زین مرد بی توش گشت
 ز اسب اندر افتاد و بیهوش گشت
 فرود آمد از باره جنگی پلنگ
 دو دست از پس پشت بستش چو سنگ
 نشست از بر زین و او را بپیش
 دوانید و شد تا بر یار خویش
 بیالا برآمد درفش بدست
 بنعره همی کوه را کرد پست
 به پیروزی شاه ایران زمین
 همی خواند بر پهلوان آفرین
 سه دیگر سیامک ز توران سپاه
 بشد با گرازه بوردگاه
 برفتند و نیزه گرفته بدست
 خروشان بکردار پیلان مست
 پر از جنگ و پر خشم کینه وران
 گرفتند زان پس عمود گران
 چو شیران جنگی برآشوفتند
 همی بر سر یکدگر کوفتند
 زبانیشان شد از تشنگی لخت لخت
 بتنگی فراز آمد آن کار سخت
 پیاده شدند و برآویختند
 همی گرد کینه برانگیختند
 گرازه بزد دست برسان شیر
 مر او را چو باد اندر آورد زیر
 چنان سخت زد بر زمین کاستخوانش
 شکست و برآمد ز تن نیز جانش
 گرازه هم آنگه ببستش باسب
 نشست از بر زین چو آذرگشسب
 گرفت آنگه اسب سیامک بدست
 بیالا برآمد بکردار مست
 درفش خجسته بدست اندرون

گرازان و شادان و دشمن نگون
خروشان و جوشان و نعره زنان
ابر پهلوان آفرین برکنان
چهارم فروهل بد و زنگله
دو جنگی بکردار شیر یله
بایران نبرده بتیر و کمان
نبد چون فروهل دگر بدگمان
چو از دور ترک دژم را بدید
کمان را بزه کرد و اندر کشید
برآورد زان تیرهای خدنگ
گرفته کمان رفت پیشش بجنگ
ابر زنگله تیرباران گرفت
ز هر سو کمین سواران گرفت
خدنگی برانش برآمد چو باد
که بگذشت بر مرد و بر اسب شاد
بروی اندر آمد تگاور ز درد
جدا شد ازو زنگله روی زرد
نگون شد سر زنگله جان بداد
تو گفתי همانا ز مادر نژاد
فروهل فروجست و ببرید سر
برون کرد خفتان رومی ز بر
سرش را بفتراک زین بریست
بیامد گرفت اسب او را بدست
بیالا برآمد بسان پلنگ
بخون غرقه گشته بر و تیغ و چنگ
درفش خجسته برآورد راست
شده شادمان یافته هرچ خواست
خروشید زان پس که پیروز باد
سر خسروان شاه فرخ نژاد
به پنجم چو رهام گودرز بود
که با بارمان او نبرد آزمود
کمان برگرفتند و تیر خدنگ
برآمد خروش سواران جنگ
کمانها همه پاک بر هم شکست
سوی نیزه بردند چون باد دست
دو جنگی و هر دو دلیر و سوار
هشیوار و دیده بسی کارزار
بگشتند بسیار یک بادگر
بیچید رهام پرخاشخ
یکی نیزه انداخت بر ران اوی
کز اسب اندر آمد بفرمان اوی
جدا شد ز باره هم آنگاه ترک
ز اسب اندر افتاد ترک سترگ
بپشت اندرش نیزه ای زد دگر

سنان اندر آمد میان جگر
فرود آمد از باره کرد آفرین
ز دادار بر بخت شاه زمین
بکین سیاوش کشیدش نگون
ز کینه بمالید بر روی خون
بزین اندر آهخت و بستش چو سنگ
سر آویخته پایها زیر تنگ
نشست از بر زین و اسبش کشان
بیامد دوان تا بجای نشان
بیالا برآمد شده شاد دل
ز درد و غمان گشته آزاد دل
به پیروزی شاه و تخت بلند
بکام آمده زیر بخت بلند
همی آفرین خواند سالار شاه
ابر شاه کیخسرو و تاج و گاه
که پیروزگر شاه پیروز باد
همه روزگانش نوروز باد
ششم بیژن گيو و رویین دمان
بزه برنهادند هر دو کمان
چپ و راست گشتند یک با دگر
نبد تیرشان از کمان کارگر
برومی عمود آنکهی پور گيو
همی گشت با گرد رویین نیو
بر آوردگه بر برو دست یافت
زمین را بدرید و اندر شتافت
زد از باد بر سرش رومی ستون
فروریخت از ترگ او مغز و خون
به زین پلنگ اندرون جان بداد
ز پیران ویسه بسی کرد یاد
پس از پشت باره درآمد نگون
همه تن پر آهن دهن پر ز خون
ز اسب اندر آمد سبک بیژنا
مر او را بکردار آهرمنا
کمند اندر افگند و بر زین کشید
نبد کس که تیمار رویین کشید
برفت از پی سود مایه بیاد
هنوز از جوانیش نابوده شاد
بر اسبش بکردار پیلی بیست
گرفت آنکهی پالهنکش بدست
عنان هیون تگاور بتافت
وز آن جایگه سوی بالا شتافت
بچنگ اندرون شیر پیکر درفش
میان دیبه و رنگ خورده بنفش
چنینست کار جهان فریب

پس هر فرازی نهاده نشیب
 وز آن جایگه شد بجای نشان
 بنزدیک آن نامور سرکشان
 همی گفت پیروزگر باد شاه
 همیشه سر پهلوان با کلاه
 جهان پیش شاه جهان بنده باد
 همیشه دل پهلوان باد شاد
 برون تاخت هفتم ز گردان هجیر
 یکی نامداری سواری هژیر
 سپهرم ز خویشان افراسیاب
 یکی نامور بود با جاه و آب
 ابا پور گودرز رزم آزمود
 که چون او بلشکر سواری نبود
 برفتند هر دو بجای نبرد
 برآمد ز آوردگه تیره گرد
 بشمشیر هر دو برآویختند
 همی ز آهن آتش فروریختند
 هجیر دلاور بکردار شیر
 بروی سپهرم درآمد دلیر
 بنام جهان آفرین کردگار
 بخت جهاندار با شهریار
 یکی تیغ زد بر سر و ترگ اوی
 که آمد هم اندر زمان مرگ اوی
 درافتاد ز اسبش هم آنگه نگون
 بزاری و خواری دهن پر ز خون
 فرود آمد از باره فرخ هجیر
 مر او را بیست از بر زین چو شیر
 نشست از بر اسب و آن اسب اوی
 گرفته عنان و درآورده روی
 برآمد بیالا و کرد آفرین
 بران اختر نیک و فرخ زمین
 همی زور و بخت از جهاندار دید
 وز آن گردش بخت بیدار دید
 بهشتم ز گردان ناماوران
 بشد ساخته زنگه‌ی شاوران
 که هم‌رزمش از تخم او خواست بود
 که از جنگ هرگز نه برکاست بود
 گرفتند هر دو عمود گران
 چو او خواست با زنگه‌ی شاوران
 بگشتند ز اندازه بیرون بجنگ
 ز بس کوفتن گشت پیکار تنگ
 فروماند اسبان جنگی ز تگ
 که گفتی بتنشان نجنید رگ
 چو خورشید تابان ز گنبد بگشت

بکردار آهن بتفسید دشت
 چنان تشنه گشتند کز جای خویش
 نجنبید و نهاد کس پای پیش
 زبان برگشادند یک‌بادگر
 که اکنون ز گرمی بسوزد جگر
 ببايد برآسود و دم برزدن
 پس آنکه سوی جنگ بازآمدن
 برفتند و اسبان جنگی بجای
 فراز آوردند و بستند پای
 بسودگی باز برخاستند
 بپیکار کینه بیاراستند
 بکردار آتش ز نیزه سوار
 همی گشت بر مرکز کارزار
 بدآنکه که زنگه برو دست یافت
 سنان سوی او کرد و اندر شتافت
 یکی نیزه زد بر کمرگاه اوی
 کز اسبش نگون کرد و برزد بروی
 چو رعد خروشان یکی ویله کرد
 که گفتی بدرید دشت نبرد
 فرود آمد از باره شد نزد اوی
 بران خاک تفته کشیدش بروی
 مر او را بچاره ز روی زمین
 نگون اندر افکند بر پشت زین
 نشست از بر اسب و بالا گرفت
 بترکان چه آمد ز بخت ای شگفت
 بران کوه فرخ برآمد ز پست
 یکی گرگ پیکر درفشى بدست
 بشد پیش یاران و کرد آفرین
 ابر شاه و بر پهلوان زمین
 برون رفت گرگین نهم کینه‌خواه
 ابا اندریمان ز توران سپاه
 جهان‌دیده و کارکرده دو مرد
 برفتند و جستند جای نبرد
 بنیزه بگشتند و بشکست پست
 کمان برگرفتند هر دو بدست
 بیارید تیر از کمان سران
 بروی اندر آورده کرگ اسپران
 همی تیر بارید همچون تگرگ
 بران اسپر کرگ و بر ترک و ترگ
 یکی تیر گرگین بزد بر سرش
 که بردوخت با ترگ رومی برش
 بلرزید بر زین ز سختی سوار
 یکی تیر دیگر بزد نامدار
 هم آنگاه ترک اندر آمد نگون

ز چشمش برون آمد از درد خون
فرود آمد از باره گرگین چو گرد
سر اندریمان ز تن دور کرد
بفتراک بریست و خود برنشست
نوند سوار نبرده بدست
بران تند بالا برآمد دمان
همیدون ببازو بزه بر کمان
بنیروی یزدان که او بد پناه
بپیروز بخت جهاندار شاه
چو پیروز برگشت مرد از نبرد
درفش دلفروز بر پای کرد
دهم برته با کهرم تیغزن
دو خونی و هر دو سر انجمن
همی آزمودند هرگونه جنگ
گرفتند پس تیغ هندی بچنگ
درفش همایون بدست اندرون
تو گفתי بجنبد که بیستون
یکایک بیچید ازو برته روی
یکی تیغ زد بر سر و ترگ اوی
که تا سینه کهرم بد و نیک گشت
ز دشمن دل برته بی بیم گشت
فرود آمد از اسب و او را بیست
بران زین توزی و خود برنشست
برآمد ببالا چو شرزه پلنگ
خروشان یکی تیغ هندی بچنگ
درفش همایون بدست اندرون
فکنده بران باره کهرم نگون
همی گفت شاهست پیروزگر
همیشه کلاهش بخورشید بر
چو از روز نه ساعت اندر گذشت
ز ترکان نبذ کس بران پهن دشت
کسی را کجا پروراند بنار
برآید برو روزگار دراز
شبیخون کند گاه شادی بروی
همی خواری و سختی آرد بروی
ز باد اندر آرد دهمان بدم
همی داد خوانیم و پیدا ستم
بتورانیاں بر بد آن جنگ شوم
بوردگه کردن آهنگ شوم
چنان شد که پیران ز توران سپاه
سواری ندید اندر آوردگاه
روانها گسسته ز تنش ب تیغ
جهان را تو گفתי نیامد دریغ
سپهدار ایران و توران دژم

فراز آمدند اندران کین بهم
همی برنوشتند هر دو زمین
همه دل پر از درد و سر پر ز کین
بوردگاه سواران ز گرد
فروماند خورشید روز نبرد
بتیغ و بخنجر بگرز و کمند
ز هر گونه‌ی برنهادند بند
فراز آمد آن گردش ایزدی
از ایران بتوران رسید آن بدی
ابا خواست یزدانش چاره نماند
کرا کوشش و زور و یاره نماند
نگه کرد پیران که هنگام چیست
بدانست کان گردش ایزدبست
ولیکن بمردی همی کرد کار
بکوشید با گردش روزگار
ازان پس کمان برگرفتند و تیر
دو سالار لشکر دو هشیار پیر
یکی تیریاران گرفتند سخت
چو باد خزان بر جهد بر درخت
نگه کرد گودرز تیر خدنگ
که آهن ندارد مر او را نه سنگ
بیر گستوان برزد و بردرید
تگاور بلرزید و دم درکشید
بیفتاد و پیران درآمد بزیر
بغلتید زیرش سوار دلیر
بدانست کمد زمانه فراز
وزان روز تیره نیابد جواز
ز نیرو بدو نیم شد دست راست
هم آنکه بغلتید و بر پای خاست
ز گودرز بگریخت و شد سوی کوه
غمی شد ز درد دویدن ستوه
همی شد بران کوهسر بر دوان
کزو بازگردد مگر پهلوان
نگه کرد گودرز و بگریست زار
بترسید از گردش روزگار
بدانست کش نیست با کس وفا
میان بسته دارد ز بهر جفا
فغان کرد کای نامور پهلوان
چه بودت که ایدون پیاده دوان
بکردار نخچیر در پیش من
کجات آن سپاه ای سر انجمن
نیامد ز لشکر ترا یار کس
وزیشان نینمت فریادرس
کجات آنهمه زور و مردانگی

سلیخ و دل و گنج و فرزانی
 ستون گوان پشت افراسیاب
 کنون شاه را تیره گشت آفتاب
 زمانه ز تو زود برگاشت روی
 بهنگام کینه تو چاره مجوی
 چو کارت چنین گشت زنه‌ار خواه
 بدان تات زنده برم نزد شاه
 ببخشاید از دل همی بر تو بر
 که هستس جهان پهلوان سربسر
 بدو گفت پیران که این خود مباد
 بفرجام بر من چنین بد مباد
 ازین پس مرا زندگانی بود
 بزنه‌ار رفتن گمانی بود
 خود اندر جهان مرگ را زاده‌ایم
 بدین کار گردن ترا داده‌ایم
 شنیدستم این داستان از مه‌ان
 که هرچند باشی بخرم جهان
 سرانجام مرگست زو چاره نیست
 بمن بر بدین جای پیغاره نیست
 همی گشت گودرز بر گرد کوه
 نبودش بدو راه و آمد ستوه
 پیاده نبود و سپر برگرفت
 چو نخچیربانان که اندر گرفت
 گرفته سپر پیش و ژوپین بدست
 بی‌الا نهاده سر از جای پست
 همی دید پیران مر او را ز دور
 بست از بر سنگ سالار تور
 بینداخت خنجر بکردار تیر
 بیامد بازوی سالار پیر
 چو گودرز شد خسته بر دست اوی
 ز کینه بخشم اندر آورد روی
 بینداخت ژوپین پیران رسید
 زره بر تنش سربسر بردرید
 ز پشت اندر آمد براه جگر
 بغرید و آسیمه برگشت سر
 برآمدش خون جگر بر دهان
 روانش برآمد هم اندر زمان
 چو شیر ژبان اندر آمد بسر
 بنالید با داور دادگر
 بران کوه خارا زمانی طپید
 پس از کین و آوردگاه آرمید
 زمانه بزهراب دادست چنگ
 بدرد دل شیر و چرم پلنگ
 چنینست خود گردش روزگار

نگیرد همی پند آموزگار
 چو گودرز بر شد بران کوهسار
 بدیدش بر آن گونه افکنده خوار
 دریده دل و دست و بر خاک سر
 شکسته سلیح و گسسته کمر
 چنین گفت گودرز کای نره شیر
 سر پهلوانان و گرد دلیر
 جهان چون من و چون تو بسیار دید
 نخواهد همی با کسی آرمید
 چو گودرز دیدش چنان مرده خوار
 بخاک و بخون بر طپیده بزار
 فروبرد چنگال و خون برگرفت
 بخورد و بیالود روی ای شگفت
 ز خون سیاوش خروشید زار
 نیایش همی کرد بر کردگار
 ز هفتاد خون گرامی پسر
 بنالید با داور دادگر
 سرش را همی خواست از تن برید
 چنان بدکنش خویشتن را ندید
 درفی ببالینش بر پای کرد
 سرش را بدان سایه برجای کرد
 سوی لشکر خویش بنهاد روی
 چکان خون ز بازوش چون آب جوی
 همه کینه جویان پرخاشجوی
 ز بالا بلشکر نهادند روی
 ابا کشتگان پسته بر پشت زین
 بریشان سرآورده پرخاش و کین
 چو با کینه جویان نبید پهلوان
 خروشی برآمد ز پیر و جوان
 که گودرز بر دست پیران مگر
 ز پیری بخون اندر آورد سر
 همی زار بگریست لشکر همه
 ز نادیدن پهلوان رمه
 درفشی پدید آمد از تیره گرد
 گرازان و تازان بدشت نبرد
 برآمد ز لشکرگاه آوای کوس
 همی گرد بر آسمان داد بوس
 بزرگان بر پهلوان آمدند
 پر از خنده و شادمان آمدند
 چنین گفت لشکر مگر پهلوان
 ازو بازگردید تیره روان
 که پیران یکی شیردل مرد بود
 همه ساله جویای آورد بود
 چنین یاد کرد آن زمان پهلوان

سپرده بدو گوش پیر و جوان
 بانگشت بنمود جای نبرد
 بگفت آنک با او زمانه چه کرد
 برهام فرمود تا برنشست
 بوردن او میان را بیست
 بدو گفت او را بزین بریبند
 بیاور چنان تازیان بر نوند
 درفش و سلیحش چنان هم که هست
 بدرع و میانش مبر هیچ دست
 بران گونه چون پهلوان کرد یاد
 برون تاخت رهام چون تندباد
 کشید از بر اسب روشن تنش
 بخون اندرون غرقه بد جوشنش
 چنان هم بیستش بخم کمند
 فرود آوردش ز کوه بلند
 درفشش چو از جایگاه نشان
 ندیدند گردان گردنکشان
 همه خواندند آفرین سربسر
 ابر پهلوان زمین دریدر
 که ای نامور پشت ایران سپاه
 پرستندهی تخت تو باد ماه
 فدای سپه کردهای جان و تن
 بپیری زمان روزگار کهن
 چنین گفت گودرز با مهتران
 که چون رزم ما گشت زین سان گران
 مرا در دل آید که افراسیاب
 سپه بگذراند بدین روی آب
 سپاه وی آسوده از رنج و تاب
 بمانده سپاهم چنین در شتاب
 ولیکن چنین دارم امید من
 که آید جهاندار خورشید من
 بیفروزد این رزمگه را بفر
 بیارد سپاهی بنو کینه‌ور
 یکی هوشمندی فرستاده‌ام
 بس شاه را پندها داده‌ام
 که گر شاه ترکان بیارد سپاه
 نداریم پای اندرین کینه‌گاه
 گمانم چنانست کو با سپاه
 بیاری بیاید بدین رزمگاه
 مر این کشتگان را برین دشت کین
 چنین هم بدارید بر پشت زین
 کزین کشتگان جان ما بیغمست
 روان سیاوش زین خرمست
 اگر هم چنین نزد شاه آوریم

شود شاد و زین پایگاه آوریم
که آشوب ترکان و ایرانیان
ازین بد کجا کم شد اندر میان
همه یکسره خواندند آفرین
که بی تو مبادا زمان و زمین
همه سودمندی ز گفتار تست
خور و ماه روشن بدیدار تست
برفتند با کشتگان همچنان
گروی زره را پیاده دوان
چو نزدیک بنگاه و لشکر شدند
پذیره‌ی سپهد سپاه آمدند
بپیش سپه بود گسته‌م شیر
بیامد بر پهلوان دلیر
زمین را ببوسید و کرد آفرین
سپاهت بی‌آزار گفتا بین
چنانچون سپردی سپردم بهم
درین بود گودرز با گسته‌م
که اندر زمان از لب دیده‌بان
بگوش آمد از کوه زبید فغان
که از گرد شد دشت چون تیره شب
شگفتی برآمد ز هر سو جلب
خروشیدن کوس با کرنای
بجنابند آن دشت گویی ز جای
یکی تخت پیروزه بر پشت پیل
درفشان بکردار دریای نیل
هوا شد بسان پرند بنفش
ز تابیدن کاویانی درفش
درفشی ببالای سرو سہی
پدید آمد از دور با فره‌ی
بگردش سواران جوشنوران
زمین شد بنفش از کران تا کران
پس هر درفشی درفشی بیای
چه از اژدها و چه پیکر همای
ارگ همچنین تیزرانی کنند
بیک روز دیگر بدینجا رسند
ز کوه کنابد همان دیده‌بان
بدید آن شگفتی و آمد دوان
چنین گفت گر چشم من تیره نیست
وز اندوه دیدار من خیره نیست
ز ترکان برآورد ایزد دمار
همه رنجشان سربسر گشت خوار
سپاه اندر آمد ز بالا بیست
خروشان و هر یک درفشی بدست
درفش سپهدار توران نگون

همی بینم از پیش غرقه بخون
همان ده دلاور کز ایدر برقت
ابا گرد پیران بورد تفت
همی بینم از دورشان سرنگون
فگنده بر اسبان و تن پر ز خون
دلیران ایران گرازان بهم
رسیدند یکسر بر گسته‌هم
وزان سوی زبید یکی تیره‌گرد
پدید آمد و دشت شد لاژورد
میان سپه کاویانی درفش
بپیش اندرون تیغهای بنفش
درفش شهنشاه با بوق و کوس
پدید آمد و شد زمین آبنوس
برفتند لهاک و فرشیدورد
بدانجا که بد جایگاه نبرد
دیدند کشته بدیدار خویش
سپهبد برادر جهاندار خویش
ابا ده سوار آن گزیده سران
ز ترکان دلیران جنگاوران
بران دیده برزار و جوشان شدند
ز خون برادر خروشان شدند
همی زار گفتند کای نره شیر
سپهدار پیران سوار دلیر
چه بایست آن رادی و راستی
چو رفتن ز گیتی چنین خواستی
کنون کام دشمن برآمد همه
بید بر تو گیتی سرآمد همه
که جوید کنون در جهان کین تو
که گیرد کنون راه و آیین تو
ازین شهر ترکان و افراسیاب
بد آمد سرانجامت ای نیک‌یاب
بباید بریدن سر خویش پست
بخون غرقه کردن بر و یال و دست
چو اندرز پیران نهادند پیش
نرفتند بر خیره گفتار خویش
ز گودرز چون خواست پیران نبرد
چنین گفت با گرد فرشیدورد
که گر من شوم کشته بر کینه‌گاه
شما کس مباشید پیش سپاه
اگر کشته گردم برین دشت کین
شود تنگ بر نامداران زمین
نه از تخمهی ویسه ماند کسی
که اندر سرش مغز باشد بسی
که بر کینه‌گاه چونک ما را کشند

چو سرهای ما سوی ایران کشند
ز گودرز خواهد سپه زینهار
شما خویشان را مدارید خوار
همه راه سوی بیابان برید
مگر کز بد دشمنان جان برید
بلشکر گه خویش رفتند باز
همه دیده پر خون و دل پر گداز
بدانست لشکر سراسر همه
که شد بی‌شبان آن گرازان رمه
همه سربس زار و گریان شدند
چو بر آتش تیز بریان شدند
بنزدیک لهاک و فرشیدورد
برفتند با دل پر از باد سرد
که اکنون چه سازیم زین رزمگاه
چو شد پهلوان پشت توران سپاه
چنین گفت هر کس که پیران گرد
جز از نام نیکو ز گیهان نبرد
کرا دل دهد نیز بستن کمر
ز آهن کله برنهادن بسر
چنین گفت لهاک فرشیدورد
که از خواست یزدان کرانه که کرد
چنین راند بر سر و را روزگار
که بر کینه کشته شود زار و خوار
بشمشیر کرده جدا سر ز تن
نیابد همی کشته گور و کفن
بهر جای کشته کشان دشمنش
پر از خون سر و درع و خسته تنش
کنون بودنی بود و پیران گذشت
همه کار و کردار او باد گشت
ستون سپه بود تا زنده بود
بمهر سپه جانش آگنده بود
سپه را ز دشمن نگهدار بود
پسر با برادر برش خوار بود
بدان گیتی افتاد نیک و بدش
همانا که نیک است با ایزدش
بس از لشکر خویش تیمار خورد
ز گودرز پیمان ستد در نبرد
که گر من شوم کشته در کینه‌گاه
نجویی تو کین زان سپس با سپاه
گذرشان دهی تا بتوران شوند
کمین را نسازی بریشان کمند
ز پیمان نگردند ایرانیان
ازین در کنون نیست بیم زیان
سه کارست پیش‌آمده ناگزیر

همه گوش دارید برنا و پیر
اگرتان بزهار باید شدن
کنونان همی رای باید زدن
وگر بازگشتن بخرگاه خویش
سپردن بنیک و بید راه خویش
وگر جنگ را گرد کرده عنان
یکایک بخوناب داده سنان
گر ایدون کتان دل گراید بجنگ
بدین رزمگه کرد باید درنگ
که پیران ز مهتر سپه خواستست
سپهبد یکی لشکر آراستست
زمان تا زمان لشکر آید پدید
همی کینه زینشان بیاید کشید
ز هرگونه رانیم یکسر سخن
جز از خواست یزدان نباشد ز بن
ور ایدون کتان رای شهرست و گاه
همانا که بر ما بگیرند راه
وگرتان بزهار شاهست رای
بباید بسیچید و رفتن ز جای
وگرتان سوی شهر ایران هواست
دل هر کسی بر تنش پادشاست
ز ما دو برادر مدارید چشم
که هرگز نشویم دل را ز خشم
کزین تخمه‌ی وپسگان کس نبود
که بند کمر بر میانش نسود
بر اندرز سالار پیران شویم
ز راه بیابان بتوران شویم
ار ایدونک بر ما بگیرند راه
بکوشیم تا هستمان دستگاه
چو ترکان شنیدند زیشان سخن
یکی نیک پاسخ فگندند بن
که سالار با ده یل نامدار
کشیدند کشته بران گونه خوار
وزان روی کیخسرو آمد پدید
که یارد بدین رزمگاه آرمید
نه اسب و سلیح و نه پای و نه پر
نه گنج و نه سالار و نه نامور
نه نیروی جنگ و نه راه گریز
چه با خویشتن کرد باید ستیز
اگر بازگردیم گودرز و شاه
پس ما برانند پیل و سپاه
رهایبی نیابیم یک تن بجان
نه خرگاه بینیم و نه دودمان
بزهار بر ما کنون عار نیست

سپاهست بسیار و سالار نیست
 از آن پس خود از شاه ترکان چه باک
 چه افراسیاب و چه یک مشت خاک
 چو لشکر چنین پاسخ آراستند
 دو پرمایه از جای برخاستند
 بدانست لهاک و فرشیدورد
 کشان نیست هنگام ننگ و نبرد
 همی راست گویند لشکر همه
 تبه گردد از بی‌شبانی رمه
 بپدرود کردند گرفتند ساز
 بیابان گرفتند و راه دراز
 درفشی گرفته بدست اندرون
 پر از درد دل دیدگان پر ز خون
 برفتند با نامور ده سوار
 دلیران و شایسته‌ی کارزار
 بره بر ز ایران سواران بدند
 نگهبان آن نامداران بدند
 برانگیختند اسب ترکان ز جای
 طلایه بیفشارد با جای پای
 یکی ناسگالیده‌شان جنگ خاست
 که از خون زمین گشت با کوه راست
 بکشتند ایرانیان هشت مرد
 دلیران و شیران روز نبرد
 وزانجا برفتند هر دو دلیر
 براه بیابان بکردار شیر
 ز ترکان جزین دو سرافراز گرد
 ز دست طلایه دگر جان نبرد
 پس از دیده گه دیده‌بان کرد غو
 که ای سرفرازان و گردان نو
 ازین لشکر ترک دو نامدار
 برون رفت با نامور ده سوار
 چنان با طلایه برآویختند
 که با خاک خون را برآمیختند
 تنی هشت کشتند ایرانیان
 دو تن تیز رفتند بسته میان
 چو بشنید گودرز گفت آن دو مرد
 بود گرد لهاک و فرشیدورد
 برفتند با گردان افراختن
 شکسته نشدشان دل از تاختن
 گر ایشان از اینجا به توران شوند
 بر این لشکر آید همانا گزند
 هم اندر زمان گفت با سرکشان
 که ای نامداران دشمن‌کشان
 که جوید کنون نام نزدیک شاه

بپوشد سرش را برومی کلاه
 همه مانده بودند ایرانیان
 شده سست و سوده ز آهن میان
 ندادند پاسخ جز از گسته‌م
 که بود اندر آورد شیر دژم
 بسالار گفت ای سرافراز شاه
 چو رفتی بورد توران سپاه
 سپیدی مرا کوس و پرده‌سرای
 بپیش سپه بریبودن بیای
 دلیران همه نام جستند و ننگ
 مرا بهره نمد بهنگام جنگ
 کنون من بدین کار نام آورم
 شومشان یکایک بدام آورم
 بخندید گودرز و زو شاد شد
 رخس تازه شد وز غم آزاد شد
 بدو گفت نیک‌اختری تو ز هور
 که شیری و بدخواه تو همچو گور
 برو کفرینده یار تو باد
 چو لهاک سیصد شکار تو باد
 بپوشید گسته‌م درع نبرد
 ز گردان کرا دیدد پدرود کرد
 برون رفت وز لشکر خویش تفت
 بجنگ دو ترک سرافراز رفت
 همی گفت لشکر همه سربسر
 که گسته‌م را زین بد آید بسر
 یکی لشکر از نزد افراسیاب
 همی رفت برسان کشتی برآب
 بیاری همه جنگجو آمدند
 چو نزدیک دشت دغو آمدند
 خبر شد بدیشان که پیران گذشت
 نبرد دلیران دگرگونه گشت
 همه بازگشتند یکسر ز راه
 خروشان برفتند نزدیک شاه
 چو بشنید بیژن که گسته‌م رفت
 ز لشکر بورد لهاک تفت
 گمانی چنان برد بیژن که او
 چو تنگ اندر آید بدشت دغو
 نباید که لهاک و فرشیدورد
 برآرند ازو خاک روز نبرد
 نشست از بر دیزه‌ی راه‌جوی
 بنزدیک گودرز بنهاد روی
 چو چشمش بروی نیا برفتاد
 خروشید و چندی سخن کرد یاد
 نه خوب آید ای پهلوان از خرد

که هر نامداری که فرمان برد
 مر او را بخیره بکشتن دهی
 بهانه بچرخ فلک برنهی
 دو تن نامداران توران سپاه
 برفتند زین سان دلاور براه
 ز هومان و پیران دلاورترند
 بگوهر بزرگان آن کشورند
 کنون گسته‌م شد بجنگ دو تن
 نباید که آید برو برشکن
 همه کام ما بازگردد بدرد
 چو کم گردد از لشکر آن رادمرد
 چو بشنید گودرز گفتار اوی
 کشیدن بدان کار تیمار اوی
 پس اندیشه کرد اندران یک زمان
 هم از بد که می‌برد بیژن گمان
 بگردان چنین گفت سالار شاه
 که هر کس که جوید همی نام و گاه
 پس گسته‌م رفت باید دمان
 مر او را بدن یار با بدگمان
 ندادند پاسخ کس از انجمن
 نه غمخواره بد کس نه آسوده‌تن
 بگودرز پس گفت بیژن که کس
 جز من نباشدش فریادرس
 که آید ز گردان بدین کار پیش
 بسیری نیامد کس از جان خویش
 مرا رفت باید که از کار اوی
 دلم پر ز درد است و پر آب روی
 بدو گفت گودرز کای شیرمرد
 نه گرم آزموده ز گیتی نه سرد
 نبینی که ماییم پیروزگر
 بدین کار مشتتاب تند ای پسر
 بریشان بود گسته‌م چیره‌بخت
 وزیشان ستاند سرو تاج و تخت
 بمان تا کنون از پس گسته‌م
 سواری فرستم چو شیر دژم
 که با او بود یارگاه نبرد
 سر دشمنان اندر آرد بگرد
 بدو گفت بیژن که ای پهلوان
 خردمند و بیدار و روشن‌روان
 کنون یار باید که زنده‌ست مرد
 نه آنکه کجا زو برآرند گرد
 چو گسته‌م شد کشته در کارزار
 سرآمد برو روز و برگشت کار
 کجا سود دارد مر او را سپاه

کنون دار گر داشت خواهی نگاه
بفرمای تا من ز تیمار اوی
ببندم کمر تنگ بر کار اوی
ور ایدونک گویی مرو من سرم
ببرم بدین آبگون خنجرم
که من زندگانی پس از مرگ اوی
نخواهم که باشد بهانه مجوی
بدو گفت گودرز بشتاب پیش
اگر نیست مهر تو بر جان خویش
نیایی همی سیری از کارزار
کمر بند و ببسیچ و سر بر مخار
نسوزد همانا دلت بر پدر
که هزمان مر او را بسوزی جگر
چو بشنید بیژن فرو برد سر
زمین را ببوسید و آمد بدر
برآرم همی گفت از کوه خاک
بدین جنگ جستن مرا زو چه پاک
کمر بست و بر ساخت مر جنگ را
بزین اندر آورد شیرنگ را
بگیو آگهی شد که بیژن چو گرد
کمر بست بر جنگ فرشیدورد
پس گستهم تازیان شد براه
بجنگ سواران توران سپاه
هم اندر زمان گیو برجست زود
نشست از بر تازی اسبی چو دود
پیامد بره بر چو او را بدید
به تندی عنانش بیکسو کشید
بدو گفت چندین زدم داستان
نخواهی همی بود همداستان
که باشم بتو شادمان یک زمان
کجا رفت خواهی بدین سان دمان
بهر کار درد دلم را مجوی
بپیران سر از من چه باید بگوی
جز از تو بگیتیم فرزند نیست
روانم بدرد تو خرسند نیست
بدی ده شبان روز بر پشت زین
کشیده ببدخواه بر تیغ کین
بسودی بخفتان و خود اندرون
نخواهی همی سیر گشتن ز خون
چو نیکی دهش بخت پیروز داد
بباید نشستن برام و شاد
بپیش زمانه چه تازی سرت
بس ایمن شدستی بدین خنجرت
کسی کو بجوید سرانجام خویش

نجوید ز گیتی چنین کام خویش
تو چندین بگرد زمانه میوی
که او خود سوی ما نهادست روی
ز بهر مرا زین سخن بازگرد
نشاید که دارای دل من بدرد
بدو گفت بیژن که ای پر خرد
جزین بر تو مردم گمانی برد
که کار گذشته بیاری بیاد
نپیچی بخیره همی سر زداد
بدان ای پدر کین سخن داد نیست
مگر جنگ لاون ترا یاد نیست
که با من چه کرد اندران گسته‌م
غم و شادمانیش با من بهم
ورایدون کجا گردش ایزدی
فراز آورد روزگار بدی
نیشته نگردهد بیرهیز باز
نباید کشید این سخن را دراز
ز پیکار سر بر مگردان که من
فدی کرده دارم بدین کار تن
بدو گفت گیو ار بگردی تو باز
همان خوبتر کین نشیب و فراز
تو بی‌من میویی بروز نبرد
منت یار باشم بهر کارکرد
بدو گفت بیژن که این خود مباد
که از نامداران خسرو نژاد
سه گرد از پی بیم خورده دو تور
بتازند پویان بدین راه دور
بجان و سر شاه روشن‌روان
بجان نیا نامور پهلوان
بکین سیاوش کزین رزمگاه
تو برگردی و من بیویم براه
نخواهم برین کار فرمانت کرد
که گویی مرا بازگرد از نبرد
چو بشنید گیو این سخن بازگشت
برو آفرین کرد و اندر گذشت
که پیروز بادی و شاد آمدی
مبیناد چشم تو هرگز بدی
همی تاخت بیژن پس گسته‌م
که ناید بروبر ز توران ستم
چو از دور لهاک و فرشیدورد
گذشتند پویان ز دشت نبرد
بیک ساعت از هفت فرسنگ راه
برفتند ایمن ز ایران سپاه
یکی بیشه دیدند و آب روان

بدو اندرون سایه‌ی کاروان
بیشه درون مرغ و نخچیر و شیر
درخت از بر و سبزه و آب زیر
بنخچیر کردن فرود آمدند
وزان تشنگی سوی رود آمدند
چو آب اندر آمد بیایست نان
بانده و شادی نیندد دهان
بگشتند بر گرد آن مرغزار
فگندند بسیار مایه شکار
برافروختند آتش و زان کباب
بخوردند و کردند سر سوی خواب
چو بد روزگار دلیران دژم
کجا خواب سازد بریشان ستم
فرو خفت لهاک و فرشیدورد
بسر بر همی پاسبانیش کرد
برآمد چو شب تیره شد ماهتاب
دو غمگین سر اندر نهاده بخواب
رسید اندران جایگه گسته‌م
که بودند یاران توران بهم
نوند اسب او بوی اسبان شنید
خروشی برآورد و اندر دمید
سبک اسب لهاک هم زین نشان
خروشی برآورد چون بیهشان
دمان سوی لهاک فرشید ورد
ز خواب خوش آمدش بیدار کرد
بدو گفت برخیز زین خواب خوش
بمردی سر بخت خود را بکش
که دانا زد این داستان بزرگ
که شیری که بگریزد از چنگ گرگ
نباید که گرگ از پسش در کشد
که او را همان بخت خود برکشد
چه مایه بییوند و چندی شتافت
کس از روز بد هم رهایی نیافت
هلا زود بشتاب کمد سپاه
از ایران و بر ما گرفتند راه
نشستند بر باره هر دو سوار
کشیدند پویان ازان مرغزار
ز بیشه ببالا نهادند روی
دو خونی دلاور دو پرخاشجوی
بهامون کشیدند هر دو سوار
پراندیشه تا چون بسیچند کار
پدید آمد از دور پس گسته‌م
ندیدند با او سواری بهم
دلیران چو سر را برافراختند

مر او را چو دیدند بشناختند
گرفتند یک بادگر گفت و گوی
که یک تن سوی ما نهادست روی
نیابد رهایی ز ما گسته‌م
مگر بخت بد کرد خواهد ستم
جز از گسته‌م نیست کامد بچنگ
درفش دلیران گرفته بچنگ
گریزان بیاید شد از پیش اوی
مگر کاندرا آرد بدین دشت روی
وز آنجا بهامون نهادند روی
پس اندر دمان گسته‌م کینه‌جوی
بیامد چو نزدیک ایشان رسید
چو شیر ژبان نعره‌ای برکشید
بریشان ببارید تیر خدنگ
چو فرشیدورد اندر آمد بچنگ
یکی تیر زد بر سرش گسته‌م
که با خون برآمیخت مغزش بهم
نگون گشت و هم در زمان جان بداد
شد آن نامور گرد ویسه نژاد
چو لهاک روی برادر بدید
بدانست کز کارزار آرمید
بلرزید وز درد او خیره شد
جهان پیش چشم‌اندزش تیره شد
ز روشن‌روانش بسیری رسید
کمان را بزه کرد و اندر کشید
شدند آن زمان خسته هر دو سوار
بشمشیر برساختند کارزار
یکایک برو گسته‌م دست یافت
ز کینه چنان خسته اندر شتافت
بگردنش بر زد یکی تیغ تیز
برآورد ناگاه زو رستخیز
سرش زیر پای اندر آمد چو گوی
که آید همی زخم چوگان بروی
چنینست کردار گردان سپهر
ببرد ز پرورده‌ی خویش مهر
چو سر جوییش پای یابی نخست
وگر پای جویی سرش پیش تست
بزین بر چنان خسته بد گسته‌م
که بگسست خواهد تو گفتی ز هم
بیامد خمیده بزین اندرون
همی راند اسب و همی ریخت خون
و ز آنجا سوی چشمه‌ساری رسید
هم آب روان دید و هم سایه دید
فرود آمد و اسب را بر درخت

بیست و بب اندر آمد ز بخت
 بخورد آب بسیار و کرد آفرین
 بیستش تو گفتی سراسر زمین
 بیچید و غلتید بر تیره خاک
 سراسر همه تن بشمشیر چاک
 همی گفت کای روشن کردگار
 پدید آر زان لشکر نامدار
 بدلسوزگی بیژن گیو را
 وگر نه دلاور یکی نیو را
 که گر مرده گر زنده زین جایگاه
 برد مر مرا سوی ایران سپاه
 سر نامداران توران سپاه
 ببرد برد پیش بیدار شاه
 بدان تا بدانند که من جز بنام
 نمردم بگیتی همینست کام
 همه شب بنالید تا روز پاک
 پر از درد چون مار پیچان بخاک
 چو گیتی ز خورشید شد روشن
 بیامد بدانجایکه بیژنا
 همی گشت بر گرد آن مرغزار
 که یابد نشانی ز گم بوده یار
 پدید آمد از دور اسب سمند
 بدان مرغزار اندرون چون نوند
 چمان و چران چون پلنگان بکام
 نگون گشته زین و گسسته لگام
 همه آلت زین برو بر نگون
 رکیب و کمند و جنا پر ز خون
 چو بیژن بدید آن ازو رفت هوش
 برآورد چو شیر شرزه خروش
 همی گفت که ای مهربان نیک یار
 کجایی فگنده در این مرغزار
 که پشتم شکستی و خستی دلم
 کنون جان شیرین ز تن بگسلم
 بشد بر پی اسب بر چشمه سار
 مر او را بدید اندران مرغزار
 همه جوشن ترگ پر خاک و خون
 فتاده بدان خستگی سرنگون
 فروجست بیژن ز شیرنگ زود
 گرفتش بغوش در تنگ زود
 برون کرد رومی قبا از برش
 برهنه شد از ترگ خسته سرش
 ز بس خون دویدن تنش بود زرد
 دلش پر ز تیمار و جان پر ز درد
 بران خستگیهاش بنهاد روی

همی بود زاری کنان پیش اوی
همی گفت کای نیک دل یار من
تو رفتی و این بود پیکار من
شتابم کنون پیش بایست کرد
رسیدن بر تو بجای نبرد
مگر بودمی گاه سختیت یار
چو با اهرمن ساختی کارزار
کنون کام دشمن همه راست کرد
برآورد سر هرچ میخواست کرد
بگفت این سخن بیژن و گسته‌م
بجنبید و برزد یکی تیز دم
بیژن چنین گفت کای نیک خواه
مکن خویشتن پیش من در تباه
مرا درد تو بتر از مرگ خویش
بنه بر سر خسته بر ترگ خویش
یکی چاره کن تا ازین جایگاه
توانی رسانیدنم نزد شاه
مرا باد چندان همی روزگار
که بینم یکی چهره‌ی شهریار
ازان پس چو مرگ آیدم باک نیست
مرا خود نهالی بجز خاک نیست
نمردست هرکس که با کام خویش
بمیرد بیابد سرانجام خویش
و دیگر دو بد خواه با ترس و باک
که بر دست من کرد یزدان هلاک
مگرشان بزین بر توانی کشید
وگرنه سرانشان ز تنها برید
سلیح و سر نامبردارشان
ببر تا بدانند پیکارشان
کنی نزد شاه جهاندار یاد
که من سر بخیره ندادم بیاد
بسودم بهر جای بابخت جنگ
گاهی نام جستن مردم بنگ
بیژن نمود آنگهی هر دو تور
که بودند کشته فگنده بدور
بگفت این و سستی گرفتش روان
همی بود بیژن بسر بر نوان
وز آن جایگاه اسب او بیدرنگ
بیاورد و بگشاد از باره تنگ
نمد زین بزیر تن خفته مرد
بیفگند و نالید چندی بدرد
همه دامن قرطه را کرد چاک
ابر خستگی‌هاش بر بست پاک
وز آن جایگاه سوی بالا دوان

بیامد ز غم تیره کرده روان
سواران ترکان پراکنده دید
که آمد ز راه بیابان پدید
ز بالا چو برق اندر آمد بشیب
دل از مردن گسته‌م با نهیب
ازان بیم دیده سواران دو تن
بشمشیرکم کرد زان انجمن
ز فتراک بگشاد زان پس کمند
ز ترکان یکی را بگردن فگند
ز اسب اندر آورد و زنه‌ار داد
بدان کار با خویشتن یار داد
وز آنجا بیامد بکردار گرد
دمان سوی لهاک و فرشیدورد
بدید آن سران سپه را نگون
فگنده بران خاک غرقه بخون
بسرشان بر اسبان جنگی بپای
چراگاه سازید و جای چرای
چو بیژن چنان دید کرد آفرین
ابر گسته‌م کو سرآورد کین
بفرمود تا ترک زنه‌ار خواه
بزین برکشید آن سران را ز راه
ببستندشان دست و پای و میان
کشیدند بر پشت زین کیان
وز آنجا سوی گسته‌م تازیان
بیامد بسان پلنگ زیان
فرود آمد از اسب و او را چو باد
بی آزار نرم از بر زین نهاد
بدان ترک فرمود تا برنشست
بغوش او اندر آورد دست
سمند نوندش همی راند نرم
برویر همی آفرین خواند گرم
مرگ زنده او را بر شهریار
تواند رسانیدن از کارزار
همی راند بیژن پر از درد و غم
روانش پر از انده گسته‌م
چو از روزنه ساعت اندر گذشت
خور از گنبد چرخ گردان بگشت
جهاندار خسرو بنزد سپاه
بیامد بدان دشت آوردگاه
پذیره شدندش سراسر سران
همه نامداران و جنگاوران
برو خواندند آفرین بخردان
که ای شهریار و سر موبدان
چنان هم همی بود بر اسب شاه

بدان تا ببینند رویش سپاه
 بریشان همی خواند شاه آفرین
 که آباد بادا بگردان زمین
 بین پس پشت لشکر چو کوه
 همی رفت گودرز با آن گروه
 سر کشتگانرا فگنده نگون
 سلیح و تن و جامه هاشان بخون
 همان ده مبارز کز آوردگاه
 بیاورده بودند گردان شاه
 پس لشکر اندر همی راندند
 ابر شهریار آفرین خواندند
 چو گودرز نزدیک خسرو رسید
 پیاده شد از دور کو را بدید
 ستایش کنان پهلوان سپاه
 بیامد بغلتید در پیش شاه
 همه کشتگانرا بخسرو نمود
 بگفتش که همرمز هر کس که بود
 گروی زره را بیاورد گیو
 دمان با سپهدار پیران نیو
 ز اسب اندر آمد سبک شهریار
 نیایش همی کرد برکردگار
 ز یزدان سپاس و بدویم پناه
 که او داد پیروزی و دستگاه
 ز دادار بر پهلوان آفرین
 همی خواند و بر لشکرش همچنین
 که ای نامداران فرخنده پی
 شما آتش و دشمنان خشک نی
 سپهدار گودرز با دودمان
 ز بهر دل من چو آتش دمان
 همه جان و تنها فدا کرده‌اند
 دم از شهر توران برآورده‌اند
 کنون گنج و شاهی مرا با شماست
 ندارم دریغ از شما دست راست
 ازان پس بدان کشتگان بنگرید
 چو روی سپهدار پیران بدید
 فروریخت آب از دو دیده بدرد
 که کردار نیکی همی یاد کرد
 بیپیرانش بر دل ازان سان بسوخت
 تو گفתי بدلیش آتشی بر فروخت
 یکی داستان زد پس از مرگ او
 بخون دو دیده بیالود روی
 که بخت بدست ازدهای دژم
 بدام آورد شیر شرزه بدم
 بمردی نیاید کسی زو رها

چنین آمد این تیزچنگ ازدها
کشیدی همه ساله تیمار من
میان بسته بودی بپیکار من
ز خون سیاوش پر از درد بود
بدانگه کسی را نیازد بود
چنان مهربان بود دژخیم شد
وزو شهر ایران پر از بیم شد
مر او را ببرد اهرمن دل ز جای
دگرگونه پیش اندر آورد پای
فراوان همی خیره دادمش پند
نیامدش گفتار من سودمند
از افراسیابش نه برگشت سر
کنون شهریارش چنین داد بر
مکافات او ما جز این خواستیم
همی گاه و دیهیمش آراستیم
از اندیشه‌ی ما سخن درگذشت
فلک بر سرش بر دگرگونه گشت
بدل بر جفاکرد بر جای مهر
بدین سر دگرگونه بنمود چهر
کنون پند گودرز و فرمان من
بیفگند گفتار و پیمان من
تبه کرد مهر دل پاک را
بزهر اندر آمیخت تریاک را
که آمد بجنگ شما با سپاه
که چندان شد از شهر ایران تباه
ز توران بسیچید و آمد دمان
که ژوپین گودرز بودش زمان
پسر با برادر کلاه و کمر
سلیخ و سپاه و همه بوم و بر
بداد از پی مهر افراسیاب
زمانه برو کرد چندین شتاب
بفرمود تا مشک و کافور ناب
بعنبر برآمیخته با گلاب
تنش را بیالود زان سربسر
بکافور و مشکش بیاگند سر
بدیبار رومی تن پاک اوی
بپوشید آن جان ناپاک اوی
یکی دخمه فرمود خسرو بمهر
بر آورده سر تا بگردان سپهر
نهاد اندرو تختهای گران
چنانچون بود در خور مهتران
نهادند مر پهلوان را بگاه
کمر بر میان و بسر برکلاه
چنینست کردار این پر فریب

چه مایه فرازست و چندی نشیب
خردمند را دل ز کردار اوی
بماند همی خیره از کار اوی
ازان پس گروی زره را بدید
یکی باد سرد از جگر برکشید
نگه کرد خسرو بدان زشت روی
چو دیوی بسر بر فروهشته موی
همی گفت کای کردگار جهان
تو دانی همی آشکار و نهان
همانا که کاوس بد کرده بود
بیاداش ازو زهر و کین آزمود
که دیوی چنین بر سیاوش گماشت
ندانم جزین کینه بر دل چه داشت
ولیکن بیروزی یک خدای
جهاندار نیکی ده و رهنمای
که خون سیاوش ز افراسیاب
بخواهم بدین کینه گیرم شتاب
گروی زره را گره تا گره
بفرمود تا برکشیدند زه
چو بندش جداشد سرش را ز بند
بریدند همچون سر گوسفند
بفرمود او را فگندن به آب
بگفتا چنین بینم افراسیاب
بید شاه چندی بران رزمگاه
بدان تا کند سازکار سپاه
دهد پادشاهی کرا در خورست
کسی کز در خلعت و افسرست
بگودرز داد آن زمان اصفهان
کلاه بزرگی و تخت مهان
باندازه اندر خور کارشان
بیاراست خلعت سزاوارشان
از آنها که بودند مانده بجای
که پیرانشان بد سرو کد خدای
فرستاده آمد بنزدیک شاه
خردمند مردی ز توران سپاه
که ما شاه را بنده و چاکریم
زمین جز بفرمان او نسپریم
کس از خواست یزدان نیابد رها
اگر چه شود در دم ازدها
جهاندار داند که ما خود کییم
میان تنگ بسته ز بهر چیم
نبدمان بکار سیاوش گناه
ببرد اهرمن شاه را دل ز راه
که توران ز ایران همه پر غمست

زن و کودک خرد در ماتمست
نه بر آرزو کینه خواه آمدیم
ز بهر بر و بوم و گاه آمدیم
ازین جنگ ما را بد آمد بسر
پسر بی پدر شد پدر بی پسر
بجان گر دهد شاهمان زینهار
ببندیم پیشش میان بنده وار
بدین لشکر اندر بس مهترست
کجا بندگی شاه را در خورست
گنهکار اویم و او پادشاست
ازو هرچ آید بما بر رواست
سران سربسر نزد شاه آوریم
بسی پوزش اندر گناه آوریم
گر از ما بدیش اندرون کین بود
بریدن سر دشمن آیین بود
ور ایدونک بخشایش آرد رواست
همان کرد باید که او را هواست
چو بشنید گفتار ایشان بدرد
بیخودشان شاه آزاد مرد
بفرمود تا پیش او آمدند
بران آرزو چاره جو آمدند
همه بر نهادند سر بر زمین
پر از خون دل و دیده پر آب کین
سپهد سوی آسمان کرد سر
که ای دادگر داور چاره گر
همان لشکرست این که سر پر ز کین
همی خاک جستند ز ایران زمین
چنین کردشان ایزد دادگر
نه رای و نه دانش نه پای و نه پر
بدو دست یازم که او یار بس
ز گیتی نخواهیم فریادرس
بدین داستان زد یکی نیک رای
که از کین بزین اندر آورد پای
که این باره رخشنده تخت منست
کنون کار بیدار بخت منست
بدین کینه گر تخت و تاج آوریم
و گر رسم تابوت ساج آوریم
و گر نه بچنگ پلنگ اندرم
خور کرگسانست مغز سرم
کنون بر شما گشت کردار بد
شناسد هر آنکس که دارد خرد
نیم من بخون شما شسته چنگ
که گیرم چنین کار دشوار تنگ
همه یکسره در پناه منید

و گر چند بدخواه گاه منید
هر آنکس که خواهد نباشد رواست
بدین گفته افزایش آمد نه کاست
هر آنکس که خواهد سوی شاه خویش
گذار نگیرم برو راه پیش
ز کمی و بیشی و از رنج و آز
بنیروی یزدان شدم بی نیاز
چو ترکان شنیدند گفتار شاه
ز سر بر گرفتند یکسر کلاه
بیپروزی شاه خستو شدند
پلنگان جنگی چو آهو شدند
بفرمود شاه جهان تا سلیح
بیارند تیغ و سنان و رمیح
ز بر گستوان و ز رومی کلاه
یکی توده کردند نزدیک شاه
بگرد اندرش سرخ و زرد و بنفش
زدند آن سرافراز ترکان درفش
بخوردند سوگندهای گران
که تا زنده‌ایم از کران تا کران
همه شاه را چاکر و بنده‌ایم
همه دل بمهر وی آگنده‌ایم
چو این کرده بودند بیدار شاه
ببخشید یکسر همه بر سپاه
ز همشان پس آنکه پراگنده کرد
همه بومش از مردم آگنده کرد
ازان پس خروش آمد از دیده‌گاه
که گرد سواران برآمد ز راه
سه اسب و دو کشته برو بسته زار
همی بینم از دور با یک سوار
همه نامداران ایران سپاه
نهادند چشم از شگفتی براه
که تا کیست از مرز توران زمین
که یارد گذشتن برین دشت کین
هم اندر زمان بیژن آمد دمان
ببازو بزه بر فگنده کمان
بر اسبان چو لهاک و فرشیدورد
فگنده نگونسار پر خون و گرد
بر اسبی دگر بر پر از درد و غم
بغوش ترک اندرون گستم
چو بیژن بنزدیک خسرو رسید
سر تاج و تخت بلندش بدید
ببوسید و بر خاک بنهاد روی
بشد شاد خسرو بدیدار اوی
بپرسید و گفتش که ای شیر مرد

کجا رفته بودی ز دشت نبرد
ز گسته‌م بیژن سخن یاد کرد
ز لهاک وز گرد فرشیدورد
وزان خسته و زاری گسته‌م
ز جنگ سواران وز بیش و کم
کنون آرزو گسته‌م را یکیست
که آن کار بر شاه دشوار نیست
بدیدار شاه آمدستش هوا
وزان پس اگر میرد او را روا
بفرمود پس شاه آزره جوی
که بردند گسته‌م را پیش اوی
چنان نیک دل شد ازو شهریار
که از گریه مژگانش آمد ببار
چنان بد ز بس خستگی گسته‌م
که گفتی همی برنیامدش دم
یکی بوی مهر شهنشاه یافت
بپیچید و دیده سوی او شتافت
ببارید از دیدگان آب مهر
سپهد پر از آب و خون کرد چهر
بزرگان برو زار و گریان شدند
چو بر آتش تیز بریان شدند
دریغ آمد او را سپهد بمرگ
که سندان کین بد سرش زیر ترگ
ز هوشنگ و طهمورث و جمشید
یکی مهره بد خستگان را امید
رسیده بمیراث نزدیک شاه
ببازوش برداشتی سال و ماه
چو مهر دلش گسته‌م را بخواست
گشاد آن گرانبایه از دست راست
ابر بازوی گسته‌م بریست
بمالید بر خستگی‌هاش دست
پزشکان که از روم و ز هند و چین
چه از شهر یونان و ایران زمین
ببالین گسته‌مشان بر نشانند
ز هر گونه افسون بر و بر بخواند
وز آنجا بیامد بجای نماز
بسی با جهان آفرین گفت راز
دو هفته برآمد بران خسته مرد
سر آمد همه رنج و سختی و درد
بر اسبش بردند نزدیک شاه
چو شاه اندرو کرد لختی نگاه
بایرانیان گفت کز کردگار
بود هر کسی شاد و به روزگار
ولیکن شگفتست این کار من

بدین راستی بر شده یار من
پیروزی اندر غم گستم
نکرد این دل شادمان را دژم
بخواند آن زمان بیژن گیو را
بدو داد دست گو نیو را
که تو نیک بختی و یزدان شناس
مدار از تن خویش هرگز هراس
همه مهر پروردگارست و بس
ندانم بگیتی جز او هیچ کس
که اویست جاوید فریادرس
بسختی نگیرد جز او دست کس
اگر زنده گردد تن مرده مرد
جهاندار گستم را زنده کرد
بدانگه بدو گفت تیمار دار
چو بیژن نبیند کس از روزگار
کزو رنج بر مهر بگزیده‌ای
ستایش بدین گونه بشنیده‌ای
بزید بید شاه یک هفته نیز
درم داد و دینار و هر گونه چیز
فرستاد هر سو فرستادگان
بنزد بزرگان و آزادگان
چو از جنگ پیران شدی بی‌نیاز
یکی رزم کیخسرو اکنون بساز

اندر ستایش سلطان محمود

ز یزدان بران شاه باد آفرین
که نازد بدو تاج و تخت و نگین
که گنجش ز بخشش بنالد همی
بزرگی ز نامش بیالد همی
ز دریا بدریا سپاه ویست
جهان زیر فر کلاه ویست
خداوند نام و خداوند گنج
خداوند شمشیر و خفتان و رنج
ز گیتی بکان اندرون زر نماند
که منشور جود ورا بر نخواند
ببزم اندرون گنج پیدا کند
چو رزم آیدش رنج بینا کند
ببار آورد شاخ دین و خرد
گمانش بدانش خرد پرورد
باندیشه از بی گزندان بود
همیشه پناهش به یزدان بود
چو او مرز گیرد بشمشیر تیز
برانگیزد اندر جهان رستخیز
ز دشمن ستاند ببخشد بدوست
خداوند پیروزگر یار اوست
بدان تیغزن دست گوهرفشان
ز گیتی نجوید همی جز نشان
که در بزم دریاش خواند سپهر
برزم اندرون شیر خورشید چهر
گواهی دهد بر زمین خاک و آب
همان بر فلک چشمه آفتاب
که چون او ندیدست شاهی بجنگ
نه در بخشش و کوشش و نام و ننگ
اگر مهر با کین برآمیزی
ستاره ز خشمش پرهیزی
تنش زورمندست و چندان سپاه
که اندر میان باد را نیست راه
پس لشکرش هفصد ژنده پیل
خدای جهان یارش و جبریل
همی باژ خواهد ز هر مهتری
ز هر نامداری و هر کشوری
اگر باژ ندهند کشور دهند
همان گنج و هم تخت و افسر دهند
که یارد گذشتن ز پیمان اوی
و گر سر کشیدن ز فرمان اوی
که در بزم گیتی بدو روشنست
برزم اندرون کوه در جوشنست

ابوالقاسم آن شهریار دلیر
 کجا گور بستاند از چنگ شیر
 جهاندار محمود کاندل نبرد
 سر سرکشان اندر آرد بگرد
 جهان تا جهان باشد او شاه باد
 بلند اخترش افسر ماه باد
 که آرایش چرخ گردنده اوست
 بیزم اندرون ابر بخشنده اوست
 خرد هستش و نیکنمی و داد
 جهان بی سر و افسر او مباد
 سپاه و دل و گنج و دستور هست
 همان رزم و بزم و می و سور هست
 یکی فرش گسترده شد در جهان
 که هرگز نشانش نگردد نهان
 کجا فرش را مسند و مرقدست
 نشستنگه نصر بن احمدست
 که این گونه آرام شاهی بدوست
 خرد در سر نامداران نکوست
 نبد خسروان را چنو کدخدای
 بهرهیز دین و برادی و رای
 گشاده زبان و دل و پاک دست
 پرستندهی شاه یزدان پرست
 ز دستور فرزانه و دادگر
 پراکنده رنج من آمد ببر
 پیوستم این نامه ی باستان
 پسندیده از دفتر راستان
 که تا روز پیری مرا بر دهد
 بزرگی و دینار و افسر دهد
 ندیدم جهاندار بخشندهای
 بتخت کیان بر درخشندهای
 همی داشتم تا کی آید پدید
 جوادی که جودش نخواهد کلید
 نگهبان دین و نگهبان تاج
 فروزندهی افسر و تخت عاج
 برزم دلیران توانا بود
 بچون و چرا نیز دانا بود
 چنین سال بگذاشتم شست و پنج
 بدرویشی و زندگانی برنج
 چو پنج از سر سال شستم نشست
 من اندر نشیب و سرم سوک پست
 رخ لاله گون گشت برسان کاه
 چو کافور شد رنگ مشک سیاه
 بدان گه که بد سال پنجاه و هفت
 نوانتر شدم چون جوانی برفت

فریدون بیدار دل زنده شد
 زمان و زمین پیش او بنده شد
 بداد و بخشش گرفت این جهان
 سرش برتر آمد ز شاهنشهان
 فروزان شد آثار تاریخ اوی
 که جاوید بادا بن و بیخ اوی
 ازان پس که گوشم شنید آن خروش
 نهادم بران تیز آواز گوش
 بییوستم این نامه بر نام اوی
 همه مهتری باد فرجام اوی
 ازان پس تن جانور خاک راست
 روان روان معدن پاک راست
 همان نیزه بخشنده‌ی دادگر
 کزویست پیدا بگیتی هنر
 که باشد بییری مرا دستگیر
 خداوند شمشیر و تاج و سریر
 خداوند هند و خداوند چین
 خداوند ایران و توران زمین
 خداوند زیبای برترمنش
 ازو دور پیغاره و سرزنش
 بدرد ز آواز او کوه سنگ
 بدریا نهنگ و بخشکی پلنگ
 چه دینار در پیش بزمش چه خاک
 ز بخشش ندارد دلش هیچ باک
 جهاندار محمود خورشیدفش
 برزم اندرون شیر شمشیرکش
 مرا او جهان بی‌نیازی دهد
 میان گوان سرفرازی دهد
 که جاوید بادا سر و تخت اوی
 بکام دلش گردش بخت اوی
 که داند ورا در جهان خود ستود
 کسی کش ستاید که یارد شنود
 که شاه از گمان و توان برترست
 چو بر تارک مشتری افسرست
 یکی بندگی کردم ای شهریار
 که ماند ز من در جهان یادگار
 بناهای آباد گردد خراب
 ز باران وز تابش آفتاب
 پی افگندم از نظم کاخی بلند
 که از باد و بارانش نیاید گزند
 برین نامه بر سالها بگذرد
 همی خواند آنکس که دارد خرد
 کند آفرین بر جهاندار شاه
 که بی او میناد کس پیشگاه

مر او را ستاینده کردار اوست
جهان سربسر زیر آثار اوست
چو مایه ندارم ثنای ورا
نیایش کنم خاک پای ورا
زمانه سراسر بدو زنده باد
خرد تخت او را فروزنده باد
دلش شادمانه چو خرم بهار
همیشه برین گردش روزگار
ازو شادمانه دل انجمن
بهر کار پیروز و چیره سخن
همی تا بگردد فلک چرخ وار
بود اندرو مشتری را گذار
شهنشاه ما باد با جاه و ناز
ازو دور چشم بد و بی نیاز
کنون زین سپس نامه باستان
پیوندم از گفته‌ی راستان
چو پیش آورم گردش روزگار
نباید مرا پند آموزگار
چو پیکار کیخسرو آمد پدید
ز من جادویها ببايد شنید
بدین داستان در بیارم همی
بسنگ اندرون لاله کارم همی
کنون خامه‌ای یافتم پیش ازان
که مغز سخن بافتم پیش ازان
ایا آزمون را نهاده دو چشم
گاهی شادمانی گهی درد و خشم
شگفت اندرین گنبد لاژورد
بماند چنین دل پر از داغ و درد
چنین بود تا بود دور زمان
بنوی تو اندر شگفتی ممان
یکی را همه بهره شهدست و قند
تن آسانی و ناز و بخت بلند
یکی زو همه ساله با درد و رنج
شده تنگدل در سرای سپنج
یکی را همه رفتن اندر نهیب
گاهی در فراز و گهی در نشیب
چنین پروراند همی روزگار
فزون آمد از رنگ گل رنج خار
هر آنکه که سال اندر آمد بشست
ببايد کشیدن ز بیشیت دست
ز هفتاد برنگذرد بس کسی
ز دوران چرخ آزمودم بسی
وگر بگذرد آن همه بتریست
بران زندگانی ببايد گریست

اگر دام ماهی بدی سال شست
خردمند ازو یافتی راه جست
نیایم بر چرخ گردنده راه
نه بر کار دادار خورشید و ماه
جهاندار اگر چند کوشد برنج
بتازد بکین و بنازد بگنج
همش رفت باید بدیگر سرای
بماند همه کوشش ایدر بجای
تو از کار کیخسرو اندازه گیر
کهن گشته کار جهان تازه گیر
که کین پدر باز جست از نیا
بشمشیر و هم چاره و کیمیا
نیا را بکشت و خود ایدر نماند
جهان نیز منشور او را نخواند
چنینست رسم سرای سپنج
بدان کوش تا دور مانی ز رنج
چو شد کار پیران ویسه بسر
بجنگ دگر شاه پیروزگر
بیاراست از هر سوی مهتران
برفتند با لشکری بی کران
برآمد خروشیدن کرنا
بهامون کشیدند پرده سرای
بشهر اندرون جای خفتن نماند
بدشت اندرون راه رفتن نماند
یکی تخت پیروزه بر پشت پیل
نهادند و شد روی گیتی چو نیل
نشست از بر تخت با تاج شاه
خروش آمد از دشت وز بارگاه
چو بر پشت پیل آن شه نامور
زدی مهره در جام و بستی کمر
نبودی بهر پادشاهی روا
نشستن مگر بر در پادشا
ازان نامور خسرو سرکشان
چنین بود در پادشاهی نشان
بمرزی که لشکر فرستاده بود
بسی پند و اندرزها داده بود
چو لهراسب و چون اشکش تیز چنگ
که از ژرف دریا ربودی نهنگ
دگر نامور رستم پهلوان
پسندیده و راد و روشن روان
بفرمودشان بازگشتن بدر
هر آن کس که بد گرد و پرخاشخ
در گنج بگشاد و روزی بداد
بسی از روان پدر کرد یاد

سه تن را گزین کرد زان انجمن
سخن گو و روشن دل و تیغ زن
چو رستم که بد پهلوان بزرگ
چو گودرز بینادل آن پیر گرگ
دگر پهلوان طوس زرینه کفش
کجا بود با کاویانی درفش
بهر نامداری و خودکامه‌ای
نیشتنند بر پهلوی نامه‌ای
فرستادگان خواست از انجمن
زبان آور و بخرد و رای زن
که پیروز کیخسرو از پشت پیل
بزد مهره و گشت گیتی چو نیل
مه آرام بادا شما را مه خواب
مگر ساختن رزم افراسیاب
چو آن نامه برخواند هر مهتری
کجا بود در پادشاهی سری
ز گردان گیتی برآمد خروش
زمین همچو دریا برآمد بجوش
بزرگان هر کشوری با سپاه
نهادند سر سوی درگاه شاه
چو شد ساخته جنگ را لشکری
ز هر نامداری بهر کشوری
ازان پس بگردید گرد سپاه
بیاراست بر هر سوی رزمگاه
گزین کرد زان لشکر نامدار
سواران شمشیر زن سی هزار
که باشند با او بقلب اندرون
همه جنگ را دست شسته بخون
بیک دست مرطوس را کرد جای
منوشان خوزان فرخنده رای
که بر کشور خوزیان بود شاه
بسی نامداران زرین کلاه
دو تن نیز بودند هم رزم سوز
چو گوران شه آن گرد لشکر فروز
وزو نیوتر آرش رزم زن
بهر کار پیروز و لشکر شکن
یکی آنک بر کشوری شاه بود
که رزم با بخت همراه بود
دگر شاه کرمان که هنگام جنگ
نکردی بدل یاد رای درنگ
چو صیاع فرزانه شاه یمن
دگر شیر دل ایرج پیل تن
که بر شهر کابل بد او پادشا
جهاندار و بیدار و فرمان روا

هر آنکس که از تخمه‌ی کيقباد
 بزرگان بادانش و بانژاد
 چو شماخ سوری شه سوریان
 کجا رزم را بود بسته میان
 فروتر ازو گیوه‌ی رزم زن
 بهر کار پیروز و لشکر شکن
 که بر شهر داور بد او پادشا
 جهانگیر و فرزانه و پارسا
 بدست چپ خویش بر پای کرد
 دلفروز را لشکر آرای کرد
 بزرگان که از تخم پورست تیغ
 زدندی شب تیره بر باد میغ
 خر آنکس که بود او ز تخم زرسب
 پرستنده‌ی فرخ آذر گشسب
 دگر بیژن گیو و رهام گرد
 کجا شاهشان از بزرگان شمرد
 چو گرگین میلاد و گردان ری
 برفتند یکسر بفرمان کی
 پس پشت او را نگه داشتند
 همه نیزه از ابر بگذاشتند
 به رستم سپرد آن زمان میمنه
 که بود او سپاهی شکن یک تنه
 هر آنکس که از زابلستان بدند
 وگر کهتر و خویش دستان بدند
 بدیشان سپرد آن زمان دست راست
 همی نام و آرایش جنگ خواست
 سپاهی گزین کرد بر میسره
 چو خورشید تابان ز برج بره
 سپهدار گودرز کشواد بود
 هجیر و چو شیدوش و فرهاد بود
 بزرگان که از بردع و اردبیل
 بپیش جهاندار بودند خیل
 سپهدار گودرز را خواستند
 چپ لشکرش را بیاراستند
 بفرمود تا پیش قلب پساه
 بپیلان جنگی ببستند راه
 نهادند صندوق بر پشت پیل
 زمین شد بکردار دریای نیل
 هزار از دلیران روز نبرد
 بصندوق بر ناوک انداز کرد
 نگهبان هر پیل سیصد سوار
 همه جنگ‌جوی و همه نیزه‌دار
 ز بغداد گردان جنگاوران
 که بودند با زنگه‌ی شاوران

سپاهی گزیده ز گردان بلخ
 بفرمود تا با کمانهای چرخ
 پیاده بودند بر پیش پیل
 که گر کوه پیش آمدی بر دو میل
 دل سنگ بگذاشتندی بتیر
 نبودی کس آن زخم را دستگیر
 پیاده پس پیل کرده بپای
 ابا نه رشی نیزه‌ی سرگرای
 سپرهای گیلی بپیش اندرون
 همی از جگرشان بجوشید خون
 پیاده صفی از پس نیزه‌دار
 سپردار با تیر جوشن‌گذار
 پس پشت ایشان سواران جنگ
 برآگنده ترکش ز تیر خدنگ
 ز خاور سپاهی گزین کرد شاه
 سپردار با درع و رومی کلاه
 ز گردان گردنکشان سی هزار
 فربرز را داد جنگی سوار
 ابا شاه شهر دهستان تخوار
 که جنگ بدانیدش بودیش خوار
 ز بغداد و گردن فرازان کرخ
 بفرمود تا با کمانهای چرخ
 بپیش اندرون تیرباران کنند
 هوا را چو ابر بهاران کنند
 بدست فربرز نستوه بود
 که نزدیک او لشکر انبوه بود
 بزرگان رزم آزموده سران
 ز دشت سواران نیزه وران
 سر مایه و پیشروشان زهیر
 که آهو ربودی ز چنگال شیر
 بفرمود تا نزد نستوه شد
 چپ لشکر شاه چون کوه شد
 سپاهی بد از روم و بر برستان
 گوی پیشرو نام لشکرستان
 سوار و پیاده بدی سی هزار
 برفتند با ساقه‌ی شهریار
 دگر لشکری کز خراسان بدند
 جهانجوی و مردم شناسان بدند
 منوچهر آرش نگهدارشان
 گه نام جستن سپهدارشان
 دگر نامداری گروخان نژاد
 جهاندار وز تخمه‌ی کیقباد
 کجا نام آن شاه پیروز بود
 سپهد دل و لشکر افروز بود

شه غرچگان بود برسان شیر
کجا ژنده پیل آوریدی بزیر
بدست منوچهرشان جای کرد
سر تخمه را لشکر آرای کرد
بزرگان که از کوه قاف آمدند
ابا نیزه و تیغ لاف آمدند
سپاهی ز تخم فریدون و جم
پر از خون دل از تخمهی زادشم
ازین دست شمشیرزن سی هزار
جهاندار وز تخمهی شهریار
سپرد این سپه گیو گودرز را
بدو تازه شد دل همه مرز را
بیاری بیشت سپهدار گیو
برفتند گردان بیدار و نیو
فرستاد بر میمنه ده هزار
دلاور سواران خنجر گزار
سپه ده هزار از دلیران گرد
پس پشت گودرز کشواد برد
دمادم بشد برتهی تیغ زن
ابا کوهیار اندر آن انجمن
به مردی شود جنگ را یارگیو
سپاهی سرافراز و گردان نیو
زواره بد این جنگ را پیشرو
سپاهی همه جنگ سازان نو
بپیش اندرون قارن رزم زن
سر نامداران آن انجمن
بدان تا میان دو رویه سپاه
بود گرد اسب افکن و رزمخواه
ازان پس بگستهم گژدهم گفت
که با قارن رزم زن باش جفت
بفرمود تا اندمان پور طوس
بگردد بهر جای با پیل و کوس
بدان تا بیندد ز بیداد دست
کسی را کجا نیست یزدان پرست
نباشد کس از خوردنی بی‌نوا
ستم نیز برکس ندارد روا
جهان پر ز گردون بد و گاومیش
ز بهر خورش را همی راند پیش
بخواهد همی هرچ باید ز شاه
بهر کار باشد زبان سپاه
به سو طلایه پدیدار کرد
سر خفته از خواب بیدار کرد
بهر سو برفتند کار آگاهان
همی جست بیدار کار جهان

کجا کوه بد دیده بان داشتی
سپه را پراکنده نگذاشتی
همه کوه و غار و بیابان و دشت
بهر سو همی گرد لشکر بگشت
عنانها یک اندر دگر ساخته
همه جنگ را گردن افراخته
ازیشان کسی را نید بیم و رنج
همی راند با خویشتن شاه گنج
برین گونه چون شاه لشکر بساخت
بگردون کلاه کیی برفراخت
دل مرد بدساز با نیک خوی
جز از جنگ جستن نکرد آرزوی

سپهدار توران ازان سوی جاج
نشسته برام بر تخت عاج
دوباره ز لشکر هزاران هزار
سپه بود با آلت کارزار
نشسته همه خلخ و سرکشان
همی سرفرازان و گردنکشان
بمرز کروشان زمین هرچ بود
ز برگ درخت و زکشت و درود
بخوردند یکسر همه بار و برگ
جهان را همی آرزو کرد مرگ
سپهدار ترکان به بیکند بود
بسی گرد او خویش و پیوند بود
همه نامداران ما چین و چین
نشسته بمرز کروشان زمین
جهان پر ز خرگاه و پرده سرای
ز خیمه نبد نیز بر دشت جای
جهانجوی پر دانش افراسیاب
نشسته بکندز بخورد و بخواب
نشست اندران مرز زان کرده بود
که کندز فریدون برآورده بود
برآورده در کندز آتشکده
همه زند و استا بزر آژده
ورا نام کندز بدی پهلوی
اگر پهلوانی سخن بشنوی
کنون نام کندز به بیکند گشت
زمانه پر از بند و ترفند گشت
نبیره فریدون بد افراسیاب
ز کندز برفتن نکردی شتاب
خود و ویژگیانش نشسته بدشت
سپهر از سپاهش همی خیره گشت
ز دیبای چینی سرآورده بود

فراوان بپرده درون برده بود
بپرده درون خیمه‌های پلنگ
بر آیین سالار ترکان پشنگ
نهاد به خیمه درون تخت زر
همه پیکر تخت یکسر گهر
نشسته برو شاه توران سپاه
بچنگ اندرون بگرز و بر سر کلاه
ز بیرون دهلیز پرده‌سرای
فراوان درفش بزرگان پپای
زده بر در خیمه‌ی هر کسی
که نزدیک او آب بودش بسی
برادر بد و چند جنگی پسر
ز خویشان شاه آنک بد نامور
همی خواست کید بهشت سپاه
بنزدیک پیران بدان رزمگاه
سحر گه سواری بیامد چو گرد
سخنهای پیران همه یاد کرد
همه خستگان از پس یکدگر
رسیدند گریان و خسته جگر
همی هر کسی یاد کرد آنچ دید
وزان بد کز ایران بدیشان رسید
ز پیران و لهاک و فرشیدورد
وزان نامداران روز نبرد
کزیشان چه آمد بروی سپاه
چه زاری رسید اندر آن رزمگاه
همان روز کیخسرو آنجا رسید
زمین کوه تا کوه لشکر کشید
بزنهار شد لشکر ما همه
هراسان شد از بی‌شبانی رمه
چو بشنید شاه این سخن خیره گشت
سیه گشت و چشم و دلش تیره گشت
خروشان فرود آمد از تخت عاج
بپیش بزرگان بینداخت تاج
خروشی ز لشکر بر آمد بدرد
رخ نامداران شد از درد زرد
ز بیگانه خیمه بپرداختند
ز خویشان یکی انجمن ساختند
ازان درد بگریست افراسیاب
همی کند موی و همی ریخت آب
همی گفت زار این جهانیین من
سوار سرافراز رویین من
جهانجوی لهاک و فرشیدورد
سواران و گردان روز نبرد
ازین جنگ پور و برادر نماند

بزرگان و سالار و لشکر نماند
بنالید و برزد یکی باد سرد
پس آنکه یکی سخت سوگند خورد
بیزدان که بیزارم از تخت و گاه
اگر نیز بیند سر من کلاه
قبا جوشن و اسب تخت منست
کله خود و نیزه درخت منست
ازین پس نخواهم چمید و چرید
و گر خویشتن تاج را پرورید
مگر کین آن نامداران خویش
جهانجوی و خنجرگزاران خویش
بخواهم ز کیخسرو شومزاد
که تخم سیاوش بگیتی مباد
خروشان همی بود زین گفت و گوی
ز کیخسرو آگاهی آمد بروی
که لشکر بنزدیک جیحون رسید
همه روی کشور سپه گسترید
بدان درد و زاری سپه را بخواند
ز پیران فراوان سخنها برآند
ز خون برادرش فرشیدورد
ز رویین و لهاک شیر نبرد
کنون گاه کینست و آویختن
ابا گویو گودرز خون ریختن
همم رنج و مهرست و هم درد و کین
از ایران وز شاه ایران زمین
بزرگان ترکان افراسیاب
ز گفتن بکردند مژگان پر آب
که ما سربر سر مر تو را بنده ایم
بفرمان و رایت سرافکنده ایم
چو رویین و پیران ز مادر نژاد
چو فرشیدورد گرامی نژاد
ز خون گر در و کوه و دریا شود
درازای ما همچو پهنا شود
یکی برنگردیم زین رزمگاه
ار یار باشد خداوند ماه
دل شاه ترکان از آن تازه گشت
ازان کار بر دیگر اندازه گشت
در گنج بگشاد و روزی بداد
دلش پر زکین و سرش پر ز باد
گله هرچ بودش بدشت و بکوه
بیخشید بر لشکرش همگروه
ز گردان شمشیرزن سی هزار
گزین کرد شاه از در کارزار
سوی بلخ بامی فرستادشان

بسی پند و اندرزها دادشان
که گسته‌م نوذر بد آنجا بیای
سواران روشن دل و رهنمای
گزین کرد دیگر سپه سی هزار
سواران گرد از در کارزار
جیحون فرستاد تا بگذرند
بکشتی رخ آب را بسپرند
بدان تا شب تیره بی ساختن
ز ایران نیاید یکی تاختن
فرستاد بر هر سوی لشکری
بسی چاره‌ها ساخت از هر دری
چنین بود فرمان یزدان پاک
که بیدادگر شاه گردد هلاک
شب تیره بنشست با بخردان
جهان‌دیده و رای زن موبدان
ز هرگونه با او سخن ساختند
جهان را چپ و راست انداختند
بران برنهادند یکسر که شاه
ز جیحون بران سو گذارد سپاه
قراخان که او بود مهتر پسر
بفرمود تا رفت پیش پدر
پدر بود گفتی بمردی بجای
بیالا و دیدار و فرهنگ و رای
ز چندان سپه نیمه او را سپرد
جهان‌دیده و نامداران گرد
بفرمودتا در بخارا بود
بپشت پدر کوه خارا بود
دمادم فرستد سلیح و سپاه
خورش را شتر نگسلاند ز راه
سپه را ز بیکند بیرون کشید
دمان تالب رود جیحون کشید
سپه بود سرتاسر رودبار
بیاورد کشتی و زورق هزار
بیک هفته بر آب کشتی گذشت
سپه بود یکسر همه کوه ودشت
بخرطوم پیلان و شیران بدم
گذرهای جیحون پر از باد و دم
ز کشتی همه آب شد ناپدید
بیابان آموی لشکر کشید
بیامد پس لشکر افراسیاب
بر اندیشه‌ی رزم بگذاشت آب
پراگند هر سو هیونی دوان
یکی مرد هشیار روشن روان
بینید گفت از چپ و دست راست

که بالا و پهنای لشکر کجاست
 چو بازآمد از هر سوی رزمساز
 چنین گفت با شاه گردن فراز
 که چندین سپه را برین دشت جنگ
 علف باید و ساز و جای درنگ
 ز یک سو بدریای گیلان رهست
 چراگاه اسبان و جای نشست
 بدین روی جیحون و آب روان
 خورش آورد مرد روشن روان
 میان اندرون ریگ و دشت فراخ
 سراپرده و خیمه بر سوی کاخ
 دلش تازه تر گشت زان آگهی
 بیامد بدرگاه شاهنشهی
 سپهدار خود دیده بد روزگار
 نرفتی بگفتار آموزگار
 بیاراست قلب و جناح سپاه
 طلایه که دارد ز دشمن نگاه
 همان ساقه و جایگاه بنه
 همان میسره راست با میمنه
 بیاراست لشکر گهی شاهوار
 بقلب اندرون تیغ زن سی هزار
 نگه کدر بر قلبی که جای خویش
 سپهدار بد و لشکر آرای خویش
 بفرمود تا پیش او شد پشنگ
 که او داشتی جنگ و زور نهنگ
 بلشکر چنو نامداری نبود
 بهر کار چون او سواری نبود
 برانگیختی اسب و دم پلنگ
 گرفتی بکندی ز نیروی جنگ
 همان نیزه‌ی آهنین داشتی
 بورد بر کوه بگذاشتی
 پشنگست نامش پدر شیده خواند
 که شیده بخورشید تابنده ماند
 ز گردان گردنکشان صد هزار
 بدو داد شاه از در کارزار
 همان میسره جهن را داد و گفت
 که نیک اخترت باد هر جای جفت
 که باشد نگهبان پشت پشنگ
 نیچد سر از بارد از ابر سنگ
 سپاهی بجنگ کهیلا سپرد
 یکی تیزتر بود ایلای گرد
 نبیره جهاندار فراسیاب
 که از پشت شیران ربودی کباب
 دو جنگی ز توران سواران بدند

بدل یک بیک کوه ساران بدند
 سوی میمنه لشکری برگزید
 که خورسید گشت از جهان ناپدید
 قراخان سالار چارم پسر
 کمر بست و آمد بپیش پدر
 بدو داد ترک چگل سی هزار
 سواران و شایسته‌ی کارزار
 طرازی و غزی و خلخ سوار
 همان سی هزار آزموده سوار
 که سالارشان بود پنجم پسر
 یکی نامور گرد پرخاشخ
 ورا خواندندی گو گردگیر
 که بر کوه بگذاشتی تیغ و تیر
 دمور و جرنجاش با او برفت
 بیاری جهن سرافراز تفت
 ز گردان و جنگ آوران سی هزار
 برفتند با خنجر کارزار
 جهان‌دیده نستوه سالارشان
 پشنگ دلاور نگهدارشان
 همان سی هزار از یلان ترکمان
 برفتند با گرز و تیر و کمان
 سپهبد چو اغریث جنگجوی
 که با خون یکی داشتی آب جوی
 وزان نامور تیغ زن سی هزار
 گزین کرد شاه از در کارزار
 سپهبد چو گرسیوز پیلتن
 جهانجوی و سالار آن انجمن
 بدو داد پیلان و سالارگاه
 سر نامداران و پشت سپاه
 ازان پس گزید از یلان ده هزار
 که سیری ندادند کس از کارزار
 بفرمود تا در میان دو صف
 بوردگاه بر لب آورده کف
 پراکنده بر لشکر اسب افگند
 دل و پشت ایرانیان بشکنند
 سوی باختر بود پشت سپاه
 شب آمد به پیلان بیستند راه
 چنین گفت سالار گیتی فروز
 که دارد سپه چشم بر نیمروز
 چو آگاه شد شهریار جهان
 ز گفتار بیدار کار آگاهان
 ز ترکان وز کار افراسیاب
 که لشکرگاه آورد زین روی آب
 سپاهی ز جیحون بدین سو کشید

که شد ریگ و سنگ از جهان ناپدید
 چو بشنید خسرو یلانرا بخواند
 همه گفتنی پیش ایشان براند
 سپاهی ز جنگ آوران برگزید
 بزرگان ایران چنانچون سزید
 چشیده بسی از جهان شور و تلخ
 بیاری گسته‌م نوذر ببلخ
 باشکش بفرمود تا سوی زم
 برد لشکر و پیل و گنج درم
 بدان تا پس اندر نیاید سپاه
 کند رای شیران ایران تباه
 ازان پس یلان را همه برنشاند
 بزد کوس رویین و لشکر براند
 همی رفت با رای و هوش و درنگ
 که تیزی پشیمانی آرد بجنگ
 سپهدار چون در بیابان رسید
 گرازیدن و ساز و لشکر بدید
 سپه را گذر سوی خورازم بود
 همه رنگ و دشت از در رزم بود
 بچپ بر دهستان و بر راست آب
 میان ریگ و پیش اندر افراسیاب
 چو خورشید سر زد ز برج بره
 بیاراست روی زمین یکسره
 سپهدار ترکان سپه را بدید
 بزد نای رویین و صف برکشید
 جهان شد پر آوای بوق و سپاه
 همه برنهادند ز آهن کلاه
 چو خسرو بدید آن سپاه نیا
 دل پادشا شد پر از کیمیا
 خود و رستم و طوس و گودرز و گیو
 ز لشکر بسی نامبردار نیو
 همی گشت بر گرد آن رزمگاه
 بیابان نگه گرد و بی‌راه و راه
 که لشکر فزون بود زان کو شمرد
 همان ژنده پیلان و مردان گرد
 بگرد سپه بر یکی کنده کرد
 طلایه بهر سو پراکنده کرد
 شب آمد بکنده در افگند آب
 بدان سو که بد روی افراسیاب
 دو لشکر چنین هم دو روز و دو شب
 از ایشان یکی را نچنید لب
 تو گفتی که روی زمین آه‌نست
 ز نیزه هوا نیز در جوش‌نست
 ازین روی و زان روی بر پشت زین

پیاده بپیش اندرون همچنین
تو گفתי جهان کوه آهن شدست
همان پوشش چرخ جوشن شدست
ستاره شمر پیش دو شهریار
پر اندیشه و زیجاها برکنار
همی باز جستند راز سپهر
بصلاب تا بر که گردد بمهر
سپهر اندر آن جنگ نظاره بود
ستاره شمر سخت بیچاره بود
بروز چهارم چو شد کار تنگ
بپیش پدر شد دلاور پشنگ
بدو گفت کای کدخدای جهان
سرافراز بر کهتران و مهان
بفر تو زیر فلک شاه نیست
ترا ماه و خورشید بد خواه نیست
شود کوه آهن چو دریای آب
اگر بشنود نام افرسیاب
زمین بر نتابد سپاه ترا
نه خورشید تابان کلاه ترا
نیاید ز شاهان کسی پیش تو
جزین بی پدر بد گوهر خویش تو
سیاوش را چون پسر داشتی
برو رنج و مهر پدر داشتی
یکی باد ناخوش ز روی هوا
برو برگذشتی نبودی روا
ازو سیر گشتی چو کردی درست
که او تاج و تخت و سپاه تو جست
گر او را نکشتی جهاندار شاه
بدو باز گشتی نگین و کلاه
کنون اینک آمد بپیشت بجنگ
نباید به گیتی فراوان درنگ
هر آن کس که نیکی فرامش کند
همی رای جان سیاوش کند
بپروردی این شوم ناپاک را
پدروار نسپردیش خاک را
همی داشتی تا بر آورد پر
شد از مهر شاه از در تاج زر
ز توران چو مرغی بایران پرید
تو گفתי که هرگز نیا را ندید
ز خوبی نگه کن که پیران چه کرد
بدان بی وفا ناسزاوار مرد
همه مهر پیران فراموش کرد
پر از کینه سر دل پر از جوش کرد
همی بود خامش چو آمد به مشیت

چنان مهربان پهلوان را بکشت
از ایران کنون با سپاهی به جنگ
بیامد به پیش نیا تیزچنگ
نه دینار خواهد نه تخت و کلاه
نه اسب و نه شمشیر و گنج و سپاه
ز خویشان جز از جان نخواهد همی
سخن را ازین در نگاهد همی
پدر شاه و فرزانه‌تر پادشاست
بدیت راست گفتار من بر گواست
از ایرانیان نیست چندین سخن
سپه را چنین دل شکسته مکن
بدیشان چباید ستاره شمر
بشمشیر جویند مردان هنر
سواران که در میمنه با منند
همه جنگ را یکدل و یکتند
چو دستور باشد مرا پادشا
از ایشان نمانم یکی پارسا
بدوزم سر و ترگ ایشان بتیر
نه اندیشم از کنده و آبیگر
چو بشنید افراسیاب این سخن
بدو گفت مشتاق و تندی مکن
سخن هرچ گفتی همه راست بود
جز از راستی را نباید شنود
ولیکن تو دانی که پیران گرد
بگیتی همه راه نیکی سپرد
نبد در دلش کژی و کاستی
نجستی به جز خوبی و راستی
همان پیل بد روز جنگ او به زور
چو دریا دل و رخ چو تابنده هور
برادرش هومان پلنگ نبرد
چو لهاک جنگی و فرشیدورد
ز ترکان سواران کین صدهزار
همه نامجوی از در کارزار
برفتند از ایدر پر از جنگ و جوش
من ایدر نوان با غم و با خروش
ازان کو برین دشت کین کشته شد
زمین زیر او چو گل آغشته شد
همه مرز توران شکسته دلند
ز تیمار دل را همی بگسلند
نبینند جز مرگ پیران بخواب
نخواند کسی نام افراسیاب
بیاشیم تا نامداران ما
مهان و ز لشکر سواران ما
بینند ایرانیان را بچشم

ز دل کم شود سوگ با درد و خشم
هم ایرانیان نیز چندین سپاه
بینند آیین تخت و کلاه
دو لشکر برین گونه پر درد و خشم
ستاره به ما دارد از چرخ چشم
بانبوه جستن نه نیکوست جنگ
شکستی بود باد ماند بچنگ
مبارز پراگنده بیرون کنیم
از ایشان بیابان پر از خون کنیم
چنین داد پاسخ که ای شهریار
چو زین گونه جویی همی کارزار
نخستین ز لشکر مبارز منم
که بر شیر و بر پیل اسب افگنم
کسی را ندانم که روز نبرد
فشاند بر اسب من از دور گرد
مرا آرزو جنگ کیخسروست
که او در جهان شهریار نوست
اگر جوید او بی گمان جنگ من
رھایی نیابد ز چنگال من
دل و پشت ایشان شکسته شود
بارن انجمن کار بسته شود
و گر دیگری پیشم آید به جنگ
بخاک اندر آرم سرش بی درنگ
بدو گفت کای کار نادیده مرد
شهنشاه کی جوید از تو نبرد
اگر جویدی هم نبردش منم
تن و نام او زیر پای افگنم
گر او با من آید بوردگاه
برآساید از جنگ هر دو سپاه
بدو شیده گفت ای جهان دیده مرد
چشیده ز گیتی بسی گرم و سرد
پسر پنج زنده ست پشت بیای
نمانیم تا تو کنی رزم رای
نه لشکر پسندد نه ایزد پرست
که تو جنگ او را کنی پیشدست
بدو گفت شاه ای سرفراز مرد
نه گرم آزموده ز گیتی نه سرد
از ایدر برو تا میان سپاه
ازیشان یکی مرد دانا بخواه
بکیخسرو از من پیامی رسان
که گیتی جز این دارد آیین و سان
نبیره که رزم آورد با نیا
دلش بر بدی باشد و کیمیا
چنین بود رای جهان آفرین

که گردد جهان پر ز پرخاش و کین
 سیاوش نه بر بیگنه کشته شد
 شد از آموزگاران سرش گشته شد
 گنه گر مرا بود پیران چه کرد
 چو رویین و لهاک و فرشیدورد
 که بر پشت زینشان بایست بست
 پر از خون بکردار پیلان مست
 گر ایدونک گویم که تو بدتنی
 بد اندیش وز تخم آهرمنی
 بگوهر نگه کن بتخمه منم
 نکوهش همی خویشان را کنم
 تو این کین بگودرز و کاوس مان
 که پیش من آرند لشکر دمان
 نه زان گفتم این کز تو ترسان شدم
 وگر پیر گشتم دگر سان شدم
 همه ریگ و دریا مرا لشکرند
 همه نره شیرند و کنداورند
 هر آنکه که فرمان دهم کوه گنگ
 چو دریا کنند ای پسر روز جنگ
 ولیکن همی ترسم از کردگار
 ز خون ریختن وز بد روزگار
 که چندین سرنامور بی گناه
 جدا گردد از تن بدین رزمگاه
 گر از پیش من بر نگردي ز جنگ
 نگردي همانا که آیدت ننگ
 چو با من بسوگند پیمان کنی
 بکوشی که پیمان من نشکنی
 بدین کار باشم ترا رهنمای
 که گنج و سپاهت بماند بجای
 چو کار سیاوش فرامش کنی
 نیارا بتوران برامش کنی
 برادر بود جهن و جنگی پشنگ
 که در جنگ دریا کند کوه سنگ
 هران بوم و برکان ز ایران نهی
 بفرمان کنم آن ز ترکان تهی
 ز گنج نیاکان ما هرچ هست
 ز دینار وز تاج و تخت و نشست
 ز اسب و سلیح و ز بیش و ز کم
 که میراث ماند از نیا زادشم
 ز گنج بزرگان و تخت و کلاه
 ز چیزی که باید ز بهر سپاه
 فرستم همه همچنین پیش تو
 پسر پهلوان و پدر خویش تو
 دو لشکر برآساید از رنج رزم

همه روز ما بازگردد بزم
ور ایدونک جان ترا اهرمن
بیچد همی تا بیوشی کفن
جز از رزم و خون کردنت رای نیست
بمغز تو پند مرا جای نیست
تو از لشکر خویش بیرون خرام
مگر خود برآیدت ازین کار کام
بگردیم هر دو بوردگاه
بر آساید از جنگ چندین سپاه
چو من کشته ایم جهان پیش تست
سپه بندگان و پسر خویش تست
و گر تو شوی کشته بر دست من
کسی را نیازم از انجمن
سپاه تو در زینهار منند
همه مهترانند و یار منند
وگر زانکه بامن نیایی به جنگ
نتابی تو با کار دیده نهنگ
کمر بسته پیش تو آید پشنگ
چو جنگ آوری او نسازد درنگ
پدر پیر شد پایمردش جوان
جوانی خردمند و روشن روان
بوردگه با تو جنگ آورد
دلیرست و جنگ پلنگ آورد
بینیم تا بر که گردد سپهر
کرا بر نهد بر سر از تاج مهر
ورایدونک با او نجویی نبرد
دگرگونه خواهی همی کار کرد
بمان تا بیاساید امشب سپاه
چو بر سر نهد کوه زرین کلاه
ز لشکر گزینیم جنگاوران
سرافراز با گرزهای گران
زمین را ز خون رود دریا کنیم
ز بالای بد خواه پهنا کنیم
دوم روز هنگام بانگ خروس
ببندیم بر کوهی پیل کوس
سران را به یاری برون آوریم
بجوی اندرون آب و خون آوریم
چو بد خواه پیغام تو نشنود
بیچد بدین گفتها نگرود
بتنها تن خویش ازو رزم خواه
بدیدار دوزخ میان سپاه
پسر آفرین کرد و آمد برون
پدر دیده پر آب و دل پر ز خون
گزین کرد از موبدان چار مرد

چشیده بسی از جهان گرم و سرد
 وزان نامداران لشکر هزار
 خردمند و شایسته‌ی کارزار
 بره چون طلایه بدیدش ز دور
 درفش و سنان سواران تور
 ز ترکان که هر آنکس که بد پیشرو
 زناکاردیده جوانان نو
 بره با طلایه بر آویختند
 بنام از پی شیده خون ریختند
 تنی چند از ایرانیان خسته شد
 وزان روی پیکار پیوسته شد
 هم اندر زمان شیده آنجا رسید
 نگهبان ایرانیان را بدید
 دل شیده کشت اندر آن کار تنگ
 همی باز خواند آن یلانرا ز جنگ
 بایرانیان گفت نزدیک شاه
 سواری فرستید با رسم و راه
 بگوید که روشن دلی شیده نام
 بشاه آوریدست چندی پیام
 از افراسیاب آن سپهدار چین
 پدر مادر شاه ایران زمین
 سواری دمان از طلایه برفت
 بر شاه ایران خرامید تفت
 که پیغمبر شاه‌توران سپاه
 گوی بر منش بر درفشی سیاه
 همی شیده گوید که هستم بنام
 کسی بایدم تا گزارم پیام
 دل شاه شد زان سخن پر ز شرم
 فرو ریخت از دیدگان آب گرم
 چنین گفت کین شیده خال منست
 بیالا و مردی همال منست
 نگه کرد گردنکشی زان میان
 نبد پیش جز قارن کاویان
 بدو گفت رو پیش او شادکام
 درودش ده از ما و بشنو پیام
 چو قارن بیامد ز پیش سپاه
 بدید آن درفشان درفش سیاه
 چو آمد بر شیده دادش درود
 ز شاه و ز ایرانیان برفزود
 جوان نیز بگشاد شیرین زبان
 که بیدار دل بود و روشن روان
 بگفت آنچه بشنید ز افراسیاب
 ز آرام وز بزم و رزم و شتاب
 چو بشنید قارن سخنهای نغز

ازان نامور بخرد پاک مغز
بیامد بر شاه ایران بگفت
که پیغامها با خرد بود جفت
چو بشنید خسرو ز قارن سخن
بیاد آمدش گفته‌های کهن
بخندید خسرو ز کار نیا
ازان جستن چاره و کیمیا
ازان پس چنین گفت کافراسیاب
پشیمان شدست از گذشتن ز آب
ورا چشم بی آب و لب پر سخن
مرا دل پر از دردهای کهن
بکوشد که تا دل بیچاندم
بیشی لشکر بترساندم
بدان گه که گردنده چرخ بلند
نگردد بایست روز گزند
کنون چاره‌ی ما جزین نیست روی
که من دل پر از کین شوم پیش اوی
بگردم بورد با او بجنگ
بهنگام کوشش نسازم درنگ
همه بخردان و ردان سپاه
بواز گفتند کین نیست راه
جهان دیده پردانش افراسیاب
جز از چاره جستن نبیند بخواب
ندانند جز از تنبل و جادویی
فریب و بدانیشی و بدخویی
ز لشکر کنون شیده را برگزید
که این دید بند بدی را کلید
همی خواهد از شاه ایران نبرد
بدان تا کند روز ما را بدرد
تو بر تیزی او دلیری مکن
از ایران وز تاج سیری مکن
وگر شیده از شاه جوید نبرد
بورد گستاخ با او مگرد
بدست تو گر شیده گردد تباه
یکی نامور کم شود زان سپاه
وگر دور از ایدر تو گردی هلاک
ز ایران برآید یکی تیره خاک
یکی زنده از ما نماند بجای
نه شهر و بر و بوم ایران بیای
کسی نیست ما را ز تخم کیان
که کین را ببندد کمر بر میان
نیای تو پیری جهان دیده است
بتوران و چین در پسندیده است
همی پوزش آرد بدین بد که کرد

ز بیچارگی جست خواهد نبرد
 همی گوید اسبان و گنج درم
 که بنهاد تور از پی زادشم
 همان تخت شاهی و تاج سران
 کمرهای زرین و گرز گران
 سپارد بگنج تو از گنج خویش
 همی باز خرد بدین رنج خویش
 هران شهر کز مرزایران نهی
 همی کرد خواهد ز ترکان تهی
 بایران خرامیم پیروز و شاد
 ز کار گذشته نگیریم یاد
 برین گفته بودند پیر و جوان
 جز از نامور رستم پهلوان
 که رستم همی ز آشتی سربگاشت
 ز درد سیاوش بدل کینه داشت
 همی لب بدندان بخواید شاه
 همی کرد خیره بدیشان نگاه
 وزان پس چنین گفت کین نیست راه
 بایران خرامیم زین رزمگاه
 کجا آن همه رستم و سوگند ما
 همان بدره و گفته و پند ما
 جو بر تخت بر زنده افراسیاب
 بماند جهان گردد از وی خراب
 بکاوس یکسر چه پوزش بریم
 بدین دیدگان چو بدو بنگریم
 شنیدیم که بر ایرج نیکبخت
 چه آمد بتور از پی تاج و تخت
 سیاوش را نیز بر بیگناه
 بکشت از پی گنج و تخت و کلاه
 فرینده ترکی ازان انجمن
 پیامد خرامان بنزدیک من
 گر از من همی جست خواهد نبرد
 شارا چرا شد چنین روی زرد
 همی از شما این شگفت آیدم
 همان کین پیشین بیفزایدم
 گمانی نبردم که ایرانیان
 گشایند جاوید زین کین میان
 کسی را ندیدم ز ایران سپاه
 که افکنده بود اندرین رزمگاه
 که از جنگ ایشان گرفتی شتاب
 بگفت فرینده افراسیاب
 چو ایرانیان این سخنها ز شاه
 شنیدند و پیچان شدند از گناه
 گرفتند پوزش که ما بنده ایم

هم از مهربانی سرافکنده‌ایم
نخواهد شه‌نشاه جز نام نیک
وگر کارها را سرانجام نیک
ستوده جهاندار برتر منش
نخواهد که بر مابود سرزنش
که گویند از ایران سواری نبود
که یارست با شیده رزم آزمود
که آمد سواری بدشت نبرد
جز از شاه‌شان این دلیری نکرد
نخواهد مگر خسرو موبدان
که بر ما بود ننگ تا جاودان
بدیشان چنین پاسخ آورد شاه
که ای موبدان نماینده راه
بدانید کاین شیده روز نبرد
پدر را ندارد بهامون بمرد
سلیحش پدر کرده از جادویی
ز کژی و بی راهی و بدخویی
نباشد سلیح شما کارگر
بدان جوشن و خود پولادبر
همان اسبش از باد دارد نژاد
بدل همچو شیر و برفتن چو باد
کسی را که یزدان ندادست فر
نباشدش با چنگ او پای و پر
همان با شما او نیاید بجنگ
ز فر و نژاد خود آیدش ننگ
نبیره فریدون و پور قباد
دو جنگی بود یک‌دل و یک نهاد
بسوزم برو تیره جان پدرش
چو کاوس را سوخت او بر پسرش
دلیران و شیران ایران زمین
همه شاه را خواندند آفرین
بفرمود تا قارن نیک‌خواه
شود باز و پاسخ گزارد ز شاه
که این کار ما دیر و دشوار گشت
سخنها ز اندازه اندر گذشت
هنر یافته مرد سنگی بجنگ
نجوید گه رزم چندین درنگ
کنون تا خداوند خورشید و ماه
کراشاد دارد بدین رزمگاه
نخواهم ز تو اسب و دینار و گنج
که بر کس نماند سرای سپنج
بزور جهان آفرین کردگار
بدیهم کاوس پروردگار
که چندان نمانم شما را زمان

که بر گل جهد تندباد خزان
 بدان خواسته نیست ما را نیاز
 که از جور و بیدادی آمد فراز
 کرا پشت گرمی بیزدان بود
 همیشه دل و بخت خندان بود
 بر و بوم و گنج و سپاهت مراست
 همان تخت و زرین کلاهت مراست
 پشنگ آمد و خواست از من نبرد
 زره دار بی لشکر و دار و برد
 سپیده دمان هست مهمان من
 بخنجر ببیند سرافشان من
 کسی را نخواهم ز ایران سپاه
 که با او بگردد بوردگاه
 من و شیده و دشت و شمشیر تیز
 برآرم بفرجام ازو رستخیز
 گر ایدونک پیروز گردم بجنگ
 نسازم برین سان که گفتی درنگ
 مبارز خروشان کنیم از دور روی
 ز خون دشت گردد پر از رنگ و بوی
 ازان پس یلان را همه همگروه
 بجنگ اندر آریم بر سان کوه
 چو این گفت باشی به شیده بگوی
 که ای کم خرد مهتر کامجوی
 نه تنها تو ایدر بکام آمدی
 نه بر جستن ننگ و نام آمدی
 نه از بهر پیغام افراسیاب
 که کردار بد کرد بر تو شتاب
 جهاندارت انگیخت از انجمن
 ستودانت ایدر بود هم کفن
 گزند آیدت زان سر بی گزند
 که از تن بریدند چون گوسفند
 پیامد دمان قارن از نزد شاه
 بنزد یکی آن درفش سپاه
 سخن هرچ بشنید با او بگفت
 نماند ایچ نیک و بد اندر نهفت
 بشد شیده نزدیک افراسیاب
 دلش چون بر آتش نهاده کباب
 بید شاه ترکان ز پاسخ دژم
 غمی گشت و برزد یکی تیز دم
 ازان خواب کز روزگار دراز
 بدید و ز هر کس همی داشت راز
 سرش گشت گردان و دل پرنهیب
 بدانست کامد بتنگی نشیب
 بدو گفت فردا بدین رزمگاه

ز افکنده مردان نیابند راه
بشیده چنین گفت کز بامداد
مکن تا دو روز ای پسر جنگ یاد
بدین رزم بشکست گویی دلم
بر آنم که دل را ز تن بگسلم
پسر گفت کای شاه ترکان و چین
دل خویش را بد مکن روز کین
چو خورشید فردا بر آرد درفش
درفشان کند روی چرخ بنفش
من و خسرو و دشت آوردگاه
برانگیزم از شاه گرد سپاه
چو روشن شد آن چادر لاژورد
جهان شد به کردار یاقوت زرد
نشست از بر اسب چنگی پشنگ
ز باد جوانی سرش پر ز جنگ
بجوشن بیوشید روشن برش
ز آهن کلاه کیان بر سرش
درفشش یکی ترک جنگی بچنگ
خرامان پیامد بسان پلنگ
چو آمد بنزدیک ایران سپاه
یکی نامداری بشد نزد شاه
که آمد سواری میان دو صف
سرافراز و جوشان و تیغی بکف
بخندید ازو شاه و جوشن بخواست
درفش بزرگی برآورد راست
یکی ترگ زرین بسر بر نهاد
درفشش برهام گودرز داد
همه لشکرش زار و گریان شدند
چو بر آتش تیز بریان شدند
خروشی بر آمد که ای شهریار
بهن تن خویش رنجه مدار
شهان را همه تخت بودی نشست
که بر کین کمر بر میان تو بست
که جز خاک تیره نشستش مباد
بهیچ آرزو کام و دستش مباد
سپهدار با جوشن و گرز و خود
بلشکر فرستاد چندی درود
که یک تن مجنبد زین رزمگاه
چپ و راست و قلب و جناح سپاه
نباید که جوید کسی جنگ و جوش
برهام گودرز دارید گوش
چو خورشید بر چرخ گردد بلند
بینید تا بر که آید گزند
شما هیچ دل را مدارید تنگ

چنینست آغاز و فرجام جنگ
گهی بر فراز و گهی در نشیب
گهی شادکامی گهی با نهیب
برانگیخت شبرنگ بهزاد را
که دریافتی روز تگ باد را
میان بسته با نیزه و خود و گبر
همی گرد اسبش بر آمد بابر
میان دو صف شیده او را بدید
یکی باد سرد از جگر بر کشید
بدو گفت پور سیاوش رد
توی ای پسندیده‌ی پرورد
نبیره جهاندار توران سپاه
که ساید همی ترگ بر چرخ ماه
جز آنی که بر تو گمانی برد
جهانده‌یی کو خرد پرورد
اگر مغز بودیت با خال خویش
نکردی چنین جنگ را دست پیش
اگر جنگ‌جویی ز پیش سپاه
برو دور بگزین یکی رزمگاه
کز ایران و توران نبیند کس
نخواهیم یاران فریادرس
چنین داد پاسخ بدو شهریار
که ای شیر درنده در کارزار
منم داغ‌دل پور آن بیگناه
سیاوش که شد کشته بر دست شاه
بدین دشت از ایران به کین آمدم
نه از بهر گاه و نگین آمدم
ز پیش پدر چونک برخاستی
ز لشکر نبرد مرا خواستی
مرا خواستی کس نبودی روا
که پیشت فرستادمی ناسزا
کنون آرزو کن یکی رزمگاه
بدیدار دور از میان سپاه
نهادند پیمان که از هر دو روی
بیاری نباید کسی کینه‌جوی
هم اینها که دارند با ما درفش
ز بد روی ایشان نگردد بنفش
برفتند هر دو ز لشکر بدور
چنانچون شود مرد شادان بسور
بیابان که آن از در رزم بود
بدانجایکه مرز خوارزم بود
رسیدند جایی که شیر و پلنگ
بدان شخ پی آب ننهاد چنگ
نپرید بر آسمانش عقاب

ازو بهره‌ای شیخ و بهری سراب
نهادند آوردگاهی بزرگ
دو اسب و دو جنگی بسان دو گرگ
سواران چو شیران اخته زهار
که باشند پر خشم روز شکار
بگشتند با نیزه‌های دراز
چو خورشید تابنده گشت از فراز
نماند ایچ بر نیزه‌هاشان سنان
پر از آب برگستوان و عنان
برومی عمود و بشمشیر و تیر
بگشتند با یکدگر ناگزیر
زمین شد ز گرد سواران سیاه
نگشتند سیر اندر آوردگاه
چو شیده دل و زور خسرو بدید
ز مژگان سرشکس برخ برچکید
بدانست کان فره ایزدبست
ازو بر تن خویش باید گریست
همان اسبش از تشنگی شد غمی
بنیروی مرد اندر آمد کمی
چو درمانده شد با دل اندیشه کرد
که گر شاه را گویم اندر نبرد
بیا تا به کشتی پیاده شویم
ز خوی هر دو آهار داده شویم
پیاده نگرده که عار آیدش
ز شاه‌ی تن خویش خوار آیدش
بدین چاره گر زو نیابم رها
شدم بی گمان در دم ازدها
بدو گفت شاه‌ها بتیغ و سنان
کند هر کسی جنگ و پیچد عنان
پیا به آید که جوییم جنگ
بکردار شیران بیازیم چنگ
جهاندار خسرو هم اندر زمان
بدانست اندیشه‌ی بدگمان
بدل گفت کین شیر با زور و جنگ
نبیره فریدون و پور پشگ
گر آسوده گردد تن آسان کند
بسی شیر دلرا هراسان کند
اگر من پیاده نگردم به جنگ
به ایرانیان بر کند جای تنگ
بدو گفت رهام کای تاجور
بدین کار ننگی مگردان گهر
چو خسرو پیاده کند کارزار
چه باید بر این دشت چندین سوار
اگر پای بر خاک باید نهاد

من از تخم کشواد دارم نژاد
بمان تا شوم پیش او جنگ ساز
نه شاه جهاندار گردن فراز
برهام گفت آن زمان شهریار
که ای مهربان پهلوان سوار
چو شیده دلاور ز تخم پشنگ
چنان دان که با تو نیاید به جنگ
ترا نیز با رزم او پای نیست
بترکان چنو لشکر آرای نیست
یکی مرد جنگی فریدون نژاد
که چون او دلاور ز مادر نژاد
نباشد مرا ننگ رفتن بجنگ
پیاده بسازیم جنگ پلنگ
وزان سو بر شیده شد ترجمان
که دوری گزین از بد بدگمان
جز از بازگشتن ترا رای نیست
که با جنگ خسرو ترا پای نیست
بهنگام کردن ز دشمن گریز
به از کشتن و جستن رستخیز
بدان نامور ترجمان شیده گفت
که آورد مردان نشاید نهفت
چنان دان که تا من بیستم کمر
همی بر فرازم بخورشید سر
بدین زور و این فره و دستبرد
ندیدم بوردگه نیز گرد
ولیکن ستودان مرا از گریز
به آید چو گیرم بکاری ستیز
هم از گردش چرخ بر بگذرم
وگر دیده‌ی اژدها بسپرم
گر ایدر مرا هوش بر دست اوست
نه دشمن ز من باز دارد نه دوست
ندانم من این زور مردی ز چیست
برین نامور فره ایزدبست
پیاده مگر دست یابم بدوی
بپیکار خون اندر آرم بجوی
بشیده چنین گفت شاه جهان
که ای نامدار از نژاد مهان
ز تخم کیان بی گمان کس نبود
که هرگز پیاده نبرد آزمود
ولیکن ترا گرد چنینست کام
نیچم ز رای تو هرگز لگام
فرود آمد از اسب شبرنگ شاه
ز سر برگرفت آن کیانی کلاه
برهام داد آن گرانمایه اسب

پیاده بیامد چو آذرگشسب
 پیاده چو از دور دیدش پشنگ
 فرود آمد از باره جنگی پلنگ
 بهامون چو پیلان بر آویختند
 همی خاک با خون برآمیختند
 چو شیده بدید آن پر و برز شاه
 همان ایزدی فر و آن دستگاه
 همی جست کید مگر زو رها
 که چون سر بشد تن نیارد بها
 چو آگاه شد خسرو از روی اوی
 وزان زور و آن برز بالای اوی
 گرفتیش بچپ گردن و راست پشت
 برآورد و زد بر زمین بر درشت
 همه مهره‌ی پشت او همچو نی
 شد از درد ریزان و بگسست پی
 یکی تیغ تیز از میان بر کشید
 سراسر دل نامور بر درید
 برو کرد جوشن همه چاک چاک
 همی ریخت بر تارک از درد خاک
 برهام گفت این بد بدسگال
 دلیر و سیکسر مرا بود خال
 پس از کشتنش مهربانی کنید
 یکی دخمه‌ی خسروانی کنید
 تنش را بمشک و عبیر و گلاب
 بشویی مغزش بکافور ناب
 بگردنش بر طوق مشکین نهید
 کله بر سرش عنبرآگین نهید
 نگه کرد پس ترجمانش ز راه
 بدید آن تن نامبردار شاه
 که با خون ازان ریگ برداشتند
 سوی لشکر شاه بگذاشتند
 بیامد خروشان بنزدیک شاه
 که ای نامور دادگر پیشگاه
 یکی بنده بودم من او را نوان
 نه جنگی سواری و نه پهلوان
 بمن بر بیخشای شاهها بمهر
 که از جان تو شاد بادا سپهر
 بدو گفت شاه آنچه دیدی ز من
 نیا را بگو اندر آن انجمن
 زمین را ببوسید و کرد آفرین
 بسیچید ره سوی سالار چین
 وزان دشت کیخسرو کینه‌جوی
 سوی لشکر خویش بنهاد روی
 خروشی بر آمد ز ایران سپاه

که بخشایش آورد خورشید و ماه
 بیامد همانگاه گودرز و گیو
 چو شیدوش و رستم چو گرگین نیو
 همه بوسه دادند پیشش زمین
 بسی شاه را خواندند آفرین
 وزان روی ترکان دو دیده براه
 که شویده کی آید ز آوردگاه
 سواری همی شد بران ریگ نرم
 برهنه سر و دیده پر خون و گرم
 بیامد بنزدیک افراسیاب
 دل از درد خسته دو دیده پر آب
 برآورد پوشیده راز از نهفت
 همه پیش سالار ترکان بگفت
 جهاندار گشت از جهان ناامید
 بکند آن چو کافور موی سپید
 بسر بر پراگند ریگ روان
 ز لشکر برفت آنک بد پهلوان
 رخ شاه ترکان هر آنکس که دید
 بر و جامه و دل همه بدرید
 چنین گفت با مویه افراسیاب
 کزین پس نه آرام جویم نه خواب
 مرا اندرین سوگ یاری کنید
 همه تن بتن سوگواری کنید
 نه بیند سر تیغ ما را نیام
 نه هرگز بوم زین سپس شادکام
 ز مردم شمر ار ز دام و دده
 دلی کو نباشد بدرد آرده
 مبادا بدان دیده در آب و شرم
 که از درد ما نیست پر خون گرم
 ازان ماه دیدار جنگی سوار
 ازان سروبن بر لب جویبار
 همی ریخت از دیده خونین سرشک
 ز دردی که درمان نداند پزشکی
 همه نامداران پاسخ گزار
 زبان برگشادند بر شهریار
 که این دادگر بر تو آسان کناد
 بداندیش را دل هراسان کناد
 ز ما نیز یک تن نسازد درنگ
 شب و روز بر درد و کین پشنگ
 سپه را همه دل خروشان کنیم
 باوردگه بر سر افشان کنیم
 ز خسرو نبذ پیش ازین کینه چیز
 کنون کینه بر کین بیفزود نیز
 سپه دل شکسته شد از بهر شاه

خروشان و جوشان همه رزمگاه
 چو خورشید برزد سر از برج گاو
 ز هامون برآمد خروش چکاو
 تبیره برآمد ز هر دو سرای
 همان ناله بوق باکرنای
 ز گردان شمشیرزن سی هزار
 بیاورد جهن از در کارزار
 چو خسرو بر آن گونه بر دیدشان
 بفرمود تا قارن کاویان
 ز قلب سپاه اندر آمد چو کوه
 ازو گشت جهن دلاور ستوه
 سوی راست گسته نودر چو گرد
 بیامد دمان با درفش نبرد
 جهان شد ز گرد سواران بنفش
 زمین پرسپاه و هوا پر درفش
 بجنبید خسرو ز قلب سپاه
 هم افراسیاب اندران رزمگاه
 پیوست جنگی کزان سان نشان
 ندادند گردان گردنکشان
 بکشتند چندان ز توران سپاه
 که دریای خون گشت آوردگاه
 چنین بود تا آسمان تیره گشت
 همان چشم جنگاوران خیره گشت
 چو پیروز شد قارن رزم زن
 به جهن دلیر اندر آمد شکن
 چو بر دامن کوه بنشست ماه
 یلان بازگشتند ز آوردگاه
 از ایرانیان شاد شد شهریار
 که چیره شدند اندران کارزار
 همه شب همی جنگ را ساختند
 بخواب و بخوردن پرداختند
 چو برزد سر از چنگ خرچنگ هور
 جهان شد پر از جنگ و آهنگ و شور
 سپاه دو لشکر کشیدند صف
 همه جنگ را بر لب آورده کف
 سپهدار ایران ز پشت سپاه
 بشد دور با کهتری نیکخواه
 چو لختی بیامد پیاده ببود
 جهان آفرین را فراوان ستود
 بمالید رخ را بران تیره خاک
 چنین گفت کای داور داد و پاک
 تو دانی کزو من ستم دیده‌ام
 بسی روز بد را پسندیده‌ام
 مکافات کن بدکنش را بخون

تو باشی ستم دیده را رهنمون
وزان جایگه با دلی پر ز غم
پر از کین سر از تخمه زادشم
بیامد خروشان بقلب سپاه
بسر بر نهاد آن خجسته کلاه
خروش آمد و ناله‌ی گاودم
دم نای رویین و رویینه خم
وزان روی لشکر بکردار کوه
برفتند جوشان گروه‌ها گروه
سپاهی به کردار دریای آب
بقلب اندرون جهن و افراسیاب
چو هر دو سپاه اندر آمد ز جای
تو گفתי که دارد در و دشت پای
سیه شد ز گرد سپاه آفتاب
ز پیکان الماس و پر عقاب
ز بس ناله‌ی بوق و گرد سپاه
ز بانگ سواران در آن رزمگاه
همی آب گشت آهن و کوه و سنگ
بدریا نهنگ و بهامون پلنگ
زمین پرزجوش و هوا پر خروش
هژیر ژیان را بدرید گوش
جهان سر بسر گفתי از آهنت
وگر آسمان بر زمین دشمنست
بهر جای بر توده چون کوه کوه
ز گردان و ایران و توران گروه
همه ریگ ارمان سر و دست و پای
زمین را همی دل برآمد ز جای
همه بوم شد زیر نعل اندرون
چو کرباس آهار داده بخون
وزان پس دلیران افراسیاب
برفتند بر سان کشتی بر آب
بصندوق پیلان نهادند روی تیر
کجا ناوک انداز بود اندروی
حصاری بد از پیل پیش سپاه
برآورده بر قلب و بر بسته راه
ز صندوق پیلان بیارید تیر
برآمد خروشدن دار و گیر
برفتند گردان نیزه‌وران
هم از قلب لشکر سپاهی گران
نگه کرد افراسیاب از دو میل
بدان لشکر و جنگ صندوق و پیل
همه زنده پیلان و لشکر براند
جهان تیره شد روشنایی نماند
خروشید کای نامداران جنگ

چه دارید بر خویش تن جای تنگ
ممانید بر پیش صندوق و پیل
سپاهست بیکار بر چند میل
سوی میمنه میسره برکشید
ز قلب و ز صندوق برتر کشید
بفرمود تا جهن رزم آزمای
رود با تگینال لشکر ز جای
برد دو هزار آزموده سوار
همه نیزه‌دار از در کارزار
بر مسیره شیر جنگی طبرد
بشد تیز پا نامداران گرد
چو کیخسرو آن رزم ترکان بدید
که خورشید گشت از جهان ناپدید
سوی آوه و سمنکان کرد روی
که بودند شیران پرخاشجوی
بفرمود تا بر سوی میسره
بتابند چون آفتاب از بره
برفتند با نامور ده هزار
زره‌دار با گزره‌ی گاوسار
بشماخ سوری بفرمود شاه
که از نامداران ایران سپاه
گزين کن ز جنگ آوران ده‌هزار
سواران گرد از در کارزار
میان دو صف تیغها بر کشید
مبینید کس را سر اندر کشید
دو لشکر برینسان بر آویختند
چنان شد که گفتی برآمیختند
چکاچاک برخاست از هر دو روی
ز پرخاش خون اندر آمد بجوی
چو برخاست گرد از چپ و دست راست
جهاندار خفتان رومی بخواست
بیک سو کشیدند صندوق پیل
جهان شد بکردار دریای نیل
بجنبید با رستم از قبلگاه
منوشان خوزان لشکر پناه
برآمد خروشیدن بوق و کوس
بیک دست خسرو سپهدار طوس
بیاراسته کاویانی درفش
همه پهلوانان زرینه کفش
به درد دل از جای برخاستند
چپ شاه لشکر بیاراستند
سوی راستش رستم کینه جوی
زواره برادرش بنهاد روی
جهانیده گودرز کشوادگان

بزرگان بسیار و آزادگان
 بیودند بر دست رستم بیای
 زرسپ و منوشان فرخنده رای
 برآمد ز آوردگاه گیر و دار
 ندیدند ز آنگونه کس کارزار
 همه ریگ پر خسته و کشته بود
 کسی را کجا روز برگشته بود
 ز بس کشته بردشت آوردگاه
 همی راندند اسب بر کشته گاه
 بیابان بکردار جیحون ز خون
 یکی بی سر و دیگری سرنگون
 خروش سواران و اسبان ز دشت
 ز بانگ تیره همی برگذشت
 دل کوه گفتی بدرد همی
 زمین با سواران بپرد هیم
 سر بی تنان و تن بی سران
 چرنگیدن گرزهای گران
 درخشیدن خنجر و تیغ تیز
 همی جست خورشید راه گریز
 بدست منوچر بر میمنه
 کهیلا که صد شیر بد یک تنه
 جرنجاش بر میسره شد تباه
 بدست فریبرز کاوس شاه
 یکی باد و ابری سوی نیمروز
 برآمد رخ هور گیتی فروز
 تو گفتی که ابری برآمد سیاه
 بیارید خون اندر آوردگاه
 بپوشید و روی زمین تیره گشت
 همی دیده از تیرگی خیره گشت
 بدآنکه که شد چشمه سوی نشیب
 دل شاه ترکان بجست از نهیب
 ز جوش سواران هر کشوری
 ز هر مرز و هر بوم و هر مهتری
 سواران شمشیر زن سی هزار
 گزیده سوارن خنجر گزار
 دگرگونه جوشن دگرگون درفش
 جهانای شده سرخ و زرد و بنفش
 نگه کرد گرسیوز از پشت شاه
 بجنگ اندر آورد یکسر سپاه
 سپاهی فرستاد بر میمنه
 گرانمایگان یکدل و یک تنه
 سوی میسره همچنین لشکری
 پراکنده بر هر سوی مهتری
 سواران جنگاوران سی هزار

گزیده همه از در کارزار
 چو گرسیوز از پشت لشکر برفت
 بپیش برادر خرامید تفت
 برادر چو روی برادر بدید
 بنیرو شد و لشکر اندر کشید
 برآمد ز لشکر ده و دار و گیر
 بپوشید روی هوا را بتیر
 چو خورشید را پشت باریک شد
 ز دیدار شب روز تاریک شد
 فرینده گرسیوز پهلوان
 بیامد بپیش برادر نوان
 که اکنون ز گردان که جوید نبد
 زمین پر ز خون آسمان پر ز گرد
 سپه بازکش چون شب آمد مکوش
 که اکنون برآید ز ترکان خروش
 تو در جنگ باشی سپه در گریز
 مکن با تن خویش چندین ستیز
 دل شاه ترکان پر از خشم و جوش
 ز تندی نبودش بگفتار گوش
 برانگیخت اسب از میان سپاه
 بیامد دمان با درفش سپاه
 از ایرانیان چند نامی بکشت
 چو خسرو بدید اندر آمد پشت
 دو شاه دو کشور چنین کینه دار
 برفتند با خوار مایه سوار
 ندیدند گرسیوز و جهن روی
 که او پیش خسرو شود رزمجوی
 عنانش گرفتند و بر تافتند
 سوی ریگ آموی بشتافتند
 چنو بازگشت استقیلا چو گرد
 بیامد که با شاه جوید نبرد
 دمان شاه ایلا بپیش سپاه
 یکی نیزه زد بر کمرگاه شاه
 نبد کارگر نیزه بر جوشنش
 نه ترس آمد اندر دل روشنش
 چو خسرو دل و زور او را بدید
 سبک تیغ تیز از میان برکشید
 بزد بر میانش بدو نیم کرد
 دل برز ایلا پر از بیم کرد
 سبک برز ایلا چو آن زخم شاه
 بدید آن دل و زور و آن دستگاه
 بتاریکی اندر گریزان برفت
 همی پوست بر تنش گفתי بکفت
 سپه چون بدیدند زو دستبرد

بورد گه بر نماند ایچ گرد
 بر افراسیاب آن سخن مرگ بود
 کجا پشت خود را بدیشان نمود
 ز تورانیان او چو آگاه شد
 تو گفتی برو روز کوتاه شد
 چو آوردگه خوار بگذاشتند
 بفرمود تا بانگ برداشتند
 که این شیر مردی ز زنگ شبست
 مرا باز گشتن ز تنگ شبست
 گر ایدونک امروز یکبار باد
 ترا جست و شادی ترا در گشاد
 چو روشن کند روز روی زمین
 درفش دلفروز ما را بین
 همه روی ایران چو دریا کنیم
 ز خورشید تابان ثریا کنیم
 دو شاه و دو کشور چنان رزمساز
 بلکشر گه خویش رفتند باز
 چو نیمی ز تیره شب اندر گذشت
 سپهر از بر کوه ساکن بگشت
 سپهدار ترکان بنه بر نهاد
 سپه را همه ترگ و جوشن بداد
 طلایه بفرمود تا ده هزار
 بود ترک بر گستوان ور سوار
 چنین گفت با لشکر افراسیاب
 که من چون گذر یابم از رود آب
 دمادم شما از پسم بگذرید
 بجیحون و زورق زمان مشمرید
 شب تیره با لشکر افراسیاب
 گذر کرد از آموی و بگذاشت آب
 همه روی کشور به بی راه و راه
 سراپرده و خیمه بد بی سپاه
 سپیده چو از باختر بردمید
 طلایه سپه را بهامون ندید
 بیامد بمژده بر شهریار
 که پردخته شد شاه زین کارزار
 همه دشت خیمه ست و پرده سرای
 ز دشمن سواری نبینم بجای
 چو بشنید خسرو دوان شد بخاک
 نیایش کنان پیش یزدان پاک
 همی گفت کای روشن کردگار
 جهاندار و بیدار و پروردگار
 تو دادی مرا فر و دیهیم و زور
 تو کردی دل و چشم بدخواه کور
 ز گیتی ستمکاره را دور کن

ز بيمش همه ساله رنجور کن
چو خورشيد زرین سپر برگرفت
شب آن شعر پیروزه بر سر گرفت
جهاندار بنشست بر تخت عاج
بسر بر نهاد آن دلفروز تاج
نیایش کنان پیش او شد سپاه
که جاوید باد این سزاوار گاه
شد این لشکر از خواسته بی نیاز
که از لشکر شاه چین ماند باز
همی گفت هر کس که اینت فسوس
که او رفت با لشکر و بوق و کوس
شب تیره از دست پرمایگان
بشد نامداران چنین رایگان
بدیشان چنین گفت بیدار شاه
که ای نامداران ایران سپاه
چو دشمن بود شاه را کشته به
گر آواره از جنگ برگشته به
چو پیروزگر دادم آن فرهی
بزرگی و دیهیم شاهنشهی
ز گیتی ستایش مر او را کنید
شب آید نیایش مر او را کنید
که آنرا که خواهد کند شوربخت
یکی بی هنر برنشاند بتخت
ازین کوشش و پرسشت رای نیست
که با داد او بنده را پای نیست
بیاشم بدین رزمگه پنج روز
ششم روز هر مزد گیتی فروز
براید برانیم ز ایدر سپاه
که او کین فزایست و ما کینه خواه
بدین پنج روز اندرین رزمگاه
همی کشته جستند ز ایران سپاه
بشستند ایرانیان را ز گرد
سزاوار هر یک یکی دخمه کرد
بفرمود تا پیش او شد دبیر
بیاورد قرطاس و مشک و عبیر
نشتند نامه بکاوس شاه
چنانچون سزا بود زان رزمگاه
سرنامه کرد از نخست آفرین
ستایش سزای جهان آفرین
دگر گفت شاه جهانبان من
پدروار لرزیده بر جان من
بزرگیش با کوه پیوسته باد
دل بدسگالان او خسته باد
رسیدم ز ایران بریگ قرب

سه جنگ گران کرده شد در سه شب
شمار سواران افراسیاب
بیند خردمند هرگز بخواب
بریده چو سیصد سرنامدار
فرستادم اینک بر شهریار
برادر بد و خویش و پیوند اوی
گرامی بزرگان و فرزند اوی
وزان نامداران بسته دویست
که صد شیر با جنگ هر یک یکیست
همه رزم بر دشت خوارزم بود
ز چرخ آفرین بر چنان رزم بود
برفت او و ما از پس اندر دمان
کشیدیم تا بر چه گرد زمان
برین رزمگاه آفرین باد گفت
همه ساله با اختر نیک جفت
نهادند بر نامه مهری ز مشک
ازان پس گذر کرد بر ریگ خشک
چو زان رود جیحون شد افراسیاب
چو باد دمان تیز بگذشت آب
بپیش سپاه قراخان رسید
همی گفت هر کس ز جنگ آنچ دید
سپهدار ترکان چه مایه گریست
بران کس که از تخمهی او بزیست
ز بهر گرانبایه فرزند خویش
بزرگان و خویشان و پیوند خویش
خروشی یر آمد تو گفتی که ابر
همی خون چکاند ز چشم هژبر
همی بودش اندر بخارا درنگ
همی خواست کاینده شیران به جنگ
ازان پس چو گشت انجمن آنچ ماند
بزرگان برتر منش را بخواند
چو گشتند پر مایگان انجمن
ز لشکر هر آنکس که بد رای زن
زیان بر گشادند بر شهریار
چو بیچاره شدشان دل از کار زار
که از لشکر ما بزرگان که بود
گذشتند و زیشان دل ما شخود
همانا که از صد نماندست بیست
بران رفتگان بر بیاید گریست
کنون ما دل از گنج و فرزند خویش
گسستیم چندی ز پیوند خویش
بدان روی جیحون یکی رزمگاه
بکردیم زان پس که فرمود شاه
ز بی دانشی آنچ آمد بروی

تو دانی که شاهی و ما چاره‌جوی
 گر ایدونک روشن بود رای شاه
 از ایدر بچاچ اندر آرد سپاه
 چو کیخسرو آید بکین خواستن
 بیاید تو را لشکر آراستن
 چو شانه اندرین کار فرمان برد
 ز گلزیون نیز هم بگذرد
 بباشد برام بهشت گنگ
 که هم جای جنگست و جای درنگ
 برین بر نهادند یکسر سخن
 کسی رای دیگر نیفگند بن
 برفتند یکسر بگلزیون
 همه دیده پرآب و دل پر ز خون
 بگلزیون شاه توران سه روز
 بیود و براسود با باز و یوز
 برفتند زان جایگه سوی گنگ
 بجایی نبودش فراوان درنگ
 یکی جای بود آن بسان بهشت
 گلش مشک سارا بد و زر خشت
 بدان جایگه شاد و خندان بخت
 تو گفتی که با ایمنی گشت جفت
 سپه خواند از هر سوی بی‌کران
 برگان گردنکش و مهتران
 می و گلشن و بانگ چنگ و رباب
 گل و سنبل و رطل و افراسیاب
 همی بود تا بر چه گردد جهان
 بدین آشکارا چه دارد نهان
 چو کیخسرو آمد برین روی آب
 ازو دور شد خورد و آرام و خواب
 سپه چون گذر کرد زان سوی رود
 فرستاد زان پس به هر کس درود
 کزین آمدن کس مدارید باک
 بخواهید ما را ز یزدان
 گرنامه‌ی گنجی بدرویش داد
 کسی را کزو شاد بد بیش داد
 وز آنجا پیامد سوی شهر سغد
 یکی نو جهان دید رسته ز چغد
 ببخشید گنجی بران شهر نیز
 همی خواست کباد گردد بچیز
 بر منزلی زینهار سوار
 همی آمدندی بر شهریار
 ازان پس چو آگاهی آمد بشاه
 ز گنگ و ز افراسیاب و سپاه
 که آمد بنزدیک او گلگله

ابا لشکری چون هژبر یله
که از تخم تورست پرکین و درد
بجوید همی روزگار نبرد
فرستاد بهری ز گردان بچاچ
که جوید همی تخت ترکان و تاج
سپاهی بسوی بیابان سترگ
فرستاد سالار ایشان طورگ
پذیرفت زین هر یکی جنگ شاه
که بر نامداران ببندند راه
جهاندار کیخسرو آن خوار داشت
خرد را باندیشه سالار داشت
سپاهی که از بردع و اردبیل
بیامد بفرمود تا خیل خیل
بیایند و بر پیش او بگذرند
رد و موید و مرزبان بشمرند
برفتند و سالارشان گسته
که در جنگ شیران نبودی دژم
همان گفت تا لشکر نیمروز
برفتند با رستم نیوسوز
بفرمود تا بر هیونان مست
نشینند و گیرند اسبان بدست
بسغد اندرون بود یک ماه شاه
همه سغد شد شاه را نیکخواه
سپه را درم داد و آسوده کرد
همی جست هنگام روز نبرد
هر آن کس که بود از در کارزار
بدانست نیرنگ و بند حصار
بیاورد و با خویشان یار کرد
سر بدکنش پر ز تیمار کرد
وزان جایگه گردن افراخته
کمر بسته و جنگ را ساخته
ز سغد کشانی سپه بر گرفت
جهانی درو مانده اندر شگفت
خبر شد به ترکان که آمد سپاه
جهانجوی کیخسرو کینهخواه
همه سوی دژها نهادند روی
جهان شد پر از جنبش و گفت و گوی
بلشکر چنین گفت پس شهریار
که امروز به گونه شد کارزار
ز ترکان هر آنکس که فرمان کند
دل از جنگ جستن پشیمان کند
مسازید جنگ و مریزید خون
مباشید کس را ببید رهنمون
وگر جنگ جوید کسی با سپاه

دل کینه دارش نیاید براه
شما را حلال است خون ریختن
بهر جای تاراج و آویختن
بره بر خورشها مدارید تنگ
مدارید کین و مسازید جنگ
خروشی بر آمد ز پیش سپاه
که گفتی بدرد همی چرخ و ماه
سواران بدژها نهادند روی
جهان شد پر از غلغل و گفتگوی
هر آنکس که فرمان بجا آورد
سپاه شهنشه بدو ننگرید
هر آن کو برون شد ز فرمان شاه
سرانشان بریدند یکسر سپاه
ز ترکان کس از بیم افراسیاب
لب تشنه نگذاشتندی بر آب
وگر باز ماندی کسی زین سپاه
تن بی سرش یافتندی براه
دلیران بدژها نهادند روی
بهر دژ که بودی یکی جنگجوی
شدی بارهی دژ هم آنگاه پست
نماندی در و بام و جای نشست
غلام و پرستنده و چارپای
نماندی بد و نیک چیزی به جای
برین گونه فرسنگ بر صد گذشت
نه دژ ماند آباد جایی نه دشت
چو آورد لشکر بگلزریون
بهر سو بگردید با رهنمون
جهان دید بر سان باغ بهار
در و دشت و کوه و زمین پرنگار
همه کوه نخچیر و هامون درخت
جهان از در مردم نیک بخت
طلایه فرستاد و کاراگاهان
بدان تا نماند بدی در نهان
سراپردهی شهریار جهان
کشیدند بر پیش آب روان
جهاندار بر تخت زرین نشست
خود و نامداران خسروپرست
شبی کرد جشنی که تا روز پاک
همی مرده برخاست از تیره خاک
وزان سوی گنگ اندر افراسیاب
برخشنده روز و بهنگام خواب
همی گفت با هرک بد کاردان
بزرگان بیدار و بسیاردان
که اکنون که دشمن بیالین رسید

بگنگ اندرون چون توان آرمد
همه بر گشادند گویا زبان
که اکنون که نزدیک شد بد گمان
جز از جنگ چیزی نبینیم راه
زیونی نه خوبست چندین سپاه
بگفتند وز پیش برخاستند
همه شب همی لشکر آراستند
سپیده دمان گاه بانگ خروس
ز درگاه برخاست آوای کوس
سپاهی بهامون بیامد ز گنگ
که بر مور و بر پشه شد راه تنگ
چو آمد بنزدیک گلزریون
زمین شد بسان که بیستون
همی لشکر آمد سه روز و سه شب
جهان شد پر آشوب جنگ و جلب
کشیدند بر هفت فرسنگ نخ
فزون گشت مردم ز مور و ملخ
چهارم سپه برکشیدند صف
ز دریا برآمد بخورشید تف
بقلب اندر افراسیاب و ردان
سواران گردنکش و بخردان
سوی میمنه چهن افراسیاب
همی نیزه بگذاشت از آفتاب
وزین روی کیخسرو از قلبگاه
همی داشت چون کوه پشت سپاه
چو گودرز و چون طوس نوذر نژاد
منوشان خوزان و پیروز و داد
چو گرگین میلاد و رهام شیر
هجیر و چو شیدوش گرد دلیر
فریبرز کاوس بر میمنه
سپاهی هه یکدل و یک تنه
منوچهر بر میسره جای داشت
که با جنگ هر جنگی پای داشت
بپشت سپه گویو گودرز بود
که پشت و نگهبان هر مرز بود
زمین کان آهن شد از میخ نعل
همه آب دریا شد از خون لعل
بسر بر ز گرد سیاه ابر بست
تبیره دل سنگ خارا بخت
زمین گشت چون چادر آبنوس
ستاره غمی شد ز آوای کوس
زمین گشت جنبان چو ابر سیاه
تو گفتی همی بر نتابد سپاه
همه دشت مغز و سر و پای بود

همانا مگر بر زمین جای بود
همی نعل اسبان سرکشته خست
همه دشت بی‌تن سر و پای و دست
خردمند مردم بیکسو شدند
دو لشکر برین کار خستو شدند
که گر یک زمان نیز لشکر چنین
بماند برین دشت با درد و کین
نماند یکی زین سواران بجای
همانا سپهر اندر آید ز پای
ز بس چاک چاک تبرزین و خود
روانها همی داد تن رادرود
چو کیخسرو آن پیش جنگ دید
جهان بر دل خویشتن تنگ دید
بیامد بیکسو ز پشت سپاه
بپیش خداوند شد دادخواه
که ای برتر از دانش پارسا
جهاندار و بر هر کسی پادشا
ار نیستم من ستم یافته
چو آهن بکوره درون تافته
نخواهم که پیروز باشم بجنگ
نه بر دادگر بر کنم جای تنگ
بگفت این و بر خاک مالید روی
جهان پر شد از ناله‌ی زار اوی
همانگه برآمد یکی باد سخت
که بشکست شاداب شاخ درخت
همی خاک بر داشت از رزمگاه
بزد بر رخ شاه توران سپاه
کسی کو سر از جنگ برتافتی
چو افراسیاب آگهی یافتی
بریدی بجنجر سرش را ز تن
جز از خاک و ریگش نبودی کفن
چنین تا سپهر و زمین تار شد
فراوان ز ترکان گرفتار شد
بر آمد شب و چادر مشک رنگ
پیوشید تا کس نیاید بجنگ
سپه باز چیدند شاهان ز دشت
چو روی زمین ز آسمان تیره گشت
همه دامن کوه تا پیش رود
سپه بود با جوشن و درع و خود
برافروختند آتش از هر سوی
طلایه بیامد ز هر پهلوی
همی جنگ را ساخت افراسیاب
همی بود تا چشمه‌ی آفتاب
بر آید رخ کوه رخشان کند

زمین چون نگین بدخشان کند
 جهان آفرین را دگر بود رای
 بهر کار با رای او نیست پای
 شب تیره چون روی زنگی سیاه
 کس آمد ز گسته‌م نوذر بشاه
 که شاه جهان جاودان زنده باد
 مه ما بازگشتیم پیروز و شاد
 بدان نامداران افراسیاب
 رسیدیم ناگه بهنگام خواب
 ازیشان سواری طلایه نبود
 کی را ز اندیشه مایه نبود
 چو بیدار گشتند زیشان سران
 کشیدیم شمشیر و گرز گران
 چو شب روز شد جز قراخان نماند
 ز مردان ایشان فراوان نماند
 همه دشت زیشان سرون و سرست
 زمین بستر و خاکشان چادر است
 بمژده ز رستم هم اندر زمان
 هیونی پیامد سپیده‌دمان
 که ما در بیابان خبر یافتیم
 بدان آگهی تیز بشتافتیم
 شب و روز رستم یکی داشتی
 چو تنها شدی راه بگذاشتی
 بدیشان رسیدیم هنگام روز
 چو بر زد سر از چرخ گیتی فروز
 تهمتن کمان را بزه برنهاد
 چو نزدیک شد ترگ بر سر نهاد
 نخستین که از کلک بگشاد شست
 قراخان ز پیکان رستم بخت
 بتوران زمین شد کنون کنیه‌خواه
 همانا که آگاهی آمد بشاه
 بشادی به لشکر بر آمد خروش
 سپهدار ترکان همی داشت گوش
 هر آنکس که بودند خسروپرست
 بشادی و رامش گشادند دست
 سواری پیامد هم اندر شتاب
 خروشان به نزدیک افراسیاب
 که از لشکر ما قراخان پرست
 رسیدست نزدیک ما مردشست
 سپاهی بتوران نهادند روی
 کزیشان شود ناپدید آب جوی
 چنین گفت با رای زن شهریار
 که پیکار سخت اندر آمد بکار
 چو رستم بگیرد سر گاه ما

بیکبارگی گم شود راه ما
کنونش گمان آنک ما نشنویم
چنین کار در جنگ کیخسرویم
چو آتش بریشان شبیخون کنیم
ز خون روی کشور چو جیحون کنیم
چو کیخسرو آید ز لشکر دو بهر
نبیند مگر بام و دیوار و شهر
سراسر همه لشکر این دید رای
همان مرد فرزانه و رهنمای
بنه هرچ بودش هم آنجا بماند
چو آتش ازان دشت لشکر براند
همانکه طلایه پیامد ز دشت
که گرد سپاه از هوا برگذشت
همه دشت خرگاه و خیمست و بس
ازیشان بخیمه درون نیست کس
بدانست خسرو که سالار چین
چرا رفت بیگاه زان دشت کین
ز گسته‌م و رستم خبر یافتست
بدان آگهی نیز بشتافتست
نوندی برافگند هم در زمان
فرستاد نزدیک رستم دمان
که برگشت زین کینه افراسیاب
همانا بچنگ تو دارد شتاب
سپه را بیارای و بیدار باش
برو خویشتن زو نگهدار باش
نوند جهان‌دیده شایسته بود
بدان راه بی‌راه بایسته بود
همی رفت چون پیش رستم رسید
گو شیردل را میان بسته دید
سپه گرزها بر نهاده بدوش
یکایک نهاده بواز گوش
برستم بگفت آنچ پیغام بود
که فرجام پیغامش آرام بود
وزین روی کیخسرو کینه‌جوی
نشسته برام بی‌گفت و گوی
همی کرد بخشش همه بر سپاه
سراپرده و خیمه و تاج و گاه
از ایرانیان کشتگان را بجست
کفن کرد وز خون و گلشان بنشست
برسم مهان کشته را دخمه کرد
چو برداشت زان خاک و خون نبرد
بنه بر نهاد و سپه بر نشاند
دمان از پس شاه ترکان براند
چو نزدیک شهر آمد افراسیاب

بران بد که رستم شود سیرخواب
کنون من شیخون کنم برسرش
برآیم گرد از سر لشکرش
بتاریکی اندر طلایه بدید
بشهر اندر آواز ایشان شنید
فروماند زان کار رستم شگفت
همی راند و اندیشه اندر گرفت
همه کوفته لشکر و ریخته
بشیرین روان اندر آویخته
بپیش اندرون رستم تیزچنگ
پس پشت شاه و سواران جنگ
کسی را که نزدیک بد پیش خواند
وزیشان فراوان سخنها براند
پرسید کین را چه بینید روی
چنین گفت با نامور چاره جوی
که در گنج دژ آن همه گنج شاه
چه بایست اکنون همه رنج راه
زمین هشت فرسنگ بالای اوی
همانا که چارست پهنای اوی
زن و کودک و گنج و چندان سپاه
بزرگی و فرمان و تخت و کلاه
بران بارهی دژ نبرد عقاب
نبیند کسی آن بلندی بخواب
خورش هست و ایوان و گنج و سپاه
ترا رنج بدخواه را تاج و گاه
همان بوم کو را بهشتست نام
همه جای شادی و آرام و کام
بهر گوشه ای چشمه ای آبگیر
بیالا و پهنای پرتاب تیر
همی موید آورد از هند و روم
بهشتی بر آورده آباد بوم
همانا کزان باره فرسنگ بیست
بینند آسان که بر دشت کیست
ترازین جهان بهره جنگست و بس
بفرجام گیتی نماند بکس
چو بشنید گفتارها شهریار
خوش آمدش و ایمن شد از روزگار
پیامد بدلشاد بهشت گنج
ابا آلت لشکر و ساز جنگ
همی گشت بر گرد آن شارستان
بدستی ندید اندرو خارستان
یکی کاخ بودش سر اندر هوا
برآوردهی شاه فرمان روا
بایوان فرود آمد و بار داد

سپه را درم داد و دینار داد
 فرستاد بر هر سوی لشکری
 نگهبان هر لشکری مهتری
 پیاده بران باره بر دیده بان
 نگهبان بروز و بشب پاسبان
 رد و موبدش بود بر دست راست
 نویسنده‌ی نامه را پیش خواست
 یکی نامه نزدیک فغفور چین
 نبشتند با صد هزار آفرین
 چنین گفت کز گردش روزگار
 نیامد مرا بهره جز کارزار
 بپروردم آن را که بایست کشت
 کنون شد ازو روزگارم درشت
 چو فغفور چین گر بیاید رواست
 که بر مهر او بر روانم گواست
 وگر خود نیاید فرستد سپاه
 کزین سو خرامد همی کینه خواه
 فرستاده از نزد افراسیاب
 بچین اندر آمد بهنگام خواب
 سرافراز فغفور بنواختش
 یکی خرم ایوان برداختش
 وزان سو بگنگ اندر افراسیاب
 نه آرام بودش نه خورد و نه خواب
 بدیوار عراده بر پای کرد
 ببرج اندرون رزم را جای کرد
 بفرمود تا سنگهای گران
 کشیدند بر باره افسونگران
 بس کاردانان رومی بخواند
 سپاهی بدیوار دژ برنشانند
 برآورد بیدار دل جاثلیق
 بران باره عراده و منجنیق
 کمانهای چرخ و سپرهای کرگ
 همه برجهای پر ز خفتان و ترگ
 گروهی ز آهنگران رنجه کرد
 ز پولاد بر هر سوی پنجه کرد
 بیستند بر نیزه‌های دراز
 که هر کس که رفتی بر دژ فراز
 بدان چنگ تیز اندر آویختی
 و گرنه ز دژ زود بگریختی
 سپه را درم داد و آباد کرد
 بهر کار با هر کسی داد کرد
 همان خود و شمشیر و بر گستان
 سپرهای چینی و تیر و کمان
 ببخشید بر لشکرش بی‌شمار

بویژه کسی کو کند کارزار
چو آسوده شد زین بشادی نشست
خود و جنگسازان خسرو پرست
پری چهره هر روز صد چنگ زن
شدندی بدرگاه شاه انجمن
شب و روز چون مجلس آراستی
سرود از لب ترک و می خواستی
همی داد هر روز گنجی بباد
بر امروز و فردا نیامدش یاد
دو هفته برین گونه شادان بزیست
که داند که فردا دل افروز کیست
سیم هفته کیخسرو آمد بگنگ
شنید آن غونای و آوای چنگ
بخندید و برگشت گرد حصار
بماند اندر آن گردش روزگار
چنین گفت کان کو چنین باره کرد
نه از بهر پیکار پتیاره کرد
چو خون سر شاه ایران بریخت
بما بر چنین آتش کین بییخت
شگفت آمدش کانچنان جای دید
سپهری دلارام بر پای دید
برستم چنین گفت کای پهلوان
سزد گر ببینی بروشن روان
که با ما جهاندار یزدان چه کرد
ز خوب و پیروزی اندر نبرد
بدی را کجا نام بد بر بدی
بتندی و کژی و نابخردی
گریزان شد از دست ما بر حصار
برین سان برآسود از روزگار
بدی کو بد آن جهان را سرست
بپیری رسیده کنون بترست
بدین گر ندارم ز یزدان سپاس
مبادا که شب زنده باشم سه پاس
کزویست پیروزی و دستگاه
هم او آفرینندهی هور و ماه
ز یک سوی آن شارستان کوه بود
ز پیکار لشکر بی اندوه بود
بروی دگر بودش آب روان
که روشن شدی مرد را زو روان
کشیدند بر دشت پرده سرای
ز هر سوی دژ پهلوانی بیای
زمین هفت فرسنگ لشکر گرفت
ز لشکر زمین دست بر سر گرفت
سراپرده زد رستم از دست راست

ز شاه جهاندار لشکر بخواست
بچپ بر فریبرز کاوس بود
دل افروز با بوق و با کوس بود
برفتند و بردند پرده سرای
سیم روی گودرز بگزید جای
شب آمد بر آمد ز هر سو خروش
تو گفستی جهان را بدرید گوش
زمین را همی دل برآمد ز جای
ز بس ناله‌ی بوق و شیپور و نای
چو خورشید برداشت از چرخ زنگ
بدرید پیراهن مشک رنگ
نشست از بر اسب شبرنگ شاه
بیامد بگردید گرد سپاه
چنین گفت با رستم پیلتن
که این نامور مهتر انجمن
چنین دارم امید کافراسیاب
نبیند جهان نیز هرگز بخواب
اگر کشته گر زنده آید بدست
ببیند سر تیغ یزدان پرست
برآنم که او را ز هر سو سپاه
بیاری بیاید بدین رزمگاه
بترسند وز ترس یاری کنند
نه از کین و از کامکاری کنند
بکوشیم تا پیش ازان کو سپاه
بخواند برو بر بگیریم راه
همه بارهی دژ فرود آوریم
همه سنگ و خاکش برود آوریم
سپه را کنون روز سختی گذشت
همان روز رزم اندر آرام گشت
چو دشمن بدیوار گیرد پناه
ز پیکار و کینش نترسد سپاه
شکسته دلست او بدین شارستان
کزین پس شود بی گمان خارستان
چو گفتار کاوس یاد آوریم
روان را همه سوی داد آوریم
کجا گفت کاین کین با دار و برد
بپوشد زمانه بزنگار و گرد
پسر بر پسر بگذرانم بدست
چنین تا شود سال بر پنج شست
بسان درختی بود تازه برگ
دل از کین شاهان نترسد ز مرگ
پذیر بگذرد کین بماند بجای
پسر باشد این درد را رهنمای
بزرگان برو آفرین خواندند

ورا خسرو پاکدین خواندند
که کین پدر بر تو آید بسر
مبادی بجز شاه و پیروزگر
دگر روز چون خور برآمد ز راغ
نهاد از بر چرخ زرین چراغ
خروشی برآمد بلند از حصار
پر اندیشه شد زان سخن شهریار
همانکه در دژ گشادند باز
برهنه شد از روی پوشیده راز
بیامد ز دژ جهن باده سوار
خردمند و بادانش و مایه دار
بشد پیش دهلز پرده سرای
همی بود با نامداران بیای
ازان پس بیامد منوشان گرد
خرد یافته جهن را پیش برد
خردمند چو پیش خسرو رسید
شد از آب دیده رخس ناپدید
بماند اندرو جهن جنگی شگفت
کلاه بزرگی ز سر بر گرفت
چو آمد بنزدیک تختش فراز
برو آفرین کرد و بردش نماز
چنین گفت کای نامور شهریار
همیشه جهان را بشادی گذار
بر و بوم ما بر تو فرخنده باد
دل و چشم بدخواه تو کنده باد
همیشه بدی شاد و یزدان پرست
بر و بوم ما پیش گسترده دست
خجسته شدن باد و باز آمدن
به نیکی همی داستانها زدن
پیامی گزارم ز افراسیاب
اگر شاه را زان نگیرد شتاب
چو از جهن گفتار بشنید شاه
بفرمود زرین یکی پیشگاه
نهادند زیر خردمند مرد
نشست و پیام پدر یاد کرد
چنین گفت با شاه کافراسیاب
نشستست پر درد و مژگان پر آب
نخستین درودی رسانم بشاه
ازان داغ دل شاه توران سپاه
که یزدان سپاس و بدویم پناه
که فرزند دیدم بدین پایگاه
که لشکر کشد شهریار کنده
بپیش سواران سواری کند
ز راه پدر شاه تا کیقباد

ز مادر سوی تور دارد نژاد
ز شاهان گیتی سرش برترست
بچین نام او تخت را افسرست
بابر اندرون تیز پران عقاب
نهنگ دلاور بدریای آب
همه پاسبانان تخت ویند
دد و دام شادان ببخت ویند
بزرگان که با تاج و با زیورند
بروی زمین مر ترا کهترند
شگفتی تر از کار دیو نژند
که هرگز نخواهد پما جز گزند
بدان مهربانی و آن راستی
چرا شد دل من سوی کاستی
که بردست من پور کاوس شاه
سیاوش رد کشته شد بی گناه
جگر خسته ام زین سخن پر ز درد
نشسته بیکسو ز خواب و ز خورد
نه من کشتم او را که ناپاک دیو
ببرد از دلم ترس گیهان خدیو
زمانه ورا بد بهانه مرا
بچنگ اندرون بد فسانه مرا
تو اکنون خردمندی و پادشا
پذیرنده‌ی مردم پارسا
نگه کن تا چند شهر فراخ
پر از باغ و ایوان و میدان و کاخ
شدست اندرین کینه جستن خراب
بهانه سیاوش و افراسیاب
همان کارزاری سواران جنگ
بتن همچو پیل و بزور نهنگ
که جز کام شیران کفنشان نبود
سری تیز نزدیک تنشانش نبود
یکی منزل اندر بیابان نماند
بکشور جز از دشت ویران نماند
جز از کینه و زخم شمشیر تیز
نماند ز ما نام تا رستخیز
نیاید جهان آفرین را پسند
بفرجام پیچان شویم از گزند
وگر جنگ جویی همی بیگمان
نیاساید از کین دلت یک زمان
نگه کن بدین گردش روزگار
جز او را مکن بر دل آموزگار
که ما در حصاریم و هامون تراست
سری پر ز کین دل پر از خون تراست
همی گنگ خوانم بهشت منست

برآورده‌ی بوم و کشت منست
 هم ایدر مرا گنج و ایدر سپاه
 هم ایدر نگین و هم ایدر کلاه
 هم اینجام کشت و هم اینجام خورد
 هم اینجام مردان روز نبرد
 تراگاه گرمی و خوشی گذشت
 گل و لاله و رنگ و شی گذشت
 زمستان و سرما بپیش اندرست
 که بر نیزه‌ها گردد افسرده دست
 بدامن چو ابر اندرافکند چین
 بر و بوم ما سنگ گردد زمین
 ز هر سو که خوانم بیاید سپاه
 نتابی تو با گردش هور و ماه
 ور ایدون گمانی که هر کارزار
 ترا بردهد اختر روزگار
 از اندیشه گردون مگر بگذرد
 ز رنج تو دیگر کسی بر خورد
 گر ایدونک گویی که ترکان چین
 بگیرم زخم آسمان بر زمین
 بشمشیر بگذارم این انجمن
 بدست تو آیم گرفتار من
 مپندار کاین نیز نابود نیست
 نساید کسی کو نفرسود نیست
 نبیره‌ی سر خسروان زادشم
 ز پشت فریدون وز تخم جم
 مرا دانش ایزدی هست و فر
 همان یاورم ایزد دادگر
 چو تنگ اندر آید بد روزگار
 نخواهد دلم پند آموزگار
 بفرمان یزدان بهنگام خواب
 شوم چون ستاره بر آفتاب
 بدریای کیماک بر بگذرم
 سپارم ترا لشکر و کشورم
 مرا گنگ و دژ باشد آرامگاه
 نبیند مرا نیز شاه و سپاه
 چو آید مرا روز کین خواستن
 ببین آنزمان لشکر آراستن
 بیایم بخوادم ز تو کین خویش
 بهرجای پیدا کنم دین خویش
 و گر کینه از مغز بیرون کنی
 بمهر اندرین کشور افسون کنی
 گشایم در گنج تاج و کمر
 همان تخت و دینار و جام گهر
 که تور فریدون به ایرج نداد

تو بردار وز کین مکن هیچ یاد
 و گر چین و ماچین بگیری رواست
 بدان رای ران دل همی کت هواست
 خراسان و مکران زمین پیش تست
 مرا شادکامی کم و بیش تست
 براهی که بگذشت کاوس شاه
 فرستم چندانک باید سپاه
 همه لشکرت را توانگر کنم
 ترا تخت زرین و افسر کنم
 همت یار باشم بهر کارزار
 بهر انجمن خوانمت شهریار
 گر از پند من سر بیچی همی
 و گر با نیاکین بسیچی همی
 چو زین باز گردی بیارای جنگ
 منم ساخته جنگ را چون پلنگ
 چو از جهن پیغام بشنید شاه
 همی کرد خندان بدوبر نگاه
 بپاسخ چنین گفت کای رزمجوی
 شنیدیم سر تا سر این گفت و گوی
 نخست آنک کردی مرا آفرین
 همان باد بر تخت و تاج و نگین
 درودی که دادی ز افراسیاب
 بگفتی که او کرد مژگان پر آب
 شنیدم همین باد بر تاج و تخت
 مبادم مگر شاد و پیروز بخت
 دوم آنک گفتی ز یزدان سپاس
 که بینم همی پور یزدان شناس
 ز شاهان گیتی دل افروزتر
 پسندیده‌تر شاه و پیروزتر
 مرا داد یزدان همه هرچ گفت
 که با این هنرها خرد باد جفت
 ترا چند خواهی سخن چرب هست
 بدل نیستی پاک و یزدان پرست
 کسی کو بدانش توانگر بود
 ز گفتار کردار بهتر بود
 فریدون فرخ ستاره نگشت
 نه از خاک تیره همی برگذشت
 تو گویی که من بر شوم بر سپهر
 بشستی برین گونه از شرم چهر
 دلت جادوی را چو سرمایه گشت
 سخن بر زیانت چو پیرایه گشت
 زیان پر ز گفتار و دل پر دروغ
 بر مرد دانا نگیرد فروغ
 پدر کشته را شاه گیتی مخوان

کنون کز سیاوش نماند استخوان
 همان مادرم را ز پرده براه
 کشیدی و گشتی چنین کینه خواه
 مرا نوز نازاده از مادرم
 همی آتش افروختی بر سرم
 هر آنکس که او بد بدرگاه تو
 بنفرید بر جان بی راه تو
 که هرگز بگیتی کس آن بد نکرد
 ز شاهان و گردان و مردان مرد
 که بر انجمن مر زنی را کشان
 سپارد بزرگی بمردم کشان
 زنده همی تازیانه زند
 که تا دخترش بچه را بفگند
 خردمند پیران بدانجا رسید
 بدید آنک هرگز ندید و شنید
 چنین بود فرمان یزدان که من
 سرافراز گردم بهر انجمن
 گزند و بلای تو از من بگاشت
 که با من زمانه یکی راز داشت
 ازان پس که گشتم ز مادر جدا
 چنانچون بود بچهی بینوا
 پیش شبانان فرستادیم
 بهروز شیران نر دادیم
 مرا دایه و پیشکاره شبان
 نه آرام روز و نه خواب شبان
 چنین بود تا روز من برگذشت
 مرا اندر آورد پیران ز دشت
 پیش تو آورد و کردی نگاه
 که هستم سزاوار تخت و کلاه
 بسان سیاوش سرم را ز تن
 ببری و تن هم نیابد کفن
 زبان مرا پاک یزدان بیست
 همان خیره ماندم بجای نشست
 مرا بی دل و بی خرد یافتی
 بکردار بد تیز نشتافتی
 سیاوش نگه کن که از راستی
 چه کرد و چه دید از بد و کاستی
 ز گیتی بیامد ترا برگزید
 چنان کز ره نامداران سزید
 ز بهر تو پرداخت آیین و گاه
 بیامد ز گیتی ترا خواند شاه
 وفا جست و بگذاشت آن انجمن
 بدان تا نخوانیش پیمان شکن
 چو دیدی بر و گردگاه ورا

بزرگی و گردی و راه و راه
 بجنیدت آن گوهر بد ز جای
 بیفگندی آن پاک دلرا ز پای
 سر تاجداری چنان ارجمند
 بریدی بسان سر گوسفند
 ز گاه منوچهر تا این زمان
 نبودی مگر بدتن و بدگمان
 ز تور اندر آمد زیان از نخست
 کجا با پدر دست بد را بشست
 پسر بر پسر بگذرد همچنین
 نه راه بزرگی نه آیین دین
 زدی گردن نوذر نامدار
 پدر شاه وز تخمه‌ی شهریار
 برادرت اغریث نیکخوی
 کجا نیکنامی بدش آرزوی
 بکشتی و تا بوده‌ای بدتنی
 نه از آدم از تخم آهرمنی
 کسی گر بدیهات گیرد شمار
 فزون آید از گردش روزگار
 نهالی بدوزخ فرستاده‌ای
 نگویی که از مردمان زاده‌ای
 دگر آنک گفتی که دیو پلید
 دل و رای من سوی زشتی کشید
 همین گفت ضحاک و هم جمشید
 چو شدشان دل از نیکویی ناامید
 که ما را دل ابلیس بی راه کرد
 ز هر نیکویی دست کوتاه کرد
 نه برگشت ازیشان بد روزگار
 ز بد گوهر و گفت آموزگار
 کسی کو بتابد سر از راستی
 گزیند همی کژی و کاستی
 بجنگ پشن نیز چندان سپاه
 که پیران بکشت اندر آوردگاه
 زمین گل شد از خون گودرزیان
 نجویی جز از رنج و راه زیان
 کنون آمدی با هزاران هزار
 ز ترکان سوار از در کارزار
 بموی لشکر کشیدی بجنگ
 وزیشان پیش من آمد پشنگ
 فرستادیش تا ببرد سرم
 ازان پس تو ویران کنی کشورم
 جهاندار یزدان مرا یار گشت
 سر بخت دشمن نگوئسار گشت
 مرا گویی اکنون که از تخت تو

دل افروز و شادانم از بخت تو
 نگه کن که تا چون بود باورم
 چو کردارهای تو یاد آورم
 ازین پس مرا جز بشمشیر تیز
 نباشد سخن با تو تا رستخیز
 بکوشم بنیروی گنج و سپاه
 بنیک اختر و گردش هور و ماه
 همان پیش یزدان بباشم بیای
 نخواهم بگیتی جزو رهنمای
 مگر گز بدان پاک گردد جهان
 بداد و دهش من بیندم میان
 بداندیش را از میان بر کنم
 سر بدنشان را بی افسر کنم
 سخن هرچ گفتم نیا را بگوی
 که درجنگ چندین بهانه مجوی
 یکی تاج دادش زیر جد نگار
 یکی طوق زرین و دو گوشوار
 همانکه بشد جهن پیش پدر
 بگفت آن سخنها همه در پدر
 ز پاسخ برآشفست افراسیاب
 سواری ز ترکان کجا یافت خواب
 ببخشید گنج درم بر سپاه
 همان ترگ و شمشیر و تخت و کلاه
 شب تیره تا برزد از چرخ شید
 بشد کوه چون پشت پیل سپید
 همی لشکر آراست افراسیاب
 دلش بود پردرد و سر پر شتاب
 چو از گنگ برخاست آوای کوس
 زمین آهنین شد هوا آبنوس
 سر موبدان شاه نیکی گمان
 نشست از بر زین سپیده دمان
 پیامد بگردید گرد حصار
 نگه کرد تا چون کند کارزار
 برستم بفرمود تا همچو کوه
 بیارد بیک سود دریا گروه
 دگر سوش گسته هم نوذر بیای
 سه دیگر چو گودرز فرخنده رای
 بسوی چهارم شه نامدار
 ابا کوس و پیلان و چندی سوار
 سپه را همه هرچ بایست ساز
 بکرد و پیامد بر دژ فراز
 بلشکر بفرمود پس شهریار
 یکی کنده کردن بگرد حصار
 بدان کار هر کس که دانا بدند

بجنگ دژ اندر توانا بدند
 چه از چین وز روم وز هندوان
 چه رزم آزموده ز هر سو گوان
 همه گرد آن شارسنجان چون نوند
 بگشتند و جستند هر گونه بند
 دو نیزه ببالا یکی کنده کرد
 سپه را بگردش پراکنده کرد
 بدان تا شب تیره بی ساختن
 نیارد ترکان یکی تاختن
 دو صد ساخت عراده بر هر دری
 دو صد منجیق از پس لشکری
 دو صد چرخ بر هر دری با کمان
 ز دیوار دژ چون سر بدگمان
 پدید آمدی منجیق از برش
 چو ژاله همی کوفتی بر سرش
 پس منجیق اندرون رومیان
 ابا چرخها تنگ بسته میان
 دو صد پیل فرمود پس شهریار
 کشیدن ز هر سو بگرد حصار
 یکی کندهای زیر باره درون
 بکند و نهادند زیرش ستون
 بد آن منکری باره مانده پپای
 بدان نیزهها برگرفته ز جای
 پس آلود بر چوب نفت سیاه
 بدین گونه فرمود بیدار شاه
 بیک سو بر از منجیق و ز تیر
 رخ سرکشان گشته همچون زریر
 بهزیر اندرون آتش و نفت و چوب
 ز بر گرزهای گران کوب کوب
 بهر چارسو ساخت آن کارزار
 چنانچون بود ساز جنگ حصار
 وز آن جایگاه شهریار زمین
 بیامد پیش جهان آفرین
 ز لشکر بشد تا بجای نماز
 ابا کردگار جهان گفت زار
 ابر خاک چون مار پیچان ز کین
 همی خواند بر کردگار آفرین
 همی گفت کام و بلندی ز تست
 بهر سختی یارمندی ز تست
 اگر داد بینی همی رای من
 مرگدان ازین جایگاه پای من
 نگون کن سر جاودانرا ز تخت
 مرادار شادان دل و نیک بخت
 چو برداشت از پیش یزدان سرش

بجوشن بپوشید روشن برش
کمر بر میان بست و برجست زود
بجنگ اندر آمد بکردار دود
بفرمود تا سخت بر هر دری
بجنگ اندر آید یکی لشکری
بدان چوب و نطف آتش اندر زدند
ز برشان همی سنگ بر سر زدند
زبانگ کمانهای چرخ و ز دود
شده روی خورشید تابان کبود
ز عراده و منجنیق و ز گرد
زمین نیلگون شد هوا لاژورد
خروشیدن پیل و بانگ سران
درخشیدن تیغ و گرز گران
تو گفתי برآویخت با شید ماه
ز باریدن تیر و گرد سیاه
ز نطف سیه چوبها برفروخت
به فرمان یزدان چو همیزم بسوخت
نگون باره گفתי که برداشت پای
بکردار کوه اندر آمد ز جای
وزان باره چندی ز ترکان دلیر
نگون اندر آمد چو باران بزیر
که آید بدام اندرون ناگهان
سر آرد بران شوربختی جهان
بپیروزی از لشکر شهریار
برآمد خروشیدن کارزار
سوی رخنه‌ی دژ نهادند روی
بیامد دمان رستم کینه‌جوی
خبر شد بنزدیک افراسیاب
کجا باره‌ی شارسطان شد خراب
پس افراسیاب اندر آمد چو گرد
به جهن و بگرسیوز آواز کرد
که با باره‌ی دژ شما را چه کار
سپه را ز شمشیر باید حصار
ز بهر بر و بوم و پیوند خویش
همان از پی گنج و فرزند خویش
ببندیم دامن یک اندر دگر
نمانیم بر دشمنان بوم و بر
سپاهی ز ترکان گروه‌ها گروه
بدان رخنه رفتند بر سان کوه
بکردار شیران برآویختند
خروش از دو رویه برانگیختند
سواران ترکان بکردار بید
شده لرز لرزان و دل ناامید
برستم بفرمود پس شهریار

پیاده هرآنکس که بد نامدار
که پیش اندر آید بدان رخنه گاه
همیدون بی نیزه‌ور کینه‌خواه
ابا ترکش و تیغ و تیر و تبر
سوار ایستاده پس نیزه‌ور
سواران جنگی نگهدارشان
بدانگه که شد سخت پیکارشان
سوار و پیاده بهر سو گروه
بجنگ اندر آمد بکردار کوه
برخنه در آورد یکسر سپاه
چو شیر ژیان رستم کینه‌خواه
پیاده بیامد بکردار گرد
درفش سپه را نگون‌سار کرد
نشان سپهدار ایران بنفش
بران باره زد شیر پیکر درفش
پیروزی شاه ایران سپاه
برآمد خروشیدن از رزمگاه
فراوان ز توران سپه کشته شد
سر بخت تورانیان گشته شد
بدانگه کجا رزمشان شد درشت
دو تن رستم آورد ازیشان بمشت
چو گرسیو و جهن رزم آزمای
که بد تخت توران بدیشان پبای
برادر یکی بود و فرخ پسر
چنین آمد از شوربختی بسر
بدان شارسنتان اندر آمد سپاه
چنان داغ‌دل لشکری کینه‌خواه
بتاراج و کشتن نهادند روی
برآمد خروشیدن های هوی
زن و کودکان بانگ برداشتند
بایرانیان جای بگذاشتند
چه مایه زن و کودک نارسید
که زیر پی پیل شد ناپدید
همه شهر توران گریزان چو باد
نیامد کسی را بر و بوم یاد
بشد بخت گردان ترکان نگون
بزاری همه دیدگان پر ز خون
زن و گنج و فرزند گشته اسیر
ز گردون روان خسته و تن بتیر
بایوان برآمد پس افراسیاب
پر از خون دل از درد و دیده پرآب
بران باره بر شد که بد کاخ اوی
بیامد سوی شارسنتان کرد روی
دو بهره ز جنگاوران کشته دید

دگر یکسر از جنگ برگشته دید
خروش سواران و بانگ زنان
هم از پشت پیلان تبیره زنان
همی پیل بر زندگان راندند
همی پشتشان بر زمین ماندند
همه شارسنان دود و فریاد دید
همان کشتن و غارت و باد دید
یکی شاد و دیگر پر از درد و رنج
چنانچون بود رسم و رای سپنج
چو افراسیاب آنچنان دید کار
چنان هول و برگشتن کارزار
نه پور و برادر نه بوم و نه بر
نه تاج و نه گنج و نه تخت و کمر
همی گفت با دل پر از داغ و درد
که چرخ فلک خیره با من چه کرد
بدیده بدیدم همان روزگار
که آمد مرا کشتن و مرگ خوار
پر از درد ازان باره آمد فرود
همی داد تخت مهی را درود
همی گفت کی بینمت نیز باز
ایاروز شادی و آرام و ناز
وزان جایگه خیره شد ناپدید
تو گفתי چو مرغان همی بر پرید
در ایوان که در دژ برآورده بود
یکی راه زیر زمین کرده بود
ازان نامداران دو صد برگزید
بران راه بی‌راه شد ناپدید
وز آنجای راه بیابان گرفت
همه کشورش ماند اندر شگفت
نشانی ندادش کس اندر جهان
بدان گونه آواره شد در نهان
چو کیخسرو آمد درایوان اوی
بپای اندر آورد کیوان اوی
ابر تخت زرینش بنشست شاه
بجستنش بر کرد هر سو سپاه
فراوان بجستند جایی نشان
نیامد ز سالار گردنکشان
ز گرسیوز و جهن پرسید شاه
ز کار سپهدار توران سپاه
که چون رفت و آرامگاهش کجاست
نهان گشته ز ایدر پناهش کجاست
ز هر گونه گفتند و خسرو شنید
نیامد همی روشنایی پدید
بایرانیان گفت پیروز شاه

که دشمن چو آواره گردد ز گاه
ز گیتی برو نام و کام اندکیست
ورا مرگ با زندگانی یکیست
ز لشکر گزین کرد پس بخردان
جهان دیده و کار بین موبدان
بدیشان چنین گفت کباد بید
همیشه بهر کار با داد بید
در گنج این ترک شوریده بخت
شما را سپردم بکوشید سخت
نباید که بر کاخ افراسیاب
بتاید ز چرخ بلند آفتاب
هم آواز پوشیده رویان اوی
نخواهم که آید ز ایوان بکوی
نگهبان فرستاد سوی گله
که بودند گلد دژ اندر یله
ز خویشان او کس نیازد شاه
چنانچون بود در خور پیشگاه
چو زان گونه دیدند کردار اوی
سپه شد سراسر پر از گفت و گوی
که کیخسرو ایدر بدان سان شدست
که گویی سوی باب مهمان شدست
همی یاد نایدش خون پدر
بخیره بریده ببیداد سر
همان مادرش را که از تخت و گاه
ز پرده کشیدند یکسو براه
شبان پروریدست وز گوسفند
مزیدست شیر این شه هوشمند
چرا چون پلنگان بچنگال تیز
نه انگیزد از خان او رستخیز
فرود آورد کاخ و ایوان اوی
برانگیزد آتش ز کیوان اوی
ز گفتار ایرانیان پس خبر
بکیخسرو آمد همه در بدر
فرستاد کس بخردان را بخواند
بسی داستان پیش ایشان براند
که هر جای تندی نباید نمود
سر بی خرد را نشاید ستود
همان به که با کینه داد آوریم
بکام اندرون نام یاد آوریم
که نیکوست اندر جهان یادگار
نماند بکس جاودان روزگار
همین چرخ گردنده با هر کسی
تواند جفا گستریدن بسی
ازان پس بفرمود شاه جهان

که آرند پوشیدگان را نهان
چو ایرانیان آگهی یافتند
پر از کین سوی کاخ بشتافتند
بران گونه بردند گردان گمان
که خسرو سرآرد بریشان زمان
بخوری همی نزدشان خواستند
بتاراج و کشتن بیاراستند
ز ایوان بزاری برآمد خروش
که ای دادگر شاه بسیار هوش
تو دانی که ما سخت بیچاره‌ایم
نه بر جای خواری و پیغاره‌ایم
بر شاه شد مهتر بانوان
ابا دختران اندر آمد نوان
پرستنده صد پیش هر دختری
ز یاقوت بر هر سری افسری
چو خورشید تابان ازیشان گهر
بپیش اندر افکنده از شرم سر
بیک دست مجمر بیک دست جام
برافروخته عنبر و عود خام
تو گفתי که کیوان ز چرخ برین
ستاره فشاند همی بر زمین
مه بانوان شد بنزدیک تخت
ابر شهریار آفرین کرد سخت
همان پروریده بتان طراز
برین گونه بردند پیشش نماز
همه یکسره زار بگریستند
بدان شوربختی همی زیستند
کسی کو ندیدست جز کام و ناز
برو بر بیخشای روز نیاز
همی خواندند آفرینی بدرد
که ای نیک‌دل خسرو رادمرد
چه نیکو بدی گر ز توران زمین
نیودی بدلت اندرون ایچ کین
تو ایدر بجشن و خرام آمدی
ز شاهان درود و پیام آمدی
برین بوم بر نیست خود کدخدای
بتخت نیا بر نهادی تو پای
سیاوش نگشتی بخیره تباه
ولیکن چنین گشت خورشید و ماه
چنان کرد بدگوهر افراسیاب
که پیش تو پوزش نبیند بخواب
بسی دادمش پند و سودی نداشت
بخیره همی سر ز پندم بگاشت
گوای منست آفرینده‌ام

که بارید خون از دو بیننده‌ام
چو گرسیوز و جهن پیوند تو
که سایید بزاری کنون بند تو
ز بهر سیاوش که در خان من
چه تیمار بد پر دل و جان من
که افراسیاب آن بداندیش مرد
بسی پند بشنید و سودش نکرد
بدان تا چنین روزش آید بسر
شود پادشاهیش زیر و زبر
بتاراج داده کلاه و کمر
شده روز او تار و برگشته سر
چنین زندگانی همی مرگ اوست
شگفت آنک بر تن ندردش پوست
کنون از پی بیگناهان بما
نگه کن بر آیین شاهان بما
همه پاک پیوسته‌ی خسرویم
جز از نام او در جهان نشنویم
بید کردن جادو افراسیاب
نگیرد برین بیگناهان شتاب
بخواری و زخم و بخون ریختن
چه بر بی‌گنه خیره آویختن
که از شهریاران سزاوار نیست
بریدن سری کان گنهکار نیست
ترا شهریارا جز اینست جای
نماند کسی در سپنجی سرای
هم آن کن که پرسد ز تو کردگار
نپیچی ازان شرم روز شمار
چو بشنید خسرو ببخشد سخت
بران خوبرویان برگشت بخت
که پوشیده‌رویان از آن درد و داغ
شده لعل رخسارشان چون چراغ
بیچید دل بخردان را ز درد
ز فرزند و زن هر کسی یاد کرد
همی خواندند آفرینی بزرگ
سران سپه مهتران سترگ
کز ایشان شه نامبردار کین
نخواهد ز بهر جهان آفرین
چنین گفت کیخسرو هوشمند
که هر چیز کان نیست ما را پسند
نیاریم کس را همان بد بروی
وگر چند باشد جگر کینه‌جوی
چو از کار آن نامدار بلند
براندیشم اینم نیاید پسند
که بد کرد با پره‌نر مادرم

کسی را همان بد بسر ناورم
بفرمودشان بازگشتن بجای
چنان پاک زاده جهان کدخدای
بدیشان چنین گفت کایمن شوید
ز گوینده گفتار بد مشنوبید
کزین پس شما را ز من بیم نیست
مرا بی وفایی و دژخیم نیست
تن خویش را بد نخواهد کسی
چو خواهد زمانش نباشد بسی
بباشید ایمن بایوان خویش
بیزدان سپرده تن و جان خویش
بایرانیان گفت پیروزبخت
بماناد تا جاودان تاج و تخت
همه شهر توران گرفته بدست
بایران شما را سرای و نشست
ز دلها همه کینه بیرون کنید
بمهر اندرین کشور افسون کنید
که از ما چنین دردشان دردلست
ز خون ریختن گرد کشور گلست
همه گنج توران شما را دهم
بران گنج دادن سپاهی نهم
بکوشید و خوبی بکار آورید
چو دیدند سرما بهار آورید
من ایرانیانرا یکایک نه دیر
کنم یکسر از گنج دینار سیر
ز خون ریختن دل بیاید کشید
سر بیگناهان نباید برید
نه مردی بود خیره آشوفتن
بزیر اندر آورده را کوفتن
ز پوشیده رویان بیچید روی
هرآن کس که پوشیده دارد بکوی
ز چیز کسان سر بتابید نیز
که دشمن شود دوست از بهر چیز
نیاید جهان آفرین را پسند
که جوینده بر بیگناهان گزند
هرآنکس که جوید همی رای من
نباید که ویران کند جای من
و دیگر که خوانند بیداد و شوم
که ویران کند مهتر آباد بوم
ازان پس بلشکر بفرمود شاه
گشادن در گنج توران سپاه
جز از گنج ویژه رد افراسیاب
که کس را نبود اندران دست یاب
ببخشید دیگر همه بر سپاه

چه گنج سلیح و چه تخت و کلاه
ز هر سو پراگنده بی مر سپاه
ز ترکان بیامد بنزدیک شاه
همی داد زنهار و بنواختشان
بزودی همی کار بر ساختشان
سران را ز توران زمین بهر داد
بهر نامداری یکی شهر داد
بهر کشوری هر که فرمان نبرد
ز دست دلیران او جان نبرد
شدند آن زمان شاه را چاکران
چو پیوسته شد نامه‌ی مهتران
ز هر سو فرستادگان نزد شاه
یکایک سر اندر نهاده براه
ابا هدیه و نامه‌ی مهتران
شده یک بیک شاه را چاکران
دبیر نویسنده را پیش خواند
سخن هرچ بایست با او براند
سرنامه کرد آفرین از نخست
بدان کو زمین از بدیها بشست
چنان اختر خفته بیدار کرد
سر جاودان را نگوئسار کرد
توانایی و دانش و داد ازوست
بگیتی ستم یافته شاد ازوست
دگر گفت کز بخت کاموس کی
بزرگ و جهان‌دیده و نیک‌پی
گشاده شد آن گنگ افراسیاب
سر بخت او اندر آمد بخواب
بیک رزمگاه از نبرده سران
سرافراز با گرزهای گران
همانا که افکنده شد صد هزار
بگلزیون در یکی کارزار
وز آن پس برآمد یکی باد سخت
که برکند شاداب بیخ درخت
بب اندر افتاد چندی سپاه
که جستند بر ما یکی دستگاه
بوردگه در چنان شد سوار
که از ما یکی را دو صد شد شکار
وز آن جایگه رفت بیهشت گنگ
حصاری پر از مردم و جای تنگ
بجنگ حصار اندرون سی‌هزار
همانا که شد کشته در کارزار
همان بد که بیدادگر بود مرد
ورا دانش و بخت یاری نکرد
همه روی کشور سپه گسترید

شدست او کنون از جهان ناپدید
ازین پس فرستم بشاه آگهی
ز روزی که باشد مرا فرهی
ازان پس بیامد به شادی نشست
پری روی پیش اندرون می بدست
بید تا بهار اندرآورد روی
جهان شد بهشتی پر از رنگ و بوی
همه دشت چون پرنیان شد برنگ
هوا گشت برسان پشت پلنگ
گرازیدن گور و آهو بدشت
بدین گونه بر چند خوشی گذشت
به نخچیر یوزان و پرنده باز
همه مشک بویان بتان طراز
همه چارپایان بکردار گور
پراکنده و آکنده کردن بزور
بگردن بکردار شیران نر
بسان گوزنان بگوش و بسر
ز هر سو فرستاد کارآگاهان
همی چست پیدا ز کار جهان
پس آگاهی آمد ز چین و ختن
از افراسیاب و ازان انجمن
که فغفور چین باوی انباز گشت
همه روی کشور پرآواز گشت
ز چین تا بگلزریون لشکرست
بریشان چو خاقان چین سرورست
نداند کسی راز آن خواسته
پرستنده و اسب آراسته
که او را فرستاد خاقان چین
بشاهی برو خواندند آفرین
همان گنج پیرانش آمد بدست
شتروار دینار صديار شست
چو آن خواسته برگرفت از ختن
سپاهی بیاورد لشکر شکن
چو زین گونه آگاهی آمد بشاه
بنزدیک زنهار داده سپاه
همه بازگشتند ز ایرانیان
ببستند خون ریختن را میان
چو برداشت افراسیاب از ختن
یکی لشکری شد برو انجمن
که گفتی زمین برنتابد همی
ستاره شمارش نیابد همی
ز چین سوی کیخسرو آورد روی
پر از درد با لشکری کینه جوی
چو کیخسرو آگاه شد زان سپاه

طلایه فرستاد چندی براه
بفرمود گودرز کشواد را
سپهدار گرگین و فرهاد را
که ایدر بیاشید با داد و رای
طلایه شب و روز کرده بیای
بگودرز گفت این سپاه تواند
چو کار آید اندر پناه تواند
ز ترکان هرآنکه که بینی یکی
که یاد آرد از دشمنان اندکی
هم اندر زمان زنده بر دارکن
دو پایش ز بر سر نگونسار کن
چو بی‌رنج باشد تو بی‌رنج باش
نگهبان این لشکر و گنج باش
تبیره برآمد ز پرده سرای
خروشیدن زنگ و هندی داری
بدین سان سپاهی بیامد ز گنگ
که خورشید را آرزو کرد جنگ
چو بیرون شد از شهر صف بر کشید
سوی کوکها لشکر اندر کشید
میان دو لشکر دو منزل بماند
جهانداران گردنکشان را بخواند
چنین گفت کامشب مجنید هیچ
نه خوب آید آرامش اندر بسیج
طلایه برافگند بر گرد دشت
همه شب همی گرد لشکر بگشت
بیک هفته بودش هم آنجا درنگ
همی ساخت آرایش و ساز جنگ
بهشتم بیامد طلایه ز راه
بخسرو خبر داد کمد سپاه
سپه را بدان سان بیاراست شاه
که نظاره گشتند خورشید و ماه
چو افراسیاب آن سپه را بدید
بیامد برابر صفی برکشید
بفرزانگان گفت کین دشت رزم
بدل مر مرا چون خرامست و بزم
مرا شاد بر گاه خواب آمدی
چو رزمم نبودى شتاب آمدی
کنون مانده گشتم چنین در گریز
سری پر ز کینه دلی پرستیز
بر آنم که از بخت کیخسروست
و گر بر سرم روزگاری نوست
بر آنم که با او شوم همببرد
اگر کام یابم اگر مرگ و درد
بدو گفت هر کس فرزانه بود

گر از خویش بود ار ز بیگانه بود
که گر شاه را جست باید نبرد
چرا باید این لشکر و دار و برد
همه چین و توران ببیش تواند
ز بیگانگان ار ز خویش تواند
فدای تو بادا همه جان ما
چنین بود تا بود پیمان ما
اگر صد شود کشته گر صد هزار
تن خویش را خوار مایه مدار
همه سربسر نیکخواه توایم
که زنده بفر کلاه توایم
وزآن پس برآمد ز لشکر خروش
زمین و زمان شد پر از جنگ و جوش
ستاره پدید آمد از تیره گرد
رخ زرد خورشید شد لاژورد
سپهدار ترکان ازان انجمن
گزين کرد کار آزموده دو تن
پیامی فرستاد نزدیک شاه
که کردی فراوان پس پشت راه
همانا که فرسنگ ز ایران هزار
بود تا بگنگ اندر ای شهریار
ز ریگ و بیابان وز کوه و شخ
دو لشکر برین سان چو مور و ملخ
زمین همچو دریا شد از خون کین
ز گنگ و ز چین تا بایران زمین
اگر خون آن کشتگان را ز خاک
بثرفی برد رای یزدان پاک
همانا چو دریای قلزم شود
دولشکر بخون اندرون گم شود
اگر گنج خواهی ز من گر سپاه
وگر بوم ترکان و تخت و کلاه
سپارم ترا من شوم ناپدید
جز از تیغ جان را ندارم کلید
مکن گر ترا من پدر مادرم
ز تخم فریدون افسونگرم
ز کین پدر گر دلت خیره شد
چنین آب من پیش تو تیره شد
ازان بد سیاوش گنهکار بود
مرا دل پر از درد و تیمار بود
دگر گردش اختران بلند
که هم باپناهند و هم باگزند
مرا سالیان شست بر سر گذشت
که با نامداری نرفتم بدشت
تو فرزندی و شاه ایران توی

برزم اندرون چنگ شیران توی
یکی رزمگاهی گزین دوردست
نه بر دامن مرد خسروپرست
بگردیم هر دو بوردگاه
بجایی کزو دور ماند سپاه
اگر من شوم کشته بر دست تو
ز دریا نهنگ آورد شست تو
تو با خویش و پیوند مادر مکوش
بپرهیز وز کینه چندین مجوش
وگر تو شوی کشته بر دست من
بزنهار یزدان کزان انجمن
نمانم که یک تن بیچد ز درد
دگر بیند از باد خاک نبرد
ز گوینده بشنید خسرو پیام
چنین گفت با پور دستان سام
که این ترک بدساز مردم فریب
نبیند همی از بلندی نشیب
بچاره چنین از کف ما بجست
نماید که بر تخت ایران نشست
ز آورد چندین بگوید همی
مگر دخمه‌ی شیده جوید همی
نبیره فریدن و پور پشنگ
بورد با او مرا نیست ننگ
بدو گفت رستم که ای شهریار
بدین در مدار آتش اندر کنار
که ننگست بر شاه رفتن بجنگ
وگر همنبرد تو باشد پشنگ
دگر آنک گوید که با لشکرم
مکن چنگ با دوده و کشورم
ز دریا بدریا ترا لشکرست
کجا رایشان زین سخن دیگرست
چو پیمان یزدان کنی با نیا
نشاید که در دل بود کیمیا
بانبوه لشکر بجنگ اندر آر
سخن چند آلوده‌ی نابکار
ز رستم چو بشنید خسرو سخن
یکی دیگر اندیشه افگند بن
بگوینده گفت این بداندیش مرد
چنین با من آویخت اندر نبرد
فزون کرد ازین با سیاوش وفا
زبان پر فسون بود دل پر جفا
سپهبد بکزی نگیرد فروغ
زبان خیره پرتاب و دل پر دروغ
گر ایدونک رایش نبردست و بس

جز از من نبرد ورا هست کس
تہمتن بجایست و گیو دلیر
کہ پیکار جویند با پیل و شیر
اگر شاه با شاه جوید نبرد
چرا باید این دشت پرمرد کرد
نباشد مرا با تو زین بیش جنگ
بینی کنون روز تاریک و تنگ
فرستاد برگشت و آمد چو باد
شنیده سراسر برو کرد یاد
پر از درد شد جان افراسیاب
نکرد ایچ بر جنگ جستن شتاب
سپہ را بجنگ اندر آورد شاه
بجنید ناچار دیگر سپاہ
یکی با درنگ و یکی با شتاب
زمین شد بکردار دریای آب
ز باریدن تیر گفتی ز ابر
ہمی ژالہ بارید بر خود و ببر
ز شبگیر تا گشت خورشید لعل
زمین پر ز خون بود در زیر نعل
سپہ بازگشتند چون تیرہ گشت
کہ چشم سواران ہمی خیرہ گشت
سپہدار با فر و نیرنگ و ساز
چو آمد بہ لشکرگہ خویش باز
چنین گفت با طوس کامروز جنگ
نہ بر آرزو کرد پور پشنگ
گمانم کہ امشب شبیخون کند
ز دل درد دیرینہ بیرون کند
یکی کندہ فرمود کردن براہ
برآن سو کہ بد شاه توران سپاہ
چنین گفت کتش نسوزید کس
نباید کہ آید خروش جرس
ز لشکر سواران کہ بودند گرد
گزین کرد شاه و برستم سپرد
دگر بہرہ بگزید ز ایرانیان
کہ بندند بر تاختن بر میان
بطوس سپہدار داد آن گروہ
بفرمود تا رفت بر سوی کویہ
تہمتن سپہ را بہامون کشید
سپہبد سوی کویہ بیرون کشید
بفرمود تا دور بیرون شوند
چپ و راست ہر دو بہامون شوند
طلایہ مدارند و شمع و چراغ
یکی سوی دشت و یکی سوی راغ
بدان تا اگر سازد افرسیاب

برو بر شبیخون بهنگام خواب
گر آید سپاه اندر آید ز پس
بماند نباشدش فریادرس
بره کنده پیش و پس اندر سپاه
پس کنده با لشکر و پیل شاه
سپهدار ترکان چو شب در شکست
میان با سپه تاختن را بیست
ز لشکر جهاندیدگان را بخواند
ز کار گذشته فراوان براند
چنین گفت کین شوم پر کیمیا
چنین خیره شد بر سپاه نیا
کنون جمله ایرانیان خفته‌اند
همه لشکر ما برآشفته‌اند
کنون ما ز دل بیم بیرون کنیم
سحرگه بریشان شبیخون کنیم
گر امشب بر ایشان بیاییم دست
ببیشی ابر تخت باید نشست
وگر بختمان بر نگیرد فروغ
همه چاره بادرست و مردی دروغ
برین برنهادند و برخاستند
ز بهر شبیخون بیاراستند
ز لشکر گزین کرد پنجه هزار
جهاندریده مردان خنجرگزار
برفتند کارآگاهان پیش شاه
جهاندریده مردان با فر و جاه
ز کارآگاهان آنک بد رهنمای
بیامد بنزدیک پرده سرای
بجایی غو پاسبانان ندید
تو گفתי جهان سربسر آرمید
طلایه نه و آتش و باد نه
ز توران کسی را بدل یاد نه
چو آن دید برگشت و آمد دوان
کزیشان کسی نیست روشن‌روان
همه خفتگان سربسرمرده‌اند
وگر نه همه روز می خورده‌اند
بجایی طلایه پدیدار نیست
کس آن خفتگان را نگهدار نیست
چو افراسیاب این سخنها شنود
بدلش اندرون روشنایی فزود
سپه را فرستاد و خود برنشست
میان یلی تاختن را بیست
برفتند گردان چو دریای آب
گرفتند بر تاختن بر شتاب
بران تاختن جنبش و ساز نه

همان ناله‌ی بوق و آواز نه
چو رفتند نزدیک پرده سرای
برآمد خروشیدن کر نای
غو طبل بر کوهه زین بخاست
درفش سیه را برآورد راست
ز لشکر هرانکس که بد پیشرو
برانگیختند اسب و برخاست غو
بکنده در افتاد چندی سوار
بیچید دیگر سر از کارزار
ز یک دست رستم برآمد ز دشت
ز گرد سواران هوا تیره گشت
ز دست دگر گویو گودرز و طوس
پیش اندرون ناله‌ی بوق و کوس
شهنشاه باکاو یانی درفش
هوا شد ز تیغ سواران بنفش
برآمد ده و گیر و بریند و کش
نه با اسب تاب و نه با مرد هاش
ازیشان ز صد نامور ده بماند
کسی را که بد اختر بد براند
چو آگاهی آمد برین رزمگاه
چنان خسته بد شاه توران سپاه
که از خستگی جمله گریان شدند
ز درد دل شاه بریان شدند
چنین گفت کز گردش آسمان
نیاید گذر دانشی بی‌گمان
چو دشمن همی جان بسیچد نه چیز
بکوشیم ناچار یک دست نیز
اگر سرسیر تن بکشتن دهیم
وگر ایرجی تاج بر سر نهیم
برآمد خروش از دو پرده سرای
جهان پر شد از ناله‌ی کر نای
گرفتند ژوپین و خنجر بکف
کشیدند لشکر سه فرسنگ صف
بکردار دریا شد آن رزمگاه
نه خورشید تابنده روشن نه ماه
سپاه اندر آمد همی فوج فوج
بران سان که برخیزد از باد موج
در و دشت گفتی همه خون شدست
خور از چرخ گردنده بیرون شدست
کسی را نبید بر تن خویش مهر
بقیر اندر اندود گفتی سپهر
همانگه برآمد یکی تیره باد
که هرگز ندارد کسی آن پیاد
همی خاک برداشت از رزمگاه

بزد بر سر و چشم توران سپاه
 ز سرها همی ترگها برگرفت
 بماند اندران شاه ترکان شگفت
 همه دشت مغز سر و خون گرفت
 دل سنگ رنگ طبر خون گرفت
 سواران توران که روز درنگ
 زیون داشتندی شکار پلنگ
 ندیدند با چرخ گردان نبرد
 همی خاک برداشت از دشت مرد
 چو کیخسرو آن خاک و آن باد دید
 دل و بخت ایرانیان شاد دید
 ابا رستم و گئو گودرز و طوس
 ز پشت سپاه اندر آورد کوس
 دهاده برآمد ز قلب سپاه
 ز یک دست رستم ز یک دست شاه
 شد اندر هوا گرد برسان میغ
 چه میغی که باران او تیر و تیغ
 تلی کشته هر جای چون کوه کوه
 زمین گشته از خون ایشان ستوه
 هوا گشت چون چادر نیلگون
 زمین شد بکردار دریای خون
 ز تیر آسمان شد چو پر عقاب
 نگه کرد خیره سر افراسیاب
 بدید آن درفشان درفش بنفش
 نهان کرد بر قلبی که بر درفش
 سپه را رده بر کشیده بماند
 خود و نامداران توران براند
 زخویشان شایسته مردی هزار
 بنزدیک او بود در کارزار
 به بیراه راه بیابان گرفت
 برنج تن از دشمنان جان گرفت
 ز لشکر نیا را همی جست شاه
 پیامد دمان تا بقلب سپاه
 ز هر سوی پوید و چندی شنافت
 نشان پی شاه توران نیافت
 سپه چون نگه کرد در قلبگاه
 ندیدند جایی درفش سیاه
 ز شه خواستند آن زمان زینهار
 فروریختند آلت کارزار
 چو خسرو چنان دید بنواختشان
 ز لشکر جدا جایگاه ساختشان
 بفرمود تا تخت زرین نهند
 بخیمه در آرایش چین نهند
 می آورد و رامشگران را بخواند

ز لشکر فراوان سران را بخواند
شبی کرد جشنی که تا روز پاک
همی مرده برخاست از تیره خاک
چو خورشید بر چرخ بنمود پشت
شب تیره شد از نمودن درشت
شهنشاه ایران سر و تن بشست
یکی جایگاه پرستش بجست
کز ایرانیان کس مر او را ندید
نه دام و دد آوای ایشان شنید
ز شبگرد تا ماه بر چرخ ساج
بسر بر نهاد آن دلافرز تاج
ستایش همی کرد برکردگار
ازان شادمان گردش روزگار
فراوان بمالید بر خاک روی
برخ بر نهاد از دو دیده دو جوی
و زانجا بیامد سوی تاج و تخت
خرامان و شادان دل و نیکبخت
از ایرانیان هرک افکنده بود
اگر کشته بودند گر زنده بود
ازان خاک آورد برداشتند
تن دشمنان خوار بگذاشتند
همه رزمگه دخمه‌ها ساختند
ازان کشتگان چو پرداختند
ز چیزی که بود اندران رزمگاه
ببخشید شاه جهان بر سپاه
و زانجا بشد شاه بهشت گنگ
همه لشکر آباد با ساز جنگ
چو آگاهی آمد بماچین و چین
ز ترکان وز شاه ایران زمین
بیچید فغفور و خاقان بدرد
ز تخت مهی هر کسی یاد کرد
وزان یاورها پشیمان شدند
پراندیشه دل سوی درمان شدند
همی گفت فغفور کافراسیاب
ازین پس نبیند بزرگی بخواب
ز لشکر فرستادن و خواسته
شود کار ما بی‌گمان کاسته
پشیمانی آمد همه بهر ما
کزین کار ویران شود شهر ما
ز چین و ختن هدیه‌ها ساختند
بدان کار گنجی پرداختند
فرستاده‌ای نیک‌دل را بخواند
سخنهای شایسته چندی براند
یکی مرد بد نیک‌دل نیک خواه

فرستاد فغفور نزدیک شاه
 طرایف بچین اندرون آنچ بود
 ز دینار وز گوهر نابسود
 پیوزش فرستاد نزدیک شاه
 فرستادگان برگرفتند راه
 بزرگان چین بی درنگ آمدند
 بیک هفته از چین بگنگ آمدند
 جهاندار پیروز بنواختشان
 چنانچون بیایست بنشاختشان
 بپذرفت چیزی که آورده بود
 طرایف بد و بدره و پرده بود
 فرستاده را گفت کو را بگوی
 که خیره بر ما میر آب روی
 نباید که نزد تو افراسیاب
 بیاید شب تیره هنگام خواب
 فرستاده برگشت و آمد چو باد
 بفغفور یکسر پیامش بداد
 چو بشنید فغفور هنگام خواب
 فرستاد کس نزد افراسیاب
 که از من ز چین و ختن دور باش
 ز بد کردن خویش رنجور باش
 هرا نکس که او گم کند راه خویش
 بد آید بداندیش را کار پیش
 چو بشنید افراسیاب این سخن
 پشیمان شد از کرده های کهن
 بیفگند نام مهی جان گرفت
 به بیراه، راه بیابان گرفت
 چو با درد و با رنج و غم دید روز
 بیامد دمان تا بکوه اسپروز
 ز بدخواه روز و شب اندیشه کرد
 شب روز را دل یکی پیشه کرد
 بیامد ز چین تا بب زره
 میان سوده از رنج و بند گره
 چو نزدیک آن ژرف دریا رسید
 مر آن را میان و کرانه ندید
 بدو گفت ملاح کای شهریار
 بدین ژرف دریا نیابی گذار
 مرا سالیان هست هفتاد و هشت
 ندیدم که کشتی بروبر گذشت
 بدو گفت پر مایه افراسیاب
 که فرخ کسی کو بمیرد در آب
 مرا چون بشمشیر دشمن نکشت
 چنانچون نکشتش نگیرد بمشت
 بفرمود تا مهتران هر کسی

بب اندر آرند کشتی بسی
 سوی گنگ دژ بادبان برکشید
 بنیک و بدیها سر اندر کشید
 چو آن جایگه شد بخت و بخورد
 برآسود از روزگار نبرد
 چنین گفت کایدر بباشیم شاد
 ز کار گذشته نگیریم یاد
 چو روشن شود تیره گرن اخترم
 بکشتی بر آب زره بگذرم
 ز دشمن بخواهم همان کین خویش
 درفشان کنم راه و آیین خویش
 چو کیخسرو آگاه شد زین سخن
 که کار نو آورد مرد کهن
 به رستم چنین گفت کافراسیاب
 سوی گنگ دژ شد ز دریای آب
 بکردار کرد آنچ با ما بگفت
 که ما را سپهر بلندست جفت
 بکشتی بب زره برگذشت
 همه رنج ما سربسر باد گشت
 مرا با نیا جز بخنجر سخن
 نباشد نگردانم این کین کهن
 بنیروی یزدان پیروزگر
 ببندم بکین سیاوش کمر
 همه چین و ماچین سپه گسترم
 بدریای کیماک بر بگذرم
 چو گردد مرا راست ماچین و چین
 بخواهیم باژی ز مکران زمین
 بب زره بگذرانم سپاه
 اگر چرخ گردان بود نیک خواه
 اگر چند جایی درنگ آیدم
 مگر مرد خونی بچنگ آیدم
 شما رنج بسیار برداشتید
 بر و بوم آباد بگذاشتید
 همین رنج بر خویشتن برنھید
 ازان به که گیتی بدشمن دهید
 بماند ز ما نام تا رستخیز
 بیپروزی و دشمن اندر گریز
 شدند اندران پهلوانان دژم
 دهان پر ز باد ابروان پر زخم
 که دریای با موج و چندین سپاه
 سر و کار با باد و شش ماه راه
 که داند که بیرون که آید ز آب
 بد آمد سپه را ز افراسیاب
 چو خشکی بود ما بچنگ اندریم

بدریا بکام نهنگ اندریم
همی گفت هر گونه‌ای هر کسی
بدانگه که گفتارها شد بسی
همی گفت رستم که ای مهتران
جهان دیده و رنجبرده سران
نباید که این رنج بی بر شود
به ناز و تن آسانی اندر شود
و دیگر که این شاه پیروزگر
بیابد همی ز اختر نیک بر
از ایران برفتم تا پیش گنگ
ندیدیم جز جنگ یازان جنگ
ز کاری که سازد همی برخورد
بدین آمد و هم بدین بگذرد
چو بشنید لشکر ز رستم سخن
یکی پاسخ نو فگندند بن
که ما سرپسر شاه را بنده‌ایم
ابا بندگی دوست دارنده‌ایم
بخشکی و بر آب فرمان رواست
همه کهترانیم و پیمان و راست
ازان شاد شد شاه و بنواختشان
یکایک باندازه بنشاختشان
در گنجهای نیا برگشاد
ز پیوند و مهرش نکرد ایچ یاد
ز دینار و دیبای گوهرنگار
هیونان شایسته کردند بار
همیدون ز گنج درم صد هزار
ببردند با آلت کارزار
ز گاوان گردون کشان ده هزار
ببر دند تا خود کی آید بکار
هیونان ز گنج درم ده هزار
بسی بار کردند با شهریار
بفرمود زان پس بهنگام خواب
که پوشیده رویان افراسیاب
ز خویشان و پیوند چندانک هست
اگر دخترانند اگر زیر دست
همه در عماری براه آوردند
ز ایوان بمیدان شاه آوردند
دو از نامداران گردنکشان
که بودند هر یک بمردی نشان
چو جهن و چو گرسیوز ارجمند
بمهد اندرون پای کرده ببند
همه خویش و پیوند افراسیاب
ز تیمارشان دیده کرده پر آب
نواها که از شهرها یادگار

گروگان سست ترک چینی هزار
سپرد آن زمان گیو را شهریار
گزين كرد ز ايرانيان ده هزار
بدو گفت کای مرد فرخنده پی
برو با سپه پیش کاوس کی
بفرمود تا پیش او شد دبیر
بیاورد قرطاس و چینی حریر
یکی نامه از قیر و مشک و گلاب
بفرمود در کار افراسیاب
چو شد خامه از مشک وز قیر تر
نخست آفرین کرد بر دادگر
که دارند و بر سر آرنده اوست
زمین و زمان را نگارنده اوست
همو آفریننده‌ی پیل و مور
ز خاشاک تا آب دریای شور
همه با توانایی او یکیست
خداوند هست و خداوند نیست
کسی را که او پروراند بمهر
بر آنکس نگردد بتندی سپهر
ازو باد بر شاه گیتی درود
کزو خیزد آرام را تار و پود
رسیدم بدین دژ که افراسیاب
همی داشت از بهر آرام و خواب
بدو اندرون بود تخت و کلاه
بزرگی و دیهیم و گنج و سپاه
چهل پیل زیشان همه بسته گشت
هر آنکس که برگشت تن خسته گشت
بگوید کنون گیو یک یک بشاه
سخن هرچ رفت اندرین رزمگاه
چو بر پیش یزدان گشایی دو لب
نیایش کن از بهر من روز و شب
کشیدیم لشکر بما چین و چین
و زان روی رانم بمکران زمین
و زان پس بر آب زره بگذرم
اگر پای یزدان بود یاورم
ز پیش شهنشاه برگشت گیو
ابا لشکری گشن و مردان نیو
چو باد هوا گشت و بیرید راه
بیامد بنزدیک کاوس شاه
پس آگاهی آمد بکاوس کی
ازان پهلوان زاده‌ی نیک پی
پذیره فرستاد چندی سپاه
گرانمایگان بر گرفتند راه
چو آمد بر شهر گیو دلیر

سپاهی ز گردان چو یک دشت شیر
 چو گیو اندر آمد بنزدیک شاه
 زمین را ببوسید بر پیش گاه
 و رادید کاوس بر پای جست
 بخندید و بسترد رویش بدست
 بپرسیدش از شهریار و سپاه
 ز گردنده خورشید و تابنده ماه
 بگفت آن کجا دید گیو سترگ
 ز گردان وز شهریار بزرگ
 جوان شد زگفتار او مرد پیر
 پس آن نامه بنهاد پیش دبیر
 چو آن نامه بر شاه ایران بخواند
 همه انجمن در شگفتی بماند
 همه شاد گشتند و خرم شدند
 ز شادی دو دیده پر از نم شدند
 همه چیز دادند درویش را
 بنفریده کردند بدکیش را
 فرود آمد از تخت کاوس شاه
 ز سر برگرفت آن کیانی کلاه
 پیامد بغلتید بر تیره خاک
 نیایش کنان پیش یزدان پاک
 وز آن جایگاه شد بجای نشست
 بگرد دژ آیین شادی ببست
 همی گفت با شاه گیو آنچ دید
 سخن کز لب شاه ایران شنید
 می آورد و رامشگران را بخواند
 وز ایران نبرده سران را بخواند
 ز هر گونه‌ای گفت و پاسخ شنید
 چنین تا شب تیره اندر چمید
 برفتند با شمع یاران ز پیش
 دلش شاد و خرم بایوان خویش
 چو برزد خور از چرخ رخشان سنان
 بیچید شب گرد کرده عنان
 تبیره بر آمد ز درگاه شاه
 برفتند گردان بدان بارگاه
 جهاندار پس گیو را پیش خواند
 بران نامور تخت شاهی نشاند
 بفرمود تا خواسته پیش برد
 همان نامور سرفرازان گرد
 همان بیگنه روی پوشیدگان
 پس پرده اندر ستم دیدگان
 همان جهن و گرسیوز بندسای
 که او برد پای سیاوش ز جای
 چو گرسیوز بدکنش را بدید

برو کرد نفرین که نفرین سزید
 همان جهن را پای کرده ببند
 بردند نزدیک تخت بلند
 بدان دختران رد افراسیاب
 نگه کرد کاوس مژگان پر آب
 پس پرده‌ی شاهشان جای کرد
 همانکه پرستنده بر پای کرد
 اسیران و آنکس که بود از نوا
 بیاراست مر هر یکی را جدا
 یکی را نگهبان یکی را ببند
 بردند از پیش شاه بلند
 ازان پس همه خواسته هرچ بود
 ز دینار وز گوهر نابسود
 بارزانیان داد تا آفرین
 بخوانند بر شاه ایران زمین
 دگر بردگان مهتران را سپرد
 بایوان ببرد از بزرگان و خرد
 بیاراستند از در جهن جای
 خورش با پرستنده و رهنمای
 بدژ بر یکی جای تاریک بود
 ز دل دور با دخمه نزدیک بود
 بگرسوز آمد چنان جای بهر
 چنینست کردار گردنده دهر
 خنک آنکسی کو بود پادشا
 کفی راد دارد دلی پارسا
 بدانند که گیتی برو بگذرد
 نگردد بگرد در بی خرد
 خرد چون شود از دو دیده سرشک
 چنان هم که دیوانه خواهد پزشک
 ازان پس کزیشان بپردخت شاه
 ز بیگانه مردم تهی کرد گاه
 نویسنده آهنگ قرطاس کرد
 سر خامه برسان الماس کرد
 نبشتند نامه بهر کشوری
 بهر نامداری و هر مهتری
 که شد ترک و چین شاه را یکسره
 بیشخور آمد پلنگ و بره
 درم داد و دینار درویش را
 پراگنده و مردم خویش را
 بدو هفته در پیش درگاه شاه
 از انبوه بخشش ندیدند راه
 سیم هفته بر جایگاه مهی
 نشست اندر آرام با فرهی
 ز بس ناله‌ی نای و بانگ سرود

همی داد گل جام می را درود
بیک هفته از کاخ کاوس کی
همی موج برخاست از جام می
سر ماه نو خلعت گیو ساخت
همی زر و پیروزه اندر نشاخت
طبق‌های زرین و پیروزه جام
کمرهای زرین و زرین ستام
پرستار با طوق و با گوشوار
همان یاره و تاج گوهر نگار
همان جامه‌ی تخت و افگندنی
ز رنگ و ز بو وز پراگندنی
فرستاد تا گیو را خواندند
براورنگ زرینش بنشانند
ببردند خلعت بنزدیک اوی
بمالید گیو اندران تخت روی
وزان پس بیامد خرامان دبیر
بیاورد قرطاس و مشک و عبیر
نیشتنند نامه که از کردگار
بدادیم و خشنود از روزگار
که فرزند ما گشت پیروزبخت
سزای مهی وز در تاج و تخت
بدی را که گیتی همی ننگ داشت
جهانرا پر از غارت و جنگ داشت
ز دست تو آواره شد در جهان
نگویند نامش جز اندر نهان
همه ساله تا بود خونریز بود
بیدنامی و زشتی آویز بود
بزد گردن نوذر تاجدار
ز شاهان وز راستان یادگار
برادرکش و بدتن و شاه کش
بداندیش و بدراه و آشفته هاش
پی او ممان تا نهد بر زمین
بتوران و مکران و دریای چین
جهان را مگر زو رهایی بود
سر بی بهایش بهایی بود
اگر داور دادگر یک خدای
همی بود خواهد ترا رهنمای
که گیتی بشویی ز رنج بدان
ز گفتار و کردار نابخردان
بداد جهان آفرین شاد باش
جهان را یکی تازه بنیاد باش
مگر باز بینم تورا شادمان
پر از درد گردد دل بدگمان
وزین پس جز از پیش یزدان پاک

نباشم کز ویست امید و باک
 بدان تا تو پیروز باشی و شاد
 سرت سبز باد و دلت پر ز داد
 جهان آفرین رهنمای تو باد
 همیشه سر تخت جای تو باد
 نهادند بر نامه بر مهر شاه
 بر ایوان شه گویو بگزید راه
 بره بر نبودش بجایی درنگ
 بنزدیک کیخسرو آمد بگنگ
 برو آفرین کرد و نامه بداد
 پیام نیا پیش او کرد یاد
 ز گفتار او شاد شد شهریار
 می آورد و رامشگر و میگسار
 همی خورد پیروز و شادان سه روز
 چهارم چو بفروخت گیتی فروز
 سپه را همه ترک و جوشن بداد
 پیام نیا پیششان کرد یاد
 مر آن را بگستهم نوذر سپرد
 یکی لشکری نامبردار و گرد
 ز گنگ گزین راه چین برگرفت
 جهان را بشمشیر در بر گرفت
 نید روز بیکار و تیره شبان
 طلایه بروز و بشب پاسبان
 بدین گونه تا شارستان پدر
 همی رفت گریان و پر کینه سر
 همی گرد باغ سیاوش بگشت
 بجایی که بنهاد خونریز تش
 همی گفت کز داور یک خدای
 بخواهم که باشد مرا رهنمای
 مگر همچنین خون افراسیاب
 هم ایدر بریزم بکردار آب
 و ز آن جایگه شد سوی تخت باز
 همی گفت با داور پاک راز
 ز لشکر فرستادگان برگزید
 که گویند و دانند گفت و شنید
 فرستاد کس نزد خاقان چین
 بغغفور و سالار مکران زمین
 که گر دادگیرید و فرمان کنید
 ز کردار بد دل پشیمان کنید
 خورشها فرستید نزد سپاه
 ببینید ناچار ما را براه
 کسی کو بتابد ز فرمان من
 و گر دور باشد ز پیمان من
 بیاراست باید پسه را برزم

هرآنکس که بگریزد از راه بزم
فرستاده آمد بهر کشوری
بهر جا که بد نامور مهتری
غمی گشت فغفور و خاقان چین
بزرگان هر کشوری همچنین
فرستاده را چند گفتند گرم
سخنهای شیرین بواز نرم
که ما شاه را سرسبز کهتریم
زمین جز بفرمان او نسپریم
گذرها که راه دلیران بدست
بینیم تا چند ویران شدست
کنیم از سر آباد با خوردنی
بیاشیم و آریمش آوردنی
همی گفت هر کس که بودش خرد
که گر بی زیان او بما بگذرد
بدرویش بخشیم بسیار چیز
نثار و خورشها بسازیم نیز
فرستاده را بی کران هدیه داد
بیامد بدرگاه پیروز و شاد
دگر نامور چون بمکران رسید
دل شاه مکران دگرگونه دید
بر تخت او رفت و نامه بداد
بگفت از پیام آنچه بودش بیاد
سبک مر فرستاده را خوار کرد
دل انجمن پر ز تیمار کرد
بدو گفت با شاه ایران بگوی
که نادیده بر ما فزونی مجوی
زمانه همه زیر تخت منست
جهان روشن از فر بخت منست
چو خورشید تابان شود بر سپهر
نخستین برین بوم تابد بمهر
همم دانش و گنج آباد هست
بزرگی و مردی و نیروی دست
گراز من همی راه جوید رواست
که هر جانور بر زمین پادشاست
نبندیم اگر بگذری بر تو راه
زیانی مکن بر گذر با سپاه
ور ایدونک با لشکر آیی بشهر
برین پادشاهی ترا نیست بهر
نمانم که بر بوم من بگذری
وزین مرز جایی به پی بسپری
نمانم که مانی تو پیروزگر
وگر یابی از اختر نیک بر
برین گونه چون شاه پاسخ شنید

ازان جایگه لشکر اندر کشید
بیامد گرازان بسوی ختن
جهاندار با نامدار انجمن
برفتند فغفور و خاقان چین
برشاه با پوزش و آفرین
سه منزل ز چین پیش شاه آمدند
خود و نامداران براه آمدند
همه راه آباد کرده چو دست
در و دشت چون جایگاه نشست
همه بوم و بر پوشش و خوردنی
از آرایش بزم و گستردنی
چو نزدیک شاه اندر آمد سپاه
بیستند آذین به بیراه و راه
بدیوار دیبا برآویختند
ز بر زعفران و درم ریختند
چو با شاه فغفور گستاخ شد
بپیش اندر آمد سوی کاخ شد
بدو گفت ما شاه را کهتریم
اگر کهتری را خود اندر خوریم
جهانی ببخت تو آباد گشت
دل دوستداران تو شاد گشت
گر ایوان ما در خور شاه نیست
گمانم که هم بتر از راه نیست
بکاخ اندر آمد سرافراز شاه
نشست از بر نامور پیشگاه
ز دینار چینی ز بهر نثار
بیاورد فغفور چین صد هزار
همی بود بر پیش او برپای
ابا مرزبانان فرخنده رای
بچین اندرون بود خسرو سه ماه
ابا نامداران ایران سپاه
پرستنده فغفور هر بامداد
همی نو بنو شاه را هدیه داد
چهارم ز چین شاه ایران براند
بمکران شد و رستم آنجا بماند
بیامد چو نزدیک مکران رسید
ز لشکر جهانندهای برگزید
بر شاه مکران فرستاد و گفت
که با شهریاران خرد باد جفت
خروش ساز راه سپاه مرا
بخوبی بیارای گاه مرا
نگه کن که ما از کجا رفته‌ایم
نه مستیم و بیراه و نه خفته‌ایم
جهان روشن از تاج و بخت منست

سر مهتران زیر تخت منست
برند آنکهی دست چیز کسان
مگر من نباشم بهر کس رسان
علف چون نیابند جنگ آورند
جهان بر بدانیش تنگ آورند
ور ایدونک گفتار من نشنوی
بخون فراوان کس اندر شوی
همه شهر مکران تو ویران کنی
چو بر کینه آهنگ شیران کنی
فرستاده آمد پیامش بداد
نبد بر دلش جای پیغام و داد
سر بی خرد زان سخن خیره شد
بجوشید و مغزش ازان تیره شد
پراگنده لشکر همه گرد کرد
بیاراست بر دشت جای نبرد
فرستاده را گفت بر گرد و رو
بنزدیک آن بدگمان باز شو
بگویش که از گردش تیره روز
تو گشتی چنین شاد و گیتی فروز
بینی چو آیی ز ما دستبرد
بدانی که مردان کدامند و گرد
فرستاده‌ی شاه چون بازگشت
همه شهر مکران پرآواز گشت
زمین کوه تا کوه لشکر گرفت
همه تیز و مکران سپه برگرفت
بیاورد پیلان جنگی دوپست
تو گفتی که اندر زمین جای نیست
از آواز اسبان و جوش سپاه
همی ماه بر چرخ گم کرد راه
تو گفتی برآمد زمین بسمان
وگر گشت خورشید اندر نهان
طلایه بیامد بنزدیک شاه
که مکران سیه شد ز گرد سپاه
همه روی کشور درفشست و پیل
بیند کنون شهریار از دو میل
بفرمود تا برکشیدند صف
گرفتند گویال و خنجر بکفت
ز مکران طلایه بیامد بدشت
همه شب همی گرد لشکر بگشت
نگهبان لشکر از ایران تخوار
که بودی بنزدیک او رزم‌خوار
بیامد برآویخت با او بهم
چو پیل سرافراز و شیر دژم
بزد تیغ و او را بدونیم کرد

دل شاه مکران پر از بیم کرد
دو لشکر بران گونه صف برکشید
که از گرد شد آسمان ناپدید
سپاه اندر آمد دو رویه چو کوه
روده برکشیدند هر دو گروه
بقلب اندر آمد سپهدار طوس
جهان شد پر از ناله‌ی بوق و کوس
بپیش اندرون کاویانی رفش
پس پشت گردان زرینه کفش
هوا پر ز پیکان شد و پر و تیر
جهان شد بکردار دریای قیر
بقلب اندرون شاه مکران بخست
وز آن خستگی جان او هم برست
یکی گفت شاهها سرش را بریم
بدو گفت شاه اندرو ننگریم
سر شهریاران نبرد ز تن
مگر نیز از تخمه‌ی اهرمن
برهنه نباید که گردد تنش
بران هم نشان خسته در جوشنش
یکی دخمه سازید مشک و گلاب
چنانچون بود شاه را جای خواب
پیوشید رویش بدیای چین
که مرگ بزرگان بود همچنین
و زان انجمن کشته شد ده هزار
سواران و گردان خنجرگزار
هزار و صد و چل گرفتار شد
سر زندگان پر ز تیمار شد
ببردند پیلان و آن خواسته
سرآورده و گاه آراسته
بزرگان ایران توانگر شدند
بسی نیز با تخت و افسر شدند
ازان پس دلیران پرخاشجوی
بتاراج مکران نهادند روی
خروش زنان خاست از دشت و شهر
چشیدند زان رنج بسیار بهر
بدرهای شهر آتش اندر زدند
همی آسمان بر زمین برزدند
بخستند زیشان فراوان بتیر
زن و کودک خرد کردند اسیر
چو کم شد ازان انجمن خشم شاه
بفرمود تا باز گردد سپاه
بفرمود تا اشکش تیز هوش
بیارامد از غارت و جنگ و جوش
کسی را نماند که زشتی کند

وگر با نژندی درشتی کند
ازان شهر هر کس که بد پارسا
بیوزش بیامد بر پادشا
که ما بیگناهیم و بیچاره‌ایم
همیشه برنج ستمکاره‌ایم
گر ایدونک بیند سر بی‌گناه
ببخشد سزاوار باشد ز شاه
ازیشان چو بشنید فرخنده شاه
بفرمود تا یانگ زد بر سپاه
خروشی برآمد ز پرده‌سرای
که ای پهلوانان فرخنده رای
ازین پس گر آید ز جایی خروش
ز بیدادی و غارت و جنگ و جوش
ستمکارگان را کنم به دو نیم
کسی کو ندارد ز دادار بیم
جهاندار سالی بمکران بماند
ز هر جای کشتی گرانرا بخواند
چو آمد بهار و زمین گشت سبز
همه کوه پر لاله و دشت سبز
چراگاه اسبان و جای شکار
بیاراست باغ از گل و میوه‌دار
باشکش بفرمود تا با سپاه
بمکران بباشد یکی چندگاه
نجوید جز از خویی و راستی
نیارد بکار اندرون کاستی
و زان شهر راه بیابان گرفت
همه رنجه‌ها بر دل آسان گرفت
چنان شد بفرمان یزدان پاک
که اندر بیابان ندیدند خاک
هوا پر ز ابر و زمین پر ز خوید
جهانی پر از لاله و شنبلیله
خورشهای مردم ببردند پیش
بگردون بزیر اندرون گاومیش
بدشت اندرون سبزه و جای خواب
هوا پر ز ابر و زمین پر ز آب
چو آمد بنزدیک آب زره
گشادند گردان میان از گره
همه چاره سازان دریا براه
ز چین و زمکران همی برد شاه
بخشکی بکرد آنچ بایست کرد
چو کشتی بب اندر افکند مرد
بفرمود تا توشه برداشتند
بیک ساله ره راه بگذاشتند
جهاندار نیک اختر و راه‌جوی

برفت از لب آب با آب روی
 بران بندگی بر نیایش گرفت
 جهان آفرین را ستایش گرفت
 همی خواست از کردگار بلند
 کز آبش بخشکی برد بی‌گزند
 همان ساز جنگ و سپاه و را
 بزرگان ایران و گاه و را
 همی گفت کای کردگار جهان
 شناسنده‌ی آشکار و نهان
 نگهدار خشکی و دریاتوی
 خدای ثری و ثریا توی
 نگه‌دار جان و سپاه مرا
 همان تخت و گنج و کلاه مرا
 پرآشوب دریا ازان گونه بود
 کزو کس نرستی بدان برشخود
 بشش ماه کشتی برفتی بب
 کزو ساختی هر کسی جای خواب
 بهفتم که نیمی گذشتی ز سال
 شدی کژ و بی راه باد شمال
 سر بادبان تیز برگاشتی
 چو برق درخشنده بگماشتی
 براهی کشیدیش موج مدد
 که ملاح خواندش فم الاسد
 چنان خواست یزدان که باد هوا
 نشد کژ با اختر پادشا
 شگفت اندران آب مانده سپاه
 نمودی بانگشت هر یک بشاه
 باب اندرون شیر دیدند و گاو
 همی داشتی گاو با شیر تاو
 همان مردم و مویها چون کمند
 همه تن پر از پشم چون گوسفند
 گروهی سران چون سر گاومیش
 دو دست از پس مردم و پای پیش
 یکی سر چو ماهی و تن چون نهنگ
 یکی پای چون گور و تن چون پلنگ
 نمودی همی این بدان آن بدین
 بدادار بر خواندند آفرین
 بیخشایش کردگار سپهر
 هوا شد خوش و باد ننمود چهر
 گذشتند بر آب بر هفت ماه
 که بادی نکرد اندریشان نگاه
 چو خسرو ز دریا بخشکی رسید
 نگه کرد هامون جهان را بدید
 بیامد بپیش جهان آفرین

بمالید بر خاک رخ بر زمین
برآورد کشتی و زورق ز آب
شتاب آمدش بود جای شتاب
بیابانش پیش آمد و ریگ و دشت
تن آسان بریگ روان برگذشت
همه شهرها دید برسان چین
زبانها بکردار مکران زمین
بدان شهرها در بیاسود شاه
خورش خواست چندی ز بهر سپاه
سپرد آن زمین گیو را شهریار
بدو گفت بر خوردی از روزگار
درشتی مکن با گنهکار نیز
که بی رنج شد مردم از گنج و چیز
ازین پس ندرام کسی را بکس
پرستش کنم پیش فریادرس
ز لشکر یکی نامور برگزید
که گفتار هر کس بداند شنید
فرستاد نزدیک شاهان پیام
که هر کس که او جوید آرام و کام
بیایند خرم بدین بارگاه
برفتند یکسر بفرمان شاه
یکی سر نیچید زان مهتران
بدرگاه رفتند چون کهتران
چو دیدار بد شاه بنواختشان
بخورشید گردن برافراختشان
پس از گنگ دژ باز جست آگهی
ز افراسیاب و ز تخت مهی
چنین گفت گوینده ای زان گروه
که ایدر نه آبست پیشت نه کوه
اگر بشمری سربسر نیک و بد
فزون نیست تا گنگ فرسنگ صد
کنون تا برآمد ز دریای آب
بگنگست با مردم افراسیاب
ازان آگهی شاد شد شهریار
شد آن رنجه بر دلش نیز خوار
دران مرزها خلعت آراستند
پس اسب جهاندیدگان خواستند
بفرمود تا بازگشتند شاه
سوی گنگ دژ رفت با آن سپاه
بران سو که پور سیاوش براند
ز بیداد مردم فراوان نماند
سپه را بیاراست و روزی بداد
ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
همی گفت هر کس که جوید بدی

بپیچد ز باد افره ایزدی
 نباید که باشید یک تن بشهر
 گر از رنج یابد پی مور بهر
 جهانجوی چون گنگ دژ را بدید
 شد از آب دیده رخس ناپدید
 پیاده شد از اسب و رخ بر زمین
 همی کرد بر کردگار آفرین
 همی گفت کای داور داد و پاک
 یکی بندهام دل پر از ترس و باک
 که این بارهی شارستان پدر
 بدیدم برآورده از ماه سر
 سیاوش که از فر یزدان پاک
 چنین باره‌ای برکشید از مفاک
 ستمگر بد آن کو ببد آخت دست
 دل هر کس از کشتن او بخت
 بران باره بگریست یکسر سپاه
 ز خون سیاوش که بد بیگناه
 بدستت بدانیش بر کشته شد
 چنین تخم کین در جهان کشته شد
 پس آگاهی آمد بافراسیاب
 که شاه جهاندار بگذاشت آب
 شنیده همی داشت اندر نهفت
 بیامد شب تیره با کس نگفت
 جهاندیدگان را هم آنجا بماند
 دلی پر ز تیمار تنها براند
 چو کیخسرو آمد بگنگ اندرون
 سری پر ز تیمار دل پر ز خون
 بدید آن دل افروز باغ بهشت
 شمرهای او چون چراغ بهشت
 بهر گوشه‌ای چشمه و گلستان
 زمین سنبل و شاخ بلبستان
 همی گفت هر کس که اینت نهاد
 هم ایدر بیاشیم تا مرگ شاد
 وزان پس بفرمود بیدار شاه
 طلب کردن شاه توران سپاه
 بجستند بر دشت و باغ و سرای
 گرفتند بر هر سوی رهنمای
 همی رفت جوینده چون بیهشان
 مگر زو بیابند جایی نشان
 چو بر جستنش تیز بشتافتند
 فراوان ز کسهای او یافتند
 بکشتند بسیار کس بی‌گناه
 نشانی نیامد ز بیداد شاه
 همی بود در گنگ دژ شهریار

یکی سال با رامش و میگسار
 جهان چون بهشتی دلاویز بود
 پر از گلشن و باغ و پالیز بود
 برفتن همی شاه را دل نداد
 همی بود در گنگ پیروز و شاد
 همه پهلوانان ایران سپاه
 برفتند یکسر بنزدیک شاه
 که گر شاه را دل نجنبید ز جای
 سوی شهر ایران نیایدش رای
 همانا بداندیش افراسیاب
 گذشتست زان سو بدریای آب
 چنان پیر بر گاه کاوس شاه
 نه اورنگ و فر و نه گنج و سپاه
 گر او سوی ایران شود پر ز کین
 که باشد نگهبان ایران زمین
 گر او باز با تخت و افسر شود
 همه رنج ما پاک بی‌بر شود
 ازان پس بایرانیان شاه گفت
 که این پند با سودمند است جفت
 ازان شارستان پس مهان را بخواند
 وزان رنج بردن فراوان براند
 ازیشان کسی را که شایسته‌تر
 گرامی‌تر از شهر و بایسته‌تر
 تنش را بخلعت بیاراستند
 ز دژ باره‌ی مرزبان خواستند
 چنین گفت کاید بشادی بمان
 ز دل بر کن اندیشه‌ی بدگمان
 ببخشید چندانک بد خواسته
 ز اسبان وز گنج آراسته
 همه شهر زیشان توانگر شدند
 چه با یاره و تخت و افسر شدند
 بدانکه که بیدار گردد خروس
 ز درگاه برخاست آوای کوس
 سپاهی شتابنده و راه‌جوی
 بسوی بیابان نهادند روی
 همه نامداران هر کشوری
 برفتند هر جا که بد مهتری
 خورشها ببردند نزدیک شاه
 که بود از در شهریار و سپاه
 براهی که لشکر همی برگذشت
 در و دشت یکسر چو بازار گشت
 بکوه و بیابان و جای نشست
 کسی را نید کس که بگشاد دست
 بزرگان ابا هدیه و با نثار

پذیره شدند بر شهریار
 چو خلعت فراز آمدیشان ز گنج
 نهشتی که با او برفتی برنج
 پذیره شدش گیو با لشکری
 و زان شهر هر کس که بد مهتری
 چو دید آن سر و فرهی سرفراز
 پیاده شد و برد پیشش نماز
 جهاندار بسیار بنواختشان
 برسم کیان جایگه ساختشان
 چو خسرو بنزدیک کشتی رسید
 فرود آمد و بادبان برکشید
 دو هفته بران روی دریا بماند
 ز گفتار با گیو چندی براند
 چنین گفت هر کو ندیدست گنگ
 نباید که خواهد بگیتی درنگ
 بفرمود تا کار برساختند
 دو زورق بب اندر انداختند
 شناسای کشتی هر آنکس که بود
 که بر ژرف دریا دلیری نمود
 بفرمود تا بادبان برکشید
 بدریای بی‌مایه اندر کشید
 همان راه دریا بیک ساله راه
 چنان تیز شد باد در هفت ماه
 که آن شاه و لشکر بدین سو گذشت
 که از باد کژ آستی تر نگشت
 سپهدار لشکر بخشکی کشید
 بیستند کشتی و هامون بدید
 خورش کرد و پوشش هم آنجا یله
 بملاح و آنکس که کردی خله
 بفرمود دینار و خلعت ز گنج
 ز گیتی کسی را که بردند رنج
 وزان آب راه بیابان گرفت
 جهانی ازو مانده اندر شگفت
 چو آگاه شد اشکش آمد براه
 ابا لشکری ساخته پیش شاه
 پیاده شد از اسب و روی زمین
 ببوسید و بر شاه کرد آفرین
 همه تیز و مکران بیاراستند
 ز هر جای رامشگران خواستند
 همه راه و بی‌راه آوای رود
 تو گفתי هوا تار شد رود پود
 بدیوار دیبا برآویختند
 درم با شکر زیر پی ریختند
 بمکران هرآنکس که بد مهتری

وگر نامداری و کنداوری
برفتند با هدیه و با نثار
بنزدیک پیروزگر شهریار
و زان مرز چندانک بد خواسته
فراز آورید اشکش آراسته
ز اشکش پذیرفت شاه آنچ دید
و زان نامداران یکی برگزید
ورا کرد مهتر بمکران زمین
بسی خلعتش داد و کرد آفرین
چو آمد ز مکران و توران بچین
خود و سرفرازان ایران زمین
پذیره شدش رستم زال سام
سپاهی گشاده دل و شاد کام
چو از دور کیخسرو آمد پدید
سوار سرفراز چترش کشید
پیاده شد از باره بردش نماز
گرفتش ببر شاه گردن فراز
بگفت آن شگفتی که دید اندر آب
ز گم بودن جادو افراسیاب
بچین نیز مهمان رستم بماند
بیک هفته از چین بماچین براند
همی رفت سوی سیاوش گرد
بماه سفندار مذ روز ارد
چو آمد بدان شارستان پدر
دو رخساره پر آب و خسته جگر
بجایی که گر سیوز بدنشان
گروی بنفرین مردم کشان
سر شاه ایران بریدند خوار
بیامد بدان جایگه شهریار
همی ریخت برسر ازان تیره خاک
همی کرد روی و بر خویش چاک
بمالید رستم بران خاک روی
بنفرید برجان ناکس گروی
همی گفت کیخسرو ای شهریار
مراماندی در جهان یادگار
نماندم زکین تومانند چیز
برنج اندرم تا جهانست نیز
بپرداختم تخت افراسیاب
ازین پس نه آرام جویم نه خواب
بر امید آن کش بچنگ آورم
جهان پیش او تار و تنگ آورم
ازان پس بدان گنج بنهاد سر
که مادر بدو یاد کرد از پدر
در گنج بگشاد و روزی بداد

دو هفته دران شارستان بود شاد
 برستم دو صد بدره دینار داد
 همان گیو را چیز بسیار داد
 چو بشنید گستههم نوذر که شاه
 بدان شارستان پدر کرد راه
 پذیره شدش با سپاهی گران
 زایران بزرگان و کنداوران
 چو از دور دید افسر و تاج شاه
 پیاده فراوان بیمود راه
 همه یکسره خواندند آفرین
 بران دادگر شهریار زمین
 بگستههم فرمود تا برنشست
 همه راه شادان و دستش بدشت
 کشیدند زان روی بهبشت گنگ
 سپه را بنزدیک شاه آب و رنگ
 وفا چون درختی بود میوه‌دار
 همی هرزمانی نو آید ببار
 نیاسود یک تن ز خورد و شکار
 همان یک سواره همان شهریار
 زترکان هرآنکس که بد سرفراز
 شدند ازنوازش همه بی‌نیاز
 برخشنده روز و بهنگام خواب
 هم آگهی جست ز افراسیاب
 ازیشان کسی زو نشانی نداد
 نکردند ازو در جهان نیز یاد
 جهاندار یک شب سرو تن بشست
 بشد دور با دفتر زند و است
 همه شب بپیش جهان آفرین
 همی بود گریان و سریر زمین
 همی گفت کین بنده ناتوان
 همیشه پر از درد دارد روان
 همه کوه و رود و بیابان و آب
 نبیند نشانی ز افراسیاب
 همی گفت کای داور دادگر
 تودادی مرانازش و زور و فر
 که او راه تو دادگر نسپرد
 کسی را زگیتی بکس نشمرد
 تو دانی که او نیست برداد و راه
 بسی ریخت خون سربگناه
 مگر باشدم دادگر یک خدای
 بنزدیک آن بدکنش رهنمای
 تودانی که من خود سراینده‌ام
 پرستنده آفریننده‌ام
 بگیتی ازو نام و آواز نیست

ز من راز باشد ز تو راز نیست
 اگر زو تو خشنودی ای دادگر
 مرابازگردان ز پیکار سر
 بکش در دل این آتش کین من
 ببین خویش آور آیین من
 ز جای نیایش بیامد بتخت
 جوان سرافراز و پیروز بخت
 همی بود یک سال در حصن گنگ
 برآسود از جنبش و ساز جنگ
 چو بودن بگنگ اندرون شد دراز
 بدیدار کاوشش آمد نیاز
 بگستهم نوذر سپرد آن زمین
 ز قچغار تا پیش دریای چین
 بی اندازه لشکر بگستهم داد
 بدو گفت بیدار دل باش و شاد
 بچین و بمکران زمین دست یاز
 بهر سو فرستاده و نامه ساز
 همی جوی ز افراسیاب آگهی
 مگر زو شود روی گیتی تهی
 و زآن جایگه خواسته هرچ بود
 ز دینار وز گوهر نابسود
 ز مشک و پرستار و زرین ستام
 همان جامه و اسب و تخت و غلام
 زگستردنیها و آلات چین
 ز چیزی که خیزد ز مکران زمین
 ز گاوان گردونکشانش چل هزار
 همی راندپیش اندرون شهریار
 همی گفت هرگز کسی پیش ازین
 ندید ونبند خواسته پیش ازین
 سپه بود چندانک برکوه و دشت
 همی ده شب و روز لشکر گذشت
 چو دمدار برداشتی پیشرو
 بمنزل رسیدی همی نو بنو
 بیامد بران هم نشان تا بچاج
 بیاویخت تاج از برتخت عاج
 بسغد اندرون بود یک هفته شاه
 همه سغد شد شاه را نیک خواه
 وزآنجا بشهر بخارا رسید
 ز لشکر هوا را همی کس ندید
 بخورد و بیاسود و یک هفته بود
 دوم هفته با جامه نابسود
 بیامد خروشان بتشکده
 غمی بود زان ازدهای شده
 که تور فریدون برآورده بود

بدو اندرون کاخها کرده بود
 بگسترد بر موبدان سیم و زر
 برآتش پراگند چندی گهر
 و زان جایگه سر برفتن نهاد
 همی رفت با کام دل شاه شاد
 بجیحون گذر کرد بر سوی بلخ
 چشیده ز گیتی بسی شور و تلخ
 ببلخ اندرون بود یک ماه شاه
 سر ماه بر بلخ بگزید راه
 بهر شهر در نامور مهتری
 بماندی سرافراز بالشکری
 بیستند آذین به بیراه و راه
 بجایی که بگذشت شاه و سپاه
 همه بوم کشور بیاراستند
 می و رود و رامشگران خواستند
 درم ریختند از بر و زعفران
 چه دینار و مشک از کران تا کران
 بشهر اندرون هرک درویش بود
 وگر سازش از کوشش خویش بود
 درم داد مر هر یکی را ز گنج
 پراگنده شد بدره پنجاه و پنج
 سر هفته را کرد آهنگ ری
 سوی پارس نزدیک کاوس کی
 دو هفته بری نیز بخشید و خورد
 سیم هفته آهنگ بغداد کرد
 هیونان فرستاد چندی ز ری
 بنزدیک کاوس فرخنده پی
 دل پیر زان آگهی تازه شد
 تو گفתי که بر دیگر اندازه شد
 بایوانها تخت زرین نهاد
 بخانه در آرایش چین نهاد
 بیستند آذین بشهر وبه راه
 همه برزن و کوی و بازارگاه
 پذیره شدندش همه مهتران
 بزرگان هر شهر وکنداوران
 همه راه و بی راه گنبد زده
 جهان شد چو دیبا بزر آرده
 همه مشک با گوهر آمیختند
 ز گنبد بسرها فرو ریختند
 چو بیرون شد از شهر کاوس کی
 ابا نامداران فرخنده پی
 سوی طالقان آمد و مرو رود
 جهان بود پربانگ و آوای رود
 و زان پس براه نشاپور شاه

بدیدند مر یکدگر را براه
 نیا را چو دید از کران شاه نو
 برانگیخت آن باره تندرو
 بروبرنیا برگرفت آفرین
 ستایش سزای جهان آفرین
 همی گفت بی تو مبادا جهان
 نه تخت بزرگی نه تاج مهان
 که خورشید چون تو ندیدست شاه
 نه جوشن نه اسب و نه تخت و کلاه
 زجمشید تا بغریدون رسید
 سپهر و زمین چون تو شاهی ندید
 نه زین سان کسی رنج برد از مهان
 نه دید آشکارا نهان جهان
 که روشن جهان بر تو فرخنده باد
 دل و جان بدخواه تو کنده باد
 سیاوش گرش روز باز آمدی
 بفر تو او رانیاز آمدی
 بدو گفت شاه این زیخت تو بود
 برومند شاخ درخت تو بود
 زبرجد بیاورد و یاقوت و زر
 همی ریخت بر تارک شاه بر
 بدین گونه تا تخت گوهرنگار
 بشد پایه ها ناپدید از نثار
 بفرمود پس کانچمن را بخوان
 بایوان دیگر بیارای خوان
 نشستند در گلشن زرنگار
 بزرگان پرمايه با شهریار
 همی گفت شاه آن شگفتی که دید
 بدریا در و نامداران شنید
 ز دریا و از گنگ دژ یادکرد
 لب نامداران پراز باد کرد
 ازان خرمی دشت و آن شهر و راغ
 شمرها و پالیزها چون چراغ
 بدو ماندکاوس کی در شگفت
 ز کردارش اندازه ها برگرفت
 بدو گفت روز نو و ماه نو
 چو گفتارهای نو و شاه نو
 نه کس چون تواندر جهان شاه دید
 نه این داستان گوش هر کس شنید
 کتون تا بدین اختری نو کنیم
 بمردی همه یاد خسرو کنیم
 بیاراست آن گلشن زرنگار
 می آورد یاقوت لب میگسار
 بیک هفته ز ایوان کاوس کی

همی موج برخاست از جام می
 بهشتم در گنج بگشاد شاه
 همی ساخت آن رنج راپایگاه
 بزرگان که بودند باو بهم
 برزم و بیزم و بشادی و غم
 باندازه شان خلعت آراستند
 ز گنج آنچ پرمایه تر خواستند
 برفتند هر کس سوی کشوری
 سرافراز بانامور لشکری
 پیرداخت زان پس بکار سپاه
 درم داد یک ساله از گنج شاه
 وز آن پس نشستند بی انجمن
 نیا و جهانجوی با رای زن
 چنین گفت خسرو بکاوس شاه
 جز از کردگار از که جوییم راه
 بیابان و یک ساله دریا و کوه
 برفتیم با داغ دل یک گروه
 بهامون و کوه و بدریای آب
 نشانی ندیدیم ز افراسیاب
 گرو یک زمان اندر آید بگنگ
 سپاه آرد از هر سویی بیدرنگ
 همه رنج و سختی ببیش اندرست
 اگر چندمان دادگر یاورست
 نیا چون شنید از نبیره سخن
 یکی پند پیرانه افگند بن
 بدو گفت ما همچنین بردو اسب
 بتازیم تا خان آذرگشسب
 سر و تن بشویم با پا و دست
 چنانچون بودمرد یزدان پرست
 ابا باژ با کردگار جهان
 بدو برکنیم آفرین نهان
 بباشیم بر پیش آتش بیای
 مگر پاک یزدان بود رهنمای
 بجایی که او دارد آرامگاه
 نماید نماینده داد راه
 برین باژ گشتند هر دو یکی
 نگریدیک تن ز راه اندکی
 نشستند با باژ هر دو براسب
 دوان تا سوی خان آذرگشسب
 پراز بیم دل یک بیک پرامید
 برفتند با جامه های سپید
 چو آتش بدیدند گریان شدند
 چو بر آتش تیز بریان شدند
 بدان جایگاه زار و گریان دو شاه

بیودند بادر و فریاد خواه
جهان آفرین را همی خواندند
بدان موبدان گوهر افشانند
چو خسرو بب مژه رخ بشست
برافشانند دینار بر زند و است
بیک هفته بر پیش یزدان بدند
مپندار کتش پرستان بدند
که آتش بدان گاه محراب بود
پرستنده را دیده پرآب بود
اگر چند اندیشه گردد دراز
هم از پاک یزدان نه‌ای بی‌نیاز
بیک ماه در آذرآبادگان
بیودند شاهان و آزادگان
ازان پس چنان بد که افراسیاب
همی بود هر جای بی‌خورد و خواب
نه ایمن بجان و نه تن سودمند
هراسان همیشه ز بیم گزند
همی از جهان جایگاهی بجست
که باشد بجان ایمن و تن درست
بنزدیک بردع یکی غار بود
سرکوه غار از جهان نابسود
ندید ازیرش جای پرواز باز
نه زیرش پی شیر و آن گراز
خورش برد وز بیم جان جای ساخت
بغار اندرون جای بالای ساخت
زهر شهر دور و بنزدیک آب
که خوانی ورا هنگ افراسیاب
همی بود چندی بهنگ اندرون
ز کرده پشیمان و دل پرزخون
چو خونریز گردد سرافراز
بتخت کیان برنماند دراز
یکی مرد نیک اندران روزگار
ز تخم فریدون آموزگار
پرستار با فر و برزکیان
بهر کار با شاه‌بسته میان
پرستشگهش کوه بودی همه
ز شادی شده دور و دور از رمه
کجا نام این نامور هوم بود
پرستنده دور از بروم بود
یکی کاخ بود اندران برز کوه
بدو سخت نزدیک و دور از گروه
پرستشگهی کرده پشمنه پوش
زکافش یکی ناله آمد بگوش
که شاهها سرانامور مهترا

بزرگان و برداوران داورا
 همه ترک و چین زیر فرمان تو
 رسیده بهر جای پیمان تو
 یکی غار داری بپهره بچنگ
 کجات آن سرتاج و مردان جنگ
 کجات آن همه زور و مردانگی
 دلیری و نیروی و فرزانیگی
 کجات آن بزرگی و تخت و کلاه
 کجات آن بروبوم و چندان سپاه
 که اکنون بدین تنگ غار اندری
 گریزان بسنگین حصار اندری
 بترکی چو این ناله بشنید هوم
 پرستش رهاکردو بگذاشت بوم
 چنین گفت کین ناله هنگام خواب
 نباشد مگر آن افراسیاب
 چو اندیشه شد بر دلش بر درست
 در غار تاریک چندی بجست
 زکوه اندر آمد بهنگام خواب
 بدید آن در هنگ افراسیاب
 بیامد بکردار شیر زیان
 زپشمینه بگشاد گردی میان
 کمندی که بر جای زنار داشت
 کجا در پناه جهاندار داشت
 بهنگ اندرون شد گرفت آن بدست
 چو نزدیک شد بازوی او بیست
 همی رفت واو را پس اندر کشان
 همی تاخت با رنج چون بیهشان
 شگفت ار بمانی بدین در رواست
 هرانکس که او بر جهان پادشاست
 جز از نیک نامی نباید گزید
 باید چمید و بیاید چرید
 زگیتی یک عار بگزید راست
 چه دانست کان غار هنگ بلاست
 چو آن شاه راهوم بازو بیست
 همی بردش از جایگاه نشست
 بدو گفت کای مرد باهوش و باک
 پرستار دارنده یزدان پاک
 چه خواهی زمن من کییم درجهان
 نشسته بدین غار بااندهان
 بدو گفت هوم این نه آرام تست
 جهانی سراسر پراز نام تست
 زشاهان گیتی برادر که کشت
 که شد نیز با پاک یزدان درشت
 چو اغریث و نوذر نامدار

سیاوش که بد در جهان یادگار
تو خون سربیه‌گناهان مریز
نه اندر بن غار بی‌بن گریز
بدو گفت کاندلر جهان بیگناه
کرادانی ای مردبا دستگاه
چنین راند برسر سپهر بلند
که آید زمن درد ورنج و گزند
زفرمان یزدان کسی نگذرد
وگردیده اژدها بسپرد
بیخشای بر من که بیچاره‌ام
وگر چند بر خود ستمکاره‌ام
نبیره فریدون فرخ منم
زبند کمندت همی بگسلم
کجابرده خواهی مرا بسته خوار
نترسی ز یزدان بروزشمار
بدو گفت هوم ای بد بدگمان
همانا فراوان نمادنت زمان
سخنهای چون گلستان نوست
تراهوش بردست کیخروست
بیچد دل هوم را زان گزند
برو سست کرد آن کیانی کمند
بدانست کان مرد پرهیزگار
بخشود بر ناله شهریار
بیچد وزو خویشتن درکشید
بدریا درون جست و شد ناپدید
چنان بد که گودرز کشوادگان
همی رفت باگیو و آزادگان
گرازان و پویان بنزدیک شاه
بدریا درون کرد چندی نگاه
بچشم آمدش هوم با آن کمند
نوان برلب آب برمستمند
همان گونه آب را تیره دید
پرستنده را دیدگان خیره دید
بدل گفت کین مرد پرهیزگار
زدریای چیچست گیرد شکار
نهنگی مگر دم ماهی گرفت
بدیدار ازو مانده اندر شگفت
بدو گفت کای مرد پرهیزگار
نهنای چه داری بکن آشکار
ازین آب دریا چه جویی همی
مگر تیره تن را بشویی همی
بدو گفت هوم ای سرافراز مرد
نگه کن یکی اندرین کارکرد
یکی جای دارم بدین تیغ کوه

پرستشگه بنده دور از گروه
 شب تیره بر پیش یزدان بدم
 همه شب یزدان پرستان بدم
 بدانگه که خیزد ز مرغان خروش
 یکی ناله زارم آمد بگوش
 همانگه گمان برد روشن دلم
 که من بیخ کین از جهان بگسلم
 بدین گونه آوازم هنگام خواب
 نشاید که باشد جز افراسیاب
 بجستن گرفتم همه کوه و غار
 بدیدم در هنگ آن سوگوار
 دو دستش بزمار بستم چو سنگ
 بدان سان که خونریز بودش دو چنگ
 ز کوه اندر آوردمش تازیان
 خروشان و نوحه زنان چون زنان
 ز بس ناله و بانگ و سوگند اوی
 یکی سست کردم همی بند اوی
 بدین جایگه در ز چنگم بجست
 دل و جانم از رستن او بخت
 بدین آب چیچست پنهان شدست
 بگفتم ترا راست چونانک هست
 چو گودرز بشنید این داستان
 بیادآمدش گفته راستان
 از آنجا بشد سوی آتشکده
 چنانچون بود مردم دلشده
 نخستین بر آتش ستایش گرفت
 جهان آفرین را نیایش گرفت
 بپردخت و بگشاد راز از نهفت
 همان دیده بر شهریاران بگفت
 همانگه نشستند شاهان براسب
 برفتند زایوان آذر گشسب
 پراندیشه شد زان سخن شهریار
 بیامد بنزدیک پرهیزگار
 چوهوم آن سرو تاج شاهان بدید
 بریشان بداد آفرین گسترید
 همه شهریاران برو آفرین
 همی خواندند از جهان آفرین
 چنین گفت باهوم کاوس شاه
 به یزدان سپاس و بدویم پناه
 که دیدم رخ مردان یزدان پرست
 توانا و بادانش و زور دست
 چنین داد پاسخ پرستنده هوم
 به آباد بادا بداد تو بوم
 بدین شاه نوروز فرخنده باد

دل بدسگالان او کنده باد
 پرستنده بودم بدین کوهسار
 که بگذشت برگنگ دژ شهریار
 همی خواستم تا جهان آفرین
 بدو دارد آباد روی زمین
 چو باز آمد او شاد و خندان شدم
 نیایش کنان پیش یزدان شدم
 سروش خجسته شبی ناگهان
 بکرد آشکارا بمن برنهان
 ازین غار بی بن برآمدخروش
 شنیدم نهادم بواز گوش
 کسی زار بگریست برتخت عاج
 چه بر کشور و لشکر و تیغ و تاج
 ز تیغ آمدم سوی آن غار تنگ
 کمندی که ز نار بودم بچنگ
 بدیدم سر و گوش افراسیاب
 درو ساخته جای آرام و خواب
 ببند کمندش ببستم چو سنگ
 کشیدمش بیچاره زان جای تنگ
 بخواهش بدو بست کردم کمند
 چو آمد برآب بگشاد بند
 بب اندرست این زمان ناپدید
 پی او ز گیتی بیاید برید
 ورا گر ببرد باز گیرد سپهر
 بجنبند بگرسبوزش خون و مهر
 چو فرماند دهد شهریار بلند
 برادرش را پای کرده ببند
 بیارند بر کتف او خام گاو
 بدوزند تاگم کند زور و تاو
 چو آواز او یابد افراسیاب
 همانا برآید ز دریای آب
 بفرمود تا روزبانان در
 برفتند باتیغ و گیلی سپر
 ببرند گرسبوز شوم را
 که آشوب ازو بد بر و بوم را
 بدژخیم فرمود تا برکشید
 زرخ پرده شوم را بردرید
 همی دوخت برکتف او خام گاو
 چنین تانماندش بتن هیچ تاو
 برو پوست بدرید و زنهار خواست
 جهان آفرین را همی یار خواست
 چو بشنید آوازش افراسیاب
 پر از درد گریان برآمد ز آب
 بدریا همی کرد پای آشناه

بیامد بجایی که بد پایگاه
 ز خشکی چو بانگ برادر شنید
 برو بتر آمد ز مرگ آنچ دید
 چو گرسیوز او را بدید اندر آب
 دو دیده پر از خون و دل پر شتاب
 فغان کرد کای شهریار جهان
 سر نامداران و تاج مهان
 کجات آن همه رسم و آیین و گاه
 کجات آن سر تاج و چندان سپاه
 کجات آن همه دانش و زور دست
 کجات آن بزرگان خسروپرست
 کجات آن برزم اندرون فر و نام
 کجات آن بزم اندرون کام و جام
 که اکنون بدریا نیاز آمدت
 چنین اختر دیرساز آمدت
 چو بشنید بگریست افراسیاب
 همی ریخت خونین سرشک اندر آب
 چنی اد پاسخ که گرد جهان
 بگشتم همی آشکار و نهان
 کزین بخشش بد مگر بگذرم
 ز بد بتر آمد کنون بر سرم
 مرا زندگانی کنون خوار گشت
 روانم پر از درد و تیمار گشت
 نبیره‌ی فریدون و پور پشنگ
 برآویخته سر بکام نهنگ
 همی پوست درند بر وی بچرم
 کسی را نیبم بچشم آب شرم
 زبان دو مهتر پر از گفت و گوی
 روان پرستنده پر جست و جوی
 چو یزدان پرستنده او را بدید
 چنان نوحه‌ی زار ایشان شنید
 ز راه جزیره برآمد یکی
 چو دیدش مر او را ز دور اندکی
 گشاد آن کیانی کمند از میان
 دو تایی بیامد چو شیر ژبان
 بینداخت آن گرد کرده کمند
 سر شهریار اندر آمد ببند
 بخشکی کشیدش ز دریای آب
 بشد توش و هوش از رد افراسیاب
 گرفته ورا مرد دین‌دار دست
 بخواری ز دریا کشید و بیست
 سپردش بدیشان و خود بازگشت
 تو گفتی که با باد انباز گشت
 بیامد جهاندار با تیغ تیز

سری پر ز کینه دلی پر ستیز
 چنین گفت بی‌دولت افراسیاب
 که این روز را دیده بودم بخواب
 سپهر بلند ار فراوان کشید
 همان پرده‌ی رازها بردید
 بواز گفت ای بد کینه جوی
 چراکشت خواهی نیا را بگوی
 چنین داد پاسخ که ای بدکنش
 سزاوار پیغاره و سرزنش
 ز جان برادرت گویم نخست
 که هرگز بلای مهان را نجست
 دگر نوذر آن نامور شهریار
 که از تخم ایرج بد او یادگار
 زدی گردنش را بشمشیر تیز
 برانگیختی از جهان رستخیز
 سه دیگر سیاوش که چون او سوار
 نبیند کسی از مهان یادگار
 بریدی سرش چون سر گوسفند
 همی برگزشتی ز چرخ بلند
 بکردار بد تیز بشتافتی
 مکافات آن بد کنون یافتی
 بدو گفت شاها بیود آنچ بود
 کنون داستانم بیاید شنود
 بمان تا مگر مادرت را بجان
 ببینم پس این داستانها بخوان
 بدو گفت گر خواستی مادرم
 چرا آتش افروختی بر سرم
 پدر بیگنه بود و من در نهان
 چه رفت از گزند تو اندر جهان
 سر شهریاری ربودی که تاج
 بدو زار گریان شد و تخت عاج
 کنون روز بادا فره ایزدست
 مکافات بد را ز یزدان بدیست
 بشمشیر هندی بزد گردنش
 بخاک اندر افگند نازک تنش
 ز خون لعل شد ریش و موی سپید
 برادرش گشت از جهان ناامید
 تهی ماند زو گاه شاهنشهی
 سرآمد برو روزگار مهی
 ز کردار بد بر تنش بد رسید
 مچو ای پسر بند بد را کلید
 چو جویی بدانی که از کار بد
 بفرجام بر بدکنش بد رسد
 سپهبد که با فر یزدان بود

همه خشم او بند و زندان بود
چو خونریز گردد بماند نژند
مکافات یابد ز چرخ بلند
چنین گفت موبد بهرام تیز
که خون سر بیگناهان مریز
چو خواهی که تاج تو ماند بجای
مبادی جز آهسته و پاک‌رای
نگه کن که خود تاج با سر چه گفت
که با مغزت ای سر خرد باد جفت
بگرسوز آمد ز کار نیا
دو رخ زرد و یک دل پر از کیمیا
کشیدندش از پیش دژخیم زار
ببند گران و بید روزگار
ابا روزبانان مردم‌کشان
چنانچون بود مردم بدنشان
چو در پیش کیخسرو آمد بدرد
ببارید خون بر رخ لاژورد
شهنشاه ایران زبان برگشاد
و زان تشت و خنجر بسی کرد یاد
ز تور و فریدون و سلم سترگ
ز ایرج که بد پادشاه بزرگ
بدژخیم فرمود تا تیغ تیز
کشید و بیامد دلی پر ستیز
میان سپهد بدو نیم کرد
سپه را همه دل پر از بیم کرد
بهم برفگندندشان همچو کوه
ز هر سو بدور ایستاده گروه
ز یزدان چو شاه آرزوها بیافت
ز دریا سوی خان آذر شتافت
بسی زر بر آتش برافشانند
بزمزم همی آفرین خواندند
بیودند یک روز و یک شب بیای
بپیش جهانداور رهنمای
چو گنجور کیخسرو آمد زرسب
ببخشید گنجی بر آذرگشسب
بران موبدان خلعت افگند نیز
درم داد و دینار و بسیار چیز
بشهر اندرون هرک درویش بود
وگر خوردش از کوشش خویش بود
بران نیز گنجی پراگنده کرد
جهانی بداد و دهش بنده کرد
ازان پس بتخت کیان برنشست
در بار بگشاد و لب را ببست
نیشتنند نامه بهر کشوری

بهر نامداری و هر مهتری
ز خاور بشد نامه تا باختر
بجایی که بد مهتری با گهر
که روی زمین از بد اژدها
بشمشیر کیخسرو آمد رها
بنیروی یزدان پیروزگر
نیاسود و نگشاد هرگز کمر
روان سیاوش را زنده کرد
جهان را بداد و دهش بنده کرد
همی چیز بخشید درویش را
پرستنده و مردم خویش را
ازان پس چنین گفت شاه جهان
که ای نامداران فرخ مهان
زن و کودک خرد بیرون برید
خورشها و رامش بهامون برید
بپردخت زان پس برامش نهاد
برفتند گردان خسرو نژاد
هرآنکس که بود از نژاد زرسب
بیامد بابوان آذرگشسب
چهل روز با شاه کاوس کی
همی بود با رامش و رود و می
چو رخشنده شد بر فلک ماه نو
ز زر افسری بر سر شاه نو
بزرگان سوی پارس کردند روی
برآسوده از رزم وز گفت و گوی
بهر شهر کاندل شدند ز راه
شدی انجمن مرد بر پیشگاه
گشادی سر بدره ها شهریار
توانگر شدی مرد پرهیزگار
چو با ایمنی گشت کاوس جفت
همه راز دل پیش یزدان بگفت
چنین گفت کای برتر از روزگار
تو باشی بهر نیکی آموزگار
ز تو یافتم فر و اورنگ و بخت
بزرگی و دیهیم و هم تاج و تخت
تو کردی کسی را چو من بهرمند
ز گنج و ز تخت و ز نام بلند
ز تو خواستم تا یکی کینه ور
بکین سیاوش ببندد کمر
نبیره بدیدم جهانبین خویش
بفرهنگ و تدبیر و آیین خویش
جهانجوی با فر و برز و خرد
ز شاهان پیشینگان بگذرد
چو سالم سه پنجاه بر سر گذشت

سر موی مشکین چو کافور گشت
 همان سرو یازنده شد چون کمان
 ندارم گران گر سرآید زمان
 بسی برنیامد برین روزگار
 کزو ماند نام از جهان یادگار
 جهاندار کیخسرو آمد بگاه
 نشست از بر زیرگه با سپاه
 از ایرانیان هرک بد نامجوی
 پیاده برفتند بی‌رنگ و بوی
 همه جامه‌هاشان کیبود و سپاه
 دو هفته بی‌بودند با سوگ شاه
 ز بهر ستودانش کاخی بلند
 بکردند بالای او ده کمند
 ببرند پس نامداران شاه
 دبیقی و دیبای رومی سپاه
 برو تافته عود و کافور و مشک
 تنش را بدو در بکردند خشک
 نهادند زیراندزش تخت عاج
 بسربر ز کافور وز مشک تاج
 چو برگشت کیخسرو از پیش تخت
 در خوابگاه را بیستند سخت
 کسی نیز کاوس کی را ندید
 ز کین و ز آوردگاه آرمید
 چنینست رسم سرای سپنج
 نمانی درو جاودانه مرنج
 نه دانا گذر یابد از چنگ مرگ
 نه جنگ‌آوران زیر خفتان و ترک
 اگر شاه باشی وگر زردهشت
 نهالی ز خاکست و بالین ز خشت
 چنان دان که گیتی ترا دشمنست
 زمین بستر و گور پیراهنست
 چهل روز سوگ نیا داشت شاه
 ز شادی شده دور وز تاج و گاه
 پس آنکه نشست از بر تخت عاج
 بسر برنهاد آن دل‌افروز تاج
 سپاه انجمن شد بدرگاه شاه
 ردان و بزرگان زرین کلاه
 بشاهی برو آفرین خواندند
 بران تاج بر گوهر افشاندند
 یکی سور بد در جهان سربر
 چو بر تخت بنشست پیروزگر
 برین گونه تا سالیان گشت شست
 جهان شد همه شاه را زیردست
 پراندیشه شد مایه‌ور جان شاه

ازان رفتن کار و آن دستگاه
همی گفت ویران و آباد بوم
ز چین و ز هند و توران و روم
هم از خاوران تا در باختر
ز کوه و بیابان وز خشک و تر
سراسر ز بدخواه کردم تهی
مرا گشت فرمان و گاه مهی
جهان از بداندیش بی بیم شد
دل اهرمن زین به دو نیم شد
ز یزدان همه آرزو یافتم
وگر دل همه سوی کین تافتم
روانم نباید که آرد منی
بداندیشی و کیش آهرمنی
شوم همچو ضحاک تازی و جم
که با سلم و تور اندر آیم بزم
بیک سو چو کاوس دارم نیا
دگر سو چو توران پر از کیمیا
چو کاوس و چون جادو افراسیاب
که جز روی کژی ندیدی بخواب
بیزدان شوم یک زمان ناسپاس
بروشن روان اندر آرم هراس
ز من بگسلد فره ایزدی
گر آیم بکژی و راه بدی
ازان پس بران تیرگی بگذرم
بخاک اندر آید سر و افسرم
بگیتی بماند ز من نام بد
همان پیش یزدان سرانجام بد
تبه گردددم چهر و رنگ رخان
بریزد بخاک اندرون استخوان
هنر کم شود ناسپاسی بجای
روان تیره گردد بدیگر سرای
گرفته کسی تاج و تخت مرا
بیای اندر آورده بخت مرا
ز من نام ماند بدی یادگار
گل رنجهای کهن گشته خار
من اکنون چو کین پدر خواستم
جهانی بخوبی بیاراستم
بکشتم کسی را که بایست کشت
که بد کژ و با راه یزدان درشت
بیاد و ویران درختی نماند
که منشور تخت مرا برنخواند
بزرگان گیتی مرا کهترند
وگر چند با گنج و با افسرند
سپاسم ز یزدان که او داد فر

همان گردش اختر و پای و پر
کنون آن به آید که من راه‌جوی
شوم پیش یزدان پر از آب روی
مگر هم بدین خوبی اندر نهان
پرستنده‌ی کردگار جهان
روانم بدان جای نیکان برد
که این تاج و تخت مهی بگذرد
نیابد کسی زین فزون کام و نام
بزرگی و خوبی و آرام و جام
رسیدیم و دیدیم راز جهان
بد و نیک هم آشکار و نهان
کشاورز دیدیم گر تاجور
سرانجام بر مرگ باشد گذر
بسالار نوبت بفرمود شاه
که هر کس که آید بدین بارگاه
ورا بازگردان بنیکو سخن
همه مردمی جوی و تندی مکن
بیست آن در بارگاه کیان
خروشان بیامد گشاده‌میان
ز بهر پرستش سر و تن بشست
بشمع خرد راه یزدان بجست
پیوشید پس جامه‌ی نو سپید
نیایش کنان رفت دل پر امید
بیامد خرامان بجای نماز
همی گفت با داور پاک راز
همی گفت کای برتر از جان پاک
برآورده‌ی آتش از تیره خاک
مرا بین و چندی خرد ده مرا
هم اندیشه‌ی نیک و بد ده مرا
ترا تا بباشم نیایش کنم
بدین نیکوییها فزایش کنم
بیامرز رفته گناه مرا
ز کژی بکش دستگاه مرا
بگردان ز جانم بد روزگار
همان چاره‌ی دیو آموزگار
بدان تا چو کاوس و ضحاک و جم
نگیرد هوا بر روانم ستم
چو بر من بپوشد در راستی
بنیرو شود کژی و کاستی
بگردان ز من دیو را دستگاه
بدان تا ندارد روانم تباه
نگهدار بر من همین راه و سان
روانم بدان جای نیکان رسان
شب و روز یک هفته بر پای بود

تن آنجا و جانش دگر جای بود
سر هفته را گشت خسرو نوان
بجای پرستش نماندش توان
بهشتم ز جای پرستش برفت
بر تخت شاهی خرامید تفت
همه پهلوانان ایران سپاه
شگفتی فرومانده از کار شاه
ازان نامداران روز نبرد
همی هر کسی دیگر اندیشه کرد
چو بر تخت شد نامور شهریار
بیامد بدرگاه سالار بار
بفرمود تا پرده برداشتند
سپه را ز درگاه بگذاشتند
برفتند با دست کرده بکش
بزرگان پیل افکن شیرفش
چو طوس و چو گودرز و گبو دلیر
چو گرگین و بیژن چو رهام شیر
چو دیدند بردند پیشش نماز
ازان پس همه برگشادند راز
که شاهها دلیرا گوا داورا
جهاندار و بر مهتران مهتر
چو تو شاه ننشست بر تخت عاج
فروغ از تو گیرد همی مهر و تاج
فرازنده‌ی نیزه و تیغ و اسب
فروزنده‌ی فرخ آذرگشسب
نترسی ز رنج و ننازی بگنج
بگیتی ز گنجت فزونست رنج
همه پهلوانان ترا بنده‌ایم
سراسر بیدار تو زنده‌ایم
همه دشمنان را سپردی بخاک
نماندت بگیتی ز کس بیم و باک
بهر کشوری لشکر و گنج تست
بجایی که پی برنهی رنج تست
ندانیم کاندیشه‌ی شهریار
چرا تیره شد اندرین روزگار
ترا زین جهان روز برخوردنست
نه هنگام تیمار و پژمردنست
گر از ما بچیزی بیازرد شاه
از آزار او نیست ما را گناه
بگوید بما تا دلش خوش کنیم
پر از خون دل و رخ بر آتش کنیم
وگر دشمنی دارد اندر نهان
بگوید بما شهریار جهان
همه تاجداران که بودند شاه

بدین داشتند ارج گنج و سپاه
که گر سر ستانند و گر سر دهند
چو ترگ دلیران بسر برنهند
نهانی که دارد بگوید بما
همان چاره‌ی آن بجوید ز ما
بدیشان چنین گفت پس شهریار
که با کس ندارید کس کارزار
بگیتی ز دشمن مرا نیست رنج
نشد نیز جایی پراکنده گنج
نه آزار دارم ز کار سپاه
نه اندر شما هست مرد گناه
ز دشمن چو کین پدر خواستم
بداد و بدین گیتی آراستم
بگیتی پی خاک تیره نماند
که مهر نگین مرا برنخواند
شما تیغها در نیام آورید
می سرخ و سیمینه جام آورید
بجای چرنگ کمان نای و چنگ
بسازید با باده و بوی و رنگ
بیک هفته من پیش یزدان بپای
بیودم به اندیشه و پاک‌رای
یکی آرزو دارم اندر نهان
همی خواهم از کردگار جهان
بگویم گشاده چو پاسخ دهید
بپاسخ مرا روز فرخ نهید
شما پیش یزدان نیایش کنید
برین کام و شادی ستایش کنید
که او داد بر نیک و بد دستگاه
ستایش مر او را که بنمود راه
ازان پس بمن شادمانی کنید
ز بدها روان بی‌گمانی کنید
بدانید کین چرخ ناپایدار
نداند همی کهتر از شهریار
همی بدروید پیر و برنا بهم
ازو داد بنیم و زو هم ستم
همه پهلوانان ز نزدیک شاه
برون آمدند از غمان جان تباه
بسالار بار آن زمان گفت شاه
که بنشین پس پرده‌ی بارگاه
کسی را مده بار در پیش من
ز بیگانه و مردم خویش من
بیامد بجای پرستش بشب
بدادار دارنده بگشاد لب
همی گفت ای برتر از برتری

فزاینده‌ی پاکی و مهتری
 تو باشی بمینو مرا رهنمای
 مگر بگذرم زین سپنجی سرای
 نکردی دلم هیچ نایافته
 روان جای روشن دلان تافته
 چو یک هفته بگذشت ننمود روی
 برآمد یکی غلغل و گفت و گوی
 همه پهلوانان شدند انجمن
 بزرگان فرزانه و رای زن
 چو گودرز و چون طوس نوذر نژاد
 سخن رفت چندی ز بیداد و داد
 ز کردار شاهان برتر منش
 ز یزدان پرستان وز بدکنش
 همه داستانها زدند از مهان
 بزرگان و فرزندگان جهان
 پدر گیو را گفت کای نیکبخت
 همیشه پرستنده‌ی تاج و تخت
 از ایران بسی رنج برداشتی
 بر و بوم و پیوند بگذاشتی
 بپیش آمد اکنون یکی تیره کار
 که آن را نشاید که داریم خوار
 بیاید شدن سوی زابلستان
 سواری فرستی بکابلستان
 بزابل برستم بگویی که شاه
 ز یزدان بیچید و گم کرد راه
 در بار بر نامداران ببست
 همانا که با دیو دارد نشست
 بسی پوزش و خواهش آراستیم
 همی زان سخن کام او خواستیم
 فراوان شنید ایچ پاسخ نداد
 دلش خیره بینیم و سر پر ز باد
 بترسیم کو هیچو کاوس شاه
 شود کژ و دیوش بیچد ز راه
 شما پهلوانید و داناترید
 بهر بودنی بر تواناترید
 کنون هرک او هست پاکیزه‌رای
 ز قنوج وز دنور و مرغ و مای
 ستاره‌شناسان کابلستان
 همه پاکریان زابلستان
 بیارید زین در یکی انجمن
 بایران خرامید با خویشتن
 شد این پادشاهی پر از گفت و گوی
 چو پوشید خسرو ز ما رای و روی
 فگندیم هرگونه رای ز بن

ز دستان گشاید همی این سخن
سخنهای گودرز بشنید گویو
ز لشکر گزین کرد مردان نیو
برآشفته و اندیشه اندر گرفت
ز ایران ره سیستان برگرفت
چو نزدیک دستان و رستم رسید
بگفت آن شگفتی که دید و شنید
غمی گشت پس نامور زال گفت
که گشتیم با رنج بسیار جفت
برستم چنین گفت کز بخردان
ستاره‌شناسان و هم موبدان
ز زابل بخوان و ز کابل بخواه
بدان تا بیایند با ما براه
شدند انجمن موبدان و ردان
ستاره‌شناسان و هم بخردان
همه سوی دستان نهادند روی
ز زابل به ایران نهادند روی
جهاندار برپای بد هفت روز
بهشتم چو بفروخت گیتی فروز
ز در پرده برداشت سالار بار
نشست از بر تخت زر شهریار
همه پهلوانان ابا موبدان
برفتند نزدیک شاه جهان
فراوان بودند پیشش بیای
بزرگان با دانش و رهنمای
جهاندار چون دید بنداختشان
برسم کیان پایگه ساختشان
ازان نامداران خسروپرست
کس از پای ننشست و نگشاد دست
گشادند لب کی سپهر روان
جهاندار باداد و روشن روان
توانایی و فر شاهی تراست
ز خورشید تا پشت ماهی تراست
همه بودند بر روشن روان
بدانی بکردار و دانش جوان
همه بندگانیم در پیش شاه
چه کردیم و بر ما چرا بست راه
ارغم ز دریاست خشکی کنیم
همه چادر خاک مشک می کنیم
وگر کوه باشد ز بن برکنیم
بخنجر دل دشمنان بشکنیم
وگر چاره‌ی این برآید بگنج
نبیند ز گنج درم نیز رنج
همه پاسبانان گنج توایم

پر از درد گریان ز رنج توایم
 چنین داد پاسخ جهاندار باز
 که از پهلوانان نیم بی نیاز
 ولیکن ندارم همی دل برنج
 ز نیروی دست و ز مردان و گنج
 نه در کشوری دشمن آمد پدید
 که تیمار آن بد بیاید کشید
 یکی آرزو خواست روشن دلم
 همی دل آن آرزو نگسلم
 بدان آرزو دارم اکنون امید
 شب تیره تا گاه روز سپید
 چه یابم بگویم همه راز خویش
 برآرم نهان کرده آواز خویش
 شما بازگردید پیروز و شاد
 بد اندیشه بر دل مدارید یاد
 همه پهلوانان آزادمرد
 برو خواندند آفرینی بدرد
 چو ایشان برفتند پیروز شاه
 بفرمود تا پرده ی بارگاه
 فروهشت و بنشست گریان بدرد
 همی بود پیچان و رخ لاژورد
 جهاندار شد پیش برتر خدای
 همی خواست تا باشدش رهنمای
 همی گفت کای کردگار سپهر
 فروزنده ی نیکی و داد و مهر
 ازین شهریاری مرا سود نیست
 گر از من خداوند خشنود نیست
 ز من نیکوی گر پذیرفت و زشت
 نشستن مرا جای ده در بهشت
 چنین پنج هفته خروشان بیای
 همی بود بر پیش گیهان خدای
 شب تیره از رنج نغنون شاه
 بدانگه که برزد سر از برج ماه
 بخفت او و روشن روانش نخفت
 که اندر جهان با خرد بود جفت
 چنان دید در خواب کو را بگوش
 نهفته بگفتی خجسته سروش
 که ای شاه نیک اختر و نیک بخت
 بسودی بسی یاره و تاج و تخت
 اگر زین جهان تیز بشتافتی
 کنون آنچ جستی همه یافتی
 بهمسیایگی داور پاک جای
 بیابی بدین تیرگی در مپای
 چو بخشی بارزانیان بخش گنج

کسی را سپار این سرای سپنج
توانگر شوی گر تو درویش را
کنی شادمان مردم خویش را
کسی گردد ایمن ز چنگ بلا
که یابد رها زین دم ازدها
هرآنکس که از بهر تو رنج برد
چنان دان که آن از پی گنج برد
چو بخشی بارزانیان بخش چیز
که ایدر نمائی تو بسیار نیز
سر تخت را پادشاهی گزین
که ایمن بود مور ازو بر زمین
چو گیتی بیخشی میاسای هیچ
که آمد ترا روزگار بسیج
چو بیدار شد رنج دیده ز خواب
ز خوی دید جای پرستش پرآب
همی بود گریان و رخ بر زمین
همی خواند بر کردگار آفرین
همی گفت گر تیز بشتافتم
ز یزدان همه کام دل یافتم
بیامد بر تخت شاهی نشست
یکی جامه‌ی نابسوده بدست
پیوشید و بنشست بر تخت عاج
جهاندار بی‌یاره و گرز و تاج
سر هفته را زال و رستم بهم
رسیدند بی‌کام دل پر ز غم
چو ایرانیان آگهی یافتند
همه داغ دل پیش بشتافتند
چو رستم پدید آمد و زال زر
همان موبدان فراوان هنر
هرآنکس که بود از نژاد زرسب
پذیره شدن را بیاراست اسب
همان طوس با کاویانی درفش
همه نامداران زرینه کفش
چو گودرز پیش تهمتن رسید
سرشکش ز مزگان برخ برچکید
سپاهی همی رفت رخساره زرد
ز خسرو همه دل پر از داغ و درد
بگفتند با زال و رستم که شاه
بگفتار ابلیس گم کرد راه
همه بارگاهش سیاهست و بس
شب و روز او را ندیدست کس
ازین هفته تا آن در بارگاه
گشایند و پویم و یابیم راه
جز آنست کیخسرو ای پهلوان

که دیدی تو شاداب و روشن‌روان
شده کوژ بالای سرو سهی
گرفته گل سرخ رنگ بهی
ندانم چه چشم بد آمد بروی
چرا پژمرد آن چو گلبرگ روی
مگر تیره شد بخت ایرانیان
وگر شاه را ز اختر آمد زیان
بدیشان چنین گفت زال دلیر
که باشد که شاه آمد از گاه سیر
درستی و هم دردمندی بود
گهی خوشی و گه نژندی بود
شما دل مدارید چندین بغم
که از غم شود جان خرم دژم
بکوشیم و بسیار پندش دهیم
بپند اختر سودمندش دهیم
وزان پس هراُنکس که آمد براه
برفتند پویان سوی بارگاه
هم آنگه ز در پرده برداشتند
بر اندازه‌شان شاد بگذاشتند
چو دستان و چون رستم پیلتن
چو طوس و چو گودرز و آن انجمن
چو گرگین و چون بیژن و گسته‌هم
هراُنکس که رفتند گردان بهم
شهنشاه چون روی ایشان بدید
بپرده در آوای رستم شنید
پراندیشه از تخت برپای خاست
چنان پشت خمیده را کرد راست
ز دانندگان هرک بد زابلی
ز قنوج وز دنبر و کابلی
یکایک بپرسید و بنواختشان
برسم مهی پایگه ساختشان
همان نیز ز ایرانیان هرک بود
باندازه‌شان پایگه برافزود
برو آفرین کرد بسیار زال
که شادان بدی تا بود ماه و سال
ز گاه منوچهر تا کیقباد
ازان نامداران که داریم یاد
همان زو طهماسب و کاوس کی
بزرگان و شاهان فرخنده‌پی
سیاوش مرا خود چو فرزند بود
که با فر و با برز و اورند بود
ندیدم کسی را بدین بخردی
بدین برز و این فره ایزدی
بیپروزی و مردی و مهر و رای

که شاهیت بادا همیشه بجای
چه مهتر که پای ترا خاک نیست
چه زهر آنک نام تو تریاک نیست
یکی ناسزا آگهی یافتم
بدان آگهی تیز بشتافتم
ستاره شناسان و کنداوران
ز هر کشوری آنک دیدم سران
ز قنوج وز دنور و مرغ و مای
برفتند با زیج هندی ز جای
بدان تا بجویند راز سپهر
کز ایران چرا پاک ببرید مهر
از ایران کس آمد که پیروز شاه
بفرمود تا پرده ی بارگاه
نه بردارد از پیش سالار بار
بپوشد ز ما چهره ی شهریار
من از درد ایرانیان چو عقاب
همی تاختم همچو کشتی بر آب
بدان تا بپرسم ز شاه جهان
ز چیزی که دارد همی در نهان
به سه چیز هر کار نیکو شود
همان تخت شاهی بی آهو شود
بگنج و برنج و بمردان مرد
بجز این نشاید همی کار کرد
چهارم بیزدان ستایش کنیم
شب و روز او را نیایش کنیم
که اویست فریادرس بنده را
همو بازدارد گرابنده را
بدرویش بخشیم بسیار چیز
اگر چند چیز ارجمند است نیز
بدان تا روان تو روشن کند
خرد پیش مغز تو جوشن کند
چو بشنید خسرو ز دستان سخن
یکی دانشی پاسخ افکند بن
بدو گفت کای پیر پاکیزه مغز
همه رای و گفتارهای تو نغز
ز گاه منوچهر تا این زمان
نه ای جز بی آزار و نیکی گمان
همان نامور رستم پیلتن
ستون کیان نازش انجمن
سیاوش را پرورانده اوست
بدو نیکوینها رساننده اوست
سپاهی که دیدند گویال او
سر ترگ و برز و فر و یال او
بسی جنگ ناکرده بگریختند

همه دشت تیر و کمان ریختند
بپیش نیاکان من کینه‌خواه
چو دستور فرخ نماینده راه
وگر نام و رنج تو گیرم بیاد
بماند سخن تازه تا صد نژاد
ز گفتار چرب ار پژوهش کنم
ترا این ستایش نکوهش کنم
دگر هرچ پرسیدی از کار من
ز نادادن بار و آزار من
بیزدان یکی آرزو داشتم
جهان را همه خوار بگذاشتم
کنون پنج هفتست تا من بپای
همی خواهم از داور رهنمای
که بخشد گذشته گناه مرا
درخشان کند تیرگاه مرا
برد مر مرا زین سپنجی سرای
بود در همه نیکوی رهنمای
نماند کزین راستی بگذرم
چو شاهان پیشین پیچد سرم
کنون یافتم هرچ جستم ز کام
بباید پسیچید کمد خرام
سحرگه مرا چشم بغنود دوش
ز یزدان بیامد خجسته سروش
که پرساز کمد گه رفتنت
سرآمد نژندی و ناخفتنت
کنون بارگاه من آمد بسر
غم لشکر و تاج و تخت و کمر
غمی شد دل ایرانیان را ز شاه
همه خیره گشتند و گم کرده راه
چو بشنید زال این سخن بردمید
یکی باد سرد از جگر برکشید
بایرانیان گفت کین رای نیست
خرد را بمغز اندرش جای نیست
که تا من ببستم کمر بر میان
پرستنده‌ام پیش تخت کیان
ز شاهان ندیدم کسی کین بگفت
چو او گفت ما را نباید نهفت
نباید بدین بود همداستان
که او هیچ راند چنین داستان
مگر دیو با او هم‌آواز گشت
که از راه یزدان سرش بازگشت
فریدون و هوشنگ یزدان پرست
نبردند هرگز بدین کار دست
بگویم بدو من همه راستی

گر آید بجان اندرون کاستی
 چنین یافت پاسخ ز ایرانیان
 کزین سان سخن کس نگفت از میان
 همه با توایم آنچ گویی بشاه
 میادا که او گم کند رسم و راه
 شنید این سخن زال برپای خاست
 چنین گفت کای خسرو داد و راست
 ز پیر جهان‌دیده بشنو سخن
 چو کز آورد رای پاسخ مکن
 که گفتار تلخست با راستی
 ببندد بتلخی در کاستی
 نشاید که آزار گیری ز من
 برین راستی پیش این انجمن
 بتوران زمین زادی از مادرت
 همانجا بد آرام و آبشخورت
 ز یک سو نیبره‌ی رد افراسیاب
 که جز جادوی را ندیدی بخواب
 چو کاوس دژخیم دیگر نیا
 پر از رنگ رخ دل پر از کیمیا
 ز خاور ورا بود تا باختر
 بزرگی و شاهی و تاج و کمر
 همی خواست کز آسمان بگذرد
 همه گردش اختران بشمرد
 بدان بر بسی پندها دادمش
 همین تلخ گفتار بگشادمش
 بس پند بشنید و سودی نکرد
 ازو بازگشتم پر از داغ و درد
 چو بر شد نگون اندر آمد بخاک
 ببخشود بر جانش یزدان پاک
 بیامد بیزدان شده ناسپاس
 سری پر ز گرد و دلی پره‌راس
 تو رفتی و شمشیرزن صد هزار
 زره‌دار با گرزهی گاوسار
 چو شیر زیان ساختی رزم را
 بیاراستی دشت خوارزم را
 ز پیش سپه تیز رفتی بجنگ
 پیاده شدی پس بجنگ پشنگ
 گر او را بدی بر تو بر دست‌یاب
 بایران کشیدی رد افراسیاب
 زن و کودک خرد ایرانیان
 ببردی بکین کس نیستی میان
 ترا ایزد از دست او رسته کرد
 ببخشود و رای تو پیوسته کرد
 بکشتی کسی را که زو بد هراس

بدادار دارنده بد ناسپاس
چو گفتم که هنگام آرام بود
گه بخشش و پوشش و جام بود
بایران کنون کار دشوارتر
فزونتر بدی دل پرآزارتر
که تو برنوشتی ره ایزدی
بکژی گذشتی و راه بدی
ازین بد نباشد تنت سودمند
نیاید جهان آفرین را پسند
گر این باشد این شاه سامان تو
نگردد کسی گرد پیمان تو
پشیمانی آید ترا زین سخن
براندیش و فرمان دیوان مکن
وگر نیز جویی چنین کار دیو
ببرد ز تو فر کیهان خدیو
بمانی پر از درد و دل پر گناه
نخوانند ازین پس ترا نیز شاه
بیزدان پناه و بیزدان گرای
که اویست بر نیک و بد رهنمای
گر این پند من یک بیک نشنوی
بهرمن بدکنش بگروی
بماندت درد و نماندت بخت
نه اورنگ شاهی نه تاج و نه تخت
خرد باد جان ترا رهنمای
بپاکی بماناد مغزت بجای
سخنهای دستان چو آمد بین
یلان برگشادند یکسر سخن
که ما هم برآنیم کین پیر گفت
نباید در راستی را نهفت
چو کیخسرو آن گفت ایشان شنید
زمانی بیاسود و اندر شמיד
پراندیشه گفت ای جهاندیده زال
بمردی بی اندازه پیموده سال
اگر سرد گویمت بر انجمن
جهاندار نپسندد این بد ز من
دگر آنک رستم شود دردمند
ز درد وی آید بایران گزند
دگر آنک گر بشمری رنج اوی
همانا فزون آید از گنج اوی
سپر کرد پیشم تن خویش را
نبد خواب و خوردن بداندیش را
همان پاسخ را بخوبی کنیم
دلت را بگفتار تو نشکنیم
چنین گفت زان پس بواز سخت

که ای سرفرازان پیروز بخت
 سخنهای دستان شنیدم همه
 که بیدار بگشاد پیش رمه
 بدارنده یزدان گیهان خدیو
 که من دورم از راه و فرمان دیو
 به یزدان گراید همی جان من
 که آن دیدم از رنج درمان من
 بدید آن جهان را دل روشنم
 خرد شد ز بدهای او جوشنم
 بزال آنگهی گفت تندی مکن
 براندازه باید که رانی سخن
 نخست آنک گفتی ز توران نژاد
 خردمند و بیدار هرگز نژاد
 جهاندار پور سیاوش منم
 ز تخم کیان راد و باهش منم
 نبیره‌ی جهاندار کاوس کی
 دلافرز و با دانش و نیک‌پی
 بمادر هم از تخم افراسیاب
 که با خشم او گم شدی خورد و خواب
 نبیره‌ی فریدون و پور پشنگ
 ازین گوهران چنین نیست ننگ
 که شیران ایران بدریای آب
 نشستی تن از بیم افراسیاب
 دگر آنک کاوس صندوق ساخت
 سر از پادشاهی همی بر فراخت
 چنان دان که اندر فزونی منش
 نسازند بر پادشا سرزنش
 کنون من چو کین پدر خواستم
 جهان را بیروزی آراستم
 بکشتم کسی را کزو بود کین
 وزو جور و بیداد بد بر زمین
 بگیتی مرا نیز کاری نماند
 ز بدگوهران یادگاری نماند
 هرآنکه که اندیشه گردد دراز
 ز شادی و از دولت دیرپاز
 چو کاوس و جمشید باشم براه
 چو ایشان ز من گم شود پایگاه
 چو ضحاک ناپاک و تور دلیر
 که از جور ایشان جهان گشت سیر
 بترسم که چون روز نخ برکشد
 چو ایشان مرا سوی دوزخ کشد
 دگر آنک گفتی که باشیده جنگ
 بیاراستی چون دلاور پلنگ
 ازان بد کز ایران ندیدم سوار

نه اسپ افگنی از در کارزار
 که تنها بر او یجنگ آمدی
 چو رفتی برزمش درنگ آمدی
 کسی را کجا فر یزدان نبود
 وگر اختر نیک خندان نبود
 همه خاک بودی بجنگ پشنگ
 از ایران بدین سان شدم تیزچنگ
 بدین پنج هفته که من روز و شب
 همی بفرین برگشادم دو لب
 بدان تا جهاندار یزدان پاک
 رهاند مرا زین غم تیره خاک
 شدم سیر زین لشکر و تاج و تخت
 سبک بار گشتیم و بستیم رخت
 تو ای پیر بیدار دستان سام
 مرا دیو گویی که بنهاد دام
 بتاری و کژی بگشتم ز راه
 روان گشته بی‌مایه و دل تباه
 ندانم که بادافره ایزدی
 کجا یابم و روزگار بدی
 چو دستان شنید این سخن خیره شد
 همی چشمش از روی او تیره شد
 خروشان شد از شاه و بر پای خاست
 چنین گفت کای داور داد و راست
 ز من بود تیزی و نابخردی
 توی پاک فرزانه‌ی ایزدی
 سزد گر ببخشی گناه مرا
 اگر دیو گم کرد راه مرا
 مرا سالیان شد فزون از شمار
 کمر بسته‌ام پیش هر شهریار
 ز شاهان ندیدم کزین گونه راه
 بجستی ز دادار خورشید و ماه
 که ما را جدایی نبود آرزوی
 ازین دادگر خسرو نیک‌خوی
 سخنهای دستان چو بشنید شاه
 پسند آمدش پوزش نیک‌خواه
 بیازید و بگرفت دستش بدست
 بر خویش بردش بجای نشست
 بدانست کو این سخن جز بمهر
 نپیمود با شاه خورشید چهر
 چنین گفت پس شاه با زال زر
 که اکنون ببندید یکسر کمر
 تو و رستم و طوس و گودرز و گیو
 دگر هرک او نامدارست نیو
 سراپرده از شهر بیرون برید

درفش همایون بهامون برید
ز خرگاه وز خیمه چندانک هست
بسازید بر دشت جای نشست
درفش بزرگان و پیل و سپاه
بسازید روشن یکی رزمگاه
چنان کرد رستم که خسرو بگفت
ببردند پرده سرای از نهفت
بهامون کشیدند ایرانیان
بفرمان بیستند یکسر میان
سپید و سیاه و بنفش و کبود
زمین کوه تا کوه پر خیمه بود
میان اندرون کاویانی درفش
جهان زو شده سرخ و زرد و بنفش
سراپرده‌ی زال نزدیک شاه
برافراخته زو درفش سیاه
بدست چپش رستم پهلوان
ز کابل بزرگان روشن روان
بپیش اندرون طوس و گودرز و گیو
چو رهام و شاپور و گرگین نیو
پس پشت او بیژن و گسته‌م
بزرگان که بودند با او بهم
شهنشاه بر تخت زرین نشست
یکی گرزهای گاوپیکر بدست
بیک دست او زال و رستم بهم
چو پیل سرافراز و شیر دژم
بدست گر طوس و گودرز و گیو
دگر بیژن گرد و رهام نیو
نهاده همه چهر بر چشم شاه
بدان تا چه گوید ز کار سپاه
بواز گفت آن زمان شهریار
که این نامداران به روزگار
هران کس که دارید راه و خرد
بدانید کین نیک و بد بگذرد
همه رفتنی‌ایم و گیتی سپنچ
چرا باید این درد و اندوه و رنج
ز هر دست خوبی فرازآوریم
بدشمن پمانیم و خود بگذریم
کنون گاو آن زیر چرم اندر است
که پاداش و بادافره دیگرست
بترسید یکسر ز یزدان پاک
مباشید ایمن بدین تیره خاک
که این روز بر ما همی بگذرد
زمانه دم هر کسی بشمرد
ز هوشنگ و جمشید و کاوس شاه

که بودند با فر و تخت و کلاه
 جز از نام ازیشان بگیتی نماند
 کسی نامه‌ی رفتگان برنخواند
 از ایشان بسی ناسپاسان بدند
 بفرجام زان بد هراسان بدند
 چو ایشان همان من یکی بنده‌ام
 وگر چند با رنج کوشنده‌ام
 بکوشیدم و رنج بردم بسی
 ندیدم که ایدر بماند کسی
 کنون جان و دل زین سرای سپنج
 بکندم سرآوردم این درد و رنج
 کنون آنچ جستم همه یافتم
 ز تخت کیی روی برتافتم
 هر آن کس که در پیش من برد رنج
 ببخشم بدو هرچ خواهد ز گنج
 ز کردار هر کس که دارم سپاس
 بگویم بیزدان نیکی‌شناس
 بایرانیان بخشم این خواسته
 سلیح و در گنج آراسته
 هر آن کس که هست از شما مهتری
 ببخشم بهر مهتری کشوری
 همان بدره و برده و چارپای
 براندیشم آرم شمارش بجای
 ببخشم که من راه را ساختم
 وزین تیرگی دل بپرداختم
 شما دست شادی بخوردن برید
 بیک هفته ایدر چمید و چرید
 بخواهم که تا زین سرای سپنج
 گذر یابم و دور مانم ز رنج
 چو کیخسرو این پندها برگرفت
 بماندند گردان ایران شگفت
 یکی گفت کین شاه دیوانه شد
 خرد با دلش سخت بیگانه شد
 ندانم برو بر چه خواهد رسید
 کجا خواهد این تاج و تخت آرمید
 برفتند یکسر گروه‌هاگروه
 همه دشت لشکر بدو راغ و کوه
 غو نای و آوای مستان ز دشت
 تو گفתי همی از هوا برگذشت
 ببودند یک هفته زین گونه شاد
 کسی را نیامد غم و رنج یاد
 بهشتم نشست از بر گاه شاه
 ابی یاره و گرز و زرین کلاه
 چو آمدش رفتن بتنگی فراز

یکی گنج را درگشادند باز
چو بگشاد آن گنج آباد را
وصی کرد گودرز کشواد را
بدو گفت بنگر بکار جهان
چه در آشکار و چه اندر نهان
که هر گنج را روزی آگندنیست
بسختی و روزی پراگندنیست
نگه کن رباطی که ویران بود
یکی کان بنزدیک ایران بود
دگر آگیری که باشد خراب
از ایران وز رنج افراسیاب
دگر کودکانی که بی مادرند
زنانی که بی شوی و بی چادرند
دگر آنکش آید بچیزی نیاز
ز هر کس همی دارد آن رنج راز
بر ایشان در گنج بسته مدار
ببخش و بترس از بد روزگار
دگر گنج کش نام بادآورست
پر از افسر و زیور و گوهرست
نگه کن بشهری که ویران شدست
کنام پلنگان و شیران شدست
دگر هرکجا رسم آتشکدست
که بی هیرید جای ویران شدست
سه دیگر کسی کو ز تن بازماند
بروز جوانی درم برفشانند
دگر چاهساری که بی آب گشت
فراوان برو سالیان برگذشت
بدین گنج بادآور آباد کن
درم خوار کن مرگ را یاد کن
دگر گنج کش خواندندی عروس
که آگند کاوس در شهر طوس
بگودرز فرمود کان را ببخش
بزال و بگیو و خداوند رخس
همه جامه های تنش برشمرد
نگه کرد یکسر برستم سپرد
همان یاره و طوق کنداوران
همان جوشن و گرزهای گران
ز اسبان بجایی که بودش یله
بطوس سپهید سپردش گله
همه باغ و گلشن بگودرز داد
بگیتی ز مرزی که آمدش یاد
سلیح تنش هرچ در گنج بود
که او را بدان خواسته رنج بود
سپردند یکسر بگیو دلیر

بدانگه که خسرو شد از گنج سیر
از ایوان و خرگاه و پرده‌سرای
همان خیمه و آخور و چارپای
فریبرز کاوس را داد شاه
بسی جوشن و ترگ و رومی کلاه
یکی طوق روشن‌تر از مشتری
ز یاقوت رخشان دو انگشتری
نیشته برو نام شاه جهان
که اندر جهان آن نبودی نهان
بیژن چنین گفت کین یادگار
همی دار و جز تخم نیکی مکار
بایرانیان گفت هنگام من
فراز آمد و تازه شد کام من
بخواهید چیزی که باید ز من
که آمد پراگندن انجمن
همه مهتران زار و گریان شدند
ز درد شهنشاه بریان شدند
همی گفت هرکس که ای شهریار
کرا مانی این تاج را یادگار
چو بشنید دستان خسرو پرست
زمین را ببوسید و برپای جست
چنین گفت کای شهریار جهان
سزد کرزوها ندارم نهان
تو دانی که رستم بایران چه کرد
برزم و بیزم و بننگ و نبرد
چو کاوس کی شد بمارزندان
رهی دور و فرسنگهای گران
چو دیوان ببستند کاوس را
چو گودرز گردنکش و طوس را
تهمتن چو بشنید تنها برفت
بمارزندان روی بنهاد تفت
بیابان و تاریکی و دیو و شیر
همان جادوی و اژدهای دلیر
بدان رنج و تیمار ببرید راه
بمارزندان شد بنزدیک شاه
بدرد پهلوی دیو سپید
جگرگاه پولاد غندی و بید
سر سنجه را ناگه از تن بکند
خروشش برآمد بابر بلند
چو سهراب فرزند کاندر جهان
کسی را نبود از کهان و مهان
بکشت از پی کین کاوس شاه
ز دردش بگرید همی سال و ماه
وزان پس کجا رزم کاموس کرد

بمردی بابر اندر آورد گرد
ز کردار او چند رانم سخن
که هم داستانها نیاید بین
اگر شاه سیر آمد از تاج و گاه
چه ماند بدین شیردل نیک‌خواه
چنین داد پاسخ که کردار اوی
بنزدیک ما رنج و تیمار اوی
که داند مگر کردگار سپهر
نماینده‌ی کام و آرام و مهر
سخنهای او نیست اندر نهفت
نداند کس او را بافاق جفت
بفرمود تا رفت پیشش دبیر
بیاورد قرطاس و مشک و عیبر
نباشند عهدی ز شاه زمین
سرافراز کیخسرو پاک‌دین
ز بهر سپهبد گو پیلتن
ستوده بمردی بهر انجمن
که او باشد اندر جهان پیشرو
جهاندار و بیدار و سالار و گو
هم او را بود کشور نیمروز
سپهدار پیروز لشکر فروز
نهادند بر عهد بر مهر زر
برآیین کیخسرو دادگر
بدو داد منشور و کرد آفرین
که آباد بادا برستم زمین
مهمانی که با زال سام سوار
برفتند با زیجها بر کنار
ببخشیدشان خلعت و سیم و زر
یکی جام مر هر یکی را گهر
جهان‌دیده گودرز برپای خاست
بیاراست با شاه گفتار راست
چنین گفت کای شاه پیروز بخت
ندیدیم چون تو خداوند تخت
ز گاه منوچهر تا کیقباد
ز کاوس تا گاه فرخ نژاد
بپیش بزرگان کمر بسته‌ام
بی‌آزار یک روز ننشسته‌ام
نبیره پسر بود هفتاد و هشت
کنون ماند هشت و دگر برگذشت
همان گیو بیداردل هفت سال
بتوران زمین بود بی‌خورد و هال
بدشت اندرون گور بد خوردنش
هم از چرم نخچیر پیراهنش
بایران رسید آنچ بد شاه دید

که تیمار او گویو چندی کشید
جهاندار سیر آمد از تاج گاه
همو چشم دارد به نیکی ز شاه
چنین داد پاسخ که بیشست ازین
که بر گویو بادا هزارآفرین
خداوند گیتی وریار باد
دل بدسگالانش پرچار باد
کم و بیش ما پاک بر دست تست
که روشن روان بادی و تن درست
بفرمود تا عهد قم و اصفهان
نهاد بزرگان و جای مهان
نویسد ز مشک و ز عنبر دبیر
یکی نامه از پادشا بر حریر
یکی مهر زرین برو برنهاد
بران نامه شاه آفرین کرد یاد
که یزدان ز گودرز خشنود باد
دل بدسگالانش پر دود باد
بایرانیان گفت گویو دلیر
میادا که آید ز کردار سیر
بدانید کو یادگار منست
بنزد شما زینهار منست
مر او را همه پاک فرمان برید
ز گفتار گودرز بر مگذرید
ز گودرزبان هرک بد پیشرو
یکی آفرینی بگسترد نو
چو گودرز بنشست برخاست طوس
بشد پیش خسرو زمین داد بوس
بدو گفت شاهانوشه بدی
همیشه ز تو دور دست بدی
منم زین بزرگان فریدون نژاد
ز ناماوران تا بیامد قباد
کمر بسته‌ام پیش ایرانیان
که نگشادم از بند هرگز میان
بکوه هماون ز جوشن تتم
بخست و همان بود پیراهنم
بکین سیاوش بران رزمگاه
بدم هر شبی پاسبان سپاه
بلاون سپه را نکردم رها
همی بودم اندر دم اژدها
بمازندان بسته کاوس بود
دگر بند بر گردن طوس بود
نکردم سپه را به جایی یله
نه از من کسی کرد هرگز گله
کنون شاه سیر آمد از تاج و گنج

همی بگذرد زین سرای سپنج
چه فرمایدم چیست نیروی من
تو دانی هنرها و آهوی من
چنین داد پاسخ بدو شهریار
که بیشست رنج تو از روزگار
همی باش با کاویانی درفش
تو باشی سپهدار زرینه کفش
بدین مرز گیتی خراسان تراست
ازین نامداران تن آسان تراست
نیشتنند عهدهی بران هم نشان
بپیش بزرگان گردنکشان
نهادند بر عهد بر مهر زر
یکی طوق زرین و زرین کمر
بدو داد و کردش بسی آفرین
که از تو مبادا دلی پر ز کین
ز کار بزرگان چو پردخته شد
شهنشاه زان رنجهارخته شد
ازان مهتران نام لهراسب ماند
که از دفتر شاه کس برنخواند
بیژن بفرمود تا با کلاه
بیاورد لهراسب را نزد شاه
چو دیدش جهاندار برپای جست
برو آفرین کرد و بگشاد دست
فرود آمد از نامور تخت عاج
ز سر برگرفت آن دل افروز تاج
بلهراسب بسپرد و کرد آفرین
همه پادشاهی ایران زمین
همی کرد پدرود آن تخت عاج
برو آفرین کرد و بر تخت و تاج
که این تاج نو بر تو فرخنده باد
جهان سربسر پیش تو بنده باد
سپر دم بتو شاهی و تاج و گنج
ازان پس که دیدم بسی درد و رنج
مگردان زبان زین سپس جز بداد
که از داد باشی تو پیروز و شاد
مکن دیو را آشنا با روان
چو خواهی که بخت پماند جوان
خردمند باش و بی آزار باش
همیشه روانرا نگهدار باش
به ایرانیان گفت کز بخت اوی
بباشید شادان دل از تخت اوی
شگفت اندرو مانده ایرانیان
برآشفته هر یک چو شیر زبان
همی هر کسی در شگفتی بماند

که لهراسب را شاه بایست خواند
ازان انجمن زال بر پای خاست
بگفت آنچ بودش بدل رای راست
چنین گفت کای شهریار بلند
سزد گر کنی خاک را ارجمند
سربخت آن کس پر از خاک باد
روان ورا خاک تریاک باد
که لهراسب را شاه خواند بداد
ز بیداد هرگز نگیریم یاد
بایران چو آمد بنزد زرسب
فرومایه‌ای دیدمش با یک اسب
بجنگ الانان فرستادیش
سپاه و درفش و کمر دادیش
ز چندین بزرگان خسرو نژاد
نیامد کسی بر دل شاه یاد
نژادش ندانم ندیدم هنر
ازین گونه نشنیده‌ام تاجور
خروشی برآمد ز ایرانیان
کزین پس نبندیم شاهها میان
نجویم کس نام در کارزار
چو لهراسب را کی کند شهریار
چو بشنید خسرو ز داستان سخن
بدو گفت مشتتاب و تندی مکن
که هر کس که بیداد گوید همی
بجز دود ز آتش نجوید همی
که نپسندد از ما بدی دادگر
نه هر کو بدی کرد بیند گهر
که یزدان کسی را کند نیک بخت
سزاوار شاه‌ی و زیبای تخت
جهان‌آفرین بر روانم گواست
که گشت این سخنها بلهراسب راست
که دارد همی شرم و دین و خرد
ز کردار نیکی همی برخورد
نبیره‌ی جهاندار هوشنگ هست
خردمند و بینادل و پاک‌دست
پی جاودان بگسلاند ز خاک
پدید آورد راه یزدان پاک
زمانه جوان گردد از پند او
بدین هم بود پاک فرزند او
بشاهی برو آفرین گسترید
وزین پند و اندرز من مگذرید
هرآنکس کز اندرز من درگذشت
همه رنج او پیش من بادگشت
چنین هم ز یزدان بود ناسپاس

بدلیش اندر آید ز هر سو هراس
 چو بشنید زال این سخنهای پاک
 بیازید انگشت و برزد بخاک
 بیالود لب را بخاک سیاه
 به آواز لهراسب را خواند شاه
 بشاه جهان گفت خرم بدی
 همیشه ز تو دور دست بدی
 که دانست جز شاه پیروز و راد
 که لهراسب دارد ز شاهان نژاد
 چو سوگند خوردم بخاک سیاه
 لب آلوده شد مشمر آن از گناه
 به ایرانیان گفت پیروز شاه
 که بدرود باد این دل افروز گاه
 چو من بگذرم زین فرومایه خاک
 شما را بخواهم ز یزدان پاک
 بیدرود کردن رخ هر کسی
 ببوسید با آب مژگان بسی
 یلان را همه پاک در بر گرفت
 بزاری خروشدن اندر گرفت
 همی گفت کاجی من این انجمن
 توانستمی برد با خویشتن
 خروشی برآمد ز ایران سپاه
 که خورشید بر چرخ گم کرد راه
 پس پرده‌ها کودک خرد و زن
 بکوی و بیزار شد انجمن
 خروشدن ناله و آه خاست
 بهر برزنی ماتم شاه خاست
 به ایرانیان آن زمان گفت شاه
 که فردا شما را همینست راه
 هر آنکس که دارید نام و نژاد
 بدادار خورشید باشید شاد
 من اکنون روانرا همی پرورم
 که بر نیک نامی مگر بگذرم
 نبستم دل اندر سپنجی سرای
 بدان تا سروش آدمم رهنمای
 بگفت این وز پایگه اسب خواست
 ز لشکرگه آواز فریاد خاست
 پیامد بایوان شاهی دژم
 بزاد سرو اندر آورده خم
 کنیزک بدش چار چون آفتاب
 ندیدی کسی چهر ایشان بخواب
 ز پرده بتان را بر خویش خواند
 همه راز دل پیش ایشان براند
 که رفتیم اینک ز جای سپنج

شما دل مدارید با درد و رنج
نبینید جاوید زین پس مرا
کزین خاک بیدادگر بس مرا
سوی داور پاک خواهم شدن
نبینم همی راه باز آمدن
بشد هوش زان چار خورشید چهر
خروشان شدند از غم و درد و مهر
شخودند روی و بکنند موی
گسستند پیرایه و رنگ و بوی
ازان پس هر آنکس که آمد بهوش
چنین گفت با ناله و با خروش
که ما را ببر زین سرای سپنج
رها کن تو ما را ازین درد و رنج
بدیشان چنین گفت پر مایه شاه
کزین پس شما را همینست راه
کجا خواهران جهاندار جم
کجا تاجداران با باد و دم
کجا مادرم دخت افراسیاب
که بگذشت زان سان پدرای آب
کجا دختر تور ماه آفرید
که چون او کس اندر زمانه ندید
همه خاک دارند بالین و خشت
ندانم بدوزخ درند ار بهشت
مجویید ازین رفتن آزار من
که آسان شود راه دشوار من
خورشید و لهراسب را پیش خواند
ازیشان فراوان سخنها براند
بلهراسب گفت این بتان منند
فروزنده‌ی پاک جان منند
برین هم نشست اندرین هم سرای
همی دارشان تا تو باشی بجای
نباید که یزدان چو خواندت پیش
روان شرم دارد ز کردار خویش
چو بینی مرا با سیاوش بهم
ز شرم دو خسرو بمانی دژم
پذیرفت لهراسب زو هرچ گفت
که با دیده‌شان دارم اندر نهفت
وزان جایگه تنگ بسته میان
بگردید بر گرد ایرانیان
کز ایدر بایوان خرامید زود
مدارید در دل مرا جز درود
مباشید گستاخ با این جهان
که او بتری دارد اندر نهان
مباشید جاوید جز راد و شاد

ز من جز بنیکی مگیرید یاد
 همه شاد و خرم بایوان شوید
 چو رفتن بود شاد و خندان شوید
 همه نامداران ایران سپاه
 نهادند سر بر زمین پیش شاه
 که ما پند او را بکردار جان
 بداریم تا جان بود جاودان
 بلهراسب فرمود تا بازگشت
 بدو گفت روز من اندر گذشت
 تو رو تخت شاهی بین بدار
 بگیتی جز از تخم نیکی مکار
 هرآنکه که باشی تن آسان ز رنج
 ننازی بتاج و ننازی بگنج
 چنان دان که رفتنت نزدیک شد
 بیزدان ترا راه باریک شد
 همه داد جوی و همه دادکن
 ز گیتی تن مهتر آزاد کن
 فرود آمد از باره لهراسب زود
 زمین را ببوسید و شادی نمود
 بدو گفت خسرو که پدرود باش
 بداد اندرون تار گر پود باش
 برفتند با او ز ایران سران
 بزرگان بیدار و کنداوران
 چو دستان و رستم چو گودرز و گئو
 دگر بیژن گئو و گستههم نیو
 بهفتم فریبرز کاوس بود
 بهشتم کجا نامور طوس بود
 همی رفت لشکر گروه‌ها گروه
 ز هامون بشد تا سر تیغ کوه
 بیودند یکپهفته دم برزدند
 یکی بر لب خشک نم برزدند
 خروشان و جوشان ز کردار شاه
 کسی را نبود اندر آن رنج راه
 همی گفت هر موبدی در نهفت
 کزین سان همی در جهان کس نگفت
 چو خورشید برزد سر از تیره کوه
 بیامد بپیشش ز هر سو گروه
 زن و مرد ایرانیان صدهزار
 خروشان برفتند با شهریار
 همه کوه پر ناله و با خروش
 همی سنگ خارا برآمد بجوش
 همی گفت هر کس که شاه‌ها چه بود
 که روشن دلت شد پر از داغ و دود
 گر از لشکر آزار داری همی

مرین تاج را خوار داری همی
بگوی و تو از گاه ایران مرو
جهان کهن را مکن شاه نو
همه خاک باشیم اسب ترا
پرستنده آذرگشسب ترا
کجا شد ترا دانش و رای و هوش
که نزد فریدون نیامد سروش
همه پیش یزدان ستایش کنیم
بتشکده در نیایش کنیم
مگر پاک یزدانت بخشد بما
دل موبدان بدرخشد بما
شهنشاه زان کار خیره بماند
ازان انجمن موبدان را بخواند
چنین گفت ایدر همه نیکویست
برین نیکویها نباید گریست
ز یزدان شناسید یکسر سپاس
مباشید جز پاک یزدان شناس
که گرد آمدن زود باشد بهم
مباشید زین رفتن من دژم
بدان مهتران گفت زین کوهسار
همه بازگردید بی شهریار
که راهی درازست و بی آب و سخت
نباشد گیاه و نه برگ درخت
ز با من شدن راه کوتاه کنید
روان را سوی روشنی ره کنید
برین ریگ برنگذرد هر کسی
مگر فره و برز دارد بسی
سه مرد گرانمایه و سرفراز
شنیدند گفتار و گشتند باز
چو دستان و رستم چو گودرز پیر
جهانجوی و بیننده و یادگیر
نگشتند زو باز چون طوس و گئو
همان بیژن و هم فریرز نیو
برفتند یک روز و یک شب بهم
شدند از بیابان و خشکی دژم
بره بر یکی چشمه آمد پدید
جهانجوی کیخسرو آنجا رسید
بدان آب روشن فرود آمدند
بخوردند چیزی و دم برزدند
بدان مرزبانان چنین گفت شاه
که امشب نرانیم زین جایگاه
بجوییم کار گذشته بسی
کزین پس نبیند ما را کسی
چو خورشید تابان برآرد درفش

چو زر آب گردد زمین بنفش
مرا روزگار جدایی بود
مگر با سروش آشنایی بود
ازین رای گر تاب گیرد دلم
دل تیره گشته ز تن بگسلم
چو بهری ز تیره شب اندر چمید
کی نامور پیش چشمه رسید
بران آب روشن سر و تن بشست
همی خواند اندر نهان زند و است
چنین گفت با نامور بخردان
که باشید پدرود تا جاودان
کتون چون برآرد سنان آفتاب
مبینید دیگر مرا جز بخواب
شما بازگردید زین ریگ خشک
مباشید اگر بارد از ابر مشک
ز کوه اندر آید یکی باد سخت
کجا بشکند شاخ و برگ درخت
ببارد بسی برف زابر سیاه
شما سوی ایران نیابید راه
سر مهتران زان سخن شد گران
بخفتند با درد کنداواران
چو از کوه خورشید سر برکشید
ز چشم مهان شاه شد ناپدید
نبودند ز آن جایگاه شاهجوی
بریگ بیابان نهادند روی
ز خسرو ندیدند جایی نشان
ز ره بازگشتند چون بیهشان
همه تنگ دل گشته و تافته
سپرده زمین شاه نایافته
خروشان بدان چشمه بازآمدند
پر از غم دل و با گداز آمدند
بران آب هر کس که آمد فرود
همی داد شاه جهان را درود
فریبرز گفت آنچ خسرو بگفت
که با جان پاکش خرد باد جفت
چو آسوده باشیم و چیزی خوریم
یک امشب ازین چشمه برنگذریم
زمین گرم و نرم است و روشن هوا
بدین رنجگی نیست رفتن روا
بران چشمه یکسر فرود آمدند
ز خسرو بسی داستانها زدند
که چونین شگفتی نبیند کسی
وگر در زمانه بماند بسی
کزین رفتن شاه نادیده ایم

ز گردنکشان نیز نشنیده‌ایم
 دریغ آن بلند اختر و رای او
 بزرگی و دیدار و بالای او
 خردمند ازین کار خندان شود
 که زنده کسی پیش یزدان شود
 که داند بگیتی که او را چه بود
 چه گوئیم و گوش که یارد شنود
 بدان نامداران چنین گفت گیو
 که هرگز چنین نشنود گوش نیو
 بمردی و بخشش بداد و هنر
 بدیدار و بالا و فر و گهر
 برزم اندرون پیل بد با سپاه
 بیزم اندرون ماه بد با کلاه
 و زآن پس بخوردند چیزی که بود
 ز خوردن سوی خواب رفتند زود
 هم آنکه برآمد یکی باد و ابر
 هواگشت برسان چشم هژیر
 چو برف از زمین بادبان برکشید
 نید نیزه‌ی نامداران پدید
 یکایک برف اندرون ماندند
 ندانم بدانجای چون ماندند
 زمانی تپیدند در زیر برف
 یکی چاه شد کنده هر جای ژرف
 نماند ایچ کس را ازیشان توان
 برآمد بفرجام شیرین روان
 همی بود رستم بران کوهسار
 همان زال و گودرز و چندی سوار
 بدان کوه بودند یکسر سه روز
 چهارم چو بفروخت گیتی فروز
 بگفتند کین کار شد با درنگ
 چنین چند باشیم بر کوه و سنگ
 اگر شاه شد از جهان ناپدید
 چو باد هوا از میان بردمید
 دگر نامداران کجا رفته‌اند
 مگر پند خسرو نپذرفته‌اند
 ببودند یک هفته بر پشت کوه
 سر هفته گشتند یکسر ستوه
 بدیشان همه زار و گریان شدند
 بران آتش درد بریان شدند
 همی کند گودرز کشواد موی
 همی ریخت آب و همی خست روی
 همی گفت گودرز کین کس ندید
 که از تخم کاوس بر من رسید
 نبیره پسر داشتم لشکری

جهاندار و بر هر سری افسری
بکین سیاوش همه کشته شد
همه دوده زیر و زیر گشته شد
کنون دیگر از چشم شد ناپدید
که دید این شگفتی که بر من رسید
سخنهای دیرینه دستان بگفت
که با داد یزدان خرد باد جفت
چو از برف پیدا شود راه شاه
مگر بازگردند و یابند راه
نشاید بدین کوه سر بر بدن
خورش نیست ز ایدر بیاید شدن
پیاده فرستیم چندی براه
بیابند روزی نشان سپاه
برفتند زان کوه گریان بدرد
همی هر کسی از کس یاد کرد
ز فرزند و خویشان وز دوستان
و زان شاه چون سرو در بوستان
جهان را چنین است آیین و دین
نماندست همواره در به گزین
یکی را ز خاک سیه برکشد
یکی را ز تخت کیان درکشد
نه زین شاد باشد نه ز آن دردمند
چنینست رسم سرای گزند
کجا آن یلان و کیان جهان
از اندیشه دل دور کن تا توان
چو لهراسب آگه شد از کار شاه
ز لشکر که بودند با او براه
نشست از بر تخت با تاج زر
برفتند گردان زرین کمر
بواز گفت ای سران سپاه
شنیده همه پند و اندرز شاه
هرآنکس که از تخت من نیست شاد
ندارد همی پند شاهان بیاد
مرا هرچ فرمود و گفت آن کنم
بکوشم بنیکی و فرمان کنم
شما نیز از اندرز او دست باز
مدارید وز من مدارید راز
گنهکار باشد بیزدان کسی
که اندرز شاهان ندارد بسی
بد و نیک ازین هرچ دارید یاد
سراسر بمن بر بیاید گشاد
چنین داد پاسخ ورا پور سام
که خسرو ترا شاه بر دست نام
پذیرفته‌ام پند و اندرز او

نیابد گذر پای از مرز او
 تو شاهی و ما یکسره کهتریم
 ز رای و ز فرمان او نگذیریم
 من و رستم زابلی هرک هست
 ز مهتر تو برنگسلانیم دست
 هرآنکس که او نه برین ره بود
 ز نیکی و رادست کوتاه بود
 چو لهراسب گفتار دستان شنید
 بدو آفرین کرد و دم درکشید
 چنین گفت کز داور راستی
 شما را مبادا کم و کاستی
 که یزدان شما را بدان آفرید
 که روی بدیها شود ناپدید
 جهاندار نیک اختر و شادروز
 شما را سپرد آن زمان نیمروز
 کنون پادشاهی جز آن هرچ هست
 بگیرید چندانک باید بدست
 مرا با شما گنج بخشیده نیست
 تن و دوده و پادشاهی یکیست
 بگودز گفت آنچ داری نهان
 بگوی از دل ای پهلوان جهان
 بدو گفت گودرز من یک تنم
 چو بی‌گیو و رهام و بی بیژنم
 برآنم سراسر که دستان بگفت
 جزین من ندارم سخن درنهفت
 چنانم که با شاه گفتم نخست
 بدین مایه نشکست عهد درست
 تو شاهی و ما سربسر کهتریم
 ز پیمان و فرمان تو نگذیریم
 همه مهتران خواندند آفرین
 بفرمان نهادند سر برزمین
 ز گفتار ایشان دلش تازه گشت
 بیالید و بر دیگر اندازه گشت
 بران نامداران گرفت آفرین
 که آباد بادا بگردان زمین
 گزیدش یکی روز فرخنده‌تر
 که تا برنهد تاج شاهی بسر
 چنانچون فریدون فرخ‌نژاد
 برین مهرگان تاج بر سر نهاد
 بدان مهرگان گزین او ز مهر
 کزان راستی رفت مهر سپهر
 بیاراست ایوان کیخسروی
 بپیراست دیوان او از نوی
 چنینست گیتی فراز و نشیب

یکی آورد دیگری را نهیب
ازین کار خسرو بیرون شدیم
سوی کار لهراسب بازآمدیم
بپیروزی شهریار بلند
کزویست امید نیک و گزند
بنیکی رساند دل دوستان
گزند آید از وی بناراستان

ادامه داستان

چو لهراسپ بنشست بر تخت داد
به شاهنشهی تاج بر سر نهاد
جهان آفرین را ستایش گرفت
نیایش ورا در فزایش گرفت
چنین گفت کز داور داد و پاک
پر امید باشید و با ترس و باک
نگارندهی چرخ گردنده اوست
فرایندهی فره بنده اوست
چو دریا و کوه و زمین آفرید
بلند آسمان از برش برکشید
یکی تیز گردان و دیگر بجای
به جنبش ندادش نگارنده پای
چو موی از بر گوی و ما در میان
به رنج تن و آرز و سود و زیان
تو شادان دل و مرگ چنگال تیز
نشسته چو شیر زیان پرستیز
ز آرز و فزونی به یکسو شویم
به نادانی خویش خستو شویم
ازین تاج شاهی و تخت بلند
نجویم جز داد و آرام و پند
مگر بهره‌مان زین سرای سپنج
نیاید همی کین و نفرین و رنج
من از پند کیخسرو افزون کنم
ز دل کینه و آرز بیرون کنم
بسازید و از داد باشید شاد
تن آسان و از کین مگیرید یاد
مهان جهان آفرین خواندند
ورا شهریار زمین خواندند
گرانمایه لهراسپ آرام یافت
خرد مایه و کام پدرام یافت
از آن پس فرستاد کسها به روم
به هند و به چین و به آباد بوم
ز هر مرز هرکس که دانا بدند
به پیمانش اندر توانا بدند
ز هر کشوری بر گرفتند راه
برفتند پویان به نزدیک شاه
ز دانش چشیدند هر شور و تلخ
بیودند با کام چندی به بلخ
یکی شارسانی برآورد شاه
پر از برزن و کوی و بازارگاه
به هر برزنی جشنگاهی سده
همه‌گرد بر گردش آتشکده

یکی آذری ساخت برزین به نام
که با فرخی بود و با برز و کام

دو فرزند بودش به کردار ماه
سزاوار شاهی و تخت و کلاه
یکی نام گشتاسپ و دیگر زریر
که زیر آوری سر نره شیر
گذشته به هر دانشی از پدر
ز لشکر به مردی برآورده سر
دو شاه سرافراز و دو نیک‌پی
نبره‌ی جهاندار کاوس کی
بدیشان بدی جان لهراسپ شاد
وزیشان نکردی ز گشتاسپ یاد
که گشتاسپ را سر پر از باد بود
وزان کار لهراسپ ناشاد بود
چنین تا برآمد برین روزگار
پر از درد گشتاسپ از شهریار
چنان بد که در پارس یک روز تخت
نهادند زیر گل‌افشان درخت
بفرمود لهراسپ تا مهتران
برفتند چندی ز لشکر سران
به خوان بر یکی جام می‌خواستند
دل شاه گیتی بیاراستند
چو گشتاسپ می‌خورد برپای خاست
چنین گفت کای شاه با داد و راست
به شاهی نشست تو فرخنده باد
همان جاودان نام تو زنده باد
ترا داد یزدان کلاه و کمر
دگر شاه کیخسرو دادگر
کنون من یکی بنده‌ام بر درت
پرستنده‌ی اختر و افسرت
ندارم کسی را ز مردان به مرد
گر آیند پیشم به روز نبرد
مگر رستم زال سام سوار
که با او نسازد کسی کارزار
چو کیخسرو از تو پر اندیشه گشت
ترا داد تخت و خود اندر گذشت
گر ایدونک هستم ز ارزانیان
مرا نام بر تاج و تخت و کیان
چنین هم که‌ام پیش تو بنده‌وار
همی باشم و خوانمت شهریار
به گشتاسپ گفت ای پسر گوش دار
که تندی نه خوب آید از شهریار
چو اندر کیخسرو آرم به یاد

تو بشنو نگر سر نیچی ز داد
 مرا گفت بیدادگر شهریار
 یکی خو بود پیش باغ بهار
 که چون آب باید به نیرو شود
 همه باغ ازو پر ز آهو شود
 جوانی هنوز این بلندی مجوی
 سخن را بسنج و به اندازه گوی
 چو گشتاسب بشنید شد پر ز درد
 بیامد ز پیش پدر گونه زرد
 همی گفت بیگانگان را نواز
 چنین باش و با زاده هرگز مساز
 ز لشکر ورا بود سیصد سوار
 همه گرد و شایسته‌ی کارزار
 فرود آمد و کهتران را بخواند
 همه رازها پیش ایشان براند
 که امشب همه ساز رفتن کنید
 دل و دیده زین بارگه برکنید
 یکی گفت ازیشان که راهت کجاست
 چو برداری آرامگاهت کجاست
 چنین داد پاسخ که در هندوان
 مرا شاد دارند و روشن روان
 یکی نامه دارم من از شاه هند
 نوشته ز مشک سیه بر پرند
 که گر زی من آیی ترا کهترم
 ز فرمان و رای تو برنگذر
 چو شب تیره شد با سپه برنشست
 همی رفت جوشان و گری به دست
 به شبگیر لهراسپ آگاه شد
 غمی گشت و شادیش کوتاه شد
 ز لشکر جهاندیدگان را بخواند
 همه بودنی پیش ایشان براند
 ببینید گفت این که گشتاسب کرد
 دلم کرد پر درد و سر پر ز گرد
 پیرودمش تا برآورد یال
 شد اندر جهان نامور بی‌همال
 بدانگه که گفتم که آمد به بار
 ز باغ من آواره شد نامدار
 برفت و بر اندیشه بر بود دیر
 بفرمود تا پیش او شد زیر
 بدو گفت بگزین ز لشکر هزار
 سواران گرد از در کارزار
 برو تیز بر سوی هندوستان
 مبادا بر و بوم جادوستان
 سوی روم گستم نوذر برفت

سوی چین گرازه گرازید تفت

همی رفت گشتاسپ پرتاب و خشم
دل پر ز کین و پر از آب چشم
همی تاخت تا پیش کابل رسید
درخت و گل و سبزه و آب دید
بدان جای خرم فرود آمدند
بیودند یک روز و دم بر زدند
همه کوهسارانش نخچیر بود
به جوی آبها چون می و شیر بود
شب تیره می خواست از میگسار
ببردند شمع از بر جویبار
چو بفروخت از کوه گیتی فروز
برفتند از آن بیشه با باز و یوز
همی تاخت اسپ از پی او زریر
زمانی بجای نیاسود دیر
چو آواز اسپان برآمد ز راه
برفتند گردان ز نخچیرگاه
چو بنهاد گشتاسپ گوش اندر آن
چنین گفت با نامور مهتران
که این جز به آواز اسپ زریر
نماند که او راست آواز شیر
نه تنها پیامد گر او آمدست
که با لشکری جنگجو آمدست
هنوز اندرین بد که گردی بنفش
پدید آمد و پیل پیکر درفش
زریر سپهد به پیش سپاه
چو باد دمان اندر آمد ز راه
چو گشتاسپ را دید گریان برفت
پیاده بدو روی بنهاد تفت
جهان آفرین را ستایش گرفت
به پیش برادر نیایش گرفت
گرفتند مر یکدگر را کنار
نشستند شادان در آن مرغزار
ز لشکر هر آنکس که بد پیشرو
ورا خواندی شاه گشتاسپ گو
بخواندند و نزدیک بنشانند
ز هر جایگاهی سخن رانند
چنین گفت زبشان یکی نامور
به گشتاسپ کای گرد زرین کمر
ستاره شناسان ایران گروه
هرانکس که دانیم دانش پژوه
به اخترت گویند کیخسروی
به شاهی به تخت مهی بر شوی

کنون افسر شاه هندوستان
بپوشی نباشیم همداستان
ازیشان کسی نیست یزدان پرست
یکی هم ندارند با شاه دست
نگر تا پسند آید اندر خرد
کجا رای را شاه فرمان برد
ترا از پدر سربسر نیکویست
ندانم که آزدن از بهر چیست
بدو گفت گشتاسپ کای نامجوی
ندارم به پیش پدر آبروی
به کاوسیان خواهد او نیکوی
بزرگی و هم افسر خسروی
اگر تاج ایران سپارد به من
پرستش کنم چون بتان را شمن
وگرنه نباشم به درگاه اوی
ندارم دل روشن از ماه اوی
به جایی شوم که نیابند نیز
به لهراسپ مانم همه مرز و چیز
بگفت این و برگشت زان مرغزار
بیامد بر نامور شهریار
چو بشنید لهراسپ با مهتران
پذیره شدش با سپاهی گران
جهانجوی روی پدر دید باز
فرود آمد از باره بردش نماز
ورا تنگ لهراسپ در برگرفت
بدان پوزش آرایش اندر گرفت
که تاج تو تاج سر ماه باد
ز تو دیو را دست کوتاه باد
که هرگز نیاموزدت راه بد
چو دستور بد بر درشاه بد
ز شاهی مرا نام تاجست و تخت
ترا مهر و فرمان و پیمان و بخت
ورا گفت گشتاسپ کای شهریار
منم بر درت بر یکی پیشکار
اگر کم کنی جاه فرمان کنم
به پیمان روان را گروگان کنم
بزرگان برفتند با او به راه
گرازان و پویان به ایوان شاه
بیاراست ایوان گوهرنگار
نهادند خوان و می خوشگوار
یکی جشن کردند کز چرخ ماه
ستاره ببارید بر جشنگاه
چنان بد ز مستی که هر مهتری
برفتند بر سر ز زر افسری

به کاوسیان بود لهراسپ شاد
همیشه ز کیخسروش بود یاد
همی ریخت زان درد گشتاسپ خون
همی گفت هرگونه با رهنمون
همی گفت هرچند کوشم به رای
نیارم همی چاره‌ی این به جای
اگر با سواران شوم مهتری
فرستد پسم نیز با لشکری
به چاره ز ره بازگرداندم
بسی خواهش و پندها راندم
چو تنها شوم ننگ دارم همی
ز لهراسپ دل تنگ دارم همی
دل او به کاوسیانست شاد
نیاید گذر مهر او بر نژاد
چو یک تن بود کم کند خواستار
چه داند که من چون شدم شهریار

شب تیره شب‌دیز لهراسپی
بیاورد با زین گشتاسپی
بپوشید زربفت رومی قبای
ز تاج اندر آویخت پر همای
ز دینار وز گوهر شاهوار
بیاورد چندان کش آمد به کار
از ایران سوی روم بنهاد روی
به دل گاه جوی و روان راه جوی
پدر چون ز گشتاسپ آگاه شد
بپیچید و شادیش کوتاه شد
زیر و همه بخردان را بخواند
ز گشتاسپ چندی سخنها براند
بدیشان چنین گفت کاین شیر مرد
سر تاجدار اندر آرد به گرد
چه بینید و این را چه درمان کنید
نشاید که این بر دل آسان کنید
چنین گفت موبد که این نیک بخت
گرامی به مردان بود تاج و تخت
چو گشتاسپ فرزند کس را نبود
نه هرگز کس از نامداران شنود
ز هر سو بیاید فرستاد کس
دل‌اور بزرگان فریادرس
گر او بازگردد تو زفتی مکن
هنرجوی و با آز جفتی مکن
که تاج کیان چون تو بیند بسی
نماند همی مهر او بر کسی
به گشتاسپ ده زین جهان کشوری

بنه بر سرش نامدار افسری
جز از پهلوان رستم نامدار
به گیتی نبینیم چون او سوار
به بالا و دیدار و فرهنگ و هوش
چنو نامور نیز نشنید گوش
فرستاد لهراسپ چندی مهان
به جستن گرفتند گرد جهان
برفتند و نومید بازآمدند
که با اختر دیرساز آمدند
نکوهش از آن بهر لهراسپ بود
غم و رنج تن بهر گشتاسپ بود

چو گشتاسپ نزدیک دریا رسید
پیاده شد و باز خواهش بدید
یکی پیرسر بود هیشوی نام
جوانمرد و بیدار و با رای و کام
برو آفرین کرد گشتاسپ و گفت
که با جان پاکت خرد باد جفت
ازایران یکی نامدارم دبیر
خردمند و روشن دل و یادگیر
به کشتی برین آب اگر بگذرم
سپاسی نهی جاودان بر سرم
چنین گفت شایسته ای تاج را
و یا جوشن و تیغ و تاراج را
کنون راز بگشای و با من بگوی
ازین سان به دریا گذشتن مجوی
مرا هدیه باید اگر گفت راست
ترا رای و راه دبیری کجاست
ز هیشوی بشنید گشتاسپ گفت
که از تو مرا نیست چیزی نهفت
ز من هرچ خواهی ندارم دریغ
ازین افسر و مهر و دینار و تیغ
ز دینار لختی به هیشوی داد
ازان هدیه شد مرد گیرنده شاد
ز کشتی سبک بادبان برکشید
جهانجوی را سوی قیصر کشید
یکی شارستان بد به روم اندرون
سه فرسنگ پهنای شهرش فزون
برآوردهی سلم جای بزرگ
نشستنگه قیصران سترگ
چو گشتاسپ آمد بدان شارستان
همی جست جای یکی کارستان
همی گشت یک هفته بر گرد روم
همی کار جست اندر آباد بوم

چو چیزی که بودش بخورد و بداد
 همی رفت ناشاد و دل پر ز باد
 چو در شهر آباد چندی بگشت
 ز ایوان به دیوان قیصر گذشت
 به اسقف چنین گفت کای دستگیر
 ز ایران یکی نامجویم دبیر
 بدین کار باشم ترا یارمند
 ز دیوان کنم هرچ آید پسند
 دبیران که بودند در بارگاه
 همی کرد هریک به دیگر نگاه
 کزین کلک پولاد گریان شود
 همان روی قرطاس بریان شود
 یکی باره باید به زیرش بلند
 به بازو کمان و به زین بر کمند
 به آواز گفتند ما را دبیر
 زیانست پیش آمدن ناگزیر
 چو بشنید گشتاسپ دل پر ز درد
 ز دیوان بیامد دو رخساره زرد
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 به نزدیک چوپان قیصر رسید
 جوانمرد را نام نستاو بود
 دلیر و هشیوار و با تاو بود
 به نزدیک نستاو چون شد فراز
 برو آفرین کرد و بردش نماز
 نگه کرد چوپان و بنواختش
 به نزدیکی خویش بنشاختش
 چه مردی بدو گفت با من بگوی
 که هم شاه شاخی و هم نامجوی
 چنین داد پاسخ که ای نامدار
 یکی کره تازم دلیر و سوار
 مرا گر نوازی به کار آیمت
 به رنج و به بد نیز یار آیمت
 بدو گفت نستاو زین در بگرد
 تو ایدر غریبی ویی پای مرد
 بیابان و دریا و اسپان یله
 به ناآشنا چون سپارم گله
 چو بشنید گشتاسپ غمگین برفت
 ره ساریانان قیصر گرفت
 یکی آفرین کرد بر ساریان
 که پیروز بادی و روشن روان
 خردمند چون روی گشتاسپ دید
 پذیره شد و جایگاهش گزید
 سبک باز گسترده گسترده
 بیاورد چیزی که بد خوردنی

چنین گفت گشتاسپ با ساروان
که این مرد بیدار و روشن روان
مرا ده یکی کاروانی شتر
چو رای آیدت مزد ما هم ببر
بدو ساریان گفت کای شیرمرد
نزیید ترا هرگز این کارکرد
به چیزی که ما راست چون سر کنی
به آید گر آهنگ قیصر کنی
ترا بی نیازی دهد زین سخن
جز آهنگ درگاه قیصر مکن
و گر گم شدت راه دارم هیون
پسندیده و مردم رهنمون
برو آفرین کرد و برگشت زوی
پر از غم سوی شهر بنهاد روی
شد آن دردها بر دلش بر گران
بیامد به بازار آهنگران
یکی نامور بود بوراب نام
پسندیده آهنگری شادکام
همی ساختی نعل اسپان شاه
بر قیصر او را بدی پایگاه
ورا یار و شاگرد بد سی و پنج
ز پتک و ز آهن رسیده به رنج
به دکانش بنشست گشتاسپ دیر
شد آن پیشه کار از نشستنش سیر
بدو گفت آهنگر ای نیکخوی
چه داری به دکان ما آرزوی
چنین داد پاسخ که ای نیک بخت
نیچم سر از پتک وز کار سخت
مرا گر بداری تو یاری کنم
برین پتک و سندان سواری کنم
چو بشنید بوراب زو داستان
به یاری او گشت همدستان
گرانمایه گویی به آتش بتافت
چو شد تافته سوی سندان شتافت
به گشتاسپ دادند پتکی گران
برو انجمن گشته آهنگران
بزد پتک و بشکست سندان و گوی
ازو گشت بازار پر گفت و گوی
بترسید بوراب و گفت ای جوان
به زخم تو آهن ندارد توان
نه پتک و نه آتش نه سندان نه دم
چو بشنید گشتاسپ زان شد دژم
بینداخت پتک و بشد گرسنه
نه روی خورش بد نه جای بنه

نماند به کس روز سختی نه رنج
نه آسانی و شادمانی نه گنج
بد و نیک بر ما همی بگذرد
نباشد دژم هرکه دارد خرد

همی بود گشتاسپ دل مستمند
خروشان و جوشان ز چرخ بلند
نیامد ز گیتیش جز زهر بهر
یکی روستا دید نزدیک شهر
درخت و گل و آبهای روان
نشستگاه شاد مرد جوان
درختی گشن سایه بر پیش آب
نهان گشته زو چشمه‌ی آفتاب
بران سایه بنشست مرد جوان
پر از درد پیچان و تیره‌روان
همی گفت کای داور کردگار
غم آمد مرا بهره زین روزگار
نبینم همی اختر خویش بد
ندانم چرا بر سرم بد رسد
یکی نامور زان پسندیده ده
گذر کرد بر وی که او بود مه
ورا دید با دیدگان پر ز خون
به زیر زنج دست کرده ستون
بدو گفت کای پاک مرد جوان
چرای پی پر از درد و تیره‌روان
اگر آیدت رای ایوان من
بوی شاد یکچند مهمان من
مگر کین غمان بر دلت کم شود
سر تیر مژگانت بی نم شود
بدو گفت گشتاسپ کای نامجوی
نژاد تو از کیست با من بگوی
چنین داد پاسخ ورا کدخدای
کزین پرسش اکنون ترا چیست رای
من از تخم شاه آفریدون گرد
کزان تخمه کس در جهان نیست خرد
چو بشنید گشتاسپ برداشت پای
همی رفت با نامور کدخدای
چو آن مهتر آمد سوی خان خویش
به مهمان بیاراست ایوان خویش
بسان برادر همی داشتش
زمانی به ناکام نگذاشتش
زمانه برین نیز چندی بگشت
برین کار بر ماهیان برگذشت

چنان بود قیصر بدانگه برای
که چون دختر او رسیدی بجای
چو گشتی بلند اختر و جفت جوی
بدیدی که آمدش هنگام شوی
یکی گرد کردی به کاخ انجمن
بزرگان فرزانه و رای زن
هرانکس که بودی مر او را همال
ازان نامدارن برآورده یال
ز کاخ پدر دختر ماهروی
بگشتی بران انجمن جفت جوی
پرستنده بودی به گرد اندرش
ز مردم نبودی پدید افسرش
پس پرده‌ی قیصر آن روزگار
سه بد دختر اندر جهان نامدار
به بالا و دیدار و آهستگی
به بایستگی هم به شایستگی
یکی بود مهتر کتابیون به نام
خردمند و روشن دل و شادکام
کتابیون چنان دید یک شب به خواب
که روشن شدی کشور از آفتاب
یکی انجمن مرد پیدا شدی
از انبوه مردم ثریا شدی
سر انجمن بود بیگانه‌یی
غریبی دل آزار و فرزانه‌یی
به بالای سرو و به دیدار ماه
نشستنش چون بر سر گاه شاه
یکی دسته دادی کتابیون بدوی
وزو بستدی دسته‌ی رنگ و بوی
یکی انجمن کرد قیصر بزرگ
هر آن کس که بودند گرد و سترگ
به شبگیر چون پردمید آفتاب
سر نامداران برآمد ز خواب
بران انجمن شاد بنشانند
ازان پس پری‌چهره را خواندند
کتابیون بشد با پرستار شست
یکی دسته گل هر یکی را به دست
همی گشت چندان کش آمد ستوه
پسندش نیامد کسی زان گروه
از ایوان سوی پرده بنهاد روی
خرامان و پویان و دل جفت جوی
هم آنکه زمین گشت چون پر زاغ
چنین تا سر از کوه بر زد چراغ
بفرمود قیصر که از کهتران
به روم اندرون مایه‌ور مهتران

بیارند یکسر به کاخ بلند
بدان تا که باشد به خوبی پسند
چو آگاهی آمد به هر مهتری
بهر نامداری و کنداوری
خردمند مهتر به گشتاسپ گفت
که چندین چه باشی تو اندر نهفت
برو تا مگر تاج و گاه مهی
بینی دلت گردد از غم تهی
چو بشنید گشتاسپ با او برفت
به ایوان قیصر خرامید تفت
به پیغوله‌پی شد فرود از مهان
پر از درد بنشست خسته نهان
برفتند بیدار دل بندگان
کنایون و گل رخ پرستندگان
همی گشت بر گرد ایوان خویش
پیش بخردان و پرستار پیش
چو از دور گشتاسپ را دید گفت
که آن خواب سر برکشید از نهفت
بدان مایه‌ور نامدار افسرش
هم‌آنکه بیاراست خرم سرش
چو دستور آموزگار آن بدید
هم اندر زمان پیش قیصر دوید
که مردی گزین کرد از انجمن
به بالای سرو سهی در چمن
به رخ چون گلستان و با یال و گفت
که هرکش ببیند بماند شگفت
بد آنست کو را ندانیم کیست
تو گویی همه فره ایزدست
چنین داد پاسخ که دختر مباد
که از پرده عیب آورد بر نژاد
اگر من سپارم بدو دخترم
به ننگ اندرون پست گردد سرم
هم او را و آنرا که او برگزید
به کاخ اندرون سر ببايد برید
سقف گفت کاین نیست کاری گران
که پیش از تو بودند چندی سران
تو با دخترت گفتی انباز جوی
نگفتی که رومی سرافراز جوی
کنون جست آنرا که آمدش خوش
تو از راه یزدان سرت را مکش
چنین بود رسم نیاکان تو
سرافراز و دین‌دار و پاکان تو
به آیین این شد پی افکنده روم
تو راهی مگیر اندر آباد بوم

همایون نباشد چنین خود مگوی
به راهی که هرگز نرفتی میوی

چو بشنید قیصر بر آن برنهاد
که دخت گرامی به گشتاسپ داد
بدو گفت با او برو همچنین
نیایی ز من گنج و تاج و نگین
چو گشتاسپ آن دید خیره بماند
جهان آفرین را فراوان بخواند
چنین گفت با دختر سرفراز
که ای پروریده بنام و بنار
ز چندین سر و افسر نامدار
چرا کرد رایت مرا خواستار
غربی همی برگزینی که گنج
نیایی و با او بمانی به رنج
ازین سرفرازان همالی بجوی
که باشد به نزد پدرت آبروی
کتایون بدو گفت کای بدگمان
مشو تیز با گردش آسمان
چو من با تو خرسند باشم به بخت
تو افسر چرا جویی و تاج و تخت
برفتند ز ایوان قیصر به درد
کتایون و گشتاسپ با باد سرد
چنین گفت با شوی و زن کدخدای
که خرسند باشید و فرخنده رای
سرای به پردخت مهتر بده
خورشها و گستردهی هرچ به
چو آن دید گشتاسپ کرد آفرین
بران نامور مهتر پاک دین
کتایون بی اندازه پیرایه داشت
ز یاقوت و هر گوهری مایه داشت
یکی گوهری از میان برگزید
که چشم خردمند زان سان ندید
ببردند نزدیک گوهرشناس
پذیرفت ز اندازه بیرون سپاس
بها داد یاقوت را شش هزار
ز دینار و گنج از در شهریار
خریدند چیزی که بایسته بود
بدان روز بد نیز شایسته بود
ازان سان که آمد همی زیستند
گاهی شادمان گاه بگریستند
همه کار گشتاسپ نخچیر بود
همه ساله با ترکش و تیر بود
چنان بد که روزی ز نخچیرگاه

مر او را به هیشوی بر بود راه
 ز هرگونه‌یی چند نخچیر داشت
 همی رفت و ترکش پر از تیر داشت
 همه هرچ بود از بزرگان و خرد
 هم از راه نزدیک هیشوی برد
 چو هیشو بدیدش بیامد دوان
 پذیره شدش شاد و روشن‌روان
 به زیرش بگسترد گسترده‌ی
 بیاورد چیزی که بد خوردنی
 برآسود گشتاسپ و چیزی بخورد
 بیامد به نزد کتایون چو گرد
 چو گشتاسپ هیشوی را دوست کرد
 به دانش ورا چون تن و پوست کرد
 چو رفتی به نخچیر آهو ز شهر
 به ره بر به هیشوی دادی دو بهر
 دگر بهره‌ی مهتر ده بدی
 هرانکس کزان روستا مه بدی
 چنان شد که گشتاسپ با کدخدای
 یکی شد به خورد و به آرام و رای

یکی رومی بود میرین به نام
 سرافراز و به ارای و با گنج و کام
 فرستاد نزدیک قیصر پیام
 که من سرفرازم به گنج و به نام
 به من ده دل‌آرام دخترت را
 به من تازه کن نام و افسرت را
 چنین گفت قیصر که من زین سپس
 نجویم بدین روی پیوند کس
 کتایون و آن مرد ناسرفراز
 مرا داشتند از چنان کار باز
 کنون هرک جویند خویشی من
 وگر سر فرازد به پیشی من
 یکی کار بایدش کردن بزرگ
 که خوانندش ایدر بزرگان سترگ
 چنو در جهان نامداری بود
 مرا بر زمین نیز یاری بود
 شود تا سر بیشه‌ی فاسقون
 بشوید دل و دست و مغزش به خون
 یکی گرگ ببند به کردار نیل
 تن اژدها دارد و زور پیل
 سرو دارد و نیشتر چون گراز
 نیارد شدن پیل پیشش فراز
 بران بیشه بر نگذرد نره شیر
 نه پیل و نه خونریز مرد دلیر

هر آنکس که بر وی بدرید پوست
مرا باشد او یار و داماد و دوست
چنین گفت میرین برین زادبوم
جهان آفرین تا پی افگند روم
نیاکان ما جز به گرز گران
نکردند پیکار با مهتران
کنون قیصر از من بجوید همی
سخن با من از کینه گوید همی
من این چاره اکنون بجای آورم
ز هرگونه پاکیزه رای آورم
چو آمد به ایوان پسندیده مرد
ز هرگونه اندیشه‌ها یاد کرد
نوشته بیاورد و بنهاد پیش
همان اختر و طالع و فال خویش
چنان دید کاندز فلان روزگار
از ایران بیاید یکی نامدار
به دستش برآید سه کار گران
کزان باز گویند رومی سران
یکی انک داماد قیصر شود
همان بر سر قیصر افسر شود
پدید آید از روی کشور دو دد
که هرکس رسد از بد دد به بد
شود هردو بر دست او بر هلاک
ز هر زورمندی نیایدش باک
ز کار کتایون خود آگاه بود
که با نیو گشتاسپ همراه بود
ز هیشوی و آن مهتر نامجوی
که هر سه به روی اندر آرند روی
بیامد به نزدیک هیشوی تفت
سراسر بگفت آن سخنها که رفت
وزان اختر فیلسوفان روم
شگفتی که آید بدان مرز و بوم
بدو گفت هیشوی کامروز شاد
بر ما همی باش با مهر و داد
که این مرد کز وی تو دادی نشان
یکی نامدار است از سرکشان
به نخچیر دارد همی روی و رای
نپندیشد از تخت خاور خدای
یکی دی نیامد به نزدیک من
که خرم شدی جان تاریک من
بیاید هم‌اکنون ز نخچیرگاه
بما بر بود بی‌گمانیش راه
می و رود آورد با بوی و رنگ
نشستند با جام زرین به چنگ

هم انگه که شد جام می بر چهار
 پدید آمد از دشت گرد سوار
 چو هیشوی و میرین بدیدند گرد
 پذیره شدندش به دشت نبرد
 چو میرین بدیدش به هیشوی گفت
 که این را به گیتی کسی نیست جفت
 بدین شاخ و این یال و این دستبرد
 ز تخمی بود نامبردار و گرد
 هنرها ز دیدار او بگذرد
 همان شرم و آزرده‌گی و خرد
 چو گشتاسپ تنگ آمد این هر دو مرد
 پیاده بیودند ز اسپ نبرد
 نشستنی نو آراست بر پیش آب
 یکی خوان نو ساخت اندر شتاب
 می آورد با میگساران نو
 نشستنی نو آیین و یاران نو
 چو رخ لعل گشت از می لعل فام
 به گشتاسپ هیشوی گفت ای همام
 مرا بر زمین دوست خوانی همی
 جز از من کسی را ندانی همی
 کنون سوی من کرد میرین پناه
 یکی نامدارست با دستگاه
 دبیرست با دانش و ارجمند
 بگیرد شمار سپهر بلند
 سخن گوید از فیلسوفان روم
 ز آباد و ویران هر مرز و بوم
 هم از گوهر سلم دارد نژاد
 پدر بر پدر نام دارد به یاد
 به نزدیک اویست شمشیر سلم
 که بودی همه ساله در زیر سلم
 سواربست گردافکن و شیر گیر
 عقاب اندر آرد ز گردون به تیر
 برین نیز خواهد که بیشی کند
 چو با قیصر روم خویشی کند
 به قیصر سخن گفت و پاسخ شنید
 ز پاسخ همانا دلش بردمید
 که او گفت در بیشه‌ی فاسقون
 یکی گرگ باشد بسان هیون
 اگر کشته آید به دست تو گرگ
 تو باشی به روم ایرمانی بزرگ
 جهاندار باشی و داماد من
 زمانه به خوبی دهد داد من
 کنون گر تو این را کنی دست پیش
 منت بنده‌ام وین سرافراز خویش

بدو گفت گشتاسپ کرى رواست
 چه گویند و این بیشه اکنون کجاست
 چگونه ددى باشد اندر جهان
 که ترسند ازو کهتران و مهان
 چنین گفت هیشوی کاین پیر گرگ
 همی برتر است از هیونی سترگ
 دو دندان او چون دو دندان پیل
 دو چشمش طبر خون و چرمش چو نیل
 سروهاش چو آبنوسی فرسپ
 چو خشم آورد بگذرد بر دو اسپ
 از ایدر بسی نامور قیصران
 برفتند با گرزهای گران
 ازان بیشه ناکام باز آمدند
 پر از ننگ و تن پر گداز آمدند
 بدو گفت گشتاسپ کان تیغ سلم
 بیارید و اسپس سرافراز گرم
 همی ازدها خوانم این را نه گرگ
 تو گرگی مدان از هیونی بزرگ
 چو بشنید میرین زانجا برفت
 سوی خانهی خویش تازید تفت
 ز آخر گزین کرد اسپى سیاه
 گرانمایه خفتان و رومی کلاه
 همان مایه‌ور تیغ الماس گون
 که سلم آب دادش به زهر و به خون
 بسی هدیه بگزید با آن ز گنج
 ز یاقوت و گوهر همه پنج‌پنج
 چو خورشید پیراهن قیرگون
 بدید و آمد ز پرده برون
 جهانجوی میرین ز ایوان برفت
 پیامد به نزدیک هیشوی تفت
 ز نخچیر گشتاسپ زانسو کشید
 نگه کرد هیشوی و اورا بدید
 ازان اسپ و شمشیر خیره شدند
 چو نزدیک‌تر شد پذیره شدند
 چو گشتاسپ آن هدیه‌ها بنگرید
 همان اسپ و تیغ از میان برگزید
 دگر چیز بخشید هیشوی را
 بیاراست جان جهانجوی را
 بپوشید گشتاسپ خفتان چو گرد
 به زیر اندر آورد اسپ نبرد
 به زه بر کمان و به بازو کمند
 سواری سرافراز و اسپى بلند
 همی رفت هیشوی با او به راه
 جهانجوی میرین فریاد خواه

چنین تا لب بیشه‌ی فاسقون
برفتند پیچان و دل پر ز خون

چو نزدیک شد بیشه و جای گرگ
بیچید میرین و مرد سترگ
به گشتاسپ بنمود به انگشت راست
که آن اژدها را نشیمن کجاست
وزو بازگشتند هر دو به درد
پر از خون دل و دیده پر آب زرد
چنین گفت هیشوی کان سرفراز
دلیرست و دانا و هم رزمساز
بترسم بروبر ز چنگال گرگ
که گردد تباه این جوان سترگ
چو گشتاسپ نزدیک آن بیشه شد
دل رزمسازش پر اندیشه شد
فرود آمد از باره‌ی سرفراز
به پیش جهاندار و بردش نماز
همی گفت ایا پاک پروردگار
فروزنده‌ی گردش روزگار
تو باشی بدین بد مرا دستگیر
بیخشای بر جان لهراسپ پیر
که گر بر من این اژدهای بزرگ
که خواند ورا ناخردمند گرگ
شود پادشاه چون پدر بشنود
خروشان شود زان سپس نغنود
بماند پر از درد چون بیهشان
به هر کس خروشان و جویا نشان
اگر من شوم زین بد دد ستوه
بپوشم سر از شرم پیش گروه
بگفت این و بر بارگی برنشست
خروشان و جوشان و تیغی به دست
کمانی به زه بر به بازو درون
همی رفت بیدار دل پر زخون
ز ره چون به تنگ اندر آمد سوار
بغرید برسان ابر بهار
چو گرگ از در بیشه او را بدید
خروشی به ابر سیه برکشید
همی کند روی زمین را به چنگ
نه بر گونه‌ی شیر و چنگ پلنگ
چو گشتاسپ آن اژدها را بدید
کمان را به زه کرد و اندر کشید
چو باد از برش تیرباران گرفت
کمان را چو ابر بهاران گرفت
دد از تیر گشتاسپی خسته شد

دلیریش با درد پیوسته شد
بیاسود و برخاست از جای گرگ
بیامد بسان هیون سترگ
سرو چون گوزنان به پیش اندرون
تن از زخم پر درد و دل پر زخون
چو نزدیک اسپ اندر آمد ز راه
سرونی بزد بر سرین سیاه
که از خایه تا ناف او بردرید
جهانجوی تیغ از میان برکشید
پیاده بزد بر میان سرش
بدو نیم شد پشت و پال و برش
بیامد به پیش خداوند دد
خداوند هر دانش و نیک و بد
همی آفرین خواند بر کردگار
که ای آفریننده‌ی روزگار
تویی راه گم کرده را رهنمای
تویی برتر برترین یک خدای
همه کام و پیروزی از کام تست
همه فر و دانایی از نام تست
چو برگشت از جایگاه نماز
بکند آن دو دندان که بودش دراز
وزان بیشه تنها سر اندر کشید
همی رفت تا پیش دریا رسید
بر آب هیشوی و میرین به درد
نشسته زبانها پر از یاد کرد
سخنشان ز گشتاسپ بود و ز گرگ
که زارا سوار دلیر و سترگ
که اکنون به رزمی بزرگ اندرست
دریده به چنگال گرگ اندرست
چو گشتاسپ آمد پیاده پدید
پر از خون و رخ چون گل شنبلیله
چو دیدنش از جای برخاستند
به زاری خروشیدن آراستند
به زاری گرفتندش اندر کنار
رخان زرد و مژگان چو ابر بهار
که چون بود با گرگ پیکار تو
دل ما پر از خون بد از کار تو
بدو گفت گشتاسپ کای نیک رای
به روم اندرون نیست بیم از خدای
بران سان یکی اژدهای دلیر
به کشور بمانند تا سال دیر
برآید جهانی شود زو هلاک
چه قیصر مر او را چه یک مشیت خاک
به شمشیر سلمش زدم به دو نیم

سرآمد شما را همه ترس و بیم
شوید آن شگفتی ببینید گرم
کزان بیشتر کس ندیدست چرم
یکی ژنده پیلست گویی به پوست
همه پیشه بالا و پهنای اوست
بران پیشه رفتند هر دو دوان
ز گفتار او شاد و روشن روان
دیدند گرگی به بالای پیل
به چنگال شیران و هم رنگ نیل
بدو زخم کرده ز سر تا به پای
دو شیرست گویی فتاده به جای
چو دیدند کردند زو آفرین
بران فرمند آفتاب زمین
دلی شاد زان پیشه باز آمدند
بر شیر جنگی فراز آمدند
پسی هدیه آورد میرین برش
بر آن سان که بد مرد را در خورش
بجز دیگر اسپی نپذرفت زوی
وزانجا سوی خانه بنهاد روی
چو آمد ز دریا به آرام خویش
کتایون بینادش رفت پیش
بدو گفت جوشن کجا یافتی
کز ایدر به نخچیر بشتافتی
چنین داد پاسخ که از شهر من
بیامد یکی نامور انجمن
مرا هدیه این جوشن و تیغ و خود
بدادند و چندی ز خویشان درود
کتایون می آورد همچون گلاب
همی خورد با شوی تا گاه خواب
بختند شادان دو اختر گرای
جوانمرد هزمان بجستی ز جای
بدیدی به خواب اندرون رزم گرگ
به کردار نر ازدهای سترگ
کتایون بدو گفت امشب چه بود
که هزمان بترسی چنین نابسود
چنین داد پاسخ که من تخت خویش
بدیدم به خواب اختر و بخت خویش
کتایون بدانست کو را نژاد
ز شاهی بود یکدل و یک نهاد
بزرگست و با او نگوید همی
ز قیصر بلندی نجوید همی
بدو گفت گشتاسپ کای ماهروی
سمن خد و سیمین بر و مشکبوی
بیارای تا ما به ایران شویم

از ایدر به جای دلیران شویم
بینی بر و بوم فرخنده را
همان شاه با داد و بخشنده را
کتایون بدو گفت خیره مگوی
به تیزی چنین راه رفتن مجوی
چو ز ایدر به رفتن نهی روی را
هم آواز کن پیش هیشوی را
مگر بگذراند به کشتی ترا
جهان تازه شد چون گذشتی ترا
من ایدر بمانم به رنج دراز
ندانم که کی بینمت نیز باز
به نارفته در جامه گریان شدند
بران آتش درد بریان شدند
چو از چرخ بفروخت گردنده شید
جوانان بیداردل پر امید
ازان خانه‌ی بزم برخاستند
ز هرگونه‌یی گفتن آراستند
که تا چون شود بر سر ما سپهر
به تندی گذارد جهان گر به مهر
وزان روی چون باد میرین برفت
به نزدیک قیصر خرامید تفت
چنین گفت کای نامدار بزرگ
به پایان رسید آن زیانهای گرگ
همه پیشه سرتاسر اژدهاست
تو نیز از شگفتی بینی رواست
بیامد دمان کرد آهنگ من
یکی خنجری یافت از چنگ من
ز سر تا میانش بدو نیم شد
دل دیو زان زخم پر بیم شد
ببالید قیصر ز گفتار اوی
برافروخت پژمرده رخسار اوی
بفرمود تا گاو گردون برند
سراپرده از شهر بیرون برند
یکی بزمگاهی بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
ببردند گاوان گردون کشان
بران پیشه کز گرگ بودی نشان
برفتند و دیدند پیلی ژیان
به خنجر بریده ز سر تا میان
چو بیرون کشیدندش از مرغزار
به گاوان گردون‌کش تاودار
جهانی نظاره بران پیر گرگ
چه گرگ آن ژیان نره شیر سترگ
چو قیصر بدید آن تن پیل مست

ز شادی بسی دست بر زد به دست
همان روز قیصر سقف را بخواند
به ایوان و دختر به میرین رساند
نوشتند نامه بهر کشوری
سکوبا و بطریق و هر مهتری
که میرین شیر آن سرافرازم روم
ز گرگ دلاور تهی کرد بوم

ز میرین یکی بود کهتر به سال
ز گردان رومی برآورده یال
گوی بر منش نام او اهرنا
ز تخم بزرگان رویین تن
فرستاد نزدیک قیصر پیام
که دانی که ما را نژادست و نام
ز میرین به هر گوهری بگذرم
به تیغ و به گنج درم برترم
به من ده کنون دختر کهترت
به من تازه کن لشکر و افسرت
چنین داد پاسخ که پیمان من
شنیدی مگر با جهانبان من
که داماد نگزیند این دخترم
ز راه نیاکان خود نگذرم
چو میرین یکی کار بایدت کرد
ازان پس تو باشی ورا هم نبرد
به کوه سقیلا یکی اژدهاست
که کشور همه پاک ازو در بلاست
اگر کم کنی اژدها را ز روم
سپارم ترا دختر و گنج و بوم
که همتای آن گرگ شیراوژنست
دمش زهر و او دام اهرمنست
چنین داد پاسخ که فرمان کنم
بدین آرزو جان گروگان کنم
ز نزدیک قیصر بیامد برون
دلش زان سخن گفته جان پر زخون
به یاران چنین گفت کان زخم گرگ
نبد جز به شمشیر مردی سترگ
ز میرین کی آید چنین کارکرد
نداند همی قیصر از مرد مرد
شوم زو بپرسم بگوید مگر
سخن با من از بی پی چاره گر
بشد تا به ایوان میرین چوگرد
پرستنده‌یی رفت و آواز کرد
نشستنگهی داشت میرین که ماه
به گردون ندارد چنان جایگاه

جهانجوی با گیر کنداوری
 یکی افسری بر سرش قیصری
 پرستنده گفت اهرن پیلتن
 بیامد به در با یکی انجمن
 نشستنگهی ساخت شایسته‌تر
 برفت آنک بودند بایسته‌تر
 به ایوان میرین نماندند کس
 دو مهتر نشستند بر تخت بس
 چو میرین بدیدش به بر درگرفت
 پرسیدن مهتر اندر گرفت
 بدو گفت اهرن که با من بگوی
 ز هرچت پیرسم بهانه مجوی
 مرا آرزو دختر قیصرست
 کجا روم را سربسر افسرست
 بگفتم و پاسخ چنین داد باز
 که در کوه با اژدها رزم ساز
 اگر بازگویی تو آن کار گرگ
 بوی مر مرا رهنمای بزرگ
 چو بشنید میرین ز اهرن سخن
 بیژمرد و اندیشه افگند بن
 که گر کار آن نامدار جهان
 به اهرن بگویم نماند نهان
 سرمایه‌ی مردمی راستیست
 ز تاری و کژی بیاید گریست
 بگویم مگر کان نبرده سوار
 نهد اژدهار را سر اندر کنار
 چو اهرن بود مر مرا یار و پشت
 ندارد مگر باد دشمن به مشیت
 برآریم گرد از سر آن سوار
 نهان ماند این کار یک روزگار
 به اهرن چنین گفت کز کار گرگ
 بگویم چو سوگند یابم بزرگ
 که این کار هرگز به روز و به شب
 نگویی نداری گشاده دو لب
 بخورد اهرن آن سخت سوگند اوی
 بپذرفت سرتاسر آن بند اوی
 چو قرطاس را جامه‌ی خامه کرد
 به هیشوی میرین یکی نامه کرد
 که اهرن که دارد ز قیصر نژاد
 جهانجوی با گنج و با تخت و داد
 بخواهد ز قیصر همی دختری
 که ماندست از دختران کهتری
 همی اژدها دام اهرن کند
 بکوشد کزان بدنشان تن کند

بیامد به نزدیک من چاره‌جوی
گذشته سخن‌ها گشادم بدوی
ازان گرگ و آن رزم دیده‌سوار
بگفتم همه هرچ آمد به کار
چنان هم که کار مرا کرد خوب
کند بی‌گمان کار این مرد خوب
دو تن را بدین مرز مهتر کند
چو خورشید را بر سر افسر کند
بیامد دوان اهرن چاره‌جوی
به نزدیک هیشوی بنهاد روی
چو اهرن به نزدیک دریا رسید
جهانجوی هیشوی پیشین دوید
ازو بستد آن نامه‌ی دلپسند
برو آفرین کرد و بگشاد بند
بدو گفت هیشوی کای راد مرد
بیاید کنون او به کردار گرد
یکی نامداری غریب و جوان
فدی کرد بر پیش میرین روان
کنون چون کند رزم نر ازدها
به چاره نیابد مگر زو رها
مرا گفتن و کار بر دست اوست
سخن گفتن نیک هرجا نکوست
تو امشب بدین میزبان رای کن
بنه شمع و دریا دل‌آرای کن
که فردا بیاید گو نامجوی
بگویم بدو هرچ گویی بگوی
به شمع آب دریا بیاراستند
خورشها بخوردند و می خواستند
چنین تا سپیده ز یاقوت زرد
بزد شید بر شیشه‌ی لاژورد
پدید آمد از دشت گرد سوار
ز دورش بدید اهرن نامدار
چو تنگ اندر آمد پیاده دوان
پذیره شدش مرد روشن روان
فرود آمد از باره جنگی سوار
می و خوردنی خواست از نامدار
یکی تیز بگشاد هیشوی لب
که شادان بدی نامور روز و شب
نگه کن بدین مرد قیصر نژاد
که گردون گردان بدو گشت شاد
هم از تخمه‌ی قیصرانست نیز
همش فر و نام و همش گنج و چیز
به دامادی قیصر آمدش رای
همی خواهد اندر سخن رهنمای

چنو نیست مر قیصران را همال
 جوانیست با فر و با برز و یال
 ازو خواست یکبار و پاسخ شنید
 کنون چاره‌ی دیگر آمد پدید
 همی گویدش ازدهاگیر باش
 گر از خویشی قیصر آژیر باش
 به پیش گرانمایگان روز و شب
 بجز نام میرین نراند به لب
 هرانکس که باشند زیبای بخت
 بخواهد که ماند بدو تاج و تخت
 یکی برز کوهست از ایدر نه دور
 همه جای خوردن گه کام و سور
 یکی ازدها بر سر تیغ کوه
 شده مردم روم زو در ستوه
 همی ز آسمان کرگس اندر کشد
 ز دریا نهنگ دژم برکشد
 همی دود زهرش بسوزد زمین
 نخواند برین مرز و بوم آفرین
 گر آن کشته آید به دست تو بر
 شگفتی شوی در جهان سربسر
 ازو یاورت پاک یزدان بود
 به کام تو خورشید گردان بود
 بدین زور و بالا و این دستبرد
 ندانیم همتای تو هیچ گرد
 بدو گفت رو خنجری کن دراز
 ازو دسته بالاش چون پنج باز
 ز هر سوش برسان دندان مار
 سنانی برو بسته برسان خار
 همی آب داده به زهر و به خون
 به تیزی چو الماس و رنگ آب‌گون
 به فرمان یزدان پیروزبخت
 نگون اندر آویزمش بر درخت

بشد اهرن و هرچ گشتاسپ خواست
 بیاورد چون کارها گشت راست
 ز دریا به زین اندر آورد پای
 برفتند یارانش با او ز جای
 چو هیشوی کوه سقیلا بدید
 به انگشت بنمود و خود را کشید
 خود و اهرن از جای گشتند باز
 چو خورشید برزد سنان از فراز
 جهانجوی بر پیش آن کوه بود
 که آرام آن مار نستوه بود
 چو آن ازدها برز او را بدید

به دم سوی خویشش همی درکشید
 چو از پیش زین اندر آویخت ترگ
 برو تیر بارید همچون تگرگ
 چو تنگ اندر آمد بران اژدها
 همی جست مرد جوان زو رها
 سبک خنجر اندر دهانش نهاد
 ز دادار نیکی دهش کرد یاد
 بزد تیز دندان بدان خنجرش
 همه تیغها شد به کام اندرش
 به زهر و به خون کوه یکسر بشست
 همی ریخت زو زهر تا گشت سست
 به شمشیر برد آن زمان دست شیر
 بزد بر سر اژدهای دلیر
 همی ریخت مغزش بران سنگ سخت
 ز باره درآمد گو نیکبخت
 بکند از دهانش دو دندان نخست
 پس آنکه بیامد سر و تن بشست
 خروشان بغلتید بر خاک بر
 به پیش خداوند پیروزگر
 کجا داد آن دستگاه بزرگ
 بران گرگ و آن اژدهای سترگ
 همی گفت لهراسپ و فرخ زریر
 شدند از تن و جان گشتاسپ سیر
 به روشن روان و دل و زور و تاب
 همانا نبیند ما را به خواب
 بجز رنج و سختی نبینم ز دهر
 پراکنده بر جای تریاک زهر
 مگر زندگانی دهد کردگار
 که بینم یکی روی آن شهریار
 دگر چهر فرخ برادر زریر
 بگویم که گشتم من از تاج سیر
 بگویم که بر من چه آمد ز بخت
 همی تخت جستم که گم گشت تخت
 پر از آب رخ پارگی برنشست
 همان خنجر آب داده به دست
 چو نزدیک هیشوی و اهرن رسید
 همه یاد کرد آن شگفتی که دید
 به اهرن چنین گفت کان اژدها
 بدین خنجر تیز شد بی بها
 شما از دم اژدهای بزرگ
 پر از بیم گشتید از کار گرگ
 مرا کارزار دلاور سران
 سرافراز یا گرزهای گران
 بسی تیز آید ز جنگ نهنگ

که از ژرف برآید به جنگ
 چنین ازدها من بسی دیده‌ام
 که از رزم او سر نیچیده‌ام
 شنیدند هیشوی و اهرن سخن
 ازان نو به گفتار دانش کهن
 چو آواز او آن دو گردن‌فراز
 شنیدند و بردند پیشش نماز
 به گشتاسپ گفتند کی نره شیر
 که چون تو نزاید ز مادر دلیر
 بیاورد اهرن بسی خواسته
 گرانمایه اسپان آراسته
 یکی تیغ برداشت و یک باره جنگ
 کمانی و سه چویه تیر خدنگ
 به هیشوی داد آن دگر هرچ بود
 ز دینار وز جامه‌ی نابسود
 چنین گفت گشتاسپ با سرکشان
 کزین کس نباید که دارد نشان
 نه از من که نر ازدها دیده‌ام
 گر آواز آن گرگ بشنیده‌ام
 وزان جایگه شاد و خرم برفت
 به سوی کتابون خرامید تفت
 بشد اهرن و گاو گردون ببرد
 تن ازدها کهتران را سپرد
 که این را به درگاه قیصر برید
 به پیش بزرگان لشگر برید
 خود از پیش گاو و گردون برفت
 به نزدیک قیصر خرامید تفت
 به روم اندرون آگهی یافتند
 جهاندیدگان پیش بشتافتند
 چو گاو اندر آمد به هامون ز کوه
 خروشی بد اندر میان گروه
 ازان زخم و آن ازدهای دژم
 کزان بود بر گاو گردون ستم
 همی آمد از چرخ بانگ چکاو
 تو گفתי ندارد تن گاو تاو
 هرانکس که آن زخم شمشیر دید
 خروشیدن گاو گردون شنید
 همی گفت کاین خنجر اهرنست
 وگر زخم شیراوژن آهرمنست
 همانگاه قیصر ز ایوان براند
 بزرگان و فرزنانگان را بخواند
 بران ازدها بر یکی جشن کرد
 ز شبگیر تا شد جهان لاژورد
 چو خورشید بنهاد بر چرخ تاج

به کردار زر آب شد روی عاج
فرستاده قیصر سقف را بخواند
بپرسید و بر تخت زرین نشاند
ز بطریق وز جاثلیقان شهر
هرآنکس کش از مردمی بود بهر
به پیش سکویا شدند انجمن
جهان دیده با قیصر و رای زن
به اهرن سپردند پس دخترش
به دستوری مهربان مادرش
ز ایوان چو مردم پراکنده شد
دل نامور زان سخن زنده شد
چنین گفت کامروز روز منست
بلند آسمان دلفروز منست
که کس چون دو داماد من در جهان
نبیند بیش از کهان و مهان
نوشتند نامه به هر مهتری
کجا داشتی تخت گر افسری
که نر ازدها با سرافراز گرگ
تبه شد به دست دو مرد سترگ

یکی منظری پیش ایوان خویش
برآورده چون تخت رخشان خویش
به میدان شدند دو داماد اوی
بیاراستندی دل شاد اوی
به تیر و به چوگان و زخم سنان
بهر دانشی گرد کرده عنان
همی تاختندی چپ و دست راست
که گفتی سواری بدیشان سزاست
چنین تا برآمد برین روزگار
بیامد کتابون آموزگار
به گشتاسپ گفت ای نشستۀ دژم
چه داری ز اندیشه دل را به غم
به روم از بزرگان دو مهتر بدند
که با تاج و با گنج و افسر بدند
یکی آنک نر ازدها را بکشت
فراوان بلا دید و نمود پشت
دگر آنک بر گرگ بدرید پوست
همه روم یکسر پرآواز اوست
به میدان قیصر به ننگ و نبرد
همی به آسمان اندر آرند گرد
نظاره شو انجا که قیصر بود
مگر بر دلت رنج کمتر بود
بدو گفت گشتاسپ کای خوب چهر
ز قیصر مرا کی بود داد و مهر

ترا با من از شهر بیرون کند
چو بیند مرا مردمی چون کند
ولیکن ترا گر چنین است رای
نپیچم ز رای تو ای رهنمای
بیامد به میدان قیصر رسید
همی بود تا زخم چوگان بدید
ازیشان یکی گوی و چوگان بخواست
میان سواران برافگند راست
برانگیخت آن بارگی را ز جای
یلان را همه کند شد دست و پای
به میدان کسی نیز گویی ندید
شد از زخم او در جهان ناپدید
سواران کجا گوی او یافتند
به چوگان زدن نیز نشتاftند
شدند آن زمان رومیان زردروی
همه پاک با غلغل و گفت و گوی
کمان برگرفتند و تیر خدنگ
برفتند چندی سواران جنگ
چو آن دید گشتاسپ برخاست و گفت
که اکنون هنرها نشاید نهفت
بیفگند چوگان کمان برگرفت
زه و توز ازو دست بر سر گرفت
نگه کرد قیصر بران سرفراز
بدان چنگ و یال و رکیب دراز
بپرسید و گفت این سوار از کجاست
که چندین بیچد چپ و دست راست
سرافراز گردان بسی دیده‌ام
سواری بدین گونه نشنیده‌ام
بخوانید تا زو بپرسم که کیست
فرشتست گر همچو ما آدمیست
بخواندند گشتاسپ را پیش اوی
بیچید جان بداندیش اوی
به گشتاسپ گفت ای نبرده سوار
سر سرکشان افسر کارزار
چه نامی بمن گوی شهر و نژاد
ورا زین سخن هیچ پاسخ نداد
چنین گفت کان خوار بیگانه مرد
که از شهر قیصر ورا دور کرد
چو داماد گشتم ز شهرم براند
کس از دفترش نام من بر نخواند
ز قیصر ستم بر کتابون رسید
که مردی غریب از میان برگزید
نرفت اندرین جز به آیین شهر
ازان راستی خواری آمدش بهر

به بیشه درون آن زیانکار گرگ
به کوه بزرگ ازدهای سترگ
سرانشان به زخم من آمد به پای
بران کار هیشوی بد رهنمای
که دندانهاشان بخان منست
همان زخم خنجر نشان منست
ز هیشوی قیصر بپرسد سخن
نوست این نگشتست باری کهن
چو هیشوی شد پیش دندان ببرد
گذشته سخنها برو بر شمرد
به پوزش بیاراست قیصر زبان
بدو گفت بیداد رفت ای جوان
کنون آن گرامی کتابون کجاست
مرا گر ستمگاره خواند رواست
ز میرین و اهرن برآشفست و گفت
که هرگز نماند سخن در نهفت
همانگه نشیست از بر بادپای
به پوزش بیامد بر پاک رای
بسی آفرین کرد فرزند را
مران پاک دامن خردمند را
بدو گفت قیصر که ای ماهروی
گزیدی تو اندر خور خویش شوی
همه دوده را سر برافراختی
برین نیکبختی که تو ساختی
به پرسش بدو گفت ز انباز خویش
مگر بر تو پیدا کند راز خویش
که آرام و شهر و نژادش کجاست
بگوید مگر مر ترا گفت راست
چنین داد پاسخ که پرسیدمش
نه بر دامن راستی دیدمش
نگوید همی پیش من راز خویش
نهان دارد از هرکس آواز خویش
گمانم که هست از نژاد بزرگ
که پرخاش جویست و گرد و سترگ
ز هرچش بپرسم نگوید تمام
فرخزاد گوید که هستم به نام
وزان جایگه سوی ایوان گذشت
سپهر اندرین نیز چندی بگشت
چو گشتاسپ برخاست از بامداد
سر پر خرد سوی قیصر نهاد
چو قیصر ورا دید خامش بماند
بران نامور پیشگاهش نشاند
کمر خواست از گنج و انگشتی
یکی نامور افسری مهتری

ببوسید و پس بر سر او نهاد
ز کار گذشته بسی کرد یاد
چنین گفت با هرک بد یادگیر
که بیدار باشید برنا و پیر
فرخزاد را جمله فرمان برید
ز گفتار و کردار او مگذرید
ازان آگهی شد به هر کشوری
به هر پادشاهی و هر مهتری

به قیصر خزر بود نزدیکتر
وزیشان بدش روز تاریکتر
به مرز خزر مهتر الیاس بود
که پور جهاندار مهراس بود
به الیاس قیصر یکی نامه کرد
تو گفתי که خون بر سر خامه کرد
که چندین به افسوس خوردی خزر
کنون روز آسایش آمد بسر
اگر ساو و باژست و گنج گران
گروگان ازان مرز چندی سران
وگرنه فرخزاد چون پیل مست
بیاید کند کشورت را چو دست
چو الیاس بر خواند آن نامه را
به زهر آب در زد سر خامه را
چنین داد پاسخ که چندین هنر
نبودی به روم اندرون سربسر
اگر من نخواهم همی باژ روم
شما شاد باشید زان مرز و بوم
چنین دل گرفتید از یک سوار
که نزد شما یافت او زینهار
چنان دان که او دام آهرمنست
و گر کوه آهن همان یکنست
تو او را بدین جنگ رنجه مکن
که من بین درازی نمانم سخن
سخن چون به میرین و اهرن رسید
ز الیاس و آن دام کو گسترید
فرستاد میرین به قیصر پیام
که این اژدها نیست کاید به دام
نه گرگست کز چاره بیجان شود
ز آلودن زهر بیجان شود
چو الیاس در جنگ خشم آورد
جهانجوی را خون به چشم آورد
نگه کن کنون کاین سرافراز مرد
ازو چند پیچد به دشت نبرد
غمی گشت قیصر ز گفتارشان

چو بشنید زان گونه بازارشان
 فرخ زاد را گفت پر مایه‌ای
 همی روم را همچو پیرایه‌ای
 چنان دان که الیاس شیراوژن است
 چو اسپ افگند پیل رویین تن است
 اگر تاب داری به جنگش بگوی
 و گر نه مبر اندرین آب روی
 اگر جنگ او را نداری تو پای
 بسازیم با او یکی خوب رای
 به خوبی ز ره بازگردانمش
 سخن با هزینه برافشانمش
 بدو گفت گشتاسپ کین جست و جوی
 چرا باید و چیست این گفت و گوی
 چو من باره اندر جهانم به خاک
 ندارم ز مرز خزر هیچ باک
 ولیکن نباید که روز نبرد
 ز میرین و اهرن بود یاد کرد
 که ایشان به رزم اندر از دشمنی
 برآرند کژی و آهرمنی
 چو لشکر بیاید ز مرز خزر
 نگهبان من باش با یک پسر
 به نیروی پیروزگر یک خدای
 چو من با سپاه اندر آیم ز جای
 نه الیاس مانم نه با او سپاه
 نه چندن بزرگی و تخت و کلاه
 کمر بند گیرمیش وز پشت زین
 به ابر اندر آرم زرم بر زمین
 دگر روز چون بردمید آفتاب
 چو زرین سپر می نمود اندر آب
 ز سوی خزر نای رویین بخاست
 همی گرد بر شد سوی چرخ راست
 سرافراز قیصر به گشتاسپ گفت
 که اکنون جدا کن سپاه از نهفت
 بگفت این و لشکر به بیرون کشید
 گوان و یلان را به هامون کشید
 همی گشت با گرزهای گاوسار
 چو سرو بلند از بر کوهسار
 همی جست بر دشت جای نبرد
 ز هامون به ابر اندر آورد گرد
 چو الیاس دید آن بر و یال اوی
 چنان گردش چنگ و گوپال اوی
 سواری فرستاد نزدیک اوی
 که بفرید ان رای تاریک اوی
 بیامد بدو گفت کای سرفراز

ز قیصر بدین گونه سر کم فراز
کزین لشکر اکنون سوارش تویی
بهارش تویی نامدارش تویی
به یکسو گرای از میان دو صف
چه داری چنین بر لب آورده کف
که الیاس شیر است روز نبرد
پذیره درآید سبک‌تر ز گرد
اگر هدیه خواهی ورا گنج هست
مسای از پی چیز با رنج دست
ز گیتی کزین کن یکی بهره‌پی
تو باشی بران بهره در شهره‌پی
همت یار باشم همت کهترم
که هرگز ز پیمان تو نگذر
بدو گفت گشتاسپ کاین سرد گشت
سخنها ز اندازه اندر گذشت
تو کردی بدین داوری دست پیش
کنون بازگشتی ز گفتار خویش
سخن گفتن اکنون نیاید به کار
که جنگ و آویزش کارزار
فرستاده برگشت و آمد چو باد
همی کرد پاسخ به الیاس یاد

چو خورشید شد بر سر کوه زرد
نماند آن زمان روزگار نبرد
شب آمد یکی پرده‌ی آبنوس
بپوشید بر چهره‌ی سندروس
چو خورشید از آن کوشش آگاه شد
ز برج کمان بر سر گاه شد
ببد چشمه‌ی روز چون سندروس
ز هر سو برآمد دم نای و کوس
چکاچاک برخاست از هر دو روی
ز خون شد همه رزمگه جوی جوی
بیامد سبک قیصر از میمنه
دو داماد را کرد پیش بنه
ابر میمنه پور قیصر سقیل
ابر میسره قیصر و کوس و پیل
دهاده برآمد ز هر دو سپاه
تو گفتی برآویخت با شید ماه
بجنبید گشتاسپ از پیش صف
یکی باره زیر ازدهایی به کف
چنین گفت الیاس با انجمن
که قیصر همی باز خواهد ز من
چو بر در چنین ازدها باشدش
ازیرا منش بابها باشدش

چو گشتاسپ الیاس را دید گفت
 که اکنون هنرها نباید نهفت
 برانگیختند اسپ هر دو سوار
 ابا نیزه و تیر جوشن گذار
 ازان لشکر الیاس بگشاد شست
 که گشتاسپ را برکند کار پست
 بزد نیزه گشتاسپ بر جوشنش
 بخت آن زمان کارزاری تنش
 بیفگندش از باره برسان مست
 بیازید و بگرفت دستش به دست
 ز پیش سواران کشانش ببرد
 بیاورد و نزدیک قیصر سپرد
 بیاورد لشکر به پیش سپاه
 به کردار باد اندر آمد ز راه
 ازیشان چه مایه گرفت و بکشت
 بکشتند مر هرک آمد به مش
 چو رومی پس اندر هم آواز شد
 چو گشتاسپ زان جایگه باز شد
 بر قیصر آمد سپه تاخته
 به پیروزی و گردن افراخته
 ز لشکر چو قیصر بدیدش به راه
 ز شادی پذیره شدش با سپاه
 سر و چشم آن نامور بوس داد
 جهان آفرین را همی کرد یاد
 وزان جایگه بازگشتند شاد
 سپهد کلاه کیان برنهاد
 همه روم با هدیه و با نثار
 برفتند شادان بر نامدار

برین نیز بگذشت چندی سپهر
 به دل در همی داشت و نمود چهر
 بگشتاسپ گفت آن زمان جنگجوی
 که تا زنده ای زین جهان بهر جوی
 براندیش با این سخن با خرد
 که اندیشه اندر سخن به خورد
 به ایران فرستم فرستاده یی
 جهان دیده و پاک و آزاده یی
 به لهراسپ گویم که نیم جهان
 تو داری به آرام و گنج مهان
 اگر باژ بفرستی از مرز خویش
 ببینی سرمایه ی ارز خویش
 بریشان سپاهی فرستم ز روم
 که از نعل پیدا نبینند بوم
 چنین داد پاسخ که این رای تست

زمانه بزیر کف پای تست
یکی نامور بود قالوس نام
خردمند و با دانش و رای و کام
بخواند آن خردمند را نامدار
کز ایدر برو تا در شهریار
بگویش که گر باژ ایران دهی
به فرمان گرایی و گردن نهی
به ایران بماند بتو تاج و تخت
جهاندار باشی و پیروزبخت
وگرنه مرا با سپاهی گران
هم از روم وز دشت نیزه‌وران
نگه کن که برخیزد از دشت غو
فرخ‌زاد پیروشان پیش رو
همه بومتان پاک ویران کنم
ز ایران به شمشیر بیران کنم
فرستاده آمد به کردار باد
سرش پر خرد بد دلش پر ز داد
چو آمد به نزدیک شاه بزرگ
بدید آن در و بارگاه بزرگ
چو آگاهی آمد به سالار بار
خرامان بیامد بر شهریار
که پیر جهان‌دیده‌یی بر درست
همانا فرستاده‌ی قیصرست
سوارست با او بسی نامدار
همی راه جوید بر شهریار
چو بشنید بنشست بر تخت عاج
بسر بر نهاد آن دل افروز تاج
بزرگان ایران همه پیش تخت
نشستند شادان دل و نیکبخت
بفرمود تا پرده برداشتند
فرستاده را شاد بگذاشتند
چو آمد به نزدیک تختش فراز
بر او آفرین کرد و بردش نماز
پیام گرانمایه قیصر بداد
چنان چون بیاید به آیین و داد
غمی شد ز گفتار او شهریار
برآشفست با گردش روزگار
گرانمایه جایی بیاراستند
فرستاده را شاد بنشاستند
فرستاد زربفت گسترده‌ی
ز پوشیدنی و هم از خوردنی
بران گونه بنواخت او را به بزم
تو گفתי که نشنید پیغام رزم
شب آمد پر اندیشه پیچان بخت

تو گفתי که با درد و غم بود جفت
چو خورشید بر تخت زرین نشست
شب تیره رخسار خود را ببست
بفرمود تا رفت پیشش زریر
سخن گفت هرگونه با شاه دیر
به شگبیر قالوس شد بار خواه
ورا راه دادند نزدیک شاه
ز بیگانه ایوان برداختند
فرستاده را پیش بنشاختند
بدو گفت لهراسپ کای پر خرد
مبادا که جان جز خرد پرورد
بپرسم ترا راست پاسخ گزار
اگر بخردی کام کژی مخار
نبود این هنرها به روم اندرون
بدی قیصر از پیش شاهان زبون
کنون او بهر کشوری بازخواه
فرستاد و بر ماه بنهاد گاه
چو الیاس را کو به مرز خزر
گوی بود با فر و پرخاشخر
بگیرد ببندد همی با سپاه
بدین بازخواهش که بنمود راه
فرستاده گفت ای سخنگوی شاه
به مرز خزر من شدم بازخواه
به پیغمبری رنج بردم بسی
نپرسید زین باره هرگز کسی
ولیکن مرا شاه زانسان نواخت
که گردن به کژی نباید فراخت
سواری به نزدیک او آمدست
که از بیشه‌ها شیر گیرد به دست
به مردان بخندد همی روز رزم
هم از جامه‌ی می به هنگام بزم
به بزم و به رزم و به روز شکار
جهان‌بین ندیدست چون او سوار
بدو داد پرمایه‌تر دخترش
که بودی گرامی‌تر از افسرش
نشانی شدست او به روم اندرون
چو نر ازدها شد به چنگش زبون
یکی گرگ بد همچو پیلی به دشت
که قیصر نیارست زان سو گذشت
بیفگند و دندان او را بکند
وزو کشور روم شد بی‌گزند
بدو گفت لهراسپ کای راست‌گوی
کرا ماند این مرد پرخاشجوی
چنین داد پاسخ که باری نخست

به چهره زیرست گویی درست
به بالا و دیدار و فرهنگ و رای
زیر دلیرست گویی بجای
چو بشنید لهراسپ بگشاد چهر
بران مرد رومی بگسترد مهر
فراوان ورا برده و بدره داد
ز درگاه برگشت پیروز و شاد
بدو گفت کاکنون به قیصر بگوی
که من با سپاه آمدم جنگجوی

پر اندیشه بنشست لهراسپ دیر
بفرمود تا پیش او شد زیر
بدو گفت کاین جز برادرت نیست
بدین چاره بشتاب وایدر مه ایست
درنگ آوری کار گردد تباہ
میاسا و اسپ درنگی نخواه
ببر تخت و بالا و زرینه کفش
همان تاج با کاویانی درفش
من این پادشاهی مر او را دهم
برین بر سرش بر سپاسی نهم
تو ز ایدر برو تا حلب کینه جوی
سپه را جز از جنگ چیزی مگوی
زیر ستوده به لهراسپ گفت
که این راز بیرون کشیم از نهفت
گر اویست فرمان بر و مهترست
ورا هرک مهتر بود کهترست
بگفت این و برساخت در حال کار
گزیده یکی لشکری نامدار
نیپرهی بزرگان و آزادگان
ز کاوس و گودرز کشوادگان
ز تخم زرسپ آنک بودند نیز
چو بهرام شیراوژن و ریونیز
همی رفت هر مهتری با دو اسپ
فروزان به کردار آذرگشسپ
نیاسود کس تا به مرز حلب
جهان شد پر از جنگ و جوش و شغب
درفش همایون برافراختند
سراپرده و خیمه ها ساختند
زیر سپهید سپه را بماند
به بهرام گردنکش و خود براند
بسان کسی کو پیامی برد
وگر نزد شاهی خرامی برد
ازان ویژگان پنج تن را ببرد
که بودند با مغز و هشیار و گرد

چو نزدیک درگاه قیصر رسید
 به درگاه سالار بارش بدید
 به در بر همه فرش دیبا کشید
 بیامد به قیصر بگفت آنچ دید
 به کاخ اندرون بود قیصر دژم
 چو قالوس و گشتاسپ با او بهم
 بدو آگهی داد سالار بار
 که آمد به درگاه زریر سوار
 چو قیصر شنید این سخن بار داد
 ازان آمدن گشت گشتاسپ شاد
 زریر اندر آمد چو سرو بلند
 نشست از بر تخت آن ارجمند
 ز قیصر بپرسید و پوزش گرفت
 همان رومیان را فروزش گرفت
 بدو گفت قیصر فرخزاد را
 نپرسی نداری به دل داد را
 به قیصر چنین گفت فرخ زریر
 که این بنده از بندگی گشت سیر
 گریزان بیامد ز درگاه شاه
 کنون یافت ایدر چنین پایگاه
 چو گشتاسپ بشنید پاسخ نداد
 تو گفتی ز ایران نیامدش یاد
 چو قیصر شنید این سخن زان جوان
 پراندیشه شد مرد روشنروان
 که شاید بدن این سخن کو بگفت
 جز از راستی نیست اندر نهفت
 به قیصر ز لهراسپ پیغام داد
 که گر دادگر سر نه پیچد ز داد
 ازین پس نشستم برومست و بس
 به ایران نمایم بسیار کس
 تو ز ایدر برو گو بیارای جنگ
 سخن چون شنیدی نباید درنگ
 نه ایران خزر گشت و الیاس من
 که سر برکشیدی از آن انجمن
 چنین داد پاسخ که من جنگ را
 بیازم همی هر سوی جنگ را
 تو اکنون فرستاده‌ای بازگرد
 بسازیم ناچار جای نبرد
 ز قیصر چو بنشید فرخ زریر
 غمی شد ز پاسخ فروماند دیر

چو برخاست قیصر به گشتاسپ گفت
 که پاسخ چرا ماندی در نهفت
 بدو گفت گشتاسپ من پیش ازین

بیودم بر شاه ایران زمین
همه لشکر شاه و آن انجمن
همه آگهند از هنرهای من
همان به که من سوی ایشان شوم
بگویم همه گفته‌ها بشنوم
برآرم ازیشان همه کام تو
درفشان کنم در جهان نام تو
بدو گفت قیصر تو داناتری
برین آرزو بر تواناتری
چو بشنید گشتاسپ گفتار اوی
نشست از بر باره‌ی راه جوی
پیامد به جای نشست زریر
به سر افسر و بادپایی به زیر
چو لشکر بدیدند گشتاسپ را
سرافرازتر پور لهراسپ را
پیاده همه پیش اوی آمدند
پر از درد و پر آب روی آمدند
همه پاک بردند پیشش نماز
که کوتاه شد رنجهای دراز
همانکه چو آمد به پیشش زریر
پیاده بود و شد از رزم سیر
گرامیش را تنگ در بر گرفت
چو بگشاد لب پرسش اندر گرفت
نشستند بر تخت با مهتران
بزرگان ایران و کنداوران
زریر خجسته به گشتاسپ گفت
که بادی همه ساله با بخت جفت
پدر پیر سر شد تو برنادلی
ز دیدار پیران چرا بگسلی
به پیری ورا بخت خندان شدست
پرستنده‌ی پاک یزدان شدست
فرستاد نزدیک تو تاج و گنج
سزد گر نداری کنون دل به رنج
چنین گفت کایران سراسر تراست
سر تخت با تاج کشور تراست
ز گیتی یکی کنج ما را بس است
که تخت مهی را جز از من کس است
برارد بیاورد پرمایه تاج
همان یاره و طوق و هم تخت عاج
چو گشتاسپ تخت پدر دید شاد
نشست از برش تاج بر سر نهاد
نبیره‌ی جهانجوی کاوس کی
ز گودرزیان هرک بد نیک‌پی
چو بهرام و چون ساوه و ریونیز

کسی کو سرافراز بودند نیز
به شاهی برو آفرین خواندند
ورا شهریار زمین خواندند
بیودند بر پای بسته کمر
هرانکس که بودند پرخاشخو
چو گشتاسپ دید آن دلارای کام
فرستاد نزدیک قیصر پیام
کز ایران همه کام تو راست گشت
سخنها ز اندازه اندر گذشت
همی چشم دارد زیر و سپاه
که آیی خرامان بدین رزمگاه
همه سربسر با تو پیمان کنند
روان را به مهرت گروگان کنند
گرت رنج ناید خرامی به دشت
که کار زمانه به کام تو گشت
فرستاده چون نزد قیصر رسید
به دشت آمد و ساز لشکر بدید
چو گشتاسپ را دید بر تخت عاج
نهاد به سر بر ز پیروزه تاج
بیامد ورا تنگ در برگرفت
سخنهای دیرینه اندر گرفت
بدانست قیصر که گشتاسپ اوست
فروزندهی جان لهراسپ اوست
فراوانش بستود و بردش نماز
وزانجا سوی تخت رفتند باز
ازان کردهی خویش پوزش گرفت
بیچید زان روزگار شگفت
بپذرفت گفتار او شهریار
سرش را گرفت آنکهی برکنار
بدو گفت چون تیره گردد هوا
فروزیدن شمع باشد روا
بر ما فرست آنک ما را گزید
که او درد و رنج فراوان کشید
بشد قیصر و رنج و تشویر برد
بس نیز بر خوی بد برشمرد
به سوی کتابون فرستاد گنج
یکی افسر و سرخ یاقوت پنج
غلام و پرستار رومی هزار
یکی طوق پر گوهر شاهوار
ز دینار رومی شتروار پنج
یکی فیلسوفی نگهبان گنج
سلیح و درم داد لشکرش را
همان نامداران کشورش را
هرانکس که بود او ز تخم بزرگ

وگر تیغ زن نامداری سترگ
بیاراست خلعت سزاوارشان
برافرخت پژمرده بازارشان
از اسپان تازی و برگستوان
ز خفتان وز جامه‌ی هندوان
ز دیبا و دینار و تاج و نگین
ز تخت و ز هرگونه دیبای چین
فرستاده نزدیک گشتاسپ برد
یکایک به گنجور او برشمرد
ابا این بسی آفرین گسترید
بران کو زمان و زمین آفرید
کتایون چو آمد به نزدیک شاه
غو کوس برخاست از بارگاه
سپه سوی ایران برفتن گرفت
هوا گرد اسپان نهفتن گرفت
چو قیصر دو منزل پیامد به راه
عنان تگاور بیچید شاه
به سوگند ازان مرز برگاشتش
به خواهش سوی روم بگذاشتش
وزان جایگه شد سوی روم باز
چو گشتاسپ شد سوی راه دراز
همی راند تا سوی ایران رسید
به نزد دلیران و شیران رسید
چو بشنید لهراسپ کامد زریر
برادرش گشتاسپ آن نره شیر
پذیره شدش با همه مهتران
بزرگان ایران و نامآوران
چو دید او پسر را به بر درگرفت
ز جور فلک دست بر سر گرفت
فرود آمد از باره گشتاسپ زود
بدو آفرین کرد و زاری نمود
ز ره چو به ایوان شاهی شدند
چو خورشید در برج ماهی شدند
بدو گفت لهراسپ کز من مبین
چنین بود رای جهان آفرین
نوشته چنین بد مگر بر سرت
که پردخت ماند ز تو کشورت
بدو شادمان گشت لهراسپ شاه
مر او را نشانند از بر تخت و گاه
ببوسید و تاجش به سر بر نهاد
همی آفرین کرد با تاج یاد
بدو گفت گشتاسپ کای شهریار
ابی تو مبیناد کس روزگار
چو مهتر کنی من ترا کهترم

بکوشم که گرد ترا نسپرم
همه نیک بادا سرانجام تو
مبادا که باشیم بی نام تو
که گیتی نماند همی بر کسی
چو ماند به تن رنج ماند بسی
چنین است گیهان ناپایدار
برو تخم بد تا توانی مکار
همی خواهم از دادگر یک خدای
که چندان بمانم به گیتی به جای
که این نامه‌ی شهریاران پیش
بپویندم از خوب گفتار خویش
ازان پس تن جانور خاک راست
سخن گوی جان معدن پاک راست

به خواب دیدن فردوسی دقیقی را

چنان دید گوینده یک شب به خواب
که یک جام می داشتی چون گلاب
دقیقی ز جایی پدید آمدی
بران جام می داستانها زدی
به فردوسی آواز دادی که می
مخور جز بر آیین کاوس کی
که شاهی ز گیتی گزیدی که بخت
بدو نازد و لشگر و تاج و تخت
شهنشاه محمود گیرنده شهر
ز شادی به هر کس رسانیده بهر
از امروز تا سال هشتاد و پنج
بکاهدش رنج و نکاهدش گنج
ازین پس به چین اندر آرد سپاه
همه مهتران برگشایند راه
نیایدش گفتن کسی را درشت
همه تاج شاهانش آمد به مشیت
بدین نامه گر چند بشتافتی
کنون هرچ جستی همه یافتی
ازین باره من پیش گفتم سخن
سخن را نیامد سراسر به بن
ز گشتاسپ و ارجاسپ بیتی هزار
بگفتم سرآمد مرا روزگار
گر آن مایه نزد شهنشه رسد
روان من از خاک بر مه رسد
کنون من بگویم سخن کو بگفت
منم زنده او گشت با خاک جفت

سخن دقیقی

چو گشتاسپ را داد لهراسپ تخت
فرود آمد از تخت و بر بست رخت
به بلخ گزین شد بران نوبهار
که یزدان پرستان بدان روزگار
مران جای را داشتندی چنان
که مر مکه را تازیان این زمان
بدان خانه شد شاه یزدان پرست
فرود آمد از جایگاه نشست
ببست آن در آفرین خانه را
نماند اندرو خویش و بیگانه را
بیوشید جامه‌ی پرستش پلاس
خرد را چنان کرد باید سپاس
بیفگند یاره فرو هشت موی
سوی روشن دادگر کرد روی
همی بود سی سال خورشید را
برینسان پرستید باید خدای
نیایش همی کرد خورشید را
چنان بوده بد راه جمشید را
چو گشتاسپ بر شد به تخت پدر
که هم فر او داشت و بخت پدر
به سر بر نهاد آن پدر داده تاج
که زبینه باشد بر آزاده تاج
منم گفت یزدان پرستنده شاه
مرا ایزد پاک داد این کلاه
بدان داد ما را کلاه بزرگ
که بیرون کنیم از رم میش گرگ
سوی راه یزدان بیازیم چنگ
بر آزاده گیتی نداریم تنگ
چو آیین شاهان بجای آوریم
بدان را به دین خدای آوریم
یکی داد گسترد کز داد او
ابا گرگ میش آب خوردی به جوی
پس آن دختر نامور قیصرا
که ناهید بد نام آن دخترا
کتایونش خواندی گرانمایه شاه
دو فرزندش آمد چو تابنده ماه
یکی نامور فرخ اسفندیار
شه کارزاری نبرده سوار
پشوتن دگر گرد شمشیر زن
شه نامبردار لشکرشکن
چو گشتی بران شاه نو راست شد
فریدون دیگر همی خواست شد

گزیدش بدادند شاهان همه
نشستن دل نیک خواهان همه
مگر شاه ارجاسپ توران خدای
که دیوان بدندی به پیشش به پای
گزیتش نپذرفت و نشنید پند
اگر پند نشنید زو دید بند
وزو بستدی نیز هر سال باژ
چرا داد باید به هامال باژ

ادامه داستان

چو یک چند سالان برآمد برین
درختی پدید آمد اندر زمین
در ایوان گشتاسپ بر سوی کاخ
درختی گشن بود بسیار شاخ
همه برگ وی پند و بارش خرد
کسی کو خرد پرورد کی مرد
خجسته پی و نام او زردهشت
که آهرمن بدکنش را بکشت
به شاه کیان گفت پیغمبرم
سوی تو خرد رهنمون آورم
جهان آفرین گفت بپذیر دین
نگه کن برین آسمان و زمین
که بی خاک و آبش برآورده ام
نگه کن بدو تاش چون کرده ام
نگر تا تواند چنین کرد کس
مگر من که هستم جهاندار و بس
گر ایدونک دانی که من کردم این
مرا خواند باید جهان آفرین
ز گوینده بپذیر به دین اوی
بیاموز ازو راه و آیین اوی
نگر تا چه گوید بران کار کن
خرد برگزین این جهان خوار کن
بیاموز آیین و دین بهی
که بی دین ناخوب باشد مهی
چو بشنید ازو شاه به دین به
پذیرفت ازو راه و آیین به
نبرده برادرش فرخ زیر
کجا ژنده پیل آوریدی به زیر
ز شاهان شه پیر گشته به بلخ
جهان بر دل ریش او گشته تلخ
شده زار و بیمار و بی هوش و توش
به نزدیک او زهر مانند نوش
سران و بزرگان و هر مهتران
پزشکان دانا و ناموران
بر آن جادوی چارها ساختند
نه سود آمد از هرچ انداختند
پس این زردهشت پیمبرش گفت
کزو دین ایزد نشاید نهفت
که چون دین پذیرد ز روز نخست
شود رسته از درد و گردد درست
شهنشاه و زین پس زیر سوار
همه دین پذیرنده از شهریار

همه سوی شاه زمین آمدند
 بیستند کشتی به دین آمدند
 پدید آمد آن فره ایزدی
 برفت از دل بد سگالان بدی
 پر از نور مینو بید دخمه‌ها
 وز آلودگی پاک شد تخمه‌ها
 پس آزاده گشتاسپ برشد به گاه
 فرستاد هرسو به کشور سپاه
 پراگنده اندر جهان موبدان
 نهاد از بر آذران گنبدان
 نخست آذر مهربرزین نهاد
 به کشمر نگر تا چه آیین نهاد
 یکی سرو آزاده بود از بهشت
 به پیش در آذر آن را بکشت
 نبشتی بر زاد سرو سهی
 که پذیرفت گشتاسپ دین بهی
 گوا کرد مر سرو آزاد را
 چنین گستراند خرد داد را
 چو چندی برآمد برین سالیان
 مران سرو استبر گشتش میان
 چنان گشت آزاد سرو بلند
 که برگرد او برنگشتی کمند
 چو بسیار برگشت و بسیار شاخ
 بکرد از بر او یکی خوب کاخ
 چهل رش به بالا و پهنا چهل
 نکرد از بنه اندرو آب و گل
 دو ایوان برآورد از زر پاک
 زمینش ز سیم و ز عنبرش خاک
 برو بر نگارید جمشید را
 پرستنده مر ماه و خورشید را
 فریدونش را نیز با گاوسار
 بفرمود کردن برانجا نگار
 همه مهتران را بر آنجا نگاشت
 نگر تا چنان کامگاری که داشت
 چو نیکو شد آن نامور کاخ زر
 به دیوارها بر نشانده گهر
 به گردش یکی باره کرد آهین
 نشست اندرو کرد شاه زمین
 فرستاد هرسو به کشور پیام
 که چون سرو کشمر به گیتی کدام
 ز مینو فرستاد زی من خدای
 مرا گفت زینجا به مینو گرای
 کنون هرک این پند من بشنوید
 پیاده سوی سرو کشمر روید

بگیرید پند ار دهد زردهشت
به سوی بت چین بدارید پشت
به برز و فر شاه ایرانیان
ببندید کشتی همه بر میان
در آیین پیشینیان منگرید
برین سایه‌ی سروین بگذرید
سوی گنبد آذر آرید روی
به فرمان پیغمبر راست‌گوی
پراگنده فرمانش اندر جهان
سوی نامداران و سوی مهان
همه نامداران به فرمان اوی
سوی سرو کשמز نهادند روی
پرستشکده گشت زان سان که پشت
ببست اندرو دیو را زردهشت
بهشتیش خوان ار ندانی همی
چرا سرو کשמز خوانی همی
چراکش نخوانی نهال بهشت
که شاه کیانش به کشمز بکشت

چو چندی برآمد برین روزگار
خجسته بود اختر شهریار
به شاه کیان گفت زردشت پیر
که در دین ما این نباشد هژیر
که تو باژ بدهی به سالار چین
نه اندر خور دین ما باشد این
نباشم برین نیز همداستان
که شاهان ما درگه باستان
به ترکان نداد ایچ کس باژ و ساو
برین روزگار گذشته بتاو
پذیرفت گشتاسپ گفتا که نیز
نفرمایمش دادن این باژ چیز
پس آگاه شد نره دیوی ازین
هماندرز زمان شد سوی شاه چین
بدو گفت کای شهریار جهان
جهان یکسره پیش تو چون کهان
به جای آوردند فرمان تو
نتابد کسی سر ز پیمان تو
مگر پورلهراسپ گشتاسپ شاه
که آرد همی سوی ترکان سپاه
برد آشکارا همه دشمنی
ابا تو چنو کرد یارد منی
چو ارجاسپ بشنید گفتار دیو
فرود آمد از گاه گیهان خدیو
از اندوه او سست و بیمار شد

دل و جان او پر ز تیمار شد
تگینان لشکرش را پیش خواند
شنیده سخن پیش ایشان براند
بدانید گفتا کز ایران زمین
بشد فره و دانش و پاک دین
یکی جادو آمد به دین آوری
به ایران به دعوی پیغمبری
همی گوید از آسمان آمدم
ز نزد خدای جهان آمدم
خداوند را دیدم اندر بهشت
من این زند و استا همه زو نوشت
بدوزخ درون دیدم آهرمنا
نیارستمش گشت پیرامنا
گروگر فرستادم از بهر دین
بیارای گفتا به دانش زمین
سرنامداران ایران سپاه
گرانمایه فرزند لهراسپ شاه
که گشتاسپ خوانندش ایرانیان
بیست او یکی کشتی بر میان
برادرش نیز آن سوار دلیر
سپهدار ایران که نامش زریر
همه پیش آن دین پژوه آمدند
ازان پیر جادو ستوه آمدند
گرفتند ازو سربرسر دین اوی
جهان شد پر از راه و آیین اوی
نشست او به ایران به پیغمبری
به کاری چنان یافه و سرسری
یکی نامه باید نوشتن کنون
سوی آن زده سر ز فرمان برون
بیادش دادن بسی خواسته
که نیکو بود داده ناخواسته
مر او را بگویی کزین راه زشت
بگرد و بترس از خدای بهشت
مر آن پیر ناپاک را دور کن
بر آیین ما بر یکی سور کن
گر ایدونک نپذیرد از ما سخن
کند روی تازه بما بر کهن
سپاه پراگنده باز آوریم
یکی خوب لشکر فراز آوریم
به ایران شویم از پس کار اوی
نترسیم از آزار و پیکار اوی
برانیمش از پیش و خوارش کنیم
بیندیم و زنده به دارش کنیم

برین ایستادند ترکان چین
 دو تن نیز کردند زیشان گزین
 یکی نام او بیدرفش بزرگ
 گوی پیر و جادو ستنبه سترگ
 دگر جادوی نام او نام خواست
 که هرگز دلش جز تباهی نخواست
 یکی نامه بنوشت خوب و هژیر
 سوی نامور خسرو و دین پذیر
 نوشتش به نام خدای جهان
 شناسندهی آشکار و نهان
 نوشتم یکی نامه‌ای شهریار
 چنانچون بد اندر خور روزگار
 سوی گرد گشتاسپ شاه زمین
 سزاوار گاه کیان به آفرین
 گزین و مهین پور لهراسپ شاه
 خداوند جیش و نگهدار گاه
 ز ارجاسپ سالار گردان چین
 سوار جهان‌دیده گرد زمین
 نوشت اندران نامه‌ی خسروی
 نکو آفرینی خط بیغوی
 که ای نامور شهریار جهان
 فروزنده‌ی تاج شاهنشهان
 سرت سبز باد و تن و جان درست
 مبادت کیانی کمرگاه سست
 شنیدم که راهی گرفتی تباہ
 مرا روز روشن بکردی سیاه
 بیامد یکی پیر مهتر فریب
 ترا دل پر از بیم کرد و نهیب
 سخن گفتنش از دوزخ و از بهشت
 به دلت اندرون هیچ شادی نهشت
 تو او را پذیرفتی و دینش را
 بیاراستی راه و آیینش را
 برافگندی آیین شاهان خویش
 بزرگان گیتی که بودند پیش
 رها کردی آن پهلوی کیش را
 چرا ننگریدی پس و پیش را
 تو فرزند آنی که فرخنده شاه
 بدو داد تاج از میان سپاه
 ورا برگزید از گزینان خویش
 ز جمشیدیان مر ترا داشت پیش
 بران سان که کیخسرو و کینه‌جوی
 ترا بیش بود از کیان آبروی
 بزرگی و شاه‌ی و فرخندگی
 توانایی و فر و زبندگی

درفشان و پیلان آراسته
 بسی لشکر و گنج و بس خواسته
 همی بودت ای مهتر شهریار
 که مهتران مر ترا دوستدار
 همی تافتی بر جهان یکسره
 چو اردیبهشت آفتاب از بره
 زگیتی ترا برگزیده خدای
 مهانت همه پیش بوده به پای
 نکردی خدای جهان را سپاس
 نبودی بدین ره ورا حق شناس
 ازان پس که ایزد ترا شاه کرد
 یکی پیر جادوت بی راه کرد
 چو آگاهی تو سوی من رسید
 به روز سپیدم ستاره بدید
 نوشتم یکی نامه‌ی دوست وار
 که هم دوست بودیم و هم نیک یار
 چو نامه بخوانی سر و تن بشوی
 فریبنده را نیز منمای روی
 مران بند را از میان باز کن
 به شادی می روشن آغاز کن
 گرایدونک بپذیری از من تو پند
 ز ترکان ترا نیز ناید گزند
 زمین کشانی و ترکان چین
 ترا باشد این همچو ایران زمین
 به تو بخشم این بی‌کران گنجها
 که آورده‌ام گرد با رنجها
 نکورنگ اسپان با سیم و زر
 به استامها در نشانده گهر
 غلامان فرستمت با خواسته
 نگاران با جعد آراسته
 و ایدونک نپذیری این پند من
 ببینی گران آهنین بند من
 بیایم پس نامه تا چندگاه
 کنم کشورت را سراسر تباه
 سپاهی بیارم ز ترکان چین
 که بنگاهشان بر نتابد زمین
 بینبارم این رود جیحون به مشک
 به مشک آب دریا کنم پاک خشک
 بسوزم نگاریده کاخ ترا
 ز بن برکنم بیخ و شاخ ترا
 زمین را سراسر بسوزم همه
 کتفتان به ناوک بدوزم همه
 ز ایرانیان هرچ مردست پیر
 کشان بنده کردن نباشد هژیر

ازیشان نیابی فزونی بها
کنمشان همه سر ز گردن جدا
زن و کودکانشان بیمار ز پیش
کنمشان همه بندهی شهر خویش
زمینشان همه پاک ویران کنم
درختانش از بیخ و بن برکنم
بگفتم همه گفتنی سر بسر
تو ژرف اندرین پند نامه نگر

پیچید و نامه بکردش نشان
بدادش بدان هر دو گردنکشان
بفرمودشان گفت به خرد بوید
به ایوان او با هم اندر شوید
چو او را ببینید بر تخت و گاه
کنید آن زمان خویشتن را دو تاه
بر آیین شاهان نمازش برید
بر تاج و بر تخت او مگذرید
چو هر دو نشینید در پیش اوی
سوی تاج تابندهش آرید روی
گزارید پیغام فرخش را
ازو گوش دارید پاسخش را
چو پاسخ ازو سر بسر بشنوید
زمین را ببوسید و بیرون شوید
چو از پیش او کینه‌ور بیدرفش
سوی بلخ بامی کشیدش درفش
ابا یار خود خیره سر نام خواست
که او بفگند آن نکو راه راست
چو از شهر توران به بلخ آمدند
به درگاه او بر پیاده شدند
پیاده برفتند تا پیش اوی
براین آستانه نهادند روی
چو رویش بدیدند بر گاه بر
چو خورشید و تیر از بر ماه بر
نیایش نمودند چون بندگان
به پیش گزین شاه فرخندگان
بدادندش آن نامه‌ی خسروی
نوشته درو بر خط بیغوی
چو شاه جهان نامه را باز کرد
برآشفست و پیچیدن آغاز کرد
بخواند آن زمان پیر جاماسپ را
کجا راهبر بود گشتاسپ را
گزینان ایران و اسپهبدان
گوان جهان دیده و موبدان
بخواند آن همه آذران پیش خویش

بیاورد استا و بنهاد پیش
پیمبرش را خواند و موبدش را
زریر گزیده سپهبدش را
زریر سپهبد برادرش بود
که سالار گردان لشکرش بود
جهان پهلوان بود آن روزگار
که کودک بد اسفندیار سوار
پناه سپه بود و پشت سپاه
سپهدار لشکر نگهدار گاه
جهان از بدی ویژه او داشتی
به رزم اندرون نیژه او داشتی
جهانجوی گفتا به فرخ زریر
به فرخنده جاماسپ و پور دلیر
که ارجاسپ سالار ترکان چین
یکی نامه کردست زی من چنین
بدیشان نمود آن سخنها زشت
که نزدیک او شاه ترکان نوشت
چه بینید گفتا بدین اندرون
چه گوید کاین را سرانجام چون
که ناخوش بود دوستی با کسی
که مایه ندارد ز دانش بسی
من از تخمه‌ی ایرج پاک زاد
وی از تخمه‌ی تور جادو نژاد
چگونه بود در میان آشتی
ولیکن مرا بود پنداشتی
کسی کش بود نام و ماند بسی
سخن گفت بایدهش با هرکسی

همان چون بگفت این سخن شهریار
زریر سپهدار و اسفندیار
کشیدند شمشیر و گفتند اگر
کسی باشد اندر جهان سربسر
که نپسندد او را به دین‌آوری
سر اندر نیارد به فرمانبری
نیاید بدرگاه فرخنده شاه
نبندد میان پیش رخشنده گاه
نگرید ازو راه و دین بهی
مرین دین به را نباشد رهی
به شمشیر جان از تنش بر کنیم
سرش را به دار برین بر کنیم
سپهدار ایران که نامش زریر
نبرده دلیری چو درنده شیر
به شاه جهان گفت آزاده‌وار
که دستور باشد مرا شهریار

که پاسخ کنم جادو ارجاسپ را
 پسند آمد این شاه گشتاسپ را
 بدو گفت برخیز و پاسخ کنش
 نکال تگینان خلخ کنش
 زریر گرانمایه و اسفندیار
 چو جاماسپ دستور ناباکدار
 ز پیشش برفتند هر سه به هم
 شده سر پر از کین و دلها دژم
 نوشتند نامه به ارجاسپ زشت
 هم اندر خور آن کجا او نوشت
 زریر سپهید گرفتش به دست
 چنان هم گشاده ببردش نبست
 سوی شاه برد و برو بر بخواند
 جهانجوی گشتاسپ خیره بماند
 ز دانا سپهید زریر سوار
 ز جاماسپ و ز فرخ اسفندیار
 ببست و نوشت اندرو نام خویش
 فرستادگان را همه خواند پیش
 بگیرد گفت این و زی او برید
 نگر زین سپس راه را نسپرد
 که گر نیستی اندر استا و زند
 فرستاده را زینهار از گزند
 ازین خواب بیدارتان کردم
 همان زنده بر دارتان کردم
 چنین تا بدانستی آن گرگسار
 که گردن نیازد ابا شهریار
 بینداخت نامه بگفتا روید
 مرین را سوی ترک جادو برید
 بگویند هوشش فراز آمدست
 به خون و به خاکت نیاز آمدست
 زده باد گردنت خسته میان
 به خاک اندرون ریخته استخوان
 درین ماه ار ایدونک خواهد خدای
 بپوشم به رزم آهنینه قبا
 به توران زمین اندر آرم سپاه
 کنم کشور گرگساران تبا

سخن چون بسر برد شاه زمین
 سیه پیل را خواند و کرد آفرین
 سپردش بدو گفت بردارشان
 از ایران به آن مرز بگذارشان
 فرستادگان سپهدار چین
 ز پیش جهانجوی شاه زمین
 برفتند هر دو شده خاکسار

جهاندارشان رانده و کرده خوار
از ایران فرخ به خلخ شدند
ولیکن به خلخ نه فرخ شدند
چو از دور دیدند ایوان شاه
زده بر سر او درفش سیاه
فرود آمدند از چمنده ستور
شکسته دل و چشمها گشته کور
پیاده برفتند تا پیش اوی
سپه‌شان شده جامه و زرد روی
بدادندش آن نامه‌ی شهریار
سرآهنگ مردان نیزه گزار
دبیرش مران نامه را برگشاد
بخواندش بران شاه جادو نژاد
نوشته دران نامه‌ی شهریار
ز گردان و مردان نیزه گزار
پس شاه لهراسپ گشتاسپ شاه
نگهبان گیتی سزاوار گاه
فرسته فرستاد زی او خدای
همه مهتران پیش او بر به پای
زی ارجاسپ ترک آن پلید سترگ
کجا پیکرش پیکر پیر گرگ
زده سر ز آیین و دین بهی
گزینه ره کوری و ابلهی
رسید آن نوشته فرومایه‌وار
که بنوشته بودی سوی شهریار
شنیدیم و دید آن سخنها کجا
نبودی تو مر گفتنش را سزا
نه پوشیدنی و نه بنمودنی
نه افگندنی و نه پیسودنی
چنان گفته بودی که من تا دو ماه
سوی کشور خرم آرم سپاه
نه دو ماه باید ز تو نی چهار
کجا من بیایم چو شیر شکار
تو بر خویشتن بر میغزای رنج
که ما بر گشادیم درهای رنج
بیارم ز گردان هزاران هزار
همه کار دیده همه نیزه‌دار
همه ایرجی زاده و پهلوی
نه افراسیابی و نه بیغوی
همه شاه چهر و همه ماه روی
همه سرو بالا همه راست‌گوی
همه از در پادشاهی و گاه
همه از در گنج و گاه و کلاه
جهانشان بفرسوده با رنج و ناز

همه شیرگیر و همه سرفراز
 همه نیزه‌داران شمشیر زن
 همه باره‌انگیز و لشکر شکن
 چو دانند کم کوس بر پیل بست
 سم اسپ ایشان کند کوه پست
 ازیشان دو گرد گزیده سوار
 زریر سپهدار و اسفندیار
 چو ایشان بیوشند ز آهن قبا
 به خورشید و ماه اندرآرند پای
 چو بر گردن آرند رخشنده گرز
 همی تابد از گرزشان فر و برز
 چو ایشان بباشند پیش سپاه
 ترا کرد باید بدیشان نگاه
 به خورشید مانند با تاج و تخت
 همی تابد از نیزه‌شان فر و بخت
 چنینم گوانند و اسپهبدان
 گزین و پسندیده‌ی موبدان
 تو سیحون مینار و جیحون به مشک
 که ما را چه جیحون چه سیحون چه خشک
 چنان بردوانند باره بر آب
 که تاری شود چشمه‌ی آفتاب
 به روز نبرد ار بخواهد خدای
 به رزم اندر آرم سرت زیر پای
 چو سالار پیکند نامه بخواند
 فرود آمد از گاه و خیره بماند
 سپهبدش را گفت فردا پگاه
 بخوان از همه پادشاهی سپاه
 تگینان لشکرش ترکان چین
 برفتند هر سو به توران زمین
 بدو باز خواندند لشکرش را
 سر مرزداران کشورش را
 برادر بد او را دو آهرمنان
 یکی کهرم و دیگری اندمان
 بفرمودشان تا نبرده سوار
 گزیدند گردان لشکر هزار
 بدادندشان کوس و پیل و درفش
 بیاراسته زرد و سرخ و بنفش
 بدیشان ببخشید سیصد هزار
 گوان گزیده نبرده سوار
 در گنج بگشاد و روزی بداد
 بزد نای رویین بنه بر نهاد
 بخواند آن زمان مر برادرش را
 بدو داد یک دست لشکرش را
 باندیدمان داد دست دگر

خود اندر میان رفت با یک پسر
یکی ترک بد نام او گرگسار
گذشته بروبر بسی روزگار
سپه را بدو داد اسپهبدی
تو گفתי نداند همی جز بدی
چو غارتگری داد بر بیدرفش
بدادش یکی پیل پیکر درفش
یکی بود نامش خشاش دلیر
پذیره نرفتی ورا نره شیر
سپه دیده بان کردش و پیش رو
کشیدش درفش و بشد پیش گو
دگر ترک بد نام او هوش دیو
پیامش فرستاد ترکان خدیو
نگه دار گفتا تو پشت سپاه
گر از ما کسی باز گردد به راه
هم آنجا که بینی مر او را بکش
نگر تا بدانجا نجنبدت هاش
بران سان همی رفت بایین خشم
پر از خون شده دل پر از آب چشم
همی کرد غارت همی سوخت کاخ
درختان همی کند از بیخ و شاخ
در آورد لشکر به ایران زمین
همه خیره و دل پراکنده کین

چو آگاهی آمد به گشتاسپ شاه
که سالار چین جملگی با سپاه
بیاراسته آمد از جای خویش
خشاش یلش را فرستاد پیش
چو بشنید کو رفت با لشکرش
که ویران کند آن نکو کشورش
سپهبدش را گفت فردا پگاه
بیارای پیل و بیاور سپاه
سوی مرزدارانش نامه نوشت
که خاقان ره راد مردی بهشت
بیایید یکسر به درگاه من
که بر مرز بگذشت بد خواه من
چو نامه سوی راد مردان رسید
که آمد جهانجوی دشمن پدید
سپاهی بیامد به درگاه شاه
که چندان نبد بر زمین بر گیاه
ز بهر جهانگیر شاه کیان
ببستند گردان گیتی میان
به درگاه خسرو نهادند روی
همه مرزداران به فرمان اوی

برین برنیامد بسی روزگار
که گرد از گزیده هزاران هزار
فراز آمده بود مر شاه را
کی نامدار و نکو خواه را
به لشکرگه آمد سپه را بدید
که شایسته بد رزم را برگزید
ازان شادمان گشت فرخنده شاه
دلش خیره آمد زبی مر سپاه
دگر روز گشتاسپ با موبدان
ردان و بزرگان و اسپهبدان
گشاد آن در گنج پر کرده جم
سپه را بداد او دو ساله درم
چو روزی بیخشید و جوشن بداد
بزد نای و کوس و بنه بر نهاد
بفرمود بردن ز پیش سپاه
درفش همایون فرخنده شاه
سوی رزم ارجاسپ لشکر کشید
سپاهی که هرگز چنان کس ندید
ز تاریکی و گرد پای سپاه
کسی روز روشن ندید ایچ راه
ز بس بانگ اسپان و از بس خروش
همی ناله‌ی کوس نشنید گوش
درفش فراوان برافراشته
همه نیزه‌ها ز ابر بگذاشته
چو رسته درخت از بر کوهسار
چو بیشه نیستان به وقت بهار
ازین سان همی رفت گشتاسپ شاه
ز کشور به کشور همی شد سپاه

چو از بلخ بامی به جیحون رسید
سپهدار لشکر فرود آورد
بشد شهریار از میان سپاه
فرود آمد از باره بر شد به گاه
بخواند او گرانمایه جاماسپ را
کجا رهنمون بود گشتاسپ را
سر موبدان بودو شاه ردان
چراغ بزرگان و اسپهبدان
چنان پاک تن بود و تابنده جان
که بودی بر او آشکارا نهان
ستاره‌شناس و گرانمایه بود
ابا او به دانش کرا پایه بود
بپرسید ازو شاه و گفتا خدای
ترا دین به داد و پاکیزه رای
چو تو نیست اندر جهان هیچ کس

جهاندار دانش ترا داد و بس
 بیایدت کردن ز اختر شمار
 بگویی همی مرا روی کار
 که چون باشد آغاز و فرجام جنگ
 کرا بیشتر باشد اینجا درنگ
 نیامد خوش آن پیر جاماسپ را
 به روی دژم گفت گشتاسپ را
 که میخواستم کایزد دادگر
 ندادی مرا این خرد وین هنر
 مرا گر نبودى خرد شهریار
 نکردى زمن بودنى خواستار
 مگر با من از داد پیمان کند
 که نه بد کند خود نه فرمان کند
 جهانجوی گفتا به نام خدای
 بدین و به دین آور پاک رای
 به جان زیر آن نبرده سوار
 به جان گرانمایه اسفندیار
 که نه هرگزت روی دشمن کنم
 نفرمایمت بد نه خود من کنم
 تو هرچ اندرین کار دانی بگوی
 که تو چاره دانی و من چاره جوی
 خردمند گفت این گرانمایه شاه
 همیشه بتو تازه بادا کلاه
 ز بنده میازار و بنداز خشم
 خنک آنکسی کو نبیند به چشم
 بدان ای نبرده کی نامجوی
 چو در رزم روی اندر آری بروی
 بدانگه کجا بانگ و ویله کنند
 تو گویی همی کوه را برکنند
 به پیش اندر آیند مردان مرد
 هوا تیره گردد ز گرد نبرد
 جهان را ببینی بگشته کی بود
 زمین پر ز آتش هوا پر زدود
 وزان زخم آن گرزهای گران
 چنان پتک پولاد آهنگران
 به گوش اندر آید ترنگا ترنگ
 هوا پر شده نعره ی بور و خنگ
 شکسته شود چرخ گردونها
 زمین سرخ گردد از ان خونها
 تو گویی هوا ابر دارد همی
 وزان ابر الماس بارد همی
 بسی بی پدر گشته بینی پسر
 بسی بی پسر گشته بینی پدر
 نخستین کس نامدار اردشیر

پس شهریار آن نبرده دلیر
به پیش افگند اسپ تازان خویش
به خاک افگند هر ک آیدش پیش
پیاده کند ترک چندان سوار
کز اختر نباشد مر آن را شمار
ولیکن سرانجام کشته شود
نکونامش اندر نوشته شود
دریغ آنچنان مرد نام آورا
ابا رادمردان همه سرورا
پس آزاده شیدسپ فرزند شاه
چو رستم درآید به روی سپاه
پس آنگاه مر تیغ را برکشد
بتازد بسی اسپ و دشمن کشد
بسی نامداران و گردان چین
که آن شیر مرد افگند بر زمین
سرانجام بختش کند خاکسار
برهنه کند آن سر تاجدار
بیاید پس آنگاه فرزند من
بیسته میان را جگر بند من
ابر کین شیدسپ فرزند شاه
به میدان کند تیز اسپ سپاه
بسی رنج بیند به رزم اندرون
شه خسروان را بگویم که چون
درفش فروزنده‌ی کاویان
بیفگنده باشند ایرانیان
گرامی بگیرد به دندان درفش
به دندان بدارد درفش بنفش
به یک دست شمشیر و دیگر کلاه
به دندان درفش فریدون شاه
برین سان همی افگند دشمنان
همی برکند جان آهرمنان
سرانجام در جنگ کشته شود
نکو نامش اندر نوشته شود
پس آزاده بستور پور زریر
به پیش افگند اسپ چون نره شیر
بسی دشمنان را کند ناپدید
شگفتی‌تر از کار او کس ندید
چو آید سرانجام پیروز باز
ابر دشمنان دست کرده دراز
بیاید پس آن برگزیده سوار
پس شهریار جهان نامدار
ز آهرمنان بفگند شست گرد
نماید یکی پهلوی دستبرد
سرانجام ترکان به تیرش زنند

تن پیلوارش به خاک افکنند
بیاید پس آن نره شیر دلیر
سوار دلاور که نامش زریر
به پیش اندر آید گرفته کمند
نشسته بر اسفندیاری سمند
ابا جوشن زر درخشان چو ماه
بدو اندرون خیره گشته سپاه
بگیرد ز گردان لشکر هزار
ببندد فرستد بر شهریار
به هر سو کجا بنهد آن شاه روی
همی راند از خون بدخواه جوی
نه استد کس آن پهلوان شاه را
ستوه آورد شاه خرگاه را
پس افکنده ببند بزرگ اردشیر
سپه گشته رخسار و تن چون زریر
بگیرد برو زار و گردد نژد
برانگیزد اسفندیاری سمند
به خاقان نهد روی پر خشم و تیز
تو گویی ندیدست هرگز گریز
چو اندر میان ببند ارجاسپ را
ستایش کند شاه گشتاسپ را
صف دشمنان سر بسر بردرد
ز گیتی سوی هیچ کس ننگرد
همی خواند او زند زردشت را
به یزدان نهاده کیی پشت را
سرانجام گردد برو تیره بخت
بریده کندش آن نکو تاج و تخت
بیاید یکی نام او بیدرفش
به سرنیزه دارد درفش بنفش
نیارد شدن پیش گرد گزین
نشیند به راه وی اندر کمین
باستد بران راه چون پیل مست
یکی تیغ زهر آب داده به دست
چو شاه جهان بازگردد ز رزم
گرفته جهان را و کشته گوزم
بیندازد آن ترک تیری بروی
نیارد شدن آشکارا بروی
پس از دست آن بیدرفش پلید
شود شاه آزادگان ناپدید
به ترکان برد باره و زین اوی
بخواهد پسرت آن زمان کین اوی
پس آن لشکر نامدار بزرگ
به دشمن درافتد چو شیر سترگ
همی تازند این بر آن آن برین

ز خون یلان سرخ گردد زمین
 یلان را بباشد همه روی زرد
 چو لرزه برافتد به مردان مرد
 برآید به خورشید گرد سپاه
 نبیند کس از گرد تاریک راه
 فروغ سر نیزه و تیر و تیغ
 بتابد چنان چون ستاره ز میغ
 وزان زخم مردان کجا می‌زنند
 و بر یکدگر بر همی افکند
 همه خسته و کشته بر یکدگر
 پسر بر پدر بر پدر بر پسر
 وزان ناله و زاری خستگان
 به بند اندر آیند نابستگان
 شود کشته چندان ز هر سو سپاه
 که از خونشان پر شود رزمگاه
 پس آن بیدرفش پلید و سترگ
 به پیش اندر آید چو ارغنده گرگ
 همان تیغ زهر آب داده به دست
 همی تازد او باره چون پیل مست
 به دست وی اندر فراوان سپاه
 تبه گردد از برگزینان شاه
 بیاید پس آن فرخ اسفندیار
 سپاه از پس پشت و یزدانش یار
 ابر بیدرفش افکند اسپ تیز
 برو جامه پر خون و دل پر ستیز
 مر او را یکی تیغ هندی زند
 ز بر نیمه‌ی تنش زیر افکند
 بگیرد پس آن آهنین گرز را
 بتاباند آن فره و برز را
 به یک حمله از جایشان بگسلد
 چو بگسستشان بر زمین کی هلد
 بنوک سر نیزه‌شان بر چند
 کندشان تبه پاک و بپراگند
 گریزد سرانجام سالار چین
 از اسفندیار آن گو بافرین
 به ترکان نهد روی بگریخته
 شکسته سپر نیزه‌ها ریخته
 بیابان گذارد به اندک سپاه
 شود شاه پیروز و دشمن تباه
 بدان ای گزیده شه خسروان
 که من هرچ گفتم نباشد جز آن
 نباشد ازین یک سخن بیش و کم
 تو زین پس مکن روی بر من دژم
 که من آنچ گفتم نگفتم مگر

به فرمانت ای شاه پیروزگر
 وزان کم بیرسید فرخنده شاه
 ازین ژرف دریا و تاریک راه
 ندیدم که بر شاه بنهفتمی
 وگرنه من این راز کی گفتمی
 چو شاه جهاندار بشنید راز
 بران گوشه‌ی تخت خسپید باز
 ز دستش بیفتاد زرینه گرز
 تو گفتی برفتش همی فر و برز
 به روی اندر افتاد و بیهوش گشت
 نگفتش سخن نیز و خاموش گشت
 چو با هوش آمد جهان شهریار
 فرود آمد از تخت و بگریست زار
 چه باید مرا گفت شاه‌ی و گاه
 که روزم همی گشت خواهد سیاه
 که آنان که بر من گرامی‌ترند
 گزین سپاهند و نامی‌ترند
 همی رفت و خواهند از پیش من
 ز تن برکنند این دل ریش من
 به جاماسپ گفت ار چنینست کار
 به هنگام رفتن سوی کارزار
 نخوانم نبرده برادرم را
 نسوزم دل پیر مادرم را
 نفرمایمش نیز رفتن به رزم
 سپه را سپارم به فرخ گرزم
 کیان زادگان و جوانان من
 که هر یک چنانند چون جان من
 بخوانم همه سرپسر پیش خویش
 زره‌شان نپوشم نشانم به پیش
 چگونه رسد نوک تیر خدنگ
 برین آسمان بر شده کوه سنگ
 خردمند گفتا به شاه زمین
 که ای نیک‌خو مهتر بافرین
 گر ایشان نباشند پیش سپاه
 نهاده بسر بر کیانی کلاه
 که یارد شدن پیش ترکان چین
 که بازآورد فره پاک دین
 تو زین خاک برخیز و برشو به گاه
 مکن فره پادشاهی تباه
 که داد خداست وزین چاره نیست
 خداوند گیتی ستمگاره نیست
 ز اندوه خوردن نباشدت سود
 کجا بودنی بود و شد کار بود
 مکن دلت را بیشتر زین نژند

بداد خدای جهان کن بسند
بدادش بسی پند و بشنید شاه
چو خورشید گون گشت بر شد به گاه
نشست از برگاه و بنهاد دل
به رزم جهانجوی شاه چگل
از اندیشه‌ی دل نیامدش خواب
به رزم و به بزمش گرفته شتاب

چو جاماسپ گفت این سپیده دمید
فروغ ستاره بشد ناپدید
سپه را به هامون فرود آورد
بزد کوس بر پیل و لشکر کشید
وزانجا خرامید تا رزمگاه
فرود آورد آن گزیده سپاه
به گاهی که باد سپیده دمان
به کاخ آرد از باغ بوی گلان
فرستاده بد هر سوی دیده بان
چنانچون بود رسم آزادگان
بیامد سواری و گفتا به شاه
که شاهها به نزدیکی آمد سپاه
سپاهیست ای شهریار زمین
که هرگز چنان نامد از ترک و چین
به نزدیکی ما فرود آمدند
به کوه و در و دشت خیمه زدند
سپهدارشان دیده بان برگزید
فرستاد و دیده به دیده رسید
پس آزاده گشتاسپ شاه دلیر
سپهبدش را خواند فرخ زریر
درفشی بدو داد و گفتا بتاز
بیارای پیلان و لشکر بساز
سپهبد بشد لشکرش راست کرد
همی رزم سالار چین خواست کرد
بدادش جهاندار پنجه هزار
سوار گزیده به اسفندیار
بدو داد یک دست زان لشکرش
که شیری دلش بود و پیلی برش
دگر دست لشکرش را همچنان
برآراست از شیر دل سرکشان
به گرد گرامی سپرد آن سپاه
که شیر جهان بود و همتای شاه
پس پشت لشکر به بستور داد
چراغ سپهدار خسرو نژاد
چو لشکر بیاراست و بر شد به کوه
غمی گشته از رنج و گشته ستوه

نشست از بر خوب تابنده گاه
 همی کرد زانجا به لشکر نگاه
 پس ارجاسپ شاه دلیران چین
 بیاراست لشکرش را همچنین
 جدا کرد از خلخی سی هزار
 جهان آزموده نبرده سوار
 فرستادشان سوی آن بیدرفش
 که کوس مهین داشت و رنگین درفش
 بدو داد یک دست زان لشکرش
 که شیر ژبان نامدی همبرش
 دگر دست را داد بر گرگسار
 بدادش سوار گزین صدهزار
 میانگاه لشکرش را همچنین
 سپاهی بیاراست خوب و گزین
 بدادش بدان جادوی خویش کام
 کجا نام خواست و هزارانش نام
 خود و صدهزاران سواران گرد
 نموده همه در جهان دستبرد
 نگاهش همی داشت پشت سپاه
 همی کرد هر سوی لشکر نگاه
 پسر داشتی یک گرانمایه مرد
 جهاندیده و دیده هر گرم و سرد
 سواری جهاندیده نامش کهرم
 رسیده بسی بر سرش سرد و گرم
 مران پور خود را سپهدار کرد
 بران لشکر گشن سالار کرد

چو اندر گذشت آن شب و بود روز
 بتابید خورشید گیهان فروز
 به زین بر نشستند هر دو سپاه
 همی دید زان کوه گشتاسپ شاه
 چو از کوه دید آن شه بافرین
 کجا برنشستند گردان به زین
 سیه رنگ بهزاد را پیش خواست
 تو گفتی که بیستونسست راست
 برو بر فگندند برگستوان
 برو بر نشست آن شه خسروان
 چو هر دو برابر فرود آمدند
 ابر پیل بر ناک رویین زدند
 یکی رزمگاهی بیاراستند
 یلان هم نبردان همی خواستند
 بکردند یک تیرباران نخست
 بسان تگرگ بهاران درست
 بشد آفتاب از جهان ناپدید

چه داند کسی کان شگفتی ندید
بیوشیده شد چشمه‌ی آفتاب
ز پیکانهایشان درفشان چو آب
تو گفتی جهان ابر دارد همی
وزان ابر الماس بارد همی
وزان گرزداران و نیزه‌وران
همی تاختند آن برین این بران
هوازی جهان بود شیگون شده
زمین سربسر پاک گلگون شده
بیامد نخست آن سوار هژیر
پس شهریار جهان اردشیر
به آوردگه رفت نیزه به دست
تو گفتی مگر طوس اسپهبدست
برین سان همی گشت پیش سپاه
نبود آگه از بخش خورشید و ماه
بیامد یکی ناوکش بر میان
گذارنده شد بر سلیح کیان
ز بور اندر افتاد خسرو نگون
تن پاکش آلوده شد پر ز خون
دریغ آن نکو روی هم‌رنگ ماه
که بازش ندید آن خردمند شاه
بیامد بر شاه شیر اورمزد
کجا زو گرفتی شهنشاه پزد
ز پیش اندر آمد به دشت اندرا
به زهر آب داده یکی خنجر
خروشی برآورد برسان شیر
که آورد خواهد ژبان گور زیر
ابر کین آن شاهزاده سوار
بکشت از سواران دشمن هزار
به هنگامه‌ی بازگشتن ز جنگ
که روی زمین گشته بد لاله رنگ
بیامد یکی تیرش اندر قفا
شد آن خسرو شاهزاده فنا
بیامد پسش باز شیدسپ شاه
که مانده‌ی شاه بد همچو ماه
یکی دیزه‌یی بر نشسته چو نیل
به تگ همچو آهو به تن همچو پیل
به آوردگه گشت و نیزه بگاشت
چو لختی بگردید نیزه بداشت
کدامست گفتا کهرم سترگ
کجا پیکرش پیکر پیر گرگ
بیامد یکی دیو گفتا منم
که با گرسنه شیر دندان زنم
به نیزه بگشتند هر دو چو باد

بزد ترک را نیزه‌ی شاهزاد
ز باره در آورد و بیرید سر
به خاک اندر افکنده زرین کمر
همی گشت بر پیش گردان چین
بسان یکی کوه بر پشت زین
همانا چنو نیز دیده ندید
ز خوبی کجا بود چشمش رسید
یکی ترک تیری برو برگماشت
ز پشتش سر تیر بیرون گذاشت
دریغ آن شه پروریده به ناز
بشد روی او باب نادیده باز

بیامد سر سروران سپاه
پسر تهم جاماسپ دستور شاه
نبرده سواری گرامیش نام
به مانده‌ی پور دستان سام
یکی چرمه‌یی برنشسته سمند
یکی گام زن باره‌ی بی‌گزند
چمانده‌ی چرمه‌ی نونده جوان
یکی کوه پارسست گوی روان
به پیش صف چینیان ایستاد
خداوند بهزاد را کرد یاد
کدامست گفت از شما شیردل
که آید سوی نیزه‌ی جان گسل
کجا باشد آن جادوی خویش کام
کجا خواست نام و هزارانش نام
برفت آن زمان پیش او نامخواست
تو گفתי که همچو ستونست راست
بگشتند هر دو سوار هژیر
به گرز و به نیزه به شمشیر و تیر
گرامی گوی بود با زور شیر
نتابید با او سوار دلیر
گرفت از گرامی نبرده دریغ
گرامی کفش بود برنده تیغ
گرامی خرامید با خشم تیز
دل از کینه‌ی کشتگان پر ستیز
میان صف دشمن اندر فتاد
پس از دامن کوه برخاست باد
سپاه از دو رو بر هم آویختند
و گرد از دو لشکر برانگیختند
بدان شورش اندر میان سپاه
ازان زخم گردان و گرد سیاه
بیفتاد از دست ایرانیان
درفش فروزنده‌ی کاویان

گرامی بدید آن درفش چو نیل
که افکنده بودند از پشت پیل
فرود آمد و بر گرفت آن ز خاک
بیفشاند از خاک و بسترد پاک
چو او را بدیدند گردان چین
که آن نیزه‌ی نامدار گزین
ازان خاک برداشت و بسترد و برد
به گردش گرفتند مردان گرد
ز هر سو به گردش همی تاختند
به شمشیر دستش بینداختند
درفش فریدون به دندان گرفت
همی زد به یک دست گرز ای شگفت
سرانجام کارش بکشتند زار
بران گرم خاکش فگندند خوار
دریغ آن نبرده سوار هژبر
که بازش ندید آن خردمند پیر
بیامد هم آنگاه بستور شیر
نبرده کیان زاده پور زیر
بکشت او ازان دشمنان بی‌شمار
که آویخت اندر بد روزگار
سرانجام برگشت پیروز و شاد
به پیش پدر باز شد و ایستاد
بیامد پس آن برگزیده سوار
پس شهریار جهان نیوزار
به زیر اندرون تیزرو شولکی
که نبود چنان از هزاران یکی
بیامد بران تیره آوردگاه
به آواز گفت ای گزیده سپاه
کدامست مرد از شما نامدار
جهان‌دیده و گرد و نیزه‌زار
که پیش من آیند نیزه به دست
که امروز در پیش مرد آمدست
سواران چین پیش او تاختند
برافگندنش را همی ساختند
سوار جهانجوی مرد دلیر
چو پیل دژآگاه و چون نره شیر
همی گشت بر گرد مردان چین
تو گفתי همی بر نوردد زمین
بکشت از گوان جهان شست مرد
دران تاختنها به گرز نبرد
سرانجامش آمد یکی تیر چرخ
چنان آمده بودش از چرخ برخ
بیفتاد زان شولک خوب رنگ
بمرد و نرست اینت فرجام جنگ

دریغ آن سوار گرانمایه نیز
که افکنده شد رایگان بر نه چیز
که همچون پدر بود و همتای اوی
دریغ آن نکو روی و بالای اوی
چو کشته شد آن نامبرده سوار
ز گردان به گردش هزاران هزار
بهر گوشه‌یی بر هم آویختند
ز روی زمین گرد انگیختند
برآمد برین رزم کردن دو هفت
کزیشان سواری زمانی نخفت
زمینها پر از کشته و خسته شد
سراپرده‌ها نیز بر بسته شد
در و دشتها شد همه لاله‌گون
به دشت و بیابان همی رفت خون
چنان بد ز بس کشته آن رزمگاه
که بد می‌توانست رفتن به راه

دو هفته برآمد برین کارزار
که هزمان همی تیره‌تر گشت کار
به پیش اندر آمد نبرده زریر
سمندی بزرگ اندر آورده زیر
به لشکرگه دشمن اندر فتاد
چو اندر گیا آتش و تیز باد
همی کشت زیشان همی خوابنید
مر او را نه استاد هرکش بدید
چو ارجاسپ دانست کان پورشاه
سپه را همی کرد خواهد تباه
بدان لشکر خویش آواز داد
که چونین همی داد خواهید داد
دو هفته برآمد برین بر درنگ
نبینم همی روی فرجام جنگ
بکردند گردان گشتاسپ شاه
بسی نامداران لشکر تباه
کنون اندر آمد میانه زریر
چو گرگ دژآگاه و شیر دلیر
بکشت او همه پاک مردان من
سرافراز گردان و ترکان من
یکی چاره باید سگالیدنا
و گرنه ره ترک مالیدنا
برین گر بماند زمانی چنین
نه ایتاش ماند نه خلخ نه چین
کدامست مرد از شما نام خواه
که آید پدید از میان سپاه
یکی ترگ داری خرامد به پیش

خنیده کند در جهان نام خویش
هران کز میان باره انگیزند
بگرداندش پشت و بگریزند
من او را دهم دختر خویش را
سپارم بدو لشکر خویش را
سپاهش ندادند پاسوخ باز
بترسیده بد لشکر سرفراز
چو شیر اندرافتاد و چون پیل مست
همی کشت زیشان همی کرد پست
همی کوفتشان هر سوی زیر پای
سپهدار ایران فرخنده رای
چو ارجاسپ دید آن چنان خیره شد
که روز سپیدش شب تیره شد
دگر باره گفت ای بزرگان من
تگینان لشکر گزینان من
بینید خویشان و پیوستگان
بینید نالیدن خستگان
ازان زخم آن پهلو آتشی
که سامیش گرزست و تیر آرشی
که گفتی بسوزد همی لشکر
کنون بفرورد همی کشورم
کدامست مرد از شما چیره دست
که بیرون شود پیش این پیل مست
هرانکو بدان گردکش یازدا
مرد او را ازان باره بندازدا
چو بخشنده ام بیش بسپارمش
کلاه از بر چرخ بگذارمش
همیدون نداد ایچ کس پاسخش
بشد خیره و زرد گشت آن رخس
سه بار این سخن را بریشان براند
چو پاسخ نیامدش خامش بماند
بیامد پس آن بیدرفش سترگ
پلید و بد و جادوی و پیر گرگ
به ارجاسپ گفت ای بلند آفتاب
به زور و به تن همچو افراسیاب
به پیش تو آوردم این جان خویش
سپر کردم این جان شیرینت پیش
شوم پیش آن پیل آشفته مست
گر ایدونک یابم بران پیل دست
به خاک افکنم تنش ای شهریار
مگر بر دهد گردش روزگار
ازو شاد شد شاه و کرد آفرین
بدادش بدو بارهی خویش و زین
بدو داد ژوپین زهرابدار

که از آهنین کوه کردی گذار
چو شد جادوی زشت ناباکدار
سوی آن خردمند گرد سوار
چو از دور دیدش برآورد خشم
پر از خاک روی و پر از خون دو چشم
به دست اندرون گرز چون سام یل
به پیش اندرون کشته چون کوه تل
نیارست رفتنش بر پیش روی
ز پنهان همی تاخت بر گرد اوی
بینداخت ژوپین زهرابدار
ز پنهان بران شاهزاده سوار
گذاره شد از خسروی جوشنش
به خون غرقه شد شهریاری تنش
ز باره در افتاد پس شهریار
دریغ آن نکو شاهزاده سوار
فرود آمد آن بیدرفش پلید
سلیحش همه پاک بیرون کشید
سوی شاه چین برد اسپ و کمرش
درفش سیه افسر پرگهرش
سپاهش همه بانگ برداشتند
همی نعره از ابر بگذاشتند
چو گشتاسپ از کوه سر بنگرید
مر او را بدان رزمگه بر ندید
گمانی برم گفت کان گرد ماه
که روشن بدی زو همه رزمگاه
نبرده برادرم فرخ زریر
که شیر ژیان آوریدی به زیر
فگندست بر باره از تاختن
بماندند گردان ز انداختن
نیاید همی بانگ شه زادگان
مگر کشته شد شاه آزادگان
هیونی بتازید تا رزمگاه
به نزدیکی آن درفش سپاه
ببینید کان شاه من چون شدست
کم از درد او دل پر از خون شدست
به دین اندرون بود شاه جهان
که آمد یکی خون ز دیده چکان
به شاه جهان گفت ماه ترا
نگهدار تاج و سپاه ترا
جهان پهلوان آن زریر سوار
سواران ترکان بکشتند زار
سر جادوان جهان بیدرفش
مر او را بیفگند و برد آن درفش
چو آگاهی کشتن او رسید

به شاه جهانجوی و مرگش بدید
همه جامه تا پای بدرید پاک
بران خسروی تاج پاشید خاک
همی گفت گشتاسپ کای شهریار
چراغ دلت را بکشتند زار
ز پس گفت داننده جاماسپ را
چه گویم کنون شاه لهراسپ را
چگونه فرستم فرسته بدر
چه گویم بدان پیر گشته پدر
چه گویم چه کردم نگار ترا
که برد آن نبرده سوار ترا
دریغ آن گو شاهزاده دریغ
چو تابنده ماه اندرون شد به میغ
بیارید گلگون لهراسپی
نهد از برش زین گشتاسپی
بیاراست مر جستن کینش را
به ورزیدن دین و آیینش را
جهانیده دستور گفتا به پای
به کینه شدن مر ترا نیست رای
به فرمان دستور دانای راز
فرود آمد از باره بنشست باز
به لشکر یگفتا کدامست شیر
که باز آورد کین فرخ زریر
که پیش افگند باره بر کین اوی
که باز آورد باره و زین اوی
پذیرفتن اندر خدای جهان
پذیرفتن راستان و مهان
که هر کز میانه نهد پیش پای
مر او را دهم دخترم را همای
نجنبید زیشان کس از جای خویش
ز لشکر نیاورد کس پای پیش

پس آگاهی آمد به اسفندیار
که کشته شد آن شاه نیزه گزار
پدرت از غم او بکاهد همی
کنون کین او خواست خواهد همی
همی گوید آنکس کجاکین اوی
بخواهد نهد پیش دشمنش روی
مر او را دهم دخترم را همای
وکرد ایزدش را برین بر گواي
کی نامور دست بر دست زد
بنالید ازان روزگاران بد
همه ساله زین روز ترسیدمی
چو او را به رزم اندرون دیدمی

دریغا سوارا گوا مهترا
که بختش جدا کرد تاج از سرا
که کشت آن سیه پیل نستوه را
که کند از زمین آهنین کوه را
درفش و سرلشکر و جای خویش
برادرش را داد و خود رفت پیش
به قلب اندر آمد به جای زریر
به صف اندر استاد چون نره شیر
به پیش اندر آمد میان را ببست
گرفت آن درفش همایون به دست
برادرش بد پنج دانسته راه
همه از در تاج و همتای شاه
همه ایستادند در پیش او
که لشکر شکستن بدی کیش او
به آزادگان گفت پیش سپاه
که ای نامداران و گردان شاه
نگر تا چه گویم یکی بشنوید
به دین خدای جهان بگروید
نگر تا نترسید از مرگ و چیز
که کس بی‌زمانه نمر دست نیز
کرا کشت خواهد همی روزگار
چه نیکوتر از مرگ در کارزار
بدانید یکسر که روزیست این
که کافر پدید آید از پاک دین
شما از پس پشتها منگرید
مجوید فریاد و سر مشمرید
نگر تا نبینید بگریختن
نگر تا نترسید ز آویختن
سر نیزه‌ها را به رزم افکنید
زمانی بکوشید و مردی کنید
بدین اندرون بود اسفندیار
که بانگ پدرش آمد از کوهسار
که این نامداران و گردان من
همه مرا چون تن و جان من
مترسید از نیزه و گرز و تیغ
که از بخش‌مان نیست روی گریغ
به دین خدا ای گو اسفندیار
به جان زریر آن نبرده سوار
که آید فرود او کنون در بهشت
که من سوی لهراسپ نامه نوشت
پذیرفتم اندرز آن شاه پیر
که گر بخت نیکم بود دستگیر
که چون بازگردم ازین رزمگاه
به اسفندیارم دهم تاج و گاه

سپه را همه پیش رفتن دهم
ورا خسروی تاج بر سر نهم
چنانچون پدر داد شاهی مرا
دهم همچنان پادشاهی ورا

چو اسفندیار آن گو تهمتن
خداوند اورنگ با سهم و تن
ازان کوه بشنید بانگ پدر
به زاری به پیش اندر افگند سر
خرامیده نیزه به چنگ اندرون
ز پیش پدر سر فگنده نگون
یکی دیزه‌یی بر نشسته بلند
بسان یکی دیو جسته ز بند
بدان لشکر دشمن اندر فتاد
چنان چون در افتد به گلبرگ باد
همی کشت ازیشان و سر می‌برید
ز بیمش همی مرد هرکش بدید
چو بستور پور زیر سوار
ز خیمه خرامید زی اسپ‌دار
یکی اسپ آسوده‌ی تیزرو
جهنده یکی بود آگنده خو
طلب کرد از اسپ‌دار پدر
نهاد از بر او یکی زین زر
بیاراست و برگستوران بر فگند
به فتراک بر بست پیچان کمند
بپوشید جوشن بدو بر نشست
ز پنهان خرامید نیزه به دست
ازین سان خرامید تا رزمگاه
سوی باب کشته بپمود راه
همی تاخت آن باره‌ی تیزگرد
همی آخت کینه همی کشت مرد
از آزادگان هرک دیدی به راه
پرسیدی از نامدار سپاه
کجا اوفتادست گفتی زیر
پدر آن نبرده سوار دلیر
یکی مرد بد نام او اردشیر
سواری گرانمایه گردی دلیر
پرسید ازو راه فرزند خرد
سوی بابکش راه بنمود گرد
فگندست گفتا میان سپاه
به نزدیکی آن درفش سپاه
برو زود کانجا فتادست اوی
مگر باز بینیش یک بار روی
پس آن شاهزاده برانگیخت بور

همی کشت گرد و همی کرد شور
بدان تاختن تا بر او رسید
چو او را بدان خاک کشته بدید
بدیدش مر او را چو نزدیک شد
جهان فروزانش تاریک شد
برفتش دل و هوش وز پشت زین
فگند از برش خویشتن بر زمین
همی گفت کای ماه تابان من
چراغ دل و دیده و جان من
بران رنج و سختی بپروردم
کنون چون برفتی بکه اسپردیم
ترا تا سپه داد لهراسپ شاه
و گشتاسپ را داد تخت و کلاه
همی لشکر و کشور آراستی
همی رزم را به آرزو خواستی
کنون کت به گیتی برافروخت نام
شدی کشته و نارسیده به کام
شوم زی برادرت فرخنده شاه
فرود آی گویمش از خوب گاه
که از تو نه این بد سزاوار اوی
برو کینش از دشمنان بازجوی
زمانی برین سان همی بود دیر
پس آن باره را اندر آورد زیر
همی رفت با بانگ تا نزد شاه
که بنشسته بود از بر رزمگاه
شه خسروان گفت کای جان باب
چرا کردی این دیدگان پر ز آب
کیان زاده گفت ای جهانگیر شاه
نبینی که بایم شد اکنون تباه
پس آنگاه گفت ای جهانگیر شاه
برو کینه‌ی باب من بازخواه
بماندست بایم بران خاک خشک
سپه ریش او پروریده به مشک
چواز پور بشنید شاه این سخن
سیاهش بید روز روشن ز بن
جهان بر جهانجوی تاریک شد
تن پیل واریش باریک شد
بیارید گفتا سپاه مرا
نبردی قبا و کلاه مرا
که امروز من از پی کین اوی
برانم ازین دشمنان خون به جوی
یکی آتش انگیزم اندر جهان
کز آنجا به کیوان رسد دود آن
چو گردان بدیدند کز رزمگاه

ازان تیره آوردگاه سپاه
که خسرو بسیجید آراستن
همی رفت خواهد به کین خواستن
نباشیم گفتند همداستان
که شاهنشاه آن کدخدای جهان
به رزم اندر آید به کین خواستن
چرا باید این لشکر آراستن
گرانمایه دستور گفتش به شاه
نباید رفتن بدان رزمگاه
به بستور ده باره‌ی برنشست
مر او را سوی رزم دشمن فرست
که او آورد باز کین پدر
ازان کش تو باز آوری خوبتر

بدو داد پس شاه بهزاد را
سپه جوشن و خود پولاد را
پس شاه کشته میان را ببست
سپه رنگ بهزاد را برنشست
خرامید تا رزمگاه سپاه
نشسته بران خوب رنگ سپاه
به پیش صف دشمنان ایستاد
همی برکشید از جگر سرد باد
منم گفت بستور پور زریر
پذیره نیاید مرا نره شیر
کجا باشد آن جادوی بیدرفش
که بردست آن جمشیدی درفش
چو پاسخ ندادند آزاد را
برانگیخت شب‌رنگ بهزاد را
بکشت از تگینان لشکر بسی
پذیره نیامد مر او را کسی
وزان سوی دیگر گو اسفندیار
همی کشتشان بی‌مر و بی‌شمار
چو سالار چین دید بستور را
کیان زاده آن پهلوان پور را
به لشکر بگفت این که شاید بدن
کزین سان همی نیزه داند زدن
بکشت از تگینان من بی‌شمار
مگر گشت زنده زریر سوار
که نزد من آمد زریر از نخست
برین سان همی تاخت باره درست
کجا رفت آن بیدرفش گزین
هم‌اکنون سوی منش خوانید هین
بخواندند و آمد دمان بیدرفش
گرفته به دست آن درفش بنفش

نشسته بران باره‌ی خسروی
 پیوشیده آن جوشن پهلوی
 خرامید تا پیش لشکر ز شاه
 نگهبان مرز و نگهبان گاه
 گرفته همان تیغ زهر آبدار
 که افکنده بد آن زریر سوار
 بگشتند هر دو به ژوپین و تیر
 سر جاودان ترک و پور زریر
 پس آگاه کردند زان کارزار
 پس شاه را فرخ اسفندیار
 همی تاختش تا بدیشان رسید
 سر جاودان چون مر او را بدید
 برافکند اسپ از میان نبرد
 بدانست کش بر سر افتاد مرد
 بینداخت آن زهر خورده به روی
 مگر کس کند زشت رخشنده روی
 نیامد برو تیغ زهر آبدار
 گرفتش همان تیغ شاه استوار
 زدش پهلوانی یکی بر جگر
 چنان کز دگر سو برون کرد سر
 چو آهو ز باره در افتاد و مرد
 بدید از کیان زادگان دستبرد
 فرود آمد از باره اسفندیار
 سلیح زریر آن گزیده سوار
 ازان جادوی پیر بیرون کشید
 سرش را ز نیمه‌تن اندر برید
 نکو رنگ باره‌ی زریر و درفش
 برد و سر بی‌هنر بیدرفش
 سپاه کیان بانگ برداشتند
 همی نعره از ابر بگذاشتند
 که پیروز شد شاه و دشمن فگند
 بشد بازآورد اسپ سمند
 شد آن شاهزاده سوار دلیر
 سوی شاه برد آن سمند زریر
 سر پیر جادوش بنهاد پیش
 کشنده بکشت اینت آیین و کیش

چو بازآورد آن گرانمایه کین
 بر اسپ زریری برافکند زین
 خرامید تازان به آوردگاه
 به سه بهره کرد آن کیانی سپاه
 ازان سه یکی را به بستور داد
 دگر آن سپهدار فرخ‌نژاد
 دگر بهره را بر برادر سپرد

بزرگان ایران و مردان گرد
 سیم بهره را سوی خود بازداشت
 که چون ابر غرنده آواز داشت
 چو بستور فرخنده و پاک تن
 دگر فرش آورد شمشیر زن
 بهم ایستادند از پیش او
 که لشکر شکستن بدی کیش او
 همیدون ببستند پیمان برین
 که گر تیغ دشمن بدرد زمین
 نگردیم یک تن ازین جنگ باز
 نداریم زین بدکنان جنگ باز
 بر اسپان بکردند تنگ استوار
 برفتند یکدل سوی کارزار
 چو ایشان فگندند اسپ از میان
 گوان و جوانان ایرانیان
 همه یکسر از جای برخاستند
 جهان را به جوشن بیاراستند
 ازیشان بکشتند چندان سپاه
 کزان تنگ شد جای آوردگاه
 چنان خون همی رفت بر کوه و دشت
 کزان آسیاها به خون بریگشت
 چو ارجاسپ آن دید کامدش پیش
 ابا نامداران و مردان خویش
 گو گردکش نیزه اندر نهاد
 بران گردگیران بیغو نژاد
 همی دوختشان سینه‌ها باز پشت
 چنان تا همه سرکشان را بکشت
 چو دانست خاقان که ماندند بس
 نیارد شدن پیش او هیچ‌کس
 سپه جنب جنبان شد و کار گشت
 همی بود تا روز اندر گذشت
 همانگاه اندر گریغ اوفتاد
 بشد رویش اندر بیابان نهاد
 پس اندر نهادند ایرانیان
 بدان بی‌مره لشکر چینیان
 بکشتند زیشان به هر سو بسی
 نبخشودشان ای شگفتی کسی

چو ترکان بدیدند کارجاسپ رفت
 همی آید از هر سوی تیغ تفت
 همه سرکشانشان پیاده شدند
 به پیش گو اسفندیار آمدند
 کمانچای چاچی بینداختند
 قبا ی نبردی برون آختند

به زاریش گفتند گر شهریار
دهد بندگان را به جان زینهار
بدین اندر آییم و خواهش کنیم
همه آذران را نیایش کنیم
ازیشان چو بشنید اسفندیار
به جان و به تن دادشان زینهار
بران لشکر گشن آواز داد
گو نامبردار فرخ نژاد
که این نامداران ایرانیان
بگردید زین لشکر چینیان
کنون کاین سپاه عدو گشت پست
ازین سهم و کشتن بدارید دست
که بس زاروارند و بیچاره وار
دهدی این سگان را به جان زینهار
بدارید دست از گرفتن کنون
مبندید کس را مرزید خون
متازید و این کشتگان مسپرید
بگردید و این خستگان بشمرید
مگیریدشان بهر جان زیر
بر اسپان جنگی مپایید دیر
چو لشکر شنیدند آواز اوی
شدند از بر خستگان بارزوی
به لشکرگه خود فرود آمدند
به پیروز گشتن تبیره زدند
همه شب نخفتند زان خرمی
که پیروزی بودشان رستمی
چو اندر شکست آن شب تیره گون
به دشت و بیابان فرو خورد خون
کی نامور با سران سپاه
بیامد به دیدار آن رزمگاه
همی گرد آن کشتگان بر بگشت
کرا دید بگریست و اندر گذشت
برادرش را دید کشته به زار
به آوردگاهی برافکنده خوار
چو او را چنان زار و کشته بدید
همه جامه‌ی خسروی بردید
فرود آمد از شولک خوب رنگ
به ریش خود اندر زده هر دو چنگ
همی گفت کی شاه گردان بلخ
همه زندگانی ما کرده تلخ
دریغا سوارا شها خسروا
نبرده دلیرا گزیده گوا
ستون منا پرده‌ی کشورا
چراغ جهان افشر لشکرا

فرود آمد و برگرفت ز خاک
به دست خودش روی بسترد پاک
به تابوت زرینش اندر نهاد
تو گفתי زیر از بنه خود نژاد
کیان زادگان و جوانان خویش
به تابوتها در نهادند پیش
بفرمود تا کشتگان بشمرند
کسی را که خستست بیرون برند
بگردید بر گرد آن رزمگاه
به کوه و بیابان و بر دشت و راه
از ایرانیان کشته بد سی هزار
ازان هفتصد سرکش و نامدار
هزار چل از نامور خسته بود
که از پای پیلان به در جسته بود
وزان دیگران کشته بد صد هزار
هزار و صد و شست و سه نامدار
ز خسته بدی سه هزار و دویست
برین جای بر تا توانی مه ایست

کی نامبردار فرخنده شاه
سوی گاه باز آمد از رزمگاه
به بستور گفتا که فردا پگاه
سوی کشور نامور کش سپاه
بیامد سپهبد هم از بامداد
بزد کوس و لشکر بنه برنهاد
به ایران زمین باز کردند روی
همه خیره دل گشته و جنگجوی
همه خستگان را ببرند نیز
نماندند از خواسته نیز چیز
به ایران زمین باز بردندشان
به دانا پزشکان سپردندشان
چو شاه جهان باز شد باز جای
به پور مهین داد فرخ همای
سپه را به بستور فرخنده داد
عجم را چنین بود آیین و داد
بدادش از آزادگان ده هزار
سواران جنگی و نیزه گزار
بفرمود و گفت ای گو رزمسار
یکی بر پی شاه توران بتاز
به ایتاش و خلج ستان برگذر
بکش هرک یابی به کین پدر
ز هرچیز بایست بردش به کار
بدادش همه بی‌مر و بی‌شمار
هم‌آنگاه بستور برد آن سپاه

و شاه جهان از بر تخت و گاه
 نشست و کیی تاج بر سر نهاد
 سپه را همه یکسره بار داد
 در گنج بگشاد وز خواسته
 سپه را همه کرد آراسته
 سران را همه شهرها داد نیز
 سکی را نماند ایچ ناداده چیز
 کرا پادشاهی سزا بد بداد
 کرا پایه بایست پایه نهاد
 چو اندر خور کارشان داد ساز
 سوی خانهاشان فرستاد باز
 خرامید بر گاه و باره بیست
 به کاخ شهنشاهی اندر نشست
 بفرمود تا آذر افروختند
 برو عود و عنبر همی سوختند
 زمینش بکردند از زر پاک
 همه هیزمش عود و عنبرش خاک
 همه کاخ را کار اندام کرد
 پسش خان گشتاسپیان نام کرد
 بفرمود تا بر در گنبدش
 بدادند جاماسپ را موبدش
 سوی مرزدارانش نامه نوشت
 که ما را خداوند یافه نهشت
 شبان شده تیره مان روز کرد
 کیان را به هر جای پیروز کرد
 به نفرین شد ارجاسپ ناآفرین
 چنین است کار جهان آفرین
 چو پیروزی شاهتان بشنوید
 گزیتی به آذر پرستان دهید
 چو آگاه شد قیصر آن شاه روم
 که فرخ شد آن شاه و ارجاسپ شوم
 فرسته فرستاد با خواسته
 غلامان و اسپان آراسته
 شه بت پرستان و رایان هند
 گزیتش بدادند شاهان سند

کی نامبردار زان روزگار
 نشست از بر گاه آن شهریار
 گزینان لشکرش را بار داد
 بزرگان و شاهان مهترنژاد
 ز پیش اندر آمد گو اسفندیار
 به دست اندرون گزری گاو سار
 نهاده به سر بر کیانی کلاه
 به زیر کلاهش همی تافت ماه

به استاد در پیش او شیرفش
سرافکنده و دست کرده به کش
چو شاه جهان روی او را بدید
ز جان و جهانش به دل برگزید
بدو گفت شاه ای یل اسفندیار
همی آرزو بایدت کارزار
یل تیغزن گفت فرمان تراست
که تو شهریاری و گیهان تراست
کی نامور تاج زرینش داد
در گنجها را برو برگشاد
همه کار ایران مر او را سپرد
که او را بدی پهلوی دستبرد
درفشان بدو داد و گنج و سپاه
هنوزت نبذ گفت هنگام گاه
برو گفت و پا را به زین اندر آر
همه کشورت را به دین اندر آر
بشد تیغ زن گردکش پور شاه
بگردید بر کشورش با سپاه
به روم و به هندوستان برگذشت
ز دریا و تاریکی اندر گذشت
شه روم و هندوستان و یمن
همه نام کردند بر تهمتن
وزو دین گزارش همی خواستند
مرین دین به را بیاراستند
گزارش همی کرد اسفندیار
به فرمان یزدان همی بست کار
چو آگاه شدند از نکو دین اوی
گرفتند آن راه و آیین اوی
بتان از سر کوه میسوختند
بجای بت آذر برافروختند
همه نامه کردند زی شهریار
که ما دین گرفتیم ز اسفندیار
بیستیم کشتی و بگرفت باژ
کنونت نشاید ز ما خاست باژ
که ما راست گشتیم و ایزدپرست
کنون زند و استا سوی ما فرست
چو شه نامه‌ی شهریاران بخواند
نشست از برگاه و یاران بخواند
فرستاد زندی به هر کشوری
به هر نامداری و هر مهتری
بفرمود تا نامور پهلوان
همی گشت هر سو به گرد جهان
به هرجا که آن شاه بنهاد روی
بیامد پذیره کسی پیش اوی

همه کس مر او را به فرمان شدند
بدان در جهان پاک پنهان شدند
چو گیتی همه راست شد بر پدرش
گشاد از میان باز زرین کمرش
به شادی نشست از بر تخت و گاه
بیاسود یک چند گه با سپاه
برادرش را خواند فرشیدورد
سپاهی برون کرد مردان مرد
بدو داد و دینار دادش بسی
خراسان بدو داد و کردش گسی
چو یک چند گاهی برآمد برین
جهان ویژه گشت از بد و پاک دین
فرسته فرستاد سوی پدر
که ای نامور شاه پیروزگر
جهان ویژه کردنم به دین خدای
به کشور برافکنده سایه‌ی همای
کسی را بنیز از کسی بیم نه
به گیتی کسی بی‌زر و سیم نه
فروزنده‌ی گیتی بسان بهشت
جهان گشته آباد و هر جای کشت
سواران جهان را همی داشتند
چو برزیگران تخم می‌کاشتند
بدین سان ببوده سراسر جهان
به گیتی شده گم بد بدگمان

یکی روز بنشست کی شهریار
به رامش بخورد او می خوش‌گوار
یکی سرکشی بود نامش گرزم
گوی نامجو آزموده به رزم
به دل کین همی داشت ز اسفندیار
ندانم چه شان بود از آغاز کار
به هر جای کاواز او آمدی
ازو زشت گفتی و طعنه زدی
نشسته بد او پیش فرخنده شاه
رخ از درد زرد و دل از کین تباه
فراز آمد از شاهزاده سخن
نگر تا چه بد آهو افگند بن
هوازی یکی دست بر دست زد
چو دشمن بود گفت فرزند بد
فرازش نباید کشیدن به پیش
چنین گفت آن موید راست کیش
که چون پور با سهم و مهتر شود
ازو باب را روز بتر شود
رهی کز خداوند سر برکشید

از اندازه‌اش سر بیاید برید
چو از رازدار این شنیدم نخست
نیامد مرا این گمانی درست
جهانجوی گفت این سخن چیست باز
خداوند این راز که وین چه راز
کیان شاه را گفت کای راست گوی
چنین راز گفتن کنون نیست روی
سر شهریاران تهی کرد جای
فریبده را گفت نزد من آی
بگوی این همه سر بسر پیش من
نهان چیست زان ازدها کیش من
گرزم بد آهوش گفت از خرد
نباید جز آن چیز کاندر خورد
مرا شاه کرد از جهان بی‌نیاز
سزد گر ندارم بد از شاه باز
ندارم من از شاه خود باز پند
وگر چه مرا او را نیاد پسند
که گر راز گویمش و او نشنود
به از راز کردنش پنهان شود
بدان ای شهنشاه کاسفندیار
بسیچد همی رزم را روی کار
بسی لشکر آمد به نزدیک اوی
جهانی سوی او نهادست روی
بر آنست اکنون که بندد ترا
به شاهی همی بد پسندد ترا
تراگر به دست آورید و ببست
کند مر جهان را همه زیردست
تو دانی که آنست اسفندیار
که او را به رزم اندرون نیست یار
چو حلقه کرد آن کمند بتاب
پذیره نیارد شدن آفتاب
کنون از شنیده بگفتمت راست
تو به دان کنون رای و فرمان تراست
چو با شاه ایران گرزم این براند
گو نامبردار خیره بماند
چنین گفت هرگز که دید این شگفت
دژم گشت وز پور کینه گرفت
نخورد ایچ می نیز و رامش نکرد
ابی بزم بنشست با باد سرد
از اندیشگان نامد آن شبش خواب
ز اسفندیارش گرفته شتاب
چو از کوهساران سپیده دمید
فروغ ستاره بد ناپدید
بخواند آن جهانیده جاماسپ را

کجا بیش دیدست لهراسپ را
بدو گفت شو پیش اسفندیار
بخوان و مر او را به ره باش یار
بگویش که برخیز و نزد من آی
چو نامه بخوانی به ره بر میای
که کاری بزرگست پیش اندرا
تو پایی همی این همه کشور را
یکی کار اکنون همی باید
که بی تو چنین کار برناید
نوشته نوشتش یکی استوار
که این نامور فرخ اسفندیار
فرستادم این پیر جاماسپ را
که دستور بد شاه لهراسپ را
چو او را ببینی میان را ببند
ابا او بیا بر ستور نوند
اگر خفته‌ای زود برجه به پای
وگر خود بیایی زمانی میای
خردمند شد نامه‌ی شاه برد
به تازنده کوه و بیابان سپرد

بدان روزگار اندر اسفندیار
به دشت اندرون بد ز بهر شکار
ازان دشت آواز کردش کسی
که جاماسپ را کرد خسرو گسی
چو آن بانگ بشنید آمد شگفت
بپیچید و خندیدن اندر گرفت
پسر بود او را گزیده چهار
همه رزمجوی و همه نیزه‌دار
یکی نام بهمن دوم مهرنوش
سیم نام او بد دلافرز طوش
چهارم بدش نام نوشاذرا
نهادی کجا گنبد آذرا
به شاه جهان گفت بهمن پسر
که تا جاودان سبز بادات سر
یکی ژرف خنده بخندید شاه
نیابم همی اندرین هیچ راه
بدو گفت پورا بدین روزگار
کس آید مرا از در شهریار
که آواز بشنیدم از ناگهان
بترسم که از گفته‌ی بی‌رهان
ز من خسرو آزار دارد همی
دلش از رهی بار دارد همی
گرانمایه فرزند گفتا چرا
چه کردی تو با خسرو کشور را

سر شهریارانش گفت ای پسر
ندانم گناهی به جای پدر
مگر آنک تا دین بیاموختم
همی در جهان آتش افروختم
جهان ویژه کردم به برنده تیغ
چرا داد از من دل شاه میغ
همانا دل دیو بفریفتست
که بر کشتن من بیاشیفتست
همی تا بدین اندرون بود شاه
پدید آمد از دور گرد سیاه
چراغ جهان بود دستور شاه
فرستاده‌ی شاه زی پور شاه
چو از دور دیدش ز کهسار گرد
بدانست کامد فرستاده مرد
پذیره شدش گرد فرزند شاه
همی بود تا او بیامد ز راه
ز باره‌ی چمنده فرود آمدند
گو پیر هر دو پیاده شدند
بپرسید ازو فرخ اسفندیار
که چونست شاه آن گو نامدار
خردمند گفتا درستست و شاد
برش را ببوسید و نامه بداد
درست از همه کارش آگاه کرد
که مر شاه را دیو بی‌راه کرد
خردمند را گفتش اسفندیار
چه بینی مرا اندرین روی کار
گر ایدونک با تو بیایم به در
نه نیکو کند کار با من پدر
ور ایدونک نایم به فرمانبری
برون کرده باشم سر از کهتری
یکی چاره‌ساز ای خردمند پیر
نیابد چنین ماند بر خیره خیر
خردمند گفت ای شه پهلوان
به دانندگی پیر و بخت جوان
تو دانی که خشم پدر بر پسر
به از جور مهتر پسر بر پدر
ببایدت رفت چنینست روی
که هرچ او کند پادشاهست اوی
برین بر نهادند و گشتند باز
فرستاده و پور خسرو نیاز
یکی جای خویش فرود آورد
به کف بر گرفتند هر دو نبید
به پیشش همی عود می‌سوختند
تو گفתי همی آتش افروختند

دگر روز بنشست بر تخت خویش
ز لشکر بیامد فراوان به پیش
همه لشکرش را به بهمن سپرد
وزانجا خرامید با چند گرد
بیامد به درگاه آزاد شاه
کمر بسته بر نهاده کلاه

چو آگاه شد شاه کامد پسر
کلاه کیان بر نهاده بسر
مهان و کهانرا همه خواند پیش
همه زند و استا به نزدیک خویش
همه موبدان را به کرسی نشاند
پس آن خسرو تیغزن را بخواند
بیامد گو و دست کرده بکش
به پیش پدر شد پرستار فش
شه خسروان گفت با موبدان
بدان رادمردان و اسپهبدان
چه گویند گفتا که آزاده‌اید
به سختی همه پرورش داده‌اید
به گیتی کسی را که باشد پسر
بدو شاد باشد دل تاجور
به هنگام شیرین به دایه دهد
یکی تاج زرینش بر سر نهد
همی داردش تا شود چیره دست
بیاموزدش خوردن و بر نشست
بسی رنج بیند گرانمایه مرد
سورای کندش آزموده نبرد
چو آزاده را ره به مردی رسد
چنان زر که از کان به زردی رسد
مراورا بجوید چو جویندگان
ورا بیش گویند گویندگان
سواری شود نیک و پیروز رزم
سرانجمنها به رزم و به بزم
چو نیرو کند با سرو یال و شاخ
پدر پیر گشته نشسته به کاخ
جهان را کند یکسره زو تهی
نباشد سزاوار تخت مهی
ندارد پدر جز یکی نام تخت
نشسته در ایوان نگهبان رخت
پسر را جهان و درفش و سپاه
پدر را یکی تاج و زرین کلاه
نباشد بران پور همداستان
پسندند گردان چنین داستان
ز بهر یکی تاج و افسر پسر

تن باب را دور خواهد ز سر
کند با سپاهش پس آهنگ اوی
نهاده دلش نیز بر جنگ اوی
چه گوید پیران که با این پسر
چه نیکو بود کار کردن پدر
گزینانش گفتند کای شهریار
نیاید خود این هرگز اندر شمار
پدر زنده و پور جویای گاه
ازین خامتر نیز کاری مخواه
جهاندار گفتا که اینک پسر
که آهنگ دارد به جای پدر
ولیکن من او را به چوبی زنم
که گیرند عبرت همه برزنم
ببندم چنانش سزاوار پس
ببندی که کس را نبستست کس
پسر گفت کای شاه آزاده‌خوی
مرا مرگ تو کی کند آرزوی
ندانم گناهی من ای شهریار
که کردستم اندر همه روزگار
به جان تو ای شاه گر بد به دل
گمان برده‌ام پس سرم بر گسل
ولیکن تو شاهی و فرمان تراست
تراام من و بند و زندان تراست
کنون بند فرما و گر خواه کش
مرا دل درستست و آهسته هش
سر خسروان گفت بند آورید
مر او را ببندید و زین مگذرید
به پیش آوریدند آهنگران
غل و بند و زنجیرهای گران
دران انجمن کس به خواهش زبان
نجنبید بر شهریار جهان
ببستند او را سر و دست و پای
به پیش جهاندار گیهان خدای
چنانش ببستند پای استوار
که هرکش همی دید بگریست زار
چو کردند زنجیر در گردنش
بفرمود بسته به در بردنش
بیارید گفتا یکی پیل نر
دونده پرنده چو مرغی به پر
فراز آوریدند پیلی چو نیل
مر او را ببستند بر پشت پیل
چو بردندش از پیش فرخ پدر
دو دیده پر از آب و رخساره‌تر
فرستاده سوی دژ گنبدان

گرفته پس و پیش اسپهبدان
پر از درد بردند بر کوهسار
ستون آوردند ز آهن چهار
به کرده ستونها بزرگ آهنین
سر اندر هوا و بن اندر زمین
مر او را برانجا ببستند سخت
ز تختش بیفگند و برگشت بخت
نگهبان او کرد پس‌اند مرد
گو پهلوان زاده با داغ و درد
بدان تنگی اندر همی زیستی
زمان تا زمان زار بگریستی

برآمد بسی روزگاری بدوی
که خسرو سوی سیستان کرد روی
که آنجا کند زنده و استا روا
کند مویدان را بدانجا گوا
جو آنجا رسید آن گرانمایه شاه
پذیره شدش پهلوان سپاه
شه نیمروز آنک رستمش نام
سوار جهان‌دیده همتای سام
ابا پیر دستان که بودش پدر
ابا مهتران و گزینان در
به شادی پذیره شدندش به راه
ازو شادمان گشت فرخنده شاه
به زاولش بردند مهمان خویش
همه بنده‌وار ایستادند پیش
وزو زند و کشتی بیاموختند
ببستند و آذر برافروختند
برآمد برین میهمانی دو سال
همی خورد گشتاسپ با پور زال
به هرجا کجا شهریاران بدند
ازان کار گشتاسپ آگه شدند
که او مر سو پهلوان را ببست
تن پیل وارث به آهن بخست
به زاولستان شد به پیغمبری
که نفرین کند بر بت آزی
بگشتند یکسر ز فرمان شاه
بهم برشکستند پیمان شاه
چو آگاهی آمد به بهمن که شاه
ببستست آن شیر را بی‌گناه
نبرده گزینان اسفندیار
ازانجا برفتند تیماردار
همی داشتند از سپه دست باز
پس اندر گرفتند راه دراز

به پیش گو اسفندیار آمدند
 کیان زادگان شیروار آمدند
 پدر را به رامش همی داشتند
 به زندانش تنها بنگذاشتند
 پس آگاهی آمد به سالار چین
 که شاه از گمان اندرآمد به کین
 برآشفست خسرو به اسفندیار
 به زندان و بندش فرستاد خوار
 خود از بلخ زی زابلستان کشید
 بیابان گذارید و سیحون بدید
 به زاول نشستست مهمان زال
 برین روزگاران برآمد دو سال
 به بلخ اندرونست لهراسپ شاه
 نماندست از ایرانیان و سپاه
 مگر هفتصد مرد آتش پرست
 هه پیش آذر برآورده دست
 جز ایشان به بلخ اندرون نیست کس
 از آهنگ داران همینند بس
 مگر پاسبانان کاخ همای
 هلا زود برخیز و چندین مپای
 مهان را همه خواند شاه چگل
 ابر جنگ لهراسپشان داد دل
 بدانید گفتا که گشتاسپ شاه
 سوی نیمروز او سپردست راه
 به زاول نشستست با لشکرش
 سواری نه اندر همه کشورش
 کنونست هنگام کین خواستن
 نباید بسیچید و آراستن
 پسرش آن گرانمایه اسفندیار
 به بند گراناندرست استوار
 کدامست مردی پژوهنده راز
 که پیماید این ژرف راه دراز
 نراند به راه ایچ و بی‌ره رود
 ز ایران هراسان و آگه رود
 یکی جادوی بود نامش ستوه
 گذارنده راه و نهفته پژوه
 منم گفت آهسته و نامجوی
 چه باید ترا هرچ باید بگوی
 شه چینش گفتا به ایران خرام
 نگهبان آتش ببین تا کدام
 پژوهنده‌ی راز پیمود راه
 به بلخ گزین شد که بد گاه شاه
 ندید اندرون شاه گشتاسپ را
 پرستنده‌ی دید و لهراسپ را

بشد همچنان پیش خاقان بگفت
به رخ پیش او بر زمین را برفت
چو ارجاسپ آگاه شد شاد گشت
از اندوه دیرینه آزاد گشت
سر آن را همه خواند و گفتا روید
سپاه پراکنده گرد آورید
برفتند گردان لشکر همه
به کوه و بیابان و جای رمه
بدو باز خواندند لشکرش را
گزیده سواران کشورش را

سخن فردوسی

چو این نامه افتاد در دست من
به ماه گراینده شد شست من
نگه کردم این نظم سست آدم
بسی بیت ناتندرست آدم
من این زان بگفتم که تا شهریار
بداند سخن گفتن نابکار
دو گوهر بد این با دو گوهر فروش
کنون شاه دارد به گفتار گوش
سخن چون بدین گونه بایدت گفت
مگو و مکن طبع با رنج جفت
چو بند روان بینی و رنج تن
به کانی که گوهر نیابی مکن
چو طبعی نباشد چو آب روان
میر سوی این نامه‌ی خسروان
دهن گر بماند ز خوردن تهی
ازان به که ناساز خوانی نهی
یکی نامه بود از گه باستان
سخنهای آن برمنش راستان
چو جامی گهر بود و منثور بود
طبایع ز پیوند او دور بود
گذشته برو سالیان شش هزار
گر ایدونک پرسش نماید شمار
نبردی به پیوند او کس گمان
پر اندیشه گشت این دل شادمان
گرفتم به گوینده بر آفرین
که پیوند را راه داد اندرین
اگرچه نپیوست جز اندکی
ز رزم و ز بزم از هزاران یکی
همو بود گوینده را راه بر
که بنشانند شاهی ابر گاه بر
همی یافت از مهتران ارج و گنج
ز خوی بد خویش بودی به رنج
ستاینده‌ی شهریاران بدی
به کاخ افسر نامداران بدی
به شهر اندرون گشته گشتی سخن
ازو نو شدی روزگار کهن
من این نامه فرخ گرفتم به فال
بسی رنج بردم به بسیار سال
ندیدم سرافراز بخشنده‌یی
به گاه کیان بر درخشنده‌یی
مرا این سخن بر دل آسان نبود
بجز خامشی هیچ درمان نبود

نشستنگه مردم نیک بخت
یکی باغ دیدم سراسر درخت
به جایی نبد هیچ پیدا درش
بجز نام شاهی نبد افسرش
که گر در خور باغ بایستمی
اگر نیک بودی بشایستمی
سخن را چو بگذاشتم سال بیست
بدان تا سزاوار این رنج کیست
ابوالقاسم آن شهریار جهان
کزو تازه شد تاج شاهنشاهان
جهاندار محمود با فر و جود
که او را کند ماه و کیوان سجود
سر نامه را نام او تاج گشت
به فرش دل تیره چون عاج گشت
به بخش و به داد و به رای و هنر
نبد تاج را زو سزاوارتر
بیامد نشست از بر تخت داد
جهاندار چون او ندارد به یاد
ز شاهان پیشی همی بگذرد
نفس داستان را همی نشمرد؟
چه دینار بر چشم او بر چه خاک
به رزم و به بزم اندرش نیست باک
که بزم زر و گه رزم تیغ
ز خواهنده هرگز ندارد دریغ

ادامه داستان

کنون زرم ارجاسپ را نو کنیم
به طبع روان باغ بی خو کنیم
بفرمود تا کهرم تیغ زن
بود پیش سالار آن انجمن
که ارجاسپ را بود مهتر پسر
به خورشید تابان برآورده سر
بدو گفت بگزین ز لشکر سوار
ز ترکان شایسته مردی هزار
از ایدر برو تازیان تا به بلخ
که از بلخ شد روز ما تار و تلخ
نگر تا کرا یابی از دشمنان
از آتش پرستان و آهرمنان
سرانشان ببر خانهاشان بسوز
بریشان شب آور به رخشنده روز
از ایوان گشتاسپ باید که دود
زیانه برآرد به چرخ کبود
اگر بند بر پای اسفندیار
بیابی سرآور برو روزگار
هم‌آنکه سرش را ز تن بازکن
وزین روی گیتی پراواز کن
همه شهر ایران به کام تو گشت
تو تیغی و دشمن نیام تو گشت
من اکنون ز خلخ به اندک زمان
بیایم دمادم چو باد دمان
بخوانم سپاه پراکنده را
برافشانم این گنج آکنده را
بدو گفت کهرم که فرمان کنم
ز فرمان تو رامش جان کنم
چو خورشید تیغ از میان برکشید
سپاه شب تیره شد ناپدید
بیاورد کهرم ز توران سپاه
جهان گشت چون روی زنگی سیاه
چو آمد بران مرز بگشاد دست
کسی را که بد پیش آذرپرست
چو ترکان رسیدند نزدیک بلخ
گشاده زبان را به گفتار تلخ
ز کهرم چو لهراسپ آگاه شد
غمی گشت و با رنج همراه شد
به یزدان چنین گفت کای کردگار
توی برتر از گردش روزگار
توانا و دانا و پاینده‌ای
خداوند خورشید تابنده‌ای

نگهدار دین و تن و هوش من
همان نیروی جان و گر توش من
که من بنده بر دست ایشان تباه
نگردم توی پشت و فریادخواه
به بلخ اندرون نامداری نبود
وزان گرزداران سواری نبود
بیامد ز بازار مردی هزار
چنانچون بود از در کارزار
چو توران سپاه اندر آمد به تنگ
بپوشید لهراسپ خفتان جنگ
ز جای پرستش به آوردگاه
بیامد به سر بر کیانی کلاه
به پیری بغرید چون پیل مست
یکی گرزهی گاو پیکر به دست
به هر حمله‌پی جادوی زان سران
سپردی زمین را به گرز گران
همی گفت هرکس که این نامدار
نباشد جز از گرد اسفندیار
به هر سو که باره برانگیختی
همی خاک با خون برآمیختی
هرانکس که آواز او یافتی
به تنش اندرون زهره بشکافتی
به ترکان چنین گفت کهرم که چنگ
میازید با او یکایک به جنگ
بکوشید و اندر میانش آورد
خروش هژبر ژیان آورد
برآمد چکاچاک زخم تبر
خروش سواران پرخاشخر
چو لهراسپ اندر میانه بماند
به بیچارگی نام یزدان بخواند
ز پیری و از تابش آفتاب
غمی گشت و بخت اندر آمد به خواب
جهان‌دیده از تیر ترکان بخست
نگونسار شد مرد یزدان پرست
به خاک اندر آمد سر تاجدار
برو انجمن شد فراوان سوار
بکردند چاک آهن بر و جوشنش
به شمشیر شد پاره‌پاره تنش
همی نوسواریش پنداشتند
چو خود از سر شاه برداشتند
رخی لعل دیدند و کافور موی
از آهن سیاه آن بهشتیش روی
بماندند یکسر ازو در شگفت
که این پیر شمشیر چون برگرفت

کزین گونه اسفندیار آمدی
سپه را برین دشت کار آمدی
بدین اندکی ما چرا آمدیم
هیم بی‌گله در چرا آمدیم
به ترکان چنین گفت کهرم که کار
همین بودمان رنج در کارزار
که این نامور شاه لهراسپ است
که پورش جهاندار گشتاسپ است
جهاندار با فر یزدان بود
همه کار او رزم و میدان بود
جز این نیز کاین خود پرستنده بود
دل از تاج و تخت برکنده بود
کنون پشت گشتاسپ زو شد تهی
پیچد ز دیهیم شاهنشاهی
از آنجا به بلخ اندر آمد سپاه
جهان شد ز تاراج و کشتن سیاه
نهادند سر سوی آتشکده
بران کاخ و ایوان زر آژده
همه زند و استش همی سوختند
چه پرمایه‌تر بود برتوختند
از ایرانیان بود هشتاد مرد
زبانشان ز یزدان پر از یاد کرد
همه پیش آتش بکشتندشان
ره بندگی بر نوشتندشان
ز خونشان بمرد آتش زرد هشت
ندانم جزا جایشان جز بهشت

زنی بود گشتاسپ را هوشمند
خردمند وز بد زبانش به بند
ز آخر چمان باره‌یی برنشست
به کردار ترکان میان را بیست
از ایران ره سیستان برگرفت
ازان کارها مانده اندر شگفت
نخفتی به منزل چو برداشتی
دو روزه به یک روزه بگذاشتی
چنین تا به نزدیک گشتاسپ شد
به آگاهی درد لهراسپ شد
بدو گفت چندین چرا ماندی
خود از بخل بامی چرا راندی
سپاهی ز ترکان بیامد به بلخ
که شد مردم بلخ را روز تلخ
همه بلخ پر غارت و کشتن است
از ایدر ترا روی برگشتن است
بدو گفت گشتاسپ کین غم چراست

به یک تاختن درد و ماتم چراست
چو من با سپاه اندرآیم ز جای
همه کشور چین ندارند پای
چنین پاسخ آورد کاین خود مگوی
که کای بزرگ آمدستت به روی
شهنشاه لهراسپ را پیش بلخ
بکشتند و شد بلخ را روز تلخ
همان دختران را پیردند اسیر
چنین کار دشوار آسان مگیر
اگر نیستی جز شکست همای
خردمند را دل زرفتی ز جای
وز انجا به نوش آذراندر شدند
رد و هیرید را بهم برزدند
ز خونشان فروزنده آذر بمرد
چنین کار را خوار نتوان شمرد
دگر دختر شاه به آفرید
که باد هوا هرگز او را ندید
به خواری ورا زار برداشتند
برو یاره و تاج نگذاشتند
چو بشنید گشتاسپ شد پر ز درد
ز مژگان بیارید خوناب زرد
بزرگان ایرانیان را بخواند
شنیده سخن پیش ایشان براند
نویسنده‌ی نامه را خواند شاه
بینداخت تاج و پیردخت گاه
سواران پراگنده بر هر سوی
فرستاد نامه به هر پهلوی
که یک تن سر از گل مشورید پاک
مدارید باک از بلند و مغاک
ببردند نامه به هر کشوری
کجا بود در پادشاهی سری
چو آگاه گشتند یکسر سپاه
برفتند با گرز و رومی کلاه
همه یکسر پیش شاه آمدند
بران نامور بارگاه آمدند
چو گشتاسپ دید آن سپه بر درش
سواران جنگاور از کشورش
درم داد وز سیستان برگرفت
سوی بلخ بامی ره اندر گرفت
چو بشنید ارجاسپ کامد سپاه
جهاندار گشتاسپ با تاج و گاه
ز دریا به دریا سپه گسترید
که جایی کسی روی هامون ندید
دو لشکر چو تنگ اندر آمد به گرد

زمین شد سیاه و هوا لاژورد
چو هر دو سپه برکشیدند صف
همه نیزه و تیغ و ژوپین به کف
ابر میمنه شاه فرشیدورد
که با شیر درنده جستی نبرد
ابر میسره گرد بستور بود
که شاه و گه رزم چون کوه بود
جهاندار گشتاسپ در قلبگاه
همی کرد هر سو به لشکر نگاه
وزان روی کندر ابر میمنه
بیامد پس پشت او یا بنه
سوی میسره کهرم تیغزن
به قلب اندر ارجاسپ با انجمن
برآمد ز هر دو سپه بانگ کوس
زمین آهنین شد هوا آبنوس
تو گفתי که گردون ببرد همی
زمین از گرانی بدرد همی
ز آواز اسپان و زخم تبر
همی کوه خارا برآورد پر
همه دشت سر بود بی تن به خاک
سر گرزداران همه چاک چاک
درفشیدن تیغ و باران تبر
خروش یلان بود با دار و گیر
ستاره همی جست راه گریغ
سپه را همی نامدی جان دریغ
سر نیزه و گرز خم داده بود
همه دشت پر کشته افتاده بود
بسی کوفته زیر باره درون
کفن سینه‌ی شیر و تابوت خون
تن بی سران و سر بی تنان
سواران چو پیلان کفک افگنان
پدر را نبد بر پسر جای مهر
همی گشت زین گونه گردان سپهر
چو بگذشت زین سان سه روز و سه شب
ز بس بانگ اسپان و جنگ و جلب
سراسر چنان گشت آوردگاه
که از جوش خون لعل شد روی ماه
ابا کهرم تیغزن در نبرد
برآویخت ناگاه فرشیدورد
ز کهرم مران شاه تن خسته شد
به جان گرچه از دست او رسته شد
از ایران سواران پرخاشجوی
چنان خسته بردند از پیش اوی
فراوان ز ایرانیان کشته شد

ز خون یلان کشور آغشته شد
پسر بود گشتاسپ را سی و هشت
دلیران کوه و سواران دشت
بکشتند یکسر بران رزمگاه
به یکبارگی تیره شد بخت شاه

سرانجام گشتاسپ بنمود پشت
بدانگه که شد روزگارش درشت
پس اندر دو منزل همی تاختند
مر او را گرفتن همی ساختند
یکی کوه پیش آمدش پرگیا
بدو اندرون چشمه و آسیا
که بر گرد آن کوه یک راه بود
وزان راه گشتاسپ آگاه بود
جهاندار گشتاسپ و یکسر سپاه
سوی کوه رفتند ز آوردگاه
چو ارجاسپ با لشکر آنجا رسید
بگردید و بر کوه راهی ندید
گرفتند گرداندرش چار سوی
چو بیچاره شد شاه آزاده خوی
ازان کوهسار آتش افروختند
بدان خاره بر خار می سوختند
همی کشت هر مهتری بارگی
نهند دلها به بیچارگی
چو لشکر چنان گردشان برگرفت
کی خوش منش دست بر سر گرفت
جهاندریده جاماسپ را پیش خواند
ز اختر فراوان سخنها براند
بدو گفت کز گردش آسمان
بگوی آنچ دانی و پنهان ممان
که باشد بدین بد مرا دستگیر
بیایدت گفتن همه ناگزیر
چو بشنید جاماسپ بر پای خاست
بدو گفت کای خسرو داد و راست
اگر شاه گفتار من بشنود
بدین گردش اختران بگردد
بگویم بدو هرچ دانم درست
ز من راستی جوی شاهان نخست
بدو گفت شاه آنچ دانی بگوی
که هم راست گویی و هم راه جوی
بدو گفت جاماسپ کای شهریار
سخن بشنو از من یکی هوشیار
تو دانی که فرزندان اسفندیار
همی بند سایه به بد روزگار

اگر شاه بگشاید او را ز بند
نماند برین کوهسار بلند
بدو گفت گشتاسپ کای راست‌گوی
بجز راستی نیست ایچ آرزوی
به جاماسپ گفت ای خردمند مرد
مرا بود ازان کار دل پر ز درد
که او را بیستم بران بزمگاه
به گفتار بدخواه و او بیگناه
همانگاه من زان پشیمان شدم
دلم خسته بد سوی درمان شدم
گر او را ببینم برین رزمگاه
بدو بخشم این تاج و تخت و کلاه
که یارد شدن پیش آن ارجمند
رهاند مران بیگنه را ز بند
بدو گفت جاماسپ کای شهریار
منم رفتنی کاین سخن نیست خوار
به جاماسپ شاه جهاندار گفت
که با تو همیشه خرد باد جفت
برو وز منش ده فراوان درود
شب تیره ناگاه بگذر ز رود
بگویش که آنکس که بیداد کرد
بشد زین جهان با دلی پر ز درد
اگر من برفتم بگفت کسی
که بهره نبودش ز دانش بسی
چو بیداد کردم بسیچم همی
وزان کرده‌ی خویش پیچم همی
کنون گر بیایی دل از کینه پاک
سر دشمنان اندر آری به خاک
وگرنه شد این پادشاهی و تخت
ز بن برکنند این کیانی درخت
چو آیی سپارم ترا تاج و گنج
ز چیزی که من گرد کردم به رنج
بدین گفته یزدان گوی منست
چو جاماسپ کو رهنمای منست
بیوشید جاماسپ توی قبا
فرود آمد از کوه بی‌رهنمای
به سر بر نهاده کلاه دو پر
برآیین ترکان بیسته کمر
یکی اسپ ترکی بیاورد پیش
ابر اسپ آلت ز اندازه بیش
نشست از بر باره و آمد به زیر
که بد مرد شایسته بر سان شیر
هرانکس که او را بدیدی به راه
پرسیدی او را ز توران سپاه

به آواز ترکی سخن راندی
بگفتی بدان کس که او خواندی
ندانستی او را کسی حال و کار
بگفتی به ترکی سخن هوشیار
همی راند باره به کردار باد
چنین تا بیامد بر شاه زاد
خرد یافته چون بیامد به دشت
شب تیره از لشکر اندر گذشت
چو آمد به نزد دژ گنبدان
رهانید خود را ز دست بدان

یکی مایه‌ور پور اسفندیار
که نوش آذرش خواندی شهریار
بران بام دژ بود و چشمش به راه
بدان تا کی آید ز ایران سپاه
پدر را بگوید چو بیند کسی
به بالای دژ درنمانده بسی
چو جاماسپ را دید پویان به راه
به سربر یکی نغز توی کلاه
چنین گفت کامد ز توران سوار
پیویم بگویم به اسفندیار
فرود آمد از باره‌ی دژ دوان
چنین گفت کای نامور پهلوان
سواری همی بینم از دیدگاه
کلاهی به سر بر نهاده سیاه
شوم باز بینم که گشتاسپیست
وگر کینه‌جویست و ارجاسپیست
اگر ترک باشد ببرم سرش
به خاک افکنم نابسوده برش
چنین گفت پرمايه اسفندیار
که راه گذر کی بوده بی‌سوار
همانا کز ایران یکی لشکری
سوی ما بیامد به پیغمبری
کلاهی به سر بر نهاده دوپیر
ز بیم سواران پرخاشخیر
چو بشنید نوش آذر از پهلوان
بیامد بران باره‌ی دژ دوان
چو جاماسپ تنگ اندر آمد ز راه
هم از باره دانست فرزند شاه
بیامد به نزدیک فرخ پدر
که فرخنده جاماسپ آمد به در
بفرمود تا دژ گشادند باز
درآمد خردمند و بردش نماز
بدادش درود پدر سربسر

پیامی که آورده بد در بدر
چنین پاسخ آورد اسفندیار
که ای از خرد در جهان یادگار
خردمند و کنداور و سرفراز
چرا بسته را برد باید نماز
کسی را که بر دست و پای آهنت
نه مردم نژادست کهرمنست
درود شهنشاه ایران دهی
ز دانش ندارد دلت آگهی
درودم از ارجاسپ آمد کنون
کز ایران همی دست شوید به خون
مرا بند کردند بر بی گناه
همانا که رزم فرزند شاه
چنین بود پاداش رنج مرا
به آهن بیاراست گنج مرا
کنون همچنین بسته باید تنم
به یزدان گوی منست آهنم
که بر من ز گشتاسپ بیداد بود
ز گفت گزرم اهرمن شاد بود
مبادا که این بد فرامش کنم
روان را به گفتار بیهش کنم
بدو گفت جاماسپ کای راست گوی
جهانگیر و کنداور و نیک خوی
دلت گر چنین از پدر خیره گشت
نگر بخت این پادشا تیره گشت
چو لهراسپ شاه آن پرستنده مرد
که ترکان بکشتندش اندر نبرد
همان هیرید نیز یزدان پرست
که بودند با زند و استا به دست
بکشتند هشتاد از موبدان
پرستنده و پاک دل بخردان
ز خونشان به نوش آذر بمرم
چنین بدکنش خوار نتوان شمرد
ز بهر نیا دل پر از درد کن
بر آشوب و رخسارگان زرد کن
ز کین یا ز دین گر نجیبی ز جای
نباشی پسندیده‌ی رهنمای
چنین داد پاسخ که ای نیک نام
بلند اختر و گرد و جوینده کام
براندیش کان پیر لهراسپ را
پرستنده و باب گشتاسپ را
پسر به که جوید همی کین اوی
که تخت پدر داشت و ایین اوی
بدو گفت ار ایدونک کین نیا

نجویی نداری به دل کیمیا
 همای خردمند و به آفرید
 که باد هوا روی ایشان ندید
 به ترکان سیراند با درد و داغ
 پیاده دوان رنگ رخ چون چراغ
 چنین پاسخ آوردش اسفندیار
 که من بسته بودم چنین زار و خوار
 نکردند زیشان ز من هیچ یاد
 نه برزد کس از بهر من سردباد
 چه گویی به پاسخ که روزی همای
 ز من کرد یاد اندرین تنگ جای
 دگر نیز پرمایه به آفرید
 که گفתי مرا در جهان خود ندید
 بدو گفت جاماسپ کای پهلوان
 پدرت از جهان تیره دارد روان
 به کوه اندرست این زمان با سران
 دو دیده پر از آب و لب ناچران
 سپاهی ز ترکان بگرد اندرش
 همانا نبینی سر و افسرش
 نیاید پسند جهان آفرین
 که تو دل بیچی ز مهر و ز دین
 برادر که بد مر ترا سی و هشت
 ازان پنج ماند و دگر درگذشت
 چنین پاسخ آوردش اسفندیار
 که چندین برادر بدم نامدار
 همه شاد با رامش و من به بند
 نکردند یاد از من مستمند
 اگر من کنون کین بسیچم چه سود
 کزیشان برآورد بدخواه دود
 چو جاماسپ زین گونه پاسخ شنود
 دلش گشت از درد پر داغ و دود
 همی بود بر پای و دل پر ز خشم
 به زاری همی راند آب از دو چشم
 بدو گفت کای پهلوان جهان
 اگر تیره گردد دلت با روان
 چه گویی کنون کار فرشیدورد
 که بود از تو همواره با داغ و درد
 به هر سو که بودی به رزم و به بزم
 پر از درد و نفرین بدی بر گرز
 پر از زخم شمشیر دیدم تنش
 دریده برو مغفر و جوشنش
 همی زار می بگسلد جان اوی
 بیخشای بر چشم گریان اوی
 چو آواز دادش ز فرشیدورد

دلش گشت پر خون و جان پر ز درد
چو باز آمدش دل به جاماسپ گفت
که این بد چرا داشتی در نهفت
بفرمای کاهنگران آورند
چو سوهان و پتک گران آورند
بیاورد جاماسپ آهنگران
چو سندان پولاد و پتک گران
بسودند زنجیر و مسمار و غل
همان بند رومی به کردار پل
چو شد دیر بر سودن بستگی
به بد تنگدل بسته از خستگی
به آهنگران گفت کای شوربخت
ببندی و بسته ندانی گسخت
همی گفت من بند آن شهریار
نکردم به پیش خردمند خوار
بیچید تن را و بر پای جست
غمی شد به پابند یازید دست
ببایخت پای و بیچید دست
همه بند و زنجیر بر هم شکست
چو بگسست زنجیر بی‌توش گشت
بیفتاد از درد و بیهوش گشت
ستاره شمرکان شگفتی بدید
بران تاجدار آفرین گسترید
چو آمد به هوش آن گو زورمند
همی پیش بنهاد زنجیر و بند
چنین گفت کاین هدیه‌های گرز
منش پست بادش به بزم و به رزم
به گرمابه شد با تن دردمند
ز زنجیر فرسوده و مستمند
چو آمد به در پس گو نامدار
رخش بود همچون گل اندر بهار
یکی جوشن خسروانی بخواست
همان جامه‌ی پهلوانی بخواست
بفرمود کان باره‌ی گام زن
بیارید و آن ترگ و شمشیر من
چو چشمش بران تیزرو برفتاد
ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
همی گفت گر من گنه کرده‌ام
ازینسان به بند اندر آزده‌ام
چه کرد این چمان باره‌ی بربری
چه بایست کردن بدین لاغری
بشوید و او را بی‌آهو کنید
به خوردن تنش را به نیرو کنید
فرستاد کس نزد آهنگران

هرآنکس که استاد بود اندران
برفتند و چندی زره خواستند
سلیحش یکایک بیپراستند

چو شب شد چو آهرمن کینه‌خواه
خروش جرس خاست از بارگاه
بران باره‌ی پهلوی برنشست
یکی تیغ هندی گرفته به دست
چو نوشاذر و بهمن و مهرنوش
برفتند یکسر پر از جنگ و جوش
ورا راهبر پیش جاماسپ بود
که دستور فرخنده گشتاسپ بود
ازان باره‌ی دژ چو بیرون شدند
سواران جنگی به هامون شدند
سپهبد سوی آسمان کرد روی
چنین گفت کای داور راست‌گوی
توی آفریننده و کامگار
فروزنده‌ی جان اسفندیار
تو دانی که از خون فرشیدورد
دلم گشت پر درد و رخساره زرد
گر ایدونک پیروز گردم به جنگ
کنم روی گیتی بر ارجاسپ تنگ
بخوایم ازو کین لهراسپ شاه
همان کین چندین سر بیگناه
برادر جهان بین من سی و هشت
که از خونشان لعل شد خاک دشت
پذیرفتم از داور دادگر
که کینه نگیرم ز بند پدر
به گیتی صد آتشکده نو کنم
جهان از ستمگاره بی‌خو کنم
نبیند کسی پای من بر بساط
مگر در بیابان کنم صد رباط
به شاخی که کرگس برو نگذرد
بدو گور و نخچیر پی نسپرد
کنم چاه آب اندرو صدهزار
توانگر کنم مردم خیش کار
همه بی‌رهان را بدین آورم
سر جادوان بر زمین آورم
بگفت این و برگاشت اسپ نبرد
بیامد به نزدیک فرشیدورد
ورا از بر جامه بر خفته دید
تن خسته در جامه بنهفته دید
ز دیده ببارید چندان سرشک
که با درد او آشنا شد پزشک

بدو گفت کای شاه پرخاشجوی
ترا این گزند از که آمد به روی
کزو کین تو باز خواهم به جنگ
اگر شیر جنگیست او گر پلنگ
چنین داد پاسخ که ای پهلوان
ز گشتاسپم من خلیده روان
چو پای ترا او نکردی به بند
ز ترکان بما نامدی این گزند
همان شاه لهراسپ با پیر سر
همه بلخ ازو گشت زیر و زبر
ز گفت گرزما آنچ بر ما رسید
ندیدست هرگز کسی نه شنید
بدرد من اکنون تو خرسند باش
به گیتی درخت برومند باش
که من رفتنی‌ام به دیگر سرای
تو باید که باشی همیشه به جای
چو رفتم ز گیتی مرا یاددار
به ببخش روان مرا شاددار
تو پدرود باش ای جهان پهلوان
که جاوید بادی و روشن روان
بگفت این و رخسارگان کرد زرد
شد آن نامور شاه فرشیدورد
بزد دست بر جامه اسفندیار
همه پرنیان بر تنش گشت خار
همی گفت کای پاک برتر خدای
به نیکی تو باشی مرا رهنمای
که پیش آورم کین فرشیدورد
برانگیزم از رود وز کوه گرد
بریزم ز تن خون ارجاسپ را
شکیبا کنم جان لهراسپ را
برادرش را مرده بر زین نهاد
دلی پر ز کینه لبی پر ز باد
ز هامون بیامد به کوه بلند
برادرش بسته بر اسپ سمنند
همی گفت کاکنون چه سازم ترا
یکی دخمه چون برفرازم ترا
نه چیزست با من نه سیم و نه زر
نه خشت و نه آب و نه دیوارگر
به زیر درختی که بد سایه دار
نهادش بدان جایگه نامدار
برآهیخت خفتان جنگ از تنش
کفن کرد دستار و پیراهنش
وزانجا بیامد بدان جایگاه
کجا شاه گشتاسپ گم کرد راه

بسی مرد ز ایرانیان کشته دید
شده خاک و ریگ از جهان ناپدید
همی زار بگریست بر کشتگان
پر از درد دل شد ازان خستگان
به جایی کجا کرده بودند رزم
به چشم آمدش زرد روی گرزم
به نزدیک او اسپش افکنده بود
برو خاک چندی پراکنده بود
چنین گفت با کشته اسفندیار
که ای مرد نادان بد روزگار
نگه کن که دانای ایران چه گفت
بدانکه که بگشاد راز از نهفت
که دشمن که دانا بود به ز دوست
ابا دشمن و دوست دانش نکوست
براندیشد آنکس که دانا بود
به کاری که بر وی توانا بود
ز چیزی که افتد بران ناتوان
به جستنش رنجه ندارد روان
از ایران همی جای من خواستی
برافگندی اندر جهان کاستی
ببردی ازین پادشاهی فروغ
همی چاره جستی بگفت دروغ
بدین رزم خونی که شد ریخته
تو باشی بدان گیتی آویخته
وزان دشت گریان سراندر کشید
به انبوه گردان ترکان رسید
سپه دید بر هفت فرسنگ دشت
کزیشان همی آسمان تیره گشت
یکی کنده کرده به گرد اندرون
به پهنای پرتاب تیری فزون
ز کنده به صد چاره اندر گذشت
عنان را نهاده بران سوی دشت
طلابه ز ترکان چو هشتاد مرد
همی گشت بر گرد دشت نبرد
برآهیخت شمشیر و اندر نهاد
همی کرد از رزم گشتاسپ یاد
بیفگند زیشان فراوان به راه
وزان جایگه رفت نزدیک شاه

برآمد بران تند بالا فراز
چو روی پدر دید بردش نماز
پدر داغ دل بود بر پای جست
ببوسید و بستر رویش به دست
بدو گفت یزدان سپاس ای جوان

که دیدم ترا شاد و روشن روان
 ز من در دل آزار و تندی مدار
 به کین خواستن هیچ کنی مدار
 گرزم آن بداندیش بدخواه مرد
 دل من ز فرزند خود تیره کرد
 بد آید به مردم ز کردار بد
 بد آید به روی بد از کار بد
 پذیرفتم از کردگار جهان
 شناسنده‌ی آشکار و نهان
 که چون من شوم شاد و پیروز بخت
 سپارم ترا کشور و تاج و تخت
 پرستش بهی برکنم زین جهان
 سپارم ترا تاج و تخت مهان
 چنین پاسخش داد اسفندیار
 که خشنود بادا ز من شهریار
 مرا آن بود تخت و تاج و سپاه
 که خشنود باشد جهاندار شاه
 جهاندار داند که بر دشت رزم
 چو من دیدم افکنده روی گرزم
 بدان مرد بد گوی گریان شدم
 ز درد دل شاه بریان شدم
 کنون آنچ بد بود از ما گذشت
 غم رفته نزدیک ما بادگشت
 ازین پس چو من تیغ را برکشم
 وزین کوه‌پایه سراندر کشم
 نه ارجاسپ مانم نه خاقان چین
 نه کهرم نه خلخ نه توران زمین
 چو لشکر بدانست کاسفندیار
 ز بند گران رست و بد روزگار
 برفتند یکسر گروه‌ها گروه
 به پیش جهاندار بر تیغ کوه
 بزرگان فرزانه و خویش اوی
 نهادند سر بر زمین پیش اوی
 چنین گفت نیک‌اختر اسفندیار
 که ای نامداران خنجرگزار
 همه تیغ زهرآگون برکشید
 یکایک درآید و دشمن کشید
 بزرگان برو خواندند آفرین
 که ما را توی افسر و تیغ کین
 همه پیش تو جان گروگان کنیم
 به دیدار تو رامش جان کنیم
 همه شب همی لشکر آراستند
 همی جوشن و تیغ پیراستند
 پدر نیز با فرخ اسفندیار

همی راز گفت از بد روزگار
ز خون جوانان پرخاشجوی
به رخ بر نهاد از دو دیده دو جوی
که بودند کشته بران رزمگاه
به سر بر ز خون و ز آهن کلاه
همان شب خبر نزد ارجاسپ شد
که فرزند نزدیک گشتاسپ شد
به ره بر فراوان طلایه بکشت
کسی کو نشد کشته بنمود پشت
غمی گشت و پرمایگان را بخواند
بسی پیش کهرم سخنها براند
که ما را جزین بود در جنگ رای
بدانگه که لشکر بیامد ز جای
همی گفتم آن دیو را گر به بند
بیابیم گیتی شود بی‌گزند
بگیرم سر گاه ایران زمین
به هر مرز بر ما کنند آفرین
کنون چون گشاده شد آن دیوزاد
به چنگست ما را غم و سرد باد
ز ترکان کسی نیست همتای اوی
که گیرد به رزم اندرون جای اوی
کنون با دلی شاد و پیروز بخت
به توران خرامیم با تاج و تخت
بفرمود تا هرچ بد خواسته
ز گنج و ز اسبان آراسته
ز چیزی که از بلخ بامی ببرد
بیاورد یکسر به کهرم سپرد
ز کهرمش کهتر پسر بد چهار
بنه بر نهادند و شد پیش بار
برفتند بر هر سوی صد هیون
نشسته برو نیز صد رهنمون
دلش بود پریم و سر پر شتاب
ازو دور بد خورد و آرام و خواب
یکی ترک بد نام اون گرگسار
ز لشکر بیامد بر شهریار
بدو گفت کای شاه ترکان چین
به یک تن مزن خویشتن بر زمین
سپاهی همه خسته و کوفته
گریزان و بخت اندر آشوفته
پسر کوفته سوخته شهریار
بیاری که آمد جز اسفندیار
هم‌آورد او گر بیاید منم
تن مرد جنگی به خاک افگنم
سپه را همی دل شکسته کنی

به گفتار بی‌جنگ خسته کنی
چون ارجاسپ نشنید گفتار اوی
باید آن دل و رای هشیار اوی
بدو گفت کای شیر پرخاشخ
ترا هست نام و نژاد و هنر
گر این را که گفتی بجای آوری
هنر بر زبان رهنمای آوری
ز توران زمین تا به دریای چین
ترا بخشم و بوم ایران زمین
سپهبد تو باشی به هر کشورم
ز فرمان تو یک زمان نگذرم
هم اندر زمان لشکر او را سپرد
کسانی که بودند هشیار و گرد
همه شب همی خلعت آراستند
همی بارهی پهلوان خواستند
چو خورشید زرین سپر برگرفت
شب تیره زو دست بر سر گرفت
بینداخت پیراهن مشک رنگ
چو یاقوت شد مهر چهرش به رنگ
ز کوه اندر آمد سپاه بزرگ
جهانگیر اسفندیار سترگ
چو لشکر بیاراست اسفندیار
جهان شد به کردار دریای قار
بشد گرد بستور پور زریر
که بگذاشتی بیشه زو نره شیر
بیاراست بر میمنه جای خویش
سپهبد بد و لشکر آرای خویش
چو گردوی جنگی بر میسره
بیامد چو خور پیش برج بره
به پیش سپاه آمد اسفندیار
به زین اندرون گرزهی گاوسار
به قلب اندرون شاه گشتاسپ بود
روانش پر از کین لهراسپ بود
وزان روی ارجاسپ صف برکشید
ستاره همی روی دریا ندید
ز بس نیزه و تیغهای بنفش
هوا گشته پر پرنیانی درفش
بشد قلب ارجاسپ چون آب‌نوس
سوی راستش کهرم و بوق و کوس
سوی میسره نام شاه چگل
که در جنگ ازو خواستی شیر دل
برآمد ز هر دو سپه گیر و دار
به پیش اندر آمد گو اسفندیار
چو ارجاسپ دید آن سپاه گران

گزیده سواران نیزه‌روان
بیامد یکی تند بالا گزید
به هر سوی لشکر همی بنگرید
ازان پس بفرمود تا ساروان
هیون آورد پیش ده کاروان
چنین گفت با نامداران براز
که این کار گردد به ما بر دراز
نیاید پدیدار پیروزی
نکو رفتنی گر دل افروزی
خود و ویژگیان بر هیونان مست
بسازیم باهستگی راه جست
چو اسفندیار از میان دو صف
چو پیل ژیان بر لب آورده کف
همی گشت برسان گردان سپهر
به چنگ اندرون گرزهی گاو چهر
تو گفתי همه دشت بالای اوست
روانش همی در نگنجد به پوست
خروش آمد و ناله‌ی کرنای
برفتند گردان لشکر ز جای
تو گفתי ز خون بوم دریا شدست
ز خنجر هوا چون ثریا شدست
گران شد رکیب یل اسفندیار
بگرید با گرزهی گاوسار
بیفشارد بر گرز پولاد مشت
ز قلب سپه گرد سیصد بکشت
چنین گفت کز کین فرشیدورد
ز دریا برانگیزم امروز گرد
ازان پس سوی میمنه حمله برد
عنان بارهی تیزتگ را سپرد
صد و شصت گرد از دلیران بکشت
چو کهرم چنان دید بنمود پشت
چنین گفت کاین کین خون نیاست
کزو شاه را دل پر از کیمیاست
عنان را بیچید بر میسره
زمین شد چو دریای خون یکسره
بکشت از دلیران صد و شصت و پنج
همه نامداران با تاج و گنج
چنین گفت کاین کین آن سی و هشت
گرامی برادر که اندر گذشت
چو ارجاسپ آن دید با گرگسار
چنین گفت کز لشکر بی‌شمار
همه کشته شد هرک جنگی بدند
به پیش صف‌اندر درنگی بدند
ندانم تو خامش چرا مانده‌ای

چنین داستانها چرا رانده‌ای
 ز گفتار او تیز شد گرگسار
 بیامد به پیش صف کارزار
 گرفته کمان کیانی به چنگ
 یکی تیر پولاد پیکان خدنگ
 چو نزدیک شد راند اندر کمان
 بزد بر بر و سینه‌ی پهلوان
 ز زین اندر آویخت اسفندیار
 بدان تا گمانی برد گرگسار
 که آن تیر بگذشت بر جوشنش
 بخست آن کیانی بر روشنش
 یکی تیغ الماس گون برکشید
 همی خواست از تن سرش را برید
 بترسید اسفندیار از گزند
 ز فتراک بگشاد پیچان کمند
 به نام جهان‌آفرین کردگار
 بینداخت بر گردن گرگسار
 به بند اندر آمد سر و گردنش
 بخاک اندر افکند لرزان تنش
 دو دست از پس پشت بستش چو سنگ
 گره زد به گردن برش پالهنک
 به لشکرگه آوردش از پیش صف
 کشان و ز خون بر لب آورده کف
 فرستاد بدخواه را نزد شاه
 به دست همایون زرین کلاه
 چنین گفت کاین را به پرده سرای
 ببند و به کشتن مکن هیچ رای
 کنون تا کرا بد دهد کردگار
 که پیروز گردد ازین کارزار
 وزان جایگه شد به آوردگاه
 به جنگ اندر آورد یکسر سپاه
 برانگیختند آتش کارزار
 هوا تیره گون شد ز گرد سوار
 چو ارجاسپ پیکار زان‌گونه دید
 ز غم پست گشت و دلش بردمید
 به جنگاوران گفت کهرم کجاست
 درفشش نه پیداست بر دست راست
 همان تیغ‌زن کندر شیرگیر
 که بگذاشتی نیزه بر کوه و تیر
 به ارجاسپ گفتند کاسفندیار
 به رزم اندرون بود با گرگسار
 ز تیغ دلیران هوا شد بنفش
 نه پیداست آن گرگ پیکر درفش
 غمی شد در ارجاسپ را زان شگفت

هیون خواست و راه بیابان گرفت
خود و ویژگان بر هیونان مست
برفتند و اسپان گرفته به دست
سپه را بران رزمگه بر بماند
خود و مهتران سوی خلج براند
خروشی پرآمد ز اسفندیار
بلرزید ز آواز او کوه و غار
به ایرانیان گفت شمشیر جنگ
مدارید خیره گرفته به چنگ
نیام از دل و خون دشمن کنید
ز تورانیان کوه قارن کنید
بیفشارد ران لشکر کینه‌خواه
سپاه اندر آمد به پیش سپاه
به خون غرقه شد خاک و سنگ و گیا
بگشتس بخون گر بدی آسیا
همه دشت پا و بر و پشت بود
بریده سر و تیغ در مشیت بود
سواران جنگی همی تاختند
به کالا گرفتن نپرداختند
چو ترکان شنیدند کارجاسپ رفت
همی پوستشان بر تن از غم بگفت
کسی را که بد باره بگریختند
دگر تیغ و جوشن فرو ریختند
به زنهار اسفندیار آمدند
همه دیده چون جویبار آمدند
بریشان ببخشود زورآزمای
ازان پس نیفگند کسی را ز پای
ز خون نیا دل بی‌آزار کرد
سری را بریشان نگهدار کرد
خود و لشکر آمد به نزدیک شاه
پر از خون بر و تیغ و رومی کلاه
ز خون در کفش خنجر افسرده بود
بر و کتفش از جوش آزرده بود
بشستند شمشیر و کفش به شیر
کشیدند بیرون ز خفتانش تیر
به آب اندر آمد سر و تن بشست
جهانجوی شادان دل و تن درست
یکی جامه‌ی سوکواران بخواست
بیامد بر داور داد و راست
نیایش همی کرد خود با پدر
بران آفریننده‌ی دادگر
یکی هفته بر پیش یزدان پاک
همی بود گشتاسپ با درد و باک
به هشتم به جا آمد اسفندیار

بیامد به درگاه او گرگسار
ز شیرین روان دل شده ناامید
تن از بیم لرزان چو از باد بید
بدو گفت شاهها تو از خون من
ستایش نیابی به هر انجمن
یکی بنده باشم بپشت بیای
همیشه به نیکی ترا رهنمای
به هر بد که آید زیونی کنم
به رویین دژت رهنمونی کنم
بفرمود تا بند بر دست و پای
ببردند بازش به پرده سرای
به لشکر گه آمد که ارجاسپ بود
که ریزندها خون لهراسپ بود
ببحشید زان رزمگه خواسته
سوار و پیاده شد آراسته
سران و اسیران که آورده بود
بکشت آن کزو لشکر آورده بود

ازان پس بیامد به پرده سرای
ز هرگونه انداخت با شاه رای
ز لهراسپ وز کین فرشیدورد
ازان نامداران روز نبرد
بدو گفت گشتاسپ کای زورمند
تو شادانی و خواهرانت به بند
خنک آنک بر کینه گه کشته شد
نه در چنگ ترکان سرگشته شد
چو بر تخت بیند ما را نشست
چه گوید کسی کو بود زیر دست
بگیریم برین ننگ تا زنده ام
به مغز اندرون آتش افکنده ام
پذیرفتم از کردگار بلند
که گر تو به توران شوی بی گزند
به مردی شوی در دم ازدها
کنی خواهران را ز ترکان رها
سپارم ترا تاج شاهنشاهی
همان گنج بی رنج و تخت مهی
مرا جایگاه پرستش بس است
نه فرزند من نزد دیگر کس است
چنین پاسخ آورد اسفندیار
که بی تو مبیناد کس روزگار
به پیش پدر من یکی بنده ام
روان را به فرمانش آگنده ام
فدای تو دارم تن و جان خویش
نخواهم سر و تخت و فرمان خویش

شوم باز خواهم ز ارجاسپ کین
نمانم بر و بوم توران زمین
به تخت آورم خواهران را ز بند
به بخت جهاندار شاه بلند
برو آفرین کرد گشتاسپ و گفت
که با تو روان و خرد باد جفت
برفتنت یزدان پناه تو باد
به باز آمدن تخت گاه تو باد
بخواند آن زمان لشگر از هر سوی
به جایی که بد موبدی گر گوی
ازیشان گزیده ده و دو هزار
سواران مرد افکن و کینه‌دار
بر ایشان ببخشید گنج درم
نکرد ایچ کس را به بخشش دژم
ببخشید گنجی بر اسفندیار
یکی تاج پر گوهر شاهوار
خروشی برآمد ز درگاه شاه
شد از گرد خورشید تابان سیاه
ز ایوان به دشت آمد اسفندیار
سپاهی گزید از در کارزار

داستان هفتخوان اسفندیار

کنون زین سپس هفتخوان آورم
سخنهای نغز و جوان آورم
اگر بخت یکباره یاری کند
برو طبع من کامگاری کند
بگویم به تأیید محمود شاه
بدان فر و آن خسروانی کلاه
که شاه جهان جاودان زنده باد
بزرگان گیتی ورا بنده باد
چو خورشید بر چرخ بنمود چهر
بیاراست روی زمین را به مهر
به برج حمل تاج بر سر نهاد
ازو خاور و باختر گشت شاد
پر از غلغل و رعد شد کوهسار
پر از نرگس و لاله شد جویبار
ز لاله فریب و ز نرگس نهیب
ز سنبل عتاب و ز گلنار زیب
پر آتش دل ابر و پر آب چشم
خروش مغانی و پرتاب خشم
چو آتش نماید بپالاید آب
ز آواز او سر برآید ز خواب
چو بیدار گردی جهان را بین
که دیباست گر نقش مانی به چین
چو رخشنده گردد جهان ز آفتاب
رخ نرگس و لاله بینی پر آب
بخندد بدو گوید ای شوخ چشم
به عشق تو گریان نه از درد و خشم
نخندد زمین تا نگیرد هوا
هوا را نخوانم کف پادشا
که باران او در بهاران بود
نه چون همت شهریاران بود
به خورشید ماند همی دست شاه
چو اندر حمل برفرازد کلاه
اگر گنج پیش آید از خاک خشک
وگر آب دریا و گر در و مشک
ندارد همی روشنائیش باز
ز درویش وز شاه گردن فراز
کف شاه ابوالقاسم آن پادشا
چنین است با پاک و ناپارسا
دریغش نیاید ز بخشیدن ایچ
نه آرام گیرد به روز بسیج
چو جنگ آیدش پیش جنگ آورد

سر شهریاران به چنگ آورد
بدان کس که گردن نهد گنج خویش
ببخشد نیندیشد از رنج خویش
جهان را جهاندار محمود باد
ازو بخشش و داد موجود باد
ز رویین دژ اکنون جهان دیده پیر
نگر تا چه گوید ازو یاد گیر

ادامه داستان

سخن گوی دهقان چو بنهاد خوان
یکی داستان راند از هفتخوان
ز رویین دژ و کار اسفندیار
ز راه و ز آموزش گرگسار
چنین گفت کو چون بیامد به بلخ
زبان و روان پر ز گفتار تلخ
همی راند تا پیشش آمد دو راه
سراپرده و خیمه زد با سپاه
بفرمود تا خوان بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
برفتند گردان لشکر همه
نشستند بر خوان شاه رمه
یکی جام زرین به کف برگرفت
ز گشتاسپ آنکه سخن در برگرفت
وزان پس بفرمود تا گرگسار
شود داغ دل پیش اسفندیار
بفرمود تا جام زرین چهار
دمادم ببستند بر گرگسار
ازان پس بدو گفت کای تیره بخت
رسانم ترا من به تاج و به تخت
گر ایدونک هرچت بپرسیم راست
بگوپی همه شهر ترکان تراست
چو پیروز گردم سپارم ترا
به خورشید تابان برآرم ترا
نیازارم آنرا که پیوند تست
هم آنرا که پیوند فرزند تست
وگر هیچ گردی به گرد دروغ
نگیرد بر من دروغت فروغ
میانت به خنجر کنم بدو نیم
دل انجمن گردد از تو به بیم
چنین داد پاسخ ورا گرگسار
که ای نامور فرخ اسفندیار
ز من نشود شاه جز گفت راست
تو آن کن که از پادشاهی سزااست
بدو گفت رویین دژ اکنون کجاست
که آن مرز ازین بوم ایران جداست
بدو چند راهست و فرسنگ چند
کدام آنک ازو هست بیم و گزند
سپه چند باشد همیشه دروی
ز بالای دژ هرچ دانی بگوی
چنین داد پاسخ ورا گرگسار
که ای شیردل خسرو شهریار

سه راهست ز ایدر بدان شارستان
که ارجاسپ خواندش پیکارستان
یکی در سه ماه و یکی در دو ماه
گر ایدون خورش تنگ باشد به راه
گیا هست و آبشخور چارپای
فرود آمدن را نیابی تو جای
سه دیگر به نزدیک یک هفته راه
بهشتم به رویین دژ آید سپاه
پر از شیر و گرگست و پر ازدها
که از چنگشان کس نیابد رها
فریب زن جادو و گرگ و شیر
فزونست از ازدهای دلیر
یکی را ز دریا برآرد به ماه
یکی را نگون اندر آرد به چاه
بیابان و سیمرغ و سرماي سخت
که چون باد خیزد به درد درخت
ازان پس چو رویین دژ آید پدید
نه دژ دید ازان سان کسی نه شنید
سر باره برتر ز ابر سپاه
بدو در فراوان سلیح و سپاه
به گرد اندرش رود و آب روان
که از دیدنش خیره گردد روان
به کشتی برو بگذرد شهریار
چو آید به هامون ز بهر شکار
به صد سال گر ماند اندر حصار
ز هامون نیایدش چیزی به کار
هماندر دژش کشتمند و گیا
درخت برومند و هم آسیا
چو اسفندیار آن سخنها شنید
زمانی بیچید و دم درکشید
بدو گفت ما را جزین راه نیست
به گیتی به از راه کوتاه نیست
چنین گفت با نامور گرگسار
که این هفتخوان هرگز ای شهریار
به زور و به آواز نگذشت کس
مگر کز تن خویش کردست بس
بدو نامور گفت گر با منی
بینی دل و زور آهرمنی
به پیشم چه گویی چه آید نخست
که باید ز پیکار او راه جست
چنین داد پاسخ ورا گرگسار
که این نامور مرد ناباک دار
نخستین به پیش تو آید دو گرگ
نر و ماده هریک چو پیلی سترگ

دو دندان به کردار پیل ژیان
بر و کتف فربه و لاغر میان
بسان گوزنان به سر بر سروی
همی رزم شیران کند آرزوی
بفرمود تا همچنانش به بند
به خرگاه بردند ناسودمند
بیاراست خرم یکی بزمگاه
به سر بر نظاره بران جشنگاه
چو خورشید بنمود تاج از فراز
هوا با زمین نیز بگشاد راز
ز درگاه برخاست آوای کوس
زمین آهنین شد سپهر آبنوس
سوی هفتخوان رخ به توران نهاد
همی رفت با لشکر آباد و شاد
چو از راه نزدیک منزل رسید
ز لشکر یکی نامور برگزید
پشوتن یکی مرد بیدار بود
سپه را ز دشمن نگهدار بود
بدو گفت لشکر به آیین بدار
همی پیچم از گفته‌ی گرگسار
منم پیش رو گر به من بد رسد
بدین کهتران بد نیاید سزد
بیامد پوشید خفتان جنگ
ببست از بر پشت شیرنگ تنگ
سپهید چو آمد به نزدیک گرگ
چه گرگ آن سرافراز پیل سترگ
دیدند گرگان بر و یال اوی
میان یلی چنگ و گوپال اوی
ز هامون سوی او نهادند روی
دو پیل سرافراز و دو جنگجوی
کمان را به زه کرد مرد دلیر
بغرید بر سان غرنده شیر
بر آهرمنان تیرباران گرفت
به تندی کمان سواران گرفت
ز پیکان پولاد گشتند سست
نیامد یکی پیش او تن درست
نگه کرد روشن دل اسفندیار
بدید آنک دد سست برگشت کار
یکی تیغ زهرآبگون برکشید
عنان را گران کرد و سر درکشید
سراسر به شمشیرشان کرد چاک
گل انگیخت از خون ایشان ز خاک
فرود آمد از نامور بارگی
به یزدان نمود او ز بیچارگی

سلیح و تن از خون ایشان بشست
بران خارستان پاک جایی بجست
پر آژنگ رخ سوی خورشید کرد
دلی پر ز درد و سری پر ز گرد
همی گفت کای داور دادگر
تو دادی مرا هوش و زور و هنر
تو کردی تن گرگ را خاک جای
تو باشی به هر نیک و بد رهنمای
چو آمد سپاه و پشتوتن فراز
بدیدند یل را به جای نماز
بماندند زان کار گردان شگفت
سپه یکسر اندیشه اندر گرفت
که این گرگ خوانیم گر پیل مست
که جاوید باد این دل و تیغ و دست
که بی فره اورنگ شاهی مباد
بزرگی و رسم سپاهی مباد
برفتند گردان فرخنده رای
برابر کشیدند پرده سرای

غم آمد همه بهره‌ی گرگسار
ز گرگان جنگی و اسفندیار
یکی خوان زرین بیاراستند
خورشها بخوردند و می خواستند
بفرمود تا بسته را پیش او
ببردند لرزان و پرآب روی
سه جام میش داد و پرسش گرفت
که اکنون چه گویی چه بینم شگفت
چنین گفت با نامور گرگسار
که ای نامور شیردل شهریار
دگر منزلت شیری آید به جنگ
که با جنگ او برتابد نهنگ
عقاب دلاور بران راه شیر
نبرد وگر چند باشد دلیر
بخندید روشن دل اسفندیار
بدو گفت کای ترک ناسازگار
بینی تو فردا که با نره شیر
چگونه شوم من به جنگش دلیر
چو تاریک شد شب بفرمود شاه
ازان جایگاه اندر آمد سپاه
شب تیره لشکر همی راندند
برویر همی آفرین خواندند
چو خورشید زان چادر لاژورد
یکی مطرفی کرد دیبای زرد
سپهد به جای دلیران رسید

به هامون و پرخاش شیران رسید
 پشوتن بفرمود تا رفت پیش
 ورا پندها داد ز اندازه بیش
 بدو گفت کاین لشکر سرافراز
 سپردم ترا من شدم رزمساز
 پیامد چو با شیر نزدیک شد
 جهان بر دل شیر تاریک شد
 یکی بود نر و دگر ماده شیر
 برفتند پرخاشجوی و دلیر
 چو نر اندرآمد یکی تیغ زد
 بید ریگ زیرش بسان بسد
 ز سر تا میانش به دو نیم گشت
 دل شیر ماده پر از بیم گشت
 چو جفتش برآشفت و آمد فراز
 یکی تیغ زد بر سرش رزمساز
 به ریگ اندر افکند غلتان سرش
 ز خون لعل شد دست و جنگی برش
 به آب اندر آمد سر و تن بشست
 نگهدار جز پاک یزدان نجست
 چنین گفت کای داور داد و پاک
 به دستم ددان راتو کردی هلاک
 هماندر زمان لشکر آنجا رسید
 پشوتن سر و پال شیران بدید
 بر اسفندیار آفرین خواندند
 ورا نامدار زمین خواندند
 وزانجا پیامد کی رهنمای
 به نزدیک خرگاه و پردهسرای
 نهادند خوان و خورشهای نغز
 بیاورد سالار پاکیزه مغز

بفرمود تا پیش او گرگسار
 پیامد بداندیش و بد روزگار
 سه جام می لعل فامش بداد
 چو آهرمن از جام می گشت شاد
 بدو گفت کای مرد بدبخت خوار
 که فردا چه پیش آورد روزگار
 بدو گفت کای شاه برتر منش
 ز تو دور بادا بد بدکنش
 چو آتش به پیکار بشتافتی
 چنین بر بلاها گذر یافتی
 ندانی که فردا چه آیدت پیش
 ببخشای بر بخت بیدار خویش
 از ایدر چو فردا به منزل رسی
 یکی کار پیش است ازین یک بسی

یکی اژدها پشت آید دژم
 که ماهی برآرد ز دریا به دم
 همی آتش افروزد از کام اوی
 یکی کوه خاراست اندام اوی
 ازین راه گر بازگردی رواست
 روانت برین پند من بر گواست
 دریغت نیاید همی خویشتن
 سپاهی شده زین نشان انجمن
 چنین داد پاسخ که ای بدنشان
 به بندت همی برد خواهم کشان
 ببینی که از چنگ من اژدها
 ز شمشیر تیزم نیاید رها
 بفرمود تا درگران آورند
 سزاوار چوب گران آورند
 یکی نغز گردون چوین بساخت
 به گرد اندرش تیغها در نشاخت
 به سر بر یکی گرد صندوق نغز
 بیاراست آن درگر پاک مغز
 به صندوق در مرد دیهیم جوی
 دو اسپ گرانمایه بست اندر اوی
 نشست آزمون را به صندوق شاه
 زمانی همی راند اسپان به راه
 زره دار با خنجر کابلی
 به سر بر نهاده کلاه پلی
 چو شد جنگ آن اژدها ساخته
 جهانجوی زین رنج پرداخته
 جهان گشت چون روی زنگی سیاه
 ز برج حمل تاج بنمود ماه
 نشست از بر شولک اسفندیار
 برفت از پسیش لشکر نامدار
 دگر روز چون گشت روشن جهان
 درفش شب تیره شد در نهان
 پشوتن پیامد سوی نامجوی
 پسر با برادر همی پیش اوی
 پیوشید خفتان جهاندار گرد
 سپه را به فرخ پشوتن سپرد
 بیاورد گردون و صندوق شیر
 نشست اندرو شهریار دلیر
 دو اسپ گرانمایه بسته بر اوی
 سوی اژدها تیز بنهاد روی
 ز دور اژدها بانگ گردون شنید
 خرامیدن اسپ جنگی بدید
 ز جای اندرآمد چو کوه سیاه
 تو گفתי که تاریک شد چرخ و ماه

دو چشمش چو دو چشمه تابان ز خون
 همی آتش آمد ز کامش برون
 چو اسفندیار آن شگفتی بدید
 به یزدان پناهِید و دم درکشید
 همی جست اسپ از گزندش رها
 به دم درکشید اسپ را اژدها
 دهن باز کرده چو کوهی سیاه
 همی کرد غران بدو در نگاه
 فرو برد اسپان چو کوهی سیاه
 همی کرد غران بدو در نگاه
 فرو برد اسپان و گردون به دم
 به صندوق در گشت جنگی دژم
 به کامش چو تیغ اندرآمد بماند
 چو دریای خون از دهان برفشانند
 نه بیرون توانست کردن ز کام
 چو شمشیر بد تیغ و کامش نیام
 ز گردون و آن تیغها شد غمی
 به زور اندر آورد لختی کمی
 برآمد ز صندوق مرد دلیر
 یکی تیز شمشیر در چنگ شیر
 به شمشیر مغزش همی کرد چاک
 همی دود زهرش برآمد ز خاک
 ازان دود برنده بیهوش گشت
 بیفتاد و بی مغز و بی توش گشت
 پشوتن بیامد هماندر زمان
 به نزدیک آن نامدار جهان
 جهانجوی چون چشمها باز کرد
 به گردان گردنکش آواز کرد
 که بیهوش گشتم من از دود زهر
 ز زخمش نیامد مرا هیچ بهر
 ازان خاک برخاست و شد سوی آب
 چو مردی که بیهوش گردد به خواب
 ز گنجور خود جامه‌ی نو بجست
 به آب اندر آمد سر و تن بشست
 بیامد به پیش خداوند پاک
 همی گشت پیچان و گریان به خاک
 همی گفت کین اژدها را که کشت
 مگر آنک بودش جهاندار پشت
 سپاهش همه خواندند آفرین
 همه پیش دادار سر بر زمین
 نهادند و گفتند با کردگار
 توی پاک و بی عیب و پروردگار
 ازان کار پر درد شد گرگسار

کجا زنده شد مرده اسفندیار
 سرایرده زد بر لب آن شاه
 همه خیمه‌ها گردش اندر سپاه
 می و رود بر خوان و میخواره خواست
 به یاد جهاندار بر پای خاست
 بفرمود تا داغ دل گرگسار
 بیامد نوان پیش اسفندیار
 می خسروانی سه جامش بداد
 بخندید و زان اژدها کرد یاد
 بدو گفت کای بد تن بی‌بها
 بین این دمه‌نج نر اژدها
 ازین پس به منزل چه پیش آیدم
 کجا رنج و تیمار بیش آیدم
 بدو گفت کای شاه پیروزگر
 همی یابی از اختر نیک بر
 تو فردا چو در منزل آیی فرود
 به پیشت زن جادو آرد درود
 که دیدست زین پیش لشکر بسی
 نکردست پیچان روان از کسی
 چو خواهد بیابان چو دریا کند
 به بالای خورشید پهن کند
 ورا غول خوانند شاهان به نام
 به روز جوانی مرو پیش دام
 به پیروزی اژدها باز گرد
 نباید که نام اندر آری به گرد
 جهانجوی گفت ای بد شوخ روی
 ز من هرچ بینی تو فردا بگوی
 که من با زن جادوان آن کنم
 که پشت و دل جادوان بشکنم
 به پیروزی دادده یک خدای
 سر جادوان اندر آرم به پای
 چو پیراهن زرد پوشید روز
 سوی باختر گشت گیتی فروز
 سپه برگرفت و بنه بر نهاد
 ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
 شب تیره لشکر همی راند شاه
 چو خورشید بفروخت زرین کلاه
 چو یاقوت شد روی برج بره
 بخندید روی زمین یکسره
 سپه را همه بر پشتون سپرد
 یکی جام زرین پر از می ببرد
 یکی ساخته نیز تنبور خواست
 همی رزم پیش آمدش سور خواست
 یکی بیشه‌یی دید همچون بهشت

تو گفتی سپهر اندرو لاله کشت
 ندید از درخت اندرو آفتاب
 به هر جای بر چشمه‌یی چون گلاب
 فرود آمد از بارگی چون سزید
 ز بیشه لب چشمه‌یی برگزید
 یکی جام زرین به کف برنهاد
 چو دانست کز می دلش گشت شاد
 همانگاه تنبور را برگرفت
 سراییدن و ناله اندر گرفت
 همی گفت بداختر اسفندیار
 که هرگز نبیند می و میگسار
 نبیند جز از شیر و نر ازدها
 ز چنگ بلاها نیاید رها
 نیابد همی زین جهان بهره‌یی
 به دیدار فرخ پری چهره‌یی
 بیایم ز یزدان همی کام دل
 مرا گر دهد چهره‌ی دلگسل
 به بالا چو سرو و چو خورشید روی
 فروهشته از مشک تا پای موی
 زن جادو آواز اسفندیار
 چو بشنید شد چون گل اندر بهار
 چنین گفت کامد هژبری به دام
 ایا چامه و رود و پر کرده جام
 پر آژنگ رویی بی آیین و زشت
 بدان تیرگی جادویها نوشت
 بسان یکی ترک شد خوب روی
 چو دیبای چینی رخ از مشک موی
 بیامد به نزدیک اسفندیار
 نشست از بر سبزه و جویبار
 جهانجوی چون روی او را بدید
 سرود و می و رود برتر کشید
 چنین گفت کای دادگر یک خدای
 به کوه و بیابان توی رهنمای
 بجستم هم‌اکنون پری چهره‌یی
 به تن شهره‌یی زو مرا بهره‌یی
 بداد آفرینده‌ی داد و راد
 مرا پاک جام و پرستنده داد
 یکی جام پر باده‌ی مشک بوی
 بدو داد تا لعل گرددش روی
 یکی نغز پولاد زنجیر داشت
 نهان کرده از جادو آژیر داشت
 به بازوش در بسته بد زردهشت
 بگشتاسپ آورده بود از بهشت
 بدان آهن از جان اسفندیار

نبردی گمانی به بد روزگار
 بینداخت زنجیر در گردنش
 بران سان که نیرو ببرد از تنش
 زن جادو از خویشتن شیر کرد
 جهانجوی آهنگ شمشیر کرد
 بدو گفت بر من نیاری گزند
 اگر آهنین کوه گردی بلند
 بیارای زان سان که هستی رخت
 به شمشیر یازم کنون پاسخت
 به زنجیر شد گنده پیری تباه
 سر و موی چون برف و رنگی سیاه
 یکی تیز خنجر بزد بر سرش
 میادا که بینی سرش گر برش
 چو جادو بمرد آسمان تیره گشت
 بران سان که چشم اندران خیره گشت
 یکی باد و گردی برآمد سیاه
 بپوشید دیدار خورشید و ماه
 به بالا برآمد جهانجوی مرد
 چو رعد خروشان یکی نعره کرد
 پشوتن پیامد همی با سپاه
 چنین گفت کای نامبردار شاه
 نه با زخم تو پای دارد نهنگ
 نه ترک و نه جادو نه شیر و پلنگ
 به گیتی بماناد یل سرفراز
 جهان را به مهر تو بادا نیاز
 یکی آتش از تارک گرگسار
 برآمد ز پیکار اسفندیار

جهانجوی پیش جهان آفرین
 بمالید چندی رخ اندر زمین
 بران بیشه اندر سراپرده زد
 نهادند خوانی چنانچون سزد
 به دژخیم فرمود پس شهریار
 که آرند بدبخت را بسته خوار
 ببرند پیش یل اسفندیار
 چو دیدار او دید پس شهریار
 سه جام می خسروانیش داد
 بید گرگسار از می لعل شاد
 بدو گفت کای ترک برگشته بخت
 سر پیر جادو ببین از درخت
 که گفتی که لشکر به دریا برد
 سر خویش را بر ثریا برد
 دگر منزل اکنون چه بینم شگفت
 کزین جادو اندازه باید گرفت

چنین داد پاسخ ورا گرگسار
که ای پیل جنگی گه کارزار
بدین منزلت کار دشوارتر
گراینده‌تر باش و بیدارتر
یکی کوه بینی سراندر هوا
برو بر یکی مرغ فرمانروا
که سیمرغ گوید ورا کارجوی
چو پرنده کوهیست پیکارجوی
اگر پیل بیند برآرد به ابر
ز دریا نهنگ و به خشکی هژبر
نبیند ز برداشتن هیچ رنج
تو او را چو گرگ و چو جادو مسنج
دو بچه است با او به بالای او
همان رای پیوسته با رای او
چو او بر هوا رفت و گسترده پر
ندارد زمین هوش و خورشید فر
اگر بازگردی بود سودمند
نیازی به سیمرغ و کوه بلند
ازو در بخندید و گفت ای شگفت
به پیکان بدوزم من او را دو کفت
ببرم به شمشیر هندی برش
به خاک اندر آرم ز بالا سرش
چو خورشید تابنده بنمود پشت
دل خاور از پشت او شد درشت
سر جنگجویان سپه برگرفت
سخنهای سیمرغ در سر گرفت
همه شب همی راند با خود گروه
چو خورشید تابان برآمد ز کوه
چراغ زمان و زمین تازه کرد
در و دشت بر دیگر اندازه کرد
همان اسپ و گردون و صندوق برد
سپه را به سالار لشکر سپرد
همی رفت چون باد فرمانروا
یکی کوه دیدش سراندر هوا
بران سایه بر اسپ و گردون بداشت
روان را به اندیشه اندر گماشت
همی آفرین خواند بر یک خدای
که گیتی به فرمان او شد به پای
چو سیمرغ از دور صندوق دید
پسش لشکر و ناله‌ی بوق دید
ز کوه اندر آمد چو ابری سیاه
نه خورشید بد نیز روشن نه ماه
بدان بد که گردون بگیرد به چنگ
بران سان که نخچیر گیرد پلنگ

بران تیغها زد دو پا و دو پر
نماند ایچ سیمرغ را زیب و فر
به چنگ و به منقار چندی تپید
چو تنگ اندر آمد فرو آرمید
چو دیدند سیمرغ را بچگان
خروشان و خون از دو دیده چکان
چنان بردمیدند ازان جایگاه
که از سهمشان دیده گم کرد راه
چو سیمرغ زان تیغها گشت سست
به خوناب صندوق و گردون بشست
ز صندوق بیرون شد اسفندیار
بغرید با آلت کارزار
زره در بر و تیغ هندی به چنگ
چه زود آورد مرغ پیش نهنگ
همی زد برو تیغ تا پاره گشت
چنان چاره گر مرغ بیچاره گشت
بیامد به پیش خداوند ماه
که او داد بر هر ددی دستگاه
چنین گفت کای داور دادگر
خداوند پاکی و زور و هنر
تو بردی پی جاودان را ز جای
تو بودی بدین نیکیم رهنمای
هم‌آنکه خروش آمد از کرنای
پشوتن بیاورد پرده‌سرای
سلیح برادر سپاه و پسر
بزرگان ایران و تاج و کمر
ازان کشته کس روی هامون ندید
جر اندام جنگاور و خون ندید
زمین کوه تا کوه پر پر بود
ز پرش همه دشت پر فر بود
دیدند پر خون تن شاه را
کجا خیره کردی به رخ ماه را
همی آفرین خواندندش سران
سواران جنگی و کنداوران
شنید آن سخن در زمان گرگسار
که پیروز شد نامور شهریار
تنش گشت لرزان و رخساره زرد
همی رفت پویان و دل پر ز درد
سراپرده زد شهریار جوان
به گردش دلیران روشن‌روان
زمین را به دیبا بیاراستند
نشستند بر خوان و می خواستند

❏

ازان پس بفرمود تا گرگسار

بیامد بر نامور شهریار
 بدادش سه جام دمامد نید
 می سرخ و جام از گل شنبلید
 بدو گفت کای بد تن بدنهان
 نگه کن بدین کردگار جهان
 نه سیمرغ پیدا نه شیر و نه گرگ
 نه آن تیز چنگ ازدهای بزرگ
 به منزل که انگیزد این بار شور
 بود آب و جای گیای ستور
 به آواز گفت آن زمان گرگسار
 که ای نامور فرخ اسفندیار
 اگر باز گردی نباشد شگفت
 ز بخت تو اندازه باید گرفت
 ترا یار بود ایزد ای نیکبخت
 به بار آمد آن خسروانی درخت
 یکی کار پیشست فردا که مرد
 نیندیشد از روزگار نبرد
 نه گرز و کمان یاد آید نه تیغ
 نه بیند ره جنگ و راه گریغ
 به بالای یک نیزه برف آیدت
 بدو روز شادی شگرف آیدت
 بمانی تو با لشکر نامدار
 به برف اندر ای فرخ اسفندیار
 اگر بازگردی نباشد شگفت
 ز گفتار من کین نباید گرفت
 همی ویژه در خون لشکر شوی
 به تندی و بدرایی و بدخوی
 مرا این درستست کز باد سخت
 بریزد بران مرز بار درخت
 ازان پس که اندر بیابان رسی
 یکی منزل آید به فرسنگ سی
 همه ریگ تفتست گر خاک و شخ
 برو نگذرد مرغ و مور و ملخ
 نبینی به جایی یکی قطره آب
 زمینش همی جوشد از آفتاب
 نه بر خاک او شیر یابد گذر
 نه اندر هوا کرگس تیزپر
 نه بر شخ و ریگش بروید گیا
 زمینش روان ریگ چون توتیا
 برانی برین گونه فرسنگ چل
 نه با اسپ تاو و نه با مرد دل
 وزانجا به رویین دژ آید سپاه
 ببینی یک مایه‌ور جایگاه
 زمینش به کام نیاز اندر است

وگر باره با مه به راز اندر است
بشد بامش از ابر بارنده‌تر
که بد نامش از ابر برنده‌تر
ز بیرون نیابد خورش چارپای
ز لشکر نماند سواری به جای
از ایران و توران اگر صدهزار
بیایند گردان خنجرگزار
نشینند صد سال گرداندرش
همی تیرباران کنند از برش
فراوان همانست و کمتر همان
چو حلقه‌ست بر در بد بدگمان
چو ایرانیان این بد از گرگسار
شنیدند و گشتند با درد یار
بگفتند کای شاه آزادمرد
بگرد بال تا توانی مگرد
اگر گرگسار این سخنها که گفت
چنین است این خود نماند نهفت
بدین جایگاه مرگ را آمدم
نه فرسودن ترگ را آمدم
چنین راه دشوار بگذاشتی
بلاى دد و دام برداشتی
کس از نامداران و شاهان گرد
چنین رنجها برنیارد شمرد
که پیش تو آمد بدین هفتخوان
برین بر جهان آفرین را بخوان
چو پیروزگر بازگردی به راه
به دل شاد و خرم شوی نزد شاه
به راهی دگر گر شوی کینه‌ساز
همه شهر توران برندت نماز
بدین سان که گوید همی گرگسار
تن خویش را خوارمایه مدار
ازان پس که پیروز گشتیم و شاد
نباید سر خویش دادن به باد
چو بشنید این‌گونه زیشان سخن
شد آن تازه رویش ز گردان کهن
شما گفت از ایران به پند آمدید
نه از بهر نام بلند آمدید
کجا آن همه خلعت و پند شاه
کمرهای زرین و تخت و کلاه
کجا آن همه عهد و سوگند و بند
به یزدان و آن اختر سودمند
که اکنون چنین سست شد پایتان
به ره بر پراگنده شد رایتان
شما بازگردید پیروز و شاد

مرا کام جز رزم جستن مباد
به گفتار این دیو ناسازگار
چنین سرکشیدید از کارزار
از ایران نخواهم برین رزم کس
پسر با برادر مرا یار بس
جهاندار پیروز یار منست
سر اختر اندر کنار منست
به مردی نباید کسی هم‌رهم
اگر جان ستانم وگر جان دهم
به دشمن نمایم هنر هرچ هست
ز مردی و پیروزی و زور دست
بیابید هم بی‌گمان آگهی
ازین نامور فر شاهنشاهی
که با دژ چه کردم به دستان و زور
به نام خداوند کیوان و هور
چو ایرانیان برگشادند چشم
دیدند چهره‌ها پر ز خشم
برفتند پوزش‌کنان نزد شاه
که گر شاه بیند ببخشد گناه
فدای تو بادا تن و جان ما
برین بود تا بود پیمان ما
ز بهر تن شاه غمخواره‌ایم
نه از کوشش و جنگ بیچاره‌ایم
ز ما تا بود زنده یک نامدار
نپیچیم یک تن سر از کارزار
سپهبد چو بشنید زیشان سخن
بیچید زان گفته‌های کهن
به ایرانیان آفرین کرد و گفت
که هرگز نماند هنر در نهفت
گر ایدونک گردیم پیروزگر
ز رنج گذشته بیابیم بر
نگردد فراموش به دل رنج‌تان
نماند تھی بی‌گمان گنج‌تان
همی رای زد تا جهان شد خنک
برفت از بر کوه باد سبک
برآمد ز درگاه شیپور و نای
سپه برگرفتند یکسر ز جای
به کردار آتش همی راندند
جهان‌آفرین را بسی خواندند
سپیده چو از کوه سر برکشید
شب آن چادر شعر در سرکشید
چو خورشید تابان نهان کرد روی
همی رفت خون در پس پشت اوی
به منزل رسید آن سپاه گران

همه گرزداران و نیزه‌وران
 بهاری یکی خوش‌منش روز بود
 دل‌افروز یا گیتی‌افروز بود
 سراپرده و خیمه فرمود کی
 بیاراست خوان و بیاورد می
 هماندر زمان تندباری ز کوه
 برآمد که شد نامور زان ستوه
 جهان سربسر گشت چون پر زاغ
 ندانست کس باز هامون ز زاغ
 بیارید از ابر تاریک برف
 زمینی پر از برف و بادی شگرف
 سه روز و سه شب هم بدان سان به دشت
 دم باد ز اندازه اندر گذشت
 هوا پود گشت ابر چون تار شد
 سپهد ازان کار بیچار شد
 به آواز پیش پشوتن بگفت
 که این کار ما گشت با درد جفت
 به مردی شدم در دم اژدها
 کنون زور کردن نیارد بها
 همه پیش یزدان نیایش کنید
 بخوانید و او را ستایش کنید
 مگر کاین بلاها ز ما بگذرد
 کزین پس کسی مان به کس نشمرد
 پشوتن بیامد به پیش خدای
 که او بود بر نیکویی رهنمای
 نیایش ز اندازه بگذاشتند
 همه در زمان دست برداشتند
 همانکه بیامد یکی باد خوش
 ببرد ابر و روی هوا گشت کش
 چو ایرانیان را دل آمد به جای
 بودند بر پیش یزدان به پای
 سراپرده و خیمه‌ها گشته‌تر
 ز سرما کسی را نید پای و پر
 همانجا بودند گردان سه روز
 چهارم چو بفروخت گیتی فروز
 سپهد گرانمایگان را بخواند
 بسی داستانهای نیکو براند
 چنین گفت کایدر بمانید بار
 مدارید جز آلت کارزار
 هرانکس که هستند سرهنگ‌فش
 که باشد ورا باره صد آب کش
 به پنجاه آب و خورش برنهد
 دگر آلت گسترش بر نهید
 فزونی هم ایدر بمانید بار

مگر آنچ باید بدان کارزار
 به نیروی یزدان بیایم دست
 بدان بدکنش مردم بت پرست
 چو نومید گردد ز یزدان کسی
 ازو نیک بختی نیاید بسی
 ازان دژ یکایک توانگر شوید
 همه پاک با گنج و افسر شوید
 چو خور چادر زرد بر سرکشید
 ببد باختر چون گل شنبلیله
 بنه برنهادند گردان همه
 برفتند با شهریار رمه
 چو بگذشت از تیره شب یک زمان
 خروش کلنگ آمد از آسمان
 برآشفت ز آوازش اسفندیار
 پیامی فرستاد زی گرگسار
 که گفתי بدین منزلت آب نیست
 همان جای آرامش و خواب نیست
 کنون ز آسمان خاست بانگ کلنگ
 دل ما چرا کردی از آب تنگ
 چنین داد پاسخ کز ایدر ستور
 نیابد مگر چشمه‌ی آب شور
 دگر چشمه‌ی آب یابی چو زهر
 کزان آب مرغ و ددان راست بهر
 چنین گفت سالار کز گرگسار
 یکی راهبر ساختم کینه‌دار
 ز گفتار او تیز لشکر براند
 جهاندار نیکی دهش را بخواند

چو یک پاس بگذشت از تیره شب
 به پیش اندر آمد خروش جلب
 بخندید بر بارگی شاه نو
 ز دم سپه رفت تا پیش رو
 سپهدار چون پیش لشکر کشید
 یکی ژرف دریای بی‌بن بدید
 هیونی که بود اندران کاروان
 کجا پیش رو داشتی ساروان
 همی پیش رو غرقه گشت اندر آب
 سپهد بزد چنگ هم در شتاب
 گرفتش دو ران بر گشیدش ز گل
 بترسید بدخواه ترک چگل
 بفرمود تا گرگسار نژند
 شود داغ دل پیش بر پای بند
 بدو گفت کای ریمن گرگسار
 گرفتار بر دست اسفندیار

نگفتی که ایدر نیایی تو آب
بسوزد ترا تابش آفتاب
چرا کردی ای بدتن از آب خاک
سپه را همه کرده بودی هلاک
چنین داد پاسخ که مرگ سپاه
مرا روشناییست چون هور و ماه
چه بینم همی از تو جز پای بند
چه خواهم ترا جز بلا و گزند
سپهبد بخندید و بگشاد چشم
فرو ماند زان ترک و بفزود خشم
بدو گفت کای کم خرد گرگسار
چو پیروز گردم من از کارزار
به رویین دژت بر سپهبد کنم
مبادا که هرگز بتو بد کنم
همه پادشاهی سراسر تراست
چو با ما کنی در سخن راه راست
نیازارم آن را که فرزند تست
هم آن را که از دوده پیوند تست
چو بشنید گفتار او گرگسار
پرامید شد جانش از شهریار
ز گفتار او ماند اندر شگفت
زمین را بیوسید و پوزش گرفت
بدو گفت شاه آنچه گفتی گذشت
ز گفتار خامت نگشت آب دشت
گذرگاه این آب دریا کجاست
باید نمودن به ما راه راست
بدو گفت با آهن از آبگیر
نیابد گذر پر و پیکان تیر
تهمتن فروماند اندر شگفت
هماندر زمان بند او برگرفت
به دریای آب اندرون گرگسار
بیامد هیونی گرفته مهار
سپهبد بفرمود تا مشگ آب
بریزند در آب و در ماهتاب
به دریا سبکبار شد بارگی
سپاه اندر آمد به یکبارگی
چو آمد به خشکی سپاه و بنه
بید میسره راست با میمنه
به نزدیک رویین دژ آمد سپاه
چنان شد که فرسنگ ده ماند راه
سر جنگجویان به خوردن نشست
پرستنده شد جام باده به دست
بفرمود تا جوشن و خود و گبر
ببردند با تیغ پیش هژبر

گشاده بفرمود تا گرگسار
 بیامد به پیش یل اسفندیار
 بدو گفت کاکنون گذشتی ز بد
 ز تو خوبی و راست گفتن سزد
 چو از تن بیرم سر ارجاسپ را
 درخشان کنم جان لهراسپ را
 چو کهرم که از خون فرشیدورد
 دل لشکری کرد پر خون و درد
 دگر اندریمان که پیروز گشت
 بکشت از دلیران ما سی و هشت
 سرانشان بیرم به کین نیا
 پدید آرم از هر دری کیمیا
 همه گورشان کام شیران کنم
 به کام دلیران ایران کنم
 سراسر بدوزم جگرشان به تیر
 بیارم زن و کودکانشان اسیر
 ترا شاد خوانیم ازین گر دژم
 بگوی آنچ داری به دل بیش و کم
 دل گرگسار اندران تنگ شد
 روان و زبانش پر آژنگ شد
 بدو گفت تا چند گویی چنین
 که بر تو مبادا به داد آفرین
 همه اختر بد به جان تو باد
 بریده به خنجر میان تو باد
 به خاک اندر افکنده پر خون تنت
 زمین بستر و گرد پیراهنت
 ز گفتار او تیر شد نامدار
 برآشفست با تنگدل گرگسار
 یکی تیغ هندی بزد بر سرش
 ز تارک به دو نیم شد تا برش
 به دریا فگندش هماندر زمان
 خور ماهیان شد تن بدگمان
 وزان جایگه باره را بر نشست
 به تندی میان یلی را ببست
 به بالا برآمد به دژ بنگرید
 یکی ساده دژ آهنین باره دید
 سه فرسنگ بالا و پهنا چهل
 بجای ندید اندر او آب و گل
 به پهنا دیوار او بر سوار
 برفتی برابر بروبر چهار
 چو اسفندیار آن شگفتی بدید
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 چنین گفت کاین را نشاید ستد
 بد آمد به روی من از راه بد

دریغ این همه رنج و پیکار ما
 پشیمانی آمد همه کار ما
 به گرد بیابان همه بنگرید
 دو ترک اندران دشت پوینده دید
 همی رفت پیش اندرون چار سگ
 سگانی که گیرند آهو به تگ
 ز بالا فرود آمد اسفندیار
 به چنگ اندرون نیزه‌ی کارزار
 پرسید و گفت این دژ نامدار
 چه جایست و چندست بر وی سوار
 ز ارجاسپ چندی سخن راندند
 همه دفتر دژ برو خواندند
 که بالا و پهنای دژ را بین
 دری سوی ایران دگر سوی چین
 بدو اندرون تیغ‌زن سی‌هزار
 سواران گردنکش و نامدار
 همه پیش ارجاسپ چون بنده‌اند
 به فرمان و رایش سرافکنده‌اند
 خورش هست چندانک اندازه نیست
 به خوشه درون بار اگر تازه نیست
 اگر در بیند به ده سال شاه
 خورش هست چندانک باید سپاه
 اگر خواهد از چین و ماچین سوار
 بیاید برش نامور صد هزار
 نیازش نیاید به چیزی به کس
 خورش هست و مردان فریادرس
 چو گفتند او تیغ هندی به مشیت
 دو گردنکش ساده‌دل را بکشت

وز انجا بیامد به پرده‌سرای
 ز بیگانه پردخت کردند جای
 پشوتن بشد نزد اسفندیار
 سخن رفت هرگونه از کارزار
 بدو گفت جنگی چنین دژ به جنگ
 به سال فراوان نیاید به چنگ
 مگر خوار گیرم تن خویش را
 یکی چاره سازم بدانیش را
 توایدر شب و روز بیدار باش
 سپه را ز دشمن نگهدار باش
 تن آنکه شود بی‌گمان ارجمند
 سزاوار شاهی و تخت بلند
 کز انبوه دشمن نترسد به جنگ
 به کوه از پلنگ و به آب از نهنگ
 به جایی فریب و به جایی نهیب

گهی فر و زیب و گهی در نشیب
چو بازارگانی بدین دژ شوم
نگویم که شیر جهان پهلوم
فراز آورم چاره از هر دری
بخوانم ز هر دانشی دفتری
تو بی‌دیده‌بان و طلایه مباش
ز هر دانشی سست مایه مباش
اگر دیده‌بان دود بیند به روز
شب آتش چو خورشید گیتی فروز
چنین دان که آن کار کرد منست
نه از چاره‌ی هم نبرد منست
سپه را بیارای و ز ایدر بران
زره‌دار با خود و گرز گران
درفش من از دور بر پای کن
سپه را به قلب اندرون جای کن
بران تیز با گرزهای گاوسار
چنان کن که خوانندت اسفندیار
وزان جایگاه ساریان را بخواند
به پیش پشوتن به زانو نشاند
بدو گفت صد بارکش سرخ‌موی
بیاور سرافراز با رنگ و بوی
ازو ده شتر بار دینار کن
دگر پنج دیبای چین بارکن
دگر پنج هرگونه‌یی گوهران
یکی تخت زرین و تاج سران
بیاورد صندوق هشتاد جفت
همه بند صندوقها در نهفت
صد و شست مرد از یلان برگزید
کزیشان نهانش نیاید پدید
تنی بیست از نامداران خویش
سرافراز و خنجرگزاران خویش
بفرمود تا بر سر کاروان
بوند آن گرانمایگان ساروان
به پای اندرون کفش و در تن گلیم
به بار اندرون گوهر و زر و سیم
سپهد به دژ روی بنهاد تفت
به کردار بازارگانان برفت
همی راند با نامور کاروان
یلان سرافراز چون ساروان
چو نزدیک دژ شد برفت او ز پیش
بدید آن دل و رای هشیار خویش
چو بانگ درای آمد از کاروان
همی رفت پیش اندرون ساروان
به دژ نامدارن خبر یافتند

فراوان بگفتند و بشتافتند
که آمد یکی مرد بازارگان
درمگان فرو شد به دینارگان
بزرگان دژ پیش باز آمدند
خریدار و گردن‌فراز آمدند
بپرسید هریک ز سالار بار
کزین بارها چیست کاید به کار
چنین داد پاسخ که باری نخست
به تن شاه باید که بینم درست
توانایی خویش پیدا کنم
چو فرمان دهد دیده دریا کنم
شتربار بنهاد و خود رفت پیش
که تا چون کند تیز بازار خویش
یکی طاس پر گوهر شاهوار
ز دینار چندی ز بهر نثار
که بر تافتش ساعد و آستین
یکی اسپ و دو جامه دیبای چین
بران طاس پوشیده‌تایی حریر
حریر از بر و زیر مشک و عبیر
به نزدیک ارجاسپ شد چاره‌جوی
به دیبا بیاراسته رنگ و بوی
چو دیدش فرو ریخت دینار و گفت
که با شهریاران خرد باد جفت
یکی مردم ای شاه بازارگان
پدر ترک و مادر ز آزادگان
ز توران به خرم به ایران برم
وگر سوی دشت دلیران برم
یکی کاروانی شتر با منست
ز پوشیدنی جامه‌های نشست
هم از گوهر و افسر و رنگ و بوی
فروشنده‌ام هم خریدار جوی
به بیرون دژ کاله بگذاشتم
جهان در پناه تو پنداشتم
اگر شاه بیند که این کاروان
به دروازه‌ی دژ کشد ساروان
به بخت تو از هر بد ایمن شوم
بدین سایه‌ی مهر تو بغنوم
چنین داد پاسخ که دل شاددار
ز هر بد تن خویش آزاد دار
نیازاردت کس به توران زمین
همان گر گرایی به ماچین و چین
بفرمود پس تا سرای فراخ
به دژ بر یکی کلبه در پیش کاخ
به رویین دژاندر مر او را دهند

همه بارش از دشت بر سر نهند
 بسازد بران کلبه بازارگاه
 همی داردش ایمن اندر پناه
 برفتند و صندوقها را به پشت
 کشیدند و ماهار اشتر به مشیت
 یکی مرد بخرد بپرسید و گفت
 که صندوق را چیست اندر نهفت
 کشنده بدو گفت ما هوش خویش
 نهادیم ناچار بر دوش خویش
 یکی کلبه بر ساخت اسفندیار
 بیاراست همچون گل اندر بهار
 ز هر سو فراوان خریدار خاست
 بران کلبه بر تیز بازار خاست
 بود آن شب و بامداد پگاه
 ز ایوان دوان شد به نزدیک شاه
 ز دینار وز مشک و دیبا سه تخت
 همی برد پیش اندرون نیکبخت
 بیامد ببوسید روی زمین
 بر ارجاسپ چندی بکرد آفرین
 چنین گفت کاین مایه‌ور کاروان
 همی راندم تیز با ساروان
 بدو اندرون یاره و افسرست
 که شاه سرافراز را در خورست
 بگوید به گنجور تا خواسته
 ببیند همه کلبه آراسته
 اگر هیچ شایسته بیند به گنج
 بیارد همانا ندارد به رنج
 پذیرفتن از شهریار زمین
 ز بازارگان پوزش و آفرین
 بخندید ارجاسپ و بنواختش
 گرانمایه‌تر پایگه ساختش
 چه نامی بدو گفت خراد نام
 جهانجوی با رادی و شادکام
 به خراد گفت ای رد زاد مرد
 به رنجی همی گرد پوزش مگرد
 ز دربان نباید ترا بار خواست
 به نزد من آی آنگهی کت هواست
 ازان پس بپرسیدش از رنج راه
 ز ایران و توران و کار سپاه
 چنین داد پاسخ که من ماه پنج
 کشیدم به راه اندرون درد و رنج
 بدو گفت از کار اسفندیار
 به ایران خبر بود وز گرگسار
 چنین داد پاسخ که ای نیک‌خوی

سخن راند زین هر کسی بارزوی
یکی گفت کاسفندیار از پدر
پرازار گشت و بیچید سر
دگر گفت کو از دژ گنبدان
سپه برد و شد بر ره هفتخوان
که رزم آزماید به توران زمین
بخواهد به مردی ز ارجاسپ کین
بخندید ارجاسپ گفت این سخن
نگوید جهان دیده مرد کهن
اگر کرکس آید سوی هفتخوان
مرا اهرمن خوان و مردم مخوان
چو بشنید جنگی زمین بوسه داد
پیامد ز ایوان ارجاسپ شاد
در کلبه را نامور باز کرد
ز بازارگان دژ پراواز کرد
همی بود چندی خرید و فروخت
همی هرکسی چشم خود را بدوخت
ز دینارگان یک درم بستدی
همی این بران آن برین برزدی

چو خورشید تابان ز گنبد بگشت
خریدار بازار او در گذشت
دو خواهرش رفتند ز ایوان به کوی
غریوان و بر کفتها بر سیوی
به نزدیک اسفندیار آمدند
دو دیده تر و خاکسار آمدند
چو اسفندیار آن شگفتی بدید
دو رخ کرد از خواهران ناپدید
شد از کار ایشان دلش پر ز بیم
پیوشید رخ را به زیر گلیم
برفتند هر دو به نزدیک اوی
ز خون بر نهاده به رخ بر دو جوی
به خواهش گرفتند بیچارگان
بران نامور مرد بازارگان
بدو گفت خواهر که ای ساروان
نخست از کجا راندی کاروان
که روز و شبان بر تو فرخنده باد
همه مهتران پیش تو بنده باد
ز ایران و گشتاسپ و اسفندیار
چه آگاهی است ای گو نامدار
بدین سان دو دخت یکی پادشا
اسیریم در دست ناپارسیا
برهنه سر و پای و دوش آبکش
پدر شادمان روز و شب خفته خوش

برهنه دوان بر سر انجمن
خنک آنک پوشد تنش را کفن
بگرییم چندی به خونین سرشک
تو باشی بدین درد ما را پزشک
گر آگاهیست هست از شهر ما
برین بوم تریاک شد زهر ما
یکی بانگ برزد به زیر گلیم
که لرزان شدند آن دو دختر ز بیم
که اسفندیار از بنه خود مباد
نه آن کس به گیتی کزو کرد یاد
ز گشتاسپ آن مرد بیدادگر
مبیناد چون او کلاه و کمر
نبینید کاید فروشندهام
ز بهر خور خویش کوشندهام
چو آواز بشنید فرخ همای
بدانست و آمد دلش باز جای
چو خواهر بدانست آواز اوی
بپوشید بر خویشتن راز اوی
چنان داغ دل پیش او در بماند
سرشک از دو دیده به رخ برفشانند
همه جامه چاک و دو پایش به خاک
از ارجاسپ جانش پر از بیم و باک
بدانست جنگاور پاک‌رای
که او را همی بازدارند همای
سبک روی بگشاد و دیده پرآب
پر از خون دل و چهره چون آفتاب
ز کار جهان ماند اندر شگفت
دژم گشت و لب را به دندان گرفت
بدیشان چنین گفت کاین روز چند
بدارید هر دو لبان را به بند
من ایدر نه از بهر جنگ آمدم
به رنج از پی نام و ننگ آمدم
کسی را که دختر بود آبکش
پسر در غم و باب در خواب خوش
پدر آسمان باد و مادر زمین
نخوانم برین روزگار آفرین
پس از کلبه برخاست مرد جوان
به نزدیک ارجاسپ آمد دوان
بدو گفت کای شاه فرخنده باش
جهاندار تا جاودان زنده باش
یکی ژرف دریا درین راه بود
که بازارگان زان نه آگاه بود
ز دریا برآمد یکی کژ باد
که ملاح گفت آن ندارم به یاد

به کشتی همه زار و گریان شدیم
 ز جان و تن خویش بریان شدیم
 پذیرفتم از دادگر یک خدای
 که گر یابم از بیم دریا رهای
 یکی بزم سازم به هر کشوری
 که باشد بران کشور اندر سری
 بخواهنده بخشم کم و بیش را
 گرامی کنم مرد درویش را
 کنون شاه ما را گرامی کند
 بدین خواهش امروز نامی کند
 ز لشکر سرافراز گردان که اند
 به نزدیک شاه جهان ارجمند
 چنین ساختستم که مهمان کنم
 وزین خواهش آرایش جان کنم
 چو ارجاسپ بشنید زان شاد شد
 سر مرد نادان پر از باد شد
 بفرمود کانکو گرامی ترست
 وزین لشکر امروز نامی ترست
 به ایوان خراد مهمان شوند
 وگر می بود پاک مستان شوند
 بدو گفت شاها ردا بخردا
 جهاندار و بر موبدان موبدا
 مرا خانه تنگست و کاخ بلند
 برین بارهی دژ شویم ارجمند
 در مهر ماه آمد آتش کنم
 دل نامداران به می خوش کنم
 بدو گفت زان راه روکت هواسست
 به کاخ اندرون میزبان پادشاست
 بیامد دمان پهلوان شادکام
 فراوان برآورد هیزم به بام
 بکشتند اسپان و چندی به ره
 کشیدند بر بام دژ یکسره
 ز هیزم که بر بارهی دژ کشید
 شد از دود روی هوا ناپدید
 می آورد چون هرچ بد خورده شد
 گسارندهی می ورا برده شد
 همه نامدارن رفتند مست
 ز مستی یکی شاخ نرگس به دست

شب آمد یکی آتشی بر فروخت
 که تفش همی آسمان را بسوخت
 چو از دیده گه دیده بان بنگرید
 به شب آتش و روز پردود دید
 ز جایی که بد شادمان بازگشت

تو گفתי که با باد همباز گشت
 چو از راه نزد پشوتن رسید
 بگفت آنچ از آتش و دود دید
 پشوتن چنین گفت کز پیل و شیر
 به تنبل فزونست مرد دلیر
 که چشم بدان از تنش دور باد
 همه روزگاران او سور باد
 بزد نای رویین و رویینه خم
 برآمد ز در ناله‌ی گاودم
 ز هامون سوی دژ بیامد سپاه
 شد از گرد خورشید تابان سپاه
 همه زیر خفتان و خود اندرون
 همی از جگرشان بجوشید خون
 به دژ چون خبر شد که آمد سپاه
 جهان نیست پیدا ز گرد سپاه
 همه دژ پر از نام اسفندیار
 درخت بلا حنظل آورد بار
 بپوشید ارجاسپ خفتان جنگ
 بمالید بر چنگ بسیار چنگ
 بفرمود تا کهرم شیرگیر
 برد لشکر و کوس و شمشیر و تیر
 به طرخان چنین گفت کای سرفراز
 برو تیز با لشکری رزمساز
 ببر نامدران دژ ده هزار
 همه رزم جویان خنجرگزار
 نگه کن که این جنگجویان کیند
 وزین تاختن ساختن برچیند
 سرافراز طرخان بیامد دوان
 بدین روی دژ با یکی ترجمان
 سپه دید با جوشن و ساز جنگ
 درفش سیاه پیکر او پلنگ
 سپه‌کش پشوتن به قلب اندرون
 سپاهی همه دست شسته به خون
 به چنگ اندرون گرز اسفندیار
 به زیر اندرون باره‌ی نامدار
 جز اسفندیار تهم را نماند
 کس او را بجز شاه ایران نخواند
 سپه میسره میمنه برکشید
 چنان شد که کس روز روشن ندید
 ز زخم سنانهای الماس گون
 تو گفתי همی بارد از ابر خون
 به جنگ اندر آمد سپاه از دو روی
 هرانکس که بد گرد و پرخاشجوی
 بشد پیش نوش‌آذر تیغ‌زن

همی جست پرخاش زان انجمن
بیامد سرافراز طرخان برش
که از تن به خاک اندر آرد سرش
چو نوش آذر او را به هامون بدید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
کمرگاه طرخان بدو نیم کرد
دل کهرم از درد پریم کرد
چنان هم بقلب سپه حمله برد
بزرگش یکی بود با مرد خرد
بران سان دو لشکر بهم برشکست
که از تیر بر سرکشان ایر بست
سرافراز کهرم سوی دژ برفت
گریزان و لشکر همی راند تفت
چنین گفت کهرم به پیش پدر
که ای نامور شاه خورشیدفر
از ایران سپاهی بیامد بزرگ
به پیش اندرون نامداری سترگ
سرافراز اسفندیارست و بس
بدین دژ نیاید جزو هیچ کس
همان نیزه‌ی جنگ دارد به جنگ
که در گنبدان دژ تو دیدی به جنگ
غمی شد دل ارجاسپ را زان سخن
که نو شد دگر باره کین کهن
به ترکان همه گفت بیرون شوید
ز دژ یکسره سوی هامون شوید
همه لشکر اندر میان آورید
خروش هژبر ژیان آورید
یکی زنده زیشان ممانید نیز
کسی نام ایشان مخوانید نیز
همه لشکر از دژ به راه آمدند
جگر خسته و کینه‌خواه آمدند

چو تاریکتر شد شب اسفندیار
پوشید نو جامه‌ی کارزار
سر بند صندوقها برگشاد
یکی تا بدان بستگان جست باد
کباب و می آورد و نوشیدنی
همان جامه‌ی رزم و پوشیدنی
چو نان خورده شد هر یکی را سه جام
بدادند و گشتند زان شادکام
چنین گفت کامشب شبی پربلاست
اگر نام گیریم ز ایدر سزاست
بکوشید و پیکار مردان کنید
پناه از بلاها به یزدان کنید

ازان پس یلان را به سه بهر کرد
 هرانکس که جستند ننگ و نبرد
 یکی بهره زیشان میان حصار
 که سازند با هرکسی کارزار
 دگر بهره تا بر در دژ شوند
 ز پیکار و خون ریختن نغوند
 سیم بهره را گفت از سرکشان
 که باید که پایید زیشان نشان
 که بودند با ما ز می دوش مست
 سرانشان به خنجر بیرید پست
 خود و بیست مرد از دلیران گرد
 بشد تیز و دیگر بدیشان سپرد
 به درگاه ارجاسپ آمد دلیر
 زره دار و غران به کردار شیر
 چو زخم خروش آمد از در سرای
 دوان پیش آزادگان شد همای
 ابا خواهر خویش به آفرید
 به خون مژه کرده رخ ناپدید
 چو آمد به تنگ اندر اسفندیار
 دو پوشیده را دید چون نوبهار
 چنین گفت با خواهران شیرمرد
 کز ایدر بیوید برسان گرد
 بدانجا که بازارگاه منست
 بسی زر و سیم است و گاه منست
 مباشد با من بدین رزمگاه
 اگر سر دهم گر ستانم کلاه
 بیامد یکی تیغ هندی به مش
 کسی را که دید از دلیران بکشت
 همه بارگاهش چنان شد که راه
 نبود اندران نامور بارگاه
 ز بس خسته و کشته و کوفته
 زمین همچو دریای آشوفته
 چو ارجاسپ از خواب بیدار شد
 ز غلغل دلش پر ز تیمار شد
 بجوشید ارجاسپ از جایگاه
 بپوشید خفتان و رومی کلاه
 به دست اندرش خنجر آب گون
 دهن پر ز آواز و دل پر ز خون
 بدو گفت کز مرد بازارگان
 بیابی کنون تیغ و دینارگان
 یکی هدیه آرمت لهراسپی
 نهاده برو مهر گشتاسپی
 برآویخت ارجاسپ و اسفندیار
 از اندازه بگذشتشان کارزار

پیایی بسی تیغ و خنجر زدند
گهی بر میان گاه بر سر زدند
به زخم اندر ارجاسپ را کرد سست
ندیدند بر تنش جایی درست
ز پای اندر آمد تن پیلوار
جدا کردش از تن سر اسفندیار
چو شد کشته ارجاسپ آزرده جان
خروشی برآمد ز کاخ زنان
چنین است کردار گردنده دهر
گهی نوش یابیم ازو گاه زهر
چه بندی دل اندر سرای سپنج
چو دانی که ایدر نمایی مرنج
بپردخت ز ارجاسپ اسفندیار
به کیوان برآورد ز ایوان دمار
بفرمود تا شمع بفروختند
به هر سوی ایوان همی سوختند
شبستان او را به خادم سپرد
ازان جایگه رشته تایی نبرد
در گنج دینار او مهر کرد
به ایوان نبودش کسی هم نبرد
بیامد سوی آخر و برنشست
یکی تیغ هندی گرفته به دست
ازان تازی اسپان کش آمد گزین
بفرمود تا برنهادند زین
برفتند زانجا صد و شست مرد
گزیده سواران روز نبرد
همان خواهران را بر اسپان نشانند
ز درگاه ارجاسپ لشکر براند
وز ایرانیان نامور مرد چند
به دژ ماند با ساوهی ارجمند
چو من گفت از ایدر به بیرون شوم
خود و نامدارن به هامون شوم
به ترکان در دژ ببندید سخت
مگر یار باشد مرا نیک بخت
هرانگه که آید گمانتان که من
رسیدم بدان پاکرای انجمن
غو دیده باید که از دیدگاه
کانوشه سر و تاج گشتاسپ شاه
چو انبوه گردد به دژ بر سپاه
گریزان و برگشته از رزمگاه
به پیروزی از بارهی کاخ پاس
بدارید از پاک یزدان سپاس
سر شاه ترکان ازان دیدگاه
بینداخت باید به پیش سپاه

بیامد ز دژ با صد و شست مرد
خروشان و جوشان به دشت نبرد
چو نزد سپاه پشوتن رسید
برو نامدار آفرین گسترید
سپاهش همه مانده زو در شگفت
که مرد جوان آن دلیری گرفت

چو ماه از بر تخت سیمین نشست
سه پاس از شب تیره اندر گذشت
همی پاسبان برخروشید سخت
که گشتاسپ شاهست و پیروز بخت
چو ترکان شنیدند زان سان خروش
نهادند یکسر به آواز گوش
دل کهرم از پاسبان خیره شد
روانش ز آواز او تیره شد
چو بشنید با اندریمان بگفت
که تیره شب آواز نتوان نهفت
چه گویی که امشب چه شاید بدن
بیاید همی داستانها زدن
که یارد گشادن بدین سان دو لب
به بالین شاهی درین تیره شب
بیاید فرستاد تا هرک هست
سرانشان به خنجر ببرند پست
چه بازی کند پاسبان روز جنگ
برین نامداران شود کار تنگ
وگر دشمن ما بود خانگی
بجوی همی روز بیگانگی
به آواز بد گفتن و فال بد
بکوبیم مغزش به گوپال بد
بدین گونه آواز پیوسته شد
دل کهرم از پاسبان خسته شد
ز بس نعره از هر سوی زین نشان
پر آواز شد گوش گردنکشان
سپه گفت کواز بسیار گشت
از اندازهی پاسبان برگذشت
کنون دشمن از خانه بیرون کنیم
ازان پس برین چاره افسون کنیم
دل کهرم از پاسبان تنگ شد
بیچید و رویش پر آژنگ شد
به لشکر چنین گفت کز خواب شاه
دل من پر از رنج شد جان تباه
کنون بی گمان باز باید شدن
ندانم کزین پس چه شاید بدن
بزرگان چنین روی برگاشتند

به شب دشت پیکار بگذاشتند
پس اندر همی آمد اسفندیار
زره‌دار با گره‌ی گاوسار
چو کهرم بر باره‌ی دژ رسید
پس لشکر ایرانیان را بدید
چنین گفت کاکنون بجز رزم کار
چه ماندست با گرد اسفندیار
همه تیغها برکشیم از نیام
به خنجر فرستاد باید پیام
به چهره چو تاب اندر آورد بخت
بران نامداران بید کار سخت
دو لشکر بران سان برآشوفتند
همی بر سر یکدگر کوفتند
چنین تا برآمد سپیده‌دمان
بزرگان چین را سرآمد زمان
برفتند مردان اسفندیار
بران نامور باره‌ی شهریار
بریده سر شاه ارجاسپ را
جهاندار و خونیز لهراسپ را
به پیش سپاه اندر انداختند
ز پیکار ترکان بیرداختند
خروشی برآمد ز توران سپاه
ز سر برگرفتند گردان کلاه
دو فرزند ارجاسپ گریان شدند
چو بر آتش تیز پریان شدند
بدانست لشکر که آن جنگ چیست
وزان رزم بد بر که باید گریست
بگفتند رادا دلیرا سرا
سپهدار شیراوژنا مهترا
که کشتت که بر دشت کین کشته باد
برو جاودان روز برگشته باد
سپردن کرا باید اکنون بنه
درفش که داریم بر میمنه
چو ارجاسپ پردخته شد قلبگاه
مبادا کلاه و مبادا سپاه
سپه را به مرگ آمد اکنون نیاز
ز خلج پر از درد شد تا طراز
ازان پس همه پیش مرگ آمدند
زره‌دار با گرز و ترگ آمدند
ده و دار برخاست از رزمگاه
هوا شد به کردار ابر سپاه
به هر جای بر توده‌ی کشته بود
کسی را کجا روز برگشته بود
همه دشت بی‌تن سر و یال بود

به جای دگر گرز و گوپال بود
ز خون بر در دژ همی موج خاست
که دانست دست چپ از دست راست
چو اسفندیار اندر آمد ز جای
سپهدار کهرم بیفشارد پای
دو جنگی بران سان برآویختند
که گفتی بهمشان برآمیختند
تهمتن کمر بند کهرم گرفت
مر او را ازان پشت زین برگرفت
برآوردش از جای و زد بر زمین
همه لشکرش خواندند آفرین
دو دستش بیستند و بردند خوار
پراکنده شد لشکر نامدار
همی گرز بارید همچون تگرگ
زمین پر ز ترگ و هوا پر ز مرگ
سر از تیغ پران چو برگ از درخت
یکی ریخت خون و یکی یافت تخت
همی موج زد خون بران رزمگاه
سری زیر نعل و سری با کلاه
نداند کسی آرزوی جهان
نخواهد گشادن بمابر نهان
کسی کش سزاوار بد بارگی
گریزان همی راند یکبارگی
هرآنکس که شد در دم ازدها
بکوشید و هم زو نیامد رها
ز ترکان چینی فراوان نماند
وگر ماند کس نام ایشان نخواند
همه ترگ و جوشن فرو ریختند
هم از دیده‌ها خون برآمیختند
دوان پیش اسفندیار آمدند
همه دیده چون جویبار آمدند
سپهدار خونریز و بیداد بود
سپاهش به بیدادگر شاد بود
کسی را نداد از یلان زینهار
بکشتند زان خستگان بی‌شمار
به توران زمین شهریاری نماند
ز ترکان چین نامداری نماند
سراپرده و خیمه برداشتند
بدان خستگان جای بگذاشتند
بران روی دژ بر ستاره بزد
چو پیدا شد از هر دری نیک و بد
بزد بر در دژ دو دار بلند
فرو هشت از دار پیچان کمند
سر اندریمان نگونسار کرد

برادرش را نیز بر دار کرد
سپاهی برون کرد بر هر سوی
به جایی که آمد نشان گوی
بفرمود تا آتش اندر زدند
همه شهر توران بهم بر زدند
به جایی دگر نامداری نماند
به چین و به توران سواری نماند
تو گفستی که ابری برآمد سیاه
ببارید آتش بران رزمگاه
جهانجوی چون کار زان گونه دید
سران را بیاورد و می درکشید

دبیر جهاننیده را پیش خواند
ازان چاره و چنگ چندی براند
بر تخت بنشست فرخ دبیر
قلم خواست و قرطاس و مشک و عبیر
نخستین که نوک قلم شد سیاه
گرفت آفرین بر خداوند ماه
خداوند کیوان و ناهید و هور
خداوند پیل و خداوند مور
خداوند پیروزی و فرهی
خداوند دیهیم و شاهنشهی
خداوند جان و خداوند رای
خداوند نیکی ده و رهنمای
ازو جاودان کام گشتاسپ شاد
به مینو همه یاد لهراسپ باد
رسیدم به راهی به توران زمین
که هرگز نخوانم برو آفرین
اگر برگشایم سراسر سخن
سر مرد نو گردد از غم کهن
چه دستور باشد مرا شهریار
بخوانم برو نامه‌ی کارزار
به دیدار او شاد و خرم شوم
ازین رنج دیرینه بی غم شوم
وزان چاره‌هایی که من ساختم
که تا دل ز کینه بپرداختم
به رویین دژ ارجاسپ و کهرم نماند
جز از مویه و درد و ماتم نماند
کسی را ندادم به جان زینهار
گیا در بیابان سرآورد بار
همی مغز مردم خورد شیر و گرگ
جز از دل نجوید پلنگ سترگ
فلک روشن از تاج گشتاسپ باد
زمین گلشن شاه لهراسپ باد

چو بر نامه بر مهر اسفندیار
نهادند و جستند چندی سوار
هیونان کفک افگن و تیزرو
به ایران فرستاد سالار نو
بماند از پی پاسخ نامه را
بکشت آتش مرد بدکامه را
بسی برنیامد که پاسخ رسید
یکی نامه بد بند بد را کلید
سر پاسخ نامه بود از نخست
که پاینده باد آنک نیکی بجست
خرد یافته مرد یزدان شناس
به نیکی ز یزدان شناسد سپاس
دگر گفت کز دادگر یک خدای
بخوایم کو باشدت رهنمای
درختی بکشتم به باغ بهشت
کزان بارورتر فریدون نکشت
برش سرخ یاقوت و زر آمدست
همه برگ او زیب و فر آمدست
بماناد تا جاودان این درخت
ترا باد شادان دل و نیک بخت
یکی آنک گفتی که کین نیا
بجستم پر از چاره و کیمیا
دگر آنک گفتی ز خون ریختن
به تنها به رزم اندر آویختن
تن شهریاران گرامی بود
که از کوشش سخت نامی بود
نگهدار تن باش و آن خرد
که جان را به دانش خرد پرورد
سه دیگر که گفتی به جان زینهار
ندادم کسی را ز چندان سوار
همیشه دلت مهربان باد و گرم
پر از شرم جان لب پر آوای نرم
میاد ترا پیشه خون ریختن
نه بی کینه با مهتر آویختن
به کین برادرت بی سی و هشت
از اندازه خون ریختن درگذشت
و دیگر کزان پیر گشته نیا
ز دل دور کرده بد و کیمیا
چو خون ریختندش تو خون ریختی
چو شیران جنگی برآویختی
همیشه بدی شاد و به روزگار
روان را خرد بادت آموزگار
نیازست ما را به دیدار تو
بدان پر خرد جان بیدار تو

چه نامه بخوانی بنه بر نشان
بدین بارگاه آی با سرکشان
هیون تگاور ز در بازگشت
همه شهر ایران پرآواز گشت
سوار هیونان چو باز آمدند
به نزد تهمتن فراز آمدند

چو آن نامه برخواند اسفندیار
ببخشید دینار و بر ساخت کار
جز از گنج ارجاسپ چیزی نماند
همه گنج خویشان او برفشاند
سپاهش همه زو توانگر شدند
از اندازه‌ی کار برتر شدند
شتر بود و اسپان به دشت و به کوه
به داغ سپهدار توران گروه
هیون خواست از هر دری ده‌هزار
پراگنده از دشت وز کوهسار
همه گنج ارجاسپ در باز کرد
به کپان درم سختن آغاز کرد
هزار اشتر از گنج دینار شاه
چو سیصد ز دیبا و تخت و کلاه
صد از مشک و ز عنبر و گوهران
صد از تاج وز نامدار افسران
از افگندیهای دیبا هزار
بفرمود تا برنهادند بار
چو سیصد شتر جامه‌ی چینیان
ز منسوج و زریفت وز پرنیان
عماری بسیچید و دیبا جلیل
کنیزک ببرند چینی دو خیل
به رخ چون بهار و به بالا چو سرو
میانها چو غرو و به رفتن تذرو
ابا خواهران یل اسفندیار
برفتند بت روی صد نامدار
ز پوشیده رویان ارجاسپ پنج
ببردند بامویه و درد و رنج
دو خواهر دو دختر یکی مادرش
پر از درد و با سوک و خسته برش
همه باره‌ی شهر زد بر زمین
برآورد گرد از بر و بوم چین
سه پور جوان را سپهدار گفت
پراگنده باشید با گنج جفت
به راه ار کسی سر بیچد ز داد
سرانشان به خنجر ببرید شاد
شما راه سوی بیابان برید

سنانها چو خورشید تابان برید
سوی هفتخوان من به نخجیر شیر
بیابم شما ره میوید دیر
نخستین بگیرم سر راه را
بینم شما را سر ماه را
سوی هفتخوان آمد اسفندیار
به نخجیر با لشکری نامدار
چو نزدیک آن جای سرما رسید
همه خواسته گرد بر جای دید
هوا خوش گوار و زمین پرنگار
تو گفתי به تیر اندر آمد بهار
وزان جایگه خواسته برگرفت
همی ماند از کار اختر شگفت
چو نزدیکی شهر ایران رسید
به جای دلیران و شیران رسید
دو هفته همی بود با یوز و باز
غمی بود از رنج راه دراز
سه فرزند پرمایه را چشم داشت
ز دیر آمدنشان به دل خشم داشت
به نزد پدر چو بیامد پسر
بخندید با هر یکی تاجور
که راهی درشت این که من کوفتم
ز دیر آمدنتان برآشوفتم
زمین بوسه دادند هر سه پسر
که چون تو که باشد به گیتی پدر
وزان جایگه سوی ایران کشید
همه گنج سوی دلیران کشید
همه شهر ایران بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
ز دیوارها جامه آویختند
زبر مشک و عنبر همی بیختند
هوا پر ز آوای رامشگران
زمین پر سواران نیزه‌وران
چو گشتاسپ بشنید رامش گزید
به آواز او جام می درکشید
ز لشکر بفرمود تا هرک بود
ز کشور کسی کو بزرگی نمود
همه با درفش و تبیره شدند
بزرگان لشکر پذیره شدند
پدر رفت با نامور بخردان
بزرگان فرزانه و موبدان
بیامد به پیش پسر تازه‌روی
همه شهر ایران پر از گفت و گوی
چو روی پدر دید شاه جوان

دلش گشت شادان و روشن روان
برانگیخت از جای شیرنگ را
فروزنده‌ی آتش جنگ را
بیامد پدر را به بر در گرفت
پدر ماند از کار او در شگفت
بسی خواند بر فر او آفرین
که بی‌تو مبادا زمان و زمین
وزانجا به ایوان شاه آمدند
جهانی ورا نیکخواه آمدند
بیاراست گشتاسپ ایوان و تخت
دلش گشت خرم بدان نیک‌بخت
به ایوانها در نهادند خوان
به سالار گفتا مهان را بخوان
بیامد ز هر گنبدی میگسار
به نزدیک آن نامور شهریار
می خسروانی به جام بلور
گسارنده می داد رخشان چو هور
همه چهره‌ی دوستان بر فروخت
دل دشمنان را به آتش بسوخت
پسر خورد با شرم یاد پدر
پدر همچنان نیز یاد پسر
بپرسید گشتاسپ از هفتخوان
پدر را پسر گفت نامه بخوان
سخنهای دیرینه یاد آوریم
به گفتار لب را به داد آوریم
چو فردا به هشیاری آن بشنوی
به پیروزی دادگر بگروی
برفتند هرکس که گشتند مست
یکی ماه‌رخ دست ایشان به دست
سرآمد کنون قصه‌ی هفتخوان
به نام جهان داور این را بخوان
که او داد بر نیک و بد دستگاه
خداوند خورشید و تابنده ماه
اگر شاه پیروز بپسندد این
نهادیم بر چرخ گردنده زین

آغاز داستان

کنون خورد باید می خوشگوار
که می‌بوی مشک آید از جویبار
هوا پر خروش و زمین پر ز جوش
خنک آنک دل شاد دارد به نوش
درم دارد و نقل و جام نبید
سر گوسفندی تواند برید
مرا نیست فرخ مر آن را که هست
ببخشای بر مردم تنگدست
همه بوستان زیر برگ گلست
همه کوه پرلاله و سنبلست
به پالیز بلبل بنالد همی
گل از ناله‌ی او بیالد همی
چو از ابر بینم همی باد و نم
ندانم که نرگس چرا شد دژم
شب تیره بلبل نخسپد همی
گل از باد و باران بجنبد همی
بخندد همی بلبل از هر دوان
چو بر گل نشیند گشاید زبان
ندانم که عاشق گل آمد گر ابر
چو از ابر بینم خروش هژیر
بدرد همی باد پیراهنش
درفشان شود آتش اندر تنش
به عشق هوا بر زمین شد گوا
به نزدیک خورشید فرمانروا
که داند که بلبل چه گوید همی
به زیر گل اندر چه موید همی
نگه کن سحرگاه تا بشنوی
ز بلبل سخن گفتنی پهلوی
همی نالد از مرگ اسفندیار
ندارد بجز ناله زو یادگار
چو آواز رستم شب تیره ابر
بدرد دل و گوش غران هژیر

ادامه داستان

ز بلبل شنیدم یکی داستان
که برخواند از گفته‌ی باستان
که چون مست باز آمد اسفندیار
دژم گشته از خانه‌ی شهریار
کتایون قیصر که بد مادرش
گرفته شب و روز اندر برش
چو از خواب بیدار شد تیره شب
یکی جام می خواست و بگشاد لب
چنین گفت با مادر اسفندیار
که با من همی بد کند شهریار
مرا گفت چون کین لهراسپ شاه
بخواهی به مردی ز ارجاسپ شاه
همان خواهران را بیاری ز بند
کنی نام ما را به گیتی بلند
جهان از بدان پاک بی‌خو کنی
بکوشی و آرایشی نو کنی
همه پادشاهی و لشکر تراست
همان گنج با تخت و افسر تراست
کنون چون برآرد سپهر آفتاب
سر شاه بیدار گردد ز خواب
بگویم پدر را سخنها که گفت
ندارد ز من راستیها نهفت
وگر هیچ تاب اندر آرد به چهر
به یزدان که بر پای دارد سپهر
که بی‌کام او تاج بر سر نهم
همه کشور ایرانیان را دهم
ترا بانوی شهر ایران کنم
به زور و به دل جنگ شیران کنم
غمی شد ز گفتار او مادرش
همه پرنیان خار شد بر برش
بدانست کان تاج و تخت و کلاه
نبخشد ورا نامبردار شاه
بدو گفت کای رنج دیده پسر
ز گیتی چه جوید دل تاجور
مگر گنج و فرمان و رای و سپاه
تو داری برین بر فزونی مخواه
یکی تاج دارد پدر بر پسر
تو داری دگر لشکر و بوم و بر
چو او بگذرد تاج و تختش تراست
بزرگی و شاهی و بختش تراست
چه نیکوتر از نره شیر زیان
به پیش پدر بر کمر بر میان

چنین گفت با مادر اسفندیار
که نیکو زد این داستان هوشیار
که پیش زنان راز هرگز مگوی
چو گویی سخن بازیابی بکوی
مکن هیچ کاری به فرمان زن
که هرگز نبینی زنی رای زن
پر از شرم و تشویر شد مادرش
ز گفته پشیمانی آمد برش
بشد پیش گشتاسپ اسفندیار
همی بود به آرامش و میگسار
دو روز و دو شب بادهی خام خورد
بر ماهرویش دل آرام کرد
سیم روز گشتاسپ آگاه شد
که فرزند جویندهی گاه شد
همی در دل اندیشه بفزایدش
همی تاج و تخت آرزو آیدش
بخواند آن زمان شاه جاماسپ را
همان فال گویان لهراسپ را
برفتند با زیجها برکنار
بپرسید شاه از گو اسفندیار
که او را بود زندگانی دراز
نشیند به شادی و آرام و ناز
به سر بر نهد تاج شاهنشهی
برو پای دارد بهی و مهی
چو بشنید دانای ایران سخن
نگه کرد آن زیجهای کهن
ز دانش بروها پر از تاب کرد
ز تیمار مزگان پر از آب کرد
همی گفت بد روز و بد اخترم
بیارید آتش همی بر سرم
مرا کاشکی پیش فرخ زیر
زمانه فگندی به چنگال شیر
وگر خود نکشتی پدر مرا
نگشتی به جاماسپ بداخترا
ورا هم ندیدی به خاک اندرون
بران سان فگنده پیش پر ز خون
چو اسفندیاری که از چنگ اوی
بدرد دل شیر ز آهنگ اوی
ز دشمن جهان سربسر پاک کرد
به رزم اندرون نیستش هم نبرد
جهان از بداندیش بی‌بیم کرد
تن ازدها را به دو نیم کرد
ازاین پس غم او نباید کشید
بسی شور و تلخی بیاید چشید

بدو گفت شاه ای پسندیده مرد
 سخن گوی وز راه دانش مگرد
 هلا زود بشتاب و با من بگوی
 کزین پرسشتم تلخی آمد به روی
 گر او چون زریر سپید بود
 مرا زیستن زین سپس بد بود
 ورا در جهان هوش بر دست کیست
 کزان درد ما را بیاید گریست
 بدو گفت جاماسپ کای شهریار
 تواین روز را خوار مایه مدار
 ورا هوش در زاولستان بود
 به دست تهم پور دستان بود
 به جاماسپ گفت آنکھی شهریار
 به من بر بگردد بد روزگار؟
 که گر من سر تاج شاهنشهی
 سپارم بدو تاج و تخت مهی
 نبیند بر و بوم زاولستان
 نداند کس او را به کاولستان
 شود ایمن از گردش روزگار؟
 بود اختر نیکش آموزگار؟
 چنین داد پاسخ ستاره شمر
 که بر چرخ گردان نیاید گذر
 ازین بر شده تیز چنگ ازدها
 به مردی و دانش که آمد رها
 بباشد همه بودن بی گمان
 نجستست ازو مرد دانا زمان
 دل شاه زان در پراندیشه شد
 سرش را غم و درد هم پیشه شد
 بد اندیشه و گردش روزگار
 همی بر بدی بودش آموزگار

چو بگذشت شب گرد کرده عنان
 برآورد خورشید رخشان سنان
 نشست از بر تخت زر شهریار
 بشد پیش او فرخ اسفندیار
 همی بود پیشش پرستارفش
 پراندیشه و دست کرده به کش
 چو در پیش او انجمن شد سپاه
 ز ناموران وز گردان شاه
 همه موبدان پیش او بر رده
 ز اسپهبدان پیش او صف زده
 پس اسفندیار آن یل پیلتن
 برآورد از درد آنکه سخن
 بدو گفت شاهها انوشه بدی

توی بر زمین فره ایزدی
سر داد و مهر از تو پیدا شدست
همان تاج و تخت از تو زیبا شدست
تو شاهی پدر من ترا بنده‌ام
همیشه به رای تو پوینده‌ام
تو دانی که ارجاسپ از بهر دین
بیامد چنان با سواران چین
بخوردم من آن سخت سوگندها
بپذرفتم آن ایزدی پندها
که هرکس که آرد به دین در شکست
دلش تاب گیرد شود بت پرست
میانش به خنجر کنم به دو نیم
نباشد مرا از کسی ترس و بیم
وزان پس که ارجاسپ آمد به جنگ
نبر گشتم از جنگ دشتی پلنگ
مرا خوار کردی به گفت گرز
که جام خورش خواستی روز بزم
بیستی تن من به بند گران
ستونها و مسمار آهنگران
سوی گنبدان دژ فرستادیم
ز خواری به بدکارگان دادیم
به زاول شدی بلخ بگذاشتی
همه رزم را بزم پنداشتی
بدیدی همی تیغ ارجاسپ را
فگندی به خون پیر لهراسپ را
چو جاماسپ آمد مرا بسته دید
وزان بستگیها تنم خسته دید
مرا پادشاهی پذیرفت و تخت
بران نیز چندی بکوشید سخت
بدو گفتم این بندهای گران
به زنجیر و مسمار آهنگران
بمانم چنین هم به فرمان شاه
نخواهم سپاه و نخواهم کلاه
به یزدان نمایم به روز شمار
بنالم ز بدگوی با کردگار
مرا گفت گر پند من نشنوی
بسازی ابر تخت بر بدخوی
دگر گفت کز خون چندان سران
سرافراز با گرزهای گران
بران رزمگه خسته تنها به تیر
همان خواهرانت بیرده اسیر
دگر گرد آزاده فرشیدورد
فگندست خسته به دشت نبرد
ز ترکان گریزان شده شهریار

همی پیچد از بند اسفندیار
نسوزد دلت بر چنین کارها
بدین درد و تیمار و آزارها
سخنها جزین نیز بسیار گفت
که گفتار با درد و غم بود جفت
غل و بند بر هم شکستم همه
دوان آمدم نزد شاه رمه
ازیشان بکشتم فزون از شمار
ز کردار من شاد شد شهریار
گر از هفتخوان برشمارم سخن
همانا که هرگز نیاید به بن
ز تن باز کردم سر ارجاسپ را
برافراختم نام گشتاسپ را
زن و کودکانش بدین بارگاه
بیاوردم آن گنج و تخت و کلاه
همه نیکویها بکردی به گنج
مرا مایه خون آمد و درد و رنج
ز بس بند و سوگند و پیمان تو
همی نگذرم من ز فرمان تو
همی گفתי ار باز بینم ترا
ز روشن روان برگزینم ترا
سپارم ترا افسر و تخت عاج
که هستی به مردی سزاوار تاج
مرا از بزرگان برین شرم خاست
که گویند گنج و سپاهت کجاست
بهانه کنون چیست من بر چیم
پس از رنج پویان ز بهر کیم

به فرزند پاسخ چنین داد شاه
که از راستی بگذری نیست راه
ازین بیش کردی که گفתי تو کار
که یار تو بادا جهان کردگار
نبینم همی دشمنی در جهان
نه در آشکارا نه اندر نهان
که نام تو یابد نه پیچان شود
چه پیچان همانا که بیجان شود
به گیتی نداری کسی را همال
مگر بی‌خرد نامور پور زال
که او راست تا هست زاولستان
همان بست و غزنین و کاولستان
به مردی همی ز آسمان بگذرد
همی خویشتن کهتری نشمرد
که بر پیش کاوس کی بنده بود
ز کیخسرو اندر جهان زنده بود

به شاه‌ی ز گشتاسپ نارد سخن
 که او تاج نو دارد و ما کهن
 به گیتی مرا نیست کس هم نبرد
 ز رومی و توری و آزاد مرد
 سوی سیستان رفت باید کنون
 به کار آوری زور و بند و فسون
 برهنه کنی تیغ و گویال را
 به بند آوری رستم زال را
 زواره فرامرز را همچنین
 نمایی که کس برنشیند به زین
 به دادار گیتی که او داد زور
 فروزنده‌ی اختر و ماه و هور
 که چون این سخنها به جای آوری
 ز من نشنوی زین سپس داوری
 سپارم به تو تاج و تخت و کلاه
 نشانم بر تخت بر پیشگاه
 چنین پاسخ آوردش اسفندیار
 که ای پره‌نر نامور شهریار
 همی دور مانی ز رستم کهن
 براندازه باید که رانی سخن
 تو با شاه چین جنگ جوی و نبرد
 ازان نامداران برانگیز گرد
 چه جویی نبرد یکی مرد پیر
 که کاوس خواندی ورا شیرگیر
 ز گاه منوچهر تا کیقباد
 دل شهریاران بدو بود شاد
 نکوکارتر زو به ایران کسی
 نبودست کاورد نیکی بسی
 همی خواندندش خداوند رخس
 جهانگیر و شیراوژن و تاج‌بخش
 نه اندر جهان نامداری نوست
 بزرگست و با عهد کیخسروست
 اگر عهد شاهان نباشد درست
 نباید ز گشتاسپ منشور جست
 چنین داد پاسخ به اسفندیار
 که ای شیر دل پره‌نر نامدار
 هرانکس که از راه یزدان بگشت
 همان عهد او گشت چون باد دشت
 همانا شنیدی که کاوس شاه
 به فرمان ابلیس گم کرد راه
 همی باسمان شد به پر عقاب
 به زاری به ساری فتاد اندر آب
 ز هاماوران دیوزادی ببرد
 شبستان شاه‌ی مر او را سپرد

سیاوش به آزار او کشته شد
 همه دوده زیر و زیر گشته شد
 کسی کو ز عهد جهاندار گشت
 به گرد در او نشاید گذشت
 اگر تخت خواهی ز من با کلاه
 ره سیستان گیر و برکش سپاه
 چو آنجا رسی دست رستم ببند
 بیارش به بازو فکنده کمند
 زواره فرامرز و دستان سام
 نباید که سازند پیش تو دام
 پیاده دوانش بدین بارگاه
 بیاور کشان تا ببیند سپاه
 ازان پس نیچد سر از ما کسی
 اگر کام اگر گنج یابد بسی
 سپهد بروها پر از تاب کرد
 به شاه جهان گفت زین بازگرد
 ترا نیست دستان و رستم به کار
 همی راه جویی به اسفندیار
 دریغ آیدت جای شاهی همی
 مرا از جهان دور خواهی همی
 ترا باد این تخت و تاج کیان
 مرا گوشه‌یی بس بود زین جهان
 ولیکن ترا من یکی بنده‌ام
 به فرمان و رایت سرافکنده‌ام
 بدو گفت گشتاسپ تندی مکن
 بلندی بیابی نژندی مکن
 ز لشکر گزین کن فراوان سوار
 جهاندیدگان از در کارزار
 سلیخ و سپاه و درم پیش تست
 نژندی به جان بداندیش تست
 چه باید مرا بی تو گنج و سپاه
 همان گنج و تخت و سپاه و کلاه
 چنین داد پاسخ یل اسفندیار
 که لشکر نیاید مرا خود به کار
 گر ایدونک آید زمانم فراز
 به لشکر ندارد جهاندار باز
 ز پیش پدر بازگشت او به تاب
 چه از پادشاهی چه از خشم باب
 به ایوان خویش اندر آمد دژم
 لبی پر ز باد و دلی پر ز غم

کتایون چو بشنید شد پر ز خشم
 به پیش پسر شد پر از آب چشم
 چنین گفت با فرخ اسفندیار

که ای از کیان جهان یادگار
ز بهمن شنیدم که از گلستان
همی رفت خواهی به زابلستان
ببندی همی رستم زال را
خداوند شمشیر و گویال را
ز گیتی همی پند مادر نیوش
به بد تیز مشتاب و چندین مکوش
سواری که باشد به نیروی پیل
ز خون رانداندر زمین جوی نیل
بدرد جگرگاه دیو سپید
ز شمشیر او گم کند راه شید
همان ماه هاماوران را بکشت
نیارست گفتن کس او را درشت
همانا چو سهراب دیگر سوار
نبودست جنگی گه کارزار
به جنگ پدر در به هنگام جنگ
به آوردگه کشته شد بی درنگ
به کین سیاوش ز افراسیاب
ز خون کرد گیتی چو دریای آب
که نفرین برین تخت و این تاج باد
برین کشتن و شور و تاراج باد
مده از پی تاج سر را به باد
که با تاج شاهی ز مادر نژاد
پدر پیر سر گشت و برنا توی
به زور و به مردی توانا توی
سپه یکسره بر تو دارند چشم
میفکن تن اندر بلایی به خشم
جز از سیستان در جهان جای هست
دلیری مکن تیز منمای دست
مرا خاکسار دو گیتی مکن
ازین مهربان مام بشنو سخن
چنین پاسخ آوردش اسفندیار
که ای مهربان این سخن یاددار
همانست رستم که دانی همی
هنرهایش چون زند خوانی همی
نکوکارتر زو به ایران کسی
نیابی و گر چند پویی بسی
چو او را به بستن نباشد روا
چنین بد نه خوب آید از پادشا
ولیکن نباید شکستن دلم
که چون بشکنی دل ز جان بگسلم
چگونه کشم سر ز فرمان شاه
چگونه گذارم چنین دستگاه
مرا گر به زاول سرآید زمان

بدان سو کشد اخترم بی گمان
 چو رستم بیاید به فرمان من
 ز من نشنود سرد هرگز سخن
 بیارید خون از مژه مادرش
 همه پاک بر کند موی از سرش
 بدو گفت کای زنده پیل ژیان
 همی خوار گیری ز نیرو روان
 نباشی بسنده تو با پیلتن
 از ایدر مرو بی یکی انجمن
 مبر پیش پیل ژیان هوش خویش
 نهاده بدین گونه بر دوش خویش
 اگر زین نشان رای تو رفتنست
 همه کام بدگوهر آهرمنست
 به دوزخ مبر کودکان را به پای
 که دانا بخواند ترا پاک رای
 به مادر چنین گفت پس جنگجوی
 که نابردن کودکان نیست روی
 چو با زن پس پرده باشد جوان
 بماند منش پست و تیره روان
 به هر رزمگه باید او را نگاه
 گذارد بهر زخم گویال شاه
 مرا لشکری خود نیاید به کار
 جز از خویش و پیوند و چندی سوار
 ز پیش پسر مادر مهربان
 بیامد پر از درد و تیره روان
 همه شب ز مهر پسر مادرش
 ز دیده همی ریخت خون بر برش

به شبگیر هنگام بانگ خروس
 ز درگاه برخاست آوای کوس
 چو پیلی به اسپ اندر آورد پای
 بیاورد چون باد لشکر ز جای
 همی رفت تا پیشش آمد دو راه
 فرو ماند بر جای پیل و سپاه
 دژ گنبدان بود راهش یکی
 دگر سوی ز اول کشید اندکی
 شترانک در پیش بودش بخت
 تو گفתי که گشتست با خاک جفت
 همی چوب زد بر سرش ساروان
 ز رفتن بماند آن زمان کاروان
 جهانجوی را آن بد آمد به فال
 بفرمود کش سر ببرند و یال
 بدان تا بدو بازگردد بدی
 نباشد بجز فره ایزدی

بریدند پرخاشجویان سرش
بدو بازگشت آن زمان اخترش
غمی گشت زان اشتر اسفندیار
گرفت آن زمان اختر شوم خوار
چنین گفت کانکس که پیروز گشت
سر بخت او گیتی افروز گشت
بد و نیک هر دو ز یزدان بود
لب مرد باید که خندان بود
وزانجا بیامد سوی هیرمند
همی بود ترسان ز بیم گزند
بر آیین بیستند پرده سرای
بزرگان لشگر گزیدند جای
شراعی بزد زود و بنهاد تخت
بران تخت بر شد گو نیک بخت
می آورد و رامشگران را بخواند
بسی زر و گوهر بریشان فشاند
به رامش دل خویشان شاد کرد
دل راد مردان پر از یاد کرد
چو گل بشکفید از می سالخورد
رخ نامداران و شاه نبرد
به یاران چنین گفت کز رای شاه
نیچیدم و دور گشتم ز راه
مرا گفت بر کار رستم بسیج
ز بند و ز خواری میاسای هیچ
به کردن برفتم برای پدر
کنون این گزین پیر پرخاشخر
بسی رنج دارد به جای سران
جهان راست کرده به گرز گران
همه شهر ایران بدو زنده اند
اگر شهریارند و گر بنده اند
فرستاده باید یکی تیز ویر
سخن گوی و داننده و یادگیر
سواری که باشد ورا فر و زیب
نگیرد ورا رستم اندر فریب
گر ایدونک آید به نزدیک ما
درفشان کند رای تاریک ما
به خوبی دهد دست بند مرا
به دانش ببندد گزند مرا
نخواهم من او را بجز نیکویی
اگر دور دارد سر از بدخویی
پشوتن بدو گفت اینست راه
برین باش و آزرم مردان بخواه

بفرمود تا بهمن آمدش پیش

ورا پندها داد ز اندازه بیش
 بدو گفت اسپ سیه بر نشین
 بیارای تن را به دیبای چین
 بنه بر سرت افسر خسروی
 نگارش همه گوهر پهلوی
 بران سان که هرکس که بیند ترا
 ز گردنکشان برگزیند ترا
 بدانند که هستی تو خسرو نژاد
 کند آفریننده را بر تو یاد
 ببر پنج بالای زرین ستام
 سرافراز ده موبد نیک نام
 هم از راه تا خان رستم بران
 مکن کار بر خویشتن برگران
 درودش ده از ما و خوبی نمای
 بیارای گفتار و چربی فزای
 بگویش که هرکس که گردد بلند
 جهاندار وز هر بدی بی گزند
 ز دادار باید که دارد سپاس
 که اویست جاوید نیکی شناس
 چو باشد فزاینده ی نیکویی
 به پرهیز دارد سر از بدخویی
 بیفزایدش کامگاری و گنج
 بود شادمان در سرای سپنج
 چو دوری گزیند ز کردار زشت
 بیابد بدان گیتی اندر بهشت
 بد و نیک بر ما همی بگذرد
 چنین داند آن کس که دارد خرد
 سرانجام بستر بود تیره خاک
 بپرد روان سوی یزدان پاک
 به گیتی هرانکس که نیکی شناخت
 بکوشید و با شهریاران بساخت
 همان بر که کاری همان بدروی
 سخن هرچ گویی همان بشنوی
 کنون از تو اندازه گیریم راست
 نباید برین بر فزون و نه کاست
 که بگذاشتی سالیان بی شمار
 به گیتی بدیدی بسی شهریار
 اگر بازجویی ز راه خرد
 بدانی که چونین نه اندر خورد
 که چندین بزرگی و گنج و سپاه
 گرانمایه اسپان و تخت و کلاه
 ز پیش نیاکان ما یافتی
 چو در بندگی تیز بشتافتی
 چه مایه جهان داشت لهراسپ شاه

نکردی گذر سوی آن بارگاه
چو او شهر ایران به گشتاسپ داد
نیامد ترا هیچ زان تخت یاد
سوی او یکی نامه ننوشته‌ای
از آرایش بندگی گشته‌ای
نرفتی به درگاه او بنده‌وار
نخواهی به گیتی کسی شهریار
ز هوشنگ و جم و فریدون گرد
که از تخم ضحاک شاهی ببرد
همی رو چنین تا سر کیقباد
که تاج فریدون به سر بر نهاد
چو گشتاسپ شه نیست یک نامدار
به رزم و به بزم و به رای و شکار
پذیرفت پاکیزه دین بهی
نهان گشت گمراهی و بی‌رهی
چو خورشید شد راه گیهان خدیو
نهان شد بدآموزی و راه دیو
ازان پس که ارجاسپ آمد به جنگ
سپه چون پلنگان و مهتر نهنگ
ندانست کس لشکرش را شمار
پذیره شدش نامور شهریار
یکی گورستان کرد بر دشت کین
که پیدا نبذ پهن روی زمین
همانا که تا رستخیز این سخن
میان بزرگان نگردهد کهن
کنون خاور او راست تا باختر
همی بشکند پشت شیران نر
ز توران زمین تا در هند و روم
جهان شد مر او را چو یک مهره موم
ز دشت سواران نیزه گزار
به درگاه اویند چندی سوار
فرستندش از مرزها باژ و ساو
که با جنگ او نیستشان زور و تاو
ازان گفتم این با توای پهلوان
که او از تو آزرده دارد روان
نرفتی بدان نامور بارگاه
نکردی بدان نامداران نگاه
کرانی گرفتستی اندر جهان
که داری همی خویشان را نهان
فرامش ترا مهتران چون کنند
مگر مغز و دل پاک بیرون کنند
همیشه همه نیکویی خواستی
به فرمان شاهان بیاراستی
اگر بر شمارد کسی رنج تو

به گیتی فزون آید از گنج تو
ز شاهان کسی بر چنین داستان
ز بنده نبودند همداستان
مرا گفت رستم ز بس خواسته
هم از کشور و گنج آراسته
به زاول نشستست و گشتست مست
نگیرد کس از مست چیزی به دست
برآشفت یک روز و سوگند خورد
به روز سپید و شب لاژورد
که او را بجز بسته در بارگاه
نبیند ازین پس جهاندار شاه
کنون من ز ایران بدین آمدم
نبد شاه دستور تا دم زدم
پرهیز و پیچان شو از خشم او
ندیدی که خشم آورد چشم او
چو اینجا بیایی و فرمان کنی
روان را به پوزش گروگان کنی
به خورشید رخشان و جان زیر
به جان پدرم آن جهاندار شیر
که من زین پشیمان کنم شاه را
برافروزم این اختر و ماه را
که من زین که گفتم نجویم فروغ
نگردم به هر کار گرد دروغ
پشوتن برین بر گواهی منست
روان و خرد رهنمای منست
همی جستم از تو من آرام شاه
ولیکن همی از تو دیدم گناه
پدر شهریارست و من کهترم
ز فرمان او یک زمان نگذریم
همه دوده اکنون بیاید نشست
زدن رای و سودن بدین کار دست
زواره فرامرز و دستان سام
جهان دیده رودابهی نیک نام
همه پند من یک به یک بشنوید
بدین خوب گفتار من بگروید
نباید که این خانه ویران شود
به کام دلیران ایران شود
چو بسته ترا نزد شاه آورم
بدو بر فراوان گناه آورم
باشیم پیشش بخواهش به پای
ز خشم و ز کین آرمش باز جای
نمانم که بادی بتو بر وزد
بران سان که از گوهر من سزد

سخنهای آن نامور پیشگاه
چو بشنید بهمن بیامد به راه
بیوشید زربفت شاهنشاهی
بسر بر نهاد آن کلاه مهی
خرامان بیامد ز پرده سرای
درفشی درفشان پس او به پای
جهانجوی بگذشت بر هیرمند
جوانی سرافراز و اسپه بلند
هماندر زمان دیده باننش بدید
سوی زاولستان فغان برکشید
که آمد نبرده سواری دلیر
به هر ای زرین سیاهی به زیر
پس پشت او خوار مایه سوار
تن آسان گذشت از لب جویبار
هماندر زمان زال زر برنشست
کمنی به فتراک و گزی به دست
بیامد ز دیده مر او را بدید
یکی باد سرد از جگر برکشید
چنین گفت کین نامور پهلوست
سرافراز با جامه ی خسروست
ز لهراسپ دارد همانا نژاد
پی او برین بوم فرخنده باد
ز دیده بیامد به درگاه رفت
زمانی به اندیشه بر زین بخت
هماندر زمان بهمن آمد پدید
ازو رایت خسروی گسترید
ندانست مرد جوان زال را
بیفراخت آن خسروی یال را
چو نزدیکتر گشت آواز داد
بدو گفت کای مرد دهقان نژاد
سرانجمن پور دستان کجاست
که دارد زمانه بدو پشت راست
که آمد به زاول گو اسفندیار
سراپرده زد بر لب رودبار
بدو گفت زال ای پسر کام جوی
فرود آی و می خواه و آرام جوی
کنون رستم آید ز نخچیرگاه
زواره فرامرز و چندی سپاه
تو با این سواران بباش ارجمند
بیارای دل را به بگماز چند
چنین داد پاسخ که اسفندیار
نفرمودمان رامش و میگسار
گزین کن یکی مرد جوینده راه
که با من بیاید به نخچیرگاه

بدو گفت دستان که نام تو چیست
همی بگذری تیز کام تو چیست
برآنم که تو خویش لهراسپی
گر از تخمه‌ی شاه گشتاسپی
چنین داد پاسخ که من بهمنم
نبیره‌ی جهاندار رویین تتم
چو بشنید گفتار آن سرفراز
فرود آمد از باره بردش نماز
بخندید بهمن پیاده بود
بپرسیدش و گفت بهمن شنود
بسی خواهشش کرد کایدر بایست
چنین تیز رفتن ترا روی نیست
بدو گفت فرمان اسفندیار
نشاید گرفتن چنین سست و خوار
گزين کرد مردی که دانست راه
فرستاده با او به نخچیرگاه
همی رفت پیش اندرون رهنمون
جهانیده‌ی نام او شیرخون
به انگشت بنمود نخچیرگاه
هماندر زمان بازگشت او ز راه

یکی کوه بد پیش مرد جوان
برانگیخت آن باره را پهلوان
نگه کرد بهمن به نخچیرگاه
بدید آن بر پهلوان سپاه
درختی گرفته به چنگ اندرون
بر او نشسته بسی رهنمون
یکی نره گوری زده بر درخت
نهاده بر خویش گویال و رخت
یکی جام پر می به دست دگر
پرستنده بر پای پیشش پسر
همی گشت رخس اندران مرغزار
درخت و گیا بود و هم جویبار
به دل گفت بهمن که این رستمست
و یا آفتاب سپیده دمست
به گیتی کسی مرد ازین سان ندید
نه از نامداران پیشی شنید
بترسم که با او یل اسفندیار
نتابد بیچد سر از کارزار
من این را به یک سنگ بیجان کنم
دل زال و رودابه پیچان کنم
یکی سنگ زان کوه خارا بکند
فروهشت زان کوهسار بلند
ز نخچیرگاهش زواره بدید

خروشیدن سنگ خارا شنید
خروشید کای مهتر نامدار
یکی سنگ غلتان شد از کوهسار
نجنبید رستم نه بنهاد گور
زواره همی کرد زین گونه شور
همی بود تا سنگ نزدیک شد
ز گردش بر کوه تاریک شد
برد پاشنه سنگ بنداخت دور
زواره برو آفرین کرد و پور
غمی شد دل بهمن از کار اوی
چو دید آن بزرگی و کردار اوی
همی گفت گر فرخ اسفندیار
کند با چنین نامور کارزار
تن خویش در جنگ رسوا کند
همان به که با او مدارا کند
ور ایدونک او بهتر آید به جنگ
همه شهر ایران بگیرد به چنگ
نشست از بر باره‌ی بادپای
پراندیشه از کوه شد باز جای
بگفت آن شگفتی به موبد که دید
وزان راه آسان سر اندر کشید
چو آمد به نزدیک نخچیرگاه
همانکه تهمتن بدیدش به راه
به موبد چنین گفت کین مرد کیست
من ایدون گمانم که گشتاسپیست
پذیره شدش با زواره بهم
به نخچیرگه هرک بد بیش و کم
پیاده شد از باره بهمن چو دود
بپرسیدش و نیکویها فرود
بدو گفت رستم که تا نام خویش
نگویی نیابی ز من کام خویش
بدو گفت من پور اسفندیار
سر راستان بهمن نامدار
ورا پهلوان زود در بر گرفت
ز دیر آمدن پوزش اندر گرفت
برفتند هر دو به جای نشست
خود و نامداران خسروپرست
چو بنشست بهمن بدادش درود
ز شاه و ز ایرانیان بر فرود
ازان پس چنین گفت کاسفندیار
چو آتش برفت از در شهریار
سراپرده زد بر لب هیرومند
به فرمان فرخنده شاه بلند
پیامی رسانم ز اسفندیار

اگر بشنود پهلوان سوار
 چنین گفت رستم که فرمان شاه
 برآتم که برتر ز خورشید و ماه
 خوریم آنچ داریم چیزی نخست
 پس‌انگه جهان زیر فرمان تست
 بگسترد بر سفره بر نان نرم
 یکی گور بریان بیاورد گرم
 چو دستارخوان پیش بهمن نهاد
 گذشته سخنها برو کرد یاد
 برادرش را نیز با خود نشاند
 وزان نامداران کسان را خواند
 دگر گور بنهاد در پیش خویش
 که هر بار گوری بدی خوردنیش
 نمک بر پراگند و ببرید و خورد
 نظاره بروبر سرافراز مرد
 همی خورد بهمن ز گور اندکی
 نبذ خوردنش زان او ده یکی
 بخندید رستم بدو گفت شاه
 ز بهر خورش دارد این پیشگاه
 خورش چون بدین گونه داری به خوان
 چرا رفتی اندر دم هفتخوان
 چگونه زدی نیزه در کارزار
 چو خوردن چنین داری ای شهریار
 بدو گفت بهمن که خسرو نژاد
 سخن‌گوی و بسیار خواره مباد
 خورش کم بود کوشش و جنگ بیش
 به کف بر نهیم آن زمان جان خویش
 بخندید رستم به آواز گفت
 که مردی نشاید ز مردان نهفت
 یکی جام زرین پر از باده کرد
 وزو یاد مردان آزاده کرد
 دگر جام بر دست بهمن نهاد
 که برگیر ازان کس که خواهی تو یاد
 بترسید بهمن ز جام نبید
 زواره نخستین دمی درکشید
 بدو گفت کای بچه‌ی شهریار
 به تو شاد بادا می و میگسار
 ازو بستد آن جام بهمن به چنگ
 دل آزار کرده بدان می درنگ
 همی ماند از رستم اندر شگفت
 ازان خوردن و یال و بازوی و گفت
 نشستند بر باره هر دو سوار
 همی راند بهمن بر نامدار
 بدادش یکایک درود و پیام

از اسفندیار آن یل نیک‌نام

چو بشنید رستم ز بهمن سخن
پراندیشه شد نامدار کهن
چنین گفت کری شنیدم پیام
دلم شد به دیدار تو شادکام
ز من پاس این بر به اسفندیار
که ای شیردل مهتر نامدار
هرآنکس که دارد روانش خرد
سر مایه‌ی کارها بنگرد
چو مردی و پیروزی و خواسته
ورا باشد و گنج آراسته
بزرگی و گردی و نام بلند
به نزد گرانمایگان ارجمند
به گیتی بران سان که اکنون تویی
نباید که داری سر بدخویی
بباشیم بر داد و یزدان پرست
نگیریم دست بدی را به دست
سخن هرچ بر گفتنش روی نیست
درختی بود کش بر و بوی نیست
وگر جان تو بسپرد راه از
شود کار بی‌سود بر تو دراز
چو مهتر سراید سخن سخنه به
ز گفتار بد کام پردخته به
ز گفتارت آنگه بدی بنده شاد
که گفتی که چون تو ز مادر نژاد
به مردی و گردی و رای و خرد
همی بر نیاکان خود بگذرد
پدیدست نامت به هندوستان
به روم و به چین و به جادوستان
ازان پندها داشتم من سپاس
نیایش کنم روز و شب در سه‌پاس
ز یزدان همی آرزو خواستم
که اکنون بتو دل بیاراستم
که بینم پسندیده چهر ترا
بزرگی و گردی و مهر ترا
نشینیم با یکدگر شادکام
به یاد شه‌نشاه گیریم جام
کنون آنچ جستم همه یافتم
به خواهشگری تیز بشتافتم
به پیش تو آیم کنون بی‌سپاه
ز تو بشنوم هرچ فرمود شاه
بیارم برت عهد شاهان داد
ز کیخسرو آغاز تا کیقباد

کنون شهریارا تو در کار من
نگه کن به کردار و آزار من
گر آن نیکوییها که من کرده‌ام
همان رنجهایی که من برده‌ام
پرستیدن شهریاران همان
از امروز تا روز پیشی همان
چو پاداش آن رنج بند آیدم
که از شاه ایران گزند آیدم
همان به که گیتی نبیند کسی
چو بیند بدو در نماید بسی
بیایم بگویم همه راز خویش
ز گیتی برافرازم آواز خویش
به بازو بیندم یکی پالهنک
بیاویز پایم به چرم پلنگ
ازان سان که من گردن ژنده پیل
بیستم فکنده به دریای نیل
چو از من گناهی بیابد پدید
ازان پس سر من بیاید برید
سخنهای ناخوش ز من دور دار
به بدها دل دیو رنجور دار
مگوی آنچ هرگز نگفتست کس
به مردی مکن باد را در قفس
بزرگان به آتش نیابند راه
ز دریا گذر نیست بی‌آشناه
همان تابش مهر نتوان نهفت
نه روبه توان کرد با شیر جفت
تو بر راه من بر ستیزه مریز
که من خود یکی مایه‌ام در ستیز
ندیدست کس بند بر پای من
نه بگرفت پیل ژیان جای من
تو آن کن که از پادشاهان سزااست
مگرد از پی آنک آن نارواست
به مردی ز دل دور کن خشم و کین
جهان را به چشم جوانی مبین
به دل خرمی دار و بگذر ز رود
ترا باد از پاک یزدان درود
گرامی کن ایوان ما را به سور
مباش از پرستنده‌ی خویش دور
چنان چون بدم کهنتر کیقباد
کنون از تو دارم دل و مغز شاد
چو آیی به ایوان من با سپاه
هم‌ایدر به شادی بباشی دو ماه
برآساید از رنج مرد و ستور
دل دشمنان گردد از رشک کور

همه دشت نخچیر و مرغ اندر آب
اگر دیر مانی بگیرد شتاب
ببینم ز تو زور مردان جنگ
به شمشیر شیر افگنی گر پلنگ
چو خواهی که لشکر به ایران بری
به نزدیک شاه دلیران بری
گشایم در گنجهای کهن
که ایدر فگندم به شمشیر بن
به پیش تو آرم همه هرچ هست
که من گرد کردم به نیروی دست
بخواه آنچ خواهی و دیگر ببخش
مکن بر دل ما چنین روز دخش
درم ده سپه را و تندی مکن
چو خوبی بیابی نژندی مکن
چو هنگام رفتن فراز آیدت
به دیدار خسرو نیاز آیدت
عنان با عنان تو بندم به راه
خرامان بیایم به نزدیک شاه
به پوزش کنم نرم خشم ورا
بیوسم سر و پای و چشم ورا
بپرسم ز بیدار شاه بلند
که پایم چرا کرد باید به بند
همه هرچ گفتم ترا یاد دار
بگویش به پرمایه اسفندیار

ز رستم چو بشنید بهمن سخن
روان گشت با موید پاکتن
تہمتن زمانی به ره در بماند
زواره فرامرز را پیش خواند
کز ایدر به نزدیک دستان شوید
به نزد مه کابلستان شوید
بگوید کاسفندیار آمدست
جهان را یکی خواستار آمدست
به ایوانها تخت زرین نهید
برو جامه‌ی خسرو آیین نهید
چنان هم که هنگام کاوس شاه
ازان نیز پرمایه‌تر پایگاه
بسازید چیزی که باید خورش
خورشهای خوب از پی پرورش
که نزدیک ما پور شاه آمدست
پر از کینه و رزمخواه آمدست
گوی نامدارست و شاهی دلیر
نیندیشد از جنگ یک دشت شیر
شوم پیش او گر پذیرد نوید

به نیکی بود هرکسی را امید
 اگر نیکویی بینم اندر سرش
 ز یاقوت و زر آورم افسرش
 ندارم ازو گنج و گوهر دریغ
 نه برگستوان و نه گویال و تیغ
 وگر بازگرداندم ناامید
 نباشد مرا روز با او سپید
 تو دانی که آن تابداده کمند
 سر ژنده پیل اندر آرد به بند
 زواره بدو گفت مندیش ازین
 نجوید کسی رزم کش نیست کین
 ندانم به گیتی چو اسفندیار
 برای و به مردی یکی نامدار
 نیاید ز مرد خرد کار بد
 ندید او ز ما هیچ کردار بد
 زواره بیامد به نزدیک زال
 وزان روی رستم برافراخت یال
 بیامد دمان تا لب هیرمند
 سرش تیز گشته ز بیم گزند
 عنان را گران کرد بر پیش رود
 همی بود تا بهمن آرد درود
 چو بهمن بیامد به پرده سرای
 همی بود پیش پدر بر به پای
 بپرسید ازو فرخ اسفندیار
 که پاسخ چه کرد آن یل نامدار
 چو بشنید بنشست پیش پدر
 بگفت آنچ بشنیده بد در بدر
 نخستین درودش ز رستم بداد
 پس انگاه گفتار او کرد یاد
 همه دیده پیش پدر بازگفت
 همان نیز نادیده اندر نهفت
 بدو گفت چون رستم پیلتن
 ندیده بود کس بهر انجمن
 دل شیر دارد تن ژنده پیل
 نهنگان برآرد ز دریای نیل
 بیامد کنون تا لب هیرمند
 ابی جوشن و خود و گرز و کمند
 به دیدار شاه آمدستش نیاز
 ندانم چه دارد همی با تو راز
 ز بهمن برآشفت اسفندیار
 ورا بر سر انجمن کرد خوار
 بدو گفت کز مردم سرفراز
 نزید که با زن نشیند به راز
 وگر کودکان را بکاری بزرگ

فرستی نباشد دلیر و سترگ
تو گردنکشان را کجا دیده‌ای
که آواز رویاه بشنیده‌ای
که رستم همی پیل جنگی کنی
دل نامور انجمن بشکنی
چنین گفت پس با پشتوتن به راز
که این شیر رزم‌آور جنگ ساز
جوانی همی سازد از خویشتن
ز سالش همانا نیامد شکن

بفرمود کاسپ سیه زین کنید
به بالای او زین زرین کنید
پس از لشکر نامور صدسوار
برفتند با فرخ اسفندیار
بیامد دمان تا لب هیرمند
به فتراک بر گرد کرده کمند
ازین سو خروشی برآورد رخس
وزان روی اسپ یل تاج‌بخش
چنین تا رسیدند نزدیک آب
به دیدار هر دو گرفته شتاب
تهمتن ز خشک اندر آمد به رود
پیاده شد و داد یل را درود
پس از آفرین گفت کز یک خدای
همی خواستم تا بود رهنمای
که با نامداران بدین جایگاه
چنین تندرست آید و با سپاه
نشینیم یکجای و پاسخ دهیم
همی در سخن رای فرخ نهیم
چنان دان که یزدان گوی منست
خرد زین سخن رهنمای منست
که من زین سخنها نجویم فروغ
نگردم به هر کار گرد دروغ
که روی سیاوش گر دیدمی
بدین تازه‌رویی نگردیدمی
نمانی همی چز سیاوخش را
مر آن تاج‌دار جهان بخش را
خنک شاه کو چون تو دارد پسر
به بالا و فرت بنازد پدر
خنک شهر ایران که تخت ترا
پرستند بیدار بخت ترا
دژم گردد آنکس که با تو نبرد
بجوید سرش اندر آید به گرد
همه دشمنان از تو پر بیم باد
دل بدسگالان به دو نیم باد

همه ساله بخت تو پیروز باد
شبان سیه بر تو نوروز باد
چو بشنید گفتارش اسفندیار
فرود آمد از باره‌ی نامدار
گو پیلتن را به پر در گرفت
چو خشنود شد آفرین برگرفت
که یزدان سپاس ای جهان پهلوان
که دیدم ترا شاد و روشن‌روان
سزاوار باشد ستودن ترا
یلان جهان خاک بودن ترا
خنک آنک چون تو پسر باشدش
یکی شاخ بیند که بر باشدش
خنک آنک او را بود چون تو پشت
بود ایمن از روزگار درشت
خنک زال کش بگذرد روزگار
به گیتی بماند ترا یادگار
بدیدم ترا یادم آمد زیر
سپهدار اسپافکن و نره شیر
بدو گفت رستم که ای پهلوان
جهاندار و بیدار و روشن‌روان
یکی آرزو دارم از شهریار
که باشم بران آرزو کامگار
خرامان بیایی سوی خان من
به دیدار روشن کنی جام من
سزای تو گر نیست چیزی که هست
بکوشیم و با آن بساییم دست
چنین پاسخ آوردش اسفندیار
که ای از یلان جهان یادگار
هرآنکس کجا چون تو باشد به نام
همه شهر ایران بدو شادکام
نشاید گذر کردن از رای تو
گذشت از بر و بوم وز جای تو
ولیکن ز فرمان شاه جهان
نیچم روان آشکار و نهان
به زابل نفرمود ما را درنگ
نه با نامداران این بوم جنگ
تو آن کن که بر یابی از روزگار
بران رو که فرمان دهد شهریار
تو خود بند بر پای نه بی‌درنگ
نباشد ز بند شهنشاه ننگ
ترا چون برم بسته نزدیک شاه
سراسر بدو بازگردد گناه
وزین بستگی من جگر خسته‌ام
به پیش تو اندر کمر بسته‌ام

نمانم که تا شب بمانی به بند
وگر بر تو آید ز چیزی گزند
همه از من انگار ای پهلوان
بدی ناید از شاه روشن روان
ازان پس که من تاج بر سر نهم
جهان را به دست تو اندر نهم
نه نزدیک دادار باشد گناه
نه شرم آیدم نیز از روی شاه
چو تو بازگردی به زابلستان
به هنگام بشکوفه‌ی گلستان
ز من نیز یابی بسی خواسته
که گردد بر و بومت آراسته
بدو گفت رستم که ای نامدار
همی جستم از داور کردگار
که خرم کنم دل به دیدار تو
کنون چون بدیدم من آزار تو
دو گردن فرازیم پیر و جوان
خردمند و بیدار دو پهلوان
بترسم که چشم بد آید همی
سر از خوب خوش برگراید همی
همی یابد اندر میان دیو راه
دلت کژ کند از پی تاج و گاه
یکی ننگ باشد مرا زین سخن
که تا جاودان آن نگردد کهن
که چون تو سپهبد گزیده سری
سرافراز شیری و نام‌آوری
نیایی زمانی تو در خان من
نباشی بدین مرز مهمان من
گر این تیزی از مغز بیرون کنی
بکوشی و بر دیو افسون کنی
ز من هرچ خواهی تو فرمان کنم
به دیدار تو رامش جان کنم
مگر بند کز بند عاری بود
شکستی بود زشت کاری بود
نبیند مرا زنده با بند کس
که روشن روانم برینست و بس
ز تو پیش بودند کنداوران
نکردند پایم به بند گران
به پاسخ چنین گفتش اسفندیار
که ای در جهان از گوان یادگار
همه راست گفتی نگفتی دروغ
به کژی نگیرند مردان فروغ
ولیکن پشتوتن شناسد که شاه
چه فرمود تا من برفتم به راه

گر اکنون بیایم سوی خان تو
 بوم شاد و پیروز مهمان تو
 تو گردن بیچی ز فرمان شاه
 مرا تابش روز گردد سیاه
 دگر آنک گر با تو جنگ آورم
 به پرخاش خوی پلنگ آورم
 فرامش کنم مهر نان و نمک
 به من بر دگرگونه گردد فلک
 وگر سربپیچم ز فرمان شاه
 بدان گیتی آتش بود جایگاه
 ترا آرزو گر چنین آمدست
 یک امروز با می بساییم دست
 که داند که فردا چه شاید بدن
 بدین داستانی نباید زدن
 بدو گفت رستم که ایدون کنم
 شوم جامه‌ی راه بیرون کنم
 به یک هفته نخچیر کردم همی
 به جای بره گور خوردم همی
 به هنگام خوردن مرا باز خوان
 چون با دوده بنشینی از پیش خوان
 ازان جایگه رخس را برنشست
 دل خسته را اندر اندیشه بست
 بیامد دمان تا به ایوان رسید
 رخ زال سام نریمان بدید
 بدو گفت کای مهتر نامدار
 رسیدم به نزدیک اسفندیار
 سواریش دیدم چو سرو سهی
 خردمند و با زیب و با فرهی
 تو گفتی که شاه فریدون گرد
 بزرگی دانایی او را سپرد
 به دیدن فزون آمد از آگهی
 همی تافت زو فر شاهنشهی

چو رستم برفت از لب هیرمند
 پراندیشه شد نامدار بلند
 پشوتن که بد شاه را رهنمای
 بیامد همانگه به پرده سرای
 چنین گفت با او یل اسفندیار
 که کاری گرفتیم دشخوار خوار
 به ایوان رستم مرا کار نیست
 ورا نزد من نیز دیدار نیست
 همان گر نباید نخوانمش نیز
 گر از ما یکی را برآید قفیز
 دل زنده از کشته بریان شود

سر از آشناییش گریان شود
پشوتن بدو گفت کای نامدار
برادر که یابد چو اسفندیار
به یزدان که دیدم شما را نخست
که یک نامور با دگر کین نجست
دلم گشت زان کار چون نوبهار
هم از رستم و هم ز اسفندیار
چو در کارتان باز کردم نگاه
بندد همی بر خرد دیو راه
تو آگاهی از کار دین و خرد
روانت همیشه خرد پرورد
بپرهیز و با جان ستیزه مکن
نیوشنده باش از برادر سخن
شنیدم همه هرچ رستم بگفت
بزرگیش با مردمی بود جفت
نساید دو پای ورا بند تو
نیاید سبک سوی پیوند تو
سوار جهان پور دستان سام
به بازی سراندر نیارد به دام
چنو پهلوانی ز گردنکشان
ندادست دانا به گیتی نشان
چگونه توان کرد پایش به بند
مگوی آنکه هرگز نیاید پسند
سخنهای ناخوب و نادلیذر
سزد گر نگوید یل شیرگیر
بترسم که این کار گردد دراز
به زشتی میان دو گردن فراز
بزرگی و از شاه داناتری
به مردی و گردی تواناتری
یکی بزم جوید یکی رزم و کین
نگه کن که تا کیست با آفرین
چنین داد پاسخ ورا نامدار
که گر من بیچم سر از شهریار
بدین گیتی اندر نکوهش بود
همان پیش یزدان پژوهش بود
دو گیتی به رستم نخواهم فروخت
کسی چشم دین را به سوزن ندوخت
بدو گفت هر چیز کامد ز پند
تن پاک و جان ترا سودمند
همه گفتم اکنون بهی برگزین
دل شهریاران نیازد به کین
سپهد ز خوالیگران خواست خوان
کسی را نفرمود کو را بخوان
چو نان خورده شد جام می برگرفت

ز رویین دژ آنکه سخن درگرفت
ازان مردی خود همی یاد کرد
به یاد شهنشاه جامی بخورد
همی بود رستم به ایوان خویش
ز خوردن نگه داشت پیمان خویش
چو چندی برآمد نیامد کسی
نگه کرد رستم به ره بر بسی
چو هنگام نان خوردن اندر گذشت
ز مغز دلیر آب برتر گذشت
بخندید و گفت ای برادر تو خوان
بیارای و آزادگان را بخوان
گرینست آیین اسفندیار
تو آیین این نامدار یاددار
بفرمود تا رخس را زین کنند
همان زین به آرایش چین کنند
شوم باز گویم به اسفندیار
کجا کار ما را گرفتست خوار

نشست از بر رخس چون پیل مست
یکی گزهی گاو پیکر به دست
بیامد دمان تا به نزدیک آب
سپه را به دیدار او بد شتاب
هرانکس که از لشکر او را بدید
دلش مهر و پیوند او برگزید
همی گفت هرکس که این نامدار
نماند به کس جز به سام سوار
برین کوهی زین که آهمنست
همان رخس گویی که آهرمنست
اگر هم نبردش بود ژنده پیل
برافشاند از تارک پیل نیل
کسی مرد ازین سان به گیتی ندید
نه از نامداران پیشین شنید
خرد نیست اندر سر شهریار
که جوید ازین نامور کارزار
برین سان همی از پی تاج و گاه
به کشتن دهد نامداری چو ماه
به پیری سوی گنج یازان ترست
به مهر و به دیهیم نازان ترست
همی آمد از دور رستم چو شیر
به زیر اندرون اژدهای دلیر
چو آمد به نزدیک اسفندیار
همانکه پذیره شدش نامدار
بدو گفت رستم که ای پهلوان
نوآیین و نوساز و فرخ جوان

خرامی نیززید مهمان تو
چنین بود تا بود پیمان تو
سخن هرچ گویم همه یاد گیر
مشو تیز با پیر بر خیره خیر
همی خویشتن را بزرگ آیدت
وزین نامداران سترگ آیدت
همانا به مردی سبک داریم
به رای و به دانش تنک داریم
به گیتی چنان دان که رستم منم
فروزنده‌ی تخم نیرم منم
بخاید ز من چنگ دیو سپید
بسی جاودان را کنم ناامید
بزرگان که دیدند بیر مرا
همان رخس غران هژیر مرا
چو کاموس جنگی چو خاقان چین
سواران جنگی و مردان کین
که از پشت زینشان به خم کمند
ربودم سر و پای کردم به بند
نگهدار ایران و توران منم
به هر جای پشت دلیران منم
ازین خواهش من مشو بدگمان
مدان خویشتن برتر از آسمان
من از بهر این فر و اورند تو
بحویم همی رای و پیوند تو
نخواهم که چون تو یکی شهریار
تبه دارد از چنگ من روزگار
که من سام یل را بخوانم دلیر
کزو بیشه بگذاشتی نره شیر
به گیتی منم زو کنون یادگار
دگر شاهزاده یل اسفندیار
بسی پهلوان جهان بوده‌ام
سخنها ز هر گونه بشنوده‌ام
سپاسم ز یزدان که بگذشت سال
بدیدم یکی شاه فرخ همال
که کین خواهد از مرد ناپاک دین
جهانی برویر کنند آفرین
توی نامور پره‌نر شهریار
به جنگ اندرون افسر کارزار
بخندید از رستم اسفندیار
بدو گفت کای پور سام سوار
شدی تنگدل چون نیامد خرام
نچستم همی زین سخن کام و نام
چنین گرم بد روز و راه دراز
نکردم ترا رنجه تندی مساز

همی گفتم از بامداد پگاه
 به پوزش بسازم سوی داد راه
 به دیدار دستان شوم شادمان
 به تو شاد دارم روان یک زمان
 کنون تو بدین رنج برداشتی
 به دشت آمدی خانه بگذاشتی
 به آرام بنشین و بردار جام
 ز تندی و تیزی میر هیچ نام
 به دست چپ خویش بر جای کرد
 ز رستم همی مجلس آرای کرد
 جهان دیده گفت این نه جای منست
 بجایی نشینم که رای منست
 به بهمن بفرمود کز دست راست
 نشست بیارای ازان کم سزااست
 چنین گفت با شاهزاده به خشم
 که آیین من بین و بگشای چشم
 هنر بین و این نامور گوهرم
 که از تخمهی سام کنداورم
 هنر باید از مرد و فر و نژاد
 کفی راد دارد دلی پر ز داد
 سزاوار من گر ترا نیست جای
 مرا هست پیروزی و هوش و رای
 ازان پس بفرمود فرزند شاه
 که کرسی زرین نهد پیش گاه
 بدان تا گو نامور پهلوان
 نشیند بر شهریار جوان
 پیامد بران کرسی زر نشست
 پر از خشم بویا ترنجی بدست

چنین گفت با رستم اسفندیار
 که این نیک دل مهتر نامدار
 من ایدون شنیدستم از بخردان
 بزرگان و بیدار دل مویدان
 ازان برگزیده نیاکان تو
 سرافراز و دین دار و پاکان تو
 که دستان بدگوهر دیوزاد
 به گیتی فزونی ندارد نژاد
 فراوان ز سامش نهان داشتند
 همی رستخیز جهان داشتند
 تنش تیره بد موی و رویش سپید
 چو دیدش دل سام شد ناامید
 بفرمود تا پیش دریا برند
 مگر مرغ و ماهی ورا بشکوند
 پیامد بگسترد سیمرغ پر

ندید اندرو هیچ آیین و فر
ببردش به جایی که بودش کنام
ز دستان مر او را خورش بود کام
اگر چند سیمرغ ناهار بود
تن زال پیش اندرش خوار بود
بینداختش پس به پیش کنام
به دیدار او کس نید شادکام
همی خورد افگنده مردار اوی
ز جامه برهنه تن خوار اوی
چو افگند سیمرغ بر زال مهر
برو گشت زین گونه چندی سپهر
ازان پس که مردار چندی چشید
برهنه سوی سیستانش کشید
پذیرفت سامش ز بی بجگی
ز نادانی و دیوی و غرچگی
خجسته بزرگان و شاهان من
نیای من و نیکخواهان من
ورا برکشیدند و دادند چیز
فراوان برین سال بگذشت نیز
یکی سرو بد نابسوده سرش
چو با شاخ شد رستم آمد برش
ز مردی و بالا و دیدار اوی
به گردون برآمد چنین کار اوی
برین گونه ناپارسایی گرفت
ببالید و پس پادشاهی گرفت

بدو گفت رستم که آرام گیر
چه گویی سخنهای نادلپذیر
دلت پیش کژی ببالد همی
روانت ز دیوان ببالد همی
تو آن گوی کز پادشاهان سزاست
نگوید سخن پادشا جز که راست
جهاندار داند که دستان سام
بزرگست و بادانش و نیک نام
همان سام پور نریمان بدست
نریمان گرد از کریمان بدست
بزرگست و گرشاسپ بودش پدر
به گیتی بدی خسرو تاجور
همانا شنیدستی آواز سام
نید در زمانه چنو نیک نام
بکشتش به طوس اندرون ازدها
که از چنگ او کس نیابد رها
به دریا نهنگ و به خشکی پلنگ
ورا کس ندیدی گریزان ز جنگ

به دریا سر ماهیان برفروخت
هم‌اندر هوا پر کرگس بسوخت
همی پیل را درکشیدی به دم
دل خرم از یاد او شدم دژم
و دیگر یکی دیو بد بدگمان
تنش بر زمین و سرش به آسمان
که دریای چین تا میانش بدی
ز تابیدن خور زیانش بدی
همی ماهی از آب برداشتی
سر از گنبد ماه بگذاشتی
به خورشید ماهیش بریان شدی
ازو چرخ گردنده گریان نشدی
دو پتیاره زین گونه پیچان شدند
ز تیغ یلی هر دو بیجان شدند
همان مادرم دخت مهرباب بود
بدو کشور هند شاداب بود
که ضحاک بودیش پنجم پدر
ز شاهان گیتی برآورده سر
نژادی ازین نامورتر کراست
خردمند گردن نییچد ز راست
دگر آنک اندر جهان سربسر
یلان را ز من جست باید هنر
همان عهد کاوس دارم نخست
که بر من بهانه نیارند جست
همان عهد کیخسرو دادگر
که چون او نیست از کیان کس کمر
زمین را سراسر همه گشته‌ام
بسی شاه بیدادگر کشته‌ام
چو من برگزیده‌ام ز حیون بر آب
ز توران به چین آمد افراسیاب
ز کاوس در جنگ هاماوران
به تنها برفتم به مازندران
نه ارژنگ ماندم نه دیو سپید
نه سنجه نه اولاد غندی نه بید
همی از پی شاه فرزندان را
بکشتم دلیر خردمند را
که گردی چو سهراب هرگز نبود
به زور و به مردی و رزم آزمود
ز پانصد همانا فزونست سال
که تا من جدا گشتم از پشت زال
همی پهلوان بودم اندر جهان
یکی بود با آشکارم نهان
به سام فریدون فرخ‌نژاد
که تاج بزرگی به سر بر نهاد

ز تخت اندر آورد ضحاک را
سپرد آن سر و تاج او خاک را
دگر سام کو بود ما را نیا
ببرد از جهان دانش و کیمیا
سه دیگر که چون من بیستم کمر
تن آسان شد اندر جهان تاجور
بران خرمی روز هرگز نبود
پی مرد بی‌راه بر دز نبود
که من بودم اندر جهان کامران
مرا بود شمشیر و گرز گران
بدان گفتم این تا بدانی همه
تو شاهی و گردنکشان چون رمه
تو اندر زمانه رسیده نوی
اگر چند با فر کیخسروی
تن خویش بینی همی در جهان
نه‌ای آگه از کارهای نهان
چو بسیار شد گفت‌ها می‌خوریم
به می جان اندیشه را بشکریم

چو از رستم اسفندیار این شنید
بخندید و شادان دلش بردمید
بدو گفت ازین رنج و کردار تو
شنیدم همه درد و تیمار تو
کنون کارهایی که من کرده‌ام
ز گردنکشان سر برآورده‌ام
نخستین کمر بستم از بهر دین
تهی کردم از بت‌پرستان زمین
کس از جنگجویان گیتی ندید
که از کشتگان خاک شد ناپدید
نژاد من از تخم گشتاسپست
که گشتاسپ از تخم لهراسپست
که لهراسپ بد پور اورند شاه
که او را بدی از مهان تاج و گاه
هم اورند از گوهر کی‌پشین
که کردی پدر بر پشین آفرین
پشین بود از تخمه‌ی کیقباد
خردمند شاهی دلش پر ز داد
همی رو چنین تا فریدون شاه
که شاه جهان بود و زیبای گاه
همان مادرم دختر قیصرست
کجا بر سر رومیان افسرست
همان قیصر از سلم دارد نژاد
ز تخم فریدون با فر و داد
همان سلم پور فریدون گرد

که از خسروان نام شاه‌ی ببرد
بگویم من و کس نگوید که نیست
که بی‌راه بسیار و راه اندکیست
تو آنی که پیش نیاکان من
بزرگان بیدار و پاکان من
پرستنده بودی همی با نیا
نجویم همی زین سخن کیمیا
بزرگی ز شاهان من یافتی
چو در بندگی تیز بشتافتی
ترا بازگویم همه هرچ هست
یکی گر دروغست بنمای دست
که تا شاه گشتاسپ را داد تخت
میان بسته دارم به مردی و بخت
هرآنکس که رفت از پی دین به چین
بکردند زان پس برو آفرین
ازان پس که ما را به گفت گزرم
ببستم پدر دور کردم ز بزم
به لهراسپ از بند من بد رسید
شد از ترک روی زمین ناپدید
بیاورد جاماسپ آهنگران
که ما را گشاید ز بند گران
همان کار آهنگران دیر بود
مرا دل بر آهنگ شمشیر بود
دلم تنگ شد بانگشان بر زدم
تن از دست آهنگران بستدم
برافراختم سر ز جای نشست
غل و بند بر هم شکستم به دست
گریزان شد ارجاسپ از پیش من
بران سان یکی نامدار انجمن
به مردی ببستم کمر بر میان
همی رفتم از پس چو شیر زیان
شنیدی که در هفتخوان پیش من
چه آمد ز شیران و از اهرمن
به چاره به رویین‌دژ اندر شدم
جهانی بران گونه بر هم زدم
بجستم همه کین ایرانیان
به خون بزرگان ببستم میان
به توران و چین آنچ من کرده‌ام
همان رنج و سختی که من برده‌ام
همانا ندیدست گور از پلنگ
نه از شست ملاح کام نهنگ
ز هنگام تور و فریدون گرد
کس اندر جهان نام این دژ نبرد
یکی تیره دژ بر سر کوه بود

که از برتری دور از انبوه بود
چو رفتم همه بت پرستان بدند
سراسیمه برسان مستان بدند
به مردی من آن باره را بستدم
بتان را همه بر زمین بر زدم
برافراختم آتش زردهشت
که با مجمر آورده بود از بهشت
به پیروزی دادگر یک خدای
به ایران چنان آمدم باز جای
که ما را به هر جای دشمن نماند
به بتخانه‌ها در برهمن نماند
به تنها تن خویش جستم نبرد
به پرخاش تیمار من کس نخورد
سخنها به ما بر کنون شد دراز
اگر تشنه‌ای جام می را فراز

چنین گفت رستم به اسفندیار
که کردار ماند ز ما یادگار
کنون داده باش و بشنو سخن
ازین نامبردار مرد کهن
اگر من نرفتی به مازندران
به گردن برآورده گرز گران
کجا بسته بد گيو و کاوس و طوس
شده گوش کر یکسر از بانگ کوس
که کندي دل و مغز ديو سپيد
که دارد به بازوی خویش این امید
سر جادوان را بکندم ز تن
ستودان ندیدند و گور و کفن
ز بند گران بردمش سوی تخت
شد ایران بدو شاد و او نیکبخت
مرا یار در هفتخوان رخس بود
که شمشیر تیزم جهان بخش بود
وزان پس که شد سوی هاموران
بیستند پایش به بند گران
ببردم ز ایرانیان لشکری
به جایی که بد مهتری گر سری
بکشتم به جنگ اندرون شاهشان
تهی کردم آن نامور گاهشان
جهاندار کاوس کی بسته بود
ز رنج و ز تیمار دل خسته بود
بیاوردم از بند کاوس را
همان گيو و گودرز و هم طوس را
به ایران بد افراسیاب آن زمان
جهان پر ز درد از بد بدگمان

به ایران کشیدم ز هاماوران
خود و شاه با لشکری بی‌کران
شب تیره تنها برفتم ز پیش
همه نام جستم نه آرام خویش
چو دید آن درفشان درفش مرا
به گوش آمدش بانگ رخس مرا
بپردخت ایران و شد سوی چین
جهان شد پر از داد و پر آفرین
گر از یال کاوس خون آمدی
ز پشتش سیاوش چون آمدی
وزو شاه کیخسرو پاک و راد
که لهراسپ را تاج بر سر نهاد
پدرم آن دلیر گرانمایه مرد
ز ننگ اندران انجمن خاک خورد
که لهراسپ را شاه بایست خواند
ازو در جهان نام چندین نماند
چه نازی بدین تاج گشتاسپی
بدین تازه آیین لهراسپی
که گوید برو دست رستم ببند
نیندد مرا دست چرخ بلند
که گر چرخ گوید مراکاین نیوش
به گرز گرانش بمالم دو گوش
من از کودکی تا شدستم کهن
بدین گونه از کس نبردم سخن
مرا خواری از پوزش و خواهش است
وزین نرم گفتن مرا کاهش است
ز تیزیش خندان شد اسفندیار
بیازید و دستش گرفت استوار
بدو گفت کای رستم پیلتن
چنانی که بشنیدم از انجمن
ستبرست بازوت چون ران شیر
برو یال چون ازدهای دلیر
میان تنگ و باریک همچون پلنگ
به ویژه کجا گرز گیرد به چنگ
بیفشارد چنگش میان سخن
ز برنا بخندید مرد کهن
ز ناخن فرو ریختش آب زرد
همانا نجنبید زان‌درد مرد
گرفت آن زمان دست مهتر به دست
چنین گفت کای شاه یزدان‌پرست
خنک شاه گشتاسپ آن نامدار
کجا پور دارد چو اسفندیار
خنک آنک چون تو پسر زاید او
همی فر گیتی بیفزاید او

همی گفت و چنگش به چنگ اندرون
همی داشت تا چهر او شد چو خون
همان ناخنش پر ز خوناب کرد
سپهد بروها پر از تاب کرد
بخندید ازو فرخ اسفندیار
چنین گفت کای رستم نامدار
تو امروز می خور که فردا به رزم
بیچی و یادت نیاید ز بزم
چو من زین زرین نهم بر سپاه
به سر بر نهم خسروانی کلاه
به نیزه ز اسبت نهم بر زمین
ازان پس نه پرخاش جویی نه کین
دو دستت بیندم برم نزد شاه
بگویم که من زو ندیدم گناه
بیاشیم پیشش به خواهشگری
بسازیم هرگونه‌پی داوری
رهانم ترا از غم و درد و رنج
بیابی پس از رنج خوبی و گنج
بخندید رستم ز اسفندیار
بدو گفت سیر آیی از کارزار
کجا دیده‌ای رزم جنگاوران
کجا یافتی باد گرز گران
اگر بر جزین روی گردد سپهر
بیوشید میان دو تن روی مهر
به جای می سرخ کین آوریم
کمند نبرد و کمین آوریم
غو کوس خواهیم از آوای رود
به تیغ و به گویال باشد درود
بینی تو ای فرخ اسفندیار
گراییدن و گردش کارزار
چو فردا بیایی به دشت نبرد
به آورد مرد اندر آید به مرد
ز باره به آغوش بردارمت
ز میدان به نزدیک زال آرمت
نشانمت بر نامور تخت عاج
نهم بر سرت بر دلا فروز تاج
کجا یافتستم من از کیقباد
به مینو همی جان او باد شاد
گشایم در گنج و هر خواسته
نهم پیش تو یکسر آراسته
دهم بی‌نیازی سپاه ترا
به چرخ اندر آرم کلاه ترا
ازان پس بیابم به نزدیک شاه
گرازان و خندان و خرم به راه

به مردی ترا تاج بر سر نهم
سپاسی به گشتاسپ زین بر نهم
ازان پس ببندم کمر بر میان
چنانچون بیستم به پیش کیان
همه روی پالیز بی خو کنم
ز شادی تن خویش را نو کنم
چو تو شاه باشی و من پهلوان
کسی را به تن در نباشد روان

چنین پاسخ آوردش اسفندیار
که گفتار بیشی نیاید به کار
شکم گرسنه روز نیمی گذشت
ز گفتار پیکار بسیار گشت
بیارید چیزی که دارید خوان
کسی را که بسیار گوید مخوان
چو بنهاد رستم به خوردن گرفت
بماند اندر آن خوردن اندر شگفت
یل اسفندیار و گوان یکسره
ز هر سو نهادند پیشش بره
بفرمود مهتر که جام آورید
به جای می پخته خام آورید
بینیم تا رستم اکنون ز می
چه گوید چه آرد ز کاوس کی
بیاورد یک جام می میگسار
که کشتی بکردی بروبر گذار
به یاد شهنشاه رستم بخورد
برآورد ازان چشمه‌ی زرد گرد
همان جام را کودک میگسار
بیاورد پر باده‌ی شاهوار
چنین گفت پس با پشوتن به راز
که بر می نیاید به آبت نیاز
چرا آب بر جام می بفگنی
که تیزی نبیند کهن بشکنی
پشوتن چنین گفت با میگسار
که بی‌آب جامی می افکن بیار
می آورد و رامشگران را بخواند
ز رستم همی در شگفتی بماند
چو هنگامه‌ی رفتن آمد فراز
ز می لعل شد رستم سرفراز
چنین گفت با او یل اسفندیار
که شادان بدی تا بود روزگار
می و هرچ خوردی ترا نوش باد
روان دلاور پر از توش باد
بدو گفت رستم که ای نامدار

همیشه خرد بادت آموزگار
هران می که با تو خورم نوش گشت
روان خردمند را توش گشت
گر این کینه از مغز بیرون کنی
بزرگی و دانش برافزون کنی
ز دشت اندرآیی سوی خان من
بوی شاد یک چند مهمان من
سخن هرچ گفتم بجای آورم
خرد پیش تو رهنمای آورم
بیاسای چندی و با بد مکوش
سوی مردمی یاز و بازار هوش
چنین گفت با او یل اسفندیار
که تخمی که هرگز نروید مکار
تو فردا بینی ز مردان هنر
چو من تاختن را بیندم کمر
تن خویش را نیز مستای هیچ
به ایوان شو و کار فردا بسیج
بینی که من در صف کارزار
چنانم چو با باده و میگسار
چو از شهر زاول به ایران شوم
به نزدیک شاه و دلیران شوم
هنر بیش بینی ز گفتار من
مجوی اندرین کار تیمار من
دل رستم از غم پراندیشه شد
جهان پیش او چون یکی بیشه شد
که گر من دهم دست بند و را
وگر سر فرازم گزند و را
دو کارست هر دو به نفرین و بد
گزاینده رسمی نو آیین و بد
هم از بند او بد شود نام من
بد آید ز گشتناسپ انجام من
به گرد جهان هرک راند سخن
نکوهیدن من نگردد کهن
که رستم ز دست جوانی بخت
به زاول شد و دست او را بیست
همان نام من بازگردد به ننگ
نماند ز من در جهان بوی و رنگ
وگر کشته آید به دشت نبرد
شود نزد شاهان مرا روی زرد
که او شهریاری جوان را بکشت
بدان کو سخن گفت با او درشت
برین بر پس از مرگ نفرین بود
همان نام من نیز بی دین بود
وگر من شوم کشته بر دست اوی

نماند به زاولستان رنگ و بوی
شکسته شود نام دستان سام
ز زابل نگیرد کسی نیز نام
ولیکن همی خوب گفتار من
ازین پس بگویند بر انجمن
چنین گفت پس با سرافراز مرد
که اندیشه روی مرا زرد کرد
که چندین بگوپی تو از کار بند
مرا بند و رای تو آید گزند
مگر کاسمانی سخن دیگرست
که چرخ روان از گمان برترست
همه پند دیوان پذیری همی
ز دانش سخن برنگیری همی
ترا سال برنامد از روزگار
ندانی فریب بد شهریار
تو یکتادلی و ندیده جهان
جهانبان به مرگ تو کوشد نهان
گر ایدونک گشتاسپ از روی بخت
نیابد همی سیری از تاج و تخت
به گرد جهان بر دواند ترا
بهر سختی پروراند ترا
به روی زمین یکسر اندیشه کرد
خرد چون تبر هوش چون تیشه کرد
که تا کیست اندر جهان نامدار
کجا سر نیچاند از کارزار
کزان نامور بر تو آید گزند
بماند بدو تاج و تخت بلند
که شاید که بر تاج نفرین کنیم
وزین داستان خاک بالین کنیم
همی جان من در نکوهش کنی
چرا دل نه اندر پژوهش کنی
به تن رنج کاری تو بر دست خویش
جز از بدگمانی نیایدت پیش
مکن شهریارا جوانی مکن
چنین بر بلا کامرانی مکن
دل ما مکن شهریارا نژند
میاور به جان خود و من گزند
ز یزدان و از روی من شرمدار
مخور بر تن خویشتن زینهار
ترا بی نیازست از جنگ من
وزین کوشش و کردن آهنگ من
زمانه همی تاختت با سپاه
که بر دست من گشت خواهی تباه
بماند به گیتی ز من نام بد

به گشتاسپ بادا سرانجام بد
چو بشنید گردنکش اسفندیار
بدو گفت کای رستم نامدار
به دانای پیشی نگر تا چه گفت
بدانگه که جان با خرد کرد جفت
که پیر فریبده کانا بود
وگر چند پیروز و دانا بود
تو چندین همی بر من افسون کنی
که تا چنبر از یال بیرون کنی
تو خواهی که هرکس که این بشنود
بدین خوب گفتار تو بگردد
مرا پاک خوانند ناپاک رای
ترا مرد هشیار نیکی فزای
بگویند کو با خرام و نوید
بیامد ورا کرد چندی امید
سپهبد ز گفتار او سر بتافت
ازان پس که جز جنگ کاری نیافت
همی خواهش او همه خوار داشت
زبانی پر از تلخ گفتار داشت
بدانی که من سر ز فرمان شاه
نتابم نه از بهر تخت و کلاه
بدو یابم اندر جهان خوب و زشت
بدویست دوزخ بدو هم بهشت
ترا هرچ خوردی فزاینده باد
بداندیشگان را گزاینده باد
تو اکنون به خوبی به ایوان بیوی
سخن هرچ دیدی به دستان بگوی
سلیحت همه جنگ را ساز کن
ازین پس مپیمای با من سخن
پگاه آی در جنگ من چاره ساز
مکن زین سپس کار بر خود دراز
تو فردا بینی به آوردگاه
که گیتی شود پیش چشمت سیاه
بدانی که پیکار مردان مرد
چگونه بود روز جنگ و نبرد
بدو گفت رستم که ای شیرخوی
ترا گر چنین آمدست آرزوی
ترا بر تگ رخس مهمان کنم
سرت را به گوپال درمان کنم
تو در پهلوی خویش بشنیده ای
به گفتار ایشان بگرویده ای
که تیغ دلیران بر اسفندیار
به آوردگه بر، نیاید به کار
بینی تو فردا سنان مرا

همان گرد کرده عنان مرا
که تا نیز با نامداران مرد
به خویی به آوردگه بر، نبرد
لب مرد برنا پر از خنده شد
همی گوهر آن خنده را بنده شد
به رستم چنین گفت کای نامجوی
چرا تیز گشتی بدین گفت و گوی
چو فردا بیابی به دشت نبرد
ببینی تو آورد مردان مرد
نه من کوهم و زیرم اسپه چوکوه
یگانه یکی مردمم چون گروه
گر از گرز من باد یابد سرت
بگرید به درد جگر مادرت
وگر کشته آیی به آوردگاه
ببندمت بر زین برم نزد شاه
بدان تا دگر بنده با شهریار
نجوید به آوردگه کارزار

چو رستم بدر شد ز پرده سرای
زمانی همی بود بر در به پای
به کریاس گفت ای سرای امید
خنک روز کاندلر تو بد جمشید
همایون بدی گاه کاوس کی
همان روز کیخسرو نیک پی
در فرهی بر تو اکنون بیست
که بر تخت تو ناسزایی نشست
شنید این سخنها یل اسفندیار
پیاده بیامد بر نامدار
به رستم چنین گفت کای سرگرای
چرا تیز گشتی به پرده سرای
سزد گر برین بوم زابلستان
نهد دانشی نام غلغلستان
که مهمان چو سیر آید از میزبان
به زشتی برد نام پالیزبان
سراپرده را گفت بد روزگار
که جمشید را داشتی بر کنار
همان روز کز بهر کاوس شاه
بدی پرده و سایه ی بارگاه
کجا راه یزدان همی بازجست
همی خواستی اختران را درست
زمین زو سراسر پر آشوب بود
پر از خنجر و غارت و چوب بود
کنون مایه دار تو گشتاسپ است
به پیش وی اندر چو جاماسپ است

نشسته به یک دست او زردهشت
که با زند واست آمدست از بهشت
به دیگر پشوتن گو نیک مرد
چشیده ز گیتی بسی گرم و سرد
به پیش اندرون فرخ اسفندیار
کزو شاد شد گردش روزگار
دل نیکمردان بدو زنده شد
بد از بیم شمشیر او بنده شد
بیامد بدر پهلوان سوار
پس اندر همی دیدش اسفندیار
چو برگشت ازو با پشوتن بگفت
که مردی و گردی نشاید نهفت
ندیدم بدین گونه اسپ و سوار
ندانم که چون خیزد از کارزار
یکی ژنده پیل است بر کوه گنگ
اگر با سلیح اندر آید به جنگ
اگر با سلیح نبردی بود
همانا که آیین مردی بود
به بالا همی بگذرد فر و زیب
بترسم که فردا ببیند نشیب
همی سوزد از مهر فرش دلم
ز فرمان دادار دل نگسلم
چو فردا بیاید به آوردگاه
کنم روز روشن بروبر سپاه
پشوتن بدو گفت بشنو سخن
همی گویمت ای برادر مکن
ترا گفتم و بیش گویم همی
که از راستی دل نشویم همی
میازار کس را که آزاد مرد
سر اندر نیارد به آزار و درد
بخسب امشب و بامداد پگاه
برو تا به ایوان او بی سپاه
بایوان او روز فرخ کنیم
سخن هرچ گویند پاسخ کنیم
همه کار نیکوست زو در جهان
میان کهان و میان مهان
همی سر نیچد ز فرمان تو
دلش راست بینم به پیمان تو
تو با او چه گویی به کین و به خشم
بشوی از دلت کین وز خشم چشم
یکی پاسخ آوردش اسفندیار
که بر گوشه‌ی گلستان رست خار
چنین گفت کز مردم پاک‌دین
همانا نزبید که گوید چنین

گر ایدونک دستور ایران توی
دل و گوش و چشم دلیران توی
همی خوب داری چنین راه را
خرد را و آزدن شاه را
همه رنج و تیمار ما باد گشت
همان دین زردشت بیداد گشت
که گوید که هر کو ز فرمان شاه
بپیچد به دوزخ بود جایگاه
مرا چند گویی گنهکار شو
ز گفتار گشتاسپ بیزار شو
تو گویی و من خود چنین کی کنم
که از رای و فرمان او پی کنم
گر ایدونک ترسی همی از تنم
من امروز ترس ترا بشکنم
کسی بی‌زمانه به گیتی نمرد
نمرد آنک نام بزرگی ببرد
تو فردا ببینی که بر دشت جنگ
چه کار آورم پیش چنگی پلنگ
پشوتن بدو گفت کای نامدار
چنین چند گویی تو از کارزار
که تا تو رسیدی به تیر و کمان
نبد بر تو ابلیس را این گمان
به دل دیو را راه دادی کنون
همی نشنوی پند این رهنمون
دلت خیره بینم همی پر ستیز
کنون هرچ گفتم همه ریزریز
چگونه کنم ترس را از دلم
بدین سان کز اندیشه‌ها بگسلم
دو جنگی دو شیر و دو مرد دلیر
چه دانم که پشت که آید به زیر
ورا نامور هیچ پاسخ نداد
دلش گشت پر درد و سر پر ز باد

چو رستم بیامد به ایوان خویش
نگه کرد چندی به دیوان خویش
زواره بیامد به نزدیک او
ورا دید پژمرده و زردروی
بدو گفت رو تیغ هندی بیار
یکی جوشن و مغفری نامدار
کمان آر و برگستوان آر و ببر
کمند آر و گرز گران آر و گیر
زواره بغرمود تا هرچ گفت
بیاورد گنجور او از نهفت
چو رستم سلیح نبردش بدید

سرافشانند و باد از جگر برکشید
چنین گفت کای جوشن کارزار
برآسودی از جنگ یک روزگار
کنون کار پیش آمدت سخت باش
به هر جای پیراهن بخت باش
چنین رزمگاهی که غران دو شیر
به جنگ اندر آیند هر دو دلیر
کنون تا چه پیش آرد اسفندیار
چه بازی کند در دم کارزار
چو بشنید دستان ز رستم سخن
پراندیشه شد جان مرد کهن
بدو گفت کای نامور پهلوان
چه گفתי کزان تیره گشتم روان
تو تا بر نشستی بزین نبرد
نبودی مگر نیک دل رادمرد
همیشه دل از رنج پرداخته
به فرمان شاهان سرافراخته
بترسم که روزت سرآید همی
گر اختر به خواب اندر آید همی
همی تخم دستان ز بن برکنند
زن و کودکان را به خاک افکنند
به دست جوانی چو اسفندیار
اگر تو شوی کشته در کارزار
نماند به زاولستان آب و خاک
بلندی بر و بوم گردد مفاک
ور ایدونک او را رسد زین گزند
نباشد ترا نیز نام بلند
همی هرکسی داستانها زنند
برآورده نام ترا بشکرند
که او شهریاری ز ایران بکشت
بدان کو سخن گفت با وی درشت
همی باش در پیش او بر به پای
وگرنه همکنون بپرداز جای
به بیغوله‌یی شو فرود از مهان
که کس نشنود نامت اندر جهان
کزین بد ترا تیره گردد روان
پرهیز ازین شهریار جوان
به گنج و به رنج این روان بازخر
میر پیش دیبای چینی تبر
سپاه ورا خلعت آرای نیز
ازو باز خر خویشتن را به چیز
چو برگردد او از لب هیرمند
تو پای اندر آور به رخس بلند
چو ایمن شدی بندگی کن به راه

بدان تا بیننی یکی روی شاه
 چو بیند ترا کی کند شاه بد
 خود از شاه کردار بد کی سزد
 بدو گفت رستم که ای مرد پیر
 سخنها برین گونه آسان مگیر
 به مردی مرا سال بسیار گشت
 بد و نیک چندی بسر بر گذشت
 رسیدم به دیوان مازندران
 به رزم سواران هاماوران
 همان رزم کاموس و خاقان چین
 که لرزان بدی زیر ایشان زمین
 اگر من گریزم ز اسفندیار
 تو در سیستان کاخ و گلشن مدار
 چو من ببر پوشم به روز نبرد
 سر هور و ماه اندرآرم به گرد
 ز خواهش که گفتی بسی رانده‌ام
 بدو دفتر کهتری خوانده‌ام
 همی خوار گیرد سخنها من
 بیچد سر از دانش و رای من
 گر او سر ز کیوان فرود آردی
 روانش بر من درود آردی
 ازو نیستی گنج و گوهر دریغ
 نه برگستوان و نه گویال و تیغ
 سخن چند گفتم به چندین نشست
 ز گفتار باد است ما را به دست
 گر ایدونک فردا کند کارزار
 دل از جان او هیچ رنجه مدار
 نیچم به آورد با او عنان
 نه گویال بیند نه زخم سنان
 نبندم به آوردگاه راه اوی
 بنیرو نگیرم کمرگاه اوی
 ز باره به آغوش بردارمش
 به شاهی ز گشتاسپ بگذارمش
 بیارم نشانم بر تخت ناز
 ازان پس گشایم در گنج باز
 چو مهمان من بوده باشد سه روز
 چهارم چو از چرخ گیتی فروز
 بیندازد آن چادر لاژورد
 پدید آید از جام یاقوت زرد
 سبک باز با او بندم کمر
 وز ایدر نهم سوی گشتاسپ سر
 نشانمش بر نامور تخت عاج
 نهم بر سرش بر دل افروز تاج
 بندم کمر پیش او بنده‌وار

نجویم جدایی ز اسفندیار
تو دانی که من پیش تخت قباد
چه کردم به مردی تو داری به یاد
بخندید از گفت او زال زر
زمانی بجنبید ز اندیشه سر
بدو گفت زال ای پسر این سخن
مگوی و جدا کن سرش را ز بن
که دیوانگان این سخن بشنوند
بدین خام گفتار تو نگرند
قبادی به جایی نشسته دژم
نه تخت و کلاه و نه گنج کهن
چو اسفندیاری که فغفور چین
نویسد همی نام او بر نگین
تو گویی که از باره بردارمش
به بر سوی خان زال آرمش
نگوید چنین مردم سالخورد
به گرد در ناسپاسی مگرد
بگفت این و بنهاد سر بر زمین
همی خواند بر کردگار آفرین
همی گفت کای داور کردگار
بگردان تو از ما بد روزگار
برین گوه تا خور برآمد ز کوه
نیامد زبانش ز گفتن ستوه

چو شد روز رستم بپوشید گبر
نگهبان تن کرد بر گبر ببر
کمندی به فتراک زین بر بیست
بران بارهی پیل پیکر نشست
بفرمود تا شد زواره برش
فراوان سخن راند از لشکرش
بدو گفت رو لشکر آرای باش
بر کوهی ریگ بر پای باش
بیامد زواره سپه گرد کرد
به میدان کار و به دشت نبرد
تهمت همی رفت نیزه به دست
چو بیرون شد از جایگاه نشست
سپاهش برو خواندند آفرین
که بی تو مباد اسپ و گوپال و زین
همی رفت رستم زواره پسش
کجا بود در پادشاهی کسش
بیامد چنان تا لب هیرمند
همه دل پر از باد و لب پر ز پند
سپه با برادر هم آنجا بماند
سوی لشکر شاه ایران براند

چنین گفت پس با زواره به راز
که مردیست این بدرگ دیوساز
بترسم که با او نیارم زدن
ندانم کزین پس چه شاید بدن
تو اکنون سپه را هم ایدر بدار
شوم تا چه پیش آورد روزگار
اگر تند یابمش هم زان نشان
نخواهم ز زابلستان سرکشان
به تنها تن خویش جویم نبرد
ز لشکر نخواهم کسی رنجه کرد
کسی باشد از بخت پیروز و شاد
که باشد همیشه دلش پر ز داد
گذشت از لب رود و بالا گرفت
همی ماند از کار گیتی شگفت
خروشید کای فرخ اسفندیار
هماوردت آمد برآرای کار
چو بشنید اسفندیار این سخن
ازان شیر پرخاشجوی کهن
بخندید و گفت اینک آراستم
بدانگه که از خواب برخاستم
بفرمود تا جوشن و خود اوی
همان ترکش و نیزه‌ی جنگجوی
ببردند و پوشید روشن برش
نهاد آن کلاه کیی بر سرش
بفرمود تا زین بر اسب سیاه
نهادند و بردند نزدیک شاه
چو جوشن بیوشید پرخاشجوی
ز زور و ز شادی که بود اندر اوی
نهاد آن بن نیزه را بر زمین
ز خاک سیاه اندر آمد به زین
بسان پلنگی که بر پشت گور
نشیند برانگیزد از گور شور
سپه در شگفتی فروماندند
بران نامدار آفرین خواندند
همی شد چو نزد تهمتن رسید
مر او را بران باره تنها بدید
پس از بارگی با پشوتن بگفت
که ما را نباید بدو یار و جفت
چو تنهاست ما نیز تنها شویم
ز پستی بران تند بالا شویم
بران گونه رفتند هر دو به رزم
تو گفתי که اندر جهان نیست بزم
چو نزدیک گشتند پیر و جوان
دو شیر سرافراز و دو پهلوان

خروش آمد از باره‌ی هر دو مرد
تو گفתי بدرید دشت نبرد
چنین گفت رستم به آواز سخت
که ای شاه شادان دل و نیک‌بخت
ازین گونه مستیز و بد را مکوش
سوی مردمی یاز و بازار هوش
اگر جنگ خواهی و خون ریختن
برین گونه سختی برآویختن
بگو تا سوار آورم زابلی
که باشند با خنجر کابلی
برین رزمگه‌شان به جنگ آوریم
خود ایدر زمانی درنگ آوریم
بباشد به کام تو خون ریختن
بینی تگاپوی و آویختن
چنین پاسخ آوردش اسفندیار
که چندین چه گویی چنین نابکار
ز ایوان به شبگیر برخاستی
ازین تند بالا مرا خواستی
چرا ساختی بند و مکر و فریب
همانا بدیدی به تنگی نشیب
چه باید مرا جنگ زابلستان
وگر جنگ ایران و کابلستان
مبادا چنین هرگز آیین من
سزا نیست این کار در دین من
که ایرانیان را به کشتن دهم
خود اندر جهان تاج بر سر نهم
منم پیشرو هرک جنگ آیدم
وگر پیش جنگ نهنگ آیدم
ترا گر همی یار باید بیار
مرا یار هرگز نیاید به کار
مرا یار در جنگ یزدان بود
سر و کار با بخت خندان بود
توی جنگجوی و منم جنگخواه
بگردیم یک با دگر بی‌سپاه
بینیم تا اسپ اسفندیار
سوی آخر آید همی بی‌سوار
وگر باره‌ی رستم جنگجوی
به ایوان نهد بی‌خداوند روی
نهادند پیمان دو جنگی که کس
نباشد بران جنگ فریادرس
نخستین به نیزه برآویختند
همی خون ز جوشن فرو ریختند
چنین تا سنانها به هم برشکست
به شمشیر بردند ناچار دست

به آوردگه گردن افراختند
چپ و راست هر دو همی تاختند
ز نیروی اسپان و زخم سران
شکسته شد آن تیغهای گران
چو شیران جنگی برآشوفتند
پر از خشم اندامها کوفتند
همان دسته بشکست گرز گران
فروماند از کار دست سران
گرفتند زان پس دوال کمر
دو اسپ تگاور فروبرده سر
همی زور کرد این بران آن برین
نجنید یک شیر بر پشت زین
پراگنده گشتند ز آوردگاه
غمی گشته اسپان و مردان تباه
کف اندر دهانشان شده خون و خاک
همه گیر و برگستوان چاک چاک

بدانگه که رزم یلان شد دراز
همی دیر شد رستم سرفراز
زواره بیاورد زان سو سپاه
یکی لشکری داغدل کینه‌خواه
به ایرانیان گفت رستم کجاست
برین روز بیهوده خامش چراست
شما سوی رستم به جنگ آمدید
خرامان به چنگ نهنگ آمدید
همی دست رستم نخواهید بست
برین رزمگه بر نشاید نشست
زواره به دشنام لب برگشاد
همی کرد گفتار ناخوب یاد
برآشفت ازان پور اسفندیار
سواری بد اسپافگن و نامدار
جوانی که نوش آذرش بود نام
سرافراز و جنگاور و شادکام
برآشفت با سگری آن نامدار
زبان را به دشنام بگشاد خوار
چنین گفت کری گو برمنش
به فرمان شاهان کند بدکنش
نفرمود ما را یل اسفندیار
چنین با سگان ساختن کارزار
که پیچد سر از رای و فرمان او
که یارد گذشتن ز پیمان او
اگر جنگ بر نادرستی کنید
به کار اندرون پیش دستی کنید
ببینید پیکار جنگاوران

به تیغ و سنان و به گرز گران
زواره بفرمود کاندز نهید
سران را ز خون بر سر افسر نهید
زواره بیامد به پیش سپاه
دهاده برآمد ز آوردگاه
بکشتند ز ایرانیان بی شمار
چو نوش آذر آن دید بر ساخت کار
سمند سرافراز را بر نشست
بیامد یکی تیغ هندی به دست
یکی نامور بود الوای نام
سرافراز و اسپافکن و شادکام
کجا نیزه‌ی رستم او داشتی
پس پشت او هیچ نگذاشتی
چو از دور نوش آذر او را بدید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
یکی تیغ زد بر سر و گردنش
بدو نیمه شد پیل پیکر تنش
زواره برانگیخت اسپ نبرد
به تندی به نوش آذر آواز کرد
که او را فگندی کنون پای دار
چو الوای را من نخوانم سوار
زواره یکی نیزه زد بر برش
به خاک اندر آمد همانکه سرش
چو نوش آذر نامور کشته شد
سپه را همه روز برگشته شد
برادرش گریان و دل پر ز جوش
جوانی که بد نام او مهنوش
غمی شد دل مرد شمشیرزن
برانگیخت آن باره‌ی پیلتن
برفت از میان سپه پیش صف
ز درد جگر بر لب آورده کف
وزان سو فرامرز چون پیل مست
بیامد یکی تیغ هندی به دست
برآویخت با او همی مهنوش
دو رویه ز لشکر برآمد خروش
گرامی دو پر خاشجوی جوان
یکی شاهزاده دگر پهلوان
چو شیران جنگی برآشوفتند
همی بر سر یکدگر کوفتند
در آوردگاه تیز شد مهنوش
نبودش همی با فرامرز توش
بزد تیغ بر گردن اسپ خویش
سر بادپای اندرافگند پیش
فرامرز کردش پیاده تباه

ز خون لعل شد خاک آوردگاه
چو بهمن برادرش را کشته دید
زمین زیر او چون گل آغشته دید
بیامد دوان نزد اسفندیار
به جایی که بود آتش کارزار
بدو گفت کای نره شیر زیان
سپاهی به جنگ آمد از سگزیان
دو پور تو نوش آذر و مهرنوش
به خواری به سگری سپردند هوش
تو اندر نبردی و ما پر ز درد
جوانان و کی زادگان زیر گرد
برین تخمه این ننگ تا جاودان
بماند ز کردار نابخردان
دل مرد بیدارتر شد ز خشم
پراز تاب مغز و پراز آب چشم
به رستم چنین گفت کای بدنشان
چنین بود پیمان گردنکشان
تو گفتی که لشکر نیارم به جنگ
ترا نیست آرایش نام و ننگ
نداری ز من شرم وز کردگار
نترسی که پرسند روز شمار
ندانی که مردان پیمان شکن
ستوده نباشد بر انجمن
دو سگری دو پور مرا کشته اند
بران خیرگی باز برگشته اند
چو بشنید رستم غمی گشت سخت
بلرزید برسان شاخ درخت
به جان و سر شاه سوگند خورد
به خورشید و شمشیر و دشت نبرد
که من جنگ هرگز نفرموده ام
کسی کین چنین کرد نستوده ام
بیندم دو دست برادر کنون
گر او بود اندر بدی رهنمون
فرامرز را نیز بسته دو دست
بیارم بر شاه یزدان پرست
به خون گرانمایگانسان بکش
مشوران ازین رای بیهوده هوش
چنین گفت با رستم اسفندیار
که بر کین طاوس نر خون مار
بریزیم ناخوب و ناخوش بود
نه آیین شاهان سرکش بود
تو ای بدنشان چاره ی خویش ساز
که آمد زمانت به تنگی فراز
بر رخس با هردو رانت به تیر

برآمیزم اکنون چو با آب شیر
بدان تا کس از بندگان زین سپس
نجویند کین خداوند کس
وگر زنده مانی بیندمت چنگ
به نزدیک شاهت برم بی درنگ
بدو گفت رستم کزین گفت و گوی
چه باشد مگر کم شود آبروی
به یزدان پناه و به یزدان گرای
که اویست بر نیک و بد رهنمای

کمان برگرفتند و تیر خدنگ
ببردند از روی خورشید رنگ
ز پیکان همی آتش افروختند
به بر زره را همی دوختند
دل شاه ایران بدان تنگ شد
بروها و چهرش پر آژنگ شد
چو او دست بردی به سوی کمان
نرستی کس از تیر او بی گمان
به رنگ طبرخون شدی این جهان
شدی آفتاب از نهیبش نهان
یکی چرخ را برکشید از شگاع
تو گفתי که خورشید شد در شراع
به تیری که پیکانش الماس بود
زره پیش او همچو قرطاس بود
چو او از کمان تیر بگشاد شست
تن رستم و رخس جنگی بخت
بر رخس ازان تیرها گشت سست
نبد باره و مرد جنگی درست
همی تاخت بر گردش اسفندیار
نیامد برو تیر رستم به کار
فرود آمد از رخس رستم چو باد
سر نامور سوی بالا نهاد
همان رخس رخشان سوی خانه شد
چنین با خداوند بیگانه شد
به بالا ز رستم همی رفت خون
بشد سست و لرزان که بیستون
بخندید چون دیدش اسفندیار
بدو گفت کای رستم نامدار
چرا گم شد آن نیروی پیل مست
ز پیکان چرا پیل جنگی بخت
کجا رفت آن مردی و گرز تو
به رزم اندرون فره و برز تو
گریزان به بالا چرا برشدی
چو آواز شیر ژیان بشندی

چرا پیل جنگی چو روباه گشت
ز رزمت چنین دست کوتاه گشت
تو آنی که دیو از تو گریان شدی
دد از تف تیغ تو بریان شدی
زواره پی رخس ناگه بدید
کزان رود با خستگی در کشید
سیه شد جهان پیش چشمش به رنگ
خروشان همی تاخت تا جای جنگ
تن مرد جنگی چنان خسته دید
همه خستگیهاش نابسته دید
بدو گفت خیز اسپ من برنشین
که پوشد ز بهر تو خفتان کین
بدو گفت رو پیش دستان بگوی
کزین دوده‌ی سام شد رنگ و بوی
نگه کن که تا چاره‌ی کار چیست
برین خستگیها بر آزار کیست
که گر من ز پیکان اسفندیار
شبی را سرآرم بدین روزگار
چنان دانم ای زال کامروز من
ز مادر بزادم بدین انجمن
چو رفتی همی چاره‌ی رخس ساز
من آیم کنون گر بمانم دراز
زواره ز پیش برادر برفت
دو دیده سوی رخس بنهاد تفت
به پستی همی بود اسفندیار
خروشید کای رستم نامدار
به بالا چنین چند باشی به پای
که خواهد بدن مر ترا رهنمای
کمان بفگن از دست و ببر بیان
برآهنج و بگشای تیغ از میان
پشیمان شو و دست را ده به بند
کزین پس تو از من نیایی گزند
بدین خستگی نزد شاهت برم
ز کردارها بی‌گناهت برم
وگر جنگ جویی تو اندرز کن
یکی را نگهبان این مرز کن
گناهی که کردی ز یزدان بخواه
سزد گر به پوزش ببخشد گناه
مگر دادگر باشدت رهنمای
چو بیرون شوی زین سپنجی سرای
چنین گفت رستم که بیگاه شد
ز رزم و ز بد دست کوتاه شد
شب تیره هرگز که جوید نبرد
تو اکنون بدین رامشی بازگرد

من اکنون چنین سوی ایوان شوم
 بیاسایم و یک زمان بغنوم
 ببندم همه خستگیهای خویش
 بخوانم کسی را که دارم به پیش
 زواره فرامرز و دستان سام
 کسی را ز خویشان که دارند نام
 بسازم کنون هرچ فرمان تست
 همه راستی زیر پیمان تست
 بدو گفت رویین تن اسفندیار
 که ای برمنش پیر ناسازگار
 تو مردی بزرگی و زور آزمای
 بسی چاره دانی و نیرنگ و رای
 بدیدم همه فر و زیب ترا
 نخواهم که بینم نشیب ترا
 به جان امشبی دادم زینهار
 به ایوان رسی کام کژی مخار
 سخن هرچ پذیرفتی آن را بکن
 ازین پس مپیمای با من سخن
 بدو گفت رستم که ایدون کنم
 چو بر خستگیها بر افسون کنم
 چو برگشت از رستم اسفندیار
 نگه کرد تا چون رود نامدار
 چو بگذشت مانند کشتی به رود
 همی داد تن را ز یزدان درود
 همی گفت کای داور داد و پاک
 گر از خستگیها شوم من هلاک
 که خواهد ز گردنکشان کین من
 که گیرد دل و راه و آیین من
 چو اسفندیار از پسش بنگرید
 بران روی رودش به خشکی بدید
 همی گفت کین را مخوانید مرد
 یکی ژنده پیلست با دار و برد
 گذر کرد پر خستگیها بر آب
 ازان زخم پیکان شده پرشتاب
 شگفتی بمانده بد اسفندیار
 همی گفت کای داور کامگار
 چنان آفریدی که خود خواستی
 زمان و زمین را بیاراستی
 بدانکه که شد نامور باز جای
 پشوتن بیامد ز پرده سرای
 ز نوش آذر گرد وز مهر نوش
 خروشدنی بود با درد و جوش
 سراپردهی شاه پر خاک بود
 همه جامه‌ی مهتران چاک بود

فرود آمد از باره اسفندیار
 نهاد آن سر سرکشان برکنار
 همی گفت زارا دو گرد جوان
 که جانتان شد از کالبد با توان
 چنین گفت پس پا پشوتن که خیز
 برین کشتگان آب چندین مریز
 که سودی نبینم ز خون ریختن
 نشاید به مرگ اندر آویختن
 همه مرگ را ایم برنا و پیر
 به رفتن خرد بادمان دستگیر
 به تابوت زرین و در مهد ساج
 فرستادشان زی خداوند تاج
 پیامی فرستاد نزد پدر
 که آن شاخ رای تو آمد به بر
 تو کشتی به آب اندر انداختی
 ز رستم همی چاکری ساختی
 چو تابوت نوش آذر و مهرنوش
 بینی تو در آرز چندین مکوش
 به چرم اندر است گاو اسفندیار
 ندانم چه راند بدو روزگار
 نشست از بر تخت با سوک و درد
 سخنهای رستم همه یادکرد
 چنین گفت پس با پشوتن که شیر
 بیچد ز چنگال مرد دلیر
 به رستم نگه کردم امروز من
 بران برز بالای آن پیلتن
 ستایش گرفتم به یزدان پاک
 کزویست امید و زو بیم و باک
 که پروردگار آن چنان آفرید
 بران آفرین کو جهان آفرید
 چنین کارها رفت بر دست او
 که دریای چین بود تا شست او
 همی برکشیدی ز دریا نهنگ
 به دم در کشیدی ز هامون پلنگ
 بران سان بخرستم تنش را به تیر
 که از خون او خاک شد آبگیر
 ز بالا پیاده به پیمان برفت
 سوی رود با گبر و شمشیر تفت
 برآمد چنان خسته زان آبگیر
 سراسر تنش پر ز پیکان تیر
 برآتم که چون او به ایوان رسد
 روانش ز ایوان به کیوان رسد
 وزان روی رستم به ایوان رسید

مر او را بران گونه دستان بدید
زواره فرامرز گریان شدند
ازان خستگیهاش بریان شدند
ز سربر همی کند رودابه موی
بر آواز ایشان همی خست روی
زواره به زودی گشادش میان
ازو برکشیدند ببر بیان
هرانکس که دانا بد از کشورش
نشستند یکسر همه بر درش
بفرمود تا رخس را پیش او
ببردند و هرکس که بد چاره جوی
گرانمایه دستان همی کند موی
بران خستگیا بمالید روی
همی گفت من زنده با پیر سر
بدیدم بدین سان گرامی پسر
بدو گفت رستم کزین غم چه سود
که این ز آسمان بودنی کار بود
به پیش است کاری که دشوارتر
وزو جان من پر ز تیمارتر
که هرچند من بیش پوزش کنم
که این شیردل را فروزش کنم
نجوید همی جز همه ناخوشی
به گفتار و کردار و گردنکشی
رسیدم ز هر سو به گرد جهان
خبر یافتم ز آشکار و نهان
گرفتم کمر بند دیو سپید
زدم بر زمین همچو یک شاخ بید
نتابم همی سر ز اسفندیار
ازان زور و آن بخشش کارزار
خدنگم ز سندان گذر یافتی
زبون داشتی گر سپر یافتی
زدم چند بر گبر اسفندیار
گراینده دست مرا داشت خوار
همان تیغ من گر بدیدی پلنگ
نهان داشتی خویشتن زیر سنگ
نبرد همی جوشن اندر برش
نه آن پاره‌ی پرنیان بر سرش
سپاسم ز یزدان که شب تیره شد
دران تیرگی چشم او خیره شد
به رستم من از چنگ آن اژدها
ندانم کزین خسته آیم رها
چه اندیشم اکنون جزین نیست رای
که فردا بگردانم از رخس پای
به جایی شوم کو نیاید نشان

به زابلستان گر کند سرفشان
سرانجام ازان کار سیر آید او
اگرچه ز بد سیر دیر آید او
بدو گفت زال ای پسر گوش دار
سخن چون به یاد آوری هوش دار
همه کارهای جهان را در است
مگر مرگ کانرا دری دیگر است
یکی چاره دانم من این را گزین
که سیمرغ را یار خوانم برین
گر او باشدم زین سخن رهنمای
بماند به ما کشور و بوم و جای

بیودند هر دو بران رای مند
سپهبد برآمد به بالا بلند
از ایوان سه مجمر پر آتش ببرد
برفتند با او سه هشیار و گرد
فسونگر چو بر تیغ بالا رسید
ز دیبا یکی پر بیرون کشید
ز مجمر یکی آتشی بر فروخت
به بالای آن پر لختی بسوخت
چو پاسی ازان تیره شب درگذشت
تو گفתי چو آهن سیاه ابر گشت
همانکه چو مرغ از هوا بنگرید
درخشیدن آتش تیز دید
نشسته برش زال پا درد و غم
ز پرواز مرغ اندر آمد دژم
بشد پیش با عود زال از فراز
ستودش فراوان و بردش نماز
به پیشش سه مجمر پر از بوی کرد
ز خون جگر بر دو رخ جوی کرد
بدو گفت سیمرغ شاهها چه بود
که آمد ازین سان نیازت به دود
چنین گفت کاین بد به دشمن رساد
که بر من رسید از بد بدنژاد
تن رستم شیردل خسته شد
ازان خستگی جان من بسته شد
کزان خستگی بیم جانست و بس
بران گونه خسته ندیدست کس
همان رخس گویی که بیجان شدست
ز پیکان تنش زار و بیجان شدست
بیامد برین کشور اسفندیار
نکوید همی جز در کارزار
نجوید همی کشور و تاج و تخت
برو بار خواهد همی با درخت

بدو گفت سیمرغ کای پهلوان
 میباش اندرین کار خسته روان
 سزد گر نمایی به من رخس را
 همان سرفراز جهان بخش را
 کسی سوی رستم فرستاد زال
 که لختی به چاره برافراز یال
 بفرمای تا رخس را همچنان
 بیارند پیش من اندر زمان
 چو رستم بران تند بالا رسید
 همان مرغ روشن دل او را بدید
 بدو گفت کای زنده پیل بلند
 ز دست که گشتی بدین سان نژند
 چرا رزم جستی ز اسفندیار
 چرا آتش افگندی اندر کنار
 بدو گفت زال ای خداوند مهر
 چو اکنون نمودی بیا پاک چهر
 گر ایدونک رستم نگردد درست
 کجا خواهم اندر جهان جای جست
 همه سیستان پاک ویران کنند
 به کام دلیران ایران کنند
 شود کنده این تخمه‌ی ما ز بن
 کنون بر چه رانیم یکسر سخن
 نگه کرد مرغ اندران خستگی
 بدید اندرو راه پیوستگی
 ازو چار پیکان به بیرون کشید
 به منقار از ان خستگی خون کشید
 بران خستگیها بمالید پر
 هم اندر زمان گشت با زیب و فر
 بدو گفت کاین خستگیها ببند
 همی باش یکچند دور از گزند
 یکی پر من تر بگردان به شیر
 بمال اندران خستگیهای تیر
 بران همنشان رخس را پیش خواست
 فرو کرد منقار بر دست راست
 برون کرد پیکان شش از گردنش
 نبه خسته گر بسته جایی تنش
 همانکه خروشی برآورد رخس
 بخندید شادان دل تاج بخش
 بدو گفت مرغ ای گو پیلتن
 توی نامبردار هر انجمن
 چرا رزم جستی ز اسفندیار
 که او هست رویین تن و نامدار
 بدو گفت رستم گر او را ز بند
 نبودی دل من نگشتی نژند

مرا کشتن آسان‌تر آید ز ننگ
وگر بازمانم به جایی ز جنگ
چنین داد پاسخ کز اسفندیار
اگر سر بجا آوری نیست عار
که اندر زمانه چنوبی نخاست
بدو دارد ایران همی پشت راست
بپرهیزی از وی نباشد شگفت
مرا از خود اندازه باید گرفت
که آن جفت من مرغ با دستگاه
به دستان و شمشیر کردش تباه
اگر با من اکنون تو پیمان کنی
سر از جنگ جستن پشیمان کنی
نجویی فزونی به اسفندیار
گه کوشش و جستن کارزار
ور ایدونک او را بیامد زمان
نیندیشی از پوزش بی‌گمان
پس‌انگه یکی چاره سازم ترا
به خورشید سر برفرازم ترا
چو بشنید رستم دلش شاد شد
از اندیشه‌ی بستن آزاد شد
بدو گفت کز گفت تو نگذرم
وگر تیغ بارد هوا بر سرم
چنین گفت سیمرغ کز راه مهر
بگویم کنون باتو راز سپهر
که هرکس که او خون اسفندیار
بریزد ورا بشکرد روزگار
همان نیز تا زنده باشد ز رنج
رهای نیابد نماندش گنج
بدین گیتیش شوربختی بود
وگر بگذرد رنج و سختی بود
شگفتی نمایم هم امشب ترا
ببندم ز گفتار بد لب ترا
برو رخس رخشنده را برنشین
یکی خنجر آبگون برگزین
چو بشنید رستم میان را بیست
وزان جایگه رخس را برنشست
به سیمرغ گفت ای گزین جهان
چه خواهد برین مرگ ما ناگهان
جهان یادگارست و ما رفتنی
به گیتی نماند بجز مردمی
به نام نکو گر بمیرم رواست
مرا نام باید که تن مرگ راست
کجا شد فریدون و هوشنگ شاه
که بودند با گنج و تخت و کلاه

برفتند و ما را سپردند جای
جهان را چنین است آیین و رای
همی راند تا پیش دریا رسید
ز سیمرغ روی هوا تیره دید
چو آمد به نزدیک دریا فراز
فرود آمد آن مرغ گردنفرار
به رستم نمود آن زمان راه خشک
همی آمد از باد او بوی مشک
بمالید بر ترکش پر خویش
بفرمود تا رستم آمدش پیش
گری دید بر خاک سر بر هوا
نشست از برش مرغ فرمانروا
بدو گفت شاخی گزین راست‌تر
سرش برترین و تنش کاست‌تر
بدان گز بود هوش اسفندیار
تو این چوب را خوار مایه مدار
بر آتش مرین چوب را راست کن
نگه کن یکی نغز پیکان کهن
بنه پر و پیکان و برو بر نشان
نمودم ترا از گزندش نشان
چو ببرید رستم تن شاخ گز
بیامد ز دریا به ایوان و رز
بران کار سیمرغ بد رهنمای
همی بود بر تارک او به پای
بدو گفت اکنون چو اسفندیار
بیاید بجوید ز تو کارزار
تو خواهش کن و لابه و راستی
مکوب ایچ گونه در کاستی
مگر بازگردد به شیرین سخن
بیاد آیدش روزگار کهن
که تو چند گه بودی اندر جهان
به رنج و به سختی ز بهر مهان
چو پوزش کنی چند نپذیرد
همی از فرومایگان گیرد
به زه کن کمان را و این چوب گز
بدین گونه پرورده در آب رز
ابر چشم او راست کن هر دو دست
چنانچون بود مردم گزپرست
زمانه برد راست آن را به چشم
بدانگه که باشد دلت پر ز خشم
تن زال را مرغ پدرود کرد
ازو تار وز خویشتن پود کرد
ازان جایگه نیک‌دل برپرید
چو اندر هوا رستم او را بدید

یکی آتش چوب پرتاب کرد
دلش را بران رزم شاداب کرد
یکی تیز پیکان بدو در نشاند
چپ و راست پرها بروبر نشاند

سپیده همانگه ز که بر دمید
میان شب تیره اندر چمید
بپوشید رستم سلیح نبرد
همی از جهان آفرین یاد کرد
چو آمد بر لشکر نامدار
که کین جوید از رزم اسفندیار
بدو گفت برخیز ازین خواب خوش
برآویز با رستم کینه کش
چو بشنید آوازش اسفندیار
سلیح جهان پیش او گشت خوار
چنین گفت پس با پشوتن که شیر
بپیچد ز چنگال مرد دلیر
گمانی نبردم که رستم ز راه
به ایوان کشد بیر و گیر و کلاه
همان بارکش رخس زبیراندرش
ز پیکان نبود ایچ پیدا برش
شنیدم که دستان جادوپرست
به هنگام یازد به خورشید دست
چو خشم آرد از جادوان بگذرد
برابر نکردم پس این با خرد
پشوتن بدو گفت پر آب چشم
که بر دشمنت باد تیمار و خشم
چه بودت که امروز پژمرده ای
همانا به شب خواب نشمرده ای
میان جهان این دو یل را چه بود
که چندین همی رنج باید فرود
بدانم که بخت تو شد کندرو
که کین آورد هر زمان نو به نو
بپوشید جوشن یل اسفندیار
بیامد بر رستم نامدار
خروشید چون روی رستم بدید
که نام تو باد از جهان ناپدید
فراموش کردی تو سگزی مگر
کمان و بر مرد پرخاشخ
ز نیرنگ زالی بدین سان درست
وگرنه که پایت همی گور جست
بکوبمت زین گونه امروز یال
کزین پس نبیند ترا زنده زال
چنین گفت رستم به اسفندیار

که ای سیر ناگشته از کارزار
بترس از جهاندار یزدان پاک
خرد را مکن با دل اندر مغاک
من امروز نز بهر جنگ آمدم
پی پوزش و نام و ننگ آمدم
تو با من به بیداد کوشی همی
دو چشم خرد را بپوشی همی
به خورشید و ماه و به استا و زند
که دل را نرانی به راه گزند
نگیری به یاد آن سخنها که رفت
وگر پوست بر تن کسی را بکفت
بیای بیینی یکی خان من
روندست کام تو بر جان من
گشایم در گنج دیرینه باز
کجا گرد کردم به سال دراز
کنم بار بر بارگیهای خویش
به گنجور ده تا براند ز پیش
برابر همی با تو آیم به راه
کنم هرچ فرمان دهی پیش شاه
اگر کشتنیم او کشد شایدم
همان نیز اگر بند فرمایدم
همی چاره جویم که تا روزگار
ترا سیر گرداند از کارزار
نگه کن که دانای پیشی چه گفت
که هرگز مباد اختر شوم جفت
چنین داد پاسخ که مرد فریب
نیم روز پرخاش و روز نهیب
اگر زنده خواهی که ماند به جای
نخستین سخن بند بر نه به پای
از ایوان و خان چند گویی همی
رخ آشتی را بشویی همی
دگر باره رستم زبان برگشاد
مکن شهریارا ز بیداد یاد
مکن نام من در جهان زشت و خوار
که جز بد نیاید ازین کارزار
هزارانت گوهر دهم شاهوار
همان یاره‌ی زر با گوشوار
هزارانت بنده دهم نوش‌لب
پرستنده باشد ترا روز و شب
هزارت کنیزک دهم خلخی
که زیبای تاج‌اند با فرخی
دگر گنج سام نریمان و زال
گشایم به پیش تو ای بی‌همال
همه پاک پیش تو گرد آورم

ز زابلستان نیز مرد آورم
که تا مر ترا نیز فرمان کنند
روان را به فرمان گروگان کنند
ازان پس به پیشست پرستارورا
دوان با تو آیم بر شهریار
ز دل دور کن شهریارا تو کین
مکن دیو را با خرد همنشین
جز از بند دیگر ترا دست هست
بمن بر که شاهی و یزدان پرست
که از بند تا جاودان نام بد
بماند به من وز تو انجام بد
به رستم چنین گفت اسفندیار
که تا چندگویی سخن نابکار
مرا گویی از راه یزدان بگرد
ز فرمان شاه جهانبان بگرد
که هرکو ز فرمان شاه جهان
بگردد سرآید بدو بر زمان
جز از بند گر کوشش (و) کارزار
به پیشم دگرگونه پاسخ میار
به تندی به پاسخ گو نامدار
چنین گفت کای پرهنر شهریار
همی خوار داری تو گفتار من
به خیره بجویی تو آزار من
چنین داد پاسخ که چند از فریب
همانا به تنگ اندر آمد نشیب

بدانست رستم که لابه به کار
نیاید همی پیش اسفندیار
کمان را به زه کرد و آن تیر گز
که پیکانش را داده بد آب رز
همی راند تیر گز اندر کمان
سر خویش کرده سوی آسمان
همی گفت کای پاک دادار هور
فزایندهی دانش و فر و زور
همی بینی این پاک جان مرا
توان مرا هم روان مرا
که چندین بیچم که اسفندیار
مگر سر بیچاند از کارزار
تو دانی که بیداد کوشد همی
همی جنگ و مردی فروشد همی
به بادافره این گناهم مگیر
توی آفرینندهی ماه و تیر
چو خودکامه جنگی بدید آن درنگ
که رستم همی دیر شد سوی جنگ

بدو گفت کای سگری بدگمان
 نشد سیر جانت ز تیر و کمان
 ببینی کنون تیر گشتاسپی
 دل شیر و پیکان لهراسپی
 یکی تیر بر ترگ رستم بزد
 چنان کز کمان سواران سزد
 تهمتن گز اندر کمان راند زود
 بران سان که سیمرغ فرموده بود
 بزد تیر بر چشم اسفندیار
 سیه شد جهان پیش آن نامدار
 خم آورد بالای سرو سهی
 ازو دور شد دانش و فرهی
 نگون شد سر شاه یزدان پرست
 بیفتاد چاچی کمانش ز دست
 گرفته بش و یال اسپ سیاه
 ز خون لعل شد خاک آوردگاه
 چنین گفت رستم به اسفندیار
 که آوردی آن تخم زفتی به بار
 تو آنی که گفتی که رویین تنم
 بلند آسمان بر زمین بر زخم
 من از شست تو هشت تیر خدنگ
 بخوردم ننالیدم از نام و ننگ
 به یک تیر برگشتی از کارزار
 بختی بران باره‌ی نامدار
 هم‌اکنون به خاک اندر آید سرت
 بسوزد دل مهربان مادرت
 همانکه سر نامبردار شاه
 نگون اندر آمد ز پشت سپاه
 زمانی همی بود تا یافت هوش
 بر خاک بنشست و بگشاد گوش
 سر تیر بگرفت و بیرون کشید
 همی پر و پیکانش در خون کشید
 همانکه به بهمن رسید آگهی
 که تیره شد آن فر شاهنشهی
 بیامد به پیش پشوتن بگفت
 که پیکار ما گشت با درد جفت
 تن ژنده پیل اندر آمد به خاک
 دل ما ازین درد کردند چاک
 برفتد هر دو پیاده دوان
 ز پیش سپه تا بر پهلوان
 بدیدند جنگی برش پر ز خون
 یکی تیر پر خون به دست اندرون
 پشوتن بر و جامه را کرد چاک
 خروشان به سر بر همی کرد خاک

همی گشت بهمن به خاک اندرون
 بمالید رخ را بدان گرم خون
 پشوتن همی گفت راز جهان
 که داند ز دین آوران و مهان
 چو اسفندیاری که از بهر دین
 به مردی برآهیخت شمشیر کین
 جهان کرد پاک از بد بت پرست
 به بد کار هرگز نیازید دست
 به روز جوانی هلاک آمدش
 سر تاجور سوی خاک آمدش
 بدی را کزو هست گیتی به درد
 پرازار ازو جان آزاد مرد
 فراوان برو بگذرد روزگار
 که هرگز نبیند بد کارزار
 جوانان گرفتندش اندر کنار
 همی خون ستردند زان شهریار
 پشوتن بروبر همی مویه کرد
 رخی پر ز خون و دلی پر ز درد
 همی گفت زار ای یل اسفندیار
 جهانجوی و از تخمه ی شهریار
 که کند این چنین کوه جنگی ز جای
 که افگند شیر زیان را ز پای
 که کند این پسندیده دندان پیل
 که آگند با موج دریای نیل
 چه آمد برین تخمه از چشم بد
 که بر بدکنش بی گمان بد رسد
 کجا شد به رزم اندرون ساز تو
 کجا شد به بزم آن خوش آواز تو
 کجا شد دل و هوش و آیین تو
 توانایی و اختر و دین تو
 چو کردی جهان را ز بدخواه پاک
 نیامدت از پیل وز شیر پاک
 کنون آمدت سودمندی به کار
 که در خاک بیند ترا روزگار
 که نفرین برین تاج و این تخت باد
 بدین کوشش بیش و این بخت باد
 که چو تو سواری دلیر و جوان
 سرافراز و دانا و روشن روان
 بدین سان شود کشته در کارزار
 به زاری سرآید برو روزگار
 که مه تاج بادا و مه تخت شاه
 مه گشتاسپ و جاماسپ و آن بارگاه
 چنین گفت پر دانش اسفندیار
 که ای مرد دانای به روزگار

مکن خویشتن پیش من بر تباه
 چنین بود بهر من از تاج و گاه
 تن کشته را خاک باشد نهال
 تو از کشتن من بدین سان منال
 کجا شد فریدون و هوشنگ و جم
 ز باد آمده باز گردد به دم
 همان پاک‌زاده نیاکان ما
 گزیده سرافراز و پاکان ما
 برفتند و ما را سپردند جای
 نماند کس اندر سپنجی سرای
 فراوان بکوشیدم اندر جهان
 چه در آشکار و چه اندر نهان
 که تا رای یزدان به جای آورم
 خرد را بدین رهنمای آورم
 چو از من گرفت ای سخن روشنی
 ز بد بسته شد راه آهرمنی
 زمانه بیازید چنگال تیز
 نبذ زو مرا روزگار گریز
 امید من آنست کاندر بهشت
 دل‌افروز من بدرد هرچ کشت
 به مردی مرا پور دستان نکشت
 نگه کن بدین گز که دارم به مشیت
 بدین چوب شد روزگارم به سر
 ز سیمرغ وز رستم چاره‌گر
 فسونها و نیرنگها زال ساخت
 که ارونند و بند جهان او شناخت
 چو اسفندیار این سخن یاد کرد
 بیچید و بگریست رستم به درد
 چنین گفت کز دیو ناسازگار
 ترا بهره رنج من آمد به کار
 چنانست کو گفت یکسر سخن
 ز مردی به کژی نیفگند بن
 که تا من به گیتی کمر بسته‌ام
 بسی رزم گردنکشان بسته‌ام
 سواری ندیدم چو اسفندیار
 زره‌دار با جوشن کارزار
 چو بیچاره برگشتم از دست اوی
 بدیدم کمان و بر و شست اوی
 سوی چاره گشتم ز بیچارگی
 بدادم بدو سر به یکبارگی
 زمانه را در کمان ساختم
 چو روزش سرآمد بینداختم
 گر او را همی روز باز آمدی
 مرا کار گز کی فراز آمدی

ازین خاک تیره ببايد شدن
به پرهيز يك دم نشايد زدن
همانست كز گز بهانه منم
وزين تيرگي در فسانه منم

چنين گفت با رستم اسفنديار
كه اكنون سرآمد مرا روزگار
تو اكنون مپرهيز و خيز ايدر آي
كه ما را دگرگونه تر گشت راي
مگر بشنوي پند و اندرز من
بداني سر مايه و ارز من
بكوشی و آن را بجای آوری
بزرگی برین رهنمای آوری
تهمت به گفتار او داد گوش
پياده بيامد برش با خروش
همی ريخت از ديدهگان آب گرم
همی مويه كردش به آواي نرم
چو دستان خبر يافت از رزمگاه
ز ايوان چو باد اندر آمد به راه
ز خانه بيامد به دشت نبرد
دو ديده پر از آب و دل پر ز درد
زواره فرامرز چو بيهشان
برفتند چندی ز گردنكشان
خروشی برآمد ز آوردگاه
كه تاريخ شد روی خورشيد و ماه
به رستم چنين گفت زال اي پسر
ترا بيش گريم به درد جگر
كه ايدون شنيدم ز داناي چين
ز اخترشناسان ايران زمين
كه هر كس كه او خون اسفنديار
بريزد سر آيد برو روزگار
بدین گيتيش شوربختی بود
وگر بگذرد رنج و سختی بود
چنين گفت با رستم اسفنديار
كه از تو ندیدم بد روزگار
زمانه چنين بود و بود آنچه بود
سخن هرچ گویم ببايد شنود
بهانه تو بودی پدر بد زمان
نه رستم نه سيمرغ و تير و كمان
مرا گفت رو سيستان را بسوز
نخواهم كزين پس بود نيمروز
بكوشيد تا لشكر و تاج و گنج
بدو ماند و من بمانم به رنج
كنون بهمن اين نامور پور من

خردمند و بیدار دستور من
 بمیرم پدروارش اندر پذیر
 همه هرچ گویم ترا یادگیر
 به زابلستان در ورا شاد دار
 سخنهای بدگوی را یاد دار
 بیاموزش آرایش کارزار
 نشستن بزم و دشت شکار
 می و رامش و زخم چوگان و کار
 بزرگی و برخوردن از روزگار
 چنین گفت جاماسپ گم بوده نام
 که هرگز به گیتی میناد کام
 که بهمن ز من یادگاری بود
 سرافرازتر شهریاری بود
 تهمتن چو بشنید بر پای خاست
 ببر زد به فرمان او دست راست
 که تو بگذری زین سخن نگذرم
 سخن هرچ گفتی به جای آورم
 نشانمش بر نامور تخت عاج
 نهم بر سرش بر دلارای تاج
 ز رستم چو بشنید گویا سخن
 بدو گفت نوگیر چون شد کهن
 چنان دان که یزدان گویا منست
 برین دین به رهنمای منست
 کزین نیکویها که تو کرده‌ای
 ز شاهان پیشین که پرورده‌ای
 کنون نیک نامت به بد بازگشت
 ز من روی گیتی پراواز گشت
 غم آمد روان ترا بهره زین
 چنین بود رای جهان‌آفرین
 چنین گفت پس با پشوتن که من
 نجویم همی زین جهان جز کفن
 چو من بگذرم زین سپنجی سرای
 تو لشکر بیارای و شو باز جای
 چو رفتی به ایران پدر را بگوی
 که چون کام یابی بهانه مجوی
 زمانه سراسر به کام تو گشت
 همه مرزها پر ز نام تو گشت
 امیدم نه این بود نزدیک تو
 سزا این بد از جان تاریک تو
 جهان راست کردم به شمشیر داد
 به بد کس نیارست کرد از تو یاد
 به ایران چو دین بهی راست شد
 بزرگی و شاهی مرا خواست شد
 به پیش سران پنדה دادیم

نهانی به کشتن فرستادیم
کنون زین سخن یافتی کام دل
بیارای و بنشین به آرام دل
چو ایمن شدی مرگ را دور کن
به ایوان شاهی یکی سور کن
ترا تخت سختی و کوشش مرا
ترا نام تابوت و پوشش مرا
چه گفت آن جهان دیده دهقان پیر
که نگرزد از مرگ پیکان تیر
مشو ایمن از گنج و تاج و سپاه
روانم ترا چشم دارد به راه
چو آیی بهم پیش داور شویم
بگویم و گفتار او بشنویم
کزو بازگردی به مادر بگوی
که سیر آمد از رزم پرخاشجوی
که با تیر او گیر چون باد بود
گذر کرده بر کوه پولاد بود
پس من تو زود آیی ای مهربان
تو از من مرنج و مرنجان روان
برهنه مکن روی بر انجمن
مبین نیز چهر من اندر کفن
ز دیدار زاری بیفزایدت
کس از بخردان نیز نستایدت
همان خواهران را و جفت مرا
که جویا بدندی نهفت مرا
بگوپی بدان پرهیز بخردان
که پدرود باشید تا جاودان
ز تاج پدر بر سرم بد رسید
در گنج را جان من شد کلید
فرستادم اینک به نزدیک او
که شرم آورد جان تاریک او
بگفت این و برزد یکی تیز دم
که بر من ز گشتاسپ آمد ستم
همانکه برفت از تنش جان پاک
تن خسته افکنده بر تیره خاک
تہمتن بنزد پشوتن رسید
همه جامه بر تن سراسر درید
بر و جامه رستم همی پاره کرد
سرش پر ز خاک و دلش پر ز درد
همی گفت زار ای نبرده سوار
نیا شاه جنگی پدر شهریار
به خوبی شده در جهان نام من
ز گشتاسپ بد شد سرانجام من
چو بسیار بگریست با کشته گفت

که ای در جهان شاه بی‌یار و جفت
 روان تو بادا میان بهشت
 بداندیش تو بدود هرچ کشت
 زواره بدو گفت کای نامدار
 نبایست پذیرفت زو زینهار
 ز دهقان تو نشنیدی آن داستان
 که یاد آرد از گفته‌ی باستان
 که گر پروری بچه‌ی نره‌شیر
 شود تیزدندان و گردد دلیر
 چو سر برکشد زود جوید شکار
 نخست اندر آید به پروردگار
 دو پهلوی برآشفته از خشم بد
 نخستین ازان بد به زایل رسد
 چو شد کشته شاهی چو اسفندیار
 ببینند ازین پس بد روزگار
 ز بهمن رسد بد به زابلستان
 بیچند پیران کابلستان
 نگه کن که چون او شود تاجدار
 به پیش آورد کین اسفندیار
 بدو گفت رستم که با آسمان
 نتابد بداندیش و نیکی گمان
 من آن برگزیدم که چشم خرد
 بدو بنگرد نام یاد آورد
 گر او بد کند پیچد از روزگار
 تو چشم بلا را به تندی مخار

یکی نغز تابوت کرد آهنین
 بگسترد فرشی ز دیبای چین
 بیندود یک روی آهن به قیر
 پراگند بر قیر مشک و عبیر
 ز دیبای زربفت کردش کفن
 خروشان برو نامدار انجمن
 ازان پس بیوشید روشن برش
 ز پیروزه بر سر نهاد افسرش
 سر تنگ تابوت کردند سخت
 شد آن بارور خسروانی درخت
 چل اشتر بیاورد رستم گزین
 ز بالا فروهشته دیبای چین
 دو اشتر بدی زیر تابوت شاه
 چپ و راست پیش و پس اندر سپاه
 همه خسته روی و همه کنده موی
 زبان شاه گوی و روان شاه‌جوی
 بریده بش و دم اسپ سیاه
 پشوتن همی برد پیش سپاه

برو بر نهاده نگونسار زین
ز زین اندر آویخته گرز کین
همان نامور خود و خفتان اوی
همان جوله و مغفر جنگجوی
سپه رفت و بهمن به زابل بماند
به مژگان همی خون دل برفشانند
تهمتن ببردش به ایوان خویش
همی پرورانید چون جان خویش
به گشتاسپ آگاهی آمد ز راه
نگون شد سر نامبردار شاه
همی جامه را چاک زد بر برش
به خاک اندر آمد سر و افسرش
خروشی برآمد ز ایوان به زار
جهان شد پر از نام اسفندیار
به ایران ز هر سو که رفت آگهی
بینداخت هرکس کلاه مهی
همی گفت گشتاسپ کای پاک دین
که چون تو نبیند زمان و زمین
پس از روزگار منوچهر باز
نیامد چو تو نیز گردنفرار
بیالود تیغ و بپالود کیش
مهران را همی داشت بر جای خویش
بزرگان ایران گرفتند خشم
ز آزرم گشتاسپ شستند چشم
به آواز گفتند کای شوربخت
چو اسفندیاری تو از بهر تخت
به زابل فرستی به کشتن دهی
تو بر گاه تاج مهی بر نهی
سرت را ز تاج کیان شرم باد
به رفتن پی اخترت نرم باد
برفتند یکسر ز ایوان او
پر از خاک شد کاخ و دیوان او
چو آگاه شد مادر و خواهران
ز ایوان برفتند با دختران
برهنه سر و پای پرگرد و خاک
به تن بر همه جامه کردند چاک
پشوتن همی رفت گریان به راه
پس پشت تابوت و اسپ سیاه
زنان از پشوتن درآویختند
همی خون ز مژگان فرو ریختند
که این بند تابوت را برگشای
تن خسته یک بار ما را نمای
پشوتن غمی شد میان زنان
خروشان و گوشت از دو بازو کنان

به آهنگران گفت سوهان تیز
بیارید کامد کنون رستخیز
سر تنگ تابوت را باز کرد
به نوی یکی مویه آغاز کرد
چو مادرش با خواهران روی شاه
پر از مشک دیدند ریش سیاه
برفتند یکسر ز بالین شاه
خروشان به نزدیک اسپ سیاه
بسودند پر مهر یال و برش
کتایون همی ریخت خاک از برش
کزو شاه را روز برگشته بود
به آورد بر پشت او کشته بود
کزین پس کرا برد خواهی به جنگ
کرا داد خواهی به چنگ نهنگ
به یالش همی اندراویختند
همی خاک بر تارکش ریختند
به ابر اندر آمد خروش سپاه
پشوتن بیامد به ایوان شاه
خروشید و دیدش نبردش نماز
بیامد به نزدیک تختش فراز
به آواز گفت ای سر سرکشان
ز برگشتن بخت آمد نشان
ازین با تن خویش بد کرده‌ای
دم از شهر ایران برآورده‌ای
ز تو دور شد فره و بخردی
بیابی تو بادافره ایزدی
شکسته شد این نامور پشت تو
کزین پس بود باد در مشیت تو
پسر را به خون دادی از بهر تخت
که مه تخت بیناد چشمیت مه بخت
جهانی پر از دشمن و پر بدان
نماند بع تو تاج تا جاودان
بدین گیتیت در نکوهش بود
به روز شماری پژوهش بود
بگفت این و رخ سوی جاماسپ کرد
که ای شوم بدکیش و بدزاد مرد
ز گیتی ندانی سخن جز دروغ
به کژی گرفتی ز هرکس فروغ
میان کیان دشمنی افگنی
همی این بدان آن بدین برزنی
ندانی همی جز بد آموختن
گسستن ز نیکی بدی توختن
یکی کشت کردی تو اندر جهان
که کس ندرد آشکار و نهان

بزرگی به گفتار تو کشته شد
که روز بزرگان همه گشته شد
تو آموختی شاه را راه کژ
ایا پیر بی‌راه و کوتاه و کژ
تو گفتی که هوش یل اسفندیار
بود بر کف رستم نامدار
بگفت این و گویا زبان برگشاد
همه پند و اندرز او کرد یاد
هم اندرز بهمن به رستم بگفت
برآورد رازی که بود از نهفت
چو بشنید اندرز او شهریار
پشیمان شد از کار اسفندیار
پشوتن بگفت آنچ بودش نهان
به آواز با شهریار جهان
چو پردخته گشت از بزرگان سرای
برفتند به آفرید و همای
به پیش پدر بر بخستند روی
ز درد برادر بکنند موی
به گشتاسپ گفتند کای نامدار
نیندیشی از کار اسفندیار
کجا شد نخستین به کین زریر
همی گور بستد ز چنگال شیر
ز ترکان همی کین او بازخواست
بدو شد همی پادشاهیت راست
به گفتار بدگوش کردی به بند
بغل گران و به گرز و کمند
چو او بسته آمد نیا کشته شد
سپه را همه روز برگشته شد
چو ارجاسپ آمد ز خلخ به بلخ
همه زندگانی شد از رنج تلخ
چو ما را که پوشیده داریم روی
برهنه بیاورد ز ایوان به کوی
چو نوش‌آذر زردهشتی بکشت
گرفت آن زمان پادشاهی به مشیت
تو دانی که فرزند مردی چه کرد
برآورد ازیشان دم و دود و گرد
ز رویین دژ آورد ما را برت
نگهبان کشور بد و افسرت
از ایدر به زابل فرستادیش
بسی پند و اندرزها دادیش
که تا از پی تاج بیجان شود
جهانی برو زار و پیچان شود
نه سیمرغ کشتش نه رستم نه زال
تو کشتی مر او را چو کشتی منال

ترا شرم بادا ز ریش سپید
که فرزند کشتی ز بهر امید
جهاندار پیش از تو بسیار بود
که بر تخت شاهی سزاوار بود
به کشتن ندادند فرزند را
نه از دوده‌ی خویش و پیوند را
چنین گفت پس با پشوتن که خیز
برین آتش تیزبر آب ریز
بیامد پشوتن ز ایوان شاه
زنان را بیاورد زان جایگاه
پشوتن چنین گفت با مادرش
که چندین به تنگی چه کوبی درش
که او شاد خفتست و روشن‌روان
چو سیر آمد از مرز و از مرزبان
بپذرفت مادر ز دین‌دار پند
به داد خداوند کرد او پسند
ازان پس به سالی به هر برزنی
به ایران خروشی بد و شیونی
ز تیر گز و بند دستان زال
همی مویه کردند بسیار سال

همی بود بهمن به زابلستان
به نخچیر گر با می و گلستان
سواری و می خوردن و بارگاه
بیاموخت رستم بدان پور شاه
به هر چیز پیش از پسر داشتش
شب و روز خندان به بر داشتش
چو گفتار و کردار پیوسته شد
در کین به گشتاسپ بر بسته شد
یکی نامه بنوشت رستم به درد
همه کار فرزند او یاد کرد
سر نامه کرد آفرین از نخست
بدانکس که کینه نبودش نجست
دگر گفت یزدان گواهی منست
پشوتن بدین رهنمای منست
که من چند گفتم به اسفندیار
مگر کم کند کینه و کارزار
سپر دم بدو کشور و گنج خویش
گزیدم ز هرگونه‌ی رنج خویش
زمانش چنین بود نگشاد چهر
مرا دل پر از درد و سر پر ز مهر
بدین گونه بد گردش آسمان
بسند نه باشد کسی با زمان
کنون این جهانجوی نزد منست

که فرخ نژاد اورمزد منست
 هنرهای شاهانش آموختم
 از اندرز فام خرد توختم
 چو پیمان کند شاه پوزش پذیر
 کزین پس نیندیشد از کار تیر
 نهان من و جان من پیش اوست
 اگر گنج و تاجست و گر مغز و پوست
 چو آن نامه شد نزد شاه جهان
 پراگنده شد آن میان مهان
 پشوتن پیامد گواپی بداد
 سخنهای رستم همه کرد یاد
 همان زاری و پند و اروند او
 سخن گفتن از مرز و پیوند او
 ازان نامور شاه خشنود گشت
 گراینده را آمدن سود گشت
 ز رستم دل نامور گشت خوش
 نزد نیز بر دل ز تیمار تش
 هماندر زمان نامه پاسخ نوشت
 به باغ بزرگی درختی بکشت
 چنین گفت کز جور چرخ بلند
 چو خواهد رسیدن کسی را گزند
 به پرهیز چون بازدارد کسی
 وگر سوی دانش گراید بسی
 پشوتن بگفت آنچ درخواستی
 دل من به خوبی بیاراستی
 ز گردون گردان که یارد گذشت
 خردمند گرد گذشته نگشت
 تو آنی که بودی وزان بهتری
 به هند و به قنوج بر مهتری
 ز بیشی هرآنچهت نباید بخواه
 ز تخت و ز مهر و ز تیغ و کلاه
 فرستاده پاسخ بیاورد زود
 بدان سان که رستمش فرموده بود
 چنین تا برآمد برین گاه چند
 بید شاهزاده به بالا بلند
 خردمند و بادانش و دستگاه
 به شاهی برافراخت فرخ کلاه
 بدانست جاماسپ آن نیک و بد
 که آن پادشاهی به بهمن رسد
 به گشتاسپ گفت ای پسندیده شاه
 ترا کرد باید به بهمن نگاه
 ز دانش پدر هرچ جست اندر اوی
 به جای آمد و گشت با آب روی
 به بیگانه شهری فراوان بماند

کسی نامه‌ی تو بروبر نخواند
به بهمن یکی نامه باید نوشت
بسان درختی به باغ بهشت
که داری به گیتی جز او یادگار
گسارنده‌ی درد اسفندیار
خوش آمد سخن شاه گشتاسپ را
بفرمود فرخنده جاماسپ را
که بنویس یک نامه نزدیک اوی
یکی سوی گردنکش کینه‌جوی
که یزدان سپاس ای جهان پهلوان
که ما از تو شادیم و روشن‌روان
نبیره که از جان گرامی‌تر است
به دانش ز جاماسپ نامی‌تر است
به بخت تو آموخت فرهنگ و رای
سزد گر فرستی کنون باز جای
یکی سوی بهمن که اندر زمان
چو نامه بخوانی به زابل ممان
که ما را به دیدارت آمد نیاز
برآرای کار و درنگی مساز
به رستم چو برخواند نامه دبیر
بدان شاد شد مرد دانش‌پذیر
ز چیزی که بودش به گنج اندرون
ز خفتان وز خنجر آبگون
ز برگستوان و ز تیر و کمان
ز گوپال و ز خنجر هندوان
ز کافور وز مشک وز عود تر
هم از عنبر و گوهر و سیم و زر
ز بالا و از جامه‌ی نابرید
پرستار وز کودکان نارسید
کمرهای زرین و زرین ستام
ز یاقوت با زنگ زرین دو جام
همه پاک رستم به بهمن سپرد
برنده به گنجور او بر شمرد
تہمتن بیامد دو منزل به راه
پس او را فرستاد نزدیک شاه
چو گشتاسپ روی نبیره بدید
شد از آب دیده رخس ناپدید
بدو گفت اسفندیاری تو بس
نمانی به گیتی جز او را به کس
ورا یافت روشن‌دل و یادگیر
ازان پس همی خواندش اردشیر
گوی بود با زور و گیرنده دست
خردمند و دانا و یزدان پرست
چو بر پای بودی سرانگشت اوی

ز زانو فرونتر بدی مشیت اوی
همی آزمودش به یک چندگاه
به بزم و به رزم و به نخجیرگاه
به میدان چوگان و بزم و شکار
گوی بود مانند اسفندیار
ازو هیچ گشتاسپ نشکیفتی
به می خوردن اندرش بفریفتی
همی گفت کاینم جهاندار داد
غمی بودم از بهر تیمار داد
بماناد تا جاودان بهمنم
چو گم شد سرافراز رویین تنم
سرامد همه کار اسفندیار
که جاوید بادا سر شهریار
همیشه دل از رنج پرداخته
زمانه به فرمان او ساخته
دلش باد شادان و تاجش بلند
به گردن بدانیش او را کمند

یکی پیر بد نامش آزاد سرو
که با احمد سهل بودی به مرو
دلی پر ز دانش سری پر سخن
زبان پر ز گفتارهای کهن
کجا نامه‌ی خسروان داشتی
تن و پیکر پهلوان داشتی
به سام نریمان کشیدی نژاد
بسی داشتی رزم رستم به یاد
بگویم کنون آنچ ازو یافتم
سخن را یک اندر دگر بافتم
اگر مانم اندر سپنجی سرای
روان و خرد باشدم رهنمای
سرآرم من این نامه‌ی باستان
به گیتی بمانم یکی داستان
به نام جهاندار محمود شاه
ابوالقاسم آن فر دیهیم و گاه
خداوند ایران و نیران و هند
ز فرش جهان شد چو رومی پرند
به بخشش همی گنج پیراگند
به دانایی از گنج نام آگند
بزرگست و چون سالیان بگذرد
ازو گوید آنکس که دارد خرد
ز رزم و ز بزم و ز بخش و شکار
ز دادش جهان شد چو خرم بهار
خنک آنک بیند کلاه و را
همان بارگاه و سپاه و را

دو گوش و دو پای من آهو گرفت
 تهی دستی و سال نیرو گرفت
 بیستم برین گونه بدخواه بخت
 بنالم ز بخت بد و سال سخت
 شب و روز خوانم همی آفرین
 بران دادگر شهریار زمین
 همه شهر با من بدین یاورند
 جز آنکس که بددین و بدگوهرند
 که تا او به تخت کیی برنشست
 در کین و دست بدی را بیست
 بیچاند آن را که پیشی کند
 وگر چند پیشی ز پیشی کند
 بیخشاید آن را که دارد خرد
 ز اندازهی روز برنگذرد
 ازو یادگاری کنم در جهان
 که تا هست مردم نگرده زهان
 بدین نامه ی شهریاران پیش
 بزرگان و جنگی سواران پیش
 همه رزم و بزمست و رای و سخن
 گذشته بسی روزگار کهن
 همان دانش و دین و پرهیز و رای
 همان رهنمونی به دیگر سرای
 ز چیزی کزیشان پسند آیدش
 همین روز را سودمند آیدش
 کزان برتران یادگارش بود
 همان مونس روزگارش بود
 همی چشم دارم بدین روزگار
 که دینار یابم من از شهریار
 دگر چشم دارم به دیگر سرای
 که آمرزش آید مرا از خدای
 که از من پس از مرگ ماند نشان
 ز گنج شهنشاه گردنکشان
 کنون بازگردم به گفتار سرو
 فروزندهی سهل ماهان به مرو

چنین گوید آن پیر دانش پژوه
 هنرمند و گوینده و با شکوه
 که در پرده بد زال را برده پی
 نوازندهی رود و گوینده پی
 کنیزک پسر زاد روزی یکی
 که ازماه پیدا نبود اندکی
 به بالا و دیدار سام سوار
 ازو شاد شد دودهی نامدار
 ستاره شناسان و کنداوران

ز کشمیر و کابل گزیده سران
ز آتش پرست و ز یزدان پرست
برفتند با زیج رومی به دست
گرفتند یکسر شمار سپهر
که دارد بران کودک خرد مهر
ستاره شمرکان شگفتی بدید
همی این بدان آن بدین بنگرید
بگفتند با زال سام سوار
که ای از بلند اختران یادگار
گرفتیم و جستیم راز سپهر
ندارد بدین کودک خرد مهر
چو این خوب چهره به مردی رسد
به گاه دلیری و گردی رسد
کند تخمه‌ی سام نیرم تباه
شکست اندرآرد بدین دستگاه
همه سیستان زو شود پرخروش
همه شهر ایران برآید به جوش
شود تلخ ازو روز بر هر کسی
ازان پس به گیتی نماند بسی
غمی گشت زان کار دستان سام
ز دادار گیتی همی برد نام
به یزدان چنین گفت کای رهنمای
تو داری سپهر روان را به پای
به هر کار پشت و پناهم توی
نماینده‌ی رای و راهم توی
سپهر آفریدی و اختر همان
همه نیکویی باد ما را گمان
بجز کام و آرام و خوبی مباد
ورا نام کرد آن سپهد شغاد
همی داشت مادر چو شد سیر شیر
دلارام و گوینده و یادگیر
بران سال کودک برافراخت یال
بر شاه کابل فرستاد زال
جوان شد به بالای سرو بلند
سواری دلاور به گرز و کمند
سپهدار کابل بدو بنگرید
همی تاج و تخت کیان را سزید
به گیتی به دیدار او بود شاد
بدو داد دختر ز بهر نژاد
ز گنج بزرگ آنچ بد در خورش
فرستاد با نامور دخترش
همی داشتش چون یکی تازه سبب
کز اختر نبودی بروبر نهیب
بزرگان ایران و هندوستان

ز رستم زدندی همی داستان
چنان بد که هر سال یک چرم گاو
ز کابل همی خواستی باژ و ساو
در اندیشه‌ی مهتر کابلی
چنان بد کزو رستم زابلی
نگیرد ز کار درم نیز یاد
ازان پس که داماد او شد شغاد
چو هنگام باژ آمد آن بستند
همه کابلستان بهم بر زدند
دژم شد ز کار برادر شغاد
نکرد آن سخن پیش کس نیز یاد
چنین گفت با شاه کابل نهان
که من سیر گشتم ز کار جهان
برادر که او را ز من شرم نیست
مرا سوی او راه و آزرم نیست
چه مهتر برادر چه بیگانه‌یی
چه فرزانه مردی چه دیوانه‌یی
بسازیم و او را به دام آوریم
به گیتی بدین کار نام آوریم
بگفتند و هر دو برابر شدند
به اندیشه از ماه برتر شدند
نگر تا چه گفتست مرد خرد
که هرکس که بد کرد کیفر برد
شبی تا برآمد ز کوه آفتاب
دو تن را سر اندر نیامد به خواب
که ما نام او از جهان کم کنیم
دل و دیده‌ی زال پر نم کنیم
چنین گفت با شاه کابل شغاد
که گر زین سخن داد خواهیم داد
یکی سور کن مهتران را بخوان
می و رود و رامشگران را بخوان
به می خوردن اندر مرا سرد گوی
میان کیان ناجوانمرد گوی
ز خواری شوم سوی زابلستان
بنالم ز سالار کابلستان
چه پیش برادر چه پیش پدر
ترا ناسزا خوانم و بدگهر
برآشوبد او را سر از بهر من
بیابد برین نامور شهر من
برآید چنین کار بر دست ما
به چرخ فلک‌بر بود شست ما
تو نخچیرگاهی نگه کن به راه
بکن چاه چندی به نخچیرگاه
براندازه‌ی رستم و رخس ساز

به بن در نشان تیغهای دراز
همان نیزه و حربه‌ی آبگون
سنان از بر و نیزه زیر اندرون
اگر صد کنی چاه بهتر ز پنج
چو خواهی که آسوده گردی ز رنج
بجای آر صد مرد نیرنگ ساز
بکن چاه و بر باد مگشای راز
سر چاه را سخت کن زان سپس
مگوی این سخن نیز با هیچ‌کس
بشد شاه و رای از منش دور کرد
به گفتار آن بی‌خرد سور کرد
مهان را سراسر ز کابل بخواند
بخوان پسندیده‌شان برنشانند
چو نان خورده شد مجلس آراستند
می و رود و رامشگران خواستند
چو سر پر شد از باده‌ی خسروی
شغاد اندر آشفت از بدخوی
چنین گفت با شاه کابل که من
همی سرفرازم به هر انجمن
برادر چو رستم چو دستان پدر
ازین نامورتر که دارد گهر
ازو شاه کابل برآشفست و گفت
که چندین چه داری سخن در نهفت
تو از تخمه‌ی سام نیرم نه‌ای
برادر نه‌ای خویش رستم نه‌ای
نکردست یاد از تو دستان سام
برادر ز تو کی برد نیز نام
تو از چاکران کمتری بر درش
برادر نخواند ترا مادرش
ز گفتار او تنگ‌دل شد شغاد
برآشفست و سر سوی زابل نهاد
همی رفت با کابلی چند مرد
دلی پر ز کین لب پر از باد سرد
بیامد به درگاه فرخ پدر
دلی پر ز چاره پر از کینه سر
همانگه چو روی پسر دید زال
چنان برز و بالا و آن فر و یال
بپرسید بسیار و بنواختش
همانگه بر پیلتن تاختش
ز دیدار او شاد شد پهلوان
چو دیدش خردمند و روشن‌روان
چنین گفت کز تخمه‌ی سام شیر
نزاید مگر زورمند و دلیر
چگونه است کار تو با کابلی

چه گویند از رستم زابلی
چنین داد پاسخ به رستم شغاد
که از شاه کابل مکن نیز یاد
ازو نیکویی بد مرا پیش ازین
چو دیدی مرا خواندی آفرین
کنون می خورد چنگ سازد همی
سر از هر کسی برفرازد همی
مرا بر سر انجمن خوار کرد
همان گوهر بد پدیدار کرد
همی گفت تا کی ازین باژ و ساو
نه با سیستان ما نداریم تاو
ازین پس نگویم کو رستمست
نه زو مردی و گوهر ما کمست
نه فرزند زالی مرا گفت نیز
وگر هستی او خود نیرزد به چیز
ازان مهتران شد دلم پر ز درد
ز کابل براندم دو رخساره زرد
چو بشنید رستم برآشفست و گفت
که هرگز نماند سخن در نهفت
ازو نیر مندیش وز لشکرش
که مه لشکرش باد و مه افسرش
من او را بدین گفته بیجان کنم
برو بر دل دوده پیچان کنم
ترا برنشانم بر تخت اوی
به خاک اندر آرم سر بخت اوی
همی داشتش روی چند ارجمند
سپرده بدو جایگاه بلند
ز لشگر گزین کرد شایسته مرد
کسی را که زیبا بود در نبرد
بفرمود تا ساز رفتن کنند
ز زابل به کابل نشستن کنند
چو شد کار لشکر همه ساخته
دل پهلوان گشت پرداخته
بیامد بر مرد جنگی شغاد
که با شاه کابل مکن رزم یاد
که گر نام تو برنویسم بر آب
به کابل نیابد کس آرام و خواب
که یارد که پیش تو آید به جنگ
وگر تو بجنبی که سازد درنگ
برآتم که او زین پشمان شدست
وزین رستم سوی درمان شدست
بیارد کنون پیش خواهشگران
ز کابل گزیده فراوان سران
چنین گفت رستم که اینست راه

مرا خود به کابل نباید سپاه
زواره بس و نامور صد سوار
پیاده همان نیز صد نامدار

بداختر چو از شهر کابل برفت
بدان دشت نخچیر شد شاه تفت
ببرد از میان لشکری چاه‌کن
کجا نام بردند زان انجمن
سراسر همه دشت نخچیرگاه
همه چاه بد کنده در زیر راه
زده حربه‌ها را بن اندر زمین
همان نیز ژوپین و شمشیر کین
به خاشاک کرده سر چاه کور
که مردم ندیدی نه چشم ستور
چو رستم دمان سر برفتن نهاد
سواری برافگند پویان شغاد
که آمد گو پیلتن با سپاه
بیا پیش وزان کرده زنهار خواه
سپهدار کابل بیامد ز شهر
زبان پرسخن دل پر از کین و زهر
چو چشمش به روی تهمتن رسید
پیاده شد از باره کو را بدید
ز سرشاره‌ی هندوی برگرفت
برهنه شد و دست بر سر گرفت
همان موزه از پای بیرون کشید
به زاری ز مزگان همی خون کشید
دو رخ را به خاک سیه بر نهاد
همی کرد پوزش ز کار شغاد
که گر مست شد بنده از بیهشی
نمود اندران بیهشی سرکشی
سزد گر ببخشی گناه مرا
کنی تازه آیین و راه مرا
همی رفت پیشش برهنه دو پای
سری پر ز کینه دلی پر ز رای
ببخشید رستم گناه ورا
بیفزود زان پایگاه ورا
بفرمود تا سر بپوشید و پای
به زین بر نشست و بیامد ز جای
بر شهر کابل یکی جای بود
ز سبزی زمینش دلارای بود
بدو اندرون چشمه بود و درخت
به شادی نهادند هرجای تخت
بسی خوردنیها بیاورد شاه
بیاراست خرم یکی جشنگاه

می آورد و رامشگران را بخواند
مهان را به تخت مهی بر نشاند
ازان سپ به رستم چنین گفت شاه
که چون رایت آید به نخچیرگاه
یکی جای دارم برین دشت و کوه
به هر جای نخچیر گشته گروه
همه دشت غرمست و آهو و گور
کسی را که باشد تگاور ستور
به چنگ آیدش گور و آهو به دشت
ازان دشت خرم نشاید گذشت
ز گفتار او رستم آمد به شور
ازان دشت پرآب و نخچیرگور
به چیزی که آید کسی را زمان
بپیچد دلش کور گردد گمان
چنین است کار جهان جهان
نخواهد گشادن بمابر نهان
به دریا نهنگ و به هامون پلنگ
همان شیر جنگاور تیزچنگ
ابا پشه و مور در چنگ مرگ
یکی باشد ایدر بدن نیست برگ
بفرمود تا رخس را زین کنند
همه دشت پر باز و شاهین کنند
کمان کیانی به زه بر نهاد
همی راند بر دشت او با شغاد
زواره همی رفت با پیلتن
تنی چند ازان نامدار انجمن
به نخچیر لشکر پراکنده شد
اگر کنده گر سوی آکنده شد
زواره تهمتن بران راه بود
ز بهر زمان کاندران چاه بود
همی رخس زان خاک می یافت بوی
تن خویش را کرد چون گردگوی
همی جست و ترسان شد از بوی خاک
زمین را به نعلش همی کرد چاک
بزد گام رخس تگاور به راه
چنین تا بیامد میان دو چاه
دل رستم از رخس شد پر ز خشم
زمانش خرد را بپوشید چشم
یکی تازیانه برآورد نرم
بزد نیک دل رخس را کرد گرم
چو او تنگ شد در میان دو چاه
ز چنگ زمانه همی جست راه
دو پایش فروشد به یک چاهسار
نید جای آویزش و کارزار

بن چاه پر حربه و تیغ تیز
نبد جای مردی و راه گریز
بدرید پهلوی رخس سترگ
بر و پای آن پهلوان بزرگ
به مردی تن خویش را برکشید
دلیر از بن چاه بر سر کشید

چو با خستگی چشمها برگشاد
بدید آن بداندیش روی شغاد
بدانست کان چاره و راه اوست
شغاد فریبده بدخواه اوست
بدو گفت کای مرد بدبخت و شوم
ز کار تو ویران شد آباد بوم
پشیمانی آید ترا زین سخن
بپیچی ازین بد نگردي کهن
برو با فرامرز و یکتاه باش
به جان و دل او را نکوخواه باش
چنین پاسخ آورد ناکس شغاد
که گردون گردان ترا داد داد
تو چندین چه نازی به خون ریختن
به ایران به تاراج و آویختن
ز کابل نخواهی دگر بار سیم
نه شاهان شوند از تو زین پس به بیم
که آمد که بر تو سرآید زمان
شوی کشته در دام آهرمان
همانکه سپهدار کابل ز راه
به دشت اندر آمد ز نخچیرگاه
گو پیلتن را چنان خسته دید
همان خستگیهایش ناپسته دید
بدو گفت کای نامدار سپاه
چه بودت برین دشت نخچیرگاه
شوم زود چندی پزشک آورم
ز درد تو خونین سرشک آورم
مگر خستگیهای گردد درست
نباید مرا رخ به خوناب شست
تھمتن چنین داد پاسخ بدوی
که ای مرد بدگوهر چاره جوی
سر آمد مرا روزگار پزشک
تو بر من میالای خونین سرشک
فراوان نمایی سرآید زمان
کسی زنده برنگذرد باسمان
نه من بیش دارم ز جمشید فر
که ببرید بیور میانش به ار
نه از آفریدون وز کیقباد

بزرگان و شاهان فرخ‌نژاد
گلوکی سیاوش به خنجر برید
گروی زره چون زمانش رسید
همه شهریاران ایران بدند
به رزم اندرون نره شیران بدند
برفتند و ما دیرتر ماندیم
چو شیر ژیان برگذر ماندیم
فرامرز پور جهان‌بین من
بیايد بخواهد ز تو کین من
چنین گفت پس با شغاد پلید
که اکنون که بر من چنین بد رسید
ز ترکش برآور کمان مرا
به کار آور آن ترجمان مرا
به زه کن بنه پیش من با دو تیر
نباید که آن شیر نخچیرگیر
ز دشت اندر آید ز بهر شکار
من اینجا فتاده چنین نابکار
ببیند مرا زو گزند آیدم
کمانی بود سودمند آیدم
ندرد مگر زنده شیری تنم
زمانی بود تن به خاک افگنم
شغاد آمد آن چرخ را برکشید
به زه کرد و یک بارش اندر کشید
بخندید و پیش تهمتن نهاد
به مرگ برادر همی بود شاد
تهمتن به سختی کمان برگرفت
بدان خستگی تیرش اندر گرفت
برادر ز تیرش بترسید سخت
پیامد سپر کرد تن را درخت
درختی بدید از برابر چنار
بروبر گذشته بسی روزگار
میاننش تهی بار و برگش بجای
نهان شد پیش مرد ناپاک رای
چو رستم چنان دید بفراخت دست
چنان خسته از تیر بگشاد شست
درخت و برادر بهم بر بدوخت
به هنگام رفتن دلش بر فروخت
شغاد از پس زخم او آه کرد
تهمتن برو درد کوتاه کرد
بدو گفت رستم ز یزدان سپاس
که بودم همه ساله یزدان‌شناس
ازان پس که جانم رسیده به لب
برین کین ما بر نگذشت شب
مرا زور دادی که از مرگ پیش

ازین بی وفا خواستم کین خویش
بگفت این و جاننش برآمد ز تن
برو زار و گریان شدند انجمن
زواره به چاهی دگر در بمرد
سواری نماند از بزرگان و خرد

ازان نامداران سواری بجست
گهی شد پیاده گهی برنشست
چو آمد سوی زابلستان بگفت
که پیل ژیان گشت با خاک جفت
زواره همان و سپاهش همان
سواری نجست از بد بدگمان
خروشی برآمد ز زابلستان
ز بدخواه وز شاه کابلستان
همی ریخت زال از بر یال خاک
همی کرد روی و بر خویش چاک
همی گفت زار ای گو پیلتن
نخواهد که پوشد تنم جز کفن
گو سرفراز ازدهای دلیر
زواره که بد نامبردار شیر
شغاد آن به نفرین شوریده بخت
بکند از بن این خسروانی درخت
که داند که با پیل روباه شوم
همی کین سگالد بران مرز و بوم
که دارد به یاد این چنین روزگار
که داند شنیدن ز آموزگار
که چون رستمی پیش بینم به خاک
به گفتار روباه گردد هلاک
چرا پیش ایشان نمردم به زار
چرا ماندم اندر جهان یادگار
چرا بایدم زندگانی و گاه
چرا بایدم خواب و آرامگاه
پسانگه بسی مویه آغاز کرد
چو بر پور پهلو همی ساز کرد
گوا شیرگیرا یلا مهترا
دلاور جهان دیده کنداورا
کجات آن دلیری و مردانگی
کجات آن بزرگی و فرزاندگی
کجات آن دل و رای و روشن روان
کجات آن بر و برز و یال گران
کجات آن بزرگ ازدهافش درفش
کجا تیر و گویال و تیغ بنفش
نماندی به گیتی و رفتی به خاک
که بادا سر دشمنت در مغاک

پس انکه فرامرز را با سپاه
فرستاد تا رزم جوید ز شاه
تن کشته از چاه باز آورد
جهان را به زاری نیاز آورد
فرامرز چون پیش کابل رسید
به شهر اندرون نامداری ندید
گریزان همه شهر و گریان شده
ز سوک جهانگیر بریان شده
بیامد بران دشت نخچیرگاه
به جایی کجا کنده بودند چاه
چو روی پدر دید پور دلیر
خروشی برآورد بر سان شیر
بدان گونه بر خاک تن پر ز خون
به روی زمین بر فگنده نگون
همی گفت کای پهلوان بلند
به رویت که آورد زین سان گزند
که نفرین بران مرد بی‌باک باد
به جای کله بر سرش خاک باد
به یزدان و جان تو ای نامدار
به خاک نریمان و سام سوار
که هرگز نبیند تنم جز زره
بیوسنده و برفگنده گرد
بدان تا که کین گو پیلتن
بخواهم ازان بی‌وفا انجمن
همانکس که با او بدین کین میان
ببستند و آمد به ما بر زبان
نمانم ز ایشان یکی را به جای
همانکس که بود اندرین رهنمای
بفرمود تا تختهای گران
بیارند از هر سوی در گران
ببردند بسیار با هوی و تخت
نهادند بر تخت زیبا درخت
گشاد آن میان بستن پهلوی
برآهیخت زو جامه‌ی خسروی
نخستین بشستندش از خون گرم
بر و یال و ریش و تنش نرم‌نرم
همی عنبر و زعفران سوختند
همه خستگی‌هایش بردوختند
همی ریخت بر تارکش بر گلاب
بگسترد بر تنش کافور ناب
به دیبا تنش را بیاراستند
ازان پس گل و مشک و می خواستند
کفن‌دوز بر وی ببارید خون
به شانه زد آن ریش کافورگون

نبد جا تنش را همی بر دو تخت
 تنی بود با سایه گستر درخت
 یکی نغز تابوت کردند ساج
 برو میخ زرین و پیکر ز عاج
 همه درزهایش گرفته به قیر
 برآلوده بر قیر مشک و عبیر
 ز جاهی برادرش را برکشید
 همی دوخت جایی کجا خسته دید
 زیر مشک و کافور و زیرش گلاب
 ازان سان همی ریخت بر جای خواب
 ازان پس تن رخس را برکشید
 بشست و برو جامه‌ها گسترد
 بشستند و کردند دیبا کفن
 بجستند جایی یکی نارون
 برفتند بیدار دل درگران
 بریدند ازو تخته‌های گران
 دو روز اندران کار شد روزگار
 تن رخس بر پیل کردند بار
 ز کابلستان تا به زابلستان
 زمین شد به کردار غلغلستان
 زن و مرد بد ایستاده به پای
 تنی را نبد بر زمین نیز جای
 دو تابوت بر دست بگذاشتند
 ز انبوه چون باد پنداشتند
 بده روز و ده شب به زابل رسید
 کسش بر زمین بر نهاده ندید
 زمانه شد از درد او با خروش
 تو گفתי که هامون برآمد به جوش
 کسی نیز نشنید آواز کس
 همه بومها مویه کردند و بس
 به باغ اندرون دخمه‌یی ساختند
 سرش را به ابر اندر افراختند
 برابر نهادند زرین دو تخت
 بران خوابانیده گو نیکبخت
 هرانکس که بود از پرستندگان
 از آزاد وز پاکدل بندگان
 همی مشک باگل برآمیختند
 به پای گو پیلتن ریختند
 همی هرکسی گفت کای نامدار
 چرا خواستی مشک و عنبر نثار
 نخواهی همی پادشاهی و بزم
 نپوشی همی نیز خفتان رزم
 نبخشی همی گنج و دینار نیز
 همانا که شد پیش تو خوار چیز

کنون شاد باشی به خرم بهشت
که یزدانت از داد و مردی سرشت
در دخمه بستند و گشتند باز
شد آن نامور شیر گردن فراز
چه جویی همی زین سرای سپنج
کز آغاز رنجست و فرجام رنج
بریزی به خاک از همه ز آهنی
اگر دین پرستی ور آهرمنی
تو تا زنده‌ای سوی نیکی گرای
مگر کام یابی به دیگر سرای

فرامرز چون سوک رستم بداشت
سپه را همه سوی هامون گذاشت
در خانه‌ی پیلتن باز کرد
سپه را ز گنج پدر ساز کرد
سحرگه خروش آمد از کرنای
هم از کوس و رویین و هندی درای
سپاهی ز زابل به کابل کشید
که خورشید گشت از جهان ناپدید
چو آگاه شد شاه کابلستان
ازان نامداران زابلستان
سپاه پراکنده را گرد کرد
زمین آهنین شد هوا لاژورد
پذیره‌ی فرامرز شد با سپاه
بشد روشنایی ز خورشید و ماه
سپه را چو روی اندر آمد به روی
جهان شد پرآواز پرخاشجوی
ز انبوه پیلان و گرد سپاه
به بیشه درون شیر گم گرد راه
برآمد یکی باد و گردی کبود
زمین ز آسمان هیچ پیدا نبود
بیامد فرامرز پیش سپاه
دو دیده نبرداشت از روی شاه
چو برخاست آواز کوس از دو روی
بی‌آرام شد مردم جنگجوی
فرامرز با خوارمایه سپاه
بزد خویشان را بر آن قلبگاه
ز گرد سواران هوا تار شد
سپهدار کابل گرفتار شد
پراکنده شد آن سپاه بزرگ
دلیران زابل به کردار گرگ
ز هر سو بریشان کمین ساختند
پس لشکراندر همی تاختند
بکشتند چندان ز گردان هند

هم از بر منش نامداران سند
 که گل شد همی خاک آوردگاه
 پراگنده شد هند و سندی سپاه
 دل از مرز وز خانه برداشتند
 زن و کودک خرد بگذاشتند
 تن مهتر کابلی پر ز خون
 فگنده به صندوق پیل اندرون
 بیاورد لشکر به نخچیرگاه
 به جایی کجا کنده بودند چاه
 همی برد بدخواه را بسته دست
 ز خویشان او نیز چل بت پرست
 ز پشت سپهد زهی پرکشید
 چنان کاستخوان و پی آمد پدید
 ز چاه اندر آویختنش سرنگون
 تنش پر ز خاک و دهن پر ز خون
 چهل خویش او را بر آتش نهاد
 ازان جایگه رفت سوی شغاد
 به کردار کوه آتشی بر فروخت
 شغاد و چنار و زمین را بسوخت
 چو لشکر سوی زابلستان کشید
 همه خاک را سوی دستان کشید
 چو روز جفاییشه کوتاه کرد
 به کابل یکی مهتری شاه کرد
 ازان دودمان کس به کابل نماند
 که منشور تیغ ورا برنخواند
 ز کابل بیامد پر از داغ و دود
 شده روز روشن بروبر کیود
 خروشان همه زابلستان و بست
 یکی را نبد جامه بر تن درست
 به پیش فرامرز باز آمدند
 دریده بر و با گذار آمدند
 به یک سال در سیستان سوک بود
 همه جامه‌هاشان سیاه و کیود

چنین گفت رودابه روزی به زال
 که از زاغ و سوک تهمتن بنال
 همانا که تا هست گیتی فروز
 ازین تیره‌تر کس ندیدست روز
 بدو گفت زال ای زن کم خرد
 غم ناچریدن بدین بگذرد
 برآشفت رودابه سوگند خورد
 که هرگز نیابد تنم خواب و خورد
 روانم روان گو پیلتن
 مگر باز بیند بران انجمن

ز خوردن یکی هفته تن باز داشت
که با جان رستم به دل راز داشت
ز ناخوردنش چشم تاریک شد
تن نازکش نیز باریک شد
ز هر سو که رفتی پرستنده چند
همی رفت با او ز بیم گزند
سر هفته را زو خرد دور شد
ز بیچارگی ماتمش سور شد
بیامد به بستان به هنگام خواب
یکی مرده ماری بدید اندر آب
بزد دست و بگرفت پیچان سرش
همی خواست کز مار سازد خورش
پرستنده از دست رودابه مار
ربود و گرفتندش اندر کنار
کشیدند از جای ناپاک دست
به ایوانش بردند و جای نشست
به جایی که بودیش بشناختند
ببردند خوان و خورش ساختند
همی خورد هرچیز تا گشت سیر
فگندند پس جامه‌ی نرم زیر
چو باز آمدش هوش با زال گفت
که گفتار تو با خرد بود جفت
هرآنکس که او را خور و خواب نیست
غم مرگ با جشن و سورش یکیست
برفت او و ما از پس او رویم
به داد جهان‌آفرین بگرویم
به درویش داد آنچه بودش نهان
همی گفت با کردگار جهان
که ای برتر از نام وز جایگاه
روان تهمتن بشوی از گناه
بدان گیتیش جای ده در بهشت
برش ده ز تخمی که ایدر بکشت

چو شد روزگار تهمتن به سر
به پیش آورم داستانی دگر
چو گشتاسپ را تیره شد روی بخت
بیاورد جاماسپ را پیش تخت
بدو گفت کز کار اسفندیار
چنان داغ دل گشتم و سوکوار
که روزی نبذ زندگانیم خوش
دژم بودم از اختر کینه‌کش
پس از من کنون شاه بهمن بود
همان رازدارش پشوتن بود
میچید سرها ز فرمان اوی

مگیرید دوری ز پیمان اوی
یکایک بویدش نماینده راه
که اویست زیبای تخت و کلاه
بدو داد پس گنجها را کلید
یکی باد سرد از جگر برکشید
بدو گفت کار من اندر گذشت
هم از تارکم آب برتر گذشت
نشستم به شاهی صد و بیست سال
ندیدم به گیتی کسی را همال
تو اکنون همی کوش و با داد باش
چو داد آوری از غم آزاد باش
خردمند را شاد و نزدیک دار
جهان بر بداندیش تاریک دار
همه راستی کن که از راستی
بپیچد سر از کژی و کاستی
سپر دم ترا تخت و دیهیم و گنج
ازان سپ که بردم بسی گرم و رنج
بفگت این و شد روزگارش به سر
زمان گذشته نیامد به بر
یکی دخمه کردندش از شیز و عاج
برآویختند از بر گاه تاج
همین بودش از رنج و ز گنج بهر
بدید از پس نوش و تریاک زهر
اگر بودن اینست شادی چراست
شد از مرگ درویش با شاه راست
بخور هرچ برزی و بد را مکوش
به مرد خردمند بسیار گوش
گذر کرد همراه و ما ماندیم
ز کار گذشته بسی خواندیم
به منزل رسید آنک پوینده بود
رهی یافت آن کس که جوینده بود
نگیرد ترا دست جز نیکوی
گر از پیر دانا سخن بشنوی
کنون رنج در کار بهمن بریم
خرد پیش دانا پشوتن بریم

چو بهمن به تخت نیا بر نشست
کمر با میان بست و بگشاد دست
سپه را درم داد و دینار داد
همان کشور و مرز بسیار داد
یکی انجمن ساخت از بخردان
بزرگان و کار آرموه ردان
چنین گفت کز کار اسفندیار
ز نیک و بد گردش روزگار

همه یاد دارید پیر و جوان
هرآنکس که هستید روشن‌روان
که رستم گه زندگانی چه کرد
همان زال افسونگر آن پیرمرد
فرامرز جز کین ما در جهان
نجوید همی آشکار و نهان
سرم پر ز دردست و دل پر ز خون
جز از کین ندارم به مغز اندرون
دو جنگی چو نوش‌آذر و مهرنوش
که از درد ایشان برآمد خروش
چو اسفندیاری که اندر جهان
بدو تازه بد روزگار مهان
به زابلستان زان نشان کشته شد
ز دردش دد و دام سرگشته شد
همانا که بر خون اسفندیار
به زاری بگرید به ایوان نگار
هم از خون آن نامداران ما
جوانان و جنگی سواران ما
هر آنکس که او باشد از آب پاک
نیارد سر گوهر اندر مفاک
به کردار شاه آفریدون بود
چو خونین بباشد همایون بود
که ضحاک را از پی خون جم
ز نام‌آوران جهان کرد کم
منوچهر با سلم و تور سترگ
بیاورد ز آمل سپاهی بزرگ
به چین رفت و کین نیا بازخواست
مرا همچنان داستانست راست
چو کیخسرو آمد از افراسیاب
ز خون کرد گیتی چو دریای آب
پدرم آمد و کین لهراسپ خواست
ز کشته زمین کرد با کوه راست
فرامرز کز بهر خون پدر
به خورشید تابان برآورد سر
به کابل شد و کین رستم بخواست
همه بوم و بر کرد با خاک راست
زمین را ز خون بازشناختند
همی باره بر کشتگان تاختند
به کینه سزاوارتر کس منم
که بر شیر درنده اسپ افگنم
اگر بشمری در جهان نامدار
سواری نبینی چو اسفندیار
چه بیند و این را چه پاسخ دهید
بکوشید تا رای فرخ نهید

چو بشنید گفتار بهمن سپاه
هرانکس که بد شاه را نیکخواه
به آواز گفتند ما بنده‌ایم
همه دل به مهر تو آگنده‌ایم
ز کار گذشته تو داناتری
ز مردان جنگی تواناتری
به گیتی همان کن که کام آیدت
وگر زان سخن فر و نام آیدت
نیچد کسی سر ز فرمان تو
که یارد گذشتن ز پیمان تو
چو پاسخ چنین یافت از لشکرش
به کین اندرون تیزتر شد سرش
همه سیستان را بیاراستند
برین بر نهادند و برخاستند
به شبگیر برخاست آوای کوس
شد از گرد لشکر سپهر آبنوس
همی رفت زان لشکر نامدار
سواران شمشیرزن صد هزار

چو آمد به نزدیکی هیرمند
فرستاده‌پی برگزید ارجمند
فرستاد نزدیک دستان سام
بدادش ز هر گونه چندی پیام
چنین گفت کز کین اسفندیار
مرا تلخ شد در جهان روزگار
هم از کین نوش‌آذر و مهر نوش
دو شاه گرامی دو فرخ سروش
ز دل کین دیرینه بیرون کنیم
همه بوم زابل پر از خون کنیم
فرستاده آمد به زابل بگفت
دل زال با درد و غم گشت جفت
چنین داد پاسخ که گر شهریار
براندیشد از کار اسفندیار
بداند که آن بودنی کار بود
مرا زان سخن دل پرآزار بود
تو بودی به نیک و بد اندر میان
ز من سود دیدی ندیدی زیان
نیچید رستم ز فرمان اوی
دلش بسته بودی به پیمان اوی
پدرت آن گرانمایه شاه بزرگ
زمانش بیامد بدان شد سترگ
به بیشه درون شیر و نر اژدها
ز چنگ زمانه نیابد رها
همانا شنیدی که سام سوار

به مردی چه کرد اندران روزگار
چنین تا به هنگام رستم رسید
که شمشیر تیز از میان برکشید
به پیش نیاکان تو در چه کرد
به مردی به هنگام ننگ و نبرد
همان کهتر و دایگان تو بود
به لشکر ز پرمایگان تو بود
به زاری کنون رستم اندرگذشت
همه زابلستان پر آشوب گشت
شب و روز هستم ز درد پسر
پر از آب دیده پر از خاک سر
خروشان و جوشان و دل پر ز درد
دو رخ زرد و لبها شده لاژورد
که نفرین برو باد کو را ز پای
فگند و بر آنکس که بد رهنمای
گر ایدونک بینی تو پیکار ما
به خوبی براندیشی از کار ما
بیایی ز دل کینه بیرون کنی
به مهر اندرین کشور افسون کنی
همه گنج فرزند و دینار سام
کمرهای زرین و زرین ستام
چو آبی به پیش تو آرم همه
تو شاهی و گردنکشانت رمه
فرستاده را اسپ و دینار داد
ز هرگونه‌یی چیز بسیار داد
چو این مایه‌ور پیش بهمن رسید
ز داستان بگفت آنچ دید و شنید
چو بشنید ازو بهمن نیک‌بخت
نپذرفت پوزش برآشفست سخت
به شهر اندر آمد دلی پر ز درد
سری پر ز کین لب پر از باد سرد
پذیره شدش زال سام سوار
هم از سیستان آنک بد نامدار
چو آمد به نزدیک بهمن فراز
پیاده شد از باره بردش نماز
بدو گفت هنگام بخشایش است
ز دل درد و کین روز پالایش است
ازان نیکویها که ما کرده‌ایم
ترا در جوانی به‌پرورده‌ایم
بیخشای و کار گذشته مگوی
هنر جوی وز کشتگان کین مجوی
که پیش تو داستان سام سوار
بیامد چنین خوار و با دستوار
برآشفست بهمن ز گفتار اوی

چنان سست شد تیز بازار اوی
هم‌اندر زمان پای کردش به بند
ز دستور و گنجور نشنید پند
ز ایوان دستان سام سوار
شتر بارها برنهادند بار
ز دینار وز گوهر نابسود
ز تخت وز گستردنی هرچ بود
ز سیمینه و تاجهای به زر
ز زرینه و گوشوار و کمر
از اسپان تازی به زرین ستام
ز شمشیر هندی به زرین نیام
همان برده و بدره‌های درم
ز مشک و ز کافور وز پیش و کم
که رستم فراز آورید آن به رنج
ز شاهان و گردنکشان یافت گنج
همه زابلستان به تاراج داد
مهان را همه بدره و تاج داد

غمی شد فرامرز در مرز بست
ز در دنیا دست کین را بشست
همه نامداران روشن‌روان
برفتند یکسر بر پهلوان
بدان نامداران زبان برگشاد
ز گفت زواره بسی کرد یاد
که پیش پدرم آن جهان‌دیده مرد
همی گفت و لبها پر از بادسرد
که بهمن ز ما کین اسفندیار
بخواهد تو این را به بازی مدار
پدرم آن جهان‌دیده‌ی نامور
ز گفت زواره بیچید سر
نپذیرفت و نشنید اندرز او
ازو گشت ویران کنون مرز او
نیا چون گذشت او به شاهی رسید
سر تاج شاهی به ماهی رسید
کنون بهمن نامور شهریار
همی نو کند کین اسفندیار
هم از کین مهر آن سوار دلیر
ز نوش‌آذر آن گرد درنده شیر
کنون خواهد از ما همی کین‌شان
به جای آورد کین و آیین‌شان
ز ایران سپاهی چو ابر سیاه
بیاورد نزدیک ما کینه‌خواه
نیای من آن نامدار بلند
گرفت و به زنجیر کردش به بند

که بودی سپر پیش ایرانیان
 به مردی بھر کینه بسته میان
 چه آمد بدین نامور دودمان
 که آید ز هر سو بمابر زیان
 پدر کشته و بند سایه نیا
 به مغز اندرون خون بود کیمیا
 به تاراج داده همه مرز خویش
 نبینم سر مایه‌ی ارز خویش
 شما نیز یکسر چه گوید باز
 هرانکس که هستید گردن‌فراز
 بگفتند کای گرد روشن‌روان
 پدر بر پدر بر توی پهلوان
 همه یک به یک پیش تو بنده‌ایم
 برای و به فرمان تو زنده‌ایم
 چو بشنید پوشید خفتان جنگ
 دلی پر ز کینه سری پر ز ننگ
 سپه کرد و سر سوی بهمن نهاد
 ز رزم تهمتن بسی کرد یاد
 چو نزدیک بهمن رسید آگهی
 برآشفست بر تخت شاهنشاهی
 بنه برنهاد و سپه برنشاند
 به غور اندر آمد دو هفته بماند
 فرامرز پیش آمدش با سپاه
 جهان شد ز گرد سواران سپاه
 وزان روی بهمن صفی برکشید
 که خورشید تابان زمین را ندید
 ز آواز شیپور و هندی درای
 همی کوه را دل برآمد ز جای
 بشست آسمان روی گیتی به قیر
 بیارید چون ژاله از ابر تیر
 ز چاک تبرزین و جر کمان
 زمین گشت جنبان‌تر از آسمان
 سه روز و سه شب هم برین رزمگاه
 به رخشنده روز و به تابنده ماه
 همی گرز بارید و پولاد تیغ
 ز گرد سپاه آسمان گشت میغ
 به روز چهارم یکی باد خاست
 تو گفتی که با روز شب گشت راست
 به سوی فرامرز برگشت باد
 جهاندار گشت از دم باد شاد
 همی شد پس گرد با تیغ تیز
 برآورد زان انجمن رستخیز
 ز بستی و از لشکر زابلی
 ز گردان شمشیر زن کابلی

برآوردگه بر سواری نماند
وزان سرکشان نامداری نماند
همه سربسر پشت برگاشتند
فرامرز را خوار بگذاشتند
همه رزمگه کشته چون کوه کوه
به هم برفکنده ز هر دو گروه
فرامرز با اندکی رزمجوی
به مردی به روی اندر آورد روی
همه تنش پر زخم شمشیر بود
که فرزند شیران بد و شیر بود
سرانجام بر دست یاز اردشیر
گرفتار شد نامدار دلیر
بر بهمن آوردش از رزمگاه
بدو کرد کیندار چندی نگاه
چو دیدش ندادش به جان زینهار
بفرمود داری زدن شهریار
فرامرز را زنده بر دار کرد
تن پیلوارش نگوئسار کرد
ازان پس بفرمود شاه اردشیر
که کشتند او را به باران تیر

گامی پشوتن که دستور بود
ز کشتن دلش سخت رنجور بود
به پیش جهاندار بر پای خاست
چنین گفت کای خسرو داد و راست
اگر کینه بودت به دل خواستی
پدید آمد از کاستی راستی
کنون غارت و کشتن و جنگ و جوش
مفرمای و مپسند چندین خروش
ز یزدان بترس و ز ما شرمدار
نگه کن بدین گردش روزگار
یکی را برآرد به ابر بلند
یکی زو شود زار و خوار و نژند
پدرت آن جهانگیر لشکر فروز
نه تابوت را شد سوی نیمروز
نه رستم به کابل به نخچیرگاه
بدان شد که تا نیست گردد به چاه
تو تا باشی ای خسرو پاک و راد
مرنجان کسی را که دارد نژاد
چو فرزند سام نریمان ز بند
بنالد به پروردگار بلند
بیچی ازان گرچه نیک اختر
چو با کردگار افکند داوری
چو رستم نگهدار تخت کیان

همی بر در رنج بستی میان
تو این تاج ازو یافتی یادگار
نه از راه گشتاسپ و اسفندیار
ز هنگامه‌ی کی قباد اندرآی
چنین تا به کیخسرو پاک‌رای
بزرگی به شمشیر او داشتند
مهان را همه زیر او داشتند
ازو بند بردار گر بخردی
دلت بازگردان ز راه بدی
چو بشنید شاه از پشوتن سخن
پشیمان شد از درد و کین کهن
خروشی برآمد ز پرده‌سرای
که ای پهلوانان با داد و رای
بسیچیدن بازگشتن کنید
مبادا که تاراج و کشتن کنید
بفرمود تا پای دستان ز بند
گشادند و دادند بسیار پند
تن کشته را دخمه کردند جای
به گفتار دستور پاکیزه‌رای
ز زندان به ایوان گذر کرد زال
برو زار بگریست فرخ همال
که زارا دلیرا گوا رستما
نبیره‌ی گو نامور نیرما
تو تا زنده‌بودی که آگاه بود
که گشتاسپ اندر جهان شاه بود
کنون گنج تاراج و دستان اسیر
پسر زار کشته به پیکان تیر
مبیناد چشم کس این روزگار
زمین باد بی‌تخم اسفندیار
ازان آگهی سوی بهمن رسید
به نزدیک فرخ پشوتن رسید
پشوتن ز رودابه پردرد شد
ازان شیون او رخس زرد شد
به بهمن چنین گفت کای شاه نو
چو بر نیمه‌ی آسمان ماه نو
به شیگیر ازین مرز لشکر بران
که این کار دشوار گشت و گران
ز تاج تو چشم بدان دور باد
همه روزگاران تو سور باد
بدین خانه‌ی زال سام دلیر
سزد گر نماند شهنشاه دیر
چو شد کوه بر گونه‌ی سندروس
ز درگاه برخاست آوای کوس
بفرمود پس بهمن کینه‌خواه

کز آنجا برانند یکسر سپاه
همانگه برآمد ز پرده سرای
تبیره ابا بوق و هندی درای
از آنجا به ایران نهادند روی
به گفتار دستور آزاده خوی
سپه را ز زابل به ایران کشید
به نزدیک شهر دلیران کشید
بر آسود و بر تخت بنشست شاد
جهان را همی داشت با رسم و داد
به درویش بخشید چندی درم
ازو چند شادان و چندی دژم
جهانا چه خواهی ز پروردگان
چه پروردگان داغ دل بردگان

پسر بد مر او را یکی همچو شیر
که ساسان همی خواندی اردشیر
دگر دختری داشت نامش همای
هنرمند و بادانش و نیک رای
همی خواندندی ورا چهرزاد
ز گیتی به دیدار او بود شاد
پدر در پذیرفتش از نیکوی
بران دین که خوانی همی پهلوی
همای دل افروز تابنده ماه
چنان بد که آبستن آمد ز شاه
چو شش ماه شد پر ز تیمار شد
چو بهمن چنان دید بیمار شد
چو از درد شاه اندر آمد ز پای
بفرمود تا پیش او شد همای
بزرگان و نیک اختران را بخواند
به تخت گرانمایگان بر نشاند
چنین گفت کاین پاک تن چهرزاد
به گیتی فراوان نبودست شاد
سپردم بدو تاج و تخت بلند
همان لشکر و گنج با ارجمند
ولی عهد من او بود در جهان
همانکس کزو زاید اندر نهان
اگر دختر آید برش گر پسر
ورا باشد این تاج و تخت پدر
چو ساسان شنید این سخن خیره شد
ز گفتار بهمن دلش تیره شد
بدو روز و دو شب بسان پلنگ
ز ایران به مرزی دگر شد ز ننگ
دمان سوی شهر نشاپور شد
پر آزار بد از پدر دور شد

زنی را ز تخم بزرگان بخواست
بپرورد و با جان و دل داشت راست
نژادش به گیتی کسی را نگفت
همی داشت آن راستی در نهفت
زن پاک‌تن خوب فرزند زاد
ز ساسان پرمایه بهمن نژاد
پدر نام ساسانش کرد آن زمان
مر او را به زودی سرآمد زمان
چو کودک ز خردی به مردی رسید
دران خانه جز بینوایی ندید
ز شاه نشاپور بستد گله
که بودی به کوه و به هامون یله
همی بود یکچند چوپان شاه
به کوه و بیابان و آرامگاه
کنون بازگردم به کار همای
پس از مرگ بهمن که بگرفت جای

به بیماری اندر بمرد اردشیر
همی بود بی‌کار تاج و سریر
همای آمد و تاج بر سر نهاد
یکی راه و آیین دیگر نهاد
سپه را همه سربسر بار داد
در گنج بگشاد و دینار داد
به رای و به داد از پدر برگذشت
همی گیتی از دادش آباد گشت
نخستین که دیهیم بر سر نهاد
جهان را به داد و دهش مژده داد
که این تاج و این تخت فرخنده باد
دل بدسگالان ما کنده باد
همه نیکویی باد کردار ما
مبیناد کس رنج و تیمار ما
توانگر کنیم آنک درویش بود
نیازش به رنج تن خویش بود
مهان جهان را که دارند گنج
نداریم زان نیکویها به رنج
چو هنگام زادنش آمد فراز
ز شهر و ز لشکر همی داشت راز
همی تخت شاهی پسند آمدش
جهان داشتن سودمند آمدش
نهانی پسر زاد و با کس نگفت
همی داشت آن نیکویی در نهفت
بیاورد آزاده‌تن دایه را
یکی پاک پرشرم و بامایه را
نهانی بدو داد فرزند را

چنان شاه شاخ برومند را
کسی کو ز فرزند او نام برد
چنین گفت کان پاک‌زاده بمرد
همان تاج شاهی به سر بر نهاد
همی بود بر تخت پیروز و شاد
ز دشمن بهر سو که بد مهتری
فرستاد بر هر سوی لشکری
ز چیزی که رفتی به گرد جهان
نبودی بد و نیک ازو در نهان
به گیتی بجز داد و نیکی نخواست
جهان را سراسر همی داشت راست
جهانی شده ایمن از داد او
به کشور نبودی بجز یاد او
بدین سان همی بود تا هشت ماه
پسر گشت مانده‌ی رفته شاه
بفرمود تا درگری پاک‌مغز
یکی تخته جست از در کار نغز
یکی خرد صندوق از چوب خشک
بکردند و برزد برو قیر و مشک
درون نرم کرده به دیبای روم
براندوده بیرون او مشک و موم
به زیر اندرش بستر خواب کرد
میاننش پر از در خوشاب کرد
بسی زر سرخ اندرو ریخته
عقیق و زبرجد برآمیخته
ببستند پس گوهر شاهوار
به بازوی آن کودک شیرخوار
بدانگه که شد کودک از خواب مست
خروشان بشد دایه‌ی چرب دست
نهادش به صندوق در نرم نرم
به چینی پرندش بپوشید گرم
سر تنگ تابوت کردند خشک
به دبق و به عنبر به قیر و به مشک
ببردند صندوق را نیم شب
یکی بر دگر نیز نگشاد لب
ز پیش همایش برون تاختند
به آب فرات اندر انداختند
پس‌اندر همی رفت پویان دو مرد
که تا آب با شیرخواره چه کرد
چو کشتی همی رفت چوب اندر آب
نگهبان آنرا گرفته شتاب
سپیده چو برزد سر از کوهسار
بگردید صندوق بر رودبار
به گازرگهی کاندرو بود سنگ

سر جوی را کارگه کرده تنگ
یکی گازر آن خرد صندوق دید
بپوید وز کارگه برکشید
چو بگشاد گسترده‌ها برگرفت
بماند اندران کار گازر شگفت
به جامه بپوشید و آمد دمان
پرامید و شادان و روشن‌روان
سبک دیده‌بان پیش مامش دوید
ز صندوق و گازر بگفت آنچ دید
جهاندار پیروز با دیده گفت
که چیزی که دیدی نباید نهفت

چو بیگاه گازر بیامد ز رود
بدو جفت او گفت هست این درود
که باز آمدی جامه‌ها نیم‌نم
بدین کارکرد از که یابی درم
دل گازر از درد پژمرده بود
یکی کودک زیرکش مرده بود
زن گازر از درد کودک نوان
خلیده رخان تیره گشته روان
بدو گفت گازر که بازآر هوش
ترا زشت باشد ازین پس خروش
کنون گر بماند سخن در نهفت
بگویم به پیش سزاوار جفت
به سنگی که من جامه را برزنم
چو پاکیزه گردد به آب افکنم
دران جوی صندوق دیدم یکی
نهفته بدو اندرون کودکی
چو من برگشادم در بسته باز
به دیدار آن خردم آمد نیاز
اگر بود ما را یکی پور خرد
نبودش بسی زندگانی بمرد
کنون یافتی پور با خواسته
به دینار و دیبا بیاراسته
چو آن جامه‌ها بر زمین بر نهاد
سر تنگ صندوق را برگشاد
زن گازر آن دید خیره بماند
برویر جهان‌آفرین را بخواند
رخی دید تابان میان حریر
به دیدار مانده‌ی اردشیر
پر از در خوشاب بالین او
عقیق و زبرجد به پایین او
به دست چپش سرخ دینار بود
سوی راست یاقوت شهباز بود

بدو داد زن زود پستان شیر
بید شاد زان کودک دلپذیر
ز خوبی آن کودک و خواسته
دل او ز غم گشت پیراسته
بدو گفت گازر که این را به جان
خریدار باشیم تا جاودان
که این کودک نامداری بود
گر او در جهان شهریاری بود
زن گازر او را چو پیوند خویش
بپرورد چونانک فرزند خویش
سیم روز داراب کردند نام
کز آب روان یافتندش کنام
چنان بد که روزی زن پاک‌رای
سخن گفت هرگونه با کدخدای
که این گوهران را چه سازی کنون
که باشد بدین دانشت رهنمون
به زن گفت گازر که این نیک جفت
چه خاک و چه گوهر مرا در نهفت
همان به کزین شهر بیرون شویم
ز تنگی و سختی به هامون شویم
به شهری که ما را ندانند کس
که خواییم و ناشادگر دست رس
به شبگیر گازر بنه برنهاد
برفت و نکرد از بر و بوم یاد
ببردند داراب را در کنار
نکردند جز گوهر و زر به بار
بیمود زان مرز فرسنگ شست
به شهری دگر ساخت جای نشست
به بیگانه شهر اندرون ساخت جای
بران سان که پرمایه‌تر کدخدای
به شهری که بد نامور مهتری
فرستاد نزدیک او گوهری
ازو بستدی جامه و سیم و زر
چنین تا فراوان نماند از گهر
به خانه جز از سرخ گوگرد نیز
نماند از بد و نیک صندوق چیز
زن گازر از چیز شد رهنمای
چنین گفت یک روز با کدخدای
که ما بی‌نیازیم زین کارکرد
توانگر شدی گرد پیشه مگرد
چنین داد پاسخ بدو کدخدای
که این جفت پاکیزه و رهنمای
همی پیشه خوانی ز پیشه چه بیش
همیشه ز هر کار پیشه است پیش

تو داراب را پاک و نیکو بدار
بدان تا چه بار آورد روزگار
همی داشتندش چنان ارجمند
که از تند بادی ندیدی گزند
چو برگشت چرخ از برش چند سال
یکی کودکی گشت با فر و یال
به کشتی شدی با بزرگان به کوی
کسی را نبودی تن و زور اوی
همه کودکان همگروه آمدند
به یکبارگی زو ستوه آمدند
به فریاد شد گازر از کار او
همی تیره شد تیز بازار او
بدو گفت کاین جامه برزن به سنگ
که از پیشه جستن ترا نیست ننگ
چو داراب زان پیشه بگریختی
همی گازر از دیده خون ریختی
شدی روزگارش به جستن دو بهر
نشان خواستی زو به دشت و به شهر
به جایش دیدی کمانی به دست
به آیین گشاده بر و بسته شست
کمان بستدی سرد گفتی بدوی
که ای پرزیان گرگ پرخاشجوی
چه گردی همی گرد تیر و کمان
به خردی چرا گشته‌ای بدگمان
به گازر چنین گفت کای باب من
چرا تیره گردانی این آب من
به فرهنگیان ده مرا از نخست
چو آموختم زند و استا درست
ازان پس مرا پیشه فرمان و جوی
کنون از من این کدخدایی مجوی
بدو مرد گازر بسی برشمرد
ازان پس به فرهنگیانش سپرد
بیاموخت فرهنگ و شد برمنش
برآمد ز پیغاره و سرزنش
بدان پرورانده گفت ای پدر
نیاید ز من گازری کارگر
ز من جای مهرت بی‌اندیشه کن
ز گیتی سواری مرا پیشه کن
نگه کرد گازر سواری تمام
عنان پیچ و اسپ افکن و نیک‌نام
سپردش بدو روزگاری دراز
بیاموخت هرچش بدان بد نیاز
عنان و سنان و سپر داشتن
به آوردگه باره برگاشتن

همان زخم چوگان و تیر و کمان
هنرجوی دور از بد بدگمان
بران گونه شد زین هنرها که چنگ
نسودی به آورد با او پلنگ

به گازر چنین گفت روزی که من
همی این نهان دارم از انجمن
نجنبد همی بر تو بر مهر من
نماند به چهر تو هم چهر من
شگفت آیدم چون پسر خوانیم
به دکان بر خویش بنشانیم
بدو گفت گازر که اینت سخن
دریغ آن شده رنجهای کهن
تراگر منش زان من برتر است
پدرجوی را راز با مادر است
چنان بد که یک روز گازر برفت
ز خانه سوی رود یازید تفت
در خانه را تنگ داراب بست
بیامد به شمشیر یازید دست
به زن گفت کژی و تاری مجوی
هرآنچهت بپرسم سخن راست گوی
شما را که باشم به گوهر کیم
به نزدیک گازر ز بهر چیم
زن گازر از بیم زنهار خواست
خداوند داننده را یار خواست
بدو گفت خون سر من مجوی
بگویم ترا هرچ گفتی بگوی
سخنها یکایک بر و بر شمرد
بکوشید وز کار کژی نبرد
ز صندوق وز کودک شیرخوار
ز دینار وز گوهر شاهوار
بدو گفت ما دستکاران بدیم
نه از تخمهی کامکاران بدیم
ازان تو داریم چیزی که هست
ز پوشیدنی جامه و برنشست
پرستنده ماییم و فرمان تراست
نگر تا چه باید تن و جان تراست
چو بشنید داراب خیره بماند
روان را به اندیشه اندر نشاند
بدو گفت زین خواسته هیچ ماند
وگر گازر آن را همه برفشاند
که باشد بهای یکی بارگی
بدین روز کندی و بیچارگی
چنین داد پاسخ که بیش است ازین

درخت برومند و باغ و زمین
 بدو داد دینار چندانک بود
 بماند آن گران گوهر نابسود
 به دینار اسپی خرید او پسند
 یکی کمربها زین و دیگر کمند
 یکی مرزبان بود با سنگ و رای
 بزرگ و پسندیده و رهنمای
 خرامید داراب نزدیک اوی
 پراندیشه بد جان تاریک اوی
 همی داشتش مرزبان ارجمند
 ز گیتی نیامد بروبر گزند
 چنان بد که آمد سپاهی ز روم
 به غارت بران مرز آباد بوم
 به رزم اندرون مرزبان کشته شد
 سر لشکرش زان سخن گشته شد
 چو آگاهی آمد به نزد همای
 که رومی نهاد اندرین مرز پای
 یکی مرد بد نام او رشنواد
 سپهبد بد او هم سپهبدنژاد
 بفرمود تا برکشد سوی روم
 به شمشیر ویران کند روی بوم
 سپه گرد کرد آن زمان رشنواد
 عرضگاه بنهاد و روزی بداد
 چو بشنید داراب شد شادکام
 به نزدیک او رفت و بنوشت نام
 سپه چون فراوان شد از هر دری
 همی آمد از هر سوی لشکری
 بیامد ز کاخ همایون همای
 خود و مرزبانان پاکیزه‌رای
 بدان تا سپه پیش او بگذرند
 تن و نام و دیوانها بشمرند
 همی بود چندی بران پهن دشت
 چو لشکر فراوان برو برگذشت
 چو داراب را دید با فر و برز
 به گردن برآورده پولاد گرز
 تو گفתי همه دشت پهنای اوست
 زمین زیر پوینده بالای اوست
 چو دید آن بر و چهره‌ی دلپذیر
 ز پستان مادر بپالود شیر
 بپرسید و گفت این سوار از کجاست
 بدین شاخ و این برز و بالای راست
 نماید که این نامداری بود
 خردمند و جنگی سواری بود
 دلیر و سرافراز و کنداور است

ولیکن سلیحش نه اندرخور است
چو داراب را فرمند آمدش
سپه را سراسر پسند آمدش
ز اختر یکی روزگاری گزید
ز بهر سپهید چنان چون سزید
چو جنگ‌آوران را یکی گشت رای
ببردند لشکر ز پیش همای
فرستاد بیدار کارآگاهان
بدان تا نماند سخن در نهان
ز نیک و بد لشکر آگاه بود
ز بدها گمانیش کوتاه بود
همی رفت منزل به منزل سپاه
زمین پر سپاه آسمان پر ز ماه

چنان بد که روزی یکی تندباد
برآمد غمی گشت زان رشنواد
یکی رعد و باران با برق و جوش
زمین پر ز آب آسمان پرخروش
به هر سو ز باران همی تاختند
به دشت اندرون خیمه‌ها ساختند
غمی بود زان کار داراب نیز
ز باران همی جست راه گریز
نگه کرد ویران یکی جای دید
میاننش یکی طاق پر پای دید
بلند و کهن بود و آزرده بود
یکی خسروی جای پر پرده بود
نه خرگاه بودش نه پرده‌سرای
نه خیمه نه انباز و نه چارپای
بران طاق آزرده بایست خفت
چو تنها تنی بود بی‌یار و جفت
سپهید همی گرد لشکر بگشت
بران طاق آزرده اندر گذشت
ز ویران خروشی به گوش آمدش
کزان سهم جای خروش آمدش
که ای طاق آزرده هشیار باش
برین شاه ایران نگهدار باش
نبودش یکی خیمه و یار و جفت
بیامد به زیر تو اندر بخت
چنین گفت با خویشان رشنواد
که این بانگ رعدست گر تندباد
دگر باره آمد ز ایوان خروش
که ای طاق چشم خرد را میوش
که در تست فرزند شاه اردشیر
ز باران مترس این سخن یادگیر

سیم بار آوازش آمد به گوش
 شگفتی دلش تنگ شد زان خروش
 به فرزانه گفت این چه شاید بدن
 یکی را سوی طاق باید شدن
 ببینید تا اندرو خفته کیست
 چنین بر تن خود برآشفته کیست
 برفتند و دیدند مردی جوان
 خردمند و با چهره‌ی پهلوان
 همه جامه و باره و تر و تباه
 ز خاک سیه ساخته جایگاه
 به پیش سپهد بگفت آنچ دید
 دل پهلوان زان سخن بردمید
 بفرمود کو را بخوانید زود
 خروشی برین سان که یارد شنود
 برفتند و گفتند کای خفته مرد
 ازین خواب برخیز و بیدار گرد
 چو دارا به اسپ اندر آورد پای
 شکسته رواق اندر آمد ز جای
 چو سالار شاه آن شگفتی بدید
 سرو پای داراب را بنگرید
 چنین گفت کاین شگفتی شگفت
 کزین برتر اندیشه نتوان گرفت
 بشد تیز با او به پرده‌سرای
 همی گفت کای دادگر یک خدای
 کسی در جهان این شگفتی ندید
 نه از کار دیده بزرگان شنید
 بفرمود تا جامه‌ها خواستند
 به خرگاه جایی بیاراستند
 به کردار کوه آتشی بر فروخت
 بسی عود و با مشک و عنبر بسوخت
 چو خورشید سر برزد از کوهسار
 سپهد برفتن بر آراست کار
 بفرمود تا موبدی رهنمای
 یکی دست جامه ز سر تا به پای
 یکی اسپ با زین و زرین ستام
 کمندی و تیغی به زرین نیام
 به داراب دادند و پرسید زوی
 که ای شیردل مهتر نامجوی
 چو مردی تو و زادبومت کجاست
 سزد گر بگوپی همه راه راست
 چو بشنید داراب یکسر بگفت
 گذشته همی برگشاد از نهفت
 بران سان که آن زن برو کرد یاد
 سخنها همی گفت با رشنواد

ز صندوق و یاقوت و بازوی خویش
ز دینار و دیبا به پهلوی خویش
یکایک به سالار لشکر بگفت
ز خواب و ز آرام و خورد و نهفت
همانکه فرستاد کس رشنواد
فرستاده را گفت بر سان باد
زن گازر و گازر و مهره را
بیارید بهرام و هم زهره را

بگفت این و زان جایگه برگرفت
ازان مرز تا روم لشکر گرفت
سپهبد طلایه به داراب داد
طلایه سنان را به زهر آب داد
همانکه طلایه بیامد ز روم
وزین سو نگهدار این مرز و بوم
زناکه دو لشکر بهم بازخورد
برآمد همانگاه گرد نبرد
همه یک به دیگر برآمیختند
چو رود روان خون همی ریختند
چو داراب دید آن سپاه نبرد
به پیش اندر آمد به کردار گرد
ازان لشکر روم چندان بکشت
که گفتی فلک تیغ دارد به مشیت
همی رفت زان گونه بر سان شیر
نهنگی به چنگ اژدهایی به زیر
چنین تا به لشکرگه رومیان
همی تاخت بر سان شیر زیان
زمین شد ز رومی چو دریای خون
جهانجوی را تیغ شد رهنمون
به پیروزی از رومیان گشت باز
به نزدیک سالار گردنفرار
بسی آفرین یافت از رشنواد
که این لشکر شاه بی تو مباد
چو ما بازگردیم زین رزم روم
سپاه اندر آید به آباد بوم
تو چندان نوازش بیابی ز شاه
ز اسپ و ز مهر و ز تیغ و کلاه
همه شب همی لشکر آراستند
سلیح سواران بپیراستند
چو خورشید برزد سر از تیره راغ
زمین شد به کردار روشن چراغ
بهم بازخوردند هر دو سپاه
شد از گرد خورشید تابان سپاه
چو داراب پیش آمد و حمله برد

عنان را به اسپ تگاور سپرد
 به پیش صف رومیان کس نماند
 ز گردان شمشیرزن بس نماند
 به قلب سپاه اندر آمد چو گرگ
 پراکنده کرد آن سپاه بزرگ
 وزان جایگه شد سوی میمنه
 بیاورد چندی سلیح و بنه
 همه لشکر روم برهم درید
 کسی از یلان خویشتن را ندید
 دلیران ایران به کردار شیر
 همی تاختند از پس اندر دلیر
 بکشتند چندان ز رومی سپاه
 که گل شد ز خون خاک آوردگاه
 چهل جاثلیق از دلیران بکشت
 پیامد صلیبی گرفته به مشیت
 چو زو رشنواد آن شگفتی بدید
 ز شادی دل پهلوان بردمید
 برو آفرین کرد و چندی ستود
 بران آفرین مهربانی فزود
 شب آمد جهان قیرگون شد به رنگ
 همی بازگشتند یکسر ز جنگ
 سپهبد به لشکرگه رومیان
 برآسود و بگشاد بند میان
 ببخشید در شب بسی خواسته
 شد از خواسته لشکر آراسته
 فرستاد نزدیک داراب کس
 که ای شیردل مرد فریادرس
 نگه کن کنون تا پسند تو چیست
 وزی خواسته سودمند تو چیست
 نگه دار چیزی که رای آیدت
 ببخش آنچ دل رهنمای آیدت
 هراُنچ آن پسندت نیاید ببخش
 تو نامی‌تری از خداوند رخس
 چو آن دید داراب شد شادکام
 یکی نیزه برداشت از بهر نام
 فرستاد دیگر سوی رشنواد
 بدو گفت پیروز بادی و شاد
 چو از باختر تیره شد روی مهر
 بپوشید دیبای مشکین سپهر
 همان پاس از تیره شب درگذشت
 طلایه پراکنده بر گرد دشت
 غو پاسبان خاست چون زلزله
 همی شد چو اواز شیر یله
 چو زرین سپر برگرفت آفتاب

سر جنگجویان برآمد ز خواب
بیستند گردان ایران میان
همی تاختند از پس رومیان
به شمشیر تیز آتش افروختند
همه شهرها را همی سوختند
ز روم و ز رومی برانگیخت گرد
کس از بوم و بر یاد دیگر نکرد
خروشی به زاری برآمد ز روم
که بگذاشتند آن دلارام بوم
به قیصر بر از کین جهان تنگ شد
رخ نامدارانش بی‌رنگ شد
فرستاده آمد بر رشنواد
که گر دادگر سر نیچد ز داد
شدند آنک جنگی بد از جنگ سیر
سر بخت روم اندرآمد به زیر
که گر باز خواهید فرمان کنیم
بنوی یکی باز پیمان کنیم
فرستاد قیصر ز هر گونه چیز
ابا برده‌ها بدره بسیار نیز
سپهبد پذیرفت زو آنچه بود
ز دینار وز گوهر نابسود

وزان جایگه بازگشتند شاد
پسندیده داراب با رشنواد
به منزل بران طاق ویران رسید
که داراب را اندرو خفته دید
زن گازر و شوی و گوهر بهم
شده هر دو از بیم خواری دژم
از آنکس کشان خواند از جای خویش
به یزدان پناهِید و رفتند پیش
چو دید آن زن و شوی را رشنواد
ز هر گونه پرسید و کردند یاد
بگفتند با او سخن هرچ بود
ز صندوق وز گوهر نابسود
ز رنج و ز پروردن شیرخوار
ز تیمار وز گردش روزگار
چنین گفت با شوی و زن رشنواد
که پیروز باشید همواره شاد
که کس در جهان این شگفتی ندید
نه از موبد پیر هرگز شنید
هماندر زمان مرد پاکیزه‌رای
یکی نامه بنوشت نزد همای
ز داراب وز خواب و آرامگاه
هم از جنگ او اندران رزمگاه

وزان کو به اسپ اندر آورد پای
 همانگاه طاق اندر آمد ز جای
 از آواز که آمد مر او را به گوش
 ز تنگی که شد رشنواد از خروش
 ز گازر سخن هرج بشنید نیز
 ز صندوق وز کودک خرد و چیز
 به نامه درون سربسر یاد کرد
 برون کرد آنکه هیونی چو گرد
 همان سرخ گوهر بدو داد و گفت
 که با باد باید که گردی تو جفت
 فرستاده تازان پیامد ز جای
 بیاورد یاقوت نزد همای
 به شاه جهاندار نامه بداد
 شنیده بگفت از لب رشنواد
 چو آن نامه برخواند و یاقوت دید
 سرشکش ز مژگان به رخ بر چکید
 بدانست کان روز کامد به دشت
 بفرمود تا پیش لشکر گذشت
 بدید آن جوانی که بد فرمند
 به رخ چون بهار و به بالا بلند
 نبودست جز پاک فرزند اوی
 گرانمایه شاخ برومند اوی
 فرستاده را گفت گریان همای
 که آمد جهان را یکی کدخدای
 نبود ایچ ز اندیشه مغزم تهی
 پر از درد بودم ز شاهنشاهی
 ز دادار گیهان دلم پهراس
 کجا گشته بودم ازو ناسپاس
 وزان نیز کان بیگنه را که یافت
 کسی یافت گر سوی دریا شتافت
 که یزدان پسر داد و نشناختم
 به آب فرات اندر انداختم
 به بازوش بر بستم این یک گهر
 پسر خوار شد چون بمیرد پدر
 کنون ایزد او را بمن باز داد
 به پیروز نام و پی رشنواد
 ز دینار گنجی فرو ریختند
 می و مشک و گوهر برآمیختند
 ببخشید بر هرک بودش نیاز
 دگر هفته گنج درم کرد باز
 به جایی که دانست کاتشکده‌ست
 وگر زند و استا و جشن سده‌ست
 ببخشید گنجی برین گونه نیز
 به هر کشوری بر پراکنده چیز

به روز دهم بامداد پگاه
سپهبد بیامد به نزدیک شاه
بزرگان و داراب با او بهم
کسی را نگفتند از بیش و کم

ز درگاه پرده فروهشت شاه
به یک هفته کس را ندادند راه
جهاندار زرین یکی تخت کرد
دو کرسی ز پیروزه و لاژورد
یکی تاج پرگوهر شاهوار
دو یاره یکی طوق گوهرنگار
همه جامه‌ی خسروانی به زر
درو بافته چند گونه گهر
نشسته ستاره‌شمر پیش شاه
ز اختر همی کرد روزی نگاه
به شهریور بهمن از بامداد
جهاندار داراب را بار داد
یکی جام پر سرخ یاقوت کرد
یکی دیگری پر ز یاقوت زرد
چو آمد به نزدیک ایوان فراز
همای آمد از دور و بردش نماز
برافشاند آن گوهر شاهوار
فرو ریخت از دیده خون برکنار
پسر را گرفت اندر آغوش تنگ
بیوسید و ببسود رویش به چنگ
بیاورد و بر تخت زرین نشاند
دو چشمش ز دیدار او خیره ماند
چو داراب بر تخت شاهی نشست
همای آمد و تاج شاهی به دست
بیاورد و بر تارک او نهاد
جهان را به دیهیم او مژده داد
چو از تاج دارا فروزش گرفت
هما اندران کار پوزش گرفت
به داراب گفت آنچه اندر گذشت
چنان دان که بر ما همه بادگشت
جوانی و گنج آمد و رای زن
پدر مرده و شاه پی‌رای زن
اگر بد کند زو مگیر آن به دست
که جز تخت هرگز مبادت نشست
چنین داد پاسخ به مادر جوان
که تو هستی از گوهر پهلوان
نباشد شگفت از دل آید به جوش
به یک بد تو چندین چه داری خروش
جهان‌آفرین از تو خشنود باد

دل بدسگالانت پر دود باد
 ز من یادگاری بود این سخن
 که هرگز نگردد به دفتر کهن
 برو آفرین کرد فرخ همای
 که تا جای باشد تو بادی به جای
 بفرمود تا موبد موبدان
 بخواند ز هر کشوری بخردان
 هم از لشکر آنکس که بد نامدار
 سرافراز شیران خنجرگزار
 بفرمود تا خواندند آفرین
 به شاهی بران نامدار زمین
 چو بر تاج شاه آفرین خواندند
 بران تخت بر گوهر افشانند
 بگفت آنک اندر نهان کرده بود
 ازان کرده بسیار غم خورده بود
 بدانید کز بهمن شهریار
 جزین نیست اندر جهان یادگار
 به فرمان او رفت باید همه
 که او چون شبانست و گردان رمه
 بزرگی و شاهی و لشکر و راست
 بدو کرد باید همی پشت راست
 به شادی خروشی برآمد ز کاخ
 که نورسته دیدند فرخنده شاخ
 بیردند چندان ز هر سو نثار
 که شد ناپدید اندران شهریار
 جهان پر شد از شادمانی و داد
 کی را نیامد ازان رنج یاد
 همای آن زمان گفت با موبدان
 که ای نامور باگهر بخردان
 به سی و دو سال آنک کردم به رنج
 سپردم بدو پادشاهی و گنج
 شما شاد باشید و فرمان برید
 ابی رای او یک نفس مشمرید
 چو داراپ از تخت کی گشت شاد
 به آرام دیهیم بر سر نهاد
 زن گازر و گازر آمد دوان
 بگفتند کای شهریار جوان
 نشست کیی بر تو فرخنده باد
 سر بدسگالان تو کنده باد
 بفرمود داراب ده بدره زر
 بیارند پرمایه جامی گهر
 ز هر جامه‌یی تخته فرمود پنج
 بدادند آنرا که او دید رنج
 بدو گفت کای گازر پیشه‌دار

همیشه روان را به اندیشه دار
مگر زاب صندوق یابی یکی
چو دارا بدو اندرون کودکی
برفتند یک لب پر از آفرین
ز دادار بر شهریار زمین
کنون اختر گازر اندرگذشت
به دکان شد و برد اشنان به دشت

کنون آفرین جهان آفرین
بخوانیم بر شهریار زمین
ابوالقاسم آن شاه خورشید چهر
بیاراست گیتی به داد و به مهر
نجوید جز از خویی و راستی
نیارد بداد اندرون کاستی
جهان روشن از تاج محمود باد
همه روزگارانش مسعود باد
همیشه جوان تا جوانی بود
همان زنده تا زندگانی بود
چه گفت آن سراینده دهقان پیر
ز گشتاسپ وز نامدار اردشیر
وزان نامداران پاکیزه‌رای
ز داراب وز رسم و رای همای
چو دارا به تخت مهی برنشست
کمر بر میان بست و بگشاد دست
چنین گفت با موبدان و ردان
بزرگان و بیداردل بخردان
که گیتی نجستم به رنج و به داد
مرا تاج یزدان به سر بر نهاد
شگفتی‌تر از کار من در جهان
نبیند کسی آشکار و نهان
ندانیم جز داد پاداش این
که بر ما پس از ما کنند آفرین
نباید که پیچد کس از رنج ما
ز بیشی و آگندن گنج ما
زمانه ز داد من آباد باد
دل زیر دستان ما شاد باد
ازان پس ز هندوستان و ز روم
ز هر مرز بارز و آباد بوم
برفتند با هدیه و با نثار
بجستند خشنودی شهریار
چنان بد که روزی ز بهر گله
بیامد که اسپان ببیند یله
ز پستی برآمد به کوهی رسید
یکی بی‌کران ژرف دریا بدید

بفرمود کز روم و وز هندوان
بیارند کارآزموده گوان
بجویند زان آب دریا دری
رسانند رودی به هر کشوری
چو بگشاد داننده از آب بند
یکی شهر فرمود بس سودمند
چو دیوار شهر اندرآورد گرد
ورا نام کردند داراب گرد
یکی آتش افروخت از تیغ کوه
پرستندهی آذر آمد گروه
ز هر پیشه‌یی کارگر خواستند
همی شهر ایران بیاراستند
به هر سو فرستاد بی‌مر سپاه
ز دشمن همی داشت گیتی نگاه
جهان از بداندیش بی‌بیم کرد
دل بدسگالان بدو نیم کرد

چنان بد که از تازیان صدهزار
نبرده سواران نیزه گزار
برفتند و سالار ایشان شعیب
یکی نامدار از نژاد قتیب
جهاندار ایران سپاهی ببرد
بگفتند کان را نشاید شمرد
فراز آمدند آن دو لشکر بهم
جهان شد ز پرخاشجویان دژم
زمین آن سپه را همی برتافت
بران بوم کس جای رفتن نیافت
ز باران ژوین و باران تیر
زمین شد ز خون چون یکی آبگیر
خروشی برآمد ز هر پهلوی
تلی کشته دیدند بر هر سوی
سه روز و سه شب زین نشان جنگ بود
تو گفתי بریشان جهان تنگ بود
چهارم عرب روی برگاشتند
به شب دشت پیکار بگذاشتند
شعیب اندران رزمگه کشته شد
عرب را همه روز برگشته شد
بسی اسپ تازی به زین خدنگ
هم از نیزه و تیغ و خفتان جنگ
ازان رفتگان ماند آنجا به جای
به نزد جهاندار پور همای
ببخشید چیزی که بد بر سپاه
ز اسپ و ز رمح و ز تیغ و کلاه
ز لشکر یکی مرزبان برگزید

که گفتار ایشان بداند شنید
فرستاد تا باژ خواهد ز دشت
ازان سال و آن سال کاندر گذشت

شد از جنگ نیزه‌وران تا به روم
همی جست رزم اندر آباد بوم
به روم اندرون شاه بدفیلقوس
کجا بود با رای او شاه سوس
نوشتند نامه که پور همای
سپاهی بیاورد بی‌مر ز جای
چو بشنید سالار روم این سخن
به یاد آمدش روزگار کهن
ز عموریه لشکری گرد کرد
همه نامداران روز نبرد
چو دارا پیامد بزرگان روم
بپرداختند آن همه مرز و بوم
ز عموریه فیلقوس و سران
برفتند گردان و جنگاوران
دو رزم گران کرده شد در سه روز
چهارم چو بفروخت گیتی فروز
گریزان بشد فیلقوس و سپاه
یکی را نبد ترگ و رومی کلاه
زن و کودکان نیز کردند اسیر
بکشتند چندی به شمشیر و تیر
چو از پیش دارا به شهر آمدند
ازان رفته لشکر دو بهر آمدند
دگر پیشتر کشته و خسته بود
پس پشتشان نیزه پیوسته بود
به عموریه در حصارى شدند
ازیشان بسی زینهارى شدند
فرستاده‌یى آمد از فیلقوس
خردمند و بیدار و با نعم و بوس
ابا برده و بدره و با نثار
دو صندوق پرگوهر شاهوار
چنین بود پیغام کز یک خدای
بخواهم که او باشدم رهنمای
که فرجام این رزم بزم آوریم
مبادا که دل سوی رزم آوریم
همه راستی باید و مردمی
ز کژی و آزار خیزد کمی
چو عموریه کان نشست منست
تو آیی و سازی که گیری بدست
دل من به جوش آید از نام و ننگ
به هنگام بزم اندر آیم به جنگ

تو آن کن که از شهریاران سزاست
 پدر شاه بود و پسر پادشاست
 چو بشنید آزادگانرا بخواند
 همه داستان پیش ایشان براند
 چه بینید گفت اندرین گفت و گوی
 بجوید همی فیلقوس آب روی
 همه مهتران خواندند آفرین
 که ای شاه بینادل و پاکدین
 شهنشاه بر مهتران مهتر است
 ز کار آن گزیند کجا در خور است
 یکی دختری دارد این نامدار
 به بالای سرو و به رخ چون بهار
 بت آرای چون او نبیند به چین
 میان بتان چون درخشان نگین
 اگر شاه بیند پسند آیدش
 به پالیز سرو بلند آیدش
 فرستاده‌ی روم را خواند شاه
 بگفت آنچ بشنید از نیکخواه
 بدو گفت رو پیش قیصر بگوی
 اگر جست خواهی همی آب روی
 پس پرده‌ی تو یکی دختر است
 که بر تارک بانوان افسر است
 نگاری که ناهید خوانی ورا
 بر اورنگ زرین نشانی ورا
 به من بخش و بفرست با باز روم
 چو خواهی که بی‌رنج ماندت بوم
 فرستاده بشنید و آمد چو باد
 به قیصر بر آن گفته‌ها کرد یاد
 بدان شاد شد فیلقوس و سپاه
 که داماد باشد مر او را چو شاه
 سخن گفت هرگونه از باز و ساو
 ز چیزی که دارد پی روم تاو
 بران بر نهادند سالی که شاه
 ستاند ز قیصر که دارد سپاه
 ز زر خایه‌ی ریخته صدهزار
 ابا هر یکی گوهر شاهوار
 چهل کرده مثقال هر خایه‌یی
 همان نیز گوهر گرانمایه‌یی
 بیخشید بر مرزبانان روم
 هرانکس که بودند ز آباد بوم
 ازان پس همه فیلسوفان شهر
 هرانکس که بودش ازان شهر بهر
 بفرمود تا راه را ساختند
 ز هر کار دل را برداختند

برفتند با دختر شهریار
گرانمایگان هریکی با نثار
یکی مهر زرین بیاراستند
پرستنده‌ی تاجور خواستند
ده استر همه بار دیبای روم
بسی پیکر از گوهر و زر بوم
شتروار سیصد ز گسترده‌ی
ز چیزی که بد راه را بردنی
دلارای رومی به مهد اندرون
سکوبا و راهب و راهنمون
کنیزک پس پشت ناهید شست
ازان هریکی جامی از زر بدست
به جام اندرون گوهر شاهوار
بت‌آرای با افسر و گوشوار
سقف خوب رخ را به دارا سپرد
گهرها به گنجور او برشمرد
ازان پس بران رزمگه بس نماند
سپه را سوی شهر ایران براند
سوی پارس آمد دلارام و شاد
کلاه بزرگی بسر بر نهاد

شبی خفته بد ماه با شهریار
پر از گوهر و بوی و رنگ و نگار
همانا که برزد یکی تیز دم
شهنشاه زان تیز دم شد دژم
بپیچید در جامه و سر بتافت
که از نکه‌ش بوی ناخوش بیافت
ازان بوی شد شاه ایران دژم
پراندیشه جان ابروان پر ز خم
پزشکان داننده را خواندند
به نزدیک ناهید بنشانند
یکی مرد بینادل و نیک‌رای
پژوهید تا دارو آمد به جای
گیاهی که سوزنده‌ی کام بود
به روم اندر اسکندرش نام بود
بمالید بر کام او بر پزشک
بیارید چندی ز مژگان سرشک
بشد ناخوشی بوی و کامش بسوخت
به کردار دیبا رخس بر فروخت
اگر چند مشکین شد آن خوب‌چهر
دژم شد دلارای را جای مهر
دل پادشا سرد گشت از عروس
فرستاد بازش بر فیلقوس
غمی دختر و کودک اندر نهان

نگفت آن سخن با کسی در جهان
 چو نه ماه بگذشت بر خوب‌چهر
 یکی کودک آمد چو تابنده مهر
 ز بالا و ارونند و بویا برش
 سکندر همی خواندی مادرش
 بفرخ همی داشت آن نام را
 کزو یافت از ناخوشی کام را
 همی گفت قیصر به هر مهتری
 که پیدا شد از تخم من قیصری
 نیاورد کس نام دارا به بر
 سکندر پسر بود و قیصر پدر
 همی ننگش آمد که گفتی به کس
 که دارا ز فرزند من کرد بس
 بر آخر یکی مادیان بد بلند
 که کارزاری و زیبا سمند
 همان شب یکی کره‌پی زاد خنگ
 برش چون بر شیر و کوتاه لنگ
 ز زاینده قیصر برافراخت یال
 که آن زادنش فرخ آمد به فال
 به شبگیر فرزند را خواستی
 همان مادیان را بیاراستی
 بسودی همان کره را چشم و یال
 که همتای اسکندر او بد به سال
 سپهر اندرین نیز چندی بگشت
 ز هرگونه‌پی سالیان برگذشت
 سکندر دل خسروانی گرفت
 سخن گفتن پهلوانی گرفت
 فزون از پسر داشتی قیصرش
 بیاراستی پهلوانی برش
 خرد یافت لختی و شد کاردان
 هشیوار و با سنگ و بسیاریان
 ولی عهد گشت از پس فیلقوس
 بدیدار او داشتی نعم و بوس
 هنرها که باشد کیان را به کار
 سکندر بیاموخت ز آموزگار
 تو گفتی نشاید مگر داد را
 وگر تخت شاهی و بنیاد را
 وزان پس که ناهید نزد پدر
 پیامد زنی خواست دارا دگر
 یکی کودک آمدش با فر و یال
 ز فرزند ناهید کهتر به سال
 همان روز داراش کردند نام
 که تا از پدر بیش باشد به کام
 چو ده سال بگذشت زین با دو سال

شکست اندر آمد به سال و به مال
بیژمرد داراب پور همای
همی خواندندش به دیگر سرای
بزرگان و فرزنانگان را بخواند
ز تخت بزرگی فراوان براند
بگفت این که دارای داراکنون
شما را به نیکی بود رهنمون
همه گوش دارید و فرمان کنید
ز فرمان او رامش جان کنید
که این تخت شاهی نماند دراز
به خوشی رود زود خوانند باز
بکوشید تا مهر و داد آورید
به شادی مرا نیز یاد آورید
بگفت این و باد از جگر برکشید
شد آن برگ گلنار چون شنبلیله

چو دارا به دل سوک داراب داشت
به خورشید تاج مهی بر فراشت
یکی مرد بر تیز و برنا و تند
شده با زبان و دلش تیغ کند
چو بنشست برگاه گفت ای سران
سرافراز گردان و کنداوران
سری را نخواهم که افتد به چاه
نه از چاه خوانم سوی تخت و گاه
کسی کو ز فرمان من بگذرد
سرش را همی تن به سر نشمرد
وگر هیچ تاب اندر آرد به دل
به شمشیر باشم ورا دلگسل
جز از ما هراتکس که دارند گنج
نخواهم کس شاددل ما به رنج
نخواهم که باشد مرا رهنمای
منم رهنمای و منم دلگشای
ز گیتی خور و بخش و پیمان مراست
بزرگی و شاهی و فرمان مراست
دبیر خردمند را پیش خواند
ز هر در فراوان سخنها براند
یکی نامه بنوشت فرخ دبیر
ز دارای داراب بن اردشیر
بهر سو که بد شاه و خودکامه‌یی
بفرمود چون خنجر نامه‌یی
که هرکو ز رای و ز فرمان من
بیچد ببیند سرافشان من
همه گوش یکسر به فرمان نهید
اگر جان ستانید اگر جان دهید

سر گنجهای پدر برگشاد
سپه را همه خواند و روزی بداد
ز چار اندرآمد درم تا بهشت
یکی را بجام و یکی را به تشت
درم داد و دینار و برگستوان
همان جوشن و تیغ و گرز گران
هرانکس که بد کار دیده سری
ببخشید بر هر سری کشوری
یکی را ز گردنکشان مرز داد
سپه را همه چیز بازار داد
فرستاده آمد ز هر کشوری
ز هر نامداری و هر مهتری
ز هند و ز خاقان و فغفور چین
ز روم و ز هر کشوری همچنین
همه پاک با هدیه و باژ و ساو
نه پی بود با او کسی را نه تاو
یکی شارستان کرد نوشاد نام
به اهواز گشتند زو شادکام
کسی را که درویش بد داد داد
به خواهندگان گنج و بنیاد داد

به مرد اندرون چند گه فیلقوس
به روم اندرون بود یکچند بوس
سکندر به تخت نیا برنشست
بهی جست و دست بدی را بیست
یکی نامداری بد آنگه به روم
کزو شاد بد آن همه مرز و بوم
حکیمی که بد ارسطاليس نام
خردمند و بیدار و گسترده کام
به پیش سکندر شد آن پاکرای
زبان کرد گویا و بگرفت جای
بدو گفت کای مهتر شادکام
همی گم کنی اندرین کار نام
که تخت کیان چون تو بسیار دید
نخواهد همی با کسی آرمید
هرانگه که گویی رسیدم به جای
نباید به گیتی مرا رهنمای
چنان دان که نادانترین کس توی
اگر پند داندگان نشنوی
ز خاکیم و هم خاک را زاده ایم
به بیچارگی دل بدو داده ایم
اگر نیک باشی بماند نام
به تخت کیی بر بوی شادکام
وگر بد کنی جز بدی ندروی

شبی در جهان شادمان نغوی
به نیکی بود شاه را دسترس
به بد روز گیتی نجستست کس
سکندر شنید این پسند آمدش
سخن گوی را فرمند آمدش
به فرمان او کرد کاری که کرد
ز بزم و ز رزم و ز ننگ و نبرد
به نو هر زمانیش بنواختی
چو رفتی بر تخت بنشاختی
چنان بد که روزی فرستاده‌یی
سخن گو و روشن دل آزاده‌یی
ز نزدیک دارا بیامد به روم
کجا باژ خواهد ز آباد بوم
به پیش سکندر بگفت آن سخن
غمی شد سکندر ز باژ کهن
بدو گفت رو پیش دارا بگوی
که از باژ ما شد کنون رنگ و بوی
که مرغی که زرین همی خایه کرد
به مرد و سر باژ بی‌مایه کرد
فرستاد پاسخ بدان سان شنید
بترسید وز روم شد ناپدید
سکندر سپه را سراسر بخواند
گذشته سخن پیش ایشان براند
چنین گفت کز گردش آسمان
نیابد گذر مرد نیکی‌گمان
مرا روی گیتی بیاید سپرد
بد و نیک چندی بیاید شمرد
شما را بیاید کنون ساختن
دل از بوم و آرام پرداختن
سر گنجهای نیا باز کرد
بفرمود تا لشکرش ساز کرد
به شبگیر برخاست از روم غو
ز شهر و ز درگاه سالار نو
برون آمد آن نامور شهریار
بره‌بر چنان لشکر نامدار
درفشی پس پشت سالار روم
نوشته برو سرخ و پیروزه بوم
همای از برو خیزانش قضیب
نوشته بر او بر محب صلیب
به مصر آمد از روم چندان سپاه
که بستند بر مور و بر پشه راه
دو لشکر به روی اندر آورده روی
بیودند یک هفته پرخاشجوی
به هشتم به مصر اندر آمد شکست

سکندر سر راه ایشان بیست
ز یک راه چندان گرفتار شد
که گیرنده را دست بیکار شد
ز گویال و از اسپ و برگستوان
ز خفتان وز خنجر هندوان
کمرهای زرین و زرین ستام
همان تیغ هندی به زرین نیام
ز دیبا و دینار چندان بیافت
که از خواسته بارگی برتافت
بسی زینهارى بیامد سوار
بزرگان جنگاور و نامدار
وزان جایگه ساز ایران گرفت
دل شیر و چنگ دلیران گرفت
چو بشنید دارا که لشکر ز روم
بجنبید و آمد برین مرز و بوم
برفتند ز اصطخر چندان سپاه
که از نیزه بر باد بستند راه
همی داشت از پارس آهنگ روم
کز ایران گذارد به آباد بوم
چو آورد لشکر به پیش فرات
سپه را عدد بود بیش از نبات
به گرد لب آب لشکر کشید
ز جوشن کسی آب دریا ندید

سکندر چو بشنید کامد سپاه
پذیره شدن را بیمود راه
میان دو لشکر دو فرسنگ ماند
سکندر گرانمایگان را بخواند
چو سیر آمد از گفته‌ی رهنمای
چنین گفت کاکنون جزین نیست رای
که من چون فرستاده‌ی پیش اوی
شوم برگرایم کم و بیش اوی
کمر خواست پرگوهر شاهوار
یکی خسروی جامه‌ی زرنگار
ببردند بالای زرین ستام
به زین اندرون تیغ زرین نیام
سواری ده از رومیان برگزید
که دانند هرگونه گفت و شنید
ز لشکر بیامد سپیده دمان
خود و نامداران ابا ترجمان
چو آمد به نزدیک دارا فراز
پیاده شد و برد پیشش نماز
جهاندار دارا مر او را بخواند
بپرسید و بر زیر گاهش نشاند

همه نامداران فروماندند
بروبر نهان آفرین خواندند
ز دیدار آن فر و فرهنگ او
ز بالا و از شاخ و آهنگ او
همانگه چو بنشست بر پای خاست
پیام سکندر بیاراست راست
نخست آفرین کرد بر شهریار
که جاوید بادا سر تاجدار
سکندر چنین گفت کای نیک‌نام
به گیتی بهرجای گسترده کام
مرا آرزو نیست با شاه جنگ
نه بر بوم ایران گرفتن درنگ
برآنم که گرد زمین اندکی
بگردم ببینم جهان را یکی
همه راستی خواهم و نیکویی
به ویژه که سالار ایران تویی
اگر خاک داری تو از من دریغ
نشاید سپردن هوا را چو میغ
چنین با سپاه آمدی پیش من
نه آگاهی از رای کم بیش من
چو رزم آوری باتو رزم آورم
ازین بوم بی‌رزم برنگذر
گزین کن یکی روزگار نبرد
برین باش و زین آرزو برمگرد
که من سر نیچم ز جنگ سران
وگر چند باشد سپاهی گران
چو دارا بدید آن دل و رای او
سخن گفتن و فر و بالای او
تو گفتی که داراست بر تخت عاج
ابا یاره و طوق و با فر و تاج
بدو گفت نام و نژاد تو چیست
که بر فر و ساخت نشان کیست
از اندازه‌ی کهتران برتری
من ایدون گمانم که اسکندری
بدین فر و بالا و گفتار و چهر
مگر تخت را پروریدت سپهر
چنین داد پاسخ که این کس نکرد
نه در آشتی و نه اندر نبرد
نه گویندگان بر درش کمترند
که بر تارک بخردان افسرند
کجا خود پیام آرد از خویشان
چنان شهریاری سر انجمن
سکندر بدان مایه دارد خرد
که از رای پیشینگان بگذرد

پیامم سپهبد بدین گونه داد
بگفتم به شاه آنچ او کرد یاد
بیاراستندش یکی جایگاه
چنانچون بود درخور پایگاه
سپهدار ایران چو بنهاد خوان
به سالار فرمود کو را بخوان
چو نان خورده شد مجلس آراستند
می و رود و رامشگران خواستند
سکندر چو خوردی می خوشگوار
نهادی سبک جام را بر کنار
چنین تا می و جام چندی بگشت
نهادن ز اندازه اندر گذشت
دهنده پیامد به دارا بگفت
که رومی شد امروز با جام جفت
بفرمود تا زو بپرسند شاه
که جام نبید از چه داری نگاه
بدو گفت ساقی که ای شیر فش
چه داری همی جام زرین به کش
سکندر چنین داد پاسخ که جام
فرستاده را باشد ای نیک‌نام
گر آیین ایران جز اینست راه
ببر جام زرین سوی گنج شاه
بخندید از آیین او شهریار
یکی جام پرگوهر شاهوار
بفرمود تا بر کفش برنهند
یکی سرخ یاقوت بر سر نهند
هم‌اندر زمان باژ خواهان روم
کجا رفته بودند زان مرز و بوم
ز خانه بدان بزمگاه آمدند
خرامان به نزدیک شاه آمدند
فرستاده روی سکندر بدید
بر شاه رفت آفرین گسترید
بدو گفت کاین مهتر اسکندرست
که بر تخت با گرز و با افسرست
بدانگه که ما را بفرمود شاه
برفتیم نزدیک او باژخواه
برآشفست و ما را بدان خوار کرد
به گفتار با شاه پیکار کرد
چو از پادشاهیش بگریختم
شب تیره اسپان برانگیختم
ندیدیم مانده‌ی او به روم
دلیر آمدست اندرین مرز و بوم
همی برگراید سپاه ترا
همان گنج و تخت و کلاه ترا

چو گفت فرستاده بشنید شاه
فزون کرد سوی سکندر نگاه
سکندر بدانست کاندر نهان
چه گفتند با شهریار جهان
همی بود تا تیره‌تر گشت روز
سوی باختر گشت گیتی‌فروز
بیامد به دهلیز پرده‌سرای
دلاور به اسپ اندر آورد پای
چنین گفت پس با سواران خویش
بلند اختر و نامداران خویش
که ما را کنون جان به اسپ اندرست
چو سستی کند باد ماند به دست
همه بادپایان برانگیختند
ز پیش جهاندار بگریختند
چو دارا سر و افسر او ندید
به تاریکی از چشم شد ناپدید
نگهبان فرستاد هم در زمان
به نزدیکی خیمه‌ی بدگمان
چو رفتند بیدار دل رفته بود
نه بخت چنان پادشا خفته بود
پس او فرستاد دارا سوار
دلیران و پرخاشجویان هزار
چو باد از پس او همی تاختند
شب تیره‌ی بد راه نشناختند
طلایه بدیدند گشتند باز
نبد سود جز رنج و راه دراز
چو اسکندر آمد به پرده‌سرای
برفتند گردان رومی ز جای
بدیدند شب شاه را شادکام
به پیش اندرون پرگهر چار جام
به گردان چنین گفت کاباد بید
بدین فرخی فال ما شاد بید
که این جام پیروزی جان ماست
سر اختران زیر فرمان ماست
هم از لشکرش برگرفتم شمار
فراوان کم است از شنیده سوار
همه جنگ را تیغها برکشید
وزین دشت هامون سر اندرکشید
چو در جنگ تن را به رنج آورد
ازان رنج شاهی و گنج آورد
جهان آفریننده یار منست
سر اختر اندر کنار منست
بزرگان برو خواندند آفرین
که آباد بادا به قیصر زمین

فدای تو بادا تن و جان ما
برینست جاوید پیمان ما
ز شاهان که یارد بدن یار تو
به مردی و بالا و دیدار تو

چو خورشید برزد سر از کوه و راغ
زمین شد به کردار زرین چراغ
جهاندار دارا سپه برگرفت
جهان چادر قیر بر سرگرفت
بیاورد لشکر ز رود فرات
به هامون سپه بیش بود از نبات
سکندر چو بشنید کامد سپاه
بزد کوس و آورد لشکر به راه
دو لشکر که آن را کرانه نبود
چو اسکندر اندر زمانه نبود
ز ساز و ز گردان هر دو گروه
زمین همچو دریا بد و گرد کوه
ز خفتان وز خنجر هندوان
ز بالا و اسب وز برگستوان
دو رویه سپه برکشیدند صف
ز خنجر همی یافت خورشید تف
به پیش سپاه آوردند پیل
جهان شد به کردار دریای نیل
سواران جنگ از پس و پیل پیش
همه برگرفته دل از جان خویش
تو گفתי هوا خون خروشد همی
زمین از خروشش بجوشد همی
ز بس ناله‌ی بوق و هندی درای
همی کوه را دل برآمد ز جای
ز آواز اسپان و بانگ سران
چرنگیدن گرزهای گران
تو گفתי زمین کوه جنگی شدست
ز گرد آسمان روی زنگی شدست
به یک هفته گردان پرخاشجوی
به روی اندر آورده بودند روی
بهشتم برآمد یکی تیره گرد
بران سان که خورشید شد لاژورد
پوشید دیدار ایران سپاه
گریزان برفتند از آن رزمگاه
سپاه سکندر پس اندر دمان
یکی پرغم و دیگری شادمان
سکندر بشد تا لب رودبار
بکشتند ز ایرانیان بی‌شمار
سپاه از لب رود برگاشتند

بفرمود تا رود بگذاشتند
به پیروزی آمد بران رزمگاه
کجا پیش بود آن گزیده سپاه

چو دارا ز پیش سکندر برفت
به هر سو سواران فرستاد تفت
از ایران سران و مهان را بخواند
درم داد و روزی دهان را بخواند
سر ماه را لشکر آباد کرد
سر نامداران پر از باد کرد
دگر باره از آب زان سو گذشت
بیاراست لشکر بران پهن دشت
سکندر چو بشنید لشکر براند
پذیره شد و سازش آنجا بماند
سپه را چو روی اندرآمد به روی
زمان و زمین گشت پر خاشجوی
سه روز اندران رزمشان شد درنگ
چنان گشت کز کشته شد جای تنگ
فراوان ز ایرانیان کشته شد
جهانگیر را روز برگشته شد
پر از درد برگشت ز آوردگاه
چو یاری ندادش خداوند ماه
سکندر بیامد پس او چو گرد
بسی از جهان آفرین یاد کرد
خروشی برآمد ز پیش سپاه
که ای زبردستان گم کرده راه
شما را ز من بیم و آزار نیست
سپاه مرا با شما کار نیست
بباشید ایمن به ایوان خویش
به یزدان سپرده تن و جان خویش
به جان و تن از رومیان رسته‌اید
اگر چه به خون دستها شسته‌اید
چو ایرانیان ایمنی یافتند
همه رخ سوی رومیان تافتند
سکندر پیامد به دشت نبرد
همه خواسته سرسبز گرد کرد
بخشید بر لشکرش خواسته
به نیرو سپاهی شد آراسته
بیود اندران بوم و بر چار ماه
چو آسوده شد شهریار و سپاه
جهاندار دارا به جهرم رسید
که آنجا بدی گنجها را کلید
همه مهتران پیش باز آمدند
پر از درد و گرم و گداز آمدند

خروشان پسر چو پدر را ندید
 پدر همچنین چون پسر را ندید
 همه شهر ایران پر از ناله بود
 به چشم اندرون آب چون ژاله بود
 ز جهرم پیامد به شهر صطخر
 که آزادگان را بران بود فخر
 فرستاده‌پی رفت بر هر سوی
 به هر نامداری و هر پهلوی
 سپاه انجمن شد به ایوان شاه
 نهادند زرین یکی زیرگاه
 چو دارا بران کرسی زر نشست
 برفتند گردان خسروپرست
 به ایرانیان گفت کای مهتران
 خردمند و شیران و جنگاوران
 ببینید تا رای پیکار چیست
 همی گفت با درد و چندی گریست
 چنین گفت کامروز مردن به نام
 به از زنده دشمن بدو شادکام
 نیاکان و شاهان ما تا بدند
 به هر سال باژی همی بستند
 به هر کار ما را زیون بود روم
 کنون بخت آزادگان گشت شوم
 همه پادشاهی سکندر گرفت
 جهاندار شد تخت و افسر گرفت
 چنین هم نماند بیاید کنون
 همه پارس گردد چو دریای خون
 زن و کودک و مرد گردند اسیر
 نماند برین بوم برنا و پیر
 مرا گر شوید اندرین یارمند
 بگردانم این رنج و درد و گزند
 شکار بزرگان بدند این گروه
 همه گشته از شهر ایران ستوه
 کنون ما شکاریم و ایشان پلنگ
 به هر کارزاری گریزان ز جنگ
 اگر پشت یکسر به پشت آورید
 بر و بوم ایشان به مشیت آورید
 کسی کاندرین جنگ سستی کند
 بکوشد که تا جان‌پرستی کند
 مدارید ازین پس به گیتی امید
 که شد روم ضحاک و ما جمشید
 همی گفت گریان و دل پر ز درد
 دو رخساره زرد و دو لب لاژورد
 بزرگان داننده برخاستند
 همه پاسخش را بیاراستند

خروشی برآمد ز ایران به زار
که گیتی نخواهیم بی شهریار
همه روی یکسر به جنگ آوریم
جهان بر براندیش تنگ آوریم
بیندیم دامن یک اندر دگر
اگر خاک یابیم اگر بوم و بر
سلیح و درم داد لشکرش را
همان نامداران کشورش را

سکندر چو از کارش آگاه شد
که دارا به تخت افسر ماه شد
سپه برگرفت از عراق و براند
به رومی همی نام یزدان بخواند
سپه را میان و کرانه نبود
همان بخت دارا جوانه نبود
پذیره شدن را بیاراست شاه
بیاورد ز اصطخر چندان سپاه
که گفתי ستاره نتابد همی
فلک راه رفتن نیابد همی
سپاه دو کشور کشیدند صف
همه نیزه و گرز و خنجر به کف
برآمد چنان از دو لشکر خروش
که چرخ فلک را بدرید گوش
چو دریا شد از خون گردان زمین
تن بی سران بد همه دشت کین
پدر را نبد بر پسر جای مهر
بریشان نبخشید گردان سپهر
سیم ره به دارا درآمد شکست
سکندر میان تاختن را ببست
جهاندار لشکر به کرمان کشید
همی از بد دشمنان جان کشید
سکندر بیامد زی اصطخر پارس
که دیهیم شاهان بد و فخر پارس
خروشی بلند آمد از بارگاه
که ای مهتران نماینده راه
هرانکس که زنهار خواهد همی
ز کرده به یزدان پناهد همی
همه یکسره در پناه منید
بدانید اگر نیک خواه منید
همه خستگان را ببخشیم چیز
همان خون دشمن نریزیم نیز
ز چیز کسان دست کوتاه کنیم
خرد را سوی روشنی ره کنیم
که پیروزگر دادمان فرهی

بزرگی و دیهیم شاهنشاهی
کسی کو ز فرمان ما بگذرد
همی گردن ازدها بشکرد
ز چیزی که دید اندران رزمگاه
ببخشید یکسر همه بر سپاه
چو دارا ز ایران به کرمان رسید
دو بهر از بزرگان لشکر ندید
خروشی بد اندر میان سپاه
یکی را ندیدند بر سر کلاه
بزرگان فرزانه را گرد کرد
کسی را که با او بد اندر نبرد
همه مهتران زار و گریان شدند
ز بخت بد خویش بریان شدند
چنین گفت دارا که هم بی‌گمان
ز ما بود بر ما بد آسمان
شکن زین نشان در جهان کس ندید
نه از کاردانان پیشین شنید
زن و کودک شهریاران اسیر
وگر کشته خسته به ژوپین و تیر
چه بینید و این را چه درمان کنید
که بدخواه را زین پشیمان کنید
نه کشور نه لشکر نه تخت و کلاه
نه شاهی نه فرزند و گنج و سپاه
ار ایدونک بخشایش کردگار
نباشد تبه شد به ما روزگار
کسی کز گرانمایگان زیستند
به پیش شهنشاه بگریستند
به آواز گفتند کای شهریار
همه خسته‌ایم از بد روزگار
سپه را ز کوشش سخن درگذشت
ز تارک دم آب برتر گذشت
پدر بی‌پسر شد پسر بی‌پدر
چنین آمد از چرخ گردان به سر
کرا مادر و خواهر و دختر است
همه پاک بر دست اسکندر است
همان پاک پوشیده‌رویان تو
که بودند لرزنده بر جان تو
چو گنج نیاکان برترمنش
که آمد به دست تو بی‌سرزنش
کنون مانده اندر کف رومیان
نژاد بزرگان و گنج کیان
ترا چاره با او مداراست بس
که تاج بزرگی نماند به کس
کسی گوید آتش زبانش نسوخت

به چاره بد از تن نباید سپوخت
تو او را به تن زیردستی نمای
یکی در سخن نیز چربی فزای
بینیم فرجام تا چون بود
که گردش ز اندیشه بیرون بود
یکی نامه بنویس نزدیک او
پراندیشه کن جان تاریک او
هم این چرخ گردان برو بگذرد
چنین داند آنکس که دارد خرد
از ایشان چو بشنید فرمان گزید
چنان کز دل شهیاران سزید

دبیر جهان‌دیده را پیش خواند
بیاورد نزدیک گاهش نشاند
یکی نامه بنوشت با داغ و درد
دو دیده پر از خون و رخ لاژورد
ز دارای داراب بن اردشیر
سوی قیصر اسکندر شهرگیر
نخست آفرین کرد بر کردگار
که زو دید نیک و بد روزگار
دگر گفت کز گردش آسمان
خرمند برنگذرد بی‌گمان
کزو شادمانیم و زو ناشکیب
گهی در فراز و گهی در نشیب
نه مردی بد این رزم ما با سپاه
مگر بخشش و گردش هور و ماه
کنون بودنی بود و ما دل به درد
چه داریم ازین گنبد لاژورد
کنون گر بسازی و پیمان کنی
دل از جنگ ایران پشیمان کنی
همه گنج گشتاسپ و اسفندیار
همان یاره و تاج گوهرنگار
فرستم به گنج تو از گنج خویش
همان نیز ورزیده‌ی رنج خویش
همان مر ترا یار باشم به جنگ
به روز و شبانت نسازم درنگ
کسی را که داری ز پیوند من
ز پوشیده‌رویان و فرزندان
بر من فرستی نباشد شگفت
جهانجوی را کین نباید گرفت
ز پوشیده‌رویان بجز سرزنش
نباشد ز شاهان برتر منش
چو نامه بخواند خداوند هوش
بیاراید این رای پاسخ‌نیوش

هیونی ز کرمان بیامد دوان
به نزدیک اسکندر بدگمان
سکندر چو آن نامه برخواند گفت
که با جان دارا خرد باد جفت
کسی کو گراید به پیوند اوی
به پوشیده رویان و فرزند اوی
نبیند مگر تخته گور تخت
گر آویخته سر ز شاخ درخت
همه به اصفهانند بی درد و رنج
ازیشان مبادا که خواهیم گنج
تو گر سوی ایران خرامی رواست
همه پادشاهی سراسر تراست
ز فرمان تو یک زمان نگذیریم
نفس نیز بی راه تو نشمریم
بکردار کشتی بیامد هیون
دل و دیده ی تاجور پر ز خون

چو آن پاسخ نامه دارا بخواند
ز کار جهان در شگفتی بماند
سرانجام گفت این ز کشتن بتر
که من پیش رومی بیندم کمر
ستودان مرا بهتر آید ز ننگ
یکی داستان زد برین مرد سنگ
که گر آب دریا بخواهد رسید
درو قطره باران نیاید پدید
همی بودمی یار هرکس به جنگ
چو شد مر مرا زین نشان کار تنگ
نبینم همی در جهان یار کس
بجز ایزدم نیست فریادرس
چو یاور نبودش ز نزدیک و دور
یکی نامه بنوشت نزدیک فور
پر از لابه و زیردستی و درد
نخست آفرین بر جهاندار کرد
دگر گفت کای مهتر هندوان
خردمند و دانا و روشن روان
همانا که نزد تو آمد خبر
که ما را چه آمد ز اختر به سر
سکندر بیاورد لشکر ز روم
نه برماند ما را نه آباد بوم
نه پیوند و فرزند و تخت و کلاه
نه دیهیم شاهی نه گنج و سپاه
ار ایدونک باشی مرا یارمند
که از خویشتن بازدارم گزند
فرستمت چندان گهرها ز گنج

کزان پس نبینی تو از گنج رنج
 همان در جهان نیز نامی شوی
 به نزد بزرگان گرامی شوی
 هیونی برافگند بر سان باد
 بیامد بر فور فوران نژاد
 چو اسکندر آگاه شد زین سخن
 که دارای دارا چه افگند بن
 بفرمود تا برکشیدند نای
 غو کوس برخاست و هندی درای
 بیامد ز اصطخر چندان سپاه
 که خورشید بر چرخ گم کرد راه
 برآمد خروش سپاه از دو روی
 بی آرام شد مردم جنگجوی
 سکندر به آیین صفی برکشید
 هوا نیلگون شد زمین ناپدید
 چو دارا بیاورد لشکر به راه
 سپاهی نه بر آرزو رزمخواه
 شکسته دل و گشته از رزم سیر
 سر بخت ایرانیان گشته زیر
 نیاویختند ایچ با رومیان
 چو روبه شد آن دشت شیر زبان
 گرانمایگان زینهارى شدند
 ز اوج بزرگی به خواری شدند
 چو دارا چنان دید برگاشت روی
 گریزان همی رفت با های هوی
 برفتند با شاه سیصد سوار
 از ایران هرانکس که بد نامدار
 دو دستور بودش گرامی دو مرد
 که با او بدندی به دشت نبرد
 یکی موبدی نام او ماهیار
 دگر مرد را نام جانوشیار
 چو دیدند کان کار بی سود گشت
 بلند اختر و نام دارا گذشت
 یکی با دگر گفت کین شوربخت
 ازو دور شد افسر و تاج و تخت
 بیاید زدن دشنه‌یی بر برش
 وگر تیغ هندی یکی بر سرش
 سکندر سپارد به ما کشوری
 بدین پادشاهی شویم افسری
 همی رفت با او دو دستور اوی
 که دستور بودند و گنجور اوی
 مهین بر چپ و ماهیارش به راست
 چو شب تیره شد از هوا باد خاست
 یکی دشنه بگرفت جانوشیار

بزد بر بر و سینه‌ی شهریار
نگون شد سر نامبردار شاه
ازو بازگشتند یکسر سپاه

به نزدیک اسکندر آمد وزیر
که ای شاه پیروز و دانش‌پذیر
بکشتیم دشمنت را ناگهان
سرآمد برو تاج و تخت مهان
چو بشنید گفتار جانوشیار
سکندر چنین گفت با ماهیار
که دشمن که افگندی اکنون کجاست
بباید نمودن به من راه راست
برفتند هر دو به پیش اندرون
دل و جان رومی پر از خشم و خون
چو نزدیک شد روی دارا بدید
پر از خون بر و روی چون شنیلید
بفرمود تا راه نگذاشتند
دو دستور او را نگه داشتند
سکندر ز باره درآمد چو باد
سر مرد خسته به ران بر نهاد
نگه کرد تا خسته گوینده هست
بمالید بر چهر او هر دو دست
ز سر برگرفت افسر خسرویش
گشاد آن بر و جوشن پهلویش
ز دیده ببارید چندی سرشک
تن خسته را دور دید از پزشک
بدو گفت کین بر تو آسان شود
دل بدسگالت هراسان شود
تو برخیز و بر مهد زرین نشین
وگر هست نیروت بر زین نشین
ز هند و ز رومت پزشک آورم
ز درد تو خونین سرشک آورم
سپارم ترا پادشاهی و تخت
چو بهتر شوی ما ببندیم رخت
جفا پیشگان ترا هم کنون
بیاویزم از دارشان سرنگون
چنانچون ز پیران شنیدیم دوش
دلم گشت پر خون و جان پر ز جوش
ز یک شاخ و یک بیخ و پیراهنیم
به بیشی چرا تخمه را برکنیم
چو بشنید دارا به آواز گفت
که همواره با تو خرد باد جفت
برآنم که از پاک دادار خویش
بیابی تو پاداش گفتار خویش

یکی آنک گفتی که ایران تراست
سر تاج و تخت دلیران تراست
به من مرگ نزدیکتر ز آنک تخت
به پردخت تخت و نگون گشت بخت
برین است فرجام چرخ بلند
خرامش سوی رنج و سودش گزند
به من در نگر تا نگویی که من
فزونم ازین نامدار انجمن
بد و نیک هر دو ز یزدان شناس
وزو دار تا زنده باشی سپاس
نمودار گفتار من من بسم
بدین در نکوهیده‌ی هرکسم
که چندان بزرگی و شاهی و گنج
نبد در زمانه کس از من به رنج
همان نیز چندان سلیح و سپاه
گرانمایه اسپان و تخت و کلاه
همان نیز فرزند و پیوستگان
چه پیوستگان داغ دل خستگان
زمان و زمین بنده بد پیش من
چنین بود تا بخت بد خویش من
ز نیکی جدا مانده‌ام زین نشان
گرفتار در دست مردم‌کشان
ز فرزند و خویشان شده ناامید
سیه شد جهان و دو دیده سپید
ز خویشان کسی نیست فریادرس
امیدم به پروردگارست و بس
برین گونه خسته به خاک اندرم
ز گیتی به دام هلاک اندرم
چنین است آیین چرخ روان
اگر شهریارم و گر پهلوان
بزرگی به فرجام هم بگذرد
شکارست مرگش همی بشکرد
سکندر ز دیده بیارید خون
بران شاه خسته به خاک اندرون
چو دارا بدید آن ز دل درد او
روان اشک خونین رخ زرد او
بدو گفت مگری کزین سود نیست
از آتش مرا بهره جز دود نیست
چنین بود بخشش ز بخشنده‌ام
هم از روزگار درخشنده‌ام
به اندرز من سر به سر گوش دار
پذیرنده باش و بدل هوش دار
سکندر بدو گفت فرمان تراست
بگو آنچ خواهی که پیمان تراست

زبان تیر دارا بدو برگشاد
همی کرد سرتاسر اندرز یاد
نخستین چنین گفت کای نامدار
بترس از جهان داور کردگار
که چرخ و زمین و زمان آفرید
توانایی و ناتوان آفرید
نگه کن به فرزند و پیوند من
به پوشیدگان خردمند من
ز من پاکدل دختر من بخواه
بدارش به آرام بر پیشگاه
کجا مادرش روشنک نام کرد
جهان را بدو شاد و پدرام کرد
نیاری به فرزند من سرزنش
نه پیغاره از مردم بدکنش
چو پرورده‌ی شهریاران بود
به بزم افسر نامداران بود
مگر زو ببینی یکی نامدار
کجا نو کند نام اسفندیار
بیاراید این آتش زردهشت
بگیرد همان زند و استا بمشت
نگه دارد این فال جشن سده
همان فر نوروز و آتشکده
همان اورمزد و مه و روز مهر
بشوید به آب خرد جان و چهر
کند تازه آیین لهراسپی
بماند کیی دین گشتاسپی
مهان را به مه دارد و که به که
بود دین فروزنده و روزبه
سکندر چنین داد پاسخ بدوی
که ای نیکدل خسرو راست‌گوی
پذیرفتم این پند و اندرز تو
فزون زین نباشم برین مرز تو
همه نیکویها به جای آورم
خرد را بدین رهنمای آورم
جهاندار دست سکندر گرفت
به زاری خروشیدن اندر گرفت
کف دست او بر دهان برنهاد
بدو گفت یزدان پناه تو باد
سپر دم ترا جای و رفتم به خاک
سپر دم روانرا به یزدان پاک
بگفت این و جانش برآمد ز تن
برو زار بگریستند انجمن
سکندر همه جامه‌ها کرد چاک
به تاج کیان بر پراگند خاک

یکی دخمه کردش بر آیین او
 بدان سان که بد فره و دین او
 بشستن ازان خون به روشن گلاب
 چو آمدش هنگام جاوید خواب
 بیاراستندش به دیبای روم
 همه پیکرش گوهر و زر بوم
 تنش زیر کافور شد ناپدید
 ازان پس کسی روی دارا ندید
 به دخمه درون تخت زرین نهاد
 یکی بر سرش تاج مشکین نهاد
 نهادش به تابوت زر اندرون
 بروبر ز مژگان بیارید خون
 چو تابوتش از جای برداشتند
 همه دست بر دست بگذاشتند
 سکندر پیاده به پیش اندرون
 بزرگان همه دیدگان پر ز خون
 چنین تا ستودان دارا برفت
 همی پوست گفتی بروبر بگفت
 چو بر تخت بنهاد تابوت شاه
 بر آیین شاهان برآورد راه
 چو پردخت از دخمه ی ارجمند
 ز بیرون بزد دارهای بلند
 یکی دار بر نام جانوشیار
 دگر همچنان از در ماهیار
 دو بدخواه را زنده بردار کرد
 سر شاه کش مرد بیدار کرد
 ز لشکر برفتند مردان جنگ
 گرفته یکی سنگ هر یک به چنگ
 بکردند بر دارشان سنگسار
 مبادا کسی کو کشد شهریار
 چو دیدند ایرانیان کو چه کرد
 بزاری بران شاه آزادمرد
 گرفتند یکسر برو آفرین
 بدان سرور شهریار زمین

ز کرمان کس آمد سوی اصفهان
 به جایی که بودند ز ایران مهان
 به نزدیک پوشیده رویان شاه
 بیامد یکی مرد با دستگاه
 بدیشان درود سکندر ببرد
 همه کار دارا بر ایشان شمرد
 چنین گفت کز مرگ شاهان داد
 نباشد دل دشمن و دوست شاد
 بدانید کامروز دارا منم

گر او شد نهان آشکارا منم
 فزونست ازان نیکویها که بود
 به تیمار رخ را نشاید شخود
 همه مرگ راییم شاه و سپاه
 اگر دیر مانیم اگر چند گاه
 بنه سوی شهر صطخر آورید
 پیویند ما نیز فخر آورید
 همانست ایران که بود از نخست
 بیاشید شادان دل و تن درست
 نوشتند نامه به هر کشوری
 به هر نامداری و هر مهتری
 ز اسکندر فیلقوس بزرگ
 جهانگیر و با کینه جویان سترگ
 بداد و دهش دل توانگر کنید
 بر آزادگی بر سر افسر کنید
 که فرجام هم روزمان بگذرد
 زمانه پی ما همی بشمرد
 وی موبدان نامه‌یی همچنین
 پرافروزش و پوزش و آفرین
 سر نامه از پادشاه کیان
 سوی کاردانان ایرانیان
 چو عنبر سر خامه‌ی چین بشست
 سر نامه بود آفرین از نخست
 بران دادگر کو جهان آفرید
 پس از آشکارا نهان آفرید
 دو گیتی پدید آمد از کاف و نون
 چرانی به فرمان او در نه چون
 سپهری برین سان که بینی روان
 توانا و دانا جز او را مخوان
 بیاشد به فرمان او هرچ خواست
 همه بندگانیم و او پادشاست
 ازو باد بر نامداران درود
 بر اندازه‌ی هر یکی بر فزود
 جز از نیک‌نامی و فرهنگ و داد
 ز کردار گیتی مگیرید یاد
 به پیروزی اندر غم آمد مرا
 به سور اندرون ماتم آمد مرا
 بدارنده‌ی آفتاب بلند
 که بر جان دارا نجستم گزند
 مر آن شاه را دشمن از خانه بود
 یکی بنده بودش نه بیگانه بود
 کنون یافت بادافره ایزدی
 چو بد ساخت آمد به رویش بدی
 شما داد جوید و پیمان کنید

زبان را به پیمان گروگان کنید
 چو خواهید کز چرخ یابید بخت
 ز من بدره و برده و تاج و تخت
 پر از درد داراست روشن دلم
 بکوشم کز اندرز او نگسلم
 هرانکس که آید بدین بارگاه
 درم یابد و ارج و تخت و کلاه
 چو خواهد که باشد به ایوان خویش
 نگردهد گریزان ز پیمان خویش
 بیابند چیزی که خواهد ز گنج
 ازان پس نبیند کسی درد و رنج
 درم را به نام سکندر زنید
 بکوشید و پیمان ما مشکنید
 نشستگه شهریاران خویش
 بسازید زین پس به آیین پیش
 مدارید بازار بی‌پاسبان
 که راند همی نام من بر زبان
 مدارید بی‌مرزبان مرز خویش
 پدید آورید اندرین ارز خویش
 بدان تا نباشد ز دزدان گزند
 بمانید شادان دل و سودمند
 ز هر شهر زیبا پرستنده‌یی
 پر از شرم بیداردل بنده‌یی
 که شاید به مشکوی زرین ما
 بدانند پرستیدن آیین ما
 چنان کو برفتن نباشد دژم
 نشاید که بر برده باشد ستم
 فرستید سوی شبستان ما
 به نزدیک خسروپرستان ما
 غریبان که بر شهرها بگذرند
 چماننده پای و لبان ناچرند
 دل از عیب صافی و صوفی به نام
 به دوریشی اندر دلی شادکام
 ز خواهندگان نامشان سر کنید
 شمار اندر آغاز دفتر کنید
 هرانکس که هست از شما مستمند
 کجا یافت از کارداری گزند
 دل و پشت بیدادگر بشکنید
 همه بیخ و شاخش ز بن برکنید
 نهادن بد و کار کردن بدوی
 بیابم همان چون کنم جست و جوی
 کنم زنده بر دار بدنام را
 که گم کرد ز آغاز فرجام را
 کسی کو ز فرمان ما بگذرد

به فرجام زان کار کیفر برد
چو نامه فرستاده شد برگرفت
جهانی به آرام در بر گرفت
ز کرمان بیامد به شهر صطخر
به سر بر نهاد آن کیی تاج فخر
تو راز جهان تا توانی مجوی
که او زود پیچد ز جوینده روی

سکندر چو بر تخت بنشست گفت
که با جان شاهان خرد باد جفت
که پیروزگر در جهان ایزدست
جهاندار کز وی نترسد بدست
بد و نیک هم بگذرد بی گمان
رهایی نباشد ز چنگ زمان
هرآنکس که آید بدین بارگاه
که باشد ز ما سوی ما دادخواه
اگر گاه بار آید از نیم شب
به پاسخ رسد چون گشاید دو لب
چو پیروزگر فرهی دادمان
در بخت پیروز بگشادمان
همه زبردستان بیابند بهر
به کوه و بیابان و دریا و شهر
نخواهیم باز از جهان پنج سال
جز آنکس که گوید که هستم همال
به دوریش بخشیم بسیار چیز
ز دارنده چیزی نخواهیم نیز
چو اسکندر این نیکویها بگفت
دل پادشا گشت با داد جفت
ز ایوان برآمد یکی آفرین
بران دادگر شهریار زمین
ازان پس پراگنده شد انجمن
جهاندار بنشست با رای زن

بفرمود تا پیش او شد دبیر
قلم خواست چینی و رومی حریر
نویسنده از کلک چون خامه کرد
سوی مادر روشنگ نامه کرد
که یزدان ترا مزد نیکان دهد
بداندیش را درد پیکان دهد
نوشتن یکی نامه‌ی پیش ازین
نوشته درو دردها پیش ازین
چو جفت ترا روز برگشته شد
به دست یکی بنده بر کشته شد
بر آیین شاهان کفن ساختم

ورا زین جهان تیز پرداختم
بسی آشتی خواستم پیش جنگ
نکرد آشتی چون نبودش درنگ
ز خونش بیچید هم دشمنش
به مینو رساناد یزدان تنش
نیابد کسی چاره از چنگ مرگ
چو باد خزانست و ما همچو برگ
جهان یکسر اکنون به پیش شماسست
بر اندرز دارا فراوان گواست
که او روشنگ را به من داد و گفت
که چون او بیاید ترا در نهفت
کنون با پرستنده و دایگان
از ایران بزرگان پرمایگان
فرستید زودش به نزدیک من
زداید مگر جان تاریک من
بدارید چون پیش بود اصفهان
ز هر سو پراگنده کارآگاهان
همه کارداران با شرم و داد
که دارای دارایشان کار داد
وز آنجا نخواهید فرمان رواست
همه شهر ایران پیش شماسست
دل خویش را پر مدارا کنید
مرا در جهان نام دارا کنید
سوی روشنگ همچنین نامه‌یی
ز شاه جهاندار خودکامه‌یی
نخست آفرین کرد بر کردگار
جهاندار و دانا و پروردگار
دگر گفت کز گوهر پادشا
نزاید مگر مردم پارسا
دلارای با نام و با رای و شرم
سخن گفتن خوب و آوای نرم
پدر مر ترا پیش ما را سپرد
وزان پس شد و نام نیکی ببرد
چو آیی شبستان و مشکوی من
ببینی تو باشی جهانجوی من
سر بانوانی و زیبای تاج
فروزنده‌ی یاره و تخت عاج
نوشتیم نامه بر مادرت
که ایدر فرستد ترا در خورت
به آیین فرزند شاهنشهان
به پیش اندرون موید اصفهان
پرستنده و تاج شاهان و مهد
هم آن را که خوردی ازو شیر و شهد
به مشکوی ما باش روشنروان

توی در شبستان سر بانوان
همیشه دل شرم جفت تو باد
شبستان شاهان نهفت تو باد
بیامد یکی فیلسوفی چو گرد
سخنهای شاه جهان یاد کرد

دلارای چون آن سخنها شنید
یکی باد سرد از جگر برکشید
ز دارا ز دیده ببارید خون
که بد ریخته زیر خاک اندرون
نویسنده‌ی نامه را پیش خواند
همه خون ز مژگان به رخ برفشانند
مر آن نامه را خوب پاسخ نوشت
سخنهای با مغز و فرخ نوشت
نخست آفرین کرد بر کردگار
جهاندار دادار پروردگار
دگر گفت کز کار گردان سپهر
کزویست پرخاش و آرام و مهر
همی فر دارا همی خواستیم
زیان را به نام وی آراستیم
کنون چون زمان وی اندر گذشت
سر گاه او چوب تابوت گشت
ترا خواهم اندر جهان نیکوی
بزرگی و پیروزی و خسروی
به کام تو خواهم که باشد جهان
برین آشکارا ندارم نهان
شنیدم همه هرچ گفتی ز مهر
که از جان تو شاد بادا سپهر
ازان دخمه و دار وز ماهیار
مکافات بدخواه جانوشیار
چو خون خداوند ریزد کسی
به گیتی درنگش نباشد بسی
دگر آنک جستی همی آشتی
بسی روز با پند بگذاشتی
نیاید ز شاهان پرستندگی
نجوید کس از تاجور بندگی
به جای شهنشاه ما را توی
چو خورشید شد ماه ما را توی
مبادا به گیتی به جز کام تو
همیشه بر ایوانها نام تو
دگر آنک از روشنک یاد کرد
دل ما بدان آرزو شاد کرد
پرستنده‌ی تست ما بنده‌ایم
به فرمان و رایت سرافکنده‌ایم

درودت فرستاد و پاسخ نوشت
یکی خوب پاسخ بسان بهشت
چو شاه زمانه ترا برگزید
سر از رای او کس نیارد کشید
نوشتیم نامه سوی مهتران
به پهلو نژادان جنگاوران
که فرمان داراست فرمان تو
نپیچد کسی سر ز پیمان تو
فرستاده را جامه و بدره داد
ز گنجش ز هرگونه پی بهره داد
چو رومی به نزد سکندر رسید
همه یاد کرد آنچ دید و شنید
وزان تخت و آیین و آن بارگاه
تو گفתי که زنده ست بر گاه شاه
سکندر ز گفتار او گشت شاد
به آرام تاج کیی بر نهاد

ز عموریه مادرش را بخواند
چو آمد سخنهای دارا براند
بدو گفت نزد دلارای شو
به خوبی به پیوند گفتار نو
به پرده درون روشنک را ببین
چو دیدی ز ما کن برو آفرین
ببر طوق با یاره و گوشوار
یکی تاج پر گوهر شاهوار
صد اشتر ز گسترده نیا ببر
صد اشتر ز هر گونه دیبا به زر
هم از گنج دینار چو سی هزار
به بدره درون کن ز بهر نثار
ز رومی کنیزک چو سیصد ببر
دگر هرچ باید همه سر به سر
یکی جام زر هر یکی را به دست
بر آیین خوبان خسروپرست
ابا خویشتن خادمان بر براه
ز راه و ز آیین شاهان مکاه
بشد مادر شاه با ترجمان
ده از فیلسوفان شیرین زبان
چو آمد به نزدیکی اصفهان
پذیره شدندش فراوان مهان
بیامد ز ایوان دلارای پیش
خود و نامداران به آیین خویش
به دهلیز کردند چندان نثار
که بر چشم گنج درم گشت خوار
به ایوان نشستند با رای زن

همه نامداران شدند انجمن
 دلارای برداشت چندان جهیز
 که شد در جهان روی بازار تیز
 شتر در شتر رفت فرسنگها
 ز زرین و سیمین وز رنگها
 ز پوشیدنی و ز گسترده‌نی
 ز افگندنی و پراگندنی
 ز اسپان تازی به زرین ستام
 ز شمشیر هندی به زرین نیام
 ز خفتان و از خود و برگستوان
 ز گوپال و ز خنجر هندوان
 چه مایه بریده چه از نابرید
 کسی در جهان بیشتر زان ندید
 ز ایوان پرستندگان خواستند
 چهل مهد زرین بیاراستند
 یکی مهد با چتر و با خادمان
 نشست اندرو روشنگ شادمان
 ز کاخ دلارای تا نیم راه
 درم بود و دینار و اسپ و سپاه
 بیستند آذین به شهر اندرون
 پر از خنده لبها و دل پر ز خون
 بران چتر دیبا درم ریختند
 ز بر مشک سارا همی بیختند
 چو ماه اندر آمد به مشکوی شاه
 سکندر بدو کرد چندی نگاه
 بران برز و بالا و آن خوب چهر
 تو گفתי خرد پروریدش به مهر
 چو مادرش بر تخت زرین نشاند
 سکندر بروبر همی جان فشاند
 نشستند یک هفته با او به هم
 همی رای زد شاه پر بیش و کم
 نبد جز بزرگی و آهستگی
 خردمندی و شرم و شایستگی
 ببرند ز ایران فراوان نثار
 ز دینار وز گوهر شاهوار
 همه شهر ایران و توران و چین
 به شاهی برو خواندند آفرین
 همه روی گیتی پر از داد شد
 به هر جای ویرانی آباد شد

چنین گفت گوینده‌ی پهلوی
 شگفت آیدت کاین سخن بشنوی
 یکی شاه بد هند را نام کید
 نکردی جز از دانش و رای صید

دل بخردان داشت و مغز ردان
نشست کیان افسر موبدان
دمادم به ده شب پس یکدگر
همی خواب دید این شگفتی نگر
به هندوستان هرک دانا بدند
به گفتار و دانش توانا بدند
بفرمود تا ساختند انجمن
هرانکس که دانا بد و رای زن
همه خوابها پیش ایشان بگفت
نهفته پدید آورید از نهفت
کس آن را گزارش ندانست کرد
پراندیشه شدشان دل و روی زرد
یکی گفت با کید کای شهریار
خردمند وز مهتران یادگار
یکی نامدارست مهران به نام
ز گیتی به دانش رسیده به کام
به شهر اندرش خواب و آرام نیست
نشستش به جز با دد و دام نیست
ز تخم گیاهای کوهی خورد
چو ما را به مردم همی نشمرد
نشستش با گرم و آهو بود
ز آزار مردم به یکسو بود
ز چیزی به گیتی نیابد گزند
پرستنده مردی و بختی بلند
مرین خوابها را به جز پیش اوی
مگو و ز نادان گزارش مجوی
چنین گفت با دانشی کید شاه
کزین پرهنر بگذری نیست راه
همانگه باسپ اندر آورد پای
به آواز مهران بیامد ز جای
حکیمان برفتند با او به هم
بدان تا سپهبد نباشد دژم
جهاندار چون نزد مهران رسید
بپرسید داننده را چون سزید
بدو گفت کای مرد یزدان پرست
که در کوه با گرم داری نشست
به ژرفی بدین خواب من گوش دار
گزارش کن و یک به یک هوش دار
چنان دان که یک شب خردمند و پاک
بخفتم برام بی ترس و باک
یکی خانه دیدم چو کاخی بزرگ
بدو اندرون ژنده پیلی سترگ
در خانه پیداتر از کاخ بود
به پیش اندرون تنگ سوراخ بود

گذشتی ز سوراخ پیل ژیان
تنش را ز تنگی نکردی زیان
ز روزن گذشتی تن و بوم اوی
بماندی بدان خانه خرطوم اوی
دگر شب بدان گونه دیدم که تخت
تهی ماندی از من ای نیک‌بخت
کیی برنشستی بران تخت عاج
به سر بر نهادی دل‌افروز تاج
سه دیگر شب از خوابم آمد شتاب
یکی نغز کریاس دیدم به خواب
بدو اندر آویخته چار مرد
رخان از کشیدن شده لاژورد
نه کریاس جایی درید آن گروه
نه مردم شدی از کشیدن ستوه
چهارم چنان دیدم ای نامدار
که مردی شدی تشنه بر جویبار
همی آب ماهی برو ریختی
سر تشنه از آب بگریختی
جهان مرد و آب از پس او دوان
چه گوید بدین خواب نیکی گمان
به پنجم چنان دید جانم به خواب
که شهری بدی هم به نزدیک آب
همه مردمش کور بودی به چشم
یکی را ز کوری ندیدم به خشم
ز داد و دهش وز خرید و فروخت
تو گفתי همی شارستان برفروخت
ششم دیدم ای مهتر ارجمند
که شهری بدندی همه دردمند
شدندی پیرسیدن تن درست
همی دردمند آب ایشان بجست
همی گفت چونی به درد اندرون
تنی دردمند و دلی پر ز خون
رسیده به لب جان ناتن‌درست
همه چاره‌ی تن‌درستان بجست
چو نیمی ز هفتم شب اندر گذشت
جهنده یکی باره دیدم به دشت
دو پا و دو دست و دو سر داشتی
به دندان گیا نیز بگذاشتی
چران داشتی از دو رویه دهن
نبد بر تنش جای بیرون شدن
بهشتم سه خم دیدم ای پاکدین
برابر نهاده بروی زمین
دو پرآب و خمی تهی در میان
گذشته به خشکی برو سالیان

ز دو خم پر آب دو نیک مرد
همی ریختند اندرو آب سرد
نه از ریختن زین کران کم شدی
نه آن خشک را دل پر از نم شدی
نهم شب یکی گاو دیدم به خواب
بر آب و گیا خفته بر آفتاب
یکی خوب گوساله در پیش اوی
تنش لاغر و خشک و بی آب روی
همی شیر خوردی ازو ماده گاو
کلان گاو گوساله بی زور و تاو
اگر گوش داری به خواب دهم
نرنجی همی تا بدین سر دهم
یکی چشمه دیدم به دشتی فراخ
وزو بر زبر برده ایوان و کاخ
همه دشت یکسر پر از آب و نم
ز خشکی لب چشمه گشت دژم
سزد گر تو پاسخ بگویی نهان
کزین پس چه خواهد بدن در جهان

چو بشنید مهران ز کید این سخن
بدو گفت ازین خواب دل بد مکن
نه کمتر شود بر تو نام بلند
نه آید بدین پادشاهی گزند
سکندر بیارد سپاهی گران
ز روم و ز ایران گزیده سران
چو خواهی که باشد ترا آب روی
خرد یار کن رزم او را مجوی
ترا چار چیزست کاندلر جهان
کسی آن ندید از کهان و مهان
یکی چون بهشت برین دخترت
کزو تابد اندر زمین افسرت
دگر فیلسوفی که داری نهان
بگوید همه با تو راز جهان
سه دیگر پزشکی که هست ارجمند
به دانندگی نام کرده بلند
چهارم قدح کاندرو ریزی آب
نه ز آتش شود کم نه از آفتاب
ز خوردن نگیرد کمی آب اوی
بدین چیزها راست کن آب روی
چو آید بدین باش و مسگال جنگ
چو خواهی که ایدر نسازد درنگ
بسند نه باشی تو با لشکرش
نه با چاره و گنج و با افسرش
چو بر کار تو رای فرخ کنیم

همان خواب را نیز پاسخ کنیم
یکی خانه دیدی و سوراخ تنگ
کزو پیل بیرون شدی بی درنگ
تو آن خانه را همچو گیتی شناس
همان پیل شاه‌ی بود ناسپاس
که بیدادگر باشد و کژ گوی
جز از نام شاه‌ی نباشد بدوی
ازین پس بیاید یکی پادشا
چنان سست و بی‌سود و ناپارسا
به دل سفله باشد به تن ناتوان
به از اندرون نیز تیره‌روان
کجا زیردستانش باشند شاد
پر از غم دل شاه و لب پر ز باد
دگر آنک دیدی ز کرپاس نغز
گرفته ورا چار پاکیزه مغز
نه کرپاس نغز از کشیدن درید
نه آمد ستوه آنک او را کشید
ازین پس بیاید یکی نامدار
ز دشت سواران نیزه گزار
یکی مرد پاکیزه و نیکخوی
بدو دین یزدان شود چارسوی
یکی پیر دهقان آتش‌پرست
که بر واژ برسم بگیرد بدست
دگر دین موسی که خوانی جهود
که گوید جز آن را نشاید ستود
دگر دین یونانی آن پارسا
که داد آورد در دل پادشا
چهارم بیاید همین پاک‌رای
سر هوشمندان برآرد ز جای
چنان چارسو از پی پاس را
کشیدند زانگونه کرپاس را
تو کرپاس را دین یزدان شناس
کشنده چهار آمد از بهر پاس
همی درکشد این ازان آن ازین
شوند آن زمان دشمن از بهر دین
دگر تشنه‌یی کو شد از آب خوش
گریزان و ماهی ورا آب‌کش
زمانی بیاید که پاکیزه مرد
شود خوار چون آب دانش بخورد
به کردار ماهی به دریا شود
گر از بدکنش بر ثریا شود
همی تشنگان را بخواند برآب
کس او را ز دانش نسازد جواب
گریزند زان مرد دانش‌پژوه

گشایند لبها به بد هم‌گروه
 به پنجم که دیدی یکی شارس‌ستان
 بدو اندرون ساخته کارستان
 پر از خورد و داد و خرید و فروخت
 تو گفتی زمان چشم ایشان بدوخت
 ز کوری یکی دیگری را ندید
 همی این بدان آن بدین ننگرید
 زمانی بیاید کران سان شود
 که دانا پرستار نادان شود
 بدیشان بود دانش‌موند خوار
 درخت خردشان نیاید به بار
 ستاینده‌ی مرد نادان شوند
 نیایش کنان پیش یزدان شوند
 همی داند آنکس که گوید دروغ
 همی زان پرستش نگیرد فروغ
 ششم آنک دیدی بر اسپه دو سر
 خورش را نبودی بروبر گذر
 زمانی بیاید که مردم به چیز
 شود شاد و سیری نیابند نیز
 نه درویش یابد ازو بهره‌یی
 نه دانش پژوهی و نه شهره‌یی
 جز از خویشتن را نخواهند بس
 کسی را نباشند فریادرس
 به هفتم که پرآب دیدی سه خم
 یکی زو تهی مانده بد تا بدم
 دو از آب دایم سراسر بدی
 میانه یکی خشک و بی‌بر بدی
 ازین پس بیاید یکی روزگار
 که درویش گردد چنان سست و خوار
 که گر ابر گردد بهاران پرآب
 ز درویش پنهان کند آفتاب
 نیارد بدو نیز باران خویش
 دل مرد درویش زو گشته ریش
 توانگر ببخشد همی این بران
 یکی با دگر چرب و شیرین‌زبان
 شود مرد درویش را خشک لب
 همی روز را بگذرانند به شب
 دگر آنک گاوی چنان تن درست
 ز گوساله‌ی لاغر او شیر جست
 چو کیوان به برج ترازو شود
 جهان زیر نیروی بازو شود
 شود کار بیمار و درویش سست
 وزو چیز خواهد همی تن‌درست
 نه هرگز گشاید سر گنج خویش

نه زو باز دارد به تن رنج خویش
دگر چشمه‌یی دیدی از آب خشک
به گرد اندرش آبهای چو مشک
نه زو بردمیدی یکی روشن آب
نه آن آبها را گرفتی شتاب
ازین پس یکی روزگاری وید
که اندر جهان شهریاری بود
که دانش نباشد به نزدیک اوی
پر از غم بود جان تاریک اوی
همی هر زمان نو کند لشکری
که سازند زو نامدار افسری
سرانجام لشکر نماند نه شاه
بیاید نو آیین یکی پیش‌گاه
کنون این زمان روز اسکندرست
که بر تارک مهتران افسرست
چو آید بدو ده تو این چار چیز
برآتم که چیزی نخواهد به نیز
چو خشنود داری ورا بگذرد
که دانش پژوهست و دارد خرد
ز مهران چو بشنید کید این سخن
برو تازه شد روزگار کهن
بیامد سر و چشم او بوس داد
دلارام و پیروز برگشت شاد
ز نزدیک دانا چو برگشت شاه
حکیمان برفتند با او براه

سکندر چو کرد اندر ایران نگاه
بدانست کو را شد آن تاج و گاه
همی راه و بی‌راه لشکر کشید
سوی کید هندی سپه برکشید
به جایی که آمد سکندر فراز
در شارستانها گشادند باز
ازان مرز کس را به مردم نداشت
ز ناهید مغفر همی برگذاشت
چو آمد بران شارستان بزرگ
که میلاد خواندیش کید سترگ
بران مرز لشکر فرود آورد
همه بوم ایشان سپه گسترید
نویسنده‌ی نامه را خواندند
به پیش سکندرش بنشانند
یکی نامه بنوشت نزدیک کید
چو شیری که ارغنده گردد به صید
ز اسکندر راد پیروزگر
خداوند شمشیر و تاج و کمر

سر نامه بود آفرین از نخست
بدانکس که دل را به دانش بشست
ز کار آن گزیند که بی رنج تر
چو خواهد که بردارد از گنج بر
گراینده باشد به یزدان پاک
بدو دارد امید و زو ترس و باک
بداند که ما تخت را مایه ایم
جهاندار پیروز را سایه ایم
نوشتیم یکی نامه نزدیک تو
که روشن کند جان تاریک تو
هم آنکه که بر تو بخواند دبیر
منه پیش و این را سگالش مگیر
اگر شب رسد روشنی را مپای
هماندر زمان سوی فرمان گرای
وگر بگذری زین سخن نگذرم
سر و تاج و تخت به پی بسپرم

چو نامه بر کید هندی رسید
فرستاده‌ی پادشا را بدید
فراوانش بستود و بنواختش
به نیکی بر خویش بنشاختش
بدو گفت شادم ز فرمان اوی
زمانی نگردم ز پیمان اوی
ولیکن برین گونه ناساخته
بیایم دمان گردن افراخته
نباشد پسند جهان آفرین
نه نزدیک آن پادشاه زمین
همانکه بفرمود تا شد دبیر
قلم خواست هندی و چینی حریر
مران نامه را زود پاسخ نوشت
بیاراست بر سان باغ بهشت
نخست آفرین کرد بر کردگار
خداوند پیروز و به روزگار
خداوند بخشنده و دادگر
خداوند مردی و هوش و هنر
دگر گفت کز نامور پادشا
نپیچد سر مردم پارسا
نشاید که داریم چیزی دریغ
ز دارنده‌ی لشکر و تاج و تیغ
مرا چار چیزست کاندز جهان
کسی را نبود آشکار و نهان
نباشد کسی را پس از من به نیز
بدین گونه اندر جهان چار چیز
فرستم چو فرمان دهد پیش اوی

ازان تازه گردد دل و کیش اوی
ازان پس چو فرمایدم شهریار
بیایم پرستش کنم بنده وار

فرستاده آمد به کردار باد
بگفت آنچ بشنید و نامه بداد
سکندر فرستاده از گفت رو
به نزدیک آن نامور باز شو
بگویش که آن چیست کاندل جهان
کسی را نبود آشکار و نهان
بدیدند خود بودندی هرچ بود
سپهر آفرینش نخواهد فزود
بیامد فرستاده را نزد شاه
به کردار آتش بیمود راه
چنین گفت با کید کاین چار چیز
که کس را به گیتی نبودست نیز
همی شاه خواهد که داند که چیست
که نادیدنی پاک نابود نیست
چو بشنید کید آن ز بیگانه جای
بپردخت و بنشست با رهنمای
فرستاده را پیش بنشاختند
ز هر در فراوانش بنواختند
ازان پس فرستاده را شاه گفت
که من دختری دارم اندر نهفت
که گر بیندش آفتاب بلند
شود تیره از روی آن ارجمند
کمندست گیسوش هم رنگ قیر
همی آید از دو لبش بوی شیر
خم آرد ز بالای او سرو بن
گلفشان شود چو سراید سخن
ز دیدار و چهرش سخن بگذرد
همی داستان را خرد پرورد
چو خامش بود جان شرمست و بس
چنو در زمانه ندیدست کس
سپهد نژادست و یزدان پرست
دل شرم و پرهیز دارد به دست
دگر جام دارم که پر می کنی
وگر آب سر اندرو افگنی
به ده سال اگر با ندیمان به هم
نشیند نگرده می از جام کم
همت می دهد جام هم آب سرد
شگفت آنک کمی نگیرد ز خورد
سوم آنک دارم یکی نو پزشکی
که علت بگوید چو بیند سرشک

اگر باشد او سالیان پیش گاه
ز دردی نییچد جهاندار شاه
چهارم نهان دارم از انجمن
یکی فیلسوفست نزدیک من
همه بودنیا بگوید به شاه
ز گردنده خورشید و رخشنده ماه
فرستاده‌ی نامور بازگشت
پی باره با باد انباز گشت
بیامد چو پیش سکندر بگفت
دل شاه گیتی چو گل بر شکفت
بدو گفت اگر باشد این گفته راست
بدین چار چیز او جهان را بهاست
چو اینها فرستد به نزدیک من
درخشان شود جان تاریک من
بر و بوم او را نکوبم به پای
برین نیکویی باز گردم به جای

گزین کرد زان رومیان مرد چند
خردمند و بادانش و بی‌گزند
یکی نامه بنوشت پس شهریار
پر از پوزش و رنگ و بوی و نگار
که نه نامور ز استواران خویش
ازین پرهتر نامداران خویش
خردمند و بادانش و شرم و رای
جهانجوی و پردانش و رهنمای
فرستادم اینک به نزدیک تو
نه پیچند با رای باریک تو
تو این چیزها را بدیشان نمای
همانا بباشد همانجا به جای
چو من نامه یابم ز پیران خویش
جهاننیده و رازداران خویش
که بگذشت بر چشم ما چار چیز
که کس را به گیتی نبودست نیز
نویسم یکی نامه‌ی دلپسند
که کیدست تا باشد او شاه هند
خردمند نه مرد رومی برفت
ز پیش سکندر سوی کید تفت
چو سالار هند آن سران را بدید
فراوان بپرسید و پاسخ شنید
چنانچون ببايست بنواختشان
یکی جای شایسته بنشاختشان
دگر روز چون آسمان گشت زرد
برآهیخت خورشید تیغ نبرد
بیاراست آن دختر شاه را

نباید خود آراستن ماه را
 به خانه درون تخت زرین نهاد
 به گرد اندر آرایش چین نهاد
 نشست از بر تخت خورشید چهر
 ز ناهید تابنده تر بر سپهر
 برفتند بیدار نه مرد پیر
 زبان چرب و گوینده و یادگیر
 فرستادشان شاه سوی عروس
 بر آواز اسکندر فیلقوس
 بدیدند پیران رخ دخت شاه
 درفشان ازو باره و تخت و گاه
 فرو ماندند اندرو خیره خیر
 ز دیدار او سست شد پای پیر
 خردمند نه پیر مانده به جای
 زبانها پر از آفرین خدای
 نه جای گذر دید ازیشان یکی
 نه زو چشم برداشتند اندکی
 چو فرزندگان دیرتر ماندند
 کس آمد بر شاهشان خواندند
 چنین گفت با رومیان شهریار
 که چندین چرا بودتان روزگار
 همو آدمی بودکان چهره داشت
 به خوبی ز هر اختری بهره داشت
 بدو گفت رومی که ای شهریار
 در ایوان چنو کس نبیند نگار
 کنون هر یکی از یک اندام ماه
 فرستیم یک نامه نزدیک شاه
 نشستند پس فیلسوفان بهم
 گرفتند قرطاس و قیر و قلم
 نوشتند هر مویدی ز آنک دید
 که قرطاس ز انقاس شد ناپدید
 ز نزدیک ایشان سواری برقت
 به نزد سکندر به میلاد تفت
 چو شاه جهان نامه هاشان بخواند
 ز گفتارشان در شگفتی بماند
 به نامه هر اندام را زو یکی
 صفت کرده بودند لیک اندکی
 بدیشان جهاندار پاسخ نوشت
 که بخ بخ که دیدم خرم بهشت
 کنون بازگردید با چار چیز
 برین بر فزونی مجوید نیز
 چو منشور و عهد من او را دهید
 شما با فغانستان بنه برنهد
 نیازارد او را کسی زین سپس

ازو در جهان یافتم داد و بس

فرستاده برگشت زان مرز و بوم
بیامد به نزدیک پیران روم
چو آن موبدان پاسخ شهریار
بدیدند با رنج دیده سوار
از ایوان به نزدیک شاه آمدند
بران نامور بارگاه آمدند
سپهدار هندوستان شاد شد
که از رنج اسکندر آزاد شد
برویر بخواندند پس نامه را
چو پیغام آن شاه خودکامه را
گزين کرد پیران صد از هندوان
خردمند و گویا و روشن روان
در گنج بی رنج بگشاد شاه
گزين کرد ازان یاره و تاج و گاه
همان گوهر و جامه ی نابريد
ز چیزی که شایسته تر برگزید
ببردند سیصد شتروار بار
همان جامه و گوهر شاهوار
صد اشتر همه بار دینار بود
صد اشتر ز گنج درم بار بود
یکی مهد پرمایه از عود تر
برو بافته زر و چندی گهر
به ده پیل بر تخت زرین نهاد
به پیلی گرانمایه تر زین نهاد
فغانستان ببارید خونین سرشک
همی رفت با فیلسوف و پزشک
قدح هم چنان نامداری به دست
همه سرکشان از می جام مست
فغانستان چو آمد به مشکوی شاه
یکی تاج بر سر ز مشک سیاه
بسان گل زرد بر ارغوان
ز دیدار او شاد شد ناتوان
چو سرو سهی بر سرش گرد ماه
نشایست کردن به مه بر نگاه
دو ابرو کمان و دو نرگس دژم
سر زلف را تاب داده به خم
دو چشمش چو دو نرگس اندر بهشت
تو گفתי که از ناز دارد سرشت
سکندر نگه کرد بالای اوی
همان موی و روی و سر و پای اوی
همی گفت کاین چراغ جهان
همی آفرین خواند اندر نهان

بدان دادگر کو سپهر آفرید
بران گونه بالا و چهر آفرید
بفرمود تا هرک بخرد بدند
بران لشکر روم موید بدند
نشستند و او را به آیین بخواست
به رسم مسیحا و پیوند راست
برو ریخت دینار چندان ز گنج
که شد ماه را راه رفتن به رنج

چو شد کار آن سرو بن ساخته
به آیین او جای پرداخته
بپردخت ازان پس به داننده مرد
که چون خیزد از دانش اندر نبرد
پر از روغن گاو جامی بزرگ
فرستاد زی فیلسوف سترگ
که این را به اندامها در بمال
سرون و میان و بر و پشت و یال
بیاسای تا ماندگی بفگنی
به دانش مرا جان و مغز آگنی
چو دانا به روغن نگه کرد گفت
که این بند بر من نشاید نهفت
بجان اندر افگند سوزن هزار
فرستاد بازیش سوی شهریار
به سوزن نگه کرد شاه جهان
بیاورد آهنگران را نهان
بفرمود تا گرد بگداختند
از آهن یکی مهره‌پی ساختند
سوی مرد دانا فرستاد زود
چو دانا نگه کرد و آهن بسود
به ساعت ازان آهن تیره‌رنگ
یکی آینه ساخت روشن چو زنگ
ببردند نزد سکندر به شب
وزان راز نگشاد بر باد لب
سکندر نهاد آینه زیر نم
همی داشت تا شد سیاه و دژم
بر فیلسوفش فرستاد باز
بران کار شد رمز آهن دراز
خردمند بزود آهن چو آب
فرستاد بازیش هم اندر شتاب
ز دودش ز دارو کزان پس ز نم
نگردد به زودی سیاه و دژم
سکندر نگه کرد و او را بخواند
بپرسید و بر زیرگاهش نشاند
سخن گفتش از جام روغن نخست

همی دانش نامور بازجست
 چنین گفت با شاه مرد خرد
 که روغن بر اندامها بگذرد
 تو گفתי که از فیلسوفان شهر
 ز دانش مرا خود فزونست بهر
 به پاسخ چنین گفتم ای پادشا
 که دانا دل مردم پارسا
 چو سوزن پی و استخوان بشمرد
 اگر سنگ پیش آیدش بشکرد
 به پاسخ به دانا چنین گفت شاه
 که هر دل که آن گشته باشد سپاه
 به بزم و به رزم و به خون ریختن
 به هر جای با دشمن آویختن
 سخنهای باریک مرد خرد
 چو دل تیره باشد کجا بگذرد
 ترا گفتم این خوب گفتار خویش
 روان و دل و رای هشیار خویش
 سخن داند از موی باریکتر
 ترا دل ز آهن نه تاریکتر
 تو گفתי برین سالیان برگذشت
 ز خونها دلم پر ز زنگار گشت
 چگونه به راه آید این تیرگی
 چه پیچم سخن را بدین خیرگی
 ترا گفتم از دانش آسمان
 زدایم دلت تا شوی بی گمان
 ازان پس که چون آب گردد به رنگ
 کجا کرد باید بدو کار تنگ
 پسند آمدش تازه گفتار اوی
 دلش تیزتر گشت بر کار اوی
 بفرمود تا جامه و سیم و زر
 بیاورد گنجور جامی گهر
 به دانا سپردند و داننده گفت
 که من گوهری دارم اندر نهفت
 که یابم بدو چیز و بی دشمنست
 نه چون خواسته جفت آهرمنست
 به شب پاسبانان نخواهند مزد
 به راهی که باشم نترسم ز دزد
 خرد باید و دانش و راستی
 که کژی بکوبد در کاستی
 مرا خورد و پوشیدنی زین جهان
 بس از شهریار آشکار و نهان
 که دانش به شب پاسبان منست
 خرد تاج بیدار جان منست
 به پیشی چرا شادمانی کنم

برین خواسته پاسبانی کنم
بفرمای تا این برد باز جای
خرد باد جان مرا رهنمای
سکندر بدو ماند اندر شگفت
ز هر گونه اندیشه‌ها برگرفت
بدو گفت زین پس مرا بر گناه
نگیرد خداوند خورشید و ماه
خریدارم این رای و پند ترا
سخن گفتن سودمند ترا

بفرمود تا رفت پیشش پزشک
که علت بگفتی چو دیدی سرشک
سر دردمندی بدو گفت چیست
که بر درد زان پس بیاید گریست
بدو گفت هر کس که افزون خورد
چو بر خوان نشیند خورش ننگرد
نباشد فراوان خورش تن درست
بزرگ آنک او تن درستی بجست
بیامیزم اکنون ترا دارویی
گیاه‌ها فراز آرم از هر سویی
که همواره باشی تو زان تن درست
نباید به دارو ترا دست شست
همان آرزوها بیفزایدت
چو افزون خوری چیز نگزایدت
همان یاد داری سخنهای نغز
بیفزاید اندر تنت خون و مغز
شوی بر تن خویشتن کامگار
دلت شاد گردد چو خرم بهار
همان رنگ چهرت به جای آورد
به هر کار پاکیزه رای آورد
نگردد پراگنده مویت سپید
ز گیتی سپیدی کند ناامید
سکندر بدو گفت نشنیده‌ام
نه کس را ز شاهان چنین دیده‌ام
گر آری تو این نغز دارو به جای
تو باشی به گیتی مرا رهنمای
خریدار گردم ترا من به جان
شوی بی‌گزند از بد بدگمان
ورا خلعت و نیکویها بساخت
ز دانا پزشکان سرش بر فراخت
پزشک سراینده آمد به کوه
بیاورد با خویشتن زان گروه
ز دانایی او را فزون بود بهر
همی زهر بشناخت از پای زهر

گیاهان کوهی فراوان درود
 بیفگند زو هرچ بیکار بود
 ازو پاک تریاکها برگزید
 بیامیخت دارو چنانچون سزید
 تنش را به داروی کوهی بشست
 همی داشتش سالیان تن درست
 چنان شد که او شب نخفتی بسی
 بیامیختی شاد با هر کسی
 به کار زنان تیز بودی سرش
 همی نرم جایی بجستی برش
 ازان سوی کاهش گرایید شاه
 نکرد اندر آن هیچ تن را نگاه
 چنان بد که روزی بیامد پزشک
 ز کاهش نشان یافت اندر سرشک
 بدو گفت کز خفت و خیز زنان
 جوان پیر گردد به تن بیگمان
 برآنم که بی خواب بودی سه شب
 به من بازگوی این و بگشای لب
 سکندر بدو گفت من روشنم
 از آزار سستی ندارد تنم
 پسندیده دانای هندوستان
 نبود اندر آن کار همداستان
 چو شب تیره شد آن نبشته بجست
 بیاورد داروی کاهش درست
 همان نیز تنها سکندر بخفت
 نیامیخت با ماه دیدار جفت
 به شبگیر هور اندر آمد پزشک
 نگه کرد و بی بار دیدش سرشک
 بینداخت دارو به رامش نشست
 یکی جام بگرفت شادان به دست
 بفرمود تا خوان بیاراستند
 نوازندهی رود و می خواستند
 بدو گفت شاه آن چرا ریختی
 چو با رنج دارو برآمیختی
 ورا گفت شاه جهان دوش جفت
 نجست و شب تیره تنها بخفت
 چو تنها بخسپی تو ای شهریار
 نیاید ترا هیچ دارو به کار
 سکندر بخندید و زو شاد شد
 ز تیمسار وز درد آزاد شد
 وزان پس ز داننده دل کرد شاد
 ورا گفت بی همد گیتی مباد
 بزرگان و اخترشناسان همه
 تو گویی به هندوستان شد رمه

وزانجا بیامد سوی خان خویش
همه شب همی ساخت درمان خویش
چو برزد سر از کوه روشن چراغ
چو دریا فروزنده شد دشت و راغ
سکندر بیامد بران بارگاه
دو لب پر ز خنده دل از غم تباه
فرستاده را دید سالار بار
پیرسید و بردش بر شهریار
یکی بدره دینار و اسپی سیاه
به رای زرین بفرمود شاه
پزشک خردمند را داد و گفت
که با پاک رایت خرد باد جفت

ازان پس بفرمود کان جام زرد
بیارند پر کرده از آب سرد
همی خورد زان جام زر هرکس آب
ز شبگیر تا بود هنگام خواب
بخوردند آب از پی خرمی
ز خوردن نیامد بدو در کمی
بدان فیلسوف آن زمان شاه گفت
که این دانش از من نباید نهفت
که افزایش آب این جام چیست
نجومیست گر آلت هندویست
چنین داد پاسخ که ای شهریار
تو این جام را خوارمایه مدار
که این در بسی سالیان کرده‌اند
بدین در بسی رنجه‌ها برده‌اند
ز اختر شناسان هر کشوری
به جایی که بد نامور مهتری
بر کید بودند کین جام کرد
به روز سپید و شب لاژورد
همی طبع اختر نگه داشتند
فراوان درین روز بگذاشتند
تو از مغنیاطیس گیر این نشان
که او را کسی کرد ز آهن‌کشان
به طبع این چنین هم شدست آب‌کش
ز گردون پذیره همی آب خوش
همی آب یابد چو گیرد کمی
نبیند به روشن دو چشم آدمی
چو گفتار دانا پسند آمدش
سخنهای او سودمند آمدش
چنین گفت پیران میلاد را
که من عهد کید از پی داد را
همی نشکنم تا بماند به جای

همی پیش او بود باید به پای
که من یافتم زو چنین چار چیز
بروبر فزونی نجویم نیز
دو صد بارکش خواسته بر نهاد
صد افسر ز گوهر بران سر نهاد
به کوه اندر آگند چیزی که بود
ز دینار وز گوهر نابسود
چو در کوه شد گنجها ناپدید
کسی چهره‌ی آگنده ندید
همه گنج با آنک کردش نهان
ندیدند زان پس کس اندر جهان
ز گنج نهان کرده بر کوهسار
بیاورد با خویشتن یادگار

ز میلاد چون باد لشکر براند
به قنوج شد گنجش آنجا بماند
چو آورد لشکر به نزدیک فور
یکی نامه فرمود پر جنگ و شور
ز شاهنشاه اسکندر فیلقوس
فروزنده‌ی آتش و نعم و بوس
سوی فور هندی سپهدار هند
بلند اختر و لشکر آرای سند
سر نامه کرد آفرین خدای
کجا بود و باشد همیشه به جای
کسی را که او کرد پیروزیخت
بماند بدو کشور و تاج و تخت
گرش خوار گیرد بماند نژد
نتابد برو آفتاب بلند
شنیدی همانا که یزدان پاک
چه دادست ما را بدین تیره خاک
ز پیروزی و بخت وز فرهی
ز دیهیم وز تخت شاهنشاهی
نماند همی روز ما بگذرد
کسی دیگر آید کزو بر خورد
همی نام کوشم که ماند نه ننگ
بدین مرکز ماه و پرگار تنگ
چو این نامه آرند نزدیک تو
بی‌آزار کن رای تاریک تو
ز تخت بلندی به اسپ اندر آی
مزن رای با موبد و رهنمای
ز ما ایمنی خواه و چاره مساز
که بر چاره‌گر کار گردد دراز
ز فرمان اگر یک زمان بگذری
بلندی گزینی و کنداوری

بیارم چو آتش سپاهی گران
گزیده دلیران کنداوران
چو من باسواران بیایم به جنگ
پشیمانی آید ترا زین درنگ
چو زین باره گفتارها سخته شد
نویسنده از نامه پردخته شد
نهادند مهر سکندر به روی
بجستند پیدا یکی نامجوی
فرستاده شاهش به نزدیک فور
گهی رزم گفתי گهی بزم و سور
فرستاده آمد به درگاه فراز
بگفتند با فور گردن فراز
جهان دیده را پیش او خواندند
بر تخت نزدیک بنشانند

چو آن نامه برخواند فور سترگ
برآشفقت زان نامدار بزرگ
همانگه یکی تند پاسخ نوشت
به پالیز کینه درختی بکشت
سر نامه گفت از خداوند پاک
بباید که باشیم با ترس و باک
نگویم چندین سخن بر گراف
که بیچاره باشد خداوند لاف
مرا پیش خوانی ترا شرم نیست
خرد را بر مغزت آزرم نیست
اگر فیلقوس این نوشتی به فور
تو نیز آن هم آغاز و بردار شور
ز دارا بدین سان شدستی دلیر
کزو گشته بد چرخ گردنده سیر
چو بر تخمه پی بگذرد روزگار
ن سازند با پند آموزگار
همان نیز بزم آمدت رزم کید
بر آنی که شاهانت گشتند صید
برین گونه عنوان برین سان سخن
نیامد بما زان کیان کهن
منم فور وز فور دارم نژاد
که از قیصران کس نکردیم یاد
بدانگه که دار مرا یار خواست
دل و بخت با او ندیدیم راست
همی ژنده پیلان فرستادمش
همیدون به بازی زمان دادمش
که بر دست آن بنده بر کشته شد
سر بخت ایرانیان گشته شد
گر او را ز دستور بد رسید

چرا شد خرد در سرت ناپدید
تو در جنگ چندین دلیری مکن
که با مات کوتاه باشد سخن
بینی کنون ژنده پیل و سپاه
که پیشت ببندند بر باد راه
همی رای تو برترین گشتن است
نهان تو چون رنگ آهرمنست
به گیتی همه تخم زفتی مکار
بترس از گزند و بد روزگار
بدین نامه ما نیکویی خواستیم
منقش دلت را بیاراستیم

چو پاسخ به نزد سکندر رسید
همانگه ز لشکر سران برگزید
که باشند شایسته و پیشرو
به دانش کهن گشته و سال نو
سوی فور هندی سپاهی براند
که روی زمین جز به دریا نماند
به هر سو همی رفت زانسان سپاه
تو گفתי جز آن بر زمین نیست راه
همه کوه و دریا و راه درشت
به دل آتش جنگ جویان بکشت
ز رفتن سپه سرپس گشت کند
ازان راه دشوار و پیکار تند
همانگه چو آمد به منزل سپاه
گروهی برفتند نزدیک شاه
که ای قیصر روم و سالار چین
سپاه ترا برنتابد زمین
نجوید همی جنگ تو فور هند
نه فغفور چینی نه سالار سند
سپه را چرا کرد باید تباه
بدین مرز بی‌ارز و زین‌گونه راه
ز لشکر نبینیم اسپهی درست
که شاید به تندی برو رزم جست
ازین جنگ گر بازگردد سپاه
سوار و پیاده نیابند راه
چو پیروز بودیم تا این زمان
به هرجای بر لشکر بدگمان
کنون سربه‌سر کوه و دریا به پیش
به سیری نیامد کس از جان خویش
مگردان همه نام ما را به ننگ
نکردست کس جنگ با آب و سنگ
غمی شد سکندر ز گفتارشان
برآشفت و بشکست بازارشان

چنین گفت کز جنگ ایرانیان
 ز رومی کسی را نیامد زیان
 به دارا بر از بندگان بد رسید
 کسی از شما باد جسته ندید
 برین راه من بی شما بگذرم
 دل ازدها را به پی بسپرم
 ببینید ازان پس که رنجور فور
 نپردازد از بن به رزم و به سور
 مرایار یزدان و ایران سپاه
 نخواهم که رومی بود نیکخواه
 چو آشفته شد شاه زان گفت و گوی
 سپه سوی پوزش نهادند روی
 که ما سرسیر بندهی قیصریم
 زمین جز به فرمان او نسپیریم
 بکوشیم و چون اسپ گردد تباه
 پیاده به جنگ اندر آید سپاه
 گر از خون ما خاک دریا کنند
 نشیبی ز افکنده بالا کنند
 نبیند کسی پشت ما روز جنگ
 اگر چرخ بار آورد کوه سنگ
 همه بندگانیم و فرمان تراست
 چو آزار گیری ز ما جان تراست
 چو بشنید زیشان سکندر سخن
 یکی رزم را دیگر افگند بن
 گزین کرد ز ایرانیان سی هزار
 که بودند با آلت کارزار
 برفتند کارآزموده سران
 زره دار مردان جنگاوران
 پس پشت ایشان ز رومی سوار
 یکی قلب دیگر همان چل هزار
 پس پشت ایشان سواران مصر
 دلیران و خنجرگزاران مصر
 برفتند شمشیرزن چل هزار
 هرانکس که بود از در کارزار
 ز خویشان دارا و ایرانیان
 هرانکس که بود از نژاد کیان
 ز رومی و از مصری و بربری
 سواران شایسته و لشکری
 گزین کرد قیصر ده و دو هزار
 همه رزمجوی و همه نامدار
 بدان تا پس پشت او زین گروه
 در و دشت گردد به کردار کوه
 از اخترشناسان و از موبدان
 جهان دیده و نامور بخردان

همی برد با خویشتن شست مرد
 پژوهنده‌ی روزگار نبرد
 چو آگاه شد فور کامد سپاه
 گزین کرد جای از در رزمگاه
 به دشت اندرون لشکر انبوه گشت
 زمین از پی پیل چون کوه گشت
 سپاهی کشیدند بر چار میل
 پس پشت گردان و در پیش پیل
 ز هندوستان نیز کاراگاهان
 برفتند نزدیک شاه جهان
 بگفتند با او بسی رزم پیل
 که او اسپ را بفگند از دو میل
 سواری نیارد بر او شدن
 نه چون شد بود راه بازآمدن
 که خرطوم او از هوا برترست
 ز گردون مر او را زحل پاورست
 به قرطاوس بر پیل بنگاشتند
 به چشم جهانجوی بگذاشتند
 بفرمود تا فیلسوفان روم
 یکی پیل کردند پیشش ز موم
 چنین گفت کاکنون به پاکیزه رای
 که آرد یکی چاره‌ی این به جای
 نشستند دانش پژوهان بهم
 یکی چاره جستند بر پیش و کم
 یکی انجمن کرد ز آهنگران
 هرانکس که استاد بود اندران
 ز رومی و از مصری و پارسی
 فزون بود مرد از چهل بار سی
 یکی بارگی ساختند آهنین
 سوارش ز آهن ز آهنش زین
 به میخ و به مس درزها دوختند
 سوار و تن باره بفروختند
 به گردون براندند بر پیش شاه
 درونش پر از نطف کرده سپاه
 سکندر بدید آن پسند آمدش
 خردمند را سودمند آمدش
 بفرمود تا زان فزون از هزار
 ز آهن بکردند اسپ و سوار
 ازان ابرش و خنگ و بور و سپاه
 که دیدست شاهی ز آهن سپاه
 از آهن سپاهی به گردون براند
 که جز با سواران جنگی نماند
 چو اسکندر آمد به نزدیک فور

بدید آن سپه این سپه را ز دور
 خروش آمد و گرد رزم او دو روی
 برفتند گردان پرخاشجوی
 به اسپ و به نبط آتش اندر زدند
 همه لشکر فور برهم زدند
 از آتش برافروخت نبط سپاه
 بجنبید ازان کاهنین بد سپاه
 چو پیلان بدیدند ز آتش گریز
 برفتند با لشکر از جای تیز
 ز لشکر برآمد سراسر خروش
 به زخم آوردند پیلان به جوش
 چو خرطومهاشان بر آتش گرفت
 بماندند زان پیلانان شگفت
 همه لشکر هند گشتند باز
 همان ژنده پیلان گردن فراز
 سکندر پس لشکر بدگمان
 همی تاخت بر سان باددمان
 چنین تا هوا نیلگون شد به رنگ
 سپه را نماند آن زمان جای جنگ
 جهانجوی با رومیان همگروه
 فرود آمد اندر میان دو کوه
 طلایه فرستاد هر سو به راه
 همی داشت لشکر ز دشمن نگاه
 چو پیدا شد آن شوشه‌ی تاج شید
 جهان شد بسان بلور سپید
 برآمد خروش از بر گاودم
 دم نای سرغین و رویینه خم
 سپه با سپه جنگ برساختند
 سنانها به ابر اندر افراختند
 سکندر بیامد میان دو صف
 یکی تیغ رومی گرفته به کف
 سواری فرستاد نزدیک فور
 که او را بخواند بگوید ز دور
 که آمد سکندر به پیش سپاه
 به دیدار جوید همی با تو راه
 سخن گوید و گفت تو بشنود
 اگر دادگویی بدان بگردد
 چو بشنید زو فور هندی برفت
 به پیش سپاه آمد از قلب تفت
 سکندر بدو گفت کای نامدار
 دو لشکر شکسته شد از کارزار
 همی دام و دد مغز مردم خورد
 همی نعل اسپ استخوان بسپرد
 دو مردیم هر دو دلیر و جوان

سخن گوی و با مغز دو پهلوان
دلیران لشکر همه کشته‌اند
وگر زنده از رزم برگشته‌اند
چرا بهر لشکر همه کشتن است
وگر زنده از رزم برگشتن است
میان را ببندیم و جنگ آوریم
چو باید که کشور به جنگ آوریم
ز ما هرک او گشت پیروز بخت
بدو ماند این لشکر و تاج و تخت
ز رومی سخنها چو بشنید فور
خریدار شد رزم او را به سور
تن خویش را دید با زور شیر
یکی باره چون ازدهای دلیر
سکندر سواری بسان قلم
سلیحی سبک بادپایی دژم
بدوگفت کاینست آیین و راه
بگردیم یک با دگر بی‌سپاه
دو خنجر گرفتند هر دو به کف
بگشتند چندان میان دو صف
سکندر چو دید آن تن پیل مست
یکی کوه زیر ازدهایی به دست
به آورد ازو ماند اندر شگفت
غمی شد دل از جان خود برگرفت
همی گشت با او به آوردگاه
خروشی برآمد ز پشت سپاه
دل فور پر درد شد زان خروش
بران سو کشیدش دل و چشم و گوش
سکندر چو باد اندر آمد ز گرد
بزد تیغ تیزی بران شیر مرد
ببرید پی بر بر و گردنش
ز بالا به خاک اندر آمد تنش
سر لشکر روم شد به آسمان
برفتند گردان لشکر دمان
یکی کوس بودش ز چرم هژبر
که آواز او برگذشتی ز ابر
برآمد دم بوق و آواس کوس
زمین آهنین شد هوا آبنوس
بران هم نشان هندوان رزمجوی
به تنگی به روی اندر آورده روی
خروش آمد از روم کای دوستان
سر مایه‌ی مرز هندوستان
سر فور هندی به خاک اندرست
تن پیلوارش به چاک اندرست
شما را کنون از پی کیست جنگ

چنین زخم شمشیر و چندین درنگ
 سکندر شما را چنان شد که فور
 ازو جست باید همی رزم و سور
 برفتند گردان هندوستان
 به آواز گشتند همداستان
 تن فور دیدند پر خون و خاک
 بر و تنش کرده به شمشیر چاک
 خروشی برآمد ز لشکر به زار
 فرو ریختند آلت کارزار
 پر از درد نزدیک قیصر شدند
 پر از ناله و خاک بر سر شدند
 سکندر سلیح گوان باز داد
 به خوبی ز هرگونه آواز داد
 چنین گفت کز هند مردی به مرد
 شما را به غم دل نباید سپرد
 نوزاش کنون من به افزون کنم
 بکوشم که غم نیز بیرون کنم
 ببخشم شما را همه گنج اوی
 حرامست بر لشکر رنج اوی
 همه هندوان را توانگر کنم
 بکوشم که با تخت و افسر کنم
 وزان جایگه شد بر تخت فور
 بران جشن ماتم برین جشن سور
 چنین است رسم سرای سپنج
 بخواهد که مانی بدو در به رنج
 بخور هرچ داری منه باز پس
 تو رنجی چرا ماند باید به کس
 همی بود بر تخت قیصر دو ماه
 ببخشید گنجش همه بر سپاه
 یکی با گهر بود نامش سورگ
 ز هندوستان پهلوانی سترگ
 سر تخت شاهی بدو داد و گفت
 که دینار هرگز مکن در نهفت
 ببخش و بخور هرچ آید فراز
 بدین تاج و تخت سپنجی مناز
 که گاهی سکندر بود گاه فور
 گهی درد و خشمست و گه کام و سور
 درم داد و دینار لشکرش را
 بیاراست گردان کشورش را

چو لشکر شد از خواسته بی نیاز
 برو ناگذشته زمانی دراز
 به شبگیر برخاست آوای کوس
 هوا شد به کردار چشم خروس

ز بس نیزه و پرنیانی درفش
 ستاره شده سرخ و زرد و بنفش
 سکندر بیامد به سوی حرم
 گروهی ازو شاد و بهری دژم
 ابا ناله‌ی بوق و با کوس تفت
 به خان براهیم آزر برفت
 که خان حرم را برآورده بود
 بدو اندرون رنجه‌ها برده بود
 خداوند خواندش بیت‌الحرام
 بدو شد همه راه یزدان تمام
 ز پاکی ورا خانه‌ی خویش خواند
 نیایش بران کو ترا پیش خواند
 خدای جهان را نباشد نیاز
 نه جای خور و کام و آرام و ناز
 پرستشگهی بود تا بود جای
 بدو اندرون یاد کرد خدای
 پس آمد سکندر سوی قادسی
 جهانگیر تا جهرم پارسی
 چو آگاهی آمد به نصر قتیب
 کزو بود مر مکه را فر و زیب
 پذیره شدش با نبرده سران
 دلاور سواران نیزه‌وران
 سواری بیامد هم اندر زمان
 ز مکه به نزد سکندر دمان
 که این نامداری که آمد ز راه
 نجوید همی تاج و گنج و سپاه
 نبیره‌ی سماعیل نیک اخترست
 که پور براهیم پیغمبرست
 چو پیش آمدش نصر بنواختش
 یکی مایه‌ور جایگه ساختش
 بدو شاد شد نصر و گوهر بگفت
 همه رازها برگشاد از نهفت
 سکندر چنین داد پاسخ بدوی
 که ای پاک‌دل مهتر راست‌گوی
 بدین دوده اکنون کدامست مه
 جز از تو پسندیده و روزبه
 بدو گفت نصر ای جهاندار شاه
 خزاعست مهتر بدین جایگاه
 سماعیل چون زین جهان درگذشت
 جهانگیر قحطان بیامد ز دشت
 ابا لشکر گشن شمشیرزن
 به بیداد بگرفت شهر یمن
 بسی مردم بیگنه کشته شد
 بدین دودمان روز برگشته شد

نیامد جهان آفرین را پسند
برو تیره شد رای چرخ بلند
خزاعه بیامد چو او گشت خاک
بر رنج و بیداد بدرود پاک
حرم تا یمن پاک بر دست اوست
به دریای مصر اندرون شست اوست
سر از راه پیچیده و داد نه
ز یزدان یکی را به دل یاد نه
جهانی گرفته به مشیت اندرون
نژاد سماعیل ازو پر ز خون
سکندر ز نصر این سخنها شنید
ز تخم خزاعه هرانکس که دید
به تن کودکان را نمانش روان
نماندند زان تخمه کس در جهان
ز بیداد بستند حجاز و یمن
به رای و به مردان شمشیرزن
نژاد سماعیل را برکشید
هرانکس که او مهتری را سزید
پیاده درآمد به بیت الحرام
سماعیلیان زو شده شادکام
بهر پی که برداشت قیصر ز راه
همی ریخت دینار گنجور شاه

چو برگشت و آمد به درگاه قصر
ببخشید دینار چندی به نصر
توانگر شد آنکس که درویش بود
وگر خوردش از کوشش خویش بود
وزان جایگاه شاد لشکر براند
به جده درآمد فراوان نماند
سپه را بفرمود تا هرکسی
بسازند کشتی و زورق بسی
جهانگیر با لشکری راهجوی
ز جده سوی مصر بنهاد روی
ملک بود قیطون به مصر اندرون
سپاهش ز راه گمانی فزون
چو بشنید کامد ز راه حرم
جهانگیر پیروز با باد و دم
پذیره شدش با فراوان سپاه
ابا بدره و برده و تاج و گاه
سکندر به دیدار او گشت شاد
همان گفت بدخواه او گشت باد
به مصر اندرون بود یک سال شاه
بدان تا برآسود شاه و سپاه
زنی بود در اندلس شهریار

خردمند و با لشکری بی‌شمار
 جهانجوی بخشنده قیدافه بود
 ز روی بهی یافته کام و سود
 ز لشکر سواری مصور بجست
 که مانند صورت نگارد درست
 بدو گفت سوی سکندر خرام
 وزین مرز و از ما مبر هیچ نام
 به ژرفی نگه کن چنان چون که هست
 به کردار تا چون برآیدت دست
 ز رنگ و ز چهر و ز بالای اوی
 یکی صورت آر از سر پای اوی
 نگارنده بشنید و زو بر نشست
 به فرمان مهتر میان را بیست
 به مصر آمد از اندلس چون نوند
 بر قیصر اسکندر ارجمند
 چه برگاه دیدش چه بر پشت زین
 بیاورد قرطاس و دیبای چین
 نگار سکندر چنان هم که بود
 نگارید و ز جای برگشت زود
 چو قیدافه چهر سکندر بدید
 غمی گشت و بنهفت و دم در کشید
 سکندر ز قیطون پیرسید و گفت
 که قیدافه را بر زمین کیست جفت
 بدو گفت قیطون که ای شهریار
 چنو نیست اندر جهان کامگار
 شمار سپاهش نداند کسی
 مگر باز جوید ز دفتر بسی
 ز گنج و بزرگی و شایستگی
 ز آهستگی هم ز بایستگی
 به رای و به گفتار نیکی گمان
 نبینی به مانند او در جهان
 یکی شارستان کرده دارد ز سنگ
 که نبساید آن هم ز چنگ پلنگ
 زمین چار فرسنگ بالای اوی
 برین هم نشانست پهنای اوی
 گر از گنج پرسی خود اندازه نیست
 سخنهای او در جهان تازه نیست

سکندر چو بشنید از یادگیر
 بفرمود تا پیش او شد دبیر
 نوشتند پس نامه‌پی بر حریر
 ز شیراوژن اسکندر شهرگیر
 به نزدیک قیدافه‌ی هوشمند
 شده نام او در بزرگی بلند

نخست آفرین خداوند مهر
فروزنده‌ی ماه و گردان سپهر
خداوند بخشنده داد و راست
فزونی کسی را دهد کش سزاست
به تندی نجستیم رزم ترا
گراینده گشتیم بزم ترا
چو این نامه آرند نزدیک تو
درخشان شود رای تاریک تو
فرستی به فرمان ما باژ و ساو
بدانی که با ما ترا نیست تاو
خردمندی و پیش‌بینی کنی
توانایی و پاک دینی کنی
وگر هیچ تاب اندر آری به کار
نبینی جز از گردش روزگار
چو اندازه گیری ز دارا و فور
خود آموزگارت نباید ز دور
چو از باد عنوان او گشت خشک
نهادند مهری بروبر ز مشک
بیامد هیون تگاور به راه
به فرمان آن نامبردار شاه
چو قیدافه آن نامه‌ی او بخواند
ز گفتار او در شگفتی بماند
به پاسخ نخست آفرین گسترید
بدان دادگر کو زمین گسترید
ترا کرد پیروز بر فور هند
به دارا و بر نامداران سند
مرا با چو ایشان برابر نهی
به سر بر ز پیروزه افسر نهی
مرا زان فزونست فر و مهی
همان لشکر و گنج شاهنشهی
که من قیصران را به فرمان شوم
بترسم ز تهدید و پیچان شوم
هزاران هزارم فزون لشکرست
که بر هر سری شهریاری سرست
وگر خوانم از هر سوی زبردست
نماند برین بوم جای نشست
یکی گنج در پیش هر مهتری
چو آید ازین مرز با لشکری
تو چندین چه رانی زبان بر گراف
ز دارا شدستی خداوند لاف
بران نامه بر مهر زرین نهاد
هیونی برافگند بر سان باد

❏

چو اسکندر آن نامه‌ی او بخواند

بزد نای رویین و لشکر براند
 همی رفت یک ماه پویان به راه
 چو آمد سوی مرز او با سپاه
 یکی پادشا بود فریان به نام
 ابا لشکر و گنج و گسترده کام
 یکی شارستان داشت با ساز جنگ
 سراپرده‌ی او ندیدی پلنگ
 بیاورد لشکر گرفت آن حصار
 بران باره‌ی دژ گذشتی سوار
 سکندر بفرمود تا جاثلیق
 بیاورد عراده و منجنیق
 به یک هفته بستند حصار بلند
 به شهر اندر آمد سپاه ارجمند
 سکندر چو آمد به شهر اندرون
 بفرمود کز کس نریزند خون
 یکی پور قیدافه داماد بود
 بدین شهر فریان بدو شاد بود
 بدو داده بد دختر ارجمند
 کلاهش به قیدافه گشته بلند
 که داماد را نام بد قیدروش
 بدو داده فریان دل و چشم و گوش
 یکی مرد بد نام او شهرگیر
 به دستش زن و شوی گشته اسیر
 سکندر بدانست کان مرد کیست
 بجستش که درمان آن کار چیست
 بفرمود تا پیش او شد وزیر
 بدو داد فرمان و تاج و سریر
 خردمند را بیطقون بود نام
 یکی رای زن مرد گسترده کام
 بدو گفت کاید به پیشیت عروس
 ترا خوانم اسکندر فیلقوس
 تو بنشین به آیین و رسم کیان
 چو من پیشیت آیم کمر بر میان
 بفرمای تا گردن قیدروش
 ببرد دژآگاه جنگی ز دوش
 من آیم به پیشیت به خواهشگری
 نمایم فراوان ترا کهتری
 نشستنکهی ساز بی‌انجمن
 چو خواهش فرایم ببخشی بمن
 شد آن مرد دستور با درد جفت
 ندانست کان را چه باشد نهفت
 ازان پس بدو گفت شاه جهان
 که این کار باید که ماند نهان
 مرا چون فرستادگان پیش خوان

سخنهای قیدافه چندی بران
مرا شاد بفرست با ده سوار
که رو نامه بر زود و پاسخ بیار
بدو بیطقون گفت کایدون کنم
به فرمان برین چاره افسون کنم
به شبگیر خورشید خنجر کشید
شب تیره از بیم شد ناپدید
نشست از بر تخت بر بیطقون
پر از شرم رخ دل پر از آب خون
سکندر به پیش اندرون با کمر
گشاده در چاره و بسته در
چون آن پور قیدافه را شهرگیر
بیاورد گریان گرفته اسیر
زنش هم چنان نیز با بوی و رنگ
گرفته جوان چنگ او را به چنگ
سبک بیطقون گفت کین مرد کیست
کش از درد چندین نباید گریست
چنین داد پاسخ که بازار هوش
که من پور قیدافه ام قیدروش
جزین دخت فریان مرا نیست جفت
که دارد پس پرده‌ی من نهفت
برآتم که او را سوی خان خویش
برم تا بدارمش چون جان خویش
اسیرم کنون در کف شهرگیر
روان خسته از اختر و تن به تیر
چو بشنید زو این سخن بیطقون
سرش گشت پر درد و دل پر ز خون
برآشفست از آن پس به دژخیم گفت
که این هر دو را خاک باید نهفت
چنین هم به بند اندرون با زنش
به شمشیر هندی بزن گردنش
سکندر بیامد زمین بوس داد
بدو گفت کای شاه قیصر نژاد
اگر خون ایشان ببخشی به من
سرافراز گردم به هر انجمن
سر بیگناهان چه بری به کین
که نپسندد از ما جهان آفرین
بدو گفت بیداردل بیطقون
که آزاد کردی دو تن را ز خون
سبک بیطقون گفت با قیدروش
که بردی سر دور مانده ز دوش
فرستم کنون با تو او را بهم
بخواند به مادرت بر پیش و کم
اگر ساو و باژم فرستد نکوست

کسی را ندرد بدین جنگ پوست
نگه کن بدین پاک دستور من
که گوید بدو رزم گر سور من
تو آن کن ز خوبی که او با تو کرد
به پاداش پیچد دل رادمرد
چو این پاسخ نامه یابی ز شاه
به خوبی ورا بازگردان ز راه
چنین گفت با بیقظون قیدروش
که زو بر ندارم دل و چشم و گوش
چگونه مر او را ندارم چو جان
کزو یافتم جفت و شیرین روان

جهانجوی ده نامور برگزید
ز مردان رومی چنانچون سزید
که بودند یکسر هم آواز اوی
نگه داشتندی همه راز اوی
چنین گفت کاکنون به راه اندرون
مخوانید ما را جز از بیقظون
همی رفت پیش اندرون قیدروش
سکندر سپرده بدو چشم و گوش
چو آتش همی راند مهتر ستور
به کوهی رسیدند سنگش بلور
بدودر ز هرگونه‌یی میوه‌دار
فراوان گیا بود بر کوهسار
برفتند زانگونه پویان به راه
بر آن بوم و بر کاندرو بود شاه
چو قیدافه آگه شد از قیدروش
ز بهر پسر پهن بگشاد گوش
پذیره شدش با سپاهی گران
همه نامداران و نیک اختران
پسر نیز چون مادرش را بدید
پیاده شد و آفرین گسترید
بفرمود قیدافه تا برنشست
همی راند و دستش گرفته به دست
بدو قیدروش آنچ دید و شنید
همی گفت و رنگ رخس ناپدید
که بر شهر فریان چه آمد ز رنج
نماند افسر و تخت و لشکر نه گنج
مرا این که آمد همی با عروس
رها کرد ز اسکندر فیلقوس
وگرنه بفرمود تا گردنم
زنند و به آتش بسوزد تتم
کنون هرچ باید به خوبی بکن
برو هیچ مشکن بخواهش سخن

چو بشنید قیدافه این از پسر
دلش گشت زان درد زیر و زیر
از ایوان فرستاده را پیش خواند
به تخت گرانمایگان برنشاند
فراوان بپرسید و بنواختش
یکی مایه‌ور جایگه ساختش
فرستاد هرگونه‌پی خوردنی
ز پوشیدنی هم ز گسترده‌ی
بشد آن شب و بامداد پگاه
به پرسش بیامد به درگاه شاه
پرستندگان پرده برداشتند
بر اسپش ز درگاه بگذاشتند
چو قیدافه را دید بر تخت عاج
ز یاقوت و پیروزه بر سرش تاج
ز زربفت پوشیده چینی قبا
فراوان پرستنده گردش به پای
رخ شاه تابان به کردار هور
نشستن گهش را ستونها بلور
زیر پوششی جزع بسته به زر
برو بافته دانه‌های گهر
پرستنده با طوق و با گوشوار
به پای اندر آن گلشن زرنگار
سکندر بدان درشگفتی بماند
فراوان نهان نام یزدان بخواند
نشستن گهی دید مهتر که نیز
نیامد ورا روم و ایران به چیز
بر مهتر آمد زمین داد بوس
چنانچون بود مردم چاپلوس
ورا دید قیدافه بنواختش
بپرسید بسیار و بنشاختش
چو خورشید تابان ز گنبد بگشت
که بار بیگانه اندر گذشت
بفرمود تا خوان بیاراستند
پرستنده‌ی رود و می خواستند
نهادند یک خانه خوانهای ساج
همه پیکرش زر و کوکبش عاج
خورشهای بسیار آورده شد
می آورد و چون خوردنی خورده شد
طبقهای زرین و سیمین نهاد
نخستین ز قیدافه کردند یاد
به می خوردن اندر گرانمایه شاه
فزون کرد سوی سکندر نگاه
به گنجور گفت آن درخشان حریر
نوشته برو صورت دلپذیر

به پیش من آور چنان هم که هست
 به تندی برو هیچ میسای دست
 بیاورد گنجور و بنهاد پیش
 چو دیدش نگه کرد ز اندازه پیش
 بدانست قیدافه کو قیصرست
 بران لشکر نامور مهترست
 فرستاده پی کرده از خویشتن
 دلیر آمدست اندرین انجمن
 بدو گفت کای مرد گسترده کام
 بگو تا سکندر چه دادت پیام
 چنین داد پاسخ که شاه جهان
 سخن گفت با من میان مهان
 که قیدافه ی پاکدل را بگوی
 که جز راستی در زمانه مجوی
 نگر سر نیچی ز فرمان من
 نگه دار بیدار پیمان من
 وگر هیچ تاب اندر آری به دل
 بیارم یکی لشکری دل گسل
 نشان هنرهای تو یافتم
 به جنگ آمدن تیز نشناختم
 خردمندی و شرم نزدیک تست
 جهان ایمن از رای باریک تست
 کنون گر نتابی سر از باژ و ساو
 بدانی که با ما نداری تو تاو
 نبینی بجز خوبی و راستی
 چو پیچی سر از کژی و کاستی
 برآشفست قیدافه چون این شنید
 بجز خامشی چاره ی آن ندید
 بدو گفت کاکنون ره خانه گیر
 بیاسای با مردم دلپذیر
 چو فردا بیایی تو پاسخ دهم
 به بر گشتنت رای فرخ نهم
 سکندر بیامد سوی خان خویش
 همه شب همی ساخت درمان خویش
 چو بر زد سر از کوه روشن چراغ
 چو دیبا فروزنده شد دشت و راغ
 سکندر بیامد بران بارگاه
 دو لب پر ز خنده دل از غم تباه
 فرستاده را دید سالار بار
 بپرسید و بردش بر شهریار
 همه کاخ او پر ز بیگانه بود
 نشستن بلورین یکی خانه بود
 عقیق و زبرجد بروبر نگار
 میان اندرون گوهر شاهوار

زمینش همه صندل و چوب عود
 ز جزع و ز پیروزه او را عمود
 سکندر فروماند زان جایگاه
 ازان فر و اورنگ و آن دستگاه
 همی گفت کاینست سرای نشست
 نبیند چنین جای یزدان پرست
 خرامان بیامد به نزدیک شاه
 نهادند زرین یکی زیرگاه
 بدو گفت قیدافه ای بیطقون
 چرا خیره ماندی به جزع اندرون
 همانا که چونین نباشد به روم
 که آسیمه گشتی بدین مایه بوم
 سکندر بدو گفت کای شهریار
 تو این خانه را خوارمایه مدار
 ز ایوان شاهان سریش برترست
 که ایوان تو معدن گوهرست
 بخندید قیدافه از کار اوی
 دلش گشت خرم به بازار اوی
 ازان پس بدر کرد کسهای خویش
 فرستاده را تنگ بنشانند پیش
 بدو گفت کای زاده‌ی فیلقوس
 همت بزم و رزمست و هم نعم و بوس
 سکندر ز گفتار او گشت زرد
 روان پر ز درد و رخان لاژورد
 بدو گفت کای مهتر پرخرد
 چنین گفتن از تو نه اندر خورد
 منم بیطقون کدخدای جهان
 چنین تخمه‌ی فیلقوسم مخوان
 سپاسم ز یزدان پروردگار
 که با من نید مهتری نامدار
 که بردی به شاه جهان آگهی
 تنم را ز جان زود کردی تهی
 بدو گفت قیدافه کز داوری
 لبث را بپرداز کاسکندری
 اگر چهره‌ی خویش بینی به چشم
 ز چاره بیاسای و منمای خشم
 بیاورد و بنهاد پیشش حریر
 نوشته برو صورت دلپذیر
 که گر هیچ جنبش بدی در نگار
 نبودی جز اسکندر شهریار
 سکندر چو دید آن بخایید لب
 برو تیره شد روز چون تیره شب
 چنین گفت بی‌خنجری در نهان
 میادا که باشد کس اندر جهان

بدو گفت قیدافه گر خنجرت
حمایل بدی پیش من بر برت
نه نیروت بودی نه شمشیر تیز
نه جای نبرد و نه راه گریز
سکندر بدو گفت هر کز مهان
به مردی بود خواستار جهان
نباید که پیچد ز راه گزند
که بد دل به گیتی نگردد بلند
اگر با منستی سلیحم کنون
همه خانه گشتی چو دریای خون
ترا کشتمی گر جگرگاه خویش
بدریدمی پیش بدخواه خویش

بخندید قیدافه از کار اوی
ازان مردی و تند گفتار اوی
بدو گفت کای خسرو شیرفش
به مردی مگردان سر خویش کش
نه از فر تو کشته شد فور هند
نه دارای داراب و گردان سند
که برگشت روز بزرگان دهر
ز اختر ترا بیشتر بود بهر
به مردی تو گستاخ گشتی چنین
که مهتر شدی بر زمان و زمین
همه نیکو بها ز یزدان شناس
و زو دار تا زنده باشی سپاس
تو گویی به دانش که گیتی مراست
نبینم همی گفت و گوی تو راست
کجا آورد دانش تو بها
چو آیی چنین در دم ازدها
بدوزی به روز جوانی کفن
فرستاده‌یی سازی از خویشتن
مرا نیست آیین خون ریختن
نه بر خیره با مهتر آویختن
چو شاهی به کاری توانا بود
بیخشاید از داد و دانا بود
چنان دان که ریزنده‌ی خون شاه
جز آتش نبیند به فرجام گاه
تو ایمن بباش و به شادی برو
چو رفتی یکی کار بر ساز نو
کزین پس نیابی به پیغمبری
ترا خاک داند که اسکندری
ندانم کسی را ز گردنکشان
که از چهر او من ندارم نشان
نگاریده هم زین نشان بر حریر

نهاده به نزد یکی یادگیر
برو راند هم حکم اخترشناس
کزو ایمنی باشد اندر هراس
چو بخشنده شد خسرو رای زن
زمانه بگوید به مرد و به زن
تو تا ایدری بیطقون خوانمت
برین هم نشان دور بنشانمت
بدان تا نداند کسی راز تو
همان نشنود نام و آواز تو
فرستمت بر نیکوی باز جای
تو باید که باشی خداوند رای
به پیمان که هرگز به فرزند من
به شهر من و خویش و پیوند من
نباشی بداندایش گر بدسگال
به کشور نخوانی مرا جز همال
سکندر شنید این سخن شاد شد
ز تیمار وز کشتن آزاد شد
به دادار دارنده سوگند خورد
بدین مسیحا و گرد نبرد
که با بوم و بارست و فرزند تو
بزرگان که باشند پیوند تو
نسازم جز از خوبی و راستی
نه اندیشم از کژی و کاستی
چو سوگند شد خورده قیدافه گفت
که این پند بر تو نشاید نهفت
چنان دان که طینوش فرزند من
کم اندیشد از دانش و پند من
یکی بادهسارست داماد فور
نباید که داند ز نزدیک و دور
که تو با سکندر ز یک پوستی
گر ایدونک با او به دل دوستی
که او از پی فور کین آورد
به جنگ آسمان بر زمین آورد
کنون شاد و ایمن به ایوان خرام
ز تیمار گیتی مبر هیچ نام

سکندر بیامد دلی همچو کوه
رها گشته از شاه دانش پژوه
نبودش ز قیدافه چین در به روی
نبرداشت هرگز دل از آرزوی
بود آن شب و بامداد پگاه
ز ایوان بیامد به نزدیک شاه
سپهدار در خان پیل‌استه بود
همه گرد بر گرد او رسته بود

سر خانه را پیکر از جزع و زر
به زر اندرون چند گونه گهر
به پیش اندرون دسته‌ی مشک بوی
دو فرزند بایسته در پیش اوی
چو طینوش اسپ افکن و قیدروش
نهاده به گفتار قیدافه گوش
به مادر چنین گفت کهتر پسر
که ای شاه نیک اختر و دادگر
چنان کن که از پیش تو بیطقون
شود شاد و خشنود با رهنمون
بره بر کسی تا نیازدش
ور از دشمنان نیز نشماردش
که زنده کن پاک جان من اوست
برآنم که روشن روان من اوست
بدو گفت مادر که ایدون کنم
که او را بزرگی بر افزون کنم
به اسکندر نامور شاه گفت
که پیدا کن اکنون نهان از نهفت
چه خواهی و رای سکندر به چیست
چه رانی تو از شاه و دستور کیست
سکندر بدو گفت کای سرفراز
به نزد تو شد بودن من دراز
مرا گفت رو باژ مرزش بخواه
وگر دیر مانی بیارم سپاه
نمانم بدو کشور و تاج و تخت
نه زور و نه شاهی نه گنج و نه بخت

چو طینوش گفت سکندر شنید
به کردار باد دمان بردمید
بدو گفت کای ناکس بی‌خرد
ترا مردم از مردمان نشمرد
ندانی که پیش که داری نشست
بر شاه منشین و منمای دست
سرت پر ز تیزی و کنداوریست
نگویی مرا خود که شاه تو کیست
اگر نیستی فر این نامدار
سرت کندمی چون ترنجی ز بار
هم‌اکنون سرت را من از درد فور
به لشکر نمایم ز تن کرده دور
یکی بانگ برزد برو مادرش
که آسیمه برگشت جنگی سرش
به طینوش گفت این نه گفتار اوست
بران درگاه او را فرستاد دوست
بفرمود کو را به بیرون برند

ز پیش نشستش به هامون برند
چنین گفت پس با سکندر به راز
که طینوش بی‌دانش دیوساز
نباید که اندر نهان چاره‌یی
بسازد گزندی و پتیاره‌یی
تو دانش پژوهی و داری خرد
نگه کن بدین تا چه اندر خورد
سکندر بدو گفت کین نیست راست
چو طینوش را بازخوانی رواست
جهاندار فرزند را بازخواند
بران نامور زیرگاهش نشانند
سکندر بدو گفت کای کامگار
اگر کام دل خواهی آرام دار
من از تو بدین کین نگیرم همی
سخن هرچ گویی پذیرم همی
مرا این نژندی ز اسکندرست
کجا شاد با تاج و با افسرست
بدین سان فرستد مرا نزد شاه
که از نامور مهتری باژ خواه
بدان تا هران بد که خواهد رسید
برو بر من آید ز دشمن پدید
ورا من بدین زود پاسخ دهم
یکی شاه را رای فرخ نهم
اگر دست او من بگیرم به دست
به نزد تو آرم به جای نشست
بدان سان که با او نیینی سپاه
نه شمشیر بینی نه تخت و کلاه
چه بخشی تو زین پادشاهی مرا
چو بپسندی این نیک‌خواهی مرا
چو بشنید طینوش گفت این سخن
شنیدم نباید که گردد کهن
گرین را که گفتی به جای آوری
بکوشی و پاکیزه رای آوری
من از گنج وز بدره و هرچ هست
ز اسپان و مردان خسرو پرست
ترا بخشم و نیز دارم سپاس
تو باشی جهانگیر و نیکی‌شناس
یکی پاک دستور باشی مرا
بدین مرز گنجور باشی مرا
سکندر بیامد ز جای نشست
برین عهد بگرفت دستش به دست
بپرسید طینوش کاین چون کنی
بدین جادوی بر چه افسون کنی
بدو گفت چون بازگردم ز شاه

تو باید که با من بیایی به راه
 ز لشکر بیاری سواری هزار
 همه نامدار از در کارزار
 به جایی یکی بیشه دیدم به راه
 نشانم ترا در کمین با سپاه
 شوم من ز پیش تو در پیش اوی
 بینم روان بداندیش اوی
 بگویم که چندین فرستاد چیز
 کزان پس نیندیشی از چیز نیز
 فرستاده گوید که من نزد شاه
 نیارم شدن در میان سپاه
 اگر شاه بیند که با موبدان
 شود نزد طینوش با بخردان
 چو بیندش بپذیرد این خواسته
 ز هرگونه‌یی گنج آراسته
 بیاید چو بیند ترا بی‌سپاه
 اگر بازگردد گشادست راه
 چو او بشنود خوب گفتار من
 نه اندیشد از رنگ و بازار من
 بیاید بر آن سایه زیر درخت
 ز گنجور می خواهد و تاج و تخت
 تو جنگی سپاهی به گردش درآر
 برآساید از گردش روزگار
 مکافات من باشد و کام تو
 نجوید ازان پس کس آرام تو
 که آید به دستت بسی خواسته
 پرستنده و اسب آراسته
 چو طینوش بشنید زان شاد شد
 بسان یکی سرو آزاد شد
 چنین داد پاسخ که دارم امید
 که گردد بدو تیره روزم سپید
 به دام من آویزد او ناگهان
 به خونی که او ریخت اندر جهان
 چو دارای دارا و گردان سند
 چو فور دلیر آن سرافراز هند
 چو قیدافه گفت سکندر شنید
 به چشم و دلش چاره‌ی او بدید
 بخندید زان چاره در زیر لب
 دو بسد نهان کرد زیر قصب
 سکندر بیامد ز نزدیک اوی
 پراندیشه بد جان تاریک اوی

همی چاره جست آن شب دیرباز
 چو خورشید بنمود چینی طراز

برافراخت از کوه زرین درفش
نگونسار شد پرنیانی بنفش
سکندر پیامد به نزدیک شاه
پرستنده برخاست از بارگاه
به رسمی که بودش فرود آورد
جهانجوی پیش سپهد چمید
ز بیگانه ایوان پرداختند
فرستاده را پیش او تاختند
چو قیدافه را دید بر تخت گفت
که با رای تو مشتری باد جفت
بدین مسیحا به فرمان راست
بدارنده کو بر زبانم گواست
با برای و دین و صلیب بزرگ
به جان و سر شهریار سترگ
به زنار و شماس و روح القدس
کزین پس مرا خاک در اندلس
نبیند نه لشکر فرستم به جنگ
نیامیزم از هر دری نیز رنگ
نه با پاک فرزند تو بد کنم
نه فرمان دهم نیز و نه خود کنم
به جان یاد دارم وفای ترا
نجویم به چیزی جفای ترا
برادر بود نیکخواهت مرا
به جای صلیب است گاهت مرا
نگه کرد قیدافه سوگند اوی
یگانه دل و راست پیوند اوی
همه کاخ کرسی زرین نهاد
به پیش اندر آرایش چین نهاد
بزرگان و نیک اختران را بخواند
یکایک بر آن کرسی زر نشانند
ازان پس گرامی دو فرزند را
بیاورد خویشان و پیوند را
چنین گفت کاندل سرای سینج
سزد گر نباشیم چندین به رنج
نباید کزین گردش روزگار
مرا بهره کین آید و کارزار
سکندر نخواهد شد از گنج سیر
وگر آسمان اندر آرد به زیر
همی رنج ما جوید از بهر گنج
همه گنج گیتی نیرزد به رنج
برآنم که با اونسازیم جنگ
نه بر پادشاهی کنم کار تنگ
یکی پاسخ پندمندش دهیم
سرش بر فرازیم و پندش دهیم

اگر جنگ جوید پس از پند من
به بیند پس از پند من بند من
ازان سان شوم پیش او با سپاه
که بخشایش آرد برو چرخ و ماه
ازین آزمایش ندارد زیان
بماند مگر دوستی در میان
چه گوئید و این را چه پاسخ دهید
مرا اندرین رای فرخ نهید
همه مهتران سر برافراختند
همی پاسخ پادشا ساختند
بگفتند کای سرور داد و راد
ندارد کسی چون تو مهتر به یاد
نگویی مگر آنک بهتر بود
خنک شهرکش چون تو مهتر بود
اگر دوست گردد ترا پادشا
چه خواهد جزین مردم پارسا
نه آسیب آید بدین گنج تو
نیرزد همه گنجها رنج تو
چو اسکندری کو بیاید ز روم
به شمشیر دریا کند روی بوم
همی از درت بازگردد به چیز
همه چیز دنیی نیرزد پیشیز
جز از آشتی ما نبینیم روی
نه والا بود مردم کینه جوی
چو بشنید گفتار آن بخردان
پسندیده و پاک دل موبدان
در گنج بگشاد و تاج پدر
بیاورد با یاره و طوق زر
یکی تاج بد کاندران شهر و مرز
کسی گوهرش را ندانست ارز
فرستاده را گفت کین بی بهاست
هرانکس که دارد جزو نارواست
به تاج مهان چون سزا دیدمش
ز فرزند پرمایه بگزیدمش
یکی تخت بودش به هفتاد لخت
بیستی گشایندهی نیک بخت
به پیکر یک اندر دگر بافته
به چاره سر شوشها تافته
سر پایها چون سر ازدها
ندانست کس گوهرش را بها
ازو چارصد گوهر شاهوار
همان سرخ یاقوت بد زین شمار
دو بودی به مثقال هر یک به سنگ
چو یک دانهی نار بودی به رنگ

زمرد برو چار صد پاره بود
به سبزی چو قوس قزح نابود
گشاده شتر بار بودی چهل
زنی بود چون موج دریا به دل
دگر چار صد تای دندان پیل
چه دندان درازیش بد میل میل
پلنگی که خوانی همی بربری
ازان چار صد پوست بد بر سری
ز چرم گوزن ملمع هزار
همه رنگ و بیرنگ او پر نگار
دگر صد سگ و یوز نخچیر گیر
که آهو ورا پیش دیدی ز تیر
بیاورد زان پس دوصد گاومیش
پرستندهی او همی راند پیش
ز دیبای خز چارصد تخته نیز
همان تختها کرده از چوب شیز
دگر چار صد تخته از عود تر
که مهر اندرو گیرد و رنگ زر
صد اسپ گرانمایه آراسته
ز میدان ببرند با خواسته
همان تیغ هندی و رومی هزار
بفرمود با جوشن کارزار
همان خود و مغفر هزار و دویست
به گنجور فرمود کاکنون مه ایست
همه پاک بر بیطقون برشمار
بگویش که شبگیر برساز کار
سپیده چو برزد ز بالا درفش
چو کافور شد روی چرخ بنفش
زمین تازه شد کوه چون سندروس
ز درگاه برخاست آوای کوس
سکندر به اسپ اندر آورد پای
به دستوری بازگشتن به جای
چو طینوش جنگی سپه برنشاند
از ایوان به درگاه قیدافه راند
به قیدافه گفتند پدرود باش
به جان تازهی چرخ را بود باش
برین گونه منزل به منزل سپاه
همی راند تا پیش آن رزمگاه
که لشکرکه نامور شاه بود
سکندر که با بخت همراه بود
سکندر بران بیشه بنهاد رخت
که آب روان بود و جای درخت
به طینوش گفت ایدر آرام گیر
چو آسوده گردی می و جام گیر

شوم هرچ گفتم به جای آورم
ز هر گونه پاکیزه رای آورم
سکندر بیامد به پرده سرای
سپاهش برفتند یک سر ز جای
ز شادی خروشیدن آراستند
کلاه کیانی بیپراستند
که نومید بد لشکر نامجوی
که دانست کش باز بیند روی
سپه با زبانها پر از آفرین
یکایک نهادند سر بر زمین
ز لشکر گزین کرد پس شهریار
ازان نامداران رومی هزار
زره دار با گزیهی گاوری
برفتند گردان پرخاشجوی
همه گرد بر گرد آن بیشه مرد
کشیدند صف با سلیح نبرد
سکندر خروشید کای مرد تیز
همی جنگ رای آیدت گر گریز
بلرزید طینوش بر جای خویش
پشیمان شد از دانش و رای خویش
بدو گفت کای شاه برترمنش
ستایش گزینی به از سرزنش
چنان هم که با خویش من قیدروش
بزرگی کن و راستی را بکوش
نه این بود پیمان با مادرم
نگفتی که از راستی نگذریم؟
سکندر بدو گفت کای شهریار
چرا سست گشتی بدین مایه کار
ز من ایمنی بیم در دل مدار
نیازارد از من کسی زان تبار
نگردم ز پیمان قیدافه من
نه نیکو بود شاه پیمان شکن
پیاده شد از باره طینوش زود
زمین را ببوسید و زرای نمود
جهاندار بگرفت دستش به دست
بدان گونه کو گفت پیمان بیست
بدو گفت مندیش و رامش گزین
من از تو ندارم به دل هیچ کین
چو مادرت بر تخت زرین نشست
من اندر نهادم به دست تو دست
بگفتم که من دست شاه زمین
به دست تو اندر نهم هم چنین
همان روز پیمان من شد تمام
نه خوب آید از شاه گفتار خام

سکندر منم وان زمان من بدم
به خویی بسی داستانها زدم
همان روز قیدافه آگاه بود
که اندر گفت پنجه‌ی شاه بود
پرستنده را گفت قیصر که تخت
بیارای زیر گلفشان درخت
بفرمود تا خوان بیاراستند
نوازنده‌ی رود و می خواستند
بفرمود تا خلعت خسروی
ز رومی و چینی و از پهلوی
بخشید یارانش را سیم و زر
کرا در خور آمد کلاه و کمر
به طیوش فرمود کابدر مه‌ایست
که این بیشه دورست راه تو نیست
به قیدافه گوی ای هشیوار زن
جهاندار و بینادل و رای زن
بدارم وفای تو تا زنده‌ام
روان را به مهر تو آگنده‌ام

وزان جایگه لشکر اندر کشید
دمان تا به شهر برهمن رسید
بدان تا ز کردارهای کهن
بپرسد ز پرهیزگاران سخن
برهمن چو آگه شد از کار شاه
که آورد زان روی لشگر به راه
پرستنده مرد اندر آمد ز کوه
شدند اندران آگهی همگروه
نوشتند پس نامه‌پی بخردان
به نزد سکندر سر موبدان
سر نامه بود آفرین نهان
ز داننده بر شهریار جهان
که پیروزگر باد همواره شاه
به افزایش و دانش و دستگاه
دگر گفت کای شهریار سترگ
ترا داد یزدان جهان بزرگ
چه داری بدین مرز بی‌ارز رای
نشست پرستندگان خدای
گرین آمدنت از پی خواسته‌ست
خرد بی‌گمان نزد تو کاسته‌ست
بر ما شکیبایی و دانش است
ز دانش روانها پر از رامش است
شکیبایی از ما نشاید ستد
نه کس را ز دانش رسد نیز بد
نبینی جز از برهنه یک رمه

پراگنده از روزگار دمه
 اگر بودن ایدر دراز آیدت
 به تخم گیاهها نیاز آیدت
 فرستاده آمد بر شهریار
 ز بیخ گیا بر میانش ازار
 سکندر فرستاده و نامه دید
 بی آزاری و رامشی برگزید
 سپه را سراسر هم آنجا بماند
 خود و فیلسوفان رومی براند
 پرستنده آگه شد از کار شاه
 پذیره شدندش یکایک به راه
 بردند بی مایه چیزی که بود
 که نه گنج بدشان نه کشت و درود
 یکایک برو خواندند آفرین
 بران برمنش شهریار زمین
 سکندر چو روی برهمین بدید
 بران گونه آواز ایشان شنید
 دوان و برهنه تن و پای و سر
 تنان بی بر و جان ز دانش به بر
 ز برگ گیا پوشش از تخم خورد
 برآسوده از رزم و روز نبرد
 خور و خواب و آرام بر دشت و کوه
 برهنه به هر جای گشته گروه
 همه خوردنیشان بر میوه دار
 ز تخم گیا رسته بر کوهسار
 ازار یکی چرم نخچیر بود
 گیا پوشش و خوردن آژیر بود
 سکندر پیرسیدش از خواب و خورد
 از آسایش روز ننگ و نبرد
 ز پوشیدنی و ز گسترده
 همه بی نیازیم از خوردنی
 برهنه چو زاید ز مادر کسی
 نباید که نازد بی پوششی بسی
 وز ایدر برهنه شود باز خاک
 همه جای ترس است و تیمار و باک
 زمین بستر و پوشش از آسمان
 به ره دیده بان تا کی آید زمان
 جهانجوی چندین بکوشد به چیز
 که آن چیز کوشش نیرزد به نیز
 چنو بگذرد زین سرای سپنج
 ازو بازماند زر و تاج و گنج
 چنان دان که نیکیست همراه اوی
 به خاک اندر آید سر و گاه اوی
 سکندر پیرسید که کاندز جهان

فزون آشکارا بود گر نهان
همان زنده بیش است گر مرده نیز
کزان پس نیازش نیاید به چیز
چنین داد پاسخ که ای شهریار
تو گر مرده را بشمری صدهزار
ازان صد هزاران یکی زنده نیست
خنک آنک در دوزخ افکنده نیست
بباید همین زنده را نیز مرد
یکی رفت و نوبت به دیگر سپرد
بپرسید خشکی فزون‌تر گر آب
بتابد بروبر همی آفتاب
برهمن چنین داد پاسخ به شاه
که هم آب را خاک دارد نگاه
بپرسید کز خواب بیدار کیست
به روی زمین بر گنهکار کیست
که جنبندگانند و چندی زیند
ندانند کاندز جهان برچینند
برهمن چنین داد پاسخ بدوی
که ای پاکدل مهتر راست گوی
گنهکارتر چیز مردم بود
که از کین و آزش خرد گم بود
چو خواهی که این را بدانی درست
تن خویشتن را نگه کن نخست
که روی زمین سربسر پیش تست
تو گویی سپهر روان خویش تست
همی رای داری که افزون کنی
ز خاک سیه مغز بیرون کنی
روان ترا دوزخ است آرزوی
مگر زین سخن بازگردی به خوی
دگر گفت بر جان ما شاه کیست
به کژی بهر جای همراه کیست
چنین داد پاسخ که از است شاه
سر مایه‌ی کین و جای گناه
بپرسید خود گوهر از بهر چیست
کش از بهر بیشی بباید گریست
چنین داد پاسخ که از و نیاز
دو دیوند بیچاره و دیوساز
یکی را ز کمی شده خشک لب
یکی از فزون‌یست بی‌خواب شب
همان هر دو را روز می بشکرد
خنک آنک جاننش پذیرد خرد
سکندر چو گفتار ایشان شنید
به رخساره شد چون گل شنبلیله
دو رخ زرد و دیده پر از آب کرد

همان چهر خندان پر از تاب کرد
بپرسید پس شاه فرمانروا
که حاجت چه باشد شما را به ما
ندارم دریغ از شما گنج خویش
نه هرگز براندیشم از رنج خویش
بگفتند کای شهریار بلند
در مرگ و پیری تو بر ما بیند
چنین داد پاسخ ورا شهریار
که بامرگ خواهش نیاید به کار
چه پرهیزی از تیز چنگ ازدها
که گرآهنی زو نیابی رها
جوانی که آید بما بر دراز
هم از روز پیری نیاید جواز
برهمن بدو گفت کای پادشا
جهاندار و دانا و فرمانروا
چو دانی که از مرگ خود چاره نیست
ز پیری بتر نیز پتیاره نیست
جهان را به کوشش چه جویی همی
گل زهر خیره چه بویی همی
ز تو بازماند همین رنج تو
به دشمن رسد کوشش و گنج تو
ز بهر کسان رنج بر تن نهی
ز کم دانشی باشد و ابلهی
پیامست از مرگ موی سپید
به بودن چه داری تو چندین امید
چنین گفت بیداردل شهریار
که گر بنده از بخشش کردگار
گذر یافتی بودمی من همان
به تدبیر بر گشتن آسمان
که فرزانه و مرد پرخاشخ
ز بخشش به کوشش نیابد گذر
دگر هرک در جنگ من کشته شد
کرا ز اخترش روز برگشته شد
به درد و به خون ریختن بد سزا
که بیدادگر کس نیابد رها
دیدند بادافره ایزدی
چو گشتند باز از ره بخردی
کس از خواست یزدان کرانه نیافت
ز کار زمانه بهانه نیافت
بسی چیز بخشید و نستد کسی
ند از نزدیک ایشان بسی
بی آزار ازان جایگه برگرفت
بران هم نشان راه خاور گرفت

همی رفت منزل به منزل به راه
ز ره رنجه و مانده یکسر سپاه
ز شهر برهمن به جایی رسید
یکی بی کران ژرف دریا بدید
بسان زنان مرد پوشیده روی
همی رفت با جامه و رنگ و بوی
زبانها نه تازی و نه خسروی
نه ترکی نه چینی و نه پهلوی
ز ماهی بدیشان همی خوردنی
به جایی نبد راه آوردنی
شگفت اندر ایشان سکندر بماند
ز دریا همی نام یزدان بخواند
همانگاه کوهی برآمد ز آب
بدو پاره شد زرد چون آفتاب
سکندر یکی تیز کشتی بجست
که آن را ببیند به دیده درست
یکی گفت زان فیلسوفان به شاه
که بر ژرف دریا ترا نیست راه
بمان تا ببیند مر او را کسی
که بهره ندارد ز دانش بسی
ز رومی و از مردم پارسی
بدان کشتی اندر نشستند سی
یکی زرد ماهی بد آن لخت کوه
همانکه چو تنگ اندر آمد گروه
فروبرد کشتی هم اندر شتاب
هم آن کوه شد ناپدید اندر آب
سپاه سکندر همی خیره ماند
همی هرکسی نام یزدان بخواند
بدو گفت رومی که دانش بهست
که داننده بر هر کسی بر مهست
اگر شاه رفتی و گشتی تباه
پر از خون شدی جان چندین سپاه
وزان جایکه لشکر اندر کشید
یکی آگیری نو آمد پدید
به گرد اندرش نی بسان درخت
تو گفتی که چوب چنارست سخت
ز پنجه فزون بود بالای اوی
چهل رش بپیمود پهنای اوی
همه خانه ها کرده از چوب و نی
زمینش هم از نی فروبرده پی
نشایست بد در نیستان بسی
ز شوری نخورد آب او هرکسی
چو بگذشت زان آب جایی رسید
که آمد یکی ژرف دریا پدید

جهان خرم و آب چون انگبین
همی مشک بویید روی زمین
بخوردند و کردند آهنگ خواب
بسی مار پیچان برآمد ز آب
وزان بیشه کژدم چو آتش به رنگ
جهان شد بران خفتگان تار و تنگ
به هر گوشه‌یی در فراوان بمرد
بزرگان دانا و مردان گرد
ز یک سو فراوان بیامد گراز
چو الماس دندانهای دراز
ز دست دگر شیر مهتر ز گاو
که با جنگ ایشان نبد زور و تاو
سپاهش ز دریا بیکسو شدند
بران نیستان آتش اندر زدند
بکشتند چندان ز شیران که راه
به یکبارگی تنگ شد بر سپاه

وزان جایگه رفت خورشیدفش
بیامد دمان تا زمین حبش
ز مردم زمین بود چون پر زاغ
سپه گشته و چشمها چون چراغ
تناور یکی لشکری زورمند
برهنه تن و پوست و بالابند
چو از دور دیدند گرد سپاه
خروشی برآمد ز ابر سپاه
سپاه انجمن شد هزاران هزار
وران تیره شد دیده‌ی شهریار
به سوی سکندر نهادند سر
بکشتند بسیار پرخاشخَر
به جای سنان استخوان داشتند
همی بر تن مرد بگذاشتند
به لشکر بفرمود پس شهریار
که برداشتند آلت کارزار
برهنه به جنگ اندر آمد حبش
غمی گشت زان لشکر شیرفش
بکشتند زیشان فزون از شمار
بیچید دیگر سر از کارزار
ز خون ریختن گشت روی زمین
سراسر به کردار دریای چین
چو از خون در و دشت آلوده شد
ز کشته به هر جای بر توده شد
چو بر توده خاشاکها برزدند
بفرمود تا آتش اندر زدند
چو شب گشت بشنید آواز گرگ

سکندر بیوشید خفتان و ترگ
یکی پیش رو بود مهتر ز پیل
به سر بر سرو داشت هم رنگ نیل
ازین نامداران فراوان بکشت
بسی حمله بردند و نمود پشت
بکشتند فرجام کارش به تیر
یکی آهنین کوه بد پیل گیر
وزان جایگه تیز لشکر براند
بسی نام دادار گیهان بخواند

چو نزدیکی نرمپایان رسید
نگه کرد و مردم بی اندازه دید
نه اسپ و نه جوشن نه تیغ و نه گرز
ازان هر یکی چون یکی سرو برز
چو رعد خروشان برآمد غریو
برهنه سپاهی به کردار دیو
یکی سنگ باران بکردند سخت
چو باد خزان برزند بر درخت
به تیر و به تیغ اندر آمد سپاه
تو گفتی که شد روز روشن سیاه
چو از نرمپایان فراوان بماند
سکندر برآسود و لشکر براند
بشد تازیان تا به شهری رسید
که آن را کران و میانه ندید
به آیین همه پیش باز آمدند
گشاده دل و بی نیاز آمدند
ببردند هرگونه گسترده
ز پوشیدنیها و از خوردنی
سکندر بپرسید و بنواختشان
براندازه بر پایگه ساختشان
کشیدند بر دشت پرده سرای
سپاهش نجست اندر آن شهر جای
سر اندر ستاره یکی کوه دید
تو گفتی که گردون بخواهد کشید
بران کوه مردم بدی اندکی
شب تیره زیشان نمادی یکی
بپرسید ازیشان سکندر که راه
کدامست و چون راند باید سپاه
همه یکسره خواندند آفرین
که ای نامور شهریار زمین
به رفتن برین کوه بودی گذر
اگر برگزشتی برو راه بر
یکی از دهایست زان روی کوه
که مرغ آید از رنج زهرش ستوه

نیارد گذشتن بروبر سپاه
 همی دود زهرش برآید به ماه
 همی آتش افروزد از کام اوی
 دو گیسو بود پیل را دام اوی
 همه شهر با او نداریم تاو
 خورش بایدش هر شبی پنج گاو
 بجویم و بر کوه خارا بریم
 پر اندیشه و پر مدارا بریم
 بدان تا نیاید بدین روی کوه
 نینجامید از ما گروهها گروه
 بفرمود سالار دیهیم جوی
 که آن روز ندهند چیز بدوی
 چو گاه خورش درگذشت ازدها
 بیامد چو آتش بران تند جا
 سکندر بفرمود تا لشکرش
 یکی تیرباران کنند ازبرش
 بزد یک دم آن ازدهای پلید
 تنی چند ازیشان به دم درکشید
 بفرمود اسکندر فیلقوس
 تبیره به زخم آوریدند و کوس
 همان بی کران آتش افروختند
 به هرجای مشعل همی سوختند
 چو کوه از تبیره پرآواز گشت
 بترسید ازان ازدها بازگشت
 چو خورشید برزد سر از برج گاو
 ز گلزاربرخاست بانگ چکاو
 چو آن ازدها را خورش بود گاه
 ز مردان لشکر گزین کرد شاه
 درم داد سالار چندی ز گنج
 بیاورد با خویشتن گاو پنج
 بکشت و ز سرشان برآهخت پوست
 بدان جادوی داده دل مرد دوست
 بیاگند چرمش به زهر و به نفت
 سوی ازدها روی بنهاد تفت
 مران چرمها را پر از باد کرد
 ز دادار نیکی دهش یاد کرد
 بفرمود تا پوست برداشتند
 همی دست بر دست بگذاشتند
 چو نزدیکی ازدها رفت شاه
 بسان یکی ابر دیدش سپاه
 زیانش کبود و دو چشمش چو خون
 همی آتش آمد ز کامش برون
 چو گاو از سر کوه بنداختند
 بران ازدها دل بپرداختند

فرو برد چون باد گاو اژدها
 چو آمد ز چنگ دلیران رها
 چو از گاو پیوندش آگنده شد
 بر اندام زهرش پراگنده شد
 همه رودگانش سوراخ کرد
 به مغز و به پی راه گستاخ کرد
 همی زد سرش را بران کوه سنگ
 چنین تا برآمد زمانی درنگ
 سپاهی بروبر بیارید تیر
 به پای آمد آن کوه نخچیرگیر
 وزان جایگه تیز لشکر براند
 تن اژدها را همانجا بماند
 بیاورد لشکر به کوهی دگر
 کزان خیره شد مرد پرخاشخ
 بلندیش بینا همی دیر دید
 سر کوه چون تیغ و شمشیر دید
 یکی تخت زرین بران تیغ کوه
 ز انبوه یکسو و دور از گروه
 یکی مرده مرد اندران تخت بر
 همانا که بودش پس از مرگ فر
 ز دیبا کشیده برو چادری
 ز هر گوهری بر سرش افسری
 همه گرد بر گرد او سیم و زر
 کسی را نبودی بروبر گذر
 هرآنکس که رفتی بران کوهسار
 که از مرده چیزی کند خواستار
 بران کوه از بیم لرزان شدی
 به مردی و بر جای ریزان شدی
 سکندر برآمد بران کوه سر
 نظاره بران مرد با سیم و زر
 یکی بانگ بشنید کای شهریار
 بسی بردی اندر جهان روزگار
 بسی تخت شاهان بپرداختی
 سرت را به گردون برافراختی
 بسی دشمن و دوست کردی تباه
 ز گیتی کنون بازگشتست گاه
 رخ شاه ز آواز شد چون چراغ
 ازان کوه برگشت دل پر ز داغ
 همی رفت با نامداران روم
 بدان شارسرستان شد که خوانی هرورم
 که آن شهر یکسر زنان داشتند
 کسی را دران شهر نگذاشتند
 سوی راست پستان چو آن زنان
 بسان یکی نار بر پرنیان

سوی چپ به کردار جوینده مرد
که جوشن پیوشد به روز نبرد
چو آمد به نزدیک شهر هروم
سرافراز با نامداران روم
یکی نامه بنوشت با رسم و داد
چنانچون بود مرد فرخ‌نژاد
به عنوان بر از شاه ایران و روم
سوی آنک دارند مرز هروم
سر نامه از کردگار سپهر
کزویست بخشایش و داد و مهر
هرآنکس که دارد روانش خرد
جهان را به عمری همی بسپرد
شنید آنک ما در جهان کرده‌ایم
سر مهتری بر کجا برده‌ایم
کسی کو ز فرمان ما سر بتافت
نهالی بجز خاک تیره نیافت
نخواهم که جایی بود در جهان
که دیدار آن باشد از من نهان
گر آیم مرا با شما نیست رزم
به دل آشتی دارم و رای بزم
اگر هیچ دارید داننده‌یی
خردمند و بیدار خواننده‌یی
چو برخواند این نامه‌ی پندمند
برآنکس که هست از شما ارجمند
ببندید پیش آمدن را میان
کزین آمدن کس ندارد زیان
بفرمود تا فیلسوفی ز روم
برد نامه نزدیک شهر هروم
بسی نیز شیرین سخنها بگفت
فرستاده خود با خرد بود جفت
چو دانا به نزدیک ایشان رسید
همه شهر زن دید و مردی ندید
همه لشکر از شهر بیرون شدند
به دیدار رومی به هامون شدند
بران نامه‌بر شد جهان انجمن
ازیشان هرآنکس که بد رای زن
چو این نامه برخواند دانا‌ی شهر
ز رای دل شاه برداشت بهر
نشستند و پاسخ نوشتند باز
که دایم بزی شاه گردن فراز
فرستاده را پیش بنشانیدیم
یکایک همه نامه برخواندیم
نخستین که گفتی ز شاهان سخن
ز پیروزی و رزمهای کهن

اگر لشکر آری به شهر هرورم
نبینی ز نعل و پی اسپ بوم
بی اندازه در شهر ما برزنست
بهر برزنی بر هزاران زنست
همه شب به خفتان جنگ اندریم
ز بهر فزونی به تنگ اندریم
ز چندین یکی را نبودست شوی
که دوشیزگانیم و پوشیده روی
ز هر سو که آیی برین بوم و بر
بجز ژرف دریا نبینی گذر
ز ما هر زنی کو گراید بشوی
ازان پس کس او را نه بینیم روی
بباید گذشتن به دریای ژرف
اگر خوش و گر نیز باریده برف
اگر دختر آیدش چون کردشوی
زن آسا و جوینده ی رنگ و بوی
هم آن خانه جاوید جای وی است
بلند آسمانش هوای وی است
وگر مردوش باشد و سرفراز
بسوی هرومش فرستند باز
وگر زو پسر زاید آنجا که هست
بیاشد نباشد بر ماش دست
ز ما هرک او روزگار نبرد
از اسپ اندر آرد یکی شیرمرد
یکی تاج زرینش بر سر نهیم
همان تخت او بر دو پیکر نهیم
همانا ز ما زن بود سی هزار
که با تاج زرند و با گوشوار
که مردی ز گردنکشان روز جنگ
به چنگال او خاک شد بی درنگ
تو مردی بزرگی و نامت بلند
در نام بر خویشتن در مبد
که گویند با زن براویختنی
ز آویختن نیز بگریختنی
یکی ننگ باشد ترا زین سخن
که تا هست گیتی نگردهد کهن
چه خواهی که با نامداران روم
بیایی بگردی به مرز هرورم
چو با راستی باشی و مردمی
نبینی جز از خوبی و خرمی
به پیش تو آریم چندان سپاه
که تیره شود بر تو خورشید و ماه
چو آن پاسخ نامه شد اسپری
زنی بود گویا به پیغمبری

ابا تاج و با جامه‌ی شاهوار
همی رفت با خوبرخ ده سوار
چو آمد خرامان به نزدیک شاه
پذیره فرستاد چندی به راه
زن نامبردار نامه بداد
پیام دلیران همه کرد یاد
سکندر چو آن پاسخ نامه دید
خردمند و بینادلی برگزید
بدیشان پیامی فرستاد و گفت
که با مغز مردم خرد باد جفت
به گرد جهان شهریاری نماند
همان بر زمین نامداری نماند
که نه سربسر پیش من کهترند
وگرچه بلندند و نیک‌اخترند
مرا گرد کافور و خاک سیاه
همانست و هم بزم و هم رزمگاه
نه من جنگ را آمدم تازیان
به پیلان و کوس و تبیره زنان
سپاهی برین سان که هامون و کوه
همی گردد از سم اسپان ستوه
مرا رای دیدار شهر شماسست
گر آید نزدیک ما هم رواست
چو دیدار باشد برانم سپاه
نباشم فراوان بدین جایگاه
بینیم تا چیستان رای و فر
سواری و زیبایی و پای و پر
ز کار زهشتان بپرسم نهان
که بی‌مرد زن چون بود در جهان
اگر مرگ باشد فزونی ز کیست
به بینم که فرجام این کار چیست
فرستاده آمد سخنها بگفت
همه راز بیرون کشید از نهفت
بزرگان یکی انجمن ساختند
ز گفتار دل را برداختند
که ما برگزیدیم زن دو هزار
سخن‌گوی و داننده و هوشیار
ابا هر صدی بسته ده تاج زر
بدو در نشانده فراوان گهر
چو گرد آید آن تاج باشد دویست
که هر یک جز اندر خور شاه نیست
یکایک بسختیم و کردیم تل
اباگوهران هر یکی سی رطل
چو دانیم کامد به نزدیک شاه
یکایک پذیره شویمش به راه

چو آمد به نزدیک ما آگهی
 ز دانایی شاه وز فرهی
 فرستاده برگشت و پاسخ بگفت
 سخنها همه با خرد بود جفت
 سکندر ز منزل سپه برگرفت
 ز کار زنان مانده اندر شگفت
 دو منزل بیامد یکی باد خاست
 وزو برف با کوه و درگشت راست
 تبه شد بسی مردم پایکار
 ز سرما و برف اندر آن روزگار
 برآمد یکی ابر و دودی سیاه
 بر آتش همی رفت گفتی سپاه
 زره کتف آزادگان را بسوخت
 ز نعل سواران زمین برفروخت
 بدین هم نشان تا به شهری رسید
 که مردم بسان شب تیره دید
 فروهشته لفج و برآورده کفج
 به کردار قیر و شبه کفج و لفج
 همه دیده‌هاشان به کردار خون
 همی از دهان آتش آمد برون
 بسی پیل بردند پیشش به راه
 همان هدیه مردمان سیاه
 بگفتند کین برف و باد دمان
 ز ما بود کامد شما را زیان
 که هرگز بدین شهر نگذشت کس
 ترا و سپاه تو دیدیم و بس
 نبود اندر آن شهر یک ماه شاه
 چو آسوده گشتند شاه و سپاه
 از نجا بیامد دمان و دنان
 دل‌آراسته سوی شهر زنان
 ز دریا گذر کرد زن دو هزار
 همه پاک با افسر و گوشوار
 یکی بیشه بد پر ز آب و درخت
 همه جای روشن‌دل و نیکبخت
 خورش گرد کردند بر مرغزار
 ز گسترده‌ها به رنگ و نگار
 چو آمد سکندر به شهر هروم
 زنان پیش رفتند ز آباد بوم
 بردند پس تاجها پیش او
 همان جامه و گوهر و رنگ و بوی
 سکندر بپذرفت و بنواختشان
 بران خرمی جایگه ساختشان
 چو شب روز شد اندرآمد به شهر
 به دیدار برداشت زان شهر بهر

کم و بیش ایشان همی بازجست
همی بود تا رازها شد درست

بپرسید هرچیز و دریا بدید
وزان روی لشکر به مغرب کشید
یکی شارسنان پیشش آمد بزرگ
بدو اندرون مردمانی سترگ
همه روی سرخ و همه موی زرد
همه در خور جنگ روز نبرد
به فرمان به پیش سکندر شدند
دو تا گشته و دست بر سر شدند
سکندر بپرسید از سرکشان
که ایدر چه دارد شگفتی نشان
چنین گفت با او یکی مرد پیر
که ای شاه نیک اختر و شهرگیر
یکی آبگیرست زان روی شهر
کز آن آب کس را ندیدیم بهر
چو خورشید تابان بدانجا رسید
بران ژرف دریا شود ناپدید
پس چشمه در تیره گردد جهان
شود آشکارای گیتی نهان
وزان جای تاریک چندان سخن
شنیدم که هرگز نیاید به بن
خرد یافته مرد یزدان پرست
بدو در یکی چشمه گوید که هست
گشاده سخن مرد با رای و کام
همی آب حیوانش خواند به نام
چنین گفت روشن دل پر خرد
که هرک آب حیوان خورد کی مرد
ز فردوس دارد بران چشمه راه
بشوید بر آن تن بریزد گناه
بپرسید پس شه که تاریک جای
بدو اندرون چون رود چارپای
چنین پاسخ آورد یزدان پرست
کز آن راه بر کره باید نشست
به چوپان بفرمود کاسپ یله
سراسر به لشکرگه آرد گله
گزین کرد زو بارگی ده هزار
همه چار سال از در کارزار

وزان جایگه شاد لشکر براند
بزرگان بیدار دل را بخواند
همی رفت تا سوی شهری رسید
که آن را میان و کرانه ندید

همه هرج باید بدو در فراخ
 پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ
 فرود آمد و بامداد پگاه
 به نزدیک آن چشمه شد بی‌سپاه
 که دهقان ورا نام حیوان نهاد
 چو از بخشش پهلوان کرد یاد
 همی بود تا گشت خورشید زرد
 فرو شد بران چشمه‌ی لاژورد
 ز یزدان پاک آن شگفتی بدید
 که خورشید گشت از جهان ناپدید
 بیامد به لشکرگه خویش باز
 دلی پر ز اندیشه‌های دراز
 شب تیره کرد از جهاندار یاد
 پس اندیشه بر آب حیوان نهاد
 شکبیا ز لشگر هرانکس که دید
 نخست از میان سپه برگزید
 چهل روزه افزون خورش بر گرفت
 بیامد دمان تا چه بیند شگفت
 سپه را بران شارستان جای کرد
 یکی پیش رو چست بر پای کرد
 ورا اندر آن خضر بد رای زن
 سر نامداران آن انجمن
 سکندر بیامد به فرمان اوی
 دل و جان سپرده به پیمان اوی
 بدو گفت کای مرد بیداردل
 یکی تیز گردان بدین کار دل
 اگر آب حیوان به چنگ آوریم
 بسی بر پرستش درنگ آوریم
 نمیرد کسی کو روان پرورد
 به یزدان پناهد ز راه خرد
 دو مهرست با من که چون آفتاب
 بتابد شب تیره چون بیند آب
 یکی زان تو برگیر و در پیش باش
 نگهبان جان و تن خویش باش
 دگر مهره باشد مرا شمع راه
 به تاریک اندر شوم با سپاه
 ببینیم تا کردگار جهان
 بدین آشکارا چه دارد نهان
 توی پیش رو گر پناه من اوست
 نماینده‌ی رای و راه من اوست
 چو لشگر سوی آب حیوان گذشت
 خروش آمد الله اکبر ز دشت
 چو از منزلی خضر برداشتی
 خورشها ز هرگونه بگذاشتی

همی رفت ازین سان دو روز و دو شب
کسی را به خوردن نچنید لب
سه دیگر به تاریکی اندر دو راه
پدید آمد و گم شد از خضر شاه
پیمبر سوی آب حیوان کشید
سر زندگانی به کیوان کشید
بران آب روشن سر و تن بشست
نگهدار جز پاک یزدان نجست
بخورد و برآسود و برگشت زود
ستایش همی بافرین بر فزود

سکندر سوی روشنایی رسید
یکی بر شد کوه رخشنده دید
زده بر سر کوه خارا عمود
سرش تا به ابر اندر از چوب عود
بر هر عمودی کنامی بزرگ
نشسته برو سبز مرغی سترگ
به آواز رومی سخن راندند
جهاندار پیروز را خواندند
چو آواز بشنید قیصر برفت
به نزدیک مرغان خرامید تفت
بدو مرغ گفت ای دلارای رنج
چه جویی همی زین سرای سپنج
اگر سر برآری به چرخ بلند
همان بازگردی ازو مستمند
کنون کامدی هیچ دیدی زنا
وگر کرده از خشت پخته بنا
چنین داد پاسخ کزین هر دو هست
زنا و برین گونه جای نشست
چو بشنید پاسخ فروتر نشست
درو خیره شد مرد یزدان پرست
بپرسید کاندر جهان بانگ رود
شنیدی و آوای مست و سرود
چنین داد پاسخ که هر کو ز دهر
ز شادی همی برنگیرند بهر
ورا شاد مردم نخواند همی
وگر جان و دل برفشانند همی
به خاک آمد از بر شده چوب عمود
تهی ماند زان مرغ رنگین عمود
بپرسید دانایی و راستی
فزونست اگر کمی و کاستی
چنین داد پاسخ که دانش پژوه
همی سرفرازد ز هر دو گروه
به سوی عمود آمد از تیره خاک

به منقار چنگالها کرد پاک
ز قیصر بپرسید یزدان پرست
به شهر تو بر کوه دارد نشست
بدو گفت چون مرد شد پاک‌رای
بیابد پرستنده بر کوه جای
ازان چوب جوینده شد بر کنام
جهانجوی روشن‌دل و شادکام
به چنگال می‌کرد منقار تیز
چو ایمن شد از گردش رستخیز
به قیصر بفرمود تا بی‌گروه
پیاده شود بر سر تیغ کوه
ببیند که تا بر سر کوه چیست
کزو شادمان را بیاید گریست

سکندر چو بشنید شد سوی کوه
به دیدار بر تیغ شد بی‌گروه
سرافیل را دید صوری به دست
برافراخته سر ز جای نشست
پر از باد لب دیدگان پرزنم
که فرمان یزدان کی آید که دم
چو بر کوه روی سکندر بدید
چو رعد خروشان فغان برکشید
که ای بنده‌ی آز چندین مکوش
که روزی به گوش آیدت یک خروش
که چندین مرنج از پی تاج و تخت
به رفتن بیارای و بریند رخت
چنین داد پاسخ بدو شهریار
که بهر من این آمد از روزگار
که جز جنبش و گردش اندر جهان
نبینم همی آشکار و نهان
ازان کوه با ناله آمد فرود
همی داد نیکی دهش را درود
بران راه تاریک بنهاد روی
به پیش اندرون مردم راه‌جوی
چو آمد به تاریکی اندر سپاه
خروشی برآمد ز کوه سیاه
که هرکس که بردارد از کوه سنگ
پشیمان شود ز آنک دارد به چنگ
وگر بر ندارد پشیمان شود
به هر درد دل سوی درمان شود
سپه سوی آواز بنهاد گوش
پراندیشه شد هرکسی زان خروش
که بردارد آن سنگ اگر بگذرد
پی رنج ناآمده نشمرد

یکی گفت کین رنج هست از گناه
 پشیمانی و سنگ بردن به راه
 دگر گفت لختی نباید کشید
 مگر درد و رنجش نباید چشید
 یکی برد زان سنگ و دیگر نبرد
 یکی دیگر از کاهلی داشت خرد
 چو از آب حیوان به هامون شدند
 ز تاریکی راه بیرون شدند
 بجستند هرکس بر و آستی
 پدیدار شد کژی و کاستی
 کنار یکی پر ز یاقوت بود
 یکی را پر از گوهر نابسود
 پشیمان شد آنکس که کم داشت اوی
 زبرجد چنان خار بگذاشت اوی
 پشیمان تر آنکس که خود برنداشت
 ازان گوهر پر بها سر بگاشت
 دو هفته بر آن جایگه بر بماند
 چو آسوده تر گشت لشکر براند

سوی باختر شد چو خاور بدید
 ز گیتی همی رای رفتن گزید
 بره بر یکی شارستان دید پاک
 که نگذشت گویی بروباد و خاک
 چو آواز کوس آمد از پشت پیل
 پذیره شدندش بزرگان دو میل
 جهانجوی چون دید بنواختشان
 به خورشید گردن برافراختشان
 بپرسید کایدر چه باشد شگفت
 کزان برتر اندازه نتوان گرفت
 زبان برگشادند بر شهریار
 به نالیدن از گردش روزگار
 که ما را یکی کار پیش است سخت
 بگوئیم با شاه پیروز بخت
 بدین کوه سر تا به ابر اندرون
 دل ما پر از رنج و دردست و خون
 ز چیز که ما را بدو تاب نیست
 ز یاجوج و ماجوج مان خواب نیست
 چو آیند بهری سوی شهر ما
 غم و رنج باشد همه بهر ما
 همه رویه‌اشان چو روی هیون
 زبانها سیه دیده‌ها پر ز خون
 سیه روی و دندانها چون گراز
 که یارد شدن نزد ایشان فراز
 همه تن پر از موی و موی همچو نیل

بر و سینه و گوشه‌هاشان چو پیل
 بخرسپند یکی گوش بستر کنند
 دگر بر تن خویش چادر کنند
 ز هر ماده‌یی بچه زاید هزار
 کم و بیش ایشان که داند شمار
 به گرد آمدن چون ستوران شوند
 تگ آرند و بر سان گوران شوند
 بهاران کز ابر اندر آید خروش
 همان سبز دریا برآید به جوش
 چو تنین ازان موج بردارد ابر
 هوا بر خروشد بسان هژبر
 فرود افگند ابر تنین چو کوه
 بیایند زیشان گروه‌ها گروه
 خورش آن بود سال تا سالشان
 که آگنده گردد بر و یالشان
 گیاشان بود زان سپس خوردنی
 بیارند هر سو ز آوردنی
 چو سرما بود سخت لاغر شوند
 به آواز بر سان کفتر شوند
 بهاران ببینی به کردار گرگ
 بغرند بر سان پیل سترگ
 اگر پادشا چاره‌پی سازی
 کزین غم دل ما بپردازی
 بسی آفرین یابد از هرکسی
 ازان پس به گیتی بماند بسی
 بزرگی کن و رنج ما را بساز
 هم از پاک یزدان نه‌ای بی‌نیاز
 سکندر بماند اندر ایشان شگفت
 غمی گشت و اندیشه‌ها برگرفت
 چنین داد پاسخ که از ماست گنج
 ز شهر شما یارمندی و رنج
 برآرم من این راه ایشان به رای
 نیروی نیکی دهش یک خدای
 یکایک بگفتند کای شهریار
 ز تو دور بادا بد روزگار
 ز ما هرچ باید همه بنده‌ایم
 پرستنده باشیم تا زنده‌ایم
 بیاریم چندانک خواهی تو چیز
 کزین بیش کاری نداریم نیز
 سکندر بیامد نگه کرد کوه
 بیاورد زان فیلسوفان گروه
 بغرمود کاهن‌گران آورد
 مس و روی و پتک گران آورد
 کج و سنگ و هیزم فزون از شمار

بیارید چندانک آید به کار
 بی اندازه بردند چیزی که خواست
 چو شد ساخته کار و اندیشه راست
 ز دیوارگر هم ز آهنگران
 هرانکس که استاد بود اندران
 ز گیتی به پیش سکندر شدند
 بدان کار بایسته یاور شدند
 ز هر کشوری دانشی شد گروه
 دو دیوار کرد از دو پهلوی کوه
 ز بن تا سر تیغ بالای اوی
 چو صد شاه‌ریش کرده پهنای اوی
 ازو یک ریش انگشت و آهن یکی
 پراکنده مس در میان اندکی
 همی ریخت گوگردش اندر میان
 چنین باشد افسون دانا کیان
 همی ریخت هر گوهری یک رده
 چو از خاک تا تیغ شد آژده
 بسی نفت و روغن برآمیختند
 همی بر سر گوهران ریختند
 به خروار انگشت بر سر زدند
 بفرمود تا آتش اندر زدند
 دم آورد و آهنگران صدهزار
 به فرمان پیروزگر شهریار
 خروش دمنده برآمد ز کوه
 ستاره شد از تف آتش ستوه
 چنین روزگاری برآمد بران
 دم آتش و رنج آهنگران
 گهرها یک اندر دگر ساختند
 وزان آتش تیز بگداختند
 ز یاجوج و ماجوج گیتی برست
 زمین گشت جای خرام و نشست
 برش پانصد بود بالای اوی
 چو سیصد بدی نیز پهنای اوی
 ازان نامور سد اسکندری
 جهانی برست از بد داوری
 برو مهتران خواندند آفرین
 که بی تو مبادا زمان و زمین
 ز چیزی که بود اندران جایگاه
 فراوان بردند نزدیک شاه
 پذیرفت ازیشان و خود برگرفت
 جهان مانده زان کار اندر شگفت

 همی رفت یک ماه پویان به راه
 به رنج اندر از راه شاه و سپاه

چنین تا به نزدیک کوهی رسید
که جایی دد و دام و ماهی ندید
یکی کوه دید از برش لاژورد
یکی خانه بر سر ز یاقوت زرد
همه خانه قندیل‌های بلور
میان اندرون چشمه‌ی آب شور
نهاده بر چشمه زرین دو تخت
برو خوابیده یکی شوربخت
به تن مردم و سر چو آن گراز
به بیچارگی مرده بر تخت ناز
ز کافور زیراندزش بستری
کشیده ز دیبا برو چادری
یکی سرخ گوهر به جای چراغ
فروزان شده زو همه بوم و راغ
فتاده فروغ ستاره در آب
ز گوهر همه خانه چون آفتاب
هرآنکس که رفتی که چیزی برد
وگر خاک آن خانه را بسپرد
همه تنش بر جای لرزان شدی
وزان لرزه آن زنده ریزان شدی
خروش آمد از چشمه‌ی آب شور
که ای آرزومند چندین مشور
بسی چیز دیدی که آن کس ندید
عنان را کنون باز باید کشید
کنون زندگانیت کوتاه گشت
سر تخت شاهیت بی‌شاه گشت
سکندر بترسید و برگشت زود
به لشکرگه آمد به کردار دود
وزان جایگه تیز لشکر براند
خروشان بسی نام یزدان بخواند
ازان کوه راه بیابان گرفت
غمی گشت و اندیشه‌ی جان گرفت
همی راند پر درد و گریان ز جای
سپاه از پس و پیش او رهنمای

ز راه بیابان به شهری رسید
بید شاد کواز مردم شنید
همه بوم و بر باغ آباد بود
در مردم از خرمی شاد بود
پذیره شدندش بزرگان شهر
کسی را که از مردمی بود بهر
برو همگان آفرین خواندند
همه زر و گوهر برافشانند
همی گفت هرکس که ای شهریار

انوشه که کردی بمابر گذار
 بدین شهر هرگز نیامد سپاه
 نه هرگز شنیدست کس نام شاه
 کنون کامدی جان ما پیش تست
 که روشن روان بادی و تن درست
 سکندر دل از مردمان شاد کرد
 ز راه بیابان تن آزاد کرد
 بپرسید ازیشان که ایدر شگفت
 چه چیزست کاندازه باید گرفت
 چنین داد پاسخ بدو رهنمای
 که ای شاه پیروز پاکیزه‌رای
 شگفتیست ایدر که اندر جهان
 کسی آن ندید آشکار و نهان
 درختیست ایدر دو بن گشته جفت
 که چونان شگفتی نشاید نهفت
 یکی ماده و دیگری نر اوی
 سخن‌گو بود شاخ با رنگ و بوی
 به شب ماده گویا و بویا شود
 چو روشن شود نر گویا شود
 سکندر بشد با سواران روم
 همان نامداران آن مرز و بوم
 بپرسید زیشان که اکنون درخت
 سخن کی سراید به آواز سخت
 چنین داد پاسخ بدو ترجمان
 که از روز چون بگذرد نه زمان
 سخن‌گوی گردد یکی زین درخت
 که آواز او بشنود نیک‌بخت
 شب تیره‌گون ماده گویا شود
 بر و برگ چون مشک بویا شود
 بپرسید چون بگذریم از درخت
 شگفتی چه پیش آید ای نیک‌بخت
 چنین داد پاسخ کزو بگذری
 ز رفتنت کوتاه شود داوری
 چو زو برگذشتی نماندت جای
 کران جهان خواندش رهنمای
 بیابان و تاریکی آید به پیش
 به سیری نیامد کس از جان خویش
 نه کس دید از ما نه هرگز شنید
 که دام و دد و مرغ بر ره پرید
 همی راند با رومیان نیک‌بخت
 چو آمد به نزدیک گویا درخت
 زمینش ز گرمی همی بردمید
 ز پوست ددان خاک پیدا ندید
 ز گوینده پرسید کین پوست چیست

ددان را برین گونه درنده کیست
چنین داد پاسخ بدو نیک‌بخت
که چندین پرستنده دارد درخت
چو باید پرستندگان را خورش
ز گوشت ددان باشدش پرورش
چو خورشید بر تیغ گنبد رسید
سکندر ز بالا خروشی شنید
که آمد ز برگ درخت بلند
خروشی پر از سهم و ناسودمند
بترسید و پرسید زان ترجمان
که ای مرد بیدار نیکی گمان
چنین برگ گویا چه گوید همی
که دل را به خوناب شوید همی
چنین داد پاسخ که ای نیک‌بخت
همی گوید این برگ شاخ درخت
که چندین سکندر چه پوید به دهر
که برداشت از نیکوهایش بهر
ز شاهیش چون سال شد بر دو هفت
ز تخت بزرگی بیایدش رفت
سکندر ز دیده ببارید خون
دلش گشت پر درد از رهنمون
ازان پس به کس نیز نگشاد لب
پر از غم همی بود تا نیم‌شب
سخن‌گوی شد برگ دیگر درخت
دگر باره پرسید زان نیک‌بخت
چه گوید همی این دگر شاخ گفت
سخن‌گوی بگشاد راز از نهفت
چنین داد پاسخ که این ماده شاخ
همی گوید اندر جهان فراخ
از آز فراوان نگنجی همی
روان را چرا بر شکنجی همی
ترا آز گرد جهان گشتن است
کس آزدن و پادشا کشتن است
نماندت ایدر فراوان درنگ
مکن روز بر خویشتن تار و تنگ
بپرسید از ترجمان پادشا
که ای مرد روشن‌دل و پارسا
یکی بازپرسش که باشم به روم
چو پیش آید آن گردش روز شوم
مگر زنده بیند مرا مادرم
یکی تا به رخ برکشد چادرم
چنین گفت با شاه گویا درخت
که کوتاه کن روز و بریند رخت
نه مادرت بیند نه خویشان به روم

نه پوشیده رویان آن مرز و بوم
به شهر کسان مرگت آید نه دیر
شود اختر و تاج و تخت از تو سیر
چو بشنید برگشت زان دو درخت
دلش خسته گشته به شمشیر سخت
چو آمد به لشکرگه خویش باز
برفتند گردان گردن فراز
به شهر اندرون هدیه‌ها ساختند
بزرگان بر پادشا تاختند
یکی جوشنی بود تابان چو نیل
به بالای و پهنای یک چرم پیل
دو دندان پیل و برش پنج بود
که آن را به برداشتن رنج بود
زره بود و دیبای پرمایه بود
ز زر کرده آگنده صد خایه بود
به سنگ درم هر یکی شست من
ز زر و ز گوهر یکی کرگدن
بپذرفت زان شهر و لشکر براند
ز دیده همی خون دل برفشاند

وزان روی لشکر سوی چین کشید
سر نامداران به بیرون کشید
همی راند منزل به منزل به دشت
چهل روز تا پیش دریا گذشت
ز دیبا سراپرده‌یی برکشید
سپه را به منزل فرود آورد
یکی نامه فرمود پس تا دبیر
نویسد ز اسکندر شهرگیر
نوشتند هرگونه‌یی خوب و زشت
نویسنده چون نامه اندر نوشت
سکندر بشد چون فرستاده‌یی
گزین کرد بینادل آزاده‌یی
که با او بدی یک‌دل و یک‌سخن
بگوید به مهتر که کن یا مکن
سپه را به سالار لشکر سپرد
وزان رومیان پنج دانا ببرد
چو آگاهی آمد به فغفور ازین
که آمد فرستاده‌یی سوی چین
پذیره فرستاد چندی سپاه
سکندر گرازان بیامد به راه
چو آمد بران بارگاه بزرگ
بدید آن گزیده سپاه بزرگ
بیامد ز دهلیز تا پیش اوی
پراندیشه جان بداندیش اوی

دوان پیش او رفت و بردش نماز
نشست اندر ایوان زمانی دراز
بپرسید فغفور و بنواختش
یکی نامور جایگه ساختش
چو برزد سر از کوه روشن چراغ
ببردند بالای زرین جناغ
فرستاده‌ی شاه را پیش خواند
سکندر فراوان سخنها براند
بگفت آنچ بایست و نامه بداد
سخنهای قیصر همه کرد یاد
بران نامه عنوان بد از شاه روم
جهاندار و سالار هر مرز و بوم
که خوانند شاهان برو آفرین
زما بندگان جهان آفرین
جهاندار و داننده و رهنمای
خداوند پاکی و نیکی فرای
دگر گفت فرمان ما سوی چین
چنانست که آباد ماند زمین
نباید بسیچید ما را به جنگ
که از جنگ شد روز بر فور تنگ
چو دارا که بد شهریار جهان
چو فریان تازی و دیگر مهان
ز خاور برو تا در باختر
ز فرمان ما کس نجوید گذر
شمار سپاهم نداند سپهر
وگر بشمرد نیز ناهید و مهر
اگر هیچ فرمان ما بشکنی
تن و بوم و کشور به رنج افگنی
چو نامه بخوانی بیارای ساو
مرنجان تن خویش و با بد مکاو
گر آیی بینی مرا با سپاه
بینم ترا یک‌دل و نیک خواه
بداریم بر تو همین تاج و تخت
به چیزی گزندت نباید ز بخت
وگر کند باشی به پیش آمدن
ز کشور سوی شاه خویش آمدن
ز چیزی که باشد طرایف به چین
ز زرینه و اسپ و تیغ و نگین
هم از جامه و پرده و تخت عاج
ز دیبای پرمایه و طوق و تاج
ز چیزی که یابی فرستی به گنج
چو خواهی که از ما نیایدت رنج
سپاه مرا بازگردان ز راه
بیاش ایمن از گنج و تخت و کلاه

چو سالار چین زان نشان نامه دید
برآشفت و پس خامشی برگزید
بخندید و پس با فرستاده گفت
که شاه ترا آسمان باد جفت
بگوی آنچ دانی ز گفتار اوی
ز بالا و مردی و دیدار اوی
فرستاده گفت ای سپهدار چین
کسی چون سکندر مدان بر زمین
به مردی و رادی و بخش و خرد
ز اندیشهی هر کسی بگذرد
به بالای سروسست و با زور پیل
به بخشش به کردار دریای نیل
زیانش به کردار برنده تیغ
به چربی عقاب اندر آرد ز میغ
چو بشنید فغفور چین این سخن
یکی دیگر اندیشه افکند بن
بفرمود تا خوان و می خواستند
به باغ اندر ایوان بیاراستند
همی خورد می تا جهان تیره شد
سر میگساران ز می خیره شد
سپهدار چین با فرستاده گفت
که با شاه تو مشتری باد جفت
چو روشن شود نامه پاسخ کنیم
به دیدار تو روز فرخ کنیم
سکندر پیامد ترنجی به دست
ز ایوان سالار چین نیممست
چو خورشید برزد سر از برج شیر
سپهر اندر آورد شب را به زیر
سکندر به نزدیک فغفور شد
از اندیشهی بد دلش دور شد
بپرسید زو گفت شب چون بدی
که بیرون شدی دوش میگون بدی
ازان پس بفرمود تا شد دبیر
بیاورد قرطاس و مشک و عبیر
مران نامه را زود پاسخ نوشت
بیاراست قرطاس را چون بهشت
نخست آفرین کرد بر دادگر
خداوند مردی و داد و هنر
خداوند فرهنگ و پرهیز و دین
ازو باد بر شاد روم آفرین
رسید این فرستادهی چربگوی
هم آن نامه‌ی شاه فرهنگ جوی
سخنهای شاهان همه خواندم
وزان با بزرگان سخن راندم

ز دارای داراب و فریان و فور
 سخن هرچ پیدا بد از رزم و سور
 که پیروز گشتی بریشان همه
 شبان بودی و شهریاران رمه
 تو داد خداوند خورشید و ماه
 به مردی مدان و فزون سپاه
 چو بر مهتری بگذرد روزگار
 چه در سور میرد چه در کارزار
 چو فرجامشان روز رزم تو بود
 زمانه نه کاهد نخواهد فزود
 تو زیشان مکن کشی و برتری
 که گر ز آهنی بی گمان بگذری
 کجا شد فریدون و ضحاک و جم
 فراز آمد از باد و شد سوی دم
 من از تو نترسم نه جنگ آورم
 نه بر سان تو باد گیرد سرم
 که خون ریختن نیست آیین ما
 نه بد کردن اندرخور دین ما
 بخوانی مرا بر تو باشد شکست
 که یزدان پرستم نه خسرو پرست
 فزون زان فرستم که دارای منش
 ز بخشش نباشد مرا سرزنش
 سکندر به رخ رنگ تشویر خورد
 ز گفتار او بر جگر تیر خورد
 به دل گفت ازین پس کس اندر جهان
 نبیند مرا رفته جایی نهان
 ز ایوان بیامد به جای نشست
 میان از پی بازگشتن بیست
 سرافراز فغفور بگشاد گنج
 ز بخشش نیامد به دلش ایچ رنج
 نخستین بفرمود پنجاه تاج
 به گوهر بیاگنده ده تخت عاج
 ز سیمین و زرینه اشتر هزار
 بفرمود تا برنهادند بار
 ز دیبای چینی و خز و حریر
 ز کافور وز مشک و بوی و عبیر
 هزار اشتر بارکش بار کرد
 تن آسان شد آنکو درم خوار کرد
 ز سنجاب و قاقم ز موی سمور
 ز گستر دنیها و جام بلور
 بیاورد زین هر یکی ده هزار
 خردمند گنجور بریست بار
 گر انمایه صد زین به سیمین ستام
 ز زرینه پنجاه بردند نام

ببردند سیصد شتر سرخ‌موی
طرایف بدو دار چینی بدوی
یکی مرد با سنگ و شیرین سخن
گزين کرد زان چینیان کهن
بفرمود تا با درود و خرام
بیاید بر شاه و آرد پیام
که یک چند باشد به نزدیک چین
برو نامداران کنند آفرین
فرستاده شد با سکندر به راه
گمانی که بردی که اویست شاه
چو ملاح روی سکندر بدید
سبک زورقی بادبان برکشید
چو دستور با لشکر آمدش پیش
بگفت آنچ آمد ز بازار خویش
سپاهش برو خواندند آفرین
همه برنهادند سر بر زمین
بدانست چینی که او هست شاه
پیاده بیامد غریوان به راه
سکندر بدو گفت پوزش مکن
مران پیش فغفور زین در سخن
بیود آن شب و بامداد پگاه
به آرام بنشست بر تخت شاه
فرستاده را چیز بخشید و گفت
که با تو روان مسیحست جفت
برو پیش فغفور چینی بگوی
که نزدیک ما یافتی آب‌روی
گر ایدر بیاشی همی چین تراست
وگر جای دیگر خرامی رواست
بیاسایم ایدر که چندین سپاه
به تندی نشاید کشیدن به راه
فرستاده برگشت و آمد چو باد
به فغفور پیغام فیصر بداد

بدان جایگه شاه ماهی بماند
پس‌انگه بجنید و لشکر براند
ازان سبز دریا چو گشتند باز
بیابان گرفتند و راه دراز
چو منزل به منزل به حلوان رسید
یکی مایه‌ور باره و شهر دید
به پیش آمدندش بزرگان شهر
کسی کش ز نام و خرد بود بهر
برفتند با هدیه و با نثار
ز حلوان سران تا در شهریار
سکندر سبک پرسش اندر گرفت

که ایدر چه بینید چیزی شگفت
بدو گفت گوینده کای شهریار
ندانیم چیزی که آید به کار
برین مرز درویشی و رنج هست
کزین بگذری باد ماند به دست
چو گفتار گوینده بشنید شاه
ز حلوان سوی سند شد با سپاه
پذیره شدندش سواران سند
همان جنگ را یاور آمد ز هند
هرانکس که از فور دل خسته بود
به خون ریختن دستها شسته بود
بردند پیلان و هندی درای
خروش آمد و ناله‌ی کرنای
سر سندیان بود بنده نام
سواری سرافراز با رای و کام
یکی رزمشان کرده شد همگروه
زمین شد ز افکنده بر سان کوه
شب آمد بران دشت سندی نماند
سکندر سپاه از پس‌اندر براند
به دست آمدش پیل هشتاد و پنج
همان تاج زرین و شمشیر و گنج
زن و کودک و پیر مردان به راه
برفتند گریان به نزدیک شاه
که ای شاه بیدار با رای و هوش
مشور این بر و بوم و بر بد مکوش
که فرجام هم روز تو بگذرد
خنک آنک گیتی به بد نسپرد
سکندر بریشان نیاورد مهر
بران خستگان هیچ ننمود چهر
گرفتند زیشان فراوان اسیر
زن و کودک خرد و برنا و پیر
سوی نیمروز آمد از راه بست
همه روی گیتی ز دشمن بشست
وزان جایگه شد به سوی یمن
جهاندار و با نامدار انجمن
چو بشنید شاه یمن با مهان
بیامد بر شهریار جهان
بسی هدیه‌ها کز یمن برگزید
بهاگیر و زیبا چنانچون سزید
ده اشتر ز برد یمن بار کرد
دگر پنج را بار دینار کرد
دگر ده شتر بار کرد از درم
چو باشد درم دل نباشد به غم
دگر سله‌ی زعفران بد هزار

ز دیا و هرجامه‌ی بی‌شمار
زیرجد یکی جام بودش به گنج
همان در ناسفته هفتاد و پنج
یکی جام دیگر بدش لاژورد
نهاد اندرو شست یاقوت زرد
ز یاقوت سرخ از برش ده نگین
به فرمانبران داد و کرد آفرین
به پیش سرافرده‌ی شهریار
رسیدند با هدیه و با نثار
سکندر بپرسید و بنواختشان
بر تخت نزدیک بنواختشان
برو آفرین کرد شاه یمن
که پیروزگر باش بر انجمن
به تو شادم ار باشی ایدر دو ماه
برآساید از راه شاه و سپاه
سکندر برو آفرین کرد و گفت
که با تو همیشه خرد باد جفت
به شبگیر شاه یمن بازگشت
ز لشکر جهانی پر آواز گشت

سکندر سپه را به بابل کشید
ز گرد سپه شد هوا ناپدید
همی راند یک ماه خود با سپاه
ندیدند زیشان کس آرامگاه
بدین‌گونه تا سوی کوهی رسید
ز دیدار دیده سرش ناپدید
به سر بر یکی ابر تاریک بود
به کیوان تو گفתי که نزدیک بود
به جایی بروبر ندیدند راه
فروماند از راه شاه و سپاه
گذشتند بر کوه خارا به رنج
وزو خیره شد مرد باریک سنج
ز رفتن چو گشتند یکسر ستوه
یکی ژرف دریا بد آن روی کوه
پدید آمد و شاد شد زان سپاه
که دریا و هامون بدیدند راه
سوی ژرف دریا همی راندند
جهان‌آفرین را همی خواندند
دد و دام بد هر سوی بی‌شمار
سپه را نبید خوردنی جز شکار
پدید آمد از دور مردی سترگ
پر از موی با گوشه‌های بزرگ
تنش زیر موی اندرون همچو نیل
دو گوشش به کردار دو گوش پیل

چو دیدند گردنکشانشان زان نشان
ببردند پیش سکندر کشان
سکندر نگه کرد زو خیره ماند
بروبر همی نام یزدان بخواند
چه مردی بدو گفت نام تو چیست
ز دریا چه یابی و کام تو چیست
بدو گفت شاهها مرا باب و مام
همان گوش بستر نهادند نام
بپرسید کان چیست به میان آب
کزان سوی می برزند آفتاب
ازان پس چنین گفت کای شهریار
همیشه بدی در جهان نامدار
یکی شارستانست این چون بهشت
که گویی نه از خاک دارد سرشت
نبینی بدواندر ایوان و خان
مگر پوششش از ماهی و استخوان
بر ایوانها چهر افراسیاب
نگاریده روشن تر از آفتاب
همان چهر کیخسرو جنگ جوی
بزرگی و مردی و فرهنگ اوی
بران استخوان بر نگاریده پاک
نبینی به شهر اندرون گرد و خاک
ز ماهی بود مردمان را خورش
ندارند چیزی جزین پرورش
چو فرمان دهد نامبردار شاه
روم من بران شارستان پی سپاه
سکندر بدان گوش ور گفت رو
بیاور کسی تا چه بینیم نو
بشد گوش بستر هم اندر زمان
ازان شارستان برد مردم دمان
گذشتند بر آب هفتاد مرد
خرد یافته مردم سالخورد
همه جامه هاشان ز خز و حریر
ازو چند برنا بد و چند پیر
ازو هرک پیری بد و نام داشت
پر از در زرین یکی جام داشت
کسی کو جوان بود تاجی به دست
بر قیصر آمد سرافکنده پست
برفتند و بردند پیشش نماز
بگفتند با او زمانی دراز
ببود آن شب و گاه بانگ خروس
ز درگاه برخاست آوای کوس
وزان جایگه سوی بابل کشید
زمین گشت از لشکرش ناپدید

بدانست کش مرگ نزدیک شد
بروبر همی روز تاریک شد
بران بودش اندیشه کاندلر جهان
نماند کسی از نژاد مهان
که لشکر کشد جنگ را سوی روم
نهد پی بران خاک آباد بوم
چو مغز اندرین کار خودکامه کرد
همانگه سطالپس را نامه کرد
هرآنکس کجا بد ز تخم کیان
بفرمودشان تا ببندد میان
همه روی را سوی درگه کنند
ز بدها گمانیش کوتاه کنند
چو این نامه بردند نزد حکیم
دل ارسطالپس شد به دو نیم
هماندر زمان پاسخ نامه کرد
ز مژگان تو گفتمی سر خامه کرد
که آن نامه‌ی شاه گیهان رسید
ز بدکام دستش بیاید کشید
ازان بد که کردی میندیش نیز
از اندیشه درویش را بخش چیز
بپرهیز و جان را به یزدان سپار
به گیتی جز از تخم نیکی مکار
همه مرگ راییم تا زنده‌ایم
به بیچارگی در سرافکنده‌ایم
نه هرکس که شد پادشاهی ببرد
برفت و بزرگی کسی را سپرد
بپرهیز و خون بزرگان مریز
که نفرین بود بر تو تا رستخیز
و دیگر که چون اندر ایران سپاه
نباشد همان شاه در پیشگاه
ز ترک و ز هند و ز سقلاب و چین
سپاه آید از هر سوی هم‌چنین
به روم آید آنکس که ایران گرفت
اگر کین بسیچد نباشد شگفت
هرآنکس که هست از نژاد کیان
نباید که از باد یابد زیان
بزرگان و آزادگان را بخوان
به بخش و به سور و به رای و به خوان
سزاوار هر مهتری کشوری
بیارای و آغاز کن دفتری
به نام بزرگان و آزادگان
کزیشان جهان یافتی رایگان
یکی را مده بر دگر دستگاه

کسی را مخوان بر جهان نیز شاه
 سپر کن کیان را همه پیش بوم
 چو خواهی که لشکر نیاید به روم
 سکندر چو پاسخ بران گونه یافت
 به اندیشه و رای دیگر شتافت
 بزرگان و آزادگان را ز دهر
 کسی را کش از مردمی بود بهر
 بفرمود تا پیش او خواندند
 به جای سزاوار بنشانند
 یکی عهد بنوشت تا هر یکی
 فزونی نجوید ز دهر اندکی
 بران نامداران جوینده کام
 ملوک طوایف نهادند نام
 همان شب سکندر به بابل رسید
 مهان را به دیدار خود شاد دید
 یکی کودک آمد زنی را به شب
 بدو ماند هرکس که دیدش عجب
 سرش چون سر شیر و بر پای سم
 چو مردم بر و کتف و چون گاو دم
 بمرد از شگفتی همانگه که زاد
 سزد گر نباشد ازان زن نژاد
 ببردند هم در زمان نزد شاه
 بدو کرد شاه از شگفتی نگاه
 به فالش بد آمد همانگاه گفت
 که این بچه در خاک باید نهفت
 ز اخترشناسان بسی پیش خواند
 وزان کودک مرده چندی براند
 ستاره‌شمر زان غمی گشت سخت
 بپوشید بر خسرو نیک‌بخت
 ز اخترشناسان بپرسید و گفت
 که گر هیچ ماند سخن در نهفت
 همانکون ببرم سرانتان ز تن
 نیابید جز کام شیران کفن
 ستاره‌شمر چون برآشفت شاه
 بدو گفت کای نامور پیشگاه
 تو بر اختر شیر زادی نخست
 بر موبدان و ردان شد درست
 سر کودک مرده بینی چو شیر
 بگردد سر پادشاهیت زیر
 پرآشوب گردد زمین چندگاه
 چنین تا نشیند یکی پیشگاه
 ستاره‌شمر بیش ازین هرک بود
 همی گفت و آن را نشانه نمود
 سکندر چو بشنید زان شد غمی

به رای و به مغزش درآمد کمی
چنین گفت کز مرگ خود چاره نیست
مرا دل پر اندیشه زین باره نیست
مرا بیش ازین زندگانی نبود
زمانه نکاهد نخواهد فزود

به بابل همان روز شد دردمند
بدانست کامد به تنگی گزند
دبیر جهانیده را پیش خواند
هرآنچش به دل بود با او براند
به مادر یکی نامه فرمود و گفت
که آگاهی مرگ نتوان نهفت
ز گیتی مرا بهره این بد که بود
زمان چون نکاهد نشاید فزود
تو از مرگ من هیچ غمگین مشو
که اندر جهان این سخن نیست نو
هرآنکس که زاید ببایدش مرد
اگر شهریارست گر مرد خرد
بگویم کنون با بزرگان روم
که چون بازگردند زین مرز و بوم
نجویند جز رای و فرمان تو
کسی برنگردد ز پیمان تو
هرآنکس که بودند ز ایرانیان
کزیشان بدی رومیان را زیان
سپر دم به هر مهتری کشوری
که گردد بر آن پادشاهی سری
همانا نیازش نیاید به روم
برآساید آن کشور و مرز و بوم
مرا مرده در خاک مصر آگنید
ز گفتار من هیچ مپراگنید
به سالی ز دینار من صدهزار
بخشید بر مردم خیش کار
گر آید یکی روشنک را پسر
بود بی گمان زنده نام پدر
نباید که باشد جزو شاه روم
که او تازه گرداند آن مرز و بوم
وگر دختر آید به هنگام بوس
به پیوند با تخمه‌ی فیلقوس
تو فرزند خوانش نه داماد من
بدو تازه کن در جهان یاد من
دگر دختر کید را بی گزند
فرستید نزد پدر ارجمند
ابا یاره و برده و نیک خواه
عمار بسیچید با او به راه

همان افسر و گوهر و سیم و زر
 که آورده بود او ز پیش پدر
 به رفتن چنو گشت همداستان
 فرستید با او به هندوستان
 من ایدر همه کار کردم به برگ
 به بیچارگی دل نهادم به مرگ
 نخست آنک تابوت زرین کنند
 کفن بر تنم عنبر آگین کنند
 ز زربفت چینی سزاوار من
 کسی کو پیچد ز تیمار من
 در و بند تابوت ما را به قیر
 بگیرند و کافور و مشک و عبیر
 نخست آگند اندرو انگبین
 زیر انگبین زیر دیبای چین
 از آن پس تن من نهند اندران
 سرآمد سخن چون برآمد روان
 تو پند من ای مادر پرخرد
 نگه دار تا روز من بگذرد
 ز چیزی که آوردم از هند و چین
 ز توران و ایران و مکران زمین
 بدار و ببخش آنچ افزون بود
 وز اندازه‌ی خویش بیرون بود
 به تو حاجت آنستم ای مهربان
 که بیدار باشی و روشن روان
 نداری تن خویش را رنجه بس
 که اندر جهان نیست جاوید کس
 روانم روان ترا بی گمان
 ببیند چو تنگ اندر آید زمان
 شکیبایی از مهر نامی تر است
 سیکسر بود هرک او کهتر است
 ترا مهر بد بر تنم سال و ماه
 کنون جان پاکم ز یزدان بخواه
 بدین خواستن باش فریادرس
 که فریادرس باشدم دسترس
 نگر تا که بینی به گرد جهان
 که او نیست از مرگ خسته روان
 چو نامه به مهر اندر آورد و بند
 بفرمود تا بر ستور نوند
 ز بابل به روم آورند آگهی
 که تیره شد آن فر شاهنشهی

❏

چو آگاه شد لشکر از درد شاه
 جهان گشت بر نامداران سپاه
 به تخت بزرگی نهادند روی

جهان شد سراسر پر از گفت‌وگوی
 سکندر چو از لشکر آگاه شد
 بدانست کش روز کوتاه شد
 بفرمود تا تخت بیرون برند
 از ایوان شاهی به هامون برند
 ز بیماری او غمی شد سپاه
 که بی‌رنگ دیدند رخسار شاه
 همه دشت یکسر خروشان شدند
 چو بر آتش تیز جوشان شدند
 همی گفت هرکس که بد روزگار
 که از رومیان کم شود شهریار
 فراز آمد آن گردش بخت شوم
 که ویران شود زین سپس مرز روم
 همه دشمنان کام دل یافتند
 رسیدند جایی که بشتافتند
 بمابر کنون تلخ گردد جهان
 خروشان شویم آشکار و نهان
 چنین گفت قیصر به آوای نرم
 که ترسنده باشید با رای و شرم
 ز اندرز من سربسر مگذرید
 چو خواهید کز جان و تن برخوردار
 پس از من شما را همینست کار
 نه با من همی بد کند روزگار
 بگفت این و جانش برآمد ز تن
 شد آن نامور شاه لشکرشکن
 ز لشکر سراسر برآمد خروش
 ز فریاد لشکر بدرید گوش
 همه خاک بر سر همی بیختند
 ز مژگان همی خون دل ریختند
 زدند آتش اندر سرای نشست
 هزار اسپ را دم بریدند پست
 نهاده بر اسپان نگونسار زین
 تو گفתי همی بر خروشد زمین
 ببرند صندوق زرین به دشت
 همی ناله از آسمان برگذشت
 سکویا بشستش به روشن گلاب
 پراگند بر تنش کافور ناب
 ز دیبای زریفت کردش کفن
 خروشان بران شهریار انجمن
 تن نامور زیر دیبای چین
 نهادند تا پای در انگبین
 سر تنگ تابوت کردند سخت
 شد آن سایه گستر دلاور درخت
 نمانی همی در سرای سپنج

چه یازی به تخت و چه نازی به گنج
 چو تابوت زان دشت برداشتند
 همه دست بر دست بگذاشتند
 دو آواز شد رومی و پارسی
 سخنشان ز تابوت بد یک بسی
 هرانکس که او پارسی بود گفت
 که او را جز ایدر نباید نهفت
 چو ایدر بود خاک شاهنشهان
 چه تازند تابوت گرد جهان
 چنین گفت رومی یکی رهنمای
 که ایدر نهفتن ورا نیست رای
 اگر بشنوید آنچ گویم درست
 سکندر در آن خاک ریزد که رست
 یکی پارسی نیز گفت این سخن
 که گر چندگویی نیاید به بن
 نمایم شما را یکی مرغزار
 ز شاهان و پیشینگان یادگار
 ورا جرم خواند جهان دیده پیر
 بدو اندرون بیشه و آبگیر
 چو پرسی ترا پاسخ آید ز کوه
 که آواز او بشنود هر گروه
 بیارید مر پیر فرتوت را
 هم ایدر بدارید تابوت را
 بپرسید اگر کوه پاسخ دهد
 شما را بدین رای فرخ نهد
 برفتند پویان به کردار غرم
 بدان بیشه کش باز خوانند جرم
 بگفتند پاسخ چنین داد باز
 که تابوت شاهان چه دارید راز
 که خاک سکندر به اسکندریست
 کجا کرده بد روزگاری که زیست
 چو آواز بشنید لشکر برفت
 ببرند زان بیشه صندوق تفت

چو آمد سکندر به اسکندری
 جهان را دگرگونه شد داوری
 به هامون نهادند صندوق اوی
 زمین شد سراسر پر از گفت و گوی
 به اسکندری کودک و مرد و زن
 به تابوت او بر شدند انجمن
 اگر برگرفتی ز مردم شمار
 مهندس فزون آمدی صد هزار
 حکیم ارسطالیس پیش اندرون
 جهانی برو دیدگان پر ز خون

برآن تنگ صندوق بنهاد دست
چنین گفت کای شاه یزدان پرست
کجا آن هوش و دانش و رای تو
که این تنگ تابوت شد جای تو
به روز جوانی برین مایه سال
چرا خاک را برگزیدی نهال
حکیمان رومی شدند انجمن
یکی گفت کای پیل رویینه تن
ز پایت که افگند و جانت که خست
کجا آن همه حزم و رای و نشست
دگر گفت چندین نهفتی تو زر
کنون زر دارد تنت را به بر
دگر گفت کز دست تو کس نرست
چرا سودی ای شاه با مرگ دست
دگر گفت کسودی از درد و رنج
هم از جستن پادشاهی و گنج
دگر گفت چون پیش داور شوی
همان بر که کشتی همان بدروی
دگر گفت بی‌دستگاه آن بود
که ریزنده‌ی خون شاهان بود
دگر گفت ما چون تو باشیم زود
که بودی تو چون گوهر نابسود
دگر گفت چون بیندت اوستاد
بیاموزد آن چیز کت نیست یاد
دگر گفت کز مرگ چون تو نرست
به پیشی سزد گر نیازیم دست
دگر گفت کای برتر از ماه و مهر
چه پوشی همی ز انجمن خوب چهر
دگر گفت مرد فراوان هنر
بکوشد که چهره بپوشد به زر
کنون ای هنرمند مرد دلیر
ترا زر زرد آوری‌دست زیر
دگر گفت دیبا بیوشیده‌ای
نپوشیده را نیز رخ دیده‌ای
کنون سر ز دیبا برآور که تاج
همی جویدت یاره و تخت عاج
دگر گفت کز ماه‌رخ بندگان
ز چینی و رومی پرستندگان
بریدی و زر داری اندر کنار
به رسم کیان زر و دیبا مدار
دگر گفت پرسنده پرسد کنون
چه یاد آیدت پاسخ رهنمون
که خون بزرگان چرا ریختی
به سختی به گنج اندر آویختی

خنک آنکسی کز بزرگان بمرد
ز گیتی جز از نیک‌نامی نبرد
دگر گفت روز تو اندرگذشت
زیانت ز گفتار بیکار گشت
هرآنکس که او تاج و تخت تو دید
عنان از بزرگی بیاید کشید
که بر کس نماند چو بر تو نماند
درخت بزرگی چه باید نشاید
دگر گفت کردار تو بادگشت
سر سرکشان از تو آزاد گشت
بینی کنون بارگاه بزرگ
جهانی جدا کرده از میش گرگ
دگر گفت کاندل سرای سپنج
چرا داشتی خویشتن را به رنج
که بهر تو این آمد از رنج تو
یکی تنگ تابوت شد گنج تو
نجویی همی ناله‌ی بوق را
به سند آمدت بند صندوق را
دگر گفت چون لشکرت بازگشت
تو تنها نمایی برین پهن دشت
همانا پس هرکسی بنگری
فراوان غم زندگانی خوری

ازان پس بیامد دوان مادرش
فراوان بمالید رخ بر برش
همی گفت کای نامور پادشا
جهاندار و نیک‌اختر و پارسا
به نزدیکی اندر تو دوری ز من
هم از دوده و لشکر و انجمن
روانم روان ترا بنده باد
دل هرک زین شاد شد کنده باد
ازان پس بشد روشنک پر ز درد
چنین گفت کای شاه آزادمرد
جهاندار دارای دارا کجاست
کزو داشت گیتی همی پشت راست
همان خسرو و اشک و فریان و فور
همان نامور خسرو شهرزور
دگر شهریاران که روز نبرد
سرانشان ز باد اندر آمد به گرد
چو ابری بدی تند و بارش تگرگ
ترا گفتم ایمن شدستی ز مرگ
ز بس رزم و پیکار و خون ریختن
چه تنها چه با لشکر آویختن
زمانه ترا داد گفتم جواز

همی داری از مردم خویش راز
چو کردی جهان از بزرگان تهی
بینداختی تاج شاهنشاهی
درختی که کشتی چو آمد به بار
دل خاک بینم ترا غمگسار
چو تاج سپهر اندر آمد به زیر
بزرگان ز گفتار گشتند سیر
نهفتند صندوق او را به خاک
ندارد جهان از چنین ترس و باک
ز باد اندر آرد برد سوی دم
نه دادست پیدا نه پیدا ستم
نیایی به چون و چرا نیز راه
نه کهتر برین دست یابد نه شاه
همه نیکوی باید و مردمی
جوانمردی و خوردن و خرمی
جز اینت نیبیم همی بهره‌یی
اگر کهتر آیی وگر شهره‌یی
اگر ماند ایدر ز تو نام زشت
بدانجا نیایی تو خرم بهشت
چنین است رسم سرای کهن
سکندر شد و ماند ایدر سخن
چو او سی و شش پادشا را بکشت
نگر تا چه دارد ز گیتی به مشیت
برآورد پرمایه ده شارستان
شد آن شارستانها کنون خارستان
بجست آنچ هرگز نجستست کس
سخن ماند ازو اندر آفاق و بس
سخن به که ویران نگردد سخن
چو از برف و باران سرای کهن
گذشتم ازین سد اسکندری
همه بهتری باد و نیک‌اختری
اگر چند هم بگذرد روزگار
نوشته بماند ز ما یادگار
اگر صد بمانی و گر صدهزار
به خاک اندر آید سرانجام کار
دل شهریار جهان شاد باد
ز هر بد تن پاکش آزاد باد

الا ای برآورده چرخ بلند
چه داری به پیری مرا مستمند
چو بودم جوان در برم داشتی
به پیری چرا خوار بگذاشتی
همی زرد گردد گل کامگار
همی پرنیان گردد از رنج خار

دو تا گشت آن سرو نازان به باغ
 همان تیره گشت آن گرامی چراغ
 پر از برف شد کوهسار سیاه
 همی لشکر از شاه بیند گناه
 به کردار مادر بدی تاکنون
 همی ریخت باید ز رنج تو خون
 وفا و خرد نیست نزدیک تو
 پر از رنجم از رای تاریک تو
 مرا کاج هرگز نپروردایی
 چو پرورده بودی نیازدایی
 هرانگه که زین تیرگی بگذرم
 بگویم جفای تو با داورم
 بنالم ز تو پیش یزدان پاک
 خروشان به سربر پراگنده خاک
 چنین داد پاسخ سپهر بلند
 که ای مرد گوینده‌ی بی‌گزند
 چرا بینی از من همی نیک و بد
 چنین ناله از دانشی کی سزد
 تو از من به هر باره‌ی برتری
 روان را به دانش همی پروری
 بدین هرچ گفتی مرا راه نیست
 خور و ماه زین دانش آگاه نیست
 خور و خواب و رای و نشست ترا
 به نیک و به بد راه و دست ترا
 ازان خواه راحت که راه آفرید
 شب و روز و خورشید و ماه آفرید
 یکی آنک هستیش را راز نیست
 به کاریش فرجام و آغاز نیست
 چو گوید بباش آنچ خواهد به دست
 کسی کو جزین داند آن بیهده‌ست
 من از داد چون تو یکی بنده‌ام
 پرستنده‌ی آفریننده‌ام
 نگردم همی جز به فرمان اوی
 نیارم گذشتن ز پیمان اوی
 به یزدان گرای و به یزدان پناه
 براندازه زو هرچ باید بخواه
 جز او را مخوان گردگار سپهر
 فروزنده‌ی ماه و ناهید و مهر
 وزو بر روان محمد درود
 بیارانش بر هر یکی برافزود

کنون پادشاه جهان را ستای
 به رزم و به بزم و به دانش گرای
 سرافراز محمود فرخنده‌رای

کز ویست نام بزرگی به جای
 جهاندار ابوالقاسم پر خرد
 که رایش همی از خرد بر خورد
 همی باد تا جاودان شاد دل
 ز رنج و ز غم گشته آزاد دل
 شهنشاه ایران و زابلستان
 ز قنوج تا مرز کابلستان
 برو آفرین باد و بر لشکرش
 چه بر خویش و بر دوده و کشورش
 جهاندار سالار او میر نصر
 کزو شادمانست گردنده عصر
 دریغش نیاید ز بخشیدن ایچ
 نه آرام گیرد به روز بیسچ
 چو جنگ آیدش پیش جنگ آورد
 سر شهریاران به چنگ آورد
 بر آنکس که بخشش کند گنج خویش
 ببخشد نه اندیشد از رنج خویش
 جهان تاجهانداز محمود باد
 وزو بخشش و داد موجود باد
 سپهدار چون بوالمظفر بود
 سر لشکر از ماه برتر بود
 که پیروز نامست و پیروزخت
 همی بگذرد تیر او بر درخت
 همیشه تن شاه بی رنج باد
 نشستش همه بر سر گنج باد
 همیدون سپهدار او شاد باد
 دلش روشن و گنجش آباد باد
 چنین تا به پایست گردان سپهر
 ازین تخمه هرگز مبراد مهر
 پدر بر پدر بر پسر بر پسر
 همه تاجدارند و پیروزگر
 گذشته ز شوال ده با چهار
 یکی آفرین باد بر شهریار
 کزین مژده دادیم رسم خراج
 که فرمان بد از شاه با فر و تاج
 که سالی خراجی نخواهند بیش
 ز دیندار بیدار وز مرد کیش
 بدین عهد نوشین روان تازه شد
 همه کار بر دیگر اندازه شد
 چو آمد بران روزگاری دراز
 همی بفگند چادر داد باز
 ببینی بدین داد و نیکی گمان
 که او خلعتی یابد از آسمان
 که هرگز نگردد کهن بر برش

بماند کلاه کیان بر سرش
سرش سبز باد و تنش بی‌گزند
منش برگزشته ز چرخ بلند
ندارد کسی خوار فال مرا
کجا بشمرد ماه و سال مرا
نگه کن که این نامه تا جاودان
درفشی بود بر سر بخردان
بماند بسی روزگاران چنین
که خوانند هرکس برو آفرین
چنین گفت نوشین روان قباد
که چون شاه را دل پیچد ز داد
کند چرخ منشور او را سپاه
ستاره نخواند ورا نیز شاه
ستم نامه‌ی عزل شاهان بود
چو درد دل بیگناهان بود
بماناد تا جاودان این گهر
هنرمند و بادانش و دادگر
نباشد جهان بر کسی پایدار
همه نام نیکو بود یادگار
کجا شد فریدون و ضحاک و جم
مهان عرب خسروان عجم
کجا آن بزرگان ساسانیان
ز بهرامیان تا به سامانیان
نکوهیده‌تر شاه ضحاک بود
که بیدادگر بود و ناپاک بود
فریدون فرخ ستایش ببرد
بمرد او و جاوید نامش نمرود
سخن ماند اندر جهان یادگار
سخن بهتر از گوهر شاهوار
ستایش نبرد آنک بیداد بود
به گنج و به تخت مهی شاد بود
گسسته شود در جهان کام اوی
نخواند به گیتی کسی نام اوی
ازین نامه‌ی شاه دشمن‌گزار
که بادا همه ساله بر تخت ناز
همه مردم از خانها شد به دشت
نیایش همی ز آسمان برگذشت
که جاوید بادا سر تاجدار
خجسته برو گردش روزگار
ز گیتی مبیناد جز کام خویش
نوشته بر ایوانها نام خویش
همان دوده و لشکر و کشورش
همان خسروی قامت و منظرش

کنون ای سراینده فرتوت مرد
سوی گاه اشکانیان بازگرد
چه گفت اندر آن نامه‌ی راستان
که گوینده یاد آرد از باستان
پس از روزگار سکندر جهان
چه گوید کرا بود تخت مهان
چنین گفت داننده دهقان چاچ
کزان پس کسی را نید تخت عاج
بزرگان که از تخم آرش بدند
دلیر و سبکسار و سرکش بدند
به گیتی به هر گوشه‌یی بر یکی
گرفته ز هر کشوری اندکی
چو بر تختشان شاد بنشانند
ملوک طوایف همی خوانند
برین گونه بگذشت سالی دویست
تو گفتی که اندر زمین شاه نیست
نکردند یاد این ازان آن ازین
برآسود یک چند روی زمین
سکندر سگالید زین‌گونه رای
که تا روم آباد ماند به جای
نخست اشک بود از نژاد قباد
دگر گرد شاپور خسرو نژاد
ز یک دست گودرز اشکانیان
چو بیژن که بود از نژاد کیان
چو نرسی و چون اورمزد بزرگ
چو آرش که بد نامدار سترگ
چو زو بگذری نامدار اردوان
خردمند و با رای و روشن‌روان
چو بنشست بهرام ز اشکانیان
بخشید گنجی با رزانیان
ورا خواندند اردوان بزرگ
که از میش بگسست چنگال گرگ
ورا بود شیراز تا اصفهان
که داننده خواندش مرز مهان
به اصطخر بد بابک از دست اوی
که تنین خروشان بد از شست اوی
چو کوتاه شد شاخ و هم بیخشان
نگوید جهاندار تاریخشان
کزیشان جز از نام نشنیده‌ام
نه در نامه‌ی خسروان دیده‌ام
سکندر چو نومید گشت از جهان
بیفگند رای‌ی میان مهان
بدان تا نگیرد کس از روم یاد
بماند مران کشور آباد و شاد

چو دانا بود بر زمین شهریار
چنین آورد دانش شاه بار

چو دارا به رزم اندرون کشته شد
همه دوده را روز برگشته شد
پسر بد مر او را یکی شادکام
خردمند و جنگی و ساسان به نام
پدر را بران گونه چون کشته دید
سر بخت ایرانیان گشته دید
ازان لشکر روم بگریخت اوی
به دام بلا در نیاویخت اوی
به هندوستان در به زاری بمرد
ز ساسان یکی کودکی ماند خرد
بدین هم نشان تا چهارم پسر
همی نام ساسانش کردی پدر
شبانان بدندی و گر ساریان
همه ساله با رنج و کار گران
چو کهتر پسر سوی بابک رسید
به دشت اندرون سر شبان را بدید
بدو گفت مزدورت آید به کار
که ایدر گذارد به بد روزگار
بپذرفت بدیخت را سرشبان
همی داشت با رنج روز و شبان
چو شد کارگر مرد و آمد پسند
شبان سرشبان گشت بر گوسفند
دران روزگاری همی بود مرد
پر از غم دل و تن پر از رنج و درد
شبی خفته بد بابک رود یاب (?)
چنان دید روشن روانش به خاب
که ساسان به پیل ژیان برنشست
یکی تیغ هندی گرفته به دست
هرانکس که آمد بر او فراز
برو آفرین کرد و بردش نماز
زمین را به خوبی بیاراستی
دل تیره از غم بیاراستی
به دیگر شباندر چو بابک بخت
همی بود با مغزش اندیشه جفت
چنان دید در خواب کاتش پرست
سه آتش بپردی فروزان به دست
چو آذر گشسپ و چو خراد و مهر
فروزان به کردار گردان سپهر
همه پیش ساسان فروزان بدی
به هر آتشی عود سوزان بدی
سر بابک از خواب بیدار شد

روان و دلش پر ز تیمار شد
 هرانکس که در خواب دانا بدند
 به هر دانشی بر توانا بدند
 به ایوان بابک شدند انجمن
 بزرگان فرزانه و رای زن
 چو بابک سخن برگشاد از نهفت
 همه خواب یکسر بدیشان بگفت
 پراندیشه شد زان سخن رهنمای
 نهاده برو گوش پاسخ سرای
 سرانجام گفت ای سرافراز شاه
 به تأویل این کرد باید نگاه
 کسی را که بیند زین سان به خواب
 به شاهی برآرد سر از آفتاب
 ورا ایدونک این خواب زو بگذرد
 پسر باشدش کز جهان بر خورد
 چو بابک شنید این سخن گشت شاد
 براندازه شان یک به یک هدیه داد
 بفرمود تا سرشبان از رمه
 بر بابک آید به روز دمه
 بیامد شبان پیش او با گلیم
 پر از برف پشمینه دل بدو نیم
 پردخت بابک ز بیگانه جای
 بدر شد پرستنده و رهنمای
 ز ساسان پیرسید و بنواختش
 بر خویش نزدیک بنشاختش
 پیرسیدش از گوهر و از نژاد
 شبان زو بترسید و پاسخ نداد
 ازان پس بدو گفت کای شهریار
 شبان را به جان گر دهی زینهار
 بگوید ز گوهر همه هرچ هست
 چو دستم بگیری به پیمان به دست
 که با من نسازی بدی در جهان
 نه بر آشکار و نه اندر نهان
 چو بشنید بابک زبان برگشاد
 ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
 که بر تو نسازم به چیزی گزند
 بدارمت شادان دل و ارجمند
 به بابک چنین گفت زان پس جوان
 که من پور ساسانم ای پهلوان
 نبیره‌ی جهاندار شاه اردشیر
 که بهمنش خواندی همی یادگیر
 سرافراز پور یل اسفندیار
 ز گشتاسپ یل در جهان یادگار
 چو بشنید بابک فرو ریخت آب

ازان چشم روشن که او دید خواب
بیاورد پس جامه‌ی پهلوی
یکی باره با آلت خسروی
بدو گفت بابک به گرمابه شو
همی باش تا خلعت آرند نو
یکی کاخ پرمایه او را بساخت
ازان سرشبانان سرش برافراخت
چو او را بران کاخ بر جای کرد
غلام و پرستنده بر پای کرد
به هر آلتی سرفرازیش داد
هم از خواسته بی‌نیازیش داد
بدو داد پس دختر خویش را
پسندیده و افسر خویش را

چو نه ماه بگذشت بر ماه‌چهر
یکی کودک آمد چو تابنده مهر
به مانده‌ی نامدار اردشیر
فزاینده و فرخ و دلپذیر
همان اردشیرش پدر کرد نام
نیا شد به دیدار او شادکام
همی پروریدش به بربر به ناز
برآمد برین روزگاری دراز
مر او را کنون مردم تیزویر
همی خواندش بابکان اردشیر
بیاموختندش هنر هرچ بود
هنر نیز بر گوهرش بر فزود
چنان شد به دیدار و فرهنگ و چهر
که گفתי همی زو فرورد سپهر
پس آگاهی آمد سوی اردوان
ز فرهنگ وز دانش آن جوان
که شیر ژیانست هنگام رزم
به ناهید ماند همی روز بزم
یکی نامه بنوشت پس اردوان
سوی بابک نامور پهلوان
که ای مرد بادانش و رهنمای
سخن‌گوی و با نام و پاکیزه‌رای
شنیدم که فرزند تو اردشیر
سواراست گوینده و یادگیر
چو نامه بخوانی هماندر زمان
فرستش به نزدیک ما شادمان
ز بایسته‌ها بی‌نیازش کنم
میان یلان سرفرازش کنم
چو باشد به نزدیک فرزند ما
نگویم کو نیست پیوند ما

چو آن نامه‌ی شاه بابک بخواند
بسی خون مژگان به رخ برفشانند
بفرمود تا پیش او شد دبیر
همان نورسیده جوان اردشیر
بدو گفت کاین نامه‌ی اردوان
بخوان و نگه‌کن به روشن روان
من اینک یکی نامه نزدیک شاه
نویسم فرستم یکی نیک‌خواه
بگویم که اینک دل و دیده را
دلاور جوان پسندیده را
فرستادم و دادمش نیز پند
چو آید بدان بارگاه بلند
تو آن کن که از رسم شاهان سزد
نیاید که بادی برو بر وزد
در گنج بگشاد بابک چو باد
جوان را ز هرگونه‌یی کرد شاد
ز زرین ستام و ز گویال و تیغ
ز فرزند چیزش نیامد دریغ
ز دینار و دیبا و اسپ و رهی
ز چینی و زربفت شاهنشهی
بیاورد و بنهاد پیش جوان
جوان شد پرستنده‌ی اردوان
بسی هدیه‌ها نیز با اردشیر
ز دیبا و دینار و مشک و عبیر
ز پیش نیا کودک نیک پی
به درگاه شاه اردوان شد بری

چو آمد به نزدیکی بارگاه
بگفتند با شاه زان بارخواه
جوان را به مهر اردوان پیش خواند
ز بابک سخنها فراوان براند
به نزدیکی تخت بنشاختش
به برزن یکی جایگه ساختش
فرستاد هرگونه‌یی خوردنی
ز پوشیدنی هم ز گستردنی
ابا نامداران بیامد جوان
به جایی که فرموده بود اردوان
چو کرسی نهاد از بر چرخ شید
جهان گشت چون روی رومی سپید
پرستنده‌یی پیش خواند اردشیر
همان هدیه‌هایی که بد ناگزیر
فرستاد نزدیک شاه اردوان
فرستاده‌ی بابک پهلوان
بدید اردوان و پسند آمدش

جوانمرد را سودمند آمدش
پسروار خسرو همی داشتش
زمانی به تیمار نگذاشتش
به می خوردن و خوان و نخچیرگاه
به پیش خودش داشتی سال و ماه
همی داشتش همچو فرزند خویش
جدایی ندادش ز پیوند خویش
چنان بد که روزی به نخچیرگاه
پراگنده شد لشکر و پور شاه
همی راند با اردوان اردشیر
جوانمرد را شاه بد دلپذیر
پسر بود شاه اردوان را چهار
ازان هر یکی چون یکی شهریار
به هامون پدید آمد از دور گور
ازان لشکر گشن برخاست شور
همه بادپایان برانگیختند
همی گرد با خوی برآمیختند
همی تاخت پیش اندرون اردشیر
چو نزدیک شد در کمان راند تیر
بزد بر سرون یکی گور نر
گذر کرد بر گور پیکان و پر
بیامد هم اندر زمان اردوان
بدید آن گشاد و بر آن جوان
بدید آن یکی گور افکنده گفت
که با دست آنکس هنر باد جفت
چنین داد پاسخ به شاه اردشیر
که این گور را من فگندم به تیر
پسر گفت کین را من افکنده‌ام
همان جفت را نیز جوینده‌ام
چنین داد پاسخ بدو اردشیر
که دشتی فراخست و هم گور و تیر
یکی دیگر افکن برین هم نشان
دروغ از گناهست بر سرکشان
پر از خشم شد زان جوان اردوان
یکی بانگ برزد به مرد جوان
بدو گفت شاه این گناه منست
که پروردن آیین و راه منست
ترا خود به بزم و به نخچیرگاه
چرا برد باید همی با سپاه
بدان تا ز فرزند من بگذری
بلندی گزینی و کنداوری
برو تازی اسپان ما را ببین
هم آن جایگه بر سرایی گزین
بران آخر اسپ سالار باش

به هر کار با هر کسی یار باش
 بیامد پر از آب چشم اردشیر
 بر آخر اسپ شد ناگزیر
 یکی نامه بنوشت پیش نیا
 پر از غم دل و سر پر از کیمیا
 که ما را چه پیش آمد از اردوان
 که درد تنش باد و رنج روان
 همه یاد کرد آن کجا رفته بود
 کجا اردوان از چه آشفته بود
 چو آن نامه نزدیک بابک رسید
 نکرد آن سخن نیز بر کس پدید
 دلش گشت زان کار پر درد و رنج
 بیاورد دینار چندی ز گنج
 فرستاد نزدیک او ده هزار
 هیونی برافگند گرد و سوار
 بفرمود تا پیش او شد دبیر
 یکی نامه فرمود زی اردشیر
 که این کم خرد نورسیده جوان
 چو رفتی به نخچیر با اردوان
 چرا تاختی پیش فرزند اوی
 پرستنده‌ای تو نه پیوند اوی
 نکردی به تو دشمنی ار بدی
 که خود کرده‌ای تو به نابخردی
 کنون کام و خشنودی او بجوی
 مگردان ز فرمان او هیچ روی
 ز دینار لختی فرستادمت
 به نامه درون پندها دادمت
 هرانگه که این مایه بردی بکار
 دگر خواه تا بگذرد روزگار
 تگاور هیون جهان‌دیده پیر
 بیامد دوان تا بر اردشیر
 چو آن نامه برخواند خرسند گشت
 دلش سوی نیرنگ و ارونه گشت
 بگسترد هرگونه گسترده‌نی
 ز پوشیدنیه و از خوردنی
 به نزدیک اسپان سرایی گزید
 نه اندر خور کار جایی گزید
 شب و روز خوردن بدی کار اوی
 می و جام و رامشگران یار اوی

یکی کاخ بود اردوان را بلند
 به کاخ اندرون بنده‌یی ارجمند
 که گلنار بد نام آن ماه‌روی
 نگاری پر از گوهر و رنگ و بوی

بر اردوان همچو دستور بود
بران خواسته نیز گنجور بود
بروبر گرامی تر از جان بدی
به دیدار او شاد و خندان بدی
چنان بد که روزی برآمد به بام
دلش گشت زان خرمی شادکام
نگه کرد خندان لب اردشیر
جوان در دل ماه شد جایگیر
همی بود تا روز تاریک شد
همانا به شب روز نزدیک شد
کمندی بران کنگره بر بیست
گره زد برو چند و ببسود دست
به گستاخی از باره آمد فرود
همی داد نیکی دهش را درود
بیامد خرامان بر اردشیر
پر از گوهر و بوی مشک و عبیر
ز بالین دیبا سرش برگرفت
چو بیدار شد تنگ در بر گرفت
نگه کرد برنا بران خوب روی
بدان موی و آن روی و آن رنگ و بوی
بدان ماه گفت از کجا خاستی
که پرغم دلم را بیاراستی
چنین داد پاسخ که من بنده‌ام
ز گیتی به دیدار تو زنده‌ام
دلارام گنجور شاه اردوان
که از من بود شاد و روشن روان
کنون گر پذیری ترا بنده‌ام
دل و جان به مهر تو آگنده‌ام
بیایم چو خواهی به نزدیک تو
درفشان کنم روز تاریک تو
چو لختی برآمد برین روزگار
شکست اندر آمد به آموزگار
جهان دیده بیدار بابک بمرد
سرای کهن دیگری را سپرد
چو آگاهی آمد سوی اردوان
پر از غم شد و تیره گشتش روان
گرفتند هر مهتری یاد پارس
سپهبد به مهر پسر داد پارس
بفرمود تا کوس بیرون برند
ز درگاه لشکر به هامون برند
جهان تیره شد بر دل اردشیر
ازان پیر روشن دل و دستگیر
دل از لشکر اردوان برگرفت
وزان آگهی رای دیگر گرفت

که از درد او بد دلش پرستیز
 به هر سو همی جست راه گریز
 ازان پس چنان بد که شاه اردوان
 ز اخترشناسان روشن روان
 بیاورد چندی به درگاه خویش
 همی بازجست اختر و راه خویش
 همان نیز تا گردش روزگار
 ازان پس کرا باشد آموزگار
 فرستادشان نزد گلنار شاه
 بدان تا کنند اختران را نگاه
 سه روز اندر آن کار شد روزگار
 نگه کرده شد طالع شهریار
 چو گنجور بشنید آوازشان
 سخن گفتن از طالع و رازشان
 سیم روز تا شب گذشته سه پاس
 کنیزک پردخت ز اخترشناس
 پر از آرزو دل لبان پر ز باد
 همی داشت گفتار ایشان به یاد
 چهارم بشد مرد روشن روان
 که بگشاید آن راز با اردوان
 برفتند با زیچها برکنار
 ز کاخ کنیزک بر شهریار
 بگفتند راز سپهر بلند
 همان حکم او بر چه و چون و چند
 کزین پس کنون تانه بس روزگار
 ز چیزی بپیچد دل نامدار
 که بگریزد از مهتری کهتری
 سپهبد نژادی و کنداوری
 وزان پس شود شهریاری بلند
 جهاندار و نیک اختر و سودمند
 دل نامور مهتر نیک بخت
 ز گفتار ایشان غمی گشت سخت

چو شد روی کشور به کردار قیر
 کنیزک بیامد بر اردشیر
 چو دریا برآشفست مرد جوان
 که یک روز نشکیمی از اردوان
 کنیزک بگفت آنچ روشن روان
 همی گفت با نامدار اردوان
 سخن چون ز گلنار زان سان شنید
 شکیبایی و خامشی برگزید
 دل مرد برنا شد از ماه تیر
 ازان پس همی جست راه گریز
 بدو گفت گر من به ایران شوم

ز ری سوی شهر دلیران شوم
 تو با من سگالی که آیی به رام
 گر ایدر بباشی به نزدیک شاه
 اگر با من آیی توانگر شوی
 همان بر سر کشور افسر شوی
 چنین داد پاسخ که من بنده‌ام
 نباشم جدا از تو تا زنده‌ام
 همی گفت با لب پر از باد سرد
 فرو ریخت از دیدگان آب زرد
 چنین گفت با ماه‌روی اردشیر
 که فردا بیاید شدن ناگزیر
 کنیزک بیامد به ایوان خویش
 به کف بر نهاده تن و جان خویش
 چو شد روی گیتی ز خورشید زرد
 به خم اندر آمد شب لاژورد
 کنیزک در گنجها باز کرد
 ز هر گوهری جستن آغاز کرد
 ز یاقوت وز گوهر شاهوار
 ز دینار چندانک بودش به کار
 بیامد به جایی که بودش نشست
 بدان خانه بنهاد گوهر ز دست
 همی بود تا شب برآمد ز کوه
 بخفت اردوان جای شد بی‌گروه
 از ایوان بیامد به کردار تیر
 بیاورد گوهر بر اردشیر
 جهانجوی را دید جامی به دست
 نگهبان اسپان همه خفته مست
 کجا مستشان کرده بود اردشیر
 که وی خواست رفتن همی ناگزیر
 دو اسپ گرانمایه کرده گزین
 بر آخر چنان بود در زیر زین
 جهانجوی چون روی گلنار دید
 همان گوهر و سرخ دینار دید
 هماندر زمان پیش بنهاد جام
 بزد بر سر تازی اسپان لگام
 بپوشید خفتان و خود بر نشست
 یکی تیغ زهر آب داده به دست
 همان ماه‌رخ بر دگر بارگی
 نشستند و رفتند یکبارگی
 از ایوان سوی پارس بنهاد روی
 همی رفت شادان دل و راهجوی
 چنان بد که بی‌ماه روی اردوان
 نبودی شب و روز روشن‌روان

ز دیبا نبرداشتی دوش و یال
مگر چهر گلنار دیدی به فال
چو آمدش هنگام برخاستن
به دیبا سر گاهش آراستن
کنیزک نیامد به بالین اوی
برآشفست و پیچان شد از کین اوی
بدربر سپاه ایستاده به پای
بیاراسته تخت و تاج و سرای
ز درگاه برخاست سالار بار
بیامد بر نامور شهریار
بدو گفت گردنکشان بر درند
هر آنکس کجا مهتر کشورند
پرستندگان را چنین گفت شاه
که گلنار چون راه و آیین نگاه
ندارد نیاید به بالین من
که داند بدین داستان دین من
بیامد همانگاه مهتر دبیر
که رفتست بیگاه دوش اردشیر
وز آخر بیردست خنگ و سپاه
که بد باره‌ی نامبردار شاه
همانگاه شد شاه را دلپذیر
که گنجور او رفت با اردشیر
دل مرد جنگی برآمد ز جای
برآشفست و زود اندر آمد به پای
سواران جنگی فراوان ببرد
تو گفستی همی باره آتش سپرد
بره‌بر یکی نامور دید جای
بسی اندرو مردم و چارپای
بپرسید زیشان که شبگیر هور
شنیدی شما بانگ نعل ستور
یکی گفت زیشان که اندر گذشت
دو تن بر دو باره درآمد به دشت
همی برگزشتند پویان به راه
یکی باره‌ی خنگ و دیگر سپاه
به دم سواران یکی گرم پاک
چو اسپه همی بر پراگند خاک
به دستور گفت آن زمان اردوان
که این گرم باری چرا شد دوان
چنین داد پاسخ که آن فر اوست
به شاهی و نیک‌اختری پر اوست
گر این گرم دریابد او را متاز
که این کار گردد بمابر دراز
فرود آمد آن جایگاه اردوان
بخورد و برآسود و آمد دوان

همی تاختند از پس اردشیر
 به پیش اندرون اردوان و وزیر
 جوان با کنیزک چو باد دمان
 نپردخت از تاختن یک زمان
 کرا یار باشد سپهر بلند
 بروبر ز دشمن نیاید گزند
 ازان تاختن رنجه شد اردشیر
 بدید از بلندی یکی آبگیر
 جوانمرد پویان به گلنار گفت
 که اکنون که با رنج گشتیم جفت
 بیاید بدین چشمه آمد فرود
 که شد باره و مرد بی‌تار و پود
 بباشیم بر آب و چیزی خوریم
 ازان پس بر آسودگی بگذریم
 چو هر دو رسیدند نزدیک آب
 به زردی دو رخساره چون آفتاب
 همی خواست کاید فرود اردشیر
 دو مرد جوان دید بر آبگیر
 جوانان به آواز گفتند زود
 عنان و رکیت بیاید بسود
 که رستی ز کام و دم اژدها
 کنون آب خوردن نیارد بها
 نباید که آیی به خوردن فرود
 تن خویش را داد باید درود
 چو از پندگوی آن شنید اردشیر
 به گلنار گفت این سخن یادگیر
 رکیش گران شد سبک شد عنان
 به گردن برآورد رخشان سنان
 پس اندر چو باد دمان اردوان
 همی تاخت با رنج و تیره‌روان
 بدانکه که بگذشت نیمی ز روز
 فلک را بپیمود گیتی فروز
 یکی شارستان دید با رنگ و بوی
 بسی مردم آمد به نزدیک او
 چنین گفت با موبدان نامدار
 که کی برگذشت آن دلاور سوار
 چنین داد پاسخ بدو رهنمای
 که ای شاه نیک‌اختر و پاک‌رای
 بدانکه که خورشید برگشت زرد
 بگسترد شب چادر لاژورد
 بدین شهر بگذشت پویان دو تن
 پر از گرد و بی‌آب گشته دهن
 یکی غرم بود از پس یک سوار
 که چون او ندیدم به ایوان نگار

چنین گفت با اردوان کدخدای
کز ایدر مگر بازگردی به جای
سپه سازی و ساز جنگ آوری
که اکنون دگرگونه شد داوری
که بختش پس پشت او برنشست
ازین تاختن باد ماند به دست
یکی نامه بنویس نزد پسر
به نامه بگوی این سخن در به در
نشانی مگر یابد از اردشیر
نباید که او دو شد از غرم شیر
چو بشنید زو اردوان این سخن
بدانست کواز او شد کهن
بدان شارستان اندر آمد فرود
همی داد نیکی دهش را درود

چو شب روز شد بامداد پگاه
بفرمود تا بازگردد سپاه
بیامد دو رخساره هم رنگ نی
چو شب تیره گشت اندر آمد بری
یکی نامه بنوشت نزد پسر
که کژی به باغ اندر آورد بر
چنان شد ز بالین ما اردشیر
کزان سان نجست از کمان ایچ تیر
سوی پارس آمد بجویش نهان
مگوی این سخن با کسی در جهان

وزین سو به دریا رسید اردشیر
به یزدان چنین گفت کای دستگیر
تو کردی مرا ایمن از بدکنش
که هرگز مبیناد نیکی تنش
برآسود و ملاح را پیش خواند
ز کار گذشته فراوان براند
نگه کرد فرزانه ملاح پیر
به بالا و چهر و بر اردشیر
بدانست کو نیست جز کی نژاد
ز فر و ز اورنگ او گشت شاد
بیامد به دریا هم اندر شتاب
به هر سو برفکند زورق به آب
ز آگاهی نامدار اردشیر
سپاه انجمن شد بران آبگیر
هرانکس که بد بابکی در صطخر
به آگاهی شاه کردند فخر
دگر هرک از تخم دارا بدند
به هر کشوری نامدارا بدند

چو آگاهی آمد ز شاه اردشیر
 ز شادی جوان شد دل مرد پیر
 همی رفت مردم ز دریا و کوه
 به نزدیک برنا گروهها گروه
 ز هر شهر فرزانه پی رای زن
 به نزد جهانجوی گشت انجمن
 زبان برگشاد اردشیر جوان
 که ای نامداران روشن روان
 کسی نیست زین نامدار انجمن
 ز فرزانه و مردم رای زن
 که نشنید کاسکندر بدگمان
 چه کرد از فرومایگی در جهان
 نیاکان ما را یکایک بکشت
 به بیدادی آورد گیتی به مشیت
 چو من باشم از تخم اسفندیار
 به مرز اندرون اردوان شهریار
 سزد گرد مر این را نخوانیم داد
 وزین داستان کس نگیریم یاد
 چو باشید با من بدین یارمند
 نمانم به کس نام و تخت بلند
 چه گوید و این را چه پاسخ دهید
 که پاسخ به آواز فرخ نهید
 هرانکس که بود اندر آن انجمن
 ز شمشیر زن مرد و از رای زن
 چو آواز بشنید بر پای خاست
 همه راز دل بازگفتند راست
 که هرکس که هستیم بایک نژاد
 به دیدار و چهر تو گشتیم شاد
 و دیگر که هستیم ساسانیان
 بیندیم کین را کمر بر میان
 تن و جان ما سربسر پیش تست
 غم و شادمانی به کم بیش تست
 به دو گوهر از هرکسی برتری
 سزد بر تو شاهی و کنداوری
 به فرمان تو کوه هامون کنیم
 به تیغ آب دریا همه خون کنیم
 چو پاسخ بدان گونه دید اردشیر
 سرش برتر آمد ز ناهید و تیر
 بران مهتران آفرین گسترید
 به دل در ز اندیشه کین گسترید
 به نزدیک دریا یکی شارستان
 پی افگند و شد شارستان کارستان
 یکی موبدی گفت با اردشیر
 که ای شاه نیک اختر و دلپذیر

سر شهر یاری همی نو کنی
بر پارس باید که بی خو کنی
ازان پس کنی رزم با اردوان
که اختر جوانست و خسرو جوان
که او از ملوک طوایف به گنج
فزونست و زو دیدی آزار و رنج
چو برداشتی گاه او را ز جای
ندارد کسی زین سپس با تو پای
چو بشنید گردن فراز اردشیر
سخنهای بایسته و دلپذیر
چو برزد سر از تیغ کوه آفتاب
به سوی صطخر آمد از پیش آب
خبر شد بر بهمن اردوان
دلش گشت پردرد و تیره روان
نکرد ایچ بر تخت شاهی درنگ
سپاهی بیاورد با ساز جنگ

یکی نامور بود نامش سبک
ابا آلت و لشکر و رای پاک
که در شهر جهرم بد او پادشا
جهاندیده با داد و فرمانروا
مر او را خجسته پسر بود هفت
چو آگاه شد از پیش بهمن برفت
ز جهرم پیامد سوی اردشیر
ابا لشکر و کوس و با دار و گیر
چو چشمش به روی سپهد رسید
ز باره درآمد چنانچون سزید
پیامد دمان پای او بوس داد
ز ساسانیان بیشتر کرد یاد
فراوان جهانجوی بنواختش
به زود آمدن ارج بشناختش
پراندیشه شد نامجوی از سبک
دلش گشت زان پیر پر بیم و باک
به راه اندرون نیز آژیر بود
که با او سپاه جهانگیر بود
جهاندیده بیدار دل بود پیر
بدانست اندیشه‌ی اردشیر
پیامد بیاورد استا و زند
چنین گفت کز کردگار بلند
نژدست پرمایه جان سبک
اگر دل ندارد سوی شاه پاک
چو آگاهی آمد ز شاه اردشیر
که آورد لشکر بدین آبگیر
چنان سیر سر گشتم از اردوان

که از پیرزن گشت مرد جوان
مرا نیک‌پی مهربان بنده‌دان
شکيبادل و راز داننده‌دان
چو بشنید زو اردشیر این سخن
یکی دیگر اندیشه افکند بن
مر او را به جای پدر داشتی
بران نامدارانش سر داشتی
دل شاه ز اندیشه آزاد شد
سوی آذر رام خراد شد
نیایش بسی کرد پیش خدای
که باشدش بر نیکوی رهنمای
به هر کار پیروزگر داردش
درخت بزرگی به بر داردش
وزان جایگه شد به پرده‌سرای
عرض پیش او رفت با کدخدای
سپه را درم داد و آباد کرد
ز دادار نیکوی دهش یاد کرد
چو شد لشکرش چون دلاور پلنگ
سوی بهمن اردوان شد به جنگ
چو گشتند نزدیک با یکدگر
برفتند گردان پرخاشخیر
سپاه از دو رویه کشیدند صف
همه نیزه و تیغ هندی به کف
چو شیران جنگی برآویختند
چو جوی روان خون همی ریختند
بدین گونه تا گشت خورشید زرد
هوا پر ز گرد و زمین پر ز مرد
چو شد چادر چرخ پیروزه‌رنگ
سپاه سباک اندر آمد به جنگ
برآمد یکی باد و گردی چو قیر
بیامد ز قلب سپاه اردشیر
بیفگند زیشان فراوان به گرز
که با زور و دل بود و با فر و برز
گریزان بشد بهمن اردوان
تنش خسته‌ی تیر و تیره‌روان
پس‌اندر همی تاخت شاه اردشیر
ابا ناله‌ی بوق و باران تیر
برین هم نشان تا به شهر صطخر
که بهمن بدو داشت آواز و فخر
ز گیتی چو برخاست آواز شاه
ز هر سو بییوست بی‌مر سپاه
مر او را فراوان نمودند گنج
کجا بهمن آگنده بود آن به رنج
درمهای آگنده را برفشاند

به نیرو شد از پارس لشکر براند

چو آگاهی آمد سوی اردوان
دلش گشت پریم و تیره روان
چنین گفت کین راز چرخ بلند
همی گفت با من خداوند پند
هران بد کز اندیشه بیرون بود
ز بخشش به کوشش گذر چون بود
گمانی نبردم که از اردشیر
یکی نامجوی آید و شهرگیر
در گنج بگشاد و روزی بداد
سپه بر گرفت و بنه برنهاد
ز گیل و ز دیلم پیامد سپاه
همی گرد لشکر برآمد به ماه
وزان روی لشکر بیاورد شاه
سپاهی که بر باد بریست راه
ز بس ناله‌ی بوق و با کرنای
ترنگیدن زنگ و هندی درای
میان دو لشکر دو پرتاب ماند
به خاک اندرون مار بی‌تاب ماند
خروشان سپاه و درفشان درفش
سرافشان دل از تیغهای بنفش
چهل روز زین سان همی جنگ بود
بران زیردستان جهان تنگ بود
ز هرگونه‌پی تنگ شد خوردنی
همان تنگ شد راه آوردنی
ز بس کشته شد روی هامون چو کوه
بشد خسته از زندگانی ستوه
سرانجام ابری برآمد سپاه
بشد کوشش و رزم را دستگاه
یکی باد برخاست از انجمن
دل جنگیان گشت زان پرشکن
بتوفید کوه و بلرزد دشت
خروشش همی از هوا برگذشت
بترسید زان لشکر اردوان
شدند اندرین یک سخن هم‌زبان
که این کار بر اردوان ایزدبست
بدین لشکر اکنون ببايد گریست
به روزی کجا سخت شد کارزار
همه خواستند آنکهی زینهار
پیامد ز قلب سپاه اردشیر
چکاچاک برخاست و باران تیر
گرفتار شد در میان اردوان
بداد از پی تاج شیرین روان

به دست یکی مرد خراد نام
چو بگرفت بردش گرفته لگام
به پیش جهانجوی بردش اسیر
ز دور اردوان را بدید اردشیر
فرود آمد از باره شاه اردوان
تنش خسته‌ی تیر و تیره‌روان
به دژخیم فرمود شاه اردشیر
که رو دشمن پادشا را بگیر
به خنجر میانش به دو نیم کن
دل بدسگالان پر از بیم کن
بیامد دژآگاه و فرمان گزید
شد آن نامدار از جهان ناپدید
چنین است کردار این چرخ پیر
چه با اردوان و چه با اردشیر
اگر تا ستاره برآرد بلند
سپارد هم آخر به خاک نژد
دو فرزند او هم گرفتار شد
برو تخمه‌ی آرشی خوار شد
مر آن هر دو را پای کرده به بند
به زندان فرستاد شاه بلند
دو بدمهر از رزم بگریختند
به دام بلا در نیاویختند
برفتند گریان به هندوستان
سزد گر کنی زین سخن داستان
همه رزمگه پر ستام و کمر
پر از آلت و لشکر و سیم و زر
بفرمود تا گرد کردند شاه
ببخشید زان پس همه بر سپاه
برفت از میان بزرگان سباک
تن اردوان را ز خون کرد پاک
خروشان بشستش ز خاک نبرد
بر آیین شاهان یکی دخمه کرد
به دیبا بیوشید خسته برش
ز کافور کرد افسری بر سرش
به پیمود آن خاک کاخش به پی
ز لشکر هران‌کس که شد سوی ری
وزان پس بیامد بر اردشیر
چنین گفت کای شاه دانش‌پذیر
تو فرمان بر و دختر او بخواه
که با فر و برزست و با تاج و گاه
به دست آیدت افسر و تاج و گنج
کجا اردوان گرد کرد آن به رنج
ازو پند بشنید و گفتا رواست
هم اندر زمان دختر او بخواست

به ایوان او بد همی یک دو ماه
 توانگر سپهید توانگر سپاه
 سوی پارس آمد ز ری نامجوی
 برآسوده از رزم وز گفت و گوی
 یکی شارستان کرد پر کاخ و باغ
 بدو اندرون چشمه و دشت و راغ
 که اکنون گرانمایه دهقان پیر
 همی خواندش خوره اردشیر
 یکی چشمه بد بی کران اندروی
 فراوان ازو رود بگشاد و جوی
 برآورد زان چشمه آتشکده
 بدو تازه شد مهر و جشن سده
 به گرد اندرش باغ و میدان و کاخ
 برآورده شد جایگاه فراخ
 چو شد شاه با دانش و فر و زور
 همی خواندش مرزبان شهر گور
 به گرد اندرش روستاها بساخت
 چو آباد کردش کس اندر نشاخت
 به جایی یکی ژرف دریا بدید
 همی کوه بایست پیشش برید
 ببردند میتین و مردان کار
 وزان کوه بیرید صد جویبار
 همی راند از کوه تا شهر گور
 شد آن شارستان پر سرای و ستور

سپاهی ز اصطخر بی مر ببرد
 بشد ساخته تا کند رزم کرد
 به نیکی ز یزدان همی جست مزد
 که ریزد بر آن بوم و پر خون دزد
 چو شاه اردشیر اندرآمد به تنگ
 پذیره شدش کرد بی مر به جنگ
 یکی کار بدخوار دشوار گشت
 ابا کرد کشور همه یار گشت
 یکی لشکری کرد بد پارسی
 فزونتر ز گردان او یک به سی
 یکی روز تا شب برآویختند
 سپاه جهاندار بگریختند
 ز بس کشته و خسته بر دشت جنگ
 شد آوردگه را همه جای تنگ
 جز از شاه با خوارمایه سپاه
 نید نامداران بدان رزمگاه
 ز خورشید تابان وز گرد و خاک
 زبانها شد از تشنگی چاک چاک
 همانگه درفشی برآورد شب

که بنشانند آن جنگ و جوش و جلب
 یکی آتشی دید بر سوی کوه
 بیامد جهاندار با آن گروه
 سوی آتش آورد روی اِردشیر
 همان اندکی مرد برنا و پیر
 چو تنگ اندر آمد شبانان بدید
 بران میش و بز پاسبانان بدید
 فرود آمد از باره شاه و سپاه
 دهانش پر از خاک آوردگاه
 ازیشان سبک اردشیر آب خواست
 همراگه بردند با آب ماست
 بیاسود و لختی چرید آنچ دید
 شب تیره خفتان به سر بر کشید
 ز خفتان شایسته بد بسترش
 به بالین نهاد آن کیی مغفرش
 سپیده چو برزد ز دریای آب
 سر شاه ایران برآمد ز خواب
 بیامد به بالین او سرشبان
 که پدرام باد از تو روز و شبان
 چه آمد که این جای راه تو بود
 که نه در خور خوابگاه تو بود
 بپرسید زان سرشبان راه شاه
 کز ایدر کجا یابم آرامگاه
 چنین داد پاسخ که آباد جای
 نیابی مگر باشدت رهنمای
 از ایدر کنون چار فرسنگ راه
 چو رفتی پدید آید آرامگاه
 وزان روی پیوسته شد ده به ده
 به ده در یکی نامبردار مه
 چو بشنید زان سرشبان اردشیر
 ببرد از رمه راهبر چند پیر
 سپهد ز کوه اندر آمد بده
 ازان ده سبک پیش او رفت مه
 سواران فرستاد برنا و پیر
 ازان شهر تا خورهی اردشیر
 سپه را چو آگاهی آمد ز شاه
 همه شاددل برگرفتند راه
 به کردان فرستاده کارآگاهان
 کجا کار ایشان بجوید نهان
 برفتند پویان و بازآمدند
 بر شاه ایران فراز آمدند
 که ایشان همه نامجویند و شاد
 ندارد کسی بر دل از شاه یاد
 برآندد کاندز صطخر اردشیر

کهن گشت و شد بخت برناش پیر
چو بشنید شاه این سخن شاد شد
گذشته سخن بر دلش باد شد
گزين کرد ازان لشکر نامدار
سواران شمشیرزن سی هزار
کماندار با تیر و ترکش هزار
بیاورد با خویشتن شهریار

چو خورشید شد زرد لشکر براند
کسی را که نابردنی بد بماند
چو شب نیم بگذشت و تاریک شد
جهاندار با کرد نزدیک شد
همه دشت زیشان پر از خفته دید
یکایک دل لشکر آشفته دید
چو آمد سپهد به بالین کرد
عنان باره‌ی تیزگ را سپرد
برآهخت شمشیر و اندر نهاد
گیا را ز خون بر سر افسر نهاد
همه دشت زیشان سر و دست شد
ز انبوه کشته زمین گست شد
بی‌اندازه زیشان گرفتار شد
سترگی و نابرداری خوار شد
همه بومهاشان به تاراج داد
سپه را همه بدره و تاج داد
چنان شد که دینار بر سر به تشت
اگر پیر مردی برردی به دشت
به دینار او کس نکردی نگاه
ز نیک‌اختر و بخت وز داد شاه
ز مردی نکردی بدان جنگ فخر
گرازان بیامد به شهر صطخر
بفرمود کاسپان به نیرو کنید
سلیح سواران بی‌آهو کنید
چو آسوده گردید یکسر به بزم
که زود آید اندیشه‌ی روز رزم
دلیران به خوردن نهادند سر
چو آسوده شد کردگاه و کمر
پراندیشه‌ی رزم شد اردشیر
چو این داستان بشنوی یادگیر

بین این شگفتی که دهقان چه گفت
بدانگه که بگشاد راز از نهفت
به شهر کجاران به دریای پارس
چه گوید ز بالا و پهنای پارس
یکی شهر بد تنگ و مردم بسی

ز کوشش بدی خوردن هر کسی
بدان شهر دختر فراوان بدی
که بی‌کام جوینده‌ی نان بدی
به یک روی نزدیک او بود کوه
شدندی همه دختران همگروه
ازان هر یکی پنبه بردی به سنگ
یکی دوکدانی ز چوب خدنگ
به دروازه دختر شدی همگروه
خرامان ازین شهر تا پیش کوه
برآمیختندی خورشها بهم
نبودی به خورد اندرون بیش و کم
نرفتی سخن گفتن از خواب و خورد
ازان پنبه‌شان بود ننگ و نبرد
شدندی شبانگه سوی خانه باز
شده پنبه‌شان ریسمان طراز
بدان شهر بی‌چیز و خرم نهاد
یکی مرد بد نام او هفتواد
برین‌گونه بر نام او از چه رفت
ازیراک او را پسر بود هفت
گرامی یکی دخترش بود و بس
که نشمردی او دختران را به کس
چنان بد که روزی همه همگروه
نشستند با دوک در پیش کوه
برآمیختند آن کجا داشتند
به گاه خورش دوک بگذاشتند
چنان بد که این دختر نیک‌بخت
یکی سیب افکنده باد از درخت
به ره بر بدید و سبک برگرفت
ز من بشنو این داستان شگفت
چو آن خوب رخ میوه اندرگزید
یکی در میان کرم آکنده دید
به انگشت زان سیب برداشتش
بدان دوکدان نرم بگذاشتش
چو برداشت زان دوکدان پنبه گفت
به نام خداوند بی‌یار و جفت
من امروز بر اختر کرم سیب
به رشتن نمایم شما را نهیب
همه دختران شاد و خندان شدند
گشاده‌رخ و سیم دندان شدند
دو چندان که رشتی به روزی برشت
شمارش همی بر زمین برنوشت
وزانجا بیامد به کردار دود
به مادر نمود آن کجا رشته بود
برو آفرین کرد مادر به مهر

که بر خوردی از مادر ای خوب چهر
 به شیگیر چون ریسمان بر شمرد
 دو چندانک هر بار بردی ببرد
 چو آمد بدان چاره جوی انجمن
 به رشتن نهاده دل و گوش و تن
 چنین گفت با نامور دختران
 که ای ماه رویان و نیک اختران
 من از اختر کرم چندان طراز
 بریسم که نیزم نیاید نیاز
 به رشت آنکجا برده بد پیش ازین
 به کار آمدی گر بدی پیش ازین
 سوی خانه برد آن طرازی که رشت
 دل مام او شد چو خرم بهشت
 همی لختکی سیب هر بامداد
 پری روی دختر بران کرم داد
 ازان پنبه هر چند کردی فزون
 برشتی همی دختر پرفسون
 چنان بد که یک روز مام و پدر
 بگفتند با دختر پرهنر
 که چندین بریسی مگر با پری
 گرفتستی ای پاک تن خواهری
 سبک سیم تن پیش مادر بگفت
 ازان سیب و آن کرمک اندر نهفت
 همان کرم فرخ بدیشان نمود
 زن و شوی را روشنایی فزود
 به فالی گرفت آن سخن هفتواد
 ز کاری نکردی به دل نیز یاد
 چنین تا برآمد برین روزگار
 فروزنده تر گشت هر روز کار
 مگر ز اختر کرم گفتی سخن
 برو نو شدی روزگار کهن
 مر این کرم را خوار نگذاشتند
 بخوردنش نیکو همی داشتند
 تن آور شد آن کرم و نیرو گرفت
 سر و پشت او رنگ نیکو گرفت
 همی تنگ شد دوکدان بر تنش
 چو مشک سیه گشت پیراهنش
 به مشک اندرون پیکر زعفران
 برو پشت او از کران تا کران
 یکی پاک صندوق کردش سیاه
 بدو اندرون ساخته جایگاه
 چنان شد که در شهر بی هفتواد
 نگفتی سخن کس به بیداد و داد
 فراز آمدش ارج و ازرم و چیز

توانگر شد آن هفت فرزند نیز
یکی میر بد اندر آن شهرآوی
سرافراز با لشکر و رنگ و بوی
بهانه همی ساخت بر هفتواد
که دینار بستاند از بدنژاد
ازان آگهی مرد شد در نهیب
بیامد ازان شهر دل با شکیب
همان هفت فرزند پیش اندرون
پر از درد دل دیدگان پر ز خون
ز هر سو برانگیخت بانگ و نفیر
برو انجمن گشت برنا و پیر
هرانجا که بایست دینار داد
به کنداوران چیز بسیار داد
یکی لشکری شد بر او انجمن
همه نامداران شمشیرزن
همه یکسره پیش فرزند اوی
برفتند و گشتند پیکارجوی

ز شهر کجاران برآمد نفیر
برفتند با نیزه و تیغ و تیر
هیم رفت پیش اندرون هفتواد
به جنگ اندرون داد مردی بداد
همه شهر بگرفت و او را بکشت
بسی گوهر و گنجش آمد به مشیت
به نزدیک او مردم انبوه شد
ز شهر کجاران سوی کوه شد
یکی دژ بکرد از بر تیغ کوه
شد آن شهر با او همه همگروه
نهاد اندران دژ دری آهنین
هم آرامگه بود هم جای کین
یکی چشمه‌یی بود بر کوهسار
ز تخت اندرآمد میان حصار
یکی باره‌پی کرد گرداندرش
که بینا به دیده ندیدی سرش
چو آن کرم را گشت صندوق تنگ
یکی حوض کردند بر کوه سنگ
چو ساروج و سنگ از هوا گشت گرم
نهادند کرم اندرو نرم نرم
چنان بد که دارنده هر بامداد
برفتی دوان از بر هفتواد
گزیدی به رنجش علف ساختی
تن آگنده کرم آن پرداختی
بر آمد برین کار بر پنج سال
چو پیلی شد آن کرم با شاخ و یال

چو یک چند بگذشت بر هفتواد
 بر آواز آن کرم کرمان نهاد
 همان دخت خرم نگهدار کرم
 پدر گشته جنگی سپهدار کرم
 بیاراستندش وزیر و دبیر
 به رنجش بدی خوردن و شهد و شیر
 سپهد بدی بر دژ هفتواد
 همان پرسش کار بیداد و داد
 سپاهی و دستور و سالار بار
 هران چیز کاید شهان را به کار
 همه هرچ بایستش آراستند
 چنانچون شهان را بیاراستند
 به کشور پراگنده شد لشکرش
 همه گشت آراسته کشورش
 ز دریای چین تا به کرمان رسید
 همه روی کشور سپه گسترد
 پسر هفت با تیغ زن ده هزار
 همان گنج با آلت کارزار
 هران پادشا کو کشیدی به جنگ
 چو رفتی سپاهش بر کرم تنگ
 شکسته شدی لشکری کامدی
 چو آواز این داستان بشندی
 چنان شد دژ نامور هفتواد
 که گردش نیارست جنید باد
 همی گشت هر روز برترش بخت
 یکی خویشتن را بیاراست سخت
 همی خواندندی ورا شهریار
 سر مرد بخرد ازو در خمار
 سپهد که بودی به مرز اندرون
 به یک چنگ در جنگ کردش زبون
 نتابید با او کسی بر به جنگ
 برآمد برین نیز چندی درنگ
 حصارى شدش پر ز گنج و سپاه
 ندیدی بران بارهبر باد راه

چو آگاه شد از هفتواد اردشیر
 نبود آن سخنها ورا دلپذیر
 سپهد فرستاد نزدیک اوی
 سپاهی بلند اختر و رزمجوی
 چو آگاه شد زان سخن هفتواد
 ازیشان به دل در نیامدش یاد
 کمینگاه کرد اندران کنج کوه
 بیامد سوی رزم خود با گروه
 چو لشکر سراسر برآشوفتند

به گرز و تیرزین همی کوفتند
 سپاه اندرآمد ز جای کمین
 سیه شد بران نامداران زمین
 کسی بازنشاخت از پای دست
 تو گفתי زمین دست ایشان بیست
 ز کشته چنان شد در و دشت و کوه
 که پیروزگر شد ز کشتن ستوه
 هرانکس که بد زنده زان رزمگاه
 سبک باز رفتند نزدیک شاه
 چو آگاه شد نامدار اردشیر
 ازان کشتن و غارت و دار و گیر
 غمی گشت و لشکر همی باز خواند
 به زودی سلیح و درم برفشاند
 به تندی بیامد سوی هفتواد
 به گردون برآمد سر بدنژاد
 بیاورد گنج و سلیح از حصار
 برو خوار شد لشکر و کارزار
 جدا بود ازو دور مهتر پسر
 چو آگاه شد او ز رزم پدر
 برآمد ز آرام وز خورد و خواب
 به کشتی بیامد برین روی آب
 جهانجوی را نام شاهوی بود
 یکی مرد بدساز و بدگوی بود
 ز کشتی بیامد بر هفتواد
 دل هفتواد از پسر گشت شاد
 بیاراست بر میمنه جای خویش
 سپهبد بد و لشکر آرای خویش
 دو لشکر بشد هر دو آراسته
 پر از کینه سر گنج پر خواسته
 بدیشان نگه کرد شاه اردشیر
 دل مرد برنا شد از رنج پیر
 سپه برکشید از دو رویه دو صف
 ز خورشید و شمشیر برخاست تف
 چو آواز کوس آمد از پشت پیل
 همی مرد بیهوش گشت از دو میل
 برآمد خروشیدن گاودم
 جهان پر شد از بانگ روینه خم
 زمین جنب جنبان شد از میخ نعل
 هوا از درفش سران گشت لعل
 از آواز گویال وز ترگ و خود
 همی داد گردون زمین را درود
 تگ بادپایان زمین را کنان
 در و دشت شد پر سر بی‌تان
 بران گونه شد لشکر هفتواد

که گفتی بجنید دریا ز باد
بیابان چنان شد ز هر دو سپاه
که بر مور و بر پشه شد تنگ راه
برین گونه تا روز برگشت زرد
برآورد شب چادر لاژورد
ز هر سو سپه باز خواند اردشیر
پس پشت او بد یکی آبگیر
چو دریای زنگارگون شد سپاه
طلایه بیامد ز هر دو سپاه
خورش تنگ بد لشکر شاه را
که بدخواه او بسته بد راه را

به جهرم یکی مرد بد بدنژاد
کجا نام او مهرک نوشزاد
چو آگه شد از رفتن اردشیر
وزان ماندن او بران آبگیر
ز تنگی که بد اندر آن رزمگاه
ز بهر خورشها برو بسته راه
ز جهرم بیامد به ایوان شاه
ز هر سو بیاورد بی مر سپاه
همه گنج او را به تاراج داد
به لشکر بسی بدره و تاج داد
چو آگاهی آمد به شاه اردشیر
پراندیشه شد بر لب آبگیر
همی گفت ناساخته خانه را
چرا ساختم رزم بیگانه را
بزرگان لشکرش را پیش خواند
ز مهرک فراوان سخنها براند
چه بینید گفت ای سران سپاه
که ما را چنین تنگ شد دستگاه
چشیدم بسی تلخی روزگار
نید رنج مهرک مرا در شمار
به آواز گفتند کای شهریار
مبیناد چشمت بد روزگار
چو مهرک بود دشمن اندر نهان
چرا جست باید به سختی جهان
تو داری بزرگی و گیهان تراست
همه بندگانیم و فرمان تراست
بفرمود تا خوان بیاراستند
می و جام و رامشگران خواستند
به خوان بر نهادند چندی بره
به خوردن نهادند سر یکسره
چو نان را به خوردن گرفت اردشیر
همانکه بیامد یکی تیز تیر

نشست اندران پاک فربه بره
که تیر اندرو غرقه شد یکسره
بزرگان فرزانه‌ی رزمساز
ز نان داشتند آن زمان دست باز
دیدند نقشی بران تیز تیر
بخواند آنک بد زان بزرگان دبیر
ز غم هرکسی از جگر خون کشید
یکی از بره تیر بیرون کشید
نوشته بران تیر بر پهلوی
که ای شاه داننده گر بشنوی
چنین تیز تیر آمد از بام دژ
که از بخت کرمست آرام دژ
گر انداختیمی بر اردشیر
بروبر گذر یافتی پر تیر
نباید که چون او یکی شهریار
کند پست کرم اندرین روزگار
بران موبدان نامدار اردشیر
نوشته همی خواند آن چوب تیر
ز دژ تا بر او دو فرسنگ بود
دل مهتران زان سخن تنگ بود
همی هر کسی خواندند آفرین
ز دادار بر فر شاه زمین

پراندیشه بود آن شب از کرم شاه
چو بنشست خورشید بر جایگاه
سپه برگرفت از لب آبگیر
سوی پارس آمد دمان اردشیر
پس لشکر او بیامد سپاه
ز هر سو گرفتند بر شاه راه
بکشتند هرکس که بد نامدار
همی تاختند از پس شهریار
خروش آمد از پس که ای بخت کرم
که رخشنده بادا سر از تخت کرم
همی هرکسی گفت کاینست شگفت
کزین هرکس اندازه باید گرفت
بیامد گریزان و دل پر نهیب
همی تاخت اندر فراز و نشیب
یکی شارستان دید جایی بزرگ
ازان سو براندند گردان چو گرگ
چو تنگ اندر آمد یکی خانه دید
به در بر دو برنای بیگانه دید
بودند بر در زمانی به پای
پرسید زو این دو پاکیزه‌رای
که بیگه چنین از کجا رفته‌اید

که با گرد راهید و آشفته‌اید
بدو گفت زین سو گذشت اردشیر
ازو باز ماندیم بر خیره خیر
که بگریخت از کرم وز هفتواد
وزان بی‌هنر لشکر بدنژاد
بجستند از جای هر دو جوان
پر از درد گشتند و تیره‌روان
فرود آوردندش از پشت زین
بران مهتران خواندند آفرین
یکی جای خرم پییراستند
پسندیده خوانی بیاراستند
نشستند با شاه گردان به خوان
پرستش گرفتند هر دو جوان
به آواز گفتند کای سرفراز
غم و شادمانی نماند دراز
نگه کن که ضحاک بیدادگر
چه آورد زان تخت شاهی به سر
هم افراسیاب آن بداندیش مرد
کزو بد دل شهریاران به درد
سکندر که آمد برین روزگار
بکشت آنک بد در جهان شهریار
برفتند و زیشان بجز نام زشت
نماند و نیابند خرم بهشت
نماند همین نیز بر هفتواد
بیچد به فرجام این بدنژاد
ز گفتار ایشان دل شهریار
چنان تازه شد چون گل اندر بهار
خوش آمدش گفتار آن دلنواز
بکرد آشکارا و بنمود راز
که فرزند ساسان منم اردشیر
یکی پند باید مرا دلپذیر
چه سازیم با کرم و با هفتواد
که نام و نژادش به گیتی مباد
سپهبدار ایران چو بگشاد راز
جوانانش بردند هر دو نماز
بگفتند هر دو که نوشه بدی
همیشه ز تو دور دست بدی
تن و جان ما پیش تو بنده باد
همیشه روان تو پاینده باد
سخنها که پرسیدی از ما درست
بگویم تا چاره سازی نخست
تو در جنگ با کرم و با هفتواد
بسند نه‌ای گر نیچی ز داد
یکی جای دارند بر تیغ کوه

بدو اندرون کرم و گنج و گروه
 به پیش اندرون شهر و دریا بیشت
 دژی بر سر کوه و راهی درشت
 همان کرم کز مغز آهرمنست
 جهان آفرینده را دشمنست
 همی کرم خوانی به چرم اندرون
 یکی دیو جنگیست ریزنده خون
 سخنها چو بشنید زو اردشیر
 همه مهر جوینده و دلپذیر
 بدیشان چنین گفت کرمی رواست
 بد و نیک ایشان مرا یا شماست
 جوانان ورا پاسخ آراستند
 دل هوشمندش بیپراستند
 که ما بندگانیم پیشت به پای
 همیشه به نیکی ترا رهنمای
 ز گفتار ایشان دلش گشت شاد
 همی رفت پیروز و دل پر ز داد
 چو برداشت زانجا جهاندار شاه
 جوانان برفتند با او به راه
 همی رفت روشن دل و یادگیر
 سرافراز تا خورهی اردشیر
 چو بر شاه بر شد سپاه انجمن
 بزرگان فرزانه و رای زن
 برآسود یک چند و روزی به داد
 پیامد سوی مهرک نوشزاد
 چو مهرک بیارست رفتن به جنگ
 جهان کرد بر خویشتن تار و تنگ
 به جهرم چو نزدیک شد پادشا
 نهان گشت زو مهرک بی وفا
 دل پادشا پر ز پیکار شد
 همی بود تا او گرفتار شد
 به شمشیر هندی بزد گردنش
 به آتش در انداخت پی سر تنش
 هرانکس کزان تخمه آمد به مش
 به خنجر هم اندر زمانش بکشت
 مگر دختری کان نهان گشت زوی
 همه شهر ازو گشت پر جست و جوی

وزان جایگه شد سوی جنگ کرم
 سپاهش همی کرد آهنگ کرم
 بیاورد لشکر ده و دو هزار
 جهاننده و کارکرده سوار
 پراکنده لشکر چو شد همگروه
 بیاوردشان تا میان دو کوه

یکی مرد بد نام او شهرگیر
خردمند سالار شاه اردشیر
چنین گفت پس شاه با پهلوان
که ایدر همی باش روشن‌روان
شب و روز کرده طلایه به پای
سواران با دانش و رهنمای
همان دیده‌بان دار و هم پاسبان
نگهبان لشکر به روز و شبان
من اکنون بسازم یکی کیمیا
چو اسفندیار آنک بودم نیا
اگر دیده‌بان دود بیند به روز
شب آتش چو خورشید گیتی فروز
بدانید کامد به سر کار کرم
گذشت اختر و روز بازار کرم
گزین کرد زان مهتران هفت مرد
دلیران و شیران روز نبرد
هرآنکس که بودی هم‌آواز اوی
نگفتی به باد هوا راز اوی
بسی گوهر از گنج بگزید نیز
ز دیا و دینار و هرگونه چیز
به چشم خرد چیز ناچیز کرد
دو صندوق پر سرب و ارزیز کرد
یکی دیگ رویین به بار اندرون
که استاد بود او به کار اندرون
چو از بردنی جامه‌ها کرد راست
ز سالار آخر خری ده بخواست
چو خربندگان جامه‌های گلیم
بپوشید و بارش همه زر و سیم
همی شد خلیده‌دل و راه‌جوی
ز لشگر سوی دژ نهادند روی
همان روستایی دو مرد جوان
که بودند روزی ورا میزبان
از آن انجمن برد با خویشتن
که هم دوست بودند و هم رای‌زن
همی رفت همراه آن کاروان
به رسم یکی مرد بازارگان
چو از راه نزدیکی دژ رسید
دژ و باره و شهر از دور دید
پرستنده‌ی کرم بد شست مرد
نپرداختندی کس از کارکرد
نگه کرد یک تن به آواز گفت
که صندوق را چیست اندر نهفت
چنین داد پاسخ بدو شهریار
که هرگونه‌ی چیز دارم به بار

ز پیرایه و جامه و سیم و زر
 ز دینار و دیبا و در و گهر
 به بازارگانی خراسانیم
 به رنج اندرون بی تن آسانیم
 بسی خواسته کردم از بخت کرم
 کنون آمدم شاد تا تخت کرم
 اگر بر پرستش فزایم رواست
 که از بخت او کار من گشت راست
 پرستنده کرم بگشاد راز
 همانکه در دژ گشادند باز
 چو آن بار او راند اندر حصار
 بیاراست کار از در نامدار
 سر بار بگشاد زود اردشیر
 ببخشید چیزی که بد زو گزیر
 یکی سفره پیش پرستندگان
 بگسترد و برخاست چون بندگان
 ز صندوق بگشاد و بند و کلید
 برآورد و برداشت جام نبید
 هرانکس که زی کرم بردی خورش
 ز شیر و برنج آنچ بد پرورش
 بیچید گردن ز جام نبید
 که نوبت بدش جای مستی ندید
 چو بشنید بر پای جست اردشیر
 که با من فراوان برنجست و شیر
 به دستوری سرپرستان سه روز
 مرا او را بخوردن منم دلفروز
 مگر من شوم در جهان شهره‌پی
 مرا باشد از اخترش بهره‌پی
 شما می گسارید با من سه روز
 چهارم چو خورشید گیتی فروز
 برآید یکی کلبه سازم فراخ
 سر طاق برتر ز ایوان و کاخ
 فروشنده‌ام هم خریدارجوی
 فزاید مرا نزد کرم آبروی
 برآمد همه کام او زین سخن
 بگفتند کو را پرستش تو کن
 برآورد خربنده هرگونه رنگ
 پرستنده بنشست با می به چنگ
 بخوردند می چند و مستان شدند
 پرستندگان می پرستان شدند
 چو از جام می سست شدشان زبان
 بیامد جهاندار با میزبان
 بیاورد ارزیز و رویین لوید
 برافروخت آتش به روز سپید

چو آن کرم را بود گاه خورش
ز ارزیز جوشان بدش پرورش
زیانش بدیدند هم‌رنگ سنج
بران‌سان که از پیش خوردی برنج
فرو ریخت ارزیز مرد جوان
به کنده درون کرم شد ناتوان
تراکی برآمد ز حلقوم اوی
که لرزان شد آن کنده و بوم اوی
بشد با جوانان چو باد اردشیر
ابا گرز و شمشیر و گوپال و تیر
پرستندگان را که بودند مست
یکی زنده از تیغ ایشان نجست
برانگیخت از بام دژ تیره دود
دلیری به سالار لشکر نمود
دوان دیده‌بان شد بر شهرگیر
که پیروزگر گشت شاه اردشیر
بیامد سبک پهلوان با سپاه
بیاورد لشکر به نزدیک شاه

چو آگاه شد زان سخن هفتواد
دلش گشت پردرد و سر پر ز باد
بیامد که دژ را کند خواستار
بران باره بر شد دمان شهریار
بکوشید چندی نیامدش سود
که بر باره‌ی دژ پی شیر بود
وزان روی لشکر بیامد چو کوه
بماندند با داغ و درد آن گروه
چنین گفت زان باره شاه اردشیر
که نزدیک جنگ آی ای شهرگیر
اگر گم شود از میان هفتواد
نماند به چنگ تو جز رنج و باد
که من کرم را دادم ارزیز گرم
شد آن دولت و رفتن تیز نرم
شنید آن همه لشکر آواز شاه
به سر بر نهادند ز آهن کلاه
ازان دل گرفتند ایرانیان
ببستند با درد کین را میان
سوی لشکر کرم برگشت باد
گرفتار شد در میان هفتواد
همان نیز شاهوی عیار اوی
که مهتر پسر بود و سالار اوی
فرود آمد از باره شاه اردشیر
پیاده بید پیش او شهرگیر
ببردند بالای زرین لگام

نشست از برش مهتر شادکام
بفرمود پس شهریار بلند
زدن پیش دریا دو دار بلند
دو بدخواه را زنده بر دار کرد
دل دشمن از خواب بیدار کرد
بیامد ز قلب سپه شهرگیر
بکشت آن دو تن را به باران تیر
به تاراج داد آن همه خواسته
شد از خواسته لشکر آراسته
به دژ هرچ بود از کران تا کران
فرود آوردند فرمانبران
ز پرمایه چیزی که بد دلپذیر
همی تاخت تا خره اردشیر
بکرد اندران کشور آتشکده
بدو تازه شد مهرگان و سده
سپرد آن زمان کشور و تاج و تخت
بدان میزبانان بیدار بخت
وزان جایگه رفت پیروز و شاد
بگسترد بر کشور پارس داد
چو آسوده تر گشت مرد و ستور
بیاورد لشکر سوی شهر گور
به کرمان فرستاد چندی سپاه
یکی مرد شایسته ی تاج و گاه
وزان جایگه شد سوی طیسفون
سر بخت بدخواه کرده نگون
چنین است رسم جهان جهان
همی راز خویش از تو دارد نهان
نسازد تو ناچار با او بساز
که روزی نشیب است و روزی فراز
چو از گفته ی کرم پرداختم
دری دیگر از اردشیر آختم

به بغداد بنشست بر تخت عاج
به سر برنهاد آن دلفروز تاج
کمر بسته و گرز شاهان به دست
بیاراسته جایگاه نشست
شهنشاه خواندند زان پس ورا
ز گشتاسپ نشناختی کس ورا
چو تاج بزرگی به سر برنهاد
چنین کرد بر تخت پیروزه یاد
که اندر جهان داد گنج منست
جهان زنده از بخت و رنج منست
کس این گنج نتواند از من ستد
بد آید به مردم ز کردار بد

چو خشنود باشد جهاندار پاک
ندارد دریغ از من این تیره خاک
جهان سر به سر در پناه منست
پسندیدن داد راه منست
نباید که از کارداران من
ز سرهنگ و جنگی سواران من
بخسید کسی دل پر از آرزوی
گر از بنده گر مردم نیک‌خوی
گشادست بر هرکس این بارگاه
ز بدخواه وز مردم نیک‌خواه
همه انجمن خواندند آفرین
که آباد بادا به دادت زمین
فرستاد بر هر سوی لشکری
که هرجا که باشد ز دشمن سری
سر کینه‌ورشان به راه آورید
گر آیین شمشیر و گاه آورید

بدانگه که شاه اردوان را بکشت
ز خون وی آورد گیتی به مش
بدان فر و اورند شاه اردشیر
شده شادمان مرد برنا و پیر
که بنوشت بیدادی اردوان
ز داد وی آبادتر شد جهان
چنو کشته شد دخترش را بخواست
بدان تا بگوید که گنجش کجاست
دو فرزند او شد به هندوستان
به هر نیک و بد گشته همداستان
دو ایدر به زندان شاه اندرون
دو دیده پر از آب و دل پر ز خون
به هندوستان بود مهتر پسر
که بهمن بدی نام آن نامور
فرستاده‌پی جست با رای و هوش
جوانی که دارد به گفتار گوش
چو از پادشاهی ندید ایچ بهر
بدو داد ناگه یکی پاره زهر
بدو گفت رو پیش خواهر بگوی
که از دشمن این مهربانی مجوی
برادر دو داری به هندوستان
به رنج و بلا گشته همداستان
دو در بند و زندان شاه اردشیر
پدر کشته و زنده خسته به تیر
تو از ما گسسته بدین گونه مهر
پسندد چنین کردگار سپهر؟
چو خواهی که بانوی ایران شوی

به گیتی پسند دلیران شوی
هلاهل چنین زهر هندی بگیر
به کار آریکپار بر اردشیر
فرستاده آمد بهنگام شام
به دخت گرامی بداد آن پیام
ورا جان و دل بر برادر بسوخت
به کردار آتش رخس بر فروخت
ز اندوه بستد گرانمایه زهر
بدان بد که بردارد از کام بهر
چنان بد که یک روز شاه اردشیر
به نخچیر بر گور بگشاد تیر
چو بگذشت نیمی ز روزه دراز
سپهد ز نخچیرکه گشت باز
سوی دختر اردوان شد ز راه
دوان ماه چهره بشد نزد شاه
بیاورد جامی ز یاقوت زرد
پر از شکر و پست با آب سرد
بیامیخت با شکر و پست زهر
که بهمن مگر یابد از کام بهر
چو بگرفت شاه اردشیر آن به دست
ز دستش بیفتاد و بشکست پست
شد آن پادشا بچه لرزان ز بیم
هماندر زمان شد دلش به دو نیم
جهاندار زان لرزه شد بدگمان
پراندیشه از گردش آسمان
بفرمود تا خانگی مرغ چار
پرستنده آرد بر شهریار
چو آن مرغ بر پست بگذاشتند
گمانی همی خیره پنداشتند
همانگاه مرغ آن بخورد و بمرد
گمان بردن از راه نیکی ببرد
بفرمود تا موبد و کدخدای
بیامد بر خسرو پاکرای
ز دستور ایران بپرسید شاه
که بدخواه را برنشانی به گاه
شود در نوازش برانگونه مست
که بیهوده یازد به جان تو دست
چه بادافرهست این برآورده را
چه سازیم درمان خودکرده را
چنین داد پاسخ که مهترپرست
چو یازد بجان جهاندار دست
سرش بر گنه بر بیايد برید
کسی پند گوید نباید شنید
بفرمود کز دختر اردوان

چنان کن که هرگز نبیند روان
بشد موید و پیش او دخت شاه
همی رفت لرزان و دل پرگناه
به موید چنین گفت کای پرخرد
مرا و ترا روز هم بگذرد
اگر کشت خواهی مرا ناگزیر
یکی کودکی دارم از اردشیر
اگر من سزایم به خون ریختن
ز دار بلند اندر آویختن
چو این گردد از پاک مادر جدا
بکن هرچ فرمان دهد پادشا
ز ره باز شد موید تیزویر
بگفت آنچ بشنید با اردشیر
بدو گفت زو نیز مشنو سخن
کمند آر و بادافره او بکن

به دل گفت موید که بد روزگار
که فرمان چنین آمد از شهریار
همه مرگ راییم برنا و پیر
ندارد پسر شهریار اردشیر
گر او بی عدد سالیان بشمرد
به دشمن رسد تخت چون بگذرد
همان به کزین کار ناسودمند
به مردی یکی کار سازم بلند
ز کشتن رهانم مر این ماه را
مگر زین پشیمان کنم شاه را
هرانگه کزو بچه گردد جدا
به جای آرم این گفته‌ی پادشا
نه کاریست کز دل همی بگذرد
خردمند باشم به از بی خرد
بیاراست جایی به ایوان خویش
که دارد ورا چون تن و جان خویش
به زن گفت اگر هیچ باد هوا
ببیند ورا من ندارم روا
پس اندیشه کرد آنک دشمن بسیست
گمان بد و نیک با هرکسیست
یکی چاره سازم که بدگوی من
نراند به زشت آب در جوی من
به خانه شد و خایه ببرید پست
برو داغ و دارو نهاد و بیست
به خایه نمک بر پراگند زود
به حقه در آگند بر سان دود
هماندر زمان حقه را مهر کرد
بیامد خروشان و رخساره زرد

چو آمد به نزدیک تخت بلند
همان حقه بنهاد با مهر و بند
چنین گفت با شاه کین زینهار
سپارد به گنجور خود شهریار
نوشته بر آن حقه تاریخ آن
پدیدار کرده بن و بیخ آن

چو هنگامه زادن آمد فراز
ازان کار بر باد نگشاد راز
پسر زاد پس دختر اردوان
یکی خسروآیین و روشن روان
از ایوان خویش انجمن دور کرد
ورا نام دستور شاپور کرد
نهانش همی داشت تا هفت سال
یکی شاه نو گشت با فر و یال
چنان بد که روزی بیامد وزیر
بدید آب در چهره‌ی اردشیر
بدو گفت شاهانوشه بدی
روان را به اندیشه توشه بدی
ز گیتی همه کام دل یافتی
سر دشمن از تخت برتافتی
کنون گاه شادی و می خوردنست
نه هنگام اندیشه‌ها کردنست
زمین هفت کشور سراسر تراست
جهان یکسر از داد تو گشت راست
چنین داد پاسخ ورا شهریار
که ای پاک‌دل موبد رازدار
زمانه به شمشیر ما راست گشت
غم و رنج و ناخوبی اندر گذشت
مرا سال بر پنجه و یک رسید
ز کافور شد مشک و گل ناپدید
پسر بایدی پیشم اکنون به پای
دلارای و نیروده و رهنمای
پدر بی‌پسر چون پسر بی‌پدر
که بیگانه او را نگیرد به بر
پس از من بدشمن رسد تاج و گنج
مرا خاک سود آید و درد و رنج
به دل گفت بیدار مرد کهن
که آمد کنون روزگار سخن
بدو گفت کای شاه کهتر نواز
جوانمرد روشن‌دل و سرفراز
گر ایدونک یابم به جان زینهار
من این رنج بردارم از شهریار
بدو گفت شاه ای خردمند مرد

چرا بیم جان ترا رنجه کرد
بگوی آنچ دانی و بغزای نیز
ز گفت خردمند برتر چه چیز
چنین داد پاسخ بدو کدخدای
که ای شاه روشن دل و پاک رای
یکی حقه بد نزد گنجور شاه
سزد گر بخواهد کنون پیش گاه
به گنجور گفت آنک او زینهار
ترا داد آمد کنون خواستار
بدو بازده تا ببینم که چیست
مگرمان نباید به اندیشه زیست
بیاورد آن حقه گنجور اوی
سپرد آنک بستد ز دستور اوی
بدو گفت شاه اندرین حقه چیست
نهاده برین بند بر مهر کیست
بدو گفت کان خون گرم منست
بریده ز بن پاک شرم منست
سپردی مرا دختر اردوان
که تا بازخواهی تن بی روان
نکشتم که فرزند بد در نهان
بترسیدم از کردگار جهان
بجستم ز فرمانت آزرم خویش
بریدم هماندر زمان شرم خویش
بدان تا کسی بد نگوید مرا
به دریای تهمت نشوید مرا
کنون هفت ساله ست شاپور تو
که دایم خرد باد دستور تو
چنو نیست فرزند یک شاه را
نماند مگر بر فلک ماه را
ورا نام شاپور کردم ز مهر
که از بخت تو شاد بادا سپهر
همان مادرش نیز با او به جای
جهانجوی فرزند را رهنمای
بدو ماند شاه جهان درشگفت
ازان کودک اندیشه ها برگرفت
ازان پس چنین گفت با کدخدای
که ای مرد روشن دل و پاک رای
بسی رنج برداشتی زین سخن
نمانم که رنج تو گردد کهن
کنون صد پسر گیر همسال اوی
به بالا و دوش و بر و پال اوی
همان جامه پوشیده با او بهم
نباید که چیزی بود بیش و کم
همه کودکان را به میدان فرست

به بازیدن گوی و چوگان فرست
چو یک دشت کودک بود خوب چهر
بیچد ز فرزند جانم به مهر
بدان راستی دل گواهی دهد
مرا با پسر آشنایی دهد

بیامد به شبگیر دستور شاه
همی کرد کودک به میدان سپاه
یکی جامه و چهر و بالا یکی
که پیدا نید این ازان اندکی
به میدان تو گفתי یکی سور بود
میان اندرون شاه شاپور بود
چو کودک به زخم اندر آورد گوی
فزونی همی جست هر یک بدوی
بیامد به میدان پگاه اردشیر
تنی چند از ویژگان ناگزیر
نگه کرد و چون کودکان را بدید
یکی باد سرد از جگر برکشید
به انگشت بنمود با کدخدای
که آمد یکی اردشیری به جای
بدو راهبر گفت کای پادشا
دلت شد به فرزند خود بر گواه
یکی بنده را گفت شاه اردشیر
که رو گوی ایشان به چوگان بگیر
همی باش با کودکان تازه روی
به چوگان به پیش من انداز گوی
ازان کودکان تا که آید دلیر
میان سواران به کردار شیر
ز دیدار من گوی بیرون برد
ازین انجمن کس به کس نشمرد
بود بی گمان پاک فرزند من
ز تخم و بر و پاک پیوند من
به فرمان بشد بنده ی شهریار
بزد گوی و افگند پیش سوار
دوان کودکان از پی او چو تیر
چو گشتند نزدیک با اردشیر
بماندند ناکام بر جای خویش
چو شاپور گرد اندر آمد به پیش
ز پیش پدر گوی بر بود و برد
چو شد دور مر کودکان را سپرد
ز شادی چنان شد دل اردشیر
که گردد جوان مردم گشته پیر
سوارانش از خاک برداشتند
همی دست بر دست بگذاشتند

شه‌ن‌شاه زان پس گرفت‌ش به بر
 همی آفرین خواند بر داد‌گر
 سر و چشم و رویش ببوسید و گفت
 که چونین شکفتی نشاید نهفت
 به دل هرگز این یاد نگذاشتم
 که شاپور را کشته پنداشتم
 چو یزدان مرا شهریاری فزود
 ز من در جهان یادگاری فزود
 به فرمان او بر نیابی گذر
 وگر برتر آری ز خورشید سر
 گهر خواست از گنج و دینار خواست
 گرانمایه یاقوت بسیار خواست
 برو زر و گوهر بسی ریختند
 زبر مشک و عنبر بسی بیختند
 ز دینار شد تارکش ناپدید
 ز گوهر کسی چهره‌ی او ندید
 به دستور بر نیز گوهر فشاند
 به کرسی زر پیکرش برنشاند
 ببخشید چندان ورا خواسته
 که شد کاخ و ایوانش آراسته
 بفرمود تا دختر اردوان
 به ایوان شود شاد و روشن‌روان
 ببخشید کرده گناه ورا
 ز زنگار بزود ماه ورا
 بیاورد فرهنگیان را به شهر
 کسی کو ز فرزانی داشت بهر
 نوشتن پیاموختش پهلوی
 نشست سرافرازی و خسروی
 همان جنگ را گرد کرده عنان
 ز بالا به دشمن نمودن سنان
 ز می خوردن و بخشش و کار بزم
 سپه جستن و کوشش روز رزم
 وزان پس دگر کرد میخ درم
 همان میخ دینار و هر بیش و کم
 به یک روی بد نام شاه اردشیر
 به روی دگر نام فرخ وزیر
 گران خوار بد نام دستور شاه
 جهان‌نیده مردی نماینده راه
 نوشتند بر نامه‌ها هم‌چنین
 بدو داد فرمان و مهر و نگین
 ببخشید گنجی به درویش مرد
 که خوردش نبودى بجز کارکرد
 نگه کرد جایی که بد خارستان
 ازو کرد خرم یکی شارستان

کجا گندشاپور خواندی ورا
جزین نام نامی نراندی ورا

چو شاپور شد همچو سرو بلند
ز چشم بدش بود بیم گزند
نبودی جدا یک زمان ز اردشیر
ورا همچو دستور بودی وزیر
نپرداختی شاه روزی ز جنگ
به شادی نبودیش جای درنگ
چو جایی ز دشمن بپرداختی
دگر بدکنش سر برافراختی
همی گفت کز کردگار جهان
بخواهم همی آشکار و نهان
که بی دشمن آرم جهان را به دست
نباشم مگر شاد و یزدان پرست
بدو گفت فرخنده دستور اوی
که ای شاه روشن دل و راه جوی
سوی کید هندی فرستیم کس
که دانش پژوهست و فریادرس
بداند شمار سپهر بلند
در پادشاهی و راه گزند
اگر هفت کشور ترا بی همال
بخواهد بدن بازیابد به فال
یکایک بگوید ندارد به رنج
نخواهد بدین پاسخ از شاه گنج
چو بشنید بگزید شاه اردشیر
جوانی گرانمایه و تیزویر
فرستاد نزدیک دانا به هند
بسی اسپ و دینار و چندی پرند
بدو گفت رو پیش دانا بگوی
که ای مرد نیک اختر و راه جوی
به اختر نگه کن که تا من ز جنگ
کی آسایم و کشور آرم به چنگ
اگر بود خواهد بدین دستگاه
به تدبیر آن زور بنمای راه
وگر نیست این تا نباشم به رنج
برین گونه نپراگند نیز گنج
بیامد فرستاده‌ی شهریار
بر کید با هدیه و با نثار
بگفت آنک با او شهنشاه گفت
همه رازها برگشاد از نهفت
بپرسید زو کید و غمخواره شد
ز پرسش سوی دانش و چاره شد
بیاورد صلاب و اختر گرفت

یکی زیج رومی به بر در گرفت
نگه کرد بر کار چرخ بلند
ز آسانی و سود و درد و گزند
فرستاده را گفت کردم شمار
از ایران و از اختر شهریار
گر از گوهر مهرک نوش‌زاد
برآمیزد این تخمه با آن نژاد
نشیند به آرام بر تخت شاه
نباید فرستاد هر سو سپاه
بیفزایدش گنج و کاهدش رنج
تو شو کینه‌ی این دو گوهر بسنج
گر این کرد ایران ورا گشت راست
بیاید همه کام دل هرچ خواست
فرستاده را چیز بخشید و گفت
کزین هرچ گفتم نباید نهفت
گر او زین نپیچد سپهر بلند
کند اینک گفتم برو ارجمند
فرستاده آمد بر شهریار
بگفت آنچ بشنید زان نامدار
چو بشنید گفتار او اردشیر
دلش گشت پر درد و رخ چون زریر
فرستاده را گفت هرگز مباد
که من بینم از تخم مهرک نژاد
به خانه درون دشمن آرم ز کوی
شود با پر و بوم من کینه‌جوی
دریغ آن پراگندن گنج من
فرستادن مردم و رنج من
ز مهرک یکی دختری ماند و بس
که او را به جهرم ندیدست کس
بفرمایم اکنون که جوینده باز
ز روم و ز چین و ز هند و طراز
بر آتش چو یابمش بریان کنم
برو خاک را زار و گریان کنم
به جهرم فرستاد چندی سوار
یکی مرد جوینده و کینه‌دار
چو آگاه شد دخت مهرک بجست
سوی خان مهتر به کنجی نشست
چو بنشست آن دخت مهرک بده
مر او را گرامی همی کرد مه
بالید بر سان سرو سهی
خردمند با زیب و با فرهی
مر او را دران بوم همتا نبود
به کشور چنو سرو بالا نبود

کنون بشنو از دخت مهرک سخن
 ابا گرد شاپور شمشیرزن
 چو لختی برآمد برین روزگار
 فروزنده شد دولت شهریار
 به نخچیر شد شاه روزی پگاه
 خردمند شاپور با او به راه
 به هر سو سواران همی تاختند
 ز نخچیر دشتی برداختند
 پدید آمد از دور دشتی فراخ
 پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ
 همی تاخت شاپور تا پیش ده
 فرود آمد از راه در خان مه
 یکی باغ بد کش و خرم سرای
 جوان اندر آمد بدان سبز جای
 یکی دختری دید بر سان ماه
 فروهشته از چرخ دلوی به چاه
 چو آن ماه رخ روی شاپور دید
 بیامد برو آفرین گسترید
 که شادان بدی شاه و خندان بدی
 همه ساله از بی گزندان بدی
 کنون بی گمان تشنه باشد ستور
 بدین ده رود اندرون آب شور
 به چاه اندرون آب سردست و خوش
 بفرمای تا من بوم آب کش
 بدو گفت شاپور کای ماه روی
 چرا رنجه گشتی بدین گفت و گوی
 که باشند با من پرستنده مرد
 کزین چاه بی بن کشند آب سرد
 ز برنا کنیزک بیچید روی
 بشد دور و بنشست بر پیش جوی
 پرستنده یی را بفرمود شاه
 که دلو آور و آب برکش ز چاه
 پرستنده بشنید و آمد دوان
 رسن برد بر چرخ دلو گران
 چو دلو گران سنگ پر آب گشت
 پرستنده را روی پرتاب گشت
 چو دلو گران برنیامد ز چاه
 بیامد ژکان زود شاپور شاه
 پرستنده را گفت کای نیمزن
 نه زن داشت این دلو و چندین رسن
 همی برکشید آب چندین ز چاه
 تو گشتی پر از رنج و فریادخواه
 بیامد رسن بستد از پیشکار
 شد آن کار دشوار بر شاه خوار

ز دلو گران شاه چون رنج دید
بر آن خوبرخ آفرین گسترید
که برتافت دلو ی برین سان گران
همانا که هست از نژاد سران
کنیزک چو او دلو را برکشید
بیامد به مهر آفرین گسترید
که نوشه بدی تا بود روزگار
همیشه خرد بادت آموزگار
به نیروی شاپور شاه اردشیر
شود بی گمان آب در چاه شیر
جوان گفت با دختر چرب گوی
چه دانی که شاپورم ای ماهروی
چنین داد پاسخ که این داستان
شنیدم بسی از لب راستان
که شاپور گردست با زور پیل
به بخشنده گی همچو دریای نیل
به بالای سروسست و رویین تنست
به هرچیز مانده ی بهمنست
بدو گفت شاپور کای ماهروی
سخن هرچ پرسم ترا راست گوی
پدیدار کن تا نژاد تو چیست
برین چهره ی تو نشان کیست
بدو گفت من دختر مہترم
ازیرا چنین خوب و کنداورم
چنین داد پاسخ که هرگز دروغ
بر شهریاران نگیرد فروغ
کشاورز را دختر ماهروی
نباشد بدین روی و این رنگ و بوی
کنیزک بدو گفت کای شهریار
هرانگه که یابم به جان زینهار
بگویم همه پیش تو من نژاد
چو یابم ز خشم شهنشاه داد
بدو گفت شاپور کز بوستان
نرسد از چمن کینه ی دوستان
بگوی و ز من بیم در دل مدار
نه از نامور دادگر شهریار
کنیزک بدو گفت کز راه داد
منم دختر مهرک نوشزاد
مرا پارسایی بیاورد خرد
بدین پرهیز مہتر ده سپرد
من از بیم آن نامور شهریار
چنین آبکش گشتم و پیشکار
بیامد پردخت شاپور جای
همی بود مہتر به پیشش به پای

به دو گفت کین دختر خوب چهر
به من ده بر من گواکن سپهر
بدو داد مهتر به فرمان اوی
بر آیین آتش پرستان اوی

بسی برنیامد برین روزگار
که سرو سهی چون گل آمد به بار
چو نه ماه بگذشت بر ماه روی
یکی کودک آمد به بالای اوی
تو گفتی که باز آمد اسفندیار
وگر نامدار اردشیر سوار
ورا نام شاپور کرد اورمزد
که سروی بد اندر میان فرزد
چنین تا برآمد برین هفت سال
بیود اورمزد از جهان بی همال
ز هرکس نهانش همی داشتند
به جایی ببازیش نگذاشتند
به نخچیر شد هفت روز اردشیر
بشد نیز شاپور نخچیرگیر
نهان اورمزد از میان گروه
بیامد کز آموختن شد ستوه
دوان شد به میدان شاه اردشیر
کمانی به یک دست و دیگر دو تیر
ابا کودکان چند و چوگان و گوی
به میدان شاه اندر آمد ز کوی
جهاندار هم در زمان با سپاه
به میدان بیامد ز نخچیرگاه
ابا موبدان موبد تیزویر
به نزدیک ایوان رسید اردشیر
بزد کودکی نیز چوگان ز راه
بشد گوی گردان به نزدیک شاه
نرفتند زیشان پس گوی کس
بماندند بر جای ناکام بس
دوان اورمزد از میانه برفت
به پیش جهاندار چون باد تفت
ز پیش نیا زود برداشت گوی
ازو گشت لشکر پر از گفت و گوی
ازان پس خروشی برآورد سخت
کزو خیره شد شاه پیروز بخت
به موبد چنین گفت کین پاک زاد
نگه کن که تا از که دارد نژاد
پرسید موبد ندانست کس
همه خامشی برگزیدند و بس
به موبد چنین گفت پس شهریار

که بردارش از خاک و نزد من آر
بشد موبد و برگرفتش ز گرد
ببردش بر شاه آزادمرد
بدو گفت شاه این گرانمایه خرد
ترا از نژاد که باید شمرد
نترسید کودک به آواز گفت
که نام نژادم نباید نهفت
منم پور شاپور کو پور تست
ز فرزند مهرک نژاد درست
فروماند زان کار گیتی شگفت
بخندید و اندیشه اندر گرفت
بفرمود تا رفت شاپور پیش
به پرسش گرفتش ز اندازه بیش
بترسید شاپور آزادمرد
دلش گشت پردرد و رخساره زرد
بخندید زو نامور شهریار
بدو گفت فرزند پنهان مدار
پسر باید از هرک باشد رواست
که گویند کاین بچه پادشاست
بدو گفت شاپور نوشه بدی
جهان را به دیدار توشه بدی
ز پشت منست این و نام اورمزد
درخشنده چون لاله اندر فرزد
نهان داشتم چندی از شهریار
بدان تا برآید بر از میوه دار
گرانمایه از دختر مهرک است
ز پشت منست این مرا بی شکست
ز آب و ز چاه آن کجا رفته بود
پسر گفت و پرسید و چندی شنود
ز گفتار او شاد شد اردشیر
به ایوان خرامید خود با وزیر
گرفته دلاویز را بر کنار
ز ایوان سوی تخت شد شهریار
بیاراست زرین یکی زیرگاه
یکی طوق فرمود و زرین کلاه
سر خرد کودک بیاراستند
بس از گنج در و گهر خواستند
همی ریخت تا شد سرش ناپدید
تنش را نیا زان میان برکشید
بسی زر و گوهر به درویش داد
خردمند را خواسته بیش داد
به دیبا بیاراست آتشکده
هم ایوان نورو و کاخ سده
یکی بزمگه ساخت با مهتران

نشستند هرجای رامشگران
چنین گفت با نامداران شهر
هرانکس که او از خرد داشت بهر
که از گفت دانا ستاره شمر
نباید که هرگز کند کس گذر
چنین گفته بد کید هندی که بخت
نگردد ترا ساز و خرم به تخت
نه کشور نه افسر نه گنج و سپاه
نه دیهیم شاهی نه فر کلاه
مگر تخمه‌ی مهرک نوش‌زاد
بیامیزد آن دوده با آن نژاد
کنون سالیان اندر آمد به هشت
که جز به آرزو چرخ بر ما نگشت
چو شاپور رفت اندر آرام خویش
ز گیتی ندیده به جز کام خویش
زمین هفت کشور مرا گشت راست
دلم یافت از بخت چیزی که خواست
وزان پس بر کارداران اوی
شهنشاه کردند عنوان اوی

کنون از خردمندی اردشیر
سخن بشنو و یک به یک یادگیر
بکوشید و آیین نیکو نهاد
بگسترد بر هر سوی مهر و داد
به درگاه چون خواست لشکر فزون
فرستاد بر هر سوی رهنمون
که تا هرکسی را که دارد پسر
نماند که بالا کند بی‌هنر
سواری بیاموزد و رسم جنگ
به گرز و کمان و به تیر خدنگ
چو کودک ز کوشش به مردی شدی
بهر بخششی در بی آهو بدی
ز کشور به درگاه شاه آمدند
بدان نامور بارگاه آمدند
نوشتی عرض نام دیوان اوی
بیاراستی کاخ و ایوان اوی
چو جنگ آمدی نورسیده جوان
برفتی ز درگاه با پهلوان
یکی موبدان را ز کاراگاهان
که بودی خریدار کار جهان
ابر هر هزاری یکی کارجوی
برفتی نگه داشتی کار اوی
هرانکس که در جنگ سست آمدی
به آورد ناتن‌درست آمدی

شه‌ن‌شاه را نامه کردی بران
هم از بی‌هنر هم ز جنگ‌آوران
جهاندار چون نامه برخواندی
فرستاده را پیش بنشاندی
هنرمند را خلعت آراستی
ز گنج آنچ پرمایه‌تر خواستی
چو کردی نگاه اندران بی‌هنر
نبستی میان جنگ را بیشتر
چنین تا سپاهش بدانجا رسید
که پهنای ایشان ستاره ندید
ازیشان کسی را که بد رای‌زن
برافراختندی سرش ز انجمن
که هرکس که خشنودی شاه جست
زمین را به خوان دلیران بشست
بیابد ز من خلعت شهریار
بود در جهان نام او یادگار
به لشکر بیاراست گیتی همه
شبان گشت و پرخاش‌جویان رمه
به دیوانش کارآگاهان داشتی
به بی‌دانشی کار نگذاشتی
بلاغت نگه داشتندی و خط
کسی کو بدی چیره بر یک نقط
چو برداشتی آن سخن رهنمون
شه‌ن‌شاه کردیش روزی فزون
کسی را که کمتر بدی خط و ویر
نرفتی به دیوان شاه اردشیر
سوی کارداران شدندی به کار
قلم‌زن بماندی بر شهریار
شناسنده بد شهریار اردشیر
چو دیدی به درگاه مرد دبیر
نویسنده گفتی که گنج آگنید
هم از رای او رنج بپراگنید
بدو باشد آباد شهر و سپاه
همان زیردستان فریادخواه
دبیران چو پیوند جان منند
همه پادشا بر نهان منند
چو رفتی سوی کشور کاردار
بدو شاه گفتی درم خوار دار
نباید که مردم فروشی به گنج
که برکس نماند سرای سپنج
همه راستی جوی و فرزاندگی
ز تو دور باد آر و دیوانگی
ز پیوند و خویشان مبر هیچ‌کس
سپاه آنچ من یار دادم‌ت بس

درم بخش هر ماه درویش را
 مده چیز مرد بدانیش را
 اگر کشور آباد داری به داد
 بمانی تو آباد وز داد شاد
 و گر هیچ درویش خسپد به بیم
 همی جان فروشی به زر و به سیم
 هرانکس که رفتی به درگاه شاه
 به شایسته کاری و گر دادخواه
 بدندی به سر استواران اوی
 پیرسیدن از کارداران اوی
 که دادست ازیشان و بگرفت چیز
 وزیشان که خسپد به تیمار نیز
 دگر آنک در شهر دانا که اند
 گر از نیستی ناتوانا که اند
 دگر کیست آنک از در پادشاست
 جهانیده پیرست و گر پارساست
 شهنشاه گوید که از رنج من
 مبادا کسی شاد بی گنج من
 مگر مرد با دانش و یادگیر
 چه نیکوتر از مرد دانا و پیر
 جهانیدگان را همه خواستار
 جوان و پسندیده و بردبار
 جوانان دانا و دانش پذیر
 سزد گر نشینند بر جای پیر
 چو لشکرش رفتی به جایی به جنگ
 خرد یار کردی و رای و درنگ
 فرستاده‌یی برگزیدی دبیر
 خردمند و با دانش و یادگیر
 پیامی به دادی به آیین و چرب
 بدان تا نباشد به بیداد حرب
 فرستاده رفتی بر دشمنش
 که بشناختی راز پیراهنش
 شنیدی سخن گر خرد داشتی
 غم و رنج بد را به بد داشتی
 بدان یافت او خلعت شهریار
 همان عهد و منشور با گوشوار
 وگر تاب بودی به سرش اندرون
 به دل کین و اندر جگر جوش خون
 سپه را بدادی سراسر درم
 بدان تا نباشند یک تن دژم
 یکی پهلوان خواستی نامجوی
 خردمند و بیدار و آرامجوی
 دبیری به آیین و با دستگاه
 که دارد ز بیداد لشکر نگاه

وزان پس یکی مرد بر پشت پیل
 نشست که رفتی خروشنش دو میل
 زدی بانگ کای نامداران جنگ
 هرانکس که دارد دل و نام و ننگ
 نباید که بر هیچ درویش رنج
 رسد گر بر آنکس بود نام و گنج
 به هر منزلی در خورید و دهید
 بران زیردستان سپاسی نهید
 به چیز کسان کس میازید دست
 هرانکس که او هست یزدان پرست
 به دشمن هرانکس که بنمود پشت
 شود زان سپس روزگارش درشت
 اگر دخمه باشد به چنگال اوی
 وگر بند سایید بر و یال اوی
 ز دیوان دگر نام او کرده پاک
 خورش خاک و رفتنش بر تیره خاک
 به سالار گفتی که سستی مکن
 همان تیز و پیش دستی مکن
 همیشه به پیش سپه دار پیل
 طلایه پراکنده بر چار میل
 نخستین یکی گرد لشکر به گرد
 چو پیش آبدت روز ننگ و نبرد
 به لشکر چنین گوی کاین خود کیند
 بدین رزمگاه اندرون برچیند
 از ایشان صد اسپ افکن از ما یکی
 همان صد به پیش یکی اندکی
 شما را همه پاک برنا و پیر
 ستانم همه خلعت از اردشیر
 چو اسپ افگند لشکر از هر دو روی
 نباید که گردان پرخاشجوی
 بیاید که ماند تهی قلب گاه
 وگر چند بسیار باشد سپاه
 چنان کن که با میمنه میسر
 بکوشند جنگ آوران یکسره
 همان نیز با میسر میمنه
 بکوشند و دلها همه بر بنه
 بود لشکر قلب بر جای خویش
 کس از قلبگه نگسلد پای خویش
 وگر قلب ایشان بجنبد ز جای
 تو با لشکر از قلبگاه اندر آی
 چو پیروز گردی ز کس خون مریز
 که شد دشمن بدکنش در گریز
 چو خواهد ز دشمن کسی زینهار
 تو زنهاده باش و کینه مدار

چو تو پشت دشمن ببینی به چیز
مپرداز و مگذر هم از جای نیز
نباید که ایمن شوید از کمین
سپه باشد اندر در و دشت کین
هرآنکه که از دشمن ایمن شوی
سخن گفتن کس همی نشنوی
غنیمت بدان بخش کو جنگ جست
به مردی دل از جان شیرین بشست
هرآنکس که گردد به دستت اسیر
بدین بارگاه آورش ناگزیر
من از بهر ایشان یکی شارستان
برآرم به بومی که بد خارستان
ازین پندها هیچ گونه مگرد
چو خواهی که مانی تو بی رنج و درد
به پیروزی اندر به یزدان گرای
که او باشدت بی گمان رهنمای
ز جایی که آمد فرستاده‌یی
ز ترکی و رومی و آزاده‌یی
ازو مرزبان آگهی داشتی
چنین کارها خوار نگذاشتی
بره بر بدی خان او ساخته
کنارنگ زان کار پرداخته
ز پوشیدنیها و از خوردنی
نیازش نبود به گسترده‌نی
چو آگه شدی زان سخن کاردار
که او بر چه آمد بر شهریار
هیونی سرافراز و مردی دبیر
برفتی به نزدیک شاه اردشیر
بدان تا پذیره شدند سپاه
بیاراستی تخت پیروز شاه
کشیدی پرستنده هر سو رده
همه جامه‌هاشان به زر آرده
فرستاده را پیش خود خواندی
به نزدیکی تخت بنشاندی
به پرسش گرفتی همه راز اوی
ز نیک و بد و نام و آواز اوی
ز داد و ز بیداد وز کشورش
ز آیین وز شاه وز لشکرش
به ایوانش بردی فرستاده‌وار
بیاراستی هرچ بودی به کار
وزان پس به خوان و میش خواندی
بر تخت زرینش بنشاندی
به نخچیر بردیش با خویشان
شدی لشکر بی‌شمار انجمن

کسی کردنش را فرستاده‌وار
بیاراستی خلعت شهریار
به هر سو فرستاد پس موبدان
بی‌آزار و بیدار دل بخردان
که تا هر سوی شهرها ساختند
بدین نیز گنجی بپرداختند
بدان تا کسی را که بی‌خانه بود
نبودش نوا بخت بیگانه بود
همان تا فراوان شود زیردست
خورش ساخت با جایگاه نشست
ازو نام نیکی بود در جهان
چه بر آشکار و چه اندر نهان
چو او در جهان شهریاری نبود
پس از مرگ او یادگاری نبود
منم ویژه زنده کن نام اوی
مبادا جز از نیکی انجام اوی
فراوان سخن در نهان داشتی
به هر جای کاراگاهان داشتی
چو بی‌مایه گشتی یکی مایه‌دار
ازان آگهی یافتی شهریار
چو بایست بر ساختی کار اوی
نماندی چنان تیره بازار اوی
زمین برومند و جای نشست
پرستیدن مردم زیردست
بیاراستی چون بایست کار
نگشتی نهانش به کس آشکار
تهی‌دست را مایه دادی بسی
بدو شاد کردی دل هرکسی
همان کودکان را به فرهنگیان
سپردی چو بودی ورا هنگ آن
به هر برزنی در دبستان بدی
همان جای آتش‌پرستان بدی
نماندی که بودی کسی را نیاز
نگه داشتی سختی خویش راز
به میدان شدی بامداد پگاه
برفتی کسی کو بدی دادخواه
نچستی بداد اندر آزرم کس
چه کهتر چه فرزند فریادرس
چه کهتر چه مهتر به نزدیک اوی
نچستی همی رای تاریک اوی
ز دادش جهان یکسر آباد کرد
دل زیردستان به خود شاد کرد
جهاندار چون گشت با داد جفت
زمانه پی او نیارد نهفت

فرستاده بودی به گرد جهان
خردمند و بیدار کاراگهان
به جایی که بودی زمینی خراب
وگر تنگ بودی به رود اندر آب
خراج اندر آن بوم برداشتی
زمین کسان خوار نگذاشتی
گر ایدونک دهقان بدی تنگ دست
سوی نیستی گشته کارش ز هست
بدادی ز گنج آلت و چارپای
نماندی که پایش برفتی ز جای
ز دانا سخن بشنو ای شهریار
جهان را برین گونه آباد دار
چو خواهی که آزاد باشی ز رنج
بی آزار و بی رنج آگنده گنج
بی آزاری زبردستان گزین
بیابی ز هرکس به داد آفرین

چو از روم وز چین وز ترک و هند
جهان شد مر او را چو رومی پرند
ز هر مرز پیوسته شد باژ و ساو
کسی را نبد با جهاندار تاو
همه مهتران را ز ایران بخواند
سزاوار بر تخت شاهی نشاند
ازان پس شهنشاه بر پای خاست
به خوبی بیاراست گفتار راست
چنین گفت کای نامداران شهر
ز رای و خرد هرکس دارید بهر
بدانید کاین تیرگردان سپهر
ننازد به داد و نیازد به مهر
یکی را چو خواهد برآرد بلند
هم آخر سپارد به خاک نزند
نماند به جز نام زو در جهان
همه رنج با او شود در نهان
به گیتی ممانید جز نام نیک
هرانکس که خواهد سرانجام نیک
ترا روزگار اورمزد آن بود
که خشنودی پاک یزدان بود
به یزدان گرای و به یزدان گشای
که دارنده اویست و نیکی فرای
ز هر بد به دادار گیهان پناه
که او راست بر نیک و بد دستگاه
کند بر تو آسان همه کار سخت
ز رای دلفروز و پیروز بخت
نخستین ز کار من اندازه گیر

گذشته بد و نیک من تازه گیر
 که کردم به دادار گیهان پناه
 مرا داد بر نیک و بد دستگاه
 زمین هفت کشور به شاهی مراست
 چنان کز خداوندی او سزاست
 همی باژ خواهم ز روم و ز هند
 جهان شد مرا همچو رومی پرند
 سپاسم ز یزدان که او داد زور
 بلند اختر و بخش کیوان و هور
 ستایش که داند سزاوار اوی
 نیایش بر آیین و کردار اوی
 مگر کو دهد بازمان زندگی
 بماند بزرگی و تابندگی
 کنون هرچ خواهیم کردن ز داد
 بکوشیم وز داد باشیم شاد
 ز ده یک مرا چند بر شهرهاست
 که دهقان و موبد بران بر گواست
 چو باید شما را ببخشم همه
 همان ده یک و بوم و باژ و رمه
 مگر آنک آید شما را فزون
 بیارد سوی گنج ما رهنمون
 ز ده یک که من بستدم پیش ازین
 ز باژ آنچ کم بود گر بیش ازین
 همی از پی سود بردم به کار
 به در داشتن لشکر بی شمار
 بزرگی شما جستم و ایمنی
 نهان کردن کیش آهرمنی
 شما دست یکسر به یزدان زنید
 بکوشید و پیمان او مشکنید
 که بخشنده اویست و دارنده اوی
 بلند آسمان را نگارنده اوی
 ستمدیده را اوست فریادرس
 منازید با نازش او به کس
 نباید نهادن دل اندر فریب
 که پیش فراز اندر آید نشیب
 کجا آنک بر سود تاجش به ابر
 کجا آنک بودی شکارش هژبر
 نهالی همه خاک دارند و خشت
 خنک آنک جز تخم نیکی نکشت
 همه هرک هست اندرین مرز من
 کجا گوش دارند اندرز من
 نمایم شما را کنون راه پنچ
 که سودش فزون آید از تاج و گنج

به گفتار این نامدار اردشیر
همه گوش دارید برنا و پیر
هرانکس که داند که دادار هست
نباشد مگر پاک و یزدان پرست
دگر آنک دانش مگیرید خوار
اگر زیردستست و گر شهریار
سه دیگر بدانی که هرگز سخن
نگردد بر مرد دانا کهن
چهارم چنان دان که بیم گناه
فزون باشد از بند و زندان شاه
به پنجم سخن مردم زشت‌گوی
نگیرد به نزد کسان آبروی
بگویم یکی تازه اندرز نیز
کجا برتر از دیده و جان و چیز
خنک آنک آباد دارد جهان
بود آشکارای او چون نهان
دگر آنک دارند آواز نرم
خرد دارد و شرم و گفتار گرم
به پیش کسان سیم از بهر لاف
به بیهوده بپراگند بر گزاف
ز مردم ندارد کسی زان سپاس
نبیستند آن مرد یزدان شناس
میانه‌گزینی بمانی به جای
خردمند خوانند و پاکیزه‌رای
کزین بگذری پنج رایست پیش
کجا تازه گردد ترا دین و کیش
تن آسانی و شادی افزایدت
که با شهد او زهر نگزایدت
یکی آنک از بخشش دادگر
به از و به کوشش نیابی گذر
توانگر شود هرک خرسند گشت
گل نوبهارش برومند گشت
دگر بشکنی گردن از را
نگویی به پیش زنان راز را
سه دگیر ننازی به ننگ و نبرد
که ننگ و نبرد آورد رنج و درد
چهارم که دل دور داری ز غم
ز نا آمده دل نداری دژم
نه پیچی به کاری که کار تو نیست
نتازی بدان کو شکار تو نیست
همه گوش دارید پند مرا
سخن گفتن سودمند مرا
بود بر دل هرکسی ارجمند
که یابند ازو ایمنی از گزند

زمانی میاسای ز آموختن
اگر جان همی خواهی افروختن
چو فرزند باشد به فرهنگ دار
زمانه ز بازی برو تنگ دار
همه یاد دارید گفتار ما
کشیدن بدین کار تیمار ما
هرآن کس که با داد و روشن دلید
از آمیزش یکدگر مگسلید
دل آرام دارید بر چار چیز
کزو خوبی و سودمندیت نیز
یکی بیم و آرم و شرم خدای
که باشد ترا یاور و رهنمای
دگر داد دادن تن خویش را
نگه داشتن دامن خویش را
به فرمان یزدان دل آراستن
مرا چون تن خویشتن خواستن
سه دیگر که پیدا کنی راستی
بدور افگنی کژی و کاستی
چهارم که از رای شاه جهان
نپیچی دلت آشکار و نهان
ورا چون تن خویش خواهی به مهر
به فرمان او تازه گردد سپهر
دلت بسته داری به پیمان اوی
روان را نپیچی ز فرمان اوی
برو مهر داری چو بر جان خویش
چو با داد بینی نگهبان خویش
غم پادشاهی جهانجوی راست
ز گیتی فزونی سگالد نه کاست
گر از کارداران وز لشکرش
بداند که رنجست بر کشورش
نیازد به داد او جهاندار نیست
برو تاج شاهی سزاوار نیست
سپه کرد منشور شاهنشهی
ازان پس نباشد ورا فرهی
چنان دان که بیدادگر شهریار
بود شیر درنده در مرغزار
همان زبردستی که فرمان شاه
به رنج و به کوشش ندارد نگاه
بود زندگانش با درد و رنج
نگردد کهن در سرای سپنج
اگر مهتری یابد و بهتری
نیابد به زفتی و کنداوری
دل زبردستان ما شاد باد
هم از داد ماگیتی آباد باد

چو بر تخت بنشست شاه اردشیر
بشد پیش گاهش یکی مرد پیر
کجا نام آن پیر خراد بود
زبان و روانش پر از داد بود
چنین داد پاسخ که ای شهریار
انوشه بدی تا بود روزگار
همیشه بوی شاد و پیروزبخت
به تو شادمان کشور و تاج و تخت
به جایی رسیدی که مرغ و دده
زنند از پس و پیش تخت رده
بزرگ جهان از کران تا کران
سرافراز بر تاجور مهتران
که داند صفت کردن از داد تو
که داد و بزرگیست بنیاد تو
همان آفرین در فزایش کنیم
خدای جهان را نیایش کنیم
که ما زنده اندر زمان توایم
به هر کار نیکی گمان توایم
خریدار دیدار چهر ترا
همان خوب گفتار و مهر ترا
تو ایمن بوی کز تو ما ایمنیم
مبادا که پیمان تو بشکنیم
تو بستی ره بدسگالان ما
ز هند و ز چین و همالان ما
پراگنده شد غارت و جنگ و موش
نیاید همی جوش دشمن به گوش
بماناد این شاه تا جاودان
همیشه سر و کار با موبدان
نه کس چون تو دارد ز شاهان خرد
نه اندیشه از رای تو بگذرد
پیی برفگندی به ایران ز داد
که فرزند ما باشد از داد شاد
به جایی رسیدی هماندر سخن
که نو شد ز رای تو مرد کهن
خردها فزون شد ز گفتار تو
جهان گشت روشن به دیدار تو
بدین انجمن هرک دارد نژاد
به تو شادمانند وز داد شاد
توی خلعت ایزدی بخت را
کلاه و کمر بستن و تخت را
بماناد این شاه با مهر و داد
ندارد جهان چون تو خسرو به یاد
جهان یکسر از رای وز فر تست

خنک آنک در سایه‌ی پر تست
همیشه سر تخت جای تو باد
جهان زیر فرمان و رای تو باد

الا ای خریدار مغز سخن
دلت برگسل زین سرای کهن
کجا چون من و چون تو بسیار دید
نخواهد همی با کسی آرمید
اگر شهریاری و گر پیشکار
تو ناپایداری و او پایدار
چه با رنج باشی چه با تاج و تخت
ببایدت بستن به فرجام رخت
اگر ز آهنی چرخ بگدازدت
چو گشتی کهن نیز ننوازدت
چو سرو دلارای گردد به خم
خروشان شود نرگسان دژم
همان چهره‌ی ارغوان زعفران
سبک مردم شاد گردد گران
اگر شهریاری و گر زیردست
بجز خاک تیره نیابی نشست
کجا آن بزرگان با تاج و تخت
کجا آن سواران پیروزیخت
کجا آن خردمند کندآوران
کجا آن سرافراز و جنگی سران
کجا آن گزیده نیاکان ما
کجا آن دلیران و پاکان ما
همه خاک دارند بالین و خشت
خنک آنک جز تخم نیکی نکشت
نشان بس بود شهریار اردشیر
چو از من سخن بشنوی یادگیر

چو سال اندر آمد به هفتاد و هشت
جهاندار بیدار بیمار گشت
بفرمود تا رفت شاپور پیش
ورا پندها داد ز اندازه پیش
بدانست کامد به نزدیک مرگ
همی زرد خواهد شدن سبز برگ
بدو گفت کاین عهد من یاددار
همه گفت بدگوی را باددار
سخنهای من چون شنودی بورز
مگر بازدانی ز نازار ارز
جهان راست کردم به شمشیر داد
نگه داشتم ارج مرد نژاد
چو کار جهان مرا گشت راست

فزون شد زمین زندگانی بکاست
ازان پس که بسیار بردیم رنج
به رنج اندرون گرد کردیم گنج
شما را همان رنج پیشست و ناز
زمانی نشیب و زمانی فراز
چنین است کردار گردان سپهر
گاهی درد پیش آردت گاه مهر
گاهی بخت گردد چو اسپه شمس
به نعم اندرون زفتی آردت و بوس
زمانی یکی باره‌یی ساخته
ز فرهختگی سر برافراخته
بدان ای پسر کاین سرای فریب
ندارد ترا شادمان بی‌نهییب
نگهدار تن باش و آن خرد
چو خواهی که روزت به بد نگذرد
چو بر دین کند شهریار آفرین
برادر شود شهریار و دین
نه بی‌تخت شاه‌یست دینی به پای
نه بی‌دین بود شهریار به جای
دو دیباست یک در دگر بافته
برآورده پیش خرد تافته
نه از پادشا بی‌نیازست دین
نه بی‌دین بود شاه را آفرین
چنین پاسبانان یکدیگرند
تو گویی که در زیر یک چادرند
نه آن زین نه این زان بود بی‌نیاز
دو انباز دیدمشان نیک‌ساز
چو باشد خداوند رای و خرد
دو گیتی همی مرد دینی برد
چو دین را بود پادشا پاسبان
تو این هر دو را جز برادر مخوان
چو دین‌دار کین دارد از پادشا
مخوان تا توانی ورا پارسا
هرآنکس که بر دادگر شهریار
گشاید زبان مرد دینش مدار
چه گفت آن سخن‌گوی با آفرین
که چون بنگری مغز دادست دین
سر تخت شاهی بیچند سه کار
نخستین ز بیدادگر شهریار
دگر آنک بی‌سود را برکشد
ز مرد هنرمند سر درکشد
سه دیگر که با گنج خویشی کند
به دینار کوشد که بیشی کند
به بخشندگی یاز و دین و خرد

دروغ ایچ تا با تو برنگذرد
رخ پادشا تیره دارد دروغ
بلندیش هرگز نگیرد فروغ
نگر تا نباشی نگهبان گنج
که مردم ز دینار یازد به رنج
اگر پادشا از گنج آورد
تن زیردستان به رنج آورد
کجا گنج دهقان بود گنج اوست
وگر چند بر کوشش و رنج اوست
نگهبان بود شاه گنج ورا
به بار آورد شاخ رنج ورا
بدان کوش تا دور باشی ز خشم
به مردی به خواب از گنهکار چشم
چو خشم آوری هم پشیمان شوی
به پوزش نگهبان درمان شوی
هرانگه که خشم آورد پادشا
سبک‌مایه خواند ورا پارسا
چو بر شاه زشتست بد خواستن
بباید به خوبی دل آراستن
وگر بیم داری به دل یک زمان
شود خیره رای از بد بدگمان
ز بخشش منه بر دل اندوه نیز
بدان تا توان ای پسر ارج چیز
چنان دان که شاهی بدان پادشاست
که دور فلک را ببخشید راست
زمانی غم پادشاهی پرد
رد و موبدش رای پیش آورد
پیرسد هم از کار بیداد و داد
کند این سخن بر دل شاه یاد
به روزی که رای شکار آیدت
چو یوز درنده به کار آیدت
دو بازی بهم در نباید زدن
می و بزم و نخچیر و بیرون شدن
که تن گردد از جستن می گران
نگه داشتند این سخن مهتران
وگر دشمن آید به جایی پدید
ازین کارها دل بباید برید
درم دادن و تیغ پیراستن
ز هر پادشاهی سپه خواستن
به فردا ممان کار امروز را
بر تخت منشان بدآموز را
مجوی از دل عامیان راستی
که از جست‌وجو آیدت کاستی
وزیشان ترا گر بد آید خبر

تو مشنو ز بدگوی و انده مخور
نه خسروپرست و نه یزدانپرست
اگر پای گیری سر آید به دست
چنین باشد اندازه‌ی عام شهر
ترا جاودان از خرد باد بهر
بترس از بد مردم بدنهان
که بر بدنهان تنگ گردد جهان
سخن هیچ مگشای با رازدار
که او را بود نیز انباز و یار
سخن را تو آگنده دانی همی
ز گیتی پراگنده خوانی همی
چو رازت به شهر آشکارا شود
دل بخردان بی‌مدرا شود
بر آشوبی و سر سبک خواندت
خردمند گر پیش بنشاندت
تو عیب کسان هیچ‌گونه مجوی
که عیب آورد بر تو بر عیب‌جوی
وگر چیره گردد هوا بر خرد
خردمندت از مردمان نشمرد
خردمند باید جهاندار شاه
کجا هرکسی را بود نیک‌خواه
کسی کو بود تیز و برترمنش
بپیچد ز پیغاره و سرزنش
مبادا که گیرد به نزد تو جای
چنین مرد گر باشدت رهنمای
چو خواهی که بستایدت پارسا
بنه خشم و کین چون شوی پادشا
هوا چونک بر تخت حشمت نشست
نباشی خردمند و یزدانپرست
نیاید که باشی فراوان سخن
به روی کسان پارسایی مکن
سخن بشنو و بهترین یادگیر
نگر تا کدام آیدت دلپذیر
سخن پیش فرهنگیان سخته گوی
که می نوازنده و تازه‌روی
مکن خوار خواهنده درویش را
بر تخت منشان بداندیش را
هرانکس که پوزش کند بر گناه
تو بپذیر و کین گذشته مخواه
همه داده ده باش و پروردگار
خنک مرد بخشنده و بردبار
چو دشمن بترسد شود چاپلوس
تو لشکر بیارای و بریند کوس
به جنگ آنکهی شو که دشمن ز جنگ

بپرهیزد و سست گردد به ننگ
 وگر آشتی جوید و راستی
 نبینی به دلش اندرون کاستی
 ازو باژ بستان و کینه مجوی
 چنین دار نزدیک او آبروی
 بیارای دل را به دانش که ارز
 به دانش بود تا توانی بورز
 چو بخشنده باشی گرامی شوی
 ز دانایی و داد نامی شوی
 تو عهد پدر با روانت بدار
 به فرزندان هم‌چنین یادگار
 چو من حق فرزند بگزاردم
 کسی را ز گیتی نیازدارم
 شما هم ازین عهد من مگذرید
 نفس داستان را به بد مشمرید
 تو پند پدر هم‌چنین یاددار
 به نیکی گرای و بدی باد دار
 به خیره مرزبان روان مرا
 به آتش تن ناتوان مرا
 به بد کردن خویش و آزار کس
 مجوی ای پسر درد و تیمار کس
 برین بگذرد سالیان پانصد
 بزرگی شما را به پایان رسد
 بیچد سر از عهد فرزند تو
 هم‌انکس که باشد ز پیوند تو
 ز رای و ز دانش به یکسو شوند
 همان پند دانندگان نشنوند
 بگردند یکسر ز عهد و وفا
 به بیداد یازند و جور و جفا
 جهان تنگ دارند بر زیردست
 بر ایشان شود خوار یزدان‌پرست
 پیوشند پیراهن بدتنی
 ببالند با کیش آهرمنی
 گشاده شود هرچ ما بسته‌ایم
 ببالاید آن دین که ما شسته‌ایم
 تبه گردد این پند و اندرز من
 به ویرانی آرد رخ این مرز من
 همی خواهم از کردگار جهان
 شناسنده‌ی آشکار و نهان
 که باشد ز هر بد نگهدارتان
 همه نیک نامی بود یارتان
 ز یزدان و از ما بر آن کس درود
 که تارش خرد باشد و داد پود
 نیارد شکست اندرین عهد من

نکوشد که حنظل کند شهد من
 برآمد چهل سال و بر سر دو ماه
 که تا برنهادم به شاهى کلاه
 به گیتی مرا شارستانست شش
 هوا خوشگوار و به زیر آب خوش
 یکی خواندم خوره‌ی اردشیر
 که گردد زبادش جوان مرد پیر
 کزو تازه شد کشور خوزیان
 پر از مردم و آب و سود و زیان
 دگر شارستان گندشاپور نام
 که موبد ازان شهر شد شادکام
 دگر بوم میسان و رود فرات
 پر از چشمه و چارپای و نبات
 دگر شارستان برکه‌ی اردشیر
 پر از باغ و پر گلشن و آبگیر
 چو رام اردشیرست شهری دگر
 کزو بر سوی پارس کردم گذر
 دگر شارستان اورمزد اردشیر
 هوا مشک بوی و به جوی آب شیر
 روان مرا شادگردان به داد
 که پیروز بادی تو بر تخت شاد
 بسی رنجه‌ها بردم اندر جهان
 چه بر آشکار و چه اندر نهان
 کنون دخمه را برنهادیم رخت
 تو بسپار تابوت و پرداز تخت
 بگفت این و تاریک شد بخت او
 دریغ آن سر و افسر و تخت او
 چنین است آیین خرم جهان
 نخواهد بما برگشادن نهان
 انوشه کسی کو بزرگی ندید
 نبایستش از تخت شد ناپدید
 بکوشی و آری ز هرگونه چیز
 نه مردم نه آن چیز ماند به نیز
 سرانجام با خاک باشیم جفت
 دو رخ را به چادر بیاید نهفت
 بیا تا همه دست نیکی بریم
 جهان جهان را به بد نسپرسم
 بکوشیم بر نیک‌نامی به تن
 کزین نام یابیم بر انجمن
 خنک آنک جامی بگیرد به دست
 خورد یاد شاهان یزدان‌پرست
 چو جام نبیدش دمامد شود
 بخشید بدانگه که خرم شود
 کنون پادشاهی شاپور گوی

زبان برگشای از می و سور گوی
بران آفرین کافرین آفرید
مکان و زمان و زمین آفرید
هم آرام ازویست و هم کار ازوی
هم انجام ازویست و فرجام ازوی
سپهر و زمان و زمین کرده است
کم و بیش گیتی برآورده است
ز خاشاک ناچیز تا عرش راست
سراسر به هستی یزدان گواست
جز او را مخوان کردگار جهان
شناسنده‌ی آشکار و نهان
ازو بر روان محمد درود
بیارانش بر هریکی برفرود
سرانجمن بد ز یاران علی
که خوانند او را علی ولی
همه پاک بودند و پرهیزگار
سخنهایشان برگذشت از شمار
کنون بر سخنها فزایش کنیم
جهان آفرین را ستایش کنیم
ستاییم تاج شهنشاه را
که تختش درفشان کند ماه را
خداوند با فر و با بخش و داد
زمانه به فرمان او گشت شاد
خداوند گوپال و شمشیر و گنج
خداوند آسانی و درد و رنج
جهاندار با فر و نیکی شناس
که از تاج دارد به یزدان سپاس
خردمند و زیبا و چیره سخن
جوانی بسال و بدانش کهن
همی مشتری بارد از ابر اوی
بتازیم در سایه‌ی فر اوی
به رزم آسمان را خروشان کند
چو بزم آیدش گوهرافشان کند
چو خشم آورد کوه ریزان شود
سپهر از بر خاک لرزان شود
پدر بر پدر شهریارست و شاه
بنازد بدو گنبد هور و ماه
بماناد تا جاودان نام اوی
همه مهتری باد فرجام اوی
سر نامه کردم ثنای ورا
بزرگی و آیین و رای ورا
ازو دیدم اندر جهان نام نیک
ز گیتی ورا باد فرجام نیک
ز دیدار او تاج روشن شدست

ز بدها ورا بخت جوشن شدست
بنازد بدو مردم پارسا
همانکس که شد بر زمین پادشا
هوا روشن از بارور بخت اوی
زمین پایه‌ی نامور تخت اوی
به رزم اندرون ژنده پیل بلاست
به بزم اندرون آسمان وفاست
چو در رزم رخشان شود رای اوی
همی موج خیزد ز دریای اوی
به نخچیر شیران شکار وی‌اند
دد و دام در زینهار وی‌اند
از آواز گرزش همی روز جنگ
بدرد دل شیر و چرم پلنگ
سرش سبز باد و دلش پر ز داد
جهان بی‌سر و افسر او مباد

چو شاپور بنشست بر تخت داد
کلاه دلفروز بر سر نهاد
شدند انجمن پیش او بخردان
بزرگان فرزانه و موبدان
چنین گفت کای نامدار انجمن
بزرگان پردانش و رای‌زن
منم پاک فرزند شاه اردشیر
سراینده‌ی دانش و یادگیر
همه گوش دارید فرمان من
مگردید یکسر ز پیمان من
وزین هرچ گویم پژوهش کنید
وگر خام گویم نکوهش کنید
چو من دیدم اکنون به سود و زیان
دو بخشش نهاده شد اندر میان
یکی پادشا پاسبان جهان
نگهبان گنج کهان و مهان
وگر شاه با داد و فرخ پیست
خرد بی‌گمان پاسبان ویست
خرد پاسبان باشد و نیک‌خواه
سرش برگذارد ز ابر سیاه
همه جستنش داد و دانش بود
ز دانش روانش به رامش بود
دگر آنک او بزمون خرد
بکوشد بمه ردی و گرد آورد
به دانش ز یزدان شناسد سپاس
خنک مرد دانا و یزدان‌شناس
به شاه‌ی خردمند باشد سزا
به جای خرد زر شود بی‌بها

توانگر شود هرک خشنود گشت
 دل آرزو خانه‌ی دود گشت
 کرا آرزو بیش تیمار بیش
 بکوش و نیوش و منه از پیش
 به آسایش و نیک‌نامی گرای
 گریزان شو از مرد ناپاک رای
 به چیز کسان دست یازد کسی
 که فرهنگ بهرش نباشد بسی
 مرا بر شما زان فزونست مهر
 که اختر نماید همی بر سپهر
 همان رسم شاه بلند اردشیر
 بجای آورم با شما ناگزیر
 ز دهقان نخواهم جز از سی یکی
 درم تا به لشکر دهم اندکی
 مرا خوبی و گنج آباد هست
 دلیری و مردی و بنیاد هست
 ز چیز کسان بی‌نیازیم نیز
 که دشمن شود مردم از بهر چیز
 بر ما شما را گشتاده‌ست راه
 به مهریم با مردم نیک‌خواه
 بهر سو فرستیم کارا گهان
 بجویم بیدار کار جهان
 نخواهیم هرگز بجز آفرین
 که بر ما کنند از جهان آفرین
 مهان و کهان پاک برخاستند
 زبان را به خوبی بیاراستند
 به شاپور بر آفرین خواندند
 زبرجد به تاجش برافشانند
 همی تازه شد رسم شاه اردشیر
 بدو شاد گشتند برنا و پیر

وزان پس پراگنده شد آگهی
 که بیکار شد تخت شاهنشهی
 به مرد اردشیر آن خردمند شاه
 به شاپور بسپرد گنج و سپاه
 خروشی برآمد ز هر مرز و بوم
 ز قیدافه برداشتند باژ روم
 چو آگاهی آمد به شاپور شاه
 بیاراست کوس و درفش و سپاه
 همی راند تا پیش التوینه
 سپاهی سبک بی‌نیاز از بنه
 سپاهی ز قیدافه آمد برون
 که از گرد خورشید شد تیره‌گون
 ز التوینه هم‌چنین لشکری

بیامد سپه‌دارشان مهتری
 برانوش بد نام آن پهلوان
 سواری سرافراز و روشن‌روان
 کجا بود بر قیصران ارجمند
 کمند افگنی نامداری بلند
 چو برخاست آواز کوس از دو روی
 ز قلب اندر آمد گو نامجوی
 وزین سو بشد نامدرای دلیر
 کجا نام او بود گرزسپ شیر
 برآمد ز هر دو سپه کوس و غو
 بجنید در قلبیگه شاه نو
 ز بس ناله‌ی بوق و هندی درای
 همی چرخ و ماه‌اندر آمد ز جای
 تبیره ببستند بر پشت پیل
 همی‌بر شد آوازشان بر دو میل
 زمین جنب جنبان شد و پر ز گرد
 چو آتش درخشان سنان نبرد
 روانی کجا با خرد بود جفت
 ستاره همی بارد از چرخ گفت
 برانوش جنگی به قلب اندرون
 گرفتار شد با دلی پر ز خون
 وزان رومیان کشته شد سه هزار
 بالتوینه در صف کارزار
 هزار و دو سیصد گرفتار شد
 دل جنگیان پر ز تیمار شد
 فرستاد قیصر یکی یادگیر
 به نزدیک شاپور شاه اردشیر
 که چندین تو از بهر دینار خون
 بریزی تو با داور رهنمون
 چه گویی چو پرسند روز شمار
 چه پوزش کنی پیش پروردگار
 فرستیم باژی چنان هم که بود
 برین نیز دردی نباید فزود
 همان نیز با باژ فرمان کنیم
 ز خویشان فراوان گروگان کنیم
 ز التوینه بازگردی رواست
 فرستیم با باژ هرچت هواست
 همی بود شاپور تا باژ و ساو
 فرستاد قیصر ده انبان گاو
 غلام و پرستار رومی هزار
 گرانمایه دیا نه اندر شمار
 بالتوینه در بید روز هفت
 ز روم اندر آمد به اهواز رفت
 یکی شارس‌ستان نام شاپور گرد

برآورد و پرداخت در روز ارد
 همی برد سالار زان شهر رنج
 پردخت بسیار با رنج گنج
 یکی شارستان بود آباد بوم
 پردخت بهر اسیران روم
 در خوزیان دارد این بوم و بر
 که دارند هرکس بروبر گذر
 به پارس اندرون شارستان بلند
 برآورد پاکیزه و سودمند
 یکی شارستان کرد در سیستان
 در آنجای بسیار خرماستان
 که یک نیم او کرده بود اردشیر
 دگر نیم شاپور گرد و دلیر
 کهن دژ به شهر نشاپور کرد
 که گویند با داد شاپور کرد
 همی برد هر سو برانوش را
 بدو داشتی در سخن گوش را
 یکی رود بد پهن در شوشتر
 که ماهی نکردی بروبر گذر
 برانوش را گفت گر هندسی
 پلی ساز آنجا چنانچون رسی
 که ما بازگردیم و آن پل به جای
 بماند به دانایی رهنمای
 به رش کرده بالای این پل هزار
 بخواهی ز گنج آنچ آید به کار
 تو از دانشی فیلسوفان روم
 فراز آر چندی بران مرز و بوم
 چو این پل برآید سوی خان خویش
 برو تازیان باش مهمان خویش
 ابا شادمانی و با ایمنی
 ز بد دور وز دست اهریمنی
 به تدبیر آن پل باستاد مرد
 فراز آوریدش بران کارکرد
 پردخت شاپور گنجی بران
 که زان باشد آسانی مردمان
 چو شد شه برانوش کرد آن تمام
 پلی کرد بالا هزارانش گام
 چو شد پل تمام او ز ششتر برفت
 سوی خان خود روی بنهاد تفت

همی بود شاپور با داد و رای
 بلند اختر و تخت شاهی به جای
 چو سی سال بگذشت بر سر دو ماه
 پراگنده شد فر و اورنگ شاد

بفرمود تا رفت پیش اورمزد
بدو گفت کای چون گل اندر فرزد
تو بیدار باش و جهاندار باش
جهانديدگان را خريدار باش
نگر تا به شاهي ندارد اميد
بخوان روز و شب دفتر جمشيد
بجز داد و خوبي مکن در جهان
پناه کهان باش و فر مهان
به دينار کم ناز و بخشنده باش
همان دادده باش و فرخنده باش
مزن بر کمآزار بانگ بلند
چو خواهی که بخت بود یارمند
همه پند من سربسر یادگیر
چنان هم که من دارم از اردشیر
بگفت این و رنگ رخس زرد گشت
دل مرد برنا پر از درد گشت
چه سازی همی زین سرای سپنج
چه نازی به نام و چه نازی به گنج
ترا تنگ تابوت بهرست و بس
خورد گنج تو ناسزاوار کس
نگیرد ز تو یاد فرزند تو
نه نزدیک خویشان و پیوند تو
ز میراث دشنام باشدت بهر
همه زهر شد پاسخ پای زهر
به یزدان گرای و سخن زو فرای
که اویست روزی ده و رهنمای
دروود تو بر گور پیغمبرش
که صلوات تاجست بر منبرش

سر گاه و دیهیم شاه اورمزد
بیارایم اکنون چو ماه اورمزد
ز شاهي برو هيچ تاوان نبود
ازان بد که عهدش فراوان نبود
چو بنشست شاه اورمزد بزرگ
به آبشخور آمد همی میس و گرگ
چنین گفت کای نامور بخردان
جهان گشته و کار دیده ردان
بکوشیم تا نیکی آریم و داد
خنک آنک پند پدر کرد یاد
چو یزدان نیکی دهش نیکوی
بما داد و تاج سر خسروی
به نیکی کنم ویژه انبازتان
نخواهم که بی من بود رازتان
بدانید کان کو منی فش بود

بر مهتران سخت ناخوش بود
ستیره بود مرد را پیش رو
بماند نیازش همه ساله نو
همان رشک شمشیر نادان بود
همیشه برو بخت خندان بود
دگر هرک دارد ز هر کار ننگ
بود زندگانی و روزیش تنگ
در آز باشد دل سفله مرد
بر سفلگان تا توانی مگرد
هرانکس که دانش نیابی برش
مکن ره‌گذر تازید بر درش
به مرد خردمند و فرهنگ و رای
بود جاودان تخت شاهی به پای
دلت زنده باشد به فرهنگ و هوش
به بد در جهان تا توانی مکوش
خرد همچو آبست و دانش زمین
بدان کاین جدا و آن جدا نیست زین
دل شاه کز مهر دوری گرفت
اگر بازگردد نباشد شگفت
هرانکس که باشد مرا زیردست
همه شادمان باد و یزدان‌پرست
به خشنودی کردگار جهان
خرد یار باد آشکار و نهان
خردمند گر مردم پارسا
چو جایی سخن راند از پادشا
همه سخته باید که راند سخن
که گفتار نیکو نگردد کهن
نباید که گویی بجز نیکوی
وگر بد سراید نگر نشنوی
ببیند دل پادشا راز تو
همان بشنود گوش آواز تو
چه گفت آن سخن‌گوی پاسخ نیوش
که دیوار دارد به گفتار گوش
همه انجمن خواندند آفرین
بران شاه بینادل و پاک‌دین
پراگنده گشت آن بزرگ انجمن
همه شاد زان سرو سایه فغن
همان رسم شاپور شاه اردشیر
همی داشت آن شاه دانش‌پذیر
جهانی سراسر بدو گشت شاد
چه نیکو بود شاه با بخش و داد
همی راند با شرم و با داد کار
چنین تا برآمد برین روزگار
بگسترد کافور بر جای مشک

گل و ارغوان شد به پالیز خشک
سهی سرو او گشت همچون کمان
نه آن بود کان شاه را بدگمان
نبود از جهان شاد بس روزگار
سرآمد بران دادگر شهریار

چو دانست کز مرگ نتوان گریخت
بسی آب خونین ز دیده بریخت
بگسترد فرش اندر ایوان خویش
بفرمود کامدش بهرام پیش
بدو گفت کای پاکزاده پسر
به مردی و دانش برآورده سر
به من پادشاهی نهادست روی
که رنگ رخم کرد هم رنگ موی
خم آورد بالای سرو سهی
گل سرخ را داد رنگ بهی
چو روز تو آمد جهاندار باش
خردمند باش و بی آزار باش
نگر تا نیچی سر از دادخواه
نبخشی ستمکارگان را گناه
زبان را مگردان به گرد دروغ
چو خواهی که تاج از تو گیرد فروغ
روانت خرد باد و دستور شرم
سخن گفتن خوب و آواز نرم
خداوند پیروز یار تو باد
دل زبردستان شکار تو باد
بنه کینه و دور باش از هوا
مبادا هوا بر تو فرمانرا
سخن چین و بی دانش و چاره گر
نیاید که یابد به پیشت گذر
ز نادان نیابی جز از بتری
نگر سوی بی دانشان ننگری
چنان دان که بی شرم و بسیارگوی
نبیند به نزد کسی آب روی
خرد را مه و خشم را بنده دار
مشو تیز با مرد پرهیزگار
نگر تا نگردد به گرد تو آزار
که از آورد خشم و بیم و نیاز
همه بردباری کن و راستی
جدا کن ز دل کژی و کاستی
بپرهیز تا بد نگرددت نام
که بدنام گیتی نبیند به کام
ز راه خرد ایچ گونه متاب
پشیمانی آرد دلت را شتاب

درنگ آورد راستیها پدید
ز راه خرد سر نباید کشید
سر بردباران نیاید به خشم
ز نابودنیها بخوابند چشم
وگر بردباری ز حد بگذرد
دلاور گمانی به سستی برد
هرانکس که باشد خداوند گاه
میانجی خرد را کند بر دو راه
نه سستی نه تیزی به کاراندرون
خرد باد جان ترا رهنمون
نگه دار تا مردم عیبجوی
نجوید به نزدیک تو آبروی
ز دشمن مکن دوستی خواستار
وگر چند خواند ترا شهریار
درختی بود سبز و بارش کبست
وگر پای گیری سر آید به دست
اگر در فرازی و گر در نشیب
نباید نهادن سر اندر فریب
به دل نیز اندیشه‌ی بد مدار
بداندیش را بد بود روزگار
سپهد کجا گشت پیمان شکن
بخندد بدو نامدار انجمن
خردگیر کرایش جان تست
نگهدار گفتار و پیمان تست
هم آرایش تاج و گنج و سپاه
نماینده‌ی گردش هور و ماه
نگر تا نسازی ز بازوی گنج
که بر تو سرآید سرای سپنج
مزن رای جز با خردمند مرد
از آیین شاهان پیشی مگرد
به لشکر بترسان بداندیش را
به ژرفی نگه کن پس و پیش را
ستاینده‌یی کو ز بهر هوا
ستاید کسی را همی ناسزا
شکست تو جوید همی زان سخن
ممان تا به پیش تو گردد کهن
کسی کش ستایش بیاید به کار
تو او را ز گیتی به مردم مدار
که بزدان ستایش نخواهد همی
نکوهیده را دل بکاهد می
هرانکس که او از گنهکار چشم
بخوابد و آسان فرو برد خشم
فزونیش هر روز افزون شود
شتاب آورد دل پر از خون شود

هرانکس که با آب دریا نبرد
بجوید نباشد خردمند مرد
کمان دار دل را زبانت چو تیر
تو این گفته‌های من آسان مگیر
گشاد پرت باشد و دست راست
نشانه بنه زان نشان کت هواست
زبان و خرد با دلت راست کن
همی ران ازان سان که خواهی سخن
هرانکس که اندر سرش مغز بود
همه رای و گفتار او نغز بود
هرانگه که باشی تو با رای زن
سخنها بیارای بی انجمن
گرت رای با آزمایش بود
همه روزت اندر فزایش بود
شود جانت از دشمن آژیرتر
دل و مغز و رایت جهانگیرتر
کسی را کجا پیش رو شد هوا
چنان دان که رایش نگیرد نوا
اگر دوست باید ترا تازه روی
بیفزاید این نام را رنگ و بوی
تو با دشمنت رو پر آژنگ دار
بداندیش را چهره بی رنگ دار
به ارزانیان بخش هرچت هواست
که گنج تو ارزانیان را سزاست
بکش جان و دل تا توانی ز رشک
که رشک آورد گرم و خونین سرشک
هرانگه که رشک آورد پادشا
نکوهش کند مردم پارسا
چو اندرز بنوشت فرخ دبیر
بیاورد و بنهاد پیش وزیر
جهاندار برزد یکی باد سرد
پس آن لعل رخسارگان کرد زرد
چو رنگین رخ تاجور تیره شد
ازان درد بهرام دل خیره شد
چهل روز بد سوکوار و نژند
پر از گرد و بیکار تخت بلند
چنین بود تا بود گردان سپهر
گاهی پر ز درد و گاهی پر ز مهر
تو گر باهشی مشمر او را به دوست
کجا دست باید بدردت پوست
شب اورمزد آمد و ماه دی
ز گفتن بیاسای و بردار می
کنون کار دیهیم بهرام ساز
که در پادشاهی نماند دراز

چو بهرام بنشست بر تخت زر
دل و مغز جوشان ز مرگ پدر
همه نامداران ایرانیان
برفتند پیشش کمر بر میان
برو خواندند آفرین خدای
که تا جای باشد تو مانی به جای
که تاج کیی تارکت را سزاست
پدر بر پدر پادشاهی تراست
رخ بدسگالان تو زرد باد
وزان رفته جان تو بی درد باد
چنین داد پاسخ که ای مهتران
سواران جنگی و کنداوران
ز دهقان وز مرد خسروپرست
به گیتی سوی بد میازید دست
بدانید کاین چرخ ناپایدار
نه پرورده داند نه پروردگار
سراسر بیندید دست از هوا
هوا را مدارید فرمانروا
کسی کو بهره‌یزد از بدکنش
نیالاید اندر بدیها تنش
بدین سوی همواره خرم بود
گه رفتن آیدش بی غم بود
پناهی بود گنج را پادشا
نوازنده‌ی مردم پارسا
تن شاه دین را پناهی بود
که دین بر سر او کلاهی بود
خنک آنک در خشم هشیارتر
همان بر زمین او بی‌آزارتر
گه دست تنگی دلی شاد و راد
جهان بی‌تن مرد دانا مباد
چو بر دشمنی بر توانا بود
به پی نسپرد ویژه دانا بود
ستیزه نه نیک آید از نامجوی
بپرهیز و گرد ستیزه میوی
سپاهی و دهقان و بیکار شاه
چنان دان که هر سه ندارند راه
به خواب اندرست آنک بیکار بود
پشیمان شود پس چو بیدار بود
ز گفتار نیکو و کردار زشت
ستایش نیابی نه خرم بهشت
همه نام جوید و نیکی کنید
دل نیک پی مردمان مشکند
مرا گنج و دینار بسیار هست

بزرگی و شاهی و نیروی دست
خوید آنک دارید و آن را که نیست
بداند که با گنج ما او یکیست
سر بدره‌ی ما گشادست باز
نباید نشستن کس اندر نیاز

برو نیز بگذشت سال دراز
سر تاجور اندر آمد به گاز
یکی پور بودش دلارام بود
ورا نام بهرام بهرام بود
بیاورد و بنشاندش زیر تخت
بدو گفت کای سبز شاخ درخت
نبودم فراوان من از تخت شاد
همه روزگار تو فرخنده باد
سراینده باش و فزاینده باش
شب و روز بارامش و خنده باش
چنان رو که پرسند روز شمار
نپیچی سر از شرم پروردگار
به داد و دهش گیتی آباد دار
دل زبردستان خود شاد دار
که برکس نماند جهان جاودان
نه بر تاجدار و نه بر موبدان
تو از چرخ گردان مدان این ستم
چو از باد چندی گذاری به دم
به سه سال و سه ماه و بر سر سه روز
تهی ماند زو تخت گیتی فروز
چو بهرام گیتی به بهرام داد
پسر مر ورا دخمه آرام داد
چنین بود تا بود چرخ بلند
به انده چه داری دلت را نژند
چه گویی چه جویی چه شاید بدن
برین داستانی نشاید زدن
روانت گر از آز فرتوت نیست
نشست تو جز تنگ تابوت نیست
اگر مرگ دارد چنین طبع گرگ
پر از می یکی جام خواهم بزرگ

پادشاهی بهرام نوزده سال بود

چو بهرام در سوک بهرامشاه
چهل روز نهاد بر سر کلاه
برفتند گردان بسیار هوش
پر از درد با ناله و با خروش
نشستند با او به سوک و به درد
دو رخ زرد و لبها شده لاژورد
وزان پس بشد موید پاکرای
که گیرد مگر شاه بر گاه جای
به یک هفته با او بکوشید سخت
همی بود تا بر نشست او به تخت
چو بنشست بهرام بر تخت داد
برسم کیان تاج بر سر نهاد
نخست آفرین کرد بر کردگار
فروزنده‌ی گردش روزگار
فزاینده‌ی دانش و راستی
گزاینده‌ی کژی و کاستی
خداوند کیوان و گردان سپهر
ز بنده نخواهد بجز داد و مهر
ازان پس چنین گفت کای بخردان
جهان دیده و پاک دل مویدان
شما هرک دارید دانش بزرگ
مباشید با شهریاران سترگ
به فرهنگ یازد کسی کش خرد
بود روشن و مردمی پرورد
سر مردمی بردباری بود
چو تندی کند تن به خواری بود
هرانکس که گشت ایمن او شاد شد
غم و رنج با ایمنی باد شد
توانگر تر آن کو دلی راد داشت
درم گرد کردن به دل باد داشت
اگر نیستت چیز لختی بورز
که بی چیز کس را ندارند ارز
مروت نیابد کرا چیز نیست
همان جاه نزد کسش نیز نیست
چو خشنود باشی تن آسان شوی
وگر آز ورزی هراسان شوی
نه کوشیدنی کان برآرد به رنج
روان را به پیچاند از آز گنج
ز کار زمانه میانه گزین
چو خواهی که یابی بداد آفرین
چو خشنود داری جهان را به داد
توانگر بمانی و از داد شاد

همه ایمنی باید و راستی
نباید به داد اندرون کاستی
چو شادی بکاهی بکاهد روان
خرد گردد اندر میان ناتوان
چو شد پادشاهیش بر سال بیست
یکی کم برو زندگانی گریست
شد آن تاجور شاه با خاک جفت
ز خرم جهان دخمه بودش نهفت
جهان را چنین است آیین و ساز
ندارد به مرگ از کسی چنگ باز
پسر بود او را یکی شادکام
که بهرام بهرامیان داشت نام
بیامد نشست از بر تخت شاد
کلاه کیانی به سر بر نهاد
کنون کار بهرام بهرامیان
بگویم تو بشنو به جان و روان

پادشاهی بهرام بهرامیان

چو بنشست بهرام بهرامیان
ببست از پی داد و بخشش میان
به تاجش زبرجد برافشانند
همی نام کرمان شهش خوانند
چنین گفت کز دادگر یک خدای
خرد بادمیان بهره و داد و رای
سرای سپنجی نماند به کس
ترا نیکوی باد فریادرس
به نیکی گراییم و فرمان کنیم
به داد و دهش دل گروگان کنیم
که خوبی و زشتی ز ما یادگار
بماند تو جز تخم نیکی مکار
چو شد پادشاهییش بر چار ماه
برو زار بگریست تخت و کلاه
زمانه برین سان همی بگذرد
پیش مردم آزور بشمرد
می لعل پیش آور ای روزبه
چو شد سال گوینده بر شست و سه
چو بهرام دانست کامدش مرگ
نهنگی کجا بشکرد پیل و کرگ
جهان را به فرزند بسپرد و گفت
که با مهتران آفرین باد جفت
بنوش و بیاز و بناز و ببخش
مکن روز بر تاج و بر تخت دخش
چو برگشت بهرام را روز و بخت
به نرسی سپرد آن زمان تاج و تخت
چنین است و این را بی اندازه دان
گزاف فلک هر زمان تازه دان
کنون کار نرسی بگویم همی
ز دل زنگ و زنگار شویم همی

پادشاهی نرسی بهرام

چو نرسی نشست از بر تخت عاج
به سر بر نهاد آن سزاوار تاج
همه مهتران با نثار آمدند
ز درد پدر سوکوار آمدند
بریشان سپهدار کرد آفرین
که ای مهربانان باداد و دین
بدانید کز کردگار جهان
چنین رفت کار آشکار و نهان
که ما را فزونی خرد داد و شرم
جوانمردی و داد و آواز نرم
همان ایمنی شادمانی بود
کرا ز اخترش مهربانی بود
خردمند مرد ار ترا دوست گشت
چنان دان که با تو ز یک پوست گشت
تو کردار خوب از توانا شناس
خرد نیز نزدیک دانا شناس
دلیری ز هشیار بودن بود
دلاور به جای ستودن بود
هرانکس که بگریزد از کارکرد
ازو دور شد نام و ننگ و نبرد
همان کاهلی مردم از بددلیست
هم آواز آن بددلی کاهلیست
همی زیست نه سال با رای و پند
جهان را سخن گفتنش سودمند
چو روزش فراز آمد و بخت شوم
شد آن ترگ پولاد بر سان موم
دوان شد به بالینش شاه اورمزد
به رخشانی لاله اندر فرزد
که فرزند آن نامور شاه بود
فرزوان چو در تیره شب ماه بود
بدو گفت کای نازدیده جوان
میر دست سوی بدی تا توان
تو از جای بهرام و نرسی به بخت
سزاوار تاجی و زیبای تخت
بدین زور و بالا و این فر و یال
بهر دانش از هرکسی بی همال
مبادا که تاج از تو گریان شود
دل انجمن بر تو بریان شود
جهان را به آیین شاهان بدار
چو آمختی از پاک پروردگار
به فرجام هم روز تو بگذرد
سپهر روانت به پی بسپرد

چنان رو که پرسند پاسخ کنی
به پاسخ‌گری روز فرخ کنی
بگفت این و چادر به سر درکشید
یکی بادی‌سرد از جگر برکشید
همان روز گفتی که نرسی نبود
همان تخت و دیهیم و کرسی نبود

پادشاهی اورمزد نرسی

چو بر گاه رفت اورمزد بزرگ
ز نخچیر کوتاه شد چنگ گرگ
جهان را همی داشت با ایمنی
نهان گشت کردار آهرمنی
نخست آفرین کرد بر کردگار
توانا و دانا و پروردگار
شب و روز و گردان سپهر آفرید
چو بهرام و کیوان و مهر آفرید
ازویست پیروزی و فرهی
دل و داد و دیهیم شاهنشهی
همیشه دل ما پر از داد باد
دل زبردستان به ما شاد باد
ستایش نیابد سر سفله مرد
بر سفلگان تا توانی مگرد
همان نیز با مرد بدخواه رای
اگر پندگیری به نیکی گرای
ز بخشش هرانکس که جوید سپاس
نخواندش بخشنده یزدان شناس
ستاننده گر ناسپاست نیز
سزد گر ندارد کس او را به چیز
هراسان بود مردم سخت کار
که او را نباشد کسی دوستدار
وگر سستی آرد به کار اندرون
نخواند ورا رای زن رهنمون
گر از کاهلان یار خواهی به کار
نباشی جهانجوی و مردم شمار
نگر خویشتن را نداری بزرگ
وگر گاه یابی نگردي سترگ
چو بدخو شود مرد درویش خوار
همی بیند آن از بد روزگار
همه ساله بیکار و نالان ز بخت
نه رای و نه دانش نه زیبای تخت
وگر بازگیرند ازو خواسته
شود جان و مغز و دلش کاسته
به بی چیزی و بدخویی یازد اوی
ندارد خرد گردن افرازد اوی
نه چیز و نه دانش نه رای و هنر
نه دین و نه خشنودی دادگر
شما را شب و روز فرخنده باد
بداندیش را جان پراکنده باد
برو مهتران آفرین ساختند
خود از سوک شاهان پرداختند

چو نه سال بگذشت بر سر سپهر
گل زرد شد آن چو گلنار چهر
غمی شد ز مرگ آن سر تاجور
بمرد و به شاهی نبودش پسر
چنان نامور مرد شیرین سخن
به نوبی بشد زین سرای کهن
چنین بود تا بود چرخ روان
توانا به هر کار و ما ناتوان
چهل روز سوکش همی داشتند
سر گاه او خوار بگذاشتند
به چندین زمان تخت بیکار بود
سر مهتران پر ز تیمار بود
نگه کرد موبد شبستان شاه
یکی لاله رخ دید تابان چو ماه
سر مژه چون خنجر کابلی
دو زلفش چو پیچان خط مغولی (?)
مسلسل یک اندر دگر بافته
گره بر زده سرش برتافته
پری چهره را بچه اندر نهان
ازان خوبرخ شادمان شد جهان
چهل روزه شد رود و می خواستند
یکی تخت شاهی بیاراستند
به سر برش تاجی برآویختند
بران تاج زر و درم ریختند
چهل روز بگذشت بر خوب چهر
یکی کودک آمد چو تابنده مهر
ورا موبدش نام شاپور کرد
بران شادمانی یکی سور کرد
تو گفתי همی فره ایزدبست
برو سایه‌ی رایت بخردبست
برفتند گردان زرین کمر
بیاویختند از برش تاج زر
چو آن خرد را سیر دادند شیر
نوشتند پس در میان حریر
چهل روزه را زیر آن تاج زر
نهادند بر تخت فرخ پدر

ادامه داستان

به شاهی برو آفرین خواندند
همه مهتران گوهر افشانند
یکی مویدی بود شهرو به نام
خردمند و شایسته و شادکام
بیامد به کرسی زرین نشست
میان پیش او بندگی را بیست
جهان را همی داشت با داد و رای
سپه را به هر نیک و بد رهنمای
پراگنده گنج و سپاه ورا
بیاراست ایوان و گاه ورا
چنین تا برآمد برین پنج سال
برافراخت آن کودک خرد یال
نشسته شبی شاه در طیسفون
خردمند موید به پیش اندرون
بدانگه که خورشید برگشت زرد
پدید آمد آن چادر لاژورد
خروش آمد از راه اروندرود
به موید چنین گفت هست این درود
چنین گفت موید بران شاه خرد
که ای پاک دل نیک پی شاه گرد
کنون مرد بازاری و چاره جوی
ز کلبه سوی خانه بنهاد روی
چو بر دجله بر یکدگر بگذرند
چنین تنگ پل را به پی بسپرند
بترسد چنین هرکس از بیم کوس
چنین برخروشد چون زخم کوس
چنین گفت شاپور با موبدان
که ای پرهیز نامور بخردان
پلی دیگر اکنون بیاید زدن
شدن را یکی راه باز آمدن
بدان تا چنین زیردستان ما
گر از لشکری در پرستان ما
به رفتن نباشند زین سان به رنج
درم داد باید فراوان ز گنج
همه موبدان شاد گشتند سخت
که سبز آمد آن نارسیده درخت
یکی پل بفرمود موید دگر
به فرمان آن کودک تاجور
ازو شادمان شد دل مادرش
بیاورد فرهنگ جویان برش
به زودی به فرهنگ جایی رسید
کز آموزگاران سراندر کشید

چو بر هفت شد رسم میدان نهاد
هم آورد و هم رسم چوگان نهاد
بهشتم شد آیین تخت و کلاه
تو گفתי کمر بست بهرامشاه
تن خویش را از در فخر کرد
نشستنگه خود به اصطخر کرد
بر آیین فرخ نیاکان خویش
گزیده سرافراز و پاکان خویش

چو یک چند بگذشت بر شاه روز
فروزنده شد تاج گیتی فروز
ز غسانیان طایر شیردل
که دادی فلک را به شمشیر دل
سپاهی ز رومی و از قادسی
ز بحرین و از کرد و از پارسی
بیامد به پیرامن طیسفون
سپاهی ز اندازه بیش اندرون
به تاراج داد آن همه بوم و بر
کرا بود با او پی و پا و پر
ز پیوند نرسی یکی یادگار
کجا نوشته بد نام آن نوبهار
بیامد به ایوان آن ماهروی
همه طیسفون گشت پر گفت و گوی
ز ایوانش بردند و کردند اسیر
که دانا نبودند و دانش پذیر
چو یک سال نزدیک طایر بماند
ز اندیشگان دل به خون در نشاند
ز طایر یکی دختش آمد چو ماه
تو گفתי که نرسیست با تاج و گاه
پدر مالکه نام کردش چو دید
که دختش همی مملکت را سزید
چو شاپور را سال شد بیست و شش
مهیوش کیی گشت خورشیدفش
به دشت آمد و لشکرش را بدید
ده و دو هزار از یلان برگزید
ابا هر یکی بادپایی هیون
به پیش اندرون مرد صد رهنمون
هیون برنشستند و اسپان به دست
برفتند گردان خسروپرست
ازان پس ابا ویزگان برنشست
میان کیی تاختن را بیست
برفت از پس شاه غسانیان
سرافراز طایر هژبر ژیان
فراوان کس از لشکر او بکشت

چو طایر چنان دید بنمود پشت
برآمد خروشیدن داروگیر
ازیشان گرفتند چندی اسیر
که اندازه‌ی آن ندانست کس
برفتند آن ماندگان زان سپس
حصاری شدند آن سپه در یمن
خروش آمد از کودک و مرد و زن
بیاورد شاپور چندان سپاه
که بر مور و بر پشه بربست راه
ورا با سپاهش به دژ در بیافت
در جنگ و راه گریزش نیافت
شب و روز یک ماهشان جنگ بود
سپه را به دژ بر علف تنگ بود

به شبگیر شاپور یل برنشست
همی رفت جوشان کمانی به دست
سپه جوشن خسروی در برش
درفشان درفش سپه بر سرش
ز دیوار دژ مالکه بنگرید
درفش و سر نامداران بدید
چو گل رنگ رخسار و چون مشک موی
به رنگ طبرخون گل مشک بوی
بشد خواب و آرام زان خوب چهر
بر دایه شد با دلی پر ز مهر
بدو گفت کین شاه خورشیدفش
که ایدر بیامد چنین کینه‌کش
بزرگی او چون نهان منست
جهان خوانمش کو جهان منست
پیامی ز من نزد شاپور بر
به رزم آمدست او ز من سور بر
بگویش که با تو ز یک گوهرم
هم از تخم نرسی کنداورم
همان نیز با کین نه هم گوشه‌ام
که خویش توام دختر نوشه‌ام
مرا گر بخواهی حصار آن تست
چو ایوان بیابی نگار آن تست
برین کار با دایه پیمان کنی
زبان در بزرگی گروگان کنی
بدو دایه گفت آنچ فرمان دهی
بگویم بیارمت زو آگهی
چو شب در زمین پادشاهی گرفت
ز دریا به دریا سپاهی گرفت
زمین تیره‌گون کوه چون نیل شد
ستاره به کردار قندیل شد

تو گویی که شمعست سیصد هزار
 بیاویخته ز آسمان حصار
 بشد دایه لرزان پر از ترس و بیم
 ز طایر همی شد دلش بدو نیم
 چو آمد به نزدیک پرده سرای
 خرامید نزدیک آن پاک‌رای
 بدو گفت اگر نزد شاهم بری
 بیای ز من تاج و انگشتری
 هشیوار سالار بارش ببرد
 ز دهلیز پرده بر شاه گرد
 بیامد زمین را به مژگان برفت
 سخن هرچ بشنید با شاه گفت
 ز گفتار او شاد شد شهریار
 بخندید و دینار دادش هزار
 دو یاره یکی طوق و انگشتری
 ز دیبای چینی و از بربری
 چنین داد پاسخ که با ماه روی
 به خوبی سخنها فراوان بگوی
 بگویش که گفت او به خورشید و ماه
 به زنار و زردشت و فرخ کلاه
 که هر چیز کز من بخواهی همی
 گر از پادشاهی بکاهی همی
 ز من هیچ بد نشنود گوش تو
 نجویم جدایی ز آغوش تو
 خریدارم او را به تخت و کلاه
 به فرمان یزدان و گنج و سپاه
 چو بشنید پاسخ هم اندر زمان
 ز پرده بیامد بر دژ دوان
 شنیده بران سرو سیمین بگفت
 که خورشید ناهید را گشت جفت
 ز بالا و دیدار شاپور شاه
 بگفت آنچ آمد به تابنده ماه

ز خاور چو خورشید بنمود تاج
 گل زرد شد بر زمین رنگ ساج
 ز گنجور دستور بستد کلید
 خورش خانه و خمهای نبید
 بدژدر هرانکس که بد مهتری
 وزان جنگیان رنج دیده سری
 خورشها فرستاد و چندی نبید
 هم از بویها نرگس و شنبلید
 پرستنده‌ی باده را پیش خواند
 به خوبی سخنها فراوان براند
 بدو گفت کامشب تویی باده‌ده

به طایر همه باده‌ی ساده ده
همان تا بدارند باده به دست
بدان تا بخشیند و گردند مست
بدو گفت ساقی که من بنده‌ام
به فرمان تو در جهان زنده‌ام
چو خورشید بر باختر گشت زرد
شب تیره گفتش که از راه برد
می خسروی خواست طایر به جام
نخستین ز غسانیان برد نام
چو بگذشت یک پاس از تیره شب
بیاسود طایر ز بانگ جلب
برفتند یکسر سوی خوابگاه
پرستندگان را بفرمود شاه
که با کس نگوید سخن جز براز
نهانی در دژ گشادند باز
بدان شاه شاپور خود چشم داشت
از آواز مستان به دل خشم داشت
چو شمع از در دژ بیفروخت گفت
که گشتیم با بخت بیدار جفت
مر آن ماه‌رخ را به پرده‌سرای
بفرمود تا خوب کردند جای
سپه را همه سر به سر گرد کرد
گزین کرد مردان ننگ و نبرد
به باره برآورد چندی سوار
هرانکس که بود از در کارزار
به دژ در شد و کشتن اندر گرفت
همه گنجهای کهن برگرفت
سپه بود با طایر اندر حصار
همه مست خفته فزون از هزار
دگر خفته آسیمه برخاستند
به هر جای جنگی بیاراستند
ازیشان کس از بیم ننمود پشت
بسی نامور شاه ایران بکشت
چو شد طایر اندر کف او اسیر
بیامد برهنه دوان ناگزیر
به جنگ وی آمد حصار و بنه
گرفتار شد مردم بدتنه
ببود آن شب و بامداد پگاه
چو خورشید بنمود زرین کلاه
یکی تخت پیروزه اندر حصار
به آیین نهادند و دادند بار
چو از بارپردخته شد شهریار
به نزدیک او شد گل نوبهار
ز یاقوت سرخ افسری بر سرش

درفشان ز زربفت چینی برش
بدانست کای جادوی کار اوست
بدو بد رسیدن ز کردار اوست
چنین گفت کای شاه آزاد مرد
نگه کن که که فرزند با من چه کرد
چنین گفت شاپور بدنام را
که از پرده چون دخت بهرام را
بیاری و رسوا کنی دوده را
برانگیزی آن کین آسوده را
به دژخیم فرمود تا گردنش
زند به آتش اندر بسوزد تنش
سر طایر از ننگ در خون کشید
دو کتف وی از پشت بیرون کشید
هرانکس کجا یافتی از عرب
نماندی که با کس گشادی دو لب
ز دو دست او دور کردی دو گفت
جهان ماند از کار او در شگفت
عرابی ذوالاکتاف کردش لقب
چو از مهره بگشاد گفت عرب
وزانجا یگه شد سوی پارس باز
جهانی همه برد پیشش نماز
برین نیز بگذشت چندی سپهر
وزان پس دگرگونه بنمود چهر

چنان بد که یک روز با تاج و گنج
همی داشت از بودنی دل به رنج
ز تیره شب اندر گذشته سه پاس
بفرمود تا شد ستاره شناس
بپرسیدش از تخت شاهنشاهی
هم از رنج وز روزگار بهی
منجم بیاورد صلاب را
بینداخت آرامش و خواب را
نگه کرد روشن به قلب اسد
که هست او نماینده فتح و جد
بدان تا رسد پادشا را بدی
فراید بدو فره ایزدی
چو دیدند گفتندش ای پادشا
جهانگیر و روشن دل و پارسا
یکی کار پیش است با رنج و درد
نیارد کس آن بر تو بر یاد کرد
چنین داد شاپور پاسخ بدوی
که ای مرد داننده و راهجوی
چه چارست تا این ز من بگذرد
تنم اختر بد به پی نسپرد

ستاره‌شمر گفت کای شهریار
ازین گردش چرخ ناپایدار
به مردی و دانش نیابی گذر
خردمند گر مرد پرخاشختر
بیاشد همه بودنی بی‌گمان
نتابیم با گردش آسمان
چنین داد پاسخ گرانمایه شاه
که دادار باشد ز هر بد نگاه
که گردان بلند آسمان آفرید
توانایی و ناتوان آفرید
بگسترد بر پادشاهیش داد
همی بود یک چند بی‌رنج و شاد
چو آباد شد زو همه مرز و بوم
چنان آرزو کرد کاید به روم
ببیند که قیصر سزاوار هست
ابا لشکر و گنج و نیروی دست
همان راز بگشاد با کدخدای
یک پهلوان گرد با داد و رای
همه راز و اندیشه با او بگفت
همی داشت از هرکس اندر نهفت
چنین گفت کاین پادشاهی به داد
بدارید کزداد باشید شاد
شتر خواست پرمایه ده کاروان
به هر کاروان بر یکی ساروان
ز دینار وز گوهران بار کرد
ازان سی شتر بار دینار کرد
بیامد پراندیشه ز آبادبوم
همی رفت زین سان سوی مرز روم
یکی روستا بود نزدیک شهر
که دهقان و شهری بدو بود بهر
بیامد به خان یکی کدخدای
بپرسید کاید مرا هست جای
برو آفرین کرد مهتر بسی
که چون تو نیابیم مهمان کسی
بیود آن شب و خورد و بخشید چیز
ز دهقان بسی آفرین یافت نیز
سپیده برآمد بنه برنهاد
سوی خانه‌ی قیصر آمد چو باد
بیامد به نزدیک سالار بار
برو آفرین کرد و بردش نثار
بپرسید و گفتش چه مردی بگوی
که هم شاه‌شاخی و هم شاه‌روی
چنین داد پاسخ که ای پادشا
یکی پارسی مردم و پارسا

به بازارگانی برفتم ز جز
یکی کاروان دارم از خز و بز
کنون آمدستم بدین بارگاه
مگر نزد قیصر گشاینده راه
ازین بار چیزی کش اندر خورست
همه گوهر و آلت لشکرست
پذیرد سپارد به گنجور گنج
بدان شاد باشم ندارم به رنج
دگر را فروشم به زر و به سیم
به قیصر پناهم نیچم ز بیم
بخرم هرانچم بباید ز روم
روم سوی ایران ز آباد بوم
ز درگاه برخاست مرد کهن
بر قیصر آمد بگفت این سخن
بفرمود تا پرده برداشتند
ز در سوی قیصرش بگذاشتند
چو شاپور نزدیک قیصر رسید
بکرد آفرینی چنان چون سزید
نگه کرد قیصر به شاپور گرد
ز خوبی دل و دیده او را سپرد
بفرمود تا خوان و می ساختند
ز بیگانه ایوان برداختند
جفادیده ایرانی بد به روم
چنانچون بود مرد بیداد و شوم
به قیصر چنین گفت کای سرفراز
یکی نو سخن بشنو از من به راز
که این نامور مرد بازارگان
که دیبا فروشد به دینارگان
شهنشاه شاپور گویم که هست
به گفتار و دیدار و فر و نشست
چو بشنید قیصر سخن تیره شد
همی چشمش از روی او خیره شد
نگهبانش برکرد و با کس نگفت
همی داشت آن راز را در نهفت
چو شد مست برخاست شاپور شاه
همی داشت قیصر مر او را نگاه
بیامد نگهبان و او را گرفت
که شاپور نرسی توی ای شگفت
به جای زنان برد و دستش ببست
به مردی ز دام بلا کس نجست
چو زین باره دانش نیاید به بر
چه باید شمار ستاره‌شمر
بر مست شمعی همی سوختند
به زاریش در چرم خر دوختند

همی گفت هرکس که این شوربخت
همی پوست خر جست و بگذاشت تخت
یکی خانه‌یی بود تاریک و تنگ
ببردند بدبخت را بی‌درنگ
بدان جای تنگ اندر انداختند
در خانه را قفل بر ساختند
کلیدش به کدبانوی خانه داد
تنش را بدان چرم بیگانه داد
به زن گفت چندان دهش نان و آب
که از داشتن زو نگیرد شتاب
اگر زنده ماند به یک چندگاه
بداند مگر ارج تخت و کلاه
همان تخت قیصر نیایدش یاد
کسی را کجا نیست قیصر نژاد
زن قیصر آن خانه را در ببست
به ایوان دگر جای بودش نشست
یکی ماه‌رخ بود گنجور اوی
گزیده به هر کار دستور اوی
که ز ایرانیان داشتی او نژاد
پدر بر پدر بر همی داشت یاد
کلید در خانه او را سپرد
به چرم اندرون بسته شاپور گرد
همان روز ازان مرز لشکر براند
ورا بسته در پوست آنجا بماند
چو قیصر به نزدیک ایران رسید
سپه یک به یک تیغ کین برکشید
از ایران همی برد رومی اسیر
نبود آن یلان را کسی دستگیر
به ایران زن و مرد و کودک نماند
همان چیز بسیار و اندک نماند
نبود آگهی در میان سپاه
نه مرده نه زنده ز شاپور شاه
گریزان همه شهر ایران ز روم
ز مردم تهی شد همه مرز و بوم
از ایران بی‌اندازه ترسا شدند
همه مرز پیش سکوبا شدند

چنین تا برآمد برین چندگاه
به ایران پراکنده گشته سپاه
به روم آنک شاپور را داشتی
شب و روز تنه‌اش نگذاشتی
کنیزک نبودی ز شاپور شاد
ازان کش ز ایرانیان بد نژاد
شب و روز زان چرم گریان بدی

دل او ز شاپور بریان بدی
 بدو گفت روزی که ای خوب روی
 چه مردی مترس ایچ با من بگوی
 که در چرم چو نازک اندام تو
 همی بگسلد خواب و آرام تو
 چو سروی بدی بر سرش گرد ماه
 بران ماه کرسی ز مشک سیاه
 کنون چنبری گشت بالای سرو
 تن پیل وارت به کردار غرو
 دل من همی بر تو بریان شود
 دو چشمم شب و روز گریان شود
 بدین سختی اندر چه جویی همی
 که راز تو با من نگویی همی
 بدو گفت شاپور کای خوب چهر
 گرت هیچ بر من بجنید مهر
 به سوگند پیمانت خواهم یکی
 کزان نگذری جاودان اندکی
 نگویی به بدخواه راز مرا
 کنی یاد درد و گداز مرا
 بگویم ترا آنچ درخواستی
 به گفتار پیدا کنم راستی
 کنیزک به دادار سوگند خورد
 به زنار شماس هفتاد گرد
 به جان مسیحا و سوک صلیب
 به دارای ایران گشته مصیب
 که راز تو با کس نگویم ز بن
 نجویم همی بتری زین سخن
 همه راز شاپور با او بگفت
 بماند آن سخن نیک و بد در نهفت
 بدو گفت اکنون چو فرمان دهی
 بدین راز من دل گروگان دهی
 سر از بانوان برتر آید ترا
 جهان زیر پای اندر آید ترا
 به هنگام نان شیرگرم آوری
 بپوشی سخن نرم نرم آوری
 به شیر اندر آغارم این چرم خر
 که این چرم گردد به گیتی سمر
 پس از من بسی سالیان بگذرد
 بگوید همی هرک دارد خرد
 کنیزک همی خواستی شیر گرم
 نهانی ز هرکس به آواز نرم
 چو کشتی یکی جام برداشتی
 بر آتش همی تیز بگذاشتی
 به نزدیک شاپور بردی نهان

نگفتی نهان با کس اندر جهان
دو هفته سپهر اندرین گشته شد
به فرجام چرم خر آغشته شد
چو شاپور زان پوست آمد برون
همه دل پر از درد و تن پر ز خون
چنین گفت پس با کنیزک به راز
که ای پاک بینادل و نیک‌ساز
یکی چاره باید کنون ساختن
ز هر گونه اندیشه انداختن
که ما را گذر باشد از شهر روم
مباد آفرین بر چنین مرز و بوم
کنیزک بدو گفت فردا پگاه
شوند این بزرگان سوی جشنگاه
یکی جشن باشد به روم اندرون
که مرد و زن و کودک آید برون
چو کدبانو از شهر بیرون شود
بدان جشن خرم به هامون شود
شود جای خالی و من چاره‌جوی
بسازم نترسم ز پتیاره گوی
دو اسپ و دو گوپال و تیر و کمان
به پیش تو آرم به روشن روان
بیست اندر اندیشه دل را نخست
از آخر دو اسپ گرانمایه جست
همان تیغ و گوپال و برگستوان
همان جوشن و مغفر هندوان
به اندیشه دل را به جای آورید
خرد را بران رهنمای آورید
چو از باختر چشمه اندر کشید
شب آن چادر قار بر سر کشید
پراندیشه شد جان شاپور شاه
که فردا چه سازد کنیزک پگاه

چو بر زد سر از برج شیر آفتاب
ببالید روز و بپالود خواب
به جشن آمدند آنک بودی به شهر
بزرگان جوینده از جشن بهر
کنیزک سوی چاره بنهاد روی
چنانچون بود مردم چاره‌جوی
چو ایوان خالی به چنگ آمدش
دل شیر و چنگ و پلنگ آمدش
دو اسپ گرانمایه ز آخر ببرد
گزیده سلیح سواران گرد
ز دینار چندانک بایست نیز
ز خوشاب و یاقوت و هرگونه چیز

چو آمد همه ساز رفتن به جای
 شب آمد دو تن راست کردند رای
 سوی شهر ایران نهادند روی
 دو خرم نهان شاد و آرامجوی
 شب و روز یکسر همی تاختند
 به خواب و به خوردن پرداختند
 برین گونه از شهر بر خورستان
 همی راند تا کشور سورستان
 چو اسب و تن از تاختن گشت سست
 فرود آمدن را همی جای جست
 دهی خرم آمد به پیشش به راه
 پر از باغ و میدان و پر جشنگاه
 تن از رنج خسته گریزان ز بد
 بیامد در باغبانی بزد
 بیامد دمان مرد پالیزبان
 که هم نیک دل بود و هم میزبان
 دو تن دیده با نیزه و درع و خود
 ز شاپور پرسید هست این درود
 بدین بیگهی از کجا خاستی
 چنین تاختن را بیاراستی
 بدو گفت شاپور کای نیک خواه
 سخن چند پرسى ز گم کرده راه
 یک مرد ایرانیم راهجوی
 گریزان بدین مرز بنهاده روی
 پر از دردم از قیصر و لشکرش
 مبادا که بینم سر و افسرش
 گر امشب مرا میزبانی کنی
 هشیواری و مرزبانی کنی
 برآنم که روزی به کار آیدت
 درختی که کشتی به بار آیدت
 بدو باغبان گفت کین خان تست
 تن باغبان نیز مهمان تست
 بدان چیز کاید مرا دسترس
 بکوشم بیارم نگویم به کس
 فرود آمد از باره شاپور شاه
 کنیزک همی رفت با او به راه
 خورش ساخت چندان زن باغبان
 ز هر گونه چندانک بودش توان
 چو نان خورده شد کار می ساختند
 سبک مایه جایی پرداختند
 سبک باغبان می به شاپور داد
 که بردار ازان کس که آیدت یاد
 بدو گفت شاپور کای میزبان
 سخن گوی و پرمايه پالیزبان

کسی کو می آرد نخست او خورد
 چو بیشش بود سالیان و خرد
 تو از من به سال اندکی برتری
 تو باید که چون می دهی می خوری
 بدو باغبان گفت کای پره‌نر
 نخست آن خورد می که با زیب‌تر
 تو باید که باشی برین پیش رو
 که پیری به فرهنگ و بر سال نو
 همی بود تاج آید از موی تو
 همی رنگ عاج آید از روی تو
 بخندید شاپور و بستد نبد
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 به پالیزبان گفت کای پاک‌دین
 چه آگاهی استت ز ایران زمین
 چنین دادپاسخ که ای برمنش
 ز تو دور بادا بد بدکنش
 به بدخواه ما باد چندان زیان
 که از قیصر آمد به ایرانیان
 از ایران پراگنده شد هرک بود
 نماند اندران بوم کشت و درود
 ز بس غارت و کشتن مرد و زن
 پراگنده گشت آن بزرگ انجمن
 وزیشان بسی نیز ترسا شدند
 به زنا پیش سکویا شدند
 بس جاثلیقی به سر بر کلاه
 به دور از بر و بوم و آرامگاه
 بدو گفت شاپور شاه اورمزد
 که رخشان بدی همچو ماه اورمزد
 کجا شد که قیصر چنین چیره شد
 ز بخت آب ایرانیان تیره شد
 بدو باغبان گفت کای سرفراز
 ترا جاودان مهتری باد و ناز
 ازو مرده و زنده جایی نشان
 نیامد به ایران بدان سرکشان
 هرانکس که بودند ز آبادبوم
 اسیرند سرتاسر اکنون به روم
 برین زار بگریست پالیزبان
 که بود آن زمان شاه را میزبان
 بدو میزان گفت کاید سر سه روز
 بباشی بود خانه گیتی فروز
 که دانا زد این داستان از نخست
 که هرکس که آزرم مهمان نجست
 نباشد خرد هیچ نزدیک اوی
 نیاز آورد بخت تاریک اوی

بباش و بیاسای و می خور به کام
چو گردد دلت رام بر گوی نام
بدو گفت شاپور کری رواست
به مابر کنون میزبان پادشاست

ببود آن شب و خورد و گفت و شنید
سپیده چو از کوه سر بر کشید
چو زرین درفشی برآورد راغ
بر میهمان شد خداوند باغ
بدو گفت روز تو فرخنده باد
سرت برتر از بر بارنده باد
سزای تومان جایگاهی نبود
به آرام شایسته گاهی نبود
چو مهمان درویش باشی خورش
نیابی نه پوشیدن و پرورش
بدو گفت شاپور کای نیک بخت
من این خانه بگزیدم از تاج و تخت
یکی زند واست آر با بر سمت
به زمزم یکی پاسخی پرسمت
بیاورد هرچش بفرمود شاه
بیفزود نزدیک شه پایگاه
به زمزم بدو گفت برگوی راست
کجا موبد موبد اکنون کجاست
چنین داد پاسخ ورا باغبان
که ای پاک دل مرد شیرین زبان
دو چشمم ز جایی که دارم نشست
بدان خانه ی موبدان موبه دست
نهانی به پالیزبان گفت شاه
که از مهتر ده گل مهره خواه
چو بشنید زو این سخن باغبان
گل و مشک و می خواست و آمد دمان
جهاندار بنهاد بر گل نگین
بدان باغبان داد و کرد آفرین
بدو گفت کین گل به موبد سپار
نگر تا چه گوید همه گوش دار
سپیده دمان مرد با مهر شاه
بر موبد موبد آمد پگاه
چو نزدیک درگاه موبد رسید
پراگنده گردان و در بسته دید
به آواز زان بارگه بار خواست
چو بگشاد در باغبان رفت راست
چو آمد به نزدیک موبد فراز
بدو مهر بنمود و بردش نماز
چو موبد نگه کرد و آن مهره دید

ز شادی دل رای زن بردمید
وزان پس بران نام چندی گریست
بدان باغبان گفت کاین مهر کیست
چنین داد پاسخ که ای نامدار
نشسته به خان منست این سوار
یکی ماه با وی چو سرو سهی
خردمند و با زیب و با فرهی
بدو گفت موید که ای نامجوی
نشان که دارد به بالا و روی
بدو باغبان گفت هرکو بهار
بدیدست سرو از لب جویبار
دو بازو به کردار ران هیون
برش چون بر شیر و چهرش چو خون
همی رنگ شرم آید از مهر او
همی زیب تاج آید از چهر او

چو پالیزبان گفت و موید شنید
به روشن روان مرد دانا بدید
که آن شیردل مرد جز شاه نیست
همان چهر او جز در گاه نیست
فرستاده‌یی جست روشن‌روان
فرستاد موید بر پهلوان
که پیدا شد آن فر شاپور شاه
تو از هر سوی انجمن کن سپاه
فرستاده‌ی موید آمد دوان
ز جایی که بد تا در پهلوان
بگفت آنک در باغ شادی و بخت
شکفته شد آن خسروانی درخت
سپهد ز گفتار او گشت شاد
دلش پر ز کین گشت و لب پر ز باد
به دادار گفت ای جهاندار راست
پرستش کنی جز ترا ناسزاست
که دانست هرگز که شاپور شاه
ببیند سپه نیز و او را سپاه
سپاس از تو ای دادگر یک خدای
جهاندار و بر نیکویی رهنمای
چو شب برکشید آن درفش سیاه
ستاره پدید آمد از گرد ماه
فراز آمد از هر سوی لشکری
به جایی که بد در جهان مهتری
سوی سورستان سربرافراختند
یگان و دوگانه همی تاختند
به درگاه پالیزبان آمدند
به شادی بر میزبان آمدند

چو لشکر شد آسوده بر درسرای
به نزدیک شاه آمد آن پاک‌رای
به شاه جهان گفت پس میزبان
خجستست بر ماه پالیزبان
سپاه انجمن شد بدین درسرای
نگه کن کنون تا چه آیدت رای
بفرمود تا برگشادند راه
اگر چه فرومایه بد جایگاه
چو رفتند نزدیک آن نامجوی
یکایک نهادند بر خاک روی
مهران را همه شاه در بر گرفت
ز بدها خروشیدن اندر گرفت
بگفت آنک از چرم خر دیده بود
سخنهای قیصر که بشنیده بود
هم آزادی آن بت خوب‌چهر
بگفت آنچ او کرد پیدا ز مهر
کزو یافتم جان و از کردگار
که فرخنده بادا برو روزگار
وگر شهریاری و فرخنده‌یی
بود بنده‌ی پره‌نر بنده‌یی
منم بنده این مهربان بنده را
گشاده‌دل و نازپرورده را
ز هر سو که اکنون سپاه منست
وگر پادشاهی و راه منست
همه کس فرستید و آگه کنید
طلایه پراگنده بر ره کنید
بندید ویژه ره طیسفون
نباید که آگاهی آید برون
چو قیصر بیاید ز ما آگهی
که بیدار شد فر شاهنشهی
بیاید سپاه مرا برکند
دل و پشت ایرانیان بشکند
کنون ما نداریم پایاب اوی
نه پیچیم با بخت شاداب اوی
چو موید بیاید بیارد سپاه
ز لشکر ببندیم بر پشه راه
بسازیم و آرایشی نو کنیم
نھانی مگر باغ بی‌خو کنیم
بیاید به هر گوشه‌یی دیده‌بان
طلایه به روز و به شب پاسبان
ازان پس نمانیم از رومیان
کسی خسپد ایمن گشاده‌میان

❏

بسی برنیامد برین روزگار

که شد مردم لشکری شش هزار
فرستاد شاپور کارآگاهان
سوی طیسفون کاردیده مهان
بدان تا ز قیصر دهند آگهی
ازان برز درگاه با فرهی
برفتند کارآگاهان ناگاهان
نهفته بجستند کار جهان
بدیدند هرگونه بازآمدند
بر شاه گردن فراز آمدند
که قیصر ز می خوردن و از شکار
همی هیچ نندیشد از کارزار
سپاهش پراگنده از هر سوی
به تاراج کردن به هر پهلوی
نه روزش طلایه نه شب پاسبان
سپاهش همه چون رمه بی شبان
نبیند همی دشمن از هیچ روی
پسند آمدش زیستن برزوی
چو شاپور بشنید زان شاد شد
همه رنجه بر دلش باد شد
گزين کرد ز ایرانیان سه هزار
زره دار و برگستوان و سوار
شب تیره جوشن به بر در کشید
سپه را سوی طیسفون برکشید
به تیره شبان تیز بشتافتی
چو روشن شدی روی برتافتی
همی راندی در بیابان و کوه
بران راه بی راه خود با گروه
فزون از دو فرسنگ پیش سپاه
همی دیده بان بود بی راه و راه
چنین تا به نزدیکی طیسفون
طلایه همی راند پیش اندرون
به لشکر گه آمد گذشته دو پاس
ز قیصر نبودش به دل در هراس
ازان مرز بشنید آواز کوس
غو پاسبانان چو بانگ خروس
پر از خیمه یک دشت و خرگاه بود
ازان تاختن خود که آگاه بود
ز می مست قیصر به پرده سرای
ز لشکر نبود اندران مرز جای
چو گیتی چنان دید شاپور گرد
عنان کیی بارگی را سپرد
سپه را به لشکرگه اندر کشید
بزد دست و گرز گران برکشید
به ابر اندر آمد دم کرنای

جرنگیدن گرز و هندی درای
دهاده برآمد ز هر پهلوی
چکاچاک برخاست از هر سوی
تو گفתי همی آسمان بترکید
ز خورشید خون بر هوا برچکید
درفشیدن کاویانی درفش
شب تیره و تیغهای بنفش
تو گفתי هوا تیغ بارد همی
جهان یکسره میغ دارد همی
ز گرد سپه کوه شد ناپدید
ستاره همی دامن اندرکشید
سراپردهی قیصر بی‌هنر
همی کرد شاپور زیر و زیر
به هر گوشه‌یی آتش اندر زدند
همی آسمان بر زمین بر زدند
سرانجام قیصر گرفتار شد
وزو اختر نیک بیزار شد
وزان خیمه‌ها نامداران اوی
دلیر و گزیده سواران اوی
گرفتند بسیار و کردند بند
چنین است کردار چرخ بلند
گاهی زو فراز آید و گه نشیب
گاهی شادمانی و گاهی نهیب
بی‌آزاری و مردمی بهترست
کرا کردگار جهان یاورست

چو شب دامن روز اندر کشید
درفش خور آمد ز بالا پدید
بفرمود شاپور تا شد دبیر
قلم خواست و انقاس و مشک و حریر
نوشتند نامه به هر مهتری
به هر پادشاهی و هر کشوری
سرنامه کرد آفرین مهان
ز ما بنده بر کردگار جهان
که اوراست بر نیکویی دست‌رس
به نیرو نیازش نیاید به کس
همو آفریننده‌ی روزگار
به نیکی همو باشد آموزگار
چو قیصر که فرمان یزدان بهشت
به ایران بجز تخم زشتی نکشت
به زاری همی بند ساید کنون
چو جان را نبودش خرد رهنمون
همان تاج ایران بدو در سپرد
ز گیتی بجز نام زشتی نبرد

گسسته شد آن لشکر و بارگاه
به نیروی یزدان که بنمود راه
هرانکس که باشد ز رومی به شهر
ز شمشیر باید که یابند بهر
همه داد جویید و فرمان کنید
به خوبی ز سر باز پیمان کنید
هیونی بر آمد ز هر سو دمان
ایا نامه‌ی شاه روشن روان
ز لشکرگاه آمد سوی طیسفون
بی‌آزار بنشست با رهنمون
چو تاج نیاکانش بر سر نهاد
ز دادار نیکی دهش کرد یاد
بفرمود تا شد به زندان دبیر
به انقاس بنوشت نام اسیر
هزار و صد و ده برآمد شمار
بزرگان روم آنک بد نامدار
همه خویش و پیوند قیصر بدند
به روم اندرون ویژه مهتر بدند
جهاندار بیریدشان دست و پای
هرانکس که بد بر بدی رهنمای
بفرمود تا قیصر روم را
بیارند سالار آن بوم را
بشد روزبان دست قیصرکشان
ز زندان بیاورد چون بیهشان
جفادیده چون روی شاپور دید
سرشکس ز دیده به رخ بر چکید
بمالید رنگین رخس بر زمین
همی کرد بر تاج و تخت آفرین
زمین را سراسر به مژگان برفت
به موی و به روی گشت با خاک جفت
بدو گفت شاه ای سراسر بدی
که ترسایي و دشمن ایزدی
پسر گویی آنرا کش نیاز نیست
ز گیتیش فرجام و آغاز نیست
ندانی تو گفتن سخن جز دروغ
دروغ آتشی بد بود بی‌فروغ
اگر قیصری شرم و رایت کجاست
به خوبی دل رهنمایت کجاست
چرا بندم از چرم خر ساختی
بزرگی به خاک اندر انداختی
چو بازارگانان به بزم آدمم
نه با کوس و لشکر به رزم آدمم
تو مهمان به چرم خر اندر کنی
به ایران گرایي و لشکر کنی

ببینی کنون جنگ مردان مرد
کزان پس نجویی به ایران نبرد
بدو گفت قیصر که ای شهریار
ز فرمان یزدان که باید گذار
ز من بخت شاهها خرد دور کرد
روانم بر دیو مزدور کرد
مکافات بد گر کنی نیکوی
به گیتی درون داستانی شوی
که هرگز نگردد کهن نام تو
برآید به مردی همه کام تو
اگر یابم از تو به جان زینهار
به چشمم شود گنج و دینار خوار
یکی بنده باشم به درگاه تو
نجویم جز آرایش گاه تو
بدو شاه گفت ای بد بی‌هنر
چرا کردی این بوم زیر و زیر
کنون هرک بردی ز ایران اسیر
همه باز خواهیم ز تو ناگزیر
دگر خواسته هرچ بردی به روم
مبادا که بینی تو آن بوم شوم
همه یکسر از خانه بازآوری
بدین لشکر سرفراز آوری
از ایران هرانجا که ویران شدست
کنام پلنگان و شیران شدست
سراسر برآری به دینار خویش
بیابی مکافات کردار خویش
دگر هرک کشتی ز ایرانیان
بجویی ز روم از نژاد کیان
به یک تن ده از روم تاوان دهی
روان را به پیمان گروگان دهی
نخواهم بجز مرد قیصرنژاد
که باشند با ما بدین بوم شاد
دگر هرچ ز ایران بریدی درخت
نبرد درخت گشن نیک‌بخت
بکاری و دیوارها برکنی
ز دلها مگر خشم کمتر کنی
کنون من به بندی ببندم ترا
ز چرم خران کی پسندم ترا
گرین هرچ گفتم نیاری به جای
بدرند چرمت ز سر تا به پای
دو گوشش به خنجر بدو شاخ کرد
به یک جای بینیش سوراخ کرد
مهارى به بینی او برنهاد
چو شاپور زان چرم خر کرد یاد

دو بند گران برنهادش به پای
بیردش همان روزیان باز جای

عرض‌گاه و دیوان بیاراستند
کلید در گنجها خواستند
سپاه انجمن شد چو روزی بداد
سرش پر ز کین و دلش پر ز باد
از ایران همی راند تا مرز روم
هرانکس که بود اندران مرز و بوم
بکشتند و خانش همی سوختند
جهانی به آتش برافروختند
چو آگاهی آمد ز ایران به روم
که ویران شد آن مرز آباد بوم
گرفتار شد قیصر نامدار
شب تیره اندر صف کارزار
سراسر همه روم گریان شدند
وز آواز شاپور بریان شدند
همی گفت هرکس که این بد که کرد
مگر قیصر آن ناجوانمرد مرد
ز قیصر یکی که برادرش بود
پدر مرده و زنده مادرش بود
جوانی کجا یانسش بود نام
جهانجوی و بخشنده و شادکام
شدند انجمن لشکری بر درش
درم داد پرخاشجو مادرش
بدو گفت کین برادر بخواه
نپینی که آمد ز ایران سپاه
چو بشنید یانس بجوشید و گفت
که کین برادر نشاید نهفت
بزد کوس و آورد بیرون صلیب
صلیب بزرگ و سپاهی مهیب
سپه را چو روی اندرآمد به روی
بی‌آرام شد مردم کینه‌جوی
رده برکشیدند و برخاست غو
بیامد دوان یانس پیش رو
برآمد یکی ابر و گردی سپاه
کزان تیرگی دیده گم کرد راه
سپه را به یک روی بر کوه بود
دگر آب زانسو که انبوه بود
بدین گونه تا گشت خورشید زرد
ز هر سو همی خاست گرد نبرد
بکشتند چندانک روی زمین
شد از جوشن کشتگان آهنین
چو از قلب شاپور لشکر براند

چپ و راستش ویژگان را بخواند
 چو با مهتران گرم کرد اسپ شاه
 زمین گشت جنبان و پیچان سپاه
 سوی لشکر رومیان حمله برد
 بزرگش یکی بود با مرد خرد
 بدانست یانس که پایاب شاه
 ندارد گریزان بشد با سپاه
 پس اندر همی تاخت شاپور گرد
 به گرد از هوا روشنایی ببرد
 به هر جایکه بر یکی توده کرد
 گیاهها به مغز سر آلوده کرد
 ازان لشکر روم چندان بکشت
 که یک دشت سر بود بی پای و پشت
 به هامون سپاه و چلیپا نماند
 به دژها صلیب و سکوبا نماند
 ز هر جای چندان غنیمت گرفت
 که لشکر همی ماند زو در شگفت
 ببخشید یکسر همه بر سپاه
 جز از گنج قیصر نبد بهر شاه
 کجا دیده بد رنج از گنج اوی
 نه هم گوشه بد گنج با رنج اوی
 همه لشکر روم گرد آمدند
 ز قیصر همی داستانها زدند
 که ما را چنو نیز مهتر مباد
 به روم اندرون نام قیصر مباد
 به روم اندرون جای مذبح نماند
 صلیب و مسیح و موشح نماند
 چو زنار قسیس شد سوخته
 چلیپا و مطران برافروخته
 کنون روم و قنوج ما را یکیست
 چو آواز دین مسیح اندکیست

یکی مرد بود از نژاد سران
 هم از تخمه‌ی نامور قیصران
 برانوش نام و خردمند بود
 زیان و روانش پر از بند بود
 بدو گفت لشکر که قیصر تو باش
 برین لشکر و بوم مهتر تو باش
 به گفتار تو گوش دارد سپاه
 بیغروز تاج و بیارای گاه
 بیاراستند از برش تخت عاج
 برانوش بنشست بر سرش تاج
 به جای بزرگپیش بنشانند
 همه رومیان آفرین خوانند

برانوش بنشست و اندیشه کرد
ز روم و ز آوردگاه نبرد
بدانست کو را ز شاه بلند
ز روم و ز آویزش آید گزند
فرستاده‌یی جست بارای و شرم
که دانش سراید به آواز نرم
دبیری بزرگ و جهان‌دیده‌یی
خردمند و دانا پسندیده‌یی
بیاورد و بنشانند نزدیک خویش
بگفت آن سخنهای باریک خویش
یکی نامه بنوشت پرافرین
ز دادار بر شهریار زمین
که جاوید تاج تو پاینده باد
همه مهتران پیش تو بنده باد
تو دانی که تاراج و خون ریختن
چه با بیگنه مردم آویختن
مهان سرافراز دارند شوم
چه با شهر ایران چه با مرز روم
گر این کین ایرج به دست از نخست
منوچهر کرد آن به مردی درست
تن سلم زان کین کنون خاک شد
هم از تور روی زمین پاک شد
وگر کین داراست و اسکندری
که نو شد بر وی زمین داوری
مر او را دو دستور بد کشته بود
و دیگر کزو بخت برگشته بود
گرت کین قیصر فزاید همی
به زندان تو بند سایید همی
نباید که ویران شود بوم روم
که چون روم دیگر نبودست بوم
وگر غارت و کشتنت بود رای
همه روم گشتند بی‌دست و پای
زن و کودکانش اسیر تواند
جگر خسته از تیغ و تیر تواند
گه آمد که کمتر کنی کین و خشم
فرو خوابنی از گذشته دو چشم
فدای تو بادا همه خواسته
کزین کین همی جان شود کاسته
تو دل خوش کن و شهر چندین مسوز
نباید که روز اندر آید به روز
نباشد پسند جهان‌آفرین
که بیداد جوید جهاندار کین
درود جهاندار بر شاه باد
بلند اخترش افسر ماه باد

نویسنده بنهاد پس خامه را
چو اندر نوشت آن کیی نامه را
نهادند پس مهر قیصر بروی
فرستاده بنهاد زی شاه روی
بیامد خردمند و نامه بداد
ز قیصر به شاپور فرخ نژاد
چو آن نامور نامه برخواندند
سخنهای نغزش برافشانند
ببخشود و دیده پر از آب کرد
بروهای جنگی پر از تاب کرد
هماندر زمان نامه پاسخ نوشت
بگفت آنکجا رفته بد خوب و زشت
که مهمان به چرم خر اندر که دوخت
که بازار کین کهن بر فروخت
تو گرد بخردی خیز پیش من آی
خود و فیلسوفان پاکیزه رای
چو زنهار دادم نسامت جنگ
گشاده کنم بر تو این راه تنگ
فرستاده برگشت و پاسخ ببرد
سخنها یکایک همه برشمرد

برانوش چون پاسخ نامه دید
ز شادی دل پاکتن بردمید
بفرمود تا نامداران روم
برفتند صد مرد زان مرز و بوم
درم بار کردند خروار شست
هم از گوهر و جامه‌ی بر نشست
ز دینار گنجی ز بهر نثار
فراز آمد از هر سوی سی هزار
همه مهتران نزد شاه آمدند
برهنه سر و بی کلاه آمدند
چو دینار پیشش فرو ریختند
بگسترده زر کهن بیختند
ببخشود و شاپور و بنواختشان
به خوبی بر اندازه بنشاختشان
برانوش را گفت کز شهر روم
بیامد بسی مرد بیداد و شوم
به ایران زمین آنچ بد شارستان
کنون گشت یکسر همه خارستان
عوض خواهم آن را که ویران شدست
کنام پلنگان و شیران شدست
برانوش گفتا چه باید بگوی
چو زنهار دادی مه بر تاب روی
چنین داد پاسخ گرانمایه شاه

چو خواهی که یکسر ببخشم گناه
ز دینار رومی به سالی سه بار
همی داد باید هزاران هزار
دگر آنک باشد نصیب مرا
چو خواهی که کوتاه شود کین مرا
برانوش گفتا که ایران تراست
نصیب و دشت دلیران تراست
پذیرفتم این مایه‌ور باژ و ساو
که با کین و خشم نداریم تاو
نوشتند عهده‌ی ز شاپور شاه
کزان پس نراند ز ایران سپاه
مگر با سزاواری و خرمی
کجا روم را زو نیاید کمی
ازان پس گسی کرد و بنواختشان
سر از نامداران برافراختشان
چو ایشان برفتند لشکر براند
جهان‌آفرین را فراوان بخواند
همی رفت شادان به اصطخر پارس
که اصطخر بد بر زمین فخر پارس
چو اندر نصیب خبر یافتند
همه جنگ را تیز بشتافتند
که ما را نباید که شاپور شاه
نصیب بگیرد بیارد سپاه
که دین مسیحا ندارد درست
همش کیش زردشت و زند است و است
چو آید ز ما برنگیرد سخن
نخواهیم استا و دین کهن
زبردست شد مردم زبردست
به کین مرد شهری به زین برنشست
چو آگاهی آمد به شاپور شاه
که اندر نصیب ندادند راه
ز دین مسیحا برآشفست شاه
سپاهی فرستاد بی‌مر به راه
همی گفت پیغمبری کنش جهود
کشد دین او را نشاید ستود
برفتند لشکر به کردار گرد
سواران و شیران روز نبرد
به یک هفته آنجا همی جنگ بود
دران شهر از جنگ بس تنگ بود
بکشتند زیشان فراوان سران
نهادند بر زنده بند گران
همه خواستند آن زمان زینهار
نوشتند نامه بر شهریار
ببخشیدشان نامبردار شاه

بفرمود تا بازگردد سپاه
به هر کشوری نامداری گرفت
همان بر جهان کامگاری گرفت
همی خواندندیش پیروز شاه
همی بود یک چند با تاج و گاه
کنیزک که او را رهنیده بود
بدان کامگاری رسانیده بود
دلفروزو فرخ پیش نام کرد
ز خویان مر او را دلارام کرد
همان باغبان را بسی خواسته
بداد و گسی کردش آراسته
همی بود قیصر به زندان و بند
به زاری و خواری و زخم کمند
به روم اندرون هرچ بودش ز گنج
فراز آوریده ز هر سو به رنج
بیاورد و یکسر به شاپور داد
همی بود یک چند لب پر ز باد
سرانجام در بند و زندان بمرد
کلاه کیی دیگری را سپرد
به رومش فرستاد شاپور شاه
به تابوت وز مشک بر سر کلاه
چنین گفت کاینست فرجام ما
ندانم کجا باشد آرام ما
یکی را همه زفتی و ابله‌یست
یکی با خردمندی و فرهیست
برین و بران روز هم بگذرد
خنک آنک گیتی به بد نسپرد
به تخت کیان اندر آورد پای
همی بود چندی جهان کدخدای
وزان پس بر کشور خوزیان
فرستاد بسیار سود و زیان
ز بهر اسیران یکی شهر کرد
جهان را ازان بوم پر بهر کرد
کجا خرم‌آباد بد نام شهر
وزان بوم خرم کرا بود بهر
کسی را که از پیش ببرید دست
بدین مرز بودیش جای نشست
بر و بوم او یکسر او را بدی
سر سال نو خلعتی بستدی
یکی شارستان کرد دیگر به شام
که پیروز شاپور کردش به نام
به اهواز کرد آن سیم شارستان
بدو اندرون کاخ و بیمارستان
کنام اسیرانش کردند نام

اسیر اندرو یافتی خواب و کام

ز شاهیش بگذشت پنجاه سال
که اندر زمانه نبودش همال
بیامد یکی مرد گویا ز چین
که چون او مصور نبیند زمین
بدان چربه دستی رسیده به کام
یکی برمنش مرد مانی به نام
به صورتگری گفت پیغمبرم
ز دین آوران جهان برترم
ز چین نزد شاپور شد بار خواست
به پیغمبری شاه را یار خواست
سخن گفت مرد گشاده زبان
جهاندار شد زان سخن بدگمان
سرش تیز شد موبدان را بخواند
زمانی فراوان سخنها براند
کزین مرد چینی و چیره زبان
فتادستم از دین او در گمان
بگویند و هم زو سخن بشنوید
مگر خود به گفتار او بگروید
بگفتند کین مرد صورت پرست
نه بر مایه‌ی موبدان مویه دست
زمانی سخن بشنو او را بخوان
چو بیند ورا کی گشاید زبان
بفرمود تا موبد آمدش پیش
سخن گفت با او ز اندازه بیش
فرو ماند مانی میان سخن
به گفتار موبد ز دین کهن
بدو گفت کای مرد صورت پرست
به یزدان چرا آختی خیره دست
کسی کو بلند آسمان آفرید
بدو در مکان و زمان آفرید
کجا نور و ظلمت بدو اندرست
ز هر گوهری گوهرش برترست
شب و روز و گردان سپهر بلند
کزویت پناهست و زویت گزند
همه کرده‌ی کردگارست و بس
جزو کرد نتواند این کرده کس
به برهان صورت چرا بگروی
همی پند دین آوران نشنوی
همه جفت و همتا و یزدان یکیست
جز از بندگی کردنت رای نیست
گرین صورت کرده جنبان کنی
سزد گر ز جنبده برهان کنی

ندانی که برهان نیاید به کار
 ندارد کسی این سخن استوار
 اگر اهرمن جفت یزدان بدی
 شب تیره چون روز خندان بدی
 همه ساله بودی شب و روز راست
 به گردش فزونی نبودی نه کاست
 نگنجد جهان آفرین در گمان
 که او برترست از زمان و مکان
 سخنهای دیوانگانست و بس
 بدین بر نباشد ترا یار کس
 سخنها جزین نیز بسیار گفت
 که با دانش و مردمی بود جفت
 فرو ماند مانی ز گفتار اوی
 بپژمرد شاداب بازار اوی
 ز مانی برآشفست پس شهریار
 برو تنگ شد گردش روزگار
 بفرمود پس تاش برداشتند
 به خواری ز درگاه بگذاشتند
 چنین گفت کاین مرد صورت پرست
 نگنجد همی در سرای نشست
 چو آشوب و آرام گیتی به دوست
 بیاید کشیدن سراپاش پوست
 همان خامش آگنده باید به کاه
 بدان تا نجوید کس این پایگاه
 بیاویختند از در شارستان
 دگر پیش دیوار بیمارستان
 جهانی برو آفرین خواندند
 همی خاک بر کشته افشانند

ز شاپور زان گونه شد روزگار
 که در باغ با گل ندیدند خار
 ز داد و ز رای و ز آهنگ اوی
 ز بس کوشش و جنگ و نیرنگ اوی
 مر او را به هر بوم دشمن نماند
 بدی را به گیتی نشیمن نماند
 چو نومید شد او ز چرخ بلند
 بشد سالیانش به هفتاد و اند
 بفرمود تا پیش او شد دبیر
 ایا موبد موبدان اردشیر
 جوانی که کهتر برادرش بود
 به داد و خرد بر سر افسریش بود
 ورا نام بود اردشیر جوان
 توانا و دانا به سود و زیان
 پسر بد یکی خرد شاپور نام

هنوز از جهان نارسیده به کام
چنین گفت پس شاه با اردشیر
که ای گرد و چابک سوار دلیر
اگر با من از داد پیمان کنی
زبان را به پیمان گروگان کنی
که فرزند من چون به مردی رسد
به گاه دلیری و گردی رسد
سپاری بدو تخت و گنج و سپاه
تو دستور باشی ورا نیک‌خواه
من این تاج شاهی سپارم به تو
همان گنج و لشکر گذارم به تو
بپذرفت زو این سخن اردشیر
به پیش بزرگان و پیش دبیر
که چون کودک او به مردی رسد
که دیهیم و تاج کیی را سزد
سپارم همه پادشاهی ورا
نسازم جز از نیک‌خواهی ورا
چو بشنید شاپور پیش مهان
بدو داد دیهیم و مهر شهان
چنین گفت پس شاه با اردشیر
که کار جهان بر دل آسان مگیر
بدان ای برادر که بیداد شاه
پی پادشاهی ندارد نگاه
به آگندن گنج شادان بود
به زفتی سر سرفرازان بود
خنک شاه باداد و یزدان پرست
کزو شاد باشد دل زبردست
به داد و به بخشش فزونی کند
جهان را بدین رهنمونی کند
نگه دارد از دشمنان کشورش
به ابر اندر آرد سر و افسرش
به داد و به آرام گنج آگند
به بخشش ز دل رنج بپراگند
گناه از گنهکار بگذاشتن
پی مردمی را نگه داشتن
هرآنکس که او این هنرها بجست
خرد باید و حزم و رای درست
بباید خرد شاه را ناگزیر
هم آموزش مرد برنا و پیر
دل پادشا چون گراید به مهر
برو کامها تازه دارد سپهر
گنهکار باشد تن زبردست
مگر مردم پاک و یزدان پرست
دل و مغز مردم دو شاه تنند

دگر آلت تن سپاه تنند
 چو مغز و دل مردم آلوده گشت
 به نومیادی از رای پالوده گشت
 بدان تن سراسیمه گردد روان
 سپه چون زید شاه بی پهلوان
 چو روشن نباشد بپراگند
 تن بی روان را به خاک افکند
 چنین همچو شد شاه بیدادگر
 جهان زو شود زود زیر و زیر
 بدوبر پس از مرگ نفرین بود
 همان نام او شاه بی دین بود
 بدین دار چشم و بدان دار گوش
 که اویست دارنده جان و هوش
 هران پادشا کو جزین راه جست
 ز نیکیش باید دل و دست شست
 ز کشورش بپراگند زیردست
 همان از درش مرد خسروپرست
 نبینی که دانا چه گوید همی
 دلت را ز کژی بشوید همی
 که هر شاه کو را ستایش بود
 همه کارش اندر فزایش بود
 نکوهیده باشد جفا پیشه مرد
 به گرد در آزاران مگرد
 بدان ای برادر که از شهریار
 بجوید خردمند هرگونه کار
 یکی آنک پیروزگر باشد اوی
 ز دشمن نتابد که جنگ روی
 دگر آنک لشکر بدارد به داد
 بداند فزونی مرد نژاد
 کسی کز در پادشاهی بود
 نخواهد که مهتر سپاهی بود
 چهارم که با زیردستان خویش
 همان باگهر در پرستان خویش
 ندارد در گنج را بسته سخت
 همی بارد از شاخ بار درخت
 بیاید در پادشاهی سپاه
 سپاهی در گنج دارد نگاه
 اگر گنجت آباد داری به داد
 تو از گنج شاد و سپاه از تو شاد
 سلیحت در آرایش خویش دار
 سزد کت شب تیره آید به کار
 بس ایمن مشو بر نگهدار خویش
 چو ایمن شدی راست کن کار خویش
 سرانجام مرگ آیدت بی گمان

اگر تیره‌ای گر چراغ جهان
برادر چو بشنید چندی گریست
چو اندرز بنوشت سالی بزیست
برفت و بماند این سخن یادگار
تو اندر جهان تخم زفتی مکار
که هم یک زمان روز تو بگذرد
چنین برده رنج تو دشمن خورد
چو آدینه هر مزد بهمن بود
برین کار فرخ نشیمن بود
می لعل پیش آور ای هاشمی
ز خمی که هرگز نگیرد کمی
چو شست و سه شد سال شد گوش کر
ز بیشی چرا جویم آیین و فر
کنون داستانهای شاه اردشیر
بگویم ز گفتار من یادگیر

پادشاهی اردشیر نکوکار

چو بنشست بر گاه شاه اردشیر
بیاراست آن تخت شاپور پیر
کمر بست و ایرانیان را بخواند
بر پایه‌ی تخت زرین نشاند
چنین گفت کز دور چرخ بلند
نخواهم که باشد کسی را گزند
جهان گر شود رام با کام من
ببیند تیزی و آرام من
ور ایدونک با ما نسازد جهان
بسازیم ما با جهان جهان
برادر جهان ویژه ما را سپرد
ازیرا که فرزند او بود خرد
فرستم روان ورا آفرین
که از بدسگالان بشست او زمین
چو شاپور شاپور گردد بلند
شود نزد او گاه و تاج ارجمند
سپارم بدو گاه و تاج و سپاه
که پیمان چنین کرد شاپور شاه
من این تخت را پایکار وی‌ام
همان از پدر یادگار وی‌ام
شما یکسره داد یاد آورید
بکوشید و آیین و داد آورید
چنان دان که خوردیم و بر ما گذشت
چو مردی همه رنج ما باد گشت
چو ده سال گیتی همی داشت راست
بخورد و ببخشید چیزی که خواست
نجست از کسی باز و ساو و خراج
همی رایگان داشت آن گاه و تاج
مر او را نکوکار زان خواندند
که هرکس تن‌آسان ازو ماندند
چو شاپور گشت از در تاج و گاه
مر او را سپرد آن خجسته کلاه
نگشت آن دلاور ز پیمان خویش
به مردی نگه داشت سامان خویش

پادشاهی شاپور سوم

چو شاپور بنشست بر جای عم
از ایران بسی شاد و بهری دژم
چنین گفت کای نامور بخردان
جهان دیده و رای زن مویدان
بدانید کان کس که گوید دروغ
نگیرد ازین پس بر ما فروغ
دروغ از بر ما نباشد ز رای
که از رای باشد بزرگی به جای
همان مر تن سفله را دوستدار
نیابی به باغ اندرون چون نگار
سری را کجا مغز باشد بسی
گوازه نباید زدن بر کسی
زبان را نگهدار باید بدن
نباید روان را به زهر آژدن
که بر انجمن مرد بسیار گوی
بکاهد به گفتار خود آب روی
اگر دانشی مرد راند سخن
تو بشنو که دانش نگردد کهن
دل مرد مطمع بود پر ز درد
به گرد طمع تا توانی مگرد
مکن دوستی با دروغ آزمای
همان نیز با مرد ناپاک رای
سرشت تن از چار گوهر بود
گذر زین چهارانش کمتر بود
اگر سفله گر مرد با شرم و راد
به آزادگی یک دل و یک نهاد
سیم کو میانه گزیند ز کار
بسند آیدش بخشش کردگار
چهارم که بپراگند بر گزاف
همی دانشی نام جوید ز لاف
دو گیتی بیاید دل مرد راد
نباشد دل سفله یک روز شاد
بدین گیتی او را بود نام زشت
بدان گیتی اندر نباید بهشت
دو گیتی نباید دل مرد لاف
که بپراگند خواسته بر گزاف
ستوده کسی کو میانه گزید
تن خویش را آفرین گسترید
شما را جهان آفرین یار باد
همیشه سر بخت بیدار باد
جهاندارمان باد فریادرس
که تخت بزرگی نماند به کس

بگفت این و از پیش برخاستند
ز یزدان برو آفرین خواستند
چو شد سالیان پنج بر چار ماه
بشد شاه روزی به نخچیرگاه
جهان شد پر از یوز و باران و سگ
چه پرنده و چند تازان به تگ
ستاره زدند از پی خوابگاه
چو چیزی بخورد و بیاسود شاه
سه جام می خسروانی بخورد
پراندیشه شد سر سوی خواب کرد
پراگنده گشتند لشکر همه
چو در خواب شد شهریار رمه
بخفت او و از دشت برخاست باد
که کس باد ازان سان ندارد به یاد
فروبرده چوب ستاره بکند
بزد بر سر شهریار بلند
جهانجوی شاپور جنگی بمرد
کلاه کیی دیگری را سپرد
میار و مناز و متاز و مرنج
چه تازی به کین و چه نازی به گنج
که بهر تو اینست زین تیره گوی
هنر جوی و راز جهان را مجوی
که گر بازیابی به پیچی بدرد
پژوهش مکن گرد رازش مگرد
چنین است کردار این چرخ تیر
چه با مرد برنا چه با مردپیر

پادشاهی بهرام شاپور

خردمند و شایسته بهرامشاه
همی داشت سوک پدر چندگاه
چو بنشست بر جایگاه مهی
چنین گفت بر تخت شاهنشاهی
که هر شاه کز داد گنج آگند
بدانید کان گنج پیراگند
ز ما ایزد پاک خشنود باد
بداندیش را دل پر از دود باد
همه دانش اوراست ما بنده‌ایم
که کاهنده و هم فزاینده‌ایم
جهاندار یزدان بود داد و راست
که نفزود در پادشاهی نه کاست
کسی کو به بخشش توانا بود
خردمند و بیدار و دانا بود
نیاید که بندد در گنج سخت
به ویژه خداوند دیهیم و تخت
وگر چند بخشی ز گنج سخن
برافشان که دانش نیاید به بن
ز نیک و بدیها به یزدان گرای
چو خواهی که نیکیت ماند به جای
اگر زو شناسی همه خوب و زشت
بیابی به پاداش خرم بهشت
وگر برگزینی ز گیتی هوا
بمانی به چنگ هوا بی‌نوا
چو داردت یزدان بدو دست یاز
بدان تا نمائی به گرم و گداز
چنین است امیدم به یزدان پاک
که چون سر بیارم بدین تیره‌خاک
جهاندار پیروز دارد مرا
همان گیتی افروز دارد مرا
گر اندر جهان داد پیراگنم
ازان به که بیداد گنج آگنم
که ایدر بماند همه رنج ما
به دشمن رسد بی‌گمان گنج ما
که تخت بزرگی نماند به کس
جهاندار باشد ترا یار بس
بد و نیک ماند ز ما یادگار
تو تخم بدی تا توانی مکار
چو شد سال آن پادشا بر دو هفت
به پالیز آن سرو یازان بخت
به یک چندگه دیر بیمار بود
دل کهتران پر ز تیمار بود

نبودش پسر پنج دخترش بود
یکی کهتر از وی برادرش بود
بدو داد ناگاه گنج و سپاه
همان مهر شاهی و تخت و کلاه
جهاندار برنا ز گیتی برفت
برو سالیان برگزشته دو هفت
ایا شست و سه ساله مرد کهن
تو از باد تا چند رانی سخن
همان روز تو ناگهان بگذرد
در توبه بگزین و راه خرد
جهاندار زین پیر خشنود باد
خرد مایه باد و سخن سود باد
اگر در سخن موی کافد همی
به تاریکی اندر بیافد همی
گر او این سخن‌ها که اندرگرفت
به پیری سرآرد نباشد شگفت
به نام شهنشاه شمشیرزن
به بالا سرش برتر از انجمن
زمانه به کام شهنشاه باد
سر تخت او افسر ماه باد
کزویست کام و بدویست نام
ورا باد تاج کیی شادکام
بزرگی و دانش و راه باد
وزو دست بدخواه کوتاه باد

ادامه داستان

چو شد پادشا بر جهان یزدگرد
سپه را ز دشت اندرآورد گرد
کلاه برادر به سر بر نهاد
همی بود ازان مرگ ناشاد شاد
چنین گفت با نامداران شهر
که هرکس که از داد یابند بهر
نخست از نیایش به یزدان کنید
دل از داد ما شاد و خندان کنید
بدان را نمانم که دارند هوش
وگر دست یازند بد را بکوش
کسی کو بجوید ز ما راستی
بیارامد از کژی و کاستی
به هرجای جاه وی افزون کنیم
ز دل کینه و آز بیرون کنیم
سگالش نگویم جز با ردان
خردمند و بیداردل موبدان
کسی را کجا پر ز آهو بود
روانش ز بیشی به نیرو بود
به بیچارگان بر ستم سازد اوی
گر از چیز درویش بفرزد اوی
بکوشیم و نیروش بیرون کنیم
به درویش ما نازش افزون کنیم
کسی کو پرهیزد از خشم ما
همی بگذرد تیز بر چشم ما
همی بستر از خاک جوید تنش
همان خنجر هندوی گردنش
به فرمان ما چشم روشن کنید
خرد را به تن بر چو جوشن کنید
تن هرکسی گشت لرزان چو بید
که گویال و شمشیرشان بد امید
چو شد بر جهان پادشاهیش راست
بزرگی فزون کرد و مهرش بکاست
خردمند نزدیک او خوار گشت
همه رسم شاهیش بیکار گشت
کنارنگ با پهلوان و ردان
همان دانشی پرخرد موبدان
یکی گشت با باد نزدیک اوی
جفا پیشه شد جان تاریک اوی
سترده شد از جان او مهر و داد
به هیچ آرزو نیز پاسخ نداد
کسی را نید نزد او پایگاه
به ژرفی مکافات کردی گناه

هرانکس که دستور بد بر درش
فزاینده‌ی اختر و افسرش
همه عهد کردند با یکدگر
که هرگز نگویند زان بوم و بر
همه یکسر از بیم پیچان شدند
ز هول شهنشاه بیجان شدند
فرستادگان آمدندی ز راه
همان زیردستان فریادخواه
چو دستور زان آگهی یافتی
بدان کارها تیز بشتافتی
به گفتار گرم و به آواز نرم
فرستاده را راه دادی به شرم
بگفتی که شاه از در کار نیست
شما را بدو راه دیدار نیست
نمودم بدو هرچ درخواستی
به فرمانش پیدا شد آن راستی

ز شاهیش بگذشت چون هفت سال
همه موبدان زو به رنج و ویال
سر سال هشتم مه فوردین
که پیدا کند در جهان هور دین
یکی کودک آمدش هرمزد روز
به نیک اختر و فال گیتی فروز
همانگه پدر کرد بهرام‌نام
ازان کودک خرد شد شادکام
به در بر ستاره‌شمر هرک بود
که شایست گفتار ایشان شنود
یکی مایه‌ور بود با فر و هوش
سر هندوان بود نامش سروش
یکی پارسی بود هشیار نام
که بر چرخ کردی به دانش لگام
بفرمود تا پیش شاه آمدند
هشیوار و جوینده راه آمدند
به صلاب کردند ز اختر نگاه
هم از زیچ رومی بجستند راه
از اختر چنان دید خرم نهان
که او شهریاری بود در جهان
ابر هفت کشور بود پادشا
گو شاددل باشد و پارسا
برفتند پویان بر شهریار
همان زیچ و صلابها بر کنار
بگفتند با تاجور یزدگرد
که دانش ز هرگونه کردیم گرد
چنان آمد اندر شمار سپهر

که دارد بدین کودک خرد مهر
مر او را بود هفت کشور زمین
گرانمایه شاهی بود بافرین
ز گفتارشان شاد شد شهریار
بیخشدشان گوهر شاهوار
چو ایشان برفتند زان بارگاه
رد و موبد و پاک دستور شاه
نشستند و جستند هرگونه رای
که تا چاره‌ی آن چه آید به جای
گرین کودک خرد خوی پدر
نگیرد شو خسروی دادگر
گر ایدونک خوی پدر دارد اوی
همه بوم زیر و زیر دارد اوی
نه موبد بود شاد و نه پهلوان
نه او در جهان شاد روشن‌روان
همه موبدان نزد شاه آمدند
گشاده‌دل و نیک‌خواه آمدند
بگفتند کاین کودک برمنش
ز بیغاره دورست و ز سرزنش
جهان سربسر زیر فرمان اوست
به هر کشوری باژ و پیمان اوست
نگه کن به جایی که دانش بود
ز داننده کشور به رامش بود
ز پرمایگان دایگانی گزین
که باشد ز کشور برو آفرین
هنر گیرد این شاه خرم نهان
ز فرمان او شاد گردد جهان
چو بشنید زان موبدان یزدگرد
ز کشور فرستادگان کرد گرد
همانکه فرستاد کسها به روم
به هند و به چین و به آباد بوم
همان نامداری سوی تازیان
بشد تا ببیند به سود و زیان
به هر سو همی رفت خواننده‌یی
که بهرام را پرورانده‌یی
بجوید سخنگوی و دانش‌پذیر
سخن‌دان و هر دانشی یادگیر
بیامد ز هر کشوری موبدی
جهان‌دیده و نیک‌پی بخردی
چو یکسر بدان بارگاه آمدند
پژوهنده نزدیک شاه آمدند
پرسید بسیار و بنواختشان
به هر برزنی جایگه ساختشان
برفتند نعمان و منذر به شب

بسی نامداران گرد از عرب
بزرگان چو در پارس گرد آمدند
بر تاجور یزدگرد آمدند
همی گفت هرکس که ما بنده‌ایم
سخن بشنویم و سراینده‌ایم
که باید چنین روزگار از مهان
که بایسته فرزند شاه جهان
به بر گیرد ودانش آموزدش
دل از تیرگیها بیفروزدش
ز رومی و هندی و از پارسی
نجومی و گر مردم هندسی
همه فیلسوفان بسیاران
سخن‌گوی وز مردم کاردان
بگفتند هریک به آواز نرم
که ای شاه باداد و با رای و شرم
همه سربسر خاک پای توایم
به دانش همه رهنمای توایم
نگر تا پسندت که آید همی
وگر سودمندت که آید همی
چنین گفت منذر که ما بنده‌ایم
خود اندر جهان شاه را زنده‌ایم
هنرهای ما شاه داند همه
که او چون شبانست و ما چون رمه
سواریم و گردیم و اسپ افکنیم
کسی را که دانا بود بشکنیم
ستاره‌شمر نیست چون ما کسی
که از هندسه بهره دارد بسی
پر از مهر شاهست ما را روان
به زیر اندرون تازی اسپان دمان
همه پیش فرزند تو بنده‌ایم
بزرگی وی را ستاینده‌ایم

چو بشنید زو این سخن یزدگرد
روان و خرد را برآورد گرد
نگه کرد از آغاز فرجام را
بدو داد پرمایه بهرام را
بفرمود تا خلعتش ساختند
سرش را به گردون برافراختند
تنش را به خلعت بیاراستند
ز در اسپ شاه یمن خواستند
ز ایوان شاه جهان تا به دشت
همی اشتر و اسپ و هودج گذشت
پرستنده و دایه‌ی بی‌شمار
ز بازارگه تا در شهریار

به بازار گه بسته آیین به راه
 ز دروازه تا پیش درگاه شاه
 چو منذر بیامد به شهر یمن
 پذیره شدندش همه مرد و زن
 چو آمد به آرامگاه از نخست
 فراوان زنان نژادی بجست
 ز دهقان و تازی و پرمایگان
 توانگر گزیده گران سایگان
 ازین مهتران چار زن برگزید
 که آید هنر بر نژادش پدید
 دو تازی دو دهقان ز تخم کیان
 بیستند مرا دایگی را میان
 همی داشتندش چنین چار سال
 چو شد شیرشیر و بیاگند یال
 به دشواری از شیر کردند باز
 همی داشتندش به بر بر به ناز
 چو شد هفت ساله به منذر چه گفت
 که آن رای با مهتری بود جفت
 چنین گفت کای مهتر سرفراز
 ز من کودک شیرخواره مساز
 به داننده فرهنگیانم سپار
 چو کارست بیکار خوارم مدار
 بدو گفت منذر که ای سرفراز
 به فرهنگ نوزت نیامد نیاز
 چو هنگام فرهنگ باشد ترا
 به دانایی آهنگ باشد ترا
 به ایوان نمانم که بازی کنی
 به بازی همی سرفرازی کنی
 چنین پاسخ آورد بهرام باز
 که از من تو بی کار خوردی مساز
 مرا هست دانش اگر سال نیست
 بسان گوانم بر و یال نیست
 ترا سال هست و خرد کمترست
 نهاد من از رای تو دیگرست
 ندانی که هرکس که هنگام جست
 ز کار آن گزیند که باید نخست
 تو گر باز هنگام جویی همی
 دل از نیکویها بشویی همی
 همه کار بی گاه و بی بر بود
 بهین از تن زندگان سر بود
 هران چیز کان در خور پادشاست
 بیاموزیم تا بدانم سزاست
 سر راستی دانش ایزدییست
 خنک آنک بادانش و بخردیست

نگه کرد منذر بدو خیره ماند
به زیر لیان نام یزدان بخواند
فرستاد هم در زمان رهنمون
سوی شورستان سرکشی بر هیون
سه موبد نگه کرد فرهنگ جوی
که در شورستان بودشان آب روی
یکی تا دبیری بیاموزدش
دل از تیرگیها بیفروزدش
دگر آنک دانستن باز و یوز
بیاموزدش کان بود دلفروز
ودیگر که چوگان و تیر و کمان
همان گردش رزم با بدگمان
چپ و راست پیچان عنان داشتن
به آوردگه باره برگاشتن
چنین موبدان پیش منذر شدند
ز هر دانشی داستانها زدند
تن شاه زاده بدیشان سپرد
فزاینده خود دانشی بود و گرد
چنان گشت بهرام خسرو نژاد
که اندر هنر داد مردی بداد
هنر هرچ بگذشت بر گوش اوی
به فرهنگ یازان شدی هوش اوی
چو شد سال آن نامور بر سه شش
دلاور گوی گشت خورشیدفش
به موبد نبودش به چیزی نیاز
به فرهنگ جویان و آن یوز و باز
به آوردگه بر عنان تافتن
برافگندن اسپ و هم تاختن
به منذر چنین گفت کای پاک رای
گسی کن هنرمند را باز جای
ازان هر یکی را بسی هدیه داد
ز درگاه منذر برفتند شاد
وزان پس به منذر چنین گفت شاه
که اسپان این نیزه داران بخواه
بگو تا بیچند پیشم عنان
به چشم اندر آرند نوک سنان
بهایی کنند آنچ آید خوشم
درم پیش خواهم بریشان کشم
چنین پاسخ آورد منذر بدوی
که ای پر هنر خسرو نامجوی
گله دار اسپان من پیش تست
خداوند او هم به تن خویش تست
گر از تازیان اسپ خواهی خرید
مرا رنج و سختی چه باید کشید

بدو گفت بهرام کای نیک‌نام
به نیکیت بادا همه ساله کام
من اسپ آن گزینم که اندر نشیب
بتازم نه بینم عنان از رکیب
چو با تگ چنان پادارش کنم
به نورو با باد یارش کنم
وگر آزموده نباشد ستور
نشاید به تندی برو کرد زور
بنه عمان بفرمود منذر که رو
فسیله گزین از گله‌دار نو
همه دشت پیش سواران بگرد
نگر تا کجا یابی اسپ نبرد
بشد تیز نعمان صد اسپ آورید
ز اسپان جنگی بسی برگزید
چو بهرام دید آن بیامد به دشت
چپ و راست پیچید و چندی بگشت
هر اسپیی که با باد همبر بدی
همه زیر بهرام بی‌پر شدی
برین‌گونه تا برگزید اشقری
یکی بادپایی گشاده‌بری
هم از داغ دیگر کمیتی به رنگ
تو گفתי ز دریا برآمد نهنگ
همی آتش افروخت از نعل او
همی خون چکید از بر نعل او
بها داد منذر چو بود ارزشان
که در بیشه‌ی کوفه بد مرزشان
بپذرفت بهرام زو آن دو اسپ
فروزنده بر سان آذر گشسپ
همی داشتش چون یکی تازه سب
که از باد ناید بروبر نهیب
به منذر چنین گفت روزی جوان
که ای مرد باهنگ و روشن‌روان
چنین بی‌بھانه همی داریم
زمانی به تیمار نگذاریم
همی هرک بینی تو اندر جهان
دلی نیست اندر جهان بی‌نهان
ز اندوه باشد رخ مرد زرد
به رامش فزاید تن زادمرد
برین‌بر یکی خوبی افزای پس
که باشد ز هر درد فریادرس
اگر تاجدارست اگر پهلوان
به زن گیرد آرام مرد جوان
همان زو بود دین یزدان به پای
جوان را به نیکیی بود رهنمای

کنیزک بفرمای تا پنج و شش
 بیارند با زیب و خورشیدفش
 مگر زان یکی دو گزین آیدم
 هم اندیشه‌ی آفرین آیدم
 مگر نیز فرزند بینم یکی
 که آرام دل باشدم اندکی
 جهاندار خشنود باشد ز من
 ستوده بمانم به هر انجمن
 چو بشنید منذر ز خسرو سخن
 برو آفرین کرد مرد کهن
 بفرمود تا سعد گوینده تفت
 سوی کلبه‌ی مرد نخاس رفت
 بیاورد رومی کنیزک چهل
 همه از در کام و آرام دل
 دو بگزید بهرام زان گلرخان
 که در پوستشان عاج بود استخوان
 به بالا به کردار سرو سهی
 همه کام و زیبایی و فرهی
 ازان دو ستاره یکی چنگ‌زن
 دگر لاله رخ چون سهیل یمن
 به بالا چون سرو و به گیسو کمند
 بها داد منذر چو آمد پسند
 بخندید بهرام و کرد آفرین
 رخس گشت همچون بدخشان نگین

جز از گوی و میدان نبودیش کار
 گهی زخم چوگان و گاهی شکار
 چنان بد که یک روز بی‌انجمن
 به نخچیرگه رفت با چنگ زن
 کجا نام آن رومی آزاده بود
 که رنگ رخانش به می داده بود
 به پشت هیون چمان برنشست
 ابا سرو آزاده چنگی به دست
 دلارام او بود و هم کام اوی
 همیشه به لب داشتی نام اوی
 به روز شکارش هیون خواستی
 که پشتش به دیبا بیاراستی
 فروهشته زو چار بودی رکیب
 همی تاختی در فراز و نشیب
 رکابش دو زرین دو سیمین بدی
 همان هر یکی گوهر آگین بدی
 همان زیر ترکش کمان مهره داشت
 دلاور ز هر دانشی بهره داشت
 به پیش اندر آمدش آهو دو جفت

جوانمرد خندان به آزاده گفت
که ای ماه من چون کمان را به زه
برآرم به شست اندر آرم گره
کدام آهو افکنده خواهی به تیر
که ماده جوانست و همتاش پیر
بدو گفت آزاده کای شیرمرد
به آهو نجویند مردان نبرد
تو آن ماده را نر گردان به تیر
شود ماده از تیر تو نر پیر
ازان پس هیون را برانگیز تیز
چو آهو ز چنگ تو گیرد گریز
کمان مهره انداز تا گوش خویش
نهد همچنان خوار بر دوش خویش
همانگه ز مهره بخاردش گوش
بی آزار پایش برآرد به دوش
به پیکان سر و پای و گوشش بدوز
چو خواهی که خوانمت گیتی فروز
کمان را به زه کرد بهرام گور
برانگیخت از دشت آرام شور
دو پیکان به ترکش یکی تیر داشت
به دشت اندر از بهر نخچیر داشت
همانگه چو آهو شد اندر گریز
سپهبد سروهای آن نره تیز
به تیر دو پیکان ز سر برگرفت
کنیزک بدو ماند اندر شگفت
هماندر زمان نر چون ماده گشت
سریش زان سروی سیه ساده گشت
همان در سروگاه ماده دو تیر
بزد همچنان مرد نخچیرگیر
دو پیکان به جای سرو در سریش
به خون اندرون لعل گشته برش
هیون را سوی جفت دیگر بتاخت
به خم کمان مهره در مهره ساخت
به گوش یکی آهو اندر فکند
پسند آمد و بود جای پسند
بخارید گوش آهو اندر زمان
به تیر اندر آورد جادو کمان
سر و گوش و پایش به پیکان بدوخت
بدان آهو آزاده را دل بسوخت
بزد دست بهرام و او را ز زین
نگونسار برزد به روی زمین
هیون از بر ماه چهره براند
برو دست و چنگش به خون درفشاند
چنین گفت کای بی خرد چنگ زن

چه بایست جستن به من برشکن
اگر کند بودی گشاد برم
ازین زخم ننگی شدی گوهرم
چو او زیر پای هیون در سپرد
به نخچیر زان پس کنیزک نبرد

دگر هفته با لشکری سرفراز
به نخچیرگه رفت با یوز و باز
برابر ز کوهی یکی شیر دید
کجا پشت گوری همی بر درید
برآورد زاغ سیه را بزه
به تندی به شست سه پر زد گره
دل گور بردوخت با پشت شیر
پر از خون هژبر از بر و گور زیر
چو او گور و شیر دلاور بکشت
به ایوان خرامید تیغی به مشت
دگر هفته نعمان و منذر به راه
همی رفت با او به نخچیرگاه
بسی نامور برده از تازیان
کزیشان بدی راه سود و زیان
همی خواست منذر که بهرام گور
بدیشان نماید سواری و زور
شترمرغ دیدند جایی گله
دوان هر یکی چون هیونی یله
چو بهرام گور آن شترمرغ دید
به کردار باد هوا بردمید
کمان را بمالید خندان به چنگ
بزد بر کمر چار تیر خدنگ
یکایک همی راند اندر کمان
بدان تا سرآرد بریشان زمان
همی برشکافید پریشان به تیر
بدین سان زند مرد نخچیرگیر
به یک سوزن این زان فزون تر نبود
همان تیر زین تیر برتر نبود
برفت و بدید آنک بد نامدار
به یک موی بر بود زخم سوار
همی آفرین خواند منذر بدوی
همان نیزه داران پرخاشجوی
بدو گفت منذر که ای شهریار
بتو شادمانم چو گلبن به بار
مبادا که خم آورد ماه تو
وگر سست گردد کمرگاه تو
همانگه چون منذر به ایوان رسید
ز بهرام رایش به کیوان رسید

فراوان مصور بجست از یمن
شدند این سران بر درش انجمن
بفرمود تا زخم او را به تیر
مصور نگاری کند بر حریر
سواری چو بهرام با یال و کفت
بلند اشتیری زیر و زخمی شگفت
کمان مهره و شیر و آهو و گور
گشاده بر و چربه دستی به زور
شترمرغ و هامون و آن زخم تیر
ز قیر سیه تازه شد بر حریر
سواری برافگند زی شهریار
فرستاد نزدیک او آن نگار
فرستاده چون شد بر یزدگرد
همه لشکر آمد بران نامه گرد
همه نامداران فروماندند
به بهرام بر آفرین خواندند
وزان پس هنرها چو کردی به کار
همی تاختندی بر شهریار

پدر آرزو کرد بهرام را
چه بهرام خورشید خودکام را
به منذر چنین گفت بهرام شیر
که هرچند مانیم نزد تو دیر
همان آرزوی پدر خیزدم
چو ایمن شوم در برانگیزدم
برآرست منذر چو بایست کار
ز شهر یمن هدیه‌ی شهریار
ز اسپان تازی به زرین ستام
ز چیزی که پرمایه بردند نام
ز برد یمانی و تیغ یمن
گر هرچ معدنش بد در عدن
چو نعمان که با شاه همراه بود
به نزدیک او افسر ماه بود
چنین تا به شهر صطخر آمدند
که از شاهزاد به فخر آمدند
ازان پس چو آگاهی آمد به شاه
ز فرزند و نعمان تازی به راه
بیامد همانگاه نزد پدر
چو دیدش پدر را برآورد سر
به پیش کیی تخت او سرفراز
بیامد شتابان و بردش نماز
چو بهرام را دید بیدار شاه
بدان فر و آن شاخ و آن گردگاه
شگفتی فروماند از کار اوی

ز بالا و فرهنگ و دیدار اوی
فراوان بپرسید و بنواختش
به نزدیک خود جایگه ساختش
به برزن درون جای نعمان گزید
یکی کاخ بهرام را چون سزید
فرستاد نزدیک او بندگان
چو اندر خور او پرستندگان
شب و روز بهرام پیش پدر
همی از پرستش نخارید سر
چو یک ماه نعمان بید نزد شاه
همی خواست تا بازگردد به راه
بشب کس فرستاد و او را بخواند
برابری بر تخت شاهی نشاند
بدو گفت منذر بسی رنج دید
که آزاده بهرام را پرورید
بدین کار پاداش نزد منست
بهار شما اورمزد منست
پسندیدم این رای و فرهنگ اوی
که سوی خرد بینم آهنگ اوی
تو چون دیر ماندی بدین بارگاه
پدر چشم دارد همانا به راه
ز دینار گنجیش پنجه هزار
بدادند با جامه‌ی شهریار
ز آخر به سیمین و زرین لگام
ده اسپ گرانمایه بردند نام
ز گستردنیهای زبیده نیز
ز رنگ و ز بوی و ز هرگونه چیز
ز گنج جهاندار ایران ببرد
یکایک به نعمان منذر سپرد
به شادی در بخشش اندر گشاد
بر اندازه یارانش را هدیه داد
به منذر یکی نامه بنوشت شاه
چنانچون بود در خور پیشگاه
به آزادی از کار فرزند اوی
که شاه یمن گشت پیوند اوی
به پاداش این کار یازم همی
به چونین پسر سرفرازم همی
یکی نامه بنوشت بهرام گور
که کار من ایدر تباهست و شور
نه این بود چشم امیدم به شاه
که زین سان کند سوی کهتر نگاه
نه فرزندم ایدر نه چون چاکری
نه چون کهتری شاددل بر دری
به نعمان بگفت آنج بودش نهان

ز بد راه و آیین شاه جهان
چو نعمان برقت از در شهریار
بیامد بر منذر نامدار
بدو نامه‌ی شاه گیتی بداد
بیوسید منذر به سر بر نهاد
وزان هدیه‌ها شادمانی نمود
بران آفرین آفرین برفرود
وزان پس فرستاده اندر نهفت
ز بهرام چندی به منذر بگفت
پس آن نامه برخواند پیشش دبیر
رخ نامور گشت همچون زریر
هماندر زمان زود پاسخ نوشت
سخنهای با مغز و فرخ نوشت
چنین گفت کای مهتر نامور
نگر سر نیچی ز راه پدر
به نیک و بد شاه خرسند باش
پرستنده باش و خردمند باش
بدیها به صبر از مهان بگذرد
سر مرد باید که دارد خرد
سپهر روان را چنین است رای
تو با رای او هیچ مغزای پای
دلی را پر از مهر دارد سپهر
دلی پر ز کین و پر آژنگ چهر
جهاندار گیتی چنین آفرید
چنان کو چماند بیاید چمید
ازین پس ترا هرچ آید به کار
ز دینار وز گوهر شاهوار
فرستم نگر دل نداری به رنج
نیرزد پراگنده رنج تو گنج
ز دینار گنجی کنون ده هزار
فرستادم اینک ز بهر نثار
پرستار کو رهنمای تو بود
به پرده درون دلگشای تو بود
فرستادم اینک به نزدیک تو
که روشن کند جان تاریک تو
هرانگه که دینار بردی به کار
گرانی مکن هیچ بر شهریار
که دیگر فرستمت بسیار نیز
وزین پادشاهی ز هرگونه چیز
پرستنده باش و ستاینده باش
به کار پرستش فزاینده باش
تو آن خوی بد را ز شاه جهان
جدا کرد نتوانی اندر نهان
فرستاد زان تازیان ده سوار

سخن‌گوی و بینادل و دوستدار
رسیدند نزدیک بهرام‌شاه
ابا بدره و برده و نیک‌خواه
خردمند بهرام زان شاد شد
همه دردها بر دلش باد شد
وزان پس بدان پند شاه عرب
پرستش بدی کار او روز و شب

چنان بد که یک روز در بزمگاه
همی بود بر پای در پیش شاه
چو شد تیره بر پای خواب آمدش
هم از ایستادن شتاب آمدش
پدر چون بدیدش بهم برده چشم
به تندی یکی بانگ برزد به خشم
به دژخیم فرمود کو را ببر
کزین پس نبیند کلاه و کمر
بدو خانه زندان کن و بازگرد
نزید برو گاه و ننگ و نبرد
به ایوان همی بود خسته جگر
ندید اندران سال روی پدر
مگر مهر و نوروز و جشن سده
که او پیش رفتی میان رده
چنان بد که طینوش رومی ز راه
فرستاده آمد به نزدیک شاه
ابا بدره و برده و پاژ روم
فرستاد قیصر به آباد بوم
چو آمد شهنشاه بنواختش
سزاوار او جایگه ساختش
فرستاد بهرام زی او پیام
که ای مرد بیدار گسترده کام
ز کهنتر به چیزی بیازرد شاه
ازو دور گشتم چنین بی‌گناه
تو خواهش کنی گر ترا بخشدم
مگر بخت پژمرده بدرخسدم
سوی دایگانم فرستد مگر
که منذر مرا به ز مام و پدر
چو طینوش بشنید پیغام اوی
برآورد ازان آرزو کام اوی
دل‌آزار بهرام زان شاد گشت
وزان بند بی‌مایه آزاد گشت
به درویش بخشید بسیار چیز
وزان جایگه رفتن آراست نیز
همه زبردستان خود را بخواند
شب تیره چون باد لشکر براند

به یاران همی گفت یزدان سپاس
که رفتیم و ایمن شدیم از هراس
چو آمد به نزدیک شهر یمن
پذیره شدش کودک و مرد و زن
برفتند نعمان و منذر ز جای
همان نیزه‌داران پاکیزه‌رای
چو منذر بهرام نزدیک شد
ز گرد سپه روز تاریک شد
پیاده شدند آن دو آزادمرد
همی گفت بهرام تیمار و درد
ز گفتار او چند منذر گریست
بپرسید گفت اختر شاه چیست
بدو گفت بهرام کو خود مباد
که گیرد ز شوم اخترش نیز یاد
که هر کو نیاید به راه خرد
ز کردار ترسم که کیفر برد
فرود آوریدش همانجا که بود
بران نیکوی نیکویها فزود
بجز بزم و میدان نبودیش کار
وگر بخشش و کوشش کارزار

وزان پس غم و شادی یزدگرد
چنان گشت بر پور چون باد ارد
برین نیز چندی زمان برگذشت
به ایران پدر پور فرخ به دشت
ز شاهی پراندیشه شد یزدگرد
ز هر کشوری موبدان کرد گرد
به اخترشناسان بفرمود شاه
که تا کرده‌هر یک به اختر نگاه
که تا کی بود در جهان مرگ اوی
کجا تیره گردد سر و ترگ اوی
چه باشد کجا باشد آن روزگار
که پژمرده گردد گل شهریار
ستاره‌شمر گفت کاین خود مباد
که شاه جهان گیرد از مرگ یاد
چو بخت شهنشاه بدرو شود
از ایدر سوی چشمه‌ی سو شود
فراز آورد لشکر و بوق و کوس
به شادی نظاره شود سوی طوس
بر آن جایگه بر بود هوش اوی
چو این راز بگذشت بر گوش اوی
ازین دانش ار یادگیری به دست
که این راز در پرده‌ی ایزدست
چو بشنید زو شاه سوگند خورد

به خراد برزین و خورشید زرد
که من چشمه‌ی سو نیبم به چشم
نه هنگام شادی نه هنگام خشم
برین نیز برگشت گردون سه ماه
زمانه به جوش آمد از خون شاه
چو بیدادگر شد شبان با رمه
بدو بازگردد بدیها همه
ز بینیش بگشاد یک روز خون
پزشک آمد از هر سوی رهنمون
به دارو چو یک هفته بستی پزشک
دگر هفته خون آمدی چون سرشک

بدو گفت موید که ای شهریار
بگشتی تو از راه پروردگار
تو گفتی که بگریزم از چنگ مرگ
چو باد خزان آمد از شاخ برگ
ترا چاره اینست کز راه شهید
سوی چشمه‌ی سو گرایی به مهد
نیایش کنی پیش یزدان پاک
بگردی به زاری بران گرم خاک
بگویی که من بنده‌ی ناتوان
زده دام سوگند پیش روان
کنون آمدم تا زمانم کجاست
به پیش تو این داور داد و راست
چو بشنید شاه آن پسند آمدش
همان درد را سودمند آمدش
بیاورد سیصد عماری و مهد
گذر کرد بر سوی دریای شهر
شب و روز بودی به مهد اندرون
ز بینیش گه‌گه همی رفت خون
چو نزدیکی چشمه‌ی سو رسید
برون آمد از مهد و دریا بدید
ازان آب لختی به سر بر نهاد
ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
زمانی نیامد ز بینیش خون
بخورد و بیاسود با رهنمون
منی کرد و گفت اینت آیین و رای
نشستن چه بایست چندین به جای
چو گردنکشی کرد شاه رمه
که از خویشتن دید نیکی همه
ز دریا برآمد یکی اسپ خنگ
سرین گرد چون گور و کوتاه لنگ
دوان و چو شیر ژبان پر ز خشم
بلند و سیه‌خایه و زاغ چشم

کشان دم در پای با یال و بش
سیه سم و کفک افگن و شیرکش
چنین گفت با مهتران یزدگرد
که این را سپاه اندر آرید گرد
بشد گرد چوپان و ده کره تاز
یکی زین و پیچان کمند دراز
چه دانست راز جهاندار شاه
که آوردی این ازدها را به راه
فروماند چوپان و لشکر همه
برآشفست ازان شهریار رمه
همانگاه برداشت زین و لگام
به نزدیک آن اسپ شد شادکام
چنان رام شد خنگ بر جای خویش
که نهاد دست از پس و پای پیش
ز شاه جهاندار بستند لگام
به زین بر نهادن همان گشت رام
چو زین بر نهادش برآهخت تنگ
نجنید بر جای تازان نهنگ
پس پای او شد که بنددش دم
خروشان شد آن بارهی سنگ سم
بغرید و یک جفته زد بر برش
به خاک اندر آمد سر و افسرش
ز خاک آمد و خاک شد یزدگرد
چه جویی تو زین بر شده هفت گرد
چو از گردش او نیابی رها
پرستیدن او نیارد بها
به یزدان گرای و بدو کن پناه
خداوند گردنده خورشید ماه
چو او کشته شد اسپ آبی چوگرد
بیامد بران چشمه ی لاژورد
به آب اندرون شد تنش ناپدید
کس اندر جهان این شگفتی ندید
ز لشکر خروشی برآمد چو کوس
که شاهها زمان آوریدت به طوس
همه جامه ها را بکردند چاک
همی ریختند از بر یال و خاک
ازان پس بکافید موبد برش
میان تهیگاه و مغز سرش
بیاگند یکسر به کافور و مشک
به دیبا تنش را بکردند خشک
به تابوت زرین و در مهد ساج
سوی پارس شد آن خداوند تاج
چنین است رسم سرای بلند
چو آرام یابی بترس از گزند

تو رامی و با تو جهان رام نیست
چو نام خورده آید به از جام نیست
پرستیدن دین بهست از گناه
چو باشد کسی را بدین پایگاه

چو در دخمه شد شهریار جهان
ز ایران برفتند گریان مهان
کنارنگ با موید و پهلوان
هشیوار دستور روشن روان
همه پاک در پارس گرد آمدند
بر دخمه یزدگرد آمدند
چو گسته هم کو پیل کشتی بر اسپ
دگر قارن گرد پور گشسپ
چو میلاد و چون پارس مرزبان
چو پیروز اسپافکن از گرزبان
دگر هرک بودند ز ایران مهان
بزرگان و کنداوران جهان
کجا خوارشان داشتی یزدگرد
همه آمدند اندران شهرگرد
چنین گفت گویا گشسپ دبیر
که ای نامداران برنا و پیر
جهاندارمان تا جهان آفرید
کسی زین نشان شهریاری ندید
که جز کشتن و خواری و درد و رنج
بیاگندن از چیز درویش گنج
ازین شاه ناپاک تر کس ندید
نه از نامداران پیشین شنید
نخواهیم بر تخت زین تخمه کس
ز خاکش به یزدان پناهیم و بس
سرافراز بهرام فرزند اوست
ز مغز و دل و رای پیوند اوست
ز منذر گشاید سخن سربسر
نخواهیم بر تخت بیدادگر
بخوردند سوگندهای گران
هرانکس که بودند ایرانیان
کزین تخمه کس را به شاهنشهی
نخواهیم با تاج و تخت مهی
برین برنهادند و برخاستند
همی شهریاری دگر خواستند
چو آگاهی مرگ شاه جهان
پراگنده شد در میان مهان
الان شاه و چون پارس پهلوسیه
چو بیورد و شگنان زرین کلاه
همی هریکی گفت شاهی مراست

هم از خاک تا برج ماهی مراست
جهانی پر آشوب شد سر به سر
چو از تخت گم شد سر تاجور
به ایران رد و موید و پهلوان
هرانکس که بودند روشن روان
بدین کار در پارس گرد آمدند
بسی زین نشان داستانها زدند
که این تاج شاهی سزاوار کیست
بینید تا از در کار کیست
بجوید بخشنده‌یی دادگر
که بندد برین تخت زرین کمر
که آشوب بنشانند از روزگار
جهان مرغزاریست بی شهریار
یکی مرد بد پیر خسرو به نام
جوانمرد و روشن دل و شادکام
هم از تخمه سرفرازان بد اوی
به مرز اندر از بی نیازان بد اوی
سپردند گردان بدو تاج و گاه
برو انجمن شد ز هر سو سپاه

پس آگاهی آمد به بهرام گور
که از چرخ شد تخت را آب شور
پدرت آن سرافراز شاهان بمرد
به مرد و همه نام شاهی ببرد
یکی مرد بر گاه بنشانند
به شاهی همی خسروش خوانند
بخوردند سوگند یکسر سپاه
کزان تخمه هرگز نخواهیم شاه
که بهرام فرزندی او همچو اوست
از آب پدر یافت او مغز و پوست
چو بشنید بهرام رخ را بکند
ز مرگ پدر شد دلش مستمند
برآمد دو هفته ز شهر یمن
خروشیدن کودک و مرد و زن
چو یک ماه بنشست با سوک شاه
سر ماه نو را بیاراست گاه
برفتند نعمان و منذر بهم
همه تازیان یمن بیش و کم
همه زار و با شاه گریان شدند
ابی آتش از درد بریان شدند
زبان برگشادند زان پس ز بند
که ای پرهیز شهریار بلند
همه در جهان خاک را آمدم
نه جویای تریاک را آمدم

بمیرد کسی کو ز مادر بزاد
زهش چون ستم بینم و مرگ داد
به منذر چنین گفت بهرام گور
که اکنون چو شد روز ما تار و تور
ازین تخمه گر نام شاهنشاهی
گسسته شود بگسلد فرهی
ز دشت سواران برآرند خاک
شود جای بر تازیان بر مفاک
پراندیشه باشید و یاری کنید
به مرگ پدر سوگواری کنید
ز بهرام بشنید منذر سخن
به مردی یکی پاسخ افگند بن
چنین گفت کاین روزگار منست
برین دشت روز شکار منست
تو بر تخت بنشین و نظاره باش
همه ساله با تاج و با یاره باش
همه نامداران برین همسخن
که نعمان و منذر فگندند بن
ز پیش جهانجوی برخاستند
همه تاختن را بیاراستند
بفرمود منذر به نعمان که رو
یکی لشکری ساز شیران نو
ز شبیان و از قیسیان ده هزار
فرازار گرد از در کارزار
من ایرانیان را نمایم که شاه
کدامست با تاج و گنج و سپاه
بیاورد نعمان سپاهی گران
همه تیغداران و نیزه‌وران
بفرمود تا تاختنها برند
همه روی کشور به پی بسپزند
ره شورستان تا در طیسفون
زمین خیره شد زیر نعل اندرون
زن و کودک و مرد بردند اسیر
کس آن رنجه‌ها را نبند دستگیر
پر از غارت و سوختن شد جهان
چو بیکار شد تخت شاهنشهان
پس آگاهی آمد به روم و به چین
به ترک و به هند و به مکران زمین
که شد تخت ایران ز خسرو تهی
کسی نیست زیبای شاهنشاهی
همه تاختن را بیاراستند
به بیدادی از جای برخاستند
چو از تخم شاهنشهان کس نبود
که یارست تخت کیی را بسود

به ایران همی هرکسی دست آخت
به شاهنشهی تیز گردن فراخت

چو ایرانیان آگهی یافتند
یکایک سوی چاره بشتافتند
چو گشتند زان رنج یکسر ستوه
نشستند یک با دگر همگروه
که این کار ز اندازه اندر گذشت
ز روم و ز هند و سواران دشت
یکی چاره باید کنون ساختن
دل و جان ازین کار پرداختن
بجستند موبد فرستاده‌یی
سخن‌گوی و بینادل آزاده‌پی
کجا نام آن گو جوانوی بود
دبیری بزرگ و سخن‌گوی بود
بدان تا به نزدیک منذر شود
سخن گوید و گفت او بشنود
به منذر بگوید که ای سرفراز
جهان را به نام تو بادا نیاز
نگهدار ایران نیران توی
به هر جای پشت دلیران توی
چو این تخت بی‌شاه و بی‌تاج شد
ز خون مرز چون پر دراج شد
تو گفتیم باشی خداوند مرز
که این مرز را از تو دیدیم ارز
کنون غارت از تست و خون ریختن
به هر جای تاراج و آویختن
نبودی ازین پیش تو بدکنش
ز نفرین بترسیدی و سرزنش
نگه کن بدین تا پسند آیدت
به پیران سر این سودمند آیدت
جز از تو زبر داوری دیگرست
کز اندیشه‌ی برتران برترست
بگوید فرستاده چیزی که دید
سخن نیز کز کاردانان شنید
جوانوی دانا ز پیش سران
پیامد سوی دشت نیزه‌وران
به منذر سخن گفت و نامه بداد
سخنهای ایرانیان کرد یاد
سخنهایش بشنید شاه عرب
به پاسخ برو هیچ نگشاد لب
چنین گفت کای دانشی چاره‌جوی
سخن زین نشان با شهنشاه گوی
بگوی این که گفتی به بهرامشاه

چو پاسخ بجویی نمایندت راه
 فرستاد با او یکی نامدار
 جوانوی شد تا در شهریار
 چو بهرام را دید داننده مرد
 برو آفریننده را یاد کرد
 ازان برز و بالا و آن یال و گفت
 فروماند بینادل اندر شگفت
 همی می چکد گویی از روی اوی
 همی بوی مشک آید از موی اوی
 سخن گوی بی فر و بی هوش گشت
 پیامش سراسر فراموش گشت
 بدانست بهرام کو خیره شد
 ز دیدار چشم و دلش تیره شد
 پرسید بسیار و بنواختش
 به خوبی بر تخت بنشاختش
 چو گستاخ شد زو پرسید شاه
 کز ایران چرا رنجه گشتی به راه
 فرستاد با او یکی پرخرد
 که او را به نزدیک منذر برد
 بگوید که آن نامه پاسخ نویس
 به پاسخ سخنهای فرخ نویس
 وزان پس نگر تا چه دارد پیام
 ازو بشنود پاسخ او تمام
 بیامد جوانو سخنها بگفت
 رخ منذر از رای او برشگفت
 چو بشنید زان مرد بنا سخن
 مر آن نامه را پاسخ افگند بن
 جوانوی را گفت کای پرخرد
 هرانکس که بد کرد کیفر برد
 شنیدم همه هرچ دادی پیام
 وزان نامداران که کردی سلام
 چنین گوی کاین بد که کرد از نخست
 که بیهوده پیکار بایست جست
 شهنشاه بهرام گور ایدرست
 که با فر و برزست و با لشکرست
 ز سوراخ چون مار بیرون کشید
 همی دامن خویش در خون کشید
 گر ایدونک من بودمی رای زن
 به ایرانیان بر نبودی شکن
 جوانوی روی شهنشاه دید
 وزو نیز چندی سخنها شنید
 پرسید تا شاید او تخت را
 بزرگی و پیروزی و بخت را
 ز منذر چو بشنید زانسان سخن

یکی روشن اندیشه افکند بن
چنین داد پاسخ که ای سرفراز
به دانایی از هرکسی بی نیاز
از ایرانیان گر خرد گشته شد
فراوان از آزادگان کشته شد
کنون من یکی نامجویم کهن
اگر بشنوی تا بگویم سخن
ترا با شهنشاه بهرام گور
خرامید باید ابی جنگ و شور
به ایران زمین در ابا یوز و باز
چنانچون بود شاه گردن فراز
شنیدن سخنهاى ایرانیان
همانا ز جنبش نباید زیان
بگویی تو نیز آنچ اندر خورد
خردمندی و دوری از بی خرد
ز رای بدان دور داری منش
بیچی ز بیغاره و سرزنش
چو بشنید منذر ورا هدیه داد
کسی کردش از شهر آباد شاد

خود و شاه بهرام با رای زن
نشستند و گفتند بی انجمن
سخنشان بران راست شد کز یمن
به ایران خرامند با انجمن
گزین کرد از تازیان سی هزار
همه نیزه داران خنجرگزار
به دینارشان یکسر آباد کرد
سر نامداران پر از باد کرد
چو آگاهی این به ایران رسید
جوانوی نزد دلیران رسید
بزرگان ازان کار غمگین شدند
بر آذر پاک برزین شدند
ز یزدان همی خواستند آنک رزم
مگر باز گردد به شادی و بزم
چو منذر به نزدیک جهرم رسید
بر آن دشت بی آب لشکر کشید
سراپرده زد راد بهرامشاه
به گرد اندر آمد ز هر سو سپاه
به منذر چنین گفت کای رای زن
به جهرم رسیدی ز شهر یمن
کنون جنگ سازیم گر گفت و گوی
چو لشکر به روی اندر آورد روی
بدو گفت منذر مهان را بخوان
چو آیند پیشت بیارای خوان

سخن گوی و بشنو ازیشان سخن
کسی تیز گردد تو تیزی مکن
بخوانیم تا چیستشان در نهان
کرا خواند خواهند شاه جهان
چو دانسته شد چاره‌ی آن کنیم
گر آسان بود کینه پنهان کنیم
ور ایدون کجا کین و جنگ آورند
بیچند و خوی پلنگ آورند
من این دشت جهرم چو دریا کنم
ز خورشید تابان ثریا کنم
بر آنم که بینند چهر ترا
چنین برز و بالا و مهر ترا
خردمندی و رای و فرهنگ تو
شکیبایی و دانش و سنگ تو
نخواهند جز تو کسی تخت را
کله را و زیبایی بخت را
ور ایدونک گم کرده دارند راه
بخوانند بردن همی از تو گاه
من و این سواران و شمشیر تیز
برانگیزم اندر جهان رستخیز
بینی بروهای پرچین من
فدای تو بادا تن و دین من
چو بینند بی‌مر سپاه مرا
همان رسم و آیین و راه مرا
همین پادشاهی که میراث تست
پدر بر پدر کرد شاید درست
سه دیگر که خون ریختن کار ماست
همان ایزد دادگر یار ماست
کسی را جز از تو نخواهند شاه
که زیبای تاجی و زیبای گاه
ز منذر چو شاه این سخنها شنید
بخندید و شادان دلش بردمید
چو خورشید برزد سر از تیغ کوه
ردان و بزرگان ایران گروه
پذیره شدن را بیاراستند
یکی دانشی انجمن خواستند
نهادند بهرام را تخت عاج
به سر بر نهاده بهاگیر تاج
نشستی به آیین شاهنشهان
بیاراست کو بود شاه جهان
ز یک دست بهرام منذر نشست
دگر دست نعمان و تیغی به دست
همان گرد بر گرد پرده‌سرای
ستاده بزرگان تازی به پای

از ایرانیان آنک بد پاک‌رای
بیامد به دهلیز پرده‌سرای
بفرمود تا پرده برداشتند
ز درشان به آواز بگذاشتند
به شاه جهان آفرین خواندند
به مژگان همی خون برافشانند
رسیدند نزدیک بهرامشاه
دیدند زیبا یکی تاج و گاه
به آواز گفتند انوشه بدی
همیشه ز تو دور دست بدی
شهنشاه پرسید و بنواختشان
به اندازه بر پایگه ساختشان

چنین گفت بهرام کای مهتران
جهان‌دیده و سالخورده سران
پدر بر پدر پادشاهی مراست
چرا بخشش اکنون برای شماست
به آواز گفتند ایرانیان
که ما را شکیا مکن بر زیان
نخواهیم یکسر به شاهی ترا
بر و بوم ما را سپاهی ترا
کزین تخمه پرداغ و دودیم و درد
شب و روز با پیچش و باد سرد
چنین گفت بهرام کری رواست
هوا بر دل هرکسی پادشاست
مرا گر نخواهید بی‌رای من
چرا کس نشانید بر جای من
چنین گفت موبد که از راه داد
نه خسرو گریزد نه کهتر نژاد
تو از ما یکی باش و شاهی گزین
که خوانند هرکس برو آفرین
سه روز اندران کار شد روزگار
که جویند ز ایران یکی شهریار
نوشتند پس نام صد نامور
فروزنده‌ی تاج و تخت و کمر
ازان صد یکی نام بهرام بود
که در پادشاهی دلارام بود
ازین صد به پنجاه بازآمدند
پر از چاره و پرنیاز آمدند
ز پنجاه بهرام بود از نخست
اگر جست پای پدر گر نجست
ز پنجاه بازآوردند سی
ز ایرانی و رومی و پارسی
ز سی نیز بهرام بد پیش رو

که هم تاجور بود و هم شیر نو
ز سی کرد داننده موید چهار
وزین چار بهرام بد شهریار
چو تنگ اندرآمد ز شاهی سخن
ز ایرانیان هرک او بد کهن
نخواهیم گفتند بهرام را
دلیر و سبکسار و خودکام را
خروشی برآمد میان سران
دل هرکسی تیز گشت اندران
چنین گفت منذر به ایرانیان
که خواهم که دائم به سود و زیان
کزین سال ناخورده شاه جوان
چرا بید پر درد و تیره روان
بزرگان به پاسخ بیاراستند
بسی خسته دل پاریسی خواستند
ز ایران کرا خسته بد یزدگرد
یکایک بران دشت کردند گرد
بریده یکی را دو دست و دو پای
یکی مانده بر جای و جانش به جای
یکی را دو دست و دو گوش و زبان
بریده شده چون تن بی روان
یکی را ز تن دور کرده دو گفت
ازان مردمان ماند منذر شگفت
یکی را به مسمار کنده دو چشم
چو منذر بدید آن برآورد خشم
غمی گشت زان کار بهرام سخت
به خاک پدر گفت کای شوربخت
اگر چشم شادیت بر دوختی
روان را به آتش چرا سوختی
جهانجوی منذر به بهرام گفت
که این بد بریشان نباید نهفت
سخنها شنیدی تو پاسخ گزار
که تندی نه خوب آید از شهریار

چنین گفت بهرام کای مهتران
جهان دیده و کارکرده سران
همه راست گفتید و زین بترست
پدر را نکوهش کنم در خورست
ازین چاشنی هست نزدیک من
کزان تیره شد رای تاریک من
چو ایوان او بود زندان من
چو بخشایش آورد یزدان من
رهانید طینوشم از دست اوی
بشد خسته کام من از شست اوی

ازان کرده‌ام دست منذر پناه
که هرگز ندیدم نوازش ز شاه
بدان خو مبادا که مردم بود
چو باشد پی مردمی گم بود
سپاسم ز یزدان که دارم خرد
روانم همی از خرد برخورد
ز یزدان همی خواستم تاکنون
که باشد به خوبی مرا رهنمون
که تا هرچ با مردمان کرد شاه
بشویم ما جان و دل زان گناه
به کام دل زبردستان منم
بر آیین یزدان‌پرستان منم
شبان باشم و زبردستان رمه
تن‌آسانی و داد جویم همه
منش هست و فرهنگ و رای و هنر
ندارد هنر شاه بیدادگر
لیمی و کژی ز بیچارگیست
به بیدادگر بر نباید گریست
پدر بر پدر پادشاهی مراست
خردمندی و نیکخواهی مراست
ز شاپور بهرام تا اردشیر
همه شهریاران برنا و پیر
پدر بر پدر نیای منند
به دین و خرد رهنمای منند
ز مادر نبیره‌ی شمیران شهم
ز هر گوهری با خرد هم‌رهم
هنر هم خرد هم بزرگیم هست
سواری و مردی و نیروی دست
کسی را ندارم ز مردان به مرد
به رزم و به بزم و به هر کارکرد
نهفته مرا گنج و آگنده هست
همان نامداران خسروپرست
جهان یکسر آباد دارم به داد
شما یکسر آباد باشید و شاد
هران بوم کز رنج ویران شدست
ز بیدادی شاه ایران شدست
من آباد گردانم آن را به داد
همه زبردستان بمانند شاد
یکی با شما نیز پیمان کنم
زبان را به یزدان گروگان کنم
بیاریم شاهنشهی تخت عاج
برش در میان تنگ بنهیم تاج
ز بیشه دو شیر ژیان آوریم
همان تاج را در میان آوریم

ببندیم شیر زبان بر دو سوی
 کسی را که شاهی کند آرزوی
 شود تاج برگیرد از تخت عاج
 به سر برنهد نامبردار تاج
 به شاهی نشیند میان دو شیر
 میان شاه و تاج از بر و تخت زیر
 جز او را نخواهیم کس پادشا
 اگر دادگر باشد و پارسا
 وگر زین که گفتم بتابید یال
 گزینید گردنکشی را همال
 به جایی که چون من بود پیش رو
 سنان سواران بود خار و خو
 من و منذر و گرز و شمشیر تیز
 ندانند گردان تازی گریز
 برآریم گرد از شهنشاهتان
 همان از بر و بوم وز گاهتان
 کنون آنچ گفتیم پاسخ دهید
 بدین داوری رای فرخ نهید
 بگفت این و برخاست و در خیمه شد
 جهانی ز گفتارش آسیمه شد
 به ایران رد و موبدان هرک بود
 که گفتار آن شاه دانا شنود
 بگفتند کین فره ایزدییست
 نه از راه کژی و نابخردیست
 نگوید همی یک سخن جز به داد
 سزد گر دل از داد داریم شاد
 کنون آنک گفت او ز شیر زبان
 یکی تاج و تخت کیی بر میان
 گر او را بدرند شیران نر
 ز خونش بپرسد ز ما دادگر
 چو خود گفت و این رسم بد خود نهاد
 همان کز به مرگش نباشیم شاد
 ور ایدون کجا تاج بردارد اوی
 به فر از فریدون گذر دارد اوی
 جز از شهریارش نخوانیم کس
 ز گفتارها داد دادیم و بس

گذشت آن شب و بامداد پگاه
 پیامد نشست از بر گاه شاه
 فرستاد و ایرانیان را بخواند
 ز روز گذشته فراوان براند
 به آواز گفتند پس موبدان
 که هستی تو داناتر از بخردان
 به شاهنشهی در چه پیش آوری

چو گیری بلندی و کنداوری
 چه پیش آری از داد و از راستی
 کزان گم شود کژی و کاستی
 چنین داد پاسخ به فرزندگان
 بدان نامداران و مردانگان
 که بخشش بیفزایم از گفت و گوی
 بکاهم ز بیدادی و جست و جوی
 کسی را کجا پادشاهی سزااست
 زمین را بدیشان ببخشیم راست
 جهان را بدارم به رای و به داد
 چو ایمنی کنم باشم از داد شاد
 کسی را که درویش باشد به نیز
 ز گنج نهاده ببخشیم چیز
 گنه کرده را پند پیش آوریم
 چو دیگر کند بند پیش آوریم
 سپه را به هنگام روزی دهیم
 خردمند را دلفروزی دهیم
 همان راست داریم دل با زبان
 ز کژی و تاری بیچم روان
 کسی کو بمیرد نباشدش خویش
 وزو چیز ماند ز اندازه پیش
 به دوریش بخشم نیارم به گنج
 نبندم دل اندر سرای سپنج
 همه رای با کاردانان زنیم
 به تدبیر پشت هوا بشکنیم
 ز دستور پرسیم یکسر سخن
 چو کاری نو افکند خواهیم ز بن
 کسی کو همی داد خواهد ز من
 نجویم پراگندن انجمن
 دهم داد آنکس که او داد خواست
 به چیزی نرانم سخن جز به راست
 مکافات سازم بدان را به بد
 چنان کز ره شهریاران سزد
 برین پاک یزدان گواهی منست
 خرد بر زبان رهنمای منست
 همان موید و موید موبدان
 پسندیده و کاردیده ردان
 برین کار یک سال گر بگذرد
 نیچم ز گفتار جان و خرد
 ز میراث بزارم و تاج و تخت
 ازان پس نشینم بر شوربخت
 چو پاسخ شنیدند آن بخردان
 بزرگان و بیداردل موبدان
 ز گفت گذشته پشیمان شدند

گنه کارگان سوی درمان شدند
به آواز گفتند یک با دگر
که شاهی بود زین سزاوارتر
به مردی و گفتار و رای و نژاد
ازین پاک‌تر در جهان کس نژاد
ز داد آفریدست ایزد ورا
مبادا که کاری رسد بد ورا
به گفتار اگر هیچ تاب آوریم
خرد را همی سر به خواب آوریم
همه نیکویها بیاییم ازوی
به خورد و به داد اندر آریم روی
بدین برز بالا و این شاخ و یال
به گیتی کسی نیست او را همال
پس پشت او لشکر تازیان
چو مندرش یاور به سود و زیان
اگر خود بگیرد سر گاه خویش
به گیتی که باشد ز بهرام بیش
ازان پس ز ایرانیانش چه باک
چه ما پیش او در چه یک مشیت خاک
به بهرام گفتند کای فرمند
به شاهی توی جان ما را پسند
ندانست کس در هنرهای تو
به پاکی تن و دانش و رای تو
چو خسرو که بود از نژاد پیشین
به شاهی برو خواندند آفرین
همه زیر سوگند و بند ویم
که گوید که اندر گزند ویم
گرو زین سپس شاه ایران بود
همه مرز در چنگ شیران بود
گروهی به بهرام باشند شاد
ز خسرو دگر پاره گیرند یاد
ز داد آن چنان به که پیمان تست
ازان پس جهان زیر فرمان تست
بهانه همان شیر جنگیست و بس
ازین پس بزرگی نجویند کس
بدان گشت بهرام همداستان
که آورد او پیش ازین داستان
چنین بود آیین شاهان داد
که چون نو بدی شاه فرخ‌نژاد
بر او شدی موبد موبدان
بردی سه بینادل از بخردان
همو شاه بر گاه بنشاندی
بدان تاج بر آفرین خواندی
نهادی به نام کیان بر سرش

بسودی به شادی دو رخ بر برش
ازان پس هرانکس که بردی نثار
به خواهنده دادی همی شهریار
به موید سپردند پس تاج و تخت
به هامون شد از شهر بیدار بخت
دو شیر زیان داشت گستمه گرد
به زنجیر بسته به موید سپرد
ببردند شیران جنگی کشان
کشنده شد از بیم چون بیهشان
ببستند بر پایه‌ی تخت عاج
نهادند بر گوشه‌ی عاج تاج
جهانی نظاره بران تاج و تخت
که تا چون بود کار آن نیک بخت
که گر شاه پیروز گردد برین
برو شهریاران کنند آفرین

چو بهرام و خسرو به هامون شدند
بر شیر با دل پر از خون شدند
چو خسرو بدید آن دو شیر زیان
نهاده یکی افسر اندر میان
بدان موبدان گفت تاج از نخست
مر آن را سزاتر که شاهی بجست
و دیگر که من پیرم و او جوان
به چنگال شیر زیان ناتوان
بران بد که او پیش‌دستی کند
به برنایی و تن‌درستی کند
بدو گفت بهرام کری رواست
نهانی نداریم گفتار راست
یکی گرزه گاوسر برگرفت
جهانی بدو مانده اندر شگفت
بدو گفت موبد که ای پادشا
خردمند و بادانش و پارسا
همی جنگ شیران که فرمایدت
جز از تاج شاهی چه افزایشت
تو جان از پی پادشاهی مده
خورش بی‌بهرانه به ماهی مده
همه بی‌گناهییم و این کار تست
جهان را همه دل به بازار تست
بدو گفت بهرام کای دین‌پژوه
تو زین بی‌گناهی و دیگر گروه
هم‌آورد این نره شیران منم
خریدار جنگ دلیران منم
بدو گفت موبد به یزدان پناه
چو رفتی دلت را بشوی از گناه

چنان کرد کو گفت بهرامشاه
دلش پاک شد توبه کرد از گناه
همی رفت با گزهی گاوروی
چو دیدند شیران پرخاشجوی
یکی زود زنجیر بگسست و بند
بیامد بر شهریار بلند
بزد بر سرش گرز بهرام گرد
ز چشمش همی روشنایی ببرد
بر دیگر آمد بزد بر سرش
فرو ریخت از دیده خون از برش
جهاندار بنشست بر تخت عاج
به سر بر نهاد آن دلفروز تاج
به یزدان پناهید کو بد پناه
نمایندهی راه گم کرده راه
بشد خسرو و برد پیشش نماز
چنین گفت کای شاه گردن‌فراز
نشست تو بر گاه فرخنده باد
یلان جهان پیش تو بنده باد
تو شاهی و ما بندگان توایم
به خوبی فزاینده‌گان توایم
بزرگان برو گوهر افشانند
بران تاج نو آفرین خوانند
ز گیتی برآمد سراسر خروش
در آذر بد این جشن روز سروش
برآمد یکی ابر و شد تیره‌ماه
همی تیر بارید ز ابر سیاه
نه دریا پدید و نه دشت و نه راغ
نبینم همی در هوا پر زاغ
حواصل فشانند هوا هر زمان
چه سازد همی زین بلند آسمان
نماندم نمکسود و هیزم نه جو
نه چیزی پدیدست تا جودرو
بدین تیرگی روز و بیم خراج
زمین گشته از برف چون کوه عاج
همه کارها را سراندر نشیب
مگر دست گیرد حسین قتیب
کنون داستانی بگویم شگفت
کران برتر اندازه نتوان گرفت

چو بر تخت بنشست بهرام گور
برو آفرین کرد بهرام و هور
پرستش گرفت آفریننده را
جهاندار و بیدار و بیننده را
خداوند پیروزی و برتری

خداوند افزونی و کمتری
 خداوند داد و خداوند رای
 کزویست گیتی سراسر به پای
 ازان پس چنین گفت کاین تاج و تخت
 ازو یافتم کافریدست بخت
 بدو هستم امید و هم زو هراس
 وزو دارم از نیکویها سپاس
 شما هم بدو نیز نازش کنید
 بکوشید تا عهد او نشکنید
 زبان برگشادند ایرانیان
 که بستیم ما بندگی را میان
 که این تاج بر شاه فرخنده باد
 همیشه دل و بخت او زنده باد
 وزان پس همه آفرین خواندند
 همه بر سرش گوهر افشانند
 چنین گفت بهرام کای سرکشان
 ز نیک و بد روز دیده نشان
 همه بندگانیم و ایزد یکیست
 پرستش جز او را سزاوار نیست
 ز بد روز بی بیم داریمتان
 به بدخواه حاجت نیاریمتان
 بگفت این و از پیش برخاستند
 برو آفرین نو آراستند
 شب تیره بودند با گفت و گوی
 چو خورشید بر چرخ بنمود روی
 به آرام بنشست بر گاه شاه
 برفتند ایرانیان بارخواه
 چنین گفت بهرام با مهتران
 که این نیکنامان و نیک اختران
 به یزدان گراییم و رامش کنیم
 بتازیم و دل زین جهان برکنیم
 بگفت این و اسپ کیان خواستند
 کیی بارگاهش بیاراستند
 سه دیگر چو بنشست بر تخت گفت
 که رسم پرستش نباید نهفت
 به هستی یزدان گواهی دهیم
 روان را بدین آشنایی دهیم
 بهشتست و هم دوزخ و رستخیز
 ز نیک و ز بد نیست راه گریز
 کسی کو نگرود به روز شمار
 مر او را تو بادین و دانا مدار
 به روز چهارم چو بر تخت عاج
 بسر بر نهاد آن پسندیده تاج
 چنین گفت کز گنج من یک زمان

نیم شاد کز مردم شادمان
 نیم خواستار سرای سپنج
 نه از بازگشتن به تیمار و رنج
 که آنست جاوید و این ره‌گذار
 تو از آرزو پرهیز و انده مدار
 به پنجم چنین گفت کز رنج کس
 نیم شاد تا باشدم دست‌رس
 به کوشش بجویم خرم بهشت
 خنک آنک جز تخم نیکی نکشت
 ششم گفت بر مردم زیردست
 مبادا که هرگز بجویم شکست
 جهان را ز دشمن تن‌آسان کنیم
 بدان‌دیشگان را هراسان کنیم
 به هفتم چو بنشست گفت ای مهان
 خردمند و بیدار و دیده جهان
 چو با مردم زفت زفتی کنیم
 همی با خردمند جفتی کنیم
 هرانکس که با ما ن سازند گرم
 بدی بیش ازان بیند او کز پدرم
 هرانکس که فرمان ما برگزید
 غم و درد و رنجش نباید کشید
 به هشتم چو بنشست فرمود شاه
 جوانوی را خواندن از بارگاه
 بدو گفت نزدیک هر مهتری
 به هر نامداری و هر کشوری
 یکی نامه بنویس با مهر و داد
 که بهرام بنشست بر تخت شاد
 خداوند بخشایش و راستی
 گریزنده از کژی و کاستی
 که با فر و برزست و با مهر و داد
 نگیرد جز از پاک دادار یاد
 پذیرفتم آن را که فرمان برد
 گناه آن سگالد که درمان برد؟
 نشستم برین تخت فرخ پدر
 بر آیین طهمورث دادگر
 به داد از نیاکان فزونی کنم
 شما را به دین رهنمونی کنم
 جز از راستی نیست با هرکسی
 اگر چند ازو کژی آید بسی
 بران دین زردشت پیغمبرم
 ز راه نیاکان خود نگذریم
 نهم گفت زردشت پیشین بروی
 به راهیم پیغمبر راست‌گوی
 همه پادشاهید بر چیز خویش

نگهبان مرز و نگهبان کیش
به فرزند و زن نیز هم پادشا
خنک مردم زیرک و پارسا
نخواهیم آگندن زر به گنج
که از گنج درویش ماند به رنج
گر ایزد مرا زندگانی دهد
برین اختران کامرانی دهد
یکی رامشی نامه خوانید نیز
کزان جاودان ارج یابید و چیز
ز ما بر همه پادشاهی درود
به ویژه که مهرش بود تار و پود
نهادند بر نامه‌ها بر نگین
فرستادگان خواست با آفرین
برفتند با نامه‌ها موبدان
سواران بینادل و بخردان

دگر روز چون بردمید آفتاب
ببالید کوه و بپالود خواب
به نزدیک منذر شدند این گروه
که بهرام شه بود زیشان ستوه
که خواهشگری کن به نزدیک شاه
ز کردار ما تا ببخشد گناه
که چونان بدیم از بد یزدگرد
که خون در تن نامداران فسرد
ز بس زشت گفتار و کردار اوی
ز بیدادی و درد و آزار اوی
دل ما به بهرام ازان بود سرد
که از شاه بودیم یکسر به درد
بشد منذر و شاه را کرد نرم
بگسترد پیشش سخنها گرم
ببخشید اگر چندشان بد گناه
که با گوهر و دادگر بود شاه
بیاراست ایوان شاهنشهی
برفت آنک بودند یکسر مهی
چو جای بزرگی بپرداختند
کرا بود شایسته بنشاختند
به هر جای خوانی بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
دوم روز رفتند دیگر گروه
سپهبد نیامد ز خوردن ستوه
سیم روز جشن و می و سور بود
غم از کاخ شاه جهان دور بود
بگفت آنک نعمان و منذر چه کرد
ز بهر من این پاک زاده دو مرد

همه مهتران خواندند آفرین
بران دشت آباد و مردان کین
ازان پس در گنج بگشاد شاه
به دینار و دیبا بیاراست گاه
به اسپ و سنان و به خفتان جنگ
ز خود و ز هر گوهری رنگ‌رنگ
سراسر به نعمان و منذر سپرد
جوانوی رفت آن بدیشان شمرد
کس اندازه‌ی بخشش او نداشت
همان تاو با کوشش او نداشت
همان تازیان را بسی هدیه داد
از ایوان شاهی برفتند شاد
بیاورد پس خلعت خسروی
همان اسپ و هم جامه‌ی پهلوی
به خسرو سپردند و بنواختش
بر گاه فرخنده بنشاختش
شهنشاه خسرو به نرسی رسید
ز تخت اندر آمد به کرسی رسید
برادرش بد یک‌دل و یک‌زبان
ازو کهتر آن نامدار جوان
ورا پهلوان کرد بر لشکرش
بدان تا به آیین بود کشورش
سپه را سراسر به نرسی سپرد
به بخشش همی پادشاهی ببرد
در گنج بگشاد و روزی بداد
سپاهش به دینار گشتند شاد
بفرمود پس تا گشسپ دبیر
بیامد بر شاه مردم پذیر
کجا بود دانا بدان روزگار
شمار جهان داشت اندر کنار
جوانوی بیدار با او بهم
که نزدیک او بد شمار درم
ز باقی که بد نزد ایرانیان
بفرمود تا بگسلد از میان
دبیران دانا به دیوان شدند
ز بهر درم پیش کیوان شدند
ز باقی که بد بر جهان سربسر
همه برگرفتند یک با دگر
نود بار و سه بار کرده شمار
به ایران درم بد هزاران هزار
بخشید و دیوان بر آتش نهاد
همه شهر ایران بدو گشت شاد
چو آگاه شد زان سخن هرکسی
همی آفرین خواند هرکس بسی

برفتند یکسر به آتشکده
 به ایوان نوروز و جشن سده
 همی مشک بر آتش افشانند
 به بهرام بر آفرین خوانند
 وزان پس بفرمود کارآگاهان
 یکی تا بگردند گرد جهان
 کسی را کجا رانده بد یزدگرد
 بجست و به یک شهرشان کرد گرد
 بدان تا شود نامه‌ی شهریار
 که آزادگان را کند خواستار
 فرستاد خلعت به هر مهتری
 ببخشید به اندازه‌شان کشوری
 رد و موید و مرزبان هرک بود
 که آواز بهرام زان سان شنود
 سراسر به درگاه شاه آمدند
 گشاده‌دل و نیکخواه آمدند
 بفرمود تا هرک بد دادجوی
 سوی موید موید آورد روی
 چو فرمانش آمد ز گیتی به جای
 منادیگری کرد بر در به پای
 که ای زبردستان بیدار شاه
 ز غم دور باشید و دور از گناه
 وزین پس بران کس کنید آفرین
 که از داد آباد دارد زمین
 ز گیتی به یزدان پناهِید و بس
 که دارنده اویست و فریادرس
 هرانکس که بگزید فرمان ما
 نیچد سر از رای و پیمان ما
 برو نیکویها پرافزون کنیم
 ز دل کینه و از بیرون کنیم
 هرانکس که از داد بگریزد اوی
 به بادآفره در بیاویزد اوی
 گر ایدونک نیرو دهد کردگار
 به کام دل ما شود روزگار
 برین نیکویها فزایش بود
 شما را بر ما ستایش بود
 همه شهر ایران به گفتار اوی
 برفتند شادان‌دل و تازه‌روی
 بدانکه که شد پادشاهیش راست
 فزون گشت شادی و انده بکاست
 همه روز نخچیر بد کار اوی
 دگر اسپ و میدان و چوگان و گوی
 چنان بد که روزی به نخچیر شیر

همی رفت با چند گرد دلیر
 بشد پیر مردی عصایی به دست
 بدو گفت کای شاه یزدان پرست
 به راهام مردیست پرسیم و زر
 جهودی فریبده و بدگهر
 به آزادگی لنیک آبکش
 به آرایش خوان و گفتار خوش
 پیرسید زان کهتران کاین کیند
 به گفتار این پیر سر بر چیند
 چنین گفت با او یکی نامدار
 که ای با گهر نامور شهریار
 سقایست این لنیک آبکش
 جوانمرد و با خوان و گفتار خوش
 به یک نیم روز آب دارد نگاه
 دگر نیمه مهمان بجوید ز راه
 نماند به فردا از امروز چیز
 نخواهد که در خانه باشد به نیز
 به راهام بی بر جهودیست زفت
 کجا زفتی او نشاید نهفت
 درم دارد و گنج و دینار نیز
 همان فرش دیبا و هرگونه چیز
 منادیگری را بفرمود شاه
 که شو بانگ زن پیش بازارگاه
 که هرکس که از لنیک آبکش
 خرد آب خوردن نباشدش خوش
 همی بود تا زرد گشت آفتاب
 نشست از بر باره بی زور و تاب
 سوی خانه ی لنیک آمد چو باد
 بزد حلقه بر درش و آواز داد
 که من سرکشی ام ز ایران سپاه
 چو شب تیره شد بازماندم ز شاه
 درین خانه امشب درنگم دهی
 همه مردمی باشد و فرهی
 بید شاد لنیک ز آواز اوی
 وزان خوب گفتار دمساز اوی
 بدو گفت زود اندر آی ای سوار
 که خشنود باد ز تو شهریار
 اگر با تو ده تن بدی به بدی
 همه یک به یک بر سرم مه بدی
 فرود آمد از باره بهرامشاه
 همی داشت آن باره لنیک نگاه
 بمالید شادان به چیزی تنش
 یکی رشته بنهاد بر گردنش
 چو بنشست بهرام لنیک دوید

یکی شهره شطرنج پیش آورد
یکی کاسه آورد پر خوردنی
بیاورد هرگونه آوردنی
به بهرام گفت ای گرانمایه مرد
بنه مهره بازی از بهر خورد
بدید آنک کلنیک بدو داد شاه
بخندید و بنهاد بر پیش گاه
چو نان خورده شد میزبان در زمان
بیاورد جامی ز می شادمان
همی خورد بهرام تا گشت مست
به خوردنش آنکه بیازید دست
شگفت آمد او را ازان جشن اوی
وزان خوب گفتار وزان تازه روی
بخفت آن شب و بامداد پگاه
از آواز او چشم بگشاد شاه
چنین گفت لنیک به بهرام گور
که شب بی نوا بد همانا ستور
یک امروز مهمان من باش و بس
وگر یار خواهی بخوانیم کس
بیاریم چیزی که باید به جای
یک امروز با ما به شادی بپای
چنین گفت با آبکش شهریار
که امروز چندان نداریم کار
که ناچار ز ایدر بیاید شدن
هم اینجا به نزد تو خواهیم بدن
بسی آفرین کرد لنیک بروی
ز گفتار او تازه تر کرد روی
بشد لنیک و آب چندی کشید
خریدار آبش نیامد پدید
غمی گشت و پیراهنش درکشید
یکی آبکش را به بر برکشید
بها بستد و گوشت بخريد زود
بیامد سوی خانه چون باد و دود
بپخت و بخوردند و می خواستند
یکی مجلس دیگر آراستند
بیود آن شب تیره با می به دست
همان لنیک آبکش می پرست
چو شب روز شد تیز لنیک برفت
بیامد به نزدیک بهرام تفت
بدو گفت روز سیم شادباش
ز رنج و غم و کوشش آزاد باش
بزن دست با من یک امروز نیز
چنان دان که بخشیده ای زر و چیز
بدو گفت بهرام کین خود مباد

که روز سه دیگر نباشیم شاد
برو آبکش آفرین خواند و گفت
که بیدار دل باش و با بخت جفت
به بازار شد مشک و آلت ببرد
گروگان به پرمایه مردی سپرد
خرید آنچ بایست و آمد دوان
به نزدیک بهرام شد شادمان
بدو گفت یاری ده اندر خورش
که مرد از خورشها کند پرورش
ازو بستد آن گوشت بهرام زود
برید و بر آتش خورشها فزود
چو نان خورده شد می گرفتند و جام
نخست از شهنشاه بردند نام
چو می خورده شد خواب را جای کرد
به بالین او شمع بر پای کرد
به روز چهارم چو بفروخت هور
شد از خواب بیدار بهرام گور
بشد میزبان گفت کای نامدار
بیودی درین خانه ی تنگ و تار
بدین خانه اندر تن آسان نه ای
گر از شاه ایران هراسان نه ای
دو هفته بدین خانه ی بی نوا
بباشی گر آید دلت را هوا
برو آفرین کرد بهرامشاه
که شادان و خرم بدی سال و ماه
سه روز اندرین خانه بودیم شاد
که شاهان گیتی گرفتیم یاد
به جایی بگویم سخنهای تو
که روشن شود زو دل و رای تو
که این میزبانی ترا بر دهد
چو افزون دهی تخت و افسر دهد
بیامد چو گرد اسپ را زین نهاد
به نخچیرگه رفت زان خانه شاد
همی کرد نخچیر تا شب ز کوه
برآمد سبک بازگشت از گروه

ز پیش سواران چو ره برگرفت
سوی خان بی بر به راهام تفت
بزد در بگفتا که بی شهریار
بماندم چو او بازماند از شکار
شب آمد ندانم همی راه را
نیابم همی لشکر و شاه را
گر امشب بدین خانه یابم سپنج
نباشد کسی را ز من هیچ رنج

به پیش به راهام شد پیشکار
بگفت آنچ بشنید ازان نامدار
به راهام گفت ایچ ازیں در مرنج
بگویش که ایدر نیابی سپنج
بیامد فرستاده با او بگفت
که ایدر ترا نیست جای نهفت
بدو گفت بهرام با او بگوی
کز ایدر گذشتن مرا نیست روی
همی از تو من خانه خواهم سپنج
نیارم به چیزت ازان پس به رنج
چو بشنید پویان بشد پیشکار
به نزد به راهام گفت این سوار
همی ز ایدر امشب نخواهد گذشت
سخن گفتن و رای بسیار گشت
به راهام گفتش که رو بی درنگ
بگویش که این جایگاه نیست تنگ
جهودیست درویش و شب گرسنه
بخسپد همی بر زمین برهنه
بگفتند و بهرام گفت ار سپنج
نیابم بدین خانه آیدت رنج
بدین در بخسپم نجویم سرای
نخواهم به چیزی دگر کرد رای
به راهام گفت ای نبرده سوار
همی رنجه داری مرا خوارخوار
بخسپی و چیزت بدزدد کسی
ازان رنجه داری مرا تو بسی
به خانه درآی ار جهان تنگ شد
همه کار بی برگ و بی رنگ شد
به پیمان که چیزی نخواهی ز من
ندارم به مرگ آیچین و کفن
هم امشب ترا و نشست ترا
خورش باید و نیست چیزی مرا
گر این اسپ سرگین و آب افکند
وگر خشت این خانه را بشکند
به شبگیر سرگینش بیرون کنی
برویی و خاکش به هامون کنی
همان خشت را نیز تاوان دهی
چو بیدار گردی ز خواب آن دهی
بدو گفت بهرام پیمان کنم
برین رنجه سر گروگان کنم
فرود آمد و اسپ را با لگام
ببست و برآخت تیغ از نیام
نمدزین بگسترد و بالینش زین
بخفت و دو پایش کشان بر زمین

جهود آن در خانه از پس بیست
بیاورد خوان و به خوردن نشست
ازان پس به بهرام گفت ای سوار
چو این داستان بشنوی یاد دار
به گیتی هرانکس که دارد خورد
سوی مردم بی‌نوا ننگرد
بدو گفت بهرام کاین داستان
شنیدستم از گفته‌ی باستان
شنیدم به گفتار و دیدم کنون
که برخواندی از گفته‌ی رهنمون
می‌آورد چون خورده شد نان جهود
ازان می‌ورا شادمانی فزود
خروشید کای رنج‌دیده سوار
برین داستان کهن گوش‌دار
که هرکس که دارد دلش روشنست
درم پیش او چون یکی جوشنست
کسی کو ندارد بود خشک لب
چنانچون توی گرسنه نیم‌شب
بدو گفت بهرام کاین بس شگفت
به گیتی مرین یاد باید گرفت
که از جام یابی سرانجام نیک
خنک می‌گسار و می‌و جام نیک
چو از کوه خنجر برآورد هور
گریزان شد از خانه بهرام گور
بران چرمه‌ی ناچران زین نهاد
چه زین از برش خشک بالین نهاد
پیامد به راهام گفت ای سوار
به گفتار خود بر کنون پای‌دار
تو گفستی که سرگین این بارگی
به جاروب رویم به یکبارگی
کنون آنچ گفتی بروب و ببر
به رنجم ز مهمان بیدادگر
بدو گفت بهرام شو پایکار
بیاور که سرگین کشد بر کنار
دهم زر که تا خاک بیرون برد
وزین خانه‌ی تو به هامون برد
بدو گفت من کس ندارم که خاک
بروید برد ریزد اندر مغاک
تو پیمان که کردی به کژی مبر
نباید که خوانمت بیدادگر
چو بشنید بهرام ازو این سخن
یکی تازه اندیشه افگند بن
یکی خوب دستار بودش حریر
به موزه درون پر ز مشک و عبیر

برون کرد و سرگین بدو کرد پاک
بینداخت با خاک اندر مفاک
به راهام را گفت کای پارسا
گر آزادیم بشنود پادشا
ترا از جهان بی نیازی دهد
بر مهتران سرفرازی دهد

برفت و بیامد به ایوان خویش
همه شب همی ساخت درمان خویش
پراندیشه آن شب به ایوان بخت
بخندید و آن راز با کس نگفت
به شبگیر چون تاج بر سر نهاد
سپه را سراسر همه بار داد
بفرمود تا لنک آبکش
بشد پیش او دست کرده به کش
ببردند ز ایوان به راهام را
جهود بدانیش و بدکام را
چو در بارگه رفت بنشانند
یکی پاک دل مرد را خوانند
بدو گفت رو بارگیها ببر
نگر تا نباشی بجز دادگر
به خان به راهام شو بر گذار
نگر تا چه بینی نهاده بیار
بشد پاک دل تا به خان جهود
همه خانه دیبا و دینار بود
ز پوشیدنی هم ز گستردنی
ز افگندنی و پراگندنی
یکی کاروان خانه بود و سرای
کزان خانه بیرون نبودیش جای
ز در و ز یاقوت و هر گوهری
ز هر بدره‌یی بر سرش افسری
که دانند موبد مر آن را شمار
ندانست کردن بس روزگار
فرستاد موبد بدانجا سوار
شتر خواست از دشت جهرم هزار
همه بار کردند و دیگر نماند
همی شاددل کاروان را براند
چو بانگ درای آمد از بارگاه
بشد مرد بینا بگفت آن به شاه
که گوهر فزون زین به گنج تو نیست
همان مانده خروار باشد دویست
بماند اندران شاه ایران شگفت
ز راز دل اندیشه‌ها برگرفت
که چندین بورزید مرد جهود

چو روزی نبودش ز ورزش چه سود
ازان صد شتروار زر و درم
ز گسترده‌نیها و از بیش و کم
جهاندار شاه آبکش را سپرد
بشد لنبک از راه گنجی ببرد
ازان پس براهام را خواند و گفت
که ای در کمی گشته با خاک جفت
چه گویی که پیغمبرت چند زیست
چه بایست چندی به زشتی گریست
سوار آمد و گفت با من سخن
ازان داستانهای گشته کهن
که هرکس که دارد فزونی خورد
کسی کو ندارد همی پژمرد
کنون دست یازان ز خوردن بکش
بین زین سپس خوردن آبکش
ز سرگین و زریفت و دستار و خشت
بسی گفت با سفله مرد کنشت
درم داد ناپاک دل را چهار
بدو گفت کاین را تو سرمایه‌دار
سزا نیست زین بیشتر مر ترا
درم مرد درویش را سر ترا
به ارزانان داد چیزی که بود
خروشان همی رفت مرد جهود

چو یوز شکاری به کار آمدش
بجنید و رای شکار آمدش
یکی باره‌یی تیزرو بر نشست
به هامون خرامید بازی به دست
یکی پیشه پیش آمدش پردرخت
نشستنگه مردم نیک‌بخت
بسان بهشتی یکی سبز جای
ندید اندرو مردم و چارپای
چنین گفت کاین جای شیران بود
همان رزمگاه دلیران بود
کمان را به زه کرد مرد دلیر
پدید آمد اندر زمان نره شیر
یکی نعره زد شیر چون در رسید
بزد دست شاه و کمان درکشید
بزد تیر و پهلوش با دل بدوخت
دل شیر ماده بدویر بسوخت
همان ماده آهنگ بهرام کرد
بغرید و چنگش به اندام کرد
یکی تیغ زد بر میانش سوار
فروماند جنگی دران کارزار

برون آمد از بیشه مردی کهن
زیانش گشاده به شیرین سخن
کجا نام او مهربناد بود
ازان زخم شمشیر او شاد بود
یکی مرد دهقان یزدان پرست
بدان بیشه بودیش جای نشست
چو آمد بر شاه ایران فراز
برو آفرین کرد و بردش نماز
بدو گفت کای مهتر نامدار
به کام تو باد اختر روزگار
یکی مرد دهقانم ای پاک رای
خداوند این جا و کشت و سرای
خداوند گاو و خر و گوسفند
ز شیران شده بددل و مستمند
کنون ایزد این کار بر دست تو
برآورد بر قبضه و شست تو
زمانی درین بیشه آیی چنین
بیاشی به شیر و می و انگبین
به ره هست چندانک باید به کار
درختان بارآور و سایه دار
فرود آمد از باره بهرامشاه
همی کرد زان بیشه جایی نگاه
که باشد زمین سبز و آب روان
چنانچون بود جای مرد جوان
بشد مهربناد و رامشگران
بیاورد چندی ز ده مهتران
بسی گوسفندان فربه بکشت
بیامد یکی جام زرین به مش
چو نان خورده شد جامهای نبید
نهادند پیشش گل و شنبلیله
چو شد مهربناد شادان ز می
به بهرام گفت ای گو نیک پی
چنان دان که مانده ای شاه را
همان تخت زرین و همگاه را
بدو گفت بهرام کری رواست
نگارنده بر چهرها پادشاست
چنان آفریند که خواهد همی
مر آن را گزیند که خواهد همی
اگر من همی نیک مانم به شاه
ترا دادم این بیشه و جایگاه
بگفت این و زان جایگه برنشست
به ایوان خرم خرامید مست
بخفت آن شب تیره در بوستان
همی یاد کرد از لب دوستان

چو بنشست می خواست از بامداد
بزرگان لشکر برفتند شاد
بیامد همانگه یکی مرد مه
ورا میوه آورد چندی ز ده
شتربارها نار و سیب و بهی
ز گل دسته‌ها کرده شاهنشهی
جهاندار چون دید بنواختش
میان یلان پایگه ساختش
همین مه که با میوه و بوی بود
ورا پهلوی نام کبروی بود
به روی جهاندار جام نبید
دو من را به یکبار اندر کشید
چو شد مرد خرم ز دیدار شاه
ازان نامداران و آن جشنگاه
یکی جام دیگر پر از می بلور
به دلش اندر افتاد زان جام شور
ز پیش بزرگان بیازید دست
بدان جام می تاخت و بر پای جست
به یاد شهنشاه بگرفت جام
منم گفت میخواره کبروی نام
به روی شهنشاه جام نبید
چو من درکشم یار خواهم گزید
به جام اندرون بود می پنج من
خورم هفت ازین بر سر انجمن
پس انگه سوی ده روم من به هوش
ز من نشنود کس به مستی خروش
چنان هفت جام پر از می بخورد
ازان می پرستان برآورد گرد
به دستوری شاه بیرون گذشت
که داند که می در تنش چون گذشت
وزان جای خرم بیامد به دشت
چو در سینه‌ی مرد، می گرم گشت
برانگیخت اسپ از میان گروه
ز هامون همی تاخت تا پیش کوه
فرود آمد از باره جایی نهفت
یله کرد و در سایه‌ی کوه خفت
ز کوه اندرآمد کلاغ سیاه
دو چشمش بکند اندران خوابگاه
همی تاختند از پس‌اندر گروه
ورا مرده دیدند بر پیش کوه
دو چشمش ز سر کنده زاغ سیاه
برش اسپ او ایستاده به راه
برو کهترانش خروشان شدند

وزان مجلس و جام جوشان شدند
چو بهرام برخاست از خوابگاه
بیامد بر او یکی نیک‌خواه
که کبروی را چشم روشن کلاغ
ز مستی بکندست در پیش راغ
رخ شهریار جهان زرد شد
ز تیمار کبروی پر درد شد
هم‌انگه برآمد ز درگه خروش
که ای نامداران با فر و هوش
حرامست می در جهان سربسر
اگر زیردستت گر نامور

برین‌گونه بگذشت سالی تمام
همی داشتی هرکسی می حرام
همان شه چو مجلس بیاراستی
همان نامه‌ی باستان خواستی
چنین بود تا کودکی کفشگر
زنی خواست با چیز و نام و گهر
نبودش دران کار افزار سخت
همی زار بگریست مامش ز بخت
همانا نهان داشت لختی نبید
پسر را بدان خانه اندر کشید
به پور جوان گفت کاین هفت جام
بخور تا شوی ایمن و شادکام
مگر بشکنی امشب آن مهر تنگ
کلنگ از نمد کی کندکان سنگ
بزد کفشگر جام می هفت و هشت
هماندر زمان آتشش سخت گشت
جوانمرد را جام گستاخ کرد
بیامد در خانه سوراخ کرد
وزان جایگه شد به درگاه خویش
شده شاددل یافته راه خویش
چنان بد که از خانه شیران شاه
یکی شیر بگسست و آمد به راه
ازان می همی کفشگر مست بود
به دیده ندید آنچ بایست بود
بشد تیز و بر شیر غران نشست
بیازید و بگرفت گوشش به دست
بران شیر غران پسر شیر بود
جوان از بر و شر در زیر بود
همی شد دوان شیروان چون نوند
به یک دست زنجیر و دیگر کمند
چو آن شیربان جهاندار شاه
بیامد ز خانه بدان جایگاه

یکی کفشگر دید بر پشت شیر
 نشسته چو بر خر سواری دلیر
 پیامد دوان تا در بارگاه
 دلیر اندر آمد به نزدیک شاه
 بگفت آن دلیری کزو دیده بود
 به دیده بدید آنچ نشنیده بود
 جهاندار زان در شگفتی بماند
 همه مویدان و ردان را بخواند
 به موید چنین گفت کاین کفشگر
 نگه کن که تا از که دارد گهر
 همان مادرش چون سخن شد دراز
 دوان شد بر شاه و بگشاد راز
 نخست آفرین کرد بر شهریار
 که شادان بزی تا بود روزگار
 چنین گفت کاین نورسیده به جای
 یکی زن گزین کرد و شد کدخدای
 به کار اندرون نایزه سست بود
 دلش گفتی از سست خودرست بود
 بدادم سه جام نبیدش نهان
 که ماند کس از تخم او در جهان
 هماندر زمان لعل گشتش رخان
 نمد سر برآورد و گشت استخوان
 نژادش نبید جز سه جام نبید
 که دانست کاین شاه خواهد شنید
 بخندید زان پیرزن شاه گفت
 که این داستان را نشاید نهفت
 به موید چنین گفت کاکنون نبید
 حلالست میخواره باید گزید
 که چندان خورد می که بر نره شیر
 نشیند نیارد ورا شیر زیر
 نه چندان که چشمش کلاغ سیاه
 همی برکند رفته از نزد شاه
 خروشی برآمد همانکه ز در
 که ای پهلوانان زرین کمر
 به اندازه بر هرکسی می خورید
 به آغاز و فرجام خود بنگرید
 چو می‌تان به شادی بود رهنمون
 بکوشید تا تن نگردد زبون

پیامد سوم روز شبگیر شاه
 سوی دشت نخچیرگه با سپاه
 به دست چپش هرمز کدخدای
 سوی راستش موید پاک‌رای
 برو داستانها همی خواندند

ز جم و فریدون سخن راندند
سگ و یوز در پیش و شاهین و باز
همی تا به سر برد روز دراز
چو خورشید تابان به گنبد رسید
به جایی پی گور و آهو ندید
چو خورشید تابان درم ساز گشت
ز نخچیرگه تنگدل بازگشت
به پیش اندر آمد یکی سبز جای
بسی اندرو مردم و چارپای
ازان ده فراوان به راه آمدند
نظاره به پیش سپاه آمدند
جهاندار پرخشم و پرتاب بود
همی خواست کاید بدان ده فرود
نکردند زیشان کسی آفرین
تو گفתי بیست آن خران را زمین
ازان مردمان تنگدل گشت شاه
به خوبی نکرد اندر ایشان نگاه
به موید چنین گفت کاین سبز جای
پر از خانه و مردم و چارپای
کنام دد و دام و نخچیر باد
به جوی اندرون آب چون قیر باد
بدانست موید که فرمان شاه
چه بود اندران سوی ده شد ز راه
بدیشان چنین گفت کاین سبزجای
پر از خانه و مردم و چارپای
خوش آمد شهنشاه بهرام را
یکی تازه کرد اندرین کام را
دگر گفت موید بدان مردمان
که جاوید دارید دل شادمان
شما را همه یکسره کرد مه
بدان تا کند شهره این خوب ده
بدین ده زن و کودکان مهترند
کسی را نباید که فرمان برند
بدین ده چه مزدور و چه کدخدای
به یک راه باید که دارند جای
زن و کودک و مرد جمله مهید
یکایک همه کدخدای دهید
خروشی برآمد ز پرمایه ده
ز شادی که گشتند همواره مه
زن و مرد ازان پس یکی شد به رای
پرستار و مزدور با کدخدای
چو ناباک شد مرد برنا به ده
بریدند ناگه سر مرد مه
همه یک به دیگر برآمیختند

به هرجای بی‌راه خون ریختند
چو برخاست زان روستا رستخیز
گرفتند ناگاه ازان ده گریز
بماندند پیران ابی پای و پر
بشد آلت ورزش و ساز و بر
همه ده به ویرانی آورد روی
درختان شده خشک و بی‌آب جوی
شده دست ویران و ویران سرای
رمیده ازو مردم و چارپای
چو یک سال بگذشت و آمد بهار
بران ره به نخچیر شد شهریار
بران جای آباد خرم رسید
نگه کرد و بر جای بر ده ندید
درختان همه خشک و ویران‌سرای
همه مرز بی‌مردم و چارپای
دل شاه بهرام ناشاد گشت
ز یزدان بترسید و پر داد گشت
به موبد چنین گفت کای روزبه
دریغست ویران چنین خوب ده
برو تیز و آباد گردان بگه نج
چنان کن کزین پس نبیند رنج
ز پیش شهنشاه موبد برفت
از آنجا به ویران خرامید تفت
ز برزن همی سوی برزن شتافت
بفرجام بیکار پیری بیافت
فرود آمد از باره بنواختش
بر خویش نزدیک بنشاختش
بدو گفت کای خواجه‌ی سالخورد
چنین جای آباد ویران که کرد
چنین داد پاسخ که یک روزگار
گذر کرد بر بوم ما شهریار
بیامد یکی بی‌خرد موبدی
ازان نامداران بی‌بر بدی
بما گفت یکسر همه مهترید
نگر تا کسی را به کس نشمرید
بگفت این و این ده پرآشوب گشت
پر از غارت و کشتن و چوب گشت
که یزدان ورا یار به اندازه باد
غم و مرگ و سختی بر و تازه باد
همه کار این جا پر از تیرگیست
چنان شد که بر ما بیاید گریست
ازین گفته پردرد شد روزبه
بپرسید و گفت از شما کیست مه
چنین داد پاسخ که مهتر بود

به جایی که تخم گیا بر بود
 بدو روزیه گفت مهتر تو باش
 بدین جای ویران به سر بر تو باش
 ز گنج جهاندار دینار خواه
 هم از تخم و گاو و خر و بار خواه
 بکش هرک بیکار بینی به ده
 همه کهترانند یکسر تو مه
 بدان موبد پیش نفرین مکن
 نه بر آرزو راند او این سخن
 اگر یار خواهی ز درگاه شاه
 فرستمت چندانک خواهی بخواه
 چو بشنید پیر این سخن شاد شد
 از اندوه دیرینه آزاد شد
 همانکه سوی خانه شد مرد پیر
 بیاورد مردم سوی آبگیر
 زمین را به آباد کردن گرفت
 همه مرزها را سپردن گرفت
 ز همسایگان گاو و خر خواستند
 همه دشت یکسر بیاراستند
 خود و مرزداران بکوشید سخت
 بکشتند هرجای چندی درخت
 چو یک برزن نیک آباد شد
 دل هرک دید اندران شاد شد
 از آن جای هرکس که بگریختی
 به مژگان همی خون فرو ریختی
 چو آگاهی آمد ز آباد جای
 هم از رنج این پیر سر کدخدای
 یکایک سوی ده نهادند روی
 به هر برزن آباد کردند جوی
 همان مرغ و گاو و خر و گوسفند
 یکایک برافزود بر کشتمند
 درختی به هر جای هرکس بکشت
 شد آن جای ویران چو خرم بهشت
 به سالی سه دیگر بیاراست ده
 برآمد ز ورزش همه کام مه
 چو آمد به هنگام خرم بهار
 سوی دشت نخچیر شد شهریار
 ابا موبدش نام او روزیه
 چو هر دو رسیدند نزدیک ده
 نگه کرد فرخنده بهرام گور
 جهان دید پرکشتمند و ستور
 برآورده زو کاخهای بلند
 همه راغ و هامون پر از گوسفند
 همه راغ آب و همه دشت جوی

همه ده پر از مردم خوب روی
پراگنده بر کوه و دشتش بره
بهشتی شده بوم او یکسره
به موبد چنین گفت کای روزبه
چه کردی که ویران بد این خوب ده
پراگنده زو مردم و چارپای
چه دادی که آباد کردند جای
بدو گفت موبد که از یک سخن
به پای آمد این شارسنان کهن
همان از یک اندیشه آباد شد
دل شاه ایران ازین شاد شد
مرا شاه فرمود کاین سبز جای
به دینار گنج اندر آورد به پای
بترسیدم از کردگار جهان
نکوهیدن از کهتران و مهان
بدیدم چو یک دل دو اندیشه کرد
ز هر دو برآورد ناگاه کرد
همان چون به یک شهر دو کدخدای
بود بوم ایشان نماند به جای
برفتم بگفتم به پیران ده
که ای مهتران بر شما نیست مه
زنان کدخدایند و کودک همان
پرستار و مزدورتان این زمان
چو مهتر شدند آنک بودند که
به خاک اندر آمد سر مرد مه
به گفتار ویران شد این پاک جای
نکوهش ز من دور و ترس از خدای
ازان پس بریشان ببخشد شاه
برفتم نمودم دگرگونه راه
یکی با خرد پیر کردم به پای
سخن گوی و بادانش و رهنمای
بکوشید و ویرانی آباد کرد
دل زبردستان بدان شاد کرد
چو مهتر یکی گشت شد رای راست
بیفزود خوبی و کژی بکاست
نهانی بدیشان نمودم بدی
وزان پس گشادم در ایزدی
سخن بهتر از گوهر نامدار
چو بر جایگاه بر برندش به کار
خرد شاه باید زبان پهلوان
چو خواهی که بی رنج ماند روان
دل شاه تا جاودان شاد باد
ز کژی و ویرانی آباد باد
چو بشنید شاه این سخن گفت زه

سزاوار تاجی تو این روزبه
بیخشید یک بدره دینار زرد
بران پره‌نر مرد بیننده مرد
ورا خلعت خسروی ساختند
سرش را به ابر اندر افراختند

دگر هفته با موبدان و ردان
به نخچیر شد شهریار جهان
چنان بد که ماهی به نخچیرگاه
همی بود میخواره و با سپاه
ز نخچیر کوه و ز نخچیر دشت
گرفتن ز اندازه اندر گذشت
سوی شهر شد شاددل با سپاه
شب آمد به ره گشت گیتی سیاه
برزگان لشکر همی راندند
سخنهای شاهنشهان خواندند
یکی آتشی دید رخشان ز دور
بران سان که بهمن کند شاه سور
شهنشاه بر روشنی بنگرید
به یک سو دهی خرم آمد پدید
یکی آسیا دید در پیش ده
نشسته پراگنده مردان مه
وزان سوی آتش همه دختران
یکی جشنگه ساخته بر کران
ز گل هر یکی بر سرش افسری
نشسته به هرجای رامشگری
همی چامه‌ی رزم خسرو زدند
وزان جایگه هر زمان نو زدند
همه ماه‌روی و همه جعدموی
همه جامه گوهر مه مشک موی
به نزدیک پیش در آسیا
به رامش کشیده نخی بر گیا
وزان هر یکی دسته گل به دست
ز شادی و از می شده نیم‌مست
ازان پس خروش آمد از جشنگاه
که جاوید ماناد بهرامشاه
که با فر و برزست و با مهر و چهر
برویست بر پای گردان سپهر
همی می چکد گویی از روی اوی
همی بوی مشک آید از موی اوی
شکارش نباشد جز از شیر و گور
ازیراش خوانند بهرام‌گور
جهاندار کاواز ایشان شنید
عنان را بیچید و زان سو کشید

چو آمد به نزدیکی دختران
نگه کرد جای از کران تا کران
همه دشت یکسر پر از ماه دید
به شهر آمدن راه کوتاه دید
بفرمود تا میگساران ز راه
می آرند و میخواره نزدیک شاه
گسارنده آورد جام بلور
نهادند بر دست بهرام گور
ازان دختران آنک بد نامدار
برون آمدند از میانه چهار
یکی مشک نام و دگر سیسنگ
یکی نام نار و دگر سوسنگ
بر شاه رفتند با دست‌بند
به رخ چون بهار و به بالا بلند
یکی چامه گفتند بهرام را
شهنشاه با دانش و نام را
ز هر چار پرسید بهرام گور
کزیشان به دلش اندر افتاد شور
که ای گلرخان دختران که‌اید
وزین آتش افروختن بر چه‌اید
یکی گفت کای سرو بالا سوار
به هر چیز مانده شهریار
پدرمان یکی آسیابان پیر
بدین کوه نخچیر گیرد به تیر
بیاید همانا چو شب تیره شد
ورا دید از تیرگی خیره شد
هم‌اندر زمان آسیابان ز کوه
بیاورد نخچیر خود با گروه
چو بهرام را دید رخ را به خاک
بمالید آن پیر آزاده پاک
یکی جام زرین بفرمود شاه
بدان پیر دادن که آمد ز راه
بدو گفت کاین چار خورشید روی
چه داری چو هستند هنگام شوی
برو پیرمرد آفرین کرد و گفت
که این دختران مرا نیست جفت
رسیده بدین سال دوشیزه‌اند
به دوشیزگی نیز پاکیزه‌اند
ولیکن ندارند چیزی فزون
نگویم زین بیش چیزی کنون
بدو گفت بهرام کاین هر چهار
به من ده وزین بیش دختر مکار
چنین داد پاسخ ورا پیرمرد
کزین در که گفتی سوارا مگرد

نه جا هست ما را نه بوم و نه بر
نه سیم و سرای و نه گاو و نه خر
بدو گفت بهرام شاید مرا
که بی چیز ایشان ببايد مرا
بدو گفت هرچار جفت تواند
پرستارگان نهفت تواند
به عیب و هنر چشم تو دیدشان
بدین سان که دیدی پسندیده شان
بدو گفت بهرام کاین هر چهار
پذیرفتم از پاک پروردگار
بگفت این و از جای بر پای خاست
به دشت اندر آوای بالای خاست
بفرمود تا خادمان سپاه
برند آن بتان را به مشکوی شاه
سپاه اندر آمد یکایک ز دشت
همه شب همی دشت لشکر گذشت
فروماند زان آسیابان شگفت
شب تیره اندیشه اندر گرفت
به زن گفت کاین نامدار چو ماه
بدین برز بالا و این دستگاه
شب تیره بر آسیا چون رسید
زنش گفت کز دور آتش بدید
بر آواز این رامش دختران
ز مستی می آورد و رامشگران
چنین گفت پس آسیابان به زن
که ای زن مرا داستانی بزن
که نیکوست فرجام این گر بدی
زنش گفت کاری بود ایزدی
نپرسید چون دید مرد از نژاد
نه از خواسته بر دلش بود یاد
به روی زمین بر همی ماه جست
نه دینار و نه دختر شاه جست
بت آرا ببیند چو ایشان به چین
گسسته شود بر بتان آفرین
برین گونه تا شید بر پشت راغ
برآمد جهان شد چو روشن چراغ
همی رفت هرگونه یی داستان
چه از بدنژاد و چه از راستان
چو شب روز شد مهتر آمد به ده
بدین پیر گفتا که ای روزبه
به بالینت آمد شب تیره بخت
به بار آمد آن سبز شاخ درخت
شب تیره گون دوش بهرامشاه
همی آمد از دشت نخچیرگاه

نگه کرد این جشن و آتش بدید
عنان را بیچید و زین سو کشید
کنون دختران تو جفت وی‌اند
به آرام اندر نهفت وی‌اند
بدان روی و آن موی و آن راستی
همی شاه را دختر آراستی
شهنشاه بهرام داماد تست
به هر کشوری زین سپس یاد تست
ترا داد این کشور و مرز پاک
مخور غم که رستی ز اندوه و باک
بفرمای فرمان که پیمان تراست
همه بندگانیم و فرمان تراست
کنون ما همه کهتران توایم
چه کهتر همه چاکران توایم
بدو آسیابان و زن خیره ماند
همی هر یکی نام یزدان بخواند
چنین گفت مهتر که آن روی و موی
ز چرخ چهارم خور آورد شوی

دگر هفته آمد به نخچیرگاه
خود و موبدان و ردان سپاه
بیامد یکی سرد مهترپرست
چو باد دمان با گرازی به دست
پیرسید مهتر که بهرامشاه
کجا باشد اندر میان سپاه
بدو گفت هرکس که تو شاه را
چه جویی نگویی به ما راه را
چنین داد پاسخ که تا روی شاه
نبینم نگویم سخن با سپاه
بدو گفت موبد چه باید بگوی
تو شاه جهان را ندانی به روی
بر شاه بردند جوینده را
چنان دانشی مرد گوینده را
بیامد چو بهرام را دید گفت
که با تو سخن دارم اندر نهفت
عنان را بیچید بهرام گور
ز دیدار لشکر برون راند دور
بدو گفت مرد این جهان دیده شاه
به گفتار من کرد باید نگاه
بدین مرز دهقانم و کدخدای
خدای بر و بوم و ورز و سرای
همی آب بردم بدین مرز خویش
که در کار پیدا کنم ارز خویش
چو بسیار گشت آب گستاخ شد

میان یکی مرز سوراخ شد
 شگفتی خروشی به گوش آدمم
 کزان بیم جای خرویش آدمم
 همی اندران جای آواز سنج
 خرویش همی ره نماید به گنج
 چو بشنید بهرام آنجا کشید
 همه دشت پر سبزه و آب دید
 بفرمود تا کارگر با گراز
 بیارند چندی ز راه دراز
 فرود آمد از باره شاه بلند
 شراعی زدند از برکشتمند
 شب آمد گوان شمعی افروختند
 به هر جای آتش همی سوختند
 ز دریا چو خورشید برزد درفش
 چو مصقول کرد این سرای بنفش
 ز هر سو برفتند کاریگران
 شدند انجمن چون سپاهی گران
 زمین را به کندن گرفتند پاک
 شد آن جای هامون سراسر مفاک
 ز کندن چو گشتند مردم ستوه
 پدید آمد از خاک چیزی چو کوه
 یکی خانه‌پی کرده از پخته خشت
 به ساروج کرده بسان بهشت
 کننده تبر زد همی از برش
 پدید آمد از دور جای درش
 چو موبد بدید اندر آمد به در
 ابا او یکی ایرمانی دگر
 یکی خانه دیدند پهن و دراز
 برآورده بالای او چند باز
 ز زر کرده بر پای دو گاومیش
 یکی آخری کرده زرینش پیش
 زبرجد به آخر درون ریخته
 به یاقوت سرخ اندر آمیخته
 چو دو گاو گردون میانش تهی
 شکمشان پر از نار و سیب و بهی
 میان بهی در خوشاب بود
 که هر دانه‌یی قطره‌ی آب بود
 همان گاو را چشم یاقوت بود
 ز پیری سر گاو فرتوت بود
 همه گرد بر گرد او شیر و گور
 یکی دیده یاقوت و دیگر بلور
 تذران زرین و طاوس زر
 همه سینه و چشم‌هایشان گهر
 چو دستور دید آن بر شاه شد

به رای بلند افسر ماه شد
 به نرمی به شاه جهان گفت خیز
 که آمد همی گنجها را جهیز
 یکی خانه‌ی گوهر آمد پدید
 که چرخ فلک داشت آن را کلید
 بدو گفت بنگر که بر گنج نام
 نویسد کسی کنش بود گنج کام
 نگه کن بدان گنج تا نام کیست
 گر آگندن او به ایام کیست
 بیامد سر موبدان چون شنید
 بران گاو بر مهر جمشید دید
 به شاه جهان گفت کردم نگاه
 نوشتست بر گاو جمشید شاه
 بدو گفت شاه ای سر موبدان
 به هر کار داناتر از بخردان
 ز گنجی که جمشید بنهاد پیش
 چرا کرد باید مرا گنج خویش
 هر آن گنج کان جز به شمشیر و داد
 فراز آید آن پادشاهی مباد
 به ارزانیان ده همه هرچ هست
 مبادا که آید به ما بر شکست
 اگر نام باید که پیدا کنیم
 به داد و به شمشیر گنج آگنیم
 نباید سپاه مرا بهره زین
 نه تنگست بر ما زمان و زمین
 فروشید گوهر به زر و به سیم
 زن بیوه و کودکان یتیم
 تهی‌دست مردم که دارند نام
 گسسته دل از نام و آرام و کام
 ز ویران و آباد گرد آورید
 ازان پس یکایک همه بشمرید
 ببخشید دینار گنج و درم
 به مزد روان جهاندار جم
 ازان ده یک آنرا که بنمود راه
 همی شاه جست از میان سپاه
 مرا تا جوان باشم و تن درست
 چرا بایدم گنج جمشید جست
 گهر هرک بستاند از جمشید
 به گیتی مبادش به نیکی امید
 چو با لشکر تن به رنج آوریم
 ز روم و ز چین نام و گنج آوریم
 مرا اسپ شب‌دیز و شمشیر تیز
 بگیرم فریب و ندانم گریز
 وزان جایگاه شد سوی گنج خویش

که گرد آورید از خوی و رنج خویش
 بیاورد گردان کشوریش را
 درم داد یکساله لشکرش را
 یکی بزمگه ساخت چون نوبهار
 بیاراست ایوان گوهرنگار
 می لعل رخشان به جام بلور
 چو شد خرم و شاد بهرام گور
 به یاران چنین گفت کای سرکشان
 شنیده ز تخت بزرگی نشان
 ز هوشنگ تا نوذر نامدار
 کجا ز آفریدون بد او یادگار
 برین هم نشان تا سر کیقباد
 که تاج فریدون به سر بر نهاد
 ببینید تا زان بزرگان که ماند
 بریشان بجز آفرین را که خواند
 چو کوتاه شد گردش روزگار
 سخن ماند زان مهتران یادگار
 که این را منش بود و آن را نبود
 یکی را نکوهش دگر را ستود
 یکایک به نوبت همه بگذریم
 سزد گر جهان را به بد نسپریم
 چرا گنج آن رفتگان آوریم
 وگر دل به دینارشان گستریم
 نبندم دل اندر سرای سپنج
 نیازم به تاج و نیازم به گنج
 چو روزی به شادی همی بگذرد
 خردمند مردم چرا غم خورد
 هرانکس کزین زیردستان ما
 ز دهقان و از در پرستان ما
 بنالد یکی کهتر از رنج من
 مبادا سر وافسر وگنج من
 یکی پیر بد نام او ماهیار
 شده سال او بر صد و شست و چار
 چو آواز بشنید بر پای خاست
 چنین گفت کای مهتر داد و راست
 چنین یافتم از فریدون و جم
 وزان نامداران هر بیش و کم
 چو تو شاه ننشست کس در جهان
 نه کس این شنید از کهان و مهان
 به هنگام جم چون سخن راندند
 ورا گنج گاوان همی خواندند
 چو گنجی پراگنده‌ای در جهان
 میان کهان و میان مهان
 دلت گر به درهای دریاستی

ز دریا گهر موج برخاستی
ندانست کس در جهان کان کجاست
به خاکست گر در دم ازدهاست
تو چون یافتی ننگیدی به گنج
که ننگ آمدت این سرای سپنج
به دریا همانا که چندین گهر
به دیده ندیدست کس بیشتر
به دوریش بخشیدی این گوهران
همان گاو گوهر کران تا کران
پس از رفتنت نام تو زنده باد
تو آباد و پیروز و بخت از تو شاد
بسی دفتر خسروان زین سخن
سیه گردد و هم نیاید به بن

به روز سدیگر برون رفت شاه
ابا لشکر و ساز نخچیرگاه
بزرگان ایران ز بهر شکار
به درگاه رفتند سیصد سوار
ابا هر سواری پرستنده سی
ز ترک و ز رومی و از پارسی
پرستنده سیصد ز ایوان شاه
رفتند با ساز نخچیرگاه
ز دیبا بیاراسته صد شتر
رکابش همه زر و پالانش در
ده اشتر نشستنگه شاه را
به دیبا بیاراسته گاه را
به پیش اندر آراسته هفت پیل
برو تخت پیروزه همزنگ نیل
همه پایه‌ی تخت زر و بلور
نشستنگه شاه بهرام گور
ابا هر یکی تیغزن صد غلام
به زرین کمرها و زرین ستام
صد اشتر بد از بهر رامشگران
همه بر سران افسر از گوهران
ابا بازداران صد و شست باز
دو صد چرغ و شاهین گردن‌فراز
پس‌اندر یکی مرغ بودی سیاه
گرامی‌تر آن بود بر چشم شاه
سیاهی به چنگ و به منقار زرد
چو زر درخشنده بر لاژورد
همی خواندش شاه طغری به نام
دو چشمش به رنگ پر از خون دو جام
که خاقان چینش فرستاده بود
یکی تخت با تاج بیجاده بود

یکی طوق زرین زبرجد نگار
 چهل یاره و سی و شش گوشوار
 شتروار سیصد طرایف ز چین
 فرستاد و یاقوت سیصد نگین
 پس بازداران صد و شست یوز
 ببرند با شاه گیتی فرزو
 بیاراسته طوق یوز از گهر
 بدو اندر افکنده زنجیر زر
 بیامد شهنشاه زین سان به دشت
 همی تاجش از مشتری برگذشت
 هرانکس که بودند نخچیرجوی
 سوی آب دریا نهادند روی
 جهاندار بهرام هر هفت سال
 بدان آب رفتی به فرخنده فال
 چو لشکر به نزدیک دریا رسید
 شهنشاه دریا پر از مرغ دید
 بزد طبل و طغری شد اندر هوا
 شکبیا نبد مرغ فرمانروا
 زبون بود چنگال او را کلنگ
 شکاری چو نخچیر بود او پلنگ
 سرانجام گشت از جهان ناپدید
 کلنگی به چنگ آمدش بردمید
 پیرید بر سان تیر از کمان
 یکی بازدار از پس اندر دمان
 دل شاه گشت از پریدنش تنگ
 همی تاخت از پس به آواز زنگ
 یکی باغ پیش اندر آمد فراخ
 برآورده از گوشه‌ی باغ کاخ
 بشد تازیان با تنی چند شاه
 همی بود لشکر به نخچیرگاه
 چو بهرام گور اندر آمد به باغ
 یکی جای دید از برش تند راغ
 میان گلستان یکی آبگیر
 بروبر نشسته یکی مرد پیر
 زمینش به دیبا بیاراسته
 همه باغ پر بنده و خواسته
 سه دختر بر او نشسته چو عاج
 نهاده به سربر ز پیروزه تاج
 به رخ چون بهار و به بالا بلند
 به ابرو کمان و به گیسو کمند
 یکی جام بر دست هر یک بلور
 بدیشان نگه کرد بهرام گور
 ز دیدارشان چشم او خیره شد
 ز باز و ز طغری دلش تیره شد

چو دهقان پرمايه او را بدید
 رخ او شد از بیم چون شنیلید
 خردمند پیری و برزین به نام
 دل او شد از شاه ناشادکام
 برفت از بر حوض برزین چو باد
 بر شاه شد خاک را بوسه داد
 چنین گفت کای شاه خورشیدچهر
 به کام تو گرداد گردان سپهر
 نیارمت گفتن که ایدر بایست
 بدین مرز من با سواری دویست
 سر و نام برزین برآید به ماه
 اگر شاد گردد بدین باغ شاه
 به برزین چنین گفت شاه جهان
 که امروز طغری شد از من نهان
 دلم شد ازان مرغ گیرنده تنگ
 که مرغان چو نخچیر بد او پلنگ
 چنین پاسخ آورد به رزین به شاه
 که اکنون یکی مرغ دیدم سیاه
 ابا زنگ زرین تنش همچو قیر
 همان چنگ و منقار او چون زریز
 بیامد بران گوزین بر نشست
 بیاید هم‌اکنون به بخت به دست
 همان‌که یکی بنده را گفت شاه
 که رو گوزین کن سراسر نگاه
 بشد بنده چون باد و آواز داد
 که همواره شاه جهان باد شاد
 که طغری به شاخی برآویختست
 کنون بازدارش بگیرد به دست
 چو طغری پدید آمد آن پیر گفت
 که ای بر زمین شاه بی‌بار و جفت
 پی مرزبان بر تو فرخنده باد
 همه تاجداران ترا بنده باد
 بدین شادی اکنون یکی جام خواه
 چو آرام دل یافتی کام خواه
 شهنشاه گیتی بران آبگیر
 فرود آمد و شادمان گشت پیر
 بیامد همان‌گاه دستور اوی
 همان گنج داران و گنجور اوی
 بیاورد برزین می سرخ و جام
 نخستین ز شاه جهان برد نام
 بیاورد خوان و خورش ساختند
 چو از خوردن نان پرداختند
 ازان پس بیاورد جامی بلور
 نهادند بر دست بهرام گور

جهاندار بهرام بستند نبید
از اندازه‌ی خط برتر کشید
چو برزین چنان دید برگشت شاد
بیامد به هر جای خمی نهاد
چو شد مست برزین بدان دختران
چنین گفت کای پرخرد مهتران
بدین باغ بهرامشاه آمدست
نه گردنکشی با سپاه آمدست
هلا چامه پیش آور ای چامه‌گوی
تو چنگ آور ای دختر ماه‌روی
برفتند هر سه به نزدیک شاه
نهادند بر سر ز گوهر کلاه
یکی پای کوب و دگر چنگ‌زن
سه دیگر خوش‌آواز لشکر شکن
به آواز ایشان شهنشاه جام
ز باده تهی کرد و شد شادکام
بدو گفت کاین دختران کینند
که با تو بدین شادمانی زیند
چنین گفت برزین که ای شهریار
مبیناد بی‌تو کسی روزگار
چنان دان که این دلبران منند
پسندیده و دختران منند
یکی چامه‌گوی و یکی چنگ‌زن
سیم پای کوبد شکن بر شکن
چهارم به کردار خرم بهار
بدین سان که بیند همی شهریار
بدان چامه‌زن گفت کای ماه‌روی
بپرداز دل چامه‌ی شاه گوی
بتان چامه و چنگ بر ساختند
یکایک دل از غم برداختند
نخستین شهنشاه را چامه‌گوی
چنین گفت کای خسرو ماه‌روی
نمانی مگر بر فلک ماه را
به شادی همان خسرو گاه را
به دیدار ماهی و بالای ساج
بنازد بتو تخت شاهی و تاج
خنک آنک شبگیر بیندت روی
خنک آنک یابد ز موی تو بوی
میان تنگ چون شیر و بازو ستبر
همی فر تاجت برآید به ابر
به گلنار ماند همی چهر تو
به شادی بخندد دل از مهر تو
دلت همچو دریا و رایت چو ابر
شکارت نبینم همی جز هژیر

همی مو شکافی به پیکان تیر
همی آب گردد ز داد تو شیر
سپاهی که بیند کمند ترا
همان بازوی زورمند ترا
به درد دل و مغز جنگاوران
وگر چند باشد سپاهی گران
چو آن چامه بشنید بهرام گور
بخورد آن گران سنگ جام بلور
بدو گفت شاه ای سرافراز مرد
چشیده ز گیتی بسی گرم و سرد
نیابی تو داماد بهتر ز من
گو شهریاران سر انجمن
بمن ده تو این هر سه دختر را
به کیوان برافرازم اخترت را
به دو گفت برزین که ای شهریار
بتو شاد بادا می و میگسار
که یارست گفت این خود اندر جهان
که دارد چنین زهره اندر نهان
مرا گر پذیری بسان رهی
که بپرستم این تخت شاهنشهی
پرستش کنم تاج و تخت ترا
همان فر و اورنگ و بخت ترا
همان این سه دختر پرستنده‌اند
به پیش تو بر پای چون بنده‌اند
پرستندگان را پسندید شاه
بدان سان که از دور دیدش سه ماه
به بالای ساجند و هم‌رنگ عاج
سزاوار تخت‌اند و زیبای تاج
پس‌انگاه گفتش به بهرام پیر
که ای شاه دشمن‌کش و شیرگیر
بگویم کنون هرچ هستم نهان
بد و نیک با شهریار جهان
ز پوشیدنی هم ز گسترده‌نی
ز افگندنی و پراگندگی
همانا شتربار باشد دویست
به ایوان من بنده‌گر بیش نیست
همان یاره و طوق و هم تاج و تخت
کزان دختران را بود نیک‌بخت
ز برزین بخندید بهرام و گفت
که چیزی که داری تو اندر نهفت
بمان تا باشد همانجا به جای
تو با جام می سوی رامش گرای
بدو پیر گفت این سه دختر چو ماه
به راه کیومرث و هوشنگ شاه

ترا دادم و خاک پای تواند
 همه هر سه زنده برای تواند
 مهین دخترم نام ماه آفرید
 فرانک دوم و سیوم شنبلیله
 پسندیدشان شاه چون دیدشان
 ز بانو زنان نیز بگزیدشان
 به برزین چنین گفت کاین هر سه ماه
 پسندید چون دید بهرامشاه
 بفرمود تا مهد زرین چهار
 بیارد ز لشکر یکی نامدار
 چو هر سه مه اندر عماری نشست
 ز رومی همان خادم آورد نشست
 به مشکوی زرین شدند این سه ماه
 همی بود تا مست تر گشت شاه
 بدو گفت برزین که ای شهریار
 جهاندار و دانا و نیزه گزار
 یکی بنده ام تا زیم شاه را
 نیایش کنم خاک درگاه را
 یکی بنده تازانه ی شاه را
 ببرد و بیاراست درگاه را
 سپه را ز سالار گردنکشان
 جز از تازیانه نبودی نشان
 چو دیدی کسی شاخ شیب دراز
 دوان پیش رفتی و بردی نماز
 همی بود بهرام تا گشت مست
 چو خرم شد اندر عماری نشست
 بیامد به مشکوی زرین خویش
 سوی خانه ی عنبر آگین خویش
 چو آمد یکی هفته آنجا نبود
 بسی خورد و بخشید و شادی نمود

به هشتم بیامد به دشت شکار
 خود و روزیه با سواری هزار
 همه دشت یکسر پر از گور دید
 ز قربان کمان کیان برکشید
 دو زاغ کمان را به زه بر نهاد
 ز یزدان پیروزگر کرد یاد
 بهاران و گوران شده جفت جوی
 ز کشتن به روی اندر آورده روی
 همی پوست کند این از آن آن ازین
 ز خونشان شده لعل روی زمین
 همی بود بهرام تا گور نر
 به مستی جدا شد یک از یک دگر
 چو پیروز شد نره گور دلیر

یکی ماده را اندر آورد زیر
به زه داشت بهرام جنگی کمان
بخندید چون گور شد شادمان
بزد تیر بر پشت آن گور نر
گذر کرد بر گور پیکان و پر
نر و ماده را هر دو بر هم بدوخت
دل لشکر از زخم او بر فروخت
ز لشکر هرانکس که آن زخم دید
بران شهریار آفرین گسترید
که چشم بد از فر تو دور باد
همه روزگاران تو سور باد
به مردی تواندر زمانه نوی
که هم شاه و هم خسرو و هم گوی

وزانجا برانگیخت شبرنگ را
بدیدش یکی بیشه تنگ را
دو شیر زیان پیش آن بیشه دید
کمان را به زه کرد و اندر کشید
بزد تیر بر سینه‌ی شیر چاک
گذر کرد تا پر و پیکان به خاک
بر ماده شد تیز بگشاد دست
بر شیر با گردرانیش بیست
چنین گفت کان تیر بی‌پر بود
نبد تیز پیکان او کر بود
سپاهی همی خواندند آفرین
که ای نامور شهریار زمین
ندید و نبیند کسی در جهان
چو تو شاه بر تخت شاهنشهان
چو با تیر بی‌پر تو شیرافگنی
پی کوه خارا ز بن برکنی
بدان مرغزار اندرون راند شاه
ز لشکر هرانکس که بد نیک‌خواه
یکی بیشه دیدند پر گوسفند
شبانان گریزان ز بیم گزند
یکی سرشبان دید بهرام را
بر او دوید از پی نام را
بدو گفت بهرام کاین گوسفند
که آرد بدین جای ناسودمند
بدو سرشبان گفت کای شهریار
ز گیتی من آیم بدین مرغزار
همین گوسفندان گوهرفروش
به دشت اندر آوردم از کوه دوش
توانگر خداوند این گوسفند
بیچد همی از نهیب گزند

به خروار با نامور گوهرست
 همان زر و سیمست و هم زیورست
 ندارد جز از دختری چنگ‌زن
 سر جعد زلفش شکن بر شکن
 نخواهد جز از دست دختر نبید
 کسی مردم پیر ازین سان ندید
 اگر نیستی داد بهرامشاه
 مر او را کجا ماندی دستگاه
 شهنشاه گیتی نکوشد به زر
 همان موبدش نیست بیدادگر
 نگوپی مرا کاین ددان ار که کشت
 که او را خدای جهان باد پشت
 بدو گفت بهرام کاین هر دو شیر
 تبه شد به پیکان مرد دلیر
 چو شیران جنگی بکشت او برفت
 سواری سرافراز با یار هفت
 کجا باشد ایوان گوهرفروش
 پدیدار کن راه و بر ما مپوش
 بدو سرشبان گفت ز ایدر برو
 دهی تازه پیش اندر آیدت نو
 به شهر آید آواز زان جایگاه
 به نزدیکی کاخ بهرامشاه
 چو گردون بیوشد حریر سیاه
 به جشن آید آن مرد با دستگاه
 گر ایدونک باشدت لختی درنگ
 به گوش آیدت نوش و آواز چنگ
 چو بشنید بهرام بالای خواست
 یکی جامه‌ی خسرو آرای خواست
 جدا شد ز دستور وز لشکرش
 همانا پر از آرزو شد سرش
 چنین گفت با موبدان روزه
 که اکنون شود شاه ایران به ده
 نشنید بدان خان گوهر فروش
 همه سوی گفتار دارید گوش
 بخواهد همان دخترش از پدر
 نهد بی‌گمان بر سرش تاج زر
 نیابد همی سیری از خفت و خیز
 شب تیره زو جفت گیرد گریز
 شبستان مر او را فزون از صدست
 شهنشاه زین‌سان که باشد به دست
 کنون نه صد و سی زن از مهتران
 همه بر سران افسر از گوهران
 ابا یاره و تاج و با تخت زر
 درفشان ز دیبای رومی گهر

شمردست خادم به مشکوی شاه
 کزیشان یکی نیست بی‌دستگاه
 همی باز خواهد ز هر مرز و بوم
 به سالی پریشان رود باز روم
 دریغ آن بر و کتف و بالای شاه
 دریغ آن رخ مجلس آرای شاه
 نبیند چنو کس به بالای و زور
 به یک تیر بر هم بدوزد دو گور
 تبه گردد از خفت و خیز زنان
 به زودی شود سست چون پرنیان
 کند دیده تاریک و رخساره زرد
 به تن سست گردد به لب لاژورد
 ز بوی زنان موی گردد سپید
 سپیدی کند در جهان ناامید
 جوان را شود گوژ بالای راست
 ز کار زنان چندگونه بلاست
 به یک ماه یک بار آمیختن
 گر افزون بود خون بود ریختن
 همین بار از بهر فرزند را
 ببايد جوان خردمند را
 چو افزون کنی کاهش افزون کند
 ز سستی تن مرد بی‌خون کند
 برفتند گویان به ایوان شاه
 یکی گفت خورشید گم کرد راه
 شب تیره‌گون رفت بهرام گور
 پرستنده یک تن ز بهر ستور
 چو آواز چنگ اندر آمد به گوش
 بشد شاه تا خان گوهر فروش
 همی تاخت باره به آواز چنگ
 سوی خان بازارگان بی‌درنگ
 بزد حلقه را بر در و بار خواست
 خداوند خورشید را یار خواست
 پرستنده‌ی مهربان گفت کیست
 زدن در شب تیره از بهر چیست
 چنین داد پاسخ که شبگیر شاه
 بیامد سوی دشت نخچیرگاه
 بلندید در زیر من بارگی
 ازو بازگشتم به بیچارگی
 چنین اسپ و زرین ستامی به کوی
 بدزد کسی من شوم چاره‌جوی
 بیامد کنیزک به دهقان بگفت
 که مردی همی خواهد از ما نهفت
 همی گوید اسپي به زرین ستام
 بدزدند از ایدر شود کار خام

چنین داد پاسخ که بگشای در
به بهرام گفت اندر آی ای پسر
چو شاه اندر آمد چنان جای دید
پرستنده هر جای برپای دید
چنین گفت کای دادگر یک خدای
به خوبی توی بنده را رهنمای
میادا جز از داد آیین من
میاد آز و گردنکشی دین من
همه کار و کردار من داد باد
دل زبردستان به ما شاد باد
گر افزون شود دانش و داد من
پس از مرگ روشن بود یاد من
همه زبردستان چو گوهر فروش
بمانند با ناله‌ی چنگ و نوش
چو آمد به بالای ایوان رسید
ز در دختر میزبان را بدید
چو دهقان ورا دید بر پای خاست
بیامد خم آورد بالای راست
بدو گفت شب بر تو فرخنده باد
همه بدسگالان ترا بنده باد
نهالی بیفگند و مسند نهاد
ز دیدار او میزبان گشت شاد
گرانمایه خوانی بیاورد زود
برو خوردنیها ازان سان که بود
بیامد یکی مرد مهترپرست
بفرمود تا اسپ او را بیست
پرستنده را نیز خوان خواستند
یکی جای دیگر بیاراستند
همان میزبان را یکی زیرگاه
نهادند و بنشست نزدیک شاه
به پوزش بیاراست پس میزبان
به بهرام گفت ای گو میزبان
توی میهمان اندرین خان من
فدای تو بادا تن و جان من
بدو گفت بهرام تیره شبان
که یابد چنین تازه‌رو میزبان
چو نان خورده شد جام باید گرفت
به خواب خوش آرام باید گرفت
به یزدان نباید بود ناسپاس
دل ناسپاسان بود پره‌راس
کنیزک ببرد آبه دستان و تشت
ز دیدار مهمان همی خیره گشت
چو شد دست شسته می و جام خواست
به می رامش و نام و آرام خواست

کنیزک بیاورد جامی نبید
می سرخ و جام و گل و شنبلید
بیازید دهقان به جام از نخست
بخورد و به مشک و گلابش بشست
به بهرام داد آن دلارای جام
بدو گفت میخواره را چیست نام
هماکنون بدین با تو پیمان کنم
به بهرام شاهت گروگان کنم
فراوان بخندید زو شهریار
بدو گفت نامم گشسپ سوار
من ایدر به آواز چنگ آمدم
نه از بهر جای درنگ آمدم
بدو میزبان گفت کاین دخترم
همی به آسمان اندر آرد سرم
همو میگسارست و هم چنگ زن
همان چامه گوپیست و لشکر شکن
دلارام را آرزو نام بود
همو میگسار و دلارام بود
به سرو سهی گفت بردار چنگ
به پیش گشسپ آی با بوی و رنگ
بیامد بر پادشا چنگ زن
خرامان بسان بت برهمن
به بهرام گفت ای گزیده سوار
به هر چیز مانده‌ی شهریار
چنان دان که این خانه بر سور تست
پدر میزبانست و گنجور تست
شبان سیه بر تو فرخنده باد
سرت برتر از ابر بارنده باد
بدو گفت بنشین و بردار چنگ
یکی چامه باید مرا بی درنگ
شود ماهیار ایدر امشب جوان
گروگان کند پیش مهمان روان
زن چنگ زن چنگ در بر گرفت
نخستین خروش مغان درگرفت
دگر چامه را باب خود ماهیار
تو گفתי بنالد همی چنگ زار
چو رود بریشم سخن گوی گشت
همه خانه‌ی وی سمن بوی گشت
پدر را چنین گفت کای ماهیار
چو سرو سهی بر لب جویبار
چو کافور کرده سر مشکبوی
زبان گرم گوی و دل آزریم جوی
همیشه بداندیشست آزرده باد
به دانش روان تو پرورده باد

توی چون فریدون آزاده خوی
منم چون پرستار نام آرزوی
ز مهمان چنان شاد گشتم که شاه
به جنگ ا ندرون چیره بیند سپاه
چو این گفته شد سوی مهمان گذشت
ابا چامه و چنگ نالان گذشت
به مهمان چنین گفت کای شاه‌فش
بلند اختر و یک‌دل و کینه‌کش
کسی کو ندیدست بهرام را
خنیده سوار دلارام را
نگه کرد باید به روی تو بس
جز او را نمانی ز لشکر به کس
میانت چو غروست و بالا چو سرو
خرامان شده سرو همچون تذرو
به دل نره شیر و به تن ژنده پیل
بناورد خشت افگنی بر دو میل
رخانت به گلنار ماند درست
تو گویی به می برگ گل را بشست
دو بازو به کردار ران هیون
به پای اندر آری که بیستون
تو آنی کجا چشم کس چون تو مرد
ندید و نبیند به روز نبرد
تن آرزو خاک پای تو باد
همه‌ساله زنده برای تو باد
جهاندار ازان چامه و چنگ اوی
ز دیدار و بالا و آهنگ اوی
بروبر ازان گونه شد مبتلا
که گفתי دلش گشت گنج بلا
چو در پیش او مست شد ماهیار
چنین گفت با میزبان شهریار
که دختر به من ده به آیین و دین
چو خواهی که یابی به داد آفرین
چنین گفت با آرزو ماهیار
کزین شیردل چند خواهی نثار
نگه کن بدو تا پسند آیدت
بر آسودگی سودمند آیدت
چنین گفت با ماهیار آرزوی
که ای باب آزاده و نیک خوی
مرا گر همی داد خواهی به کس
همالم گشسپ سوارست و بس
تو گویی به بهرام ماند همی
چو جانست و با او نشستن دمی
به گفتار دختر بسنده نکرد
به بهرام گفت ای سوار نبرد

به ژرفی نگه کن سراپای اوی
 همان دانش و کوشش و رای اوی
 نگه کن بدو تا پسند تو هست
 ازو آگهی بهترست از نشست
 بدین نیکوی نیز درویش نیست
 به گفتن مرا رای کمربیش نیست
 اگر بشمیری گوهر ماهیار
 فزون آید از بدرهی شهریار
 گر او را همی بایدت جامگیر
 مکن سرسری امشب آرامگیر
 به مستی بزرگان نیستند بند
 به ویژه کسی کو بود ارجمند
 بمان تا برآرد سپهر آفتاب
 سر نامداران برآید ز خواب
 بیاریم پیران داننده را
 شکیا دل و چیز خواننده را
 شب تیره از رسم بیرون بود
 نه آیین شاه آفریدون بود
 نه فرخ بود مست زن خواستن
 وگر نیز کاری نو آراستن
 بدو گفت بهرام کاین بیهدهست
 زدن فال بد رای و راه به دست
 پسند منست امشب این چنگزن
 تو این فال بد تا توانی مزین
 چنین گفت با دخترش آرزوی
 پسندیدی او را به گفتار و خوی
 بدو گفت آری پسندیده‌ام
 به جان و به دل هست چون دیده‌ام
 بکن کار زان پس به یزدان سپار
 نه گردون به جنگست با ماهیار
 بدو گفت کاکنون تو جفت ویی
 چنان دان که اندر نهفت ویی
 بدو داد و بهرام گورش بخواست
 چو شب روز شد کار او گشت راست
 سوی حجره‌ی خویش رفت آرزوی
 سرایش همه خفته بد چار سوی
 پیامد به جای دگر ماهیار
 همی ساخت کار گشسپ سوار
 پرستنده را گفت درها ببند
 یکی را بتاز از پس گوسفند
 نباید که آرند خوان بی‌بره
 بره نیز پرورده باید سره
 چو بیدار گردد فقا و یخ آر
 همی باش پیش گشسپ سوار

یکی جام کافور بر با گلاب
 چنان کن که بویا بود جای خواب
 من از جام می همچنانم که دوش
 نتابد می این پیر گوهر فروش
 بگفت این و چادر به سر برکشید
 تن آسانی و خواب در بر کشید
 چو خورشید تابنده بفراخت تاج
 زمین شد به کردار دریای عاج
 پرستنده تازانه شهریار
 بیاویخت از خانه‌ی ماهیار
 سپه را ز سالار گردنکشان
 بجستند زان تازیانه نشان
 سپاه انجمن شد به درگاه بر
 کجا همچنان بر در شاه‌بر
 هرانکس که تازانه دانست باز
 برفتند و بردند پیشش نماز
 چو دربان بدید آن سپاه‌گران
 کمردار بسیار و ژوپین و ران
 بیامد بر خفته برسان گرد
 سر پیر از خواب بیدار کرد
 بدو گفت برخیز و بگشای دست
 نه هنگام خوابست و جای نشست
 که شاه جهانست مهمان تو
 بدین بی‌نوا خانه و مان تو
 یکایک دل مرد گوهرفروش
 ز گفتار دربان برآمد به جوش
 بدو گفت کاین را چه گویی همی
 پی شهریاران چه جویی همی
 همان چو ز گوینده بشنید مست
 خروشان از انجای برپای جست
 ز دربان برآشفست و گفت این سخن
 نگوید خردمند مرد کهن
 پرستنده گفت ای جهان‌دیده مرد
 ترا بر زمین شاه ایران که کرد
 بیامد پرستنده هنگام روز
 که پیدا نید هور گیتی فروز
 یکی تازیانه به زر تافته
 به هرجای گوهر برو بافته
 بیاویخت از پیش درگاه ما
 بدان سو که باشد گذرگاه ما
 ز دربان چو بشنید یکسر سخن
 بیچید بیدار مرد کهن
 که من دوش پیش شهنشاه مست
 چرا بودم و دخترم می پرست

بیامد سوی حجره‌ی آرزوی
 بدو گفت کای ماه آزاده‌خوی
 شهنشاه بهرام بود آنک دوش
 بیامد سوی خان گوهرفروش
 همی آمد از دشت نخچیرگاه
 عنان تافتست از کهن دژ به راه
 کنون خیز و دیبای چینی بیوش
 بنه بر سر افسر چنان هم که دوش
 نثارش کن از گوهر شاهوار
 سه یاقوت سرخ از در شهریار
 چو بینی رخ شاه خورشیدفش
 دو تایی برو دست کرده بکش
 مبین مر ورا چشم در پیش دار
 ورا چون روان و تن خویش دار
 چو پرسدت با او سخن نرم‌گوی
 سخنهای با شرم و بازرم گوی
 من اکنون نیام اگر خواندم
 به جای پرستنده بنشاندم
 بسان همالان نشستم به خوان
 که اندر تنم خرد با استخوان
 که من نیز گستاخ گشتم به شاه
 به پیر و جوان از می آید گناه
 همانکه یکی بنده آمد دوان
 که بیدار شد شاه روشن‌روان
 چو بیدار شد ایمن و تن درست
 به باغ اندر آمد سر و تن بشست
 نیایش کنان پیش خورشید شد
 ز یزدان دلی پر ز امید شد
 وزانجا بیامد به جای نشست
 یکی جام می خواست از می پرست
 چو از کهتران آگهی یافت شاه
 بفرمودشان بازگشتن به راه
 بفرمود تا رفت پیش آرزوی
 همی بودش از آرزوی آرزوی
 برفت آرزو با می و با نثار
 پرستنده با تاج و با گوشوار
 دو تا گشت و اندر زمین بوس داد
 بخندید زو شاه و برگشت شاد
 بدو گفت شاه این کجا داشتی
 مرا مست کردی و بگذاشتی
 همان چامه و چنگ ما را بس است
 نثار زنان بهر دیگر کس است
 بیار آنک گفتی ز نخچیرگاه
 ز رزم و سر نیزه و زخم شاه

ازان پس بدو گفت گوهر فروش
کجا شد که ما مست گشتیم دوش
چو بشنید دختر پدر را بخواند
همی از دل شاه خیره بماند
بیامد پدر دست کرده به کش
به پیش شهنشاه خورشیدفش
بدو گفت شاهها ردا بخردا
بزرگا سترگا گوا موبدا
کسی کو خرد دارد و باهشی
نباید گزیدن جز از خامشی
ز نادانی آمد گنهکاریم
گمانم که دیوانه پنداریم
سزد گر بیخشی گناه مرا
درفشان کنی روز و ماه مرا
منم بر درت بندهی بی خرد
شهنشاهم از بخردان نشمرد
چنین داد پاسخ که از مرد مست
خردمند چیزی نگیرد به دست
کسی را که می انده آرد به روی
نباید که یابد ز می رنگ و بوی
به مستی ندیدم ز تو بدخوی
همی ز آرزو این سخن بشنوی
تو پوزش بران کن که تا چنگ زن
بگوید همان لاله اندر سمن
بگوید یکی تا بدان می خوریم
پی روز ناآمده نشمریم
زمین بوسه داد آن زمان ماهیار
بیاورد خوان و برآراست کار
بزرگان که بودند بر در به پای
بیاوردشان مرد پاکیزه رای
سوی حجره ی خویش رفت آرزوی
ز مهمان بیگانه پرچین به روی
همی بود تا چرخ پوشد سیاه
ستاره پدید آید از گرد ماه
چو نان خورده شد آرزو را بخواند
به کرسی زر پیکرش برنشاند
بفرمود تا چنگ برداشت ماه
بدان چامه کز پیش فرمود شاه
چنین گفت کای شهریار دلیر
که بگذارد از نام تو بیشه شیر
توی شاه پیروز و لشکرشکن
همان رویه چون لاله اندر چمن
به بالای تو بر زمین شاه نیست
به دیدار تو بر فلک ماه نیست

سپاهی که بیند سپاه ترا
به جنگ اندر آوردگاه ترا
بدرد دل و مغزشان از نهیب
بلندی ندانند باز از نشیب
همانکه چو از باده خرم شدند
ز خردک به جام دمامد شدند
بیامد بر پادشا روزبه
گزیدند جایی مر او را به ده
بفرمود بهرام خادم چهل
همه ماه چهر و همه دلگسل
رخ رومیان همچو دیبای روم
ازیشان همی تازه شد مرز و بوم
بشد آرزو تا به مشکوی شاه
نهاد به سر بر ز گوهر کلاه
بیامد شهنشاه با روزبه
گشاده دل و شاد از ایوان مه
همی راند گویان به مشکوی خویش
به سوی بتان سمن بوی خویش

بخفت آن شب و بامداد پگاه
بیامد سوی دشت نخچیرگاه
همه راه و بی راه لشکر گذشت
چنان شد که یک ماه ماند او به دشت
سراپرده و خیمه ها ساختند
ز نخچیر دشتی بپرداختند
کسی را نیامد بران دشت خواب
می و گوشت نخچیر و چنگ و ریاب
بیابان همی آتش افروختند
تر و خشک هیزم بسی سوختند
برفتند بسیار مردم ز شهر
کسی کش ز دینار بایست بهر
همی بود چندی خرید و فروخت
بیابان ز لشکر همی برفروخت
ز نخچیر دشت و ز مرغان آب
همی یافت خواهنده چندان کباب
که بردی به خروار تا خان خویش
بر کودک خرد و مهمان خویش
چو ماهی برآمد شتاب آمدش
همی با بتان رای خواب آمدش
بیاورد لشکر ز نخچیرگاه
ز گرد سواران ندیدند راه
همی رفت لشکر به کردار گرد
چنین تا رخ روز شد لاژورد
یکی شارستان پیشش آمد به راه

پر از برزن و کوی و بازارگاه
بفرمود تا لشکرش با بنه
گذارند و ماند خود او یک تنه
بپرسید تا مهتر ده کجاست
سر اندر کشید و همی رفت راست
شکسته دری دید پهن و دراز
بیامد خداوند و بردش نماز
بپرسید کاین خانه ویران چراست
میان ده این جای ویران چراست
خداوند گفت این سرای منست
همین بخت بد رهنمای منست
نه گاو ستم ایدر نه پوشش نه خر
نه دانش نه مردی نه پای و نه پر
مرا دیدی اکنون سرایم ببین
بدین خانه نفرین به از آفرین
ز اسپ اندر آمد بدید آن سرای
جهاندار را سست شد دست و پای
همه خانه سرگین بد از گوسفند
یکی طاق بر پای و جای بلند
بدو گفت چیزی ز بهر نشست
فراز آور ای مرد مهمان پرست
چنین داد پاسخ که بر میزبان
به خیره چرا خندی ای مرزبان
گر افگندنی هیچ بودی مرا
مگر مرد مهمان ستودی مرا
نه افگندنی هست و نه خوردنی
نه پوشیدنی و نه گسترده
به جای دگر خانه جویی رواست
که ایدر همه کارها بی نواست
ورا گفت بالش نگه کن یکی
که تا برنشینم برو اندکی
بدو گفت ایدر نه جای نکوست
همانا ترا شیر مرغ آرزوست
پس انگاه گفتش که شیر آر گرم
چنان چون بیابی یکی نان نرم
چنین داد پاسخ که ایدو گمان
که خوردی و گشتی ازو شادمان
اگر نان بدی در تنم جان بدی
اگر چند جانم به از نان بدی
بدو گفت گر نیستت گوسفند
که آمد به خان تو سرگین فگند
چنین داد پاسخ که شب تیره شد
مرا سر ز گفتار تو خیره شد
یکی خانه بگزین که یابی پلاس

خداوند آن خانه دارد سپاس
 چه باشی به نزدیکی شوربخت
 که بستر کند شب ز برگ درخت
 به زر تیغ داری به زربر رکیب
 نباید که آید ز دزدت نهیب
 ز یزدان بترس و ز من دور باش
 به هر کار چون من تو رنجور باش
 چو خانه برین گونه ویران بود
 گذرگاه دزدان و شیران بود
 بدو گفت اگر دزد شمشیر من
 ببردی کنون نیستی زیر من
 کدیور بدو گفت زین در مرنج
 که در خان من کس نباید سپنج
 بدو گفت شاه ای خردمند پیر
 چه باشی به پیشم همی خیره خیر
 چنانچون گمانم هم از آب سرد
 ببخشای ای مرد آزادمرد
 کدیور بدو گفت کان آبگیر
 به پیش است کمتر ز پرتاب تیر
 بخور چند خواهی و بردار نیز
 چه جویی بدین بی نوا خانه چیز
 همانا بدیدی تو درویش مرد
 ز پیری فرومانده از کارکرد
 چنین داد پاسخ که گر مهتری
 نداری مکن جنگ با لشکری
 چه نامی بدو گفت فرشیدورد
 نه بوم و نه پوشش نه خواب و نه خورد
 بدو گفت بهرام با کام خویش
 چرا نان نجویی بدین نام خویش
 کدیور بدو گفت کز کردگار
 سرآید مگر بر من این روزگار
 نیایش کنم پیش یزدان خویش
 بینم مگر بی تو ویران خویش
 چرا آمدی در سرای تهی
 که هرگز نبینی مهی و بهی
 بگفت این و بگریست چندان به زار
 که بگریخت ز آواز او شهریار
 بخندید زان پیر و آمد به راه
 دمادم بیامد پس او سپاه
 چو بیرون شد از نامور شارسرستان
 به پیش اندر آمد یکی خارسرستان
 تبر داشت مردی همی کند خار
 ز لشکر بشد پیش او شهریار
 بدو گفت مهتر بدین شارسرستان

کرا دانی ای دشمن خارستان
چنین داد پاسخ که فرشیدورد
بماند همه ساله بی خواب و خورد
مگر گوسفندش بود صدهزار
همان اسپ و استر بود زین شمار
زمین پر ز آگنده دینار اوست
که مه مغز بادش بتن بر مه پوست
شکم گرسنه مانده تن برهنه
نه فرزند و خویش نه بار و بنه
اگر کشتمندش فروشد به زر
یکی خانه بومش کند پر گهر
شبانش همی گوشت جوشد به شیر
خود او نان ارزن خورد با پنیر
دو جامه ندیدست هرگز به هم
ازویست هم بر تن او ستم
چنین گفت با خارزن شهریار
که گر گوسفندش ندانی شمار
بدانی همانا کجا دارد اوی
شمارش بتو گفت کی یارد اوی
چنین گفت کای رزم دیده سوار
ازان خواسته کس نداند شمار
بدان خارزن داد دینار چند
بدو گفت کاکنون شدی ارجمند
بفرمود تا از میان سپاه
بیاید یکی مرد دانا به راه
کجا نام آن مرد بهرام بود
سواری دلیر و دلارام بود
فرستاد با نامور سی سوار
گزین کرده شایسته مردان کار
دبیری گزین کرد پرهیزگار
بدان سان که دانست کردن شمار
بدان خارزن گفت ز ایدر برو
همی خارکندی کنون زر درو
ازان خواسته ده یکی مر تراست
بدین مردمان راه بنمای راست
دل افروز بد نام آن خارزن
گرازنده مردی به نیروی تن
گرانمایه اسپی بدو داد و گفت
که با باد باید که گردی تو جفت
دل افروز بد گیتی افروز شد
چو آمد به درگاه پیروز شد
بیاورد لشکر به کوه و به دشت
همی گوسفند از عدد برگذشت
شتر بود بر کوه ده کاروان

به هر کاروان بر یکی ساروان
 ز گاوان ورز و ز گاوان شیر
 ز پشم و ز روغن ز کشت و پنیر
 همه دشت و کوه و بیابان کنام
 کس او را به گیتی ندانست نام
 بیابان سراسر همه کنده سم
 همان روغن گاو در سم به خم
 ز شیراز وز ترف سیصد هزار
 شتروار بد بر لب جویبار
 یکی نامه بنوشت بهرام هور
 به نزد شهنشاه بهرام گور
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 که او یست پیروز و پروردگار
 دگر آفرین بر شهنشاه کرد
 که کیش بدی (را) نگونسار کرد
 چنین گفت کای شهریار جهان
 ز تو شاد یکسر کهان و مهان
 کز اندازه دادت همی بگذرد
 ازین خامشی گنج کیفر برد
 همه کار گیتی به اندازه به
 دل شاه ز اندیشه‌ها تازه به
 یکی گم شده نام فرشیدورد
 نه در بزمگاه و نه اندر نبرد
 ندانست کس نام او در جهان
 میان کهان و میان مهان
 نه خسروپرست و نه یزدان‌شناس
 ندانست کردن به چیزی سپاس
 چنین خواسته گسترده در جهان
 تهی‌دست و پر غم نشسته نهان
 به بیداد ماند همی داد شاه
 منه پند گفتار من بر گناه
 پی افکن یکی گنج زین خواسته
 سیوم سال را گردد آراسته
 دبیران داننده را خواندم
 برین کوه آباد بنشاندم
 شمارش پدیدار نامد هنوز
 نویسنده را پشت برگشت کوز
 چنین گفت گوینده کاندز زمین
 ورا زر و گوهر فزونست زین
 برین کوهسارم دو دیده به راه
 بدان تا چه فرمان دهد پیشگاه
 ز من باد بر شاه ایران درود
 بمان زنده تا نام تارست و پود
 هیونی برافکند پویان به راه

بدان تا برد نامه نزدیک شاه
چو آن نامه برخواند بهرام‌گور
به دلش اندر افتارد زان کار شور
دژم گشت و دیده پر از آب کرد
بروهای جنگی پر از تاب کرد
بفرمود تا پیش او شد دبیر
قلم خواست رومی و چینی حریر
نخست آفرین کرد بر کردگار
خداوند پیروز و به روزگار
خداوند دانایی و فرهی
خداوند دیهیم شاهنشهی
نیش آن که گر دادگر بودمی
همین مرد را رنج ننمودمی
نیاورد گرد این ز دزدی و خون
نبد هم کسی را به بد رهنمون
همی بد که این مرد بد ناسپاس
ز یزدان نبودش به دل در هراس
یکی پاسبان بد برین خواسته
دل و جان ز افزون شدن کاسته
بدین دشت چه گرگ و چه گوسفند
چو باشد به پیکار و ناسودمند
به زیر زمین در چه گوهر چه سنگ
کزو خورد و پوشش نیاید به چنگ
نسازیم ازان رنج بنیاد گنج
نبندیم دل در سرای سپنج
فریدون نه پیداست اندر جهان
همان ایرج و سلم و تور از مهان
همان جم و کاوس با کیقباد
جزین نامداران که داریم یاد
پدرم آنک زو دل پر از درد بود
نبد دادگر ناجوانمرد بود
کسی زین بزرگان پدیدار نیست
بدین با خداوند پیکار نیست
تو آن خواسته گرد کن هرچ هست
ببخش و مبر زان به یک چیز دست
کسی را که پوشیده دارد نیاز
که از بد همی دیر یابد جواز
همان نیز پیری که بیکار گشت
به چشم گرانمایگان خوار گشت
دگر هرک چیزیش بود و بخورد
کنون ماند با درد و با بادسرد
کسی را که نامست و دینار نیست
به بازارگانی کسش یار نیست
دگر کودکانی که بینی یتیم

پدر مرده و مانده بی زر و سیم
زنانی که بی شوی و بی پوشش اند
که کاری ندانند و بی کوشش اند
بریشان ببخش این همه خواسته
برافروز جان و روان کاسته
تو با آنک رفتی سوی گنج باد
همه داد و پرهیزگاریت باد
نهان کرده دینار فرشیدورد
بدو مان همی تا نماند به درد
مر او را چه دینار و گوهر چه خاک
چو بایست کردن همی در مفاک
سپهر گراینده یار تو باد
همان داد و پرهیز کار تو باد
نهادند بر نامه بر مهر شاه
فرستاد برگشت و آمد به راه

بفرمود تا تخت شاهنشاهی
به باغ بهار اندر آرد رهی
به فرمان ببرند پیروزه تخت
نهادند زیر گلفشان درخت
می و جام بردند و رامشگران
به پالیز رفتند با مهتران
چنین گفت با رای زن شهریار
که خرم به مردم بود روزگار
به دخمه درون بس که تنهاشویم
اگر چند با برز و بالا شویم
همه بسترد مرگ دیوانها
به پای آورد کاخ و ایوانها
ز شاه و ز درویش هر کو بمرد
ابا خویشتن نام نیکی ببرد
ز گیتی ستایش به مابر بس است
که گنج درم بهر دیگر کس است
بی آزاری و راستی بایست
چو خواهی که این خورده نگزایدت
کنون سال من رفت بر سی و هشت
بسی روز بر شادمانی گذشت
چو سال جوان بر کشد بر چهل
غم روز مرگ اندر آید به دل
چو یک موی گردد به سر بر سپید
بباید گسستن ز شادی امید
چو کافور شد مشک معیوب گشت
به کافور بر تاج ناخوب گشت
همی بزم و بازی کنم تا دو سال
چو لختی شکست اندر آید به یال

شوم پیش یزدان بیوشم پلاس
نباشم ز گفتار او ناسپاس
به شادی بسی روز بگذاشتم
ز بادی که بد بهره برداشتم
کنون بر گل و نار و سیب و بهی
ز می جام زرین ندارم تهی
چو بینم رخ سیب بیجاده رنگ
شود آسمان همچو پشت پلنگ
برومند و بویا بهاری بود
می سرخ چون غمگساری بود
هوا راست گردد نه گرم و نه سرد
زمین سبزه و آبها لاژورد
چو با مهرگانی بیوشیم خز
به نخچیر باید شدن سوی جز
بدان دشت نخچیر کاری کنیم
که اندر جهان یادگاری کنیم
کنون گردن گور گردد سبتر
دل شیر نر گیرد و رنگ ببر
سگ و یوز با چرغ و شاهین و باز
نباید کشیدن به راه دراز
که آن جای گرزست و تیر و کمان
نباشیم بی تاختن یک زمان
بیابان که من دیده‌ام زیر جز
شده چون بن نیزه بالای گز
بران جایگه نیز یابیم شیر
شکاری بود گر بمانیم دیر
همی بود تا ابر شهریوری
برآمد جهان شد پر از لشکری
ز هر گوشه‌یی لشکری جنگجوی
سوی شاه ایران نهادند روی
ازیشان گزین کرد گردنکشان
کسی کو ز نخچیر دارد نشان
بیاورد لشکر به دشت شکار
سواران شمشیر زن ده هزار
ببردند خرگاه و پرده‌سرای
همان خیمه و آخر و چارپای
همه زبردستان به پیش سپاه
برفتند هرجای کردند چاه
بدان تا نهند از بر چاه چرخ
کنند از بر چرخ چینی سطرخ
پس لشکر اندر همی تاخت شاه
خود و ویژگان تا به نخچیرگاه
بیابان سراسر پر از گور دید
همه بیشه از شیر پرشور دید

چنین گفت کاینجا شکار منست
 که از شیر بر خاک چندین تنست
 بخسپید شادان دل و تن درست
 که فردا ببايد مرا شیر جست
 کنون میگساریم تا چاک روز
 چو رخشان شود هور گیتی فروز
 نخستین به شمشیر شیر افکنیم
 همان ازدهای دلیر افکنیم
 چو این بیشه از شیر گردد تهی
 خدنگ مرا گور گردد رهی
 نبود آن شب و بامداد پگاه
 سوی بیشه رفتند شاه و سپاه
 همانگاه بیرون خرامید شیر
 دلاور شده خورده از گور سیر
 به یاران چنین گفت بهرام گرد
 که تیر و کمان دارم و دست برد
 ولیکن به شمشیر یازم به شیر
 بدان تا نخواند مرا نادلیر
 بپوشید تر کرده پشمین قباي
 به اسپ نبرد اندر آورد پای
 چو شیر ازدها دید بر پای خاست
 ز بالا دو دست اندر آورد راست
 همی خواست زد بر سر اسپ اوی
 بزد پاشنه مرد نخچیر جوی
 بزد بر سر شیر شمشیر تیز
 سبک جفت او جست راه گریز
 ز سر تا میانش بدونیم کرد
 دل نره شیران پر از بیم کرد
 پیامد دگر شیر غران دلیر
 همی جفت او بچه پرورد زیر
 بزد خنجری تیز بر گردنش
 سر شیر نر کنده شد از تنش
 یکی گفت کای شاه خورشید چهر
 نداری همی بر تن خویش مهر
 همه بیشه شیرند با بچگان
 همه بچگان شیر مادر مکان
 کنون باید آژیر بودن دلیر
 که در مهرگان بچه دارد به زیر
 سه فرسنگ بالای این بیشه است
 به یک سال اگر شیرگیری به دست
 جهان هم نگردد ز شیران تهی
 تو چندین چرا رنج بر تن نهی
 چو بنشست بر تخت شاه از نخست
 به پیمان جز از چنگ شیران نجست

کنون شهریاری به ایران تراست
به گور آمدی جنگ شیران چراست
بدو گفت شاه ای خردمند پیر
به شبگیر فردا من و گور و تیر
سواران گردنکش اندر زمان
نکردند نامی به تیر و کمان
اگر داد مردی بخواهیم داد
به گوپال و شمشیر گیریم یاد
بدو گفت موبد که مرد سوار
نبیند چو تو گرد در کارزار
که چشم بد از فر تو دور باد
نشست تو در گلشن و سور باد
به پرده‌سرای آمد از بیسه شاه
ابا موبد و پهلوان سپاه
همی خواند لشکر برو آفرین
که بی‌تو مبادا کلاه و نگین
به خرگاه شد چون سپه بازگشت
ز دادنش گیتی پرآواز گشت
یکی دانشی مرزبان پیش‌کار
به خرگاه نو بر پراگنده خار
نهادند کافور و مشک و گلاب
بگسترد مشک از بر جای خواب
همه خیمه‌ها خوان زرین نهاد
برو کاسه آرایش چین نهاد
بیاراست سالار خوان از بره
همه خوردنیها که بد یکسره
چو نان خورده شد شاه بهرام گور
بفرمود جامی بزرگ از بلور
که آرد پری‌چهره‌ی میگسار
نهد بر کف دادگر شهریار
چنین گفت کان شهریار اردشیر
که برنا شد از بخت او مرد پیر
سر مایه او بود ما که‌تریم
اگر که‌تری را خود اندر خوریم
به رزم و به بزم و به رای و به خوان
جز او را جهاندار گیتی مخوان
بدانگه که اسکندر آمد ز روم
به ایران و ویران شد این مرز و بوم
کجا ناجوانمرد بود و درشت
چو سی و شش از شهریاران بکشت
لب خسروان پر ز نفرین اوست
همه روی گیتی پر از کین اوست
کجا بر فریدون کنند آفرین
برویست نفرین ز جویای کین

مبادا جز از نیکویی در جهان
 ز من در میان کهان و مهان
 بیارید گفتا منادیگری
 خوش آواز و از نامداران سری
 که گردد سراسر به گرد سپاه
 همی برخروشد به بی‌راه و راه
 بگوید که بر کوی بر شهر جز
 گر از گوهر و زر و دیبا و خز
 چنین تا به خاشاک ناچیز پست
 بیازد کسی ناسزاوار دست
 بر اسپش نشانم ز پس کرده روی
 ز ایدر کشان با دو پرخاشجوی
 دو پایش ببندند در زیر اسپ
 فرستمش تا خان آذرگشسپ
 نیایش کند پیش آتش به خاک
 پرستش کند پیش یزدان پاک
 بدان کس دهم چیز او را که چیز
 ازو بستد و رنج او دید نیز
 وگر اسپ در کشت‌زاری کند
 ور آهنگ بر میوه‌داری کند
 ز زندان نیابد به سالی رها
 سوار سرافراز گر بی‌بها
 همان رنج ما بس گزیدست بهر
 بیایم و آزرده گردند شهر
 برفتند بازارگانان شهر
 ز جز و ز برقوه مردم دو بهر
 بیابان چو بازار چین شد ز بار
 بران‌سو که بد لشکر شهریار

دگر روز چون تاج بفروخت هور
 جهاندار شد سوی نخچیر گور
 کمان را به زه بر نهاده سپاه
 پس لشکر اندر همی رفت شاه
 چنین گفت هرکو کمان را به دست
 بمالد گشاید به اندازه شست
 نباید زدن تیر جز بر سرون
 که از سینه پیکانش آید برون
 یکی پهلوان گفت کای شهریار
 نگه کن بدین لشکر نامدار
 که با کیست زین‌گونه تیر و کمان
 بدانیش گر مرد نیکی گمان
 مگر باشد این را گشاد برت
 که جاوید بادا سر و افسرت
 چو تو تیر گیری و شمشیر و گرز

ازان خسروی فر و بالای برز
همه لشکر از شاه دارند شرم
ز تیر و کمانشان شود دست نرم
چنین داد پاسخ که این ایزدبست
کزو بگذری زور بهرام چیست
برانگیخت شب‌دیز بهرام را
همی تیز کرد او دلارام را
چو آمدش هنگام بگشاد شست
بر گور را با سرونش بیست
همانگاه گور اندر آمد به سر
برفتند گردان زرین کمر
شگفت اندران زخم او ماندند
یکایک برو آفرین خواندند
که کس پر و پیکان تیرش ندید
به بالای آن گور شد ناپدید
سواران جنگی و مردان کین
سراسر برو خواندند آفرین
بدو پهلوان گفت کای شهریار
مبیناد چشمت بد روزگار
سواری تو و ما همه بر خریم
هم از خروان در هنر کمترین
بدو گفت شاه این نه تیر منست
که پیروزگر دستگیر منست
کرا پشت و یاور جهاندار نیست
ازو خوارتر در جهان خوار نیست
برانگیخت آن بارکش را ز جای
تو گفתי شد آن باره پران همای
یکی گور پیش آمدش ماده بود
بچه پیش ازو رفته او مانده بود
یکی تیغ زد بر میانش سوار
بدونیم شد گور ناپایدار
رسیدند نزدیک او مهتران
سرافراز و شمشیر زن کهتران
چو آن زخم دیدند بر ماده گور
خردمند گفت اینت شمشیر و زور
مبیناد چشم بد این شاه را
نماند بجز بر فلک ماه را
سر مهتران جهان زیر اوست
فلک زیر پیکان و شمشیر اوست
سپاه از پس‌اندر همی تاختند
بیابان ز گوران برداختند
یکی مرد بر گرد لشکر بگشت
که یک تن مباد اندرین پهن دشت
که گوری فروشد به بازارگان

بدیشان دهند این همه رایگان
ز بر کوی با نامداران جز
ببردند بسیار دیبا و خز
بپذرفت و فرمود تا باژ و ساو
نخواهند اگر چندشان بود تاو
ازان شهرها هرک درویش بود
وگر نانش از کوشش خویش بود
ز بخشیدن او توانگر شدند
بسی نیز با تخت و افسر شدند
به شهر اندر آمد ز نخچیرگاه
یکی هفته بد شادمان با سپاه
برفتی خوش آواز گوینده‌یی
خردمند و درویش جوینده‌یی
بگفتی که ای دادخواهندگان
به یزدان پناهید از بندگان
کسی کو بختست با رنج ما
وگر نیستش بهره از گنج ما
به میدان خرامید تا شهریار
مگر بر شما نوکند روزگار
دگر هرک پیرست و بیکار و سست
همان کو جوانست و ناتن درست
وگر وام دارد کسی زین گروه
شدست از بد وام خواهان ستوه
وگر بی‌پدر کودکانند نیز
ازان کس که دارد بخواهند چیز
بود مام کودک نهفته نیاز
بدویر گشایم در گنج باز
وگر مایه‌داری توانگر بمرد
بدین مرز ازو کودکان ماند خرد
گنه کار دارد بدان چیز رای
ندارد به دل شرم و بیم خدای
سخن زین نشان کس مدارید باز
که از رازداران منم بی‌نیاز
توانگر کنم مرد درویش را
به دین آورم جان بدکیش را
بتوزیم فام کسی کش درم
نباشد دل خویش دارد به غم
دگر هرک دارد نهفته نیاز
همی دارد از تنگی خویش راز
مر او را ازان کار بی‌غم کنم
فزون شادی و اندهش کم کنم
گر از کارداران بود رنج نیز
که او از پدرمرده‌یی خواست چیز
کنم زنده بر دار بیداد را

که آزرده او مرد آزاد را
 گشادند زان پس در گنج باز
 توانگر شد آنکس که بودش نیاز
 ز نخچیرگه سوی بغداد رفت
 خرد یافته با دلی شاد رفت
 برفتند گردنکشان پیش او
 ز بیگانه و آنک بد خویش او
 بفرمود تا بازگردد سپاه
 پیامد به کاخ دلارای شاه
 شبستان زرین بیاراستند
 پرستندگان رود و می خواستند
 بتان چامه و چنگ بر ساختند
 ز بیگانه ایوان برداختند
 ز رود و می و بانگ چنگ و سرود
 هوا را همی داد گفתי درود
 به هر شب ز هر حجره یک دست بند
 ببرند تا دل ندارد نژند
 دو هفته همی بود دل شادمان
 در گنج بگشاد روز و شبان
 درم داد و آمد به شهر صطخر
 به سر بر نهاد آن کیان تاج فخر
 شبستان خود را چو در باز کرد
 بتان را ز گنج درم ساز کرد
 به مشکوی زرین هرانکس که تاج
 نبودش بزیر اندرون تخت عاج
 ازان شاه ایران فراوان ژکید
 برآشفست وز روزبه لب گزید
 بدو گفت من باژ روم و خزر
 بدیشان دهم چون بیاری بدر
 هم اکنون به خروار دینار خواه
 ز گنج ری و اصفهان باژ خواه
 شبستان برین گونه ویران بود
 نه از اختر شاه ایران بود
 ز هر کشوری باژ نو خواستند
 زمین را به دیبا بیاراستند
 برین گونه یک چند گیتی بخورد
 به بزم و به رزم و به ننگ و نبرد

دگر هفته تنها به نخچیر شد
 دژم بود با ترکش و تیر شد
 ز خورشید تابنده شد دشت گرم
 سپهبد ز نخچیر برگشت نرم
 سوی کاخ بازارگانی رسید
 به هر سو نگه کرد و کس را ندید

ببازارگان گفت ما را سپنج
توان داد کز ما نبینی تو رنج
چو بازارگانش فرود آورد
مر او را یکی خوابگه برگزید
همی بود نالان ز درد شکم
به بازارگان داد لختی درم
بدو گفت لختی نبید کهن
ابا مغز بادام بریان بکن
اگر خانگی مرغ باشد رواست
کزین آرزوها دلم را هواست
نیاورد بازارگان آنچ گفت
نبد مغز بادامش اندر نهفت
چو تاریک شد میزبان رفت نرم
یکی مرغ بریان بیاورد گرم
بیاراست خوان پیش بهرام برد
به بازارگان گفت بهرام گرد
که از تو نبید کهن خواستم
زبان را به خواهش بیاراستم
نیاوردی و داده بودم درم
که نالنده بودم ز درد شکم
چنین داد پاسخ که ای بی‌خرد
نداری خرد کو روان پرورد
چو آوردم این مرغ بریان گرم
فزون خواستن نیست آیین و شرم
چو بشنید بهرام زو این سخن
بشد آرزوی نبید کهن
پشیمان شد از گفت خود نان بخورد
برو نیز یاد گذشته نکرد
چو هنگامه‌ی خوابش آمد بخت
به بازارگان نیز چیزی نگفت
ز دریای جوشان چو خور بردمید
شد آن چادر قیرگون ناپدید
همی گفت پرمایه بازارگان
به شاگرد کای مرد ناکاردان
مران مرغ کارزش نبد یک درم
خریدی به افزون و کردی ستم
گر ارزان خریدی ابا این سوار
نیودی مرا تیره شب کارزار
خریدی مر او را به دانگی پنیر
بدی با من امروز چون آب و شیر
بدو گفت اگر این نه کار منست
چنان دان که مرغ از شمار منست
تو مهمان من باش با این سوار
بدین مرغ با من مکن کارزار

چو بهرام برخاست از خواب خوش
 بشد نزد آن باره‌ی دست‌کش
 که زین برنهد تا به ایوان شود
 کلاهش ز ایوان به کیوان شود
 چو شاگرد دیدش به بهرام گفت
 که امروز با من به بد باش جفت
 بشد شاه و بنشست بر تخت اوی
 شگفتی فروماند از بخت اوی
 جوان رفت و آورد خایه دویست
 به استاد گفت ای گرامی مه‌ایست
 یکی مرغ بریان با نان گرم
 نبید کهن آر و بادام نرم
 بشد نزد بهرام گفت ای سوار
 همی خایه کردی تو دی خواستار
 کنون آرزوها بیاریم گرم
 هم از چندگونه خورشهای نرم
 بگفت این و زان پس به بازار شد
 به ساز دگرگون خریدار شد
 شکر جست و بادام و مرغ و بره
 که آرایش خوان کند یکسره
 می و زعفران برد و مشک و گلاب
 سوی خانه شد با دلی پرشتاب
 بیاورد خوان با خورشهای نغز
 جوان بر منش بود و پاکیزه‌مغز
 چو نان خورده شد جام پر می‌ببرد
 نخستنی به بهرام خسرو سپرد
 بدین‌گونه تا شاد و خرم شدند
 ز خردک به جام دمادم شدند
 چنین گفت با میزبان شهریار
 که بهرام ما را کند خواستار
 شما می گسارید و مستان شوید
 مجنبید تا می پرستان شوید
 بمالید پس باره را زین نهاد
 سوی گلشن آمد ز می گشته شاد
 به بازارگان گفت چندین مکوش
 از افزونی این مرد ارزان فروش
 به دانگی مرا دوش بفروختی
 همی چشم شاگرد را دوختی
 که مرغی خریدی فزون از بها
 نهادی مرا در دم اژدها
 بگفت این به بازارگان و برفت
 سوی گاه شاهی خرامید تفت
 چو خورشید بر تخت بنمود تاج
 جهانیان نشست از بر تخت عاج

بفرمود خسرو به سالار بار
که بازارگان را کند خواستار
بیارند شاگرد با او بهم
یکی شاد ازیشان و دیگر دژم
چو شاگرد و استاد رفتند زود
به پیش شهنشاه ایران چو دود
چو شاگرد را دید بنواختش
بر مهتران شاد بنشاختش
یکی بدره بردند نزدیک اوی
که چون ماه شد جان تاریک اوی
به بازارگان گفت تا زنده‌ای
چنان دان که شاگرد را بنده‌ای
همان نیز هر ماهیانی دوبار
درم شست گنجی بروبر شمار
به چیز تو شاگرد مهمان کند
دل مرد آزاده خندان کند
به موید چنین گفت زان پس که شاه
چو کار جهان را ندارد نگاه
چه داند که مردم کدامست به
چگونه شناسد کهان را ز مه

همی بود یک چند با مهتران
می روشن و جام و رامشگران
بهار آمد و شد جهان چون بهشت
به خاک سیه بر فلک لاله کشت
همه بومها پر ز نخجیر گشت
بجوی آبها چون می و شیر گشت
گرازیدن گور و آهو به شخ
کشیدند بر سبزه هر جای نخ
همه جویباران پر از مشک دم
بسان گل نارون می به خم
بگفتند با شاه بهرام گور
که شد دیر هنگام نخجیر گور
چنین داد پاسخ که مردی هزار
گزین کرد باید ز لشکر سوار
سوی تور شد شاه نخجیرجوی
جهان گشت یکسر پر از گفت‌وگوی
ز گور و ز غرم و ز آهو جهان
بپرداختند آن دلاور مهان
سه دیگر چو بفروخت خورشید تاج
زمین زرد شد کوه و دریا چو عاج
به نخجیر شد شهریار دلیر
یکی ازدها دید چون نره شیر
به بالای او موی زیر سرش

دو پستان بسان زنان از برش
 کمان را به زه کرد و تیر خدنگ
 بزد بر بر اژدها بی درنگ
 دگر تیز زد بر میان سرش
 فروریخت چون آب خون از برش
 فرود آمد و خنجری برکشید
 سراسر بر اژدها بردرید
 یکی مرد برنا فروبرده بود
 به خون و به زهر اندر افسرده بود
 بران مرد بسیار بگریست زار
 وزان زهر شد چشم بهرام تار
 وزانجا بیامد به پرده سرای
 می آورد و خوبان بریط سرای
 چو سی روز بگذشت ز اردیبهشت
 شد از میوه پالیزها چون بهشت
 چنان ساخت کاید به تور اندرون
 پرستنده با او یکی رهنمون
 به شبگیر هرمزد خرداد ماه
 ازان دشت سوی دهی رفت شاه
 ببیند که اندر جهان داد هست
 بجوید دل مرد یزدان پرست
 همی راند شبذیز را نرم نرم
 برین گونه تا روز برگشت گرم
 همی راند حیران و پیچان به راه
 به خواب و به آب آرزومند شاه
 چنین تا به آباد جایی رسید
 به هامون به نزد سرایی رسید
 زنی دید بر کتف او بر سبوی
 ز بهرام خسرو بپوشید روی
 بدو گفت بهرام کاید سپنج
 دهید ار نه باید گذشتن به رنج
 چنین گفت زن کای نبرده سوار
 تو این خانه چون خانهی خویش دار
 چو پاسخ شنید اسپ در خانه راند
 زن میزبان شوی را پیش خواند
 بدو گفت گاه آر و اسپش بمال
 چو گاه جو آید بکن در جوال
 خود آمد به جایی که بودش نهفت
 ز پیش اندرون رفت و خانه برفت
 حصیری بگسترد و بالش نهاد
 به بهرام بر آفرین کرد یاد
 سوی خانهی آب شد آب برد
 همی در نهان شوی را برشمرد
 که این پیر و ابله بماند به جای

هرانگه که بیند کس اندر سرای
نیاشد چنین کار کار زنان
منم لشکری‌دار دندان کنان
بشد شاه بهرام و رخ را بشست
کزان اژدها بود ناتن درست
بیامد نشست از بر آن حصیر
بدر خانه بر پای بد مرد پیر
بیاورد خوانی و بنهاد راست
برو تره و سرکه و نان و ماست
بخورد اندکی نان و نالان بخت
به دستار چینی رخ اندر نهفت
چو از خواب بیدار شد زن بشوی
همی گفت کای زشت ناشسته روی
بره کشت باید ترا کاین سوار
بزرگست و از تخمه‌ی شهریار
که فر کیان دارد و نور ماه
نماند همی جز به بهرام‌شاه
چنین گفت با زن گرانمایه شوی
که چندین چرا بایدت گفت و گوی
نداری نمکسود و هیزم نه نان
چه سازی تو برگ چنین میهمان
بره‌کشتی و خورد و رفت این سوار
تو شو خر به انبوهی اندر گذار
زمستان و سرما و باد دمان
به پیش آیدت یک زمان بی‌گمان
همی گفت انبار و نشنید زن
که هم نیک‌پی بود و هم رای‌زن
به ره کشته شد هم به فرجام کار
به گفتار آن زن ز بهر سوار
چو شد کشته دیگی هریسه بیخت
برند آتش از هیزم نیم‌سخت
بیاورد چیزی بر شهریار
برو خایه و تره جویبار
یکی پاره بریان ببرد از بره
همان پخته چیزی که بد یکسره
چو بهرام دست از خورشها بشست
همی بود بی‌خواب و ناتن درست
چو شب کرد با آفتاب انجمن
کدوی می و سنجد آورد زن
بدو گفت شاه ای زن کم‌سخن
یکی داستان گوی با من کهن
بدان تا به گفتار تو می‌خوریم
به می درد و اندوه را بشکریم
بتو داستان نیز کردم یله

ز بهرامت آزادیست ار گله
زن کم سخن گفت آری نکوست
هم آغاز هر کار و فرجام ازوست
بدو گفت بهرام کاین است و بس
ازو دادجویی نبیند کس
زن برمنش گفت کای پاکرای
برین ده فراوان کس است و سرای
همیشه گذار سواران بود
ز دیوان و از کارداران بود
یکی نام دزدی نهد بر کسی
که فرجام زان رنج یابد بسی
ز بهر درم گرددش کینه کش
که ناخوش کند بر دلش روز خوش
زن پاک تن را به آلودگی
برد نام و آرد به بیهودگی
زیانی بود کان نیابد به گنج
ز شاه جهاندار اینست رنج
پراندیشه شد زان سخن شهریار
که بد شد ورا نام زان مایه کار
چنین گفت پس شاه یزدان شناس
که از دادگر کس ندارد سپاس
درشتی کنم زین سخن ماه چند
که پیدا شود داد و مهر از گزند
شب تیره ز اندیشه پیچان بخت
همه شب دلش با ستم بود جفت
بدانگه که شب چادر مشکبوی
بدرید و بر چرخ بنمود روی
بیامد زن از خانه با شوی گفت
که هر کاره و آتش آر از نهفت
ز هرگونه تخم اندرافکن به آب
نباید که ببند ورا آفتاب
کنون تا بدوشم ازین گاو شیر
تو این کار هر کاره، آسان مگیر
بیاورد گاو از چراگاه خویش
فراوان گیا برد و بنهاد پیش
به پستانش بر دست مالید و گفت
به نام خداوند بی یار و جفت
تهی بود پستان گاوش ز شیر
دل میزبان جوان گشت پیر
چنین گفت با شوی کای کدخدای
دل شاه گیتی دگر شد بران
ستمکاره شد شهریار جهان
دلش دوش پیچان شد اندر نهان
بدو گفت شوی از چه گویی همی

به فال بد اندر چه جویی همی
 چنین گفت زن کای گرانمایه شوی
 مرا بیهده نیست این گفت و گوی
 چو بیدادگر شد جهاندار شاه
 ز گردون نتابد بیایست ماه
 به پستانها در شود شیرخشک
 نبودی به نافه درون نیز مشک
 زنا و ربا آشکارا شود
 دل نرم چون سنگ خارا شود
 به دشت اندرون گرگ مردم خورد
 خردمند بگریزد از بی خرد
 شود خایه در زیر مرغان تباه
 هرانگه که بیدادگر گشت شاه
 چراگاه این گاو کمتر نبود
 هم آبشخورش نیز بتر نبود
 به پستان چنین خشک شد شیراوی
 دگرگونه شد رنگ و آژیر اوی
 چو بهرامشاه این سخنها شنود
 پشیمانی آمدش ز اندیشه زود
 به یزدان چنین گفت کای کردگار
 توانا و داننده ی روزگار
 اگر تاب گیرد دل من ز داد
 ازین پس مرا تخت شاهی مباد
 زن فرخ پاک یزدان پرست
 دگر باره بر گاو مالید دست
 به نام خداوند زردشت گفت
 که بیرون گذاری نهان از نهفت
 ز پستان گاوش ببارید شیر
 زن میزبان گفت کای دستگیر
 تو بیداد را کرده ای دادگر
 وگرنه نبودی ورا این هنر
 ازان پس چنین گفت با کدخدای
 که بیداد را داد شد باز جای
 تو باخنده و رامشی باش زین
 که بخشود بر ما جهان آفرین
 به هرکاره چون شیربا پخته شد
 زن و مرد زان کار پردخته شد
 به نزدیک مهمان شد آن پاک رای
 همی برد خوان از پسش کدخدای
 نهاده بدو کاسه ی شیربا
 چه نیکو بدی گر بدی زیربا
 ازان شیربا شاه لختی بخورد
 چنین گفت پس با زن رادمرد
 که این تازیانه به درگاه بر

بیاویز جایی که باشد گذر
 نگه کن یکی شاخ بر در بلند
 نباید که از باد یابد گزند
 ازان پس ببین تا که آید ز راه
 همی کن بدین تازیانه نگاه
 خداوند خانه بپوید سخت
 بیاویخت آن شیب شاه از درخت
 همی داشت آن را زمانی نگاه
 پدید آمد از راه بی‌مر سپاه
 هرانکس که این تازیانه بدید
 به بهرامشاه آفرین گسترید
 پیاده همه پیش شیب دراز
 برفتند و بردند یک یک نماز
 زن و شوی گفت این بجز شاه نیست
 چنین چهره جز درخور گاه نیست
 پر از شرم رفتند هر دو ز راه
 پیاده دوان تا به نزدیک شاه
 که شاهها بزرگا ردا بخردا
 جهاندار و بر موبدان موبدا
 بدین خانه درویش بد میزبان
 زنی بی‌نوا شوی پالیزبان
 بران بندگی نیز پوزش نمود
 همان شاه ما را پژوهش نمود
 که چون تو بدین جای مهمان رسید
 بدین بی‌نوا خانه و مان رسید
 بدو گفت بهرام کای روزبه
 ترا دادم این مرز و این خوب ده
 همیشه جز از میزبانی مکن
 برین باش و پالیزبانی مکن
 بگفت این و خندان بشد زان سرای
 نشست از بر بارهی بادپای
 بشد زان ده بی‌نوا شهریار
 بیامد به ایوان گوهرنگار

برین‌گونه یک چند گیتی بخورد
 به رزم و به یزم و به ننگ و نبرد
 پس آگاهی آمد به هند و به روم
 به ترک و به چین و به آباد بوم
 که بهرام را دل به بازیست بس
 کسی را ز گیتی ندارد به کس
 طلایه نه و دیده‌بان نیز نه
 به مرز اندرون پهلوان نیز نه
 به بازی همی بگذارند جهان
 نداند همی آشکار و نهان

چو خاقان چین این سخنها شنید
ز چین و ختن لشکری برگزید
درم داد و سر سوی ایران نهاد
کسی را نیامد ز بهرام یاد
وزان سوی قیصر سپه برگرفت
همه کشور روم لشکر گرفت
به ایران چو آگاهی آمد ز روم
ز هند و ز چین و ز آباد بوم
که قیصر سپه کرد و لشکر کشید
ز چین و ختن لشکر آمد پدید
به ایران هرانکس که بد پیشرو
ز پیران و از نامداران نو
همه پیش بهرام گور آمدند
پر از خشم و پیکار و شور آمدند
بگفتند با شاه چندی درشت
که بخت فروزانت بنمود پشت
سر رزمجویان به رزم اندرست
ترا دل به بازی و بزم اندرست
به چشم تو خوارست گنج و سپاه
همان تاج ایران و هم تخت و گاه
چنین داد پاسخ جهاندار شاه
بدان موبدان نماینده راه
که دادار گیهان مرا یاورست
که از دانش برتران برترست
به نیروی آن پادشاه بزرگ
که ایران نگه دارم از چنگ گرگ
به بخت و سپاه و به شمشیر و گنج
ز کشور بگردانم این درد و رنج
همی کرد بازی بدان همنشان
وزو پر ز خون دیده‌ی سرکشان
همی گفت هرکس کزین پادشا
بیچد دل مردم پارسا
دل شاه بهرام بیدار بود
ازین آگهی پر ز تیمار بود
همی ساختی کار لشکر نهان
ندانست رازش کس اندر جهان
همه شهر ایران ز کارش به بیم
از اندیشگان دل شده به دو نیم
همه گشته نومید زان شهریار
تن و کدخدایی گرفتند خوار
پس آگاه آمد به بهرامشاه
که آمد ز چین اندر ایران سپاه
جهاندار گسته‌م را پیش خواند
ز خاقان چین چند با او براند

کجا پهلوان بود و دستور بود
 چو رزم آمدی پیش رنجور بود
 دگر مهرپروز به زاد را
 سوم مهربرزین خراد را
 چو بهرام پیروز بهرامیان
 خزروان رهام با اندیان
 یکی شاه گیلان یکی شاه ری
 که بودند در رای هشیار پی
 دگر داد برزین رزم آزمای
 کجا زاولستان بدو بد به پای
 بیاورد چون قارن برزمهر
 دگر دادبرزین آژنگ چهر
 گزین کرد ز ایرانیان سی هزار
 خردمند و شایسته‌ی کارزار
 برادرش را داد تخت و کلاه
 که تا گنج و لشکر بدارد نگاه
 خردمند نرسی آزاد چهر
 همش فر و دین بود هم داد و مهر
 وزان جایگه لشکر اندر کشید
 سوی آذربادگان پرکشید
 چو از پارس لشکر فراوان ببرد
 چنین بود رای بزرگان و خرد
 که از جنگ بگریخت بهرامشاه
 وزان سوی آذر کشیدست راه
 چو بهرام رخ سوی دریا نهاد
 رسولی ز قیصر بیامد چو باد
 به کاخیش نرسی فرود آورد
 گرانبایه جایی چنانچون سزید
 نشستند با رای زن بخردان
 به نزدیک نرسی همه موبدان
 سراسر سخنشان بد از شهریار
 که داد او به باد آن همه روزگار
 سوی موبدان موبد آمد سپاه
 به آگاه بودن ز بهرامشاه
 که بر ما همی رنج بپراگند
 چرا هم ز لشکر نه گنج آگند
 به هرجای زر برفشاند همی
 هم ارج جوانی نداند همی
 پراگنده شد شهری و لشکری
 همی جست هرکس ره مهتری
 کنون زو نداریم ما آگهی
 بما بازگردد بدی ار بهی
 ازان پس چو گفتارها شد کهن
 برین بر نهادند یکسر سخن

کز ایران یکی مرد با آفرین
فرستند نزدیک خاقان چین
که بنشین ازین غارت و تاختن
ز هرگونه باید برانداختن
مگر بوم ایران بماند به جای
چو از خانه آواره شد کدخدای
چنین گفت نرسی که این روی نیست
مر این آب را در جهان جوی نیست
سلیحست و گنجست و مردان مرد
کز آتش به خنجر برآرند گرد
چو نومیدی آمد ز بهرامشاه
کجا رفت با خوارمایه سپاه
گر اندیشه‌ی بد کنی بد رسد
چه باید به شاهان چنین گشت بد
شنیدند ایرانیان این سخن
یکی پاسخ کز فگندند بن
که بهارم ز ایدر سپاهی ببرد
که ما را به غم دل بیاید سپرد
چو خاقان بیاید به ایران به جنگ
نماند برین بوم ما بوی و رنگ
سپاهی و نرسی نماند به جای
بکویند بر خیره ما را به پای
یکی چاره سازیم تا جای ما
بماند ز تن نگسلد پای ما
یکی مویدی بود نامش همای
هنرمند و بادانش و پاک‌رای
ورا برگزیدند ایرانیان
که آن چاره را تنگ بندد میان
نوشتند پس نامه‌پی بنده‌وار
از ایران به نزدیک آن شهریار
سرنامه گفتند ما بنده‌ایم
به فرمان و رایت سرافکنده‌ایم
ز چیزی که باشد به ایران زمین
فرستیم نزدیک خاقان چین
همان نیز با هدیه و باژ و ساو
که با جنگ ترکان نداریم تاو
بیامد ز ایران خجسته همای
خود و نامداران پاکیزه‌رای
پیام بزرگان به خاقان بداد
دل شاه ترکان بدان گشت شاد
وزان جستن تیز بهرامشاه
گریزان بشد تازیان با سپاه
به پیش گرانمایه خاقان بگفت
دل و جان خاقان چو گل برشکفت

به ترکان چنین گفت خاقان چین
که ما برنهادیم بر چرخ زین
که آورد بی‌جنگ ایران به چنگ؟
مگر ما به رای و به هوش و درنگ؟
فرستاده را چیز بسیار داد
درم داد چینی و دینار داد
یکی پاسخ نامه بنوشت و گفت
که با جان پاکان خرد باد جفت
بدان بازگشتیم همداستان
که گفت این فرستاده‌ی راستان
چو من با سپاه اندرآیم به مرو
کنم روی کشور چو پر تذرو
به رای و به داد و به رنگ و به بوی
ابا آب شیر اندر آرم به جوی
بباشیم تا باژ ایران رسد
همان هدیه و ساو شیران رسد
به مرو آیم و زاستر نگذرم
نخواهم که رنج آید از لشکرم
فرستاده تازان به ایران رسید
ز خاقان بگفت آنچ دید و شنید
به مرو اندر آورد خاقان سپاه
جهان شد ز گرد سواران سپاه
چو آسوده شد سر بخوردن نهاد
کسی را نیامد ز بهرام یاد
به مرو اندرون بانگ چنگ و رباب
کسی را نید جای آرام و خواب
سپاهش همه باره کرده یله
طلایه نه بردشت و نه راحله
شکار و می و مجلس و بانگ چنگ
شب و روز ایمن نشسته ز جنگ
همی باژ ایرانیان چشم داشت
ز دیر آمدن دل پر از خشم داشت

وزان روی بهرام بیدار بود
سپه را ز دشمن نگهدار بود
شب و روز کارآگاهان داشتی
سپه را ز دشمن نهان داشتی
چو آگهی آمد به بهرامشاه
که خاقان به مروست و چندان سپاه
بیاورد لشکر ز آذر گشسپ
همه بی‌بینه هر یکی با دو اسپ
قبا جوشن و ترگ رومی کلاه
شب و روز چون باد تازان به راه
همی تاخت لشکر چو از کوه سیل

به آمل گذشت از در اردبیل
ز آمل بیامد به گرگان کشید
همی درد و رنج بزرگان کشید
ز گرگان بیامد به شهر نسا
یکی رهنمون پیش پر کیمیا
به کوه و بیابان بی‌راه رفت
به روز و به شب‌گاه و بی‌گاه رفت
به روز اندرون دیده‌بان داشتی
به تیره شبان پاسبان داشتی
بدین‌سان بیامد به نزدیک مرو
نبرد بدان گونه پران تذرو
نوندی بیامد ز کاراگاهان
که خاقان شب و روز بی‌اندهان
به تدبیر نخچیر کشمیهن است
که دستورش از کهل اهریمنست
چو بهرام بشنید زان شاد شد
همه رنجه‌ها بر دلش باد شد
برآسود روزی بدان رزمگاه
چو آسوده‌تر گشت شاه و سپاه
به کشمیهن آمد به هنگام روز
که برزد سر از کوه گیتی فروز
همه گوش پرناهی بوق شد
همه چشم پر رنگ منجوق شد
دهاده برآمد ز نخچیرگاه
پرآواز شد گوش شاه و سپاه
بدرد از آواز گوش هژبر
تو گفתי همی ژاله بارد ز ابر
چو خاقان ز نخچیر بیدار شد
به دست خزروان گرفتار شد
چنان شد ز خون خاک آوردگاه
که گفתי همی تیربارد ز ماه
چو سیصد تن از نامداران چین
گرفتند و بستند بر پشت زین
چو خاقان چینی گرفتار شد
ازان خواب آنگاه بیدار شد
سپهبد ز کشمیهن آمد به مرو
شد از تاختن چارپایان چو غرو
به مرو اندر از چینیان کس نماند
بکشتند وز جنگیان بس نماند
هرانکس کزیشان گریزان برفت
پس‌اندر همی تاخت بهرام تفت
برین‌سان همی‌راند فرسنگ سی
پس پشت او قارن پارسی
چو برگشت و آمد به نخچیرگاه

بیخشید چیز کسان بر سپاه
ز پیروزی چین چو سربر فراخت
همه کامگاری ز یزدان شناخت
کجا داد بر نیک و بد دستگاه
که دارنده‌ی آفتابست و ماه

بیاسود در مرو بهرام‌گور
چو آسوده شد شاه و جنگی ستور
ز تیزی روانش مدارا گزید
دلش رای رزم بخارا گزید
به یک روز و یک شب به آموی شد
ز نخچیر و بازی جهانجوی شد
بیامد ز آموی یک پاس شب
گذر کرد بر آب و ریگ فرب
چو خورشید روی هوا کرد زرد
بینداخت پیراهن لاژورد
زمانه شد از گرد چون پر چرغ
جهانجوی بگذشت بر مای و مرغ
همه لشکر ترک بر هم زدند
به بوم و به دشت آتش اندر زدند
ستاره همی دامن ماه جست
پدر بر پسر بر همی راه جست
ز ترکان هرانکس که بد پیش رو
ز پیران و خنجرگزاران تو
همه پیش بهرام رفتند خوار
پیاده پر از خون دل خاکسار
که شاه‌ها ردا و بلند اخترا
بر آزادگان جهان مهترا
گر ایدونک خاقان گنه‌کار گشت
ز عهد جهاندار بیزار گشت
به دستت گرفتار شد بی‌گمان
چو بشکست پیمان شاه جهان
تو خون سر بیگناهان مریز
نه خوب آید از نامداران ستیز
گر از ما همی باژ خواهی رواست
سر بیگناهان بریدن چراست
همه مرد و زن بندگان توایم
به رزم اندر افگندگان توایم
دل شاه بهرام زیشان بسوخت
به دست خرد چشم خشمش بدوخت
ز خون ریختن دست گردان بیست
پراندیشه شد شاه یزدان پرست
چو مهر جهاندار پیوسته شد
دل مرد آشفته آهسته شد

بر شاه شد مهتر مهتران
بپذرفت هر سال باژ گران
ازین کار چون کام او شد روا
ابا باژ بستد ز ترکان نوا
چو برگشت و آمد به شهر فرب
پر از رنگ رخسار و پر خنده لب
برآسود یک هفته لشکر نراند
ز چین مهتران را همه پیش خواند
برآورد میلی ز سنگ و ز گج
که کس را به ایران ز ترک و خلج
نباشد گذر جز به فرمان شاه
همان نیز جیحون میانجی به راه
به لشکر یکی مرد بد شمر نام
خردمند و با گوهر و رای و کام
مر او را به توران زمین شاه کرد
سر تخت او افسر ماه کرد
همان تاج زرینش بر سر نهاد
همه شهر توران بدو گشت شاد

چو شد کار توران زمین ساخته
دل شاه ز اندیشه پرداخته
بفرمود تا پیش او شد دبیر
قلم خواست با مشک و چینی حریر
به نرسی یکی نامه فرمود شاه
ز پیکار ترکان و کار سپاه
سر نامه کرد آفرین نهان
ازین بنده بر کردگار جهان
خداوند پیروزی و دستگاه
خداوند بهرام و کیوان و ماه
خداوند گردنده چرخ بلند
خداوند ارمنده خاک نژند
بزرگی و خردی به پیمان اوست
همه بودنی زیر فرمان اوست
نوشتن یکی نامه از مرز چین
به نزد برادر به ایران زمین
به نزد بزرگان ایرانیان
نوشتن همین نامه بر پرنیان
هرانکس که او رزم خاقان ندید
ازین جنگجویان بیاید شنید
سپه بود چندانک گفتی سپهر
ز گردش به قیر اندر اندود چهر
همه مرز شد همچو دریای خون
سر بخت بیداد گشته نگون
به رزم اندرون او گرفتار شد

وزو چرخ گردنده بیزار شد
کنون بسته آوردمش بر هیون
جگر خسته و دیدگان پر ز خون
همه گردن سرکشان گشت نرم
زبان چرب و دلها پر از خون گرم
پذیرفت باز آنک بدخواه بود
به راه آمدند آنک بی‌راه بود
کنون از پس نامه من با سپاه
بیایم به کام دل نیک‌خواه
هیونان کفک‌افکن بادپای
برفتند چون ابر غران ز جای
چو نامه به نزدیک نرسی رسید
ز شادی دل پادشا بردمید
بشد موید موبدان پیش اوی
هرانکس که بود از یلان جنگ جوی
به شادی برآمد ز ایران خروش
نهادند هر یک به آواز گوش
دل نامداران ز تشویر شاه
همی بود پیچان ز بهر گناه
به پوزش به نزدیک موید شدند
همه دل‌هراسان ز هر بد شدند
کز اندیشه کژ و فرمان دیو
ببرد دل از راه گیهان خدیو
بدان مایه لشکر که برد این گمان
که یزدان گشاید در آسمان
شگفتیست این کز گمان بگذرد
هم از رای داننده مرد خرد
چو پاسخ شود نامه بر خوب و زشت
همین پوزش ما ببايد نوشت
که گر چند رفت از بزرگان گناه
ببخشد مگر نامبردار شاه
بپذیرفت نرسی که ایدون کنم
که کین از دل شاه بیرون کنم
پس آن نامه را زود پاسخ نوشت
پدیدار کرد اندرو خوب و زشت
که ایرانیان از پی درد و رنج
همان از پی بوم و فرزند و گنج
گرفتند خاقان چین را پناه
به نومیدي از نامبردار شاه
نه از دشمنی بد نه از درد و کین
نه بر شاه بودست کس را گزین
یکی مهتری نام او برزمهر
بدان رفتن راه بگشاد چهر
بیامد به نزدیک شاه جهان

همه رازها برگشاد از نهان
ز گفتار او شاه خشنود گشت
چنین آتش تیز بی دود گشت
چغانی و چگلی و بلخی ردان
بخاری و از غرجگان موبدان
برفتند با باژ و برسم به دست
نیایش کنان پیش آتش پرست
که ما شاه را یکسره بنده ایم
همان باژ را گردن افکنده ایم
همان نیز هر سال با باژ و ساو
به درگه شدی هرک بودیش تاو

چو شد ساخته کار آتشکده
همان جای نوروز و جشن سده
بیامد سوی آذرآبادگان
خود و نامداران و آزادگان
پرستندگان پیش آذر شدند
همه موبدان دست بر سر شدند
پرستندگان را ببخشید چیز
وز آتشکده روی بنهاد تیز
خرامان بیامد به شهر صطخر
که شاهنشهان را بدان بود فخر
پراگنده از چرم گاوان میش
که بر پشت پیلان همی راند پیش
هزار و صد و شست قنطار بود
درم بو ازو نیز و دینار بود
که بر پهلوی موبد پارسی
همی نام بردیش پیداوسی
بیاورد پس مشکهای ادیم
بگسترد و شادان برو ریخت سیم
به ره بر هران پل که ویران بدید
رباطی که از کاروانان شنید
ز گیتی دگر هرکه درویش بود
وگر نانش از کوشش خویش بود
سدگیر به کپان بسختید سیم
زن بیوه و کودکان یتیم
چهارم هران پیر کز کارکرد
فروماند وزو روز ننگ و نبرد
به پنجم هرانکس که بد با نژاد
توانگر نکردی ازو هیچ یاد
ششم هرکه آمد ز راه دراز
همی داشت درویشی خویش راز
بدیشان ببخشید چندین درم
نبد شاه روزی ز بخشش دژم

غنیمت همه بهر لشکر نهاد
نیامدش از آگندن گنج باد
بفرمود پس تاج خاقان چین
که پیش آورد مردم پاک‌دین
گهرها که بود اندرو آژده
بکنند و دیوار آتشکده
به زر و به گوهر بیاراستند
سر تخت آذر بپیراستند
وزان جایگاه شد سوی طیسفون
که نرسی بد و موید رهنمون
پذیره شدندش همه مهتران
بزرگان ایران و کنداوران
چو نرسی بدید آن سر و تاج شاه
درفش دلفروز و چندان سپاه
پیاده شد و برد پیشش نماز
بزرگان و هم موید سرفراز
بفرمود بهرام تا برنشست
گرفت آن زمان دست او را به دست
بیامد نشست از بر تخت زر
بزرگان به پیش اندرون با کمر
بیخشید گنجی به مرد نیاز
در تنگ زندان گشادند باز
زمانه پر از رامش و داد شد
دل غمگنان از غم آزاد شد
ز هر کشوری رنج و غم دور کرد
ز بهر بزرگان یکی سور کرد
بدان سور هرکس که بشتافتی
همه خلعت مهتری یافتی

سیوم روز بزم ردان ساختند
نویسنده را پیش بنشاختند
به می خوردن اندر چو بگشاد چهر
یکی نامه بنوشت شادان به مهر
سر نامه کرد آفرین از نخست
بران کو روان را به شادی بشست
خرد بر دل خویش پیرایه کرد
به رنج تن از مردمی مایه کرد
همه نیکویها ز یزدان شناخت
خرد جست و با مرد دانا بساخت
بدانید کز داد جز نیکویی
نیاید نکوید در بدخویی
هرانکس که از کارداران ما
سرافراز و جنگی سواران ما
بنالد نه بیند بجز چاه و دار

وگر کشته بر خاک افکنده خوار
بکوشید تا رنجه‌ها کم کنید
دل غمگنان شاد و بی‌غم کنید
که گیتی فراوان نماند به کس
بی‌آزاری و داد جوید و بس
بدین گیتی اندر نشانه منم
سر راستی را بهانه منم
که چندان سپه کرد آهنگ من
هم آهنگ این نامدار انجمن
از ایدر برقتم به اندک سپاه
شدند آنک بدخواه بد نیک خواه
یکی نامداری چو خاقان چین
جهاندار با تاج و تخت و نگین
به دست من اندر گرفتار شد
سر بخت ترکان نگوئسار شد
مرا کرد پیروز یزدان پاک
سر دشمنان رفت در زیر خاک
جز از بندگی پیشه‌ی من مباد
جز از راست اندیشه‌ی من مباد
نخواهم خراج از جهان هفت سال
اگر زیردستی بود گر همال
به هر کارداری و خودکامه‌یی
نوشتند بر پهلوی نامه‌یی
که از زیردستان جز از رسم و داد
نرانید و از بد نگیرید یاد
هرآنکس که درویش باشد به شهر
که از روز شادی نیابند بهر
فرستید نزدیک ما نامشان
برآریم زان آرزو کامشان
دگر هرک هستند پهلونژاد
که گیرند از رفتن رنج یاد
هم از گنج ما بی‌نیازی دهید
خردمند را سرفرازی دهید
کسی را که فامست و دستش تهیست
به هر کار بی‌ارج و بی‌فرهیست
هم از گنج‌ماشان بتوزید فام
به دیوانه‌هایشان نویسد نام
ز یزدان بخواهید تا هم چنین
دل ما بدارد به آیین و دین
بدین مهر ما شادمانی کنید
بران مهتران مهربانی کنید
همان بندگان را مدارید خوار
که هستند هم بنده‌ی کردگار
کسی کش بود پایه‌ی سنگیان

دهد کودکان را به فرهنگیان
به دانش روان را توانگر کنید
خرد را ز تن بر سر افسر کنید
ز چیز کسان دور دارید دست
بی آزار باشید و یزدان پرست
بکوشید و پیمان ما مشکینید
پی و بیخ و پیوند بد برکنید
به یزدان پناهید و فرمان کنید
روان را به مهرش گروگان کنید
مجوید آزار همسایگان
هم آن بزرگان و پرمایگان
هرانکس که ناچیز بد چیره گشت
وز اندازه‌ی کهتری برگذشت
بزرگش بخوانید کان برتری
سبک بازگردد سوی کهتری
ز درویش چیزی مدارید باز
هرانکس که هست از شما بی‌نیاز
به پاکان گرایید و نیکی کنید
دل و پشت خواهندگان مشکینید
هران چیز کان دور گشت از پسند
بدان چیز نزدیک باشد گزند
ز دارنده بر جان آنکس درود
که از مردمی باشدش تار و پود
چو اندر نوشتند چینی حریر
سر خامه را کرد مشکین دبیر
به عنوان برش شاه گیتی نوشت
دل داد و داننده‌ی خوب و زشت
خداوند بخشایش و فر و زور
شهنشاه بخشنده بهرام گور
سوی مرزبانان فرمانبران
خردمند و دانا و جنگی سران
به هر سو نوند و سوار و هیون
همی رفت با نامه‌ی رهنمون
چو آن نامه آمد به هر کشوری
به هر نامداری و هر مهتری
همی گفت هرکس که یزدان سپاس
که هست این جهاندار یزدان شناس
زن و مرد و کودک به هامون شدند
به هر کشور از خانه بیرون شدند
همی خواندند آفرین نهان
بران دادگر شهریار جهان
ازان پس به خوردن بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
یکی نیمه از روز خوردن بدی

دگر نیمه زو کارکردن بدی
همی نو به هر بامدادی پگاه
خروشی بدی پیش درگاه شاه
که هرکس که دارد خورید و دهید
سپاسی ز خوردن به خود برنهد
کسی کش نیازست آید به گنج
ستاند ز گنج درم سخته پنج
سه من تافته باده‌ی سالخورده
به رنگ گل نار و با رنگ زرد
هانی به رامش نهادند روی
پراواز میخواره شد شهر و کوی
چنان بد که از بید و گل افسری
ز دیدار او خواستندی کری
یکی شاخ نرگس به تای درم
خریدی کسی زان نگشتی دژم
ز شادی جوان شد دل مرد پیر
به چشمه درون آبها گشت شیر
جهانجوی کرد از جهاندار یاد
که یکسر جهان دید زانگونه شاد

به نرسی چنین گفت یک روز شاه
کز ایدر برو با نگین و کلاه
خراسان ترا دادم آباد کن
دل زبردستان به ما شاد کن
نگر تا نباشی بجز دادگر
میاویز چنگ اندرین رهگذر
پدر کرد بیداد و پیچد ازان
چو مردی برهنه ز باد خزان
بفرمود تا خلعتش ساختند
گرانمایه گنجی پرداختند
بدو گفت یزدان پناه تو باد
سر تخت خورشید گاه تو باد
به رفتن دو هفته درنگ آمدش
تن‌آسان خراسان به چنگ آمدش
چو نرسی بشد هفته‌پی برگذشت
دل شاه ز اندیشه پردخته گشت
بفرمود تا موید موبدان
برفت و بیاورد چندی ردان
بدو گفت شد کار قیصر دراز
رسولش همی دیر یابد جواز
چه مردست و اندر خرد تا کجاست
که دارد روان از خرد پشت راست
بدو گفت موید انوشه بدی
جهاندار و با فره ایزدی

یکی مرد پیرست با رای و شرم
سخن گفتنش چرب و آواز نرم
کسی کش فلاطون به دست اوستاد
خردمند و بادانش و بانژاد
یکی برمنش بود کامد ز روم
کنون خیره گشت اندرین مرز و بوم
پیژمرد چون لاله در ماه دی
تنش خشک و رخساره هم رنگ نی
همه کهترانش به کردار میش
که روز شکارش سگ آید به پیش
به کندی و تندی بما ننگرید
وزین مرز کس را به کس نشمرید
به موید چنین گفت بهرام گور
که یزدان دهد فر و دیهیم و زور
مرا گر جهاندار پیروز کرد
شب تیره بر بخت من روز کرد
یکی قیصر روم و قیصر نژاد
فریدون ورا تاج بر سر نهاد
بزرگست وز سلم دارد نژاد
ز شاهان فزون تر به رسم و به داد
کنون مردمی کرد و فرزانی
چو خاقان نیامد به دیوانگی
ورا پیش خوانیم هنگام بار
سخن تا چه گوید که آید به کار
وزان پس به خوبی فرستمش باز
ز مردم نیم در جهان بی نیاز
یکی رزم جوید سپاه آورد
دگر بزم و زرین کلاه آورد
مرا ارج ایشان بیاید شناخت
بزرگ آنک با نامداران بساخت
برو آفرین کرد موید به مهر
که شادان بدی تا بگردد سپهر

سپهبد فرستاده را پیش خواند
بران نامور پیشگاهش نشاند
چو بشنید بیدار شاه جهان
فرستاده را خواند پیش مهان
پیامد جهان دیده دانای پیر
سخن گوی و بادانش و یادگیر
به کش کرده دست و سرافکنده پست
بر تخت شاهی به زانو نشست
بپرسید بهرام و بنواختش
بر تخت پیروزه بنشاختش
بدو گفت کایدر بماندی تو دیر

ز دیدار این مرز ناگشته سیر
مرا رزم خاقان ز تو باز داشت
به گیتی مرا همچو انباز داشت
کنون روزگار توام تازه شد
ترا بودن ایدر بی اندازه شد
سخن هرچ گویی تو پاسخ دهیم
وز آواز تو روز فرخ نهیم
فرستاده‌ی پیر کرد آفرین
که بی تو مبادا زمان و زمین
هران پادشاهی که دارد خرد
ز گفت خردمند رامش برد
به یزدان خردمند نزدیک‌تر
بداندیش را روز تاریک‌تر
تو بر مهتران جهان مهتری
که هم مهتر و شاه و هم بهتری
ترا دانش و هوش و دادست و فر
بر آیین شاهان پیروزگر
همانت خرد هست و پاکیزه رای
بر هوشمندان توی کدخدای
که جاوید بادی تن و جان درست
مبیناد گردون میان تو سست
زبان ترازوست و گفتن گهر
گهر سخته هرگز که بیند به زر
اگر چه فرستاده‌ی قیصرم
همان چاکر شاه را چاکرم
درودی رسانم ز قیصر به شاه
که جاوید باد این سر و تاج و گاه
و دیگر که فرمود تا هفت چیز
بپرسم ز دانندگان تو نیز
بدو گفت شاه این سخنها بگوی
سخن‌گوی را بیشتر آب‌روی
بفرمود تا موید موبدان
بشد پیش با مهتران و ردان
بشد موید و هرکه دانا بدند
به هر دانشی‌بر توانا بدند
سخن‌گوی بگشاد راز از نهفت
سخنهای قیصر به موید بگفت
به موید چنین گفت کای رهنمون
چه چیز آنک خوانی همی اندرون
دگر آنک بیرونش خوانی همی
جزین نیز نامش ندانی همی
زیر چیست ای مهتر و زیر چیست
همان بیکرانه چه و خوار کیست
چه چیز آنک نامش فراوان بود

مر او را به هر جای فرمان بود
 چنین گفت موبد به فرزانه مرد
 که مشتاب وز راه دانش مگرد
 مر این را که گفتی تو پاسخ یکیست
 سخن در درون و برون اندکیست
 برون آسمان و درونش هواست
 زیر فر یزدان فرمانرواست
 همان بیکران در جهان ایزدست
 اگر تاب گیری به دانش به دست
 زیر چون بهشتست و دوزخ به زیر
 بد آن را که باشد به یزدان دلیر
 دگر آنک بسیار نامش بود
 رونده به هر جای کامش بود
 خرد دارد ای پیر بسیار نام
 رساند خرد پادشا را به کام
 یکی مهر خوانند و دیگر وفا
 خرد دور شد درد ماند و جفا
 زبان آوری راستی خواندش
 بلنداختری زیرکی داندش
 گهی بردبار و گهی رازدار
 که باشد سخن نزد او پایدار
 پراگنده اینست نام خرد
 از اندازه ها نام او بگذرد
 تو چیزی مدان کز خرد برترست
 خرد بر همه نیکویها سرست
 خرد جوید آگنده راز جهان
 که چشم سر ما نبیند نهان
 دگر آنک دارد جهاندار خوار
 به هر دانش از کرده ی کردگار
 ستاره ست رخشان ز چرخ بلند
 که بینا شمارش بداند که چند
 بلند آسمان را که فرسنگ نیست
 کسی را بدو راه و آهنگ نیست
 همی خوار گیری شمار و را
 همان گردش روزگار و را
 کسی کو ببیند ز پرتاب تیر
 بماند شگفت اندرو تیز ویر
 ستاره همی بشمرد ز آسمان
 ازین خوارتر چیست ای شادمان
 من این دامن ار هست پاسخ جزین
 فراخست رای جهان آفرین
 سخن دان قیصر چو پاسخ شنید
 زمین را ببوسید و فرمان گزید
 به بهرام گفت ای جهاندار شاه

ز یزدان برین بر فزونی مخواه
که گیتی سراسر به فرمان تست
سر سرکشان زیر پیمان تست
پسند بزرگان فرخ نژاد
ندارد جهان چون تو شاهی به یاد
همان نیز دستورت از موبدان
به دانش فزونست از بخردان
همه فیلسوفان ورا بنده اند
به دانایی او سرافگنده اند
چو بهرام بشنید شادی نمود
به دلش اندرون روشنایی فزود
به موبدم درم داد ده بدره نیز
همان جامه و اسب و بسیار چیز
وزانجا خرامان بیامد بدر
خرد یافته موبد پرهنر
فرستاده ی قیصر نامدار
سوی خانه رفت از بر شهریار

چو خورشید بر چرخ بنمود دست
شهنشاه بر تخت زرین نشست
فرستاده ی قیصر آمد به در
خرد یافته موبد پرگهر
به پیش شهنشاه رفتند شاد
سخن ها ز هرگونه کردند یاد
فرستاده را موبد شاه گفت
که ای مرد هشیار بی یار و جفت
ز گیتی زیانکارتر کار چیست
که بر کرده ی او بیاید گریست
چه دانی تو اندر جهان سودمند
که از کردنش مرد گردد بلند
فرستاده گفت آنک دانا بود
همیشه بزرگ و توانا بود
تن مرد نادان ز گل خوارتر
به هر نیکی ناسزاوارتر
ز نادان و دانا زدی داستان
شنیدی مگر پاسخ راستان
بدو گفت موبد که نیکو نگر
بیندیش و ماهی به خشکی میر
فرستاده گفت ای پسندیده مرد
سخن ها ز دانش توان یاد کرد
تو این گر دگرگونه دانی بگوی
که از دانش افزون شود آبروی
بدو گفت موبد که اندیشه کن
کز اندیشه بازیب گردد سخن

ز گیتی هرانکو بی‌آزارتر
 چنان دان که مرگش زیانکارتر
 به مرگ بدان شاد باشی رواست
 چو زاید بد و نیک تن مرگ راست
 ازین سودمندی بود زان زیان
 خرد را میانجی کن اندر میان
 چو بشنید رومی پسند آمدش
 سخنهای او سودمند آمدش
 بخندید و بر شاه کرد آفرین
 بدو گفت فرخنده ایران زمین
 که تخت شهنشاه بیند همی
 چو موبد بروبر نشیند همی
 به دانش جهان را بلند افسری
 به موبد ز هر مهتری برتری
 اگر باژ خواهی ز فیصر رواست
 ک دستور تو بر جهان پادشاست
 ز گفتار او شاد شد شهریار
 دلش تازه شد چو گل اندر بهار
 برون شد فرستاده از پیش شاه
 شب آمد برآمد درفش سیاه
 پدید آمد آن چادر مشکبوی
 به عنبر بیالود خورشید روی
 شکبیا نبذ گنبد تیزگرد
 سر خفته از خواب بیدار کرد
 درفشی بزد چشمه‌ی آفتاب
 سر شاه گیتی سبک شد ز خواب
 در بار بگشاد سالار بار
 نشست از بر تخت خود شهریار
 بفرمود تا خلعت آراستند
 فرستاده را پیش او خواستند
 ز سیمین و زرین و اسپ و ستام
 ز دینار گیتی که بردند نام
 ز دینار و گوهر ز مشک و عبیر
 فزون گشت از اندیشه‌ی تیزویر

چو از کار رومی پردخت شاه
 دلش گشت پیچان ز کار سپاه
 بفرمود تا موبد رایزن
 بشد با یکی نامدار انجمن
 ببخشید روی زمین سربر
 ابر پهلوانان پرخاشخ
 درم داد و اسپ و نگین و کلاه
 گرانمایه را کشور و تاج و گاه
 پر از راستی کرد یکسر جهان

وزو شادمانه کهان و مهان
هرانکس که بیداد بد دور کرد
به نادادن چیز و گفتار سرد
وزان پس چنین گفت با موبدان
که ای پره‌نر پاک‌دل بخردان
جهان را ز هرگونه دارید یاد
ز کردار شاهان بیداد و داد
بسی دست شاهان ز بیداد و آز
تهی ماند و هم تن ز آرام و ناز
جهان از بداندیش در بیم بود
دل نیک‌مردان به دو نیم بود
همه دست کرده به کار بدی
کسی را نبند کوشش ایزدی
نبند بر زن و زاده کس پادشا
پر از غم دل مردم پارسا
به هر جای گستردن دست دیو
بریده دل از بیم گیهان خدیو
سر نیکویها و دست بدیست
در دانش و کوشش بخردیست
همه پاک در گردن پادشاست
که پیدا شود زو همه کز و راست
پدر گر به بیداد یازید دست
نبند پاک و دانا و یزدان‌پرست
مدارید کردار او بس شکفت
که روشن دلش رنگ آتش گرفت
ببینید تا جم و کاوس شاه
چه کردند کز دیو جستند راه
پدر همچنان راه ایشان بجست
به آب خرد جان تیره نشست
همه زیردستانش پیچان شدند
فراوان ز تندیش بیجان شدند
کنون رفت و زو نام بد ماند و بس
همی آفرین او نیاید ز کس
ز ما باد بر جان او آفرین
مبادا که پیچد روانش ز کین
کنون بر نشستم بر گاه اوی
به مینو کشد بی‌گمان راه اوی
همی خواهم از کردگار جهان
که نیرو دهد آشکار و نهان
که با زیردستان مدارا کنیم
ز خاک سیه مشک سارا کنیم
که با خاک چون جفت گردد تنم
نگیرد ستم‌دیده‌ای دامنم
شما همچنین چادر راستی

بپوشید شسته دل از کاستی
که جز مرگ را کس ز مادر نژاد
ز دهقان و تازی و رومی نژاد
به کردار شیرست آهنگ اوی
نپیچد کسی گردن از چنگ اوی
همان شیر درنده را بشکرد
به خواری تن ازدها بسپرد
کجا آن سر و تاج شاهنشهان
کجا آن بزرگان و فرخ مهان
کجا آن سواران گردنکشان
کزیشان نینم به گیتی نشان
کجا آن پری چهرگان جهان
کزیشان بدی شاد جان مهان
هرانکس که رخ زیر چادر نهفت
چنان دان که گشتست با خاک جفت
همه دست پاکی و نیکی بریم
جهان را به کردار بد نشمریم
به یزدان دارنده کو داد فر
به تاج و به تخت و نژاد و گهر
که گر کرداری به یک مشک خاک
زبان جوید اندر بلند و مفاک
همانجا بسوزم به آتش تنش
کنم بر سر دار پیراهنش
وگر در گذشته ز شب چند پاس
بدزد ز درویش دزدی پلاس
به تاوانش دیبا فرستم ز گنج
بشویم دل غمگنان را ز رنج
وگر گوسفندی برند از رمه
به تیره شب و روزگار دمه
یکی اسپ پرمايه تاوان دهم
مبادا که بر وی سپاسی نهم
چو با دشمنم کارزاری بود
وزان جنگ خسته سواری بود
فرستمش یکساله زر و درم
نداریم فرزندان او را دژم
ز دادار دارنده یکسر سپاس
که او یست جاوید نیکی شناس
به آب و به آتش میازید دست
مگر هیرید مرد آتش پرست
مریزید هم خون گاو و ورز
که ننگست در گاو کشتن به مرز
ز پیری مگر گاو بیکار شد
به چشم خداوند خود خوار شد
نباید ز بن کشت گاو زهی

که از مرز بیرون شود فرهی
همه رای با مرد دانا زنید
دل کودک بی پدر مشکنید
از اندیشه‌ی دیو باشید دور
که جنگ دشمن مجوید سور
اگر خواهم از زیردستان خراج
ز دارنده بیزارم و تخت عاج
اگر بدکنش بد پدر یزدگرد
به پاداش آن داد کردیم گرد
همه دل ز کردار او خوش کنید
به آزادی آهنگ آتش کنید
بیخشد مگر کردگارش گناه
ز دوزخ به مینو نمایدش راه
کسی کو جوانست شادی کنید
دل مردمان جوان مشکنید
به پیری به مستی میازید دست
که همواره رسوا بود پیر مست
گنهکار یزدان م باشید هیچ
به پیری به آید به رفتن بسیج
چو خشنود گردد ز ما کردگار
به هستی غم روز فردا مدار
دل زیردستان به ما شاد باد
سر سرکشان از غم آزاد باد
همه نامداران چو گفتار شاه
شنیدند و کردند نیکو نگاه
همه دیده کردند پیشش پر آب
ازان شاه پر دانش و زودیاب
خروشان برو آفرین خواندند
ورا پادشا زمین خواندند

وزیر خردمند بر پای خاست
چنین گفت کی خسرو داد و راست
جهان از بداندیش بی بیم گشت
وزین مرزها رنج و سختی گذشت
مگر نامور شنگل از هندوان
که از داد پیچیده دارد روان
ز هندوستان تا در مرز چین
ز دزدان پر آشوب دارد زمین
به ایران همی دست یازد به بد
بدین داستان کارسازی سزد
تو شاه‌ی و شنگل نگهبان هند
چرا باز خواهد ز چین و ز سند
براندیش و تدبیر آن بازجوی
نباید که ناخوبی آید بروی

چو بشنید شاه آن پراندیشه شد
جهان پیش او چون یکی بیشه شد
چنین گفت کاین کار من در نهان
بسازم نگویم به کس در جهان
به تنها بینم سپاه ورا
همان رسم شاهی و گاه ورا
شوم پیش او چون فرستادگان
نگویم به ایران به آزادگان
بشد پاک دستور او با دبیر
جزو هرکسی آنک بد ناگزیر
بگفتند هرگونه از بیش و کم
ببردند قرطاس و مشک و قلم
یکی نامه بنوشت پر پند و رای
پر از دانش و آفرین خدای
سر نامه کرد از نخست آفرین
ز یزدان برآنکس که جست آفرین
خداوند هست و خداوند نیست
همه چیز جفتست و ایزد یکیست
ز چیزی کجا او دهد بنده را
پرستنده و تاج دارنده را
فزون از خرد نیست اندر جهان
فروزنده کهتران و مهان
هرآنکس که او شاد شد از خرد
جهان را به کردار بد نسپرد
پشیمان نشد هر که نیکی گزید
که بد آب دانش نیارد مزید
رهاند خرد مرد را از بلا
مبادا کسی در بلا مبتلا
نخستین نشان خرد آن بود
که از بد همه ساله ترسان بود
بداند تن خویش را در نهان
به چشم خرد جست راز جهان
خرد افسر شهریاران بود
همان زیور نامداران بود
بداند بد و نیک مرد خرد
بکوشد به داد و بیچد ز بد
تو اندازه‌ی خود ندانی همی
روان را به خون در نشانی همی
اگر تاجدار زمانه منم
به خوبی و زشتی بهانه منم
تو شاهی کنی کی بود راستی
پدید آید از هر سوی کاستی
نه آیین شاهان بود تاختن
چنین با بدانیشگان ساختن

نیای تو ما را پرستنده بود
 پدر پیش شاهان ما بنده بود
 کس از ما نبودند همدستان
 که دیر آمدی باژ هندوستان
 نگه کن کنون روز خاقان چین
 که از چین بیامد به ایران زمین
 به تاراج داد آنک آورده بود
 بیچید زان بد که خود کرده بود
 چنین هم همی بینم آیین تو
 همان بخشش و فره دین تو
 مرا ساز جنگست و هم خواسته
 همان لشکر یکدل آراسته
 ترا با دلیران من پای نیست
 به هند اندرون لشکر آرای نیست
 تو اندر گمانی ز نیروی خویش
 همی پیش دریا بری جوی خویش
 فرستادم اینک فرستاده‌یی
 سخن‌گوی با دانش آزاده‌یی
 اگر باژ بفرست اگر جنگ را
 به بی‌دانشی سخت کن تنگ را
 ز ما باد بر جان آنکس درود
 که داد و خرد باشدش تار و پود
 چو خط از نسیم هوا گشت خشک
 نوشتند و بر وی پراگند مشک
 به عنوانش بر نام بهرام کرد
 که دادش سر هر بدی رام کرد
 که تاج کیان یافت از یزدگرد
 به خرداد ماه اندرون روز ارد
 سپهدار مرز و نگهدار بوم
 ستاننده‌ی باژ سقلاب و روم
 به نزدیک شنگل نگهبان هند
 ز دریای قنوج تا مرز سند

چو بنهاد بر نامه‌بر مهر شاه
 برآراست بر ساز نخچیرگاه
 به لشکر ز کارش کس آگه نبود
 جز از نامدارانش هم‌ره نبود
 بیامد بدین‌سان به هندوستان
 گذشت از بر آب جادوستان
 چو نزدیک ایوان شنگل رسید
 در پرده و بارگاهش بدید
 برآورده‌یی بود سر در هوا
 بدربر فراوان سلیح و نوا
 سواران و پیلان بدربر به پای

خروشیدن زنگ با کرنای
شگفتی بان بارگه بر بماند
دلش را به اندیشه اندر نشاند
چنین گفت با پرده‌داران اوی
پرستنده و پای‌کاران اوی
که از نزد پیروز بهرامشاه
فرستاده آمد بدین بارگاه
هم اندر زمان رفت سالار بار
ز پرده درون تا بر شهریار
بفرمود تا پرده برداشتند
به ارجش ز درگاه بگذاشتند
خرامان همی رفت بهرام گور
یکی خانه دید آسمانش بلور
ازارش همه سیم و پیکرش زر
نشانده به هر جای چندی گهر
نشسته به نزدیک او رهنمای
پس پشت او ایستاده به پای
برادرش را دید بر زیرگاه
نهاده به سر بر ز گوهر کلاه
چو آمد به نزدیک شنگل فراز
ورا دید با تاج بر تخت ناز
همه پایه‌ی تخت زر و بلور
نشسته برو شاه با فر و زور
بر تخت شد شاه و بردش نماز
همی بود پیشش زمانی دراز
چنین گفت زان کو ز شاهان مهست
جهاندار بهرام یزدان‌پرست
یکی نامه دارم بر شاه هند
نوشته خطی پهلوی بر پند
چو آواز بهرام بشنید شاه
بفرمود زرین یکی زیرگاه
بران کرسی زرش بنشانند
ز درگاه یارانش را خوانند
چو بنشست بگشاد لب را ز بند
چنین گفت کای شهریار بلند
زیان برگشایم چو فرمان دهی
که بی‌تو میادا بهی و مهی
بدو گفت شنگل که بر گوی هین
که گوینده یابد ز چرخ آفرین
چنین گفت کز شاه خسرو نژاد
که چون او به گیتی ز مادر نژاد
مهست آن سرافراز بر روی دهر
که با داد او زهر شد پای زهر
بزرگان همه باژ دار وی‌اند

به نخچیر شیران شکار وی‌اند
چو شمشیر خواهد به رزم اندرون
بیابان شود همچو دریای خون
به بخشش چو ابری بود دربار
بود پیش او گنج دینار خوار
پیامی رسانم سوی شاه هند
همان پهلوی نامه‌یی برپرند

چو بشنید شد نامه را خواستار
شگفتی بماند اندران نامدار
چو آن نامه برخواند مرد دبیر
رخ تاجور گشت همچون زریر
بدو گفت کای مرد چیره‌سخن
به گفتار مشتاب و تندی مکن
بزرگی نماید همی شاه تو
چنان هم نماید همی راه تو
کسی باز خواهد ز هندوستان
نباشم ز گوینده همداستان
به لشکر همی گوید این گر به گنج
وگر شهر و کشور سپردن به رنج
کلنگ‌اند شاهان و من چون عقاب
وگر خاک و من همچو دریای آب
کسی با ستاره نکوشد به جنگ
نه با آسمان جست کس نام و ننگ
هنر بهتر از گفتن نابکار
که گیرد ترا مرد داننده خوار
نه مردی نه دانش نه کشور نه شهر
ز شاه‌ی شما را زبانست بهر
نهفته همه بوم گنج منست
نیاکان بدو هیچ نابرده دست
دگر گنج برگستوان و زره
چو گنجور ما برگشاید گره
به پیلانش باید کشیدن کلید
وگر ژنده پیلش تواند کشید
وگر گیری از تیغ و جوشن شمار
ستاره شود پیش چشم تو خوار
زمین بر نتابد سپاه مرا
همان ژنده پیلان و گاه مرا
هزار ار به هندی زنی در هزار
بود کس که خواند مرا شهریار
همان کوه و دریای گوهر مراست
به من دارد اکنون جهان پشت راست
همان چشمه‌ی عنبر و عود و مشک
دگر گنج کافور ناگشته خشک

دگر داروی مردم دردمند
به روی زمین هرک گردد نژند
همه بوم ما را بدین سان برست
اگر زر و سیمست و گر گوهرست
چو هشتاد شاهند با تاج زر
به فرمان من تنگ بسته کمر
همه بوم را گرد دریاست راه
نیاید بدین خاک بر دیو گاه
ز قنوج تا مرز دریای چین
ز سقلاّب تا پیش ایران زمین
بزرگان همه زیردست مند
به بیچارگی در پرست مند
به هند و به چین و ختن پاسبان
نرانند جز نام من بر زبان
همه تاج ما را ستاینده اند
پرستندگی را فزاینده اند
به مشکوی من دخت فغفور چین
مرا خواند اندر جهان آفرین
پسر دارم از وی یکی شیردل
که بستاند از که به شمشیر دل
ز هنگام کاوس تا کیقباد
ازین بوم و برکس نکردست یاد
همان نامبردار سیصد هزار
ز لشکر که خواند مرا شهریار
ز پیوستگانم هزار و دویست
کزیشان کسی را به من راه نیست
همه زاد بر زاد خویش مند
که در هند بر پای پیش مند
که در بیشه شیران به هنگام جنگ
ز آورد ایشان بخاید دو چنگ
گر آیین بدی هیچ آزاده را
که کشتی به تندی فرستاده را
سرت را جدا کردمی از تنت
شدی مویه گر بر تو پیراهنت
بدو گفت بهرام کای نامدار
اگر مهتری کام کژی مخار
مرا شاه من گفت کو را بگوی
که گر بخردی راه کژی مجوی
ز درگه دو دانا پدیدار کن
زبان آور و کامران بر سخن
گر ایدونک زیشان به رای و خرد
یکی بر یکی زان ما بگذرد
مرا نیز با مرز تو کار نیست
که نزدیک بخرد سخن خوار نیست

وگر نه ز مردان جنگاوران
کسی کو گراید به گرز گران
گزین کن ز هندوستان صد سوار
که با یک تن از ما کند کارزار
نخواهیم ما باژ از مرز تو
چو پیدا شدی مردی و ارز تو

چو بشنید شنگل به بهرام گفت
که رای تو با مردمی نیست جفت
زمانی فرودآی و بگشای بند
چه گویی سخن‌های ناسودمند
یکی خرم ایوان پرداختند
همه هرج بایست بر ساختند
بیاسود بهرام تا نیمروز
چو بر اوج شد تاج گیتی فروز
چو در پیش شنگل نهادند خوان
یکی را بفرمود کو را بخوان
کز ایران فرستاده‌ی خسروپرست
سخن‌گوی و هم کامگار نوست
کسی را که با اوست هم زین‌نشان
بیاور به خوان رسولان نشان
بشد تیز بهرام و بر خوان نشست
بنان دست بگشاد و لب را بیست
چو نان خورده شد مجلس آراستند
نوازنده‌ی رود و می خواستند
همی بوی مشک آمد از خوردنی
همان زیر زریفت گسترده‌ی
بزرگان چو از باده خرم شدند
ز تیمار نابوده بی‌غم شدند
دو تن را بفرمود زورآزمای
به کشتی که دارند با دیو پای
برفتند شایسته مردان کار
بیستندشان بر میانها ازار
همی کرد زور آن برین این بران
گرازان و پیچان دو مرد گران
چو برداشت بهرام جام بلور
به مغزش نبید اندرافگند شور
بشنگل چنین گفت کای شهریار
بفرمای تا من ببندم ازار
چو با زورمندان به کشتی شوم
نه اندر خرابی و مستی شوم
بخندید شنگل بدو گفت خیز
چو زیر آوری خون ایشان بریز
چو بشنید بهرام بر پای خاست

به مردی خم آورد بالای راست
 کسی را که بگرفت زیشان میان
 چو شیری که یازد به گور زیان
 همی بر زمین زد چنان کاستخوانش
 شکست و پالود رنگ رخانش
 بدو مانده بد شنگل اندر شگفت
 ازان برز بالا و آن زور و گفت
 به هندی همی نام یزدان بخواند
 ورا از چهل مرد برتر نشاند
 چو گشتند مست از می خوشگوار
 برفتند ز ایوان گوهرنگار
 چو گردون بپوشید چینی حریر
 ز خوردن برآسود برنا و پیر
 چو زرین شد آن چادر مشکبوی
 فروزنده بر چرخ بنمود روی
 شه هندوان باره را برنشست
 به میدان خرامید چوگان به دست
 ببردند با شاه تیر و کمان
 همی تاخت بر آرزو یک زمان
 به بهرام فرمود تا بر نشست
 کمان کیانی گرفته به دست
 به شنگل چنین گفت کای شهریار
 چنان دان که هستند با من سوار
 همی تیر و چوگان کنند آرزوی
 چو فرمان دهد شاه آزاده‌خوی
 چنین گفت شنگل که تیر و کمان
 ستون سواران بود بی‌گمان
 تو با شاخ و یالی بی‌فراز دست
 به زه کن کمان را و بگشای شست
 کمان را به زه کرد بهرام گرد
 عنان را به اسپ تگاور سپرد
 یکی تیر بگرفت و بگشاد شست
 نشانه به یک چوبه بر هم شکست
 گرفتند یکسر برو آفرین
 سواران میدان و مردان کین

ز بهرام شنگل شد اندرگمان
 که این فر و این برز و تیر و کمان
 نماند همی این فرستاده را
 نه هندی نه ترکی نه آزاده را
 اگر خویش شاهست گر مهترست
 برادرش خوانم هم اندر خورست
 بخندید و بهرام را گفت شاه
 که ای پره‌نر با گهر پیشگاه

برادر توی شاه را بی‌گمان
 بدین بخشش و زور و تیر و کمان
 که فر کیان داری و زور شیر
 نباشی مگر نامداری دلیر
 بدو گفت بهرام کای شاه هند
 فرستادگان را مکن ناپسند
 نه از تخمهی یزدگردم نه شاه
 برادرش خوانیم باشد گناه
 از ایران یکی مرد بیگانه‌ام
 نه دانش پژوهم نه فرزانه‌ام
 مرا بازگردان که دورست راه
 نباید که یابد مرا خشم شاه
 بدو گفت شنگل که تندی مکن
 که با تو هنوزست ما را سخن
 نباید کردن به رفتن شتاب
 که رفتن به زودی نباشد صواب
 بر ما بباش و دل آرام گیر
 چو پخته نخواهی می خام گیر
 پس‌انگاه دستور را پیش خواند
 ز بهرام با او سخن چند راند
 گر این مرد بهرام را خویش نیست
 گر از پهلوان نام او بیش نیست
 چو گویی دهد او تن‌اندر فریب
 گر از گفت من در دل آرد نهیب
 تو گویی مر او را نکوتر بود
 تو آن گوی با وی که در خور بود
 بگویش بران رو که باشد صواب
 که پیش شه هند بفزودی آب
 کنون گر بباشی به نزدیک اوی
 نگه‌داری آن رای باریک اوی
 هرانجا که خوشتر ولایت تراست
 سپه‌داری و باژ و ملک تراست
 به جایی که باشد همیشه بهار
 نسیم بهار آید از جویبار
 گهر هست و دینار و گنج درم
 چو باشد درم دل نباشد به غم
 نوازنده شاهی که از مهر تو
 بخندد چو بیند همی چهر تو
 به سالی دو بارست بار درخت
 ز قنوج برنگذرد نیک‌بخت
 چو این گفته باشی به پرسش ز نام
 که از نام گردد دلم شادکام
 مگر رام گردد بدین مرز ما
 فزون گردد از فر او ارز ما

ورا زود سالار لشکر کنیم
 بدین مرز با ارز ما سر کنیم
 پیامد جهان دیده دستور شاه
 بگفت این به بهرام و بنمود راه
 ز بهرام زان پس پرسید نام
 که بی نام پاسخ نبودی تمام
 چو بشنید بهرام رنگ رخس
 دگر شد که تا چون دهد پاسخش
 به فرجام گفت ای سخن گوی مرد
 مرا در دو کشور مکن روی زرد
 من از شاه ایران نییچم به گنج
 گر از نیستی چند باشم به رنج
 جزین باشد آرایش دین ما
 همان گردش راه و آیین ما
 هرانکس که پیچد سر از شاه خویش
 به برخاستن گم کند راه خویش
 فزونی نجست آنک بودش خرد
 بد و نیک بر ما همی بگذرد
 خداوند گیتی فریدون کجاست
 که پشت زمانه بدو بود راست
 کجا آن بزرگان خسرو نژاد
 جهاندار کیخسرو و کیقباد
 دگر آنک دانی تو بهرام را
 جهاندار پیروز خودکام را
 اگر من ز فرمان او بگذرم
 به مردی سرآرد جهان بر سرم
 نماند بر و بوم هندوستان
 به ایران کشد خاک جادوستان
 همان به که من باز گردم بدر
 ببیند مرا شاه پیروزگر
 گر از نام پرسیم برزوی نام
 چنین خواندم شاه و هم باب و مام
 همه پاسخ من بشنگل رسان
 که من دیر ماندم به شهر کسان
 چو دستور بشنید پاسخ ببرد
 شنیده سخن پیش او برشمرد
 ز پاسخ پر آژنگ شد روی شاه
 چنین گفت اگر دور ماند ز راه
 یکی چاره سازم کنون من که روز
 سرآید بدین مرد لشکر فروز

یکی کرگ بود اندران شهر شاه
 ز بالای او بسته بر باد راه
 ازان بیشه بگریختی شیر نر

هم از آسمان کرگس تیرپر
یکایک همه هند زو پر خروش
از آواز او کر شدی تیز گوش
به بهرام گفت ای پسندیده مرد
برآید به دست تو این کارکرد
به نزدیک آن کرگ باید شدن
همه چرم او را به تیر آژدن
اگر زو تهی گردد این بوم و بر
به فر تو این مرد پیروزگر
یکی دست باشدت نزدیک من
چه نزدیک این نامدار انجمن
که جاوید در کشور هندوان
بود زنده نام تو تا جاودان
بدو گفت بهرام پاکیزه‌رای
که با من بیاید یکی رهنمای
چو بینم به نیروی یزدان تنش
ببینی به خون غرقه پیراهنش
بدو داد شنگل یکی رهنمای
که او را نشیمن بدانست و جای
همی رفت با نیک‌دل رهنمون
بدان بیشه‌ی کرگ ریزنده خون
همی گفت چندی ز آرام اوی
ز بالا و پهنا و اندام اوی
چو بنمود و برگشت و بهرام رفت
خرامان بدان بیشه‌ی کرگ تفت
پس پشت او چند ایرانیان
به پیکار آن کرگ بسته میان
چو از دور دیدند خرطوم اوی
ز هنگش همی پست شد بوم اوی
بدو هرکسی گفت شاها مکن
ز مردی همی بگذرد این سخن
نکردست کس جنگ با کوه و سنگ
وگر چه دلیرست خسرو به چنگ
به شنگل چنین گوی کاین راه نیست
بدین جنگ دستوری شاه نیست
چنین داد پاسخ که یزدان پاک
مرا گر به هندوستان داد خاک
به جای دگر مرگ من چون بود
که اندیشه ز اندازه بیرون بود
کمان را به زه کرد مرد جوان
تو گفתי همی خوار گیرد روان
بیامد دوان تا به نزدیک کرگ
پر از خشم سر دل نهاده به مرگ
کمان کیانی گرفته به چنگ

ز ترکش برآورد تیر خدنگ
همی تیر بارید همچون تگرگ
برین همنشان تا غمین گشت کرگ
چو دانست کو را سرآمد زمان
برآهیخت خنجر به جای کمان
سر کرگ را راست ببرید و گفت
به نام خداوند بی یار و جفت
که او داد چندین مرا فر و زور
به فرمان او تابد از چرخ هور
بفرمود تا گاو و گردون برند
سر کرگ زان بیشه بیرون برند
ببردند چون دید شنگل ز دور
به دیبا بیاراست ایوان سور
چو بر تخت بنشست پرمایه شاه
نشانند بهرام را پیش گاه
همی کرد هر کس برو آفرین
بزرگان هند و سواران چنین
برفتند هر مهتری با نثار
به بهرام گفتند کای نامدار
کسی را سزای تو کردار نیست
به کردار تو راه دیدار نیست
ازو شادمان شنگل و دل به غم
گاهی تازه روی و زمانی دژم

یکی ازدها بود بر خشک و آب
به دریا بدی گاه بر آفتاب
همی درکشیدی به دم ژنده پیل
وزو خاستی موج دریای نیل
چنین گفت شنگل به یاران خویش
بدان تیزهش رازداران خویش
که من زین فرستاده‌ی شیرمرد
گاهی شادمانم گهی پر ز درد
مرا پشت بودی گر ایدر بدی
به قنوج بر کشوری سر بدی
گر از نزد ما سوی ایران شود
ز بهرام قنوج ویران شود
چو کهتر چنین باشد و مهتر اوی
نماند برین بوم ما رنگ و بوی
همه شب همی کار او ساختم
یکی چاره‌ی دیگر انداختم
فرستمش فردا بر ازدها
کزو بی‌گمانی نیاید رها
نباشم نکوهیده‌ی کار اوی
چو با ازدها خود شود جنگجوی

بگفت این و بهرام را پیش خواند
 بسی داستان دلیران براند
 بدو گفت یزدان پاک آفرین
 ترا ایدر آورد ز ایران زمین
 که هندوستان را بشویی ز بد
 چنان کز ره نامداران سزد
 یکی کار پیش است با درد و رنج
 به آغاز رنج و به فرجام گنج
 چو این کرده باشی زمانی میای
 به خشنودی من برو باز جای
 به شنگل چنین پاسخ آورد شاه
 ک از رای تو بگذرم نیست راه
 ز فرمان تو نگذرم یک زمان
 مگر بد بود گردش آسمان
 بدو گفت شنگل که چندین بلاست
 بدین بوم ما در یکی ازدهاست
 به خشکی و دریا همی بگذرد
 نهنگ دم آهنگ را بشمرد
 توانی مگر چاره‌پی ساختن
 ازو کشور هند پرداختن
 به ایران بری باژ هندوستان
 همه مرز باشند همداستان
 همان هدیه‌ی هند با باژ نیز
 ز عود و ز عنبر ز هرگونه چیز
 بدو گفت بهرام کای پادشا
 بهند اندرون شاه و فرمانروا
 به فرمان دارنده یزدان پاک
 پی ازدها را ببرم ز خاک
 ندانم که او را نشیمن کجاست
 بیاید نمودن به من راه راست
 فرستاد شنگل یکی راه‌جوی
 که آن ازدها را نماید بدوی
 همی رفت با نامور سی سوار
 از ایران سواران خنجرگزار
 همی تاخت تا پیش دریا رسید
 به تاریکی آن ازدها را بدید
 بزرگان ایران خروشان شدند
 وزان ازدها نیز جوشان شدند
 به بهرام گفتند کای شهریار
 تو این را چو آن کرگ پیشین مدار
 به ایرانیان گفت بهرام گرد
 که این را به دادار باید سپرد
 مرا گر زمانه بدین ازدهاست
 به مردی فزونی نگیرد نه کاست

کمان را به زه کرد و بگزید تیر
که پیکانش را داده بد زهر و شیر
بران اژدها تیرباران گرفت
چپ و راست جنگ سواران گرفت
به پولاد پیکان دهانش بدوخت
همی خار زان زهر او برفروخت
دگر چار چویه بزد بر سرش
فرو ریخت با زهر خون از برش
تن اژدها گشت زان تیر سست
همی خاک را خون زهرش بشست
یکی تیغ زهرآگون برکشید
به تندی دل اژدها بردید
به تیغ و تبرزین بزد گردنش
به خاک اندر افکند بیجان تنش
به گردون سرش سوی شنگل کشید
چو شاه آن سر اژدها را بدید
برآمد ز هندوستان آفرین
ز دادار بر بوم ایران زمین
که زاید بر آن خاک چونین سوار
که با اژدها سازد او کارزار
برین برز بالا و این شاخ و یال
نباشد جز از شهریارش همال

همان شاه شنگل دلی پر ز درد
همی داشت از کار او روی زرد
شب آمد بیاورد فرزانه را
همان مردم خویش و بیگانه را
چنین گفت کاین مرد بهرامشاه
بدین زور و این شاخ و این دستگاه
نباشد همی ایدر از هیچ روی
ز هرگونه آمیختن رنگ و بوی
گر از نزد ما او به ایران شود
به نزدیک شاه دلیران شود
سپاه مرا سست خواند به کار
به هندوستان نیست گوید سوار
سرافراز گردد مگر دشمنم
فرستاده را سر ز تن برکنم
نهانش همی کرد خواهم تباه
چه بینید این را چه دانید راه
بدو گفت فرزانه کای شهریار
دلت را بدین گونه رنجه مدار
فرستاده‌ی شهریاران کشی
به غمری برد راه و بیدانشی
کس اندیشه زین گونه هرگز نکرد

به راه چنین رای هرگز مگرد
 بر مهتران زشت‌نامی بود
 سپهبد به مردم گرامی بود
 پس‌انگه بیاید از ایران سپاه
 یکی تاجداری چو بهرامشاه
 نماند ز ما کس بدینجا درست
 ز نیکی نباید ترا دست شست
 رهایده‌ی ماست از اژدها
 نه کشتن بود رنج او را بها
 بدین بوم ما اژدها کشت و کرگ
 به تن زندگانی فزایش نه مرگ
 چو بشنید شنگل سخن تیره شد
 ز گفتار فرزنانگان خیره شد
 ببود آن شب و بامداد پگاه
 فرستاد کس نزد بهرامشاه
 به تنها تن خویش بی‌انجمن
 نه دستور بد پیش و نه رای زن
 به بهرام گفت ای دلارای مرد
 توانگر شدی گرد بیشی مگرد
 بتو داد خواهم همی دخترم
 ز گفتار و کردار باشد برم
 چو این کرده باشم بر من بایست
 کز ایدر گذشتن ترا روی نیست
 ترا بر سپه کامگاری دهم
 به هندوستان شهریاری دهم
 فروماند بهرام و اندیشه کرد
 ز تخت و نژاد و ز ننگ و نبرد
 ابا خویشتن گفت کاین جنگ نیست
 ز پیوند شنگل مرا ننگ نیست
 و دیگر که جان بر سر آرم بدین
 ببینم مگر خاک ایران زمین
 که ایدر بدین‌سان بماندیم دیر
 برآویخت با دام رویاه شیر
 چنین داد پاسخ که فرمان کنم
 ز گفتارت آرایش جان کنم
 تو از هر سه دختر یکی برگزین
 که چون بینمش خوانمش آفرین
 ز گفتار او شاد شد شاه هند
 بیاراست ایوان به چینی پرند
 سه دختر بیامد چو خرم بهار
 به آرایش و بوی و رنگ و نگار
 به بهرام گور آن زمان گفت رو
 بیارای دل را به دیدار نو
 بشد تیز بهرام و او را بدید

ازان ماهرویان یکی برگزید
چو خرم بهاری سپینود نام
همه شرم و ناز و همه رای و کام
بدو داد شنگل سپینود را
چو سرو سهی شمع بی دود را
یکی گنج پرمایه تر برگزید
بدان ماهرخ داد شنگل کلید
بیاورد یاران بهرام را
سواران بازیب و با نام را
درم داد ودینار و هرگونه چیز
همان عنبر و عود و کافور نیز
بیاراست ایوان گوهرنگار
ز قنوج هرکس که بد نامدار
خرامان بران بزمگاه آمدند
به شادی همه نزد شاه آمدند
بیودند یک هفته با می به دست
همه شاد و خرم به جای نشست
سپینود با شاه بهرام گور
چو می بود روشن به جام بلور

چو زین آگهی شد به فغفور چین
که با فر مردی ز ایران زمین
به نزدیک شنگل فرستاده بود
همانا ز ایران تهمزاده بود
بدو داد شنگل یکی دخترش
که بر ماه سایه همی افسرش
یکی نامه نزدیک بهرامشاه
نوشت آن جهاندار با دستگاه
به عنوان بر از شهریار جهان
سر نامداران و شاه مهان
به نزد فرستاده ی پارس
که آمد به قنوج با یار سی
دگر گفت کامد بما آگهی
ز تو نامور مرد با فرهی
خردمندی و مردی و رای تو
فشرده به هر جای بر پای تو
کجا کرگ و آن نامور ازدها
ز شمشیر تیزت نیامد رها
بتو داد دختر که پیوند ماست
که هندوستان خاک او را بهاست
سر خویش را بردی اندر هوا
به پیوند این شاه فرمانروا
به ایران بزرگیست این شاه را
کجا کهترش افسر ماه را

به دستوری شاه در بر گرفت
به قنوج شد یار دیگر گرفت
کنون رنج بردار و ایدر بیای
بدین مرز چندانک باید به پای
به دیدار تو چشم روشن کنیم
روان را ز رای تو جوشن کنیم
چو خواهی که ز ایدر شوی باز جای
زمانی نگویم بر من بیای
برو شاد با خلعت و خواسته
خود و نامداران آراسته
ترا آمدن پیش من ننگ نیست
چو با شاه ایران مرا جنگ نیست
مکن سستی از آمدن هیچ رای
چو خواهی که برگردی ایدر میای
چو نامه بیامد به بهرام گور
به دلش اندر افتاد زان نامه شور
نویسنده بر خواند و پاسخ نوشت
به پالیز کین بر درختی بکشت
سر نامه گفت آنچ گفتی رسید
دو چشم تو جز کشور چین ندید
به عنوان بر از پادشاه جهان
نوشتی سرافراز و تاج مهان
جز آن بد که گفتی سراسر سخن
بزرگی نو را نخواهم کهن
شهنشاه بهرام گورست و بس
چنو در زمانه ندانیم کس
به مردی و دانش به فر و نژاد
چنو پادشا کس ندارد به یاد
جهاندار پیروزگر خواندش
ز شاهان سرافرازتر خواندش
دگر آنک گفتی که من کرده‌ام
به هندوستان رنجه‌ها برده‌ام
همان اختر شاه بهرام بود
که با فر و اورند و بانام بود
هنر نیز ز ایرانیانست و بس
ندارند کرگ ژیان را به کس
همه یکدلانند و یزدان‌شناس
به نیکی ندارند ز اختر سپاس
دگر آنک دختر به من داد شاه
به مردی گرفتم چنین پیشگاه
یکی پادشا بود شنگل بزرگ
به مردی همی راند از میش گرگ
چو با من سزا دید پیوند خویش
به من داد شایسته فرزند خویش

دگر آنک گفתי که خیز ایدر آی
به نیکی بیاشم ترا رهنمای
مرا شاه ایران فرستد به هند
به چین آیم از بهر چینی پرند
نباشد ز من بنده همداستان
که رانم بدین گونه بر داستان
دگر آنک گفתי که با خواسته
به ایران فرستمت آراسته
مرا کرد یزدان ازان بی نیاز
به چیز کسان دست کردن دراز
ز بهرام دارم به بخشش سپاس
نیایش کنم روز و شب در سه پاس
چهارم سخن گر ستودی مرا
هنر ز آنچ برتر فزودی مرا
پذیرفتم این از تو ای شاه چین
بگویم با شاه ایران زمین
ز یزدان ترا باد چندان درود
که آن را نداند فلک تار و پود
بران نامه بنهاد مهر نگین
فرستاد پاسخ سوی شاه چین

چو بهرام با دخت شنگل بساخت
زن او همی شاه گیتی شناخت
شب و روز گریان بد از مهر اوی
نهاده دو چشم اندران چهر اوی
چو از مهرشان شنگل آگاه شد
ز بدها گمانیش کوتاه شد
نشستند یک روز شادان بهم
همی رفت هرگونه از پیش و کم
سپینود را گفت بهرامشاه
که دایم که هستی مرا نیک خواه
یکی راز خواهم همی با تو گفت
چنان کن که ماند سخن در نهفت
همی رفت خواهم ز هندوستان
تو باشی بدین کار همداستان
به تنها بگویم ترا یک سخن
نباید که داند کس از انجمن
به ایران مرا کار زین بهترست
همم کردگار جهان پاورست
به رفتن گر ایدونک رای آیدت
به خوبی خرد رهنمای آیدت
به هر جای نام تو بانو بود
پدر پیش تخت به زانو بود
سپینود گفت ای سرافراز مرد

تو بر خیره از راه دانش مگرد
بهین زنان جهان آن بود
کزو شوی همواره خندان بود
اگر پاک جانم ز پیمان تو
بیچد به بیزارم از جان تو
بدو گفت بهرام پس چاره کن
وزین راز مگشای بر کس سخن
سپینود گفت ای سزاوار تخت
بسازم اگر باشدم یار بخت
یکی جشنگاهست ز ایدر نه دور
که سازد پدرم اندران بیشه سور
که دارند فرخ مران جای را
ستایند جای بت‌آرای را
بود تا بران بیشه فرسنگ بیست
که پیش بت اندر بیاید گریست
بدان جای نخچیر گوران بود
به قنوج در عود سوزان بود
شود شاه و لشکر بدان جایگاه
که بی‌ره نماید بران بیشه راه
اگر رفت خواهی بدانجای رو
همیشه کهن باش و سال تو نو
ز امروز بشکيب تا نیم روز
چو پیدا شود تاج گیتی فروز
چو از شهر بیرون رود شهریار
به رفتن بیارای و بر ساز کار
ز گفتار او گشت بهرام شاد
نخفت اندر اندیشه تا بامداد
چو بنمود خورشید بر چرخ دست
شب تیره بار غریبان بیست
نشست از بر باره بهرام گور
همی راند با ساز نخچیر گور
به زن گفت بر ساز و با کس مگوی
نهادیم هر دو سوی راه روی
هرانکس که بودند ایرانیان
به رفتن بیستند با او میان
بیامد چو نزدیک دریا رسید
به ره بار بازارگانان بدید
که بازارگانان ایران بدند
به آب و به خشکی دلیران بدند
چو بازارگان روی بهرام دید
شهنشاه لب را به دندان گزید
نفرمود بردن به پیشش نماز
ز نادان سخن را همی داشت راز
به بازارگان گفت لب را ببند

کزین سودمندی و هم با گزند
گرین راز در هند پیدا شود
ز خون خاک ایران چو دریا شود
گشاده بران کار کو لب بیست
زبان بسته باید گشاده دو دست
زبان شما را به سوگند سخت
بیندیم تا بازیابیم بخت
بگوئید کز پاک یزدان خدای
بریدیم و بستیم با دیو رای
اگر هرگز از رای بهرامشاه
بیچیم و داریم بد را نگاه
چو سوگند شد خورده و ساخته
دل شاه زان رنج پرداخته
بدیشان چنین گفت پس شهریار
که نزد شما از من این زنهار
بدارید و با جان برابر کنید
چو خواهید کز پندم افسر کنید
گر از من شود تخت پرداخته
سپاه آید از هر سوی ساخته
نه بازارگان ماند ایدر نه شاه
نه دهقان نه لشکر نه تخت و کلاه
چو زانگونه دیدند گفتار اوی
برفتند یکسر پر از آب روی
که جان بزرگان فدای تو باد
جوانی و شاهی روای تو باد
اگر هیچ راز تو پیدا شود
ز خون کشور ما چو دریا شود
که یارد بدین گونه اندیشه کرد
مگر بخت را گوید از ره بگرد
چو بشنید شاه آن گرفت آفرین
بران نامداران با فر و دین
همی رفت پیچان به ایوان خویش
به یزدان سپرده تن و جان خویش
بدانکه که بهرام شد سوی راه
چنین گفت با زن که ای نیک‌خواه
ابا مادر خویشتن چاره ساز
چنان کو درستی ندانند راز
که چون شاه شنگل سوی جشنگاه
شود خواستار آید از نزد شاه
بگوید که برزوی شد دردمند
پذیردش پوزش شه هوشمند
زن این بند بنهاد با مادرش
چو بشنید پس مادر از دخترش
همی بود تا تازه شد جشنگاه

گرانمایگان برگرفتند راه
چو بر ساخت سنگل که آید به دشت
زنش گفت برزوی بیمار گشت
به پوزش همی گوید ای شهریار
تو دل را بمن هیچ رنجه مدار
چو ناتندرستی بود جشنگاه
دژم باشد و داند این مایه شاه
به زن گفت سنگل که این خود مباد
که بیمار باشد کند جشن یاد
ز قنوج شبگیر سنگل برفت
ابا هندوان روی بنهاد تفت
چو شب تیره شد شاه بهرام گفت
که آمد که رفتن ای نیک جفت
بیامد سپینود را برنشانند
همی پهلوی نام یزدان بخواند
پیوشید خفتان و خود برنشست
کمندی به فتراک و گری به دست
همی راند تا پیش دریا رسید
چو ایرانیان را همه خفته دید
برانگیخت کشتی و زورق بساخت
به زورق سپینود را در نشاخت
به خشکی رسیدند چون روز گشت
جهان پهلوان گیتی افروز گشت

سواری ز قنوج تازان برفت
به آگاهی رفتن شاه تفت
که برزوی و ایرانیان رفته‌اند
همان دختر شاه را برده‌اند
شنید این سخن سنگل از نیک‌خواه
چو آتش بیامد ز نخچیرگاه
همه لشکر خویش را برنشانند
پس شاه بهرام لشکر براند
بدین‌گونه تا پیش دریا رسید
سپینود و بهرام یل را بدید
غمی گشت و بگذاشت دریا به خشم
ازان سوی دریا چو بر کرد چشم
دیدش سپینود و بهرام را
مران مرد بی‌باک خودکام را
به دختر چنین گفت کای بدنژاد
که چون تو ز تخم بزرگان مباد
تو با این فرینده مرد دلیر
ز دریا گذشتی به کردار شیر
که بی‌آگهی من به ایران شوی
ز مینوی خرم به ویران شوی

ببینی کنون زخم ژوپین من
 چو ناگاه رفتی ز بالین من
 بدو گفت بهرام کای بدنشان
 چرا تاختی باره چون بیهشان
 مرا آزمودی گه کارزار
 چنانم که با باده و میگسار
 تو دانی که از هندوان صدهزار
 بود پیش من کمتر از یک سوار
 چو من باشم و نامور یار سی
 زره دار با خنجر پارسی
 پر از خون کنم کشور هندوان
 نمانم که باشد کسی با روان
 بدانست سنگل که او راست گفت
 دلیری و گردی شاید نهفت
 بدو گفت سنگل که فرزند را
 بیفگندم و خویش و پیوند را
 ز دیده گرامی ترت داشتم
 به سر بر همی افسرت داشتم
 ترا دادم آن را که خود خواستی
 مرا راستی بد ترا کاستی
 جفا برگزیدی به جای وفا
 وفا را جفا کی پسندی سزا
 چه گویم تراکانک فرزند بود
 به اندیشه‌ی من خردمند بود
 کنون چون دلاور سواری شدست
 گمانم که او شهرپاری شدست
 دل پارسی باوفا کی بود
 چو آری کند رای او نی بود
 چنان بچه‌ی شیر بودی درست
 که از خون دل دایگانش بشست
 چو دندان برآورد و شد تیز چنگ
 به پروردگار آمدش رای جنگ
 بدو گفت بهرام چون دانیم
 بدانیش و بدساز چون خوانیم
 به رفتن نباشد مرا سرزنش
 نخواهی مرا بددل و بدکنش
 شهنشاه ایران و توران منم
 سپهدار و پشت دلیران منم
 ازین پس سزای تو نیکی کنم
 سر بدسگالت ز تن برکنم
 به ایران به جای پدر دارمت
 هم از باز کشور نیازم
 همان دخترت شمع خاور بود
 سر بانوان را چو افسر بود

ز گفتار او ماند شنگل شگفت
ز سر شاره‌ی هندوی برگرفت
بزد اسپ وز پیش چندان سپاه
بیامد به پوزش به نزدیک شاه
شه‌نشاه را شاد در بر گرفت
وزان گفته‌ها پوزش اندر گرفت
به دیدار بهرام شد شادکام
بیاراست خوان و بیاورد جام
برآورد بهرام راز از نهفت
سخنهای ایرانیان باز گفت
که کردار چون بود و اندیشه چون
که بودم بدین داستان رهنمون
می چند خوردند و برخاستند
زبان را به پوزش بیاراستند
دو شاه دلارای یزدان‌پرست
وفا را بسودند بر دست دست
کزین پس دل از راستی نشکنیم
همی بیخ کژی ز بن برکنیم
وفادار باشیم تا جاودان
سخن بشنویم از لب بخردان
سپینود را نیز پدرود کرد
بر خویش تار و برش بود کرد
سبک پشت بر یکدگر گاشتند
دل کینه بر جای بگذاشتند
یکی سوی خشک و یکی سوی آب
برفتند شادان‌دل و پرشتاب

چو آگاهی آمد به ایران که شاه
بیامد ز قنوج خود با سپاه
بیستند آذین به راه و به شهر
همی هرکس از کار برداشت بهر
درم ریختند از کران تا کران
هم از مشک و دینار و هم زعفران
چو آگاه شد پور او یزدگرد
سپاه پراگنده را کرد گرد
چو نرسی و چون موبد موبدان
پذیره شدندش همه بخردان
چو بهرام را دید فرزند اوی
بیامد بمالید بر خاک روی
برادرش نرسی و موبد همان
پر از گرد رخسار و دل شادمان
چنان هم بیامد به ایوان خویش
به یزدان سپرده تن و جان خویش
بیاسود چون گشت گیتی سپاه

به کردار سیمین سپر گشت ماه
 چو پیراهن شب بدرید روز
 پدید آمد آن شمع گیتی فروز
 شهنشاه بر تخت زرین نشست
 در بار بگشاد و لب را بیست
 برفتند هر کس که بد مهتری
 خردمند و در پادشاهی سری
 جهاندار بر تخت بر پای خاست
 بیاراست پاکیزه گفتار راست
 نخست از جهان آفرین یاد کرد
 ز وام خرد گردن آزاد کرد
 چنین گفت کز کردگار جهان
 شناسندهی آشکار و نهان
 بترسید و او را ستایش کنید
 شب تیره پیشش نیایش کنید
 که او داد پیروزی و دستگاه
 خداوند تابنده خورشید و ماه
 هرانکس که خواهد که یابد بهشت
 نگردد به گرد بد و کار زشت
 چو داد و دهش باشد و راستی
 بیچد دل از کژی و کاستی
 ز ما کس میاشید زین پس به بیم
 اگر کوه زر دارد و گنج سیم
 ز دلها همه بیم بیرون کنید
 نیایش به دارای بیچون کنید
 کشاورز گر مرد دهقان نژاد
 بکوشید با ما به هنگام داد
 هران را که ما تاج دادیم و تخت
 ز یزدان شناسید وز داد و بخت
 نکوشم به آگندن گنج من
 نخواهم پراگنده کرد انجمن
 یکی گنج خواهم نهادن ز داد
 که باشد روانم پس از مرگ شاد
 برین نیز گر خواست یزدان بود
 دل روشن از بخت خندان بود
 برین نیکویها فزایش کنیم
 سوی نیکبختی نمایش کنیم
 گر از لشکر و کارداران من
 ز خویشان و جنگی سواران من
 کسی رنج بگزید و با من نگفت
 همی دارد آن کژی اندر نهفت
 ورا از تن خویش باشد بزه
 بزه کی گزیند کسی بی مزه(؟)
 منم پیش یزدان ازو دادخواه

که در چادر ابر بنهفت ماه
شما را مگر دیگرست آرزوی
که هرکس دگرگونه باشد به خوی
بگویند گستاخ با من سخن
مگر نو کنم آرزوی کهن
همه گوش دارید و فرمان کنید
ازین پند آرایش جان کنید
بگفت این و بنشست بر تخت داد
کلاه کیانی به سر بر نهاد
بزرگان برو خواندند آفرین
که بی تو مبادا کلاه و نگین
چو دانا بود شاه پیروز بخت
بنازد بدو کشور و تاج و تخت
ترا مردی و دانش و فرهی
فزون آمد از تخت شاهنشهی
بزرگی و هم دانش و هم نژاد
چو تو شاه گیتی ندارد به یاد
کنون آفرین بر تو شد ناگزیر
ز ما هر که هستیم برنا و پیر
هم آزادی تو به یزدان کنیم
دگر پیش آزادمردان کنیم
برین تخت ارزانیست شاه
به داد و به پیروزی و دستگاه
همه مردگان را برآری ز خاک
به داد و به بخشش به گفتار پاک
خداوند دارنده یار تو باد
سر اختر اندر کنار تو باد
برفتند با رامش از پیش تخت
بزرگان و فرزانهی نیک بخت
نشست آن زمان شاه و لشکر بر اسپ
بیامد سوی خان آذر گشسپ
بسی زر و گوهر به درویش داد
نیاز آنک بنهفت ازو بیش داد
پرستندهی آتش زردهشت
همی رفت با باژ و برسم به مشیت
سپینود را پیش او برد شاه
بیاموختش دین و آیین و راه
بشستش به دین به و آب پاک
ازو دور شد گرد و زنگار و خاک
در تنگ زندانها باز کرد
به هرسو درم دادن آغاز کرد

❏

پس آگاه شد شنگل از کار شاه
ز دختر که شد شاه را پیشگاه

به دیدار ایران بدش آرزوی
بر دختر شاه آزاده‌خوی
فرستاد هندی فرستاده‌یی
سخن‌گوی مردی و آزاده‌پی
یکی عهد نو خواست از شهریار
که دارد به خان اندرون یادگار
به نوی جهاندار عهدی نوشت
چو خورشید تابان به باغ بهشت
یکی پهلوی نامه از خط شاه
فرستاده آورد و بنمود راه
فرستاده چون نزد شنگل رسید
سپهدار قنوج خطش بدید
ز هندوستان ساز رفتن گرفت
ز خویشان چینی نهفتن گرفت
بیامد به درگاه او هفت شاه
که آیند با رای شنگل به راه
یکی شاه کابل دگر هند شاه
دگر شاه سندل بشد با سپاه
دگر شاه مندل که بد نامدار
همان نیز جندل که بد کامگار
ابا ژنده پیلان و زنگ و درای
یکی چتر هندی به سر بر به پای
همه نامجوی و همه نامدار
همه پاک با طوق و با گوشوار
همه ویژه با گوهر و سیم و زر
یکی چتر هندی ز طاوس نر
به دیبا بیاراسته پشت پیل
همی تافت آن لشکر از چند میل
ابا هدیه‌ی شاه و چندان نثار
که دینار شد خوار بر شهریار
همی راند منزل به منزل سپاه
چو زان آگهی یافت بهرامشاه
بزرگان ز هر شهر برخاستند
پذیره شدن را بیاراستند
بیامد شهنشاه تا نهروان
خردمند و بیدار و روشن‌روان
دو شاه گرانمایه و نیک‌ساز
رسیدند پس یک به دیگر فراز
به نزدیک اندر فرود آمدند
که با پوزش و با درود آمدند
گرفتند مر یکدگر را به بر
دو شاه سرافراز با تاج و فر
پیاده شده لشکر از هر دو روی
جهانی سراسر پر از گفت‌وگوی

دو شاه و دو لشکر رسیده بهم
 همی رفت هرگونه از بیش و کم
 به زین بر نشستند هر دو سوار
 همان پرهیز لشکر نامدار
 به ایوانها تخت زرین نهاد
 برو جامه‌ی خسرو آیین نهاد
 به ره بر بره مرغ بریان نهاد
 به یک تیر پرتاب بر خوان نهاد
 می آورد و برخواند رامشگران
 همه جام پر از کران تا کران
 چو نان خورده شد مجلس شاهوار
 بیاراست پر بوی و رنگ و نگار
 پرستندگان ایستاده به پای
 بهشتی شده کاخ و گاه و سرای
 همه آلت می سراسر بلور
 طبقهای زرین ز مشک و بخور
 ز زر افسری بر سر میگسار
 به پای اندرون کفش گوهرنگار
 فروماند زان کاخ شنگل شگفت
 به می خوردن اندیشه اندر گرفت
 که تا این بهشتست یا بوستان
 همی بوی مشک آید از دوستان
 چنین گفت با شاه ایران به راز
 که با دخترم راه دیدار ساز
 بفرمود تا خادمان سپاه
 پدر را گذراند نزدیک ماه
 همی رفت با خادمان نامدار
 سرای دگر دید چون نوبهار
 چو دخترش را دید بر تخت عاج
 نشسته به آرام با فر و تاج
 بیامد پدر بر سرش بوسه داد
 رخان را به رخسار او برنهاد
 پدر زار بگریست از مهر اوی
 همان بر پدر دختر ماهروی
 همی دست بر سود شنگل به دست
 ازان کاخ و ایوان و جای نشست
 سپینود را گفت اینت بهشت
 برستی ز کاخ بت‌آرای زشت
 همان هدیه‌ها را که آورده بود
 اگر بدره و تاج و گر برده بود
 بدو داد با هدیه‌ی شهریار
 شد آن خرم ایوان چو باغ بهار
 وزان جایگه شد به نزدیک شاه
 همی کرد مرد اندر ایوان نگاه

بزرگان چو خرم شدند از نبید
پرستار او خوابگاهی گزید
سوی خوابگاه رفتن آراستند
ز هرگونه‌یی جامه‌ها خواستند
چو پیدا شد این چادر مشک‌رنگ
ستاره بروبر چو پشت پلنگ
بکردند میخوارگان خواب خوش
همه ناز را دست کرده بکش
چنین تا پدید آمد آن زرد جام
که خورشید خوانی مر او را به نام
بینداخت آن چادر لاژورد
بگسترد بر دشت یاقوت زرد
به نخچیر شد شاه بهرام گرد
شهنشاه هندوستان را ببرد
چو از دشت نخچیر باز آمدند
خجسته پی و بزمساز آمدند
چنین هم بگوی و به نخچیر و سور
زمانی نبودی ز بهرام دور

بیامد ز میدان چو تیر از کمان
بر دختر خویش رفت آن زمان
قلم خواست از ترک و قرطاس خواست
ز مشک سیه سوده انقاس خواست
سر عهد کرد آفرین از نخست
بران کو جهان از نژندی بشست
بگسترد هم پاکی و راستی
سوی دیو شد کژی و کاستی
سپینود را جفت بهرامشاه
سپردم بدین نامور پیشگاه
شهنشاه تا جاودان زنده باد
بزرگان همه پیش او بنده باد
چو من بگذرم زین سپنجی سرای
به قنوج بهرامشاهست رای
ز فرمان این تاجور مگذرید
تن مرده را سوی آتش برید
سپارید گنجم به بهرامشاه
همان کشور و تاج و گاه و سپاه
سپینود را داد منشور هند
نوشته خطی هندوی بر پرند
به ایران همی بود شنگل دو ماه
فرستاد پس مهتری نزد شاه
به دستوری بازگشتن به جای
خود و نامداران فرخنده‌رای
بدان شد شهنشاه همداستان

که او بازگردد به هندوستان
ز چیزی که باشد به ایران زمین
بفرمود تا کرد موبد گزین
ز دینار و ز گوهر شاهوار
ز تیغ و ز خود و کمر بی شمار
ز دیبا و از جامه‌ی نابسود
که آن را شمار و کرانه نبود
به اندازه یارانش را هم چنین
بیاراست اسپان به دیبای چین
گسی کردشان شاد و خشنود شاه
سه منزل همی راند با او به راه
نبد هم بدین هدیه همداستان
علف داد تا مرز هندوستان

چو باز آمد از راه بهرامشاه
به آرام بنشست بر پیشگاه
ز مرگ و ز روز بد اندیشه کرد
دلش گشت پر درد و رخساره زرد
بفرمود تا پیش او شد دبیر
سرافراز موبد که بودش وزیر
همی خواست تا گنجها بنگرد
زر و گوهر و جامه‌ها بشمرد
که با او ستاره‌شمر گفته بود
ز گفتار ایشان برآشفته بود
که باشد ترا زندگانی سه بیست
چهارم به مرگت بیاید گریست
همی گفت شادی کنم بیست سال
که دارم به رفتن به گیتی همال
دگر بیست از داد و بخشش جهان
کنم راست با آشکار و نهان
نمانم که ویران شود گوشه‌یی
بیابد ز من هرکسی توشه‌یی
سوم بیست بر پیش یزدان به پای
بیاشم مگر باشدم رهنمای
ستاره‌شمر شست و سه سال گفت
شمار سه سالش بد اندر نهفت
ز گفت ستاره‌شمر جست گنج
وگرنه نبودش خود از گنج رنج
خنک مرد بی‌رنج و پرهیزگار
به ویژه کسی کو بود شهریار
چو گنجور بشنید شد پیش گنج
به کار شمردن همی برد رنج
به سختی چنان روزگاری ببرد
همه پیش دستور او برشمرد

چو دستور او برگرفت آن شمار
پراندیشه آمد بر شهریار
بدو گفت تا بیست و سه سال نیز
همانا نیازت نیاید به چیز
ز خورد و ز بخشش گرفتم شمار
درمهای این لشکر نامدار
فرستاده‌یی نیز کاید برت
ز شاهان وز نامور کشورت
بدین سال گنج تو آراستست
که پر زر و سیمست و پر خواستست
چو بشنید بهرام و اندیشه کرد
ز دانش غم نارسیده نخورد
بدو گفت کوتاه شد داوری
که گیتی سه روزست چون بنگری
چو دی رفت و فردا نیامد هنوز
نباشم ز اندیشه امروز کوز
چو بخشیدنی باشد و تاج و تخت
نخواهم ز گیتی ازین بیش رخت
بفرمود پس تا خراج جهان
نخواهند نیز از کهان و مهان
به هر شهر مردی پدیدار کرد
سر خفته از خواب بیدار کرد
بدان تا نجویند پیکار نیز
نیاید ز پیکار افکار نیز
ز گنج آنچ بایستشان خوردنی
ز پوشیدنی گر ز گسترده‌نی
بدین پرخرد موبدان داد و گفت
که نیک و بد از من نباید نهفت
میان سخنها میانجی بوید
نخواهند چیزی کرانجی بوید
مرا از به و بتر آگه کنید
ز بدها گمانیم کوتاه کنید
پراگنده شد موبد اندر جهان
نماند ایچ نیک و بد اندر نهان
بران پر خرد کارها بسته شد
ز هر کشوری نامه پیوسته شد
که از داد و پیکاری و خواسته
خرد شد به مغز اندرون کاسته
ز بس جنگ و خون ریختن در جهان
جوانان ندانند ارج مهان
دل آگنده گردد جوان را به چیز
نبیند هم از شاه و موبد به نیز
برین‌گونه چون نامه پیوسته شد
ز خون ریختن شاه دل خسته شد

به هر کشوری کارداری گزید
 پر از داد و دانش چنانچون سزید
 هم از گنج بد پوشش و خوردشان
 ز پوشیدن و باز گستردهشان
 که شش ماه دیوان بیاراستی
 وزان زیردستان درم خواستی
 نهادی بران سیم نام خراج
 به دیوان ستاننده با فر و تاج
 به شش ماه بستند به شش باز داد
 نبودی ستاننده زان سیم شاد
 بدان چاره تا مرد پیکار خون
 نریزد نباشد به بد رهنمون
 وزان پس نوشتند کارآگاهان
 که از داد وز ایمنی در جهان
 که هر کش درم بد خراجش نبود
 به سرش اندرون داورها فزود
 ز پری به کژی نهادند روی
 پر از رنج گشتند و پرخاشجوی
 چو آن نامه بر خواند بهرام گور
 به دلش اندر افتاد زان کار شور
 ز هر کشوری مرزبانی گزید
 پر از داد دلشان چنانچون سزید
 به درگاه یکساله روزی بداد
 ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
 بفرمود کان را که ریزند خون
 گر آرند کژی به کار اندرون
 برانند فرمان یزدان بروی
 بدان تا شود هرکسی چاره جوی
 برآمد برین بر بسی روزگار
 بکی نامه فرمود پس شهریار
 سوی راستگویان و کارآگاهان
 کجا او پراگنده بد در جهان
 که اندر جهان چیست ناسودمند
 که آرد برین پادشاهی گزند
 نوشتند پاسخ که از داد شاه
 نگردد کسی گرد آیین و راه
 بشد رای و اندیشه ی کشت و ورز
 به هر کشوری راست بیکار مرز
 پراگنده بینیم گاوان کار
 گیا رست از دشت وز کشت زار
 چنین داد پاسخ که تا نیمروز
 که بالا کند تاج گیتی فروز
 نباید کس آسود از کشت و ورز
 ز بی ارز مردم مجوید ارز

که بی‌کار مردم ز بی‌دانشیست
به بی‌دانشان بر بیاید گریست
ورا داد باید دو و چار دانگ
چو شد گرسنه تا نیاید به بانگ
کسی کو ندارد بر و تخم و گاو
تو با او به تندی و زفتی مکاو
به خوبی نوا کن مر او را به گنج
کس از نیستی تا نیاید به رنج
گر ایدونک باشد زیان از هوا
نباشد کسی بر هوا پادشا
چو جایی بپوشد زمین را ملخ
برد سبزی کشت‌مندان به شخ
تو از گنج تاوان او بازده
به کشور ز فرموده آواز ده
وگر بر زمین گورگاهی بود
وگر نابرومند راهی بود
که ناکشته باشد به گرد جهان
زمین فرومایگان و مهان
کسی کو بدین پایکار منست
وگر ویژه پروردگار منست
کنم زنده در گور جایی که هست
مبادش نشیمن مبادش نشست
نهادند بر نامه بر مهر شاه
هیونی برافکند هر سو به راه

ازان پس به هرسو یکی نامه کرد
به جایی که درویش بد جامه کرد
بپرسید هرجا که بی‌رنج کیست
به هرجای درویش و بی‌گنج کیست
ز کار جهان یکسر آگه کنید
دلم را سوی روشنی ره کنید
بیامدش پاسخ ز هر کشوری
ز هر نامداری و هر مهتری
که آباد بینیم روی زمین
به هرجای پیوسته شد آفرین
مگر مرد درویش کز شهریار
بنالد همی از بد روزگار
که چون می‌گسارد توانگر همی
به سر بر ز گل دارد افسر همی
به آواز رامشگران می‌خورند
چو ما مردمان را به کس نشمرند
تهی دست بی‌رود و گل می‌خورد
توانگر همانا ندارد خرد
بخندید زان نامه بیدار شاه

هیونی برافگند پویان به راه
 به نزدیک شنگل فرستاد کس
 چنین گفت کای شاه فریادرس
 ازان لوریان برگزین ده هزار
 نر و ماده بر زخم بریط سوار
 به ایران فرستش که رامشگری
 کند پیش هر کهتری بهتری
 چو برخواند آن نامه شنگل تمام
 گزین کرد زان لوریان به نام
 به ایران فرستاد نزدیک شاه
 چنان کان بود در خور نیکخواه
 چو لوری بیامد به درگاه شاه
 بفرمود تا برگشادند راه
 به هریک یکی گاو داد و خری
 ز لوری همی ساخت برزیگری
 همان نیز خروار گندم هزار
 بدیشان سپرد آنک بد پایدار
 بدان تا بورزد به گاو و به خر
 ز گندم کند تخم و آرد به بر
 کند پیش درویش رامشگری
 چو آزادگان را کند کهتری
 بشد لوری و گاو و گندم بخورد
 بیامد سر سال رخساره زرد
 بدو گفت شاه این نه کار تو بود
 پراگندن تخم و کشت و درود
 خری ماند اکنون بنه برنهد
 بسازید رود و بریشم دهید
 کنون لوری از پاک گفتار اوی
 همی گردد اندر جهان چارهجوی
 سگ و کبک بفزود بر گفت شاه
 شب و روز پویان به دزدی به راه

برین سان همی خورد شست و سه سال
 کس اندر زمانه نبودش همال
 سر سال در پیش او شد دبیر
 خردمند موید که بودش وزیر
 که شد گنج شاه بزرگان تهی
 کنون آمدم تا چه فرمان دهی
 هرانکس که دارد روانش خرد
 به مال کسان از بنه ننگرد
 چنین پاسخ آورد این خود مساز
 که هستیم زین ساختن بی نیاز
 جهان را بدان باز هل کافرید
 سر گردش آفرینش بدید

همی بگذرد چرخ و یزدان به جای
به نیکی ترا و مرا رهنمای
بخفت آن شب و بامداد پگاه
بیامد به درگاه بی‌مر سپاه
گروهی که بایست کردند گرد
بر شاه شد پور او یزدگرد
به پیش بزرگان بدو داد تاج
همان طوق با افسر و تخت عاج
پرستیدن ایزد آمدش رای
بینداخت تاج و بیردخت جای
گرفتش ز کردار گیتی شتاب
چو شب تیره شد کرد آهنگ خواب
چو بنمود دست آفتاب از نشیب
دل موید شاه شد پر نهیب
که شاه جهان برنخیرد همی
مگر از کرانی گریزد همی
بیامد به نزد پدر یزدگرد
چو دیدش کف اندر دهانش فسرد
ورا دید پژمرده رنگ رخان
به دیبای زربفت بر داده جان
چنین بود تا بود و این بود روز
تو دل را به آرز و فزونی مسوز
بترسد دل سنگ و آهن ز مرگ
هم ایدر ترا ساختن نیست برگ
بی‌آزاری و مردمی بایدت
گذشته چو خواهی که نگزایدت
همی نو کنم بخشش و داد اوی
مبادا که گیرد به بد یاد اوی
ورا دخمه‌پی ساختند شاهوار
ابا مرگ او خلق شد سوکوار
کنون پرسخن مغزم اندیشه کرد
بگویم جهان جستن یزدگرد

پادشاهی یزدگرد هجده سال بود

چو شد پادشا بر جهان یزدگرد
سپاه پراگنده را کرد گرد
نشستند با موبدان و ردان
بزرگان و سالاروش بخردان
جهانجوی بر تخت زرین نشست
در رنج و دست بدی را بیست
نخستین چنین گفت کن کز گناه
برآسود شد ایمن از کینه‌خواه
هر آنکس که دل تیره دارد ز رشک
مر آن درد را دور باشد پزشک
که رشک آورد از گرم و گداز
دژ آگاه دیوی بود دیرساز
هرآن چیز کنت نیاید پسند
دل دوست و دشمن بر آن برمبند
مدارا خرد را برابر بود
خرد بر سر دانش افسر بود
به جای کسی گر تو نیکی کنی
مزن بر سرش تا دلش نشکنی
چو نیکی کنش باشی و بردبار
نباشی به چشم خردمند خوار
اگر بخت پیروز یاری دهد
مرا بر جهان کامگاری دهد
یکی دفتری سازم از راستی
که بندد در کژی و کاستی
همی‌داشت یک چند گیتی بداد
زمانه بدو شاد و او نیز شاد
به هر سو فرستاد بی‌مر سپاه
همی‌داشت گیتی ز دشمن نگاه
ده و هشت بگذشت سال از برش
به پاییز چون تیره گشت افسرش
بزرگان و دانندگان را بخواند
بر تخت زرین به زانو نشاند
چنین گفت کین چرخ ناپایدار
نه پرورده داند نه پرودگار
به تاج گرانمایگان ننگرد
شکاری که یابد همی بشکرد
کنون روز من بر سر آید همی
به نیرو شکست اندر آید همی
سپر دم به هر مز کلاه و نگین
همه لشکر و گنج ایران زمین
همه گوش دارید و فرمان کنید
ز پیمان او رامش جان کنید

اگر چند پیروز با فر و یال
ز هرمز فزونست چندی به سال
ز هرمز همی بینم آهستگی
خردمندی و داد و شایستگی
بگفت این و یک هفته زان پس بزیست
برفت و برو تخت چندی گریست
اگر صد بمانی و گر بیست و پنج
بیایدت رفتن ز جای سپنج
هران چیز کید همی در شمار
سزد گر نخوانی ورا پایدار

پادشاهی هرمز یک سال بود

چو هرمز برآمد به تخت پدر
به سر برنهاد آن کیی تاج زر
چو پیروز را ویژه گفتی ز خشم
همی آب رشک اندر آمد به چشم
سوی شاه هیتال شد ناگهان
ابا لشکر و گنج و چندی مهان
چغانی شهی بد فغانیش نام
جهانجوی با لشکر و گنج و کام
فغانیش را گفت کای نیک‌خواه
دو فرزند بودیم زیبای گاه
پدر تاج شاهی به کهتر سپرد
چو بیدادگر بد سپرد و بمرد
چو لشکر دهی مر مرا گنج هست
سلیح و بزرگی و نیروی دست
فغانی بدو گفت که آری رواست
جهاندار هم بر پدر پادشاست
به پیمان سپارم سپاهی تو را
نمایم سوی داد راهی تو را
که باشد مرا ترمذ و ویسه گرد
که خون عهد این دارم از یزدگرد
بدو گفت پیروز کری رواست
فزون زان بتو پادشاهی سزاست
بدو داد شمشیرزن سی‌هزار
ز هیتالیان لشکری نامدار
سپاهی بیاورد پیروزشاه
که از گرد تاریک شد چرخ ماه
برآویخت با هرمز شهریار
فراوان ببودستشان کارزار
سرانجام هرمز گرفتار شد
همه تاجها پیش او خوار شد
چو پیروز روی برادر بدید
دلش مهر پیوند او برگزید
بفرمود تا بارگی برنشست
بشد تیز و ببسود رویش بدست
فرستاد بازش بایوان خویش
بدو خوانده بد عهد و پیمان خویش

پادشاهی پیروز بیست و هفت سال بود

بیامد بتخت کیی برنشست
چنان چون بود شاه یزدان پرست
نخستین چنین گفت با مهتران
که ای پرهیز پاکدل سروران
همی خواهم از داور بی نیاز
که باشد مرا زندگانی دراز
که که را به که دارم و مه به مه
فراوان خرد باشدم روز به
سر مردمی بردباری بود
سبک سر همیشه بخواری بود
ستون خرد داد و بخشایشست
در بخشش او را چو آرایشست
زبان چرب و گویندگی فر اوست
دلیری و مردانگی پر اوست
هران نامور کو ندارد خرد
ز تخت بزرگی کجا برخورد
خردمند هم نیز جاوید نیست
فری برتر از فر جمشید نیست
چو تاجش به ماه اندر آمد بمرد
نشست کیی دیگری را سپرد
نماند برین خاک جاوید کس
ز هر بد به یزدان پناهید و بس
همی بود یک سال با داد و پند
خردمند وز هر بدی بی گزند
دگر سال روی هوا خشک شد
به جو اندرون آب چون مشک شد
سه دیگر همان و چهارم همان
ز خشکی نبد هیچکس شادمان
هوا را دهان خشک چون خاک شد
ز تنگی به جو آب تریاک شد
ز بس مردن مردم و چارپای
پیی را ندیدند بر خاک جای
شهنشاه ایران چو دید آن شگفت
خراج و گزیت از جهان برگرفت
به هر سو که انبار بودش نهان
بخشید بر کهتران و مهان
خروشی برآمد ز درگاه شاه
که ای نامداران با دستگاه
غله هرچ دارید پیدا کنید
ز دینار پیروز گنج آگنید
هر آنکس که دارد نهانی غله
وگر گاو و گر گوسفند و گله

به نرخی فروشد که او را هواست
که از خوردنی جانور بی‌نواست
به هر کرداری و خودکامه‌ای
فرستاد تازان یکی نامه‌ای
که انبارها برگشایند باز
به گیتی برآنکس که هستش نیاز
کسی گر بمیرد بنیافت نان
ز برنا و از پیر مرد و زنان
بریزم ز تن خون انباردار
کجا کار یزدان گرفتست خوار
بفرمود تا خانه بگذاشتند
به دشت آمد و دست برداشتند
همی به آسمان اندر آمد خروش
ز بس مویه و درد و زاری و جوش
ز کوه و بیابان وز دشت و غار
ز یزدان همی‌خواستی زینهار
برین گونه تا هفت سال از جهان
ندیدند سبزی کهان و مهان
بهشتم بیامد مه فوردین
برآمد یکی ابر با آفرین
همی در بارید بر خاک خشک
همی‌آمد از بوستان بوی مشک
شده ژاله برگل چو مل در قدح
همی‌تافت از ابر قوس قزح
زمانه‌برست از بد بدگمان
به هرجای بر زه نهاده کمان
چو پیروز ازان روز تنگی‌برست
بر آرام بر تخت شاهی نشست
یکی شارستان کرد پیروز کام
بفرمود کو را نهادند نام
جهاندار گوینده گفت این ریست
که آرام شاهان فرخ پیست
دگر کرد بادان پیروزنام
خنیده بهرجایش آرام و کام
که اکنونش خوانی همی اردبیل
که قیصر بدو دارد از داد میل
چو این بومها یکسر آباد کرد
دل مردم پر خرد شاد کرد
درم داد با لشکر نامدار
سوی جنگ جستن برآراست کار
بدان جنگ هرمز بدی پیش‌رو
همی‌رفت با کارسازان نو
قباد از پس پشت پیروز شاه
همی‌راند چون باد لشکر به راه

که پیروز را پاک فرزند بود
خردمند شاخی برومند بود
بلاش از بر تخت بنشست شاد
که کهتر پسر بود با مهر و داد
یکی پارسی بود بس نامدار
ورا سوفزا خواندی شهریار
بفرمود پیروز کایدرباش
چو دستور شایسته نزد بلاش
سپه را سوی جنگ ترکان کشید
همی تاج و تخت کیی را سزید
همی راند با لشکر و گنج و ساز
که پیکار جویند با خوشنواز
نشانی که بهرام یل کرده بود
ز پستی بلندی برآورده بود
نیشته یکی عهد شاهنشهان
که از ترک و ایرانیان در جهان
کسی زین نشان هیچ برنگذرد
کزان رود برتر زمین نشمرد
چو پیروز شیراوژن آنجا رسید
نشان کردن شاه ایران بدید
چنین گفت یکسر بگردنکشان
که از پیش ترکان برین همنشان
مناره برآرم به شمشیر و گنج
ز هیتال تا کس نباشد به رنج
چو باشد مناره به پیش برک
بزرگان به پیش من آرند چک
بگویم که آن کرد بهرام گور
به مردی و دانایی و فر و زور
نمانم بجایی پی خوشنواز
به هیتال و ترک از نشیب و فراز
چو بشنید فرزند خاقان که شاه
ز جیحون گذر کرد خود با سپاه
همی بشکند عهد بهرام گور
بدان تازه شد کشتن و جنگ و شور
دبیر جهان دیده را خوشنواز
بفرمود تا شد بر او فراز
یکی نامه بنوشت با آفرین
ز دادار بر شهریار زمین
چنین گفت کز عهد شاهان داد
به گردی نخوانمت خسرو نژاد
نه این بود عهد نیاکان تو
گزیده جهاندار و پاکان تو
چو پیمان آزادگان بشکنی
نشان بزرگی به خاک افگنی

مرا با تو پیمان بباید شکست
به ناچار بردن بشمشیر دست
به نامه ز هر کارش آگاه کرد
بسی هدیه با نامه همراه کرد
سواری سراینده و سرفراز
همی رفت با نامه‌ی خوشنواز
چو آن نامه برخواند پیروز شاه
برآشفته زان نامور پیشگاه
فرستاده را گفت برخیز و رو
به نزدیک آن مرد دیوانه شو
بگویش که تا پیش رود برک
شما را فرستاد بهرام چک
کنون تا لب رود حیحون تو راست
بلندی و پستی و هامون تو راست
من اینک بیارم سپاهی گران
سرافراز گردان جنگ آوران
نمانم مگر سایه‌ی خوشنواز
که باشد بروی زمین بر دراز
فرستاده آمد بکردار گرد
شنیده سخنها همه یاد کرد
همی گفت یک چند با خوشنواز
ازان شاه گردنکش و دیرساز
چو گفتار بشنید و نامه بخواند
سپاه پراکنده را برنشاند
بیاورد لشکر به دشت نبرد
همان عهد را بر سر نیزه کرد
که بستند نیایش ز بهرامشاه
که حیحون میانجیست ما را به راه
یکی مرد بینادل و چرب‌گوی
ز لشکر گزین کرد با آبروی
بدو گفت نزدیک پیروز رو
به چربی سخن‌گوی و پاسخ شنو
بگویش که عهد نیای تو را
بلند اختر و رهنمای تو را
همی بر سر نیزه پیش سپاه
بیارم چو خورشید تابان به راه
بدان تا هر آنکس که دارد خرد
به منشور آن دادگر بنگرد
مرا آفرین بر تو نفرین بود
همان نام تو شاه بی‌دین بود
نه یزدان پسندد نه یزدان‌پرست
نه اندر جهان مردم زیردست
که بیداد جوید کسی در جهان
بپیچد سر از عهد شاهنشهان

به داد و به مردی چو بهرام شاه
کسی نیز نهاد بر سر کلاه
برین بر جهاندار یزدان گواست
که او را گوا خواستن ناسزاست
که بیداد جوید همی جنگ من
چنین با سپه کردن آهنگ من
نباشی تو زین جنگ پیروزگر
نیابی مگر ز اختر نیک بر
ازین پس نخواهم فرستاد کس
بدین جنگ یزدان مرا یار بس
فرستاده با نامه آمد چو گرد
سخنها به پیروز بر یاد کرد
چو برخواند آن نامه‌ی خوشنواز
پر از خشم شد شاه گردن فراز
فرستاده را گفت چندین سخن
نگویم جهان‌دیده مرد کهن
که از چاچ یک پی نهد نزد رود
به نوک سنانش فرستم درود
فرستاده آمد بر خوشنواز
فراوان سخن گفت با او به راز
که نزدیک پیروز ترس خدای
ندیدم نبودش کسی رهنمای
همه دیدمش جنگ جوید همی
به فرمان یزدان نگوید همی
چو بشندی زو این سخن خوشنواز
به یزدان پناهید و بردش نماز
چنین گفت کای داور داد و پاک
تویی آفریننده‌ی هور و خاک
تو دانی که پیروز بیدادگر
ز بهرام بیشی ندارد هنر
پی او ز روی زمین برگسل
مه نیرو مه آهنگ جاننش مه دل
سخنهای بیداد گوید همی
بزرگی به شمشیر جوید همی
به گرد سپه بر یکی کنده کرد
سرش را بپوشید و آگنده کرد
کمندی فزون بود بالای اوی
همان سی ارش کرده پهنای اوی
چو این کرده شد نام یزدان بخواند
ز پیش سمرقند لشکر براند
وزان روی سرگشته پیروز شاه
همی‌راند چون باد لشکر به راه
وزین روی پر بیم دل خوشنواز
چنین تا برکنده آمد فراز

برآمد ز هردو سپه بوق و کوس
 هوا شد ز گرد سپاه آبنوس
 چنان تیرباران بد از هر دو روی
 که چون آب خون اندر آمد به جوی
 چو نزدیکی کنده شد خوشنواز
 همی گفت با داور پاک راز
 وزان روی چون باد پیروزشاه
 همی تاخت با خوارمایه سپاه
 چو آمد به نزدیکی خوشنواز
 سپهدار ترکان ازو گشت باز
 عنان را بیچید و بنمود پشت
 پس او سپاه اندر آمد درشت
 برانگیخت پس باره پیروزشاه
 همی راند با گرز و رومی کلاه
 به کنده در افتاد با چند مرد
 بزرگان و شیران روز نبرد
 چو نرسی برادرش و فرخ قباد
 بزرگان و شاهان فرخ نژاد
 برین سان نگون شد سر هفت شاه
 همه نامداران زرین کلاه
 وزان جایگه شاددل خوشنواز
 به نزدیکی کنده آمد فراز
 برآورد زان کنده هر کس که زیست
 همان خاک بریخت ایشان گریست
 بزرگان و پیکارجویان هران
 کسی را که در کنده آمد زمان
 شکسته سر و پشت پیروزشاه
 شه نامداران با تاج و گاه
 ز شاهان نبد زنده جز کیقباد
 شد آن لشکر و پادشاهی بباد
 همی راند با کام دل خوشنواز
 سرافراز با لشکر رزمساز
 به تاراج داده سپاه و بنه
 نه کس میسره دید و نه میمنه
 ز ایرانیان چند بردند اسیر
 چه افکنده بر خاک و خسته به تیر
 نباید که باشد جهانجوی زفت
 دل زفت با خاک تیره ست جفت
 چنین آمد این چرخ ناپایدار
 چه با زیردست و چه با شهریار
 بیچاند آن را که خود پرورد
 اگر تو شوی پاسبان خرد
 نماند برین خاک جاوید کس
 تو را توشه از راستی باد و بس

چو بگذشت برکنده بر خوشنواز
سپاهش شد از خواسته بی نیاز
به آهن بستند پای قباد
ز تخت و نژادش نکردند یاد
چو آگاهی آمد به ایران سپاه
ازان کنده و رزم پیروز شاه
خروشی برآمد ز کشور بدرد
ازان شهر یاران آزادمرد
چو اندر جهان این سخن گشت فاش
فرود آمد از تخت زرین بلاش
همه گوشت بازو به دندان بکند
همی ریخت بر تخت خاک نژند
سپاهی و شهری ز ایران بدرد
زن و مرد و کودک همی مویه کرد
همه کنده موی و همه خسته روی
همه شاهجوی و همه راهجوی
که تا چون گریزند ز ایران زمین
گرایند لشکر ازان دشت کین

پادشاهی بلاش پیروز چهار سال بود

چو بنشست با سوگ ماهی بلاش
سرش پر ز گرد و رخس پرخراش
سپاه آمد و موید موبدان
هر آنکس که بود از رد و بخردان
فراوان بگفتند با او ز پند
سخنها که بودی ورا سودمند
بران تخت شاهیش بنشانند
بسی زر و گوهر برافشانند
چو بنشست بر گاه گفت ای ردان
بجوید رای و دل بخردان
شما را بزرگیست نزدیک من
چو روشن شود رای تاریک من
به گیتی هر آنکس که نیکی کند
بکوشد که تا رای ما نشکند
هر آنکس کجا باشد او بدسگال
که خواهد همی کار خود را همال
نخستین به پندش توانگر کنم
چو نپذیرد از خونش افسر کنم
هرآنکه که زین لشکر دین پرست
بنالد بر ما یکی زیردست
دل مرد بیدادگر بشکنم
همه بیخ و شاخش ز بن برکنم
مباشید گستاخ با پادشا
بویژه کسی کو بود پارسا
که او گاه زهرست و گاه پای زهر
مجوید از زهر تریاک بهر
ز گیتی تو خوشنودی شاه جوی
مشو پیش تختش مگر تازه روی
چو خشم آورد شاه پوزش گزین
همی خوان به بیداد و دادآفرین
هرآنکه که گویی که دانا شدم
به هر دانشی بر توانا شدم
چنان دان که نادانتری آن زمان
مشو بر تن خویش بر بدگمان
وگر کار بندید پند مرا
سخن گفتن سودمند مرا
ز شاهان داننده یابید گنج
کسی را ز دانش ندیدم به رنج
برو مهتران آفرین خوانند
ز دانایی او فرو ماندند
برفتند خشنود ز ایوان اوی
به یزدان سپرده تن و جان اوی

بدآنکه که پیروز شد سوی جنگ
یکی پهلوان جست با رای و سنگ
که باشد نگهبان تخت و کلاه
بلاش جوان را بود نیکخواه
بدان کار شایسته بد سوفزای
یکی نامور بود پاکیزه‌رای
جهان‌دیده از شهر شیراز بود
سپهبد دل و گردن‌افراز بود
هم او مرزبان بد بزابلستان
بیست و یغزین و کابلستان
چو آگاهی آمد سوی سوفزای
ز پیروز بی‌رای و بی‌رهنمای
ز مژگان سرشکش برخ برچکید
همه جامه‌ی پهلوی بردرید
ز سر برگرفتند گردان کلاه
به ماتم نشستند با سوگ شاه
همی‌گفت بر کینه‌ی شهریار
بلاش جوان چون بود خواستار
بدانست کان کار بی‌سود شد
سر تاج شاهی پر از دود شد
سپاه پراکنده را گرد کرد
بزد کوس وز دشت برخاست گرد
فراز آمدش تیغزن صد هزار
همه جنگجوی از در کارزار
درم داد و آن لشکر آباد کرد
دل مردم کینه‌ور شاد کرد
فرستاده‌ای خواند شیرین‌زیان
خردمند و بیدار و روشن‌روان
یکی نامه بنوشت پر داغ و درد
دو دیده پر از آب و رخسار زرد
به نامه درون پندها یاد داد
ز جمشید و کیخسرو کیقباد
وزان پس فرستاد نزد بلاش
که شاه‌ها تو از مرگ غمگین مباش
که این مرگ هر کس نخواهد چشید
شکیبایی و نام باید گزید
ز باد آمده باز گردد بدم
یکی داد خواندش و دیگر ستم
کنون من به دستوری شهریار
بسیجم برین گونه بر کارزار
کزین کینه و خون پیروز شاه
بنالد ز چرخ روان هور و ماه
فرستاده زین روی برداشت پای
وزان سوی گریان بشد باز جای

بیاراست لشکر چو پر تذرو
بیامد ز زاولستان سوی مرو
یکی مرد بگزید بیداردل
که آهسته دارد به گفتار دل
نویسنده‌ی نامه را گفت خیز
که آمد سر خامه را رستخیز
یکی نامه بنویس زی خوشنواز
که ای بی‌خرد روبه دیوساز
گنہکار کردی به یزدان تنت
شود مویه گر بر تو پیراهنت
به شاه آنک تو کردی ای بیوفا
بینی کنون زور تیغ جفا
به کشتی شهنشاه را بی‌گناه
نبیره جهاندار بهرام شاه
یکی کین نو ساختی در جهان
که آن کینه هرگز نگردد نهان
چرا پیش او چون یکی چابلوس
نرفتی چو برخاست آوای کوس
نیای تو زین خاندان زنده بود
پدر پیش بهرام پاینده بود
من اینک به مرو آمدم کینه‌خواه
نماند به هیتالیان تاج و گاه
اسیران و آن خواسته هرچ هست
که از رزمگاه آمدستت بدست
همه بازخواهم به شمشیر کین
بخ مرو آورم خاک توران زمین
نمانم جهان را بفرزند تو
نه بر دوده و خویش و پیوند تو
بفرمان یزدان ببرم سرت
ز خون همچو دریا کنم کشورت
نه کین باشد این چند گویم دراز
که از کین پیروز با خوشنواز
شود زیر خاک پی من تباه
به یزدان روانش بود دادخواه
فرستاده با نامه‌ی سوفزای
بیامد چو شیر دلاور ز جای
چو آشفته آمد بر خوشنواز
بشد پیش تخت و ببردش نماز
بدو داد پس نامه‌ی سوفزای
همی بود یک چند پیشش بیای
نویسنده‌ی نامه را داد و گفت
که پنهان بگوی آنچ نرمست و زفت
به مهتر چنین گفت مرد دبیر
که این نامه پر گرز و تیغست و تیر

شکسته شد آن مرد جنگ‌آزمای
ازان پر سخن نامه‌ی سوفزار
هم اندر زمان زود پاسخ نبشت
سخن هرچ بود اندرو خوب و زشت
نخستین چنین گفت کز کردگار
بترسیم وز گردش روزگار
که هر کس که بودست یزدان‌پرست
نیاورد در عهد شاهان شکست
فرستادمش نامه‌ی پندمند
دگر عهد آن شهریار بلند
برو خوار بود آنچ گفتم سخن
هم اندیشه‌ی روزگار کهن
چو او کینه‌ور گشت و من چاره‌جوی
سپه را چو روی اندر آمد به روی
به پیروز بر اختر آشفته شد
نه برکام من شاه تو کشته شد
چو بشکست پیمان شاهان داد
نبود از جوانیش یک روز شاد
نیامد پسند جهان‌آفرین
تو گویی که بگرفت پایش زمین
هر آنکس که عهد نیا بشکند
سر راستی را بیای افکند
چو پیروز باشد به دشت نبرد
شکسته بکنده درون پر ز گرد
گر آبی تو ایدر هم آراستست
نه جنگ و نه جنگ‌آوران کاستست
فرستاده با نامه تازان ز جای
به یک هفته آمد سوی سوفزای
چو برخواند آن نامه را پهلوان
به دشنام بگشاد گویا زبان
ز میدان خروشیدن گاودم
شنیدند و آوای رویینه خم
بکش میهن آورد چندان سپاه
که بر چرخ خورشید گم کرد راه
برین همنشان روز بگذاشتند
همی راه را خانه پنداشتند
چو آگاهی آمد سوی خوشنواز
به دشت آمد و جنگ را کرد ساز
به پیکند شد رزمگاهی گزید
که چرخ روان روی هامون ندید
وزین روی پر کینه دل سوفزای
به کردار باد اندر آمد ز جای
چو شب تیره شد پهلوان سپاه
به پیلان آسوده بریست راه

طلایه همی گشت بر هر دو سوی
جهان شد پر آواز پرخاشجوی
غو پاسبانان و بانگ جرس
همی آمد از دور بر پیش و پس
چنین تا پدید آمد از میغ شید
در و دشت شد چون بلور سپید
دو لشکر همی جنگ را ساختند
درفش بزرگی برافراختند
از آواز گردان پرخاشخر
بدرید مر اژدها را جگر
هوا دام کرکس شد از پر تیر
زمین شد ز خون سران آبگیر
ز هر سو ز مردان تلی کشته بود
کرا از جهان روز برگشته بود
بجنبید بر قلبگه سوفزای
یکایک سپاه اندر آمد ز جای
وزان روی با تیغ کین خوشنواز
بیچید و آمد به تنگی فراز
یکی تیغ زد بر سرش سوفزای
سپاه اندر آمد به تندی ز جای
بجست از کف تیغزن خوشنواز
به شیب اندر انداخت اسب از فراز
بدید آنک شد روزگارش درشت
عنان را بیچید و بنمود پشت
چو باد دمان از پشش سوفزای
همی تاخت با نیزه‌ی سرگرای
بسی کرد زان نامداران اسیر
بسی کشته شد هم بپیکان و تیر
همی تاخت تا پیش لشکر رسید
بره بر بسی کشته و خسته دید
ز بالا نگه کرد پس خوشنواز
سپه را به هامون نشیب و فراز
همه دشت پرکشته و خواسته
شده دشت چون چرخ آراسته
سلیح و کمرها و اسب و رهی
ستام و سنان و کلاه مهی
همی برد هر کس بر سوفزای
تلی گشته چون کوه البرز جای
بخشید یکسر همه بر سپاه
نکرد اندر آن چیز ترکان نگاه
به لشکر چنین گفت کامروز کار
به کام ما بد از روزگار
چو خورشید بنماید از چرخ دست
برین دشت خیره نباید نشست

به کین شهنشاه ایران شویم
برین دز به کردار شیران شویم
همه لشکرش دست بر برزدند
همی هر کسی رای دیگر زدند
برین همنشان تا ز خم سپهر
پدید آمد آن زیور تاج مهر
تبیّره برآمد ز پرده سرای
نشست از بر باره بر سوفزای
فرستاده‌ای آمد از خوشنواز
به نزدیک سالار گردن‌فراز
که از جنگ و پیکار و خون ریختن
نباشد جز از رنج و آویختن
دو مرد خردمند نیکو گمان
به دوزخ فرستیم هر دو روان
اگر بازجویی ز راه ردی
بدانی که آن کار بد ایزدی
نه بر باد شد کشته پیروزشاه
کز اختر سرآمد بدو سال و ماه
گنهکار شد زانک بشکست عهد
گزین کرد حنظل بینداخت شهد
کنون بودنی بود و بر ما گذشت
خنک آنک گرد گذشته نگشت
اسیران وز خواسته هرچ بود
ز سیم و زر و گوهر نابسود
ز اسب و سلیح و ز تاج و ز تخت
که آن روز بگذاشت پیروزبخت
فرستم همه نزد سالار شاه
سراپرده و گنج و پیل و سپاه
چو پیروزگر سوی ایران شوی
به نزدیک شاه دلیران شوی
نباشد مرا سوی ایران بسیج
تو از عهد بهرام گردن مپیچ
شهنشاه گیتی ببخشید راست
مرا ترک و چین است و ایران تو راست
چو بشنید پیغام او سوفراز
بیاورد لشکر به پرده سرای
فرستاده را گفت پیش سپاه
بگوی آنچ بشنیدی از رزمخواه
بیامد فرستاده‌ی خوشنواز
بگفت آنچ بود آشکارا و راز
چنین گفت لشکر که فرمان تو راست
بدین آشتی رای و پیمان تو راست
به ایران نداند کسی از تو به
بما بر تویی شاه و سالار و مه

چنین گفت با سرکشان سوفزای
که امروز ما را جزین نیست رای
کزیشان ازین پس نجویم جنگ
به ایران بریم این سپه بی‌درنگ
که در دست ایشان بود کیقباد
چو فرزند پیروز خسرو نژاد
همان موید موبدان اردشیر
ز لشکر بزرگان برنا و پیر
اگر جنگ سازیم با خوشنواز
شودکار بی‌سود بر ما دراز
کشد آنک دارد ز ایران اسیر
قباد جهانجوی چون اردشیر
اگر نیستی در میانه قباد
ز موید نکردی دل و مغز یاد
گر او را ز ترکان بد آید بروی
نماند به ایران جز از گفت و گوی
یکی ننگ باشد که تا رستخیز
بماند میان دلیران ستیز
فرستاده را نغز پاسخ دهیم
درین آشتی رای فرخ نهیم
مگر باز بینیم روی قباد
که بی او سر پادشاهی میاد
همان موید پاکدل اردشیر
کسی را که بینید برنا و پیر
فرستاده را خواند پس پهلوان
سخن گفت با او به شیرین زبان
چنین گفت کاین ایزدی بود و بس
جهان بد سگالد نگوید بکس
بزرگان ایران که هستند اسیر
قبادست با نامدار اردشیر
دگر هر که دارید بر نای بند
فرستید سوی منش ارجمند
دگر خواسته هرچ دارید نیز
ز دینار وز تاج و هرگونه چیز
یکایک فرستید نزدیک من
به پیش بزرگان این انجمن
به تاراج و کشتن نیازیم دست
که ما بی‌نیازیم و یزدان‌پرست
ز حیچون به روز دهم بگذریم
وزان پس پیی خاک را نسپریم
همه هرچ گفتم تو را گوش‌دار
چو رفتی یکایک برو برشمار
فرستاده هم در زمان گشت باز
بیامد گرازان بر خوشنواز

بگفت آنچ بشنید وزو گشت شاد
همانگاه برداشت بند قباد
همان خواسته سر به سر گرد کرد
کجا یافت از خاک و دشت نبرد
همان تخت با تاج پیروز شاه
چو چیز پراگنده‌ی آن سپاه
فرستاد یکسر سوی سوفزای
به دست یکی مرد پاکیزه‌رای
چو لشکر بدیدند روی قباد
ز دیدار او انجمن گشت شاد
بزرگان همه خیمه بگذاشتند
همه دست بر آسمان داشتند
که پور شهنشاه را بی‌گزند
بدیدند با هرک بد ارجمند
همانگه فروهشت پرده‌سرای
سپهبد باسب اندر آورد پای
ز جیحون گذر کرد پیروز و شاد
ابا نامور موبد و کیقباد
چو آگاهی آمد به ایران زمین
ازان نیک‌پی مهتر بفرین
همان جنگ و پیکار با خوشنواز
ز رای چنان مرد نیرنگ‌ساز
همان موبد موبدان اردشیر
اسیران که بودند برنا و پیر
که از جنگ برگشت پیروز و شاد
گشاده شد از بند پای قباد
بیاورد و اکنون ز جیحون گذشت
ز ایران سپاهست بر کوه و دشت
خروشی ز ایران برآمد که گوش
تو گفתי همی کر شود زان خروش
بزرگان فرزانه برخاستند
پذیره شدن را بیاراستند
بلاش آن زمان تخت زرین نهاد
که تا برنشیند برو کیقباد
چو آمد به شهر اندرون سوفزای
بزرگان برفتند یک سر ز جای
پذیره شدن را بیاراست شاه
همی‌رفت با آنک بودش سپاه
بلاش آن زمان دید روی قباد
رها گشته از بند پیروز و شاد
مر او را سبک شاه در برگرفت
ز هیتال و چین دست بر سر گرفت
ز راه اندر ایوان شاه آمدند
گشاده‌دل و نیک‌خواه آمدند

بفرمود تا خوان بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
همی بود جشنی نه بر آرزوی
ز تیمار پیروز آزاده‌خوی
همه چامه گر سوفزا را ستود
ببربط همی رزم ترکان سرود
مهان را همه چشم بر سوفزای
ازو گشته شاد و بدو داده رای
همه شهر ایران بدو گشت باز
کسی را که بد کینه‌ی خوشنواز
بدان پهلوان دل همی شاد کرد
روان را ز اندیشه آزاد کرد
بید سوفزای از جهان بی‌همال
همی رفت زین گونه تا چار سال
نبودی جز آن چیز کو خواستی
جهان را به رای خود آراستی
چر فرمان او گشت در شهر فاش
به خوبی پرداخت گاه از بلاش
بدو گفت شاه‌ی نرانی همی
بدان را ز نیکان ندانی همی
همی پادشاهی به بازی کنی
ز پری وز بی‌نیازی کنی
قباد از تو در کار داناترست
بدین پادشاهی توانا‌ترست
به ایوان خویش اندر آمد بلاش
نیارست گفتن که ایدر مباحث
همی گفت بی‌رنج تخت این بود
که بی‌کوشش و درد و نگرین بود

پادشاهی قباد چهل و سه سال بود

چو بر تخت بنشست فرخ قباد
کلاه بزرگی به سر برنهاد
سوی طیسفون شد ز شهر صطخر
که آزادگان را بدو بود فخر
چو بر تخت پیروز بنشست گفت
که از من مدارید چیزی نهفت
شما را سوی من گشادست راه
به روز سپید و شبان سیاه
بزرگ آنکسی کو به گفتار راست
زبان را بیاراست و کژی نخواست
چو بخشایش آرد بخشم اندرون
سر راستان خواندش رهنمون
نهد تخت خشنودی اندر جهان
بیابد بدادآفرین مهان
دل خویش را دور دارد ز کین
مهان و کهانش کنند آفرین
هرآنکه که شد پادشا کژ گوی
ز کژی شود شاه پیکارجوی
سخن را بیاید شنید از نخست
چو دانا شود پاسخ آید درست
چو داننده مردم بود آزور
همی دانش او نیاید به بر
هرآنکه که دانا بود پرشتاب
چه دانش مر او را چه در سر شراب
چنان هم که باید دل لشکری
همه در نکوهش کند کهتری
توانگر کجا سخت باشد به چیز
فرومایه تر شد ز درویش نیز
چو درویش نادان کند مهتری
به دیوانگی ماند این داوری
چو عیب تن خویش داند کسی
ز عیب کسان برنخواند بسی
ستون خرد بردباری بود
چو تندی کند تن بخواری بود
چو خرسند گشتی به داد خدای
توانگر شدی یکدل و پاکرای
گر آزاد داری تنت را ز رنج
تن مرد بی رنج بهتر ز گنج
هران کس که بخشش کند با کسی
بمیرد تنش نام ماند بسی
همه سر به سر دست نیکی برید
جهان جهان را بید مسپید

همه مهتران آفرین خواندند
زیرجد به تاجش برافشانند
جوان بود سالش سه پنج و یکی
ز شاه‌ی ورا بهره بود اندکی
همی‌راند کار جهان سوفزای
قباد اندر ایران نبذ کدخدای
همه کار او پهلوان راندی
کس را بر شاه ننه‌اندی
نه موبد بد او را نه فرمان روای
جهان بد به دستوری سوفزای
چنین بود تا بیست و سه ساله گشت
به جام اندرون باده چون لاله گشت
بیامد بر تاجور سوفزای
به دستوری بازگشتن به جای
سپهبد خود و لشکرش ساز کرد
بزد کوس و آهنگ شیراز کرد
همی‌رفت شادان سوی شهر خویش
ز هر کام برداشته بهر خویش
همه پارس او را شده چون رهی
همی‌بود با تاج شاهنشاهی
بدان بد که من شاه بنشاندم
به شاه‌ی برو آفرین خواندم
گر از من کسی زشت گوید بدوی
ورا سرد گوید براند ز روی
همی باز جستی ز هر کشوری
ز هر نامداری و هر مهتری
چو آگاهی آمد بسوی قباد
ز شیراز وز کار بیداد و داد
همی‌گفت هر کس که جز نام شاه
ندارد ز ایران ز گنج و سپاه
نه فرمانش باشد به چیزی نه رای
جهان شد همه بنده‌ی سوفزای
هرآنکس که بد رازدار قباد
برو بر سخنها همی‌کرد یاد
که از پادشاهی بنامی بسند
چرا کردی ای شهریار بلند
ز گنج تو آگنده‌تر گنج او
بیاید گسست از جهان رنج او
همه پارس چون بنده‌ی او شدند
بزرگان پرستنده‌ی او شدند
ز گفتار بد شد دل کیقباد
ز رنجش به دل برنکرد ایچ یاد
همی‌گفت گر من فرستم سپاه
سر او بگردد شود رزمخواه

چو من دشمنی کرده باشم به گنج
ازو دید باید بسی درد و رنج
کند هر کسی یاد کردار اوی
نهانی ندانند بازار اوی
ندارم ز ایران یکی رزمخواه
کز ایدر شود پیش او با سپاه
بدو گفت فرزانه مندیش زین
که او شهریاری شود بفرین
تو را بندگان و سالار هست
که سایند بر چرخ گردنده دست
چو شاپور رازی بیاید ز جای
بدر دل بدکنش سوفزای
شنید این سخن شاه و نیرو گرفت
هنرها بشست از دل آهو گرفت
همانگه جهانیده‌ای کیقباد
بفرمود تا برنشیند چو باد
به نزدیک شاپور رازی شود
برآواز نخچیر و بازی شود
هم اندر زمان برنشاند ورا
ز ری سوی درگاه خواند ورا
دو اسبه فرستاده آمد بری
چو باد خزانی به هنگام دی
چو دیدش پیرسید سالار بار
وزو بستد آن نامه‌ی شهریار
بیامد به شاپور رازی سپرد
سوار سرافراز را پیش برد
برو خواند آن نامه‌ی کیقباد
بخندید شاپور مهرک‌نژاد
که جز سوفزا دشمن اندر جهان
ورا نیست در آشکار و نهان
ز هر جای فرمانبران را بخواند
سوی طیسفون تیز لشکر براند
چو آورد لشکر به نزدیک شاه
هم اندر زمان برگشاند راه
چو دیدش جهاندار بنواختش
بر تخت پیروزه بنشاختش
بدو گفت زین تاج بی‌بهره‌ام
ببی بهره‌ئی در جهان شهره‌ام
همه سوفزا راست بهر از مهی
همی نام بینم ز شاهنشهی
ازین داد و بیداد در گردنم
به فرجام روزی بیچد تنم
به ایران برادر بدی کدخدای
به هستی ز بیدادگر سوفزای

بدو گفت شاپور کای شهریار
 دلت را بدین کار رنجه مدار
 یکی نامه باید نوشتن درشت
 تو را نام و فر و نژادست و پشت
 بگویی که از تخت شاهنشاهی
 مرا بهره رنجست و گنج تهی
 تویی بازخواه و منم با گناه
 نخواهم که خوانی مرا نیز شاه
 فرستادم اینک یکی پهلوان
 ز کردار تو چند باشم نوان
 چو نامه بدین گونه باشد بدوی
 چو من دشمن و لشکری جنگجوی
 نمانم که برهم زند نیز چشم
 نگویم سخن پیش او جز بخشم
 نویسنده‌ی نامه را خواندند
 به نزدیک شاپور بنشانند
 بگفت آن سخنها که با شاه گفت
 شد آن کلک بیجاده با قار جفت
 چو بر نامه بر مهر بنهاد شاه
 بیاورد شاپور لشکر به راه
 گزین کرد پس هرک بد نامدار
 پراگنده از لشکر شهریار
 خود و نامداران پرخاشجوی
 سوی شهر شیراز بنهاد روی
 چو آگاه شد زان سخن سوفزای
 همانکه بیاورد لشکر ز جای
 پذیره شدش با سپاهی گران
 گزیده سواران و جوشنوران
 رسیدند پس یک به دیگر فراز
 فرود آمدند آن دو گردن فراز
 چو بنشست شاپور با سوفزای
 فراوان زدند از بد و نیک رای
 بدو داد پس نامه‌ی شهریار
 سخن رفت هرگونه دشوار و خوار
 چو برخواند آن نامه را پهلوان
 بیژمرد و شد کند و تیره روان
 چو آن نامه برخواند شاپور گفت
 که اکنون سخن را نباید نهفت
 تو را بند فرمود شاه جهان
 فراوان بنالید پیش مهان
 بران سان که برخوانده‌ای نامه را
 تو دانی شهنشاه خودکامه را
 چنین داد پاسخ بدو پهلوان
 که داند مرا شهریار جهان

بدان رنج و سختی که بردم ز شاه
برفتم ز زاولستان با سپاه
به مردی رهنیدم او را ز بند
نماندم که آید برویش گزند
مرا داستان بود نزدیک شاه
همان نزد گردان ایران سپاه
گر ای دون که بندست پاداش من
تو را چنگ دادن به پرخاش من
نخواهم زمان از تو پایم ببند
بدارد مرا بند او سودمند
ز یزدان وز لشکر نیست شرم
که من چند پالوده‌ام خون گرم
بدانکه کجا شاه در بند بود
به یزدان مرا سخت سوگند بود
که دستم نبیند مگر دست تیغ
به جنگ آفتاب اندر آرم بمیغ
مگر سر دهم گر سرخوشنواز
به مردی ز تخت اندر آرم بگاز
کنونم که فرمود بدم سزاست
سخنهای ناسودمندم سزاست
ز فرمان او هیچ گونه مگرد
چو پیرایه دان بند بر پای مرد
چو بنشست شاپور پایش ببست
بزد نای رویین و خود برنشست
بیاوردش از پارس پیش قباد
قباد از گذشته نکرد ایچ یاد
بفرمود کو را به زندان برند
به نزدیک ناهوشمندان برند
به شیراز فرمود تا هرچ بود
ز مردان و گنج و ز کشت و درود
بیاورد یک سر سوی طیسفون
سپردش به گنجور او رهنمون
چو یک هفته بگذشت هرگونه رای
همی‌راند با موبد از سوفزای
چنین گفت پس شاه را رهنمون
که یارند با او همه طیسفون
همه لشکر و زیرستان ما
ز دهقان وز در پرستان ما
گر او اندر ایران بماند درست
ز شاهی بیاید تو را دست شست
بداندیش شاه جهان کشته به
سر بخت بدخواه برگشته به
چو بشنید مهتر ز موبد سخن
بنو تاخت و بیزار شد از کهن

بفرمود پس تاش بیجان کنند
بروبر دل و دیده پیچان کنند
بکردند پس پهلوان را تباه
شد آن گرد فرزانه و نیک‌خواه
چو آگاهی آمد بایرانیان
که آن پیلتن را سرآمد زمان
خروشی برآمد ز ایران بدرد
زن و مرد و کودک همی مویه کرد
برآشفت ایران و برخاست گرد
همی هر کسی کرد ساز نبرد
همی‌گفت هرکس که تخت قباد
اگر سوفزا شد به ایران مباد
سپاهی و شهری همه شد یکی
نبردند نام قباد اندکی
برفتند یکسر بایوان شاه
ز بدگوی پردرد و فریادخواه
کسی را که بر شاه بدگوی بود
بداندیش او و بلاجوی بود
بکشتند و بردند ز ایوان کشان
ز جاماسب جستند چندی نشان
که کهتر برادر بد و سرفراز
قبادش همی‌پروریدی بناز
ورا برگزیدند و بنشانند
به شاهی برو آفرین خوانند
به آهن ببستند پای قباد
ز فر و نژادش نکردند یاد
چنینست رسم سرای کهن
سرش هیچ پیدا نبینی ز بن
یکی پور بد سوفزا را گزین
خردمند و پاکیزه و به آفرین
جوانی بی‌آزار و زرمهر نام
که از مهر او بد پدر شادکام
سپردند بسته بدو شاه را
بدان گونه بد رای بدخواه را
که آن مهربان کینه‌ی سوفزای
بخواهد بدرد از جهان کدخدای
بی‌آزار زرمهر یزدان‌پرست
نسودی بید با جهاندار دست
پرستش همی‌کرد پیش قباد
وزان بد نکرد ایچ بر شاه یاد
جهاندار زو ماند اندر شگفت
ز کردار او مردمی برگرفت
همی‌کرد پوزش که بدخواه من
پراشوب کرد اختر و ماه من

گر ای دون که یابم رهایی ز بند
تو را باشد از هر بدی سودمند
ز دل پاک بردارم آزار تو
کنم چشم روشن بدیدار تو
بدو گفت زر مهر کای شهریار
زبان را بدین باز رنجه مدار
پدر گر نکرد آنچه بایست کرد
ز مرگش پسر گرم و تیمار خورد
تو را من بسان یکی بنده‌ام
به پیش تو اندر پرستنده‌ام
چو گویی به سوگند پیمان کنم
که هرگز وفای تو را نشکنم
ازو ایمنی یافت جان قباد
ز گفتار آن پر خرد گشت شاد
وزان پس بدو راز بگشاد و گفت
که اندیشه از تو نخواهم نهفت
گشادست بر پنج تن راز من
جزین نشنود یک تن آواز من
همین تاج و تخت از تو دارم سپاس
بوم جاودانه تو را حق شناس
چو بشنید زر مهر پاکیزه‌رای
سبک بند را برگشادش ز پای
فرستاد و آن پنج تن را بخواند
همه رازها پیش ایشان براند
شب تیره از شهر بیرون شدند
ز دیدار دشمن به هامون شدند
سوی شاه هیتال کردند روی
ز اندیشگان خسته و راه جوی
برین گونه سرگشته آن هفت مرد
باهواز رفتند تازان چو گرد
رسیدند پویان به پرمایه ده
بده در یکی نامبردار مه
بدان خان دهقان فرود آمدند
نبودند و یک هفته دم برزدند
یکی دختری داشت دهقان چو ماه
ز مشک سیه بر سرش بر کلاه
جهانجوی چون روی دختر بدید
ز مغز جوان شد خرد ناپدید
همانکه بیامد بزر مهر گفت
که باتو سخن دارم اندر نهفت
برو راز من پیش دهقان بگوی
مگر جفت من گردد این خوبروی
بشد تیز و رازش به دهقان بگفت
که این دخترت را کسی نیست جفت

یکی پاک انبازش آمد به جای
که گردی بر اهواز بر کدخدای
گرانمایه دهقان بزرهمهر گفت
که این دختر خوب را نیست جفت
اگر شاید این مرد فرمان تو راست
مرین را بدان ده که او را هواست
بیامد خردمند نزد قباد
چنین گفت کین ماه جفت تو باد
پسندیدی و ناگهان دیدیش
بدان سان که دیدی پسندیدیش
قباد آن پری روی را پیش خواند
به زانوی کنداورش برنشاند
ابا او یک انگشتی بود و بس
که ارزش به گیتی ندانست کس
بدو داد و گفت این نگین را بدار
بود روز کاین را بود خواستار
بدان ده یکی هفته از بهر ماه
همی بود و هشتم بیامد به راه
بر شاه هیتال شد کیقباد
گذشته سخنها بدو کرد یاد
بگفت آنچ کردند ایرانیان
بدی را بیستند یک یک میان
بدو گفت شاه از بد خوشنواز
همانا بدین روزت آمد نیاز
به پیمان سپارم تو را لشکری
ازان هر یکی بر سران افسری
که گر باز یابی تو گنج و کلاه
چغانی بباشد تو را نیکخواه
مرا باشد این مرز و فرمان تو را
ز کرده نباشد پشیمان تو را
زبردست را گفت خندان قباد
کزین بوم هرگز نگیریم یاد
چو خواهی فرستمت بی مر سپاه
چغانی که باشد که یازد بگاه
چو کردند عهد آن دو گردن فراز
در گنج زر و درم کرد باز
به شاه جهاندار دادش رمه
سلیح سواران و لشکر همه
بپذرفت شمشیرزن سی هزار
همه نامداران گرد و سوار
ز هیتالیان سوی اهواز شد
سراسر جهان زو پر آواز شد
چو نزدیکی خان دهقان رسید
بسی مردم از خانه بیرون دوید

یکی مژده بردند نزد قباد
که این پور بر شاه فرخنده باد
پسرزاد جفت تو در شب یکی
که از ماه پیدا نبود اندکی
چو بشنید در خانه شد شادکام
همانگاه کسریش کردند نام
ز دهقان پرسید زان پس قباد
که ای نیکبخت از که داری نژاد
بدو گفت کز آفریدون گرد
که از تخم ضحاک شاهی ببرد
پدرم این چنین گفت و من این چنین
که بر آفریدون کنیم آفرین
ز گفتار او شادتر شد قباد
ز روزی که تاج کیی برنهاد
عماری بسیجید و آمد به راه
نشسته بدو اندرون جفت شاه
بیاورد لشکر سوی طیسفون
دل از درد ایرانیان پر ز خون
به ایران همه سالخورده ردان
نشستند با نامور بخردان
که این کار گردد به ما بر دراز
میان دو شهزاد گردنفرار
ز روم و ز چین لشکر آید کنون
بریزند زین مرز بسیار خون
بباید خرامید سوی قباد
مگر کان سخنها نگیرد بیاد
بیاریم جاماسب ده ساله را
که با در همتا کند ژاله را
مگرمان ز تاراج و خون ریختن
به یک سو گراییم ز آویختن
برفتند یکسر سوی کیقباد
بگفتند کای شاه خسرو نژاد
گر از تو دل مردمان خسته شد
بشوخی دل و دیده‌ها شسته شد
کنون کامرانی بدان کت هواست
که شاه جهان بر جهان پادشاست
پیاده همه پیش او در دوان
برفتند پر خاک تیره‌روان
گناه بزرگان ببخشید شاه
ز خون ریختن کرد پوزش به راه
ببخشید جاماسب را همچنین
بزرگان برو خواندند آفرین
بیامد به تخت کیی برنشست
ورا گشت جاماسب مهترپرست

برین گونه تا گشت کسری بزرگ
یکی کودکی شد دلیر و سترگ
به فرهنگیان داد فرزند را
چنان بار شاخ برومند را
همه کار ایران و توران بساخت
بگردون کلاه مهی بر فراخت
وزان پس بیاورد لشکر بروم
شد آن بارهی او چو یک مهره موم
همه بوم و بر آتش اندر زدند
همه رومیان دست بر سر زدند
همی کرد زان بوم و بر خارستان
ازو خواست زنه‌ار دو شارستان
یکی مندی و دگر فارقین
بیامختشان زند و بنهاد دین
نهاد اندر آن مرز آتشکده
بزرگی بنوروز و جشن سده
مداین پی افگند جای کیان
پراگنده بسیار سود و زیان
از اهواز تا پارس یک شارستان
بکرد و برآورد بیمارستان
اران خواند آن شارستان را قباد
که تازی کنون نام حلوان نهاد
گشادند هر جای رودی ز آب
زمین شد پر از جای آرام و خواب

داستان مزدک با قباد

بیامد یکی مرد مزدک بنام
سخنگوی با دانش و رای و کام
گرانمایه مردی و دانش فروش
قباد دلاور بدو داد گوش
به نزد جهاندار دستور گشت
نگهبان آن گنج و گنجور گشت
ز خشکی خورش تنگ شد در جهان
میان کهان و میان مهان
ز روی هوا ابر شد ناپدید
به ایران کسی برف و باران ندید
مهان جهان بر در کیفباد
همی هر کسی آب و نان کرد یاد
بدیشان چنین گفت مزدک که شاه
نماید شما را بامید راه
دوان اندر آمد بر شهریار
چنین گفت کای نامور شهریار
به گیتی سخن پرسم از تو یکی
گر ای دون که پاسخ دهی اندکی
قباد سراینده گفتش بگوی
به من تازه کن در سخن آبروی
بدو گفت آنکس که مارش گزید
همی از تنش جان بخواهد پرید
یکی دیگری را بود پای زهر
گزیده نیابد ز تریاک بهر
سزای چنین مردگویی که چیست
که تریاک دارد درم سنگ بیست
چنین داد پاسخ ورا شهریار
که خونبست این مرد تریاک دار
به خون گزیده بیایدش کشت
به درگاه چون دشمن آمد بمشت
چو بشنید برخاست از پیش شاه
بیامد به نزدیک فریادخواه
بدیشان چنین گفت کز شهریار
سخن کردم از هر دری خواستار
بباشید تا بامداد پگاه
نمایم شما را سوی داد راه
برفتند و شبگیر باز آمدند
شخوده رخ و پرگداز آمدند
چو مزدک ز در آن گره را بدید
ز درگاه سوی شاه ایران دوید
چنین گفت کای شاه پیروزبخت
سخنگوی و بیدار و زیبای تخت

سخن گفتم و پاسخش دادیم
به پاسخ در بسته بگشادیم
گر ای دون که دستور باشد کنون
بگوید سخن پیش تو رهنمون
بدو گفت برگوی و لب را میند
که گفتار باشد مرا سودمند
چنین گفت کای نامور شهریار
کسی را که بندی ببند استوار
خورش بازگیرند زو تا بمرد
به بیچارگی جان و تن را سپرد
مکافات آنکس که نان داشت او
مرین بسته را خوار بگذاشت او
چه باشد بگوید مرا پادشا
که این مرد دانا بد و پارسا
چنین داد پاسخ که میکن بنش
که خونیست ناکرده بر گردنش
چو بشنید مزدک زمین بوس داد
خرامان پیامد ز پیش قباد
بدرگاه او شد به انبوه گفت
که جایی که گندم بود در نهفت
دهدی آن بتاراج در کوی و شهر
بدان تا یکایک بیابید بهر
دویدند هرکس که بد گرسنه
به تاراج گندم شدند از بنه
چه انبار شهری چه آن قباد
ز یک دانه گندم نبودند شاد
چو دیدند رفتند کارآگاهان
به نزدیک بیدار شاه جهان
که تاراج کردند انبار شاه
به مزدک همی بازگردد گناه
قباد آن سخن گوی را پیش خواند
ز تاراج انبار چندی براند
چنین داد پاسخ کانوشه بدی
خرد را به گفتار توشه بدی
سخن هرچ بشنیدم از شهریار
بگفتم به بازاریان خوارخوار
به شاه جهان گفتم از مار و زهر
ازان کس که تریاک دارد به شهر
بدین بنده پاسخ چنین داد شاه
که تریاک دارست مرد گناه
اگر خون این مرد تریاک دار
بریزد کسی نیست با او شمار
چو شد گرسنه نان بود پای زهر
به سیری نخواهد ز تریاک بهر

اگر دادگر باشی ای شهریار
به انبار گندم نیاید به کار
شکم گرسنه چند مردم بمرد
که انبار را سود جانش نبرد
ز گفتار او تنگ دل شد قباد
بشد تیز مغزش ز گفتار داد
وزان پس پرسید و پاسخ شنید
دل و جان او پر ز گفتار دید
ز چیزی که گفتند پیغمبران
همان دادگر موبدان و ردان
به گفتار مزدک همه کز گشت
سخنهای ز اندازه اندر گذشت
برو انجمن شد فروان سپاه
بسی کس بی راهی آمد ز راه
همی گفت هر کو توانگر بود
تهیدست با او برابر بود
نباید که باشد کسی برزود
توانگر بود تار و درویش بود
جهان راست باید که باشد به چیز
فزونی توانگر چرا جست نیز
زن و خانه و چیز بخشیدن نیست
تهی دست کس با توانگر یکیست
من این را کنم راست با دین پاک
شود ویژه پیدا بلند از مغاک
هران کس که او جز برین دین بود
ز یزدان وز منش نفرین بود
بید هرک درویش با او یکی
اگر مرد بودند اگر کودک
ازین بستدی چیز و دادی بدان
فرو مانده بد زان سخن بخردان
چو بشنید در دین او شد قباد
ز گیتی به گفتار او بود شاد
ورا شاه بنشانند بر دست راست
ندانست لشکر که موبد کجاست
بر او شد آنکس که درویش بود
وگر نانش از کوشش خویش بود
به گرد جهان تازه شد دین او
نیارست جستن کسی کین او
توانگر همی سر ز تنگی نگاشت
سپردی بدرویش چیزی که داشت
چنان بد که یک روز مزدک پگاه
ز خانه بیامد به نزدیک شاه
چنین گفت کز دین پرستان ما
همان پاکدل زیردستان ما

فراوان ز گیتی سران بردرند
 فرود آوری گر ز در بگذرند
 ز مزدک شنید این سخنها قباد
 بسالار فرمود تا بار داد
 چنین گفت مزدک به پرمایه شاه
 که این جای تنگست و چندان سپاه
 همان نگنجد در پیش شاه
 به هامون خرامد کندشان نگاه
 بفرمود تا تخت بیرون برند
 ز ایوان شاهی به هامون برند
 به دشت آمد از مزدکی صد هزار
 برفتند شادان بر شهریار
 چنین گفت مزدک به شاه زمین
 که ای برتر از دانش به آفرین
 چنان دان که کسری نه بر دین ماست
 ز دین سر کشیدن وراکی سزااست
 یکی خط دستش نباید ستد
 که سر بازگرداند از راه بد
 به پیچاند از راستی پنج چیز
 که دانا برین پنج نفوذ نیز
 کجا رشک و کینست و خشم و نیاز
 به پنجم که گردد برو چیزه از
 تو چون چیره باشی برین پنج دیو
 پدید آیدت راه کیهان خدیو
 ازین پنج ما را زن و خواستست
 که دین بهی در جهان کاستست
 زن و خواسته باشد اندر میان
 چو دین بهی را نخواهی زیان
 کزین دو بود رشک و آز و نیاز
 که با خشم و کین اندر آید براز
 همی دیو پیچد سر بخردان
 نباید نهاد این دو اندر میان
 چو این گفته شد دست کسری گرفت
 بدو مانده بد شاه ایران شگفت
 ازو نامور دست بستد بخشم
 به تندی ز مزدک بخورید چشم
 به مزدک چنین گفت خندان قباد
 که از دین کسری چه داری به یاد
 چنین گفت مزدک که این راه راست
 نهانی نداند نه بر دین ماست
 همانکه ز کسری پرسید شاه
 که از دین به بگذری نیست راه
 بدو گفت کسری چو یابم زمان
 بگویم که کژست یکسر گمان

چو پیدا شود کژی و کاستی
 درفشان شود پیش تو راستی
 بدو گفت مزدک زمان چندروز
 همی خواهی از شاه گیتی فروز
 ورا گفت کسری زمان پنج ماه
 ششم را همه بازگویم به شاه
 برین برنهادند و گشتند باز
 بایوان بشد شاه گردن فراز
 فرستاد کسری به هر جای کس
 که داند پی دید و فریادرس
 کس آمد سوی خره اردشیر
 که آنجا بد از داد هر مزد پیر
 ز اصطخر مهرآذر پارسی
 بیامد بدرگاه با یار سی
 نشستند دانش پژوهان به هم
 سخن رفت هرگونه از بیش و کم
 به کسری سپردند یکسر سخن
 خردمند و داندگان کهن
 چو بشنید کسری به نزد قباد
 بیامد ز مزدک سخن کرد یاد
 که اکنون فراز آمد آن روزگار
 که دین بهی را کنم خواستار
 گر ای دون که او را بود راستی
 شود دین زردشت بر کاستی
 پذیرم من آن پاک دین ورا
 به جان برگزینم گزین ورا
 چو راه فریدون شود نادرست
 عزیز مسیحی و هم زند و است
 سخن گفتن مزدک آید به جای
 نباید به گیتی جزو رهنمای
 ورا ای دون که او کز گوید همی
 ره پاک یزدان نجوید همی
 بمن ده ورا و آنک در دین اوست
 مبادا یکی را به تن مغز و پوست
 گوا کرد زرمهر و خرداد را
 فرایین و بندوی و بهزاد را
 وزان جایگه شد بایوان خویش
 نگه داشت آن راست پیمان خویش
 به شبگیر چون شید بنمود تاج
 زمین شد به کردار دریای عاج
 همی راند فرزندان شاه جهان
 سخن گوی با موبدان و ردان
 به آیین به ایوان شاه آمدند
 سخن گوی و جوینده راه آمدند

دلارای مزدک سوی کیقباد
بیامد سخن را در اندرگشاد
چنین گفت کسری به پیش گروه
به مزدک که ای مرد دانش‌پژوه
یکی دین نو ساختی پرزبان
نهادی زن و خواسته درمیان
چه داند پسر کش که باشد پدر
پدر همچنین چون شناسد پسر
چو مردم سراسر بود در جهان
نباشند پیدا کهان و مهان
که باشد که جوید در کهتری
چگونه توان یافتن مهتری
کسی کو مرد جای و چیزش کراست
که شد کارجو بنده با شاه راست
جهان زین سخن پاک ویران شود
نیاید که این بد به ایران شود
همه کدخدایند و مزدور کیست
همه گنج دارند و گنجور کیست
ز دین‌آوران این سخن کس نگفت
تو دیوانگی داشتی در نهفت
همه مردمان را به دوزخ بری
همی کار بد را بید نشمری
چو بشنید گفتار موید قباد
برآشفت و اندر سخن داد داد
گرانمایه کسری ورا یار گشت
دل مرد بی‌دین پرآزار گشت
پراواز گشت انجمن سر به سر
که مزدک مبادا بر تاجور
همی‌دارد او دین یزدان تباه
مباد اندرین نامور بارگاه
ازان دین جهاندار بیزار شد
ز کرده سرش پر ز تیمار شد
به کسری سپردش همانگاه شاه
ابا هرک او داشت آیین و راه
بدو گفت هر کو برین دین اوست
مبادا یکی را بتن مغز و پوست
بدان راه بد نامور صدهزار
به فرزند گفت آن زمان شهریار
که با این سران هرچ خواهی بکن
ازین پس ز مزدک مگردان سخن
به درگاه کسری یکی باغ بود
که دیوار او برتر از راغ بود
همی گرد بر گرد او کنده کرد
مرین مردمان را پراکنده کرد

بکشتندشان هم بسان درخت
زیر پی و زیرش سراگنده سخت
به مزدک چنین گفت کسری که رو
بدرگاه باغ گرانمایه شو
درختان بین آنک هر کس ندید
نه از کاردانان پیشین شنید
بشد مزدک از باغ و بگشاد در
که بیند مگر بر چمن بارور
همانگه که دید از تنش رفت هوش
برآمد به ناکام زو یک خروش
یکی دار فرمود کسری بلند
فروهشت از دار پیچان کمند
نگون بخت را زنده بردار کرد
سر مرد بی دین نگون سار کرد
ازان پس بکشتش بباران تیر
تو گر باهشی راه مزدک مگیر
بزرگان شدند ایمن از خواسته
زن و زاده و باغ آراسته
همی بود با شرم چندی قباد
ز نفرین مزدک همی کرد یاد
به درویش بخشید بسیار چیز
بر آتشکده خلعت افکند نیز
ز کسری چنان شاد شد شهریار
که شاخش همی گوهر آورد بار
ازان پس همه رای با او زدی
سخن هرچ گفتی ازو بشندی
ز شاهیش چون سال شد بر چهل
غم روز مرگ اندر آمد به دل
یکی نامه بنوشت پس بر حریر
بر آن خط شایسته خود بد دبیر
نخست آفرین کرد بر دادگر
که دارد ازو دین و هم زو هنر
بباشد همه بی گمان هرچ گفت
چه بر آشکار و چه اندر نهفت
سر پادشاهیش را کس ندید
نشد خوار هرکس که او را گزید
هر آنکس که بینید خط قباد
به جز پند کسری مگیرید یاد
به کسری سپردم سزاوار تخت
پس از مرگ ما او بود نیک بخت
که یزدان ازین پور خشنود باد
دل بدسگالش پر از دود باد
ز گفتار او هیچ مپراگنید
بدو شاد باشید و گنج آگنید

بران نامه بر مهر زرین نهاد
 بر موید رام بر زین نهاد
 به هشتاد شد سالیان قباد
 نبد روز پیری هم از مرگ شاد
 بمرد و جهان مردری ماند از اوی
 شد از چهر و بینایش رنگ و بوی
 تنش را بدیا بیاراستند
 گل و مشک و کافور و می خواستند
 یکی دخمه کردند شاهنشاهی
 یکی تاج شاهی و تخت مهی
 نهادند بر تخت زر شاه را
 بیستند تا جاودان راه را
 چو موید پردخت از سوگ شاه
 نهاد آن کیی نامه بر پیشگاه
 بران انجمن نامه برخواندند
 ولیعهد را شاد بنشانند
 چو کسری نشست از بر گاه نو
 همی خواندندی ورا شاه نو
 به شاهی برو آفرین خواندند
 به سر برش گوهر برافشانند
 ورا نام کردند نوشین روان
 که مهتر جوان بود و دولت جوان
 به سر شد کنون داستان قباد
 ز کسری کنم زین سپس نام یاد
 همش داد بود و همش رای و نام
 به داد و دهش یافته نام و کام
 الا ای دلارای سرو بلند
 چه بودت که گشتی چنین مستمند
 بدان شادمانی و آن فر و زیب
 چرا شد دل روشنت پرنهیب
 چنین گفت پرسنده را سروین
 که شادان بدم تا نبودم کهن
 چنین سست گشتم ز نیروی شست
 به پرهیز و با او مساو ایچ دست
 دم اژدها دارد و چنگ شیر
 بخاید کسی را که آرد بزیر
 هم آواز رعدست و هم زور کرگ
 به یک دست رنج و به یک دست مرگ
 ز سرو دلارای چنبر کند
 سمن برگ را رنگ عنبر کند
 گل ارغوان را کند زعفران
 پس زعفران رنجهای گران
 شود بسته بی بند پای نوند
 وزو خوار گردد تن ارجمند

مرا در خوشاب سستی گرفت
همان سرو آزاد پستی گرفت
خروشان شد آن نرگسان دژم
همان سرو آزاده شد پشت خم
دل شاد و بی غم پر از درد گشت
چنین روز ما ناجوانمرد گشت
بدانگه که مردم شود سیر شیر
شتاب آورد مرگ و خواندش پیر
چل و هشت بد عهد نوشین روان
تو بر شست رفتی نمائی جوان

آغاز داستان

چو کسری نشست از بر تخت عاج
به سر برنهاد آن دلافرز تاج
بزرگان گیتی شدند انجمن
چو بنشست سالار با رای زن
سر نامداران زبان برگشاد
ز دادار نیکی دهش کرد یاد
چنین گفت کز کردگار سپهر
دل ما پر از آفرین باد و مهر
کزویست نیک و بدویست کام
ازو مستمندیم وزو شادکام
ازویست فرمان و زویست مهر
به فرمان اویست بر چرخ مهر
ز رای وز تیمار او نگذیریم
نفس جز به فرمان او نشمریم
به تخت مهی بر هر آنکس که داد
کند در دل او باشد از داد شاد
هر آنکس که اندیشه‌ی بد کند
به فرجام بد با تن خود کند
ز ما هرچ خواهند پاسخ دهیم
بخواهش گران روز فرخ نهیم
از اندیشه‌ی دل کس آگاه نیست
به تنگی دل اندر مرا راه نیست
اگر پادشا را بود پیشه داد
بود بی‌گمان هر کس از داد شاد
از امروز کاری به فردا ممان
که داند که فردا چه گردد زمان
گلستان که امروز باشد به بار
تو فردا چنی گل نیاید به کار
بدانگه که یابی تن زورمند
ز بیماری اندیش و درد و گزند
پس زندگی یاد کن روز مرگ
چنانیم با مرگ چون باد و برگ
هر آنکه که در کار سستی کنی
همه رای ناتندرستی کنی
چو چیره شود بر دل مرد رشک
یکی دردمندی بود بی‌پزشک
دل مرد بیکار و بسیار گوی
ندارد به نزد کسان آبروی
وگر بر خرد چیره گردد هوا
نخواهد به دیوانگی بر گوا
بکزی تو را راه نزدیکتر
سوی راستی راه باریکتر

به کاری کزو پیشدستی کنی
به آید که کندی و سستی کنی
اگر جفت گردد زبان بر دروغ
نگیرد ز بخت سپهری فروغ
سخن گفتن کز ز بیچارگیست
به بیچارگان بریاید گریست
چو برخیزد از خواب شاه از نخست
ز دشمن بود ایمن و تندرست
خردمند وز خوردنی بی نیاز
فزونی برین رنج و دردست و آزار
وگر شاه با داد و بخشایشست
جهان پر ز خوبی و آسایشست
وگر کژی آرد بداد اندرون
کیستش بود خوردن و آب خون
هر آنکس که هست اندرین انجمن
شنید این برآورده آواز من
بدانید و سرتاسر آگاه بید
همه ساله با بخت همراه بید
که ما تاجداری به سر برده ایم
بداد و خرد رای پرورده ایم
ولیکن ز دستور باید شنید
بد و نیک بی او نیاید پدید
هر آنکس که آید بدین بارگاه
ببایست کاری نیابند راه
نباشم ز دستور همداستان
که بر من بپوشد چنین داستان
بدرگاه بر کارداران من
ز لشکر نبرده سواران من
چو روزی بدیشان نداریم تنگ
نگه کرد باید بنام و به ننگ
همه مردمی باید و راستی
نباید به کار اندرون کاستی
هر آنکس که باشد از ایرانیان
ببندد بدین بارگه برمیان
بیاید ز ما گنج و گفتار نرم
چو باشد پرستنده با رای و شرم
چو بیداد جوید یکی زیردست
نباشد خردمند و خسروپرست
مکافات باید بدان بد که کرد
نباید غم ناجوانمرد خورد
شما دل به فرمان یزدان پاک
بدارید وز ما مدارید باک
که اویست بر پادشا پادشا
جهاندار و پیروز و فرمانروا

فروزنده‌ی تاج و خورشید و ماه
 نماینده ما را سوی داد راه
 جهاندار بر داوران داورست
 ز اندیشه‌ی هر کسی برترست
 مکان و زمان آفرید و سپهر
 بیاراست جان و دل ما به مهر
 شما را دل از مهر ما برفروخت
 دل و چشم دشمن به ما بریدوخت
 شما رای و فرمان یزدان کنید
 به چیزی که پیمان دهد آن کنید
 نگهدار تا جست و تخت بلند
 تو را بر پرستش بود یارمند
 همه تندرستی به فرمان اوست
 همه نیکویی زیر پیمان اوست
 ز خاشاک تا هفت چرخ بلند
 همان آتش و آب و خاک نژد
 به هستی یزدان گواهی دهند
 روان تو را آشنایی دهند
 ستایش همه زیر فرمان اوست
 پرستش همه زیر پیمان اوست
 چو نوشین روان این سخن برگرفت
 جهانی ازو مانده اندر شگفت
 همه یک سر از جای برخاستند
 برو آفرین نو آراستند
 شهنشاه دانندگان را بخواند
 سخنهای گیتی سراسر براند
 جهان را ببخشید بر چار بهر
 وزو نامزد کرد آبادشهر
 نخستین خراسان ازو یاد کرد
 دل نامداران بدو شاد کرد
 دگر بهره زان بد قم و اصفهان
 نهاد بزرگان و جای مهان
 وزین بهره بود آذرابادگان
 که بخشش نهادند آزادگان
 وز ارمینیه تا در اردبیل
 بیمود بینادل و بوم گیل
 سیوم پارس و اهواز و مرز خزر
 ز خاور ورا بود تا باختر
 چهارم عراق آمد و بوم روم
 چنین پادشاهی و آباد بوم
 وزین مرزها هرک درویش بود
 نیازش به رنج تن خویش بود
 ببخشید آگنده گنجی برین
 جهانی برو خواندند آفرین

ز شاهان هر آنکس که بد پیش ازوی
 اگر کم بدش گاه اگر بیش ازوی
 بجستند بهره ز کشت و درود
 نرستست کس پیش ازین نابسود
 سه یک بود یا چار یک بهر شاه
 قباد آمد و ده یک آورد راه
 زده یک بر آن بد که کمتر کند
 بکوشد که کهتر چو مهتر کند
 زمانه ندادش بران بر درنگ
 به دریا بس ایمن مشو بر نهنگ
 به کسری رسید آن سزاوار تاج
 ببخشید بر جای ده یک خراج
 شدند انجمن بخردان و ردان
 بزرگان و بیدار دل موبدان
 همه پادشاهان شدند انجمن
 زمین را ببخشید و برزد رسن
 گزیتی نهادند بر یک درم
 گر ای دون که دهقان نباشد دژم
 کسی را کجا تخم گر چارپای
 به هنگام ورزش نبودی بجای
 ز گنج شهنشاه برداشتی
 وگرنه زمین خوار بگذاشتی
 بنا کشته اندر نبودی سخن
 پراگنده شد رسمهای کهن
 گزیت رز بارور شش درم
 به خرما ستان بر همین بد رقم
 ز زیتون و جوز و ز هر میوه دار
 که در مهرگان شاخ بودی بیار
 ز ده بن درمی رسیدی به گنج
 نبوید جزین تا سر سال رنج
 وزین خوردنیهای خردادماه
 نکردی به کار اندرون کس نگاه
 کسی کش درم بود و دهقان نبود
 ندیدی غم رنج و کشت و درود
 بر اندازه از ده درم تا چهار
 بسالی ازو بستدی کاردار
 کسی بر کدیور نکردی ستم
 به سالی به سه بهره بود این درم
 گزارنده بودی به دیوان شاه
 ازین باژ بهری به هر چار ماه
 دبیر و پرستندهی شهریار
 نبودی به دیوان کسی زین شمار
 گزیت و خراج آنچ بد نام برد
 بسه روزنامه به موبد سپرد

یکی آنک بر دست گنجور بود
 نگهبان آن نامه دستور بود
 دگر تا فرستند به هر کشوری
 به هر نامداری و هر مهتری
 سه دیگر که نزدیک موید برند
 گزیت و سر باژها بشمرند
 به فرمان او بود کاری که بود
 ز باژ و خراج و ز کشت و درود
 پراگنده کاراگهان در جهان
 که تا نیک و بد زو نماند نهان
 همه روی گیتی پر از داد کرد
 بهرجای ویرانی آباد کرد
 بختند بر دشت خرد و بزرگ
 به آبشخور آمد همی میش و گرگ
 یکی نامه فرمود بر پهلوی
 پسند آیدت چون ز من بشنوی
 نخستین سر نامه کرد از مهست
 شهنشاه کسری یزدانپرست
 به بهرام روز و بخرداد شهر
 که یزدانش داد از جهان تاج بهر
 برومند شاخ از درخت قباد
 که تاج بزرگی به سر برنهاد
 سوی کارداران باژ و خراج
 پرستنده شایسته‌ی فر و تاج
 بی‌اندازه از ما شما را درود
 هنر با نژاد این بود با فزود
 نخستین سخن چون گشایش کنیم
 جهان‌آفرین را ستایش کنیم
 خردمند و بینادل آنرا شناس
 که دارد ز دادار کیهان سپاس
 بدانند که هست او ز ما بی‌نیاز
 به نزدیک او آشکارست راز
 کسی را کجا سرفرازی دهد
 نخستین ورا بی‌نیازی دهد
 مرا داد فرمان و خود داورست
 ز هر برتری جاودان برترست
 به یزدان سزد ملک و مهتر یکیست
 کسی را جز از بندگی کار نیست
 ز مغز زمین تا به چرخ بلند
 ز افلاک تا تیره خاک نژند
 پی مور بر خویشتن برگواست
 که ما بندگانیم و او پادشاست
 نفرمود ما را جز از راستی
 که دیو آورد کژی و کاستی

اگر بهر من زین سرای سپنج
 نبودی جز از باغ و ایوان و گنج
 نجستی دل من به جز داد و مهر
 گشادن بهر کار بیدار چهر
 کنون روی بوم زمین سر به سر
 ز خاور برو تا در باختر
 به شاهی مرا داد یزدان پاک
 ز خورشید تابنده تا تیره خاک
 نباید که جز داد و مهر آوریم
 وگر چین به کاری بچهر آوریم
 شبان بداندیش و دشت بزرگ
 همی گوسفندان بماند بگرگ
 نباید که بر زیردستان ما
 ز دهقان وز دین پرستان ما
 به خشکی به خاک و بکشتی برآب
 برخشنده روز و به هنگام خواب
 ز بازارگانان تر و ز خشک
 درم دارد و در خوشاب و مشک
 که تابنده خور جز بداد و به مهر
 نتابد بریشان ز خم سپهر
 برین گونه رفت از نژاد و گهر
 پسر تاج یابد همی از پدر
 به جز داد و خویی نبند در جهان
 یکی بود با آشکارا نهان
 نهادیم بر روی گیتی خراج
 درخت گزیت از پی تخت عاج
 چو این نامه آرند نزد شما
 که فرخنده باد اورمزد شما
 کسی کو برین یک درم بگذرد
 بپیداد بر یک نفس بشمرد
 به یزدان که او داد دیهیم و فر
 که من خود میانش ببرم به ار
 برین نیز بادافره‌ی کردگار
 نباید که چشم بد آید به کار
 همین نامه و رسم بنهید پیش
 مگردید ازین فرخ آیین خویش
 به هر چار ماهی یکی بهر ازین
 بخواهید با داد و با آفرین
 به جایی که باشد زیان ملخ
 وگر تف خورشید تابد به شخ
 دگر تف باد سپهر بلند
 بدان کشتمندان رساند گزند
 همان گر نبارد به نوروز نم
 ز خشکی شود دشت خرم دژم

مخواهید با ژاندران بوم و رست
که ابر بهاران به باران نشست
ز تخم پراگنده و مزد رنج
بیخشید کارندگانرا ز گنج
زمینی که آن را خداوند نیست
به مرد و ورا خویش و پیوند نیست
نباید که آن بوم ویران بود
که در سایه‌ی شاه ایران بود
که بدگو برین کار ننگ آورد
که چونین بهانه بچنگ آورد
ز گنج آنچ باید مدارید باز
که کردست یزدان مرا بی‌نیاز
چو ویران بود بوم در بر من
نتابد درو سایه‌ی فر من
کسی را که باشد برین مایه کار
اگر گیرد این کار دشوار خوار
کنم زنده بر دار جایی که هست
اگر سرفرازست و گر زیردست
بزرگان که شاهان پیشین بدند
ازین کار بر دیگر آیین بدند
بد و نیک با کارداران بدی
جهان پیش اسب‌سواران بدی
خرد را همه خیره بفریفتند
بافزونی گنج نشکافتند
مرا گنج دادست و دهقان سپاه
نخواهیم بدینار کردن نگاه
شما را جهان بازجستن بداد
نگه داشتن ارج مرد نژاد
گرامی‌تر از جان بدخواه من
که جوید همی کشور و گاه من
سپهبد که مردم فروشد به زر
نباید بدین بارگه برگذر
کسی را کند ارج این بارگاه
که با داد و مهرست و با رسم و راه
چو بیداردل کارداران من
به دیوان موید شدند انجمن
پدید آید از گفت یک تن دروغ
ازان پس نگیرد بر ما فروغ
به بیدادگر بر مرا مهر نیست
پلنگ و جفاپیشه مردم یکیست
هر آنکس که او راه یزدان بجست
بب خرد جان تیره بشست
بدین بارگاهش بلندی بود
بر مویدان ارجمندی بود

به نزدیک یزدان ز تخمی که کشت
به باید بیاداش خرم بهشت
که ما بی‌نیازیم ازین خواسته
که گردد به نفرین روان کاسته
گر از پوست درویش باشد خورش
ز چرمش بود بی‌گمان پرورش
پلنگی به از شهریاری چنین
که نه شرم دارد نه آیین نه دین
گشادست بر ما در راستی
چه کویم خیره در کاستی
نهانی بدو داد دادن بروی
بدان تا رسد نزد ما گفت و گوی
به نزدیک یزدان بود ناپسند
نباشد بدین بارگه ارجمند
ز یزدان وز ما بدان کس درود
که از داد و مهرش بود تاروپود
اگر دادگر باشدی شهریار
بماند به گیتی بسی پایدار
که جاوید هر کس کنند آفرین
بران شاه کباد دارد زمین
ز شاهان که با تخت و افسر بدند
به گنج و به لشکر توانگر بدند
نبد دادگتر ز نوشین‌روان
که بادا همیشه روانش جوان
نه زو پرهنرتر به فرزاندگی
به تخت و بداد و به مردانگی
ورا موبدی بود بابک بنام
هشیوار و دانادل و شادکام
بدو داد دیوان عرض و سپاه
بفرمود تا پیش درگاه شاه
بیاراست جایی فراخ و بلند
سرش برتر از تیغ کوه پرند
بگسترد فرشی برو شاهوار
نشستند هرکس که بود او به کار
ز دیوان بابک برآمد خروش
نهادند یک سر برآواز گوش
که ای نامداران جنگ آزمای
سراسر به اسب اندر آرید پای
خرامید یک‌یک به درگاه شاه
به سر برنهاد ز آهن کلاه
زره‌دار با گزهی گاوسار
کسی کو درم خواهد از شهریار
بیامد به ایوان بابک سپاه
هوا شد ز گرد سواران سیاه

چو بابک سپه را همه بنگرید
 درفش و سر تاج کسری ندید
 ز ایوان باسب اندر آورد پای
 بفرمودشان بازگشتن ز جای
 برین نیز بگذشت گردان سپهر
 چو خورشید تابنده بنمود چهر
 خروشی برآمد ز درگاه شاه
 که ای گرزداران ایران سپاه
 همه با سلیح و کمان و کمند
 بدیوان بابک شوید ارجمند
 برفتند با نیزه و خود و کبر
 همی گرد لشکر برآمد به ابر
 نگه کرد بابک به گرد سپاه
 چو پیدا نبذ فر و اورند شاه
 چنین گفت کامروز با مهر و داد
 همه بازگردید پیروز و شاد
 به روز سه دیگر برآمد خروش
 که ای نامداران با فر و هوش
 مبادا که از لشکری یک سوار
 نه با ترگ و با جوشن کارزار
 بیاید برین بارگه بگذرد
 عرض گاه و ایوان او بنگرد
 هر آنکس که باشد به تاج ارجمند
 به فر و بزرگی و تخت بلند
 بداند که بر عرض آزر نیست
 سخن با محابا و با شرم نیست
 شهنشاه کسری چو بگشاد گوش
 ز دیوان بابک برآمد خروش
 بخندید کسری و مغفر بخواست
 درفش بزرگی برافراشت راست
 به دیوان بابک خرامید شاه
 نهاده ز آهن به سر بر کلاه
 فروهشت از ترگ رومی زره
 زده بر زره بر فراوان گره
 یکی گرزهی گاوپیکر به چنگ
 زده بر کمرگاه تیر خدنگ
 به بازو کمان و بزین بر کمند
 میان را بزین کمر کرده بند
 برانگیخت اسب و بیفشارد ران
 به گردن برآورد گرز گران
 عنان را چپ و راست لختی بسود
 سلیح سواری به بابک نمود
 نگه کرد بابک پسند آمدش
 شهنشاه را فرمند آمدش

بدو گفت شاهها انوشه بدی
 روان را به فرهنگ توشه بدی
 بیاراستی روی کشور بداد
 ازین گونه داد از تو داریم یاد
 دلیری بد از بنده این گفت و گوی
 سزد گر نیچی تو از داد روی
 عنان را یکی بازیچی براست
 چنان کز هنرمندی تو سزاست
 دگرباره کسری برانگیخت اسب
 چپ و راست برسان آذرگشسب
 نگه کرد بابک ازو خیره ماند
 جهان آفرین را فراوان بخواند
 سواری هزار و گوی دوهزار
 نبودی کسی را گذر بر چهار
 درمی فزون کرد روزی شاه
 به دیوان خروش آمد از بارگاه
 که اسب سر جنگجویان بیار
 سوار جهان نامور شهریار
 فراوان بخندید نوشین روان
 که دولت جوان بود و خسرو جوان
 چو برخاست بابک ز دیوان شاه
 پیامد بر نامور پیشگاه
 بدو گفت کای شهریار بزرگ
 گر امروز من بنده گشتم سترگ
 همه در دلم راستی بود و داد
 درشتی نگیرد ز من شاه یاد
 درشتی نمایم چو باشم درست
 انوشه کسی کو درشتی نجست
 بدو گفت شاه ای هشیوار مرد
 تو هرگز ز راه درستی مگرد
 تن خویش را چون محابا کنی
 دل راستی را همی بشکنی
 بدین ارز تو نزد من بیش گشت
 دلم سوی اندیشه خویش گشت
 که ما در صف کار ننگ و نبرد
 چگونه برآریم ز آورد گرد
 چنین داد پاسخ به پرمایه شاه
 که چون نو نبیند نگین و کلاه
 چو دست و عنان تو ای شهریار
 به ایوان ندیدست پیکرنگار
 به کام تو گردد سپهر بلند
 دلت شاد بادا تنت بی گزند
 به موبد چنین گفت نوشین روان
 که با داد ما پیر گردد جوان

به گیتی نباید که از شهریار
بماند جز از راستی یادگار
چرا باید این گنج و این روز رنج
روان بستن اندر سرای سپنج
چو ایدر نخواهی همی آرمید
بباید چرید و بباید چمید
پراندیشه بودم ز کار جهان
سخن را همی داشتم در نهان
که تا تاج شاهی مرا دشمنست
همه گرد بر گرد آهرمنست
به دل گفتم آرم ز هر سو سپاه
بخواهم ز هر کشوری رزمخواه
نگردد سپاه انجمن جز به گنج
به بی مردی آید هم از گنج رنج
اگر بد به درویش خواهد رسید
ازین آرزو دل بباید برید
همی راندم با دل خویش راز
چو اندیشه پیش خرد شد فراز
سوی پهلوانان و سوی ردان
هم از پند بیداردل بخردان
نیشتم بخ هر کشوری نامه‌ای
به هر نامداری و خودکامه‌ای
که هر کس که دارید هوش و خرد
همی کهتری را پسر پرورد
به میدان فرستید با ساز جنگ
بجویند نزدیک ما نام و ننگ
نباید که اندر فراز و نشیب
ندانند چنگ و عنان و رکیب
به گرز و به شمشیر و تیر و کمان
بدانند پیچید با بدگمان
جوان بی‌هنر سخت ناخوش بود
اگر چند فرزند آرش بود
عرض شد ز در سوی هر کشوری
درم برد نزدیک هر مهتری
چهل روز بودی درم را درنگ
برفتند از شهر با ساز جنگ
ز دیوان چو دینار برداشتند
بدان خرمی روز بگذاشتند
کنون لاجرم روی گیتی بمرد
بیاراستم تا کی آید نبرد
مرا ساز و لشکر ز شاهان پیش
فزونست و هم دولت و رای بیش
سخن‌ها چو بشنید موبد ز شاه
بسی آفرین خواند بر تاج و گاه

چو خورشید بنمود تابنده چهر
 در باغ بگشاد گردان سپهر
 پدید آمد آن توده‌ی شنبلیله
 دو زلف شب تیره شد ناپدید
 نشست از بر تخت نوشین روان
 خجسته دلفروز شاه جوان
 جهانی به درگاه بنهاد روی
 هر آنکس که بد بر زمین راه‌جوی
 خروشی برآمد ز درگاه شاه
 که هر کس که جوید سوی داد راه
 بیاید بدرگاه نوشین روان
 لب شاه خندان و دولت جوان
 به آواز گفت آن زمان شهریار
 که جز پاک یزدان مجوید یار
 که دارنده اویست و هم رهنمای
 همو دست گیرد به هر دوسرای
 مترسید هرگز ز تخت و کلاه
 گشادست بر هر کس این بارگاه
 هر آنکس که آید به روز و به شب
 ز گفتار بسته مدارید لب
 اگر می‌گساریم با انجمن
 گر آهسته باشیم با رای‌زن
 به چوگان و بر دشت نخچیرگاه
 بر ما شما را گشادست راه
 به خواب و به بیداری و رنج و ناز
 ازین بارگاه کس مگردید باز
 مخسبید یک تن ز من تافته
 مگر آرزوها همه یافته
 بدان گه شود شاد و روشن دلم
 که رنج ستم دیده‌گان بگسلم
 مبادا که از کارداران من
 گر از لشکر و پیشکاران من
 نخسید کسی با دلی دردمند
 که از درد او بر من آید گزند
 سخنها اگرچه بود در نهان
 بپرسد ز من کردگار جهان
 ز باژ و خراج آن کجا مانده است
 که موید به دیوان ما رانده است
 نخواهند نیز از شما زر و سیم
 مخسبید زین پس ز من دل بیم
 برآمد ز ایوان یکی آفرین
 بجوشید تابنده روی زمین
 که نوشین روان باد با فرهی
 همه ساله با تخت شاهنشهی

مبادا ز تو تخت پردخت و گاه
مه این نامور خسروانی کلاه
برفتند با شادی و خرمی
چو باغ ارم گشت روی زمی
ز گیتی ندیدی کسی را دژم
ز ابر اندر آمد به هنگام نم
جهان شد به کردار خرم بهشت
ز باران هوا بر زمین لاله کشت
در و دشت و پالیز شد چون چراغ
چو خورشید شد باغ و چون ماه راغ
پس آگاهی آمد به روم و به هند
که شد روی ایران چو رومی پرند
زمین را به کردار تابنده ماه
به داد و به لشکر بیاراست شاه
کسی آن سپه را نداند شمار
به گیتی مگر نامور شهریار
همه با دل شاد و با ساز جنگ
همه گیتی افروز با نام و ننگ
دل شاه هر کشوری خیره گشت
ز نوشین روان رایشان تیره گشت
فرستاده آمد ز هند و ز چین
همه شاه را خواندند آفرین
ندیدند با خویشتن تاو او
سبک شد به دل باژ با ساو او
همه کهتری را بیاراستند
بسی بدره و برده‌ها خواستند
به زرین عمود و به زرین کلاه
فرستادگان برگرفتند راه
به درگاه شاه جهان آمدند
چه با ساو و باژ مهان آمدند
بهشتی بد آراسته بارگاه
ز بس برده و بدره و بارخواه
برین نیز بگذشت چندی سپهر
همی رفت با شاه ایران به مهر
خردمند کسری چنان کرد رای
کزان مرز لختی بجنبید ز جای
بگردد یکی گرد خرم جهان
گشاده کند رازهای نهان
بزد کوس وز جای لشکر براند
همی ماه و خورشید زو خیره ماند
ز بس پیکر و لشکر و سیم و زر
کمرهای زرین و زرین سپر
تو گفתי بکان اندرون زر نماند
همان در خوشاب و گوهر نماند

تن آسان بسوی خراسان کشید
 سپه را به آیین ساسان کشید
 به هر بوم آباد کو بربگذشت
 سراپرده و خیمه‌ها زد به دشت
 چو برخاستی ناله‌ی کرنای
 منادیگری پیش کردی به پای
 که ای زبردستان شاه جهان
 که دارد گزند ز ما در نهان
 مخسبید ناایمن از شهریار
 مدارید ز اندیشه دل نابکار
 ازین گونه لشکر بگراگان کشید
 همی تاج و تخت بزرگان کشید
 چنان دان که کمی نباشد ز داد
 هنر باید از شاه و رای و نژاد
 ز گرگان بخ ساری و آمل شدند
 به هنگام آواز بلبل شدند
 در و دشت یه کسر همه بیشه بود
 دل شاه ایران پراندیشه بود
 ز هامون به کوهی برآمد بلند
 یکی تازی برنشسته سمند
 سر کوه و آن پیشه‌ها بنگرید
 گل و سنبل و آب و نخچیر دید
 چنین گفت کای روشن کردگار
 جهاندار و پیروز و پروردگار
 تویی آفریننده‌ی هور و ماه
 گشاینده و هم نماینده راه
 جهان آفریدی بدین خرمی
 که از آسمان نیست پیدا زمی
 کسی کو جز از تو پرستد همی
 روان را به دوزخ فرستد همی
 ازیرا فریدون یزدان‌پرست
 بدین بیشه بر ساخت جای نشست
 بدو گفت گوینده کای دادگر
 گر ایدر ز ترکان نبودی گذر
 ازین مایه‌ور جا بدین فرهی
 دل ما ز رامش نبودی تهی
 نیاریم گردن برافراختن
 ز بس کشتن و غارت و تاختن
 نماند ز بسیار و اندک به جای
 ز پرنده و مردم و چارپای
 گزند که آید به ایران سپاه
 ز کشور به کشور جزین نیست راه
 بسی پیش ازین کوشش و رزم بود
 گذر ترک را راه خوارزم بود

کنون چون ز دهقان و آزادگان
برین بوم و بر پارسازادگان
نکاهد همی رنج کافزایشست
به ما برکنون جای بخشایست
نباشد به گیتی چنین جای شهر
گر از داد تو ما بیابیم بهر
همان آفریدون یزدان پرست
به بد بر سوی ما نیازید دست
اگر شاه بیند به رای بلند
به ما برکند راه دشمن بیند
سرشک از دو دیده ببارید شاه
چو بشنید گفتار فریادخواه
به دستور گفت آن زمان شهریار
که پیش آمد این کار دشوار خوار
نشاید کزین پس چمیم و چریم
وگر تاج را خویشتن پروریم
جهاندار نپسندد از ما ستم
که باشیم شادان و دهقان دژم
چنین کوه و این دشتهای فراخ
همه از در باغ و میدان و کاخ
پر از گاو و نخچیر و آب روان
ز دیدن همی خیره گردد روان
نمانیم کین بوم ویران کنند
همی غارت از شهر ایران کنند
ز شاهی وز روی فرزاندگی
نشاید چنین هم ز مردانگی
نخوانند بر ما کسی آفرین
چو ویران بود بوم ایران زمین
به دستور فرمود کز هند و روم
کجا نام باشد به آباد بوم
ز هر کشوری مردم بیش بین
که استاد بینی برین برگزین
یکی باره از آب برکش بلند
برش پهن و بالای او ده کمند
به سنگ و به گچ باید از قعر آب
برآورده تا چشمه‌ی آفتاب
هر آنکه که سازیم زین گونه بند
ز دشمن به ایران نیاید گزند
نباید که آید یکی زین به رنج
بده هرچ خواهند و بگشای گنج
کشاورز و دهقان و مرد نژاد
نباید که آزار یابد ز داد
یکی پیر موبد بران کار کرد
بیابان همه پیش دیوار کرد

دری برنهادند ز آهن بزرگ
رَمه یک سر ایمن شد از بیم گرگ
همه روی کشور نگهبان نشاند
چو ایمن شد از دشت لشکر براند
ز دریا به راه الانان کشید
یکی مرز ویران و بیکار دید
به آزادگان گفت ننگست این
که ویران بود بوم ایران زمین
نشاید که باشیم همداستان
که دشمن زند زین نشان داستان
ز لشکر فرستاده‌ای برگزید
سخن‌گوی و دانا چنان چون سزید
بدو گفت شبگیر ز ایدر بیوی
بدین مرزبانان لشکر بگوی
شنیدم ز گفتار کارآگاهان
سخن هرچ رفت آشکار و نهان
که گفتید ما را ز کسری چه باک
چه ایران بر ما چه یک مشت خاک
بیابان فراخست و کوهش بلند
سپاه از در تیر و گرز و کمند
همه جنگجویان بیگانه‌ایم
سپاه و سپهبد نه زین خانه‌ایم
کنون ما به نزد شما آمدیم
سراپرده و گاه و خیمه زدیم
در و غار جای کمین شماست
بر و بوم و کوه و زمین شماست
فرستاده آمد بگفت این سخن
که سالار ایران چه افگند بن
سپاه الانی شدند انجمن
بزرگان فرزانه و رای زن
سپاهی که شان تاختن پیشه بود
وز آزادمردی کماندیشه بود
از ایشان بدی شهر ایران بیم
نماندی بکس جامه و زر و سیم
زن و مرد با کودک و چارپای
به هامون رسیدی نماندی بجای
فرستاده پیغام شاه جهان
بدیشان بگفت آشکار و نهان
رخ نامداران ازان تیره گشت
دل از نام نوشین‌روان خیره گشت
بزرگان آن مرز و کنداوران
برفتند با باژ و ساو گران
همه جامه و برده و سیم و زر
گرانمایه اسبان بسیار مر

از ایشان هر آنکس که پیران بدند
سخن‌گوی و دانش‌پذیران بدند
همه پیش نوشین‌روان آمدند
ز کار گذشته نوان آمدند
چو پیش سراپرده‌ی شهریار
رسیدند با هدیه و با نثار
خروشان و غلتان به خاک اندرون
همه دیده پر خاک و دل پر ز خون
خرد چون بود با دلاور به راز
به شرم و به پوزش نیاید نیاز
بر ایشان ببخشود بیدار شاه
ببخشید یک سر گذشته گناه
بفرمود تا هرچ ویران شدست
کنام پلنگان و شیران شدست
یکی شارستانی برآرند زود
بدو اندرون جای کشت و درود
یکی باره‌ای گردش اندر بلند
بدان تا ز دشمن نیابد گزند
بگفتند با نامور شهریار
که ما بندگانیم با گوشوار
برآریم ازین سان که فرمود شاه
یکی باره و نامور جایگاه
وزان جایگه شاه لشکر براند
به هندوستان رفت و چندی بماند
به فرمان همه پیش او آمدند
به جان هر کسی چاره‌جو آمدند
ز دریای هندوستان تا دو میل
درم بود با هدیه و اسب و پیل
بزرگان همه پیش شاه آمدند
ز دوده دل و نیک‌خواه آمدند
بپرسید کسری و بنواختشان
براندازه بر پایگه ساختشان
به دل شاد برگشت ز آن جایگاه
جهانی پر از اسب و پیل و سپاه
به راه اندر آگاهی آمد به شاه
که گشت از بلوچی جهانی سیاه
ز بس کشتن و غارت و تاختن
زمین را بب اندر انداختن
ز گیلان تباهی فزونست ازین
ز نفرین پراکنده شد آفرین
دل شاه نوشین‌روان شد غمی
برآمیخت اندوه با خرمی
به ایرانیان گفت الانان و هند
شد از بیم شمشیر ما چون پرند

بسندۀ نباشیم با شهر خویش
همی شیر جوییم پیچان ز میش
بدو گفت گوینده کای شهریار
به پالیز گل نیست بی زخم خار
همان مرز تا بود با رنج بود
ز بهر پراگندن گنج بود
ز کار بلوچ ارجمند اردشیر
بکوشید با کاردانان پیر
نبد سودمندی به افسون و رنگ
نه از بند وز رنج و پیکار و جنگ
اگرچند بد این سخن ناگزیر
بپوشید بر خویشتن اردشیر
ز گفتار دهقان برآشفته شاه
به سوی بلوچ اندر آمد ز راه
چو آمد به نزدیک آن مرز و کوه
بگردید گرد اندرش با گروه
برآنگونه گرد اندر آمد سپاه
که بستند ز انبوه بر باد راه
همه دامن کوه تا روی شیخ
سپه بود برسان مور و ملخ
منادگیری گرد لشکر بگشت
خروش آمد از غار وز کوه و دشت
که از کوچگه هرک یابید خرد
وگر تیغ دارند مردان گرد
وگر انجمن باشد از اندکی
نباید که یابد رهایی یکی
چو آگاه شد لشکر از خشم شاه
سوار و پیاده ببستند راه
از ایشان فراوان و اندک نماند
زن و مرد جنگی و کودک نماند
سراسر به شمشیر بگذاشتند
ستم کردن و رنج برداشتند
بیود ایمن از رنج شاه جهان
بلوچی نماند آشکار و نهان
چنان بد که بر کوه ایشان گله
بدی بی نگهبان و کرده یله
شبان هم نبودی پس گوسفند
به هامون و بر تیغ کوه بلند
همه رختها خوار بگذاشتند
در و کوه را خانه پنداشتند
وزان جایگه سوی گیلان کشید
چو رنج آمد از گیل و دیلم پدید
ز دریا سپه بود تا تیغ کوه
هوا پر درفش و زمین پر گروه

پراگنده بر گرد گیلان سپاه
بشد روشنائی ز خورشید و ماه
چنین گفت کایدر ز خرد و بزرگ
نیاید که ماند یکی میش و گرگ
چنان شد ز کشته همه کوه و دشت
که خون در همه روی کشور بگشت
ز بس کشتن و غارت و سوختن
خروش آمد و ناله‌ی مرد و زن
ز کشته به هر سو یکی توده بود
گیاهها به مغز سر آلوده بود
ز گیلان هر آنکس که جنگی بدند
هشیوار و بارای و سنگی بدند
بیستند یک سر همه دست خویش
زنان از پس و کودک خرد پیش
خروشان بر شهریار آمدند
دریده‌بر و خاکسار آمدند
شدند اندران بارگاه انجمن
همه دستها بسته و خسته تن
که ما بازگشتیم زین بدکنش
مگر شاه گردد ز ما خوش منش
اگر شاه را دل ز گیلان بخت
بیریم سرها ز تنها بدست
دل شاه خشنود گردد مگر
چو بیند بریده یکی توده سر
چو چندان خروش آمد از بارگاه
وزان گونه آوار بشنید شاه
برایشان بیخشود شاه جهان
گذشته شد اندر دل او نهان
نوا خواست از گیل و دیلم دوصد
کران پس نگیرد یکی راه بد
یکی پهلوان نزد ایشان بماند
چو بایسته شد کار لشکر براند
ز گیلان به راه مداین کشید
شمار و کران سپه را ندید
به ره بر یکی لشکر بی‌کران
پدید آمد از دور نیزه‌وران
سواری بیامد به کردار گرد
که در لشکر گشن بد پای مرد
پیاده شد از اسب و بگشاد لب
چنین گفت کاین مندرست از عرب
بیامد که بیند مگر شاه را
بیوسد همی خاک درگاه را
شهنشاه گفتا گر آید رواست
چنان دان که این خانه‌ی ما وراست

فرستاده آمد زمین بوس داد
 برفت و شنیده همه کرد یاد
 چو بشنید منذر که خسرو چه گفت
 برخساره خاک زمین را برفت
 همانکه بیامد به نزدیک شاه
 همه مهتران برگشادند راه
 بپرسید زو شاه و شادی نمود
 ز دیدار او روشنایی فزود
 جهاندریده منذر زبان برگشاد
 ز روم وز قیصر همی کرد یاد
 بدو گفت اگر شاه ایران تویی
 نگهدار پشت دلیران تویی
 چرا رومیان شهریاری کنند
 به دشت سواران سواری کنند
 اگر شاه بر تخت قیصر بود
 سزد کو سرافراز و مهتر بود
 چه دستور باشد گرانمایه شاه
 نبیند ز ما نیز فریادخواه
 سواران دشتی چو رومی سوار
 بیابند جوشن نیاید به کار
 ز گفتار منذر برآشفته شاه
 که قیصر همی برفرازد کلاه
 ز لشکر زبان آوری برگزید
 که گفتار ایشان بداند شنید
 بدو گفت ز ایدر برو تا بروم
 میاسای هیچ اندر آباد بوم
 به قیصر بگو گر نداری خرد
 ز رای تو مغز تو کیفر برد
 اگر شیر جنگی بتازد بگور
 کنامش کند گور و هم آب شور
 ز منذر تو گر دادیابی بسست
 که او را نشست از بر هر کسست
 چپ خویش پیدا کن از دست راست
 چو پیدا کنی مرز جویی رواست
 چو بخشندهی بوم و کشور منم
 به گیتی سرافراز و مهتر منم
 همه آن کنم کار کز من سزد
 نمانم که بادی بدو بروزد
 تو با تازیان دست یازی بکین
 یکی در نهان خویشتن را ببین
 و دیگر که آن پادشاهی مراست
 در گاو تا پشت ماهی مراست
 اگر من سپاهی فرستم بروم
 تو را تیغ پولاد گردد چو موم

فرستاده از نزد نوشین روان
بیامد به کردار باد دمان
بر قیصر آمد پیامش بداد
بیچید بی‌مایه قیصر ز داد
نداد ایچ پاسخ ورا جز فریب
همی دور دید از بلندی نشیب
چنین گفت کز منذر کم خرد
سخن باور آن کن که اندر خورد
اگر خیره منذر بنالد همی
برین‌گونه رنجش بیالد همی
ور ای دون که از دشت نیزه‌وران
نبالد کسی از کران تا کران
زمین آنک بالاست پهنا کنیم
وزان دشت بی‌آب دریا کنیم
فرستاده بشنید و آمد چو گرد
شنیده سخنها همه یاد کرد
برآشفت کسری بدستور گفت
که با مغز قیصر خرد نیست جفت
من او را نمایم که فرمان کراست
جهان جستن و جنگ و پیمان کراست
ز بیشی وز گردن افراختن
وزین کشتن و غارت و تاختن
پشیمانی آنکه خورد مرد مست
که شب زیر آتش کند هر دو دست
بفرمود تا برکشیدند نای
سپاه اندر آمد ز هر سو ز جای
ز درگاه برخاست آوای کوس
زمین قیرگون شد هوا آبنوس
گزين کرد زان لشکر نامدار
سواران شمشیرزن سی‌هزار
به منذر سپرد آن سپاه گران
بفرمود کز دشت نیزه‌وران
سپاهی بر از جنگجویان بروم
که آتش برآرند زان مرز و بوم
که گر چند من شهریار توام
برین کینه بر مایه‌دار توام
فرستاده‌یی ما کنون چرب‌گوی
فرستیم با نامه‌یی نزد او
مگر خود نیاید تو را زان گزند
به روم و به قیصر تو ما را پسند
نویسنده‌یی خواست از بارگاه
به قیصر یکی نامه فرمود شاه
ز نوشین روان شاه فرخ‌نژاد
جهانگیر وزنده کن کیقباد

به نزدیک قیصر سرافراز روم
نگهبان آن مرز و آباد بوم
سر نامه کرد آفرین از نخست
گرانمایگی جز به یزدان نجست
خداوند گردنده خورشید و ماه
کزویست پیروزی و دستگاه
که بیرون شد از راه گردان سپهر
اگر جنگ جوید و گر داد و مهر
تو گر قیصری روم را مهتری
مکن بیش با تازیان داوری
وگر میش جویی ز چنگال گرگ
گمانی بود کژ و رنجی بزرگ
وگر سوی منذر فرستی سپاه
نمانم به تو لشکر و تاج و گاه
وگر زبردستی بود بر منش
به شمشیر یابد ز من سرزنش
تو زان مرز یک رش میماید پای
چو خواهی که پیمان بماند بجای
وگر بگذری زین سخن بگذرم
سر و گاه تو زیر پی بسپرم
درو خداوند دیهیم و زور
بدان کو نجوید بیداد شور
نهادند بر نامه بر مهر شاه
سواری گزیدند زان بارگاه
چنانچون بیایست چیره زیان
جهان دیده و گرد و روشن روان
فرستاده با نامه‌ی شهریار
بیامد بر قیصر نامدار
برو آفرین کرد و نامه بداد
همان رای کسری برو کرد یاد
سخنهایش بشنید و نامه بخواند
بپیچید و اندر شگفتی بماند
ز گفتار کسری سرافزار مرد
برو پر ز چین کرد و رخساره زرد
نویسنده را خواند و پاسخ نوشت
پدیدار کرد اندرو خوب و زشت
سر خامه چون کرد رنگین بقار
نخست آفرین کرد بر کردگار
نگارنده‌ی برکشیده سپهر
کزویست پرخاش و آرام و مهر
به گیتی یکی را کند تاجور
وزو به یکی پیش او با کمر
اگر خود سپهر روان زان تست
سر مشتری زیر فرمان تست

به دیوان نگه کن که رومی نژاد
به تخم کیان باژ هرگز نداد
تو گر شهریاری نه من کهترم
همان با سر و افسر و لشکر
چه بایست پذیرفت چندین فسوس
ز بیم پی پیل و آوای کوس
بخوایم کنون از شما باژ و ساو
که دارد به پرخاش با روم تاو
به تاراج بردند یک چند چیز
گذشت آن ستم برنگیریم نیز
ز دشت سواران نیزه‌وران
برآریم گرد از کران تا کران
نه خورشید نوشین‌روان آفرید
وگر بستد از چرخ گردان کلید
که کس را نخواند همی از مهان
همه کام او یابد اندر جهان
فرستاده را هیچ پاسخ نداد
به تندی ز کسری نیامدش یاد
چو مهر از بر نامه بنهاد گفت
که با تو صلیب و مسیحست جفت
فرستاده با او نزد هیچ دم
دژم دید پاسخ بیامد دژم
بیامد بر شهر ایران چو گرد
سخنهای قیصر همه یاد کرد
چو برخواند آن نامه را شهریار
برآشفست با گردش روزگار
همه موبدان و ردان را بخواند
ازان نامه چندی سخنها براند
سه روز اندران بود با رای‌زن
چه با پهلوانان لشکر شکن
چهارم بران راست شد رای شاه
که راند سوی جنگ قیصر سپاه
برآمد ز در ناله‌ی گاودم
خروشیدن نای و روینیه خم
به آرام اندر نبودش درنگ
همی از پی راستی جست جنگ
سپه برگرفت و بنه برنهاد
ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
یکی گرد برشد که گفتی سپهر
به دریای قیر اندر اندود چهر
بپوشید روی زمین را به نعل
هوا یک سر از پرنیان گشت لعل
نبد بر زمین پشه را جایگاه
نه اندر هوا باد را ماند راه

ز جوشن سواران وز گرد پیل
زمین شد به کردار دریای نیل
جهاندار با کاویانی درفش
همی رفت با تاج و زرینه کفش
همی برشد آوازشان بر دو میل
به پیش سپاه اندرون کوس و پیل
پس پشت و پیش اندر آزادگان
همی رفته تا آذرآبادگان
چو چشمش برآمد بزرگشسب
پیاده شد از دور و بگذاشت اسب
ز دستور پاکیزه برسم بجست
دو رخ را به آب دو دیده بشست
به باژ اندر آمد به آتشکده
نهاد به درگاه جشن سده
بفرمود تا نامه‌ی زند و است
بواز برخواند موید درست
رد و هیرید پیش غلتان به خاک
همه دامن قرطها کرده چاک
بزرگان برو گوهر افشانند
به زمزم همی آفرین خوانند
چو نزدیکتر شد نیایش گرفت
جهان آفرین را ستایش گرفت
ازو خواست پیروزی و دستگاه
نمودن دلش را سوی داد راه
پرستندگان را ببخشید چیز
به جایی که درویش دیدند نیز
یکی خیمه زد پیش آتشکده
کشیدند لشکر ز هر سو رده
دبیر خردمند را پیش خواند
سخنهای بایسته با او براند
یکی نامه فرمود با آفرین
سوی مرزبانان ایران زمین
که ترسنده باشید و بیدار بید
سپه را ز دشمن نگهدار بید
کنارنگ با پهلوان هرک هست
همه داد جویید با زیردست
بدارید چندانک باید سپاه
بدان تا نیاید بداندیش راه
درفش مرا تا نبیند کسی
نیاید که ایمن بخشید بسی
از آتشکده چون بشد سوی روم
پراگنده شد زو خبر گرد بوم
به پیش آمد آنکس که فرمان گزید
دگر زان بر و بوم شد ناپدید

جهانديده با هديه و با نثار
فراوان بيامد بر شهريار
به هر بوم و بر کو فرود آمدی
ز هر سو پیام و درود آمدی
ز گیتی به هر سو که لشکر کشید
جز از بزم و شادی نیامد پدید
چنان بد که هر شب ز گردان هزار
به بزم آمدندی بر شهريار
چو نزدیک شد رزم را ساز کرد
سپه را درم دادن آغاز کرد
سپهدار شیروی بهرام بود
که در جنگ با رای و آرام بود
چپ لشکرش را به فرهاد داد
بسی پندها بر برو کرد یاد
چو استاد پیروز بر میمنه
گشسب جهانجوی پیش بنه
به قلب اندر اورند مهران به پای
که در کینه گه داشتی دل به جای
طلایه به هرمزد خراد داد
بسی گفت با او ز بیداد و داد
به هر سوی رفتند کاراگاهان
بدان تا نماند سخن در نهان
ز لشکر جهاندیدگان را بخواند
بسی پند و اندرز نیکو براند
چنین گفت کین لشکر بی‌کران
ز بی‌مایگان وز پرمایگان
اگر یک تن از راه من بگذرند
دم خویش بی‌رای من بشمرند
بدرویش مردم رسانند رنج
وگر بر بزرگان که دارند گنج
وگر کشتمندی بکوبد به پای
وگر پیش لشکر بجنبد ز جای
ور آهنگ بر میوه‌داری کند
وگر ناپسندیده کاری کند
به یزدان که او داد دیهیم و زور
خداوند کیوان و بهرام و هور
که در پی میانش ببرم به تیغ
وگر داستان را برآید به میغ
به پیش سپه در طلایه منم
جهانجوی و در قلب مایه منم
نگهبان پیل و سپاه و بنه
گاهی بر میان گاه برمیمنه
به خشکی روم گر بدریای آب
نجویم برزم اندر آرام و خواب

منادیگری نام او رشنواد
گرفت آن سخنهای کسری به یاد
بیامد دوان گرد لشکر بگشت
به هر خیمه و خرگهی برگذشت
خروشید کای بی‌کرانه سپاه
چنینست فرمان بیدار شاه
که گر جز به داد و به مهر و خرد
کسی سوی خاک سیه بنگرد
بران تیره خاکش بریزند خون
چو آید ز فرمان یزدان برون
به بانگ منادی نشد شاه رام
به روز سپید و شب تیره‌فام
همی گرد لشکر بگشتی به راه
همی‌داشتی نیک و بد را نگاه
ز کار جهان آگهی‌داشتی
بد و نیک را خوار نگذاشتی
ز لشکر کسی کو به مردی به راه
ورا دخمه کردی بران جایگاه
اگر بازماندی ازو سیم و زر
کلاه و کمان و کمند و کمر
بد و نیک با مرده بودی به خاک
نبودی به از مردم اندر مفاک
جهانی بدو مانده اندر شگفت
که نوشین روان آن بزرگی گرفت
به هر جایگاهی که جنگ آمدی
ورارای و هوش و درنگ آمدی
فرستاده‌ای خواستی راستگوی
که رفتی بر دشمن چاره‌جوی
اگر یافتندی سوی داد راه
نکردی ستم خود خردمند شاه
اگر جنگ جستی به جنگ آمدی
به خشم دلاور نهنگ آمدی
به تاراج دادی همه بوم و رست
جهان را به داد و به شمشیر جست
به کردار خورشید بد رای شاه
که بر تر و خشکی بتابد به راه
ندارد ز کس روشنایی دریغ
چو بگذارد از چرخ گردنده میغ
همش خاک و هم ریگ و هم رنگ و بوی
همش در خوشاب و هم آب جوی
فروغ و بلندی نبودش ز کس
دلفروز و بخشنده او بود و بس
شهنشاه را مایه این بود و فر
جهان را همی‌داشت در زیر پر

ورا جنگ و بخشش چو بازی بدی
ازیران چنان بی‌نیازی بدی
اگر شیر و پیل آمدندیش پیش
نه برداشتی جنگ یک روز بیش
سپاهی که با خود و خفتان جنگ
به پیش سپاه آمدی به یدرنگ
اگر کشته بودی و گر بسته زار
بزاندان پیروزگر شهریار
چنین تا بیامد بران شارستان
که شوراب بد نام آن کارستان
برآورده‌ای دید سر بر هوا
پر از مردم و ساز جنگ و نوا
ز خارا پی افکنده در قعر آب
کشیده سر باره اندر سحاب
بگرد حصار اندر آمد سپاه
ندیدند جایی به درگاه راه
برو ساخت از چار سو منجنیق
به پای آمد آن بارهی جاثلیق
برآمد ز هر سوی دز رستخیز
ندیدند جایی گذار و گریز
چو خورشید تابان ز گنبد بگشت
شد آن بارهی دز به کردار دشت
خروش سواران و گرد سپاه
ابا دود و آتش برآمد به ماه
همه حصن بی‌تن سر و پای بود
تن بی‌سرانشان دگر جای بود
غو زینهار و جوش زنان
برآمد چو زخم تبیره‌زنان
از ایشان هر آنکس که پرمایه بود
به گنج و به مردی گرانپایه بود
ببستند بر پیل و کردند بار
خروش آمد و ناله‌ی زینهار
نبخشود بر کس به هنگام رزم
نه بر گنج دینار برگاه بزم
وزان جایگاه لشکر اندر کشید
بره بر دزی دیگر آمد پدید
که در بند او گنج قیصر بدی
نگهدار آن دز توانگر بدی
که آرایش روم بد نام اوی
ز کسری برآمد به فرجام اوی
بدان دز نگه کرد بیدار شاه
هنوز اندرو نارسیده سپاه
بفرمود تا تیرباران کنند
هوا چون تگرگ بهاران کنند

یکی تاجور خود به لشکر نماند
 بران بوم و بر خار و خاور بماند
 همه گنج قیصر به تاراج داد
 سپه را همه بدره و تاج داد
 برآورد زان شارستان رستخیز
 همه برگرفتند راه گریز
 خروش آمد از کودک و مرد و زن
 همه پیر و برنا شدند انجمن
 به پیش گرانمایه شاه آمدند
 غریوان و فریادخواه آمدند
 که دستور و فرمان و گنج آن تست
 بروم اندرون رزم و رنج آن تست
 به جان ویژه زنهار خواه توایم
 پرستار فر کلاه توایم
 بفرمود پس تا نکشتند نیز
 برایشان بیخشود بسیار چیز
 وزان جایگه لشکر اندر کشید
 از آرایش روم برتر کشید
 نوندی ز گفتار کاراگهان
 بیامد به نزدیک شاه جهان
 که قیصر سپاهی فرستاد پیش
 ازان نامداران و گردان خویش
 به پیش اندرون پهلوانی سترگ
 به جنگ اندرون هر یکی همچو گرگ
 به رومیش خوانند فرفوربوس
 سواری سرافراز با بوق و کوس
 چو این گفته شد پیش بیدار شاه
 پدید آمد از دور گرد سپاه
 بخندید زان شهریار جهان
 بدو گفت کین نیست از ما نهان
 کجا جنگ را پیش ازین ساختیم
 ز اندیشه هرگونه پرداختیم
 کی تاجور بر لب آورد کف
 بفرمود تا برکشیدند صف
 سپاهی بیامد به پیش سپاه
 بشد بسته بر گرد و بر باد راه
 شده، نامور لشکری انجمن
 یلان سرافراز شمشیرزن
 همه جنگ را تنگ بسته میان
 بزرگان و فرزنانگان و کیان
 به خون آب داده همه تیغ را
 بدان تیغ برنده مر میغ را
 سپه را نبند بیشتر زان درنگ
 که نخچیر گیرد ز بالا پلنگ

به هر سو ز رومی تلی کشته بود
دگر خسته از جنگ برگشته بود
بشد خسته از جنگ فروریوس
دریده درفش و نگونسار کوس
سواران ایران بسان پلنگ
به هامون کجا غرمش آید بچنگ
پس رومیان در همی تاختند
در و دشت ازیشان پرداختند
چنان هم همی رفت با ساز جنگ
همه نیزه و گرز و خنجر به جنگ
سپه را بهامونی اندر کشید
برآورده‌ی دیگر آمد پدید
دزی بود با لشکر و بوق و کوس
کجا خواندندیش قالینیوس
سر باره برتر ز پر عقاب
یکی کنده‌ای گردش اندر پر آب
یکی شارستان گردش اندر فراخ
پر ایوان و پالیز و میدان و کاخ
ز رومی سپاهی بزرگ اندروی
همه نامداران پرخاشجوی
دو فرسنگ پیش اندرون بود شاه
سپه گشت گیتی ز گرد سپاه
خروشی برآمد ز قالینیوس
کزان نعره اندک شد آواز کوس
بدان شارستان در نگه کرد شاه
همی هر زمانی فزون شد سپاه
ز دروازه‌ها جنگ بر ساختند
همه تیر و قاروره انداختند
چو خورشید تابنده برگشت زرد
ز گردنده یک بهره شد لاژورد
ازان باره‌ی دز نماند اندکی
همه شارستان با زمی شد یکی
خروشی برآمد ز درگاه شاه
که ای نامداران ایران سپاه
همه پاک زین شهر بیرون شوید
به تاریکی اندر به هامون شوید
اگر هیچ بانگ زن و مرد پیر
وگر غارت و شورش و داروگیر
به گوش من آید بتاریک شب
که بگشاید از رنج یک مردلب
هم اندر زمان آنک فریاد ازوست
پر از کاه بینند آگنده پوست
چو برزد ز خرچنگ تیغ آفتاب
بفرسود رنج و بپالود خواب

تییره برآمد ز درگاه شاه
 گرانمایگان برگرفتند راه
 ازان دز و آن شارستان مرد و زن
 به درگاه کسری شدند انجمن
 که ایدر ز جنگی سواری نماند
 بدین شارستان نامداری نماند
 همه کشته و خسته شد بی‌گناه
 گه آمد که بخشایش آید ز شاه
 زن و کودک خرد و برنا و پیر
 نه خوب آید از داد یزدان اسیر
 چنان شد دز و باره و شارستان
 کزان پس ندیدند جز خارستان
 چو قیصر گنهکار شد ما که ایم
 بقالینیوس اندرون بر چه ایم
 بران رومیان بر بیخشود شاه
 گنهکار شد رسته و بیگناه
 بسی خواسته پیش ایشان بماند
 وزان جایگه نیز لشکر براند
 هران کس که بود از در کارزار
 بستند بر پیل و کردند بار
 به انطاکیه در خبر شد ز شاه
 که با پیل و لشکر بیامد به راه
 سپاهی بران شهر شد بی‌کران
 دلیران رومی و کنداوران
 سه روز اندران شاه را شد درنگ
 بدان تا نباشد به بیداد جنگ
 چهارم سپاه اندر آمد چو کوه
 دلیران ایران گروه‌ها گروه
 برفتند یک سر سواران روم
 ز بهر زن و کودک و گنج و بوم
 به شهر اندر آمد سراسر سپاه
 پیی را نید بر زمین نیز راه
 سه جنگ گران کرده شد در سه روز
 چهارم چو بفروخت گیتی فروز
 گشاده شد آن مرز آباد بوم
 سواری ندیدند جنگی بروم
 بزرگان که با تخت و افسر بدند
 هم آنکس که گنجور قیصر بدند
 به شاه جهاندار دادند گنج
 به چنگ آمدش گنج چون دید رنج
 اسیران و آن گنج قیصر به راه
 به سوی مداین فرستاد شاه
 وزیشان هران کس که جنگی بدند
 نهادند بر پشت پیلان بند

زمین دید رخشان‌تر از چرخ ماه
 بگردید بر گرد آن شهر شاه
 ز بس باغ و میدان و آب روان
 همی تازه شد پیر گشته جهان
 چنین گفت با موبدان شهریار
 که انطاکیه است این اگر نوبهار
 کسی کو ندیدست خرم بهشت
 ز مشک اندرو خاک وز زر خشت
 درختش ز یاقوت و آبش گلاب
 زمینش سپهر آسمان آفتاب
 نگه کرد باید بدین تازه بوم
 که آباد بادا همه مرز روم
 یکی شهر فرمود نوشین روان
 بدو اندرون آبهای روان
 به کردار انطاکیه چون چراغ
 پر از گلشن و کاخ و میدان و باغ
 بزرگان روشن‌دل و شادکام
 ورا زیب خسرو نهادند نام
 شد آن زیب خسرو چو خرم بهار
 بهشتی پر از رنگ و بوی و نگار
 اسیران کزان شهرها بسته بود
 ببند گران دست و پا خسته بود
 بفرمود تا بند برداشتند
 بدان شهرها خوار بگذاشتند
 چنین گفت کاین نوبر آورده جای
 همش گلشن و بوستان و سرای
 بکردیم تا هر کسی را به کام
 یکی جای باشد سزاوار نام
 ببخشید بر هر کسی خواسته
 زمین چون بهشتی شد آراسته
 ز بس بر زن و کوی و بازارگاه
 تو گفתי نماندست بر خاک راه
 پیامد یکی پرسخن کفشگر
 چنین گفت کای شاه بیدادگر
 بقالینیوس اندرون خان من
 یکی تود بد پیش پالان من
 ازین زیب خسرو مرا سود نیست
 که بر پیش درگاه من تود نیست
 بفرمود تا بر در شوربخت
 بکشتند شاداب چندی درخت
 یکی مرد ترسا گزین کرد شاه
 بدو داد فرمان و گنج و کلاه
 بدو گفت کاین زیب خسرو تو راست
 غریبان و این خانه نو تو راست

به سان درخت برومند باش
 پدر باش گاهی چو فرزند باش
 ببخشش بیارای و زفتی مکن
 بر اندازه باید ز هر در سخن
 ز انطاکیه شاه لشکر براند
 جهان دیده ترسا نگهبان نشاند
 پس آگاهی آمد ز فروریوس
 بگفت آنچ آمد بقالینیوس
 به قیصر چنین گفت کمد سپاه
 جهاندار کسری ابا پیل و گاه
 سپاهست چندانک دریا و کوه
 همی گردد از گرد اسبان ستوه
 بگردید قیصر ز گفتار خویش
 بزرگان فرزانه را خواند پیش
 ز نوشین روان شد دلش پر هراس
 همی رای زد روز و شب در سه پاس
 بدو گفت موید که این رای نیست
 که با رزم کسری تو را پای نیست
 برآرند ازین مرز آباد خاک
 شود کرده ی قیصر اندر مفاک
 زوان سراینده و رای سست
 جز از رنج بر پادشاهی نجست
 چو بشنید قیصر دلش خیره گشت
 ز نوشین روان رای او تیره گشت
 گزین کرد زان فیلسوفان روم
 سخن گوی با دانش و پاک بوم
 به جای آمد از موبدان شست مرد
 به کسری شدن نامزدشان بکرد
 پیامی فرستاد نزدیک شاه
 گرانمایگان برگرفتند راه
 چو مهراس داننده شان پیش رو
 گوی در خرد پیر و سالار نو
 ز هر چیز گنجی به پیش اندرون
 شمارش گذر کرده بر چند و چون
 بسی لابه و پند و نیکو سخن
 پشیمان ز گفتارهای کهن
 فرستاد با باژ و ساو گران
 گروگان ز خویشان و کنداوران
 چو مهراس گفتار قیصر شنید
 پدید آمد آن بند بد را کلید
 رسیدند نزدیک نوشین روان
 چو الماس کرده زبان با روان
 چو مهراس نزدیک کسری رسید
 برومی یکی آفرین گسترید

تو گفתי ز تیزی وز راستی
ستاره برآرد همی زآستی
به کسری چنین گفت کای شهریار
جهان را بدین ارجمندی مدار
برومی تو اکنون و ایران تهیست
همه مرز بی‌ارز و بی‌فرهیست
هران گه که قیصر نباشد بروم
نسنجد به یک پشه این مرز و بوم
همه سودمندی ز مردم بود
چو او گم شود مردمی گم بود
گر این رستخیز از پی خواستست
که آزر و دانش بدو کاستست
بیاوردم اکنون همه گنج روم
که روشن‌روان بهتر از گنج و بوم
چو بشنید زو این سخن شهریار
دلش گشت خرم چو باغ بهار
پذیرفت زو هرچ آورده بود
اگر بدره‌ی زر و گر برده بود
فرستادگان را ستایش گرفت
بران نیکوییها فزایش گرفت
بدو گفت کای مرد روشن خرد
نبرده کسی کو خرد پرورد
اگر زر گردد همه خاک روم
تو سنگی‌تری زان سرافزار بوم
نهادند بر روم بر باژ و ساو
پراگنده دینار ده چرم گاو
وزان جایگه ناله‌ی گاودم
شنیدند و آواز رویینه خم
جهاندار بیدار لشکر براند
به شام آمد و روزگاری بماند
بیاورد چندان سلیح و سپاه
همان برده و بدره و تاج و گاه
که پشت زمی را همی‌داد خم
ز پیلان وز گنجهای درم
ازان مرز چون رفتن آمدش رای
به شیروی بهرام بسپرد جای
بدو گفت کاین باژ قیصر بخواه
مکن هیچ سستی به روز و به ماه
ببوسید شیروی روی زمین
همی‌خواند بر شهریار آفرین
که بیدار دل باش و پیروزبخت
مگر داد زرد این کیانی درخت
تیریه برآمد ز درگاه شاه
سوی اردن آمد درفش سپاه

جهاندار کسری چو خورشید بود
جهان را ازو بیم و امید بود
برین سان رود آفتاب سپهر
به یک دست شمشیر و یک دست مهر
نه بخشایش آرد به هنگام خشم
نه خشم آیدش روز بخشش به چشم
چنین بود آن شاه خسرو نژاد
بیاراسته بد جهان را بداد

داستان نوشزاد با کسری

اگر شاه دیدی وگر زیردست
وگر پاکدل مرد یزدان پرست
چنان دان که چاره نباشد ز جفت
ز پوشیدن و خورد و جای نهفت
اگر پارسا باشد و رای زن
یکی گنج باشد براگنده زن
بویژه که باشد به بالا بلند
فروشته تا پای مشکین کمند
خردمند و هشیار و با رای و شرم
سخن گفتنش خوب و آوای نرم
برین سان زنی داشت پرمایه شاه
به بالای سرو و به دیدار ماه
بدین مسیحا بد این ماه روی
ز دیدار او شهر پر گفت و گوی
یکی کودک آمدش خورشید چهر
ز ناهید تابنده تر بر سپهر
ورا نامور خواندی نوشزاد
نجستی ز ناز از برش تندباد
ببالید برسان سرو سهی
هنرمند و زیبای شاهنشهی
چو دوزخ بدانست و راه بهشت
عزیز و مسیح و ره زردهشت
نیامد همی زند و استش درست
دو رخ را بب مسیحا بشست
ز دین پدر کیش مادر گرفت
زمانه بدو مانده اندر شگفت
چنان تنگدل گشته زو شهریار
که از گل نیامد جز از خار بار
در کاخ و فرخنده ابوان او
بیستند و کردند زندان او
نشستنگهش چند شاپور بود
از ایران وز باختر دور بود
بسی بسته و پر گزندان بدند
برین بهره با او به زندان بدند
بدان گه که باز آمد از روم شاه
بنالید زان جنبش و رنج راه
چنان شد ز سستی که از تن بماند
ز ناتندرستی باردن بماند
کسی برد زی نوشزاد آگهی
که تیره شد آن فر شاهنشهی
جهانی پر آشوب گردد کنون
بیارند هر سو به بد رهنمون

جهاندار بیدار کسری بمرد
 زمان و زمین دیگری را سپرد
 ز مرگ پدر شاد شد نوش‌زاد
 که هرگز ورا نام نوشین مباد
 برین داستان زد یکی مرد پیر
 که گر شادی از مرگ هرگز ممیر
 پسر کو ز راه پدر بگذرد
 ستم‌کاره خوانیمش از بی‌خرد
 اگر بیخ حنظل بود تر و خشک
 نشاید که بار آورد شاخ مشک
 چرا گشت باید همی زان سرشت
 که پالیزبانش ز اول بکشت
 اگر میل یابد همی سوی خاک
 ببرد ز خورشید وز باد و خاک
 نه زو بار باید که یابد نه برگ
 ز خاکش بود زندگانی و مرگ
 یکی داستان کردم از نوش‌زاد
 نگه کن مگر سر نیچی ز داد
 اگر چرخ را کوش صدی بدی
 همانا که صدیش کسری بدی
 پسر سر چرا پیچد از راه اوی
 نشست که جوید ابر گاه اوی
 ز من بشنو این داستان سر به سر
 بگویم تو را ای پسر در بدر
 چو گفتار دهقان بیاراستم
 بدین خویشتن را نشان خواستم
 که ماند ز من یادگاری چنین
 بدان آفرین کو کند آفرین
 پس از مرگ بر من که گوینده‌ام
 بدین نام جاوید جوینده‌ام

چنین گفت گوینده‌ی پارسی
 که بگذشت سال از برش چار سی
 که هر کس که بر دادگر دشمنست
 نه مردم نژادست که آهرمنست
 هم از نوش‌زاد آمد این داستان
 که یاد آمد از گفته باستان
 چو بشنید فرزند کسری که تخت
 بپردخت زان خسروانی درخت
 در کاخ بگشاد فرزند شاه
 برو انجمن شد فراوان سپاه
 کسی کو ز بند خرد جسته بود
 به زندان نوشین‌روان بسته بود
 ز زندانها بندها برگرفت

همه شهر ازو دست بر سر گرفت
 به شهر اندرون هرک ترسا بدند
 اگر جاثلیق ار سکوبا بدند
 بسی انجمن کرد بر خویشتن
 سواران گردنکش و تیغزن
 فراز آمدندش تنی سی هزار
 همه نیزه داران خنجرگزار
 یکی نامه بنوشت نزدیک خویش
 ز قیصر چو آیین تاریک خویش
 که بر جندشاپور مهتر تویی
 هم آواز و هم کیش قیصر تویی
 همه شهر ازو پرگنه کار شد
 سر بخت برگشته بیدار شد
 خبر زین به شهر مداین رسید
 ازان که آمد از پور کسری پدید
 نگهبان مرز مداین ز راه
 سواری برافگند نزدیک شاه
 سخن هرچ بشنید با او بگفت
 چنین آگهی کی بود در نهفت
 فرستاده برسان آب روان
 پیامد به نزدیک نوشین روان
 بگفت آنچ بشنید و نامه بداد
 سخنها که پیدا شد از نوش زاد
 ازو شاه بشنید و نامه بخواند
 غمی گشت زان کار و تیره بماند
 جهاندار با موید سرفراز
 نشست و سخن رفت چندی به راز
 چو گشت آن سخن بر دلش جای گیر
 بغمود تا نزد او شد دبیر
 یکی نامه بنوشت با داغ و درد
 پراژنگ رخ لب پر از باد سرد
 نخستین بران آفرین گسترید
 که چرخ و زمان و زمین آفرید
 نگارنده ی هور و کیوان و ماه
 فروزنده ی فر و دیهیم و گاه
 ز خاشاک ناچیز تا شیر و پیل
 ز گرد پی مور تا رود نیل
 همه زیر فرمان یزدان بود
 وگر در دم سنگ و سندان بود
 نه فرمان او را کرانه پدید
 نه زو پادشاهی بخواهد برید
 بدانستم این نامه ی ناپسند
 که آمد ز فرزند چندین گزند
 وزان پرگناهان زندان شکن

که گشتند با نوشزاد انجمن
 چنین روز اگر چشم دارد کسی
 سزد گر نماند به گیتی بسی
 که جز مرگ را کس ز مادر نژاد
 ز کسری بر آغاز تا نوشزاد
 رها نیست از چنگ و منقار مرگ
 پی پشه و مور با پیل و کرگ
 زمین گر گشاده کند راز خویش
 بپیماید آغاز و انجام خویش
 کنارش پر از تاجداران بود
 برش پر ز خون سواران بود
 پر از مرد دانا بود دامنش
 پر از خوب رخ جیب پیراهنش
 چه افسر نهی بر سرت بر چه ترگ
 بدو بگذرد زخم پیکان مرگ
 گروهی که یارند با نوشزاد
 که جز مرگ کسری ندارند یاد
 اگر خود گذر یابی از روز بد
 به مرگ کسی شاه باشی سزد
 و دیگر که از مرگ شاهان داد
 نگیرد کسی یاد جز بدنژاد
 سر نوشزاد از خرد بازگشت
 چنین دیو با او هم‌آواز گشت
 نباشد برو پایدار این سخن
 برافراخت چون خواست آمد بین
 نایبست کو نزد ما دستگاه
 بدین آگهی خیره کردی تباه
 اگر تخت گشتی ز خسرو تهی
 همو بود زیبای شاهنشاهی
 چنین بود خود در خور کیش اوی
 سزاوار جان بداندیش اوی
 ازین بر دل اندیشه و باک نیست
 اگر کیش فرزند ما پاک نیست
 وزین کس که با او بهم ساختند
 وز آرم ما دل بپرداختند
 وزان خواسته کو تبه کرد نیز
 همی بر دل ما نسنجد به چیز
 بداندیش و بیکار و بدگوهرند
 بدین زیردستی نه اندر خورند
 ازین دست خوارست بر ما سخن
 ز کردار ایشان تو دل بد مکن
 مرا بیم و باک از جهانداورست
 که از دانش برتو ران برترست
 نباید که شد جان ما بی‌سپاس

به نزدیک یزدان نیکی شناس
مرا داد پیروزی و فرهی
فزونی و دیهیم شاهنشاهی
سزای دهش گر نیایش بدی
مرا بر فزونی فزایش بدی
گر از پشت من رفت یک قطره آب
به جای دگر یافته جای خواب
چو بیدار شد دشمن آمد مرا
بترسم که رنج از من آمد مرا
وگر گاه خشم جهاندار نیست
مرا از چنین کار تیمار نیست
وزان کس که با او شدند انجمن
همه زار و خوارند بر چشم من
وزان نامه کز قیصر آمد بدوی
همی آب تیره درآمد به جوی
ازان کو هم آواز و هم کیش اوست
گمانند قیصر بتن خویش اوست
کسی را که کوتاه باشد خرد
بدین نیاکان خود ننگرد
گران بی خرد سر بیچد ز داد
به دشنام او لب نباید گشاد
که دشنام او ویژه دشنام ماست
کجا از پی و خون و اندام ماست
تو لشکر بیارای و بر ساز جنگ
مدارا کن اندر میان با درنگ
ور ای دون که تنگ اندر آید سخن
به جنگ اندرون هیچ تندی مکن
گرفتیش بهتر ز کشتن بود
مگرش از گنه بازگشتن بود
از آبی کزو سرو آزاد رست
سزد گر نباید بدو خاک شست
وگر خوار گیرد تن ارجمند
به پستی نهد روی سرو بلند
سرش برگراید ز بالین ناز
مدار ایچ ازو گرز و شمشیر باز
گرامی که خواری کند آرزوی
نشاید جدا کرد او را ز خوی
یکی ارجمندی بود کشته خوار
چو با شاه گیتی کند کارزار
تواز کشتن او مدار ایچ باک
چو خون سرخویش گیرد به خاک
سوی کیش قیصر گراید همی
ز دیهیم ما سر بتابد همی
عزیزی بود زار و خوار و نژند

گزیده به شاهی ز چرخ بلند
بدین داستان زد یکی مهنوش
پرستار با هوش و پشمینه پوش
که هرکو به مرگ پدر گشت شاد
ورا رامش و زندگانی مباد
تو از تیرگی روشنایی مجوی
که با آتش آب اندر آید به جوی
نه آسانی دید بی رنج کس
که روشن زمانه برینست و بس
تو با چرخ گردان مکن دوستی
که گه مغز اوپی و گه پوستی
چه جویی زکردار او رنگ و بوی
بخواهد ربودن چو به نمود روی
بدان گه بود بیم رنج و گزند
که گردون گردان برآرد بلند
سپاهی که هستند با نوش زاد
کجا سر به پیچند چندین ز داد
تو آن را جز از باد و بازی مدان
گزارف زنان بود و رای بدان
هران کس که ترساست از لشکرش
همی از پی کیش پیچد سرش
چنینست کیش مسیحا که دم
زنی تیز و گردد کسی زو دژم
نه پروای رای مسیحابود
به فرجام خصمش چلیپا بود
دگر هرکه هست از پراگندگان
بدآموز و بدخواه و از بندگان
از ایشان یکی برتری رای نیست
دم باد با رای ایشان یکیست
به جنگ ار گرفته شود نوش زاد
برو زین سخنها مکن هیچ یاد
که پوشیده رویان او در نهان
سرارند برخویشتن بر زمان
هم ایوان او ساز زندان اوی
ابا آنک بردند فرمان اوی
در گنج یک سر بدو برمبند
وگر چه چنین خوار شد ارجمند
ز پوشیده رویان و از خوردنی
ز افگندنی هم ز گستردنی
برو هیچ تنگی نباید به چیز
نباید که چیزی نباید به نیز
وزین مرزبانان ایرانیان
هران کس که بستند با او میان
چو پیروز گردی میبچان سخن

میانشان به خنجر به دو نیم کن
هران کس که او دشمن پادشاست
به کام نهنگش سپاری رواست
جزان هرک ما را به دل دشمنست
ز تخم جفا پیشه آهرمنست
ز ما نیکوییها نگیرند یاد
تو را آزمایش بس ازنوش زاد
ز نظاره هرکس که دشنام داد
زیانش بجنید بر نوش زاد
بران ویژه دشنام ما خواستند
به هنگام بدگفتن آراستند
مباش اندرین نیزهمداستان
که بدخواه راند چنین داستان
گراو بی هنرشد هم ازپشت ماست
دل ما برین راستی برگواست
زبان کسی کو بید کرد یاد
وزو بود بیداد برنوش زاد
همه داغ کن برسر انجمن
میادش زبان و میادش دهن
کسی کو بجوید همی روزگار
که تا سست گردد تن شهریار
به کار آورد کژی و دشمنی
بداندیشی و کیش آهرمنی
بدین پادشاهی نباشد رواست
که فر و سر و افسر و چهر ماست
نهادند برنامه بر مهر شاه
فرستاده برگشت پویان به راه
چو از ره سوی رام برزین رسید
بگفت آنچ از شاه کسری شنید
چو آن گفته شد نامه او بداد
به فرمان که فرمود با نوش زاد
سپه کردن و جنگ را ساختن
وز آرم او مغز پرداختن
چوآن نامه برخواند مرد کهن
شنید از فرستاده چندی سخن
بدانگه که خیزد خروش خروس
ز درگاه برخاست آوای کوس
سپاهی بزرگ از مداین برفت
بشد رام برزین سوی جنگ تفت
پس آگاهی آمد سوی نوش زاد
سپاه انجمن کرد و روزی بداد
همه جاثلیقان و به طریق روم
که بودند زان مرز آبادبوم
سپهدار شماس پیش اندرون

سپاهی همه دست شسته به خون
برآمد خروش از در نوش‌زاد
بجنید لشکر چو دریا ز باد
به هامون کشیدند یکسر ز شهر
پر از جنگ سر دل پر از کین و زهر
چو گرد سپه رام برزین بدید
بزد نای رویین وصف بر کشید
ز گرد سواران جوشنوران
گراییدن گرزهای گران
دل سنگ خارا همی‌بردید
کسی روی خورشید تابان ندید
به قلب سپاه اندرون نوش‌زاد
یکی ترگ رومی به سر برنهاد
سپاهی بد از جاثلیقان روم
که پیدا نبد از پی نعل بوم
تو گفתי مگر خاک جوشان شدست
هوا بر سر او خروشان شدست
زره دار گردی بیامد دلیر
کجا نام او بود پیروز شیر
خروشید کای نامور نوش‌زاد
سرت را که پیچید چونین ز داد
بگشتی ز دین کیومرثی
هم از راه هوشنگ و طهمورثی
مسیح فربنده خود کشته شد
چو از دین یزدان سرش گشته شد
ز دین آوران کین آنکس مجوی
کجا کارخود را ندانست روی
اگر فر یزدان برو تافتی
جهود اندرو راه کی یافتی
پدرت آن جهاندار آزادمرد
شنیدی که با روم و قیصر چه کرد
تو با او کنون جنگ سازی همی
سرت به آسمان برفرازی همی
بدین چهرچون ماه و این فرو برز
برین یال و کتف و برین دست و گرز
نبینم خرد هیچ نزدیک تو
چنین خیره شد جان تاریک تو
دریغ آن سرو تاج و نام و نژاد
که اکنون همی‌داد خواهی به باد
تو با شاه کسری بسنده نه‌ای
وگر پیل و شیر دمنده نه‌ای
چو دست و عنان توای شهریار
بایوان شاهان ندیدم نگار
چو پای و رکیب تو و یال تو

چنین شورش و دست و کوپال تو
نگارنده‌ی چین نگاری ندید
زمانه چو تو شهریار ندید
جوانی دل شاه کسری مسوز
مکن تیره این آب گیتی فروز
پیاده شو از باره زنه‌ار خواه
به خاک افکن این گرز و رومی کلاه
اگر دور از ایدر یکی باد سرد
نشانند بروی تو بر تیره گرد
دل شهریار از تو بریان شود
ز روی تو خورشید گریان شود
به گیتی همه تخم زفتی مکار
ستیزه نه خوب آید از شهریار
گر از رای من سر به یک سو بری
بلندی گزینی و کنداوری
بسی پند پیروز یاد آیدت
سخن هی ابد گوی یاد آیدت
چنین داد پاسخ ورنوش‌زاد
که ای پیر فرتوت سر پر ز باد
ز لشکر مرا زینه‌اری مخواه
سرافراز گردان و فرزند شاه
مرا دین کسری نباید همی
دلم سوی مادر گراید همی
که دین مسیحاست آیین اوی
نگردم من از فره و دین اوی
مسیحای دین دار اگر کشته شد
نه فر جهاندار ازو گشته شد
سوی پاک یزدان شد آن رای پاک
بلندی ندید اندرین تیره خاک
اگر من شوم کشته زان باک نیست
کجا زهر مرگست و تریاک نیست
بگفت این سخن پیش پیروز پیر
بیوشید روی هوا را بتیر
برفتند گردان لشکر ز جای
خروش آمد از کوس وز کرنای
سپهید چو آتش برانگیخت اسب
بیامد بکردار آذر گشسب
چپ لشکر شاه ایران ببرد
به پیش سپه در نماند ایچ گرد
فراوان ز مردان لشکر بکشت
ازان کار شد رام برزین درشت
بفرمود تا تیرباران کنند
هوا چون تگرگ بهاران کنند
بگرد اندرون خسته شد نوش‌زاد

بسی کرد از پند پیروز یاد
 بیامد به قلب سپه پر ز درد
 تن از تیر خسته رخ از درد زرد
 چنین گفت پیش دلیران روم
 که جنگ پدر زار و خوارست و شوم
 بنالید و گریان سقف را بخواند
 سخن هرچ بودش به دل در براند
 بدو گفت کین روزگارم دژم
 ز من بر من آورد چندین ستم
 کنون چون به خاک اندر آید سرم
 سواری برافکن بر مادرم
 بگویش که شد زین جهان نوش‌زاد
 سرآمدیدو روز بیداد و داد
 تو از من مگر دل نداری به رنج
 که اینست رسم سرای سپنج
 مرا بهره اینست زین تیره روز
 دلم چون بدی شاد و گیتی‌فروز
 نژاید جز از مرگ را جانور
 اگر مرگ دانی غم من مخور
 سر من ز کشتن پر از دود نیست
 پدر بتر از من که خشنود نیست
 مکن دخمه و تخت و رنج دراز
 به رسم مسیحا یکی گور ساز
 نه کافور باید نه مشک و عبیر
 که من زین جهان کشته گشتم بتیر
 بگفت این و لب را بهم برنهاد
 شد آن نامور شیردل نوش‌زاد
 چو آگاه شد لشکر از مرگ شاه
 پراکنده گشتند زان رزمگاه
 چو بشنید کو کشته شد پهلوان
 غریوان به بالین او شد دوان
 ازان رزمگه کس نکشتند نیز
 نبودند شاد و نبردند چیز
 و را کشته دیدند و افکنده خوار
 سکوبای رومی سرش بر کنار
 همه رزمگه گشت زو پر خروش
 دل رام برزین پر از درد و جوش
 زاسقف بپرسید کزنوش زاد
 از اندرز شاهی چه داری به یاد
 چنین داد پاسخ که جز مادرش
 برهنه نباید که بیند برش
 تن خویش چون دید خسته به تیر
 ستودان نفرمود و مشک و عبیر
 نه افسر نه دیبای رومی نه تخت

چو از بندگان دید تاریک بخت
برسم مسیحا کنون مادرش
کفن سازد و گور و هم چادرش
کنون جان او با مسیحا یکیست
همانست کاین خسته بردار نیست
مسیحی بشهر اندرون هرک بود
نبد هیچ ترسای رخ ناشخود
خروش آمد از شهر روز مرد و زن
که بودند یک سر شدند انجمن
تن شهریار دلیر و جوان
دل و دیده شاه نوشین روان
به تابوتش از جای برداشتند
سه فرسنگ بر دست بگذاشتند
چو آگاه شد زان سخن مادرش
به خاک اندر آمد سر و افسرش
ز پرده برهنه بیامد به راه
برو انجمن گشته بازارگاه
سراپرده ای گردش اندر زدند
جهانی همه خاک بر سر زدند
به خاکش سپردند و شد نوش زاد
ز باد آمد و ناگهان شد به باد
همه چند شاپور گریان شدند
ز درد دل شاه بریان شدند
چه پیچی همی خیره در بند آرز
چودانی که ایدر نمایی دراز
گذرجوی و چندین جهان را مجوی
گلش زهر دارد به سیری موی
مگردان سرزدین وز راستی
که خشم خدای آورد کاستی
چو این بشنوی دل زغم بازکش
مزن بر لب بر ز تیمار تش
گرت هست جام می زرد خواه
به دل خرمی را مدان از گناه
نشاط و طرب جوی وسستی مکن
گرافه مپرداز مغزسخن
اگر در دلت هیچ حب علیست
تو را روز محشر به خواهش ولیست

داستان بوزرجمهر

نگر خواب را بیهده نشمري
يكي بهره داني ز پيغمبري
به ويژه كه شاه جهان بيندش
روان درخشنده بگزیندش
ستاره زند راى با چرخ و ماه
سخنها پراكنده كرده به راه
روانهاى روشن ببیند به خواب
همه بودنيها چوآتش برآب
شبي خفته بد شاه نوشين روان
خردمند و بيدار و دولت جوان
چنان دید درخواب كز پيش تخت
برستى يكي خسروانى درخت
شهنشاه را دل بياراستى
مى و رود و رامشگران خواستى
بر او بران گاه آرام و ناز
نشستى يكي تيزدندان گراز
چو بنشست مى خوردن آراستى
وزان جام نوشين روان خواستى
چوخورشيد برزد سر از برج گاو
ز هر سو برآمد خروش چگاو
نشست از بر تخت كسرى دژم
ازان دیده گشته دلش پر ز غم
گزارندهى خواب را خواندند
ردان را ابر گاه بنشانند
بگفت آن كجا دید در خواب شاه
بدان موبدان نماينده راه
گزارندهى خواب پاسخ نداد
كزان دانش او را نبذ هيچ ياد
به نادانى آنكس كه خستو شود
ز فام نكوهنده يك سو شود
ز داننده چون شاه پاسخ نيافت
پرانديشه دل را سوى چاره تافت
فرستاد بر هر سويى مهترى
كه تا باز جويد ز هر كشورى
يكي بدره با هر يكي يار كرد
به برگشتن اميد بسيار كرد
به هر بدره‌اى بد درم ده هزار
بدان تاكند در جهان خواستار
گزارنده خواب دانا كسى
به هر دانشى راه جسته بسى
كه بگزارد اين خواب شاه جهان
نهفته بر آرد ز بند نهان

یکی بدره آگنده او را دهند
سپاسی به شاه جهان برزنند
به هر سو بشد موبدی کاردان
سواری هشیوار بسیار دان
یکی از ردان نامش آزادسرو
ز درگاه کسری پیامد به مرو
پیامد همه گرد مرو او بجست
یکی موبدی دید بازند و است
همی کودکان را پیاموخت زند
به تندی و خشم و بیانگ بلند
یکی کودکی مهتر ایدر برش
پژوهنده زند و استا سرش
همی خواندندیش بوزرجمهر
نهاده بران دفتر از مهر چهر
عناترا بیچید موبد ز راه
پیامد بیرسید زو خواب شاه
نویسنده گفت این نه کارمنست
زهر دانشی زند یارمنست
ز موبد چو بشنید بوزرجمهر
بدو داد گوش و بر افروخت چهر
باستاد گفت این شکارمنست
گزاریدن خواب کارمنست
یکی بانگ برزد برو مرد است
که تو دفتر خویش کردی درست
فرستاده گفت ای خردمند مرد
مگر داند او گرد دانا مگرد
غمی شد ز بوزرجمهر اوستاد
بگوی آنچه داری بدو گفت یاد
نگویم من این گفت جز پیش شاه
بدانگه که بنشاندم پیش گاه
بدادش فرستاده اسب و درم
دگر هرچ بایستش از بیش و کم
برفتند هر دو برابر ز مرو
خرامان چو زیر گل اندر تذرو
چنان هم گرازان و گویان ز شاه
ز فرمان وز فر و تاج و گاه
رسیدند جایی کجا آب بود
چو هنگامه خوردن و خواب بود
به زیر درختی فرود آمدند
چو چیزی بخوردند و دم بر زدند
بخفت اندران سایه بوزرجمهر
یکی چادر اندرکشیده به چهر
هنوز این گرانمایه بیدار بود
که با او به راه اندرون یار بود

نگه کرد و پیسه یکی مار دید
که آن چادر از خفته اندر کشید
ز سر تا به پایش ببوید سخت
شد از پیش اونرم سوی درخت
چو مار سیه بر سر دار شد
سر کودک از خواب بیدار شد
چو آن ازدها شورش او شنید
بران شاخ باریک شد ناپدید
فرستاده اندر شگفتی بماند
فراوان برو نام یزدان بخواند
به دل گفت کین کودک هوشمند
بجایی رسد در بزرگی بلند
وزان بیشه پویان به راه آمدند
خرامان به نزدیک شاه آمدند
فرستاده از پیش کودک برفت
بر تخت کسری خرامید تفت
بدو گفت کای شاه نوشین روان
تویی خفته بیدار و دولت جوان
برفتم ز درگاه شاهها به مرو
بگشتم چو اندر گلستان تذرو
ز فرهنگیان کودکی یافتم
بیاوردم و تیز بشتافتم
بگفت آن سخن کزلب او شنید
ز مار سیاه آن شگفتی که دید
جهاندار کسری ورا پیش خواند
وزان خواب چندی سخنها براند
چو بشنید دانا ز نوشین روان
سرش پرسخن گشت و گویا زبان
چنین داد پاسخ که در خان تو
میان بتان شبستان تو
یکی مرد برناست کز خویشتن
به آرایش جامه کردست زن
ز بیگانه پردخته کن جایگاه
برین رای ما تا نیابند راه
بفرمای تا پیش تو بگذرند
پی خویشتن بر زمین بسپرند
بپرسیم زان ناسزای دلیر
که چون اندر آمد به بالین شیر
ز بیگانه ایوانش پردخت کرد
درکاخ شاهنشهی سخت کرد
بتان شبستان آن شهریار
برفتند پر بوی و رنگ و نگار
سمن بوی خویان با ناز و شرم
همه پیش کسری برفتند نرم

ندیدند ازین سان کسی در میان
برآشفست کسری چو شیر ژیان
گزارنده گفت این نه اندر خورست
غلامی میان زنان اندرست
شمن گفت رفتن بافزون کنید
رخ از چادر شرم بیرون کنید
دگر باره بر پیش بگذاشتند
همه خواب را خیره پنداشتند
غلامی پدید آمد اندر میان
به بالای سرو و بچهر کیان
تنش لرز لرزان به کردار بید
دل از جان شیرین شده نا امید
کنیزک بدان حجره هفتاد بود
که هر یک به تن سرو آزاد بود
یکی دختری مهتر چاج بود
به بالای سرو و بیر عاج بود
غلامی سمن پیکر و مشکبوی
به خان پدر مهربان بد بدوی
بسان یکی بنده در پیش اوی
به هر جا که رفتی بدی خویش اوی
بپرسید ز و گفت کین مرد کیست
کسی کو چنین بنده پرورد کیست
چنین برگزیدی دلیر و جوان
میان شبستان نوشین روان
چنین گفت زن کین ز من کهترست
جوانست و با من ز یک مادرست
چنین جامه پوشید کز شرم شاه
نیارست کردن به رویش نگاه
برادر گر از تو بپوشید روی
ز شرم توبود آن بهانه مجوی
چو بشنید این گفته نوشین روان
شگفت آمدش کار هر دو جوان
برآشفست زان پس به دژخیم گفت
که این هر دو در خاک باید نهفت
کشنده ببرد آن دو تن را دوان
پس پرده‌ی شاه نوشین روان
برآویختشان در شبستان شاه
نگونسار پر خون و تن پر گناه
گزارنده‌ی خواب را بدره داد
ز اسب وز پوشیدنی بهره داد
فرمانده از دانش او شگفت
ز گفتارش اندازه‌ها برگرفت
نوشتند نامش به دیوان شاه
بر موبدان نماینده راه

فروزنده شد نام بوزرجمهر
بدو روی بنمود گردان سپهر
همی روز روزش فزون بود بخت
بدو شادمان بد دل شاه سخت
دل شاه کسری پر از داد بود
به دانش دل ومغزش آباد بود
بدرگاه بر موبدان داشتی
ز هر دانشی بخردان داشتی
همیشه سخن گوی هفتاد مرد
به درگاه بودی بخواب و بخورد
هرانگه که پردخته گشتی ز کار
ز داد و دهش وز می و میگسار
زهر موبدی نوسخن خواستی
دلش را بدانش بیاراستی
بدانگاه نو بود بوزرجمهر
سراینده وزیرک وخوب چهر
چنان بدکزان موبدان و ردان
ستاره شناسان و هم بخردان
همی دانش آموخت و اندر گذشت
و زان فیلسوفان سرش برگذشت
چنان بد که بنشست روزی بخوان
بفرمود کاین موبدان را بخوان
که باشند دانا و دانش پذیر
سراینده و باهش و یاد گیر
برفتند بیدار دل موبدان
زهر دانشی راز جسته ردان
چو نان خورده شد جام می خواستند
به می جان روشن بیاراستند
بدانندگان شاه بیدار گفت
که دانش گشاده کنید از نهفت
هران کس که دارد به دل دانشی
بگوید مرا زو بود رامشی
ازیشان هران کس که دانا بدند
بگفتن دلیر و توانا بدند
زبان برگشادند برشهریار
کجا بود داننده را خواستار
چو بوزرجمهر آن سخنها شنید
بدانش نگه کردن شاه دید
یکی آفرین کرد و بر پای خاست
چنین گفت کای داور داد و راست
زمین بنده تاج وتخت تو باد
فلک روشن از روی و بخت تو باد
گر ای دون که فرمان دهی بنده را
که بگشاید از بند گوینده را

بگویم و گر چند بی‌مایه‌ام
 بدانم در از کمترین پایه‌ام
 نکوهش نباشد که دانا زبان
 گشاده کند نزد نوشین‌روان
 نگه کرد کسری بداننده گفت
 که دانش چرا باید اندر نهفت
 چو آن برزبان پادشاهی نمود
 ز گفتار او روشنایی فزود
 بدو گفت روشن روان آنکسی
 که کوتاه گوید به معنی بسی
 کسی را که مغزش بود پرشتاب
 فراوان سخن باشد و دیر یاب
 چو گفتار بیهوده بسیار گشت
 سخن گوی در مردمی خوارگشت
 هنرجوی و تیمار پیشی مخور
 که گیتی سپنجست و ما بر گذر
 همه روشنیهای تو راستیست
 ز تازی و کژی نباید گریست
 دل هرکسی بنده‌ی آرزوست
 وزو هر یکی را دگرگونه خوست
 سر راستی دانش ایزدست
 چو دانستیش زو نترسی بدست
 خردمند ودانا و روشن روان
 تنش زین جهانست و جان زان جهان
 هران کس که در کار پیشی کند
 همه رای و آهنگ پیشی کند
 بنیافت رنجه مکن خویشتن
 که تیمار جان باشد و رنج تن
 ز نیرو بود مرد را راستی
 ز سستی دروغ آید و کاستی
 ز دانش چو جان تو را مایه نیست
 به از خامشی هیچ پیرایه نیست
 چو بردانش خویش مهرآوری
 خرد را ز تو بگسلد داوری
 توانگر بود هر کرا از نیست
 خنک بنده کش از انباز نیست
 مدارا خرد را برادر بود
 خرد بر سر جان چو افسر بود
 چو دانا تو را دشمن جان بود
 به از دوست مردی که نادان بود
 توانگر شد آنکس که خشنود گشت
 بدو از و تیمار او سود گشت
 بموختن گر فروتر شوی
 سخن را ز دانندگان بشنوی

به گفتار گر خیره شد رای مرد
نگردد کسی خیره همتای مرد
هران کس که دانش فرامش کند
زبان را به گفتار خامش کند
چوداری بدست اندرون خواسته
زر و سیم و اسبان آراسته
هزینه چنان کن که بایدت کرد
نشاید گشاد و نباید فشرد
خردمند کز دشمنان دور گشت
تن دشمن او را چو مزدور گشت
چو داد تن خویشان داد مرد
چنان دان که پیروز شد در نبرد
مگو آن سخن کاندرو سود نیست
کران آشت بهره جز دود نیست
میندیش ازان کان نشاید بدن
ندانند کس آهن به آب آژدن
فروتن بود شه که دانا بود
به دانش بزرگ و توانا بود
هر آنکس که او کرده ی کردگار
بداند گذشت از بد روزگار
پرستیدن داور افزون کند
ز دل کاوش دیو بیرون کند
بپرهیزد از هرچ ناکردنیست
نیازارد آن را که نازردنیست
به یزدان گراییم فرجام کار
که روزی ده او پست و پروردگار
ازان خوب گفتار بوزرجمهر
حکیمان همه تازه کردند چهر
یکی انجمن ماند اندر شگفت
که مرد جوان آن بزرگی گرفت
جهاندار کسری درو خیره ماند
سرافراز روزی دهان را بخواند
بفرمود تا نام او سر کنند
بدانگه که آغاز دفتر کنند
میان مهان بخت بوزرجمهر
چو خورشید تابنده شد بر سپهر
ز پیش شهنشاه برخاستند
برو آفرینی نو آراستند
پرسش گرفتند زو آنچ گفت
که مغز و دلش باخرد بود جفت
زبان تیز بگشاد مرد جوان
که پاکیزه دل بود و روشن روان
چنین گفت کز خسرو دادگر
نیچید باید به اندیشه سر

کجا چون شبانست ما گوسفند
و گر ما زمین او سپهر بلند
نشاید گذشتن ز پیمان اوی
نه پیچیدن از رای و فرمان اوی
بشادیش باید که باشیم شاد
چو داد زمانه بخواهیم داد
هنرهاش گسترده اندرجهان
همه راز او داشتن درنهان
مشو با گرامیش کردن دلیر
کز آتش بترسد دل نره شیر
اگر کوه فرمانش دارد سبک
دلش خیره خوانیم و مغزش تنک
همه بد ز شاهست و نیکی زشاه
کزو بند و چاهست و هم تاج و گاه
سرتاجور فر یزدان بود
خردمند ازو شاد و خندان بود
از آهرمنست آن کزو شاد نیست
دل و مغزش از دانش آباد نیست
شنیدند گفتار مرد جوان
فرو بست فرتوت را زو زبان
پراگنده گشتند زان انجمن
پر از آفرین روز و شبشان دهن
دگر هفته روشن دل شهریار
همی بود داننده را خواستار
دل از کار گیتی به یکسو کشید
کجا خواست گفتار دانا شنید
کسی کو سرافراز درگاه بود
به دانندگی درخور شاه بود
برفتند گویندگان سخن
جوان و جهان دیده مرد کهن
سرافراز بوزرجمهر جوان
بشد با حکیمان روشن روان
حکیمان داننده و هوشمند
رسیدند نزدیک تخت بلند
نهادند رخ سوی بوزرجمهر
که کسری همی زو برافروخت چهر
ازیشان یکی بود فرزانه تر
بپرسید ازو از قضا و قدر
که انجام و فرجام چونین سخن
چه گونه است و این برچه آید بین
چنین داد پاسخ که جوینده مرد
دوان و شب و روز با کار کرد
بود راه روزی برو تارو تنگ
بجوی اندرون آب او با درنگ

یکی بی هنر خفته بر تخت بخت
همی گل فشاند برو بر درخت
چنینست رسم قضا و قدر
ز بخشش نیابی به کوشش گذر
جهاندار دانا و پروردگار
چنین آفرید اختر روزگار
دگرگفت کان چیز کافزون ترست
کدامست و بیشی که را در خورست
چنین گفت کان کس که داننده تر
به نیکی کرا دانش آید ببر
دگرگفت کز ما چه نیکوترست
ز گیتی کرانیکویی درخورست
چنین داد پاسخ که آهستگی
کریمی و خوبی و شایستگی
فزونتر بکردن سرخویش پست
بیخشد نه از بهر پاداش دست
بکوشد بجوید بگرد جهان
خرامد به هنگام با همرها
دگر گفت کاندل خردمند مرد
هنرچیست هنگام ننگ و نبرد
چنین گفت کان کس که آهوی خویش
بیند بگرداند آیین و کیش
بپرسید دیگر که در زیستن
چه سازی که کمتر بود رنج تن
چنین داد پاسخ که گر با خرد
دلش بردبارست رامش برد
بداد وستد در کند راستی
بندد در کژی و کاستی
بیخشد گنه چون شود کامکار
نباشد سرش تیز و نا بردبار
بپرسید دیگر که از انجمن
نگهبان کدامست برخویشتن
چنین گفت کان کو پس آرزوی
نرفت از کریمی وز نیک خوی
دگر کو بسستی نشد پیش کار
چو دید او فزونی بدروزگار
دگرگفت کز بخشش نیک خوی
کدامست نیکوتر از هر دو سوی
کجا در دو گیتیش بارآورد
بسالی دو بارش بهارآورد
چنین گفت کان کس که با خواسته
بخشش کند جانش آراسته
وگر بر ستانده آرد سپاس
ز بخشنده بازارگانی شناس

دگر گفت کز مرد پیرایه چیست
وزان نیکوییها گرانمایه چیست
چنین داد پاسخ که بخشنده مرد
کجا نیکویی با سزاوار کرد
بیالد به کردار سرو بلند
چو بالید هرگز نباشد نژد
وگر ناسزا را بسایی به مشک
نبوید نروید گل از خار خشک
سخن پرسی از گنگ گر مرد کر
به بار آید و رای ناید ببر
یکی گفت کاندرا سرای سپنج
نباشد خردمند بی درد و رنج
چه سازیم تا نام نیک آوریم
درآغاز فرجام نیک آوریم
بدو گفت شو دور باش از گناه
جهان را همه چون تن خویش خواه
هران چیزکانت نیاید پسند
تن دوست و دشمن دران برمیند
دگر گفت کوشش ز اندازه بیش
چن گویی کزین دوکدامست پیش
چنین داد پاسخ که اندر خرد
جز اندیشه چیزی نه اندر خورد
بکوشی چو در پیش کار آیدت
چوخواهی که رنجی به بار آیدت
سزای ستایش دگر گفت کیست
اگر برنکوهیده باید گریست
چنین گفت کان کو به یزدان پاک
فزون دارد امید و هم بیم و باک
دگر گفت کای مرد روشن خرد
ز گردون چه بر سر همی بگذرد
کدامست خوشتر مرا روزگار
ازین برشده چرخ ناپایدار
سخن گوی پاسخ چنین داد باز
که هرکس که گشت ایمن و بی نیاز
به خوبی زمانه ورا داد داد
سزد گر نگیری جز از داد یاد
بپرسید دیگر که دانش کدام
به گیتی که باشیم زو شادکام
چنین گفت کان کو بود بردبار
به نزدیک او مرد بی شرم خوار
دگر گفت کان کو نجوید گزند
ز خواها کدامش بود سودمند
بگفت آنک مغزش نجوشد زخشم
بخواهد بخشم از گنهکار چشم

دگر گفت کان چیست ای هوشمند
که آید خردمند را آن پسند
چنین گفت کان کو بود پر خرد
ندارد غم آن کزو بگذرد
وگر ارجمندی سپارد به خاک
نبندد دل اندر غم و درد پاک
دگر کو ز نادیدنیها امید
چنان بگسلد دل چو از باد بید
دگر گفت بد چیست بر پادشای
کزو تیره گردد دل پارسای
چنین داد پاسخ که بر شهریار
خردمند گوید که آهو چهار
یکی آنک ترسد ز دشمن به جنگ
و دیگر که دارد دل از بخش تنگ
دگر آنک رای خردمند مرد
به یک سو نهد روز ننگ و نبرد
چهارم که باشد سرش پرشتاب
نجوید به کار اندر آرام و خواب
بپرسید دیگر که بی عیب کیست
نکوهیدن آزادگان را بچيست
چنین گفت کین رابه بخشیم راست
که جان و خرد درسخن پادشاست
گرانمایگان را فسون و دروغ
به کزی و بیداد جستن فروغ
میانه بو د مرد کنداوری
نکوهشگر و سر پر از داوری
منش پستی و کام برپادشا
به بیهوده خستن دل پارسا
زبان راندن و دیده بی آب شرم
گزیدن خروش اندر آواز نرم
خردمند مردم که دارد روا
خرد دور کردن ز بهر هوا
بپرسید دیگر یکی هوشمند
که اندرجهان چیست آن بی گزند
چنین داد پاسخ او کز نخست
درپاک یزدان بدانست و جست
کزویت سپاس و بدویت پناه
خداوند روز و شب و هور و ماه
دل خویش را آشکار و نهان
سپردن به فرمان شاه جهان
تن خویشتن پروریدن به ناز
برو سخت بستن در رنج و آزار
نگه داشتن مردم خویش را
گسستن تن از رنج درویش را

سپردن به فرهنگ فرزند خرد
که گیتی بنادان نشاید سپرد
چو فرمان پذیرنده باشد پسر
نوازنده باید که باشد پدر
بپرسید دیگر که فرزند راست
به نزد پدر جایگاهش کجاست
چنین داد پاسخ که نزد پدر
گرامی چو جانست فرخ پسر
پس از مرگ نامش بماند به جای
ازیرا پسرخواندش رهنمای
بپرسید دیگر که از خواسته
که دانی که دارد دل آراسته
چنین داد پاسخ که مردم به چیز
گرامیست وز چیز خوارست نیز
نخست آنکه یابی بدو آرزوی
ز هستیش پیدا کنی نیک‌خوی
وگر چون نباید نیاری به کار
همان سنگ وهم گوهر شاهوار
دگر گفت با تاج و نام بلند
کرا خوانی از خسروان سودمند
چنین داد پاسخ کزان شهریار
که ایمن بود مرد پرهیزکار
وز آواز او بدهراسان بود
زمین زیر تختش تن آسان بود
دگر گفت مردم توانگر بچیست
به گیتی پر از رنج و درویش کیست
چنین گفت آنکس که هستش بسند
ببخش خداوند چرخ بلند
کسی را کجا بخت انبار نیست
بدی در جهان بتر از آن نیست
ازو نامداران فرومانند
همه همزیان آفرین خوانند
چو یک هفته بگذشت هشتم پگاه
نشست از بر تخت پیروز شاه
بخواند آنکسی را که دانا بدند
به گفتار ودانش توانا بدند
بگفتند هرگونه‌ای هرکسی
همانا پسندش نیامد بسی
چنین گفت کسری به بوزرجمهر
که از چادر شرم بگشای چهر
سخن گوی دانا زیان برگشاد
ز هرگونه دانش همی‌کرد یاد
نخست آفرین کرد بر شهریار
که پیروز بادا سر تاجدار

دگر گفت مردم نگرده بلند
مگر سر بیچد ز راه گزند
چو باید که دانش بیفزایدت
سخن یافتن را خرد بایدت
در نام جستن دلیری بود
زمانه ز بد دل به سیری بود
وگر تخت جویی هنر بایدت
چوسبزی بود شاخ و بر بایدت
چوپرسند پرسندگان از هنر
نشاید که پاسخ دهیم از گهر
گهر بی هنر ناپسندست و خوار
برین داستان زد یکی هوشیار
که گر گل نبوید به رنگش مجوی
کز آتش بروید مگر آب جوی
توانگر به بخشش بود شهریار
به گنج نهفته نه‌ای پایدار
به گفتار خوب از هنر خواستی
به کردار پیدا کند راستی
فروتر بود هرک دارد خرد
سپهرش همی درخرد پرورد
چنین هم بود مردم شاد دل
ز کژیش خون گردد آزاد دل
خرد درجهان چون درخت وفاست
وزو بار جستن دل پادشاست
چوخرسند باشی تن آسان شوی
چو آز آوری زو هراسان شوی
مکن نیک مردی به جان کسی
که پاداش نیکی نیابی بسی
گشاده دلانرا بود بخت یار
انوشه کسی کو بود بردبار
هران کس که جوید همی برتری
هنرها ببايد بدین داوری
یکی رای وفرهنگ باید نخست
دوم آزمایش ببايد درست
سیوم یار باید بهنگام کار
ز نیک وز بد برگرفتن شمار
چهارم که مانی بجا کام را
بینی ز آغاز فرجام را
به پنجم اگر زورمندی بود
به تن کوشش آری بلندی بود
وزین هر دری جفت گردد سخن
هنرخیره بی‌آزمایش مکن
ازان پس چو یارت بود نیکساز
بروبر به هنگامت آید نیاز

چو کوشش نباشد تن زورمند
 نیارد سر آرزوها ببند
 چو کوشش ز اندازه اندر گذشت
 چنان دان که کوشنده نومید گشت
 خوی مرد دانا بگویم پنج
 کزان عادت او خود نباشد به رنج
 چونادان عادت کند هفت چیز
 ز وان هفت چیز به رنجست نیز
 نخست آنک هرکس که دارد خرد
 ندارد غم آن کزو بگذرد
 نه شادان کند دل بنایافته
 نه گر بگذرد زو شود تافته
 چو از رنج وز بد تن آسان شود
 ز نابودنیها هراسان شود
 چو سختیش پیش آید از هر شمار
 شود پیش و سستی نیارد به کار
 ز نادان که گفتیم هفتست راه
 یکی آنک خشم آورد بی گناه
 گشاده کند گنج بر ناسزای
 نه زو مزد یابد بهر دو سرای
 سه دیگر به یزدان بود ناسپاس
 تن خویش را در نهان ناشناس
 چهارم که با هر کسی راز خویش
 بگوید برافرازد آواز خویش
 به پنجم به گفتار ناسودمند
 تن خویش دارد بدرد و گزند
 ششم گردد ایمن ز نا استوار
 همی پرنیان جوید از خار بار
 به هفتم که بستید اندر دروغ
 به بی شرمی اندر بجوید فروغ
 چنان دان توای شهریار بلند
 که از وی نبیند کسی جز گزند
 چو بر انجمن مرد خامش بود
 ازان خامشی دل به رامش بود
 سپردن به دانای داننده گوش
 به تن توشه یابد به دل رای وهوش
 شنیده سخنها فرامش مکن
 که تاجست برتخت شاهی سخن
 چوخواهی که دانسته آید به بر
 به گفتار بگشای بند از هنر
 چوگسترد خواهی به هر جای نام
 زبان برکشی همچو تیغ از نیام
 چو بامرد دانات باشد نشست
 زبردست گردد سر زیر دست

ز دانش بود جان و دل را فروغ
 نگر تا نگردی به گرد دروغ
 سخنگوی چون بر گشاید سخن
 بمان تا بگوید تو تندی مکن
 زبان را چو با دل بود راستی
 ببندد ز هر سو درکاستی
 ز بیکار گویان تو دانا شوی
 نگوپی ازان سان کزو بشنوی
 ز دانش دربی نیازی مجوی
 و گر چند ازو سخنی آید بروی
 همیشه دل شاه نوشین روان
 مبادا ز آموختن ناتوان
 بپرسید پس موبد تیز مغز
 که اندر جهان چیست کردار نغز
 کجا مرد را روشنایی دهد
 ز رنج زمانه رهایی دهد
 چنین داد پاسخ که هر کو خرد
 بیابد ز هر دو جهان بر خورد
 بدو گفت گرنیستش بخردی
 خرد خلعتی روشنست ایزدی
 چنین داد پاسخ که دانش بهست
 چو دانا بود برمهان برمهست
 بدو گفت گر راه دانش نجست
 بدین آب هرگز روان را نشست
 چنین داد پاسخ که از مرد گرد
 سرخویش را خوار باید شمرد
 اگر تاو دارد به روز نبرد
 سر بدسگال اندر آرد بگرد
 گرامی بود بر دل پادشا
 بود جاودان شاد و فرمانروا
 بدو گفت گرنیستش بهره زین
 ندارد پژوهیدن آیین و دین
 چنین داد پاسخ که آن به که مرگ
 نهد بر سر او یکی تیره ترگ
 دگر گفت کزبار آن میوه دار
 که دانا بکارد به باغ بهار
 چه سازیم تاهرکسی برخورداریم
 وگر سایه‌ی او به پی بسپاریم
 چنین داد پاسخ که هر کو زبان
 ز بد بسته دارد نرنجد روان
 کسی را ندرد به گفتار پوست
 بود بر دل انجمن نیز دوست
 همه کار دشواریش آسان شود
 ورا دشمن ودوست یکسان شود

دگر گفت کان کو ز راه گزند
 بگردد بزرگست و هم ارجمند
 چنین داد پاسخ که کردار بد
 بسان درختیست با بار بد
 اگر نرم گوید زبان کسی
 درشتی به گوشش نیاید بسی
 بدان کز زبانست گوشش به رنج
 چو رنجش نجویی سخن را بسنج
 همان کم سخن مرد خسروپرست
 جز از پیش گاهش نشاید نشست
 دگر از بدیهای نا آمده
 گریزد چو از دام مرغ و دده
 سه دیگر که بر بد توانا بود
 بپرهیزد از ویژه دانا بود
 نیازد به کاری که ناکردنیست
 نیازارد آن را که نازردنیست
 نماند که نیکی برو بگذرد
 پی روز نا آمده نشمرد
 بدشمن ز نخچیر آژیرتر
 برو دوست همواره چون تیر و پر
 ز شادی که فرجام او غم بود
 خردمند را ارز وی کم بود
 تن آسانی و کاهلی دور کن
 بکوش وز رنج تنت سور کن
 که ایدر تو را سود بی رنج نیست
 چنان هم که بی پاسبان گنج نیست
 ازین باره گفتار بسیار گشت
 دل مردم خفته بیدار گشت
 جهان زنده باد به نوشین روان
 همیشه جهاندار و دولت جوان
 برو خواندند آفرین موبدان
 کنارنگ و بیدار دل بخردان
 ستودند شاه جهان را بسی
 برفتند با خرمی هرکسی
 دوهفته برین نیز بگذشت شاه
 بپردخت روزی ز کاری سپاه
 بفرمود تا موبدان و ردان
 به ایوان خرامند با بخردان
 بپرسید شاه ازین و از نژاد
 ز تیزی و آرام و فرهنگ و داد
 ز شاهی وز داد کنداوران
 ز آغاز و فرجام نیک اختران
 سخن کرد زین موبدان خواستار
 به پرسش گرفت آنچ آید به کار

به بوزرجمهر آن زمان شاه گفت
که رخشنده گوهر برآر از نهفت
یکی آفرین کرد بوزرجمهر
که ای شاه روشن دل و خوب چهر
چنان دان که اندر جهان نیز شاه
یکی چون تو ننهاد برسرکلاه
به داد و به دانش به تاج و به تخت
به فر و به چهر و برای و به بخت
چوپرهیزکاری کند شهریار
چه نیکوست پرهیز با تاجدار
ز یزدان بترسد گه داوری
نگردد به میل و بکندآوری
خرد را کند پادشا بر هوا
بدانگه که خشم آورد پادشا
نباید که اندیشه‌ی شهریار
بود جز پسندیده‌ی کردگار
ز یزدان شناسد همه خوب و زشت
به پاداش نیکی بجوید بهشت
زبان راست گوی و دل آرمجوی
همیشه جهان را بدو آبروی
هران کس که باشد ورا رای زن
سیک باشد اندر دل انجمن
سخن گوی و روشن دل و داده
کهان را بکه دارد و مه به مه
کسی کو بود شاه را زیر دست
نباید که یابد به جائی شکست
بدانگه شد تاج خسرو بلند
که دانا بود نزد او ارجمند
نگه داشتن کار درگاه را
به زهر آژدن کام بدخواه را
چو دارد ز هر دانشی آگهی
بماند جهاندار با فرهی
نباید که خسید کسی دردمند
که آید مگر شاه را زو گزند
کسی کو به بادافره اندرخورست
کجا بدنژادست و بد گوهرست
کند شاه دور از میان گروه
بی‌آزار تا زو نگردد ستوه
هران کس که باشد به زندان شاه
گنهکار گر مردم بیگناه
به فرمان یزدان بیاید گشاد
بزند و باست آنچ کردست یاد
سپهد به فرهنگ دارد سپاه
براساید از درد فریادخواه

چو آژیر باشی ز دشمن برای
بداندیش را دل برآید ز جای
همه رخنه‌ی پادشاهی بمرد
بداری به هنگام پیش از نبرد
به چیزی که گردد نکوهیده شاه
نکوهش بود نیز با فر و گاه
ازو دور گشتن به رغم هوا
خرد را بران رای کردن گوا
فزودن به فرزند برمهر خویش
چو در آب دیدن بود چهر خویش
ز فرهنگ وز دانش آموختن
سزد گر دلت یابد افروختن
گشادن برو بر در گنج خویش
نباید که یادآورد رنج خویش
هرانگه که یازد بد کار دست
دل شاه بچه نباید شکست
چو بر بد کنش دست گردد دراز
به خون جز به فرمان یزدان میاز
و گر دشمنی یابی اندر دلش
چو خوباشد از بوستان بگسلش
که گر دیر ماند بنپرو شود
وزو باغ شاهی پراهو شود
چوباشد جهانجوی با فر و هوش
نباید که دارد به بدگوی گوش
ز دستور بد گوهر و گفت بد
تباهی به دیهیم شاهی رسد
نباید شنیدن ز نادان سخن
چو بد گوید از داد فرمان مکن
همه راستی باید آراستن
نباید که دیو آورد کاستن
چواین گفته‌ها بشنود پارسا
خرد را کند بر دلش پادشا
کند آفرین تاج برشهریار
شود تخت شاهی برو پایدار
بنازد بدو تاج شاهی و تخت
بداندیش نومید گردد زیخت
چو برگردد این چرخ ناپایدار
ازو نام نیکو بود یادگار
بماناد تا روز باشد جوان
هنر یافته جان نوشین‌روان
ز گفتار او انجمن خیره شد
همه رای دانندگان تیره شد
چو نوشین‌روان آن سخنها شنود
به روزیش چندانک بد برفزود

وزان پندها دیده پر آب کرد
 دهانش پر از در خوشاب کرد
 یکی انجمن لب پر از آفرین
 برفتند ز ایوان شاه زمین
 برین نیز بگذشت یک هفته روز
 بهشتم چو بفروخت گیتی فروز
 بیانداخت آن چادر لاژورد
 بیاراست گیتی به دیبای زرد
 شهنشاه بنشست با موبدان
 جهان دیده و کار کرده ردان
 سرموید موبدان اردشیر
 چو شاپور و چون یزدگرد دبیر
 ستاره شناسان و جویندگان
 خردمند و بیدار گویندگان
 سراینده بوزرجمهر جوان
 بیامد برشاه نوشین روان
 بدانندگان گفت شاه جهان
 که باکیست این دانش اندر نهان
 کزو دین یزدان به نیرو شود
 همان تخت شاهی بی آهو شود
 چوبشنید زو موید موبدان
 زیان برگشاد از میان ردان
 چنین داد پاسخ که از داد شاه
 درفشان شود فر دیهیم و گاه
 چو با داد بگشاید از گنج بند
 بماند پس از مرگ نامش بلند
 دگر کو بشوید زیان از دروغ
 نجوید به کژی ز گیتی فروغ
 سپهد چو با داد و بخشایشست
 ز تاجش زمانه پرآسایشست
 و دیگر که از کهنتر پرگناه
 چو پوزش کند باز بخشدش شاه
 به پنجم جهاندار نیکوسخن
 که نامش نگردد به گیتی کهن
 همه راست گوید سخن کم و بیش
 نگردد بهر کار ز آیین خویش
 ششم بر پرستندهی تخت خویش
 چنان مهر دارد که بر بخت خویش
 به هفتم سخن هرک دانا بود
 زبانش بگفتن توانا بود
 نگردد دلش سیر ز آموختن
 از اندیشگان مغز را سوختن
 به آزادیست از خرد هرکسی
 چنانچون بیالد ز اختر بسی

دلت مگسل ای شاه راد از خرد
خرد نام و فرجام را پرورد
منش پست و کم دانش آنکس که گفت
کنم کم ز گیتی کسی نیست جفت
چنین گفت پس یزدگرد دبیر
که ای شاه دانا و دانش پذیر
ابرشاه زشتست خون ریختن
به اندک سخن دل برآهیختن
همان چون سبک سر بود شهریار
بداندیش دست اندارد به کار
همان با خردمند گیرد ستیز
کند دل ز نادانی خویش تیز
دل شاه گیتی چو پر از گشت
روان ورا دیو انباز گشت
و رایدون که حاکم بود تیزمغز
نیاید ز گفتار او کار نغز
دگر کارزاری که هنگام جنگ
بترسد ز جان و نترسد ز تنگ
توانگر که باشد دلش تنگ و زفت
شکم زمین بهتر او را نهفت
چو بر مرد درویش کنداوری
نه کهتر نه زبنده‌ی مهتری
چو کژی کند پیر ناخوش بود
پس ازمرگ جانش پراتش بود
چو کاهل بود مرد برنا به کار
ازو سیر گردد دل روزگار
نماند ز نا تندرستی جوان
مبادش توان و مبادش روان
چو بوزرجمهر این سخنهاى نغز
شنید و بدانش بیاراست مغز
چنین گفت باشاه خورشید چهر
که بادا به کام تو روشن سپهر
چنان دان که هرکس که دارد خرد
بدانش روان را همی پرورد
نکوهیده ده کار بر ده گروه
نکوهیده‌تر نزد دانش پژوه
یکی آنک حاکم بود با دروغ
نگیرد بر مرد دانا فروغ
سپهد که باشد نگهبان گنج
سپاهی که او سر بیچد ز رنج
دگر دانشومند کو از بزه
نترسد چو چیزی بود بامزه
پزشکی که باشد به تن دردمند
ز بیمار چون باز دارد گزند

چو درویش مردم که نازد به چیز
که آن چیز گفتن نیرزد به نیز
همان سفله کز هر کس آرام و خواب
ز دریا دریغ آیدش روشن آب
وگر باد نوشین بتو برجهد
سپاسی ازان برسرت برنهد
بهفتم خردمند کاید به خشم
به چیز کسان برگمارد دو چشم
بهشتم به نادان نماینده راه
سپردن به کاهل کسی کارگاه
همان بیخرد کو نیاید خرد
پشیمان شود هم ز گفتار بد
دل مردم بیخرد به آرزوی
برین گونه آویزد ای نیکخوی
چو آتش که گوگرد یابد خورش
گرش درنیستان بود پرورش
دل شاه نوشین روان زنده باد
سران جهان پیش او بنده باد

برین نیزگذشت یک هفته ماه
نشست از بر تخت پیروز شاه
به یک دست موبد که بودش وزیر
بدست دگر یزدگرد دبیر
همان گرد بر گرد او موبدان
سخن گو چو بوزرجمهر جوان
به بوزرجمهر آن زمان گفت شاه
که ای مرد پر دانش و نیکخواه
سخنها که جان را بود سودمند
همی مرد بی ارز گردد بلند
ازو گنج گویا نگیرد کمی
شنودن بود مرد را خرمی
چنین گفت موبد به بوزرجمهر
که ای نامورتر ز گردان سپهر
چه دانی که بیشیش بگزایدت
چو کمی بود روز بفزایدت
چنین داد پاسخ که کمتر خوری
تن آسان شوی هم روان پروری
ز کردار نیکی چو بیشی کنی
همی برهماورد پیشی کنی
چنین گفت پس یزدگرد دبیر
که ای مرد گوینده و یاد گیر
سه آهو کدامند با دل به راز
که دارند وهستند زان بی نیاز
چنین داد پاسخ که باری نخست

دل از عیب جستن ببايدت شست
بی‌آهو کسی نیست اندر جهان
چه در آشکار و چه اندر نهان
چومهر بود بر تو رشک آوری
چوکهر بود زو سرشک آوری
سه دیگر سخن چین و دوروی مرد
بران تا برانگیزد از آب گرد
چو گوینده‌یی کو نه برجایگاه
سخن گفت و زو دور شد فر و جاه
همان کو سخن سر به سر نشنود
ندانند به گفتار و هم نگرود
به چیزی ندارد خردمند چشم
کزو بازماند بیچند ز خشم
بپرسید پس موبد موبدان
که این برتر از دانش بخردان
کسی نیست بی‌آرزو درجهان
اگر آشکارست و گر در نهان
همان آرزو را پدیدست راه
که پیدا کند مرد را دستگاه
کدامین ره آید تو را سودمند
کدامست با درد و رنج و گزند
چنین داد پاسخ که راه از دو سوست
گذشتن تو را تا کدام آرزوست
ز گیتی یکی بازگشتن به خاک
که راهی درازست با بیم و باک
خرد باشدت زین سخن رهنمون
بدین پرسش اندر چرایی و چون
خرد مرد را خلعت ایزدست
سزاوار خلعت نگه کن که کیست
تنومند را کو خرد یار نیست
به گیتی کس او را خریدار نیست
نباشد خرد جان نباشد رواست
خرد جان پاکست و ایزد گو است
چو بنیاد مردی بیاموخت مرد
سرافراز گردد به ننگ و نبرد
ز دانش نخستین به یزدان گرای
که او هست و باشد همیشه به جای
بدو بگروی کام دل یافتی
رسیدی به جایی که بشتافتی
دگر دانش آنست کز خوردنی
فراز آوری روی آوردنی
بخورد و بیوشش به یزدان گرای
بدین دار فرمان یزدان به جای
گر آیدت روزی به چیزی نیاز

به دشت و به گنج و به پیلان مناز
هم از پیشه‌ها آن گزین کاندروی
ز نامش نگرده زنهان آبروی
همان دوستی باکسی کن بلند
که باشد بسختی تو را سودمند
تو در انجمن خامشی برگزین
چوخواهی که یک سر کنند آفرین
چو گویی همان گوی کموختی
به آموختن در جگر سوختی
سخن سنج و دینار گنجی مسنج
که در دانشی مرد خوارست گنج
روان در سخن گفتن آژیرکن
کمان کن خرد را سخن تیرکن
چو رزم آیدت پیش هشیار باش
تنت را ز دشمن نگهدار باش
چو بدخواه پیش توصف برکشید
تو را رای و آرام باید گزید
برابر چو بینی کسی هم نبرد
نباید که گردد تو را روی زرد
تو پیروزی ار پیشدستی کنی
سرت پست گردد چوسستی کنی
بدانگه که اسب افگنی هوش دار
سلیح هم آورد را گوش دار
گرو تیز گردد تو زو برمگرد
هشیوار یاران گزین در نبرد
چودانی که با او نتابی مکوش
ببرگشتن از رزم باز آر هوش
چنین هم نگه دار تن در خورش
نباید که بگزایدت پرورش
بخور آن چنان کان بنگزایدت
ببیشی خورش تن بنفزایدت
مکن درخورش خویش را چار سوی
چنان خور که نیزت کند آرزوی
ز می نیزهم شادمانی گزین
که مست ازکسی نشنود آفرین
چو یزدان پسندی پسندیده‌ای
جهان چون تنست و تو چون دیده‌ای
بسی از جهان آفرین یاد کن
پرستش برین یاد بنیاد کن
بشر رفی نگه دار هنگام را
به روز و به شب گاه آرام را
چودانی که هستی سرشته ز خاک
فرامش مکن راه یزدان پاک
پرستش ز خورد ایچ کمتر مکن

تو نو باش گر هست گیتی کهن
 به نیکی گرای و غنیمت شناس
 همه ز آفریننده دار این سپاس
 مگرد ایچ گونه به گرد بدی
 به نیکی گرای اگر بخردی
 ستوده تر آنکس بود در جهان
 که نیکش بود آشکار و نهان
 هوا را مبر پیش رای و خرد
 کزان پس خرد سوی تو ننگرد
 چو خواهی که رنج تو آید به بر
 ز آموزگاران مهربان سر
 دبیری بیاموز فرزندان را
 چو هستی بود خویش و پیوند را
 دبیری رساند جوان را به تخت
 کند نا سزا را سزاوار بخت
 دبیرست از پیشه ها ارجمند
 کزو مرد افکنده گردد بلند
 چو با آلت و رای باشد دبیر
 نشیند بر پادشا ناگزیر
 تن خویش آژیر دارد ز رنج
 بیاید بی اندازه از شاه گنج
 بلاغت چو با خط گرد آیدش
 براندیشه معنی بیفزایدش
 ز لفظ آن گزیند که کوتاه تر
 بخط آن نماید که دلخواه تر
 خردمند باید که باشد دبیر
 همان بردبار و سخن یادگیر
 هشیوار و سازیده ی پادشا
 زبان خامش از بد به تن پارسا
 شکبیا و با دانش و راست گوی
 وفادار و پاکیزه و تازه روی
 چو با این هنرها شود نزد شاه
 نشاید نشستن مگر پیش گاه
 سخنها چو بشنید از و شهریار
 دلش تازه شد چون گل اندر بهار
 چنین گفت کسری به موید که رو
 ورا پایگاهی بیارای نو
 درم خواه و خلعت سزاوار اوی
 که در دل نشستست گفتار اوی

دگر هفته چون هور بفراخت تاج
 بیامد نشست از بر تخت عاج
 ابا نامور موبدان و ردان
 جهاندار و بیدار دل بخردان

همی خواست ز ایشان جهاندارشاه
همان نیز فرخ دبیر سپاه
هم از فیلسوفان وز مهتران
ز هر کشوری کار دیده سران
همان ساوه و یزدگرد دبیر
به پیش اندرون بهمن تیزویر
به بوزرجمهر آن زمان گفت شاه
که دل را بیارای و بنمای راه
زمن راستی هرچ دانی بگوی
به کژی مجو از جهان آبروی
پرستش چگونه است فرمان من
نگه داشتن رای و پیمان من
ز گیتی چو آگه شوند این مهان
شنیده بگویند با همرها
چنین گفت با شاه بیدار مرد
که ای برتر از گنبد لاژورد
پرستیدن شهریار زمین
نجوید خردمند جز راه دین
نباید به فرمان شاهان درنگ
نباید که باشد دل شاه تنگ
هرآنکس که برپادشا دشمنست
روانش پرستار آهرمنست
دلی کو ندارد تن شاه دوست
نباید که باشد ورا مغز و پوست
چنان دان که آرام گیتیست شاه
چونیکی کنیم او دهد دستگاه
به نیک و بد او را بود دست رس
نیازد بکین و بزم کس
تو مپسند فرزند را جای اوی
چو جان دار در دل همه رای اوی
به شهری که هست اندرو مهرشاه
نیاید نیاز اندران بوم راه
بدی را تو از فر او بگذرد
که بختش همه نیکویی پرورد
جهان را دل از شاه خندان بود
که بر چهر او فر یزدان بود
چو از نعمتش بهره یابی بکوش
که داری همیشه به فرمانش گوش
به اندیشه گر سربپیچی ازوی
نبیند به نیکی تو را بخت روی
چو نزدیک دارد مشو برمنش
وگر دور گردی مشو بدکنش
پرستنده گر یابد از شاه رنج
نگه کن که با رنج نامست و گنج

نباید که سیر آید از کارکرد
همان تیز گردد ز گفتار سرد
اگر گشن شد بنده را دستگاه
به فر و به نام جهاندار نه شاه
گر از ده یکی باز خواهد رواست
چنان رفت باید که او را هواست
گرامی تر آنکس بود نزد شاه
که چون گشن بیند ورا دستگاه
ز بهری که او را سراپد ز گنج
نماند که باشد بدو درد و رنج
ز یزدان بود آنک ماند سپاس
کند آفرین مرد یزدان شناس
و دیگر که اندر دلش راز شاه
بدارد نگوید به خورشید و ماه
به فرمان شاه آنک سستی کند
همی از تن خویش مستی کند
نکوهیده باشد گل آن درخت
که نپراگند بار بر تاج و تخت
ز کسهای او پیش او بدمگوی
که کمتر کنی نزد او آبروی
و گر پرسدت هرچ دانی نگوی
به بسیار گفتن میر آبروی
هرآنکس که بسیار گوید دروغ
به نزدیک شاهان نگیرد فروغ
سخن کان نه اندر خورد با خرد
بکوشد که بر پادشا نشمرد
فزونست زان دانش اندر جهان
که بشنید گوش آشکار و نهان
کسی را که شاه جهان خوار کرد
بماند همیشه روان پر ز درد
همان در جهان ارجمند آن بود
که با او لب شاه خندان بود
چو بنوازدت شاه کشی مکن
اگر چه پرستنده باشی کهن
که هرچند گردد پرستش دراز
چنان دان که هست او ز تو بی نیاز
اگر با تو گردد ز چیزی دژم
به پوزش گرای و مزن هیچ دم
اگر پرورد دیگری را همان
پرستار باشد چو تو بی گمان
و گر نیستت آگهی زان گناه
برهنه دلت را ببر نزد شاه
وگر نه هیچ تاب اندر آری به دل
بدو روی منمای و پی برگسل

به فرش ببیند نهان تو را
دل کز و تیره روان تو را
ازان پس نیابی تو زو نیکوی
همان گرم گفتار او نشنوی
در پادشا همچو دریا شمر
پرستنده ملاح و کشتی هنر
سخن لنگر و بادبانش خرد
به دریا خردمند چون بگذرد
همان بادبان را کند سایه دار
که هم سایه دارست و هم مایه دار
کسی کو ندارد روانش خرد
سزد گر در پادشا نسپرد
اگر پادشا کوه آتش بدی
پرستنده را زیستن خوش بدی
چو آتش گه خشم سوزان بود
چو خشنود باشد فروزان بود
ازو یک زمان شیروشه دست بهر
به دیگر زمان چون گزاینده زهر
به کردار دریا بود کارشاه
به فرمان او تابد از چرخ ماه
ز دریا یکی ریگ دارد به کف
دگر دریابد میان صدف
جهان زنده بادا بنوشین روان
همیشه به فرمانش کیوان روان
نگه کرد کسری بگفتا راوی
دلش گشت خرم به دیدار اوی
چو گفتی که زه بدره بودی چهار
بدین گونه بد بخشش شهریار
چو با زه بگفتی زهازه بهم
چهل بدره بودی ز گنجش درم
چو گنجور باشاه کردی شمار
به هر بدره بودی درم ده هزار
شهنشاه با زه زهازه بگفت
که گفتار او با درم بود جفت
بیاورد گنجور خورشید چهر
درم بدره ها پیش بوزر جمهر
برین داستان برسختن ساختم
به مهبود دستور پرداختم
میاسای ز آموختن یک زمان
ز دانش میفگن دل اندرگمان
چو گوئی که فام خرد توختم
همه هرچ بایستم آموختم
یکی نغز بازی کند روزگار
که بنشاندت پیش آموزگار

ز دهقان کنون بشنو این داستان
که برخواند از گفته‌ی باستان

داستان مهبود با زروان

چنین گفت موبد که بر تخت عاج
چو کسری کسی نیز ننهاد تاج
به بزم و برزم و به پرهیز و داد
چنو کس ندارد ز شاهان به یاد
ز دانندگان دانش آموختی
دلش را بدانش برافروختی
خور و خواب با موبدان داشتی
همی سر به دانش برافراشتی
برو چون روا شد به چیزی سخن
تو ز آموختن هیچ سستی مکن
نباید که گویی که دانا شدم
به هر آرزو بر توانا شدم
چو این داستان بشنوی یادگیر
ز گفتار گوینده دهقان پیر
بپرسیدم از روزگار کهن
ز نوشین روان یاد کرد این سخن
که او را یکی پاک دستور بود
که بیدار دل بود و گنجور بود
دلی پرخرد داشت و رای درست
ز گیتی به جز نیکنامی نجست
که مهبود بدنام آن پاک مغز
روان و دلش پر ز گفتار نغز
دو فرزند بودش چو خرم بهار
همیشه پرستنده‌ی شهریار
شهنشاه چون بزم آراستی
و گر به رسم موبدی خواستی
نخوردی جز ازدست مهبود چیز
هم ایمن بدی زان دو فرزند نیز
خورش خانه در خان او داشتی
تن خویش مهمان او داشتی
دو فرزند آن نامور پارسا
خورش ساختندی بر پادشا
بزرگان ز مهبود بردند رشک
همی ریختندی برخ بر سرشک
یکی نامور بود زروان به نام
که او را بدی بر در شاه کام
کهن بود و هم حاجب شاه بود
فرونده‌ی رسم درگاه بود
ز مهبود وفرخ دو فرزند اوی
همه ساله بودی پر از آبروی
همی ساختی تا سر پادشا
کند تیز برکار آن پارسا

بید گفت از ایشان ندید ایچ راه
که کردی پرآزار زان جان شاه
خردمند زان بد نه آگاه بود
که او را به درگاه بدخواه بود
ز گفتار و کردار آن شوخ مرد
نشد هیچ مهبود را روی زرد
چنان بد که یک روز مردی جهود
ز زروان درم خواست از بهر سود
شد آمد بیفزود در پیش اوی
برآمیخت با جان بدکیش اوی
چو با حاجب شاه گستاخ شد
پرستنده‌ی خسروی کاخ شد
ز افسون سخن رفت روزی نهان
ز درگاه وز شهریار جهان
ز نیرنگ وز تنبل و جادویی
ز کردار کژی وز بدخویی
چو زروان به گفتار مرد جهود
نگه کرد وزان سان سخنها شنود
برو راز بگشاد و گفت این سخن
به جز پیش جان آشکارا مکن
یکی چاره باید تو را ساختن
زمانه ز مهبود پرداختن
که او را بزرگی به جایی رسید
که پای زمانه نخواهد کشید
ز گیتی ندارد کسی رابکس
تو گویی که نوشین روانست و بس
جز از دست فرزند مهبود چیز
خورشها نخواهد جهاندار نیز
شدست از نوازش چنان پرمنش
که هزمان بیوسد فلک دامنش
چنین داد پاسخ به زروان جهود
کزین داوری غم نباید فزود
چو برسم بخواهد جهاندار شاه
خورشها ببین تا چه آید به راه
نگر تابود هیچ شیر اندروی
پذیره شو و خوردنیا ببوی
همان بس که من شیر بینم ز دور
نه مهبود بینی تو زنده نه پور
که گر زو خورد بی‌گمان روی و سنگ
بریزد هم اندر زمان بی‌درنگ
نگه کرد زروان به گفتار اوی
دلش تازه‌تر شد به دیدار اوی
نرفتی به درگاه بی‌آن جهود
خور و شادی و کام بی او نبود

چنین تا برآمد برین چندگاه
 بد آموز پویان به درگاه شاه
 دو فرزند مهیود هر بامداد
 خرامان شدند برشاه راد
 پس پرده‌ی نامور کدخدای
 زنی بود پاکیزه و پاک رای
 که چون شاه کسری خورش خواستی
 یکی خوان زرین بیاراستی
 سه کاسه نهادی برو از گهر
 به دستار زربفت پوشیده سر
 زدست دو فرزند آن ارجمند
 رسیدی به نزدیک شاه بلند
 خورشها زشهد وز شیر و گلاب
 بخوردی و آراستی جای خواب
 چنان بد که یک روز هر دو جوان
 ببردند خوان نزدنوشین‌روان
 به سر بر نهاده یکی پیشکار
 که بودی خورش نزد او استوار
 چو خوان اندرآمد به ایوان شاه
 بدو کرد زروان حاجب نگاه
 چنین گفت خندان به هر دو جوان
 که ای ایمن از شاه نوشین‌روان
 یکی روی بنمای تا زین خورش
 که باشد همی شاه را پرورش
 چه رنگست کاید همی بوی خوش
 یکی پرنیان چادر از وی بکش
 جوان زان خورش زود بگشاد روی
 نگه کرد زروان ز دور اند روی
 همیدون جهود اندرو بنگرید
 پس آمد چو رنگ خورشها بدید
 چنین گفت زان پس به سالار بار
 که آمد درختی که کشتی به بار
 ببردند خوان نزد نوشین‌روان
 خردمند و بیدار هر دو جوان
 پس خوان همی رفت زروان چو گرد
 چنین گفت با شاه آزادمرد
 که ای شاه نیک اختر و دادگر
 تو بی‌چاشنی دست خوردن میر
 که روی فلک بخت خندان تست
 جهان روشن از تخت و میدان تست
 خورشگر بیامیخت با شیر زهر
 بدانیش را باد زین زهر بهر
 چو بشنید زو شاه نوشین‌روان
 نگه کرد روشن به هر دو جوان

که خوالیگرش مام ایشان بدی
خردمند و با کام ایشان بدی
جوانان ز پاکی وز راستی
نوشتند بر پشت دست آستی
همان چون بخوردند از کاسه شیر
توگویی بختستند هر دو به تیر
بختند بر جای هر دو جوان
بدادند جان پیش نوشین روان
چوشاه جهان اندران بنگرید
برآشفست و شد چون گل شنبلید
بفرمود کز خان مهبود خاک
برآرید وز کس مدارید باک
بر آن خاک باید بریدن سرش
مه مهبود مانا مه خوالیگرش
به ایوان مهبود در کس نماند
ز خویشان او درجهان بس نماند
به تاراج داد آن همه خواسته
زن و کودک و گنج آراسته
رسیده از آن کار زروان به کام
گاهی کام دید اندر آن گاه نام
به نزدیک او شد جهود ارجمند
برافراخت سر تا بابر بلند
بگشت اندرین نیز چندی سپهر
درستی نهان کرده از شاه چهر
چنان بد که شاه جهان کدخدای
به نخچیر گوران همی کرد رای
بفرمود تا اسب نخچیرگاه
بسی بگذرانند در پیش شاه
ز اسبان که کسری همی بنگرید
یکی را بران داغ مهبود دید
ازان تازی اسبان دلش بر فروخت
به مهبود بر جای مهرش بسوخت
فروریخت آب از دو دیده بدر
بسی داغ دل یاد مهبود کرد
چنین گفت کان مرد با جاه و رای
ببردش چنان دیو ریمن ز جای
بدان دوستداری و آن راستی
چرا زد روانش درکاستی
نداند جز از کردگار جهان
ازان آشکارا درستی نهان
وزان جایگاه سوی نخچیرگاه
بیامد چنان داغ دل کینه خواه
ز هر کس بره برسختن خواستی
ز گفتارها دل بیاراستی

سراینده بسیار همراه کرد
به افسانه‌ها راه کوتاه کرد
دبیران و زروان و دستور شاه
برفتند یک روز پویان به راه
سخن رفت چندی ز افسون و بند
ز جادوی و آهرمن پرگزند
به موید چنین گفت پس شهریار
که دل رابه نیرنگ رنجه مدار
سخن جز به یزدان و از دین مگوی
ز نیرنگ جادو شگفتی مجوی
بدو گفت زروان انوشه بدی
خرد را به گفتار توشه بدی
ز جادو سخن هرچ گویند هست
نداند جز از مرد جادوپرست
اگر خوردنی دارد از شیر بهر
پدیدار گرداند از دور زهر
چو بشنید نوشین‌روان این سخن
برو تازه شد روزگار کهن
ز مهبود و هر دو پسر یاد کرد
برآورد بر لب یکی باد سرد
به ز روان نگه کرد و خامش بماند
سبک با ره گامزن را براند
روانش ز اندیشه پر دود بود
که زروان بداندیش مهبود بود
همی‌گفت کین مرد ناسازگار
ندانم چه کرد اندران روزگار
که مهبود بردست ماکشته شد
چنان دوده را روز برگشته شد
مگر کردگار آشکارا کند
دل و مغز ما را مدارا کند
که آلوده بینم همی زو سخن
پر از دردم از روزگار کهن
همی‌رفت با دل پر از درد و غم
پراژنگ رخ دیدگان پر ز نم
به منزل رسید آن زمان شهریار
سراپرده زد بر لب جویبار
چو زروان بیامد به پرده سرای
ز بیگانه پردخت کردند جای
ز جادو سخن رفت وز شهد و شیر
بدو گفت شد این سخن دلپذیر
ز مهبود زان پس بپرسید شاه
ز فرزند او تا چرا شد تباه
چو پاسخ ازو لرز لرزان شنید
ز زروان گنهکاری آمد پدید

بدو گفت کسری سخن راست گوی
 مکن کژی و هیچ چاره مجوی
 که کژی نیارد مگر کار بد
 دل نیک بد گردد از یار بد
 سراسر سخن راست زروان بگفت
 نهفته پدید آورید از نهفت
 گنه یک سر افگند سوی جهود
 تن خویش را کرد پر درد و دود
 چو بشنید زو شهریار بلند
 هم اندر زمان پای کردش ببند
 فرستاد نزد مشعبد جهود
 دواسبه سواری به کردار دود
 چوآمد بدان بارگاه بلند
 بپرسید زو نرم شاه بلند
 که این کار چون بود با من بگوی
 بدست دروغ ایچ منمای روی
 جهود از جهاندار زنهار خواست
 که پیدا کند راز نیرنگ راست
 بگفت آنچ زروان بدو گفته بود
 سخن هرچ اندر نهان رفته بود
 جهاندار بشنید خیره بماند
 رد و موید و مرزبان را بخواند
 دگر باره کرد آن سخن خواستار
 به پیش ردان دادگر شهریار
 بفرمود پس تا دو دار بلند
 فروهشته از دار پیچان کمند
 بزد مرد دژخیم پیش درش
 نظاره بروبر همه کشورش
 به یک دار زروان و دیگر جهود
 کشنده برآهخت و تندی نمود
 بیاران سنگ و بیاران تیر
 بدادند سرها به نیرنگ شیر
 جهان را نباید سپردن بید
 که بر بد گمان بی گمان بد رسد
 ز خویشان مهبود چندی بجست
 کزیشان بیابد کسی تندرست
 یکی دختری یافت پوشیده روی
 سه مرد گرانمایه و نیک خوی
 همه گنج زروان بدیشان نمود
 دگر هرچ آن داشت مرد جهود
 روانش ز مهبود بریان شدی
 شب تیره تا روز گریان بدی
 ز یزدان همی خواستی زینهار
 همی ریختی خون دل برکنار

به درویش بخشید بسیار چیز
زبانی پر از آفرین داشت نیز
که یزدان گنااهش ببخشد مگر
ستمگر نخواند ورا دادگر
کسی کو بود پاک و یزدان پرست
نیازد به کردار بد هیچ دست
که گرچند بد کردن آسان بود
به فرجام زو جان هراسان بود
اگر بد دل سنگ خارا شود
نماند نهان آشکارا شود
وگر چند نرمست آواز تو
گشاده شود زو همه راز تو
ندارد نگه راز مردم زبان
همان به که نیکی کنی درجهان
چو بیرنج باشی و پاکیزه‌رای
ازو بهره یابی به هر دو سرای
کنون کار زروان و مرد جهود
سرآمد خرد را بیاید ستود
اگر دادگر باشی و سرفراز
نمانی و نامت بماند دراز
تن خویش را شاه بیدادگر
جز از گور و نفرین نیارد به سر
اگر پیشه دارد دلت راستی
چنان دان که گیتی بیاراستی
چه خواهی ستایش پس ازمرگ تو
خرد باید این تاج و این ترگ تو
چنان کز پس مرگ نوشین‌روان
ز گفتار من داد او شد جوان

ازان پس که گیتی بدوگشت راست
جز از آفرین در بزرگی نخواست
بخفتند در دشت خرد و بزرگ
به آبشخور آمد همی میش وگرگ
مهان کهتری را بیاراستند
به دیهیم بر نام او خواستند
بیاسود گردن ز بند زره
ز جوشن گشادند گردان گره
ز کوپال وخنجر بیاسود دوش
جز آواز رامش نیامد به گوش
کسی را نبد با جهاندار تاو
بییوست با هرکسی باژ و ساو
جهاندار دشواری آسان گرفت
همه ساز نخچیر و میدان گرفت
نشست اندر ایوان گوهرنگار

همی رای زد با می ومیگسار
یکی شارستان کرد به آیین روم
فزون از دو فرسنگ بالای بوم
بدو اندرون کاخ و ایوان و باغ
به یک دست رود و به یک دست راغ
چنان بد بروم اندرون پادشهر
که کسری بپیمود و برداشت بهر
برآورد زو کاخهای بلند
نبد نزد کس درجهان ناپسند
یکی کاخ کرد اندران شهریار
بدو اندر ایوان گوهرنگار
همه شوشه‌ی طاقها سیم و زر
بزر اندرون چند گونه گهر
یکی گنبد از آبنوس وز عاج
به پیکر ز پیلسته و شیز و ساج
ز روم وز هند آنک استاد بود
وز استاد خویشش هنر یاد بود
ز ایران وز کشور نیمروز
همه کارداران گیتی فروز
همه گرد کرد اندران شارستان
که هم شارستان بود و هم کارستان
اسیران که از بربر آورده بود
ز روم وز هر جای کازرده بود
وزین هر یکی را یکی خانه کرد
همه شارستان جای بیگانه کرد
چو از شهر یک سر برداختند
بگرد اندرش روستا ساختند
بیاراست بر هر سوئی کشتزار
زمین برومند و هم میوه دار
ازین هریکی را یکی کار داد
چوتنها بد از کارگر یار داد
یکی پیشه کار و دگر کشت ورز
یکی آنک پیمود فرسنگ و مرز
چه بازارگان و چه یزدان پرست
یکی سرفراز و دگر زیردست
بیاراست آن شارستان چون بهشت
ندید اندرو چشم یک جای زشت
ورا سورستان کرد کسری به نام
که درسور یابد جهاندار کام
جز از داد و آباد کردن جهان
نبودش به دل آشکار و نهان
زمانه چو او را ز شاهی ببرد
همه تاج دیگر کسی را سپرد
چنان دان که یک سر فریست و بس

بلندی وپستی نماند بکس
کنون جنگ خاقان و هیتال گیر
چو رزم آیدت پیش کوپال گیر
چه گوید سخنگوی باآفرین
ز شاه وز هیتال و خاقان چین

رزم خاقان چین با هیتالیان

چنین گفت پرمایه دهقان پیر
سخن هرچ زو بشنوی یادگیر
که از نامداران با فر و داد
ز مردان جنگی به فر و نژاد
چو خاقان چینی نبود از مهان
گذشته ز کسری بگرد جهان
همان تا لب رود جیحون ز چین
برو خواندندی بداد آفرین
سپهدار با لشکر و گنج و تاج
بگلزریون بودزان روی چاج
سخنهای کسری به گرد جهان
پراکنده شد در میان مهان
به مردی و دانایی و فرهی
بزرگی و آیین شاهنشهی
خردمند خاقان بدان روزگار
همی دوستی جست با شهریار
یکی چند بنشست با رای زن
همه نامداران شدند انجمن
بدان دوستی را همی جای جست
همان از رد و موبدان رای جست
یکی هدیه آراست پس بی شمار
همه یاد کرد از در شهریار
ز اسبان چینی و دیبای چین
ز تخت وز تاج وز تیغ و نگین
طرایف که باشد به چین اندرون
بیاراست از هر دری برهیون
ز دینار چینی ز بهر نثار
به گنجور فرمود تا سی هزار
بیاورد و با هدیه ها یار کرد
دگر را همه بار دینار کرد
سخنگوی مردی بجست از مهان
خردمند و گردیده گرد جهان
بفرمود تا پیش او شد دبیر
ز خاقان یکی نامه ای برحریب
نیشتنند برسان ارژنگ چین
سوی شاه با صد هزار آفرین
گذر مرد را سوی هیتال بود
همه ره پر از تیغ و کویال بود
ز سغد اندرون تا به جیحون سپاه
کشیده رده پیش هیتال شاه
گوی غاتفر نام سالارشان
به جنگ اندورن نامبردارشان

چو آگه شد از کار خاقان چین
 وزان هدیه‌ی شهریار زمین
 ز لشکر جهان‌دیده گان را بخواند
 سخن سر به سر پیش ایشان براند
 چنین گفت باسرکشان غاتفر
 که مارا بدآمد ز اختر به سر
 اگر شاه ایران و خاقان چین
 بسازند وز دل کنند آفرین
 هراسست زین دوستی بهر ما
 برین روی ویران شود شهرما
 ببايد يکي تاختن ساختن
 جهان از فرستاده پرداختن
 زلشکر يکي نامور برگزید
 سرافراز جنگی چنانچون سزید
 بتاراج داد آن همه خواسته
 هیونان واسیان آراسته
 فرستاده را سر بریدند پست
 ز ترکان چینی سواری نجست
 چوآگاهی آمد به خاقان چین
 دلش گشت پر درد و سر پر ز کین
 سپه را ز فجغاریاشی براند
 به چین وختن نامداری نماند
 ز خویشان ارجاسب وافراسیاب
 نپرداخت یک تن به آرام و خواب
 برفتند یکسر به گلزیون
 همه سر پر از خشم و دل پر زخون
 سپهدار خاقان چین سنجه بود
 همی به آسمان بر زد از خاک دود
 ز جوش سواران به چاچ اندرون
 چو خون شد به رنگ آب گلزیون
 چو آگاه شد غاتفر زان سخن
 که خاقان چینی چه افکند بن
 سپاهی ز هیتالیان برگزید
 که گشت آفتاب ازجهان ناپدید
 زبلخ وز شگنان و آموی و زم
 سلیح وسپه خواست و گنج درم
 ز سومان وز ترمذ و ویسه گرد
 سپاهی برآمد زهرسوی گرد
 ز کوه و بیابان وز ریگ و شخ
 بجوشید لشکر چو مور و ملخ
 چو بگذشت خاقان برود برک
 توگفتی همی تیغ بارد فلک
 سپاه انجمن کرد بر مای و مرغ
 سیه گشت خورشید چون پر چرغ

ز بس نیزه و تیغهای بنفش
 درفشیدن گونه گونه درفش
 به خارا پر از گرد و کوپال بود
 که لشکرکه شاه هیتال بود
 بشد غاتفر با سپاهی چو کوه
 ز هیتال گرد آور دیده گروه
 چو تنگ اندرآمد ز هر سو سپاه
 ز تنگی بیستند بر باد راه
 درخشیدن تیغهای سران
 گراییدن گرزهای گران
 توگفتی که آهن زبان داری
 هوا گرز را ترجمان داری
 یکی باد برخاست و گردی سیاه
 بشد روشنایی ز خورشید و ماه
 کشانی وسغدی شدند انجمن
 پر از آب رو کودک و مرد وزن
 که تا چون بود کارآن رزمگاه
 کرا بردهد گردش هور و ماه
 یکی هفته آن لشکر جنگجوی
 بروی اندر آورده بودند روی
 به هر جای برتوده‌ای کشته بود
 ز خون خاک و سنک ارغوان گشته بود
 ز بس نیزه و گرز و کوپال و تیغ
 توگفتی همی سنگ بارد ز میغ
 نهان شد بگرد اندرون آفتاب
 پر از خاک شد چشم پران عقاب
 بهشتم سوی غاتفر گشت گرد
 سیه شد جهان چوشب لاژورد
 شکست اندر آمد به هیتالیان
 شکستی که بستنش تا سالیان
 ندیدند وهرکس کزیشان بماند
 به دل در همی نام یزدان بخواند
 پراکنده بر هر سوئی خسته بود
 همه مرز پرکشته و بسته بود
 همی این بدان آن بدین گفت جنگ
 ندیدیم هرگز چنین با درنگ
 همانا نه مردم بدند آن سپاه
 نشایست کردن بدیشان نگاه
 به چهره همه دیو بودند و دد
 به دل دور ز اندیشه نیک و بد
 ز ژوپین وز نیزه و گرز و تیغ
 توگفتی ندانند راه گریغ
 همه چهره‌ی اژدها داشتند
 همه نیزه بر ابر بگذاشتند

همه چنگهاشان بسان پلنگ
نشد سیر دلشان توگویی ز جنگ
یکی زین ز اسبان نبرداشتند
بخفتند و بر برف بگذاشتند
خورش بارگی راهمه خار بود
سواری بخفتی دو بیدار بود
نداریم ما تاب خاقان چین
گذر کرد باید به ایران زمین
گر ای دون که فرمان برد غاتفر
بیند به فرمان کسری کمر
سپارد بدو شهر هیتال را
فرامش کند گرز و کوپال را
وگر نه خود از تخمهی خوشنواز
گزینیم جنگاوری سرفراز
که اوشاد باشد بنوشین روان
بدو دولت پیر گردد جوان
بگوید بدو کار خاقان چین
جهانی بروبر کنند آفرین
که با فر و برزست و بخش و خرد
همی راستی را خرد پرورد
نهادست بر قیصران باژ و ساو
ندارند با او کسی زور و تاو
ز هیتالیان کودک و مرد وزن
برین یک سخن برشدند انجمن
چغانی گوی بود فرخ نژاد
جهانجوی پر دانش و بخش و داد
خردمند و نامش فغانیش بود
که با گنج و با لشکر خویش بود
بزرگان هیتال و خاقان چین
به شاهی پرو خواندند آفرین
پس آگاهی آمد به شاه بزرگ
ز خاقان که شد نامدار سترگ
ز هیتال و گردان آن انجمن
که آمد ز خاقان بریشان شکن
ز شاه چغانی که با بخت نو
بیامد نشست از بر تخت نو
پراندیشه بنشست شاه جهان
ز گفتار بیدار کارآگاهان
به ابوان بیاراست جای نشست
برفتند گردان خسروپرست
ابا موید موبدان اردشیر
چوشاپور و چون یزدگرد دبیر
همان بخردان نماینده راه
نشستند یک سر بر تخت شاه

چنین گفت کسری که ای بخردان
 جهان گشته و کار دیده ردان
 یکی آگهی یافتم ناپسند
 سخنهای ناخوب و ناسودمند
 ز هیتال وز ترک وخاقان چین
 وزان مرزبانان توران زمین
 بی اندازه لشکر شدند انجمن
 ز چاچ وز چین وز ترک و ختن
 یکی هفته هیتال با ترک و چین
 ز اسبان نبرداشتند ایچ زین
 به فرجام هیتال برگشته شد
 دو بهره مگر خسته و کشته شد
 بدان نامداری که هیتال بود
 جهانی پر از گرز وکوپال بود
 شگفتست کمد بریشان شکست
 سپهید مباد ایچ با رای پست
 اگر غاتفر داشتی نام و رای
 نبردی سپهر آن سپه را ز جای
 چوشد مرز هیتالیان پر ز شور
 بجستند از تخم بهرام گور
 نو آیین یکی شاه بنشانند
 به شاهی برو آفرین خوانند
 نشستست خاقان بدان روی چاچ
 سرافراز با لشگر و گنج تاج
 ز خویشان ارجاسب و افراسیاب
 جز از مرز ایران نبیند به خواب
 ز پیروزی لشکر غاتفر
 همی برافزاد به خورشید سر
 سزد گر نباشیم همداستان
 که خاقان نخواند چنین داستان
 که تا آن زمین پادشاهی مراست
 که دارند ازو چینیان پشت راست
 همه زبردستان از ایشان به رنج
 سپرده بدیشان زن و مرد و گنج
 چه بینید یکسر کنون اندرین
 چه سازیم با ترک وخاقان چین
 بزرگان داننده برخاستند
 همه پاسخش را بیاراستند
 گرفتند یک سر برو آفرین
 که ای شاه نیک اختر و پاکدین
 همه مرز هیتال آهرمند
 دورویند واین مرز را دشمنند
 بریشان سزد هرچ آید ز بد
 هم از شاه گفتار نیکو سزد

ازیشان اگر نیستی کین و درد
 جز از خون آن شاه آزادمرد
 بکشتند پیروز را ناگهان
 چنان شهریاری چراغ جهان
 میداد که باشند یک روز شاد
 که هرگز نخیزد ز بیداد داد
 چنینست بادافره دادگر
 همان بدکنش را بد آید به سر
 ز خاقان اگر شاه راند سخن
 که دارد به دل کین و درد کهن
 سزد گر ز خویشان افراسیاب
 بدآموز دارد دو دیده پرآب
 دگر آنک پیروز شد دل گرفت
 اگر زو بترسی نباشد شگفت
 ز هیتال وز لشکر غاتفر
 مکن یاد و تیمار ایشان مخور
 ز خویشان ارجاسب و افراسیاب
 زخاقان که بنشست ازان روی آب
 به روشن روان کار ایشان بساز
 تویی درجهان شاه گردن فراز
 فروغ از تو گیرد روان و خرد
 انوشه کسی کو روان پرورد
 تو داناتری از بزرگ انجمن
 نبایدت فرزانه و رای زن
 تو را زبید اندر جهان تاج و تخت
 که با فر و برزی و با رای و بخت
 اگر شاه سوی خراسان شود
 ازین پادشاهی هراسان شود
 هراُن گه که بینند بی‌شاه بوم
 زمان تا زمان لشکر آید ز روم
 از ایرانیان باز خواهند کین
 نمائد بروبوم ایران زمین
 نه کس پای برخاک ایران نهاد
 نه زین پادشاهی ببید کرد یاد
 اگر شاه را رای کینست و جنگ
 ازو رام گردد به دریا نهنگ
 چو بشنید ز ایرانیان شهریار
 ز بزم وز پرخاش وز کارزار
 کسی را نبید گرد رزم آرزوی
 به بزم و بناز اندرون کرده خوی
 بدانست شاه جهان کدخدای
 که اندر دل بخردان چیست رای
 چنین داد پاسخ که یزدان سپاس
 کزو دارم اندر دو گیتی هراس

که ایشان نجستند جز خواب و خورد
فراموش کردند گرد نبرد
شما را بر آسایش و بزمگاه
گران شد چنیتان سر از رزمگاه
تن آسان شود هرک رنج آورد
ز رنج تنش باز گنج آورد
به نیروی یزدان سرماه را
بسیجیم یک سر همه راه را
به سوی خراسان کشم لشکری
بخواهم سپاهی ز هرکشوری
جهان از بدان پاک بی‌خوکنم
بداد ودهش کشوری نو کنم
همه نامداران فرومانند
به پوزش برو آفرین خوانند
که ای شاه پیروز با فر و داد
زمانه به دیدار توشاد باد
همه نامداران تو را بنده‌ایم
به فرمان و رایت سرافکنده‌ایم
هرآنکه که فرمان دهد کارزار
نبیند ز ما کاهلی شهریار
ازان پس چو بنشست با رای‌زن
بزرگان وکسری شدند انجمن
همی‌بود ازین گونه تا ماه نو
برآمد نشست از برگاه نو
تو گفתי که جامی ز یاقوت زرد
نهادند بر چادر لاژورد
بدیدند بر چهره‌ی شاه ماه
خروشی برآمد ز درگاه شاه
چو برزد سر از کوه رخشان چراغ
زمین شد به کردار زرین جناغ
خروش آمد و ناله‌ی گاو دم
ببستند بر پیل رویینه خم
دمادم به لشکر گه آمد سپاه
تبیره زنان برگرفتند راه
بدرگاه شد یزدگرد دبیر
ابا رای‌زن موید اردشیر
نبشتند نامه به هر کشوری
بهر نامداری و هرمهتری
که شد شاه با لشکر از بهر رزم
شما کهتری را مسازید بزم
بفرمود نامه بخاقان چین
فغانیش راهم بکرد آفرین
یکی لشکری از مداین براند
که روی زمین جز بدریا نماند

زمین کوه تاکوه یک سر سپاه
 درفش جهاندار بر قلبگاه
 یکی لشکری سوی گرگان کشید
 که گشت آفتاب از جهان ناپدید
 بیاسود چندی ز بهر شکار
 همی گشت درکوه و در مرغزار
 بسغد اندرون بود خاقان که شاه
 به گرگان همی رای زد با سپاه
 ز خویشان ارجاسب و افراسیاب
 شده سغد یکسر چو دریای آب
 همی گفت خاقان سپاه مرا
 زمین برنتابد کلاه مرا
 از ایدر سپه سوی ایران کشیم
 وز ایران به دشت دلیران کشیم
 همه خاک ایران به چین آوریم
 همان تازیان را بدین آوریم
 نمانم که کس تاج دارد نه تخت
 نه اورنگ شاهی نه از تخت بخت
 همی بود یک چند باگفت وگوی
 جهانجوی با لشکری جنگجوی
 چنین تا بیامد ز شاه آگهی
 کز ایران بجنید با فرهی
 وزان به خت پیروزی و دستگاه
 ز دریا به دریا کشیده سپاه
 بیچید خاقان چو آگاه شد
 به رزم اندرون راه کوتاه شد
 به اندیشه بنشست با رای زن
 بزرگان لشکر شدند انجمن
 سپهدار خاقان به دستور گفت
 که این آگهی خوار نتوان زهفت
 شنیدم که کسری به گرگان رسید
 همه روی کشور سپه گسترید
 ندارد همانا ز ما آگاهی
 وگر تارک از رای دارد تهی
 ز چین تا به جیحون سپاه منست
 جهان زیر فر کلاه منست
 مرا پیش او رفت باید به جنگ
 بپوشد درم آتش نام و ننگ
 گماند کزو بگذری راه نیست
 و گر در زمانه جز او شاه نیست
 بیاگاهد اکنون چومن جنگجوی
 شوم با سواران چین پیش اوی
 خردمند مردی به خاقان چین
 چنین گفت کای شهریار زمین

تو با شاه ایران مکن رزم یاد
مده پادشاهی و لشکر به باد
ز شاهان نجوید کسی جای اوی
مگر تیره باشد دل و رای اوی
که با فر او تخت را شاه نیست
بدیدار او در فلک ماه نیست
همی باژ خواهد ز هند وز روم
ز جایی که گنجست و آباد بوم
خداوند تاجست و زیبای تخت
جهاندار و بیدار و پیروز بخت
چو بشنید خاقان ز موید سخن
یکی رای شایسته افگند بن
چنین گفت با کاردان راهجوی
که این را چه بیند خردمند روی
دوکارست پیش اندرون ناگزیر
که خامش نشاید بدن خیره خیر
که آن را به پایان جز از رنج نیست
به از بر پراگندن گنج نیست
ز دینار پوشش نیاید نه خورد
نه گسپردنی روز ننگ و نبرد
بدو ایمنی باید و خوردنی
همان پوشش و نغز گسپردنی
هرآنکس که از بد هراسان شود
درم خوار گیرد تن آسان شود
ز لشکر سخنگوی ده برگزید
که دانند گفتار دانا شنید
یکی نامه بنیشت با آفرین
سخندان چینی چو ار تنگ چین
برفت آن خرد یافته ده سوار
نهان پرسخن تا در شهریار
به کسری چو برداشتند آگهی
بیاراست ایوان شاهنشاهی
بفرمود تا پرده برداشتند
ز درگاهشان شاد بگذاشتند
برفتند هر ده بر شهریار
ابا نامه و هدیه و با نثار
جهاندار چون دید بنواختشان
ز خاقان پرسید و بنشاختشان
نهادند سر پیش او بر زمین
بدادند پیغام خاقان چین
به چینی یکی نامه‌ای بر حریر
فرستاده بنهاد پیش دبیر
دبیر آن زمان نامه خواندن گرفت
همه انجمن ماند اندر شگفت

سر نامه بود از نخست آفرین
ز دادار بر شهریار زمین
دگر سر فرازی و گنج و سپاه
سلیح و بزرگی نمودن به شاه
سه دیگر سخن آنک فغفور چین
مراخواند اندر جهان آفرین
مرا داد بی‌آرزو دخترش
نجویند جز رای من لشکرش
وزان هدیه کز پیش نزدیک شاه
فرستاد و هیتال بستد ز راه
بران کینه رفتم من از شهر چاج
که بستانم از غانفر گنج و تاج
بدان گونه رفتم ز گلزیون
که شد لعلگون آب جیحون ز خون
چو آگاهی آمد به ماچین و چین
بگوینده برخواندیم آفرین
ز پیروزی شاه و مردانگی
خردمندی و شرم و فرزانی
همه دوستی بودی اندر نهان
که جویم باشهریار جهان
چو آن نامه بشنید و گفتار اوی
بزرگی و مردی و بازار اوی
فرستاده راجایگه ساختند
ستودند بسیار و بنواختند
چو خوان و می آراستی میگسار
فرستاده راخواستی شهریار
بیودند یک ماه نزدیک شاه
به ایوان بزم و به نخچیرگاه
یکی بارگه ساخت روزی به دشت
ز گردسواران هوا تیره گشت
همه مرزبانان زرین کمر
بلوچی و گیلی به زرین سپر
سراسر بدان بارگاه آمدند
پرستنده نزدیک شاه آمدند
چوسیدز پیلان زرین ستام
ببردند و شمشیر زرین نیام
درخشیدن تیغ و ژوپین و خشت
توگویی که زر اندر آهن سرشت
بدیا بیاراسته پشت پیل
بدو تخت پیروزه هم رنگ نیل
زمین پرخروش و هوا پر ز جوش
همی کر شد مردم تیزگوش
فرستاده‌ی بردع و هند و روم
ز هر شهریاری ز آباد بوم

ز دشت سواران نیزه گزار
برفتند یک سر سوی شهریار
به چینی نمود آنک شاه‌ی کراست
ز خورشید تا پشت ماهی کراست
هوا پر شد از جوش گرد سوار
زمین پر شد از آلت کار زار
به دشت اندر آورد گه ساختند
سواران جنگی همی‌تاختند
به کوپال و تیغ و بتیر و کمان
بگشتند گردنکشان یک زمان
همه دشت ژوپین‌زن و نیزه‌دار
به یک سو پیاده به یک سو سوار
فرستاده‌گان را ز هر کشوری
ز هر نامداری و هر مهتری
شگفت آمد از لشکر و ساز اوی
همان چهره و نام و آواز اوی
فرستادگان یک به دیگر به راز
بگفتند کین شاه گردن‌فراز
هنر جوید و هیچ پیچد عنان
به کردار پیکر نماید سنان
هنرگرد نمودی به ما شهریار
ازو داشتی هر یکی یادگار
چو هریک برفتی برشاه خویش
سخن داشتی یارهمراه خویش
بگفتی که چون شاه نوشین‌روان
بدیده نبیند پیر و جوان
سخن هرچ گفتند اندر نهان
بگفتند با شهریار جهان
به گنجور فرمود پس شهریار
که آرد به دشت آلت کارزار
بیاورد خفتان و خود و زره
بفرمود تا برگشاید گره
گشاده برون کرد زورآزمای
نبردآشتی جوشن او زجای
همان خود و خفتان و کوپال اوی
نبردآشتی جز بر و پال اوی
کمانکش نبودی به لشکر چنوی
نه از نامداران چنان جنگجوی
به آوردگه رفت چون پیل مست
یکی گرز به گاو پیکر به دست
به زیر اندرون با ره‌ی گامزن
ز بالای او خیره شد انجمن
خروش آمد و ناله کرنای
هم از پشت پیلان جرنگ درای

تبیره زنان پیش بردند سنج
زمین آمد از سم اسبان به رنج
شهنشاه با خود و گبر و سنان
چپ و راست گردان و پیچان عنان
فرستادگان خواندند آفرین
یکایک نهادند سر بر زمین
به ایوان شد از دشت شاه جهان
یکایک برفتند با اومهان
بفرمود تا پیش او شد دبیر
ابا موید موبدان اردشیر
به قرطاس برنامه‌ی خسروی
نویسنده بنوشت بر پهلوی
قلم چون دو رخ را به عنبر بشست
سرنامه کرد آفرین از نخست
بران دادگر کوسپهر آفرید
بلندی وتندی و مهر آفرید
همه بنده‌گانیم و او پادشاست
خرد بر توانایی او گواست
نفس جز به فرمان اونشمرد
پی مور بی او زمین نسپرد
ازو خواستم تا مگر آفرین
رساند ز ما سوی خاقان چین
نخست آنک گفتی ز هیتالیان
کزان گونه بستند بد را میان
به بیداد برخیره خون ریختند
به دام نهاده خود آویختند
اگر بد کنش زور دارد چو شیر
نباید که باشد به یزدان دلیر
چوایشان گرفتند راه پلنگ
تو پیروز گشتی برایشان به جنگ
و دیگر که گفتی ز گنج و سپاه
ز نیروی فغفور و تخت و کلاه
کسی کز بزرگی زند داستان
نباشد خردمند همداستان
توتخت بزرگی ندیدی نه تاج
شگفت آمدت لشکر و مرز چاج
چنین باکسی گفت باید که گنج
نبیند نه لشکر نه رزم و نه رنج
بزرگان گیتی مرا دیده‌اند
کسان کم ندیدند بشنیده‌اند
که دریای چین را ندارم بب
شود کوه از آرام من درشتاب
سراسر زمین زیر گنج منست
کجا آب و خاکست رنج منست

سه دیگر کجا دوستی خواستی
به پیوند ما دل بیاراستی
همی بزم جویی مرا نیست رزم
نه خرد کسی رزم هرگز به بزم
و دیگر که با نامبردار مرد
نجوید خردمند هرگز نبرد
بویژه که خود کرده باشد به جنگ
گه رزم جستن نجوید درنگ
بسی دیده باشد گه کارزار
نخواهد گه رزم آموزگار
دل خویش باید که درجنگ سخت
چنان رام دارد که با تاج و تخت
تو را یار بادا جهان آفرین
بماناد روشن کلاه و نگین
نهادند برنامه بر مهر شاه
بیاراست آن خسروی تاج و گاه
برسم کیان خلعت آراستند
فرستاده را پیش اوخواستند
ز پیغام هرچش به دل بود نیز
به گفتار بر نامه بفزود نیز
بخویی برفتند ز ایوان شاه
ستایش کنان برگرفتند راه
رسیدند پس پیش خاقان چین
سراسر زبانها پر از آفرین
جهاندیده خاقان پردخت جای
بیامد برتخت او رهنمای
فرستاده‌گان راهمه پیش خواند
ز کسری فراوان سخنها براند
نخست ازهش و دانش و رای اوی
ز گفتار و دیدار و بالای او
دگر گفت چندست با او سپاه
ازیشان که دارد نگین و کلاه
ز داد وز بیداد وز کشورش
هم از لشکر و گنج وز افسرش
فرستاده گویا زبان برگشاد
همه دیده‌ها پیش او کرد یاد
به خاقان چین گفت کای شهریار
تواو را بدین زیردستی مدار
بدین روزگاری که ما نزد اوی
ببودیم شادان دل و تازه روی
به ایوان رزم و به دشت شکار
ندیدیم هرگز چنو شهریار
به بالای سروسست و هم زور پیل
به بخشنده‌گی همچو دریای نیل

چو برگاه باشد سپهر وفاست
 به آورد گه هم نهنگ بلاست
 اگر تیز گردد بغرد چو ابر
 از آواز او رام گردد هژبر
 وگر می‌گسارد به آواز نرم
 همی دل ستاند به گفتار گرم
 خجسته سرو شست بر گاه و تخت
 یکی بارور شاخ زیبا درخت
 همه شهر ایران سپاه ویند
 پرستندگان کلاه ویند
 چوسازد به دشت اندرون بارگاه
 نگنجد همی درجهان آن سپاه
 همه گرزداران با زیب و فر
 همه پیشکاران به زرین کمر
 ز پیل وز بالا و از تخت عاج
 ز اورنگ وز یاره و طوق و تاج
 کس آیین او رانداند شمار
 به گیتی جز از دادگر شهریار
 اگر دشمنش کوه آهن شود
 برخشم او چشم سوزن شود
 هرآنکس که سیر آید از روزگار
 شود تیز و با او کند کارزار
 چو خاقان چین آن سخنها شنید
 بیژمرد وشد چون گل شنبلید
 دلش زان سخنها بدو نیم شد
 وز اندیشه مغزش پر از بیم شد
 پراندیشه بنشست با رای زن
 چنین گفت با نامدار انجمن
 که ای بخردان روی این کارچیست
 پراندیشه وخته ز آزار کیست
 نباید که پیروز گشته به جنگ
 همه نامها بازگردد به ننگ
 ز هرگونه‌ی موبدان خواستند
 چپ و راست گفتند و آراستند
 چنین گفت خاقان که اینست راه
 که مردم فرستیم نزدیک شاه
 به اندیشه در کار پیشی کنیم
 بسازیم با شاه و خویشی کنیم
 پس پرده ما بسی دخترست
 که برتارک بانوان افسرست
 یکی را به نام شهنشه کنیم
 ز کار وی اندیشه کوتاه کنیم
 چو پیوند سازیم با او به خون
 نباشد کس او را به بد رهنمون

بدو نازش و سرفرازی بود
وزو بگذری جنگ و بازی بود
ردان را پسند آمد این رای شاه
به آواز گفتند کاین است راه
ز لشکر سه پرمایه را برگزید
که گویند و دانند پاسخ شنید
درگنج دینار بگشاد و گفت
که گوهر چرا باید اندر نهفت
اگر نام را باید و ننگ را
وگر بخشش و رزم و آهنگ را
یکی هدیه‌ای ساخت کاندل جهان
کسی آن ندید از کهان و مهان
دبیر جهان‌دیده را پیش خواند
سخن هرچ بودش به دل در براند
نخست آفرین کرد برکردگار
توانا ودانا و پروردگار
خداوند کیوان و خورشید و ماه
خداوند پیروزی و دستگاه
ز بنده نخواهد جز از راستی
نجوید به داد اندرون کاستی
ازو باد برشاه ایران درود
خداوند شمشیر و کویال و خود
خداوند دانایی و تاج و تخت
ز پیروزگر یافته کام و بخت
بداند جهاندار خسرو نژاد
خردمند با سنگ و فرهنگ و راد
که مردم به مردم بوند ارجمند
اگر چند باشد بزرگ و بلند
فرستادگان خردمند من
که بودند نزدیک پیوند من
ازان بارگه چون بدین بارگاه
رسیدند و گفتند چندی ز شاه
ز داد و خردمندی و بخت اوی
ز تاج و سرفرازی و تخت اوی
چنان آرزو خاست کز فر تو
بیاشیم در سایه‌ی پرتو
گرامی تو راز خون دل چیز نیست
هنرمند فرزند با دل یکیست
یکی پاک دامن که آهسته‌تر
فزون‌تر بدیدار و شایسته‌تر
بخواهد ز من گر پسند آیدش
همانا که این سودمند آیدش
نباشد جدا مرز ایران ز چین
فزاید ز ما در جهان آفرین

پس اندر نبشتند چینی حریر
ببردند با مهر پیش وزیر
سه مرد گرانمایه و چرب‌گوی
گزین کرد خاقان ز خویشان اوی
برفتند زان بارگاه بلند
به ایران به نزدیک شاه ارجمند
چو بشنید کسری بیاراست تاج
نشست از بر خسروی تخت عاج
سه مرد گرانمایه و هوشمند
رسیدند نزدیک تخت بلند
سه بدره ز دینار چون سی هزار
ببردند و کردند پیشش نثار
ز زرین و سیمین و دیبای چین
درفشان‌تر از آسمان بر زمین
فرستادگان را چو بنشاختند
به چینی زبان آفرین ساختند
سزاوار ایشان یکی جایگاه
همانگه بیاراست دستور شاه
بگشت اندرین نیز یک شب سپهر
چو برزد سر از کوه تابنده مهر
نشست از بر تخت پیروز شاه
ز یاقوت بنهاد بر سر کلاه
بفرمود تاموید و رای‌زن
برفتند با نامدار انجمن
چنین گفت کان نام‌ی برحیر
بیارند و بنهند پیش دبیر
همه نامداران نشستند گرد
خرامان بر شاه شد یزدگرد
چو آن نام‌ی بر شاه ایران بخواند
همه انجمن در شگفتی بماند
ز بس خوبی و پوزش و آفرین
که پیدا بد از گفت خاقان چین
همه سرفرازان پرهیزکار
ستایش گرفتند برشهریار
که یزدان سپاس و بدویم پناه
که نشست یک شاه بر پیشگاه
به پیروزی و فرو اورند شاه
بخوبی و نرمی و پیوند شاه
همه دشمنان پیش تو بنده‌اند
وگر کهتری راسرافگنده‌اند
همه بیم زان لشکر چاج بود
ز خاقان که با گنج و با تاج بود
به فر شهنشاه شد نیک‌خواه
همی راه جوید به نزدیک شاه

هرآنکس که دارد ز گردان خرد
 تن آسانی و راستی پرورد
 چودانست خاقان که او تاو شاه
 ندارد به پیوند او جست راه
 نباید بدین کار کردن درنگ
 که کس را ز پیوند اونیست ننگ
 ز چین تا بخارا سپاه ویند
 همه مهتران نیک خواه ویند
 چو بشنید گفتار آن بخردان
 بزرگان و بیدار دل موبدان
 ز بیگانه ایوان برداختند
 فرستاده را پیش بنشاختند
 شهنشاه بسیار بنواختشان
 به نزدیکی تخت بنشاختشان
 پیام جهاندار بگزاردند
 براسب سخن پای بفشاردند
 چو بشنید شاه آن سخنها گرم
 ز گردان چینی به آواز نرم
 چنین داد پاسخ که خاقان چین
 بزرگست و با دانش و آفرین
 به فرزند پیوند جوید همی
 رخ دوستی را بشوید همی
 هرآنکس که دارد روانش خرد
 به چشم خرد کارها بنگرد
 بسازیم و این رای فرخ نهیم
 سخن هرچ گفتست پاسخ دهیم
 چنان باید اکنون که خاقان چین
 دل ما کند شاد بر به گزین
 کسی را فرستم که دارد خرد
 شایستان او سر به سر بنگرد
 یکی برگزیند که نامی ترست
 به خاقان چین برگرامی ترست
 ببیند که تا چون بود مادرش
 بود از نژاد کیان گوهرش
 چو این کرده باشد که کردیم یاد
 سخن را به پیوستگی داد داد
 فرستادگان خواندند آفرین
 که از شاه شادست خاقان چین
 که در پرده پوشیده رویان اوی
 ز دیدار آنکس نپوشند روی
 شهنشاه بشنید ز ایشان سخن
 برو تازه شد روزگار کهن
 نویسنده‌ی نامه را پیش خواند
 ز خاقان فراوان سخنها براند

بفرمود تا نامه پاسخ نبشت
 گزینده سخنهای فرخ نبشت
 نخست آفرین کرد بر کردگار
 جهاندار پیروز و پروردگار
 به فرمان اویست گیتی به پای
 همویست بر نیک و بد رهنمای
 کسی را که خواهد کند ارجمند
 ز پستی برآرد به چرخ بلند
 دگر مانده اندر بد روزگار
 چو نیکی نخواهد بدو کردگار
 بهرنیکی از وی شناسم سپاس
 وگر بد کنم زو دل اندر هراس
 نباید که جان باشد اندر تنم
 اگر بیم و امید از و برکنم
 رسید این فرستاده‌ی به آفرین
 ابا گرم گفتار خاقان چین
 شنیدم ز پیوستگی هرچ گفت
 ز پاکان که او دارد اندر نهفت
 مرا شاد شد دل زییوند تو
 بویژه ز پوشیده فرزند تو
 فرستادم اینک یکی هوشمند
 که دارد خرد جان او را ببند
 بیاید بگوید همه راز من
 ز فرجام پیوند و آغاز من
 همیشه تن و جانت پرشرم باد
 دلت شاد و پشتت به ما گرم باد
 نویسنده چون خامه بیکار گشت
 بیاراست قرطاس و اندر نوشت
 همان چون سرشک قلم کرد خشک
 نهادند مهری بروبر ز مشک
 برایشان یکی خلعت افگند شاه
 کزان ماند اندر شگفتی سپاه
 گزین کرد کسری خردمند و راد
 کجا نام او بود مهران ستاد
 ز ایرانیان نامور صد سوار
 سخنگوی و شایسته و نامدار
 چنین گفت کسری به مهران ستاد
 که رو شاد و پیروز با مهر و داد
 زبان و گمان بایدت چرب‌گوی
 خرد رهنمای و دل آزر مجوی
 شبستان او را نگه کن نخست
 بد و نیک باید که دانی درست
 به آرایش چهره و فر و زیب
 نباید که گیرندت اندر فریب

پس پرده‌ی او بسی درخترست
 که با فر و بالا و با افسرست
 پرستار زاده نیاید به کار
 اگر چند باشد پدر شهریار
 نگر تا کدامست با شرم و داد
 به مادر که دارد ز خاتون نژاد
 نبیره جهاندار فغفور چین
 ز پشت سپهدار خاقان چین
 اگر گوهرتن بود با نژاد
 جهان زو شود شاد او نیز شاد
 چوبشید مهران ستاد این ز شاه
 بسی آفرین کرد بر تاج و گاه
 برفت از بر گاه گیتی‌فروز
 به فرخنده فال و بخرداد روز
 به خاقان چین آگهی شد که شاه
 فرستاده مهران ستاد و سپاه
 چوآمد به نزدیک خاقان چین
 زمین را ببوسید و کرد آفرین
 جهانجوی چون دید بنواختش
 یکی نامور جایگه ساختش
 از ان کارخاقان پراندیشه گشت
 به سوی شبستان خاتون گذشت
 سخنهای نوشین‌روان برگشاد
 ز گنج وز لشکر بسی کرد یاد
 بدو گفت کین شاه نوشین‌روان
 جوانست و بیدار و دولت جوان
 یکی دختری داد باید بدوی
 که ما را فراید بدو آبروی
 تو را در پس پرده یک دخترست
 کجا بر سر بانوان افسرست
 مرا آرزویست از مهر اوی
 که دیده نبردارم از چهر اوی
 چهارست نیز از پرستندگان
 پرستار و بیدار دل بندگان
 از ایشان یکی را سپارم بدوی
 برآسایم از جنگ وز گفت و گوی
 بدو گفت خاتون که با رای تو
 نگیرد کس اندر جهان جای تو
 برین گونه یک شب بپیمود خواب
 چنین تا برآمد ز کوه آفتاب
 بیامد بدر گاه مهران ستاد
 برتخت او رفت و نامه بداد
 چوآن نامه برخواند خاقان چین
 ز پیمان بخندید وز به گزین

کلید شبستان بدو داد و گفت
برو تا کرا بینی اندر نهفت
پرستار با او بیامد چهار
که خاقان بدیشان بدی استوار
چومهران ستاد آن سخنها شنید
بیاورد با استواران کلید
در حجره بگشاد و اندر شدند
پرستندگان داستانها زدند
که آن راکه اکنون تو بینی بداد
ستاره ندیدست و خورشید و باد
شبستان بهشتی شد آراسته
پر از ماه و خورشید و پرخواسته
پری چهره بر گاه بنشست پنج
همه بر سران تاج و در زیر گنج
مگر دخت خاتون که افسر نداشت
همان یاره و طوق و گوهر نداشت
یکی جامه‌ی کهنه بد بر سرش
کلاهی زمشک ایزدی بر سرش
ز گرده برخ برنگارش نبود
جز آرایش کردگارش نبود
یکی سرو بد بر سرش ماه نو
فروزان ز دیدار او گاه نو
چومهران ستاد اندرو بنگرید
یکی را بدیدار چون او ندید
بدانست بینادل رای راد
که دورند خاقان و خاتون ز داد
به دستار و دستان همی چشم اوی
بپوشید وزان تازه شد چشم اوی
پرستنده را گفت نزدیک شاه
فراوان بود یاره و تاج و گاه
من این را که بی‌تاج و آرایشست
گزیدم که این اندر افزایشست
به رنج از پی به گزین آمدم
نه از بهر دیبای چین آمدم
بدو گفت خاتون که ای مرد پیر
نگویی همی یک سخن دلپذیر
تو آن را با فر و زیست و رای
دل فروز گشته رسیده به جای
به بالای سرو و برخ چون بهار
بداند پرستیدن شهریار
همی کودکی نارسیده به جای
برو برگزینی نه ای پاکرای
چنین پاسخ آورد مهران ستاد
که خاقان اگر سر بیچد ز داد

بدانند که شاه جهان کدخدای
 بخواند مرا نیز ناپاک رای
 من این را پسندم که بی تخت عاج
 ندارد ز بن یاره و طوق و تاج
 اگر مهتران این نبینند رای
 چو فرمان بود باز گردم به جای
 نگه کرد خاقان به گفتار اوی
 شگفت آمدش رای و کردار اوی
 بدانست کان پیر پاکیزه مغز
 بزرگست و شاسیته کار نغز
 خردمند بنشست با رای زن
 بیالود زایوان شاه انجمن
 چو پردخته شد جایگاه نشست
 برفتند با زیج رومی بدست
 ستاره شناسان و کندآوران
 هرآنکس که بودند ز ایشان سران
 بفرمود تا هر کرا بود مهر
 بجستند یک سر شمار سپهر
 همی کرد موید به اختر نگاه
 ز کردار خاقان و پیوند شاه
 چنین گفت فرجام کای شهریار
 دلت را بید هیچ رنجه مدار
 که این کار جز بر بهی نگذرد
 بید رای دشمن جهان نسپرد
 چنینست راز سپهر بلند
 همان گردش اختر سودمند
 کزین دخت خاقان وز پشت شاه
 بیاید یکی شاه زیبای گاه
 برو شهریاران کنند آفرین
 همان پرهیز سرفرازان چین
 چو بشنید خاقان دلش گشت خوش
 بخندید خاتون خورشیدفش
 چو از چاره دلها برداختند
 فرستاده را پیش بنشاختند
 بگفتند چیزی که بایست گفت
 ز فرزند خاتون که بد در نهفت
 بپذرفت مهران ستاد از پدر
 به نام شهنشاه پیروزگر
 میانجی بپذرفت خاقان به داد
 همان را که دارد ز خاتون نژاد
 پرستندگان با نثار آمدند
 به شادی بر شهریار آمدند
 وزان پس یکی گنج آراسته
 بدو در ز هر گونه ای خواسته

ز دینار و ز گوهر و طوق و تاج
 همان مهر پیروزه و تخت عاج
 یکی دیگر از عود هندی به زر
 برو بافته چند گونه گهر
 ابا هر یکی افسری شاهوار
 صد اسب و صد استر به زین و به بار
 شتر بارکرده ز دیبای چین
 بیاراسته پشت اسبان به زین
 چهل را ز دیبای زربفت گون
 کشیده زبر جد به زر اندرون
 صد اشتر ز گسترده‌نی بار کرد
 پرستنده سیصد پدیدار کرد
 همی بود تاهرکسی برنشست
 برآیین چین با درفش‌ی بدست
 بفرمود خاقان پیروزبخت
 که بنهند برکوه‌ی پیل تخت
 برو بافته شوشه‌ی سیم و زر
 به شوشه درون چند گونه گهر
 درفش‌ی درفشان به دیبای چین
 که پیدا نبودی ز دیا زمین
 به صد مردش از جای برداشتند
 ز هامون به گردون برافراشتند
 ز دیا بیاراست مهدی به زر
 به مهد اندرون نابسوده گهر
 چو سیصد پرستار با ماهروی
 برفتند شادان‌دل و راه‌جوی
 فرستاد فرزند را نزد شاه
 سپاهی همی‌رفت با او به راه
 پرستنده پنجاه و خادم چهل
 برو برگذشتند شادان به دل
 چوپردخته شد زان بیامد دبیر
 بیاورد مشک و گلاب و حریر
 یکی نامه بنوشت ار تنگ‌وار
 پر آرایش و بوی و رنگ و نگار
 نخستین ستود آفریننده را
 جهاندار و بیدار و بیننده را
 که هرچیز کو سازد اندر بوش
 بران سو بود بندگان را روش
 شهنشاه ایران مرا افسرست
 نه پیوند او از پی دخترست
 که تamen شنیدستم از بخردان
 بزرگان و بیدار دل موبدان
 ز فر و بزرگی و اورند شاه
 بجستم همی رای و پیوند شاه

که اندر جهان سر به سر دادگر
جهاندار چون او نبندد کمر
به مردی و پیروزی و دستگاه
به فر و بنیرو و تخت و کلاه
به رادی و دانش به رای و خرد
ورا دین یزدان همی پرورد
فرستادم اینک جهان بین خویش
سوی شاه کسری به آیین خویش
بفرموده‌ام تا بود بنده‌وار
چوشاید پس پرده‌ی شهریار
خردگیرد از فر و فرهنگ اوی
بیاموزد آیین و آهنگ اوی
که بخت و خرد رهنمون تو باد
بزرگی و دانش ستون تو باد
نهادند مهر از بر مشک چین
فرستاده را داد و کرد آفرین
یکی خلعت از بهر مهران ستاد
بیاراست کان کس ندارد به یاد
که دادی کسی از مهران جهان
فرستاده را آشکار و نهان
همان نیز یارانش را هدیه داد
ز دینار وز مشکشان کرد شاد
همی رفت با دختر و خواسته
سواران و پیلان آراسته
چنین تا لب رود جیحون کشید
به مزگان همی از دلش خون کشید
همی بود تا رود بگذاشتند
ز خشکی بران روی برداشتند
ز جیحون دلی پر زخون بازگشت
ز فرزند با درد انباز گشت
جو آگاهی آمد ز مهران ستاد
همی هر کس آن مرده را هدیه داد
یکایک همی خواندند آفرین
ابرشاه ایران و سالار چین
دلی شاد با هدیه و با نثار
همه مهربان و همه دوستار
ببستند آذین به شهر و به راه
درم ریختند از بر تخت شاه
به آموی و راه بیابان مرو
زمین بود یک سر چو پر تذرو
چنین تا به بسطام و گرگان رسید
تو گفתי زمین آسمان را ندید
ز آیین که بستند بر شهر و دشت
براهی که لشکر همی برگذشت

وز ایران همه کودک و مرد و زن
به راه بت چین شدند انجمن
ز بالا بر ایشان گهر ریختند
به پی زعفران و درم بیختند
برآمیخته طشتهای خلوق
جهان پرشد از ناله‌ی کوس و بوق
همه یال اسبان پر از مشک و می
شکر با درم ریخته زیر پی
ز بس ناله‌ی نای و چنگ و رباب
نبد بر زمین جای آرام و خواب
چوآمد بت اندر شبستان شاه
به مهد اندرون کرد کسری نگاه
یکی سرو دین از برش گرد ماه
نهاد به مه بر ز عنبر کلاه
کلاهی به کردار مشکین زره
ز گوهر کشیده گره برگره
گره بسته از تار و برتافته
به افسون یک اندر دگر بافته
چو از غالیه برگل انگشتی
همه زیر انگشتی مشتری
درو شاه نوشین‌روان خیره ماند
برو نام بزدان فراوان بخواند
سزاوار او جای بگزید شاه
بیاراستند از پی ماه گاه
چو آگاهی آمد به خاقان چین
ز ایران و ز شاه ایران زمین
وزان شادمانی به فرزند اوی
شدن شاد و خرم به پیوند اوی
بپردخت سغد و سمرقند و چاج
به قجگار باشی فرستاد تاج
ازین شهرها چون برفت آن سپاه
همی مرزبانان فرستاد شاه
جهان شد پر از داد نوشین‌روان
بخفتند بردشت پیر و جوان
یکایک همی خواندند آفرین
ز هر جای برشهریار زمین
همه دست برداشته به آسمان
که ای کردگارمکان و زمان
تواین داد برشاه کسری بدار
بگردان ز جانش بد روزگار
که از فر و اورند او در جهان
بدی دور گشت آشکار و نهان
به نخجیر چون او به گرگان رسید
گشاده کسی روی خاقان ندید

بشد خواب و خورد از سواران چین
 سواری نبرداشت از اسب زین
 پراگنده شد ترک سیصد هزار
 به جایی نبد کوشش کارزار
 کمانی نیایست کردن به زه
 نه که بد از ایدر نه چینی نه مه
 بدین سان بود فر و برز کیان
 به نخچیر آهنگ شیر زیان
 که نام وی و اختر شاه بود
 که هم تخت و هم بخت همراه بود
 وزان پس بزرگان شدند انجمن
 از آموی تا شهر چاچ و ختن
 بگفتند کاین شهرهای فراخ
 پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ
 ز چاچ و برک تا سمرقند و سغد
 بسی بود ویران و آرام جغد
 چغانی و سومان و ختلان و بلخ
 شده روز بر هر کسی تار و تلخ
 بخارا و خوارزم و آموی و زم
 بسی یاد دارمی با درد و غم
 ز بیداد وز رنج افراسیاب
 کسی را نبد جای آرام و خواب
 چوکیخسرو آمد برستیم از اوی
 جهانی برآسود از گفت و گوی
 ازان پس چو ارجاسب شد زورمند
 شد این مرزها پر ز درد و گزند
 از ایران چو گشتاسب آمد به جنگ
 ندید ایچ ارجاسب جای درنگ
 برآسود گیتی ز کردار اوی
 که هرگز مبادا فلک یاراوی
 ازان پس چونرسی سپهدار شد
 همه شهرها پر ز تیمار شد
 چوشاپور ارمزد بگرفت جای
 ندانست نرسی سرش را ز پای
 جهان سوی داد آمد و ایمنی
 ز بد بسته شد دست آهرمنی
 چو خاقان جهان بستد از یزدگرد
 بید تیزدستی برآورد گرد
 پیامد جهاندار بهرام گور
 ازو گشت خاقان پر از درد و شور
 شد از داد او شهرها چون بهشت
 پراگنده شد کار ناخوب و زشت
 به هنگام پیروز چون خوشنواز
 جهان کرد پر درد و گرم و گداز

مبادا فغانیش فرزند اوی
مه خویشان مه تخت و مه اورند اوی
جهاندار کسری کنون مرز ما
بپذرفت و پرمایه شد ارز ما
بماناد تا جاودان این بر اوی
جهان سر به سر چون تن و چون سر اوی
که از وی زمین داد بیند کنون
نبینیم رنج و نه ریزیم خون
ازان پس ز هیتال و ترک و ختن
به گلزیون برشدند انجمن
به هر سو که بد موبدی کاردان
ردی پاک وهشیار و بسپاردان
ز پیران هرآنکس که بد رای زن
بروبر ز ترکان شدند انجمن
چنان رای دیدند یک سر سپاه
که آیند با هدیه نزدیک شاه
چو نزدیک نوشین روان آمدند
همه یک دل و یک زبان آمدند
چنان گشت ز انبوه درگاه شاه
که بستند بر مور و بر پشه راه
همه برنهادند سر بر زمین
همه شاه را خواندند آفرین
بگفتند کای شاه ما بنده ایم
به فرمان تو در جهان زنده ایم
همه سرفرازیم با ساز جنگ
به هامون بدریم چرم پلنگ
شهنشاه پذیرفت ز ایشان نثار
برستند پاک از بد روزگار
از ایشان فغانیش بد پیشرو
سپاهی پسش جنگ سازان نو
ز گردان چو خشنود شد شهریار
بیامد به درگاه سالار بار
بپرسید بسیار و بنواختشان
بهر برزنی جایگه ساختشان
وزان پس شهنشاه یزدان پرست
به خاک آمد از جایگاه نشست
ستایش همی کرد برکردگار
که ای برتر از گردش روزگار
تودادی مرا فر و فرهنگ و رای
تو باشی بهر نیکی رهنمای
هر آنکس که یابد ز من آگهی
ازین پس نجوید کلاه مهی
همه کهتری را بسازند کار
ندارد کسی زهره‌ی کارزار

به کوه اندرون مرغ و ماهی بر آب
 چو من خفته باشم نجویند خواب
 همه دام ودد پاسبان منند
 مهان جهان کهتران منند
 کرا برگزینی تو او خوار نیست
 جهان را جز از تو جهاندار نیست
 تو نیرو دهی تا مگر در جهان
 نخسبد ز من مور خسته روان
 چنین پیش یزدان فراوان گریست
 نگر تا چنین درجهان شاه کیست
 به تخت آمد از جایگه نماز
 ز گرگان برفتن گرفتند ساز
 برآمد خروشیدن گاودم
 ز درگاه آواز رویینه خم
 سپه برنشست و بنه برنهاد
 ز یزدان نیکی دهش کرد یاد
 ز دینار و دیبا و تاج و کمر
 ز گنج درم هم ز در و گهر
 ز اسبان و پوشیده رویان و تاج
 دگر مهد پیروزه و تخت عاج
 نشستند بر زین پرستندگان
 بت آرای وهرگونه‌ای بندگان
 فرستاد یکسر سوی طیسفون
 شبستان چینی به پیش اندرون
 به فرخنده فال و به روز آسمان
 برفتند گرد اندرش خادمان
 سرمویدان بود مهران ستاد
 بشد با شبستان خاقان نژاد
 سوی طیسفون رفت گنج و بنه
 سپاهی نماند از یلان یک تنه
 همه ویژه گردان آزداگان
 پیامد سوی آذرآبادگان
 سپاهی پیامد ز هر کشوری
 ز گیلان و ز دیلمان لشکری
 ز کوه بلوچ و ز دشت سروچ
 گرازان برفتند گردان کوچ
 همه پاک با هدیه و با نثار
 به پیش سراپرده‌ی شهریار
 بدان شهرشد شهریار بزرگ
 که ازمیش کوتاه کند چنگ گرگ
 به فر جهاندار کسری سپهر
 دگرگونه‌تر شد به کین و به مهر
 به شهری کجا برگذشتی سپاه
 نیازارد زان کشتمندی به راه

نجستی کسی از کسی نان و آب
بره بر بیاراستی جای خواب
برینسان همی گرد گیتی بگشت
نگه کرد هرجای هامون و دشت
جهان دید یک سر پر از کشتمند
در و دشت پرگاو و پرگوسفند
زمینی که آباد هرگز نبود
برویر ندیدند کشت و درود
نگه کرد کسری برومند یافت
بهرخانه‌ای چند فرزند یافت
خمیده سر از بار شاخ درخت
به فر جهاندار بیدار بخت
به منزل رسیدند نزدیک شاه
فرستاده‌ی قیصر آمد به راه
ابا هدیه و جامه و سیم و زر
ز دیبای رومی و چینی کمر
نثاری که پوشیده شد روی بوم
چنان باژ هرگز نیامد ز روم
ز دینار پر کرده ده چرم گاو
سه ساله فرستاده شد باژ و ساو
ز قیصر یکی نامه‌ای با نثار
نیشته سوی نامور شهریار
فرستاده را پیش بنشانند
نگه کرد و نامه برو خوانند
بسی نرم پیغامها داده بود
ز چیزی که پیشش فرستاده بود
کزین پس فزون‌تر فرستیم چیز
که این ساو بد باژ بایست نیز
بپذرفت شاه آنک او دید رنج
فرستاد یکسر همه سوی گنج
وزان تخت شاه اندر آمد به اسب
همی‌راند تا خان آذرگشسب
چو از دور جای پرستش بدید
شد از آب دیده رخس ناپدید
فرود آمد از اسب برسم بدست
به زمزم همی‌گفت و لب را بیست
همان پیش آتش ستایش گرفت
جهان آفرین را نیایش گرفت
همه زر و گوهر فزونی که برد
سراسر به گنجور آتش سپرد
پراگند بر موبدان سیم و زر
همه جامه بخشیدشان با گهر
همه موبدان زو توانگر شدند
نیایش کنان پیش آذر شدند

به زمزم همی خواندند آفرین
 بران دادگر شهریار زمین
 و زانجا بیامد سوی طیسفون
 زمین شد ز لشکر که بیستون
 ز بس خواسته کان پراگنده شد
 ز زر و درم کشور آگنده شد
 وزان شهر سوی مداین کشید
 که آنجا بدی گنجها را کلید
 گلستان چین با چهل اوستاد
 همی راند در پیش مهران ستاد
 چو کسری بیامد بر تخت خویش
 گرازان و انباز با بخت خویش
 جهان چون بهشتی شد آراسته
 ز داد و ز خوبی پر از خواسته
 نشستند شاهان ز آویختن
 به هر جای بیداد و خون ریختن
 جهان پرشد از فره ایزدی
 بیستند گفتی دو دست از بدی
 ندانست کس غارت و تاختن
 دگر دست سوی بدی آختن
 جهانی به فرمان شاه آمدند
 ز کژی و تاری به راه آمدند
 کسی کو بره بر درم ریختی
 ازان خواسته دزد بگریختی
 ز دیبا و دینار بر خشک و آب
 برخشنده روز و به هنگام خواب
 بیوست نامه به هر کشوری
 به هر نامداری و هر مهتری
 ز بازارگانان ترک و ز چین
 ز سقلاب و هر کشوری همچین
 ز بس نافه‌ی مشک و چینی پرند
 از آرایش روم وز بوی هند
 شد ایران به کردار خرم بهشت
 همه خاک عنبر شد و زر خشت
 جهانی به ایران نهادند روی
 بر آسوده از رنج وز گفت و گوی
 گلابست گویی هوا را سرشک
 بر آسوده از رنج مرد و پزشک
 بیارید برگل به هنگام نم
 نبند کشتورزی ز باران دژم
 جهان گشت پرسبزه و چارپای
 در و دشت گل بود و بام سرای
 همه رودها همچو دریا شده
 به پالیز گلبن ثریا شده

به ایران زبانها بیاموختند
 روانها بدانش برافروختند
 ز بازارگانان هر مرز و بوم
 ز ترک و ز چین و ز سقلاب و روم
 ستایش گرفتند بر رهنمای
 فزایش گرفت از گیا چارپای
 هرآنکس که از دانش آگاه بود
 ز گویندگان بر در شاه بود
 رد و موبد و بخردان ارجمند
 بداندیش ترسان ز بیم گزند
 چوخورشید گیتی بیاراستی
 خروشی ز درگاه برخاستی
 که ای زبردستان شاه جهان
 مدارید یک تن بد اندر نهان
 هرآنکس که از کار دیده ست رنج
 نیاید به اندازهی رنج گنج
 بگویند یکسر به سالار بار
 کز آنکس کند مزد او خواستار
 وگر فام خواهی بیاید ز راه
 درم خواهد از مرد بی دستگاه
 نباید که یابد تهیدست رنج
 که گنجور فامش بتوزد ز گنج
 کسی کو کند در زن کس نگاه
 چوخصمش بیاید به درگاه شاه
 نبیند مگر چاه و دار بلند
 که با دار تیرست و با چاه بند
 وگر اسب یابند جایی یله
 که دهقان بدر بر کند زان گله
 بریزند خونش بران کشتمند
 برد گوشت آنکس که یابد گزند
 پیاده بماند سوارش ز اسب
 به پوزش رود نزد آذرگشسب
 عرض بسترد نام دیوان اوی
 به پای اندر آرند ایوان اوی
 گناهی نباشد کم و بیش ازین
 ز پستر بود آنک بد پیش ازین
 نباشد بران شاه همداستان
 بدر بر نخواهد جز از راستان
 هرآنکس که نپسندد این راه ما
 مبادا که باشد به درگاه ما

جهاندار یک روز بنشست شاد
 بزرگان داننده را بار داد
 سخن گفت خندان و بگشاد چهر

بر تخت بنشست بوزر جمهر
یکی آفرین کرد برکردگار
خداوند پیروز و پروردگار
چنین گفت کای داور تازه روی
که بر تو نیاید سخن زشت گوی
خجسته شهنشاه پیروزگر
جهاندار بادانش و با گهر
نبشتم سخن چند بر پهلوی
ابر دفتر و کاغذ خسروی
سپردم به گنجور تا روزگار
برآید بخواند مگر شهریار
دیدم که این گنبد دیرساز
نخواهد همی لب گشادن به راز
اگر مرد برخیزد از تخت بزم
نهد بر کف خویش جان را برزم
زمین را پردازد از دشمنان
شود ایمن از رنج آهرمنان
شود پادشا بر جهان سر به سر
بیاید سخنها همه دریدر
شود دستگاهش چو خواهد فراخ
کند گلشن و باغ و میدان و کاخ
نهد گنج و فرزند گرد آورد
بسی روز برآرزو بشمرد
فر از آورد لشکر و خواسته
شود کاخ و ایوانش آراسته
گر ای دون که درویش باشد به رنج
فراز آرد از هر سویی نام و گنج
ز روی ریا هرچ گرد آورد
ز صد سال بودنش برنگذرد
شود خاک و بی بر شود رنج اوی
به دشمن بماند همه گنج اوی
نه فرزند ماند نه تخت و کلاه
نه ایوان شاهی نه گنج و سپاه
چو بشنید آن جستن و باد اوی
ز گیتی نگیرد کسی یاد اوی
بدین کار چون بگذرد روزگار
ازو نام نیکی بود یادگار
ز گیتی دو چیز است جاوید بس
دگر هرچ باشد نماند به کس
سخن گفتن نغز و کردار نیک
نگردد کهن تا جهانست ریک
بدین سان بود گردش روزگار
خنک مرد با شرم و پرهیزگار
مکن شهریارا گنه تا توان

بویژه کزو شرم دارد روان
بی‌آزاری وسودمندی گزین
که اینست فرهنگ آیین و دین
ز من یادگارست چندی سخن
گمانم که هرگز نگردد کهن
چو بگشاد روشن دل شهریار
فروان سخن کرد زو خواستار
بدو گفت فرخ کدامست مرد
که دارد دلی شاد بی‌باد سرد
چنین گفت کانکو بود بیگناه
نبردست آهرمن او راز راه
پرسیدش از کژی و راه دیو
ز راه جهاندار کیهان خدیو
بدو گفت فرمان یزدان بهیست
که اندر دوگیتی ازو فرهیست
دربرتری راه آهرمنست
که مرد پرستنده را دشمنست
خنک درجهان مرد پیمان منش
که پاکی وشرمست پیرامنش
چوچانش تنش را نگهبان بود
همه زندگانش آسان بود
بماند بدو رادی و راستی
نکوید درکژی وکاستی
هران چیز کان بهره تن بود
روانش پس از مرگ روشن بود
ازین هر دو چیزی ندارد دریغ
که به هر نیامست گر به هر تیغ
کسی کو بود برخرد پادشا
روان را ندارد به راه هوا
سخن نشنو ازمرد افزون منش
که با جان روشن بود بدکنش
چوختو بیاید به دیگر سرای
هم ایدر پر از درد ماند به جای
کزین بگذری سفله آن را شناس
که از پاک یزدان ندارد سپاس
دریغ آیدش بهره‌ی تن ز تن
شود ز آرزوها ببندد دهن
همان بهر جانش که دانش بود
نداند نه از دانشی بشنود
پرسید کسری که از کهتران
کرا باشد اندیشه‌ی مهتران
چنین گفت کان کس که داناترست
بهر آرزو بر تواناترست
کدامست دانا بدوشاه گفت

که دانش بود مرد را در نهفت
 چنین گفت کان کو به فرمان دیو
 نپردازد از راه کیهان خدیو
 دهاند اهرمن هم به نیروی شیر
 که آرند جان و خرد را به زیر
 بدو گفت کسری که ده دیو چیست
 کزیشان خرد را نباید گریست
 چنین داد پاسخ که از و نیاز
 دو دیوند با زور و گردن فراز
 دگر خشم و شکست و ننگست و کین
 چو نماد و دوروی و ناپاک دین
 دهم آنک از کس ندارد سپاس
 به نیکی و هم نیست یزدان شناس
 بدو گفت ازین شوم ده باگزند
 کدامست اهرمن زورمند
 چنین داد پاسخ به کسری که از
 ستمکاره دیوی بود دیرساز
 که او را نبینند خشنود ایچ
 همه در فزونیش باشد بسیج
 نیاز آنک او را ز اندوه و درد
 همی کور بینند و رخساره زرد
 کزین بگذری خسرو ادیو رشک
 یکی دردمندی بود بی پزشکی
 اگر در زمانه کسی بی گزند
 به تندی شود جان او دردمند
 دگر ننگ دیوی بود با ستیز
 همیشه بید کرده چنگال تیز
 دگر دیو کینست پر خشم و جوش
 ز مردم بتابد گه خشم هوش
 نه بخشایش آرد پرویز نه مهر
 دژ آگاه دیوی پر آژنگ چهر
 دگر دیو نماد کو جز دروغ
 نداند نراند سخن با فروغ
 بماند سخن چین و دوروی دیو
 بریده دل از بیم کیهان خدیو
 میان دوتن کین و جنگ آورد
 بکوشد که پیوستگی بشکورد
 دگر دیو بی دانش و ناسپاس
 نباشد خردمند و نیکی شناس
 به نزدیک او رای و شرم اندکیست
 به چشمش بدو نیک هردو یکیست
 ز دانا بپرسید پس شهریار
 که چون دیو با دل کند کارزار
 ببندد چه دادست کیهان خدیو

که از کار کوتاه کند دست دیو
چنین داد پاسخ که دست خرد
ز کردار آهرمنان بگذرد
خرد باد جان تو را رهنمون
که راهی درازست پیش اندرون
ز شمشیر دیوان خرد جوشنست
دل و جان داننده زو روشنست
گذشته سخن یاد دارد خرد
به دانش روان را همی پرورد
وگر خود بود آنک خوانیم خیم
که با او ندارد دل از دیو بیم
جهان خوش بود بردل نیک‌خوی
نگردد بگرد در آرزوی
سخنهای باینده گویم کنون
که دلرا به شادی بود رهنمون
همیشه خردمند و امیدوار
نبیند جز از شادی روزگار
نیندیشد از کار بد یک زمان
ره راست گیرد نگیرد کمان
دگر هر که خشنود باشد به گنج
نیازد نیارد تنش را به رنج
کسی کو به گنج و درم ننگرد
همه روز او برخوشی بگذرد
دگر دین یزدان پرستست و بس
به رنج و به گنج و به آرم کس
ز فرمان یزدان ننگردد سرش
سرشت بدی نیست هم گوهرش
برین همنشانست پرهیز نیز
که نفروشد او راه یزدان به چیز
بدو گفت زین ده کدامست شاه
سوی نیکویها نماینده راه
چنین داد پاسخ که راه خرد
ز هر دانشی بی‌گمان بگذرد
همان خوی نیکوکه مردم بدوی
بماند همه ساله با آب روی
وزین گوهران گوهر استوار
تن خشنودی دیدم از روزگار
وزیشان امیدست آهسته‌تر
برآسوده از رنج و شایسته‌تر
وزین گوهران از دیدم به رنج
که همواره سیری نیابد ز گنج
بدو گفت شاه از هنرها چه به
که گردد بدو مرد جوینده مه
چنین داد پاسخ که هر کو ز راه

نگردد بود با تنی بیگناه
بیابد ز گیتی همه کام و نام
از انجام فرجام و آرام و کام
پرسید ازو نامبردار گو
کزین ده کدامین بود پیشرو
چنین داد پاسخ به آواز نرم
سخنهای دانش به گفتار گرم
فزونی نجوید برین بر خرد
خرد بی گمان برهنر بگذرد
وزان پس ز دانا پرسید مه
که فرهنگ مردم کدامست به
چنین داد پاسخ که دانش بهست
خردمند خود برجهان برمهست
که دانا بلندی نیازد به گنج
تن خویش را دور دارد ز رنج
ز نیروی خصمش پرسید شاه
که چون جست خواهی همی دستگاه
چنین داد پاسخ که کردار بد
بود خصم روشن روان و خرد
ز دانا پرسید پس دادگر
که فرهنگ بهتر بود گر گهر
چنین داد پاسخ بدو رهنمون
که فرهنگ باشد ز گوهر فزون
گهر بی هنر زار و خوارست و سست
به فرهنگ باشد روان تندرست
بدو گفت جان را زدودن بچيست
هنرهای تن را ستودن بچيست
بگویم کنون گفتهها سر به سر
اگر یادگیری همه دربر
خرد مرد را خلعت ایزدبست
ز اندیشه دورست و دور از بدبست
هنرمند کز خویشتن درشگفت
بماند هنر زو نباید گرفت
همان خوش منش مردم خویش دار
نباشد به چشم خردمند خوار
اگر بخشش و دانش و رسم و داد
خردمند گرد آورد با نژاد
بزرگی و افزونی و راستی
همی گیرد از خوی بدکاستی
ازان پس پرسید کسری ازوی
که ای نامور مرد فرهنگ جوی
بزرگی به کوشش بود گر به بخت
که یابد جهاندار ازو تاج و تخت
چنین داد پاسخ که بخت و هنر

چنانند چون جفت با یکدیگر
چنان چون تن و جان که یارند وجفت
تنومند پیدا و جان در نهفت
همان کالبد مرد را پوششست
اگر بخت بیدار در کوششست
به کوشش نیاید بزرگی به جای
مگر بخت نیکش بود رهنمای
و دیگر که گیتی فسانه ست و باد
چو خوابی که بیننده دارد به یاد
چو بیدار گردد نبیند به چشم
اگر نیکویی دید اگر درد و خشم
دگر پرسشی برگشاد از نهفت
بدانا ستوده کدامست گفت
چنین داد پاسخ که شاهی که تخت
بیاراید و زور یابد ز بخت
اگر دادگر باشد و نیک‌نام
بیابد ز گفتار و کردار کام
بدو گفت کاندز جهان مستمند
کدامست بدروز و ناسودمند
چنین داد پاسخ که درویش زشت
که نه کام یابد نه خرم بهشت
پرسید و گفتا که بدبخت کیست
که همواره از درد باید گریست
چنین داد پاسخ که داننده مرد
که دارد ز کردار بد روی زرد
پرسید ازو گفت خرسند کیست
به بیشی ز چیز آرزومند کیست
چنین داد پاسخ که آنکس که مهر
ندارد برین گرد گردان سپهر
بدو گفت ما را چه شایسته‌تر
چنین گفت کان کس که آهسته‌تر
پرسید ازو گفت آهسته کیست
که بر تیز مردم بیاید گریست
چنین داد پاسخ که از عیب جوی
نگر تا که پیچد سر از گفتگوی
به نزدیک او شرم و آهستگی
هنرمندی و رای و شایستگی
پرسید ازو نامور شهریار
که از مردمان کیست امیدوار
چنین گفت کان کس که کوشاترست
دوگوشش بدانش نیوشاترست
پرسید ازو شهریار جهان
از آگاهی نیک و بد در نهان
چنین داد پاسخ که از آگهی

فراوان بود کژ و مغزش تهی
 مگر آنک گفتند خاکست جای
 ندانم چه گویم ز دیگر سرای
 بدو گفت کسری که آباد شهر
 کدامست و مازو چه داریم بهر
 چنین داد پاسخ که آباد جای
 ز داد جهاندار باشد به پای
 پرسید کسری که بیدارتر
 پسندیده‌تر مرد وهشیارتر
 به گیتی کدامست بامن بگوی
 که بفزاید از دانش آبروی
 چنین داد پاسخ که دانای پیر
 که با آزمایش بود یادگیر
 بدو گفت کسری که رامش کراست
 که دارد به شادی همی پشت راست
 چنین داد پاسخ که هر کو زبیم
 بود ایمن و باشدش زر و سیم
 بدو گفت ما را ستایش به چیست
 به نزدیک هرکس پسندیده کیست
 چنین داد پاسخ که او را نیاز
 بپوشد همی رشک با ننگ و آز
 همان رشک و کینش نباشد نهان
 پسندیده او باشد اندر جهان
 ز مرد شکیا پرسید شاه
 که از صبر دارد به سر بر کلاه
 چنین گفت کان کس که نومید گشت
 دل تیره‌رایش چو خورشید گشت
 دگر آنک روزش بیاید شمرد
 به کار بزرگ اندرون دست برد
 بدو گفت غم دردل کیست بیش
 کز اندوه سیرآید از جان خویش
 چنین داد پاسخ که آنکو ز تخت
 بیفتاد و نومید گردد ز بخت
 پرسید ازو شهریار بلند
 که از ما که دارد دلی دردمند
 چنین گفت کان کو خردمند نیست
 توانگر کش از بخت فرزند نیست
 پرسید شاه از دل مستمند
 نشسته به گرم اندرون بی گزند
 بدو گفت با دانشی پارسا
 که گردد برو ابلهی پادشا
 پرسید نومیدتر کس کدام
 که دارد توانایی و نیک نام
 چنین گفت کان کو ز کار بزرگ

بیفتد بماند نژند و سترگ
بپرسید ازو شاه نوشین روان
که ای مرد دانا و روشن روان
که دانی که بی نام و آرایشست
که او از در مهر و بخشایشست
بدو گفت مرد فراوان گناه
گنهکار درویش و بی دستگاه
بپرسید و گفتش که برگوی راست
که تا از گذشته پشیمان کراست
چنین داد پاسخ که آن تیره ترگ
که بر سر نهد پادشا روز مرگ
پشیمان شود دل کند پهراس
که جانش به یزدان بود ناسپاس
و دیگر که کردار دارد بسی
به نزدیک آن ناسپاسان کسی
بپرسید و گفت ای خرد یافته
هنرها یک اندر دگر بافته
چه دانی کزو تن بود سودمند
همان بر دل هر کسی ارجمند
چنین داد پاسخ که ناتندرست
که دل را جز از شادمانی نجست
چو از درد روزی بسستی بود
همه آرزو تندرستی بود
بپرسید و گفتش که از آرزوی
چه بیشست پیداکن ای نیک خوی
بدو گفت چون سرفرازی بود
همه آرزو بی نیازی بود
چو از بی نیازی بود تندرست
نباید جز از کام دل چیز جست
ازان پس چنین گفت با رهنمون
که بردل چه اندیشه آید فزون
چنین داد پاسخ که ای را سه روی
بسازد خردمند با راهجوی
یکی آنک اندیشد از روز بد
مگر بی گنه برتنش بد رسد
بترسد ز کار فریبده دوست
که با مغز جان خواهد و خون و پوست
سه دیگر ز بیدادگر شهریار
که بیگار بستاند از مرد کار
چه نیکو بود گردش روزگار
خردیافته مرد آموزگار
جهان روشن و پادشا دادگر
ز گردون نیابی فزون زین هنر
بپرسیدش از دین و از راستی

کزو دور باشد بدو کاستی
بدو گفت شاهها بدینی گرای
کزو نگسلد یاد کرد خدای
همان دوری از کژی و راه دیو
بترس از جهانیان و کیهان خدیو
به فرمان یزدان نهاده دو گوش
وزیشان نباشد کسی با خروش
ازان پس بپرسیدش از پادشا
که فرماروانست بر پارسا
کزایشان کدامست پیروزیخت
که باشد به گیتی سزاوار تخت
چنین گفت کان کوبود دادگر
خرد دارد و رای و شرم و هنر
بپرسیدش از دوستان کهن
که باشند هم کوشه و یکسخن
چنین داد پاسخ که از مرد دوست
جوانمردی وداد دادن نکوست
نخواهد به تو بد به آزرم کس
به سختی بود یار و فریادرس
بدو گفت کسری کرا بیش دوست
که با او یکی بود از مغز و پوست
چنین داد پاسخ که از نیک دل
جدایی نخواهد جز از دل گسل
دگر آنکسی کو نوازنده‌تر
نکوتر به کردار و سازنده‌تر
بپرسید دشمن کرا بیشتر
که باشد بدو بر بداندیش‌تر
چنین داد پاسخ که برترمنش
که باشد فروان بدو سرزنش
همان نیز کاو از دارد درشت
پراژنگ رخساره و بسته مشت
بپرسید تا جاودان دوست کیست
ز درد جدایی که خواهد گریست
چنین داد پاسخ که کردار نیک
نخواهد جدا بودن از یار نیک
چه ماند بدو گفت جاوید چیز
که آن چیز کمی نگیرد به نیز
چنین داد پاسخ که انباز مرد
نه کاهد نه سوزد نه ترسد ز درد
چنین گفت کین جان دانا بود
که بر آرزوها توانا بود
بدو گفت شاه ای خداوند مهر
چه باشد به پهنا فزون از سپهر
چنین گفت کان شاه بخشنده دست

و دیگر دل مرد یزدان پرست
 بپرسید و گفتا چه با زیب تر
 کزان برفرازد خردمند سر
 چنین داد پاسخ که ای پادشا
 مده گنج هرگز بناپارسا
 چو کردار با ناسپاسان کنی
 همی خشن خشک اندر آب افگنی
 بدو گفت اندر چه چیزست رنج
 کزو کم شود مرد را از گنج
 بدو داد پاسخ که ای شهریار
 همیشه دلت باد چون نوبهار
 پرستندهی شاه بدخو ز رنج
 نخواهد تن و زندگانی و گنج
 بپرسید و گفتش چه دیدی شگفت
 کزان برتر اندازه نتوان گرفت
 چنین گفت با شاه بوزرجمهر
 که یک سر شگفتست کار سپهر
 یکی مرد بینیم با دستگاه
 کلاهش رسیده بابر سیاه
 که او دست چپ را نداند ز راست
 ز بخشش فزونی نداند نه کاست
 یکی گردش آسمان بلند
 ستاره بگوید که چونست و چند
 فلک رهنمونش به سختی بود
 همه بهر او شوربختی بود
 گرانتر چه دانی بدو گفت شاه
 چنین داد پاسخ که سنگ گناه
 بپرسید کز برتری کارها
 ز گفتارها هم ز کردارها
 کدامست با ننگ و با سرزنش
 که باشد ورا هر کسی بدکنش
 چنین داد پاسخ که ز فتی ز شاه
 ستیهیدن مردم بیگناه
 توانگر که تنگی کند درخورش
 دریغ آیدش پوشش و پرورش
 زنانی که ایشان ندارند شرم
 بگفتن ندارند آواز نرم
 همان نیک مردان که تندی کنند
 وگر تنگ دستان بلندی کنند
 دروغ آنک بی رنگ و زشتست و خوار
 چه بر نابکار و چه بر شهریار
 به گیتی ز نیکی چه چیزست گفت
 که هم آشکارست و هم در نهفت
 کزو مرد داننده جوشن کند

روان را بدان چیز روشن کند
چنین داد پاسخ که کوشان بدین
به گیتی نیابد جز از آفرین
دگر آنک دارد ز یزدان سپاس
بود دانشی مرد نیکی شناس
بدو گفت کسری که کرده چه به
چه ناکرده از شاه وز مرد مه
چه بهتر کزو باز داریم چنگ
گرفته چه بهتر ز بهر درنگ
چه بهتر ز فرمودن وداشتن
وگر مرد را خوار بگذاشتن
به پاسخ نگه داشتن گفت خشم
که از بیگناهان بخوابند چشم
دگر آنک بیدار داری روان
بکوشی تو در کارها تا توان
فروهشته کین برگرفته امید
بتابد روان زو به کردار شید
ز کار بزه چند یابی مزه
بیفگن مزه دور باش از بزه
سپاس از خداوند خورشید و ماه
که رستم ز بوزرجمهر و ز شاه
چو این کار دلگیری آمد بین
ز شطرنج باید که رانی سخن

داستان درنهادن شطرنج

چنین گفت موبد که یک روز شاه
به دیبای رومی بیاراست گاه
بیاویخت تاج از بر تخت عاج
همه جای عاج و همه جای تاج
همه کاخ پر موبد و مرزبان
ز بلخ و ز بامین و ز کرزبان
چنین آگهی یافت شاه جهان
ز گفتار بیدار کارآگاهان
که آمد فرستاده‌ی شاه هند
ابا پیل و چتر و سواران سند
شتروار بارست با او هزار
همی راه جوید بر شهریار
همانگه چو بشنید بیدار شاه
پذیره فرستاد چندی سپاه
چو آمد بر شهریار بزرگ
فرستاده‌ی نامدار و سترگ
برسم بزرگان نیایش گرفت
جهان آفرین را ستایش گرفت
گهرکرد بسیار پیشش نثار
یکی چتر و ده پیل با گوشوار
بیاراسته چتر هندی به زر
بدو بافته چند گونه گهر
سر بار بگشاد در بارگاه
بیاورد یک سر همه نزد شاه
فراوان بیار اندرون سیم و زر
چه از مشک و عنبر چه از عود تر
ز یاقوت والماس وز تیغ هند
همه تیغ هندی سراسر پرند
ز چیزی که خیزد ز قنوج و رای
زده دست و پای آوریده به جای
ببردند یک سر همه پیش تخت
نگه کرد سالار خورشید بخت
ز چیزی که برد اندران رای رنج
فرستاد کسری سراسر به گنج
بیاورد پس نامه‌ای بر پرند
نیشته بنوشین روان رای هند
یکی تخت شطرنج کرده به رنج
تهی کرده از رنج شطرنج گنج
بیاورد پیغام هندی ز رای
که تا چرخ باشد تو بادی به جای
کسی کو بدانش برد رنج بیش
بفرمای تا تخت شطرنج پیش

نهند و ز هر گونه رای آورند
که این نغز بازی به جای آورند
بدانند هرمهره‌ای را به نام
که گویند پس خانه‌ی او کدام
پیاده بدانند و پیل و سپاه
رخ واسب و رفتار فرزین و شاه
گراین نغز بازی به جای آورند
درین کار پاکیزه رای آورند
همان باژ و ساوی که فرمودشاه
به خوبی فرستم بران بارگاه
وگر نامداران ایران گروه
ازین دانش آیند یک سر ستوه
چو با دانش ما ندارند تاو
نخواهند زین بوم و بر باژ و ساو
همان باژ باید پذیرفت نیز
که دانش به از نامبردار چیز
دل و گوش کسری بگوینده داد
سخنها برو کرد گوینده یاد
نهادند شطرنج نزدیک شاه
به مهره درون کرد چندی نگاه
ز تختش یکی مهره از عاج بود
پر از رنگ پیکر دگر ساج بود
بپرسید ازو شاه پیروزبخت
ازان پیکر ومهره ومشک وتخت
چنین داد پاسخ که ای شهریار
همه رسم و راه از در کارزار
بینی چویابی به بازیش راه
رخ و پیل و آرایش رزمگاه
بدو گفت یک هفته ما را زمان
ببازیم هشتم به روشن‌روان
یکی خرم ایوان بپرداختند
فرستاده را پایگه ساختند
رد وموبدان نماینده راه
برفتند یک سر به نزدیک شاه
نهادند پس تخت شطرنج پیش
نگه کرد هریک ز اندازه بیش
بجستند و هر گونه‌ای ساختند
ز هر دست یکبارش انداختند
یکی گفت وپرسید و دیگر شنید
نیاورد کس راه بازی پدید
برفتند یکسر پراژنگ چهر
بیامد برشاه یوزرجمهر
ورا زان سخن نیک ناکام دید
به آغاز آن رنج فرجام دید

به کسری چنین گفت کای پادشا
جهاندار و بیدار و فرمانروا
من این نغز بازی به جای آورم
خرد را بدین رهنمای آورم
بدو گفت شاه این سخن کارست
که روشن روان بادی وتندرست
کنون رای قنوج گوید که شاه
ندارد یکی مرد جوینده راه
شکست بزرگ است بر موبدان
به درگاه و برگاه و بر بخردان
بیاورد شطرنج بوزرجمهر
پراندیشه بنشست و بگشاد چهر
همی جست بازی چپ و دست راست
همی راند تا جای هریک کجاست
به یک روز و یک شب چو بازیش یافت
از ایوان سوی شاه ایران شتافت
بدو گفت کای شاه پیروزبخت
نگه کردم این مهره و مشک و تخت
به خوبی همه بازی آمد به جای
به بخت بلند جهان کدخدای
فرستادهی شاه را پیش خواه
کسی را که دارند ما را نگاه
شهنشاه باید که بیند نخست
یکی رزمگاهست گویی درست
ز گفتار او شاد شد شهریار
ورا نیک پی خواند و به روزگار
بفرمود تا موبدان و ردان
برفتند با نامور بخردان
فرستاده رای را پیش خواند
بران نامور پیشگاهش نشاند
بدو گفت جوینده بوزرجمهر
که ای موبد رای خورشید چهر
ازین مهرها رای با توجه گفت
که همواره با توخرد باد جفت
چنین داد پاسخ که فرخنده رای
چو از پیش او من برفتم ز جای
مرا گفت کین مهره ی ساج و عاج
بر پیش تخت خداوند تاج
بگویش که با موبد و رای زن
بنه پیش و بنشان یکی انجمن
گر این نغز بازی به جای آورند
پسندیده و دلربای آورند
همین بدره و برده و باژ و ساو
فرستیم چندانک داریم تاو

و گر شاه و فرزندگان این به جای
نیارند روشن ندارند رای
وگر شاه و فرزندگان این بجای
نیارند روشن ندارند رای
نباید که خواهد ز ما باژ و گنج
دریغ آیدش جان دانا به رنج
چو بیند دل و رای باریک ما
فزونتر فرستد به نزدیک ما
برتخت آن شاه بیداریخت
بیاورد و بنهاد شطرنج و تخت
چنین گفت با موبدان و ردان
که ای نامور پاک دل بخردان
همه گوش دارید گفتار اوی
هم آن را هشیار سالار اوی
بیاراست دانا یکی رزمگاه
به قلب اندرون ساخته جای شاه
چپ و راست صف برکشیده سوار
پیاده به پیش اندرون نیزه دار
هشیوار دستور در پیش شاه
به رزم اندرونش نماینده راه
مبارز که اسب افگند بر دو روی
به دست چپش پیل پرخاشجوی
وزو برتر اسپان جنگی به پای
بدان تاکه آید به بالای رای
چو بوزرجمهر آن سپه را براند
همه انجمن درشگفتی بماند
غمی شد فرستاده‌ی هند سخت
بماند اندر آن کار هشیار بخت
شگفت اندرو مرد جادو بماند
دلش را به اندیشه اندر نشاند
که این تخت شطرنج هرگز ندید
نه از کاردانان هندی شنید
چگونه فراز آمدش رای این
به گیتی نگیرد کسی جای این
چنان گشت کسری ز بوزرجمهر
که گفتی بدویخت بنمود چهر
یکی جام فرمود پس شهریار
که کردند پرگوهر شاهوار
یکی بدره دینار واسبی به زین
بدو داد و کردش بسی آفرین
بشد مرد دانا به آرام خویش
یکی تخت و پرگار بنهاد پیش
به شطرنج و اندیشه‌ی هندوان
نگه کرد و بغزود رنج روان

خرد بادل روشن انبار کرد
به اندیشه بنهاد برتخت نرد
دومهره بفرمود کردن ز عاج
همه پیکر عاج هم‌رنگ ساج
یکی رزم‌گه ساخت شطرنج وار
دو رویه برآراسته کارزار
دولشکر ببخشید بر هشت بهر
همه رزمجویان گیرنده شهر
زمین وار لشکر گهی چارسوی
دوشاه گرانمایه و نیک خوی
کم و بیش دارند هر دو به هم
یکی از دگر برنگیرد ستم
به فرمان ایشان سپاه از دو روی
به تندی بیاراسته جنگجوی
یکی را چوتنها بگیرد دو تن
ز لشکر برین یک تن آید شکن
به هرجای پیش و پس اندر سپاه
گرازان دو شاه اندران رزمگاه
همی این بران آن برین برگذشت
گهی رزم کوه و گهی رزم دشت
برین گونه تا بر که بودی شکن
شدندی دو شاه و سپاه انجمن
بدین سان که گفتم بیاراست نرد
برشاه شد یک به یک یاد کرد
وزان رفتن شاه برترمنش
همانش ستایش همان سرزنش
ز نیروی و فرمان و جنگ سپاه
بگسترد و بنمود یک یک شاه
دل شاه ایران ازو خیره ماند
خرد را باندیشه اندر نشانند
همی گفت کای مرد روشن‌روان
جوان بادی و روزگارت جوان
بفرمود تا ساروان دو هزار
بیارد شتر تا در شهریار
ز باری که خیزد ز روم و ز چین
ز هیتال و مکران و ایران زمین
ز گنج شهنشاه کردند بار
بشد کاروان از در شهریار
چوشد بارهای شتر ساخته
دل شاه زان کار پرداخته
فرستاده‌ی رای را پیش خواند
ز دانش فراوان سخنها براند
یکی نامه بنوشت نزدیک اوی
پر از دانش و رامش و رنگ و بوی

سر نامه کرد آفرین بزرگ
 به یزدان پناهش ز دیو سترگ
 دگر گفت کای نامور شاه هند
 ز دریای قنوج تا پیش سند
 رسیداین فرستاده‌ی رای زن
 ابا چتر و پیلان بدین انجمن
 همان تخت شطرنج و پیغام رای
 شنیدیم و پیغامش آمد بجای
 ز دانای هندی زمان خواستیم
 به دانش روان را بیاراستیم
 بسی رای زد موید پاک رای
 پژوهید و آورد بازی به جای
 کنون آمد این موید هوشمند
 به قنوج نزدیک رای بلند
 شتروار بار گران دو هزار
 پسندیده بار از در شهریار
 نهادیم برجای شطرنج نرد
 کنون تا به بازی که آرد نبرد
 برهمن فر وان بود پاک رای
 که این بازی آرد به دانش به جای
 ز چیزی که دید این فرستاده رنج
 فرستد همه رای هندی به گنج
 و رای دون کجا رای با راهنمای
 بکوشند بازی نیاید به جای
 شتروار باید که هم زین شمار
 به پیمان کند رای قنوج بار
 کند بار همراه با بار ما
 چنینست پیمان و بازار ما
 چو خورشید رخشنده شد بر سپهر
 برفت از در شاه بوزرجمهر
 چو آمد ز ایران به نزدیک رای
 برهمن بشادی و را رهنمای
 ابا بار با نامه و تخت نرد
 دلش پر ز بازار ننگ و نبرد
 چو آمد به نزدیکی تخت اوی
 بدید آن سر و افسر و بخت اوی
 فراوانش بستود بر پهلوی
 بدو داد پس نامه‌ی خسروی
 ز شطرنج وز راه وز رنج رای
 بگفت آنچه آمد یکایک به جای
 پیام شهنشاه با او بگفت
 رخ رای هندی چو گل برشگفت
 بگفت آن کجا دید پاینده مرد
 چنان هم سراسر بیاورد نرد

ز بازی و از مهره و رای شاه
وزان موبدان نماینده راه
به نامه دورن آنچه کردست یاد
بخواند بداند نییچد ز داد
ز گفتار اوشد رخ شاه زرد
چو بشنید گفتار شطرنج و نرد
بیامد یکی نامور کدخدای
فرستاده را داد شایسته جای
یکی خرم ایوان بیاراستند
می و رود و رامشگران خواستند
زمان خواست پس نامور هفت روز
برفت آنک بودند دانش فروز
به کشور ز پیران شایسته مرد
یکی انجمن کرد و بنهاد نرد
به یک هفته آنکس که بد تیزویر
ازان نامداران برنا و پیر
همی بازجستند بازی نرد
به رشک و برای ویه ننگ و نبرد
بهشتم چنین گفت موبد به رای
که این را نداند کسی سر زپای
مگر با روان یار گردد خرد
کزین مهره بازی برون آورد
بیامد نهم روز بوزرجمهر
پر از آرزو دل پراژنگ چهر
که کسری نفرمود ما را درنگ
نباید که گردد دل شاه تنگ
بشد موبدان را ازان دل دژم
روان پر زغم ابروان پر زخم
بزرگان دانا به یک سو شدند
به نادانی خویش خستو شدند
چو آن دید بنشست بوزرجمهر
همه موبدان برگشادند چهر
بگسترد پیش اندرون تخت نرد
همه گردش مهرها یاد کرد
سپهدار بنمود و جنگ سپاه
هم آرایش رزم و فرمان شاه
ازو خیره شد رای با رای زن
ز کشور بسی نامدار انجمن
همه مهتران آفرین خواندند
ورا موبد پاک دین خواندند
ز هر دانشی زو بپرسید رای
همه پاسخ آمد یکایک به جای
خروشی برآمد ز دانندگان
ز دانش پژوهان وخوانندگان

که اینت سخنگوی داننده مرد
 نه از بهر شطرنج و بازی نرد
 بیاورد زان پس شتر دو هزار
 همه گنج قنوج کردند بار
 ز عود و ز عنبر ز کافور و زر
 همه جامه و جام پیکر گهر
 ابا باژ یکساله از پیشگاه
 فرستاد یک سر به درگاه شاه
 یکی افسری خواست از گنج رای
 همان جامه‌ی زر ز سر تا به پای
 بدو داد و چند آفرین کرد نیز
 بیارانش بخشید بسیار چیز
 شتر دو ازار آنک از پیش برد
 ابا باژ و هدیه مر او را سپرد
 یکی کاروان بد که کس پیش ازان
 نراند و نید خواسته بیش ازان
 بیامد ز قنوج بوزرجمهر
 برافراخته سر بگردان سپهر
 دلی شاد با نامه شاه هند
 نبشته به هندی خطی بر پرند
 که رای و بزرگان گواپی دهند
 نه از بیم کز نیک رای دهند
 که چون شاه نوشین روان کس ندید
 نه از موبد سالخورده شنید
 نه کس دانشی تر ز دستور اوی
 ز دانش سپهرست گنجور اوی
 فرستاده شد باژ یک ساله پیش
 اگر بیش باید فرستیم بیش
 ز باژی که پیمان نهادیم نیز
 فرستاده شد هرچ بایست چیز
 چو آگاهی آمد ز دانا به شاه
 که با کام و با خویی آمد ز راه
 ازان آگهی شاد شد شهریار
 بفرمود تاهرک بد نامدار
 ز شهر و ز لشکر خیره شدند
 همه نامداران پذیره شدند
 به شهر اندر آمد چنان ارجمند
 به پیروزی شهریار بلند
 به ایوان چو آمد به نزدیک تخت
 برو شهریار آفرین کرد سخت
 بیر در گرفتش جهاندار شاه
 پیرسیدش از رای وز رنج راه
 بگفت آنک جا رفت بوزرجمهر
 ازان بخت بیدار و مهر سپهر

پس آن نامه رای پیروزبخت
بیاورد و بنهاد در پیش تخت
بفرمود تا یزدگرد دبیر
بیامد بر شاه دانش پذیر
چو آن نامه رای هندی بخواند
یکی انجمن درشگفتی بماند
هم از دانش و رای بوزرجمهر
ازان بخت سالار خورشید چهر
چنین گفت کسری که یزدان سپاس
که هستم خردمند و نیکی شناس
مهان تاج و تخت مرا بنده اند
دل و جان به مهر من آگنده اند
شگفتی تر از کار بوزرجمهر
که دانش بدو داد چندین سپهر
سپاس از خداوند خورشید و ماه
کزویست پیروزی و دستگاه
برین داستان برسختن ساختن
به طلخند و شطرنج پرداختن

داستان طلخند و گو

چنین گفت شاهوی بیداردل
که ای پیر دانای و بسیار دل
ایا مرد فرزانه و تیز ویر
ز شاهوی پیر این سخن یادگیر
که درهند مردی سرافراز بود
که با لشکر و خیل و با ساز بود
خنیده بهر جای جمهور نام
به مردی بهر جای گسترده گام
چنان پادشا گشته برهندوان
خردمند و بیدار و روشن‌روان
ورا بود کشمیر تا مرز چین
برو خواندندی به داد آفرین
به مردی جهانی گرفته بدست
ورا سندی بود جای نشست
همیدون بدش تاج و گنج و سپاه
همیدون نگین و همیدون کلاه
هنرمند جمهور فرهنگ جوی
سرافراز با دانش و آبروی
بدو شادمان زیردستان اوی
چه شهری چه از در پرستان اوی
زنی بود هم گوهرش هوشمند
هنرمند و با دانش و بی‌گزند
پسر زاد زان شاه نیکو یکی
که پیدا نبود از پدر اندکی
پدر چون بدید آن جهاندار نو
هم اندر زمان نام کردند گو
برین برنیامد بسی روزگار
که بیمار شد ناگهان شهریار
به کدبانو اندرز کرد و به مرد
جهانی پر از دادگو را سپرد
ز خردی نشایست گو بخت را
نه تاج و کمر بستن و تخت را
سران راهمه سر پر از گرد بود
ز جمهورشان دل پر از درد بود
ز بخشیدن و خوردن و داد اوی
جهان بود یک سر پر از یاد اوی
سپاهی و شهری همه انجمن
زن و کودک و مرد شد رای زن
که این خرد کودک نداند سپاه
نه داد و نه خشم و نه تخت و کلاه
همه پادشاهی شود برگزند
اگر شهریاری نباشد بلند

به دنبر برادر بد آن شاه را
 خردمند و شایسته‌ی گاه را
 کجا نام آن نامور مای بود
 به دنبر نشست دلا رای بود
 جهان‌دیدگان یک به یک شاه‌جوی
 ز سندنل به دنبر نهادند روی
 بزرگان کشمیر تا مرز چین
 به شاهی بدو خواندند آفرین
 ز دنبر بیامد سرافراز مای
 به تخت کیان اندر آورد پای
 همان تاج جمهور بر سر نهاد
 بداد و ببخشش در اندر گشاد
 چو با سازشد مام گو را بخواست
 بپرورد و با جان همی‌داشت راست
 پری چهره آبستن آمد ز مای
 پسر زاد ازین نامور کدخدای
 ورا پادشا نام طلخند کرد
 روان را پر از مهر فرزند کرد
 دوساله شد این خرد و گو هفت سال
 دلاور گوی بود با فر و یال
 پس از چند گه مای بیمار شد
 دل زن برو پر ز تیمار شد
 دوهفته برآمد به زاری بمرد
 برفت و جهان دیگری را سپرد
 همه سندنلی زار و گریان شدند
 ز درد دل مای بریان شدند
 نشستند یک ماه با سوگ شاه
 سرمه‌ای یک سر بیامد سپاه
 همه نامداران و گردان شهر
 هرآنکس که او را خرد بود بهر
 سخن رفت هرگونه بر انجمن
 چنین گفت فرزانه‌ای رای‌زن
 که این زن که از تخم جمهور بود
 همیشه ز کردار بد دور بود
 همه راستی خواستی نزد شوی
 نبود ایچ تابود جز دادجوی
 نژادیت این ساخته داد را
 همه راستی را و بنیاد را
 همان به که این زن بود شهریار
 که او ماند زین مهتران یادگار
 ز گفتار او رام گشت انجمن
 فرستاده شد نزد آن پاک تن
 که تخت دو فرزند را خود بگیر
 فزاینده کاریست این ناگزیر

چوفرزند گردد سزاوار گاه
 بدو ده بزرگی و گنج و سپاه
 ازان پس هم آموزگارش تو باش
 دلارام و دستور و رایش تو باش
 به گفتار ایشان زن نیک بخت
 بیفراخت تاج و بیاراست تخت
 فزونی و خوبی و فرهنگ و داد
 همه پادشاهی بدو گشت شاد
 دوموید گزین کرد پاکیزه‌رای
 هنرمند و گیتی سپرده به پای
 بدیشان سپرد آن دو فرزند را
 دو مهتر نژاد خردمند را
 نبودند ز ایشان جدا یک زمان
 بدیدار ایشان شده شادمان
 چو نیرو گرفتند و دانا شدند
 بهر دانشی بر توانا شدند
 زمان تا زمان یک ز دیگر جدا
 شدند برمادر پارسا
 که از ماکدامست شایسته‌تر
 به دل برتر و نیز بایسته‌تر
 چنین گفت مادر به هر دو پسر
 که تا از شما باکه یابم هنر
 خردمندی و رای و پرهیز و دین
 زبان چرب و گوینده و بفرین
 چودارید هر دو ز شاهی نژاد
 خرد باید و شرم و پرهیز و داد
 چوتنها شدی سوی مادر یکی
 چنین هم سخن راندی اندکی
 که از ما دو فرزند کشور کراست
 به شاهی و این تخت و افسرکراست
 بدو مام گفתי که تخت آن تست
 هنرمندی و رای و بخت آن تست
 به دیگر پسرهم ازینسان سخن
 همی‌راندی تا سخن شد کهن
 دل هرد وان شاد کردی به تخت
 به گنج و سپاه و بنام و به بخت
 رسیدند هر دو به مردی به جای
 بدآموز شد هر دو را رهنمای
 زرشک اوفتادند هردو به رنج
 برآشوفتند از پی تاج و گنج
 همه شهرزایشان بدونیم گشت
 دل نیک مردان پرازیم گشت
 زگفت بدآموز جوشان شدند
 به نزدیک مادرخوشان شدند

بگفتند کزماکه زیبا ترست
 که برنیک وید برشکیبا ترست
 چنین پاسخ آورد فرزانه زن
 که باموبدی یکدل و رای زن
 شمارا بپاید نشستن نخست
 برام و با کام فرجام جست
 ازان پس خنیده بزرگان شهر
 هرآنکس که اودارد از رای بهر
 یکایک بگویم با رهنمون
 نه خو بست گرمی به کاراندرون
 کسی کو بجوید همی تاج و گاه
 خرد باید و رای و گنج و سپاه
 چو بیدادگر پادشاهی کند
 جهان پر ز گرم و تباهی کند
 به مادر چنین گفت پرمایه گو
 کزین پرسش اندر زمانه مرو
 اگر کشور ازمن نگیرد فروغ
 به کژی مکن هیچ رای دروغ
 به طلخند بسپار گنج و سپاه
 من او را یکی کهترم نیکخواه
 وگر من به سال و خرد مهترم
 هم از پشت جمهور کنداورم
 بدو گوی تا از پی تاج و تخت
 نگیرد به بی دانشی کارسخت
 بدو گفت مادر که تندی مکن
 براندیشه باید که رانی سخن
 هرآنکس که بر تخت شاهی نشست
 میان بسته باید گشاده دو دست
 نگه داشتن جان پاک از بدی
 بدانش سپردن ره بخردی
 هم از دشمن آژیر بودن به جنگ
 نگه داشتن بهره‌ی نام و ننگ
 ز داد و ز بیداد شهر و سپاه
 بپرسد خداوند خورشید و ماه
 اگر پشه از شاه یابد ستم
 روانش به دوزخ بماند دژم
 جهان از شب تیره تاریک‌تر
 دلی باید از موی باریک‌تر
 که از بد کند جان و تن را رها
 بداند که کژی نیارد بها
 چو بر سر نهد تاج بر تخت داد
 جهانی ازان داد باشند شاد
 سرانجام بستر ز خشتست و خاک
 وگر سوخته گردد اندر مفاک

ازین دودمان شاه جمهور بود
که رایش ز کردار بد دور بود
نه هنگام بد مردن او را بمرد
جهان را به کهتر برادر سپرد
زد نیر پیامد سرافراز مای
جوان بود و بینا دل و پاک رای
همه سندی پیش او آمدند
پر از خون دل و شاه جو آمدند
پیامد به تخت مهی برنشست
میان تنگ بسته گشاده دو دست
مرا خواست انباز گشتیم و جفت
بدان تا نماید سخن در نهفت
اگر زانک مهتر برادر تویی
به هوش و خرد نیز برتر تویی
همان کن که جان را نداری به رنج
ز بهر سرافرازی و تاج و گنج
یکی از شما گر کنم من گزین
دل دیگری گردد از من بکین
مریزید خون از پی تاج و گنج
که برکس نماید سرای سپنج
ز مادر چو بشنید طلخند پند
نیامدش گفتار او سودمند
بمادر چنین گفت کز مهتری
همی از پی گو کنی داوری
به سال از برادر ز من مهترست
نه هرکس که او مهتر او بهترست
بدین لشکر من فروان کسست
که همسال او به آسمان کرکسست
که هرگز نجویند گاه و سپاه
نه تخت و نه افسر نه گنج و کلاه
پدر گر به روز جوانی بمرد
نه تخت بزرگی کسی راسپرد
دلت جفت بینم همی سوی گو
برآنی که او را کنی پیشرو
من از گل برین گونه مردم کنم
میادا که نام پدر گم کنم
یکی مادرش سخت سوگند خورد
که بیزارم از گنبد لاژورد
اگر هرگز این آرزو خواستم
ز یزدان و بر دل بیاراستم
میر زین سن جز به نیکی گمان
مشو تیز باگردش آسمان
که آن راکه خواهد دهد نیکوی
نگر جز به یزدان به کس نگروی

من انداختم هرچ آمد ز پند
اگر نیست پند منت سودمند
نگر تاچه بهتر ز کارآن کنید
وزین پند من توشه‌ی جان کنید
وزان پس همه بخردان را بخواند
همه پندها پیش ایشان براند
کلید درگنج دو پادشا
که بودند بادانش و پارسا
بیاورد وکرد آشکارا نهان
به پیش جهاندیدگان ومهان
سراسر بر ایشان ببخشید راست
همه کام آن هر دو فرزند خواست
چنین گفت زان پس به طلخند گو
که ای نیک دل نامور یار نو
شنیدم که جمهور چندی ز مای
سرافرازتر بد به سال و برای
پدرت آن گرانمایه نیکخوی
نکرد ایچ ازان پیش تخت آرزوی
نه ننگ آمدش هرگز از کهتری
نجست ایچ بر مهتران مهتری
نگر تا پسندد چنین دادگر
که من پیش کهتر ببندم کمر
نگفت مادر سخن جز به داد
تو را دل چرا شد ز بیداد شاد
ز لشکر بخوانیم چندی مهان
خردمند و برگشته گرد جهان
ز فرزندگان چون سخن بشنویم
برای و به گفتارشان بگرویم
ز ایوان مادر بدین گفت‌وگوی
برفتند ودلشان پر از جست‌وجوی
برین برنهادند هر دو جوان
کزان پس ز گردان وز پهلوان
ز دانا وپاکان سخن بشنویم
بران سان که باشد بدان بگرویم
کز ایشان همی دانش آموختیم
به فرهنگ دلها برافروختیم
بیامد دو فرزانه رهنمای
میانشان همی‌رفت هر گونه رای
همی‌خواست فرزانه گو که گو
بود شاه درسندلی پیشرو
هم آنکس که استاد طلخند بود
به فرزانگی هم خردمند بود
همی این بران بر زد وآن برین
چنین تا دو مهتر گرفتند کین

نهاده بدند اندر ایوان دو تخت
 نشسته به تخت آن دو پیروز بخت
 دلاور دو فرزانه بردست راست
 همی هریکی از جهان بهرخواست
 گرانمایگان را همه خواندند
 بایوان چپ و راست بنشانند
 زیان برگشادند فرزنانگان
 که ای سرفرازان و مردانگان
 ازین نامداران فرخ نژاد
 که دارید رسم پدرشان به یاد
 که خواهید برخویشتن پادشا
 که دانید زین دوجوان پارسا
 فروماندند اندران موبدان
 بزرگان و بیدار دل بخردان
 نشسته همی دوجوان بر دو تخت
 بگفت دو فرزانه نیکبخت
 بدانست شهری و هم لشکری
 کزان کارجنگ آید و داوری
 همه پادشاهی شود بر دو نیم
 خردمند ماند به رنج و به بیم
 یکی ز انجمن سر برآورد راست
 به آوا سخن گفت و برپای خاست
 که ما از دو دستور دو شهریار
 چه یاریم گفتن که آید به کار
 بسازیم فردا یکی انجمن
 بگوئیم با یکدگر تن به تن
 وزان پس فرستیم یک یک پیام
 مگر شهریاران بیابند کام
 برفتند ز ایوان ژکان و دژم
 لبان پر ز باد و روان پر ز غم
 بگفتند کین کار با رنج گشت
 ز دست جهان دیده اندر گذشت
 برادر ندیدیم هرگز دو شاه
 دو دستور بدخواه در پیشگاه
 ببودند یک شب پراژنگ چهر
 بدانکه که برزد سر از کوه مهر
 برفتند یک سر بزرگان شهر
 هرانکس که شان بود زان کار بهر
 پر آواز شد سندلی چار سوی
 سخن رفت هرگونه بی آرزوی
 یکی راز ز گردان بگو بود رای
 یکی سوی طلخند بد رهنمای
 زبانها ز گفتارشان شد ستوه
 نگشتند همراهی و با هم گروه

پراگنده گشت آن بزرگ انجمن
سپاهی و شهری همه تن به تن
یکی سوی طلخند پیغام کرد
زبان را زگو پر ز دشنام کرد
دگر سوی گر رفت با گرز و تیغ
که از شاه جان را ندارم دریغ
پراشوب شد کشور سندی
بدان نیکخواهی و آن یک دلی
خردمند گوید که در یک سرای
چو فرمان دوگردد نماند به جای
پس آگاهی آمد به طلخند و گو
که هر بر زنی بایکی پیشرو
همه شهر ویران کنند از هوا
نباید که دارند شاهان روا
بیودند زان آگهی پر هراس
همی داشتندی شب و روز پاس
چنان بد که روزی دو شاه جوان
برفتند بی لشکر و پهلوان
زبان برگشادند یک با دگر
پراژنگ روی و پراز جنگ سر
به طلخند گفت ای برادر مکن
کز اندازه بگذشت ما را سخن
بتا روی بر خیره چیزی مجوی
که فرزندان آن نبینند روی
شنیدی که جمهور تا زنده بود
برادر ورا چون یکی بنده بود
بمرد او و من ماندم خوار و خرد
یکی خرد را گاه نتوان سپرد
جهان پر ز خوبی بد از رای اوی
نیارست جستن کسی جای اوی
برادر ورا همچو جان بود و تن
بشاهی ورا خواندند انجمن
اگر بودمی من سزاوار گاه
نکردی به مای اندرون کس نگاه
بر آیین شاهان گیتی رویم
ز فرزندان نیک و بد بشنویم
من از تو به سال و خرد مهترم
تو گویی که من کهترم بهترم
مکن ناسزا تخت شاهی مجوی
مکن روی کشور پر از گفت و گو
چنین پاسخ آورد طلخند پس
به افسون بزرگی نجستست کس
من این تاج و تخت از پدر یافتم
ز تخمی که او کشت بریافتم

همه پادشاهی و گنج و سپاه
ازین پس به شمشیر دارم نگاه
ز جمهور وز مای چندین مگوی
اگر آمنی تخت را رزم جوی
سرانشان پر از جنگ باز آمدند
به شهر اندرون رزمساز آمدند
سپاهی و شهری همه جنگجوی
بدرگاه شاهان نهادند روی
گروهی به طلخند کردند رای
دگر را بگو بود دل رهنمای
برآمد خروش از در هر دو شاه
یکی را نبود اندر آن شهر راه
نخستین بیاراست طلخند جنگ
نبودش به جنگ دلیران درنگ
سرگنجهای پدر بر گشاد
سپه راهمه ترگ وجوشن بداد
همه شهر یکسر پر از بیم شد
دل مرد بخرد بدو نیم شد
که تا چون بود گردش آسمان
کرا برکشد زین دومیتر زمان
همه کشور آگاه شد زین دو شاه
دمادم بیامد زهر سو سپاه
بیوشید طلخند جوشن نخست
به خون ریختن چنگها را بشست
بیاورد گو نیز خفتان و خود
همی داد جان پدر را درود
بدان تندی از جای برخاستند
همی پشت پیلان بیاراستند
نهادند برکوهه پیل زین
توگفتی همی راه جوید زمین
همه دشت پر زنگ وهندی درای
همه گوش پر ناله کرنای
به لشکر گه آمد دوشاه جوان
همه بهر بیشی نهاده روان
سپهر اندران رزمگه خیره شد
ز گرد سپه چشمها تیره شد
بر آمد خروشیدن گاو دم
ز دو رویه آواز رویینه خم
بیاراست با میمنه میسره
تو گفتی زمین کوه شد یکسره
دولشکر کشیدند صف بر دو میل
دو شاه سرافراز بر پشت پیل
درفشی درفشان به سر بر به پای
یکی پیکرش ببر و دیگر همای

پیاده به پیش اندرون نیزه‌دار
سپردار و شایسته‌ی کار زار
نگه کرد گو اندران دشت جنگ
هوا دید چون پشت جنگی پلنگ
همه کام خاک و همه دشت خون
بگرد اندرون نیزه بد رهنمون
به طلخند هرچند جاننش بسوخت
ز خشم او دو چشم خرد رابدوخت
گزين کرد مردی سخنگوی گو
کزان مهتران او بدی پیشرو
که رو پیش طلخند و او را بگوی
که بیداد جنگ برادر مجوی
که هر خون که باشد برین ریخته
تو باشی بدان گیتی آویخته
یکی گوش بگشای بر پندگو
به گفتار بدگوی غره مشو
نباید که از ما بدین کارزار
نکوهش بود در جهان یادگار
که این کشور هند ویران شود
کنام پلنگان و شیران شود
بپرهیز ازین جنگ و آویختن
به بیداد بر خیره خون ریختن
دل من بدین آشتی شاد کن
ز قام خرد گردن آزاد کن
ازین مرز تا پیش دریای چین
تو راباد چندانک خواهی زمین
همه مهر با جان برابر کنیم
تو را بر سرخویش افسر کنیم
ببخشیم شاه‌ی به کردار گنج
که این تخت و افسر نیززد به رنج
وگر چند بیداد جویی همه
پراگندن گرد کرده رمه
بدین گیتی اندر نکوهش بود
همین رابدان سر پژوهش بود
مکن ای برادر به بیداد رای
که بیداد را نیست با داد پای
فرستاده چون پیش طلخند شد
به پیغام شاه از در پند شد
چنین داد پاسخ که او را بگوی
که درجنگ چندین بهانه مجوی
برادر نخوانم تو را من نه دوست
نه مغز تو از دوده‌ی ما نه پوست
همه پادشاهی تو ویران کنی
چوآهنگ جنگ دلیران کنی

همه بدسگالان به نزد تواند
 به بهرام روز اورمزد تواند
 گنهکار هم پیش یزدان تویی
 که بد نام و بد گوهر و بد خویی
 ز خونی که ریزند زین پس به کین
 تو باشی به نفرین و من به آفرین
 و دیگر که گفתי ببخشیم تاج
 هم این مرزبانی و این تخت عاج
 هر آنکه که تو شهریار کنی
 مرا مرز بخشی و یاری کنی
 نخواهم که جان باشد اندر تنم
 وگر چشم بر تاج شاه افکنم
 کنون جنگ را بر کشیدم رده
 هوا شد چو دیبا به زر آرده
 ز تیر و ز ژوپین و نوک سنان
 نداند کنون گورکیب از عنان
 برآورد گه بر سرافشان کنم
 همه لشکرش را خروشان کنم
 بران سان سپاه اندر آرم به جنگ
 که سیرآید از جنگ جنگی پلنگ
 بیارند گو را کنون بسته دست
 سپاهش ببینند هر سو شکست
 که ازبندگان نیز با شهریار
 نپوشد کسی جوشن کارزار
 چو پاسخ شنید آن خردمند مرد
 بیامد همه یک به یک یاد کرد
 غمی شد دل گوچو پاسخ شنید
 که طلخند را رای پاسخ ندید
 پر اندیشه فرزانه را پیش خواند
 ز پاسخ فراوان سخنها براند
 بدو گفت کای مرد فرهنگ جوی
 یکی چاره‌ی کار با من بگوی
 همه دشت خونست و بی تن سرست
 روان را گذر بر جهانداورست
 نباید کزین جنگ فرجام کار
 به ما بازماند بد روزگار
 بدو گفت فرزانه کای شهریار
 نباید تو را پندآموزگار
 گر از من همی بازجویی سخن
 به جنگ برادر درشتی مکن
 فرستاده‌ای تیز نزدیک اوی
 سرافراز با دانش و نرم گوی
 بیاید فرستاد و دادن پیام
 بگردد مگر او ازین جنگ رام

بدو ده همه گنج نابرده رنج
 تو جان برادر گزین کن ز گنج
 چو باشد تو را تاج و انگشتری
 به دینار با او مکن داوری
 نگه کردم از گردش آسمان
 بدین زودی او را سرآید زمان
 ز گردنده هفت اختر اندر سپهر
 یکی را ندیدم بدو رای و مهر
 تبه گردد او هم بدین دشت جنگ
 نباید گرفتن خود این کار تنگ
 مگر مهر شاهی و تخت و کلاه
 بدان تات بد دل نخواند سپاه
 دگر هرچ خواهد ز اسب و ز گنج
 بده تا نباشد روانش به رنج
 تو گر شهریاری و نیک‌اختری
 به کار سپهری تواناتری
 ز فرزانه بشنید شاه این سخن
 دگر باره رای نوافگند بن
 ز درد برادر پر از آب روی
 گزین کرد نیک‌اختری چرب‌گوی
 بدوگفت گو پیش طلخند شو
 بگویش که پر درد و رنجست گو
 ازین گردش رزم و این کارزار
 همی‌خواهد از داور کردگار
 که گرداند اندر دلت هوش و مهر
 به تاب‌ی ز جنگ برادر توچهر
 به فرزانه‌ای کو به نزدیک تست
 فروزنده‌ی جان تاریک تست
 بپرس از شمار ده و دو و هفت
 که چون خواهد این کار بیداد رفت
 اگر چند تن‌دی و کنداوری
 هم از گردش چرخ برنگذری
 همه گرد بر گرد ما دشمنست
 جهانی پر از مردم ریم‌نست
 همان شاه کشمیر و فغفور چین
 که تنگست از ایشان به ما بر زمین
 نکوهیده باشیم ازین هر دو روی
 هم از نامداران پرخاشجوی
 که گویند کز بهر تخت و کلاه
 چرا ساخت طلخند و گو رزمگاه
 به گوهر مگر هم نژاده نیند
 همان از گهر پاکزاده نیند
 ز لشکر گر آیی به نزدیک من
 درفشان کنی جان تاریک من

ز دینار و دیبا و از اسب و گنج
 بیخشم نمانم که مانی به رنج
 هم از دست من کشور و مهر و تاج
 بیابی همان یاره و تخت عاج
 زمهر برادر تو را ننگ نیست
 مگر آرزویت جز از جنگ نیست
 اگر پند من سر به سر نشنوی
 به فرجام زین بد پشیمان شوی
 فرستاده آمد چو باد دمان
 به نزدیک طلخند تیره روان
 بگفت آنچ بشنید و بغزود نیز
 ز شاهی و ز گنج و دینار و چیز
 چو بشنید طلخند گفتار اوی
 خردمندی و رای و دیدار اوی
 ازان کسمان را دگر بود راز
 بگفت برادر نیامد فراز
 چنین داد پاسخ که گو رابگوی
 که هرگز مبادی جزا ز چاره جوی
 بریده زوانت بشمشیر بد
 تنت سوخته ز آتش هیربد
 شنیدم همه خام گفتار تو
 نبینم جزا ز چاره بازار تو
 چگونه دهی گنج و شاهی بمن
 تو خود کیستی زین بزرگ انجمن
 توانایی و گنج و شاهی مراست
 ز خورشید تا آب و ماهی مراست
 همانا زمانت فراز آمدست
 کت اندیشه‌های دراز آمدست
 سپاه ایستاده چنین بر دومیل
 ز آورد مردان و پیکار پیل
 بیارای لشکر فراز آر جنگ
 به رزم آمدی چیست رای درنگ
 چنان بینی اکنون ز من دستبرد
 که روزت ستاره ببايد شمرد
 ندانی جز افسون و بند و فریب
 چو دیدی که آمد بپیش نشیب
 از اندیشه‌ای دور و ز تاج و تخت
 نخواند تو را دانشی نیکبخت
 فرستاده آمد سری پر ز باد
 همه پاسخ پادشا کرد یاد
 چنین تا شب تیره بنمود روی
 فرستاده آمد همی زین بدوی
 فرود آمدند اندران رزمگاه
 یکی کنده کردند پیش سپاه

طلایه همی گشت بر گرد دشت
بدین گونه تارامش اندر گذشت
چو برزد سر از برج شیرآفتاب
زمین شد بکردار دریای آب
یکی چادر آورد خورشید زرد
بگسترد برکشور لاژورد
برآمد خروشیدن کرنا
هم آواز کوس از دو پرده سرای
درفش دو شاه نوآمد به دید
سپه میمنه میسر برکشید
دو شاه سرافراز در قلبگاه
دو دستور فرزانه درپیش شاه
به فرزانه‌ی خویش فرمود گو
که گوید به آواز با پیشرو
که بر پای دارید یکسر درفش
کشیده همه تیغهای بنفش
یکی ازیلان پیش منهد پای
نباید که جنبد پیاده ز جای
که هرکس تندی کند روز جنگ
نباشد خردمند یا مرد سنگ
ببینم که طلخند با این سپاه
چگونه خرامد به آوردگاه
نباشد جز از رای یزدان پاک
ز رخشنده خورشید تا تیره خاک
ز پند آزمودیم وز مهر چند
نبود ایچ ازین پندها سودمند
گر ایدون که پیروز گردد سپاه
مرا بردهد گردش هور و ماه
مریزد خون از پی خواسته
که یابید خود گنج آراسته
وگر نامداری بود زین سپاه
که اسب افگند تیز برقلبگاه
چو طلخند را یابد اندر نبرد
نباید که بر وی فشانند گرد
نیایش کنان پیش پیل ژیان
بباید شدن تنگ بسته میان
خروشی برآمد که فرمان کنیم
ز رای توآرایش جان کنیم
وزان روی طلخند پیش سپاه
چنین گفت با پاسبانان گاه
گر ایدون که باشیم پیروزگر
دهد گردش اختر نیک بر
همه تیغها کینه رابر کشیم
به یزدان پناهیم و دم در کشیم

چو یابید گو را نبایدش کشت
 نه با اوسخن نیز گفتن درشت
 بگیریذش از پشت آن پیل مست
 به پیش من آرید بسته دو دست
 همانکه خروشیدن کرناي
 برآمد زدهلیز پرده سرای
 همه کوه و دریا پر آواز گشت
 توگفتی سپهر روان بازگشت
 ز بس نعره و چاک چاک تبر
 ندانست کس پای گیتی ز سر
 ز رخشنده پیکان و پر عقاب
 همی دامن اندر کشید آفتاب
 زمین شد به کردار دریای خون
 در ودشت بد زیرخون اندرون
 دو پیل ژیان شاهزاده دو شاه
 براندند هر دو ز قلب سپاه
 برآمد خروشی ز طلخند وگو
 که از باد ژوپین من دور شو
 به جنگ برادر مکن دست پیش
 نگه دار ز آواز من جای خویش
 همی این بدان گفت وآن هم بدین
 چودریای خون شد سراسر زمین
 یلانی که بودند خنجر گزار
 بگشتند پیرامن کارزار
 ز زخم دوشاه آن دو پرخاشجوی
 همی خون و مغز اندر آمد به جوی
 برین گونه تا خور ز گنبد بگشت
 وز اندازه آویزش اندرگذشت
 خروش آمد از دشت و آواز گو
 که ای جنگسازان و گردان نو
 هرآنکس که خواهد زما زینهار
 مدارید ازو کینه در کارزار
 بدان تا برادر بترسد ز جنگ
 چوتنها بماند نسازد درنگ
 بسی خواستند از یلان زینهار
 بسی کشته شد در دم کار زار
 چو طلخند بر پیل تنها بماند
 گو او را به آواز چندی بخواند
 که رو ای برادر به ایوان خویش
 نگه کن به ایوان و دیوان خویش
 نیابی همانا بسی زنده تن
 از آن تیغزن نامدار انجمن
 همه خوب کاری ز یزدان شاس
 وزو دار تا زنده باشی سپاس

که زنده برفتی تو از پیش جنگ
نه هنگام رایست و روز درنگ
چو بشنید طلخند آواز اوی
شد از ننگ پیچان و پر آب روی
به مرغ آمد از دشت آوردگاه
فراز آمدندش زهر سو سپاه
در گنج بگشاد و روزی بداد
سپاهش شد آباد و با کام وشاد
سزاوار خلعت هر آنکس که دید
بیاراست او را چنانچون سزید
به دینار چون لشکر آباد گشت
دل جنگجوی از غم آزادگشت
پیامی فرستاد نزدیک گو
که ای تخت را چون بپالیز خو
برآنی که از من شدی بی‌گزند
دلت را به زنار افسون میند
به آتش شوی ناگهان سوخته
روان آرده چشمها دوخته
چو بشنید گو آن پیام درشت
دلش راز مهر برادر بشست
دلش زان سخن گشت اندوهگین
به فرزانه گفت این شگفتی بین
بدوگفت فرزانه کای شهریار
تویی از پدر تخت را یادگار
ز دانش پژوهان تو داناتری
هم از تاجداران تواناتری
مرا این درستست و گفتم بشاه
ز گردنده خورشید و تابنده ماه
که این نامور تا نگردهد هلاک
بگردد چو مار اندرین تیره خاک
به پاسخ تو با او درشتی مگوی
بییوند و آرم او را بجوی
اگر جنگ سازد بسازیم جنگ
که او با شتابست و ما با درنگ
سپهد فرستاده را پیش خواند
به خوبی فراوان سخنها براند
بدوگفت رو با برادر بگوی
که چندین درشتی و تندی مجوی
درشتی نه زیباست با شهریار
پدرنامور بود و تو نامدار
مرا این درستست کز پند من
تو دوری نجویی ز پیوند من
ولیکن مرا ز آنک هست آرزوی
که تو نامور باشی و نامجوی

بگویم همه آنچ اندر دلست
 سخنها که جانم برو مایلست
 تو را سر بیچد ز دستور بد
 زآسانی و رای و راه خرد
 مگوی ای برادر سخن جز بداد
 که گیتی سراسر فسونست و باد
 سوی راستی یاز تا هرچ هست
 ز گنج و مردان خسروپرست
 فرستم همه سر به سر پیش تو
 ببیند روان بداندیش تو
 که اندر دل من جز از داد نیست
 مباد آنک از جان تو شاد نیست
 برینست رایم که دادم پیام
 اگر بشنود مهتر خویش کام
 ورا ایدون که رایت جز از جنگ نیست
 به خوبی و پیوندت آهنگ نیست
 بسازم کنون جنگ را لشکری
 که باید سپاه مرا کشوری
 ازین مرز آباد ما بگذریم
 سپه را همه پیش دریا بریم
 یکی کنده سازیم گرد سپاه
 برین جنگجویان ببندیم راه
 ز دریا بکنده در آب افکنیم
 سراسر سر اندر شتاب افکنیم
 بدان تا هرآنکس که ببند شکست
 ز کنده نباشد ورا راه جست
 ز ماهرک پیروز گردد به جنگ
 بریزیم خون اندرین جای تنگ
 سپه را همه دستگیر آوریم
 مبادا که شمشیر و تیر آوریم
 فرستاده برگشت و آمد چو باد
 بروبر سخنهای گو کرد یاد
 چوطلخند بشنید گفتار گو
 ز لشکر هرآنکس که بد پیشرو
 بفرمود تا پیش او خواندند
 سزاوار هر جای بنشانند
 همه پاسخ گو بدیشان بگفت
 همه رازها برگشاد از نهفت
 به لشکر چنین گفت کین جنگ نو
 به دریا که اندیشه کردست گو
 چه بینید واین را چه رای آوریم
 که اندیشه او به جای آوریم
 اگر بود خواهید با من یکی
 نیچید سر را ز داد اندکی

اگر جنگ جویم چه دریا چه کوه
 چو در جنگ لشکر بود هم گروه
 اگر یار باشید با من به جنگ
 از آواز روبه نترسد پلنگ
 هر آنکس که جویند نام بزرگ
 ز گیتی بیابند کام بزرگ
 جهانجوی اگر کشته گردد به نام
 به از زنده دشمن بدو شادکام
 هر آنکس که درجنگ تندی کند
 همی از پی سودمندی کند
 بیاید چندان ز من خواسته
 پرستنده و اسب آراسته
 ز کشمیر تا پیش دریای چین
 به هر شهر برماکنند آفرین
 ببخشم همه شهرها بر سپاه
 چو فرمان مرا گردد و تاج و گاه
 بپاسخ همه مهتران پیش او
 یکایک نهادند بر خاک روی
 که ما نام جویم و تو شهریار
 ببینی کنون گردش روزگار
 ز درگاه طلخند برشد خروش
 ز لشکر همه کشور آمد بجوش
 سپه را همه سوی دریا کشید
 وزان پس سپاه گوآمد پدید
 برابر فرود آمدند آن دو شاه
 که بوند با یکدگر کینه خواه
 بگرد اندرون کنده‌ای ساختند
 چو شد ژرف آب اندر انداختند
 دو لشکر برابر کشیدند صف
 سواران همه بر لب آورده کف
 بیاراست با میسره میمنه
 کشیدند نزدیک دریا بنه
 دو شاه گرانمایه پر درد و کین
 نهادند بر پشت پیلان دو زین
 به قلب اندرون ساخته جای خویش
 شده هر یکی لشکر آرای خویش
 زمین قار شد آسمان شد بنفش
 ز بس نیزه و پرنیانی درفش
 هوا شد ز گرد سپاه آبنوس
 ز نالیدن بوق و آوای کوس
 تو گفستی که دریا بجوشد همی
 نهنگ اندرو خون خروشد همی
 ز زخم تبرزین و گوپال و تیغ
 ز دریا برآمد یکی تیره میغ

چو بر چرخ خورشید دامن کشید
 چنان شد که کس نیز کس را ندید
 توگفتی هوا تیغ بارد همی
 بخاک اندرون لاله کارد همی
 ز افکنده گیتی بران گونه گشت
 که کرکس نیارست برسرگذشت
 گروهی بکنده درون پر ز خون
 دگر سر بریده فگنده نگون
 ز دریا همی خاست از باد موج
 سپاه اندر آمد همی فوج فوج
 همه دشت مغز و جگر بود و دل
 همه نعل اسبان ز خون پر ز گل
 نگه کرد طلخند از پشت پیل
 زمین دید برسان دریای نیل
 همه باد بر سوی طلخند گشت
 به راه و به آب آرزومند گشت
 ز باد و ز خورشید و شمشیر تیز
 نه آرام دید و نه راه گریز
 بران زین زرین بخت و بمرد
 همه کشور هند گو راسپرد
 ببیشی نهادست مردم دو چشم
 ز کمی بود دل پر از درد و خشم
 نه آن ماند ای مرد دانا نه این
 ز گیتی همه شادمانی گزین
 اگر چند بفزاید از رنج گنج
 همان گنج گیتی نیرزد به رنج
 ز قلب سپه چون نگه کرد گو
 ندید آن درفش سپهدار نو
 سواری فرستاد تا پشت پیل
 بگردد بچوید همه میل میل
 ببیند که آن لعل رخشان درفش
 کزو بود روی سواران بنفش
 کجاشد که بنشست جوش نبرد
 مگر چشم من تیره گون شد ز گرد
 سوار آمد و سر به سر بنگرید
 درفش سرنامداران ندید
 همه قلب گه دید پر گفت و گوی
 سواران کشور همه شاه جوی
 فرستاده برگشت و آمد چو باد
 سخنها همه پیش او کرد یاد
 سپهد فرود آمد از پشت پیل
 پیاده همی رفت گریان دو میل
 پیامد چوطلخند را مرده دید
 دل لشکر از درد پژمرده دید

سرایای او سر به سر بنگرید
به جایی برو پوست خسته ندید
خروشان همه گوشت بازو بکند
نشست از برش سوگوار و نژند
همی گفت زار ای نبرده جوان
برفتی پر از درد و خسته روان
تو راگردش اختر بد بکشت
وگر نه نزد بر تو بادی درشت
بیچید ز آموزگاران سرت
تو رفتی و مسکین دل مادرت
بخوبی بسی راندم با تو پند
نیامد تو را پند من سودمند
چو فرزانه گو بد آنجا رسید
جهان جوی طلخند را مرده دید
برادرش گریان و پر درد گشت
خروش سواران بران پهن دشت
خروشان بغلتید در پیش گو
همی گفت زار ای جهاندار نو
ازان پس بیاراست فرزانه پند
بگو گفت کای شهریار بلند
ازین زاری و سوگواری چه سود
چنین رفت و این بودنی کار بود
سپاس از جهان آفرینت یکیست
که طلخند بر دست تو کشته نیست
همه بودنی گفته بودم به شاه
ز کیوان و بهرام و خورشید و ماه
که چندان به پیچید برزم این جوان
که برخویشتن بر سر آرد زمان
کنون کار طلخند چون بادگشت
بنادانی و تیزی اندر گذشت
سپاهست چندان پر از درد و خشم
سراسر همه بر تو دارند چشم
بیارام و ما را تو آرام ده
خرد را به آرام دل کام ده
که چون پادشا را ببیند سپاه
پر از درد و گریان پیاده به راه
بکاهدش نزد سپاه آبروی
فرومایه گستاخ گردد بروی
به کردار جام گلابست شاه
که از گرد یکباره گردد تباه
ز دانا خردمند بشنید پند
خروشی ز لشکر برآمد بلند
که آن لشکر اکنون جدا نیست زین
همه آفرین باد بر آن و این

همه پاک در زینهار منید
 وزین بر منش یادگار منید
 ازان پس چو داندگان را بخواند
 به مزگان بسی خون دل برفشاند
 ز پند آنچ طلخند را داده بود
 بدیاشن بگفت آنچ ازو هم شنود
 یکی تخت تابوت کردش ز عاج
 ز زر و ز پیروزه و خوب ساج
 بپوشید رویش به چینی پرند
 شد آن نامور نامبردار هند
 بدبق و بقیر و بکافور و مشک
 سرتنگ تابوت کردند خشک
 وزان جایگه تیز لشکر براند
 به راه و به منزل فراوان نماند
 چو شاهان گزیدند جای نبرد
 بشد مادر از خواب و آرام و خورد
 همیشه بره دیدبان داشتی
 به تلخی همی روز بگذاشتی
 چوازراه برخاست گرد سپاه
 نگه کرد بینادل از دیده‌گاه
 همی دیده‌بان بنگرید از دو میل
 که بیند مگر تاج طلخند و پیل
 ز بالا درفش گو آمد پدید
 همه روی کشور سپه گسترد
 نیامد پدید از میان سپاه
 سواری برافگند از دیده‌گاه
 که لشکر گذر کرد زین روی کوه
 گو وهرک بودند با او گروه
 نه طلخند پیدا نه پیل و درفش
 نه آن نامداران زرینه کفش
 ز مزگان فروریخت خون مادرش
 فراوان به دیوار بر زد سرش
 ازان پس چوآمد به مام آگهی
 که تیره شد آن فر شاهنشهی
 جهاندار طلخند بر زین بمرد
 سرگاه شاهی بگو در سپرد
 همی جامه زد چاک و رخ را بکند
 به گنجور گنج آتش اندر فگند
 به ایوان او شد دمان مادرش
 به خون اندرون غرقه گشته سرش
 همه کاخ و تاج بزرگی بسوخت
 ازان پس بلند آتشی بر فروخت
 که سوزد تن خویش به آیین هند
 ازان سوگ پیدا کند دین هند

چو از مادر آگاهی آمد بگو
 برانگیخت آن باره‌ی تیزرو
 بیامد ورا تنگ در بر گرفت
 پر از خون مژه خواهش اندر گرفت
 بدو گفت کای مهربان گوش دار
 که ما بیگناهیم زین کارزار
 نه من کشتم او را نه یاران من
 نه گردی گمان برد زین انجمن
 که خود پیش او دم توان زد درشت
 ورا گردش اختر بد بکشت
 بدو گفت مادر که ای بدکنش
 ز چرخ بلند آیدت سرزنش
 برادر کشی از پی تاج و تخت
 نخواند تو را نیکدل نیکبخت
 چنین داد پاسخ که ای مهربان
 نشاید که برمن شوی بدگمان
 بیارام تا گردش روزمگاه
 نمایم تو را کار شاه و سپاه
 که یارست شد پیش او رزمجوی
 کرا بود در سر خود این گفت وگوی
 به دادار کو داد و مهر آفرید
 شب و روز و گردان سپهر آفرید
 کزین پس نبیند مرا مهر و گاه
 نه اسب و نه گرز و نه تخت و کلاه
 مگر کین سخن آشکارا کنم
 ز تندی دلت پرمداراکنم
 که او را بدست کسی بد زمان
 که مردم رهایی نیابد ازان
 که یابد به گیتی رهایی ز مرگ
 وگر جان بیوشد به پولاد ترگ
 چنان شمع رخشان فرو پژمرد
 بگیت کسی یک نفس نشمرد
 وگر چون نمایم نگردي تو رام
 به دادار دارنده کوراست کام
 که پیشت به آتش بر خویش را
 بسوزم ز بهر بداندیش را
 چو بشنید مادر سخنهاي گو
 دریغ آمدش برز و بالای گو
 بدو گفت مادر که بنمای راه
 که چون مرد بر پیل طلخند شاه
 مگر بر من این آشکارا شود
 پر آتش دلم پرمدارا شود
 پر از شد گو بایوان خویش
 جهان‌دیده فرزانه را خواند پیش

بگفت آنچ با مادرش رفته بود
ز مادر که برآتش آشفته بود
نشستند هر دو بهم رای زن
گو و مرد فرزانه بی انجمن
بدو گفت فرزانه کای نیکخوی
نگردد بما راست این آرزوی
ز هر سو بخوانیم برنا و پیر
کجا نامداری بود تیزویر
ز کشمیر وز دنبر و مرغ و مای
وزان تیزویران جوینده رای
ز دریا و از کنده وزرمگاه
بگویم با مرد جوینده راه
سواران بهر سو پراگند گو
بجایی که بد موبدی پیشرو
سراسر بدرگاه شاه آمدند
بدان نامور بارگاه آمدند
جهاندار بنشست با موبدان
بزرگان دانادل و بخردان
صفت کرد فرزانه آن رزمگاه
که چون رفت پیکار جنگ و سپاه
ز دریا و از کنده و آبگیر
یکایک بگفتند با تیزویر
نخفتند زایشان یکی تیره شب
نه بر یکدگر برگشادند لب
ز میدان چو برخاست آواز کوس
جهاندیدگان خواستند آبنوس
یکی تخت کردند از چارسوی
دومرد گرانمایه و نیکخوی
همانند آن کنده و رزمگاه
بروی اندر آورده روی سپاه
بران تخت صدخانه کرده نگار
صفی کرد او لشکر کارزار
پس آنکه دولشکر زساج و زعاج
دو شاه سرافراز با پیل و تاج
پیاده بدید اندرو با سوار
همه کرده آرایش کارزار
ز اسبان و پیلان و دستور شاه
مبارز که اسب افکند بر سپاه
همه کرده پیکر به آیین جنگ
یک تیز و جنبان یکی با درنگ
بیاراسته شاه قلب سپاه
ز یک دست فرزانه‌ی نیک‌خواه
ابر دست شاه از دو رویه دو پیل
ز پیلان شده گرد هم‌رنگ نیل

دو اشتر بر پیل کرده به پای
نشانده برایشان دو پاکیزه رای
به زیر شتر در دو اسب و دو مرد
که پرخاش جویند روز نبرد
مبارز دو رخ بر دو روی دوصف
ز خون جگر بر لب آورده کف
پیاده برفتی ز پیش و ز پس
کجا بود در جنگ فریادرس
چو بگذاشتی تا سر آوردگاه
نشستی چو فرزانه بر دست شاه
همان نیزه فرزانه یک خانه پیش
نرفتی نبودی ازین شاه پیش
سه خانه برفتی سرافراز پیل
بدیدی همه رزم گه از دو میل
سه خانه برفتی شتر همچنان
برآورد گه بر دمان و دنان
نرفتی کسی پیش رخ کینه‌خواه
همی‌تاختی او همه رزمگاه
همی‌راند هر یک به میدان خویش
برفتن نکردی کسی کم و بیش
چو دیدی کسی شاه را در نبرد
به آواز گفتی که شاها بگرد
ازان پس بیستند بر شاه راه
رخ و اسب و فرزین و پیل و سپاه
نگه کرد شاه اندران چارسوی
سپه دید افکنده چین در بروی
ز اسب و ز کنده بر و بسته راه
چپ و راست و پیش و پس اندر سپاه
شد از رنج وز تشنگی شاه مات
چنین یافت از چرخ گردان برات
ز شطرنج طلخند بد آرزوی
گوآن شاه آزاده و نیکخوی
همی‌کرد مادر بیازی نگاه
پر از خون دل از بهر طلخند شاه
نشسته شب و روز پر درد و خشم
بیازی شطرنج داده دو چشم
همه کام و رایش به شطرنج بود
ز طلخند جانش پر از رنج بود
همیشه همی‌ریخت خونین سرشک
بران درد شطرنج بودش پزشک
بدین گونه بد تاچمان و چران
چنین تا سر آمد بروبر زمان
سرآمد کنون برمن این داستان
چنان هم که بشنیدم ازباستان

داستان کلیله و دمنه

نگه کن که شادان برزین چه گفت
بدانگه که بگشاد راز از نهفت
بدرگه شهنشاه نوشین روان
که نامش بماناد تا جاودان
زهردانشی موبدی خواستی
که درگه بدیشان بیاراستی
پزشک سخنگوی و کنداوران
بزرگان و کارآزموده سران
ابرهردری نامور مهتری
کجا هرسری رابدی افسری
پزشک سراینده برزوی بود
بنیرو رسیده سخنگوی بود
زهردانشی داشتی بهره‌ای
بهر بهره‌ای در جهان شهره‌ای
چنان بد که روزی بهنگام بار
بیامد برنامور شهریار
چنین گفت کای شاه دانش‌پذیر
پژوهنده ویافته یادگیر
من امروز در دفتر هندوان
همی‌بنگریدم بروشن روان
چنین بدنشته که برکوه هند
گیایبست چینی چورومی پرند
که آن را چو گردآورد رهنمای
بیامیزد ودانش آرد بجای
چو بر مرده بپراگند بی‌گمان
سخنگوی گرددهم اندر زمان
کنون من بدستوری شهریار
بپیامیم این راه دشوار خوار
بسی دانشی رهنمای آورم
مگر کین شگفتی بجای آورم
تن مرده گرزنده گردد رواست
که نوشین روان بر جهان پادشاست
بدو گفت شاه این نشاید بدن
مگر آزموده راباید شدن
ببر نامه‌ی من بر رای هند
نگر تا که باشد بت آرای هند
بدین کار باخویشتن یار خواه
همه یاری از بخت بیدار خواه
اگر نوشگفتی شود در جهان
که این گفته رمزی بود در نهان
ببر هرچ باید به نزدیک رای
کزو بایدت بی‌گمان رهنمای

درگنج بگشاد نوشین روان
 ز چیزی که بد درخور خسروان
 ز دینار و دیبا و خز و حریر
 ز مهر و ز افسر ز مشک و عبیر
 شتروار سیصد بیاراست شاه
 فرستاده برداشت آمد به راه
 پیامد بر رای و نامه بداد
 سربارها پیش او برگشاد
 چو برخواند آن نامه‌ی شاه رای
 بدو گفت کای مرد پاکیزه رای
 ز کسری مرا گنج بخشیده نیست
 همه لشکر و پادشاهی یکیست
 ز داد و ز فر و ز اورند شاه
 وزان روشنی بخت و آن دستگاه
 نباشد شگفت از جهاندار پاک
 که گر مردگان را برآرد ز خاک
 برهمین بکوه اندرون هرک هست
 یکی دارد این رای رابا تودست
 بت آرای و فرخنده دستور من
 هم آن گنج و پرمایه گنجور من
 بدونیک هندوستان پیش تست
 بزرگی مرا درکم و بیش تست
 بیاراستندش به نزدیک رای
 یکی نامور چون بیایست جای
 خورشگر فرستاد هم خوردنی
 همان پوشش نغز و گستردنی
 برفت آن شب و رای زد با ردان
 بزرگان قنوج با بخردان
 چو برزد سر از کوه رخشنده روز
 پدید آمد آن شمع گیتی فروز
 پزشکان فرزانه را خواند رای
 کسی کو بدانش بدی رهنمای
 چو برزوی بنهاد سرسوی کوه
 برفتند با او پزشکان گروه
 پیاده همه کوهساران بپای
 بپیمود با دانشی رهنمای
 گیاهها ز خشک و ز تر برگزید
 ز پژمرده و آنچ رخشنده دید
 ز هرگونه دارو ز خشک و ز تر
 همی بر پراگند بر مرده بر
 یکی مرده زنده نگشت از گیا
 همانا که سست آمد آن کیمیا
 همه کوه بسپرد یک یک بپای
 ابر رنج او برنیامد بجای

بدانست کان کار آن پادشا ست
 که زنده است جاوید و فرمانرواست
 دلش گشت سوزان ز تشویر شاه
 هم از نامداران هم از رنج راه
 وزان خواسته نیز کورده بود
 ز گفتار بیهوده آزرده بود
 ز کار نبشته بید تنگدل
 که آن مرد بیدانش و سنگدل
 چرا خیره بر باد چیزی نبشت
 که بد بار آن رنج گفتار زشت
 چنین گفت زان پس بران بخردان
 که ای کار دیده ستوده ردان
 که دانید داناتر از خویشتن
 کجا سرفراز بدین انجمن
 به پاسخ شدند انجمن همسخن
 که داننده پیرست ایدر کهن
 به سال و خرد او ز ما مهترست
 به دانش ز هر مهتری بهترست
 چنین گفت برزوی با هندوان
 که ای نامداران روشن روان
 برین رنجهای برفزونی کنید
 مرا سوی او رهنمونی کنید
 مگر کان سخنگوی دانای پیر
 بدین کار باشد مرا دستگیر
 ببرند برزوی رانزد اوی
 پراندیشه دل سرپراز گفت و گوی
 چونزدیک اوشد سخنگوی مرد
 همه رنجهای پیش او یاد کرد
 ز کار نبشته که آمد پدید
 سخنها که از کار دانان شنید
 بدو پیر دانا زبان برگشاد
 ز هر دانشی پیش اوک رد یاد
 که من در نبشته چنین یافتم
 بدان آرزو تیز بشناختم
 چو زان رنجهای بر نیامد پدید
 بایست ناچار دیگر شنید
 گویا چون سخن دان و دانش چو کوه
 که همواره باشد مر او راشکوه
 تن مرده چون مرد بیدانشست
 که دانا بهر جای با رامشست
 بدانش بود بی گمان زنده مرد
 چو دانش نباشد بگردش مگرد
 چو مردم ز دانایی آید ستوه
 گویا چو کلیله ست و دانش چو کوه

کتابی بدانش نماینده راه
بیابی چوجویی توازگنج شاه
چو بشنید برزوی زو شاد شد
همه رنج برچشم او باد شد
بروآفرین کرد و شد نزد شاه
بکردار آتش بیمود راه
بیامد نیایش کنان پیش رای
که تا جای باشد توپادی بجای
کتابیست ای شاه گسترده کام
که آن را بهندی کلیله ست نام
به مهرست تا درج درگنج شاه
برای و بدانش نماینده راه
به گنجور فرمان دهد تا زگنج
سپارد بمن گر ندارد به رنج
دژم گشت زان آرزو جان شاه
بیچید برخویشتن چندگاه
ببرزوی گفت این کس از ما نجست
نه اکنون نه از روزگار نخست
ولیکن جهاندار نوشین روان
اگر تن بخواهد ز ما یا روان
نداریم ازو باز چیزی که هست
اگر سرفرازست اگر زبردست
ولیکن بخوانی مگر پیش ما
بدان تا روان بداندیش ما
نگوید به دل کان نبشتست کس
بخوان و بدان و بین پیش و پس
بدو گفت برزوی کای شهریار
ندارم فزون ز آنچه گویی مدار
کلیله بیاورد گنجور شاه
همی بود او را نماینده راه
هران در که ازنامه بو خواندی
همه روز بر دل همی راندی
ز نامه فزون ز آنک بودیش یاد
ز برخواندی نیز تا بامداد
همی بود شادان دل و تن درست
بدانش همی جان روشن بشست
چو زو نامه رفتی بشاه جهان
دری از کلیله نبشتی نهان
بدین چاره تا نامه ی هندوان
فرستاد نزدیک نوشین روان
بدین گونه تا پاسخ نامه دید
که دریای دانش برما رسید
ز ایوان بیامد به نزدیک رای
بدستوری بازگشتن به جای

چو بگشاد دل رای بنواختش
یکی خلعت هندویی ساختش
دو یاره بهاگیر و دو گوشوار
یکی طوق پرگوهر شاهوار
هم از شاره‌ی هندی و تیغ هند
همه روی آهن سراسر پرند
بیامد ز قنوج برزوی شاد
بسی دانش نوگرفته بیاد
ز ره چون رسید اندر آن بارگاه
نیایش کنان رفت نزدیک شاه
بگفت آنچ از رای دید و شنید
بجای گیا دانش آمد پدید
بدو گفت شاه‌ای پسندیده مرد
کلیله روان مرا زنده کرد
تواکنون ز گنجور بستان کلید
ز چیزی که باید بیاید گزید
بیامد خرد یافته سوی گنج
به گنجور بسیار ننمود رنج
درم بود و گوهر چپ و دست راست
جز از جامه‌ی شاه چیزی نخواست
گرانمایه دستی بپوشید و رفت
بر گاه کسری خرامید تفت
چو آمد به نزدیک تختش فراز
برو آفرین کرد و بردش نماز
بدو گفت پس نامور شهریار
که بی بدره و گوهر شاهوار
چرا رفتی ای رنج دیده ز گنج
کسی را سزد گنج کو دید رنج
چنین پاسخ آورد برزو بشاه
که ای تاج تو برتر از چرخ ماه
هرآنکس که او پوشش شاه یافت
بیخت و بتخت مهی راه یافت
دگر آنک با جامه‌ی شهریار
ببیند مرا مرد ناسازگار
دل بدسگالان شود تار و تنگ
بماند رخ دوست با آب و رنگ
یکی آرزو خواهم از شهریار
که ماند ز من در جهان یادگار
چو بنویسد این نامه بوزرجمهر
گشاید برین رنج برزوی چهر
نخستین در از من کند یادگار
به فرمان پیروزگر شهریار
بدان تا پس از مرگ من در جهان
ز داننده رنجم نگرده نمان

بدو گفت شاه این بزرگ آروزست
بر اندازه‌ی مرد آزاده خوست
ولیکن به رنج تو اندر خورست
سخن گرچه از پایگه برترست
به بوزرجمهر آن زمان شاه گفت
که این آرزو را نشاید نهفت
نویسنده از کلک چون خامه کرد
ز بر زوی یک در سرنامه کرد
نیشست او بران نامه‌ی خسروی
نبود آن زمان خط جز پهلوی
همی بود با ارج در گنج شاه
بدو ناسزا کس نکردی نگاه
چنین تا بتازی سخن راندند
ورا پهلوانی همی خواندند
چو مامون روشن روان تازه کرد
خور روز بر دیگر اندازه کرد
دل مویدان داشت و رای کیان
ببسته بهر دانشی بر میان
کلپله به تازی شد از پهلوی
بدین سان که اکنون همی بشنوی
بتازی همی بود تا گاه نصر
بدانگه که شد در جهان شاه نصر
گرانمایه بوالفضل دستور اوی
که اندر سخن بود گنجور اوی
بفرمود تا پارسی و دری
نیشتنند و کوتاه شد داوری
وزان پس چو پیوسته رای آمدش
بدانش خرد رهنمای آمدش
همی خواست تا آشکار و نهان
ازو یادگاری بود درجهان
گزارنده را پیش بنشانند
همه نامه بر رودکی خواندند
بییوست گویا پراکنده را
بسفت اینچنین در آکنده را
بدان کو سخن راند آرایشست
چو ابله بود جای بخشایشست
حدیث پراکنده بپراگند
چوپپیوسته شد جان و مغز آگند
جهاندار تا جاودان زنده باد
زمان و زمین پیش او بنده باد
از اندیشه دل را مدار ایچ تنگ
که دوری تو از روزگار درنگ
گاهی بر فراز و گاهی بر نشیب
گاهی با مراد و گاهی با نهیب

ازین دو یکی نیز جاوید نیست
بیودن تو را راه امید نیست
نگه کن کنون کار بوزرجمهر
که از خاک برشد به گردان سپهر
فراز آوریدش بخاک نژند
همان کس که بردش با بر بلند

داستان کسری با بوزرجمهر

چنان بد که کسری بدان روزگار
برفت از مداین ز بهر شکار
همی تاخت با غرم و آهو به دشت
پراگند شد غرم و او مانده گشت
ز هامون بر مرغزاری رسید
درخت و گیا دید و هم سایه دید
همی راند با شاه بوزرجمهر
ز بهر پرستش هم از بهر مهر
فرود آمد از بارگی شاه نرم
بدان تا کند برگیا چشم گرم
ندید از پرستندگان هیچکس
یکی خوب رخ ماند با شاه بس
بغلتید چندی بران مرغزار
نهاده سرش مهربان برکنار
همیشه ببازوی آن شاه بر
یکی بند بازو بدی پرگهر
برهنه شد از جامه بازوی او
یکی مرغ رفت از هوا سوی او
فرود آمد از ابر مرغ سیاه
ز پرواز شد تا بالین شاه
ببازو نگه کرد و گوهر بدید
کسی راه نزدیک او برندید
همه لشکرش گرد آن مرغزار
همی گشت هرکس ز بهر شکار
همان شاه تنها بخواب اندرون
نه بر گرد او برکسی رهنمون
چومرغ سیه بند بازوی بدید
سر در ز آن گوهران بردید
چو بدید گوهر یکایک بخورد
همان در خوشاب و یاقوت زرد
بخورد و ز بالین او بر پرید
همانگه ز دیدار شد ناپدید
دژم گشت زان کار بوزرجمهر
فروماند از کارگردان سپهر
بدانست کمد بتنگی نشیب
زمانه بگیرد فریب و نهیب
چو بیدار شد شاه و او را بدید
کز آن سان همی لب بدنجان گزید
گمانی چنان برد کو را بخواب
خورش کرد بر پرورش برشتاب
بدو گفت کای سگ تو را این که گفت
که پالایش طبع بتوان نهفت

نه من اورمزد م و گر بهمنم
 ز خاکست وز باد و آتش تنم
 جهاندار چندی زبان رنجه کرد
 ندید ایچ پاسخ جز ار باد سرد
 بیژمرد بر جای بوزرجمهر
 ز شاه و ز کردار گردان سپهر
 که بس زود دید آن نشان نشیب
 خردمند خامش بماند از نهیب
 همه گرد بر گرد آن مرغزار
 سپه بود و اندر میان شهریار
 نشست از بر اسب کسری بخشم
 ز ره تا در کاخ نگشاد چشم
 همه ره ز دانا همی لب گزید
 فرود آمد از باره چندی ژکید
 بفرمود تا روی سندان کنند
 بداننده بر کاخ زندان کنند
 دران کاخ بنشست بوزرجمهر
 ازو برگسسته جهاندار مهر
 یکی خویش بودش دلیر و جوان
 پرستندهی شاه نوشین روان
 بهرجای با شاه در کاخ بود
 به گفتار با شاه گستاخ بود
 بپرسید یک روز بوزرجمهر
 ز پروردهی شاه خورشید چهر
 که او را پرستش همی چون کنی
 بیاموز تا کوشش افزون کنی
 پرستنده گفت ای سر موبدان
 چنان دان که امروز شاه ردان
 چو از خوان برفت آب بگساردم
 زمین ز آبدستان مگر یافت نم
 نگه سوی من بنده زان گونه کرد
 که گفتم سرآمد مرا خواب و خورد
 جهاندار چون گشت بامن درشت
 مراسست شد آبدستان بمشت
 بدو دانشی گفت آب آر خیز
 چنان چون که بر دست شاه آب ریز
 بیاورد مرد جوان آب گرم
 همی ریخت بر دست او نرم نرم
 بدو گفت کین بار بر دستشوی
 تو با آب جو هیچ تندی مجوی
 چولب را بیالاید از بوی خوش
 تو از ریخت آبدستان نکش
 چو روز دگر شاه نوشین روان
 بهنگام خوردن بیاورد خوان

پرستنده را دل پراندیشه گشت
 بدان تا دگر بار بنهاد تش
 چنان هم چو داناش فرموده بود
 نه کم کرد ازان نیز و نه برفزود
 به گفتار دانا فرو ریخت آب
 نه نرم و نه از ریختن برشتاب
 بدو گفت شاه ای فزاینده مهر
 که گفت این تو راگفت بوزرجمهر
 مرا اندرین دانش او داد راه
 که بیند همی این جهاندار شاه
 بدو گفت رو پیش دانا بگوی
 کزان نامور جاه و آن آبروی
 چراجستی از برتری کمتری
 بید گوهر و ناسزا داوری
 پرستنده بشنید و آمد دوان
 برخال شد تند و خسته روان
 ز شاه آنچ بشیند با او بگفت
 چین یافت زو پاسخ اندر نهفت
 که حال من از حال شاه جهان
 فراوان بهست آشکار و نهان
 پرستنده برگشت و پاسخ ببرد
 سخنها یکایک برو برشمرد
 فراوان ز پاسخ برآشفست شاه
 ورا بند فرمود و تاریک چاه
 دگر باره پرسید زان پیشکار
 که چون دارد آن کم خرد روزگار
 پرستنده آمد پر از آب چهر
 بگفت آن سخنها به بوزرجمهر
 چنین داد پاسخ بدو نیکخواه
 که روز من آسانتر از روز شاه
 فرستاده برگشت و آمد چو باد
 همه پاسخش کرد بر شاه یاد
 ز پاسخ بر آشفست و شد چون پلنگ
 ز آهن تنوری بفرمود تنگ
 ز پیکان وز میخ گرد اندرش
 هم از بند آهن نهفته سرش
 بدو اندرون جای دانا گزید
 دل از مهر دانا بیکسو کشید
 نبد روزش آرام و شب جای خواب
 تنش پر ز سختی دلش پرشتاب
 چهارم چنین گفت شاه جهان
 ابا پیشکارش سخن درنهان
 که یک بار نزدیک دانا گذار
 ببر زود پیغام و پاسخ بیار

بگویش که چون بینی اکنون تنت
که از میخ تیزست پیراهنت
پرستنده آمد بداد آن پیام
که بشنید زان مهر خویش کام
چنین داد پاسخ بمرد جوان
که روزم به از روز نوشین روان
چو برگشت و پاسخ بیاورد مرد
ز گفتار شد شاه را روی زرد
ز ایوان یکی راستگوی گزید
که گفتار دانا بداند شنید
ایا او یکی مرد شمشیر زن
که دژخیم بود اندران انجمن
که رو تو بدین بد نهان را بگوی
که گر پاسخ را بود رنگ و بوی
و گر نه که دژخیم با تیغ تیز
نماید تو را گردش رستخیز
که گفتی که زندان به از تخت شاه
تنوری پر از میخ با بند و چاه
بیامد بگفت آنچ بشنید مرد
شد از درد دانا دلش پر ز درد
بدان پاکدل گفت بوزرجمهر
که نمود هرگز بمایخت چهر
چه با گنج و تختی چه با رنج سخت
ببندیم هر دو بناکام رخت
نه این پای دارد بگیتی نه آن
سرآید همی نیک و بد بی گمان
ز سختی گذر کردن آسان بود
دل تاجداران هراسان بود
خردمند و دژخیم باز آمدند
بر شاه گردن فراز آمدند
شنیده بگفتند با شهریار
دلش گشت زان پاسخ او فگار
به ایوانش بردند زان تنگ جای
به دستوری پاکدل رهنمای
برین نیز بگذشت چندی سپهر
پر آژنگ شد روی بوزرجمهر
دلش تنگتر گشت و باریک شد
دوچشمش ز اندیشه تاریک شد
چو با گنج رنجش برابر نبود
بفرسود ازان درد و در غم بسود
چنان بد که قیصر بدان چنگاه
رسولی فرستاد نزدیک شاه
ایا نامه و هدیه و با نثار
یکی درج و قفلی برو استوار

که با شاه کنداوران وردان
فراوان بود پاکدل موبدان
بدین قفل و این درج نابرده دست
نهفته بگویند چیزی که هست
فرستیم باژ ار بگویند راست
جز از باژ چیزی که آیین ماست
گرای دون که زین دانش ناگزیر
بماند دل موبد تیزویر
نباید که خواهد ز ما باژ شاه
نراند بدین پادشاهی سپاه
برین گونه دارم ز قیصر پیام
تو پاسخ گزار آنچ آیدت کام
فرستاده راگفت شاه جهان
که این هم نباشد ز یزدان نهان
من از فر او این بجای آورم
همان مرد پاکیزه رای آورم
یکی هفته ایدر ز می شاد باش
برامش دل آرای و آزاد باش
ازان پس بران داستان خیره ماند
بزرگان و فرزنانگرا بخواند
نگه کرد هریک زهر باره‌ای
که سازد مر آن بند را چاره‌ای
بدان درج و قفلی چنان بی‌کلید
نگه کرد و هر موبدی بنگرید
ز دانش سراسر بیکسو شدند
بنادانی خویش خستو شدند
چو گشتند یک انجمن ناتوان
غمی شد دل شاه نوشین‌روان
همی‌گفت کین راز گردان سپهر
بیارد باندیشه بوزرجمهر
شد از درد دانا دلش پر ز درد
برو پر ز چین کرد و رخساره زرد
شهنشاه چون دید ز اندیشه رنج
بفرمود تا جامه دستی ز گنج
بیاورد گنجور و اسبی گزین
نشست شهنشاه کردند زین
به نزدیک دانا فرستاد و گفت
که رنجی که دیدی نشاید نهفت
چنین راند بر سر سپهر بلند
که آید ز ما بر تو چندی گزند
زیان تو مغز مرا کرد تیز
همی با تن خویش کردی ستیز
یکی کار پیش آمدم ناگزیر
کزان بسته آمد دل تیزویر

یکی درج زرین سرش بسته خشک
 نهاده برو قفل و مهری ز مشک
 فرستاد قیصر برما ز روم
 یکی موبدی نامبردار بوم
 فرستاده گوید که سالار گفت
 که این راز پیدا کنید از نهفت
 که این درج را چیست اندر نهان
 بگویند فرزنانگان جهان
 به دل گفتم این راز پوشیده چهر
 ببیند مگر جان بوزرجمهر
 چوبشنید بوزرجمهر این سخن
 دلش پرشد از رنج و درد کهن
 ز زندان بیامد سرو تن بشست
 به پیش جهانداور آمد نخست
 همی بود ترسان ز آزار شاه
 جهاندار پر خشم و او بیگناه
 شب تیره و روز پیدا نبود
 بدان سان که پیغام خسرو شنود
 چو خورشید بنمود تاج از فراز
 بپوشید روی شب تیره باز
 باختر نگه کرد بوزرجمهر
 چو خورشید رخشنده بد بر سپهر
 به آب خرد چشم دل را بشست
 ز دانندگان استواری بجست
 بدو گفت بازار من خیره گشت
 چو چشمم ازین رنجه تیره گشت
 نگه کن که پیشت که آید به راه
 ز حالش پیرس ایچ نامش مخواه
 به راه آمد از خانه بوزرجمهر
 همی رفت پویان زنی خوب چهر
 خردمند بینا بدانا بگفت
 سخن هرچ بر چشم او بد نهفت
 چنین گفت پرسنده را راه جوی
 که بیژوه تا دارد این ماه شوی
 زن پاکدامن پرسنده گفت
 که شویمست و هم کودک اندر نهفت
 چوبشنید داننده گفتار زن
 بخندید بر بارهی گامزن
 همانکه زنی دیگر آمد پدید
 پرسید چون ترجمانش بدید
 که ای زن تو را بچه وشوی هست
 وگر یک تنی باد داری بدست
 بدو گفت شویمست اگر بچه نیست
 چو پاسخ شنیدی بر من مه ایست

همانکه سدیگر زن آمد پدید
 بیامد بر او بگفت و شنید
 که ای خوب رخ کیست انباز تو
 برین کش خرامیدن و ناز تو
 مرا گفت هرگز نبودست شوی
 نخواهم که پیداکنم نیز روی
 چو بشنید بوزرجمهر این سخن
 نگر تا چه اندیشه افکند بن
 بیامد دژم روی تازان به راه
 چو بردند جوینده را نزد شاه
 بفرمود تا رفت نزدیک تخت
 دل شاه کسری غمی گشت سخت
 که داننده را چشم بینا ندید
 بسی باد سرد از جگر بر کشید
 همی کرد پوزش ازان کار شاه
 کزو داشت آزار بر بیگناه
 پس از روم و قیصر زبان برگشاد
 همی کرد زان قفل و زان درج یاد
 بشاه جهان گفت بوزرجمهر
 که تابان بدی تا بتابد سپهر
 یکی انجمن درج در پیش شاه
 به پیش بزرگان جوینده راه
 بنیروی یزدان که اندیشه داد
 روان مرا راستی پیشه داد
 بگویم بدرج اندرون هرچ هست
 نسایم بران قفل و آن درج دست
 اگر تیره شد چشم دل روشنست
 روان راز دانش همی جوشنست
 ز گفتار او شاد شد شهریار
 دلش تازه شد چون گل اندر بهار
 ز اندیشه شد شاه را پشت راست
 فرستاده و درج را پیش خواست
 همه موبدان وردان را بخواند
 بسی دانشی پیش دانا نشاند
 ازان پس فرستاده را گفت شاه
 که پیغام بگزار و پاسخ بخواه
 چو بشنید رومی زبان برگشاد
 سخنهای قیصر همه کرد یاد
 که گفت از جهاندار پیروز جنگ
 خرد باید و دانش و نام و ننگ
 تو را فر و بر ز جهاندار هست
 بزرگی و دانایی و زور دست
 همان بخرد و موبد راه جوی
 گو بر منش کو بود شاه جوی

همه پاک در بارگاه تواند
وگر در جهان نیکخواه تواند
همین درج با قفل و مهر و نشان
ببیند بیدار دل سرکشان
بگویند روشن که زیرنهفت
چه چیزست وآن با خرد هست جفت
فرستیم زین پس بتو باژ و ساو
که این مرز دارند با باژ تاو
وگر باز مانند ازین مایه چیز
نخواهند ازین مرزها باژ نیز
چودانا ز گوینده پاسخ شنید
زبان برگشاد آفرین گسترید
که همواره شاه جهان شاد باد
سخن دان و با بخت و با داد باد
سپاس از خداوند خورشید و ماه
روان را بدانش نماینده راه
ندانند جز او آشکارا و راز
بدانش مرا از و او بی نیاز
سه درست رخشان بدرج اندرون
غلافش بود ز آنچ گفتم برون
یکی سفته و دیگری نیم سفت
دگر آنک آهن ندیدست جفت
چو بشنید دانای رومی کلید
بیاورد و نوشین روان بنگرید
نهفته یکی حقه بد در میان
بحقه درون پرده‌ی پرنیان
سه گوهر بدان حقه اندر نهفت
چنان هم که دانای ایران بگفت
نخستین ز گوهر یکی سفته بود
دوم نیم سفت و سیم نابسود
همه موبدان آفرین خواندند
بدان دانشی گوهر افشاندند
شهنشاه رخساره بی‌تاب کرد
دهانش پر از در خوشاب کرد
ز کار گذشته دلش تنگ شد
بیچید و رویش پر آژنگ شد
که با او چراکرد چندان جفا
ازان پس کزو دید مهر و وفا
چو دانا رخ شاه پژمرده یافت
روانش بدرد اندر آزرده یافت
برآورد گوینده راز از نهفت
گذشته همه پیش کسری بگفت
ازان بند بازوی و مرغ سیاه
از اندیشه گوهر و خواب شاه

بدو گفت کین بودنی کار بود
 ندارد پشیمانی و درد سود
 چو آرد بد و نیک رای سپهر
 چه شاه و چه موبد چه بوزرجمهر
 ز تخمی که یزدان باختر بکشت
 ببایدش برتارک ما نبشت
 دل شاه نوشین روان شادباد
 همیشه ز درد و غم آزاد باد
 اگر چند باشد سرافراز شاه
 بدستور گردد دلارای گاه
 شکارست کار شهنشاه و رزم
 می و شادی و بخشش و داد و بزم
 بدانند که شاهان چه کردند پیش
 بوزرد بدان همنشان رای خویش
 ز آگندن گنج و رنج سپاه
 ز آزرم گفتار وز دادخواه
 دل و جان دستورباشد به رنج
 ز اندیشه‌ی کدخدایی و گنج

چنین بود تا گاه نوشین‌روان
 همو بود شاه و همو پهلوان
 همو بود جنگی و موبد همو
 سپهبد همو بود و بخرد همو
 بهرجای کارآگاهان داشتی
 جهان را بدستور نگذاشتی
 ز بسیار و اندک ز کار جهان
 بدو نیک زو کس نکردی نهان
 ز کار آگاهان موبدی نیکخواه
 چنان بد که برخاست بر پیش گاه
 که گاهی گنه بگذرانی همی
 بید نام آنکس نخوانی همی
 هم این را دگر باره آویز شست
 گنهکار اگر چند با پوزشست
 بپاسخ چنین بود توقیع شاه
 که آنکس که خستو شود بر گناه
 چو بیمار زارست و ما چون پزشک
 ز دارو گریزان و ریزان سرشک
 بیک دارو ار او نگردد درست
 زوان از پزشکی نخواهیم شست
 دگر موبدی گفت انوشه بدی
 بداد و دهش نیز توشه بدی
 سپهدار گرگان برفت از نهفت
 ببیشه درآمد زمانی بخفت
 بنه بردار گیل و او برهنه

همی باز گردد ز بهر بینه
بتوقیع پاسخ چنین داد باز
که هستیم ازان لشکری بی نیاز
کجا پاسپانی کند بر سپاه
ز بد خویشتن راندارد نگاه
دگر گفت انوشه بدی جاودان
نشست و خور و خواب با موبدان
یکی نامور مایه دار ایدرست
که گنجش ز گنج تو افزونترست
چنین داد پاسخ که آری رواست
که از فره پادشاهی ماست
دگر گفت کای شهریار بلند
انوشه بدی وز بدی بی گزند
اسیران رومی که آورده اند
بسی شیرخواره درو برده اند
به توقیع گفت آنچه هستند خرد
ز دست اسیران نباید شمرد
سوی مادرانشان فرستید باز
به دل شاد وز خواسته بی نیاز
نیشتنند کز روم صدمایه ور
همی باز خرنند خویشان به زر
اگر باز خرنند گفت از هراس
بهر مایه داری یک مایه کاس
فروشید و افزون مجوید نیز
که ما بی نیازیم ز ایشان بچیز
بشمشیر خواهیم ز ایشان گهر
همان بدره و برده و سیم و زر
بگفتند کز مایه داران شهر
دو بازارگانند کز شب دو بهر
یکی را نباید سراندر بخواب
از آواز مستان و چنگ و رباب
چنین داد پاسخ کزین نیست رنج
جز ایشان هرآنکس که دارند گنج
همه همچنان شاد و خرم زیند
که آزاد باشند و بی غم زیند
نوشتند خطی کانوشه بدی
همیشه ز تو دور دست بدی
به ایوان چنین گفت شاه یمن
که نوشین روان چون گشاید دهن
همه مردگان را کند بیش یاد
پر از غم شود زنده را جان شاد
چنین داد پاسخ که از مرده یاد
کند هرک دارد خرد با نژاد
هرآنکس که از مردگان دل بشست

نباشد ورا نیکویها درست
 یکی گفت کای شاه کهتر پسر
 نگردهد همی گرد داد پدر
 بریزد همی بر زمین بر درم
 که باشد فروشنده‌ی او دژم
 چنین داد پاسخ که این نارواست
 بهای زمین هم فروشنده راست
 دگر گفت کای شاه برترمنش
 که دوری ز بیغاره و سرزنش
 دلی داشتی پیش ازین پر ز شرم
 چرا شد برین سان بی‌آزم و گرم
 چنین داد پاسخ که دندان نبود
 مکیدن جز از شیر پستان نبود
 چودندان برآمد ببالید پشت
 همی گوشت جویم چو گشتم درشت
 یکی گفت گیرم کنون مهتری
 برای و بدانش ز ما مهتری
 چرا برگذشتی ز شاهنشهان
 دو دیده برای تو دارد جهان
 چنین داد پاسخ که ما را خرد
 ز دیدار ایشان همی بگذرد
 هوش و دانش و رای دستور ماست
 زمین گنج و اندیشه گنجور ماست
 دگر گفت باز تو ای شهریار
 عقابی گرفتست روز شکار
 چنین گفت کو را بکوید پشت
 که با مهتر خود چرا شد درشت
 بیاویز پایش ز دار بلند
 بدان تا بدو بازگردد گزند
 که از کهتران نیز در کارزار
 فزونی نجوید با شهریار
 دگر نامداری ز کاراگاهان
 چنین گفت کای شهریار جهان
 به شبگیر برزین بشد با سپاه
 ستاره‌شناسی بیامد ز راه
 چنین گفت کای مرد گردن فراز
 چنین لشکری گشن وزین گونه ساز
 چو برگاشت او پشت بر شهریار
 نبیند کس او را بدین روزگار
 بتوقع گفت آنک گردان سپهر
 گشادست با رای او چهر و مهر
 ببرزین سالار و گنج و سپاه
 نگردهد تباه اختر هور و ماه
 دگر موبدی گفت کز شهریار

چنین بود پیمان بیک روزگار
 که مردی گزینند فرخ نژاد
 که در پادشاهی بگردد بداد
 رساند بدین بارگاه آگهی
 ز بسیار و اندک بدی گر بهی
 گشسب سرافراز مردیست پیر
 سزد گر بود داد را دستگیر
 چنین داد پاسخ که او را ز از
 کمر برمیانست دور از نیاز
 کسی را گزینید کز رنج خویش
 بهره‌یز و باشدش گنج خویش
 جهان‌دیده مردی درشت و درست
 که او رای درویش سازد نخست
 یکی گفت سالار خوالیگران
 همی‌نالد از شاه وز مهتران
 که آن چیز کو خود کند آرزوی
 سپارد همه کاسه بر چار سوی
 نبوید نیازد بدو نیز دست
 بلرزد دل مرد خسروپرست
 چنین داد پاسخ که از بیش خورد
 مگر آرزو بازگردد بدرد
 دگر گفت هرکس نکوهش کند
 شهنشاه را چون پژوهش کند
 که بی‌لشکر گشن بیرون شود
 دل دوستداران پر از خون شود
 مگر دشمنی بد سگالد بدوی
 بیاید به چاره بنالد بدوی
 چنین داد پاسخ که داد و خرد
 تن پادشا راهمی‌پرورد
 اگر دادگر چند بی‌کس بود
 ورا پاسبان راستی بس بود
 دگر گفت کای با خرد گشته جفت
 به میدان خراسان سالار گفت
 که گرزاسب را بازکرد او ز کار
 چه گفت اندرین کار او شهریار
 چنین داد پاسخ که فرمان ما
 نورزید و بنهفت پیمان ما
 بفرمودمش تا به ارزانیان
 گشاید در گنج سود و زیان
 کسی کودهش کاست باشد به کار
 بیوشد همه فره شهریار
 دگر گفت باهرکسی پادشا
 بزرگست و بخشنده و پارسا
 پرستار دیرینه مهرک چه کرد

که روزیش اندک شد و روی زرد
چنین داد پاسخ که او شد درشت
بران کرده‌ی خویش بنهاد پشت
بیامد بدرگاه و بنشست مست
همیشه جز از می‌ندارد بدست
ز کارآگاهان موبدی گفت شاه
چو راند سوی جنگ قیصر سپاه
نخواهد جز ایرانیان را به جنگ
جهان شد به ایران بر از روم تنگ
چنین داد پاسخ که آن دشمنی
به طبعست و پرخاش آهرمنی
دگر باره پرسید موبد که شاه
ز شاهان دگرگونه خواهد سپاه
کدامست و چون بایدت مرد جنگ
ز مردان شیرافکن تیز جنگ
چنین داد پاسخ که جنگی سوار
نباید که سیر آید از کارزار
همان بزمش آید همان رزمگاه
برخشنده روز و شبان سیاه
نگردد بهنگام نیروش کم
ز بسیار و اندک نباشد دژم
دگر گفت کای شاه نوشین‌روان
همیشه بزی شاد و روشن‌روان
بدر بر یکی مرد بد از نسا
پرستنده و کاردار بسا
درم ماند بر وی سیصد هزار
بدیوان چو کردند با او شمار
بنالد همی کین درم خورده شد
برو مهتر و کهتر آزرده شد
چو آگاه شد زان سخن شهریار
که موبد درم خواست از کاردار
چنین گفت کز خورده منمای رنج
ببخشید چیزی مر او را ز گنج
دگر گفت جنگی سواری بخست
بدان خستگی دیرماند و برست
به پیش صف رومیان حمله برد
بمرد او وزو کودکان ماند خرد
چه فرمان دهد شهریار جهان
ز کار چنان خرد کودک نوان
بفرمود کان کودکانرا چهار
ز گنج درم داد باید هزار
هرآنکس که شد کشته در کارزار
کزو خرد کودک بود یادگار
چونامش ز دفتر بخواند دبیر

برد پیش کودک درم ناگزیر
 چنین هم بسال اندرون چار بار
 میادا که باشد ازین کارخوار
 دگر گفت انوشه بدی سال و ماه
 به مرو اندرون پهلوان سپاه
 فراوان درم گرد کرد و بخورد
 پراگنده گشتند زان مرز مرد
 چنین داد پاسخ که آن خواسته
 که از شهر مردم کند کاسته
 چرا باید از خون درویش گنج
 که او شاد باشد تن و جان به رنج
 ازان کس که بستد بدو بازده
 ازان پس به مرو اندر آواز ده
 بفرمای داری زدن بر درش
 بیداری کشور و لشکرش
 ستمکاره را زنده بر دار کن
 دو پایش ز بر سرنگونسار کن
 بدان تا کس از پهلوانان ما
 نیچد دل و جان ز پیمان ما
 دگر گفت کای شاه یزدان پرست
 بدر بر بسی مردم زبردست
 همی داد او را ستایش کنند
 جهان آفرین را نیایش کنند
 چنین داد پاسخ که یزدان سپاس
 که از ما کسی نیست اندر هراس
 فزون کرد باید بدیشان نگاه
 اگر با گناهند و گر بیگناه
 دگر گفت کای شاه با فر و هوش
 جهان شد پرآواز خنیا و نوش
 توانگر و گر مردم زبردست
 شب آید شود پر ز آوای مست
 چنین داد پاسخ که اندر جهان
 بما شاد بادا کهان و مهان
 دگر گفت کای شاه برترمنش
 همی زشتگویت کند سرزنش
 که چندین گزافه ببخشید گنج
 ز گرد آوردن ندیدست رنج
 چنین داد پاسخ که آن خواسته
 کزو گنج ما باشد آراسته
 اگر بازگیریم ز ارزانیان
 همه سود فرجام گردد زیان
 دگر گفت مای شهریار بلند
 که هرگز میادا به جانت گزند
 جهودان و ترسا تو را دشمنند

دو رویند و با کیش آهرمند
 چنین داد پاسخ که شاه سترگ
 ابی زینهارى نباشد بزرگ
 دگر گفت کای نامور شهریار
 ز گنج توافزون ز سیصد هزار
 درم داده‌ای مرد درویش را
 بسی پروریده تن خویش را
 چنین گفت کاین هم بفرمان ماست
 به ارزانیان چیز بخشی رواست
 دگر گفت کای شاه نادیده رنج
 ز بخشش فراوان تهی ماند گنج
 چنین داد پاسخ که دست فراخ
 همی مرد را نو کند یال و شاخ
 جهاندار چون گشت یزدان‌پرست
 نیازد بید درجهان نیز دست
 جهان تنگ دیدیم بر تنگخوی
 مرا آرزو زفتی نبذ آرزوی
 چنین گفت موبد که ای شهریار
 فراخان سالار سیصد هزار
 درم بستند از بلخ بامی به رنج
 سپرده نهادند یکسر به گنج
 چنین داد پاسخ که ما را درم
 نباید که باشد کسی زو دژم
 که رنج آید از بیشی گنج ما
 نه چونین بود داد از پادشا
 از آنکس که بستند بدو هم دهید
 ز گنج آنچ خواهد بران سر نهید
 که درد دل مردم زبردست
 نخواهد جهاندار یزدان‌پرست
 پی کاخ آباد را بر کنید
 بگل بام او را توانگر کنید
 شود کاخ ویران تو را ز هرچ بود
 بماند پس از مرگ نفرین و دود
 ز دیوان ما نام او بسترید
 بدر بر چنو را بکس مشمرید
 دگر گفت کای شاه فرخ نژاد
 بسی‌گیری از جم و کاوس یاد
 بدان گفت تا از پس مرگ من
 نگردد نهان افسر و ترگ من
 دگر گفت کز بهمن سرفراز
 چرا شاه ایران بیوشید راز
 چنین داد پاسخ که او را خرد
 بیچد همی وز هوا برخورد
 یکی گفت کای شاه کهتر نواز

چرا گشتی اکنون چنین دیر یاز
 چنین داد پاسخ که با بخردان
 همانم همان نیز با موبدان
 چو آواز آهرمن آید بگوش
 نماند به دل رای و با مغزهوش
 بپرسید موبد ز شاه زمین
 سخن راند از پادشاهی و دین
 که بی دین جهان به که بی پادشا
 خردمند باشد برین بر گوا
 چنین داد پاسخ که گفتم همین
 شنید این سخن مردم پاکدین
 جهاندار بی دین جهان را ندید
 مگر هرکسی دین دگیر گزید
 یکی بت پرست و یکی پاکدین
 یکی گفت نفرین به از آفرین
 ز گفتار ویران نگردد جهان
 بگو آنچه رایت بود در نهان
 هرآنکه که شد تخت بی پادشا
 خردمندی و دین نیارد بها
 یکی گفت کای شاه خرم نهان
 سخن راندی چند پیش مهان
 یکی آنکه گفתי زمانه منم
 بد و نیک او را بهانه منم
 کسی کو کند آفرین بر جهان
 بما بازگردد درودش نهان
 چنین داد پاسخ که آری رواست
 که تاج زمانه سر پادشاست
 جهان را چنین شهریاران سرند
 ازیرا چنین بر سران افسرند
 گذشتم ز توقیع نوشین روان
 جهان پیر و اندیشه من جوان
 مرا طبع نشگفت اگر تیز گشت
 به پیری چنین آتش آمیز گشت
 ز منبر چو محمود گوید خطیب
 بدین محمد گراید صلیب
 همی گفتم این نامه را چند گاه
 نهان بد ز خورشید و کیوان و ماه
 چو تاج سخن نام محمود گشت
 ستایش به آفاق موجود گشت
 زمانه بنام وی آباد باد
 سپهر از سرتاج او شاد باد
 جهان بستند از بت پرستان هند
 بتیغی که دارد چو رومی پرند

نامه کسری به هرمزد

شنیدم کجا کسری شهریار
به هرمز یکی نامه کرد استوار
ز شاه جهاندار خورشید دهر
مهست و سرافراز و گیرنده شهر
جهاندار بیدار و نیکو کنش
فشاننده گنج بی سرزنش
فزاینده نام و تخت قباد
گراینه تاج و شمشیر و داد
که با فر و برزست و فرهنگ و نام
ز تاج بزرگی رسیده بکام
سوی پاک هرمزد فرزند ما
پذیرفته از دل همی پند ما
ز یزدان بدی شاد و پیروز بخت
همیشه جهاندار با تاج و تخت
به ماه خجسته به خرداد روز
به نیک اختر و فال گیتی فروز
نهادیم برسر تو را تاج زر
چنان هم که ما یافتیم از پدر
همان آفرین نیز کردیم یاد
که برتاج ماکرد فرخ قباد
تو بیدارباش و جهاندار باش
خردمند و راد و بی آزار باش
بدانش فزای و به یزدان گرای
که اویست جان تو را رهنمای
بپرسیدم از مرد نیکوسخن
کسی کو بسال و خرد بد کهن
که از ما به یزدان که نزدیکتر
کرا نزد او راه باریکتر
چنین داد پاسخ که دانش گزین
چوخواهی ز پروردگار آفرین
که نادان فزونی ندارد ز خاک
بدانش بسنده کند جان پاک
بدانش بود شاه زیبای تخت
که داننده بادی و پیروزبخت
مبادا که گردی تو پیمان شکن
که خاکست پیمان شکن را کفن
ببادا فره بیگناهان مکوش
به گفتار بدگوی مسپارگوش
بهر کار فرمان مکن جز بداد
که از داد باشد روان تو شاد
زبان را مگردان بگرد دروغ
چوخواهی که تخت تو گیرد فروغ

وگر زیردستی بود گنج‌دار
تو او را ازان گنج بی‌رنج دار
که چیز کسان دشمن گنج تست
بدان گنج شو شاد کز رنج تست
وگر زیردستی شود مایه دار
همان شهریارش بود سایه دار
همی در پناه تو باید نشست
اگر زیردستست اگر در پرست
چو نیکی کند با تو پاداش کن
ابا دشمن دوست پرخاش کن
وگر گردی اندر جهان ارجمند
ز درد تن اندیش و درد گزند
سرای سپنجست هرچون که هست
بدو اندر ایمن نشاید نشست
هنر جوی با دین و دانش گزین
چوخواهی که یابی ز بخت آفرین
گرامی کن او را که درپیش تو
سپر کرده جان بر بداندیش تو
بدانش دو دست ستیزه ببند
چو خواهی که از بد نیابی گزند
چو بر سر نهی تاج شاهنشهی
ره برتری بازجوی از بهی
همیشه یکی دانشی پیش دار
ورا چون روان و تن خویش دار
بزرگان و بازارگانان شهر
همی داد باید که یابند بهر
کسی کو ندارد هنر بانژاد
مکن زو به نیز از کم و بیش یاد
مده مرد بی‌نام را ساز جنگ
که چون بازجویی نیاید به چنگ
به دشمن دهد مر تو را دوستدار
دو کار آیدت پیش دشوار و خوار
سلیح تو درکارزار آورد
همان بر تو روزی به کار آورد
بیخشای برمردم مستمند
ز بد دور باش و بترس از گزند
همیشه نهان دل خویش جوی
مکن رادی و داد هرگز بروی
همان نیز نیکی باندازه کن
ز مرد جهان‌دیده بشنو سخن
بدنی گرای و بدین دار چشم
که از دین بود مرد را رشک و خشم
هزینه باندازه‌ی گنج کن
دل از بیشی گنج بی‌رنج کن

بکردار شاهان پیشین نگر
 نباید که باشی مگر دادگر
 که نفرین بود بهر بیداد شاه
 تو جز داد میسند و نفرین خواه
 کجا آن سر و تاج شاهنشهان
 کجا آن بزرگان و فرخ مهان
 ازایشان سخن یادگارست و بس
 سرای سپنجی نماند بکس
 گزافه مفرمانی خون ریختن
 وگر جنگ را لشکر انگیختن
 نگه کن بدین نامه پندمند
 دل اندر سرای سپنجی مبند
 بدین من تو را نیکویی خواستم
 بدانش دلت را بیاراستم
 به راه خداوند خورشید و ماه
 ز بن دور کن دیو را دستگاه
 به روز و شب این نامه را پیش دار
 خرد را به دل داور خویش دار
 اگر یادگاری کنی درجهان
 که نام بزرگی نگردد نهان
 خداوند گیتی پناه تو باد
 زمان و زمین نیکخواه تو باد
 بکام تو گردنده چرخ بلند
 ز کردار بد دور و دور از گزند
 شهنشاه کو داد دارد خرد
 بکوشد که با شرم گرد آورد
 دلیری به رزم اندرون زور دست
 بود پاکدینی و یزدان پرست
 به گیتی نگر کین هنرها کراست
 چو دیدی ستایش مر او را سزاست
 مجوی آنک چون مشتری روشنست
 جهانجوی و با تیغ و با جوشنست
 جهان بستد از مردم بت پرست
 ز دیبای دین بر دل آیین ببست
 کنو لاجرم جود موجود گشت
 چو شاه جهان شاه محمود گشت
 اگر بزم جوید همی گر نبرد
 جهان بخش را این بود کار کرد
 ابوالقاسم آن شاه پیروز و داد
 زمانه بیدار او شاد باد

سخن پرسیدن موبد ازکسری

یکی پیر بد پهلوانی سخن
به گفتار و کردار گشته کهن
چنین گوید از دفتر پهلوان
که پرسید موبد ز نوشین روان
که آن چیست کز کردگار جهان
بخواهد پرستنده اندر نهان
بدان آرزو نیز پاسخ دهد
بدان پاسخش بخت فرخ نهد
یکی دست برداشته به آسمان
همی خواهد از کردگار جهان
نیابد بخواهش همه آرزو
دوچشمش پر از آب و پر چینش رو
به موبد چنین گفت پیروز شاه
که خواهش ز یزدان به اندازه خواه
کز آن آرزو دل پراز خون شود
که خواهد که ز اندازه بیرون شود
پرسید نیکی کرا درخورست
بنام بزرگی که زیباترست
چنین داد پاسخ که هرکس که گنج
بیابد پراکنده نابرده رنج
نبخشد نباشد سزاوار تخت
زمان تا زمان تیره گرددش بخت
ز هستی و بخشش بود مرد مه
تو از گنج داری نبخشی نه به
بگفتش خرد را که بنیاد چیست
بشاخ و بیرگ خرد شاد کیست
چنین داد پاسخ که داناست شاد
دگر آنک شرمش بود با نژاد
پرسید دانش کرا سودمند
کدامست بی دانش و بی گزند
چنین داد پاسخ که هر کو خرد
پیرورد جان را همی پرورد
ز بیشی خرد را بود سودمند
همان بی خرد باشد اندر گزند
بگفتش که دانش به از فر شاه
که فر و بزرگیست زیبای گاه
چنین داد پاسخ که دانا بفر
بگیرد جهان سر به سر زیر پر
خرد باید و نام و فرو نژاد
بدین چار گیرد سپهر از تو یاد
چنین گفت زان پس که زیبای تخت
کدامست وز کیست ناشاد بخت

چنین داد پاسخ که یاری نخست
 بیاید ز شاه جهاندار جست
 دگر بخشش و دانش و رسم گاه
 دلش پر ز بخشایش دادخواه
 ششم نیز کانرا دهد مهتری
 که باشد سزوار بر بهتری
 به هفتم که از نیک و بد درجهان
 سخنها بروبر نماند نهان
 چوفر و خرد دارد و دین و بخت
 سزوار تاجست و زیبای تخت
 بهشتم که دشمن بداند ز دوست
 بی‌آزاری از شهریاران نکوست
 نماند پس ازمرگ او نام زشت
 بیاید به فرجام خرم بهشت
 پیرسیدش از داد و خردک منش
 ز نیکی وز مردم بدکنش
 چنین داد پاسخ که آرز و نیاز
 دو دیوند بدگوهر و دیر ساز
 هرانکس که بیشی کند آرزوی
 بدو دیو او باز گردد بخوی
 وگر سفلگی برگزید او ز رنج
 گزیند برین خاک آگنده گنج
 چو بیچاره دیوی بود دیرساز
 که هر دو بیک خو گرایند باز
 پیرسید و گفتا که چندست و چیست
 که بهری برو هم بیاید گریست
 دگر بهر ازو گنج و تاجست و نام
 ازان مستمندیم و زین شادکام
 چنین داد پاسخ که دانا سخن
 بیخشید و اندیشه افکند بن
 نخستین سخن گفتن سودمند
 خوش آواز خواند ورا بی‌گزند
 دگر آنک پیمان سخن خواستن
 سخنگوی و بینا دل آراستن
 که چندان سراید که آید به کار
 وزو ماند اندر جهان یادگار
 سه دیگر سخنگوی هنگام جوی
 بماند همه ساله بر آب روی
 چهارم که دانا دلارای خواند
 سراینده را مرد بارای خواند
 که پیوسته گوید سراسر سخن
 اگر نو بود داستان گر کهن
 به پنجم که باشد سخنگوی گرم
 بشیرین سخن هم به آواز نرم

سخن چون یک اندر دگر بافتی
ازو بی‌گمان کام دل یافتی
بپرسید چندی که آموختی
روان را به دانش بی‌فروختی
چنین گفت کز هرک آموختم
همه فام جان و خرد توختم
همی‌پرسم از ناسزایان سخن
چه گویی که دانش کی آید بین
بدانش نگر دور باش از گناه
که دانش گرامی‌تر از تاج و گاه
بپرسید کس را از آموختن
ستایش ندیدم و افروختن
که نیزش ز دانا نباید شنید
نگویم کسی کو بجایی رسید
چنین داد پاسخ که از گنج سیر
که آید مگر خاکش آرد بزیر
در دانش از گنج نامی ترست
همان نزد دانا گرامی ترست
سخن ماند از ما همی یادگار
تو با گنج دانش برابر مدار
بپرسید دانا شود مرد پیر
گر آموزشی باشد و یادگیر
چنین داد پاسخ که دانای پیر
ز دانش جوانی بود ناگزیر
بر ابله جوانی گزینی رواست
که بی‌گور او خاک او بی‌نواست
بپرسید کز تخت شاهنشهان
بکردی همه شهریار جهان
کنون نامشان بیش یاد آوریم
بیاد از جگر سرد باد آوریم
چنین داد پاسخ که در دل نبود
که آن رسم را خود نباید ستود
بشمشیر و داد این جهان داشتن
چنین رفتن و خوار بگذاشتن
بپرسید با هر کسی پیش ازین
سخن راندی نامور بیش ازین
سبک دارد اکنون نگوید سخن
نه از نو نه از روزگار کهن
چنین داد پاسخ که گفتاریس
بکردار جویم همه دسترس
بپرسید هنگام شاهان نماز
نبودی چنین پیش ایشان دراز
شما را ستایش فزونست ازان
خروش و نیایش فزونست ازان

چنین داد پاسخ که یزدان پاک
پرستنده را سر برآرد ز خاک
فلک را گزارنده او کند
جهان راهمه بندهی او کند
گر این بنده آن را نداند بها
مبادا ز درد و ز سختی رها
بپرسید تا توشدی شهریار
سپاست فزون چیست از کردگار
کزان مر تو را دانش افزون شدست
دل بدسگالان پر از خون شدست
چنین داد پاسخ که از کردگار
سپاس آنک گشتیم به روزگار
کسی پیش من برفزونی نجست
وز آواز من دست بد را بشست
زبون بود بدخواه در جنگ من
چو گوپال من دید و اورنگ من
بپرسید درجنگ خاور بدی
چنان تیز جنگ و دلاور بدی
چو با باختر ساختی ساز جنگ
شکیبایی آراستی با درنگ
چنین داد پاسخ که مرد جوان
نیندیشد از رنج و درد روان
هرآنکه که سال اندر آید بشست
به پیش مدارا نباید نشست
سپاس از جهاندار پروردگار
کزویست نیک و بد روزگار
که روز جوانی هنر داشتیم
بد و نیک را خوار نگذاشتیم
کنون روز پیروی بدانندگی
برای و به گنج وفشانندگی
جهان زیر آیین و فرهنگ ماست
سپهر روان جوشن جنگ ماست
بدو گفت شاهان پیشین دراز
سخن خواستند آشکارا و راز
شما را سخن کمتر و داد بیش
فزون داری از نامداران پیش
چنین داد پاسخ که هرشهریار
که باشد ورا یار پروردگار
ندارد تن خویش با رنج و درد
جهان را نگهبان هرآنکس که کرد
بپرسید شادان دل شهریار
پر اندیشه بینم بدین روزگار
چنین داد پاسخ که بیم گزند
ندارد به دل مردم هوشمند

بدو گفت شاهان پیشین ز بزم
نبردند جان را باندازه رزم
چنین داد پاسخ که ایشان ز جام
نکردند هرگز به دل یاد نام
مرا نام بر جام چیره شدست
روانم زمانرا پذیره شدست
بپرسید هرکس که شاهان بدند
تن خویشان را نگهبان بدند
بدارو و درمان و کار پزشک
بدان تا نیالود باید سرشک
چنین داد پاسخ که تن پی‌زمان
که پیش آید از گردش آسمان
بجایست دارو نیاید به کار
نگه داردش گردش روزگار
چو هنگامه رفتن آمد فراز
زمانه نگردهد بهره‌یز باز
بپرسید چندان ستایش کنند
جهان آفرین را نیایش کنند
زمانی نباشد بدان شادمان
باندیشه دارد همیشه روان
چنین داد پاسخ که اندیشه نیست
دل شاه با چرخ گردان یکیست
بترسم که هرکو ستایش کند
مگر بیم ما را نیایش کند
ستایش نشاید فزون ز آنک هست
نجویم راز دل زبردست
بدو گفت شادی ز فرزند چیست
همان آرزوها ز پیوند چیست
چنین داد پاسخ که هرکو جهان
بفرزند ماند نگردهد نهان
چو فرزند باشد بیابد مزه
ز بهر مزه دور گردد بزه
وگر بگذرد کم بود درد او
که فرزند بیند رخ زرد او
بپرسد که گیتی تن آسان کراست
ز کردار نیکو پشیمان کراست
چنین داد پاسخ که یزدان‌پرست
بگیرد عنان زمانه بدست
فزونی نجوید تن آسان شود
چو بیشی سگالد هراسان شود
دگر آنک گفتم ز کردار نیک
نهان دل و جان بازار نیک
ز گیتی زیونتر مر آن را شناس
که نیکی سگالید با ناسپاس

بپرسید کان کس که بد کرد و مرد
ز دیوان جهان نام او را سترد
هران کس که نیکی کند بگذرد
زمانه نفس را همی بشمرد
چه باید همی نیکویی را ستود
چومرگ آمد و نیک و بد را درود
چنین داد پاسخ که کردار نیک
بیاید بهر جای بازار نیک
نمرد آنک او نیک کردار مرد
بیاسود و جان را به یزدان سپرد
وزان کس که ماند همی نام بد
از آغاز بد بود و فرجام بد
نیاسود هرکس کزو باز ماند
وزو در زمانه بد آواز ماند
بپرسد چه کارست برتر ز مرگ
اگر باشد این را چه سازیم برگ
چنین داد پاسخ کزین تیره خاک
اگر بگذری یافتی جان پاک
هرآنکس که در بیم و اندوه زیست
بران زندگی زار باید گریست
بپرسد کزین دو گرانتتر کدام
کزویم پر درد و ناشادکام
چنین داد پاسخ که هم سنگ کوه
جز اندوه مشمر که گردد ستوه
چه بیمست اگر بیم اندوه نیست
بگیتی جز اندوه نستوه نیست
بپرسید کزما که با گنج تر
چنین گفت کام کس که بی رنج تر
بپرسید کهو کدامست زشت
که از ارج دورست و دور از بهشت
چنین داد پاسخ که زنا که شرم
نباشد بگیتی نه آواز نرم
ز مردان بتر آنک نادان بود
همه زندگانی به زندان بود
بگرو به یزدان وتن پرگناه
بدی بر دل خویش کرده سیاه
بپرسید مردم کدامست راست
که جان و خرد بر دل او گواست
چنین گفت کانکو بسود و زیان
نگوید نبندد بدی را میان
بپرسید کزو خو چه نیکوترست
که آن بر سر مردمان افسرست
چنین داد پاسخ که چون بردبار
بود مرد نایدش افسون به کار

نه آن کز پی سودمندی کند
وگر نیز رای بلندی کند
چو رادی که پاداش رادی نجست
ببخشید وتاریکی از دل بشست
سه دیگر چو کوشایی ایزدی
که از جان پاک آید و بخردی
پرسید در دل هراس از چه بیش
بدو گفت کز رنج و کردار خویش
پرسید بخشش کدامست به
که بخشنده گردد سرافراز و مه
چنین داد پاسخ کز ارزانیان
مدارید باز ایچ سود و زیان
پرسید موبد ز کار جهان
سخن برگشاد آشکار و نهان
که آیین کز بینم و نا پسند
دگر گردش کارناسودمند
چنین داد پاسخ که زین چرخ پیر
اگر هست بادانش و یادگیر
بزرگست و داننده و برترست
که بر داوران جهان داورست
بد آیین مشو دور باش از پسند
مبین ایچ ازو سود و ناسودمند
بد و نیک از او دان کش انباز نیست
به کاریش فرجام و آغاز نیست
چوگوید بباش آنچ گوید بدست
همو بود تا بود و تا هست هست
پرسید کز درد بر کیست رنج
که تن چون سراپست و جان را سپنج
چنین داد پاسخ که این پوده پوست
بود رنجه چندانک مغز اندروست
چوپالود زو جان ندارد خرد
که برخاک باشد چو جان بگذرد
پرسید موبد ز پرهیز و گفت
که آز و نیاز از که باید نهفت
چنین داد پاسخ که آز و نیاز
سزد گر ندارد خردمند باز
تو از آز باشی همیشه به رنج
که همواره سیری نیابی ز گنج
پرسید کز شهریاران که بیش
بهوش و به آیین و با رای و کیش
چنین داد پاسخ که آن پادشا
که باشد پرستنده و پارسا
ز دادار دارنده دارد سپاس
نباشد کس از رنج او در هراس

پرامید دارد دل نیک مرد
دل بدکمنش را پراز بیم و درد
سپه را بیاراید از گنج خویش
سوی بدسگال افگند رنج خویش
سخن پرسد از بخردان جهان
بد و نیک دارد ز دشمن نهان
پیرسید کار پرستش بچیست
به نیکی یزدان گرابنده کیست
چنین داد پاسخ که تاریک خوی
روان اندر آرد بیاریک موی
نخست آنک داند که هست و یکیست
تر ازین نشان رهنمای اندکیست
ازو دارد از کار نیکی سپاس
بدو باشد ایمن و زو در هراس
هراس تو آنکه که جویی گزند
وزو ایمنی چون بود سودمند
وگر نیک دل باشی و راه جوی
بود نزد هر کس تو را آبروی
وگر بدکنش باشی و بد تنه
به دوزخ فرستاده باشی بنه
مباش ایچ گستاخ با این جهان
که او راز خویش از تو دارد نهان
گرابنده باشی بکردار دین
بداری بدین روزگار گزین
خرد را کنی با دل آموزگار
بکوشی که نفریبت روزگار
همان نیز یاد گنهکار مرد
نباشی به بازار ننگ و نبرد
غم آن جهان از پی این جهان
نباید که داری به دل در نهان
نشستنت همواره با بخردان
گراینده رامش جاودان
گراینده بادی به فرهنگ و رای
به یزدان خرد بایدت رهنمای
از اندازه بر نگذرانی سخن
که تو نو به کاری گیتی کهن
نگردانت رامش و رود مست
نباشدت با مردم بد نشست
بیچی دل از هرچ نابودنیست
به بخشای آن را که بخشودنیست
نداری دریغ آنچه داری ز دوست
اگر دیده خواهد اگر مغز و پوست
اگر دوست با دوست گیرد شمار
نباید که باشد میانجی به کار

چو با مرد بدخواه باشد نشست
چنان کن که نگشاید او بر تو دست
چو جوید کسی راه بایستگی
هنر باید و شرم و شایستگی
نباید زبان از هنر چیره‌تر
دروغ از هنر نشمرد دادگر
نداند کسی را بزرگی بچیز
نه خواری بناچیز دارد بنیز
اگر بدگمانی گشاید زبان
توتندی مکن هیچ با بدگمان
ازان پس چو سستی گمانی برد
وز اندازه گفتار او بگذرد
تو پاسخ مر او را باندازه گوی
سخنهای چرب آور و تازه‌گوی
به آزرم اگر بفگنی سوی خویش
پشیمانی آید به فرجام پیش
چو بیکار باشی مشو رامشی
نه کارست بیکاری ار باهشی
ز هرکار کردن تو را ننگ نیست
اگر چند با بوی و با رنگ نیست
به نیکی بهر کار کوشا بود
همیشه بدانش نبوشا بود
به کاری نیازد که فرجام اوی
پشیمانی و تندی آرد بروی
ببخشاید از درد بر مستمند
نیارد دلش سوی درد و گزند
خردمند کو دل کند بردبار
نباشد به چشم جهاندار خوار
بداند که چندست با او هنر
باندازه یابد ز هر کاربر
گر افزون ازان دوست بستایدش
بلندی و کژی بیفزایدش
همان مرد ایزد ندارد به رنج
وگر چند گردد پراکنده گنج
پرستش کند پیشه و راستی
بیچد ز بی‌راهی و کاستی
برین برگ واین شاخها آخت دست
هنرمند دینی و یزدان پرست
همانست رای و همینست راه
به یزدان گرای و به یزدان پناه
اگر دادگر باشدی شهریار
ازو ماند اندر جهان یادگار
چنان هم که از داد نوشین روان
کجا خاک شد نام ماندش جوان

وفات یافتن قیصر روم و رزم کسری

چنین گوید از نامه‌ی باستان
ز گفتار آن دانشی راستان
که آگاهی آمد به آباد بوم
بنزد جهاندار کسری ز روم
که تو زنده بادی که قیصر بمرد
زمان و زمین دیگری را سپرد
پراندیشه شد جان کسری ز مرگ
شد آن لعل رخساره چون زرد برگ
گزین کرد ز ایران فرستاده‌ای
جهاننیده و راد آزاده‌ای
فرستاد نزدیک فرزند اوی
برشاخ سبز برومند اوی
سخن گفت با او به چربی بسی
کزین بد رهایی نیابد کسی
یکی نامه بنوشت با سوگ و درد
پر از آب دیده دو رخساره زرد
که یزدان تو را زندگانی دهداد
همت خوبی و کامرانی دهداد
نژاید جز از مرگ را جانور
سرای سپنجست و ما بر گذر
اگر تاج ساییم و گر خود و ترگ
رهایی نیابیم از چنگ مرگ
چه قیصر چه خاقان چو آید زمان
بخاک اندر آید سرش بی‌گمان
ز قیصر تو را مزد بسیار باد
مسیحا روان تو را یار باد
شنیدم که بر نامور تخت اوی
نشستی بیاراستی بخت اوی
ز ما هرچ باید ز نیرو بخواه
ز اسب و سلیح و ز گنج و سپاه
فرستاده از پیش کسری برفت
به نزدیک قیصر خرامید تفت
چو آمد بدرگه گشادند راه
فرستاده آمد بر تخت و گاه
چو قیصر نگه کرد وعنوان بدید
ز بیشی کسری دلش بردمید
جوان نیز بد مهتر نونشست
فرستاده را نیز نبسود دست
بپرسید ناکام پرسیدنی
نگه کردنی سست و کژ دیدنی
یکی جای دورش فرود آورید
بدان نامه پادشا ننگرید

یکی هفته هرکش که بد رای زن
به نزدیک قیصر شدند انجمن
سرانجام گفتند ما کهتریم
ز فرمان شاه جهان نگذیریم
سزا خود ز کسری چنین نامه بود
نه برکام بایست بدکامه بود
که امروز قیصر جوانست و نو
به گوهر بدین مرزها پیشرو
یک امسال با مرد برنا مکاو
به عنوان پیشی و با باژ و ساو
بهرپایمردی و خودکامه‌ای
نیشتنند بر ناسزا نامه‌ای
بعنوان ز قیصر سرافراز روم
جهان سر به سر هرچ جز روم شوم
فرستاده‌ی شاه ایران رسید
بگوید ز بازار ما هرچ دید
از اندوه و شادی سخن هرچ گفت
غم و شادمانی نباید نهفت
بشد قیصر و تازه شد قیصری
که سر بر فرازد ز هرمهتری
ندارد ز شاهان کسی را بکس
چه کهتر بود شاه فریادرس
چو قرطاس رومی بیاراستند
بدربر فرستاده را خواستند
چو بشنید دانا که شد رای راست
بیامد بدر پاسخ نامه خواست
ورا ناسزا خلعتی ساختند
ز بیگانه ایوان برداختند
بدو گفت قیصر نه من چاکرم
نه از چین و هیتالیان کمترم
ز مهتر سبک داشتن ناسزاست
وگر شاه تو بر جهان پادشاست
بزرگ آنک او را بسی دشمنست
مرا دشمن و دوست بردامنست
چه داری بزرگی تو از من دریغ
همی آفتاب اندر آری بمیغ
نه از تابش او همی کم شود
وگر خون چکاند برونم شود
چو کار آیدم شهریارم تویی
همان از پدر یادگارم تویی
سخن هرچ دیدی بخوبی بگوی
وزین پاسخ نامه زشتی مجوی
تنش را بخلعت بیاراستند
ز درباره‌ی مرزبان خواستند

فرستاده برگشت و آمد دمان
 به منزل زمانی نجستی زمان
 بیامد به نزدیک کسری رسید
 بگفت آن کجا رفت و دید و شنید
 ز گفتار او تنگدل گشت شاه
 بدو گفت برخوردی از رنج راه
 شنیدم که هرکو هوا پرورد
 بفرجام کردار کیفر برد
 گر از دوست دشمن نداند همی
 چنین راز دل بر تو خواند همی
 گماند که ما را همو دوست نیست
 اگر چند او را پی و پوست نیست
 کنون نیز یک تن ز رومی نژاد
 نمانم که باشد ازان تخت شاد
 همی سر فرازد که من قیصرم
 گر از نامداران یکی مهترم
 کنم زین سپس روم را نام شوم
 برانگیزم آتش ز آباد بوم
 به یزدان پاک و بخورشید و ماه
 به آذر گشسب و بتخت و کلاه
 که کز هرچ در پادشاهی اوست
 ز گنج کهن پرکند گاو پوست
 نساید سرتیغ ما رانیام
 حلال جهان باد بر من حرام
 بفرمود تا بر درش کرنای
 دمیدند با سنج و هندی درای
 همه کوس بر کوهی ژنده پیل
 ببستند و شد روی گیتی چونیل
 سپاهی گذشت از مداین به دشت
 که دریای سبز اندرو خیره گشت
 ز نالیدن بوق و رنگ درفش
 ز جوش سواران زرینه کفش
 ستاره توگفتی به آب اندرست
 سپهر روان هم بخواب اندرست
 چوآگاهی آمد بقیصر ز شاه
 که پرخشم ز ایوان بشد با سپاه
 بیامد ز عموریه تا حلب
 جهان کرد پر جنگ و جوش و جلب
 سواران رومی چو سیصد هزار
 حلب را گرفتند یکسر حصار
 سپاه اندر آمد ز هرسو به جنگ
 نید جنگشانرا فراوان درنگ
 بیاراست بر هر دری منجیق
 ز گردان روم آنک بدجا ثلیق

حصار سقیلان پرداختند
 کزان سو همی تاختن ساختند
 حلب شد بکردار دریای خون
 به زنهار شد لشکر باطرون
 بدو هفته از رومیان سی هزار
 گرفتند و آمد بر شهریار
 بی اندازه کشتند ز ایشان بتیر
 به رزم اندرون چند شد دستگیر
 به پیش سپه کنده ای ساختند
 بشبگیر آب اندر انداختند
 بکنده بیستند برشاه راه
 فروماند از جنگ شاه و سپاه
 برآمد برین روزگاری دراز
 بسیم و زر آمد سپه را نیاز
 سپهدار روزی دهان را بخواند
 وزان جنگ چندی سخنها براند
 که این کار با رنج بسیار گشت
 بب و بکنده نشاید گذشت
 سپه را درم باید و دستگاه
 همان اسب و خفتان و رومی کلاه
 سوی گنج رفتند روزی دهان
 دبیران و گنجور شاه جهان
 از اندازه لشکر شهریار
 کم آمد درم تنگ سیصد هزار
 پیامد برشاه موبد چوگرد
 به گنج آنچ بود از درم یاد کرد
 دژم کرد شاه اندران کار چهر
 بفرمود تا رفت بوزرجمهر
 بدو گفت گر گنج شاهی تهی
 چه باید مرا تخت شاهنشهی
 بروهم کنون ساروان را بخواه
 هیونان بختی برافکن به راه
 صد از گنج مازندران بارکن
 وزو بیشتر بار دینار کن
 بشاه جهان گفت بوزرجمهر
 که ای شاه با دانش و داد و مهر
 سوی گنج ایران درازست راه
 تهی دست و بیکار باشد سپاه
 بدین شهرها گرد ماهرکسست
 کسی کو درم بیش دارد بدست
 ز بازارگان و ز دهقان درم
 اگر وام خواهی نگرده دژم
 بدین کار شد شاه همداستان
 که دانای ایران بزد داستان

فرستاده‌ای جست بوزرجمهر
خردمند و شادان دل و خوب چهر
بدو گفت ز ایدر سه اسبه برو
گزين كن يكي نامبردار گو
ز بازارگان و ز دهقان شهر
کسی را کجا باشد از نام بهر
ز بهر سپه این درم فام خواه
بزودی بفرماید از گنج شاه
بیامد فرستاده‌ی خوش منش
جوان و خردمندی و نیکوکنش
پیمبر باندیشه باریک بود
بیامد بشهری که نزدیک بود
درم خواست فام از پی شهریار
برو انجمن شد بسی مایه دار
یکی کفشگر بود و موزه فروش
به گفتار او تیز بگشاد گوش
درم چند باید بدو گفت مرد
دلاور شمار درم یاد کرد
چنین گفت کای پرخرد مایه دار
چهل من درم هرمنی صد هزار
بدو کفشگر گفت من این دهم
سپاسی ز گنجور بر سر نهم
بیاورد قپان و سنگ و درم
نبد هیچ دفتر به کار و قلم
چو بازارگان را درم سخته شد
فرستاده زان کار پردخته شد
بدو کفشگر گفت کای خوب چهر
به رنجی بگویی به بوزرجمهر
که اندر زمانه مرا کودکیست
که بازار او بر دلم خوار نیست
بگویی مگر شهریار جهان
مرا شاد گرداند اندر نهان
که او را سپارد بفرهنگیان
که دارد سرمایه و هنگ آن
فرستاده گفت این ندارم به رنج
که کوتاه کردی مرا راه گنج
بیامد بر مرد دانا به شب
وزان کفشگر نیز بگشاد لب
برشاه شد شاد بوزرجمهر
بران خواسته شاه بگشاد چهر
چنین گفتن زان پس که یزدان سپاس
میادم مگر پاک و یزدان شناس
که در پادشاهی یکی موزه دوز
برین گونه شادست و گیتی فروز

که چندین درم ساخته باشدش
مبادا که بیداد بخراشدش
نگر تا چه دارد کنون آرزوی
بماناد بر ما همین راه و خوی
چو فامش بتوزی درم صدهزار
بده تا بماند ز ما یادگار
بدان زیردستان دلاور شدند
جهانجوی با تخت و افسر شدند
مبادا که بیدادگر شهریار
بود شاد برتخت و به روزگار
بشاه جهان گفت بوزرجمهر
که ای شاه نیک اختر خوب چهر
یکی آرزو کرد موزه فروش
اگر شاه دارد بمن بنده گوش
فرستاده گوید که این مرد گفت
که شاه جهان با خرد باد جفت
یکی پور دارم رسیده بجای
بفرهنگ جوید همی رهنمای
اگر شاه باشد بدین دستگیر
که این پاک فرزند گردد دبیر
ز یزدان بخواهم همی جان شاه
که جاوید باد این سزاوار گاه
بدو گفت شاه ای خردمند مرد
چرا دیو چشم تو را تیره کرد
برو همچنان بازگردان شتر
مبادا کزو سیم خواهیم و در
چو بازارگان بچه گردد دبیر
هنرمند و بادانش و یادگیر
چو فرزند ما برنشیند بتخت
دبیری بیایدش پیروزبخت
هنر باید از مرد موزه فروش
بدین کار دیگر تو با من مکوش
بدست خردمند و مرد نژاد
نماند بجز حسرت و سرد باد
شود پیش او خوار مردم شناس
چوپاسخ دهد زو پذیرد سپاس
بما بر پس از مرگ نفرین بود
چوآیین این روزگار این بود
نخواهیم روزی جز از گنج داد
درم زو مخواه و مکن هیچ یاد
هم اکنون شتر بازگردان به راه
درم خواه وز موزه دوزان مخواه
فرستاده برگشت و شد با درم
دل کفشگر گشت پر درد و غم

شب آمد غمی شد ز گفتار شاه
 خروش جرس خاست از بارگاه
 طلایه پراگنده بر گرد دشت
 همه شب همی گرد لشکر بگشت
 ز ماهی چو بنمود خورشید تاج
 برافگند خلعت زمین را ز عاج
 طلایه چو گشت از لب کنده باز
 بیامد بر شاه گردن فراز
 که پیغمبر قیصر آمد بشاه
 پر از درد و پوزش کنان از گناه
 فرستاده آمد همانکه دوان
 نیایش کنان پیش نوشین روان
 چو رومی سر تاج کسری بدید
 یکی باد سرد از جگر برکشید
 به دل گفت کینت سزاوار گاه
 بشاهی و مردی و چندین سپاه
 وزان فیلسوفان رومی چهل
 زبان برگشادند پر باد دل
 ز دینار با هرکسی سی هزار
 نثار آوریده بر شهریار
 چو دیدند رنگ رخ شهریار
 برفتند لرزان و پیچان چومار
 شهنشاه چو دید بنواختشان
 بین یکی جایگه ساختشان
 چنین گفت گوینده پیشرو
 که ای شاه قیصر جوانست و نو
 پدر مرده و ناسپرده جهان
 نداند همی آشکار و نهان
 همه سر به سر بازدار توایم
 پرستار و در زینهار توایم
 تو را روم ایران و ایران چو روم
 جدایی چرا باید این مرز و بوم
 خرد در زمانه شهنشاه راست
 وزو داشت قیصر همی پشت راست
 چه خاقان چینی چه در هند شاه
 یکایک پرستند این تاج و گاه
 اگر کودک نارسیده بجای
 سخن گفت بی دانش و رهنمای
 ندارد شهنشاه ازو کین و درد
 که شادست ازو گنبد لاژورد
 همان باژ روم آنچ بود از نخست
 سپاریم و عهدی بتازه درست
 بخندید نوشین روان زان سخن
 که مرد فرستاده افگند بن

بدو گفت اگر نامور کودکست
خرد با سخن نزد او اندکست
چه قیصر چه آن بی خرد رهنمون
ز دانش روان را گرفته زبون
همه هوشمندان اسکندری
گرفتند پیروزی و برتری
کسی کو بگردد ز پیمان ما
بیچید دل از رای و فرمان ما
از آباد بومش بر آریم خاک
ز گنج و ز لشکر نداریم باک
فرستادگان خاک دادند بوس
چنانچون بود مردم چابلوس
که ای شاه پیروز برترمنش
ز کار گذشته مکن سرزنش
همه سر به سر خاک رنج توایم
همه پاسبانان گنج توایم
چو خشنود گردد ز ما شهریار
نباشیم ناکام و بد روزگار
ز رنجی که ایدر شهنشاه برد
همه رومیان آن ندارند خرد
ز دینار پرکرده ده چرم گاو
به گنج آوریم از دربار وساو
بکمی ویشیش فرمان رواست
پذیرد ز ما گرچه آن ناسزااست
چنین داد پاسخ که ازکار گنج
سزاوار دستور باشد به رنج
همه رومیان پیش موید شدند
خروشان و با اختر بد شدند
فراوان ز هر در سخن راندند
همه راز قیصر برو راندند
ز دینار گفتند وز گاو پوست
ز کاری که آرام روم اندروست
چنین گفت موید اگر زر دهید
ز دیبا چه مایه بران سرنهید
بهنگام برگشتن شهریار
ز دیبای زریفت باید هزار
که خلعت بود شاه را هر زمان
چه با کهتران و چه با مهتران
برین برنهادند و گشتند باز
همه پاک بردند پیشش نماز
بید شاه چندی بران رزمگاه
چو آسوده شد شهریار و سپاه
ز لشکر یکی مرد بگزید گرد
که داند شمار نبشت و سترد

سپاهی بدو داد تا باژ روم
ستاند سپارد به آباد بوم
وز آنجا بیامد سوی طیسفون
سپاهی پس پشت و پیش اندرون
همه یکسر آباد از سیم و زر
به زرین ستام و به زرین کمر
ز بس پرنیانی درفش سران
تو گفתי هوا شد همه پرنیان
در و دشت گفתי که زرین شدست
کمرها ز گوهر چو پروین شدست
چو نزدیک شهر اندر آمد ز راه
پذیره شدندش فراوان سپاه
همه پیش کسری پیاده شدند
کمر بسته و دل گشاده شدند
هر آنکس که پیمود با شاه راه
پیاده بشد تا در بارگاه
همه مهتران خواندند آفرین
بران شاه بیدار باداد ودین
چو تنگ اندر آمد به جای نشست
بهرمهری شاه بنمود دست
سرآمد سخن گفتن موزه دوز
ز ماه محرم گذشته سه روز
جهانجوی دهقان آموزگار
چه گفت اندرین گردش روزگار
که روزی فرازست و روزی نشیب
گاهی با خرامیم و گه با نهیب
سرانجام بستر بود تیره خاک
یکی را فراز و یکی را مغاک
نشانی نداریم ازان رفته گان
که بیدار و شادند اگر خفته گان
بدان گیتی ار چندشان برگ نیست
همان به که آویزش مرگ نیست
اگر صد سال بود سال اگر بیست و پنج
یکی شد چو یاد آید از روز رنج
چه آنکس که گوید خرامست و ناز
چه گوید که دردست و رنج و نیاز
کسی را ندیدم بمرگ آرزوی
نه بی راه و از مردم نیکخوی
چه دینی چه اهریمن بت پرست
ز مرگند بر سر نهاده دو دست
چوسالت شد ای پیر برشست و یک
می و جام و آرام شد بی نمک
نبندد دل اندر سپنجی سرای
خرد یافته مردم پاکرای

بگاه بسیجیدن مرگ می
چو پیراهن شعر باشد بدی
فسرده تن اندر میان گناه
روان سوی فردوس گم کرده راه
ز یاران بسی ماند و چندی گذشت
تو با جام همراه مانده به دشت
زمان خواهم از کرد گار زمان
که چندی بماند دلم شادمان
که این داستانها و چندین سخن
گذشته برو سال و گشته کهن
ز هنگام کی شاه تا یزدگرد
ز لفظ من آمد پراکنده گرد
بیوندم و باغ بی‌خو کنم
سخنهای شاهنشهان نو کنم
همانا که دل را ندارم به رنج
اگر بگذرم زین سرای سپنج
چه گوید کنون مرد روشن روان
ز رای جهاندار نوشین روان
چو سال اندر آمد بهفتاد و چار
پراندیشه‌ی مرگ شد شهریار
جهان راهمی کدخدایی بجست
که پیراهن داد پوشد نخست
دگر کو بدرویش بر مهربان
بود راد و بی‌رنج روشن‌روان
پسر بد مر او را گرانمایه شش
همه راد و بینادل و شاه فش
بمردی و فرهنگ و پرهیز و رای
جوانان با دانش و دلگشای
از ایشان خردمند و مهتر بسال
گرانمایه هرمزد بد بی‌همال
سر افراز و بادانش و خوب چهر
بر آزادگان بر بگسترده مهر
بفرمود کسری به کاراگاهان
که جویند راز وی اندر نهان
نگه داشتندی به روز و به شب
اگر داستان را گشادی دو لب
ز کاری که کردی بدی یا بهی
رسیدی بشاه جهان آگهی
به بوزرجمهر آن زمان شاه گفت
که رازی همی‌داشتم در نهفت
ز هفتاد چون سالیان درگذشت
سر و موی مشکین چو کافور گشت
چومن بگذرم زین سپنجی سرای
جهان راباید یکی کدخدای

که بخشایش آرد به درویش بر
 به بیگانه و مردم خویش بر
 ببخشد بهره‌یزد از مهر گنج
 نبندد دل اندر سرای سپنج
 سپاسم ز یزدان که فرزند هست
 خردمند و دانا و ایزد پرست
 وز ایشان بهرمزد یازان ترم
 برای و بهوشش فرازان ترم
 ز بخشایش و بخشش و راستی
 نبینم همی در دلش کاستی
 کنون موبدان و ردان را بخواه
 کسی کو کند سوی دانش نگاه
 بخوانیدش و آزمایش کنید
 هنر بر هنر بر فزایش کنید
 شدند اندران موبدان انجمن
 زهر در پژوهنده و رای زن
 جهانجوی هرمزد را خواندند
 بر نامدارنش بنشانند
 نخستین سخن گفت بوزرجمهر
 که ای شاه نیک اختر خوب چهر
 چه دانی کزو جان پاک و خرد
 شود روشن وکالبد برخورد
 چنین داد پاسخ که دانش به است
 که داننده برمهتران بر مه است
 بدانش بود مرد را ایمنی
 ببندد ز بد دست اهریمنی
 دگر بردباری و بخشایشست
 که تن را بدو نام و آرایشست
 پپرسید کز نیکوی سودمند
 بگو ازچه گردد چو گردد بلند
 چنین داد پاسخ که آنک از نخست
 بنیک و بد آرم هرکس بجست
 بکوشید تا بردل هرکسی
 ازو رنج بردن نباشد بسی
 چنین داد پاسخ که هرکس که داد
 بداد از تن خود همو بود شاد
 نگه کرد پرسنده بوزرجمهر
 بدان پاکدل مهتر خوب چهر
 بدو گفت کز گفتنی هرچ هست
 بگویم تو بشمر یکایک بدست
 سراسر همه پرسشم یادگیر
 به پاسخ همه داد بنیاد گیر
 سخن را مگردان پس و پیش هیچ
 جوانمردی و داد دادن بسیج

اگر یادگیری چنین بی‌گمان
گشادست بر تو در آسمان
که چندین به گفتار بشتافتم
ز پرسنده پاسخ فزون یافتم
جهاندار آموزگار تو باد
خرد جوشن و بخت یار تو باد
کنون هرچ دانم بپرسم ز داد
توپاسخ گزار آنچ آیدت یاد
ز فرزند کو بر پدر ارجمند
کدامست شایسته و بی‌گزند
بیخشایش دل سزاوار کیست
که بر درد او بر نباید گریست
ز کردار نیکی پشیمان کراست
که دل بر پشیمانی او گواست
سزاکیست کو را نکوهش کنیم
ز کردار او چون پژوهش کنیم
ز گیتی کجا بهتر آید گریز
که خیزد از آرام او رستخیز
بدین روزگار از چه باشیم شاد
گذشته چه بهتر که گیریم یاد
زمانه که او را بیاید ستود
کدامست وما از چه داریم سود
گرانمایه‌تر کیست از دوستان
کز آواز او دل شود بوستان
کرا بیشتر دوست اندر جهان
که یابد بدو آشکار و نهان
همان نیز دشمن کرا بیشتر
که باشد برو بر بداندیش‌تر
سزاوار آرام بودن کجاست
که دارد جهاندار ازو پشت راست
ز گیتی زیانکارتر کارچیست
که بر کرده خود نباید گریست
ز چیزی که مردم همی‌پرورد
چه چیز است کان زودتر بگذرد
ستمکاره کش نزد او شرم نیست
کدامست کش مهر و آزرم نیست
تباهی بگیتی ز گفتار کیست
دل دوستانرا پر آزار کیست
چه چیز است کان ننگ پیش آورد
همان بد ز گفتار خویش آورد
بیک روز تا شب برآمد ز کوه
ز گفتار دانا نیامد ستوه
چو هنگام شمع آمد از تیرگی
سرمه‌تران تیره از خیرگی

ز گفتار ایشان غمی گشت شاه
همی کرد خامش بیاسخ نگاه
گرانمایه هرمزد برپای خاست
یکی آفرین کرد بر شاه راست
که از شاه گیتی مبادا تهی
همی باد بر تخت شاهنشاهی
مبادا که بی تو ببینیم تاج
گر آیین شاهی وگر تخت عاج
به پوزش جهان پیش تو خاک باد
گزند تو را چرخ تریاک باد
سخن هرچ او گفت پاسخ دهم
بدین آرزو رای فرخ نهم
ز فرزند پرسید دانا سخن
وزو بایدم پاسخ افکند بن
به فرزند باشد پدر شاددل
ز غمها بدو دارد آزاد دل
اگر مهربان باشد او بر پدر
به نیکی گراینده و دادگر
دگر آنک بر جای بخشایست
برو چشم را جای پالایشست
بزرگی که بختش پراگنده گشت
به پیش یکی ناسزا بنده گشت
ز کار وی ار خون خروشی رواست
که ناپارسایی برو پادشاست
دگر هر که با مردم ناسپاس
کند نیکویی ماند اندر هراس
هران کس که نیکی فرامش کند
خرد را بکوشد که بیهش کند
دگر گفت از آرام راه گریز
گرفتن کجا خویتر از ستیز
به شهری که بیداد شد پادشا
ندارد خردمند بودن روا
ز بیدادگر شاه باید گریز
کزن خیزد اندر جهان رستخیز
چه گوید که دانی که شادی بدوست
برادر بود با دلارام دوست
دگر آنک پرسد ز کار زمان
زمانی کزو گم شود بدگمان
روا باشد ار چند بستایدش
هم اندر ستایش بیفزایدش
دگر آنک پرسید از مرد دوست
ز هر دوستی یارمندی نکوست
توانگر بود چادر او بیوش
چو درویش باشد تو با او بکوش

کسی کو فروتن تر و رادتر
دل دوستانش بدو شادتر
دگر آنک پرسد که دشمن کراست
کزو دل همیشه بدرد و بلاست
چو گستاخ باشد زیانش بید
ز گفتار او دشمن آید سزد
دگر آنک پرسید دشوار چیست
بی آزار را دل پر آواز کیست
چو بد بود و بد ساز با وی نشست
یکی زندگانی بود چون کیست
دگر آنک گوید گوا کیست راست
که جان و خرد برگوا برگواست
به از آزمایش ندیدم گوا
گواي سخنگوی و فرمانروا
زیانکارتر کار گفتی که چیست
که فرجام ازان بد بیاید گریست
چو چیره شود بر دلت بر هوا
هوا بگذرد همچو باد هوا
پشیمانی آرد بفرجام سود
گل آرزو را نشاید بسود
دگر آنک گوید که گردان ترست
که چون پای جویی بدستت سرست
چنین دوستی مرد نادان بود
سرشتش بدو رای گردان بود
دگر آنک گوید ستمکاره کیست
بریده دل از شرم و بیچاره کیست
چو کژی کند مرد بیچاره خوان
چو بی شرمی آرد ستمکاره خوان
هر آنکس که او پیشه گیرد دروغ
ستمکاره ای خوانمش بی فروغ
تباهی که گفتی ز گفتار کیست
پرازارتر درد آزار کیست
سخن چین و دو رومی و بیکار مرد
دل هوشیاران کند پر ز درد
پرسید دانا که عیب از چه بیش
که باشد پشیمان ز گفتار خویش
هر آنکس که راند سخن بر گزاف
بود بر سر انجمن مرد لاف
بگاهی که تنها بود در نهفت
پشیمان شود زان سخنها که گفت
هم اندر زمان چون گشاید سخن
به پیش آرد آن لافهای کهن
خردمند و گر مردم بی هنر
کس از آفرینش نیابد گذر

چنین بود تا بود دوران دهر
یکی زهر یابد یکی پای زهر
همه پرسش این بود و پاسخ همین
که برشاه باد از جهان آفرین
زبانها بفرمانش گوینده باد
دل راد او شاد و جوینده باد
شهنشاه کسری ازو خیره ماند
بسی آفرین کیانی بخواند
ز گفتار او انجمن شاد شد
دل شهریار از غم آزاد شد
نیشتنند عهدی بفرمان شاه
که هرمزد را داد تخت و کلاه
چوقرطاس رومی شد از باد خشک
نهادند مهری بروبر ز مشک
به موبد سپردند پیش ردان
بزرگان و بیدار دل بخردان
جهان را نمایش چو کردار نیست
نهانش جز از رنج و تیمار نیست
اگر تاج داری اگر گرم و رنج
همان بگذری زین سرای سپنج
بیوستم این عهد نوشین روان
به پیروزی شهریار جوان
یکی نامه‌ی شهریاران بخوان
نگر تا که باشد چو نوشین روان
برای و بداد و بزم و به جنگ
چو روزش سرآمد نبودش درنگ
توای پیر فرتوت بی‌توبه مرد
خرد گیر وز بزم و شادی بگرد
جهان تازه شد چون قدح یافتی
روانرا ز توبه تو برتافتی
چه گفت آن سراینده سالخورد
چو اندرز نوشین روان یاد کرد
سخنهای هرمزد چون شد بین
یکی نو پی افگند موبد سخن
هم آواز شد رایزن با دبیر
نیشتنند پس نامه‌ای بر حریر
دلارای عهدی ز نوشین روان
به هرمزد ناسالخورده جوان
سرنامه از دادگر کرد یاد
دگر گفت کین پند پور قباد
بدان ای پسر کین جهان بی‌وفاست
پر از رنج و تیمار و درد و بلاست
هرآنکه که باشی بدو شادتر
ز رنج زمانه دل آزادتر

همه شادمانی بمانی به جای
بباید شدن زین سپنجی سرای
چو اندیشه رفتن آمد فراز
برخشنده روز و شب دیرپاز
بجستیم تاج کیی را سری
که بر هر سری باشد او افسری
خردمند شش بود ما را پسر
دل فروز و بخشنده و دادگر
تو را برگزیدم که مهتر بدی
خردمند و زیبای افسر بدی
بهشتاد بر بود پای قباد
که در پادشاهی مرا کرد یاد
کنون من رسیدم به هفتاد و چار
تو را کردم اندر جهان شهریار
جز آرام و خوبی نجستم برین
که باشد روان مرا آفرین
امیدم چنانست کز کردگار
نباشی جز از شاد و به روزگار
گر ایمن کنی مردمان را بداد
خود ایمن بخسبی و از داد شاد
به پاداش نیکی بیایی بهشت
بزرگ آنک او تخم نیکی بکشت
نگر تا نباشی به جز بردبار
که تندی نه خوب آید از شهریار
جهاندار و بیدار و فرهنگ جوی
بماند همه ساله با آبروی
بگرد دروغ ایچ گونه مگرد
چو گردی شود بخت را روی زرد
دل و مغز را دور دار از شتاب
خرد را شتاب اندرارد به خواب
به نیکی گرای و به نیکی بکوش
بهرنیک و بد پند دانا نیوش
نباید که گردد بگرد تو بد
کزان بد تو را بی گمان بد رسد
همه پاک پوش و همه پاک خور
همه پنדהا یادگیر از پدر
ز یزدان گشای و به یزدان گرای
چو خواهی که باشد تو را رهنمای
جهان را چو آباد داری بداد
بود تخت آباد و دهر از تو شاد
چو نیکی نمایند پاداش کن
ممان تا شود رنج نیکی کهن
خردمند را شاد و نزدیک دار
جهان بر بدانیش تاریک دار

بهرکار با مرد دانا سگال
به رنج تن از پادشاهی منال
چو یابد خردمند نزد تو راه
بماند بتو تاج و تخت و کلاه
هرآنکس که باشد تو را زیر دست
مفرمای در بی‌نوایی نشست
بزرگان و آزادگان را بشهر
ز داد تو باید که یابند بهر
ز نیکی فرومایه را دور دار
به بیدادگر مرد مگذار کار
همه گوش و دل سوی درویش دار
همه کار او چون غم خویش دار
ور ای دونک دشمن شود دوستدار
تو در بوستان تخم نیکی بکار
چو از خویشتن نامور داد داد
جهان گشت ازو شاد و او از تو شاد
بر ارزانیان گنج بسته مدار
ببخشای بر مرد پرهیزکار
که گر پند ما را شوی کاربند
همیشه بماند کلاهی بلند
که نیکی دهش نیک خواه تو باد
همه نیکی اندر پناه تو باد
مبادت فراموش گفتار من
اگر دور مانی ز دیدار من
سرت سبز باد و دلت شادمان
تنت پاک و دور از بد بدگمان
همیشه خرد پاسبان تو باد
همه نیکی اندر گمان تو باد
چو من بگذرم زین جهان فراخ
برآورد باید یکی خوب کاخ
بجای کزو دور باشد گذر
نپرد بدو کرکس تیزپر
دری دور برچرخ ایوان بلند
بیالا برآورده چون ده کمند
نیشته برو بارگاه مرا
بزرگی و گنج و سپاه مرا
فراوان ز هر گونه افگندنی
هم از رنگ و بوی و پراگندنی
بکافور تن را توانگر کنید
زمشک از بر ترگم افسر کنید
ز دیبای زربفت پرمایه پنج
بیارید ناکار دیده ز گنج
بپوشید برما به رسم کیان
بر آیین نیکان ما در میان

بسازید هم زین نشان تخت عاج
بر آویخته از بر عاج تاج
همان هرچه زرین به پیش اندرست
اگر طاس و جامست اگر گوهرست
گلاب و می و زعفران جام بیست
ز مشک و ز کافور و عنبر دویست
نهاده ز دست چپ و دست راست
ز فرمان فزونی نباید نه کاست
ز خون کرد باید تهیگاه خشک
بدو اندر افکنده کافور و مشک
ازان پس برآرید درگاه را
نباید که بیند کسی شاه را
چو زین گونه بد کار آن بارگاه
نیابد بر ما کسی نیز راه
ز فرزند وز دوده‌ی ارجمند
کسی کش ز مرگ من آید گزند
بیاساید از بزم و شادی دو ماه
که این باشد آیین پس از مرگ شاه
سزد گر هرآنکو بود پارسا
بگیرید برین نامور پادشا
ز فرمان هرمزد برمگذرید
دم خویش بی رای او مشمرید
فراوان بران نامه هرکس گریست
پس از عهد یک سال دیگر بزیست
برفت و بماند این سخن یادگار
تو این یادگارش بزندهار دار
کنون زین سپس تاج هرمزد شاه
بیارایم و برنشانم بگاه

پادشاهی هرمزد دوازده سال بود

بخندید تموز بر سرخ سیب
همی کرد با بار و برگش عتاب
که آن دسته گل بوقت بهار
بمستی همی داشتی درکنار
همی باد شرم آمد از رنگ اوی
همی یاد یار آمد از چنگ اوی
چه کردی که بودت خریدار آن
کجا یافتی تیز بازار آن
عقیق و زبرجد که دادت بهم
ز بار گران شاخ تو هم بخم
همانا که گل را بها خواستی
بدان رنگ رخ را بیاراستی
همی رنگ شرم آید از گردنت
همی مشک بوید ز پیراهنت
مگر جامه از مشتری بستدی
به لوئل بر از خون نقط برزدی
زبرجدت برگست و چرمیت بنفش
سرت برتر از کاویانی درفش
بپیرایه زرد و سرخ و سپید
مرا کردی از برگ گل ناامید
نگارا بهارا کجا رفته‌ای
که آرایش باغ بنهفته‌ای
همی مهرگان بوید از باد تو
بجام می‌اندر کنم یاد تو
چورنگت شود سبز بستایمت
چو دیهیم هرمز بیارایمت
که امروز تیزست بازار من
نینی پس از مرگ آثار من

آغاز داستان

یکی پیر بد مرزبان هری
پسندیده و دیده ازهر دی
جهان دیده‌ای نام او بود ماخ
سخن‌دان و با فر و با پال و شاخ
پرسیدمش تا چه داری بیاد
ز هرمز که بنشست بر تخت داد
چنین گفت پیر خراسان که شاه
چو بنشست بر نامور پیشگاه
نخست آفرین کرد بر کردگار
توانا و داننده روزگار
دگر گفت ما تخت نامی کنیم
گرانمایگان را گرامی کنیم
جهان را بداریم در زیر پر
چنان چون پدر داشت با داد و فر
گنه کردگانرا هراسان کنیم
ستم دیدگان را تن آسان کنیم
ستون بزرگیست آهستگی
همان بخشش و داد و شایستگی
بدانید کز کردگار جهان
بد و نیک هرگز نماند نهان
نیاگان ما تاجداران دهر
که از دادشان آفرین بود بهر
نجستند جز داد و بایستگی
بزرگی و گردی و شایستگی
ز کهتر پرستش ز مهتر نواز
بداندیش را داشتن در گداز
بهرکشوری دست و فرمان مراست
توانایی و داد و پیمان مراست
کسی را که یزدان کند پادشا
بنازد بدو مردم پارسا
که سرمایه شاه بخشایشست
زمانه ز بخشش بسایشست
به درویش برمه‌ربانی کنیم
پیرمایه بر پاسبانی کنیم
هرآنکس که ایمن شد از کار خویش
برما چنان کرد بازار خویش
شما را بمن هرچ هست آرزوی
مدارید راز از دل نیکخوی
ز چیزی که دلتان هراسان بود
مرا داد آن دادن آسان بود
هرآنکس که هست از شما نیکبخت
همه شاد باشید زین تاج و تخت

میان بزرگان درخشش مراست
چو بخشایش داد و بخشش مراست
شما مهربانی بافزون کنید
ز دل کینه و آز بیرون کنید
هر آنکس که پرهیز کرد از دو کار
نبیند دو چشمش بد روزگار
بخشنودی کردگار جهان
بکوشید یکسر کهان و مهان
دگر آنک مغزش بود پر خرد
سوی ناسپاسی دلش ننگرد
چو نیکی فزایی بروی کسان
بود مزد آن سوی تو نارسان
میامیز با مردم کژ گوی
که او را نباشد سخن جز بروی
وگر شهریار بود دادگر
تو بر وی بسستی گمانی میر
گر ای دون که گویی نداند همی
سخنهای شاهان بخواند همی
چو بخشایش از دل کند شهریار
تو اندر زمین تخم کژی مکار
هر آنکس که او پند ما داشت خوار
بشوید دل از خوبی روزگار
چوشاه از تو خشنود شد راستیست
وزو سر بیچی درکاستیست
درشتیش نرمیست در پند تو
بجوید که شد گرم پیوند تو
ز نیکی مپرهیز هرگز به رنج
مکن شادمان دل به بیداد گنج
چو اندر جهان کام دل یافتی
رسیدی بجایی که بشتافتی
چو دیهیم هفتاد بر سر زهی
همه گرد کرده به دشمن دهی
بهر کار درویش دارد دلم
نخواهم که اندیشه زو بگسلم
همی خواهم از پاک پروردگار
که چندان مرا بر دهد روزگار
که درویش را شاد دارم به گنج
نیارم دل پارسا را به رنج
هر آنکس که شد در جهان شاه فش
سرش گردد از گنج دینار کش
سرش را بیچم ز کندواری
نباید که جوید کسی مهتری
چنین است انجام و آغاز ما
سخن گفتن فاش و هم راز ما

درود جهان آفرین بر شماست
خم چرخ گردان زمین شماست
چو بشنید گفتار او انجمن
پر اندیشه گشتند زان تن بتن
سرگنج داران پر از بیم گشت
ستمکاره را دل به دو نیم گشت
خردمند و درویش زان هرک بود
به دلش اندرون شادمانی فزود
چنین بود تا شد بزرگیش راست
هرآن چیز در پادشاهی که خواست
برآشفست و خوی بد آورد پیش
به یکسو شد از راه آیین و کیش
هرآنکس که نزد پدرش ارجمند
بدی شاد و ایمن ز بیم گزند
یکایک تبه کردشان بی گناه
بدین گونه بد رای و آیین شاه
سه مرد از دبیران نوشین روان
یکی پیر ودانا و دیگر جوان
چو ایزد گشسب و دگر بر زمهر
دبیر خردمند با فر و چهر
سه دیگر که ماه آذرش بود نام
خردمند و روشن دل و شاد کام
بر تخت نوشین روان این سه پیر
چو دستور بودند و همچون وزیر
همی خواست هرمرز کزین هرسه مرد
یکایک برآرد بناگاه گرد
همی بود ز ایشان دلش پره راس
که روزی شوند اندرو ناسپاس
بایزد گشسب آن زمان دست آخت
به بیهوده بر بند و زندانش ساخت
دل موید موبدان تنگ شد
رخانش ز اندیشه بی رنگ شد
که موید بد و پاک بودش سرشت
بمردی و را نام بد زردهشت
ازان بند ایزد گشسب دبیر
چنان شد که دل خسته گردد به تیر
چو روزی برآمد نبودش زوار
نه خورد و نه پوشش نه انده گسار
ز زندان پیامی فرستاد دوست
به موید که ای بنده را مغز و پوست
منم بی زواری به زندان شاه
کسی را به نزدیک من نسیت راه
همی خوردنی آرزوی آیدم
شکم گرسنه رنج بغزایدم

یکی خوردنی پاک پیشم فرست
دوایی بدین درد ریشم فرست
دل موید از درد پیغام اوی
غمی گشت زان جای و آرام اوی
چنان داد پاسخ که از کار بند
منال ار نیاید به جانت گزند
ز پیغام اوشد دلش پرشکن
برانیشه شد مغزش از خویشتن
به زاندان فرستاد لختی خورش
بلرزید زان کار دل در برش
همی گفت کاکنون شود آگهی
بدین ناجوانمرد بی فرهی
که موید به زندان فرستاد چیز
نیرزد تن ما برش یک پیشیز
گزند آیدم زین جهاندار مرد
کند برمن از خشم رخساره زرد
هم از بهر ایزد گشسب دبیر
دلش بود پیچان و رخ چون زریز
بفرمود تا پاک خوالیگرش
به زندان کشد خوردنیها برش
ازان پس نشست از بر تازی اسب
بیامد به نزدیک ایزد گشسب
گرفتند مر یکدگر را کنار
پر از درد ومژگان چو ابر بهار
ز خوی بد شاه چندی سخن
همی رفت تا شد سخنها کهن
نهادند خوان پیش ایزدگشسب
گرفتند پس واژ و برسم بدست
پس ایزد گشسب آنچ اندرز بود
به زمزم همی گفت و موید شنود
ز دینار وز گنج وز خواسته
هم از کاخ و ایوان آراسته
به موید چنین گفت کای نامجوی
چو رفتی از ایدر به هرمزد گوی
که گر سرنپیچی ز گفتار من
برانیشی از رنج و تیمار من
که از شهریاران توخورده‌ام
تو را نیز در بر بیورده‌ام
بدان رنج پاداش بند آمدست
پس از رنج بیم گزند آمدست
دلی بیگنه پرغم ای شهریار
به یزدان نمایم به روز شمار
چوموید سوی خانه شد در زمان
ز کارآگاهان رفت مردی دمان

شنیده یکایک بهرمزد گفت
دل شاه با رای بد گشت جفت
ز ایزد گشسب آنگهی شد درشت
به زندان فرستاد و او را بکشت
سخنهای موید فراوان شنید
بروبر نکرد ایچ گونه پدید
همی‌راند اندیشه برخوب و زشت
سوی چاره کشتن زردهشت
بفرمود تا زهر خوالیگرش
نهانی برد پیش دریک خورش
چو موید بیامد بهنگام بار
به نزدیکی نامور شهریار
بدو گفت کامروز ز ایدر مرو
که خوالیگری یافتستیم نو
چو بنشست موید نهادند خوان
ز موید بپالود رنگ رخان
بدانست کان خوان زمان ویست
همان راستی در گمان ویست
خورشها ببرند خوالیگران
همی‌خورد شاه از کران تا کران
چو آن کاسه زهر پیش آورد
نگه کرد موید بدان بنگرید
بران بدگمان شد دل پاک اوی
که زهرست بر خوان تریاک اوی
چوهرمز نگه کرد لب را بیست
بران کاسه زهر یازید دست
بران سان که شاهان نوازش کنند
بران بندگان نیز نازش کنند
ازان کاسه برداشت مغز استخوان
بیازید دست گرامی بخوان
به موید چنین گفت کای پاک مغز
تو را کردم این لقمه‌ی پاک ونغز
دهن بازکن تا خوری زین خورش
کزین پس چنین باشدت پرورش
بدو گفت موید به جان و سرت
که جاوید بادا سر و افسرت
کزین نوشه خوردن نفرماییم
به سیری رسیدم نیفزاییم
بدو گفت هرمز به خورشید و ماه
به پاکی روان جهاندار شاه
که بستانی این نوشه ز انگشت من
برین آرزو نشکنی پشت من
بدو گفت موید که فرمان شاه
بیامد نماند مرا رای و راه

بخورد و ز خوان زار و پیچان برفت
همی راند تا خانه‌ی خویش تفت
ازان خوردن ز هر باکس نگفت
یکی جامه افگند و نالان بخت
بفرمود تا پای زهر آورند
ازان گنجها گر ز شهر آورند
فرو خورد تریاک و نامد به کار
ز هر مز به یزدان بنالید زار
یکی استواری فرستاد شاه
بدان تا کند کار موید نگاه
که آن زهر شد بر تنش کارگر
گر اندیشه‌ی ما نیامد ببر
فرستاده را چشم موید بدید
سرشکش ز مژگان برخ بر چکید
بدو گفت رو پیش هر مزد گوی
که بخت ببر گشتن آورد روی
بدین داوری نزد داور شویم
بجایی که هر دو برابر شویم
ازین پس تو ایمن مشو از بدی
که پاداش پیش آیدت ایزدی
تو پدرود باش ای بداندیش مرد
بد آید برویت ز بد کارکرد
چو بشنید گریان بشد استوار
بیاورد پاسخ بر شهریار
سپهبد پشیمان شد از کار اوی
بپیچید ازان راست گفتار اوی
مر آن درد را راه چاره ندید
بسی باد سرد از جگر برکشید
بمرد آن زمان موید موبدان
برو زار و گریان شده بخردان
چنینست کیهان همه درد و رنج
چه یازد بتاج و چه نازی به گنج
که این روزگار خوشی بگذرد
زمانه نفس را همی بشمرد
چو شد کار دانا بزاری به سر
همه کشور از درد زیر و زیر
جهاندار خونریز و ناسازگار
نکرد ایچ یاد از بد روزگار
میان تنگ خون ریختن را ببست
به بهرام آذر مهان آخت دست
چو شب تیره‌تر شد مر او را بخواند
به پیش خود اندر به زانو نشاند
بدو گفت خواهی که ایمن شوی
نبینی ز من تیزی و بدخوی

چو خورشید بر برج روشن شود
سرکوه چون پشت جوشن شود
تو با نامداران ایران بیای
همی باش در پیش تختم بیای
ز سیمای برزینت پرسم سخن
چو پاسخ گزاری دلت نرم کن
پرسم که این دوستار تو کیست
بدست ار پرستنده ایزدست
تو پاسخ چنین ده که این بدتنست
بداندیش وز تخم آهرمنست
وزان پس ز من هرچ خواهی بخواه
پرستنده و تخت و مهر و کلاه
بدو گفت بهرام کایدون کنم
ازین بد که گفتی صدا فزون کنم
بسیمای برزین که بود از مهان
گزین پدرش آن چراغ جهان
همی ساخت تا چاره‌ای چون کند
که پیراهن مهر بیرون کند
چو پیدا شد آن چادر عاج گون
خور از بخش دوپیکر آمد برون
جهاندار بنشست بر تخت عاج
بیاویختند آن بهاگیر تاج
بزرگان ایران بران بارگاه
شدند انجمن تا بیامد سپاه
ز در پرده برداشت سالار بار
برفتند یکسر بر شهریار
چو بهرام آذر مهان پیشرو
چو سیمان برزین و گردان نو
نشستند هریک به آیین خویش
گروهی پیوند بر پای پیش
به بهرام آذر مهان گفت شاه
که سیمای برزین بدین بارگاه
سزاوار گنجست اگر مرد رنج
که بدخواه زیبا نباشد به گنج
بدانست بهرام آذر مهان
که آن پرسش شهریار جهان
چگونست و آن راپی و بیخ چیست
کزان بیخ اورا نباید گریست
سرانجام جز دخمه‌ی بی کفن
نیابد ازین مهتر انجمن
چنین داد پاسخ که ای شاه راد
ز سیمای برزین مکن ای یاد
که ویرانی شهر ایران ازوست
که مه مغز بادش بتن بر مه پوست

نگوید سخن جز همه بتری
 بر آن بتری بر کند داوری
 چو سیمای برزین شنید این سخن
 بدو گفت کای نیک یار کهن
 بید برتن من گواپی مده
 چنین دیو را آشنایی مده
 چه دیدی ز من تا تو یار منی
 ز کردار و گفتار آهرمنی
 بدو گفت بهرام آذرمنان
 که تخمی پراکنده‌ای در جهان
 کزان بر نخستین توخواهی درود
 از آتش نیابی مگر تیره دود
 چو کسری مرا و تو را پیش خواند
 بر تخت شاهنشاهی برنشاند
 ابا موبد موبدان برزمهر
 چوایزدگشسب آن مه خوب چهر
 بپرسید کین تخت شاهنشاهی
 کرا زبید و کیست با فرهی
 بکهر دهم گر به مهتر پسر
 که باشد بشاهی سزاوارتر
 همه یکسر از جای برخاستیم
 زبان پاسخش را بیاراستیم
 که این ترکزاده سزاوارنیست
 بشاهی کس او را خریدار نیست
 که خاقان نژادست و بد گوهرست
 ببالا و دیدار چون مادرست
 تو گفتی که هرمرز بشاهی سزاست
 کنون زین سزا مر تو را این جزاست
 گواپی من از بهر این دادمت
 چنین لب به دشنام بگشادمت
 ز تشویر هرمرز فروپژمرید
 چو آن راست گفتار او را شنید
 به زندان فرستادشان تیره شب
 وز ایشان بید تیز بگشاد لب
 سیم شب چو برزد سر از کوه ماه
 ز سیمای برزین پردخت شاه
 به زندان دزدان مر او را بکشت
 ندارد جز از رنج و نفرین بمشت
 چو بهرام آذرمنان آن شنید
 که آن پاکدل مرد شد ناپدید
 پیامی فرستاد نزدیک شاه
 که ای تاج تو برتر از چرخ ماه
 تو دانی که من چند کوشیده‌ام
 که تا رازهای تو پوشیده‌ام

به پیش پدرت آن سزاوار شاه
نبودم تو را جز همه نیکخواه
یکی پند گویم چو خوانی مرا
بر تخت شاهی نشانی مرا
تو را سودمندست از پند من
به زندان بمان یک زمان بند من
به ایران تو را سودمندی بود
خردمند را بی‌گزندی بود
پیامش چو نزدیک هرمز رسید
یکی رازدار از میان برگزید
که بهرام را پیش شاه آورد
بدان نامور بارگاه آورد
شب تیره بهرام را پیش خواند
به چربی سخن چند با او براند
بدو گفت برگوی کان پند چیست
که ما را بدان روزگار بهیست
چنین داد پاسخ که در گنج شاه
یکی ساده صندوق دیدم سیاه
نهاده به صندوق در حقه‌ای
بحقه درون پارسی رقه‌ای
نیشست بر پرنیان سپید
بدان باشد ایرانیان را امید
به خط پدرت آن جهاندار شاه
تو را اندران کرد باید نگاه
چو هرمز شنید آن فرستاد کس
به نزدیک گنجور فریادرس
که در گنجهای پدر بازجوی
یکی ساده صندوق و مهری بروی
بران مهر بر نام نوشین‌روان
که جاوید بادا روانش جوان
هم اکنون شب تیره پیش من آر
فراوان بجستن مبر روزگار
شتابید گنجور و صندوق جست
بیاورد پویان به مهر درست
جهاندار صندوق را برگشاد
فراوان ز نوشین‌روان کرد یاد
به صندوق در حقه با مهر دید
شتابید وزو پرنیان برکشید
نگه کرد پس خط نوشین‌روان
نیشته بران رقه‌ای پرنیان
که هرمز بده سال و بر سر دوسال
یکی شهریاری بود بی‌همال
ازان پس پرآشوب گردد جهان
شود نام و آواز او درنهان

پدید آید ازهرسویی دشمنی
یکی بدنژادی و آهرمنی
پراگنده گردد ز هر سو سپاه
فروافگند دشمن او را ز گاه
دو چشمش کند کور خویش زنش
ازان پس برآرند هوش از تنش
به خط پدر هرمز آن رقعہ دید
هراسان شد و پرنیان برکشید
دوچشمش پر از خون شد و روی زرد
ببهرام گفت ای جفاپیشه مرد
چه جستی ازین رقعہ اندرهمی
بخواهی ربودن ز من سرهمی
بدو گفت بهرام کای ترک زاد
به خون ریختن تا نباشی تو شاد
توخاقان نژادی نه از کیقباد
که کسری تو را تاج بر سر نهاد
بدانست هرمز که او دست خون
بیازد همی زنده بی رهنمون
شنید آن سخنهای بی کام را
به زندان فرستاد بهرام را
دگر شب چو برزد سر از کوه ماه
به زندان دژ آگاه کردش تباه
نماند آن زمان بر درش بخردی
همان رهنمائی و هم موبدی
ز خوی بد آید همه بدتری
نگر تا سوی خوی بد ننگری
وزان پس نبد زندگانیش خوش
ز تیمار زد بر دل خویش تش
بسالی با صطخر بودی دو ماه
که کوتاه بودی شبان سیاه
که شهری خنک بود و روشن هوا
از آنجا گذشتن نبودی روا
چوپنهان شدی چادر لاژورد
پدید آمدی کوه یاقوت زرد
منادیگری برکشیدی فروش
که این نامداران با فر و هوش
اگر کشتمندی شود کوفته
وزان رنج کارنده آشوفته
وگر اسب در کشت زاری رود
کس نیز بر میوه داری رود
دم و گوش اسبش بیاید برید
سر دزد بردار باید کشید
بدو ماه گردان بدی درجهان
بدو نیکویی زو نبودی نهان

بهر کشوری داد کردی چنین
ز دهقان همی یافتی آفرین
پسر بد مر او را گرامی یکی
که از ماه پیدا نبود اندکی
مر او را پدر کرده پرویز نام
گهش خواندی خسرو شادکام
نبودی جدا یک زمان از پدر
پدر نیز نشگفتی از پسر
چنان بد که اسبی ز آخر بجست
که بد شاه پرویز را بر نشست
سوی کشتمند آمد اسب جوان
نگهبان اسب اندر آمد دوان
بیامد خداوند آن کشت زار
به پیش موکل بنالید زار
موکل بدو گفت کین اسب کیست
که بر دم و گوشش بیاید گریست
خداوند گفت اسب پرویز شاه
ندارد همی کهترانرا نگاه
بیامد موکل بر شهریار
بگفت آنچ بشنید از کشت زار
بدو گفت هرمز برفتن بکوش
بیر اسب را در زمان دم و گوش
زیانی که آمد بران کشتمند
شمارش بیاید شمردن که چند
ز خسرو زیان باز باید ستد
اگر صد زیانست اگر پانصد
درمهای گنجی بران کشت زار
بریزند پیش خداوند کار
چو بشنید پرویز پوزش کنان
برانگیخت از هر سویی مهتران
بنزد پدر تا ببخشد گناه
نبرد دم و گوش اسب سیاه
برآشفست ازان پس برو شهریار
بتندی بزد بانگ بر پیشکار
موکل شد از بیم هرمز دوان
بدان کشت نزدیک اسب جوان
بخنجر جداکرد زو گوش و دم
بران کشت زاری که آزد سم
همان نیز تاوان بدان دادخواه
رسانید خسرو بفرمان شاه
وزان پس بنخچیر شد شهریار
بیاورد هر کس فراوان شکار
سواری ردی مرد کنداوری
سپهبدنژادی بلند اختری

بره بر یکی رز پراز غوره دید
 بفرمود تا که تر اندر دوید
 ازان خوشه‌ی چند ببردی و برد
 بایوان و خوالیگرش را سپرد
 بیامد خداوندش اندر زمان
 بدان مرد گفت ای بد بدگمان
 نگهبان این رز نبودی به رنج
 نه دینار دادی بها را نه گنج
 چرا رنج نابرده کردی تباه
 بنالم کنون از تو در پیش شاه
 سوار دلاور ز بیم زیان
 بزودی کمر بازکرد از میان
 بدو داد پرمایه زرین کمر
 بهر مهره‌ای در نشانده گهر
 خداوند رز چون کمر دید گفت
 که کردار بد چند باید نهفت
 تو با شهریار آشنایی مکن
 خریده نداری بهایی مکن
 سپاسی نهم بر تو بر زین کمر
 بیچی اگر بشنود دادگر
 یکی مرد بد هرمز شهریار
 به پیروزی اندر شده نامدار
 بمردی ستوده بهرانجمن
 که از رزم هرگز ندیدی شکن
 که هم داده بود و هم دادخواه
 کلاه کیی بر نهاده بماه
 نکردی بشهر مداین درنگ
 دلاور سری بود با نام و ننگ
 بهار و تموز و زمستان و تیر
 نیاسود هرمز یل شیرگیر
 همی گشت گرد جهان سر به سر
 همی جست در پادشاهی هنر
 چو ده سال شد پادشاهیش راست
 ز هرکشور آواز بدخواه خاست
 بیامد ز راه هری ساوه شاه
 ابا پیل و با کوس و گنج و سپاه
 گر از لشکر ساوه گیری شمار
 برو چارصد بار بشمر هزار
 ز پیلان جنگی هزار و دویست
 توگفتی مگر برزمین راه نیست
 ز دشت هری تا در مرورود
 سپه بود آگنده چون تار و پود
 وزین روی تا مرو لشکر کشید
 شد از گرد لشکر زمین ناپدید

بهر مز یکی نامه بنوشت شاه
 که نزدیک خود خوان ز هر سو سپاه
 برو راه این لشکر آباد کن
 علف سازو از تیغ ما یادکن
 برین پادشاهی بخواهم گذشت
 بدریا سپاهست و بر کوه و دشت
 چو برخواند آن نامه را شهریار
 بیژمرد زان لشکر بی شمار
 وزان روی قیصر بیامد ز روم
 به لشکر بزیر اندر آورد بوم
 سپه بود رومی عدد صد هزار
 سواران جنگ آور و نامدار
 ز شهری که بگرفت نوشین روان
 که از نام او بود قیصر نوان
 بیامد ز هر کشوری لشکری
 به پیش اندرون نامور مهتری
 سپاهی بیامد ز راه خزر
 کز ایشان سیه شد همه بوم و بر
 جهان دیده بدال درپیش بود
 که با گنج و با لشکر خویش بود
 ز ارمینیه تا در اردبیل
 پراگنده شد لشکرش خیل خیل
 ز دشت سواران نیزه گزار
 سپاهی بیامد فزون از شمار
 چو عباس و چو حمزه شان پیشرو
 سواران و گردن فرازان نو
 ز تاراج ویران شد آن بوم ورست
 که هرگز همی باز ایشان بجست
 بیامد سپه تابه آب فرات
 نماند اندر آن بوم جای نبات
 چو تاریک شد روزگار پهی
 ز لشکر بهرمز رسید آگهی
 چو بشنید گفتار کاراگاهان
 به پژمرد شاداب شاه جهان
 فرستاد و ایرانیان را بخواند
 سراسر همه کاخ مردم نشاند
 برآورد رازی که بود از نهفت
 بدان نامداران ایران بگفت
 که چندین سپه روی به ایران نهاد
 کسی در جهان این ندارد بیاد
 همه نامداران فرو ماندند
 ز هر گونه اندیشه ها راندند
 بگفتند کای شاه با رای و هوش
 یکی اندرین کار بگشای گوش

خردمند شاهی و ما که‌تریم
همی خویشتن موبدی نشمریم
براندیش تا چاره‌ی کار چیست
برو بوم ما را نگهدار کیست
چنین گفت موبد که بودش وزیر
که ای شاه دانا و دانش پذیر
سپاه خزر گر بیاید به جنگ
نیابند جنگی زمانی درنگ
ابا رومیان داستانها زنیم
زین پایه تازیان برکنیم
ندارم به دل بیم ازتازیان
که ازدیدشان دیده دارد زیان
که هم مارخوارند وهم سوسمار
ندارند جنگی گه کارزار
تو را ساوه شاهست نزدیکتر
وزو کار ما نیز تاریکتر
ز راه خراسان بود رنج ما
که ویران کند لشکر و گنج ما
چو ترک اندر آید ز جیحون به جنگ
نباید برین کار کردن درنگ
به موبد چنین گفت جوینده راه
که اکنون چه سازیم با ساوه شاه
بدو گفت موبد که لشکر بساز
که خسرو به لشکر بود سرفراز
عرض را بخوان تا بیارد شمار
که چندست مردم که آید به کار
عرض با جریده به نزدیک شاه
بیامد بیاورد بی‌مر سپاه
شمار سپاه آمدش صد هزار
پیاده بسی در میان سوار
بدو گفت موبد که با ساوه شاه
سزد گر نشوریم با این سپاه
مگر مردمی جویی و راستی
بدور افگنی کژی و کاستی
رهانی سر که‌تر آنرا ز بد
چنان کز ره پادشاهان سزد
شنیدستی آن داستان بزرگ
که ارجاسب آن نامدارسترگ
بگشتاسب و لهراسب از بهر دین
چه بد کرد با آن سواران چین
چه آمد ز تیمار برشهر بلخ
که شد زندگانی بران بوم تلخ
چنین تا گشاده شد اسفندیار
همی بود هر گونه کارزار

ز مهتر بسال ار چه من کهترم
ازو من باندیشه بر بگذرم
به موبد چنین گفت پس شهریار
که قیصر نجوید ز ما کارزار
همان شهرها را که بگرفت شاه
سپارم بدو بازگردد ز راه
فرستاده‌ای جست گرد و دبیر
خردمند و گویا و دانش پذیر
به قیصر چنین گوی کز شهر روم
نخواهم دگر باژ آن مرز و بوم
تو هم پای در مرز ایران منه
چو خواهی که مه باشی و روزبه
فرستاده چون پیش قیصر رسید
بگفت آنچ از شاه ایران شنید
ز ره بازگشت آن زمان شاه روم
نیاورد جنگ اندران مرز و بوم
سپاهی از ایرانیان برگزید
که از گردشان روز شد ناپدید
فرستادشان تا بران بوم و بر
به پای اندر آرند مرز خزر
سپهدارشان پیش خراد بود
که با فر و اورنگ و با داد بود
چو آمد بار مینیه در سپاه
سپاه خزر برگرفتند راه
وز ایشان فراوان بکشتند نیز
گرفتند زان مرز بسیار چیز
چو آگاهی آمد به نزدیک شاه
که خراد پیروز شد با سپاه
بجز کینه‌ی ساوه شاهش نماند
خرد را به اندیشه اندر نشاند

یکی بنده بد شاه را شادکام
خردمند و بینا و نستوه نام
به شاه جهان گفت انوشه بدی
ز تو دور بادا همیشه بدی
بپرسید باید ز مهران ستاد
که از روزگاران چه دارد بیاد
به کنجی نشستست با زند و است
زامید گیتی شده پیروست
بدین روزگاران بر او شدم
یکی روز ویک شب بر او بدم
همی گفت او را من از ساوه شاه
ز پیلان جنگی و چندان سپاه
چنین داد پاسخ چو آمد سخن

ازان گفته روزگار کهن
بپرسیدم از پیر مهران ستاد
که از روزگاران چه داری بیاد
چنین داد پاسخ که شاه جهان
اگر پرسدم بازگویم نهان
شهنشاه فرمود تا در زمان
بشد نزد او نامداری دمان
تن پیر ازان کاخ برداشتند
به مهد اندرون تیز بگذاشتند
چو آمد برشاه مرد کهن
دلی پر زدانش سری پرسخن
بپرسید هرمرز ز مهران ستاد
کزین ترک جنگی چه داری بیاد
چنین داد پاسخ بدو مرد پیر
که ای شاه گوینده ویادگیر
بدانگه کجا مادرت راز چین
فرستاد خاقان به ایران زمین
بخواهندگی من بدم پیشرو
صدو شست مرد از دلیران گو
پدرت آن جهاندار دانا و راست
ز خاقان پرستارزاده نخواست
مرا گفت جز دخت خاتون مخواه
نزیب پرستار در پیشگاه
برفتم به نزدیک خاقان چین
به شاهی برو خواندم آفرین
ورا دختری پنج بد چون بهار
سراسر پر از بوی و رنگ و نگار
مرا در شبستان فرستاد شاه
برفتم بران نامور پیشگاه
رخ دختران را بیاراستند
سر زلف بر گل بیاراستند
مگر مادرت بر سر افسر نداشت
همان یاره و طوق و گوهر نداشت
از ایشان جز او دخت خاتون نبود
به پیرایه و رنگ و افسون نبود
که خاتون چینی ز فغفور بود
به گوهر زکردار بد دور بود
همی مادرش را جگر زان بخش
که فرزند جایی شود دوردست
دژم بود زان دختر پارسا
گسی کردن از خانه ی پادشا
من او را گزین کردم از دختران
نگه داشتم چشم زان دیگران
مرا گفت خاتون که دیگر گزین

که هر پنج خویند و با آفرین
 مرا پاسخ این بد که این بایدم
 چو دیگر گزینم گزند آیدم
 فرستاد و کنداوران را بخواند
 بر تخت شاهی به زانو نشاند
 بپرسش گرفت اختر دخترش
 که تا چون بود گردش اخترش
 ستاره شمر گفت جز نیکویی
 نبینی و جز راستی نشنوی
 ازین دخت و از شاه ایرانیان
 یکی کودک آید چو شیر زیان
 ببالا بلند و بازوی ستبر
 به مردی چو شیر و بیخشش ابر
 سیه چشم و پر خشم و نابردبار
 پدر بگذرد او بود شهریار
 فراوان ز گنج پدر بر خورد
 بسی روزگاران بید نشمرد
 وزان پس یکی شاه خیزد سترگ
 ز ترکان بیارد سپاهی بزرگ
 بسازد که ایران و شهریمین
 سراسر بگیرد بران انجمن
 ازو شاه ایران شود دردمند
 بترسد ز پیروز بخت بلند
 یکی کهتری باشدش دوردست
 سواری سرافراز مهترپرست
 ببالا دراز و به اندام خشک
 به گرد سرش جعد مویی چومشک
 سخن آوری جلد و بینی بزرگ
 سه چرده و تندگوی و سترگ
 جهانجوی چوبینه دارد لقب
 هم از پهلوانانشان باشد نسب
 چو این مرد چاکر باندک سپاه
 ز جایی بیاید به درگاه شاه
 مرین ترک را ناگهان بشکند
 همه لشکرش را بهم برزند
 چو بشنید گفت ستاره شمر
 ندیدم ز خاقان کسی شادتر
 به نوشین روان داد پس دخترش
 که از دختران او بدی افسرش
 پذیرفتم او را من ازبهر شاه
 چو آن کرده بد بازگشتم به راه
 بیاورد چندی گهرها ز گنج
 که ما یافتیم از کشیدنش رنج
 همان تا لب رود جیحون براند

جهان بین خود را بکشتی نشانند
ز جیحون دلی پر ز غم بازگشت
ز فرزند با درد انبار گشت
کنون آنچ دیدم بگفتم همه
به پیش جهاندار شاه رمه
ازین کشور این مرد را باز جوی
بپوینده شاید که گویی بیوی
که پیروزی شاه بر دست اوست
بدشمن ممان این سخن گر بدوست
بگفت این و جانش برآمد ز تن
برو زار و گریان شدند انجمن
شهنشاه زو در شگفتی بماند
به مژگان همی خون دل برفشاند
به ایرانیان گفت مهران ستاد
همی داشت این راستیها بیاد
چو با من یکایک بگفت و بمرد
پسندیده جانش به یزدان سپرد
سپاسم ز یزدان کزین مرد پیر
برآمد چنین گفتن ناگزیر
نشان جست باید ز هر مهتری
اگر مهتری باشد ار کهتری
بحوید تا این بجای آورید
همه رنجه را به پای آورید
یکی مهتری نامبردار بود
که بر آخر اسب سالار بود
کجا راد فرخ بدی نام اوی
همه شادی شاه بد کام اوی
بیامد بر شاه گفت این نشان
که داد این ستوده به گردنکشان
ز بهرام بهرام پورگشسب
سواری سرافراز و پیچنده اسب
ز اندیشهی من بخواهد گذشت
ندیدم چنو مرزیانی به دشت
که دادی بدو بردع و اردبیل
یکی نامور گشت باکوس و خیل
فرستاد و بهرام را مژده داد
سخنهای مهران برو کرد یاد
جهانجوی پویان ز بردع برفت
ز گردنکشان لشکری برد تفت
چوبهرام تنگ اندر آمد ز راه
بفرمود تا بار دادند شاه
جهاندریده روی شهنشاه دید
بران نامدار آفرین گسترید
نگه کرد شاه اندرو یک زمان

نبودش بدو جز به نیکی گمان
نشاینهای مهران ستاد اندروی
بدید و بخندید و شد تازه روی
ازان پس بپرسید و بنواختش
یکی نامور جایگه ساختش
شب تیره چون چادر مشک‌بوی
بیفگند و خورشید بنمود روی
به درگاه شد مرزبان نزد شاه
گرانمایگان برگشادند راه
جهاندار بهرام را پیش خواند
به تخت از بر نامداران نشاند
بپرسید زان پس که با ساوه شاه
کنم آشتی گر فرستم سپاه
چنین داد پاسخ بدو جنگجوی
که با ساوه شاه آشتی نیست روی
گر او جنگ را خواهد آراستن
هزیمت بود آشتی خواستن
و دیگر که بدخواه گردد دلیر
چوبیند که کام توآمد بزیر
گه رزم چون بزم پیش آوری
به فرمانبری ماند این داوری
بدو گفت هرگز که پس چیست رای
درنگ آورم گر بجنیم ز جای
چنین داد پاسخ که گر بدسگال
پیچد سر از داد بهتر به فال
چه گفت آن گرانمایه‌ی نیک رای
که بیداد را نیست با داد جای
تو با دشمن بدکنش رزم جوی
که با آتش آب اندر آری به جوی
وگر خود دگرگونه باشد سخن
شهی نو گزیند سپهر کهن
چون‌یرو ببازوی خویش آوریم
هنر هرچ داریم پیش آوریم
نه از پاک یزدان نکوهش بود
نه شرم از یلان چون پژوهش بود
چو ناکشته ز ایرانیان ده هزار
بتاییم خیره سر از کارزار
چه گوید تو را دشمن عیبجوی
که بی‌جنگ پیچی ز بدخواه روی
چو بر دشمنان تیرباران کنیم
کمان را چو ابر بهاران کنیم
همان تیغ و گویال چون صدهزار
شکسته شود درصف کارزار
چون پیروزی ما نیاید پدید

دل از نیک بختی نباید کشید
وزان پس بفرمان دشمن شویم
که بی‌هشو و بیجان و بیتن شویم
بکوشیم با گردش آسمان
اگر درمیانه سر آرد زمان
چو گفتار بهرام بشنید شاه
بخندید و رخشنده شد پیشگاه
ز پیش جهاندار بیرون شدند
جهان‌دیدگان دل پر از خون شدند
بهرام گفتند کاندلر سخن
چو پرسد تو را بس دلیری مکن
سپاهست چندان ابا ساوه شاه
که بر مور و بر پیشه بستند راه
چنان چون تو گویی همی پیش شاه
که یارد بدن پهلوان سپاه
چنین گفت بهرام با مهتران
که ای نامداران و کندآوران
چو فرمان دهد نامبردار شاه
منم ساخته پهلوان سپاه
برفتند بیدار کارآگاهان
هم آنگه بر شهریار جهان
سخنهای بهرام چندانک بود
بهر یک سراینده ده برافزود
شهنشاه ایران ازان شاد شد
ز تیمار آن لشکر آزاد شد
ورا کرد سالار بر لشکرش
بابر اندر آورد جنگی سرش
هرآنکس که جست از یلان نام را
سپهبد همی خواند بهرام را
سپهبد بیامد بر شهریار
که خوانم عرض را ز بهر شمار
ببینم ز لشکر که جنگی که‌اند
که نام جستن درنگی که‌اند
بدو گفت سالار لشکر تویی
بتو باز گردد بد و نیکویی
سپهبد بشد تا عرض گاه شاه
بفرمود تا پی او شد سپاه
گزین کرد ز ایرانیان لشکری
هرآنکس که بود از سران افسری
نیشتنند نام ده و دو هزار
زره دار و بر گستوانور سوار
چهل سالگون را نیشتنند نام
درم و برکم و بیش ازین شد حرام
سپهبد چو بهرام بهرام بود

که در جنگ جستن ورا نام بود
یکی را کجا نام یل سینه بود
کجا سینه و دل پر از کینه بود
سرنامداران جنگیش کرد
که پیش صف آید به روز نبرد
بگرداند اسب و بگوید نژاد
کند بر دل جنگیان جنگ یاد
دگر آنک بد نام ایزدگشسب
کز آتش نه برگاشتی روی اسب
بفرمود تا گوش دارد بنه
کند میسره راست با میمنه
به پشت سپه بود همدان گشسب
کجا دم شیران گرفتی به اسب
به لشکر چنین گفت پس پهلوان
که ای نامداران روشن روان
کم آزار باشید و هم کم زیان
بدی را مبندید هرگز میان
چوخواهید کایزد بود یارتان
کند روشن این تیره بازارتان
شب تیره چون ناله کرنای
برآمد بجنید یکسر ز جای
بران گونه رانید یکسر ستور
که گر خیزد اندر شب تیره هور
ز نیروی و آسودگی اسب و مرد
نیندیشد از روزگار نبرد
چوآگاهی آمد بر شهریار
که داننده بهرام چون ساخت کار
ز گفتار و کردار او گشت شاد
در گنج بگشاد و روزی بداد
همه گنجهای سلیح نبرد
به پارس و اهواز و در باز کرد
ز اسبان جنگ آنچ بودش یله
بشهر اندر آورد چندی گله
بفرمود تا پهلوان سپاه
بخواهد هرآنچش بیاید ز شاه
چنین گفت بهرام را شهریار
که از هر دری دیده کارزار
شنیدی که با نامور ساوه شاه
چه مایه سلیحست و گنج و سپاه
هم از جنگ ترکان او روز کین
به آوردگه بر بلرزد زمین
گزیدی ز لشکر ده و دو هزار
زره دار و بر گستوانور سوار
بدین مایه مردم به روز نبرد

ندانم که چون خیزد این کار کرد
به جای جوانان شمشیرزن
چهل سالگان خواستی ز انجمن
سپهبد چنین داد پاسخ بدوی
که ای شاه نیک اختر و راست گوی
شنیدستی آن داستان مهان
که در پیش بودند شاه جهان
که چون بخت پیروز یاور بود
روا باشد ار یار کمتر بود
برین داستان نیز دارم گوا
اگر بشنود شاه فرمانروا
که کاوس کی را بهاماوران
بیستند با لشکری بی کران
گزین کرد رستم ده و دو هزار
ز شایسته مردان گرد وسوا ر
بیاورد کاوس کی را ز بند
بران نامداران نیامد گزند
همان نیز گودرز کشوادگان
سرنامداران آزادگان
به کین سیاوش ده و دو هزار
بیاورد برگستوانور سوار
همان نیز پر مایه اسفندیار
بیاو در جنگی ده و دو هزار
بار جاسب بر چارده کرد آنچ کرد
ازان لشکر و دز برآورد گرد
از این مایه گر لشکر افزون بود
ز مردی و از رای بیرون بود
سپهبد که لشکر فزون ازسه چار
به جنگ آورد پیچد از کار زار
دگر آنک گفتی چهل ساله مرد
ز برنا فزونتر نجوید نبرد
چهل ساله با آزمایش بود
به مردانگی در فزایش بود
بیاد آیدش مهر نان و نمک
برو گشته باشد فراوان فلک
ز گفتار بدگوی وز نام و ننگ
هراسان بود سر نیچد ز جنگ
ز بهر زن و زاده و دوده را
بیچد روان مرد فرسوده را
جوان چیز بیند پذیرد فریب
بگاه درنگش نباشد شکیب
ندارد زن و کودک و کشت و ورز
بچیزی ندارد ز نا ارز ارز
چوبی آزمایش نیابد خرد

سرمايه كارها ننگرد
گر ای دونه كهه پيروز گردد به جنگ
شود شاد و خندان و سازد درنگ
وگر هيچ پيروز شد بر تنش
نبيند جز از پشت او دشمنش
چو بشنيد گفتار او شهريار
چنان تازه شد چون گل اندر بهرا
بدو گفت رو جوشن كار زار
بيوش و ز ايوان به ميدان گذار
سپهد بيامد نزديك شاه
كمر خواست و خفتان و درع و كلاه
برافگند برگستوان بر سمند
بفتراك بر بست پيچان كمند
جهان جوي باگوي و چوگان و تير
به ميدان خراميد خود با وزير
سپهد بيامد به ميدان شاه
بغلتيده در خاك پيش سپاه
چو ديدش جهاندار كرد آفرين
سپهد بيوسيد روي زمين
بياورد پس شهريار آن درفش
كه بد پيكرش ازدهافش بنفش
كه در پيش رستم بدی روز جنگ
سبك شاه ايران گرفت آن به جنگ
چو ببسود خندان بهرام داد
فراوان برو آفرين كرد ياد
به بهرام گفت آنك جدان من
همي خواندندش سر انجمن
كجا نام او رستم پهلوان
جهانگير و پيروز و روشن روان
درفش ويست اينك داري بدست
كه پيروزي بادي و خسروپرست
گمانم كه تو رستم ديگري
به مردی و گردی و فرمانبري
برو آفرين كرد پس پهلوان
كه پيروزگر باش و روشن روان
ز ميدان بيامد بجای نشست
سپهد درفش تهمتن بدست
پراگنده گشتند گردان شاه
همان شادمان پهلوان سپاه
سپيده چو برزد سر از كوه بر
پديد آمد آن زرد رخشان سپر
سپهد بيامد بايوان شاه
بكش كرده دست اندر آن بارگاه
بدو گفت من بي بهانه شدم

بفر تو تاج زمانه شدم
یکی آرزو خواهم از شهریار
که با من فرستد یکی استوار
که تا هر کسی کو نبرد آورد
سر دشمنی زیر گرد آورد
نویسد به نامه درون نام اوی
رونده شود در جهان کام اوی
چنین گفت هر مزد که مهران دبیر
جوانست و گوینده و یادگیر
بفرمود تا با سپهد برفت
سپهد سوی جنگ تازید تفت
بشد لشکر از کشور طیسفون
سپهدار بهرام پیش اندرون
سپاهی خردمند و گرد و دلیر
سپهدار بیدار چون نره شیر
به موبد چنین گفت هرmez که مرد
دلیرست و شادان به دشت نبرد
ازان پس چه گویی چه شاید بدن
همه داستانها بیاید زدن
بدو گفت موبد که جاوید زی
که خود جاودان زندگی را سزی
بدین برز و بالای این پهلوان
بدین تیزگفتار روشن روان
نباشد مگر شاد و پیروزگر
وزو دشمن شاه زیر و زیر
بترسم که او هم به فرجام کار
بپیچد سر از شاه پرودگار
همی درسخن بس دلیری نمود
به گفتار با شاه شیری نمود
بدو گفت هرmez که در پای زهر
میالای زهرای بداندیش دهر
چون اوگشت پیروز بر ساوه شاه
سزد گر سپارم بدو تاج وگاه
چنین باد و هرگز مبادا جز این
که او شهریاری شود به آفرین
چوموبد ز شاه این سخنها شنید
بیژمرد و لب را بدندان گزید
همی داشت اندر دل این شهریار
چنین تا بر آمد برین روزگار
ز درگه یکی راز داری بجست
که تا این سخن بازجوید درست
بدو گفت تیز از پس پهلوان
برو تا چه بینی به من بر بخوان
بیامد سخنگوی پویان ز پس

نبود آگه از کار او هیچکس
 که هم راهبر بود و هم فال گوی
 سرانجام هر کار گفتی بدوی
 چو بهرام بیرون شد از طیسفون
 همی‌راند با نیزه پیش اندرون
 به پیش آمدش سر فروشی به راه
 ازو دور بد پهلوان سپاه
 یکی خوانچه بر سر به پیوسته داشت
 بروبر فراوان سرشسته داشت
 سپهد برانگیخت اسب از شگفت
 بنوک سنان زان سری برگرفت
 همی‌راند تا نیزه برداشت راست
 بینداخت آنرا بران سو که خواست
 یکی اختری کرد زان سر به راه
 کزین سان ببرم سر ساوه شاه
 به پیش سپاهش به راه افگنم
 همه لشکرش را بهم بر زخم
 فرستاده‌ی شاه چون آن بدید
 پی افگند فالی چنان چون سزید
 چنین گفت کین مرد پیروزبخت
 بیاید به فرجام زین رنج تخت
 ازان پس چو کام دل آرد بمشت
 پیچد سر از شاه و گردد درشت
 پیامد برشاه و این را بگفت
 جهاندار با درد و غم گشت جفت
 ورا آن سخن بتر آمد ز مرگ
 بیژمرد و شد تیره آن سبز برگ
 فرستاده‌ای خواست از در جوان
 فرستاد تازان پس پهلوان
 بدو گفت رو با سپهد بگوی
 که امشب ز جایی که هستی میوی
 به شبگیر برگرد و پیش من آی
 تهی کرد خواهم ز بیگانه جای
 بگویم بتو هرچ آید ز پند
 سخن چند یاد آمدم سودمند
 فرستاده آمد بر پهلوان
 بگفت آنچ بشنید مرد جوان
 چنین داد پاسخ که لشکر ز راه
 نخوانند باز ای خردمند شاه
 زره بازگشتن بد آید بفال
 به نیرو شود زین سخن بدسگال
 چو پیروز گردم بیایم برت
 درفشان کنم لشکر و کشورت
 فرستاده آمد به نزدیک شاه

بگفت آنچه بشنید زان رزمخواه
ز گفتار اوشاه خشنود گشت
همه رنج پوینده بی سودگشت
سپهدار شبگیر لشکر براند
بر ایشان همی نام یزدان بخواند
همی رفت تا کشور خوزیان
ز لشکر کسی را نیامد زیان
زنی با جوالی میان پر ز کاه
همی رفت پویان میان سپاه
سواری بیامد خرید آن جوال
ندادش بها و بیچید پال
خروشان بیامد بهرام گفت
که کاهست لختی مرا در نهفت
بهای جوالی همی داشتم
به پیش سپاه تو بگذاشتم
کنون بستد ازمن سواری به راه
که دارد به سر بر ز آهن کلاه
بجستند آن مرد را در زمان
کشیدند نزد سپهبد دمان
ستاننده را گفت بهرام گرد
گناهی که کردی سرت را ببرد
دوانش به پیش سراپرده برد
سرو دست و پایش شکستند خرد
میانش به خنجر به دو نیم کرد
بدو مرد بیداد را بیم کرد
خروشی برآمد ز پرده سرای
که ای نامداران پاکیزه رای
هرآنکس که او برگ کاهی ز کس
ستاند نباشدش فریادرس
میانش به خنجر کنم به دو نیم
بخريد چیزی که باید بسیم
همی بود ز اندیشه هرمز به رنج
ازان لشکر ساوه و پیل و گنج
به دل بر چو اندیشه بسیارگشت
ز بهرام پر درد و تیمار گشت
روانش پر از غم دلش به دو نیم
همی داشتی زان به دل ترس و بیم
شب تیره بر زد سر از برج ماه
بخراد برزین چنین گفت شاه
که بر ساز تا سوی دشمن شوی
بکوشی و ز تاختن نغوی
سپاهش نگه کن که چند و چیند
سپهبد کدامند و گردان کیند
بفرمود تا نامه ی پندمند

نیشتنند نزدیک آن پر گزند
یکی نامه با هدیه شاهوار
که آن را نشاید گرفتن شمار
فرستاده را گفت سوی هری
همی رو چو پیدا شود لشکری
چنان دان که بهرام کنداورست
مپندار کان لشکری دیگرست
ازان راه نزدیک بهرام پوی
سخن هرچ بشنیدی آن را بگوی
بگویش که من با نوید و خرام
بگسترده خواهم یکی خوب دام
نباید که پیدا شود راز تو
گر او بشنود نام و آواز تو
من او را بدامت فراز آورم
سخنهای چرب و دراز آورم
برآراست خراد برزین به راه
بیامد بران سو که فرمود شاه
چو بهرام را دید با او بگفت
سخنها کجا داشت اندر نهفت
وزان جایگاه شد سوی ساوه شاه
بجایی که بد گنج و پیل و سپاه
ورا دید بستود و بردش نماز
شنیده همی گفت با او به راز
ببفزود پیغامش از هر دری
بدان تا شود لشکر اندر هری
چوآمد به دشت هری نامدار
سراپرده زد بر لب جویبار
طلایه بیامد ز لشکر به راه
بدیدند بهرام را با سپاه
طلایه بدید آن دلاور سپاه
بیامد دوان تا بر ساوه شاه
بگفت آنک با نامور مهتری
یکی لشکر آمد به دشت هری
سخنها چو بشنید زو ساوه شاه
پر اندیشه شد مرد جوینده راه
ز خیمه فرستاده را باز خواند
به تندی فراوان سخنها براند
بدو گفت کای ریمن پر فریب
مگر کز فرازی ندیدی نشیب
برفتی ز درگاه آن خوارشاه
بدان تا مرا دام سازی به راه
به جنگ آوری پارسی لشکری
زنی خیمه در مرغزار هری
چنین گفت خراد برزین به شاه

که پیش سپاه تو اندک سپاه
گر آید بزشتی گمانی میر
که این مرزبانی بود بر گذر
وگر زینهار یکی نامجوی
ز کشور سوی شاه بنهاد روی
ور ای دون کهه بازارگانی سپاه
بیاورد تا باشد ایمن به راه
که باشد که آرد بروی تو روی
ورگ کوه و دریا شود کینه جوی
ز گفتار او شاد شد ساوه شاه
بدو گفت ماناکه اینست راه
چو خراد برزین سوی خانه رفت
برآمد شب تیره از کوه تفت
بسیجید و بر ساخت راه گریز
بدان تا نیاید بدو رستخیز
بدان گه که شب تیره تر گشت شاه
به فغفور فرمود تا بی سپاه
ز پیش پدر تا در پهلوان
بیامد خردمند مرد جوان
چو آمد به نزدیک ایران سپاه
سواری برافگند فرزند شاه
که پرسد که این جنگجویان کیند
ازین تاختن ساخته بر چیند
ز ترکان سواری پیامد چوگرد
خروشید کای نامداران مرد
سپهبد کدามست و سالارکیست
به رزم اندرون نامبردار کیست
که فغفور چشم و دل ساوه شاه
ورا دید خواهد همی بی سپاه
ز لشکر پیامد یکی رزمجوی
به بهرام گفت آنچ بشنید زوی
سپهدار آمد ز پرده سرای
درفشی درفشان به سر بر پای
چو فغفور چینی بدیدش بتاخت
سمند جهان را بخوی در نشاخت
بپرسید و گفت از کجا رانده ای
کنون ایستاده چرا مانده ای
شنیدم که از پارس بگریختی
که آزرده گشتی و خون ریختی
چنین گفت بهرام کین خود مباد
که با شاه ایران کنم کینه یاد
من ایدون به رزم آمدم با سپاه
ز بغداد رفتم به فرمان شاه
چو از لشکر ساوه شاه آگهی

بیامد بدان بارگاه مهی
مرا گفت رو راه ایشان بگیر
بگزر و سنان و بشمشیر و تیر
چو بشنید فغفور برگشت زود
به پیش پدر شد بگفت آنچه بود
شنید آن سخن شاه شد بدگمان
فرستاده را جست هم در زمان
یکی گفت خراد برزین گریخت
همی ز آمدن خون ز مژگان بریخت
چنین گفت پس با پسر ساوه شاه
که این بدگمان مرد چون یافت راه
شب تیره و لشکری بی‌شمار
طلایه چراشد چنین سست و خوار
وزان پس فرستاد مرد کهن
به نزدیک بهرام چیره سخن
بدو گفت رو پارسی را بگوی
که ایدر بخیره مریز آب روی
همانا که این مایه دانی درست
کزین پادشاه تو مرگ توجست
به جنگ فرستاد نزد کسی
که همتا ندارد به گیتی بسی
تو را گفت رو راه بر من بگیر
شنیدی تو گفتار نادلیذیر
اگر کوه نزد من آید به راه
بپای اندر آرم بیپیل و سپاه
چو بشنید بهرام گفتار اوی
بخندید زان تیز بازار اوی
چنین داد پاسخ که شاه جهان
اگر مرگ من جوید اندر نهان
چو خوشنود باشد ز من شایدم
اگر خاک بالا بپیمایم
فرستاده آمد بر ساوه شاه
بگفت آنچ بشنید زان رزمخواه
بدو گفت رو پارسی را بگوی
که چندین چرا بایدت گفت وگوی
چرا آمدستی بدین بارگاه
ز ما آرزو هرچ باید بخواه
فرستاده آمد بهرام گفت
که رازی که داری بر آراز نهفت
که این شهریارست نیک اختری
بجوید همی چون تو فرمانبری
بدو گفت بهرام کو را بگوی
که گر رزمجویی بهانه مجوی
گر ای دون کهه با شهریار جهان

همی آشتی جویی اندر نهان
 تو را اندرین مرز مهمان کنم
 به چیزی که گویی تو فرمان کنم
 بیخشم سپاه تو را سیم و زر
 کرا درخور آید کلاه و کمر
 سواری فرستیم نزدیک شاه
 بدان تابه راه آیدت نیم راه
 بسان همالان علف سازدت
 اگر دوستی شاه بنوازدت
 و ر ای دون که ایدر به جنگ آمدی
 بدریا به جنگ نهنگ آمدی
 چنان بازگردی ز دشت هری
 که بر تو بگریند هر مهتری
 ببرگشتنت پیش در چاه باد
 پست باد و بارانت همراه باد
 نیاوردت ایدر مگریخت بد
 همی خواست تا بر سرت بد رسد
 فرستاده برگشت و آمد چو باد
 پیام جهان جوی یک یک بداد
 چو بشنید پیغام او ساوه شاه
 برآشفست زان نامور رزمخواه
 ازان سرد گفتن دلش تنگ شد
 رخانش ز اندیشه بی رنگ شد
 فرستاده را گفت روباز گرد
 پیامی ببر نزد آن دیومرد
 بگویش که در جنگ تو نیست نام
 نه از کشتنت نیز یابیم کام
 چوشاه تو بر در مرا کهترند
 تو را کمترین چاکران مهترند
 گر ای دون که زنهار خواهی ز من
 سرت برگذارم ازین انجمن
 فراوان بیابی زمن خواسته
 شود لشکرت یکسر آراسته
 به گفتار بی سود و دیوانگی
 نجوید جهانجوی مرد انگی
 فرستاده‌ی مرد گردنفرار
 بیامد به نزدیک بهرام باز
 بگفت آن گزاینده پیغام اوی
 همانا که بد زان سخن کام اوی
 چو بشنید با مرد گوینده گفت
 که پاسخ ز مهتر نباید نهفت
 بگویش که گرمین چنین کهترم
 نه ننگ آید از کهتری بر سرم
 شهنشاه و آن لشکر از ننگ تو

بتندی نجوید همی جنگ تو
من از خردگی را ندهام با سپاه
که ویران کنم لشکر ساوه شاه
ببرم سرت را برم نزد شاه
نیرزد که برنیزه سازم به راه
چومن زینهارى بود ننگ تو
بدین خردگی کردم آهنگ تو
نبینی مرا جز به روز نبرد
درفشی پس پشت من لاژورد
که دیدار آن ازدها مرگ تست
نیام سنانم سرو ترگ تست
چو بشنید گفتارهای درشت
فرستاده ساوه بنمود پشت
بیامد بگفت آنچه دید و شنید
سرشاه ترکان ز کین بردمید
بفرمود تا کوس بیرون برند
سرافراز پیلان به هامون برند
سیه شد همه کشور از گرد سم
برآمد خروشیدن گاودم
چو بشنید بهرام کمد سپاه
در و دشت شد سرخ و زرد و سیاه
سپه را بفرمود تا برنشست
بیامد زره دار و گرزى بدست
پس پشت بد شارستان هری
به پیش اندرون تیغ زن لشکری
بیار است با میمنه میسره
سپاهی همه کینه کش یکسره
تو گفתי جهان یکسر از آهنگست
ستاره ز نوک سنان روشنست
نگه کرد زان رزمگاه ساوه شاه
به آرایش و ساز آن رزمگان
هری از پس پشت بهرام بود
همه جای خود تنگ و ناکام بود
چنین گفت پس باسواران خویش
جهان دیده و غمگساران خویش
که آمد فریندهای نزد من
ازان پارسی مهتر انجمن
همی بود تا آن سپه شارستان
گرفتند و شد جای من خارستان
بدان جای تنگی صفی برکشید
هوا نیلگون شد زمین ناپدید
سپه بود بر میمنه چل هزار
که تنگ آمدش جای خنجرگزار
همان چل هزار از دلیران مرد

پس پشت لشکرش بر پای کرد
 ز لشکر بسی نیز بیکار بود
 بدان تنگی اندر گرفتار بود
 چو دیوار پیلان به پیش سپاه
 فراز آوردند و بستند راه
 پس اندر غمی شد دل ساوه شاه
 که تنگ آمدش جایگاه سپاه
 توگفتی بگرید همی بخت اوی
 که بیکار خواهد بدن تخت اوی
 دگر باره گردی زیان آوری
 فریبده مردی ز دشت هری
 فرستاد نزدیک بهرام وگفت
 که بخت سپهری تو رانیست جفت
 همی بشنوی چندپند و سخن
 خرد یار کن چشم دل بازکن
 دو تن یافتستی که اندر جهان
 چوایشان نبود از نژاد مهان
 چو خورشید برآسمان روشنند
 زمردی همه ساله در جوشنند
 یکی من که شاهم جهان را بداد
 دگر نیز فرزند فرخ نژاد
 سپاهم فزونتر ز برگ درخت
 اگر بشمرد مردم نیکبخت
 گراز پیل و لشکر بگیرم شمار
 بخندی ز باران ابر بهار
 سلیخست و خرگاه و پرده سرای
 فزون زانک اندیشه آرد بجای
 ز اسبان و مردان بیابان وکوه
 اگر بشمرد نیز گردد ستوه
 همه شهر یاران مرا کهترند
 اگر کهتری را خود اندر خورند
 اگر گرددی آب دریا روان
 وگر کوه را پای باشد دوان
 نبردard از جای گنج مرا
 سلیخ مرا ساز رنج مرا
 جز از پارسی مهترت در جهان
 مرا شاه خوانند فرخ مهان
 تو راهم زمانه بدست منست
 به پیش روان من این روشنست
 اگر من ز جای اندر آرم سپاه
 بیندند بر مور و بر پشه راه
 همان پیل بر گستوانور هزار
 که بگریزد از بوی ایشان سوار
 به ایران زمین هرک پیش آیدم

ازان آمدن رنج نفزایدم
از ایدر مرا تا در طیسفون
سپاهست مانا که باشد فزون
تو را ای بد اختر که بفریفتست
فریندهی تو مگر شیفتست
تو را بر تن خویشتن مهرنست
و گرهست مهرتو را چهر نیست
که شناسدی چشم اونیک وید
گزاف از خرد یافته کی سزد
بپرهیز زین جنگ و پیش من آی
نمانم که مانی زمانی بیای
تو را کدخدایی و دختر دهم
همان ارجمندی و اختر دهم
بیایی به نزدیک من مهتری
شوی بی نیازی از بد کهتری
چو کشته شود شاه ایران به جنگ
تو را آید آن تاج و تختش بچنگ
وزان جایگه من شوم سوی روم
تو رامانم این لشکر و گنج و بوم
ازان گفتم این کم پسند آمدی
بدین کارها فرمند آمدی
سپه تاختن دانی و کیمیا
سپهد بدستت پدر گر نیا
زما این نه گفتار آرایشست
مرا بر تو بر جای بخشایشست
بدین روز با خوارمایه سپاه
برابر یکی ساختی رزمگاه
نیایی جز این نیز پیغام من
اگر سرپیچانی از کام من
فرستاده گفت و سپهد شنید
پاسخ سخن تیره آمد پدید
چنین داد پاسخ که ای بدنشان
میان بزرگان و گردنکشان
جهاندار بی سود و بسیارگوی
نماندش نزد کسی آبروی
به پیشین سخن و آنچه گفتی ز پس
به گفتار دیدم تو را دسترس
کسی را که آید زمانه به سر
ز مردم به گفتار جوید هنر
شنیدم سخنها ناسودمند
دلی گشته ترسان ز بیم گزند
یکی آنک گفتی کشم شاه را
سپارم بتو لشکر و گاه را
یکی داستان زد برین مرد مه

که درویش را چون برانی زده
نگوید که جز مهر ده بدم
همه بنده بودند و من مه بدم
بدین کار ما بر نیاید دو روز
که بفروزد از چرخ گیتی فروز
که بر نیزه‌ها برسرت خون فشان
فرستم بر شاه گردنکشان
دگر آنک گفتی تو از دخترت
هم از گنج وز لشکر و کشورت
مرا از تو آنگاه بودی سپاس
تو را خواندمی شاه و نیکی شناس
که دختر به من دادی آن زمان
که از تخت ایران نبردی گمان
فرستادی گنج آراسته
به نزدیک من دختر و خواسته
چو من دوست بودی به ایران تو را
نه رزم آمدی با دلیران تو را
کنون نیزه‌ی من بگوشت رسید
سرت را بخنجر بخواهم برید
چو رفتی سر و تاج و گنجهت مراست
همان دختر و برده رنجهت مراست
دگر آنک گفتی فزون از شمار
مرا تاج و تختست و پیل و سوار
برین داستان زد یکی نامدار
که پیچان شد اندر صف کارزار
که چندان کند سگ بتیزی شتاب
که از کام او دورتر باشد آب
ببردند دیوان دلت را ز راه
که نزدیک شاه آمدی رزمخواه
بیچی ز باد افره ایزدی
هم از کرده و کارهای بدی
دگر آنک گفتی مرا که ترند
بزرگان که با طوق و با افسرند
همه شارسنه‌های گیتی مراست
زمانه برین بر که گفتم گواست
سوی شارسنه‌ها گشادست راه
چه کهتر بدان مرز پوید چه شاه
اگر توبکوبی در شارسنه
بشاهی نیابی مگر خارستان
دگر آنک بخشیدنی خواستی
زمردی مرا دوری آراستی
چو بینی سنانم ببخشاییم
همان زبردستی نفرماییم
سپاه تو را کام و راه تو را

همان زنده پیلان و گاه تو را
چوصف برکشیدم ندارم بچیز
نه اندیشم از لشکرت یک پیشیز
اگر شهریاری تو چندین دروغ
بگویی نگیری بگیتی فروغ
زمان داده‌ام شاه را تاسه روز
که پیدا شود فرگیتی فروز
بریده سرت را بدان بارگاه
ببینند برنیزه درپیش شاه
فرستاده آمد دو رخ چون زریر
شده بارور بخت برناش پیر
همی داد پیغام با ساوه شاه
چو بشنید شد روی مهتر سیاه
بدو گفت فغفور کین لابه چیست
بران مایه لشکر باید گریست
بیامد به دهلیز پرده سرای
بفرمود تا سنج و هندی درای
بیارند با زنده پیلان و کوس
کنند آسمان را برنگ آنوس
چو این نامور جنگ را کرد ساز
پراندیشه شد شاه گردن فراز
بفرزند گفت ای گزین سپاه
مکن جنگ تا بامداد پگاه
شدند از دو رویه سپه باز جای
طلایه بیامد ز پرده سرای
بر افراختند آتش از هر دو روی
جهان شد ز لشکر پر از گفت و گوی
چو بهرام در خیمه تنها بماند
فرستاد و ایرانیان را بخواند
همی رای زد جنگ را با سپاه
برینگونه تا گشت گیتی سیاه
بختند ترکان و پر مایگان
جهان شد جهانجویی را رایگان
چو بهرام جنگی بخیمه بخت
همه شب دلش بود با جنگ جفت
چنان دید در خواب بهرام شیر
که ترکان شدند به جنگش دلیر
سپاهش سراسر شکسته شدی
برو راه بی‌راه و بسته شدی
همی خواسته از یلان زینهار
پیاده بماندی نبودیش یار
غمی شد چو از خواب بیدار شد
سر پر هنر پر ز تیمار شد
شب تیره با درد و غم بود جفت

بپوشید آن خواب و با کس نگفت
همانگاه خراد برزین ز راه
بیامد که بگریخت از ساوه شاه
همی گفت ازان چاره اندر گریز
ازان لشکر گشن و آن رستخیز
که کس درجهان زان فزونتر سپاه
نبیند که هستند با ساوه شاه
ببهرام گفت ازچه سخت ایمنی
نگه کن بدین دام آهرمنی
مده جان ایرانیان را بیاد
نگه کن بدین نامداران بداد
زمردی بیخشای برجان خویش
که هرگز نیامد چنین کارپیش
بدو گفت بهرام کز شهر تو
زگیتی نیامد جزین بهر تو
که ماهی فروشند یکسر همه
بتموز تا روزگار دمه
تو راپیشه دامست بر آبگیر
نه مردی بگوپال و شمشیر و تیر
چو خور برزند سر ز کوه سیاه
نمایم تو را جنگ با ساوه شاه
چو بر زد سر از چشمه شیر شید
جهان گشت چون روی رومی سپید
بزد نای رویین و برشد خروش
زمین آمد از نعل اسبان بجوش
سپه را بیاراست و خود برنشست
یکی گرز پرخاش دیده بدست
شمردند بر میمنه سه هزار
زره دار و کارآزموده سوار
فرستاده بر میسره همچنین
سواران جنگی و مردان کین
بیک دست بر بود آذر گشسب
پرستنده فرخ ایزد گشسب
بدست چپش بود پیدا گشسب
که بگذاشتی آب دریا براسب
پس پشت ایشان یلان سینه بود
که با جوشن و گرز دیرینه بود
به پیش اندرون بود همدان گشسب
که درنی زدی آتش از سم اسب
ابا هر یکی سه هزار از یلان
سواران جنگی و جنگ آوران
خروشی برآمد ز پیش سپاه
که ای گرزداران زرین کلاه
ز لشکر کسی کو گریزد ز جنگ

اگر شیر پیش آیدش گر پلنگ
 به یزدان که از تن بیرم سرش
 به آتش بسوزم تن و پیکرش
 ز دو سوی لشکرش دو راه بود
 که بگریختن راه کوتاه بود
 برآورد ده رش بگل هر دو راه
 همی بود خود در میان سپاه
 دبیر بزرگ جهاندار شاه
 بیامد بر پهلوان سپاه
 بدو گفت کاین را خود اندازه نیست
 گراف زبان تو را تازه نیست
 زلشکر نگه کن برین رزمگاه
 چو موی سپیدیم و گاو سپاه
 بدین جنگ تنگی به ایران شود
 برو بوم ما پاک ویران شود
 نه خاکست پیدا نه دریا نه کوه
 ز بس تیغ داران توران گروه
 یکی بر خروشید بهرام سخت
 ورا گفت کای بد دل شوربخت
 تو را از دواتست و قرطاس بر
 ز لشکر که گفتت که مردم شمر
 بیامد بخراد بر زین بگفت
 که بهرام را نیست جز دیو جفت
 دبیران بجستند راه گریز
 بدان تا نبیند کسی رستخیز
 ز بیم شهنشاه و بهرام شیر
 تلی برگزیدند هر دو دبیر
 یکی تند بالا بد از رزم دور
 بیکسو ز راه سواران تور
 برفتند هر دو بران برز راه
 که شایبست کردن بلشکر نگاه
 نهادند برترگ بهرام چشم
 که تاچون کند جنگ هنگام خشم
 چو بهرام جنگی سپه راست کرد
 خروشان بیامد ز جای نبرد
 بغلتید درپیش یزدان بخاک
 همی گفت کای داور داد و پاک
 گرین جنگ بیداد بینی همی
 زمن ساوه را برگزینی همی
 دلم را برزم اندر آرام ده
 به ایرانیان بر ورا کام ده
 اگر من ز بهر تو کوشم همی
 به رزم اندرون سر فروشم همی
 مرا و سپاه مرا شاد کن

وزین جنگ ما گیتی آباد کن
خروشان ازان جایگه برنشست
یکی گرزهی گاو پیکر بدست
چنین گفت پس با سپه ساوه شاه
که از جادوی اندر آرید راه
بدان تا دل و چشم ایرانیان
بیچد نیاید شما را زیان
همه جاودان جادوی ساختند
همی در هوا آتش انداختند
برآمد یکی باد و ابری سیاه
همی تیر بارید ازو بر سپاه
خروشید بهرام کای مهتران
بزرگان ایران و کنداوران
بدین جادویها مدارید چشم
به جنگ اندر آید یکسر بخشم
که آن سر به سر تنبل و جادویست
ز چاره برایشان نباید گریست
خروشی برآمد ز ایرانیان
ببستند خون ریختن را میان
نگه کرد زان رزمگه ساوه شاه
که آن جادویی را ندادند راه
بیاورد لشکر سوی میسره
چو گرگ اندر آمد به پیش بره
چو یک روی لشکر به هم بر شکست
سوی قلب بهرام یازید دست
نگه کرد بهرام زان قلب گاه
گریزان سپه دید پیش سپاه
بیامد به نیزه سه تن را ز زین
نگون سار کرد و بزد بر زمین
همی گفت زین سان بود کارزار
همین بود رسم و همین بود کار
ندارید شرم از خدای جهان
نه از نامداران فرخ مهان
و زان پس بیامد سوی میمنه
چو شیر زیان کو شود گرسنه
چنان لشکری را به هم بردید
درفش سپه دار شد ناپدید
و زان جایگه شد سوی قلب گاه
بران سو که سالار بد با سپاه
بدو گفت برگشت باد این سخن
گر ای دون که این رزم گردد کهن
پراکنده گردد به جنگ این سپاه
نگه کن کنون تا کدامست راه
برفتند و جستند راهی نبود

کزان راه شایست بالا نمود
چنین گفت با لشکر آرای خویش
که دیوار ما آهنینست پیش
هر آنکس که او رخنه داند زدن
ز دیوار بیرون تواند شدن
شود ایمن و جان به ایران برد
به نزدیک شاه دلیران برد
همه دل به خون ریختن برنهد
سپر بر سر آرید و خنجر دهید
ز یزدان نباشد کسی ناامید
و گر تیره بینند روز سپید
چنین گفت با مهتران ساوه شاه
که پیلان بیارید پیش سپاه
به انبوه لشکر به جنگ آورید
بدیشان جهان تا رو تنگ آورید
چو از دور بهرام پیلان بدید
غمی گشت و تیغ از میان برکشید
از آن پس چنین گفت با مهتران
که ای نامداران و جنگ آوران
کمانهای چاچی بزه برنهد
همه یکسره ترک برسرنهد
به جان و سر شهریار جهان
گزین بزرگان و تاج مهان
که هرکس که باو کمانست و تیر
کمان را بزه برنهد ناگزیر
خدنگی که پیکانش یازد به خون
سه چوبه به خرطوم پیل اندرون
نشانید و پس گرزها برکشید
به جنگ اندر آید و دشمن کشید
سپهد کمان را بزه برنهد
یکی خود پولاد بر سر نهاد
به پیل اندرون تیر باران گرفت
کمان را چو ابر بهاران گرفت
پس پشت او اندر آمد سپاه
ستاره شد از پر و پیکان سیاه
بخستند خرطوم پیلان به تیر
ز خون شد در و دشت چون آب گیر
از آن خستگی پشت برگاشتند
بدو دشت پیکار بگذاشتند
چو پیل آنچنان زخم پیکان بدید
همه لشکر خویش را بسپرد
سپه بر هم افتاد و چندی بمرد
همان بخت بد کامکاری ببرد
سپاه اندر آمد پس پشت پیل

زمین شد بکردار دریای نیل
تلی بود خرم بدان جایگاه
پس پشت آن رنج دیده سپاه
یکی تخت زرین نهاده بروی
نشسته برو ساوه‌ی رزم‌جوی
سپه دید چون کوه آهن روان
همه سر پر از گرد و تیره روان
پس پشت آن زنده پیلان مست
همی‌کوفتند آن سپه را بدست
پر از آب شد دیده‌ی ساوه شاه
بدان تا چرا شد هزیمت سپاه
نشست از بر تازی اسب سمند
همی‌تاخت ترسان ز بیم‌گزند
بر ساوه بهرام چون پیل مست
کمندی به بازو کمانی بدست
به لشکر چنین گفت کای سرکشان
زیخت بد آمد بر ایشان نشان
نه هنگام رازست و روز سخن
بتازید با تیغ‌های کهن
بر ایشان یکی تیر باران کنید
بکوشید و کار سواران کنید
بران تل بر آمد کجا ساوه شاه
همی‌بود بر تخت زر با کلاه
و را دید بر تازی چون هزیر
همی‌تاخت در دشت برسان ابر
خدنگی گزین کرد پیکان چو آب
نهاده برو چار پر عقاب
بمالید چاچی کمان را بدست
به چرم گوزن اندر آورد شست
چو چپ راست کرد و خم آورد راست
خروش از خم چرخ چاچی بخاست
چو آورد یال یلی رابه‌گوش
ز شاخ گوزنان برآمد خروش
چو بگذشت پیکان از انگشت اوی
گذر کرد از مهره‌ی پشت اوی
سر ساوه آمد بخاک اندرون
بزیر اندرش خاک شد جوی خون
شد آن نامور شاه و چندان سپاه
همان تخت زرین و زرین کلاه
چنینست کردار گردان سپهر
نه نامهربانیش پیدا نه مهر
نگر تا نزاری به تخت بلند
چو ایمن شوی دورباش از گزند
چو بهرام جنگی رسید اندروی

کشیدش بر آن خاک تفته بروی
برید آن سر شاهوارش ز تن
نیامد کسی پیشش از انجمن
چو ترکان رسیدند نزدیک شاه
فگنده تنی بود بی سر به راه
همه برگرفتند یکسر خروش
زمین پر خروش و هوا پر ز جوش
پسر گفت کاین ایزدی کار بود
که بهرام را بخت بیدار بود
ز تنگی کجا راه بد بر سپاه
فراوان بمردند زان تنگ راه
بسی پیل بسپرد مردم به پای
نشد زان سپه ده یکی باز جای
چه زیر پی پیل گشته تباه
چه سرها بریده به آوردگاه
چو بگذشت زان روز بد به زمان
ندیدند زنده یکی بد گمان
مگر آنک بودند گشته اسیر
روانها به غم خسته و تن به تیر
همه راه برگستوان بود و ترگ
سران را ز ترگ آمده روز مرگ
همان تیغ هندی و تیر و کمان
به هرسوی افگنده بد بدگمان
ز کشته چو دریای خون شد زمین
به هر گوشه ای مانده اسبی به زین
همی گشت بهرام گرد سپاه
که تا کشته ز ایران که یابد به راه
از آن پس بخراد برزین بگفت
که یک روز با رنج ما باش جفت
نگه کن کز ایرانیان کشته کیست
کزان درد ما را بیاید گریست
به هرجای خراد برزین بگشت
به هر پرده و خیمه ای برگذشت
کم آمد زلشکر یکی نامور
که بهرام بدنام آن پرهنر
ز تخم سیاوش گوی مهتری
سپهبد سواری دلاور سری
همی رفت جوینده چون بیهشان
مگر زو بیاید بجایی نشان
تن خسته و کشته چندی کشید
ز بهرام جایی نشانی ندید
سپهدار زان کار شد دردمند
همی گفت زار ای گو مستمند
زمانی برآمد پدید آمد اوی

در بسته را چون کلید آمد اوی
ابا سرخ ترکی بد او گریه چشم
تو گفתי دل آزده دارد بخشم
چو بهرام بهرام را دید گفت
که هرگز مبادی تو با خاک جفت
از آن پس پرسیدش از ترک زشت
که ای دوزخی روی دور از بهشت
چه مردی و نام نژاد تو چیست
که زاینده را بر تو باید گریست
چنین داد پاسخ که من جادوام
ز مردی و از مردمی یک سوام
هران کس که سالار باشد به جنگ
به کارایمش چون بود کارتنگ
به شب چیزهایی نمایم بخواب
که آهستگان را کنم پرشتاب
تو را من نمودم شب آن خواب بد
بدان گونه تا بر سرت بد رسد
مرا چاره زان بیش بایست جست
چو نیرنگ‌ها را نکردم درست
به‌ما اختر بد چنین بازگشت
همان رنج با باد انباز گشت
اگر یابم از تو به جان زینهار
یکی پر هنر یافتی دست‌وار
چو بشنید بهرام و اندیشه کرد
دلش گشت پر درد و رخساره زرد
زمانی همی‌گفت کین روز جنگ
به کار آیدم چو شود کار تنگ
زمانی همی‌گفت برساوه شاه
چه سود آمد از جادویی بر سپاه
همه نیکوینها ز یزدان بود
کسی را کجا بخت خندان بود
بفرمود از تن بریدن سرش
جدا کرد جان از تن بی‌برش
چو او رابکشتند بر پای خاست
چنین گفت کای داور داد و راست
بزرگی و پیروزی و فرهی
بلندی و نیروی شاهنشهی
نژندی و هم شادمانی ز تست
انوشه دلیری که راه توجست
و زان پس بیامد دبیر بزرگ
چنین گفت کای پهلوان سترگ
فریدون یل چون تویک پهلوان
ندید و نه کسری نوشین روان
همت شیرمردی هم او رند و بند

که هرگز به جانت مبادا گزند
همه شهر ایران به تو زنده‌اند
همه پهلوانان تو را بنده‌اند
بتو گشت بخت بزرگی بلند
به تو زیردستان شوند ارجمند
سپهبد تویی هم سپهبدنژاد
خنک مام کو چون تو فرزند زاد
که فرخ نژادی و فرخ سری
ستون همه شهر و بوم و بری
پراگنده گشتند ز آوردگاه
بزرگان و هم پهلوان سپاه
شب تیره چون زلف را تاب داد
همان تاب او چشم را خواب داد
پدید آمد آن پرده‌ی آبنوس
بر آسود گیتی ز آواز کوس
همی گشت گردون شتاب آمدش
شب تیره را دیریاب آمدش
بر آمد یکی زرد کشتی ز آب
بپالود رنج و بپالود خواب
سپهبد بیامد فرستاد کس
به نزدیک یاران فریادرس
که تا هرک شد کشته از مهتران
بزرگان ترکان و جنگ آوران
سران‌شان ببرید یکسر ز تن
کسی را که بد مهترانچمن
درفشی درفشان پس هر سری
که بودند از آن جنگیان افسری
اسیران و سرها همه گرد کرد
ببردند ز آوردگاه نبرد
دبیر نویسنده را پیش خواند
ز هر در فراوان سخن‌ها براند
از آن لشکر نامور بی‌شمار
از آن جنبش و گردش روزگار
از آن چاره و جنگ واز هر دری
کجا رفته بد با چنان لشکری
و زان کوشش و جنگ ایرانیان
که نگشاد روزی سواری میان
چو آن نامه بنوشت نزدیک شاه
گزين کرد گوینده‌ای زان سپاه
نخستین سر ساوه برنیزه کرد
درفشی کجا داشتی در نبرد
سران بزرگان توران زمین
چنان هم درفش سواران چین
بفرمود تا برستور نوند

به زودی بر شاه ایران برند
اسیران و آن خواسته هرچ بود
همی داشت اندر هری نابسود
بدان تا چه فرمان دهد شهریار
فرستاد با سر فراوان سوار
همان تا بود نیز دستور شاه
سوی جنگ پرموده بردن سپاه
ستور نوند اندر آمد ز جای
به پیش سواران یکی رهنمای
وزان روی ترکان همه برهنه
برفتند بی ساز واسب و بنه
رسیدند یکسر به توران زمین
سواران ترک و دلیران چین
چ و آمد بپرموده زان آگهی
بینداخت از سر کلاه مهی
خروشی بر آمد ز ترکان به زار
بر آن مهتران تلخ شد روزگار
همه سر پر از گرد و دیده پر آب
کسی رانید خورد و آرام و خواب
از آن پس گوان را بر خویش خواند
به مژگان همی خون دل برفشاند
پیرسید کز لشکر بی شمار
که در رزم جستن نکردند کار
چنین داد پاسخ و را رهنمون
که ما داشتیم آن سپه را زیون
چو بهرام جنگی بهنگام کار
نبیند کس اندر جهان یک سوار
ز رستم فزونست هنگام جنگ
دلیران نگیرند پیشش درنگ
نبد لشکرش را ز ما صد یکی
نخست از دلیران ما کودکی
جهان دار یزدان و را برکشید
ازین بیش گویم نباید شنید
چو پرموده بشنید گفتار اوی
پر اندیشه گشتش دل از کار اوی
بجوشید و رخسارگان کرد زرد
به درد دل آهنگ آورد کرد
سپه بودش از جنگیان صدهزار
همه نامدار از در کارزار
ز خرگاه لشکر به هامون کشید
به نزدیکی رود جیحون کشید
وزان پس کجا نامه پهلوان
بیامد بر شاه روشن روان
نشسته جهان دار با موبدان

همی‌گفت کای نامور بخردان
دو هفته بدین بارگاه مهی
نیامد ز بهرام هیچ آگهی
چه گویند ازین پس چه شاید بدن
بیاید بدین داستان‌ها زدن
همانگه که گفت این سخن شهریار
بیامد ز درگاه سالار بار
شهنشاه را زان سخن مژده داد
که جاوید بادا جهان‌دار شاد
که بهرام بر ساوه پیروز گشت
به رزم اندرون گیتی افروز گشت
سبک مرد بهرام را پیش خواند
وزان نامدارانش برتر نشانند
فرستاده گفت ای سرافراز شاه
به کام تو شد کام آن رزمگاه
انوشه بدی شاد و رامش‌پذیر
که بخت بد اندیش توگشت پیر
سر ساوه شاهست و کهتر پسر
که فغفور خواندیش وی را پدر
زده بر سرنیزه‌ها بر درست
همه شهر نظاره آن سرست
شهنشاه بشنید بر پای خاست
بزودی خم آورد بالای راست
همی بود بر پیش یزدان به پای
همی‌گفت کای داور رهنمای
بد اندیش ما را تو کردی تباه
تویی آفریننده هور و ماه
چنان زار و نومید بودم ز بخت
که دشمن نگویند اندر آمد ز تخت
سپهبد نکرد این نه جنگی سپاه
که یزدان بد این جنگ را نیک خواه
بیاورد زان پس صد و سی هزار
ز گنجی که بود از پدر یادگار
سه یک زان نخستین بدرویش داد
پرستندگان را درم بیش داد
سه یک دیگر از بهر آتشکده
همان بهر نوروز و جشن سده
فرستاد تا هیرید را دهند
که در پیش آتشکده برنهند
سیم بهره جایی که ویران بود
رباطی که اندر بیابان بود
کند یکسر آباد جوینده مرد
نباشد به راه اندرون بیم و درد
بیخشید پس چار ساله خراج

به درویش و آن را که بد تخت عاج
نیشته پس نامه از شهریار
به هرکشوری سوی هرنامدار
که بهرام پیروز شد بر سپاه
بریدند بی بر سر ساوه شاه
پرستنده بد شاه در هفت روز
به هشتم چو بفروخت گیتی فروز
فرستاده‌ی پهلوان رایخواند
به مهر از بر نامداران نشانند
مر آن نامه را خوب پاسخ نیشته
درختی به باغ بزرگی بکشت
یکی تخت سیمین فرستاد نیز
دو نعلین زرین و هر گونه چیز
ز هیتال تا پیش رود برک
به بهرام بخشید و بنوشت چک
بفرمود کان خواسته بر سپاه
ببخش آنچ آوردی از رزمگاه
مگر گنج ویژه تن ساوه شاه
که آورد باید بدین بارگاه
وزان پس تو خود جنگ پرموده ساز
ممان تا شود خصم گردن فراز
هم ایرانیان را فرستاد چیز
نیشته به هر شهر منشور نیز
فرستاده را خلعت آراستند
پس اسب جهان پهلوان خواستند
فرستاده چون پیش بهرام شد
سپهدار از و شاد و پدرام شد
غنیمت ببخشید پس بر سپاه
جز از گنج ناپاک دل ساوه شاه
فرستاد تا استواران خویش
جهان دیده و نامداران خویش
ببردند یک سر به درگاه شاه
سپهبد سوی جنگ شد با سپاه
ازو چون پرموده شد آگهی
که جوید همی تخت شاهنشاهی
دزی داشت پرموده افراز نام
کزان دز بدی ایمن و شادکام
نهاد آنچ بودش بدز در درم
ز دینار وز گوهر و بیش و کم
ز جیحون گذر کرد خود با سپاه
بیامد گرازان سوی زرمگاه
دو لشکر به تنگ اندر آمد به جنگ
به ره بر نکردند جایی درنگ
بدو منزل بلخ هر دو سپاه

گزیدند شایسته دو رزمگاه
میان دو لشکر دو فرسنگ بود
که پهنای دشت از در جنگ بود
دگر روز بهرام جنگی برفت
به دیدار گردان پرموده تفت
نگه کرد پرموده را بدید
ز هامون یکی تند بالا گزید
سپه را سراسر همه برنشاند
چنان شد که در دشت جایی نماند
سپه دید پرموده چندانک دشت
ز دیدار ایشان همی خیره گشت
و را دید در پیش آن لشکرش
به گردون برآورده جنگی سرش
غمی گشت و با لشکر خویش گفت
که این پیشرو را هزبرست جفت
شمار سپاهش پدیدار نیست
هم این رزم را کس خریدار نیست
سپهدار گردنکش و خشمناک
همی خون شود زیر او تیره خاک
چو شب تیره گردد شبیخون کنیم
ز دل بیم و اندیشه بیرون کنیم
چو پرموده آمد به پرده سرای
همی زد ز هر گونه از جنگ رای
همی گفت کین از هنرها یکیست
اگر چه سپهشان کنون اندکیست
سواران و گردان پر مایه‌اند
ز گردن‌کشان برترین پایه‌اند
سلیحست و بهرام‌شان پیشرو
که گردد سنان پیش او خار و خو
به پیروزی ساوه شاه اندرون
گرفته دل و مست گشته به خون
اگر یار باشد جهان آفرین
به خون پدر خواهیم از کوه کین
بدان‌گه که بهرام شد جنگ‌جوی
از ایران سوی ترک بنهاد روی
ستاره شمر گفت بهرام را
که در چارشنبه مزن گام را
اگر زین به پیچی گزند آیدت
همه کار ناسودمند آیدت
یکی باغ بد در میان سپاه
ازین روی و زان روی بد رزمگاه
بشد چارشنبه هم از بامداد
بدان باغ کامروز باشیم شاد
ببردند پرمايه گسترده

می و رود و رامشگر و خوردنی
بیامد بدان باغ و می درکشید
چوپاسی ز تیره شب اندر کشید
طلایه بیامد بپرموده گفت
که بهرام را جام و باغست جفت
سپهدار ازان جنگیان شش هزار
زلشکر گزین کرد گرد و سوار
فرستاد تا گرد بر گرد باغ
بگیرند گردنکشان بی چراغ
چو بهرام آگه شد از کارشان
زرای جهانجوی و بازارشان
یلان سینه را گفت کای سرافراز
بدیوار باغ اندرون رخنه ساز
پس آنگاه بهرام و ایزد گشسب
نشستند با جنگجویان بر اسب
ازان رخنه باغ بیرون شدند
که دانست کان سرکشان چون شدند
برآمد ز در ناله‌ی کرنای
سپهبد باسب اندر آورد پای
سبک رخنه‌ی دیگر اندر زدند
سپه را یکایک بهم بر زدند
هم تاخت بهرام خشتی بدست
چنانچون بود مردم نیم مست
نجستند گردان کس از دست اوی
به خون گشت یازان سر شست اوی
برآمد چکاچاک و بانگ سران
چو پولاد را پتک آهنگران
ازان باغ تا جای پرموده شاه
تن بی سران بد فگنده به راه
چوآمد بلشکر گه خویش باز
شبیخون سگالید گردن فراز
چو نیمی ز تیره شب اندر گذشت
سپهدار جنگی برون شد به دشت
سپهبد بران سوی لشکر کشید
زترکان طلایه کس او را ندید
چو آمد به نزدیکی رزمگاه
دم نای رویین برآمد ز راه
چو آواز کوس آمد و کرنای
بجستند ترکان جنگی ز جای
زلشکر بران سان برآمد خروش
که شیر ژیان را بدرید گوش
به تاریکی اندر دهاده بخواست
ز دست چپ لشکر و دست راست
یکی مر دگر را ندانست باز

شب تیره و نیزه‌های دراز
بخنجر همی آتش افروختند
زمین و هوا را همی سوختند
ز ترکان جنگی فراوان نماند
ز خون سنگها جز به مرجان نماند
گریزان همی رفت مهتر چو گرد
دهن خشک و لبها شده لاجورد
چنین تا سپیده‌دمان بردمید
شب تیره گون دامن اندر کشید
سپهدار ایران بترکان رسید
خروشی چوشیر زیان برکشید
بپرموده گفت ای گریزنده مرد
تو گرد دلیران جنگی مگرد
نه مردی هنوز ای پسر کودکی
روا باشد از شیرمادر مکی
بدو گفت شاه ای گراینده شیر
به خون ریختن چند باشی دلیر
زخون سران سیر شد روز جنگ
بخشکی پلنگ و بدریا نهنگ
نخواهی شد از خون مردم تو سیر
برآنم که هستی تو درنده شیر
بریده سر ساوه شاه آنک مهر
برو داشت تا بود گردان سپهر
سپاهی بران گونه کردی تباه
که بخشایش آورد خورشید و ماه
ازان شاه جنگی منم یادگار
مراهم چنان دان که کشتی بزار
ز ما در همه مرگ را زاده‌ایم
از ای دون که ترکیم از آزاده‌ایم
گریزانم و تو پس اندر دمان
نیابی مرا تا نیاید زمان
اگر باز گردم سلیحی بچنگ
مگر من شوم کشته گر تو به جنگ
مکن تیز مغزی و آتش سری
نه زین سان بود مهتر لشکری
من ایدون شوم سوی خرگاه خویش
یکی بازجویم سر راه خویش
نویسم یک نامه زی شهریار
مگر زو شوم ایمن از روزگار
گر ای دون که اندر پذیرد مرا
ازین ساختن پس گزیرد مرا
من آن بارگه رایکی بنده‌ام
دل از مهتری پاک برکنده‌ام
ز سرکینه و جنگ را دورکن

بخوبی منش بریکی سورکن
چوبشنید بهرام زو بازگشت
که برساز شاهی خوش آواز گشت
چو از جنگ آن لشکر آسوده شد
بلشکر گه شاه پرموده شد
همی گشت بر گرد دشت نبرد
سرسرکشان را زتن دورکرد
چوبرهم نهاده بد انبوه گشت
بیالا و پهنا یکی کوه گشت
مرآن جای را نامداران یل
همی هرکسی خواند بهرام تل
سلیح سواران و چیزی که دید
بجایی که بد سوی آن تل کشید
یکی نامه بنوشت زی شهریار
ز پر موده و لشکر بی شمار
بگفت آنک ما را چه آمد بروی
ز ترکان و آن شاه پرخاشجوی
که از بیم تیغ او سوی چاره شد
وزان جایگه شد خوار و آواره شد
وزین روی خاقان در دز بیست
بانبوه و اندیشه اندر نشست
بگشتند گرد در دز بسی
ندانست سامان جنگش کسی
چنین گفت زان پس که سامان جنگ
کنون نیست در کارکردن درنگ
یلان سینه راگفت تا سه هزار
ازان جنگیان برگزیند سوار
چهار از یلان نیز آذرگشسب
ازان جنگیان برنشانند بر اسب
بفرمود تا هر که را یافتند
بگردن زدن تیز بشتافتند
مگر نامدار از دز آید برون
چوبیند همه دشت را رود خون
ببد بر در دز ازین سان سه روز
چهارم چو بفروخت گیتی فروز
پیامی فرستاد پرموده را
مر آن مهتر کشور و دوده را
که ای مهتر و شاه ترکان چین
رگیتی چرا کردی این دز گزین
کجا آن جهان جستن ساوه شاه
کجا آن همه گنج و آن دستگاه
کجا آن همه پیل و برگستوان
کجا آن بزرگان روشن روان
کجا آن همه تنبل و جادوی

که اکنون از ایشان تو بر یکسوی
همی شهر ترکان تو را بس نبود
چو باب تو اندر جهان کس نبود
نشستی برین باره بر چون زنان
پرازخون دل ودست بر سر زنان
درباره بگشای و زنهار خواه
برشاه کشور مرا یارخواه
ز دز گنج دینار بیرون فرست
بگیتی نخورد آنک برپای بست
اگرگنج داری ز کشور بیار
که دینار خوارست برشهریار
بدرگاه شاهت میانجی منم
که بر شهرايران گوانجی منم
تو را بر همه مهتران مه کنم
ازاندیشه وراى تو به کنم
ور ای دون که رازيست نزدیک تو
که روشن کند جان تاریک تو
گشاده کن آن راز و با من بگوی
چوکارى چنین گشت دورى مجوى
وگر جنگ را یار داری کسی
همان گنج و دینار داری بسی
بزن کوس و این کینها بازخواه
بود خواسته تنگ ناید سپاه
چوآمد فرستاده داد این پیام
چویشنید زو مرد جوینده کام
چنین داد پاسخ که او را بگوی
که راز جهان تا توانی مجوى
تو گستاخ گشتی بگیتی مگر
که رنج نخستینت آمد ببر
به پیروزی اندر تو کشی مکن
اگر تو نوی هست گیتی کهن
نداند کسی راز گردان سپهر
نه هرگز نماید بما نیز چهر
زمهتر نه خوبست کردن فسوس
مرا هم سپه بود و هم پیل وکوس
دروغ آزمایست چرخ بلند
تودل را بگستاخی اندر مبند
پدرم آن دلیر جهانیده مرد
که دیدی ورا روزگار نبرد
زمین سم اسب ورا بنده بود
برایش فلک نیز پوینده بود
بجست آنک اورا نبایست جست
بیچید ز اندریشه نادرست
هنر زیرا فسوس پنهان شود

همان دشمن از دوست خندان شود
دگر آنک گفتی شمار سپهر
فزونست از تابش هور و مهر
ستوران و پیلان چوتخم گیا
شد اندر دم پرهی آسیا
بران کو چنین بود برگشت روز
نمانی توهم شاد و گیتی فروز
همی ترس ازین برگراینده دهر
مگر زهر سازد بدین پای زهر
کسی را که خون ریختن پیشه گشت
دل دشمنان پر ز اندیشه گشت
بریزند خونش بران هم نشان
که او ریخت خون سر سرکشان
گر از شهر ترکان برآری دمار
همی کین بخواهند فرجام کار
نیایم همان پیش تو ناگهان
بترسم که برمن سرآید زمان
یکی بنده‌ای من یکی شهریار
بربنده من کی شوم زار و خوار
به جنگ نیایم همان بی‌سپاه
که دیوانه خواند مرا نیکخواه
اگر خواهم از شاه تو زینهار
چوتنگی بروی آیدم نیست عار
وزان پس در گنج و دز مر تو راست
بدین نامور بوم کامت رواست
فرستاده آمد بگفت این پیام
زپیغام بهرام شد شادکام
نبشتند پس نامه سودمند
به نزدیک پیروز شاه بلند
که خاقان چین زینهار شدست
ز جنگ درازم حصار شدست
یکی مهر و منشور باید همی
بدین مژده بر سور باید همی
که خاقان زما زینهار شود
ازان برتری سوی خواری شود
چونامه بیامد به نزدیک شاه
بابر اندر آورد فرخ کلاه
فرستاد و ایرانیان را بخواند
برنامور تخت شاهی نشاند
بفرمود تا نامه برخوانند
بخواننده بر گوهر افشانند
به آزادگان گفت یزدان سپاس
نیاش کنم من ببیشش سه پاس
که خاقان چین کهتر ما بود

سپهر بلند افسر ما بود
همی سر به چرخ فلک بر فراخت
همی خویشتن شاه گیتی شناخت
کنون پیش برترمنش بنده‌ای
سپهد سری گرد و جوینده‌ای
چنان شد که بر ما کند آفرین
سپهدار سالار ترکان چین
سپاس از خداوند خورشید و ماه
کجا داد بر بهتری دستگاه
بدرویش بخشیم گنج کهن
چو پیدا شود راستی زین سخن
شما هم به یزدان نیایش کنید
همه نیکویی در فزایش کنید
فرستاده‌ی پهلوان را بخواند
بچربی سخنها فراوان براند
کمر خواست پرگوهر شاهوار
یکی باره و جامه زرنگار
ستامی بران بارگی پر ز زر
به مهر مهره‌ای بر نشانده گهر
فرستاده را نیز دینار داد
یکی بدره و چیز بسیار داد
چو خلعت بدان مرد دانا سپرد
ورا مهتر پهلوانان شمرد
بفرمود پس تا بیامد دبیر
نباشند زو نامه‌ای بر حریر
که پرموده خاقان چویار منست
بهرمزد در زینهار منست
برین مهر و منشور یزدان گواست
که ما بندگانیم و او پادشاست
جهانجوی را نیز پاسخ نبشت
پر از آرزو نامه‌ای چون بهشت
بدو گفت پرموده را با سپاه
گسی کن بخویی بدین بارگاه
غنیمت که از لشکرش یافتی
بدان بندگی تیز بشتافتی
بدرگه فرست آنچ اندر خورست
تو را کردگار جهان یاورست
نگه کن بجایی که دشمن بود
وگر دشمنی را نشیمن بود
بگیر ونگه دار و خانیش بسوز
به فرخ پی وفال گیتی فروز
گر ای دون که لشکر فزون بایدت
فزونتر بود رنج بگزایدت
بدین نامه‌ی دیگر از من بخواه

فرستیم چندانک باید سپاه
وز ایرانیان هرکه نزدیک تست
که کردی همه راستی را درست
بدین نامه در نام ایشان ببر
ز رنجی که بردند یابند بر
سپاه تو را مرزبانی دهم
تو را افسر و پهلوانی دهم
چو نامه بیامد بر پهلوان
دل پهلوانمور شد جوان
ازان نامه اندر شگفتی بماند
فرستاده و ایرانیان را بخواند
همان خلعت شاه پیش آورد
برو آفرین کرد هرکس که دید
سخنهای ایرانیان هرچ بود
بران نامه اندر بدیشان نمود
ز گردان برآمد یکی آفرین
که گفتی بجنبید روی زمین
همان نامور نامه‌ی زینهار
که پرموده را آمد از شهریار
بدان دز فرستاد نزدیک اوی
درخشنده شد جان تاریک اوی
فرود آمد از باره‌ی نامدار
بسی آفرین خواند برشهریار
همه خواسته هرچ بد در حصار
نیشته چیزی که آید به کار
فرود آمد از دز سرافراز مرد
باسب نبرد اندر آمد چوگرد
همی رفت با لشکر از دز به راه
نکرد ایچ بهرام یل را نگاه
چوان دید بهرام ننگ آمدش
وگر چند شاهی بچنگ آمدش
فرستاد و او را همانگه ز راه
پیاده بیاورد پیش سپاه
چنین گفت پرموده او را که من
سرافراز بودم بهر انجمن
کنون بی‌منش زینهار شدم
ز ارج بلندی بخواری شدم
بدین روز خود نیستی خوش منش
که پیش آمدم ای بد بد کنش
کنون یافتم نامه‌ی زینهار
همی رفت خواهم بر شهریار
مگر با من او چون برادر شود
ازو رنج بر من سبکتر شود
تو را با من اکنون چه کارست نیز

سپردم تو را تخت شاهی و چیز
 برآشفت بهرام و شد شوخ چشم
 ز گفتار پرموده آمد بخشم
 بتندیش یک تازیانه بزد
 بران سان که از ناسزایان سزد
 بیستند هم در زمان پای اوی
 یکی تنگ خرگاه شد جای اوی
 چو خراد برزین چنان دید گفت
 که این پهلوان را خرد نیست جفت
 بیامد بنزد دبیر بزرگ
 بدو گفت کین پهلوان سترگ
 بیک پر پشه ندارد خرد
 ازی را کسی را بکس نشمرد
 ببایدش گفتن کزین چاره نیست
 ورا بتر از خشم پتیاره نیست
 به نزدیک بهرام رفت آن دو مرد
 زبانها پراز بند و رخ لاژورد
 بگفتند کین رنج دادی بیاد
 سر نامور پر ز آتش مباد
 بدانست بهرام کان بود زشت
 باب اندرافگند و تر گشت خشت
 پشیمان شد و بند او برگرفت
 ز کردار خود دست بر سرگرفت
 فرستاد اسبی برزین ستام
 یکی تیغ هندی برزین نیام
 هم اندر زمان شد به نزدیک اوی
 که روشن کند جان تاریک اوی
 همی بود تا او میان را بیست
 یکی بارهی تیزتگ برنشست
 سپهید همی راند با اوبه راه
 بدید آنک تازه نبذ روی شاه
 بهنگام پدرود کردنش گفت
 که آزار داری ز من درنهفت
 گرت هست با شاه ایران مگوی
 نیاید تو را نزد او آب روی
 بدو گفت خاقان که ما راگله
 زیختست و کردم به یزدان یله
 نه من زان شمارم که از هرکسی
 سخنها همی راند خواهم بسی
 اگر شهریار تو زین آگهی
 نیاید نزید برو بر مهی
 مرا بند گردون گردنده کرد
 نگویم که با من بدی بنده کرد
 ز گفتار او گشت بهرام زرد

بپیچید و خشم از دلیری بخورد
چنین داد پاسخ که آمد نشان
ز گفتار آن مهتر سرکشان
که تخم بدی تا توانی مکار
چوکاری برت بر دهد روزگار
بدو گفت بهرام کای نامجوی
سخنها چنین تا توانی مگوی
چرا من بتو دل بیاراستم
ز گیتی تو را نیکویی خواستم
ز تو نامه کردم بشاه جهان
همی زشت تو داشتم در نهان
بدو گفت خاقان که آن بد گذشت
گذشته سخنها همه باد گشت
ولیکن چو در جنگ خواری بود
گه آشتی بردباری بود
تو را خشم با آشتی گر یکیست
خرد بی گمان نزد تواند کیست
چو سالار راه خداوند خویش
بگیرد نیفتد بهرکار پیش
همان راه یزدان نباید سپرد
ز دل تیرگیها نباید سترد
سخن گر نیفزایی اکنون رواست
که آن بد که شد گشت با باد راست
ز خاقان چو بشنید بهرام گفت
که پنداشتم کین بماند نهفت
کنون زان گنه گر بیاید زیان
نپوشم برو چادر پرنیان
چو آنجاری هرچ باید بگوی
نه زان مر مرا کم شود آب روی
بدو گفت خاقان که هر شهریار
که از نیک و بد برنگیرد شمار
ببد کردن بنده خامش بود
برمن چنان دان که بیهش بود
چو از دور بیند و را بدسگال
وگر نیک خواهی بود گر همال
تو را ناسزا خواند و سرسبک
ورا شاه ایران و مغزی تنگ
بجوشید بهرام و شد زردروی
نگه کرد خراد برزین بروی
بترسید زان تیزخوار مرد
که او را زیاد اندر آرد بگرد
ببهرام گفت ای سزاوار گاه
بخور خشم و سر بازگردان ز راه
که خاقان همی راست گوید سخن

تو بنیوش و اندیشه بدمکن
سخن گر نرفتی بدین گونه سرد
تو را نیستی دل پرآزار و درد
بدو گفت کین بدرگ بی هنر
بجوید همی خاک و خون پدر
بدو گفت خاقان که این بد مکن
بتیزی بزرگی بگردد کهن
بگیتی هرآنکس که او چون تو بود
سرش پر ز گرد و دلش پر ز دود
همه بد سگالید و پاکس نساخت
بکژی و ناخردی سر فراخت
همی از شهنشاه ترسانیم
سزا زو بود رنج و آسانیم
ز گردنکشان او همال منست
نه چون بنده او بدسگال منست
هشیوار و آهسته و با نژاد
بسی نامبردار دارد بیاد
به جان و سرشاه ایران سپاه
کز ایدر کنون بازگردی به راه
بپاسخ نیفزایی و بدخوی
نگویی سخن نیز تا نشنوی
چو بشنید بهرام زوگشت باز
بلشکر گه آمد گورزمساز
چو خراد برزین و آن بخردان
دبیر بزرگ و دگر موبدان
نیشتنند نامه پشاه جهان
سخن هرچ بد آشکار و نهان
سپهدار با موبد موبدان
بخشم آن زمان گفت کای بخردان
هم اکنون از ایدر بدز درشوید
بکوشید و با باد همبر شوید
بدز بر ببیند تا خواسته
چه مایه بود گنج آراسته
دبیران برفتند دل پرهراس
ز شبگیر تاشب گذشته سه پاس
سیه شد بسی یازگار از شمار
نیشته نشد هم بفرجام کار
بدز بر نید راه زان خواسته
گذشته بدو سال و ناکاسته
ز هنگام ارجاسب و افراسیاب
ز دینار و گوهر که خیزد ز آب
همان نیز چیزی که کانی بود
کجا رستنش آسمانی بود
همه گنجها اندر آورده بود

کجا نام او در جهان برده بود
 زچیز سیاوش نخستین کمر
 بهرمهره‌ای در سه یاره گهر
 همان گوشوارش که اندر جهان
 کسی را نبود ازکهان ومهان
 که کیخسرو آن رابه لهراسب داد
 که لهراسب زان پس بگشتاسب داد
 که ارجاسب آن را بدز درنهاد
 که هنگام آنکس ندارد بیاد
 شمارش ندانست کس در جهان
 ستاره شناسان و فرخ مهان
 نبشتند یک یک همه خواسته
 که بود اندر آن گنج آراسته
 فرستاد بهرام مردی دبیر
 سخن گوی و روشن دل و یادگیر
 بیامد همه خواسته گرد کرد
 که بد در دز وهم به دشت نبرد
 ابا خواسته بود دو گوشوار
 دو موزه درو بود گوهرنگار
 همان شوشه زر وبرو بافته
 بگوهر سر شوشه برتافته
 دو برد یمانی همه زیرفت
 بسختند هر یک بمن بود هفت
 سپهید زکشی و کنداوری
 نبود آگه از جستن داوری
 دو برد یمانی بیکسونهاد
 دو موزه به نامه نکرد ایچ یاد
 بفرمود زان پس که پیداگشاسب
 همی با سواران نشیند براسب
 زلشکر گزین کرد مردی هزار
 که با اوشود تا درشهریار
 زخاقان شتر خواست ده کاروان
 شمرد آن زمان جمله بر ساروان
 سواران پس پشت وخاقان زپیش
 همی‌راند با نامداران خویش
 چو خاقان بیامد به نزدیک شاه
 ابا گنج دیرینه و با سپاه
 چویشنید شاه جهان برنشست
 به سر بر یکی تاج و گری بدست
 بیامد چنین تا بدرگه رسید
 ز دهلیز چون روی خاقان بدید
 همی‌بود تا چونش بیند به راه
 فرود آید او همچنان با سپاه
 ببیندش و برگردد از پیش اوی

پراندیشه بد زان سخن نامجوی
پس آنگاه خاقان چنان هم بر اسب
ابا موید خویش پیداگشسب
فرود آمد از اسب خاقان همان
بیامد برشاه ایران دمان
درنگی بید تا جهاندار شاه
نشست از بر تازی اسبی سیاه
شهنشاه اسب تگاور براند
بدهلیز با او زمانی بماند
چو خاقان برفت از در شهریار
عنانش گرفت آن زمان پرده دار
پیاده شد از باره پرموده زود
بران کهتری جادوییها نمود
پیاده همان شاه دستش بدست
بیا و در او را بجای نشست
خرامان بیامد به نزدیک تخت
مراورا شهنشاه بنواخت سخت
بپرسید و بنشاختش پیش خویش
بگفتند بسیار ز اندازه بیش
سزاوار او جایگه ساختند
یکی خرم ایوان پرداختند
ببردند چیزی که شایسته بود
همان پیش پرموده بایسته بود
سپه را به نزدیک او جای کرد
دبیری بدان کاربر پای کرد
چو آگه شد از کار آن خواسته
که آورد پرموده آراسته
به میدان فرستاده تا همچنان
برد بار پرمایه با ساروان
چو آسود پرموده از رنج راه
بهشتم یکی سور فرمود شاه
چو خاقان زبیش جهاندار شاه
نشستند برخوان او پیش گاه
بفرمود تابار آن شتران
بپشت اندر آرند پیش سران
کسی برگرفت از کشیدن شمار
بیک روز مزدور بدصد هزار
دگر روز هم بامداد پگاه
بخوان برمی آورد و بنشست شاه
زمیدان بردند پنجه هزار
هم از تنگ بر پشت مردان کار
از آورده صد گنج شد ساخته
دل شاه زان کار پرداخته
یکی تخت جامه بفرمود شاه

کز آنجا بیارند پیش سپاه
همان بر کمر گوهر شاهوار
که نامد همی ارز او در شمار
یکی آفرین خاست از بزمگاه
که پیروز باداین جهاندار شاه
بین گشسب آن زمان شاه گفت
که با او بدش آشکار و نهفت
که چون بینی این کار چوبینه را
بمردی به کار آورد کینه را
چنین گفت آیین گشسب دبیر
که ای شاه روشن دل و یادگیر
بسوری که دستانش چوبین بود
چنان دان که خوانش نو آیین بود
ز گفتار او شاه شد بدگمان
روانش پراندیشه بدیک زمان
هیونی پیامد همانکه سترگ
یکی نامه ای از دبیر بزرگ
که شاه جهان جاودان شادباد
همه کار او بخشش و داد باد
چنان دان که برد یمانی دویود
همه موزه از گوهر نابسود
همان گوشوار سیاوش رد
کزو یادگارست ما را خرد
ازین چار دو پهلوان برگرفت
چو او دید رنج این نباشد شگفت
زشاهک پپرسید پس نامجوی
کزین هرچ دیدی یکایک بگوی
سخن گفت شاهک برین همنشان
برآشفست زان شاه گردنکشان
هم اندر زمان گفت چوبینه راه
همی گم کند سربرآرد بماه
یکی آنک خاقان چین رابزد
ازان سان که ازگوهر بد سزد
دگر آنک چون گوشوارش به کار
پیامد مگرشد یکی شهریار
همه رنج او سر به سر بادگشت
همه داد دادنش بیداد گشت
بگفت این و پرموده را پیش خواند
بران نامور پیشگاهش نشانند
ببودند و خوردند تا شب زراه
بیفشاند آن تیره زلف سیاه
بخاقان چین گفت کز بهر من
بسی زنج دیدی توازشهرمن
نشسته بیازید و دستش گرفت

ازو ماند پرموده اندر شگفت
بدو گفت سوگند ما تازه کن
همان کار بر دیگر اندازه کن
بخوردند سوگندهای گران
به یزدان پاک وبه جان سران
که از شاه خاقان نییچد به دل
ندارد به کاری ورا دلگسل
بگاه وبتاج و بخورشیدوماه
بزرگشسب و به آذرپناه
به یزدان که او برتر از برتریست
نگارندهی زهره ومشتریست
که چون بازگردی نییچی زمن
نه از نامداران این انجمن
بگفتند وز جای برخاستند
سوی خوابگاه رفتن آراستند
چوبرز سرازکوه زرد آفتاب
سرتاجداران برآمد زخواب
یکی خلعت آراسته بود شاه
ز زرین وسیمین و اسب وکلاه
به نزدیک خاقان فرستاد شاه
دومنزل همی رفت با او به راه
سه دیگر نپیمود راه دراز
درودش فرستاد وزو گشت باز
چو آگاهی آمد سوی پهلوان
ازان خلعت شهریار جهان
زخاقان چینی که از نزد شاه
چنان شاد برگشت و آمد به راه
پذیره شدش پهلوان سوار
از ایران هراُنکس که بد نامدار
علف ساخت جایی که اوبرگذشت
به شهروده و منزل وکوه دشت
همی ساخت پوزش کنان پیش اوی
پراز شرم جان بداندیش اوی
چوپرموده را دید کرد آفرین
ازو سربییچید خاقان چین
نپذرفت ازو هرچ آورده بود
علفت بود اگر بدره وبرده بود
همی راند بهرام با او به راه
نکرد ایچ خاقان بدو بر نگاه
بدین گونه برتاسه منزل براند
که یک روز پرموده اورانخواند
چهارم فرستاد خاقان کسی
که برگرد چون رنج دیدی بسی
چوبشنید بهرام برگشت از وی

بتندی سوی بلخ بنهاد روی
همی بود دربلخ چندی دژم
زکرده پشیمان ودل پر زغم
جهاندار زو هم نه خشنودبود
زتیزی روانش پراز دود بود
از آزار خاقان چینی نخست
که بهرام آزار او را بجست
دگر آنک چیزی که فرمان نبود
ببرداشتن چون دلیری نمود
یکی نامه بنوشت پس شهریار
ببهرام کای دیو ناسازگار
ندانی همی خویشتن راتوباز
چنین رابزرگان شدی بی نیاز
هنرها ز یزدان نبینی همی
به چرخ فلک برنشینی همی
زفرمان من سربپیچیده ای
دگرگونه کاری بسیجیده ای
نیاید همی یادت از رنج من
سپاه من و کوشش و گنج من
ره پهلوانان نسازی همی
سرت به آسمان برفرازی همی
کنون خلعت آمد سزاوار تو
پسندیده و در خور کار تو
چوبنهاد برنامه برمه‌شاه
بفرمود تا دو کدانی سیاه
بیارند با دوک و پنبه دروی
نهاده بسی ناسزا رنگ وبوی
هم از شعر پیراهن لاژورد
یکی سرخ مقناع و شلووار زرد
فرستاده پر منش برگزید
که آن خلعت ناسزا را سزید
بدو گفت کاین پیش بهرام بر
بگو ای سبک مایه بی هنر
تو خاقان چین را ببندی همی
گزند بزرگان پسندی همی
ز تختی که هستی فرود آرمت
ازین پس بکس نیز نشمارمت
فرستاده با خلعت آمد چو باد
شنیده سخنها همه کرد یاد
چو بهرام با نامه خلعت بدید
شکیبایی وخامشی برگزید
همی گفت کینست پاداش من
چنین از پی شاه پرخاش من
چنین بد ز اندیشه شاه نیست

جز ار ناسزا گفت بدخواه نیست
که خلعت ازینسان فرستد بمن
بدان تا ببینند هر انجمن
جهاندار بر بندگان پادشاست
اگر مر مرا خوار گیرد رواست
گمانی نبردم که نزدیک شاه
بداندیشگان تیز یابند راه
ولیکن چوهرمز مرا خوار کرد
به گفتار آهرمنان کارکرد
ز شاه جهان اینچنین کارکرد
نزید به پیش خردمند مرد
ازان پس که با خار مایه سپاه
بتندی برفتم زدرگاه شاه
همه دیده‌اند آنچ من کرده‌ام
غم و رنج و سختی که من برده‌ام
چوپاداش آن رنج خواری بود
گر ازبخت ناسازگاری بود
به یزدان بنالم ز گردان سپهر
که از من چنین پاک بگسست مهر
زدادار نیکی دهش یاد کرد
بیوشید پس جامه‌ی سرخ و زرد
به پیش اندرون دوکدان سپاه
نهاده هرانجش فرستاد شاه
بفرمود تا هرک بود ازمهان
ازان نامداران شاه جهان
زلشکر برفتند نزدیک اوی
پراندیشه بد جان تاریک اوی
چورفتند و دیدند پیر و جوان
بران گونه آن پوشش پهلوان
بمانند زان کار یکسر شگفت
دل هرکس اندیشه‌ای برگرفت
چنین گفت پس پهلوان با سپاه
که خلعت بدین سان فرستاد شاه
جهاندار شاهست وما بنده‌ایم
دل و جان به مهر وی آگنده‌ایم
چه بینید بینندگان اندرین
چه گوئیم با شهریار زمین
بپاسخ گشادند یکسر زبان
که‌ای نامور پره‌نر پهلوان
چو ارج تو اینست نزدیک شاه
سگانند بر بارگاهش سپاه
نگر تا چه گفت آن خردمند پیر
به ری چون دلش تنگ شد ز اردشیر
سری پر زکینه دلی پر زدرد

زبان و روان پر زگفتار سرد
 پیامد دمان تا باصطخر پارس
 که اصطخر بد بر زمین فخر پارس
 که بیزارم از تخت وز تاج شاه
 چونیک وید من ندارد نگاه
 بدو گفت بهرام کین خود مگوی
 که از شاه گیرد سپاه آبروی
 همه سر به سر بندگان ویم
 دهنده ست وخواهندگان ویم
 چنین یافت پاسخ ز ایرانیان
 که ماخود نبندیم زین پس میان
 به ایران کس اورا نخوانیم شاه
 نه بهرام را پهلوان سپاه
 بگفتند وز پیش بیرون شدند
 ز کاخ همایون به هامون شدند
 سپهید سپه را همی داد پند
 همی داشت با پند لب را ببند
 چنین تا دوهفته برین برگذشت
 سپهید ز ایوان پیامد به دشت
 یکی بیشه پیش آمدش پر درخت
 سزاوار میخواره ی نیکبخت
 یکی گور دید اندر آن مرغزار
 کزان خوبتر کس نبیند نگار
 پس اندر همی راند بهرام نرم
 برو بارگی را نکرد ایچ گرم
 بدان بیشه در جای نخچیرگاه
 به پیش اندر آمد یکی تنگ راه
 ز تنگی چو گور زیان برگذشت
 بیابان پدید آمد و راغ ودشت
 گرازنده بهارم و تا زنده گور
 ز گرمای آن دشت تفسیده هور
 ازان دشت بهرام پل بنگرید
 یکی کاخ پرمایه آمد پدید
 بران کاخ بنهاد بهرام روی
 همان گور پیش اندرون راه جوی
 همی راند تا پیش آن کاخ اسب
 پس پشت او بود ایزد گشسب
 عنان تگاور بدو داد وگفت
 که با تو همیشه خرد باد جفت
 پیاده ز دهلیز کاخ اندرون
 همی رفت بهرام بی رهنمون
 زمانی بدر بود ایزد گشسب
 گرفته بدست آن گرانمایه اسب
 یلان سینه آمد پس او دوان

براسب تگاور بیسته میان
 بدو گفت ایزد گشسب دلیر
 که‌ای پره‌نر نامبرد ارشیر
 ببین تا کجا رفت سالار ما
 سپهید یل نامبردار ما
 یلان سینه درکاخ بنهاد روی
 دلی پر ز اندیشه سالار جوی
 یکی طاق و ایوان فرخنده دید
 کزان سان به ایران نه دید و شنید
 نهاده بایوان او تخت زر
 نشانده بهر پایه‌ای درگهر
 بران تخت فرشی ز دیبای روم
 همه پیکرش گوهر و زر بوم
 نشسته برو بر زنی تاجدار
 ببالا چو سرو و برخ چون بهار
 بر تخت زرین یکی زیرگاه
 نشسته برو پهلوان سپاه
 فراوان پرستنده بر گرد تخت
 بتان پری روی بیدار بخت
 چو آن زن یلان سینه را دید گفت
 پرستنده‌ای راکه‌ای خوب جفت
 برو تیز و آن شیر دل را بگوی
 که ایدر تو را آمدن نیست روی
 همی‌باش نزدیک یاران خویش
 هم اکنون بیادت بهرام پیش
 بدین سان پیامش ز بهرام ده
 دلش را به برگشتن آرام ده
 همانکه پرستنده‌گان را به راه
 ز ایوان برافگند نزد سپاه
 که تا اسب گردان به آخر برند
 پرآگند زینها همه بشمرند
 درباغ بگشاد پالیزبان
 بفرمان آن تا زه رخ میزبان
 بیامد یکی مرد مهترپرست
 بباغ از پی و واژ و برسم بدست
 نهادند خوان گرد باغ اندرون
 خورش ساختند ازگمانی فزون
 چونان خورده شد اسب گردنگشان
 ببرند پویان بجای نشان
 بدان زن چوبرگشت بهرام گفت
 که با تاج تو مشتری باد جفت
 بدو گفت پیروزگر باش زن
 همیشه شکبیا دل و رای زن
 چوبهرام زان کاخ آمد برون

تو گفתי بیارید از چشم خون
منش را دگر کرد و پاسخ دگر
تو گفתי بیروین برآورد سر
بیامد هم اندر پی نره گور
سپهبد پس اندر همی راند بور
چنین تا ازان بیشه آمد برون
همی بود بهرام را رهنمون
بشهر اندر آمد زنجیرگاه
ازان کار بگشاد لب برسپاه
نگه کرد خراد برزین بدوی
چنین گفت کای مهتر راست گوی
بنخچیرگاه این شگفتی چه بود
که آنکس ندید و نه هرگز شنود
ورا پهلوان هیچ پاسخ نداد
دژم بود سر سوی ایوان نهاد
دگر روز چون سیمگون گشت راغ
پدید آمد آن زرد رخشان چراغ
بگسترد فرشی ز دیبای چین
تو گفתי مگر آسمان شد زمین
همه کاخ کرسی زرین نهاد
ز دیبای زریفت بالین نهاد
نهادند زرین یکی زیرگاه
نشسته برو پهلوان سپاه
نشستی بیاراست شاهنشهی
نهاد به سر بر کلاه مهی
نگه کرد کارش دبیر بزرگ
بدانست کو شد دلیر و سترگ
چو نزدیک خراد برزین رسید
بگفت آنچ دانست و دید و شنید
چو خراد برزین شنید این سخن
بدانست کان رنجه شد کهن
چنین گفت پس با گرامی دبیر
که کاری چنین بر دل آسان مگیر
نباید گشاد اندرین کارلب
بر شاه باید شدن تیره شب
چوبهرام را دل پراز تاج گشت
همان تخت زیراندرش عاج گشت
زدند اندران کار هرگونه رای
همه چاره از رفتن آمد بجای
چورنگ گریز اندر آمیختند
شب تیره از بلخ بگریختند
سپهبد چو آگه شد از کارشان
ز روشن روانهای بیدارشان
یلان سیه را گفت با صد سوار

بتاز از پس این دو ناهوشیار
بیامد از آنجا بکردار گرد
ابا و دلیران روز نبرد
همی‌راند تا در دبیر بزرگ
رسید و برآشفست برسان گرگ
ازو چیز بستند همه هرچ داشت
ببند گرانش ز ره بازگشت
به نزدیک بهرام بردش ز راه
بدان تا کند بیگنه را تباه
بدو گفت بهرام کای دیوساز
چرا رفتی از پیش من بی‌جواز
چنین داد پاسخ که ای پهلوان
مرا کرد خراد برزین نوان
همی‌گفت کایدر بدن روی نیست
درنگ تو جز کام بدگوی نیست
مرا و تو را بیم کشتن بود
ز ایدر مگر بازگشتن بود
چوبهرام را پهلوان سپاه
ببردند آب اندران بارگاه
بدو گفت بهرام شاید بدن
بنیک وید رای باید زدن
زیانی که بودش همه باز داد
هم از گنج خویشش بسی ساز داد
بدو گفت زان پس که تو ساز خویش
بژرفی نگه دار و مگریز بیش
وزین روی خراد برزین نهان
همی‌تاخت تا نزد شاه جهان
همه گفتنیها بدویازگفت
همه رازها برگشاد از نهفت
چنین تا ازان بیشه و مرغزار
یکایک همی‌گفت با شهریار
وزان رفتن گور و آن راه تنگ
ز آرام بهرام و چندین درنگ
وزان رفتن کاخ گوهرنگار
پرستندگان و زن تاجدار
یکایک بگفت آن کجا دیده بود
دگر هرچ ازکار پرسیده بود
ازان تاجورماند اندر شگفت
سخن هرچ بشنید در دل گرفت
چوگفتار موبد بیاد آمدش
ز دل بر یکی سرد باد آمدش
همان نیز گفتار آن فال‌گوی
که گفت او بپیچید زتخت تو روی
سبک موبد موبدان را بخواند

بران جای خراد برزین نشاند
بخراد برزین چنین گفت شاه
که بگشای لب تا چه دیدی به راه
بفرمان هرمز زبان برگشاد
سخنها یکایک همه کرد یاد
بدوشاه گفت این چه شاید بدن
همه داستانها بیاید زدن
که در بیشه گوری بود رهنمای
میان بیابان بی بر سرای
برتخت زرین یکی تاجدار
پرستار پیش اندرون شاهوار
بکردار خوابیست این داستان
که برخواند از گفته باستان
چنین گفت موبد بشاه جهان
که آن گور دیوی بود درنهان
چوبهرام را خواند از راستی
پدید آمد اندر دلش کاستی
همان کاخ جادوستانی شناس
بدان تخت جادو زنی ناسپاس
که بهرام را آن سترگی نمود
چنان تاج و تخت بزرگی نمود
چوبرگشت ازو پرمنش گشت و مست
چنان دان که هرگز نیاید بدست
کنون چاره‌ای کن که تا آن سپاه
ز بلخ آوری سوی این بارگاه
پشیمان شد از دوکدان شهریار
وزان پنبه و جامه‌ی نابکار
برین بر نیامد بسی روزگار
که آمد کس از پهلوان سوار
یکی سله پرخنجری داشته
یکایک سرتیغ برگاشته
بیاورد و بنهاد درپیش شاه
همی کرد شاه اندر آهن نگاه
بفرمود تا تیغها بشکنند
دران سله‌ی نابکار افکنند
فرستاد نزدیک بهرام باز
سخنهای پیکار و رزم دراز
بدو نیمه کرده نهاده بجای
پراندیشه شد مرد برگشته رای
فرستاد و ایرانیان را بخواند
همه گرد آن سله اندر نشانند
چنین گفت کین هدیه‌ی شهریار
ببینید واین را مدارید خوار
پراندیشه شد لشکر ازکار شاه

به گفتار آن پهلوان سپاه
که یک روزمان هدیه شهریار
بود دوک و آن جامه‌ی پرنگار
شکسته دگر باره خنجر بود
ز زخم و ز دشنام بتر بود
چنین شاه برگاه هرگز مباد
نه آنکس که گیرد ازونیزباد
اگر نیز بهرام پورگشسب
بران خاک درگاه بگذارد اسب
ز بهرام مه مغز بادا مه پوست
نه آن راکم بها راکه بهرام ازوست
سپهد چو گفتار ایشان شنید
دل لشکر از تاجور خسته دید
بلشکر چنین گفت پس پهلوان
که بیدار باشید و روشن روان
که خراد برزین برشهریار
سخنهای پوشیده کرد آشکار
کنون یک بیک چاره‌ی جان کنید
همه بامن امروز پیمان کنید
مگر کس فرستم زلشکر به راه
که دارند ما را زلشکر نگاه
وگرنه مرا روز برگشته گیر
سپه رایکایک همه کشته گیر
بگفت این و خود ساز دیگر گرفت
نگه کن کنون تا بمانی شگفت
پراگند بر گرد کشور سوار
بدان تا مگر نامه شهریار
بیاید به نزدیک ایرانیان
ببندند پیکار و کین رامیان
برین نیز بگذشت یک روزگار
نخواندند کس نامه شهریار
ازان پس گرانمایگان را بخواند
بسی رازها پیش ایشان براند
چوهمدان گشسب و دبیر بزرگ
یلان سینه آن نامدار سترگ
چوبهرام گرد آن سیاوش نژاد
چوپیدا گشسب آن خردمند و راد
همی رای زد با چنین مهتران
که بودند شیران کنداوران
چنین گفت پس پهلوان سپاه
بدان لشکر تیزگم کرده راه
که ای نامداران گردن فراز
برای شما هرکسی را نیاز
ز ما مهتر آزرده شد بی‌گناه

چنین سربپیچید زآیین وراه
چه سازید ودرمان این کارچیست
نباید که برخسته باید گریست
هرآنکس که پوشید درد ازپزشک
زمزگان فروریخت خونین سرشک
زدانندگان گر بیوشیم راز
شود کارآسان بما بر دراز
کنون دردمندیم اندرجهان
بداننده گویم یکسر نهان
برفتیم ز ایران چنین کینه خواه
بدین مایه لشکر بفرمان شاه
ازین بیش لشکر نبیند کسی
وگر چند ماند بگیتی بسی
چوپرموده‌ی گرد با ساوه شاه
اگر سوی ایران کشیدی سپاه
نیرزید ایران بیک مهره موم
وزان پس همی داشت آهنگ روم
بپرموده و ساوه شاه آن رسید
که کس درجهان آن شگفتی ندید
اگر چه فراوان کشیدیم رنج
نه شان پیل ماندیم زان پس نه گنج
بنوی یکی گنج بنهاد شاه
توانگر شد آشفته شد بر سپاه
کنون چاره‌ی دام او چون کنیم
که آسان سر از بند بیرون کنیم
شهنشاه را کارها ساختست
وزین چاره بی‌رنج پرداختست
شما هریکی چاره‌ی جان کنید
بدین خستگی تاچه درمان کنید
من از راز پردخته کردم دلم
ز تیمار جان را همی بگسلم
پس پرده‌ی نامور پهلوان
یکی خواهرش بود روشن روان
خردمند را گردیه نام بود
دلارام وانجام بهرام بود
چواز پرده گفت برادر شنید
برآشفست وز کین دلش بردمید
بران انجمن شد سری پرسخن
زبان پر ز گفتارهای کهن
برادر چو آواز خواهر شنید
ز گفتار و پاسخ فرو آرمید
چنان هم ز گفتار ایرانیان
بماندند یکسر زبیم زیان
چنین گفت پس گردیه با سپاه

که‌ای نامداران جوینده راه
زگفتار خامش چرا ماندید
چنین از جگر خون برافشانید
ز ایران سرانید و جنگ‌آوران
خردمند ودانا و افسونگران
چه بینید یکسر به کار اندرون
چه بازی نهید اندرین دشت خون
چنین گفت ایزد گشسب سوار
که‌ای از گرانمایگان یادگار
زبانهای ماگر شود تیغ نیز
زدریای رای تو گیرد گریز
همه کارهای شما ایزدبست
زمردی و ز دانش و بخردبست
نباید که رای پلنگ آوریم
که با هرکسی رای جنگ آوریم
مجویید ازین پس کس ازمن سخن
کزین باره‌ام پاسخ آمد بین
اگر جنگ سازید یاری کنیم
به پیش سواران سواری کنیم
چو خشنود باشد ز من پهلوان
برآنم که جاوید مانم جوان
چوبهرام بشنید گفتار اوی
میانجی همی‌دید کردار اوی
ازان پس یلان سینه را دید وگفت
که اکنون چه داری سخن درنهفت
یلان سینه گفت ای سپهدار گرد
هرآنکس که اوراه یزدان سپرد
چو پیروزی و فرهی یابد اوی
بسوی بدی هیچ‌نشتابد اوی
که آن آفرین باز نفرین شود
وزو چرخ گردنده پرکین شود
چو یزدان تو را فرهی داد و بخت
همه لشکر گنج با تاج و تخت
ازو گر پذیری بافزون شود
دل از ناسپاسی پرازخون شود
ازان پس بهرام بهرام گفت
که‌ای با خردیاروبا رای جفت
چه گویی کزین جستن تخت و گنج
بزرگیست فرجام گر درد ورنج
بخندید بهرام ازان داوری
ازان پس برانداخت انگشتی
بدو گفت چندانک این در هوا
بماند شود بنده‌ای پادشا
بدو گفت کین را مپندار خرد

که دیهیم را خرد نتوان شمرد
چنین گفت زان پس پیداگشسب
که‌ای تیغ زن شیر تا زنده اسب
چه بینی چه گویی بدین کار ما
بود گاه شاهی سزاوار ما
چنین گفت پیداگشسب سوار
که‌ای از یلان جهان یادگار
یکی موبدی داستان زد برین
که هرکس که دانا بد و پیش بین
اگر پادشاهی کند یک زمان
روانش ببرد سوی آسمان
به ازبنده بندن بسال دراز
به گنج جهاندار بردن نیاز
چنین گفت پس با دبیر بزرگ
که بگشای لب را تو ای پیرگرگ
دبیر بزرگ آن زمان لب بیست
بانبوه اندیشه اندر نشست
ازان پس چنین گفت بهرام را
که هرکس جويا بود کامرا
چودرخور بجوید بیابد همان
درازست ویا زنده دست زمان
ز چیزی که بخشش کند دادگر
چنان دان که کوشش بیاید ببر
بهمدان گشسب آن زمان گفت باز
که‌ای گشته اندر نشیب و فراز
سخن هرچ گویی بروی کسان
شود باد و کردار او نارسان
بگو آنچه دانی به کار اندرون
زنیک و بد روزگار اندرون
چنین گفت همدان گشسب بلند
که‌ای نزد پرمایگان ارجمند
زنا آمده بد بترسی همی
زدیهیم شاهان چه پرسى همی
بکن کار و کرده به یزدان سپار
بخرما چه یازی چوترسى زخار
تن آسان نگرده سرانجمن
همه بیم جان باشد ورنج تن
زگفتارشان خواهر پهلوان
همی بود پیچان وتیره روان
بران داوری هیچ نگشاد لب
ز برگشتن هور تا نیم شب
بدو گفت بهرام کای پاک تن
چه بینی به گفتار این انجمن
ورا گردیه هیچ پاسخ نداد

نه از رای آن مهتران بود شاد
چنین گفت او با دبیر بزرگ
که ای مرد بدساز چون پیرگرگ
گمانت چنینست کین تاج و تخت
سپاه بزرگی و پیروزبخت
ز گیتی کسی را نبند آرزوی
ازان نامداران آزاده خوی
مگر شاهی آسانتر از بندگیست
بدین دانش تو بیا بد گریست
بر آیین شاهان پیشین رویم
سخنهای آن بر تو ران بشنویم
چنین داد پاسخ مر او را دبیر
که گر رای من نیستت جایگیر
هم آن گوی و آن کن که رای آیدت
بران رو که دل رهنمای آیدت
همان خواهرش نیز بهرام را
بگفت آن سواران خودکام را
نه نیکوست این دانش و رای تو
بکژی خرامد همی پای تو
بسی بد که بیکار بدتخت شاه
نکرد اندرو هیچ کهر نگاه
جهان را بمردی نگه داشتند
یکی چشم بر تخت نگماشتند
هر آنکس که دانا بدو پاک مغز
زهرگونه اندیشه ای راند نغز
بداند که شاهی به از بندگیست
همان سرافرازی زافگندگیست
نبودند یازان بتخت کیان
همه بندگی را کمر بر میان
ببستند و زیشان بهی خواستند
همه دل بفرمانش آراستند
نه بیگانه زیبای افسر بود
سزای بزرگی بگوهر بود
ز کاوس شاه اندر آیم نخست
کجا راه یزدان همی باز جست
که بر آسمان اختران بشمرد
خم چرخ گردنده را بشکرد
به خواری و زاری بساری فتاد
از اندیشه ی کژ وز بدنهاد
چو گودرز و چون رستم پهلوان
بکردند رنجه برین بر روان
ازان پس کجا شد بهاماوران
ببستند پایش ببند گران
کس آهنگ این تخت شاهی نکرد

جز از گرم و تیمار ایشان نخورد
چو گفتند با رستم ایرانیان
که هستی تو زیبای تخت کیان
یکی بانگ برزد بر آنکس که گفت
که با دخمه‌ی تنگ باشید جفت
که باشاه باشد کجا پهلوان
نشستند بین و روشن روان
مرا تخت زر باید و بسته شاه
مباد این گمان و مباد این کلاه
گزین کرد ز ایران ده و دوهزار
جهانگیر و برگستانور سوار
رهانید از بند کاوس را
همان گیو و گودرز و هم طوس را
همان شاه پیروز چون کشته شد
بایرانیان کار برگشته شد
دلاور شد از کار آن خوشنوار
برام بنشست بر تخت ناز
چو فرزند قارن بشد سوفزای
که آورد گاه مهی باز جای
ز پیروزی او چو آمد نشان
ز ایران برفتند گردنکشان
که بروی بشاهی کنند آفرین
شود کهتری شهریار زمین
بایرانیان گفت کین ناسزاست
بزرگی و تاج از پی پادشاست
قباد ارچه خردست گردد بزرگ
نیاریم در پیشه‌ی شیرگرگ
چو خواهی که شاهی کنی بی نژاد
همه دوده را داد خواهی بیاد
قباد آن زمان چون بمردی رسید
سرسوفزای از در تاج دید
به گفتار بدگوهرانش بکشت
کجا بود در پادشاهیش پشت
وزان پس بیستند پای قباد
دلاور سواری گوی کی نژاد
بزمهر دادش یکی پره‌نر
که کین پدر باز خواهد مگر
نگه کرد زرمهر کس رانید
که با تاج بر تخت شاهی سزید
چو بر شاه افگند زرمهر مهر
برو آفرین خواند گردان سپهر
ازو بند برداشت تا کار خویش
بجوید کند تیز بازار خویش
کس از بندگان تاج هرگز نجست

وگر چند بودی نژادش درست
زترکان یکی نامور ساوه‌شاه
بیامد که جوید نگین وکلاه
چنان خواست روشن جهان آفرین
که اونیست گردد به ایران زمین
تو را آرزو تخت شاهنشاهی
چراکرد زان پس که بودی رهی
همی بر جهان یلان سینه اسب
که تامن زیهرام پورگشسب
بنودرجهان شهریاری کنم
تن خویش را یادگاری کنم
خردمند شاهی چونوشین روان
بهرمز بدی روز پیری جوان
بزرگان کشور ورا یاورند
اگر یاورانند گر کهترند
به ایران سوارست سیصد هزار
همه پهلوان و همه نامدار
همه یک بیک شاه را بنده‌اند
بفرمان و رایش سرافکنده‌اند
شهنشاه گیتی تو را برگزید
چنان کز ره نامداران سزید
نیاگانت را همچنین نام داد
بفرجام بر دشمنان کام داد
تو پاداش آن نیکویی بد کنی
چنان داد که بد باتن خودکنی
مکن از را برخرد پادشا
که دانا نخواند تو را پارسا
اگر من زرم پند مردان دهم
بسیار سال ازبرادر کهم
مده کارکرد نیاکان بیاد
مبادا که پند من آیدت یاد
همه انجمن ماند زودرشگفت
سپهدار لب را بدندان گرفت
بدانست کو راست گوید همی
جز از راه نیکی نجوید همی
یلان سینه گفت ای گرانمایه زن
تو درانجمن رای شاهان مزن
که هرمز بدین چندگه بگذرد
زتخت مهی پهلوان برخورد
زهرمز چنین باشد اندر خبر
برادرت را شاه ایران شمر
بتاج کیی گر ننازد همی
چراخلعت از دوک سازد همی
سخن بس کن ازهرمز ترک زاد

که اندر زمانه مباد آن نژاد
 گر از کیقباد اندراری شمار
 برین تخمه‌ی بر سالیان صدهزار
 که با تاج بودند برتخت زر
 سرآمد کنون نام ایشان میر
 ز پرویز خسرو میندیش نیز
 کزویاد کردن نیرزد بچیز
 بدرگاه او هرک ویژه‌ترند
 برادرت راکهتر وچاکرند
 چو بهرام گوید بران کهتران
 ببندند پایش ببند گران
 بدو گردیه گفت کای دیو ساز
 همی دیوتان دام سازد براز
 مکن برتن وجام ما برستم
 که از تو ببینم همی باد و دم
 پدر مرزبان بود مارا بری
 تو افگندی این جستن تخت پی
 چو بهرام را دل بجوش آوری
 تبار مرا درخروش آوری
 شود رنج این تخمه‌ی ما بیاد
 به گفتار تو کهتر بدنژاد
 کنون راهبر باش بهرام را
 پرآشوب کن بزم و آرام را
 بگفت این وگریان سوی خانه شد
 به دل با برادر چو بیگانه شد
 همی‌گفت هرکس که این پاک زن
 سخن گوی و روشن دل و رای زن
 تو گویی که گفتارش از دفترست
 بدانش ز جا ماسب نامی ترست
 چو بهرام را آن نیامد پسند
 همی‌بود ز آواز خواهر نژند
 دل تیره اندیشه‌ی دیرباب
 همی تخت شاه‌ی نمودش بخواب
 چنین گفت پس کین سرای سپنج
 نیابند جویندگان جز به رنج
 بفرمود تا خوان بیاراستند
 می و رود و رامشگران خواستند
 برامشگری گفت کامروز رود
 بیارای با پهلوانی سرود
 نخوانیم جز نامه‌ی هفتخوان
 برین می‌گساریم لختی بخوان
 که چون شد برویین دز اسفندیار
 چه بازی نمود اندران روزگار
 بخوردند بر یاد او چند می

که آباد بادا برو بوم ری
 کزان بوم خیزد سپهبد چوتو
 فزون آفریناد ایزد چو تو
 پراگنده گشتند چون تیره شد
 سرمیگساران ز می خیره شد
 چو برزد سنان آفتاب بلند
 شب تیره گشت از درفشش نژند
 سپهدار بهرام گرد سترگ
 بفرمود تا شد دبیر بزرگ
 بخاقان یکی نامه ار تنگ وار
 نبشتند پریوی و رنگ و نگار
 بیوزش کنان گفت هستم بدرد
 دلی پریشیمانی و باد سرد
 ازین پس من آن بوم و مرز تو را
 نگه دارم از بهر ارز تو را
 اگر بر جهان پاک مهتر شوم
 تو را همچو کهتر برادر شوم
 تو باید که دل را بشویی زکین
 نداری جدا بوم ایران ز چین
 چوپردخته شد زین دگر ساز کرد
 درگنج گرد آمده باز کرد
 سپه را درم داد واسب ورهی
 نهانی همی جست جای مهی
 زلشکر یکی پهلوان برگزید
 که سالار بوم خراسان سزید
 پراندیشه از بلخ شد سوی ری
 بخرداد فرخنده درماه دی
 همی کرد اندیشه درپیش و کم
 بفرمود پس تا سرای درم
 بسازند و آرایشی نو کنند
 درم مهر برنام خسرو کنند
 ز بازارگان آنک بد پاک مغز
 سخنگوی و اندرخور کار نغز
 به مهر آن درمها بیدره درون
 بفرمود بردن سوی طیسفون
 بیارید پرمايه دیبای روم
 که پیکر بریشم بد و زرش بوم
 بخريد تا آن درم نزدشاه
 برند و کند مهر او را نگاه
 فرستاده ای خواند با شرم و هوش
 دلاور بسان خجسته سروش
 یکی نامه بنوشت با باد و دم
 سخن گتف هرگونه ازبیش و کم
 ز پرموده و لشکر ساوه شاه

ز رزمی کجا کرده بد با سپاه
 وزان خلعتی کمد او را ز شاه
 ز مقناع وز دوکدان سیاه
 چنین گفت زان پس که هرگز بخواب
 نبینم رخ شاه با جاه و آب
 هرآنکه که خسرو نشیند بتخت
 پسرت آن گرانمایه‌ی نیکبخت
 بفرمان او کوه هامون کنم
 بیابان زدشمن چو حیون کنم
 همی‌خواست تا بردر شهریار
 سرآرد مگر بی‌گنه روزگار
 همی‌یادکرد این به نامه درون
 فرستاده آمد سوی طیسفون
 بازارگان گفت مهر درم
 چو هرمزد بیند بیچد زغم
 چو خسرو نباشد ورا یار و پشت
 ببیند ز من روزگار درشت
 چو آرمها بر زمین برزنم
 همی بیخ ساسان زین برکنم
 نه آن تخمه‌ی را کرد یزدان زمین
 گه آمد برخیزد آن آفرین
 بیامد فرستاده‌ی نیک پی
 ببغداد با نامداران ری
 چونامه به نزدیک هرمز رسید
 رخس گشت زان نامه چون شنبلید
 پس آگاهی آمد ز مهر درم
 یکایک بران غم بیفزود غم
 بیچید و شد بر پسر بدگمان
 بگفت این به آیین گشسب آن زمان
 که خسرو بمردی بجایی رسید
 که از ما همی سر بخواهد کشید
 درم را همی مهر سازد بنیز
 سبک داشتن بیشتر زین چه چیز
 به پاسخ چنین گفت آیین گشسب
 که بی‌تو مبیناد میدان و اسب
 بدو گفت هرمز که درناگهان
 مر این شوخ را گم کنم از جهان
 نهانی یکی مرد را خواندند
 شب تیره با شاه بنشانند
 بدو گفت هرمزد فرمان گزین
 ز خسرو پرداز روی زمین
 چنین داد پاسخ که ایدون کنم
 به افسون ز دل مهر بیرون کنم
 کنون زهر فرماید از گنج شاه

چو او مست گردد شبان سیاه
 کنم زهر با می‌بجام اندرون
 ازان به کجا دست یازم به خون
 ازین ساختن حاجب آگاه شد
 برو خواب و آرام کوتاه شد
 بیامد دوان پیش خسرو بگفت
 همه رازها برگشاد از نهفت
 چو بشنید خسرو که شاه جهان
 همی‌کشتن او سگالد نهان
 شب تیره از طیسفون درکشید
 توگفتی که گشت از جهان ناپدید
 نداد آن سر پر بها رایگان
 همی‌تاخت تا آذر ابادگان
 چو آگاهی آمد بهرمهتری
 که بد مرزبان و سرکشوری
 که خسرو بیازرد از شهریار
 برفتست با خوار مایه سوار
 پیرسش گرفتند گردنکشان
 بجایی که بود از گرامی نشان
 چو بادان پیروز و چون شیر زیل
 که با داد بودند و با زور پیل
 چو شیران و وستوی یزدان پرست
 ز عمان چو خنجست و چون پیل مست
 ز کرمان چو بیورد گرد و سوار
 ز شیران چون سام اسفندیار
 یکایک بخسرو نهادند روی
 سپاه و سپهد همه شاهجوی
 همی‌گفت هرکس که ای پور شاه
 تو را زبید این تاج و تخت و کلاه
 از ایران و از دشت نیزه و ران
 ز خنجر گزاران و جنگی سران
 نگر تا نداری هراس از گزند
 بزی شاد و آرام و دل ارجمند
 زمانی بنخچیر تازیم اسب
 زمانی نوان پیش آذر کشسب
 برسم نیاکان نیایش کنیم
 روان را به یزدان نمایش کنیم
 گراز شهر ایران چو سیصد هزار
 گزند تو را بر نشیند سوار
 همه پیش تو تن بکشتن دهیم
 سپاسی بران کشتگان بر نهیم
 بدیشان چنین گفت خسرو که من
 پرازبیمم از شاه و آن انجمن
 اگر پیش آذر گشسب این سران

بیایند و سوگندهای گران
 خورند و مرا یکسر ایمن کنند
 که پیمان من زان سپس نشکنند
 باشم بدین مرز با ایمنی
 نترسم ز پیکار آهرمنی
 یلان چون شنیدند گفتار اوی
 همه سوی آذر نهادند روی
 بخوردند سوگند زان سان که خواست
 که مهرتو با دیده داریم راست
 چوایمن شد از نامداران نهان
 ز هر سو برافگند کارآگاهان
 بفرمان خسرو سواران دلیر
 بدرگاه رفتند برسان شیر
 که تا از گریزش چه گوید پدر
 مگر چاره‌ی نو بسازد دگر
 چویشنید هرمز که خسرو برفت
 هم اندر زمان کس فرستاد تفت
 چوگستهم و بندوی را کرد بند
 به زندان فرستاد ناسودمند
 کجا هردو خالان خسرو بدند
 بمردانگی در جهان نو بدند
 جزین هرک بودند خویشان اوی
 به زندان کشیدند با گفت وگوی
 به آیین گشسب آن زمان شاه گفت
 که از رای دوریم و با باد جفت
 چو او شد چه سازیم بهرام را
 چنان بنده‌ی خرد و بدکام را
 شد آیین گشسب اندران چاره جوی
 که آن کار را چون دهد رنگ وبوی
 بدو گفت کای شاه گردن فراز
 سخنها‌ی بهرام چون شد دراز
 همه خون من جوید اندر نهان
 نخستین زمن گشت خسته روان
 مرا نزد او پای کرده ببند
 فرستی مگر باشدت سودمند
 بدو گفت شاه این نه کارمنست
 که این رای بدگوهر آهرمنست
 سپاهی فرستم تو سالار باش
 برزم اندرون دست بردار باش
 نخستین فرستیش یک رهنمون
 بدان تا چه بینی به سرش اندرون
 اگر مهتری جوید و تاج و تخت
 بپیچد بفرجام ازو روی بخت
 وگر همچنین نیز کهتر بود

بفرجامش آرام بهتر بود
 ز گیتی یکی بهره او را دهم
 کلاه یلانش به سر برنهم
 مرا یکسر از کارش آگاه کن
 درنگی مکن کار کوتاه کن
 همی ساخت آیین گشسب این سخن
 کجا شاه فرزانه افگند بن
 یکی مرد بد بسته از شهر اوی
 به زندان شاه اندرون چاره جوی
 چو بشنید کین گشسب سوار
 همی رفت خواهد سوی کارزار
 کسی را زندان به نزدیک اوی
 فرستاد کای مهتر نامجوی
 ز شهرت یکی مرد زندانیم
 نگویم همانا که خود دانیم
 مرا گر بخواهی توازشهریار
 دوان با توایم برین کارزار
 به پیش تو جان رابکوشم به جنگ
 چو یابم رهایی ز زندان تنگ
 فرستاد آیین گشسب آن زمان
 کسی را بر شاه گیتی دمان
 که همشهری من ببند اندرست
 به زندان بیم و گزند اندرست
 بمن بخشد او را جهاندار شاه
 بدان تاکنون با من آید به راه
 بدو گفت شاه آن بد نابکار
 به پیش تو درکی کند کارزار
 یکی مرد خونریز و بیکار و دزد
 بخواهی ز من چشم داری بمزد
 ولیکن کنون زین سخن چاره نیست
 اگر زو بتر نیز پتیاره نیست
 بدو داد مرد بد آمیز را
 چنان بدکنش دیو خونریز را
 بیاورد آیین گشسب آن سپاه
 همی راند چون باد لشکر به راه
 بدین گونه تا شهر همدان رسید
 بجایی که لشکر فرود آورید
 بپرسید تا زان گرانمایه شهر
 کسی دارد از اختر و فال بهر
 بدو گفت هر کس که اخترشناس
 بنزد تو آید پذیرد سپاس
 یکی پیرزن مایه دار ایدرست
 که گویی مگر دیده‌ی اخترست
 سخن هرچ گوید نیاید جز آن

بگویند بتموز رنگ خزان
چو بشنید گفتارش آیین گشسب
هم اندر زمان کس فرستاد و اسب
چو آمد پرسیدش از کارشاه
وزان کو بیاورد لشکر به راه
بدو گفت ازین پس تو درگوش من
یکی لب بجنبان که تا هوش من
ببستر برآید ز تیره تنم
وگر خسته از خنجر دشمنم
همی گفت با پیرزن راز خویش
نهان کرده از هر کس آواز خویش
میان اندران مرد کو را زشاه
رهانید و با او بیامد به راه
به پیش زن فالگو برگذشت
بمهر نکه کرد و اندر گذشت
بدو پیرزن گفت کین مرد کیست
که از زخم او بر تو باید گریست
پسندیده هوش تو بردست اوست
که مه مغز بادش بتن در مه پوست
چو بشنید آیین گشسب این سخن
بیاد آمدش گفت و گوی کهن
که از گفت اخترشناسان شنید
همی کرد برخویشتن ناپدید
که هوش تو بر دست همسایه ای
یکی دزد و بیکار و بیمایه ای
برآید به راه دراز اندرون
تو زاری کنی او بریزد خون
یکی نامه بنوشت نزدیک شاه
که این را کجا خواستستم به راه
نیایست کردن ز زندان رها
که این بتر از تخمه ی اژدها
همی گفت شاه این سخن با رهی
رهی را نید فر شاهنشاهی
چو آید بفرمای تا در زمان
ببرد بخنجر سرش بدگمان
نیش و نهاد از برش مهر خویش
چو شد خشک همسایه را خواند پیش
فراوانش بستود و بخشید چیز
بسی برمنش آفرین کرد نیز
بدو گفت کین نامه اندر نهان
ببرزد نزدیک شاه جهان
چو پاسخ کند زود نزد من آر
نگر تا نباشی بر شهریار
ازو بستد آن نامه مرد جوان

ز رفتن پر اندیشه بودش روان
 همی گفت زندان و بندگران
 کشیدم بدم ناچمان و چران
 رهانید یزدان ازان سختیم
 ازان گرم و تیمار و بدیختیم
 کنون باز گردم سوی طیسفون
 بجوش آمد اندر تنم مغز و خون
 زمانی همی بد بره بر نژند
 پس از نامه شاه بگشاد بند
 چو آن نامه ی پهلوان را بخواند
 ز کار جهان در شگفتی بماند
 که این مرد همسایه جانم بخواست
 همی گفت کین مهتری را سزااست
 به خونم کنون گر شتاب آمدش
 مگر یاد زین بد بخواب آمدش
 ببیند کنون رای خون ریختن
 بیاساید از رنج و آویختن
 پراندیشه دل زره بازگشت
 چنان بد که با باد انباز گشت
 چو نزدیک آن نامور شد ز راه
 کسی را ندید اندران بارگاه
 نشسته بخیمه درآیین گشسب
 نه کهتر نه یاور نه شمشیر واسب
 دلش پرز اندیشه شهریار
 نگر تا چه پیش آردش روزگار
 چو همسایه آمد بخیمه درون
 بدانست کو دست یازد به خون
 بشمشیرزد دست خونخوار مرد
 جهانجوی چندی برو لابه کرد
 بدو گفت کای مرد گم کرده راه
 نه من خواستم رفته جانت ز شاه
 چنین داد پاسخ که گرخواستی
 چه کردم که بدکردن آراستی
 بزد گردن مهتر نامدار
 سرآمد بدو بزم و هم کارزار
 زخیمه بیاورد بیرون سرش
 که آگه نبذ زان سخن لشکرش
 مبادا که تنها بود نامجوی
 بویژه که دارد سوی جنگ روی
 چو از خون آن کشته بدنام شد
 همی تاخت تا پیش بهرام شد
 بدو گفت اینک سردشمنت
 کجا بد سگالیده بد برتنت
 که با لشکر آمد همی پیش تو

نبد آگه از رای کم بیش تو
بپرسید بهرام کین مرد کیست
بدین سربگیتی که خواهد گریست
بدو گفت آیین گشسب سوار
که آمد به جنگ از در شهریار
بدو گفت بهرام کین پارسا
بدان رفته بود از در پادشا
که با شاه ما را دهد آشتی
بخواب اندرون سرش برداشتی
تو باد افره یابی اکنون زمن
که بر تو بگریند زار انجمن
بفرمود داری زدن بر درش
نظاره بران لشکر و کشورش
نگون بخت را زنده بردار کرد
دل مرد بدکار بیدار کرد
سواران که آیین گشسب سوار
بیاورده بود از در شهریار
چوکار سپهد بفرجام شد
زلشکر بسی پیش بهرام شد
بسی نیز نزدیک خسرو شدند
بمردانگی در جهان نو شدند
چنان شد که از بی شبانی رمه
پراگنده گردد به روز دمه
چواگاهی آمد بر شهریار
ز آیین گشسب آنک بد نامدار
ز تنگی دربار دادن بیست
ندیدش کسی نیز بامی بدست
برآمد ز آرام وز خورد و خواب
همی بود با دیدگان پر آب
بدربر سخن رفت چندی ز شاه
که پرده فروهشت از بارگاه
یکی گفت بهرام شد جنگجوی
بتخت بزرگی نهادست روی
دگر گفت خسرو ز آزار شاه
همی سوی ایران گذارد سپاه
بماندند زان کار گردان شگفت
همی هرکسی رای دیگر گرفت
چو در طیسفون برشد این گفتگوی
ازان پادشاهی بشد رنگ و بوی
سریندگان پرشد از درد و کین
گزیدند نفرینش بر آفرین
سپاه اندکی بد بدرگاه بر
جهان تنگ شد بر دل شاه بر
ببند وی و گسته‌م شد آگهی

که تیره شد آن فر شاهنشاهی
همه بستگان بند برداشتند
یکی را بران کار بگماشتند
کز آن آگهی بازجوید که چیست
ز جنگ آوران بر در شاه کیست
ز کار زمانه چو آگه شدند
ز فرمان بگشتند و بی‌ره شدند
شکستند زندان و برشد خروش
بران سان که هامون برآید بجوش
بشهر اندرون هرک به دل‌شکری
بماندند بیچاره زان دآوری
همی‌رفت گسته‌م و بندوی پیش
زره دار با لشکر و ساز خویش
یکایک ز دیده بشستند شرم
سواران بدرگاه رفتند گرم
ز بازار پیش سپاه آمدند
دلاور بدرگاه شاه آمدند
که گر گشت خواهید با مایکی
مجویید آزر شاه اندکی
که هرگز بگشتست از رای و راه
ازین پس مر اورا مخوانید شاه
بیاد افره او بیازید دست
برو بر کنید آب ایران کیست
شما را بویم اندرین پیشرو
نشانیم برگاه اوشاه نو
وگر هیچ پستی کنید اندرین
شما را سپاریم ایران زمین
یکی گوشه‌ای بس کنیم از جهان
بیک سو خرامیم باهم‌رهان
بگفتار گسته‌م یکسر سپاه
گرفتند نفرین برام شاه
که هرگز مبادا چنین تاجور
کجا دست یازد به خون پسر
به گفتار چون شوخ شد لشکرش
هم آنکه زدند آتش اندر درش
شدند اندر ایوان شاهنشاهی
به نزدیک آن تخت بافرهی
چوتاج از سرشاه برداشتند
ز تختش نگونسار برگاشتند
نهادند پس داغ بر چشم شاه
شد آنگاه آن شمع رخشان سیاه
ورا همچنان زنده بگذاشتند
ز گنج آنج بد پاک برداشتند
چنینست کردار چرخ بلند

دل اندر سرای سپنجی میند
گهی گنج بینیم ازوگاه رنج
براید بما بر سرای سپنج
اگر صد بود سال اگر صدهزار
گذشت آن سخن کید اندر شمار
کسی کو خریدار نیکوشود
نگوید سخن تا بدی نشنود

ادامه داستان

چو گسسته‌م و بندوی به آذرگشسپ
فگندند مردی سبک بر دو اسپ
که در شب به نزدیک خسرو شود
از ایران به آگاهی نو شود
فرستاده آمد بر شاه نو
گذشته شبی تیره از ماه نو
ز آشوب بغداد گفت آنچ دید
جوان شد چو برگ گل شنبلید
چنین گفت هرکو ز راه خرد
بتیزی ز بی‌دانشی بگذرد
نترسد ز کردار چرخ بلند
شود زندگانش ناسودمند
گراین بد که گفتی خوش آمد مرا
خور و خواب در آتش آمد مرا
ولیکن پدر چون به خون آخت دست
از ایران نکردم سران نشست
هم او را کنون چون یکی بنده‌ام
سخن هرچ گوید نیوشنده‌ام
هم اندر زمان داغ دل با سپاه
بکردار آتش بیامد ز راه
سپاهی بد از بردع و اردبیل
همی‌رفت با نامور خیل خیل
از ارمینیه نیز چندی سپاه
همی‌تاخت چون باد با پور شاه
چو آمد ببغداد زو آگهی
که آمد خریدار تخت مهی
همه شهر ز آگاهی آرام یافت
جهانجوی از آرامشان کام یافت
پذیره شدندش بزرگان شهر
کسی را که از مهتری بود بهر
نهادند بر پیشگه تخت عاج
همان طوق زرین و پیرمایه تاج
بشهر اندرون رفت خسرو بدرد
بنزد پدر رفت با بادسرد
چه جوییم زین گنبد تیزگرد
که هرگز نیاساید از کارکرد
یکی راهمی تاج شاهی دهد
یکی را بدریا بماهی دهد
یکی را برهنه سروپای و سفت
نه آرام و خواب و نه جای نهفت
یکی را دهد توشه‌ی شهد و شیر
پیوشد بدیبا و خز و حریر

سرانجام هردو بخاک اندرند
بتارک بدام هلاک اندرند
اگر خود نزادی خردمند مرد
ندیدی ز گیتی چنین گرم و سرد
ندیدی جهان ازبینه به بدی
اگر که بدی مرد اگر مه بدی
کنون رنج در کارخسرو بریم
بخواننده آگاهی نو بریم

چو خسرو نشست از برتخت زر
برفتند هرکس که بودش هنر
گرانمایگان را همه خواندند
بر آن تاج نو گوهر افشاندند
به موبد چنین گفت کاین تاج و تخت
نیابد مگر مردم نیک بخت
میادا مرا پیشه جز راستی
که بیدادی آرد همه کاستی
ابا هرکسی رای ما آشتیست
ز پیکار کردن سرما تهیست
ز یزدان پذیرفتم این تخت نو
همین روشن و مایه وریخت نو
شما نیز دلها بفرمان دهید
بهرکار بر ما سپاسی نهید
از آزدن مردم پارسا
و دیگر کشیدن سر از پادشا
سوم دور بودن ز چیز کسان
که دودش بود سوی آنکس رسان
که درگاه و بی‌گه کسی رابسوخت
ببی مایه چیزی دلش بر فروخت
دگر هرچ در مردمی در خورد
مر آن را پذیرنده باشد خرد
نباشد مرا باکسی داوری
اگر تاج جوید گر انگشتری
کرا گوهر تن بود با نژاد
نگوید سخن با کسی جز بداد
نباشد شما را جز از ایمنی
نیازد بکردار آهرمنی
هرآنکس که بشنید گفتار شاه
همی آفرین خواند بر تاج و گاه
برفتند شاد از بر تخت او
بسی آفرین بود بر بخت او
سپهید فرود آمد از تخت شاد
همه شب ز هررمز همی کرد یاد

چو پنهان شد آن چادر آبنوس
بگوش آمد از دوربانگ خروش
جهانگیر شد تابنزد پدر
نهانش پر از درد و خسته جگر
چو دیدش بنالید و بردش نماز
همی بود پیشش زمانی دراز
بدو گفت کای شاه نابختیار
ز نوشین روان در جهان یادگار
تو دانی که گر بودمی پشت تو
بسوزن نخستی سر انگشت تو
نگر تا چه فرمایی اکنون مرا
غم آمد تو را دل پر از خون مرا
گر ای دون که فرمان دهی بر درت
یکی بنده ام پاسبان سرت
نجویم کلاه و نخواهم سپاه
ببرم سرخویش در پیش شاه
بدو گفت هر مزد ای پرخرد
همین روز سختی ز من بگذرد
مرا نزد تو آرزو بد سه چیز
برین بر فزونی نخواهیم نیز
یکی آنک شبگیر هر بامداد
کنی گوش ما را به آواز شاد
و دیگر سواری ز گردنکشان
که از رزم دیرینه دارد نشان
بر من فرستی که از کارزار
سخن گوید و کرده باشد شکار
دگر آنک داننده مرد کهن
که از شهریاران گزارد سخن
نوشته یکی دفتر آرد مرا
بدان درد و سختی سرآرد مرا
سیم آرزوی آنک خال تواند
پرستنده و ناهمال تواند
نبیند زین پس جهان را بچشم
بریشان برانی برین سوک خشم
بدو گفت خسرو که ای شهریار
مباد آنک برچشم تو سوکوار
نباشد و گرچه بود درنهان
که بدخواه تو دور باد از جهان
ولیکن نگه کن بروشن روان
که بهرام چو بینه شد پهلوان
سپاهست با او فزون از شمار
سواران و گردان خنجرگزار
اگر ما بگستهم یازیم دست
بگیتی نیابیم جای نشست

دگر آنک باشد دبیر کهن
که برشاه خواند گذشته سخن
سواری که پرورده باشد برزم
بداند همان نیز آیین بزم
ازین هر زمان نو فرستم یکی
تو با درد پژمان مباحش اندکی
مدان این زگستهم کاین ایزدبست
ز گفتار و کردار نابخردبست
دل تو بدین درد خرسند باد
همان با خرد نیز پیوند باد
بگفت این و گریان بیامد زپیش
نکرد آشکارا بکس راز خویش
پسر مهربان تر بد از شهریار
بدین داستان زد یکی هوشیار
که یار زبان چرب و شیرین سخن
که از پیر نستوه گشته کهن
هنرمند گر مردم بی هنر
بفرجام هم خاک دارد ببر

چو بشنید بهرام کز روزگار
چه آمد بران نامور شهریار
نهادند بر چشم روشنش داغ
بمرد آن چراغ دو نرگس بباغ
پسر برنشست از بر تخت اوی
بپا اندر آمد سر و بخت اوی
ازان ماند بهرام اندر شگفت
بیژمرد و اندیشه اندر گرفت
بفرمود تا کوس بیرون برند
درفش بزرگی به هامون برند
بنه برنهاد و سپه برنشست
بپیکار خسرو میان را ببست
سپاهی بکردار کوه روان
همی راند گستاخ تا نهروان
چو آگاه شد خسرو از کاراوی
غمی گشت زان تیز بازار اوی
فرستاد بیدار کارآگاهان
که تا بازجویند کار جهان
به کارآگاهان گفت راز از نخست
زلشکر همی کرد باید درست
که با او یکی اند لشکر به جنگ
وگر گردد این کار ما با درنگ
دگر آنک بهرام در قلبگاه
بود بیشتر گر میان سپاه
چگونه نشیند بهنگام بار

برفتن کند هیچ رای شکار
برفتند کارآگاهان از درش
نبود آگه از کار وز لشکرش
چو رفتند و دیدند و بازآمدند
نہانی بر او فراز آمدند
کہ لشکر بہرکار با اویکیست
اگر نامدارست وگر کودکیست
ہرانگہ کہ لشکر براند بہ راہ
بود یک زمان در میان سپاہ
زمانی شود بر سوی میمنہ
گہی بر چپ و گاہ سوی بنہ
ہمہ مردم خویش دارد براز
بیگانگان نشان نیاید نیاز
بکردار شاہان نشیند بیار
ہمان در در و دشت جوید شکار
چواز رزم شاہان نراند ہمی
ہمہ دفتر دمنہ خواہد ہمی
چنین گفت خسرو بدستور خویش
کہ کاری درازست ما را بہ پیش
چو بہرام بر دشمن اسپ افکند
بدریا دل ازدہا بشکند
دگر آنک آیین شاہنشہان
بیاموخت از شہریار جہان
سیم کش کلیلہ است ودمنہ وزیر
چون او رای زن کس ندارد دبیر
ازان پس بندوقی و گستہم گفت
کہ ما با غم و رنج گشتیم جفت
چوگردوی و شاپور و چون اندیان
سپہدار ارمینہ رادمان
نشستند با شاہ ایران براز
بزرگان فرزانہ رزمساز
چنین گفت خسرو بدان مہتران
کہ ای سرفرازان و جنگ آوران
ہرآن مغز کو را خرد روشنست
زدانش یکی بر تنش جوشنست
کس آنرا نبرد مگر تیغ مرگ
شود موم ازان زخم پولاد ترگ
کنون من بسال از شما کہترم
برای جوانی جہان نسپرم
بگویند تا چارہی کارچیست
بران خستگیہا پرازار کیست
بدو گفت موید انوشہ بدی
ہمہ مغز را فر و توشہ بدی
چوپیدا شد این راز گردندہ دہر

خرد را ببخشید بر چاربه‌ر
چونیمی ازو بهره‌ی پادشاست
که فر و خرد پادشا را سزاست
دگر بهره‌ی مردم پارسا
سدیگر پرستنده پادشا
چو نزدیک باشد بشاه جهان
خرد خویشتن زو ندارد نهان
کنون از خرد پاره‌پی ماند خرد
که دانا ورا بهر دهقان شمرد
خرد نیست با مردم ناسپاس
نه آنرا که او نیست یزدان شناس
اگر بشنود شهریار این سخن
که گفتست بیدار مرد کهن
بدو گفت شاه این سخن گر بزر
نویسم جز این نیست آیین و فر
سخن گفتن موبدان گوهرست
مرا در دل اندیشه دیگرست
که چون این دو لشکر برابر شود
سر نیزه‌ها بر دو پیکر شود
نباشد مرا ننگ کز قلبگاه
برانم شوم پیش او بی‌سپاه
بخوانم به آواز بهرام را
سپهدار بدنام خودکام را
یکی ز آشتی روی بنمایم
نوازش بسیار و بستایم
اگر خود پذیرد سخن به بود
که چون او بدرگاه برکه بود
وگر جنگ جوید منم جنگ جوی
سپه را بروی اندر آریم روی
همه کاردانان بدین داستان
کجا گفت گشتند همداستان
بزرگان برو آفرین خواندند
ورا شهریار زمین خواندند
همی‌گفت هرکس که ای شهریار
زتو دور بادا بد روزگار
تو را باد پیروزی و فره‌ی
بزرگی و دیهیم شاهنشهی
چنین گفت خسرو که این باد و بس
شکست و جدایی مبیناد کس
سپه را ز بغداد بیرون کشید
سراپردی نور به هامون کشید
دو لشکر چو تنگ اندر آمد به راه
ازان روسپهد وزین روی شاه
چوشمع جهان شد بخم اندرون

بیفشاند زلف شب تیره گون
 طلایه بیامد زهر دوسپاه
 که دارد زیدخواه خود را نگاه
 چو از خنجر روز بگریخت شب
 همی تاخت سوزان دل و خشک لب
 تبیره برآمد زهر دو سرای
 بدان رزم خورشید بد رهنمای
 بگستهم و بندوی فرمود شاه
 که تا برنهادند ز آهن کلاه
 چنین با بزرگان روشن روان
 همی راند تا چشمه‌ی نهروان
 طلایه بهرام شد ناگزیر
 که آمد سپه بر دو پرتاب تیر
 چو بشنید بهرام لشکر براند
 جهان دیدگان را برخویش خواند
 نشست از برابلق مشک دم
 خنیده سرافراز رویینه سم
 سلیحش یکی هندوی تیغ بود
 که در زخم چون آتش میغ بود
 چو برق درفشان همی راند اسپ
 بدست چپش ریمن آذرگشسپ
 چو آینه گشسپ و بلان سینه نیز
 رفتند پرکینه و پرستیز
 سه ترک دلاور ز خاقانیان
 بران کین بهرام بسته میان
 پذیرفته هر سه که چون روی شاه
 بینیم دور از میان سپاه
 اگر بسته گرگشته اورا برت
 بیاریم و آسوده شد لشکرت
 زیک روی خسرو دگر پهلوان
 میان اندرون نهروان روان
 نظاره بران از دو رویه سپاه
 که تا پهلوان چون رود نزد شاه

رسیدند بهرام و خسرو بهم
 گشاده یکی روی و دیگر دژم
 نشسته جهاندار بر خنگ عاج
 فریدون یل بود با فر و تاج
 زدیای زریفت چینی قبا
 چو گردوی پیش اندرون رهنمای
 چو بندوی و گستهم بردست شاه
 چو خراد برزین زرین کلاه
 هه غرقه در آهن و سیم و زر
 نه یاقوت پیدانه زرین کمر

چو بهرام روی شهنشاه دید
 شد از خشم رنگ رخس ناپدید
 ازان پس چنین گفت با سرکشان
 که این روسپی زاده‌ی بدنشان
 زیستی و کندی بمردی رسید
 توانگر شد و رزمگه برکشید
 پیاموخت آیین شاهنشهان
 بزودی سرآرم بدو برجهان
 ببینید لشکرش راسر به سر
 که تا کیست زیشان یکی نامور
 سواری نینم همی رزم جوی
 که بامن بروی اندر آرند روی
 ببیند کنون کار مردان مرد
 تگ اسپ و شمشیر و گرز نبرد
 همان زخم گویال و باران تیر
 خروش یلان بر ده و دار و گیر
 ندارد بوردگه پیل پای
 چومن با سپاه اندر آیم زجای
 ز آواز من کوه ریزان شود
 هژبر دلاور گریزان شود
 بخنجر بدریا بر افسون کنیم
 بیابان سراسر پرازخون کنیم
 بگفت و برانگیخت ابلق زجای
 توگفتی شد آن باره پران همای
 یکی تنگ آورد گاهی گرفت
 بدو مانده بد لشکر اندر شگفت
 ز آورد گه شد سوی نهروان
 همی بود بر پیش فرخ جوان
 تنی چند با او ز ایرانیان
 همه بسته برجنگ خسرو میان
 چنین گفت خسرو که ای سرکشان
 ز بهرام چوبین که دارد نشان
 بدو گفت گردوی کای شهریار
 نگه کن بران مرد ابلق سوار
 قبایش سپید و حمایل سیاه
 همی راند ابلق میان سپاه
 جهاندار چون دید بهرام را
 بدانستش آغاز و فرجام را
 چنین گفت کان دودگون دراز
 نشسته بران ابلق سرفراز
 بدو گفت گردوی که آری همان
 نبردست هرگز به نیکی گمان
 چنین گفت کز پهلو کوژپشت
 پیرسی سخن پاسخ آرد درشت

همان خوک بینی و خوابیده چشم
دل آگنده دارد تو گویی بخشم
بدیده ندیدی مر او را بدست
کجا در جهان دشمن ایزدست
نبینم همی در سرش کهتری
نیابد کس او را بفرمانبری
ازان پس به بندوی و گستههم گفت
که بگشایم این داستان از نهفت
که گر خر نیاید به نزدیک بار
توبار گران را بنزد خر آر
چو بفریفت چوبینه را نره دیو
کجا بیند او راه گیهان خدیو
هرآن دل که از آز شد دردمند
نیایدش کار بزرگان پسند
جز از جنگ چو بینه را رای نیست
به دلش اندرون داد را جای نیست
چویر جنگ رفتن بسی شد سخن
نگه کرد باید ز سر تا بین
که داندکه در جنگ پیروز کیست
بدان سردگر لشکر افروز کیست
برین گونه آراسته لشکری
بپرخاش بهرام یل مهتری
دژاگاه مردی چو دیو سترگ
سپاهی بکردار درنده گرگ
گر ای دون که باشیم همداستان
نباشد مرا ننگ زین داستان
بپرسش یکی پیش دستی کنم
ازان به که در جنگ سستی کنم
اگر زو بر اندازه یابم سخن
نوآیین بدیهاش گردد کهن
زگیتی یکی گوشه اورا دهم
سپاسی ز دادن بدو برنهم
همه آشتی گردد این جنگ ما
برین رزمگه جستن آهنگ ما
مرا ز آشتی سودمندی بود
خرد بی گمان تاج بندی بود
چو بازارگانی کند پادشا
ازو شاد باشد دل پارسا
بدو گفت گستههم کای شهریار
انوشه بدی تا بود روزگار
همی گوهر افشانی اندر سخن
تو داناتری هرچ باید بکن
تو پردادی و بنده بیدادگر
توپرمغزی و او پر از باد سر

چو بشنید خسرو بیمود راه
خرامان بیامد به پیش سپاه
بپرسید بهرام یل را ز دور
همی جست هنگامه‌ی رزم سور
بهرام گفت ای سرافراز مرد
چگونست کارت به دشت نبرد
تودرگاه را همچو پیرایه‌ای
همان تخت و دیهیم را مایه‌ای
ستون سپاهی بهنگام رزم
چوشمع درخشنده هنگام بزم
جهانجوی گردی و یزدان پرست
مداراد دارنده باز از تودست
سگالیده‌ام روزگار تو را
بخوبی بسیجیده کارتو را
تو را با سپاه تو مهمان کنم
زدیدار تو رامش جان کنم
سپهدار ایرانت خوانم بداد
کنم آفریننده را بر تو یاد
سخنهایش بشنید بهرام گرد
عنان باره‌ی تیزتگ را سپرد
هم از پشت آن باره بردش نماز
همی بود پیشش زمانی دراز
چنین داد پاسخ مر ابلق سوار
که من خرمم شاد و به روزگار
تو را روزگار بزرگی مباد
نه بیداد دانی ز شاه‌ی نه داد
الان شاه چون شهریار کند
ورا مرد بدبخت یاری کند
تو را روزگاری سگالیده‌ام
بنوی کمندیت مالیده‌ام
بزودی یکی دار سازم بلند
دو دستت بیندم بخم کمند
بیاویزمت زان سزاوار دار
ببینی ز من تلخی روزگار
چو خسرو ز بهرام پاسخ شنید
برخساره شد چون گل شنبلیله
چنین داد پاسخ که ای ناسپاس
نگوید چنین مرد یزدان شناس
چو مهمان بخوان تو آید ز دور
تو دشنام سازی بهنگام سور
نه آیین شاهان بود زین نشان
نه آن سواران گردنکشان
نه تازی چنین کرد و نه پارسی
اگر بشمری سال صدبار سی

ازین ننگ دارد خردمند مرد
بگرد در ناسپاسی مگرد
چو مهمانت آواز فرخ دهد
برین گونه بر دیو پاسخ دهد
بترسم که روز بد آیدت پیش
که سرگشته بینمت بر رای خویش
تو را چاره بر دست آن پادشاست
که زندست جاوید و فرانرواست
گنهکار یزدانی و ناسپاس
تن اندر نکوهش دل اندر هراس
مرا چون الان شاه خوانی همی
زگوهر بیک سوم دانی همی
مگر ناسزایم بشاهنشهی
نزیباست برمن کلاه مهی
چون کسری نیا و چوهرمز پدر
کرا دانی ازمن سزاوارتر
ورا گفت بهرام کای بدنشان
به گفتار و کردار چون بیهشان
نخستین ز مهمان گشادی سخن
سرشتت بدوداستانت کهن
تو را با سخنهای شاهان چه کار
نه فرزانه مردی نه جنگی سوار
الان شاه بودی کنون کهتری
هم ازبندهی بندگان کمتری
گنه کارتر کس توی درجهان
نه شاههی نه زیبا سزی ازمهمان
بشاهی مرا خواندند آفرین
نمانم که پی برنهی برزمین
دگرآنک گفתי که بداختری
نزیب تو را شاههی و مهتری
ازان گفتم ای ناسزاوار شاه
که هرگز مبادی تو درپیش گاه
که ایرانیان بر تو بر دشمنند
بکوشند و بیخت زین برکنند
بدرند بر تنت بر پوست ورگ
سپارند پس استخوانت بسگ
بدو گفت خسرو که ای بدکنش
چراگتشی ای تند و برتر منش
که آهوست بر مرد گفتار زشت
تو را اندر آغاز بود این سرشت
ز مغز تو بگسست روشن خرد
خنک نامور کو خرد پرودرد
هرآن دیو کاید زمانش فراز
زیانش به گفتار گردد دراز

نخواهم که چون تو یکی پهلوان
بتندی تبه گردد و ناتوان
سزد گر ز دل خشم بیرون کنی
نجوشی و بر تیزی افسون کنی
ز دارنده‌ی دادگر یادکن
خرد را بدین یاد بنیاد کن
یکی کوه داری بزیر اندورن
که گر بنگری برتر از بیستون
گر از تو یکی شهریار آمدی
مغیلان بی‌بر بیار آمدی
تو را دل پراندیشه مهترست
ببینیم تا رای یزدان بچيست
ندانم که آمخت این بد تنی
تو را با چنین کیش آهرمنی
هران کاین سخن با تو گوید همی
به گفتار مرگ تو جوید همی
بگفت و فرود آمد از خنگ عاج
ز سر بر گرفت آن بهاگیر تاج
بنالید و سر سوی خورشید کرد
یزدان دلش پرز امید کرد
چنین گفت کای روشن دادگر
درخت امید از تو آید بر
تو دانی که بر پیش این بنده کیست
کزین ننگ بر تاج باید گریست
وزانجا سبک شد بجای نماز
همی‌گفت با داور پاک راز
گر این پادشاهی ز تخم کیان
بخواهد شدن تا نبندم میان
پرستنده باشم بتشکده
نخواهم خورش جز ز شیر دده
ندارم به گنج اندرون زر و سیم
بگاه پرستش بیوشم گلیم
گر ای دون که این پادشاهی مراست
پرستنده و ایمن و داد و راست
تو پیروز گردان سپاه مرا
به بنده مده تاج و گاه مرا
اگر کام دل یابم این تاج واسپ
بیارم دمان پیش آذرگشسپ
همین یاره و طوق و این گوشوار
همین جامه‌ی زر گوهرنگار
همان نیزده بدره دینار زرد
فشانم برین گنبد لاژورد
پرستندگان رادهم ده هزار
درم چون شوم برج‌هان شهریار

ز بهرامیان هرک گردد اسیر
به پیش من آرد کسی دستگیر
پرستنده فرخ آتش کنم
دل موید و هیرید خوش کنم
بگفت این وز خاک برپای خاست
ستمدیده گوینده‌ی بود راست
ز جای نیایش بیامد چوگرد
به بهرام چویننه آواز کرد
که ای دوزخی بنده‌ی دیو نر
خرد دور و دور از تو آیین وفر
ستمگاره دیویست با خشم و زور
کزین گونه چشم تو را کرد کور
بجای خرد خشم و کین یافتی
زدیوان کنون آفرین یافتی
تو را خارستان شارستانی نمود
یکی دوزخی بوستانی نمود
چراغ خرد پیش چشمش بمرد
ز جان و دلت روشنایی ببرد
نبودست جز جادوی پرفریب
که اندر بلندی نمودت نشیب
بشاخی همی یازی امروز دست
که برگش بود زهر و بارش کیست
نجستست هرگز تبار تواین
نباشد بجوینده بر آفرین
تو را ایزد این فر و برزت نداد
نیاری ز گرگین میلاد یاد
ایا مرد بدبخت و بیدادگر
بنابودنیها گمانی مبر
که خرچنگ رانیست پرعقاب
نبرد عقاب از بر آفتاب
به یزدان پاک و بتخت و کلاه
که گر من بیابم تو را بی سپاه
اگر برزنم بر تو برباد سرد
ندارمت رنجه زگرد نبرد
سخنها شنیدیم چندی درشت
به پیروزگر بازهشتیم پشت
اگر من سزاوار شاهی نیم
مبادا که در زیر دستی زیم
چنین پاسخش داد بهرام باز
که ای بی خرد ریمن دیوساز
پدرت آن جهاندار دین دوست مرد
که هرگز نزد برکسی باد سرد
چنو مرد را ارج نشناختی
بخواری زتخت اندرانداختی

پس او جهاندار خواهی بدن
خردمند و بیدار خواهی بدن
تو ناپاکی و دشمن ایزدی
نبینی زنیکی دهش جزیدی
گر ای دون که هرمزد بیداد بود
زمان و زمین زو بغریاد بود
تو فرزند اوپی نباشد سزا
به ایران و توران شده پادشا
تو را زندگانی نباید نه تخت
یکی دخمه پی بس که دوری زیخت
هم ان کین هرمز کنم خواستار
دگرکاندر ایران منم شهریار
کنون تازه کن برمن این داستان
که از راستان گشت همداستان
که تو داغ بر چشم شاهان نهی
کسی کو نهد نیز فرمان دهی
ازان پس بیابی که شاهی مراست
ز خورشید تا برج ماهی مراست
بدو گفت خسرو که هرگز مباد
که باشد بدرد پدر بنده شاد
نوشته چنین بود و بود آنچ بود
سخن بر سخن چند باید فزود
تو شاهی همی سازی از خویشتن
که گر مرگت آید نیابی کفن
بدین اسپ و برگستوان کسان
یکی خسروی برزو نارسان
نه خان و نه مان و نه بوم و نژاد
یکی شهریاری میان پر زیاد
بدین لشکر و چیز و نامی دروغ
نگیری بر تخت شاهی فروغ
زتو پیش بودند کنداوران
جهانجوی و با گرزهای گران
نجستند شاهی که کهنتر بدند
نه اندر خور تخت و افسر بدند
همی هرزمان سرفرازی بخشم
همی آب خشم اندر آری بچشم
بجوشد همی برتنت بدگمان
زمانه بخشم آردت هر زمان
جهاندار شاهی ز داد آفرید
دگر از هنر و نژاد آفرید
بدان کس دهد کو سزاوارتر
خرددارتر هم بی آزارتر
الان شاه ما را پدر کرده بود
کجا برمن ازکارت آزرده بود

کنون ایزدم داد شاهنشهی
بزرگی و تخت و کلاه مهی
پذیرفتم این از خدای جهان
شناسنده آشکار و نهان
بدستوری هرمز شهریار
کجا داشت تاج پدر یادگار
ازان نامور پر هنر بخردان
بزرگان و کارآموده ردان
بدان دین که آورده بود از بهشت
خردیافته پیرسر زردهشت
که پیغمبر آمد بلهراسپ داد
پذیرفت زان پس بگشتاسپ داد
هرآنکس که ما را نمودست رنج
دگر آنک ازو یافتستیم گنج
همه یکسر اندر پناه منند
اگر دشمن ار نیک خواه منند
همه بر زن وزاده بر پادشا
نخوانیم کس را مگر پارسا
ز شهری که ویران شداندر جهان
بجایی که درویش باشد نهان
توانگر کمن مرد درویش را
پراگنده و مردم خویش را
همه خارستانها کنم چون بهشت
پر از مردم و چارپایان و کشت
بمانم یکی خوبی اندر جهان
که ناممپس از مرگ نبود نهان
بیاییم و دل را تو رازو کنیم
بسنجیم ونیرو ببازو کنیم
چو هرمز جهاندار و باداد بود
زمین و زمانه بدو شاد بود
پسر بی گمان از پدر تخت یافت
کلاه و کمر یافت و هم بخت یافت
تو ای پرگناه فربنده مرد
که جستی نخستین ز هرمز نبرد
نبد هیچ بد جز بفرمان تو
وگر تنبل و مکر و دستان تو
گر ایزد بخواهد من از کین شاه
کنم بر تو خورشید روشن سپاه
کنون تاج را درخور کار کیست
چو من ناسزایم سزاوار کیست
بدو گفت بهرام کای مرد گرد
سزا آن بود کز تو شاهی ببرد
چو از دخت بابک بزاد اردشیر
که اشکانیان را بدی دار و گیر

نه چون اردشیر اردوان را بکشت
بنیرو شد و تختش آمد بمشت
کنون سال چون پانصد برگذشت
سر تاج ساسانیان سرد گشت
کنون تخت و دیهیم را روز ماست
سرو کار با بخت پیروز ماست
چو بینیم چهر تو و بخت تو
سپاه و کلاه تو و تخت تو
بیازم بدین کار ساسانیان
چواشفته شیری که گردد ژیان
زدفتر همه نامشان بستم
سر تخت ساسانیان بسپرم
بزرگی مر اشکانیان را سزااست
اگر بشنود مرد داننده راست
چنین پاسخ آورد خسرو بدوی
که ای بیهده مرد پیکار جوی
اگر پادشاهی ز تخم کیان
بخواهد شدن تو کیی در جهان
همه رازیان از بنه خود کنید
دو رویند وز مردمی برچیند
نخست از ری آمد سپاه اندکی
که شد با سپاه سکندر یکی
میان را ببستند با رومیان
گرفتند ناگاه تخت کیان
ز ری بود ناپاکدل ماهیار
کزو تیره شد تخم اسفندیار
ازان پس ببستند ایرانیان
بکینه یکایک کمر بر میان
نیامد جهان آفرین را پسند
ازیشان به ایران رسید آن گزند
کلاه کیی بر سر اردشیر
نهاد آن زمان داور دستگیر
بتاج کیان او سزاوار بود
اگر چند بی گنج و دینار بود
کنون نام آن نامداران گذشت
سخن گفتن ماهمه پادگشت
کنون مهتری را سزاوار کیست
جهان را بنوی جهاندار کیست
بدو گفت بهرام جنگی منم
که بیخ کیان را زین برکنم
چنین گفت خسرو که آن داستان
که داننده یادآرد ازباستان
که هرگز بنادان و بی راه و خرد
سلیح بزرگی نباید سپرد

که چون بازخواهی نیاید بدست
که دارنده زان چیزگشتست مست
چه گفت آن خردمند شیرین سخن
که گر بی‌بنانرا نشانی بین
بفرجام کارآیدت رنج و درد
بگرد درناسپاسان مگرد
دلاور شدی تیز و برترمنش
ز بد گوهر آمد تو را بدکنش
تو را کرد سالار گردنکشان
شدی مهتر اندر زمین کشان
بران تخت سیمین و آن مهرشاه
سرت مست شد بازگشتی ز راه
کنون نام چوبینه بهرام گشت
همان تخت سیمین تو را دام گشت
بران تخت برماه خواهی شدن
سپهد بدی شاه خواهی شدن
سخن زین نشان مرد دانا نگفت
برآنم که با دیو گشتی تو جفت
بدو گفت بهرام کای بدکنش
نزیید همی بر تو جز سرزنش
تو پیمان یزدان نداری نگاه
همی ناسزا خوانی این پیشگاه
نهی داغ بر چشم شاه جهان
سخن زین نشان کی بود درنهان
همه دوستان بر تو بر دشمنند
به گفتار با تو به دل بامند
بدین کار خاقان مرا یاورست
همان کاندل ایران و چین لشکرست
بزرگی من از پارس آرم بری
نمانم کزین پس بود نام کی
برافرازم اندر جهان داد را
کنم تازه آیین میلاد را
من از تخمه‌ی نامور آرشم
چو جنگ آورم آتش سرکشم
نبیره جهانجوی گرگین منم
هم آن آتش تیز برزین منم
به ایران بران رای بد ساوه‌شاه
که نه تخت ماند نه مهر وکلاه
کند با زمین راست آتشکده
نه نوروز ماند نه جشن سده
همه بنده بودند ایرانیان
برین بوم تا من ببستم میان
تو خودکامه را گر ندانی شمار
بروچارصد بار بشمر هزار

زیپلان جنگی هزار و دویست
که گفتی که بر راه برجای نیست
هزیمت گرفت آن سپاه بزرگ
من از پس خروشان چودویو سترگ
چنان دان که کس بی‌هنر درجهان
بخیره نجوید نشست مهان
همی بوی تاج آید از مغفرم
همی تخت عاج آید از خنجرم
اگر با تو یک پشه کین آورد
ز تخت بروی زمین آورد
بدو گفت خسرو که ای شوم پی
چرا یاد گرگین نگیری بری
که اندر جهان بود و تختش نبود
بزرگی و اورنگ و بختش نبود
ندانست کس نام او در جهان
فرومایه بد درمیان مهان
بیامد گرانمایه مهران ستاد
بشاه زمانه نشان تو داد
ز خاک سیاهت چنان برکشید
شد آن روز برچشم تو ناپدید
تو را داد گنج و سلیح و سپاه
درفش تهمتن درفشان چو ماه
نبد خواست یزدان که ایران زمین
بویرانی آرند ترکان چین
تو بودی بدین جنگشان یارمند
کلاهد برآمد بابر بلند
چو دارنده چرخ گردان بخواست
که آن پادشا را شود کار راست
تو زان مایه مر خویشتن را نهی
که هرگز ندیدی بهی و مهی
گرین پادشاهی ز تخم کیان
بخواهد شدن تو چه بندی میان
چواسکندری باید اندر جهان
که تیره کند بخت شاهنشهان
توبا چهره‌ی دیو و با رنگ و خاک
مبادی بگیتی جزاندر مفاک
زبی راهی و کارکرد تو بود
که شد روز برشاه ایران کبود
نوشتی همان نام من بر درم
زگیتی مرا خواستی کرد کم
بدی را تو اندر جهان مایه‌ای
هم از بی‌رهان برترین پایه‌ای
هران خون که شد درجهان ریخته
توباشی بران گیتی آویخته

نیابی شب تیره آن را بخواب
که جویی همی روز در آفتاب
ایا مرد بدبخت بیدادگر
همه روزگارت بکڑی مبر
زخشنودی ایزد اندیشه کن
خردمندی و راستی پیشه کن
که این بر من و تو همی بگذرد
زمانه دم ما همی بشمرد
که گوید کڑی به از راستی
بکڑی چرا دل بیاراستی
چو فرمان کنی هرچ خواهی تو راست
یکی بهر ازین پادشاهی تو راست
بدین گیتی اندر بزی شادمان
تن آسان و دور از بد بدگمان
وگر بگذری زین سرای سپنج
که بازگشتن نباشی به رنج
نشاید کزین کم کنیم ارفزون
که زردشت گوید بزند اندرون
که هرکس که برگردد از دین پاک
یزدان ندارد به دل بیم و باک
بسالی همی داد بایدهش پند
چو پندش نباشد ورا سودمند
ببایدش کشتن بفرمان شاه
فکندن تن پرگناهش به راه
چو بر شاه گیتی شود بدگمان
ببایدش کشتن هم اندر زمان
بریزند هم بی گمان خون تو
همین جستن تخت و ارون تو
کنون زندگانیت ناخوش بود
وگر بگذری جای آتش بود
وگر دیر مانی برین هم نشان
سر از شاه وز داد یزدان کشان
پشیمانی آیدت زین کار خویش
ز گفتار ناخوب و کردار خویش
تو بیماری وپند داروی تست
بگویم تا تو شوی تن درست
وگر چیزه شد بردلت کام ورشک
سخن گوی تا دیگر آرم پزشک
پزشک تو پندست و دارو خرد
مگر آژ تاج از دلت بسترده
به پیروزی اندر چنین کش شدی
وز اندیشه گنج سرکش شدی
شنیدی که ضحاک شد ناسپاس
ز دیو و ز جادو جهان پهراس

چو زو شد دل مهتران پر ز درد
فریدون فرخنده با او چه کرد
سپاهت همه بندگان منند
به دل زنده و مردگان منند
ز تو لختکی روشنی یافتند
بدین سان سر از داد برتافتند
چومن گنج خویش آشکارا کنم
دل جنگیان پرمدارا کنم
چو پیروز گشتی تو برساوه شاه
برآن برنهادند یکسر سپاه
که هرگز نبینند زان پس شکست
چو از خواسته سیر گشتند و مست
نیاید که بردست من بر هلاک
شوند این دلیران بی بیم و باک
تو خواهی که جنگی سپاهی گران
همه نامداران و کنداوران
شود بوم ایران ازیشان تهی
شکست اندر آید بتخت مهی
که بد شاه هنگام آرش بگوی
سرآید مگر بر من این گفت و گوی
بدو گفت بهرام کان گاه شاه
منوچهر بد با کلاه و سپاه
بدو گفت خسرو که ای بدنهان
چودانی که او بود شاه جهان
ندانی که آرش ورا بنده بود
بفرمان و رایش سرافکنده بود
بدو گفت بهرام کز راه داد
تواز تخم ساسانی ای بد نژاد
که ساسان شبان و شبان زاده بود
نه بابک شبانی بدو داده بود
بدو گفت خسرو که ای بدکنش
نه از تخم ساسان شدی برمنش
دروغست گفتار تو سر به سر
سخن گفتن کژ نباشد هنر
تو از بدتنان بودی و بی بنان
نه از تخم ساسان رسیدی بنان
بدو گفت بهرام کاندز جهان
شبانی ز ساسان نگردد نهان
ورا گفت خسرو که دارا بمرد
نه تاج بزرگی بساسان سپرد
اگر بخت گم شد کجا شد نژاد
نیاید ز گفتار بیداد داد
بدین هوش و این رای و این فرهی
بجویی همی تخت شاهنشهی

بگفت و بخندید و برگشت زوی
سوی لشکر خویش بنهاد روی
زخاقانیان آن سه ترک سترگ
که ارغنده بودند برسان گرگ
کجا گفته بودند بهرام را
که ما روز جنگ از پی نام را
اگر مرده گر زنده بالای شاه
بنزد تو آریم پیش سپاه
ازیشان سواری که ناپاک بود
دلاور بد و تند و ناپاک بود
همی راند پرخاشجوی و دژم
کمندی بیازو و درون شست خم
چو نزدیکتر گشت با خنگ عاج
همی بود یازان پیرمایه تاج
بینداخت آن تاب داده کمند
سرتاج شاه اندرآمد ببند
یکی تیغ گسته زرد برکمند
سرشاه را زان نیامد گزند
کمان را بزه کرد بندوی گرد
بتیر از هوا روشنایی ببرد
بدان ترک بدساز بهرام گفت
که جز خاک تیره مبادت نهفت
که گفت که با شاه رزم آزمای
ندیدی مرا پیش او برپای
پس آمد بلشکر گه خویش باز
روانش پر از درد وتن پرگداز

چو خواهرش بشنید کامد ز راه
برادرش پر درد زان رزمگاه
بینداخت آن نامدار افسرش
بیاورد فرمانبری چادرش
بیامد بنزد برادر دمان
دلش خسته از درد و تیره روان
بدو گفت کای مهتر جنگجوی
چگونه شدی پیش خسرو بگوی
گر او از جوانی شود تیزوتند
مگردان تو درآشتی رای کند
بخواهر چنین گفت بهرام گرد
که او را زشاهان نباید شمرد
نه جنگی سواری نه بخشنده پی
نه داناسری گر درخشنده پی
هنر بهتر از گوهر نامدار
هنرمند باید تن شهریار
چنین گفت داننده خواهر بدوی

که ای پره‌نر مه‌تر نامجوی
تو را چند گویم سخن نشنوی
به پیش آوری تندی ویدخوی
نگر تاچه گوید سخن گوی بلخ
که باشد سخن گفتن راست تلخ
هرآنکس که آهوی تو باتوگفت
همه راستیها گشاد از نهفت
مکن رای ویرانی شهر خویش
ز گیتی چو برداشتی بهرخویش
برین بریکی داستان زد کسی
کجا بهره بودش ز دانش بسی
که خر شد که خواهد زگاوان سروی
بیکباره گم کرد گوش و بروی
نکوهش مخواه از جهان سر به سر
نبود از تبارت کسی تاجور
اگر نیستی درمیان این جوان
نبودی من از داغ تیره روان
پدرزنده و تخت شاه‌ی بجای
نهاد تو اندر میان پیش پای
ندانم سرانجام این چون بود
همیشه دو چشمم پر از خون بود
جز از درد و نفرین نجویی همی
گل زهر خیره ببویی همی
چو گویند چوپینه بدنام گشت
همه نام بهرام دشنام گشت
برین نیز هم خشم یزدان بود
روانت به دوزخ به زندان بود
نگر تا جز از هرمز شهریار
که بد درجهان مر تو را خواستار
هم آن تخت و آن کالهی ساوه شاه
بدست آمد و برنهادی کلاه
چو زو نامور گشتی اندر جهان
بجویی کنون گاه شاهنشهان
همه نیکوییها ز یزدان شناس
میاش اندرین تاجور ناسپاس
برزمی که کردی چنین کش مشو
هنرمند بودی منی فش مشو
به دل دیو را یار کردی همی
به یزدان گنهگار گردی همی
چو آشفته شد هرمز و بردمید
به گفتار آذرگشسپ پلید
تو را اندرین صبر بایست کرد
نبد بنده را روزگارنبرد
چو او را چنان سختی آمد بروی

ز بردع بیامد پسر کینه جوی
بیایست رفتن برشاه ند
بکام وی آراستن گاه نو
نکردی جوان جز برای تو کار
ندیدی دلت جز به روزگار
تن آسان پدی شاد و پیروز بخت
چرا کردی آهنگ این تاج و تخت
تودانی که از تخمه‌ی اردشیر
بجایند شاهان برنا و پیر
ابا گنج وبا لشکر بی‌شمار
به ایران که خواند تو را شهریار
اگر شهریاری به گنج و سپاه
توانست کردن به ایران نگاه
نبودی جز از ساوه سالار چین
که آورد لشکر به ایران زمین
تو راپاک یزدان بروبرگماشت
بد او ز ایران و توران بگاشت
جهاندار تا این جهان آفرید
زمین کرد و هم آسمان آفرید
ندیدند هرگز سواری چوسام
نزد پیش او شیردرنده گام
چو نوذر شد از بخت بیدادگر
بیا اندر آورد رای‌پدر
همه مهتران سام را خواستند
همان تخت پیروزه آراستند
بران مهتران گفت هرگز مباد
که جان سپهبد کند تاج یاد
که خاک منوچهر گاه منست
سر تخت نوذر کلاه منست
بدان گفتم این ای برادر که تخت
نیابد مگر مرد پیروز بخت
که دارد کفی راد وفر و نژاد
خردمند و روشن دل و پر ز داد
ندانم که بر تو چه خواهد رسید
که اندر دلت شد خرد ناپدید
بدو گفت بهرام کاینست راست
برین راستی پاک یزدان گواست
ولیکن کنون کار ازین درگذشت
دل و مغز من پر ز تیمار گشت
اگر مه شوم گر نهم سر بمرگ
که مرگ اندر آید بیولاد ترگ

وزان روی شد شهریار جوان
چو یگذشت شاد از پل نهروان

همه مهتران را زلشکر بخواند
سزاوار بر تخت شاهی نشاند
چنین گفت کای نیکدل سروران
جهان‌دیده و کار کرده سران
بشاهی مرا این نخستین سرست
جز از آزمایش نه اندر خورست
بجای کسی نیست ما را سپاس
وگر چند هستیم نیکی شناس
شمارا زما هیچ نیکی نبود
که چندین غم ورنج باید فزود
نیاکان ما را پرستیده‌اید
بسی شور و تلخ جهان دیده‌اید
بخوایم گشادن یکی راز خویش
نهان دارم از لشکر آواز خویش
سخن گفتن من بایرانیان
نباید که بیرون برند از میان
کزین گفتن اندیشه من تباه
شود چون بگویند پیش سپاه
من امشب سگالیده‌ام تاختن
سپه را به جنگ اندر انداختند
که بهرام را دیده‌ام در سخن
سواربست اسب افکن وکارکن
همی کودکی بی‌خرد داندم
بگرز و بشمشیر ترساندم
نداند که من شب شبیخون کنم
برزم اندرون بیم بیرون کنم
اگر یار باشید بامن به جنگ
چو شب تیره گردد نسازم درنگ
چو شوید بعنبر شب تیره روی
بیفشاند این گیسوی مشکبوی
شما برنشینید با ساز جنگ
همه گرز و خنجر گرفته بچنگ
بران برنهادند یکسر سپاه
که یک تن نگردد زفرمان شاه
چو خسرو بیامد پیرده سرای
زیبگانه مردم بپردخت جای
بیاورد گسته‌م و بندوی را
جهان‌دیده و گرد گردوی را
همه کارزار شبیخون بگفت
که با او مگر یار باشند و جفت
بدو گفت گسته‌م کای شهریار
چراپی چنین ایمن از روزگار
تو با لشکر اکنون شبیخون کنی
ز دلها مگر مهر بیرون کنی

سپاه تو با لشکر دشمنند
 ابا او همه یک دل ویک تنند
 ز یک سو نبیره ز یک سو نیا
 به مغز اندرون کی بود کیمیا
 ازین سو برادر وزان سو پدر
 همه پاک بسته یک اندر دگر
 پدر چون کند با پسر کارزار
 بدین آروز کام دشمن مخار
 نبایست گفت این سخن با سپاه
 چو گفתי کنون کار گردد تباه
 بدو گفت گردوی کاین خود گذشت
 گذشته همه باد گردد به دشت
 توانایی و کام و گنج و سپاه
 سر مرد بینا نیچند ز راه
 بدین رزمگه امشب اندر مباح
 ممان تا شود گنج و لشکر به لاش
 که من بی گمانم کزین راز ما
 وزین ساختن در نهان سازما
 بدان لشکر اکنون رسید آگهی
 نباید که تو سر بدشمن دهی
 چو بشنید خسرو پسند آمدش
 به دل رای او سودمند آمدش
 گزین کرد زان سرکشان مرد چند
 که باشند برنیک وید یارمند
 چو خرداد برزین و گسته هم شیر
 چوشاپور و چون اندیان دلیر
 چو بندوی خراد لشکر فروز
 چو نستود لشکرکش نیوسوز
 تلی بود پر سبزه و جای سور
 سپه را همی دید خسرو ز دور

وزین روی بنشست بهرام گرد
 بزرگان برفتند با او و خرد
 سپهبد پیرسید زان سرکشان
 که آمد زخویشان شما را نشان
 فرستید هرکس که دارید خویش
 که باشند یکدل به گفتار و کیش
 گریشان بیایند و فرمان کنند
 به پیمان روان را گروگان کنند
 سپه ماند از بردع واردبیل
 از ارمیه نیز بی مرد و خیل
 ازیشان برزم اندرون نیست باک
 چه مردان بردع چه یک مشیت خاک
 شنیدند گردنکشان این سخن

که بهرام جنگ آور افگند بن
زلشکر گزیدند مردی دبیر
سخن گوی و داننده ویادگیر
بیامد گوی با دلی پر ز راز
همی بود پویان شب دیرباز
بگفت آنچ بشنید زان مهتران
ازان نامداران وکنداوران
از ایرانیان پاسخ ابدون شنید
که تا رزم لشکر نیاید پدید
یکی مازخسرو نگردیم باز
بترسیم کین کارگردد دراز
مباشید ایمن بران رزمگاه
که خسرو شبیخون کند با سپاه
چو پاسخ شنید آن فرستاده مرد
سوی لشکر پهلوان شد چو گرد
همه لشکراتش برافروختند
بهر جای شمععی همی سوختند

ز لشکر گزین کرد بهرام شیر
سپاهی جهانگیر وگرد دلیر
چو کردند و با او دبیران شمار
سپه بود شمشیر زن صد هزار
ز خاقانیان آن سه ترک سترگ
که بودند غرنده برسان گرگ
به جنگ آوران گفت چون زخم کوس
برآید بهنگام بانگ خروس
شما بر خروشید و اندر دهید
سران را ز خون بر سرافسر نهید
بشد تیز لشکر بفرمان گو
سه ترک سر افرازشان پیش رو
برلشکر شهریار آمدند
جفایپیشه و کینه دار آمدند
خروش آمد از گرز و گویال و تیغ
از آهن زمین بود وز گرد میغ
همی گفت هرکس که خسرو کجاست
که امروز پیروزی روز ماست
ببالا همی بود خسرو بدرد
دودیده پر از خون و رخ لاژورد
چنین تا سپیده برآمد ز کوه
شد از زخم شمشیر و کشته ستوه
چو شد دامن تیره شب تا پدید
همه رزمگه کشته و خسته دید
بگردنکشان گفت یاری کنید
برین دشمنان کامگاری کنید

که پیروزگر پشت و یارمنست
همان زخم شمشیر کارمنست
بیامد دمان تا بر آن سه ترک
نه ترک دلاور سه پیل سترگ
یکی تاخت تا نزد خسرو رسید
پرنداوری از میان برکشید
همی خواست زد بر سر شهریار
سپر بر سرآورد شاه سوار
بزیر سپر تیغ زهر آبگون
بزد تیغ و انداختش سرنگون
خروشید کای نامداران جنگ
زمانی دگر کرد باید درنگ
سپاهش همه پشت برگاشتند
جهانجوی را خوار بگذاشتند
به بندوی و گسته‌م گفت آن زمان
که اکنون شدم زین سخن بدگمان
رسیده مرا هیچ فرزند نیست
همان از در تاج پیوند نیست
اگر من شوم کشته در کارزار
جهان را نماند یکی شهریار
بدو گفت بندوی کای سرفراز
بدین روز هرگز مبادت نیاز
سپه رفت اکنون تو ایدر مه ایست
که کس در زمانه تو را یار نیست
بزنگوی گفت آن زمان شهریار
کز ایدر برو تازیان تاتخوار
ازین ماندگان بر سواری هزار
بران رزمگاه آنچ یا بی بیار
سراپرده دیبه و گنج و تاج
همان بدره و برده و تخت عاج
بزرگان بنه برنهادند و گنج
فراوان ببردن کشیدند رنج
هم آنکه یکی ازدهافش درفش
پدید آمد و گشت گیتی بنفش
پس اندر همی‌راند بهرام گرد
به جنگ از جهان روشنایی ببرد
رسیدند بهرام و خسرو بهم
دلاور دو جنگی دو شیر دژم
چوپیلان جنگی بر آشوفتند
همی برسر یکدگر کوفتند
همی گشت بهرام چون شیر نر
سلیحش نیامد برو کارگر
برین گونه تا خور ز گنبد بگشت
از اندازه آویزش اندر گذشت

تـخوار آن زمان پیش خسرو رسید
 که گنج وینه زان سوی پل کشید
 چو بشنید خسرو بگستهم گفت
 که با ما کسی نیست در جنگ جفت
 که ما ده تنیم این سپاهی بزرگ
 به پیش اندرون پهلوانی سترگ
 هزیمت بهنگام بهتر ز جنگ
 چو تنها شدی نیست جای درنگ
 همی راند ناکار دیده جوان
 برین گونه بر تا پل نهروان
 پس اندر همی تاخت بهرام تیز
 سری پر ز کینه دلی پر ستیز
 چو خسرو چنان دید بر پل بماند
 جهان دیده گستهم را پیش خواند
 بیارید گفتا کمان مرا
 به جنگ اندرون ترجمان مرا
 کمانش ببرد آنک گنجور بود
 بران کار گستهم دستور بود
 کمان بر گرفت آن سپهدار گرد
 بتیر از هوا روشنایی ببرد
 همی تیر بارید همچون تگرگ
 بیک چوبه با سر همی دوخت ترگ
 پس اندر همی تاخت بهرام شیر
 کمندی بدست ازدهایی بزیر
 چو خسرو و را دید برگشت شاد
 دو زاغ کمان را بزه بر نهاد
 یکی تیر زد بر بر بارگی
 بشد کار آن باره یکبارگی
 پیاده سپهد سپر برگرفت
 ز بیچارگی دست بر سر گرفت
 یلان سینه پیش اندر آمد چو گرد
 جهانجوی کی داشت او را بمرد
 هم اندر زمان اسپ او رابخست
 پیاده یلان سینه را پل بجست
 سپه بازگشت از پل نهروان
 هر آنکس که بودند پیر و جوان
 چو بهرام برگشت خسرو چو گرد
 پل نهروان سر به سر باز کرد
 همی راند غمگین سوی طیسفون
 دلی پر زغم دیدگان پر ز خون
 در شارستانها بهن بیست
 بانبوه اندیشگان درنشست
 زهر بر زنی مهتران را بخواند
 بدور ازه بر پاسبانان نشاند

وزان جایگه شد به پیش پدر
دودیده پراز آب و پر خون جگر
چو روی پدر دید بردش نماز
همی بود پیشش زمانی دراز
بدو گفت کاین پهلوان سوار
که او را گزین کردی ای شهریار
بیامد چوشاهان که دارند فر
سپاهی بیاورد بسیار
بگفتم سخن هرچ آمد ز پند
برو پند من بر نید سودمند
همه جنگ و پرخاش بدکام اوی
که هرگز مبادا روان نام اوی
بناکام رزمی گران کرده شد
فراوان کس از اختر آزرده شد
زمن بازگشتند یکسر سپاه
ندیدند گفتمی مرا جزبه راه
همی شاه خوانند بهرام را
ندیدند آغاز فرجام را
پس من کنون تا پل نهروان
بیاورد لشکر چو کوهی گران
چوشد کاربی برگ بگریختم
بدام بلا در نیاویختم
نگه کردم اکنون به سود و زیان
نباشند یاور مگر تازیان
گر ای دون که فرمان دهد شهریار
سواران تازی برم بی شمار
بدو گفت هرگز که این رای نیست
که اکنون تو را پای برجای نیست
نباشند یاور تو را تازیان
چو جایی نبیند سود و زیان
بدر دل اندر تو را زار نیز
بدشمن سپارند از بهر چیز
بدین کار پشت تو یزدان بود
هما و از تو بخت خندان بود
چو بگذاشت خواهی همی مرز و بوم
از ایدر برو تازیان تا بروم
سخنهای این بندهی چاره جوی
چو رفتی یکایک بقیصر بگوی
بجایی که دین است و هم خواستست
سلیح و سپاه وی آراستست
فریدونیان نیز خویش تواند
چو کارت شود سخت پیش تواند
چو بشنید خسرو زمین بوس داد

بسی بر نهان آفرین کرد یاد
ببندوی و گردوی و گسته‌م گفت
که ما با غم و رنج گشتیم جفت
بسازید و یکسر بنه برنهد
برو بوم ایران بدشمن دهید
بگفت این و از دیده آواز خاست
که‌ای شاه نیک اختر و داد و راست
یکی گرد تیره برآمد ز راه
درفشی درفشان میان سپاه
درفشی کجا پیکرش ازدهاست
که چوبینه بر نهروان کرد راست
چوبشید خسرو پیامد بدر
گریزان برفت او ز پیش پدر
همی شد سوی روم برسان گرد
درفشی پس پشت او لاژورد
بیچید پال و بر و روی را
نگه کرد گسته‌م و بند وی را
همی‌راندند آن دو تن نرم نرم
خروشید خسرو به آوای گرم
همانا سران تان ز پیش آمدست
که بدخواه تان همچو خویش آمدست
اگر نه چنین نرم راندن چراست
که بهرام نزدیک پشت شماست
بدو گفت بندوی کای شهریار
دلت را بهرام رنجه مدار
کجا گرد ما را نبیند ز راه
که دورست ز ایدر درفش سپاه
چنین است یارانت را گفت و گوی
که ما را بدین تاختن نیست روی
چو چوبینه آید بایوان شاه
هم آنگه به هرمرز دهد تاج و گاه
نشیند چو دستور بردست اوی
بدریا رسد کارگر شست اوی
بقیصر یکی نامه از شهریار
نویسد که این بنده‌ی نابکار
گریزان برفتست زین مرز و بوم
نباید که آرام گیرد بروم
هم آنگه که او خویشتن کرد راست
نژندی و کژی ازین بهر ماست
چو آید بران مرز بندش کنید
دل شادمان را گزندش کنید
بدین بارگاهش فرستید باز
ممانید تا گردد او سرفراز
بیندید هم در زمان با سپاه

فرستید گریان بدین جایگاه
 چنین داد پاسخ که از بخت بد
 سزد زین نشان هرچ بر ما رسد
 سخنها درازست و کاری درشت
 به یزدان کنون باز هشتیم پشت
 براند اسپ و گفت آنچ از خوب و زشت
 جهاندار برتارک ما نبشت
 بباشد نگردد باندیشه باز
 مبادا که آید بدشمن نیاز
 چو او برگذشت این دو بیدادگر
 ازو بازگشتند پر کینه سر
 زراه اندر ایوان شاه آمدند
 پراز رنج و دل پرگناه آمدند
 ز در چون رسیدند نزدیک تخت
 زهی از کمان باز کردند سخت
 فگندند ناگاه در گردنش
 بیاویختند آن گرامی تنش
 شد آن تاج و آن تخت شاهنشهان
 توگفتی که هرمز نب درجهان
 چنین است آیین گردنده دهر
 گهی نوش بار آورد گاه زهر
 اگر مایه اینست سودش مجوی
 که درجستنش رنجت آید بروی
 چوشد گردش روز هرمز بیای
 تهی ماند زان تخت فرخنده جای
 هم آنگاه برخاست آواز کوس
 رخ خونیان گشت چون سندروس
 درفش سپهد هم آنگه ز راه
 پدید آمد اندر میان سپاه
 جفا پیشه گستههم و بند وی تیز
 گرفتند زان کاخ راه گریز
 چنین تا بخسرو رسید این دومرد
 جهانجوی چون دیدشان روی زرد
 بدانست کایشان دو دل پر ز راز
 چرا از جهاندار گشتند باز
 برخساره شد چون گل شنبلیله
 نکرد آن سخن بر دلیران پدید
 بدیشان چنین گفت کز شاه راه
 بگردید کامد بتنگی سپاه
 بیابان گزینید و راه دراز
 مدارید یکسر تن از رنج باز

چوپهرام رفت اندر ایوان شاه
 گزین کرد زان لشکر کینه خواه

زره‌دار و شمشیر زن سی‌هزار
بدان تا شوند از پس شهریار
چنین لشکری نامبردار و گرد
بهرام پور سیاوش سپرد
وزان روی خسرو بیابان گرفت
همی از بد دشمنان جان گرفت
چنین تا بنزد ریاطی رسید
سر تیغ دیوار او ناپدید
کجا خواندندیش یزدان سرای
پرستشگهی بود و فرخنده جای
نشستگاه سوکواران بدی
بدو در سکوبا و مطران بدی
چنین گفت خسرو به یزدان پرست
که از خوردنی چیست کاید بدست
سکوبا بدو گفت کای نامدار
فطیرست با تره‌ی جویبار
گرای دون که شاید بدین سان خورش
مبادت جز از نوشه این پرورش
ز اسب اندر آمد سبک شهریار
همان آنک بودند با اوسوار
جهانجوی با آن دو خسرو پرست
گرفت از پی و از برسم بدست
بخوردند با شتاب چیزی که بود
پس آنکه به زمزم بگفتند زود
چنین گفت پس با سکوبا که می
نداری تو ای پیرفرخنده پی
بدو گفت ما می‌زخرما کنیم
به تموز وهنگام گرما کنیم
کنون هست لختی چو روشن گلاب
به سرخی چو بیجاده در آفتاب
هم آنکه بیاورد جامی نبید
که شد زنگ خورشید زو ناپدید
بخورد آن زمان خسرو از می سه جام
می و نان کشکین که دارد بنام
چو مغزش شد از باده‌ی سرخ گرم
هم آنکه بخت از بر ریگ نرم
نهاد از بر ران بندوی سر
روانش پر از درد و خسته جگر
همان چون بخواب اندر آمد سرش
سکوبای مهتر پیامد برش
که از راه گردی برآمد سپاه
دران گرد تیره فراوان سپاه
چنین گفت خسرو که بد روزگار
که دشمن بدین گونه شد خواستار

نه مردم به کارست و نه بارگی
فراز آمد آن روز بیچارگی
بدو گفت بندوی بس چاره ساز
که آمدت دشمن بتنگی فراز
بدو گفت خسرو که ای نیک خواه
مرا اندرین کار بنمای راه
بدو گفت بندوی کای شهریار
تو را چاره سازم بدین روزگار
ولیکن فدا کرده باشم روان
به پیش جهانجوی شاه جهان
بدو گفت خسرو که دانای چین
یکی خوب زد داستانی برین
که هرکو کند بر درشاه کشت
بیابد بدان گیتی اندر بهشت
چو دیوار شهر اندر آمد زیای
کلاته نیاید که ماند بجای
چو ناچیز خواهد شدن شارستان
مماناد دیوار بیمارستان
توگر چاره‌جویی دانی اکنون بساز
هم از پاک یزدان نه‌ای بی‌نیاز
بدو گفت بندوی کاین تاج زر
مرا ده همین گوشوار و کمر
همان لعل زرین چینی قبا
چو من پوشم این را تو ایدر می‌ای
برو با سپاهت هم اندر شتاب
چو کشتی که موجش درآرد ز آب
بکرد آن زمان هرچ بندوی گفت
وزانجایگه گشت با باد جفت
چو خسرو برفت از بر چاره جوی
جهان‌دیده سوی سقف کرد روی
که اکنون شما را بدین بر ز کوه
بیاید شدن ناپدید از گروه
خود اندر پرستشگه آمد چو گرد
بزودی در آهنین سخت کرد
بیوشید پس جامه‌ی زرنگار
به سر برنهاد افسر شهریار
بران بام برشد نه بر آرزوی
سپه دید گرد اندورن چارسوی
همی بود تا لشکر رزمساز
رسیدند نزدیک آن دژ فراز
ابریای خاست آنگه از بام زود
تن خویشان را به لشکر نمود
بدیدندش از دور با تاج زر
همان طوق و آن گوشوار و کمر

همی‌گفت هر کس که این خسروست
که با تاج و با جامه‌های نوست
چو بند وی شد بی‌گمان کان سپاه
همی‌بازنشناسد او را ز شاه
فرود آمد و جامه‌ی خویش تفت
بپوشید ناکام و برپام رفت
چنین گفت کای رزمسازان نو
کرا خوانم اندر شما پیش رو
که پیغام دارم ز شاه جهان
بگویم شنیده به پیش مهان
چو پور سیاووش دیدش بیام
منم پیش رو گفت بهرام نام
بدو گفت گوید جهاندار شاه
که من سخت پیچانم از رنج راه
ستوران همه خسته و کوفته
ز راه دراز اندر آشوفته
بدین خانه‌ی سوکواران به رنج
فرود آمدستیم با یار پنج
چوپیدا شود چاک روز سپید
کنم دل زکار جهان ناامید
بیاییم با تو به راه دراز
به نزدیک بهرام گردن فراز
برین برکه گفتم نجویم زمان
مگر یارمندی کند آسمان
نیاکان ما آنک بودند پیش
نگه داشتندی هم آیین وکیش
اگرچه بدی بختشان دیر ساز
ز کهنتر نبرداشتندی نیاز
کنون آنچ ما را به دل راز بود
بگفتم چون بخت ناساز بود
زرخشنده خورشید تا تیره خاک
نباشد مگر رای یزدان پاک
چو سالار بشنید زو داستان
به گفتار او گشت همداستان
دگر هرکه بشنید گفتار اوی
پر از درد شد دل ز کردار اوی
فرود آمد آن شب بدانجا سپاه
همی‌داشتی رای خسرو نگاه
دگر روز بندوی برپام شد
ز دیوار تا سوی بهرام شد
بدو گفت کامروز شاه از نماز
همانا نیاید به کاری فراز
چنین هم شب تیره بیدار بود
پرستنده‌ی پاک دادار بود

همان نیز خورشید گردد بلند
 زگرما نباید که یابد گزند
 بیاساید امروز و فردا پگاه
 همی‌راند اندر میان سپاه
 چنین گفت بهرام با مهتران
 که کاریست این هم سبک هم گران
 چو بر خسرو این کار گیریم تنگ
 مگر تیز گردد بیاید به جنگ
 بتنها تن او یکی لشکرست
 جهانگیر و بیدار و کنداورست
 و گر کشته آید به دشت نبرد
 برآرد ز ما نیز بهرام گرد
 هم آن به که امروز باشیم نیز
 و گر خوردنی نیست بسیار چیز
 مگر کو بدین هم نشان خوش منش
 بیاید به از جنگ وز سرزنش
 چنان هم همی‌بود تا شب ز کوه
 برآمد بگرد اندر آمد گروه
 سپاه اندرآمد ز هر پهلوی
 همی‌سوختند آتش از هر سوی

چوروی زمین گشت خورشید فام
 سخن گوی بندوی برشد بیام
 بیهرام گفت ای جهان‌دیده مرد
 برانگه که برخاست از دشت گرد
 چو خسرو شما را بدید او برفت
 سوی روم با لشکر خویش تفت
 کنون گر تو پیران شوی چون عقاب
 و گر برتر آری سر از آفتاب
 نبیند کسی شاه را جز بروم
 که اکنون کهن شد بران مرز و بوم
 کنون گر دهیدم به جان زینهار
 بیایم بر پهلوان سوار
 بگویم سخن هرچ پرسد زمن
 ز کمی و بیشی آن انجمن
 و گرنه بیوشم سلیح نبرد
 به جنگ اندر آیم بکردار گرد
 چو بهرام بشنید زو این سخن
 دل مرد برنا شد از غم کهن
 به یاران چنین گفت کاکنون چه سود
 اگر من برآرم ز بندوی دود
 همان به که او را برپهلوان
 برم هم برین گونه روشن روان
 بگوید بدو هرچ داند ز شاه

اگر سر دهد گر ستاند کلاه
 به بندوی گفت ای بد چاره جوی
 تو این داورها بهرام گوی
 فرود آمد از بام بندوی شیر
 همی راند با نامدار دلیر
 چوبشنید بهرام کامد سپاه
 سوی روم شد خسرو کینه خواه
 زیور سیاوش بر آشفت سخت
 بدو گفت کای بدرگ شوربخت
 نه کار تو بود اینک فرمودمت
 همی بی هنر خیره بستودمت
 جهانجوی بندوی را پیش خواند
 همی خشم بهرام با او براند
 بدو گفت کای بدتن بدکنش
 فریبنده مرد از در سرزنش
 سپاه مرا خیره بفریفتی
 زبد گوهر خویش نشکیفتی
 تو با خسرو شوم گشتی یکی
 جهان دیده پی کردی از کودکی
 کنون آمدی با دلی پر سخن
 که من نو کنم روزگار کهن
 بدو گفت بندوی کای سرفراز
 زمن راستی جوی و تندی مساز
 بدان کان شهنشاه خویش منست
 بزرگیش و رادیش پیش منست
 فداکردمش جان و بایست کرد
 تو گر مهتری گرد کژی مگرد
 بدو گفت بهرام من زین گناه
 که کردی نخواهمت کردن تباه
 ولیکن تو هم کشته بر دست اوی
 شوی زود و خوانی مرا راست گوی
 نهادند بر پای بندوی بند
 بهرام دادش ز بهر گزند
 همی بود تا خور شد اندر نهفت
 بیامد پر اندیشه دل بخت

چو خورشید خنجر کشید از نیام
 پدید آمد آن مطرف زردفام
 فرستاد و گردنکشان را بخواند
 برتخت شاهی به زانو نشاند
 بهرجای کرسی زرین نهاد
 چوشاهان پیروز بنشست شاد
 چنین گفت زان پس به بانگ بلند
 که هرکس که هست از شما ارجمند

ز شاهان ز ضحاک بتر کسی
نیامد پدیدار بجویی بسی
که از بهر شاه‌ی پدر را بکشت
وزان کشتن ایرانش آمد بمشت
دگر خسرو آن مرد بیداد و شوم
پدر را بکشت آن‌گهی شد بروم
کنون ناپدیدست اندر جهان
یکی نامداری ز تخت مهان
که زیبا بود بخشش و بخت را
کلاه و کمر بستن و تخت را
که دارید که اکنون ببندد میان
بجا آورد رسم و راه کیان
بدارنده‌ی آفتاب بلند
که باشم شما را بدین یارمند
شنیدند گردنکشان این سخن
که آن نامور مهتر افکند بن
نپیچید کس دل ز گفتار راست
یکی پیرتر بود بر پای خاست
کجا نام او بود شهران گراز
گوی پیرسر مهتری دیرباز
چنین گفت کای نامدار بلند
توی در جهان تابوی سودمند
بدی گر نبودی جز از ساوه شاه
که آمد بدین مرز ما با سپاه
ز آزادگان بندگان خواست کرد
کجا در جهان‌ش نید هم نبرد
ز گیتی بمردی تو بستی میان
که آن رنج بگذشت ز ایرانیان
سپه چاربار از یلان صدهزار
همه گرد و شایسته‌ی کارزار
بیک چوبه تیر تو گشتند باز
برآسود ایران ز گرم و گداز
کنون تخت ایران سزاوار تست
برین برگوا بخت بیدارتست
کسی کو بیچد ز فرمان ما
وگر دور ماند ز پیمان ما
بفرمانش آریم اگر چه گوشت
و گر داستان را همه خسروست
بگفت این و بنشست بر جای خویش
خراسان سپهد بیامد به پیش
چنین گفت کاین پیر دانش پژوه
که چندین سخن گفت پیش گروه
بگویم که او از چه گفت این سخن
جهانجوی و داننده مرد کهن

که این نیکویها ز تو یاد کرد
 دل انجمن زین سخن شاد کرد
 ولیکن یکی داستانست نغز
 اگر بشنود مردم پاک مغز
 که زر دشت گوید باستا و زند
 که هرکس که از کردگار بلند
 بیچد بیک سال پندش دهید
 همان مایه‌ی سودمندش دهید
 سرسال اگر بازناید به راه
 بیادش کشتن بفرمان شاه
 چو بر دادگر شاه دشمن شود
 سرش زود باید که بی‌تن شود
 خراسان بگفت این و لب رابیست
 بیامد بجایی که بودش نشست
 ازان پس فرخ زاد برپای خاست
 ازان انجمن سر برآورد راست
 چنین گفت کای مهتر سودمند
 سخن گفتن داد به گر پسند
 اگر داد بهتر بود کس مباد
 که باشد به گفتار بی‌داد شاد
 بهرام گوید که نوشه بدی
 جهان را بدیدار توشه بدی
 اگر ناپسندست گفتار ما
 بدین نیست پیروزگر یارما
 انوشه بدی شاد تاجاودان
 ز تو دور دست و زبان بدان
 بگفت این و بنشست مرد دلیر
 خزروان خسرو بیامد چو شیر
 بدو گفت اکنون که چندین سخن
 سراینده برنا و مرد کهن
 سرانجام اگر راه جویی بداد
 هیونی برافگن بکردار باد
 ممان دیر تا خسرو سرفراز
 بگوید بنزد تو راه دراز
 ز کار گذشته به پوزش گرای
 سوی تخت گستاخ مگذار پای
 که تا زنده باشد جهاندار شاه
 نباشد سپهد سزاوار گاه
 وگر بیم داری ز خسرو به دل
 پی از پارس وز طیسفون برگسل
 بشهر خراسان تن آسان بزی
 که آسانی و مهتری را سزی
 به پوزش یک اندر دگر نامه ساز
 مگر خسرو آید برای تو باز

نه برداشت خسرو پی از جای خویش
 کجا زاد فرخ نهد پای پیش
 سخن گفت پس زاد فرخ بداد
 که ای نامداران فرخ نژاد
 شنیدم سخن گفتن مهتران
 که هستند ز ایران گزیده سران
 نخستین سخن گفتن بنده وار
 که تا پهلوانی شود شهریار
 خردمند نپسندد این گفت وگویی
 کزان کم شود مرد را آب روی
 خراسان سخن برمنش وار گفت
 نگویم که آن با خرد بود جفت
 فرخ زاد بفزود گفتار تند
 دل مردم پر خرد کرد کند
 چهارم خزروان سالار بود
 که گفتار او با خرد یاربود
 که تا آفرید این جهان کردگار
 پدید آمد این گردش روزگار
 ز ضحاک تازی نخست اندر آید
 که بیدادگر بود و ناپاک رای
 که جمشید برتر منش را بکشت
 به بیداد بگرفت گیتی بمشت
 پر از درد دیدم دل پارسا
 که اندر جهان دیو بد پادشا
 دگر آنک بد گوهر افراسیاب
 ز توران بدانگونه بگذاشت آب
 بزاری سر نوذر نامدار
 بشمشیر ببرید و برگشت کار
 سدیگر سکندر که آمد ز روم
 به ایران و ویران شد این مرز و بوم
 چو دارای شمشیر زن را بکشت
 خور و خواب ایرانیان شد درشت
 چهارم چو ناپاک دل خوشنواز
 که گم کرد زین بوم و بر نام و ناز
 چو پیروز شاهی بلند اختری
 جهاندار وز نامداران سری
 بکشتند هیتالیان ناگهان
 نگون شد سرتخت شاه جهان
 کس اندر جهان این شگفتی ندید
 که اکنون بنوی به ایران رسید
 که بگریخت شاهی چوخسرو زگاه
 سوی دشمنان شد ز دست سپاه
 بگفت این و بنشست گریان بدرد
 ز گفتار او گشت بهرام زرد

جهان دیده سنباد برپای جست
میان بسته وتیغ هندی بدست
چنین گفت کاین نامور پهلوان
بزرگست و با داد و روشن روان
کنون تاکسی از نژادکیان
بیاید ببندد کمر بر میان
هم آن به که این برنشیند بتخت
که گردست و جنگاور و نیک بخت
سرجنگیان کاین سخنها شنید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
چنین گفت کز تخم شاهان زنی
اگر باز یابیم در بر زنی
ببرم سرش را بشمشیر تیز
زجانش برآرم دم رستخیز
نمانم که کس تاجداری کند
میان سواران سواری کند
چوبشید با بوی گرد ارمنی
که سالار ناپاک کرد آن منی
کشیدند شمشیر و برخاستند
یکی نو سخن دیگر آراستند
که بهرام شاهست و ماکهتریم
سر دشمنان را بپی بسپریم
کشیده چو بهرام شمشیر دید
خردمندی و راستی برگزید
چنین گفت کانکو ز جای نشست
برآید بیازد به شمشیر دست
ببرم هم اندر زمان دست اوی
هشیوار گردد سرت مست اوی
بگفت این و از پیش آزادگان
بیامد سوی گلشن شادگان
پراگنده گشت آن بزرگ انجمن
همه رخ پر آژنگ و دل پرشکن

چوپیدا شد آن چادر قیرگون
درفشان شد اختر بچرخ اندرون
چو آواز دارندهی پاس خاست
قلم خواست بهرام و قرطاس خواست
بیامد دبیر خردمند و راد
دوات و قلم پیش دانا نهاد
بدو گفت عهدی ز ایرانیان
بیاید نوشتن برین پرنیان
که بهرام شاهست و پیروزبخت
سزاوار تاج است و زیبای تخت
نچوید جز از راستی درجهان

چه در آشکار و چه اندر نهان
 نوشته شد آن شمع برداشتند
 شب تیره باندیشه بگذاشتند
 چو پنهان شد آن چادر لاژورد
 جهان شد ز دیدار خورشید زرد
 بیامد یکی مرد پیروزبخت
 نهاد اندر ایوان بهرام تخت
 برفتند ایوان شاهی چو عاج
 بیاویختند از برگاه تاج
 برتخت زرین یکی زیرگاه
 نهادند و پس برگشادند راه
 نشست از بر تخت بهرامشاه
 به سر برنهاد آن کیانی کلاه
 دبیرش بیاورد عهد کیان
 نوشته بران پرپها پرنیان
 گواهی نوشتند یکسر مهان
 که بهرام شد شهریار جهان
 بران نامه چون نام کردند یاد
 بروبر یکی مهر زرین نهاد
 چنین گفت کاین پادشاهی مراست
 بدین بر شما پاک یزدان گواست
 چنین هم بماناد سالی هزار
 که از تخمه‌ی من بود شهریار
 پسر بر پسر هم چنین ارجمند
 بماناد با تاج و تخت بلند
 بذر مه اندر بد و روز هور
 که از شیر پر دخته شد پشت گور
 چنین گفت زان پس بایرانیان
 که برخاست پرخاش و کین از میان
 کسی کوبرین نیست همداستان
 اگر کز باشید اگر راستان
 به ایران میاشید بیش از سه روز
 چهارم چو از چرخ گیتی فروز
 بر آید همه نزد خسرو شوید
 برین بوم و بر بیش ازین مغنوید
 نه از دل برو خواندند آفرین
 که پردخته از تو مبادا زمین
 هراُنکس که با شاه پیوسته بود
 بران پادشاهی دلش خسته بود
 برفتند زان بوم تا مرز روم
 پراگنده گشتند ز آباد بوم

همی بود بندوی بسته چو یوز
 به زندان بهرام هفتاد روز

نگهبان بندوی بهرام بود
کزان بند او نیک ناکام بود
ورا نیز بندوی بفریفتی
ببند اندر از چاره نشکافتی
که از شاه ایران مشو ناامید
اگر تیره شد روز گردد سپید
اگرچه شود بخت او دیرساز
شود بخت پیروز با خوشنواز
جهان آفرین برتن کیقباد
ببخشید و گیتی بدو باز داد
نماند به بهرام هم تاج و تخت
چه اندیشد این مردم نیک بخت
ز دهقان نژاد ایچ مردم مباد
که خیره دهد خویشتن را بباد
بانگشت بشمر کنون تا دوماه
که از روم بینی به ایران سپاه
بدین تاج و تخت آتش اندرزند
همه ز یورش بر سرش بشکنند
بدو گفت بهرام گر شهریار
مرا داد خواهد به جان زینهار
زبند تو آرایش جان کنم
همه هرچ گویی تو فرمان کنم
یکی سخت سوگند خواهم بماه
به آذرگشسپ و بتخت و کلاه
که گر خسرو آید برین مرز و بوم
سپاه آرد از پیش قیصر ز روم
به خواهی مرا زو به جان زینهار
نگیری تو این کار دشوار خوار
ازو بر تن من نیاید زیان
نگردد به گفتار ایرانیان
بگفت این و پس دفتر زند خواست
به سوگند بندوی را بند خواست
چو بندوی بگرفت استا و زند
چنین گفت کز کردگار بلند
مبیناد بندوی جز درد ورنج
مباد ایمن اندر سرای سپنج
که آنکه که خسرو بیاید ز جای
ببینم من او را نشینم ز پای
مگر کو به نزد تو انگشتی
فرستد همان افسر مهتری
چو بشنید بهرام سوگند او
بدید آن دل پاک و پیوند او
بدو گفت کاکنون همه راز خویش
بگویم بر افرازم آواز خویش

بسازم یکی دام چوبینه را
بچاره فراز آورم کینه را
به زهراب شمشیر در بزمگاه
بکوشش توانمش کردن تباه
بدریای آب اندرون نم نماند
که بهرام را شاه بایست خواند
بدو گفت بندوی کای کاردان
خردمند و بیدار و بسپاردان
بدین زودی اندر جهاندار شاه
بیاید نشیند برین پیشگاه
تودانی که من هرچ گویم بدوی
نپیچد ز گفتار این بنده روی
بخواهم گناهی که رفت از تو پیش
ببخشد به گفتار من تاج خویش
اگر خود برآنی که گویی همی
به دل رای کژی نجویی همی
ز بند این دو پای من آزاد کن
نخستین ز خسرو برین یادکن
گشاده شود زین سخن راز تو
بگوش آیدش روشن آواز تو
چو بشنید بهرام شد تازه روی
هم اندر زمان بند برداشت زوی
چو روشن شد آن چادر مشک رنگ
سپیده بدو اندر آویخت چنگ
ببندوی گفت ارث دلم نشکند
چو چوبینه امروز چوگان زند
سگالیده‌ام دوش با پنج یار
که از تارک او برآرمم دمار
چوشد روز بهرام چوبینه روی
به میدان نهاد و بچوگان و گوی
فرستاده آمد ز بهرام زود
به نزدیک پور سیاوش چودود
زره خواست و پوشید زیرقبای
ز درگاه باسپ اندر آورد پای
زنی بود بهرام یل را نه پاک
که بهرام را خواستی زیر خاک
به دل دوست بهرام چوبینه بود
که از شوی جانش پر از کینه بود
فرستاد نزدیک بهرام کس
که تن را نگه دار و فریاد رس
که بهرام پوشید پنهان زره
برافگند بند زره را گره
ندانم که در دل چه دارد ز بد
تو زو خویشتن دور داری سزد

چو بشنید چو بینه گفتار زن
 که با او همی گفت چوگان مزین
 هرآنکس که رفتی به میدان اوی
 چو نزدیک گشتی بچوگان و گوی
 زدی دست بر پشت او نرم نرم
 سخن گفتن خوب و آواز گرم
 چنین تا به پور سیاوش رسید
 زره در برش آشکارا بدید
 بدو گفت ای بتر از خار گز
 به میدان که پوشد زره زیر خز
 بگفت این و شمشیر کین برکشید
 سراپای او پاک بر هم درید
 چو بندوی زان کشتن آگاه شد
 برو تابش روز کوتاه شد
 بپوشید پس جوشن و برنشست
 میان یلی لرلرزان بیست
 ابا چند تن رفت لرزان به راه
 گریزان شد از بیم بهرامشاه
 گرفت او ازان شهر راه گریز
 بدان تا نبیند ازو رستخیز
 به منزل رسیدند و بغزود خیل
 گرفتند تازان ره اردبیل
 زمیدان چو بهرام بیرون کشید
 همی دامن ازخشم در خون کشید
 ازان پس بفرمود مهر وی را
 که باشد نگهدار بندوی را
 بهرام گفتند کای شهریار
 دلت را ببندوی رنجه مدار
 که اوچون ازین کشتن آگاه شد
 همانا که با باد همراه شد
 پشیمان شد از کشتن یار خویش
 کزان تیره دانست بازار خویش
 چنین گفت کنکس که دشمن ز دوست
 نداند مبادا ورا مغز و پوست
 یکی خفته بر تیغ دندان پیل
 یکی ایمن از موج دریای نیل
 دگر آنک بر پادشا شد دلیر
 چهارم که بگرفت بازوی شیر
 بیخشای برجان این هر چهار
 کزیشان بیچد سر روزگار
 دگر هرک جنباند او کوه را
 بران یارگر خواهد انبوه را
 تن خویشتن را بدان رنجه داشت
 وزان رنج تن باد در پنجه داشت

بکشتی ویران گذشتن برآب
به آید که بر کارکردن شتاب
اگر چشمه خواهی که بینی بچشم
شوی خیره زو بازگردی بخشم
کسی راکجا کور بد رهنمون
بماند به راه دراز اندرون
هرآنکس که گیرد بدست اژدها
شد او کشته و اژدها زو رها
وگر آزمون را کسی خورد زهر
ازان خوردنش درد و مرگست بهر
نکشتیم بندوی را از نخست
ز دستم رها شد در چاره جست
برین کرده خویش باید گریست
ببینیم تا رای یزدان بچیست
وزان روی بندوی و اندک سپاه
چوباد دمان بر گرفتند راه
همی برد هرکس که بد بردنی
براهی که موسیل بود ارمنی
بیابان بی راه و جای دده
سرا پرده یی دید جایی زده
نگه کرد موسیل بود ارمنی
هم آب روان یافت هم خوردنی
جهان جوی بندوی تنها برفت
سوی خیمه ها روی بنهاد تفت
چو مو سیل را دید بردش نماز
بگفتند با او زمانی دراز
بدو گفت موسیل زایدر مرو
که آگاهی آید تو را نوینو
که در روم آباد خسرو چه کرد
همی آشتی نو کند گر نبرد
چو بشنید بندوی آنجا بماند
وزان دشت یاران خود رابخواند

همی تاخت خسرو به پیش اندرون
نه آب و گیا بود و نه رهنمون
عنان را بدان باره کرده یله
همی راند ناکام تا به اهله
پذیره شدندش بزرگان شهر
کسی را که از مردمی بود بهر
چو خسرو به نزدیک ایشان رسید
بران شهر لشکر فرود آورد
همان چون فرود آمد اندر زمان
نوندی بیامد ز ایران دمان
ز بهرام چوبین یکی نامه داشت

همان نامه پوشیده در جامه داشت
 نوشته سوی مهتری باهله
 که گرلشکر آید مکنشان یله
 سپاه من اینک پس اندر دمان
 بشهر تو آید زمان تا زمان
 چو مهتر برانگونه برنامه دید
 هم اندر زمان پیش خسرو دوید
 چوخسرو نگه کرد و نامه بخواند
 ز کار جهان در شگفتی بماند
 بترسید که آید پس او سپاه
 بران نامه بر تنگدل گشت شاه
 ازان شهر هم در زمان برنشست
 میان کیی تاختن را بیست
 همی تاخت تا پیش آب فرات
 ندید اندرو هیچ جای نبات
 شده گرسنه مرد پیر وجوان
 یکی بیشه دیدند و آب روان
 چوخسرو به پیش اندرون بیشه دید
 سپه را بران سبزه اندر کشید
 شده گرسنه مرد ناهاروسست
 کمان را بزه کرد نخچیر جست
 ندیدند چیزی بجایی دوان
 درخت و گیا بود و آب روان
 پدید آمد اندر زمان کاروان
 شتر بود و پیش اندرون ساروان
 چو آن ساریان روی خسرو بدید
 بدان نامدار آفرین گسترید
 بدو گفت خسرو که نام تو چیست
 کجا رفت خواهی و کام تو چیست
 بدو گفت من قیس بن حارثم
 ز آزادگان عرب وارثم
 ز مصر آمدم با یکی کاروان
 برین کاروان بر منم ساروان
 به آب فراتست بنگاه من
 از انجا بدین بیشه بد راه من
 بدو گفت خسرو که از خوردنی
 چه داری هم از چیز گسترده
 که ما ماندگانیم و هم گرسنه
 نه توشست ما را نه بار و بنه
 بدو گفت تازی که ایدر بایست
 مرا با تو چیز و تن جان یکیست
 چو بر شاه تازی بگسترد مهر
 بیاورد فربه یکی ماده سهر
 بکشتند و آتش بر افروختند

ترو خشک هیزم همی سوختند
بر آتش پراگند چندی کباب
بخوردن گرفتند یاران شتاب
گرفتند واژ آنک بد دین پژوه
بخوردن شتابید دیگر گروه
بخوردند بی نان فراوان کباب
بیاراست هر مهتری جای خواب
زمانی بختند و برخاستند
یکی آفرین نو آراستند
بدان دادگر کو جهان آفرید
توانایی و ناتوان آفرید
ازان پس به یاران چنین گفت شاه
که هرکس که او بیش دارد گناه
به پیش من آنکس گرامی ترست
وزان کهتران نیز نامی ترست
هرآنکس کجا بیش دارد بدی
بگشت از من و از ره بخردی
بما بیش باید که دارد امید
سراسر به نیکی دهیدش نوید
گرفتند یاران برو آفرین
که ای پاک دل خسرو پاک دین
بپرسید زان مرد تازی که راه
کدامست و من چون شوم با سپاه
بدو گفت هفتاد فرسنگ بیش
شما را بیابان و کوهست پیش
چودستور یاشی من ازگوشت و آب
به راه آورم گر نسازی شتاب
بدو گفت خسرو جزین نیست رای
که با توشه باشیم و با رهنمای
هیونی بر افگند تازی به راه
بدان تا برد راه پیش سپاه
همی تاخت اندر بیابان و کوه
پر از رنج و تیمار با آن گروه
یکی کاروان نیز دیگر به راه
پدید آمد از دور پیش سپاه
یکی مرد بازارگان مایه دار
بیامد هم آنکه بر شهریار
بدو گفت شاه از کجایی بگوی
کجا رفت خواهی چنین پوی پوی
بدو گفت کز خرهی اردشیر
یکی مرد بازارگانم دبیر
بدو گفت نامت چه کرد آنک زاد
چنین داد پاسخ که مهران ستاد
ازو توشه جست آن زمان شهریار

بدو گفت سالار کای نامدار
 خورش هست چندانک اندازه نیست
 اگر چهره بازارگان تازه نیست
 بدو گفت خسرو که مهمان به راه
 بیابی فزونی شود دستگاه
 سر بار بگشاد بازارگان
 درمگان به آمد ز دینارگان
 خورش بر دو بنشست خود بر زمین
 همی خواند بر شهریار آفرین
 چونان خورده شد مرد مهمان پرست
 پیامد گرفت آبدستان بدست
 چو از دور خراد بر زین بدید
 ز جایی که بد پیش خسرو دوید
 ز بازارگان بستد آن آب گرم
 بدن تا ندارد جهاندار شرم
 پس آن مرد بازارگان پر شتاب
 می آورد برسان روشن گلاب
 دگر باره خراد بر زین ز راه
 ازو بستد آن جام و شد نزد شاه
 پرستش پرستنده را داشت سود
 بران برتری برتریها فزود
 ازان پس ببازارگان گفت شاه
 که اکنون سپه را کدامست راه
 نشست تو در خره اردشیر
 کجا باشد ای مرد مهمان پذیر
 بدو گفت کای شاه با داد و رای
 ز بازارگانان منم پاک رای
 نشانش یکایک به خسرو بگفت
 همه رازها برگشاد از نهفت
 بفرمود تا نام برنا و ده
 نویسد نویسنده‌ی روزه
 ببازارگان گفت پدرود باش
 خرد را به دل تار و هم پود باش

چو بگذشت لشکر بران تازه بوم
 بتندی همی راند تا مرز روم
 چنین تا پیامد بران شارستان
 که قیصر ورا خواندی کارستان
 چو از دور ترسا بدید آن سپاه
 برفتند پویان بیی راه و راه
 بدان باره اندر کشیدند رخت
 در شارستان را ببستند سخت
 فروماند زان شاه گیتی فروز
 به بیرون بماندند لشکر سه روز

فرستاد روز چهارم کسی
که نزدیک ما نیست لشکر بسی
خورشها فرستید و یاری کنید
چه برما همی کامگاری کنید
به نزدیک ایشان سخن خوار بود
سپاهش همه سست و ناهار بود
هم آنگه برآمد یکی تیره ابر
بغرید برسان جنگی هژبر
وز ابر اندران شارستان باد خاست
بهر بر زنی بانگ و فریاد خاست
چونیمی ز تیره شب اندر کشید
ز باره یکی بهره شد ناپدید
همه شارستان ماند اندر شگفت
به یزدان سقف پوزش اندر گرفت
بهر بر زنی بر علف ساختند
سه پیر سکویا برون تاختند
ز چیزی که بود اندران تازه بوم
همان جامه هایی که خیزد ز روم
ببردند بالا به نزدیک شاه
که پیدا شد ای شاه برما گناه
چو خسرو جوان بود و برتر منش
بدیشان نکرد از بدی سرزنش
بدان شارستان دریکی کاخ بود
که بالاش با ابر گستاخ بود
فراوان بدو اندرون پرده بود
همان جای قیصر برآورده بود
ز دشت اندرآمد بدانجا گذشت
فراوان بدان شارستان دریگشت
همه رومیان آفرین خواندند
بپا اندرش گوهر افشانند
چو آباد جایی به چنگ آمدش
برآسود و چندی درنگ آمدش
به قیصر یکی نامه بنوشت شاه
ازان باد وباران وابر سیاه
وزان شارستان سوی مانوی راند
که آن را جهاندار مانوی خواند
زما نویبان هرک بیدار بود
خردمند و راد و جهاندار بود
سکویا و رهبان سوی شهریار
برفتند با هدیه و با نثار
همی رفت با شاه چندی سخن
ز باران و آن شارستان کهن
همی گفت هرکس که ما بنده ایم
به گفتار خسرو سر افکنده ایم

بیود اندر آن شهر خسرو سه روز
چهارم چو بفروخت گیتی فروز
بابر اندر آورد برنده تیغ
جهانجوی شد سوی راه ورغ
که اورغ بد نام آن شارستان
بدو در چلیپا و بیمارستان
ببی راه پیدا یکی دیر بود
جهانجوی آواز راهب شنود
به نزدیک دیر آمد آواز داد
که کردار تو جز پرستش مباد
گر از دیر دیرینه آیی فرود
ز نیکی دهش باد بر تو درود
هم آنگاه راهب چو آوا شنید
فرود آمد از دیر و او را بدید
بدو گفت خسرو تویی بی گمان
ز تخت پدرگشته نا شادمان
زدست یکی بدکنش بنده‌یی
پلیدی منی فش پرستنده‌یی
چو گفتار راهب بی اندازه شد
دل خسرو از مهر او تازه شد
ز گفتار او در شگفتی بماند
برو بر جهان آفرین رابخواند
ز پشت صلیبی بیازید دست
بپرسیدن مرد یزدان پرست
پرستنده چون دید بردش نماز
سخن گفت با او زمانی دراز
یکی آزمون را بدو گفت شاه
که من کهتری ام ز ایران سپاه
پیامی همی نزد قیصر برم
چو پاسخ دهد سوی مهتر برم
گرین رفتن من همایون بود
نگه کن که فرجام من چون بود
بدو گفت راهب که چونین مگوی
توشاهی مکن خویشتن شاه جوی
چو دیدمت گفتم سراسر سخن
مرا هر زمان آزمایش مکن
نباید دروغ ایچ دردین تو
نه کژی برین راه و آیین تو
بسی رنج دیدی و آویختی
سرانجام زین بنده بگریختی
ز گفتار او ماند خسرو شگفت
چو شرم آمدش پوزش اندر گرفت
بدو گفت راهب که پوزش مکن

بپرس از من از بودنیها سخن
 بدین آمدن شاد و گستاخ باش
 جهان را یکی بارور شاخ باش
 که یزدان تو را بی نیازی دهد
 بلند اخترت سرفرازی دهد
 ز قیصر بیابی سلیح و سپاه
 یکی دختری از در تاج و گاه
 چو با بندگان کار زارت بود
 جهاندار بیدار یارت بود
 سرانجام بگیرد آن بد نژاد
 فراوان کند روز نیکیش یاد
 وزان رزم جایی فتد دور دست
 بسازد بران بوم جای نشست
 چو دوری گزیند ز فرمان تو
 بریزند خونش به پیمان تو
 بدو گفت خسرو جزین خود مباد
 که کردی تو ای پیرداننده یاد
 چو گویی بدین چند باشد درنگ
 که آید مرا پادشاهی بچنگ
 چنین داد پاسخ که ده با دو ماه
 برین برگذرد بازیابی کلاه
 اگر بر سر آید ده و پنج روز
 تو گردی شهنشاه گیتی فروز
 بپرسید خسرو کزین انجمن
 که کوشد به رنج و به آزار تن
 چنین داد پاسخ که بستم نام
 گوی برمنش باشد و شاد کام
 دگر آنک خوانی و را خال خویش
 بدو تازه دانی مه و سال خویش
 بپرهیز زان مرد ناسودمند
 که باشدت زو درد و رنج و گزند
 بر آشفت خسرو به بستم گفت
 که با من سخن برگشا از نهفت
 تو را مادرت نام گستم کرد
 تو گویی که بستمم اندر نبرد
 به راهب چنین گفت کینست خال
 به خون بود با مادر من همال
 بدو گفت راهب که آری همین
 ز گستمم بینی بسی رنج و کین
 بدو گفت خسرو که ای رای زن
 ازان پس چه گویی چه خواهد بدن
 بدو گفت راهب که مندیش زین
 کزان پس نبینی جز از آفرین
 نیاید بروی تو دیگر بدی

مگر سخت کاری بود ایزدی
 بر آشوبد این سرکش آرام تو
 ازان پس نباشد بجز کام تو
 اگر چند بد گردد این بدگمان
 همانش بدست تو باشد زمان
 بدو گفت گستم کای شهریار
 دلت را بدین هیچ رنجه مدار
 به پاکیزه یزدان که ماه آفرید
 جهان را بسان تو شاه آفرید
 به آذرگشسپ و به خورشید و ماه
 به جان و سر نامبردار شاه
 به گفتار ترسا نگر نگروی
 سخن گفتن ناسزا نشنوی
 مرا ایمنی ده ز گفتار اوی
 چوسوگند خوردم بهانه مجوی
 که هرگز نسازم بدی درنهان
 براندیش از کردگار جهان
 بدو گفت خسرو که از ترسگار
 نیاید سخن گفت نابکار
 ز تو نیز هرگز ندیدم بدی
 نیازی به کژی و نابخردی
 ولیکن ز کار سپهر بلند
 نباشد شگفت از شوی پر گزند
 چو بایسته کاری بود ایزدی
 بیکسو شود دانش و بخردی
 به راهب چنین گفت پس شهریار
 که شاداب دل باش و به روزگار
 وزان دیر چون برق رخشان زمیغ
 بیامد سوی شارسرستان و ریغ
 پذیره شدندش بزرگان شهر
 کسی را که از مردمی بود بهر

چوآمد بران شارسرستان شهریار
 سوار آمد از قیصر نامدار
 که چیزی کزین مرز باید بخواه
 مدار آرزو را ز شاهان نگاه
 که هرچند این پادشاهی مراست
 تو را با تن خویش داریم راست
 بران شارسرستان ایمن و شاد باش
 ز هر بد که اندیشی آزاد باش
 همه روم یکسر تو را کهترند
 اگر چند گردنکش و مهترند
 تو را تا نسازم سلیح و سپاه
 نجویم خور و خواب و آرام گاه

چو بشنید خسرو بدان شاد گشت
 روانش از اندیشه آزاد گشت
 بفرمود گسته‌م و بالوی را
 همان اندیان جهانجوی را
 بخراد برزین و شاپور شیر
 چنین گفت پس شهریار دلیر
 که اسپان چو روشن شود زین کنید
 ببالای آن زین زرین کنید
 بپوشید زربفت چینی قبا
 همه یک دلانید و پاکیزه رای
 ازین شارستان سوی قیصر شوید
 بگوئید و گفتار او بشنوید
 خردمند باشید و روشن روان
 نیوشنده و چرب و شیرین زبان
 گر ای دون که قیصر به میدان شود
 کمان خواهد آر نی به چوگان شود
 بکوشید با مرد خسروپرست
 بدان تا شما را نیاید شکست
 سواری بداند کز ایران برند
 دلیری و نیرو ز شیران برند
 بخراد برزین بفرمود شاه
 که چینی حریرآر و مشک سیاه
 به قیصر یکی نامه باید نوشت
 چو خورشید تابان بخرم بهشت
 سخنهای کوتاه و معنی بسی
 که آن یاد گیرد دل هر کسی
 که نزدیک او فیلسوفان بوند
 بدان کوش تا یاوه‌پی نشوند
 چونامه بخواند زبان برگشای
 به گفتار با تو ندارند پای
 ببالوی گفت آنچ قیصر ز من
 گشاید زبان بر سرانجمن
 ز فرمان و سوگند و پیمان و عهد
 تو اندر سخن یاد کن همچو شهد
 بدان انجمن تو زبان منی
 بهر نیک و بد ترجمان منی
 به چیزی که برما نیاید شکست
 بکوشید و با آن بسایید دست
 تو پیمان گفتار من در پذیر
 سخن هرچ گفتم همه یادگیر
 شنیدند آواز فرخ جوان
 جهاندیده گردان روشن روان
 همه خواندند آفرین سر به سر
 که جز تو مبادا کسی تاجور

به نزدیک قیصر نهادند روی
بزرگان روشن دل و راست گوی
چو بشنید قیصر کز ایران مهان
فرستاده‌ی شهریار جهان
رسیدند نزدیک ایوان ز راه
پذیره فرستاد چندی سپاه
بیاراست کاخی به دیبای روم
همه پیکرش گوهر و زر بوم
نشست از بر نامور تخت عاج
به سر برنهاد آن دل افروز تاج
بفرمود تا پرده برداشتند
ز دهلیزشان تیز بگذاشتند
گرانمایه گسته‌م بد پیشرو
پس او چوبالوی و شاپور گو
چو خراد برزین و گرد اندیان
همه تاج بر سر کمر برمیان
رسیدند نزدیک قیصر فراز
چو دیدند بردند پیشش نماز
همه یک زبان آفرین خواندند
بران تخت زر گوهر افشانند
نخستین بپرسید قیصر ز شاه
از ایران وز لشکر و رنج راه
چو بشنید خراد به رزین برفت
برتخت با نامهی شاه تفت
بفرمان آن نامور شهریار
نهادند کرسی زرین چهار
نشست این سه پرمایه‌ی نیک رای
همی بود خراد برزین بیای
بفرمود قیصر که بر زیرگاه
نشیند کسی کو بپیمود راه
چنین گفت خراد برزین که شاه
مرا در بزرگی ندادست راه
که در پیش قیصر بیارم نشست
چنین نامهی شاه ایران بدست
مگر بندگی را پسند آیمت
به پیغام او سودمند آیمت
بدو گفت قیصر که بگشای راز
چه گفت آن خردمند گردن فراز
نخست آفرین بر جهاندار کرد
جهان را بدان آفرین خوارکرد
که اویست برتر زهر برتری
توانا و داننده از هر دری
بفرمان او گردد این آسمان
کجا برترست از مکان و زمان

سپهر و ستاره همه کرده‌اند
 بدین چرخ گردان برآورده‌اند
 چو از خاک مرجانور بنده کرد
 نخستین کیومرث را زنده کرد
 چنان تا بشاه آفریدون رسید
 کزان سرفرازان و را برگزید
 پدید آمد آن تخمه‌ی اندرجهان
 بیود آشکار آنچ بودی نهان
 همی‌رو چنین تا سر کی قباد
 که تاج بزرگی به سر برنهاد
 نیامد بدین دوده هرگز بدی
 نگه داشتندی ره ایزدی
 کنون بنده یی ناسزاوار و گست
 بیامد بتخت کیان برنشست
 همی‌داد خواهم ز بیدادگر
 نه افسر نه تخت و کلاه و کمر
 هرآنکس که او برنشیند بتخت
 خرد باید و نامداری و بخت
 شناسد که این تخت و این فره‌ی
 کرا بود و دیهیم شاهنشهی
 مرا اندرین کار یاری کنید
 برین بی‌وفا کامگاری کنید
 که پوینده گشتیم گرد جهان
 بشرم آمدیم از کهان ومهان
 چوقیصر بران سان سخنها شنید
 برخساره شد چون گل شنبلید
 گل شنبلیدش پر از ژاله شد
 زیان و روانش پر از ناله شد
 چوآن نامه برخواند بفزود درد
 شد آن تخت برچشم او لاژورد
 بخراد بر زین جهاندار گفت
 که این نیست برمرد دانا نهفت
 مرا خسرو از خویش و پیوند بیش
 ز جان سخن گوی دارمش پیش
 سلیح است و هم گنج و هم لشکرست
 شما را ببین تا چه اندر خورست
 اگر دیده خواهی ندارم دریغ
 که دیده به از گنج دینار و تیغ

دبیر جهان‌دیده را پیش خواند
 بران پیشگاه بزرگی نشاند
 بفرمود تا نامه پاسخ نوشت
 بیاراست چون مرغزار بهشت
 ز بس بند و پیوند و نیکو سخن

ازان روز تا روزگار کهن
چو گشت از نوشتن نویسنده سیر
نگه کرد قیصر سواری دلیر
سخن گوی و روشن دل و یادگیر
خردمند و گویا و گرد و دبیر
بدو گفت رو پیش خسرو بگوی
که ای شاه بینا دل و راه جوی
مرا هم سلیحست و هم زر به گنج
نیاورد باید کسی را به رنج
وگر نیستیمان ز هر کشوری
درم خواستیمی ز هر مهتری
بدان تا تواز روم با کام خویش
به ایران گذشتی به آرام خویش
مباش اندرین بوم تیره روان
چنین است کردار چرخ روان
که گاهی پناهست و گاهی گزند
گهی با زیانیم و گه سودمند
کنون تا سلیح و سپاه و درم
فراز آورم تو نباشی دژم
بر خسرو آمد فرستاده مرد
سخنهای قیصر همه یاد کرد

ز بیگانه قیصر به پرداخت جای
پر اندیشه بنشست با رهنمای
به موید چنین گفت کای دادخواه
ز گیتی گرفتست ما را پناه
بسازیم تا او بنیرو شود
وزان کهتر بد بی آهوشود
به قیصر چنین گفت پس رهنمای
که از فیلسوفان پاکیزه رای
بباید تنی چند بیدار دل
که بندگان با ما بدین کار دل
فرستاد کس قیصر نامدار
برفتند زان فیلسوفان چهار
جوانان و پیران رومی نژاد
سخنهای دیرینه کردند یاد
که ما تا سکندر بشد زین جهان
ز ایرانیانیم خسته نهان
ز بس غارت و جنگ و آویختن
همان بی گنه خیره خون ریختن
کنون پاک یزدان ز کردار بد
به پیش اندر آوردشان کار بد
یکی خامشی برگزین از میان
چوشد کندرو بخت ساسانیان

اگر خسرو آن خسروانی کلاه
 بدست آورد سر بر آرد بماه
 هم اندر زمان باژ خواهد ز روم
 بپا اندر آرد همه مرز و بوم
 گرین درخورد با خرد یاد دار
 سخنهای ایرانیان باد دار
 ازیشان چو بشنید قیصر سخن
 یکی دیگر اندیشه افگند بن
 سواری فرستاد نزدیک شاه
 یکی نامه بنوشت و بنمود راه
 ز گفتار بیدار دانندگان
 سخنهای دیرینه خوانندگان
 چو آمد به نزدیک خسرو سوار
 بگفت آنچ بشنید با نامدار
 همان نامه‌ی قیصر او را سپرد
 سخنهای قیصر برو برشمرد
 چو خسرو بدید آن دلش تنگ شد
 رخانش ز اندیشه بی‌رنگ شد
 چنین داد پاسخ که گر زین سخن
 که پیش آمد از روزگار کهن
 همی بر دل این یاد باید گرفت
 همه رنجها باد باید گرفت
 گرفتیم و گشتیم زین مرز باز
 شما را مبادا به ایران نیاز
 نگه کن کنون نا نیاکان ما
 گزیده جهاندار و پاکان ما
 به بیداد کردند جنگ ار بداد
 نگر تا ز پیران که دارد بیاد
 سزد گر بپرسد ز دانای روم
 که این بد ز زاغ آمدست ار زیوم
 که هرکس که در رزم شد سرفراز
 همی ز آفریننده شد بی‌نیاز
 نیاکان ما نامداران بدند
 به گیتی درون کامگاران بدند
 نبرداشتند از کسی سرکشی
 بلندی و تندی و بی‌دانشی
 کنون این سخنها نیارد بها
 که باشد سراندر دم ازدها
 یکی سوی قیصر بر از من درود
 بگویش که گفتار بی‌تار و پود
 بزرگان نیارند پیش خرد
 به فرجام هم نیک و بد بگذرد
 ازین پس نه آرام جویم نه خواب
 مگر برکشم دامن از تیره آب

چو رومی نیابیم فریادرس
به نزدیک خاقان فرستیم کس
سخن هرچ گفتم همه خیره شد
که آب روان از بنه تیره شد
فرستادگانم چو آیند باز
بدین شارسنجان در نمانم دراز
به ایرانیان گفت فرمان کنید
دل خویش را زین سخن مشکینید
که یزدان پیروزگر یار ماست
جوانمردی و مردمی کارماست
گرفت این سخن بردل خویش خوار
فرستاد نامه بدست تخوان
برین گونه برنامه‌یی برنوشت
ز هرگونه‌یی اندر و خوب و زشت
بیامد ز نزدیک خسرو سوار
چنین تا در قیصر نامدار

چوقیصر نگه کرد و نامه بخواند
ز هر گونه اندیشه بر دل براند
ازان پس بدستور پرمایه گفت
که این راز را بازخواه از نهفت
نگه کن خسرو بدین کار زار
شود شاد اگر پیچد از روزگار
گرای دون که گویی که پیروز نیست
ازان پس و را نیز نوروز نیست
بمانیم تا سوی خاقان شود
چو بیمار شد نزد درمان شود
ور ای دون که پیروزگر باشد اوی
بشاهی بسان پدر باشد اوی
همان به کز ایدر شود با سپاه
گرکینه در دل ندارد نگاه
چو بشنید دستور دانا سخن
به فرمود تا زیجهای کهن
ببردند مردان اخترشناس
سخن راند تا ماند از شب سه پاس
سرانجام مرد ستاره شمر
به قیصر چنین گفت کای تاجور
نگه کردم این زیجهای کهن
کز اختر فلاطون فگندست بن
نه بس دیر شاهی به خسرو رسد
ز شاهنشاهی گردش نو رسد
برین گونه تا سال بر سی و هشت
برو گرد تیره نیارد گذشت
چوبشنید قیصر به دستور گفت

که بیرون شد این آرزوی از نهفت
چه گوئیم و این را چه پاسخ دهیم
بیا تا برین رای فرخ نهیم
گران مایه دستور گفت این سخن
که در آسمان اختر افگند بن
به مردی و دانش کجا داشت کس
جهان داورت باد فریاد رس
چو خسرو سوی مرز خاقان شود
ورا یاد خواهد تن آسان شود
چولشکر ز جای دگر سازد اوی
ز کین تو هرگز نپردازد اوی
نگه کن کنون تو که داناتری
بدین آرزوها تواناتری
چنین گفت قیصر که اکنون سپاه
فرستیم ناچار با پیل وگاه
سخن چند گویم همان به که گنج
کنم خوار تا دور مانم ز رنج

هم آنکه یکی نامه بنوشت زود
بران آفرین آفرین بر فزود
که با موید یکدل و پاک رای
ز دیم از بد و نیک ناباک رای
ز هرگونه‌یی داستانها زدیم
بران رای پیشینه باز آمدیم
کنون رای و گفتارها شد بین
گشادم در گنجهای کهن
به قسطنیه در فراوان سپاه
ندارم که دارند کشور نگاه
سخنها ز هرگونه آراستیم
ز هر کشوری لشکری خواستیم
یکایک چوآیند هم در زمان
فرستیم نزدیک تو بی گمان
همه مولش و رای چندین زدن
برین بیشتر کام شیر آژدن
ازان بد که کردارهای کهن
همی یاد کرد آنک داند سخن
که هنگام شاپور شاه اردشیر
دل مرد برناشد از رنج سیر
ز بس غارت و کشتن و تاختن
به بیداد برکینها ساختن
کزو بگذری هرمز و کی قباد
که از داد یزدان نکردند یاد
نیای تو آن شاه نوشین روان
که از داد او پیر سر شد جوان

همه روم ازو شد سراسر خراب
چنانچون که ایران ز افراسیاب
ازین مرز ما سی و نه شارستان
از ایرانیان شد همه خارستان
ز خون سران دشت شد آبگیر
زن و کودکانشان ببرند اسیر
اگر مرد رومی به دل کین گرفت
نباید که آید تو را آن شگفت
خود آزدنی نیست در دین ما
مبادا بدی کردن آیین ما
ندیدیم چیزی که از راستی
همان دوری از کژی و کاستی
ستمیدگان را همه خواندم
وزین در فراوان سخن راندم
به افسون دل مردمان پاک شد
همه زهر گیرنده تریاک شد
بدان برنهادم کزین درسخن
نگوید کس از روزگار کهن
به چیزی که گویی تو فرمان کنم
روان را به پیمان گروگان کنم
شما را زیان داد باید همان
که بر ما نباشد کسی بدگمان
بگویی که تا من بوم شهریار
نگیرم چنین رنجه سست و خوار
نخواهم من از رومیان باژ نیز
نه بفروشم این رنجه را بچیز
دگر هرچ دارید زان مرز و بوم
از ایران کسی نسپرد مرز روم
بدین آرزو نیز پیشی کنید
بسازید با ما و خویشی کنید
شما را هر آنکه که کاری بود
وگر ناسزا کارزاری بود
همه دوستدار و برادر شویم
بود نیز گاهی که کهنتر شویم
چو گردید زین شهر ما بی نیاز
به دلتان همه کینه آید فراز
ز تور و ز سلم اندر آمد سخن
ازان بیهوده روزگار کهن
یکی عهد باید کنون استوار
سزاوار مهری برو یادگار
کزین باره از کین ایرج سخن
نرانیم و از روزگار کهن
ازین پس یکی باشد ایران و روم
جدایی نجویم زین مرز و بوم

پس پرده‌ی ما یکی دخترست
که از مهتران برخرد بهترست
بخواهید بر پاکی دین ما
چنانچون بود رسم و آیین ما
بدان تا چو فرزند قیصر نژاد
بود کین ایرج نیارد بیاد
از آشوب وز جنگ روی زمین
بیاساید و راه جوید بدین
کنون چون بچشم خرد بنگری
مراین را بجز راستی نشمری
بماند ز پیوند پیمان ما
ز یزدان چنین است فرمان ما
ز هنگام پیروز تا خوشنواز
همانا که بگذشت سال دراز
که سرها بدادند هر دو بیاد
جهاندار پیمان شکن خود مباد
مسیح پیمبر چنین کرد یاد
که پیچد خرد چون به پیچی زداد
بسی چاره کرد اندران خوشنواز
که پیروز را سر نیاید به گاز
چو پیروز با او درشتی نمود
بدید اندران جایگه تیره دود
شد آن لشکر و تخت شاهی بیاد
بیچد و شد شاه را سر زداد
تو برنایی و نوز نادیده کار
چو خواهی که بر یابی از روزگار
مکن یاری مرد پیمان شکن
که پیمان شکن کس نیرزد کفن
بدان شاه نفرین کند تاج و گاه
که پیمان شکن باشد و کینه خواه
کنون نامه‌ی من سراسر بخوان
گر انگشتها چرب داری مخوان
سخنها نگه دار و پاسخ نویس
همه خوبی اندیش و فرخ نویس
نخواهم که این راز داند دبیر
تو باشی نویسنده‌ی تیز و یر
چو برخوانم این پاسخ نامه را
بینم دل مرد خود کامه را
همانا سلیح و سپاه و درم
فرستیم تا دل نداری دژم
هرآنکس که بر تو گرامی ترست
وگر نزد تو نیز نامی ترست
ابا آنک زو کینه داری به دل
به مردی ز دل کینه‌ها برگسل

گناهِش بی‌زدان دارنده بخش
مکن روز بر دشمن و دوست دخش
چو خواهی که داردت پیروزبخت
جهاندار و با لشکر و تاج و تخت
ز چیزکسان دست کوتاه دار
روان را سوی راستی راه دار
چو عنوان آن نامه برگشت خشک
برو برنهادند مهری زمشک
بران مهر بنهاد قیصر نگین
فرستاده را داد و کرد آفرین

چو آن نامه نزدیک خسرو رسید
زیبوستن آگاهی نو رسید
به ایرانیان گفت کامروز مهر
دگرگونه گردد همی برسپهر
ز قیصر یک نامه آمد بلند
سخن گفتنش سر به سر سودمند
همی راه جوید که دیرینه کین
ببرد ز روم و ز ایران زمین
چنین یافت پاسخ ز ایرانیان
که هرگز نه برخاست کین از میان
چو این راست گردد بهنگام تو
نویسند بر تاجها نام تو
چو ایشان بران گونه دیدند رای
بپردخت خسرو زیگانه جای
دوات و قلم خواست و چینی حریر
بفرمود تا پیش او شد دبیر
یکی نامه بنوشت بر پهلوی
برآیین شاهان خط خسروی
که پذیرفت خسرو زیزدان پاک
ز گردنده خورشید تا تیره خاک
که تا او بود شاه در پیشگاه
ورا باشد ایران و گنج و سپاه
نخواهد ز دارندگان باژ روم
نه لشکر فرستد بران مرز و بوم
هران شارستانی کزان مرز بود
اگر چند بیکار و بی‌ارز بود
بقیصر سپارد همه یک بیک
ازین پس نوشته فرستیم و چک
همان نیز دختر کزان مادرست
که پاکست و پیوسته‌ی قیصرست
بهمداستان پدرخواستیم
بدین خواستن دل بیاراستیم
هران کس که در بارگاه تواند

از ایران و اندر پناه تواند
 چو گسسته و شاپور و چون اندیان
 چو خراد بر زین ز تخم کیان
 چو لشکر فرستی بدیشان سپار
 خرد یافته دختر نامدار
 بخویشی چنانم کنون باتو من
 چو از پیش بود آن بزرگ انجمن
 نخستین کیومرث با جمشید
 کزو بود گیتی بیم وامید
 دگر هرچ هستند ایرج نژاد
 که آیین و فر فریدون نهاد
 بدین همنشان تا قباد بزرگ
 که از داد او خویش بدمیش و گرگ
 همه کینه برداشتیم از میان
 یکی گشت رومی و ایرانیان
 ز قیصر پذیرفتم آن دخترش
 که از دختران باشد او افسرش
 ازین بر نگردم که گفتم یکی
 ز کردار بسیار تا اندکی
 تو چیزی که گفتمی درنگی مساز
 که بودن درین شارسن شد دراز
 چو کرد این سخنها برین گونه یاد
 نوشته بخورشید خراد داد
 سپهد چو باد اندر آمد ز جای
 باسپ کمیت اندر آورد پای
 همی تاخت تا پیش قیصر چو باد
 سخنهای خسرو بدو کرد یاد
 چو قیصر ازان نامه بگسست بند
 بدید آن سخنهای شاه بلند
 بفرمود تا هر که دانا بدند
 به گفتارها بر توانا بدند
 به نزدیک قیصر شدند انجمن
 بپرسید زیشان همه تن بتن
 که اکنون مر این را چه درمان کنیم
 ابا شاه ایران چه پیمان کنیم
 بدین نامه ما بی بهانه شدیم
 همی روم و ایران یگانه شدیم
 بزرگان فرزانه برخاستند
 زیان را به پاسخ بیاراستند
 که ما کهترانیم و قیصر تویی
 جهاندار با تخت و افسر تویی
 نگه کن کنون رای و فرمان تو راست
 ز ما گر بخواهی تن و جان تو راست
 چو بشنید قیصر گرفت آفرین

بدان نامداران با رای و دین
همی بود تا شمع گردان سپهر
دگرگونه ترشد به آیین و چهر

چو خورشید گردنده بی رنگ شد
ستاره به برج شباهنگ شد
به فرمود قیصر به نیرنگ ساز
که پیش آرد اندیشه های دراز
بسازید جای شگفتی طلسم
که کس باز نشناسد او را به جسم
نشسته زنی خوب بر تخت ناز
پراز شرم با جامه های طراز
ازین روی و زان رو پرستندگان
پس پشت و پیش اندرش بندگان
نشسته بران تخت بی گفت و گوی
بگریان زنی ماند آن خوب روی
زمان تا زمان دست برآفتی
سرشکی ز مژگان بینداختی
هرآنکس که دیدی مر او را ز دور
زنی یافتی شیفته پر ز نور
که بگریستی بر مسیحا بزار
دو رخ زرد و مژگان چو ابر بهار
طلسم بزرگان چو آمد بجای
بر قیصر آمد یکی رهنمای
ز دانا چو بشنید قیصر برفت
به پیش طلسم آمد آنگاه تفت
ازان جادویی در شگفتی بماند
فرستاد و گسته هم را پیش خواند
بگسته هم گفت ای گو نامدار
یکی دختری داشتم چون نگار
ببالید و آمدش هنگام شوی
یکی خویش بد مرو را نامجوی
به راه مسیحا بدو دادمش
ز بی دانشی روی بگشادمش
فرستادم او را بخان جوان
سوی آسمان شد روان جوان
کنون او نشستست با سوک و درد
شده روز روشن برو لاژورد
نه پندم پذیرد نه گوید سخن
جهان نو از رنج او شد کهن
یکی رنج بردار و او را ببین
سخنهای دانندگان برگزین
جوانی و از گوهر پهلوان
مگر با تو او برگشاید زبان

بدو گفت گسته‌م کایدون کنم
 مگر از دلش رنج بیرون کنم
 بنزد طلسم آمد آن نامدار
 گشاده دل و بر سخن کامگار
 چو آمد به نزدیک تختش فراز
 طلسم از بر تخت بردش نماز
 گرانمایه گسته‌م بنشست خوار
 سخن گفت با دختر سوکوار
 دلاور نخست اندر آمد بپند
 سخنها که او را بدی سودمند
 بدو گفت کای دخت قیصر نژاد
 خردمند نخرشید از کار داد
 رهنیست از مرگ پران عقاب
 چه در بیشه شیر و چه ماهی در آب
 همه باد بد گفتن پهلوان
 که زن بی‌زبان بود و تن بی‌روان
 به انگشت خود هر زمانی سرشک
 بینداختی پیش گویا پزشک
 چو گسته‌م ازو در شگفتی بماند
 فرستاد قیصر کس او را بخواند
 چه دیدی بدو گفت از دخترم
 کزو تیره گردد همی افسرم
 بدو گفت بسیار دادمش پند
 نبد پند من پیش او کاربند
 دگر روز قیصر به بالوی گفت
 که امروز با اندیان باش جفت
 همان نیز شاپور مهتر نژاد
 کند جان ما را بدین دخت شاد
 شوی پیش این دختر سوکوار
 سخن گویی از نامور شهریار
 مگر پاسخی یابی از دخترم
 کزو آتش آید همی بر سرم
 مگر بشنود پند و اندرزتان
 بدانند سرماهی وارزتان
 برآنم که امروز پاسخ دهد
 چوپاسخ بواز فرخ دهد
 شود رسته زین انده سوکوار
 که خوناب بارد همی برکنار
 برفت آن گرامی سه آزادمرد
 سخن گوی وهریک بنگ نبرد
 ازیشان کسی روی پاسخ ندید
 زن بی‌زبان خامشی برگزید
 ازان چاره نزدیک قیصر شدند
 بیچارگی نزد داور شدند

که هرچند گفتیم و دادیم پند
 نبد پند ما مر ورا سودمند
 چنین گفت قیصر که بد روزگار
 که ما سوکواریم زین سوکواری
 ازان نامداران چو چاره نیافت
 سوی رای خراد بر زین شتاف
 بدو گفت کای نامدار دبیر
 گزین سر تخمه‌ی اردشیر
 یکی سوی این دختر اندر شوی
 مگر یک ره آواز او بشنوی
 فرستاد با او یکی استوار
 ز ایوان به نزدیک آن سوکواری
 چو خراد بر زین بیامد برش
 نگه کرد روی و سر و افسرش
 همی بود پیشش زمانی دراز
 طلسم فریبده بردش نماز
 بسی گفت و زن هیچ پاسخ نداد
 پراندیشه شد مرد مهتر نژاد
 سراپای زن راهمی‌بگرید
 پرستندگان را بر او بدید
 همی گفت گر زن زغم بیهش است
 پرستنده باری چرا خامش است
 اگر خود سرشکست در چشم او
 سزیدی اگر کم شدی چشم او
 به پیش برش بر چکاند همی
 چپ و راست جنبش نداند همی
 سرشکش که انداخت یک جای رفت
 نه جنبان شدش دست و نه پای رفت
 اگر خود درین کالبد جان بدی
 جز از دست جاییش جنبان بدی
 سرشکش سوی دیگر انداختی
 وگر دست جای دگر آختی
 نبینم همی جنبش جان و جسم
 نباشد جز از فیلسوفی طلسم
 بر قیصر آمد بخندید و گفت
 که این ماه رخ را خرد نیست جفت
 طلسمست کاین رومیان ساختند
 که بالوی و گسته‌م نشناختند
 بایرانیان بریخندی همی
 وگر چشم ما را ببندی همی
 چو این بشنود شاه خندان شود
 گشاده رخ و سیم دندان شود
 بدو گفت قیصر که جاوید زی

که دستور شاهنشهان را سزی
 یکی خانه دارم در ایوان شگفت
 کزین برتو را ندازه نتوان گرفت
 یکی اسب و مردی بروبر سوار
 کز انجا شگفتی شود هوشیار
 چوبینی ندانی که این بند چیست
 طلسمست گر کرده ایزدیست
 چو خراد برزین شنید این سخن
 پیامد بران جایگاه کهن
 بدیدش یکی جای کرده بلند
 سوار ایستاده درو ارجمند
 کجا چشم بیننده چونان ندید
 بدان سان توگفتی خدای آفرید
 بدید ایستاده معلق سوار
 پیامد بر قیصر نامدار
 چنین گفت کز آهنگست آن سوار
 همه خانه از گوهر شاهوار
 که دانا و را مغنیاطیس خواند
 که رومیش بر اسپ هندی نشانند
 هرآنکس که او دفتر هندوان
 بخواند شود شاد و روشن روان
 بپرسید قیصر که هندی ز راه
 همی تا کجا برکشد پایگاه
 ز دین پرستندگان بر چیند
 همه بت پرستند گر خود کیند
 چنین گفت خراد برزین که راه
 بهند اندرون گاو شاهست و ماه
 به یزدان نگرند و گردان سپهر
 ندارد کسی برتن خویش مهر
 ز خورشید گردنده بر بگذرند
 چوما را ز داندگان نشمرند
 هرآنکس که او آتشی بر فروخت
 شد اندر میان خویشتن را بسوخت
 یکی آتشی داند اندر هوا
 به فرمان یزدان فرمان روا
 که دانای هندوش خواند اثیر
 سخنهای نعر آورد دلپذیر
 چنین گفت که آتش به آتش رسید
 گنااهش ز کردار شد ناپدید
 ازان ناگزیر آتش افروختن
 همان راستی خواند این سوختن
 همان گفت وگوی شما نیست راست
 برین بر روان مسیحا گواست
 نبینی که عیسی مریم چه گفت

بدانگه که بگشاد راز از نهفت
که پیراهنت گر ستاند کسی
می‌آویز با او به تندی بسی
وگر بر زند کف به رخسار تو
شود تیره زان زخم دیدار تو
مزن هم چنان تابه ماندت نام
خردمند رانام بهتر ز کام
بسو تام را بس کن از خوردنی
مجو ار نباشدت گسترده‌نی
بدین سر بدی را بید مشمرید
بی‌آزار ازین تیرگی بگذرید
شما را هوا بر خرد شاه گشت
دل از آرز بسیار بیراه گشت
که ایوانهاتان بکیوان رسید
شماری که شد گنجتان را کلید
ابا گنجتان نیز چندان سپاه
زره‌های رومی و رومی کلاه
بهر جای بیداد لشکر کشید
ز آسودگی تیغها برکشید
همی چشمه گردد بیابان ز خون
مسیحا نبود اندرین رهنمون
یکی بینوا مرد درویش بود
که نانش ز رنج‌تن خویش بود
جز از ترف و شیرش نبودی خورش
فزونیش رخبین بدی پرورش
چو آورد مرد جهودش بمشت
چوبی یار و بیچاره دیدش بکشت
همان کشته رانیز بردار کرد
بران دار بر مرو را خوار کرد
چو روشن روان گشت و دانش‌پذیر
سخن گوی و داننده و یادگیر
به پیغمبری نیز هنگام یافت
بیر نایی از زیرکی کام یافت
تو گویی که فرزند یزدان بد اوی
بران دار برگشته خندان بد اوی
بخندد برین بر خردمند مرد
تو گر بخردی گرد این فن مگرد
که هست او ز فرزند و زن بی‌نیاز
به نزدیک او آشکارست راز
چه پیچی ز دین کیومرثی
هم از راه و آیین طهمورثی
که گویند دارا ی گیهان یکیست
جز از بندگی کردنت رای نیست
جهاندار دهقان یزدان پرست

چو بر واژه برسم بگیرد بدست
نشايد چشيدن يکي قطره آب
گر از تشنگي آب بيند بخواب
به يزدان پناهند به روز نبرد
نخواهد به جنگ اندرون آب سرد
همان قبله شان برترين گوهرست
که از آب و خاک و هوا برترست
نباشند شاهان ما دين فروش
بفرمان دارنده دارند گوش
بدينار وگوهر نباشند شاد
نجويند نام و نشان جز بداد
بيخشيدن کاخهای بلند
دگر شاد کردن دل مستمند
سديگر کسی کو به روز نبرد
پيوشد رخ شيد گردان بگرد
برويوم دارد زدشمن نگاه
جزين را نخواهد خردمند شاه
جراز راستی هرک جويد زدين
بروياد نفرين بی آفرين
چو بشنيد قيصر پسند آمدش
سخنهای او سودمند آمدش
بدو گفت آن کو جهان آفريد
تو را نامدار مهان آفريد
سخنهای پاک از تو بايد شنيد
تو داری در رازها را کليد
کسی را کزين گونه که تربود
سرش ز افسر ماه برتر بود
درم خواست از گنج و دينار خواست
يکي افسري نامبردار خواست
بدو داد و بسيارکرد آفرين
که آباد باد از تو ايران زمين

وزان پس چو دانست کامد سپاه
جهان شد ز گرد سواران سپاه
گزين کرد زان روميان صدهزار
همه نامدار از درکارزار
سليخ و درم خواست واسپان جنگ
سرآمد برو روزگار درنگ
يکي دخترش بود مريم بنام
خردمند و با سنگ و پا رای و کام
بخسرو فرستاد به آيين دين
همي خواست از کردگار آفرين
بپذرفت دخترش گسته هم گرد
به آيين نيکو بخسرو سپرد

وزان پس بیاورد چندان جهیز
 کزان کند شد بارگیهای تیز
 ز زرینه و گوهر شاهوار
 ز یاقوت وز جامه‌ی زرنگار
 ز گسترده‌یها و دیبای روم
 به زر پیکر و از بریشمش بوم
 همان یاره و طوق با گوشوار
 سه تاج گرانمایه گوهرنگار
 عماری بیاراست زرین چهار
 جلیش پر از گوهر شاهوار
 چهل مهد دیگر بد از آبنوس
 ز گوهر درفشان چو چشم خروس
 ازان پس پرستنده ماه روی
 زایوان برفتند با رنگ وبوی
 خردمند و بیدار پانصد غلام
 بیامد بزرین وسیمین ستام
 ز رومی همان نیز خادم چهل
 پری چهره و شهره ودلگسل
 وزان فیلسوفان رومی چهار
 خردمند و با دانش ونامدار
 بدیشان بگفت آنچ بایست گفت
 همان نیز با مریم اندر نهفت
 از آرام وز کام و بایستگی
 همان بخشش و خورد و شایستگی
 پس از خواسته کرد رومی شمار
 فزون بد ز سیصد هزاران هزار
 فرستاد هر کس که بد بردرش
 ز گوهر نگار افسری بر سرش
 مهان را همان اسپ و دینار داد
 ز شایسته هر چیز بسیار داد
 چنین گفت کای زبردستان شاه
 سزد گر بر آرید گردن بماه
 ز گسته‌م شایسته‌تر در جهان
 نخیزد کسی از میان مهان
 چوشاپور مهتر کرانجی بود
 که اندر سخنها میانجی بود
 یک راز دارست بالوی نیز
 که نفروشد آزادگان را بچیز
 چوخراد برزین نبیند کسی
 اگر چند ماند بگیتی بسی
 بران آفریدش خدای جهان
 که تا آشکارا شود زو نهان
 چو خورشید تابنده او بی‌بدیست
 همه کار و کردار او ایزدیست

همه یاد کرد این به نامه درون
برفتند با دانش و رهنمون
ستاره شمر پیش با رهنمای
که تارفتنش کی به آید ز جای
به جنبید قیصر به بهرام روز
به نیک اختر و فال گیتی فروز
دو منزل همی رفت قیصر به راه
سدیگر بیامد به پیش سیاه
به فرمود تا مریم آمد به پیش
سخن گفت با او ز اندازه پیش
بدو گفت دامن ز ایرانیان
نگه دار و مگشای بند از میان
برهنه نباید که خسرو تو را
ببیند که کاری رسد نو تو را
بگفت این و بدرود کردش به مهر
که یار تو بادا برفتن سپهر
نیا طوس جنگی برادرش بود
بدان جنگ سالار لشکرش بود
بدو گفت مریم به خون خویش تست
بران برنهادم که هم کیش تست
سپر دم تو را دختر و خواسته
سپاهی برین گونه آراسته
نیا طوس یکسر پذیرفت از وی
بگفت و گریان بیچید روی
همی رفت لشکر به راه وریغ
نیا طوس در پیش با گرز و تیغ
چو بشنید خسرو که آمد سپاه
ازان شارسن ببرد لشکر به راه
چو آمد پدیدار گرد سران
درفش سواران جوشن و ران
همی رفت لشکر بکردار گرد
سواران بیدار و مردان مرد
دل خسرو از لشکر نامدار
بخندید چون گل بوقت بهار
دل روشن راد راتیز کرد
مران باره را پاشنه خیز کرد
نیا طوس را دید و در برگرفت
بپرسیدن آزادی اندر گرفت
ز قیصر که برداشت زانگونه رنج
ابا رنج دیگر تهی کرد گنج
وزانجای سوی عماری کشید
بپرده درون روی مریم بدید
بپرسید و بر دست او بوس داد
ز دیدار آن خوب رخ گشت شاد

بیاورد لشکر به پرده سرای
نهفته یکی ماه را ساخت جای
سخن گفت و بنشست با اوسه روز
چهارم چو بفروخت گیتی فروز
گزیده سرایی بیاراستند
نیاطوس را پیش او خواستند
ابا سرگس و کوت جنگی بهم
سران سپه را همه بیش و کم
بدیشان چنین گفت کاکنون سران
کدامند و مردان جنگاوران
نیاطوس بگزید هفتاد مرد
که آورد گیرند روز نبرد
که زیر درفشش برفتی هزار
گزیده سواران خنجر گزار
چو خسرو بدید آن گزیده سپاه
سواران گردنکش ورزمخواه
همی خواند بر کردگار آفرین
که چرخ آفرید و زمان و زمین
همان بر نیاطوس ویر لشکرش
چه برنامور قیصر وکشورش
بدان مهتران گفت اگر کردگار
مرا یار باشد گه کارزار
توانایی خویش پیداکنم
زمین را بکوکب ثریاکنم
نباشد جز اندیشه‌ی دوستان
فلک یارومهر ردان بوستان

بهشتم بیاراست خورشید چهر
سپه را بکردار گردان سپهر
ز درگاه برخاست آوای کوس
هواشد زگرد سپاه آبنوس
سپاهی گزین کرد زآزادگان
بیام سوی آذربادگان
دو هفته برآمد بفرمان شاه
بلشکر گه آمد دمامد سپاه
سرا پرده‌ی شاه بردشت دوک
چنان لشکری گشن وراهی سه دوک
نیاطوس را داد لشکر همه
بدو گفت مهتر تویی برمه
وزان جایگه با سواران گرد
عنان بارهی تیزتگ راسپرد
سوی راه چیچست بنهاد روی
همی راند شادان دل وراه جوی
بجایی که موسیل بود ارمنی

که کردی میان بزرگان منی
به لشکر گهش یار بندوی بود
که بندوی خال جهانجوی بود
برفت این دوگرد از میان سپاه
ز لشکر نگه کرد خسرو به راه
به گسته‌م گفت آن دلاور دومرد
چنین اسپ تازان به دشت نبرد
برو سوی ایشان ببین تاکنند
برین گونه تازان زیهر چیند
چنین گفت گسته‌م کای شهریار
برانم که آن مرد ابلق سوار
برادرم بندوی کنداورست
همان یارش از لشکری دیگرست
چنین گفت خسرو بگسته‌م شیر
که این کی بود ای سوار دلیر
کجا کار بندوی باشد درشت
مگر پاک یزدان بود یاروپشت
اگر زنده خواهی به زندان بود
وگر کشته بردار میدان بود
بدو گفت گسته‌م شاه‌ها درست
بدان سونگه کن که اوخال تست
گرآید به نزدیک وباشد جزای
ز گسته‌م گوینده جز جان مجوی
هم آنکه رسیدند نزدیک شاه
پیاده شدند اندران سایه گاه
چو رفتند نزدیک خسرو فراز
ستودند و بردند پیشش نماز
بپرسید خسرو به بندوی گفت
که گفتم تو را خاک یابم نهفت
به خسرو بگفت آنچ بر وی رسید
همان مردمی کو ز بهرام دید
وزان چاره جستن دران روزگار
وزان پوشش جامه‌ی شهریار
همی‌گفت و خسرو فراوان گریست
ازان پس بدو گفت کاین مردکیست
بدو گفت کای شاه خورشید چهر
تو مو سیل را چون نپرسی زمهر
که تا تو ز ایران شدستی بروم
نخفتست هرگز بباد بوم
سراپرده ودشت جای وی است
نه خرگاه وخیمه سرای وی است
فراوان سپاهست بالوبهم
سلیح بزرگی وگنج درم
کنون تا تو رفتی برین راه بود

نیازش ببرگشتن شاه بود
جهاندار خسرو به موسیل گفت
که رنج تو کی ماند اندر نهفت
بکوشیم تا روز توبه شود
همان نامت از مهتران مه شد
بدو گفت موسیل کای شهریار
بمن بریکی تازه کن روزگار
که آیم بیوسم رکیب تو را
ستایش کنم فر و زیب تو را
بدو گفت خسرو که با رنج تو
درفشان کنم زین سخن گنج تو
برون کرد یک پای خویش از رکیب
شد آن مرد بیدار دل ناشکیب
بوسید پای و رکیب و را
همی خیره گشت از نهیب و را
چو بیکار شد مرد خسرو پرست
جهانجوی فرمود تا بر نشست
وزان دشت بی بر انگیخت اسپ
همی تاخت تا پیش آذر گشسپ
نوان اندر آمد به آتشکده
دلش بود یکسر بدرد آژده
بشد هیرید زند و استا بدست
به پیش جهاندار یزدان پرست
گشاد از میان شاه زرین کمر
بر آتش بر آگند چندی گهر
نیایش کنان پیش آذر بگشت
بنالید وز هیرید برگذشت
همی گفت کای داور داد و پاک
سردشمنان اندر آور بخاک
تودانی که برداد نالم همی
همه راه نیکی سگالم همی
تومپسند بیداد بیدادگر
بگفت این و بر بست زرین کمر
سوی دشت دوک اندر آورد روی
همی شد خلیده دل و راهجوی
چو آمد به لشکر گه خویش باز
همان تیره گشت آن شب دیرباز
فرستاد بیدار کارآگاهان
که تا باز جویند کار جهان
چو آگاه شد لشکر نیمروز
که آمد ز ره شاه گیتی فروز
همه کوس بستند بر پشت پیل
زمین شد به کردار دریای نیل
ازان آگهی سر به سر نو شدند

بیاری به نزدیک خسرو شدند

چو آمد به بهرام زین آگهی
که تازه شد آن فر شاهنشاهی
همانکه ز لشکر یکی نامجوی
نگه کرد با دانش و آب روی
کجا نام او بود دانا پناه
که بهرام را او بدی نیک خواه
دبیر سرافراز را پیش خواند
سخنهای بایسته چندی براند
بفرمود تا نامه‌های بزرگ
نویسد بران مهتران سترگ
بگستهم و گردوی و بندوی گرد
که از مهتران نام گردی ببرد
چو شاپور و چون اندیان سوار
هرآنکس که بود از بلان نامدار
سرنامه گفت از جهان آفرین
همی‌خواهم اندر نهان آفرین
چوبیدار گردید یکسر ز خواب
نگیرید بر بد ازین سان شتاب
که تا درجهان تخم ساسانیان
پدید آمد اندر کنار و میان
ازیشان نرفتست جز برتری
بگرد جهان گشتن و داوری
نخست از سر بابکان اردشیر
که اندر جهان تازه شد داروگیر
زمانه ز شمشیر او تیره گشت
سر نامداران همه خیره گشت
نخستین سخن گویم از اردوان
ازان نامداران روشن روان
شنیدی که بر نامور سوفزای
چه آمد ز پیروز ناپاک رای
رها کردن ازیند پای قباد
وزان مهتران دادن او را بباد
قباد بد اندیش نیرو گرفت
هنرها بشست از دل آهو گرفت
چنان نامور نیک دل را بکشت
برو شد دل نامداران درشت
کسی کو نشاید به پیوند خویش
هوا بر گزیند ز فرزند خویش
به بیگانگان هم نشاید بنیز
نجوید کسی عاج از چوب شیز
ساسانیان تا ندارید امید
مجویید یاقوت از سرخ بید

چو این نامه آرند نزد شما
که فرخنده باد او رمزد شما
به نزدیک من جایتان روشنست
برو آستی هم ز پیراهنست
بیک جای مان بود آرام و خواب
اگر تیره بد گر بلند آفتاب
چو آید یکسر به نزدیک من
شود روشن این جان تاریک من
نپندیشم از روم وز شاهشان
بپای اندر آرم سر و گاهشان
نهادند برنامه‌ها مهر اوی
بیامد فرستاده راه جوی
بکردار بازارگانان برفت
بدرگاه خسرو خرامید تفت
یکی کاروانی ز هرگونه چیز
ابا نامه‌ها هدیه‌ها داشت نیز
بدید آن بزرگی و چندان سپاه
که گفتی مگر بر زمین نیست راه
به دل گفت با این چنین شهریار
نخواهد ز بهرام یل زینهار
یکی مرد بی‌دشمنم پارسی
همان بار دارم شتروار سی
چراخویشتن کرد باید هلاک
بلندی پدیدار گشت از مغاک
شوم نامه نزدیک خسرو برم
به نزدیک او هدیه‌ی نو برم
باندیشه آمد به نزدیک شاه
ابا هدیه و نامه و نیک خواه
درم برد و با نامه‌ها هدیه برد
سخنهایش برشاه گیتی شمرد
جهاندار چون نامه‌ها را بخواند
مر او را بکرسی زرین نشاند
بدو گفت کای مرد بسیار دان
تو بهرام را نزد من خوار دان
کنون ز آنچ کردی رسیدی بکام
فزون‌تر مگو اندرین کار نام
بفرمود تا نزد او شد دبیر
مران پاسخ نامه را ناگزیر
نوشت اندران نامه‌های دراز
که این مهتر گرد گردن فراز
همه نامه‌های تو برخواندیم
فرستاده را پیش بنشانندیم
به گفتار بیکار با خسرویم
به دل با تو همچون بهار نویم

چولشکر بیاری بدین مرز وبوم
که اندیشد از گرز مردان روم
همه پاک شمشیرها برکشیم
به جنگ اندورن رومیان را کشیم
چو خسرو ببیند سپاه تو را
همان مردی و پایگاه تو را
دلش زود بیکار ولرزان شود
زیبشت چو روبه گریزان شود
بدان نامه‌ها مهر بنهاد شاه
ببرد آن پسندیده‌ی نیک خواه
بدو گفت شاه ای خردمند مرد
برش گنج یابی ازین کارکرد
مرو را گهر داد و دینار داد
گرانمایه یاقوت بسیار داد
بدو گفت کاین نزد چوبینه بر
شنیده سخنها برو بر شمر

بیامد به نزدیک چوبینه مرد
شنیده سخنها همه یادکرد
چو مرد جهانجوی نامه بخواند
هوارا بخواند و خرد را براند
ازان نامه‌ها ساز رفتن گرفت
بماندند ایرانیان درشگفت
برفتند پیران به نزدیک اوی
چو دیدند کردار تاریک اوی
همی گفت هرکس کز ایدر مرو
زرفتن کهن گردد این روز نو
اگر خسرو آید به ایران زمین
نبینی مگر گرز و شمشیر کین
برین تخت شاهی مخور زینهار
همی خیره بفربدت روزگار
نیامد سخنها برو کارگر
بفرمود تا رفت لشکر بدر
همی تاخت تا آذر آبادگان
سپاهی دلاور ز آزادگان
سپاه اندر آمد بتنگ سپاه
ببستند بر مور و بر پشه راه
چنین گفت پس مهتر کینه خواه
که من کرد خواهم به لشکر نگاه
بینم که رومی سواران کیند
سپاهی کدامند و گردان کیند
همه برنشستند گردان براسپ
یلان سینه و مهتر ایزد گشسپ
بدیدار آن لشکر کینه خواه

گرانمایگان برگرفتند راه
چولشکر بدیدند باز آمدند
به نزدیک مهتر فراز آمدند
که این بی کرانه یکی لشکرنده
ز اندیشه ما همی بگذرند
وزان روی رومی سواران شاه
برفتند پویان بدان بارگاه
بیستند بر پیش خسرو میان
که ما جنگ جویم زایران
بدان کار همداستان گشت شاه
کزو آرزو خواست رومی سپاه

چو خورشید برزد سراز تیره کوه
خروشی برآمد زهر دو گروه
که گفتی زمین گشت گردان سپهر
گر از تیغها تیره شد روی مهر
بیاراسته میمن و میسر
زمین کوه گشت آهنین یکسر
از آواز اسپان و بانگ سپاه
بیابان همی جست بر کوه راه
چو بهرام جنگی بدان بنگرید
یکی خنجر آبگون برکشید
نیامد به دلش اندرون ترس و بیم
دل شیر درپیشه شد بد و نیم
به ایرانیان گفت صف برکشید
همه کشور دوک لشکر کشید
همی گشت گرد سپه یک تنه
که دارد نگه میسر و میمنه
یلان سینه را گفت برقلبگاه
همی باش تا پیش روی سپاه
که از لشکر امروز جنگی منم
بگاه گریزش درنگی منم
نگه کرد خسرو بدان رزمگاه
جهان دید یکسر زلشکر سیاه
رخ شید تابان چوکام هژبر
همی تیغ بارید گفتی ز ابر
نیاطوس و بندوی و گسته و شاه
بیالا گذشتند زان رزمگاه
نشستند بر کوه دوک آن سران
نهاده دو دیده بفرمانبران
ازان کوه لشکر همی دید شاه
چپ و راست و قلب و جناح سپاه
چو برخاست آواز کوس از دو روی
برفتند مردان پر خاشجوی

تو گفתי زمین کوه آهن شدست
سپهر ا زیر خاک دشمن شدست
چو خسرو بران گونه پیکار دید
فلک تار دید و زمین قار دید
به یزدان همی گفت برپهلوی
که از برتو ران پاک و برتر توی
که برگردد امروز از رزم شاد
که داند چنین جز تو ای پاک وراد
کراخت خواهد شدن کندرو
سر نیزه که شود خار و خو
دل و جان خسرو پراندیشه بود
جهان پیش چشمش یکی بیشه بود
که بگسست کوت از میان سپاه
ز آهن بکردار کوهی سیاه
بیامد دمان تامیان گروه
چو نزدیک ترشد بران برز کوه
به خسرو چنین گفت کای سرفراز
نگه کن بدان بنده دیوساز
که باو برزم اندر آویختی
چواو کامران شد تو بگریختی
بین از چپ لشکر ودست راست
که تا از میان دلیران کجاست
کنون تا بیاموزمش کارزار
بیند دل و رزم مردان کار
چو بشنید خسرو زکوت این سخن
دلش گشت پردرد و کین کهن
کجا گفت کز بنده بگریختی
سلیح سواران فروریختی
ورا زان سخن هیچ پاسخ نداد
دلش گشت پر خون و سر پر ز باد
چنین گفت پس کوت را شهریار
که رویش آن مرد ابلق سوار
چوبند تو را پیش آید به جنگ
تومگریز تا لب نخایی زنگ
چو بشنید کوت این سخن بازگشت
چنان شد که با باد انباز گشت
همی رفت جوشان ونیزه بدست
به آوردگه رفت چون پیل مست
چو نزدیک شد خواست بهرام را
برافراخت زانگونه زونام را
یلان سینه بهرام را بانگ کرد
که بیدارباش ای سوار نبرد
که آمد یکی دیو چون پیل مست
کمندی بفتراک و نیزه بدست

چو بهرام بشنید تیغ از نیام
برآهخت چون باد و برگفت نام
چو خسرو چنان دید برپای خاست
ازان کوه سر سر برآورد راست
نهاده بکوت و به بهرام چشم
دو دیده پر از آب و دل پر ز خشم
چو رومی به نیزه درآمد زجای
جهانجوی بر جای بغشارد پای
چو نیزه نیامد برو کارگر
بر وی اندر آورد جنگی سپر
یکی تیغ زد بر سر و گردنش
که تاسینه ببرید تیره تنش
چو آواز تیغش به خسرو رسید
بخندید کان زخم بهرام دید
نیاطوس جنگی بتابید چشم
ازان خنده‌ی خسرو آمد بخشم
به خسرو چنین گفت کای نامدار
نه نیکو بود خنده درکارزار
تو رانیست از روم جز کیمیا
دلت خیره بینم بکین نیا
چو کوت هزاره به ایران و روم
نبینند هرگز به آباد بوم
بخندی کنون زانک اوکشته شد
چنان دان که بخت تو برگشته شد
بدو گفت خسرو من از کشتنش
نخندم همی وز بریده تنش
چنان دان که هرکس که دارد فسوس
همو باید از چرخ گردنده کوس
مرا گفت کز بنده بگریختی
نبودت هنر تا نیاویختی
ازان بنده بگریختن نیست ننگ
که زخمش بدین سان بود روز جنگ
وزان روی بهرام آواز داد
که ای نامداران فرخ نژاد
یلان سینه و رام و ایزد گسب
مرین کشته را بست باید بر اسپ
فرستید ز ایدر به لشکر گهش
بدان تابریده ببیند شهش
تن کوت رازود برپشت زین
بتنگی ببستند مردان کین
دوان اسپ با مرد گردن فراز
همی شد به لشکر گه خویش باز
دل خسرو ازکوت شد دردمند
گشادند زان کشته بند کمند

بران زخم او بر پراگند مشک
 بفرمود پس تا بکردند خشک
 به کرباس بر دوختش همچنان
 زره دربر و تنگ بسته میان
 به نزدیک قیصر فرستاد باز
 که شمشیر این بنده‌ی دیوساز
 برین گونه برد همی روز جنگ
 ازو گر هزیمت شدم نیست ننگ
 همه رو میان دلشکسته شدند
 به دل پاک بی‌جنگ خسته شدند
 همی ریخت بطریق خونین سرشک
 همی رخ پر از آب و دل پر ز رشک
 بیامد ز گردنکشان ده هزار
 همه جاثلیقان گرد و سوار
 یکی حمله بردند زان سان که کوه
 بدرید ز آواز رومی گروه
 چکاچک برخاست و بانگ سران
 همان زخم شمشیر و گرز گران
 توگفتی که دریا بجوشد همی
 سپهر روان بر خروشد همی
 ز بس کشته اندر میان سپاه
 بماندند بر جای بریسته راه
 ازان رومیان کشته شد لشکری
 هرآنکس که بود از دلیران سری
 دل خسرو از درد ایشان بخت
 تن خسته زندگان رابیست
 همه کشتگان رابهم برفکند
 تلی گشت برسان کوه بلند
 همی خواندندیش بهرام چید
 ببرید خسرو ز رومی امید
 همی گفت اگر نیز رومی دو بار
 کند همی برین گونه بر کارزار
 جهان را تو بی‌لشکر روم دان
 همان تیغ پولاد را موم دان
 به سرگس چنین گفت پس شهریار
 که فردا میر جنگیان را به کار
 تو فردا بیاسای تا من سپاه
 بیارم ز ایرانیان کینه خواه
 بایرانیان گفت فردا به جنگ
 شما را نباید شدن بی‌درنگ
 همه ویژه گفتند کایدون کنیم
 که کوه و بیابان پر از خون کنیم
 چو بر زد ز دریا درفش سپید

ستاره شد از تیرگی ناامید
تبیره زنان از دو پرده سرای
برفتند با پیل و باکرنای
خروش آمد و ناله‌ی گاودم
هم از کوهه‌ی پیل رویینه خم
تو گفתי بجنبد همی دشت وراغ
شده روی خورشید چون پر زاغ
چو ایرانیان برکشیدند صف
همه نیزه و تیغ هندی بکف
زمین سر به سر گفתי ازجوشنست
ستاره ز نوک سنان روشنست
چو خسرو بیاراست بر قلبگاه
همه دل گرفتند یکسر سپاه
ورامیمنه دار گردوی بود
که گرد ودلیر وجهانجوی بود
بدست چپش نامدار ارمنی
ابا جوشن وتیغ آهرمنی
مبارز چوشاپور وچون اندیان
بران جنگ بر تنگ بسته میان
همی بود گستمهم بردست شاه
که دارد مر او را ز دشمن
چوبهرام یل رومیان رانید
درنگی شد وخامشی برگزید
بفرمود تاکوس برپشت پیل
ببستند وشد گرد لشکر چونیل
نشست ازبرپشت پیل سپید
هم آوردش ازبخت شد ناامید
همی راند آن پیل تامیمنه
بشاپور گفت ای بد بدتنه
نه پیمانیت این بد به نامه درون
که پیش من آیی بدین دشت خون
نه این باشد آیین پرمایگان
همی تن بکشتن دهی رایگان
بدو گفت شاپور کای دیوفش
سرخویش دربندگی کرده کش
ازین نامه کی بود نام ونشان
که گویی کنون پیش گردنکشان
گرانمایه خسرو بشاپور گفت
من آن نامه با رای او بود جفت
به نامه توپاداش یابی زمن
هم ازنامداران این انجمن
چوهنگام باشد بگویم تو را
زاندیشه بد بشویم تو را
چوبهرام آواز خسرو شنید

باندیشه آن جادوی را بدید
برآشفته وزان کار تنگ آمدش
چوارغنده شد رای جنگ آمدش
جفا پیشه برپیل تنها برفت
سوی قلب خسرو خرامید تفت
چوخسرو چنان دید با اندیان
چین گفت کای نره شیر ژیان
برین پیل برتیریاران کنید
کمان را چوایر بهاران کنید
از ایرانیان آنک بد روزبه
کمان برنهادند یکسر بزه
زپیکان چنان گشت خرطوم پیل
توگفتی شد از خستگی پیل نیل
هم آنگاه بهرام بالای خواست
یکی مغفر خسرو آرای خواست
همان تیریاران گرفتند باز
برآشفته بهرام گردن فراز
پیاده شد آن مرد پرخاشخ
زره دامنش رابزد برکمر
سپر برسرآورد وشمشیر تیر
برآورد زان جنگیان رستخیز
پیاده زبهرام بگریختند
کمانهای چاچی فروریختند
یکی باره بردند هم درزمان
سپهد نشست از بر اودمان
خروشان همی تاخت تا قلبگاه
بجایی کجا شاه بد بی سپاه
همه قلبگه پاک برهم درید
درفش جهاندار شد ناپدید
وزان جایگه شد سوی میسره
پس پشتش آزادگان یکسره
نگهبان آن دست گردوی بود
که مردی دلیر وجهانجوی بود
برادر چوروی برادر بدید
کمان را بزه کرد واندركشید
دوخونی بران سان برآویختند
که گفتی بهمشان برآمیختند
بدین سان زمانی برآمد دراز
همی یک زدبگر نگشتند باز
بدو گفت بهرام کای بی پدر
به خون برادر چه بندی کمر
بدو گفت گردوی کای پیسه گرگ
تونشنیدی آن داستان بزرگ
که هرکو برادر بود دوست به

چو دشمن بود بی پی و پوست به
 تو هم دشمن و بد تن و ریمنی
 جهان آفرین را به دل دشمنی
 به پیش برادر برادر به جنگ
 نیاید اگر باشدش نام و ننگ
 چوبشنید بهرام زو بازگشت
 برآشفت و با او دژم ساز گشت
 همی راند گردوی نا نزد شاه
 ز آهن شده روی جنگی سیاه
 برو آفرین کرد خسرو به مهر
 که پاداش بادت ز گردان سپهر
 فرستاده خسرو به شاپور کس
 که موسیل راباش فریادرس
 بکوشید تا پشت پشت آورد
 مگر بخت روشن به مشیت آورد
 به گسته هم گفت آن زمان شهریار
 که گر هیچ رومی کند کارزار
 چو بهرام جنگی شکسته شود
 وگر نیز در جنگ خسته شود
 همه رومیان سر به گردون برند
 سخنها ز اندازه بیرون برند
 نخواهم که رومی بود سرفراز
 به ما برکنند اندرین جنگ ناز
 بدیدم هنرهای رومی همه
 بسان رمه روزگار دمه
 هم آن به که من با سپاه اندکی
 ز چوبینه آورد خواهم یکی
 نخواهم درین کار باری ز کس
 امیدم به یزدان فریادرس
 بدو گفت گسته هم کای شهریار
 به شیرین روانت مخور زینهار
 چو رایت چنین است مردان کین
 بخواه و مکن تیره روی زمین
 بدو گفت خسرو که اینست روی
 که گفتم ز لشکر کنون یار جوی
 گزین کرد گسته هم ز ایران سوار
 ده و چار گردنکش نامدار
 نخستین ازین جنگیان نام خویش
 نوشت و بیاورد و بنهاد پیش
 دگر گرد شاپور با اندیان
 چو بند وی و گردوی پشت کیان
 چو آذرگشسپ و دگر شیر ذیل
 چو زنگوی گستاخ با شیر و پیل
 تخواره که در جنگ غمخواره بود

یلان سینه را زشت پتیاره بود
 فرخ زاد و چون خسرو سرفراز
 چو اشتاد پیروز دشمن گداز
 چو فرخنده خورشید با اور مزد
 که دشمن بدی پیش ایشان فرزد
 چومردان گزین کرد ز ایران دو هفت
 ز لشکر بیک سو خرامید تفت
 چنین گفت خسرو بدین مهتران
 که ای سرفراز و فرمانبران
 همه پشت را سوی یزدان کنید
 دل خویش را شاد و خندان کنید
 جز از خواست یزدان نباشد سخن
 چنین بود تا بود چرخ کهن
 برزم اندرون کشته بهتر بود
 که در خانه‌ات بنده مهتر بود
 نگهدار من بود باید به جنگ
 بهنگام جنبش نسازم درنگ
 همه هم زبان آفرین خواندند
 ورا شهریار زمین خواندند
 بکردند پیمان که از شهریار
 کسی برنگردد ازین کارزار
 سپهدار بشنید و آرام یافت
 خوش آمدش وز مهتران کام یافت
 سپه راه بهرام فرخ سپرد
 همی رفت با چارده مرد گرد
 هم آنکه خروش آمد از دیده‌گاه
 به بهرام گفتند کامد سپاه
 جهان جوی بیدار دل برنشست
 کمندی به فتراک و تیغی بدست
 ز بالا چو آن مایه مردم بدید
 تنی چند زان جنگیان برگزید
 یلان سینه راگفت کاین بد نژاد
 به جنگ اندرون دادمردی بداد
 که من دانم کنون جزو نیست این
 که یارد چمیدن برین دشت کین
 برین مایه مردم به جنگ آمدست
 وگر پیش کام نهنگ آمدست
 فزون نیست با او سرافراز بیست
 ازیشان کسی را ندانم که کیست
 اگر پیشم آید جهان را بسم
 اگر بر نیایم ازو ناکسم
 به ایزد گشسپ ویلان سینه گفت
 که مردان ندارند مردی نهفت
 نباید که ما بیش باشیم چار

به خسرو مرا کس نیاید به کار
 یکی بد کجا نام او جان فروز
 که تیره شبان برگزیدی به روز
 سپه را بدو داد و خود پیش رفت
 همی تاخ با این سه بیدار تفت
 چو بهرام را دید خسرو ز راه
 به ایرانیان گفت کامد سپاه
 کنون هیچ دل را مدارید تنگ
 که آمد مرا روزگار درنگ
 من و گرز و چوپینه بدنشان
 شما رزم سازید با سرکشان
 شما چارده یار و ایشان سه تن
 مبادا که بینید هرگز شکن
 نیاطوس با لشکر رومیان
 ببستند ناچار یکسر میان
 برفتند زان رزمگه سوی کوه
 که دیدار بودی بهر دو گروه
 همی گفت هرکس که پر مایه شاه
 چرا جان فروشد ز بهر کلاه
 بماند بدین دشت چندین سوار
 شود خیره تنها سوی کارزار
 همه دست برآسمان داشتند
 که او را همه کشته پنداشتند
 چو بهرام جنگی برانگیخت اسپ
 یلان سینه و گرد ایزد گشسپ
 بدیدند یاران خسرو همه
 شد او گرگ و آن نامداران رمه
 بماند آنگهی شاه ز آویختن
 وزان شورش و باره انگيختن
 جهاندار ناکام برگاشت اسپ
 پس اندر همی رفت ایزدگشسپ
 چو گسته هم و بندوی و گردوی ماند
 گوتاجور نام یزدان بخواند
 بگسته هم گفت آن زمان شهریار
 که تنگ اندرآمد بد روزگار
 چه بایست این بیهده رستخیز
 بدیدند پشت من اندر گریز
 بدو گفت گسته هم کامد سوار
 توتنهاش دی چون کنی کارزار
 نگه کرد خسرو پس پشت خویش
 ازان چار بهرام را دید پیش
 همی داشت تن رازدشمن نگاه
 بیرید برگستوان سیاه
 ازوبازماندند هردوسوار

پس پشت اودشمن کینه دار
 به پیش اندر آمد یکی غار تنگ
 سه جنگی پس اندر پسان پلنگ
 بن غارهم بسته آمد زکوه
 بماند آن جهاندار دور ازگروه
 فرود آمد از اسپ فرخ جوان
 پیاده بران کوه برشد دوان
 پیاده شد وراه اویسته شد
 دل نامداران ازو خسته شد
 نه جای درنگ و نه جای گریز
 پس اندر همی رفت بهرام تیز
 بخسرو چنین گفت کای پرفریب
 به پیش فراز توآمد نشیب
 برمن چراتاختی هوش خویش
 نهاده برین گونه بردوش خویش
 چو شد زان نشان کار برشاه تنگ
 پس پشت شمشیر و در پیش سنگ
 به یزدان چنین گفت کای کردگار
 توی برتر از گردش روزگار
 بدین جای بیچارگی دست گیر
 تو باشی ننالم به کیوان و تیر
 هم آنکه چو از کوه برشد خروش
 پدید آمد از راه فرخ سروش
 همه جامه‌اش سبز و خنکی به زیر
 ز دیدار او گشت خسرو دلیر
 چو نزدیک شد دست خسرو گرفت
 ز یزدان پاک این نباشد شگفت
 چو از پیش بدخواه برداشتش
 به آسانی آورد و بگذاشتش
 بدو گفت خسرو که نام تو چیست
 همی گفت چندی و چندی گریست
 فرشته بدو گفت نامم سروش
 چو ایمن شدی دور باش از خروش
 کزین پس شوی بر جهان پادشا
 نباید که باشی جز از پارسا
 بدین زودی اندر بشاهی رسی
 بدین سالیان بگذرد هشت و سی
 بگفت این سخن نیز و شد ناپدید
 کس اندر جهان این شگفتی ندید
 چو آن دید بهرام خیره بماند
 جهان آفرین را فراوان بخواند
 همی گفت تا جنگ مردم بود
 میادا که مردی ز من گم بود
 برآنم که جنگم کنون با پریست

برین تخت تیره ببايد گريست
 نياطوس زان روی بر کوهسار
 همی خواست از دادگر زينهار
 خراشيد مریم دو رخسار خویش
 ز تیمار جفت جهاندار خویش
 سپه بود برکوه و هامون و راغ
 دل رومیان زو پر از درد و داغ
 نياطوس چون روی خسرو ندید
 عماري زرین به یکسو کشید
 بمریم چنین گفت کاندلر نشین
 که ترسم که شد شاه ایران زمین
 هم آنگاه خسرو بران روی کوه
 پدید آمد از راه دور از گروه
 همه لشکر نامور شاد شد
 دل مریم از درد آزاد شد
 چو آمد به مریم بگفت آنچ دید
 وزان کوه خارا سر اندر کشید
 چنین گفت کای ماه قیصر نژاد
 مرا داور دادگر داد داد
 نه از کاهلی بدنه از بد دلی
 که در جنگ بد دل کند کاهلی
 بدان غار بی راه در ماندم
 به دل آفریننده را خواندم
 نهان داشت دارنده کار جهان
 برین بنده گشت آشکارا نهان
 فریدون فرخ ندید این به خواب
 نه تورو نه سلم و نه افراسیاب
 که امروز من دیدم ای سرکشان
 ز پیروزی و شهریاری نشان
 بدیشان بگفت آن کجا دید شاه
 از آن پس به فرمود تا آن سپاه
 همه جنگ را تاختن نوکنند
 برزم اندرون یاد خسرو کنند
 وزان روی بهرام شد پر ز درد
 پشیمان شده زان همه کارکرد

هم آنگه ز کوه اندر آمد سپاه
 جهان شد ز گرد سواران سپاه
 وزان روی بهرام لشکر براند
 به روز اندرون روشنایی نماند
 همی گفت هرکس که راند سپاه
 خرد باید و مردی و دستگاه
 دلیران که دیدند خشت مرا
 همان پهلوانی سرشت مرا

مرا برگزیدند بر خسروان
 به خاک افکنم نام نوشین روان
 ز لشکر بر شاه شد خیره خیر
 کمان را بزه کرد و یک چوبه تیر
 بزد ناگهان بر کمرگاه شاه
 بکژ اندر آویخت پیکان به راه
 یکی بنده چون زخم پیکان بدید
 پیامد ز دیبانش بیرون کشید
 سبک شهریار اندر آمد دمان
 به بهرام چوبینه‌ی بد نشان
 بزد نیزه‌پی بر کمر بند اوی
 زره بود نگسست پیوند اوی
 سنان سر نیزه شد به دونیم
 دل مرد بی‌راه شد پر ز بیم
 چو بشکست نیزه بر آشفت شاه
 بزد تیغ بر مغفر کینه خواه
 سراسر همه تیغ برهم شکست
 بدان پیکر مغفر اندر نشست
 همی آفرین کرد هرکس که دید
 هم آنکس که آواز آهن شنید
 گرانمایگان از پس اندر شدند
 چنان لشکری را بهم بر زدند
 خرامید بندوی نزدیک شاه
 که‌ای تاج تو بر تو راز چرخ ماه
 یکی لشکرست این چومور و ملخ
 گرفته بیابان همه ریگ و شخ
 نه والا بود خیره خون ریختن
 نه این شاه با بنده آویختن
 هر آنکس که خواهد ز ما زینهار
 به از کشته یا خسته در کارزار
 بدو گفت خسرو که هرگز گناه
 بیچید برو من نیم کینه خواه
 همه پاک در زینهار منند
 به تاج اندرون گوشوار منند
 برآمد هم آنکه شب از تیره کوه
 سپه بازگشتند هر دو گروه
 چوآمد غوپاسبان و جرس
 ز لشکر نبذ خفته بسیار کس
 جهان جوی بندوی ز آنجا برفت
 میان دو لشکر خرامید تفت
 ز لشکر نگه کرد کنداوری
 خوش آواز و گویا منا دیگری
 بفرمود تا بارگی برنشست
 به بیدار کردن میان را بیست

چنین تا میان دولشکر براند
کزو تا بدشمن فراوان نماند
خروشی برآورد کای بندگان
گنه کرده و بخت جویندگان
هران کز شما او گنهکارتر
به جنگ اندرون نامبردارتر
به یزدانش بخشید شاه جهان
گناهی که کرد آشکار و نهان
به تیره شبان چون برآمد خروش
نهادند هرکس به آواز گوش
همه نامداران بهرامیان
برفتن بیستند یک سر میان
چو برزد سر از کوه گیتی فروز
زمین را به ملحم بیاراست روز
همه دشت بی‌مرد و خرگاه بود
که بهرام زان شب نه آگاه بود
بدان خیمه‌ها در ندیدند کس
جز از ویژه یاران بهرام و بس
چو بهرام زان لشکر آگاه گشت
بیامد بران خیمه‌ها برگذشت
به یاران چنین گفت کاکنون گریز
به آید ز آرام با رستخیز
شتر خواست از ساروان سه هزار
هیو نان کفک افکن و نامدار
ز چیزی که در گنج بد بردنی
ز گسترده‌ها و از خوردنی
ز زرین و سیمین وز تخت عاج
همان یاره و طوق زرین و تاج
همه بار کردند و خود برنشست
میان از پی بازگشتن بیست

چو خورشید روشن بیاراست گاه
طلایه بیامد ز نزدیک شاه
به پرده سرای اندرون کس ندید
همان خیمه بر پای بر بس ندید
طلایه بیامد بگفت این به شاه
دل شاه شد تنگ زان رزمخواه
گزین کرد زان جنگیان سه هزار
زره دار و برگستوان و سوار
به نستود فرمود تا برنشست
میان یلی تاختن را بیست
همی‌راند نستود دل پر ز درد
نبد مرد بهرام روز نبرد
همان نیز بهرام با لشکرش

نبود ایمن از راه وز کشورش
 همی‌راند بی‌راه دل پر ز بیم
 همی‌برد با خویشتن زر و سیم
 یلان سینه و گرد ایزد گشسپ
 ز یک سوی لشکر همی‌راند اسپ
 به بی‌راه لشکر همی‌راندند
 سخنهای شاهان همی‌خواندند
 پدید آمد از دور یک پاره ده
 کجا ده نبود از در مرد مه
 همی‌راند بهرام پیش اندرون
 پیشیمان شده دل پر از درد و خون
 چو از تشنگی خشک شدشان دهن
 پیامد به خان یکی پیرزن
 زیان را به چربی بیاراستند
 وزان پیرزن آب و نان خواستند
 زن پیر گفتار ایشان شنید
 یکی کهنه غربیل پیش آورد
 برو بر به گسترده یک پاره مشک
 نهاده به غربیل بر نان کشک
 یلان سینه به رسم به بهرام داد
 نیامد همی در غم از واژ یاد
 گرفتند واژ و بخوردند نان
 نظاره بدان نامداران زنان
 چو کشکین بخوردند می خواستند
 زبانها به زمزم بیاراستند
 زن پیر گفت ار میت آرزوست
 میست و یکی نیز کهنه که دوست
 بریدم کدو را که نوید سرش
 یکی جام کردم نهادم برش
 بدو گفت بهرام چون می بود
 ازان خوبتر جامها کی بود
 زن پیر رفت و بیاورد جام
 ازان جام بهرام شد شادکام
 یکی جام پر بر کفش برنهاد
 بدان تا شود پیرزن نیز شاد
 بدو گفت کای مام با فرهی
 ز کار جهان چیست آگهی
 بدو پیرزن گفت چندان سخن
 شنیدم کزان گشت مغزم کهن
 ز شهر آمد امروز بسیار کس
 همی جنگ چوبینه گویند و بس
 که شد لشکر او به نزدیک شاه
 سپهد گریزان به شد بی‌سپاه
 بدو گفت بهرام کای پاک زن

مرا اندرین داستان بزن
 که این از خرد بود بهرام را
 وگر برگزید از هوا کام را
 بدو پیرزن گفت کای شهره مرد
 چرا دیو چشم تو را تیره کرد
 ندانی که بهرام پور گشسپ
 چو پور هرمز بر انگیزد اسپ
 بخندد برو هرک دارد خرد
 کس او را ز گردنکشان نشمرد
 بدو گفت بهرام گر آرزوی
 چنین کرد گو می خوران در کدوی
 برین گونه غریبیل بر نان جو
 همی دار در پیش تا جو درو
 بران هم خورش یک شب آرام یافت
 همی کام دل جست و ناکام یافت
 چو خورشید بر چرخ بگشاد راز
 سپهدار جنگی بزد طبل باز
 بیاورد چندانک بودش سپاه
 گرانمایگان برگرفتند راه
 بره بر یکی نیستان بود نو
 بسی اندرو مردم نی درو
 چو از دور دیدند بهرام را
 چنان لشکرگشن و خودکام را
 به بهرام گفتند انوشه بدی
 ز راه نیستان چرا آمدی
 که بی مر سپاهست پیش اندرون
 همه جنگ را دست شسته به خون
 چنین گفت بهرام کایدر سوار
 نباشد جز از لشکر شهریار
 فرود آمدند اندران نیستان
 همه جنگ را تنگ بسته میان
 شنیدم که چون ما ز پرده سرای
 بسی چیدن راه کردیم رای
 جهاندار بگزید نستود را
 جهان جوی بی تار و بی پود را
 ابا سه هزار از سواران مرد
 کجا پای دارند روز نبرد
 بدان تا بیاید پس ما دمان
 چو بینم مر او را سرآرم زمان
 همه اسپ را تنگها برکشید
 همه گرد این بیشه لشکر کشید
 سواران سبک برکشیدند تنگ
 گرفتند شمشیر هندی به جنگ
 همه نیستان آتش اندر زدند

سپه را یکایک بهم بر زدند
نیستان سراسر شد افروخته
یکی کشته و دیگری سوخته
چونستود را دید بهرام گرد
عنان باره‌ی تیزتگ را سپرد
ز زین برگرفتش به خم کمند
بیاورد و کردش هم آنگه ببند
همی‌خواست نستود زو زینهار
همی‌گفت کای نامور شهریار
چرا ریخت خواهی همی خون من
ببخشای بر بخت و ارون من
مکش مر مرا تا دوان پیش تو
بیایم بوم زار درویش تو
بدو گفت بهرام من چون تو مرد
نخواهم که باشد به دشت نبرد
نبرم سرت را که ننگ آیدم
که چون تو سواری به جنگ آیدم
چو یابی رهایی ز دستم بیوی
ز من هرچ دیدی به خسرو بگوی
چو بشنید نستود روی زمین
بیوسید و بسیار کرد آفرین
وزان بیشه بهرام شد تابری
ابا او دلیران فرخنده پی
بود و برآسود و ز آنجا برفت
به نزدیک خاقان خرامید تفت

ازین سوی خسرو بران رزمگاه
بیامد که بهرام بد با سپاه
همه رزمگاهش به تاراج داد
سپه را همه بدره و تاج داد
یکی باره‌ی تیز رو برنشست
میان را ز بهر پرستش بیست
به پیش اندر آمد یکی خارستان
پیاده ببود اندران کارستان
به غلتید در پیش یزدان به خاک
همی‌گفت کای داور داد و پاک
پی دشمن از بوم برداشتی
همه کار ز اندیشه بگذاشتی
پرستنده و ناسزا بنده‌ام
به فرمان و رایت سرافکنده‌ام
وزان جایگه شد به پرده سرای
بیامد به نزدیک او رهنمای
بفرمود تا پیش او شد دبیر
نوشتند زو نامه‌یی برحریر

ز چیزی که رفت اندران رزمگاه
به قیصر نوشت اندران نامه شاه
نخست آفرین کرد بر دادگر
کزو دید مردی و بخت و هنر
دگر گفت کز کردگار جهان
همه نیکوی دیدم اندر نهان
به آزرگشسپ آدمم با سپاه
دوان پیش بازآدمم کینه خواه
بدان گونه تنگ اندر آمد به جنگ
که بر من بید کار پیکار تنگ
چو یزدان پاکش نبذ دستگیر
بمرد آن دم آتش و دار و گیر
چو بیچاره تر گشت و لشکر نماند
گریزان به شبگیر ز آنجا براند
همه لشکرش را بهم بر زدیم
به لشکر گهش آتش اندرزیدیم
به فرمان یزدان پیروزگر
ببندم برو نیز راه گذر
نهادند برنامه بر مهرشاه
فرستادگان بر گرفتند راه
فرستاده با نامه شهریار
بشد تا بر قیصر نامدار
چو آن نامه برخواند قیصر ز تخت
فرود آمد آن مرد بیدار بخت
به یزدان چنین گفت کای رهنمای
همیشه توی جاودانه بجای
تو پیروز کردی مر آن بنده را
کشنده توی مرد افکنده را
فراوان به درویش دینار داد
همان خوردنیهای بسیار داد
مر آن نامه را نیز پاسخ نوشت
بسان درختی به باغ بهشت
سرنامه کرد از جهاندار یاد
خداوند پیروزی و فرو داد
خداوند ماه و خداوند هور
خداوند پیل و خداوند مور
بزرگی و نیک اختری زو شناس
وزو دار تا زنده باشی سپاس
جز از داد و خویی مکن در جهان
چه در آشکار و چه اندر نهان
یکی تاج کز قیصران یادگار
همی داشتی تا کی آید به کار
همان خسروی طوق با گوشوار
صدوشست تا جامه‌ی زرنگار

دگر سی شتر بار دینار بود
همان در و یاقوت بسیار بود
صلیبی فرستاد گوهر نگار
یکی تخت پرگوهر شاهوار
یکی سبز خفتان به زر بافته
بسی شوشه زر برو تافته
ازان فیلسوفان رومی چهار
برفتند با هدیه ویا نثار
چو زان کارها شد به شاه آگهی
ز قیصر شدش کاربا فرهی
پذیره فرستاد خسرو سوار
گرانمایگان گرامی هزار
بزرگان به نزدیک خسرو شدند
همه پاک با هدیه نو شدند
چو خسرو نگه کرد و نامه بخواند
ازان خواسته در شگفتی بماند
به دستور فرمود پس شهریار
که آن جامه‌ی روم گوهر نگار
نه آیین پرمايه دهقان بود
کجا جامه‌ی جاثلیقان بود
چو بر جامه‌ی ما چلیپا بود
نشست اندر آیین ترسا بود
وگر خود نپوشم بیازارد اوی
همانا دگرگونه پندارد اوی
وگر پوشم این نامداران همه
بگویند کاین شهریار رمه
مگر کز پی چیز ترسا شدست
که اندر میان چلیپا شدست
به خسرو چنین گفت پس رهنمای
که دین نیست شاهها به پوشش بیای
تو بردین زر دشت پیغمبری
اگر چند پیوسته قیصری
بیوشید پس جامه‌ی شهریار
بیاویخت آن تاج گوهرنگار
برفتند رومی و ایرانیان
ز هر گونه مردم اندر میان
کسی کش خرد بود چون جامه دید
بدانست کور ای قیصر گزید
دگر گفت کاین شهریار جهان
همانا که ترسا شد اندر نهان

دگر روز خسرو بیاراست گاه
به سر برنهاد آن کیانی کلاه
نهادند در گلشن سور خوان

چنین گفت پس رومیان را بخوان
 بیامد نیاطوس با رومیان
 نشستند با فیلسوفان بخوان
 چو خسرو فرود آمد از تخت بار
 ابا جامه‌ی روم گوهر نگار
 خرامید خندان و برخوان نشست
 بشد نیز بند وی برسم بدست
 جهاندار بگرفت و از نهان
 به زمزم همی رای زد با مهان
 نیاطوس کان دید بنداخت نان
 از آشفتگی باز پس شد ز خوان
 همی گفت و ازو چلیپا بهم
 ز قیصر بود پر مسیحا ستم
 چو بندوی دید آن بزد پشت دست
 بخوان بر به روی چلیپا پرست
 غمی گشت زان کار خسرو چودید
 بر خساره شد چون گل شنبلید
 به گسته‌م گفت این گو بی‌خرد
 نباید که بی‌داوری می‌خورد
 ورا با نیاطوس رومی چه کار
 تن خویش را کرد امروز خوار
 نیاطوس زان جایگه برنشست
 به لشکرگه خویش شد نیم مست
 پیوشید رومی زره رزم را
 ز بهر تبه کردن بزم را
 سواران رومی همه جنگ جوی
 به درگاه خسرو نهادند روی
 هم آنگه ز لشکر سواری چو باد
 به خسرو فرستاد رومی نژاد
 که بندوی ناکس چرا پشت دست
 زند بر رخ مرد یزدان پرست
 گر او را فرستی به نزدیک من
 و گرنه بین شورش انجمن
 ز من بیش پیچی کنون کز رهی
 که جوید همی تخت شاهنشهی
 چو بشنید خسرو برآشفت و گفت
 که کس دین یزدان نیارد نهفت
 کیومرث و جمشید تا کی قباد
 کسی از مسیحا نکردند یاد
 مبادا که دین نیاکان خویش
 گزیده سرافراز و پاکان خویش
 گذارم بدین مسیحا شوم
 نگیرم بخوان واژ و ترسا شوم
 تو تنها همی کژگیری شمار

هنر دیدم از رومیان روز کار
 به خسرو چنین گفت مریم که من
 بپا آورم جنگ این انجمن
 به من ده سرافراز بندوی را
 که تا رومیان از پی روی را
 ببینند و باز آرمش تن درست
 کسی بیهوده جنگ هرگز نجست
 فرستاد بندوی را شهریار
 به نزد نیاطوس با ده سوار
 همان نیز مریم زن هوشمند
 که بودی همیشه لبانش پند
 بدو گفت رو با برادر پدر
 بگو ای بداندیش پرخاشخ
 ندیدی که با شاه قیصر چه گفت
 ز بهر بزرگی ورا بود جفت
 ز پیوند خویشی و از خواسته
 ز مردان وز گنج آراسته
 تو پیوند خویشی همی برکنی
 همان فر قیصر ز من بفگنی
 ز قیصر شنیدی که خسرو ز دین
 بگردد چو آید به ایران زمین
 مگو ایچ گفتار نا دلپذیر
 تو بندوی را سر به آغوش گیر
 ندانی که دهقان ز دین کهن
 نیچد چرا خام گویی سخن
 مده رنج و کردار قیصر بباد
 بمان تا به باشیم یک چند شاد
 بکین پدر من جگر خسته‌ام
 کمر بر میان سوک را بسته‌ام
 دل او سراسر پر از کین اوست
 زبانش پر از رنج و تیماراوست
 که او از پی واژ شد زشت گوی
 تو از بی‌خرد هوشمندی مجوی
 چو مریم برفت این سخنها بگفت
 نیاطوس بشنید و کینه نهفت
 هم از کار بندوی دل کرد نرم
 کجا داشت از روی بندوی شرم
 پیامد به نزدیک خسرو چو گرد
 دل خویش خوش کرد زان گفته مرد
 نیاطوس گفت ای جهان‌دیده شاه
 خردمندی از مست رومی خواه
 تویس کن بدین نیاکان خویش
 خردمند مردم نگرده ز کیش
 برین گونه چون شد سخنها دراز

به لشکر گه آمد نیاطوس باز

بخراد برزین بفرمود شاه
که رو عرض گه ساز و دیوان بخواه
همه لشکر رومیان عرض کن
هر آنکس که هستند نوگر کهن
درمشان بده رومیان را ز گنج
بدادن نباید که بیند رنج
کسی کو به خلعت سزاوار بود
کجا روز جنگ از در کار بود
بفرمود تا خلعت آراستند
ز در اسپ پرمایگان خواستند
نیاطوس را داد چندان گهر
چه اسپ و پرستار و زرین کمر
کز اندازه هدیه برتر گذاشت
سریش را ز پر مایگان بفراشت
هر آن شهرکز روم بستد قباد
چه هرمز چه کسری فرخ نژاد
نیاطوس را داد و بنوشت عهد
بران جام حنظل پراگند شهد
برفتند پس رومیان سوی روم
بدان مرز آباد و آباد بوم
دگر هفته برداشت با ده سوار
که بودند بینا دل و نامدار
ز لشکر گه آمد به آذرگشسپ
به گنبد نگه کرد و بگذاشت اسپ
پیاده همی رفت و دیده پر آب
به زردی دو رخساره چون آفتاب
چو از دربه نزدیک آتش رسید
شد از آب دیده رخسار ناپدید
دو هفته همی خواند استا وزند
همی گشت بر گرد آذر نژند
بهشتم پیامد ز آتشکده
چو نزدیک شد روزگار سده
به آتش بداد آنچ پذیرفته بود
سخن هرچ پیش ردان گفته بود
ز زرین و سیمین گوهرنگار
ز دینار وز گوهر شاهوار
به درویش بخشید گنج درم
نماند اندران بوم و برکس دژم
وزان جایگه شد با ندیو شهر
که بردارد از روز شادیش بهر
کجا کشور شورستان بود مرز
کسی خاک او راندانست ارز

به ایوان که نوشین روان کرده بود
بسی روزگار اندر آن برده بود
گرانمایه کاخی بیاراستند
همان تخت زرین به پیراستند
بیامد به تخت پدر برنشست
جهاندار پیروز یزدان پرست
بفرمود تا پیش او شد دبیر
همان راهبر موید تیزویر
نوشتند منشور ایرانیان
برسم بزرگان و فرخ مهان
بدان کار بندوی بد کدخدای
جهان دیده و راد و فرخنده رای
خراسان سراسر به گسته هم داد
بفرمود تا نو کند رسم و داد
بهرکار دستور بد بر ز مهر
دبیری جهان دیده و خوب چهر
چو بر کام او گشت گردنده چرخ
بخشید داراب گرد و صطرخ
به منشور بر مهر زرین نهاد
یکی در کف رام برزین نهاد
بفرمود تا نزد شاپور برد
پرستنده و خلعت او را سپرد
دگر مهر خسرو سوی اندیان
بفرمود بردن برسم کیان
دگر کشوری را بگردوی داد
بران نامه بر مهر زرین نهاد
بیالوی داد آن زمان شهر چاچ
فرستاد منشور با تخت عاج
کلید در گنجها بر شمرد
سراسر بیور تخواه سپرد
بفرمود تا هر که مهتر بدند
به فرمان خراد برزین شدند
به گیتی رونده بود کام او
به منشورها بر بود نام او
ز لشکر هر آنکس که هنگام کار
بماندند با نامور شهریار
همی خلعت خسروی دادشان
به شاهی به مرزی فرستادشان
همی گشت گویا منادیگری
خوش آواز و بیدار دل مهتری
که ای زبردستان شاه جهان
مخوانید جز آفرین در نهان
مجوید کین و مریزید خون
مباشید بر کار بد رهنمون

گر از زیردستان بنالد کسی
گر از لشکری رنج یابد بسی
نیابد ستمگاره جز دار جای
همان رنج و آتش بدیگر سرای
همه پادشاهند برگنج خویش
کسی را که گرد آمد از رنج خویش
خورید و دهید آنک دارید چیز
همان کز شما هست درویش نیز
چو باید خورش بامداد پگاه
سه من می بیاید ز گنجور شاه
به پیمان که خواند بران آفرین
که کوشد که آباد دارد زمین
گر ایدون که زین سان بود پادشا
به از دانشومند ناپارسا

مرا سال بگذشت بر شست و پنج
نه نیکو بود گر بیازم به گنج
مگر بهره بر گیرم از پند خویش
بر اندیشم از مرگ فرزند خویش
مرا بود نوبت برفت آن جوان
ز دردش منم چون تن بی روان
شتابم همی تا مگر یابمش
چو یابم به بیغاره بشتابمش
که نوبت مرا به بی کام من
چرا رفتی و بردی آرام من
ز بدها تو بودی مرا دستگیر
چرا چاره جستی ز همراه پیر
مگر همرهان جوان یافتی
که از پیش من تیز بشتافتی
جوان را چو شد سال برسی و هفت
نه بر آرزو یافت گیتی برفت
همی بود همواره با من درشت
برآشفست و یکباره بنمود پشت
برفت و غم و رنجش ایدر بماند
دل و دیده‌ی من به خون درنشانند
کنون او سوی روشنایی رسید
پدر را همی جای خواهد گزید
برآمد چنین روزگار دراز
کزان همرهان کس نگشتند باز
همانا مرا چشم دارد همی
ز دیر آمدن خشم دارد همی
ورا سال سی بد مرا شصت و هفت
نپرسید زین پیر و تنها برفت
وی اندر شتاب و من اندر درنگ

ز کردارها تا چه آید به چنگ
روان تو دارنده روشن کناد
خرد پیش جان تو جوشن کناد
همی خواهی از کردگار جهان
ز روزی ده آشکار و نهان
که یکسر ببخشد گناه مرا
درخشان کند تیره گاه مرا

کنون داستانهای دیرینه گوی
سخنهای بهرام چوبینه گوی
که چون او سوی شهر ترکان رسید
به نزد دلیر و بزرگان رسید
ز گردان بیدار دل ده هزار
پذیره شدندش گزیده سوار
پسر با برادرش پیش اندرون
ابا هر یکی موبدی رهنمون
چو آمد بر تخت خاقان فراز
برو آفرین کرد و بردش نماز
چو خاقان ورا دید برپای جست
ببوسید و بسترد رویش بدست
پرسید بسیارش از رنج راه
ز کار و ز پیکار شاه و سپاه
هم ایزد گشسپ و یلان سینه را
پرسید و خراد برزینه را
چو بهرام بر تخت سیمین نشست
گرفت آن زمان دست خاقان بدست
بدو گفت کای مهتر بافرین
سپهدار ترکان و سالار چین
تو دانی که از شهریار جهان
نباشد کسی ایمن اندر نهان
بر آساید از گنج و بگزایدش
تن آسان کند رنج بفزایدش
گر ایدون که اندر پذیری مرا
بهرنیک و بد دستگیری مرا
بدین مرز بی یار یار توام
بهر نیک و بد غمگسار توام
وگر هیچ رنج آیدت بگذرم
زمین را سراسر بپی بسپرم
گر ایدون که باشی تو همداستان
از ایدر شوم تا به هندوستان
بدو گفت خاقان که ای سرفراز
بدین روز هرگز مبادت نیاز
بدارم تو را همچو پیوند خویش
چه پیوند برتر ز فرزند خویش

همه بوم با من بدین یاورند
اگر کهترانند اگر مهترند
تو را بر سران سرفرازی دهم
هم از مهتران بی نیازی دهم
بدین نیز بهرام سوگند خواست
زیان بود بر جان او بند خواست
بدو گفت خاقان به برتر خدای
که هست او مرا و تو را رهنمای
که تا زنده‌ام ویژه یار توام
بهر نیک و بد غمگسار توام
ازان پس دو ایوان بیاراستند
زهر گونه‌یی جامه‌ها خواستند
پرستنده و پوشش و خوردنی
ز چیزی که بایست گسترده‌ی
ز سیمین و زرین که آید به کار
ز دینار وز گوهر شاهوار
فرستاد خاقان به نزدیک اوی
درخشنده شد جان تاریک اوی
به چوگان و مجلس به دشت شکار
نرفتی مگر کو بدی غمگسار
برین گونه بر بود خاقان چین
همی خواند بهرام را آفرین
یکی نامبردار بد یار اوی
برزم اندرون دست بردار اوی
ازو مه به گوهر مقاتوره نام
که خاقان ازو یافتی نام و کام
به شبگیر نزدیک خاقان شدی
دولب را به انگشت خود بر زدی
بران سان که کهتر کند آفرین
بران نامبردار سالار چین
هم آنگه ز دینار بردی هزار
ز گنج جهان‌دیده نامدار
همی دید بهرام یک چندگاه
به خاقان همی کرد خیره نگاه
بخندید یک روز گفت ای بلند
توی بر مهان جهان ارجمند
بهر بامدادی بهنگام بار
چنین مرد دینار خواهد هزار
ببخشش گرین بیستگانی بود
همه بهر او زرکانی بود
بدو گفت خاقان که آیین ما
چنین است و افروزش دین ما
که از ما هر آنکس که جنگی ترست
به هنگام سختی درنگی ترست

چو خواهد فزونی نداریم باز
 ز مردان رزم آور جنگ ساز
 فزونی مر او راست بر ما کنون
 بدینار خوانیم بر وی فسون
 چو زو بازگیرم بجوشد سپاه
 ز لشکر شود روز روشن سپاه
 جهانجوی گفت ای سر انجمن
 تو کردی و را خیره بر خویشتن
 چو باشد جهاندار بیدار و گرد
 عنان را به کهنتر نباید سپرد
 اگر زو رهانم تو را شایدت
 وگر ویژه آزرم او بایدت
 بدو گفت خاقان که فرمان تو راست
 بدین آرزو رای و پیمان تو راست
 مرا گر توانی رهانید ازوی
 سرآورده باشی همه گفت و گوی
 بدو گفت بهرام که اکنون پگاه
 چو آید مقاتوره دینار خواه
 مخند و بر و هیچ مگشای چشم
 مده پاسخ و گر دهی جز به خشم
 گذشت آن شب و بامداد پگاه
 بیامد مقاتوره نزدیک شاه
 جهاندار خاقان بدو ننگرید
 نه گفتار آن ترک جنگی شنید
 ز خاقان مقاتوره آمد بخشم
 یکایک برآشفست و بگشاد چشم
 بخاقان چین گفت کای نامدار
 چرا گشتم امروز پیش تو خوار
 همانا که این مهتر پارسی
 که آمد بدین مرز با یار سی
 بکوشد همی تا بیچی ز داد
 سپاه تو را داد خواهد بباد
 بدو گفت بهرام که ای جنگوی
 چرا تیزگشتی بدین گفت و گوی
 چو خاقان برد راه و فرمان من
 خرد را نییچد ز پیمان من
 نمانم که آیی تو هر بامداد
 تن آسان دهی گنج او را به باد
 بران نه که هستی تو سیصد سوار
 به رزم اندرون شیرجویی شکار
 نیرزد که هر بامداد پگاه
 به خروار دینار خواهی ز شاه
 مقاتوره بشنید گفتار اوی
 سرش گشت پرکین ز آزار اوی

بخشم و به تندی بیازید چنگ
ز ترکش برآورد تیر خدنگ
به بهرام گفت این نشان منست
برزم اندرون ترجمان منست
چو فردا بیایی بدین بارگاه
همی دار پیکان ما را نگاه
چو بشنید بهرام شد تیز چنگ
یکی تیر پولاد پیکان خدنگ
بدو داد و گفتا که این یادگار
بدار و ببین تا کی آید به کار
مقاتوره از پیش خاقان برفت
بیامد سوی خرگه خویش تفت

چوشب دامن تیره اندر کشید
سپیده ز کوه سیه بر دمید
مقاتوره پوشید خفتان جنگ
بیامد یکی تیغ توری به چنگ
چو بهرام بشنید بالای خواست
یکی جوشم خسرو آرای خواست
گزیدند جایی که هرگز پلنگ
بران شیخ بی آب ننهاد چنگ
چو خاقان شنید این سخن برنشست
برفتند ترکان خسرو پرست
بدان کارتازین دو شیردمان
کرا پیشتر خواه آمد زمان
مقاتوره چون شد به دشت نبرد
ز هامون به ابر اندر آورد گرد
به بهرام گردنکش آواز داد
که اکنون ز مردی چه داری بیاد
تو تازی بدین جنگ بر پیشدست
وگر شیر دل ترک خاقان پرست
بدو گفت بهرام پیشی تو کن
کجا پی تو افکنده ای این سخن
مقاتوره کرد از جهاندار یاد
دو زاغ کمان را به زه برنهاد
زه و تیر بگرفت شادان بدست
چو شد غرق پیکانش بگشاد شست
بزد بر کمر بند مرد سوار
نسفت آهن از آهن آبدار
زمانی همی بود بهرام دیر
که تا شد مقاتوره از رزم سیر
مقاتوره پنداشت کو شد تباه
خروشید و برگشت زان رزمگاه
بدو گفت بهرام کای جنگجوی

نکشتی مرا سوی خرگه میوی
تو گفתי سخن باش و پاسخ شنو
اگر بشنوی زنده مانی برو
نگه کر جوشن گذاری خدنگ
که آهن شدی پیش او نرم و سنگ
بزد بر میان سوار دلیر
سپهبد شد از رزم و دینار سیر
مقاتوره چون جنگ را برنشست
برادر دو پایش بزین بر ببست
بروی اندر آمد دو دیده پرآب
همان زین توری شدش جای خواب
به خاقان چنین گفت کای کامجوی
همی گورکن خواهد آن نامجوی
بدو گفت خاقان که بهتر بین
کجا زنده خفتست بر پشت زین
بدو گفت بهرام کای برمنش
هم اکنون به خاک اندر آید تنش
تن دشمن تو چنین خفته باد
که او خفت بر اسپ توری نژاد
سواری فرستاد خاقان دلیر
به نزدیک آن نامبردار شیر
ورا بسته و کشته دیدند خوار
بر آسوده از گردش روزگار
بخندید خاقان به دل در نهان
شگفت آمدش زان سوار جهان
پر اندیشه بد تا بایوان رسید
کلاهی ز شادی به کیوان رسید
سلیح و درم خواست و اسپ ورهی
همان تاج و هم تخت شاهنشهی
ز دینار وز گوهر شاهوار
ز هرگونه یی آلت کار زار
فرستاده از پیش خاقان ببرد
به گنجور بهرام جنگی سپرد

چو چندی برآمد برین روزگار
شب و روز آسایش آموزگار
چنان بد که در کوه چین آن زمان
دد و دام بودی فزون از گمان
ددی بود مهتر ز اسپه بتن
فروهشته چون مشک گیسو رسن
به تن زرد و گوش و دهانش سیاه
ندیدی کس او را مگر گرمگاه
دو چنگش به کردار چنگ هژبر
خروشش همی برگذشتی ز ابر

همی سنگ را درکشیدی به دم
شده روز ازو بر بزرگان دژم
ورا شیر کپی همی خواندند
ز رنجش همه بوم در ماندند
یکی دختری داشت خاتون چوماه
اگر ماه دارد دو زلف سیاه
دو لب سرخ و بینی چو تیغ قلم
دو بی جاده خندان و نرگس دژم
بران دخت لرزان بدی مام و باب
اگر تافتی بر سرش آفتاب
چنان بد که روزی پیاده به دشت
همی گرد آن مرغزاران بگشت
جهاندار خاقان ز بهر شکار
بدشتی دگر بود زان مرغزار
همان نیز خاتون به کاخ اندورن
همی رای زد با یکی رهنمون
چو آن شیر کپی ز کوهش بدید
فرود آمد او را به دم درکشید
بیک دم شد او از جهان در نهان
سرآمد بران خوب چهره جهان
چو خاقان شنید آن سیه کرد روی
همان مادرش نیر بر کند موی
ز دردش همه ساله گریان بدند
چو بر آتش تیز بریان بدند
همی چاره جستند زان ازدها
که تا چین کی آید ز چنگش رها
چو بهرام جنگ مقاتوره کرد
وزان مرد جنگی برآورد گرد
همی رفت خاتون بدیدار اوی
بهر کس همی گفت کردار اوی
چنان بد که یک روز دیدش سوار
از ایران همان نیز صد نامدار
پیاده فراوان به پیش اندرون
همی راند بهرام با رهنمون
بپرسید خاتون که این مرد کیست
که با برز و با فرهی ایزدبست
بدو گفت کهتر که دوری ز کام
که بهرام یل راندانی بنام
به ایران یکی چند گه شاه بود
سرتاج او برتر از ماه بود
بزرگانش خوانند بهرام گرد
که از خسروان نام مردی ببرد
کنون تا بیامد ز ایران بچین
به لرزد همی زیر اسپش زمین

خداوند خواند همی مهترش
همی تاج شاه‌ی نهد بر سرش
بدو گفت خاتون که با فراوی
سز دگر بنازیم در پر اوی
یکی آرزو زو بخواهم درست
چو خاقان نگرده بدان کارسست
بخواهد مگر ز اژدها کین من
برو بشنود درد و نفرین من
بدو گفت کهتر گر این داستان
بخواند برو مهتر راستان
تو از شیر کپی نیابی نشان
مگر کشته و گرگ پایش کشان
چو خاتون شنید این سخن شاد شد
ز تیمار آن دختر آزاد شد
همی تاخت تا پیش خاقان رسید
یکایک بگفت آنچ دید و شنید
بدو گفت خاقان که عاری بود
بجایی که چون من سواری بود
همی شر کپی خورد دخترم
بگویم و ننگی شود گوهرم
ندانند کان اژدهای دژم
همی کوه آهن رباید به دم
اگر دختر شاه نامی بود
همان شاه را جان گرامی بود
بدو گفت خاتون که من کین خویش
بخواهم ز بهر جهان بین خویش
اگر ننگ باشد وگر نام من
بگویم برآید مگر کام من
برآمد برین نیز روز دراز
نهمانی ز هرکس همی داشت راز
چنان بد که خاقان یکی سور کرد
جهان را بران سور پر نور کرد
فرستاد بهرام یل را بخواند
چو آمدش بر تخت زرین نشاند
چو خاتون پس پرده آوا شنید
بشد تیز و بهرام یل را بدید
فراوانش بستود و کرد آفرین
که آباد بادا بتو ترک و چین
یکی آرزو خواهم از شهریار
که باشد بران آرزو کامگار
بدو گفت بهرام فرمان تو راست
برین آرزو کام و پیمان تو راست
بدو گفت خاتون کز ایدر نه دور
یکی مرغزارست زیبای سور

جوانان چین اندران مرغزار
 یکی جشن سازند گاه بهار
 ازان بیشه پرتاب یک تیروار
 یکی کوه بینی سیه تر ز قار
 بران کوه خارا یکی ازدهاست
 که این کشور چین ازو در بلاست
 یکی شیر کپیش خواند همی
 دگر نیز نامش نداند همی
 یکی دخترم بد ز خاقان چین
 که خورشید کردی برو آفرین
 از ایوان بشد نزد آن جشنگاه
 که خاقان به نخچیر بد با سپاه
 بیامد ز کوه ازدهای دژم
 کشید آن بهار مرا او بدم
 کنون هر بهاری بران مرغزار
 چنان هم بیاید ز بهر شکار
 برین شهر ما را جوانی نماند
 همان نامور پهلوانی نماند
 شدند از پی شیرکپی هلاک
 برانگیخت از بوم آباد خاک
 سواران چینی ومردان کار
 بسی تاختند اندران کوهسار
 چو از دور بیند چنگال اوی
 برو پشت و گوش و سر و پال اوی
 بغرد بدرد دل مرد جنگ
 مر او را چه شیر و چه پیل و نهنگ
 کس اندر نیارد شدن پیش اوی
 چوگیرد شمار کم و بیش اوی
 بدو گفت بهرام فردا پگاه
 بیایم بینم من این جشنگاه
 به نیروی یزدان که او داد زور
 بلند آفریننده ی ماه وهور
 بپردازم از ازدها جشنگاه
 چو بشگیر ما را نمایند راه

چو پیدا شد ازآسمان گرد ماه
 شب تیره بفشانند گرد سیاه
 پراکنده گشتند و مستان شدند
 وز آنجای هرکس به ایوان شدند
 چو پیداشد آن فرخورشید زرد
 به پیچید زلف شب لاژورد
 قز آگند پوشید بهرام گرد
 گرامی تنش را به یزدان سپرد
 کمند و کمان برد و شش چوبه تیر

یکی نیزه دو شاخ نخچیرگیر
 چوآمد به نزدیک آن برزکوه
 بفرمود تا بازگردد گروه
 بران شیر کپی چو نزدیک شد
 تو گفתי برو کوه تاریک شد
 میان اندارن کوه خارا بیست
 بخم کمند از بر زین نشست
 کمان را بمالید وبر زه نهاد
 ز یزدان نیکی دهش کرد باد
 چو بر اژدها برشدی موی‌تر
 نبودی برو تیر کس کارگر
 شد آن شیر کپی به چشمه درون
 به غلتید و برخاست و آمد برون
 بغرید و بر زد بران سنگ دست
 همی آتش از کوه خارا بجست
 کمان را بمالید بهرام گرد
 به تیر از هوا روشنایی ببرد
 خدنگی بینداخت شیر دلیر
 برشیر کپی شد از جنگ سیر
 دگر تیر بهرام زد بر سرش
 فرو ریخت چون آب خون ازبرش
 سیوم تیر و چارم بزد بر دهانش
 که بردوخت برهم دهان و زبانش
 به پنجم بزد تیر بر چنگ اوی
 همی‌دید نیروی و آهنگ اوی
 بهشتم میانش گشاد از کمند
 بجست از بر کوهسار بلند
 بزد نیزه‌یی بر میان دده
 که شد سنگ خارا به خون آژده
 وزان پس بشمشیر یازید مرد
 تن اژدها را به دونیم کرد
 سر از تن جدا کند و بفگند خوار
 ازان پس فرود آمد از کوهسار
 ازان بیشه خاقان و خاتون برفت
 دمان و دنان تا برکوه تفت
 خروشی برآمد ز گردان چین
 کز آواز گفت بلرزد زمین
 به بهرام برآفرین خواندند
 بسی گوهر و زر برافشانند
 چو خاتون بشد دست او بوس داد
 برفتند گردان فرخ نژاد
 همه هم زبان آفرین خواندند
 ورا شاه ایران زمین خواندند
 گرفتش سپهدار چین در کنار

وزان پس ورا خواندی شهریار
چو خاقان چینی به ایوان رسید
فرستاده‌یی مهربان برگزید
فرستاد ده بدره گنجی درم
همن به دره و برده از بیش و کم
که رو پیش بهرام جنگی بگوی
که نزدیک ما یافتی آب روی
پس پرده‌ی ما یکی دخترست
که بر تارک اختران افسرست
کنون گر بخواهی ز من دخترم
سپارم بتو لشکر و کشورم
بدو گفت بهرام کاری رواست
جهاندار بر بندگان پادشاست
به بهرام داد آن زمان دخترش
به فرمان او شد همه کشورش
بفرمود تا پیش او شد دبیر
نوشتند منشور نو بر حریر
بدو گفت هرکس کز ایران سرست
بخشش نگر تا کرا در خورست
بر آیین چین خلعت آراستند
فراوان کلاه و کمر خواستند
جزاز داد و خورد شکارش نبود
غم گردش روزگارش نبود
بزرگان چینی و گردنکشان
ز بهرام یل داشتندی نشان
همه چین همی‌گفت ما بنده‌ایم
ز بهر تو اندر جهان زنده‌ایم
همی‌خورد بهرام و بخشید چیز
برو بر بسی آفرین بود نیز

چنین تا خبرها به ایران رسید
بر پادشاه دلیران رسید
که بهرام را پادشاهی و گنج
ازان تو بیش است نابرده رنج
پراز درد و غم شد ز تیمار اوی
دلش گشت پیچان ز کردار اوی
همی رای زد با بزرگان بهم
بسی گفت و انداخت از بیش و کم
شب تیره فرمود تا شد دبیر
سرخامه را کرد پیکان تیر
به خاقان چینی یکی نامه کرد
تو گفתי که از خنجرش خامه کرد
نخست آفرین کرد بر کردگار
توانا و دانا و به روزگار

برازنده‌ی هور و کیوان و ماه
 نشاننده شاه بر پیش گاه
 گزاینده‌ی هرکه جوید بدی
 فزاینده‌ی دانش ایزدی
 ز نادانی و دانش و راستی
 ز کمی و کژی و از کاستی
 بیابی چو گویی که یزدان یکیست
 ورا یار و همتا و انباز نیست
 بیابد هر آنکس که نیکی بجست
 مباد آنک او دست بد را بشست
 یکی بنده بد شاه را ناسپاس
 نه مهتر شناس و نه یزدان شناس
 یکی خرد و بیکار و بی‌نام بود
 پدر بر کشیدش که هنگام بود
 نهان نیست کردار او در جهان
 میان کهان و میان مهان
 کس او را نپذیرفت کش مایه بود
 وگر در خرد برترین پایه بود
 بنزد تو آمد بپذیرفتیش
 چو پر مایگان دست بگرفتیش
 کس این راه برگیرد از راستان ؟
 نیم من بدین کار هم داستان
 چو این نامه آرند نزدیک تو
 پر اندیشه کن رای تاریک تو
 گر آن بنده را پای کرده ببند
 فرستی بر ما شوی سودمند
 وگر نه فرستم ز ایران سپاه
 به توران کنم روز روشن سپاه
 چو آن نامه نزدیک خاقان رسید
 بران گونه گفتار خسرو شنید
 فرستاده را گفت فردا پگاه
 چو آیی بدر پاسخ نامه خواه
 فرستاده آمد دلی پر شتاب
 نبد زان سپس جای آرام و خواب
 همی بود تا شمع رخشان بدید
 به درگاه خاقان چینی دوید
 بیاورد خاقان هم آنکه دبیر
 ابا خامه و مشک و چینی حریر
 به پاسخ نوشت آفرین نهان
 ز من بنده بر کردگار جهان
 دگر گفت کان نامه برخواندم
 فرستاده را پیش بنشاندم
 تو با بندگان زین سان سخن
 نزید از آن خاندان کهن

که مه را ندارند یکسر به مه
نه که را شناسند بر جای که
همه چین و توران سراسر مراست
به هیتال بر نیز فرمان رواست
نیم تا بدم مرد پیمان شکن
تو با من چنین داستانها مزن
چو من دست بهرام گیرم بدست
وزان پس به مهر اندرم آرم شکست
نخواند مرا داور از آب پاک
جز ار پاک ایزد مرا نیست باک
تو را گر بزرگی بیفزایدی
خرد بیشتر زین بدی شایدی
بران نامه بر مهر بنهاد و گفت
که با باد باید که باشید جفت
فرستاده آمد به نزدیک شاه
بیک ماه کهتر به پیمود راه
چو برخواند آن نامه را شهریار
بپیچید و ترسان شد از روزگار
فرستاد و ایرانیان را بخواند
سخنهای خاقان سراسر براند
همان نامه بنمود و برخواندند
بزرگان به اندیشه درماندند
چنین یافت پاسخ ز ایرانیان
که ای فرو آورند و تاج کیان
چنین کارها بر دل آسان مگیر
یکی رای زن با خردمند پیر
به نامه چنین کار آسان مکن
مکن تیره این فر و شمع کهن
گزین کن از ایران یکی مرد پیر
خردمند و زیبا و گرد و دبیر
کز ایدر به نزدیک خاقان شود
سخن گوید و راه او بشنود
بگوید که بهرام روز نخست
که بود و پس از پهلوانی چه جست
همی تا کار او گشت راست
خداوند را زان سپس بنده خواست
چو نیکو گردد به یک ماه کار
تمامی بسالی برد روزگار
چو بهرام داماد خاقان بود
ازو بد سرودن نه آسان بود
به خوبی سخن گفت باید بسی
نهانی نباید که داند کسی

ازان پس چو بشنید بهرام گرد

کز ایران به خاقان کسی نامه برد
بیامد دمان پیش خاقان چین
بدو گفت کای مهتر به آفرین
شنیدم که آن ریمن بد هنر
همی نامه سازد یک اندر دگر
سپاهی دلاور ز چین برگزین
بدان تا تو را گردد ایران زمین
بگیرم به شمشیر ایران و روم
تو راشاه خوانم بران مرز و بوم
بنام تو بر پاسبانان به شب
به ایران و توران گشایند لب
ببرم سر خسرو بی‌هنر
که مه پای بادا ازیشان مه سر
چون من کهتری را ببندم میان
ز بن برکنم تخم ساسانیان
چو بشنید خاقان پر اندیشه شد
ورا در دل اندیشه چون بیشه شد
بخواند آنکسان را که بودند پیر
سخنگوی و داننده و یادگیر
بدیشان بگفت آنچ بهرام گفت
همه رازها برگشاد از نهفت
چنین یافت پاسخ ز فرزندگان
ز خویشان نزدیک و بیگانگان
که این کارخوارست و دشواریز
که بر تخم ساسان پرآمد قفیز
ولیکن چو بهرم راند سپاه
نماید خردمند را رای و راه
به ایران بسی دوستدارش بود
چو خاقان یکی خویش و یارش بود
برآید بخت تو این کار زود
سخنهای بهرام باید شنود
چو بشنید بهرام دل تازه شد
بخندید و بر دیگر اندازه شد
بران برنهادند یکسر گوان
که بگزید باید دو مردجوان
که زبید بران هر دو بر مهتری
همان رنج کش باید و لشکری
به چین مهتری بود حسنوی نام
دگر سرکشی بود ز نگوی نام
فرستاد خاقان یلان را بخواند
به دیوان دینار دادن نشاند
چنین گفت مهتر بدین هر دو مرد
که هشیار باشید روز نبرد
همیشه به بهرام دارید چشم

چه هنگام شادی چه هنگام خشم
گذرهای جیحون بدارید پاک
ز جیحون به گردون برآرید خاک
سپاهی دلاور بدیشان سپرد
همه نامداران و شیران گرد
برآمد ز درگاه بهرام کوس
رخ خورشید از گرد چون آبنوس
ز چین روی یکسر به ایران نهاد
به روز سفندار مذ بامداد

چو آگاهی آمد به شاه بزرگ
که از بیشه بیرون خرامید گرگ
سپاهی بیاورد بهرام گرد
که از آسمان روشنایی ببرد
بخراد بر زین چنین گفت شاه
که بگزین برین کار بر چارماه
یکی سوی خاقان بی‌مایه پوی
سخن هرچ دانی که باید بگوی
به ایران و نیران تو داناتری
همان بر زبان بر تواناتری
در گنج بگشاد و چندان گهر
بیاورد شمشیر و زرین کمر
که خراد برزین بران خیره ماند
همی در نهان نام یزدان بخواند
چو باهدیه‌ها راه چین بر گرفت
به جیحون یکی راه دیگر گرفت
چو نزدیک درگاه خاقان رسید
نگه کرد و گوینده‌یی برگزید
بدان تا بگوید که از نزد شاه
فرستاده آمد بدین بارگاه
چو بشنید خاقان بیاراست گاه
بفرمود تا برگشادند راه
فرستاده آمد به تنگی فراز
زبان کرد کوتاه و بردش نماز
بدو گفت هرکه که فرمان دهی
بگفتن زبان بر گشاید رهی
بدو گفت خاقان به شیرین زبان
دل مردم پیر گردد جوان
بگو آن سخنها که سود اندروست
سخن گفت مغزست و ناگفته پوست
چو خراد بر زین شنید آن سخن
بیاد آمدش کینه‌های کهن
نخست آفرین کرد بر کردگار
توانا داننده‌ی روزگار

که چرخ و مکان و زمان آفرید
توانایی و ناتوان آفرید
همان چرخ گردنده‌ی بی ستون
چرا نه به فرمان او در نه چون
بدان آفرین کو جهان آفرید
بلند آسمان و زمین گسترید
توانا و دانا و دارنده اوست
سپهر و زمین رانگارنده اوست
به چرخ اندرون آفتاب آفرید
شب و روز و آرام و خواب آفرید
توانایی اوراست ما بنده‌ایم
همه راستی‌هایش گوینده‌ایم
یکی را دهد تاج و تخت بلند
یکی را کند بنده و مستمند
نه با اینش مهر و نه با آنش کین
نداند کس این جز جهان آفرین
که یک سر همه خاک را زاده‌ایم
به بیچاره تن مرگ را داده‌ایم
نخست اندر آیم ز جم برین
جهاندار طهمورث بافرین
چنین هم برو تاسر کی قباد
همان نامداران که داریم یاد
برین هم نشان تا به اسفندیار
چو کیخسرو و رستم نامدار
ز گیتی یکی دخمه شان بود بهر
چشیدند بر جای تریاک زهر
کنون شاه ایران بتن خویش تست
همه شاد و غمگین به کم پیش تست
به هنگام شاهان با آفرین
پدر مادرش بود خاقان چین
بدین روز پیوند ما تازه گشت
همه کار بر دیگر اندازه گشت
ز پیروز گر آفرین بر تو باد
سرنامداران زمین تو باد
همی‌گفت و خاقان بدو داده گوش
چنین گفت کای مرد دانش فروش
به ایران اگر نیز چون توکسست
ستاینده آسمان او بسست
بران گاه جایی بپرداختش
به نزدیکی خویش به نشاختش
به فرمان او هدیه‌ها پیش برد
یکایک به گنج‌ور او برشمرد
بدو گفت خاقان که بی‌خواسته
مبادی تو اندر جهان کاسته

گر از من پذیرفت خواهی تو چیز
بگو تا پذیرم من آن چیز نیز
وگر نه ز هدیه تو روشن‌تری
بدانندگان جهان افسری
یکی جای خرم بپرداختند
ز هر گونه‌یی جامه‌ها ساختند
بخوان و شکار و بزم و به می
به نزدیک خاقان بدی نیک پی
همی‌جست و روزیش جایی بیافت
به مردی به گفتارش اندر شتافت
همی‌گفت بهرام بدگوهرست
از آهر من بد کنش بدترست
فروشد جهان‌دیدگان را به چیز
که آن چیزگفت نیززد پیشیز
ورا هرمز تاجور برکشید
بارجش ز خورشید برتر کشید
ندانست کس در جهان نام‌اوی
ز گیتی بر آمد همه کام‌اوی
اگر با تو بسیار خوبی کند
به فرجام پیمان تو بشکند
چنان هم که با شاه ایران شکست
نه خسرو پرست و نه یزدان پرست
گر او را فرستی به نزدیک شاه
سر شاه ایران بر آری به ماه
ازان پس همه چین و ایران تو راست
نشستن گه آنجا کنی کت هواست
چو خاقان شنید این سخن خیره شد
دو چشمش ز گفتار او تیره شد
بدو گفت زین سان سخنها مگوی
که تیره کنی نزد ما آب روی
نیم من بداندیش و پیمان شکن
که پیمان شکن خاک باید کفن
چو بشنید خراد برزین سخن
بدانست کان کار او شد کهن
که بهرام دادش به ایران امید
سخن گفتن من شود باد و بید
چو امید خاقان بدو تیره گشت
به بیچارگی سوی خاتون گذشت
همی‌جست تاکیست نزدیک‌اوی
که روشن کند جان تاریک‌اوی
یکی کد خدایی بدست آمدش
همان نیز با او نشست آمدش
سخنهای خسرو بدو یاد کرد
دل مرد بی‌تن بدان شاد کرد

بدو گفت خاتون مرا دستگیر
 بود تا شوم بر درش بر دبیر
 چنین گفت با چاره گر کدخدای
 کزو آرزوها نیاید بجای
 که بهرام چوبینه داماد اوست
 و زویست بهرام را مغز و پوست
 تو مردی دبیری یکی چاره ساز
 وزین نیز بر باد مگشای راز
 چو خراد برزین شنید این سخن
 نه سر دید پیمان او را نه بن
 یکی ترک بد پیر نامش قلون
 که ترکان ورا داشتندی زیون
 همه پوستین بود پوشیدنش
 ز کشک و ز ارزن بدی خوردنش
 کسی را فرستاد و او را بخواند
 بران نامور جایگاهش نشاند
 مر او را درم داد و دینار داد
 همان پوشش و خورد بسیار داد
 چو بر خوان نشست ورا خواندی
 بر نامدارانش بنشاندی
 پراندیشه بد مرد بسیار دان
 شکیا دل و زیرک و کاردان
 وزان روی با کدخدای سرای
 ز خاتون چینی همی گفت رای
 همان پیش خاقان به روز و به شب
 چو رفتی همی داشتی بسته لب
 چنین گفت با مهتر آن مرد پیر
 که چون تو سرافراز مردی دبیر
 اگر در پزشکی بهره بدی
 وگر نامت از دور شهره بدی
 یکی تاج نو بودی بر سرش
 به ویژه که بیمار شد دخترش
 بدو گفت کاین دانشم نیز هست
 چو گویی بسایم برین کاردست
 بشد پیش خاتون دوان کد خدای
 که دانا پزشکی نوآمد به جای
 بدو گفت شادان زی و نوش خور
 بیارش مخار اندرین کارسر
 بیامد بخراد برزین بگفت
 که این راز باید که داری نهفت
 برو پیش او نام خود را مگوی
 پزشکی کن از خویشتن تازه روی
 به نزدیک خاتون شد آن چاره گر
 تبه دید بیمار او را جگر

بفرمود تا آب نار آورند
همان تره‌ی جویبار آورند
کجا تره گر کاسنی خواندش
تبش خواست کز مغز بنشاندش
به فرمان یزدان چوشد هفت روز
شد آن دخت چون ماه‌گیتی فروز
بیاورد دینار خاتون ز گنج
یکی بدره و تای زریفت پنج
بدو گفت کاین ناسزاوار چیز
بگیر و بخواه آنچ بایدت نیز
چنین داد پاسخ که این را بدار
بخواهم هر آنکه که آید به کار

وزان روی بهرام شد تا به مرو
بیاراست لشکر چو پر تذرو
کس آمد به خاقان که از ترک و چین
ممان تا کس آید به ایران زمین
که آگاهی ما به خسرو برند
ورا زان سخن هدیه‌ی نو برند
منادیگری کرد خاقان چین
که بی‌مهر ماکس به ایران زمین
شود تامیانش کنم بدو نیم
به یزدان که نفروشم او را به سیم
همی بود خراد برزین سه ماه
همی داشت این رازها را نگاه
به تنگی دل اندر قلون را بخواند
بران نامور جایگاهش نشاند
بدو گفت روزی که کس در جهان
ندارد دلی کش نباشد نهان
تو نان جو و ارزن و پوستین
فراوان به جستی ز هر در به چین
کنون خوردنی‌ها نان و بره
همان پوششت جامه‌های سره
چنان بود یک چند و اکنون چنین
چه نفرین شنیدی و چه آفرین
کنون روزگار تو بر سرگذشت
بسی روز و شب دیدی و کوه و دشت
یکی کار دارم تو را بیمناک
اگر تخت یابی اگر تیره خاک
ستانم یکی مهر خاقان چین
چنان رو که اندر نوردی زمین
به نزدیک بهرام باید شدن
به مروت فراوان بیاید بدن
بیوشی همان پوستین سیاه

یکی کارد بستان و بنورد راه
نگه دار از آن ماه بهرام روز
برو تا در مرو گیتی فروز
وی آن روز را شوم دارد به فال
نگه داشتیم بسیار سال
نخواهد که انبوه باشد برش
به دیبای چینی بپوشد سرش
چنین گوی کز دخت خاقان پیام
رسانم برین مهتر شادکام
همان کارد در آستین برهنه
همی‌دار تا خواندت یک تنه
چو نزدیک چوبینه آیی فراز
چنین گوی کان دختر سرفراز
مرا گفت چون راز گویی بگوش
سخن‌ها ز بیگانه مردم بپوش
چو گوید چه رازست با من بگوی
تو بشتاب و نزدیک بهرام پوی
بزن کارد و نافش سراسر بدر
وزان پس ب چه گر بیابی گذر
هر آنکس که آواز او بشنود
ز پیش سهد به آخر دود
یکی سوی فرش و یکی سوی گنج
نیاید ز کشتن بروی تو رنج
وگر خود کشتند جهانیده‌ای
همه نیک و بد‌ها پسندیده‌ای
همانا بتو کس نپردازی
که با تو بدانگه بدی سازدی
گر ایدون که یابی زکشتن رها
جهان را خریدی و دادی بها
تو را شاه پرویز شهری دهد
همان از جهان نیز بهری دهد
چنین گفت با مرد دانا قلون
که اکنون بیاید یکی رهنمون
همانا مرا سال بر صد رسید
به بیچارگی چند خواهم کشید
فدای تو بادا تن و جان من
به بیچارگی بر جهانیان من
چو بشنید خراد برزین دوید
ازان خانه تا پیش خاتون رسید
بدو گفت کامد گه آرزوی
بگویم تو را ای زن نیک خوی
ببند اندرند این دو کس‌های من
سزد گرگشاده کنی پای من
یکی مهر بستان ز خاقان مرا

چنان دان که بخشیده‌ای جان مرا
بدو گفت خاتون که خفتست مست
مگر گل نهم از نگینش بدست
ز خرد برزین گل مهر خواست
به بالین مست آمد از حجره راست
گل اندر زمان برنگینش نهاد
بیامد بران مرد جوینده داد
بدو آفرین کرد مرد دبیر
بیامد سپرد آن بدین مرد پیر

قلون بستند آن مهر و ت ازان چو غرو
بیامد ز شهر کشان تا به مرو
همی بود تا روز بهرام شد
که بهرام را آن نه پدارم شد
به خانه درون بود با یک رهی
نهاده برش نار و سیب و بهی
قلون رفت تنها بدرگاه اوی
به دربان چنین گفت کای نامجوی
من از دخت خاقان فرستاده‌ام
نه جنگی کسی‌ام نه آزاده‌ام
یکی راز گفت آن زن پارسا
بدان تا بگویم بدین پادشا
ز مهر و را از در بستن است
همان نیز بیمار و آستن است
گر آگه کنی تا رسانم پیام
بدین تاجور مهتر نیک نام
بشد پرده دار گرامی دوان
چنین تا در خانه پهلوان
چنینی گفت کامد یکی بدنشان
فرستاده و پوستینی کشان
همی‌گوید از دخت خاقان پیام
رسانم بدین مهتر شادکام
چنین گفت بهرام کورا بگوی
که هم زان در خانه بنمای روی
بیامد قلون تا به نزدیک در
بکاف در خانه بنهاد سر
چو دیدش یکی پیر بد سست و زار
بدو گفت گرنامه داری بیار
قلون گفت شاه‌ها پیامست و بس
نخواهم که گویم سخن پیش کس
ورا گفت زود اندر آی و بگوی
بگویم نهانی بهانه مجوی
قلون رفت با کارد در آستی
پدیدار شد کژی و کاستی

همی رفت تا راز گوید بگوش
بزد دشنه وز خانه برشد خروش
چو بهرام گفت آه مردم ز راه
برفتند پویان به نزدیک شاه
چنین گفت کاین را بگیرد زود
بپرسید زو تا که راهش نمود
برفتند هرکس که بد در سرای
مران پیر سر را شکستند پای
همه کهتران زو بر آشوفتند
به سیلی و مشتش بسی کوفتند
همی خورد سیلی و نگشاد لب
هم از نیمه‌ی روز تا نیم شب
چنین تا شکسته شدش دست و پای
فکندندش اندر میان سرای
به نزدیک بهرام بازآمدند
جگر خسته و پرگداز آمدند
همی رفت خون از تن خسته مرد
لبان پر ز باد و رخان لاژورد
بیامد هم اندر زمان خواهرش
همه موی برکند پاک از سرش
نهاد آن سر خسته را بر کنار
همی کرد با خویشتن کار زار
همی گفت زار ای سوار دلیر
کزو پیشه بگذاشتی نره شیر
که برد این ستون جهان را ز جا
براندیشه‌ی بد که بد رهنما
الا ای سوار سپهبد تن
جهانگیر و ناباک و شیر اوژنا
نه خسرو پرست و نه ایزدپرست
تن پیلوار سپهبد که خست
الا ای برآورده کوه بلند
ز دریای خوشاب بیخت که کند
که کند این چنین سبز سرو سهی
که افگند خوار این کلاه مهی
که آگند ناگاه دریا به خاک
که افگند کوه روان در مفاک
غریبیم و تنها و بی دوستدار
بشهر کسان در بماندیم خوار
همی گفتم ای خسرو انجمن
که شاخ وفا را تو از بن مکن
که از تخم ساسان اگر دختری
بماند به سر برنهد افسری
همه شهر ایرانش فرمان برند
ازان تخمه‌ی هرگز به دل نگذرنند

سپهدار نشنید پند مرا
 سخن گفتن سودمند مرا
 برین کرده‌ها بر پشیمان بری
 گنهکار جان پیش یزدان بری
 بد آمد بدین خاندان بزرگ
 همه می‌ش گشتیم و دشمن چو گرگ
 چو آن خسته بشنید گفتار او
 بدید آن دل و رای هشیار او
 به ناخن رخان خسته و کنده موی
 پر از خون دل و دیده پر آب روی
 به زاری و سستی زیان برگشاد
 چنین گفت کای خواهر پاک وراد
 ز پند تو کمی نبد هیچ چیز
 ولیکن مرا خود پر آمد قفیز
 همی پند بر من نبد کارگر
 ز هر گونه چون دیو بد راه بر
 نبد خسروی برتر از جمشید
 کزو بود گیتی به بیم وامید
 کجا شد به گفتار دیوان ز شاه
 جهان کرد بر خویشان بر سیاه
 همان نیز بیدار کاوس کی
 جهاندار نیک اختر و نیک پی
 تبه شد به گفتار دیو پلید
 شنیدی بدیها که او را رسید
 همان به آسمان شد که گردان سپهر
 ببیند پراگندن ماه و مهر
 مرا نیز هم دیو بی‌راه کرد
 ز خوبی همان دست کوتاه کرد
 پشیمانم از هرچ کردم ز بد
 کنون گر بیخشد ز یزدان سزد
 نوشته برین گونه بد بر سرم
 غم کرده های کهن چون خورم
 ز تارک کنون آب برتر گذشت
 غم و شادمانی همه باد گشت
 نوشته چنین بود و بود آنچ بود
 نوشته نگاهد نه هرگز فزود
 همان پند تو یادگارمنست
 سخنهای تو گوشوارمنست
 سرآمد کنون کار بیداد و داد
 سخنهای برمن مکن نیز یاد
 شماروی راسوی یزدان کنید
 همه پشت بریخت خندان کنید
 زبدها جهاندارتان یاریس
 مگویید زانده و شادی بکس

نبودم بگیتی جزین نیز بهر
سرآمد کنون رفتنی‌ام ز دهر
یلان سینه راگفت یکسر سپاه
سپردم تو رابخت بیدارخواه
نگه کن بدین خواهرپاک تن
زگیتی بس اومرتو رارای زن
مباشید یک تن زدیگر جدا
جدایی مبادا میان شما
برین بوم دشمن ممانید دیر
که رفتیم وگشتیم ازگاه سیر
همه یکسره پیش خسرو شوید
بگویید و گفتار او بشنوید
گر آموزش آید شما راز شاه
جز او رامخوانید خورشید و ماه
مرا دخمه در شهرایران کنید
بری کاخ بهرام ویران کنید
بسی رنج دیدم ز خاقان چین
ندیدم که یک روز کرد آفرین
نه این بود زان رنج پاداش من
که دیوی فرستد بپر خاش من
ولیکن همانا که او این سخن
اگر بشنود سر نداند ز بن
نبود این جز از کار ایرانیان
همی دیو بد رهنمون درمیان
بفرمود پس تا بیامد دبیر
نویسد یکی نامه‌یی بر حریر
بگوید بخاقان که بهرام رفت
به زاری و خواری و بی‌کام رفت
تو این ماندگان راز من یاددار
ز رنج و بد دشمن آزاد دار
که من با تو هرگز نکردم بدی
همی راستی جستم و بخردی
بسی پندها خواند بر خواهرش
ببر در گرفت آن گرامی سرش
دهن بر بنا گوش خواهر نهاد
دو چشمش پر از خون شد و جان بداد
برو هر کسی زار بگریستند
به درد دل اندر همی‌زیستند
همی خون خروشید خواهر ز درد
سخنهای او یک به یک یاد کرد
ز تیمار او شد دلش به دونیم
یکی تنگ تابوت کردش ز سیم
به دیبا بیاراست جنگی تنش
قصب کرد در زیر پیراهنش

همی ریخت کافور گرد اندرش
بدین گونه برتا نهان شد سرش
چنین است کار سرای سپنج
چودانی که ایدر نمائی مرنج

چو بشنید خاقان که بهرام را
چه آمد بروی از پی نام را
چو آن نامه نزدیک خاقان رسید
شد از درد گریان هران کان شنید
از آن آگهی شد دلش پر ز درد
دو دیده پر از خون و رخ لاژورد
ازان کار او در شگفتی بماند
جهانندگان را همه پیش خواند
بگفت آنک بهرام یل را رسید
بشد زار و گریان هران کوشنید
همه چین برو زار و گریان شدند
ابی آتش تیز بریان شدند
یکایک همه کار او را بساخت
نگه کرد کاین بدبریشان که تاخت
قلون را به توران دو فرزند بود
ز هر گونه پی خویش و پیوند بود
چو دانسته شد آتشی بر فروخت
سرای و همه بر زن او بسوخت
دو فرزند او را بر آتش نهاد
همه چیز او را به تاراج داد
ازان پس چو نوبت به خاتون رسید
ز پرده به گیسوش بیرون کشید
به ایوان کشید آن همه گنج اوی
نکرد ایچ یاد از در رنج اوی
فرستاد هرسو هیوان مست
نیامدش خراد بر زین بدست
همه هرچ در چین و را بنده بود
به پوشیدشان جامه های کبود
بیک چند با سوک بهرام بود
که خاقان ازان کار بدنام بود

چو خراد بر زین به خسرو رسید
بگفت آن کجا کرد و دید و شنید
دل شاه پرویز ازان شاد شد
کزان بد گهر دشمن آزاد شد
به درویش بخشید چندی درم
ز پوشیدنیها و از بیش و کم
بهر پادشاهی و خودکامه پی
نوشتند بر پهلوی نامه پی

که دارای دارنده یزدان چه کرد
ز دشمن چگونه برآورد گرد
به قیصر یکی نامه بنوشت شاه
چنانچون بود درخور پیشگاه
به یک هفته مجلس بیاراستند
بهر پر زنی رود و می خواستند
به آتشکده هم فرستاد چیز
بران موبدان خلعت افگند نیز
بخراد برزین چنین گفت شاه
که زبید تو راگر دهم تاج و گاه
دهانش پر از گوهر شاهوار
بیاگند و دینار چون صد هزار
همی ریخت گنجور در پای اوی
برین گونه تا تنگ شد جای اوی
بدو گفت هرکس که پیچد ز راه
شود روز روشن برو بر سیاه
چو بهرام باشد به دشت نبرد
کزو ترک پیرش برآورد گرد
همه موبدان خواندند آفرین
که بی تو مبیناد کهنتر زمین
چو بهرام باد آنک با مهر تو
نخواهد که رخشان بود چهر تو

از آن پس چو خاقان به پردخت دل
ز خون شد همه کشور چین چو گل
چنین گفت یک روز کز مرد سست
نیاید مرگ کار نا تندرست
بدان نامداری که بهرام بود
مر ازو همه رامش و کام بود
کنون من ز کسهای آن نامدار
چرا بازماندم چنین سست و خوار
نکوهش کند هرک این بشنود
ازین پس به سوگند من نگرود
نخوردم غم خرد فرزند اوی
نه اندیشه ی خویش و پیوند اوی
چو با ما به فرزند پیوسته شد
به مهر و خرد جان او شسته شد
بفرمود تا شد برادرش پیش
سخن گفت با او ز اندازه بیش
که کسهای بهرام یل را بین
فراوان برایشان بخواند آفرین
بگو آنک من خود جگر خسته ام
بدین سوک تا زنده ام بسته ام
به خون روی کشور بشستم ز کین

همه شهر نفرین بدو آفرین
بدین درد هر چند کین آورم
وگر آسمان بر زمین آورم
ز فرمان یزدان کسی نگذرد
چنین داند آنکس که دارد خرد
که او را زمانه بران گونه بود
همه تنبل دیو وارونه بود
بران زینهارم که گفتم سخن
بران عهد و پیمان نهادیم بن
سوی گردیه نامه‌یی بد جدا
که ای پاکدامن زن پارسا
همه راستی و همه مردمی
سرشتت فزونی و دور از کمی
ز کار تو اندیشه کردم دراز
نشسته خرد با دل من برآز
به از تو ندیدم کسی کدخدای
بیار ای ایوان ما را برای
بدارم تو را همچوجان و تنم
بکوشم که پیمان تو نشکنم
وزان پس بدین شهر فرمان تو راست
گروگان کنم دل بدانچت هواس
کنون هرکه داری همه گرد کن
به پیش خردمند گوی این سخن
ازین پس بین تاچه آیدت رای
به روشن روانت خرد رهنمای
خرد را بران مردمان شاه کن
مرا زآن سگالیده آگاه کن
همی رفت برسان قمری ز سرو
بیامد برادرش تازان به مرو
جهانجوی با نامور رام شد
به نزدیک کسهای بهرام شد
بگفت آنچ خاقان بدو گفته بود
که از کین آن کشته آشفته بود
ازان پس چنین گفت کای بخردان
پسندیده و کار دیده ردان
شما را بدین مزد بسیار باد
ورا داور دادگر یار باد
یکی ناگهان مرگ بود آن نه خرد
که کس در جهان ز آن گمانی نبرد
پس آن نامه پنهان به خواهرش داد
سخنهای خاقان همه کرد یاد
ز پیوند وز پند و نیکوسخن
چه از نو چه از روزگار کهن
ز پاکی و از پارسایی زن

که هم غمگسارست و هم رای زن
 جوان گفت و آن پاکدامن شنید
 ز گفتار او خامشی برگزید
 وزان پس چو برخواند آن نامه را
 سخنهای خاقان خود کامه را
 خرد را چو با دانش انباز کرد
 به دل پاسخ نامه را ساز کرد
 بدو گفت کاین نامه برخواندم
 خرد را بر خویش بنشاندم
 چنان کرد خاقان که شاهان کنند
 جهاندریده و پیشگاهان کنند
 بد و باد روشن جهان بین من
 که چنین بجوید همی کین من
 دل او ز تیمار خسته مباد
 امید جهان زو گسسته مباد
 مباد ایچ گیتی ز خاقان تهی
 بدو شاد بادا کلاه مهی
 کنون چون نشستیم با یکدگر
 بخوانیم نامه همه سر به سر
 بدان کو بزرگست و دارد خرد
 یکایک بدین آرزو بنگرد
 کنون دوده را سر به سر شیونست
 نه هنگامه‌ی این سخن گفتنست
 چو سوک چنان مهتر آید به سر
 ز فرمان خاقان نباشد گذر
 مرا خود به ایران شدن روی نیست
 زن پاک رابه تو راز شوی نیست
 اگر من بدین زودی آیم به راه
 چه گوید مرا آن خردمند شاه
 خردمند بی‌شرم خواند مرا
 چو خاقان بی‌آزرم داند مرا
 بدین سوک چون بگذرد چار ماه
 سواری فرستم به نزدیک شاه
 همه بشنوم هرچ باید شنید
 بگویندگان تا چه آید پدید
 بگویم یکایک به نامه درون
 چو آید به نزدیک او رهنمون
 تو اکنون از ایدر به شادی خرام
 به خاقان بگو آنچ دادم پیام
 فراوان فرستاده را هدیه داد
 جهاندریده از مرو برگشت شاد

■

وزان پس جوان و خردمند زن
 به آرام بنشست با رای زن

چنین گفت کامد یکی نو سخن
 که جاوید بر دل نگردد کهن
 جهاندار خاقان بیاراستست
 سخنها ز هر گونه پیراستست
 ازو نیست آهو بزرگست شاه
 دلیر و خداوند توران سپاه
 ولیکن چو با ترک ایرانیان
 بکوشد که خویشی بود در میان
 ز پیوند وز بند آن روزگار
 غم و رنج بیند به فرجام کار
 نگر تا سیاوش از افراسیاب
 چه برخورد جز تابش آفتاب
 سر خویش داد از نخستین بیاد
 جوانی که چون او ز مادر نژاد
 همان نیز پور سیاوش چه کرد
 ز توران و ایران برآورد گرد
 بسازید تا ما ز ترکان و نهان
 به ایران بریم این سخن ناگهان
 به گردوی من نامه پی کرده‌ام
 هم از پیش تیمار این خورده‌ام
 که بر شاه پیدا کند کار ما
 بگوید ز رنج و ز تیمار ما
 به نیروی یزدان چنو بشنود
 بدین چرب گفتار من بگردد
 بو گفت هرکس که بانو توی
 به ایران و چین پشت و بازو توی
 نجنباندت کوه آهن ز جای
 یلان را به مردی توی رهنمای
 زمرد خردمند بیدارتر
 ز دستور داننده هشیارتر
 همه کهترانیم و فرمان تو راست
 برین آرزو رای و پیمان تو راست
 چو بشنید زیشان عرض را بخواند
 درم داد و او را به دیوان نشاند
 پیامد سپه سر به سر بنگرید
 هزار و صد و شست یل برگزید
 کزان هر سواری بهنگام کار
 نیر گاشتندی سر از ده سوار
 درم داد و آمد سوی خانه باز
 چنین گفت با لشکر رزمساز
 که هرکس که دید او دوال رکیب
 نیچد دل اندر فراز ونشیب
 نترسد ز انبوه مردم کشان
 گر از ابر باشد برو سرفشان

به توران غریبیم و بی پشت و یار
میان بزرگان چنین سست و خوار
همی رفت خواهم چو تیره شود
سر دشمن از خواب خیره شود
شما دل به رفتن مدارید تنگ
که از چینیان لشکر آید به جنگ
که خود بی گمان از پس من سران
بیابند با گرزهای گران
همه جان یکایک به کف برنهد
اگر لشکر آید دمید و دهید
وگر بر چنین رویتان نیست رای
از ایدر مجتنبید یک تن ز جای
به آواز گفتند ما کهتریم
ز رای و ز فرمان تو نگذیریم
برین برنهادند و برخاستند
همه جنگ چین را بیاراستند
یلان سینه و مهر و ایزد گشسپ
نشستند با نامداران بر اسپ
همی گفت هرکس که مردن به نام
به از زنده و چینیان شادکام
هم آنکه سوی کاروان برگذشت
شترخواست تاپیش او شد ز دشت
گزین کرد زان اشتران سه هزار
بدان تا بنه برنهادند و بار
چو شب تیره شد گردیه برنشست
چو گردی سرافراز و گری بدست
برافگند پر مایه بر گستوان
ابا جوشن و تیغ و ترگ گوان
همی راند چون باد لشکر به راه
به رخشنده روز و شبان سیاه

ز لشکر بسی زینهارى شدند
به نزدیک خاقان به زارى شدند
برادر بیامد به نزدیک اوی
که ای نامور مهتر جنگ جوی
سپاه دلاور به ایران کشید
بسی زینهارى بر ما رسید
ازین ننگ تا جاودان بر درت
بخندد همی لشکر و کشور
سپهدار چین کان سخنها شنید
شد از خشم رنگ رخس ناپدید
بدو گفت بشتاب و برکش سپاه
نگه کن که لشکر کجا شد به راه
بریشان رسی هیچ تندى مکن

نخستین فراز آر شیرین سخن
ازیشان نداند کسی راه ما
مگر بشکنی پشت بدخواه ما
به خوبی سخن گوی و بنوازشان
به مردانگی سر بر افرازشان
وگر هیچ سازد کسی با تو جنگ
تو مردی کن و دور باش از درنگ
ازیشان یکی گورستان کن به مرو
که گردد زمین همچو پر تذرو
بیامد سپهدار با شش هزار
گزیده ز ترکان جنگی سوار
به روز چهارم بریشان رسید
زن شیر دل چون سپه را بدید
ازیشان به دل بر نکرد ایچ یاد
زلشکر سوی ساریان شد چو باد
یکایک بنه از پس پشت کرد
بیامد نگه کرد جای نبرد
سلیح برادر به پوشید زن
نشست از بر باره گام زن
دو لشکر برابر کشیدند صف
همه جانها بر نهاده به کف
به پیش سپاه اندر آمد تبرگ
که خاقان ورا خواندی پیر گرگ
به ایرانیان گفت کان پاک زن
مگر نیست با این بزرگ انجمن
بشد گردیه با سلیح گران
میان بسته برسان جنگاوران
دلاور تبرگش ندانست باز
بزد پاشنه شد بر او فراز
چنین گفت کان خواهرکشته شاه
کجا جویمش در میان سپاه
که با او مرا هست چندی سخن
چه از نو چه از روزگار کهن
بدو گردیه گفت اینک منم
که بر شیر درنده اسپ افکنم
چو بشنید آواز او را تبرگ
بران اسپ جنگی چو شیر سترگ
شگفت آمدش گفت خاقان چین
تو را کرد زین پادشاهی گزین
بدان تا تو باشی و را یادگار
ز بهرام شیر آن گزیده سوار
همی گفت پاداش آن نیکوی
بجای آورم چون سخن بشنوی
مرا گفت بشتاب و او را بگوی

که گرز آنک گفتم ندیدی تو روی
چنان ان که این خود نگفتم ز بن
مگر نیز باز آمدم زان سخن
ازین مرز رفتن مرا روی نیست
مکن آرزو گر تو را شوی نیست
سخنها برین گونه پیوند کن
ورگ پند نپذیردت بند کن
همان را که او را بدان داشتست
سخنها ز اندازه بگذاشتست
بدو گردیه گفت کز رزمگاه
به یکسو شویم از میان سپاه
سخن هرچ گفتی تو پاسخ دهم
تو را اندرین رای فرخ نهم
ز پیش سپاه اندر آمد تبرگ
بیامد بر نامدار سترگ
چو تنها به دیدش زن چاره جوی
از آن مغفر تیره بگشاد روی
بدو گفت بهرام را دیده‌ای
سواری و رزمش پسندیده‌ای
مرا بود هم مادر و هم پدر
کنون روزگار وی آمد به سر
کنون من تو را آزمایش کنم
یکی سوی رزمتم نمایش کنم
اگر از در شوی یابی بگوی
همانا مرا خود پسندست شوی
بگفت این وزان پس برانگیخت اسپ
پس او همی‌تاخت ایزد گشسپ
یکی نیزه زد بر کمر بند او
که بگسست خفتان و پیوند او
یلان سینه با آن گزیده سپاه
برانگیخت اسپ اندر آن رزمگاه
همه لشکر چین بهم بر شکست
بس کشت و افگند و چندی بخت
دو فرسنگ لشکر همی‌شد ز پس
بر اسپان نماندند بسیار کس
سراسر همه دشت شد رود خون
یکی بی‌سر و دیگری سرنگون

چو پیروز شد سوی ایران کشید
بر شهریار دلیران کشید
به روز چهارم به آموی شد
ندیدی زنی کو جهانجوی شد
به آموی یک چند بنشست و بود
به دلش اندرون داورها فزود

یکی نامه سوی برادر بدرد
نوشت و زهر کارش آگاه کرد
نخستین سخن گفت بهرام گرد
به تیمار و درد برادر بمرد
تو را و مرا مزد بسیار باد
روان وی از ما بی آزار باد
دگر گفت با شهریار بلند
بگوی آنچ از من شنیدی ز پند
پس ما پیامد سپاهی گران
همه نامداران جنگاوران
بر آن گونه برگاشتمشان ز رزم
که نه رزم بینند زان پس نه بزم
بسی نامور مهتران با منند
نبادی که آید بریشان گزند
نشستم به آموی تا پاسخم
بیارد مگر اختر فرخم

از آن پس به آرام بنشست شاه
چو برخاست بهرام جنگی ز راه
ندید از بزرگان کسی کینه جوی
که با او بروی اندر آورد روی
به دستور پاکیزه یک روز گفت
که اندیشه تا کی بود در نهفت
کشنده‌ی پدر هر زمان پیش من
همی بگذرد چون بود خویش من
چوروشن روانم پر از خون بود
همی پادشاهی کنم چون بود
نهادند خوان و می چند خورد
هم آن روز بندوی رابند کرد
ازان پس چنین گفت با رهنما
که او را هم اکنون ببر دست و پا
بریدند هم در زمان او بمرد
پر از خون روانش به خسرو سپرد

وزان پس بسوی خراسان کسی
گسی کرد و اندرز دادش بسی
بدو گفت با کس مجناب زبان
از ایدر برو تا در مرزبان
به گسته‌م گو ایچ گونه مپا
چو این نامه من بخوانی بیا
فرستاده چون در خراسان رسید
به درگاه مرد تن آسان رسید
بگفت آنچ فرمان پرویز بود
که شاه جوان بود و خونریز بود

چو گسته‌م بشنید لشکر براند
 پراگنده لشکر همه باز خواند
 چنین تا به شهر بزرگان رسید
 ز ساری و آمل به گرگان رسید
 شنید آنک شد شاه ایران درشت
 برادرش را او به مستی بکشت
 چو بشنید دستش به دندان بکند
 فرود آمد از پشت اسپ سمند
 همه جامه‌ی پهلوی کرد چاک
 خروشان به سر بر همی ریخت خاک
 بدانست کو را جهاندار شاه
 به کین پدر کرد خواهد تباه
 خروشان ازان جایگه بازگشت
 تو گفتی که با باد انبار گشت
 سپاه پراگنده کرد انجمن
 همی تاخت تا پیشه نارون
 چو نزدیکی کوه آمل رسید
 سپه را بدان پیشه اندر کشید
 همی برد بر هر سوی تاختن
 بدان تاختن بود کین آختن
 به هر سو که بیکار مردم بدند
 به نانی همی بنده‌ی او شدند
 به جایی کجا لشکر شاه بود
 که گسته‌م زان لشکر آگاه بود
 همی بر سرانشان فرود آمدی
 سپه رایکایک بهم برزدی
 وزان پس چو گردوی شد نزد شاه
 بگفت آن کجا خواهرش با سپاه
 بدان مرزبانان خاقان چه کرد
 که در مرو زیشان برآورد گرد
 وزان روی گسته‌م بشنید نیز
 که بهرام یل را پر آمد قفیز
 همان گردیه با سپاه بزرگ
 برفت از بر نامدار سترگ
 پس او سپاهی بیامد بکین
 چه کرد او بدان نامداران چین
 پذیره شدن را سپه برنشانند
 ازان جایگه نیز لشکر براند
 چو آگاه شد گردیه رفت پیش
 از آموی با نامدران خویش
 چو گسته‌م دید آن سپه را ز راه
 بر انگیخت اسپ از میان سپاه
 بیامد بر گردیه پر ز درد
 فراوان ز بهرام تیمار خورد

همان درد بندوی او را بگفت
همی به آستین خون مژگان برفت
یلان سینه را دید و ایزد گشسپ
فرود آمد از دور گریان زاسپ
بگفت آنک بندوی را شهریار
تبه کرد و بد شد مرا روزگار
تو گفתי نه از خواهرش زاده بود
نه از بهر او تن به خون داده بود
به تارک مر او را روا داشتی
روان پیش خاکش فدا داشتی
نخستین ز تن دست و پایش برید
بران سان که از گوهر او سزید
شما را بدو چیست اکنون امید
کجا همچو هنگام با دست و بید
ابا همگناتنان بتر زان کند
به شهر اندرون گوشت ارزان کند
چو از دور بیند یلان سینه را
بر آشوبد و نو کند کینه را
که سالار بودی تو بهرام را
ازو یافتی در جهان کام را
ازو هرکه داندش پرهیز به
گلوی و را خنجر تیز به
گر ای دون که باشید با من بهم
ز نیم اندرین رای بر بیش و کم
پذیرفت ازو هر که بشنید پند
همی جست هر کس ز راه گزند
زبان تیز با گردیه بر گشاد
همی کرد کردار بهرام یاد
ز گفتار او گردیه گشت سست
شد اندیشه ها بر دلش بر درست
نبودند یکسر به نزدیک اوی
درخشان شد آن رای تاریک اوی
یلان سینه را گفت کاین زن بشوی
چه گوید بجوید بدین آب روی
چنین داد پاسخ که تا گویمش
به گفتار بسیار دل جویمش
یلان سینه با گردیه گفت زن
به گیتی تو را دیده ام رای زن
ز خاقان کرانه گزیدی سزید
که رای تو آزادگان را گزید
چه گویی ز گسته هم یل خال شاه
توانگر سپهبد یلی با سپاه
بدو گفت شویی کز ایران بود
ازو تخمه ی ما نه ویران بود

یلان سینه او را بگستهم داد
دلاور گوی بود فرخ نژاد
همی داشتش چون یکی تازه سیب
که اندر بلندی ندیدی نشیب
سپاهی که از نزد خسرو شدی
برو روزگار کهن نو شدی
هر آنکه که دیدی شکست سپاه
کمان را بر افراشتی تا به ماه

چنین تا برآمد برین چندگاه
ز گستهم پر درد شد جان شاه
برآشفت روزی به گردوی گفت
که گستهم با گردیه گشت جفت
سوی او شدند آن بزرگ انجمن
برانم که او بودشان رای زن
از آمل کس آمد ز کارآگاهان
همه فاش کرد آنچ بودی نهان
همی گفت زین گونه تا تیره گشت
ز گفتار چشم یلان خیره گشت
چو سازندگان شمع ومی خواستند
همه کاخ ا ورا بیاراستند
ز بیگانه مردم پردخت جای
نشست از بر تخت با رهنمای
همان نیز گردوی و خسرو بهم
همی رفت از گردیه بیش و کم
بدو گفت ز ایدر فراوان سپاه
به آمل فرستاده ام کینه خواه
همه خسته و کشته بازآمدند
پرازناله ویا گذار آمدند
کنون اندرین رای ما را یکیست
که از رای ما تاج و تخت اندکیست
چو بهرام چوبینه گم کرد راه
همیشه بدی گردیه نیک خواه
کنون چاره‌یی هست نزدیک من
مگو این سخن بر سر انجمن
سوی گردیه نامه باید نوشت
چو جویی پر از می بباغ بهشت
که با تو همی دوستداری کنم
بهر جای و هر کار یاری کنم
برآمد برین روزگاری دراز
زبان بر دلم هیچ نگشاد راز
کنون روزگار سخن گفتن است
که گردوی ما رابجای تنست
نگر تا چگونه کنی چاره‌یی

کز آن گم شود زشت پتیاره‌یی
که گسته‌م را زیر سنگ‌آوری
دل و خانه‌ی ما به چنگ آوری
چو این کرده باشی سپاه تو را
همان در جهان نیک خواه تو را
مر آن را که خواهی دهم کشوری
بگردد بر آن کشور اندر سری
تو آیی به مشکوی زرین من
سرآورده باشی همه کین من
برین بر خورم سخت سوگند نیز
فزایم برین بندها بند نیز
اگر پیچم این دل ز سوگند من
مبادا ز من شاد پیوند من
بدو گفت گردوی نوشه بدی
چو ناهید در برج خوشه بدی
تو دانی که من جان و فرزند خویش
برو بوم آباد و پیوند خویش
بجای سر تو ندارم به چیز
گرین چیزها ارجمندست نیز
بدین کس فرستم به نزدیک اوی
درفشان کنم جان تاریک اوی
یکی رقعہ خواهم برو مهر شاه
همان خط او چون درخشنده ماه
به خواره فرستم زن خویش را
کنم دور زین در بد اندیش را
که چونین سخن نیست جز کارزن
به ویژه زنی کو بود رای زن
برین نیز هر چون همی بنگرم
پیام تو باید بر خواهرم
بر آید بکام تو این کار زود
برین بیش و کم بر نباید فزود
چو بشنید خسرو بران شاد شد
همه رنجه‌ها بر دلش باد شد
هم آنکه ز گنجور قرطاس خواست
ز مشک سیه سوده انقاس خواست
یکی نامه بنوشت چون بوستان
گل بوستان چون رخ دوستان
پر از عهد و پیوند و سوگندها
ز هر گونه‌یی لابد و پندها
چو برگشت عنوان آن نامه خشک
نهادند مهری برو بر ز مشک
نگینی برو نام پرویز شاه
نهادند بر مهر مشک سیاه
یکی نامه بنوشت گردوی نیز

بگفت اندرو پند و بسیار چیز
سرنامه گفت آنک بهرام کرد
همه دوده و بوم بدنام کرد
که بخشایش آزاد یزدان بروی
مبادا پشیمان ازان گفت وگوی
هرآنکس که جانش ندارد خرد
کم و بیشی کارها ننگرد
گر او رفت ما از پس او رویم
بداد خدای جهان بگرویم
چو جفت من آید به نزدیک تو
درخشان کند جان تاریک تو
ز گفتار او هیچ گونه مگرد
چو گردی شود بخت را روی زرد
نهاد آن خط خسرو اندر میان
بپیچید برنامه بر پرنیان
زن چاره گر بستد آن نامه را
شنید آن سخنهاى خود کامه را
همی تاخت تا بیشه‌ی نارون
فرستاده‌ی زن به نزدیک زن
ازو گردیه شد چو خرم بهار
همان رخ پر از بوی و رنگ و نگار
ز بهرام چندی سخن راندند
همی آب مژگان بر افشانند
پس آن نامه‌ی شوی با خط شاه
نهانی بدو داد و بنمود راه
چو آن شیر زن نامه‌ی شاه دید
تو گفתי بر وی زمین ماه دید
بخندید و گفت این سخن رابه رنج
ندارد کسی کش بود یار پنج
بخواند آن خط شاه بر پنج تن
نهان داشت زان نامدار انجمن
چو بگشاد لب زود پیمان بیست
گرفت آن زمان دست او را بدست
همان پنج تن را بر خویش خواند
به نزدیکی خوابگاه برنشاند
چو شب تیره شد روشنایی بکشت
لب شوی بگرفت ناگه بمشت
ازان مردمان نیز یار آمدند
به بالین آن نامدار آمدند
بکوشید بسیار با مرد مست
سر انجام گویا زیانش بیست
سپهید به تاریکی اندر بمرد
شب و روز روشن به خسرو سپرد
بشهر اندرون بانگ و فریاد خاست

بهر بر زنی آتش و باد خاست
چو آواز بشنید ناباک زن
بخفتان رومی بیوشید تن
شب تیره ایرانیان را بخواند
سخنهای آن کشته چندی براند
پس آن نامه‌ی شاه بنمودشان
دلیری و تندی بی‌فزودشان
همه سرکشان آفرین خواندند
بران نامه برگوهر افشاندند

دوان و قلم خواست ناباک زن
ز هرگونه انداخت با رای زن
یکی نامه بنوشت نزدیک شاه
ز بدخواه وز مردم نیک خواه
سر نامه کرد آفرین از نخست
بر آنکس که او کینه از دل بشست
دگر گفت کاری که فرمود شاه
بر آمد بکام دل نیک خواه
پراگنده گشت آن سپاه سترگ
به بخت جهاندار شاه بزرگ
ازین پس کنون تا چه فرمان دهی
چه آویزی از گوشوار رهی
چو آن نامه نزدیک خسرو رسید
از آن زن و را شادی نو رسید
فرستاده‌یی خواست شیرین سخن
که داند همه داستان کهن
یکی نامه برسان ارژنگ چین
نوشتند و کردند چند آفرین
گرانمایه زن را به درگاه خواند
به نامه و را افسر ماه خواند
فرستاده آمد بر زن چوگرد
سخنهای خسرو بدو یادکرد
زن شیر زان نامه‌ی شهریار
چو رخشنده گل شد به وقت بهار
سپه را به در خواند و روزی بداد
چو شد روز روشن بنه برنهاد
چو آمد به نزدیکی شهریار
سپاهی پذیره شدش بی‌شمار
زره چون بدرگاه شد بار یافت
دل تاجور پر ز تیمار یافت
بیاورد زان پس نثاری گران
هر آنکس که بودند با اوسران
همان گنج و آن خواسته پیش برد
یکایک به گنج‌ور او برشمرد

ز دینار وز گوهر شاهوار
کس آن را ندانست کردن شمار
ز دیبای زر بفت و تاج و کمر
همان تخت زرین و زرین سپر
نگه کرد خسرو بران زاد سرو
برخ چون بهار و برفتن تذرو
به رخساره روز و به گیسو چو شب
همی در بارد تو گویی ز لب
ورا در شبستان فرستاد شاه
ز هر کس فزون شد و را پایگاه
فرستاد نزد برادرش کس
همان نزد دستور فریادرس
بر آیین آن دین مر او رابخواست
بپذرفت با جان همی داشت راست
بیارانش بر خلعت افگند نیز
درم داد و دینار و هرگونه چیز

دو هفته برآمد بدو گفت شاه
به خورشید و ماه و به تخت و کلاه
که برگویی آن جنگ خاقانیان
ببندی کمر همچنان بر میان
بدو گفت شاها انوشه بدی
روان را به دیدار توشه پدی
بفرمای تا اسپ و زین آورند
کمان و کمند و کمین آورند
همان نیزه و خود و خفتان جنگ
یکی ترکش آگنده تیر خدنگ
پرستنده پی را بفرمود شاه
که درباغ گلشن بیارای گاه
برفتند بیدار دل بندگان
ز ترک و ز رومی پرستندگان
ز خوبان رومی هزار و دویست
تو گفתי به باغ اندرون راه نیست
چو خورشید شیرین به پیش اندرون
خرامان به بالای سیمین ستون
بشد گردیه تا به نزدیک شاه
زره خواست از ترک و رومی کلاه
پیامد خرامان ز جای نشست
کمر بر میان بست و نیزه بدست
بشاه جهان گفت دستور باش
یکی چشم بگشا ز بد دور باش
بدان پر هنر زن بفرمود شاه
زن آمد به نزدیک اسپ سیاه
بن نیزه را بر زمین برنهاد

ز بالا بزین اندرآمد چو باد
به باغ اندر آورد گاهی گرفت
چپ و راست بیگانه راهی گرفت
همی هر زمان باره برگاشتی
وز ابر سیه نعره برداشتی
بدو گفت هنگام جنگ تبرگ
بدین گونه بودم چو غر نده گرگ
چنین گفت شیرین که ای شهریار
بدشمن دهی آلت کار زار
تو با جامه پاک بر تخت زر
ورا هر زمان بر تو باشد گذر
بخنده به شیرین چنین گفت شاه
کزین زن جز از دوستداری نخواه
همی تاخت گرد اندرش گردیه
برآورد گاهی برش گردیه
بدو مانده بد خسرو اندر شگفت
بدان برز و بالا و آن یال و کفت
چنین گفت با گردیه شهریار
که بی عیبی از گردش روزگار
کنون تا ببینم که با جام می
یکی سست باشی اگر سخت پی
بگرد جهان چار سالار من
که هستند بر جان نگهبان من
ابا هریکی زان ده و دو هزار
ز ایران بپای اند جنگی سوار
چنین هم به مشکوی زرین من
چه در خانه ی گوهر آگین من
پرستار باشد ده و دو هزار
همه پاک با طوق و با گوشوار
ازان پس نگهدار ایشان توی
که با رنج و تیمار خویشان توی
نخواهم که گویند زیشان سخن
جز از تو اگر نو بود گر کهن
شنید آن سخن گردیه شاد شد
ز بیغاره ی دشمن آزاد شد
همی رفت روی زمین را بروی
همی آفرین خواند بر فر اوی

برآمد برین روزگاری دراز
نبد گردیه را به چیزی نیاز
چنین می همی خورد با بخردان
بزرگان و رزم آزموده ردان
بدان مجلس اندر یکی جام بود
نوشته برو نام بهرام بود

بفرمود تا جام بنداختند
 وزان هرکسی دل پیرداختند
 گرفتند نفرین به بهرام بر
 بران جام و آرنده‌ی جام بر
 چنین گفت که اکنون بر بوم ری
 به کوبند پیلان جنگی بپی
 همه مردم از شهر بیرون کنند
 همه ری بپی دشت و هامون کنند
 گرانمایه دستور با شهریار
 چنین گفت کای از کیان یادگار
 نگه کن که شهری بزرگست ری
 نشاید که کوبند پیلان بپی
 که یزدان دران کار همداستان
 نباشد نه هم بر زمین راستان
 به دستور گفت آن زمان شهریار
 که بد گوهری باید و نابکار
 که یک چند باشد بری مرزبان
 یکی مرد بی دانش و بد زبان
 بدو گفت بهمن که گر شهریار
 بخواهد نشان چنین نابکار
 بجویم و این را بجا آوریم
 نباید که بی‌رهنما آوریم
 چنین گفت خسرو که بسیارگوی
 نژد اختری بایدم سرخ موی
 تنش سرخ و بینی کژ و روی زشت
 همان دوزخی روی دور از بهشت
 یکی مرد بدنام و رخساره زرد
 بد اندیش و کوتاه دل پر ز درد
 همان بد دل و سفله و بی‌فروغ
 سرش پر ز کین و زبان پر دروغ
 دو چشمش کژ و سبز و دندان بزرگ
 بران اندرون کژ رود همچو گرگ
 همه موبدان مانده زو در شگفت
 که تا یاد خسرو چنین چون گرفت
 همی‌جست هرکس بگرد جهان
 ز شهر کسان از کهان و مهان
 چنان بد که روزی یکی نزد شاه
 بیامد کزین گونه مردی به راه
 بدیدم بیارم به فرمان کی
 بدان تا فرستدش خسرو بری
 بفرمود تا نزد او آورند
 وز آنگونه بازی بکو آورند
 بردند زین گونه مردی برش
 بخندید زو کشور و لشکرش

بدو گفت خسرو ز کردار بد
 چه داری بیاد ای بد بی‌خرد
 چنین گفت با شاه کز کار بد
 نیاسایم و نیست با من خرد
 سخن هرچ گوئی دگرگون کنم
 تن و جان مردم پر از خون کنم
 سرمایه‌ی من دروغست و بس
 سوی راستی نیستم دست رس
 بدو گفت خسرو که بد اخترت
 نوشته مبادا جزین بر سرت
 به دیوان نوشتند منشور ری
 ز زشتی بزرگی شد آن شوم پی
 سپاه پراکنده او را سپرد
 برفت از درو نام زشتی ببرد
 چو آمد بری مرد ناتندرست
 دل و دیده از شرم یزدان بشست
 بفرمود تا ناودانهای بام
 بکنند و او شد بران شادکام
 وزان پس همه گریکان رابکشت
 دل کد خدایان ازو شد درشت
 به هرسو همی‌رفت با رهنمای
 منادیگری پیش او بر پیای
 همی‌گفت گر ناودانی بجای
 بینی و گر گریه‌یی در سرای
 بدان بوم ویر آتش اندر زنم
 ز برشان همی سنگ بر سرزنم
 همی‌جست جایی که بد یک درم
 خداوند او را فگندی به غم
 همه خانه از موش بگذاشتند
 دل از بوم آباد برداشتند
 چو باران بدی ناودانی نبود
 به شهر اندرون پاسبانی نبود
 ازان زشت بد کامه‌ی شوم پی
 که آمد ز درگاه خسرو بری
 شد آن شهر آباد یکسر خراب
 به سر بر همی‌تافتی آفتاب
 همه شهر یکسر پر از داغ و درد
 کس اندر جهان یاد ایشان نکرد

چنین تا بیامد مه فوردین
 بیاراست گلبرگ روی زمین
 جهان از نم ابر پر ژاله شد
 همه کوه وهامون پراز لاله شد
 بزرگان به بازی به باغ آمدند

همه میش و آهو به راغ آمدند
 چو خسرو گشاده در باغ دید
 همه چشمه‌ی باغ پر ماغ دید
 بفرمود تا دردمیدند بوق
 بیاورد پس جامهای خلوق
 نشستند بر سبزه می خواستند
 به شادی زبان را بیاراستند
 بیاورد پس گردیه گریکی
 که پیدا نبذ گربه از کودکی
 بر اسپه نشانده ستامی بزر
 به زر اندرون چند گونه گهر
 فروهشته از گوش او گوشوار
 به ناخن بر از لاله کرده نگار
 بدیده چوقار و به رخ چون بهار
 چو می‌خواره بد چشم او پر خمار
 همی‌تاخت چون کودکی گرد باغ
 فروهشته از باره زرین جناغ
 لب شاه ایران پر از خنده شد
 همه کهتران خنده را بنده شد
 ابا گردیه گفت کز آرزوی
 چه باید بگو ای زن خوب روی
 زن چاره گر برد پیشش نماز
 بدو گفت کای شاه گردن فراز
 بمن بخش ری را خرد یاد کن
 دل غمگنان از غم آزاد کن
 ز ری مردک شوم رابازخوان
 ورا مرد بد کیش و بد ساز دان
 همی گریه از خانه بیرون کند
 دگر ناودان یک به یک بشکند
 بخندید خسرو ز گفتار زن
 بدو گفت کای ماه لشکرشکن
 ز ری باز خوان آن بد اندیش را
 چو آهرمن آن مرد بد کیش را
 فرستاد کس زشت رخ رابخواند
 همان خشم بهرام با او براند
 بکشتند او را به زاری و درد
 کجا بد بد اندیش و بیکار مرد
 هممی هر زمانش فزون بود بخت
 ازان تاجور خسروانی درخت

ازان پس چو گسترده شد دست شاه
 سراسر جهان شد ورا نیک خواه
 همه تاجدارانش کهتر شدند
 همه کهتران زو توانگر شدند

گزین کرد از ایران چل و هشت هزار
جهان دیده گردان و جنگی سوار
در گنجای کهن برگشاد
که بنهاد پیروز و فرخ قباد
جهان را بیخشید بر چار بهر
یکایک همه نامزد کرد شهر
از آن نامدران ده و دو هزار
گزین کرد ز ایران و نیران سوار
فرستاد خسرو سوی مرز روم
نگهبان آن فرخ آزاد بوم
بدان تا ز روم اندر ایران سپاه
نیاید که کشور شود زو تباه
مگر هرکسی برکند مرز خویش
بداند سر مایه و ارز خویش
هم از نامداران ده و دو هزار
سواران هشیار خنجرگزار
بدان تا سوی ز ابلستان شوند
ز بوم سیه در گلستان شوند
بدیشان چنین گفت هرکو ز راه
بگردد ندارد زبان را نگاه
به خوبی مر او را به راه آورید
کزین بگذرد بند و چاه آورید
به هرسو فرستید کارآگاهان
بدان تا نماند سخن در نهان
طلایه بیاید به روز و شبان
مخسپید در خیمه بی پاسبان
ز لشکر ده و دو هزار دگر
دلاور سواران پرخاشخ
بخواند و بسی هدیه ها دادشان
به راه الانان فرستادشان
بدیشان سپرد آن در باختر
بدان تا نیاید ز دشمن گذر
بدان سرکشان گفت بیدار بید
همه در پناه جهاندار بید
ده و دو هزار دگر برگزید
ز مردان جنگی چنان چون سزید
به سوی خراسان فرستادشان
بسی پند و اندرزها دادشان
که از مرز هیتال تا مرز چین
نباید که کس پی نهد بر زمین
مگر به آگهی و بفرمان ما
روان بسته دارد به پیمان ما
بهر کشوری گنج آگنده هست
که کس را نباید شدن دوردست

چو باید بخواهید و خرم بوید
 خردمند باشید و بی غم بوید
 در گنج بگشاد و چندی درم
 که بودی ز هرمز برو بر رقم
 بیاورد و گریان به درویش داد
 چو درویش پیوسته بد بیش داد
 از آنکس که او یار بندوی بود
 به نزدیک گسته‌م و زنگوی بود
 که بودند یازان به خون پدر
 ز تنهای ایشان جدا کرد سر
 چو از کین و نفرین به پردخت شاه
 بدانش یکی دیگر آورد راه
 از آن پس شب و روز گردنده دهر
 نشست و ببخشید بر چار بهر
 از آن چار یک بهر موبد نهاد
 که دارد سخنهای نیکو بیاد
 ز کار سپاه و ز کار جهان
 به گفتی به شاه آشکار و نهان
 چو در پادشاهی به دیدی شکست
 ز لشکر گر از مردم زیر دست
 سبک دامن داد بر تافتی
 گذشته بجستی و دریافتی
 دگر بهر شادی و رامشگران
 نشسته به آرام با مهتران
 نبودى نه اندیشه کردی ز بد
 چنان کز ره نامداران سزد
 سیم بهره گاه نیایش بدی
 جهان آفرین را ستایش بدی
 چهارم شمار سپهر بلند
 همی بر گرفتی چه و چون و چند
 ستاره شمر پیش او بر پیای
 که بودی به دانش و راه رهنمای
 وزین بهره نیمى شب دیر یاز
 نشستى همی با بتان طراز
 همان نیز یک ماه بر چار بهر
 ببخشید تا شاد باشد ز دهر
 یکی بهره میدان چوگان و تیر
 یکی نامور پیش او یادگیر
 دگر بهره زو کوه و دشت شکار
 از آن تازه گشتی و راه روزگار
 هر آنکه که گشتی ز نخچیر باز
 به رخشنده روز و شب دیر یاز
 هر آنکس که بودی و را پیش گاه
 بیستى به شهر اندر آیین و راه

دگر بهره شطرنج بودی و نرد
سخن گفت از روزگار نبرد
سه دیگر هر آنکس که داننده بود
فزاینده‌ی چیز و خواننده بود
به نویت و را پیش بنشاندی
سخنهای دیرینه برخواندی
چهارم فرستادگان را ز راه
همی خواندندی به نزدیک شاه
نوشتی همه پاسخ نامه باز
بدادی بدان مرد گردن فراز
فرستاده با خلعت و کام خویش
ز در بازگشتی به آرام خویش
همه روز منشور هر کشوری
نوشتی سپردی بهر مهتری
چو بودی سر سال نو فوردین
که رخشان شدی در دل از هور دین
نهادی یکی گنج خسرو نهان
که نشناختی کهتری در جهان

چو بر پادشاهیش شد پنج سال
به گیتی نبودش سراسر همال
ششم سال زان دخت قیصر چو ماه
یکی پورش آمد همانند شاه
نبود آن زمان رسم بانگ نماز
به گوش چنان پروریده بنار
یکی نام گفتی مر او را پدر
نهانی دگر آشکارا دگر
نهانی به گفتی بگوش اندرون
همی خواندی آشکارا برون
بگوش اندرون خواند خسرو قباد
همی گفت شیر وی فرخ نژاد
چو شب کودک آمد گذشته سه پاس
بیامد بر خسرو اخترشناس
از اخترشناسان پیرسید شاه
که هرکس که دارند اختر نگاه
بدیدی که فرجام این کار چیست
ز زیج اختر این جهاندار چیست
چنین داد پاسخ ستاره شمر
که بر چرخ گردان نیابی گذر
ازین کودک آشوب گیرد زمین
نخواند سپاهت برو آفرین
هم از راه یزدان بگردد به نیز
ازین بیشتر چون سراییم چیز
دل شاه غمگین شد از کارشان

وزان ناسزاوار گفتارشان
 چنین گفت با مرد داننده شاه
 که نیکو کنید اندر اختر نگاه
 نگر تا نگردد زیانتان برین
 به پیش بزرگان ایران زمین
 همی داشت آن اختران را نگاه
 نهاده بران بسته بر مهر شاه
 پر اندیشه بد زان سخن شهریار
 بران هفته کس را ندادند بار
 ز نخچیر و از می به یکسو کشید
 بدان چنگه روی کس را ندید
 همه مهتران سوی موید شدند
 ز هر گونه‌یی داستانها زدند
 بدان تا چه بد نامور شاه را
 که بریست بر کهتران راه را
 چو بشنید موید بشد نزد شاه
 بدو داد یکسر پیام سپاه
 چنین داد پاسخ ورا شهریار
 که من تنگ دل گشتم از روزگار
 ز گفتار این مرد اخترشناس
 ز گردون گردان شدم ناسپاس
 به گنجور گفت آن یکی پرنیان
 بیاور یکی رقعہ اندر میان
 بیاورد گنجور و موید بدید
 دلش تنگ شد خامشی برگزید
 ازان پس بدو گفت یزدان بس است
 کجا برتر از دانش هر کس است
 گر ای دون که ناچار گردان سپهر
 دگرگون نماید به جوینده چهر
 به تیمار کی باز گردد ز بد
 چنین گفته از دانشی کی سزد
 جز از شادمانیت هرگز مباد
 ز گفتار ایشان مکن هیچ یاد
 ز موید چو بشنید خسرو سخن
 بخندید و کاری نو افکند بن
 دبیر پسندیده را خواند پیش
 سخن گفت با او ز اندازه بیش

به قیصر یکی نامه فرمود شاه
 که برنه سزاوار شاهی کلاه
 که مریم پسر زاد زیبا یکی
 که هرگز ندیدی چنو کودکی
 نشاید مگر دانش و تخت را
 وگر در هنر بخشش و بخت را

چو من شادمانم تو شادان بزی
که شاه‌ی و گردنکشی را سزی
چو آن نامه نزدیک قیصر رسید
نگه کرد و توقیع پرویز دید
بفرمود تا گاو دم بر درش
دمیدند و پر بانگ شد کشورش
ببستند آیین به بی‌راه و راه
پر آواز شیر وی پرویز شاه
برآمد هم آواز رامشگران
همه شهر روم از کران تا کران
بدرگاه بردند چندی صلیب
نسیم گلان آمد و بوی طیب
بیک هفته زین گونه با رود و می
بودند شادان ز شیروی کی
بهشتم بفرمود تا کاروان
بیامد بدرگاه با ساروان
صد اشتر ز گنج درم بار کرد
چو پنجه شتر بار دینار کرد
ز دیبای زریفت رومی دویست
که گفتی ز زر جامه با رزیک‌ست
چهل خوان زرین پایه بسد
چنان کز در شهر یاران سزد
همان چند زرین و سیمین دده
بگوهر بر و چشمشان آژده
بمریم فرستاد چندی گهر
یکی نره طاوس کرده بزر
چه از جامه‌ی نرم رومی حریر
ز در و زبرجد یکی آبگیر
همان باژ کشور که تا چار بار
ز دینار رومی هزاران هزار
فرستاد چون مرد رومی چهل
کجا هر چهل بود بیدار دل
گوی پیش رو نام او خانگی
که همتا نبودش به فرزانیگی
همی شد برین گونه با ساروان
شتر بار دینار ده کاروان
چو آگاهی آمد به پرویز شاه
که پیغمبر قیصر آمد ز راه
به فرخ بفرمود تا برنشست
یکی مرزبان بود خسروپرست
که سالار او بود بر نیمروز
گرانمایه گردی و گیتی فروز
برفتند با او سواران شاه
به سر برنهادند زرین کلاه

چو از دور دید آن سپه خانگی
 به پیش اندر آمد به بیگانگی
 چنین تا به نزدیک شاه آمدند
 بران نامور پیشگاه آمدند
 چو دیدند زیبا رخ شاه را
 بران گونه آراسته گاه را
 نهادند همواره سر بر زمین
 برو بر همی خواندند آفرین
 بمالید پس خانگی رخ بخاک
 همی گفت کای داور داد و پاک
 ز پیروزگر آفرین بر تو باد
 مبادی همیشه مگر شاه و راد
 بزرگانش از جای برخاستند
 به نزدیک شه جایش آراستند
 چنین گفت پس شاه را خانگی
 که چون تو که باشد به فرزانی
 ز خورشید بر چرخ تابنده تر
 ز جان سخنگوی پاینده تر
 مبادا جهان بی چنین شهریار
 برومند بادا برو روزگار
 میناد کس روز بی کام تو
 نوشته بخورشید بر نام تو
 جهان بی سر و افسر تو مباد
 بر و بوم بی لشکر تو مباد
 ز قیصر درود و ز ما آفرین
 برین نامور شهریار زمین
 کسی کو درین سایه شاه شاد
 نباشد ورا روشنایی مباد
 ابا هدیه و باژ روم آدمم
 برین نامبردار بوم آدمم
 برفتیم با فیلسوفان بهم
 بران تا نباشد کس از ما دژم
 ز قیصر پذیرد مگر باژ و چیز
 که با باژ و چیز آفرینست نیز
 بخندید از آن پر هنر مرد شاه
 نهادند زرین یکی پیشگاه
 فرستاد پس چیزها سوی گنج
 بدو گفت چندین نایست رنج
 بخراد بر زین چنین گفت شاه
 که این نامه برخوان به پیش سپاه
 به عنوان نگه کرد مرد دبیر
 که گوینده یی بود و هم یادگیر
 چنین گفت کاین نامه سوی مهست
 جهاندار پرویز یزدان پرست

جهاندار و بیدار و پدرام شهر
 که یزدانش تاج و خرد داد بهر
 جهاندار فرزند هرمزد شاه
 که زیبای تاج است و زیبای گاه
 ز قیصر پدر مادر شیر نام
 که پاینده بادا بدو نام و کام
 ابا فر و با برز و پیروز باد
 همه روزگارانش نوروز باد
 به ایران و تورانش بر دست رس
 به شاهی مباداش انباز کس
 همیشه به دل شاد و روشن روان
 همیشه خرد پیر و دولت جوان
 گران مایه شاهی کیومرثی
 همان پور هوشنگ طهمورثی
 پدر بر پدر و پسر بر پسر
 مبادا که این گوهر آید به سر
 برین پاک یزدان کند آفرین
 بزرگان ملک و بزرگان دین
 نه چون تو خزان و نه چون تو بهار
 نه چون تو بایوان چین بر نگار
 همه مردمی و همه راستی
 مبیناد جانت بد کاستی
 به ایران و توران و هندوستان
 همان ترک تا روم و جا دوستان
 تو را داد یزدان به پاکی نژاد
 کسی چون تو از پاک مادر نژاد
 فریدون چو ایران بایرج سپرد
 ز روم و ز چین نام مردی ببرد
 برو آفرین کرد روز نخست
 دلش را ز کژی و تاری بشست
 همه بی نیازی و نیک اختری
 بزرگی و مردی و افسونگری
 تو گویی که یزدان شما را سپرد
 وزان دیگران نام مردی ببرد
 هنر پرور و راد و بخشنده گنج
 ازین تخمه‌ی هرگز نبد کس به رنج
 نهادند بر دشمنان باژ و ساو
 بد اندیشتان بارکش همچو گاو
 ز هنگام کسری نوشین روان
 که بادا همیشه روانش جوان
 که از ژرف دریا برآورد پی
 بران گونه دیوار بیدار کی
 ز ترکان همه بیشه‌ی نارون
 بشستند ویی رنج گشت انجمن

ز دشمن برستند چندی جهان
برو آفرین از کهان و مهان
ز تازی و هندی و ایرانیان
ببستند پیشش کمر بر میان
روا رو چنین تا به مرز خزر
ز ارمینیه تا در باختر
ز هیتال و ترک و سمرقند و چاچ
بزرگان با فر او اورند و تاج
همه کهتران شما بوده‌اند
برین بندگی بر گوا بوده‌اند
که شاهان ز تخم فریدون بدند
دگر یکسر از داد بیرون بدند
بدین خویشی اکنون که من کرده‌ام
بزرگی به دانش برآورده‌ام
بدان گونه شادم که تشنه بر آب
وگر سبزه‌ی تیره بر آفتاب
جهاندار بیدار فرخ کناد
مرا اندرین روز پاسخ کناد
یکی آرزو خواهم از شهریار
کجا آن سخن نزد او هست خوار
که دار مسیحا به گنج شماست
چو بینید دانید گفتار راست
برآمد برین سالیان دراز
سزد گر فرستد بما شاه باز
بدین آرزو شهریار جهان
ببخشاید از ما کهان و مهان
ز گیتی برو بر کنند آفرین
که بی تو مبادا زمان و زمین
بدان من ز خسرو پذیرم سپاس
نیایش کنم روز و شب در سه پاس
همان هدیه و باژ و ساوی که من
فرستم به نزدیک آن انجمن
پذیرد پذیرم سپاسی بدان
مبیناد چشم تو روی بدان
شود فرخ این جشن و آیین ما
درخشان شود در جهان دین ما
همان روزه‌ی پاک یک شنبدی
ز هر در پرستنده‌ی ایزدی
برو سوکواران بمانند روی
برویر فراوان بسایند موی
شود آن زمان بر دل ما درست
که از کینه دلها بخواهیم شست
که بود از گه آفریدون فراز
که با تور و سلم اندر آمد براز

شود کشور آسوده از تاختن
 بهر گوشه‌یی کینها ساختن
 زن و کودک رومیان برده‌اند
 دل ما ز هر گونه آزرده‌اند
 برین خویشی ما جهان رام گشت
 همه کار بیهوده پدرام گشت
 درود جهان آفرین بر تو باد
 همان آفرین زمین بر تو باد
 چو آن نامه‌ی قیصر آمد بین
 جهاندار بشنید چندان سخن
 ازان نامه شد شاه خرم نهان
 برو تازه شد روزگار مهان
 بسی آفرین کرد برخانگی
 بدو گفت بس کن ز بیگانگی
 گرانمایه را جایگه ساختند
 دو ایوان فرخ پرداختند
 ببرند چیزی که بایست برد
 به نزدیک آن مرد بیدار گرد
 بیامد بدید آن گزین جایگاه
 وزان پس همی بود نزدیک شاه
 بخوان و نبید و شکار و نشست
 همی بود با شاه مهتر پرست
 برین گونه یک ماه نزدیک شاه
 همی بود شادان دل و نیک خواه

چو یک ماه شد نامه پاسخ نوشت
 سخنهای با مغز و فرخ نوشت
 سرنامه گفت آفرین مهان
 بران باد کو باد دارد جهان
 بد و نیک بیند ز یزدان پاک
 وزو دارد اندر جهان بیم و باک
 کند آفرین بر خداوند مهر
 کزین گونه بر پای دارد سپهر
 نخست آنک کردی ستایش مرا
 به نامه نمودی نیایش مرا
 بدانستم و شاد گشتم بدان
 سخن گفتن تاجور بخردان
 پذیرفتم آن نامور گنج تو
 نخواهم که چندان بود رنج تو
 ازی را جهاندار یزدان پاک
 برآورد بوم تو را بر سماک
 ز هند و ز سقلاّب و چین و خزر
 چنین ارجمند آمد آن بوم و بر
 چه مردی چه دانش چه پرهیز و دین

ز یزدان شما را رسید آفرین
چو کار آمدم پیش یارم بدی
بهر دانشی غمگسارم بدی
چنان شاد گشتم ز پیوند تو
بدین پر هنر پاک فرزند تو
که کهنتر نباشد به فرزند خویش
بیوم و بر و پاک پیوند خویش
همه مهتران پشت برگاشتند
مرا در جهان خوار بگذاشتند
تو تنها بجای پدر بودیم
همان از پدر بیشتر بودیم
تو را همچنان دارم اکنون که شاه
پدر بیند آزاده و نیک خواه
دگر هرچ گفتی ز شیروی من
ازان پاک تن پشت و نیروی من
بدانستم و آفرین خواندم
بران دین تو را پاک دین خواندم
دگر هرچ گفتی ز پاکیزه دین
ز یک شنیدی روزه‌ی به آفرین
همه خواند بر ما یکایک دبیر
سخنهای بایسته و دلپذیر
بما بر ز دین کهن ننگ نیست
به گیتی به از دین هوشنگ نیست
همه داد و نیکی و شرمست و مهر
نگه کردن اندر شمار سپهر
به هستی یزدان نیوشان ترم
همیشه سوی داد کوشان ترم
ندانیم انباز و پیوند و جفت
نگردد نهان و نگردد نهفت
در اندیشه‌ی دل نگنجد خدای
به هستی همو با شدت رهنمای
دگر کت ز دار مسیحا سخن
بیاد آمد از روزگار کهن
مدان دین که باشد به خوبی بپای
بدان دین نباشد خرد رهنمای
کسی را که خوانی همی سوگوار
که کردند پیغمبرش را بدار
که گوید که فرزند یزدان بد اوی
بران دار بر کشته خندان بد اوی
چو پور پدر رفت سوی پدر
تو اندوه این چوب پوده مخور
ز قیصر چو بیهوده آمد سخن
بخندد برین کار مرد کهن
همان دار عیسی نیززد به رنج

که شاهان نهادند آن را به گنج
 از ایران چو چوبی فرستم بروم
 بخندد بما بر همه مرز و بوم
 به موید نباید که ترسا شدم
 گر از بهر مریم سکویا شدم
 دگر آرزو هرچ باید بخواه
 شمار سوی ما گشادست راه
 پسندیدم آن هدیه های تو نیز
 کجا رنج بردی ز هر گونه چیز
 به شیروی بخشیدم این برده رنج
 پی افگندم او را یکی تازه گنج
 ز روم و ز ایران پر اندیشه ام
 شب تیره اندیشه شد پیشه ام
 بترسم که شیروی گردد بلند
 ز ساند بروم و به ایران گزند
 نخست اندر آید ز سلم بزرگ
 ز اسکندر آن کینه دار سترگ
 ز کین نو آیین و کین کهن
 مگر در جهان تازه گردد سخن
 سخنها که پرسیدم از دخترت
 چنان دان که او تازه کرد افسرت
 بدین مسیحا بکوشد همی
 سخنها ما کم نیوشد همی
 به آرام شادست و پیروزبخت
 بدین خسروانی نو آیین درخت
 همیشه جهاندار یار تو باد
 سر اختر اندر کنار تو باد
 نهادند بر نامه بر مهر شاه
 همی داشت خراد برزین نگاه
 گشادند زان پس در گنج باز
 کجا گرد کرد او به روز دراز
 نخستین صد و شست بند اوسی
 که پند او سی خواندش پارسی
 به گوهر بیاگنده هر یک چو سنگ
 نهادند بر هر یکی مهر تنگ
 بران هر یکی دانه ها صد هزار
 بها بود بر دفتر شهریار
 بیاورد سیصد شتر سرخ موی
 سیه چشم و آراسته راه جوی
 مران هر یکی را درم دو هزار
 بها داده بد نامور شهریار
 ز دیبای چینی صد و چل هزار
 ازان چند زربفت گوهرنگار
 دگر پانصد در خوشاب بود

که هر دانه پی قطره‌ی آب بود
صد و شست یاقوت چون ناردان
پسندیده‌ی مردم کاردان
ز هندی و چینی و از بربری
ز مصری و از جامه‌ی پهلوی
ز چیزی که خیزد ز هر کشوری
که چونان نبد در جهان دیگری
فرستاد سیصد شتروار بار
از ایران بر قیصر نامدار
یکی خلعت افگند بر خانگی
فزون‌تر ز خویشی و بیگانگی
همان جامه و تخت و اسب و ستام
ز پوشیدنیها که بردیم نام
بدینسان چنین صد شتر بارکرد
از آن ده شتربار دینار کرد
بخشید بر فیلسوفان درم
ز دینار و هرگونه‌یی بیش و کم
برفتند شادان ازان مرز و بوم
به نزدیک قیصر ز ایران بروم
همه مهتران خواندند آفرین
بران پر هنر شهریار زمین
کنون داستان کهن نو کنیم
سخنهای شیرین و خسرو کنیم

گفتار اندر داستان خسرو و شیرین

کهن گشته این نامه‌ی باستان
ز گفتار و کردار آن راستان
همی نوکنم گفته‌ها زین سخن
ز گفتار بیدار مرد کهن
بود بیست شش بار بیور هزار
سخنهای شایسته و غمگسار
نبیند کسی نامه‌ی پارسی
نوشته به ابیات صدفبار سی
اگر بازجویی درو بیت بد
همانا که کم باشد از پانصد
چنین شهریاری و بخشندگی
به گیتی ز شاهان درخشندگی
نکرد اندرین داستانها نگاه
ز بدگوی و بخت بد آمد گناه
حسد کرد بدگوی در کار من
تبه شد بر شاه بازار من
چو سالار شاه این سخنهای نغز
بخواند ببیند به پاکیزه نغز
ز گنجش من ایدر شوم شادمان
کزو دور بادا بد بدگمان
وزان پس کند یاد بر شهریار
مگر تخم رنج من آید ببار
که جاوید باد افسر و تخت اوی
ز خورشید تابنده تر بخت اوی
چنین گفت داننده دهقان پیر
که دانش بود مرد را دستگیر
غم و شادمانی ببايد کشید
ز هر شور و تلخی ببايد چشید
جوانان داننده و باگهر
نگیرند بی آزمایش هنر
چو پرویز ناباک بود و جوان
پدر زنده و پور چون پهلوان
ورا در زمین دوست شیرین بدی
برو بر چو روشن جهان بین بدی
پسندش نبود جزو در جهان
ز خویان وز دختران مهان
ز شیرین جدا بود یک روزگار
بدان گه که بد در جهان شهریار
بگرد جهان در بی آرام بود
که کارش همه رزم بهرام بود
چو خسرو به پردخت چندی به مهر
شب و روز گریان بدی خوب چهر

ادامه داستان

چنان بد که یک روز پرویز شاه
همی آرزو کرد نخچیرگاه
بیاراست برسان شاهنشهان
که بوند ازو پیشتر در جهان
چو بالای سیصد به زرین ستام
ببردند با خسرو نیک نام
هزار و صد و شست خسرو پرست
پیاده همی رفت ژوپین بدست
هزار و چهل چوب و شمشیر داشت
که دیبای در بر زره زیر داشت
پس اندر بدی پانصد بازدار
هم از واشه و چرغ و شاهین کار
ازان پس برفتند سیصد سوار
پس بازداران با یوزدار
به زنجیر هفتاد شیروپلنگ
به دیبای چین اندرون بسته تنگ
پلنگان و شیران آموخته
به زنجیر زرین دهن دوخته
قلاده بزر بسته صد بود سگ
که دردشت آهو گرفتی بتگ
پس اندر ز رامشگران دوهزار
همه ساخته رود روز شکار
به زیر اندرون هریکی اشتري
به سر برنهاد ز زر افسری
ز کرسی و خرگاه و پرده سرای
همان خیمه و آخر چارپای
شتر بود پیش اندرون پانصد
همه کرده آن بزم را نامزد
ز شاهان برنای سیصد سوار
همی راند با نامور شهریار
ابا یاره و طوق و زرین کمر
بهر مهره‌بی در نشانده گهر
دو صد برده تامجر افروختند
برو عود و عنبر همی سوختند
دو صد مرد برنای فرمانبران
ابا هریکی نرگس و زعفران
همه پیش بردند تا باد بوی
چو آید ز هر سو رساند بدوی
همه پیش آنکس که با بوی خوش
همی رفت با مشک صد آبکش
که تا نورد ناگهان گرد باد
نشانند بران شاه فرخ نژاد

چو بشنید شیرین که آمد سپاه
 به پیش سپاه آن جهاندار شاه
 یکی زرد پیراهن مشک بوی
 بپوشید و گلنارگون کرد روی
 یکی از برش سرخ دیبای روم
 همه پیکرش گوهر و زر بوم
 به سر برنهاد افسر خسروی
 نگارش همه پیکر پهلوی
 از ایوان خسرو برآمد بام
 به روز جوانی نبد شادکام
 همی بود تا خسرو آنجا رسید
 سرشکش ز مژگان برخ برچکید
 چو روی ورا دید برپای خاست
 به پرویز بنمود بالای راست
 زبان کرد گویا بشیرین سخن
 همی گفت زان روزگار کهن
 به نرگس گل و ارغوان را بشست
 که بیمار بد نرگس و گل درست
 بدان آبداری و آن نیکوی
 زبان تیز بگشاد برپهلوی
 که تهما هژب را سپهبدنا
 خجسته کیاگرد شیراوژنا
 کجا آن همه مهر و خونین سرشک
 که دیدار شیرین بد او را پزشک
 کجا آن همه روز کردن به شب
 دل و دیده گریان و خندان دو لب
 کجا آن همه بند و پیوندا
 کجا آن همه عهد و سوگند ما
 همی گفت وز دیده خوناب زرد
 همی ریخت برجامه‌ی لاژورد
 به چشم اندر آورد زو خسرو آب
 به زردی رخس گشت چون آفتاب
 فرستاد بالای زرین ستام
 ز رومی چهل خادم نیک نام
 که او را به مشکوی زرین برند
 سوی خانه‌ی گوهر آگین برند
 ازان جایگاه شد به دشت شکار
 ابا باده ورود و با میگسار
 چو از کوه وز دشت برداشت بهر
 همی رفت شادی کنان سوی شهر
 بیستند آذین بشهر و به راه
 که شاه آمد از دشت نخچیرگاه
 ز نالیدن بوق و بانگ سرود
 هوا گشت ز آواز بی‌تار و پود

چنان خسروی برز و شاخ بلند
ز دشت اندر آمد به کاخ بلند
ز مشکوی شیرین بیامد برش
بیوسید پای و زمین و برش
به موید چنین گفت شاه آن زمان
که بر ما مبر جز به نیکی گمان
مرین خوب رخ را به خسرو دهید
جهان را بدین مزدهی نو دهید
مر او را به آیین پیشی بخواست
که آن رسم و آیین بد آنگاه راست

چو آگاهی آمد ز خسرو به راه
به نزد بزرگان و نزد سپاه
که شیرین به مشکوی خسرو شدست
کهن بود کار جهان نوشدست
همه شهر زان کار غمگین شدند
پر اندیشه و درد و نگرین شدند
نرفتند نزدیک خسرو سه روز
چهارم چوب فروخت گیتی فروز
فرستاد خسرو مهان را بخواند
بگاه گران مایگان برنشاند
بدیشان چنین گفت کاین روز چند
ندیدم شما را شدم مستمند
بیازردم از بهر آزارتان
پراندیشه گشتم ز تیمارتان
همی گفت و پاسخ نداد ایچ کس
ز گفتن زبانها بیستند بس
هرآنکس که او داشت آزار و خشم
یکایک به موید نمودند چشم
چو موید چنان دید برپای خاست
به خسرو چنین گفت کای راد و راست
به روز جوانی شدی شهریار
بسی نیک و بد دیدی از روزگار
شنیدی بسی نیک و بد در جهان
ز کار بزرگان و کار مهان
کنون تخمهی مهتر آلوده شد
بزرگی ازین تخمهی پالوده شد
پدر پاک و مادر بود بی هنر
چنان دان که پاکی نباید ببر
ز کژی نجوید کسی راستی
که از راستی برکنی کاستی
دل ما غمی شد ز دیو سترگ
که شد یار با شهریار بزرگ
به ایران اگر زن نبودی جزین

که خسرو بدو خواندی آفرین
 نبودی چو شیرین به مشکوی او
 بهر جای روشن بدی روی او
 نیاکانت آن دانشی راستان
 نکردند پاد از چنین داستان
 چو گشت آن سخنهای موبد دراز
 شهنشاه پاسخ نداد ایچ باز
 چنین گفت موبد که فردا پگاه
 بیایم یکسر بدین بارگاه
 مگر پاسخ شاه یابیم باز
 که امروزمان شد سخنها دراز
 دگر روز شبگیر برخاستند
 همه بندگی را بیاراستند
 یکی گفت موبد ندانست گفت
 دگر گفت کان با خرد بود جفت
 سیوم گفت که امروز پاسخ دهد
 سزد زو که آواز فرخ نهد
 همه موبدان برگرفتند راه
 خرامان برفتند نزدیک شاه
 بزرگان گزیدند جای نشست
 پیامد یکی مرد تشتی بدست
 چو خورشید رخشنده پالوده گشت
 یکایک بران مهتران برگذشت
 بتشت اندرون ریختش خون گرم
 چو نزدیک شد تشت بنهاد نرم
 از آن تشت هرکس بیچید روی
 همه انجمن گشت پر گفت و گوی
 همی کرد هر کس به خسرو نگاه
 همه انجمن خیره از بیم شاه
 به ایرانیان گفت کاین خون کیست
 نهاده بتشت اندر از بهر چیست
 بدو گفت موبد که خون پلید
 کزو دشمنش گشت هرکش بدید
 چوموبد چنین گفت برداشتش
 همه دست بردست بگذاشتش
 ز خون تشت پر مایه کردند پاک
 ببستند روشن به آب و به خاک
 چو روشن شد و پاک تشت پلید
 بکرد آنک او شسته بد پرنید
 بمی بر پراگند مشک و گلاب
 شد آن تشت بی رنگ چون آفتاب
 ز شیرین بران تشت بد رهنمون
 که آغاز چون بود و فرجام چون
 به موبد چنین گفت خسرو که تشت

همانا بد این گر دگرگونه گشت
بدو گفت موبد که نوشه بدی
پدیدار شد نیکوی از بدی
بفرمان ز دوزخ توکردی بهشت
همان خوب کردی تو کردار زشت
چنین گفت خسرو که شیرین بشهر
چنان بد که آن بی‌منش تشنه زهر
کنون تشنه می شد به مشکوی ما
برین گونه پربو شد ازبوی ما
ز من گشت بدنام شیرین نخست
ز پرمایگان نامداری نجست
همه مهتران خواندند آفرین
که بی‌تاج و تخت مبادا زمین
بهی آن فزاید که تو به کنی
مه آن شد بگیتی که تومه کنی
که هم شاه وهم موبد وهم ردی
مگر بر زمین سایه‌ی ایزدی

ازان پس فزون شد بزرگی شاه
که خورشید شد آن کجا بود ماه
همه روز با دخت قیصر بدی
همو بر شبستانش مهتر بدی
ز مریم همی بود شیرین بدرد
همیشه ز رشکش دو رخساره زرد
به فرجام شیرین ورا زهر داد
شد آن نامور دخت قیصرنژاد
ازان چاره آگه نبه هیچ‌کس
که او داشت آن راز تنها و بس
چو سالی برآمد که مریم بمرد
شبستان زرین به شیرین سپرد
چو شیرویه را سال شد بر دو هشت
به بالا زسی سالگان برگذشت
بیاورد فرزنانگان را پدر
بدان تا شود نامور پر هنر
همی داشت موبد مر او را نگاه
شب و روز شادان به فرمان شاه
چنان بد که یک روز موبد ز تخت
بیامد به نزدیک آن نیک بخت
چو آمد به نزدیک شیرویه باز
همیشه به بازیش بودی نیاز
یکی دفتری دید پیش اندرش
نوشته کلیده بران دفترش
بدست چپ آن جوان سترگ
بریده یکی خشک چنگال گرگ

سروی سر گاومیشی بر است
 همی این بران بر زدی چونک خواست
 غمی شد دل موید از کاراوی
 ز بازی و بیهوده کردار اوی
 به فالش بد آمد هم آن چنگ گرگ
 شیخ گاو و رای جوان سترگ
 ز کار زمانه غمی گشت سخت
 ازان برمنش کودک شور بخت
 کجا طالع زادنش دیده بود
 ز دستور و گنجور بشنیده بود
 سوی موید موید آمد بگفت
 که بازیست با آن گرانمایه جفت
 بشد زود موید بگفت آن به شاه
 همی داشت خسرو مر او را نگاه
 ز فرزند رنگ رخس زرد شد
 ز کار زمانه پراز درد شد
 ز گفتار مرد ستاره شمر
 دلش بود پر درد و پیچان جگر
 همی گفت تا کردگار سپهر
 چگونه نماید بدین کرده چهر
 چو بر پادشاهیش بیست و سه سال
 گذر کرد شیرویه به فراخت یال
 بیازرد زو شهریار بزرگ
 که کودک جوان بود و گشته سترگ
 پر از درد شد جان خندان اوی
 وز ایوان او کرد زندان اوی
 هم آن را که پیوسته ی اویدند
 گه رای جستن براو شدند
 بسی دیگر از مهتر و کهتران
 که بودند با او بیندگران
 همی برگرفتند زیشان شمار
 که پرسه فزون آمد از سه هزار
 همه کاخها رایک اندر دگر
 برید آنک بد شاه را کارگر
 ز پوشیدنیها و از خوردنی
 ز بخشیدنی هم ز گستردنی
 به ایوانهاشان بیاراستند
 پرستنده و بندگان خواستند
 همان می فرستاد و رامشگران
 همه کاخ دینار بد بی کران
 به هنگامشان رامش و خورد بود
 نگهبان ایشان چهل مرد بود

کنون داستان گوی در داستان

ازان یک دل ویک زبان راستان
ز تختی که خوانی ورا طاق دیس
که بنهاد پرویز دراسپریس
سرماهی آن ز ضحاک بود
که ناپارسا بود و ناپاک بود
بگاهی که رفت آفریدون گرد
وزان تا زبان نام مردی ببرد
یکی مرد بد در دماوند کوه
که شاهش جدا داشتی ازگروه
کجا جهن بر زین بدی نام اوی
رسیده بهر کشوری کام اوی
یکی نامور شاه را تخت ساخت
گهر گرد بر گرد او در نشاخت
که شاه آفریدون بدوشاد بود
که آن تخت پرمایه آزاد بود
درم داد مر جهن را سی هزار
یکی تاج زرین و دو گوشوار
همان عهد ساری و امل نوشت
که بد مرز منشور او چون بهشت
بدانگه که ایران به ایرج رسید
کزان نامداران وی آمد پدید
جهاندار شاه آفریدون سه چیز
بران پادشاهی برافزود نیز
یکی تخت و آن گرزهی گاوسار
که ماندست زو در جهان یادگار
سدیگر کجا هفت چشمه گهر
همی خواندی نام او دادگر
چو ایرج بشد زو بماند این سه چیز
همان شاد بد زو منوچهر نیز
هر آنکس که او تاج شاهی به سود
بران تخت چیزی همی برافزود
چو آمد به کیخسرو نیک بخت
فراوان بیفزود بالای تخت
برین هم نشان تا به لهراسپ شد
وزو همچنان تا به گشتاسپ شد
چو گشتاسپ آن تخت را دید گفت
که کار بزرگان نشاید نهفت
به جاماسپ گفت ای گرانمایه مرد
فزونی چه داری به دین کارکرد
یکایک ببین تا چه خواهی فزود
پس از مرگ ما راکه خواهد ستود
چو جا ماسپ آن تخت را بنگرید
دید از در گنج دانش کلید
برو بر شمار سپهر بلند

همی کرد پیدا چه و چون و چند
 ز کیوان همه نقشها تا به ماه
 بران تخت کرد او به فرمان شاه
 چنین تابگاه سکندر رسید
 ز شاهان هر آنکس که آن گاه دید
 همی برفزودی برو چند چیز
 ز زر و ز سیم و ز عاج و ز شیز
 مر آن را سکندر همه پاره کرد
 ز بی دانشی کار یکباره کرد
 بسی از بزرگان نهان داشتند
 همی دست بر دست بگذاشتند
 بدین گونه بد تا سر اردشیر
 کجا گشته بد نام آن تخت پیر
 ازان تخت جایی نشانی نیافت
 بران آرزو سوی دیگر شتاف
 بمرد او و آن تخ ازو بازماند
 ازان پس که کام بزرگی براند
 بدین گونه بد تا به پرویزشاه
 رسید آن گرامی سزاوار گاه
 ز هر کشوری مهتران رابخواند
 وزان تخت چندی سخنها براند
 ازیشان فراوان شکسته بیافت
 به شادی سوی گرد کردن شتافت
 بیاورد پس تخت شاه اردشیر
 ز ایران هر آنکس که بد تیزویر
 بهم بر زدند آن سزاوار تخت
 به هنگام آن شاه پیروزبخت
 ورا درگر آمد ز روم و ز چین
 ز مکران و بغداد و ایران زمین
 هزار و صد و بیست استاد بود
 که کردار آن تختشان یادبود
 که او را بنا شاه گشتاسپ کرد
 برای و به تدبیر جاماسپ کرد
 ابا هریکی مرد شاگرد سی
 ز رومی و بغدادی و پارسی
 نفرمود تا یک زمان دم زدند
 بدو سال تا تخت برهم زدند
 چویر پای کردند تخت بلند
 درخشنده شد روی بخت بلند
 برش بود بالای صد شاه رش
 چو هفتاد رش برنهی ازبرش
 صد و بیست رش نیز پهناش بود
 که پهناش کمتر ز بالاش بود
 بلندیش پنجاه و صد شاه رش

چنان بد که بر ابر سودی سرش
همان شاه رش هر رشی زو سه رش
کزان سر بدیدی بن کشورش
بسی روز در ماه هر بامداد
یکی فرش بودی به دیگر نهاد
همان تخت به دوازده لخت بود
جهانی سراسر همه تخت بود
برویش زرین صد و چل هزار
ز پیروزه بر زر کرده نگار
همه نقره‌ی خام بد میخ بش
یکی صد به مثقال با شست و شش
چو اندر بره خور نهادی چراغ
پسش دشت بودی و در پیش باغ
چو خورشید در شیرگشتی درشت
مرآن تخت را سوی او بود پشت
چو هنگامه‌ی تیر ماه آمدی
گه میوه و جشنگاه آمدی
سوی میوه و باغ بودیش روی
بدان تا بیاید زهرمیوه بوی
زمستان که بودی گه با دهنم
بر آن تخت برکس نبود دژم
همه طاقها بود بسته ازار
ز خز و سمور از در شهریار
همان گوی زرین و سیمین هزار
بر آتش همی‌تافتی جامه‌دار
به مثقال ازان هریکی پانصد
کز آتش شدی سرخ همچون به سد
یکی نیمه زو اندر آتش بدی
دگر پیش گردان سرکش بدی
شمار ستاره ده و دو و هفت
همان ماه تابان ببرجی که رفت
چه زو ایستاده چه مانده بجا
بدیدی به چشم سر اخترگرا
ز شب نیز دیدی که چندی گذشت
سپهر از بر خاک بر چند گشت
ازان تختها چند زرین بدی
چه مایه ز زر گوهر آگین بدی
شمارش ندانست کردن کسی
اگر چند بودیش دانش بسی
هرآن گوهری کش بهاخوار بود
کمابیش هفتاد دینار بود
بسی نیز بگذشت بر هفتصد
همی‌گیر زین گونه از نیک و بد
بسی سرخ گوگرد بدکش بها

ندانست کس مایه و منتها
 که روشن بدی در شب تیره چهر
 چوناھید رخشان شدی بر سپهر
 دو تخت از بر تخت پرمایه بود
 ز گوهر بسی مایه بر مایه بود
 کھین تخت را نام بد میش سار
 سر میش بودی برو بر نگار
 مھین تخت راخواندی لاژورد
 که هرگز نبودى بر و باد و گرد
 سه دیگر سراسر ز پیروزه بود
 بدو هر که دیدیش دلسوزه بود
 ازین تابدان پایه بودی چهار
 همه پایه زرین و گوهرنگار
 هرآنکس که دهقان بد و زبردست
 ورامیش سر بود جای نشست
 سواران ناباک روز نبرد
 شدندى بران گنبد لاژورد
 به پیروزه بر جای دستور بود
 که از کدخداییش رنجور بود
 چو بر تخت پیروزه بودى نشست
 خردمند بودى و مهترپرست
 چو رفتى به دستورى رهنمای
 مگر یافتى نزد پرویز جای
 یکى جامه افکنده بد زربفت
 برش بود وبالاش پنجاه و هفت
 بگوهر همه ریشه‌ها بافته
 زیر شوشه‌ی زر برو تافته
 بدو کرده پیدانشان سپهر
 چو بهرام و کیوان و چون ماه و مهر
 ز کیوان و تیر و ز گردنده ماه
 پدیدار کرده ز هر دستگاه
 هم از هفت کشور برو بر نشان
 ز دهقان و از رزم گردنکشان
 برو بر نشان چل و هشت شاه
 پدیدار کرده سر تاج و گاه
 برو بافته تاج شاهنشهان
 چنان جامه هرگز نبند درجهان
 به چین دریکی مرد بد بی‌همال
 همی‌بافت آن جامه راهفت سال
 سرسال نو هرمرز فوردین
 پیامد بر شاه ایران زمین
 ببرد آن کیى فرش نزدیک شاه
 گران مایگان برگرفتند راه
 به گسترده روز نو آن جامه را

ز شادی جدا کرد خوکامه را
بران جامه بر مجلس آراستند
نوازنده‌ی رود و می خواستند
همی آفرین خواند سرکش برود
شهنشاه را داد چندی درود
بزرگان به رو گوهر افشاندند
که فرش بزرگش همی خواندند

همی هر زمان شاه برتر گذشت
چوشد سال شاهیش بر بیست و هشت
کسی رانشد بر درش کار بد
ز درگاه آگاه شد بار بد
بدو گفت هر کس که شاه جهان
گزیدست را مشگری در نهان
اگر با تو او را برابر کند
تو را بر سر سرکش افسر کند
چو بشنید مرد آن بجوشیدش از
وگر چه نبودش به چیزی نیاز
ز کشور بشد تا به درگاه شاه
همی کرد رامشگران را نگاه
چو بشنید سرکش دلش تیره شد
به زخم سرود اندرو خیره شد
بیامد به درگاه سالار بار
درم کرد و دینار چندی نثار
بدو گفت رامشگری بر درست
که از من به سال و هنر برترست
نباید که در پیش خسرو شود
که ما کهنه گشتیم و او نو شود
ز سرکش چو بشنید دربان شاه
ز رامشگر ساده بریست راه
چو رفتی به نزدیک او بار بد
همش کاربرد بود هم بار بد
ندادی ورا بار سالار بار
نه نیزش بدی مردمی خواستار
چو نومید برگشت زان بارگاه
ابا به ربط آمد سوی باغ شاه
کجا باغبان بود مردوی نام
شد از دیدنش بار بد شادکام
بدان باغ رفتی به نوروز شاه
دو هفته به بودی بدان جشنگاه
سبک بارید نزد مرد همبوی شد
هم آن روز بامرد همبوی شد
چنین گفت با باغبان بارید
که گویی تو جانی و من کالبد

کنون آرزو خواهم از تو یکی
کجاست نزدیک تو اندکی
چو آید بدین باغ شاه جهان
مرا راه ده تابینم نهان
که تا چون بود شاه را جشنگاه
ببینم نهفته یکی روی شاه
بدو گفت مرد وی کایدون کنم
ز مغز تو اندیشه بیرون کنم
چو خسرو همی خواست کاید بباغ
دل میزبان شد چو روشن چراغ
بر بارید شد بگفت آنک شاه
همی رفت خواهد بران جشنگاه
همه جامه را بار بد سبز کرد
همان به ربط و رود ننگ و نبرد
بشد تابجایی که خسرو شدی
بهاران نشستن گهی نو شدی
یکی سرو بد سبز و برگش گشن
ورا شاخ چون رزمگاه پشن
بران سرو شد به ربط اندر کنار
زمانی همی بود تا شهریار
ز ایوان پیامد بدان جشنگاه
بیاراست پیروزگر جای شاه
پیامد پری چهره‌ی میگسار
یکی جام بر کف بر شهریار
جهاندار بستند ز کودک نبید
بلور از می سرخ شد ناپدید
بدانگه که خورشید برگشت زرد
همی بود تا گشت شب لاژورد
زننده بران سرو برداشت رود
همان ساخته پهلوانی سرود
یکی نغمه‌ی دستان بزد بر درخت
کزان خیره شد مرد بیدار بخت
سرودی به آواز خوش برکشید
که اکنون تو خوانیش داد آفرید
بماندند یک مجلس اندر شگفت
همی هرکسی رای دیگر گرفت
بدان نامداران بفرمود شاه
که جویند سرتاسر آن جشنگاه
فراوان بچستند و باز آمدند
به نزدیک خسرو فراز آمدند
جهانداران آنکه ره اندر گرفت
که از بخت شاه این نباشد شگفت
که گردد گل سبز را مشگرفش
که جاوید بادا سر و افسرش

بیاورد جامی دگر میگسار
 چو از خوب رخ بستد آن شهریار
 زننده دگرگون بیاراست رود
 برآورد ناگاه دیگر سرود
 که پیکار گردش همی خواندند
 چنین نام ز آواز او را نند
 چو آن دانشی گفت و خسرو شنید
 به آواز او جام می در کشید
 بفرمود کاین رابجای آورید
 همه باغ یک سر به پای آورید
 بجستند بسیار هر سوی باغ
 بردند زیر درختان چراغ
 ندیدند چیزی جز از بید و سرو
 خرامان به زیر گل اندر تذرو
 شهنشاه پس جام دیگر بخواست
 بر آواز سربرآورد راست
 برآمد دگر باره بانگ سرود
 همان ساخته کرده آواز رود
 همی سبز در سبز خوانی کنون
 برین گونه سازند مکر و فسون
 چو بشنید پرویز برپای خاست
 به آواز او بر یکی جام خواست
 که بود اندر آن جام یک من نبید
 به یکدم می روشن اندر کشید
 چنین گفت کاین گر فرشته بدی
 ز مشک و زعنبر سرشته بدی
 وگر دیو بودی نگفتی سرود
 همان نیز نشناختی زخم رود
 بجوید درباغ تا این کجاست
 همه باغ و گلشن چپ و دست راست
 دهان و برش پر ز گوهر کنم
 برین رود سازانش مهتر کنم
 چو بشنید رامشگر آواز اوی
 همان خوب گفتار دمساز اوی
 فرود آمد از شاخ سرو سهی
 همی رفت با رامش و فرهی
 پیامد بمالید بر خاک روی
 بدو گفت خسرو چه مردی بگوی
 بدو گفت شاهایکی بنده ام
 به آواز تو در جهان زنده ام
 سراسر بگفت آنچ بود از بنه
 که رفت اندر آن یک دل و یک تنه
 بدیدار او شاد شد شهریار
 بسان گلستان به ماه بهار

به سرکش چنین گفت کای بد هنر
تو چون حنظلی بار بد چون شکر
چرا دور کردی تو او را ز من
دریغ آمدت او درین انجمن
به آواز او شاد می درکشید
همان جام یاقوت بر سرکشید
برین گونه تا سرسوی خواب کرد
دهانش پر از در خوشاب کرد
بید بار بد شاه رامشگران
یکی نامدارای شد از مهتران
سر آمد کنون قصه‌ی بارید
مبادا که باشد تو را یار بد

از ایوان خسرو کنون داستان
بگویم که پیش آمد از راستان
جهان بر کهان و مهان بگذرد
خردمند مردم چرا غم خورد
بسی مهتر و کهتر از من گذشت
نخواهم من از خواب بیدار گشت
همانا که شد سال بر شست و شش
نه نیکو بود مردم پیرکش
چو این نامور نامه آید بین
زمن روی کشور شود پر سخن
ازان پس نمیرم که من زنده‌ام
که تخم سخن من پراگنده‌ام
هر آنکس که دارد هوش و رای و دین
پس از مرگ بر من کند آفرین
کنون از مداین سخن نو کنم
صفت‌های ایوان خسرو کنم
چنین گفت روشن دل پارسی
که بگذاشت با کام دل چارسی
که خسرو فرستاد کسها بروم
به هند و به چین و به آباد بوم
برفتند کاری گران سه هزار
ز هر کشوری آنک بد نامدار
ازیشان هر آنکس که استاد بود
ز خشت و ز گچ بر دلش یاد بود
چو صد مرد بیرون شد از رومیان
ز ایران و اهواز وز هر میان
ازیشان دلاور گزیدند سی
ازان سی دو رومی و دو پارسی
بر خسرو آمد جهان‌دیده مرد
برو کار و زخم بنیاد کرد
گرانمایه رومی که بد هندسی

به گفتار بگذشت از پارسی
بدو گفت شاه این ز من درپذیر
سخن هرچ گویم ز من یادگیر
یکی جای خواهم که فرزند من
همان تا دو صدسال پیوند من
نشیند بدو در نگردد خراب
ز باران وز برف وز آفتاب
مهندس بپذیرفت ایوان شاه
بدو گفت من دارم این دستگاه
فرو برد بنیاد ده شاه رش
همان شاه رش پنج کرده برش
ز سنگ و ز گچ بود بنیاد کار
چنین باید آن کو دهد داد کار
چودیوار ایوانش آمد به جای
بیامد به پیش جهان کد خدای
که گر شاه بیند یکی کاردان
گذشته برو سال و بسیاردان
فرستد تنی صد بدین بارگاه
پسندیده با موید نیک خواه
بدو داد زان گونه مردم که خواست
برفتند و دیدند دیوار راست
بریشم بیاورد تا انجمن
بتابند باریک تابی رسن
ز بالای آن تا به داده رسن
به پیموده در پیش آن انجمن
رسن سوی گنج شهنشاه برد
ابا مهر گنجور او را سپرد
وزان پس بیامد به ایوان شاه
که دیوار ایوان برآمد به ماه
چو فرمان دهد خسرو زود یاب
نگیرم برین کار کردن شتاب
چهل روز تا کار بنشیندم
ز کاری گران شاه بگزیندم
چو هنگامه‌ی زخم ایوان بود
بلندی ایوان چو کیوان بود
بدان زخم خشمیت نباید نمود
مرا نیز رنجی نباید فزود
بدو گفت خسرو که چندین زمان
چرا خواهی از من توای بدگمان
نباید که داری ازین دست باز
به آرم بودن بیامد نیاز
بفرمود تا سی هزارش درم
بدادند تا او نباشد دژم
بدانست کاری گر راست گوی

که عیب آورد مرد دانا بروی
که گیرد بران زخم ایوان شتاب
اگر بشکند کم کند نان و آب
شب آمد بشد کارگر ناپدید
چنان شد کزان پس کس او را ندید
چو بشنید خسور که فرعان گریخت
بگوینده به رخشم فرعان بریخت
چنین گفت کان را که دانش نبود
چرا پیش ما در فزونی نمود
بفرمود تا کار او بنگرند
همه رومیان را به زندان برند
دگر گفت کاری گران آورید
گچ و خشت و سنگ گران آورید
بجستند هرکس که دیوار دید
ز بوم و بر شاه شد ناپدید
به بیچارگی دست ازان بازداشت
همی گوش و دل سوی اهواز داشت
کزان شهر کاری گر آید کسی
نماند چنان کار بی بر بسی
همی جست استاد آن تا سه سال
ندیدند کاریگری بی همال
بسی یاد کردند زان کارجوی
به سال چهارم پدید آمد اوی
یکی مرد بیدار با فرهی
به خسرو رسانید زو آگهی
هم آنگاه رومی پیامد چو گرد
بدو گفت شاه‌ای گنه‌کار مرد
بگو تا چه بود اندرین پوزشت
چه گفتی که پیش آمد آموزششت
چنین گفت رومی که گر شهریار
فرستد مرا با یکی استوار
بگویم بدان کاردان پوزشم
به پوزش بجا آید افروزشم
فرستاد و رفتند ز ایوان شاه
گران مایه استاد با نیک خواه
همی برد دانای رومی رسن
همان مرد را نیز با خویشتن
به پیمود بالای کار و برش
کم آمد ز کار از رسن هفت رش
رسن باز بردند نزدیک شاه
بگفت آنک با او پیامد به راه
چنین گفت رومی که از زخم کار
برآورد می بر سر ای شهریار
نه دیوار ماندی نه طاق ونه کار

نه من ماندمی بر در شهریار
 بدانست خسرو که او راست گفت
 کسی راستی را نیارد نهفت
 رها کرد هر کو به زندان بدند
 بد اندیش گر بی‌گزندان بدند
 مراو را یکی به دره دینار داد
 به زندانیان چیز بسیار داد
 بران کار شد روزگار دراز
 به کردار آن شاه را بد نیاز
 چو شد هفت سال آمد ایوان بجای
 پسندیده‌ی خسرو پاک رای
 مر او را بسی آب داد و زمین
 درم داد و دینار و کرد آفرین
 همی کرد هرکس به ایوان نگاه
 به نوروز رفتی بدان جایگاه
 کس اندر جهان زخم چوین ندید
 نه از کاردانان پیشین شنید
 یکی حلقه زرین بدی ریخته
 ازان چرخ کار اندر آویخته
 فروهشته زو سرخ زنجیر زر
 به هر مهره‌یی در نشانده گهر
 چو رفتی شهنشاه بر تخت عاج
 بیاویختندی ز زنجیر تاج
 به نوروز چون برنشستی به تخت
 به نزدیک او موید نیک بخت
 فروتر ز موید مهان را بدی
 بزرگان و روزی دهان را بدی
 به زیر مهان جای بازاریان
 بیاراستندی همه کاریان
 فرومایه‌تر جای درویش بود
 کجا خوردش از کوشش خویش بود
 فروتر بریده بسی دست و پای
 بسی کشته افکنده در زیرجای
 ز ایوان ازان پس خروشد آمدی
 کز آوازه‌ها دل به جوش آمدی
 که ای زبردستان شاه جهان
 میاشید تیره دل و بدگمان
 هر آنکس که او سوی بالا نگاه
 کند گردد اندیشه او تباه
 ز تخت کیان دورتر بنگرید
 هر آنکس که کهنتر بود بشمرید
 وزان پس تن کشتگان را به راه
 کزان بگذری کرد باید نگاه
 وزان پس گنهگار و گر بیگناه

نماندی کسی نیز دریند شاه
به ارزانیاں جامه‌ها داد نیز
ز دیا و دینار و هرگونه چیز
هرآنکس که درویش بودی به شهر
که او را نبودی ز نوروز بهر
به درگاه ایوانش بنشانند
در مهای گنجی بر افشانند
پر از بیم بودی گنهکار از وی
شده مردم خفته بیدار از وی
منادیگری دیگر اندر سرای
برفتی گه بازگشتن به جای
که ای نامور پر هنر سرکشان
ز بیشی چه جویید چندین نشان
به کار اندر اندیشه باید نخست
بدان تا شود ایمن و تن درست
سگالید هر کاروزان پس کنید
دل مردم کم سخن مشکنید
بر انداخت باید پس آنگه برید
سخنهای داننده باید شنید
بینید تا از شما ریز کیست
که بر جان بدبخت باید گریست
هرآنکس که او راه دارد نگاه
بخسپد برین گاه ایمن ز شاه
دگر هرک یازد به چیز کسان
بود چشم ما سوی آنکس رسان

کنون از بزرگی خسرو سخن
بگویم کنم تازه روز کهن
بران سان بزرگی کس اندر جهان
ندارد بیاد از کهان و مهان
هر آنکس که او دفتر شاه خواند
ز گیتیش دامن بیاید فشانند
سزد گر بگویم یکی داستان
که باشد خردمند هم داستان
مبادا که گستاخ باشی به دهر
که از پای زهرش فزونست زهر
مساایچ با آو و با کینه دست
ز منزل مکن جایگاه نشست
سرای سپنجست با راه و رو
تو گردی کهن دیگر آرند نو
یکی اندر آید دگر بگذرد
زمانی به منزل چمد گر چرد
چو برخیزد آواز طبل رحیل
به خاک اندر آید سر مور و پیل

ز پرویز چون داستانی شگفت
 ز من بشنوی یاد باید گرفت
 که چندی سزاواری دستگاه
 بزرگی و اورنگ و فر و سپاه
 کزان بیشتر نشنوی در جهان
 اگر چند پرسوی ز دانا مهان
 ز توران وز هند وز چین و روم
 ز هرکشوری کان بد آباد بوم
 همی باژ بردند نزدیک شاه
 به رخشنده روز و شبان سپاه
 غلام و پرستنده از هر دری
 ز در و ز یاقوت و هر گوهری
 ز دینار و گنجش کرانه نبود
 چنو خسرو اندر زمانه نبود
 ز شاهین وز باز و پران عقاب
 ز شیر و پلنگ و نهنگ اندر آب
 همه برگزیدند پیمان اوی
 چو خورشید روشن بدی جان اوی
 نخستین که بنهاد گنج عروس
 ز چین و ز برطاس وز روم و روس
 دگر گنج پر در خوشاب بود
 که بالاش یک تیر پرتاب بود
 که خضرا نهادند نامش ردان
 همان تازیان نامور بخردان
 دگر گنج باد آورش خواندند
 شمارش بکردند و در ماندند
 دگر آنک نامش همی بشنوی
 تو گویی همه دیبهی خسروی
 دگر نامور گنج افراسیاب
 که کس را نبودی به خشکی و آب
 دگر گنج کش خواندی سوخته
 کزان گنج بد کشور افروخته
 دگر آنک بد شادورد بزرگ
 که گویند رامشگران سترگ
 به زر سرخ گوهر برو بافته
 به زر اندرون رشته‌ها تافته
 ز رامشگران سرکش ور بار بد
 که هرگز نگشتی به آواز بد
 به مشکوی زرین ده و دوهزار
 کنیزک به کردار خرم بهار
 دگر پیل بد دو هزار و دویست
 که گفتی ازان بر زمین جای نیست
 فغانستان چینی و پیل و سپاه
 که بر زین زرین بدی سال و ماه

دگر اسب جنگی ده و شش هزار
دو صد بارگی کان نید در شمار
ده و دوهز را اشتر بارکش
عماری کش وگام زن شست و شش
که هرگز کس اندر جهان آن ندید
نه از پیر سر کاردانان شنید
چنویی به دست یکی پیشکار
تبه شد تو تیمار و تنگی مدار
تو بی رنجی از کارها برگزین
چو خواهی که یابی بداد آفرین
که نیک و بد اندر جهان بگذرد
زمانه دم ما همی بشمرد
اگر تخت یابی اگر تاج و گنج
وگر چند پوینده باشی به رنج
سراتجام جای تو خاکست و خشت
جز از تخم نیکی نباید کشت

بدان نامور تخت و جای مهی
بزرگی و دیهیم شاهنشهی
جهاندار هم داستانی نکرد
از ایران و توران برآورد گرد
چو آن دادگر شاه بیداد گشت
ز بیدادی کهتران شادگشت
بیامد فرخ زاد آرمگان
دژم روی با زیردستان ژکان
ز هرکس همی خواسته بستدی
همی این بران آن برین بر زدی
به نفرین شد آن آفرینهای پیش
که چون گرگ بیدادگر گشت میش
بیاراست بر خویشتن رنج نو
نکرد آرزو جز همه گنج نو
چو بی آب و بی نان و بی تن شدند
ز ایران سوی شهر دشمن شدند
هر آنکس کزان بتری یافت بهر
همی دود نفرین برآمد ز شهر
یکی بی هنر بود نامش گراز
کزو یافتی خواب و آرام و ناز
که بودی همیشه نگهبان روم
یکی دیو سر بود بیداد و شوم
چو شد شاه با داد بیدادگر
از ایران نخست او بیچید سر
دگر زاد فرخ که نامی بدی
به نزدیک خسرو گرامی بدی
نیارست کس رفت نزدیک شاه

همه زاد فرخ بدی بار خواه
 شهنشاه را چون پرآمد قفیز
 دل زاد فرخ تبه گشت نیز
 یکی گشت با سالخورده گراز
 ز کشور به کشور به پیوست راز
 گراز سپهد یکی نامه کرد
 به قیصر و را نیز بدکامه کرد
 بدو گفت برخیز و ایران بگیر
 نخستین من آیم تو را دستگیر
 چو آن نامه برخواند قیصر سپاه
 فراز آورد از در رزمگاه
 بیاورد لشکر هم آنگه ز روم
 پیامد سوی مرز آباد بوم
 چو آگاه شد زان سخن شهریار
 همی داشت آن کار دشوار خوار
 بدانست کان هست کارگر از
 که گفته ست با قیصر رزمساز
 بدان کش همی خواند و او چاره جست
 همی داشت آن نامور شاه سست
 ز پرویز ترسان بد آن بدنشان
 ز درگاه او هم ز گردنکشان
 شهنشاه بنشست با مهتران
 هر آنکس که بودند ز ایران سران
 ز اندیشه پاک دل رابشست
 فراوان زهر گونه‌یی چاره جست
 چو اندیشه روشن آمد فراز
 یکی نامه بنوشت نزد گراز
 که از تو پسندیدم این کارکرد
 ستودم تو را نزد مردان مرد
 ز کردارها برفزودی فریب
 سر قیصر آوردی اندر نشیب
 چواین نامه آرند نزدیک تو
 پراندیشه کن رای تاریک تو
 همی باش تا من بجنیم زجای
 تو با لکشر خویش بگذار پای
 چو زین روی و زان روی باشد سپاه
 شود در سخن رای قیصر تباه
 به ایران و را دستگیر آوریم
 همه رومیان را اسیر آوریم
 ز درگه یکی چاره گر برگزید
 سخن دان و گویا چنانچون سزید
 بدو گفت کاین نامه اندر نهان
 همی بر بکردار کارآگاهان
 چنان کن که رومیت بیند کسی

بره بر سخن پرسد از تو بسی
 بگیرد تو را نزد قیصر برد
 گرت نزد سالار لشکر برد
 بپرسد تو را کز کجایی مگوی
 بگویش که من کهتری چاره جوی
 به پیمودم این رنج راه دراز
 یکی نامه دارم بسوی گراز
 تواین نامه بریند بردست راست
 گر ایدون که بستاند از تو رواست
 برون آمد از پیش خسرو نوند
 به بازو مر آن نامه را کرد بند
 بیامد چو نزدیک قیصر رسید
 یکی مرد به طریق او را بدید
 سوی قیصرش برد سر پر ز گرد
 دو رخ زرد و لبها شده لاژورد
 بدو گفت قیصر که خسرو کجاست
 بپایدت گفت بما راه راست
 ازو خیره شد کهتر چاره جوی
 ز بیمش پاسخ دژم کرد روی
 بجوید گفت این بلاجوی را
 بداندیش و بدکام و بدگوی را
 بجستند و آن نامه از دست اوی
 گشاد آنک دانا بد و راه جوی
 ازان مرز دانا سری را بجست
 که آن پهلوانی بخواند درست
 چو آن نامه برخواند مرد دبیر
 رخ نامور شد به کردار قیر
 به دل گفت کاین بد کمین گر از
 دلیر آمدستم به دامش فراز
 شهنشاه و لشکر چو سیصد هزار
 کس از پیل جنگش نداند شمار
 مرا خواست افگند در دام اوی
 که تاریک بادا سرانجام اوی
 وازن جایگه لشکر اندر کشید
 شد آن آرزو بر دلش ناپدید
 چو آگاهی آمد به سوی گراز
 که آن نامور شد سوی روم باز
 دلش گشت پر درد و رخساره زرد
 سواری گزید از دلیران مرد
 یکی نامه بنوشت با باد و دم
 که بر من چرا گشت قیصر دژم
 از ایران چرا بازگشتی بگوی
 مرا کردی اندر جهان چاره جوی
 شهنشاه داند که من کردم این

دلش گردد از من پراز درد و کین
 چو قیصر نگه کرد و آن نامه دید
 ز لشکر گرانیمایی برگزید
 فرستاد تازان به نزد گراز
 کزان ایزدت کرده بد بی نیاز
 که ویران کنی تاج و گاه مرا
 به آتش بسوزی سپاه مرا
 کز آن نامه جز گنج دادن بباد
 نیامد مرا از تو ای بد نژاد
 مرا خواستی تا به خسرو دهی
 که هرگز مبادت بهی و مهی
 به ایران نخواهند بیگانه‌یی
 نه قیصر نژادی نه فرزانه‌یی
 به قیصر بسی کرد پوزش گراز
 به کوشش نیامد بدامش فراز
 گزین کرد خسرو پس آزاده‌یی
 سخن گوی و دانا فرستاده‌یی
 یکی نامه بنوشت سوی گراز
 که ای بی بها ریمن دیو ساز
 تو را چند خوانم برین بارگاه
 همی دورمانی ز فرمان و راه
 کنون آن سپاهی که نزد تواند
 بسال و به ماه اور مزد تواند
 برای و به دل ویژه با قیصرند
 نهانی به اندیشه دیگرند
 برما فرست آنک پیچیده‌اند
 همه سرکشی رابسیچیده‌اند
 چواین نامه آمد بنزد گراز
 پر اندیشه شد کهتر دیوساز
 گزین کرد زان نامداران سوار
 از ایران و نیران ده و دو هزار
 بدان مهتران گفت یک دل شوید
 سخن گفتن هرکسی مشنوید
 بباشید یک چند زین روی آب
 مگیرید یک سر به رفتن شتاب
 چو هم پشت باشید با هم‌رهان
 یکی کوه کنند ز بن بر توان
 سپه رفت تاخره‌ی اردشیر
 هر آنکس که بودند برنا و پیر
 کشیدند لشکر بران رودبار
 بدان تا چه فرمان دهد شهریار
 چو آگاه شد خسرو از کارشان
 نبود آرزومند دیدارشان
 بفرمود تا زاد فرخ برفت

به نزدیک آن لشکر شاه تفت
چنین بود پیغام نزد سپاه
که از پیش بودی مرا نیک خواه
چرا راه دادی که قیصر ز روم
بیاورد لشکر بدین مرز و بوم
که بود آنک از راه یزدان بگشت
ز راه و ز پیمان ما برگذشت
چو پیغام خسرو شنید آن سپاه
شد از بیم رخسار ایشان سپاه
کس آن راز پیدا نیارست کرد
بماندند با درد و رخساره زرد
پیمبر یکی بد به دل با گراز
همی داشت از آب و ز باد راز
بیامد نهانی به نزدیکشان
برافروخت جانهای تاریکشان
مترسید گفت ای بزرگان که شاه
ندید از شما آشکارا گناه
مباشید جز یک دل و یک زبان
مگویید کز ما که شد بدگمان
وگر شد همه زیر یک چادریم
به مردی همه یاد هم دیگریم
همان چون شنیدند آواز او
بدانست هر مهتری راز او
مهان یکسر از جای برخاستند
بران هم نشان پاسخ آراستند
بر شاه شد زاد فرخ چو گرد
سخنهای ایشان همه یاد کرد
بدو گفت رو پیش ایشان بگوی
که اندر شما کیست آزار جوی
که به فریفتش قیصر شوم بخت
به گنج و سلیح و به تاج و به تخت
که نزدیک ما او گنهکار شد
هم از تاج و ارونک بیزار شد
فرستید یک سر بدین بارگاه
کسی را که بودست زین سرگناه
بشد زاد فرخ بگفت این سخن
رخ لشکر نو ز غم شد کهن
نیارست لب را گشود ایچ کس
پر از درد و خامش بماندند و بس
سبک زاد فرخ زبان برگشاد
همی کرد گفتار نا خوب یاد
کزین سان سپاهی دلیر و جوان
نبینم کس اندر میان ناتوان
شما را چرا بیم باشد ز شاه

به گیتی پراگنده دارد سپاه
بزرگی نبینم به درگاه اوی
که روشن کند اختر و ماه اوی
شما خوار دارید گفتار من
مترسید یک سر ز آزار من
به دشنام لب را گشایید باز
چه بر من چه بر شاه گردن فراز
هر آنکس که بشنید زو این سخن
بدانست کان تخت نوشد کهن
همه یکسر از جای برخاستند
به دشنام لبها بیاراستند
بشد زاد فرخ به خسرو بگفت
که لشکر همه یار گشتند و جفت
مرا بیم جانست اگر نیز شاه
فرستد به پیغام نزد سپاه
بدانست خسرو که آن کژگوی
همی آب و خون اندر آرد به جوی
ز بیم برادرش چیزی نگفت
همی داشت آن راستی در نهفت
که پیچیده بد رستم از شهریار
بجایی خود و تیغ زن ده هزار
دل زاده فرخ نگه داشت نیز
سپه را همه روی برگاشت نیز

بدانست هم زاد فرخ که شاه
ز لشکر همه زو شناسد گناه
چو آمد برون آن بد اندیش شاه
نیارست شد نیز در پیشگاه
بدر بر همی بود تا هرکسی
همی کرد زان آزمایش بسی
همی ساخت همواره تا آن سپاه
به پیچید یکسر ز فرمان شاه
همی راند با هر کسی داستان
شدند اندر آن کار همداستان
که شاهی دگر برنشیند به تخت
کزین دور شد فرو آیین و بخت
بر زاد فرخ یکی پیر بود
که برکارها کردن آژیر بود
چنین گفت بازاد فرخ که شاه
همی از تو بیند گناه سپاه
کنون تا یکی شهریار پدید
نیاری فروز زین نباید چخید
که این بوم آباد ویران شود
از اندوه ایران چونیران شود

نگه کرد باید به فرزند اوی
کدامست با شرم و بی‌گفت و گوی
ورا شاد بر تخت باید نشاند
بران تاج دینار باید فشاند
چو شیروی بیدار مهتر پسر
به زندان بود کس نباید دگر
همی رای زد زین نشان هرکسی
برین روز و شب برنیامد بسی
که برخاست گرد سپاه تخوار
همه کارها زو گرفتند خوار
پذیره شدنش زاد فرخ به راه
فراوان برفتند با او سپاه
رسیدند پس یک بدیگر فراز
سخن رفت چند آشکارا و راز
همان زاد فرخ زبان برگشاد
بدیهای خسرو همه کرد یاد
همی‌گفت لشکر به مردی و رای
همی‌کرد خواهند شاهی بیای
سپهبد چنین داد پاسخ بدوی
که من نیستم چامه‌ی گفت و گوی
اگر با سپاه اندر آیم به جنگ
کنم بر بدان جهان جای تنگ
گرامی بد این شهریار جوان
به نزد کنارنگ و هم پهلوان
چو روز چنان مرد کرد او سپاه
مبادا که بیند کسی تاج و گاه
نژند آن زمان شد که بیداد شد
به بیدادگر بندگان شاد شد
سخنهایش چون زاد فرخ شنید
مر او را ز ایرانیان برگزید
بدو گفت کاکنون به زندان شویم
به نزدیک آن مستمندان شویم
بیاریم بی‌پاک شیروی را
جوان و دلیر جهانجوی را
سپهبد نگهبان زندان اوست
کزو داشتی بیشتر مغز و پوست
ابا شش هزار آزموده سوار
همی‌دارد آن بستگان را به زار
چنین گفت با زاد فرخ تخوار
که کار سپهبد گرفتیم خوار
گرین بخت پرویز گردد جوان
نماند به ایران یکی پهلوان
مگر دار دارند گر چاه و بند
نماند به ایران کسی بی‌گزند

بگفت این و از جای برکند اسپ
 همی تاخت برسان آذر گشسپ
 سپاه اندر آورد یکسر به جنگ
 سپهد پذیره شدش بی درنگ
 سر لشکر نامور گشته شد
 سپهد به جنگ اندرون کشته شد
 پراگنده شد لشکر شهریار
 سیه گشت روز و تبه گشت کار
 به زندان تنگ اندر آمد تخواار
 بدان چاره با جامه‌ی کارزار
 به شیروی گردنکش آواز داد
 سبک پاسخش نامور باز داد
 بدانست شیروی کان سرفراز
 بدانگه به زندان چرا شد فراز
 چو روی تخواار او فروزان بدید
 از اندوه چندان دلش بردمید
 بدو گفت گریان که خسرو کجاست
 رها کردن مانه کار شماست
 چنین گفت با شاهزاده تخواار
 که گر مردمی کام شیران مخواار
 اگر تو بدین کار همداستان
 نباشی تو کم گیر زین راستان
 یکی کم بود شاید از شانزده
 برادر بماند تو را پانزده
 بشایند هرکس به شاهنشهی
 بدیشان بود شاد تخت مهی
 فروماند شیروی گریان بجای
 ازان خانه‌ی تنگ بگذارد پای

همان زاد فرخ بدرگاه بر
 همی بود و کس را ندادی گذر
 که آگه شدی زان سخن شهریار
 به درگاه بر بود چون پرده دار
 چو پژمرده شد چادر آفتاب
 همی ساخت هر مهتری جای خواب
 بفرمود تا پاسبانان شهر
 هر آنکس که از مهتری داشت بهر
 برفتند یکسر سوی بارگاه
 بدان جای شادی و آرام شاه
 بدیشان چنین گفت کامشب خروش
 دگرگونه‌تر کرد باید ز دوش
 همه پاسبانان بنام قباد
 همی کرد باید بهر پاس یاد
 چنین داد پاسخ که ای دون کنم

ز سر نام پرویز بیرون کنم
 چو شب چادر قیرگون کرد نو
 ز شهر و ز بازار برخاست غو
 همه پاسبانان بنام قباد
 چو آواز دادند کردند یاد
 شب تیره شاه جهان خفته بود
 چو شیرین به بالینش بر جفته بود
 چو آواز آن پاسبانان شنید
 غمی گشت و زیشان دلش بردمید
 بدو گفت شاهها چه شاید بدن
 برین داستانی بیاید زدن
 از آواز او شاه بیدار شد
 دلش زان سخن پر ز آزار شد
 به شیرین چنین گفت کای ماه روی
 چه داری بخواب اندرون گفت وگوی
 بدو گفت شیرین که بگشای گوش
 خروشدن پاسبانان نبوش
 چو خسرو بدان گونه آوا شنید
 به رخساره شد چون گل شنبلیله
 چنین گفت کز شب گذشته سه پاس
 بیایید گفتار اخترشناس
 که این بد گهر تا ز مادر بزاد
 نهانی و را نام کردم قباد
 به آواز شیرویه گفتم همی
 دگر نامش اندر نهفتم همی
 ورا نام شیروی بد آشکار
 قبادش همی خواند این پیشکار
 شب تیره باید شدن سوی چین
 وگر سوی ما چین و مکران زمین
 بریشان به افسون بگیریم راه
 ز فغفور چینی بخواهم سپاه
 ازان کاخترش به آسمان تیره بود
 سخنهای او بر زمین خیره بود
 شب تیره افسون نیامد به کار
 همی آمدش کار دشوار خوار
 به شیرین چنین گفت که آمد زمان
 بر افسون ما چیره شد بدگمان
 بدو گفت شیرین که نوشه بدی
 همیشه ز تو دور دست بدی
 بدانش کنون چاره‌ی خویش ساز
 مبادا که آید به دشمن نیاز
 چو روشن شود دشمن چاره جوی
 نهد بی‌گمان سوی این کاخ روی
 هم آنکه زره خواست از گنج شاه

دو شمشیر هندی و رومی کلاه
 همان ترکش تیرو زرین سپر
 یکی بنده‌ی گرد و پرخاشختر
 شب تیره‌گون اندر آمد به باغ
 بدان گه که برخیزد از خواب زاغ
 به باغ بزرگ اندر از بس درخت
 نبد شاه را در چمن جای تخت
 بیاویخت از شاخ زرین سپر
 بجایی کزو دور بودی گذر
 نشست از برنگس و زعفران
 یکی تیغ در زیر زانو گران
 چو خورشید برزد سنان از فراز
 سوی کاخ شد دشمن دیو ساز
 یکایک بگشتند گرد سرای
 تهی بد ز شاه سرافراز جای
 به تاراج دادند گنج و را
 نکرد ایچ کس یاد رنج و را
 همه باز گشتند دیده پرآب
 گرفته ز کار زمانه شتاب
 چه جوییم ازین گنبد تیزگرد
 که هرگز نیاساید از کارکرد
 یک را همی تاج شاهی دهد
 یکی رابه دریا به ماهی دهد
 یکی را برهنه سر و پای و سفت
 نه آرام و خورد و نه جای نهفت
 یکی را دهد نوشه و شهد و شیر
 بیوشد به دیبا و خز و حریر
 سرانجام هردو به خاک اندرند
 به تاریک دام هلاک اندرند
 اگر خود نزادی خردمند مرد
 نبودی و را روز ننگ و نبرد
 ندیدی جهان از بنه به بدی
 اگر که بدی مرد اگر مه بدی
 کنون رنج در کار خسرو بریم
 بخواننده آگاهی نوبریم

همی بود خسرو بران مرغزار
 درخت بلند ازبرش سایه دار
 چو بگذشت نیمی ز روز دراز
 بنان آمد آن پادشا رانیاز
 به باغ اندرون بد یکی پایکار
 که نشناختی چهره‌ی شهریار
 پرستنده راگفت خورشید فش
 که شاخی گهر زین کمر بازکش

بران شاخ برمه‌ری زر پنج
 ز هرگونه مهره بسی برده رنج
 چنین گفت با باغبان شهریار
 که این مهره‌ها تا کت آید به کار
 به بازار شو بهره‌یی گوشت خر
 دگر نان و بی‌راه جایی گذر
 مرآن گوهران را بها سی هزار
 درم بد کسی را که بودی به کار
 سوی نانبا شد سبک باغبان
 بدان شاخ زرین ازو خواست نان
 بدو نانوا گفت کاین را بها
 ندانم نیارمت کردن رها
 بردند هر دو به گوهر فروش
 که این را بها کن بدانش بکوش
 چو داننده آن مهره‌ها را بدید
 بدو گفت کاین را که یارد خرید
 چنین شاخ در گنج خسرو بدی
 برین گونه هر سال صد نویدی
 تو این گوهران از که دزدیده‌ای
 گر از بنده خفته بپریده‌ای
 سوی زاد فرخ شدند آن سه مرد
 ابا گوهر و زر و با کارکرد
 چو آن گوهران زاد فرخ بدید
 سوی شهریار نو اندر کشید
 به شیروی بنمود زان سان گهر
 بریده یکی شاخ زرین کمر
 چنین گفت شیروی با باغبان
 که گر زین خداوند گوهر نشان
 نگوپی هم اکنون ببرم سرت
 همان را که او باشد از گوهرت
 بدو گفت شاهها به باغ اندرست
 زره پوش مردی کمانی بدست
 بیالا چو سرو و به رخ چون بهار
 بهر چیز مانده‌ی شهریار
 سراسر همه باغ زو روشنست
 چو خورشید تابنده در جوشنست
 فروهشته از شاخ زرین سپر
 یکی بنده در پیش او با کمر
 برید این چنین شاخ گوهر ازوی
 مراداد و گفتا کز ایدر بیوی
 ز بازار نان آور و نان خورش
 هم اکنون برفتم چو باد از برش
 بدانست شیروی کو خسروست
 که دیدار او در زمانه نوست

ز درگاه رفتند سیصد سوار
چو باد دمان تا لب جویبار
چو خسرو ز دور آن سپه را بدید
به پژمرد و شمشیر کین برکشید
چو روی شهنشاه دید آن سپاه
همه باز گشتند گریان ز راه
یکایک بر زاد فرخ شدند
بسی هر کسی داستانی زدند
که ما بندگانیم و او خسروست
بدان شاه روز بد اکنون نوست
نیارد برو زد کسی باد سرد
چه در باغ باشد چه اندر نبرد
بشد زاد فرخ به نزدیک شاه
ز درگاه او برد چندی سپاه
چو نزدیک او رفت تنها نبود
فراوان سخن گفت و خسرو شنود
بدو گفت اگر شاه بارم دهد
برین کرده‌ها زینهارم دهد
بیایم بگویم سخن هرچ هست
وگر نه بپویم به سوی نشست
بدو گفت خسرو چه گفتی بگوی
نه انده گساری نه پیکارجوی
چنین گفت پس مرد گویا به شاه
که درکار هشیاتر کن نگاه
بران نه که کشتی تو جنگی هزار
سرانجام سیرآیی از کارزار
همه شهر ایران تو را دشمنند
به پیکار تو یک دل و یک تنند
پیا تا چه خواهد نمودن سپهر
مگر کینها بازگردد به مهر
بدو گفت خسرو که آری رواست
همه بیمم از مردم ناسزااست
که پیش من آیند و خواری کنند
بیم بر مگر کامگاری کنند
چو بشنید از زاد فرخ سخن
دلش بد شد از روزگار کهن
که او را ستاره شمر گفته بود
ز گفتار ایشان برآشفته بود
که مرگ تو باشد میان دو کوه
بدست یکی بنده دور از گروه
یکی کوه زرین یکی کوه سیم
نشسته تو اندر میان دل به بیم
ز بر آسمان تو زرین بود
زمین آهنین بخت پرکین بود

کنون این زره چون زمین منست
سپر آسمان زرین منست
دو کوه این دو گنج نهاده به باغ
کزین گنجها بد دلم چون چراغ
همانا سرآمد کنون روز من
کجا اختر گیتی افروز من
کجا آن همه کام و آرام من
که بر تاجها بر بدی نام من
ببردند پیلی به نزدیک اوی
پر از درد شد جان تاریک اوی
بران کوهه‌ی پیل بنشست شاه
ز باغش بیاورد لشکر به راه
چنین گفت زان پیل بر پهلوی
که ای گنج اگر دشمن خسروی
مکن دوستی نیز با دشمنم
که امروز در دست آهرمنم
به سختی نبودیم فریادرس
نهان باش و منمای رویت بکس
به دستور فرمود زان پس قباد
کزو هیچ بر بد مکن نیز یاد
بگو تاسوی طیسفونش برند
بدان خانه‌ی رهنمونش برند
بباشد به آرام ما روز چند
نباید نماید کس او را گزند
برو بر موکل کنند استوار
گلینوش را با سواری هزار
چو گردنده گردون به سر بر بگشت
شد آن شاه را سال بر سی و هشت
کجا ماه آذر بدی روز دی
گه آتش و مرغ بریان و می
قباد آمد و تاج بر سر نهاد
به آرام بر تخت بنشست شاد
ز ایران بر و کرد بیعت سپاه
درم داد یک ساله از گنج شاه
نبد پادشاهیش جز هفت ماه
تو خواهیش ناچیز خوان خواه شاه
چنین است رسم سرای جفا
نباید کزو چشم داری وفا

چو شیروی بنشست برتخت ناز
به سر برنهاد آن کیی تاج آز
برفتند گوینده ایرانیان
برو خواندند آفرین کیان
همی‌گفت هریک به بانگ بلند

که ای پر هنر خسرو ارجمند
 چنان هم که یزدان تو را داد تاج
 نشستی به آرام بر تخت عاج
 بماناد گیتی به فرزند تو
 چنین هم به خویشان و پیوند تو
 چنین داد پاسخ بدیشان قباد
 که همواره پیروز باشید و شاد
 نباشیم تا جاودان بد کنش
 چه نیکو بود داد باخوش منش
 جهان را بداریم با ایمنی
 ببریم کردار آهرمنی
 ز بایسته‌تر کار پیشی مرا
 که افزون بود فرو خویشی مرا
 پیامی فرستم به نزد پدر
 بگویم بدو این سخن در به در
 ز ناخوب کاری که او را ندست
 برین گونه کاری به پیش آمدست
 به یزدان کند پوزش او از گناه
 گرابنده گردد به آیین و راه
 پردازم آن گه به کار جهان
 بکوشم به داد آشکار و نهان
 به جای نکوکار نیکی کنیم
 دل مرد درویش رانشکنیم
 دوتن بایدم راد و نیکوسخن
 کجا یاد دارم کارکهن
 بدان انجمن گفت کاین کارکیست
 ز ایرانیان پاک و بیدار کیست
 نمودند گردان سراسر به چشم
 دو استاد را گر نگیرند خشم
 بدانست شیر وی که ایرانیان
 کر ابر گزینند پاک از میان
 چو اشتاد و خراد برزین پیر
 دو دانا و گوینده و یادگیر
 بدیشان چنین گفت کای بخردان
 جهان‌دیده و کارکرده ردان
 مدارید کار جهان را به رنج
 که از رنج یابد سرافراز گنج
 دو داننده بی‌کام برخاستند
 پر از آب مژگان بیاراستند
 چو خراد بر زین و اشتاگشپ
 به فرمان نشستند هر دو بر اسپ
 بدیشان چنین گفت کز دل کنون
 به باید گرفتن ره طیسفون
 پیامی رسانید نزد پدر

سخن یادگیری همه در بدر
بگویی که ما رانید این گناه
نه ایرانیان رابد این دستگاه
که بادا فرهی ایزدی یافتی
چو از نیکوی روی بر تافتی
یکی آنک ناباک خون پدر
نریزد ز تن پاک زاده پسر
نباشد همان نیز هم داستان
که پیشش کسی گوید این داستان
دگر آنک گیتی پر از گنج تست
رسیده بهر کشوری رنج تست
نبودی بدین نیز هم داستان
پر از درد کردی دل راستان
سدیگر که چندان دلیر و سوار
که بود اندر ایران همه نامدار
نبودند شادان ز فرزند خویش
ز بوم و برو پاک پیوند خویش
یکی سوی چین بد یکی سوی روم
پراکنده گشته بهر مرز و بوم
دگر آنک قیصر بجای تو کرد
ز هر گونه از تو چه تیمار خورد
سپه داد و دختر تو را داد نیز
همان گنج و با گنج بسیار چیز
همی خواست دار مسیحا بروم
بدان تا شود خرم آباد بوم
به گنج تو از دار عیسی چه سود
که قیصر به خوبی همی شاد بود
ز بیچارگان خواسته بستدی
ز نفرین بروی تو آمد بدی
ز یزدان شناس آنچ آمدت پیش
بر اندیش زان زشت کردار خویش
بدان بد که کردی بهانه منم
سخن را نخست آستانه منم
به یزدان که از من نبی این گناه
نجستم که ویران شود گاه شاه
کنون پوزش این همه بازجوی
بدین نامداران ایران بگوی
ز هر بد که کردی به یزدان گرای
کجا هست بر نیکوی رهنمای
مگر مر تو را او بود دستگیر
بدین رنجهایی که بودت گزیر
دگر آنک فرزند بودت دو هشت
شب و روز ایشان به زندان گذشت
بدر بر کسی ایمن از تو نخت

ز بیم تو بگذاشتندی نهفت
چو بشنید پیغام او این دو مرد
برفتند دلها پر از داغ و درد
برین گونه تا کشور طیسفون
همه دیده پرآب و دل پر ز خون
نشسته بدر بر گلینوش بود
که گفتی زمین زو پر از جوش بود
همه لشکرش یک سر آراسته
کشیده همه تیغ و پیراسته
ابا جوشن و خود بسته میان
همان تازی اسپان بیر گستوان
به جنگ اندرون گرز پولاد داشت
همه دل پر از آتش و باد داشت
چو خراد به رزین و اشتاگشسپ
فرود آمدند این دو دانا ازاسپ
گلینوش بر پای جست آن زمان
ز دیدار ایشان به بد شادمان
بجایی که بایست بنشاندهشان
همی مهتر نامور خواندهشان
سخن گوی خراد به رزین نخست
زبان را به آب دلیری بشست
گلینوش را گفت فرخ قباد
به آرام تاج کیان برنهاد
به ایران و توران و روم آگهیست
که شیروی بر تخت شاهنشهیست
تواین جوشن و خود و گبر و کمان
چه داری همی کیستت بد گمان
گلینوش گفت ای جهاندیده مرد
به کام تو بادا همه کارکرد
که تیمار بردی ز نازک تنم
کجا آهین بود پیراهنم
برین مهر بر آفرین خوانمت
سزایی که گوهر برافشانمت
نباشد به جز خوب گفتار تو
که خورشید بادا نگهدار تو
به کاری کجا آمدستی بگوی
پس آنکه سخنهای من بازجوی
چنین داد پاسخ که فرخ قباد
به خسرو مرا چند پیغام داد
اگر باز خواهی بگویم همه
پیام جهاندار شاه رمه
گلینوش گفت این گرانمایه مرد
که داند سخنها همه یاد کرد
ز لیکن مرا شاه ایران قباد

بسی اندرین پند و اندرز داد
که همداستانی مکن روز و شب
که کس پیش خسرو گشاید دو لب
مگر آنک گفتار او بشنوی
اگرپارسی گوید ار پهلوی
چنین گفت اشتاد کای شادکام
من اندر نهانی ندارم پیام
پیامیست کان تیغ بار آورد
سر سرکشان در کنار آورد
تو اکنون ز خسرو برین بارخواه
بدان تا بگویم پیامش ز شاه
گلینوش بشنید و بر پای جست
همه بندها رابهم برشکست
بر شاه شد دست کرده بکش
چنا چون نباید پرستار فش
بدو گفت شاهانوشه بدی
مبادا دل تو نژد از بدی
چو اشتاد و خراد به رزین به شاه
پیام آوردند زان بارگاه
بخندید خسرو به آواز گفت
که این رای تو با خرد نیست جفت
گرو شهریارست پس من کیم
درین تنگ زندان ز بهر چیم
که از من همی بار بایدت خواست
اگر کژ گویی اگر راه راست
بیامد گلینوش نزد گوان
بگفت این سخن گفتن پهلوان
کنون دست کرده بکش در شوید
بگویند و گفتار او بشنوید
دو مرد خردمند و پاکیزه گوی
به دستار چینی بپوشید روی
چو دیدند بردند پیشش نماز
بیودند هر دو زمانی دراز
جهاندار بر شاد و رد بزرگ
نوشته همه پیکرش میش و گرگ
همان زر و گوهر برو بافته
سراسر یک اندر دگر تافته
نهالیش در زیر دیبای زرد
پس پشت او مسند لاژورد
بهی تناور گرفته بدست
دژم خفته بر جایگاه نشست
چودید آن دو مرد گرانمایه را
به دانایی اندر سرماییه را
از آن خفتگی خویشتن کرد راست

جهان آفریننده را یار خواست
 به بالین نهاد آن گرامی بهی
 بدان تا پیرسید ز هر دو رهی
 بهی زان دو بالش به نرمی بگشت
 بی آزار گردان ز مرقد گذشت
 بدین گونه تا شاد ورد مهین
 همی گشت تا شد به روی زمین
 به پوید اشتاد و آن برگرفت
 به مالیدش از خاک و بر سر گرفت
 جهاندار از اشتاد برگاشت روی
 بدان تا ندید از بهی رنگ و بوی
 بهی رانهادند بر شاد ورد
 همی بود برپای پیش این دو مرد
 پر اندیشه شد نامدار از بهی
 ندید اندر و هیچ فال بهی
 همانکه سوی آسمان کرد روی
 چنین گفت کای داور راست گوی
 که برگیرد آن راکه تو افگنی
 که پیوند آن را که تو بشکنی
 چو از دوده ام بخت روشن بگشت
 غم آورد چون روشنایی گذشت
 به اشتاد گفت آنچه داری پیام
 ازان بی منش کودک زشت کام
 وزان بد سگالان که بی دانشند
 ز بی دانشی ویژه بی رامشانند
 همان زان سپاه پراگندگان
 پر اندیشه و تیره دل بندگان
 بخواهد شدن بخت زین دودمان
 نماند درین تخمه ی کس شادمان
 سوی ناسزایان شود تاج و تخت
 تبه گردد این خسروانی درخت
 نماند بزرگی به فرزند من
 نه بر دوده و خویش و پیوند من
 همه دوستان ویژه دشمن شوند
 بدین دوده بد گوی و بد تن شوند
 نهان آشکارا به کرد این بهی
 که بی توشود تخت شاهی تهی
 سخن هرچ بشنیدی اکنون بگوی
 پیامش مرا کمتر از آب جوی
 گشادند گویا زبان این دو مرد
 برآورد پیچان یکی باد سرد

بدان نامور گفت پاسخ شنو
 یکایک بیر سوی سالار نو

به گویش که زشت کسان را مجوی
 جز آن را که برتابی از ننگ روی
 سخن هرچ گفتی نه گفتار تست
 مماناد گویا زیانت درست
 مگو آنچ بدخواه تو بشنود
 ز گفتار بیهوده شادان شود
 بدان گاه چندان نداری خرد
 که مغزت بدانش خرد پرورد
 به گفتار بی بر چو نیرو کنی
 روان و خرد را پر آهو کنی
 کسی کو گنهکار خواند تو را
 از آن پس جهاندار خواند تو را
 نباید که یابد بر تو نشست
 بگیرد کم و بیش چیزی بدست
 میندیش زین پس برین سان پیام
 که دشمن شود بر تو بر شادکام
 به یزدان مرا کار پیراستست
 نهاده بران گیتی ام خواستست
 بدین جستن عیبهای دروغ
 به نزد بزرگان نگیری فروغ
 بیارم کنون پاسخ این همه
 بدان تا بگویند پیش رمه
 پس از مرگ من یادگاری بود
 سخن گفتن راست یاری بود
 چو پیدا کنم بر تو انبوه رنج
 بدانی که از رنج ماخاست گنج
 نخستین که گفتی ز هرمز سخن
 به بیهوده از آرزوی کهن
 ز گفتار بدگوی ما را پدر
 برآشفت و شد کار زیر و زبر
 از اندیشه او چو آگه شدیم
 از ایران شب تیره بی ره شدیم
 هما راه جستیم و بگریختیم
 به دام بلا بر نیاویختیم
 از اندیشه‌ی او گناهم نبود
 جز از جستن او شاه را هم نبود
 شنیدم که بر شاه من پد رسید
 ز بردع برفتم چو گوش آن شنید
 گنهکار بهرام خود با سپاه
 بیاراست در پیش من رزمگاه
 ازو نیز بگریختم روز جنگ
 بدان تا نیایم من او را به چنگ
 ازان پس دگر باره باز آمدم
 دلاور به جنگش فراز آمدم

نه پرخاش بهرام یکباره بود
جهانی بران جنگ نظاره بود
به فرمان یزدان نیکی فزای
که اویست بر نیک و بد رهنمای
چو ایران و توران به آرام گشت
همه کار بهرام ناکام گشت
چو از جنگ چوبینه پرداختم
نخستین بکین پدر تاختم
چو بند وی و گسته‌هم خالان بدند
به هر کشوری بی‌همالان بدند
فدا کرده جان را همی پیش من
به دل هم زبان و به تن خویش من
چو خون پدر بود و درد جگر
نکردیم سستی به خون پدر
بریدیم بند وی را دست و پای
کجا کرد بر شاه تاریک جای
چو گسته‌هم شد در جهان ناپدید
ز گیتی یکی گوشه‌یی برگزید
به فرمان ما ناگهان کشته شد
سر و رای خونخوارگان گشته شد
دگر آنک گفتی تو از کار خویش
از آن تنگ زندان و بازار خویش
بد آن تا ز فرزند من کار بد
نیاید کزان بر سرش بد رسد
به زندان نبد بر شما تنگ و بند
همان زخم خواری و بیم گزند
بدان روزتان خوار نگذاشتم
همه گنج پیش شما داشتم
بر آیین شاهان پیشین بدیم
نه بی‌کار و بر دیگر آیین بدیم
ز نخچیر و ز گوی و رامشگران
ز کاری که اندر خور مهتران
شمارا به چیزی نبودی نیاز
ز دینار و ز گوهر و یوز و باز
یکی کاخ بد کرده زندانش نام
همی زیستی اندرو شادکام
همان نیز گفتار اخترشناس
که ما را همی از تو دادی هراس
که از تو بد آید بدین سان که هست
نینداختم اخترت را زدست
وزان پس نهادیم مهری بر وی
به شیرین سپردیم زان گفت و گوی
چو شاهیم شد سال بر سی و شش
میان چنان روزگاران خوش

تو داری بیاد این سخن بی‌گمان
اگر چند بگذشت بر ما زمان
مرا نامه آمد ز هندوستان
بدم من بدان نیز همداستان
ز رای برین نزد مانامه بود
گهر بود و هر گونه‌یی جامه بود
یکی تیغ هندی و پیل سپید
جزین هرچ بودم به گیتی امید
ابا تیغ دیبای زربفت پنج
ز هر گونه‌یی اندرو برده رنج
سوی تو یکی نامه بد بر پرند
نوشته چو من دیدم از خط هند
بخواندم یکی مرد هندی دبیر
سخن‌گوی و داننده و یادگیر
چو آن نامه را او به من بر بخواند
پر از آب دیده همی سرفشانند
بدان نامه در بد که شادان بزی
که با تاج زر خسروی را سزی
که چون ماه آذر بد و روز دی
جهان را تو باشی جهاندار کی
شده پادشاهی پدر سی و هشت
ستاره برین گونه خواهد گذشت
درخشان شود روزگار بهی
که تاج بزرگی به سر برنهی
مرا آن زمان این سخن بد درست
ز دل مهربانی نایست شست
من آگاه بودم که از بخت تو
ز کار درخشیدن تخت تو
نباشد مرا بهره جز درد و رنج
تو را گردد این تخت شاهی و گنج
ز بخشایش و دین و پیوند و مهر
نکردم دژم هیچ‌زان نامه چهر
به شیرین سپردم چو برخواندم
ز هر گونه اندیشه‌ها را ندم
بر اوست با اختر تو بهم
نداند کسی زان سخن بیش و کم
گر ای دون که خواهی که بینی به خواه
اگر خود کنی بیش و کم را نگاه
برانم که بینی پشیمان شوی
وزین کرده‌ها سوی درمان شوی
دگر آنک گفتی ز زندان و بند
گر آمد ز ما برکسی برگزند
چنین بود تا بود کار جهان
بزرگان و شاهان و رای مهان

اگر تو ندانی به موید بگوی
 کند زین سخن مر تو را تازه روی
 که هرکس که او دشمن ایزدست
 ورا در جهان زندگانی بدست
 به زندان ما ویژه دیوان بدند
 که نیکان ازیشان غریوان بدند
 چو ما را نبند پیشه خون ریختن
 بدان کار تنگ اندر آویختن
 بدان را به زندان همی داشتیم
 گزند کسان خوار نگذاشتیم
 بسی گفت هرکس که آن دشمنند
 ز تخم بدانند و آهرمنند
 چو اندیشه ایزدی داشتیم
 سخنها همی خوار بگذاشتیم
 کنون من شنیدم که کردی رها
 مرد آن را که بد بتر از ازدها
 ازین بد گنهکار ایزد شدی
 به گفتار و کردارها بد شدی
 چو مهتر شدی کار هشیار کن
 ندانی تو داننده را یار کن
 میخشای بر هر که رنجست زوی
 اگر چند امید گنجست زوی
 بر آنکس کزو در جهان جزگزند
 نبینی مر او را چه کمتر ز بند
 دگر آنک از خواسته گفته‌ای
 خردمندی و رای بنهفته‌ای
 ز کس مانجستیم جز باژ و ساو
 هر آنکس که او داشت با باژ تاو
 ز یزدان پذیرفتم آن تاج و تخت
 فراوان کشیدم ازان رنج سخت
 جهان آفرین داور داد وراست
 همی روزگاری دگرگونه خواست
 نیم دژمنش نیز درخواست او
 فزونی نجویم درکاست او
 به جستیم خشنودی دادگر
 ز بخشش ندیدم بکوشش گذر
 چو پرسد ز من کردگار جهان
 بگویم بو آشکار و نهان
 بپرسد که او از توداناترست
 بهر نیک و بد بر تواناترست
 همین پرگناهان که پیش تواند
 نه تیماردار و نه خویش تواند
 ز من هرچ گویند زین پس همان
 شوند این گره بر تو بر بد گمان

همه بندهی سیم و زرند و بس
 کسی را نباشند فریادرس
 ازیشان تو را دل پر آسایش است
 گناه مرا جای پالایش است
 نگنجد تو را این سخن در خرد
 نه زین بد که گفتی کسی برخورد
 ولیکن من از بهر خود کامه را
 که برخواند آن پهلوی نامه را
 همان در جهان یادگاری بود
 خردمند را غمگساری بود
 پس از ماهر آنکس که گفتار ما
 بخوانند دانند بازار ما
 ز برطاس وز چین سپه رانديم
 سپهبد بهر جای بنشانديم
 ببرديم بر دشمنان تاختن
 نیارست کس گردن افراختن
 چو دشمن ز گیتی پراگنده شد
 همه گنج ما یک سر آگنده شد
 همه بوم شد نزد ما کارگر
 ز دریا کشیدند چندان گهر
 که ملاح گشت از کشیدن ستوه
 مرا بود هامون و دریا و کوه
 چو گنج در مها پراگنده شد
 ز دینار نو به دره آگنده شد
 ز یاقوت وز گوهر شاهوار
 همان آلت و جامه‌ی زرنگار
 چو دیهیم ما بیست و شش ساله گشت
 ز هر گوهری گنجها ماله گشت
 درم را یکی میخ نو ساختم
 سوی شادی و مهتری آختم
 بدان سال تا باز جستم شمار
 چو شد باز دینار بر صد هزار
 پراگنده افگند پند او سی
 همه چرم پند او سی پارسی
 بهر به دره‌یی در ده و دو هزار
 پراگنده دینار بد شاهوار
 جز از باژ و دینار هندوستان
 جز از کشور روم و جا دوستان
 جز از باژ وز ساو هر کشوری
 ز هر نامداری و هر مهتری
 جز از رسم و آیین نوروز و مهر
 از اسپان وز بنده‌ی خوب چهر
 جز از جوشن و خود و گویال و تیغ
 ز ما این نبودی کسی را دریغ

جز از مشک و کافور و خز و سمور
 سیاه و سپید و ز کیمال بور
 هران کس که ما را بدی زیردست
 چنین باژها بر هیونان مست
 همی تاختند به درگاه ما
 نیچید گردن کس از راه ما
 ز هر در فراوان کشیدیم رنج
 بدان تا بیا گند زین گونه گنج
 دگر گنج خضرا و گنج عروس
 کجا داشتیم از پی روز بوس
 فراوان ز نامش سخن را ندیم
 سرانجام باد آورش خواندیم
 چنین بیست و شش سال تا سی و هشت
 به جز به آرزو چرخ بر ما نگشت
 همه مهتران خود تن آسان بدند
 بد اندیش یک سر هراسان بدند
 همان چون شنیدم ز فرمان تو
 جهان را بد آمد ز پیمان تو
 نماند کس اندر جهان رامشی
 نباید گزیدن به جز خامشی
 همی کرد خواهی جهان پرگزند
 پراز درد کاری و ناسودمند
 همان پرگزندان که نزد تواند
 که تیره شبان اور مزد تواند
 همی داد خواهند تخت بباد
 بدان تا نباشی به گیتی تو شاد
 چو بودی خردمند نزدیک تو
 که روشن شدی جان تاریک تو
 به دادن نبودی کسی رازیان
 که گنجی رسیدی به ارزانیان
 ایا پور کم روز و اندک خرد
 روانت ز اندیشه رامش برد
 چنان دان که این گنج من پشت تست
 زمانه کنون پاک در مشیت تست
 هم آرایش پادشاهی بود
 جهان بی درم در تباهی بود
 شود بی درم شاه بیدادگر
 تهی دست را نیست هوش و هنر
 به بخشش نباشد ورا دستگاه
 بزرگان فسوسیش خوانند شاه
 ار ای دون که از تو به دشمن رسد
 همی بت بدست بر همن رسد
 ز یزدان پرستنده بیزار گشت
 ورا نام و آواز تو خوار گشت

چو بی‌گنج باشی نباید سپاه
 تو را زبردستان نخوانند شاه
 سگ آن به که خواهنده‌ی نان بود
 چو سیرش کنی دشمن جان بود
 دگر آنک گفتی ز کار سپاه
 که در بو مه‌اشان نشاندم به راه
 ز بی‌دانشی این نباید پسند
 ندانی همی راه سود از گزند
 چنین است پاسخ که از رنج من
 فراز آمد این نامور گنج من
 ز بیگانگان شهرها بستدم
 همه دشمنان را به هم بر زدم
 بدان تا به آرام برتخت ناز
 نشینیم بی‌رنج و گرم و گداز
 سواران پراگنده کردم به مرز
 پدید آمد اکنون ز ناز ارز
 چو از هر سوی بازخوانی سپاه
 گشاده بیند بد اندیش راه
 که ایران چو باغیست خرم بهار
 شکفته همیشه گل کامگار
 پراز نرگس و نار و سیب و بهی
 چو پالیز گردد ز مردم تهی
 سپر غم یکایک ز بن برکنند
 همه شاخ نارو بهی بشکنند
 سپاه و سلیحست دیوار اوی
 به پرچینش بر نیزه‌ها خار اوی
 اگر بفگنی خیره دیوار باغ
 چه باغ و چه دشت و چه دریاچه راغ
 نگر تا تو دیوار او نفگنی
 دل و پشت ایرانیان نشکنی
 کزان پس بود غارت و تاختن
 خروش سواران و کین آختن
 زن و کودک و بوم ایرانیان
 به اندیشه‌ی بد منه در میان
 چو سالی چنین بر تو بر بگذرد
 خردمند خواند تو را بی‌خرد
 من ای دون شنیدم کجا تو مهی
 همه مردم ناسزا راده‌ی
 چنان دان که نوشین روان قباد
 به اندرز این کرد در نامه یاد
 که هرکو سلیحش به دشمن دهد
 همی خویشتن را به کشتن دهد
 که چون بازخواهد کش آید به کار
 بدانیش با او کند کارزار

دگر آنک دادی ز قیصر پیام
مرا خواندی دو دل و خویش کام
سخنها نه از یادگار تو بود
که گفتار آموزگار تو بود
وفا کردن او و از ما جفا
تو خود کی شناسی جفا از وفا
بدان پاسخش ای بد کم خرد
نگویم جزین نیز که اندر خورد
تو دعوی کنی هم تو باشی گوا
چنین مرد بخرد ندارد روا
چو قیصر ز گرد بلا رخ بشست
به مردی چو پرویز داماد جست
هر آنکس که گیتی بید نسپرد
به مغز اندرون باشد او را خرد
بدانم که بهرام بسته میان
ابا او یکی گشته ایرانیان
به رومی سپاهی نشاید شکست
نساید روان ریگ با کوه دست
بدان رزم یزدان مرا یاربود
سپاه جهان نزد من خوار بود
شنیدند ایرانیان آنچ بود
تو را نیز زیشان بیاید شنود
مرا نیز چیزی که بایست کرد
به جای نیاطوس روز نبرد
ز خوبی و از مردمی کرده‌ام
به پاداش او روز بشمرده‌ام
بگوید تو را زاد فرخ همین
جهان را به چشم جوانی مبین
گشسپ آنک بد نیز گنجور ما
همان موید پاک دستور ما
که از گنج ما به دره بد صد هزار
که دادم بدان رومیان یادگار
نیاطوس را مهره دادم هزار
ز یاقوت سرخ از در گوشوار
کجا سنگ هر مهره‌پی بد هزار
ز مثقال گنجی چو کردم شمار
همان در خوشاب بگزیده صد
درو مرد دانا ندید ایچ بد
که هرحقه‌پی را چو پنجه هزار
به دادی درم مرد گوهر شمار
صد اسپ گرانمایه پنجه به زین
همه کرده از آخر ما گزین
دگر ویژه با جل دیبه بدند
که در دشت با باد هم‌ره بدند

به نزدیک قیصر فرستادم این
پس از خواسته خواندمش آفرین
ز دار مسیحا که گفتی سخن
به گنج اندر افکنده چوبی کهن
نبد زان مرا هیچ سود و زیان
ز ترسا شنیدی تو آواز آن
شگفت آمدم زانک چون قیصری
سر افراز مردی و نام آوری
همه گرد بر گرد او بخردان
همش فیلسوفان و هم موبدان
که یزدان چرا خواند آن کشته را
گرین خشک چوب و تبه گشته را
گر آن دار بیکار یزدان بدی
سرمایه‌ی اور مزد آن بدی
برفتی خود از گنج ما ناگهان
مسیحا شد او نیستی در جهان
دگر آنک گفتی که پوزش بگوی
کنون توبه کن راه یزدان بجوی
ورا پاسخ آن بد که ریزنده باد
زیان و دل و دست و پای قباد
مرا تاج یزدان به سر برنهاد
پذیرفتم و بودم از تاج شاد
بپردان سپردیم چون بازخواست
ندانم زیان در دهانت چراست
به یزدان بگویم نه با کودکی
که نشناسد او بد ز نیک اندکی
همه کار یزدان پسندیده‌ام
همان شور و تلخی بسی دیده‌ام
مرا بود شاه‌ی سی و هشت سال
کس از شهر یاران نبودم همال
کسی کاین جهان داد دیگر دهد
نه بر من سپاسی همی برنهد
برین پادشاهی کنم آفرین
که آباد بادا به دانا زمین
چو یزدان بود یار و فریادرس
نیازد به نفرین ما هیچ‌کس
بدان کودک زشت و نادان بگوی
که ما را کنون تیره گشت آب روی
که پدرود بادی تو تا جاودان
سر و کار ما باد با به خردان
شما ای گرامی فرستادگان
سخن گوی و پر مایه آزادگان
ز من هر دو پدرود باشید نیز
سخن جز شنیده مگویید چیز

کنم آفرین بر جهان سر به سر
 که او را ندیدم مگر برگذر
 بمیرد کسی کو ز مادر بزاد
 ز کیخسرو آغاز تا کی قباد
 چو هوشنگ و طهمورث و جمشید
 کزیشان بدی جای بیم وامید
 که دیو و دد و دام فرمانش برد
 چو روشن سرآمد برفت و بمرد
 فریدون فرخ که او از جهان
 بدی دور کرد آشکار و نهان
 ز بد دست ضحاک تازی بیست
 به مردی زچنگ زمانه نجست
 چو آرش که بردی به فرسنگ تیر
 چو پیروزگر قارن شیرگیر
 قباد آنک آمد ز البرز کوه
 به مردی جهاندار شد با گروه
 که از آبگینه همی خانه کرد
 وزان خانه گیتی پر افسانه کرد
 همه در خوشاب بد پیکرش
 ز یاقوت رخشنده بودی درش
 سیاوش همان نامدار هژیر
 که کشتش به روز جوانی دبیر
 کجا گنگ دژ کرد جایی به رنج
 وزان رنج برده ندید ایچ گنج
 کجا رستم زال و اسفندیار
 کزیشان سخن ماندمان یادگار
 چو گودرز و هفتاد پور گزین
 سواران میدان و شیران کین
 چو گشتاسپ شاهلی که دین بهی
 پذیرفت و زو تازه شد فرهی
 چو جا ماسپ کاندلر شمار سپهر
 فروزنده تر بد ز گردنده مهر
 شدند آن بزرگان و دانندگان
 سواران جنگی و مردانگان
 که اندر هنر این ازان به بدی
 به سال آن یکی از دگر مه بدی
 به پرداختند این جهان فراخ
 بماندند میدان و ایوان و کاخ
 ز شاهان مرا نیز همتان بود
 اگر سال را چند بالا نبود
 جهان را سپردم به نیک و به بد
 نه آن را که روزی به من بد رسد
 بسی راه دشوار بگذاشتیم
 بسی دشمن از پیش برداشتیم

همه بومها پر ز گنج منست
کجا آب و خاکست رنج منست
چو زین گونه بر من سرآید جهان
همی تیره گردد امید مهان
نماند به فرزند من نیز تخت
بگردد ز تخت و سرآیدش بخت
فرشته بیاید یکی جان ستان
بگویم بدو جانم آسان ستان
گذشتن چو بر چینود پل بود
به زیر پی اندر همه گل بود
به تویه دل راست روشن کنیم
بی آزاری خویش جوشن کنیم
درستست گفتار فرزندگان
جهان دیده و پاک دانندگان
که چون بخت بیدار گیرد نشیب
ز هر گونه یی دید باید نهیب
چو روز بهی بر کسی بگذرد
اگر باز خواند ندارد خرد
پیام من اینست سوی جهان
به نزد کهان و به نزد مهان
شما نیز پدرود باشید و شاد
ز من نیز بر بد مگیرید یاد
چو اشتاد و خراد به رزین گو
شنیدند پیغام آن پیش رو
به پیکان دل هر دو دانا بخت
به سر بر زدند آن زمان هر دو دست
ز گفتار هر دو پشیمان شدند
به رخسارگان بر تهنجه زدند
ببر بر همه جامشان چاک بود
سر هر دو دانا پر از خاک بود
برفتند گریان ز پیشش به در
پر از درد جان و پراندوه سر
به نزدیک شیرویه رفت این دو مرد
پر آژنگ رخسار و دل پر ز درد
یکایک بدادند پیغام شاه
به شیروی بی مغز و بی دستگاه

چو شنید شیروی بگریست سخت
دلش گشت ترسان ازان تاج و تخت
چوازی پیش برخاستند آن گروه
که او راهمی داشتندی ستوه
به گفتار زشت و به خون پدر
جوان را همی سوختندی جگر
فرود آمد از تخت شاهی قباد

دودست گرامی به سر برنهاد
 ز مژگان همی بر برش خون چکید
 چو آگاهی او به دشمن رسید
 چو برزد سراز تیره کوه آفتاب
 بد اندیش را سر بر آمد ز خواب
 برفتند یکسر سوی بارگاه
 چو بشنید بنشست برگاه شاه
 برفتند گردنکشان پیش او
 ز گردان بیگانه و خویش او
 نشستند با روی کرده دژم
 زیانش نجیب بر پیش و کم
 بدانست کایشان بدانسان دژم
 نشسته چرایند بادر و غم
 بدیشان چنین گفت کان شهریار
 کجا باشد از پشت پروردگار
 که غمگین نباشد به درد پدر
 نخوانمش جز بد تن و بد گهر
 نباید که دارد بدو کس امید
 که او پوده‌تر باشد از پوده بید
 چنین یافت پاسخ زمرد گناه
 که هرکس که گوید پرستم دو شاه
 تو او رابه دل نا هشیوار خوان
 وگر ارجمندی بود خوار خوان
 چنین داد شیروی پاسخ که شاه
 چوبی گنج باشد نیززد سپاه
 سخن خوب را نیم یک ماه نیز
 ز راه درشتی نگوییم چیز
 مگر شاد باشیم ز اندرز او
 که گنجست سرتاسر این مرز او
 چو پاسخ شنیدند برخاستند
 سوی خانه‌ها رفتن آراستند
 به خوالیگران شاه شیروی گفت
 که چیزی ز خسرو نباید نهفت
 به پیشش همه خوان زرین نهید
 خورشها بر و چرب و شیرین نهید
 برنده همی برد و خسرو نخورد
 ز چیزی که دیدی بخوان گرم و سرد
 همه خوردش از دست شیرین بدی
 که شیرین بخوردنش غمگین بدی

کنون شیرین بار بد گوش دار
 سر مهتران رابه آغوش دار
 چو آگاه شد بار بد زانک شاه
 به پرداخت بی داد و بی کام گاه

ز جهرم بیامد سوی طیسفون
 پر از آب مژگان و دل پر ز خون
 بیامد بدان خانه او را بدید
 شده لعل رخسار او شنبلیله
 زمانی همی بود در پیش شاه
 خروشان بیامد سوی بارگاه
 همی پهلوانی برو مویه کرد
 دو رخساره زرد و دلی پر ز درد
 چنان بد که زارپیش بشنید شاه
 همان کس کجا داشت او را نگاه
 نگهبان که بودند گریان شدند
 چو بر آتش مهر بریان شدند
 همی گفت الایا ردا خسروا
 بزرگاسترگاتن آور گوا
 کجات آن همه بزرگی و آن دستگاه
 کجات آن همه فرو تخت و کلاه
 کجات آن همه برز و بالا و تاج
 کجات آن همه یاره و تخت عاج
 کجات آن همه مردی و زور و فر
 جهان راهمی داشتی زیر پر
 کجا آن شبستان و رامشگران
 کجا آن بر و بارگاه سران
 کجا افسر و کاویانی درفش
 کجا آن همه تیغهای بنفش
 کجا آن دلیران جنگ آوران
 کجا آن رد و موید و مهتران
 کجا آن همه بزم و ساز شکار
 کجا آن خرامیدن کارزار
 کجا آن غلامان زرین کمر
 کجا آن همه رای و آیین و فر
 کجا آن سرافراز جان و سپار
 که با تخت زر بود و با گوشوار
 کجا آن همه لشکر و بوم و بر
 کجا آن سرافرازی و تخت زر
 کجا آن سرخود و زرین زره
 ز گوهر فگنده گره بر گره
 کجا اسپ شبدیز و زرین رکیب
 که زیر تو اندر بدی ناشکیب
 کجا آن سواران زرین ستام
 که دشمن بدی تیغشان رانیم
 کجا آن همه رازوان بخردی
 کجا آن همه فره ایزدی
 کجا آن همه بخشش روز بزم
 کجا آن همه کوشش روز رزم

کجا آن همه راهوار استران
 عماری زرین و فرمانبران
 هیونان و بالا و پیل سپید
 همه گشته از جان تو ناامید
 کجا آن سخنها به شیرین زبان
 کجا آن دل و رای و روشن روان
 ز هر چیز تنها چرا ماندی
 ز دفتر چنین روز کی خواندی
 مبادا که گستاخ یاشی به دهر
 که زهرش فزون آمد از پای زهر
 پسر خواستی تابود یار و پشت
 کنون از پسر رنجت آمد به مشیت
 ز فرزند شاهان به نیرو شوند
 ز رنج زمانه بی آهو شوند
 شهنشاه را چونک نیرو بکاست
 چو بالای فرزند او گشت راست
 هر آنکس که او کار خسرو شنود
 به گیتی نبایدش گستاخ بود
 همه بوم ایران تو ویران شمر
 کنام پلنگان و شیران شمر
 سر تخم ساسانیان بود شاه
 که چون اونبند دگر تاج و گاه
 شد این تخمه‌ی ویران و ایران همان
 برآمد همه کامه‌ی بدگمان
 فزون زین نباشد کسی را سپاه
 ز لشکر که آمدش فریادخواه
 گزند آمد از پاسبان بزرگ
 کنون اندر آید سوی رخنه گرگ
 نباشد سپاه تو هم پایدار
 چو برخیزد از چار سو کار زار
 روان تو را دادگر یار باد
 سر بد سگالان نگوئسار باد
 به یزدان و نام تو ای شهریار
 به نورو و مهر و بخرم بهار
 که گر دست من زین سپس نیز رود
 بساید مبادا به من بر درود
 بسوزم همه آلت خویش را
 بدان تا نبینم بداندیش را
 ببرید هر چار انگشت خویش
 بریده همی داشت در مشیت خویش
 چو در خانه شد آتشی بر فروخت
 همه آلت خویش یکسر بسوخت
 هر آنکس که بد کرد با شهریار

شب و روز ترسان بد از روزگار
چو شیروی ترسنده و خام بود
همان تخت پیش اندرش دام بود
بدانست اختر شمر هرک دید
که روز بزرگان نخواهد رسید
برفتند هرکس که بد کرده بود
بدان کار تاب اندر آورده بود
ز درگاه یکسر به نزد قباد
از آن کار تاب بیداد کردند یاد
که یک بار گفتیم و این دیگرست
تو را خود جزین داوری درسرت
نشسته به یک شهر بی بر دو شاه
یکی گاه دارد یکی زیرگاه
چو خویشی فزاید پدر با پسر
همه بندگان راببرند سر
نییم اندرین کار همداستان
مزن زین سپس پیش ما داستان
بترسید شیروی و ترسنده بود
که در چنگ ایشان یکی بنده بود
چنین داد پاسخ که سروسوی دام
نیارد مگر مردم زشت نام
شما را سوی خانه باید شدن
بران آرزو رای باید زدن
به جوید تا کیست اندر جهان
که این رنج برماسرآرد نهان
کشنده همی جست بدخواه شاه
بدان تا کنندش نهانی تباه
کس اندر جهان زهره‌ی آن نداشت
زمردی همان بهره‌ی آن نداشت
که خون چنان خسروی ریختی
همی‌کوه در گردن آویختی
ز هر سو همی جست بدخواه شاه
چنین تا بدیدند مردی به راه
دو چشمش کبود و در خساره زرد
تنی خشک و پر موی و رخ لاژورد
پر از خاک پای و شکم گرسنه
تن مرد بیدادگر برهنه
ندانست کس نام او در جهان
میان کهان و میان مهان
بر زاد فرخ شد این مرد زشت
که هرگز میناد خرم بهشت
بدو گفت کاین رزم کارمنست
چو سیرم کنی این شکار منست
بدو گفت روگر توانی بکن

وزین بیش مگشای لب بر سخن
یکی کیسه دینار دادم تو را
چو فرزند او یار دادم تو را
یکی خنجری تیز دادش چو آب
بیامد کشنده سبک پرشتاب
چو آن بدکنش رفت نزدیک شاه
ورا دیده پابند در پیش گاه
به لرزید خسرو چو او را بدید
سرشکش ز مژگان به رخ برچکید
بدو گفت کای زشت نام تو چیست
که زاینده را برت و باید گریست
مرا مهر هر مزد خوانند گفت
غریبم بدین شهر بی یار و جفت
چنین گفت خسرو که آمد زمان
بدست فرومایه‌ی بدگمان
به مردم نماند همی چهر او
به گیتی نجوید کسی مهر او
یکی ریدکی پیش او بد بیای
بریدک چنین گفت کای رهنمای
بروتشت آب آر و مشک و عبیر
یکی پاک ترجمه‌ی دلپذیر
پرستنده بشنید آواز او
ندانست کودک همی راز او
ز پیشش بیامد پرستار خرد
یکی تشت زرین بر شاه برد
ابا جامه و آبدستان و آب
همی کرد خسرو ببردن شتاب
چو برسم بدید اندر آمد بواژ
نه گاه سخن بود و گفتار ژاژ
چو آن جامه‌ها را بیوشید شاه
به زمزم همی تویه کرد از گناه
یکی چادر نو به سر در کشید
بدان تا رخ جان ستان رانید
بشد مهر هر مزد خنجر بدست
در خانه‌ی پادشا رایبست
سبک رفت و جامه ازو در کشید
جگرگاه شاه جهان بر درید
بپیچید و بر زد یکی سرد باد
به زاری بران جامه بر جان بداد
برین گونه گردد جهان جهان
همی راز خویش از تو دارد نهان
سخن سنج بی رنج گر مرد لاف
نبیند ز کردار او جز گزاف
اگر گنج داری و گر گرم ورنج

نمانی همی در سرای سپنج
 بی آزاری و راستی برگزین
 چو خواهی که یابی به داد آفرین
 چو آگاهی آمد به بازار و راه
 که خسرو بران گونه برشد تباه
 همه بدگمانان به زندان شدند
 به ایوان آن مستمندان شدند
 گرامی ده و پنج فرزند بود
 به ایوان شاه آنک دریند بود
 به زندان بکشتندشان بی گناه
 بدانکه که برگشته شد بخت شاه
 جهاندار چیزی نیارست گفت
 همی داشت آن انده اندر نهفت
 چو بشنید شیرویه چندی گریست
 از آن پس نگهبان فرستاد بیست
 بدان تا زن و کودکانشان نگاه
 بدارد پس از مرگ آن کشته شاه
 شد آن پادشاهی و چندان سپاه
 بزرگی و مردی و آن دستگاه
 که کس را ز شاهنشهان آن نبود
 نه از نامداران پیشین شنود
 یکی گشت با آنک نانی فراخ
 نیابد نبیند برو بوم و کاخ
 خردمند گوید نیارد بها
 هر آنکس که ایمن شد از ازدها
 جهان رامخوان جز دلاور نهنگ
 بخاید به دندان چو گیرد به چنگ
 سرآمد کنون کار پرویز شاه
 شد آن نامور تخت و گنج و سپاه

چو آوردم این روز خسرو بین
 ز شیروی و شیرین گشایم سخن
 چو پنجاه و سه روز بگذشت زین
 که شد کشته آن شاه با آفرین
 به شیرین فرستاد شیروی کس
 که ای نره جادوی بی دست رس
 همه جادویی دانی و بدخویی
 به ایران گنکار ترکس تویی
 به تنبل همی داشتی شاه را
 به چاره فرود آوری ماه را
 بترس ای گنهکار و نزد من آی
 به ایوان چنین شاد و ایمن میای
 برآشفتم شیرین ز پیغام او
 وزان پرگنه زشت دشنام او

چنین گفت کنکس که خون پدر
 بریزد میاداش بالا وبر
 نبینم من آن بدکنش راز دور
 نه هنگام ماتم نه هنگام سور
 دبیری بیاورد انده بری
 همان ساخته پهلوی دفتری
 بدان مرد داننده اندرز کرد
 همه خواسته پیش او ارز کرد
 همی داشت لختی به صندوق زهر
 که زهرش نیایست جستن به شهر
 همی داشت آن زهر با خویشتن
 همی دوخت سرو چمن را کفن
 فرستاد پاسخ به شیروی باز
 که ای تاجور شاه گردن فراز
 سخنها که گفتی تو برگست و باد
 دل و جان آن بدکنش پست باد
 کجا در جهان جادویی جز بنام
 شنو دست و بو دست زان شادکام
 وگر شاه ازین رسم و اندازه بود
 که رای وی از جادوی تازه بود
 که جادو بدی کس به مشکوی شاه
 به دیده به دیدی همان روی شاه
 مرا از پی فرخی داشتی
 که شبگیر چون چشم بگماشتی
 ز مشکوی زرین مرا خواستی
 به دیدار من جان بیاراستی
 ز گفتار چونین سخن شرم دار
 چه بندی سخن کژ بر شهریار
 ز دادار نیکی دهش یاد کن
 به پیش کس اندر مگو این سخن
 ببرند پاسخ به نزدیک شاه
 بر آشفت شیروی زان بیگناه
 چنین گفت کز آمدن چاره نیست
 چو تو در زمانه سخن خواره نیست
 چو بشنید شیرین پراز درد شد
 بیچید و رنگ رخس زرد شد
 چنین داد پاسخ که نزد تو من
 نیایم مگر با یکی انجمن
 که باشند پیش تو دانندگان
 جهان دیده و چیز خوانندگان
 فرستاد شیروی پنجاه مرد
 بیاورد داننده و سالخورد
 وزان پس بشیرین فرستاد کس
 که برخیز و پیش آی و گفتار بس

چو شیرین شنید آن کبود و سیاه
 بیوشید و آمد به نزدیک شاه
 بشد تیز تا گلشن شادگان
 که با جای گوینده آزادگان
 نشست از پس پرده‌پی پادشا
 چنانچون بود مردم پارسا
 به نزدیک او کس فرستاد شاه
 که از سوک خسرو برآمد دو ماه
 کنون جفت من باش تا برخوردی
 بدان تا سوی کهتری ننگری
 بدارم تو را هم بسان پدر
 وزان نیز نامی‌تر و خوب‌تر
 بدو گفت شیرین که دادم نخست
 بده وانگهی جان من پیش تست
 وزان پس نیاسایم از پاسخت
 ز فرمان و رای و دل فرخت
 بدان گشت شیروی همداستان
 که برگوید آن خوب رخ داستان
 زن مهتر از پرده آواز داد
 که ای شاه پیروز بادی و شاد
 تو گفתי که من بد تن و جادوام
 ز پا کی و از راستی یک سوام
 بدو گفت که شیرویه بود این چنین
 ز تیزی جوانان بگیرند کین
 چنین گفت شیرین به آزادگان
 که بودند در گلشن شادگان
 چه دیدید ازمن شما از بدی
 ز تاری و کژی و نابخردی
 بسی سال بانوی ایران بدم
 بهر کار پشت دلیران بدم
 نجستم همیشه جز از راستی
 ز من دور بد کژی و کاستی
 بسی کس به گفتار من شهر یافت
 ز هر گونه‌یی از جهان بهر یافت
 به ایران که دید از بنه سایه‌ام
 وگر سایه‌ی تاج و پیرایه‌ام
 بگوید هر آنکس که دید و شنید
 همه کار ازین پاسخ آمد پدید
 بزرگان که بودند در پیش شاه
 ز شیرین به خوبی نمودند راه
 که چون او زنی نیست اندر جهان
 چه در آشکار و چه اندر نهان
 چنین گفت شیرین که ای مهتران
 جهان گشته و کار دیده سران

بسه چیز باشد زنان رابهی
 که باشند زیبای گاه مهی
 یکی آنک باشرم و باخواستست
 که جفتش بدو خانه آراستست
 دگرانک فرخ پسر زاید او
 ز شوی خجسته بیفزاید او
 سه دیگر که بالا و رویش بود
 به پوشیدگی نیز مویش بود
 بدان گه که من جفت خسرو بدم
 به پیوستگی در جهان نو بدم
 چو بی‌کام و بی‌دل پیامد ز روم
 نشستن نبود اندرین مرز و بوم
 از آن پس بران کامگاری رسید
 که کس در جهان آن ندید و شنید
 وزو نیز فرزند بودم چهار
 بدیشان چنان شاد بد شهریار
 چو نستود و چون شهریار و فرود
 چو مردان شه آن تاج چرخ کبود
 ز جم و فریدون چو ایشان نژاد
 زیانم مباد از بیچم ز داد
 بگفت این و بگشاد چادر ز روی
 همه روی ماه و همه پشت موی
 سه دیگر چنین است رویم که هست
 یکی گر دروغست بنمای دست
 مرا از هنر موی بد در نهان
 که آن راندیدی کس اندر جهان
 نمودم همه پیشت این جادویی
 نه از تنبل و مکر وز بدخویی
 نه کس موی من پیش ازین دیده بود
 نه از مهتران نیز بشنیده بود
 ز دیدار پیران فرو ماندند
 خیز زیر لبها برافشانند
 چو شیروی رخسار شیرین بدید
 روان نهانش ز تن برپرید
 ورا گفت جز تو نباید کسم
 چو تو جفت یابم به ایران بسم
 زن خوب رخ پاسخش داد باز
 که از شاه ایران نیم بی‌نیاز
 سه حاجت بخواهم چو فرمان دهی
 که بر تو بماناد شاهنشهی
 بدو گفت شیروی جانم تورااست
 دگر آرزو هرچ خواهی رواست
 بدو گفت شیرین که هر خواسته
 که بودم بدین کشور آراسته

ازین پس یکایک سپاری به من
همه پیش این نامور انجمن
بدین نامه اندر نهی خط خویش
که بیزارم از چیز او کم و بیش
بکرد آنچ فرمود شیروی زود
زن از آرزوها چو پاسخ شنود
به راه آمد از گلشن شادگان
ز پیش بزرگان و آزادگان
به خانه شد و بنده آزاد کرد
بدان خواسته بنده را شاد کرد
دگر هرچ بودش به درویش داد
بدان کو ورا خویش بد پیش داد
بیخشید چندی به آتشکده
چه برجای و روز و جشن سده
دگر بر کنامی که ویران شدست
رباطی که آرام شیران بدست
به مزد جهاندار خسرو بداد
به نیکی روان ورا کرد شاد
بیامد بدان باغ و بگشاد روی
نشست از بر خاک بی رنگ و بوی
همه بندگان را بر خویش خواند
مران هر یکی رابه خوبی نشاند
چنین گفت زان پس به بانگ بلند
که هرکس که هست از شما ارجمند
همه گوش دارید گفتار من
نبیند کسی نیز دیدار من
مگویند یک سر جز از راستی
نیاید ز داندگان کاستی
که زان پس که من نزد خسرو شدم
به مشکوی زرین او نوشدم
سر بانوان بودم و فر شاه
از آن پس چو پیدا شد از من گناه
نباید سخن هیچ گفتن بروی
چه روی آید اندر زنی چاره جوی
همه یکسر از جای برخاستند
زبانها به پاسخ بیاراستند
که ای نامور بانوی بانوان
سخن گوی و دانا و روشن روان
به یزدان که هرگز تو راکس ندید
نه نیز از پس پرده آوا شنید
همانا ز هنگام هوشنگ باز
چو تو نیز نشست بر تخت ناز
همه خادمان و پرستندگان
جهانجوی و بیدار دل بندگان

به آواز گفتند کای سرفراز
 ستوده به چین و به روم و طراز
 که یارد سخن گفتن از تو به بد
 بدی کردن از روی تو کی سزد
 چنین گفت شیرین که این بدکنش
 که چرخ بلندش کند سرزنش
 پدر را بکشت از پی تاج و تخت
 کزین پس مبیناد شادی و بخت
 مگر مرگ را پیش دیوار کرد
 که جان پدر را به تن خوار کرد
 پیامی فرستاد نزدیک من
 که تاریک شد جان باریک من
 بدان گفتم این بد که من زنده‌ام
 جهان آفرین را پرستنده‌ام
 پدیدار کردم همه راه خویش
 پراز درد بودم ز بدخواه خویش
 پس از مرگ من بر سر انجمن
 زبانش مگر بد سراپد ز من
 ز گفتار او ویژه گریان شدند
 هم از درد پرویز بریان شدند
 برفتند گویندگان نزد شاه
 شنیده به گفتند زان بی‌گناه
 بپرسید شیروی کای نیک خوی
 سه دیگر چه چیز آمدت آرزوی
 فرستاد شیرین به شیروی کس
 که اکنون یکی آرزو ماند و بس
 گشایم در دخمه‌ی شاه باز
 به دیدار او آمدستم نیاز
 چنین گفت شیروی کاین هم رواست
 بدیدار آن مهتر او پادشاست
 نگهبان در دخمه را باز کرد
 زن پارسا مویه آغاز کرد
 بشد چهر بر چهر خسرو نهاد
 گذشته سخنها برو کرد یاد
 هم آنکه زهر هلاهل بخورد
 ز شیرین روانش برآورد گرد
 نشسته بر شاه پوشیده روی
 به تن بریکی جامه کافور بوی
 به دیوار پشتش نهاد و بمرد
 بمرد و ز گیتی نشانش ببرد
 چو بشنید شیروی بیمار گشت
 ز دیدار او پر ز تیمار گشت
 بفرمود تا دخمه دیگر کنند
 ز مشک وز کافورش افسر کنند

در دخمه‌ی شاه کرد استوار
برین بر نیامد بسی روزگار
که شیروی را زهر دادند نیز
جهان را ز شاهان پرآمد قفیز
به شومی بزاد و به شومی بمرد
همان تخت شاه‌ی پسر را سپرد
کسی پادشاهی کند هفت ماه
بهشتم ز کافور یابد کلاه
به گیتی بهی بهتر از گاه نیست
بدی بتر از عمر کوتاه نیست
کنون پادشاهی شاه اردشیر
بگویم که پیش آمدن ناگزیر

چو بنشست بر تخت شاه اردشیر
از ایران برفتند برنا و پیر
بسی نامداران گشته کهن
بدان تا چگونه سرآید سخن
زبان برگشاد اردشیر جوان
چنین گفت کای کار دیده گوان
هر آنکس که برگاه شاه‌ی نشست
گشاده زبان باد و یزدان پرست
بر آیین شاهان پیشین رویم
همان از پس فره و دین رویم
ز یزدان نیکی دهش یاد باد
همه کار و کردار ما داد باد
پرستندگان راهمه برکشیم
ستمگاران را به خون درکشیم
بسی کس به گفتارش آرام یافت
از آرام او هرکسی کام یافت
به پیروز خسرو سپردم سپاه
که از داد شادست و شادان ز شاه
به ایران چو باشد چنو پهلوان
بمانید شادان و روشن روان

پس آگاهی به نزد گر از
که زو بود خسرو بگرم و گداز
فرستاد گوینده‌ی راز روم
که در خاک شد تاج شیروی شوم
که جانیش به دوزخ گرفتار باد
سر دخمه‌ی او نگون سار باد
که دانست هرگز که سرو بلند
به باغ از گیا یافت خواهد گزند
چو خسرو که چشم و دل روزگار
نبیند چنو نیز یک شهریار

چو شیروی را شهریاری دهد
همه شهر ایران به خواری دهد
چنو رفت شد تاجدار اردشیر
بدو شادمان جان برنا و پیر
مراگر ز ایران رسد هیچ بهر
نخواهم که بروی رسد باد شهر
نبودم من آگه که پرویز شاه
به گفتار آن بدتنان شد تباه
بیایم کنون با سپاهی گران
ز روم و ز ایران گزیده سران
بینیم تا کیست این کدخدای
که باشد پسندش بدین گونه رای
چنان برکنم بیخ او را ز بن
کزان پس نراند ز شاهی سخن
نوندی برافگند پویان به راه
به نزدیک پیران ایران سپاه
دگرگونه آهنگ بدکامه کرد
به پیروز خسرو یکی نامه کرد
که شد تیره این تخت ساسانیان
جهانجوی باید که بندد میان
توانی مگر چاره‌پی ساختن
ز هرگونه اندیشه انداختن
به جویی بسی یار برنا و پیر
جهان را پردازی از اردشیر
ازان پس بیابی همه کام خویش
شوی ایمن و شاد زارام خویش
گر ای دون که این راز بیرون دهی
همی خنجر کینه را خون دهی
من از روم چندان سپاه آورم
که گیتی به چشم‌ت سیاه آورم
به ژرفی نگه‌دار گفتار من
مبادا که خوار آیدت کار من
چو پیروز خسرو چنان نامه دید
همه پیش و پس رای خودکامه دید
دل روشن نامور شد تباه
که تا چون کند بد بدان زادشاه
ورا خواندی هر زمان اردشیر
که گوینده مردی بد و یادگیر
برآسای دستور بودی ورا
همان نیز گنجور بودی ورا
بیامد شبی تیره گون بار یافت
می روشن و چرب گفتار یافت
نشسته به ایوان خویش اردشیر
تین چند با او ز برنا و پیر

چو پیروز خسرو بیامد برش
 تو گفתי ز گردون برآمد سرش
 بفرمود تا برکشیدند رود
 شد ایوان پر از بانگ رود و سرود
 چو نیمی شب تیره اندرکشید
 سپهبد می یک منی در کشید
 شده مست یاران شاه اردشیر
 نماند ایچ رامشگر و یادگیر
 بد اندیش یاران او را براند
 جز از شاه و پیروز خسرو نماند
 جفا پیشه از پیش خانه بجست
 لب شاه بگرفت ناگه به دست
 همی داشت تا شد تباه اردشیر
 همه کاخ شد پر ز شمشیر و تیر
 همه یار پیروز خسرو شدند
 اگر نو جهانجوی اگر گو بدند
 هیونی برافگند نزد گر از
 یکی نامه پی نیز با آن دراز
 فرستاده چون شد به نزدیک او
 چو خورشید شد جان تاریک اوی
 بیاورد زان بوم چندان سپاه
 که بر مور و بر پشه بر بست راه
 همی تاخت چون باد تا طیسفون
 سپاهش همه دست شسته به خون
 ز لشکر نیارست دم زد کسی
 نبد خود دران شهر مردم بسی

فرایین چو تاج کیان برنهاد
 همی گفت چیزی که آمدش یاد
 همی گفت شاهی کنم یک زمان
 نشینم برین تخت بر شادمان
 به از بندگی توختن شست سال
 برآورده رنج و فرو برده یال
 پس از من پسر بر نشیند بگاه
 نهد بر سر آن خسروانی کلاه
 نهانی بدو گفت مهتر پسر
 که اکنون به گیتی توی تا جور
 مباش ایمن و گنج را چاره کن
 جهان بان شدی کار یکباره کن
 چو از تخمه ی شهریاران کسی
 بیاید نمائی تو ایدر بسی
 وزان پس چنین گفت کهتر پسر
 که اکنون به گیتی توی تاجور
 سزاوار شاهی سپاهست و گنج

چو با گنج باشی نمانی به رنج
فریدون که بد آبتینش پدر
مر او را که بد پیش او تاجور
جهان را بسه پور فرخنده داد
که اندر جهان او بد از داد شاد
به مرد و به گنج این جهان را بدار
نزاید ز مادر کسی شهریار
ورا خوش نیامد بدین سان سخن
به مهتر پسر گفت خامی مکن
عرض را به دیوان شاهی نشاند
سپه را سراسر به درگاه خواند
شب تیره تا روز دینار داد
بسی خلعت ناسزاوار داد
به دو هفته از گنج شاه اردشیر
نماند از بهایی یکی پر تیر
هر آنکه که رفتی به می سوی باغ
نبردی جز از شمع عنبر چراغ
همان تشنه زرین و سیمین بدی
چو زرین بدی گوهر آگین بدی
چو هشتاد در پیش و هشتاد پس
پس شمع یاران فریادرس
همه شب بدی خوردن آیین اوی
دل مهتران پرشد از کین اوی
شب تیره همواره گردان بدی
به پالیزها گر به میدان بدی
نماندش به ایران یکی دوستدار
شکست اندر آمد به آموزگار
فرایین همان ناجوانمرد گشت
ابی داد و بی بخشش و خورد گشت
همی زر بر چشم بر دوختی
جهان را به دینار بفروختی
همی ریخت خون سر بی گناه
از آن پس برآشفته به روی سپاه
به دشنام لبها بیاراستند
جهانی همه مرگ او خواستند
شب تیره هر مزد شهران گراز
سخنها همی گفت چندان به راز
گزیده سواری ز شهر صطخر
که آن مهتران را بدو بود فخر
به ایرانیان گفت کای مهتران
شد این روزگار فرایین گران
همی دارد او مهتران را سبک
چرا شد چنین مغز و دلتان تنگ
همه دیده ها زو شده پر سرشک

جگر پر ز خون شد نباید پزشک
 چنین داد پاسخ مرا او را سپاه
 که چون کس نماند از در پیشگاه
 نه کس را همی آید از رشک یاد
 که پردازدی دل به دین بد نژاد
 بدیشان چنین گفت شهران گراز
 که این کار ایرانیان شد دراز
 گر ایدون که بر من نسازید بد
 کنید آنک از داد و گردی سزد
 هم اکنون به نیروی یزدان پاک
 مر او را ز باره در آرم به خاک
 چنین یافت پاسخ ز ایرانیان
 که بر تو مبادا که آید زیان
 همه لشکر امروز یار توایم
 گرت زین بد آید حصار توایم
 چو بشنید ز ایشان ز ترکش نخست
 یکی تیر پولاد پیکان بجست
 برانگیخت از جای اسپ سپاه
 همی داشت لشکر مر او را نگاه
 کمان رابه بازو همی درکشید
 گهی در بروگاه بر سرکشید
 به شورش گری تیر بازه بیست
 چو شد غرفه پیکانش بگشاد شست
 بزد تیر ناگاه بر پشت اوی
 بیفتاد تازانه از مشت اوی
 همه تیرتا پر در خون گذشت
 سرآهن از ناف بیرون گذشت
 ز باره در افتاد سرسرنگون
 روان گشت زان زخم او جوی خون
 پیچید و برزد یکی باد سرد
 به زاری بران خاک دل پر ز درد
 سپه تیغها بر کشیدند پاک
 برآمد شب تیره از دشت خاک
 همه شب همی خنجر انداختند
 یکی از دگر باز نشناختند
 همی این از آن بستد و آن ازین
 یکی یافت نفرین دگر آفرین
 پراکنده گشت آن سپاه بزرگ
 چومیشان بد دل که بیند گرگ
 فراوان بماندند بی شهریار
 نیامد کسی تاج را خواستار
 بجستند فرزند شاهان بسی
 ندیدند زان نامداران کسی

پادشاهی پوران دخت

یکی دختری بود پوران بنام
چو زن شاه شد کارها گشت خام
بران تخت شاهیش بنشانند
بزرگان برو گوهر افشانند
چنین گفت پس دخت پوران که من
نخواهم پراگندن انجمن
کسی را که درویش باشد ز گنج
توانگر کنم تا نماند به رنج
مبادا ز گیتی کسی مستمند
که از درد او بر من آید گزند
ز کشور کنم دور بدخواه را
بر آیین شاهان کنم گاه را
نشانی ز پیروز خسرو بجست
بیاورد ناگاه مردی درست
خبر چون به نزدیک پوران رسید
ز لشکر بسی نامور برگزید
ببردند پیروز راپیش اوی
بدو گفت کای بد تن کینه جوی
ز کاری که کردی بیابی جزا
چنانچون بود در خور ناسزا
مکافات یابی ز کرده کنون
برانم ز گردن تو را جوی خون
ز آخر هم آنکه یکی کره خواست
به زین اندرون نوز نابوده راست
ببستش بران باره بر همچوسنگ
فکنده به گردن درون پالهنک
چنان کره‌ی تیز نادیده زین
به میدان کشید آن خداوند کین
سواران به میدان فرستاد چند
به فتراک بر گرد کرده کمند
که تا کره او را همی تاختی
زمان تا زمانش بینداختی
زدی هر زمان خویشتن بر زمین
بران کره بر بود چند آفرین
چنین تا برو بر بدرید چرم
همی رفت خون از برش نرم نرم
سرانجام جاننش به خواری به داد
چرا جویی از کار بیداد داد
همی داشت این زن جهان را به مهر
نجست از بر خاک باد سپهر
چو شش ماه بگذشت بر کار اوی
بید ناگهان کژ پرگار اوی

به یک هفته بیمار گشت و بمرد
ابا خویشتن نام نیکی ببرد
چنین است آیین چرخ روان
توانا بهرکار و ما ناتوان

پادشاهی آزرَم دخت

یکی دخت دیگر بد آزرَم نام
ز تاج بزرگان رسیده به کام
بیامد به تخت کیان برنشست
گرفت این جهان جهان را به دست
نخستین چنین گفت کای بخردان
جهان گشته و کار کرده ردان
همه کار بر داد و آیین کنیم
کزین پس همه خشت بالین کنیم
هر آنکس که باشد مرا دوستدار
چنانم مر او را چو پروردگار
کس کو ز پیمان من بگذرد
بیچید ز آیین و راه خرد
به خواری تنش را برآرم بدار
ز دهقان و تازی و رومی شمار
همی بود بر تخت بر چار ماه
به پنجم شکست اندر آمد به گاه
از آزرَم گیتی بی آزرَم گشت
پی اختر رفتنش نرم گشت
شد اونیز و آن تخت بی شاه ماند
به کام دل مرد بدخواه ماند
همه کار گردنده چرخ این بود
ز پرورده‌ی خویش پرکین بود

پادشاهی فرخ زاد

ز چهارم فرخ زاد را خواندند
بران تخت شاهیش بنشانند
چو بر تخت بنشست و کرد آفرین
ز نیکی دهش بر جهان آفرین
منم گفت فرزند شاهنشهان
نخواهم جز از ایمنی در جهان
ز گیتی هر آنکس که جوید گزند
چو من شاه باشم نگردد بلند
هر آنکس که جوید به دل راستی
نیارد به کار اندرون کاستی
بدارمش چون جان پاک ارجمند
نجویم ابر بی گزندان گزند
چو یک ماه بگذشت بر تخت اوی
بخاک اندر آمد سر و بخت اوی
همین بودش از روز و آرام بهر
یکی بنده در می برآمیخت زهر
بخورد و یکی هفته زان پس بزیست
هر آنکس که بشنید بروی گریست
همی پادشاهی به پایان رسید
ز هر سو همی دشمن آمد پدید
چنین است کردار گردنده دهر
نگه کن کزو چند یابی تو بهر
بخور هرچ داری به فردا مپای
که فردا مگر دیگر آیدش رای
ستاند ز تو دیگری را دهد
جهان خوانیش بی گمان بر جهد
بخور هرچ داری فزونی بده
تو رنجیده‌ای بهر دشمن منه
هر آنکه که روز تو اندر گذشت
نهاده همه باد گردد به دشت

ادامه داستان

چو بگذشت زو شاه شد یزدگرد
به ماه سفندار مذ روز ارد
چه گفت آن سخنگوی مرد دلیر
چو از گردش روز برگشت سیر
که باری نزادی مرا مادرم
نگشتی سپهر بلند از برم
به پرگار تنگ و میان دو گوی
چه گویم جز از خامشی نیست روی
نه روز بزرگی نه روز نیاز
نماند همی برکسی بر دراز
زمانه زمان نیست چون بنگری
ندارد کسی آلت داوری
به یارای خوان و به پیمای جام
ز تیمار گیتی مبر هیچ نام
اگر چرخ گردان کشد زین تو
سرانجام خاکست بالین تو
دلت را به تیمار چندین میند
بس ایمن مشو بر سپهر بلند
که با پیل و با شیربازی کند
چنان دان که از بی‌نیازی کند
تو بیجان شوی او بماند دراز
درازست گفتار چندین مناز
تو از آفریدون فزونتر نه ای
چو پرویز باتخت و افسر نه ای
به ژرفی نگه کن که با یزدگرد
چه کرد این برافراخته هفت گرد
چو بر خسروی گاه بنشست شاد
کلاه بزرگی به سر برنهاد
چنین گفت کز دور چرخ روان
منم پاک فرزند نوشین روان
پدر بر پدر پادشاهی مراست
خور و خوشه و برج ماهی مراست
بزرگی دهم هر که کهتر بود
نیازارم آن راکه مهتر بود
نجویم بزرگی و فرزاندگی
همان رزم و تندگی و مردانگی
که برکس نماند همی زور و بخت
نه گنج و نه دیهیم شاهی نه تخت
همی نام جاوید باید نه کام
بنداز کام و برافراز نام
برین گونه تا سال شد بر دو هشت
همی ماه و خورشید بر سر گذشت

عمر سعد وقاس را با سپاه
فرستاد تا جنگ جوید ز شاه
چو آگاه شد زان سخن یزگرد
ز هر سو سپاه اندر آورد گرد
بفرمود تا پور هرمزد راه
به پیماید و بر کشد با سپاه
که رستم بدش نام و بیدار بود
خردمند و گرد و جهاندار بود
ستاره شمر بود و بسیار هوش
به گفتارش موید نهاده دو گوش
برفت و گرانمایگان را ببرد
هر آنکس که بودند بیدار و گرد
برین گونه تا ماه بگذشت سی
همی رزم جستند در قادسی
بسی کشته شد لشکر از هر دو سوی
سپه یک ز دیگر نه برگاشت روی
بدانست رستم شمار سپهر
ستاره شمر بود و با داد و مهر
همی گفت کاین رزم را روی نیست
ره آب شاهان بدین جوی نیست
بیاورد صلاب و اختر گرفت
ز روز بلا دست بر سر گرفت
یکی نامه سوی برادر به درد
نوشت و سخنها همه یاد کرد
نخست آفرین کرد بر کردگار
کزو دید نیک و بد روزگار
دگر گفت کز گردش آسمان
پژوهنده مردم شود بدگمان
گنجهکارتر در زمانه منم
ازی را گرفتار آهرمنم
که این خانه از پادشاهی تهیست
نه هنگام پیروزی و فرهیست
ز چارم همی بنگرد آفتاب
کزین جنگ ما را بد آید شتاب
ز بهرام و زهره ست ما را گزند
نشاید گذشتن ز چرخ بلند
همان تیر و کیوان برابر شدست
عطارد به برج دو پیکر شدست
چنین است و کاری بزرگست پیش
همی سیر گردد دل از جان خویش
همه بودنیا ببینم همی
وزان خامشی برگزینم همی
بر ایرانیان زار و گریان شدم

ز ساسانیان نیز بریان شدم
دریغ این سر و تاج و این داد و تخت
دریغ این بزرگی و این فر و بخت
کزین پس شکست آید از تازیان
ستاره نگردهد مگر بر زیان
برین سالیان چار صد بگذرد
کزین تخمه‌ی گیتی کسی نشمرد
ازیشان فرستاده آمد به من
سخن رفت هر گونه بر انجمن
که از قادسی تا لب رودباد
زمین را ببخشیم با شهریار
وزان سو یکی برگشاییم راه
به شهری کجاست بازارگاه
بدان تا خریم و فروشیم چیز
ازین پس فزونی نجویم نیز
پذیریم ما ساو و باژ گران
نجویم دیهیم کند او ران
شهنشاه رانیز فرمان بریم
گر از ما بخواهد گروگان بریم
چنین است گفتار و کردار نیست
جز از گردش کژ پرگار نیست
برین نیز جنگی بود هر زمان
که کشته شود صد هژیر دمان
بزرگان که بامن به جنگ اندرند
به گفتار ایشان همی‌ننگرند
چو میروی طبری و چون ارمنی
به جنگ‌اند با کیش آهرمنی
چو کلیوی سوری و این مهتران
که گوپال دارند و گرز گران
همی سر فرازند که ایشان کیند
به ایران و مازنداران برچیند
اگرمرز و راهست اگر نیک و بد
به گرز و به شمشیر باید ستد
بکوشیم و مردی به کار آوریم
به ریشان جهان تنگ و تار آوریم
ندانند کسی راز گردان سپهر
دگر گونه‌تر گشت برما به مهر
چو نامه بخوانی خرد را مران
بپرداز و بر ساز با مهتران
همه گردکن خواسته هرچ هست
پرستنده و جامه‌ی برنشست
همی تاز تا آذر آبادگان
به جای بزرگان و آزادگان
همی دون گله هرچ داری زاسپ

ببر سوی گنجور آذرگشسپ
 ز زابلستان گر ز ایران سپاه
 هرآنکس که آیند زنهار خواه
 بدار و به پوش و بیارای مهر
 نگه کن بدین گردگردان سپهر
 ازو شادمانی و زو در نهیب
 زمانی فرازست و روزی نشیب
 سخن هرچ گفتم به مادر بگوی
 نبیند همانا مرانیز روی
 درودش ده ازما و بسیار پند
 بدان تا نباشد به گیتی نژند
 گراز من بد آگاهی آرد کسی
 میباش اندرین کار غمگین بسی
 چنان دان که اندر سرای سپنج
 کسی کو نهد گنج با دست رنج
 چوگاه آیدش زین جهان بگذرد
 از آن رنج او دیگری برخورد
 همیشه به یزدان پرستان گرای
 بپرداز دل زین سپنجی سرای
 که آمد به تنگ اندرون روزگار
 نبیند مرا زین سپس شهریار
 تو با هر که از دوده‌ی ما بود
 اگر پیر اگر مرد برنا بود
 همه پیش یزدان نیایش کنید
 شب تیره او را ستایش کنید
 بکوشید و بخشنده باشید نیز
 ز خوردن به فردا ممانید چیز
 که من با سپاهی به سختی درم
 به رنج و غم و شوربختی درم
 رهایی نیابم سرانجام ازین
 خوشا باد نوشین ایران زمین
 چو گیتی شود تنگ بر شهریار
 تو گنج و تن و جان گرامی مدار
 کزین تخمه‌ی نامدار ارجمند
 نماندست جز شهریار بلند
 ز کوشش مکن هیچ سستی به کار
 به گیتی جزو نیستمان یادگار
 ز ساسانیان یادگار اوست بس
 کزین پس نبیند زین تخمه‌ی کس
 دریغ این سر و تاج و این مهر و داد
 که خواهدشد این تخت شاهی بیاد
 تو پدرود باش و بی‌آزار باش
 ز بهر تن شه به تیمار باش
 گراو رابد آید تو شو پیش اوی

به شمشیر بسپار پر خاشجوی
چو با تخت منبر برابر کنند
همه نام بوبکر و عمر کنند
تبه گردد این رنجهای دراز
نشیبی درازست پیش فراز
نه تخت و نه دیهیم بینی نه شهر
ز اختر همه تازیان راست بهر
چو روز اندر آید به روز دراز
شود ناسزا شاه گردن فراز
پیوشد ازیشان گروهی سیاه
ز دیبا نهند از بر سر کلاه
نه تخت و نه تاج و نه زرینه کفش
نه گوهر نه افسر نه بر سر درفش
به رنج یکی دیگری بر خورد
به داد و به بخشش همی ننگرد
شب آید یکی چشمه رخشان کند
نهفته کسی را خروشان کند
ستاندهی روزشان دیگرست
کمر بر میان و کله بر سرست
ز پیمان بگردند وز راستی
گرامی شود کژی و راستی
پیاده شود مردم جنگجوی
سوار آنک لاف آرد و گفت و گوی
کشاورز جنگی شود بی هنر
نژاد و هنر کمتر آید ببر
رباید همی این آزان آن ازین
ز نفرین ندانند باز آفرین
نهان بدتر از آشکارا شود
دل شاهشان سنگ خارا شود
بداندیش گردد پدر بر پسر
پسر بر پدر هم چنین چاره گر
شود بندهی بی هنر شهریار
نژاد و بزرگی نیاید به کار
به گیتی کسی رانماند وفا
روان و زبانها شود پر جفا
از ایران وز ترک وز تازیان
نژادی پدید آید اندر میان
نه دهقان نه ترک و نه تازی بود
سخنها به کردار بازی بود
همه گنجها زیر دامن نهند
بمیرند و کوشش به دشمن دهند
بود دانشمند و زاهد به نام
بکوشد ازین تا که آید به کام
چنان فاش گردد غم و رنج و شور

که شادی به هنگام بهرام گور
نه جشن و نه رامش نه کوشش نه کام
همه چاره‌ی ورزش و ساز دام
پدر با پسر کین سیم آورد
خورش کشک و پوشش گلیم آورد
زیان کسان از پی سود خویش
بجویند و دین اندر آرند پیش
نباشد بهار و زمستان پدید
نیارند هنگام رامش نبید
چو بسیار ازین داستان بگذرد
کسی سوی آزادگی ننگرد
بریزند خون از پی خواسته
شود روزگار مهان کاسته
دل من پر از خون شد و روی زرد
دهن خشک و لبها شده لاژورد
که تا من شدم پهلوان از میان
چنین تیره شد بخت ساسانیان
چنین بی‌وفا گشت گردان سپهر
دژم گشت و ز ما ببرید مهر
مرا تیز پیکان آهن گذار
همی بر برهنه نیاید به کار
همان تیغ کز گردن پیل و شیر
نگشتی به آورد زان زخم سیر
نبرد همی پوست بر تازیان
ز دانش زیان آدمم بر زیان
مرا کاشکی این خرد نیستی
گر اندیشه نیک و بد نیستی
بزرگان که در قادسی بامند
درشتند و بر تازیان دشمنند
گمانند کاین بیش بیرون شود
ز دشمن زمین رود جیحون شود
ز راز سپهری کس آگاه نیست
ندانند کاین رنج کوتاه نیست
چو برتخمه‌ی‌یی بگذرد روزگار
چه سود آید از رنج و ز کارزار
تو را ای برادر تن آباد باد
دل شاه ایران به تو شاد باد
که این قادسی گورگاه منست
کفن جوشن و خون کلاه منست
چنین است راز سپهر بلند
تو دل را به درد من اندر میند
دو دیده زشاه جهان برمذار
فدی کن تن خویش در کارزار
که زود آید این روز آهرمنی

چو گردون گردان کند دشمنی
چو نامه به مهر اندر آورد گفت
که پوینده با آفرین باد جفت
که این نامه نزد برادر برد
بگوید جزین هرچ اندر خورد

فرستاده‌ی نیز چون برق و رعد
فرستاد تازان به نزدیک سعد
یکی نامه‌یی بر حریر سپید
نویسنده بنوشت تابان چوشید
به عنوان بر از پور هرمزد شاه
جهان پهلوان رستم نیک خواه
سوی سعد و قاص جوینده جنگ
جهان کرده بر خویشان تار و تنگ
سرنامه گفت از جهاندار پاک
بباید که باشیم با بیم و باک
کزویست بر پای گردان سپهر
همه پادشاهیش دادست و مهر
ازو باد بر شهریار آفرین
که زیبای تاجست و تخت و نگین
که دارد به فر اهرمن رابند
خداوند شمشیر و تاج بلند
به پیش آمد این ناپسندیده کار
به بیهوده این رنج و این کارزار
به من بازگوی آنک شاه تو کیست
چه مردی و آیین و راه تو چیست
به نزد که جویی همی دستگاه
برهنه سپهد برهنه سپاه
بنانی تو سیری و هم گرسنه
نه پیل و نه تخت و نه بارو بنه
به ایران تو را زندگانی بس است
که تاج و نگین بهر دیگر کس است
که با پیل و گنجست و با فروجاه
پدر بر پدر نامبردار شاه
به دیدار او بر فلک ماه نیست
به پالای او بر زمین شاه نیست
هر آن گه که در بزم خندان شود
گشاده لب و سیم دندان شود
به بخشد بهای سر تازیان
که بر گنج او زان نیاید زیان
سگ و یوز و بازش ده و دو هزار
که با زنگ و زرند و با گوشوار
به سالی هم دشت نیزه و ران
نیابند خورد از کران تا کران

که او را به باید به یوز و به سگ
که در دشت نخچیر گیرد به تگ
سگ و یوز او بیشتر زان خورد
که شاه آن به چیزی همی نشمرد
شما را به دیده درون شرم نیست
ز راه خرد مهر و آزرم نیست
بدان چهره و زاد و آن مهر و خوی
چنین تاج و تخت آمدت آرزوی
جهان گر بر اندازه جویی همی
سخن بر گزافه نگویی همی
سخن گوی مردی بر مافرست
جهان دیده و گرد و زیبا فرست
بدان تا بگوید که رای تو چیست
به تخت کیان رهنمای تو کیست
سواری فرستیم نزدیک شاه
بخوایم ازو هرچ خواهی بخواه
تو جنگ چنان پادشاهی مجوی
که فرجام کارانده آید بروی
نبیره جهاندار نوشین روان
که با داد او پیرگردد جوان
پدر بر پدر شاه و خود شهریار
زمانه ندارد چنو یادگار
جهانی مکن پر ز نفرین خویش
مشو بد گمان اندر آیین خویش
به تخت کیان تا نباشد نژاد
نجوید خداوند فرهنگ و داد
نگه کن بدین نامه‌ی پندمند
مکن چشم و گوش و خرد را ببند
چو نامه به مهر اندر آمد به داد
به پیروز شاپور فرخ نژاد
بر سعد وقاص شد پهلوان
از ایران بزرگان روشن روان
همه غرقه در جوشن و سیم و زر
سپرهای زرین و زرین کمر

چو بشنید سعد آن گرانمایه مرد
پذیره شدش با سپاهی چو گرد
فرود آوردندش اندر زمان
بپرسید سعد از تن پهلوان
هم از شاه و دستور و ز لشکرش
ز سالار بیدار و ز کشورش
ردا زیر پیروز بفگند و گفت
که ما نیزه و تیغ داریم جفت
ز دیبا نگویند مردان مرد

ز رز و ز سیم و ز خواب و ز خورد
گرانمایه پیروزنامه به داد
سخنهای رستم همی کرد یاد
سخنهایش بشنید و نامه بخواند
دران گفتن نامه خیره بماند
بتازی یکی نامه پاسخ نوشت
پدیدار کرد اندرو خوب و زشت
ز جنی سخن گفت وز آدمی
ز گفتار پیغمبر هاشمی
ز توحید و قرآن و وعد و وعید
ز تأیید و ز رسمهای جدید
ز قطران و ز آتش و ز مهریر
ز فردوس وز حور وز جوی شیر
ز کافور منشور و ماء معین
درخت بهشت و می و انگبین
اگر شاه بپذیرد این دین راست
دو عالم به شاهی و شادی و راست
همان تاج دارد همان گوشوار
همه ساله با بوی و رنگ و نگار
شفیع از گناهایش محمد بود
تنش چون گلاب مصعد بود
بکاری که پاداش یابی بهشت
نباید به باغ بلا کینه کشت
تن یزدگرد و جهان فراخ
چنین باغ و میدان و ایوان و کاخ
همه تخت گاه و همه جشن و سور
نخرم به دیدار یک موی حور
دو چشم تو اندر سرای سپنج
چنین خیره شد از پی تاج و گنج
بس ایمن شدستی برین تخت عاج
بدین یوز و باز و بدین مهر و تاج
جهانی کجا شربتی آب سرد
نیرزد دلت را چه داری به درد
هرآنکس که پیش من آید به جنگ
نبیند به جز دوزخ و گور تنگ
بهشتست اگر بگروی جای تو
نگر تا چه باشد کنون رای تو
به قرطاس مهر عرب برنهاد
درود محمد همی کرد یاد
چو شعبه مغیره بگفت آن زمان
که آید بر رستم پهلوان
ز ایران یکی نامداری ز راه
بیامد بر پهلوان سپاه
که آمد فرستاده‌پی پیروست

نه اسپ و سلیح و نه چشمی درست
یکی تیغ باریک بر گردنش
پدید آمده چاک پیراهنش
چورستم به گفتار او بنگرید
ز دیبا سراپرده‌ی برکشید
ز زربفت چینی کشیدند نخ
سپاه اندر آمد چو مور و ملخ
نهادند زرین یکی زیرگاه
نشست از برش پهلوان سپاه
بر او از ایرانیان شست مرد
سواران و مردان روز نبرد
به زر بافته جامه‌های بنفش
پیا اندرون کرده زرینه کفش
همه طوق داران با گوشوار
سرا پرده آراسته شاهوار
چو شعبه به بالای پرده سرای
بیامد بران جامه ننه‌اد پای
همی رفت برخاک برخوار خوار
ز شمشیر کرده یکی دستوار
نشست از بر خاک و کس را ندید
سوی پهلوان سپه ننگرید
بدو گفت رستم که جان شاددار
بدانش روان و تن آباد دار
بدو گفت شعبه که ای نیک نام
اگر دین پذیری شوم شادکام
بپیچید رستم ز گفتار اوی
بروهایش پرچین شد و زرد روی
ازو نامه بستند بخواننده داد
سخن‌ها برو کرد خواننده یاد
چنین داد پاسخ که او رابگوی
که نه شهریار نه دیهیم جوی
ندیده سرنیزه‌ات بخت را
دلت آرزو کرد مر تخت را
سخن نزد داندگان خوار نیست
تو را اندرین کار دیدار نیست
اگر سعد با تاج ساسان بدی
مرا رزم او کردن آسان بدی
ولیکن بدان کاخ‌ترت بی‌وفاست
چه گویم کامروز روز بلاست
تو را گر محمد بود پیش رو
بدین کهن گویم از دین نو
همان کز پرگار این گوزپشت
بخواهد همی بود با ما درشت
تو اکنون بدین خرمی بازگرد

که جای سخن نیست روز نبرد
بگویش که در جنگ مردن بنام
به اززنده دشمن بدو شادکام

بفرمود تاب رکشیدند نای
سپاه اندر آمد چو دریا ز جای
برآمد یکی ابر و برشد خروش
همی کر شد مردم تیزگوش
سنانهای الماس در تیره گرد
چو آتش پس پرده‌ی لاژورد
همی نیزه بر مغفر آبدار
نیامد به زخم اندرون پایدار
سه روز اندر آن جایگه جنگ بود
سر آدمی سم اسپان به سود
شد از تشنگی دست گردان ز کار
هم اسپ گرانمایه از کارزار
لب رستم از تشنگی شد چو خاک
دهن خشک و گویا زبان چاک چاک
چو بریان و گریان شدند از نبرد
گل تر به خوردن گرفت اسپ و مرد
خروشی بر آمد به کردار رعد
ازین روی رستم وزان روی سعد
برفتند هر دو ز قلب سپاه
بیکسو کشیدند ز آوردگاه
چو از لشکر آن هر دو تنها شدند
به زیر یکی سرو بالا شدند
همی تاختند اندر آوردگاه
دو سالار هر دو به دل کینه خواه
خروشی برآمد ز رستم چو رعد
یکی تیغ زد بر سر اسپ سعد
چو اسپ نبرد اندر آمد به سر
جدا شد ازو سعد پر خاشخار
بر آهیخت رستم یکی تیغ تیز
بدان تا نماید به دو رستخیز
همی خواست از تن سرش رابرید
ز گرد سپه این مران را ندید
فرود آمد از پشت زین پلنگ
به زد بر کمر بر سر پالهنک
بپوشید دیدار رستم ز گرد
بشد سعد پویان به جای نبرد
یکی تیغ زد بر سر ترگ او
که خون اندر آمد ز تارک بروی
چو دیدار رستم ز خون تیره شد
جهانجوی تازی بدو چیره شد

دگر تیغ زد بربر و گردنش
به خاک اندر افکند جنگی تنش
سپاه از دو رویه خودآگاه نه
کسی را سوی پهلوان راه نه
همی جست مر پهلوان را سپاه
برفتند تا پیش آوردگاه
دیدندش از دور پر خون و خاک
سرا پای کردن به شمشیر چاک
هزیمت گرفتند ایرانیان
بسی نامور کشته شد در میان
بسی تشنه بر زین بمردند نیز
پر آمد ز شاهان جهان را قغیز
سوی شاه ایران پیامد سپاه
شب تیره و روز تازان به راه
به بغداد بود آن زمان یزدگرد
که او را سپاه اندآورد گرد

فرخ زاد هر مزد با آب چشم
به اروند رود اندر آمد بخشم
به کرخ اندر آمد یکی حمله برد
که از نیزه داران نماند ایچ گرد
هم آنکه ز بغداد بیرون شدند
سوی رزم جستن به هامون شدند
چو برخاست گرد نبرد از میان
شکست اندر آمد به ایرانیان
به فرخ زاد برگشت و شد نزد شاه
پر از گرد با آلت رزمگاه
فرود آمد از باره بردش نماز
دو دیده پر از خون و دل پرگداز
بدو گفت چندین چه مولی همی
که گاه کیی را بشولی هیم
ز تخم کیان کس جز از تو نماند
که با تاج بر تخت شاید نشاند
توی یک تن و دشمنان صد هزار
میان جهان چون کنی کار زار
برو تا سوی بیشه‌ی نارون
جهانی شود بر تو بر انجمن
وزان جایگاه چون فریدون برو
جوانی یکی کار بر ساز نو
فرخ زاد گفت و جهانیان شنید
یکی دیگر اندیشه آمد پدید
دگر روز برگاه بنشست شاه
به سر برنهاد آن کیانی کلاه
یکی انجمن کرد با بخردان

بزرگان و بیدار دل موبدان
چه بینید گفت اندرین داستان
چه دارید یاد از گه باستان
فرخ زاد گوید که با انجمن
گذر کن سوی پیشه‌ی نارون
به آمل پرستندگان تواند
به ساری همه بندگان تواند
چولشکر فراوان شود بازگرد
به مردم توان ساخت ننگ و نبرد
شما را پسند آید این گفت و گوی
به آواز گفتند کاین نیست روی
شهنشاه گفت این سخن درخورست
مرا در دل اندیشه‌ی دیگرست
بزرگان ایران و چندین سپاه
بر و بوم آباد و تخت و کلاه
سر خویش گیرم بمانم بجای
بزرگی نباشد نه مردی ورای
مرا جنگ دشمن به آید ز ننگ
یکی داستان زد برین بر پلنگ
که خیره به بدخواه منمای پشت
چو پیش آیدت روزگاری درشت
چنان هم که کهتر به فرمان شاه
بد و نیک باید که دارد نگاه
جهاندار باید که او را به رنج
نماند بجای و شود سوی گنج
بزرگان برو خواندند آفرین
که اینست آیین شاهان دین
نگه کن کنون تا چه فرمان دهی
چه خواهی و با ما چه پیمان نهی
مهان را چنین پاسخ آورد شاه
کز اندیشه گردد دل من تباه
همانا که سوی خراسان شویم
ز پیکار دشمن تن آسان شویم
کزان سو فراوان مرا لشکرست
همه پهلوانان کنداورست
بزرگان و ترکان خاقان چین
بیایند و بر ما کنند آفرین
بران دوستی نیز بیشی کنیم
که با دخت فغفور خویشی کنیم
بیاری بیاید سپاهی گران
بزرگان و ترکان جنگاوران
کنارنگ مروست ماهوی نیز
ابا لشکر و پیل و هر گونه چیز
کچاپیشکارشبانان ماست

برآورده‌ی دشتبانان ماست
ورا بر کشیدم که گوینده بود
همان رزم را نیز جوینده بود
چو بی‌ارز رانام دادیم و ارز
کنارنگی و پیل و مردان و مرز
اگر چند بی‌مایه و بی‌تنست
برآورده‌ی بارگاه منست
ز موبد شنیدستم این داستان
که با خواند از گفته‌ی باستان
که پرهیز از آن کن که بد کرده‌ای
که او را به بیهوده آزرده‌ای
بدان دار اومید کو را به مهر
سر از نیستی بردی اندر سپهر
فرخ زاد برهم بزد هر دودست
بدو گفت کای شاه یزدان پرست
به بد گوهران بر بس ایمن مشو
که این را یکی داستانست نو
که هر چند بر گوهر افسون کنی
به کوشی کزو رنگ بیرون کنی
چو پروردگارش چنان آفرید
تو بر بند یزدان نیابی کلید
ازیشان نبرند رنگ و نژاد
تو را جز بزرگی و شاهی مباد
بدو گفت شاه‌ای هژیر زیان
ازین آزمایش ندارد زیان
ببود آن شب و بامداد پگاه
گرانمایگان برگرفتند راه
ز بغداد راه خراسان گرفت
هم رنجها بر دل آسان گرفت
بزرگان ایران همه پر ز درد
برفتند با شاه آزاد مرد
برو بر همی‌خواندند آفرین
که بی تو مبادا زمان و زمین
خروشی برآمد ز لشکر به زار
ز تیمار وز رفتن شهریار
ازیشان هر آنکس که دهقان بدند
وگر خویش و پیوند خاقان بدند
خروشان بر شهریار آمدند
همه دیده چون جویبار آمدند
که ما را دل از بوم و آرامگاه
چگونه بود شاد بی روی شاه
همه بوم آباد و فرزند و گنج
بمانیم و با تو گزینیم رنج
زمانه نخواهیم بی‌تخت تو

مبادا که پیچان شود بخت تو
 همه با توایم تا روزگار
 چه بازی کند دردم کارزار
 ز خاقانیان آنک بد چرب گوی
 به خاک سپه برنهادند روی
 که ما بوم آباد بگذاشتیم
 جهان در پناه تو پنداشتیم
 کنون داغ دل نزد خاقان شویم
 ز تازی سوی مرز دهقان شویم
 شهنشاه مژگان پر از آب کرد
 چنین گفت با نامداران بدرد
 که یکسر به یزدان نیایش کنید
 ستایش ورا در فزایش کنید
 مگر باز بینم شما رایکی
 شود تیزی تا زیان اندکی
 همه پاک پروردگار منید
 همان از پدر یادگار منید
 نخواهم که آید شما را گزند
 میاشید با من بید یارمند
 ببینم تا گرد گردان سپهر
 ازین سوکنون برکه گردد به مهر
 شماساز گیرید با پای او
 گذر نیست با گردش و رای او
 وزان پس به بازارگانان چین
 چنین گفت کاکنون به ایران زمین
 میاشید یک چند کز تازیان
 بدین سود جستن سرآید زیان
 ازو باز گشتند با درد و جوش
 ز تیمار با ناله و با خروش
 فرخ زاد هر مزد لشکر براند
 ز ایران جهاندیدگان را بخواند
 همی رفت با ناله و درد شاه
 سپهید به پیش اندرون با سپاه
 چو منزل به منزل بیامد بری
 بر آسود یک چند با رود و می
 ز ری سوی گرگان بیامد چو باد
 همی بود یک چند نا شاد و شاد
 ز گرگان بیامد سوی راه بست
 پر آژنگ رخسار و دل نادرست

دبیر جهاندریده را پیش خواند
 دل آگنده بودش همه برفشانند
 جهاندار چون کرد آهنگ مرو
 به ماهوی سوری کنارنگ مرو

یکی نامه بنوشت با درد و خشم
پر از آرزو دل پر از آب چشم
نخست آفرین کرد بر کردگار
خداوند دانا و پروردگار
خداوند گردنده بهرام و هور
خداوند پیل و خداوند مور
کند چون بخواهد ز ناچیز چیز
که آموزگارش نباید به نیز
بگفت آنک ما را چه آمد بروی
وزین پادشاهی بشد رنگ و بوی
ز رستم کجا کشته شد روز جنگ
ز تیمار بر ما جهان گشت تنگ
بدست یکی سعد وقاص نام
نه بوم و نژاد و نه دانش نه کام
کنون تا در طیسفون لشکرست
همین زاغ پیسه به پیش اندرست
تو با لشکرت رزم را سازکن
سپه را برین برهم آواز کن
من اینک پس نامه برسان باد
بیایم به نزد تو ای پاک وراد
فرستاده‌ی دیگر از انجمن
گزين کرد بینا دل و رای زن

یکی نامه بنوشت دیگر بطوس
پر از خون دل و روی چون سندروس
نخست آفرین کرد بر دادگر
کزو دید نیرو و بخت و هنر
خداوند پیروزی و فرهی
خداوند دیهیم شاهنشهی
پی پشه تا پر و چنگ عقاب
به خشکی چو پیل و نهنگ اندر آب
ز پیمان و فرمان او نگذرد
دم خویش بی رای او نشمرد
ز شاه جهان یزدگرد بزرگ
پدر نامور شهریار سترگ
سپهدار یزدان پیروزگر
نگهبان جنبده و بوم و بر
ز تخم بزرگان یزدان شناس
که از تاج دارند از اختر سپاس
کزیشان شد آباد روی زمین
فروزنده‌ی تاج و تخت و نگین
سوی مرزبانان با گنج و گاه
که با فرو برزند و با داد و راه
شمیران و رویین دژ و رابه کوه

کلات از دگر دست و دیگر گروه
 نگهبان ما باد پروردگار
 شما بی‌گزند از بد روزگار
 مبادا گزند سپهر بلند
 مه پیکار آهرمن پرگزند
 همانا شنیدند گردنکشان
 خنیده شد اندر جهان این نشان
 که بر کارزای و مرد نژاد
 دل ما پر آرم و مهرست و داد
 به ویژه نژاد شما را که رنج
 فزونست نزدیک شاهان ز گنج
 چو بهرام چوبینه آمد پدید
 ز فرمان دیهیم ما سرکشید
 شما را دل از شهر ای فراخ
 به پیچید وز باغ و میدان و کاخ
 برین باستان راع و کوه بلند
 کده ساختید از نهیب گزند
 گر ای دون که نیرو دهد کردگار
 به کام دل ما شود روزگار
 ز پاداش نیکی فزایش کنیم
 برین پیش دستی نیایش کنیم
 همانا که آمد شما را خبر
 که ما را چه آمد ز اختر به سر
 ازین مارخوار اهرمن چهرگان
 ز دانایی و شرم بی بهرگان
 نه گنج و نه نام و نه تخت و نژاد
 همی‌داد خواهند گیتی بباد
 بسی گنج و گوهر پراکنده شد
 بسی سر به خاک اندر آکنده شد
 چنین گشت پرگار چرخ بلند
 که آید بدین پادشاهی گزند
 ازین زاغ ساران بی‌آب و رنگ
 نه هوش و نه دانش نه نام و نه ننگ
 که نوشین روان دیده بود این به خواب
 کزین تخت به پراگند رنگ و آب
 چنان دید کز تازیان صد هزار
 هیونان مست و گسسته مهار
 گذر یافتندی با روند رود
 نماندی برین بوم بر تار و پود
 به ایران و بابل نه کشت و درود
 به چرخ زحل برشده تیره دود
 هم آتش به مردی به آتشکده
 شدی تیره نوروز و جشن سده
 از ایوان شاه جهان کنگره

فتادی به میدان او یکسره
 کنون خواب را پاسخ آمد پدید
 ز ما بخت گردن بخواهد کشید
 شود خوار هرکس که هست ارجمند
 فرومایه را بخت گردد بلند
 پراگنده گردد بدی در جهان
 گزند آشکارا و خوبی نهان
 بهر کشوری در ستمگاری
 پدید آید و زشت پتیاره‌یی
 نشان شب تیره آمد پدید
 همی روشنایی بخواهد پرید
 کنون ما به دستوری رهنمای
 همه پهلوانان پاکیزه رای
 به سوی خراسان نهادیم روی
 بر مرزبانان دیهیم جوی
 بینیم تا گردش روزگار
 چه گوید بدین رای نا استوار
 پس اکنون ز بهر کنارنگ طوس
 بدین سو کشیدیم پیلان و کوس
 فرخ زاد با ما ز یک پوستست
 به پیوستگی نیز هم دوستست
 بالتونیه‌ست او کنون رزمجوی
 سوی جنگ دشمن نهادست روی
 کنون کشمگان پور آن رزمخواه
 بر ما بیامد بدین بارگاه
 بگفت آنچ آمد ز شایستگی
 هم ازبندگی هم ز بایستگی
 شیندیم زین مرزها هرچ گفت
 بلندی و پستی و غار و نهفت
 دژ گنبدین کوه تا خرمنه
 دگر لاژوردین ز بهر بنه
 ز هر گونه بنمود آن دل گسل
 ز خوبی نمود آنچ بودش به دل
 وزین جایگه شد بهر جای کس
 پژوهنده شد کارها پیش و پس
 چنین لشکری گشن ما را که هست
 برین تنگ دژها نشاید نشست
 نشستیم و گفتیم با رای زن
 همه پهلوانان شدند انجمن
 ز هر گونه گفتیم و انداختیم
 سر انجام یکسر برین ساختیم
 که از تاج و ز تخت و مهر و نگین
 همان جامه‌ی روم و کشمیر و چین
 ز پر مایه چیزی که آمد بدست

ز روم و ز طایف همه هرچ هست
همان هرچه از ما پراگند نیست
گر از پوشش است از ز افگند نیست
ز زرینه و جامه‌ی نابرید
ز چیزی که آن رانشاید کشید
هم از خوردنیها ز هر گونه ساز
که ما را بیاید برو بر نیاز
ز گاوان گردون کشان چل هزار
که رنج آورد تا که آید به کار
به خروار زان پس ده و دو هزار
به خوشه درون گندم آرد بیار
همان ارزن و پسته و ناردان
بیارد یکی موبدی کاردان
شتروار زین هریکی ده هزار
هیونان بختی بیارند بار
همان گاو گردون هزار از نمک
بیارند تا بر چه گردد فلک
ز خرما هزار و ز شکر هزار
بود سخته و راست کرده شمار
ده و دو هزار انگبین کندره
بدژها کشند آن همه یکسره
نمک خورده سربوست چون چل هزار
بیارند آن راکه آید به کار
شتروار سیصد ز زریفت شاه
بیارند بر بارها تا دو ماه
بیاید یکی موبدی با گروه
ز گاه شمیران و از را به کوه
به دیدار پیران و فرهنگیان
بزرگان که اند از کنارنگیان
به دو روز نامه به دژها نهند
یکی نامه گنجور ما را دهند
دگر خود بدارند با خویشتن
بزرگان که باشند زان انجمن
همانا بران راغ و کوه بلند
ز ترک و ز تازی نیاید گزند
شما را بدین روزگار سترگ
یکی دست باشد بر ما بزرگ
هنرمند گوینده دستور ما
بفرماید اکنون به گنجور ما
که هرکس این را ندارد به رنج
فرستد ورا پارسی جامه پنج
یکی خوب سربند پیکر به زر
بیابند فرجام زین کار بر
بدین روزگار تباه و دژم

بیاید ز گنجور ما چل درم
به سنگ کسی کو بود زیردست
یکی زین درمها گر اید بدست
از آن شست بر سرش و چاردانگ
بیارد نبشته بخواند به بانگ
بیک روی برنام یزدان پاک
کزویست امید و زو ترس ویاک
دگر پیکرش افسر و چهر ما
زمین بارور گشته از مهر ما
به نوروز و مهر آن هم آراستست
دو جشن بزرگست و با خواستست
درود جهان بر کم آزار مرد
کسی کو ز دیهیم ما یاد کرد
بلند اختری نامجوی سواری
بیامد به کف نامه‌ی شهریار

وزان جایگه برکشیدند کوس
ز بست و نشاپور شد تا به طوس
خبر یافت ماهوی سوری ز شاه
که تا مرز طوس اندر آمد سپاه
پذیره شدشت با سپاه گران
همه نیزه داران جوشن واران
چو پیداشد آن فرو آورند شاه
درفش بزرگی و چندان سپاه
پیاده شد از باره ماهوی زود
بران کهتری بندگیها فزود
همی رفت نرم از بر خاک گرم
دو دیده پر ا ز آب کرده زشرم
زمین را ببوسید و بردش نماز
همی بود پیشش زمانی دراز
فرخ زاد چون روی ماهوی دید
سپاهی بران سان رده برکشید
ز ماهوی سوری دلش گشت شاد
برو بر بسی پنדהا کرد یاد
که این شاه را از نژادکیان
سپردم تو را تا ببندی میان
نباید که بادی برو بر جهد
وگر خود سپاسی برو برنهد
مرا رفت باید همی سوی ری
ندانم که کی بینم این تاج کی
که چون من فراوان به آوردگاه
شد از جنگ آن نیزه داران تباه
چو رستم سواری به گیتی نبود
نه گوش خردمند هرگز شنود

بدست یکی زاغ سرگشته شد
به من بر چنین روز برگشته شد
که یزدان و را جای نیکان دهداد
سیه زاغ را درد پیکان دهداد
بدو گفت ماهوی کای پهلوان
مرا شاه چشمست و روشن روان
پذیرفتم این زینهار تو را
سپهر تو را شهریار تو را
فرخ زاد هرمزد زان جایگاه
سوی ری پیامد به فرمان شاه
برین نیز بگذشت چندی سپهر
جداشد ز مغز بد اندیش مهر
شبان را همی تخت کرد آرزوی
دگرگونه تر شد به آیین و خوی
تن خویش یک چند بیمار کرد
پرستیدن شاه دشوار کرد

یکی پهلوان بود گسترده کام
نژادش ز طرخان و بیژن بنام
نشستش به شهر سمرقند بود
بران مرز چندیش پیوند بود
چو ماهوی بدبخت خودکامه شد
ازو نزد بیژن یکی نامه شد
که ای پهلوان زاده ی بی گزند
یکی رزم پیش آمدت سودمند
که شاه جهان با سپاه ای درست
ابا تاج و گاهست و با افسرست
گرآیی سر و تاج و گاهش تو راست
همان گنج و چتر سیاهش تو راست
چو بیژن نگه کرد و آن نامه دید
جهان پیش ماهوی خودکامه دید
به دستور گفت ای سر راستان
چه داری بیاد اندرین داستان
بیاری ماهوی گر من سپاه
برانم شود کارم ایدر تباه
به من برکند شاه چینی فسوس
مرا بی منش خواند و چاپلوس
وگرنه کنم گوید از بیم کرد
همی ترسد از روز ننگ و نبرد
چنین داد دستور پاسخ بدوی
که ای شیر دل مرد پرخاشجوی
از ایدر تو را ننگ باشد شدن
به یاری ماهوی و باز آمدن
بیرسام فرمای تا با سپاه

بیاری شود سوی آن رزمگاه
به گفتار سوری شوی سوی جنگ
سبکسار خواند تار مرد سنگ
چنین گفت بیژن که اینست رای
مرا خود نجنبید باید ز جای
ببرسام فرمود تا ده هزار
نبرده سواران خنجرگزار
به مرو اندرون ساز جنگ آورد
مگر گنج ایران به چنگ آورد
سپاه از بخارا چوپران تذرو
بیامد به یک هفته تا شهر مرو
شب تیره هنگام بانگ خروس
از آن مرز برخاست آواز کوس
جهاندار زین خود نه آگاه بود
که ماهوی سوریش بدخواه بود
به شبگیر گاه سپیده دمان
سواری سوی خسرو آمد دوان
که ماهوی گوید که آمد سپاه
ز ترکان کنون برچه رایست شاه
سپهدار خانست و فغفور چین
سپاهش همی بر نتابد زمین
بر آشفست و جوشن بیوشید شاه
شد از گرد گیتی سراسر سپاه
چو نیروی پرخاش ترکان بدید
بزد دست و تیغ از میان برکشید
به پیش سپاه اندر آمد چو پیل
زمین شد به کردار دریای نیل
چو بر لشکر ترک بر حمله برد
پس پشت او در نماند ایچ گرد
همه پشت بر تاجور گاشتند
میان سوارانش بگذاشتند
چو برگشت ماهوی شاه جهان
بدانست نیرنگ او در نهان
چنین بود ماهوی را رای و راه
که او ماند اندر میان سپاه
شهنشاه در جنگ شد ناشکیب
همی زد به تیغ و به پای و رکیب
فراوان از آن نامداران بشکت
چو بیچاره تر گشت بنمود پشت
ز ترکان بسی بود در پشت اوی
یکی کابلی تیغ در مشت اوی
همی تاخت جوشان چو از ابر برق
یکی آسیا بد بر آن آب زرق
فرود آمد از باره شاه جهان

ز بدخواه در آسیا شد نهان
 سواران بجستن نهادند روی
 همه زرق ازو شد پر از گفت و گوی
 ازو بازماند اسپ زرین ستام
 همان گرز و شمشیر زرین نیام
 بجستنش ترکان خروشان شدند
 از آن باره و ساز جوشان شدند
 نهان گشته در خانه‌ی آسیا
 نشست از بر خشک لختی گیا
 چنین است رسم سرای فریب
 فرازش بلند و نشیپش نشیب
 بدانکه که بیدار بد بخت اوی
 بگردون کشیدی فلک تخت اوی
 کنون آسیایی بیامدش بهر
 ز نوشش فراوان فزون بود زهر
 چه بندی دل اندر سرای فسوس
 که هم زمان به گوش آید آواز کوس
 خروشی برآید که بریند رخت
 نبینی به جز دخمه‌ی گور تخت
 دهان ناچریده دودیده پرآب
 همی بود تا برکشید آفتاب
 گشاد آسیابان در آسیا
 به پشت اندرون بار و لختی گیا
 فرومایه‌یی بود خسرو به نام
 نه تخت و نه گنج و نه تاج و نه کام
 خور خویش زان آسیا ساختی
 به کاری جزین خود نپرداختی
 گوی دید برسان سرو بلند
 نشسته به ران سنگ چون مستمند
 یکی افسری خسروی بر سرش
 درفشان ز دیبای چینی برش
 به پیکر یکی کفش زرین بپای
 ز خوشاب و زر آستین قبای
 نگه کرد خسرو بدو خیره ماند
 بدان خیرگی نام یزدان بخواند
 بدو گفت کای شاه خورشید روی
 برین آسیا چون رسیدی تو گوی
 چه جای نشست بود آسیا
 پر از گندم و خاک و چندی گیا
 چه مردی به دین فر و این برز و چهر
 که چون تو نبیند همانا سپهر
 از ایرانیانم بدو گفت شاه
 هزیمت گرفتم ز توران سپاه
 بدو آسیابان به تشویر گفت

که جز تنگ دستی مرانیست جفت
 اگر نان کشکینت آید به کار
 ورین ناسزا تره‌ی جویبار
 بیارم جزین نیز چیزی که هست
 خروشان بود مردم تنگ دست
 به سه روز شاه جهان را ز رزم
 نبود ایچ پردازش خوان و بزم
 بدو گفت شاه آنچ داری بیار
 خورش نیز با به رسم آید به کار
 سبک مرد بی مایه چبین نهاد
 برو تره و نان کشکین نهاد
 برسم شتابید و آمد به راه
 به جایی که بود اندران واژگاه
 بر مهتر زرق شد بی‌گذار
 که برسم کند زو یکی خواستار
 بهر سو فرستاد ماهوی کس
 ز گیتی همی شاه را جست و بس
 از آن آسیابان پرسید مه
 که برسم کرا خواهی ای روزبه
 بدو گفت خسرو که در آسیا
 نشستست کنداوری برگیا
 به بالا به کردار سرو سهی
 به دید را خورشید با فرهی
 دو ابرو کمان و دو نرگس دژم
 دهن پر ز باد ابروان پر زخم
 برسم همی واژ خواهد گرفت
 سزد گر بمانی ازو در شگفت
 یکی کهنه چبین نهادم به پیش
 برو نان کشکین سزاوار خویش
 بدو گفت مهترکز ایدر بیوی
 چنین هم به ماهوی سوری بگوی
 نباید که آن بد نژاد پلید
 چو این بشنود گوهر آرد پدید
 سبک مهتر او را بمردی سپرد
 جهان دیده را پیش ماهوی برد
 پرسید ماهوی زین چاره جوی
 که برسم کرا خواستی راست گوی
 چنین داد پاسخ ورا ترسکار
 که من بار کردم همی خواستار
 در آسیا را گشادم به خشم
 چنان دان که خورشید دیدم به چشم
 دو نرگس چونر آهو اندر هراس
 دو دیده چو از شب گذشته سه پاس
 چو خورشید گشتست زو آسیا

خورش نان خشک و نشستش گیا
هر آنکس که او فر یزدان ندید
ازین آسیابان نباید شنید
پر از گوهر نابسود افسرش
ز دیبای چینی فروزان برش
بهاربست گویی در اردیبهشت
به بالای او سرو دهقان نکشت

چو ماهوی دل را برآورد گرد
بدانست کو نیست جز یزدگرد
بدو گفت بشتاب زین انجمن
هم اکنون جدا کن سرش را ز تن
و گر نه هم اکنون بیرم سرت
نمانم کسی زنده از گوهرت
شنیدند ازو این سخن مهتران
بزرگان بیدار و کنداوران
همه انجمن گشت ازو پر ز خشم
زبان پر ز گفتار و پر آب چشم
یکی موبدی بود را دوی نام
به جان و خرد برنهادی لگام
به ماهوی گفت ای بد اندیش مرد
چرا دیو چشم تو را تیره کرد
چنان دان که شاهی و پیغمبری
دو گوهر بود در یک انگشتری
ازین دو یکی را همی بشکنی
روان و خرد را به پا افگنی
نگر تا چه گویی بپرهیز ازین
مشو بد گمان با جهان آفرین
نخستین ازو بر تو آید گزند
به فرزند مانی یکی کشتمند
که بارش کبست آید وبرگ خون
به زودی سرخویش بینی نگون
همی دین یزدان شود زو تباه
همان بر تو نفرین کند تاج و گاه
برهنه شود درجهان زشت تو
پسر بدروید بی گمان کشت تو
یکی دینوری بود یزدان پرست
که هرگز نبردی به بد کار دست
که هر مزد خراد بدنام او
بدین اندرون بود آرام او
به ماهوی گفت ای ستمگاره مرد
چنین از ره پاک یزدان مگرد
همی تیره بینم دل و هوش تو
همی خار بینم در آغوش تو

تنومند و بی‌مغز و جان نزار
 همی دود ز آتش کنی خواستار
 تو را زین جهان سرزنش بینم از
 بیر گشتنت گرم و رنج گداز
 کنون زندگانیت ناخوش بود
 چو رفتی نشستت در آتش بود
 نشست او و شهر وی بر پای خاست
 به ماهوی گفت این دلیری چراست
 شهنشاه را کارزار آمدی
 ز خان و ز فغفور یار آمدی
 ازین تخمهی بی‌کس بسی یافتند
 که هرگز بکشتنش نشناختند
 توگر بنده‌ای خون شاهان مریز
 که نفرین بود بر تو تا رستخیز
 بگفت این و بنشست گریان به درد
 پر از خون دل و مژه پر آب زرد
 چو بنشست گریان بشد مهرنوش
 پر از درد با ناله و با خروش
 به ماهوی گفت ای بد بد نژاد
 که نه رای فرجام دانی نه داد
 ز خون کیان شرم دارد نهنگ
 اگر کشته بیند ندرد پلنگ
 ایا بتر از دد به مهر و به خوی
 همی گاه شاه آیدت آرزوی
 چو بر دست ضحاک جم کشته شد
 چه مایه سپهر از برش گشته شد
 چو ضحاک بگرفت روی زمین
 پدید آمد اندر جهان آبتین
 بزاد آفریدون فرخ نژاد
 جهان را یکی دیگر آمد نهاد
 شنیدی که ضحاک بیدادگر
 چه آورد از آن خویشتن را به سر
 برو سال بگذشت ما نا هزار
 به فرجام کار آمدش خواستار
 و دیگر که تور آن سرافراز مرد
 کجا از ایران و را رنجه کرد
 همان ایرج پاک دین رابکشت
 برو گردش آسمان شد درشت
 منوچهر زان تخمهی آمد پدید
 شد آن بند بد را سراسر کلید
 سه دیگر سیاوش ز تخم کیان
 کمر بست بی‌آرزو در میان
 به گفتار گرسیوز افراسیاب
 ببرد از روان و خرد شرم و آب

جهاندار کیخسرو از پشت اوی
بیامد جهان کرد پرگفت و گوی
نیا را به خنجر به دونیم کرد
سرکینه جویان پر از بیم کرد
چهارم سخن کین ارجاسپ بود
که ریزنده خون لهراسپ بود
چو اسفندیار اندر آمد به جنگ
ز کینه ندادش زمانی درنگ
به پنجم سخن کین هرمزد شاه
چو پرویز را گشن شد دستگاه
به بندوی و گسته‌م کرد آنچ کرد
نیا ساید این چرخ گردان ز گرد
چو دستش شد او جان ایشان ببرد
در کینه را خوار نتوان شمرد
تو را زود یاد آید این روزگار
به پیچی ز اندیشه‌ی نابکار
توزین هرچ کاری پسر بدرود
زمانه زمانی همی نغود
به پرهیز زین گنج آراسته
وزین مردری تاج و این خواسته
همی سر به پیچی به فرمان دیو
ببری همی راه گیهان خدیو
به چیزی که برتو نزید همی
ندانی که دیوت فرید همی
به آتش نهال دلت را مسوز
مکن تیره این تاج گیتی فروز
سپاه پراکنده راگرد کن
وزین سان که گفتی مگردان سخن
ازی در به پوزش برشاه رو
چو بینی ورا بندگی ساز نو
وزان جایگه جنگ لشکر بسیج
ز رای و ز پوزش میاسای هیچ
کزین بدنشان دو گیتی شوی
چو گفتار دانندگان نشنوی
چو کاری که امروز بایدت کرد
به فردا رسد زو برآرند گرد
همی یزدگرد شهنشاه را
بتر خواهی ازترک بدخواه را
که در جنگ شیرست برگاه شاه
درخشان به کردار تابنده ماه
یکی یادگاری ز ساسانیان
که چون او نبندد کمر بر میان
پدر بر پدر داد و دانش‌پذیر
ز نوشین روان شاه تا اردشیر

بود اردشیرش بهشتم پدر
 جهاندار ساسان با داد و فر
 که یزدانش تاج کیان برنهاد
 همه شهریارانش فرخ نژاد
 چو تو بود مهتر به کشور بسی
 نکرد اینچنین رای هرگز کسی
 چو بهرام چو بین که سیصد هزار
 عناندار و بر گستوان ور سوار
 به یک تیر او پشت برگاشتند
 بدو دشت پیکار بگذاشتند
 چو از رای شاهان سرش سیر گشت
 سر دولت روشنش زیر گشت
 فرآیین که تخت بزرگی بجست
 نبودش سزادست بد را بشست
 بران گونه برکشته شد زار و خوار
 گرافه بپرداز زین روزگار
 بترس از خدای جهان آفرین
 که تخت آفریدست و تاج و نگین
 تن خویش بر خیره رسوا مکن
 که بر تو سر آرند زود این سخن
 هر آنکس که با تو نگوید درست
 چنان دان که او دشمن جان تست
 تو بیماری اکنون و ما چون پزشک
 پزشک خروشان به خونین سرشک
 تو از بنده‌ی بندگان کمتری
 به اندیشه‌ی دل مکن مهتری
 همی کینه با پاک یزدان نهی
 ز راه خرد جوی تخت مهی
 شبان زاده را دل پر از تخت بود
 ورا پند آن موبدان سخت بود
 چنین بود تابود و این تازه نیست
 که کار زمانه برانداره نیست
 یکی رابرآرد به چرخ بلند
 یکی را کند خوار و زار و نژند
 نه پیوند با آن نه با اینش کین
 که دانست راز جهان آفرین
 همه موبدان تا جهان شد سیاه
 بر آیین خورشید بنشست ماه
 به گفتند زین گونه با کینه جوی
 نبذ سوی یک موی زان گفت وگوی
 چو شب تیره شد گفت با موبدان
 شمارا نباید شد ای بخردان
 من امشب بگردانم این با پسر
 زهر گونه‌ی دانش آرم ببر

ز لشگر بخوانیم داننده بیست
بدان تا بدین بر نیاید گریست
برفتند داندگان از برش
بیامد یکی موبد از لشکرش
چو بنشست ماهوی با راستان
چه بینید گفت اندرین داستان
اگر زنده ماند تن یزدگرد
ز هر سو برو لشکر آیند گرد
برهنه شد این راز من در جهان
شنیدند یکسر کهان و مهان
بیاید مرا از بدش جان به سر
نه تن ماند ایدر نه بوم و نه بر
چنین داد پاسخ خردمند مرد
که این خود نخستین نبایست کرد
اگر شاه ایران شود دشمن
ازو بد رسد بی گمان برتنت
وگر خون او را بریزی بدست
که کین خواه او در جهان ایزدست
چپ و راست رنجست و اندوه و درد
نگه کن کنون تا چه بایدت کرد
پسر گفت کای باب فرخنده رای
چو دشمن کنی زو بپرداز جای
سپاه آید او را ز ما چین و چین
به ما بر شود تنگ روی زمین
تو این را چنین خردکاری مدان
چوچیره شدی کام مردان بران
گر از دامن او درفشی کنند
تو را با سپاه از بنه برکنند

چو بشنید ماهوی بیدادگر
سخنها کجا گفت او را پسر
چنین گفت با آسیابان که خیز
سواران ببر خون دشمن بریز
چو بشنید ازو آسیابان سخن
نه سردید از آن کار پیدانه بن
شیانگاه نیران خرداد ماه
سوی آسیابان رفت نزدیک شاه
ز درگاه ماهوی چون شد برون
دو دیده پر از آب دل پر ز خون
سواران فرستاد ماهوی زود
پس آسیابان به کردار دود
بفرمود تا تاج و آن گوشوار
همان مهر و آن جامه‌ی شاهوار
نباید که یکسر پر از خون کنند

ز تن جامه‌ی شاه بیرون کنند
بشد آسیابان دو دیده پر آب
به زردی دو رخساره چون آفتاب
همی‌گفت کای روشن کردگار
تویی برتر از گردش روزگار
تو زین ناپسندیده فرمان او
هم اکنون به پیچان تن و جان او
بر شاه شد دل پر از شرم و باک
رخانش پر آب و دهانش چو خاک
به نزدیک تنگ اندر آمد به هوش
چنان چون کسی راز گوید بگوش
یکی دشنه زد بر تهیگاه شاه
رهاشد به زخم اندر از شاه آه
به خاک اندر آمد سرو افسرش
همان نان کشکین به پیش اندرش
اگر راه یابد کسی زین جهان
بباشد ندارد خرد در نهان
ز پرورده سیر آید این هفت گرد
شود کشته بر بیگنه یزدگرد
برین گونه بر تاجداری بمرد
که از لشکر او سواری نبرد
خردنیست با گرد گردان سپهر
نه پیدابود رنج و خشمش ز مهر
همان به که گیتی نبینی به چشم
نداری ز کردار او مهر و خشم
سواران ماهوی شوریده بخت
به دیدند کان خسروانی درخت
ز تخت و ز آوردگه آرمید
بشد هر کسی روی او را بدید
گشادند بند قبای بنفش
همان افسر و طوق و زرینه کفش
فگنده تن شاه ایران به خاک
پر از خون و پهلوی به شمشیر چاک
ز پیش شهنشاه برخاستند
زبان را به نفرین بیاراستند
که ماهوی را باد تن همچنین
پر از خون فگنده بروی زمین
به نزدیک ماهوی رفتند زود
ابا یاره و گوهر نابسود
به ماهوی گفتند کان شهریار
برآمد ز آرام وز کارزار
بفرمود کو را به هنگام خواب
از آن آسیا افگندند اندر آب
بشد تیز بد مهر دو پیشکار

کشیدند پر خون تن شهریار
کجا ارج آن کشته نشناختند
به گرداب زرق اندر انداختند
چو شب روز شد مردم آمد پدید
دو مرد گرانمایه آنجا رسید
از آن سوگواران پرهیزگار
بیامد یکی بر لب جویبار
تن او برهنه بدید اندر آب
بشورید و آمد هم اندر شتاب
چنین تا در خان راهب رسید
بدان سوگواران بگفت آنچه دید
که شاه زمانه به غرق اندرست
برهنه به گرداب زرق اندرست
برفتند زان سوگواران بسی
سکوبا و رهبان ز هر در کسی
خروشی بر آمد ز راهب به درد
که ای تاجور شاه آزاد مرد
چنین گفت راهب که این کس ندید
نه پیش از مسیح این سخن کس شنید
که بر شهریاری زند بنده‌یی
یکی بدنژادی و افکنده‌یی
به پرورد تا بر تنش بد رسد
ازین بهر ماهوی نفرین سزد
دریغ آن سر و تاج و بالای تو
دریغ آن دل و دانش و رای تو
دریغ آن سر تخمه‌ی اردشیر
دریغ این جوان و سوار هژیر
تنومند بودی خرد با روان
ببردی خبر زین بنوشین روان
که در آسیا ماه روی تو را
جهاندار و دیهیم جوی تو را
بدشنه جگرگاه بشکافتند
برهنه به آب اندر انداختند
سکوبا از آن سوگواران چهار
برهنه شدند اندران جویبار
گشاده تن شهریار جوان
نبیره جهاندار نوشین روان
به خشکی کشیدند زان آبگیر
بسی مویه کردند برنا و پیر
به باغ اندرون دخمه‌یی ساختند
سرش را با براندر افراختند
سر زخم آن دشنه کردند خشک
بدیق و به قیر و به کافور و مشک
بیاراستندش به دیبای زرد

قصب زیر و دستی ز بر لاژورد
می و مشک و کافور و چندی گلاب
سکوبا بیندود بر جای خواب
چه گفت آن گرانمایه دهقان مرو
که به نهفت بالای آن زاد سرو
که بخشش ز کوشش بود درنهان
که خشنود بیرون شود زین جهان
دگر گفت اگر چند خندان بود
چنان دان که از دردمندان بود
که از چرخ گردان پذیرد فریب
که او را نماید فراز و شیب
دگر گفت کان را تو دانا مخوان
که تن را پرستد نه راه روان
همی خواسته جوید و نام بد
بترسد روانش ز فرجام بد
دگر گفت اگر شاه لب را بیست
نبیند همی تاج و تخت نشست
نه مهر و پرستندهی بارگاه
نه افسر نه کشور نه تاج و کلاه
دگر گفت کز خوب گفتار اوی
ستایش ندارم سزاوار اوی
همی سرو کشت او به باغ بهشت
ببیند روانش درختی که کشت
دگر گفت یزدان روانت ببرد
تنت را بدین سوگواران سپرد
روان تو را سودمند این بود
تن بد کنش را گزند این بود
کنون در بهشتت بازار شاه
به دوزخ کند جان بدخواه راه
دگر گفت کای شاه دانش پذیر
که با شهریاری و با اردشیر
درودی همان بر که کشتی به باغ
درفشان شد آن خسروانی چراغ
دگر گفت کای شهریار جوان
بخفتی و بیدار بودت روان
لبت خامش و جان به چندین گله
برفت و تنت ماند ایدر یله
تو بیکاری و جان به کاران درست
تن بد سگالت بباراندرست
بگوید روان گر زبان بسته شد
بیاسود جان گر تنت خسته شد
اگر دست بیکار گشت از عنان
روانت به چنگ اندر آرد سنان
دگر گفت کای نامبردار نو

تو رفتی و کردار شد پیش رو
تو را در بهشتت تخت این بس است
زمین بلا بهر دیگر کس است
دگر گفت کنکس که او چون تو کشت
به بیند کنون روزگار درشت
سقف گفت ما بندگان تویم
نیایش کن پاک جان تویم
که این دخمه پرلاله باغ تو باد
کفن دشت شادی و راغ تو باد
به گفتند و تابوت برداشتند
ز هامون سوی دخمه بگذاشتند
بران خوابگاه رفت ناکام شاه
سرآمد برو رنج و تخت و کلاه

چنین دادخوانیم بر یزدگرد
وگر کینه خوانیم ازین هفت گرد
اگر خود نداند همی کین و داد
مرا فیلسوف ایچ پاسخ نداد
وگر گفت دینی همه بسته گفت
بماند همی پاسخ اندر نهفت
گرهیچ گنجست ای نیک رای
بیار ای و دل را به فردا میای
که گیتی همی بر تو بر بگذرد
زمانه دم ما همی بشمرد
در خوردنت چیره کن بر نهاد
اگر خود بمانی دهد آنک داد
مرا دخل و خرج ار برابر بدی
زمانه مرا چون برادر بدی
تگرگ آمدی امسال برسان مرگ
مرا مگر بهتر بدی از تگرگ
در هیزم و گندم و گوسفند
ببست این برآورده چرخ بلند
می‌آور که از روزمان بس نماند
چنین تا بود و برکس نماند

کس آمد به ماهوی سوری بگفت
که شاه جهان گشت با خاک جفت
سکوبا و قسیس و رهبان روم
همه سوگواران آن مرز و بوم
برفتند با مویه برنا و پیر
تن شاه بردند زان آبیگر
یکی دخمه کردند او رابه باغ
بلند و بزرگیش برتر ز راغ
چنین گفت ماهوی بدبخت و شوم

که ایران نبند پیش ازین خویش روم
فرستاد تا هر که آن دخمه کرد
هم آنکس کزان کار تیمار خورد
بکشتند و تاراج کردند مرز
چنین بود ماهوی را کام و ارز
ازان پس بگرد جهان بنگرید
ز تخم بزرگان کسی را ندید
همان تاج با او بد و مهر شاه
شبان زاده را آرزو کردگاه
همه رازدارانش را پیش خواند
سخن هرچ بودش به دل در براند
به دستور گفت ای جهان دیده مرد
فراز آمد آن روز ننگ و نبرد
نه گنجست بامن نه نام و نژاد
همی داد خواهم سرخود بیاد
بر انگشتی یزدگردست نام
به شمشیر بر من نگردند رام
همه شهر ایران ورا بنده بود
اگر خویش بد ار پراکنده بود
نخواند مرا مرد داننده شاه
نه بر مهرم آرام گیرد سپاه
جزین بود چاره مرا در نهان
چرا ریختم خون شاه جهان
همه شب ز اندیشه پر خون بدم
جهاندار داند که من چون بدم
بدو رای زن گفت که اکنون گذشت
ازین کار گیتی پر آواز گشت
کنون بازجویی همی کارخویش
که بگسستی آن رشته ی تار خویش
کنون او بدخمه درون خاک شد
روان ورا زهر تریاک شد
جهان دیدگان را همه گرد کن
زبان تیز گردان به شیرین سخن
چنین گوی کاین تاج انگشتی
مرا شاه داد از پی مهتری
چو دانست کامد ز ترکان سپاه
چو شب تیره تر شد مرا خواند شاه
مرا گفت چون خاست باد نبرد
که داند به گیتی که برکیست گرد
تواین تاج و انگشتی را بدار
بود روز کین تاجت آید به کار
مرانیست چیزی جزین در جهان
همانا که هست این ز تازی نهان
تو زین پس به دشمن مده گاه من

نگه دار هم زین نشان راه من
من این تاج میراث دارم ز شاه
به فرمان او بر نشینم به گاه
بدین چاره ده بند بد را فروغ
که داند که این راستست از دروغ
چوبشید ماهوی گفتا که زه
تو دستوری و بر تو بر نیست مه
همه مهتران را ز لشکر بخواند
وزین گونه چندین سخنها براند
بدانست لشکر که این نیست راست
به شوخی ورا سر بریدن سزاست
یکی پهلوان گفت کاین کار تست
سخن گر درستست گر نادرست
چوبشید بر تخت شاهی نشست
به افسون خراسانش آمد بدست
ببخشید روی زمین بر مهان
منم گفت با مهر شاه جهان
جهان را سراسر به بخشش گرفت
ستاره نظاره برو ای شگفت
به مهتر پسر داد بلخ و هری
فرستاد بر هر سوی لشکری
بد اندیشگان را همه برکشید
بدانسان که از گوهر او سزید
بدان را بهرجای سالار کرد
خردمند را سرنگونسار کرد
چو زیراندر آمد سر راستی
پدید آمد از هر سوی کاستی
چولشکر فراوان شد و خواسته
دل مرد بی تن شد آراسته
سپه را درم داد و آباد کرد
سر دوده خویش پرباد کرد
به آموی شد پهلو پیش رو
ابا لشکری جنگ سازان نو
طلایه به پیش سپاه اندرون
جهان دیده‌یی نام او گریستون
به شهر بخارا نهادند روی
چنان ساخته لشکری جنگجوی
بدو گفت ما را سمرقند و چاچ
بباید گرفتن بدین مهر و تاج
به فرمان شاه جهان یزدگرد
که سالار بد او بر این هفت گرد
ز بیژن بخواهم به شمشیر کین
کزو تیره شد بخت ایران زمین

چنین تا به بیژن رسید آگهی
که ماهوی بگرفت تخت مهی
بهر سوی فرستاد مهر و نگین
همی رام گردد برو بر زمین
کنون سوی جیحون نهادست روی
به پرخاش با لشکری جنگجوی
بپرسید بیژن که تاجش که داد
بروکرد گوینده آن کاریاد
بدو گفت برسام کای شهریار
چو من بردم از چاچ چندان سوار
بیاوردم از مرو چندان بنه
بشد یزدگرد از میان یک تنه
تو را گفته بد تخت زرین اوی
همان یاره‌ی گوهر آگین اوی
همان گنج و تاجش فرستم به چاچ
تو را باید اندر جهان تخت عاج
به مرو اندرون رزم کردم سه روز
چهارم چو بفروخت گیتی فروز
شدم تنگدل رزم کردم درشت
جفا پیشه ماهوی بنمود پشت
چو ماهوی گنج خداوند خویش
بیاورد بی‌رنج و بنهاد پیش
چو آگنده شد مرد بی‌تن به چیز
مرا خود تو گفتی ندیدست نیز
به مرو اندرون بود لشکر دوماه
به خوبی نکرد ایچ برمانگاه
بکشت او خداوند را در نهان
چنان پادشاهی بزرگ جهان
سواری که گفتی میان سپاه
همی برگذارد سر از چرخ ماه
ز ترکان کسی پیش گرزش نرفت
همی زو دل نامداران بگفت
چو او کشته شد پادشاهی گرفت
بدین گونه ناپارسایی گرفت
طلایه همی گوید آمد سپاه
نباید که بر ما بگیرند راه
چو بدخواه جنگی به بالین رسید
نباید تو را با سپاه آرمد
چنین گل به پالیز شاهان مباد
چو باشد نباید ز پالیز یاد
چو بشنید بیژن سپه گرد کرد
ز ترکان سواران روز نبرد
ز قجقار باشی بیامد دمان
نجست ایچ‌گونه بره بر زمان

چونزدیک شهر بخارا رسید
 همه دشت نخشب سپه گسترید
 به یاران چنین گفت که اکنون شتاب
 مدارید تا او بدین روی آب
 به پیکار ما پیش آرد سپاه
 مگر باز خواهیم زو کین شاه
 ازان پس پرسید کز نامدار
 که ماند ایچ فرزند کاید به کار
 جهاندار شه را برادر به دست
 پسر گر نبود ایچ دختر به دست
 که او را بیاریم و یاری دهیم
 به ماهوی بر کامگاری دهیم
 بدو گفت به رسام کای شهریار
 سرآمد برین تخمه‌ی بر روزگار
 بران شهرها تازیان راست دست
 که نه شاه ماند نه یزدان پرست
 چو بشنید بیژن سپه برگرفت
 ز کار جهان دست بر سرگرفت
 طلایه پیامد که آمد سپاه
 به پیکند سازد همی رزمگاه
 سپاهی بکشتی برآمد ز آب
 که از گرد پیدا نبود آفتاب
 سپهدار بیژن به پیش سپاه
 پیامد که سازد همی رزمگاه
 چو ماهوی سوری سپه را بدید
 تو گفستی که جانش ز تن برپرید
 ز بس جوشن و خود و زرین سپر
 ز بس نیزه و گر ز وچاچی تبر
 غمی شد برابر صفی برکشید
 هوا نیلگون شد زمین ناپدید

چو بیژن سپه را همه راست کرد
 به ایرانیان برکمین خواست کرد
 بدانست ماهوی و از قلبگاه
 خروشان برفت از میان سپاه
 نگه کرد بیژن درفشش بدید
 بدانست کو جست خواهد گزید
 به برسام فرمود کز قلبگاه
 به یکسو گذار آنک داری سپاه
 نباید که ماهوی سوری ز جنگ
 بترسد به جیحون کشد بی‌درنگ
 به تیزی ازو چشم خود برمدار
 که با او دگرگونه سازیم کار
 چو برسام چینی درفشش بدید

سپه را ز لشکر به یکسو کشید
 همی تاخت تاپیش ریگ فرب
 پر آژنگ رخ پر ز دشنام لب
 مر او را بریگ فرب دریافت
 رکابش گران کرد و اندر شتافت
 چو نزدیک ماهو برابر به بود
 نزد خنجر او را دلیری نمود
 کمریند بگرفت و او را ز زین
 برآورد و آسان بزد بر زمین
 فرود آمد و دست او را بیست
 به پیش اندر افگند و خود برنشست
 همانکه رسیدند یاران اوی
 همه دشت ازو شد پر از گفت و گوی
 برسام گفتند کاین را مبر
 بیاید زدن گردنش راتبر
 چنین داد پاسخ که این راه نیست
 نه زین تاختن بیژن آگاه نیست
 همانکه به بیژن رسید آگهی
 که آمد بدست آن نهانی رهی
 جهانجوی ماهوی شوریده هاش
 پر آزار و بی دین خداوندکش
 چو بشنید بیژن از آن شاد شد
 ببالید وز اندیشه آزاد شد
 شرایی زدند از بر ریگ نرم
 همی رفت ماهوی چون باد گردم
 گنهکار چون روی بیژن بدید
 خرد شد ز مغز سرش ناپدید
 شد از بیم همچون تن بی روان
 به سر بر پراگند ریگ روان
 بدو گفت بیژن که ای بدنژاد
 که چون تو پرستار کس را مباد
 چرا کشتی آن دادگر شاه را
 خداوند پیروزی و گاه را
 پدر بر پدر شاه و خود شهریار
 ز نوشین روان در جهان یادگار
 چنین داد پاسخ که از بدکنش
 نیاید مگر کشتن و سرزنش
 بدین بد کنون گردن من بزن
 بینداز در پیش این انجمن
 بترسید کش پوست بیرون کشد
 تنش را بدان کینه در خون کشد
 نهانش بدانست مرد دلیر
 به پاسخ زمانی همی بود دیر
 چنین داد پاسخ که ای دون کنم

که کین از دل خویش بیرون کنم
 بدین مردی و دانش و رای و خوی
 هم تاج و تخت آمدت آرزوی
 به شمشیر دستش ببرید و گفت
 که این دست را در بدی نیست جفت
 چو دستش ببرید گفتا دو پا
 ببرید تا ماند ایدر بجا
 بفرمود تا گوش و بینش پست
 بریدند و خود بارگی برنشست
 بفرمود کاین را برین ریگ گرم
 بدارید تا خوابش آید ز شرم
 منادیگری گرد لشکر بگشت
 به درگاه هرخیمه‌پی برگذشت
 که ای بندگان خداوند کش
 مشورید بیهوده هرجای هاش
 چو ماهوی باد آنکه بر جان شاه
 نبخشود هرگز مبیناد گاه
 سه پور جوانش به لشکر بدند
 همان هر سه با تخت و افسر بدند
 همان جایگه آتشی بر فروخت
 پدر را و هر سه پسر را بسوخت
 از آن تخمه‌ی کس در زمانه نماند
 وگر ماند هرکو بدیدش براند
 بزرگان باری دوده نفرین کنند
 سرازکشتن شاه پرکین کنند
 که نفرین برو باد و هرگز مباد
 که او را نه نفرین فرستد بداد
 کنون زین سپس دور عمر بود
 چو دین آورد تخت منبر بود

چو بگذشت سال از برم شست و پنج
 فزون کردم اندیشه‌ی درد و رنج
 به تاریخ شاهان نیاز آمدم
 به پیش اختر دیرساز آمدم
 بزرگان و با دانش آزادگان
 نبشتند یکسر همه رایگان
 نشسته نظاره من از دورشان
 تو گفתי بدم پیش مزدورشان
 جز احسنت ازیشان نید بهره‌ام
 به کتف اندرا حسنت شان زهره‌ام
 سر برده‌های کهن بسته شد
 وزان بند روشن دلم خسته شد
 ازین نامور نامداران شهر
 علی دیلمی بود کوراست بهر

که همواره کارش بخوبی روان
به نزد بزرگان روشن روان
حسین قتیب است از آزادگان
که ازمن نخواهد سخن رایگان
ازویم خور و پوشش و سیم و زر
وزو یافتم جنبش و پای و پر
نیم آگه از اصل و فرع خراج
همی غلتم اندر میان دواج
جهاندار اگر نیستی تنگ دست
مرا بر سرگاه بودی نشست
چو سال اندر آمد به هفتاد و یک
همی زیر بیت اندر آرم فلک
همی گاه محمود آباد باد
سرش سبز باد و دلش شاد باد
چنانش ستایم که اندر جهان
سخن باشد از آشکار و نهان
مرا از بزرگان ستایش بود
ستایش ورا در فزایش بود
که جاوید باد آن خردمند مرد
همیشه به کام دلش کارکرد
همش رای و هم دانش و هم نسب
چراغ عجم آفتاب عرب
سرآمد کنون قصه‌ی یزدگرد
به ماه سفندار مد روز ارد
ز هجرت شده پنج هشتادبار
به نام جهانداور کردگار
چواین نامور نامه آمد بین
ز من روی کشور شود پرسخن
از آن پس نمیرم که من زنده‌ام
که تخم سخن من پراگنده‌ام
هر آنکس که دارد هوش و رای و دین
پس از مرگ بر من کند آفرین